TOMVS

SEXTVS OPERVM DIVI AVRELII AVGV-STINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

continens τὰ πολεμικὰ, hoc eſt, decertationes aduerſus hæreſes, præcipue Iudæorum, Manichæorum, Priſcillianiſtarum, Origeniſtarum, Arrianorum, & Iouiniani.

PARISIIS,

Apud Carolam Guillard viduam Claudij Cheuallonij, & Gulielmum Desboys, ſub Sole aureo, in via diui Iacobi.

1555.

S. D.

QVemadmodum in prælijs ſolet potiſsimum emicare virtus & ardor militum ducúmque, ita diuus Auguſtinus, quum nuſquam non ſit multis ſuſpiciendus nominibus, haud alibi tamen magis eluxit, quantum valuerit acumine ingenii, ſubtilitate iudicii, vehementia copiáque diſſerendi, quàm in his libris, in quibus pro tranquillitate domus dei, quam vnice diligebat, pugnat aduerſus hæreſes: quas quum hoc odio maiore proſequeretur, quo impenſius amabat Chriſti ſponſam Eccleſiam, tamen vbique ſingulari charitate laborat, vt homines ſanet potius quàm perdat. Lege fœliciter ac vale.

CATALOGVS.

De hæreſibus ad Qudvultdeum.Liber.I.	folio.2. Columna.4.
De quinque hæreſibus,oratio.	8.columna.2.
Concio ad Catechumenos contra Iudæos,Paganos & Arrianos.	12.columna.2.
Oratio aduerſus Iudæos.	15.columna.4.
De altercatione Eccleſiæ & Synagogæ,dialogus.	18.columna.1.
De vtilitate credendi ad Honoratum.Lib.I.	20.columna.2.
Contra epiſtolam Manichæi,quam vocant Fundamenti.Lib.I.	25.columna.3.
De duabus animabus contra Manichæos.Lib.I.	31.columna.4.
Contra Furtunatum quendam Manichæorum presbyterum.Lib.I.	35.columna.1.
Contra Adimantum Manichæi diſcipulum.Lib.I.	38.columna.1.
Contra Fauſtum Manichæum.Libri XXXIII.	46.columna.3.
De actis cum Felice Maoichæo.Lib.II.	107.columna.4.
Contra Secundinum Manichæum.Lib.I.	114.columna.4.
De natura boni cootra Manichæos.Lib.I.	139.columna.3.
De fide cootra Manichæos.Lib.I.	123.columna.2.
Contra aduerſarium legis & Prophetarum.Lib.II.	126.columna.4.
Contra Priſcillianiſtas,& Origeniſtas ad Oroſium.Lib.I.	119.columna.3.
Contra ſermonem Arrianorum.Lib.I.	142.columna.2.
Contra Maximinum Arrianorum Epiſcopum.Lib.III.	147.columna.2.
Contra Felicianum Arrianum de vnitate trinit.ad Optatum.Lib.I.	167.columna.3.
De bono coniugali contra Iouinianum.Lib.I.	171.columna.2.
De ſancta virginitate.Lib.I.	175.columna.3.
De adulterinis coniugiis ad Pollentium.Lib.II.	181.columna.2.
De Epicureis & Stoicis Tractatus.I.	188.columna.1.
De eo quod dictum eſt,Ego ſum qui ſum,Tractatus.I.	189.columna.2.

A *EPISTOLA QVODVVLTDEI ad Auguſtinum, petentis vt hæreſeon catalogum conſcribat.*

DOMINO merito venerabili, & vere beatiſsimo patri Auguſtino Epiſcopo, Quodvultdeus diaconus.

Diu trepidus fui, & auſus hos meos aliquoties diſtuli: ſed me principaliter, vt dici aſſolet, animauit beatitudinis tuæ beneuolentia omnibus comprobata. Quam dum conſidero, magis timui, ne non petẽdo ſuperbus, non quærendo deſidioſus, nõ pulſando piger à domino iudicarer. Sufficere autẽ mihi crederem huiuſmodi tantummodo voluntatem, ſi fructum adipiſci nõ poſſem. Cum autem pro certo nouerim, oſtium diuini ſermonis, quod venerationi tuæ cœleſtis gratia patefecit, paratã eſſe mẽtem tuam ſanctam, quam poſsidet Chriſtus, non ſolum cunctis volentibus pandere, verumetiam nolentibus, vt introire nõ pigeat, perſuadere, occupationi reuerentiæ tuę multiloquio ſu-
B perfluo moram non faciam, ſed deſiderium obſecrationis meæ breuiter indicabo. Nonnullos in clero huiuſce etiã ampliſsimę ciuitatis eſſe imperitos, ex meipſo conii cio: & quantum vniuerſo illi ordini profuturũ ſit quod expecto, cõſiderationi ſanctitatis tuæ diſcutiendum offero. Priuilegio nanq; cunctorum, qui hoc de ſpiritalibus tuis laboribus promerẽtur, etiam me indignũ conſecuturum eſſe præſumo, domine merito venerabilis, & vere beatiſsime pater. Precor igitur beatitudinẽ tuam, vt ex quo Chriſtiana religio hæreditatis promiſſæ nomen accepit, quæ hæreſes fuerint, ſint: quos errores intulerint, inferant: quid aduerſus catholicam Eccleſiam ſenſerint, ſentiant, de fide, de trinitate, de baptiſmo, de pœnitentia, de homine Chriſto, de deo Chriſto, de reſurrectione, de nouo & vetere teſtamento: & omnia omnino, quibus à veritate diſſentiunt: quæ etiam baptiſmũ habeant, quæve non habeant: & poſt quas baptizet, nec
† al. aut nõ baptizet. tamen rebaptizet † Eccleſia: qualiter ſuſcipiat venientes, & quid ſingulis, lege, authoritate, atque ratione reſpondeat, digneris exponere. Nec me tantæ beatitudo tua credat ineptiæ, vt non inſpiciã quantis & quàm ingentibus voluminibus opus ſit, vt poſsint iſta diſſolui. Ve-
C rum hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter factum eſſe nõ dubito: ſed breuiter, perſtricte, atque ſummatim, & opiniones rogo cuiuſlibet hæreſis poni, & quid contrà teneat Eccleſia catholica, quantum instru-
Commentarium. ctioni ſatis eſt, ſubdi: vt velut quodam ex omnibus cõcepto commonitorio, ſi quis aliquam obiectionem aut conuictionem vberius, plenius ac planius noſſe voluerit, ad opulenta & magnifica volumina tranſmittatur: quibus à diuerſis, & præcipue à veneratione tua in hoc ipſo conſtat elaboratum. Sufficiat autem & admonitio talis, vt puto doctis & imperitis, ocioſis & occupatis, & ad cuiuſlibet gradus miniſterium Eccleſiæ vndecunq; promotis: dum & ille qui multa legit, eadẽ breuiter recordatur, & compendio ignarus inſtruitur: vt nouerit quid teneat, quid euitet: quod auerſetur ne faciat, quid vt faciat aſſequatur. Fortaſsis autẽ, ſi tamen quod arbitror verum eſt, etiã aduerſus calumniantium malignas mentes, & doloſa labia opus hoc paruum inter cætera mirifica teſtimonio coronæ tuæ non deerit: vt quibus patet campus calumniandi profuſior, validis & ex omni parte concluſis fidei limitibus coarctati, omnibusq; verita-

tis telorum generibus circumacti, etiã vno multiformi D
iaculo repẽte proſtrati, morticinos ſpiritus nõ audeant anhelare. Video quàm oneroſus exiſtam meliora cogitanti, & diſponenti maiora ſancto ſeni, & querelas corporis ſuſtinenti. Sed per Chriſtum dominũ rogo, qui te participem ſapientiæ ſuæ ſine inuidia eſſe conceſsit, vt hanc gratiam dones indoctis Eccleſiæ, qui te agnoſcis ſapientibus atq; inſipientibus debitorem, merito ac iure dicturus, Videte quoniã non mihi ſoli laboraui, ſed om Roma.1.
nibus exquirentibus veritatem. Potui adhuc offerre ſup- Eccleſiaſtici
plices & multiplices preces, & mecum imperitorũ claſ- 24.& 33.
ſes aſciſcere: ſed malui iam gaudere dictantem, quàm adhuc occupare legentem.

Auguſtinus Quodvultdeo.

DOMINO dilectiſsimo filio & condiacono Quodvultdeo Auguſtinus. Acceptis literis charitatis tuæ, vbi à me ardẽtiſsimo ſtudio poſtulaſti, vt de omnibus hæreſibus, quę poſt domini ſaluatoris aduentũ aduerſus eius doctrinam pullulauerunt, aliquid breuiter ſcriberem: quàm ſit hoc difficile, cõtinuo reperta occaſione reſcripſi per filium meũ Hipponenſium primarium Philocalum: mox autem etiam iſta oblata eſt, qua nunc reſcribo, & breuiter diffi- E
cultatem operis eius oſtendo. Philaſtrius quidam Bri- Philaſtrius
xienſis Epiſcopus, quem cum ſancto Ambroſio Medio- alibi Phi-
lani etiam ipſe vidi, ſcripſit hinc librũ: nec illas hæreſes laſter.
prætermittens, quę in populo Iudæo fuerũt ante aduentũ domini: eaſq; XXVIII. cõmemorauit: & poſt domini aduentũ CXXVIII. Scripſit hinc etiã Græce Epiſcopus Cyprius Epiphanius, in doctrina catholicæ fidei lau Epiphani⁹.
dabiliter diffamatus, ſed ipſe vtriuſq; temporis hæreſes
colligẽs XC. † cõplexus eſt. Cum ergo ambo id vellent †al.LXXX.
facere, quod à me petis, quantũ tamen inter ſe differant de numero interim ſectarum, vides: quod vtiq; nõ eueniſſet, niſi aliud vni eorũ videretur eſſe hæreſis, & aliud alteri. Neq; enim putandũ eſt aliquas ignoraſſe Epiphanium, quas nouerat Philaſtrius, cum Epiphanium lõge Philaſtrio doctiorẽ inuenerimus: ita vt Philaſtrium potius dicere deberemus latuiſſe plurimas, ſi tamen plures eſſet ille cõplexus, & iſte pauciores. Sed proculdubio in
ea quæſtione, vbi diſceptatur quid ſit hæreſis, non idem Hæreſis qd,
videbatur ambobus: & reuera hoc omnino definire dif definire dif
ficile eſt: & ideo cauendum, cum omnes in numerũ re- ficile.
digere conamur, ne prętermittamus aliquas, quãuis hæ-
reſes ſint: aut annumeremus aliquas, cum hæreſes non F
ſint. Vide ergo ne forte librũ ſancti Epiphanij tibi mittere debeã: ipſum enim arbitror Philaſtrio doctius hinc locutum, qui poſsit apud Carthaginem in Latinam linguam verti facilius atque commodius, vt tu potius præſtes nobis, quod quęris à nobis. Perlatorem multum cõmẽdo. Subdiaconus eſt de noſtra diœceſi: de fundo autem viri ſpectabilis, nobiſq; chariſsimi Orontij. Pro illo autem, & pro eius patre, à quo adoptatus eſt, etiam ad ipſum ſcripſi; quas literas cum legerit Chriſtiana benignitas tua, peto vt eas apud memoratum virum tua interceſsione adiuuare digneris. Miſi autẽ cum illo etiam hominem Eccleſiæ, ne ad tuam ſanctitatem difficilis ei eſſet acceſſus: non enim parũ de illo ſolicitus ſum, à qua me ſolicitudine dominus, vt ſpero, per tuæ charitatis inſtantiam liberabit. Peto etiã mihi reſcribere non graueris, quemadmodum ſit in fide catholica ille Theodoſius, per quem Manichæi nõnulli ſunt proditi: & ipſi quos ab eo proditos, putamus eſſe correctos. [Si etiam de perfectione ſanctorum Epiſcoporum fortaſsis audiſti, fac vt nouerim. Deo viuas.]

G *Quodvultdeus Auguſtino idem inſtantius petens.*

DOmino merito venerabili, ac beatiſsimo ſancto patri Auguſtino Epiſcopo, Quodvultdeus diaconus. Vnũ quidem reuerentiæ tuę cómonitoritum, quod per Eccleſiaſticũ dignatus es deſtinare, ſuſcepi. Nam quod prius directum eſſe beatitudo tua ſignificauit, per virum bonorabilem Philocalum, necdum ad me peruenit. Verum quanuis conſcius priorum ſemper fuerim peccatorũ, nunc tamen euidenter agnoui aſpiciendo ad id quod exoraui † muneris, meam toti Eccleſiæ impedimento eſſe perſonam. Sed omnino cõfido, quoniam qui per vnici ſui gratiam, humani generis dignatus eſt delere facinora, nec me in pernicie cunctorum præualere permittet: potiùsque vbi abundauit peccatum, gratiam faciet redundare. Domine merito venerabilis ac beatiſsime pater, difficultatem operis quod inſtruendis imperitiſsimis nobis per tuam beneficentiam præſtari ſublimiter † exoraui, nec ipſe ignorans ante prædixi, ſed de diuini fontis vbertate, quam tibi dominus tribuit, veraci corde præſumpſi: nã & Philaſtrius & Epiphanius venerandi Epiſcopi ſi tale aliquid ſcripſiſſe memorãtur, proculdubio me inter cæ-

† al. in adipiſcendo illud quod exoraui.

Roma. 5.

† ſuppliciter

H tera, imò ſicut omnia latent: nõ tamen arbitror eos hãc curam diligentiamq; adhibuiſſe, vt ſingulis quibuſq; opinionibus contrarias etiam opiniones adiungant, irritasq; † ſubiicerent: tunc deniq; opus illud vtriuſq; qualecunque ſit, non habet fortaſsis eam quam deſidero veritatem. † Fruſtra etiam homini, qui Latina non didicit, Græca facundia delegatur: quia non ego tantummodo conſilium, ſed & auxilium poſtulaui. Quid autem venerationem tuam de interpretum non ſolum difficultate, ſed etiam obſcuritate admoneo, cum ipſe hoc magis, ac plenè diiudices? Accedit ad cauſam, quòd nonnullæ etiam poſt illorum obitum hæreſes emerſiſſe doceantur, quarum nullam illi fecerint mentionẽ: quamobrem ad peculiare patrociniũ pietatis tuæ confugio, & voce mea & vniuerſali deſiderio paratũ ad miſericordiam ſacroſanctum pietatis pectus appello, ſequeſtratis ſaporibus peregrinis conſiderato textu prioris Epiſtolæ, panem à frumento, quod noſtra † prouincia ſolet habere præcipuum, cœleſti etiam manna conditum, ſero pulſanti, & famem patienti non deneges. Profectò enim nec ego pulſare ceſſabo, donec ipſe concedas: vt quod non impetrat priuilegium, vbi nullum eſt meritum, ſaltem in-

† alias, riuiſq;.

† alias, breuitatem.

† al. panem Afrum quẽ noſtra.

I defeſſa importunitas mereatur.

Auguſtinus Quodvultdeo.

DOmino ſynceriter dilectiſsimo fratri & condiacono Quodvultdeo, Auguſtinus Epiſcopus. Cum mihi hæc ſcribẽdi offerretur occaſio per Euſalenſem presbyterum, quem cõmendo charitati tuæ, relegi Epiſtolam tuã, in qua petis, vt de hæreſibus quæ oriri potuerunt, ex quo domini in carne nunciari cœpit aduentus, aliquid ſcriberem. Hoc autem feci, vt viderẽ vtrum iam videretur† opus ipſum aggredi, & inde tibi aliquid mittere: vbi conſideraui † tanto eſſe difficilius, quanto vis eſſe breuius: ſed ne hoc quidem potui, talibus curis ſuperuenientibus impeditus, à quibus omnino diſsimulare non poſſem: nã me & ab eo quod habebam in manibus, auerterunt. Hoc autem eſt, vbi reſpondeo libris Iuliani, quos octo edidit poſt illos quatuor, quibus antè reſpondi. Hoc enim cum Romæ accepiſſet frater Alipius, nondum omnes deſcripſerat, cum oblatam occaſionẽ noluit præterire, per quã mihi [quinq;] tranſmiſit: promittẽs alios tres cito eſſe miſſurum, & multum inſtans ne reſpondere differrem. Cuius

† al. deberẽ.

† alias, vt conſideres.

inſtãtia coactus ſum remiſsius ſemper agere quod age- K
bam, vt operi vtriq; nõ deeſſem: vni diebus, alteri noctibus: quantũ mihi ab aliis occupationibus hinc atq; hinc venire non deſiſtentibus parceretur. Agebam vero rem plurimum neceſſariam: nam retractabã opuſcula mea, & ſi quid in eis me offenderet, [vel alios poſſet offendere,] partim reprehẽdendo, partim defendendo quod legi poſſent & deberent, operabar: & duo volumina iam abſolueram, retractatis omnibus libris meis, quorũ numerum neſciebam: eosq; CCXXXII. eſſe cognoui. Reſtabant Epiſtolæ, & tractatus populares, quos Græci homilias vocant. [Et plurimas Epiſtolarũ legebam, ſed adhuc nihil inde dictaueram, cum me etiam iſti Iuliani libri occupare cœperunt, quorũ nunc quarto reſpondere cœpi. Quando ego id explicauero, quartoq; reſpõdero, ſi tres non ſuperuenerint, diſpono, ſi deus voluerit, & quod poſcis incipere, ſimul agẽs vtrunq;, & hoc ſcilicet, & illud de retractatione opuſculorum noſtrorum, nocturnis & diurnis tẽporibus in ſingula diſtributis. Hoc ideo inſinuaui ſanctitati tuæ, vt quantum tibi deſideriũ eſt ſumendi quod poſcis, tanto flagrantius à domino mihi poſcas adiutorium, quo ſeruiam laudabili ſtudio tuo, atque vtilitati eorum, quibus exiſtimas profuturum. L
Domine ſynceriter dilectiſsime frater, commendo iterum perlatorem, & negocium propter quod eò perrexit, ſi cognoueris apud quem agendum ſit, peto ne pigeat adiuuare. Nõ enim poſſumus neceſsitates hominum eiuſmodi deſerere, qui noſtri non coloni, ſed quod maius eſt fratres ſunt, & in charitate Chriſti ad curam noſtram pertinent. Deo viuas.]

DIVI AVRELII AVGVSTINI IN librum de hæreſibus ad Quodvultdeum,

PRAEFATIO.

QVOD petis ſæpiſsime atque inſtantiſsime ſancte fili Quodvultdeus, vt de hæreſibus aliquid ſcribam dignum lectione cupientium dogmata deuitare contraria fidei Chriſtianæ, & Chriſtiani nominis obumbratione fallentia: ſcias me olim longe antequam peteres, facere cogitaſſe, atq; M
fuiſſe facturum, niſi diligenter conſiderans quale quantumq; id eſſet, vltra vires meas eſſe ſentirem. Sed quoniam fateor nullum mihi vt te inſtitiſſe poſcendo, in ipſa tamen moleſta inſtantia tua etiam tuum nomen attendi, & dixi, aggrediar & faciam Quodvultdeus. Hoc enim deum velle confido, ſi me ad huius operis terminum miſericordi fauore perduxerit, vt per miniſterium linguæ meæ tanti huius rei difficultas aut oſtendatur tantummodo, aut ipſo etiã plenius adiuuante tollatur: quorum duorũ, quod priore loco poſui, iam diu eſt quod animo voluo ac reuoluo, & quadã meditatione cõtueor. Quod autem poſtea dixi non me accepiſſe cõfiteor: & vtrum dum hoc ago, vt efficiam, dum peto, dum quæro, dum pulſo, ſim fortaſſe accepturus ignoro: ſcio me tamen nec petiturum, nec quæſiturum, nec pulſaturum quantum ſat eſt, niſi & hunc affectum munere diuinę inſpirationis accepero. In hoc igitur opere, quod te vehementer vrgente in dei voluntate ſuſcepi, cernis me vt id peragam non tam crebreſcentibus ad me tuis petitionibus eſſe cogendum, quàm piis ad deum nõ ſolum tuis, verum & aliorum fratrum, quos tibi in hanc

rem

A rem fideles ſocios potueris inuenire, orationibus adiuuandum. Quod vt fiat, has ipſas primas huius laboris mei partes, vbi eſt & iſta prælocutio, curaui tuæ charitati in auxilio domini accelerare mittendas: vt propter illa quæ reſtant, noueritis quantum pro me orare debeatis, quicunque noſſe potueritis, à me iam fuiſſe ſuſceptum hoc tam grande negocium, quod à me deſideratis impleri. Petis ergo, quod tuæ indicant literæ, quas ad me dediſti, cum primum à me petere iſta cœpiſti, vt exponam breuiter, perſtricte atque ſummatim, ex quo Chriſtiana religio promiſſæ hæreditatis nomen accepit: quæ hæreſes fuerint, ſint: quos errores intulerint, inferant: quid aduerſus catholicam Eccleſiam ſenſerint, ſentiant: de fide, de trinitate, de baptiſmo, de pœnitentia, de homine Chriſto, de deo Chriſto, de reſurrectione, de nouo & veteri teſtamẽto. Iſtas autem inquiſitiones tuas in immẽſum procedere cum videres, putaſti cuiuſdam generalitatis adhibendum eſſe compendium, atque dixiſti, Et omnia omnino, quibus à veritate diſſentiunt. Deinde addidiſti, Quæ etiam baptiſmũ habeant, quæve non habeant: & poſt quas baptizet, nec tamen rebap-
B tizet Eccleſia: qualiter ſuſcipiat venientes: & quid ſingulis lege, authoritate, atque ratione reſpondeat. Hæc omnia cum quæris vt exponantur à me, miror luculentum ingenium tuum, tot tantarûmque rerum & ſitire veritatem, & faſtidium iam timendo poſcere breuitatem. Sed vidiſti etiam ipſe quid poſſem hoc loco tuæ huius Epiſtolæ cogitare: & quaſi vigilanter occurriſti cogitationi meæ, dicens, Nec me tantæ beatitudo tua credat ineptiæ, vt non inſpiciam quantis & quàm ingentibus voluminibus opus ſit, vt poſſint iſta diſſolui. Verum hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter factum eſſe nõ dubito. Et tanquam conſilium ſubiiciens, quo modo poſſit & ſeruari breuitas, & veritas pandi, adiungis ea verba quæ pauloante iam poſui, & dicis, Sed breuiter, perſtricte, atque ſummatim, & opiniones rogo cuiuſlibet hæreſis poni: & quid contrà teneat Eccleſia catholica, quantum inſtructioni ſatis eſt ſubdi. Ecce iterum mittis in longum, non quia dici iſta breuiter ſiue non valeant, ſiue non debeant: ſed quia tam multa ſunt, vt quamlibet breuiter dicenda, multas literas flagitent: tu autem, vt velut quodam, inquis, ex omnibus concepto commonitorio, ſi quis aliquam obiectionem aut cõuictionem vberius, plenius ac planius
C noſſe voluerit, ad opulenta & magnifica volumina trãſmittatur, quibus à diuerſis, & præcipue, inquis, à veneratione tua in hoc ipſo conſtat eſſe elaboratum. Quæ cum dicis, vnum quaſi commonitorium de his omnibus te deſiderare ſignificas. Audi ergo vnde commonearis, quid petas. Opiniones omnium Philoſophorũ, qui ſectas varias condiderunt, vſque ad tempora ſua, (neque enim plus poterat) ſex non paruis voluminibus quidam Celſus abſoluit. Nec redarguit aliquem, ſed tantum quid ſentirent aperuit, ea breuitate ſermonis, vt tantum adhiberet eloquij, quantum rei nec laudandæ nec vituperandæ, nec affirmandæ aut defendendæ, ſed aperiendæ indicandæq; ſufficeret, cum fermè centum Philoſophos nominaſſet: quorum non omnes inſtituerunt hæreſes proprias: quoniam nec illos tacendos putauit, qui ſuos magiſtros ſine vlla diſſenſione ſecuti ſunt. Noſter vero Epiphanius Cyprius Epiſcopus, ab hinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæreſibus loquens, ſex libros etiam conſcripſit, hiſtorica narratione commemorans omnia, nulla diſputatione aduerſus falſitatem pro veritate decertans.

Celſus.

Breues ſanè ſunt libelli, & ſi in vnum libellum redi- D gantur, nec ipſe erit noſtris vel aliorum quibuſdam libris longitudine comparãdus. Huius breuitatem ſi fuero in commemorandis hæreſibus imitatus, quid à me breuius poſtulare vel expectare debeas, non habebis. Sed non ibi huius mei laboris ſumma conſiſtit, quod & tibi, vel me demonſtrante, vel etiam te præcurrente poterit apparere, cum hoc fecero. Videbis enim in eo, quod ſupradictus Epiſcopus fecit, quantum deſit operi quod ipſe vis fieri, quanto magis quod ego? Tu namque, quamuis breuiter, perſtricte atque ſummatim, tamen vis etiam reſponderi commemoratis hæreſibus, quod ille non fecit. Ego vero hoc magis volo facere, ſi & deus velit, vnde poſſit omnis hæreſis, & quæ nota eſt, & quæ ignota, vitari: & vnde recte poſſit quæcunque innotuerit, iudicari. Non enim omnis error hæreſis eſt, quamuis omnis hæreſis, quæ in vicio ponitur, niſi errore aliquo hæreſis eſſe non poſſit. Quid ergo faciat hæreticum, regulari quadam definitione comprehendi, ſicut ego exiſtimo, aut omnino non poteſt, aut difficillime poteſt: quod in proceſſu huius operis declarabitur, ſi deus rexerit, atq; id quod intendo perduxerit E diſputationem † meam. Quid autem poſſit ipſa inquiſitio, etiam ſi non potuerimus comprehendere, quo modo ſit definiendus hæreticus, ſuo loco videndum atque dicendum eſt: nam ſi hoc comprehendi potuerit, quis non videat vtilitas quanta ſit? Erunt ergo primæ partes operis huius de hæreſibus, quæ poſt Chriſti aduentum atque aſcenſum aduerſus doctrinam ipſius extiterunt, & vtcunque nobis innoteſcere potuerunt. In poſterioribus autem partibus, quid faciat hæreticum, diſputabitur. Cum ergo dominus aſcendiſſet in cœlum, hi hæretici exorti ſunt:

Error. *Hæreſis.* † *diſpoſitionem.*

1 Simoniani.
2 Menandriani.
3 Saturniniani.
4 Baſilidiani.
5 Nicolaitæ.
6 Gnoſtici.
7 Carpocratiani.
8 Cerinthiani, vel Merinthiani.
9 Nazaræi.
10 Hebionæi.
11 Valentiniani.
12 Secundiani. F
13 Ptolemæi.
14 Marcitæ.
15 Colarbaſij.
16 Heracleonitæ.
17 Ophitæ.
18 Caiani, aliâs Caini.
19 Sethiani.
20 Archontici.
21 Cerdoniani.
22 Marcionitæ.
23 Apellitæ.
24 Seueriani.
25 Taciani.
26 Cataphryges.
27 Pepuziani, aliâs Quintilliani.
28 Artotyritæ.
29 Teſſareſcædecatitæ.
30 Alogiani, aliâs Alogi.
31 Aditæ, aliâs Adamiani.

G 32 Elceſeitæ,& Samſeitæ.
33 Theodotij, aliâs Theodotiani.
34 Melchiſedechitæ,aliâs Melchiſedeciani.
35 Bardeſanitæ,aliâs Bardeſaniſtæ.
36 Noëtiani.
37 Valeſij.
38 Cathari,qui & Nouatiani.
39 Angelici.
40 Apoſtolici.
41 Sabelliani.
42 Origeniaſtæ,aliâs Origeniani.
43 Alij Origeniaſtæ,vel Origeniani.
44 Paulonitæ,aliâs Pauliani.
45 Photiniaci,aliâs Photiniani.
46 Manichæi.
47 Hierachitæ vel Hieraclitæ.
48 Melitiani.
49 Arriani.
50 Vadiani ſiue Anthropomorphitæ.
51 Semiarriani.
52 Macedoniani.
53 Aëriani.
H 54 Aëtiani, qui & Eunomiani.
55 Apollinariſtæ.
56 Antidicomarianitæ vel Antidicomaritæ.
57 Pſalliani, ſiue Euchitæ.
58 Metangiſmonitæ.
59 Seleuciani vel Hermiani.
60 Proclianitæ.
61 Patriciani.
62 Aſcitæ.
63 Pattalorinchitæ.
64 Aquarij.
65 Coluthiani,aliâs Colathiani.
66 Floriniani.
67 De mundi ſtatu diſſentientes.
68 Nudis pedibus ambulantes.
69 Donatiſtæ, ſiue Donatiani.
70 Priſcilliani,aliâs Priſcillianiſtæ.
71 Cum hominibus non manducantes.
72 Rhetoriani.
73 Chriſti diuinitatem paſsibilem dicentes.
74 Triformem deum putantes.
I 75 Aquam deo coæternam dicentes.
76 Imaginem dei nõ eſſe animam dicẽtes, Melitonij.
77 Innumerabiles mundos opinantes, Ophei.
78 Animas conuerti in dæmones & in quæcunque animalia exiſtimantes, Tertullij.
79 Liberationem omniũ apud inferos factam Chriſti deſcenſione credentes.
80 Chriſti de patre natiuitati initium à tempore dantes.
81 Luciferiani.
82 Iouinianiſtæ.
83 Arabici.
84 Heluidiani.
85 Paterniani, vel Venuſtiani.
86 Tertullianiſtæ, vel Tertullianiſtæ.
87 Abeloitæ, vel Abeloini.
88 Pelagiani qui & Celeſtiani.
89 [Neſtoriani.
90 Euthiciani.]

FINIS.

CATALOGVS K

HAERESEON EX EPIPHANII Euſebiiq; commentariis collectus,additis aliis nõnullis. Obiter Auguſtinus diſtinguit errorem, hæreſim, & ſchiſma.

SIMONIANI à Simone mago, 1
qui baptizatus à Philippo diaco-
no, ſicut in Actibus Apoſtolorũ *Actor. 8.*
legitur, pecunia voluit emere à
ſanctis Apoſtolis, vt etiam per
impoſitionem manus eius, da-
retur ſpiritus ſanctus. Hic ma-
gicis fallaciis deceperat multos.
Docebat autem deteſtandam turpitudinem, indifferen
ter vtendi fœminis. Nec deum feciſſe mundum. Nega-
bat etiam carnis reſurrectionẽ, & aſſerebat ſe eſſe Chri-
ſtum. Itemq; Iouem ſe credi volebat, Mineruã vero me-
retricem quandam Selenen, quam ſibi ſociam ſcelerum *σελήνη,*
fecerat: imaginesq; & ſuam & eiuſdem meretricis diſci- *Luna.*
pulis ſuis præbebat adorandas, quas & Romæ tanquam
deorum ſimulachra authoritate publica conſtituerat. In L
qua vrbe beatus Apoſtolus Petrus eum vera omnipoten
tis dei virtute extinxit. Dixerat enim ſe in mõte Sina le-
gem Moyſi in patris perſona dediſſe Iudæis. Tempore
Tyberij in filij perſona putatiuè apparuiſſe, poſtea ſe in
linguis igneis ſpiritum ſanctũ ſuper Apoſtolos veniſſe.
Chriſtum autẽ nec veniſſe, nec à Iudæis quicquã pertu-
liſſe. Menandriani à Menandro etiã ipſo mago di- 2
ſcipulo eius, qui mundũ aſſerebat non à deo, ſed ab an-
gelis factum. Saturniniani, à quodã Saturnino, qui 3
turpitudinem Simonianam in Syria confirmaſſe perhi-
betur: qui etiam mundum ſolos angelos ſeptem præter
conſcientiam dei patris feciſſe dicebat. Baſilidiani, 4
à Baſilide, qui hoc diſtabat à Simonianis, quod trecen-
tos ſexagintaquinque cœlos eſſe dicebat, quo numero
dierum annus includitur. Vnde etiam quaſi ſanctũ no-
men commendabat, quod eſt ἀβραξας: cuius nominis
literæ ſecundũ Græcam ſupputationẽ eundem numerũ
cõplent. Sunt enim, VII. α & β, & ρ & α, & ξ & α, & σ: id
eſt, vnum & duo, & centũ & vnum, & ſexaginta & vnũ,
& ducenta, quæ fiunt in ſumma trecẽta ſexagintaquin-
que. Mundum iſtum vel hominẽ non credunt à deo fa M
ctũ, ſed à trecenteſimo ſexageſimoquinto cœlo. Amato-
ria carmina ſtudioſe diſcunt. A Iudęis nõ credunt Chri
ſtum crucifixum, ſed Simonẽ Cyrenẽſem, qui angaria-
tus ſuſtulit crucẽ eius. Nicolaitæ, à Nicolao nomi- 5
nati ſunt, vno, vt perhibetur, ex illis ſeptẽ, quos Apoſto-
li diaconos ordinauerãt. Iſte cum de zelo pulcherrimæ
coniugis culparetur, velut purgandi ſe cauſa permiſiſſe
fertur, vt ea qui vellet vteretur. Quod eius factum in ſe-
ctam turpiſsimam verſum eſt, qua placet vſus indiffe-
rens fœminarum. Hi nec ab iis quæ idolis immolantur,
cibos ſuos ſeparant: & alios ritus gentilium ſuperſtitio-
num non auerſantur. Narrant etiã quędam fabuloſa de
mũdo, neſcio quæ Barbara principum nomina miſcen-
tes diſputationibus ſuis, quibus terreant auditores, quæ
prudentibus riſum potius faciunt quàm timorem. Intel
liguntur autem etiam iſti non deo tribuere creaturã, ſed
quibuſdam poteſtatibus, quas mirabili vel fingunt va-
nitate, vel credunt. Gnoſtici propter excellentiam 6
ſcientiæ ſic ſe appellatos eſſe, vel appellari debuiſſe glo-
riantur, cum ſint ſuperioribus omnibus vaniores atque
turpiores. Denique cum ab aliis atque aliis per diuerſas
terrarum

A terrarum partes aliter atque aliter nuncupentur, non-
βορβορί-ται. nulli eos etiam Borboritas vocant, quaſi cœnoſos,pro-
pter nimiam turpitudinem, quam in ſuis myſterus ex-
ercere dicuntur. Aliqui eos à Nicolaitis exortos putant:
alij à Carpocrate, de quo pòſt loquemur. Tradunt autẽ
dogmata fabuloſiſsimis plena figmentis:etiam ipſi prin
cipum,vel angelorum nominibus terribilibus infirmas
animas capiunt:& de deo rerúmque natura fabuloſa,&
à ſanitate veritatis aliena,multa contexunt,Animarum
ſubſtantiam,dei dicunt eſſe naturam,earúmque aduen-
tum in hæc corpora cum alus aëris animalibus dicunt
fieri,per quas peccata in corporibus committũtur: nam
illas animas, quæ ex dei procedunt ſubſtãtia, reuerti ad
deum immaculatas, dicuntur quoque bonum deum &
7 malum deum in ſuis habere dogmatibus. Carpo-
cratiani ſunt à Carpocrate, qui docebat omnẽ turpem
operationem, omnémque adinuentionem peccati: nec
aliter euadi atque tranſiri principatus & poteſtates, qui-
bus hæc placent, vt poſsit ad cœlum ſuperius perueniri.
Hic etiam Ieſum hominem tantummodo, & de vtroq;
ſexu natum putaſſe perhibetur, ſed accepiſſe talem ani-
B mam quæ ſciret ea quæ ſuperna eſſent atque nunciaret.
Reſurrectionem corporis ſimul cũ lege abiiciebat. Ne-
gabat mundum à deo factum, ſed neſcio à quibus vir-
tutibus. Sectæ ipſius fuiſſe traditur ſocia quædam Mar-
cellina, quæ colebat imagines Ieſu & Pauli & Home-
ri & Pythagoræ adorando incenſúmque ponendo.
8 Cerinthiani à Cerintho idémque Merinthiani à
Merintho,mundum ab angelis factum eſſe dicentes, &
carne circumcidi oportere, atque alia huiuſmodi legis
præcepta ſeruari. Ieſum hominem tantummodo fuiſſe,
nec reſurrexiſſe, ſed reſurrecturum aſſeuerantes. Mille
quoque annos poſt reſurrectionem in terreno regno
Chriſti, ſecundum carnales ventris & libidinis volu-
ptates, futuros fabulantur, vnde etiam Chiliaſtæ ſunt
9 appellati. Nazarei cum dei filium confiteantur eſſe
Chriſtum, omnia tamen veteris legis obſeruant, quæ
Chriſtiani per Apoſtolicam traditionem non obſerua-
re carnaliter, ſed ſpiritaliter intelligere didicerunt.
10 Hebionei Chriſtum etiam tantummodo homi-
nem dicunt. Mandata carnalia legis obſeruant,circun-
ciſionem ſcilicet carnis, & cætera à quorum oneribus
per nouum teſtamentum liberati ſumus. Huic hæreſi
Epiphanius Sampſeos & Elceſeos ita copulat,vt ſub eo-
C dem numero tanquam vna ſit hæreſis ponat,aliquid ta-
men intereſſe ſignificans, Quanuis & in conſequenti-
bus loquatur de illis,ponens eos ſub numero ſuo. Euſe-
Lib.6.c.28. bius vero Elceſaitarum ſectam commemorans, fidem
in perſecutione dicit negandam docuiſſe, & in corde
11 ſeruandam. Valentiniani à Valentino, qui de na-
tura rerum multa fabuloſa confinxit. Triginta αἰῶνας,
id eſt, ſecula aſſerens extitiſſe, quorum principium eſſe
profundum & ſilentium, quod profundum etiam pa-
trem appellat. Ex quibus duobus velut ex coniugio pro-
ceſsiſſe perhibet intellectum & veritatem, & protuliſſe
in honorem patris æonas octo, De intellectu autem &
veritate proceſsiſſe verbum & vitam, & protuliſſe æo-
nas decem. Porrò de verbo & vita proceſsiſſe hominẽ
& Eccleſiam, & protuliſſe æonas duodecim. Itaq; octo
& decem & duodecim fieri triginta æonas, habentes,
vt diximus, primum principium de profundo & ſilen-
tio. Chriſtum autem à patre miſſum, id eſt, à profun-
do ſpiritale vel cœleſte corpus ſecum attuliſſe: nihilque
aſſumpſiſſe de virgine Maria, ſed per illam tanquam
†al.riuum. per rimam, † aut per fiſtulam ſine vlla de illa aſſumpta

carne tranſiſſe. De triceſimo ſeculo dicit diabolum ge- D
nitum,& à diabolo alios natos qui fecerint hunc mun-
dum. Et ideo maliciam non arbitrio tribuit, ſed natu-
ræ mundi, id eſt, generi diabolico: carnis reſurrectio-
nem negat; Animam tantum & ſpiritum affirmat per
Chriſtum ſaluari. Secundiani† hoc à Valentinianis 12
diſtare dicuntur, quòd addunt opera turpitudinis. †al.Senan-driani.
Ptolemæus quoque diſcipulus Valentini hæreſim
nouam condere cupiens,quatuor æonas & alias quatu- 13
or aſſerere maluit. Marcus etiam neſcio quis hæ- 14
reſem condidit, negans reſurrectionem carnis,& Chri
ſtum non vere, ſed putatiue paſſum aſſeuerans. Duo
quoque opinatus eſt ex aduerſo ſibi eſſe principia,quid-
dam tale etiam ipſe de æonibus ſicut Valentinus affir-
mans. Colarbaſus ſecutus eſt iſtos non multum a- 15
liter ſentiens, Vitam omnium hominum & generatio-
nem in ſeptem ſyderibus conſiſtere affirmans.
Heracleonitæ ab Heraclione diſcipulo ſuperio- 10
rum, duo aſſerunt principia, vnum ex altero, & ex his
duobus alia plurima. Feruntur autem ſuos morientes
nouo modo quaſi redimere, id eſt,per oleum, balſamũ
& aquam, & inuocationes quas Hebraicis verbis dicũt E
ſuper capita eorum. Ophitæ à colubro nominati 17
ſunt,coluber enim Græce ophis dicitur. Hunc autẽ[co-
lubrũ qui decepit Adam & Euam] Chriſtum arbitran-
tur. Sed habent etiam verum colubrum quem nutriunt
& venerantur. Qui & incantante ſacerdote egreditur
de ſpelunca, & aſcendit ſuper altare innixum ſpeluncæ,
& oblationes eorum lambit, & inuoluẽs ſe circa eas,re-
greditur ad ſpeluncam: & ita confringũt oblationes in
euchariſtiam,quaſi à ſerpente Chriſto vt illi putant ſan
ctificatas. Tradunt huius ſerpentis cultum à Nicolaitis
[ſiue Gnoſticis]ad iſtos deductũ. Caiani propterea 18
ſic appellati,quoniam Cain honorãt,dicentes eum for-
tiſsimæ eſſe virtutis: ſimul & Iudam traditorem diuinũ
aliquid putant eſſe, & ſcelus eius beneficium deputant:
aſſerentes eum præſciſſe quantum eſſet generi humano
Chriſti paſsio profutura,& occidendũ Iudęis propterea
tradidiſſe: illos etiã, qui ſchiſma facientes in primo po
pulo dei, terra dehiſcente perierunt, Chore, Dathan,& Nume.16.
Abiron,& Sodomitas colere perhibentur. Blaſphemãt
legem, & deum legis authorẽ: carniſq; reſurrectionem
negant. Sethiani nomen acceperunt à filio Adæ, 19
qui vocatus eſt Seth:eum quippe honorant,ſed fabulo-
ſa & hæretica vanitate. Dicunt enim eũ de ſuperna ma- F
tre natum, quam perhibent conueniſſe cum ſuperno pa
tre: vnde diuinum ſemen aliud naſceretur,tanquam fi-
liorum dei. Hi quoque multa de principatibus & pote-
ſtatibus vaniſsima fabulantur: quidam eos dicunt Sem
filium Noë Chriſtum putare. Archontici à princi- 20
pibus appellati, vniuerſitatem, quam deus condidit, o-
pera eſſe principum dicunt: operantur etiam quandam
turpitudinem. Reſurrectionem carnis negant. Cer- 21
doniani à Cerdone nominati,qui duo principia ſibi ad-
uerſantia dogmatizant:deúmque legis ac Prophetarum
non eſſe patrem Chriſti,nec bonum deum eſſe,ſed† iu- †aliàs,nec.
ſtum,patrem vero Chriſti bonum: Chriſtúmque ipſum
neque natum ex fœmina, neque habuiſſe carnem: nec
vere mortuum,vel quicquam paſſum, ſed ſimulaſſe paſ-
ſionem. Quidam vero in duobus principiis ſuis duos
deos ita eum dixiſſe perhibent, vt vnus eorum eſſet bo-
nus, alter autem malus: reſurrectionem mortuorum
negant. Spernunt etiam teſtamentum vetus.
Marcion quoq;, à quo Marcioniſtæ ſunt, qui Cer- 22
donis ſecutus eſt dogmata de duobus principiis:quãuis

G Epiphanius cum tria dicat aſſeruiſſe principia: bonum,
iuſtum, prauum: ſed Euſebius Synerum quendam, non
Marcionem, trium principiorum atq; naturarum ſcri-
23 bit authorem. Apellitæ ſunt, quorum Apelles eſt
princeps, qui duos quidem introducit deos: vnum bo-
num, alterum malum: non tamen in duobus diuerſis at-
que inter ſe aduerſis eſſe principiis, ſed vnum eſſe prin-
cipium: deum ſcilicet bonum, & ab illo factum alterum:
qui cum malignus eſſet, inuentus eſt in ſua mundum na
† aliàs, malignitate. tiuitate † feciſſe. Hunc Apellem dicunt quidam etiam
de Chriſto tam falſa ſenſiſſe, vt dicerent eum, non qui-
dem carnem duxiſſe de cœlo, ſed ex elementis mundi
accepiſſe, quæ mundo reddidit, cum ſine carne reſur-
24 gens, in cœlum aſcendit. Seueriani à Seuero exor-
ti, vinum non bibunt, eo quòd fabuloſa vanitate de Sa-
tana & terra germinaſſe aſſerunt vitem. Etiam ipſi non
ſanam doctrinam ſuam, quibus volunt inflant nomini-
bus principum, Carnis reſurrectionem cum veteri te-
φιλουμένη ſtamento reſpuentes. Hic præterea Philumenem quan-
dam puellam dicebat inſpiratam diuinitus ad prænun-
cianda futura, ad quam ſomnia atque æſtus ſui animi
referens, diuinationibus ſeu præſagiis eius ſecretim erat
H ſolitus præmoneri, eodem phantaſmate eidem Philu-
menæ pueri habitu ſe demonſtrante, Qui puer appa-
rens, Chriſtum ſe aliquando, aliquando eſſe aſſereret
Paulum. A quo phantaſmate ſciſcitans, ea ſoleret re-
ſpondere quæ ſe audientibus diceret. Nonnulla quoque
illam miracula operari ſolitam, inter quæ illud præci-
puum, quod in anguſtiſsimi oris ampullam vitream, pa
nem grandem immitteret, eúmque extremis digitulis
leuare ſoleret illæſum, eòque ſolo quaſi diuinitus ſibi ci-
25 bo dato fuiſſet contenta. Taciani à Tacio quodam,
inſtituti ſunt, qui & Encratitæ appellati ſunt, nuptias
damnant, atq; omnino pares eas fornicationibus aliisq;
corruptionibus faciunt: nec recipiunt in ſuorum nume-
rum coniugio vtentem, ſiue marem, ſiue fœminam: non
veſcuntur carnibus, eáſque omnes abominantur: prola-
tiones quaſdam fabuloſas ſeculorum etiam ipſi ſapiunt:
ſaluti primi hominis contradicunt. Epiphanius Tacia-
nos & Encratitas ita diſcernit, vt Encratitas Taciani
26 ſchiſmaticos dicant. Cataphryges ſunt, quorum au
thores fuerunt, Montanus tanquam paracletus, & duæ
Prophetiſſæ ipſius, Priſca & Maximilla. His nomẽ pro-
κατὰ φρύγας. uincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt, ibiq; vixerunt:
& etiam nunc in eiuſdem partibus populos habent. Ad-
I uentum ſpiritus ſancti à domino promiſſum, in ſe po-
tius quàm in Apoſtolis eis fuiſſe aſſerunt redditum. Se-
cundas nuptias pro fornicationibus habent: & ideo di-
1. Cor. 13. cunt eas permiſiſſe Apoſtolum Paulum, quia ex parte
ſciebat, & ex parte prophetabat: Nondum enim venerat
quod perfectum eſt. Hoc autem perfectum in Monta-
num & in eius prophetiſſas veniſſe delirant. Sacramen
ta perhibentur funeſta habere. Nam de infantis anni-
culi ſanguine, quem de toto eius corpore minutis pun-
ctionũ vulneribus extorquent, quaſi euchariſtiam ſuam
conficere perhibentur, miſcentes eum farinæ, panemq;
inde facientes: qui puer ſi mortuus fuerit, habetur apud
eos pro martyre: ſi autem vixerit, pro magno ſacerdote.
27 Pepuziani à loco quodam nominati ſunt, quam ci-
uitatem deſertam dicit Epiphanius. Hanc autem iſti di-
uinum aliquid eſſe arbitrãtes, Hieruſalem vocant. Tan-
tum dantes mulieribus principatum, vt ſacerdotio quo-
que apud eos honorentur. Dicunt enim Quintillæ &
Priſcillæ in eadem ciuitate Pepuza, Chriſtum ſpecie fœ
minæ reuelatum. Vnde ab hac Quintilliani etiam nun-
cupãtur. Faciunt & ipſi de ſanguine infantis quod Ca- K
taphryges facere ſuprà diximus. Nam & ab eis perhi-
bentur exorti. Denique alij hanc Pepuzam non eſſe ci-
uitatem, ſed villam dicunt fuiſſe Montani & Prophe-
tiſſarum eius Priſcæ & Maximillæ: & quia ibi vixerunt,
ideo locum meruiſſe appellari Hieruſalem. Arto- 28
tyritæ ſunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit: of-
ferunt enim panem & caſeum, dicentes à primis ho-
minibus oblationes de fructibus terræ & ouium fuiſ-
ſe celebratas. Hos Pepuzianis iungit Epiphanius.
Teſſareſcædecatitæ hinc appellati ſunt, quòd non 29
niſi quartadecima luna, menſe Martio, Paſcha celebrãt,
quilibet ſeptem dierum occurrat dies, & ſi dies domi-
nicus occurrerit, ipſo die ieiunant & vigilant. Alo- 30
giani propterea ſic vocantur tanquam ſine verbo: logos
enim Græce verbum dicitur, quia domini † verbum re- *† al. deum.*
cipere noluerunt, Ioannis Euangelium reſpuentes, cu-
ius nec Apocalypſin accipiunt, has videlicet ſcripturas
negant eſſe ipſius. Adamiani ex Adam dicti, cuius 31
imitantur in paradiſo nuditatem, quæ fuit ante pecca-
tum: vnde & nuptias auerſantur, quia nec priuſquã pec
caſſet Adam, nec priuſquam dimiſſus eſſet de paradiſo,
cognouit vxorẽ. Credunt ergo quòd nuptiæ futuræ nõ L
fuiſſent, ſi nemo peccaſſet. Nudi itaq; mares fœminæq;
conueniunt, nudi lectiones audiunt, nudi orãt, nudi ce
lebrant ſacramẽta, & ex hoc paradiſum ſuam arbitran-
tur Eccleſiam. Elceſeos & Samſeos hic tanquam 32
ordine ſuo cõmemorat Epiphanius, quos dicit à quo-
dam pſeudopropheta eſſe deceptos qui vocabatur Elci,
ex cuius genere duas mulieres tanquam deas ab eis per-
hibet adoratas. Cætera Hebioneis tenere ſimilia.
Theodotiani à Theodotione quodam inſtituti, ho 33
minem tantummodo Chriſtum aſſeuerant. Quod di-
citur quidem Theodotion propterea docuiſſe, quia in
perſecutione lapſus iſto modo ſe caſus ſui deuitare pu-
tabat opprobrium, ſi non deum negaſſe, ſed hominem
videretur. Melchiſedeciani, Melchiſedech ſacer- 34
dotem dei excelſi, nõ hominem fuiſſe, ſed virtutem dei
eſſe arbitrantur. Bardeſaniſtæ, à quodam Bardeſa- 35
ne, qui in doctrina Chriſti prius extitiſſe perhibetur in-
ſignis: quamuis poſtea per omnia in Valentini hæreſim
lapſus eſt, addens de ſuo vt fato aſcriberet conuerſa-
tiones hominum. Noëtiani, à quodam Noëto, qui 36
dicebat Chriſtum eundem ipſum eſſe patrem & ſpiri-
tum ſanctum. Valeſij & ſeipſos caſtrant, & hoſpites 37
ſuos, hoc modo exiſtimantes deo ſe debere ſeruire. Alia M
quoque hæretica docere dicuntur & turpia: ſed quæ illa
ſint, nec ipſe commemorauit Epiphanius, nec vſpiam
potui reperire Cathari, qui ſeipſos iſto nomine, 38
quaſi propter mundiciam ſuperbiſsime atque odioſiſsi-
me nominant: ſecundas nuptias non admittunt, pœni-
tentiam denegãt, Nouatum ſectantes hæreticum: vnde
etiam Nouatiani appellantur. Angelici, in angelo- 39
rum cultu inclinati, quos Epiphanius iam omnino de-
feciſſe teſtatur. Apoſtolici, qui ſe iſto nomine ar- 40
rogantiſsime vocauerũt, eo quòd in ſuam communio-
nem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias
poſſidẽtes, quales habet catholica Eccleſia & monachos
& clericos plurimos. Sed ideo iſti hæretici ſunt, quo-
niam ſe ab Eccleſia ſeparantes, nullam ſpem putant eos
habere qui vtuntur his rebus, quibus ipſi carent. Encra-
titis iſti ſimiles ſunt, nam & Apotactitæ * appellantur. ** id eſt, extraordinarij.*
Sed alia neſcio quę propria hęretica docere perhibẽtur.
Sabelliani ab illo Noëto, quem ſupra memoraui-
mus, defluxiſſe dicuntur. Nam & diſcipulũ eius quidam 41
perhibent

A perhibent fuiſſe Sabellium. Sed qua cauſa duas hæreſes
Epiphanius computet, neſcio: cum fieri potuiſſe videa-
mus vt fuerit Sabellius iſte famoſior, & ideo ex illo ce-
lebrius hæc hęreſis nomē acceperit. Noëtiani enim dif-
ficillime ab aliquo ſciuntur, Sabelliani autem ſunt in
ore multorum. Nā & Praxeianos à Praxea quidam vo-
cant, & Hermogenianos vocari ab Hermogene potue-
runt, qui Praxeas & Hermogenes eadem ſentientes in
Africa fuiſſe dicuntur. Nec tamē iſtæ plures ſectæ ſunt,
ſed vnius ſectæ plura nomina ex his hominibus qui in
ea maxime innotuerunt, ſicut Donatiſtæ, iidem Par-
menianiſtæ: ſicut Pelagiani iidem Celeſtiani. Vnde er-
go ſit factum, vt Noëtianos & Sabellianos, non vnius
hæreſis duo nomina, ſed tanquam duas hæreſes ſupra-
dictus Epiſcopus † poneret liquido inuenire non potui: *† al. Epiphanius.*
quia ſi quid inter ſe differunt, tam obſcure dixit ſtudio
forſitan breuitatis, vt non intelligam. Loco quippe iſto,
quo & nō tam longe à Noëtianis Sabellianos comme-
morans. Sabelliani, inquit, ſimilia Noëto dogmatizan-
tes præter hoc quòd dicunt patrem nō eſſe paſſum: quo
modo de Sabellianis intelligi poteſt, cum ſic innotue-
rint dicere patrem paſſum, vt Patripaſsiani quàm Sabel-
B liani crebrius nuncupentur? Aut ſi forte in eo quod ait,
præter hoc quod dicunt patrem non eſſe paſſum, Noë-
tianos hoc dicere intelligi voluit, quis eos in hac am-
biguitate diſcernat? Vel quo modo poſſunt ītelligi qui-
libet eorum patrem paſſum fuiſſe non dicere, cum di-
cant eūdem ipſum eſſe & patrem & filium & ſpiritum
ſanctum? Philaſter autē Brixianus Epiſcopus in proli-
xiſsimo libro quem de hæreſibus condidit, & CXXVIII.
hæreſes arbitratus eſt computandas, Sabellianos conti-
nuo poſt Noëtianos ponēs, Sabellius, inquit, diſcipulus
eius, qui ſimilitudinē ſui doctoris itidē ſecutus eſt, vn-
de & Sabelliani poſtea ſunt appellati, qui & Patripaſsia
ni & Praxeïani à Praxea, & Hermogeniani ab Hermo-
gene, qui fuerunt in Africa, qui & iſta ſentientes abiecti
ſunt ab Eccleſia catholica. Certè iſte eoſdem poſtea Sa
bellianos dixit appellatos, qui ea quæ Noëtus ſentie-
bant. Et alia nomina eiuſdem ſectæ commemorauit, &
tamen Noëtianos & Sabellianos ſub duobus numeris
tanquam duas hæreſes poſuit, qua cauſa, ipſe viderit.
42 Origeniani à quodam Origene dicti ſunt, non ab
illo qui ferè omnibus notus eſt, ſed ab alio neſcio quo,
de quo, vel ſectatoribus eius Epiphanius loquens, Ori-
C geniani, inquit, cuiuſdam Origenis diſcipuli, turpis au-
tem ſunt operationis: iſti ſunt nefanda faciētes, ſua cor-
43 pora corruptioni tradentes. Alios autem Origenia-
nos continuo ſubiiciens, Origeniani, inquit, alij qui &
Adamantij tractatoris illius ſectatores qui & mortuorū
reſurrectionem negant, Chriſtum autē & ſpiritum ſan
ctum creaturam dicunt: paradiſum autem & cœlos &
alia non credunt eſſe ſecundum literā: ſed in allegoria.
Hæc quidem de Origene Epiphanius refert. Sed defen-
ſores eius dicunt Origenem patrē & filium & ſpiritum
ſanctum vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ docuiſſe, neq; re-
ſurrectionem repuliſſe mortuorū: ſed qui eius plura le-
gerunt, contradicunt. Sunt & alia huius Origenis dog-
mata quę catholica Eccleſia omnino nō recepit: in qui-
bus nec ipſum falſo arguit, nec poteſt ab eius defenſori-
bus excuſari, maxime de purgatione & liberatione: ac
rurſus poſt lōgum tempus ad eadem mala reuolutione
rationalis vniuerſæ creaturæ. Quis enī catholicus Chri
ſtianus vel doctus vel indoctus non vehemēter exhor-
reat, eam quā dicit purgationem malorum, id eſt, etiam
eos qui hanc vitam in flagitiis & facinoribus & ſacrile-
giis atq; impietatibus quamlibet maximis finierunt: ip- D
ſum etiam poſtremo diabolū atque angelos eius, quā-
uis poſt longiſsima tempora purgatos atq; liberatos re-
gno dei luciq; reſtitui, & rurſus poſt longiſsima tēpora
omnes qui liberati ſūt, ad hæc mala denuo relabi & re-
uerti, & has vices alternantes beatitudinum & miſeria-
rum rationalis creaturæ ſemper fuiſſe, ſemper fore? De
qua vaniſsima impietate aduerſus Philoſophos, à quib⁹
iſta didicit Origenes, in libris de Ciuitate dei diligen-
tiſsime diſputaui. Dicit præterea ipſe Origenes, quòd fi-
lius dei ſanctis hominibus comparatus, veritas in, patri
collatus mēdacium: & quantum diſtant Apoſtoli Chri
ſto, tantum filius patri. Vnde nec orādus eſt filius, cum
patre, quia non eſt author indulgēdarum petitionum,
ſed ſupplicator. Pauliani à Paulo Samoſateno, Chri 44
ſtum non ſemper fuiſſe dicunt, ſed eius initium, ex quo
de Maria natus eſt aſſeuerant: nec eum aliquid amplius
quàm hominem putant. Iſta hæreſis aliquando cuiuſ-
dam Artemonij fuit, ſed cum defeciſſet, inſtaurata eſt à
Paulo, & poſtea ſic à Photino confirmata, vt Photinia-
ni quàm Pauliani celebrius nuncupētur. Iſtos ſanè Pau
lianos baptizandos eſſe in Eccleſia catholica Niceno
concilio conſtitutum eſt. Vnde credendum eſt eos re- E
gulam baptiſmatis non tenere, quam ſecum multi hæ-
retici cum de catholica diſcederent abſtulerunt, eamq;
cuſtodiunt. Photinus ab Epiphanio non continuo
poſt Paulum ſiue pro † Paulo, ſed aliis interpoſitis po- 45
nitur: non tacetur ſanè ſimilia crediddiſſe, ſecūdum ali- *† al. eum.*
quid tamen aduerſatus ei dicitur, ſed quid ſit ipſum ali-
quid, omnino non dicitur. Philaſter autem continua-
tim ponit ambos ſub ſingulis & propriis numeris, qua-
ſi hæreſes duas, cum dicat Photinum in omnibus Pau-
li ſecutum fuiſſe doctrinam. Manichæi à quodam
Perſa extiterunt, qui vocabatur Manin, quanuis & ip- 46
ſum cum eius inſana doctrina cœpiſſet nomen prædi-
cari, nam antehac Vrbicus vocabatur. Sed in Græcia
diſcipuli eius, vitantes nomen inſaniæ, quaſi doctiores
& eoipſo mēdaciores, geminata, n, litera, Mannichęum
quaſi manna fundentem, pro Manichæo, id eſt, inſano
appellauerunt. Iſte duo principia inter ſe diuerſa atque
aduerſa, eadèmque æterna & coæterna, hoc eſt ſemper
fuiſſe compoſuit. Duáſque naturas atque ſubſtantias bo
ni ſcilicet & mali, ſequēs alios antiquos hæreticos opi-
natus eſt: quarum inter ſe pugnam & commixtionem,
& boni à malo purgationem, & boni quod purgari nō F
poterit, cū malo in æternum damnationem ſecundum
ſua dogmata aſſeuerās multa fabulatur, quæ cuncta in-
texere huic operi nimis longum eſt. Ex his autem ſuis
fabulis vanis atque impiis coguntur dicere, animas bo-
nas, quas cenſent ab animarum malarum naturæ ſcili-
cet contrariæ commixtione liberandas, eius cuius deus
eſt eſſe naturæ. Proinde mūdum à natura boni, hoc eſt,
à natura dei factum, confitentur quidem, ſed de com-
mixtione boni & mali, quæ facta eſt, quando inter ſe v-
traque natura pugnauit. Ipſam vero boni à malo purga
tionem ac liberationē, non ſolum per totum mundum
& de omnibus eius elementis virtutē dei facere dicunt,
verumetiam electos ſuos per alimenta quæ ſumunt: &
eis quippe alimentis ſicuti vniuerſo mundo dei ſubſtā-
tiam perhibent eſſe commixtam: quam purgari putant
in electis ſuis eo genere vitæ, quo viuunt electi Mani-
chæorum, velut ſanctius & excellētius auditoribus ſuis.
Nam his duabus profeſsionibus, hoc eſt, electorū & au
ditorum, Eccleſiam ſuam conſtare voluerūt. In cæteris
autem hominibus, etiam in ipſis auditoribus ſuis, hanc
partem

G partē bonæ diuinæq́; ſubſtantiæ, quæ mixta & colliga-
ta in eſcis & potibus detinetur, maximæq́; in eis qui ge-
nerant filios, arctius & inquinatius colligari putant.
Quicquid vero vndique purgatur luminis, per quaſdā
naues, quas eſſe lunam & ſolem volunt, regno dei, tan- *Sol & luna, naues.*
quam propriis ſedibus reddi. Quas itidē naues de ſub-
ſtantia dei pura perhibent fabricatas. Lucēmque iſtam
corpoream animantium mortalium oculis adiacētem,
non ſolum in his nauibus, vbi eam puriſsimam credūt,
verumetiam in aliis quibuſque lucidis rebus vbi ſecun-
dum ipſos tenetur admixta, creditúrq́; purgāda, dei di-
cunt eſſe naturam. Quinq́; enim elementa quæ genue-
runt principes proprios, genti tribuūt tenebrarum, eaq́;
elementa his nominibus nuncupant, fumum, tenebras,
ignem, aquam, vētum. In fumo nata animalia bipedia,
vnde homines ducere originē cenſent. In tenebris ſer-
pentia, in igne quadrupedia, in aquis natatilia, in vento
volatilia. His quinque elementis malis debellandis, alia
quinque elementa de regno & ſubſtātia dei miſſa eſſe,
& in illa pugna fuiſſe permixta, fumo aëra, tenebris lu-
cem, igni malo, ignem bonum: aquæ malæ, aquam bo-
nam: vento malo, vētum bonum. Naues autem illas, id
H eſt, duo cœli luminaria ita diſtinguunt, vt lunam dicāt
factam ex bona aqua, ſolem vero ex igne bono. Eſſe au
tem in eis nauibus ſanctas virtutes, quæ ſe in maſculos
transfigurāt, vt illiciant fœminas gentis aduerſæ, & per
hanc illecebram commota eorum concupiſcētia fugiat
de illis lumen quod membris ſuis permixtum tenebāt,
& purgandum ſuſcipiatur ab angelis lucis, purgatúmq́;
illis nauibus imponatur ad regna propria reportādum.
Qua occaſione, vel pot⁹ execrabilis ſuperſtitionis qua-
dam neceſsitate, coguntur electi eorum, velut Euchari-
ſtiam cōſperſam cum ſemine humano ſumere, vt etiam
inde, ſicut de aliis cibis quos accipiunt, ſubſtantia illa
diuina purgetur. Sed hoc ſe facere negāt, & alios neſcio
quos ſub nomine Manichęorum facere affirmant. De-
tecti ſunt tamē in Eccleſia, ſicuti ſcis apud Carthaginē,
iam te ibi diacono conſtituto, quādo inſtante Vrſo tri
buno, qui tūc domui regiæ præfuit, aliqui adducti ſunt.
Vbi puella illa nomine Margarita, iſtam nefariam tur-
pitudinem prodidit. Quæ cum eſſet annorum nōdum
duodecim, propter hoc ſceleſtum myſteriū ſe dicebat
eſſe violatam. Tunc Euſebiam quandam Manichæam
quaſi ſanctimonialē, idipſum ꝑpter hocipſum paſſam,
I vix compulit confiteri, cum primum illa ſe aſſeruiſſet
integram, atq́; ab obſtetrice inſpici poſtulaſſet: quæ in-
ſpecta & quid eſſet inuenta, totū illud turpiſsimum ſce
lus, vbi ad excipiendum & cōmiſcendum concumbē-
tium ſemen farina ſubſternitur, quod Margarita indi-
cante abſens non audierat, ſimiliter indicauit: & recēti
tempore nōnulli eorum reperti, & ad Eccleſiam ducti,
ſicut geſta epiſcopalia quæ nobis miſiſti oſtendunt, hoc
non ſacramētum, ſed execramentum ſub diligenti in-
terrogatione cōfeſsi ſunt: quorū vnus nomine Viator,
eos qui iſta faciunt proprie cathariſtas, id eſt, mūdato-
res vel purgatores vocari dicēs, cum alias eiuſdem Ma
nichææ ſectæ partes in Macarios, & ſpecialiter Mani-
chæos diſtribui perhiberet, omnes tamen has tres for-
mas ab vno authore propagatas, & omnes generaliter
Manichęos eſſe negare non potuit. Certè illi libri Ma-
nichæi ſunt omnibus ſine dubitatione communes, in
quibus libris illa portenta ad illiciendos, & per concu-
piſcentiam diſſoluendos vtriuſque ſexus principes te-
nebrarum, vt liberata fugiat ab eis quæ captiuata tene-
batur in eis diuina ſubſtantia, de maſculorum in fœmi-
nas & fœminarum in maſculos transfiguratione con- K
ſcripta ſunt, vnde iſta eorū, quālibet negant ad ſe per-
tinere, turpitudo defluxit. Diuinas enim virtutes quan-
tum poſſunt imitari ſe putant, vt purgent dei ſui partē:
quam profecto ſicut in omnibus corporib⁹ cœleſtibus
& terreſtribus, atque in omnium rerum ſeminibus, ita
& in hominis ſemine teneri exiſtimāt inquinatam. Ac
per hoc ſequitur eos, vt ſic eam etiam de ſemine huma-
no, quemadmodum de aliis ſeminibus quæ in alimen-
tis ſumunt, debeant manducādo purgare. Vnde etiam
cathariſtæ appellantur, quaſi purgatores, tanta eam pur
gantes diligentia, vt ſe nec ab hac tam horrēda cibi tur
pitudine abſtineāt. Nec veſcuntur tamen carnibus, tā-
quam de mortuis vel occiſis fugerit diuina ſubſtantia,
tantúmque ac tale inde remanſerit, quod iam dignum
non ſit in electorum ventre purgari, Nec oua ſaltem
ſumunt, quaſi & ipſa cū franguntur expirent, nec opor-
teat vllis mortuis corporibus† veſci, & hoc ſolum vi- *† carnibus.*
uat ex carne quod in farina ne moriatur, excipitur. Sed
nec alimonia lactis vtuntur, quanuis de corpore ani-
mantis viuente mulgeatur ſiue ſugatur: non quia putāt
diuinæ ſubſtāriæ nihil ibi eſſe permixtum, ſed quia ipſe
ſibi error non conſtat. Nam & vinum non bibunt, di- L
centes fel eſſe principum tenebrarum, cum veſcantur
vuis. Nec muſti aliquid, vel recentiſsimi ſorbēt. Animas
auditorum ſuorum in electos reuolui arbitrantur, aut
fœliciore compendio in eſcas electorum ſuorum, vt iā
inde purgatæ in nulla corpora reuertantur. Cæteras au
tem animas & in pecora redire putāt, & in omnia quæ
radicibus fixa ſunt atque aluntur in terra. Herbas enim
atque arbores ſic putant viuere, vt vitam quæ illis ineſt,
& ſentire credant, & dolere cum læduntur, nec aliquid
inde ſine cruciatu eorum quenquā poſſe vellere aut car
pere. Propter quod agrum etiā ſpinis purgare nefas ha-
bent. Vnde agriculturā, quæ omnium artium eſt inno-
centiſsima, tanquam plurium homicidiorum ream de-
mentes accuſant: ſuiſq́; auditoribus ideo hęc arbitrātur
ignoſci, quia præbēt inde alimēta electis ſuis, vt diuina
illa ſubſtantia in eorum ventre purgata, impetret eis ve
niam, quorum traditur oblatione purganda. Itaque ipſi
electi, nec in agris operantes, nec poma carpentes, nec
ſaltem folia vlla vellentes, expectant hæc afferri vſibus
ſuis ab auditoribus ſuis, viuentes de tot ac tantis ſecun-
dum ſuam vanitatem homicidiis alienis, monēt etiam
eoſdē auditores ſuos, vt ſi veſcuntur carnibus, animalia M
non occidant, ne offendant principes tenebrarū in cœ
leſtibus colligatos, à quibus omnem carnem dicūt ori-
ginem ducere. Et ſi vtuntur coniugibus, conceptum ta
men generationemq́; deuitent, ne diuina ſubſtātia, quę
in eos per alimenta ingreditur, vinculis carneis ligetur
in prole. Sic quippe id omnem carnem, id eſt, per eſcas
& potus venire animas credunt. Vnde nuptias ſine du-
bitatione condēnant, & quātum in ipſis eſt prohibent,
quādo generare prohibent, propter quod coniugia co-
pulanda ſunt. Adam & Euam ex parētibus principibus
fumi aſſerunt natos, cum pater eorum nomine Saclas † *† al. Sadas.*
ſociorum ſuorum fœtus omniū deuoraſſet, & quicquid
inde commixtum diuinæ ſubſtātiæ ceperat, cum vxore
concumbens in carne prolis tāquam tenaciſsimo vin-
culo colligaſſet. Chriſtum autem fuiſſe affirmant quem
dicit noſtra ſcriptura ſerpentem, à quo illuminatos eos
aſſerunt, vt cognitionis oculos aperirent, & bonum ma
lumq́; dignoſcerent. Eúmq́; Chriſtum nouiſsimis tēpo
ribus veniſſe ad animas, nō ad corpora liberādas. Nec
fuiſſe in carne vera, ſed ſimulatam ſpeciem carnis ludi-
ficandis

A ficandis humanis ſenſibus præbuiſſe, vbi non ſolũ mor-
tem, verumetiam reſurrectionem ſimiliter mentiretur.
Deum qui legem per Moyſem dedit, & in Hebręis Pro-
phetis locutus eſt, non eſſe verum deum, ſed vnum ex
principibus tenebrarũ. Ipſiusq; noui teſtamenti ſcriptu-
ras tãquam infalſatas ita legunt, vt quod voluerint in-
de accipiant, quod nolunt reiiciant, eisq; tanquam non
totum verũ habentibus nonnullas apocryphas antepo-
Ioan.14. nãt. Promiſsionẽ domini Ieſu Chriſti de paracleto ſpi-
†al.hæreſi- ritu ſancto in ſuo archimanichæo† dicunt eſſe comple-
archa Ma- tam. Vnde ſe in ſuis literis Ieſu Chriſti Apoſtolũ dicit,
nichæo. eo quòd Ieſus Chriſtus ſe miſſurum eſſe promiſerit, atq;
in illo miſerit ſpiritum ſanctum. Propter quod etiã ipſe
Manichæus duodecim diſcipulos habuit ad inſtar Apo-
ſtolici numeri, quẽ numerum Manichæi hodieq; cuſto-
diũt. Nam ex electis ſuis habẽt duodecim, quos appellãt
magiſtros, & tertiumdecimũ principem ipſorũ. Epiſco-
pos autem ſeptuagintaduos, qui ordinantur à magiſtris:
& presbyteros, qui ordinãtur ab Epiſcopis. Habent etiã
Epiſcopi diaconos. Iam cæteri tantummodo electi vo-
cantur. Sed mittũtur etiam ipſi qui videntur idonei, ad
hunc errorẽ vel vbi eſt ſuſtentandum & augẽdum, vel
B vbi non eſt etiam ſeminandum. Baptiſmũ in aqua nihil
cuiquam perhibẽt ſalutis afferre, nec quenquam eorum
quos decipiunt baptizandum putant. Orationes faciũt
ad ſolem per diem quaquauerſum circumit: ad lunam
per noctem ſi apparet, ſi autem non apparet, ad Aquilo-
niam partem, quà ſol cum occiderit ad Orientem re-
Liberum ar- uertitur: ſtant orantes. Peccatorum originem non libe-
bitrium. ro arbitrio voluntatis, ſed ſubſtantiæ tribuunt gẽtis ad-
uerſæ: quam dogmatizantes eſſe hominibus mixtã, om
nem carnem nõ dei, ſed malæ mentis perhibent eſſe o-
pificium: quam à contrario principio deo coæternã eſſe
Gala.5. aiunt. Carnalem concupiſcentiam, qua caro cõcupiſcit
aduerſus ſpiritum, non ex viciata in primo homine na-
tura nobis ineſſe infirmitatem, ſed ſubſtantiam volunt
eſſe contrariam, ſic nobis adhærentem, vt quando libe-
ramur atque purgamur, ſeparetur à nobis, & in ſua natu
Animæ ra etiam ipſa immortaliter viuat. Eáſque duas animas,
duæ. vel duas mentes, vnam bonam, alteram malam in vno
homine inter ſe habere conflictum, quando caro con-
cupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem.
Nec in nobis ſanatum hoc vicium, ſicut nos dicimus,
nunquam futurum: ſed à nobis ſeiunctam atq; ſecluſam
C ſubſtantiam iſtam mali, & finito iſto ſeculo poſt confla
grationem mundi in globo quodam, tanquam in car-
cere ſempiterno, eſſe victuram. Cui globo affirmant ac-
ceſſurum ſemper & adhęſurum, quaſi coopertorium at-
que tectorium ex animabus: natura quidem bonis, ſed
tamen quæ non potuerant à naturæ malæ contagione
47 purgari. Hierachitæ, quorũ author Hieracha † nun-
†al.Hierax cupatur, reſurrectionem carnis negant: monachos tan-
tum & monachas & coniugia non habẽtes in commu-
nionem recipiunt. Ad regnum cœlorum non pertine-
re paruulos dicunt, quia non ſunt eis vlla merita certa-
48 minis, quo vicia ſuperentur. Melitiani à Melitio
nuncupati, nolentes orare cum cõuerſis: id eſt, eis, qui in
perſecutione ceciderunt, vel ſchiſma fecerunt. Nunc au
49 tem dicuntur Arrianis eſſe coniuncti. Arriani ab
Arrio, in eo ſunt notiſsimi errore, quo patrem & filium
& ſpiritum ſanctum nolũt eſſe vnius eiuſdemq; naturæ
atque ſubſtantiæ, aut vt expreſsius dicatur eſſentiæ, quæ
ὀυσία Græce appellatur: ſed eſſe filium creaturam, ſpiritũ
vero ſanctum creaturam creaturæ: hoc eſt, ab ipſo filio
creatum volunt. In eo autẽ quòd Chriſtum ſine anima
ſolam carnem ſuſcepiſſe arbitrantur, minus noti ſunt. D
Nec aduerſus eos ab aliquo inueni de hac re aliquando
fuiſſe certatum. Sed hoc verum eſſe & Epiphanius non
tacuit, & ego ex eorum quibuſdã ſcriptis & collocutio-
nibus certiſsime cõperi. Rebaptizari quoq; ab his catho
licos nouimus, vtrum & nõ catholicos, neſcio. Va- 50
dianos, quos appellat Epiphanius ſchiſmaticos, non
hæreticos vult videri. Alij vocãt Anthropomorphitas,
quoniam deum ſibi fingũt cogitatione carnali in ſimi-
litudinem imaginis corruptibilis hominis, quod ruſti-
citati eorum tribuit Epiphanius, parcens eis ne dicãtur
hæretici. Eos autem ſeparaſſe ſe dicit à cõmunione no-
ſtra culpãdo Epiſcopos diuites, & Paſcha cũ Iudæis ce-
lebrando. Quamuis ſint qui eos in Aegypto Eccleſię ca-
tholicę cõmunicare aſſeuerent. De Photinianis autem,
quos iſto loco Epiphanius cõmemorat iam ſuperius ſa-
tis locutus ſum. Semiarrianos Epiphanius dicit, qui 51
ſimilis eſſentiæ dicunt (patrem &) filium, tanquam non
plenos Arrianos, quaſi Arriani nec ſimilem velint, cum ὁμοιούσιοι.
hoc Eunomiani dicere celebrentur. Macedoniani 52
ſunt à Macedonio Conſtantinopolitanę Eccleſiæ Epi-
ſcopo, quos & πνευματομάχους Græci dicũt, eo quòd de
ſpiritu ſancto litigẽt. Nã de patre & filio rectè ſentiũt, E
quòd vnius ſint eiuſdemq; ſubſtãtiæ vel eſſentiæ, ſed de
ſpiritu ſancto hoc nolunt credere, creaturã eum eſſe di
centes. Hos potius quidã Semiarrianos vocãt, quòd in
hac quæſtione ex parte cum illis ſint, ex parte nobiſcũ.
Quamuis à nonnullis perhibeantur, non deũ, ſed deita
tem patris & filij dicere ſpiritum ſanctũ, & nullã pro-
priam habere ſubſtantiam. Aëriani ab Aërio quodã 53
ſunt nominati, qui cũ eſſet presbyter, doluiſſe fertur, ꝙ
Epiſcopus nõ potuit ordinari, & in Arrianorũ hæreſim
lapſus, ꝓpria quoq; dogmata addidiſſe nõnulla, dicẽs,
orare vel offerre pro mortuis oblationem nõ oportere,
nec ſtatuta ſolenniter celebranda eſſe ieiunia, ſed cum
quiſq; voluerit ieiunandũ, ne videatur eſſe ſub lege. Di-
cebat etiã presbyterum ab Epiſcopo nulla differẽtia de-
bere diſcerni. Quidã perhibẽt iſtos ſicut Encratitas vel
Apotactitas non admittere ad cõmunionem ſuam, niſi
cõtinentes, & eos qui ſeculo ita renunciauerint, vt pro-
pria nulla poſsideãt, ab eſca tamẽ carnium non eos ab-
ſtinere dicit Epiphanius. Philaſter vero & hanc eis tri-
buit abſtinentiã. Aëtiani ab Aëtio ſunt vocati, idẽq;
Eunomiani ab Eunomio Aëtij diſcipulo, quo nomine 54
magis innotuerũt. Eunomius quippe in Dialectica prę- F
ualens, acutius & celebrius defendit hãc hæreſim, diſsi-
milẽ per omnia patri aſſerens filiũ & filio ſpiritum ſan-
ctũ. Fertur etiã vſqueadeo fuiſſe bonis moribus inimi-
cus, vt aſſeueraret, ꝙ nihil cuiq; obeſſet quorũlibet per- Sola fides.
petratio ac perſeuerantia peccatorũ, ſi huius quæ ab illo
docebatur fidei particeps eſſet. Apollinariſtas Apol-
linaris inſtituit, qui de anima Chriſti à catholica diſ- 55
ſenſerunt, dicentes ſicut Arriani, deũ Chriſtum carnem
ſine anima ſuſcepiſſe. In quæſtione teſtimoniis Euãge-
licis victi, mentẽ, qua rationalis eſt anima hominis, nõ
fuiſſe in anima Chriſti, ſed pro hac ipſum verbum in ea
fuiſſe dixerunt. De ipſa vero eius carne ſic à recta fide
diſſenſiſſe perhibẽtur, vt dicerent carnẽ illam & verbũ
vnius eiuſdemq; ſubſtantię, cõtentioſiſsime aſſeuerãtes,
verbum carnẽ factum: hoc eſt, verbi aliquid in carnem
fuiſſe cõuerſum atque mutatum, non autem carnem de
Mariæ carne ſuſceptam. Antidicomarianitæ appel- 56
lati ſunt hæretici, qui Mariæ virginitati vſqueadeo cõ-
tradicunt, vt affirmẽt eam poſt Chriſtum natũ viro ſuo
fuiſſe commixtam. Pſallianorum poſtremam ponit 57
Epiphanius.

G Epiphanius hæreſim, quod nomen ex lingua Syra eſt,
Greçe autem dicuntur εὐχῖται ab orando ſic appellati.
Tantum enim orant, vt eis qui hoc de illis audiunt in-
Lucæ 18. credibile videatur. Nam cum dominus dixerit, Opor-
1.Theſſ.5. tet ſemper orare & non deficere. Et Apoſtolus, Sine in-
termiſsione orate: quod ſaniſsime ſic accipitur, vt nul-
lo die intermittãtur certa tempora orãdi, iſti ita nimis
hoc faciunt, vt hinc iudicentur inter hæreticos nomi-
nandi. Quanuis nonnulli eos dicãt de purgatione ani-
marum neſcio quam phantaſticam & ridiculam fabu-
lam narrare, porcam ſcilicet cum porcellis ſuis videri
exire de ore hominis quando purgatur, & in eum viſi-
bili ſimiliter ſpecie ignem qui non cõburat intrare. His
adiungit Epiphanius Euphemitas Martyrianos, & Sa-
tamanos, & hos omnes cum illis tãquam vnam hære-
Monachi ſim ponit. Dicuntur Euchitę opinari, monachis non li-
ocioſi. cere ſuſtentandæ vitæ ſuæ cauſa aliquid operari, atq; ita
ſeipſos monachos profiteri, vt omnino ab operibus va
cent. Vſq; ad iſtos ergo de hæreſibus opus ſuum perdu-
xit ſupradictus Epiſcopus Cyprius, apud Græcos inter
magnos habitus, & à multis in catholicæ fidei ſanitate
laudatus. Cuius ego in commemorandis hęreticis non
H modum, ſed ordinem ſum ſecutus. Nã & aliqua ex aliis
poſui quæ ipſe non poſuit: & aliqua non poſui, quę ipſe
poſuit: itaq; alia latius quàm ipſe, alia etiam breuius ex-
plicaui, paremq; in nonnullis exhibui breuitatẽ, omnia
moderans ſicut intentionis meæ ratio poſtulabat. Pro-
inde ille de octuaginta hęreſibus, ſeparatis viginti, quas
ante domini aduẽtum extitiſſe ſicut ei viſum eſt com-
putauit, reliquas poſt domini aſcẽſum natas ſexaginta,
breuiſsimis libris quinque comprehẽdit, atq; omnes in
ſex libros totius eiuſdẽ ſui operis fecit cõcludi. Ego au-
tem qui ſecũdum petitionem tuam eas hæreſes memo-
rare inſtitui, quę poſt glorificationẽ Chriſti ſe aduerſus
doctrinam Chriſti, etiam ſub velamine Chriſtiani no-
minis extulerunt: quinquagintaſeptem ex Epiphanij ip-
ſius opere in meum trãſtuli, duas in vnam referens, vbi
nullam differentiam potui reperire: & rurſus vbi ille ex
duabus vnã facere voluit, ſub numeris ſuis ſingulas po-
ſui. Sed adhuc cõmemorare debeo, ſiue quas apud alios
repperi, ſiue quas ipſe reminiſcor. Nũc ergo addo quas
58 Philaſter poſuit, nec poſuit Epiphanius. Metangiſ-
monitæ dici poſſunt, qui metãgiſmon aſſerunt, dicẽtes
ſic eſſe in patre filium, quo modo vas in vaſe, quaſi duo
I corpora carnaliter opinãtes, ita vt filius intret in patrẽ
Transfuſatio. tanquã vas minus in vas maius. Vnde & tale nomẽ hic
error accepit, vt μεταγγισμὸς Græce diceretur: ἀγγεῖον
quippe illa lingua vas dicitur, ſed introitus vnius vaſis
in alterũ, Latine vno nomine nõ poteſt dici ſicut Græ-
59 ce potuit, μεταγγισμὸς. Seleuciani vel Hermiani ab
authoribus Seleuco & Hermia, qui elemẽtorum mate-
riam de qua factus eſt mundus, non à deo factã dicunt,
ſed deo coæternã. Nec animã deo tribuũt creatori, ſed
creatores eſſe animarum angelos volunt de igne & ſpi
ritu. Malum autẽ aſſerunt eſſe aliquando à deo, aliquã-
do à materia. Negant ſaluatorẽ in carne ſedere ad dex-
terã patris, ſed ea ſe exuiſſe perhibent, eamq; in ſole po-
ſuiſſe, accipiẽtes occaſionem de Pſalmo vbi legitur, In
Pſal.18. ſole poſuit tabernaculum ſuum. Negãt etiam viſibilem
paradiſum. Baptiſmum in aqua non accipiũt. Reſurre-
ctionem non putãt futuram, ſed quotidie fieri in gene-
60 ratione filiorũ. Proclianitæ ſecuti ſunt iſtos, & ad-
61 diderunt Chriſtum non in carne veniſſe. Patriciani
à Patricio nuncupati, ſubſtantiam carnis humanæ non
à deo, ſed à diabolo conditam dicunt, eamq; ſic fugiẽ-
dam & deteſtandam putant, vt quidam eorum perhi- K
beantur, etiam morte ſibi illata carere carne voluiſſe.
Aſcitæ ab vtre ſic appellati ſunt, ἀσκὸς enim Græce, 62
Latine vter dicitur: quem perhibẽtur inflatum & oper-
tum circumire bachantes, tanquam ipſi ſint Euange-
lici vtres noui, vino nouo repleti. Pattalorinchitæ 63
intantum ſilentio ſtudent, vt naribus & labiis ſuis digi-
tum opponãt, ne vel ipſam taciturnitatem voce prærũ-
piant, quando tacendũ ſibi eſſe arbitrantur, vnde etiam
illis eſt nomẽ inditum: πάτταλος enim dicitur Græce
palus, & ῥύγχος naſus. Cur autem per palum digitum ſi-
gnificare maluerint, à quibus hoc nomen compoſitum
eſt, neſcio: cũ Græce dicatur digitus δάκτυλος, & poſ-
ſint vtiq; dactylorinchitæ multo euidentius nũcupari.
Aquarij ex hoc appellati ſunt, quòd aquam offerunt 64
in poculo ſacramenti, non illud quod omnis Eccleſia.
Coluthiani à quodã Colutho, qui dicebant deũ non 65
facere mala: cõtra illud quod ſcriptũ eſt, Ego deus cre- *Eſa.45.*
ans mala. Floriniani à Florino, qui ecõtrario dicebat 66
deũ creaſſe mala: contra id quod ſcriptũ eſt, Fecit deus *Gene.1.*
omnia, & ecce bona valde. Ac per hoc quãuis cõtraria
inter ſe dicentes, tamen ambo diuinis eloquiis reſiſte-
bant. Creat enim deus mala, pœnas iuſtiſsimas irrogã- L
do, quod Coluthus nõ videbat: non autẽ malas creãdo
naturas atque ſubſtãtias, inquantum ſunt naturæ atque
ſubſtantiæ, vbi Florinus errabat. Hæreſim quandam 67
ſine authore & ſine nomine Philaſter cõmemorat, quæ *De mundi*
dicit, hunc mũdum etiã poſt reſurrectionem mortuo- *ſtatu diſſen*
rum in eodem ſtatu, in quo nunc eſt, eſſe manſurũ: neq; *tientes.*
ita eſſe mutandũ, vt ſit cœlum nouũ & terra noua, ſicut *Apoc.21.*
ſancta ſcriptura promittit. Eſt alia hæreſis nudis pe- 68
dibus ſemper ambulãtium, in eo quòd dominus dixerit ad
Moyſem vel ad Ioſue, Solue calciamentum de pedibus *Exod.3.*
tuis. Et quòd Propheta Eſaias nudis pedibus iuſſus fue- *Ioſue.5.*
rit ambulare. [Inde ergo hæreſis eſt, quia non propter *Eſa.20.*
corporis afflictionem ſic ambulãt, ſed quia teſtimonia
taliter intelligunt.] Donatiani vel Donatiſtæ ſunt, 69
qui primum propter Cæcilianum contra ſuam volun-
tatem ordinatum Eccleſiæ Carthaginenſis Epiſcopum,
ſchiſma fecerunt, obiicientes ei crimina non probata,
& maxime quòd à traditoribus diuinarũ ſcripturarum
fuerit ordinatus. Sed poſt cauſam cum eo dictam atq;
finitam, falſitatis rei deprehenſi, pertinaci diſſenſione
firmata, in hæreſim ſchiſma verterunt: tanquam Eccle-
ſia Chriſti propter crimina Cæciliani, ſeu vera, ſeu, quod M
magis iudicibus apparuit, falſa, de toto terrarum orbe
perierit, vbi futura promiſſa eſt, atque in Africa Donati
parte remanſerit, in aliis terrarum partibus quaſi con-
tagione communionis extincta. Audẽt etiam rebapti-
zare catholicos, vbi ſe amplius hæreticos eſſe firmarũt,
cum Eccleſiæ catholicæ vniuerſæ placuerit, nec in ipſis
hæreticis baptiſma cõmune reſcindere. † Huius hæreſis *† al. reſcin-*
principem accipimus fuiſſe Donatum, qui de Numidia *dere.*
veniens, & contra Cæcilianum Chriſtianam diuidens
plebem, adiunctis ſibi eiuſdẽ factionis Epiſcopis, Maio
rinũ apud Carthaginẽ ordinauit Epiſcopũ. Cui Maio-
rino Donatus [Epiſcopus] alius in eadẽ diuiſione ſucceſ
ſit, qui eloquentia ſua ſic confirmauit hanc hæreſim, vt
multi exiſtimẽt propter ipſum potius eos Donatiſtas vo
cari. Extant ſcripta eius, vbi apparet eũ etiam nõ catho-
licam de Trinitate habuiſſe ſententiã: ſed quãuis eiuſ-
dem ſubſtantiæ, minorẽ tamen patre filium, & minorẽ
filio putaſſe ſpiritum ſanctum. Verum in hũc quem de
Trinitate habuit eius errorem Donatiſtarũ multitudo
intenta non fuit, nec facile in eis quiſquã qui hoc illum
ſenſiſſe

A ſenſiſſe nouerit, inuenitur. Iſti hæretici in vrbe Roma
Montenſes vocantur, quibus hinc ex Africa ſolent E-
piſcopum mittere: aut hinc illuc Afri Epiſcopi eorum
pergere, ſi forte ibi eum ordinare placuiſſet. Ad hãc hę-
Circumcelliones. reſim in Africa & illi pertinent, qui appellantur Cir-
cumcelliones, genus hominum agreſte & famoſiſsimæ
audaciæ, non ſolũ in alios immania facinora perpetrã-
do, ſed nec ſibi eadem inſana feritate parcendo. Nã per
mortes varias, maxime præcipitiorũ & aquarũ & igniũ
ſeipſos necare conſuerunt, & in iſtum furorẽ alios quos
potuerint ſexus vtriuſq; ſeducere, aliquãdo vt occidan
tur ab aliis, mortem niſi fecerint comminantes. Verun-
tamen pleriſque Donatiſtarum diſplicent tales, nec eo-
rum cõmunione contaminari ſe putãt, qui Chriſtiano
orbi terrarum dementes obiiciunt ignotorum crimen
Afrorum. Multa & inter ipſos facta ſunt ſchiſmata, &
ab eis ſe diuerſi cœtibus alij atque alij ſepararunt, quorũ
ſeparationem cętera grandis multitudo non ſenſit. Sed
apud Carthaginem Maximianus cõtra Primianum ab
eiuſdem erroris centum fermè Epiſcopis ordinatus, &
à reliquis trecentis decem, cum eis duodecim qui ordi-
nationi eius etiam præſentia corporali interfuerunt, a-
B trociſsima criminatione damnatis, compulit eos noſſe
etiam extra Eccleſiam dari poſſe baptiſmũ Chriſti. Nã
quoſdã ex eis, cum eis quos extra eorũ Eccleſiam bapti-
zauerant, in ſuis honoribus ſine vlla in quoquam repe-
titione baptiſmatis receperunt, nec eos vt corrigerent
per publicas poteſtates agere deſtiterũt, nec eorum cri-
minibus per ſui concilij ſententiam vehementer exag-
geratis communionem ſuam contaminare timuerunt.
70 Priſcillianiſtæ quos in Hiſpania Priſcillianus inſti-
tuit, maxime Gnoſticorum & Manichęorum dogmata
permixta ſectãtur, Quanuis & ex aliis hæreſibus in eas
ſordes, tanquam in ſeotinam quandam horribili con-
fuſione cõfluxerint. Propter occultandas autẽ contami
nationes & turpitudines ſuas, habent in ſuis dogmati-
" bus & hæc verba, Iura, periura, ſecretum prodere ooli.
Hi animas dicunt eiuſdẽ naturæ atque ſubſtantię, cuius
eſt deus. ad agonem quẽdam ſpontaneum in terris ex-
ercendum, per ſeptem cœlos, & per quoſdam gradatim
deſcendere principatus, & in malignum principem in-
currere, à quo iſtum mundũ factum volunt, atq; ab hoc
principe per diuerſa carnis corpora ſeminari. Aſtruunt
etiam fatalibus ſtellis homines colligatos, ipſumq; cor-
C pus noſtrum ſecũdum duodecim ſigna cœli eſſe cõpo-
ſitum, ſicut hi qui Mathematici vulgo appellantur, Cõ-
ſtituẽtes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos
in humeris, cancrum in pectore: & cætera nominatim
ſigna percurrentes, ad plãtas vſque perueniunt, quas pi-
ſcibus tribuunt, quod vltimũ ſignũ ab Aſtrologis oun-
cupatur. Hęc & alia fabuloſa, vana, ſacrilega, quæ perſe-
qui lõgum eſt, hæreſis iſta contexit. Carnes tanquã im-
mundas eſcas etiam ipſa deuitat, Coninges quibus hoc
malũ potuerit perſuadere diſiungens, & viros à nolen-
tibus fœminis, & fœminas à nolẽtibus viris, Opificium
quippe omnis carnis nõ deo bono & vero, ſed mali-
gnis angelis tribuũt: hoc verſutiores etiã Manichæis, ꝙ
nihil ſcripturarum canonicarum repudiant, ſimul cum
apocryphis legentes omnia & in authoritate ſumentes,
ſed in ſuos ſenſus allegorizando vertentes, quicquid in
ſanctis libris eſt quod eorũ euertat errorẽ. De Chriſto
Sabellianam ſectam tenent, eundẽ ipſum eſſe dicentes,
Cũ homini nõ ſolum filium, ſed etiã patrem, & ſpiritum ſanctum.
bꝰ nõ 71 Dicit Philaſter, eſſe alios hæreticos qui cum homi-
mãducãtes nibus oon ſumunt eſcas, ſed vtrum cũ aliis qui eiuſdem
ſectæ non ſunt, an etiã inter ſeipſos id faciant, non ex- D
primit. Dicit etiam eos de patre & filio rectè, de ſpiritu
autẽ ſancto non catholice ſapere, ſed ꝙ eum opinẽtur
eſſe creaturam. A Rhetorio quodam exortam hæ- 72
reſim dicit nimium mirabilis vanitatis, quæ omnes hę-
reticos rectè ambulare, & vera dicere affirmat: quod ita
eſt abſurdum, vt mihi incredibile videatur. Alia eſt 73
hæreſis, quæ dicit in Chriſto diuinitatem doluiſſe, cum
figeretur caro eius in cruce. Eſt alia, quæ triformem 74
ſic aſſerit deum, vt quædã pars eius ſit pater, quędam fi-
lius, quædã ſpiritus ſanctus: hoc eſt, ꝙ dei vnius partes
ſint, quæ iſtam faciunt trinitatẽ, velut ex his tribus par-
tibus cõpleatur deus, nec ſit perfectus in ſeipſo, vel pa-
ter, vel filius, vel ſpiritus ſanctus. Alia eſt quæ dicit 75
aquam non à deo creatã, ſed ei ſemper fuiſſe coæternã.
Alia dicit, corpus hominis, non animã eſſe imaginẽ 76
dei. Alia dicit, innumerabiles mundos, ſicut opinati 77
ſunt quidam Philoſophi gentium. Alia, ſceleratorũ 78
animas cõuerti in dæmones dicit, & in quæq; animalia
ſuis meritis congrua. Alia deſcendente ad inferos 79
Chriſto credidiſſe incredulos, & omnes inde exiſtimat
liberatos. Alia, ſempiterne natũ non intelligeos filiũ, 80
putat illam natiuitatem ſumpſiſſe à tempore initium: & E
tamen volens coæternũ patri filiũ confiteri apud illum
fuiſſe anteq̃ de illo naſceretur exiſtimat: hoc eſt, ſemper
eum fuiſſe, veruntamen ſemper eũ filium non fuiſſe, ſed
ex quo de illo natus eſt filium eſſe cœpiſſe. Has hęreſes,
quę abſque authorũ nominibꝰ ſunt, putaui in hoc opus
meum de Philaſtri opere trãsferendas: & alias quidem
ipſe cõmemorat, ſed mihi appellandæ hæreſes non vi-
dentur. Quaſcũque autẽ ſine nominibus poſui, nec ipſe
earum nomina cõmemorauit. Luciferianos à Luci- 81
fero Caralitano Epiſcopo exortos, & celebriter nomi-
natos, nec Epiphaoius, nec Philaſter inter hæreticos po
ſuit: credo tantũmodo ſchiſma, nõ hæreſim eos condi-
diſſe, credentes. Apud quẽdam tamen, cuius nomen in
eodẽ eius opuſculo nõ inueni, in hęreticis Luciferianos
poſitos legi per hęc verba: Luciferiani, inquit, cũ teneãt
in omoibus catholicam veritatẽ, io hunc errorem ſtul-
tiſsimum prolabũtur, vt animam dicant ex trãsfuſione
generari: eãdemq; dicũt & de carne, & carnis eſſe ſub-
ſtãtiam. Verũ ergo iſte propter hoc quod de anima iſta
ſentiunt, ſi tamen vere ita ſentiunt, eos inter hæreticos
ponẽdos eſſe crediderit, rectèq; crediderit: an etiã ſi id
non ſentirent, ſiue nõ ſentiunt, ideo tamẽ ſint hæretici, F
quia diſſenſionem ſuã pertinaci animoſitate firmarũt,
alia quæſtio eſt, neq; hoc loco mihi videtur eſſe tractã-
da. Iouinianiſtas quoque apud iſtum repperi quos iã 82
noueram, A Iouiniano quodã monacho iſta hęreſis or
ta eſt ætate noſtra cũ adhuc iuuenes eſſemus. Hic om-
nia peccata, ſicut Stoici Philoſophi, paria eſſe dicebat,
nec poſſe peccare hominẽ lauacro regenerationis ac-
cepto, nec aliquid prodeſſe ieiunia vel à cibis aliquibus
abſtinentiã. Virginitatẽ Mariæ deſtruebat, dicens eam
pariendo fuiſſe corruptã. Virginitatem etiã ſanctimo-
nialiũ, & continentiã ſexus virilis in ſanctis eligentibus
cœlibem vitam, cõiugiorum caſtorũ atque fideliũ me-
ritis adæquabat: ita vt quędam virgines ſacræ prouectę
iã ætatis in vrbe Roma, vbi hęc docebat, eo audito nup *ũ ſcelus.*
ſiſſe dicantur. Non ſanè ipſe vel habebat vel habere vo
lebat vxorẽ, quod non propter aliquod apud deum ma
ius meritũ in regno vitæ perpetuæ profuturũ, ſed prop-
ter præſentem prodeſſe neceſsitatem, ne homo coniu-
gales patiatur moleſtias, diſputabat. Cito tamen iſta hę-
reſis oppreſſa & extincta eſt, nec vſq; ad deceptionẽ ali-
quorum

83 quorum ſacerdotum potuit peruenire. Cum Euſe-
G bij hiſtoriã perſcrutatus eſſem, cui Rufinus, à ſe in La-
tinam linguam tranſlatæ, ſubſequẽtium etiam tempo-
rum duos libros addidit, non inueni aliquam hæreſim
quam non legerim apud iſtos, niſi quam in ſexto libro
ponit Euſebius, narrans eam extitiſſe in Arabia. Itaque
hos hæreticos, quoniã nullum eorum ponit authorem,
Arabicos poſſumus nũcupare, qui dixerũt animas cum
corporibus mori atq; diſſolui, & in fine ſeculi vtrũque
reſurgere. Sed hos diſputatione Origenis præſentis, &
eos alloquẽtis, celerrime dicit fuiſſe correctos. Iam nũc
†al. à nobis illæ commemorandæ ſunt hæreſes quę apud nos, †non
apud iſtos repertæ ſunt, ſed in recordationem noſtram
84 quomodocunq; venerũt. Heluidiani exorti ab Hel-
uidio, ita virginitati Mariæ contradicunt, vt eam poſt
†al. viro. Chriſtum alios etiã filios de vtero †ſuo Ioſeph peperiſſe
contendãt: ſed mirũ ni iſtos prætermiſſo Heluidij no-
85 mine, Antidicomaritas Epiphanius appellauit. Pa-
terniani, inferiores partes humani corporis non à deo,
ſed à diabolo factas opinantur, & omniũ ex illis parti-
bus flagitiorũ licentiam tribuentes impuriſsime viuũt.
86 Hos etiam Venuſtianos quidam vocant. Tertullia-
H niſtæ, à Tertulliano, cuius multa legũtur opuſcula elo-
quẽtiſsime ſcripta, vſque ad noſtrum tempus paulatim
deficientes, in extremis reliquiis durare potuerũt in vr-
be Carthaginenſi: me autem ibi poſito ante aliquot an-
nos, quod etiam te meminiſſe arbitror, omni ex parte
conſumpti ſunt. Paucíſsimi etiã qui remanſerant, in ca
tholicam tranſierunt, ſuamq; baſilicam quæ nũc etiam
notiſsima eſt, catholicę tradiderunt. Tertullianus ergo
ſicut ſcripta eius indicant, animam dicit immortalem
quidem, ſed eam effigiatũ corpus eſſe contendit: neq;
hanc tãtum, ſed ipſum etiam deum corporeum eſſe di-
cit, licet non effigiatum. Nec tamen hinc hæreticus cre
ditur fact⁹. Poſſet enim quoquo modo putari ipſam na
turãm ſubſtantiamq; diuinam corpus vocare, non tale
corpus cuius partes aliæ maiores, aliæ minores valeant
vel debeant cogitari, qualia ſunt omnia quæ proprie di
cimus corpora: quamuis de anima tale aliquid ſentiat.
Deus quo Sed potuit, vt dixi, propterea putari corpus deum dice-
modo cor- re, quia non eſt nihil, non eſt inanitas, non eſt corporis
poreus dici vel animæ qualitas, ſed vbique totus, & per locorũ ſpa-
poßit. cia nulla partitus: in ſua tamẽ natura atq; ſubſtãtia im-
mutabiliter permanet. Non ergo ideo eſt Tertullianus
I factus hęreticus, ſed quia trãſiens ad Cataphryges, quos
antè deſtruxerat, cœpit etiam ſecundas nuptias contra
1.Tim.5. Apoſtolicam doctrinam tanquam ſtupra damnare, &
poſtmodum etiã ab ipſis diuiſus, ſua conuenticula pro-
pagauit. Dicit ſanè ipſe animas hominũ peſsimas poſt
mortem in dęmones verti, ſtatum autem animę credit
87 per traducem propagari. Eſt quædam hæreſis ruſti-
cana in campo noſtro: id eſt, Hipponẽſi, vel potius fuit:
paulatim enim diminuta, in vna exigua villa remanſe-
rat, in qua quidem paucíſsimi, ſed omnes hoc fuerunt.
Qui omnes modo correcti & catholici facti ſunt, nec
aliquis illius ſuperſedit erroris. Abelonij vocabãtur, pu-
nica declinatione nominis. Hos nõnulli dicũt ex filio
Adæ nominatos, qui eſt vocatus Abel: vnde Abelianos
vel Abeloitas eos nos poſſumus dicere. Non miſcebã-
tur vxoribus, & eis tamẽ ſine vxoribus viuere ſectæ ip-
ſius dogmate nõ licebat. Mares ergo & fœminæ ſub cõ
tinentiæ profeſsione ſimul habitantes, puerum & puel-
lam ſibi adoptabant in eiuſdẽ coniunctionis pacto, ſuc
ceſſores ſuos futuros: morte pręuenientis quibuſq; ſingulis
alij ſurrogabãtur: dum tamẽ duo duobus diſparis ſexus
in illius domus ſocietate ſuccederent. Vtrolibet quippe K
parente defuncto, vno remanẽti, vſque ad eius quoque
obitum filij ſeruiebant. Poſt cuius mortem etiã ipſi pue
rum & puellã ſimiliter adoptabãt: nec vnquam eis de-
fuit vnde adoptarent, generantibus circũquaq; vicinis,
& filios ſuos inopes ad ſpẽ hæreditatis alienę dantibus
libenter. Pelagianorum eſt hæreſis hoc tempore 88
omniũ recentiſsima à Pelagio monacho exorta, Quem *2.ſent.diſt.*
magiſtrum Celeſtius ſic ſecutus eſt, vt ſectatores eorum *28.ca. Pela*
Celeſtiani etiam nuncupentur. Hi dei gratiæ, qua præ- *gianorum.*
deſtinati ſumus in adoptionem filiorũ per Ieſum Chri *1.Retract.*
ſtum in ipſum, & qua eruimur de poteſtate tenebrarũ, *cap.9.*
vt in eum credamus atq; in regnũ ipſius transferamur, *Ephes.1.*
propter quod ait, Nemo venit ad me, niſi fuerit ei datũ *Coloſſ.1.*
à patre meo. Et qua diffunditur charitas in cordib⁹ no- *Ioan.6.*
ſtris, vt fides per dilectionẽ operetur, intantum inimici *Rom.5.*
ſunt, vt ſine hac poſſe hominem credant facere omnia *Gala.5.*
diuina mandata: cum ſi hoc verum eſſet, fruſtra domi-
nus dixiſſe videretur, Sine me nihil poteſtis facere. De- *Ioan.15.*
nique Pelagius à fratrib⁹ increpatus, quòd nihil tribue-
ret adiutorio gratiæ dei ad eius mãdata facienda, cor-
reptioni eorum hactenus ceſsit, vt non eam libero ar-
bitrio pręponeret, ſed infideli calliditate ſupponeret di L
cens, Ad hoc eam dari hominibus, vt quæ facere per li-
berum iubentur arbitrium, facilius poſsint implere per
gratiã. Dicendo vtique vt facilius poſsint, voluit credi,
etiam ſi difficilius, tamen poſſe homines ſine gratia di-
uina facere iuſſa. Illam vero gratiam dei, ſine qua nihil
boni poſſumus facere, non eſſe dicunt niſi in libero ar-
bitrio, quod nullis ſuis præcedẽtibus meritis ab illo ac-
cepit noſtra natura, ad hoc tantum ipſo adiuuante per
ſuam legem atque doctrinã, vt diſcamus quæ facere &
quæ ſperare debeamus. Nos autẽ ad hoc per donum ſpi
ritus ſancti, vt quæ didicerimus eſſe facienda faciamus.
Ac per hoc diuinitus nobis dari ſcientiam confitentur,
qua ignorantia pellitur, Charitatem autem dari negãt
qua pie viuitur: vt ſcilicet cũ ſit dei donum, ſcientia quę
ſine charitate inflat, nõ ſit dei donum ipſa charitas, quæ *1.Cor.8.*
vt ſciẽtia non inflet, ædificat. Deſtruunt etiã orationes
quas facit Ecclesia, ſiue pro infidelibus & doctrinæ dei
reſiſtẽtibus, vt conuertãtur ad deũ: ſiue pro fidelibus, vt
augeatur eis fides & perſeuerent in eo. Hęc quippe non
ab ipſo accipere, ſed à ſeipſis homines habere cõtendũt,
gratiã dei qua liberamur ab impietate dicẽtes ſecũdum
merita noſtra dari, Quod quidẽ Pelagius in epiſcopali M
iudicio Palæſtino dãnari metuẽs, damnare compulſus
eſt, ſed in poſterioribus ſuis ſcriptis hoc inuenitur do-
cere. In id etiã progrediuntur, vt dicãt vitam iuſtorum
in hoc ſeculo nullum omnino habere peccatũ, & ex his
Eccleſiam Chriſti in hac mortalitate perfici, vt ſit om-
nino ſine macula & ruga, quaſi non ſit Chriſti Eccleſia,
quæ in toto terrarũ orbe clamat ad deum, Dimitte no- *Matth.6.*
bis debita noſtra: Paruulos etiã negant ſecundum Adã
carnaliter natos, contagium mortis antiquæ prima na-
tiuitate contrahere. Sic enim eos ſine vllo peccati ori-
ginalis vinculo aſſerũt naſci, vt prorſus nõ ſit, quod eis
oporteat ſecunda natiuitate dimitti: ſed eos propterea
baptizari, vt regeneratione adoptati admittãtur ad re-
gnum dei, de bono in melius tranſlati, nõ iſta renoua-
tione ab aliquo malo obligationis veteris abſoluti. Nã
etiam ſi non baptizentur, promittunt eis extra regnum
quidem dei, ſed tamen æternã & beatam quandam vi-
tam ſuam. Ipſum quoque Adam dicunt etiã ſi non pec-
caſſet, fuiſſe corpore moriturum, neque mortuum me-
rito culpæ, ſed conditione naturæ. Obiiciũtur eis & alia
nonnulla,

A nonnulla,ſed iſta ſunt maxime ex quibus intelliguntur
89 etiam illa vel cuncta,vel penè cuncta pendere. [Ne-
ſtoriani à Neſtorio Epiſcopo patriarcha Conſtantino-
politano, qui contra fidem catholicã dogmatizare au-
ſus eſt, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum hominem
tantum,nec id quod mediator dei & hominum factus
eſt, in vtero virginis de ſpiritu ſancto fuiſſe cõceptum,
ſed poſtea deum homini fuiſſe permixtũ, nec deum ho
minẽ paſſum ſepultumq́; dicebat:euacuare contendens
omne noſtrum remediũ quo verbum dei ſic hominem
ſuſcipere dignatum eſt in vtero virginis, vt vna perſo-
na fieret dei & hominis,propterea ſic ſingulariter & mi
rabiliter natus, mortuus etiã pro peccatis noſtris, cum
ea quæ non rapuerat ſolueret,deus homo à mortuis re-
90 ſurgens aſcendit in cœlum. Eutichiani ab Eutiche
quodam Conſtãtinopolitanæ Eccleſiæ presbytero mo
nacho exorti ſunt, qui cũ videretur refutare Neſtoriũ,
in Apollinarem Manichæumq́; tranſiuit, & humanita-
tis in Chriſto denegãs veritatem, quicquid à verbo no
ſtrę proprietatis receptum eſt,diuinæ tantummodo aſ-
ſcribit eſſentiæ,vt ſacramentum ſalutis humanæ, quod
non niſi in vtraq; ſubſtãtia eſt, noſtrã in Chriſto natu-
B rã negando diſſolueret:ſtulta impietate non inſpiciens
vniuerſo corpori auferri quod capiti defuiſſet.] Ecce q̃
Peroratio. multas commemorauimus hæreſes, nec tamẽ modum
tuæ poſtulationis impleuimus. Ex quo enim Chriſtiana
religio,vt verbis tuis vtar,hæreditatis promiſſæ nomen
accepit,quæ hæreſes ortę ſint,quo modo commemora-
re omnes potui,qui omnes noſſe nõ potui? Quod ideo
† hac re. exiſtimo,quia nullus eorum quorum de hæreſi† ſcripta
legi,omnes poſuit: Quãdoquidem inueni apud alium,
quas apud alium non inueni,& rurſus apud iſtum quas
ille non poſuit. Ego autem propterea plures quàm ipſi
poſui, quia collegi ex omnibus quas omnes apud ſingu
los non inueni, additis etiã his quas ipſe recolens apud
vllũ illorũ inuenire non potui. Vnde merito credo nec
me poſuiſſe omnes,quia nec omnes qui de hac re ſcrip-
ſerunt legere potui, neque hoc quenquam eorum vi-
deo feciſſe quos legi. Poſtremo etiam ſi omnes forſitan
poſui,quod non puto,vtrum omnes ſint vtique neſcio.
Et ideo quod vis me loquente finiri,non ſaltem poteſt
me cognoſcente comprehendi. Audiui ſcripſiſſe de hæ
reſibus ſanctum Hieronymum, ſed ipſum eius opuſcu-
lum nec in noſtra bibliotheca inuenire potuimus, nec
C vnde poſsit accipi ſcimus. Quod ſi tu ſcieris,perueniat
illud, & forſitan habebis melius aliquid quàm hoc no-
ſtrum,quãuis nec ipſum, licet hominem doctiſsimum,
omnes hęreſes arbitrer indagare potuiſſe. Et certè Abe-
loitas noſtræ regionis hæreticos, quãtum exiſtimo, ille
neſciuit. Sic forte & alibi alios i obſcuriſsimis locis re-
conditos,eiusq; noticiam ipſa locorum obſcuritate fu-
gientes. Iam vero illud quod habent tuæ literæ, vt om-
nia omnino dicamus quibus hæretici à veritate diſſen-
tiunt,etiam ſi omnia ſcirem,facere non poſſum: quãto
minus poſsim qui omnia ſcire non poſſum. Sunt enim
hæretici,quod fatendum eſt, qui ſingulis vel nõ multo
amplius dogmatibus oppugnãt regulam veritatis, ſicut
Macedoniani vel Photiniani, atque alij quicũq; ita ſeſe
habent. Illi autem vt ita dixerim fabulones,id eſt,qui fa-
bulas vanas eaſdemq́; longas perplexaſq; contexuerũt,
tam multis falſis dogmatibus pleni ſunt, vt ipſi quoque
illa numerare non poſsint,aut difficillime poſsint. Nec
vlli alieno vlla hæreſis facile ſic innoteſcit vt ſuis,vnde
nec earũ quas commemoraui omnia dogmata me di-
xiſſe vel didiciſſe profiteor. Quis enim nõ videat quã-
tam res iſta operã, & quàm multas literas flagitet? Nec D
ideo tamẽ parum prodeſt errores iſtos,quos huic operi
intexui,lectos cognitoſq; vitare. Quid enim cõtra iſta
ſentiat catholica Eccleſia, quod à me dicẽdum putaſti,
ſuperfluo quæritur, cum propter hoc ſcire ſufficiat eam
cõtra iſta ſentire,nec aliquid horum in fidè quenquam
debere recipere. Quo modo autem quæ contra hęc ve-
ritas habet,aſſerenda ac defendenda ſint,modulũ ope-
ris huius excedit, Sed multum adiuuat cor fidele,noſſe, „
quid credendum non ſit, etiam ſi diſputandi facultate „
id refutare nõ poſsit. Omnis itaque Chriſtianus catho- „
licus iſta non debet credere, ſed non omnis qui iſta nõ
credit,conſequenter debet ſe Chriſtianum catholicum
iam putare vel dicere. Poſſunt enim & hæreſes aliæ quę
in hoc opere noſtro commemoratæ non ſunt, vel eſſe
vel fieri,quarum aliquam quiſquis tenuerit, Chriſtian'
catholicus non erit. Quid ergo faciat hæreticum dein-
ceps requirendum eſt, vt cum hoc domino adiuuante
vitamus,nõ ſolum ea quæ ſcimus,verumetiam quæ ne-
ſcimus,ſiue quæ iam orta ſunt,ſiue quæ adhuc oriri po-
terunt hæretica venena vitemus. Huius autem ſit iam
voluminis finis, quem propterea vobis antequã totum
hoc opus perficerem, credidi eſſe mittendum, vt eum E
quicũque legeritis,ad id quod reſtat implendum quod
tam magnum eſſe cernitis,me orationibus adiuuetis.

Finis Catalogi,quanquam quod hic polli-
cetur Auguſtinus non præſtat.

[redacted]

DE QVINQVE HAERESI-
BVS ORATIO.

DEBITOR ſum fateor, nõ ne- *Caput I.*
ceſsitate cogente, ſed quod eſt
vehemẽtius,charitate. Ad cõ-
pellẽdum nõ poteſt eſſe mole- F
ſtus exactor, quãdo ad reddẽ-
dũ deuotus eſt debitor. Sed vt
impleã quod promiſi, adiuua-
te me ſanctis orationibus ve-
ſtris,vt deus omnipotẽs det gratiã ſermonibus meis, vt
ſatisfaciam piis mentibus & auribus veſtris. Si memi-
niſſe dignamini qui in tẽpore affuiſtis, quinq; hoſtium
genera eſſe diximus: contra quæ expugnanda inducias
poſtulauimus, vt neceſſaria arma præparare poſſemus.
Promiſſus dies illuxit, nos quoque impigre ad certamẽ
domino adiuuante proceſsimus. Adiutorium noſtrum *Pſal. 123.*
à domino qui fecit cœlum & terram. Donabit certanti
victoriam,qui certandi dedit audaciam. Non nos ho-
ſtium turba, non nos bellantium reuocet forma, non
quaſi vitrea fulgentia terreãt arma. † Goliam magnum, *1 Reg. 1.*
robuſtum, armis terribilem, ingentiq́; turba munitum, *† non quaſi*
Dauid ſolus,puer,paruus, atq; inermis vno lapidis ictu *fulmen ful*
proſtrauit,totáque Allophylorum caſtra turbauit atque *gens vitrea*
fugauit. Quid autem aliud petra contra Goliam [manu *terreat ar-*
Dauid] miſſa,niſi Chriſtum cõtra diabolum ex ſemine *matura.*
Dauid

G Dauid venturum ſignificauit? Aggrediamur iam, & er-
Pagani. rorum quæ diximus quinque genera proponamus. Pa-
gani dicunt, Quid eſt quod nos exhorretis atque abii-
citis tanquam multos colentes deos? Ecce & vos deum,
quem prædicatis colendum, filium habere dicitis, & ſi-
ne alterius commixtione ſexus natum eſſe confingitis.
Iudæi. Iudæi dicunt, Quo modo vnum colitis deum, quando
& hominem quem patres noſtri crucifixerunt domi-
num dicentes, hominibus extorquetis, vt tanquam fi-
Manichæi. lium dei vobiſcum venerentur & colant. Manichæi di
cunt phantaſma eſſe, quòd dicitur deum? Ieſum? Chri-
ſtum fœmineo potuiſſe naſci ex vtero. Non enim di-
gnum eſt, inquiunt, vt tãta maieſtas per ſordes & ſqua-
Sabelliani. lores fœminæ tranſiſſe credatur. Sabelliani, idem Pa-
tripaſsiani, dicunt, vnus eſt deus pater & filius, quoniam
qui pater, ipſe eſt filius: Nam ſi aliter dixerimus, dice-
Arriani. mur multicolæ. Arriani dicunt, Alius eſt pater, alius eſt
filius, ſed minor eſt filius: Quo modo enim fieri poteſt,
Fiducia vt genitori genitus exiſtat æqualis? Ecce ſunt erro-
aduerſus rum propoſitæ quæſtiones, quaſi hoſtium compoſitæ a-
hæreticos. cies. Contra iſtas acies peſtiferas ſanctiſsimi fratres, ſu-
Cap.II. mite arma dei, vt poſsitis reſiſtere in die malo, & in
H omnibus perfecti ſtare. Accingimini lũbos in veritate,
Ephe.6. nemo trepidet, nemo formidet: eſt lorica iuſticiæ, eſt
ſcutum fidei, in quo ſagittæ malignorum [ignitæ exci-
piantur &] extinguantur. Eſt galea ſalutis, eſt gladius
ſpiritus, quod eſt verbum dei. Quiſquis fidelium Chri-
† indutus. ſti militum his fuerit armis munitus, † non cuiuſquam
† corporis. formidabit perſonam, non terrore temporis † à certa-
mine reuocabitur. Eia fratres certamen in promptu eſt,
feruet opus, vrget aduerſarius, ſpicula parat, iacere ten-
4.Reg.6. tat, nemo expaueſcat. Fratres, plures ſunt nobiſcũ quàm
cum illis. Nobiſcũ eſt Moyſes ille magnus amicus dei,
Exod.17. qui vt hoſtem vinceret præliantem, manus ad cœlom
extendit, iam tunc figuram crucis Chriſti oſtendens:
ipſe diuino imperio, tumentis ponti, voluentes flexuo-
Exod.14. ſis ſinibus vndas, vno ictu virgæ percuſsit, & traiicien-
do populum, aridos interim vertit in cãpos. Nobiſcum
eſt Ieſus poſt Moyſem populi dux Iſraëlitici, fortiſsim⁹
præliator, cuius etiam nomen indicat ſaluatorem: ipſe
potentia ſui & diuina fiducia, diem, ſui curſus metas ne
perageret, ſtatuit, & nocti ne accederet imperauit. Ipſe
Ioſue.10. gentium reges non ſingillatim, ſed gregatim ſuperauit,
captiuauit, humiliauit & occidit. Nobiſcum eſt Dauid
I manu fortis, Quid dicam? Seruus dei, electus dei, ami-
cus dei, parens dei: nouerat & bene nouerat, nõ ſolum
Aeneid.6. parcere ſubiectis & debellare ſuperbos, verumtiam vir-
tutes oſtendere & patientiam cuſtodire. Ipſe inimicos
ſuos cum perſequeretur nõ pernicioſus, & cum vince-
ret non extitit impius. Nobiſcum ſunt alij atque alij ſan
cti viri, qui omnia futura præuiderunt & prædixerunt.
Non eſt ergo quod nos terreat. Tantum expectate, au-
dite & orate, intentior & auctior circa me veſtra ſit o-
ratio. Non diutius immoremur, iam quæ propoſuimus
Ex Herme- proſequamur. Quid dicis Pagane? Deus, inquis, ſi
te & Sibyl delectatus eſt filio, indiguit coniugio: ſi horruit coniu-
la.Ca.III. gium, ſolus eſt ſine filio. Quid enim poterat inueniri ſi-
mile deo, quod coniungeretur deo, & pareret filiũ deo?
Deinde ſi vt dicitis, habet deus filium, iã non vnum co
litis deum. Quid agimus? Ab Allophylo telum miſſum
excepimus, quid remittimus? Quodlibet miſerimus te-
lum, licet perueniat ad illũ, nihil prodeſt. Quare? Quia
durus eſt, quia lapideus eſt, idola colit: Et ſcriptum eſt,
Pſal.113. Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, & omnes qui
confidunt in eis. Sanctas ſcripturas non accipit. Quæ-
ramus ergo lapidẽ quo percutiatur, vt percuſſus quaſ- K
ſetur, quaſſatus comminuatur, comminutus in pulue-
rem conuertatur, conuerſus in puluerem compluatur,
cõplutus ſeratur, ſatus faciat fructum, non qui igne cõ-
ſumatur, ſed qui in horreo recõdatur. Hermes, qui Lati-
ne Mercurius dicitur, ſcripſit librum qui λόγος τέλειος
appellatur, id eſt, verbũ perfectum: magnum nomen li-
bri huius, quia magnus eſt de quo ſcripſ⁹ eſt liber. Quid
enim perfecti⁹ verbo, qui ſolus eſt inter mortuos liber? *Pſal.87.*
Audiamus quid loquatur Mercuri⁹ de verbo perfecto,
Dominus, inquit, & omnium factor deorum, ſecũdum
fecit dominũ. Et poſt pauca vt oſtenderet quid dixerit,
repetiuit & dixit, Quoniam ergo hũc fecit primum &
ſolum & vnum. † Bonus autẽ ei viſus eſt & pleniſsimus *† verum.*
omnium bonorũ. Quantũ pleniſsimus? Ioannes Euan-
geliſta dicat, De plenitudine eius nos omnes accepim⁹, *Ioan.1.*
gratiam pro gratia. Bonus autem ei viſus eſt, & pleniſsi-
mus omnium bonorũ. Et ſequitur, Lætatus eſt. Cui, vel
cum quo lætatus eſt? [Dicat ipſa ſapientia dei, filius dei,
Ego eram cui aggaudebat. Ergo lætatus eſt &] valde di-
lexit tanquam vnigenitum ſuum. Quem primo factum
dixit, poſtea vnigenitum appellauit. Item alio loco ſic L
dixit, Filius benedicti dei atq; bonæ volũtatis, cuius no-
men nõ poteſt humano ore narrari. Quærebas Pagane
coniugem dei? Audi Mercurium, para frõtem, & excipe
lapis lapidem, cade vt erigaris, frãgere vt confirmeris,
deſtruere vt ædificeris, Ictus lapidis non cutem diuidat
frontis, non venã rumpat ſanguinis, nõ aperiat foueam
vulneris, ſed ſignum faciat crucis. Cõiugem dei quæris?
abiiciatur ex corde tuo rogo improba † prauitas. Con- *† impura.*
iunx dei bona voluntas eſt. Quo modo autem pater ſit
deus, & filius deus, nec tamen duo dij, ſed vnus ſit deus, *Eſa.7.*
tecũ diſputare nõ debeo, quia niſi credideris intelligere
nullatenus poteris. Et tamẽ filium dei deũ fatetur Mer-
curius. Hoc lapide percuſſus, lapideus deſinat eſſe ſacri-
legus. Audiamus quid etiã Sibylla vates eorũ de eodẽ
dicat, Alium, inquit, dedit deus filiis hominum colen-
dum. Quantũ apparet, in his ſententiis Mercurij & Si-
byllę, Sabellius etiã iudicatur. Mercurius & patrẽ deum
dicit & filiũ, & Sibylla dicit deum alium. Sabelli⁹ dicit
non alium, quia eundẽ patrem aſſerit eſſe quem filium.
Optimum valde eſt, ſi modo non ad vnum tãtum, ſed
etiã ad quantoſcunq; miſſus peruenire potuerit, aduer-
ſarios hoc ictu percutiamus. Item Sibylla dicit, Ipſum
tuum cognoſce deum dei filiũ eſſe. Verſus iſte & paga- M
num increpat & Iudæum. Alio loco filiũ dei σύμβουλον
appellat, id eſt, conſilium vel conſiliarium. Et Propheta
dicit, Vocabitur nomen eius admirabilis conſiliarius, *Eſa.9.*
deus fortis, pater futuri ſeculi. Hinc Arrianus arguitur,
qui cum dicit, minorẽ dei filium, dicit aliquãdo deum
non habuiſſe [filiũ.] Et ſi fuit ſine filio, fuit ſine conſilio.
Ecce ad quæ & ad quãta [pericula] puocamur. Sed quia
deus nunquam fuit ſine conſilio, etiam contradicente
Arriano, nũquam pater potuit eſſe ſine filio. Quid agis
Pagane? Aperi aures, noli eſſe ſicut aſpis ſurda, quæ ob- *Pſal.57.*
turat aurem ne audiat vocẽ incantantis. Non tibi meos
authores profero, tuus eſt Mercurius, cui inter deos tã-
tus honor cultuſque à vobis allatus eſt, vt eius nomine
diem domini vocaretis. Ipſum audi, ipſe te conuincat,
ipſe expugnet, vt cũ te vicerit, illi cedas, & mihi credas.
Mercurius dixit, Dilexit deus vnigenitum ſuum. Ipſe di
xit, Filius benedicti dei atque bonę voluntatis. Et ne de
eius nomine tędium interrogationis ſuſtineret, ſecutus
adiunxit, Cuius nomẽ non poteſt humano ore narra-
ri. Quid tu Mercuri, ab hominibus dicis nomẽ dei filij

narrari

A narrari non poſſe? A te narretur qui nó homo,ſed deus ab hominibus æſtimaris.Loquitur autē ad filium ſuū dicens,Eſt enim quis filij inenarrabilis ſermo ſapiētiç ſpi-
Ioan.1. ritus ſanctus , Nónne hoc eſt, In principio erat verbū? Dic Hermes,ſermo iſte ſapiētiæ habet matrē? Sequitur de ſolo deo,Dominus eſt omniū dominante deo mortalibus.Et quia ab hominibus indagari nō poteſt,addit & dicit,Super homines eſt.Nomen filij dei narrare nō poſſum,quia deus nō ſum:dicant homines quaſi homines quod non ſum,ego agnoſco quod ſum.Sermo Sapientiæ de ſolo deo eſt. Non ergo ibi Pagane humanū ſuſpiceris aut fingas fuiſſe coniugiū,de ſolo deo eſt dominus deus,& ſuper homines eſt.Increpat te Sibylla dicēs,Ipſum tuū cognoſce dominū dei filium eſſe,Ipſum tuum cognoſce deū: Ipſum,nō alium, non Martē,non Iouem,non Mercurium,ſed quē confitetur Mercurius.
Luca.2. Quid miraris Chriſtiane,quòd talia iſti de patre & filio dicant? Et dæmones credunt & cōtremiſcunt. Nempe
Marci.1. in Euangelio tranſeunte domino dicunt, Nouimus ꝙ
B ſis filius dei, veniſti ante tēpus perdere nos. Vtinā quo
Ex vetere modo dęmones iudicē,ſic homines agnoſcerēt Salua-
teſtamento. torem Quid dicit Iudæus? Vnus eſt nobis deus pater,
Caput.IIII. ipſum,nō alium nouimus.Illū vero quē dicitis Chriſtū, patres noſtri non deū,ſed hominē occiderunt.Nempe hoc eſt quod dixi, Vtinā quo modo dæmones iudicē, ſic homines agnoſcerent Saluatorē.Ecce dęmones viderunt & tremuerunt:homines viderunt & occiderūt, Dæmones cōfeſſi ſunt,homines perſecuti ſunt.Quç infœlicitas & quāta miſeria,imparē etiā dæmonibus inueniri? Item homines credunt,dæmones pereūt:homines
Pſal.76. ſaluantur,dæmones puniuntur.Sed hæc immutatio eſt dexteræ excelſi,nō pręſumptio hominis de ſuis viribus cōfidentis.Contra iſtū Iudæum nō laboro,pugnēt contra illum codices ſui,pugnēt lex & Prophetæ:& aut vi-
†contum.ex ctus & humiliatus ſaluabitur, aut ſuperbus & pertinax†
Exod.23. punietur. Dixit dominus ad Moyſem, Ecce ego mitto angelum meū qui præcedat te,& cuſtodiat in via,& introducat in locū quem paraui. Obſerua eum,& audi vocē eius,nec cōtemnendū putes.Audiſti angelū,agnoſce dominū,nec cōtemnendū eſſe putes.Quare? Quia nō remittet cū peccaueris,& eſt nomen meū in illo. Quis eſt ille tā magnus,cui deus & poteſtatē ſuā dedit & nomē?
Pſal.23. Dominus virtutum,ipſe eſt rex gloriæ.Et vnde proba-
C mus,ꝙ cum dicitur angelus,debeat intelligi deus? In li-
Gene.19. bro qui appellatur Geneſis, Venerūt,inquit,duo angeli Sodomam veſpere,ſedente Loth pro foribus ciuitatis: quos cum vidiſſet,ſurrexit,& iuit obuiā eis.Quid plura? Suſcepit,& obſecutus eſt eis tanquā peregrinis.Conſuetudine hoſpitalitatis liberatus eſt à periculo ciuitatis& tēporale euaſit incendiū,& æternū conſecutus eſt præmiū. Diſcite Chriſtiani,ſine diſcretione hoſpites ſuſcipere, ne forte cui domū clauſeritis, cui humanitatē negaueritis,ipſe ſit Chriſtus.Nō amplius euagemur à propoſita actione.Angeli venerūt ad Loth & dixerunt.Videte & aduertite,quia angeli loqui dicūtur.Quid dixerunt angeli? Salua animā tuam, noli reſpicere poſt ter-
Luca.9. gum. Hoc ſcriptū eſt in Euangelio,Quia nemo ponens
† reſpiciens retro. manum ſuper aratrū, & tergo reſpiciens,† aptus eſt regno dei.Neq; ſtes in omni circà regione:terrenis nō inhæreas voluptatibus,ſed in monte ſaluū te fac.Spēs tua deus ſit,ne & tu ſimul pereas cum Sodomitis. Dixitque Loth ad eos: Videte hominē videntem,non cæcū,ſicut Iudæum & Sabellianū:non lippientē,ſicut Arriani: ſed oculos ſanos habentē,ſicut catholici Chriſtiani. Et angelos vidit,& dominum intellexit.Quid dixit angelis?

Dixitque Loth ad eos, Domine mi quia inuenit ſeruus D
tuus gratiā ante te,& magnificaſti miſericordiā tuā,quā *Gene.19.*
feciſti mecum, vt ſaluares animā meam. Magna res,cū volo Iudæum ferire,Moyſes fortiſſimus vir haſtā verbi ſui vibrauit, & miſit,factū eſt vt per Iudæum ad Sabellianū tranſiret,Arrianumq; percuteret. Quid agis Loth ſancte? Angelos vides,non vnū,ſed duos,& dicis,Domine mi. Ad vnum verbū facis, vnum precaris,& non metuis ne alteri iniuriā facere videaris? Abſit.Recedite [Iudęi,recedite Sabelliani quia nō videtis:recedite] Arriani quia parū videtis.Ego video,quod video:[& quia video] nec cōtemno,nec erro.Duos video,æquales video.Vnum rogo,nulli iniuriā facio:quia patrē & filium nō diuido.Nam vt intelligatis me non falli,cum duos tanquā vnum deprecor,videte vtrum duo,an vnus reſpondeat. Precibus petiit,vt in modica ciuitate & proxima refugiū haberet & viueret.Reſpondetur ei. Videamus quot ſunt qui reſpondent. Verba libri ſubſequuntur, Dixitq; ad eū,Quaſi reſpōſio ſingularis eſt. Adhuc ſequere,videamus. Ecce etiā in hoc ſuſcepi preces tuas vt non ſubuertā vrbem ,pro qua locutus es. Feſtina ergo,& ſaluare ibi:quia nō potero facere quicquā,donec ingrediaris illuc. Vides Iudæe,& dici Angelum,& eſſe E
deū.Audis Arriane duos patrē & filium[dicentē,nec tamen eundem patrē quem filium] propter Sabellianos: ſed patrē & filium.Audis quod dictū eſt? Suſcepi preces tuas.Audis quid dicit? Non ſubuertā vrbem.Audis,Nō potero facere quicquā? Ergo Iudæus [legat] angelū, intelligat deū:Sabellianus legat duos veniſſe,Arrianus legat vnū reſpondiſſe:& nō contemnant,ſed errorem fugiāt,ne ad ignem æternū perueniant. Sed vt plenius oſtendamus dictū angelum debere intelligi deum,huius lectionis ſequentia recitemus. Igitur, inquit, dominus pluit ſuper Sodomā & Gomorrā ſulphur & ignē à do *Ibidem.*
mino de cœlo. Quid eſt dominus à domino,niſi filius à patre? Sicut & alio loco,Dixit domin' domino meo: *Pſal.109.*
id eſt,pater filio ſuo,ſede à dextris meis.Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorū.Item in Exodo, Apparuit,inquit,Moyſi angelus domini in flāma ignis *Exod.3.*
de rubo,& vidit quoniā rubus ardebat igni,rubus autē nō cremabatur, Et dixit Moyſes, Vadā & videbo hoc grande viſum, quare nō crematur rubus. Cum vidiſſet autem dominus,quia accedit videre,vocauit eū dominus de rubo.Ecce angelus ipſe dominus. Et ſequitur di- F
cens, Moyſes, Moyſes. Et ille dixit, Quid eſt domine? Ait illi dominus: Ne acceſſeris huc,niſi ſolueris calciamenta de pedibus tuis,locus enim in quo ſtas,terra ſancta eſt. Adhuc audi quid dixerit ei: Ego ſum deus patrū tuorum:deus Abrahā,deus Iſaac,deus Iacob.Et ideo Iudęus ſic legat† angelum,vt intelligat dominū,& timeat *†al.audiat*
deum.Sabellianus ſic cōfiteatur patrem, vt nō neget filium,[Arrianus ſic confiteatur patrem,vt nō minuat filium.] Ieſus etiā Naue,ſicut liber dicit, qui eius nomine conſcriptus eſt,cum cōtra hoſtes dimicaret,in ipſo cōſtitutus procinctu,vidit virū ſtantem cōtra ſe,& euaginatum tenentem gladium,perrexitq; ad eum,& ait,Noſter es,an aduerſariorū? Qui reſpondit, Nequaquā,ſed ſum princeps exercitus domini,& nunc adueni. Ceci- *Ioſue.5.*
dit autem Ieſus pronus in terrā,& adorauit.Et nunc ſequere Iudæe ducem tuum. Videt,interrogat,& adorat. Viſio cōmunionem habet:videtur enim & quod agnoſcitur,& quod nō cognoſcitur.Ergo viſio communionem habet, interrogatio ignorationē, adoratio fidem: quem vidit? hominem.Quis eſt homo iſte? Ipſe eſt cuius cōtra inimicas gentes prænunciabatur, deſiderabatur,

G expectabatur aduentus.[Et homo eſt,inquit,& quis co-
gnoſcet eum?] Quis eſt iſte princeps exercitus domini?
Nonne ipſe eſt, qui in Euãgelio interrogatus quis eſſet,
reſpondit, Principiũ,qui & loquor vobis? Quid turbaris
Ioan.8. Ieſu Naue? Quare fremuerũt gentes,& populi meditati
Pſal.2. ſunt inania,aduerſus dominũ,& aduerſus Chriſtũ eius?
Vides armatũ,noli metuere:non cõtra te venio,ſed pro
te:quia non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſ-
raël. Quid eſt Ieſu quod vides,interrogas & adoras? Au-
di, Hominem video, interrogo quem video, audio nõ
quem video: adoro non quod video,ſed quod credo,
Roma.10. Quia fides ex auditu, auditus autẽ per verbũ Chriſti.†
†dei. Quid ergo quæris? Aduerte & ſequere, Hominẽ video,
ſed pre filiis hominũ eſt quod intelligo. Neſcio quid mi
hi coruſcat,&[tãquã]de latebris fulgidũ[aliquid]ſplen
det. Vado ad eum quia venit ad me,ſcrutabor quod vi-
†aliàs,per- deo†:hoc grande viſum quod video,[& homo eſt,] &
ſcrutabor non eſt homo,imò & homo eſt,propter Manichæũ,&
quẽ video. pluſquã homo eſt,propter Iudęũ. Perge Ieſus meus,dux
H meus perge. Quare, niſi quia cũ tu me inquiris, me ac-
quiris? Ecce venio, hominẽ inuenio: intus neſcio quid
intelligo, obſcurum eſt,nondum video, tecta eſt facies
Exod.34. Moyſi velamine,impedit aciem†,latet veritas. Non co
† al. vela- gnoſco quid ſit,opus eſt interrogatione. Dic tu homo,
mẽ impedit Noſter es,an aduerſariorũ? Si aduerſariorũ es,& homo
faciem. es,& inimicus es: ſi noſter es,& homo es,& Saluator es.
Ioan.1. Poſt me venit, ſed ante me factus eſt. Si Ieſus es,& Sal-
uator es,[Interroget Ieſus Ieſum,]Interroget priorẽ po
ſterior, ſed tamen minor maiorẽ : interroget deficiens
creſcentẽ:figura interroget veritatẽ,[imò figura intelli-
gat veritatem,]vt luceſcat dies, & remoueãtur tenebræ
Luca.24. tẽporales. Ecce venio,ſcio†ſpiritus carnem & oſſa non
†ſed quia. habet,[inquiro,palpo carnem:quæro,intueor armatũ.]
Adhuc latet myſteriũ. Interrogo virum,audio verbum,
[credo verbum,] remoueo velum, adoro deum, In eo
quod Ieſus vidit,nec cognoſcit, furioſam gentẽ Iudęo-
rum ſignificabat:quæ ſi vidẽs cognouiſſet,nunquã do-
1.Cor.2. minũ gloriæ crucifixiſſet. In eo autẽ quod audiẽdo cre-
didit & adorauit iſtũ, ſignificabat populũ, de quo ſcri-
Pſal.17. ptũ eſt,Populus quẽ non cognoui, ſeruiuit mihi,in au-
†Quinegas ditu auris obediuit mihi. Audi adhuc, Quærebas†deum
Eſaia.66. genuiſſe filiũ, audi quid dicit pater per Eſaiam Prophe
I tam,Nũquid ego,qui alios parere facio,ipſe nõ pariã di
cit dominus? Ergo ego,qui generationes cęteris tribuo,
nũquid ſterilis remanebo,dicit dominus deus tuus? Cui
Pſal.2. dictũ eſt,Filius meus es tu,ego hodie genui te. Quid me
ſtimulas Arriane,& rides,cum audis,hodie? Apud deũ
nunquã craſtinus,nunquã heſternus dies eſt, [ſed ſem-
per hodie:non menſiũ circulis ſoluitur annus,]nõ ſuc-
cedentibus ac decedentibus tranſigitur menſis diebus,
nõ horæ mutantur,non variãtur tẽpora vel momenta,
†al.momen vbi deus eſt:nec†termino includitur,nec initio inchoa-
ta,vbi dies tur. Audiat adhuc Iudæus quid per Prophetã dicat do-
nec,&c. minus, audiat Arrianus: audiant & omnes qui filiũ dei
Eſaia.45. aut nõ eſſe, aut eſſe minorẽ dicunt, Ego,inquit,deus,&
nõ eſt alius. Et quid de filio domine,ſi tu ſolus es deus?
Audi adhuc,quid feſtinas? In memetipſo iuraui. Vbi eſt
iuratio, nulla eſt dubitatio. In memetipſo iuraui. Egre-
dietur de ore meo iuſticię verbũ, Ecce habes filiũ, Egre-
dietur de ore meo iuſticiæ verbum, & non reuertetur.
Quid eſt nõ reuertetur? Ne Sabellianus dicat, Ipſe eſt pa
ter qui filius, Egreſſum verbũ nõ reuertetur: quia pater,
pater eſt:filius,filius eſt. Sileat aliquantulum hæreticorũ
loquacitas,nullã habentes verecundiã,impleant domi-
ni ſententiã,& filio dei aut nullus aduerſabitur: aut qui

aduerſus extiterit, confundetur, Egredietur, inquit,de K
ore meo iuſticiæ verbũ,& nõ reuertetur:quia mihi cur-
uabitur omne genu , & per me iurabit † omnis lingua *† genu , & *
deo. Et filius quid? Audi ergo in domino dici, Meæ ſunt *cõfitebitur.*
ſummæ iuſticiæ & imperiũ. Age ergo. Et quid poſtea? *Eſaia.45.*
Ad eum venient , & cõfundentur omnes qui repugnãt
ei. Ite nũc omnes Pagani, hæretici,Iudæi, aduerſamini,
& repugnate filio dei. Ad eũ venietis, & cõfundemini
omnes qui repugnatis ei. Nõ parua de filio dei ſecundũ
diuinitatẽ locuti ſumus,& reſiſtẽtibus inquantũ potui-
mus aduerſariis nõ pepercimus. Nunc volo ad eius in-
carnationẽ accedere,& Manichæus inſiſtit improbus.† *†al.ſiſtit im*
Quare? Quia dei filiũ non vult dici etiã hominis filiũ. Et *probus.*
vbi eſt quod ſcriptũ eſt, Rorate cœli deſuper, & nubes *Eſaia.45.*
pluant iuſtũ:aperiatur terra,& germinet Saluatorẽ,& iu
ſticia oriatur ſimul,ego dominus creaui eũ? Item, Ecce *Eſaia.9.*
paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: & fa-
ctus eſt principatus eius ſuper humerũ eius:& vocabitur
nomẽ eius admirabilis, cõſiliarius,deus fortis,pater fu- L
turi ſeculi, princeps pacis. Item, Ecce virgo cõcipiet in *Eſaia.7.*
vtero,& pariet filiũ,& vocabitur nomen eius Emanuel. *Matth.1.*
Dicit aliquis, Cum Manichęo certare diſpoſueras,non
cum Iudæo. Contra Manichæum noua tela ſunt neceſ-
ſaria,nõ antiqua: quia nouũ,nõ vetus accepit teſtamen-
tum. Sed mihi,qui contra vtroſq; ſuſcepit certamẽ,vn-
diq; arma ſunt neceſſaria:maxime,quia iſta noua ex ve-
teribus fabricata ſunt: ergo nec illa abiiciẽda, & iſta por
tanda ſunt. Diuerſis enim telis diuerſi cõciduntur† ad- *†concidunt*
uerſarij. Ordo itaq; iſte ſeruãdus eſt,vt loquens de Euan
gelio,non ſileã de Prophetis. Sed ego,inquit Mani- *Contra Ma*
chæus,nec Moyſem accipio,nec Prophetas. Quid agis *nichæos.*
de Paulo Apoſtolo,qui in exordio Epiſtolæ ſuæ ad Ro *Caput.V.*
manos ſcribens,ait, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus *Roma.1.*
Apoſtolus, ſegregatus in Euangeliũ dei,quod ante pro-
miſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio
ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnẽ?
Audis,quia Euangelium[per Apoſtolos] non exhibere-
tur,niſi per Prophetas antea promitteretur? Audis,quia
dei filius ſecundum diuinitatem factus eſt filius homi-
nis ſecundum carnem? Quid eſt enim,in quo Prophe-
tæ contrarij ſunt Euangelio? Dixit enim Propheta: Ro- *Eſaia.45.*
rate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum. Veniat an-
gelus,& prædicet verbũ, aperiatur terra, audiat Maria, M
germinet Saluatorem,pariat Ieſum. Propheta dixit, Ec- *Eſaia.7.*
ce virgo in vtero concipiet,& pariet filium: & vocabi- *Matth.1.*
tur nomen eius Emanuel. Hoc etiam Euangeliſta cum
diceret,ſecutus eſt,& expoſuit dicens, Nobiſcum deus. *Ibidem.*
Fruſtra Manichæe conaris aduerſari Prophetis . Ecce
Apoſtolus dicit,De filio ſuo qui factus eſt ei de ſemine *Roma.1.*
Dauid ſecundum carnem. Quod Prophetæ præuide-
runt & prædixerunt , hoc Apoſtoli viderunt & prædi-
cauerunt: qui erat, factus eſt. Quid erat? quid factus eſt?
Deus erat,homo factus eſt:†ſuſcepit humanitatem,non *† Verbũ e-*
amiſit diuinitatẽ:factus humilis,manſit ſublimis: natus *rat,caro fa-*
eſt homo,non deſtitit eſſe deus:natus eſt paruulus,latẽs *ctus eſt.*
magnus:qui libenter amplectitur deum natum,nõ hor-
reat virginis partum. Dicit tibi deus creator hominis,fi
lius hominis, Quid eſt quod te permouet in mea nati-
uitate? Non ſum libidinis cõceptus cupiditate. Ego ma
trem, de qua naſcerer, feci: ego viam meo itineri præ-
paraui atque mũdaui. Hanc quam deſpicis Manichæe,
mater eſt mea, ſed manu fabricata eſt mea. Si potui in-
quinari cum ea facerem,potui[in illa]inquinari cum ex
ea naſcerer . Sicut tranſitu meo illius non eſt corrupta
virginitas, ſic & mea non eſt ibi maculata maieſtas. Si
Solis

A Solis radius cloacarum ſordiciem deſiccare nouit, eis
inquinari nõ nouit: quanto magis ſplendor lucis æter-
næ, in quo nihil inquinamenti incurrit, quocunque ra-
diauerit, mundare poteſt, [ipſe pollui non poteſt?] Stul-
te, vnde ſordes in virgine matre, vbi nõ eſt concubitus
cum homine patre? Vnde ſordes in ea, quæ nec conci-
piendo libidinẽ, nec pariendo eſt perpeſſa dolorẽ? Vn-
†habitator. de ſordes in domo, ad quam nullus hoſpes† acceſſerit?
Solus ad eam dominus & fabricator eius venit, veſtem
quam non habebat, induit: eamq; ſicut inuenit, clauſam
Pſal.87. reliquit, Sicut ille natus eſt ſolus inter mortuos liber: ſic
iſtius, ex qua natus eſt matris pudor, ſolus eſt integer.
Eua inobediens meruit pœnam, Maria obediendo con
Gene.3. ſecuta eſt gratiam. Illa guſtando prohibitũ, maledicta:
Luca.1. hæc credens angelo, eſt benedicta. Illa nobis mortem
contulit, hęc virgo vitã nobis peperit. Quid agis Mani-
†al.munda chæe? Chriſtianum premis, non Chriſtum defendis. Ta
nata eſt ve- ceat immunda vanitas, quia munda nata eſt diuinitas.†
ritas. Vellem adhuc Maniehæum perſequi, ſed infeſtum
Contra Ar- patior Arrianum, qui confidit in virtute ſua, & in abun
rianos. dantia diuitiarum ſuarum gloriatur.† Iam quidem cum
Caput.VI. aliis reſpõderemus, nec ipſi tacuimus. Sed iam nũc ſer-
Pſal.48. uato ipſius ordinis modo, videamus quæ ſpicula iaciat.
†al.& glo- Nullius terreat perſona potentis, omnis caro fœnũ. Vi-
riatur de po des quotidie fœnum creſcere, vides florere, quid expa-
tentia ſua. ueſcis? Tales fructus deſerta germinat terra. Agricolas
Eſaia.40. non accuſo, ſed quæro. Vbi mihi eſtis ô boni agricolæ?
B Quid agitis? Quare vacatis? Videtis quo malo illa plena
ſit terra? Hinc ſpinæ, hinc tribuli, hinc fœnũ ſurgit. Spi-
nas incendite, tribulos eradicate, fœnum ſecate, noua†
†bona. ſemina ſpargite, non terreat hyems: & ſi abundat ini-
Matth.24. quitas, veſtra tamẽ ferueat charitas. Serite hyeme, quod
metaris eſtate. Sed quibus dico? Vbi eſtis fontes lachry-
Iob.9. marum? Quibus agricolis loquor? Alij ſunt mortui, alij
Pſal.59. fugati: terra tradita eſt in manu impij, tribulatio & ne-
†anguſtia. ceſſitas† inuenerunt nos domine. Da nobis auxiliũ de
tribulatione, vt ſalus hominis non ſit vana, ſed vera.
Quid dicis Arriane? Interrogãti queſo reſpõdeas. Nolo
deſpicias paruulum, non te grandis forma iuuabit, nõ
1.Reg.17. magna protegunt arma, vnius lapidis ictus frontem pe
netrat galeatam. Dic mihi ergo quod te interrogo, Cre
dis in deum patrẽ omnipotentem? Credo, inquis. Cre-
dis in filium eius Ieſum Chriſtum deum & dominum
noſtrũ? Credo, inquis. Credis deum & hominẽ Ieſum
Chriſtum conceptũ de ſpiritu ſancto, natum ex virgine
C Maria? Credo, inquis. Benefacis. Adhuc interrogo, Si-
cut pater deus eſt, ita & filius deus eſt, ita alius eſt pater,
alius filius? Et maxime. Aequalis eſt patri filius? Aequa-
lis, inquis. Quid reſtat? Ecce ad omnia quæ interrogaui
reſpondit. In eo quòd credere ſe dicit deum patrem &
deum filium, contrarius eſt mecum Pagano. In eo quòd
Chriſtum deum & hominem conceptũ de ſpiritu ſan-
cto, natum ex virgine Maria, mecum eſt contra Iudæũ
& Manichæum. In eo quòd credit alium eſſe patrem, a-
lium filium, mecum eſt contra Sabellianum. Age ſi me-
cũ eſt in omnibus, quare litigamus? Si vna nobis eſt hæ-
Pſal.132. reditas, ſimul poſſideamus, [fratres ſumus,] Ecce quàm
bonum, & quàm iocundum habitare fratres in vnum.
Si bonum & iocundum eſt habitare fratres in vnũ, quæ
eſt noua fabrica ante murum? Simul ad cuſtodiam no-
Pſal.15. ſtræ hæreditatis vigilemus. Ecce enim hęreditas noſtra
præclara [eſt nobis.] Habemus inuidos, habemus inimi
cos. Ipſi poſſidere volunt, non nobiſcũ, ſed contra nos.
Nemo tibi vſurpet aliquid, hæreditas iſta ſic eſt nobis
dimiſſa, vt indiuiſa poſſideatur, non partibus diſſipetur.

Simul colligamus, ne diuidendo perdamus: Paupertas D
ſolicitũ me fecit, rogo te noli foras præter me collige-
re: ne incipiamus ſpargere. Qui enim mecũ nõ colligit,
ſpargit. Quaſi oblitus ſum, cum quo agebã: ſed nõ ſum
oblitus, interrogo Arrianum, quẽ deſidero eſſe catho-
licum Chriſtianum. Dicit aliquis, Ad omnia quæ volui
ſti reſpondit, in reſpõſionibus illius nihil inuenitur ad-
uerſum, Quid amplius quæris? Expecta frater, noli faci-
le iudicare, habeo adhuc quod interrogem: noli cito te
illi committere, reſponſio claret, virus latet: Quid dixi-
ſti? Aequalis eſt patri filius? Aequalis, inquis. Eia modo
vigila, modo manifeſtabitur quod latebat. Quo modo
dicis æqualem patri filium? Operatione, an origine? Po
teſtate, an æternitate? An forte in vtroque? Abſit inquis.
Operatione & poteſtate æqualis eſt, nõ æternitate: quo
modo enim fieri poteſt, vt vnigenitus ſit æqualis inge-
nito? En adeſt ille qui mecũ quaſi cohæres ambulabat,
dolus apparuit qui latebat. Mecũ poſſidere putabatur,
vult diuidere, ſed nõ permitto. Prorſus reſiſto, [leges ha
bent] vt teſtatoris volũtati in omnibus pareatur. Si quis
contra voluntatẽ teſtatoris facere voluerit, careat hære
ditate. Sed non ſilent leges inter arma. Ad hoc prorſus
laboratur, ad hoc pugnatur vt [legibus] ſeruiatur. Teſta- *Cic. Silēt le-*
mentum profero, verba teſtatoris recito: ſi eſt quod di- *ges inter ar*
uidatur, ibi inuenio: ſi nõ eſt quod diuidatur de ipſo te- *ma.*
ſtamento, ibi reſiſto. Audi quid habet teſtamentum, Pa
cẽ meã do vobis, pacẽ relinquo vobis. Hæc eſt hæredi- E
tas, & quis eſt ipſe ſaluator?† Lege teſtamentum, & inue- *Ioan.14.*
nies. Cum Propheta de domino loqueretur, ait, Magni *†teſtator.*
ficabitur vſque ad terminos orbis terræ, & erit ipſe pax. *Miche.5.*
Gloria in excelſis deo, & in terra pax hominibus bonæ *Luca.2.*
voluntatis, nõ diuiſoribus ſanctæ vnitatis [ſed homini-
bus bonæ voluntatis.] Ipſe eſt hæreditas, ipſe teſtator, ip
ſum quæris diuidere. Quid partiris vnum? Si vnum di-
uiſeris, integrum nihil habebis. O Arriana hæreſis, ô cru
delis & impia. Meretrix [iudicãte Salomone] ne vnum *3.Reg.3.*
viuum, ne vndecunq; cõceptum, iamq; partum perde-
ret, nõ permiſit diuidi filium ſuum, & tu diuidis domi-
num deum tuum? Illa & ſi meretrix, tamen pia, quia ma
ter: tu autẽ & meretrix & impia, non vt mater, quod pa
ris, præfocas: quod non paris, congregas. Quo modo
alienum lactas quæ tuum necas? Viſcera tua duruerunt,
illius tremuerũt. Quid dixit? Date illi puerum, ne diui-
datis eum: filius enim meus eſt. Sed melius apud illã in- F
tegrum gaudeo viuum, quàm diuiſum lugeam mortuũ.
Filius meus eſt, inquit, ſed quid prodero mater puero,
ſi vitã quam non confero, affero: volo illius crudelis à
paruulo auferre vbera, ſed magis cogor iudicis timere
machæram. Date illi filium meum, meus eſt natus: ſed
migret ad illã totus, apud me maneat affectus. Date illi
puerũ totum, veruntamen nõ auferatur vita membrorũ,
non diuidatur integritas, mihi nõ eripitur pietas. Quid
dixit, Date illi puerũ, nolite diuidere eum? Ecce ego di-
co, totũ poſſide, & noli diuidere hæreditatẽ.† Non in- *†deum.*
quit, ſed ſi vis habere pacem, ſine præiudicio diuide hæ
reditatẽ. Et quo modo habeo diuidere, Pater maior eſt,
filius minor? O partes, ô iuſticia, ô æqualitas. Vna pars
maior eſt, alia minor. Non conſentio, non facio partẽ,
quia non diuido pacem. Si enim facta fuerit pax, iam
non erit pax. Sed quo modo apud te pax illibata eſſe
poteſt, apud quem fides integra non eſt? Quare? Quia
mecum non vis poſſidere, & pacem vis dimittere, hæ-
reditatem non potes obtinere. Poſtremo ſi more tuo
nõ parcis, ſed perfidiæ ſtudes, vade interpella iudicem,
videamus quid tibi dicturus eſt. Habes iudicem ordi-

G narium,nolo mihi adducas ex diuerſis partibus alias at-
que alias poteſtates. Non mihi armiger, ſed legifer ne-
ceſſarius eſt. Et vbi,inquis,iſtum inuenio? Vbi autẽ eum
Eſaia.33. non inuenies? Audi Prophetam dicentem,Dominus iu
dex noſter,dominus legifer noſter.Nec contemnendũ
iudicem putes,audi quid ſequitur,Dominus rex noſter,
dominus ipſe ſaluabit nos.Ecce habes indicem.Si parũ
eſt,& rex noſter ante te eſt.Sic eſt in cœlo,vt non deſe-
rat terram. Cœlum,inquit, & terram ego impleo. Vo-
Hiere.23. biſcum ſum omnibus diebus vſq; ad cõſummationem
Matth.28. ſeculi.Nobiſcum eſt,& cum patre eſt:quia nec patrẽ di-
miſit,cum ad nos deſcendit: nec nos deſeruit, cum ad
Luca.12. patrem aſcẽdit.Ipſum interpella,ipſi dic: Domine,dic
fratri meo vt diuidat mecũ hæreditatem.Audi reſpon-
ſum diuinum,audi iudicem iuſtum:audi pacem,fugien
tem litem,quid ait? Amice,quis me conſtituit iudicem,
aut diuiſorem inter vos? Vis diuidere pacem:& quæris
adire iudicem pacẽ? Iudex tuus nolo eſſe,Ego pax ſum,
litigare non noui:conſentientibus aſſideo,litigantes fu
gio. Si tu cum eſſes inimicus patri meo,reconciliaris te
H per me,quo modo ergo à patre meo ſeparabis me? Ego
cum eſſes longe,veni vt reducerem te:cum inter mon-
tes & ſyluas errares,quęſiui te:inter lapides & ligna in-
ueni te:in lapidibus offendebas,ipſis adhærebas,quia li-
gna & lapides adorabas. Et ne luporum ferarumq; aui-
Matth.26. & .27. do ore laniareris,collegi te,humeris meis portaui te,pa
tri meo reddidi te,laboraui,ſudaui, caput meum ſpinis
ſuppoſui,manus meas clauis obieci,lancea latus meum
aperuit: quantis non dicam iniuriis,ſed & aſperitatibus
laceratus ſum, ſanguinem meum fudi, animam meam
poſui,vt mihi cõiungerẽ te,& tu diuidis me? Audi quid
reſpondeatur diſcipulo, qui filium nonerat, & patrem
Ioan.14. quærebat.Ait Philippus domino, Domine oſtende no
bis patrem,& ſufficit nobis.Nunquid nõ & ipſe filium
ſeparabat à patre? Iam te,inquit,nouimus, ſed patrẽ tuũ
non nouimus.Et quid vis? Oſtende nobis patrẽ,& ſuffi
cit nobis.Et dominus ad eum,Si velis & tu Arriane au
dire,cum Apoſtolo errasti,redi cum Apoſtolo.Sit illius
obiurgatio etiam tua curatio. Quid ait dominus? Tan-
to tempore, inquit,vobiſcum ſum, & non cognouiſtis
me. Philippe,[qui videt me,videt & patrem:] ego veni
I patri meo te applicare, & tu noli me ſeparare. Quid
quæris quaſi alterum pręter me? Qui me videt,videt &
patrem: tanta in nobis eſt vnitas,tanta ſimilitudo,tan-
ta charitas: vt ego in patre ſim, & pater in me. Sentio
Sabelliane quid muſſitas,aut in Arriano me cõcludere,
aut ab Arriano auocare feſtinas. Sed in nomine patris
& filij & ſpiritus ſancti: non trium,ſed vnius dei:cũ illi
reſpondeo,te non prætereo.Quid dixit dominus? Qui
me videt,videt & patrem.Nunquid dixit,[Qui videt
me,videt patrẽ: aut,]Ego ſum filius[ſimul]& pater? Sed
dixit,Ego in patre,& pater in me:qui me videt,videt &
** al. Interpoſitio vni⁹ ſyllabę quę dicitur,&,* patrẽ. Vnius ſubſtãtiæ qui dicit,&*patrem diſcernit &
filium: teq; demonſtrat nec patrem habere, nec filium.
Dic mihi Arriane,Patrẽ dicis deum? Et maxime.Quid
filium? Ipſum quoque deum profiteor.Bene,agnoſcis,
quia cũ prænnnciaretur in carne venturus,de ipſo Pro-
Eſaia.35. pheta dixit, Dicite, Puſillanimes, confortamini: noli-
te timere, ecce deus noſter vltionem adducet retribu-
tionis, deus ipſe veniet & ſaluabit nos. Agnoſce in eo
quod te agnoſcere dicis, ſi Prophetæ non aduerſaris.
Quid ergo dicis de patre? Deus eſt. Quid filius? Deus
eſt. Coæternus eſt patri filius? Non. Ergo erat tempus,
quando non erat filius ſecundum te. Si erat tempus,
quando nõ erat filius, ergo fuit tempus quod non fecit

filius.Si fuit tempus quod non fecit filius,nõ omnia per K
ipſum facta ſunt:iam enim erat tempus,quando non e-
rat filius. Si erat tempus,quando nõ erat filius,Ioannes
Euangeliſta non debuerat dicere,in principio erat ver *Ioan.1.*
bum:ſed,In principio erat tempus. Ioannes dicit,Om-
nia per ipſum facta ſunt: & Arrianus contradicit. Dic
Arriane,Vnde ſcis quia erat tempus, quando non erat
filius? An forte dicturus es, Et Ioannes vnde ſcit,quia in
principio erat verbum? Quia ſuper pectus domini diſ- *Ioan.13.*
cumbebat, & inde hauriebat quod in conuiuio Chri-
ſti bibebat, quia in principio erat verbum. Tamen dic
mihi, Quando in principio erat verbum, vel quando
Ioannes ſuper pectus domini recũbebat,& à verbo do-
mini diſcebat, quia verbum erat in principio,& verbũ
deus erat,Arrius vbi erat? Neſcio, ſi audes dicere ibi e-
rat. Notum eſt enim, & legitur quo tempore natus eſt,
meritoq; ſit damnatus. Notum eſt etiam[quo modo vi-
xerit,]quo modo mortuus fuerit:& ideo non audes di
cere de Arrio,ſicut de verbo,& fuit,& eſt:quia nec tunc
fuit Arrius, nec modo eſt. Sed vt in omnibus excluda- *Prouer.8.*
tur Arrianus,audi quid per Salomonem dicatur,Domi L
nus fecit regiones & fines inhabitabiles ſub cœlo.Cum
pararet cœlum,aderam illi. & poſt pauca, Eram ego a-
pud illum cuncta diſponẽs,Ego eram quando faciebat
fortia fundamẽta terræ.Ego eram cui aggaudebat. Sed
dicis, de tempore agitur, vtrum fuerit filius antequam
eſſet tempus? Audi ipſum per Prophetam dicentem,Ex
tempore.Ex tẽpore,inquit.Quid eſt ex tempore? Nun-
quid ex quo eſſe tempus cœpit? Non ſic impie Arriane,
non ſic: ſed ex tempore antequam fieret tempus, ibi e-
rat. Quære iam, quando non erat, [qui ante tempora
erat:] In principio erat verbum. Melius & Græci di-
cunt λόγος. Logos quippe verbum ſignificat & ratio-
nem. Vides ergo quia ſemper erat, de quo tu audes di-
cere,non erat. Aut ſi dicis deum aliquando ſine verbo,
aut ſine ratione fuiſſe, iam non filio tantum, ſed & pa-
tri aduerſarius eris. Ego, inquit,ex ore altiſſimi prodij. *Eccl.24.*
Quis dicit? Verbum. [Et verbum hoc quod eſt, Ioan-
nes dicit, Deus erat verbum.] Et verbum ergo, & cu-
ius erat verbum, non duo, ſed vnum ſunt.Non inquis,
quia verbum poſterius eſt, eo cuius eſt verbum: vnde M
apparet filium [patre]eſſe minorẽ. Negas itaque filium
[dei]eſſe deum? Non nego,inquis, & patrem deum di-
co,& filium deum: ſed patrem maiorem,filium mino-
rem.Quandiu pater maior,filius minor? Dic mihi,quia
video te calculari velle æternitatem:quot annis præce-
dit deus pater filium ſuum? Vbi diem natiuitatis filij dei
legiſti? Filij dei dico,non dico filij dei & hominis.Vbi
ergo diem natiuitatis[ipſius ex patre] legiſti? Cum quo
Mathematico creationis† ſyderum conſtellationẽ quę- *† creatoris,*
ſiſti,atque tractaſti? Quæ tempora,quas horas,quæ mo-
menta, quos numeros,quas minutas momentorum na
tiuitatis illius,qui ea † condidit,collegiſti? Quieſcat er- *† omnia.*
go hæretica, non religio,ſed ſuperſtitio: de Chriſti ini-
tio deficit calculatio.Quia cum auditur,ſine initio æter
nitas,nulla ibi quęritur ætas.Si pater deus,& filius deus,
Pater maior,filius minor: iam non vnus deus, ſed duo
dij.[Si duo dij ſunt,]quid eſt ergo quod dicit dominus
per Prophetam, Ante me nõ eſt formator deus,& poſt *Eſaia.43.*
me non erit? Quid dicis Arriane? Cui iſtas deputas vo-
ces? Si patris ſunt, dicendo,Ante me non eſt formator
deus,& poſt me non eſt alius:† aut ipſe pater non erit, *† non erit.*
aut filius non erit deus. Si enim hoc diceret, Ante me
non eſt formator deus: nec adderet, poſt me non erit:
liberum tibi erat hæc verba patri tantummodo ap-
plicare,

A plicare, Cum autem ſequitur & dicit, Poſt me non erit: ſecundum te, vt dixi, & ſe patrem & filium negat deũ. Item ſi filij ſunt hęc verba, patrem ſuum & deũ negat & patrem. Si enim non diceret, Ante me nõ eſt formator deus, ſed tantum diceret: poſt me non erit, poſſet forſitan dici filium illud fuiſſe locutum, Modo autem cum dicit, Ante me non eſt formator deus, & poſt me non erit: patrem ſuum nec deum dicit eſſe, nec patrem. Item ſi patris ſunt hæc verba, quis dicit, cui dicit, Filius meus
Pſal. 2. es tu, ego hodie genui te? An forte, quod abſit, mẽdacij
**de quo.* arguẽdus eſt deus? Sed ſi filij verba ſunt, quis dicit, cui*
Ioan. 5. dicit, Pater meus vſq; modo operatur? An forte & iniurioſus patri iudicandus eſt & ingratus? Sed nunquid
Pſal. 2. ingrato diceretur, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ? An forte Propheta, aut quid diceret neſciuit, aut fallere voluit: aut vt mitius aliquid de Propheta dicamus, finxiſſe credo ſibi duos confabulantes, id eſt, patrem & filium, & patre dicente, Ante me non eſt formator deus, adiunxit filius dicendo, Et poſt me non erit. Humana
B ſunt quæ*agimus, an diuina? [O ſcelus] Proh dolor, par-
**al. Mimi-* ce, parce hæretica impietas. Cum tu deum non capias,
ca ſunt et io nos quoque ad blaſphemiam prouocas. Nõ hoc docet
cularia q̃ſ ſancta Eccleſia, Pater, pater eſt: filius, filius eſt: & ille nũquam non fuit pater, & iſte nunquã non fuit filius: ambo æterni: nec cœperunt eſſe, nec deſierũt: Quod pater loquitur, filius loquitur, quia verbum patris eſt: & quod filius loquitur, pater loquitur, quia pater verbi eſt. Ipſum verbum dicit, Verba quæ ego loquor, à meipſo non lo-
Ioan. 14. quor. Concedite quæſo creatori, [quod ipſe præſtitit creaturæ,] & in creatura ſi poteſtis capite creatorẽ. Ecce ignis & ſplendor duo ſunt, alter ex altero eſt, nec ſine altero alter eſt. Ignis pater, ſplendor filius. Ipſe ſi poſſet, diceret, quòd luceo, nõ à me ipſo luceo, ſed qui me miſit, ipſe mihi dedit vt luceam. Ignis enim ſplendorem
Ioan. 16. mittit. Et ſicut filius de deo patre dicit, Pater mecũ eſt: ita & ſplendor diceret ſi dicere poſſet, ignis mecũ eſt. Extingue ignem, ſplendor nuſquam parebit. Iſte ergo ignis pater, & ſplendor filius, vnus ſine coniuge pater, alius ſine matre filius. Nec diuidi alter ab altero poteſt: & cũ ſit alter ex altero, initium tamen alterius eſſe non
C poteſt ſine altero. Hoc enim poſſe, à creatore tributũ eſt creaturæ. Quid poteſt ipſe creator? Accedat Paganus, accedat Sabellianus, videat Arrianus, [contemplentur lucernam in ipſa] videant quod in deo videre nõ poſſunt. Non facio iniuriam, ſi aliqua parte tanti creatoris cupiens oſtendere poteſtatem, ignis ſiue lucernæ afferã
**aliàs, ſcin-* ante illum*ſimilitudinem. Scriptum eſt enim, Lucerna
tillam. pedibus meis verbum tuum domine, & lumen ſemi-
Pſal. 118. tis meis. Et de deo dictum eſt, Ignis conſumens. Acce-
Deute. 4. dite ergo, & lucernam diligenter conſiderate, veſtraſq; fatuas tenebras remouete. Paganus intueatur, & illic ſine coniugio eſſe patrem diſcat & filium, & quo modo natus eſt filius: & ſi cæcus non es, ibi vide: inter ignem & ſplendorem quære medium, Si nullum eſt medium, nullum eſt coniugium. Noli velle ſcrutari medium, ne magnum patiaris incendium. Accedat Sabellianus, videat duos in vnum, ignẽ & ſplendorem. Nunquid nõ recte dicere poteſt ſplẽdor, ego in igne & ignis in me:
Ioan. 14. ſicut & filius dicit, Ego in patre & pater in me? Accedat Arrianus, videat & ipſe alterum ex altero, nec tamen naſci poſſe alterum ſine altero, Nemo eorum prior, nemo poſterior. Coæui ſunt pater & filius, ſplendor & ignis. Nec ignis ſine ſplendore, nec ſplendor ſine igne. Aut certe ſi placet mitte manum, diuide alterum ab altero, oſtende mihi ignem ſine ſplendore, vel ſplendorẽ D ſine igne. Abſit, abſit, ardere tãtummodo poteris, ſeparare alterũ ab altero nõ poteris. Sicut enim ignis & ſplẽdor alter ex altero eſt, vt eſſe alter ſine altero nõ poſſit: [ita deus pater & filius deus alter ex altero eſt, nec eſſe alter ſine altero poteſt.] Non illis ortus qui non eſt, ſed æternitas vna eſt, vna ſubſtantia. Ignis & ſplendor temporales ſunt, pater autem & filius æterni ſunt. Sunt dico, quia pater & filius: deus dico, [quia vnum.] Dualitas in prole, vnitas in deitate. Alterũ facit vnius natiuitas, ſed vnum oſtendit eſſe diuinitas. Cum dico filius, alter eſt: cũ dico deus, vnus eſt. Alius eſt, quia filius eſt: aliud quidem nõ eſt, quia deus eſt. Erubeſcite Arriani, Tuni-
cam hominis iam iudicati in cruce pendentis carnifi- *Ioan. 19.*
ces Pilati non ſunt auſi conſcindere: & vos conamini charitatem dei in cœlo ſedentis, imò deum ipſam charitatem diuidere? Sed conamini quantum poteſtis, co-
namini, vos iam in infernum ruiſtis: nam illam tunicã **rumpetis.*
nunquam rupiſti*. Item per Prophetam dominus di- *Eſaia. 45.*
cit, Non eſt vltra abſque me deus. Deus iuſtus & ſaluãs
non eſt præter me. Hic Sabellianus exultat, Vt enim E
vnum eundemq; patrem oſtendat & filium, talibus ſe *Contra Sa-*
teſtimoniis credit muniri. Et contra Arriani, vt probẽt *bellium.*
alium eſſe patrem, alterum filium, alia proferũt teſtimo- *Caput. VII.*
nia, in quibus dicant, Alter eſt pater, alter eſt filius: alter
maior, alter minor: vt pater dicat filio, Dedi te in lucẽ *Eſaia. 42.*
gentium: & filius dicat, Pater miſit me. Quantum intel- *Ioan. 8.*
ligo*, lucem iſtam gentium cõprehendere non valent, **lux iſta gẽ*
atque perſpicere: vnde cæcati, non in eam poſſunt am- *tium tã cla*
bulare, ſed potius oberrare. Arrianus aliud, Sabellia- *ra eſt atque*
nus aliud. Quale bellum? Quid ad hæc catholicus? Ar- *perſpicua,*
ma, inquit, quæ portant, mea ſunt, mihi militant ambo: *vt hæretici*
contra ſe pugnant, ſed pro me: vtinam ambo deficiant, *eã cõprehen*
& non alter ad alterum tranſeat, ſed ad me properent: *dere nõ va-*
& ego aliquid, vnde vtrique percutiantur, proferam. *lentes atque*
Tu Arriane dicis, maiorem eſſe qui mittit, minorem *pſpicere vn-*
qui mittitur. Interrogo te & ego, Quis eſt maior, [qui *de cæcati,*
præcedit, an qui præceditur? Item quis eſt maior] cui *&c.*
præparatur aliquid venienti, an qui præparat? Cui exhibetur officium, an qui exhibet? Vtique ſi hominum genus interroges, reſpondebit illum eſſe maiorem, cui
præparatur, [qui præceditur: vel cui officium exhibe- F
tur.] Tu autem inde vis probare minorem filium, quia miſſus eſt: & ego oſtendam eum qui miſit, præcedere il-
lum quem miſit: nec vnum dico eorum maiorem, quia *Eſaia. 45.*
non audeo dicere vel minorem. Eſaias Propheta dicit, Hæc dicit dominus Chriſto domino meo, cuius apprehendi dexteram, vt ſubiiciam ante faciem eius gentes.
Ecce iam filio miſſo, quo modo præcurſor eſt pater.† *†al. comes*
Adhuc ſequere me, Et dorſa regum vertam, & aperiam *eſt pater.*
coram eo ianuas, & portę non claudentur, Ecce ille qui miſerat, præcurſor factus eſt. Quis enim maior aut ſuperior, ante minorẽ ianuas aperit? vel quo modo fiet, niſi paululum præceſſerit? Audi adhuc, Et portæ, inquit, nõ claudentur. Quo modo? Ego quoque ante te ibo. Audis quia qui miſerat, & comitatur, & præcedit, mittit, & nõ diſcedit, [parum eſt quia non diſcedit, inſuper & præcedit.] Iam tu diſcerne qui ſit maior, qui potior: ego enim nullam diſcretionem video, ſed potius æqualitatẽ conſpicio. Filius dicit de patre, Miſit me. Pater filio dicit, Ego ante te ibo. Recedat de medio diſcordioſa calamitas: æqualitas hoc exhibet, nõ diſparilitas. Adhuc ſequere, vt clarius appareat quis cui dicat, Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. Hic eſto & tu Pagane. Audi quid dicat Propheta, Nõ mihi ego quod volui ſcripſi.

G Codex,in quo hæc ſcripta legũtur,in armario Iudæi ha
betur.Inimicus meus teſtis eſt meus,ab ipſo quære:ape-
ri,lege,& crede. Dorſa, inquit,regum vertam, & glo-
rioſos terræ humiliabo. Nónne reges terræ vides, qui
ante perſequebantur Chriſtianos, nunc integros eſſe
Chriſtianos? Nónne vides eos, qui humiliabant Eccle
ſiam, humiles introire in Eccleſiam? Nónne ipſos ha-
bere defenſores, quos ante habuit perſecutores? Ego,
inquit,ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. Por-
tas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et
dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecreto-
†meum. rũ: vt ſcias quia ego ſum deus,qui voco nomẽ meum†,
quoniam deus Iſraël. Audiat Sabellianus, Deus dicit,
†deo. homo† dicit.[Ergo duo ſunt, qui dicit, & cui dicit.]
Audiat & Arrianus, Ego deus, & non eſt alius extra
me. Diu eſt, ex quo contra iſtas duas hæreſes certando
laboro, & penè ſum fatigatus. Veni domine meus Ie-
ſu præliator fortiſſime, princeps exercitus domini, qui
Pſal.34. diabolum viciſti,& ſeculum. Apprehende arma & ſcu
tum, & exurge in adiutoriũ mihi. Proceſſurus ad præ-
lium, & victurus in mundo mundum,orauit:non tan-
H quam virtutis omnipotens,ſed vt nobis,propter quod
Ioan.17. venerat, humilitatis miniſterium exhiberet.Et quid di-
xit,Pater clarifica filium tuum. Modo Arrianus maledi
ctus dicit, Vides quia minor eſt,& claritatem nõ habe-
ret,niſi patrẽ petiſſet? Expecta homo,quid feſtinas? Tu
hominem vides, in qua forma non ſolum patre,ſed &
angelis minor eſt,Homo patet,deus latet. Tu mihi oſtẽ
dis hominem humilem,aperi oculos,& vide deum ſu-
blimem,non angelis minorẽ,ſed patri coæqualem. Pa-
ter,inquit,filium tuum clarifica: ecce minorem. Adhuc
ſequere,Vt & filius tuus clarificet te, Ecce æqualem.In-
uenimus filium agnoſcentem patrem, atque orantem,
eique coniunctum,non vt putabatur ingratum. Videa-
Matth.17. mus quid de filio dicat & pater. Aſſumpſit Ieſus Petrum
& Iacobum & Ioannem fratrem eius, Euangelij verba
ſunt, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum, &
transfiguratus eſt ante eos, Et reſplenduit facies eius ſi-
cut Sol,veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix.
Et ecce apparuit illis Moyſes & Helias cum eo loquen
tes. Qui ſunt Moyſes & Helias, niſi lex & Prophetæ?
Loquebãtur cum illo, quia loquuti erant de illo,oſten-
I debant quæ prędixerant, manifeſtabant quem prophe-
tauerant. Loquebantur. Putas, quid loquebantur? Vt
Iudæi conuincerentur, Pagani conuerterentur, Mani-
chæi confunderentur, hæretici comprimerentur, ca-
tholici confirmarentur. Loquebatur lex & gratia, leni-
tas & aſperitas,terror & manſuetudo, præceptũ & ad-
iutorium,ferramentum & medicus, vmbra & lux,præ-
co & iudex, ſententia & miſericordia. Et quid poſtea?
Reſpondens Petrus dixit ad Ieſum, Domine, bonum
eſt nobis hic eſſe. Si vis faciamus hic tria tabernacula,
tibi vnũ,Moyſi vnum,& Heliæ vnũ. Quid dicis ſancte
Petre? Mundus parturit & tu ſecretum petis? Vides tot
gẽtes in vnum conueniſſe,& tu requiem quæris? Vides
tenebras mundi, & tu lumen abſcondis? Nemo accen-
dit lucernam & ponit eam ſub modio, ſed ſuper can-
delabrum vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Iſta do
mus totus eſt mũdus, lucernæ accenſio,verbi eſt incar-
natio, Candelabrum autem,crucis eſt lignum, Lucerna
Matth.5. in candelabro lucẽs,Chriſtus in cruce pendens. Nemo
accendit lucernam & ponit eam ſub modio, ſed ſuper
candelabrum vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Vi-
des tu, videamus & nos. Tenebræ ſunt, non offenda-
mus in Paganis,non erremus cum hæreticis,luceat no-
bis lucerna,doceat nos verbũ in carne. Videamus quid K
dicit Euangeliſta, videamus ſi admiſſum eſt conſilium
Petri. Adhuc,inquit,eo loquente,ecce nubes lucida ob-
umbrauit eos, Et ecce vox de nube dicens, Omnes au-
diamus,nemo aures claudat. Audiant Pagani irriſores,
audiant Iudæi perſecutores,audiãt Manichæi phantaſ-
matum ſomniatores,audiant hæretici erronei litigato-
res,audiant & maxime audiant etiam catholici fideles
dei cultores. [Iſti audiant vt inſtruantur, illi vt corri-
gantur, aut] iſti audiant ne ſeducantur, illi vt punian-
tur. Quid dicit vox de nube? Hic eſt filius meus dile- *Matth.17.*
ctus in quo mihi bene cõplacui. Vbi eſtis qui aduerſa-
mini filio dei? Pater dicit,Hic eſt filius meus: & tu dicis,
non habet filiũ deus. Tu Pagane,quid ſtas foris & mur-
muras? Intra huc in ſcholam dei,aperi aures cordis tui,
audi vocẽ domini tui & diſce filium dei? Quò fugietis
Iudæi qui occidiſtis filiũ dei? Quò fugietis,vbi vos ab-
ſcondetis? Qui mõtes,quæ petræ ſuper vos caſuræ ſunt?
Et ſi in cauernis petrarũ vos abſconderitis, inde extra-
ham vos,dicit dominus. Sed & vos venite,intrate,con
ſilium meũ audite,deſperare nolite,quoniam ſunt reli- *Pſal.36.*
quiæ homini pacifico. Sæuiſtis, occidiſtis, ſanguinem L
Chriſti fudiſtis,[filio dei] increduli fuiſtis, in periculo
poſiti eſtis, Quid facere nunc debetis,niſi vt credentes
baptizemini & viuatis? Sanguinem quem ſudiſtis†,non *†al. & bi-*
eſt quòd horreatis,Fuſus eſt ſanguis medici,& factus eſt *batis ſan-*
medicamentum phrenetici. Quid dubitatis? Guſtate & *guinẽ quem*
videte quoniã ſuauis eſt dominus. Quid tu Manichæe, *fudiſtis?*
quãdiu phantaſmata ſomniabis? Euigila,& vide,nubila *Pſal.33.*
tonant. Quid tonant? Hic eſt filius meus dilectus. Vide *Matth.17.*
in terra hominem verũ,audi de cœlo deum verum, Vi-
de in terra hominis filium,audi de cœlo dei eſſe filium.
Vtrunq; verum eſſe cognoſce, id eſt,deum & hominẽ,
filium dei & filium hominis vnum eundemq; eſſe deũ
& hominẽ. Agnoſce hominẽ,& placabis deũ. Caue ne
offendas in petra,ne mortis patiaris ruinam: quia quod
tu ſomnias,vanitas eſt: quod de᷒ tonat,veritas eſt. Audi
tu Sabelliane, audi de cœlo patrẽ, vide in terra filium,
& noli dicere,idem pater qui filius. Audi & tu Arriane,
& in patre & in filio noli errare, ſed ſequere vnitatem,
& vide diuinitatem. Domine audiamus,quid dicis de M
filio tuo,Hic eſt,inquit,filius meus dilectus in quo mihi
bene complacui. Et quid aliud? Ipſum audite.[Deo gra-
tias. Intonuit præceptum dei,& remotum eſt conſilium
Petri,] Gratias tibi deus æterna virtus, gratias tibi deus
pater omnipotens,qui & filium tuũ oſtendiſti, & mihi
doctorem dediſti. Recedat Sabellianus,recedat Arria-
nus, recedant cæteræ peſtes, recedat omnis iniqua do-
ctrina. Doceat deus,non iniquus Arrius: doceat dei fi-
lius,non filij aduerſarius. Dic domine meus Ieſu,doce,
vt diſcam quod doceã. Sabellianus dicit, ipſe eſt pater
qui filius. Arrianus dicit,alius eſt pater,alius filius: pater
maior,filius minor, Aduerſatur,clamat,litigat,[pugnat,
turbas congregat,] contra Chriſtum dimicat. Ille ſan-
guinem fudit,vt redimat,iſte pecuniam ſpargit,vt per-
imat: Speluncam fabricat, illic catholicum præfocat,
Chriſtianum vocat Paganum,baptizato ingerit baptiſ-
mum,contra id quod ſcriptum eſt, Qui ſemel lotus eſt, *Ioan.13.*
non indiget denuo lauari. Clamat homo Chriſtianus
ſum: quid me dicis eſſe quod non ſum? Clamat,fidelis
ſum: & ille dicit,[Accipe à me pecuniã. Clamat, Redẽ-
ptus ſum: & ille dicit,] Accipe à me aurũ. Quid das,aut
quid auferes? Das pecuniam,vt auferas gratiam: [das pe-
cuniam,vt auferas vitam:] das preciũ, vt auferas quod
emptus ſum. Quid emis ab empto? Precium meum non
aurum

A aurum, ſed ſanguis Chriſti eſt: non me ſeducis non me decipis: quantumcunq; mihi conferas, non mihi tollis
Actor.8. precium meum. Pecunia tua tecum ſit in perditionem:
†precium. nam precium meum non habet æſtimationem†. Clamat homo, fidelis ſum, & exufflatur: clamat in nomine
† aliàs, & tu exufflas. patris & filij baptizatus ſum, & tu irritum facis†. Quid ergo Chriſtiano reſeruas, in quo patrem & filium & ſpiritum ſanctum exufflas? An forte nouam fidem, nouum baptiſma, nouum deum de tranſmarinis partibus aduexiſti? Dic meus ſancte Paule, doce diuini iuris perite, ſponſi amice, homo iſte modo venit, mundum ſubuertit, & fidei vnitatem ſcindit, trinitatem diuidit, ſibi non conſentientem rebaptizare contendit. Quid facio? In
1.Cor.4. Chriſto Ieſu per Euangelium tuum me genuiſti, in ipſo
Ephe.4. baptizatus ſum. An forte eſt alia fides, aut aliud baptiſma? (Abſit, inquit,) Vna fides, vnũ bapsiſma, vnus deus & pater omnium. Si ergo vna fides, imò quia & vna fides, vnum baptiſma, vnus deus & pater omnium: iam credidi, iam baptizatus ſum, iam deum habeo patrem: quare homicidam patior Arrianum? Subueni domine
Pſal.44. meus Ieſu, & accingere gladium tuum circa femur potentiſſime. Omnium potentiſſime egredere, occide eos in ſe, vt viuant in te, & deſinãt perſequi me. Sabelliani te ſubtrahunt, Arriani te minuũt: tu quid dicis de te? Pa-
B ter dixit vt te audiamus. Cum te audimus, ipſum audimus: vno ictu vtroſque percute aduerſarios. Pereãt, inquit, vaniloqui, & mentis ſeductores, Arrianus & Sabel-
Ioan.10. lianus, (Nam ego & pater vnũ ſumus.) Non dixit, ego & pater vnus ſum: ſed, ego & pater vnũ ſumus. Quod dico, vnum: audiat Arrianus: quod dico, ſumus: audiat Sabellianus. Non diuidat Arrianus, vnum: non deleat Sabellianus, ſumus: ſed ambo veniant, & ſint etiam ipſi
Ioan.17. in nobis vnum, ſicuti ego & pater vnum ſumus. Ergo ſi pater & filius vnum ſunt, imo quia indubitanter vnum ſunt, non duo dij, ſed vnus deus: non iniquum aliquid
Eſaie.43. Propheta ſcribit, ſed verum dixit deum dicentem, An-
†bis. te me non eſt formator deus, & poſt me non erit. Docuit veritas veritatẽ, & gladio ſic† acuto omnẽ peremit errorem. Si adhuc hæretici reluctantur, audiant catholici definitiuam ſententiam, quam ſequantur. Audi-
Concluſio. Cap.VIII. ſtis patrem quid dixerit de filio, audiſtis filium quid de
Gala.1. patre dixerit vel de ſe. Si quis vobis euãgelizauerit præter id quod accepiſtis anathema ſit. Diximus de patre & filio quod potuimus, & quantũ potuimus, ſi tamen a-
C liquid digne potuimus. De ſpiritu ſancto tacuimus, ſed
†al. ſeparauimus. nõ enim præteriuimus†: quicquid enim de patre & filio diximus, etiam de ſpiritu ſancto diximus. Eſt enim in illis, & cum illis (æqualis) vnus & verus deus: nõ minor, aut tertius deus. Quid adhuc dicam fatigatis, fatiganus? Qui ſpiritum ſanctum à patre & filio æternitate & ſubſtantia, vel cõmunione ſepatat, eum qui negat ſpiritum ſanctũ non eſſe patris & filij, plenus eſt ſpiritu immundo, vacuus eſt ſpiritu ſancto. Ideo enim dicitur deus
1.Ioan.4. charitas, quia partibus non diuidit vnitatem, ſed ineffa
Pſal.60. biliter coagulat trinitatem. Ipſa eſt enim trinitas vnus deus turris fortitudinis à facie inimici, qui in ſe credentes cuſtodit in ſecula ſeculorum. Amen.

Finis.

AD LECTOREM.

Hic ſequebatur opuſculum ad Deo gratias de ſex quæſtionibus, expoſitis contra Paganos. Hoc reperies inter Epiſtolas, Epiſtola quadrageſimanona.

Tomus ſextus.

CENSVRA.

D *Sciebam hanc eſſe concionem ſiue tractatum popularem, & ferebatur in libris Lutetiæ excuſis inter homilias de tẽpore Pag. 338. Verum quoniam in editione Baſilien. habebatur inter libros iuſta propemodũ voluminis magnitudine, multaq; tractat aduerſus Iudæos & Paganos, quæ huic ordini cõgruebant, viſum eſt hic inſerere.*

CONCIO AD CATECHVMENOS, contra Iudæos, Paganos & Arrianos.

INter preſſuras atque angustias præſentis tẽporis & noſtræ offi- *Chriſtianæ*
cia ſeruitutis cogimur dilectiſſi- *vigiliæ.*
mi non tacere, quũ potius expe- *Caput.I.*
diat flere magis quàm aliquid dicere: veruntamen ne quid minus lucri arcæ dominicæ accedens, dicatur nobis, Serue ne-
quam & piger, tu erogares pecuniam meam, & ego ve- *Matth.25.*
niens cum vſuris exigerem eam: peto charitatem veſtram, vt quæ ipſe paterfamiliàs per nos vobis miniſtrauerit, libenter accipere dignemini. Apoſtoli Pauli
verba ſunt, Nox præceſſit, dies autem appropinquauit, *Roma.13.*
E Deponentes ergo opera tenebrarum, induite arma lucis. Expulſa itaque noctis caligine, effugatisq; tenebris peccatorũ, radius veri luminis fulgeat in cordibus veſtris. Exigit enim à nobis ratio huius tantæ congregationis, & noctis tranſactæ, vobis reddere rationem, & iſtius diei de tanto ſacramento percepto veram ſempiternamq; demonſtrare ſalutem. Si enim dilectiſſimi opera tenebrarũ tranſactæ noctis conſideremus, & quid egerimus domino donante explicare valuerimus, inueniemus nos in nocte, nõ opera noctis, ſed diei peregiſſe, Neque enim delectatione ſomni ſopitos ſenſus noſtros agnouimus, neq; vanis phãtaſmatibus animas noſtras illuſas, nec ipſa corpora noſtra ſtramentorũ calore depreſſa in alto ſopore requies inclinauit: ſed vigilando, orando, pſallendo, contra aduerſarium diabolum
dimicando, & magnã lucem infuſam cordibus noſtris *†aliàs, et in*
ſenſimus, & in nocte opera dei peregimus†. Quid enim *nocte diabo*
egimus in hac nocte? Captiuatorẽ captiuauimus, Quid *lum fugaui*
egimus in hac nocte? Tenebras diabolicas à cordibus *mus, Chri-*
veſtris excuſſimus, lumẽ verum hauriendũ eſſe demon- *ſtum indu-*
ſtrauimus. Quid enim actum eſt in hac nocte? Veniens *ximus.*
vera fortitudo alligauit fortẽ, & vaſa domus eius diri- *Matth.12.*
puit. Quid actum eſt in hac nocte? Extirpata eſt ſuper- F
bia, introducta eſt humilitas. Quid actũ eſt in hac nocte? Princeps omnium viciorum expulſus eſt, fons omnium bonorum ſuſceptus eſt. Videtis dilectiſſimi quæ bona habeatis præparata, & ex quo onere, vel ex quibus ſarcinis peccatorum releuamini, ab iſto qui vos vocat
vt ſuſcipiatis iugum eius ſuaue, & ſarcinam eius leuem. *Matth.11.*
Deponentes itaque opera tenebrarum, induite vos ar- *Roma.13.*
ma lucis. Quid ſit hoc, ex verbis ſymboli quod modo accepiſtis, vobis expoſitum eſſe cognoſcitur. Quid eſt deponere opera tenebrarum, niſi renunciare diaboli pompis, & angelis eius? Et quid eſt, Induite vos arma lucis: niſi credite in deum patrem omnipotentem?

Prius tamẽ dilectiſſimi diſcutiamus, qui ſit, vel quid *Diabolus*
ſit diabolus, vel quæ ſint pompæ eius, quibus renuncian- *qui vir.*
tes, opera deponimus tenebrarũ, tunc demum de deo *Caput II.*
patre omnipotente qui eſt vera lux quantũ ipſe donauerit charitati veſtræ dicemus. Quid eſt diabolus? Ange- *Diabolus.*
lus per ſuperbiam ſeparatus à deo, qui in veritate non ſtetit, author mẽdacij, à ſemetipſo decept᷒, qui alterum

G decipere concupiuit. Iſte aduerſarius, effectus aduerſa-
rius humani generis,inuentor mortis,ſuperbiæ inſtitu-
tor,radix maliciæ,ſcelerũ caput, princeps omnium vi-
De pæñ diſtin.2.cap. Princeps. ciorũ, perſuaſor etiã turpium cogitationum. Hic dum
illum primum hominẽ à deo factum,Adam ſcilicet pa
trem omnium noſtrũ intueretur , videretq; hominẽ ex
limo terræ ad imaginẽ dei factum,pudicicia ornatum,
tẽperantia compoſitũ,charitate circundatũ,immortali-
tate veſtitũ,æmulus atq; inuidus hoc hominẽ terrenum
accepiſſe,quod ipſe dum eſſet angelus per ſuperbiã co-
gnoſcitur amiſiſſe,inuidit ſtatim inſatiabilis homicida,
eoq; noſtros primos parentes illis donis ac tãtis bonis
expoliauit, inſuper & peremit. Nanq; dilectiſſimi cum
tanta bona homini diabolus abſtuliſſet,pudiciciã,con-
tinentiam, charitatem,immortalitatem,eumq; turpem
ac nudum reddidiſſet,obſitũ ſuis pannis deridens eum,
ſuo dominio obſtrinxit,atq; ex illo vinculo omnẽ pro-
lem eius ſibimet obligauit. Turpes enim pannos ſuſce-
pit Adam,quãdo à diabolo expoliatus pudicicia,accin
H ctus eſt impudicicia: amiſſa tẽperantia,intemperãs effe
ctus eſt:perdita charitate,malus inuentus eſt:expoliatus
immortalitate, morti propinatus eſt. Quid perdidit,&
Renũciare ſatanæ quid. Caput.III. quid accepit? Ad hoc enim per turpiſſimos pãnos ſuos
poſteros obligauit. Renunciemus huic damnoſæ hæ
reditati, pupilli effecti ſumus : antequã exactor veniat,
tam peſſimæ hæreditati renunciemus.Si quis itaq; huic
hæreditati,in qua ſunt panni diaboli,pompæ ſcilicet &
Matth.5. angelis eius renũciare neglexerit,cũ iudex venerit,ſicut
Euangeliũ loquitur, tradetur debitor exactori, exactor
autẽ debitorem in carcerẽ trudet,Amen dico vobis,ait
dominus, nõ exies inde,donec reddas nouiſſimũ qua-
drantem,Omne itaq; genus humanũ tanquam pauperẽ
& pupillum commendat ſcriptura diuina, dicens deo,
Pſal.9. Tibi derelict⁹ eſt pauper, pupillo tu eris adiutor. Eiusq;
aduerſarium diabolum demonſtrans,ſecutus adiunxit,
Conteres brachium peccatoris & maligni.Aſſit itaq; ali-
quis pius homo, & aliquã miſericordiam huic pupillo
& pauperi exhibeat.Ferocem enim atq; callidum aduer
ſarium patitur,& hic pupillus in cauſa ſua defecit:quo-
niam eũ ſuus aduerſarius prauis actibus obligauit.Adhi
I beamus huic pupillo idoneos defenſores,& Apoſtolo-
rum tanquã iuriſperitorũ cœleſtiũ ei patrociniũ ſubro-
gemus. Quid eſt agendũ apud tales pro tali? Apud vos
itaq; Petre, Paule,Ioannes,cæteriq; ſancti cõſiliarij veri
iudicis , amici ſummæ poteſtatis , cauſam exponimus,
quã optime noſtis,huius pauperis & pupilli,generis ſci-
licet humani : qui ex paterno chirographo debitor in-
uentus eſt reus, atq; obſtrictus ab aduerſario detinetur,
non eſt aliud quemadmodum huic ſubueniatur,niſi ex
veſtro conſilio. Quid itaque in hoc negocio ſerenitati
veſtræ videatur pro huius miſeri libertate ex communi
†al.vnitã. tractatu,vtinam† pro eo dignemini proferre ſententiã.
Et vos enim aſtrinxerat hæc obligatio,niſi vobis gratia
Chriſti ſubueniret. Liberati liberate, conſilium qood à
iudice accepiſtis,promite: vt hoc ſequatur qui captiuus
detinetur , atque ex mala ſeruitute per veſtrã defenſio-
nem ad veram perueniat libertatem. Hæc eſt vox om-
nium:quod fecimus faciat. Quid obſecro facturus eſt?
Renunciet diabolo, pompis & angelis eius. Hæc eſt il-
la damnoſa hæreditas,cui renunciare compellimur.Vi
Relapſus à baptiſmo. Caput IIII. detis dilectiſſimi quam ſententiam protulerunt noſtri
defenſores. Vigilet itaq; vnuſquiq;, ne non ex toto
renũcians poſt profeſſionem, apud eum diabolus ſuos
pannos recognoſcat : & incipiat ſemper reus detineri,
quem Chriſtus voluit ſua gratia liberare. Nec ſibi male
blandiantur, qui poſt gratiam acceptã corrigi nolunt, K
atq; rurſus ad illas ſuas priſtinas redeunt voluntates.Ex- *Roma.2.*
pectatur enim dies iudicij,aderit ille æquiſſimus iudex,
qui nullius potentis perſonã accipiet, cuius palatiũ au-
ro vel argento nemo corrumpet. Aſtabunt omnes ani-
mæ, vt referat vnaquæq; ſecundum ea quæ per corpus *2.Corin.5.*
geſſit,ſiue bonum,ſiue malum. Præſto enim erit aduer-
ſarius diabolus, recitabũtur verba profeſſionis noſtræ.
Et ſi talis[inuentus] fuerit quiſq;, vt debitor ex hac vita
migret,exultabit ille aduerſarius in cõſpectu ſereniſſimi
iudicis, ſuperiorẽ ſe eſſe declamans,agensq; talem cau-
ſam apud talem iudicem. Aequiſſime,inquit,iudex,iudi
ca,Iuſticia & iudiciũ præparatio ſedis tuæ. Iudica meũ *Pſal.88.*
eſſe,qui tuus eſſe noluit:meus eſt,mecũ damnandus eſt.
Poſt renunciationẽ vt quid inuaſit pannos meos? Quid
apud eum impudicicia faciebat, cui ipſe renũciauerat?
Quid intemperantia , quid auaricia, quid ira, quid ſu-
perbia,quid cætera mea? Poſtremo æquiſſime fugientẽ
à me, confugientem ad te, poſtea cum meis quibus re-
nunciauerat apprehendi,inuaſorẽ detinui.In ipſa quo-
dam modo mea poſſeſſione à me apprehẽſus eſt. Quid L
enim in circo faciebat,atque ibi furias,lites,inſanas vo-
ces, inanesq; victorias, cum iam à ſe alienus ſibimet vi-
debatur? Quid in theatro faciebat renũciator turpium
voluptatum? Quid in amphitheatro crudelitates ſæuas *Roma.2.*
oculis ſuis intuendo? Theſaurizauit ſibi iram in die iræ.
Hæc omnia mea poſt renũciationem inuaſit, meus eſſe
voluit,& mea cõcupiuit. Iudica,iudica æquiſſime,quo-
niam quem tu non dedignatus es tanto precio libera-
re,ipſe mihi ſe poſtmodum voluit obligare.Poterit ne
os aperire is qui poſt profeſſionem ſuã talis inuenitur,
vt iuſte diabolo addicatur? Videte quid agatis filij mei,
fratres mei, [Videte quid agatis] quo modo hanc pro-
feſſionem veſtrã cuſtodiatis.Conteſtamur vobis ipſum
iudicẽ omnesq; poteſtates cœleſtes, quæ & nos audiunt
admonentes, & vos excipiunt profitẽtes,ne inuacuum
gratiam accipiatis,ſed corde integro, tota virtute,per- *2.Cor.6.*
fecta fide renunciantes atque ſpernentes tã damnoſam
diaboli hæreditatẽ ne pupilli vel pauperes remaneatis.

Credite in deum patrem omnipotentem. Mutan- *Triadis vnitas.Cap.V.*
tes patrẽ,mutate hæreditatem.Quis eſt iſte pater omni-
potẽs? Patrem quidem omnium quẽ credimus, omniũ
noſtrum atque totius mundi cognoſcimus eſſe per gra M
tiam: ſed & propriũ eius filium quærimus per ſubſtan-
tiam , quoniam & antequam ab illo mundus formare-
tur,pater erat.[Si pater erat,cuius pater erat?] erat ei v-
tique filius ex ipſo,cum ipſo,hoc quod ipſe,ſed non ip-
ſe, quoniam ille pater, hic filius: quoniam omnipotens
pater omnipotentem filium genuit de ſe , talem qua-
lem ſe nouit : vt totus maneret in ſe , & eſſet pater filij,
& filius patris: deus ex deo, dies ex die, lumen de lumi-
ne : non tamen duo dij, aut duo dies, aut duo lumina-
ria, ſed vnus deus, vnus dies, vnum lumen. Non capis
videndo,intellige credendo:munda oculos cordis,im-
mo potius ipſa lux quam deſideras videre, mundet cor
tuum,vt ſit à peccatorum tenebris mundatum.Beati e- *Matth.5.*
nim,ait dominus, mundo corde,quia ipſi deum vide-
bunt. Ecce extende aciem oculi cordis & vide,& aures
cordis accommoda & audi.Pater enim & filius duo ſo *Ioan.14.*
nant: ſed cum ipſe filius dicit, Ego in patre, & pater in
me eſt. Verbum enim patris eſt filius.Pater autem nun-
quam fuit ſine verbo , quoniam in principio erat ver- *Ioan.1.*
bum, & verbum erat apud deum,& deus erat verbum:
hoc erat in principio apud deum . Hoc ergo verbum
filius cum eſt in patre, & pater in filio ſuo verbo ſuo.

Non

A Non ergo duo dij,ſed vnus deus. Dies ex die,duos videntur ſignificare dies:ſed cum ipſe filius in Euāgelio
Ioan.8. dicit Iudæis, Abrahā pater veſter exultauit vt videret †
Gene.18. diem meum,& vidit & lętatus eſt.Abraham autem tres
† capinis vi dere. viros vidēs ſub quercu Mambre,nō tres appellauit dominos,ſed vnum appellauit dominū,tāquam tres dies vnum. Vnde ipſe dominus in Euangelio vnum volēs
Ioan.14. intelligi diem patrem & filium, Philippo requirēti patrem tanquā alterum diem,qui iam filium videbat diē, oſtendens quo oculo quærere deberet videre dei vnitatem,quia oculum carnis fixerat in humanitatem, Philippe,inquit,qui me videt, videt & patrē. Ego enim &
Trinitas incomprehenſibilis. Cap.VI. pater nō duo dies,ſed vnus. Si potes capere,cape ſempiternum diem. Lumen de lumine duo ſonare videntur luminaria,ſed abſit à nobis ne nos error Manichæorum comprehendat, qui tantum ſolem æſtimant eſſe Chriſtum: ſed nos ſolem iuſtitiæ credimus,verbū patris inſeparabile, æqualem cum patre manentem,& omnia cum illo diſponentem: patrem per filium omnia facientem, fabricam mundi per verbum ſuum cōB ſtruentem: filium ad nos venientem, nec patrem deſerentem,ſemper cum illo, nuſquā vſquam eſſe ſine illo: illuminantem,& de ſe & de illo ſplendentem, radiantem,coruſcantem,non duo luminaria, ſed vnū lumen.
Ioan.10. Ego enim,ait,& pater vnū ſumus. De ipſo verbo vni-
Pſal.61. genito ait propheta Dauid, Semel locut⁹ eſt deus,duo hæc audiui. Quo modo ſemel locutus eſt deus,& ſecūdo ſonuit,niſi quia verbum intranſgreſſibile procedēs de corde patris, ſuſcepit carnē, vt eſſet homo ex vtero matris:venit & manſit,ad nos venit,à patre non receſſit. Ecce per hoc quòd ſemel locutus eſt deus, ſurrexit omnis fabrica noſtra.Per hoc φ ſecundo ſonuit,factus
Ephe.2. eſt pax noſtra,vt ſolueret inimicicias in carne ſua.Hoc verbum,hoc lumen non reſpiciens Arrianus,audet dicere filium minorem, quem nos confitemur æqualem: & inſana cōtumacia vult de verbo in corde patris manente diſputare,cum ſemetipſum non valeat intelligere.Inſane hæretice prius redi ad te, conſidera te totum ſi potes cōprehendere te,& tunc diſputa de illo qui fecit & me & te. Vide quàm non altū ſapiebat,ſed in ſimplicitate cordis deum noſſe quærebat ille humilis Da-
1.Reg.17. uid, qui in vno lapide ſuperbam frontem deiecit Go-C liæ. Vide quàm nō alte ſapiebat, cōſiderauit enim quid in ſeipſo ageretur:conſiderauit animam ſuam,inſpexit fabricā,diſcuſſit ſe intus quid eſſet, & ex qua parte iſtā tam pulchram molem gubernaret:atque in vaſculo luteo quo modo habitaret anima plena tātis theſauris ſapientiæ & ſcientiæ & prudentiæ:vbi illic eſſent tāta,tam precioſa,tam grādia:quæ loca anima obtineret, in qua nullus eſt locus:atq; ex vno fonte quo modo procederent ſingulæ virtutes ſine diminutione & exeuntis & profundentis. Vidit hæc,cōſiderauit hęc,voluit nec va-
Pſal.138. luit comprehendere ſe, & exclamauit deo dicēs, Mirificata eſt ſcientia tua ex me, inualuit, & non potero ad illam.Hoc fuit dicere,Quando te poſſum comprehendere tam magnum, qui meipſum non valeo explicare extremum & paruum? Vide & alium humilem requirentem modulum ſuæ infirmitatis, & nō excedentem,
Eccli.1. ſuperbos ad humilitatem inclinantem, Arenam inquit maris,& pluuiæ guttas,& dies ſeculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli,& latitudinem terræ,& profunditatem abyſſi quis menſus eſt? Sapiētiam dei præcedētem omnia quis inueſtigauit? Ecce Propheta dicit,imò ipſe dominus qui loquebatur per Prophetā, quòd ſapien
1.Cor.2. tiam dei nullus inueſtigauit. Chriſtus eſt enim dei virtus,& dei ſapientia.Nullus ſecundum diuinitatem potuit inueſtigare ſapientiam, quia ſecundum id quod D filius natus eſt de patre ſine aliqua matre,natiuitatē eius quis enarrabit? Dic mihi hæretice,qui audes dicere, *Contra Arrianos.*
φ minor ſit dei ſapientia:dic mihi,altitudo cœli quanta ſit,latitudo terræ, profundū abyſſi? Numera ſi potes *Cap.VII.*
pluuiæ guttas,arenā maris,& dies ſeculi:tuos etiam nu- *Matt.10.*
mera capillos,quoniam omnes capilli capitis veſtri nu merati ſunt. Demonſtra mihi atque explica parua iſta inferiora, & tūc tibi credam poſſe te inueſtigare ſuperiora.Sed non potes,non vales.Spiritus dei te conuincat,qui vos hæreticos ante præuidit.Qui enim iſta quę ſuperius diximus,conſcripſerunt atque ſenſerunt,ſpiritu agebātur veritatis,non erroris. Tu autem hæretice, cum hæc nō vales explicare, audes de ipſa quæ inueſtigari non poteſt,dei ſapientia diſputare, & magnus tibi videris,quia diſputas nullo altercante tecum, nullo iudice præſidēte. Et dum ſuffragatur tempus errori tuo, exiſtimas te aliquid eſſe,cum ſis nihil: & ſeductus multos ſeducere cupis,alios pecunia,alios potentia:tales tibi congregas quos plurimos tecum perdas. Nō eſt tibi E labor hic vtilis ad ſalutē,ſed potius ad perniciē. Talia enim docendo,imò non docendo,ſed potius blaſphemando,nō cuilibet potenti,ſed ipſi deo patri in eius filio facere demonſtraris iniuriam. Maior eſt pater, minor eſt filius:melior eſt pater,inferior filius. Has contumelias nec homo quilibet ſapiens libenter accipiat,qui filiū meliorem ſeipſo,aut parem habere cōtendit. Vnde etiam illud dictum propheticum, Lætatus eſt pater *Eccli.30.*
in filio ſapiente, in vita ſua viuit, & in obitu nō eſt cōtriſtatus. Mortuus enim eſt pater, & tanq̄ non ſit mortuus. Quare non eſt mortuus? Similē enim reliquit pro ſe.Ecce Propheta dicit, ſapientem filium hominis eſſe ſimilem patri, & tu hæretice audes dicere ipſam ſapiētiam dei filiū patri eſſe diſsimilem. Propheta dicit,mortuum hominem patrē in eo, quòd filium ſimilem reliquit, viuere in filio: & tu audes ipſam ſempiternā vitā, quod eſt dei filius, ſeparare ab illo qui nunquam moritur patre? Et quid, inquit, facturus ſum? Ipſe dixit, *Aequalitas perſonarū*
Pater maior me eſt. Quia non intelligis,ideo tibi male *Cap.VIII.*
ſonat quod bene dixit. Nam ipſe dixit,immo & cōfirmauit.Prorſus ipſe dixit, Pater maior me eſt:ipſe filius *Ioan.14.*
dixit.Vide quādo hoc dixit,In ſuſceptione humanę na F turæ poſitus hoc dixit. Tunc dixit, Pater maior me eſt: quando dixit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. *Matt.26.*
Tunc dixit,Pater maior me eſt:quando fleuit, quando laſſatus eſt,quando eſuriuit,quando ſitiuit. Tunc dixit, Pater maior eſt: quando & dicit ſcriptura, minoratum paulominus ab angelis. Nūquid etiam inſana ſuperbia *Pſal.8.*
ita irreuerens progreditur veſtra, vt verbū dei manens apud patrem, audeatis dicere in illa diuinitate angelis eſſe minorem? Si non audes hæretice hoc dicere,ſerua hos gradus,& peribit error tuus: Filius apud patrem,æqualis cum patre, quoniam ſempiternus cum ſempiterno,ſemper manens cū ſempiterno,manet æqualis,miſſus,& veniens:in ſuſceptione hominis minor, nō ſolū patre, verūetiam angelis, æqualis in forma dei,minor in forma ſerui. Aequalis cum patre creans angelos, æqualis cum patre homines faciens,æqualis cū patre nouum conſtituens mundum:minor patre, perditum reparans mundum. Aequalis cum patre, vitam largiens æternam:minor patre, mortem ſuſcipiens noſtram. *Chriſti natiuitas.*

Hunc itaque filium credimus in ſuſceptione hominis minorem, in diuinitate patri æqualem factum, *Cap.IX.*
ſicut Apoſtolus dicit,ex ſemine Dauid. Quē virgo Ma *Roma.1.*
ria

G tia de ſpiritu ſancto cõcipiens, & in cuius vtero verbũ
1.Time.2. carnem ſuſcepit, nobis factus eſt mediator homo tot⁹
& deus, verbũ, anima & caro vnus Chriſtus. Hoc quip-
pe nobis etiam ordo huius ſacramẽti declarat, ꝙ poſt-
eaquam credimus in deum patrem omnipotẽtem, cre-
dimus & in Ieſum Chriſtum filium eius conceptum de
ſpiritu ſancto, natum ex virgine Maria. Et hæc natiui-
tas perturbat omnem cogitationem humanam, quo-
niam virtus eſt eam operata diuina. Nam quando ad-
mittet ratio noſtræ generationis, vt virgo concipiens,
virgo poſt partum permanens, filius videatur, integri-
tas inuiolata ſeruetur? Et hoc non poteſt implere quili-
bet natus homo: ille autem potuit, quia non erat ſolus
homo, ſed deus & homo: qui propterea voluit naſci ho
mo, quia perierat omnis homo. Primum itaque mira-
culum magnũ huius mediatoris ac ſingulare fuit, quòd
ſic natus eſt: vt ille qui veniebat multos docere, facere
miracula, quia ipſe per ſe & per illos faciebat, haberet ta
men aliquid proprium qui nihil vſurpauerat alienum.
Solus enim de virgine natus eſt, quia ſolus ſine ample-
xu viri & fœminæ de ſpiritu ſancto conceptus eſt: ſolus
H ſine corruptione impleuit vterũ matris, quia ſolus pro
nobis ſuper cœlos aſcendit vt ſederet ad dexteram pa
tris. Acceperunt ab illo diſcipoli vt facerẽt multa & ma
gna miracula, & fecerunt: nec tamen quiſpiam prædi-
catur aut creditur de virgine nat⁹, aut de ſpiritu ſancto
conceptus: niſi ille vnus qui creator temporum inuen-
tus, in tempore eſt etiam ipſe creatus, ſuſcipiens quam
integram formauerat humanã naturam, vt per ipſam
quodam modo redemptor noſtram repararet ruinam.
Et hic dei filius, & hominis filius: dei filius de corde pa
tris: hominis filius ex vtero matris. Idẽ ipſe vnus Chri-
Pſal.18. ſtus qui proceſsit ex vtero virginali tanquã ſponſus de
thalamo ſuo. In quo vtero ſpiritales nuptiæ celebratæ,
deus coniunctus eſt carni, & caro adhæſit deo, vt eſſet
Crudelitas vnus Chriſtus & totus homo. Hic ergo procedens
Herodis. velut ſpõſus de thalamo ſuo, ad cuius nuptias cõmota
Cap.X. vniuerſa exultare viſa eſt creatura. Nanque angelorum
chorus ex his nuptiis pacem deſignat hominibus bonę
volũtatis: quia qui erat dei filius, factus eſt hominis fi-
Luca.2. lius, ſuſcipiens quod non erat, non amittens quod erat.
Matt.2. His nuptiis cœli nouam ſtellam, nouum atque ſplendi-
dum lumen illo ipſo ſponſo operante producunt: vt lo
I men verũ ſedentibus in vmbra mortis nunciarent na-
tũ, & velut in lingua ſua laudarent hunc ſponſum pro-
cedentem, quem ſciebant ad hoc ſuſcepiſſe hominem
mortalẽ vt faceret immortalem. Ad hunc ſpõſum Ma-
gi ab extremo terræ veniunt, [commoniti requirunt,]
vocati munera offerunt, infantem natum necdum qui-
dem videntes, ſed ſtella indice regem adorare cupien-
tes. Ex his noptiis regis nati, turbatur Herodes, pertur-
bati & Iudæi, regem totius creaturæ non intelligentes:
quęrit Herodes quem audit regem natum infantẽ per-
dere, ne illo creſcẽte poſſet regnum amittere. Iudæi no
lẽtes habere dei filium regem, vbi Chriſtus naſceretur,
Herodi prodũt, atq; de vnius infantis nece vtrorumq;
voluntas aſtringitur. Poſtquam enim Herodes Iudæis
narrantibus didicit, vbi Chriſtus occidẽdus poſſet in-
ueniri, vocãs ad ſe Magos, tempus ab eis inquiſiuit ſtel
Ibidem. læ, miſsiſq; in Bethleem ait, Ite, diligenter inquirite de
puero, vt & ego veniens adorem eũ. Labia doloſa, quid
in ore & corde loqueris mala? Aliud enim habet tua lin
gua, aliud clamat cõſcientia. Te ipſum decipis talia co-
gitando, erras, falleris & fallis. Fruſtra in malo vigilat
falſitas, nõ à te ſicut de te inquirit̃ veritas. Ecce audiunt
te Magi, aliud quidem foris dicentem, ſed neſciunt te K
intus aliud cogitantem, & pergunt ita vt amplius ad te
non reuertantur. Ille enim eos admonebat, qui ſapien-
tiam tuam deridens, hoc Magos facere præcepit quod
rex iuſſerat verus, nõ quod ſub dolo perſuaſerat falſus.
Per aliam, inquit Euangeliſta, viam regreſsi ſunt in re-
gionem ſuam. Verum cũ te à Magis deluſum ſenſiſſes
Herodes, voluiſti omnes infantes terræ illius perdere,
vt vnum quem quærebas poſsis occidere. Sed ille ſpõ- Pſal.18.
ſus noſter qui proceſsit de thalamo ſuo, vt ex ore infan Pſal.8.
tium & lactentium perficeret laudem, finiuit implere
te voluntatem tuam: vt ætas quæ lingua propria Chri-
ſtum non poterat confiteri, teſtimonio mortis ſuæ cõ-
fiteretur, & crudelitas immanis demonſtraretur tua, &
ad noptias cœleſtis ſpõſi infantium congregaretur tur-
ba. Dic Herodes, ſi te Chriſtus ideo offendit, quia eius
Magis annunciantibus audiſti regnum, quid te offen-
derunt ij qui tecum aduerſus Chriſtum ſentiebãt prin
cipes Iudæorum, quorum filios interficiẽs ipſos magis
atrociſsima pœna in ſuis filiis afflixiſti? Nam Chriſtum
minime inuenire potuiſti. Sed quid tecũ diutius agam?
Ipſos conueniam Iudæos, qui dum infantem Chriſtum L
noluerunt agnoſcere, filios ſuos pro illo compulſi ſunt
amittere: quos quidem occidit mortiq; propinauit He-
rodes veſter amicus: ſed his immortalitatẽ æternamq;
vitam donauit Chriſtus, quem veſtrum etiam nunc di-
citis inimicum. Vos inquam conuenio ô Iudæi, qui Contra Iu-
vſque in hodiernũ diem negatis filium dei. Nõne vox dæos.
veſtra illa eſt quãdo eum videbatis miracula faciẽrem, Cap.XI.
atq; tentantes dicebatis, Quouſque animas noſtras ſu-
ſpẽdis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palàm. Ille autem ad
conſiderationem miraculorum vos mittebat dicẽs, O- Ioan.10.
pera quæ ego facio ipſa teſtimonium de me perhibent:
vt Chriſto teſtimonium dicerent non verba, ſed facta.
Vos autem non agnoſcentes ſaluatorem, qui operaba- Pſal.73.
tur ſalutem in medio terræ veſtræ, adiicientes in malo
aiſtis, Tu de teipſo teſtimonium dicis, teſtimoniũ tuum Ioan.8.
non eſt verum. Sed ad hęc ille quid vobis reſponderit,
aduertere noluiſtis. Nònne ſcriptũ eſt in lege veſtra, ꝙ Deut.17.
duorum hominum verum ſit teſtimonium? Præuarica-
tores legis, intendite legem. Teſtimonium quæritis de
Chriſto, & in lege veſtra ſcriptum eſt, quòd duorũ ho-
minum teſtimonium verum ſit. Procedant de lege ve-
ſtra, non tantum duo, ſed etiam plures teſtes Chriſti, & M
conuincant auditores legis, nec factores. Dic Eſaia te-
ſtimonium Chriſto, Ecce, inquit, virgo in vtero conci- Eſa.7.
piet & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel,
quod eſt interpretatum, nobiſcũ deus. Accedat & alius
teſtis. Dic & tu Hieremia teſtimoniũ Chriſto, Hic eſt, Baruch.3.
inquit, deus noſter, & nõ æſtimabitur alius abſque illo,
qui inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob
puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo: Poſt hæc in terris viſus
eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Ecce duos teſtes
idonei ex lege veſtra, ex quorum teſtimonio non ſunt
compuncta corda veſtra. Sed alij atque alij ex lege Ex Daniele
Chriſti teſtes introducantur, vt frontes duriſsimæ ini- Cap.XII.
micorum cõterantur. Veniat & ille Daniel ſanctus, iu-
uenis quidẽ ætate, ſenior vero ſcientia ac manſuetudi-
ne, cõuincat omnes falſos teſtes: ſicut conuincit ſenio-
res impudicos, ita ſuo teſtimonio Chriſti conterat ini-
micos. Dic ſãcte Daniel, dic de Chriſto quod noſti, Cũ Danie.9.
venerit, inquit, ſanctus ſanctorũ, ceſſabit vnctio. Qua-
re illo præſente cui inſultantes dicebatis, Tu de teipſo Ioan.8.
teſtimonium dicis, teſtimonium tuum non eſt verum,
ceſſauit vnctio veſtra, niſi quia ipſe eſt qui venerat ſan-
ctus ſan-

A ctus ſanctorum? Si vt vos dicitis, nõdum venit, ſed ex-
pectatur vt veniat ſanctusſanctorum, demonſtrate vn-
ctionem. Sì autẽ quod verum eſt, ceſſauit vnctio veſtra,
Danie.2. agnoſcite veniſſe ſanctũſanctorum. Ipſe eſt enim & la-
pis ille abſciſus de monte ſine manibus cõcidentium,
id eſt, Chriſtus natus de virgine ſine manibus comple-
ctentium, qui tantum creuit, vt mons magnus fieret, &
impleret vniuerſam faciem terræ. De quo monte dicit
Eſa.2. Propheta, Venite aſcendamus ad montem domini. Et
Pſal.67. de quo Dauid dicit, Mons dei, mõs vberrimus: vt quid
ſuſpicamini mõtes incaſeatos, montem in quo placuit
deo habitare in eo? Cum enim ipſe dominus Chriſtus
diſcipulos ſuos interrogaret, quem dicerẽt eſſe homi-
Matt.16. nes filiũ hominis, Reſponderunt, Alij Heliam, alij Hie-
remiam, aut vnũ ex Prophetis. Et ille, Vt quid ſuſpica-
mini montes incaſeatos, montẽ in quo placuit deo ha
bitare in ipſo? Hunc cognouit Petrus dicẽs, Tu es Chri
ſtus filius dei. Agnouit montẽ, & aſcendit in montem.
Teſtimonium dixit veritati, & dilectus eſt à veritate.
Matt.26. Supra petram fundatus eſt Petrus, vt mortem ſuſcipe-
B ret illum amando, quem ter negauerat timendo.

Idẽ teſtimo- Dic & tu Moyſes legis dator, dux populi Iſraël, te-
nia ex lege ſtimonium Chriſto, Prophetã vobis excitabit deus de
& pphetis fratribus veſtris. Omnis anima quæ non audierit Pro-
reliquis. phetam illũ, exterminabitur de populo ſuo. Prophetam
Cap.XIII. autẽ dictum Chriſtum, ipſum audi in Euangelio Chri-
Matt.13. ſtum, Non eſt, inquit, Propheta ſine honore, niſi in pa-
Mar.6. tria ſua. Accedat autem Dauid ſanctus, teſtis fidelis, ex
Roma.1. cuius ſemine proceſsit ille, cui lex & Prophetæ teſtimo
nium reddunt, Dicat & ipſe teſtimoniũ Chriſto, Ado-
Pſal.71. rabunt, inquit, eũ omnes reges terræ, omnes gentes ſer-
uient illi. Cui ſeruient? Dic, cui ſeruient? Vis audire cui
Pſal.109. ſeruient? Dixit dominus domino meo, ſede ad dexterã
meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum
Pſal.2. tuorum. Et expreſsius atq; nominatim, Quare, inquit,
tumultuatæ ſunt gẽtes, & populi meditati ſunt inania?
Aſtiterunt reges terrę, & principes cõuenerunt in vnũ,
aduerſus dominũ, & aduerſus Chriſtum eius. Accedat
& alius teſtis. Dic & tu Abacuc propheta teſtimonium
Abac.3. Chriſto, Domine, inquit, audiui auditũ tuum & timui,
conſideraui opera tua deus & expaui. Quæ opera dei
iſte miratus expauit? Nunquid fabricam mundi iſte mi-
ratus expauit? Abſit, ſed audi ad quid expauit. In medio,
C inquit, duûm animaliũ innoteſces opera tua deus, Ver-
Ioan.1. bum caro factum eſt. In medio duûm animaliũ cogno
ſceris. Qui quouſq; deſcendiſti, expaueſcere me feciſti,
Luca.2. quia verbum per quod facta ſunt omnia, in præſepio ia
Eſa.1. cuiſti. Agnouit poſſeſſorem bos ſuũ, & aſinus præſepe
domini ſui. In medio duûm animalium cognoſceris.
Quid eſt in medio duûm animalium cognoſceris: niſi
aut in medio duûm teſtamentorum, aut in medio duo-
Luca.23. rum latronum, aut in medio Moyſi & Heliæ cũ eo in
Matt.17. monte ſermocinantium? Ambulauit, inquit, verbum: &
exiuit in campos. Verbum caro factum eſt, & habitauit
Baruch.3. in nobis. Hoc & Hieremias ait, Poſt hæc in terris vi-
ſus eſt, & cum hominibus cõuerſatus eſt. Ecce quo mo
do conueniunt ſibi teſtes veritatis: ecce quo modo cõ-
uincunt filios falſitatis. Sufficiunt vobis iſta ô Iudæi, An
adhuc ad veſtram confuſionem ex lege & ex gente ve
ſtra alios introducemus teſtes, vt illi teſtimonium per-
Ioan.8. hibeant, cui perdita mente inſultantes dicebatis, Tu de
Simeõis & teipſo teſtimoniũ perhibes, teſtimonium tuum non eſt
Zacharia verum? Quòd ſi velim ex lege & ex Prophetis omnia
teſtimoniũ. quæ de Chriſto dicta ſunt, colligere, facilius me tẽpus
Cap.XIIII. quàm copia deſerit. Veruntamen ſenem illum ex
gente veſtra natum, ſed in errore veſtro non relictum, D
Simeon ſanctum in medium introducam: qui meruit
decrepitus teneri in hac luce, quoadusq; videret veram
lucem. Quem quidem iam ætas cõpellebat ire, ſed ex-
pectabat ſuſcipere quem ſciebat venire, Cum iſte ſenex
admonitus eſſet à ſancto ſpiritu, quòd non ante more- *Luca.2.*
retur quàm videret Chriſtum dei natum, quẽ cogno-
ſcens venit ad tẽplum. Vbi vero eum portari manibus
matris vidit, & diuinam infantiam pia ſenectus agno-
uit, tulit infantẽ in manibus ſuis. Ille quidem Chriſtum
ferebat, ſed ſenem Chriſtus regebat. Regebat qui porta-
batur, ne ille ante promiſſum à corpore ſolueretur. Quid
tamen dixerit, quem confeſſus fuerit, aduertite inimi-
ci, non Chriſti, ſed veſtri. Benedicẽs deum exclamauit
ſenex ille & dixit, Nũc dimittis domine ſeruum tuum *Ibidem.*
ſecundum verbum tuum in pace, Quia viderunt oculi
mei ſalutare tuum. Illi etiam parentes Ioannis, Zacha-
rias & Heliſabeth, iuuenes ſteriles, in ſenecta fœcũdi, di
cant etiam ipſi teſtimonium Chriſto. Dicant de Chri-
ſto quid ſentiant, & teſtem idoneum Chriſto nutriãt.
Aiunt enim ſuo paruulo nato, Tu puer Propheta altiſ-
ſimi vocaberis, Præibis enim ante faciem domini para- *Luca.1.*
re vias eius. Ipſiq; matri & virgini Heliſabeth ait, Vnde E
mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt
facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit
in gaudio infans in vtero meo. Intelligens enim Ioan-
nes matrem domini ſui veniſſe ad ſuam matrem, inter
ipſas anguſtias vteri adhuc poſitus, motu ſalutauit, quẽ
voce non poterat. Qui poſtea ipſe Ioannes præcurſor &
amicus, humilis & fideliſsimus ſeruus, teſtis idoneus fa-
ctus, tanto maior in natis mulierum, quanto exiſtima-
batur eſſe quod non erat. Chriſtum enim eum eſſe Iu-
dæi credebant, ſed ille nõ ſe eſſe clamabat dicens, Quẽ *Luca.3.*
me ſuſpicamini eſſe, non ſum ego, ſed ecce venit poſt
me, de cuius pedibus nõ ſum ego dignus ſoluere corri
giã calciamenti eius. O fidelis teſtis & amice veri ſpõſi,
quantum te humiliauiſſes, ſi ad corrigiam calciamenti
eius ſoluendam dignum te eſſe dixiſſes. Sed dũ hoc nõ
te dignũ dicis, Iudæis falſis teſtibus contradicis. Et hæc
à te dicta ſunt antequam Chriſtum videres: qui cum ad
te ipſe venit excelſus & humilis implendæ diſpenſatio-
nis ſuæ gratia, vt à te baptizaretur, qui nullum habebat
omnino peccatum, quid reſponderis, quẽ cognoueris, F
quale teſtimonium protuleris, audiant inimici qui au-
dire nolunt, Ecce, inquit, agnus dei, ecce qui tollit pec- *Ioan.1.*
cata mundi, Et adiecit, Tu ad me venis baptizari, Ego à
te debeo baptizari. Agnouit ſeruus dominum, agnouit
peccati originalis vinculis obligatus, ab omni nexu pec-
cati liberum. Agnouit præco iudicem, agnouit creatura
creatorem, agnouit paranymphus ſponſum. Nã & hęc
vox Ioannis eſt. Qui habet ſpõſam ſponſus eſt. Amicus *Ioan.3.*
autẽ ſponſi ſtat & audit eum, & gaudio gaudet propter
vocem ſponſi. Sufficiunt vobis iſta ô Iudæi, ſufficiũt *Ex libris*
vobis tãti teſtes & teſtimonia ex lege veſtra & ex gẽte *Ethnicorũ.*
veſtra? An adhuc impudentia nimia † audebitis dicere, *Cap XV.*
quòd alterius gentis vel nationis homines Chriſto de- *† al. impu-*
berent teſtimoniũ perhibere? Sed ſi hoc dicitis, reſpon *denti aio.*
det quidem ille vobis, Nõ ſum miſſus, niſi ad oues quæ *Matt.15.*
perierũt domus Iſraël. Sed ſicut vos in actibus Apoſto-
lorum increpat Paulus, Vobis primum oportuerat an- *Acto.13.*
nunciari verbum dei, ſed quia repuliſtis illud, nec vos
dignos vitæ æternæ iudicaſtis, ecce, inquit, cõuertimus
nos ad gentes: demõſtremus etiam nos ex gentibus te-
ſtimonium Chriſto fuiſſe prolatum, quoniã veritas nõ
tacuit clamando etiam per linguas inimicorũ ſuorum.

Nónna

G Nõne quãdo Poëta ille facũdiſsim⁹ inter ſua carmina,
Eclog. 4. Iam noua progenies cœlo demittitur alto, dicebat:
Chriſto teſtimoniũ perhibebat? In dubiũ hoc veniet,
niſi alios ex gentibus idoneos teſtes pluraq; dicẽtes in
medium introducam. Illum regem qui veſtram ſuper-
biam captiuãdo perdomuit, Nabuchodonoſor regem
ſcilicet Babylonis nõ prætermittam. Dic Nabuchodo
noſor quid in furnace, quo tres viros iuſtos iniuſte im-
Danie. 3. miſeras: dic, dic quid tibi fuerit relatum? Nõne, inquit,
tres viros miſimus in fornacẽ ligatos? Et aiunt ei, Vere
rex. Ecce, inquit, ego video quatuor viros ſolutos deã-
bulantes in medio ignis, & corruptio nulla eſt in eis, &
† ſimilitudo eſt filij dei. aſpectus quarti ſimilis eſt filio dei.† O alienigena, vnde
tibi hoc? Quis tibi annũciauit filium dei? Quæ lex, quis
Propheta annunciauit tibi filium dei? Nondum quidẽ
mundo naſcitur, & ſimilitudo naſcentis à te cognoſci-
tur. Vnde tibi hoc? Quis tibi iſtud annũciauit, niſi quia
ſic te diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud
Deut. 17. te captiui tenerentur inimici Iudæi, ſic diceres teſtimo-
De Sibyllinis vaticiniis. Cap. XVI. nium filio dei. Sed quia in ore duorum vel triũ te-
ſtium ſtat omne verbum, ſicut ipſe dominus cõfutans
veſtram contumaciam, In lege, inquit, veſtra ſcriptum
eſt, quòd duorum hominum teſtimonium verum ſit,
Ioan. 8. etiam ex gẽtibus tertius teſtis introducatur, vt teſtimo-
H nium veritatis omni ex parte roboretur. Quid Sibylla
vaticinando etiam de Chriſto clamauerit, in medium
proferamus, vt ex vno lapide vtrorumque frontes per-
cutiantur, Iudæorum ſcilicet atque Paganorum, atque
1. Reg. 17. ſuo gladio, ſicut Golias, Chriſti omnes percutiãtur ini-
Vaticiniũ Sibyllæ. mici. Audite quid Sibylla dixerit,

Iudicij ſignum, tellus ſudore madeſcet.
E cœlo rex adueniet per ſecla futurus.
Scilicet in carne præſens, vt iudicet orbem.
Vnde deum cernent, incredulus atque fidelis
Celſum cum ſanctis, æui iam termino in ipſo.
Sic animæ cum carne aderunt quas iudicat ipſe.
Cum iacet inculos denſis in vepribus orbis.
Reiicient ſimulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis pontumq; polumq;
Inquirens, tetri portas effringet auerni.
Sanctorum ſed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, ſontes æternaq; flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quiſque loquetur
Secreta, atque deus reſerabit pectora luci.
I Tunc erit & luctus, ſtridebunt dentibus omnes.
Eripitur ſolis iubar, & chorus interit aſtris.
Voluetur cœlum, lunaris ſplendor obibit.
Deiiciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum ſublime vel altum.
Iam æquantur campis montes & cerula ponti.
Omnia ceſſabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni.
Et tuba tunc ſonitum triſtem demittet ab alto
Orbe gemens facinus miſerum variosq; labores,
Tartareumq; chaos monſtrabit terra dehiſcens.
Et coram domino reges ſiſtentur ad vnum.
Decidet è cœlo, ignisq; & ſulphuris amnis.

Hæc de Chriſti natiuitate, paſsione & reſurrectio-
ne, atque ſecundo eius aduentu ita dicta ſunt, vt ſi quis
in Græco capita horum verſuum diſcernere voluerit,
inueniat ἰησοῦς χρειστὸς υἱὸς θεοῦ σωτήρ: Id eſt, Ieſus Chriſtus
filius dei ſaluator. Quod & in Latinum tranſlatis eiſdẽ
verſibus apparet, præter quàm quòd Græcarum litera-
rum proprietas non adeo potuit obſeruari.

Alios verſus Sybillinos Chriſti paſsionem apertius
demonſtrantes intentiſsime audiamus. K

In manus iniquas & infidelium poſtea veniet.
Dabunt deo alapas manibus inceſtis.
Et oribus immundis expuent ſaliuas venenoſas.† *† al. Et impurato ore expuẽt venenatos ſputus.*
Dabit autem in verbera omnino innocens dorſum.
Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoſcat
Quod verbum & vnde venit, vt mortuis † loquatur. *† inferis.*
Et coronam portabit ſpineam,
In cibum autem fel, & ad ſitim acetum dederunt,
Inhoſpitalitatis hanc monſtrabant menſam.
Ipſa enim ſtulta, deum tuum non cognouiſti
Ludentem mortalibus mentibus, ſed & ſpinis
Coronaſti corona, horridumq; fel miſcuiſti.
Templi vero velum ſcindetur, & die
Media nox tenebroſa nimis tribus horis.
Et mortis fatum finiet trium dierum ſomno ſuſcepto,
Et tunc à mortuis regreſſus in lucem venit.† *† al. Et tũc ab inferis regreſſus ad lucẽ veniet.*
Primus reſurrectionis initium reuocatus oſtendit.

Credo iam vos ô inimici Iudæi tantis teſtibus ita
obrutos confutatóſque eſſe ipſa veritate, vt nihil vltra
repugnarem, nihil quærere debeatis. Qui etſi ipſa veri-
tate cui nimia inſipientia, vel potius amentia, cum om-
nia noſſetis quę de Chriſto eſſent dicta atq; conſcripta, L
inuerecunda etiam fronte dicebatis, Tu de teipſo teſti- *Ioan. 8.*
monium dicis, teſtimonium tuum non eſt verum.* Ve- ** ſans eſtis conuicti. Tale quidã videtur deeſſe.*
runtamen vt diuinæ maieſtatis veritas luceſcat, ſupra
tot teſtiũ præclaras voces, [ſuo creatori] vniuerſa crea
tura teſtimonium Chriſto dixiſſe viſa proclamat. Nõ-
ne cœlum teſtimonium dixit, quãdo nouum ſydus in
noua hominis progenie velut lingua & digito, quo po
tuit natum deũ hominem gentibus demonſtrauit? Nõ-
ne mare teſtimonium dixit, quãdo oblitus quodã mo-
do naturæ ſuæ liquidus humor, ſoliditate ſuſcepta, ſui *† quod elementum.*
domini portauit impreſſa veſtigia: vt impleretur illud
quod dictum eſt, In mari enim vita tua, & ſemitæ tuæ *Pſal. 76.*
in aquis multis: quãdo eleuatum† ſeruum Chriſti ſupra *† al. ſupra ſe ãbulare cupiẽtem.*
ſe ſapientem,† vt demonſtraret quantum intereſſet in-
ter creaturam & creatorem, lymphis vnda Petrũ ab-
ſorbuiſſet, niſi dominus rerum mergenti Petro manum *Matt. 14.*
porrexiſſet? Nõnne terra teſtimonium dixit, quando e-
ius conſperſa ſaliua, ex ea cęci nati oculos inungens, lu *Ioan 9.*
men nõ videnti reſtituit: & fabrica quod minus habuit
è limo terræ artifex reparauit, qui totum hominem de *Gene. 1.*
terra ante formauit? Nõnne inferna Chriſto teſtimo- M
nium perhibuerunt, quãdo vita † ſua perdita Lazarum *† intra.*
quem diſſoluendum acceperant, integrum per quatri- *Ioan. 11.*
duum reſeruauerunt, vt incolumem redderẽt, cum vo-
cem domini ſui iubentis audirẽt? Quid in ipſa eius paſ-
ſione actum eſt? Nõnne contra veſtrã impudẽtiam fe-
rocemq; amentiam ipſam quodam modo publicam lu
cem teſtem citabo? Sicut putabatis, homo tantum à vo
bis interficiebatur Chriſtus. Quod & ſi tantũ eſſet, vo-
bis parcere debuiſtis, vt manus veſtras alienas redde-
retis à ſanguine innocentis. Quæ cæcitas infuſa eſt in
cordibus veſtris, vt nec illa vos tanta terreret medio
die ſolis obſcuritas, & inter ei⁹ radios claros amputata
lux, nox recondita in diem: imò nox vſurpauit diẽ, nec
curſum ordinis ſeruauit: & obtenebratur cœlum, luget
terra, velum templi conſcinditur, petræ ſcinduntur, in-
ferna reſerantur, omnis penè creatura expaueſcit mor-
tem Chriſti. Nec tamen in his tantis aperti ſunt oculi
veſtri? O Iudæi, dęmones qui veſtra corda poſſederunt *Mar. 1.*
dixerunt, Scimus qui ſis, quid veniſti ante tempus per- *Ioan. 8.*
dere nos? Et vos dixiſtis, Tu de teipſo teſtimonium di- *Ex euentu.*
cis, teſtimonium tuum non eſt verum. Sed non in- *Ca. XVII.*
telligentes

A telligẽtes actiones veſtras,egiſtis cauſas veſtras. Deni-
que noſtrę ſaluti militabat veſtra malicia: ille enim qui
ad hoc venerat vt pro nobis moreretur, inſanas voces,
Luca.23. Crucifige crucifige clamantium, vt homo nõ expauit,
quia vt deus ante eas præuidit. Quantum laboraſtis, vt
Matt.26. diſcipulum Iudam pecunia corrũperetis,& à malo vẽ-
ditore mali emptores Chriſtum nõ poſsidendum cõ-
pararetis,nundinas malas agentes animæ veſtræ quan-
do fundebatis precium ſalutis noſtræ. Quantum labo-
Matt.27. raſtis,vt iudicem à veſtro ſcelere manus lauantem, ca-
lumniis,Cæſaris nomine oppoſito opprimeretis, vt id
impleret quod fieri volebatis. Quantum laboraſtis,vt
Chriſtus occideretur & latro dimitteretur:quantum la
boraſtis vt Chriſtus contumeliam pateretur, ſpinis co-
ronaretur,in ligno ſuſpenderetur, lãcea perforaretur:
quantum clamaſtis,quantum ſudaſtis, quãtum labora-
ſtis: ſed omnis iſte labor veſter fructus eſt noſter. De-
nique à vobis Chriſtus occiditur,nobis reſurgit. A vo-
bis in ligno ſuſpenditur, clauis confixus in cruce deti-
netur, & à ducibus noſtris diſcipulis ſuis in medio eo-
B rum clauſis ianuis inuenitur. Pecunia milites corrum-
pendo Chriſti reſurrectionem opprimere voluiſtis,&
ecce eius reſurrectio toto mũdo iã celebratur, & quod
dediſtis,iã perdidiſtis. Implere non potuiſtis quod vo-
luiſtis,audite iam quod audire non vultis. Die tertio à
mortuis reſurgẽs,aſſumptus in cœlum, ſedet ad dexte-
ram patris: diſperſit vos per nos, per vniuerſas terras,
vt vbique prophetias de eius natiuitate,paſsione,[reſur
rectione,aſcenſione,] quæcunque dicta ſunt vos perfe
ratis,atque lucernam legis,tanquam lignea candelabra
ſenſu carentia,gẽtibus miniſtretis. Quod propterea fa-
ctum eſſe cognoſcite, ne gentes hæc omnia quæ agun-
tur,dum prædicantur à nobis, dicerent fuiſſe conficta.
Hanc etiam ipſam veſtram diſperſionem fuiſſe prædi-
Pſal.58. ctã,Dauid propheta declarat dicẽs, Ne occideris eos,
ne quando obliuiſcantur legem tuam,ſed diſperge eos
in virtute tua. Diſperſio hæc ergo veſtra teſtimonium
Ioan.8. perhibet Chriſto cui dixiſtis, Tu de teipſo teſtimoniũ
dicis,teſtimonium tuum non eſt verum: & cætera. Vt
ex veſtro teſtimonio inimicorum,alij inimici confun-
dantur,qui Chriſtũ magicis artibus feciſſe dicunt quæ-
cũque fecit miracula. Nam & hoc quòd mortuus coli-
C tur magicæ potẽtiæ deputandum eſſe cõtendunt. Pro-
ferte codices propheticos ô Iudęi Chriſti inimici,vt ex
ipſis alij Pagani cõuincantur inimici. Prophetas longe
antequam naſceretur ante ſe præmiſit, qui omnia quæ
ſuperius diximus, prædixerunt. Hinc iam iudicate qui
recta ſapitis. Nũquid ſi magicis artibus fecit vt colere-
tur mortuus, Magos miſerat antequã natus? Cõfundi-
mini, corrigimini qui talia de Chriſto vel ſentitis vel
creditis vel dicitis. Confundimini & vos Iudæi,qui lu-
cernam legis in manibus habentes, aliis lumen præbe-
† al. in cã. tis, & vos in ſanctis† intendere non curaſtis,ſed expe-
ctatis quidem & vos vt veniat qui venturus eſt. Et ve-
niet,ſed non ſicut vultis veniet: veniet excelſus ille qui
à vobis interfect⁹ eſt nullius criminis reus: manifeſtus
veniet deus, & videbitis iudicãtem quem contempſi-
ſtis miracula facientem. Qualis erit tunc & veſtra con-
ſcientia, cum vobis ille nudam iam exhibet patiẽtiam,
quia vos inuenit in anima mortuos, qui vẽturus eſt iu-
Contra Arrianos. dicare viuos & mortuos. Credimus in ſpiritũ ſan-
Cap.XIX. ctum,quẽ nos credimus deum, æqualem patri & filio,
manentem in patre & filio, [inſeparabilem patri & fi-
lio,]regnantem cum patre & filio: trinitas vna, & ter-
tia in vnitate perſona ſpiritus ſanct⁹, qui operatur om-
nia in omnibus. Hunc & Arriani blaſphemãt, patre fi- D
lioq; eſſe minorem. Hunc eorum errorem ille Euãge-
liſta reuocat dicens, Si quis dixerit verbũ in filium[ho- *Matt.12.*
minis,] remittetur illi: ſi quis dixerit verbum in ſpiritũ
ſanctum, non remittetur illi,nec in ſeculo iſto, nec in
futuro ſeculo. Quid eſt Arriane, quò progreſſa fuit im-
manitas tua? Dicis verbum in filium hominis, quia ſe-
cundum diuinitatẽ filium dei aſſeris eſſe minorem. Di-
cis verbum in ſpiritum ſanctum, in ipſa illa indiuidua
vnitate etiam filio eſſe minorem, Dicẽdo tale verbum
de verbo,tale verbum de ſpiritu ſancto,non remittun-
tur nec hic nec in futuro ſeculo peccata tua,& tu rebap
tizando polliceris dimittere aliena? Donum ſpiritus
ſancti agnoſcimus eſſe remiſsionem omnium peccato-
rum, ſuffragante nobis ipſa veritate, quæ poſt reſurre-
ctionem ſuam ait diſcipulis ſuis, Accipite ſpiritum ſan- *Ioan.20.*
ctum,ſi cui remiſeritis peccata,remittuntur illi. Vos au
tem ſacrilego auſu,quibus iam Chriſti dono & ſpiritus
ſancti, per baptiſmum & originalia & propria cuncta
dimiſit omnino peccata, in iam baptizatis exufflaſtis
Chriſtum,reſpuiſtis ſpiritum ſanctum:& renatum non E
abluere,ſed ſordidare:nõ liberare,ſed obligare: nõ vi-
uificare,ſed mortificare contenditis. Nec mirum ſi has
ruinas quotidie fabricatis, qui petram integram Chri-
ſtũ in fundamento habere noluiſtis:qui à veſtro errore
ſeparat veritatis filios,quos ſic fouet vt nutriat,non ſic
vt tu blandiendo decipit vt occidat. Apud catholi- *Reſurrectio.*
cam fidem dilectiſsimi noueritis tantum eſſe veram fi-
dem,germanam pacem,perpetuam ſalutem. Nõ enim *Cap.XX.*
in angulo eſt,ſed vbiq; tota eſt. Si quis ab ea diſceſſerit,
atque in hæreticorum errorem ſe tradiderit, vt fugiti-
uus ſeruus iudicabitur,nõ vt filius adoptiuus: nec ad vi
tam æternã reſurget,ſed potius ad damnationem:quo-
niã bonis maliſq; promittitur reſurrectio. Omnes qui-
dem reſurgemus ait Apoſtolus,ſed non omnes immu-
tabimur. Et quid prodeſt fratres mei reſurgere, & non
immutari? Qui enim in illa vita nõ fuerit immutatus,
à iuſto iudice inuenitur eſſe damnatus. Dãnatus autem *† al. quòd nõ illis vinculis in idolorũ cultu*
æternam non cõſequitur vitam, qui de aduerſario dia-
bolo victricem non valuit accipere palmã. Quid enim
prodeſt dilectiſsimi,†illius vinculis in idolorum cultu
non inhærere, quos diabolus hæreticorum caput iuſte F *quẽ‑piã diabolus tenet, et viſco hæreticorũ captũ detinetq; poſsidet? &c.*
decepterq; poſsidet. Qui vult ad æternam vitã perue-
nire,contra omnes diaboli laqueos debet fortiter inui-
gilare. Nõ enim qualis eſt iſta vita,ita inuenietur & illa.

Quantum autem diſtat inter hanc & illam, debet
noſſe charitas veſtra. Hic falſitas,ibi veritas. Hic pertur
batio,illic fida poſſeſsio. Hic peſsima amaritudo, illic
ſempiterna dilectio. Hic periculoſa elatio,illic eſt ſecu
ra exultatio. Hic timetur ne qui erat amicus, efficiatur *Differentia tẽporalis vitæ & æternæ.*
ſubito inimicus:illic ſemper manet amicus,quia nullus
illuc admittitur inimicus. Hic quicquid eſt bonum,ti-
metur ne pereat:illic quicquid acceperis, ab illo ſerua-
bitur qui fecit vt ne tu tranſeas, & quod acceperis non *Cap.XXI.*
amittas. Hic mors,ibi vita. Hic omnia quæ creauit de⁹,
illic ipſe pro omnibus & in omnib⁹ deus,& quę digna *1.Cor.15.*
dicuntur,ſi tamẽ aliqua dicuntur. Non enim ſufficit hu
mana lingua laudare, quod ſenſus mortalium non va-
let comprehendere. Veniemus illuc fratres mei, vnde
& ibi videbimus quod oculus hic non vidit, Ibi audie- *1.Cor.2.*
mus quod auris hic non audiuit, Ibi intelligemus quod
cor humanum cõprehendere hic non valebit, vidẽtes
ſcientesq; † exultabimus inenarrabili gaudio. Et qua- *† fruẽteſq;*
le gaudium erit vbi nullus timor erit? Quale gaudium *1.Petri.1.*
erit cum te videris eſſe ſocium angelorum, participem
regni

G regni cœlorum,regnare cum rege,nihil concupiſcen-
do omnia poſsidere,ſine auaricia diuitē, ſine pecunia
adminiſtrantem,ſine ſucceſſore iudicantem,ſine metu
Barbarorum regnantem, ſine morte æterna vita viuen
De via ad tem? Sed vt ad iſta veniamus,viam tutiſsimam quæ
patriam. illuc ducit non amittamus.Quæ eſt via? Chriſtus ex to
Cap. XXII. to,ex capite,ex corpore.Ex capite æqualis filius,in ma-
Pſal.18. nente manens.Ex corpore minor, viam iſtam vt gigas
velociter tranſiens.Caput & corpus, Chriſtus & Eccle
†ſapiemus. ſia. Nec ab illo ſeparemur, † aliquid aliud de illo, ſicut
hæretici credendo:nec ab iſta , prauis noſtris moribus
declinando. Hæc eſt mater vera,pia mater & caſta, in-
trinſecus ſui viri dignitate ornata,non forinſecus mē-
dacio fallente turpiter colorata. Nō nos ab iſta matre
& nomen confictum ſeducat alienum, non nos Eccle-
ſiæ ſpecies aliena decipiat.Sponſa nō eſt quę virū ſuum
non cognoſcit: turpis eſt quæ tāti viri ſpeciem ſuis ſer-
monibus fuſcare cōtendit.Fruſtra tunc Eccleſię nomē
imponet Iudęa ſpecie ſubdola decipiens,quia decepta.
Video quidem quòd captes formam tuam ſub ſpecie
aliena,Quid te componis,quid tātum te exornas, quid
H fimbrias tuas expandis , cur te contra veram ſponſam
æquare contendis? Non te reſpicit ſponſus, quia nō es
Hiere.3. ſponſa. Sed pulchram te dicis eſſe,& de auro atque or-
Pſal.44. namēntis plurimis gloriaris: reſpōdet tibi ſpecioſus for-
ma præ filiis hominū : ſpecies fornicariæ facta eſt tibi,
††irreuerēs irreuerēs facta es † in omnibus. Quòd ſi dixeris,quare?
facies. reſpondet,quia ſub ſpecie[ſponſæ]componis te,& mē
tiris ſpōſum tuum eſſe me. Species fornicariæ facta eſt
tibi,irreuerens facta es†in omnibus, non ſicut patrē ap-
pellas me,[Ego enim & pater vnum ſumus. Non ſicut
patrem appellaſti me ,] & principem virginitatis tuæ.
Verba ſunt Chriſti per prophetā, Si ego eſſem prīceps
virginitatis tuæ,ſeruares integritatem tuam, ſicut inte-
gram ſeruaui matrem meam.Quia ergo nec principem
virginitatis tuę,nec patrem agnoſcis,nec æqualem,nec
ego te agnoſco virginem. Noli te amplius iactare eſſe
quod non es,agnoſce turpitudinem tuam:[Arrius abſ-
tulit integritatem tuam:]Nō es igitur ſponſa, quia non
es integra. Fruſtra enim illum ſponſum vocas qui non
eſt tuus. Turpem enim viduam non accipit Chriſtus.
Redi,redi,repudiata redi,cōfuſa redi, ſerpentinis frau-
dibus violata redi,non diuinitate cœleſti cōpoſita, ſed
I humanis aſſertionibus reconuenta redi , fallere temet-
† al.fallere ipſam potes,illum†nō potes. Nouit enim ille quā quæ-
ſponſum. rat,agnoſcit quam vocat:ſemper enim viuit mater,No
uerca,quid te ſupponis?Nō potes excludere pulchram.
Nam cum turpis ſis ancilla, ſpecies fornicariæ facta eſt
tibi.Non enim ſeruas vni viro fidē,quæ catholicā non
tenes vnitatem.Ille enim ſponſus matrē quærit veram,
quæ pie filios ſuos nutriat, nō turpem quæ alienos frau
dulenter occidat.Vide quæ ſit hæc mater vera,quę ad-
huc te tolerat ſuos filios[præfocantem, ſuo viro iniu-
riam facientem. Tolerat, quia] patientiam exhibet ſui
ſponſi & expectat auras libertatis, vt vindicetur ab eo
cuius humilitas, quoniam eam viri ſui obtinet charitas.
Ipſe eſt enim qui viuit & regnat cum deo patre & cum
ſpiritu ſancto in ſecula ſeculorum.Amen.

Diui Aurelij Auguſtini Hipponenſis Epiſcopi
orationis contra Iudæos,Paganos,
& Arrianos,Finis.

CENSVRA.

Eodem conſilio & hunc tractatum adiecimus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENſis Epiſcopi, oratio aduerſus Iudæos.

K

BEatus Apoſtolus Paulus, doctor *Capue I.*
gentiū,in fide & veritate exhor-
tans nos , vt in eadem fide cuius
idoneus miniſter effectus eſt,ſta-
biles firmiq; maneamus præcep-
to admonet,terret exemplo,Vi-
des,inquit , bonitatem & ſeueri- *Roma.11.*
tatem dei.In eos quidem qui ce-
ciderūt,ſeueritatem: in te autem
bonitatem dei,ſi permāſeris in bonitate.Hoc dixit vti-
que de Iudæis,qui tanquam rami ex illa olea,quę in ſan
ctis Patriarchis, tanquam in radice fructifera, propter
incredulitatem fracti ſunt:vt gentium propter fidē in-
ſereretur oleaſter,& fieret particeps pinguedinis oleæ,
ramis naturalibus amputatis . Sed noli,inquit,gloriari
aduerſum ramos:nam ſi gloriaris,non tu radicem por- L
tas,ſed radix te.Et quoniam ſaluantur aliqui ex illis,cō-
tinuo ſubiūxit,Alioquin & tu excideris: ſed & illi ſi nō
permanſerint in infidelitate,inſerentur,Potēs eſt enim
deus iterum inſerere eos. Illi ergo qui permanēt in in-
fidelitate , ad illam ſententiam domini pertinent vbi
ait, Filij autem regni huius ibunt in tenebras exterio- *Matt.8.*
res:ibi erit fletus & ſtridor dentium. Gentes autem per-
manentes in bonitate,ad illud quod ſuperius ait,Multi
ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum
Abrahā & Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Itaq; illis
Patriarchis in radice viuētibus, & infidelis ſuperbia na
turalium ramorum, iuſta dei ſeueritate cōfringitur, &
fidelis humilitas oleaſtri,gratia diuinę bonitatis inſeri-
tur.Sed quando Iudæis iſta dicuntur,Euāgelium Apo-
ſtolumq; contemnunt, & quod dicimus non audiunt,
quoniam quod legunt nō intelligunt. Nam vtiq; ſi in-
telligerent de quo prædixerit Propheta , quem legunt,
Dedi te in lucem gentium, ita vt ſis ſalus mea vſque in *Eſa.49.*
fines terræ:non ſic cæci eſſent,non ſic ægroti,vt in do-
mino Chriſto nec lucē agnoſcerent,nec ſalutem. Item
ſi intelligerent,quod infructuoſe atq; inaniter cantant,
de quibus ſit prænunciatum , In omnem terram exiuit *Pſal.18.*
ſonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorum: ad ſo M
num Apoſtolorum vigilarent, & verba eorum diuina
eſſe ſentirent. De ſanctis ergo ſcripturis, quarum & *Quatenus*
apud ipſos magna habetur authoritas, ſumēda ſunt te- *nos ſerua-*
ſtimonia, quorum etſi nolint oblata vtilitate ſanari , a- *mus legem*
perta poſsint veritate conuinci. Sed primo eorum ille *Moyſi.*
redarguēdus eſt error , quo putant ad nos ideo nō per- *Cap.II.*
tinere inſtrumenti veteris libros, quia iam non vetera,
ſed noua ſacramēta ſeruamus.Dicūt enim nobis,Quid
apud vos facit lectio legis & Prophetarum , cuius præ-
cepta ſeruare non vultis?Eo quòd carnem præpucij nō
circuncidimus maſculinam, & veſcimur carnib⁹ quas
lex dicit immundas,nec ſabbata,& neomenias,& dies
feſtos eorum carnaliter obſeruamus,nec victimis peco
rum ſacrificamus deo, nec paſcha in oue & azymis ſi-
militer celebramus:& ſi qua ſunt alia vetera ſacramen-
ta, quæ generali vocabulo vmbras futurorum appellat
Apoſtolus, quia ea ſignificabant ſuo tēpore reuelanda, *Coloſ.2.*
quæ nos reuelata ſuſcepimus,vt remota vmbra Iudæo-
rum,luce frueremur. De quibus ſingillatim nimis lon-
gum eſt diſputare,quemadmodum exuendo veterē ho
minem circuncidimur non in expoliatione corporis *Ibidem.*
carnis:

A carnis:& quos cibos vitāt in pecoribus,vitamus in mo
Roma.12. ribus , & exhibemus corpora noſtra hoſtiam viuā ſan-
ctam,deo placentē, cui & animas noſtras in deſideriis
ſanctis pro ſanguine intelligenter effundimus, & Chri
ſti velut agni immaculati ſanguine ab omni iniquitate
Gene.22. mūdamur . Qui propter ſimilitudinem carnis peccati,
etiam caprino pecore in veteribus ſacrificiis figuratus
eſt,nec eum negat in crucis cornib⁹ taurum,quis in illo
agnoſcit maximā victimam . In illo requiem cum in-
uenimus,vere ſabbatizamus: & lunæ nouæ obſeruatio,
1.Cor.5. vitæ nouæ eſt ſanctificatio . Et Paſcha noſtrum immo-
latus eſt Chriſtus , & azyma noſtrum eſt ſynceritas ve-
ritatis,fermentum non habens vetuſtatis : & ſi qua alia
ſunt,in quib⁹ nunc immorari opus nō eſt , quæ illis ve-
teribus adumbrata ſunt ſignis,in iſto habent finem, cu
ius regni non erit finis.In illo quippe omnia oportebat
Matt.5. impleri,qui venit legem & Prophetas non ſoluere,ſed
Chriſtus le- implere. Proinde illa vetera ſigna rerum non eua-
gē nō abole cuauit arguendo,ſed implendo mutauit : vt alia eſſent
uit,ſed im- quæ nunciarent veniſſe iam Chriſtum, quàm fuerāt il-
plenit. la quæ prænunciabant eſſe venturum.Quid ſibi autem
Cap.III. vult,quòd ſic pręnotantur quidam Pſalmi, quos & ipſi
B leguntʾ, & habent in literarum authoritate ſanctarum,
vt in eorum titulis ſcriptum ſit, Pro iis qui immutabū-
tur:textus vero eorundem Pſalmorum prædicat Chri-
ſtum : niſi quia eorum mutatio per illum futura prædi-
cta eſt,per quem nunc apparet impleta:vt populus dei,
qui nunc eſt populus Chriſtianus , iam nō cogatur ob-
ſeruare,quæ propheticis tēporibus obſeruabantur:non
quia damnata,ſed quia mutata ſunt,nō vt res ipſæ quæ
ſignificabātur perirent, ſed vt rerum ſigna ſuis quæque
De Pſalmo temporibus conuenirent. Denique in Pſalmo qua-
44.Ca.IIII dragesimoquarto, Nam ipſe primus eſt eorum qui hu-
iuſmodi titulum pręferunt,Pro iis qui immutabuntur,
vbi etiā legitur,cāticum pro dilecto,apertiſsime Chri-
Pſal.44. ſtus oſtenditur,Speciosus forma prę filiis hominū.Qui
Philip.2. cum in forma dei eſſet,non rapinam arbitratus eſt, eſſe
ſe æqualē deo.Ibi ei dicitur, Accingere gladio tuo iux-
ta femur:quod in carne eſſet hominibus locuturus.Per
gladiū quippe ſermo,per femur caro ſignificatur : quia
C ſemetipſum exinaniuit,formam ſerui accipiens , vt ille
per diuinitatem ſpecioſus forma præ filiis hominum,
etiam illud fieret per infirmitatem , quod de illo alius
Eſa.53. Propheta,Vidimus eum,& non habebat ſpeciem, neq;
decorem: ſed vultus eius abiectus , & deformis poſitio
eius.Nam in eodem Pſalmo,quòd non tantum homo,
ſed etiam deus ſit Chriſtus, apertiſsime oſtēditur,cum
dicitur, Thronus tuus deus in ſeculū ſeculi,virga ęqui-
† directio- tatis † virga regni tui.Dilexiſti iuſticiā & odiſti iniqui-
nis: tatem , propterea vnxit te deus , deus tuus oleo exulta-
tionis præ participibus tuis.Ab vnctione quippe quod
Græce χρίσμα dicitur , Chriſtus eſt appellatus , ipſe eſt
deus vnctus à deo, qui & ipſam cū cæteris ſacramentis
carnalem in ſpiritalē mutauit vnctionem.Ibi ei de Ec-
cleſia dicitur,Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu de-
aurato,circūamicta varietate . Vbi ſignificatur lingua-
rum varietas in omnibus gentibus:quarum tamen vna
& ſimplex fides eſt intus, Omnis enim pulchritudo fi-
lię regis intrinſecus,Quam Pſalmus alloquitur dicens,
Audi filia & vide . Audi promiſſum,vide cōpletum, &
obliuiſcere populum tuum & domū patris tui. Sic no-
ua implentur,ſic vetera commutantur.Quoniam con-
cupiuit rex ſpeciem tuam. Speciem quam fecit ipſe per
ſe,nō inuenit in te.Quo modo enim ſpecioſa eſſes eius
oculis,quando eras tuis fœdata peccatis? Ne tamen ſpē
tuā arbitreris eſſe in hominib⁹,ſequitur & dicit , Quo- D
niam ipſe eſt dominus deus tuus . Ne formā ſerui ſper-
nas, ne potentis infirmitatem excelſiq; humilitatē de-
rideas,ipſe eſt deus tuus.In eo quòd paruus apparet,ma
gnus latet, in vmbra mortis ſol iuſticiæ, in contumelia
crucis,dominus gloriæ.Quanuis eum perſecutores ne-
cent,infideles negēt,ipſe eſt dominus deus tuus, per hu
ius corpus immutantur , quæ antea per vmbras figura-
bantur. Pſalmus quoque ſexageſimus octauus habet Ex pſal.68
in titulo,Pro iis qui cōmutabuntur.Et cantatur ibi paſ- Cap.V.
ſio domini noſtri Ieſu Chriſti , trāſfigurātis in ſe quaſ-
dam etiā voces mēbrorum : hoc eſt, fidelium ſuorum.
Non enim ipſe vlla delicta habuit,ſed noſtra portauit.
Vnde dicit,Et delicta mea à te nō ſunt abſcondita . Ibi Pſal.68.
ſcriptum eſt & prænunciatū,quod in Euāgelio legim⁹
factum,Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea po
tauerunt me aceto. Per hunc ergo immutata ſunt vete-
ra,quæ titulus Pſalmi prædixerat immutāda.Quod Iu-
dęi legentes & non intelligentes, aliquid ſe dicere exi-
ſtimant,cum requirunt à nobis quo modo accipiamus
authoritatē legis & Prophetarum,cum ſacramenta nō E
obſeruemus quæ ibi præcepta ſunt. Nō obſeruam⁹ quia
mutata ſunt. Mutata ſunt autem quæ mutāda prænun-
ciata ſunt , & in eū credimus cuius reuelatione mutata
ſunt.Nō ergo obſeruamus ſacramenta quæ ibi præcep-
ta ſunt , quia intelligimus quæ ibi prædicta ſunt , & te-
nemus quæ ibi promiſſa ſunt . Iſti autem qui hæc nobis
obiiciunt,adhuc amari ſunt ex parentibus ſuis , qui de- Ioan.19.
derūt in eſcam domino fel, & adhuc veteres ex aceto,
quod ei potandum obtulerunt:& ideo non intelligunt
quia in eis impletur quod ſequitur,Fiat mēſa eorum co Pſal.68.
ram ipſis in laqueū,& in retributionem, & ſcandalum.
Ipſi enim fel & acetum † facti ſunt, felleas & acidas pa- † al.fellei
ni viuo epulas miniſtrando . Quo modo enim hæc vi- & acidi.
deant,de quibus ibi prædictum eſt , Obſcurentur oculi
corū ne videant.Et quo modo ſint recti vt ſurſum cor-
da habeāt,de quibus prædictum eſt, Et dorſum eorum
ſemper incurua ? Nec de omnibus hæc dicta ſunt, imò
vero de omnibus ad quos pertinēt quæ prædicta ſunt.
Ad eos enim qui vel tunc ex illis crediderunt in Chri-
ſtum,vel nunc vſque credunt, vel deinceps vſq; in finē
ſeculi credituri ſunt, iſta nō pertinent aduerſum Iſraël, F
ſcilicet qui videbit dominum facie ad faciem . Neque Roma.9.
enim omnes qui ex Iſraël ſunt,hi Iſraël: neq; quia ſemē
ſunt Abrahā, omnes filij,ſed in Iſaac, inquit, vocabitur
tibi ſemen:hoc eſt,non ij qui filij carnis, hi filij dei , ſed
filij promiſsionis deputātur in ſemine. Sed hi pertinēt
ad ſpiritalem Sion & ciuitatem Iudæ:id eſt,Eccleſię,de
quibus Apoſtolus dicit , Eram autem ignotus facie Ec- Gala.1.
cleſiis Iudææ quę ſunt in Chriſto: quoniam,ſicut in eo-
dem Pſalmo paulopoſt ponitur , Deus ſaluā faciet Siō,
& ædificabuntur ciuitates Iudę . Et inhabitabūt eam,&
hęreditate acquirent eam . Et ſemē ſeruorum eius poſ-
ſidebit eam,& qui diligunt nomen eius , habitabunt in
ea.Sed cum hęc audiunt Iudęi,carnaliter accipiunt, &
terrenam Hieruſalē cogitant,quę ſeruit cum filiis ſuis: Galat.4.
non matrem noſtram ęternam in cœlis. Item Pſal- Ex Pſalmo
mus ſeptuageſimus nonus ſimiliter pręnotatur, Pro iis 79.Ca.VI.
qui immutabuntur. In quo Pſalmo inter cętera ſcriptū
eſt , Reſpice de cœlo & vide,& viſita vineam iſtam. Et
perfice eam quam plantauit dextera tua,& ſuper filium
hominis,quem confirmaſti tibi. Ipſa eſt enim vinea,de
qua dicitur,Vineam ex Aegypto tranſtuliſti . Nō enim
Chriſtus aliam plātauit, ſed ipſam veniendo in melius
commutauit. Sic & in Euangelio legitur, Malos male Matt.21.
perdet,

G perdet,& vineā ſuam locabit aliis agricolis. Non enim
ait, Eradicabit, aliamq́; plantabit: ſed eandem ipſam lo-
cabit alius agricolis. Eadem nanque eſt ſanctorum ſo-
cietate ciuitas dei,& congregatio filiorum promiſsio-
nis, mortalium deceſsione ac ſucceſsione complenda:
atque in fine ſeculi ſimul in omnibus immortalitatem
debitam receptura: quæ alio modo in alio Pſalmo per
Pſal.51. oliuam fructiferam ſignificatur,& dicit, Ego autem ſi-
cut oliua fructifera in domo dei, ſperaui in miſericor-
dia dei in æternum, & in ſeculum ſeculi. Neque enim
quia fracti ſunt infideles & ſuperbi, ac per hoc infru-
ctuoſi rami, vt inſereretur oleaſter gentium: ideo perire
Roma.11. potuit radix Patriarcharum & prophetarum. Quia etſi
Eſa.10. fuerit, inquit Eſaias, numerus filiorum Iſraël ſicut are-
na maris, reliquiæ ſaluæ fiēt: ſed per eū, de quo dicitur,
Et ſuper filium hominis, quē confirmaſti tibi: & de quo
Pſal.79. reperitur, Fiat manus tua ſuper virū dexteræ tuæ, & ſu-
per filium hominis, quem confirmaſti tibi. Et non di-
ſcedimus à te. Per hūc filium hominis, id eſt Chriſtum
Ieſum: & de ſuis reliquiis, hoc eſt Apoſtolis, & aliis mul
tis, qui ex Iſraëlitis in Chriſtum dominum crediderūt,
accedente plenitudine gētium, vinea ſancta perficitur:
H vt remotione veterum, atque inſtitutione nouorum ſa-
cramentorum titulus eius Pſalmi, Pro his qui commu-
tabūtur, impleatur. Apertioribus itaq; teſtimoniis cum
eis agendum eſt, quæ ſiue diſſentiant, ſiue conſentiant,
Hiere.31. tamen ſentiant. Ecce dies veniūt dicit dominus, & cō-
firmabo ſuper domum Iacob teſtamētum nouum: non
ſecundum teſtamentum, quod conſtitui patribus eorū,
in die qua apprehēdi manum eorum, vt educerem eos
de terra Aegypti. Iſta certè prædicta mutatio, non per
Pſalmorum titulos intelligentibus paucis ſignificatur,
ſed manifeſto præconio propheticæ vocis exprimitur.
Aperte promiſſum eſt teſtamētum nouum, non ſecun-
dum teſtamentum quod factum eſt ad populum, quā-
do eductus eſt de Aegypto. Cum ergo in illo veteri te-
ſtamento præcepta ſint iſta, quæ nos ad nouum perti-
nentes obſeruare non cogimur, cur nō Iudæi ſe potius
in vetuſtate ſuperuacua remāſiſſe nō cognoſcūt, quàm
nobis noua promiſſa tenentibus, quòd vetera non ob-
ſeruemus, obiiciūt? Quoniam ergo ſicut ſcriptum eſt in
Canti.2. Cantico Canticorum, Aſpirauit dies, remoueātur vm-
bræ: ſpiritalis ſignificatio luceſcat, carnalis celebratio iā
Pſal.49. requieſcat. Deus deorum dominus locutus eſt,& voca-
uit terram à ſolis ortu vſq; ad occaſum: vtique omnem
terram ad teſtamētum nouum, cui dicitur in alio Pſal-
Pſal.95. mo, Cantate domino cāticum nouum, cantate domi-
no omnis terra. Nō ergo ſicut antea ex monte Sina lo-
cutus eſt vni populo, quē vocauit ex Aegypto deus deo-
rum: ſed ſic locutus eſt, vt vocaret terrā, à ſolis ortu vſq;
ad occaſum. Quam ſi Iudeus vellet intelligere locutio-
nem, audiret hanc vocationem: & in eis eſſet quibus in
Pſal.49. eodē Pſalmo dicitur, Audi populus meus,& loquar ti-
bi Iſraël,& teſtificabor tibi: deus deus tuus ego ſum. Nō
ſuper ſacrificia tua arguam te, holocauſta autem tua in
cōſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiā de domo tua
vitulos, neque de gregibus tuis hircos, Quoniam meæ
ſunt omnes beſtiæ ſyluæ, pecora in montibus,& boues.
Cognoui omnia volatilia cœli,& ſpecies agri mecū eſt.
Si eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ
& plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes tauro-
rum, & ſanguinem hircorum potabo? Immola deo ſa-
crificiū laudis,& redde altiſsimo vota tua. Inuoca me
in die tribulationis,& eruā te,& glorificabis me. Cer-
te & hic ſacrificiorum veterum aperta mutatio eſt. Illa
enim deus accepturum ſe non fuiſſe prædixit, cultori- K
bus ſuis ſacrificium laudis indixit: & hoc nō quòd à no
bis tanquam indigens expetat laudem, ſed vt in ea no-
bis conſulat ad ſalutē: nam eundem Pſalmum ita con-
cluſit, Sacrificium laudis glorificauit me,& ibi via eſt,
vbi oſtēdam illi ſalutare dei. Quid eſt ſalutare dei, niſi
filius dei, ſaluator mūdi: dies filius ex die patre, hoc eſt
lumen de lumine: cuius aduentus reuelauit teſtamentū
nouum. Vnde etiam ibi dicitur, Cantate domino cāti-
cum nouum, cantate domino omnis terra. Cātate do- *Pſal.95.*
mino, benedicite nomini eius. Statim euangelizandus
ipſe monſtratur, atque additur, Bene nunciate diem ex
die ſalutare eius. Ipſe igitur ſacerdos & victima ſacrifi-
cium laudis impleuit, malorum operum tribuēs indul
gentiam, & bene operandi largiens gratiam. Ad hoc
enim domino ſacrificium laudis ab eius cultoribus im *Hiere.9.*
molatur, vt qui gloriatur in domino glorietur. Sed *1.Cor.1.*
hoc Iudæi cum audiunt, erecta ceruice reſpōdent, Nos *Veri Iſrae-*
ſumus, de nobis hoc dictum eſt: nos enim ſumus Iſraël *litæ qui.*
populus dei. Nos in verbis dicentis agnoſcimus, Audi *Cap.VII.*
populus meus,& loquar tibi Iſraël, & teſtificabor tibi. *Pſal.49.*
Quid ſumus ad iſta dicturi? Nouimus quidē Iſraël ſpi- L
ritalem, de quo dicit Apoſtolus, Et quicunque hanc re- *Galat.6.*
gulam ſequuntur, pax ſuper illos, & miſericordia & ſu-
per Iſraël dei. Iſtum autem Iſraël ſcimus eſſe carnalem,
de quo idem dicit, Videte Iſraël ſecūdum carnem. Sed
iſta iſti non capiunt, & eoipſo ſeipſos carnales eſſe con-
uincunt. Quos paululum quaſi præſentes alloqui libet,
Itáne vos ad eum populum pertinetis, quē vocauit deus
deorum à ſolis ortu vſq; ad occaſum? Nōne vos ex Ae-
gypto in terram Chanaan tranſlati eſtis? Non illuc vo-
cati à ſolis ortu vſq; ad occaſum, ſed inde diſperſi in ſo
lis ortum & in occaſum. Nōne vos ad eius inimicos po
tius pertinetis, qui dicit in Pſalmo, Deus meus miſeri- *Pſal.58.*
cordia eius præueniet me, Deus meus demonſtra mihi
inter inimicos meos, ne occideris eos, ne quando obli-
uiſcantur legis tuæ. Diſperge illos in veritate† tua? Vn- † *virtute.*
de non obliuiſcentes legem dei, ſed eandem circunfe-
rentes, gētibus ad teſtimonium, vobis ad opprobrium,
neſcientes eam populo miniſtratis, qui vocatus eſt à ſo-
lis ortu vſque ad occaſum. An vero negabitis & ea quæ
tanta authoritate prædicta, tanta manifeſtatione com-
pleta ſunt? Aut maiore cæcitate non intuemini, aut mi
rabili impudentia non fatemini? Quid ergo ad illud M
reſponſuri eſtis, quod Eſaias Propheta proclamat, Erit *Eſa.2.*
in nouiſsimis temporibus manifeſtus mōs domus do-
mini paratus in cacumine montium, & exaltabitur ſu-
per colles,& veniēt ad eum vniuerſæ gentes, & dicēt,
Venite aſcendamus in montem domini,& in domum
dei Iacob,& annunciabit nobis viam ſalutis, & ingre-
diemur in eam: Ex Siō enim lex prodiet,& verbū do-
mini ex Hieruſalē? An & hic dicturi eſtis, Nos ſumus:
quoniā audiſtis domum Iacob & Sion & Hieruſalem:
quaſi nos negemus de ſemine Iacob eſſe Chriſtum do-
minum ſecundum carnem, qui ſignificatus eſt vocabu
lo montis parati ſuper cacumen montium, quòd om-
nes celſitudines eorum eius celſitudo tranſcendit: aut
negemus Apoſtolos & illas Eccleſias Iudææ, quæ poſt
Chriſti reſurrectionem in eum continuo crediderunt,
ad domum Iacob pertinere: aut vero alius intelligēdus
ſit ſpiritaliter Iacob, quàm ipſe populus Chriſtianus: qui
cum ſit minor natu, quàm populus Iudæorum, tamen
eū creſcēdo ſuperauit,& ſubdidit: vt impleretur quod
de duobus illis fratribus in figura prædictum eſt, Et ma *Gene.25.*
ior ſeruiet minori. Sion autem & Hieruſalem, quanuis
ſpiritaliter

A ſpiritaliter intelligatur Eccleſia,magis tamen aduerſus
iſtos idoneum teſtimonium eſt,ꝙ ex iſto loco,vbi Chri
ſtũ crucifixerunt, & lex & verbum domini proceſſit ad
gentes.Lex enim, quæ illis per Moyſem data eſt,de qua
ſuperbius extolluntur,& de qua melius conuincuntur,
non intelligitur prodiiſſe de Sion & Hieruſalem,ſed de
mõte Sina.Ad terram quippe promiſſionis, vbi eſt quæ
appellatur etiã Hieruſalẽ, poſt quadraginta annos cum
ipſa lege venerunt : non autẽ ibi eã vel inde acceperũt.
Euangelium vero Chriſti, & lex fidei,quod certum eſt,
inde proceſſit.Sicut etiã ipſe dominus,poſteaquam re-
ſurrexit, loquens diſcipulis ſuis , & oſtendens prædicta
diuinorum eloquiorum in ſe eſſe completa. Quoniam
Luc.24. ſicut ſcriptum eſt,inquit,&ſic oportet Chriſtum pati,&
reſurgere à mortuis die tertio , & prædicari in nomine
eius pœnitẽtiam & remiſſionem peccatorum per om-
nes gentes, incipientibus ab Hieruſalẽ. Ecce quod pro-
Eſaia.2. phetauit Eſaias dicẽs,Ex Sion enim lex prodiet, & ver-
bum domini ex Hieruſalem : ibi enim veniens deſuper
Acto.2. ſecundum domini promiſsionem ſpiritus ſanctus, eos
quos tunc vna domus cõtinebat, impleuit,& loqui lin-
B guis omnium gentium fecit: & inde exierũt prædicare
euãgelium in noticiam omnium gentium . Sicut enim
lex illa,quę proceſſit de mõte Sina, quinquageſimo die
poſt celebratum Paſcha conſcripta eſt digito Dei, quo
ſignificatur ſpiritus ſanctus:ita lex illa, quę proceſſit de
2.Cor.3. Sion & Hieruſalem , non in tabulis lapideis, ſed in ta-
bulis cordis ſanctorũ euangeliſtarum ſcripta eſt per ſpi
ſpiritum ſanctum,quinquageſimo die poſt verũ paſcha
paſſionis & reſurrectionis domini Chriſti:quo die ſpiri
tus ſanct⁹ eſt miſſus,qui fideliter fuerat ante promiſſus.
Ite nunc ô Iſraëlitę ſecundum carnẽ, non ſecundũ ſpi-
ritum.Ite nunc, & adhuc contradicite apertiſsimæ ve-
Eſa.2. ritati:& cum auditis,Venite aſcendamus in montẽ do-
mini, & in domũ dei Iacob: dicite, Nos ſumus,vt cæci
offendatis in montem , vbi colliſa facie peius perdatis
frontem. Si vere vultis dicere,Nos ſumus:ibi hoc dici-
te,vbi auditis,Ob iniquitatem populi mei ductus eſt ad
mortem.De Chriſto enim dictum eſt, quem vos in pa-
Eſa.53. rentibus veſtris duxiſtis ad mortẽ:qui ſicut ouis ad im-
molandum ductus eſt,vt paſcha,quod neſcientes in pe
1.Cor.5. cude celebratis, nobis per Chriſtum, qui eſt agnus Dei,
C conſecraretur:nã paſcha noſtrum immolatus eſt Chri-
ſtus.Si vere vultis dicere,Nos ſumus: tunc dicite quan-
Eſaia.6. do auditis, Incraſſa cor populi huius, & aures eorũ op-
Eſa.65. pila,& oculos eorũ graua.Tũc dicite,Nos ſumus:quan-
do auditis,Tota die expandi manus meas ad populum
non credentem, & contradicentem.Tunc dicite,Nos
Pſalm.68. ſumus: quando auditis,Excæcentur oculi eorum ne vi-
deant,& dorſa eorum ſemper incurua. In his atque hu
iuſmodi propheticis vocibus dicite,Nos ſum⁹: vbi ſine
vlla dubitatione vos eſtis : ſed ſic cæci eſtis , vt eſſe vos
dicatis,vbi non eſtis:& non vos agnoſcatis vbi eſtis.

Vocatio gẽ- Sed in hæc manifeſtiora quæ dicturus ſum,pauliſper
tiũ. Caput attendite.Certe cum auditis in bono Iſraël,dicitis,Nos
VIII. ſumus. Et cũ auditis in bono Iacob,dicitis, Nos ſumus:
Et cum nobis cauſa requiritur, reſpondetis , Quoniam
Iacob ipſe eſt & Iſraël , ex quo patriarcha propagati ſu-
mos,vnde merito patris noſtri appellatione cenſemur.
Non ergo vos alto & graui ſomno dormientes,ad ſpi-
ritalia quę non capitis excitamus: neque nunc quo mo
do ſpiritaliter accipienda ſint iſta vocabula , vobis in
auditu & viſu ſpiritali ſurdis & cæcis perſuadere cona-
mur. Nẽpe & vos fatemini,& lectio libri Geneſeos ma
nifeſte declarat,Vn⁹ homo erat Iacob & Iſraël: & vnde

gloriamini,ipſa eſt domus Iacob,quæ domus eſt Iſraël. D
Quid ergo eſt quod idẽ ipſe Propheta, cũ prænũciaſſet *Eſa.2.*
montem futurum paratum in cacumine mõtiũ, ad quẽ
vẽturę eſſent vniuerſę gentes: quia non de monte Sina
(vni gẽti,) ſed de Sion & Hieruſalẽ lex & verbum do-
mini proceſſurũ eſſet omnibus gentibus: quod manife-
ſtiſſimè in Chriſto, & Chriſtianis videmus impletum,
Paulopoſt dicit,Et nunc tu domus Iacob,venite ambu
lemus in lucem domini?Hic profecto dicitis,vt ſoletis,
Nos ſumus.Sed quod ſequitur,pauliſper attẽdite, vt cũ
dixeritis quod vultis,etiã quod non vultis audiatis. Nã
Propheta coniungit & dicit, Dimiſit enim plebem ſuã
domũ Iſraël. Hic dicite,Nos ſumus: hic vos agnoſcite,
& nobis quia iſta cõmemoramus,ignoſcite. Si enim li-
bẽter auditis,ad veſtrũ dicuntur alloquiũ,ſi vero indig
nanter auditis, ad veſtrũ dicuntur opprobriũ. Dicãtur
tamen oportet,ſiue volẽtibus,ſiue nolentibus vobis. Ec
ce nõ ego,ſed Propheta quẽ legitis, per quẽ deũ locutũ
non poteſtis negare,quẽ de authoritate diuinarũ ſcrip-
turarum non poteſtis auferre , quemadmodum illi do-
minus imperauit,exclamat vehemẽter: & ſicut tuba ex-
altat vocẽ ſuã,voſq; increpat dicens,Et nunc tu domus *Eſa.58.*
Iacob,venite ambulemus in lucem domini. Occidiſtis *Eſa.2.*
Chriſtũ in parentibus veſtris.Tamdiu non credidiſtis, E
& cõtradixiſtis:ſed nondũ periſtis, quia nondũ de cor-
pore exiſtis:& nunc habetis ſpacium pœnitendi,& nũc
venite,Olim quidem debuiſtis, ſed & nunc venite:nõ-
dum finiti ſunt dies, cui non venit vltimus dies . Aut ſi
vos tanquã domum Iacob Prophetam ſecutos, iã in lu
cẽ domini creditis ambulare, quæ ſit domus Iſraël quã
dimiſit, oſtendite. Nos enim vtroſque monſtramus,&
quos ex illa domo vocãdo diſcreuerit, & quos illic re-
manentes dimiſerit. Vocauit enim inde,non ſolum A-
poſtolos , ſed etiã poſt Chriſti reſurrectionem populũ
magnum:vnde ſuperius iam diximus,Dimiſit autem il
los,quos etiã vos non credẽdo imitamini:& voſipſos,
qui eos imitando in eadem pernicie demoramini. Aut
ſi vos eſtis quos inde vocauit,vbi ſunt quos dimiſit? Nõ
enim poteſtis dicere quod neſcio quam aliam gentem
dimiſerit,cum Propheta clamet, Dimiſit enim plebem *Eſa.5.*
ſuam domum Iſraël. Ecce quod eſtis, nõ quod vos eſſe
iactatis . Dimiſit enim & vineam, de qua expectauit vt
faceret vuas, fecit autem ſpinas : & mandauit nubibus
ſuis ne pluerent ſuper eam imbrem:ſed etiam inde eos
vocauit , quibus dicit , Iudicate inter me & vineã meã: F
De quibus & dominus ait , Si ego in Beelzebub eiicio *Matt.12.*
dęmonia,filij veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices e-
runt veſtri.Quibus hoc promittens,Sedebitis,inquit,ſu *Matth.19.*
per duodecim ſedes, iudicãtes duodecim tribus Iſraël.
Sedebit itaq; domus Iacob,quę in lucem domini voca-
ta ambulauit, iudicare domum Iſraël,hoc eſt plebem ip
ſius quam dimiſit. Quo modo enim iuxta eundẽ† Pro- *† alium.*
phetam,Lapis quem reprobauerunt ædificantes,hic fa- *Pſalm.117.*
ctus eſt in caput anguli : niſi ꝙ ex circunciſione & præ-
pucio populi tanquam parietes de diuerſo veniẽtes, in
angulo ſibimet tanquã in pacis oſculo copulantur? Vn
de dicit Apoſtolus,Ipſe eſt enim pax noſtra,qui fecit v- *Ephe.2.*
traq; vnum.Qui ergo ex domo Iacob, ſiue Iſraël vocan
tẽ ſecuti ſunt,ipſi ſunt lapidi angulari cohærẽtes, & in
domini luce ambulãtes:Quos vero ibi dimiſit,ipſi ſunt
ruinam ædificantes,& angularem lapidem reprobãtes.

Poſtremo ſi hęc verba prophetica ſecundum cor ve *Ex alio*
ſtrum in alium ſenſum detorquere conamini ô Iudæi, *Propheta.*
contra ſalutem veſtram reſiſtentes filio dei, Si hæc, in- *Caput IX.*
quam , verba ſic vultis accipere, vt eadem ſit plebs &

G domus Iacob vel Iſraël,& vocata & dimiſſa:nõ in aliis
vocata, in aliis dimiſſa, ſed vniuerſa propterea vocata,
vt ambularet in lucem domini : quoniã propterea erat
dimiſſa,quòd non ambulat in lucem domini:Aut certe
ſic in aliis vocata, io aliis dimiſſa, vt nulla facta ſepara-
tione menſę dominicę,ad Chriſti ſacrificium pertinen
tis,ſub eiſdem veteribus ſacramentis eſſent vtriq; ſcili-
cet qui in luce domini ambulãtes, eius præcepta ſerua-
runt: & hi qui iuſticiam reſpuentes,ab eo deſeri merue-
runt. Si hęc ergo ſic intelligere vultis,quid dicturi eſtis,
& quo modo alium Prophetam intellecturi, qui vobis
omnino hanc amputat vocẽ, tanta manifeſtatione cla-
Malach. 1. mantem, Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit domi-
nus omnipotens, & ſacrificium nõ accipiam de mani-
bus veſtris. Quia ab Oriente ſole vſque in Occidentem
nomen meum clarum factum eſt in gentibus: & in om
ni loco ſacrificium offertur nomini meo, ſacrificium
mundum:quoniam magoum eſt nomen meum in gen
tibus,dicit dominus omnipotens. Qua tandẽ vocetã-
tæ rerum euidentiæ reclamatis ? Quid vos amplius ni-
mis impudenter extollitis , vt grauiore ruina miſerabi-
H lius pereatis? Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit, nõ
quicũq;,ſed dominus omnipotens. Quid tantum de A-
brahę ſemine gloriamini,qui vbicũq; auditis Iacob aut
Iſraël, aut domũ Iacob,aut domũ Iſraël cum aliqua lau
de dici,contenditis hoc nõ potuiſſe dici, niſi de vobis:
†al. omni- cũ dominus omnibus†dicat,Non eſt mihi voluntas in
potens. vobis,& ſacrificiũ nõ accipiã de manibus veſtris?Certe
hic negare non poteſtis, non ſolum illum nõ accipere
ſacrificium de manibus veſtris , ſed nec vos illi offerre
manibus veſtris. Sed quare hoc illi offerri de manibus
veſtris non vult? Locus enim vnus eſt lege domini con
ſtitutus,vbi manibus veſtris ſacrificia iuſſit offerri, præ-
ter quem locum omnino prohibuit. Hunc ergo locum
quoniã veſtris meritis amiſiſtis,etiam ſacrificium quod
ibi taotum licebat offerri , in locis offerre aliis non au-
detis. Ecce omni modo impletum eſt,quod ait Prophe
ta,Et ſacrificium non accipiam de manibus veſtris. Nã
ſi in terrena Hieruſalem maneret vobis templum & al-
tare , poſſetis dicere io eis hoc eſſe completum , quorũ
iniquorũ inter vos cũſtitutorũ ſacrificia dominus non
acceptat: aliorum vero ex vobis atq; in vobis acceptare
I ſacrificia,qui dei præcepta cuſtodiunt: hoc non eſt cur
poſſit dici,vbi nullus omnino veſtrum eſt,qui ſecundũ
legem, quæ de mõte Sina proceſſit, manibus ſuis ſacri-
ficiũ poſſit offerre. Neq; hoc ita prædictũ & impletum
†Propheti- eſt,vt vos propheticæ ſententię†reſpoodere permittat,
ca ſententia. quia maoibus non offerimus carnem , ſed corde & ore
Pſalm. 49 offerimus laudẽ,ſecundũ illud in Pſalmo,Immola deo
ſacrificium laudis. Etiam hinc contradicit vobis,qui di
cit, Non eſt mihi voluntas in vobis . Deinde ne exiſti-
metis noo offerentibus vobis,nec illo accipiẽte de ma-
Pſal. 15. nibus veſtris, deo ſacrificium non offerri, quo quidem
ille non eget,qui bonorum noſtrorum nollius indiget:
tamen quod ſine ſacrificio nõ eſt,quod non illi, ſed vo
bis vtile eſt, adiungit & dicit, Quia ab Oriente ſole vſq;
in Occidentẽ nomen meum clarum eſt factum in om-
nibus gẽtibus:& in omni loco ſacrificium offertur no-
mini meo, ſacrificium mundum:quoniam magnũ no-
men meum in gentibus , dicit dominus omnipotens.
Quid ad hæc reſpondetis? Aperite oculos tandem ali-
quando,& videte,ab Oriente ſole vſq; in Occidentem:
non in vno, ſicut vobis fuerat conſtitutum,ſed in om-
ni loco offerri ſacrificium Chriſtianorum:non cuilibet
Eſa. 45. deo,ſed ei qui iſta prædixit,deo Iſraël. Vnde & alibi di
cit Eccleſiæ ſuæ,Et qui eruerit te,ipſe deus Iſraël vniuer K
ſæ terrę vocabitur. Scrutamini ſcripturas,in quibus pu- *Ioan. 5.*
tatis vos habere vitam æternam. Et profecto haberetis,
ſi Chriſtũ in eis intelligeretis & teneretis . Sed perſcru-
tamini eas, ipſę teſtimonium perhibent de hoc ſacrifi-
cio mundo,quod offertur deo Iſraël:non ab vna gente
veſtra , de cuius manibus non ſe accepturum prædixit,
ſed ab omnibus gentibus, quę dicunt, Venite aſcenda- *Eſa. 2.*
mus in montem domini. Nec in vno loco, ſicut vobis
præceptum erat in terrena Hieruſalem,ſed in omni lo-
co,vſq; in ipſam Hieruſalem. Nec ſecundum ordinem
Aaron,ſed ſecundum ordinem Melchiſedech. Chriſto
enim dictum eſt , & de Chriſto taoto ante prædictum
eſt,Iurauit dominus, & non pœnitebit eum:tu es ſacer- *Pſal. 109.*
dos in æternũ,ſecũdum ordinem Melchiſedech. Quid
eſt, iurauit domious, niſi inconcuſſa veritate firmauit?
Et quid eſt, non pœnitebit eum: oiſi hoc ſacerdotium
nulla omnioo ratiooe mutabit? Neq; enim ſicut homi-
nem,pœoitet deum:ſed dei dicitur pœnitentia, quam-
uis ab illo inſtitutę rei cuiuſq; mutatio, quę credebatur
eſſe manſura. Proinde cum dicit,Non pœnitebit eum,
tu es ſacerdos in ęternum,ſecundum ordinem Melchi
ſedech, ſatis oſtendit eum pœnituiſſe: hoc eſt,eum mu- L
tare voluiſſe ſacerdotium, quod cõſtituerat ſecundum
ordinem Aaron : ſicut de vtroque videmmus impletũ.
Nam & Aaron ſacerdotium iam nullum eſt in aliquo
templo, & Chriſti ſacerdotium in æternum perſeuerat
in cœlo. Ad haoc ergo lucẽ domini vocat nos Prophe
ta,cũ dicit,Et nunc tu Iacob domus venite ambulemus *Eſa. 2.*
in lucem domini. Tu domus Iacob,quam vocauit & e-
legit,non tu quam dimiſit. Dimiſit enim plebem ſuam
domum Iſraël. Quicunq; inde venire vultis, ad hanc
pertinebitis, quam vocabit:illa carebitis,quam dimiſit.
Lux quippe domini, in qua ambulant gentes,illa eſt de
qua idem Propheta dicit,Dedi te in lucem gentium,vt *Eſa. 49.*
ſis ſalus vſque in fines terræ. Cui hoc dictum eſt , niſi
Chriſto? De quo impletum eſt, niſi de Chriſto? Non eſt
iſta lux in vobis,de quibus idẽtidem dictum eſt, Dedit *Roma. 11.*
illis deus ſpiritum cõpunctionis,oculos,vt non videãt:
& aures,vt non audiant,vſq; in hodiernum diem. Non
eſt,inquã,in vobis hęc lux:ideo omni† cæcitate lapidẽ *†nimia.*
reprobatis,qui factus eſt caput anguli. Ergo accedite ad *Pſal. 117.*
eum , & illuminamini. Quid eſt, accedite, niſi credite? *Pſalm. 33.*
Quò enim eatis , vt ad eum accedatis, cum ille ſit lapis, M
de quo Daniel Propheta dicit , ꝙ creſcendo tam mag- *Danie. 2.*
nus mons factus ſit, vt impleret vniuerſam faciẽ terræ?
Sic enim & gentes quæ dicunt , Venite aſcendamus in *Eſa. 2.*
montem domini, nuſquam terrarum pergere, & perue
nire contendunt. Vbi ſuot,ibi aſcendunt: quia in omni
loco ſacrificiũ offertur ſecundũ ordinẽ Melchiſedech.
Et ſicut alius Propheta dicit , Exterminat deus omnes
deos gentium terræ, & adorant eum vnuſquiſq; de lo-
co ſuo. Cũ ergo vobis dicitur, Accedite ad eum, nõ vo-
bis dicitur, naues aut iumenta præparate, & veſtris vi-
ctimis onerate:& de tam longinqua terra pergite ad lo
locum, vbi deus ſacrificia veſtræ deuotionis acceptet:
ſed accedite ad eum, qui in veſtris auribus prædicatur,
Accedite ad eum,qui ante oculos veſtros glorificatur,
Ambulando non laborabitis,ibi enim acceditis vbi cre
ditis. Hæc fratres chariſſimi, ſiue gratanter, ſiue in- *Qualiter*
digoanter audiant Iudæi, nos tamen vbi poſſumus, cũ *cũ Iudæis*
eorum dilectione prędicemus. Nec ſuperbe gloriemur *diſſerendũ*
aduerſus ramos fractos , ſed potius cogitemus , cuius *ſit.*
gratia & quanta miſericordia, & in qua radice inſerti *Caput X.*
ſumus, vt nõ alta ſapiamus ,ſed humilibus cõſentiẽtes, *Roma. 11.*
non

A non eis cum preſumptione inſultãdo, ſed cum tremore exultando dicamus, Venite ambulemus in lucẽ domini, quoniam magnum eſt oomen eius io gentibus. Si enim audierint, & obaudierint, erunt inter eos, de qui-
Pſalm. 33 bus dictum eſt, Accedite ad eum, & illuminamini: & vultus veſtri non erubeſcent. Si autem audiunt & non obaudiunt, vident & inuident, inter eos ſunt, de quibus
Pſalm. 111. dictum eſt, Peccator videbit, & iraſcetur: dentibus ſuis frendet, & tabeſcet. Ego autem, dicit Eccleſia Chriſto,
Pſalm. 51. velut oliua fructifera in domo domini, ſperaui in miſericordia dei in æternum, & in ſeculum ſeculi.

Finis.

CENSVRA.

L[illegible]

DE ALTERCATIONE ECCLESIAE ET SYNAGOGAE.
Dialogus.

B DVarum matronarum vobis cenſoribus cauſam videor ſuſcepiſſe, vtraque negocia magis lateribus pãditurus, vt quicquid ex iudicio veſtro veritas expoſtulata diremerit, id vna de duabus obſeruet. Idcirco in hoc cœtu veſtro ius recito, tabulas offero. Lege agatur, quia de poſſeſſione cõtentio eſt: & reuoluere imperiali ſanctione ſententias non morabor: vt qoicquid veritatis ordo perſpexerit, iuxta legẽ diuinitus datam, concentus veſtri ſententia promulgetur. Vna quibuſdam temporibus adulterio deprehenſa poſſeſſionis noſtræ præco, qua perſuaſione iura temerauerat: alia merito caſtitatis per ſententiam donatoris, poſſidentem illam quę auribus veſtris videtur exacta, nonnulla apud ſeculum prius clandeſtina fraude priuauerat: redhibitione compellitur quotidie reddere: & adhuc quantum reddiderat debet. Totum enim, quicquid poſſeſſioni defenderat, abiuramus. Ergo ſi cauſæ
Pſalm. 2. faciem, ſi frootem parabolę vultis audire, Gentes hæreditatem noſtram poſſeſſiooem, & termioos terræ no-
C bis auguſtali iure coocesſam, potens quondam, diues auro mulier ſynagoga perſuaſit. Mox ſupplicauimus, preces retinemus io manibus, iotroductio protious fundi, habita poſſeſſio in noſtro iure conſiſtit. Reſolui nolumus tamen, quicquid ornamentorum mulier inquieta perſuaſit. Quæ cum poſtularetur vt redderet, lentius quàm deberet exoluit. Nunc ergo ad hanc matremfamiliàs & viduam, noſtra materfamiliàs, boc eſt ad ſynagogam ECCLESIA dixit, Recita quid merueris, & ego quid meruero, recitabo. SYNAGOGA reſpondit, Prophetæ ad me omnes venerunt, quod tu diffiteri non poteris. ECCLESIA dixit, Certum eſt ꝙ Prophetæ, dum ad te veniunt, remorandi pro tempore velut ad hoſpitam tucurrerunt: nam probo eoſdem ſponſi mei iuuenes metatores, ſcilicet Chriſti gerulos literarum, mãdatorum etiam portitores, inuidiæ cauſa à te fuiſſe interfectos. Nunquid ſi ad te veniſſent, à te quiſpiam eorũ potuiſſet occidi? Sed quia ad me veniebant, cauſa zeli homioes meos recipi cum non ſuſtineres, gladio & fuſtibus affeciſti. SYNAGOGA reſpondit, Etiam ſi iſtud quod aſſeris feci, recte & honeſte peccaui: quia ego regem noueram, cuius literas frequenter acceperam: & tu ſyluicola quærebaris, quę Bar-

barorum ritu rure collibus intra inoia, vel ſecreta, agre- D
ſti quodam tugurio commonebas. Nã quid te aliquando ruſticius fuit? Tu cum gentibus, cum quibus ego ſæpe pugnaui, paſtorali more balantia credo pecora ſequebaris: ego ſceptro & legionibus fulta, apud Hieroſolymam purpui eo amictu regnabam: ego Romanum poſſidebam imperium: ego reges, milites, & alienigenarum gentium duces occidi: mihi Perſa & Indus aurum, gemmas, ebur, argentum & ſericum, totaſq; opes aduexit: tu montana, ruſtica, apta pecoribus, tu preſſis in vallibus tantum diuerſabare ſolicita: tu ex vaſta rupe condenſior†, cui rimoſus lapis timidum quondam præſtabat hoſpitium, lac de caſeo, vaccinia cum glaode mandebas: ego Pharaonẽ ſuis curribus, ego Aegyptios, ego Chananęos, Hiebuſęos, & Cethæos, & Pherezæos reges occidi. ECCLE. dixit, Recognoſco quæ loqueris, & laudes tuas diffiteri non poſſum. Scio quia vrbis tuæ & ambitioſa fora, & capitolia celſa vidiſti: armorum tuorum impreſsio, & fulgeotia clypeorum ſigna, ſpicula, enſes, iacula miſſorum telorum, expreſſus equeſtrium exercituum gemitus magnos ornatus duces & tyrannos ſtrauit. Scio potentiam tuam, quam Hieroſolyma illa põpatili faſtu ructuabat. Scio enim quia tibi quon- E
dam Romanus orbis intremuit, & terra gentium palpitauit: ſed memor eſſe debes quid propter vnam mulierem Dinam feceris in Sichem. Imbelles homines, & *Gene. 34.*
innocentię ſuæ honore fulgentes, latronum ritu vaſtaſti. SYNAGO. reſpondit, Poteſtas regni permiſſæ libertatis accepit audaciam. Nunquid in eo peccaſſe me credis, ſi ſub imperio meo maculaui quos volui, aut meos forſitan rebelles occidi? Qui poteſtatem regnandi dederat, faciendi vtiq; quicquid vellem indulſerat dignitati. Aut dic mihi, ſi legem non habet qui proprio regnat imperio, & qui poſſidet totũ, neceſſe eſt vt regni potentiam quocumque volet exteodat. ECCLESIA dixit, In eo me gaudio ſublimatam, quòd celſis celſior ſom facta, & regna regnantium diſieci: & ecce ſub pedibus meis purpurata quondam regina verſaris. Ille eſt enim rex regum, qui eidem imperare cœperit, quæ ſe viderit aliquando regnaſſe. Regoaſti fateor, Romana tibi terra ſubiacuit, reges & priocipes ceciderunt: & ſi quando conflixeras, captiuus hoſtis ſuccubuit. Noli iraſci, ſi tu quæ fueras domina, mihi facta videaris aocilla. SYNA. reſpondit, Quia te tanto pręconio declaraſti, proba ancillam, & dominam recognoſco. EC- F
CLE. dixit, Habeo tabulas, recito teſtamentum, quod ſcriba quondam tuus vates ſcripſit, & Aaron magiſtratu præſente ſignauit. SYNAG. reſpondit, Scio teſtamentum ſub regno meo conſcriptum, ſed volo diſcere vbi me dictator volominis ſeruire mandauit. ECCL. dixit, Lege quid Rebeccę ſit dictum cum pareret, Duę *Gene. 25.*
gentes io vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidẽtur, & popolus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Certe maiorem te pauloante dixiſti regnaſſe, triumphaſſe, ſceptrum tenuiſſe, purpuram poſſediſſe: me minuſculam vallibus delituiſſe qnondam, vel in collibus habitaſſe ſaxorum: te auro, ornameoto, byſſo, ſerico, gemmis claruiſſe nobilibus, me minorem pecorum lacte vixiſſe. Ego oues & pecora, tu militem poſſidebas. Inde eſt quod ego minor atque pauperior, tu maior & diues ſubiugata mihi, eligas† populo ſeruitura minori. SYNAGOGA reſpoodit, Recognoſco titulũ teſtamenti, video literas quas ipſa in theſauro meo & in bibliotheca ſeruaui. Sed dicito mihi, quo modo tibi ſeruio, quę adhuc filios meos liberos eſſe recognoſco,

†Forte condẽſaq; aut cõtemptior.

†forte degas.

G Vacant negociis,nauigandi poteſtas eſt libera,compe-
des neſciunt,nullus vineam laborioſę neceſſitatis foſſu
ra diſcerpit,neſcio an tibi ſim ſeruituti ſubiecta. EC-
CLE.dixit, Teſtamentum recolis,apices recognoſcis,
& adhuc non recipis ſeruitutem. SYNA.reſpondit,
Dic tu mihi quod aſſeris,recognoſco Moyſem, audio,
& refugere non poſſum,ſed qualiter tibi ſeruiā ſcire nō
poſſum. ECCLE. dixit, Mutare te non potes, ſem-
per negas & fallis, ſemper de falſitate contendis. Certe
regnaſſe te ante dixiſti,cum populus Iſraël locū tenuiſ-
† al. latum ſet imperij†. Si adhuc regnas,liberam te eſſe cognoſco;
tenuiſſet & necdum mihi ſeruituti ſubiectam. Alioquin ſi recte
imperium: populo Iſraël Chriſtianus populus regnat,conſtat te an
cillam eſſe non liberam,quam video ſeruituti ſubiectā.
Reſpice in legionibus ſigna, nomē ſaluatoris intende,
Chriſticolas imperatores aduerte, & cōſidera te de reg
no eſſe diſcuſſam: & nobis iuxta teſtamenti fidē quod
ſeruas,confitere: tributum mihi ſoluis,ad imperium nō
Comes hic accedis,habere nō potes præfecturam. Iudæum eſſe Co
dignitatis mitem non licet,ſenatum tibi introire prohibetur:præ-
nomen eſt. fecturam neſcis, ad militiā non admitteris: menſas di-
H uitum non attingis,chariſmatis ordinem perdidiſti:to
tū tibi non licet, cui etiā ad manducandū, vt vel male
viueres, paucula condonamus. Ergo ſi his quæ ſumma
quæ prima ſunt caruiſti, lege quid Rebeccę ſit dictum,
cum geminos pareret. Duę gentes in vtero tuo ſunt, &
duo populi de ventre tuo diuidentur,& populus popu
lū ſuperabit,& maior ſeruiet minori. SYNA.reſpōdit,
Quid tamen feceram,vt me diuinitas de regno diſ-
cuteret,& priuaret imperio? ECCLE.dixit, Si tu vt
grauiter peccaſti, tam grauis pœna ſit ſeruitutis ſub in-
teritu mortis debitę, nec ancilla potes eſſe nec libera.
χαράττω Nam cum primum Moyſes in monte Sina charaxatas
decalogo duplices tabulas accepiſſet,vos contra deum
Gene. 32. idola popoſciſtis,dicentes ad Aarō,Fac nobis deos qui
nos antecedāt. SYNA. reſpondit, Hic me miſeram
erraſſe cognoſco, ſed mox eos qui idola popoſcerunt,
vſque ad vltimam mortem damnationis peruaſit inte-
ritus. Quid ergo poſteri fecerunt, ſi mox illi ſeniores,
qui iſtud admiſerant, pœnæ ſuæ merita ſuſceperunt?
ECCLE.dixit, Certum habeo ꝙ legiſti,ſed quæ lege-
I ris retinere non poteris, & ipſum agnoſco. Sed recole
ſcriptum, Et annūcient filij filiorum ſuorum, quoniam
peccata parentum eorum in filiis creuerunt, & non la-
Ezech. 18. xabo illis dicit dominus. Et alibi ait,Parentes vuas acer
bas manducauerunt,& filiis dētes ſtupuerunt. SYNA.
reſpondit, In quo tibi plaudis? ſub cuius regno impe-
riū tenes? Prius ad me,vel in populo meo Chriſtus ad-
uenit. ECCLE.dixit, Sic erat dignum, vt totum
quicquid fuerat aſtruendum,diuina ſapientia præueni-
ret. Si enim ad me Chriſtus principaliter aduenisset, &
te ſub aduentu ipſo primæ natiuitatis repudiare voluiſ-
ſet,hodie diceres,Nō venit ad me, neſciui quid colerē:
nā ſi & in populo meo dignatus fuiſſet accedere,quem
Prophetæ deum dixerant,confiterer. Ad te venit,mor-
tuos tuos virtutum imperio ſuſcitauit,loquaces præſti-
tit mutos,greſſibus reddidit claudos,cęcos oculauit,pa
ralyticos abſolutis artubus expediuit, leproſos ſanitati
reſtituit: & non eſſe deum, quem deum legeras, profa-
na mente dixiſti. Idcirco, quia dixiſti Saluatorē & do-
minū prius ad te veniſſe recolo,& elogio tuo rurſus cō
tendo. Lege quid tibi Eſdras ex pſona Saluatoris ſcrip-
ſit,Ad meos veni, & me mei non receperunt. Quid ti-
bi faciam Iacob? Noluit me audire Iuda,transferam me
ad alteram gentem. Vnde vides te non debere gloriari
ꝙ videris Chriſtum. Maior enim cauſa criminis eſt vi- K
dere cui ſeruias, & contemnere cui debeas ſeruitutem.
Defenderes forſitan te,ſi diceres,Non noui dominum,
neſciui Prophetas fuiſſe mentitos. Attamen & Prophe-
tæ dixerunt,& ipſum dominum, quem Prophetæ ceci-
nerant, cum ſuis mirabilibus agnouiſſes, & miſerabili
refutatiuncula blaſphemaſſes, vides te ſub tanti crimi-
nis reatu excuſare non poſſe: SYNA. reſpondit, Di-
xerant quidē Prophetę eſſe venturum,ſed vnctum dei,
ſed puerū ſanctū de virgine. Vnde aut ipſe dominus ve-
nire velit, penitus ignorabam. ECCLE. dixit, Re-
cte ergo Eſaias ait,Vade,& dic populo iſti,Aure audie- Eſa. 6.
tis, & nō intelligetis: & videntes videbitis,& non cog-
noſcetis. Incraſſauit enim cor populi huius, & auribus
grauiter audierūt,& oculos ſuos clauſerunt,ne forte vi-
deant oculis,& auribus audiant,& cordᵉ intelligant,&
reuertantur, & curem illos. Nam & Hieremias ait, Me Hiere. 2.
dereliquerunt fontem aquæ viuæ, effoderunt ſibi lacus
detritos,& non potuerunt aquam potare. Et quid adie-
cit idem Propheta? Miluus cognouit tempus ſuum,tur- Hiere. 8.
tur & hirūdo, grues, paſſeres cuſtodierunt tempora in- L
troitus ſui: populus autem meus me non cognouit. Nā
& in Salomone credo ꝙ legeris, qui ait, Quærent me Prouer. 2.
mali, & non inueniunt: odio enim habuerūt ſapientiā,
ſermonem autem domini non receperunt. Vides ergo
te deum dei filiū blaſphemis oculis,& profano pectore
eieciſſe. Ergo ſi legis Eſaiam, legis Prophetas, Deum
Chriſtum frequenter audiſti: ſic enim ait, vt tibi & de
virgine,& de filio,ſicuti ipſa dixiſti,reſpondeam,Pariet Eſa. 7.
virgo filiū,& vocabitur nomen eius Emmanuel, quod
interpretatur, nobiſcum Deus. Et Dauid ait,Propterea Pſalm. 44
vnxit te deus, deus tuus. Et in Geneſi ſic ait,Et fecit deᵒ Gene. 1.
hominem ad imaginem ſuam. SYNA. reſpondit,No
lo te in tanto plauſu efferant lectiones,ſed ad illud con
uertere,quod mihi arbitror profuturum. Reſpice te nec
legem accepiſſe, nec circumciſionem meruiſſe,in quo
ſigno gentilitas ſegregatur. Inde eſt ꝙ & ſignum meum
habeo, & legem quam Moyſes protulit, non amitto.
ECCL.dixit, Legem te accepiſſe teſtaris,ſed legem ve
teris teſtamenti,Ego autem euangeliorū nouam legem
accepi. Et vt ſcias veterem nouitate compreſſam, lege M
Eſaiā qui tibi ait, Illa vetera tranſierunt, ecce facta ſunt Eſa. 42.
noua,nunc orientur. Nam quod dicis te in ſalutem po-
puli,circuncisionis ſignaculum accepiſſe, hodie probo
ſtulticiam tuam fuiſſe deceptam. Si ergo per circunci-
ſionem æternitas donabatur, vides te caput accepiſſe,
non pedes,& vno oculo,vel vna manu fuiſſe truncatā:
mediam vixiſſe,& mediam fuiſſe emortuam. Nam ſi di
cis populum tuum in ſigno tuæ paſſionis eſſe ſaluandū,
quid facient virgines tuæ, quid facient viduæ,quid ma
tres etiam ſynagogæ, ſi circuncisionis ſignum populo
ad æternam vitam profeciſſe teſtaris? Ergo Iudæas fœ-
minas habere non decet,viri enim circunciduntur,mu
lieres autem prępucium non admittunt: ergo ſalui eſſe
non poſſunt, ſi circuncisione ſaluamini. Vides ergo te
viros,hoc eſt circunciſos habere poſſe Iudęos: mulieres
autē,quę circuncidi non poſſunt,nec Iudæas,nec Chri-
ſtianas, ſed Paganas eſſe profiteor. Audi, doceo te cla-
riſsime circūcisionis inſignia, quam circuncisionem ſi
accipere potuiſſes,nunquam prodigium de regno per-
peti cecidiſſes. Reſpice quod Hieremias ait: Hæc di- Hiere. 4.
cit dominus viris Iudæis qui habitatis in Hieruſalem,
Renouamini inter vos nouitate, & ne ſeminaueritis
in ſpinis, Circuncidite vos deo veſtro, & circuncidite
præputium cordis veſtri. Quod & ipſe Moyſes ait,
quem

A quem tu ſimiliter ſequebaris, licet mihi mandata por-
Deut. 30. taret, Erit, inquit, in nouiſſimis diebus, circũcidet Deus
cor tuum, & cor ſeminis tui ad dominum deum tuum
Coloſ. 2. amandum. Et apoſtolus Paulus ait, Circũciſi eſtis circũ-
ciſione non manufacta, non in expoliatione carnis, ſed
in circũciſione Chriſti. Quid ad hæc dicimus ſynago-
ga? Ecce non carnis, ſed cordis circũciſio mandabatur,
ſcilicet vt vicia cordis incideres, vt libidinem deſeca-
res, vt idololatriæ caput auferres, vt tunicam fornicatio
Hiere. 3. nis ſcinderes, Quia ait Propheta, In lapide mœchata
es & in ligno, Vides ergo te non accepiſſe in ſignum
ſalutis circũciſionem, ſed in ſignum potius pudoris &
turpitudinis. Nam putas ſignum eſſe quod veſtitu tegi-
tur, quod præ verecũdia non profertur, quod vxori tan
tũmodo debitũ eſſe cognoſcit̃, quia officina & mulie-
res tuas depilato capite ac decaluato in aſinis ſępe vidi
damnatas. Vtiq; ſi ſignum ſalutis eſt illud quod adulte-
ram ſtuprauit, ꝙ virginem viciando compreſſit, mulier
quę de circũciſionis ſalute ſibi turpiter luſit, damnari
non debet: nec ille puniri, qui adulteram de ſalutifero
circũciſionis ſigno compreſſam, vel in mortem reiecit.
B Neſcio an illic ſignum ſalutis eſſe potuiſſet, vnde faci-
noris admiſſa damnãtur. Populus autem meus ſignum
ſalutis in fronte geſtando, totum hominẽ viros ac mu-
lieres, de alto ſignaculi, caſta de ſublimibus & publica
libertate defendit. SYNAG. reſpondit, Vellem addiſ
cere vbi ſignum frõtis acceperis, vel quis Propheta ſig-
num iſtud quod dicis, hoc eſt ſignum frontis ſignacu-
lo ſanctificationis inciderit. ECCLE. dixit, Habes E-
zechielem Prophetam, qui ex præſentia maieſtatis ex-
Ezech. 9. clamat, Ite & cędite, & nolite parcere oculis veſtris, No
lite miſereri ſenioribus, iuuenes, virgines, paruulos &
mulieres interficite vſq; ad internicionem: omnem an-
tem ſuper quem ſignum ſcriptum eſt in fronte, ne teti-
geritis. Idem quoq; ipſe Propheta ſic ait, Vade per me-
diam Hieruſalem, & nota his ſignum ſuper frontem vi-
rorum, qui ingemiſcunt & mœrent ob iniquitates quæ
Apoca. 14. fiunt in medio ipſorum. Item in Apocalypſi, Vidi ag-
num ſtantem in monte Sion, & cum eo centum qua-
draginta quatuor milia, & habebant nomen eius & no
men patris eius ſcriptum in frontibus ſuis. Vides ergo
ſignum mihi datum, & inſigne crucis, quam dimiſſa te
atq; derelicta, paſſio ſaluatoris ornauit. SYNAGO.
C reſpondit, De ſigno frontis interrogata crucis ſigna-
culum propoſuiſti, quaſi vero antequam ſaluator vene-
rit, vates antiquiſsimi inſignia prędicauerint: & ideo di
cito mihi ſi legiſti ꝙ Chriſtus paſſurus eſſet & in cruce
penderet. ECCLESIA dixit, Audi ſynagoga, & nõ
vt docearis, ſed vt puniaris, aduerte legem, & inuenies
vbi ſaluator manibus extenſis crucẽ figuraliter prophe-
Eſa. 65. tauit: Et ſic enim Eſaias ex perſona ſaluatoris ait, Expan
di manus meas tota die ad plebem contumacem & cõ-
tradicentem mihi, quę ambulauit vias non bonas, ſed
Hiere. 11. poſt peccata ſua. Nã & Hieremias ait, Venite mittamus
lignum in panem eius. Et in Deuteronomio, quia pen-
Deute. 28. tateucho vtebaris, Et erit, inquit, vita tua pendens ante
Pſal. 17. oculos tuos die & noctę. Sic & Pſalmidicus refert, Ex-
clamaui ad te domine, tota die expandi ad te manus
meas. Nã in Numeris, hoc eſt in lege tua, quam tu prior
acceperas, ꝙ Chriſtus ſuſpẽſus eſſet, & in cruce pẽderet,
ſic ait, Non quaſi homo deus ſuſpendit̃, neq; quaſi filius
Nume. 23. hominis minas patitur Et alibi Propheta ait, Dominus
regnauit à ligno. Ecce miracula paſſionis, ecce ſpeculũ
lucis, ecce populi tui iniqua commenta, vt deum dei fi-
lium in crucem ſuſpenderent. SYNAG. reſpondit,

Facta recolo, & dicta ſimiliter recognoſco, ſed quæ tu D
es quæ me increpare videaris, Tu ruſtica, Tu aliquando
montana, tu dei legibus aliena, quę gentilico more vi-
uebas: ego in lege verſabar, ad me Prophetæ venerunt,
mihiq; iuſſa & præcepta portabant. ECCLESIA di-
xit, Audi ſynagoga, audi vidua, audi derelicta: ego ſum
quod tu eſſe non potuiſti, ego ſum regina quę te de reg
no depoſui, ego ſum ſponſa quę derelictis idolis de ſyl
ua & de monte deſcendi: vt ait Patriarcha tuus, Ecce *Gene. 27.*
odor filij mei ſicut odor agri pleni quem benedixit do
minus, Vnde venis virgo cum lacte, cum floribus inte-
merata iuuencula, opaco de nemore, ciuis ſimplex, læta
pallio niuali compoſita? Sponſus meus ſpecioſus præ fi
liis hominum, rex regum, qui caput meum mitra com-
poſuit: ac me protinus purpurauit, venientem excepit.
SYNAGOGA reſpondit, Qualiter iſtud poteris cõ-
probare, ꝙ & tu ſponſa ſis, & Chriſtus in lege videatur
ſponſus. ECCLESIA dixit, Si ad me principaliter
Prophetę cucurriſſent, hodie diceres ignoraſſe legem,
non habuiſſe Prophetas, neſcire te quid eſſet ſcriptum.
De tuis igit̃ Prophetis reuincendã te recognoſce. Audi
ergo quid Prophetę de ſpõſo & ſponſa mandauerint.
Nam ſic Ioël Propheta ait, Canite tuba in Sion, ſancti- *Ioel. 2.*
ficate ieiunium, & indicite orationem, aggregate pupil E
lum, ſanctificate eccleſiam, excipite maiores natu, colli-
gite paruulos & lactentes: procedat ſponſus de cubicu-
lo ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo. Nam certum habeo ꝙ
tu illa es Hieruſalem, de qua & ſponſus & ſponſa, vt ait
David, Et ipſe tanquam ſponſus procedẽs de thalamo *Pſal. 18.*
ſuo, Exultauit vt gigas ad currendam viam, à ſummo
cœlo egreſsio eius, Et occurſus eius vſque ad ſummum
eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius, Et in Apoca- *Apoca. 21.*
lypſi Ioannes ait, Veni oſtendam tibi nouam nuptam,
ſponſam agni. Et eduxit me in ſpiritu in montem mag
num, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem
deſcendentẽ de cœlo, habẽtem claritatem dei. Sic etiã
ipſe Ioannes ait, Regnabit dominus deus omnipotens, *Apoc. 19.*
exultemus & lętemur, demus ei claritatem: quoniam ve
nerũt agni nuptiæ, & vxor eius ſe prępárauit. Vides er-
go & ſpõſam & vxorem dictam fuiſſe per legem: ſpon-
ſam, ꝙ ſpondeo fidem me reddituram domino ſalua-
tori: vxorẽ, ꝙ per conceptum baptiſmi ſpiritu maritan-
te, filios vteri mei lauachro turgente producam In quo
puerperio generationis gratioris, ſpiritus & anima nup F
tiali ſocietate iunguntur. SYNAGOGA reſpondit,
Illud ſcire deſidero, ne forte putes me oblitam fuiſſe
quod dixeris, totum vt videar ſcrutari, quid eſt quod
Prophetam dixiſſe cõtendis, quid eſt quod ait in Deu-
teronomio, Et erit pendens vita tua ante oculos tuos *Deut. 28.*
die & nocte? ECCLE. dixit, Non quod te doceam,
eloqui vel effari contendo, ſed nec taciturnitas dubita-
tionis lineã ducat: ac per hoc de tuo te teſtamento con
uinco. Saluator enim die & nocte pepẽdit in cruce: hoc
eſt ſexta feria per diem, & huius diei per noctem vſque
ad ſabbatũ, quo dixiſtis iuxta legem hominem in ligno
non licere pendere. Hæc tibi interim, vt feciſti, dicta eſ
ſe videantur: nam ad cauſam veritatis, & ad dogmatis
nõdum illud cõtemplare quod dicimus, Et erit, inquit,
vita tua pendens ante oculos tuos die ac nocte. In vna
enim die fuit dies & nox. Lucem diei ſubito tenebra-
rum horrore nocturna caligo diſtinxit: ſicut ſaluator
cum ſuſpenderetur in ligno, ab hora diei ſexta vſq; ad
horam nonam tenebræ factę ſunt, nox lumen abſtulit,
& totam diem feralis & luctuoſa caligo cęcauit. Vides
ergo in vno die & diem fuiſſe & noctem Merito prop-

G ter hanc idem paſſionem in Deuteronomio ait, Et erit
vita tua pēdens ante oculos tuos die & noćte. SYNA.
reſpondit, Ergo ſi in cruce ſuſpenſus eſt, ſi pependit, ſi
occiſus eſt, quo modo reſurrexit? Quo modo tu illum
aſſeris viuere, reſurrexiſſe, & in cœlis in dextera patris
reſidere? Doce ergo me, ſi mortē vicit, ſi reſurrexit, qui
videtur occiſus: ita tamen vt mihi quæ dicis, de Prophe
tis aſſignes. ECCLE. dixit, Audi miſera, audi infœli-
ciſſima, audi mulier parricida, quæ adhuc de Christi
morte, de reſurrećtione ſubdubitas. Lege quid dixerit
ex perſona ſaluatoris Dauid in pſalmo quintodecimo,
Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis
ſanćtū tuum videre corruptionē. Quis eſt ſanćtus niſi
Christus? Quis eſt incorruptus, niſi filius dei? Sicut ait ī
Pſalmo viceſimonono, Domine deduxiſti ab inferis a-
nimam meam. Item in Pſalmo tertio, Ego dormiui &
ſomnū cepi, & exurrexi, quoniā dominus ſuſcepit me.
Pſal. 56. Et idē rurſus Dauid ex perſona patris ad filium ait, Ex-
urge gloria mea, exurge: exurgam diluculo. Nā dilucu-
lo quod ait, hoc eſt poſt diem tertiā calcata morte infe
H riſq; dānatis, reciduat viuus ex mortuis venturus vt ait
Pſal. 29. Propheta, Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matu
tinum lætitia. SYNA. reſpondit, Aliud interrogaue-
ram, & aliud immiſiſti: de reſurrećtione cognoui, & ꝙ
inferos ſuperauit, addidici. Sed quoniā dixiſti die tertia
reſurrexiſſe dominū ſaluatorem, quod an fuerit fačtum
ignoro. ECCLE. dixit, Scio quia memor es, ſed pœ-
nitentiæ cauſa non vis confiteri quod noſti, Error ma-
cerat cōſcientiā, & crimen memoriā tollit. Audi ergo
Chriſtum ab inferis vt nos viuificaret die tertia reſurre-
Oſee. 6. xiſſe. Lege Oſee Prophetam, qui ait, Viuificauit nos die
tertia. Et in Deuteronomio ſic ait, Dixit dominus ad
Exod. 19. Moyſem, Deſcende & ſanćtifica populum meum, ſan-
ćtifica illos hodie & cras, & lauent veſtem ſuam, & ſint
parati in perendinum diem, id eſt, in diem vltra craſti-
num. Die enim tertia deſcendit dominus in monte Si-
Luc. 11. na. Et in Euangelio ſic ait, Progenies nequam & adul-
tera ſignum perit, & ſignum nō dabitur ei, niſi ſignum
Ionæ Prophetæ. Quo mōdo enim Ionas fuit in ventre
ceti tribus diebus & tribus noćtibus, ita erit filius homi-
nis tribus diebus & tribus noćtibus in corde terræ. SY-
NA. reſpōdit, Recognoſco, vera ſunt quæ mihi teſte
I prophetia narrantur, Nunc ſcire deſidero vbi ſit, vbi la
teat Chriſtus qui de terra reſurrexit: volo enim videre,
ſi poſtea per Prophetas aliquid poſt paſſionem, vel poſt
reſurrećtionem habeat poteſtatis. Legi enim ad ſaluan-
dum populum venturum eſſe Heliam vnćtum dei. EC
CLE. dixit, Ergo miſera quod negare nō potes, confi-
tere: & audi omnia quæ veritas celare nō poteſt: tota ſe
vſq; ad cœlos claritatis libertas extēdit. Lege Danielem
Danie. 7. qui ait, Videbā in viſione noćtis, & ecce in nubib⁹ cœli
quaſi filius hominis veniens venit vſq; ad veterem die-
rum, & ſtetit in conſpećtu eius, & qui aſſiſtebant obtu-
lerunt eum, Et data eſt ei poteſtas regia, & omnes reges
terræ per genus, & omnis claritas ſeruiens ei: & poteſtas
eius æterna, quæ non auferetur. & regnum eius æternū
quod non corrumpetur. SYNAGOGA reſpondit,
Gloriam habere vnćtum dei: hoc eſt Chriſtum negare
non poſſum, Sed hoc mihi dicito, ſi poſteaquam paſſus
eſt & reſurrexit, gloriā iſtam adipiſci potuit & tenere.
ECCLE. dixit, Lege Eſaiā Prophetam, qui ex perſona
ſaluatoris ait, Nunc exurgam dicit dominus, Nunc cla
rificabor & exaltabor, nunc videbitis, nunc intelligetis,
nunc confundemini, vana erit fortitudo ſpiritus veſtri,
Pſal. 109. ignis vos cōſumet. Sed & Dauid ait, Dixit dominus do
mino meo, ſede à dextris meis, Donec ponā inimicos K
tuos, ſcabellū pedū tuorū. Virgam virtutis tuæ emittet
dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorū
tuorum. SYNA. reſpondit, Ergo & deus & filius dei.
ECCLE. dixit, Vtique ſtulta. Qui de homine gigni-
tur, homo eſt: ita & qui de deo oritur, deus profećto ſig
natur. SYNA. reſpondit, Non aſſertionibus credo, ſed
lege reuinci deſidero. Non enim te, ſed Prophetas au-
dire contendo. ECCLE. dixit, Reſpice quod Pſal-
midicus ait, & ſcies dominum deum eſſe ſaluatorē. Ex-
urgat, inquit, deus & diſſipentur inimici eius, & effugiāt Pſalm. 67.
qui oderunt eū à facie eius. Sicut deficit fumus deficiāt,
& ſicut tabeſcit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores
à facie dei. Cantate deo, pſallite nomini eius, viam faci-
te ei qui aſcendit ſuper occaſum, dominus nomen eſt
illi. Qui producit vinćtos in fortitudine, qui habitāt in
monumētis. Et rurſus idem Dauid, Exurge domine &
iudica terram, quoniā tu hęreditabis in omnibus genti
bus. Et alibi, Deus deorū dominus locutus eſt. Et, Pariet Pſal. 49.
virgo filiū, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt Matt. 1.
interpretatum, nobiſcū deus. Et, Propterea vnxit te de⁹ Pſalm. 44.
deus tuus. Habes ergo & deum & dominum & regem.
SYNA. reſpondit, Et deum & dominum recognoſ- L
co, ſed regem mihi probari deſidero. ECCLE. dixit,
Stultiſſima mulierum, ſi deum confiteris, regem fate-
ri non debes? Aut nunquid deus poteſt eſſe, niſi regna-
uerit? Omne regnum ſub pedibus dei iacet, Et quicquid
regna tenent, maieſtas poſſidet dei. Ergo regē dubitas,
quem deum profećto cognoſcis? SYNA. reſpondit,
Nō quidē dubito, ſed volo mihi Iſraël veritate ſignari.
ECCL. dixit, Lege Dauid & inuenies in Pſalmo ſep
tuageſimoprimo. Deus iudicium tuum regi da, & iuſti-
ciam tuā filio regis. Et in Pſalmo lxxiij. ſic ait, Deus au-
tem rex noſter ante ſecula, operatus eſt ſalutē in medio
terræ. Et in Pſalmo ij. Ego autē cōſtitutus ſum rex ab eo
ſuper Sion montem ſanćtū eius, annuncians imperium
eius. Et apud Malachiam ſic ait, Rex magnus ſum ego, Mala. 1.
dicit dominus, & nomen meum illuſtrabo apud gētes.
Et in Pſalmo nonageſimoſexto, Domin⁹ regnauit, ex-
ultet terra, lætentur inſulæ multę. Et alibi, Erućtauit cor Pſal. 44.
meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. SY-
NA. reſpondit, Præueniſti me, reſpondere nihil poſ- M
ſum: non aſſertione verborum, ſed lege videor eſſe dā-
nata. ECCLE. dixit, Interroga quæcumque volueris,
& ego de tuo teſtamento reuincam. SYNA. reſpōdit,
Certe dicis te diffiteri non poſſe, ꝙ Chriſtus Deus ſit
Abrahę, deus Iſaac, & deus Iacob. Vtique Abraham Iu-
dęus fuit, quo modo ergo me dicis damnandam? EC-
CLE. dixit, Bene, ꝙ iam cœpiſti reciprocare ſermones,
& de obliquitate verborum per flexuras parabolarum
membra palpare: nam & Petrus & Paulus prædicatores
mei, Iudęi fuerunt: ſed derelićta te, ad fontem vitæ, ęter
namq; gratiam conuenerunt. Nam Abraham, quem no
minaſti, cum paganus eſſet, & idola confringeret, ſic ad
diuinæ maieſtatis amicicias cōuolauit: inde incolumis
iam dei amicus, ad te rurſus acceſſit: ſed & poſtmodum
à te ad gentes, hoc eſt ad nos, iterum redire mandauit.
Sic enim in Geneſi ait, Dixit, inquit, dominus deus A-
brahæ, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de do- Gene. 12.
mo patris tui, & vade in illam terram, quam tibi oſten-
dero: & faciā te in gētem magnam, & benedicam te, &
magnificabo nomē tuum. Vides ergo Abrahæ pręcep-
tum, vt exiret de terra tua, & de cognatione tua, & de
domo patris tui: & veniret ad terrā gentiū, & princeps
fieret ſuper gētes, & magnū nomē acciperet. Nā & in fi
gura

A gnra ſaluatoris benedixit Iſaac Iacob, Seruient tibi, in-
Gene.27. quit gentes, & adorabunt te principes, & eris dominus
fratribus tuis, & adorabunt te filij matris tuæ. SYNAG.
reſpondit, Ergo omnes ad te venerunt, & ego, quę tot
& tantos filios habui, & filiorum multitudine gloriata
ſum, vt derelicta deſpicior, quæ fui mater populis: aut
ſi tibi vt plures filios habeas in lege mādatū eſt, probare
debes ex lege. ECCLE. dixit, Nunc flecteris, nunc te
antiqu⁹ rigor extollit mox, & ad maliciā replicaris. Di-
Eſa.54. cit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & au-
læorum tuorum longas fac menſuras, & palos tuos cō-
firma. Adhuc in dexterā tuam, & in ſiniſtram extende:
& ſemen tuū gentes poſſidebit, & ciuitates deſertas in-
habitabis. Noli timere, quia deuicta es: neque verearis,
quia maledicta es: quoniam confuſionem æternā obli-
uiſceris. Fui vtiq; maledicta cū idola ſequerer: fui cōfu-
ſa, cum diuinitatis mandata neſcirem: fui ſterilis, quia
baptiſmū nō habebā, quo imperio maieſtatis filios enu-
trirem: nunc exaltata ſum in filios, & per dominū Chri
ſtū æterna regna ſuſcepi. Merito & in βασιλειῶν, id eſt,
1.Reg.2. regnorū, ait, Sterilis peperit ſeptem, & quæ plurimos fi-
B lios habebat, infirmata eſt, Et Apoſtolus ad ſeptē eccle-
Gene.29. ſias epiſtolas mittit. Et Iacob accepit vxores duas, maio
rem Liā, oculis infirmioribus, typum Synagogę: & mi-
norem ſpecioſam Rachel, typum eccleſiæ: quæ & ſteri-
lis diu manſit, & poſtea peperit, & benedicta eſt. Merito
ait in Geneſi, Et dixit dominus ad Rebeccā, Duæ gen-
tes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diui-
dētur: & populus populū ſuperabit, & maior ſeruiet mi
Oſee.1. nori. Item apud Oſee prophetā, Vocabo, inquit, non po
Roma.9. pulū meum populum meū, & non dilectam dilectam.
Erit enim, quo loco dicetur, non populus meus, illo lo
Eſa.1. co dicentur filij dei viui. Nā & in Eſaia legis, Terra ve-
ſtra deſerta, ciuitates veſtrę exuſtæ: regionē veſtram in
cōſpectu veſtro alij comedēt, & ecce deſerta eſt, & ſub-
uerſa populis alienis. Derelinquetur filia Siō ſicut caſa
in vinea, & ſicut cuſtodiarium in cucumerario, & quaſi
ciuitas quæ expugnaẽ. Nunc ergo ſi iuxta legem dereli-
cta es & deſolata, & quid ego feci, quę quia credidi do-
talibus tabulis, regnum magnū accepi: quod & tu pro-
culdubio habere potuiſſes, ſi non te criminis furore &
profano parricidio prędamnaſſes: nam memor es quid
ex perſona tua Eſdras ille Propheta tuus exclamet, vbi
C filiis tuis miſerabilem ſeruitutem indixiſti. Ite filij, quia
vidua ſum, & derelicta: educaui vos cum lætitia, amiſi
vos cum luctu & triſticia. SYNAG. reſpondit, Ergo
homicidium feci? ECCLESIA dixit, Video, ſi apud
te, humani ſanguinis perſecutrix, homicidij crimen ad-
miſeris, nā negare non potes, quin iuſtos dei Prophetas
occideris. SYNAG. reſpondit, Quis mihi probat, ꝙ
maculauerim manus meas ſanguine Prophetarū? EC-
CLE. dixit, Gladius tuus per apicem mucronis madi-
do adhuc cruore diſtillat, & reuinci deſiderat? Audi er-
3.Reg.19. go quid Helias teſtatur, Aemulando, inquit, æmulatus
ſum domino meo omnipotenti, quoniā dereliquerūt
te filij Iſraël, & altaria tua demolierunt, & ꝓphetas tuos
interfecerūt gladio & remāſi ego ſolitarius, & quęrunt
animā meam vt auferant eam. Vide etiam quid Eſdras
prędixerit, Diſceſſerūt à te & abierunt poſt legem tuā,
& Prophetas tuos interfecerunt, qui obteſtabantur eos
Hiere.7. vt reuerterētur ad te. Sic etiā & Hieremias ſcripſit, Miſi
ad vos ſeruos meos Prophetas ante lucē mittebā & nō
exaudiebatis me, neque intendebatis auribus veſtris ne
ābularetis poſt deos alienos, vt ſeruiretis eis, & præcep-
ta mea audire noluiſtis. SYNAGO. reſpondit, Nunc

recolo, nunc recognoſco. Sed quid diceretur ante, neſ- D
ciui, quia prophetas iſtos negligenter audiui. ECCLE.
dixit, Non quod loqueris, ſed quod intellexeris in le-
ge etiam videtur eſſe teſtamentum, vt ait Eſaias, Erunt Eſa.29.
hi omnes ſermones, ſicut ſermōes libri qui ſignatus eſt:
quem ſi dederis homini neſcienti literas ad legendum,
dicet, Non poſſum legere, ſignatus eſt enim. Sed in illa
die audient ſurdi ſermonem libri, & qui in tenebris, &
qui in nebula ſunt, oculi cæcorum videbunt. Et vt Hie
remias ait, In nouiſſimo die cognoſcetis eum vos. Sic Hiere.23.
& Daniel ſcripſit, Muni ſermones, ſigna librum vſq; ad Danie.12.
tempus conſummationis, quo adducantur multi, & im
pleatur cognitio, quoniam quum fit diſperſio cognoſ-
cent omnia. Hæc cognita ſunt omnia, & in ſuo ordine
cuncta fœliciter cucurrerūt, Et ideo tuo te gladio ſcito
eſſe damnatam, tuo te teſtamēto percuſſam, tuorū Pro-
phetarum, hoc eſt omnium Iudęorum eloquiis. Ad hoc
protuli quæ monſtraui, Euangelia & Apoſtolos mihi
meiſq; ſeruādo, quę ſi legiſſes amplius immugiſſes. Gau
dete populi, gaudete Chriſticolę, ſterilis peperit, & quæ
filios habebat, cum filiis ſuis antè defecit.

Finis.

E

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPO-nenſis epiſcopi, De vtilitate credendi ad Honoratum, Liber.

SI mihi Honorate, vnum atque Quis ſit hæ-
idem videretur eſſe, hæreticus, & reticus &
credens hęreticis homo, tam lin quo modo
gua quàm ſtylo in hac cauſa con per Mani-
quieſcendum mihi eſſe arbitra- chæos Au-
rer. Nunc vero cum inter duo guſtin⁹ de-
plurimum interſit: quandoqui- ceptus eua-
dem hæreticus eſt, vt mea refert ſerit. Cap.1.
opinio, qui alicuius temporalis 24.q.3.ca.
commodi, & maxime glorię principatuſq; ſui gratia, Hæreticus
falſas ac nouas opiniones vel gignit vel ſequitur: ille au eſt. 4. ſem.
tem qui huiuſmodi hominibus credit, homo eſt imagi- diſt.13.ca.
natione quadam veritatis ac pietatis illuſus. Cum hæc ne autem.
ergo ita ſint, non putaui apud te ſilendum eſſe, quid mi F
hi de inuenienda ac retinenda veritate videatur, cuius
vt ſcis ab ineunte adoleſcentia magno amore flagraui-
mus: ſed res eſt longe remota à vanorum hominū men
tibus, qui nimis in hęc corporalia progreſſi atque lapſi,
nihil aliud putant eſſe, quàm quod iſtis quinque notiſſi-
mis nunciis corporis ſentiunt: & quas ab his plagas atq;
imagines acceperunt, eas ſecum volunt etiam cum co-
nantur recedere à ſenſibus: & ex earum mortifera & fal
laciſſima regula, ineffabilia penetralia veritatis rectiſſi-
me ſe metiri putant. Nihil eſt facilius mi chariſſime,
quàm non ſolum ſe dicere, ſed etiam opinari verum
inueniſſe: ſed quàm re ipſa difficillimum ſit, agnoſces,
vt confido his literis meis. Quæ vt tibi proſint, aut certe
nihil obſint, omnibuſq; omnino, quorum in manus for
te deuenerint, & rogaui deum & rogo, & ſpero ita fo-
re: ſi bene mihi conſcius ſum, quòd ad hunc ſtylum pio
& officioſo animo, non vani nominis appetitione, ac
nugatoriæ oſtentationis acceſſi. Eſt igitur mihi propo-
ſitum, vt probem tibi ſi poſſim, quòd Manichęi ſacrile-
ge ac temere inuehantur in eos, qui catholicæ fidei au-
thoritatem ſequentes, antequam illud verum quod pu-
ra mente conſpicitur intueri queant, credendo præmu

G ninntur, & illuminaturo præparantur deo. Noſti enim Honorate, non aliam ob cauſam nos in tales homines incidiſſe, niſi quòd ſe dicebant, terribili authoritate ſeparata, mira & ſimplici ratione eos qui ſe audire vellent introducturos ad deum, & errore omni liberaturos. *li.3. Cōfeſſ. ca.6. & 11. Et li.5.c.6.* Quid enim me aliud cogebat annos ferè nouem ſpreta religione, quæ mihi puerulo à parentibus inſita erat, homines illos ſequi ac diligenter audire, niſi quòd nos ſuperſtitione terreri, & fidem nobis ante rationem imperari dicerent: ſe autem nullum premere ad fidem, niſi prius diſcuſſa & enodata veritate? Quis nō his pollicitationibus illiceretur, præſertim adoleſcentis animus cupidus veri, etiam nonnullorum in ſchola doctorum hominum diſputationibus ſuperbus & garrulus: qualem me tunc illic inuenerunt, ſpernentem ſcilicet quaſi aniles fabulas, & ab eis promiſſum, apertum & ſyncerum verum tenere atq; haurire cupiētem? Sed quę rurſum ratio reuocabat ne apud eos penitus hærerem, vt me in illo gradu quem vocant auditorum tenerem, vt huius mundi ſpem atq; negocia non dimitterem: niſi quòd ipſos quoq; animaduertebam, plus in
H refellendis aliis diſertos & copioſos eſſe, quàm in ſuis probandis firmos & certos manere? Sed de me quid dicam, qui iam catholicus Chriſtianus eram: qui nunc vbera eccleſiæ, poſt longiſſimam ſitim penè exhauſtus atque auidus, tota auiditate repetiui, eaq; altius flens & gemens concuſſi & expreſſi, vt id maneret quod mihi ſic affecto ad recreationem ſatis eſſe poſſet, & ad ſpem reducendam vitę ac ſalutis? Quid ergo de meipſo dicā? Tu nondum Chriſtianus, qui hortatu meo cum eos vehementer execrareris vix adductus es, vt audiendi tibi atque explorandi viderentur, qua quæſo alia re delectatus es, recordare obſecro te, niſi magna quadam præſumptione ac pollicitatione rationū? Sed quia diu multumq; de imperitorū erroribus latiſſime ac vehementiſſime diſputabāt, quod cuiuis mediocriter erudito eſſet facillimum, ſero didici. Si quid etiam ſuorum nobis inſerebant, neceſſitate retinendum, cum alia nō occurrerent, in quibus acquieſceremus, arbitrabamur. Itaque nobis faciebant, quod inſidioſi aucupes ſolent, qui viſcatos ſurculos prope aquam defigunt, vt ſitientes aues decipiant. Obruunt enim, & quoquo modo cooperiūt
I alias quę circa ſunt aquas: vel inde etiam formidoloſis molitionibus deterrent, vt in eorum dolos nō electione, ſed inopia decidatur. Sed cur non ipſe mihi reſpondeo, quòd iſtæ lautæ ac lepidæ ſimilitudines, atque huiuſmodi reprehenſiones, in omnes qui aliquid docent, à quouis aduerſario effundi vrbaniſſime ac dicaciſſime poſſunt? Sed ob hoc putaui aliquid tale inſerendum literis meis, vt eos admoneam, deſinant talibus agere: vt quemadmodum ille ait, ſeparatis nugis locorum communium, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cū ratione confligat. Quare deſinant dicere illud quod in ore habent quaſi neceſſarium, cum eos quiſq; deſerit qui diutius audiſſet, lumen per illum tranſitum fecit. Vides enim tu mea maxima cura, nā de illis non nimis æſtuo, q̄ hoc mane & facillimum ad reprehendendum cuiuis eſſe poſſit. Itaque hoc diſcutiendum dimitto prudentiæ tuæ. Nō enim vereor ne me arbitreris inhabitatum lumine, cum vitæ huius mundi eram implicatus, tenebroſam ſpem gerens de pulchritudine vxoris, de pompa diuitiarum, de inanitate honorum, cæteriſq; noxiis & pernicioſis voluptatibus. Hæc enim omnia, quod te non latet, cum ſtudioſe illos audirem, cupere & ſperare non deſiſtebā. Neq; hoc eorum doctrinæ tribuo, Fateor enim & illos ſedulo monere, vt iſta caueantur: ſed K
modo me dicere deſertum lumine, cum ab his omnibus vmbris rerum me auerterim, ſoloq; victu ad valetudinem corporis neceſſario contentus eſſe decreuerim: illuſtratum autem atque fulgentem fuiſſe cum iſta diligerem, & his inuolutus tenerer, hominis eſt, vt mitiſſime dicam, minus acute conſiderantis res, de quibus loqui multum amat. Sed veniamus ad cauſam ſi placet.

Manichæi damnant vetus teſtamentum. Cap. II.

Nam bene noſti ꝙ reprehendentes Manichęi catholicam fidem, & maxime vetus teſtamentum diſcerpentes & dilaniantes, commouent imperitos: qui profecto neſciunt quatenus ſint accipienda illa, & quemadmodum hauſta vtiliter in venas quaſi vagientium adhuc animarum medulláſque deſcendant. Et quia ſunt ibi quędam quę ſuboffendant animos ignaros & negligētes ſui, quę maxima turba eſt, popularitėr accuſari poſſunt: defendi autem populariter propter myſteria quæ his continentur, non à multis admodum poſſunt. Qui vero pauci hoc facere nouerunt, non amant propatula & famigerula quædam in diſputatione certamina, & ob hoc minime noti ſunt, niſi his qui eos inſtantiſſime L
requirunt. De hac igitur Manichæorum temeritate qua vetus teſtamētum & catholicam fidem reprehendunt, accipe obſecro quæ me moueant. Opto autem ac ſpero te hoc animo acceptur ū, quo à me dicuntur. Scit autem deus, cui nota ſunt arcana conſcientię meę, nihil me in hoc ſermone malicioſè agere, ſed vt exiſtimo accipiendū eſſe, veri probandi cauſa: cui vni rei viuere iam diu ſtatuimus, & incredibili ſolicitudine: ne mihi errare vobiſcum facillimum fuerit, iter autem rectum tenere vobiſcum ſit, ne durius loquar, difficillimum. Sed pręſumo ꝙ & in hac ſpe, qua ſpero vos viam ſapientiæ mecū obtenturos, non me deſeret ille cui ſacratus ſum: quem dies noctesq; intueri conor: & quoniā propter peccata mea, propterq; conſuetudinē plagis veternoſarum opinionū ſauciatum oculum animę gerens, inualidum me eſſe cognoſco, ſæpe rogo cum lachrymis. *Cōparatio.* Et quēadmodum poſt longam cęcitatem ac tenebras luminibus vix apertis, & adhuc lucem palpitādo atq; auerſando, quā tamen deſiderant, recuſantibus, præſertim ſi eis ſolem iſtum quiſpiam conetur oſtendere: ita mihi nunc euenit, non neganti eſſe ineffabile quoddam & ſingulare animę bonū, quod mente videatur, & me ad contem- M
plandū nondum eſſe idoneum cum fletu & gemitu cōfitenti. Non me ergo deſeret, ſi nihil fingo, ſi officio ducor, ſi veritatē amo, ſi amiciciam diligo, ſi multū metuo ne fallaris.

Quadruplex ſcripturarū intellectus. Cap. III.

Omnis igitur ſcriptura, quę teſtamentum vetus vocaī, diligenter eā noſſe cupiētibus quadrifariā tradiī, ſecūdū hiſtoriam, ſecundū ætiologiā, ſecundum analogiam, ſecundum allegoriam. Ne me ineptum putes, Gręcis nominibus vtentem. Primum quia ſic accepi, nec tibi hoc aliter audeo intimare q̄ accepi. Deinde tu quoq; animaduerteris, non eſſe harum rerum apud nos vſitata nomina: quæ ſi fabricaſſem interpretando, eſſem profecto ineptior: ſi autem circūloquerer, minus eſſem in diſſerēdo expeditus. Id tantū oro credas, quoquo modo errē, nihil à me inflato ac tumido fieri. Secundū hiſtoriā ergo traditur cum docetur quid ſcriptū aut quid geſtum ſit: quid non geſtum, ſed tantummodo ſcriptum quaſi geſtū ſit. Secundum ętiologiam, cum oſtenditur quid, qua de cauſa vel factum vel dictum ſit. Secundum allegoriā, cum docetur non ad literam eſſe accipienda quædam quę ſcripta ſunt, ſed figurate intelligēda. His omnibus modis dominus noſter Ieſus Chriſtus & Apoſtoli vſi ſunt. Nam de hiſtoria illud ſumptū eſt,

A eſt, cum obiectum eſſet, ꝙ die ſabbati diſcipuli eius ſpi-
Matth. 12. cas euulſiſſent: Nō legiſtis, inquit, quod fecit Dauid cū
1. Reg. 21. eſuriret & qui cum eo erant, quo modo intrauit in do-
mum dei, & panes propoſitionis manducauit, quos nō
licebat ei manducare, neq; eis qui cum eo erant, niſi ſo-
lis ſacerdotibus? Ad ætiologiam vero illud pertinet, ꝙ
Matth. 19. cum Chriſtus prohibuiſſet vxorem abiici, niſi fornica-
tionis cauſa, relatūq; eſſet ab interrogantibus, Moyſem
libello dato repudij permiſiſſe licentiam, Hoc, inquit,
Moyſes fecit propter duriciam cordis veſtri. Hic enim
cauſa reddita eſt, cur illud à Moyſe pro tempore bene
permiſſum ſit, vt hoc quod Chriſtus pręcipiebat, alia iā
tempora demonſtrare videretur. Horum autem tem-
porum vices atq; ordinem, mira quadam diuinę pro-
uidentiæ diſpoſitione digeſtum atq; compoſitum, lon-
gum eſt explanare. Iam porrò analogia, qua vtriuſq; te-
ſtamēti congruentia perſpicitur, quid ego dicam vſos
fuiſſe omnes quorum authoritati illi cedūt: cum ſecum
ipſi conſiderare poſſint, q̃ multa ſoleant dicere immix-
† immiſſa. ta † eſſe ſcripturis diuinis, à neſcio quibus corruptori-
B bus veritatis? Quæ vox mihi ſemper quidem etiam cū
eos audirem inualidiſſima viſa eſt: nec mihi ſoli, ſed et-
iam tibi: nam bene memioi, & nobis omnibus, qui pau-
lo maiorem diligentiam in iudicando habere conaba
mur, q̃ turba credentiū. Nūc vero poſteaquā mihi ſunt
expoſita atq; enodata multa quæ me maxime mouebāt,
ea ſcilicet in quibus illorū plerūq; ſe iactat, & quo ſecu-
rius ſine aduerſario eo effuſi⁹ exultat oratio: nihil mihi
videtur ab eis impudētius dici, vel vt mitius loquar, in-
curioſi⁹ & imbecillius, quā ſcripturas diuinas eſſe cor-
ruptas: cum id nullis in tam recenti memoria extanti-
bus exemplaribus poſſint conuincere. Si coim dicerēt,
eas ſibi penitus accipiendas non putaſſe, ꝙ ab eis eſſent
conſcriptę: quos verum ſcripſiſſe non arbitrarentur, eſ-
ſet vtcumque tergiuerſatio eorum tectior, vel error hu-
manior. Hoc enim de illo libro fecerunt, qui Actus A-
poſtolorum inſcribitur, quod eorum conſilium, cū me-
cū ipſe pertracto, nequeo ſatis mirari. Non enim ſapien
tiā hominum in hac re, ſed cor mediocre deſidero. Tā-
ta enim liber iſte habet quæ ſimilia ſint his quæ accipi-
unt, vt magnę ſtulticię mihi videatur, non & hunc ac-
cipere, & ſi quid ibi eos offendit, falſum atq; immiſſum
dicere. Aut ſi talis oratio impudens eſt, ſicuti eſt, cur in
C Pauli epiſtolis, cur in quatuor Euangelij libris ea valere
aliquid putent, in quibus haud ſcio an multo plura ſint
proportione, q̃ in illo libro eſſe potuerunt, quę à cor-
ruptoribus interiecta credi volunt? Sed nimirum illud
eſt quod mihi videtur, quod peto placidiſſimo & ſere-
niſſimo iudicio mecum conſideres. Noſti enim ꝙ au-
thoris ſui Manichæi perſonam in Apoſtolum nume-
rum inducere molientes dicunt ſpiritum ſanctū quem
dominus diſcipulis ſe miſſurū eſſe promiſit, per ipſum
Act. 2. ad nos veniſſe. Itaq; ſi illos Actus Apoſtolorum accipe-
rent, in quibus euidenter aduentus ſancti ſpiritus præ-
dicatur, nō inuenirent, quo modo id immiſſum eſſe di-
cerent. Volunt enim neſcio quos corruptores diuino-
rū librorū ante ipſius Manichęi tempora fuiſſe. Corru-
piſſe autē illos, qui Iudęorum legem Euangelio miſcere
cupiebāt. Hoc autem de ſpiritu ſancto dicere nequeūt,
niſi forte diuinaſſe illos aſſerāt, & poſuiſſe in ſuis libris
quod contra futurum aliquando Manichæum, qui ſpi-
ritum ſanctum per ſe miſſum eſſe diceret, proferretur.
Verū de ſpiritu ſācto aliàs planius aliquid eloquemur.
Nunc ad hoc quò intenderam redeamus. Nam & hiſto
riam veteris teſtamenti, & ętiologiam & analogiam in

nouo teſtamēto inueniri ſatis, vt puto eſt demonſtratū: D
de allegoria reſtat oſtendere. Ipſe liberator noſter in
Euangelio allegoria vtitur ex veteri teſtamento, Gene- *Matt. 12.*
ratio, inquit, hæc ſignum quærit, & non dabitur ei niſi
ſignum Ionę Prophetæ. Sicut enim Ionas in ventre ceti
tribus diebus & tribus noctibus fuit, ſic & filius hominis
tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terræ. Nā
quid ego de Apoſtolo Paulo dicam? qui etiā ipſam Ex-
odi hiſtoriam futurę Chriſtianæ plebis allegoriā fuiſſe
ſignificat ad Corinthios epiſtola prima, Nolo autē vos *1. Cor. 10.*
ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nube fue
runt, & omnes per mare tranſierūt, & omnes in Moyſe
baptizati ſunt in nube & in mari: & omnes eundem ci
bum ſpiritalem manducauerunt, & omnes eundem po
tū ſpiritalem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali, cō-
ſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. Sed non
in pluribus eorū beneplacuit deo, Proſtrati ſūt enim in
deſerto. Hęc autem figuræ noſtræ fuerunt, vt non ſimus
cupidi malorum, ſicut & illi concupierunt. Neq; idola
colamus, ſicut quidā ex illis, ſicut ſcriptum eſt, Sedit po *Exod. 32.*
pulus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Neq; E
fornicemur, ſicut quidam ex illis fornicati ſunt, & ceci- *Nume. 25.*
derunt vna die vigintitria milia hominum. Neque ten
temus Chriſtum, ſicut quidam eorum teotauerunt, & à *Nume. 21.*
ſerpentibus interierūt. Neq; murmuremus, ſicut quidā
ex illis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. *Iudith. 8.*
Omnia autem iſta in figura contingebant illis. Scripta
autem ſunt ad correptionem noſtram, in quos fines ſe-
culorum deuenerunt. Eſt item apud Apoſtolum allego
ria quædam ſanè ad cauſam maxime pertinens, ideo ꝙ
iidem ipſi eam in diſputando proferre atque oſtentare
conſueuerunt. Idē enim Paulus dicit ad Galatas, Scrip- *Gala. 4.*
tū eſt enim ꝙ Abraham duos filios habuit, vnū de an- *Gene. 21.*
cilla, & vnum de libera: ſed is qui de ancilla, ſecundum
carnē natus eſt: qui autem de libera, per promiſſionem:
quę ſunt per allegoriam dicta. Nam hæc ſunt duo teſta
menta, vnum quidem de monte Sina in ſeruitutē gene
rans, quod eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, qui
confinis ei quę nunc eſt Hieruſalem, & ſeruit cum filiis
ſuis, Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ
eſt mater omnium noſtrum. Hic igitur illi homines ni-
mium mali, dum fruſtrare legem conantur, eas ſcriptu-
ras approbare nos cogunt. Attendunt enim quod di-
ctum eſt, in ſeruitute eſſe eos qui ſub lege ſunt, & id vl-
timum præ cæteris ventilant, Euacuati eſtis à Chriſto F
qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Nos hęc om *Gala. 5.*
nia vera eſſe concedimus, nec illam legem neceſſariam
eſſe dicimus, niſi eis quibus eſt adhuc vtilis ſeruitus: id-
eoq; vtiliter eſſe latam, ꝙ homines qui reuocari à pecca
tis ratione non poterant, tali lege coërcendi erant, pœ-
narum ſcilicet iſtarum, quæ videri ab ſtultis poſſunt, mi
nis atq; terroribus: à quibus gratia Chriſti cum liberat,
non legem illam damnat, ſed aliquando nos obtempe
rare ſuę charitati, non ſeruire timori legis inuitat. Ipſa
eſt gratia: id eſt, beneficiū, quod non intelligunt ſibi ve-
niſſe diuinitus, qui adhuc eſſe cupiūt ſub vinculis legis.
Quos merito Paulus obiurgat tanquam infideles, quia
à ſeruitute cui certo tēpore iuſtiſſima dei diſpoſitione
ſubiecti erant, iam per dominum noſtrum Ieſum ſe li-
beratos eſſe nō credunt. Hinc eſt illud eiuſdē apoſtoli,
Lex enim pædagogus noſter erat in Chriſto. Ille igitur
pędagogum dedit hominibus quē timerent, qui magi- *Gala. 3.*
ſtrū poſtea, quē diligerent. In quibus tamen legis præ- *1. Reg. 14.*
ceptis atque mandatis, quibus nunc Chriſtianos vti fas *Exo. 20.*
eſt, quale vel ſabbatum eſt, vel circumciſio, vel ſacrificia *Gene. 17.*
& ſi

G & ſi quid huiuſmodi eſt: tanta myſteria continẽtur, vt
omnis pius intelligat nihil eſſe pernicioſius, q̃ quicqd
ibi eſt accipi ad literã: id eſt, ad verbum: nihil autem ſa-
lubrius quàm ſpiritu reuelari. Inde eſt, Litera occidit, ſpi
2. Cor. 3. ritus autem viuificat. Inde eſt, Idipſum velamen in le-
ctione veteris teſtamenti manet, quod non reuelatur,
quoniã in Chriſto euacuatur. Euacuatur nãq; in Chri-
ſto non vetus teſtamentũ, ſed velameo eius, vt per Chri
ſtum iotelligatur, & quaſi denudetur, quod ſine Chriſto
obſcurũ atq; adopertũ eſt. Statim quippe idẽ apoſtolus
Vbi ſupra ſubiicit, Cũ autẽ tranſieris ad Chriſtũ auferet̃ velamen.
Nõ enim ait, aufert̃ lex, aut teſtamentũ vetus: Non igit̃
per domini gratiã tanquã inutilia ibi tegerentur, ablara
ſunt, ſed tegmen potius quo vtilia tegebantur. Hoc mo
do agitur cum his qui ſtudioſe ac pie, non turbide atq;
improbe ſcripturarum illarum ſenſum requirũt, demõ-
ſtrãturq; ſedulo & ordo rerum, & cauſę factorum atq;
dictorum, & veteris teſtamenti ad nouũ tanta congruẽ
tia, vt apex nullus, qui nõ conſonet relinquatur: & figu-
rarũ tanta ſecreta, vt omnia quę interpretando eruun-
tur, miſeros eſſe cogant fateri, qui hæc volunt aotè con
H demnare quàm diſcere. Sed vt omiſſa interim altitu
Trifariam dine ſcientiæ, ſic agam tecum quo modo agendũ arbi-
errari. tror cum familiari meo: id eſt, ſicut ego poſſum, nõ ſic-
Cap. IIII. ut doctiſſimos viros poſſe miratus ſum, Tria genera
Tria gene- ſunt erroris, quibus homines errant cum aliquid legũt.
ra erroris De ſingulis dicam. Primũ genus eſt in quo id quod fal-
circa lecti- ſum eſt verũ putatur, cum aliud qui ſcripſit putauerit.
onem ſcrip- Alterum eſt quãuis non tam late patens, non tamen mi
turarum. nus noxium, cum id quod falſum eſt verum putatur, id
tamen putatur, quod etiam ille qoi ſcripſit putauit. Ter-
tium eſt, cum ex alieno ſcripto intelligitur aliquid veri,
cum hoc ille qui ſcripſit nõ intellexerit. In quo genere
non parum eſt vtilitatis, imo ſi diligentius conſideres,
totus legendi fructus eſt integer. Primi generis exem-
plũ eſt, vt ſi quiſquam, verbi gratia, dicat & credat Ra-
damanthum apud inferos audire ac diiudicare cauſas
Aeneid. 6. mortuorum, eo ꝙ Maronis in carmine id legerit. Hic
enim errat duobus modis, ꝙ & rem non credendam
credit, neq; id putandus eſt crediſſe ille quẽ legit. Al-
terum genus animaduerti ſic poteſt, ſi quis quia Lucre-
tius animã ex atomis eſſe ſcribit, eamq; poſt moriem in
eaſdem atomos ſolui atq; interire, id verum ac ſibi cre-
dendum arbitretur. Nam & hic non minus miſer eſt, ſi
de re tanta id quod falſum eſt pro certo ſibi perſuaſit,
I quãquã id Lucretius, cuius libris deceptus eſt, opinatus
ſit. Quid enim huic prodeſt de authoris ſententia certũ
eſſe, quando ſibi eum non per quem erraret, ſed cũ quo
erraret elegerit? Tertio generi eſt illud accõmodatũ, ſi
quis Epicurum lecto eius in libris aliquo loco, vbi con-
tinentiam laudat, in viriute illum ſummum bonum po
ſuiſſe aſſeueret, & ideo non eſſe culpandum. Huic enim
quid obeſt error Epicuri, ſi ſummum bonum hominis,
voluptatem ille corporis credit, cum iſte non ſe dede-
rit tam turpi noxiæq; ſententiæ, neq; ob aliam cauſam
ei placeat Epicurus, niſi ꝙ eum ſenſiſſe non putat, quod
ſentiri nõ oporteat? Hic error non modo bumanus eſt,
ſed ſępe etiam bomine digniſſimus. Quid enim ſi mihi
de aliquo quem diligerem nunciaretur, ꝙ ſibi cum eſſet
barbatus puericiam atque infantiam ita placere multis
audientibus dixerit, vt etiam iurauerit ſe ſimiliter velle
viuere, idq; ita mihi probaretur, vt impudenter negarẽ,
nõ reprehendendus viderer, ſi eum exiſtimarẽ cum hoc
diceret ſignificare voluiſſe, ſibi placere innocentiam, &
ab eis, quibus hominum genus inuolueretur cupiditati-
bus animum alienum, & ex eo illum magis magiſq; di- K
ligerem, q̃ antea diligebam, etiam ſi fortaſſe ille io pue-
rorum ætatibus libertatem quandam in ludendo & ci-
bãdo, atq; ignauum ocium ſtultus adamaſſet? Fac enim
eum eſſe defunctum poſtquam boc mihi nunciatum
eſt, nec interrogari à me potuiſſe quicquam vt aperiret
ſententiam ſuam: eſſet ne quiſquam tam improbus qui
mihi ſuccenſeret, cum hominis laudarem propoſitũ &
voluntatem per illa ipſa verba quæ acceperam? Quid ꝙ
etiam iuſtus rerum exiſtimator non dubitaret fortaſſe
laudare opinionem ac volũtatem meam, cum & inno-
cẽtia mihi placeret, & homo de homine in re dubia be
ne potius exiſtimarem, cum etiam male diceret? Quæ *Scriptura*
cũ ita ſint, audi etiam earũdem ſcripturarum totidem *veritas.*
conditiones & differentias. Nã neceſſe eſt totidem oc- *Caput V.*
currant. Aut enim vtiliter ſcripſit quiſpiam, & non vti-
liter ab aliquo intelligitur. Aut vtrũq; inutiliter fit, aut
vtiliter intelligit lector, cũ ille contrà qui legitur ſcrip-
ſerit. Horũ trium primum non improbo, vltimum nõ
curo. Nã neq; poſſum reprehendere hominẽ, qui nulla L
ſua culpa male intellectus eſt: nec moleſte habere quẽ-
quã legi, qui verum non viderit, cum obeſſe legentibus
nihil videam. Vnum igitur genus eſt probatiſſimum, &
quaſi purgatiſsimũ, cum & bona ſcripta ſunt, & in bo-
nam partem accipiuntur à legentibus. Id quoque tamẽ
adhuc in duo diuiditur, non eoim penitus excludit er-
rorem. Nam euenit plerũq;, vt cum bene ſenſerit ſcrip-
tor, bene etiam lector ſentiat, ſed aliud q̃ ille, & ſępe
melius, ſępe inferius, vtiliter tamen. Cum autem & boc
ſentimus quod ille quem legimus, & id eſt, vitæ bene a-
gendę accõmodatiſsimũ, cumulatiſſime ſeſe habet ve-
ritas, nec aliunde aperitur falſitatis locus. Quod genus
cũ de rebus obſcuriſſimis lectio eſt, rariſsimũ omnino
eſt, neq; id mea ſententia liquido ſciri, ſed tantummo-
do credi poteſt. Quibus enim argumentis abſentis vel
mortui hominis voluntatem ita colligam, vt de illa iu-
rare poſſim: cum etiam ſi pręſens interrogaretur, multa
eſſe poſſent, quę ſi malus non eſſet officioſiſſime abſcõ-
deret? Illud autem oihil ad rem cognoſcendam valere
arbitror, qualis fuerit ille qui ſcripſit: honeſtiſſime tamẽ
bonus credit̃, cuius literis generi humano poſteritatiq;
conſultum eſt. Quãobrem vellem mihi iſti dicerent, in
quo genere ponant, eccleſię catholicę quem putãt erro
rem. Si in primo, graue omoino crimẽ, ſed defenſionẽ
longinquam non requirit, ſatis eſt enim negare, ita noa
intelligere, vt illi cum inuehuntur exiſtimant. Si in ſe-
cundo, non minus graue eſt, ſed eadẽ voce refellentur: M
Si in tertio, nullum crimẽ eſt Age, ac deinde ſcripturas
ipſas conſidera. Quid enim in libris obiiciunt veteris,
quod dicitur teſtamenti? Nunquid nam ꝙ boni ſunt,
ſed male intelligũtur à nobis? At eos ipſi non accipiũt.
An quia nec boni ſunt, nec bene accipiuntur? At hoc ſu
perior defenſio ſatis expugnat. An illud dicent, quãuis
bene à vobis accipiant̃, mali ſunt tamen? Quid eſt aliud
viuos cum quibus res agitur aduerſarios abſoluere, atq;
olim mortuos cum quibus nulla cõtentio eſt accuſare?
Ego quidẽ illos viros & omnia vtiliter memoriæ man
daſſe, & magnos ac diuinos fuiſſe, & illã legẽ dei iuſſu
ac voluntate promulgatam eſſe & conditam credo: &
id quamquam perpauca eius generis librorum ſciam,
perſuadere tamẽ facile poſſum, ſi mihi ęquus & minime
pertinax animus adhibeatur: atque id faciam, cum co-
pia nobis data fuerit beneuolarũ aurium, ac mentis tuę:
ſed hoc cum potero. Nunc autem nõnne mihi ſatis eſt,
quoquo modo ſe iſta res habeat, deceptum non fuiſſe?

Teſtor

Sacra ſcriptura prius amanda quã diſcẽda. Ca. VI.

A Teſtor Honorate conſcientiam meam,& puris animis inhabitantem deum, nihil me exiſtimare prudentius,caſtius,religioſius,q̃ ſunt illæ ſcripturę omnes,quas teſtamenti veteris nomine catholica Eccleſia retinet. miraris, noui. Non enim diſſimulare poſſum longe aliter nubis fuiſſe perſuaſum. Sed nihil eſt profecto temeritatis plenius,quæ nobis tunc pueris ioerat,q̃ quoromcumq; librorum expoſitores deſerere, qui eos ſe tenere ac diſcipulis tradere poſſe profitentur,& eorum ſeotentiam requirere ab his qui conditoribus illorum atque authoribus acerbiſſimum,neſcio qua cogente cauſa,bellum indixerunt. Quis enim ſibi vnquaoi libros Ariſtotelis reconditos,& obſcuros ab eius inimico expooeodos putauit,vt de his loquar diſciplinis, in quib⁹ lector fortaſſe ſine ſacrilegio labi poteſt? Quis deoiq; geometricas literas Archimedis legere, magiſtro Epicuro, aut diſcere voluit: Cõtra quas ille multũ pertinaciter, nihil earum quantum arbitror iotelligens,diſſerebat? Ao iſtæ ſcripturæ legis planiſſimæ ſunt,in quas iſti quaſi vulgo expoſitas impetum faciunt fruſtra & inaniter? Qui mi-
B hi ſimiler videotur illi mulierculæ, quam iidem ipſi ſolent deridere,quę irata φ ei ſol iſte laudaretur,& à Manichæa quadam fœmina colendus commendaretur,vt erat religioſe ſimplex, concita exiliuit: & eũ locum quẽ ſol per feneſtram illuſtrauerat, crebro pede percutieos, ecce ſolem deũq; tuum calco clamare cœpit:ſtulte omnino atque muliebriter, quis negat? Sed nonoe tibi tales videntur iſti,qui ea quæ non intelligũt, aut cur,aut omnino qualia ſunt, quãuis iacentibus ſimilia, ſubtilia tamen intelligentibus atque diuioa, magno impetu orationis maledictiſq; lacerãtes,quia eis imperiti plaudũt, aliquid ſe proficere exiſtimant? Quicquid eſt,mihi crede, in ſcripturis illis, altum & diuinum eſt:ineſt omnino veritas & reficiendis inſtauraodiſq; animis accommodatiſſima diſciplina: & planè ita modificata,vt nemo inde haurire oon poſſit quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ad haurieodũ deuote ac pie, vt vera religio poſcit,accedat. Quod vt tibi probem, multis rationibus & lõgiore oratione opus eſt, Agẽdum enim tecum prius eſt vt authores ipſos non oderis,deinde vt ames:& hoc agendum quouis alio modo potius,q̃ exponẽdis eorum ſen-
C tẽtiis & literis. Propterea quia ſi Virgilium odiſſemus, imò ſi non eum priuſquam intellectus eſſet maiorum noſtrorum comoiendatione diligeremus,nũquam nobis ſatisfieret de illis eius quæſtiunibus innumerabilib⁹, quibus Grammatici agitari & perturbari ſolent. Nec ao direnius libenter,qui cum eius laude illas expediret,ſed ei faueremus,qui per eas illum erraſſe ac deliraſſe conaretur oſtendere. Nuoc vero cum eas multi ac varie pro ſuo quiſq; captu aperire conentur, his potiſſimum plauditur,per quorum expoſitionem melior inuenitur poëta,qui non ſolum nihil peccaſſe,ſed nihil non laudabiliter cecinifſe, ab eis etiam qui illum noo intelliguot, creditur. Itaque in quæſtiuncula magiſtro deficienti, & quid reſpondeat non habenti,ſuccenſemus potius,q̃ illum mutum vicio Maronis putamus. Iam ſi ad defenſionem ſuam peccatum tanti authoris aſſerere voluerit, vix apud eũ diſcipuli vel datis mercedibus remanebũt. Quantum erat vt ſimilem beneuolentiam prębèremus eis,per quos locutum eſſe ſpiritum ſanctum tam diuturna vetuſtate firmatum eſt? Sed ſcilicet intelligentiſſimi adoleſcentes, & miri rationum exploratores,non euoluris ſaltem illis literis, non quæſitis magiſtris, non aliquantum noſtra tarditate accuſata, non deniq; vel mediocri corde cõceſſo,eis qui eiuſmodi literas per totum orbem tam longo tempore legi cuſtodiri tractariq; vo- D
lueruot, oihil apud illos credeodũ putauimus,eorũ qui iſtis inimici infeſtiq; ſunt, voce cõmoti,apud quos falſa pollicitatione rationis, inaudita milia fabularũ credere & colere cogeremur.

De ſcripturis nõ temere iudicandum. Cap. VII.

Sed nunc quod inſtitui peragã ſi poſſum,& ſic apud te agam,vt fidem catholicam noo interim aperiam, ſed ad ſcrutãda eius magna myſteria,eis quorum animæ ſibi curæ ſunt,ſpem diuini fructus & inueniendę veritatis oſtendam. Nemo dubitat eũ, qui veram religionem requirit,aut iam credere immortalem eſſe animam cui proſit illa religio, aut etiam idipſuoi in eadẽ religione velle inuenire. Animæ igitur cauſa omois religio. Nam corporis natura quoquo modo ſe habeat, nullam curam ac ſolicitudinẽ incutit ei, præſertim poſt oiortem, cuius anima tenuerit quo beata ſit. Animæ igitur cauſa vel ſolius,vel maxime vera,ſi qua eſt,religio conſtituta eſt. Hæc autem anima,videro quam ob cauſam,& obſcuriſſimõ eſſe cõfiteor, errat tamen ac ſtulta eſt vt videmus, donec adipiſcatur percipiatq; ſapientiã,& fortaſſe ipſa eſt vera religio. Num te ad fabulas mitto? nũ aliquid cogo te [temere] credere? E
Animã noſtram dico errore ac ſtulticia irretitã & demerſam, viam ſi qua eſt, quærere veritatis. Si boc io te non eſt,da veniã, & participare mecũ,quęſo, ſapiẽtiam tuã,ſin id quod dico agnoſcis in te, ſimul obſecro quęramus verũ. Puta nos adhuc neminem audiſſe cuiuſpiã religionis inſinuatorẽ. Ecce res noua eſt à nobis negociumq; ſuſceptum, Quęrẽdi ſunt,credo,huius rei,ſi vlla eſt,profeſſores. Fac nos reperiſſe alios aliud opinantes, & diuerſitate opinionum ad ſe quẽq; trahere cupiẽtes, Sed inter hos excellere famæ interim celebritate quoſdam atq; omniũ penè occupatione populorũ. Verũ iſti verum teoeãt,magna quæſtio eſt. Sed oõnne prius ſunt explorãdi, vt quãdiu erramus,ſiquidẽ homines ſumus, cum ipſo genere humano errare videamur? At eoim apud paucos quoſdam eſt veritas. Scis ergo iam quæ ſit, ſi ſcis apud quos ſit. Nõnne dixeram pauloãte,vt quaſi rudes quæreremus? Sed ſi ex ipſa vi veritatis paucos eã tenere coniectas, qui vero ſint,neſcis: quid ſi ita pauci ſunt qui verum ſciuot,vt authoritate ſua multitudinem teneãt,vnde ſe in illa ſecreta expedire,& quaſi eliquare paucitas poſſit? Nõnne videmus quàm pauci ſummam eloquentiam conſequantur,cũ per totum orbem rhetorum ſcholæ adoleſcentium gregibus perſtrepant? Nun- F
quid oam imperitorum perterriti multitudine,quicũq; boni oratores euadere volũt, Cęcilij ſibi potius,aut Erucij orationibus,q̃ Tullianis nauandã operã exiſtimarũt? Hæc appetuot omnes,quæ maiorum authoritate firmata ſunt. Eadem imperitorum turbæ diſcere moliuntur, quæ à paucis doctis diſcenda recepta ſuot. Aſſequuntur autem perpauci, agũt pauciores, clareſcunt pauciſſimi. Quid ſi tale quiddam eſt vera religio? Quid ſi multitudo imperitorũ frequentat eccleſias: ſed oullum augmẽtum eſt, ideo neminem illius myſteriis factum eſſe perfectum? & tameo ſi tam pauci ſtuderent eloquentiæ, q̃ pauci ſunt eloquentes, nunquã nos parentes noſtri magiſtris talibus commẽdandos putarent. Cum igitur ad hæc ſtudia nos multitudo inuitauerit, quę imperitorũ parte copioſa eſt,vt id quod pauci adipiſci poſſunt adamaremus: cur nobis eſſe ſimilem in religione nolum⁹ cauſam, quam cum magno animę diſcrimine fortaſſe contemnimus? Si enim veriſsimus & ſyoceriſsimus dei cultus,quãuis ſit apud paucos, apud eos tamen eſt quib⁹ multitudo, quãquam cupiditatibus inuoluta, & à puritate intelligẽtię remota, conſentit: quod fieri poſſe quis dubitet?

G dubitet?quęro, ſi quis temeritatē vecordiamq; noſtrā ar
guat, ꝙ non apud eius magiſtros eam diligenter inue-
ſtigamus,cuius inueniēdę nobis magna cura ineſt,quid
reſpondere poſſumus? Deterruit me multitudo. Cur ab
ſtudio artiū liberaliū, vix huic pręſenti vitæ aliquid cō-
modi afferētium,cur ab inquirenda pecunia, cur ab ho
nore adipiſcendo, cur deniq; à comparāda & retinēda
bona valetudine,poſtremo cur ab ipſa beatę vitæ appe
titione,cum hi omnes occupentur,pauci excellāt,nulla
deterruit multitudo?At abſurda ibi dici videbant̄.Qui-
bus aſſerentibus? Nempe inimicis,qualibet cauſa,quali-
bet ratione, non enim hoc nunc quęritur,tamen inimi-
cis. Cū legerē,per me ipſe cognoui.Itáne eſt?Nulla im-
butus poëtica diſciplina,Tereotianū Maurū ſine magi-
ſtro attingere nō auderes. Aſper,Cornutus,Donatus &
alij innumerabiles requiruntur, vt quilibet Poëta poſſit
intelligi, cuius carmina & theatri plauſus videntur cap
tare:tu in eos libros,qui quoquo modo ſe habeant ſan-
cti tamen diuinarumq; rerum pleni propè totius gene-
H ris humani confeſſione diffamantur,ſine duce irruis,&
de his ſine præceptore audes ferre ſententiā: nec ſi tibi
aliqua occurrunt quæ videantur abſurda, tarditatē tuā
& putrefactū tabe huius mundi animū,qualis omnium
ſtultorum eſt, accuſas potius q̄ eos qui fortaſſe à talibus
intelligi nequeunt. Quæreres aliquē pium ſimul & do-
ctum,vel qui tales eſſe multis cōſentientibus diceretur,
cuius & pręceptis melior,& doctrina peritior fieres.Nō
facile reperiebatur, cū labore inueſtigaretur: Deerat in
ea terra quē incolebas. Quæ cauſa vtilius cogeret pere-
grinari? Incōtinenti proſſus latebat,aut non erat,naui-
garetur: ſi in propinquo trans mare non inueniebatur,
progredereris vſq; ad illas terras, in quibus ea quæ illis
libris cōtinentur,geſta eſſe dicuntur. Quid tale fecimus
Honorate? & tamen religionem fortaſſe ſanctiſſimam,
adhuc enim quaſi dubitādū ſic loquor,cuius opinio to-
tum iam terrarū orbem occupauit, miſerrimi pueri pro
noſtro arbitrio iudicioq; dānauimus. Quid ſi illa quæ
nonnullos imperitos in eiſdē ſcripturis videntur offen
dere, eò ſunt ita poſita, vt cum res abhorrentes à ſenſu
qualiumcumq; hominum,nedum prudentium atq; ſan
ctorum legerētur, ſecretā ſignificationē multò ſtudio-
ſius quęreremus? Nónne cernis vt catamithū bucolicū,
cui paſtor durus effluxit,conentur homines interpreta-
I ri:& Alexim puerum,in quem Plato etiam carmē ama-
torium feciſſe dicitur, neſcio quid magnū ſignificare,
ſed imperiturū iudiciū fugere affirmant, cum ſine vllo
ſacrilegio Poëta vberrimus videri poſſit libidinoſas cā-
tiunculas edidiſſe? Sed reuera reuocabat nos atque pro-
hibebat à quęrendo, aut alicuius legis ſanctio,aut aduer
ſantiū potētia,aut ſacratorū perſona vilis,aut fama tur-
pis, aut inſtitutionis nouitas,aut occulta ꝓfeſſio. Nihil
horū eſt,omnia diuina & humana iura permittunt quæ-
rere catholicam fidem. Tenere autem & colere per hu-
manū certè ius licet,ſi de diuino quamdiu erramus, in-
certum eſt. Nemo imbecillitatem noſtram terret inimi
cus: quāquam veritas atq; animæ ſalus ſi diligēter quæ-
ſita vbi tutiſſime licet, inuenta non fuerit, cum quouis
diſcrimine quæri debeat: òmnium dignitatum & pote
ſtatū gradus, huic diuino cultui deuotiſſime inſeruiūt,
honeſtiſſimum eſt religionis nomen & pręclariſſimū.
Quid impedit tandem perſcrutari atq; diſcutere pia &
ſedula inueſtigatione,verū hic ſit illud quod ſynceriſſi-
me noſſe, & cuſtodire paucos neceſſe eſt, etiā ſi omniū
in id gentium voluntas fauorq; conſpiret? Quæ cum ita
ſint,fac nos vt dixi,nunc primum quærere, cui nam re-
ligioni animas noſtras purgandas inſtaurandasq; tra- K
damus. Proculdubio à catholica eccleſia ſumendū ex-
ordiū.Plures enim iā Chriſtiani ſunt, q̄ ſi Iudæi ſimula-
chrorum cultoribus adiungantur. Eorūdem autē Chri
ſtianorum cum ſint hæreſes plures,atq; omnes ſe catho
licos velint videri,alioſq; præter ſe hæreticos nominēt,
vna eſt eccleſia, vt omnes concedunt,ſi totū orbem cō
ſideres,refertior multitudine:vt autē qui nouerunt affir
mant, etiam veritate ſyncerior cæteris omnibus,ſed de
veritate alia quæſtio eſt. Quod autem quærentibus ſatis
eſt, vna eſt catholica, cui hæreſes aliæ diuerſa nomina
imponūt,cū ipſę ſingulæ propriis vocabulis quę negare
non audeāt appellentur. Ex quo intelligi datur iudican
tibus arbitris, quos nulla impedit gratia,cui† ſit catho- *†al. quòd*
licum nomē, ad quod omnes ambiunt, tribuendū. Sed *ei.*
ne id loquaciſſime aut ſuperfluo quiſpiam differēdum
putet,vna eſt certe,in qua ipſe quodā modo etiā huma
næ leges Chriſtianę ſunt. Nullum ergo hinc pręiudiciū
fieri volo,ſed exordiū quærēdi opportuniſſimum iudi-
co, Nō enim metuendum eſt,ne verus dei cultus nullo L
proprio robore innixus,ab eis quos fulcire debeat fulci
endus eſſe videat̄:ſed certe perfectę fœlicitatis eſt, ſi po
tuerit ibi verū inueniri,vbi & inquiſitio eius & retentio
ſecuriſſima eſt:ſi non potuerit, tū demum alio quocūq;
periculo adeundum atq; rimandum. His igitur con *Quæ via*
ſtitutis,quæ vt opinor ita iuſta ſunt,vt obtinere apud te *ad diſcipli*
iſtam cauſam quouis aduerſario debeam, edam tibi vt *nā pietatis*
poſſum, cuiuſmodi via vſus fuerim, cū eo animo quæ- *Cap. VIII.*
rerē verā religionem,quo nunc expoſui eſſe quęrendā. *Li.5. Cōfeſ-*
Vt enim à vobis trās mare abſceſſi, iam cunctabundus *ſio cap.8.*
atq; hæſitans,quid mihi tenendum,quid dimittendum *Li.5. Cōfeſ-*
eſſet: quæ mihi cunctatio indies maior oboriebatur, ex *ſio.c.3.& 6*
quo illum hominē,cuius nobis aduentus vt noſti ad ex-
plicanda omnia quę nos mouebant,quaſi de cœlo pro-
mittebatur, audiui, eūq; excepta quadam eloquētia talē
quales cæteros eſſe cognoui: rationem ipſe mecum ha-
bui, magnāq; deliberationē iam in Italia cōſtitutus, nō
vtrum manerem in illa ſecta,in quam me incidiſſe pœ-
nitebat,ſed quonam modo verum inueniendū eſſet,in
cuius amorē ſuſpiria mea nulli melius q̄ tibi nota ſunt.
Sępe mihi videbat̄ non poſſe inueniri, magniq; fluctus M
cogitationum mearum in Academicorum ſuffragium
ferebatur. Sæpe rurſus intuens quantum poteram,men-
tē humanam tam viuacem,tam ſagacem,tam perſpica-
cē,non putabam latere veritatem, niſi ꝙ in ea quærēdi
modus lateret, eūdēq; ipſum modum, ab aliqua diuina *Li.5. Cōfeſ-*
authoritate eſſe ſumendum. Reſtabat quęrere quæ nam *ſio.c.10. &*
illa eſſet authoritas, cū in tantis diſſenſionibus ſe quiſq; *lib. 6.c. 11.*
illam traditurum polliceretur. Occurrebat igitur inex-
plicabilis ſylua,cui demum inſeri multum pigebat, atq;
inter hæc ſine vlla requie, cupiditate reperiendi veri a-
nimus agitabatur. Diſſuebam me tamen magis magiſq;
ab iſtis, quos iā deſerere ꝓpoſuerā. Reſtabat autē aliud
nihil in tantis periculis,q̄ vt diuinā prouidentiā lachry
moſis & miſerabilibus vocibus,vt opem mihi ferret de-
precarer. Atq; id ſedulo faciebā, & iam ferè me cómo-
uerant nonnullę diſputationes Mediolanētis epiſcopi,
vt non ſine ſpe aliqua de ipſo veteri teſtamento multa *Li.5. Cōfeſ-*
quęrere cuperem, quę vt ſcis male nobis commendata *ſio. cap. 13.*
execrabamur. Decreuerāq; tamdiu eſſe catechumenus
in eccleſia,cui traditus à parentibus eram,donec aut in-
uenirē quod vellem,aut mihi perſuaderē non eſſe quæ-
rendum. Opportuniſſimū ergo me ac valde docilē tūc
inuenire poſſet, [ſi fuiſſet] qui poſſet docere. Hoc ergo *Li.5. Cōfeſ-*
modo & ſimili animę tuæ cura ſit, diu te quoq; affectū *ſio.cap. 14.*
vides,

A vides, & ſi iam ſatis tibi iactatus videris, finemq; huiuſmodi laboribus vis imponere, ſequere viam catholicæ diſciplinæ, quæ ab ipſo Chriſto per Apoſtolos ad nos vſque manauit, & ab hinc ad poſteros manatura eſt.

Credulus an ſonet in vicium. Cap. IX.

Ridiculum, inquis, iſtud eſt, cum omnes hanc ſe profiteantur tenere, ac docere. Profitentur hoc omnes hæretici; negare non poſſum, ſed ita vt eis quos illectant rationem ſe de obſcuriſſimis rebus polliceantur reddituros: eoq; catholicā maxime criminātur, quod illis qui ad eam veniunt præcipitur vt credant: ſe autem nō iugum credendi imponere, ſed docendi fontem aperire gloriātur. Quid, inquis, dici potuit, quod ad eorū laudem magis pertineret? Non ita eſt. Hoc enim faciunt nullo robore præditi, ſed vt aliquam cōcilient multitudinem nomine rationis. Qua promiſſa naturaliter anima gaudet humana, nec vires ſuas valetudinemq; conſiderās, ſauorū eſcas appetendo, quæ male cōmittuntur niſi valentibus, irruit in venena fallentium. Nam vera religio niſi credātur ea quæ quiſq; poſtea ſi ſe bene geſſerit dignúsque fuerit, aſſequatur atque percipiat, omnino ſine quodam graui authoritatis imperio iniri recte nullo pa B cto poteſt. Sed quæris fortaſſe, vel de hoc ipſo aliquam accipere rationem, qua tibi perſuadeatur, non prius rationē, quàm fidē te eſſe docendū. Quod facile poteſt, ſi modo æquū te præbeas. Sed vt cōmode fiat, volo quaſi reſpondeas interroganti. Et primo dicas mihi, quare tibi videatur nō eſſe credendum. Quòd ipſa, inquis, credulitas, à qua creduli nominātur, vicium quoddam mihi videtur eſſe, alioquin hoc nomē non pro conuicio obiectare ſoleremus. Nam ſi ſuſpicioſus in vicio eſt, eo quod non cōperta ſuſpicatur: quāto magis credulus, qui hoc à ſuſpicioſo differt, quod ille incognitis aliquam, iſte nullā tribuit dubitationem. Interim accipio hāc opinionem ac diſtinctionem. Sed ſcis etiam curioſum non nos ſolere appellare ſine cōuicio; ſtudioſum vero etiam cum laude. Quāobrem attende, ſi placet, etiā inter hæc duo quid tibi diſtare videatur. Id certe reſpondes, quod quāuis vterq; agatur magna cupiditate noſcēdi, curioſus tamē ea requirit, quæ nihil ad ſe attinent: ſtudioſus autē contra, quæ ad ſeſe attinent requirit. Sed quia nō negamus ad hominē pertinere coniugem ac liberos, & eorū ſalutem, ſi quiſpiā peregre poſitus, quemadmodum valeant ac ſeſe agant ſua coniunx ac liberi, omnes aduenientes C ſedulo percōtetur, magna vtiq; ducitur cupiditate noſcendi: & tamen hunc ſtudioſum non vocamus, qui & magnopere ſcire vult, & ea quæ ad ſe maxime pertinēt. Quare iam intelligis eo vacillare iſtam definitionem ſtudioſi, quod omnis quidem ſtudioſus ea noſſe vult quæ ad ſe pertinent, Non tamen omnis qui id agit ſtudioſus vocandus eſt, ſed qui ea quæ ad animū nutriendum liberaliter atq; ornandum pertinent, impenſiſsime requirit, eū ſtudentem recte appellamus, præſertim addētes, quid ſtudeat audire. Nam etiam ſuorum ſtudioſum poſſumus appellare, ſi ſuos tantum diligit: non tamen adiunctione nulla, communi nomine ſtudioſorū dignum putamus. Audiendi autem cupidum, quēadmodū ſe ſui haberent, non appellarē ſtudioſum audiendi, niſi gaudens fama bona, idipſum ſæpe vellet audire, ſtudentem vero etiam ſi ſemel. Refer nunc animum ad curioſum, & dic mihi, vtrum ſi quis fabellam libenter audiret, nihil ſibi omnino profuturam, id eſt, rerum ad ſe non pertinentiū, neq; id odioſe atq; crebro, ſed rariſſime ac modeſtiſſime, vel in conuiuio, vel in aliquo circulo, vllóve cōceſſu, videretúr ne tibi curioſus? Nō opinor, ſed certe habens illius rei curam, quam libenter audiret, profecto videretur. Quapropter etiā curioſi defi- D nitio, ea regula qua ſtudioſi emendanda eſt. Vide igitur vtrū & illa ſuperiora emendanda ſint. Cur enim nō & ſuſpicioſi nomine indignus† ſit, qui aliquando aliquid ſuſpicatur, & creduli, qui aliquando aliquid credit. Itaque vt inter ſtudentem alicuius rei, & omnino ſtudioſum, rurſumq; inter curam habentem atque curioſum, ita inter credentem & credulum plurimum intereſt.

†dignus.

Quare credulitas via eſt ad religionem. Cap. X.

Sed nunc vide, inquies, vtrum in religione credere debeamus. Neq; enim ſi cōcedimus aliud eſſe credere, aliud credulum eſſe, ſequitur vt nulla culpa ſit in religionibus credere. Quid enim ſi & credere & credulum eſſe vicioſum eſt, quemadmodū & ebrium & ebrioſum eſſe? Quod qui certum exiſtimat, nullum mihi habere poſſe amicum videtur. Si enim turpe eſt aliquid credere, aut turpiter facit qui amico credit, aut nihil amico credens, quo modo amicum, vel ipſum, vel ſe appellet non video. Hic fortaſſe dicas, Cōcedo aliquid aliquando eſſe credēdum: nunc expedi quo modo in religione turpe non ſit credere, antequam ſcire. Faciam ſi potero. Quocirca ex te quæro, quid exiſtimes in grauiore culpa eſſe, religionem tradere indigno, an id quod ab eis qui illam tradunt, dicitur credere? Si quem dicam indignum, nō intelligis, eum dico, qui ficto pectore accedit. Concedis, vt arbitror, magis culpandum eſſe, tali homini pandere, ſi qua ſunt ſancta ſecreta, quàm religioſis viris, de ipſa religione aliquid affirmantibus, credere. Neque enim te aliud reſpondere decuerit. Quare nunc fac putes eum adeſſe, qui tibi religionem ſit traditurus: quo E nam modo illi fidem facturus es, vero animo te accedere, neque quicquam in te quod ad hanc rem attinet doli atque ſimulationis eſſe? Dices, bona tua conſcientia nihil te fingere, quantis poteris idipſum aſſerens verbis, ſed tamen verbis. Non enim animi tui latebras, ita vt intime ſciaris, homo homini aperire poſſis. At ille ſi dixerit, Ecce credo tibi: ſed nónne eſt æquius vt etiā tu credas mihi, cum tu beneficium ſi aliquid veri teneo ſis accepturus, daturus ego? quid reſpondebimus, niſi eſſe credendum? Sed inquis, Nónne erat melius rationem mihi reddere, vt ea quocumq; me duceret, ſine vlla ſequerer temeritate? Erat fortaſſe: ſed cum res tanta ſit, vt deus tibi ratione cognoſcendus ſit, omnésne putas idoneos eſſe percipiendis rationibus, quibus ad diuinā intelligentiā mens ducitur humana, an plures, an paucos? Paucos, ais, exiſtimo. Horúmne in numero eſſe te credis? Non eſt meum, inquis, hoc reſpondere. Illius er- F go putas, etiam hoc tibi credere, quod quidē facit. Tu tantum memento, iam eum bis credidiſſe tibi incerta dicenti: te illi religioſe admonēti, ne ſemel quidē velle credere. Verum fac ita eſſe, & vero animo te ad accipiendam religionem accedere: & ita paucorum te eſſe hominum, vt rationes, quibus ad certā cognitionem vis diuina perducit̄ capere poſsis, quid cæteris hominibus, qui tā ſereno ingenio præditi non ſunt, negandam religionem putas? An eos pedetentim quibuſdam gradibus ad illa ſumma penetralia eſſe ducendos? Vides planè quid ſit religioſius. Neq; enim tibi quiuis homo in rei tantæ cupiditate vllo modo deſerēdus aut reſpuendus videri poteſt. Sed nónne cenſes, niſi primo credat ſe ad id quod inſtituit peruenturum, mentemq; ſupplicem præbeat, & quibuſdam magnis neceſſariiſq; præceptis obtemperans quadam vitæ actione perpurgetur, non eum eſſe aliter illa quæ pure vera ſunt adepturum? Cenſes profecto. Quid ergo iſtis, quorum de genere te eſſe iā credo, qui facillime diuina ſecreta, ratione certa

capere

G capere poſſunt, ſi hac via veniant, qua illi qui primitus credunt, nunquid tandem oherit? Non arbitror. Sed tamen ais, Quid eos morari opus eſt? Quia etſi facto ſibi nihil nocebunt, nocebunt tamen exemplo cæteris, Vix enim eſt qui de ſe taotum ſentiat, quantum poteſt. Sed qui minus excitandus eſt, qui amplius reprimendus: vene q; ille deſperatione fraogatur, neq; iſte præcipitetur audacia. Quod facile fit, ſi etiam hi qui valet volare, ne cui ſit periculo iouitamentum, pauliſper cogantur ioce dere, quà etiam cæteris tutum eſt. Hæc eſt prouidentia veræ religionis. Hoc iuſſum diuinitus, hoc à beatis maioribus traditum, boc ad nos vſque ſeruatum: hoc perturbare velle atque peruertere, nihil eſt aliud quàm ad veram religionem, ſacrilegã viam quærere. Quod qui faciunt, nec ſi eis concedatur quod volũt, poſſunt quò intendunt peruenire. Cuiuſmodi enim libet excellant ingeoio, niſi deus aſſit, humi repunr. Tunc autem adeſt, ſi ſocietatis humanę in deum tẽdentibos cura ſit. Quo gradu nibil firmius in cœlum reperiri poteſt. Ego quidem huic ratiooi non poſſum reſiſtere, Nam nihil ſine cognitione eſſe credendum, qui poſſum dicere? cum & amicicia, niſi aliquid credatur quod certa ratione demonſtrari non poteſt, omnino nulla ſit, & ſæpe diſpen-

H ſatoribus ſeruis ſine vlla culpa dominorũ credatur. In religione vero quid iniquius fieri poteſt, q̃ vt Dei antiſtites nobis non fictum animum pollicẽtibus credant, nos eis pręcipientibus nolimus credere? Poſtremo quæ poteſt eſſe via ſalubrior, q̃ idoneum primo fieri percipiendæ veritatis, adhibendo bis fidem, quæ ad pręcolendum & ad præcurandum animum ſunt diuinitus conſtituta? Aut ſi iam prorſus idooeus ſis, circumire potius aliquantum quà tutiſſimum eſt ingredi, q̃ & tibi eſſe authorẽ periculi, & cęteris temeritatis exemplũ.

Intelligere, credere, opinari. *Caput XI.*

Quare iã ſupereſt vt conſideremus, quo pacto hi ſequendi nõ ſint, qui ſe pollicentur ratione ducturos. Nam quo modo ſioe culpa poſſimus ſequi eos qui credere iubeot, iã dictum eſt: ad hos autem ſponſores rationis, nõ modo ſine vituperatione, ſed etiam cum aliqua laude ſe venire, nonnulli putant, ſed non ita eſt. *1. Retract. cap. 14.* Duæ enioi perſonæ in religiooe ſunt laudabiles. Vna eorum qui iam inuenerunt, quos etiá beatiſsimos iudicare oeceſſe eſt: Alia eorum qui ſtudioſiſsime & rectiſsime inquirunt. Primi ergo ſunt etiam in ipſa poſſeſſione, alteri in via, qua tamen certiſſime peruenitur. Tria ſunt alia hominum ge-

I oera, profecto improbanda ac deteſtanda. Vnum eſt opinantium, id eſt, eorum qui ſe arbitrantur ſcire quod neſciuot. Alterũ eorum qui ſentiunt quidem ſe neſcire, ſed non ita quærũt vt ionenire poſſint. Tertium eorũ, qui neque ſe ſcire exiſtimant, nec quærere volunt. Tria ſunt item velut fioitima ſibimet in animis hominum diſtinctione digniſsima, intelligere, credere, opinari. Quę ſi per ſeipſa conſiderentur, primum ſemper ſine vicio eſt, ſecundum aliquando cum vicio, tertium nunquam ſine vicio, & hoc ad eandẽ beatitudinem referre debemus. In hac enim vita quantumcumq; id ſciatur, nondum eſt beatiſſimum, quooiam incomparabiliter lõge eſt amplius, quod inde neſcitur. *1. Retract. cap. 14.* Nam intelligere magna & honeſta, vel etiam diuina, beatiſſimum eſt. Intelligere autẽ ſuperflua, nihil nocet, ſed fortaſſe diſcere nocuit, cum tempus neceſſariorum occuparent. Ipſa enim noxia non iotelligere, ſed facere aut pati, miſerum eſt.

Quo modo differunt intelligere, credere, & opinari.

Non eoim ſi quis intelligat quo modo poſſit inimicus ſine ſuo periculo occidi, iotelligentia ipſa, ac non cupiditate reus eſt: quæ ſi abſit, quid innocẽtius dici poteſt? Credere autem tũc eſt culpandũ, cum vel de deo indignum aliquid creditur, vel de homine facile creditur. In

K cæteris vero rebus ſi quis quid credit, ſi ſe id neſcire intelligat, nulla culpa eſt. Credo enim ſceleratiſsimos cõiuratos virtute Ciceronis quondam interfectos: atqui id nõ ſolum neſcio, ſed etiã nullo pacto me ſcire poſſe certe ſcio. Opinari autem duas ob res turpiſſimum eſt: quod diſcere oon poteſt qui ſibi iam ſe ſcire perſuaſit, ſi modo illud diſci poteſt: & per ſeipſa temeritas non bene affecti animi ſignum eſt. Nam etiam ſi hoc ipſum quod de Cicerone dixi, ſcire ſe quiſquã arbitratur, quãquam nihil eum impediat à diſcẽdo, quia res ipſa nulla ſcientia teneri poteſt: *1. Retract. cap. 14.* tamen quod nõ intelligit multum intereſſe, vtrum aliquid mentis certa ratione teneatur, quod intelligere dicimus: an famæ vel literis credendũ poſteris vtiliter cõmẽdetur: profecto errat, neq; quiſquã error turpitudine caret. Quod intelligimus igitur, debemus rationi: quod credimus, authoritati: quod opinamur, errori. Sed intelligens omnis etiam credit: credit omnis & qui opinatur: non omnis qui credit intelligit: nullus qui opinatur intelligit. *Vbi ſupra.* Hæc ergo tria ſi ad illa quinq; hominum genera, quæ pauloante cõmemorauimus, referantur, id eſt, duo probãda quæ priora poſuimus, & tria reliqua vicioſa: inuenimus primũ beatorũ genus ipſi veritati credere. Secũdum autem ſtudio-

L ſorum amatorũq; veritatis, authoritati. In quibus duobus generibus laudabiliter creditur. In primo autem vicioſorum: id eſt, eorum qui opinãtur ſe ſcire quod neſciant, eſt profecto vicioſa credulitas. Cætera duo improbanda genera nihil credunt, & illi qui verũ quærũt cum deſperatione inueniendi, & illi qui omnino non quęrunt, & hoc dũtaxat in rebus ad aliquam pertinentibus diſciplinam. Nã in alio vitæ actu, prorſus neſcio quo pacto poſſit homo nihil credere. Quanquá in illis etiam, qui ſe in agendo probabilia ſequi dicũt, ſcire potius nihil poſſe q̃ oihil credere, volũt videri. Quis enim quod probat nõ credit: aut quo modo eſt illud quod ſequuntur ſi non probatur probabile? Quare duo genera poſſunt eſſe aduerſantium veritati: vnũ eorum, qui ſciẽtiam tantum oppugnant, non fidẽ: alterum eorum, qui vtrũq; cõdemnant. Qui tamẽ vtrum in rebus humanis inueoiri poſſint, rurſus ignoro. Hæc dicta ſunt, vt intelligeremus nos retenta fide, illarum etiam rerum quas nondũ comprehendimus, à temeritate opinantiũ vindicari. Nam qui dicunt nihil eſſe credendum, niſi quod ſcimus, id vnum cauent nomen opinationis, quod fatendũ eſt turpe ac miſerrimũ, ſed ſi quis diligenter con-

M ſideret plurimum intereſſe, vtrum ſe ſcire quis putet, an quod neſcire ſe intelligit, credat aliqua authoritate cõmotus: profecto erroris & inbumanitatis atq; ſuperbiæ crimen vitabit.

Tutiſſimũ credere ſapientibus. *Caput XII.*

Quæro enim, ſi quod neſcitur, credendum non eſt, quo modo ſeruiant parentibus liberi, eosq; mutua pietate diligant, quos parẽtes ſoos eſſe non credant. Non enim ratiooe vllo pacto ſciri poteſt, ſed interpoſita matris authoritate de patre creditur, de ipſa vero matre plerũq; nec matri, ſed obſtetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius poteſt, aliusq; ſupponi, nónne poteſt decepta decipere? Credimus tamen, & ſine vlla dubitatione credimus, quod ſcire nõ poſſe cõfitemur. Quis enim nõ videat pietatem, niſi ita ſit, ſanctiſſimum generis humani vinculum, ſuperbiſsimo ſcelere violari? Nam quis vel inſanus eum culpandum putet, qui eis officia debita impenderit, quos parentes eſſe crediderit, etiam ſi non eſſent? Quis contra non exterminandum iudicauerit, qui veros furtaſſe parentes minime dilexerit, dũ ne falſos diligat, metuit? Multa poſ-

ſunt

A ſunt afferri, quibus oſtendatur nihil omnino humanæ
ſocietatis incolume remanere, ſi nihil credere ſtatueri-
mus, quod nõ poſſumus tenere perceptũ. Sed nunc ac-
cipe, quod iã facilius me tibi perſuaſurũ eſſe cõfido. Cũ
de religione: id eſt, cũ de colẽdo atq; intelligendo deo
agitur, hi minus ſequendi ſunt, qui nos credere vetant,
1. Retra. 14 rationẽ promptiſſime pollicẽtes. Nã nemini dubium eſt,
omnes homines, aut ſtultos, aut ſapiẽtes eſſe. Nunc autẽ
ſapiẽtes voco, nõ cordatos & ingenioſos homines, ſed
eos quibus ineſt, quanta ineſſe homini poteſt, ipſius ho-
minis deiq; firmiſſime percepta cognitio, atq; huic cog-
nitioni vita moreſq; congruentes: cæteros autẽ cuiuſq;
modi artibus inertiiſq; affecti ſint: quolibet victu pro-
bãdi ſiue improbãdi, ſtultorũ in numero deputauerim.
Quæ cũ ita ſint, quis mediocriter intelligens, nõ planè
viderit ſtultis vtilius atq; ſalubrius eſſe præceptis obtẽ-
perare ſapientiũ, q̃ ſuo iudicio vitã degere? Nam omne
factum, ſi recte factum non eſt, peccatũ eſt. Nec recte fa
ctũ eſſe vllo modo poteſt, quod nõ à recta ratione pro-
ficiſcitur. Porrò recta ratio eſt ipſa virtus. Cui autẽ ho-
B minũ virtus, niſi ſapiẽtis animo præſto eſt? Solus igitur
Sapiens nõ ſapiens non peccat, Stultus ergo omnis peccat, niſi in
peccat, ſed his factis, in quibus ſapiẽti obtẽperauerit: à recta enim
ſtultus. ratione talia facta proficiſcunt, nec, vt ita dicã, dñs ſui
facti ſtultus exiſtimãdus eſt, cũ eſt tanq̃ inſtrumentũ mi
niſteriũq; ſapiẽtis. Quare ſi omnibus hominib' nõ pec-
care, q̃ peccare melius eſt, melius profecto ſtulti omnes
viuerẽt, ſi ſerui poſſent eſſe ſapiẽtiũ. Atq; hoc ſi in rebus
minorib', vt in mercãdo vel colẽdo agro, in vxore du-
cenda, in ſuſcipiendis educãdiſq; liberis, in ipſa deniq;
re familiari adminiſtranda expedire nemo ambigit,
multò magis in religione. Nam & res humanæ promp-
tiores ad dignoſcendũ ſunt, q̃ diuinę: & in quibuſcũq;
ſanctioribus & præſtantioribus, quo maius eis obſequiũ
cultũq; debemus, eo ſceleratius periculoſiuſq; peccatur.
Nihil igitur nobis reſtat ex omnino vides, quamdiu ſtulti
ſumus, ſi nobis vita optime & religioſa cordi eſt, niſi vt
quęramus ſapientes, quibus obtẽperando dominationẽ
ſtulticiæ, neq; ita multum ſentire, dum ineſt nobis, & e-
Initiũ reli- uadere aliquando poſſimus. Hic rurſus oritur diffi-
giõis à fide. cillima quęſtio, quo nam enim modo ſtulti ſapientem
Cap. XIII. inuenire poterimus, cum hoc nomen, tãetſi nemo ferè
C audeat palàm, pleriq; tamen ex obliquo ſibi vendicant,
cum de rebus ipſis, quarũ cognitione conſtat ſapientia,
ita inter ſe diſſentiãt: vt aut nullum eorum, aut certum
vnũ neceſſe ſit eſſe ſapientem. Sed qui nam iſte ſit, cum
ab ſtulto requirat, quo pacto queat dignoſci planè atq;
percipi, omnino non video: neq; enim ſignis quibusli-
bet cognoſcere aliquid poteſt, niſi illud ipſum, cuius ea
ſigna ſunt, nouerit. Atqui ſapientiã ſtultus ignorat. Nõ
enim vt aurũ & argẽtum, cęteraq; id genus, & cognoſ-
cere cũ videas, & non habere conceſſum eſt, ita ſapien-
tiã mentis eius oculo, qui ea careat, videri fas eſt. Senſu
enim corporis quęcumq; attingimus, forinſecus nobis
offeruntur. Et iden licet quoque res alienas oculis cer-
nere, cum earum vel eius generis nos nihil habeamus.
Quod autẽ intellectu capitur, intus apud animũ eſt: nec
id habere quicquã eſt aliud, q̃ videre. Caret autem ſtul-
tus ſapientia: non igitur nouit ſapientiã, non enim ocu-
lis eam poſſet videre. Nõ autẽ poteſt videre & non ha-
bere: neq; habere ac ſtultus eſſe. Neſcit hanc igitur, & dũ
neſcit, in alio loco cognoſcere non poteſt. Nẽ ergo po
teſt, quamdiu ſtultus eſt quiſquam, certiſsima cognitio-
ne inuenire ſapientem, cui obtemperando tanto ſtulti-
ciæ malo liberetur. Huic igitur tam immani difficulta-
ti quoniã de religione quęrimus, deus ſolus mederi po D
teſt: quẽ niſi & eſſe, & humanis mentibus opitulari cre-
dimus, nec quęrere quidem ipſam verã religionem de-
bemus. Quid enim tãdem tanto molimine inueſtigare
cupimus? Quid optamus attingere? Quò peruenire de-
ſideramus? Eò ne quod eſſe, aut ad nos pertinere nõ cre
dimus? Nihil eſt tali mente peruerſius. Tũ ne cum bene-
ficium à me petere non auderes, aut certe impudenter
auderes inuẽtionem religionis poſtulatum venis, cum
deũ neq; eſſe, neq; ſi ſit, curare nos putes? Quid ſi tanta
res eſt, quæ niſi ſedulo atque omnibus viribus quæſita
nequeat reperiri? Quid ſi ipſa difficillima inuentio ad
capiendũ quod inuentum erit, mentem quærentis exer
cet? Quid enim oculis noſtris hac luce iocundius & fa
miliarius? Quam tamen perpeti atq; tolerare poſt diu-
turnas tenebras nequeunt. Quid exhauſto ęgrotatione
corpori accommodatius, q̃ cibus & potio? Videmus ta
men conualeſcentes refrenari atq; cohiberi, ne ſaturita-
ti valentium cõmittere ſeſe audeant: cibiſq; ipſis agere,
vt ad illum morbum, qui eos repudiabat, reuertantur.
De conualeſcentibus loquor. Quid ipſos ægrotantes?
Nõnne vrgemus vt aliquid ſumãt? In quo profecto no E
bis cũ tanta moleſtia non obtemperarent, ſi ſe illũ morbũ
euaſuros eſſe nõ crederent. Quando ergo tu te ope-
roſiſſimę ac laborioſiſſimæ inquiſitioni dabis: quando
tantã, quantum ipſa res digna eſt, curã negociumq; tibi
audebis imponere, cũ id quod quæris, eſſe non potẽs † † *credas.*
Recte igitur catholicæ diſciplinæ maieſtate inſtitutum
eſt, vt accedẽtibus ad religionem, fides perſuadeat ante
omnia. Itaq; ille hæreticus, ſiquidem de his nobis ſer *Chriſtus ip*
mo eſt, qui ſe Chriſtianos dici volunt, quam mihi ra- *ſe maxi-*
tionem afferat quęſo te? Quid eſt, vnde me à credendo *me exegit*
veluti à temeritate reuocet? Si nihil me credere iubet, *fidem.*
hanc ipſam verã religionem vllã in rebus humanis eſſe *Cap. XIIII.*
non credo: quam cum eſſe non credo, non quæro. At il
le, vt opinor, quærenti mõſtraturus eſt, ita enim ſcriptũ
eſt, Quęrens inueniet. Ad eum igitur, qui me vetat cre-
dere, nõ venirem, niſi aliquid crederem. Eſt ne vlla ma-
ior dementia, q̃ vt eis ſola, quæ nulla ſcientia ſubnixa
eſt, fide diſpliceam, quæ ad eum ipſum me ſola perdu-
xit? Quid q̃ omnes hæretici Chriſto nos credere hor-
tantur? Poſſunt ne magis ſibi aduerſari? In quo duplici- F
ter vrgendi ſunt. Primũ quęrendum ab his, vbi ſit ratio
quã pollicebantur, vbi obiurgatio temeritatis, vbi præ-
ſumptio ſcientiæ. Si enim turpe eſt ſine ratione cuiquã
credere, quid expectas, quid ſatagis, vt alicui ſine ratio-
ne credam, quo facilius tua ratione duci poſſim? An fir-
mum aliquid ſuperędificabit ratio tua fundamento te-
meritatis? Secũdum illos loquor, quibus credendo diſ-
plicemus. Nã ego credere ante rationem, cum percipi-
endę rationi non ſis idoneus, & ipſa fide animum exco
lere excipiendis ſeminibus veritatis, non ſolum ſalu-
berrimum iudico, ſed tale omnino, ſine quo ægris ani-
mis ſalus redire non poſſit. Quod illis cum deridẽdum
& plenũ temeritatis videatur, profecto vt Chriſto cre-
damus, agunt impudenter. Deinde fateor me iam Chri
ſto credidiſſe, & in animũ induxiſſe, id eſſe verũ quod
ille dixerit, etiã ſi nulla ratione fulciatur. Hoc hæretice
principio me docturus es. Sine paululum mecum ipſe
conſiderem Chriſtum ipſum, quo modo apparere ho-
minibus voluit, qui iſtis etiã vulgaribus oculis viſus eſſe
prędicatur, ego non vidi: quibus de illo crediderim, vt
ad te iam tali fide pręſtructus accedã, nullis me video
credidiſſe, niſi populorũ atq; gentium confirmatæ opi-
nioni, ac famæ admodũ celeberrimę: hos autẽ populos
ecclesiæ

G eccleſiæ catholicæ myſteria vſquequaq; occupaſſe. Cur
non igitur apud eos potiſſimũ diligẽtiſſime requiram,
quid Chriſtus pręceperit, quorũ authoritate cõmotus,
Chriſtũ aliquid vtile pręcepiſſe iã credidi? Tũ ne mihi
melius expoſiturus es qd ille dixerit? Quẽ fuiſſe aut eſſe
non putarẽ, ſi abs te mihi hoc cõmẽdaretur eſſe creden
dũ. Hoc ergo credidi, vt dixi, famæ celebritate, conſen-
ſione, vetuſtate roboratę. Vos autẽ & tã pauci, & tã tur-
bulẽti, & tã noui, nemini dubiũ eſt, quin nihil dignũ au
thoritate pręferatis. Quæ igi͠t iſta tãta demẽtia eſt? Illis
crede, Chriſto eſſe credẽdũ: & à nobis diſce quid dixe-
rit, Cur obſecro te? Nã ſi illi deficerent, nec me quicquã
docere poſſent: multò facilius mihi perſuaderem, Chri
ſto non eſſe credendum, q̃ de illo cuiquã, niſi ab iis, per
quos ei credidiſſem diſcendum. O ingentem confiden
tiam, vel potius ineptiam: ego te doceo, quid Chriſtus
præceperit, cui credis. Qoid ſi non ei crederem, num
aliquid de illo me docere poſſes? Sed oportet, inquit, vt
credas. Num vobis eum commendantibus? Nõ, inquit,
nam nos illos, qui ei credũt, ratione ducimus. Cur igi-
tur illi credam? Quia fama fundata eſt. Verum per vos,
H an per alios? Per alios, inquit. Illis ergo credã, vt tu me
doceas? Deberem fortaſſe, niſi me hoc illi pręcipue mo
nerent, vt omnino ad te non accederem: dicunt enim
pernicioſas vos habere doctrinas. Reſpondebis, Men-
tiũtur. Quo modo igitur eis de Chriſto credam, quem
non viderunt: de te non credam, quem nolunt videre?
Scriptis, ait, crede. At ſcriptura omnis, ſi noua & inau-
dita proferatur, vel cõmeodetur à paucis, nulla confir-
mante ratione, non ei, ſed illis, qui eam proferunt, cre-
ditur. Quamobrẽ ſcripturas iſtas ſi vos profertis tã pau-
ci & incogniti, non libet credere: ſimul etiã contra pro-
miſſum facitis, fidem potius imperando, q̃ reddendo ra
tionẽ. Rurſus me ad multitudinẽ famamq; reuocabis.
Cohibe tãdem pertinaciã, & neſcio quam indomitam
propagãdi nominis libidinẽ: & mone potius vt huius
multitudinis primates quæram: & quæram diligentiſſi-
me ac laborioſiſſime, vt ab his potius de his literis ali-
quid diſcam. Qui ſi non eſſent, diſcẽdum omnino eſſe
neſcirem. Tu vero in latebras tuas redi, nec quicquam
inſidiare ſub nomine veritatis, quã conaris eis adime-
re, quibus authoritatẽ ipſe cõcedis. Si autẽ Chriſto etiã
credendum oegãt, niſi indubitata ratio reddita fuerit,
I Chriſtiani non ſunt. Nam id aduerſus nos Pagani qui-
dem dicunt, ſtulte quidẽ, ſed nõ ſibi aduerſi, nec repug-
nantes. Hos vero quis ferat ad Chriſtum ſe pertinere
profiteri, qui niſi apertiſſimam rationem ſtultis de deo
protulerint, nihil credendũ eſſe cootendunt? At ipſum
videmus quantũ illa, cui & ipſi credunt, docet hiſtoria,
nihil prius, neq; fortius, q̃ credi ſibi voluiſſe: cũ illi non-
dum eſſent idonei, cũ quibus ei res eſſet ad diuina per-
cipienda ſecreta. Quid enim aliud agunt taota & tam
multa miràcula, ipſo etiã dicente illa fieri nõ ob aliud,
niſi vt ſibi crederetur? Fide ille ſtultos ducebat, vos ra-
tione ducitis, Clamabat ille vt crederetur, vos reclama
tis. Laudabat credẽtes ille, vos obiurgatis. Niſi vero, aut
in vinũ aquam conuerteret, vt alia omittam, ſi nihil ta-
le facientem, ſed docentẽ homines ſequi poſſent: aut ni
hili pẽdenda vox illa eſt, Credite deo, & mihi credite:
aut temeritatis ille culpandus eſt, qui eũ in domum ſuã
venire noluit, ſolo eius imperio pueri ſui morbũ credẽs
eſſe ceſſurũ. Ergo ille afferens medicinã, quæ corruptiſ-
ſimos mores ſanatura eſſet, miraculis conciliauit autho
ritatẽ †, fidẽ fide contraxit, multitudinem multitudine
obtinuit, vetuſtatẽ vetuſtate roborauit: religionẽ ſtatu-

† al. authoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinẽ, multitudine obtinuit vetuſtatẽ, vetuſtate roborauit religionẽ quã, &c.

ens, quam non ſolum hæreticorum ineptiſsima nouitas K
fraudibus agens, ſed nec gentium quidem veternoſus
error violenter aduerſans, aliqua ex parte conuelleret.

Via ad religionẽ cõmodiſſima Cap.XV.

Quamobrem tametſi docere non valeo, monere ta
men non deſino: vt quoniã multi ſapientes videri vo-
lunt, neq; verum ſint ſtulti, dignoſcere facile eſt: omni
intentione, votiſq; omnibus, gemitibus deniq;, vel etiã,
ſi fieri poteſt, fletibus Deum deprecare, vt te ab erroris
malo liberet, ſi tibi beata vita cordi eſt. Quod facilius
fiet, ſi præceptis eius, quę tanta eccleſiæ catholicæ autho
ritate firmata eſſe voluit, libens obtemperes. Cum enim
ſapiens ſit deo ita mente coniunctus, vt nihil interpo-
natur quod ſeparet, Deus enim eſt veritas: nec vllo pa-
cto ſapiens quiſquam eſt, ſi non veritatem mente con-
tingat: oegare non poſſumus inter ſtulticiã hominis, &
ſynceriſſimam dei veritatem mediũ quiddam interpo
ſitã eſſe hominis ſapientiã. Sapiens enim, quãtũ datum
eſt imitatur deũ: homini autẽ ſtulto ad imitandum ſalu
briter, nihil eſt homine ſapiente propinquius: quẽ quo-
niam, vt dictum eſt, intelligere ratione non facile eſt,
oportebat quędã miracula ipſis oculis admoueri, quib⁹
vtũtur ſtulti multò q̃ mente cõmodius, vt cõmotorum
authoritate hominũ prius vita moreſq; purgarentur, &
ita rationi accipiendę habiles fierẽt. Cũ igitur & homo L
eſſet imitandus, & non in homine ſpes ponenda: quid
potuit indulgẽtius & liberalius diuinitus fieri, q̃ vt ipſa
dei ſyncera, æterna, incõmutabiliſq; ſapientia, cui nos
hęrere oportet, ſuſcipere hominẽ dignaretur? Qui non
modo illa faceret, quibus ad ſequẽdũ deũ imitaremur,
ſed etiam illa pateretur, quibus à ſequẽdo deo deterre-
bamur. Nam cum adipiſci certiſſimum ac ſummum bo
nũ nemo poſſit, niſi id plene perfecteq; dilexerit: quod
nullo pacto fiet, quãdiu mala corporis atq; fortuita for-
midantẽ. Ille naſcẽdo mirabiliter, & operãdo cõciliauit
charitatẽ: moriẽdo autem & reſurgendo excluſit timo-
rem. Iam vero talem ſe in cæteris rebus omnibus præ-
buit, quas pſequi lõgũ eſt, & vt dioina clemẽtia quò por
rigi, & humana infirmitas quò poſſit euehi ſentiremus.

1. Retract. cap.14. Lib.3. de libe. ar. c.24

Miracula conciliant fidem. Caput XVI

Hæc eſt, crede, ſaluberrima authoritas: hęc prius mẽ-
tis noſtrę à terrena inhabitatione ſuſpenſio: hæc in deũ
verum ab huius mũdi amore conuerſio. Sola eſt autho
ritas, quæ commouet ſtultos, vt ad ſapientiam feſtinẽt.
Quamdiu intelligere ſyncera non poſſumus, authori-
tate quidẽ decipi miſerũ eſt: ſed certe miſerius non mo
ueri. Si enim dei prouidẽtia nõ præſidet reb⁹ humanis,
nihil eſt de religione ſatagendũ. Sin vero & ſpecies re-
rum omniũ, quã profecto ex aliquo veriſſimæ pulchri- M
tudinis fonte manare credendũ eſt, & interiori neſcio
qua conſcientia deum quęrendum, deoq; ſeruiendum,
meliores quoſq; animos quaſi publice priuatimq; horta
tur: nõ eſt deſperãdum ab eodẽ ipſo deo authoritatem
aliquã cõſtitutam, qua velut gradu certo innitentes, at-
tollamur in deũ. Hęc autẽ ſepoſita ratione, quam ſynce
rã intelligere, vt ſæpe diximus, difficillimum ſtultis eſt,
dupliciter nos mouet: partim miraculis, partim ſequen
tiũ multitudine. Nihil horum eſt neceſſarium ſapienti,
quis negat? Sed id nunc agi͠t, vt ſapientes eſſe poſſimus:
id eſt, inhęrere veritati: quod profecto ſordidus anim⁹
nõ poteſt. Sũt autẽ ſordes animi, vt breui explicẽ, amor
quarumlibet rerũ, præter animũ & deum: à quibus ſor-
dibus quantò eſt quis purgatior, tantò verũ facilius in-
tuetur. Verũ igitur videre velle, vt animũ purges, cum
ideo purgetur vt videas, peruerſum certe atq; pręposte-
rũ eſt. Homini ergo nõ valenti verum intueri, vt ad id
fiat idoneus, purgarique ſe ſinat, authoritas præſto eſt,
quam

Quæ ſunt ſordes animi.

A quam vt pauloantè dixi, partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. Miraculum voco, quicquid arduum aut inſolitum ſupra ſpem vel facultatem mirãtis apparet. In quo genere nihil eſt populis aptius, & omnino ſtultis hominibus, q̃ id quod ſenſib⁹ admouetur. Sed rurſus hæc in duo diuidũtur: quædam enim ſunt quæ ſolam faciunt admirationẽ, quędam vero magnam etiam gratiam beneuolentiamq; conciliãt. Nam ſi quis volantè hominem cernat, cum ea res nihil ſpectatori afferat cõmodi præter ipſum ſpectaculũ, miratur tantummodo. Si quis autẽ graui & deſperato morbo affectus, mox vt iuſſum fuerit conualeſcat, admirationem ſanitatis ſuæ, ſanantis etiã charitate ſuperabit. Talia facta ſunt in illo tempore, quo deus in vero homine, quantum ſat erat hominibus, apparebat. Sanati languidi, mundati leproſi, inceſſus claudis, cæcis viſus, ſurdis auditus eſt redditus. Homines illius temporis aquam in vinum conuerſam, ſaturata quinq; milia quinque panibus, tranſita pedibus maria, mortuos reſurgentes viderunt: ita quædam corpori manifeſtiore beneficio, quædã vero menti occultiore ſigno, & omnia hominibus maieſtatis teſtimonio conſulebãt: ſic in ſe tũc animas errantes mortaliũ, diuina commouebat authoritas. Cur, inquis, iſta modo nõ fiunt? Quia non mouerent, niſi mira eſſent. At ſi ſolita eſſent, mira non eſſent. Nam diei & noctis vices, & conſtantiſsimũ ordinè rerum cœleſtium, annorũ quadrifariam conuerſionem, decedẽtes redeuntèsq; frondes arboribus, infinitã vim ſeminum, pulchritudinẽ lucis, colorum, ſonorũ, odorum, ſaporumq; varietates da: qui primum videat atque ſentiat, cum quo tamẽ loqui poſsimus, hebeſcit, obruiturq; miraculis: nos vero hæc omnia, non cognoſcẽdi facilitate, quid enim cauſis horum obſcurius? ſed certe ſentiendi aſsiduitate contẽnimus. Facta ſunt igitur illa opportuniſsime, vt his multitudine credentiũ cõgregata atq; propagata, in ipſos mores vtilis cõuerteretur authoritas. Mores autem quilibet tantum valent ad obtinendas hominũ mentes, vt etiam quæ in his praua ſunt, quod ferè ſuperantibus libidinibus euenit, improbare citius & deteſtari, q̃ deſerere aut mutare poſsimus. Parũmne cõſultũ rebus humanis arbitraris, quod nihil terrenũ, nihil igneum, nihil deniq; quod corporis ſenſus attingit, pro deo colendum eſſe, ad quem ſolo intellectu ambiendum eſt, non pauci doctiſsimi diſputant:
C ſed imperitum etiam vulgus marium fœminarũmque in tam multis diuerſisq; gentibus & credit & prædicat, quòd continẽtia vſq; ad tenuiſsimum victum panis & aquæ: & non quotidiana ſolum, ſed etiam per cõtextos plures dies perpetuata ieiunia: quòd caſtitas vſq; ad cõiugij proliſq; contemptum: † quòd patientia vſq; ad cruces flammasq; neglectas: quòd liberalitas vſque ad patrimonia diſtributa pauperibus: quòd deniq; totius huius mundi aſpernatio vſque ad deſiderium mortis intenditur? Pauci hoc faciunt, pauciores bene prudẽterq; faciunt: ſed populi probant, populi audiunt, populi fauent. Diligũt poſtremo populi. [Populi] ſuam imbecillitatem, quòd iſta non poſſunt, nec ſine prouectu mẽtis in deum, nec ſine quibuſdã ſcintillis virtutis accuſant. Hoc factum eſt diuina prouidentia per Prophetarũ vaticinia, per humanitatẽ doctrinamq; Chriſti, per Apoſtolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, ſanguinem, mortes: per ſanctorum prædicabilem vitã, atque in his vniuerſis digna rebus tantis atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. Cũ igitur tantum auxilium dei, tantum profectum fructumq; videamus, dubitabim⁹ nos eius Eccleſiæ cõdere gremio, D
quæ vſque ad confeſsionẽ generis humani ab apoſtolica ſede per ſucceſsiones Epiſcoporum, fruſtra hæreticis circũlatrantibus: & partim plebis ipſius iudicio, partim conciliorum grauitate, partim etiam miraculorũ maieſtate damnatis culmen authoritatis obtinuit? Cui nolle primicias † dare, vel ſummæ profectò impietatis eſt, vel præcipitis arrogantiæ. Nam ſi nulla certa ad ſapientiam ſalutemq; animis via eſt, niſi cum eos rationi præcolit fides, quid eſt aliud ingratum eſſe opi atque auxilio diuino, quàm tanto labore præditæ authoritati velle reſiſtere? Et ſi vnaquæque diſciplina, quanquã vilis & facilis, vt percipi poſsit, doctorem aut magiſtrũ requirit: quid temerariæ ſuperbiæ plenius, quàm diuinorum ſacramentorum libros, & ab interpretibus ſuis nolle cognoſcere, & incognitas velle damnare?

Quamobrem ſi quid te vel ratio, vel oratio noſtra commouit: & ſi veram, vt credo, curam tui geris, velim me audias: & bonis præceptoribus catholicæ Chriſtianitatis te pia fide, alacri ſpe, ſimplici charitate committas: deumq; ipſum, cuius vnius & bonitate facti ſumus, & iuſticia pœnas luimus, & clementia liberamur, orare non ceſſes. E Ita tibi neque præcepta & diſputationes doctiſsimorum hominum, & vere Chriſtianorum, neque libri, neque ſerenæ ipſæ cogitationes defuerint, quibus facile quod quæris inuenias. Nam iſtos verboſos & miſeros, quid enim aliud mitius dixerim? penitus deſere: qui dum nimis quærunt vnde ſit malum, nihil reperiunt niſi malum: in qua quæſtione ſæpe auditores erigunt ad quærendũ. Sed ea docent excitatos, vt vel dormire ſemper ſatius ſit, quàm illo modo euigilare. De lethargicis enim phreneticos faciũt. Inter quos morbos cum ſit vterque plerunque mortiferus, hoc tamen intereſt, quòd lethargici ſine aliena vexatione moriũtur: phreneticus autem multis, & eis potiſsimum, qui volũt ſubuenire, metuẽdus eſt. Nam neque deus mali author eſt, nec vnquam eum quicquã feciſſe pœnituit, nec vllius commotionis animi tempeſtate turbatur, nec terræ particula regnum eius eſt: nulla flagitia vel ſcelera probat aut imperat, nunquam mentitur. Hæc enim atque huiuſmodi nos mouebant, cum ea magis inuectionibus quaterent, & hanc eſſe veteris teſtamenti diſciplinam inſimularent: quod omnino falſum eſt. Itaque illos recte reprehendere iſta concedo. Quid ergo didici? Quid putas, niſi cum iſta reprehenduntur, diſciplinam catholicam non reprehẽdi? Ita quod apud eos F
verum didiceram, teneo: quod falſum putaueram, reſpuo. Sed & alia multa me docuit Eccleſia catholica, quò illi homines exangues corporibus, ſed craſsi mentibus aſpirare nõ poſſunt, Deum ſcilicet non eſſe corporeum, nullam eius partẽ corporeis oculis poſſe ſentiri, nihil de ſubſtãtia eius atque natura vllo modo eſſe violabile, aut cõmutabile, aut compoſitum, aut factum. Quæ ſi nihil concedis, non enim aliter de deo ſentiẽdum eſt, omnia illorum machinamenta ſubuerſa ſunt. Illud vero quo modo ſit, vt nec deus malum genuerit aut fecerit, nec vlla ſit fueritve vnquam natura atque ſubſtantia, quam non deus aut genuerit aut fecerit, & tamen à malo nos liberet: tam neceſſariis rationibus approbatur, vt dubitari omnino non poſsit: præſertim tibi atque talibus, ſi tamen bono ingenio pietas & pax quædam mentis accedat, ſine qua de tantis rebus nihil prorſus intelligi poteſt. Et non hic fama de fumo eſt, & neſcio qua fabella Perſica, cui ſatis eſt aurem accommodare, & animum non ſubtilem, ſed planè puerilem.

Miraculũ quid ſit. — *Miracula duplicia.* — *Matth. 11.* — *Ioan. 2.* — *Matth. 14.* — *Ioan. 11.* — *1. Retract. cap. 14.* — *Conſenſus gentium in Chriſtum Cap. XVII.* — *† aliàs, cõtemptum.* — *† primas partes.* — *Concluſio per exhortationem. Ca. XVIII.* — *Perſica nuga.*

G Longe omnino, longe ſe aliter, quàm vt Maoichæi deſipiunt, veritas habet. Sed quooiſm iſte ſermo noſter multò proceſsit lõgius quàm putabam, hic finem libro faciamus: in quo memioeris volo, noodum me Manichæos cœpiſſe refellere, & illas nugas nondum inuaſiſſe: neque de ipſa catholica magnum aliquid aperuiſſe, ſed voluiſſe tantummodo eruere tibi, ſi poſſem, falſsm opinionẽ de veris Chriſtisnis malicioſe aut imperite nobis inſinuatam, & erigere ad magna quædam & diuina diſcenda. Quare hoc volumen ita ſeſe habeat: placatiore autem animo tuo facto, ero fortaſſe in cæteris promptior.

1. Retract. cap. 14.

FINIS.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, contra epiſtolam Maoichæi, quam vocant Fundamenti, Liber vnus.

H VNum verum deum omnĩpotentem, ex quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia, & rogaui & rogo, vt in refellenda & reuincenda hæreſi veſtra Manichæi, cui & vos fortaſſe imprudentius quàm malicioſius adhæſiſtis, det mihi mentem pacatam atq; tranquillam, & magis de veſtra correctione, quàm de ſubuerſione cogitantem. Quanquam enim dominus per ſeruos ſuos regna ſubuertat erroris, ipſos tameo homines, inquantum homines ſunt, emendandos eſſe potius, quàm perdendos iubet. Et quicquid diuinitus ante vltimum illud iudicium vindicatur, ſiue per improbos ſiue per iuſtos, ſiue per neſcientes ſiue per ſcientes, ſiue occulte ſiue palàm: nõ ad interitum hominum, ſed ad medicinam valere credẽdum eſt: quam qui reſpuerint, extremo ſupplicio præparantur. Quapropter cũ in hac vniuerſitate rerum, alia ſint quæ valent ad corporalem vindictam, ſicut ignis, venenum, & morbus, & cætera huiuſmodi: alia quibus apud ſemetipſum nõ moleſtiis corporis ſui, ſed cupiditatũ ſuarum laqueis animus puniſtur, ſicuti eſt damnum, exilium, orbitas, contumelia,

Hæretici ſanandi magis, quàm perdendi. Cap. I.

I & his ſimilia: quædam vero non ſunt cruciameota, ſed quaſi fomenta languentium, vt ſunt conſolationes, cohortationes, diſputationes, & quæcunq; ſunt talia. Horum omnium quædam etiam per malos neſcientes operatur ſumma dei iuſticia, quædã per ſcientes bonos. Noſtrum igitur fuit eligere & optare meliora, vt ad veſtram correctionẽ aditum haberemus: non in cootentione & æmulatione & perſecutionibus, ſed manſuete conſolando, beneuole hortando, leniter diſputãdo: ſicut ſcriptum eſt, Seruum autem domini non oportet litigare, ſed mitem eſſe ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diuerſa ſentieotes. Noſtrum ergo fuit velle has partes expetere: dei eſt volentibus & petentibus donare quod bonum eſt. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt cum quo labore verum inueniatur, & quàm difficile caueantur errores. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt quàm rarum & arduum ſit carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæuiant, qui neſciuot cum quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, vt poſsit intueri ſolem ſuum: non iſtum quẽ vos colitis cœleſti corpore, oculis carneis & hominum & pecorum fulgentem atque

Roma. 13.

2. Timo. 2.

Cauſa cur mitius agẽdũ cũ Manichæis. Cap. II.

K radiantem: ſed illum de quo ſcriptum eſt per Prophetam, Ortus eſt mihi iuſticię ſol. Et de quo dictum eſt in Euangelio, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt quibus ſuſpiriis & gemitibus fiat, vt ex quantulacũque parte poſsit intelligi deus. Poſtremo illi in vos ſæuiant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem qui diu multumque iactatus tandem perſpicere potui quid ſit illa ſynceritas, quæ ſine inanis fabulæ narratione percipitur, qui vanas imaginationes animi mei variis opinionibus erroribusq; collectas vix miſer merui domino opitulãte conuincere, qui me ad detergendam caliginem mentis, tam tarde clementiſsimo medico vocãti blandientique ſubieci, qui diu fleui, vt incommutabilis & immaculsbilis ſubſtantia concinentibus diuinis libris ſeſe mihi perſuadere intrinſecus dignaretur, qui deniq; omnia illa figmenta, quæ vos diuturna conſuetudine implicatos & cõſtrictos tenẽt, & quæſiui curioſe, & attente audiui, & temere credidi, & inſtanter quibus potui perſuaſi, & aduerſus alios pertinaciter ani-

Malach. 4

Ioan. 1.

Auguſtinꝰ quõdã Manichæus. Cap. III.

L moſeq; defendi, ſæuire in vos omnino nõ poſſum, quos ſicut meipſum illo tempore, ita nũc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerũt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cęcus errarem. Vt autem facilius miteſcatis, & non inimico [animo] vobiſq; pernicioſo mihi aduerſemini, quouis iudice me impetrare à vobis oportet, vt ex vtraq; parte omnis arrogantia deponatur. Nemo noſtrum dicat iam ſe inueniſſe veritatem: ſic eam quæramus quaſi ab vtriſque neſciatur. Ita enim diligenter & concorditer quæri poterit, ſi nulla temeraria præſumptione inuenta & cognita eſſe credatur. Aut ſi & hoc à vobis impetrare non poſſumus, ſaltẽ illud cõcedite, vt vos tanquam incognitos, nunc primum audiam, nunc primum diſcutiam. Iuſtum puto eſſe quod poſtulo, hac ſanè lege ſeruata, vt vobiſcum non orem, non conuenticula celebrem, non Manich..i nomen accipiam, ſi non mihi de omnibus rebus ad ſalutem animæ pertinentibus ſine vlla caligine rationem perſpicuam dederitis.

Infra c. 16.

Infra ca. 9.

Infra c. 10.

Infra c. 14.

M In catholica enim Eccleſia, vt omittam ſynceriſſimam ſapientiam, ad cuius cognitionem pauci ſpiritales in hac vita perueniuot, vt eam ex minima quidẽ parte, quia homines ſuot, ſed tamen ſine dubitatione cognoſcant: cæteram quippe turbam non intelligendi viuacitas, ſed credendi ſimplicitas tutiſsimam facit. Vt ergo hanc omittam ſapientiam, quam in Eccleſia eſſe catholica non creditis, multa ſunt alia quæ in eius gremio me iuſtiſsime teneant. Tenet conſenſio populorũ atq; gentium, tenet authoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata: Tenet ab ipſa ſede Petri Apoſtoli, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionẽ dominus commendauit, vſque ad pręſentem Epiſcopatum ſucceſsio ſacerdotũ: Tenet poſtremo ipſum catholicæ nomen, quod non ſine cauſa inter tam multas hæreſes ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, vt cũ omnes hæretici ſe catholicos dici velint: quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel Baſilicam ſuam vel domum audeat oſtendere. Iſta ergo tot & tanta Chriſtiani nominis chariſsima vincula recte hominem tenent credentem in catholica Eccleſia, etiam ſi propter noſtræ intelligentiæ tarditatem vel vitæ meritum veritas nondum ſe apertiſsime oſtendat. Apud vos autem vbi nihil horum eſt

Argumẽta fides catholica. Cap. IIII.

Infra ca. 5.

A rum eſt quod me inuitet ac teneat, ſola perſonat veritatis pollicitatio, quæ quidem ſi tam manifeſta monſtratur, vt in dubium venire non poſsit, prępōnēda eſt omnibus illis rebus, quibus in catholica teneor. Si autem tantummodo promittitur, & non exhibetur, nemo me mouebit ab ea fide, quæ animū meum tot & tantis nexibus Chriſtianæ religioni adſtringit. Videamus igitur quid me doceat Manichæus, & potiſsimum illum conſideremus librum, quem Fundamenti epiſtolam dicitis, vbi totum penè quod creditis continetur. Ipſa enim nobis illo tempore miſeris, quando lecta eſt, inclinati dicebamus, Amen. Certe ſic incipit, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti prouidentia dei patris. Hæc ſunt ſalubria verba de perenni ac viuo fonte. Iam cum bona patientia ſi placet attendite quid quæram. Non credo iſtū eſſe Apoſtolum Chriſti, quæſo ne ſuccenſeatis, & maledicere incipiatis. Noſtis enim me ſtatuiſſe, nihil à vobis prolatum temere credere. Quæro ergo quis ſit ille Manichæus? Reſpondebitis, Apoſtolus Chriſti. Non credo. Iam quid dicas aut facias, non habebis: promittebas enim ſcientiam veritatis: & nunc

Contra titulū epiſtolæ Manichæi Cap. V.

Monſtrum.

Manichæi epiſtolæ principium.

B quod neſcio cogis vt credam. Euangelium forte mihi lecturus es, & inde Manichæi perſonam tentabis aſſerere. Si ergo inuenires aliquem, qui Euangelio nondum credit, quid faceres dicenti tibi, non credo? Ego
" vero Euangelio non crederem, niſi me catholicæ Ec-
" cleſiæ commoueret authoritas. Quibus ergo obtemperaui dicentibus, Credite Euangelio, cur eis nō obtemperem dicentibus mihi, Noli credere Manichæo? Elige quid velis. Si dixeris, Crede catholicis, ipſi me monent vt nullam fidem accommodem vobis. Quapropter non poſſum illis credens, niſi tibi non credere. Si dixeris, Noli catholicis credere: non recte facies per Euangelium me cogere ad Manichæi fidem, quia ipſi Euangelio catholicis prædicantibus credidi. Si autem dixeris, Recte credidiſti catholicis laudantibus Euangelium, ſed nō recte illis credidiſti vituperantibus Manichæum: vſqueadeo me ſtultum putas, vt nulla reddita ratione, quod vis credam, quod nō vis non credam? Multò quippe iuſtius & cautius facio, ſi catholicis: quoniam ſemel credidi, ad te non tranſeo, niſi me nō credere iuſſeris, ſed manifeſtiſsime ac apertiſsime ſcire aliquid feceris. Quocirca ſi mihi rationem redditurus es, dimitte Euangelium. Si ad Euangelium te tenes,

C ego ad eos me teneam, quibus percipientibus Euangelio credidi: & his iubentibus tibi omnino nō credam. Quòd ſi forte in Euangelio aliquid apertiſsimū de Manichæi Apoſtolatu inuenire potueris, infirmabis mihi catholicorum authoritatem, qui iubent vt tibi nō credam. Qua infirmata, iam nec Euangelio credere potero, quia per eos illi credideram, ita nihil apud me valebit, quicquid inde protuleris. Quapropter ſi nihil manifeſtum de Manichæi Apoſtolatu in Euangelio reperitur, catholicis potius credam quàm tibi. Si autem inde aliquid manifeſtū pro Manichæo legeris, nec illis, nec tibi: illis, quia de te mihi mentiti ſunt: tibi autem, quia eam ſcripturam mihi profers, cui per illos credideram, qui mihi mentiti ſunt. Sed abſit vt Euangelio ego non credam. Illi enim credens, non inuenio quo modo poſsim etiā tibi credere. Apoſtolorum enim nomina, quæ ibi leguntur, non inter ſe continent nomen Manichæi. In locum autem traditoris Chriſti qui ſucceſſerit, in Apoſtolorum actibus legimus: cui libro neceſſe eſt me credere, ſi credo Euangelio: quoniā vtranque ſcripturam ſimiliter mihi catholica commendat

Matth. 10. Act. 1.

authoritas. In eodem etiam libro de vocatione atque D
Apoſtolatu Pauli vulgatiſsimā tenemus hiſtoriā. Lege mihi iam, ſi potes, in Euangelio, vbi Manichæus Apoſtolus dictus eſt: vel in aliquo alio libro, cui me iam credidiſſe confiteor. Iam illud lecturus es, vbi ſpiritū ſanctum paracletum dominus promiſit Apoſtolis. De quo loco vide quot & quanta ſint, quæ me reuocent & deterreant ne Manichęo credam. Quæro enim, cur epiſtolæ huius principium ſit, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti, & non ſit, Paracletus Apoſtolus Ieſu Chriſti? Si autem miſſus à Chriſto paracletus Manichæum miſit, cur lego, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti, & non potius, Manichæus Apoſtolus paracleti? Si dicis ipſum eſſe Chriſtum, qui eſt etiam ſpiritus ſanctus, contradicis ipſi ſcripturæ, vbi dominus ait, Et alium paracletum mittam vobis. Si autē Chriſti nomen ideo recte poſitum putas, non quia ipſe eſt Chriſtus qui & paracletus, ſed quia eiuſdem ſunt ambo ſubſtātię, id eſt, quia non vnus eſt, ſed quia vnum ſunt. Poterat & Paulus dicere, Paulus Apoſtolus dei patris, quia dixit dominus, Ego & pater vnum ſumus. Nuſquam hoc dicit: ſed nec quiſquam Apoſtolorum patris ſe Apoſtolum ſcribit.

Ioan. 14.

Cur Apoſtolū ſe ſcripſerit. Cap. VI.

Ioan. 14.

Ioan. 10.

Quid ſibi ergo vult iſta nouitas? Nónne vobis videtur E
neſcio quam redolere fallaciam? Certe ſi nihil intereſſe arbitratus eſt, cur nō varie in aliis epiſtolis Apoſtolum Chriſti ſe nominat, in aliis paracleti? Sed Chriſti ſemper audiui, quotieſcunque audiui, paracleti autem nec ſemel. Quid hoc eſſe cauſæ arbitramur, niſi quia illa ſuperbia mater omnium hæreticorum impulit hominē, vt non miſſum ſe à paracleto vellet videri: ſed ita ſuſceptum, vt ipſe paracletus diceretur. Sicut Ieſus Chriſtus homo, non à dei filio, id eſt virtute & ſapiētia dei, per quem facta ſunt omnia, miſſus eſt: ſed ita ſuſceptus ſecundum catholicam fidem, vt ipſe eſſet dei filius: id eſt, in illo ipſo dei ſapientia ſanandis pectoribus appareret. Sic ſe ille voluit à ſpiritu ſancto, quem Chriſtus promiſit videri eſſe ſuſceptum, vt cum iam audiamus Manichæum ſpiritum ſanctum, intelligamus Apoſtolum Ieſu Chriſti: id eſt, miſſum à Ieſu Chriſto qui eum ſe miſſurum eſſe promiſit. Singularis audacia iſta & ineffabile ſacrilegium. Sed tamen quæro, cum pater & filius & ſpiritus ſanctus vobis etiam confitētibus, nō diſpari natura copulentur, cur hominem ſuſceptum à ſpiritu ſancto Manichæum, nō putatis turpe natum ex

Manichæ° ſpiritus ſanctꝰ quo modo. Ca. VII

F vtroq; ſexu prædicare: hominem autem ſuſceptum ab vnigenita ſapientia dei, natum de virgine credere formidatis? Si caro humana, ſi concubitus viri, ſi vterus mulieris non potuit inquinare ſpiritum ſanctum, quo modo potuit vterus virginis inquinare dei ſapiētiam? Manichæus ergo iſte qui de ſpiritu ſancto & Euangelica lectione gloriatur, neceſſe eſt vt nobis concedat, aut miſſum ſe eſſe à ſpiritu ſancto, aut ſuſceptum. Si miſſus eſt, paracleti ſe Apoſtolum dicat: ſi ſuſceptus eſt, concedat ei homini matrem quem ſuſcepit vnigenitus filius, ſi ei quem ſuſcepit ſpiritus ſanctus concedit & patrem. Credat virginitate Mariæ verbū dei nō eſſe pollutū, ſi concubitu parentum ſuorum ſpiritum ſanctum non potuiſſe pollui vt credamus hortatur. Quod ſi dixeritis, non in vtero vel ante vterum, ſed iam natum Manichæum à ſpiritu ſancto eſſe ſuſceptū, ſufficit vt fateamini habuiſſe carnem de viro & fœmina procreatam. Cum enim vos nō timeatis viſcera & ſanguinem Manichæi de humano concubitu venientem, & inteſtina fimo plena, quæ illa caro geſtabat, & his omnibus non credatis contaminatū eſſe ſpiritum ſanctum, à quo

G illum hominem ſuſceptum eſſe creditis: cur ego vterum virginalẽ & intacta genitalia reformidem, & non potius credam ſapiẽtiam dei in ipſis maternis viſceribus homine ſuſcepto immaculatam ſynceramq; manſiſſe? Quapropter quoniam ſiue miſſum ſiue ſuſceptum à paracleto ſe Manichæus veſter affirmet, nihil horum poterit obtinere. Ego iam cautior neque miſſum eum credo, neque ſoſceptum. Nam quod addidit dicẽs, Prouidentia dei patris. Quid aliud ambiuit Ieſu Chriſto nominato, cuius ſe dicit Apoſtolum: & deo patre, cuius prouidentia miſſum ſe dicit à filio, niſi vt ſpiritum ſanctum ipſum tertium eſſe crederemus? Sic enim ſcribit, Manichęus Apoſtolus Ieſu Chriſti prouidentia dei patris: Spiritus ſanctus nominatus nõ eſt, qui maxime debuit ab eo nominari, qui nobis Apoſtolatũ ſuum paracleti promiſsione commendat, vt Euangelica authoritate imperitos premat. Quod cum à vobis quæritur, reſpondetis vtique Manichæo Apoſtolo nominato, ſpiritum ſanctũ paracletum nominari, quia in ipſo venire dignatus eſt. Quæro ergo, ſicut ſuperius dicebam, quare exhorreatis cũ dicit catholica Eccleſia, eum in quo venit diuina ſapientia, natum eſſe de virgine:

Natalis Manichæi. Cap. VIII.

H cum vos eũ in quo ſpiritum ſanctum veniſſe prædicatis, natum de fœmina viro mixta nihil horreatis? Quid ergo aliud ſuſpicer neſcio, niſi quia iſte Manichæus qui per Chriſti nomen ad imperitorum animos aditum quærit, pro Chriſto iſto ipſo ſe coli voluit? Hoc vnde coniiciam, breuiter dicam. Cum ſæpe à vobis quærerẽ illo tempore quo vos audiebam, quæ cauſa eſſet, quòd Paſcha domini plerunque nulla, interdum à paucis tepidiſsima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore ieiunio indicto auditoribus veſtris, nullo denique feſtiuiore apparatu, cum veſtrum bema: id eſt, diem quo Manichæus occiſus eſt, quinque gradibus inſtructo tribunali & precioſis linteis adornato, ac in promptu poſito & obiecto adorantibus, magnis honoribus perſequamini. Hæc ego cum quærerem, reſpondebatur eius diem paſsionis celebrandum eſſe qui vere paſſus eſt: Chriſtum autem qui natus non eſſet, neque veram, ſed ſimilatam carnem humanis oculis oſtendiſſet, non pertuliſſe, ſed finxiſſe paſsionem. Quis non ingemiſcat homines, qui ſe Chriſtianos dici volunt, timere ne polluatur veritas de virginis vtero, & de mendacio non timere?

Βῆμα, id eſt gradus.

I Sed vt ad rem redeam, quis non ſuſpicetur, qui diligenter attenderit ideo negari à Manichæo Chriſtum natum eſſe de fœmina, & humanum corpus habuiſſe, ne paſsio eius quod totius iam orbis feſtiſsimum tempus eſt, ab eis qui ſibi crediſſent celebraretur, & nõ tanta deuotione diem mortis ſuæ deſiderata ſolennitas honoraret? Hoc enim nobis erat in illa bematis celebritate gratiſsimum, quod per Paſcha frequentabatur: quoniam vehementius deſiderabamus illum diem feſtum, ſubtracto alio qui ſolebat eſſe dulciſsimus. Fortaſſe dicas mihi, Quando ergo venit à domino promiſſus paracletus? Hic ego ſi nõ haberem aliud quod crederem, facilius eum adhuc venturũ expectarem, quàm per Manichæum veniſſe concederem. Nunc vero cum in Actibus Apoſtolorum manifeſtiſsime ſancti ſpiritus prædicetur aduentus, quæ me neceſsitas cogit hæreticis tam periculoſe & tam facile credere? In libro enim memorato ſic ſcriptum eſt, Primum quidem ſermonem feci de omnibus ô Theophile, quę cœpit Ieſ^9 facere & docere in die, qua Apoſtolos elegit per ſpiritum ſanctũ, & præcepit prædicare Euangeliũ. Quibus præbuit ſeipſum viuum poſt paſsionẽ in multis argumentis dierum, viſus eſt eis per dies quadraginta, & docens de regno dei, & quo modo cõuerſatus eſt cum illis: & præcepit eis ne diſcederent ab Hieroſolymis, ſed ſuſtinerent pollicitationem patris, quam audiſtis, inquit, ex ore meo. Quoniam Ioannes quidẽ baptizauit aqua, vos autem ſpiritu ſancto incipietis baptizare: quem & accepturi eſtis non poſt multos iſtos dies vſque ad Pentecoſten. Illi quidem conuenientes, interrogabant eum, dicentes, Domine, ſi hoc in tempore repræſentabis regnum Iſraël? * Ille autẽ dixit, Nemo poteſt cognoſcere tempus, quod pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutẽ ſpiritus ſancti ſuperuenientem in vos, & eritis mihi teſtes apud Hieruſalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vſque in totam terram. Ecce habes vt commemorauit diſcipulos pollicitationis paternæ, quam ex ore eius audierant de ſpiritu ſancto vẽturo, Nũc videamus quãdo ſit miſſus. Paulò enim pòſt ſequitur, & dicit, In illo tẽpore, quo ſuppletus eſt dies Pentecoſtes, fuerunt omnes eadẽ animatione ſimul in vnum: & factus eſt ſubitò de cœlo ſonus, tanquam ferretur flatus vehemens, & impleuit totum illum locum, in quo erant ſedentes: & viſæ ſunt illis linguæ diuiſæ quaſi ignis, qui & inſedit ſuper vnumquenque illorũ.

Spiritus ſãctus quãdo miſſus. Cap. IX.

Acto. 1.

K

** aliàs, Domine, ſi in hoc tempore repræſentabis: & quando regnũ Iſraël*

Acto. 2.

L Et impleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperũt loqui linguis, quo modo ſpiritus dabat eis pronunciare. Hieroſolymis autẽ erant habitãtes Iudæi homines ex omni natione, quæ eſt ſub cœlo. Et cum facta eſſet vox, collecta eſt turba, & confuſa eſt: quoniam audiebat vnuſquiſque ſuo ſermone & ſuis linguis loquentes eos. Stupebant autem & mirabantur ad inuicem dicentes, Nónne omnes qui loquuntur, natione ſunt Galilæi? Et quo modo agnoſcimus in illis ſermonẽ in quo nati ſumus? Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Aſiam & Phrygiam & Pamphyliam: Aegyptum, & regionem Africæ, quæ eſt ad Cyrenen: & qui aduenerant Romani, & Iudæi, & incolæ, & Cretenſes, & Arabes, audiebãt loquentes illos ſuis linguis magnalia dei. Stupebant autem & hæſitabant ob id quod factũ eſt, dicentes, Quidnam hoc vult eſſe? Alij autem irridebant, dicentes, Hi muſto omnes onerati ſunt. Ecce vbi venit ſpiritus ſanctus. Quid vultis amplius? Si ſcripturis credendum eſt, cur non his potius credam, quæ robuſtiſsima authoritate firmatæ ſunt,

M quæ cum ipſo Euangelio vbi promiſſum ſpiritum ſanctũ pariter credimus, innoteſcere populis, & commendari poſteris, prædicariq; meruerunt? Hos ergo actus Apoſtolorum Euangelio pari authoritate coniunctos cum lego, inuenio non ſolum eſſe promiſſum illis veris Apoſtolis ſpiritum ſanctum, ſed etiã tam manifeſte miſſum, vt nullus de hac re locus relinquatur erroribus. Clarificatio enim domini noſtri Ieſu Chriſti apud homines, reſurrectio eſt à mortuis, & in cœlum aſcenſio. Scriptum eſt enim in ipſo Euangelio κ̄τ' Ἰωάννην, Spiritus autem nondum erat datus, quia Ieſus nondum erat clarificatus. Si ergo propterea nondum erat datus, quia Ieſus nondũ erat clarificatus, clarificato Ieſu neceſſariò ſtatim datus eſt. Et propter ipſam geminam clarificationem, ſecundum hominẽ & ſecundum deum, bis etiã datus eſt ſpiritus ſanctus. Semel poſtquam reſurrexit à mortuis, cum inſufflauit in faciem diſcipulorum, dicẽs, Accipite ſpiritum ſanctũ. Et iterum poſtquam aſcendit in cœlum, decem diebus tranſactis, qui numerus perfectionem ſignificat: cum ſeptenario numero, quo cõdita vniuerſa conſiſtũt, additur Trinitas cõditoris. De quibus rebus inter ſpiritales viros

De ſpiritu dando. Cap. X.

Ioan. 7.

Ioan. 20.

Acto. 2.

A les viros pie cautèque multa tractantur. Sed ego à propoſito non diſcedam: ſuſcepi enim prius vobiſcum ſic agere, vt nõ ego vos doceam, quod ſuperbum fortaſſe arbitramini, ſed tanquam ipſe à vobis diſcere ſtudeã, quod nouem annis oon potui. Quapropter habeo quibus literis credam de aduẽtu ſpiritus ſancti, quibus me credere ſi prohibetis, ne temere credam quod oeſcio, ſic enim ſoletis monere, multò minus veſtris literis credã. Quare aut veſtros libros omnes auferte de medio, & diſputando pandite veritatem de qua dubitare non poſsim: aut tales proferte libros, quibus non mihi cum arrogantia imponatur quod credam, ſed exhibeatur ſine fraude quod diſcam. Fortaſſe, inquis, & hæc Epiſtola talis eſt, Nolo ergo in eius limine vlterius immorari, interiora videamus.

Exordium Epiſtolæ. Cap. XI.

Hæc ſunt, inquit, ſalubria verba ex perenni ac viuo fonte, quæ qui audierit & eiſdem primum crediderit, deinde quæ inſinuant cuſtodierit, nunquam erit morti obnoxius, verumetiam æterna & glorioſa vita fruetur. Nam profecto beatus eſt iudicandus qui hac diuina inſtructus cognitione fuerit, per quam liberatus in ſempiterna vita permanebit.

Et hęc vt videtis pollicitatio eſt, nondum exhibitio B veritatis, & vos quoque aoimaduertere facillime poteſtis, iſto velamine quoſlibet errores fucari poſſe, vt imperitorum animis per ornatam ianuam latenter irrepant. Si enim diceret, Hæc ſunt peſtifera verba ex venenoſo fonte, quæ qui audierit & eiſdem primum crediderit, deinde quæ inſinuãt cuſtodierit, nunquam erit vitæ reſtituẽdus, verũ pœnali & ærumnoſa morte afficietur. Nam profecto miſer eſt iudicandus, qui hac inferna * implicatus imperitia fuerit, per quã [demerſus] in ſempiternis cruciatibus permanebit. Si ergo hoc diceret, verum diceret: ſed libro huic noo ſolum nullum conciliaret lectorem, ſed etiam omnes, in quorum manus incidiſſet, in maxima odia concitaret. Quam ob rem ad conſequẽtia tranſeamus, nec nos iſta decipiãt, quæ poſſunt eſſe bonis & malis, doctis & indoctis verba cõmunia.

** aliâs, infirma.*

Lib. 1 cõtra Fœlicẽ Manichæum. cap. 16.

Quid igitur ſequitur? Pax, inquit, dei inuiſibilis & veritatis noticia ſit cũ fratribus ſanctis & chariſsimis, qui mãdatis credũt cœleſtibus pariter atq; deſeruiunt. Ita ſit vt dicit, Nam & iſta benigna & acceptiſsima optatio eſt: tantũ meminerim* hæc & à bonis doctoribus & à deceptoribus dici poſſe. Itaq; ſi nulla niſi talia diceret, omnibus legendum & amplectẽdũ C eſſe concederem. Nec illa quę adhuc ſequuntur improbauerim: adiungit enim, Sed & dextera luminis tueatur, & eripiat vos ab omni incurſatione maligna, atq; à laqueis mundi. Omnino quippe quicquid in huius Epiſtolæ principio ſcriptũ eſt, donec veniatur ad cauſam, nolo reprehendere, oe in rebus minoribus multũ operę conſumamus. Iam ergo euidentiſsimam pollicitationẽ hominis videamus.

Adam & Eua quomodo nati. Cap. XII.

De eo igitur, inquit, dilectiſsime frater audiſti, de quo mihi ſignificaſti dicens, Noſſe te cupere cuiuſmodi eſt natiuitas Adæ & Euæ, vtrum verbo ſint prolati, an progeniti ex corpore. Reſpõdebitur tibi vt cõgruit. Nam de his à pleriſq; in variis ſcripturis reuelationibusq; *,† diſsimili modo inſertum atq; commemoratum eſt. Quapropter vt veritas iſtius rei ſeſe habet, ab vniuerſis ferè gentibus igooratur, & ab omnib* qui etiam de hoc diu multumq; diſputauerunt. Si enim illis ſuper Adæ & Euę generatione proueniſſet manifeſte cognoſcere, nunquã corruptioni & morti ſubiacerent. Manifeſtam ergo cognitionem huius rei nobis pollicetur, ne corruptioni ac morti ſubiiciamur. Et ſi adhuc parũ eſt, vide quid ſequatur. Neceſſario ergo, inquit, plura ſunt antè cõmemoranda, vt ad illud myſte- D rium ſine vlla poſsit dubitatione & ambiguitate perueniri. Hoc eſt quod dicebã, ſic mihi demonſtrari debere veritatem, vt ad eam ſine vlla ambiguitate perueniam. Quod ſi ipſe nõ polliceretur, me tamen hoc exigere & flagitare oportebat, vt tanta mercede cognitionis euidẽtiſsimæ atq; certiſsimę ex catholico Chriſtiano quibuslibet contradicentibus Manichæum me fieri nõ puderet. Iam igitur audiamus quid afferat. Vnde ſi tibi videtur, inquit, auſculta prius quæ fuerint ante cõſtitutionem mũdi, & quo pacto ſit prælium agitatum, vt poſsis luminis ſeiungere naturã ac tenebrarum.

† aliâs, relationibúſque.

Iam incredibilia & falſa omnino propoſuit. Quis enĩ credat ante conſtitutiooẽ muodi prælium vllum fuiſſe cõmiſſum? Et tamen ſi eſt credibile, modo nos nõ credere, ſed cognoſcere venimus. Nã qui dicit Perſas & Scythas ante multos annos ſecum bellaſſe, rem dicit credibilem: eã tameo quam auditam vel lectam poſsimus credere, nõ expertã cõprehenſãmq; cognoſcere. Cum ergo iſtum repudiarẽ, ſi tale aliquid diceret, non enim ea promiſit, quę cogeret credere, ſed quę poſſem ſine vlla ambiguitate cognoſcere: quo modo eum nõ repudiabo, quãdo E nõ modo incerta dicit, ſed etiã incredibilia? Sed quid ſi aliquib* rationibus ea perſpicua & cognita faciet? Audiamus ergo, ſi poſſumus, cum tota patiẽtia & lenitate quod ſequitur.

Duo principia. Cap. XIII.

Hæc quippe, inquit, in exordio fuerunt duæ ſubſtantiæ, à ſeſe diuiſæ: & luminis quidẽ imperiũ tenebat deus pater, in ſua ſancta ſtirpe perpetuus, in virtute magnificus, natura ipſa ver*, æternitate propria exultans, ſemper continens apud ſe ſapientiam & ſenſus vitales: per quos etiã duodecim mẽbra luminis ſui cõprehẽdit, regni videlicet proprij diuitias affluẽtes. In vnoquoq; autem membrorum eius ſunt recõdita milia innumerabilium, & immenſorum theſaurorũ. Ipſe vero pater io ſua laude præcipu* magnitudine incomprehenſibilis, copulata habet ſibi beata & glorioſa ſecula: neque numero, neq; prolixitate æſtimanda, cum quibus idem ſanctus atque illuſtris pater & genitor degit: nullo etiam in regnis eius inſignibus, aut indigente, aut infirmo conſtituto. Ita autem fundata ſunt eiuſdem ſplendidiſsima regoa ſuper lucidam & beatã terram, vt à nullo vnquam aut moueri aut cõcuti poſsint.

aliquis.

Hęc mihi vnde probaturus eſt, aut hæc ipſe vnde cognouit? Noli me terrere paracleti nomine: primò, quia non credere incognita, ſed certa cognoſcere acceſsi, à F vobiſipſis factus timidior. Vos enim noſtis, temere credeotibus quàm vehementer inſultare ſoleatis: præſertim cum ipſe, qui iam cœpit incerta narrare, plenam ac firmam ſcientiam pauloaote promiſerit.

Manichæi ſtulta pollicitatio. Cap. XIIII. Acto. 2. Ioan. 14.

Deinde quoniam ſi mihi fides imperanda eſt, magis mè teneret illa ſcriptura, vbi lego, veniſſe ſpiritum ſanctũ, & Apoſtolos inſpiraſſe, quibus eũ dominus ſe miſſurum promiſerat. Quapropter aut ea quæ dicis, proba mihi vera eſſe, vt oſtendas quæ non poſſum credere aut eum qui dicit, proba mihi ſpiritum ſanctũ eſſe, vt credam quæ non potes oſtendere. Ego nãque catholicã fidem profiteor, & per illam me ad certam ſcientiam peruenturum præſumo: tu vero, qui fidem meam labefactare conaris, certam ſcientiam trade, ſi potes: vt id quod credidi, temere me crediſſe cõuincas. Duo ſunt quæ mihi profers: vnum, cum dicis ſpiritum ſanctum eſſe qui loquitur: & alterũ cum dicis, manifeſta eſſe quæ loquitur. Vtrunq; abs te ſine vlla dubitatione cognoſcere debui: ſed non ſum auarus, vnũ horũ doce. Oſtende hunc eſſe ſpiritum ſanctũ, & credam vera eſſe quæ dicis, etiam ſi

 neſciam:

G neſciam: aut oſtende vera eſſe quæ dicis, & credam ſpiritum ſanctum eſſe, etiam ſi neſciam. Nunquid æquius aut beneuolētius tecum agi poteſt? Sed tu nec hoc, nec illud vales oſtendere. Nihil aliud elegiſti, niſi laudare quod credis, & irridere quod credo. Cum igitur etiam ego viciſsim laudauero quod credo, & quod credis irriſero, quid putas nobis eſſe iudicandū, quidve faciendum, niſi vt eos relinquamus, qui nos inuitant certa cognoſcere, & poſtea imperant vt incerta credamus: & eos ſequamur, qui nos inuitant prius credere, quod nōdum valemus intueri, vt ipſa fide valētiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, ſed ipſo deo intrinſecus mentem noſtram firmāte atque illuminante? Et quoniā quęſiui vnde mihi probet, nunc quæro vnde ipſe cognouerit. Si dicit ſibi à ſpiritu ſancto eſſe reuelatum, ſuamq; mentē diuinitus illuſtratā, vt ea quæ dicit, certa & manifeſta cognoſceret: ipſe ſignificat quid interſit inter cognoſcere & credere. Ipſe enim cognoſcit cui apertiſsime iſta monſtrantur: eis autē, quibus hæc narrat, non cognitionē inſinuat, ſed credulitatē ſuadet. Cui quiſquis temere conſenſerit, Manichæus efficitur: non certa cognoſcēdo, ſed
H incerta credendo: quales nos imperitos adoleſcētulos aliquando decepit. Debuit ergo nō nobis polliceri ſcientiam, neque manifeſtam cognitionem, neque ad id quod quæritur, ſine vlla ambiguitate peruentionē: ſed dicere potius ſibi iſta eſſe monſtrata: illos autem quibus narrantur credere ſibi debere quæ neſciunt. Sed ſi hoc diceret, quis nō ei reſponderet, Si ergo incognita crediturus ſum, cur non ea potius credā, quæ iam conſenſione doctorum indoctorúmq; celebrantur, & per omnes populos grauiſsima authoritate firmata ſunt? Hoc ille timens ne ſibi diceretur, offundit nebulas imperitis: primum pollicens rerum certarum cognitionē, & poſtea incertarum imperans fidem. Cui tamē ſi hoc dicatur, vt ſaltem vel ſibi hæc doceat eſſe monſtrata, ſimiliter deficit, & hæc quoque vt credamus iubet.

Oſtēdit Auguſtin⁹ falſa dicta Manichæi ex ſuis proprijs verbis Cap. XV.

Quis ferat tantam fallaciam tantámque ſuperbiā? Quid ſi non ſolum incerta, ſed etiam falſa eſſe quæ dicit, deo & domino noſtro mihi opitulante monſtrauero? Quid infœlicius iſta ſuperſtitione inueniri poteſt, quæ non modo non exhibet ſcientiam quam promittit atq; veritatem, ſed ea dicit quæ vehemēter ſunt ſcientiæ veritatiq; contraria? Quod in ſequentibus manifeſtius apparebit: Ita enim dicit, Iuxta vero vnam
I partem ac latus illuſtris illius ac ſanctæ terræ, erat tenebrarum terra profunda & immēſa magnitudine, in qua habitant ignea corpora, genera ſcilicet peſtifera. Hinc infinitæ tenebræ ex eadem manentes natura inæſtimabiles cum proprijs fœtibus, vltra quas erāt aquæ cœnoſæ ac turbidæ cum ſuis inhabitatoribus, quarum interius venti horribiles ac vehementer cum ſuo principe & genitoribus. Rurſum regio ignea & corruptibilis cū ſuis ducibus & nationibus. Pari more introrſum gens caliginis ac fumi plena, in qua morabatur immanis princeps omnium & dux, habens circa ſe innumerabiles principes, quorum omnium ipſe erat mens atq; origo, hæq; fuerunt naturæ quinque terræ peſtiferæ.

Si aëreum vel etiā æthereum corpus diceret eſſe naturam dei, profecto irrideretur ab omnibus qui ſapientiæ veritatiſq; naturā per nulla locorum ſpacia diſtentam atq; diffuſam, ſine mole magnam & magnificam, nec in parte minorem, & in parte maiorē, ſed per omnia æqualem ſummo patri, nec aliud habentem hic, & aliud alibi, ſed vbique integram, vbique præſentem qualicunque acie ſerenioris mentis intueri valent. K

Deum loco ĩcludit Manichæus. Cap. XVI.

Sed quid dicam de veritate atque ſapientia, quæ omnes animæ potentias ſuperat, cum ipſius animæ natura quæ mutabilis inuenitur, nullo modo locorū ſpacia mole ſua occupet? Quicquid enim qualibet craſsitudine diſtenditur, non poteſt niſi minui per partem habendo aliud hic & aliud alibi. Minor eſt enim digitus quàm tota manus: & minor eſt digit⁹ vnus quàm duo, & alibi eſt iſte digitus, alibi ille, alibi cætera manus. Quod non ſolum in mobilibus corporum articulis videmus, ſed etiam terrę pars iſta non eſt ibi vbi illa, quia ſuum locum quæq; obtinet: & pars humoris minor minore, & maior maiore loco eſt, & alia pars eſt circa fundum, alia circa oras poculi. Similiter aëris partes ſuos quæque implēt locos, nec fieri poteſt vt aër quo impletur hæc domus, ſimul ſecum in eadem domo habere poſsit etiam illum aërem quem vicini habent: lucisque ipſius alia pars infunditur per hanc feneſtram, alia per aliam, & maior per maiorem, per minorem autem minor. Nec omnino poteſt eſſe aliquod corpus, ſiue cœleſte ſiue terreſtre, ſiue aëreum, ſiue humidū, quod nō minus ſit in parte quàm in toto, neq; vllo modo poſsit in loco huius partis ſimul habere aliam partem: ſed aliud L
hic & aliud alibi habens per quælibet ſpacia locorū diſtanti & diuidua, vel potius, vt ita dicam, ſectili mole diſtenditur. Animæ vero natura, etiam ſi non illa eius potentia conſideretur qua intelligit veritatem, ſed illa inferior qua cōtinet corpus & ſentit in corpore, nullo modo inuenitur locorum ſpaciis aliqua mole diſtēdi, Nam ſingulis ſui corporis particulis tota præſto eſt, cū tota ſentit in ſingulis: nec minor eſt pars eius in digito, & maior in brachio, ſicut ipſe digitus brachio minor eſt: ſed vbique tanta, quia vbique tota eſt. Cū enim tangitur digitus, non per totum corpus ſentit, & tamē tota ſentit. Totam enim tactus ille non latet, quod non fieret niſi tota præſto eſſet. Nec ſi tota præſto eſt cum tangitur digitus & ſentit in digito, vt cæterum deſerat corpus, & ſeſe ad vnum illum locum in quo ſentit agglomeret. Sed cum tota ſentit in digito manus, ſi alius locus tangatur in pede, nec ibi deſinit tota ſentire: atque ita in ſingulis diſtantibus locis tota ſimul adeſt, non vnum deſerens vt in altero tota ſit, neque ita vtrunque tenens vt aliam partem hic habeat, & alibi aliam: ſed ſufficiens exhibere ſe ſingulis locis ſimul totam, quoniam tota ſentit in ſingulis, ſatis oſtendit ſe M
locorum ſpaciis non teneri.

Imaginatio & ĩ brutis. Cap. XVII.

Quòd ſi eius memoriam cogitemus, non rerum intelligibilium, ſed harum corporearum, quam & beſtiæ habere ſentiuntur: nam & per loca nota ſine errore iumenta pergunt, & cubicula ſua beſtiæ repetunt, & canes dominorum ſuorum corpora recognoſcunt, & dormientes plerunque murmurant, & in latratum aliquando erumpunt, quod nullo modo poſſent, niſi in earum memoria viſarum rerum vel per corpus vtcunque ſenſarum verſarentur imagines: quis digne cogitet, vbi capiantur iſtæ imagines, vbi geſtentur, vel vbi formentur? Si enim non poſſent eſſe maiores quàm noſtri corporis quātitas tenet, diceret forte aliquis, intra ipſa ſui corporis ſpacia quibus & illa concluditur, has imagines animam figurare atq; ſeruare. Nunc vero cum perexiguam terrę partem occupet corpus, immenſarum regionū & cœli ac terræ imagines animus voluit, quib⁹ cateruatim diſcedentibus ac ſuccedentibus nō fit anguſtus: atq; hinc ſe oſtendit nō diffuſum eſſe per locos, quia maximorū locorū imaginibus nō quaſi capitur, ſed potius eas capit:

non ſinu

A non ſinu aliquo, ſed vi potētiaq; ineffabili, qua licet eis & addere quodlibet & detrahere, & in anguſtum eas contrahere & per immenſa expandere, & ordinare vt velit, & perturbare, & multiplicare, & ad paucitatē ſingularitatēmve redigere. Quid iam de illa loquar potētia, qua intelligitur veritas, qua iſtis ipſis, quæ de corporis ſenſu hauſtæ figurantur, imaginibus ſeſe pro veritate opponentibus magna viuacitate reſiſtitur? Qua videtur aliam, verbi gratia, veram eſſe Carthaginē, aliam quam cogitans fingit, & pro ſuo arbitrio tota facilitate commutat: ex eadem facilitate innumerabiles venire mundos, in quibus Epicuri cogitatio innumerabiliter peregrinata eſt. Et ne multa conſecter, ex eadem venire facilitate iſtam terrā lucis per ſpacia infinita diffuſam, & quinque antra gētis tenebrarum cum habitatoribus ſuis, in quibus Manichæi phantaſmata veritatis ſibi nomen auſa ſunt vſurpare. Quid ergo eſt iſta potentia quę hæc diſcernit? Quæ profecto quantacunque ſit, & his omnibus maior eſt, & ſine vlla tali rerū imaginatione cogitatur. Huic inueni ſpacia ſi potes, hāc diffunde per locos, hanc infinitæ molis tumore diſtēde. Profecto ſi bene cogitas, nō potes. B Quicquid enim tibi tale occurrerit, iudicas ipſa cogitatione ſecari poſſe per partes, faciſq; ibi aliam partem minorem, aliam maiorem quātum placet. Illud autē ipſum quo iſta iudicas, cernis eſſe ſupra iſta, non loci altitudine, ſed potentiæ dignitate.

Dei nulla eſt imaginatio. Cap. XVIII.

Quare animam ſi totiens mutabilem, ſiue variarum voluntatum turba, ſiue affectibus pro rerū copia & inopia ſeſe flectentibus, ſiue ipſis innumerabilibus ludis phantaſmatum, ſiue obliuione & memoria, ſiue doctrina & imperitia. Si ergo animam, vt dixi, his atque huiuſmodi motionibus totiens mutabilem, ſentis nō diffundi extendiq; per locos, ſed omnia talia ſpacia potētiæ viuacitate ſuperare: quid de ipſo deo cogitandū aut exiſtimandū eſt, qui ſuper omnes rationales mentes inconcuſſus atque incommutabilis manens, tribuit quod cuiq; tribuendū eſt. Quem facilius eloqui audet anima quàm videre: & quē tanto minus eloquitur, quāto ſyncerius videre potuerit. C Qui tamen ſi, vt Manichæorum phantaſmata perſtrepunt, locorum ex vna parte determinato, ex aliis immēſo ſpacio tenderetur, quantęlibet in eo particulæ & innumerabilia fruſta eſſent, alia maiora, alia minora pro cogitantis arbitrio metirentur: vt bipedalis in eo, verbi gratia, pars, octo partibus minor eſſet q̄ decempedalis. Id enim neceſſe eſt cōtingat omnibus naturis, quę per talia ſpacia diffuſæ vbiq; totę eſſe non poſſunt, quod in ipſa anima non inuenitur, ſed ab eis qui conſiderare hæc non valent, deformiter de illa & turpiter creditur.

Deus immēſus. Caput XIX.

Veruntamen cum carnalibus animis fortaſſe nō ſic agendum eſt, ſed deſcendendum eſt potius ad eorū cogitationes, qui naturam incorpoream & ſpiritalem cogitando potius ſequi, vel non audent, vel nondum valent: ita vt nec ipſam cogitationē ſuam eadem cogitatione conſiderēt, & inueniant eam locorum ſpacia de ipſis locorū ſpaciis iudicantē. Deſcendamus ergo ad eorum ſenſus, & quæramus ab eis, iuxta quam partē & iuxta quod latus, ſicut Manichæus dicit, illuſtris illius ac ſanctę terræ erat tenebrarū terra. Dicit enim, iuxta vnam partem ac latus, nec dicit quā partem vel quod latus, dextrū an ſiniſtrum. Sed quodlibet eligant, illud certe manifeſtum eſt, nō dici vnum latus, niſi vbi eſt & alterum latus. Vbi autem vel tria vel plura ſunt latera, aut figuræ ambitus intelligitur vndiq; terminatus, aut ſi ex aliqua parte in immenſum patet, ex iis tamen quæ latera dicuntur, neceſſe eſt, finiatur.

Deus finit⁹ Manichæo. Cap. XX.

Lib. 1. cōtra Felicē Manichæum. cap. 19.

Dicant ergo, ex alio latere, vel ex aliis lateribus, quid D adiungebatur terræ lucis, ſi ex vno latere erat gens tenebrarum? Non dicunt, Sed cum premuntur vt dicāt, infinita dicūt eſſe alia latera terræ illius quam lucis vocant: id eſt, per infinita ſpacia diſtendi, & nullo fine cohiberi. Nec intelligunt iam non eſſe latera, quod quibuſuis tardis etiam ingeniis apertiſsimum eſt. Tunc enim eſſent latera ſi finibus ſuis terminarentur. Quid ad me, inquit, ſi nō ſint latera? Sed cū diceres, iuxta vnam partem ac latus, aliam quoq; partē ſiue partes, vel aliud latus ſiue latera cogebas intelligi. Nam ſi vnum tantum latus erat, tantum iuxta latus dici debuit, non iuxta vnū latus. Sicut in corpore noſtro dicim⁹ eſſe aliquid iuxta vnum oculū, quia eſt alter oculus: aut iuxta vnam maxillam, quia eſt altera. Si autē dicamus iuxta vnum naſum, aut iuxta vnum vmbilicum, cū alius non ſit, à doctis & ab indoctis ridebimur. Sed nō te verbis premo. Fortaſſe enim vnum quaſi vnicum appellare voluiſti.

Deliramentum de duplici terra. Cap. XXI.

Quid ergo erat iuxta aliud latus terræ, quam illuſtrem ac ſanctam vocas? Terra, inquis, tenebrarū. Quid de iſta terra ſaltem cōcedis? Quòd corporea erat? Neceſſe eſt te hoc dicere, quandoquidem omnia corpora E inde aſſeris originem ducere. Quid ergo quæſo, quanuis tardi, quanuis carnales homines, ne hoc quidē aliquādo animaduertitis, quòd lateribus ſibi iungi vtraq; iſta terra nō poſsit, niſi eſſet vtraq; corporea? Cur ergo nobis dicebatur à neſcio qua cæcitate peruerſis, tenebrarum tantum terram fuiſſe vel eſſe corpoream: illam vero quæ terra luminis diceretur, incorpoream & ſpiritalem credi oportere? Expergiſcamur aliquando homines boni, & ſaltem admoniti quod facillimū eſt attendamus, duas terras ſibi lateribus nō poſſe coniungi, niſi vtraque ſit corpus. Aut ſi ad iſtam etiam poſsit cōiungi, groſsi & tardi, quęro, vtrū & ipſa terra tenebrarū vnum latus habuerit, & cætera infinita ſicut terra lucis? Non ita credunt, timēt enim ne deo videatur ęqualis. Dicunt ergo illam per profundum immenſam, & per longū ſurſum verſus, aut ſupra illā ſpacia infinitæ inanitatis affirmant, Et ne ipſa vel ſimplum, terra autē F luminis duplum tenere videatur, anguſtant eā à duobus etiam lateribus. Tanquam ſi vnus panis, ſic enim quod dicitur facilius videri poteſt, in quadras quatuor decuſſatim formetur, in quibus tres ſint candidæ, vna nigra: modo de tribus candidis tolle diſtinctionē, & fac illas etiam ſurſum verſus & deorſum verſus, & vndiq; retro infinitas: ſic ab eis eſſe creditur terra lucis. Illam vero nigram quadram fac deorſum verſus, & retro infinitā, ſupra ſe autem immenſam inanitatem habere. Sic opinantur terram tenebrarum, ſic ab eis eſſe creditur. Sed hæc nimis attētè, & ſtudioſe inquirētibus, quaſi ſecreta demonſtrant.

De laterib⁹ & figura terrarum. Cap. XXII.

Veruntamen ſi ita eſt, apparet terram tenebrarū à terra lucis duobus lateribus tangi. Et vtiq; ſi duobus tāgitur, duobus etiam tangit, certe iuxta vnū latus erat terra tenebrarum. Deinde quàm fœda figura lucis apparet, tanquam fiſſa vngula, nigro quodam cuneo ſubter arctato, illac tantum finita qua finditur, hians etiā & patēs deſuper interpoſito inani quicquid à ſuperficie terræ tenebrarum ſurſum verſus immenſum eſt: quam deinde melior ipſius terræ tenebrarum figura oſtenditur. Siquidem illa findit, hæc finditur: illa inſeritur, hæc interpatet: illa in ſe nulli inanitati dat locum, hæc ab inferiori tantum parte laxa, nō eſt, qua hoſtili cuneo ſubimpletur. Indocti ergo homines & auari cum maiorem honorē tribuūt multitudini partium q̄ vnitati vt ſex partes darent terræ lucis, tres deorſum

 verſus,

G verſus,tres ſurſum verſus, maluerunt penetrari terram
lucis quàm penetrare. Talem enim figuram etſi commixtam negant,penetratã tamen negare non poſſunt.

Leuius peccant Manichæis ἀνθρωπομορφῖται. Ca. XXIII.

Confer nunc, non ſpiritales catholicæ fidei viros,in
quibus quantum in hac vita animus poteſt, cernit ſubſtantiam naturâmque diuinam nullis locorum ſpaciis tendi:id eſt,nullis liniamentorum dimenſionibus figurari:ſed confer carnales & paruulos noſtros,qui ſolent auditis in allegoria membris quibuſdam corporis noſtri, velut cum dicuntur oculi dei, & aures dei, ſolent deum ſibi libertate phantaſmatis corporis humani ſpeciẽ figurare.Hos confer iam illis Manichæis,qui ſolent iſtas nugas intentis & curioſis hominibus quaſi magna ſecreta deſcribere. Et conſidera qui rationalius & honeſtius de deo ſentiant:vtrum ij qui eum forma humana, ſua dignitate in ſuo genere prædita, cogitant, an ij qui eum infinita mole diffuſum,non tamen vndiq;,ſed tribus quadris infinitum atq; condenſum: ex vna vero fiſſum,patẽtem, hiantem, laxum ſuperius inanitate, cuneatum inferius terra tenebrarum : vel ſi ita melius eſt dicere, apertum ſuperius natura propria, inarctatũ inferius aliena. Ecce ego tecum derideo carnales homines,qui nondũ poſſunt ſpiritalia cogitare,humana for-
H ma deum æſtimantes. Deride & tu mecum,ſi potes,eos qui tam deformem turpẽmque fiſſuram vel ſciſſuram dei, tam inaniter ſupra hiulcam, tam inhoneſte infra obturatam,multũ miſerabili cogitatione imaginantur. Cum etiã interſit,quòd iſti carnales qui humana deum forma cogitant, ſi Eccleſiæ catholicæ gremio contẽti,
1. Corin. 3. cũ lacte nutriendi ſunt,non ſe in temerarias opiniones præcipitent, ſed ibi ſtudium pium quærendi nutriant,
Math. 7. ibi petant vt accipiant,ibi pulſent,vt eis aperiatur:incipiunt ſpiritaliter allegorias parabolasq; ſcripturarum intelligere, & paulatim ſapere diuinas ſapientias, congruenter alibi aurium, alibi oculorũ,alibi manuum vel pedum,vel etiam alarum atque pennarum, ſcuti quoq; & gladij & galeæ cæterarumq; talium innumerabilium rerum nomine enunciari. Quia intelligẽtia quãto magis proficiunt,tanto magis catholici eſſe firmãtur. Manichæi vero quando figuræ illius imaginationem reliquerint,Manichæi eſſe non poterunt. Hoc enim quaſi proprium atque præcipuum authoris ſui laudibus tribuunt,quòd dicũt illa quæ ab antiquis figurate in libris de diuinis myſteriis poſita ſunt, huic qui vltimus venturus erat,ſoluẽda & demõſtrãda eſſe ſeruata. Et prop-
I terea poſt illum iam neminẽ doctorem diuinitus eſſe venturum,quia nihil iſte per allegorias & figuras dixerit,cum & antiquorum quæ talia fuerãt aperiret, & ſua enodate manifeſteq; monſtraret. Non habent ergo iſti interpretationes ad quas reuertantur, cum illis de authore ſuo legitur, Iuxta vnam vero partem ac latus, illuſtris illius an ſanctæ terræ, erat tenebrarũ terra: quocunque ſe verterint,neceſſe eſt vt phantaſmatũ ſuorũ miſeria coarctati, in ſciſſuras, aut abruptas præciſiones & iuncturas,aut fiſſuras turpiſſimas incidant,quas non dicam de incommutabili natura dei, ſed de omni natura incorporea,quamuis mutabili,ſicuti eſt anima,miſerrimum eſt credere. Et tamen ſi nõ poſſem me intendere ad ſuperiora, neq; cogitationes meas à falſis imaginationibus,quas per ſenſus corporeos memoria fixas gero, in libertatem ac ſynceritatem naturæ ſpiritalis euoluere: quãto melius humani corporis forma deum cogitarem, quàm illum nigrum cuneum ſciſſuræ inferiori eius effigerem, ſuperioremq; vaſtiſſimã laxitatẽ, nõ inueniens vnde oppilarẽ, ſic immẽſa inanitate pa-
tentem & hiantem relinquerẽ. Quid iſta opinione fœ- K
dius? quid tenebroſius hoc errore dici aut fingi potuit?

De numero naturarum Ca. XXIIII.

Deinde volo mihi dicatur,quando lego, deum patrem, & ſupra lucidam beatamq; terrã fundata regna eius, vtrum vnius & eiuſdem ſubſtantiæ atque naturæ ſint,& pater,& regna eius,& terra? Quod ſi ita eſt, iam non quaſi aliam naturam, quæ quaſi corpus ſit dei, cuneus ille gẽtis tenebrarum diffundit & penetrat: quod quidem ipſum eſſet ineffabili deformitate turpiſſimũ: ſed ipſam omnino naturam dei, cuneus ille terræ tenebrarum diffindit & penetrat. Rogo cogitate iſta, homines eſtis: Rogo cogitate iſta,& fugite taliúmque phantaſmatum ſacrilegia dilaniatis,ſi fieri poteſt, pectorib9, de fide veſtra eradicate atq; propellite. An dicturi eſtis, non vnius eiuſdẽmque naturæ illa tria eſſe,ſed alterius patrem, alterius regna, alterius terram: vt ſuas naturas atque ſubſtantias habeant ſingula diuerſas, excellentiæ gradibus ordinatas? Quod ſi verum eſt, non duas, ſed quatuor naturas Manichæus prædicare debuerat. Si autem vnam naturam habet pater & regna, terra vero ſola diuerſam, tres naturæ fuerant prædicandæ. Aut ſi propterea duas dicere maluit,quia terra tenebrarũ per-
tinet ad deũ,quæro quo modo ad deum lucis pertineat L
terra? Si enim & naturam habet diuerſam, & non eam genuit neque fecit, nõ ad eum pertinet, & in alieno regna eius locata ſunt. Aut ſi propterea pertinet quia vicina eſt, pertineat & terra tenebrarum, quæ terram lucis non modo vicinitate contingit,ſed etiam penetratione diſſulcat. Si autem genuit eam, non eam credi oportet diuerſam habere naturam. Quod enim genuit deus,hoc oportet credi eſſe quod deus eſt,ſicut de vnigenito filio in catholica creditur. Itaq; ad illam fugiendam & deteſtandam turpitudinem nos neceſſitas reuocat,vt non terram quaſi aliam, atque diuerſam, ſed ipſam dei naturam niger ille cuneus diffindat. Quod ſi non genuit,ſed fecit eã deus,quæro vnde fecerit. Si de ſeipſo,quid aliud eſt quàm genuiſſe? Si de aliena aliqua natura,quæro vtrum bona an mala. Si bona, erat ergo aliqua natura bona,quæ nõ pertinebat ad deum, quod nullo modo dicere audebitis. Si autem mala,non ergo illa gens tenebrarũ ſola natura mala erat. An forte iam inde aſſumpſerat partem aliquam deus, quam in terrã lucis cõuerteret,& ſuper illam ſua regna ſtabiliret? De
tota ergo id feciſſet,vt iã olim mala natura nulla eſſet. M
Quòd ſi non de aliqua ſubſtantia fecit terram lucis, reſtat vt eã de nihilo fecerit.

Ordo bonorũ ab vno deo. Cap. XXV.

Quare ſi vobis iam perſuadetur poſſe aliquid boni omnipotentẽ deum de nihilo facere,venite in catholicam, & diſcite omnes naturas,quas fecit deus & condidit,excellentiæ gradibus ordinatas à ſummis vſq; ad infimas, omnes bonas, ſed alias aliis eſſe potiores: eaſq; factas eſſe de nihilo, cum deus artifex per ſapientiam ſuam potentialiter, vt ita dicã operaretur,vt poſſit eſſe quod nõ erat: & inquantum eſſet, bonum eſſet, inquantum autem deficeret, ſe nõ de deo genitum,ſed ab ipſo de nihilo factum oſtẽderet. Quid enim vos teneat, ſi conſideretis, non inuenietis: cum terram luminis quam deſcribitis, neq; hoc eſſe quod deus eſt poſſitis dicere, ne ipſam dei naturã fœditas quadræ illius inarctet: neq; de illo genitam, ne nihilominus hoc quod deus eſt cogatur intelligi,& ad eandem deformitatem redeat: nec alienam ab illo,ne in alieno regna eum poſuiſſe, & non duas, ſed tres naturas dicere vrgeamini: neque ab eodem de aliena factam ſubſtantia, ne aut bonũ aliud fuerit præter deum, aut malum præter gentẽ tenebrarum. Remanet igitur

vobis,

A vobis, vt de nihilo terram luminis deum feciſſe fateamini:& non vultis credere, quòd ſi aliquod magnũ bonum, quod tamen illo ipſo eſſet inferius, deus ex nihilo facere potuit: potuit etiam, quia bonus eſt & nulli bono inuidet, facere alterũ bonum, quod illo priore eſſet inferius: potuit & tertium cui ſecundum pręponeretur, & deinde vſque ad infimum bonum naturarũ factarum ordinem ducere, donec vniuerſitas earum, non numero indefinito incerta difflueret, ſed certo terminata cõſiſteret. Aut ſi nec de nihilo iſtam luminis terrã deum feciſſe vultis fateri, non erit exitus quo tantas turpitudines & tam ſacrilegas opiniones euadatis. Aut videte certe, quoniam liberum eſt carnali cogitationi phãtaſmata qualia libuerit opinari, ne forte poſsitis aliam formam quamcunque huic coniunctioni duarũ terrarum inuenire: ne tam deteſtabilis & auerſanda rerum facies animo occurrat, terram ſcilicet dei, ſiue ſit eiuſdẽ naturæ qua † eſt deus, ſiue diuerſæ, in qua tamen dei regña fundata ſint, ita ingenti mole per immenſam iacere, vt per infinitum porrectis & apertis membris iaceat, quibus fœdiſsime atque turpiſsime ab inferiori parte reci- B piat etiam ipſum immenſæ magnitudinis inarctatũ illum cuneum terræ tenebrarum. Sed quicquid aliud inueneritis figuræ qua duæ iſtæ terræ ſibi coniunguntur, delere profecto Manichæi literas non poteſtis: non dico alias quibus expreſsius iſta deſcripſit. Fortaſsis enim quia paucioribus notæ ſunt, minus periculi habere videantur: ſed iſtas ipſas de quibus nunc agitur, epiſtolæ fundamenti, quæ ferè omnibus qui apud vos illuminati vocantur, ſolet eſſe notiſsima. Hic quippe ita ſcribitur, Iuxta vnam vero partem ac latus illius illuſtris ac ſanctæ terræ, erat tenebrarum terra profunda & immenſa magnitudine.

tenius.

Terrarum coniunctio. Ca. XXVI.

Quid expectamus amplius? Tenemus enim quod iuxta latus erat. Quomodolibet iam fingite figuras, & qualia habeat liniamenta deſcribite, moles certe illa immenſæ terræ tenebrarum, aut recto latere adiungebatur terræ lucis, aut curuo, aut tortuoſo, Sed ſi tortuoſo, & illa ſancta terra tortuoſum habet latus: nam ſi ipſa rectũ habeat latus & tortuoſo huius latere tangitur, interpatent cauernæ quædam profundæ per infinitum inane, nec ſupra terram tantum tenebrarum inanitas erat, ſicut audire ſolebamus. Quod ſi ita eſt, quanto melius erat vt ſe aliquanto longius terra lu- C minis remoueret, atque illa inanitas tanta intereſſet, ne omnino poſſet à tenebrarum terra ex vlla parte cõtingi: immo etiam tantum ſpacium pateret inanis profunditatis, vt ſi qua gentis illius oriretur improbitas, etiam ſi temere in illam tranſilire vellent principes tenebrarum, quoniã nec volare poſſunt corpora niſi aëre corporeo ſupportentur, per illud inane præcipitati, & quia infinitum deorſum verſum eſſet, ad nullum aliquando fundum peruenientes, etiam ſi ſemper poſſent viuere, nunquam tamen dum deorſum ſemper feruntur, poſſent nocere. Si autem curuo latere adiungebatur, terra quoque lucis curuo eã ſinu deformiter recipiebat. Aut ſi introrſus iſta quaſi ſpecie theatri curua erat, curuam terræ luminis partem tali ſinu receptam, nõ minus deformi copulatione amplectebatur. Aut ſi iſta curuum habebat latus, & illa rectum, non ex toto eam latere attingebat. Et vtique melius erat, ſicut ſupra dixi, vt nulla ex parte contingeret, tantumq; inane intereſſet, vt & iuſto interuallo vtranq; terram ſeiungeret, & temerarios improbos per infinitum præcipites nihil nocere permitteret. Quòd ſi recto latere latus rectum attingebat, non video quidẽ aliqua vel receptacula vel hiatus: ſed planè video tantam pacem tantámque ſecum terræ vtriuſque D concordiam, vt maior coniunctio eſſe nõ poſsit. Quid enim ſpecioſius, quid cõuenientius, quàm rectum recto ita copulari, vt nulla ex parte ſinus vel flexus dirumpat aut dirimat naturalem ac ſtabilem per infinitum ſpacium loci, & ab infinita æternitate iuncturam? Quæ recta latera vtriuſque terræ, etiam ſi interpoſito inani ſepararentur, nõ ſolum per ſeipſa pulchra eſſent, quia tam recta eſſent: ſed interiecto quoq; interuallo ita ſibi congruerent, vt hinc atque inde pariles rectitudines etiam ſine vlla coniunctione, ipſa tamen ſimilitudine conuenirent. Cum autem accedit iſta coniunctio, quid concordius ac pacatius hac vtraque terra. Quid vero etiam ipſa copulatione duorum rectorum laterum pulchrius dici aut cogitari poſsit, non inuenio.

Ex rectitudine laterũ cõcludit bonitatẽ creaturarum à deo. Caput XXVII.

Quid faciam cum errore tanto peruerſis & conſuetudine implicatis miſerrimis animis? Non enim ſciunt iſti homines quid loquantur cum hæc loquuntur. Non enim attendunt. Rogo, nemo enim vos vrget, nemo in certamẽ premit, nemo pręteritis inſultat erroribus, niſi qui diuinam miſericordiam expertus non eſt, vt careret erroribus, tantum id agamus vt aliquando finiantur. Intuemini pau- E lulũ ſine animoſitate & amaritudine. Omnes homines ſumus: non vos, ſed errores & falſitates odimus. Quęſo intuemini paululum. Deus miſericordiarum adiuua intuentes, & verum quærentibus interius lumen accende. Quid enim intelligimus, ſi non intelligimus rectũ melius eſſe quàm prauum? Quæro ergo à vobis ſi placide modeſtéque accipitis, rectum latus terræ tenebrarum, quod recto lateri terræ lucis adiungitur, ſi quiſpiam deprauaret, nullám ne illi pulchritudinem adimeret? Neceſſe eſt fateamini, ſi latrare nolitis, non ſolum & ſi deprauetur pulchritudinẽ auferri, ſed eam etiam pulchritudinem quam cum recto latere terræ luminis potuit habere communem. Hanc ergo auferens, & de recto prauum faciens, vt diſcordaret quod concordabat, & abhorreret quod congruebat, nunquid aliquam inde auferret ſubſtantiam? Sic ergo diſcite, non ſubſtantiam malum eſſe, ſed ſicut in corpore commutatione formę in deterius, amitti ſpeciem vel potius minui, & fœdum dici quod pulchrum antea dicebatur, & diſplicere corpus quod antea placuerat. Sic in animo rectæ voluntatis decus, quo pie iuſteq; viuitur, commutata in deterius voluntate deprauari: quo peccato effici animam miſe- F ram, quæ honeſtate rectæ volũtatis beatitatem obtinebat, nulla addita detractáve ſubſtãtia. Deinde etiam illud cogitate, quia etſi concedamus aliis cauſis latus terræ tenebrarum malum eſſe, quòd obſcurũ, quòd tenebroſum, vel ſi aliquid aliud dici poteſt, nõ tamen in eo quod rectum eſt, malum eſt. Sicut ergo concedo in eius colore eſſe aliquid mali, ſic neceſſe eſt & vos concedatis eſſe in eius rectitudine aliquid boni. Nefas eſt itaque hoc quantumcunq; bonum eſt, alienare ab artifice deo, à quo eſſe omne bonum quod in quacunque natura eſt, niſi credamus, pernicioſiſsime erramus. Quo modo ergo ille & ſummum malum eſſe dicit hãc terram, in cuius lateris rectitudine inuenio quantũ ad corpus attinet, nõ paruę pulchritudinis bonum: & ab omnipotẽte atque optimo deo eam vult eſſe penitus alienã, cum id ipſum bonum quod in illa inuenimus, cui alij tribuendum ſit, niſi authori bonorum omnium, non inueniamus? Sed malum erat, inquit, etiam illud latus. Puta malum eſſe, deterius eſſet certe ſi nõ rectum, ſed diſtortum eſſet. Quo modo igitur eſt ſummum malũ quo poteſt aliquid cogitari deterius? Deinde neceſſe eſt aliquid

boni

G boni ſit,quo carendo fit res quæcunque deterior. Carē-
do autē rectitudine fieret latus illud deterius. Ineſt er-
go illi boni aliquid rectitudo,Et nunquam mihi dicis,
vnde ineſt, niſi ad eum te contuleris à quo ſiue magna
ſiue parua, omnia tamen bona eſſe fateamur. Sed iam
à lateris huius conſideratione tranſeamus ad alia.

Diſtinguit Manichæ° quinque naturas terræ tenebrarū. Caput XXVIII.

Habitabant,inquit,in illa terra ignea corpora: ge-
nera ſcilicet peſtifera. Cum dicit, habitabant: animata
vtique atque viuētia vult intelligi. Sed ne de verbo ca-
lumniari velle videamur, attendamus iſtos omnes ha-
bitatores terræ illius,quemadmodum in quinq; genera
viua diſtribuerat. Hinc infinitæ,inquit,tenebrę ex eadē
manantes natura, inæſtimabiles cum propriis fœtibus:
vltra quas erant aquæ cœnoſæ ac turbidæ cum ſuis in-
habitatoribus: quarum interius venti horribiles & ve-
hementes cum ſuo principe & genitoribus, Rurſum re-
gio ignea & corruptibilis cum ſuis ducibus & nationi-
bus:pari more introrſum gens caliginis ac fumi plena,
in qua morabatur immanis princeps omnium & dux,
habens circa ſe innumerabiles principes, quorum om-
nium ipſe erat mens & origo,hæq; fuerūt naturæ quin-
H que terræ peſtiferæ. Animaduertimus quinque naturas
quaſi partes vnius naturæ, quam vocat terram peſtife-
ram. Hæ ſunt autem:tenebræ,aquæ, venti,ignis,fumus,
quas quinque naturas ſic ordinat, vt exteriores cæteris
ſint tenebræ,à quibus numerare incipit. Intra tenebras
aquas cōſtituit, intra aquas ventos,intra ventos ignem,
intra ignem fumum. Et habebant iſtæ quinque naturæ
ſua quæque genera inhabitatorum ſuorum, quæ nihilo-
minus quinq; ſunt. Quæro nanque,vtrum genus vnum
habitantium fuerit in omnibus quinque naturis, an di-
uerſa genera, ſicut naturæ ipſæ diuerſæ ſunt? Diuerſa
fuiſſe reſpondent,& de aliis libris ita docent, quòd te-
nebras habitauerunt ſerpētes:aquas natantes, ſicut ſunt
piſces:ventos volantes,ſicut ſunt aues:ignes quadrupe-
des,ſicut ſunt equi,leones,& cętera huiuſmodi:fumum
bipedes, ſicut ſunt homines.

Ex quinq; naturis illis terræ tenebrarū ꝓbat Manichæorū falſitatē. Cap. XXIX.

Quis igitur iſta ordi-
nauit,quis diſtribuit atq; diſtinxit,quis numerum, qua-
litates,formas,vitam dedit? Hęc enim omnia per ſeipſa
bona ſunt,nec inuenitur vnde cuiq; naturę niſi ab om-
nium bonorum deo authore tribuantur. Non enim ſi-
cut chaos deſcriberemus, quo modo etiam inſinuare
Poëtæ ſolent, informem quandam materiem ſine ſpe-
cie,ſine qualitate, ſine menſura, ſine numero & ponde-
I re,ſine ordine ac diſtinctione,cōfuſum neſcio quid atq;
omnino expers omni qualitate. Vnde illud quidā do-
ctores Græci Poëton vocant. *ποιητόν.* Nō ergo ſic iſti hanc quā
vocant terram tenebrarum inſinuare conātur,ſed om-
nino aliter longeq; diuerſe atque contrarie latus lateri *Infra ca.30*
adiungunt atque collinunt: naturas quinque numerāt,
diſtinguunt,ordinant,qualitatibus propriis enunciant,
nec eas deſertas ac infœcundas eſſe permittunt,ſed ſuis
inhabitatoribus complent: eiſdemq; ipſis formas con-
gruas & ſuis inhabitationibus accommodas tribuunt,
& quod antecellit omnibus vitam. Hæc tanta bona e-
numerare,& ab authore omnium bonorum deo aliena
eſſe dicere, hoc eſt nec in rebus agnoſcere tārum ordi-
nis bonū,nec in ſe tantum erroris malum.

Oſtendit nō eſſe ſummū malum in quibus dicit Manichæus. Cap. XXX.

Sed iſta,
inquit, genera quinque illas naturas inhabitantia, ſæua
erant atque peſtifera,quaſi ego in eis ſęuiciam,peſtemq;
laudauerim. Ecce ego tecum vitupero,quæ in illis mala
eſſe criminaris, lauda tu mecum quæ in illis bona ipſe
commemoras: ita videbis bona malis permixta te vel-
le conſtituere pro ſummo & extremo malo. Vitupero
ibi tecum peſtem,lauda ibi mecum ſalutem. Non enim
genera illa vel gigni,vel nutriri, vel inhabitare terram K
illam ſine ſalute aliqua potuiſſent. Vitupero ibi tecum
tenebras,lauda ibi mecum fœcunditatem. Tenebras e-
nim dicis inæſtimabiles,& addis tamen, cum propriis
fœtibus:quanquam tenebræ non ſint corporeę,totumq;
hoc nomē lucis abſētia eſt: ſicut nuditas,carere veſtitu:
& inanitas, vacare corporis plenitudine: ac propterea
tenebræ nihil gignere potuerunt, quanuis terra potue-
rit tenebroſa,id eſt,carens luce,aliquid gignere. Sed in-
terim hæc omittamus, fœdus aptum ſaluti & quædam
cōcordia numeroſa,ordinat atque in vnitatem coędi-
ficat membra naſcentium, ſibiinuicem moderationis
pace congruentia. Quæ omnia,quis non intelligat ma-
iori laude,quàm tenebras vituperatione dignanda? Vi-
tupero ibi tecum cœnum turbidum aquarum, lauda ibi
mecum & ipſam ſpeciem qoalitatemq; aquarum,& in-
habitatorum natantium membra congruentia, vitam
corpus continentem & regentem, & omne tempera-
mētum ſui generis valetudini accommodatum: quan-
tumuis enim aquas cœnoſas turbidáſque reprehendas,
eo tamen quòd tales aquas dicis, vt animantia ſua poſ-
ſint & gignere & continere, ſpeciem illius qualiſcūque L
corporis & partiū ſimilitudinem, qua in vnam formā-
tur pacāturq; qualitatem,auferre non potes,quia ſi ab-
ſtuleris,nullum erit corpus: quæ omnia ſi es homo ſen-
tis eſſe laudanda. Et quantumuis illorum inhabitato-
rum ſæuiciam,& inter impetus,dilacerationes & vaſta-
tiones exaggeres, nō eis tamen adimis numeroſos for-
marum terminos, quibus ſibi ſingula eorum corpora
membrorum parilitate pacata ſunt, & temperamētum
ſalutis & moderamē formæ,partes ſui corporis in vni-
tatem amicicię concordiæq; redigentis:quę ſi humano
ſenſu intueris, vides plus eſſe laudanda quàm vitupe-
rāda quæ diſplicent. Vitupero ibi tecum horrorē ven-
torum,lauda ibi mecum eorundem ventorum ſpirabi-
lem nutricemq; naturam,& ſpeciem corporis,congru-
entia partium cōtinuati atque diffuſi: quibus rebus om-
nibus illos inhabitatores ſuos poterāt & gignere & ale-
re,& ſalubriter continere:eorumq; inhabitatorum,cum
cætera quæ in omnibus animantibus ſuperiori ratione
laudata ſunt,tum proprie impigros & faciles vnde ve-
lint & quò velint tranſitus, & alarum in volatu cōcor-
dem niſum & non imparem motum. Vitupero ibi te-
cum corruptionem ignis, lauda ibi mecum genitalem M
ignem & vigentē, opportunamq; eius temperationem
naſcentibus,& vt caleſcerent,† & vt ſuis numeris linia-
mentiſq; perficerentur, & vt viuere atque habitare ibi
poſſent:quæ omnia nō ſolum in ignis habitatione, ſed
in ipſis quoque habitantibus miranda & laudanda eſſe
cognoſcis. Vitupero ibi tecum obſcuritatē fumi, & im-
manitatem principis qui in eo, ſicut dicis, morabatur:
lauda ibi mecū, quòd vel in ipſo fumo nullam partem
inuenis diſsimilem cæteris: ex quo in genere ſuo par-
tium inter ſe ſuarum cōgruentiam modúmque custo-
dit,vt quadā vnitate ſit quod eſt,quę nemo ſobrie con-
ſiderat,& non mirabiliter laudat. Quid quòd etiam fu-
mo addis vim potentiamq; generandi, quando eidem
quoq; inhabitatores principes tribuis: vt quod hic nun-
quam vidimus,ibi fumus fœcundus ſit,& ſalubrem ſuis
habitatoribus tribuat manſionem?

a ſen. di. in cap. ſecūdū hāc, in fine. Et ca. Aſtunde.

† coaleſcerent.

Non ſtatim malū quod minus bonum eſt. Ca. XXXI.

Quod etiam in
ipſo fumi principe immanitatē ſolam aduertiſti quam
vituperares, nónne debuiſti attendere cætera quæ te in
eius naturæ laudem cogerent? Habebat enim animam
& corpus,illam viuificantem,hoc vita inſpiratum:cum
illa regeret hoc obtemperaret: illa præiret, hoc ſubſe-
queretur:

A quęretur: illa contineret, hoc nó deflueret: illa moueret in numeros, hoc numeroſa membrorum cõpagine ſtabiliretur. Nõnne te ad laudem mouet in hoc vno principe, vel pax ordinata, vel ordo pacatus? Quod autẽ de vno dictum eſt, hoc de cæteris intelligi licet. Sed enim erat in alios ſeuerus & immanis: non hoc laudo, ſed illa quæ non vis attendere. Quæ ſi vel admonitus intuetur atque conſiderat quiſquis Manichæo temere credidit, ſine dubitatione cognoſcit, cum de iſtis naturis loquitur, de bonis quibuſdam ſe loqui: ſed nõ ſummis & infabricatis, ſicuti eſt deus vna trinitas, neque de his fabricatis quæ ſublimiter ordinata ſunt, ſicuti ſunt angeli ſancti & beatiſsimę poteſtates: ſed de infimis, & pro ſui generis modulo in imo rerũ ordinatis bonis: quæ dum comparantur ſuperioribus, vituperandæ ab imperitis exiſtimantur: & dum conſiderantur quantum his deſit boni, quod illis adeſt, eiuſdem boni abſentia mali nomen tenet. Et ego quidem propterea ſic de iſtis naturis diſputo, quoniam ea nominantur quæ in hoc mundo nota ſunt nobis. Nouimus enim tenebras, aquas, vẽtos, ignem, fumum: nouimus etiam animalia ſerpentia, na-
B tantia, volantia, quadrupedia, bipedia, In quibus omnibus, exceptis tenebris, quę vt dixi nihil ſunt aliud quàm lucis abſentia, quæ oculis non videndo diſcernuntur, ſicut ſilentium auribus non audiendo, nõ quia tenebræ ſunt aliquid, ſed quia lux non eſt: ſicut dicimur auribus percipere ſilentium, non quia eſt aliquid, ſed quia ſonus nõ eſt. Exceptis ergo tenebris in hac enumeratione, cæteræ naturæ ſunt etiã omnibus notæ: quarum ſpeciem quia in quantumcunque eſt, laudabilis & bona eſt, nemo prudens abalienat ab authore omnium bonorum deo. Nam ille Manichæus ſicut voluit naturas quas hic dicit ordinare in phantaſmatibus ſuis velut in gente tenebrarum, omnino falſus eſſe conuincitur. Primo, quia tenebræ nihil poſſunt gignere, vt dictum eſt, Sed nõ tales, inquit, erant illæ tenebræ, quales hic noſti. Vnde ergo me de illis doces? An forte tam verboſus doctrinæ pollicitator cogis vt credam? Sed fac me credere. Illud tamen ſcio, quòd ſi non habebant aliquam faciem ſicut iſtæ non habent, nihil generare potuerunt: ſi autem habebant, meliores erant. Tu autem cum dicis, non fuiſſe tales, quaſi peiores aliquas credi cupis. Poſſes dicere etiam ſilentium, quod ſic eſt auribus, vt tenebræ
C oculis, aliqua ibi ſurda vel muta animalia genuiſſe: vt cum tibi diceretur, non eſſe aliquam naturam ſilẽtium: reſponderes, ſed non tale ſilẽtium erat quale hic noſti: vt omnino quod velles diceres eis, quos ſemel vt tibi crederent decepiſſes: quanquam id quod eum induxit, vt in tenebris ſerpẽtia nata eſſe cõfingeret, in ipſis quidem primordiis naſcentium potuit bene animaduerti. Sed ſunt ſerpentes qui tam acute vident, & ſic præſentia lucis exultant, vt grauiſsimum teſtimonium contra eum dicere videantur. Deinde in aquis natantia facile fuit hic dicere, & ad illa trãſire phãtaſmata: ſic & in vẽtis volantia, quoniam huius craſsioris aëris impulſus, in quo aues volant, ventus dicitur. In igne vero quadrupedia, vnde illi fingere in mẽtem venerit neſcio. Et tamen fruſtra hoc non dixit, ſed parum attendit, & errauit nimis. Hanc enim rationem ſolent reddere, quòd quadrupedes edaces ſint, & in cõcubitum multum ferueant. Sed multi homines edacitate ſua ſuperant quamlibet quadrupedem, qui certe bipedes ſunt, quos non ignis, ſed fumi eſſe filios dicit. Anſeribus vero nõ facile quicquam edacius inuenitur: quos ſiue in fumo ponat, quia bipedes ſunt: ſiue in aquis, quia natare amant: ſiue

Meliora noſtris, quæ Manichæi volunt eſſe ſumma mala. Caput XXXII.

in ventis, quia pennati ſunt, & interdum volant: ad D igneni certe ſecundum eius diſtinctionem non pertinent. Quod autem attinet ad feruorem cõcubitus, credo eum animaduertiſſe hinnientes equos, & ſæpe morſis ſi ęnis raptos in fœminas: quod animaduerſum dum vult cito ſcribere, non attendit paſſerem parietinum, in cuius comparatione quiuis admiſſarius frigidiſsimus inuenitur. Bipedes vere in fumo cum ab eis quæritur quare ordinauerit, reſpondent elatum & ſuperbum eſſe bipedum genus. Hinc enim homines originem trahere dicunt: & quoniã fumus globoſus & quaſi tumidus in auras erigitur, ſuperbis eſſe ſimilem non abſurde attenderunt. Quę animaduerſio ſufficere debuit ad aliquam ſimilitudinem dandam de ſuperbis hominibus, ſiue allegoriam vel formãdam vel intelligendam: non tamen vt ideo bipedes animantes in fumo & de fumo nati eſſe credantur. Nam & in puluere naſci debuerunt, quia ſæpe non minore ambitu & elatione ſurgit in cœlum: & in nebulis, quia plerunque de terra ita exhalantur, vt longe intuentibus incertum etiam faciant, fumúsne an illæ ſint. Poſtremo cur in aquis & ventis de E habitandi patientia ad habitatores ductũ eſt argumentum, quia videmus & natantia in aquis & volantia in ventis viuere. Ignis vero & fumus non deterruit hominem mentientem, vt puderet eum tales ibi habitatores conſtituere, quibus nihil cõſtitueretur abſurdius? Nam quadrupedem ignis incendit atque corrumpit, & bipedes fumus offocat atque necat. Vel hinc certe cogitur fateri, ſe meliores dicere in gẽte tenebrarum iſtas fuiſſe naturas, vbi vult omnia peiora credi. Siquidem ibi gignebat ignis quadrupedem & nutriebat & continebat innoxie vel etiam commodiſsime. Similiter & fumus bipedes ſuos clementiſsimo ſinu editos, non ſolum ſine moleſtia, ſed vitaliter atque indulgenter vſque in illum principatum educabat & continebat. Ita oſtẽduntur iſta mendacia, animaduerſione rerum quę videntur in mundo, minus diligenti minuſq; ſolerti, carnali ſenſu concepta, & phãtaſmate parturita, & temeritate edita atque conſcripta, hæreticorum numerum auxiſſe.

Sed illo genere magis vrgendi ſunt, vt intelligant ſi poſſunt, quàm vere in catholica dicatur, omnium naturarum eſſe authorem deum, quo de genere ſuperius agebam cum dicerem, Vitupero tecum peſtem, cæcitatem, cœnoſitatem turbidam, horribilem vehementiam, F corruptibilitatem, immanitatẽ principum, & his ſimilia. Lauda tu mecũ ſpeciem, diſtinctionem, ordinationem, pacem, vnitatem formarum, membrorum congruentias, & numeroſas parilitates, vitalia ſpiramẽta & nutrimenta, temperamẽtum ſalutis, regimen & moderamen animæ, famulatuſq; corporum ſimilitudinem, concordiamq; partium in ſingulis naturis, vel quæ habitabant vel quæ habitabãtur, & cætera huiuſmodi. Sic enim intelligent, ſi tamen ſine pertinacia velint attendere, iam & bona & mala ſe miſcere cum loquũtur de illa terra, vbi ſolum & ſummum malum fuiſſe crediderunt. Itaque ſi tollantur illa quæ mala enumerata ſunt, bona illa quæ laudata ſunt, ſine vlla vituperatione remanere, ſi autem bona ipſa tollantur, nullam remanere naturam: ex quo iam videt qui poteſt videre, omnem naturam inquãtum natura eſt, bonum eſſe: quia ex vna eademq; re in qua & ego quod laudarem, & ille quod vituperaret inuenit, ſi tollantur ea quæ bona ſunt, natura nulla erit: ſi autem tollantur ea quæ diſplicent, incorrupta natura remanebit. Tolle aquis vt nõ ſint cœnoſæ & turbidę, remanent aquæ puræ atque tranquillę:

Malũ eſſe naturæ accidit. Cap. XXXIII.

tolle

G tolle de aquis partium concordiam, non erunt aquę. Si ergo malo illo adempto, manet natura purgatior: bono autem detracto, non manet vlla natura. Hoc ibi facit naturam quod bonum habet: quod autem malum, non natura ſed contra naturã eſt. Tolle de ventis horrorem & nimium impetum qui tibi diſplicet, potes cogitare ventos lenes atque moderatos. Tolle de ventis partium ſimilitudinem, qua eorum corpus in vnitatem continuatur, & ſibi pacatur vt corpus ſit, nulla ſuberit natura quam cogites. Longum eſt cætera perſequi, ſed manifeſtum eſt eis qui nullo ſtudio partium iudicant, cum iſtæ naturæ commemorãtur, adiungi eis quædam quibus diſpliceat, quæ cum detrahimus naturæ meliores manent. Vnde intelligitur eas inquantum naturæ ſunt, bonas eſſe, quia cum eis viciſsim omne quod bonum habẽt detraxeris, naturæ nullæ erunt. Animaduertite etiam qui recte vultis iudicare, illum quoq; principem immanẽ: cui ſi auferatur immanitas, attendite quãta laudabilia remanebunt. Cõpago corporis, membrorum hinc atque inde congruentia, formæ vnitas & pax contextarum inter ſe partium, animæ regentis ac vege-
H tantis, famulantiſq; & vegetati corporis ordo & diſpoſitio. Quæ omnia bona ſi auferantur, & ſi qua forte minus enumeraui, nulla prorſus natura ſubſiſtit. Sed fortaſſe dicetis, illa mala de talibus naturis nõ poſſe auferri, & ideo naturalia debere accipi. Non nunc quæritur quid poſsit, vel non poſsit auferri: ſed certe nõ paruum lumen eſt ad intelligẽdum, omnes naturas inquãtum naturę ſunt bonas eſſe: quòd ſine illis malis cogitari bona illa poſsint: ſine bonis autem illis nulla natura cogitari poteſt. Nã ſine turbatione cœni poſſum aquas cogitare: ſine pace autem continuatarum partium, nulla ſpecies corporis animo occurrit, aut vllo modo ſentiri poteſt: ac per hoc nec illæ aquæ cœnoſæ ſine iſto bono eſſe potuerũt, quo bono fiebat, vt aliqua natura corporea poſſet eſſe. Nam quid dicitis, quòd illa mala de naturis talibus non poſſunt auferri, Reſpõdetur, quòd & illa bona de naturis talibus non poſſunt auferri. Cur ergo iſtas res propter mala quæ auferri non poſſe arbitramini, mala naturalia vocare vultis: propter bona vero quę auferri non poſſe conuincimini, bona naturalia vocare nũ vultis? Reſtat vt quæratis, nam ipſa ſolet eſſe vox vltima, vnde ſint illa mala quę mihi quoque diſpli-

Sola mala conſiderant Manichæi. Caput XXXIIII.

I cere dicebam. Reſpondebo fortaſſe, ſi vos prius dixeritis, vnde ſint illa bona, quæ vos quoq; laudare cogimini, ſi abſurdiſsimi cordis eſſe non vultis. Sed quid ego iſtud quærã, cum vtrique fateamur, omnia quæcunque & quantacunque bona ſunt, ab vno deo eſſe qui ſumme bonus eſt? Reſiſtite ergo voſipſi Manichæo, qui tot & tãta bona quæ commemorauimus iuſteq; laudauimus, pacem cõcordiamq; partium in vnaquaque natura, ſalutem valentiamq; animantium, & cætera quæ repetere iam piget, ita in terra commentitia tenebrarum eſſe arbitratus eſt, vt ab illo deo quem bonorũ omnium fatetur authorem, alienare conaretur. Non enim ea bona vidit, dum hoc ſolũ attendit quod diſpliceret: tãquam ſi quiſpiã leonis fremitu exterritus, & eum intuens trahentem ac dilaniãtem pecorum aut hominum corpora quæcunque apprehendiſſet, puerili quadam infirmitate animi tanto timore percelleretur, vt ſolam feritatem leonis intuens atque ſæuiciã, cętera eius negligens omnino atq; prętericns naturam illius animantis, non tantum malum ſed magnum etiam malum eſſe clamaret, tãto ſcilicet exaggeratius, quãto timidius. At ſi edomita feritate dulcem leonem mãſuetumq; videret, præ-

ſertim ſi nunquã antea fuiſſet de illa beſtia territus, tunc K
vacaret ſecuro atque intrepido leonis pulchritudinem cõſiderare atque laudare. De quo ego nihil dicam niſi quod ad rem maxime pertinet, fieri poſſe, vt aliqua natura offendat ex aliquo, & in totum naſcatur odium: cum manifeſtum ſit multo meliorem eſſe ſpeciem veræ ac viuæ beſtiæ, etiam cum terret in ſyluis, quàm imitatę atque ſimulatę cum in pariete picta laudatur. Hoc ergo errore ille nos non decipiat, nec cęcos faciat ad cõſiderandas naturarum ſpecies, cum quędã in eis ita reprehẽdit, vt omni ex parte cogat diſplicere, quod omni ex parte reprehendere non poteſt: atque hoc modo animum ad ęquum iudicium componentes, quęramus iam vnde ſint cum illis bonis mala, quę me quoque improbaturum dicebam. Quod facilius videbimus, ſi in vnum nomen potuerimus cuncta conferre. Quis enim dubitet totum illud quod dicitur malum, nihil eſſe aliud quàm corruptionem? Poſſunt quidẽ aliis atq; aliis vocabulis atq; alia mala nominari, ſed quod omnium rerum malum ſit, in quibus mali aliquid animaduerti poteſt, corruptio eſt. Sed corruptio peritæ animæ imperitia vocatur, corruptio prudentis imprudentia, L
corruptio iuſticiæ iniuſticia, corruptio fortitudinis ignauia, corruptio quietis atque tranquillitatis cupiditas vel metus vel triſticia vel iactantia. Deinde in corpore animato, corruptio ſanitatis dolor & morb⁹, corruptio virium laſsitudo, corruptio quietis labor. Deinde in ipſo loco corporis, corruptio pulchritudinis fœditas, corruptio rectitudinis prauitas, corruptio ordinis peruerſitas, corruptio integritatis diſciſsio aut fractura aut diminutio. Longũ eſt & difficile & harũ rerũ quas cõmemoraui & aliarum innumerabilium omnes corruptiones nominatim enunciare, cũ etiã multę quæ dicuntur in corpore poſsint & in anima dici, & innumerabilia ſunt, in quibus propria vocabula corruptio teneat. Veruntamen videre iam facile eſt nihil nocere corruptionem, niſi quod labefacit naturalem ſtatum, & ideo eam non eſſe naturam, ſed contra naturã. Quòd ſi nõ inuenitur in rebus malũ niſi corruptio, & corruptio non eſt natura, nulla vtiq; natura malum eſt. Sed ſi hoc forte intelligere nõ valetis, illud attendite quòd omne quod corrumpitur bono aliquo minuitur: quia ſi non corrumperetur, incorruptũ eſſet: ſi vero etiam non poſ- M
ſet omnino corrũpi, incorruptibile eſſet. Neceſſe eſt autem vt ſiue incorruptio ſiue incorruptibilitas bonũ ſit, ſi malũ eſt corruptio. Sed nunc de natura incorruptibili nulla quæſtio eſt, de his agitur quæ poſſunt corrũpi, quæ dum non corrumpuntur incorrupta dici poſſunt, incorruptibilia nõ poſſunt. Illud enim ſolũ incorruptibile proprie dicitur, quod non tantũ nõ corrumpitur, ſed etiam nulla ex parte corrumpi poteſt. Incorrupta ergo quæcunq; ſunt & tamen corrumpi poſſunt, cum corrũpi cœperint, eoipſo bono minuũtur quo incorrupta erant: & magno quidem bono, quia magnum malum eſt corruptio: & quãdiu in eis augeri corruptio poteſt, tan diu habent bonũ quo minuantur. Quapropter naturæ illę, quas in tenebrarũ terra fuiſſe confingit, aut poterant corrumpi, aut non poterant. Si non poterant, incorruptibiles erãt, quo bono ſuperius nihil eſt. Si poterant, aut corrũpebantur, aut non corrumpebantur. Si non corrumpebantur, incorruptę erãt, quod videmus ſine magna laude dici nõ poſſe. Si autẽ corrumpebãtur, minuebãtur illo tam magno bono. Si minuebantur bono, habebãt bonũ quo minuerentur. Quòd ſi habebant bonum, non erant naturæ illę ſummum malum, &

Vbicunque corruptio, ibi bonum ſint. Cap. XXXV.

De natura boni. ca. 20

2. ſen. diſt. 34. ca. Oſtẽſa.

A lum, & omnis Manichęi fabula falſa eſt. Sed quoniam quęſiuimus quid eſſet malum, neq; hoc naturam, ſed cõtra naturam eſſe cognouimus, cõſequenter quærendũ eſt, vnde ſit, quod ille ſi feciſſet minus fortaſſe in has tãti erroris anguſtias laberetur.

Vnde corruptio boni. Caput XXXVI.

Præpropere quippe ac præpoſtere quæſiuit vnde eſſet, quod primo nõ quęſierat quid eſſet. Et ideo nullo modo poterant quærẽti occurrere niſi vana phãtaſmata, quib' difficile animus carnalibus ſenſibus multum paſtus exuitur. Dicet ergo aliquis, non iam certare, ſed nõ errare deſiderans: vnde eſt iſta corruptio quòd quaſi generale malũ rerum bonarum, ſed tamen corruptibilium eſſe cõperimus? Qui talis quærit, cito inueniet magno ardore verum petens, & cõſtanti perſeuerãtia pie pulſans. *Matth. 7.* Per homines enim commemoratio aliqua ſignis verborũ fieri poteſt, *Matth. 23.* Docet autem vnus verus magiſter, ipſa incorruptibilis veritas, ſolus magiſter interior: qui etiam exterior factus eſt, vt nos ab exterioribus ad interiora reuocaret: & formam ſerui accipiens, vt eius ſublimitas ſurgentibus innoteſceret, iacẽtibus humilis apparere dignatus eſt. *Philip. 2.* B In eius nomine ſupplices ſumus, & per eũ miſericordiam patris implorantes iſta quæramus. Primo enim breuiſſime reſpõderi poteſt quærentibus vnde corruptio eſt, cum dicitur, Ex eo quòd hæ naturæ quę corrumpi poſſunt, non de deo genitæ, ſed ab eo de nihilo factæ ſunt: quas quoniam bonas ratio ſuperior demonſtrauit, nemo poteſt recte dicere, nõ deum bona feciſſe. Si autem dixerit ſumme bona feciſſe, oportet intelligat ſummũ bonum ipſum eſſe qui fecit hæc bona.

Solus deus ſumme bonus. Caput XXXVII.

Quid mali, inquis, fieret, ſi & illa fierent ſumme bona? Et tamen ſi quis ex nobis quæreret accepto & credito deo patre ſummo bono, ſi eſſet aliud ſumme bonũ, vnde eſſe pie nobis videretur, nullo modo recte reſponderemus, niſi de deo patre qui ſumme bonus eſt. Quod ergo de illo eſt, meminerimus natum de illo eſſe, non ab eo factũ de nihilo, & ideo & hoc ſumme, id eſt, incorruptibiliter bonũ eſſe: videmuſq; iniuſte flagitari, vt tam ſumme bona ſint quæ fecit de nihilo, quàm ſumme bonus eſt quẽ de ſe genuit, quem niſi vnũ genuiſſet, non id quod ipſe eſt genuiſſet, quia ipſe vnus eſt. *Ioan. 1.* Quapropter de vnico quidẽ filio per quem facta ſunt à patre omnia bona de nihilo, imperite atque impie fratres queruntur, niſi ex eo C quòd in nomine apparere dignatus eſt. Nã ideo & vnigenitus in ſcripturis & primogenitus dicitur. Vnigenitus à patre, primogenitus ex mortuis. *Ibidem.* Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquã vnigeniti à patre plenũ gratia & veritate. *Roma. 8.* Et Paulus dicit, Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quòd ſi dixerimus, non iam eſſe iſta bona quę de nihilo facta ſunt, ſed tantum dei naturam bonam eſſe, inuidemus tantis bonis: & vox impia eſt, iniuriam putare, non hoc eſſe quod deus eſt, & ideo nolle eſſe aliquod bonũ, quoniã ei præponitur deus. Quæſo patere naturã animæ rationalis aliquãto minus eſſe quàm deus eſt, & tanto minus, vt poſt iſtũ te melius aliquid non ſit. Patere, inquam, & miteſce illi, ne te adhuc repellat in infima, vbi per anguſtias pœnales etiam atq; etiam bonũ quod es, vileſcat tibi. Superba es in deum, ſi indignaris quòd te antecedit: & nimis contumelioſe de illo ſentis, ſi non ineffabiliter gratularis tam magnũ bonum eſſe te, vt ſolus ſit ille præſtãtior. Quo conſtituto atque firmato, illud ne dixerit ò anima humana, Me ſolam naturam deus facere debuit, nollẽ vt poſt me aliquid boni fieret. Non enim quòd bonũ eſt poſt deum, iam debuit eſſe nouiſſimum. Et hinc maxime apparet quãtam tibi tribuerit dignitatem, quòd deus qui ſolus tibi naturaliter dominatur, fecit alia bona quibus tu D quoq; dominareris. Nec mireris quòd nũc tibi nõ omnimodo ſeruiunt, & te aliquãdo etiã crucient, quia dominus tuus maiorem poteſtatẽ habet in ea quæ tibi ſeruiunt, quàm tu in ipſa, tanquã in ſeruos ſeruorum ſuorum. Quid ergo mirũ ſi tibi peccanti, id eſt, non obtemperanti domino tuo, pœnalia quibus dominabaris effecta ſunt. Quid enim tam iuſtũ, & quid iuſtius deo? Hoc nanque humana natura in Adã meruit, de quo non eſt hic diſputãdi locus: ſed tamen dominator iuſtus & iuſtis præmiis & iuſtis ſuppliciis approbatur, beatitate recte viuentium pœnaq; peccãtium. Nec tamen ſine miſericordia derelicta es, quæ certis rerum temporúmque mẽſuris vocaris vt redeas: ita recto moderamine altiſſimi conditoris, quouſque ad bona terrena peruentum eſt, quæ corrũpuntur & reformantur, vt haberes ſupplicio mixta ſolaria, & vt laudares deum delectata ordine bonorũ, & refugeres in eũ exercitata experimentis malorum. Ita inquantũ tibi terrena ſeruiunt, docent te eſſe dominam ſuam: inquantum autem moleſta ſunt, docẽt E vt ſeruias domino tuo.

Natura à deo, corruptio ex nihilo. Caput XXXVIII.

Quapropter quãuis ſit malum corruptio, & quanuis non ſit à conditore naturarum, ſed ex eo ſit, quòd de nihilo factæ ſunt: tamẽ etiã ipſa illo regente & gubernante omnia quæ fecit, ſic ordinata eſt, vt non noceat, niſi naturis infimis ad ſupplicium damnatorũ, & exercitationem admonitionemq; redeuntium, vt inhærendo deo incorruptibili maneãt incorrupti, quod vnum eſt bonũ noſtrũ: ſicut per Prophetam dicitur, Mihi autem inhærere deo, bonum eſt. *Pſal. 72.* Neq; illud dixeris, Non faceret deus naturas corruptibiles: inquantũ enim naturæ ſunt, fecit deus: inquãtum autẽ corruptibiles, non deus fecit. Non enim eſt ab illo corruptio, qui ſolus eſt incorruptibilis. Si hoc capis, gratias age deo: ſi nõ capis, quieſce, & noli temere nõdum intellecta damnare: ſupplexq; illi, qui lumen mentis accendit, attende vt intelligas. Cum enim dicitur, natura corruptibilis: non vnũ, ſed duo nomina dicuntur. Item cum dicitur, Deus fecit ex nihilo: nõ vnum, ſed duo nomina audiuimus. Redde ergo iſtis ſingulis illa ſingula: vt cum audis naturã, ad deũ pertineat: cum audis corruptibilem, ad nihilum: ita tamen vt ipſæ corruptiones, quãuis nõ ſint ex dei arte, in eius tamẽ poteſtate ſint diſponẽdę pro rerum ordine & meritis animarũ. F Ideo recte dicimus ab illo eſſe præmiũ atq; ſuppliciũ. Ita enim fecit corruptionem, vt poſſit corruptioni eum dare, qui corrumpi meruit, id eſt, qui ſeipſum cœperit peccando corrumpere, vt cruciantem ſentiat corruptionem inuitus, qui blandientem illicita oblectatione concupiſcentiam volens cõmiſit.

Mala quo modo ſint à deo. Caput XXXIX.

Non enim in veteri teſtamẽto tantum ſcriptum eſt, Ego facio bona, & cõdo mala: *Eſaie. 45.* ſed euidẽtius in nouo, vbi dominus dicit, Nolite timere eos qui corpus occidũt, & amplius non habent quid faciãt: ſed eum timete, qui cum corpus occiderit, habet poteſtatẽ animam mittere in gehẽnam. *Matth. 10.* Voluntarię autẽ corruptioni addi iudicio diuino pœnalẽ corruptionem, manifeſtiſſime Paulus Apoſtolus atteſtatur, cum dicit, Tẽplum enim dei ſanctũ eſt, quod eſtis vos: quiſquis tẽplum dei corruperit, corrũpet eum deus. *1. Cor. 3.* Quòd ſi in veteri lege dictum eſſet, quibus inuectionibus in impetum facerent accuſantes quaſi corruptorem deum? Quod verbũ metuẽtes multi Latini interpretes, noluerũt dicere corrũpet, ſed diſperdet illũ deus: & nõ deuiantes à re ipſa, offenſionẽ vocabuli deuitarunt. Quanquã iſti nõ minus inueherẽtur in perditorẽ deũ, ſi hoc in veteri lege, aut in Prophetis inuenirent. Sed Græcis

exemplaribus

G exẽplaribus cõuincũtur, in quibus apertiſsime ſcriptum eſt, Quiſquis templum dei corruperit, corrumpet illum deus. Quòd ſi quis ab eis quærat, quo modo dictum ſit, ne corruptor putetur deus, exponunt ſtatim, Corrũpet dictum eſſe, corruptioni tradet: vel ſi quo alio modo poſſunt. Quo animo ſi eſſent in veterem legem, & multa ibi miranda intelligerent: & nõdum intellecta non cum odio lacerarent, ſed cum honore deferrent.

Corruptio tendit ad non eſſe. Caput XL.

Quiſquis autem nondum credit ex nihilo eſſe corruptionem, proponat ſibi hæc duo, eſſe & nõ eſſe, quaſi ex diuerſis partibus intelligendi gratia, vt cum tardis tardius ambulemus: deinde velut in medio conſtituat aliquid, vtpote corpus animantis, & quęrat hoc ſecum, dum formatur illud corpus, & naſcitur: dũ augetur eius ſpecies, nutritur, conualeſcit, roboratur, decoratur, firmatur inquantum manet, & inquantum ſtabilitur, in quam partem tendat, vtrum ad eſſe, an non eſſe: nõ dubitabit quidẽ eſſe aliquid in ipſis etiam primordiis: ſed quantò magis forma & ſpecie & valentia conſtabilitur atque formatur, tantò magis fieri, vt ſit, & in eam partem tendat, qua poſitũ eſt eſſe. Nunc ergo incipiat cor-
H rumpi, debilitetur omnis ille ſtatus, langueſcant illę vires, marceſcat robur, forma fœdetur, diſsiliat compago membrorũ, contabeſcat & defluat concordia partium: quærat etiam nunc per iſtam corruptionem quò tẽdat, vtrum ad eſſe, an non eſſe? Nõ puto vſqueadeo cæcum & tardum, vt dubitet quid ipſe reſpondeat, & non ſentiat quantò magis quodque corrũpitur, tantò magis ad interitum tendere. Omne autem quod ad interitũ tendit, ad non eſſe tendit. Cum ergo deum incommutabiliter & incorruptibiliter eſſe credendum ſit, id autem quod dicitur nihil, penitus nõ eſſe manifeſtũ ſit: & cum iſta propoſueris eſſe & non eſſe, atq; cognoueris quãtò augetur ſpecies, tantò quidq; tendere vt ſit: quantò autem magis augetur corruptio, tantò magis tendere vt nõ ſit, quid dubites dicere in vnaquaq; natura corruptibili quid in ea ſit ex deo, quid ſit ex nihilo, cum ſpecies ſecundũ naturã ſit corruptio cõtra naturam: quia ſpecies aucta cogit eſſe, & deum fatemur ſumme eſſe: corruptio vero aucta cogit non eſſe, & conſtat quod non eſt, nihil eſſe. Quid, inquã, dubitas dicere in natura corruptibili quam & naturam dicis & corruptibilẽ dicis, dicere quid ſit ex deo, quid ex nihilo? Et quid quæris
I deo naturã contrariam, quem ſi confiteris ſumme eſſe, vides ei non eſſe cõtrarium?

Corruptio permiſſu dei à nobis eſt. Caput XLI.

Cur ergo inquis, quod naturæ deus dedit, tollit corruptio? Non tollit, niſi vbi permittit deus: ibi autẽ permittit, vbi ordinatiſsimum & iuſtiſsimum iudicat pro rerum gradibus, & pro meritis animarum. Nã & ſpecies vocis emiſſæ præterit, & ſilentio perimitur: & tamen ſermo noſter ex præeuntiũ verborum deceſsione ac ſucceſsione peragitur, & moderatis ſilentiorum interuallis decenter ſuauiterq; diſtinguitur: ita ſeſe habet etiã temporalium naturarum infima pulchritudo, vt rerum tranſitu peragatur & diſtinguatur morte naſcentium. Cuius pulchritudinis ordinẽ & modos ſi poſſet capere ſenſus noſter atque memoria, ita nobis placeret, vt defectus quibus diſtinguitur, nec corruptiones vocare auderemus. Quod autem in eius pulchritudinis parte laboramus, cum nos fluentia deſerunt temporalia, quæ diligimus & peccatorum pœnas luimus, & ſempiterna diligere commonemur. Nõ ergo in hac pulchritudine quæramus quod nõ accepit: quæ ideo infima eſt, quia quod quærimus, non accepit: & in eo quod accepit, laudemus deũ, qui tantum ſpeciei bonum etiam huic quanuis infimę dedit. Nec ei tamen vt amatores eius inhæreamus, ſed vt dei lauda- K
tores eam trãſgrediamur, vt ſupra eam collocati de ea iudicemus, non ei connexi in illa iudicemur.

Hortatur ad ſummũ bonum. Cap. XLII.

Feſtinemus itaque ad illud bonũ, quod nec locis graſſatur, nec tempore voluitur, & vnde ſpeciem formamq; accipiunt omnes locales temporaleſq; naturæ. Ad quod videndum mũdemus cor per fidem domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ait, Beati mũdo corde, quoniã ipſi deum videbunt. *Matth. 5.* Non enim eos oculos ad illud bonũ cernendum præparari oportet, quibus cernitur lux iſta diffuſa per locos, & non vbique integra, ſed aliam partem hic habẽs alibi aliam. Verum illum aſpectum aciemq; purgemus, quo cernitur quantum in hac vita licet, quid ſit iuſtum, quid pium, quæ ſit ſapientiæ pulchritudo, quæ quiſquis cernit, pręponit longè omnium localium ſpaciorum plenitudini, & ſentit vt iſta cernat, non per locorum ſpacia diffundi aciẽ mentis ſuæ, ſed incorporea potentia ſtabiliri.

Quod ſpiritali cognitioni, quæ ſpiritalia videntur, inimica ſint carnalia phãtaſmata. Ca. XLIII.

Cui aſpectui quoniam multum inimica ſunt phantaſmata, quæ de carnali ſenſu tracta imaginarie cogitatio noſtra verſat & continet, deteſtamur iſtam hæreſim, quæ ſuorum phantaſmatum fidem ſecuta, & diuinam ſubſtantiam per locorũ ſpacia, quan- L
uis infinita velut informem molẽ diſiecit atque diffudit, & eam ex vna parte truncauit, vt inueniret locum malo: quod videre non potuit non eſſe naturam, ſed contra naturam: & ipſum malum tãta ſpecie & formis & pace partium in ſingulis naturis vigente decorauit, quæ ſine his bonis nullam poterat cogitare naturam, vt ea mala, quæ ibi reprehendit innumerabiliũ bonorum copia ſepeliantur. Sed huius voluminis iſte ſit terminus, in cæteris cætera eius deliramenta deo permittente atque adiuuante arguantur.

Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, de duabus animabus contra Manichæos, Liber vnus.

Omnis vita à Chriſto. Capat I.

OPITVLANTE dei miſericordia, diruptis & derelictis Manichæorum laqueis tandem ca-
tholicæ gremio reſtitutum, libet M
conſiderare nunc ſaltem ac deplorare illam meam miſeriam. Multa enim erãt, quæ facere debui, ne tam facile ac diebus paucis religionis veriſsimę ſemina mihi à puericia ſalubriter inſita, errore vel fraude falſorũ fallaciũmve hominum effoſſa ex animo pellerentur. Nam primò animarum illa duo genera, quibus ita ſingulas naturas propriáſque tribuerunt, vt alterum de ipſa dei eſſe ſubſtantia: alterius vero deum nec conditorem quidem velint accipi, ſi mecum ſobrie diligentérque conſideraſſem, mente in deum ſupplici & pia, fortaſſe mihi ſatagenti apparuiſſet, nullam eſſe qualemlibet vitam, quę non eoipſo, qui vita eſt & inquantum omnino vita eſt, ad ſummum vitæ fontem principiumq; pertineat: *1. Retractã. cap. 15.* quod nihil aliud quàm ſummũ & ſolum, verúmque deum poſſumus confiteri. Quapropter illas animas, quæ à Manichæis vocantur malæ, aut carere vita, & animas nõ eſſe: neque quicquã velle ſeu nolle, appetere vel fugere: aut ſi viuerẽt, vt & animæ eſſe poſſent, & aliquid tale agere, quale

A quale illi opinarētur, nullo modo eas niſi vita viuere: * ac ſi Chriſtū dixiſſe conſtaret, vt conſtat, Ego ſum vita: nihil eſſe cauſæ cur nō omnes animas, cum animæ niſi viuendo eſſe nō poſsint, per Chriſtum, id eſt, per vitam creatas & conditas fateremur. Quod ſi tēpore illo quæſtionem de ipſa vita, & de participatione vitæ mea cogitatio ferre * ac conſentire non poſſet, quæ profectò magna eſt, & multū ſerenæ diſputationis inter doctiſſimos indigēs, illud inſpicere fortaſſe valuiſſem, quòd omni homini ſeſe ſine ſtudio partiū bene conſideranti manifeſtiſsime apparet, omne quod ſcire & noſſe dicimur, aut ſenſu corporis, aut intelligentia nos habere comprehenſum. Senſus autē corporis etiā vulgo quinque numerari, viſum, auditum, odoratum, guſtum, atq; tactum, quibus omnibus intelligentiā longe lateq; præſtare & excellere, quis mihi non vel ingratus impiuſq; concederet? Quo conſtituto atq; firmato illud conſequi, & cūcta quæ tactu & viſu, vel quolibet alio modo corporaliter ſentirentur, tantò eſſent inferiora his quæ intelligēdo aſſequeremur, quantò ipſos ſenſus intelligentiæ cedere videremus. Quam ob rem cū omnis vita, & ob hoc omnis anima nullo corporis ſenſu, ſed ſo-

*aliâs, viuere. Aut ſi Chriſtū &c.

Verius ſunt quæ intellectu percipiuntur.

Caput II.

*aliâs ſuſtinere.

Quinq; ſenſus corporis.

B lo intellectu percipi queat: ſol autem iſte atq; luna omniſque lux, quæ mortalibus his oculis cernitur, ab ipſis quoq; Manichæis, vero & bono deo tribuenda eſſe dicatur, ſummā eſſe demētiam id prædicare pertinere ad deum, quod per corpus intuemur: quodq; non ſolū animo, ſed ipſa ſublimitate animi, mente ſcilicet atque intelligētia caperemus, id eſt, vitam, qualiſcunque illa diceretur, tamen vitam eodem deo authore priuādam & viduandā putare. Num enim quid ſit viuere, quamq; ſecretū ab omni corporis ſenſu, quamq; omnino incorporeum, ſi meipſum inuocato deo interrogarē, reſpōdere non poſsim? Aut non illi quoq; fateantur, non ſolum viuere illas, quas deteſtantur animas, ſed etiam immortaliter viuere? Quodq; à Chriſto dictū eſt, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos: nō omnino de non viuentibus, ſed de peccātibus dictum, quæ immortalis animæ ſola mors eſt, ſcribente Paulo, Mortua eſt vidua quæ in deliciis viuit: ſimul enim & mortuam eſſe dixit & viuere. Quare nō ego quāto decoloratius viuat peccatrix anima, ſed illud ipſum tātum quod viuat attenderem. Quod ſi percipere niſi intelligendo nō poſſem,

Matth. 8.

1. Timo. 5.

C credo veniret in mētem, tantò eſſe quamlibet animam luci, quam per hos ſentimus oculos præferendā, quātò intelligentiā ipſis oculis præferremus. Lucem autē illam illi quoq; à patre Chriſti eſſe confirmant, egó ne tādem, quòd ab eo eſſet quæcunque anima, dubitarem? Ego vero nō modo de anima, ſed de quouis etiam corpore, quin ab ipſo eſſet nihil omnino, ne tū quidē hoc ſcilicet illius imperitiæ atq; ætatis ambigerem, ſi forma quid eſſet, quidve formatū: quid ſpecies, & quid indutum ſpecie: deinde quid horū, cui cauſa eſſet, pie cauteq; cogitarem. Sed de corpore interim taceo, de anima cōqueror, de ſpōtaneo & viuido motu, de actu, de vita, de immortalitate. Deniq; conqueror, quòd aliquā rem iſta omnia ſine dei bonitate habere poſſe miſerrim⁹ credidi: quòd quanta eſſent, negligēter attendi, hoc mihi gemendum, hoc deflēdum puto. Voluerem mecum hæc, loquerer mecum, deferrē ad alios, quæ vis eſſet intelligendi, quoniam nihil eſſet in homine quod huic excellentiæ poſſemus cōferre, præponerem: vbi mihi hoc homines, ſi modo eſſent homines, cōceſsiſſent, quærerem vtrum his oculis viderent, id eſt, intelligerent? Vbi negauiſſent, colligerem primò lōge eſſe ſenſui oculorum iſtorum intelligentiā mētis anteponendā: deinde ſub- D iungerem, id quod re meliore perciperemus, neceſſariò melius iudicandū. Quis hoc non daret? Ergo pergerem quærere, Anima illa, quam malā dicerent, oculis ne ſentiretur iſtis, an mente intelligeretur? Mente faterentur. Quibus omnibus inter nos cōuenientibus atq; confirmatis, quid cōficeretur oſtenderem, animam illā ſcilicet, quam execrarentur, luce iſta quā venerarentur eſſe meliorem: quandoquidē illa intellectu mentis, hæc ſenſu corporis innoteſcit. Hic vero hærerent fortaſſe, ducemq; rationē ſequi recuſarent: tanta eſt vis veternoſarum opiniōnū, & diu defenſæ atq; creditæ falſitatis. Sed ego inſtarem magis hærentibus nō aſpere, non pueriliter, nō peruicaciter, repeterem quæ cōceſſa ſunt: & quæ eſſent cōcedenda, monſtrarē. Hortarer vt in communa conſulerent, viderent certè quid nobis negandū eſſet, vtrum intellectū iſtis carneis luminibus præferendum, an excellētius eſſe, quod animi excellentia, quàm, quod vili ſenſu corporis cognoſcitur, falſum putarēt: an illas animas, quas alienigenas crederent, tantum intelligendo, id eſt ipſa animæ excellētia ſciri poſſe nolent fateri: an Solem ac Lunā non niſi iſtis oculis notos fieri vel- E lēt abnuere. Quòd ſi nihil horū niſi abſurdiſsime atque impudentiſsime negari poſſe animaduerterent, ſuaderem nō eos oportere dubitare iſtam lucem, quā colendam prædicarēt, eſſe anima illa viliorem, quam fugiendam monerent.

Caput III.

Collectio à minore.

Atq; hic ſi forte turbati à me quærerēt, Num etiam muſcæ animā huic luci præſtare cenſerem, reſpōderem etiam: nec me terreret muſca, quòd parua eſt, ſed quòd viua firmaret. †Quæritur enim, quid illa mēbra tam exigua vegetet, quid huc atq; illuc pro naturali appetitu tātillum corpuſculū ducat, quid currentes pedes in numerū moueat, quid volantis pennulas moderetur ac vibret? Quod qualecunque eſt bene conſiderantibus, in tam paruo tam magnum eminet, vt cuiuis fulgori perſtringēti oculos præferatur.

Muſca Sole præſtantior.

Caput IIII.

†formatio.

Certè quod nemo dubitat, quicquid intelligibile eſt omni ſenſibili, & ob hoc huic etiā luci diuinis legib⁹ antecellit. Quid enim cognitione percipimus quæſo, ſi hoc nō percipimus aliud eſſe mēte intelligere aliud ſentire per corpus: & prius illud ab hoc poſteriore incomparabili ſublimitate diſtare, ideoq; nō poſſe intelligibilia ſenſibilibus præferri, cū ipſe intellectus tantū ſenſibus præferatur. Hinc illud etiam fortaſſe cognoſcerē, quod con- F ſequens eſſe manifeſtum eſt, cū iniuſticia & intemperātia, cæteraq; animi vicia nō ſentiantur, ſed intelligātur: quo modo fiat vt etiā iſta, quæ deteſtamur & damnāda cenſemus: tamen quoniā intelligibilia ſunt, anteire hāc lucem queāt, cū in ſuo genere iſta laudāda ſit. Suggeritur enim animo bene ſeſe deo ſubiicīēti, primò nō omne quod laudamus omni quod vituperam⁹ eſſe antepo nendum. Neq; enim quia laudo purgatiſsimum plumbum, ob hoc illud vituperando, auro pluris æſtimo: in ſuo enim genere quidq; conſiderandū eſt. Improbo iuriſconſultum multas leges ignorātem, ſed eum tamen probatiſsimo ſutori ſic præfero, vt ne cōparādum quidem putem. At iſtum laudo, quòd ſuæ artis peritiſsimus ſit: illum autē, quòd ſuam profeſsionē minus impleat, iure reprehēdo. Ex quo reperire deberē lucem iſtam, quæ in genere proprio perfecta eſſet iure laudari: tamē quia ſenſibiliū rerū numero includitur, quod genus intelligibiliū generi cedat neceſſe eſt, infra iniuſtas & intēperantes animas, quoniā ſunt intelligibiles, eſſe deputandam: quamuis iſtas nō iniuria damnatione digniſsimas iudicemus. Quærimus nāq; in his, quod cōcilietur deo,

In ſuo quidque genere bonum eſt.

Caput V.

non

G non quod iſti fulgori præferatur. Quapropter quiſquis hoc lumen ex deo eſſe contenderet, non repugnarem: ſed magis animas dicerem vicioſas, etiam non inquantum vicioſæ, ſed inquantum animæ ſunt, deum ſibi eſſe creatorem fateri oportere. Hoc loco ſi quiſquam illorũ cautus & vigilans, iam etiã ſtudioſior, quàm pertinacior me admoneret, nõ de vicioſis animis, ſed de ipſis animę viciis eſſe quærendum: quę quoniã ſenſu corporis non cognoſcerentur, & tamen cognoſcerentur, nõ niſi intelligibilia poſſe accipi: quę ſi ſenſibilibus omnibus antecellũt, cur lucem deo authori eſſe tribuẽdam inter nos conueniret: viciorũ vero authorem deum nemo niſi ſacrilegus diceret, Reſpõderem homini, ſi aut ſtatim & repẽte, vt bonis dei cultoribus ſolet, diuinitus infulſiſſet huius ſolutio quęſtionis, aut fuiſſet antea pręparata: quorum ſi neutrum meruiſſem atque potuiſſem, cœpta differrem: quodq; eſſet propoſitum, difficile eſſe ad dignoſcendũ atq; arduum cõfiterer. Recurrerem in me, proſternerer deo, alte ingemiſcerem, quærẽs ne me in medio ſpacio, quò certis rationibꝰ promouiſſem, hærere pateretur, ne ancipiti quæſtione cogerer aut intelligibilia ſenſibilibꝰ ſubmittere ac ſubdere, aut ipſum vi-

Etiam malorũ quatenꝰ eſſe, bonũ eſt, & à deo.

Caput VI.

H ciorum dicere authorẽ, cũ eſſet vtrumuis horum falſitatis impietatiſq; pleniſsimũ, nullo modo poſſem exiſtimare quòd me ſic affectũ ille deſereret. Admoneret potius ſuis illis ineffabilibus modis, vt cõſiderarem etiã atq; etiã vtrum animi vicia, de quibus æſtuarem, inter intelligibilia numerãda eſſent. Quod vt reperirẽ, propter imbecillitatẽ interioris oculi mei, quæ mihi peccatis meis iure accidiſſet, aliquem mihi ad inuiſibilia cõtuẽda in ipſis viſibilibus machinarer gradum: quorum eſſet nobis nullo modo certior cognitio, ſed cõſuetudo fidentior. Itaque ſtatim quærerem quid ad ſenſum proprie pertineret oculorũ: inuenirem colores, quorum principatũ lux iſta obtineret. Hęc enim ſunt, quę nullus alius ſenſus attingit: nam motus corporum, & magnitudines, & interualla, & figuras quãuis & oculis, nõ tamen proprie, ſed tactu etiam poſſe ſentiri. Vnde colligerem tanto cæteris corporeis & ſenſibilibus præſtare lucẽ, quãtò aliis ſenſibus aſpectus eſſet illuſtrior. Electa igitur ex omnibus quæ corpore ſentiũtur iſta luce qua niterer, & in qua gradũ illum inquiſitionis meæ neceſſariò collocarem, pergerẽ attendere quid ageretur hoc

I modo, mecumq; ita ſermocinarer, Si ſol iſte tanta claritate conſpicuus, & diei luce ſufficiens vſq; ad lunę ſimilitudinem in conſpectu noſtro paulatim deficeret, num aliud quicquã oculis ſentiremus, quàm lucem vtcũque fulgentem: lucem tamen quærentes, quod fuerat non videndo, & haurientes videndo quod aderat? Nõ ergo illũ defectum videremus, ſed lucem quæ defectui remaneret. Cũ autem non videremus, non ſentiremus: quicquid enim ſentimus aſpectu, nõ poteſt non videri, quare ſi defectus ille neq; viſu, neque alio ſenſu ſentiretur, nõ poſſet inter ſenſibilia numerari. Nihil enim ſenſibile eſt, quod ſentiri nõ poteſt. Referamus nunc cõſiderationem ad virtutem, cuius intelligibili luce ſplendere animum cõuenientiſsime dicimus. Porrò ab hac luce virtutis defectus quidam non perimens animam, ſed obſcurãs, viciũ vocatur. Poteſt igitur recte vicium quoque animę nequaquã inter intelligibilia numerari, vt lucis ille defectus recte de ſenſibiliũ numero eximitur: illud tamen quod remanet animæ, id eſt, hoc ipſum quod viuit, atque anima eſt, tam eſt intelligibile, quàm ſenſibile illud, quod in hoc viſibili lumine poſt defectũ quantũcunque fulget: & ideo animã inquantum anima eſſet, & vitę participaret, ſine qua nullo pacto anima eſ- K
ſe poteſt, rectiſsime omnibus ſenſibilibꝰ anteferri. Quã ob rem maximi erroris eſſe vllam animam dicere non eſſe ex deo, ex quo eſſe ſolem lunamq; gloriaris. Quòd ſi iã placeret omnia ſenſibilia nominare, non modo ea quæ ſentiremus, ſed etiam ea quæ nõ ſentiendo, tamen per corpus iudicaremꝰ: ſicut per oculos tenebras, & per aures ſilentium: & illas enim non videndo, & hoc non audiendo cognoſcimus. Rurſuſq; intelligibilia non ea tantum, quæ illuſtrata mente cõſpicimus, ſicuti eſt ipſa ſapientia, ſed etiam illa, quæ ipſius illuſtrationis priuatione auerſamur: vt eſt inſipiẽtia, quam tenebras animi congrue dixerim, nullam de verbo facerem cõtrouerſiam, ſed totã quæſtionem facili diuiſione diſſoluerem: ſtatimq; approbarem bene attendentibus ſubſtãtias intelligibiles ſenſibilibus ſubſtãtiis diuina & incorrupta veritatis lege præponi: non earum ſubſtantiarum defectus, quamuis hos intelligibiles, illos ſenſibiles appellare vellemus. Quapropter qui & hæc lumina viſibilia, & illas intelligibiles animas ſubſtantias eſſe faterentur, omnimodo eos cogi ſublimiores partes animis cõcedere atque tribuere, defectus vero vtriuſque generis nõ poſ-

ſe alteros alteris anteponi: priuant enim tantum, & nõ L
eſſe indicant quod vſquequaque eandem vim habent, ſicut ipſę negationes. Nam cũ dicimus, Non eſt aurum, & nõ eſt virtus, quãuis inter aurum & virtutem ſit plurimum, nihil tamen inter negationes, quas eis adiunximus, diſtat. Verũ enim vero peius eſt non eſſe virtutem, quàm non eſſe aurum: nemo ſanus hinc ambigit, quod non propter ipſas negationes, ſed propter res, quibus adiũguntur, accidere quis nõ intelligat? Auro enim virtus quanto præſtat, quanto eſt virtute quàm auro carere miſerius. Quam ob rem cum res intelligibiles ſenſibilibus rebus antecellũt, defectum in intelligibilibus quam in ſenſibilibus meritò ęgrius toleramus, non eos defectus, ſed ea quæ deficiunt, carius & vilius æſtimãtes. Ex quo iam illud apparet defectum vitæ, quæ intelligibilis eſt, multo miſerabiliorem eſſe quàm huius ſenſibilis lucis, quòd ſcilicet multò eſt carior intellecta vita, quàm lux iſta conſpecta. Quæ cum ita ſint, audebit ne quiſquã cũ ſolem aut lunã, & quicquid in ſyderibus, quicquid denique in hoc igni noſtro atq; terreno luce viſibili effulget, deo tribuat animas quaſlibet, quæ profecto niſi

viuendo animę non ſunt, cum tantum hoc lumen vita M
præcedat, nolle concedere ex deo eſſe: & cum ille verũ dicat, qui dicit, inquantum nitet, ex deo eſt: egò ne tandem, deus magne, mentiar, ſi dicam, inquãtum viuit, ex deo eſt? Non vſqueadeo quæſo cæcitas mentis, ſuppliciaq; augeantur animorum, vt hęc homines non intelligant. Sed quoquo modo illorum error aut pertinacia ſeſe haberet, his ergo fretus armatuſq; rationibꝰ, credo cũ ad eos rem ita cõſideratam perfectamq; detuliſſem, & cum his placide cõtuliſſem, vererer ne mihi quiſquã eorũ alicuius momenti eſſe videretur, ſi aut intellectũ, aut ea quæ intellectu nõdũ perfecte perciperẽtur, ſenſui conaretur præferre, aut ſaltem cõparare corporeo, vel his rebus, quæ ad eandem ſenſum noſcendæ ſimiliter pertinerent. Quo conſtituto, quando illi mihi vel quiſquam negare auderet, animas quãtum velit malas, tamen quoniam animæ eſſent, intelligibiliũ rerum numero contineri, neque illas per defectũ intelligi? Si quidem animæ nõ alio eſſent, niſi quo viuerent, licet enim per defectum intelligerentur vicioſę, quia virtutis egeſtate ſunt vicioſæ, non tamen per defectum animę, quia viuendo animæ. Nec fieri poteſt, vt vitæ præſentia ſit

causa

A cauſa deficiendi,cũ tantò quidq; deficiat,quãto deſeri-
tur à vita . Omnimodo igitur cũ pateret nõ poſſe vllas
animas ab eo authore ſeparari, a quo lux iſta nõ ſepara-
retur,iã quicquid afferrẽt,nõ acciperẽ:monerẽq; potius,
vt eos mecũ ſequi mallẽt,qui omne quicquid eſſet,quo-
niã eſſet,inquantumq; eſſet,ex vno deo eſſe prædicarẽt.

Mali quo modo ex deo & non ex deo.

Recitarẽt aduerſus me voces illas Euangelicas,Vos
propterea nõ auditis, quia ex deo nõ eſtis,vos ex patre
diabolo eſtis. Ego quoq; cõtra recitarẽ, Omnia per ip-
ſum facta ſunt,& ſine ipſo factũ eſt nihil: & illud Apo-
Caput VII. ſtoli, Vnus deus, ex quo omnia:& vnus dominus Ieſus
Ioan.8. Chriſtus,per quẽ omnia. Et iterũ eiuſdem Apoſtoli,Ex
Ioan.1. quo omnia,per quẽ omnia,in quo omnia,ipſi gloria in
1.Cor.8. ſecula : hortarerq; homines, ſi tamẽ homines inuenirẽ,
Roma.11. nihil nos iã quaſi cõperiſſe præſumeremus, ſed quære-
remus potius magiſtros, qui ſententiarũ iſtarũ,quæ no-
bis inter ſe pugnare viderẽtur,pacẽ concordiamq; mõ
ſtrarẽt.Nã in vna atq; eadẽ authoritate ſcripturarũ,cũ a-
Ioan.1. libi ſonaret,Omnia ex deo:& alibi,Vos nõ eſtis ex deo:
Ioan.8. quoniã libros temere cõdemnare nefas eſſet, quis non
videret peritũ doctorẽ,cui quæſtionis huius ſolutio no
B ta eſſet,inueniendũ fuiſſe?qui profecto ſi eſſet bonus in-
1.Corin.2. tellector,&,vt diuinitus dicitur,homo ſpiritalis,quoniã
neceſſario faueret veris rationibus,quas de intelligibili
ſenſibiliq; natura quãtũ potui tractaui atq; diſſerui:imò
ſi eas ipſe multò melius,& ad docendũ aptius aperiret,
nihil ab eo aliud de hac quęſtione audiremus,niſi quẽ-
admodum fieri poſſet,vt & nullũ animarum genus nõ
eſſet ex deo: & rectè tamen peccatoribus & infidelibus
Ioan.8. diceretur,Non eſtis ex deo. Nam & nos fortaſſe implo
rato in auxiliũ deo facile videre poſſemus,aliud eſſe vi-
uere,aliud peccare: & quanquã vitã in peccatis cõpara-
1.Timo.5. tione iuſtę vitę mors appellata ſit,vtrũq; tamẽ in homi-
ne vno poſſe inueniri , vt ſimul ſit viuus atq; peccator:
ſed ꝙ viuus,ex deo:ꝙ peccator,nõ ex deo.In qua diui-
ſione vtimur ea parte de duabus ,quæ noſtræ ſententiæ
cõpetit:vt cũ dei cõditoris omnipotẽtiã inſinuare volu
mus,etiã peccatoribus dicamus,ꝙ ex deo ſint.Dicimus
enim his qui aliqua ſpecie cõtinentur, dicimus animã-
tibus,dicimus rationalibus,dicimus poſtremò,quod ad
C rem maxime attinet,viuẽtibus,quæ omnia per ſeipſa di
uina ſunt munera . Cum autẽ malos arguere propoſitũ
Ioan.8. eſt,rectè dicimus,Non eſtis ex deo. Dicimus enim ſe à
veritate auertẽtibus infidelibus, facinoroſis, flagitioſis,
& quod nomine vno totũ continet, peccatoribus,quæ
rurſus omnia ex deo nõ eſſe quis dubitet?Itaq; Chriſtus
peccatoribus idipſum,ꝙ peccatores erant,& ſibi nõ cre
debant,coarguens,quid mirũ ſi ait,Non eſtis ex deo:ex
alia parte illa ſalua manente ſentẽtia, quòd omnia per
ipſum facta ſunt,& omnia ex deo?Nã ſi Chriſto nõ cre
derem,Chriſti aduentũ repudiarem,Chriſtũ nõ recipe-
rem,certum iudicium eſt animarũ,quæ non ſunt dei:&
ideo dictum eſt,Vos propterea non auditis, quia nõ e-
ſtis ex deo:quo modo vera eſt vox illa Apoſtoli,in ipſo
Ioan.1. Euangelij memorabili principio qua dictum eſt,In ſua
propria venit,& ſui eũ non receperunt. Vnde ſui,ſi non
receperunt:aut vnde ideo non ſui, quia non receperũt,
niſi quia homines peccatores, eo quòd ſunt homines,
ad deũ:eo vero quòd peccatores,ad diabolũ pertinent?

Summũ malũ nõ intelligitur niſi cognito ſummo bono.

Hic ergo partẽ naturæ tenuit qui ait,Sui eum nõ recepe
runt:ille vero volũtatis,qui ait,Non eſtis ex deo.Euan-
geliſta enim dei opera cõmendabat, Chriſtus hominũ
peccata coërcebat. Hic fortaſſe quis dicat,vnde ipſa
peccata,& omnino vnde malũ?Si ab homine,vnde ho
Cap.VIII. mo?Si ab angelo,vnde angelus?Quos ex deo eſſe cum
dicitur,quanuis rectè vereq; dicatur,videtur tamen im- D
peritis & minus valentibus acriter res abditas intueri,
quaſi per quandam catenã ad deũ mala & peccata cõ-
necti.Hac quæſtione illi regnare ſe putẽt,quaſi vero in-
terrogare ſit ſcire. Vtinã id eſſet,nemo me ſcientior re-
periretur.Sed neſcio quo modo ſæpe in altercãdo ma-
gnæ quæſtionis propoſitor perſonam magni doctoris
oſtentat, plerunq; ipſo quem terret in eo,de quo terret
indoctior.Itaq; iſti multitudini ſe præferẽdos arbitran-
tur quia priores interrogãt quod cũ multitudine igno-
rant.Sed ſi eo tempore, quo cum eis me non ſicut iam
diu ago,egiſſe nunc pœnitet, mihi has rationes depro-
menti hoc obiecissent, dicerẽ, Quæſo interim mecum
cognoſcite quod facillimum eſt,ſi nihil poteſt ſine deo
fulgere, multò minus poſſe aliquid viuere ſine deo, ne
in tantis mõſtris opinionũ remaneamus,vt neſcio quas
animas vitam nõ ex deo habere prædicemus.Sic enim
fortaſſe continget, vt id quod mecum ignoratis,id eſt,
vnde ſit malum,vel ſimul,vel quolibet ordine aliquan
do diſcamus. Quid enim ſi cognitio ſummi mali ſine
cognitione ſummi boni contingere homini nõ poteſt?
Nõ enim noſſemus tenebras,ſi in tenebris ſemper eſſe- E
mus,ſed lucis noticia contrariũ ſuũ non ſinit incogni-
tum. Summũ autem bonũ, id eſt,quo ſuperius eſſe nihil
poteſt, Deus autẽ bonum,& deo ſuperius nihil eſſe po-
teſt,Deus igitur ſummũ bonũ.Cognoſcamus ergo deũ,
atque ita nos illud quod præpropere quærimus non la-
tebit . Mediocris negocij tandem vel meriti cognitio-
nem dei eſſe arbitramini?Quod enim nobis aliud præ-
mium , quàm vita æterna promittitur , quæ dei cogni-
tio eſt?Ait enim magiſter deus,Hæc eſt autẽ vita æterna
vt cognoſcant te ſolum & verũ deum,& quẽ miſiſti Ie- *Ioan.17.*
ſum Chriſtũ.Etenim anima quãuis ſit immortalis,tamẽ
quia mors eius rectè dicitur à dei cognitione auerſio,
cũ ſe cõuertit ad deũ,meritũ eſt æternæ vitæ conſequẽ-
dæ,vt ſit æterna vita,ſicut dictũ eſt,ipſa cognitio: cõuer
ti autẽ ad deum nemo niſi qui ab hoc mũdo ſe auertat,
poteſt . Hoc ego mihi arduũ & difficillimũ ſentio, vo-
bis ſi facile eſt, ipſe deus viderit. Ego vellẽ credere,niſi
me moueret,ꝙ cũ iſte mundus,à quo auerti iubemur,vi
ſibilis ſit,dixeritq; Apoſtolus, Ea quæ videntur, tẽpora- *2.Cor.4.*
lia ſunt,quæ autem non videntur,æterna ſunt, Vos plus F
iſtorum oculorum quàm mentis iudicio tribuiſtis , a-
pud quos nullam eſſe fulgentem pennam† quæ non ex *†poteſtatẽ.*
deo fulgeat, & eſſe viuentem animam,quæ non ex deo
viuat prædicatur & creditur . Hæc & his ſimilia vel il-
lis etiam dicerem vel mecum reputare poſſem. Nanque
deum omnibus vt dicitur viſceribus deprecãs, & ſcri-
pturis quantum licebat,intentus etiam tunc fortaſſe ta-
lia vel dicerem: vel quod ſalutis aderat cogitarem.

Quæ hæſerint Manichæi. Caput IX.

Sed me duo quædam maxime quæ incautam illam
ætatẽ facile capiũt,per amicabiles attriuere circumitus,
quorum eſt vnum familiaritas,neſcio quo modo repẽs
quadam imagine bonitatis tanquam ſinuoſum aliquod
vinculum multipliciter collo inuolutum, Alterũ quòd
quædam noxia victoria penè mihi ſemper in diſputa-
tionibus proueniebat diſſerenti cum Chriſtianis impe-
ritis, ſed tamen fidem ſuam certatim vt quiſque poſſet
defendere molientibus . Quo ſucceſſu creberrimo gli-
ſcebat adoleſcentis animoſitas, & impetu ſuo in perui-
caciæ magnũ malum imprudenter vergebat, Quod al-
tercandi genus quia poſt eorum auditionem aggreſſus
eram,quicquid vel & qualicũq; ingenio vel aliis lectio-
nibus poteram,ſolis illis libentiſſime tribuebam. Ita ex
illorum ſermonibus ardor in certamina, ex certaminũ

G proventu amor in illos quotidie mouebatur*. Ex quo accidebat, vt quicquid diceret, miris quibuſdã modis, non quia ſciebã, ſed quia optabã verũ eſſe pro vero approbarẽ. Ita factũ eſt, vt quanuis pedetentim atq; caute, tamen diu ſequerer homines viridã ſtipulã viuenti animæ præferentes: verũ non poterã illo tempore ſenſibilia ab intelligibilibus, carnalia ſcilicet ab ſpiritalibus diiudicare atque diſcernere. Non erat ętatis, non diſciplinæ, nõ cuiuſdam etiã conſuetudinis, nullorũ deniq; meritorũ: nõ enim parui gaudij fœlicitatisq; res eſt. Ita tandem ne illud quidẽ arripere poteram, quod in omnium hominum iudicio ſummi dei legibus natura ipſa conſtituit.

**al. nouabatur.*

Peccatum à voluntate. Caput X.

Quiuis enim homines, quos modo à cõmuni ſenſu generis humani nulla dirupiſſet amentia, quæ vellent ad iudicandũ ſtudia detuliſſent, quamlibet imperitiam, quãtamcunq; etiam tarditatẽ. Velim experiri quid mihi reſponderẽt roganti, vtrum eis peccaſſe videretur, de cuius dormiẽtis manu ſcripſiſſet alius aliquid flagitioſum? Omnes quis dubitet ita fuiſſe negaturos illud eſſe peccatũ, ita reclamaturos, vt etiam ſuccenſerent fortaſſe, quòd tali eos rogatione dignos putarẽ? H A quibus ego quoquo modo poteram, reconciliatis & in conſilium reſtitutis peterem, vt me aliud tam manifeſtum, & in omnium cognitione poſitum, interrogantem non moleſte ferrẽt: tunc quærerem, ſi nõ dormientis ſed ſcientis manu, qui membris tamen cæteris vinctus atq; conſtrictus eſſet, quiſquã valentior aliquid ſimiliter feciſſet mali, vtrũ quia id noſſet, quanuis id omnino noluiſſet, vllo peccati nomine teneretur? Et hic mihi omnes mirantes, quòd talia ſciſcitarer, ſine cunctatione reſponderent, nihil etiam iſtum omnino peccaſſe. Quid ita? Quia de quo neſciente, vel reſiſtere non valẽte quiſquã quippiã mali fecerit, iuſte damnari nullo modo poteſt. Atq; idipſum cur ita eſſet; ſi in illis omnibus naturã ipſam percontarer humanã, facile peruenirem ad id quod cuperem, iſto modo quærens, Quid ſi dormiens ille iã ſciret, quid alius de manu eius facturus eſſet, & de induſtria ſe, plus potus etiám ne expergiſceretur, ſomno dederet, vt aliquẽ iurãdo falleret, num ei quicquã ſomnus ad innocẽtiam ſuffragaretur? Quid aliud illi quàm nocentẽ hominẽ pronunciarẽt? Quod I ſi & ille volens vinctus eſt, vt aliquem ſimiliter prætenta defenſione deciperet, quid ei tandem, vt peccato careat, illa vincula profuerunt? Quanquam his obſtrictus, reuera reſiſtere nõ valeret, ſicut ille dormiẽs, quid tunc fieret, omnino neſciret. Nunquid nam igitur dubitandum eſt, quin peccaſſe ambo iudicarentur? Quibus cõceſſis colligerem, nuſquã ſcilicet niſi in voluntate eſſe peccatum, cum mihi auxiliaretur etiã illud, quòd iuſticia peccantes tenet? ſola mala voluntate: quanuis quod voluerint, implere nequiuerint. Quiſquã ne me iſta tractantem poſſet dicere, in rebus obſcuris abditiſq; verſari, vbi propter intelligentiã paucitatem vel fraudis vel oſtentationis ſuſpicio naſci ſolet? Secedat paulíſper illa intelligibiliũ ſenſibiliumq; diſtinctio. Nulla mihi fiat inuidia, quòd tardas animas ſubtilium diſputationum ſtimulis perſequor. Liceat mihi me ſcire viuere, liceat mihi ſcire me velle viuere: in quę ſi conſentit genus humanum, tam nobis cognita eſt voluntas noſtra, quàm vita. Neque enim cum iſtam ſcientiam profitemur metuendum eſt, ne nos quiſquam falli poſſe cõuincat: hoc ipſum enim falli nemo poteſt, ſi aut nõ viuat, aut nihil velit. Non me arbitror quicquã obſcurum attuliſſe, & vereor ne cuiquã magis, quòd hæc nimium manifeſta ſunt, videar eſſe culpandus, ſed quorſum hæc tendant conſideremus. Non igitur niſi voluntate peccatur. No K bis autem voluntas noſtra notiſſima eſt: neq; enim ſcirẽ me velle, ſi quid ſit voluntas ipſa neſcirẽ. Definitur itaq; iſto modo, Voluntas eſt animi motus, cogente nullo ad aliquid, vel nõ amittendum, vel adipiſcendũ. Cur ergo ita tunc definire non poſſem? An erat difficile videre inuitũ volenti eſſe cõtrarium, ita vt contrariũ ſiniſtrum dextero eſſe dicimus, non vt nigrũ albo? Nam eadẽ res ſimul & nigra & alba eſſe nõ poteſt: duorũ autẽ in medio quiſq; poſitus, ad alterũ ſiniſter eſt, ad alterũ dexter: ſimul quidẽ vtrunq; vnus homo poteſt, ſed ſimul vtrũq; vnum hominẽ nullo modo poteſt. Ita inuitus & volẽs ſimul eſſe quidẽ vnus animus poteſt, ſed vnum atq; idẽ nolle ſimul vt velle non poteſt. Cum enim quiſq; inuitus aliquid facit, ſi eũ roges vtrũ id facere velit, nolle ſe dicet: itẽ ſi roges vtrũ id velit nõ facere, velle reſpõdet. Ita inuitum ad faciendũ, ad non faciendũ autẽ volentẽ reperies: id eſt enim vnũ animũ vno tẽpore habentem vtrunq;, ſed aliud atq; aliud ad ſingula referentem. Cur hæc dico? Quia ſi rurſum quæramus quã ob cauſam id inuitus faciat, cogi ſe dicet. Nã & omnis inuitus faciens cogitur, & omnis qui cogitur ſi facit, nõ niſi inuit⁹ facit. Reſtat vt volens à cogẽte ſit liber, etiã ſi ſe quiſpiã cogi L putet. Et hoc enim modo omnis qui volens facit nõ cogitur, & omnis qui nõ cogitur, aut volens facit, aut non facit: hæc cum in omnibus hominibus, quos interrogare nõ abſurde poſſumus, à puero vſq; ad ſenem, à ludo literario vſq; ad ſolum ſapientis natura ipſa proclamet, cur ergo non viderẽ tunc in definitione voluntatis ponendum eſſe, cogente nullo, quod nunc quaſi experientia maiore cautiſſimus poſui? At ſi hoc vbiq; manifeſtũ eſt, & nõ doctrina ſed natura omnibus promptũ: quid reſtat quod videatur obſcurũ, niſi forte vllũ lateat, aliquid nos velle cum volumus, & ad hoc moueri animũ noſtrũ, idq; aut habere nos aut nõ habere: & ſi haberemus retinere velle, ſi non haberemus acquirere? Quare aut non amittere, aut adipiſci aliquid vult omnis qui vult. Quamobrem ſi omnia iſta luce clariora ſunt, ſicuti ſunt, neq; meæ tantũ, ſed noticiæ generis humani veritatis ipſius liberalitate donata, cur illo etiã tempore dicere nõ poſſem, voluntas eſt motus animi cogẽte nullo ad aliquid, vel non amittendum, vel adipiſcendum? M

1. Retrac. cap. 15.

Voluntas quid ſit.

15. q. 1. ca. 1. 2. ſent. diſt. 41. c. Illius etiã. Et 26. ca. Voluntatẽ ipſam. Et 35. cap. 2.

Dicet aliquis, Et hoc te aduerſum Manichæos quid adiuuaret? Expecta, ſine prius etiam peccatum definiamus, quod ſine voluntate eſſe nõ poſſe omnis mens apud ſe diuinitus conſcriptum legit. Ergo peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod iuſticia vetat, & vnde liberum eſt abſtinere, quanquam ſi liberum non ſit, nõ eſt voluntas. Sed malui groſſius quàm ſcrupuloſius definire eam rẽ. Nec hi libri obſcuri mihi ſcrutandi erant vnde diſcerem, neminẽ vituperatione ſuppliciòve dignum, qui aut id velit quod iuſticia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non poteſt. Nónne iſta cantent & in montibus paſtores, & in theatris poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & antiſtites in ſacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quòd ſine mo vituperatione vel damnatione dignus eſt, aut non contra vetitũ iuſticiæ faciens, aut quod non poteſt non faciens, omne autem peccatum vel vituperandum eſt vel damnandũ, quis dubitet tunc eſſe peccatũ, cum & velle iniuſtum eſt, & liberum nolle: & ideo definitionẽ illam & veram, & ad intelligẽdum eſſe facillimã, & non modo nunc, ſed tunc quoq; à me potuiſſe dici, Peccatũ eſt voluntas retinendi vel conſequẽdi quod iuſticia vetat, & vnde

Quid ſit peccatum. Caput XI.

1. Retrac. cap. 15. 2. ſent. diſt. 35. cap. 2.

1. Retrac. ca. 15. 2. ſentẽ. di. 24. ca. Illius etiam.

A & vnde liberum eſt abſtinere. Age nunc videamus quid nos hæc adiuuarent. Primum omniũ, vt nihil amplius deſiderarem: totã cauſam quippe finirẽt. Nã quiſquis ſecreta cõſcientiæ ſuę legesq; diuinas penitus naturæ inditas apud animũ, int᷒ vbi expreſſiores certioresq; ſunt, cõſulens, has duas definitiones voluntatis atq; peccati veras eſſe cócedit, totã Manichæorũ hæreſim pauciſſimis & breuiſſimis, ſed planè inuictiſſimis ratiunculis ſine vlla cunctatione condẽnat. Quod ſic cõſiderari poteſt, Duo animarũ genera eſſe dicunt, Vnum bonũ, quod ita ex deo ſit, vt nó ex aliqua materia, vel ex nihilo ab eo factum, ſed de ipſa eius omnino ſubſtãtia pars quædã proceſſiſſe dicatur: Alterum autẽ malum, quod nulla prorſus ex parte ad deũ pertinere credunt credẽdumq; cõmendãt. Et ideo illud ſummũ bonũ, hoc vero ſummũ malum eſſe prædicãt: atq; iſta duo genera fuiſſe aliquãdo diſcreta, nunc eſſe cómixta. Genus quidẽ cómixtionis huius, & cauſam nondum audierã, ſed tamẽ iam quærere cœperã, vtrum illud malum genus animarum antequã bono miſceretur, habuiſſet aliquã voluntatẽ. Si enim nó habebat, ſine peccato atq; innocẽs erat, & ideo nullo modo malum. Si autẽ ideo malum, quia licet eſſet ſine voluntate, tanquã ignis: tamẽ ſi bonũ attigiſſet, violaret atq; corrumperet, quantum eſt nefas, &

De malis ac bonis animabus.
Caput XII.
Error Manichæorũ de duabus animabus.
1. Retrac. cap. 15.

B naturã mali tantum valere ad cómutandam vllam dei partẽ, & ſummum illud bonũ corruptibile & violabile credere? Quod ſi volũtas inerat, profectò inerat cogente nullo motu animi ad aliquid, vel nõ amittẽdum, vel adipiſcendũ. Hoc autẽ aliquid, aut bonum erat, aut bonum putabatur, Non enim aliter appeti poſſet. Sed in ſummo malo ante cómixtionem quam prædicant, nullum vnquã bonum fuit. Vnde igitur ibi vel ſcientia vel opinio boni eſſe potuit? An nihil volebãt quod apud ſe eſſet, atq; illud bonũ verum, quod extrà erat, appetebãt? Iſta vero præclara & magna laude prædicãda volũtas eſt, qua ſummũ appetitur & verum bonũ. Vnde igitur in ſummo malo motus animi tanta laude digniſſimus? An ſtudio nocendi appetebant? Primò eodẽ reuoluitur ratio. Qui enim nocere vult, bono aliquo vult priuare alium propter aliquod bonum ſuum. Erat igitur in eis vel ſciẽtia boni, vel opinio, quæ in ſummo malo nullo modo eſſe debebat. Deinde bonum illud extra ſe poſi-

C tum, cui nocere ſtudebant, vtrũ omnino vnde eſſet cognouerant? Si intellexerant, quid tali mẽte præclarius? An quicquã eſt aliud, quo magnis laboribus omnis bonorum porrigatur intentio, niſi vt ſummũ illud & ſyncerum bonum intelligatur? Quod ergo nunc vix paucis bonis iuſtisq; conceditur, id tunc illud merum malum nullo bono adiuuante iã poterat? Si autem illæ animæ corpora gerebant, & id oculis viderãt, quæ linguæ, quæ pectora, quæ ingenia laudandis iſtis oculis prædicandisq; ſufficiũt, quibus vix poſſunt mentes iuſtorum adæquari, quanta bona inuenimus in ſummo malo? Si enim videre deum malum eſt, non eſt bonum deus: bonum eſt autem deus: bonum eſt igitur deum videre, & neſcio quid huic tanto bono cóparari queat. Porrò quod videre bonũ eſt, vnde fieri poteſt vt poſſe videre ſit malum? Quapropter quicquid vel in illis oculis, vel in iſtis mentibus fecit, vt ab his poſſit videri diuina ſubſtãtia, magnum & ineffabili laude digniſſimum bonum fecit. Si autem nó factum, ſed ipſum per ſe tale ac ſempiternum erat, difficile hoc malo quicquam melius inuenitur. Poſtremo vt nihil bonorum laudandorum habeãt illæ animæ, quæ illorũ rationibus habere coguntur, quærerem, vtrum aliquas an nullas animas deus damnet. Si

Rurſus confutat Manichæos.

nullas, nullum meritorum iudicium eſt, nulla prouidentia: & caſu potius quàm ratione mũdus adminiſtratur, vel potius non adminiſtratur: non enim adminiſtratio caſibus danda eſt. Hoc autem ſi omnibus qualibet religione deuinctis credere nefas eſt, reſtat vt aut ſit aliquarum animarum damnatio, aut nulla peccata ſint. Sed ſi nulla peccata ſunt, etiam nullum bonum. Quod iſti ſi dixerint, hæreſim ſuã vno ictu interficiunt. Conuenit igitur mihi cum illis animas aliquas diuina lege iudicióque damnari. At hæ ſi bonæ ſunt, quæ illa iuſticia eſt? Si malæ, natura, an voluntate? Sed natura eſſe malæ animæ nullo modo queunt. Vnde hoc docemus? De ſuperioribus definitionibus voluntatis atque peccati. Quia dicere animas, & eſſe malas, & nihil peccare, plenum eſt dementiæ: dicere autem peccare ſine voluntate, magnum deliramentum eſt: & peccati reum teneri quenquam, quia non fecit quod facere non potuit, ſummæ iniquitatis eſt, & inſaniæ. Quam ob rem illæ animæ quicquid faciunt, ſi natura nó voluntate faciunt: id eſt, ſi libero ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent: ſi denique his abſtinendi ab opere ſuo poteſtas nulla conceditur, peccato earum teneri non poſſumus. At omnes fatemur & malas animas iuſte: & eas quæ non peccauerunt, iniuſte damnari. Fatentur igitur eas malas eſſe, quæ peccant: illæ autem, ſicut ratio do-

D

1. Retra. 15.
2. ſẽ. di. 28. c. Similiter.
1. Retrac. cap. 15.
2. ſent. diſt. 27. c. Si igitur gratia.

E cuit, nó peccant. Animarum ergo malarum genus neſcio quod extra illud, quod à Manichæis inducitur, nullum eſt. Nunc bonum illud genus videamus, quod rurſus ita laudant, vt ipſam dei ſubſtantiam dicant eſſe. Quanto autem melius eſt, vt ſuum ordinem meritúmque quiſque cognoſcat, nec ita ſacrilega ſuperbia ventiletur: vt cum ſe totiens commutari ſentiat, ſummi illius boni, quod incommutabile pia ratio profitetur & docet, credat eſſe ſubſtantiam. Ecce enim, cum manifeſtum ſit non peccare animas in eo quòd nó ſunt tales, quales eſſe non poſſunt. Vnde conſtat iam neſcio quas illas inducticias nullo modo peccare, & propterea illas non eſſe omnino: relinquitur, vt quoniam concedunt eſſe peccata, non inueniant quibus ea tribuant, niſi bono generi animarum & ſubſtantiæ dei. Maximè autem vrgentur authoritate Chriſtiana: nunquam enim negauerunt dari veniã peccatorum, cum fuerit ad deũ quiſque conuerſus: nunquam dixerunt, vt alia multa, quod

F ſcripturis diuinis hoc quiſpiam corruptor inſeruerit. Quibus ergo peccata donantur? Si alieni generis illis malis, poſſunt & bonæ fieri, poſſunt dei regnum poſſidere cum Chriſto. Quod iſti quia negant, nec habent alterum genus, niſi earum, quas de ſubſtantia dei eſſe perhibent, reſtat vt non ſolum etiam ipſas, ſed ipſas ſolas peccare fateantur. Ego autem nihil pugno, ne ſolæ peccent: peccant tamen, etenim mali commixtione coguntur. Si ita coguntur vt reſiſtendi poteſtas nulla ſit, non peccant: ſi eſt in poteſtate ſua reſiſtere, & propria voluntate conſentiunt, cur tanta bona in ſummo malo? Cur hoc malum in ſummo bono per doctrinam illorum cogimur inuenire, niſi quia neque illud malum eſt, quod ſuſpicione inducunt, neque hoc ſummum bonum quod ſuperſtitione peruertunt? At ſi de duobus iſtis generibus animarũ delirare illos & errare docuiſſem, aut certe ipſe didiciſsem quod remanere non poterat, cur mihi iam de vlla re audiendi aut conſulendi viderentur? An vt diſcerem hinc oſtendi animarum duo eſſe genera, quòd in deliberando nunc in malam partem, nunc in bonam mutat aſſenſio? Cur non magis hoc ſignum eſt vnius animæ, quæ libera illa vo-

Vera de animabus opinio.
Cap. XIII.

G luntate huc & illuc ferri,hinc atque hinc referri poteſt?
Nam mihi cum accidit,vnum me eſſe ſentio vtrunque
conſiderantē, alterutrum eligentem, ſed plerunq; illud
libet,hoc decet,quorū nos in medio poſiti fluctuamus:
Nec mirū, Ita enim nunc cōſtituti ſumus,vt & per car-
nem voluptate affici, & per ſpiritū honeſtate poſſimus,
quare non duas animas hinc fateri cogor. Poſſumus e-
nim melius & multò expeditius intelligere duo genera
rerum bonarū, quorum tamē neutrum ab authore deo
ſit alienū,vnam animā ex diuerſis efficere partibus,infe
riore ac ſuperiore, vel quod rectè ita dici poteſt, exte-
riore atq; interiore, Ita ſunt duo genera quæ ſenſibiliū
& intelligibilium nomine pauloante tractanimus, quæ
carnalia & ſpiritalia libentius & familiarius nos voca-
mus. Sed factum eſt nobis difficile à carnalibus abſtine-
re, cū panis veriſſimus noſter ſpiritalis ſit. Cum labore
nanq; nunc edimus panem, Neq; enim nullo in ſuppli-
cio ſumus peccato tranſgreſſionis mortales ex immor-
talibus facti. Id eo contingit,vt cū ad meliora conanti-
bus nobis conſuetudo facta cū carne, & peccata noſtra
H quodā modo militare contra nos,& difficultatē nobis
facere cœperint,nonnulli ſtulti aliud genus animarum
quod nō ſit ex deo,ſuperſtitione obtuſiſſima ſuſpicētur.
Quanquā etiam ſi eis concedatur inferiore alio gene-
re animarū nos illici ad turpia, nō inde conficiunt,aut
illas naturas malas eſſe,aut iſtas ſummū bonum. Fieri e-
nim poteſt vt proprio illæ voluntate appetendo quod
non licebat,hoc eſt peccando ex bonis factæ ſint malæ,
rurſusq; fieri bonæ poſſint,ſed ſic vt quādiu manent in
peccato, ad ſeſe alias occulta quadā ſuaſione traducāt.
Deinde vt omnino malæ non ſint, ſed in ſuo genere
quanuis inferiore opus propriū ſine vllo peccato exer-
ceāt: iſtæ autē ſuperiores quibus actionē longe præſtan
tiorē rerum moderatrix iuſticia ſumma tribuerit, ſi il-
las inferiores ſequi & imitari voluerint, peccādo fiunt
malæ,nō quia malas,ſed quia malæ imitātur. Ab illis e-
nim agitur proprium,ab iſtis appetitur alienū: vnde illę
in ſuo gradu manent,iſtæ ad inferiora merguntur, Ve-
** al. ferina ſectantur. Pulchre nanque.*
lut cum homines formā ſectantur*,pulchre nanq; ince
dit quadrupedans equus , at ſi hoc homo pedibus ma-
nibusq; imitetur, quis eum vel palearū cibo dignum pu
tet? Rectè igitur plerunq; improbamus imitantē, cum
eum quē imitatur probemus. Improbamus autem,non
quia nō ſit aſſecutus,ſed quia omnino aſſequi voluit. In
I equo enim probamus illud, cui quantum præponimus
hominem,tantum offendimur quòd inferiora ſectatur.
Quid inter ipſos homines? In emittenda voce nónne
quod præco benefacit,etiā ſi clarius ac melius id faciat
ſenator inſanus eſt? Cœleſtia ſuſpice,lucens luna lauda-
tur, ſuoq; curſu atq; vicibus bene conſiderantibus ſatis
placet:tamen ſi eam ſol velit imitari,fingamus enim eū
poſſe habere huiuſmodi voluntates , cui nō ſumme ac
iure diſpliceat? Ex quibus illud eſt,quod intelligi volo,
1. Retrac. cap. 15.
Etiā ſi ſunt animæ,quod interim incertū eſt, corporeis
officiis non peccato ſed natura deditæ,noſq; quanquā
ſint inferiores, aliqua tamen inferiore vicinitate cōtin-
gant,non illas ideo malas habere oportere,quia & nos
quum eas ſequimur & corporea diligimus mali ſumus.
1. Retrac. cap. 15.
Propterea enim corporea diligēdo peccamus,quia ſpi-
ritalia diligere & iuſticia iubemur & natura poſſumus,
& tunc in noſtro genere optimi & beatiſſimi ſumus.
Quamobrē quid habeat argumēti æſtuans in vtranque
partem deliberatio, modo in peccatum prona , modo
in rectè factū ſubuecta:vt duo animarū genera,quorum
alterius natura ex deo ſit, alterius nō ſit,cogamur acci-
pere,cū alias tot cauſas alternantes cogitationes conii- K
cere liceat. Sed hæc obſcura eſſe,& incaſſum ab animis
lippientibus quæri , quiſquis bonus rerum exiſtimator
eſt,videt. Quare illa potius,quæ de voluntate atque pec
cato dicta ſunt,illa inquam, quæ ſumma iuſticia eſt,ne-
minem ratione vtentem ignorare permittit: illa,quæ ſi
auferātur nobis,nihil aliud eſt vnde diſciplina virtutis
inchoëtur,nihil vnde à viciorum mole ſurgatur,etiam
atq; etiā cōſiderata,ſatis clare ac dilucide Manichæo-
rū hæreſim falſam eſſe conuincunt. Horū ſimile eſt,
De pœnitentia. Cap. XIIII.
quod de pœnitēdo nunc dicam:nā vt inter omnes ſa-
nos cōſtat, & quod ipſi Manichæi nō ſolum fatentur,
ſed & præcipiunt,vtile eſt pœnitere peccati. Quid ego
nunc in hāc rem diuinarū ſcripturarū teſtimonia, quæ
vſquequaq; diffuſa ſunt,colligā? Vox eſt etiā iſta natu-
ræ, Neminē ſtultū rei huius noticia deſeruit. Hoc nobis
niſi etiā penitus inſitū eſſet,periremus. Poteſt aliquis di
cere,nō ſe peccare:non autē ſibi eſſe ſi peccauerit pœni-
tēdum, nulla barbaries hoc dicere audebit. Quæ cū ita
ſint,quæro ex duobus illis generibus animarū, cuius ſit L
pœnitere peccati? Scio quidem neq; illius eſſe poſſe,qui
male facere: neq; illius qui bene facere nō poteſt:quare
& eorū verbis vtar,ſi animā tenebrarū peccati pœnitet,
non eſt de ſubſtantia ſummi mali: ſi animam lucis,non
eſt de ſubſtantia ſummi boni. Pœnitendi enim affectio
illa,quæ prodit male feciſſe pœnitētem, & bene facere
potuiſſe teſtatur. Quo modo igitur nihil ex me mali eſt,
ſi ego perperam feci? Aut quo modo me rectè pœnitet,
ſi ego nō feci? Audi partē alterā, Quo modo ex me ni-
hil boni eſt,cui bona voluntas ineſt? Aut quo modo me
rectè pœnitet,ſi nō ineſt? Quamobrē aut negent iſti eſſe
pœnitendi magnā vtilitatē,vt nō ſolū à Chriſtiano no
mine, ſed ab omni etiā vel imaginaria ratione pellan-
tur:aut animarū illa duo genera,vnū ex quo nihil mali,
alterum ex quo nihil boni ſit, diſcere atq; docere iā de-
ſinant:quod ſi faciant,Manichæi eſſe vtiq; iam deſinēt:
nam tota illa ſecta iſta bicipiti,vel potius præcipiti ani-
marū varietate fulcitur. Ac mihi quidē ſatis eſt ſic ſcire,
quòd Manichæi errent: vt ſcio pœnitendū eſſe peccati:
& tamen ſi nunc amicorū meorum aliquē, qui vſq; ad-
huc illos audiendos putat, cōpellem iure amiciciæ, &
ei dicā, ſcis ne vtile eſſe cum quiſq; peccauerit pœnite-
re? ſine dubitatione ſe ſcire iurabit. Si ergo te fecero ita
ſcire falſam eſſe Manichęorum hæreſim,deſiderabiſne M
amplius? Quid amplius eſſe poſſet in hac re deſideran-
dū,reſpondeat, Bene quidē hucuſq;. Sed cum oſtēdere
cœpero certas neceſſariaſq; rationes, quæ illā propoſi-
tionē adamātinis,vt dicitur,catenis innexæ cōſequun-
tur,remq; totam ad concluſionē,qua illa vertitur ſecta,
perduxero , negabit ſe forſitan ſcire vtilitatem illā pœ-
nitēdi:quam nemo doctus,nemo indoctus ignorat, &
potuiſſe †* ſcire cōtendet: cum dubitamus & delibera-
† aliàs, potius ſe.*
mus duas in nobis animas, patrocinia propria ſingulis
quæſtionis partibus adhibere. O conſuetudo peccati,
ô comes pœna peccati, vos me tunc à rerū tam manife
ſtarū cōſideratione auertiſtis:ſed non ſentienti noceba
tis,nunc in familiariſſimis meis ſimiliter non ſentien-
tibus me iam vulneratis, torquetiſque ſentientem.

Orat pro amicis, quos habuit erroris ſocios.
Attendite iſta quæſo chariſſimi,veſtra ingenia bene
noui. Si mihi nūc vos qualiſcūq; hominis mentē ratio-
nēq; cōceditis,multo certiora ſunt,quàm quę ibi vel vi
debamur diſcere, vel magis credere cogebamur. Deus
Caput XV. 1. Retrac. cap. 15.
magne,deus omnipotēs,deus ſummę bonitatis,quē in-
uiolabilē atq; incōmutabilem credi atq; intelligi fas eſt,
trina vnitas,quam catholica eccleſia colit,ſupplex oro

expertus

A expertus in me miſericordiam tuam,ne homines,cum
quibus mihi à puericia in hominum victu fuit ſumma
cõſenſio, in tuo cultu à me diſſentire permittas. Video
maxime expectari hoc loco,quo modo etiã catholicas
ſcripturas à Manichæis accuſatas vel tũc defenderem,
ſi vt dico, cautus eſſem: vel nũc defendi poſſe demon-
ſtrem.Sed in aliis voluminibus deus adiuuabit propoſi-
tum meum: nam huius iam, quantum arbitror,immo-
derata * parci ſibi poſtulat longitudo. **alias,moderata.*

FINIS.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi,contra Fortunatum quendam Manichæorũ presbyterum,Liber.

Vinto calendas Septembris Ar-
B cadio Auguſto bis,& Rufino vi
ris clariſsimis cõſulibus,actis ha
bita eſt diſputatio aduerſus For-
tunatũ Manichæorũ presbyterũ
io vrbe Hipponenſiũ regionum
in balneis Soſsij ſub præſentia
populi. AVGVSTINVS di-
xit,Ego iam errorẽ puto,quam antea veritatẽ putabam,
vtrũ recte exiſtimem,à te præſente audire cupio.In pri-
mis ſummum errorẽ puto omnipotentem deũ, in quo
voa nobis ſpes eſt, ex aliqua parte violabilem aut cor-
ruptibilem, aut coinquinabilem credere. Hoc veſtram
hęreſim affirmare ſcio,nõ quidem iis verbis,quibus nũc
vſus ſum. Nam & vos interrogati confitemini deũ eſſe
incorruptibilem & omnino inuiolabilẽ & incoinqui-
nabilem.Sed cum cœperitis cætera exponere,cogimini
cum corruptibilem, penetrabilem, & coinquinabilem
profiteri.Dicitis enim aliã neſcio quam gentẽ tenebra-
rum aduerſus dei regnũ rebellaſſe.Deum autem omni-
potentẽ, cum videret quanta labes & vaſtitas immine-
ret regnis ſuis, niſi aliquid aduerſæ genti opponeret &
ei reſiſteret,miſiſſe hanc virtutem,de cuius cõmixtione
C cum malo & tenebrarum gente mundus ſit fabricatus.
Hinc eſſe ꝙ hic animæ bonæ laborant,ſeruiunt,errant,
corrumpuntur:vt neceſſarium haberent liberatorẽ,qui
eas ab errore purgaret,& à cõmixtione ſolueret,& à ſer
uitute liberaret.Hoc ego nefas puto credere,deũ omni-
potentẽ aliquã aduerſam gentẽ timuiſſe, aut neceſſita-
tẽ eſſe paſſum,vt nos in ærumnas præcipitaret. FOR-
TVNATVS dixit, Quia te mediũ fuiſſe noſtrũ ſcio,
id eſt, inter Manichæos adminiſtraſſe,iſta ſuot princi-
palia fidei noſtræ.De conuerſatione hic agitur,de qui-
bus falſis criminibus pulſamur.Ex te ergo præſentes au
diãt boni viri, vtrũ ſint vera ſuper quibus criminamur
& appetimur,an ſint falſa.Eteoim ex tua doctrina,& ex
tua expoſitione & oſtenſione poterunt verius ſcire no-
ſtrã conuerſationẽ,ſi à te fuerit prodita,Interfuiſti ora-
tioni? AVG. Interfui,Sed alia quæſtio eſt de fide,alia
de moribus,Ego de fide propoſui, ſed ſi illi qui aſſunt,
vt dicis,malunt audire de moribus,nec ipſam quæſtio-
nẽ defugio. FOR. Purgare me prius volo penes con-
ſcientiam veſtrã, penes quam polluimur,ex idonei viri
teſtimonio,qoi mihi & nunc idoneus eſt,& in futura iu
ſti iudicis Chriſti examinatione, ſi ea quæ iactantur vi-
dit in oobis,vel cõſecutus eſt. AVG. Ad aliud vocas,

cum ego de fide propoſuerim.De moribus autẽ veſtris D
plene ſcire poſſunt,qui electi veſtri ſunt,Noſtis autẽ me
nõ electũ veſtrũ,ſed auditorẽ fuiſſe. Itaq; quãuis & ora- *De vtilitate*
tioni veſtræ interfuerim,vt interrogaſti,vtrũ ſeparatim *credẽdi,ca.*
vobiſcũ habeatis aliquã orationẽ,deus ſolus poteſt noſ- *1.& 2.*
ſe & vos. Ego tamen in oratione in qua interfui,nihil
turpe fieri vidi,ſed ſolũ contra fidẽ animaduerti,quam
poſtea didici & probaui, ꝙ cõtra ſolẽ facitis orationẽ.
Præter hoc in illa oratione veſtra nihil noui comperi.
Quiſquis autẽ vobis opponit quęſtionẽ aliquã de mori
bus, electis veſtris opponat. Quid autẽ inter vos agatis
qui electi eſtis,ego ſcire nõ poſſum. Nam & euchariſtiã
audiui à vobis ſæpe ꝙ accipiatis: tẽpus autẽ accipiendi
cũ me lateret,quid accipiatis,vnde noſſe potui?Itaq; ſer
ua ſi placet quæſtionem de moribus,vt inter electos ve-
ſtros diſcutiatis,ſi diſcuti poteſt.Mihi fides data eſt à vo
bis quã hodie improbo.De ipſa propoſui,Ad propoſi-
tũ meum mihi reſpõdeatur. FOR. Et ooſtra profeſſio
ipſa eſt,ꝙ incorruptibilis ſit de⁹,quòd lucidus,ꝙ inadi-
bilis,intenibilis,impaſſibilis, quòd æternã luce & pro-
priam habitet:ꝙ nihil ex ſeſe corruptibile proferat,nec
tenebras,nec dæmones,nec Satanã,nec aliquid aduer- E
ſum in regno eius reperiri poſsit. Sui autẽ ſimilem ſal-
uatorẽ direxiſſe, verbum natũ à cõſtitutione mundi cũ
mundũ fabricaret, poſt mũdi fabricã inter homines ve
niſſe : dignas ſibi animas elegiſſe ſanctæ ſuæ voluntati,
mãdatis ſuis cœleſtibus ſanctificatas,fide ac ratione im
butas cœleſtiũ rerũ,ipſo ductore:hinc iterum eaſdẽ ani
mas ad regnũ dei reuerſuras eſſe,ſecundũ ſanctã ipſius
pollicitationẽ qui dixit, Ego ſum via,veritas, & ianua.
Et,Nemo poteſt ad patrẽ peruenire niſi per me. His re- *Ioan.14.*
bus nos credimus,quia aliæ ſunt animæ: id eſt,alio me-
diante nõ poterunt ad regnũ dei reuerti,niſi per ipſum
repererint veritatẽ,viam,& iaouã.Ipſe enim dixit, Qui
me vidit,vidit & patrẽ meum.Et,Qui in me crediderit,
mortẽ nõ guſtabit in ęternũ,ſed tranſitũ faciet de mor- *Ioã.5.& 8.*
te ad vitã, & in iudicium non veniet.His rebus credi-
mus,& hæc ratio fidei noſtræ,& pro viribus animi no-
ſtri mãdatis eius obtemperare,vnã fidem ſectantes,hu-
ius trinitatis patris & filij & ſpiritus ſancti. AVG. Has F
animas quas de morte ad vitã per Chriſtum venire fa-
temini,quæ cauſa præcipitauit in mortẽ? FOR. Hinc
iam dignare proſequi & contraire.Si oihil præter deũ?
AVG. Immo tu dignare reſpondere id quod interro
garis , has animas quæ cauſa morti dederit. FOR. Im-
mo tu dignare dicere,vtrũ aliquid ſit pręter deũ,an om
nia in deo ſint. AVG. Illud ego reſpondere poſſum
quod me dominus noſſe voluit, deum neceſsitatẽ nul-
lam pati poſſe,neq; ex aliqua parte violari atq; corrum-
pi.Quod cum tu quoque fatearis,quæro qua neceſsitate
huc miſerit animas , quas dicis per Chriſtum redire?
FOR. Quod tu dixiſti,quia hucuſque tibi deus reue-
lauit, quòd incorruptibilis ſit, & mihi ratio quærenda
eſt, quemadmodum animæ & ob quã cauſam iſtum in
mundum venerint, vt merito nũc eas per vnigenitum
filium ſuum, ac ſui ſimilem de hoc mundo liberaret,ſi
nihil præter ipſum. AVG. Non debemus fruſtrare tã-
tos qui præſentes ſunt,& de quæſtione propoſita ire ad
aliud . Si confitemur ambo , ſi nobis concedimus eſſe
iocorruptibilem & inuiolabilem deum & nihil pati po
tuiſſe : ex quo eſt conſequens vt falſa ſit hæreſis veſtra,
quæ dicit deum, cum videret imminere vaſtitatem ac
labem regnis ſuis, miſiſſe virtutem quæ cum tenebra-
rum gente pugnaret, & ex ea cõmixtione hinc noſtras
animas liberaret. Breuis eſt ego ratio mea,& quantum

G exiſtimo lucis pleniſſima. Si deus nihil pati potuit à gē-
te tenebrarū, quia inuiolabilis eſt, ſine cauſa huc nos mi
ſit, vt nos hic ærumnas patiamur. Si autem aliquid pa-
ti potuit, non eſt inuiolabilis, & decipitis eos, quibus di
citis eſſe inuiolabilem deum. Hoc enim veſtra hæreſis
negat cū cætera exponitis. FOR. Hoc ſentimus quod
Philip. 2. nos inſtruit beatus Apoſtolus Paulus, qui dicit, Hoc ſen
tite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, Qui cum in for-
ma dei eſſet conſtitutus, non rapinam arbitratus eſt eſſe
ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam
ſerui accipiens: in ſimilitudinem hominum factus eſt,
& habitu inuentus vt homo: humiliauit ſemetipſum, &
factus eſt ſubditus vſque ad mortem. Hoc ergo ſenti-
mus de nobis quod & de Chriſto, qui cū in forma dei
eſſet conſtitutus, factus eſt ſubditus vſque ad mortem,
vt ſimilitudinem animarum noſtrarum oſtenderet. Et
quemadmodum in ſe mortis ſimilitudinem oſtēdit, Et
ſe à patre eſſe medio mortuorum reſuſcitatum: eo mo-
do ſentimus & de animabus noſtris futurum, quod per
ipſum poterimus de hac morte liberari: quæ aut aliena
eſt à deo, aut ſi propria eſt dei, & miſericordia eius ceſ-
H ſat, & liberatoris nomen, & opera liberantis. AVG.
Ego quæro quemadmodum in mortem venerimus, &
tu dicis quemadmodū de morte liberemur. FOR. Ita
Apoſtolus dixit quo modo ſentire debeamus de ani-
mabus noſtris, quod Chriſtus nobis oſtēdit, Si fuit Chri
ſtus in paſſione & morte, & nos: ſi voluntate patris de-
ſcendit in paſſionem & mortem, & nos. AVG. No-
tum eſt omnibus catholicam fidem ita ſe habere, quòd
dominus noſter: id eſt, virtus & ſapientia dei, & verbū
per quod facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil,
ad liberationem noſtram hominē ſuſcepit. In ipſo ho-
mine quem ſuſcepit demonſtrauit illa quæ dicis. Nos
autē nunc de ipſius dei & ineffabilis maieſtatis ſubſtan
tia quærimus, vtrū ei aliquid nocere poſſit, an non poſ-
ſit. Si enim poteſt ei aliquid nocere, nō eſt inuiolabilis.
Si nō poteſt ei aliquid nocere, quid ei factura erat gens
tenebrarum, contra quam dicitis bellum geſtum eſſe à
deo ante conſtitutionē mundi, in quo bello nos, id eſt,
animas quas modo indigere liberatore manifeſtum eſt,
cōmixtas eſſe omni malo, & morti implicitas aſſeritis?
I Redeo enim ad iſtud breuiſſimū, Si poterat ei nocere,
non eſt inuiolabilis: Si non poterat, crudeliter huc nos
aliâs, dei. miſit, vt iſta patiamur. FOR. Anima deus† eſt, an nō?
AVG. Si iuſtum eſt vt non interrogatis meis reſpon
deatur, & ego interroger, reſpōdebo. FOR. Si in pro-
prio agit anima? Hoc à te quæro. AVG. Ego quidem
quod interrogaſti dicā, tantum illud memineris, te no
luiſſe reſpondere interrogatis meis, me autē tuis reſpō-
dere. Si quæris vtrum à deo deſcenderit anima, magna
quidē quæſtio eſt. Sed ſiue à deo deſcēdit, ſiue nō, illud
de anima reſpondeo, nō eſſe deum, aliud eſſe deū, aliud
animam. Deum eſſe inuiolabilem, incorruptibilem, &
impenetrabilem, & incoinquinabilem, & qui ex nulla
parte corrūpi poſſit, & cui nulla ex parte noceri poteſt.
Animam vero videmus & peccatricē eſſe, & in ærum-
na verſari, & veritatem quærere, & liberatore indigere.
Hæc mutatio animæ oſtendit mihi, quòd anima nō ſit
deus, nam ſi anima ſubſtantia dei eſt, ſubſtantia dei er-
rat, ſubſtantia dei corrumpitur, ſubſtantia dei violatur,
ſubſtantia dei decipitur, quod nefas eſt dicere. FOR.
Ergo negaſti animā ex deo eſſe, quandiu peccatis & vi-
ciis & mundanis rebus deſeruit & errore ducitur, quòd
fieri non poteſt, vt aut deus hoc patiatur, aut ſubſtantia
eius. Eſt enim deus incorruptibilis, & ſubſtātia eius im-
maculata eſt & ſancta. Hic vero quæritur à nobis, vtrū K
anima ex deo ſit, nec ne? Quod nos fatemur & oſtēdi-
mus, ex Saluatoris aduentu, ex ipſius ſancta prędicatio-
ne, ex ipſius lectione, dum animabus miſeretur, & ſecū-
dum eius arbitrium anima veniſſe dicitur, vt eādem de
morte liberaret, & perduceret eam ad æternā gloriam,
& reſtitueret patri. Quid vero de anima tu ipſe dicis aut
ſperas, vtrum ſit à deo, nec ne: ſubſtantiam dei, ex qua
negas eſſe animam, nullis paſſionibus poſſe ſubiacere?
AVG. Animam ſic negaui eſſe ſubſtantiā dei, vt ne-
gem illam eſſe deū, ſed tamen ex deo authore eſſe, quia
facta eſt à deo. Aliud eſt qui fecit, aliud quod fecit. Qui Li. 83. Quæ
fecit, corruptibilis eſſe omnino nō poteſt: quod autem ſtio. q. 2.
fecit, omnino nō poteſt ęquale eſſe illi qui fecit. FOR.
Nec ego dixi animam eſſe ſimilem deo. Sed quia dixi-
ſti facturam†* eſſe animam, & nihil præter deum, quæ- †*aliâs, fa-
ro vnde nā deus animæ ſubſtantiam adinuenit? AVG. ctitiam.
Tantū memento me reſpondere ad ea quæ interrogas:
te autem ad ea quæ interrogo non reſpondere. Animā 1. Retrac.
dico eſſe factā à deo, vt cætera omnia quæ à deo facta cap. 16.
ſunt, & inter illa quæ deus omnipotens fecit principa-
lem locum datū eſſe animæ. Si autem quæris, vnde deus L
animam fecit, memento me confiteri tecum, eſſe deum
omnipotentem. Omnipotens autē non eſt, qui quærit
adiuuari aliqua materia vnde faciat quod velit. Ex quo
eſt conſequens, vt ſecundum fidem noſtrā omnia quæ
deus fecit, per verbum & ſapientiam ſuam de nihilo fe-
cerit. Sic enim legimus, Ipſe iuſſit & facta ſunt, ipſe mā- Pſal. 33.
dauit, & conſtituta ſunt. FOR. Et iuſſione conſtant
vniuerſa? AVG. Ita credo, ſed vniuerſa quæ facta
ſunt. FOR. Facta conſonant, ſed quia inconuenien-
tia ſibi ſunt, ac per hoc ergo conſtat nō eſſe vnam ſub-
ſtantiam, licet ex vnius iuſſione eadem ad compoſitio-
nem mundi huius & faciem venerint. Cæterum rebus
ipſis patet, quia nihil ſimile tenebræ & lux, nihil ſimile
veritas & mendacium, nihil ſimile mors & vita, nihil ſi-
mile anima & corpus, & cætera iis ſimilia, quæ & nomi
nibus & ſpeciebus diſtant ab inuicem. Et merito dixiſſe
dominum noſtrum, Arbor quam non plantauit pater Matth. 15.
meus cœleſtis, eradicabitur, & in ignem mittetur, quia
non affert fructus bonos, & eſſe arborem radicandam. M
Hinc vere cōſtat ex ratione rerum, quòd duæ ſunt ſub-
ſtantiæ in hoc mūdo, quæ ſpeciebus & nominibus con
ſtant, quarum eſt vna corporis, alia vero æterna patris
omnipotentis, quam eſſe credimus. AVG. Contraria
iſta quæ te mouent vt aduerſa ſentiamus, propter pec-
catum noſtrum, id eſt, propter peccatum hominū con-
tigerunt. Nam omnia deus & bona fecit & bene ordi-
nauit, peccatū autem nō fecit: & hoc ſolum quod dici-
tur malum, eſt voluntarium noſtrū peccatum: & aliud
genus mali, quod eſt pœna peccati. Cum ergo duo ſint
genera malorum, peccatū & pœna peccati: peccatū ad
deum non pertinet, pœna peccati ad vindicē pertinet.
Etenim vt bonus eſt deus qui omnia cōſtituit: ſic iuſtus
eſt vt vindicet in peccatum. Cum ergo omnia optime
ſint ordinata quę videntur nobis nūc aduerſa eſſe, me-
rito cōtingit hominis lapſi, qui legē dei ſeruare noluit.
Animæ enim rationali quæ eſt in homine, dedit deus li
berū arbitrium. Sic enim poſſet habere merita, ſi volun-
tate, nō neceſſitate boni eſſemus. Cū ergo oporteat nō
neceſſitate, ſed volūtate bonū eſſe, oportebat vt deus a-
nimæ daret liberum arbitrium. Huic autem animæ ob-
temperanti legibus ſuis, omnia ſubiecit ſine aduerſitate,
vt ei cætera quæ deus condidit ſeruirent, ſi & ipſa deo
ſeruire voluiſſet. Si autem ipſa noluiſſet ſeruire deo, ea
quæ

A quæ illi ſeruiebant, in pœnã eius cõuerterentur. Quare
ſi recte omoia à deo ordinata ſunt, & bona ſunt, & de⁹
non patitur malũ. FOR. Non patitur, ſed deus malũ
præuenit. AVG. A quo nihil paſſurus erat? FOR.
Hoc meũ eſt quia præuenire voluit, & non temere, ſed
virtute & præſcientia. Cæterũ nega malum præter deũ
eſſe, cum per præcepta oſtendit, quæ ſunt alia quæ præ-
ter voluntatẽ ipſius ſiuot? Præceptũ non intercedit, niſi
vbi eſt & contrarietas: libera facultas viuendi nõ datur,
niſi vbi eſt lapſus, ſecũdum Apoſtoli rationẽ, qui dicit,
Ephe.2. Et vos cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, in
quibus aliquando ambulaſtis, ſecundũ magiſterium hu
ius mũdi, ſecundum principẽ poteſtatis aëris huius ſpi-
ritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus
& nos & omnes aliquãdo conuerſati ſumus in deſide-
riis carnis oostræ, facientes voluntates cõſiliorum car-
nis, & eramus naturaliter filij iræ ſicut & cæteri. Deus
autẽ qui diues eſt in omni miſericordia, miſertus eſt oo
bis. Et cũ mortui eſſemus in peccatis, cõuiuificauit nos
in Chriſto, cuius gratia eſtis ſalui facti, ſimul & ſuſcita-
B uit, & cũ eo collocauit in cœleſtibus cũ Chriſto Ieſu, vt
oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abuodantes di-
uitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu.
Gratia enim eſtis ſaluati per fidẽ, & hoc non ex vobis,
dei enim donũ eſt, oon ex operibus, vt ne quis glorie-
tur, Ipſius enim ſumus factura creati in Chriſto Ieſu in
operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambule-
mus. Propter quod memores eſtote, ꝙ aliquãdo vos e-
ratis gẽtes in carne, qui dicebamini præputiũ, ab ea quæ
dicitur circũciſio in carne manufacta, quia eratis illo tẽ
pore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſraël, & ho-
ſpites teſtamentorũ, promiſſionis ſpem nõ habentes, &
ſine deo in hoc mundo. Nuoc autẽ in Chriſto Ieſu vos
qui aliquãdo eratis looge, facti eſtis prope in ſanguine
Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra qui fecit vtraq; vnum,
& mediũ parietem maceriæ ſoluens inimicicias io car-
ne ſua, legẽ mandatorũ decretis euacuans, vt duos con-
dat in ſemetipſum in vnũ nouum hominẽ, faciens pa-
cẽ, vt recõciliet ambos in vno corpore deo, per crucẽ,
interficiens inimicicias in ſemetipſo. Et veniens euan-
gelizauit pacẽ vobis qui longe, & pacem iis qui prope.
C Quoniam per ipſum habemus vtriq; in vno ſpiritu ac-
ceſſum ad patrẽ. AVG. Iſta Apoſtoli lectio quam re-
citare voluiſti, ſi non fallor, pro mea plurimũ & contra
tuam fidem facit. Primo quia ipſum liberum arbitrium,
quo ego dixi fieri vt anima peccet, ſatis hic expreſſum
eſt cum peccata nominauit, & cum reconciliationẽ no
ſtram dixit fieri cum deo per Ieſum Chriſtum. Peccan-
do enim auerſi eramus à deo: tenẽdo autem præcepta
Chriſti reconciliamur deo: vt qui peccatis mortui era-
mus ſeruãtes præcepta eius viuificemur, & pacẽ habea-
mus cũ illo in vno ſpiritu, à quo alienati eramus, nõ ſer-
uãtes mãdata eius: ſicuti de homine qui primus eſt cõ-
ſtitutus in fide noſtra prædicatur. Ergo nũc quæro abs
te ſecuodum eam lectionẽ quæ lecta eſt, quo modo ha-
beamus peccata, ſi natura contraria nos cogit facere
quod facimus? Qui enim cogitur oeceſſitate aliquid fa
cere, non peccat. Qui autem peccat, libero arbitrio pec-
cat. [Nihil mali fecit, qui nihil ſua volũtate fecit.] Qua-
re ſit oobis pœnitentia imperata, ſi nos nihil mali feci-
mus, ſed gens tenebrarũ? Quæro item, Indulgentia pec
catorũ cui detur, nobis, an genti tenebrarum? Sed ſi gen
ti tenebrarum datur indulgentia peccatorũ, regnabit &
ipſa cum deo, accipiens indulgentiam peccatorum. Si
autem nobis datur indulgentia peccatorũ, manifeſtum
eſt quia volũtate peccauimus. Satis enim ſtultũ eſt igno- D
ſcere ei qui nihil mali fecit. Nihil autem mali fecit, qui
oihil ſua voluntate fecit. Hodie ergo anima pollicente
ſibi deo indulgentiam peccatorũ & reconciliationem,
ſi peccare deſtiterit, & de peccatis pœnitentiam geſſerit;
reſpondeat ſecundum fidem veſtram & dicat, Quid e-
nim peccaui? quid cõmerui? quid me expuliſti de regnis
tuis, vt cõtra oeſcio quam gentem pugnarem? Depreſſa
ſum, permixta ſum, corrupta ſum, defecta ſum, non eſt
mihi ſeruatũ liberum arbitrium, tu noſti oeceſſitatem
qua preſſa ſum, Cur mihi imputas vulnera quæ ſuſcepi?
Quare me cogis ad pœnitentiam, cum tu ſis cauſa vul-
oerum meorũ, cum tu ſcias quæ paſſa ſum gentẽ tene-
brarum in me feciſſe te authore, qui violari nõ poteras,
& tamen volens cauere regnis tuis, quibus nihil noceri
poſſit, me in miſerias pręcipitaſti? Si recte ergo pars tua
ego ſum quę de viſceribus tuis proceſſi, ſi de regno tuo
& de ore tuo, in hac gente tenebrarum aliquid pati nõ
debui, vt me incorrupta illa ſubiiceretur, ſi pars erã do-
mini: nuoc autem cum illa temperari non poſſit niſi E
mea corruptione, quo modo aut pars tua dicor, aut tu
inuiolabilis manes, aut noo es crudelis, qui me pati vo-
luiſti pro his regnis, quibus oihil ooceri poterat ab illa
gẽte tenebrarum? Ad hoc reſponde, ſi placet, & digna-
re mihi etiã illud exponere, quo modo dictum eſt à Pau
lo Apoſtolo, Eramus naturaliter filij iræ. Quo modo di
cis oaturaliter animã filiam eſſe dei & portionem dei?
FOR. Si ſecundum animã dixiſſet Apoſtolus, quòd
ſimus naturaliter filij iræ, alienata eſſet anima ore Apo-
ſtoli à deo. Et hoc modo tu ratione oſtendis, ꝙ aoima
oon ſit dei, qua naturaliter, inquit Apoſtolus, ſumus irę
filij. Si vero ſecuodum quòd lege tenebatur idem Apo *Ephe.2.*
ſtolus ex ſemioe Abrahæ, vt ipſe cõteſtatur, deſcendẽs,
conſtat eum corporaliter dixiſſe nos fuiſſe filios iræ ſi-
cut & cæteros. Animæ vero ſubſtantiam oſtendit quòd
ſit ex deo, & animam aliter non poſſe reconciliari deo,
niſi per magiſtrũ, qui eſt Chriſtus Ieſus. Interfecta euim
inimicicia, videbatur anima indigna extitiſſe deo. Sed
quia miſſa eſt, hoc coofitemur, à deo tamen omnipotẽ-
te, & originem trahens, & miſſa ad ipſius voluntatem
conſignaodam. Quemadmodum & ſaluatorem Chri-
ſtum credimus de cœlo veniſſe, voluntatem patris cõ- F
plere. Quæ voluntas patris hæc erat, animas noſtras de
eadem inimicicia liberare, interfecta eadẽ inimicicia.
Quæ ſi aduerſa deo noo fuiſſet, nec inimicicia vocare-
tur vbi erat vnitas, nec ioterfectio diceretur aut fieret
vbi vita erat. AVG. Memẽto quòd Apoſtolus dixerit,
conuerſatione nos alienatos à deo eſſe. FOR. Trado
ego duas ſubſtãtias fuiſſe, Io lucis ſubſtantia haberi deũ,
vt ſuperius diximus, incorruptibilẽ: fuiſſe vero contra-
riam oaturã tenebrarum, eam quam virtute dei vinci
hodie quoque coofiteor, & ad meum regreſſum Salua-
torem eſſe Chriſtum emiſſum, vt ante idem Apoſtolus
ait. AVG. Rationibus vt diſcuteremus duarum oa-
turarum fidem, impoſitum eſt ab iis qui nos audiuot.
Sed quoniam ad ſcripturas iterum confugiſti, ad eas e-
go deſcendo, ac oihil prætermittendum eſſe poſtulo,
ne quibuſdam capitibus vtentes, nebulas afferamus eis,
quibus notæ ſcripturæ non ſunt. A capite igitur quod
habet Apoſtolus in epiſtola ſua ad Romanos cõſidere-
mus. In prima enim pagina eſt quod vehementer cõtra
vos eſt. Dixit enim, Paulus ſeruus Chriſti Ieſu, vocatus *Roma.1.*
Apoſtolus, ſeparatus in Euangelium dei, quod ante
promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis, de
filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundnm

G carnem,qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute ſecun
dum ſpiritũ ſanctificationis ex reſurrectione mortuo-
rum Ieſu Chriſti domini noſtri. Videmus Apoſtolũ de
domino noſtro nos docere, vt & virtute dei ante car-
nem prædeſtinatus fuerit, & ſecundum carnẽ factus ſit
ei ex ſemine Dauid. Hoc vos cum ſemper negaueritis
& negetis,quo modo ſcripturas flagitatis,vt ſecundum
Ioan.3. eas potius diſſeramus? FOR. Secundum carnẽ aſſe-
ritis ex ſemine Dauid, cum prædicetur ex virgine eſſe
natus,& filius dei magnificetur. Fieri enim non poteſt,
niſi vt quod de ſpiritu eſt,ſpiritus habeatur: & quod de
carne eſt,caro intelligatur. Contra quod eſt ipſa autho-
ritas Euangelij qua dicitur,ꝙ caro & ſanguis regnũ dei
1.Corin.15. non poſſidebunt,neq; corruptio incorruptelam poſſi-
debit. Hic ſtrepitus factus eſt à conſidentibus qui ratio-
nibus potius agi volebant,quia videbant eum non om
nia quæ in Apoſtoli codice ſcripta ſunt velle accipere.
Deinde paſſim ſermocinatio ab omnib⁹ haberi cœpit,
quouſq; dicere ſermonem dei ligatũ eſſe in gente tene-
brarum. Quod cũ exhorruiſſent qui aderant,diſceſſum
eſt. Poſtera die adhibito iterum notario, res acta ſic
Diſputatio ſecunda. eſt. FOR. Quòd nihil mali ex ſe proferat deus omni-
H potens,& quòd quæ ſua ſunt incorrupta maneant,vno
ex fonte inuiolabili orta & genita. Cætera vero quæ in
hoc mundo verſantur contraria, non ex deo manare,
nec principi deo paruiſſe in hoc ſeculo,id eſt, ꝙ nõ ex
ipſo originem trahant. Hæc ergo in fide ſuſcepimus,ꝙ
aliena ſint mala à deo. AVG. Et noſtra fides hæc eſt,
quòd malorũ genitor non ſit deus,neq; vllam naturam
fecerit malam. Sed cum vterq; noſtrum conſentiat in-
corruptibilem deum & incoinquinabilem, prudẽtium
eſt æſtimare & fideliũ, quæ ſit fides purior, & maieſta-
te dei dignior. Illa vbi aſſeritur,vel virtus dei, vel pars
aliqua dei,vel ſermo dei poſſe cõmutari,violari,corrũ-
pi,ligari. An ea vbi dicitur & omnipotentem deum &
omnem ipſius naturã & ſubſtantiam nulla parte vnquã
poſſe corrumpi, ſed mala eſſe voluntario peccato ani-
mæ,cui dedit deus liberum arbitrium. Quod liberũ ar-
bitrium,ſi non dediſſet deus,iudicium puniendi nullũ
iuſtum eſſe poſſet,nec meritum recte faciẽdi, nec præ-
ceptum diuinũ,vt ageretur pœnitentia de peccatis: nec
ipſa indulgentia peccatorum,quam nobis deus per do-
minum noſtrũ Ieſum Chriſtum donauit. Quia qui nõ
voluntate peccant, non peccant. Hoc arbitror omni-
I bus apertum eſſe atq; perſpicuum. Quapropter nõ nos
mouere debet,ſi aliqua in iis quæ deus fecit moleſta pa
timur pro meritis noſtris. Sicut enim ille bonus eſt vt
conſtitueret omnia, ſic iuſtus eſt vt peccatis nõ parcat.
Quæ peccata vt dixi,niſi libera voluntas eſſet in nobis,
peccata non eſſent. Si quis enim verbi cauſa ligaretur
ab aliquo cæteris membris,& de manu eius falſum ſcri
beretur ſine eius propria voluntate,quæro ſi hoc iudici
pateſieret,poſſit hunc hominem falſitatis crimine con-
demnare? Quare ſi manifeſtum eſt, peccatum non eſſe
vbi non eſt liberum voluntatis arbitrium,volo audire,
anima,quam dicitis aut partẽ, aut virtutem,aut ſermo-
nem,aut aliud quodlibet dei,quid mali fecerit,vt à deo
puniatur, aut pœnitentiã agat peccati, aut veniam me-
reatur,cum nihil ipſa peccauerit. FOR. De ſubſtan-
tiis propoſui, quòd bonorũ deus tantummodo crea-
tor,vltor vero malorũ habeatur, eo quòd mala ex ipſo
nõ ſint. Merito ergo hoc ſentio,& vlciſci deum mala,
quia ex ipſo non ſunt. Cæterum ſi ex ipſo eſſent,aut da-
ret licẽtiam peccandi, ꝙ dicis liberum arbitriũ dediſſe
deum,cõſanſor iam inueniebatur delicti mei, eo ꝙ au-
thor delicti mei eſſet: aut ignorans quid futurus eſſem, K
delinqueret, quẽ ipſe non ſe dignũ inſtitueret. Hoc er-
go propoſitũ eſt à me, & quod interrogo nunc, vtrum
deus mala inſtituerit, nec ne: & vtrum ipſe finem ma-
lorũ inſtituerit. Etenim quæ ab ipſo diximus facta eſſe,
vti opifice deo, vti ab ipſo creata & genita incorrupti-
bilia haberi,his rebus apparet,& fides Euãgelica docet.
Hæc ego & propoſui quæ ſunt credulitatis noſtræ, &
quæ à te poſſunt in iſta profeſsione noſtra firmari, ita
tamen vt non deſit authoritas fidei Chriſtianæ. Et quia
nullo genere recte me credere oſtẽdere poſſum,niſi eã-
dem fidem ſcripturarũ authoritate firmauerim, idẽ er-
go eſt quod inſinuaui, quod dixi. Aut ſi mala authore
deo in mundum prouenerunt,hoc ipſe dicere dignare.
Aut ſi recte creditur mala ex deo nõ eſſe, hoc etiã præ-
ſentium contemplatio proſequi debet & ſuſcipere. De
ſubſtãtiis dixi, non de peccato quod in nobis verſatur.
Si enim originem non haberet quod cogitamus deli-
cta facere, nõ cogeremur ad peccatũ venire,vel ad de-
lictum. Nam quia inuiti peccamus,& cogimur à cõtra-
ria & inimica nobis ſubſtantia, idcirco ſequimur ſcien
tiam rerum. Qua ſcientia admonita anima & memo-
riæ priſtinę reddita,recognoſcit ex quo originẽ trahat,
in quo malo verſetur,quibus bonis iterum emẽdans ꝙ
nolens peccauit,poſſit per emendationẽ delictorũ ſuo- L
rum bonorũ operum gratia, meritũ ſibi recõciliationis
apud deũ collocare, authore Saluatore noſtro qui nos
docet & bona exercere,& mala fugere. Propoſitum eſt
enim nobis, quòd non ab aliqua contraria natura, ſed
ſua ſponte homo aut iuſticiæ ſeruiat,aut peccatis ſe ob-
noxium faciat: cum nulla exiſtente cõtraria gente,ſi ſo-
la verſatur anima in corpore cõſtituta,cui deus vt dicis
liberum arbitrium dedit,ſine peccato eſſet,nec peccatis
ſe obnoxium faceret. AVG. Ego dico peccatum non 1.Retrac.
eſſe ſi non propria voluntate peccetur: hinc eſſe & præ- cap.16.
mium,quia propria voluntate recta facimus. Aut ſi pœ-
nam meretur qui peccat inuitus, debet & præmiũ me-
reri qui bene facit inuitus. Quis autem dubitet non de-
ferri præmium, niſi ei qui bona voluntate aliquid fece-
rit? Ex quo intelligimus & pœnam inferri ei,qui volun-
tate mala aliquid fecerit. Sed quoniã me ad priores na
turas & ſubſtantias reuocas,fides mea eſt,omnipotentẽ
deum,quod maxime animaduertendũ eſt & animo fi- M
gendum, bonũ, iuſtum,feciſſe bona: ſed ea quæ ab illo
facta ſunt,non poſſunt eſſe talia,qualis eſt ipſe qui fecit.
Iniuſtum eſt enim & ſtultum credere, quòd opera pa-
ria ſint artifici & condita conditori. Quapropter ſi pia
fides eſt, vt omnia bona deus fecerit,quibus tamen ipſe
eſt multo excellentior longeq; præſtantior, origo & ca
put mali eſt peccatum,ſicut Apoſtolus dixit, Radix om 1.Timo.6.
nium malorum eſt cupiditas: quam quidem ſequentes
naufragauerunt à fide,& inſeruerunt ſe doloribus mul-
tis. Si enim radicem omnium malorum quæris, habes
Apoſtolum dicentem radicem omnium malorum eſſe
cupiditatem, Radicem radicis quærere nõ poſſum. At ſi
eſt aliud malum,cuius radix non eſt cupiditas,non erit
omnium malorum radix cupiditas. Si autem verum eſt
omniũ malorum radicẽ eſſe cupiditatem, fruſtra aliud
aliquod mali genus quærimus. Tua vero natura cõtra-
ria quã inducis, quoniã iam reſpõdi obiectis tuis, quæ-
ro vt tu mihi dicere digneris,ſi illa natura contraria eſt
totum malum, neque peccatum poteſt eſſe niſi ex illa,
pœnam ipſa ſola debet mereri, non anima à qua non
eſt peccatum. Aut ſi dicis ipſam ſolam mereri pœnam,
& animam non mereri, quæro cui data ſit pœnitentia,
quæ

A quæ ſit iuſſa pœnitere? Si anima iuſſa eſt pœnitere, ab il-
la peccatum, & ipſa voluntate peccauit. Nam ſi cogitur
anima facere malum, neque illa eſt quæ malum facit,
nónne ſtultum eſt & plenũ dementiæ vt gens tenebra-
rum peccauerit, & me pœniteat de peccatis? Nõne ple-
num dementiæ eſt, vt gens tenebrarum peccauerit, &
mihi detur indulgẽtia peccatorum, qui poſſum dicere
ſecundum fidem veſtram, quid feci, quid cõmiſi? Apud
te fui, integer fui, nulla labe cõtaminatus fui: tu me huc
miſiſti, tu neceſsitatẽ paſſus es, tu cauiſti regnis tuis, cũ
magna eis labes & vaſtitas immineret. Cum ergo no-
ueris neceſsitatem qua hic oppreſſus ſum, qua reſpirare
non potui, cui reſiſtere nõ potui, quid me accuſas quaſi
peccantem? aut quid promittis indulgentiam peccato-
rum? Ad hoc ſine ambagibus reſponde ſi placet, ſicut
ego tibi ſine ambagibus reſpondi. FOR. Hoc nos di
cim⁹, quòd à cõtraria natura anima cogatur delinque-
re: cui nõ vis eſſe radicem, niſi huc tantum, quòd in no
bis malum verſatur, cum cõſtet exceptis noſtris corpo
ribus mala in omni mundo verſari: non iſta quæ in
corporibus ſolum habemus in toto mundo verſantur,
B & in omnibus vniuerſaliter mala radix hæret. Nam di
xit dignatio tua quòd hęc ſit radix malorum, cupiditas
quæ in noſtris corporibus verſatur: cum quãdo nõ eſt
cupiditas mali ex noſtris corporibus, ex principali illi
contraria natura verſatur in toto mũdo. Apoſtolus et-
enim nominauit id radicẽ eſſe malorum cupiditatem,
non vnum malum, quam dixiſti radicem omnium ma
lorum. Cupiditas vero nõ vno modo intelligitur, quã
dixiſti radicem eſſe omniũ malorum, quaſi quæ in cor-
dibus noſtris ſolum verſetur: cum conſtet hoc quod in
nobis verſatur malum ex authore malo deſcendere, &
portiunculam eſſe mali hanc radicem quam tu eſſe di-
cis: vt nõ ſit ipſa radix, ſed ſit portiuncula mali, eius ma
li quod vbiq; verſatur. Quam radicem & arborem ma-
lam dominus noſter appellauit, nunquã fructus bonos
Matt. 7. & 15. afferentem, quam non plantauit pater ſuus, ac merito
eradicari & in ignem mitti. Nam quòd dicis contrarię
naturæ peccatum debere imputari: illa natura mali eſt:
& id eſſe peccatum animæ, ſi poſt cõmonitionem Sal-
uatoris noſtri, & ſanam doctrinam eius à contraria &
inimica ſui ſtirpe ſe ſegregauerit anima & puriorib⁹ ſe
C adornans anima: aliter non poſſe ſubſtantiæ ſuę reddi.
Ioan. 15. Dictum eſt enim, Si non veniſſem, & locutus eis non
fuiſſem, peccatum non haberent, Nunc vero quia veni
& locutus ſum, & noluerunt mihi eredere, veniam de
† al. paret. peccato non habebunt. Vnde patet † rectè pœnitẽtiam
eſſe datam poſt aduentũ Saluatoris, & poſt hanc ſcien-
tiam rerũ, qua poſsit anima, ac ſi diuino fonte lota, de
ſordibus & viciis tam mundi potius quàm corporum,
in quibus eadem anima verſatur, regno dei, vnde pro-
greſſa eſt, repræſentari. Nam dictum eſt ab Apoſtolo, ꝙ
Roma. 8. prudentia carnis inimica ſit deo: legi enim dei non eſt
ſubiecta, nec enim poteſt. Patet ergo his rebus, quòd a-
nima bona factione illius quę legi dei non eſt ſubiecta,
peccare videtur nõ ſua ſponte. Nanque idem ſequitur,
Galat. 5. quòd caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus ad-
uerſus carnem, vt non quæcũque vultis illa faciatis. Di-
Roma. 7. cit iterum, Video aliam legem in membris meis repu-
gnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem
Galat. 6. in legem peccati & mortis. Ergo miſer ego homo, quis
me liberabit de corpore mortis hui⁹, niſi gratia dei per
Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, per quem mihi
mundus crucifixus eſt & ego mundo? AVG. Agno-
ſco & amplector teſtimonia diuinarum ſcripturarum,
& fidei meæ quemadmodum cõgruant, ſicut deus do- D
nare dignabitur, paucis exponam. Liberũ voluntatis ar
bitriũ in illo homine fuiſſe dico, qui primus formatus
eſt. Ille ſic factus eſt, vt nihil omnino voluntati eius re-
ſiſteret, ſi vellet dei præcepta ſeruare. Poſtquam autem
libera ipſe volũtate peccauit, nos in neceſsitatem præ-
cipitati ſumus, qui ab eius ſtirpe deſcẽdimus. Poteſt au-
tem vnuſquiſque noſtrum mediocri cõſideratione in-
uenire verum eſſe quod dico. Hodie nanque in noſtris
actionibus antequam cõſuetudine aliqua implicemur,
liberum habemus arbitriũ faciendi aliquid, vel non fa-
ciendi. Cum autem iſta libertate fecerimus aliquid, &
facti ipſius tenuerit animam pernicioſa dulcedo & vo-
luptas, eadẽ ipſa ſua cõſuetudine ſic implicatur, vt poſt-
ea vincere non poſsit, quod ſibi ipſa peccãdo fabricata
eſt, Videmus multos iurare nolle, ſed quia iã conſuetu-
dinem lingua tenuit, nõ poſſe refrænare, cum ea exeant
de ore ipſorum, quæ non poſſumus dicere ad mali ſtir-
pem nõ pertinere. Vt enim vobiſcum his verbis agam,
quæ vtinam ſicut de ore veſtro nõ recedunt, ita & cor-
de intelligantur, per paracletum iuratis. Si ergo vultis
experiri verum eſſe quod dico, inſtituite nõ iurare. Vi- E
debitis illam cõſuetudinem ferri quò ſolet: & hoc eſt ꝙ
aduerſus animam pugnat cõſuetudo facta in carne. Ip-
ſa eſt nimirum carnis prudentia, quæ quãdiu ita eſt, le-
gi dei ſubiici non poteſt, quandiu prudentia carnis eſt:
ſed illuminata anima, deſinit illa eſſe carnis prudentia.
Sic enim dictum eſt prudentiam carnis non poſſe legi
dei eſſe ſubiectam, quẽadmodum ſi diceretur glacialẽ
niuem calidam eſſe non poſſe. Nullo enim pacto quã-
diu nix eſt, calida eſſe poteſt. Sed quẽadmodum illa nix
calore reſoluitur, & deſinit nix eſſe, vt poſsit caleſcere:
ſic illa carnis prudentia, id eſt, conſuetudo facta cũ car-
ne, cum fuerit mens noſtra illuminata, & ad arbitrium
diuinæ legis totum hominem ſibi deus ſubiecerit, pro
illa conſuetudine animæ mala facit cõſuetudinem bo-
nã. Ex quo illæ duæ arbores, bona arbor & mala arbor
quas enumeraſti, veriſsime dictum eſt à domino, quòd
fructus ſuos habeãt: id eſt, neque bonam poſſe dare ma
los fructus, neq; malam bonos quandiu mala eſt. Acci-
piamus duos homines, bonum hominem & malũ ho-
minem, Quandiu bonus eſt, malos fructus dare nõ po-
teſt. Quãdiu malus eſt, fructus bonos dare non poteſt.
Sed vt itelligas iſtas duas arbores ſic eſſe à domino po F
ſitas, vt ibi ſignificaretur liberũ arbitrium, non naturas
eſſe iſtas arbores, ſed volũtates noſtras: ipſe ait in Euan-
gelio, Aut facite arborem bonã, aut facite arborem ma *Matt. 12.*
lam. Quis eſt qui poſsit facere naturam? Si ergo impe-
ratum eſt nobis vt faciamus arborẽ aut bonam aut ma-
lam, noſtrũ eſt eligere quod velimus. De iſto ergo pec-
cato hominis, & de iſta conſuetudine animæ facta in
carne Apoſtolus dicit, Nemo vos ſeducat, Omnis crea-
tura quę à deo facta eſt, bona eſt. Dicit idem Apoſtolus *1. Timo 4.*
quem tu ipſe cõmemoraſti, Sicut per vnius inobediẽ- *Roma. 5.*
tiam peccatores conſtituti ſunt multi, ſic & per vnius
obedientiam iuſti conſtituentur multi, Quoniam per
hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuo-
rum. Quandiu ergo portamus imaginem hominis ter- *1. Cor. 15.*
reni, id eſt, quãdiu ſecundum carnem viuimus, qui ve-
tus etiam homo nominatur, habemus neceſsitatem cõ- *Ibidem.*
ſuetudinis noſtræ, vt non quod volumus faciamus. Cũ
autem gratia dei amorem nobis diuinum inſpirauerit,
& nos ſuæ voluntati ſubditos fecerit, quibus dictũ eſt,
Vos in libertatẽ vocati eſtis, & gratia dei liberauit me à *Gala. 5.*
lege peccati & mortis: Lex autẽ peccati eſt, vt quicunq;
peccauerit,

G peccauerit, moriatur: ab iſta lege liberamur, cũ iuſti eſſe
Gene.3. cœperimus. Lex mortis eſt qua dictũ eſt homini, Terra
es, & io terrã ibis. Ex ipſa enim homines ſic naſcimur,
quia terra ſumus, & in terrã ibimus propter meritum
peccati primi hominis: propter autem gratiam dei quæ
1. Retract. cap. 16. liberat nos à lege peccati & mortis, ad iuſticiã conuer-
ſi liberamur: vt poſtea eadem ipſa caro quæ nos in pœ
nis torſit in peccatis manentes, ſubiiciatur nobis in re-
ſurrectione, & nulla aduerſitate nos quatiat, quo minus
legem dei & diuina præcepta ſeruemus. Vnde qnoniã
ego reſpõdi tuis, digoare tu reſpondere illud quod de-
ſidero, quemadmodum fieri poſsit, vt ſi eſt deo natura
contraria, nobis imputetur peccatũ, qui in illã naturam
nõ voluntate, ſed ab ipſo deo, cui noceri nihil poterat,
miſsi ſumus. FOR. Hoc genere quemadmodum &
Matt. 10. domious dixit diſcipulis ſuis, Ecce ego mitto vos ſicut
oues in medio luporum. Hinc ſciendum eſt quòd non
inimica mente Saluator noſter agnos ſuos, id eſt, diſci-
pulos ſuos in medio luporum dirigere voluit, niſi eſſet
aliqua contrarietas, quæ in ſimilitudine luporum eam
deponeret, vbi & diſcipulos ſuos miſerat, vt quæ forte
H medio luporum animæ poſſent decipi, ad propriã ſub-
ſtantiam reuocarentur. Hinc ergo apparet antiquitas
temporum noſtrorum quam repetimus, & animorum
noſtrorum, ante mũdi conſtitutionem hoc more miſ-
ſas eſſe animas contra contrariam naturam, vt eãdem
Solœciſm. ſua paſsione ſubiicientes, victoria deo redderetur. Nam
Ephe. 6. dixit idem Apoſtolus, quod non ſolũ eſſet luctatio cõ-
tra carnem & ſanguinem, ſed & contra principes & po
teſtates, & ſpiritalia nequiciæ, & dominationem tene-
brarum. Si ergo vtrobique mala conuerſantur & ne-
quiciæ habentur, iam non ſolum eſt malum in noſtris
corporibus, ſed in toto mundo, vbi videntur verſari a-
nimæ quæ ſub cœlo iſto verſantur & implicatæ ſunt.

AVG. Agnos ſuos dominus noſter in medio lupo-
rum miſit, id eſt, homines iuſtos in medio hominũ pec
catorum, ad prędicationẽ Euangelij tempore hominis
ſuſcepti ab ioæſtimabili diuina ſapientia, vt oos ad iu-
ſticiam à peccato vocaret. Quòd autem ait Apoſtolus,
nobis colluctationem nõ eſſe aduerſus carnem & ſan-
guioem, ſed aduerſus principes & poteſtates, & cætera
quæ ſunt cõmemorata: hoc ſignificat, diabolum & an-
I gelos eius, ſicut etiã nos peccato cecidiſſe & lapſos eſſe,
& obtinuiſſe terrena, id eſt, homines peccatores. Qui
quãdiu peccatores ſumus, ſub iugo eorum ſumus: quẽ-
admodum cum iuſti erimus, erimus ſub iugo iuſticię: &
contra illos luctam habemus, vt migrãtes ad iuſticiam,
ab eorum dominatione liberemur. Ergo & tu dignare
mihi breuiter ad vnũ quod interrogo reſpondere. No
ceri deo nõ poterat, an poterat? Sed quæſo mihi vt nõ
poterat reſpõdeas. FOR. Nõ poterat noceri. AVG.
Quare ergo huc nos miſit ſecundũ veſtrã fidẽ? FOR.
Profeſsio mea hęc eſt, quia nõ poterat noceri deo, & ꝙ
deus huc oos direxit. Sed quia id tibi cõtrarium eſt, tu
dic qua ratione hic apparuit anima, quam oonc cupit
deus noſter, & mãdatis & proprio filio directo libera-
re? AVG. Quoniã video te interrogatis meis reſpon
dere non poſſe, & me aliquid interrogare voluiſſe, ecce
ſatisfacio tibi, dummodo memioeris te ad id quod in-
terrogaui nõ reſpondiſſe. Anima quare hic ſit in mun-
do inuolura miſeriis, non modo ſed paulo antè neſcio
quoties à me dictũ eſt. Peccauit anima, & ideo miſera
eſt, Liberum arbitrium accepit, vſa eſt libero arbitrio,
quemadmodum voluit, lapſa eſt, eiecta de beatitudine,
implicata miſeriis. Ad hoc tibi recitaui teſtimonium
Apoſtoli dicẽtis, Sicut per vnum hominẽ mors, ita per 1. Cor. 15.
vnum hominem reſurrectio mortuorum. Quid quæris K
amplius? Vnde tu reſpõde, cui noceri non poterat, qua-
re huc nos miſit? FOR. Cauſa hæc quærenda eſt, cur
huc venerit anima, aut quare eandem deus hinc cupit
liberare, quæ medio malorũ viuit. AVG. Hanc cau-
ſam abs te quæro: id eſt, ſi deo noceri nõ poterat, quare
huc nos miſit? FOR. Quæritur à nobis, ſi deo malũ
nocere nõ poſsit, quare huc anima miſſa fuerit, aut qua
ratione mundo permixta ſit. Quod io eo manifeſtũ eſt
quod ait Apoſtolus, Nunquid dicit figmẽtum ei qui ſe Roma. 9.
finxit, cur me ita formaueris? Si ergo cauſanda eſt res
hæc, interrogandus eſt qui animã direxit nulla cogeo-
te ſe neceſsitate. Si autem neceſsitas fuit mittendi ani-
mam, merito eſt & voluntas liberandi eam. AVG.
Premitur ergo deus neceſsitate? FOR. Iã hoc eſt, no-
li ad inuidiam excitare id quod dictum eſt, ꝙ non ne-
ceſsitate facimus ſubditum eſſe deum, ſed volũtarie mi
ſiſſe animam. AVG. Recita quod ſupra dictum eſt, &
recitatum eſt. Si autem neceſsitas fuit mittendi animã,
merito eſt & voluntas liberandi eam. AVG. Audiui-
mus. Si autem neceſsitas fuit mittẽdi animam, merito L
eſt & voluntas liberandi eam, Tu autem dixiſti fuiſſe
neceſsitatem mitteodi animam. Sed ſi modo volunta
tem vis dicere, & hoc addo, Cui noceri nihil poterat,
crudelis voluntas fuerat mittendi animã ad tantas mi
ſerias. Quod refellendi cauſa quia loquor, veniam peto
ab illius vnius miſericordia, in quo ſpẽ liberationis ha-
bemus ab omnibus erroribus hæreticorũ. FOR. Nos
dicere aſſeueras crudelem eſſe deum mittendo animã:
feciſſe vero deum hominem, & inſufflaſſe in eum ani-
mam, quam vtiq; pro ſua ſcientia animam futuram in-
uolui, & beneficio malorũ non poſſe hæreditati ſuę re-
præſeotari: hoc aut ignorantis eſt, aut dantis animã ad
hæc mala quæ ſupra memorata ſunt. Id cõmemoraui
qoia dixiſti ante tempus nõ multum, quòd adoptaue-
rit ſibi deus animã, non quòd ab ipſo ſit, aliud eſt enim
adoptare. AVG. De adoptione noſtra memini me
ante dies dixiſſe, ſecundum teſtimonium Apoſtoli qui
dixit nos vocatos in adoptiooẽ filiorum. Nõ ergo meũ Roma. 8.
fuit illud, ſed Apoſtolicum reſpõſum. De qua re, id eſt,
de iſta adoptione ſuo tempore, ſi placet, inquiramus: &
de illa ſine dilatione reſpõdebo, cum tu meis obiectio-
nibus reſponderis. FOR. Progreſſum fuiſſe animæ M
contra cõtrariam naturam. AVG. Cum natura deo
nihil nocere poterat, quid opus erat iſto progreſſu, vbi
nihil habebat deus quod caueret, cui nocere nihil pote
rat? FOR. Conſtat apud cõſcientiam veſtram, à deo
veniſſe Chriſtum? AVG. Iterum me interrogas? Ad
interrogata reſponde. FOR. Sic accepi in fide, quòd
voluntate dei ipſa huc venerit. AVG. Et ego dico,
Deus omnipotens, inuiolabilis, incommutabilis, cui
noceri nihil poſsit, quare hoc animã ad miſerias, ad er-
rorem, ad iſta quæ patimur, miſit? FOR. Dictum eſt Ioan. 10.
enim, Poteſtatem habeo ponendi animã meam, & po-
teſtatem accipiendi eam. Non dixit quod volũtate dei
progreſſa eſt anima. AVG. Ego autem cauſam quæ-
ro, quare, cum deo nihil noceri poſsit? FOR. Nihil
noceri deo iam diximus, & in cõtraria natura eſſe ani-
mam diximus, ideo vt contrariæ naturæ modum im-
poneret: Modo impoſito contrariæ oaturæ ſumit ean-
dem deus. Ipſe enim dixit, Poteſtatem habeo ponendi
animam meã, & poteſtatem habeo ſumendi eã. [Hanc
pater mihi dedit poteſtatem ponẽdi animã meam, &
ſumẽdi eam.] Deus ergo qui loquebatur in filio, de qua
anima

A anima diceret? Conſtat eſſe animã noſtram quæ in his corporibus habetur, quòd de volũtate venerit, & de voluntate ipſius iterum aſſumatur. AVG. Vnde dixerit dominus noſter, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo ſumẽdi eam: omnibus notum eſt, quia paſſurus erat & reſurrectur⁹. Ego autẽ abs te iterum atque iterum quæro, ſi deo nihil noceri poterat, cur huc animas miſit? FOR. Naturæ contrariæ modum imponere. AVG. Et omnipotens deus, miſericors & omnium ſummus, vt modũ imponeret contrariæ naturæ, ideo illam moderatã eſſe voluit, vt nos immoderatos efficeret? FOR. Sed ideo ad ſe reuocat.

AVG. Si ad ſe reuocat ab immoderatione, ſi à peccato, ab errore, à miſeria, quid opus erat tãta mala animam pati per tantum tempus donec mundus finiatur: cum deo, à quo eam dicitis miſſam, noceri nihil poſsit?

FOR. Quid ergo dicturus ſum? AVG. Et ego noui non te habere quid dicas, & mecum vos audirem in hac quæſtione nũquam inueniſſe quod dicerem, & inde fuiſſe admonitum diuinitus, vt illum errorem derelinquerem, & ad fidem catholicam me conuerterẽ, vel potius reuocarem ipſius indulgentia, qui me huic falla-
B ciæ ſemper inhærere non ſinit. Sed ſi cõfiteris non habere te quod reſpõdeas omnibus audiẽtibus & recognoſcẽtibus, quoniam fideles ſunt, catholicam fidem ſi permittunt & volunt, exponam. FOR. Sine præiudicio profeſsionis meæ dixerim, illa quæ à te opponuntur cum retractauero meis cum maioribus, ſi minus reſponderint interrogationi huic meæ, quæ ſimiliter à te nunc mihi offertur, erit in mea contemplatione, quia & ego animam meam cupio certa fide liberari, venire ad huius rei inquiſitionem, quæ à te mihi offertur, & oſtenſurum te polliceris. AVG. Deo gratias.

FINIS.

AD LECTOREM.

IN ſuperiore diſputatione Fortunato tribuebantur quædam verba nihil omnino ſignificantia, nimirum hæc: In isto mundo verſantur & nominibus valent bona, mala radix habet. Quæ nos ex diuinatione reſtituimus hoc pacto, Et in omnibus vniuerſaliter mala radix hæret. Probabile eſt autem ſcribam deceptum fuiſſe ex decurtata ſcriptura. Forte ſcriptum erat valẽt cum adiecticiis lineis,
C *pro quo ſcriba mutauit valent: & hẽt, pro quo habet. Cæterum bona quiſpiam aſſcripſit, quaſi corrigens quod dixerat Fortunatus, in omnibus hærere radicem mali, quod in omnibus ſint ſemina boni potius quàm mali. Si cui hæc diuinatio non placet, inueniat meliorem.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, contra Adimantum Manichæi diſcipulum Liber vnus.

Oĩa per patrẽ, atque per filiũ. Ca. I. Gene. 1.

DE eo quod ſcriptũ eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: vſque ad id quod ſcriptũ eſt, Et factum eſt veſpere & factum eſt mane dies vnus. Hoc capitulum legis aduerſum eſſe Euangelio ſtultiſsimi Manichæi arbitrantur, dicentes in Geneſi ſcriptũ eſſe, quòd deus per ſeipſum fecerit cœlum & terram & lucem, in Euangelio autem ſcriptum eſſe per dominũ noſtrum Ieſum D
Chriſtum fabricatum eſſe mundum, vbi dictum eſt, Et mundus per ipſum factus eſt, & mundus illũ non cognouit. *Ioan. 1.* Tribus enim modis refellũtur: Primo, quia cum dicitur, In principio fecit deus cœlum & terram: trinitatem ipſam Chriſtianus accipit, vbi non ſolum pater, ſed & filius & ſpiritus ſanctus intelligitur. Non enim tres deos, ſed vnum deum credimus, patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quanuis pater pater, & filius filius ſit, & ſpiritus ſanctus ſpiritus ſanctus. De qua vnitate trinitatis hoc loco longum eſt diſputare: Deinde, quia vbi dicitur, Dixit deus, fiat, & factum eſt: ibi neceſſe eſt intelligatur per verbum eum feciſſe quod fecit, verbũ autem patris eſt filius. Non ergo repugnat hoc capitulum Geneſeos vbi ſcriptum eſt, Et dixit deus, fiat, & factum eſt: illi loco Euangelij vbi dicitur, Et mundus per eum factus eſt: id eſt, per dominum noſtrum, quia ipſe eſt verbum patris per quod facta ſunt omnia. Poſtremo ſi propterea in Geneſi non intelligitur filius, quia non eſt dictum quòd per filium deus fecerit: nec in Euangelio per filium deus, & aues paſcit, & lilia veſtit, & cætera innumerabilia quæ ipſe dominus dicit deum facere *Matt. 6.*
patrem, quanuis non dicat quòd ea ea per filium faciat. E
Quod autem etiam teſtimonium Apoſtoli adiungunt, quod ait de domino noſtro Ieſu Chriſto, Ipſe eſt primogenitus totius creaturæ, & omnia per ipſum facta *Coloſſ. 1.* ſunt in cœlo & in terra, viſibilia & inuiſibilia: & hoc capitulum aduerſum eſſe dicunt Geneſi, vbi deus ita dicitur feciſſe mundum, vt ſpecialiter filius ibi non ſit nominatus, vehemẽter errant: & non vident, ſi ita eſt, ipſum Apoſtolum ſibi eſſe cõtrarium, cum alio loco vnũ dicit, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: & *Roma. 8.* filium nõ nominat. Quo modo autem hic filius nominatus nõ eſt, intelligitur tamen, ita & in Geneſi. Et quo modo ſibi hæc duo capitula Pauli non aduerſantur, ita nec Geneſis Euangelio. De eo quod ſcriptum eſt, Et cõſummauit deus die ſexto omnia opera ſua quæ fecit, & in ſeptimo requieuit ab omnibus operibus eiſdẽ quę fecerat. *Sabbata dei & noſtrũ. Ca. II.* Huic etiam loco Manichęi calũniam mouent: & dicunt nouo teſtamento aduerſari, quod in Geneſi *Gene. 2.* ſcriptum eſt deum ſeptimo die requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, quoniam dominus in Euangelio dicit, Pater meus vſque nunc operatur. *Ioan. 5.* Quod nullo modo cõtrarium eſt. Dominus enim Iudæorum refel- F
lit errorem, qui putabant deum ſic requieuiſſe die ſeptimo, vt ex illo prorſus nihil operaretur. Requieuit autẽ ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, vt iam vltra nõ faceret mundum cũ omnibus quæ in eo ſunt: non tamen vt etiã à mũdi adminiſtratione requieſceret. Nõ enim ſcriptũ eſt, requieuit deus ab omnibus operibus ſuis vt deinceps nõ operaretur, ſed ſcriptum eſt, Requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ fecit: vt deinde nõ in faciẽdo mundo, à quo opere poſt perfectionẽ ceſſauerat, ſed in adminiſtrãdo operaretur, in quo opere eum eſſe dominus intimauit. Nec illa requies, quaſi poſt laborẽ deũ pauſam quæſiſſe, ſed ab inſtituendis rerum naturis poſt earum rerum perfectionem ceſſaſſe ſignificat, quanuis vſq; adhuc in adminiſtrandis operetur. Sabbati autem obſeruationes nõ intelligebant Iudæi, qui putabant ab iis etiam operibus, quæ ad ſalutem hominum valent, oportere ceſſari. Vnde illos dominus etiã aliis locis de boue qui in puteum cecidit, & iumento quod ſoluendũ eſt vt ad aquam ducatur, mirifica comparatione redarguit. *Luc. 14. & 15.* Sabbatum autẽ nõ repudiatum, ſed intellectum à Chriſtianis deſtitit quidẽ carnaliter obſeruari, ſed ſpiritaliter

G ritaliter retinetur à ſanctis, qui intelligunt vocem do-
Matt.11. mini vocãtis ad requiem & dicentis, Venite ad me qui
laboratis & ego vos reficiam, Tollite iugum meum ſu-
per vos, & diſcite à me quia mitis ſum & humilis cor-
de, & inuenietis requiem animabus veſtris, Iugũ enim
meum lene eſt, & ſarcina mea leuis eſt. Hoc ſabbatum,
id eſt, hãc requiem ſcriptura illa ſignificat quam Iudæi
non intelligebãt, & pro temporum diſpenſatione car-
naliter ſequebantur vmbrã, cuius vmbræ quaſi corpus,
id eſt, veritas nobis dãda erat. Sed quemadmodum il-
la requies dei poſt fabricatum mundum inſinuatur, ſic
requiem quæ nobis promittitur, poſt opera quæ in hoc
mundo habemus, ſi iuſta fuerint, conſequemur: ſeptima
ſcilicet eademq; vltima parte ſeculi, de qua lõgum eſt
diſputare. Non ergo dominus reſcindit ſcripturam ve
teris teſtamenti, ſed cogit intelligi: nec ſabbatum ſoluit
vt pereat quod figurabatur, ſed aperit potiꝰ vt appareat
Cõciliat lo- quod tegebatur. De eo quod ſcriptum eſt in Gene-
ca quæ vi- ſi, Et dixit deus, Non eſt boonm ſolum hominem eſſe,
dẽt pugna- faciamus ei adiutorium. Et immiſit deus Adę ſomnum
re. Ca. III. & obdormiuit, & ſumpſit vnã de coſtis eius, ex qua for
Gene.2. mauit Euam quam adduxit ad Adam, & ait, Ideo relin
H quet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuę.
Huic rurſus loco Manichæi calũniantur dicentes con
tra nouum teſtamentũ eſſe iſtam ſententiam, qua deus
ſcribitur & formaſſe mulierẽ & viro cõiuoxiſſe: prop-
Matt.19. terea, quia in Euangelio dicit dominus, Omois qui re-
Lucæ.18. liquerit domum aut vxorem, aut parentes, aut fratres,
† al. ſepties. aut filios propter regnum cœlorum, centies† tãtum ac-
cipiet in hoc tẽpore, & in futuro ſeculo poſsidebit vi-
tam æternam. In qua calumnia miror eos ſic eſſe cęca-
Sapien.2. tos, vel potius oon miror, Excæcauit enim illos, ſicut
ſcriptum eſt, malicia eorum. Sed tamen quis nõ videt
tanta in nouo teſtamento præcepta de vxore diligẽda?
Cur enim potius vetus teſtamentum dicunt aduerſari
huic ſententię domini, qua dicit relinquendã eſſe vxo-
rem propter regnũ cœlorum, & non ipſum nouum ſibi
aduerſari? Quod nefas eſt dicere. Intelligenda enim
ſunt, nõ temere accuſanda quæ imperitis videntur eſſe
cõtraria. Nã & dominus interrogatus à Iudæis, vtrum
Mat.19. & ei placeret dato libello repudij dimittere vxorem, Re-
Mar.10. ſpondit eis dicens, Nõ legiſtis, quoniã qui fecit ab ini-
I tio maſculũ & fœminã fecit eos, & dixit, Propter hoc
relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori
ſuæ, & erunt duo in carne voa: itaq; iam non ſunt duo,
ſed vna caro. Quod ergo deus coniunxit in vnum, ho
mo nõ ſeparet. Dicunt illi, Quid ergo Moyſes manda-
uit dari libellum repudij & dimittere? Dicit illis Ieſus,
Quia ad duriciã cordis veſtri permiſit vobis Moyſes
dimittere vxores veſtras, Ab initio autem non fuit ſic.
Dico autem vobis, Quicũque dimiſerit vxorem ſuam,
niſi ob cauſam fornicationis, facit eã mœchari. Et ipſe
ſi alteram duxerit, adulterium committit. Ecce habent
confirmatam ſentẽtiam veteris teſtamenti ab ipſo do-
mino aduerſus imperitiã Iudæorum. Simul etiã Moyſi
perhibuit teſtimonium, quòd propter duriciam cordis
eorum repudium dari permiſit. Nunquid etiam Euan-
gelium Euangelio dicunt eſſe contrarium? Quòd ſi di-
cunt, hoc capitulũ falſum eſſe & à corruptoribus ſcrip-
turarum eſſe additum: nam hoc ſolent, quãdo non in-
ueniunt quid reſpondeant, dicere, quid ſi alius dicat il-
lud eſſe immiſſum & falſum, quod ipſi proferunt dicẽ-
te domino, Omnis qui reliquerit domũ aut vxorẽ aut
parentes aut filios propter regnum cœlorum: & cętera?
Nõ intelligunt miſeri quemadmodum omnem fidem
Chriſtianam cum iſta dicunt conentur euertere. Fides K
autem vera & Eccleſiæ catholicæ diſciplina vtrũq; ve-
rum & à domino dictum eſſe confirmat, & nullo mo-
do eſſe cõtrarium: quia & coniunctio mariti & vxoris
à domino eſt, & relictio vxoris propter regnũ cœlorum
eſt à domino. Non enim quia ſuſcitauit deus mortuos,
& dedit eis vitam, propterea ipſa vita non eſt relinquẽ
da propter regnum cœlorum. Sic ergo quanuis domi-
nus dederit vxorẽ viro, relinquenda eſt tamen, ſi opus
eſt propter regnũ cœlorum. Nõ enim hoc ſemper ne-
ceſſe eſt, ſicut Apoſtolus dicit, Si quis fidelis habet vxo- 1.Cor.7.
rem infidelem, & hęc conſentit habitare cum illo, non
dimittat eam. Significat vtique, quòd ſi non conſentit
habitare cum illo, id eſt, ſi execratur in illo fidem Chri-
ſti, & nõ eum patitur, quòd Chriſtianus eſt, relinquen-
da eſt propter regnum cœlorum: ſicut idem Apoſtolus
in ſequẽtibus dicit, Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat:
non eſt enim ſubiectus ſeruituti frater aut ſoror in hu-
iuſmodi. Si quis ergo relinquit regnum cœlorum, dum
non vult relinquere vxorem non ferentẽ Chriſtianum
virum, improbatur à domino. Et item ſi quis vir relin- L
quit vxorem dato libello repudij, cum cauſa nõ exiſtat
aut fornicationis, aut obtinendi regnũ cœlorum, ſimi-
liter improbatur à domino. Ita nec iſta capitula Euan-
gelica inueniuntur ſibi eſſe contraria, nec Euangelium
veteri teſtamento: quia ibi vxor coniungitur viro, vt ſi-
mul mereantur regnũ cœlorum: & ita vxor relinquen-
da eſſe præcipitur, ſi virũ impediat ad poſsidẽdum re-
gnum cœlorum. Et ideo quaodo Chriſtianos vtroſque
Apoſtolus monet, id eſt, maritos & vxores, nõne ita di-
citur, Diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit
Eccleſiam, & tradidit ſeipſum pro ea: & mulieres viris
ſuis ſubditæ ſint quaſi domino, quia & Eccleſia ſubdita
eſt Chriſto? Nõne illud quod iſti miſeri irrident in ve-
teri teſtamento, quod ſcriptum eſt, Propterea relinquet Gene.2.
homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori ſuæ, & erũt
duo in carne vna: in magno ſacramento idem Apoſto
lus accipit, cum dicit, Sacramentum hoc magnum eſt: Ephe.5.
ego autẽ dico in Chriſto & in Eccleſia. Deinde ſubiũ-
git, Veruntamen vnuſquiſq; vxorem ſuam diligat, mu-
lier autem vt timeat virum ſuum? Nõne alio loco cui-
dentiſsime oſtendit vtriuſque ſexus & naturam & cõ-
iunctiooem à domino deo cõditore atque ordinatore M
conſiſtere, cum dicit, Veruntamen neq; mulier ſine vi- 1.Cor.11.
ro, neque vir ſine muliere in domino: Sicut enim mu-
lier ex viro, ita & vir per mulierẽ: omnia autẽ ex deo?
Quod iſti ſi conſiderare vellent, non quibuſdam capi-
tulis ſeparatis, & aduerſus ſeinuicẽ magna fraude col-
latis caliginẽ facerẽt imperitis, ſed omnia tam in vete-
ri quàm in nouo teſtamẽto vno ſancto ſpiritu cõſcrip-
ta & commendata eſſe ſentirent. Nam & in veteri te-
ſtamento habent apud Eſaiam Prophetam quãta pro-
mittantur ſpadonibus, qui in nouo ſolo arbitrentur eſſe
laudatos à domino, vbi dicit eſſe quoſdã, qui ſeipſos ca
ſtrauerunt propter regnũ cœlorum: & addidit, Qui po Matt.19.
teſt capere capiat. Nã & Eſaias ita dicit, Hæc dicit do- Eſa.56.
minus ſpadonibus eis, qui cuſtodierint præcepta mea,
& elegerint ſibi quæ ego volo, & capaces fuerint teſta-
menti mei, dabo illis in domo mea, & in muro meo lo
cum nominatiſsimum, meliorem multò filiorum atq;
filiarum: nomen æternum dabo illis, nec vnquam de-
erit. Certis enim quibuſdã vmbris & figuris rerum an-
te domini aduẽtum ſecundum mirabilem atque ordi- 1.Retract.
natiſsimam diſtributionem temporum populus ille te- cap.22.
nebatur, qui teſtamentũ vetus accepit: tamen in eo tãta
prædicatio

A prædicatio & prænunciatio noui teſtamenti eſt,vt nul-
la in Euangelica atque Apoſtolica diſciplina reperian-
tur:quanuis ardua & diuina præcepta & promiſſa, quæ
illis etiam libris veteribus deſint, ſed ſanctæ ſcripturæ
non temerarios & ſuperbos accuſatores ſed diligentes
Conciliat alia loca. & pios lectores deſiderãt. De eo quod ſcriptum eſt
Cap.IIII. in Geneſi,Et dixit dominus ad Cain,Quid feciſti? Vox
Gene.4. ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra, Nunc ma-
ledictus eris à facie terræ,quæ abſorbuit & recepit ſan-
guinem fratris tui ex cæde manus tuæ: te enim operari
neceſſe eſt terram, quæ ſteriles tibi fructus dabit. Huic
capitulo Geneſeos,quo maledictionẽ accepit Cain, vt
terræ ſterilitate punirẽtur calumniantes Manichæi, &
Euangelio contrarium demonſtrare cupientes, non ſa
nè mihi vidẽtur cogitare cum hominibus ſe agere, ſed
prorſus quaſi pecora forent,qui eos audirẽt,vel eorum
ſcripta legerẽt:ſic abuſi ſunt imperitia eorum,& tardi-
tate ingenij,vel potius animi cæcitate.Quippe dixerũt
huic capitulo illud in Euangelio eſſe cõtrarium, quod
Matt.6. domin⁹ ait diſcipulis ſuis,Nolite cogitare de craſtino,
nã craſtinus dies ipſe cogitabit ſibi. Reſpicite volatilia
B cœli,quia nõ ſeminant,neque metunt,neque colligunt
in horrea. Quaſi vero Cain parricida diſcipulis cõpa-
rãdus ſit, vt quoniã ille meruit pœnam ſterilitatis ter-
ræ, conſequens eſſet vt eandem ſterilitatem iſti etiam
paterentur, qui dominum Ieſum Chriſtum ſecuti præ-
dicando Euangelio parabãtur. Imò etiam in iſtis duo-
bus capitulis,quorum vnũ de Geneſi,alterum de Euan-
gelio tanquam ſibi inimica poſuerunt,tanta inuenitur
amicicia atq; concordia, vt nulla maior deſiderãda ſit.
Quid enim cõgruentius,quàm vt illum, cuius erat ſce-
lere frater occiſus, etiam in terra laborantem ſterilitas
ſequeretur:illis autem,per quorum miniſterium in præ-
dicando dei verbo fratres liberabãtur,etiã de craſtino
minime cogitãtib⁹ fructuoſa terra ſeruiret? Quod ſi in
veteri teſtamento exhorreſcunt maledicto dei terram
ſterilem factam eſſe peccatori: cur nõ in nouo teſtamẽ-
to exhorreſcunt maledicto domini noſtri Ieſu Chriſti
Matt.21. arborem fici aridam factã, nullo peccato domini ſui?
Item ſi domini ſententia delectantur, quòd diſcipulis
Matt.6. dicit,ne de craſtino cogitent, quòd de victu eorũ deus
curam gerat:cur non & prophetica ſententia delectã-
Pſal.54. tur,qua cecinit dicens, Abiice in dominum ſolicitudi-
C nem tuam,& ipſe te paſcet? Vt hoc modo ſi poſsint,mi
ſeri intelligant:& illa quæ deteſtãtur in veteri teſtamẽ-
to de deo dicta,vſqueadeo recta eſſe, vt etiam in nouo
inueniantur:& illa quæ in nouo laudant & prædicant,
etiam in veteri reperiri: vnde clareſcat bene intelligen
Homo quatenus imago dei, aut ſemen.Cap.V. tibus vtriuſq; teſtamẽti manifeſta concordia. De eo
quod ſcriptum eſt in Geneſi, Faciamus hominem ad
imaginem & ſimilitudinem noſtram. Hũc locum Ma-
nichæi,quo ſcriptum eſt in Geneſi, hominem factũ eſſe
ad imaginem & ſimilitudinem dei,propterea dicũt no
uo teſtamento eſſe contrariũ, quia dominus in Euange
Ioan.8. lio dicit Iudæis,Vos ex patre diabolo eſtis,& deſideria
patris veſtri facere vultis: ille homicida erat ab initio,
& in veritate non ſtetit, quia veritas in eo non eſt. Et
quod alio loco Iudæi ſerpentium genimina & vipera-
Luca.3. rum appellantur, non intelligunt illud dictum eſſe de
homine antequam peccaret, quòd factus eſt ad imagi-
nem & ſimilitudinem dei, hoc autem quod in Euange
lio eſt, Vos ex patre diabolo eſtis: peccatoribus & infi-
1. Retract. delibus dici. Tribus enim modis in ſcripturis ſanctis
cap.22. filiorum nomen accipitur. Vno ſecundum naturam,
Gene.21. quo modo Iſaac filius Abrahæ,vel etiã cæteri Iudæi,qui
ex eadem virgine veniunt. Alio ſecundum doctrinam, *Ioan.8.*
vt filius eius in ea re quiſq; appelletur, à quo aliquid di- D
dicit:ſicut filios ſuos appellat Apoſtolus, qui ab illo di- *1.Cor.4.*
dicerunt Euangelium. Tertio ſecundum imitationem,
ſicut filios Abrahæ nos vocat Apoſtolus,qui eius fidem *Galat.4.*
imitamur. Duobus ergo modis peccatores infideles Iu
dæi,filij diaboli vocantur à domino,vel quod ab ipſo im-
pietatem didicerũt,ſicut de ipſo diabolo Apoſtolus di
cit,Qui nunc operatur in filios diffidentiæ: vel quod eum *Ephe.2.*
imitãtur,quod magis pertinet ad id,quod de illo dictũ
eſt, Et in veritate nõ ſtetit: quia & ipſi Iudæi in veritate *Ioan.8.*
legis,quæ ſibi data eſt,non ſteterunt, eo quòd domino
atteſtante & dicente,Si crederetis moyſi, crederetis & *Ioan.5.*
mihi:ille enim de me ſcripſit, Secundum eorundẽ pec
catorum venena etiã ſerpentum & viperarum genimi
na vocantur. Ad imaginem autem dei factũ hominem,
non tantum Geneſis,ſed etiam Apoſtolus clamat, cum
dicit,Vir quidem nõ debet velare caput, cùm ſit imago *1.Cor.11.*
& gloria dei,mulier autem gloria viri. Et vt manifeſte
intelligatur non ſecundũ vetuſtatem peccati,quæ cor-
rumpitur,ſed ſecundum ſpiritalem conformationẽ fa-
ctum eſſe hominem ad imaginem dei,idem Apoſtolus E
monet,vt exuti conſuetudine peccatorum:id eſt,veteri
homine,induamur noua vita Chriſti,quem nouum ho
minem appellat. Et vt doceat hoc nos aliquando ami-
ſiſſe,renouationem illam vocat. Nam ita loquitur,Ex-
poliantes vos veterem hominem cum actibus eius, in- *Coloſſ.3.*
duite nouum, qui renouatur in agnitionem dei ſecun-
dum imaginem eius, qui creauit eũ. Filij ergo dei ſunt
homines renouati ad eius imaginem, & ei ſimiles facti
vſque ad dilectionem inimici. Sicut dominus dicit,di
ligere nos debere inimicos noſtros,vt ſimiles ſimus pa *Matt.5.*
tri noſtro qui in cœlis eſt. Quod in poteſtate noſtra ab
ipſo deo eſſe poſitum docet ſcriptura,cum dicit,Dedit *Ioan.1.*
eis poteſtatem filios dei fieri. Filij autem diaboli dicũ-
tur homines,cum imitantur eius impiam ſuperbiam,&
à luce atque celſitudine decidunt ſapientiæ, & nõ cre-
dunt veritati:quales dominus arguit,cum dicit, Vos ex *Ioan.8.*
patre diabolo eſtis &c. Cui loco Euangelico Propheta
conſonat dicens,Ego dixi dij eſtis,& filij altiſsimi om- *Pſal.81.*
nes:vos autem vt homines moriemini,& ſicut vnus ex F
principibus cadetis. De eo quod ſcriptũ eſt in Exo- *Parẽtes quo*
do,Honora patrem tuum & matrem tuam.Huic etiam *modo hono*
loco vbi de honorãdis parentibus deus præcepit,illum *rãdi & cõ-*
Euangelij locum Manichæi dicunt eſſe cõtrarium, vbi *temnendi.*
dominus,cuidam dicenti,Ibo primum vt ſepeliam pa- *Cap.VI.*
trem meũ,reſpondit, Sine vt mortui mortuos ſepeliãt, *Exo.20.*
tu autem veni & annũcia regnum dei. Quod eodẽ mo- *Luca.9.*
do ſoluitur quo illud ſuperius vbi de vxore relinquen-
da dictũ eſt,propter regnum cœlorum: quia & parẽtes
honorare debemus, & eos tamẽ propter annunciatio-
nem regni dei nulla impietate contẽnimus. Nã & ſi ve
teri teſtamento contrariũ eſt Euãgelium propter iſtam
ſentẽtiam,incipit etiam Apoſtolo eſſe contrarium, qui *Coloſſ.3.*
& filios monet vt honorent parentes, & parentes vt di
ligant filios. Non ſolum autem,ſed etiam dominus vi-
debitur ſibi ipſi eſſe contrarius, quod credere nefas eſt,
quia loco alio dicit homini quærenti vitam æternam,
Si vis venire ad vitam,ſerua mandata. In quibus etiam *Matt.19.*
illud commemorat, Honora patrem & matrem. Qui-
bus mandatis perfectis etiam ad dilectionem dei cre-
ſcitur,in qua eſt tota perfectio, Nam dilectio proximi,
certus gradus eſt ad dilectionẽ dei, Et ideo reſponden
ti quòd omnia mandata illa ſeruauit,dicit vnum ei de-
eſſe,ſi vult eſſe perfectus, vt vẽdat omnia quæ habet &
det pau-

G det paupetibus, & ſequatur eũ. Ex quo manifeſtum eſt,
& hooorem parẽtum io gradu ſuo eſſe ſeruandum, &
eos tamẽ in diuioi amoris comparatione, præſertim ſi
impedimẽto ſunt, nulla dubitatione oportere contẽni.
Deut.33. Nam & in ſcripturis veteribus habes poſitum, Qui di-
cit patri aut matri, Non noui vos, & qui filios ſuos non
agnnſcit, ipſe autẽ cognouit teſtamẽtum tuum, Ergo ſi
& in nouo teſtamento cõmendatur parẽtum dilectio,
Deus vltor & in veteri cõmendatur pareutum contẽptus, ex vtro-
& clemẽs. que capite duo ſibi teſtamenta conſentiunt. De eo
Cap. VII. quod in Exodo ſcriptum eſt, Ego ſum deus zelans, tri-
Exo.20. buens filiis tertiæ & quartæ generationis parentũ pec-
cata qui me oderũt. Huic loco Manichæi illud de Euã-
Matt.5. gelio dicũt eſſe contrariũ quod dominus dicit, Eſtote
benigni ſicut pater veſter cœleſtis, qui ſolem ſuũ oriri
facit ſuper bonos & malos. Et illud aliud quod idem
Matt.18. dominus ait, Non ſolum ſepties peccanti fratri dimit-
tendum, ſed etiam ſeptuagies ſepties. A quibus tamẽ ſi
quæram, vtrum deus onn puniat inimicos ſuos, ſine du
bio turbabuotur. Ipſi enim dicunt deum geoti tenebra
rum æternũ carcerem præparare, quam dicunt eſſe ini-
H micam deo. Et parum eſt, ſed eum etiam ſua membra
ſimul cum ipſa gente puniturum eſſe non dubitant di-
cere. Sed cum ad capitula veteris & noui teſtamẽti ve-
niuot, vt imperitos decipiant, & ea ſibi aduerſa eſſe cri
mioentur, fingũt ſe nimis bonos. Sed dicãt oobis qui-
Matt.25. bus dicturus eſt dominus, Ite in ignẽ æternum qui pre-
paratus eſt diabolo & angelis eius: ſi omnibus parcit &
neminem dãnat? Quare intelligendum eſt & illud re-
ctum eſſe quod deus retribuit parentũ peccata filiis qui
eum oderũt, Ex eo enim quod addidit, qui me oderũt:
intelligitur eos puniri peccatis parẽtum, qui in eadem
peruerſitate parentum perſeuerare volueruot. Talis e-
nim nõ ſæuicia, ſed potius iuſticia dei, & ſua iniquitate
Sapien.1. puniuntur, ſicut Propheta ait, Sanctus enim ſpiritus di-
ſciplinæ effugiet fictũ, & auferet ſe à cogitationib⁹ quæ
ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente ini-
quitate: id eſt, corripietur homo ſuperueniente ſibi ini-
quitate ſua, cũ ab eo receſſerit ſpiritus ſanctus. Et alio lo
Sapien.2. co, Hæc cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim il-
Prouer.5. los malicia eorum. Et alio loco, Crinieulis † peccatorũ
*† al. funi- ſuorum vouſquiſque cũſtringitur. Quibus teſtimoniis
culis. veteris teſtamenti de nouo cõſentit Apoſtolus dicens,
I Tradidit illos deus io cõcupiſcentias cordis eorũ. Qua
Roma.1. concordia vtriuſq; teſtamenti ſatis oſtenditur non eſſe
ſæuum deum, ſed vnumquenque in ſe ſæuire peccando.
Quod autem io tertiam & quartam ſcriptum eſt gene-
rationem vindictã procedere, non aliud ſignificari ar-
bitrnr, niſi quod ab ipſo Abrahã, qui pater eſſe incipit
Deut.5. popnli Iudæorũ, quatuor ætates ſunt cum iſta quæ nũc
agitur, quas Matthæus Euangeliſta diſtinguit. Vna eſt
Matt.1. ab Abrahã vſq; ad Dauid: alia à Dauid vſque ad tranſ-
migrationem in Babyloniam: tertia à tranſmigratiune
in Babyloniam vſque ad domini aduentum: Inde vſq;
ad finem quarta deputatur tantum, quantum ſenectus
ſeculi cæteris ætatibus longior. Quas ætates pro gene-
rationibus poſitas credimus, q̃uis ſingulæ pluribus ge-
nerationibus cõſtent. Et quoniam tertia incipit à trãſ-
migratione Babyloniæ, quando Iudæorũ eſt facta cap-
tiuitas: in quarta vero, id eſt, poſt aduẽtum domini no-
ſtri, gens Iudæorum à ſolo proprio penitus eradicata
eſt: hoc datur intelligi quod dictũ eſt, tertiæ & quartæ
generationis peccata parentum reddıturum deum: his
vtiq; legitime atque debite, qui parentum peccata per-
ſeuerantes tenere, quàm dei iuſticiam ſequi maluerunt.

Nã non pertinere patris peccata ad filium iuſte viuen- K
tem, propheta Ezechiel apertiſsime oſtendit. Quod au Ezech.18.
tem in Euangelio dicitur, Eſtote benigni quemadmo- Matt.5.
dum pater veſter cœleſtis, qui ſolem ſuum oriri facit ſu
per bonos & malos: oon eſt veteri teſtamento enntra-
rium. Hoc enim facit deus vt inuitet ad pœnitentiam,
ſicut dicit Apoſtolus, Ignoras quia patientia dei ad pœ- Roma.2.
nitentiã te inuitat? Nec tamen ideo credẽdum eſt non
puniturum deum eos, qui, vt dicit idem Apoſtolus, the
ſaurizant ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudi-
cij dei, qui reddet voicuiq; ſecundum opera ſua. Nãque
iſtam dei patientiam & bonitatem etiã Propheta præ-
dicat dicens, Parcis autem omnibus, quoniam tua ſunt Sapien.11.
omnia qui animas amas: & cætera innumerabilia, qui-
bus intelligitur & in bonitate & in ſeueritate miſeri-
cordiam & iuſticiam dei teſtamentum vtrunque præ-
dicare. Si autẽ mouentur quod dictum eſt, Ego ſum ze Exo.20.
lans: moueantur etiã illo, quod dicit Apoſtolus Paulus,
Zelo dei vos zelo: deſpõſaui enim vos voi viro virgi- 2.Cor.11.
nem caſtam exhibere Chriſto. Saocta enim ſcriptura
verbis noſtris loquens, etiã per hæc verba demooſtrat,
nihil digne de deo poſſe dici. Cur enim non etiã verba L
iſta dicantur de illa maieſtate, de qua quicquid dictum
fuerit, indigne dicitur: quia omnes opes linguarũ om-
nium ineffabili ſublimitate præcedit? Nam quoniam ze
lando ſolent mariti vxorum pudiciciam cuſtodire, po
teſtatem & diſciplinam dei, qua fornicari animã impu
ne nõ ſinit, zelum dei ſcripturæ vocauerunt. Eſt autem
animæ fornicatin auerſio à fœcunditate ſapiẽtiæ, & ad
cõceptum temporalium illecebrarum corruptionumq;
coouerſio. Illud vero quod dimittendum eſſe dicit fra-
tri, nõ ſolum ſepties, ſed & ſeptuagies ſepties, pœniten- Matt.18.
ti vtique dicit. Deus autem illis ſe dicit tribuere pecca-
ta, qui eum oderunt, noo qui ei per pœnitentiã recoo-
ciliantur. Nam & apud Prophetam dominus dicit, No
lo mortem peccatoris, tãtum vt reuertatur & viuat. Ex
quo facile apparet, & in ea patientia, quæ inuitat ad pœ Ezech.18.
nitentiam: & in ea indulgentia, quæ ignoſcit pœniten- & 33.
tibus: & in ea iuſticia, quæ punit eos qui corrigi oolũt,
vtrunque teſtamentum conuenire atq; congruere, tan-
quam ab vno deo vtrunque conſcriptum. De eo q́ Vltio pmiſ
ſcriptum eſt in Exodo, Oculum pro oculo, dẽtem pro ſa & veta-
dente: & cætera talia. Huic loco Manichæi, quod in ve ta. Ca. VIII
teri lege par vindicta permittitur, & dicitur oculũ pro Exod.21.
oculo, dẽtem pro dente eſſe perdendum, ſic calũniant- M
tur, quaſi & ipſe dnmious hæc duo ſibi veluti aduerſan
tia atque contraria in Euangelio demonſtrauerit. Ipſe
enim ait, Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Oculũ pro Matt.5.
oculo, & dentem pro dente, Ego autem dico vnbis, nõ
reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in maxillã, præ-
be illi & alteram: & quicunque voluerit tecum iudicio
contendere, & tunicam tuam auferre, dimitte illi &
pallium. In quibus duabus ſentẽtiis reuera duorum te-
ſtamentorum differentia demonſtratur, ſed amborum
tamen ab vno deo cooſtitutorum. Nam quoniam pri-
mo carnales homines ardebant multo amplius ſe vin-
dicare, quàm erat illa iniuria, de qua querebantur, cõ-
ſtitutus eſt eis primus lenitatis gradus, vt iniuriæ accep-
tæ menſuram nullo modo dolor vindicantis excede-
ret. Sic enim & donare aliquando poſſet iniuriam, qui
eam primo nõ ſuperare didiciſſet. Vnde dominus iam
per Euangelij gratiã ad ſummam pacem populum de-
ducẽs, huic gradui ſuperædificauit alterum: vt qui iam
audierat non ampliorem vindictam, quàm quiſque læ-
ſus eſſet, reddere, placata mente totum ſe donare gau-
deret.

A deret. Quod etiã in illis veteribus libris Propheta prędicat, dicens, *Psal.7.* Domine deus meus, ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, ſi reddidi retribuentibus mihi mala. Et alius Propheta dicit de huiuſmodi viro patiẽte iniurias, & leniſsime tolerante, *Thren.3.* Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis. Ex quo intelligitur & menſuram vindicandi recte carnalibus cõſtitutam, & omnimodã iniurię remiſsionem, non tantum in nouo teſtamento eſſe præceptã, ſed longe antè in veteri prænunciatam.

De° quo modo audiat̃ & nõ audiatur. Cap. IX. De eo quod ſcriptum eſt, quòd locutus eſt deus cũ Adam & Eua, & cum ſerpẽte, & cum Cain, & cæteris antiquis: inter quos etiam & nonnullis apparuiſſe ſcribitur, & ab eis viſus, nõ vno, ſed multis ſcripturarum locis, in quibus & locutus eſſe cum hominibus *Gen̄. 3. et 4.* inuenitur, & nonnullis apparuiſſe: inſidiantur Manichæi, & dicunt omnia contraria eſſe nouo teſtamento, quoniam dominus dicit, *Ioan.1.* Deum nemo vidit vnquam, niſi vnicus filius, qui eſt in ſinu patris, ille annunciauit nobis de eo. Et iterum quod dicit Iudæis, *Ioan.5.* Nec vocẽ illius aliquando audiſtis, nec faciẽ eius vidiſtis, nec verbum eius habetis in vobis manẽs: quia ei quem ille miB ſit, nõ credidiſtis. Quibus reſpõdemus eoipſo, quod in Euangelio ſcriptum eſt, Deum nemo vidit vnquã, niſi vnicus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe annunciauit nobis de eo, totam ipſam ſolui poſſe quæſtionem: quia ipſe filius, qui eſt verbum dei, non ſolum nouiſsimis temporibus, cum in carne apparere dignatus eſt, ſed etiam prius à conſtitutione mundi, cui voluit de patre annũciauit, ſiue loquẽdo, ſiue apparendo, vel per angelicam aliquam poteſtatem, vel per quamlibet creaturam: quia ipſe eſt in omnibus veritas, & omnia illi cõſtant, & omnia illi ad nutum ſeruiũt atq; ſubiecta ſunt: vt etiã oculis per viſibilẽ creaturam cui vult, quando dignatur appareat: cum ipſe tamen ſecundũ diuinitatẽ ſuam, & ſecũdum id quod verbum eſt patris, coæternum patri, & incõmutabile, per quod facta ſunt omnia, non niſi purgatiſsimo & ſimpliciſsimo corde videat̃. Et ideo quibuſdam locis etiam ſcriptura ipſa teſtatur angelum viſum, vbi dicit deum viſum. Sicut in illa luctatione Iacob, *Gene.32.* & angelus dictus eſt ille qui apparuit, Et cũm apparuit in rubo Moyſi. *Exo.3.* Et iterum in eremo, cum iam eduxiſſet populum de terra Aegypti, quando legem acce- *Exo.19.* C pit, deus ei locutus eſt. Sed ſiue in rubo, cum eum miſit: ſiue poſtea, cum ei legem dedit, angelum dicit Stephanus in actibus Apoſtolorum ei apparuiſſe. *Act.7.* Quod ideo dicimus, ne quis arbitretur verbum dei, per quod facta ſunt omnia, quaſi per loca poſſe definiri, & alicui viſibiliter apparere, niſi per aliquam viſibilem creaturam. Sicut enim verbum dei eſt in Propheta, & recte dicitur, Dixit dominus, quia verbum dei, quod eſt Chriſtus, in Propheta loquitur veritatẽ: ſic & in angelo ipſe loquitur, quãdo veritatem angelus annunciat: & recte dicitur, Deus dixit: & deus apparuit: & item recte, Angelus dixit, & angelus apparuit: cum illud dicatur ex perſona inhabitãtis dei, illud ex perſona ſeruientis creaturæ. Ex hac regula etiã Apoſtolus ait, *2.Cor.13.* An vultis experimentum eius accipere, qui in me loquitur Chriſti? Si autem hoc mouet, ꝙ in veteri teſtamento etiam peccatoribus deus loquitur, vel Adæ vel Euæ, vel ſerpenti, attẽdant etiam in nouo, cuiuſmodi exẽplum deus poſuit de homine ſtulto & cupido, quo modo ei locutus eſt dominus, cũ ait, *Luc.12.* Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua, hæc quæ pręparaſti cuius erunt? Cum enim veritas etiam peccatoribus dicatur, per quamlibet creaturam dicatur, non niſi ab illo dicitur, qui vnus eſt verax. *Ioan.5.* Quod autem Iudæis dicit, Nec vocem eius aliquando audiſtis: ideo di D cit, quia non obtẽperauerunt, iſti duntaxat, cum quibus loquebatur. Quibus dicit etiam, Nec faciẽ eius vidiſtis, quia non poteſt. Quod autem dicit, Neq; verbum eius habetis in vobis manens: quia in quo manet verbum dei, Chriſtus in illo manet, quem iſti reſpuerunt. Nam cum ipſe dominus dixiſſet, Pater clarifica me ea claritate qua fui apud te priuſquã mundus fieret: *Ioan. 12. & 17.* ſonuit vox de cœlo, Et clarificaui & clarificabo. Quam vocẽ multi Iudæorum præſentes audierũt, nec ideo tamẽ audiſſe dicendi ſunt, quia non obtemperauerunt vt crederẽt. Quapropter ſi non eſt mirandum ꝙ verbum dei: id eſt, vnicus filius dei, qui de patre annũciat, cui vult per ſeipſum, cui vult per aliquã creaturã manifeſtatur vel ſonando vel apparendo, cum tamẽ ipſe per ſeipſum mũdo corde videatur, & per illum pater, Beati enim mundi cordes, *Matt.5.* quia ipſi deum videbunt: non eſt mirandũ ex vtroque teſtamento iſta omnia teſtimonia conſonare.

Deus in tẽplo, cũ in loco non ſit. Cap. X. De eo quod locutus eſt deus Moyſi, & dixit illi, Loquere ad filios Iſraël, Sumite primicias ab omni homine, quod mihi deſtinetis: hoc eſt, aurum, argẽtum, æramentum, purpuram, byſſum, coccũ, pilos caprinos, pelles rubeas agnorum, ligna integra, oleum ad illuminationẽ, *Exo.25.* thymiamata, lapides precioſos: hoc eſt, berillos: E & cõſtituite tabernaculum, in quo commorari vobiſcum poſsim. Cõmouent etiã hinc Manichæi quæſtionem, & huic ſcripturarum loco illud in Euangelio dicunt eſſe contrarium, quod ait dominus, *Matt.5.* Non iurabis, neq; per cœlum, quia ſedes dei eſt: neq; per terram, quia ſcabellum pedum eius eſt. Diſputant enim, & magnum aliquid ſibi videntur dicere, cum dicũt, Quo modo ille deus, cuius cœlũ ſedes, & terra ſcabellum pedũ eius eſt, in tabernaculo habitat, quod ex auro & argento, & ære, & purpura, & pilis pecorum, pellibusq; cõſtructum eſt? Adhibentes etiam teſtem Apoſtolum Paulũ, quia dicit deum lucem habitare inacceſsibilẽ. *1.Timo.6.* Quibus nos parem quæſtionem referimus, & quod de nouo teſtamẽto protulerunt, de veteri teſtamento proferimus. Ibi enim inuenitur prius ſcriptum, *Eſa.66.* Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quã domum ædificabitis mihi, aut quis locus requiei meæ: Nõne manus mea fecit omnia? Ecce habẽt vbi libri veteris teſtamenti prædicant deum in templis manufactis non ha- F bitare, & tamen filius dei noſtri in flagello de reſtibus *Ioan.2.* facto expulit de templo eos, qui boues & columbas vẽdebant, & nũmulariorum euertit menſas, & ait, *Matt.21.* Domus patris mei domus orationis vocabitur, vos autẽ feciſtis illam ſpeluncam latronum. Si ergo aliquis illis duobus ex aduerſo capitulis conſtitutis, velit imperitos decipere, & dicere in veteri teſtamento magnificari deũ, cuius dicitur ſedes cœlũ, & terra ſcabellũ pedum eius, & negatur habitare in domo manufacta: in nouo autẽ teſtamento domus eius dicitur tẽplum conſtructum ab hominibus: nõne Manichæi vel ſero fatebũtur & habitaculum dei per manus hominũ factum, ad aliquã ſignificationem in vtroq; teſtamento accipi: & deum nõ habitare in locis ab hominibus fabricatis, in vtroq; teſtamento prædicari?

Exo.20. Zel° & ira impropriè deo tribuũtur. Ca. XI. De eo quod in Exodo ſcriptũ eſt, Ne adoraueritis deos alienos. Et iterum, Deus velter zelans appellatur: zelãs enim zelauit. Huic capitulo quod ſcriptum eſt, Ne adoraueritis deos alienos: cum calumniantur Manichæi, ſatis oſtendunt placere ſibi adorari multos deos. Nec mirũ, quandoquidem in ſecta ſua numeroſiſsimam deorum familiam commemorãt atque cõmendant: quippe qui etiam ad iſta viſibilia venerũt,

quæ

G quæ pro iſtius veritatis luce venerantur & adorant: & ideo diſplicet eis quod ſcriptũ eſt in Exodo, Ne adoraueritis deos alienos. Addũt etiam illud propter hoc dictum eſſe, Deus veſter zelãs appellatur:zelans enim zelauit:vt tanquam deum zelantem nõ amemus, cuius zelo deos alienos adorare non ſinimur. Et ideo dicunt iſta Euangelio eſſe contraria, quoniam dominus dicit,
Ioan.17. Pater iuſte, mundus te nõ cognouit: quaſi nõ ſit dicendus deᵘ iuſtus, niſi nos deos alienos adorare permittat. Iuſtum enim deum & zelantem deum tanquã contraria ſibi eſſe diſſertant, & decipiunt miſeros, non intelli-
Zelus dei qualis dicatur. gentes totam ſpem ſalutis noſtræ eſſe zelum dei. Hoc enim nomine illa eius ſignificatur prouidẽtia, qua nullam à ſe animã fornicari impune permittit: ſicut Pro-
Pſal.72. pheta dicit, Perdes omnes qui fornicantur abs te. Sicut enim ea, quæ dicitur ira dei, nõ perturbatio mentis eſt, ſed potentia vindicandi: ſic zelum dei non cruciatum animi, quo maritus aduerſus vxorẽ, vel vxor aduerſus maritum torqueri ſolent, ſed tranquilliſsimam ſynceriſsimamq; iuſticiã, qua nulla anima beata eſſe ſinitur, falſis opinionibus, prauiſq; cupiditatibus corrupta, &
H quodã modo grauidata. Illi enim hæc verba exhorreſcunt, qui nondum viderunt ineffabili maieſtati nulla verba cõgruere. Sic enim ab iſtiuſmodi verbis temperandum putant, quaſi aliquid dignum deo putent, cum iſta non dicunt. Sãctus enim ſpiritus hoc ipſum hominibus intelligentibus inſinuans, q̃ ſint ineffabilia ſumma diuina, his etiam verbis vti voluit, quæ apud homines in vicio poni ſolent: vt inde admonerentur, etiam illa, quæ cum aliqua dignitate dei ſe putãt homines dicere, indigna eſſe illius maieſtate, cui honorificum potius ſilentiũ, quàm vlla vox humana competeret. Quæro zelũ hominis, & inuenio perturbationẽ cruciantem cor. Tamen cum quæro cauſam, nil aliud inuenio, niſi quod non patitur coniugis adulterium. Maxime enim
Zelotypia proprie vbi ſit. & proprie inter coniugia zelotypia dici ſolet. Itaque ſi maritus eſſet per ſe ipſum beatus, & omnipotens, & iuſtus ſine vllo cruciatu & tota facilitate, & nulla iniquitate peccatum coniugis vindicaret. Quam tamen eius actionem humano loquendi modo etiam ſi non proprie, tranſlate tamen & recte zelum vocarem. Quis enim Tullio calũniatus eſt, qui certe nouerat Latine lo-
I qui, cum ait Cæſari, Nulla de virtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior miſericordia eſt, Et tamẽ ex eo appellatam miſericordiam dicunt, quòd miſerum cor faciat dolentis aliena miſeria. Nũquid ergo virtus miſerũ cor facit? Quid ergo calumnioſis Tullius reſponderet, niſi miſericordiæ nomine clementiam ſe appellare voluiſſe? Quoniam recte ſolemus loqui, non ſolum verba propria, ſed etiã vicina vſurpantes. Cuius authoris mẽtionem facere volui, quoniam nũ de re quæſtio hic, ſed de verbo eſt. Sicut enim noſtri authores diuinarum ſcilicet literarum de rebus maxime cogitauerunt: ſic mundanorum authorũ prope omnis cura de verbis eſt. Sed habeo Euangeliũ, & omnes noui teſtamẽti libros, in quibus miſericordia dei frequẽtiſsime commendatur, Si audent ergo iſti miſeri, etiam inde faciant quæſtionem, & negent eſſe miſericordem deum, ne miſerũ cor habere intelligatur. Sicut ergo poteſt eſſe in deo miſericordia ſine cordis miſeria: ſic etiam ſine tabe atq; cruciatu animi zelum dei nõ dedignemur accipere, & humani conditionem ſermonis feramus, vt ad diuinum perueniamus ſilentium. Sed ſi contraria dicunt eſſe zelãtem deum, & iuſtum deum, quid dicturi ſunt cum &
2.Cor.11. in nouo teſtamento inuenio, Zelo dei vos zelo: vel adhibitum etiam de veteribus in Euangelio teſtimonium, K
Zelus domus tuæ comedit me? Rurſus in veteri cũ le- *Pſal.68.*
gunt, Iuſtus dominus, & iuſticias dilexit, æquitatem vi- *Pſal.10.*
dit vultus eius: nonne fatebuntur etiã hoc modo imperitis duo teſtamenta videri poſſe contraria, vt in nouo inueniamus zelum dei, in vetere iuſticiam? Bene autem intelligentibus vtrunque in vtroque magna ſancti ſpiritus vnitate & pace concinere? De eo quod ſcriptũ *Quo modo*
eſt, nõ eſſe manducandum ſanguinem, quòd anima ſit *aĩa dicitur*
carnis ſanguis. Huic ſententiæ veteris legis Manichæi *ſanguis.*
ex Euangelio illud opponũt, quod dominus dicit, Nõ *Cap.XII.*
eſſe timendos eos qui occidunt corpus, animæ autẽ no *Deut.12.*
cere nõ poſſunt: & diſputant dicẽtes, Si ſanguis anima *Matt.10.*
eſt, quo modo homines poteſtatem in eam nõ habent, cum de ſanguine multa faciant, ſiue excipiẽtes & canibus volucribuſq; in eſcam proponentes, ſiue effundentes, aut cœno lutoq; miſcentes? Hæc enim & alia innumerabilia ſine difficultate homines de ſãguine poſſunt facere. Ideo iſti quærunt inſultantes, Quo modo ſi ſanguis eſt anima, non poſsit hominis interfector nocere
animæ, cum tantam in eius ſanguinem habeat poteſta L
tem? Addunt etiã quod ait Apoſtolus Paulus, Quia ca- *1.Cor.15.*
ro & ſanguis regnũ dei non poſsidebunt. Et dicunt, Si
ſanguis eſt anima, ſicut Moyſes dicit, nulla inuenietur *Deut.12.*
anima poſſe regnum dei adipiſci. Cui calumniæ primo ita reſpondendũ eſt, vt ipſi cogãtur oſtẽdere vbi ſcriptum ſit in libris veteris legis, ꝙ anima humana ſanguis ſit. Nuſquam enim hoc inuenient in illa ſcriptura, quam lacerare miſeri quandiu conantur, nullo modo permittuntur intelligere. Quòd ſi de anima humana nihil tale ibi dictum eſt, quid ad nos pertinet ſi anima pecoris aut lædi ab interfectore poteſt, aut poſsidere dei regnũ non poteſt? Sed quia de animis pecorum nimis ſunt iſti ſoliciti, cum enim ſint hominum animæ rationales, reuolui tamen eas in pecora exiſtimant, clauſa ſibi eſſe arbitrantur regna cœlorum, ſi pecorum animis clauſa eſſe conſentiant. Quid quòd etiam inſultare auſus eſt populo Iſraël Adimãtus vnus ex diſcipulis Manichæi, quem magnum doctorem illius ſectæ fuiſſe commemorant? Inſultare ergo auſus eſt populo Iudæorum, quòd ſecundum eorum intellectum quo exiſtimant ſanguinem eſſe animam, parentum ipſorum animæ, partim à
ſerpentibus deuoratæ, partim igne conſumptæ, partim M
in deſertis atque aſperrimis montium locis arefactæ ſunt. Quod ſi verum eſſe quiſquam concederet, ſine ſcelere tamen eorum, quibus iſte inſultare voluit, factum eſſe conuinceret, Non enim parẽtum ſuorum animas, quibus illa omnia ſecundum horum intellectum accidiſſe, idem dixit, ipſi aliqua ex parte læſerunt: quapropter luctum inde poſſunt habere, non reatum. Quid autem ipſe Adimantus faciet ſecundũ opinionem ſuam,
qua credidit etiam rationales, id eſt, hominum animas *Error Adi*
in beluina corpora poſſe cõtrudi? Quid ergo faciet de *manti cum*
tanto ſcelere, ſi quando tardum iumentum plagis, aut *refutatione.*
cõcitatum fræno fatigauit, in quo forte patris eius anima fuerit: vt non dicam quòd etiam occidere parentes ſuos inter pediculos & pulices potuerit, à quorũ iſti interfectione non tẽperant? Quid enim eis prodeſt, quòd aliquando negant vſque ad iſta minutiſsima animãtia reuolui animas humanas poſſe? Hæc enim negãt, ne tã multarũ interfectionũ rei teneantur, aut cogantur parcere pediculis & pulicibus & cimicibus: & tãtas ab eis moleſtias ſine vlla cædis eorum licẽtia ſuſtinere. Nam vehementer vrgentur, cur in vulpeculam reuolui anima humana poſsit, & non poſsit in muſtelam, cum catulus

A tul⁹ vulpeculę fortaſſe etiã minor ſit,quàm magna mu
ſtela. Deinde ſi in muſtelam poteſt, cur in murem non
poteſt? Et ſi in iſtum poteſt,cur in ſtellionẽ non poteſt?
Et ſi in eum poteſt,cur in locuſtam non poteſt? Deinde
in apem,deinde in muſcã,deinde in cimicẽ, atq; inde
vſque in pulicẽ,& ſi quid eſt aliud multo minutius,per-
uenire. Vbi enim terminum conſtituant, nõ inueniunt:
atque ita per iſtam nugatoriam credulitatem conſciẽ-
tiæ illorum innumerabilibus homicidiorum ſceleribus
Deute. 12. obruuntur. Nã ex eo ꝙ ſcriptum eſt, Sanguinẽ pecoris
animam eius eſſe,præter id quod ſupra dixi, nõ ad me
pertinere quid agatur de pecoris anima, poſſum etiam
interpretari præceptum illud in ſigno eſſe poſitum. Nõ
Matth. 26. enim dominus dubitauit dicere, Hoc eſt corpus meũ:
cum ſignum daret corporis ſui. Quod autem ait Apo-
1. Corin. 15. ſtolus, Caro & ſanguis regnũ dei non poſsidebunt, etiã
Gene. 6. in lege dictũ eſt, Nõ permanebit in iſtis ſpiritus meus,
quoniã caro ſunt. Et toties in veteribus libris iuſtorum
animis præmium futurũ promittitur. Sed tamen Apo-
ſtolus volens inſinuare quale corpus iuſtorum per im-
B mutationem in reſurrectione futurum ſit, quia non nu-
Matth. 22. bent, neque vxores ducent, ſed erũt ſicut angeli in cœ-
lis: Hãc ergo immutationẽ futuram corporũ ſanctorũ
volens inſinuare, dixit Apoſtolus, Dico enim vobis fra-
tres, quia caro & ſanguis regnum dei non poſsidebũt.
Quod nõ vna ſeparata, & ad fraudem commemorata
ſentẽtia, ſed toto ipſo epiſtolæ loco pertractato vel po
tius lecto, non enim res obſcura eſt, inueniri poteſt. Sic
1. Corin. 15. enim dicit Apoſtol⁹, Oportet corruptibile hoc indue-
re incorruptionem, & mortale hoc induere immorta-
litatẽ: quod eũ de corpore dicere, de ſuperioribus ma-
nifeſte inuenitur, cum ait, Nõ omnis caro eadem caro:
alia quidem hominum, alia autem pecorum, alia caro
volucrum, alia piſcium: & corpora cœleſtia, & corpora
terreſtria: ſed alia eſt cœleſtium gloria, alia terreſtrium:
alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarũ.
Stella enim ab ſtella differt in gloria, ſic & reſurrectio
mortuorũ. Seminatur in corruptione, ſurget in incor-
ruptione: ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria: ſe-
minatur in īfirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur cor-
pus animale, ſurget corpus ſpiritale: ſicut ſcriptum eſt,
C Factus eſt primus homo Adã in animã viuentem, no-
Gene. 2. uiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed non pri-
mum quod ſpiritale, ſed quod animale, poſtea quod ſpi
ritale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo
de cœlo cœleſtis. Qualis terren⁹, tales & terreni: & qua-
lis cœleſtis, tales & cœleſtes. Et quo modo induim⁹ ima
ginem terreni, induamus & imaginẽ eius, qui de cœlo
eſt. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & ſanguis regnum
dei hæreditate poſsidere nõ poſſunt: neque corruptio
incorruptionẽ hæreditate poſsidebit. Certe iam clarũ
eſt quare hoc Apoſtolus dixerit. Quid ergo iſte tã turpi
fraude non cõmemorat, niſi hoc vltimum, & tacet illa
ſuperiora; quib⁹ hoc quod male interpretatur, bene poſ
ſit intelligi? Nã quoniã domini noſtri corpus poſt re-
ſurrectionẽ ſic leuatum eſt in cœlũ, vt pro ipſa cœleſti
habitatione, cœleſtem acceperit mutationẽ, & hoc ſpe-
rare in die vltimo iuſsi ſumus: ideo dixit Apoſtolus,
Qualis terren⁹, tales & terreni: id eſt, mortales: & qualis
cœleſtis, tales & cœleſtes: id eſt, immortales: non ſolum
animis, ſed etiam corporibus. Vnde & ſupra dixerat,
aliã eſſe cœleſtium corporum gloriam, & aliam terre-
ſtriũ. Quod autẽ ſpiritale dixit corpus in reſurrectione
futurum, non propterea putandum eſt, ꝙ non corpus,
ſed ſpirit⁹ erit: ſed ſpiritale corpus omnimodo ſpiritui

ſubditum dicit ſine aliqua corruptione vel morte. Nõ D
enim quia quod modo habemus corpus animale appel
lat, ideo putandũ eſt non illud eſſe corpus ſed animã.
Ergo quemadmodũ corpus animale nunc dicitur, quia
ſubditum eſt animæ: ſpiritale autem nondum dici po-
teſt, quia nondum ſpiritui plenè ſubiectum eſt quãdiu
corrumpi poteſt: ſic & tũc ſpiritale vocabitur, cum ſpi-
ritui atque æternitati nulla corruptione reſiſtere pote-
rit. Aut ſi adhuc parum videtur eſſe monſtratum, quòd
ſententiam iſtam propter immutationem quæ futura
eſt Apoſtolus dixerit cum ait, Caro & ſanguis regnum 1. Corin. 15.
dei hæreditate poſsidere nõ poſſunt, neque corruptio
incorruptionem hæreditate poſsidebit: attendite quid
continuo ſubiiciat & adiungat, Ecce myſterium vobis
dico, Omnes quidem reſurgemus, non tamen omnes
immutabimur, in atomo, in ictu oculi, in nouiſsima tu-
ba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, &
nos immutabimur. Deinde cõtexit & dicit etiam illud
quod paulu ante cõmemoraui, vt oſtẽdat qualis futura
ſit ipſa immutatio. Statim quippe dicit, Oportet enim E
corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale
hoc induere immortalitatem. Hinc ergo apparet quia
caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt, quia cũ
induerit incorruptionem & immortalitatem, iam non
caro & ſanguis erit, ſed in corpus cœleſte mutabitur.
Quod quidẽ ex occaſione tractauimus, quia huic quo- 1. Retra-
que ſentẽtiæ multum inſidiari ſolent negantes corpo- cta. 22.
rum reſurrectionem, Nam iſta quæſtio non de corpo-
re, ſed de anima propoſita eſt, quam putant ſic accipi in
lege, vt ſanguis eſſe exiſtimetur, quod nos nullo modo
ſic intelligimus. Sed quamuis de pecorũ animis nõ cu-
remus, cum quibus non habemus rationis aliquam ſo-
cietatem: tamen illud quod lex dixit, fundendum eſſe Deute. 12.
ſanguinem, nec in eſcam aſſumendum, quia ſanguis eſt
anima, eſſe poſitũ dicimus ſicut alia multa, & penè om-
nia ſcripturarum illarum ſacramenta ſignis & figuris
plena ſunt futuræ prædicationis, quæ iam per domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtum declarata eſt. Sic eſt e-
nim ſanguis anima, quo modo petra erat Chriſtus, ſicut
dicit Apoſtolus, Bibebãt enim de ſpiritali ſequente eos 1. Corin. 10.
petra, petra autẽ erat Chriſtus, Notum eſt autẽ filios Iſ- Exod. 17.
raël petra percuſſa bibiſſe aquã in eremo, De quibus [lo F
quebatur] Apoſtolus cũ hęc diceret, nec tamẽ ait, petra
ſignificabat Chriſtum: ſed ait, petra erat Chriſtus. Quæ
rurſus ne carnaliter acciperetur, ſpiritalẽ illã vocat: id
eſt, eam ſpiritaliter intelligi docet. Longum eſt, & nũc
non neceſſarium, ſacramẽta eiuſdẽ legis exponere, niſi
cũ breuiter poſsint. Sufficit autẽ vt nouerint illi qui de
his calumniantur, non ea nos ita intelligere vt illas ſo-
lent irridere, ſed quemadmodũ Apoſtoli omnia intel-
ligẽtes pauca expoſuerũt, vt ad eaſdẽ regulas cætera po
ſteris intelligẽda relinquerẽt. De eo quod ſcriptũ eſt *Quo ſenſu*
in Deuteronomin, Videte ne obliuiſcamini teſtamẽtũ *deus ignis*
dei veſtri quod conſcripſit, & faciatis vobis effigies & *edax.*
imagines. Addit etiã dicens, Deus veſter ignis eſt edax, Ca. XIII.
& deus zelãs. Hæc verba de ſcripturis hoc modo ille Deute. 4.
Adimantus propoſuit, Eius enim calumnias refutan-
das refellẽdaſq; ſuſcepimus. Sed & iam ſuperius de ze-
lo dei cum calũniaretur puto ſatis eſſe reſponſum. Me-
mineris tamen non ſolum ibi, ſed etiam hic, ſic eum de
zelo dei crimiuatũ ſcripturas, vt adiũgeret etiam quod
de ſimulachris nõ colẽdis ĩ illis libris pręcipiť à domi-
no deo noſtro: quaſi nõ ob aliud reprehẽdat zelũ dei,
niſi ꝙ illo ipſo zelo à cultu ſimulachrorũ prohibemur.
Vult ergo videri fauere ſe ſimulachris. Quod ꝓpterea

G faciunt vt miſerrimæ & veſanæ ſuæ ſectæ etiam Paga-
norum concilient beneuolentiam. Huic autẽ legis ca-
pitulo illud Euangelicũ opponit, vbi quidam acceſsit
ad dominum & ait illi, Magiſter bone quid faciens vi-
Lucæ 18. tam ęternam poſsidebo? Cui reſpondit Ieſus, Quid me
interrogas de bono? Nemo bon⁹ niſi vnus deus. Vt ex
hoc videlicet cõtraria iſta eſſe arbitremur, quia in lege
dicitur, Deux ignis edax, & deus zelans: in Euãgelio au
tem, Nemo bonus niſi vnus deus. Et de zelo quidẽ ita
reſponſum eſt, nõ ſic eſſe iſta verba in ſcripturis poſita
vt aliquam dei perturbationẽ cruciatúmve ſignificent,
ſed quia nihil dignũ de deo dici poteſt, Propterea vſ-
que ad iſta peruentum eſt, quæ cum homines indigna
eſſe putauerint, cogãtur diſcere, etiam illa quæ conue-
nienter de ineffabili diuina excellentia ſe dicere exiſti-
mant, indigna eſſe maieſtate dei: cuius ſapientia cũ de-
ſcenſura eſſet vſq; ad corpus humanum, prius vſque ad
humana verba deſcẽdit. Ecce dixit, deſcẽdit: quod ver-
bum ſi diſcutere cœpero, proprie me dixiſſe nõ video:
non enim poteſt deſcendere, niſi quod etiam de loco
in locum moueri poteſt. Nam qui deſcendit, locum ſu
H periorem deſerere, & inferiorẽ petere videtur. Dei au-
tem ſapientia cum tota vbique præſto ſit, nullo pacto
migrare de loco in locũ poteſt. De qua Ioãnes in Eu-
angelio dicit, tanquam dominici pectoris particeps: ait
Ioan. 1. enim, In hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus
eſt, & mundus eum non cognouit. Et tamen etiam ipſe
adiungit & dicit, In ſua propria venit, & ſui eũ non re-
ceperunt. Quo modo hic erat, & quo modo venit, niſi
quia illa ſublimitas ineffabilis, vt hominibus congruat,
humanis ſonis ſignificãda eſt: vt autem deos homines
faciat, diuino eſt intelligenda ſilentio? Poteſt ergo red-
di ratio, quare ita dictum ſit: non tamen poteſt aliquid
de deo digne dici, quod ideo iam indignũ eſt, quia po
tuit dici. Tolle de zelo errorẽ & dolorem, quid rema-
nebit aliud, niſi voluntas cuſtodiens caſtitatem, & cor-
ruptionem vindicans coniugalem? Quo igitur verbo,
niſi zelo dei melius poſſet inſinuari? Quo vocamur ad
coniugium dei, & nõ vult nos turpi amore corrumpi,
& punit impudiciciã noſtram, & diligit caſtitatẽ. Non
enim fruſtra etiam vulgo dici ſolet, Qui non zelat, non
amat. Ad hoc etiã pertinet quod dictũ eſt, edax ignis:
I de quo diſputare non debeo, ſed potius ipſos interro-
gare, quem ignem dixerit dominus ſe veniſſe mittere
in hunc mundum. Hoc enim dictum eſt in Euangelio,
quod illi accuſare non poſſunt, vt nõ Chriſtum hono-
rent, ſed vt decipiant Chriſtianos. Quod cum eis com
memoratum fuerit, quemadmodum dominus dixerit,
Ignem veni mittere in terram: miſeri dicunt, Sed illud
Lucæ 12. aliud eſt. Quibus reſpondemus, Et hoc aliud eſt, Noli
metuere. Nam ipſe Chriſtus loquitur etiã in veteri te-
Deute. 4. ſtamento, cum dicit, Ego ſum ignis edax: qui loquitur
in Euangelio, quòd ignem venerit in hunc mundum
mittere: id eſt, verbum dei, quod eſt ipſe. Nam veteres
vtique ſcripturas expoſuit poſt reſurrectionẽ diſcipu-
Lucæ 24. lis, incipiẽs à Moyſe & Prophetis omnibus, quãdo ipſi
diſcipuli ignẽ ſe accepiſſe confeſsi ſunt, dicentes, Nõ-
ne cor noſtrum ardẽs erat in nobis in via, cum aperi-
ret nobis ſcripturas? Ipſe eſt ignis edax: conſumit enim
veterem vitam diuinus amor, & innouat hominem, vt
ex eo quòd deus ignis eſt edax, faciat vt eum nos ame-
mus: ex eo autem quòd deus zelans eſt, ipſe nos amet.
Nolite ergo timere ignẽ, qui eſt deus: ſed timete ignẽ,
quẽ parauit hæreticis deus. Quod enim Adimãtus ele-
git de Euãgelio locũ, quem huic legis capitulo tanquã
cõtrariũ apud imperitos obiiceret, vbi ait domin⁹, Ne- K
mo bonus, niſi vn⁹ deus, quoties inuenitur bonitas dei *Marci 10.*
in veteri teſtamento, quis numerare ſufficiat? Vnum ta-
men ponã, quod quotidie in Eccleſia cãtatur. Confite- *Pſal. 117.*
mini domino, quoniã bonus, quoniã in ſeculum miſe-
ricordia eius. Certè & hoc zelanti deo, ſicut Manichęi
exiſtimãt, videtur eſſe contrariũ, & tamẽ in libris vete-
ris teſtamenti cantatur. Item rex ille, qui cum filio ſuo
nuptias faceret, inuenit inter diſcũbentes hominẽ non *Matth. 22.*
habentem veſtem nuptialem: & eum primò amici no-
mine appellãs, manibus & pedibus colligatis mitti iuſ-
ſit in tenebras exteriores: moleſte intelligentibus non
videtur bonus. Et ſi ipſum quiſquam capitulũ Euãgelij
proponeret, & ſicut facit Adimãtus de veteri teſtamẽ-
to, ita Euangeliũ calumnioſe accuſaret, laudans potius
veteris teſtamenti libros, vbi ſcriptum eſt, Confitemini
domino quoniã bonus, quoniã in ſeculũ miſericordia
eius: & reprehendẽs in nouo, quòd vocatus conuiua in
tantum ſuppliciũ propter veſtem mittitur: & hoc frau-
dulẽta peruerſitate aſsidue faceret, vt omnia loca leni-
tatis de veteri teſtamento colligeret, & loca ſeueritatis L
de nouo, & hæc ſibi aduerſa eſſe contenderet, laudans
vetus, & reprehendens nouum: ſimiliter inueniret im-
peritos, & diuinarũ ſcripturarũ miſerabiliter ignaros,
quibus perſuaderet vetus potius teſtamentũ quàm no-
uum eſſe retinendum. Quod cũ iſti ex alia parte faciũt,
id eſt, vetus reprehendentes quaſi contrariũ nouo, mi-
ror quòd non cogitant poſſe aliquem aliquãdo vtrũq;
legere, & diuina ope intellectũ vtrunque laudare: frau-
demq; iſtorum atque maliciã vel dolere tanquam ho-
minum, vel cauere tanquam hæreticorum, vel irridere
tanquam imperitorum & ſuperborum. De eo quod *Cap. XIIII.*
ſcriptũ eſt in Deuteronomio, Secundum deſideriũ ani *Deute. 12.*
mæ occide & manduca omnem carnẽ, iuxta volupta-
tem * quam dedit tibi dominus: Caue autem ne ſangui ** al. volun*
nem manduces, ſed effunde tanquã aquam ſuper terrã. *tatem.*
His verbis legis Adimantus contrariũ eſſe arbitratur
quod in Euangelio dominus ait, Ne grauẽtur corda ve
ſtra cruditate & vinolẽtia, & curis ſecularibus. Et quod *Lucæ 21.*
ait Apoſtolus, Bonum eſt nõ manducare carnem neq;
bibere vinum. Et iterum, Non poteſtis menſæ domini *Roma. 14.*
cõmunicare, & menſæ dæmoniorum. Nos autem om- *1. Corin. 10.*
nia hæc, ſiue quæ in veteri, ſiue quæ in nouo teſtamen-
to ſcripta ſunt, & ſuis cauſis exigẽtibus poſita dicimus, M
& ſibi aduerſa nõ eſſe monſtramus. Quanquam & ipſe
in his verbis quæ poſuit de veteri teſtamento animad-
uertere potuit, nõ ad immoderatã voracitatem perti-
nere quod dictum eſt, Secundũ deſiderium animæ tuæ
occide & manduca omnẽ carnẽ: quãdo ſequitur, iuxta
voluptatem quam dedit tibi dominus: immoderatã e-
nim voluptatẽ non dedit tibi dominus, ſed quanta ſu-
ſtẽtationi naturę ſalutiq; ſufficiat. Quiſquis autẽ ſequi-
tur immoderatam voracitatem, ſuum vicium ſequitur,
non eam voluptatem quam dedit dominus: & ideo nõ
eſt contrarium quod in Euangelio poſitũ eſt, Non gra *Lucæ 21.*
uentur corda veſtra cruditate & vinolentia & curis ſe-
cularibus. Cum enim quiſque non replet niſi eam volu
ptatẽ, quam dominus dedit: id eſt, modeſtã atq; natu-
ralẽ, nõ grauatur cor eius cruditate & vinolentia & cu
ris ſecularibus. De carne autẽ non manducanda & nõ
bibendo vino, quod ait Apoſtolus, nõ quia illa immũ-
da arbitratus eſt, hoc præcepit ſicut iſti exiſtimãt, & er-
rãtes in errorẽ præcipitãt, quibus talia perſuaſerũt: ſed
cũ ipſe poſuerit cauſam, cur hoc dixerit, non eſt nobis
hæc interpretãda vel exponẽda ſentẽtia. Sufficit enim
ipſum

A ipſum de Apoſtoli epiſtola totum locum huic ſermoni
contexere, vt & cauſa manifeſtius appareat, cur hoc A-
poſtolus dixerit, & iſtorum fraus, qui particulas quaſdã
de ſcripturis eligunt, quibus decipiãt imperitos nõ cõ-
nectentes quæ ſuprà & infrà ſcripta ſunt, ex quibus vo
luntas & intẽtio ſcriptoris poſsit intelligi. Sic ergo A-
Roma.14. poſtolus ait, Infirmũ autem in fide recipite, non in di-
† al. diiu- ſceptationibus † cogitationũ. Alius quidem credit mã
dicationib⁹ ducare ſe omnia, Qui autẽ infirmus eſt, olera mandu-
cet. Qui manducat, non manducantem nõ ſpernat: &
qui nõ manducat, manducantẽ nõ iudicet, Deus enim
illum recepit. Tu quis es qui iudices alienum ſeruũ? Suo
domino ſtat, aut cadit, Stabit autẽ, Potens eſt enim do-
minus ſtatuere illũ. Alius quidẽ iudicat alternos dies,
alius autẽ iudicat omnem diem. Vnuſquiſque ſuo ſen-
ſu abundet. Qui ſapit diem, domino ſapit: & qui man-
ducat, domino mãducat, gratias enim agit deo, & qui
non manducat, domino non mãducat, & grarias agit
deo. Nemo enim noſtrum ſibi viuit, & nemo ſibi mori-
B tur. Siue enim viuimus, domino viuim⁹: ſiue morimur,
domino morimur. Siue enĩ viuimus ſiue morimur, do
mini ſumus. Ad hoc enĩ Chriſtus mortuus eſt, vt mor-
tuorum & viuorũ dominetur. Tu autem quare iudicas
fratrem tuum: aut tu quare ſpernis fratrem tuum? Om-
nes enim ſtabimus ante tribunal domini: Scriptum eſt
Eſaiæ45. enĩ, Viuo ego dicit domin⁹, quia mihi curuabitur om-
ne genu, & confitebitur omnis lingua deo. Igitur vnuſ-
quiſque noſtrũ pro ſe rationem reddet. Non ergo am-
plius inuicẽ iudicemus: Sed hoc magis iudicate ne po-
natis offendiculum aut ſcandalũ fratribus. Scio & cer-
tus ſum in domino Ieſu quia nihil cõmune per illũ niſi
ei qui putat aliquid eſſe cõmune, illi cõmune eſt. Nam
ſi propter eſcã frater tuus contriſtatur, iam non ſecun
dum charitatẽ ambulas. Noli in eſca tua illum perdere
pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur
bonum noſtrum, Nõ eſt enim regnũ dei eſca & potus,
ſed iuſticia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui e-
nim in hoc ſeruit Chriſto, placet deo, & probat⁹ eſt ho
minibus, Itaq; quæ pacis ſunt ſectemur, & quę ad ædifi-
cationẽ ſunt in inuicem. Noli propter eſcam deſtruere
opus dei. Omnia quidem munda, ſed malũ eſt homini
qui per offenſionem manducat. Bonum eſt non man-
ducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo fra-
C ter tuus offenditur. Tu fidem quam habes penes temet-
ipſum, habe coram deo. Beatus qui non iudicat ſemet-
ipſum in eo quod probat. Qui autẽ diſcernit ſi mandu-
cauerit, damnatus eſt: quia nõ ex fide. Omne autẽ quod
non eſt ex fide, peccatum eſt. Nunquid eget cuiuſquam
interpretatione, vt intelligatur cur hoc Apoſtol⁹ dixe-
rit: & quanta illi malicia de ſcripturis certa quæque di-
ſcerpunt, quibus circumueniãt imperitos? Nam & mun-
da eſſe omnia dixit Apoſtolus ſecundum fidẽ: & ei eſſe
immunda, qui putat immunda: & tunc eſſe ab eis tem-
perandum, cum per offenſionem accipiuntur: id eſt, cũ
aliquis infirmus putat ſibi ab omnibus carnib⁹ tempe-
randum, ne incidat in carnem immolaticiã: & ideo eũ
qui manducat, poteſt arbitrari in honorẽ idolorum id
facere: & ex eo grauiter offendi, cum ipſa immolaticia
caro, ſi ex fide à neſciẽte accipiatur, neminem maculet.
1.Corin.10. Vnde alio loco idem Apoſtolus interrogare vetat, cũ
quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quiſquã
vocatus, in mẽſa eius exhiberi ſibi carnes videt, quas iſti
immundas arbitrantur, non propter immolationem,
ſed quia carnes ſunt, cum Apoſtolus clamet omnia mũ
Roma.14. da eſſe, & omnem creaturam dei bonam eſſe, & omnia

ſanctificari per verbum & orationem: & tamen tempe D
randũ ab eis, ſi quis forte infirmus offenditur. Et quo- *1.Timo.4.*
dam loco apertiſsime iſtos ſignificauit, cũ dicit, In no-
uiſsimis temporibus futuros quoſdam prohibẽtes nu-
bere, abſtinentes à cibis quos deus creauit. Hos enim
proprie deſignat, qui non propterea temperant à cibis
talibus, vt aut concupiſcentiã ſuam refrænent, aut infir
mitati alterius parcant: ſed quia ipſas carnes immũdas
putant, & earum creatorem deum eſſe negãt. Nos autẽ
teneamus Apoſtolicam diſciplinam dicentem, quòd *Titum.1.*
omnia munda ſint mundis, ſeruata moderatione Euã-
gelica, vt non grauentur corda noſtra crudirate & vi- *Lucæ.21.*
nolentia & curis ſecularibus. Nam idem illud quod A-
poſtolus ait, Nõ poteſtis menſæ domini communica- *1.Corin.10.*
re, & menſæ dæmoniorum: nõ video cur opponendũ
huic loco legis, & quaſi contrarium Manichæi eſſe cre-
diderunt. Non enim de immolationibus lex loquitur,
cum in Deuteronomio dicitur, Secundum deſiderium *Deute.12.*
animæ tuæ occide, & manduca omnem carnem, iuxta
voluptatem quam dedit tibi dominus: ſed de cibis, qui
pertinent ad hominis alimentum. Sed quoniam Ma- E
nichæi etiam, cum ad hominis cœnam quæque anima-
lia præparantur, immolationem eſſe dicunt, ſecundum
ſuum intellectum iſta contraria eſſe putauerunt. Prop-
terea & illum commemorauerunt locum, vbi Apoſto-
lus ait, Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, &
nõ deo: cum Apoſtolus apertiſsime de victimis loque- *1.Corin.10.*
retur, quæ in tẽplo offeruntur dæmonibus: nõ de eſcis,
quas ſibi homines præparãt. Sic enim dicit, Quid ergo
dico, quia idolis immolatum eſt aliquid, aut idolũ eſt
aliquid? Sed quia quæ immolant, demoniis & non deo
immolant, Nolo vos ſocios dæmoniorum fieri. Nõ po
teſtis calicem domini habere, & calicem dæmoniorũ.
Non poteſtis menſæ domini participare, & mẽſæ dæ-
moniorum. An æmulamur dominum? Nunquid for-
tiores illo ſumus? Omnia licita ſunt, ſed nõ omnia ex-
pediunt: omnia licita ſunt, ſed non omnia ædificant.
Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed id quod alterius. Om
ne quod in macello venit, manducate, nihil interro-
gantes propter conſciẽtiam. Domini enim eſt terra & *Pſal.23.*
plenitudo eius. Si qois vos vocauerit ex infidelibus, &
volueritis ire, omnia quę apponuntur vobis manduca-
te, nihil diiudicantes propter conſcientiam. Si quis au-
tem vobis dixerit, quia hoc immolatum eſt, nolite mã- F
ducare, propter illũ qui indicauit, & propter conſcien
tiam. Conſcientiam autem dico, nõ tuam, ſed alterius:
Quare enim libertas mea iudicetur ab aliena conſciẽ-
tia? Si ego cum gratia participo, vt quid blaſphemor,
pro quo gratias ago? Siue igitur manducatis ſiue bibi-
tis, ſiue quodcunque facitis, omnia in gloriam dei fa-
cite. Hæc attẽdãt Manichæi, & videant quo modo di-
ctum ſit in Deuteronomio, Secundum deſiderium ani *Deute.12.*
mæ tuæ occide, & manduca omnem carnem iuxta vo
luptatẽ quam dominus dedit tibi. Quod enim de qui-
buſdam carnibus non manducandis Iudæis præceptũ
eſt, & immundæ ſunt dictæ, ad ſignificationem valet
hominum immundorum, qui per figuras in veteribus
ſcripturis ſunt deſignati. Sicuti enim bos ille, cui tritu- *Deute.25.*
ranti vetat os alligari, Euangeliſtam ſignificat, ſicut A-
poſtolus apertiſsime exponit, ſic & illa quæ prohibita *1.Corin.9.*
ſunt, quaſdam hominum immundicias ſignificãt, quæ
in ſocietatẽ corporis Chriſti, id eſt, in eccleſiã ſtabilem
& ſempiternã nõ recipiũtur. Nã quod ad cibos attinet,
omnino nihil immundũ eſſe, ſed malũ eſſe homini qui
per offenſionem manducat, manifeſtiſsime apparet.

G De eo quod in Leuitico ſcriptū eſt, Separate à mūdo
Iugulat A- immundum, & nemo manducet carnem cameli, aſini,
dimantum & leporis, & porci, & aquilę, & milui, & corui, & vultu-
ſuo gladio. cis, & reliquorū. Nuſquam manifeſtius, pleniſsima do-
Cap. XV. lis & fraudibus anima huius hominis deprehendi po-
Leuiti. 11. teſt, qui tanquam ſibi aduerſa atque cōtraria de vtroq;
teſtamento capitula obiecit, quàm in hoc loco vbi cō-
memorauit in Leuitico ſcriptum eſſe, vt à nonnullis a-
nimalium carnibus temperetur. Nanque huic ſentētiæ
illud ex Euangelio credidit opponendū vbi dominus
Math. 15. dicit, Nihil eſt ingrediens in hominem coinquinans
eū, ſed ea quę procedunt ex eo coinquinant. Hoc ſi im-
prudens fecit, nihil cæcius: ſi autem ſciēs, nihil ſcelera-
tius. Nónne ipſe pauloante poſuerat Apoſtoli teſtimo-
nium dicentis, Bonum eſt fratres non manducare car-
Roma. 14. nem, neque bibere vinū, dum cupit de nouo teſtamen-
Deute. 12. to veteri aduerſari, vbi dictum eſt, Secundū deſideriū
animæ tuæ occide & manduca omnem carnem? Quo
modo ergo nunc placet ei ſententia domini, qua dicit,
Nihil eſſe ingrediens in hominē quod coinquinet eū,
ſed ea coinquinare quæ de homine procedūt? Vbi ſe i-
H ſte abſcondet ab hac ſentētia? Quò fugiet, dicat mihi,
quando immundiciā carnium fugiendā, & à cibis ſan
ctorum ſeparandā, peruerſa & ſuperſticioſa imagina-
tione continentiæ præcipit? Certe enim ſi verū eſt, non
coinquinare illa quæ ingrediuntur in hominem, cum
magno errore immundas eſſe dicunt eſcas Manichæi,
cum homines carne veſcuntur. Si autem immūdę ſunt
tales eſcæ, quid dè iſto teſtimonio facient quod Euan-
gelica & diuina authoritate prolatum eſt, vbi domin9
dicit, non coinquinari hominem iis quæ ingrediuntur
in eum, ſed iis quæ procedunt de illo? An forte dicturi
ſunt, ſicut ſolēt dicere, cum ſcripturarum eos vrget au-
thoritas: hoc capitulum à corruptoribus ſcripturarum
inſertū eſſe Euangelio? Cur ergo Adimantus hoc capi-
tulo teſte vtitur, & inde conatur vetus teſtamentū op-
pugnare, vnde ipſe proſternitur? Cum enim quiſpiā ca
† aliàs ve- tholicus Chriſtianus vtriuſq; ſcripturæ venator † & in-
nerator. tellector ei reſponderit, hæc nō eſſe contraria: quòd il-
la de quorundam carnibus animalium, quibus non eſſe
veſcendum, populo adhuc carnali pręceptum eſt, ad ſi-
gnificationem poſita ſunt humanorum morum: quos
Eccleſia quæ corpus eſt domini, in ſuæ vnitatis vinculū
I ſtabile & ſempiternum recipere non poteſt, tanquam
immundas eſcas reſpuens, & in ſua viſcera nō conuer-
tens: vt omnia illa pręcepta carnali populo impoſita fu
turā diſciplinā ſpiritalis populi prophetarent. Et ideo
non ea repugnare ſententiæ domini, qua veriſsime di-
cit, nō coinquinari hominem iis quæ per eſcam ingre-
diuntur in eum. Illa enim ſententia ſeruis onera impo-
nit, iſta vero liberis iugū excutit ſeruitutis. Et illa tamen
ſic dicta eſt vt ſeruorum onera, fidem prænuncient li-
1. Corin. 10. berorū. Omnia enim, ſicut dicit Apoſtolus, in figura cō
tingebāt illis: ſcripta ſūt autē propter nos, in quos finis
ſeculorū obuenit. Si ergo in figuram contingebāt quæ
patiebantur, in figurā accipiebāt quæ monebantur. Cū
ergo iſta reſpōdero, & hoc modo nō eſſe cōtraria duo
iſta capitula de ſingulis teſtamentis collata monſtraue-
ro, quid iſte facturus eſt, contra quē dicit grauiſsimum
teſtimoniū teſtis, quē contra aduerſariū ipſe produxit?
Ipſe enim cōmemorauit de Euangelio teſtimoniū do-
mino dicēte, non coinquinari hominē iis eſcis quæ in-
grediuntur in eum: & ipſe à carnibus abſtinendū tan-
quam ab immundis eſcis monere & docere nō ceſſat:
& tamē ſenſit quātā plagā ſibi infligeret, & quāto ictu
repercuſſus ſe ipſe ſauciaret. Ne quis enim eū interro- K
garet & diceret, Quo modo ergo prohibetis carnibus
veſci, ſi domin9 dicit, ſicut tu ipſe cōmemoras, nihil eſt
ingrediens hominē coinquinans eum, ſed ea quæ pro-
cedunt de eo coinquinant: voluit quaſi adhibere medi
cinā ſine cauſa in mortifero vulnere. Sic enim poſuit
ipſum Euangelicū teſtimonium, In Euāgelio, inquit, di
cit ad turbam dominus, Audite & intelligite, Nihil eſt *Math. 15.*
ingrediēs in hominē coinquinans eū: & cætera. Quòd *Marc. 7.*
ergo commemorauit dominū hoc ad turbā dixiſſe, ni-
hil aliud oſtēdit, niſi nō ſe ignorantia, ſed malicia feciſ-
ſe quod fecit: vt poſtea diceret auditoribus ſuis, ad tur-
bam dominū iſta locutum eſſe, non ad paucos ſanctos,
quales ſe ipſi videri volūt: vt quoniā ſuos auditores tā-
quam adhuc immundos permittūt carnibus veſci, ſibi
autē quaſi iam mundis cū ſceleratū atq; nefariū eſſe ar-
bitrantur, hoc etiam dominum ſenſiſſe videatur, quòd
nō paucos ſanctos, ſed turbas iſta docuerit. O hominē
peſsimum, ſecurum de negligentia generis humani ad
occultandas deceptiones ſuas. Non enim credebat ali-
quem exiſtere qui arriperet Euangeliū, & cum ſcientia
legeret, & inueniret hominē in ipſis pratis, quibus gre- L
ges ſuos dominus paſcit, laqueos incautis & min9 pro-
uidis abſcondentē. Nam de his verbis commoti diſci-
puli, & nō credētes proprie, ſed potius figurate domi-
num locutū fuiſſe, cum doceret non coinquinari homi
nem iis quæ per cibos ingrediuntur in eū, quoniam Iu-
dęi erant etiā ipſi diſcipuli, qui fugiendos quarundam
carniū cibos à puericia inſtitutum acceperant, accedē-
tes ad eū dixerunt ei, Scis quia Phariſęi audito hoc ver *Math. 15.*
bo ſcandalizati ſunt? At ille reſpondēs ait, Omnis plan-
tatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradica-
bitur. Sinite illos, cæci ſunt, & duces cæcorū. Cæcus au
tem ſi cæco ducatū præſtet, ambo in foueā cadūt. Cum
ergo infidelitatē Iudæorū plantationē appellaret, quā
nō plantauit pater cœleſtis, tamen adhuc Petrus putās
eſſe illam parabolam, & propterea reprehenſos Iudęos
& cæcos dictos, ꝙ eā intelligere nō potuerint, reſpon-
dens dixit ei, Ediſſere nobis parabolā iſtam. Et ille ma-
nifeſtiſsime oſtendens non eſſe parabolā, ſed propriā
locutionem: dixit ad eos, Adhuc & vos ſine intellectu
eſtis? Nō intelligitis, quia omne quod in os intrat, in vē
trē vadit, & in ſeceſſum emittitur? Quæ autē procedūt
de ore, de corde exeunt, & ea coinquināt hominē. De M
corde enim exeūt cogitationes malæ, homicidia, adul-
teria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ,
hæc ſunt quæ coinquinant hominē, Non lotis autē ma
nibus manducare, non coinquinat hominē. De nō lo-
tis autē manibus Iudæi mouerant quæſtionē, cuius oc-
caſione dominus generaliter de iis quæ in os intrāt, &
in ventrē vadunt, & in ſeceſſum emittuntur, hoc eſt de
alimentis noſtris dixit ſententiā. Quanquam ergo con
uocatis ad ſe turbis eū dixiſſe ſcriptū ſit, Non quod in-
trat in os coinquinat hominē, ſed quod procedit ex o-
re: tamē iſte quod timore hoc addiderit, verbis ſuis q-
bus huiuſmodi teſtimoniū cōmemorauit ſatis apparet,
ſicut pauloante dictum eſt, vt haberet quod reſpōderet
eis qui ſibi quæſtionē mouiſſent, Cur primates Mani-
chæorum nefas ſibi eſſe exiſtimant carnibus veſci: vi-
delicet vt illud quod dominus ait, turbis tantū, nō ele-
ctis cōceſsiſſe videretur. Sed cū ex conſequentibus de-
claratū ſit etiā Petro ſeorſum interrogāti, audiētibusq;
diſcipulis, quos vtiq; ad culmē Eccleſię producebat, ita
reſpondiſſe dominū, vt neq; per parabolā ſe illa dixiſſe
teſtatus ſit, & ad omnes pertinere monſtrauerit, non
habent

A habent iſti vnde auferãt cibos de faucibus hominum,
& eos laqueo ſuperſtitionis aſtringant. Fortaſsis aliquis
eorũ dicat, Ediſſere ergo quid ſignificet caro porci, &
cameli, & leporis, & milui, & corui, & cęterorũ, à qui-
bus abſtinendum in lege præcipitur. Nolo, quia longũ
eſt. Sed fac me non poſſe, nunquid propterea nullus po
teſt? Et ſunt iam volumina innumerabilia in quibus iſta
expoſita ſunt. Nobis tamen ad eos refellẽdos ſatis eſt,
quòd eas obſeruationes vmbram eſſe futurorum, non
ego, ſed Apoſtolus dicit, cum etiam ſeruiliter obſerua-
Coloſ.2. ri, ſed tamen aliquid ſignificare declarat dicens, Nemo
ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei fe
ſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quod eſt vmbra fu-
turorum. Illa itaque futura quæ illis obſeruationibus ſi-
gnificabantur, poſteaquam per dominum Ieſum Chri-
ſtum venerunt, ablatæ ſunt ſeruiles obſeruationes: ſed
earum interpretationes tenentur à liberis. Quicquid e-
nim futuram Eccleſiam ſignificauit, Prophetia eſt. Ha-
1.Theſ.5. bes autem eundem Apoſtolum dicentem, Spiritum no
lite ſpernere, Prophetiam nolite extinguere: omnia le-
gite, quæ bona ſunt tenete. Legẽda eſt ergo ſcriptura di
B uina, & ſpiritus ſancti diſpẽſatio cognoſcẽda, & intuẽ-
da prophetia: & reiicienda carnalis ſeruitus, & libera-
Proſelytus lis intelligentia retinenda. De eo quod ſcriptum eſt
quo modo in Deuteronomio, Obſerua & ſanctifica diẽ quẽ præ-
duplo filius cepit tibi dominus, Sex dieb[9] laborabis, & facies omne
gehennæ. opus tuum, ſeptima vero die ſabbati epulare domino
Cap. XVI. deo tuo, nullum faciens opus ipſe tu, aut filius tuus, aut
Deute.5. filia tua, aut puer tuus, aut puella tua, bos tuus, aut aſinus
tuus, omnia iumenta tua, & colonus tuus. Sic autẽ quie-
ſcet ſeruus tuus & ancilla tua, quemadmodũ & tu. Me-
mento quoniã ſeruus fuiſti in Aegypto, & eruit te do-
minus deus tuus in manu potenti & brachio excelſo.
Idcirco præcepit tibi dominus cuſtodire diẽ ſeptimũ.
Gene.17. Et iterum in Geneſi ſcriptum eſt, quemadmodum A-
brahæ de circunciſione loquitur, Teſtamentum meum
cuſtodi, inquit, tu & ſemen tuum, quod erit poſt te: hoc
eſt teſtamentum meum quod ſeruabis inter me & te &
ſemen tuum. Omne maſculinum circuncides in carne
pręputij ipſorum: & ſit hoc ſignum teſtamẽti inter me
& vos. Octaua autem die circuncides omnes maſculos
in gente veſtra, vt etiam dominatum & comparatum
C circuncidatis præter alienigenam, & hoc erit teſtamen
tum in gente veſtra. Et omnis maſculus qui nõ circun-
cidet præpucium ſuum, perdet animã ſuam de media
plebe, quia teſtamentum meum diſſoluit. Hæc omnia
verba veteris teſtamenti vt eis de nouo teſtamento ad-
uerſetur proponit Adimantus, & cõtraria eſſe affirmat
Matth. 23. ea quæ dominus dicit in euãgelio de proſelyto, Væ vo
bis ſcribæ & phariſęi hypocritę, qui circumitis mare &
terram, vt faciatis vnum proſelytum, & cum feceritis,
erit filius gehẽnæ, multo plus quàm eſtis vos. Quaſi ve-
ro propterea dominus proſelytum dicat filium gehen
næ, quia circunciditur & ſabbatũ obſeruat, & non po-
tius quia Iudæorum prauam conuerſationem cogitur
imitari, nõ quia obſeruant præcepta legis, ſed quia faciũt
contra legem. Quod alio loco de his apertiſsime dicit,
Matth. 15. vbi ait, quòd reiiciunt mandatum dei, vt ſuam conſti-
tutionem confirment: quia cum lex præceperit hono-
rari patrem & matrem, inſtituerunt ipſi quo modo ex-
Matth. 23. honorentur parentes. Et item cum eis dicit, Væ vobis
ſcribæ & Phariſæi qui habetis clauem regni cœlorum,
nec ipſi intratis, nec alios permittitis intrare. Vel cum
alio loco præceperit audientibus, vt dictis phariſæorũ
& ſcribarum obtemperarent, facta vero eorũ non imi-

tarentur. Ait enim, Super cathedrã Moyſi ſedent, quæ D
dicunt facite, ſed quæ faciunt, facere nolite: dicũt enim *Matth. 23.*
& nõ faciunt. Quo loco & authoritatem legis, quæ per
Moyſem data eſt, confirmat dominus, & tamen cauen-
dos, & fugiendos eſſe mores eorum qui legi quam ac-
ceperant non obtemperabant, apertiſsime oſtẽdit. Iſtis
autem peruerſitatibus ſuis faciebãt, vt cum aliquis gen-
tilis ad legem eorum tranſiſſet, id eſt, factus eſſet proſe-
lytus, haberet mores eorũ & fieret filius gehennæ, mul-
to plus quàm ipſi eſſent. Dabant enim magnam operã
vt Iudæus fieret aliquis ex gentibus, & Iudæum factum
cogebãt ſuos mores peſsimos imitari. Neq; illud quod
de Apoſtolo tanquã contrarium commemorat, potuit
aduertere Adimantus Manichæus, omnino nõ eſſe cõ
trarium, quia totus eius oculus non ad inquiſitionem,
ſed ad reprehenſionem ſcripturæ intentus erat. Com-
memorat enim dicentem Apoſtolum, Circunciſus ali- *1.Corin. 7.*
quis vocatus eſt, non adducat præpucium. In præpucio
quis vocatus eſt, non circuncidatur: quia præpuciũ ni-
hil eſt, & circunciſio nihil eſt, ſed obſeruatio pręcepto-
rum dei. Quid enim manifeſtius quàm hoc Apoſtolũ
præcipere, vt vnuſquiſque ſicut vocatus erat ſic mane-
ret? Aduenientibus enim rebus quarũ erant vmbræ il- E
læ obſeruationes, id actum eſt, vt oſtenderetur in ipſis
vmbris non eſſe ſpem ponendã, ſed in ipſis rebus quas
illæ vmbræ ſignificabant eſſe vẽturas, id eſt, Chriſtum
& Eccleſiam. Et propterea illa iam omnia inania erãt:
nec tamen ea tanquam noxia remouẽda, ſed tanquam
ſuperflua contemnenda Apoſtolus præcepit: vt ſi quis
Iudæus Chriſto credidiſſet, propter offenſionem ſuorũ *ũ*
non prohiberetur in ipſis ſuperfluis remanere, nec ta-
men in eis ſalutem ſuam conſtitutã putaret: non enim
ſigna illa, ſed ea quę his ſignificantur in ſalutem intro-
ducunt. Ideoq; præpucium nihil eſt, & circũciſio nihil
eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei. Et quod alio loco
ait, Vtinã & abſcindantur qui vos conturbant, nõ quia *Gala.5.*
circunciſio cõtraria eſt Euãgelio dicit Apoſtolus, ſicut
Manichæi putant: ſed illud eſt Euangelio contrariũ, vt
quiſq; rem deſerens, quæ per illã vmbram figuratur, ip-
ſius vmbræ ſequatur inanitatẽ. Quod volebant qui gẽ-
tibus in Chriſtum credentibus iugũ circunciſionis im-
ponebant quaſi ad ſalutem neceſſarium, cum iam non
eſſet vmbra in corpore figuranda, ſed res ipſa in corde F
geſtãda. Et quod dicit, Dies obſeruatis, & ſabbata, & ſo
lennitates, timeo vos ne fruſtra laborauerim in vobis:
non ſic ſcriptũ eſt vt Adimãtus ponit. Non enim no-
minat ibi ſabbatũ Apoſtolus, dicit enim, Dies obſerua- *Gala.4.*
tis & annos, & tẽpora, timeo vos, ne fruſtra laboraue-
rim in vobis. Sed putet eſſet de ſabbato dictũ, nunquid
& nos non dicimus iſta non eſſe obſeruãda, ſed illa po
tius quæ his ſignificantur? Illi enim ea ſeruiliter obſer-
uabant, non intelligentes ad quarũ rerum ſignificatio-
nem & prænunciationẽ pertinerent. Hoc in eis culpat
Apoſtolus, & in omnibus qui ſeruiunt creaturæ potius
quàm creatori. Nam nos quoq; & dominicum diẽ &
Paſcha ſolẽniter celebram[9], & quaſlibet alias Chriſtia-
nas dierum feſtiuitates. Sed quia intelligimus quò per-
tineant, non tempora obſeruamus, ſed quæ illis ſignifi-
cantur temporibus. Manichæi autem ſic ea reprehen-
dunt, quaſi nullos dies & tempora obſeruent. Sed cum
de his interrogantur ſecundum opinionem ſectæ ſuæ,
omnia conantur exponere, vt nõ ipſa tempora, ſed res,
quarũ illa ſigna ſunt, obſeruare videantur. Quas quidẽ
res fabuloſas eſſe atque falſiſsimas aliis locis oſtendi-
tur. Nunc ad hoc dictum eſt, vt ore ſuo cogãtur fateri,

G poſſe talia rationabiliter celebrari: & ideo circuncisio-
nem carnis & recte impoſitam ſeruis, & recte à liberis
intellectam eſſe manifeſtum eſt. Repudiamus ergo eã
carnalem cum Apoſtolo,& approbamus eam ſpiritalẽ
cum Apoſtolo,qui ſabbati quietem nõ obſeruamus in
tempore,ſed ſignum temporale intelligimus, & ad æ-
ternam quietem quæ illo ſigno ſignificatur aciem mẽ-
tis intendimus. Repudiamus itaque temporum obſer-
uationẽ cum Apoſtolo,& temporalium ſignorũ intel-
ligentiã tenemus cum Apoſtolo,Duorumq; teſtamen-
torum differentiam ſic probamus, vt in illo ſint onera
ſeruorum,in iſto gloria liberorum.In illo cognoſcatur
præfiguratio poſſeſsionis noſtræ, in iſto teneatur ipſa
poſſeſsio.Interpretatur Apoſtolus ſabbatũ ad Hebræos
Heb.4. cum dicit,Remanet igitur ſabbatiſmus populo dei.In-
terpretatur etiam circuncisionẽ cum dicit de Abrahã,
Roma.4. Et ſignũ accepit circuncisionis ſignaculũ iuſticiæ fidei.
Apoſtolicam itaque interpretationẽ ſpiritaliter teneo:
carnalem ſeruitutis obſeruationẽ libertate contemno,
vtriuſque teſtamenti authorem deum venerans: qui &
H veteri homini fugiẽti tanquã dominus appoſuit quod
timeret,& nouo redeunti tanquam pater aperuit quod
Vltio quatenus permiſſa. Cap. XVII. amaret. De eo quod in Exodo ſcriptũ eſt,Si aure au-
dieris vocem meam, & facies quæcunq; præcipio tibi,
odero odientes te,& cõtriſtabo contriſtãtes te: præce-
det te angelus meus,& adducet te ad Amorręũ,& Phe
Exod.23. rezæum,& Chananæũ, & Hiebuſæum, & Gergeſæum,
& occidetis illos.Deos eorum ne adoraueritis,neq; fe-
ceritis opera eorũ,ſed euerſione euertite illos, & delete
eorum memoriã.His verbis de veteribus libris ita com
memoratis,tanquam contrarium opponit Adimantus
Luca 6. quod in Euangelio ſcriptum eſt dicente domino, Ego
† bñdicite. autẽ dico vobis,Diligite inimicos veſtros,benefacite †
his qui vobis maledicunt,& benedicite iis qui vos ode
runt,& orate pro iis qui vos perſequũtur. Quo loco pri
mo illud videndum eſt,quòd ſatis eſſe debuerit homi-
ni volenti quaſi contraria mõſtrare, quod de occiden-
dis inimicis in veteri lege ſcriptũ eſſe commonuit. Do
minus enim de inimicis diligendis,vtique de homini-
bus præcepit,quos per noſtram patientiam & charitatẽ
ad ſalutem poſſe conuerti,& quiuis intelligit, & exem-
plis ſæpiſsime demõſtratũ eſt.Quid ergo ſibi vult quod
I adiungẽda conſequentia putauit,vbi ſcriptũ eſt, Deos
eorũ ne adoraueritis,neq; feceritis opera ipſorum, ſed
euerſione euertite illos,& delete eorum memoriã: niſi
quia & deos gẽtiũ Manichæi cogunt diligere.Et quod
in Euãgelio dominus ait, Diligite inimicos veſtros,nõ
ſolum ad homines, ſed ad dæmonia quoq;, vel etiã ad
ſimulachra pertinere arbitrantur, Quod ſi ita eſt, quis
non iſtam deteſtatur amentiam? Si autem non hoc ar-
bitrantur,iſte plurimum errauit, qui ſuperſtitiones gen
tiũ euertendas eſſe præceptas in veteri teſtamento cõ-
memorare voluit, cũ in nouo quod ſcriptũ eſt, de ini-
micis diligendis,tanquam contrarium vellet oppone-
re.Nos autem neque illud quod de hoſtibus occidẽdis
in veteribus libris illi populo dictum eſt,contrariũ eſſe
dicimus huic pręcepto euãgelico,quo nobis vt inimi-
cos noſtros diligamus dominus iubet: quãdoquidẽ illa
inimicorũ interfectio carnali adhuc populo congrue-
Galat.3. bat,cui lex tanquã pædagogus data erat, ſicut Apoſto-
lus dicit. Hi vero qui tũc in illo populo ſancti & ſpiri-
tales homines erãt paucisſimi,ſicut Moyſes, ſicut Pro-
phetæ,quo animo facerent illã inimicorũ interfectio-
nem,& vtrum eos quos interficiebant,diligerent:mul-
tum latet indoctos & impios,qui diligũt cæcitatẽ ſuã,
qui quoniam non ſunt idonei videre iſta, mole potius K
authoritatis vrgẽdi ſunt.Quid enim eſt quod dicit A-
poſtolus, Ego quidẽ abſens corpore, præſens autẽ ſpi- *1.Corin.5.*
ritu,iam iudicaui quaſi præſens, eũ qui ſic operatus eſt,
in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vo-
bis & meo ſpiritu cũ potẽtia domini Ieſu, tradere eiuſ-
modi ſatanæ in interitũ carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in
die domini Ieſu.Quid enim habet illa interfectio, quã
multum iſti exaggerant & inuidioſe ventilant, niſi in-
teritum carnis?Sed quia expoſuit Apoſtolus quo animo
faceret,ſatis declarauit in aliquem inimicum vindictã
cum charitate poſſe procedere, Et tamẽ hic etiam alio
modo fortaſſe interitus carnis qui fit per pœnitentiam
poteſt intelligi. Ipſi autẽ legunt ſcripturas apocryphas,
quas etiã incorruptisſimas eſſe dicunt,vbi ſcriptum eſt *Diſtin.15.*
Apoſtolum Thomã maledixiſſe homini, à quo per im *cap.Sancta*
prudentiam palma percuſſus eſt, ignorante quis eſſet, *Romana*
maledictumq; illud continuo veniſſe ad effectum. Nã *& Eng vero.*
cum ille homo, quoniam miniſter conuiuij erat, vt ap-
portaret aquam exiſſet ad fontẽ, à leone occiſus & di-
laniatus eſt. Quod vt manifeſtaretur,ad aliorum terro-
rem,canis manum eius intulit mẽſis vbi conuiuabatur
Apoſtolus:atque ita cum cauſa quæreretur à neſcienti- L
bus,eiſq; panderetur, in magnum timorẽ, & magnum
honorem Apoſtoli eos eſſe conuerſos:atque hinc Euã-
gelij exordium commẽdandi extitiſſe. Si vellet aliquis
dentes Manichæorum in ipſos conuertere,quàm mor-
daciter iſta reprehenderet. Sed quia & ibi tacitum non
eſt quo animo factum ſit,videtur dilectio vindicantis.
Sic & eni illa ſcriptura legitur,quòd deprecatus fuerit
Apoſtolus pro illo in quem tẽporaliter vindicatũ eſt,
vt ei parceretur in futuro iudicio. Si ergo tempore no-
ui teſtamenti,quo maxime charitas commendatur, de
pœnis viſibilibus diuinitus iniectus eſt carnalibus timor,
quanto magis tẽpore veteris teſtamenti hoc congruit,
Sed illi populo intelligendum eſt, quẽ timor legis tan-
quam pædagogi coërcebat. Nam hæc eſt breuiſsima &
apertiſsima differentia duorum teſtamentorum, timor
& amor:illud ad veterem,hoc ad nouum hominẽ per-
tinet,vtrunque tamen vnius dei miſericordiſsima diſ-
pẽſatione ploratũ atq; coniunctum. Et in veteri ſcrip-
tura tacetur animus vindicantium, quia paucisſimi ſpi
ritales diuinis reuelationibus quid facerent, nouerant,
vt populus cui terror vtilis erat, ſeuerisſimo imperio do M
maretur:& quemadmodũ videbãt dari in manus ſuas
interficiẽdos inimicos impios cultoreſq; ſimulachro-
rum: ſic ipſi formidarent in manus inimicorum ſuorũ
dari,ſi dei veri iuſſa contemnerẽt, & ad cultum idolo-
rum atq; impietate gentium laberentur. Nam & in ip-
ſos ſimiliter peccantes nõ diſsimiliter vindicatum eſt.
Sed omnis hæc temporalis vindicta infirmos animos
terret,vt enutritos ſub diſciplina erudiat,& à ſempiter
nis atq; ineffabilibus ſuppliciis poſsit auertere: quia plus
timẽt carnales homines,quod in præſenti deus vindi-
cat,quàm illud quod futurum minatur. Poteſt ergo eſſe
dilectio in vindicante. Quod vnuſquiſque in filio ſuo
probat,cum eum in mores peſsimos defluentem, ſeue-
riſsima coërcitione conſtringit,& tanto magis,quanto
magis eum diligit,atque hoc modo corrigi poſſe arbi-
tratur. Non autẽ occidunt filios quos diligũt homines
quando eos corrigere volunt: quia multi hãc vitã pro
magno bono habẽt, & totõ quare volũt educare filios
ſuos,in hac vita ſperãt. Fideles autẽ atque ſapientes ho
mines qui credunt eſſe aliã vitam meliorem, & quanta
poſſũt ex parte nouerũt:nec ipſi vindicãt occidẽdo cũ
filios

A filios ſuos volunt corrigere, quia in hac vita eos poſſe
corrigi credunt. Deus autem qui nouit quid vnicuique
tribuat, vidicat occidēdo in quos voluerit, ſiue per ho-
mines, ſiue occulto rerum ordine: nō quia eos odit in-
quantum homines ſunt, ſed inquantū peccatores ſunt.
Nam in ipſis veteribus libris legimus dictū deo, Et ni-
Sapien.11. hil odiſti eorū quæ feciſti: ſed omnia, ſiue per pœnas, ſi-
ue per præmia iuſticia moderāte diſponit. Nōne Apo-
ſtolus Paulus Chriſtianis fidelibus loquebatur, cum di
1. Corin.11. ceret, Probet autem ſe homo & ſic de pane illo edat, &
de calice illo bibat? Qui enim manducat & bibit indi-
gne, iudiciū ſibi manducat & bibit, nō diiudicans cor-
pus domini. Propterea in vobis multi infirmi & ægri &
ἱκανοί dormiunt ſufficientes. Si autē noſipſos diiudicaremus,
non vtiq; diiudicaremur. Dū iudicamur autem, à do-
mino corripimur ne cum hoc mūdo damnemur. Ec-
ce manifeſtum eſt deum cum dilectione corrigere, nō
ſolum infirmitatibus & ægritudinibus, ſed etiam mor-
tibus temporalibus, eos quos nō vult damnare cū mun-
do. Attendāt hæc iſti, & videant quo modo potuerint
& impiæ gentes dari in manus populi, quamuis adhuc
B carnalis, tamen vnum deum colentis, vt ab eo interfi-
cerentur: cum in eo tamen populo ſi qui eſſent ſpirita-
les, ſine alicuius odio intelligerēt diſpenſationem dei:
& quo modo, nō ſit contrarium quod dominus nobis
in Euangelio præcepit, vt diligamus inimicos noſtros:
Luca 6. de quibus tamen promittit ipſe vindictam, cum de illo
iudice ſimilitudinem inducit, qui quotidianas interpel
Luca.18. lationes viduæ mulieris petentis vt ſe vindicaret, quā-
uis eſſet iniuſtus, nec deum timens, nec homines reue-
rens, tamen ſuſtinere non potuit, & audiuit eam, ne vl-
terius tædium pateretur. Ex cuius comparatione multo
magis deū qui eſt benigniſsimus atque iuſtiſsimus di-
xit vindicare electos ſuos de inimicis ſuis. Huic iſti au
deant obiicere quæſtionem, & dicant ſi poſſunt, Quid
eſt quod iuſsiſti, vt inimicos noſtros diligamus, & de il
lis nos vindicare diſponis? An forte cōtra voluntatem
ſuorum ſanctorum facturus eſt, eos quos illi diligunt,
puniendo atque damnādo? Inimo ipſi potius ab iſta ca
lumnioſa cæcitate conuertantur ad deum, & in vtroq;
teſtamento intelligant eius voluntatem, ne in ſiniſtra
parte inueniantur inter eos quibus dicturus eſt domi-
Matth. 25. nus, Ite in ignem æternū, qui paratus eſt diabolo & an-
C gelis eius. Eſuriui enim & nō dediſtis mihi manduca-
re: & cætera talia. Diſplicet enim iſtis miſeris quòd de⁹
populo ſuo interficiendos tradidit inimicos, & ipſi pa-
nem mendicanti dari prohibent, non inimico, ſed ſup
plici. Intelligant potius ſine odio eſſe poſſe vindictam,
quam pauci intelligunt: & tamen quandiu non intelli-
gitur, tādiu neceſſe eſt, vt lector in libris vtriuſque te-
ſtamēti magno labore aut errore iactetur, & putet cō-
trarias ſibi eſſe ſcripturas. Quam vindictam ſine odio
nondum Apoſtoli animo ceperant, quando irati eis à
Luca 9. quibus non recipiebantur hoſpitio, quæſierunt de do-
mino vtrum vellet eos petere ignem de cœlo, ſicut He
4. Reg.1. lias fecerat, quo igne homines inhoſpitales conſume-
rentur. Tunc reſpondit eis dominus, dicēs eos neſcire
cuius ſpiritus filij eſſent, & quòd ipſe liberare veniſſet,
non perdere: quoniam illi animo inimico perdere cu-
piebant eos quos volebant igne conſumi. Poſtea vero
cū impleti eſſent ſpiritu ſancto, & perfecti facti eſſent,
qui iam poſſent etiam inimicos diligere, acceperūt po-
teſtatem vindicandi, quia iam ſine odio poterant vin-
Act.5. dicare. Qua poteſtate Petrus Apoſtolus vſus eſt in libro
quem iſti nō accipiunt, quoniā manifeſte continet pa-

racleti aduentū, id eſt, cōſolatoris ſancti ſpiritus, quē lu D
gentibus miſit cum ab eorum oculis ipſe aſcendiſſet in
cœlū, Cōſolator enim triſtibus mittitur ſecundum illā
eiuſdē domini ſententiam, Beati lugētes, quoniam ipſi Matth.5.
conſolabuntur. Ipſe etiā dicit, Tunc lugebunt filij ſpō- Matth.9.
ſi, cum ablatus fuerit ab eis ſpōſus. In illo ergo libro vbi
apertiſsime ſpiritus ſanctus, quē dominus conſolatorē
promiſerat, veniſſe declaratur, legimus ad ſententiā Pe Act.5.
tri cecidiſſe homines & mortuos eſſe virū & vxorē, qui
mentiri auſi erant ſpiritui ſancto. Quod iſti magna cæ-
citate vituperāt, cum in apocryphis pro magno legāt,
& illud quod de Apoſtolo Thoma cōmemoraui, & ip
ſius Petri filiā paralyticam factā precibus patris, & hor
tulani filiā ad precem ipſius Petri eſſe mortuam: & reſ-
pondent, quòd hoc eis expediebat, vt & illa ſolueretur
paralyſi, & illa moreretur: tamē ad preces Apoſtoli fa-
ctum eſſe non negant. Quis autē illis dixit, Non expe-
diebat gentibus impiis interfici, quas traditas eſſe diui-
nitus in manus populi Iudæorū irridētes mirari ſe fin-
gunt? Cū autē illa non odio, ſed bono animo Apoſtoli
fecerint, vnde iſti conuincūt animos virorū ſpiritaliū,
qui in illo populo fuerunt, ꝙ eos oderant, qui per ipſos E
diuina iuſticia de hac vita iubebantur auferri? Cōpeſcāt
potius temeritatē ſuā, & non decipiant imperitos, qui-
bus aut non vacat legere, aut nolūt legere, aut peruerſo
animo legunt, & nō attendūt & miſericordiā & ſeue-
ritatem dei vtriuſq; teſtamēti literis cōmendari. Nā de
inimici dilectione, vt non reddatur malū pro malo, in
veteribus libris legitur, Domine deus meus ſi feci iſtud, Pſal.7.
ſi eſt iniquitas in manibus meis, Si reddidi retribuenti-
bus mihi mala, decidā merito ab inimicis meis inanis.
Quis hoc diceret, niſi qui ſciret hoc deo placere, vt ma-
lum pro malo nemo reddat? Sed hoc perfectorū eſt, vt
nō oderint in peccatoribus niſi peccata: ipſos autē ho-
mines diligant, & cū vindicant, non vindicent acerbi-
tate ſæuiciæ, ſed moderatione iuſticiæ: ne ipſa relaxa-
tio peccati pl⁹ noceat peccatori, q̄ pœna vindictæ. Nec
tamē hoc fecerūt iuſti homines niſi authoritate diuina,
ne quis arbitretur paſsim ſibi eſſe pmiſſum necare quē
velit, aut iudicio pſequi, aut pœnis quibuſlibet affligere.
Aliquando autē aperte ponitur in ſcripturis ipſa diui-
na authoritas, aliquando autē occultatur, vt & manife-
ſtis lector inſtruatur, & exerceatur obſcuris. Certe ini-
micum & perſecutorē ſuum, nimis ingratum & nimis F
infeſtum, Saül regē accepit Dauid in poteſtatem, vt ei 1. Reg.24.
faceret quod vellet, & elegit parcere potius quàm occi
dere. Nō enim erat iuſſus occidere ſed neq; prohibitus:
imò etiā diuinitus audierat ſe impune facere quicquid
vellet inimico: & tamen tantam poteſtatē ad manſue-
tudinem cōtulit. Dicatur mihi quem timuit, cū interfi-
cere noluit? Nec hominem poſſumus dicere timuiſſe,
quē acceperat in poteſtatē, nec deum qui dederat. Vbi
ergo nec difficultas fuit occidendi, nec timor, dilectio
profecit inimico, Ecce Dauid ille bellator īpleuit præ-
ceptū Chriſti, quod accepimus, vt diligamus inimicos.
Atq; vtinā hoc imitarētur iſti, qui humanum affectum
miſericordiæ, ad neſcio quæ crudelia delirамēta torſe-
runt. Dum enim credunt panē plorare, quod fieri non
poteſt, nō eum porrigunt homini quē plorantē vidēt.
Fortaſsis dicant, ſicut ſolent cæci iactare inſana conui-
cia, meliorē fuiſſe Dauid qui pepercit inimico, q̄ deū qui
dederit ei occidendi poteſtatē: quaſi vero deus neſciret
cui dederit hanc poteſtatē. Nouerat vtique voluntatē
ſerui ſui, ſed vt cæteris etiā hominibus ad imitandū in-
noteſceret, ea quæ in corde Dauid iā deo nota erat ini-

G mici dilectio,dedit in poteſtatē inimicum,quem non-
dum volebat occidi,propter certā rerum diſpenſatio-
nem,quā per illum impleri oportebat.Ita & Dauid bo-
nitas cõmendata eſt, vt haberent homines quod ama-
rent:& Saülis regis malicia ad exitum digniorem dila-
Poſſeſsio ta eſt,vt haberent homines quod timerent. De eo q
quomodo in Deuteronomio ſcriptum eſt, Si aure audieris vocē
pmiſſa & domini dei tui,benedictus es in agro tuo,benedict⁹ es
vetita. Ca. in prato tuo, benedictus fructus ventris tui,& fructus
XVIII. terræ tuæ,& generationes iumentorum tuorum,& ar-
Deut.28. mentum boum tuorum,& grex ouium tuarum,benedi
Matth. 16. ctus es in introitu tuo & egreſſu. Huic capitulo illud di
cunt in Euangelio eſſe contrarium, Si quis vult me ſe-
qui, abneget ſemetipſum ſibi,& tollat crucem ſuam &
Marci.8. ſequatur me.Quid enim prodeſt homini,ſi totum mū-
dum lucretur, animæ autē ſuæ detrimentum patiatur?
Aut quam dabit homo commutationē pro anima ſua?
Sed ex illa regula oſtenditur non eſſe contrarium, quia
notum eſſe iam debet,carnali adhuc populo congruē-
ter carnalia & temporalia præmia fuiſſe promiſſa, ſed
tamē ab vno deo,cuius eſt creatura omnis & ſuperior
H & inferior. Certe enim ipſe Adimātus poſuit teſtimo-
Matth.5. nium de Euangelio vbi dominus ait,Nolite iurare ne-
que per cœlum,quia thronus eius eſt,neque per terram,
quia ſcabellum eſt pedum eius. Quod quidem & in ve
Eſaiæ 66. teribus libris ſcriptū eſt,Cœlum mihi thronus eſt, terra
ſcabellum pedum meorum.Quid ergo mirum ſi bona
throni ſui dat ſpiritaliter ſibi ſeruientibus, & bona ſca-
belli pedum ſuorum dat carnaliter ſibi ſeruientibus, cū
ſpirit⁹ ſuperior ſit & caro inferior, ſicut ſuperiora ſunt
cœleſtia,& inferiora terreſtria? Quanquam illa omnia,
id eſt,ager & pratum,& fructus ventris & fructus terrę
& iumentorum, & armētum boum & grex ouium poſ
ſint etiam ſpiritaliter intelligi. Sed nunc ad rem non
pertinet iſta tractatio.Si autem in ipſo nouo teſtamen-
to,cuius præmium & hæreditas ad nouū hominē per-
tinet, cum & dominus iiſdem ipſis quos vult eſſe rerū
temporaliū contemptores,vt in Euāgelio ſibi ſeruiant,
promittit multiplicationem earum rerum in hoc ſecu-
Marci 10. lo dicens, quòd accipient in hoc ſeculo centies tantū,
Hieronym⁹ in ſeculo autem futuro vitam æternā:ſicut etiam in ve-
in plogo Bi teri ſcriptura dicitur, Fideli homini totus mundus di-
bliæ cap.8. uitiarum eſt. Vnde exultat Apoſtolus dicens, Quaſi ni-
2.Corin. 6. hil habentes & omnia poſsidentes.Si ergo in nouo te-
I ſtamento præter æternam poſſeſsionem quæ promit-
titur ſanctis,huius quoq; poſſeſsionis quæ trāſitura eſt,
multiplicatio nō ſubtrahitur,& tanto fit vberior, quā-
to contemptius poſsidetur: quāto magis in veteri teſta
mēto carnalis populi præmia talia eſſe debuerunt, ipſo
tamen vno & vero deo gubernatore omnium tempo-
rum omnia pro tempore moderante & adminiſtran-
te? Sed ne in ſolis noui teſtamenti libris iſti arbitren-
tur hæc eſſe contempta,audiant Prophetam abiicientē
talem fœlicitatem, & ad vnū dominum deum confu-
Pſal.143. giendum eſſe,cantantē:ita enim dicit, De gladio ma-
ligno erue me, & exime me de manu filiorū alienorū,
quorum os locutū eſt vanitatem,& dextera eorū dexte
ra iniquitatis. Quorū filij ipſorum velut nouellæ con-
† cōpoſitæ. ſtabilitæ in iuuentute ſua,Filiæ eorū circumpoſitæ † &
ornatæ velut ſimilitudo templi.Cellaria eorum plena,
eructātia ex hoc in hoc.Oues eorū fœcundæ multipli-
cantes in exitibus ſuis,boues eorū craſſę. Non eſt ruina
ſepis nec exitus, neq; clamor in plateis eorū. Beatū di-
xerūt populū cui hæc ſunt,beatus populus cuius domi-
nus deus eius.Attendāt ergo quo modo irrideatur iſta

fœlicitas in hominib⁹ impiis, & tota beatitudo in deo K
ſolo inconcuſſa figatur.Illi enim dicunt, beatum popu
lum cui hæc ſunt,ſed beatus populus cuius eſt domin⁹
deus ipſius.Quod autem etiā illud contrarium eſſe pu
tauerūt huic loco veteris teſtamēti quod dominus ait,
Omnis qui confuſus fuerit me aut verba mea in gente *Marc.8.*
iſta adultera & peccatrice, & filius hominis confunde-
tur illū, cū venerit in gloria patris ſui & laude ſancto-
rum,quid pertineat ad contemptum rerū temporaliū
non video.Quòd ſi propterea pertinet, ne aliquis ter-
ritus de talium rerum damnis, Chriſtum confiteri,aut
erubeſcat,aut timeat,Quid habēt quod dicant? Dicim⁹
ita eſſe iſta munera dei,vt tamē ſint infima, & in cõpa-
ratione ſalutaris confeſsionis,non ſolū amittenda,ſed
vltro etiam proiicienda:carnalibus tamē hæc amanti-
bus,& nondū capientibus promiſſa cœleſtia, ne ab ido
lis & dæmonibus iſta peterent, vtiliter à domino deo *Diuitię quo*
eſſe pollicita. De eo quod ſcriptum eſt in lege, Ego *modo piis*
ſum qui diuitias do amicis meis,& paupertatē inimicis *dantur à*
meis. Huic ſententiæ illud opponūt quod dominus di- *Chriſto.Ca.*
cit,Beati pauperes ſpiritu,quoniam ipſorum eſt regnū *XIX.*
cœlorum. Et, Væ vobis diuitibus,quia percepiſtis cõſo- *Matth.5.*
lationem veſtram. Sed cur nolunt & alia in Euangelio *Lucæ 6.*
cõtueri? Vbi enim ſcriptum eſt, Beati pauperes ſpiritu, L
quoniā ipſorum eſt regnū cœlorum:ibi ſequitur,Beati
mites,quoniā ipſi hæreditate poſsidebunt terrā. Ecce
habent amicos dei hæreditate terræ diuites fieri, Cum
autem ad tantā egeſtatem diues ille redigitur, vt ab eo
paupere quem neglexerat, digito breui in aquā tincto
arenti linguę ſuę humorē ſtillari deprecetur,intelligāt *Lucæ 16.*
quo modo fiant pauperes inimici dei, & id eſſe cogno
ſcāt quod in lege ſcriptū eſt, Ego ſum qui diuitias do-
amicis meis,& paupertatē inimicis meis: nā iſtas diui-
tias temporales,& in veteri ſcriptura eſſe contēptas &
ſuperius docui,& innumerabilibus locis qui legere vo-
luerit,inueniet. Vnde eſt etiam illud, Melius eſt modi- *Pſal.36.*
cum iuſto,ſuper diuitias peccatorū multas. Et illud,Bo *Pſal.118.*
num mihi lex oris tui ſuper milia auri & argenti. Et il-
lud,Iudicia dei vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabi *Pſal.18.*
lia ſuper aurū & lapidē precioſum multū. Et illud,Bea- *Prouer. 3.*
tus vir qui inuenit ſapientiam,& immortalis qui videt
prudentiā, Melius eſt enim illā mercari, quàm auri &
argēti theſauros, Precioſior eſt enim lapidib⁹ optimis,
non reſiſtit illi vllū malum,bene nota eſt omnibus ap-
propinquātibus ei,& eis qui conſiderant eā diligenter. M
Omne autē precioſum nō eſt illi dignū. Et illud, Prop-
ter hoc optaui, & datus eſt mihi ſenſus,& inuocaui, & *Sapien.7.*
venit in me ſpiritus ſapientiæ. Et prępoſui illā regnis
& ſedibus,& honeſtatē nihil eſſe dixi ad cõparationē
ipſius, Nec cõparaui illi lapidē precioſum, quoniā om-
ne aurū in cõparatione ipſius arena eſt exigua, & tāquā
lutum æſtimabitur argentū ad illam. Hæc illi ſi aut le-
gerēt aut nō impie legerēt, viderent omnia in vtriuſq;
teſtamēti ſcripturis,& ad expetendū,& ad fugiendū,&
ad ſumendū, & ad reiiciēdū ſibi concordantia & ſuis
gradibus ordinata. De eo quod ſcriptū eſt in lege,Si
ambulaueritis in lege & præcepta mea cuſtodieritis, *De non ha*
dabo pluuias tēpore ſuo,& producet terra fruct⁹ ſuos, *bēdo as in*
& arbores poma,& vindemiæ tuæ meſsibus ſuccedēt, *zonis.Cap.*
& ſatio vindemiis,& ſaturabimini,& ſedebitis in pace *XX.*
in terra veſtra,& dormietis,& nō erit q vos terreat. Et *Leuiti.26.*
perdā omnē beluā ex terra veſtra, & perſequemini ini
micos veſtros,& cadent ante vos in gladio:& inſequē-
tur quinq; ex vobis centū, & cētū ex vobis perſequētur
decē milia, & concidēt inimici veſtri ante vos in gla-
dio:&

A dio: & veniā & benedicam vos, & multiplicabo vos, &
diſponam vos. Manducabitis vetus quod inueterauit,
& proiicietis vetus ante nouū. Iam neminē oportet po-
ſtulare à nobis vt hæc oſtēdamus, q̄ congruenter illi po
pulo deus promiſerit. Multa enim de hac re diximus, &
cui parua ſunt, nimis tardus eſt. Sed tamen quòd etiam
huic loco de nouo teſtamento dicūt eſſe cōtrarium, il-
Matth. 10. lud videlicet quod dominus ait, Nolite portare aurum
neque argentū, neq; nummos in zonis veſtris, non perā
in via, neque duas tunicas, neque calciamēta, neque vir-
gam: dignus eſt enim operarius mercede ſua: quid mirū
ſi hæc Euāgeliſtis donauerat? Nūquid in hoc miniſte-
rium populus Iudaicus vocabatur? Quæ tamen omnia
ſpiritaliter perſcrutāda ſunt, ne ipſe dominus homini-
bus impiis contra ſua præcepta feciſſe videatur, qui etiā
loculos habebat, quibus ad neceſſariū victum pecunia
Ioan. 12. portabatur. Niſi forte dicturi ſunt in zonis habere pe-
cuniam, peccatum eſſe, in loculis autem, nō eſſe pecca-
tum. Non autem iſta iuſſa, ſed permiſſa eſſe Apoſtolis ex
Acto. 18. hoc intelligitur, quod Apoſtolus Paulus manibus ſuis
operatus victum quærebat, nō abuſus ea poteſtate ſicut
1. Cor. 10. ipſe loquitur, quam dominus Euangeliſtis dedit. Quod
B enim permittitur à domino, etiā facere non licet: quod
autem iubetur, niſi fiat peccatum eſt. Addūt etiam de il-
Luca. 12. lo diuite cui deus dixerat, Stulte, hac nocte animā tuam
expetam, quæ autē præparaſti cuius erūt? Et dicunt non
minus huic capitulo legis eſſe contrarium, cum in iſto
inanitas irriſa ſit vanæ læticiæ, qui incerta illa pro certis
habuit, populo autem Iſraël certam faciebat illam pol-
1. Timo. 6. licitationē omnipotentia pollicentis. Vnde Apoſtolus
Paulus ſcribens ad Timotheum, diuitibus ſeculi huius
quos nouerat in Eccleſiæ membris habere ſuum locum,
ita loquitur, Diuitibus huius ſeculi præcipe, non ſuper-
be ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarum, ſed in deo
viuo, qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendū:
benefaciant, diuites ſint in operibus bonis, facile tri-
buant, cōmunicent, theſaurizent ſibi fundamentum bo
num in futurum, vt apprehendant verā vitam. Quis hic
non intelligat non eſſe culpabile habere iſta, ſed amare
& ſpem in eis ponere, & ea præferre, aut etiam conferre
veritati, iuſticiæ, ſapientiæ, fidei, bonæ conſcientiæ, cha-
ritati dei & proximi, quibus omnibus anima pia diues
eſt in ſecretis ſuis coram oculis dei? Sed vt diligatur
C deus, qui diligentibus ſe iſta cuncta & inuiſibilia & æ-
terna largitur, id eſt ſeipſum his omnibus plenum do-
nat dilectoribus ſuis, Vt ergo ipſe diligatur, illo etiam
tempore quo carnalis anima, carnis videlicet affectibus
implicata, niſi temporalia deſiderare non nouit, perſua-
dendum illi eſt, quod etiam iſta deus dat homini: quia
& verum eſt, & vtiliſſime creditur hoc populo Iſraël
factum eſſe per illas pollicitationes, quas imperitiſſime
miſeri derident, vt etiam in ipſis infimis rebus quo mo-
**al. plus.* do poſſent deum diligere aſſueſcerem, quamuis prius *
ibi operetur timor, Quæ tamen omnia dona tempora-
lia figuræ ſunt donorum æternorum, & illa de inimicis
victoria præſignat victoriā de diabolo & angelis eius.
Et quod iſti adiecerūt quaſi contrariū veteri teſtamen-
1. Corin. 14. to quod Apoſtolus loquitur, deum nō pugna & diſſen-
ſione, ſed pace delectari: ſciāt talem deum prædicari in
ſcripturis illis, cui pacem ſuam nemo poſsit auferre: nō
qualem ipſi prædicant, qui timens ne irrueret bellum re-
gionibus ſuis, membra ſua lōge miſit, vt peregrina bel-
la tolerarēt, & poſtea liberari atque purgari victa & in-
quinata nō poſſent. In natura vero humana, quæ pecca-
to in inferiora defluxit, ita deus pace delectatur, vt non
relinquat libramenta iuſticiæ, nec pacem quam diligit D
velit calcari à peccantibus, ſed amari à certantibus, ap-
prehēdi à victoribus, & ea carnalibus figurata promit-
tere, ſpiritalibus aperta mōſtrare. De eo quod ſcrip- *Chriſt' quo modo maledictus.*
tum eſt in Deuteronomio, Maledictus omnis qui in li-
gno pepēderit: Licet ſæpe à Manichæis iſta quæſtio ven-
tilata ſit, non video tamen quid habeat huic ſententiæ *Cap. XXI.*
contrarium quod ex Euangelio Adimantus opponen- *Deut. 21.*
dum putauit, vbi dominus ait, Si vis perfectus eſſe, ven- *Matth. 19.*
de omnia quæcunque poſsides & diuide pauperibus, &
tolle crucē tuam & ſequere me. Hic præter quàm quòd
crucem nominat, nihil attendit eſſe cōtrarium ei quod
dictum eſt, Maledictus omnis qui in ligno pependerit,
quaſi vero talem crucem poſsit quiſque tollere & ſequi
dominum. Sed illa tollitur cum ſequimur dominū, de
qua dicit Apoſtolus, Qui autē Ieſu Chriſti ſunt, carnem *Galat. 5.*
ſuam crucifixerunt cum paſsionibus & cōcupiſcentiis.
Tali enim cruce vetus homo, id eſt, vetus vita perimi-
tur, quam de Adam traximus, vt quod in illo fuit volū-
tarium, in nobis fieret naturale. Quod oſtendit Apoſto-
lus dicens, Fuimus & nos aliquādo natura filij iræ ſicut *Ephe. 2.*
& cæteri. Si ergo vetus vita de Adam, vnde & nomine
veteris hominis vetus vita ſignificatur, quid abſurdum E
habet quòd in veterem hominem maledictū prolatum
eſt, quem dominus ſuſpēdit in ligno? Quia ex ipſa ſuc-
ceſsione mortalitatem geſtauit, de virgine Maria mor- *Roma. 8.*
taliter natus, habens carnem non peccatricem, ſed ta-
men ſimilitudinem gerentem peccati, quia mori pote-
rat, & mors de peccato eſt. Vnde eſt etiam illud, Scien- *Roma 6.*
tes quia vetus homo noſter ſimul cōfixus eſt cruci cum
illo, vt euacuetur corpus peccati. Non ergo dominus
per linguā Moyſi famuli dei, ſed mors ipſa meruit ma-
ledictum, quam dominus noſter ſuſcipiēdo euacuauit.
Mors itaque illa pependit in ligno, quæ per mulierem
ad hominem ſerpentina perſuaſione peruenit. Vnde e- *Numeri. 21*
tiam ſerpētem, ad ſignificationem ipſius mortis, Moy-
ſes in eremo exaltauit in ligno. Et quoniam à mortife-
ris cupiditatibus per fidē ſanamur crucis domini, qua
cruce mors ligno ſuſpenſa eſt: propterea qui ſerpentum
morſibus venenabantur, conſpecto ſerpente qui fixus
erat atque exaltatus in ligno, cōtinuo ſanabantur. Huic
ſacramento ipſe dominus atteſtatus eſt dicens, Sicut e- F
nim Moyſes exaltauit ſerpentem in eremo, ita exaltari *Ioan. 3.*
oportet filium hominis. Suſcipiēdo autem ignominio-
ſiſsimum apud homines mortis genus dominus noſter
Ieſus Chriſtus, hoc eſt mortem crucis, cōmendauit no-
bis dilectionem ſuam, vt merito Apoſtolus diceret, ac-
cendens nos in eius charitatem, Chriſtus nos redemit
de maledicto legis, factus pro nobis maledictū, Scrip- *Galat. 3.*
tum eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt *Deute. 21.*
non ſolum nullam mortem, ſed etiam nullum mortis
genus Chriſtiana libertas ſicut Iudaica ſeruitus formi-
daret. De homine quē lapidari deus iuſsit, qui ſab-
bato inuentus eſt ligna colligere: dominus in Euange- *Sabbati obſeruatio.*
lio vbi hominis manum aridam ſanauit die ſabbati, di-
uinum opus fecit, non humanum: nec ab ocio receſsit *Cap. XXII.*
qui iuſsit & factū eſt. Et ideo non eſt ſimile hoc factum *Nume. 15.*
ligna colligenti, quod facere cum inuentus eſſet homo *Matth. 12.*
die ſabbati, iuſſu dei lapidatus eſt. De ſeruili autem ob-
ſeruatione ſabbati, & de vindicta tēporalis mortis, iam
multa dicta ſunt. Sicut enim tempore charitatis boni-
tas, ſic tempore timoris ſeueritas dei maxime commē-
datur. Et cum adhuc non oporteret ante aduentum do
mini nudare populo legitimarum ſacramenta figura-
rum, non inuitabantur ſignificata intelligere, ſed iuſſa
cogebantur

G cogebantur implere: nondũ enim deo inhærebant per
ſpiritum,ſed per carnem legi ſeruiebant. Miror autem
quòd iſti plangunt lapidatum hominem dei præcepto,
quia contra iuſſa legis ligna collegit: & non plangunt
Matth.21. arefactam ficulneam verbo Chriſti, quæ cõtra nullum
præceptum fecerat, cum talem animã arboris eſſe cre-
Eunuchi dant,qualem hominis. De eo quod ſcriptũ eſt,Mu-
fœcundi. lier tua ſicut vinea frondeſcẽs, & filij tui vt nouella oli-
Ca. XXIII. uarum in circuitu menſæ tuæ, & videbis filios filiorũ
Pſal.127. tuorum,& ſcies quia hoc modo benedicitur homo qui
timet dominum.Hoc per Prophetam figurate dictum,
& ad ſignificationem Eccleſiæ pertinere Manichæi nõ
Matth.19. intelligunt, & putant cõtrarium eſſe quod in Euange-
lio dominus de ſpadonib⁹ ait,qui ſeipſos caſtrãt prop-
ter regnũ cœlorum.Sed nos iam & de viro & de vxore
& de ſpadonibus quantum ſatis fuit in tertio capitulo
Formicarũ diſſeruimus. De eo quod ſcriptum eſt apud Salo-
exemplum. monem,Imitare formicam, & intuere diligẽtiam eius,
Ca.XXIIII. quia ab æſtatis tempore vſque ad hyemem colligit ſibi
Prouer.6. alimonias.Neque hoc intelligunt Manichei ſpiritualiter
eſſe accipiendum, & putant præceptum eſſe vt theſau-
H rizemus in terra,vt etiam curemus hęc horrea,quę ſine
vllo præcepto multum homines implere feſtinant. Et
idem illud Adimantus ex Euãgelio dicit aduerſum eſſe
huic ſentẽtiæ,vbi dominus ait, Nolite cogitare de cra-
Matth.6. ſtino.Sed neque hoc intelligũt ad id pertinere,vt tem-
poralia non amemus,neque timeamus ne nobis deſint
neceſſaria, & propter ipſa conquirenda vel deo vel ho-
minibus ſeruiamus.Nam ſi hoc ideo dictum eſt, vt non
Paſſiui. ſeruetur panis in craſtinũ,magis hoc implent vagi Ro-
manorum,quos paſſiuos appellant, qui annona quoti-
diana ſatiato ventre,aut donant ſtatim quod reſtat, aut
proiiciunt: quàm vel domini diſcipuli, qui etiam cum
ipſo domino cœli & terræ in terra ambulantes loculos
habebant:vel Paulus Apoſtolus, qui omnium terreno-
rum contemptor,ſic tamen gubernauit ea quæ præſen-
ti vitæ erant neceſſaria, vt etiã de viduis præceperit di-
1.Timo.5. cens,Si quis fidelis habet viduas, ſufficienter tribuat il-
lis,vt non grauetur Eccleſia, quo veris viduis ſufficere
poſsit. Sed tamen illud de formica ita poſitum eſt, vt
quemadmodũ illa ęſtate colligit vnde in hyeme paſca-
tur,ſic vnuſquiſque Chriſtianus in rerum trãquillitate,
I quam ſignificat æſtas,colligat verbum dei,vt in aduer-
ſitate & tribulationibus,quæ hyemis nomine ſignificã-
Deut.8. tur,habeat vnde ſpiritaliter viuat. Nõ enim in pane ſo-
lo viuit homo, ſed in omni verbo dei. Si autẽ hoc eos
mouet, quòd in terra condit formica quod colligit,
iraſcantur etiã illi theſauro quem dominus in agro di-
Matth.13. cit inuentum. De eo quod ſcriptum eſt in Oſee,Da
Sterilitatis illis ventrem vacuum, & vbera arida: mortifica ſemen
allegoria. ventris ipſorum ne pariant. Et hæc prophetica locutio
Cap. XXV. eſt vtique figurata. Nam & ventrem non carneum in-
Oſee.9. telligunt in Euangelio cum legunt,Flumina aquæ viuæ
Ioan.7. fluent de vẽtre eius: & vbera quædam habebat Apoſto-
1.Cor.3. lus cum diceret,Lac vobis potum dedi, non eſcam. Et
1.Theſſ.2. iterum,Factus ſum paruulus in medio veſtrum,tãquam
Galat.4. ſi nutrix fouẽs filios ſuos. Et Galatas ad carnalia decli-
nantes iterum parturit donec Chriſtus in eis formetur.
Et ideo huic propheticæ ſententiæ nõ repugnat quod
Adimantus poſuit ex Euangelio,quod in reſurrectione
à mortuis, neque nubent, neque vxores ducent,neque
Matth.22. morientur, ſed ſunt vt angeli dei. Nam hoc eſt vtique
quod accipiunt etiã ſpadones,de quibus Eſaias loqui-
tur, Locum nominatum multo meliorem filiorũ & fi-
Eſa.56. liarum,nomen ęternũ dabo eis inquit.Ne ergo iſti arbi-
trentur in ſolo Euangelio tale præmium promitti ſan- K
ctis,ventremq; vacuum & vbera arida,& mortificatum
ſemen ne pariant,intelligant de his eſſe dictum de qui-
bus dicit Apoſtolus, Sicut enim Iambres & Mãbres re- *2.Timo.3.*
ſtiterũt Moyſi,ſic & iſti reſiſtũt veritati, homines men- *Exod.7.*
te corrupti,reprobi circa fidẽ, ſed vltrà nõ proficient:
dementia enim eorum manifeſta erit omnibus ſicut &
illorum fuit. Cum ergo vltrà nõ proficient,tunc habe-
bunt ventrem vacuum,& vbera arida, & mortificatum
ſemen,In qua ſentẽtia ſe iſti tanquã in ſpeculo dignen-
tur inſpicere. De eo quod ſcriptũ eſt in Amos Pro- *Deus quo*
pheta,Si fieri poteſt vt ambulãtes duo in via minime ſe *modo facit*
agnoſcant,& leo ſine præda ad catulum ſuum reuerta- *mala. Cap.*
tur: ſi decidet auis ſine aucupe in terram, ſi tendũt mu- *XXVI.*
ſcipulam ſine cauſa vt nihil capiant: ſi dabit ſonum tu- *Amos 3.*
ba in ciuitate vt plebs non terreatur: ita etiam malũ ali-
quod in ciuitate nõ perpetratur quod dominus non fa-
ciet. Malum hoc loco non peccatum,ſed pœna intelli-
genda eſt. Dupliciter enim appellatur malum, vnum
quod homo facit,alterum quod patitur pœna. De pœ-
nis ergo loquebatur Propheta cũ hoc diceret. Diuina
enim prouidentia cuncta moderãte & gubernante, ita L
homo male fecit quod vult, vt male patiatur quod nõ
vult,Sic autem iſti accuſant Prophetam iſta dicentem,
quaſi in Euangelio nõ legerint, Nõnne duo paſſeres aſ- *Matth. 10.*
ſe veneunt,& vnus ex his nõ cadit in terram ſine patris
veſtri voluntate? Ita ergo deus malũ facit quod non ipſi
deo malũ eſt,ſed eis in quos vindicat. Itaque ipſe quan-
tum ad ſe pertinet bonum facit, quia omne iuſtum bo-
num eſt, & iuſta eſt illa vindicta: & ideo non eſt cõtra-
rium quod Adimãtus obiicit dixiſſe dominum, Arbor *Matth.7.*
bona fructus bonos facit,mala autem arbor malos fru-
ctus facit, Quanuis enim malum ſit gehenna damnato,
iuſticia tamen dei bona eſt,& ipſe fructus eſt ex arbore
bona. Ille autem malis peccatorum ſuorũ theſaurizat *Roma.2.*
ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui
reddet vnicuique ſecũdum opera ſua. Quanquam iſtæ *1.Retra.22.*
duæ arbores manifeſtiſsime in ſimilitudine duorũ ho-
minũ poſitæ ſint: id eſt,iuſti & iniuſti: quia niſi quiſque
voluntatem mutauit,bonum operari nõ poteſt. Quod
in noſtra poteſtate eſſe poſitum alio loco docet vbi ait: M
Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum: aut *Matth.12.*
facite arborem malam & fructum eius malũ,Illis enim *2. ſen. diſt.*
hoc dicit qui putabãt ſe bona loqui poſſe cũ eſſent ma- *28.ca Albi.*
li,hoc eſt, bonos fructus facere cum eſſent arbores ma-
læ,Sic enim & ſubiungit,Hypocritæ, quo modo pote-
ſtis bona loqui cum mali ſitis? Mala ergo arbor fructus
bonos facere non poteſt, ſed ex mala fieri bona poteſt,
vt bonos fructus ferat. Fuiſtis enim aliquando tenebrę,
inquit Apoſtolus,nunc autem lux in domino. Tãquam *Ephe.5.*
ſi diceret,fuiſtis aliquando arbores malę, & ideo nõ po
teratis tũc niſi malos fructus facere: nunc autem lux in
domino,id eſt,etiã facti eſtis arbores bonę,date fructus
bonos: quod ſequitur dicens, Sicut filij lucis ambulate.
Fructus enim luminis eſt in omni iuſticia & veritate,p-
bantes quid ſit beneplacitũ domino. Nã in ipſo Euan-
gelij capitulo ſi non ſtudio maleuolentiæ fugeret Adi-
mantus, poſſet aduertere quo modo dicatur deus malũ
facere, Ibi enim ait dominus, ꝙ etiam iſte cõmemora-
uit, Omnis arbor quæ non facit fructus bonos, excide- *Matth.7.*
tur & in ignem mittetur. Hęc ſunt mala quę deus facit,
id eſt,peccatoribus pœnas,quòd in ignem mittet arbo-
res quæ in malicia perſeuerantes fieri bonæ noluerunt,
cum hoc ipſis arboribus malum ſit. Deus autem, vt ſæpe
dixi,non dat fructus malos,quia iuſticię fructus eſt vin-
dicta

A dicta peccati. De eo quod in Eſaia Propheta ſcriptũ
De eodem. eſt, Ego ſum deus qui facio pacẽ & cõſtituo mala. Etiã
Ca. XXVII hoc eadẽ regula ſoluitur. Nõ enim reprehẽdit Adimã-
Eſaia. 45. tus ꝙ dixit deus, facio pacẽ: ſed ꝙ dixit, cõſtituo mala:
cum Paulus Apoſtolus hęc duo ſimiliter vno in loco e-
Roma. 11. tiam latius tractauerit dicẽs, Vides ergo bonitatẽ & ſe-
ueritatem dei, In eos quidẽ qui ceciderũt, ſeueritatẽ: in
te autem bonitatẽ, ſi permanſeris in bonitate: alioquin
& tu excideris, & illi ſi nõ permãſerint in incredulitate
inſerentur, Potens eſt enim deus iterũ inſerere illos. In
hoc ſermone Apoſtolico ſatis apparet bonitas dei, ſe-
cundũ quã dixit Eſaias, Ego ſum deus qui facio pacem:
1. Retr. 22. & ſeueritas, ſecundũ quã dixit, cõſtituo mala. Simul e-
tiam oſtẽdit in noſtra poteſtate eſſe, vt vel inſeri boni-
tati ipſius, vel excidi ſeueritate mereamur. Nõ ergo eſt
Eſaiæ contrariũ Euangeliũ, ſicut putat vel potius putari
Matth. 5. cupit Adimãtus, vbi domin⁹ ait, Beati pacifici, quia filij
dei vocabũtur. Vel ex ipſa enim parte debuit agnoſce-
re, etiã Eſaiam ſcire filios dei eſſe pacificos quia per eũ
dixit deus, Ego ſum qui facio pacẽ. Sed cũ alia parte ad
male intelligendũ oculum fixit, in altera ſe ipſe excæca-
B uit. Quod ſi vellet alius ſimiliter cæcus dicere bonũ eſſe
Ezechie. 18. vetus teſtamentũ, vbi dicit deus, Nolo mortẽ peccato-
& 33. ris, quantũ vt reuertatur & viuat: malũ autẽ eſſe nouum
Matth. 25. teſtamentũ, vbi dicit Chriſtus, Ite in ignem æternũ, qui
præparatus eſt diabolo & angelis eius: nónne in foueã
cadẽs omnes qui ſequerẽtur indoctos & ſcripturarum
†geminãte. ignaros in imperitiæ cæcitatẽ gemmãte† malicia ſecũ
pariter præcipitaret? Qui autẽ oculo pio legit, & in no-
De⁹ quo mo uo teſtamẽto inuenit quod illi accuſant in vetere: & in
do viſibilis vetere quod laudãt in nouo. De eo quod ſcriptum
& inuiſibi eſt in Eſaia, Et factũ eſt eo anno quo mortuus eſt Ozias
lis. Caput rex, vidi dominũ ſedentẽ in ſede altiſsima, & plena erat
XXVIII. domus glorię ipſius, & in circuitu ſeraphin ſtabãt, ſe-
Eſaia. 6. nas alas habẽtes: & binis quidẽ operiebãt faciem ipſius,
1. Timo. 1. binis vero pedes. Huic loco illud opponit Adimantus
quod ait Apoſtolus, Regi autem ſeculorũ inuiſibili ho-
nor & laus in ſecula. In qua quæſtione quærendum eſt,
quid ei viſum fuerit: vel in illa viſione Eſaiæ binas alas
prętermittere quibus volabãt ſeraphin, dicẽtes, Sãctus,
ſanctus, ſanctus dominus deus ſabaoth: vel in Apoſtoli
verbis nõ totũ dicere. Nã ita dicit Apoſtolus, Regi autẽ
ſeculorũ inuiſibili, incorruptibili, ſoli deo honor & glo
C ria in ſecula ſeculorũ. An forte timuit ne Trinitatis cõ-
memoratio cõmendaret Prophetam lectori, & aliquid
magnum ibi latere ſuſpicaretur? Ter enim dicitur ſan-
ctus, ſanctus, ſanctus domin⁹ deus ſabaoth. In Apoſto-
lo autem forte vidit, ꝙ ſi dixiſſet, incorruptibili deo: re-
ſponderetur illi, quod nũc iſtis dicimus. Quid ergo in-
corruptibili deo factura erat gens tenebrarũ ſi cum ea
pugnare noluiſſet? Aut ſi forte mendoſos codices lege-
rat, aut iſte mẽdoſus eſt vbi nos ipſum Adimantũ legi-
mus, nõ eſt diutius de re dubia diſſerendũ: ſed iam quę-
rendũ eſt quo modo & Propheta dixerit vidiſſe ſe deũ
in ſede altiſsima: & Apoſtolus Paulus verũ dixerit, inui-
ſibilẽ deũ. Interrogo itaq; iſtos vtrũ inuiſibilia poſsint
cõſpici: Si dicũt poſſe, quid ergo calũniantur ſi deũ in-
Roma. 1. uiſibilẽ Propheta cõſpexit? Si autẽ dicunt nõ poſſe, ipſi
Apoſtolo potius calũnientur ſi audẽt, qui ait, Inuiſibilia
enim dei à cõſtitutione mundi per ea quę facta ſunt in-
tellecta cõſpiciuntur. Ipſe enim dixit eſſe inuiſibilia, &
ipſe rurſus dicit, cõſpiciuntur. Nónne hic cogũtur fate-
ri oculis corporeis eſſe inuiſibilia, menti vero eſſe viſi-
bilia? Sic igitur & Propheta deum qui corporaliter in-
uiſibilis eſt, nõ corporaliter ſed ſpiritaliter vidit. Nam

multa genera viſionis in ſcripturis ſanctis inueniuntur: D
Vnum ſecũdũ oculos corporis, ſicut vidit Abrahã tres *Varia gene*
viros ſub ilice Mãbre, & Moyſes ignẽ in rubo, & diſci- *ra viſionũ.*
puli trãſfiguratum dominũ in monte inter Moyſem & *Gene. 19.*
Heliam: & cætera huiuſmodi. Alterum ſecundũ quod *Exod. 3.*
imaginamur ea quę per corpus ſentimus: nã & pars ip- *Matth. 17.*
ſa noſtra cũ diuinitus aſſumitur, multa reuelãtur, nõ per
oculos corporis, aut aures, aliũmve ſenſum carnalẽ, ſed
tamen his ſimilia, ſicut vidit Petrus diſcum illum ſub- *Acto. 10.*
mitti è cœlo cũ variis animalibus. Ex hoc genere eſt etiã
Eſaiæ, quod imperitiſsime impij reprehendũt. Nõ enim
deum forma corporea circũterminat, ſed quẽadmodũ
figurate non proprie multa dicuntur: ita etiam figurate
multa mõſtrantur. Tertium autẽ genus viſionis eſt ſe-
cundum mentis intuitum, quo intellecta cõſpiciuntur
veritas atq; ſapientia, ſine quo genere illa duo quę prius
poſui, vel infructuoſa ſunt, vel etiã in errorem mittunt.
Cum enim ea quæ ſiue corporeis ſenſibus, ſiue illi parti
animæ quæ corporalium rerũ imagines capit diuinitus
demõſtrantur, nõ ſolum ſentiuntur his modis, ſed etiã
mente intelliguntur, tunc eſt perfecta reuelatio. Ex hoc
tertio genere eſt viſio illa quam cõmemoraui dicente E
Apoſtolo, Inuiſibilia enim dei à cõſtitutione mũdi per *Rom. 1.*
ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciũtur. Hac viſione vi-
detur deus, cum per pietatẽ fidei & per agnitionẽ dei,
morum optimorum corda mundãtur. Quid enim pro-
fuit Balthaſari regi, ꝙ manum ſcribentem ante oculos *Danie. 5.*
ſuos in pariete cõſpexit: Cui viſioni quia nõ potuit ad-
iungere mentis aſpectum, quęrebat adhuc videre quod
viderat. Tali autem acie luminis qua iſta intelliguntur,
Daniël præditus, mẽte vidit, quod ille viderat corpore.
Rurſus illa parte animi, quæ imagines corporũ capit,
vidit ſomniũ Nabuchodonoſor rex, & quoniã nõ ha-
bebat idoneũ oculum mẽtis ad melius videndũ quod
viderat, id eſt, ad intelligẽdũ quod viderat, ideo ad in-
terpretandũ viſum ſuũ, aſpectũ quæſiuit alienũ, eiuſdem
ſcilicet Danielis, Cui tamẽ aperienti, vt certã accõmo- *Daniel. 2.*
daret fidẽ, etiã ipſum ſomnium vt ſibi diceretur exegit.
Daniel autẽ reuelãte ſancto dei ſpiritu, & quid ille vi-
diſſet in ſomnis ea parte vidit qua corporum capiũtur
imagines, & quid ſignificaret mẽte cõſpexit. Nõ eſt au-
tẽ Propheta veri dei & ſummi, qui oblata diuinit⁹ viſa,
vel ſolo corpore, vel etiam illa parte ſpiritus videt qua F
corporũ capiũtur imagines & mẽte non videt. Sed ple-
rũq; in ſcripturis ſic poſita inueniũtur quẽadmodũ viſa
ſunt, nõ etiã quẽadmodũ intellecta ſunt, vt mẽtis viſio
in qua totus fructus eſt exercẽdis lectoribus ſeruaretur.
Sed ex multis quę aperte ſunt ſcripta, manifeſtatur no-
bis quo modo illa intellexerint quæ ſic in libris poſue-
rũt quo modo figurate illis demõſtrata ſunt. Ad duo e-
nim genera illa viſionis, pertinẽt figuratę demõſtratio-
nes: ad mẽtis autẽ, id eſt, ad intelligẽtię viſionẽ ſimplex
& ꝓpria pertinet reuelatio rerũ intellectarũ atq; certa-
rũ. Omnia tamen hæc genera mirificis & ineffabilibus
diſtributionib⁹ exhibet atq; moderatur ſpiritus ſanctus
ſummę incõmutabiliſq; ſapiẽtię. Sed iſti miſeri ſunt qui
calũniantur Prophetæ dicenti ꝙ deũ viderit, obiicien-
tes Apoſtolicã ſententiã, vbi inuiſibilem dixit. Si enim
alter obiiciat huic Apoſtolico verbo Euãgelicum ver- *Matth. 5.*
bum, quo dominus ait, Beati mũdicordes, quoniam ipſi
deũ videbũt: quo modo reſpõdebũt poſſe inuiſibilẽ vi-
deri? Verbo enim premũt imperitos, & quatenus inui-
ſibilis deus dictus ſit, & ſi cognoſcũt cognoſci timent.
Tãta eſt pernicies animorum, qui cũ vincere homines
volunt, ab errore conuincuntur. Finis.

G
DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, aduerſus Fauſtum Manichæum Liber primus.

Prologus. Caput I. FAuſtus quidam fuit gente Afer, ciuitate Mileuitanus, eloquio ſuauis, ingenio callid⁹, ſecta Manichęus, ac per hoc nefando errore peruerſus, Nouerā ipſe hominem quemadmodū eum cōmemoraui in libris Confeſsio-
Lib.5.Confeſsio. ca.3. cum ſequē. num mearum. Hic quoddā volumen edidit aduerſus rectam Chriſtianā fidem & catholicam veritatem. Quod cum veniſſet in manus noſtras, lectúmque eſſet à fratribus, deſiderauerunt, & iure charitatis per quam eis ſeruimus, flagitauerunt, vt ei reſponderemus. Hoc aggrediar nunc in nomine atq; adiutorio domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, vt omnes qui hæc legent, intelligant quàm nihil ſit acutū in-
H genium & lingua expolita, niſi à domino greſſus ho-
Pſal.36. minis dirigātur. Quod multis etiam tardioribus & inualidioribus, occulta ęquitate diuinę miſericordię pręſtitum eſt, cum multi acerrimi & facundiſsimi, deſerti adiutorio dei, ad hoc velociter & pertinaciter currerent, vt à veritatis via longius aberrarēt. Commodum autē arbitror, ſub eius nomine verba eius ponere, & ſub meo reſpōſionem meam.

Caput II. Fauſtus dixit, Satis ſuperq; in lucem iam traductis erroribus, ac Iudaicæ ſuperſtitionis, ſimul & ſemichriſtianorum abunde detecta fal-
1.Retra.ca.21. lacia, à doctiſsimo, ſcilicet & ſolo nobis poſt beatū patrem noſtrum Manichæum ſtudendo* Adimanto, non
**aliàs, ſtupendo.* ab re viſum eſt patres chariſsimi hæc quoque breuia vobis & concinna reſponſa propter callidas & aſtutas cōferentium nobiſcum propoſitiones ſcribere, quo cum iidem vos ex more parentis ſui ſerpentis captioſis circumuenire quæſtiūculis voluerint, & ipſi ad reſpōdendū vigilāter eis ſitis inſtructi. Ita enim fiet vt ad ea ipſa quæ propoſuerint religati, vlterius huc atque illuc vagari non poſsint. Ac ne profuſa confuſáve oratione legentium inundarentur ingenia, tam breuiter quàm di-
I ſtinctè ex aduerſo ſibi ipſorū atque noſtrorum [verba] conſtitui.

Caput III. Auguſtinus reſpondit, Tu ſemichriſtianos cauendos putas, quod nos eſſe dicis: nos autē pſeudochriſtianos cauemus, quod vos eſſe oſtendimus. Nā quod ſemis eſt, ex quadam parte imperfectum, ex nulla tamen falſum eſt. Quid ergo ſi aliquid deeſt fidei eorū quos circumuenire conamini, nunquid ideo id quod eis adeſt deſtruendū, ac nō potius id quod deeſt aſtruēdum eſt? Sicut ad quoſdam imperfectos loquens Apo-
Coloſſ.2. ſtolus air, Gaudens & videns veſtram conuerſationem, & id quod deeſt fidei veſtræ. In Chriſto cernebat vtiq;
1.Cor.3. quandam fabricam ſpiritalem, ſicut alibi dicit, Dei ędificatio eſtis: & in ea cernebat vtrunque, & vnde gauderet, & vnde ſatageret. Gauderet ex eo quod iam ædificatum videbat: ſatagebat ex eo quod vſque ad culmen perfectionis adhuc ædificandum eſſe ſentiebat. Itaque nos reuera catholicos nondum perfectos, ſed quodam modo, vt dixiſti, ſemichriſtianos quos fallatis & ſeducatis veſtra peruerſitate inſectamini. Sed ſi qui adhuc etiam tales ſunt, ſi vos pſeudochriſtianos eſſe intellexerint, quamuis captioſis quęſtionum veſtrarum propoſitionibus, propter id quod eorum fidei deeſt, reſpondere non poſsint: non tamen ſequendos, ſed deuitandos vos eſſe cognoſcunt. Sicut ergo veſtra intentio eſt ſe- K
michriſtianos quos decipiatis inquirere, ſic noſtra intentio eſt pſeudochriſtianos vos oſtendere, vt non ſolum chriſtiani peritiores vos conuincendo prodāt, ſed & imperitiores vos cauendo proficiant. Cur autem ſerpentem patrem noſtrum dixiſti? An excidit tibi quemadmodum ſoleatis vituperare deum qui homini præ-
ceptum in paradiſo dedit, & laudare ſerpentem quòd *Gene.2. & 3.*
ei per ſuum conſilium oculos aperuit? Puto iuſtum eſſe vt ſerpentem illum diabolum à vobis laudatum, tu potius agnoſcas parentem tuum. Nam ille te filium etiam modo vituperatus agnoſcit.

Primi libri finis.

LIBER SECVNDVS.

FAuſtus dixit, Accipis Euangelium? *Caput I.*
Et maxime. Proinde ergo & natū accipis Chriſtum? Non ita eſt. Neq;
enim ſequitur, vt ſi Euāgelium ac- L
cipio, idcirco & natū accipiā Chriſtum. Cur? Quia Euāgeliū quidem à prædicatione Chriſti & eſſe cœpit & nominari: in quo tamen ipſe nuſquam ſe natū ex hominibus dicit. At vero genealogia adeo nō eſt Euāgelium, vt nec ipſe eius ſcriptor auſus fuerit eam Euan-
gelium nominare. Quid enim ſcripſit? Liber generatio- *Matth.1.*
nis Ieſu Chriſti filij Dauid. Non ergo liber Euangelij Ieſu Chriſti, ſed liber generationis. Quippe ibi & ſtella in-
ducitur quæ confirmat Geneſin, vt rectè Geneſidium *Matth.2.*
hoc magis nuncupari poſsit quàm Euangelium. At deniq; Marcus qui generationem ſcribere nō curauit, ſed prædicationem tantum filij dei, quod eſt Euangelium,
vide quàm ſit cōpetenter exorſus, Euangelium, inquit, *Marci.1.*
Ieſu Chriſti filij dei: vt hinc ſatis abūdeq; appareat genealogiam non eſſe Euangelium. Nam & in ipſo Matthęo poſt incluſum Ioannem in carcerem: tunc legitur Ieſum cœpiſſe prædicare Euāgelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum eſt, genealogiā eſſe cōſtat non Euangeliū. Alioquin quid impediebat & Matthæū po-
nere Euāgeliū Ieſu Chriſti filij dei: niſi quia improbum M
putauit genealogiā vocare Euangelium? Quapropter ſi iam tibi diſtinctum ſatis eſt quod vſq; nunc ignoraſti, lōge aliud eſſe Euangeliū quàm genealogiam, ſcias me vt dixi accipere Euangeliū, id eſt, prędicationē Chriſti.
De quo quicquid iam perrogare* volueris, omiſsis ge- **aliàs, prærogare.*
nerationibus quære. Aut ſi & de ipſis conferre eſt animus, non equidē recuſo, cū ſit mihi magna & de hic ad reſpōdēdū copia. Sed tu diſce interrogare quod primū
eſt. Videris enim mihi nunc ſcire velle nō vtrum Euā- *Caput II.*
gelium accipiā, ſed vtrum generationes.

Auguſtinus reſpōdit, Certe interrogaſti teipſum velut ex perſona noſtra, vtrum acciperes Euangelium: & reſpondiſti, maxime. Rurſuſq; interrogaſti, vtrū acciperes Chriſtum natum: & reſpondiſti, Nō ita eſt: Hanc ſcilicet cauſam ſubiiciens, quia generatio Chriſti non pertinet ad Euā-
gelium, Quid ergo reſpondebis Apoſtolo dicenti, Me- *2.Timo.2.*
mor eſto Chriſtū Ieſum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid ſecundum Euangelium meum? Vides certe quàm neſcias, vel te neſcire fingas, quid ſit Euāgelium: nec ex doctrina Apoſtolica, ſed ex veſtro errore nomines Euāgeliū. Aut ſi hunc appellas Euāgeliū quod Apoſtoli appellauerunt, aberras ab Euangelio qui nō credis Chriſtum ex ſemine Dauid: quod Apoſtolus ſecūdum

ſuum

A ſuum Euãgelium prędicari teſtatus eſt. Quod autẽ erat
Apoſtoli Pauli Euaogelium, hoc etiá cęterorũ Apoſto-
lorum, & omnium fidelium diſpenſatoruoi tãti ſacra-
1. Corin. 15. menti. Hoc enim alibi dicit, Siue ergo ego, ſiue illi ſic
prędicamus, & ſic crediditis, Nõ eoim omnes illi Euã-
gelium conſcripſerunt, ſed tamen omnes Euangelium
prædicauerunt. Narratores quippe originis, factorum,
dictorum, paſsionũ domini noſtri Ieſu Chriſti, proprie
dicti ſuot Euãgeliſtæ. Nã & ipſum oomeo ſi quęramus
quid Latioe interpretetur, booũ nuncium dicitur Euã-
gelium, vel bona aooũciatio. Quod quidem cũ aliquid
bonum anoũciatur, ſemper dici poteſt: proprie taoien
hoc vocabulum obtinuit illa quam dixit anouociatio
Saluatoris. Si autem alia vos annuociatis, extra Euãge-
lium vos eſſe manifeſtum eſt. Vtique ſunt aduerſus vos
paruuli quos appellatis ſemichriſtiaoos, ſi matris chari-
tatis vocem ſibi ex ore Apoſtolico perſonaotẽ audiãt,
Galat. 1. Si quis vobis anounciauerit, pręterquam quod anoun-
ciauimus vobis, anathema ſit. Cum ergo ipſe Paulus ſe-
cundum Euãgelium ſuum aoounciauerit Chriſtum ex
ſeoiine Dauid, vos qui hoc negatis, & aliud annuncia-
Matth. 8. tis, anathema ſitis. Quis nõ autem videat quanta cæcita-
B te dicatur, quòd ouſquã ſe Chriſtus natum ex homini-
bus dicat, cum penè nunquam ſe filium hominis taceat?
Caput III. Sed videlicet doctiſsimi homines, profertis nobis
ex armario veſtro, neſcio quem primum hominem qui
ad geotem teoebrarum debellaodã, de lucis gente de-
ſcendit, armatum aquis ſuis, contra ioimicorũ aquas: &
igne ſuo, cõtra inimicorum ignem: & ventis ſuis, con-
tra inimicorum ventos. Cur nõ ergo & fumo ſuo, con-
tra ioimicorum fumum: & tenebris ſuis, cõtra inimico-
rum tenebras: ſed cõtra fumum aëre, vt dicitis, armaba-
tur: & cõtra tenebras luce? Ao quia mala ſunt fumus &
tenebræ, ooo ea potuit habere booitas eius? Bona ergo
ſunt illa tria, aqua, ventus, ignis. Cur ergo ea potuit ha-
bere malicia geotis aduerſę? Hic reſpõdetis. Sec aqua il-
la geotis tenebrarum mala erat: quam vero primus ho-
mo attulit bona erat, & vẽtus illius malus, huius autem
bonus. Ita & huius igois bonus, cõtra malum igoem il-
lius dimicauit. Cur ergo & cõtra malum fumum nõ po-
tuit afferre ſummũ bonum? An io fumo veſtra menda-
cia taoquam fumus ipſe euaneſcuot atq; deficiuot? Cer-
te primus homo veſter cõtra naturã cõtrariam bellum
C geſsit, Cur quinq; illis elementis, quę in contraria gente
cõfingitis, vnum allatum eſt de diuiois regnis contra-
rium lux cõtra tenebras? Cætera eoim quatuor oõ ſunt
cõtraria. Nam oec aër fumo eſt cõtrarius, multominus
Caput IIII. aquæ aqua, & ventus vento, & ignis igoi. Iam vero
illa ſacrilega deliramẽta quis audiat, ꝙ primum homi-
oem veſtrum dicitis ſecũdum hoſtium voluntatẽ, quo
eos caperet elemeota quę portabat mutaſſe atq; vertiſſe,
vt regnum quod dicitis falſitatis, io ſua oatura manens,
nõ fallaciter dimicaret, & ſubſtantia veritatis mutabilis
appareret, vt falleret? Huius primi hominis filium, credi
vultis dominum Ieſum Chriſtum. Huius cõmenticię fa
bulę, filiam dicitis veritatem. Huoc primum homioem
quem laudatis, quia mutabilibus & mendacibus formis
cum aduerſa gente pugnauit: ſi verum dicitis, oon imi-
tamini: ſi autẽ imitamioi, & vos mentimini. Quaprop-
ter domious & ſaluator noſter Ieſus Chriſtus, verus &
verax dei filius, verus & verax homiois filius, quod
vtruoq; de ſe ipſe teſtatur, & de vero deo diuioitatis æ-
ternitatem, & de vero homine carnis originem duxit.
Nõ nouit Apoſtolica doctrioa primum hominem ve-
ſtrum, audite Apoſtolũ Paulum, Primus homo, inquit,
de terra terrenus, ſecũdus homo de cœlo cœleſtis. Qua- D
lis terrenus, tales & terreni: qualis cœleſtis, tales & cœle- 1. Cor. 15.
ſtes, Sicut portauimus imagioem terreni, porteuius &
imaginem eius qui de cœlo eſt. Primus itaq; homo de
terra terrenus, ille Adã de limo formatus. Secundus au- Gene. 2.
tẽ homo de cœlo cœleſtis, dominus Ieſus Chriſtus, quia
filius dei venit ad carnẽ, qua ſuſcepta & homo exterius
fieret, & deus interius permaneret, vt & filius dei verus
eſſet, per quẽ facti ſumus: & hominis filius verus fieret,
per quem refecti ſumus. Cur ergo primum hominẽ ve-
ſtrum cõmẽticium, neſcio vnde producitis, & primum
hominem quem doctrina Apoſtolica docet, nõ vultis
agnoſcere? Ao vt compleatur in vobis quod ipſe Apo-
ſtolus ait, A veritate quidem auditum ſuum auerteotes, 2. Timo. 4.
ad fabulas autẽ cõuertentur. Paulus anounciat primum
homioẽ de terra terrenum, Manichæus annunciat pri-
mum homioem nõ terrenum, oeſcio quibus fallacibus
elemẽtis quinq; veſtitum. Et Paulus dicit, Si quis vobis Galat. 1.
annuociauerit præterquam quod annunciauimus vo-
bis anathema ſit. Ergo ne Paulus mẽdax ſit, Manichæus
aoathema ſit. Quod autem etiam ſtellæ calumoia- Caput V.
mini, qua Magi ad Chriſtum infantem adorãdum per-
ducti ſunt, oõ erubeſcitis cum vos cõmenticium Chri- E
ſtum veſtrum filium cõmenticij primi hominis veſtri,
nõ ſub ſtellæ teſtificatiooe pooatis, ſed in ſtellis omni-
bus colligatum eſſe dicatis, quia videlicet priocipibus
tenebrarum commixtum eſſe creditis in illo bello, quo
ipſe primus homo veſter cuoi tenebrarũ gente pugna-
uit, vt de ipſis priocipibus tenebrarum tali cõmixtiooe
captis mundus fabricaretur. Vnde iſta ſacrilega delira-
menta vos coguot, nõ ſolum in cœlo, atq; in omnibus
ſtellis, ſed etiam in terrę atq; in omnibus quę naſcuntur
in ea cõfixum & colligatum atque cõcretum Chriſtum
dicere, nõ iam ſaluatorem veſtrum, ſed à vobis ſaluan-
dum, cum eum manducatis atque ructatis. Nam & iſta De natura
impia vaoitate ſeducti, ſeducitis auditores veſtros, vt boni. ca. 44
vobis cibos afferãt, quo poſsit ligato in eis Chriſto ſub- & 45. Et
ueoiri per veſtros deotes & vẽtres. Talibus enim auxi- de fide con-
liis eum ſolui & liberari prædicatis, oec ſaltem totum, tra Mani-
ſed adhuc licet exiguas ſordidaſq; reliquias eius io ſter- chæos. cap.
coribus remanere contenditis, vt in aliis atque aliis re- 11. & 21.
rum corporalium formis iterum atque iterum ioplexæ
implicatæq; teneaotur. Et ſi mundo ſtaote ſolui & pur- 2. Petri. 3.
gari nõ potuerint, iam illo igne vltimo quo ipſe mun-
dus ardebit, ſoluãtur atq; purgentur. Nec tameo etiam F
tunc totum Chriſtum dicitis poſſe liberari, ſed eius bo-
næ diuinæq; oaturæ nouiſsimas reſiduaſq; particulas,
quæ ita ſordidatæ ſunt, vt oullo modo dilui valeant,
damoari io æteroum confixas globo horrido tenebra-
rum. Ecce qui ſe finguot iodigoari, quòd filio dei fiat
iniuria, qoia eum natum ſtella demõſtraſſe dicatur, tao-
quam geneſis eius ſub fatali cõſtellatiooe ſit cõſtituta,
cum eum ipſi non tantum ſub ſtellarum cõnexione, ſed
in vinculis omnium terreuorum, & in ſuccis omnium
herbarum, & in putredine omniũ carnium, & corrup-
tione omnium ciborum, ita ligatum pollutumq; cõſti-
tuant, vt ex magna nõ tameo ex tota parte ſolui purga-
riq; nõ poſsit, oiſi vt ab homioibꝰ electis videlicet Ma-
nichęorum, etiam in porris radiculiſq; ructetur. Et nos
quidẽ ſub fato ſtellarum oullius homiois geneſim po-
oimus, vt liberũ arbitrium voluotatis quo vel bene vel
male viuitur, propter iuſtum iudicium dei ab omoi oe-
ceſsitatis vinculo vindicemus: quãto minus illius tem-
poralem geoerationem ſub aſtrorum cõditione credi-
mus factã, qui eſt æternus voiuerſorum creator, & do-
minus.

G minus.Itaq; illa ſtella quam viderunt Magi, Chriſto ſe-
Math.2. cundum carnem nato nõ ad decretum dominabatur,
ſed ad teſtimonium famulabatur, nec eum ſubiiciebat
imperio,ſed indicabat obſequio. Proinde non ex illis
erat hæc ſtellis,quæ ab initio creaturę itinerum ſuorum
ordinem ſub creatoris lege cuſtodiũt, ſed nouo virgi-
nis partu,nouum ſydus apparuit, quod miniſterum of-
ficij ſui etiam ipſis Magis quærentibus Chriſtum cũ an-
te faciem præiret exhibuit, donec eos vſq; ad ipſum lo-
cum vbi dei verbum infans erat, præeundo perduce-
De Gene. ret. Qui tandem aſtrologi ita conſtituerunt hominum
ad literam naſcẽtium fata ſub ſtellis, vt aliquam ſtellarum homine
li.2. ca.17. aliquo nato circuitus ſui ordinem reliquiſſe,& ad eum
In medio. qui natus eſt perrexiſſe aſſeuerent? Sortẽ quippe naſcen-
Super Ioã. tis aſtrorum ordini colligari arbitrantur, nõ aſtrorum
Tractatu.8 ordinẽ ob hominis nati diem poſſe mutari. Quaprop-
ter ſi ſtella illa ex iis erat quæ in cœlo peragunt ordines
ſuos, quo modo poterat decernere quod nat* Chriſtus
acturus erat,quæ nato Chriſto iuſſa eſt relinquere quod
agebat? Si autem vt probabilius creditur,ad demõſtrã-
dum Chriſtum quę non erat exorta eſt,non ideo Chri-
H ſtus natus eſt,quia illa extitit: ſed ideo illa noua exorta
eſt,quia Chriſt* natus eſt. Vnde ſi dici oporteret,nõ ſtel
lam Chriſto,ſed Chriſtũ ſtellæ fatum fuiſſe diceremus.
Ipſe quippe illi,nõ illa huic naſcendi attulit cauſam. Si
ergo ſunt fata quæ à fando, id eſt, à dicendo appellata
ſunt,quoniã Chriſtus verbum dei eſt,in quo antequam
eſſent dicta ſunt omnia, nõ cõſortium ſyderum fatum
Chriſti eſt,ſed fatum etiã ſyderũ Chriſtus eſt, qui & ip-
ſam carnem ſub cœlo creatam ea voluntate aſſumpſit,
qua etiã cœlum creauit,ea poteſtate depoſuit & recepit
Caput VI. qua etiã ſyderibus imperauit. Cur ergo nõ ſit Euã-
gelium quod de iſta generatione narratur, cum tam bo
na nobis annuncientur,vt per ipſam noſtra ſanetur in-
firmitas? An quia Matthæus non eſt ita exorſus,vt dice-
Math.1. ret,Initium Euangelij Ieſu Chriſti,ſicut ait Marcus, ſed
Liber generationis Ieſu Chriſti? Hoc modo nec Ioãnes
Euangelium ſcripſiſſe dicatur,quia nec ipſe ait,Initium
Ioan.1. Euangelij:aut,Liber Euãgelij:ſed,In principio erat ver-
bum. Niſi forte tam elegans vocabulorum fabricator
Fauſtus fuit, vt & hoc Ioannis exordium verbidiũ no-
minauerit,propter verbum,ſicut illud propter geneſim
I geneſidium auſus eſt appellare? Sed cur non potius co-
†Imperitas gitatis,quanta impudentia prolixas illas & impias † fa-
bulas veſtras Euangelium nominetis? Quid enim illic
boni annunciatur,vbi dicitur, deus aduerſus rebellem
neſcio quam contrariam alienamq; naturam, nõ aliter
regno ſuo potuiſſe proſpicere atque conſulere,niſi par-
tem ſuæ naturæ in illius auidas fauces deuorandã mit-
teret,atque ita polluendam, vt poſt tãtos labores,atque
cruciatus nõ poſſet ſaltem tota purgari? Itá ne tam ma-
lus nuncius Euãgelium eſt? Certe omnes qui Græce vel
Euangeliũ. tenuiter nouerunt, Euangelium bonum nuncium, aut
bonam annunciationem interpretãtur. Quo modo eſt
autem iſte bonus nuncius,quãdoquidem ipſe deus vo-
bis velo ſibi oppoſito lugere nunciatus eſt, donec ſua
membra ab illa vaſtatione & contaminatione reparen-
tur atque purgentur? Quid ſi aliquando luctum finie-
rit, crudelis erit. Quid enim de illo male meruit pars
illa eius, quæ in globo ligabitur, quæ vtique in æter-
num lugenda eſt, quæ in æternum damnabitur? Sed e-
uaſimus, quòd iſtum nuncium quiſquis diligenter ad-
uerterit,non cogitur lugere,quia malus eſt, ſed ridere,
quia falſus eſt.

Libri Secundi finis.

LIBER TERTIVS.

FAuſtus dixit,Accipis ergo gene- *Caput I.*
rationem? Equidẽ conatus diu
ſum hoc ipſum qualecunque eſt
perſuadere mihi quia ſit natus
deus, ſed offenſus duorum ma-
xime Euangeliſtarum diſſenſio-
ne, qui Genealogiam eius ſcri-
bunt, Lucæ & Matthæi, hæſi in- *Math. 1.*
certus quem nam potiſsimum ſequerer. Fieri enim poſ- *Luca.3.*
ſe putabã,vt quia præſcius non ſum quẽ mentiri exiſti-
marem,ipſe diceret verum:& quem vera loqui,ipſe for-
ſitan mentiretur. Infinita ergo eorum prætermiſſa lite,
& interminabili mihi,ad Ioannem Marcumq; me con-
tuli,nec impariter à duabus ad duos, & ab Euangeliſtis
ad eiuſdẽ nominis profeſſores, Quorũ mihi principia
interim non immerito placuerunt,quia nec Dauid nec *Ioan.1.*
Mariam inducunt,nec Ioſephum:ſed Ioannes quidem
in principio fuiſſe verbum dicit,& verbum fuiſſe apud
deum,& deum fuiſſe verbũ,Chriſtum ſignificans: Mar-
cus vero, Euangelium, inquit, Ieſu Chriſti filij dei,tan- L
quam Matthæum exprobrans,qui poſuerit filiũ Dauid. *Marci. 1.*
Niſi forte alterum hic,& alterum ille annunciat Ieſum.
Hæc ergo ratio eſt qua ego nõ accipio Chriſtũ natum,
Tu vero ſi tantus es, vt hãc mihi adimas offenſionem,
effice vt inter ſe ipſi cõueniant, & vtcunq; ſuccumbam,
quamuis nec ſic quidem dignum erit ex vtero credere
deum & deum Chriſtianorum. Auguſtinus reſpon- *Caput II.*
dit,O ſi pio ſtudio legiſſes Euangelium, & ea quæ te in
Euangeliſtis tanquam repugnantia moniſſent,diligen-
ter quærere quàm temere damnare maluiſſes,vt ſaltem
propter ipſam quę quaſi prima fronte occurrit apertiſ-
ſimam repugnantiam cogitares, niſi aliquid illic ma-
gnum lateret,difficile fieri potuiſſe, vt tãta eis authori-
tas in terrarum orbe præberetur,qua ſibi tot hominum
doctiſsimorum ingenia ſubiugarẽt. * Quid enim ma- **aliàs,ſu-*
gnũ eſt videre quod vidiſtis, alios Chriſti ſecundũ car- *bigerent.*
nem progeneratores cõmemorari à Luca, alios à Mat-
thæo,cũ ambo Ioſeph conſtituant. Matthæus ad quem *Math. 1.*
terminet, Lucas à quo incipiat,qui propter quoddã cũ *Luca.3.*
eius matre ſanctum & virginale coniugium etiam ipſe
parens Chriſti meruit appellari, vt propter virilem di- M
gnitatem ab ipſo vel vſq; ad ipſum generationes con-
texerentur? Quid ergo magnum eſt quod vidiſtis,quòd
alium patrem habeat Ioſeph ſecundũ Matthæũ, alium
ſecũdum Lucam, & alium auum ſecundũ iſtum, alium
ſecundum illum,& deinceps ſurſum verſus vſq; ad Da
uid per tam multas generationes alios parentes eius ab
iſto,alios ab illo enumerari? Itá ne tam apertam mani-
feſtamq; diuerſitatẽ, tot acuti & docti viri diuinarum
ſcripturarũ pertractatores diligentiſsimi nõ viderunt,
qui quidem in Latina lingua perpauci ſunt: eos autem
in Gręca quis numeret? Viderunt eã planè. Quid enim
facilius,aut quis paululum intuens iſta non videat? Sed
pie cogitantes tantæ authoritatis eminẽtiam,latere ibi
aliquid crediderũt, quod petentibus daretur,oblatran-
tibus negaretur,à quærẽtibus inueniretur, reprehẽden- *Math.7.*
tibus ſubtraheretur, pulſantibus aperiretur, oppugnan-
tibus clauderetur,petierunt, quæſierũt, pulſauerunt,ac-
ceperunt, inuenerunt, intrauerunt. Nempe tota in *Caput III.*
hoc quæſtio eſt,quo modo potuerit duos patres habere
Ioſeph. Hoc enim ſi potuiſſe fieri demonſtratur, nulla
omnino cauſa eſt cur quiſquam iſtorũ Euangeliſtarum
in diuerſis generationibus enumerandis falſum dixiſſe
credatur.

A credatur. A duobus enim patribus iam non erit mirum
neq; contrariū, ꝙ aut duo ataui & proataui eſſe potue-
rūt, & quicquid ſupra eſt vſq; ad Dauid, cuius erāt am-
bo filij, & Salomon qui pertinet ad ordinē quem Mat-
thęus ſecutus eſt, & Nathan qui eſt in ſerie quam Lucas
2. Retra. ca. expoſuit. Attendūt enim iſta nōnulli, & vident nū poſ-
7. 12. 16. & ſe à duobus viris per cōmixtionē carnis hominē gigni,
55. & ideo putant iſtā quæſtionē nō poſſe diſſolui: nec in-
tuentur quod vſitatiſsimū atq; facillimū eſt, patrem cu-
iuſquam eū eum tantū dici à quo genitus, ſed etiā eū à
quo fuerit adoptatus. Neq; enim adoptionis vinculū a-
pud antiquos alienū ab eorū moribus fuit, cum etiā fœ-
minas inueniamus adoptaſſe ſibi filios, nō ex vtero ſuo
Gene. 16. natos, ſicut Sara ex Agar, & Lia ex ancilla ſua, & filia
Gene. 30. Pharaonis Muyſem adoptauit, Ipſe autē Iacob nepotes
Exod. 2. ſuos, filios Ioſeph adoptauit. Ipſum vero adoptionis no
Gene. 48. men plurimū valere in noſtræ fidei ſacramento, Apo-
ſtolica doctrina teſtatur. Vnde Apoſtolus Paulus cū de
Roma. 9. Iudæorū meritis loqueretur. Quorū eſt, inquit, adoptio
& gloria & teſtamētum & legiſlatio, quorum patres ex
quibus Chriſt⁹ ſecundū carnē, qui eſt ſuper omnia deus
Roma. 8. benedictus in ſecula. Item dicit, Et ipſi in nobiſmetipſis
B ingemiſcimus, adoptionē expectantes redēptionē cor-
Galat. 4. poris noſtri. Item alio loco, Cū autem venit plenitudo
temporis, miſit deus filiū ſuum factū ex muliere, factum
ſub lege, vt eos qui ſub lege erāt redimeret, vt adoptio-
nem filiorū reciperemus. Hæc igitur adoptio quāti ſa-
cramenti ſit, his atq; huiuſmodi teſtimoniis, ſatis appa-
ret. Vnicū enim filiū de⁹ habet quē genuit de ſubſtātia
Philip. 2. ſua, de quo dicitur, Cū in forma dei eſſet nō rapinā arbi
tratus eſt eſſe æqualis deo. Nos autem nō de ſubſtantia
ſua genuit: creatura enim ſumus, quā non genuit ſed fe-
† aliâs, ſuū. cit, & ideo vt fratres Chriſti ſecūdū modū noſtrum† fa-
ceret, adoptauit. Iſte itaq; modus quo nos deus cū iam
eſſemus ab ipſo nō nati, ſed cōditi & inſtituti, verbo ſuo
& gratia ſua genuit, vt filij eius eſſem⁹, adoptio vocatur.
Ioan. 1. Vnde Ioannes dicit, Dedit eis poteſtatē filios dei fieri.
Cū igitur ius adoptionis filiorū apud patres noſtros, &
in ſcripturis ſanctis vſitatū ſit, quę impietatis dementia
præcipitat, prius Euāgeliſtas falſitatis arguere, ꝙ diuer-
ſas generationes cōmemorauerunt, tanquā vtraque ve-
ra eſſe nō poſsint, q̄ cogitare & attēdere & videre quod
facillimum eſt, q̄ crebra conſuetudine generis humani
C vnus homo duos patres habere potuerit, vnū cuius car-
ne homo ſit genitus, alterū cuius voluntate cum iā ho-
mo eſſet filius ſit adoptatus? Qui ſi nō recte dicitur pa-
Matth. 6. ter, nec nos recte dicimus, Pater noſter qui es in cœlis,
ei de cuius ſubſtantia nati nō ſumus, ſed cuius gratia &
miſericordiſsima volūtate adoptati ſecundū doctrinā
Apoſtolicā & fideliſsimā veritatē. Ipſum quippe habe-
mus, & deū & dominū, & patrē. Deum, ꝙ ab ipſo etiā ex
hominibus parentibus cōditi ſumus. Dominū, ꝙ ei ſub-
diti ſumus. Patrē, ꝙ eius adoptione renati ſumus. Facile
fuit ergo religioſis perſcrutatoribus diuinarū literarum
aliquantulū cōſiderare & videre in diuerſis Chriſti ge-
nerationibus à duobus Euangeliſtis cōmemoratis, quo
modo duos patres potuit habere Ioſeph, quorū proge-
neratores diuerſi enumerentur. Hoc & vos ſi ſtudiū cō-
tentionis nō excæcaret, facile videre poſſetis. Sed ab il-
lis viris alia etiā quæſita & inuēta ſunt, cū omnes harū
narrationū partes pertractarēt. Hæc autem à veſtro in-
tellectu longiſsime remota ſunt. Itaq; etiā in Manichæi
errore cōſtituti, id quod in rebus humanis fieri ſolet, vt
alius carne generet filiū, alius eum volūtate adoptet, ac
ſic vnus duos patres habeat, ſi nū aduerſo animo lege-
retis, cogitādo videre poſſetis. Cur autem Matthęus D
ab Abraham cœperit, deſcendens vſq; ad Ioſeph, Lucas Caput IIII.
autem à Ioſeph cœperit aſcēdens, nū vſque ad Abrahā, Matth. 1.
ſed vſque ad deū qui fecit hominem, & dato pręcepto, Luca. 3.
poteſtatē dedit vt credens filius dei fieret, & cur ille in Li. 2. De cō
capite libri generationes ipſas enumeraret: ille autē cū ſenſu Euā-
dominus Saluator à Ioāne baptizatus fuiſſet, & quid ſi- gel. cap. 4.
bi velit numerus generationum ſecundū Matthęum, vt
ter quatuordecim digerantur, quibus in ſummā cōpu-
tatis, tamen vna minus appareat: numerus autē genera-
tionum ſecundum Lucam, qui in baptiſmo domini cō-
memoratur, ad ſeptnaginta & ſeptē perueniat, quē nu-
merū ipſe dominus in peccatorū remiſsionē cōmēdat, Matth. 18.
dicens, Nō tantum ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties,
nullo pacto indagare poſſetis, niſi aut ab aliquo catho-
lico id audiretis: nō quolibet, ſed quodā diuinarū ſcrip
turarum ſtudioſo, & quantum poſſet perito, aut ipſi ab
errore correcti pietate catholica peteretis vt accipere-
tis, quæreretis vt inueniretis, pulſaretis vt intraretis.

Quapropter, quoniā id quod Fauſtum de genera- Caput V.
tionū diuerſitate permouit, quia in duobus patribus in-
telligēdis hic nodus erat, intellecta natura & adoptio-
ne, ſolutū eſt, fruſtra ſe voluit ad duos Euangeliſtas cō- E
ferre, & ab aliis duob⁹ auferre, magis offenſur⁹ ad quos
ſe contuliſſet, quàm eos à quibus abſtuliſſet. Non enim Li. 2. De cō
amant ſancti ſuos electores, ſi ſuorum ſociorum eos in- ſenſu Euā-
uenerint deſertores. Vnitate enim gaudent, & in Chri- gel. cap. 12.
ſto vnum ſunt, & ſi alius aliquid, & alius aliud, aut alius
aliter, & alius aliter, vera tamen omnes dicunt, nec ſibi
vllo modo cōtraria, ſi pius lector accedat, ſi mitis legat,
ſi non hæretico animo vnde rixetur, ſed fideli corde
vnde ædificetur inquirat. Iā ergo in ſingulorū patrum
generationes, quos vt vnus homo duos haberet, nō eſt
ab humano genere alienū, ſingulos Euāgeliſtas narran-
das ſuſcepiſſe credidimus, non eſt à veritate noſtra fi-
des aliena. Quocirca inter ſe iam Euangeliſtis conue-
nientibus, ſicut Fauſtus promiſit, vtcunque ſuccumbite.

An illud quod adiunxit, vos mouet adhuc, Quan- Caput VI.
uis nec ſic quidē, inquit, dignum erit, ex vtero credere
deum & deum Chriſtianorū: quaſi nos ipſam diuinam
naturam ex fœminæ vtero extitiſſe credamus? Nónne
modo cōmemoraui Apoſtoli teſtimoniū, vbi ait de Iu-
dæis, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum Roma. 9.
carnem qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula? F
Chriſtus ergo dominus & ſaluator noſter, filius dei ve-
rus ſecundū diuinitatem, & filius hominis verus ſecun-
dum carnem, non ex eo ꝙ eſt ſuper omnia deus bene-
dictus in ſecula, ex fœmina natus eſt, ſed ex illa infirmi-
tate quam ſuſcepit ex nobis, vt in ea moreretur pro no-
bis & eam ſanaret in nobis. Non ex forma dei, in qua
cum eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo,
natus ex fœmina eſt, ſed ex forma ſerui quam accipien-
do ſemetipſum exinaniuit. Neq; enim ob aliud exina-
niſſe ſe dictus eſt, niſi accipiendo formam ſerui, non a-
mittendo formam dei. Illa enim natura qua in forma
dei æqualis eſt patri incōmutabiliter permanēte, ſuſce-
pit mutabilem noſtram, per quā de virgine naſceretur.
Vos autem, qui cum carnē Chriſti virginali vtero cō-
mittere horretis, ipſam diuinitatem dei non tantum ho
minum, ſed & canum pecorumq; † vteris cōmiſiſtis, ſe- † porcorūq.
mel conceptam in vtero virginis Chriſti carnem non
vultis credere, in quo nō ſolū non ligatus, ſed nec mu-
tatus eſt deus, & ipſam dei partem diuinamq; naturam
in omnium hominum, ac beſtiarū maſculinis ſemini-
bus, & fœmininis vteris in omnibus conceptibus per
omnes

G omnes terras & per omnes aquas, & per omnes horas
ligari, opprimi, coinquinari, & nec totam poſtea libe-
rari poſſe prædicatis.

Libri Tertij finis.

LIBER QVARTVS.

Caput I. FAuſtus dixit, Accipis teſtamen-
tũ vetus? Si eſt mihi in eo hære-
ditas accipio, Si non eſt, non ac-
cipio. Improbitas enim hęc qui-
dem nimia eſt vſurpare tabulas
quæ teſtentur exhęredatum. An
ignoras teſtamentũ vetus Cha-
Gene.15.& 17. nanæorum terrã repromittere:
ſed eam tamen Iudæis, id eſt, circũciſis & ſacrificãtibus
& abſtinẽtibus à porcina, ac reliquis carnibus, quas im-
Leui.11. mundas Moyſes appellat, ſabbata obſeruantibus, & azy
morũ ſolẽnitatem, ac reliqua huiuſmodi quæ eius ipſe
Exod. 12. teſtator ei obſeruanda mãdauit? Quæ quia Chriſtiano-
& 20. rum placuere nemini: neq; enim quiſquam noſtrorum
ea cuſtodit, dignũ eſt vt cum refuſa hæreditate redda-
mus & tabulas. Hæc ergo prima cauſa eſt, cur ego teſta-
H mentum vetus abiiciendũ puto, niſi tu me prudentius
aliquid doceas. Secunda vero cauſa eſt, ꝙ tam etiã mi-
ſera eius & corporalis ac longe ab animæ cõmodis hę-
reditas eſt, vt poſt beatam illam noui teſtamẽti pollici-
tationem, quæ cœlorum mihi regnũ & vitã perpetuam
Matth.5. repromittit, etiã ſi gratis eam mihi teſtator ſuus ingere-
Caput II. ret faſtidiſſem. Auguſtinus reſpondit, Tẽporalium
Cõtra Adi quidem rerũ promiſsiones teſtamento veteri cõtineri,
mãtũ. ca.3. & ideo vetus teſtamentum appellari, nemo noſtrũ am-
in fine. bigit, & ꝙ æternæ vitæ promiſsio regnumq; cœlorũ ad
nouum pertinet teſtamẽtum, ſed in illis temporalibus
figuras fuiſſe futurorum, quæ implerentur in nobis, in
quos finis ſeculorũ obuenit, nõ ſuſpicio mea, ſed Apo-
ſtolicus intellectus eſt, dicẽte Paulo cum de talibus lo-
1.Cor.10. queretur. Hæc omnia figuræ noſtri fuerunt. Et iterum,
Hæc omnia in figura cõtingebant illis, ſcripta ſunt au-
tem propter nos, in quos finis ſeculorũ obuenit. Nõ er-
go vetus teſtamentũ ad conſequendas illas promiſsio-
nes, ſed ad intelligendas in eis noui teſtamẽti prænun-
ciationes accipimus, Veteris quippe teſtificatio fidẽ no-
uo cõciliat. Vnde dominus poſtea q̃ reſurrexit à mor-
I tuis, ſeq; non ſolum intuendũ diſcipulorum oculis, ſed
etiam contrectãdum manibus obtulit: ne quid tamen
cũ ſuis mortalibus & carnalibus ſenſibus fallaciter agi
arbitrarẽtur, magis eos de veterum librorũ teſtificatio-
Lucæ.24. ne firmauit, dicẽs, Oportebat impleri omnia quæ ſcrip-
Cõtra Adi ta ſunt in lege Moyſi & Prophetis, & Pſalmis de me.
mãtũ.ca.18 Non itaq; ſpes noſtra in temporalium rerũ promiſsio-
& 20. ne defixa eſt, quãdoquidem nec ipſos illius tẽporis ſan-
ctos & ſpiritales viros Patriarchas & Prophetas his ter-
renis rebus fuiſſe deditos credimus: intelligebant enim
reuelãte ſibi ſpiritu dei, quid tempori illi congrueret, &
quibus modis deus per illas omnes res geſtas & dictas,
futura figuranda & prænuncianda decerneret, magiſq;
deſiderium eorũ de nouo teſtamento erat, ſed præſens
functio corporalis ad ſignificãda noua ventura polli-
citationibus veteribus præbebatur. Ita illorũ hominum
non tantum lingua, ſed & vita prophetica fuit. Carna-
lis autem populus, promiſsis vitæ præſentis inhærebat.
De quo tamẽ etiam populo nihilominus ſignificaban-
Eſaia.7. tur futura. Sed vos iſta non intelligitis, quia ſicut Pro-
pheta dixit, Niſi credideritis nõ intelligetis. Non enim
eſtis eruditi in regno cœlorũ: id eſt, in eccleſia Chriſti
vera catholica. Quòd ſi eſſetis de diuitiis ſanctarum K
ſcripturarum, nõ ſolum noua, ſed etiã vetera proferre-
tis. Ipſe quippe dominus dicit, Propterea omnis ſcriba *Matth. 13.*
eruditus† in regno cœlorũ ſimilis eſt homini patrifami- *† doctus.*
liâs proferenti de theſauro ſuo noua & vetera. Et ideo
dum ſola promiſſa dei noua tenere vos arbitramini, re-
mãſiſtis in vetuſtate carnis, & nouitatẽ induxiſtis erro-
ris. De qua nouitate Apoſtolus dicit, Prophanas autem *2.Timo.2.*
verborũ nouitates euita: multũ enim proficiunt ad im-
pietatẽ, & ſermo eorũ ſicut cancer ſerpit. Ex quibus eſt
Hymeneus & Philetus, qui circa veritatẽ aberrauerunt,
dicẽtes reſurrectionẽ iam factã eſſe, & fidẽ quorundam
ſubuertũt. Ex qua vena falſitatis vos manare cognoſci- *De fide cõ-*
te, qui dicitis nũc eſſe reſurrectionem tantũmodo ani- *tra Mani-*
marũ per prædicationẽ veritatis, corporũ autem quam *ch.40.*
prædicauerunt Apoſtoli futuram negatis. Quid autem *2.Cor.4.*
ſpiritaliter ſecũdũ hominẽ interiorẽ, qui renouatur in
agnitione dei, poteſtis cogitare, cum per vetuſtatẽ car-
nis, & per carnalium rerũ imagines, quibus totus error
veſter inuoluitur, res corporeas non poſſeſsione tenea-
tis, ſed phãtaſmate ſapiatis? Terram enim Chananæo-
rum, quæ manifeſta erat, & manifeſte illi populo data L
eſt, cõtemnere vos & faſtidire gloriamini, quaſi non ita
terrã luminis deſcribatis ex vna parte à terra gentis te-
nebrarũ tanquã cuneo coarctato diſciſſam, vt neque in
rerum veritate inueniatur, & in cogitationũ veſtrarum
falſitate credatur, & ideo nec vitã veſtram datam ſuſti-
neat, & mentem veſtram deſiderata corrumpat.

Libri quarti finis.

LIBER QVINTVS.

FAuſtus dixit, Accipis Euangelium? Tu *Caput I.*
me interrogas vtrum accipiam, in quo
idipſum accipere apparet, quia quæ iu-
bet obſeruo. An ego de te quærere de-
beo, vtrum accipias, in quo nulla acci-
pientis Euangelium videntur indicia?
Ego patrem dimiſi & matrem, vxorem, filios, & cætera
quæ Euangelium iubet, & interrogas vtrum accipiam *Matth.19.*
Euangelium? Niſi adhuc neſcis quid ſit quod Euange-
lium nũcupatur. Eſt enim nihil aliud quàm prædicatio
& mandatũ Chriſti. Ego argentum & aurũ reieci, & æs *Matth. 10.*
in zonis habere deſtiti, quotidiano contentus cibo: nec
de craſtino curãs, nec vnde venter impleatur, aut cor- M
pus operiatur ſolicitudinẽ gerẽs, & quæris à me vtrum
accipiã Euangeliũ: Vides in me Chriſti beatitudines il- *Matth.6.*
las quæ Euangelium faciunt, & interrogas vtrum illud
accipiã: Vides pauperem, vides mitẽ, vides pacificũ, pu-
ro corde, lugentẽ, eſuriẽtem, ſitientem, perſecutiones &
odia ſuſtinentẽ propter iuſticiã, & dubitas vtrum acci-
piam Euangeliũ: Non ergo iam mirũ eſt Ioãnem Bapti-
ſtam viſo Ieſu, & eius item auditis operib⁹, quærere ad-
huc vtrũ ipſe eſſet Chriſtus, cui digne & merito Ieſus
nec dignatus quidẽ eſt renũciare ꝙ ipſe eſſet, ſed opera
rurſus eadem illi quæ iamdudum audierat remãdauit,
Cæci vident, ſurdi audiũt, mortui reſurgunt: &c. Quod *Matth.11.*
ego quoq; circa te non immerito fecerim, ſi perroganti
vtrum accipiã Euãgelium dixero, Omnia mea dimiſi, *Matth.19.*
patrem, matrem, vxorem, filios, aurũ, argentũ, mãduca-
re, bibere, delicias, voluptates: hoc tibi ad interrogata
ſatis reſponſum puta, & beatum te futurũ, ſi in me non
fueris ſcandalizatus. Sed non, inquis, accipere Euã- *Caput II.*
geliũ hoc ſolum eſt ſiquod pręcepit facias, ſed vt etiam
credas omnibus quæ in eodem ſcripta ſunt, quorũ pri-
mũ eſt illud, quia ſit natus Ieſus. Sed nec item eſt ſolum
illud

A illud Euangelium accipere, vt credas quia natus eſt Ieſus:ſed vt facias etiam quod præcepit. At ſi me idcirco Euangelium non accipere putas, quia generationẽ prætermitto, nec tu ergo accipis, & multo magis non accipis, quia præcepta cõtemnis. Ac per hoc interim pares ſumus, donec diſcutiamus & partes: aut ſi tibi non præiudicat præceptorum iſta contemptio ad profitendum quin accipias Euangelium, mihi quare ad hoc pręiudicet genealogia damnata? Quod ſi Euãgelium accipere in duobus his conſtat, vt dicis, genealogias credere, & ſeruare mandata, quid ergo imperfectus imperfectũ iudicas? Vterq; noſtrum eget alterutro. Sin quod certius eſt, accipere Euangeliũ in ſola obſeruatione cõſtat cœleſtium mandatorũ, duplici modo improbus es, qui, vt dici ſolet, deſertor arguas militem. Et tamẽ age, Ponamus quia ita vis, duo hæc partes eſſe fidei perfectæ, quarum vna quidem conſtet in verbo: id eſt, fateri Chriſtũ natum: altera vero in opere, quod eſt obſeruatio preceptorũ. Vide ergo quàm arduã ego & difficiliorẽ mihi partẽ elegerim, tu vide quàm leuiſſimam & faciliorem: nec immerito plebs ad te confluit, à me refugit, neſciẽs
1.Cor.4. vtiq; quia regnum dei non eſt in verbo, ſed in virtute.

B Quid ergo eſt quòd me laceſsis, ſi difficiliorem fidei aggreſſus partem, tibi vt infirmo reliqui faciliorem? Sed ego ad tribuẽdam, inquit, ſalutem animis hanc partem fidei efficaciorẽ puto, ac magis idoneam, quam tu reli-
Caput III. quiſti: id eſt, Chriſtũ fateri natum. Age ergo ipſum eundẽ interrogemus Chriſtum, & vnde potiſſimũ nobis ſalutis oriatur occaſio, ex eius ore diſcamus. Quis hominum intrabit in regnũ tuum Chriſte? Qui fecerit,
Matth.7. inquit, voluntatem patris mei qui in cœlis eſt. Non dixit, qui me profeſſus fuerit natum. Et alibi ad diſcipu-
Matth.28. los, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, & docẽtes eos ſeruare omnia quæ mãdaui vobis. Non dixit, docẽtes eos quia ſim natus: ſed, vt mãdata conſeruent. Item alibi, Amici
Ioan.15. mei eritis ſi feceritis ea quæ præcipio vobis, Non dixit, ſi natum me credideritis. Rurſum, Si feceritis mandata
Matth.5. mea, manebitis in mea charitate. Et alia multa. Necnon & in monte cum doceret, Beati pauperes ſpiritu, dicẽs, Beati mites, beati pacifici, beati puro corde, beati qui lugent, beati qui eſuriunt, beati qui perſecutionem patiũtur propter iuſticiã: nuſquam dixit, beati qui me cõfeſsi fuerint natum: Et in diſcretione agnorum ab hædis in
C iudicio dicturum ſe dicit iis qui ad dexterã ſunt, Eſuri-
Matth.25. ui & cibaſtis me, ſitiui & potaſtis me: & cætera, propterea percipite regnum: non dixit, quia natum me credidiſtis, regnũ percipite. Necnon & diuiti quærẽti vitam
Matth.19. æternam, Vade, inquit, vẽde omnia quæ habes & ſequere me: Non dixit, crede me natum vt in æternũ viuas. Ecce igitur portioni meæ, quã mihi de gemina vt vultis fide delegi, vbiq; regnũ, vita, beatitudo promittitur, veſtræ vero nuſquam. Aut docete ſicubi ſcriptũ eſt, beatum eſſe, regnúmve percepturum, aut æternam habiturum vitam, qui eum cõfeſſus fuerit natum ex fœmina. Interim tamen ſi & hæc pars eſt fidei beatitudinẽ non habet. Cum vero eam nec partem fidei probauerimus quid fiet? Nempe eritis vos inanes, quod & ipſum vtiq; monſtrabitur. Sed interim hoc ſatis nobis eſt ad propoſitum, quia portio hæc noſtra beatitudinibus coronata ſit. Cui tamen accedit & illa alia beatitudo, ex cõfeſsione quoque ſermonis quia Ieſum confitemur eſſe Chriſtum filium dei viui, quod æque ipſe ore ſuo teſtatur Ie-
Matth.16. ſus, dicẽs ad Petrũ, Beatus es Simon Bariona, quia nõ tibi hoc caro & ſanguis reuelauit, ſed pater meus qui in

cœlis eſt. Quapropter non iam vt putabatis vnam, ſed D duas eaſdẽmque ratas fidei partes tenemus, & in vtraq; pariter beati appellamur à Chriſto, quia alteram earum operibus exercentes, alteram ſine blaſphemia prædicamus. Auguſtinus reſpondit, Iam ſupra commemo- *Caput IIII.*
rauí, quàm ſæpe ſe dominus Ieſus Chriſtus filium hominis dicat, & quanta vanitate Manichæi fabulam nefandi ſui erroris inducant, de neſcio quo commenticio primo homine, quem non terrenum ſed fallacibus elementis indutum, contra Apoſtolum prædicant dicentem, Primus homo de terra terrenus: & quanta cu- *1.Corin.15.*
ra nos idem monuerit Apoſtolus, dicens, Si quis vobis *Gala.1.*
annunciauerit præterquam quod annunciauimus vobis, anathema ſit. Quapropter reſtat, vt filium hominis Chriſtum ita credamus, ſicut Apoſtolica veritate prædicatur, nõ ſicut Manichæorum falſitate confingitur. Cum igitur eum Euangeliſtæ annuncient natum ex fœmina, de domo Dauid, hoc eſt de familia Dauid Pauluſq; ad Timotheũ ſcribat, dicens, Memor eſto Chriſtũ Ieſum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine Dauid, ſecundũ *2.Timo.2.*
Euangelium meũ: ſatis apparet quemadmodum Chriſtum filiũ hominis credere debeamus, qui filius dei per quẽ facti ſumus, etiam filius hominis per aſſumptionẽ *Roma.4.*
carnis factus eſt, vt moreretur propter delicta noſtra, E
& reſurgeret propter iuſtificationem noſtram. Ideoq; vtrũque ſe dicit, & filium dei, & filium hominis. Vnde ne pergam per plurima, vno loco in Euangelio ſecundum Ioannem ita ſcriptum eſt, Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc eſt, quando mortui audient *Ioan.5.*
vocem filij dei, & qui audierint viuent. Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, & poteſtatem dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis eſt. Dixit, Vocem filij dei audient: & dixit, Quia filius hominis eſt. Secundum hoc enim quod dixit, Filius hominis eſt: accepit poteſtatem iudicium faciendi, Quia in ipſa forma venturus eſt ad iudicium, vt & à bonis & à malis videatur. In qua forma etiam aſcendit in cœlum, & vox illa diſcipulis ſonuit, Sic veniet quemadmodum eum vidiſtis euntem in cœlum. Nam ſecundum id quod filius dei, deus *Acto.1.*
æqualis eſt patri, & cum patre vnũ, non videbitur à malis, Beati enim mundo corde, quia ipſi deum videbunt. *Matth.5.*
Cum ergo credentibus in ſe promittat vitam ęternam, nec aliud ſit credere in eum, quàm credere in verum Chriſtum, qualem ſe ipſe prædicat, & ab Apoſtolis prędicatur, hoc eſt, & verum dei filium & verum hominis F
filium: vos Manichæi qui creditis in falſum & fallacẽ, falſi & fallacis hominis filium, cum & ipſum deum gentis aduerſæ tumultu perterritum, membra ſua miſiſſe crucianda, nec poſtea tota purganda docetis, videtis quàm ſitis alieni à vita æterna, quam promittit Chriſtus illis qui credunt in eum. At enim dixit Petro confitenti eum filium dei, Beatus es Simon Bariona. Nunquid *Matth.16.*
ideo nihil promiſit eis, qui in eum filium hominis crederent, cum idem ipſe ſit & filius dei & filius hominis? Habes etiam aperte vitam æternam promiſſam credẽtibus in filium hominis. Sicut exaltauit, inquit, Moyſes *Ioan.3.*
ſerpentem in eremo, ſic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternã. Quid vultis amplius? Credite ergo in filium hominis, vt habeatis vitam æternam, quia ipſe eſt & filius dei qui poteſt dare vitam æternam, quia ipſe eſt verus deus & vita æterna, ſicut idem Ioannes ait in Epiſtola ſua. Vbi etiam dicit Antichriſtum eſſe qui ne- *1.Ioan.4.*
gat Chriſtum in carne veniſſe. Quid ergo vos tan- *Caput V.*

G quam de mandatorum eius perfectione iactatis, quod
ea quæ in Euangelio præcepta ſunt operamini? Quid e-
nim illa prodeſſent vbi non eſt fides vera, etiam ſi vere
implerentur à vobis? Nónne audiſtis Apoſtolum dicen
1.Cor.13. tem, Si diſtribuam omnia mea pauperibus, & tradam
corpus meũ vt ardeam, charitatem autem nó habeam,
nihil mihi prodeſt? Quid ergo vos tanquã de Chriſtia-
na paupertate iactatis, cum Chriſtiana charitate carea-
tis? Habent enim inter ſe quam charitatem vocant etiã
latrones, ſibi debentes facinoroſam flagitioſamq; con-
ſcientiam: ſed non charitatem quam commendat Apo
ſtolus vt eam à cæteris improbandis repudiandisq; ſe-
1.Timo.1. cerneret, ait alio loco, Finis autem præcepti eſt chari-
tas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non fi-
cta. Vnde ergo habere poteſtis veram charitatem ex
[non] fide ficta ſurgentem? Aut quando vos pigebit fi-
† al. fuſcare dem veſtram pugnare cum mendaciis, † quando & pri
mendaciis. mum hominem veſtrum, cum ſuis hoſtibus, in ſuæ na-
turæ veritate manentibus, mutabili fallacia dimicaſſe
Ioan.14. prædicatis, & ipſum Chriſtum qui dicit, Ego ſum veri-
tas, ſpeciem carnis, mortem crucis, vulnera paſſionis, ci
H catrices reſurrectionis, mẽtitum eſſe ſuadetis? Proinde
vos Chriſto veſtro anteponi vultis, ſi illo mẽtiente, vos
annunciatis veritatem. Si autem Chriſtum veſtrum ſe-
ctari vultis, quis nõ in vobis caueat falſitatem, vt in his
quoque mandatis quæ vos implere dicitis, non ſit niſi
Matth.10. ſola fallacia? Quippe, cum auſus ſit Fauſtus dicere, quòd
æs in zonis non portetis, niſi forte ideo verum dixit,
quia non æs in zonis, ſed & aurũ in arcellis & in ſaccu-
lis habeatis: nec reprehenderẽtur iſta in vobis, niſi quia
profitemini aliud & aliter viuitis. Adhuc in rebus hu-
manis eſt ille Conſtantius, modo iam frater noſter ca-
tholicus Chriſtianus, qui multos veſtrum Romę in do-
mum ſuam congregauerat, propter implenda præcepta
Manichæi, ſatis quidem vana & inepta, ſed tamen quæ
magna exiſtimatis. Quibus cum veſtra infirmitas cede-
ret, diſperſi eſtis quiſque in viam ſuam. Vnde illi qui in
eis perdurare voluerunt, à veſtra ſocietate ſchiſma fe-
cerunt, Et quia in mattis dormiunt mattarij appellan-
tur, à quorum ſtratis longe diſſimiles fuerunt plumæ
Fauſti, & caprinæ lodices qua deliciarum affluentia nõ
ſolum mattarios faſtidiebat, ſed etiam domum patris
ſui hominis pauperis Mileuitani. Auferte ergo perditã
I ſimulationem, ſi de moribus non vultis, ſaltem de lite-
ris veſtris: ne lingua veſtra cum vita veſtra, tanquam il-
le primus homo, cum gente tenebrarum mendacibus,
Caput VI. non elementis, ſed verbis pugnare videatur. Sed ne
in homines potius non implentes ea quæ ſibi præcipi-
untur, quàm in ipſam ſectam vaniſſimi erroris me iſta
dicere quiſquam reprehendat, hoc dico, talia ſunt ip-
ſa præcepta Manichæi, vt ſi ea non faciatis, deceptores:
ſi autem faciatis, decepti ſitis. Neque enim Chriſtus vo-
bis præcepit vt herbam non euellatis, ſed ne homicidiũ
perpetretis, qui diſcipulos ſuos per ſegetem tranſeun-
tes & eſurientes, vellere ſpicas ſabbato non prohibuit,
Matth.12. vnde conuinceret & præſentes Iudæos, & futuros Ma-
nichæos. Illos quia ſabbato fiebat, iſtos quia fiebat. Sed
planè Manichæus præcepit, vt ocioſis manibus veſtris
de homicidiis viuatis alienis: & illa quidem falſa ſunt
Caput VII. homicidia, ſed veſtra ſunt vera, cum tali dæmoniorum
Matth.5. doctrina miſeras animas trucidatis. Ineſt tamen ille
hæreticus typhus, intolerabiliſq; ſuperbia. Vides, inquit,
in me Chriſti beatitudines illas, quæ Euangelium faci-
unt, & interrogas, vtrum illud accipiam. Vides paupe-
rem, vides mitem, vides pacificum, puro corde, lugen-
tem, eſurientem, ſitientem, perſecutionem & odia ſuſti- K
nentem propter iuſticiam, & dubitas vtrum accipiam
Euangelium? Si hoc eſſet iuſtũ eſſe, iuſtificare ſeipſum;
verbis ſuis volaſſet in cœlum homo iſte, cũ hæc loque-
retur. Sed ego in delicias Fauſti nõ inuehor notas om-
nibus auditoribus Manichæorũ, & eis maxime qui ſunt
Romæ: talem propono Manichæum, qualem Conſtan-
tius requirebat, cum illa præcepta exigebat impleri, nõ
qualem videri nolebat. Et illũ tamen quo modo video
pauperẽ ſpiritu, qui tam ſuperbus eſt, vt animam ſuam
deum credat, nec captiuus erubeſcat? Quo modo mitẽ,
qui tantę authoritati Euãgelicæ mauult inſultare, quàm
credere? Quo modo pacificum, qui naturam ipſam di-
uinam, qua deus eſt quicquid eſt, qui ſolus vere eſt, per-
petuam pacem habere potuiſſe non putat? Quo modo
puro corde, in quo tumultuantur tam ſacrilega, & tam
multa figmẽta? Quo modo lugentem, niſi deum captũ
& ligatum, donec ſoluatur & euadat, ex quadam tamen
parte decurtatus, quæ in globo tenebrarum à patre liga
bitur, lugebit? Quo modo eſurientẽ & ſitientem iuſti-
ciam, quam Fauſtus in ſcriptis ſuis nõ addidit: credo ne
ſibi deeſſe videretur, ſi eam ſe adhuc eſurire ac ſitire fa-
teretur? Sed quam iuſticiam iſti eſuriunt & ſitiunt, qui- L
bus perfecta iuſticia erit dãnatis in globo fratribus, qui
nihil ſuo vicio peccauerunt, ſed hoſtili tabe, quò eos pa
ter miſit, inexpiabiliter infecti ſunt, inſuper triũphare?
Quo modo perſecutiones & odia ſuſtinetis propter *Cap. VIII.*
iuſticiam, quibus hæc ſacrilegia prædicare & perſuade-
re iuſticia eſt: pro qua impia peruerſitate propter Chri-
ſtianorum temporum manſuetudinem, quàm parua, &
propè nulla patiamini, cur non cogitatis, ſed tanquam
cæcis fatuiſq; loquimini, iuſticiæ veſtræ velut magnum
eſſe vultis indicium, quòd opprobria ſuſtinetis, perſe-
cutionemq; patimini? Porrò ſi tanto eſt quiſque iuſtior,
quãto grauiora perpetitur, õmitto dicere, quod videre
facillimũ eſt, quàm multo grauiora vobis patiãtur, aliis
atque aliis quibuſq; facinoribus flagitiiſq; polluti. Illud
dico, ſi pro nomine Chriſti quoquo modo vſurpato at-
que ſuſcepto quiſquis patitur perſecutionẽ, iam etiã ve-
ram fidem iuſticiamq; tenere dicendus eſt: cõcedite vt
ille ſit fidei verioris maioriſq; iuſticiæ, quem multo vo-
bis grauiora perpeſſum potuerimus oſtendere, & milia
iam vobis noſtrorum martyrum occurrant: atque ipſe *Cyprianus*
præcipue Cyprianus, cuius etiam literis edocetur, quòd *martyr.*
in Chriſtum crediderit natũ ex virgine Maria: pro hac M
ille fide, quam vos deteſtamini, vſque ad gladium mor
temq; peruenit, cum gregibus Chriſtianorum tunc ita
credẽtibus, atq; ita grauiuſq; morientibus. Fauſtus autẽ
conuictus vel cũfeſſus, quòd Manichæus eſſet, cum aliis
nonnullis ſecum ad iudicium proconſulare perductis,
eis ipſis Chriſtianis, à quibus perducti ſunt, interceden-
tibus leuiſſima pœna, ſi tamen illa pœna dicenda eſt, in
inſulam relegatus eſt: quod ſua ſpõte quotidie ſerui dei
faciunt, ſe à turbulento ſtrepitu populorũ remouere cu
pientes, & vnde publica terrenorũ principum vota per
indulgentiã ſolent relaxare damnatos. Deniq; nõ mul-
to poſt inde omnes eadẽ ſolenni ſorte dimiſſi ſunt. Fa-
temini ergo illos fidem tenuiſſe veriorem, iuſtioremq;
vitam, qui pro ea multo quàm vos atrociora ſuſtinere
meruerũt: aut deſinite vos inde iactare, quòd multis de-
teſtabiles ſitis: ſed diſcernite quid ſit perſecutionẽ pati
pro blaſphemia, & perſecutionẽ pati pro iuſticia, & pro
qua iſtarum patiamini, in veſtris libris etiam atq; etiam
diligenter aduertite. Quàm multi autem in noſtra *Caput IX.*
cõmunione veraciter faciunt iſta ſublimiora præcepta
Euangelica,

A Euangelica, de quorum ſpecie fallitis imperitos: quàm
multi homines vtriuſque ſexus ab omni cõcubitu puri
atq; integri, quàm multi experti, & poſtea continentes,
quàm multi rerum ſuarum diſtributores & relictores,
quàm multi ieiuniis vel crebris vel quotidianis, vel etiã
1.Cor.6. incredibiliter cõtinuatis, corpus ſeruituti ſubiicientes:
Act.2. et 4. quàm multæ fraternæ congregationes, nihil habentes
1.Timo.6. proprium, ſed omnia communia, & hæc nõ niſi ad vi-
ctum & tegumentum neceſſaria: vnam animam & cor
vnum in deum, charitatis igne conflantes: atque in his
omnibus profeſſionibus quàm multi fallaces & perditi
deprehenduntur, quàm multi etiam latent, quàm multi
primo recte ambulantes, peruerſa voluntate cito defi-
ciunt, quàm multi in tentationibus inueniuntur, quòd
alio animo talem vitam adumbrata ſpecie ſuſceperũt:
& quàm multi humiliter & fideliter ſanctũ cuſtodien-
tes propoſitum vſq; ad finem perſeuerant, & ſalui fiunt?
Matth.10. & 24. In quorum ſocietate quaſi diſpares apparent, ſed tamen
eadem charitate copulantur, qui propter aliquã neceſ-
ſitudinem ſecundum Apoſtoli exhortationem habent
1.Corin.7. vxores tanquam nõ habentes, & emunt tanquam non
tenentes, & vtuntur hoc mundo tanquam nõ vtentes.
His ſubiunguntur ſecundum abundantes diuitias mi-
B ſericordiæ dei, etiã illi quibus dicitur, Nolite fraudare
inuicem, niſi ex cõſenſu ad tempus, vt vacetis orationi:
& iterũ ad ipſum eſtote, ne vos tentet Satanas propter
intemperantiam veſtram: hoc autẽ dico ſecundum ve-
niam, non ſecundum imperium. Qualibus etiam idem
1.Cor.6. Apoſtolus dicit, Iam quidem omnino delictũ eſt in vo
bis, quia iudicia habetis vobiſcum. Et eorũ portans in-
firmitatẽ, pauloPoſt dicit, Secularia igitur iudicia ſi ha-
bueritis, eos qui cõtemptibiles ſunt in Eccleſia hos col-
Matth.19. locate. Neq; enim illi ſoli, qui vt ſint perfecti, vendunt
vel dimittunt omnia ſua, & ſequuntur dominum, per-
tinent ad regnum cœlorum: ſed huic militiæ Chriſtia-
næ propter quoddam quaſi cõmercium charitatis ſub-
iungitur etiam quædam ſtipendiaria multitudo, cui di-
Matth.25. cetur in fine, Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: &c.
Alioquin damnandi erunt illi, quorum domos tam di-
Coloſſ.3. ligenti & ſolicita cura cõponit Apoſtolus, monens mu
lieres ſubditas eſſe viris ſuis, viros diligere vxores ſuas:
filios obtemperare parentibus, parentes filios nutrire in
diſciplina & correptione domini: ſeruos obedire cum
metu dominis carnalibus, dominos quod iuſtum eſt &
C æquum, ſeruis præſtare. Sed abſit vt iſtos à mãdatis Eu-
angelicis alienos, & à vita æterna ſeparandos iudicet:
Matth. 10. quia vbi ait dominus, Si quis non tulerit crucem ſuam,
& ſecutus me fuerit, nõ poteſt eſſe diſcipulus meus: ex-
hortans firmiores ad perfectionem, ibi ſtatim & iſtos
conſolatus eſt dicens, Qui receperit iuſtũ in nomine iu
ſti, mercedẽ iuſti accipiet: & qui receperit Prophetã in
nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ accipiet. Vnde
1.Timo.5. non tantũ qui modicum vini Timotheo dedit propter
ſtomachum, & frequentes infirmitates eius, ſed etiã qui
ſaniori atque fortiori calicem aquæ frigidæ porrexerit
Matth.10. tantum in nomine diſcipuli, ſicut ibi ſequitur, non per-
Caput X. det mercedem ſuam. Quid autem fallitis auditores
veſtros, qui cũ ſuis vxoribus, & filiis, & familiis, & do-
mibus, & agris vobis ſeruiunt, ſi qui iſta omnia non di-
Matth.19. miſerit, non accipiet Euangelium? Sed quia eis non re-
ſurrectionem, ſed reuolutionem ad iſtam mortalitatẽ
promittitis: vt rurſus naſcantur, & vita electorũ veſtro-
rum viuant, tam vana & inepta & ſacrilega, quàm vos
viuitis, quando valde laudamini: aut ſi melioris meriti
ſunt in melones & cucumeres: vel in aliquos alios cibos

veniãt, quos vos mãducaturi eſtis, vt veſtris ructatibus K
cito purgentur: merito eos à mãdatis Euangelicis alie-
natis, ſed & vosipſos talia ſentiẽtes atq; ſuadentes maxi
me inde ſeparare debetis. Si enim hæc vanitas ad fidẽ
Euangelicã pertineret, nõ debuit dicere dominus, Eſu- *Matth.25.*
riui, & dediſtis mihi manducare: ſed, eſuriſtis & mãdu-
caſtis me: aut, eſuriui & mãducaui vos. Neq; enim ex il-
lo iam miniſtrationis merito, ſecundum veſtra delira-
menta, quiſquã recipietur in regnũ dei, quia manduca-
re ſanctis dedit, ſed quia vel manducauit quos anhela-
ret, vel manducatus eſt à quibus anhelaretur in cœlum.
Nec illi dicerent, Domine, quando te vidimus eſurien
tẽ, & dedimus tibi manducare? Sed dicerẽt, Quando te
vidimus eſurientem, & manducaſti nos? Quibus ille nõ
reſponderet, Cum vni ex minimis meis dediſtis, mihi
dediſtis: ſed, cum vnus ex minimis meis vos manduca-
uit, ego vos manducaui. Hæc portenta ſentientes & *Caput XI.*
docentes, & ſecundum hæc viuentes, audetis vos dice-
re Euãgelica præcepta ſeruare & catholicę Eccleſiæ de-
rogare: in qua ſunt tam multi puſilli cum magnis, quos
vtroſq; dominus benedicit: pro ſuis gradibus Euange-
lica mãdata ſeruantes, & Euangelica promiſſa ſperan-
tes. Sed veſtrum oculum maleuolus error in ſolam pa- L
leam noſtræ ſegetis ducit: nam & triticũ ibi cito vide-
retis, ſi & eſſe velletis. In vobis autem & qui Manichæi
ficti ſunt, mali ſunt: & qui ficti non ſunt vani ſunt. Vbi
enim fides ipſa ficta eſt, & qui ea ſimulate vtitur, fallit:
& qui eam verã exiſtimat, fallitur: nec ex ea poteſt exi-
ſtere bona vita, quia ex àmore ſuo quiſque viuit, vel be-
ne vel male. Vos autem ſi ſpiritalis atque intelligibilis
boni charitate, ac non corporalium phantaſmatum cu
piditate arderetis, vt cito dicam, quod de vobis notiſ-
ſimum eſt, ſolem iſtum corporeum, non pro diuina
ſubſtantia, & pro ſapientiæ luce coleretis.

Libri Quinti finis.

LIBER SEXTVS.

FAVSTVS dixit, Accipis vetus teſta- *Caput I.*
mentum? Quo modo, cuius præcepta
non ſeruo? Puto quidem quia nec tu:
nam peritomen ego vt pudendam de-
ſpui, ac ſi non fallor & tu. Ceſſatio- *Gen.17.*
nem ſabbatorum vt ſuperuacuam cre-
do, quod & tu. Sacrificia vt idololatriam, non dubito M
quòd & tu. Porcina certe non ego ſola abſtineo, tu *Exod.20.*
item non ſolam comedis. Ego quidem quia omnem *Deute.5.*
carnem immundam exiſtimem, tu vero quia nihil im- *Leuiti.11.*
mundum, quo vtroque ab vtroque noſtrum vetus de-
ſtruitur teſtamentum. Azyma facta † hebdomadas, *Exod.12.*
ſcenopegiam vterque noſtrum tanquam inutilia & va- *† al. Azy-*
na contempſit. Lineis veſtibus non inſerere purpuras. *mopegia.*
In adulteriis ponere veſtem liniſtemam. Bouem & a- *Leuiti.23.*
ſinum iungerę, ſi neceſſe ſit, in ſacrilegiis numerare: *Deute.22.*
Caluum aut reburrum & ſimilis notæ hominem non *Leuiti.21.*
conſtituere ſacerdotem, quia ſunt huiuſmodi apud
deum immundi, vterque contempſimus: riſum † nec
in ſecundis habuimus nec in primis: quæ omnia præ- *† aliâs, riſi-*
cepta ſunt & iuſtificationes veteris teſtamenti. Quod *mus.*
ergo obiicis, tibi mecum commune eſt: ſiue crimen pu-
tandum, ſiue recte factum: vterque enim noſtrum ve-
tus reſpuit teſtamentum. Ergo ſi quid interſit inter
meam fidem, quæris & tuam: hoc quia tibi mentiri li-
bet, & illiberaliter agere, vt quod mente oderis, verbo
collaudes: ego fallere non didici, quod ſentio loquor:

G tam turpium odiſſe me fateor præceptores, quàm ipſa
Caput II. præcepta. AVGVSTINVS reſpondit, Quemad-
modum & quare accipiatur teſtamentum vetus ab hæ-
redibus teſtamenti noui, iam ſupra diximus. Sed quia
paulòante de promiſſis eius Fauſtus egit, nūc autem de
præceptis agere voluit: reſpōdeo iſtos omnino neſcire
quid interſit inter præcepta vitæ agēdæ, & pręcepta vi-
tæ ſignificandæ. Exempli gratia, Non cōcupiſces: præ-
Exod.20. ceptum eſt agendę vitæ. Circuncides omnē maſculum
Gene.17. octauo die: præceptū eſt ſignificandę vitæ. Ex hac quip
pe imperitia Manichæi, & omnes quibus diſplicent li-
teræ veteris teſtamenti, quicquid deus mandauit prio-
ri populo ad celebrandum, vmbram futurorum nō in-
telligentes, & ea modo non obſeruari animaduerten-
tes, ex more pręſentis temporis illa reprehendunt, quæ
vtique illi tempori congruebant, quo iſta quæ nunc ma
nifeſtata ſunt, ventura ſignificarentur. Sed quid dicturi
1.Cor.10. ſunt aduerſus Apoſtolum, qui ait, Hæc omnia in figura
contingebant illis, ſcripta ſunt autem propter nos, in
quos finis ſeculorū obuenit? Ecce ipſe aperuit cur illæ
literæ accipiantur à nobis, & cur illa rerum ſigna iam
H neceſſe nō ſit vt obſeruentur à nobis. Cum enim dicit,
Scripta ſunt propter nos: proculdubio demōſtrat, quan
ta nobis cura legenda & intelligenda, & in quanta au-
thoritate habenda ſint: quia propter nos vtique ſcripta
ſunt. Cum vero dicit, Figuræ noſtri fuerunt, & in figu-
ra contingebant illis: oſtendit iam nō opus eſſe, vt cum
Coloſſ.2. res ipſas manifeſtatas agimus, figurarum prænuncian-
tium celebrationi ſeruiamus. Vnde dicit alio loco, Ne-
mo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei
feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quę ſunt vmbra fu
turorum. Hinc etiam cum dicit, Nemo vos in eis iudi-
cet: declarat quàm non ſit neceſſe vt iam hæc obſer-
uentur. Cum autem dicit, Quæ ſunt vmbra futurorum:
oſtendit quàm oportuerit vt illo tēpore obſeruarentur,
quo iſta quæ nobis iam manifeſtata eluxerunt, per tales
Caput III. vmbras figurarum futura prædicebātur. Proinde ſi
Manichæi reſurrectione domini iuſtificarentur, cuius
reſurrectionis dies, ex die quidem paſſionis tertius, poſt
diem tamē ſabbati, hoc eſt poſt ſeptimum octauus fuit:
profecto ſpoliarentur carnali velamento mortaliū de-
ſideriorum: & cordis circuncisione gaudentes, nō eam
I in carne adumbratam figuratamq; deriderēt tempore
Cōtra Adi- veteris teſtamēti: quanuis iam tempore noui teſtamenti
mantū. ca. fieri obſeruarique non cogerent. In quo enim membro
16. circa fi- congruentius expoliatio carnalis & mortalis concupi-
nem. ſcētiæ figuratur, quàm vnde carnalis & mortalis fœtus
ad Titū.1. exoritur? Sed ſicut dicit Apoſtolus, Omnia mūda mun
dis, immundis autem & infidelibus nihil eſt mundum,
ſed polluta ſunt eorum & mens & cōſcientia. Itaq; iſti,
qui nimis mūdi ſibi videntur; quia illa membra tanquā
immunda auerſantur, aut auerſari ſe fingunt, in eas infi-
delitatis & erroris immundicias inciderūt, vt cum de-
Roma.4. teſtantur circuncisionem carnis, quam dixit Apoſtolus
ſignaculum iuſticiæ fidei, in ipſis tamen carnalibus mē
bris diuina dei ſui membra credant colligata & inqui-
nata detineri, vt cū carnem immundā dicunt, & deum
illic ex parte, qua ibi tenetur, immundum factum dicere
compellantur: quippe quem mūdari oportere aſſerunt:
quod donec fiat, quantum fieri potuerit, interim nunc
eum perpeti omnia quæ carnes patiuntur: non tantū in
labore & dolore afflictionū, ſed etiā in voluptate cor-
ruptelarum. Ei nanq; ſe dicunt parcere, quod non con-
cumbunt, ne nodis carneis arctius implicetur, & ſordi-
ad Titū.1. dius inquinetur. Cū ergo Apoſtolus dicat, Omnia mūda
mundis: vtiq; hominibus qui poſſunt in deterius volun K
tatis peruerſitate mutari: quāto magis omnia mūda ſunt
deo, qui ſemper incōmutabilis & incōtaminabilis per-
manet. De cuius ſapiētia diuina dictum eſt in eis libris,
quos reprehendendo vehementius inquinamini, quòd
nihil inquinatū in eam incurrit, & attingit vbique pro- *Sapien.7.*
pter ſuā mundiciam. Quapropter ô immundiſſima va-
nitas, ità ne diſplicet tibi in membro humano, vnde hu
mana generatio propagatur, ſignū regenerationis hu-
manæ, illum cui munda ſunt omnia deū iuſſiſſe conſti-
tui: & placet tibi etiam in flagitiis, quæ illo membro ab
impudicis hominibus perpetrātur, pſum deum veſtrū,
cui nihil eſt mundum ex parte ſua naturæ commacula-
ri atq; corrumpi? Quid enim patitur in variis turpibus
corruptelis, quem coniugali quoq; concubitu creditis
inquinari? Audete etiā dicere quod ſoletis, Ergò ne de-
erat, vbi deus præfiguraret ſignaculum iuſticiæ fidei, ni-
ſi in illo membro? Reſpondetur, Cur enim non & ibi?
primo, quia omnia munda mundis, quanto magis deo?
deinde quia hoc Apoſtolus dixit, ſignaculum datum
Abrahæ iuſticiæ fidei, in tali circuncisione. Vos autē no
lite erubeſcere ſi poteſtis, cū vobis dicitur, Ergo ne de-
erat deo veſtro quid ageret, ne ſuæ naturæ partem iſtis L
membris, quæ ſic deſpuitis, implicaret? Pudenda qui-
dem iſta dicuntur hominibus, propter noſtræ mortali-
tatis corruptibilem pœnalemq; propaginem, quæ inde
ſubſiſtit: quibus caſti adhibent verecundiam, impudici
petulantiam, deus iuſticiam. Ceſſationem vero ſab- *Caput IIII.*
batorum iam quidem ſuperuacuam ducimus ad obſer
uandum, ex quo ſpes reuelata eſt noſtræ quietis æternæ:
non tamen ad legendum & intelligendum, quia Pro-
pheticis tēporibus, cum eſſent iſta, quæ nobis hoc tem-
pore patefacta ſunt nō tantum ſermonibus, ſed & acti-
bus præfiguranda & prænuncianda, illo ſigno quo le-
gimus, res iſta prænotata eſt quam tenemus. Vos autem
volo mihi dicatis, cur veſtram ceſſationem nolitis im-
plere? Iudæi quippe ſabbato ſuo, quod adhuc carnali-
ter ſapiunt, non ſolum in agro fructum nullum decer-
punt, ſed nec in domo concidunt aut coquunt. Vos au
tem ceſſantes quidem expectatis quis auditorū veſtro-
rū propter vos paſcendos, cultello vel falcicula arma-
tus in ortum proſiliat, homicida cucurbitarum quarum
vobis afferat, mirū dictu, viua cadauera. Nam ſi nō eas M
occidit, quid vos in tali facto metuitis? Si autē occidun
tur cum decerpuntur, quo modo eis ineſt vita, cui pur-
gandæ atq; recreandę manducando atq; ructando, vos
aſſeritis ſubuenire? Accipitis ergo viuentes cucurbitas,
quas ſi poſſetis, deglutire deberetis: vt poſt illud vnum
vulnus, in quo eas cum decerpſit veſter auditor, reus fa-
ctus eſt, veſtra indulgentia liberandus, ſaltem deinceps
ad officinā aqualiculi veſtri, vbi deum veſtrū illo præ-
lio confractum, reformare poſſetis, illæſæ atq; integræ
peruenirent. Nunc autem antequā eis conterendis den
tes incumbant, minutatim ſi hoc palato placuerit, con-
ciduntur à vobis, quibus tam crebris vulneribus earum,
quo modo vos nō eſtis rei? Videte quemadmodum vo
bis expediret, vt quod vno die in ſeptem faciunt Iudæi,
vos quotidie faceretis, & à tali etiam domeſtico opere
ceſſaretis. Iam quid in igne patiūtur, vbi certe nō refor-
matur vita, quæ in eis nō eſt? Non enim feruēs olla ſan-
cto ventri comparari poteſt, & tamen irridetis, tanquā
ſuperfluam ſabbati ceſſationē. Quanto vtiq; ſanius, nō
ſolum eam nō reprehenderetis in patribus, quando ſu-
perflua nō fuit: ſed etiā nunc, quando iam ſuperflua eſt,
ipſam potius teneretis, quàm iſtam veſtram nō ſignifi-
catione

A catione acceptabilē,ſed errore damnabilem:quam etiā non implendo rei eſtis ſecundum opinionē veſtræ vanitaris,& vani ſecundum iudicium veritatis?Dicitis enim dolorē ſentire fructū,cum de arbore carpitur:ſentire cum conciditur,cum conteritur,cum coquitur, cū manducatur.Non ergo debuiſtis veſci,niſi eis quæ cruda & illæſa poſſunt tranſuorari:vt vnum ſaltem dolorem cū decerpuntur,non à vobis,ſed à veſtris auditoribus paterētur.Sed dicitis,Quo modo ſubuenimus tantæ vitæ,ſi ea tantum abſumimus,quæ incocta & mollia poſſunt abſorberi? Si ergo iſta cōpenſatione tā multos cibis veſtris dolores infligitis, cur ab illo abſtinetis, ad quem maxime iſta neceſſitas cogit?Nam fructus poteſt & crudus comedi, ſicut ſe nonnulli veſtri exercuerunt: vt hoc nó tantum de pomis, verumetiam de omnibus oleribus facerent.Si autem non vellatur,aut decidatur, aut quoquo modo dematur ex terra vel arbore, venire ad eſcā nullo pacto poteſt. Hoc ergo facile debuit eſſe veniale,ſine quo ei ſubuenire non valeretis: nō illi tam multi cruciatus,quos in pręparandis eſcis membris dei veſtri non dubitatis inferre.At enim plorat arbor,cum fructus carpitur.Hoc quipe dicere non erubeſcitis: cer-
B te nouit omnia vita quæ ibi eſt, & præſentit quis ad eā conueniat.Venientibus ergo electis,& poma carpentibus,gaudere debuit nō plorare,illum tranſitorium dolorem tanta fœlicitate compenſans, & tantam euadens miſeriam,ſi in alios incidiſſet.Cur itaq; pomum nō decerpitis,cum decerpto tam multas plagas doloresq; ingeratis?reſpōdete ſi poteſtis. Nec ipſa ieiunia vobis cōpetunt: non enim oportet vacare fornacem,in qua ſpiritale aurum de ſtercoris cōmixtione purgatur,& à miſerandis nexibus diuina mēbra ſoluuntur. Quapropter ille eſt miſericordior inter vos, qui ſe potuerit ita exercere, vt nihil eius valetudini obſit,ſæpe crudos cibos ſumere,& multa conſumere. Vos autem & tantas pœnas eſcæ veſtræ irrogādo crudeliter manducatis,& à membrorum diuinorum purgatione ceſſando crudeliter ieiunatis.

Caput V. Et audetis tamen etiam ſacrificia teſtamenti veteris execrari,& idololatriam nominare,& in huiuſmodi ſacrilegium nos quoque ſociare.Vnde pro nobis prius reſpondemus,ſic illa iam non eſſe in operibus noſtris,vt ea tamē in myſteriis diuinarum ſcripturarū, ad intelligenda quæ his prænunciata ſunt, amplectamur: quia & ipſa figurę noſtræ fuerunt,& omnia talia multis & variis modis vnum ſacrificium , cuius nunc memoriam,celebramus ſignificauerunt.Vnde iſto reuelato,&
C ſuo tempore oblato, illa de agendi celebritate ſublata ſunt:ſed in ſignificandi authoritate manſerunt.Scripta *1.Cor.10.* ſunt enim propter nos, in quos finis ſeculorū obuenit. Sed in eis videlicet interfectio vos mouet animaliū, cū iſta omnis creatura vſibus hominū quodam modo cōditionaliter ſeruiat. Sed vos,qui homini mendico eſurienti panem non porrigitis,miſericordes eſtis in pecora,quibus animas humanas ineſſe creditis.Dominus e- *Matth.8.* tiam Ieſus in ea crudelis fuit, cum dæmones in gregem porcorū,cum id ab eo peterent,ire permiſit? Qui etiam nondum demonſtrato per paſſionem ſacrificio corporis ſui,cuidā leproſo,quē mundauerat,ait, Vade,oſtēde *Luca.5.* te ſacerdoti , & offer pro te quod præcepit Moyſes in *Leuici.14.* teſtimonium illis . Magis enim quia & per Prophetas *Pſal.39.* deus ſæpe teſtatur, nullius ſe talis muneris indigere, & facile eſt ratione perſpicere,quòd nec eius rei egeat,qui nullius eget, cōpellitur animus human⁹ inquirere,quid nos per hæc docere voluerit,qui vtique non fruſtra ea, quibus nō indiget, ſibi iuberet offerri,niſi aliquid in eis

oſtenderet,quod nobis & noſſe prodeſſet,& talibus ſi- D gnis præfigurari oporteret. Vos autē quanto melius & honeſtius iſtis,quanuis iam noſtro tempori nō neceſſariis, tamē ſignificantibus aliquid & docentibus, ſacrificiis ſubderemini,quàm vobis ab auditoribus veſtris vinas ſanctarū animarū victimas† offerri iuberetis & cre- *† al. vinas eſcarum victimas.* deretis? Nam cum Apoſtolus Paulus de quibuſdā propter epulas Euangelium prædicantibus congruētiſſime dixerit, Quorū deus venter eſt:quanto vos arrogātiore *Philip.3.* impietate iactatis,qui ventrem veſtrum non deum,ſed quod ſceleratioris audaciæ eſt, dei mūdatorem dicere nō timetis? Cuius porrò demētiæ eſt,pios ſe videri velle,quòd ab animalium interfectione ſe temperant,cum omnes ſuas eſcas eaſdem animas habere dicant,quibus vt putant viuentibus tanta vulnera & manibus & dentibus ingerunt?

Caput VI. Cur autem ſi carnibus veſci nō vultis, nō ipſa animalia deo veſtro oblata mactatis,vt animæ illæ,quas non ſolū putatis humanas,ſed ita diuinas, vt ipſa dei mēbra eſſe credatis,à carnis carcere dimittātur,& ne iterū redeant,veſtris orationibus cōmendentur? An amplius eas adiuuatis ventre quàm mēte,& illa potius dei natura ſaluatur, quæ veſtris viſceribus exhalari meruerit,quàm quæ veſtris precibus commendari? Propterea ergo vētri veſtro pecora nō ſacrificatis, quia E ea viua abſumere non poteſtis,vt eorū animas interceſſione veſtri ſtomachi liberetis. O beata olera,quibus & manu euulſis, & ferro conciſis,& igne cruciatis,& dente contritis,conceſſum eſt tamen,vt ad veſtrorum inteſtinorum aras viua perueniant:& miſera pecora,quę cū citius de corpore ſuo exeunt, in veſtra corpora intrare nō poſſunt. Ita delirantes adhuc putatis,quòd ideo ſumus inimici veteris teſtamēti,quia nullā carnē immundā ducimus, tenentes Apoſtoli ſententiā,dicentis,Om- *Titum.1.* nia munda mundis.Et illud vbi dominus ait,Nō quod *Matth.15.* intrat in os veſtrū,vos coinquinat,ſed quod exit.Quod nō ad ſolas turbas dominus dixit,ſicut veſter Adimantus,quē poſt Manichæum Fauſtus pręcipue laudat,cum veteri teſtamento calumniaretur,voluit intelligi:ſed etiā remotus à turbis, hoc idem diſcipulis ſuis euidētius & expreſſius elocutus eſt. Cum enim hanc domini ſen- *Cōtra Adimantū. ca. 14. et. 15. Et de Eccleſiaſti. dogma. cap.32.* tentiam teſtamēto veteri oppoſuiſſet Adimantus, quia in illo ſcripta ſunt quædam immunda carnium, à quibus ille populus iuſſus eſt abſtinere, timuit ne ſibi diceretur, Cur ergo vos non quaſdā, ſed omnes carnes immundas exiſtimatis,atq; ab edendis omnibus temperatis: cum tuipſe proferas Euangelicum teſtimonium, nō *Leuiti.11.* coinquinari hominem ex iis,quę in os ingrediuntur,& *Deut.14.* in ventrem vadunt,atq; in latrinam emittuntur?Itaque F has arctiſſimas,& fallaciam ſuā manifeſtiſſima veritate præfocantes anguſtias, conatus euadere,ait hoc dominum ad turbas dixiſſe, quaſi paucis ille in ſecreto vera diceret,in turbas autē falſa iactaret : cum & hoc de domino credere ſacrilegum ſit, & omnes qui legunt, nouerint, hoc & remotis turbis eū planius dixiſſe diſcipulis. Quapropter quia in exordio harum literarum ſuarum Fauſtus ſic miratur Adimantum, vt ei ſolum præferat Manichæum,compendio requiro, vtrum iſta domini ſententia, qua dixit, Non inquinari hominem iis, quæ in os eius intrant:vera an falſa ſit. Si falſam dicūt, cur eam tantus eorū doctor Adimantus à Chriſto prolatam dicens,ad expugnādum teſtamentum vetus obiecit?Si autem vera eſt,cur aduerſus eam credunt ſe coinquinari, ſi quacunq; carne veſcantur: niſi forte verū reſpondere velint,& dicere,Apoſtolū non dixiſſe omnia munda hæreticis,ſed omnia munda mundis. Cur enim

G non ſint iſtis hæc munda, idem Apoſtolus ſequitur &
Titum.1. dicit, Immundis autem & infidelibus nihil eſt mundũ,
ſed polluta ſunt eorũ & mens & conſcientia. Vnde re-
uera Manichæis omnino nihil eſt mundũ, quandoqui-
dem etiam ipſam dei ſubſtantiam vel naturam, non ſo
lum coinquinari potuiſſe, ſed etiã ex parte coinquina-
tam eſſe contendunt: nec ſolum coinquinatam eſſe, ve-
rumetiam ex omni parte recuperari mundarique non
poſſe. Vnde mirũ eſt, quòd ita ſe dicunt immundas om
nes carnes exiſtimare, & ob hoc ab eis abſtinere, quaſi a-
liquid exiſtiment eſſe mundum, nõ ſolum eſcarum, ſed
omniũ creaturarum. Nam & ipſa olera & poma & om
nes fruges & totam terrã & cœlum commixtione gen-
tis tenebrarum perhibent inquinata. Vtinam ergo & in
cæteris cibis errori ſuo congruerent, atq; ab iis, quæ im-
munda dicunt, omnibus abſtinendo, fame potius mo-
rerentur, quàm tales blaſphemias pertinaciter loqueren
tur: nam ſe corrigere atque emendare nolentibus, hoc
Cap.VII. eſſe vtilius quis non intelligat? Teſtamento autem
H veteri, vbi quidam cibi carnium prohibentur, cur non
Titum.1. ſit contraria iſta ſententia, qua dicit Apoſtolus, Omnia
1.Timo.4. munda mundis: &, Omnis creatura dei bona eſt: ſi poſ-
ſunt, intelligant hoc Apoſtolum de ipſis dixiſſe natu-
ris: illas autem literas propter quaſdam præfiguratio-
nes tempori congruentes, animalia quædam, non na-
tura, ſed ſignificatione immunda dixiſſe. Itaque verbi
gratia, ſi de porco & agno requiratur, vtrunque natura
mundum eſt, quia omnis creatura dei bona eſt: quadam
vero ſignificatione agnus mundus, porcus immundus
eſt: tanquam ſi ſtultum & ſapientem diceres, vtrunque
hoc verbum natura vocis & literarum & ſyllabarum,
quibus conſtat, vtique mundum eſt: ſignificatione au-
tem vnum horum verbum, quo dicitur ſtultus, immun
dum dici poteſt: non natura ſui, ſed quoniam quiddam
immundum ſignificat. Et fortaſſe quod eſt in rerum fi-
guris porcus: hoc eſt, in rerum genere ſtultus, & tam il-
lud animal quàm iſtæ duę ſyllabæ, quod dicitur ſtultus,
quiddam vnum idemq; ſignificat. Immundum quippe
Leuiti.11. illud animal in lege poſitum eſt, eo quòd nõ ruminet:
non autem hoc eius vicium, ſed natura eſt. Sunt autem
homines, qui per hoc animal ſignificantur immundi,
proprio vicio, nõ natura: qui cum libenter audiant ver
ba ſapientiæ, poſtea de his omnino nõ cogitant. Quod
I enim vtile audieris, velut ab inteſtino memoriæ, tan-
quam ad os cogitationis recordandi dulcedine reuo-
care, quid eſt aliud, quàm ſpiritaliter quodã modo ru-
minare? Quod qui non faciunt, illorum animalium ge
nere figurantur. Vnde & ipſa à talibus carnibus abſti-
nentia, tale vicium nos cauere præmonuit, Cum enim
theſaurus deſiderabilis ſit ipſa ſapientia, de hac mun-
dicia ruminandi, & immundicia non ruminandi alio
loco ſcriptum eſt, Theſaurus deſiderabilis requieſcit in
Prouer.21. ore ſapientis, vir autem ſtultus glutit illum. Hæ autem
ſimilitudines rerum in locutionibus & obſeruationi-
bus figuratis, propter quærendi & comparandi exerci-
tationẽ, rationales mentes vtiliter & ſuauiter mouent.
Sed priori populo multa talia nõ tantum audienda, ve-
rumetiam obſeruanda præcepta ſunt. Tempus enim e-
rat, quo non tantum dictis, ſed etiam factis prophetari
oporteret ea, quæ poſteriori tempore fuerant reuelan-
da. Quibus per Chriſtum atque in Chriſto reuelatis, fi-
dei gentium onera obſeruationum non ſunt impoſita,
Prophetiæ tamẽ authoritas commendata. Ecce nos di-
ximus qua cauſa, cum ſecundum domini Apoſtolique
ſentẽtiam, nullas animalium carnes immundas habea-
mus, veteri tamen teſtamento, vbi quædam immundæ K
dictæ ſunt, non aduerſemur: vos iam dicite, quare im-
mundas carnes exiſtimetis. Si ſecundum errorem *Cap.VIII.*
veſtrum, propter commixtionem gentis tenebrarum:
nõ carnes, ſed ipſe deus veſter immundus eſt in ea par-
te, quam velut debellandis & captiuandis hoſtibus ab-
ſorbendam & inquinandam miſit & miſcuit: deinde
propter ipſam commixtionem, etiam quicquid aliud
mãducatis, immundum eſt. Sed dicitis, Multo amplius
immundæ ſunt carnes. Et quare amplius immũdæ ſint
carnes, longum eſt eorum de hac re deliramenta com-
memorare: ſed breuiter attingam quod ſat eſt, vt in-
ſpiciantur reprehenſores veteris teſtamenti, tanta ſtul-
ticiæ vetuſtate confecti, vt carnis accuſatores, ſine vlla
ſpiritali veritate ſolam carnem ſapere conuincantur.
Fortaſſis enim paulo prolixior iſta reſpõſio, ſic aduerſus
eos lectorem inſtruet, vt in cæteris reſponſionibus non
à nobis tam multa verba requirantur. Dicunt enim iſti
vaniloqui, & mentis ſeductores, in illa pugna, quando
primus homo eorum tenebrarũ gentem elementis fal-
lacibus irretiuit, vtriuſque ſexus principibus ibidem ca- L
ptis, cum ex eis mũdus conſtrueretur, pleroſque eorum
in cœleſtibus fabricis colligatos, in quibus erant etiam
fœminæ aliquæ prægnantes, Quæ cum cœlum rotari
cœpiſſet, eandem vertiginem ferre non valentes, con-
ceptus ſuos abortu excuſſiſſe, eoſdemq; abortiuos fœtus
& maſculos & fœminas de cœlo in terram cecidiſſe, vi
xiſſe, creuiſſe, cõcubuiſſe, genuiſſe. Hinc eſſe dicunt ori-
ginem carnium omnium, quæ mouentur in terra, in a-
qua, in aëre. Ergo ſi de cœlo eſt origo carniũ, abſurdiſſi-
mum eſt propter hoc eas immundiores putare: præſer-
tim quia in ipſa ſtructura mundi eoſdem principes te-
nebrarum, ita per omnes contextiones a ſummis vſque
ad ima colligatos dicunt: vt quanto quiq; amplius ha-
berẽt commixti boni, tanto ſublimius collocari mere-
rentur: ac per hoc mũdiores carnes eſſe deberent, quarũ
origo de cœlo eſt, quàm fruges quæ oriuntur ex terra.
Deinde quid tam inſanum dici poteſt, quàm cõceptos
fœtus ante vitæ commixtionem tanto viuaciores fuiſ-
ſe, vt & abortiui, & de cœlo in terram ruentes viuerent,
commixta autem vita niſi tempore maturo editi, viue-
re non poſſint: & ſi de paulo altiore loco cadant, cõti- M
nuo moriantur: vtique ſi regnum vitæ contra regnum
mortis belligerauit, cõmixta vita viuaciores facere de-
buit, non corruptibiliores. Quod ſi in ſua natura quæq;
res magis ſuam retinet incorruptionem, non duas na-
turas bonas & malas, ſed duas bonas, quarũ ſit vna me-
lior, prædicare debuerunt. Vnde igitur aſſerunt immun
diores carnes, quas de cœlo genus ducere affirmãt, iſtas
dũtaxat omnibus notas? Nam ipſa prima corpora prin-
cipum tenebrarum, ex arboribus ibidem natis tãquam
vermiculos opinantur exorta, ipſas autem arbores ex
quinque illis elementis. Proinde ſi animalium corpora
primam originem habent ex arboribus, ſecundam de
cœlo, quid cauſæ eſt vt immundiora quàm fructus ar-
borum exiſtimentur? Si propterea, quia cum moriun-
tur, amittunt animam, vt iam immundum ſit quicquid
vita deſerente manſerit, cur eodem pacto non ſunt im-
mũda olera vel poma, quæ vtiq;, ſicut ſupra dictum eſt,
cum decerpũtur vel auelluntur, moriuntur? Horũ quip-
pe homicidiorũ rei eſſe nolunt, dum nihil ex terra vel
ex arbore decerpũt. Deinde cũ duas animas eſſe in vno
animantis corpore affirmant, vnam bonã de gente lu-
cis, alteram malam de gente tenebrarum: nũquid cum
occiditur animal, bona anima fugit, & mala remanet?
Si enim

A Si enim hoc eſſet, ſic viueret animal occiſum, quo modo viuebat in gente tenebrarũ, quando ſolam ſuæ gentis habebat animam, qua etiam rebellauerat aduerſum regna diuina. Cum ergo in morte cuiuſlibet animalis vtraq; anima & bona & mala deſerat carnem, cur immunda caro dicitur, quaſi ſola bona anima deſeratur? Quia etſi aliquæ vitæ reliquiæ remanent, ex vtraque remanent. Nec ipſum quippe fimum dicunt remanere ſine aliquibus exiguis reliquiis membrorum dei. Nullam igitur cauſam reperiunt, cur aſſeuerent carnes frugibus immundiores: ſed videlicet fallacem caſtitatem ſuam oſtentare conantes, eo putant immundiorem carnem, quòd de concubitu exiſtat: quaſi non tanto vehementius cogantur membro illo diuino manducando ſuccurrere, quanto illic arctius colligatum putant. Poſtremo ſi iſta cauſa eſt maioris immundiciæ carniũ, ea comedant animalium corpora, quæ non de concubitu oriũtur, ſicut ſunt innumerabilia genera vermium, quorum nonnullos vulgo edunt quædam Venetiæ regiones ex arboribus natos. Ranas etiam, quas repente ex vna pluuia terra germinat, † in eſcam iſti aſſumere debuerunt: vt dei ſui membra talibus formis commixta

Veneti.

† generat.

B liberarent, ſi eam carnem deteſtantur, quæ concubitu propagatur: & genus humanum erroris arguerẽt quòd gallinis collumbisque veſcãtur, ex maſculorum fœminarũmque coitu procreatis, & mundiores cœli & terrę filias ranas abiiciant. Nam ſecundum iſtorum fabulam mundiores ſunt primi principes tenebrarum, quorum parentes arbores fuerunt, quàm ipſe Manichæus, quem pater & mater concumbendo genuerunt. Mundiores etiam pediculi eorum, qui ſine concubitu ſudore corporis, vel exhalatione naſcuntur, quàm iſti ipſi miſeri, qui de parẽtibus concumbentibus nati ſunt. Aut ſi iam quicquid ex carne etiam ſine concubitu naſcitur, propterea putant immundum, quia ipſa caro ex concubitu eſt, immunda erunt olera & fruges, quæ de ſtercoribus fertilius vberiúsque ſurrexerint: vbi videant quid faciant vel quid reſpondeant qui fruges dicunt mundiores eſſe quàm carnes. Nam ſtercore quid immundius ex carne proiicitur, & quid frugibus feracius adhibetur? Certe ipſi dicũt per attritiones & digeſtiones ciborum fugere inde vitam, & exiguum quiddam in ſtercore remanere. Cur ergo vbi exigua vita remanet, inde cibi veſtri, hoc eſt, fructus terræ de ſtercore & meliores

C & maiores & plures exiſtunt? Caro non purgamentis terræ ſed fœtibus paſcitur, terra vero purgamentis carnis non fœtibus fœcundatur. Eligant quid ſit mundius, aut iam correcti deſinant eſſe immũdi & infideles, quibus nihil ſit mundum, & nobiſcum amplectantur Apoſtolum dicentem, Omnia munda mundis. Domini eſt terra & plenitudo eius. Omnis creatura dei bona eſt. Omnia quippe quæ naturaliter ſunt, in ordine ſuo bona ſunt: & nemo in eis peccat, niſi qui ordinem ſuum in dei obedientia non cuſtodiens, eorum quoque ordinem, male vtendo perturbat. Patres autẽ noſtri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem ſuum in ipſa obedientia, vt quicquid deus temporibus cõgruis iubendo diſtribuit, ſic obſeruarent, quemadmodum ille diſtribuit. Itaq; non ſolum carnes ad cibum datas, cum omnes natura mundæ eſſent, quaſdam tamen nonnulla ſignificatione immundas illo tempore non ederunt, quod eas non edi præceptum erat, vt talibus ſignificationibus futura rerum manifeſtatio præfiguraretur.

Titum.1.
Pſal.23.
1.Timo.2.

Capus IX.

Sed & azymum panem & cætera huiuſmodi, in quibus fuiſſe vmbram futurorũ dicit Apoſtolus, tam rei eſſent illius

D temporis & illius populi homines, ſi obſeruáre cõtemnerent, quando ſic illa fieri, & iſta quæ nunc reuelata ſunt tunc ſic prenunciari oportebat: quàm nos deſipientes eſſemus, ſi nunc iam manifeſtato nouo teſtamento, illas prænunciatiuas obſeruationes, aliquid nobis prodeſſe putaremus. Sicut ſacrilegi & impii, ſi eoſdem libros, qui propter nos ſcripti ſunt: vt ea quæ iam nobis reuelata & in manifeſtatione annunciata ſunt, tãto antè illis figuris prænunciata cognoſcentes, fideliter & firmiter teneremus, ideo putaremus abiiciendos, quia ea quæ ibi ſcripta ſunt, non iam obſeruare corporaliter, ſed intelligere & facere ſpiritaliter nos dominus iubet, Scripta ſunt enim propter nos in quos finis ſeculorum obuenit: ſicut item dicit idem Apoſtolus, Omnia enim quæ ante ſcripta ſunt, vt nos doceremur ſcripta ſunt. Quapropter non manducare azymum per ſtatutos ſeptem dies, tempore veteris teſtamenti peccatum fuit: tempore autem noui teſtamenti non eſt peccatum: ſed in ſpe futuri ſeculi quam habemus in Chtiſto, qui & animam noſtram induẽs iuſticia, & corpus noſtrum induẽs immortalitate, totos nos innouat, credere aliquid ex veteris corruptionis neceſſitate atque indigẽtia nos paſſuros vel acturos, ſemper peccatum eſt, quãdiu voluuntur iſti ſeptẽ dies, quibus peragitur tempus: ſed hoc

1.Corin.10.
Roma.15.
Exod.12.

E veteris teſtamenti tẽporibus in figura occultatum à quibuſdam ſanctis intelligebatur: tempore autem noui teſtamenti, in manifeſtatione reuelatum populis prædicatur. Vnde ſcriptura ipſa tunc erat præceptũ, nunc teſtimonium. Scenopegia non celebrare aliquando peccatum fuit, nunc non eſt peccatum. Tabernaculum autem dei quod eſt eccleſia nõ compaginari, ſemper peccatũ eſt. Sed tunc agebatur ſub præcepto figurato, nunc legitur in teſtimonio reuelato. Nam & illud quod tunc factum eſt, non diceretur tabernaculum teſtimonij, niſi alicui veritati quæ ſuo tempore declaranda erat, quadam congruentia ſignificationis atteſtaretur. Lineis veſtibus miſcere purpuram, & liniſtema*† veſte indui aliquando peccatum fuit, nunc non eſt peccatum: ſed inordinate viuere, & diuerſi generis profeſſiones velle miſcere, vt vel ſanctimonialis habeat ornamenta nuptarum, vel ea quæ ſe non continens nupſit, ſpeciem virginis gerat, omni modo peccatum eſt: & ſi quid inconuenienter ex diuerſo genere in vita cuiuſque contexitur. Verum illud tunc figurabatur in veſtibus, quod

Leuiti.23.
Deute.22.
† al. Linoſtima.

F nunc declaratur in moribus. Illud enim erat tempus ſignificandi, hoc manifeſtandi. Ergo ipſa ſcriptura, quæ tunc fuit exactrix operum ſignificantium, nũc teſtis eſt rerum ſignificatarum: & quæ tũc obſeruabatur ad prænunciationem, nunc recitatur ad confirmationem. Bouem & aſinum ad operandum iungere tunc nõ licebat, nunc licet. Declaratum eſt enim per Apoſtolum, cũ de boue triturante non infrænando, ſcripturam recoleret dicentem, Nunquid de bobus cura eſt deo? Quare ergo nunc legitur, quãdo id quod prohibuit iam licet? Quia idem ipſe ibi ſecutus Apoſtolus ait, Propter nos ſcriptura dicit, Et vtiq; impium eſt, vt non legamus nos, quod ſcriptũ eſt propter nos. Magis enim propter nos, quibus manifeſtatur, quàm propter illos, in quibus figurabatur. Bouem quippe & aſinum ſi neceſſe ſit, vnuſquiſque ſine detrimento operis iungit. Sapientem vero & ſtultum, non vt vnus præcipiat, & alter obtemperet, ſed pariter ex æquali poteſtate, vt annuncient verbum dei, nõ ſine ſcandalo quiſquam comites facit. Itaq; eandem ſcripturam tenemus, & tunc poteſtate præcipientem vmbris tegendum, quod nunc aperiretur: & nunc authoritate

1.Cor.9.

G atteſtantem luce apertum,quod tunc tegebatur. De cal
Leuiti.21. uo autem & reburro, quod eos immundos lex dixerit,
parum Fauſtus attenderat, aut in mendoſum codicem
inciderat. Sed vtinam ipſe caluam frontem babere vo
luiſſet,atque in ea crucem Chriſti figere non erubuiſſet,
Ioan.14. profecto Chriſtum clamantem, Ego ſum veritas: nec
cum falſis vulneribus occubuiſſe,nec cum falſis cicatri-
cibus reſurrexiſſe credidiſſet. Quin etiam dicit,Ego fal
lere nõ didici,quod ſentio loquor. Non eſt ergo diſci-
pulus Chriſti ſui,quem falſas cicatrices dubitantibus di
ſcipulis demonſtraſſe inſanus opinatur,& non ſolũ da
cæteris vanitatibus ſuis, ſed etiam de ipſa Chriſti falla-
cia ſibi tanquam non fallenti vult credi,vtrum Chriſto
melior,quo fallente ipſe non fallit:an eoipſo non vera-
cis Cbriſti, ſed fallacis Manichæi diſcipulus, cum & in
hoc fallit,in quo ſe non didiciſſe fallere gloriatur.

Libri Sexti finis.

LIBER SEPTIMVS.

Caput I. H FAVSTVS dixit,Quare nõ cre-
dis in genealogiam Ieſu? Multæ
quidem ſunt cauſæ,ſed palmaris
illa, quia nec ipſe ore ſuo vſquã
ſe fatetur patrem habere, aut ge-
nus in terra:ſed econtra,quia nõ
ſit de hoc mundo, quia à patre
Ioan. 8. & 6. deo proceſſerit, quia deſcende-
rit de cœlo,quia non ſibi ſint mater & fratres,niſi qui fe
Matth 12. cerint voluntatem patris ſui,qui in cœlis eſt. Et adhuc
illi ipſi, qui has eius genealogias aſcribunt,nõ eum an-
te natiuitatem cognouiſſe videntur: ſed neque ſtatim
Luca.3. vt natus eſt, quo crederẽtur ea ſcripſiſſe, quæ erga eum
oculis ſuis viderint geſta:ſed iuueni iam & maturo cõ-
iuncti ſunt ei: id eſt, annorum fermè triginta,ſiquidem
& ætas aſcribi diuinis poteſt ſine blaſphemia. Quare
cum in omni teſtimonio veritatis hoc ſemper quęri ſo
leat, vtrúm ne quis audierit an viderit:iſti vero nec au-
diſſe ſe fateantur ab ipſo generationis hunc ordinem,
aut quia omnino ſit natus: nec vidiſſe oculis, quia lon-
go poſt tempore, id eſt, poſt baptiſmum cognouerunt
eum: mihi & omni recte iudicanti,tam ſtultum videtur
hoc credere, quàm ſi quis cæcum & ſurdum teſtem in
iudicium vocet. AVGVSTINVS reſpondit,Quã
Caput II. I dicit palmarem cauſam,cur non accipiat genealogiam
Ieſu Chriſti, ibi apertiſſime victus oſtenditur legenti-
bus,quę ſupra diximus de filio hominis,quod tam cre-
bro ſe Chriſtus eſſe teſtatur, & de filio dei, quo modo
Matth.8. idemipſe ſit & filius hominis:quo modo ſecundum di
uinitatem nõ habeat genus in terra,ſecundum carnem
Roma.1. autem ſit ex ſemine Dauid, ſecũdum quod Apoſtolica
2.Timo.2. doctrina teſtatur. Vnde oportet eum credi & intelligi,
& à patre exiſſe,& de cœlo veniſſe,& hic tamẽ verbum
Ioan.10. carnem factum inter homines habitaſſe. Quod ſi pro-
Ioan.1. pterea putant non habuiſſe in terra matrem vel genus,
quia dixit, Quæ mihi mater,vel qui fratres? ſupereſt vt
Matth.12. etiam diſcipulos eius, quibus hoc exemplum in ſeipſo
præbuit, vt terreni generis neceſſitudinem propter re-
gnum cœlorum contemnerent, affirment nõ habuiſſa
Matth.23. patres,quia dixit eis, Ne vobis dicatis patrem in terra,
vnus eſt enim pater veſter deus. Quod ergo iſtos de pa
tribus docuit,hoc ipſe de matre & fratribus prior fecit:
ſicut & alia multa in quibus ſe nobis vt eũ imitaremur,
præbere,& vt ſequeremur præire dignatus eſt. Quapro-
pter iſte qui in eo quod putat palmare, ſic vincitur, K
quàm iaceat & inuoluatur in cæteris animaduertendũ
eſt. Quippe qui propterea dicit nõ credendum Apoſto-
lis,qui eius non ſolum diuinam, ſed etiam bumanã na-
tiuitatẽ annunciauerunt, quia poſtea iuueni adhæſerũt,
& nec viderunt eum natũ,nec ſe hoc ab illo audiſſe di- *Ioan.1.*
xerunt. Cur ergo credunt Ioanni dicenti,In principio
erat verbum,& verbũ erat apud deum,& deus erat ver-
bum,boc erat in principio apud deũ,Omnia per ipſum
facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil: & cætera quæ illis
quanuis non intelligentibus,tamen placent. Dicant vbi
hoc Ioannes viderit, aut vbi ſe hoc ab ipſo domino au-
diſſe dixerit. Quicquid enim dixerint, vnde hoc Ioan-
nes ſcire potuerit, inde credimus etiam omnes annun-
ciatores natiuitatis Chriſti,id quod annunciauerũt ſci-
re potuiſſe. Deinde quæro,vnde credant dixiſſe domi-
num, Quæ mihi mater aut qui fratres,niſi quia hoc Eu- *Matth.12.*
angeliſta narrauit? Cur ei nõ credunt & illud,Quia ma
ter eius & fratres quærebant eum? Si autem hoc menti-
tus eſt quod nolunt credere,quo modo ei credũt,Chri-
ſtum dixiſſe quod nolunt intelligere? Deinde ſi Cbri-
ſtum natũ,quia iam iuueni adhæſerat,non potuit noſſe
Matthæus, vnde potuit Chriſtum non natum, poſt tot L
annos natus noſſe Manichæus? Dicturi ſunt, Spiritus *De fide con-*
ſanctus hoc ſciebat qui erat in Manichæo. Ille ſanè ſi *tra Mani-*
ſpiritus ſanctus eſſet,vera dixiſſet. Sed cur nõ potius de *chæos. cap.*
Cbriſto diſcipulis eius,qui etiam corporaliter ei adhæ- *24.*
ſerunt credimus,qui non ſolum [per ſpiritum ſanctum]
ab ipſo impertitum ſcire potuerunt,ſi quid lateret in re-
bus humanis,ſed tam recenti & præſenti memoria etiã
ſolo humano ſenſu, genus Chriſti ſecundum carnem,
& totam originem collegerunt? Et tamen cæci & ſurdi
teſtes dicuntur Apoſtoli, Vtinam tu non tantum cæ-
cus & ſurdus fuiſſes,ne tam vana & ſacrilega diſceres,† *†† aliàs, di-*
ſed etiam mutus,ne talia doceres.† *ceres.*

Libri Septimi finis.

LIBER OCTAVVS.

FAVSTVS dixit, Quare non ac- *Caput I.*
cipis teſtamentum vetus? Quia iam
præuentus ſum nouo. Veteri autem
& nouo non conuenit vt ſcriptura
teſtatur, Nam pannum, inquit,no- *Matth.9.*
uum nemo aſſuit veſtimẽto veteri, M
alioquin maior ſciſſura fiet. Quia
ergo maiorem ſicuti vos ſciſſuram facere caueo, Chri-
ſtianam nouitatẽ Hebraicæ vetuſtati non miſceo. Quis
enim non etiam ſordidum iudicet, nouis veſtimentis
indutis,non donare inferioribus veteres? Quapropter
ergo etiam ſi natus eſſem Iudæus, vt fuerunt Apoſto-
li, dignum tamen erat me nouo accepto teſtamẽto ve-
tus repudiare,vt fecerunt ipſi: Nunc vero & naturæ be
neficio conſecutus vt ſub ſeruitutis iugo non naſcerer,
Chriſto mibi protinus occurrente cum pleno munera
libertatis,quàm miſer & ſtultus & inſuper ingratus ero,
ſi me vltro addixero ſeruituti? Quippe Paulus inde Ga-
latas arguit, quòd in circunciſionem relabentes, ad in- *Gala.4.*
firma repedarent & egena elementa,quibus denuo ſer-
uire vellent. Quo modo ergo id ego admittam,in quo
alium videam reprehendi? Turpe eſt redire in ſeruitu-
tem,ſed turpius ire. AVGVSTINVS reſpondit, *Caput II.*
Iam quidẽ ſatis ſuperius oſtendimus, quare & quo mo-
do teneamus authoritatem veteris teſtamenti, non ad
Iudaicæ

A Iudaicæ ſeruitutis imitationē, ſed ad Chriſtianæ liber-
tatis teſtificationem. Neq; enim mea, ſed Apoſtoli vox
1.Cor.10. eſt,quia omnia hæc in figura cōtingebant illis: ſcripta
autem ſunt propter nos in quos finis ſeculorum obue-
nit. Quapropter nos in ſeruitute facimus quę iuſſa ſunt
ad nos prænunciandos, ſed in libertate legimus quæ
ſcripta ſunt ad nos confirmandos. Quis itaq; iam non
Gala.4. intelligat, vnde Galatas reuocat Apoſtolus nō religio-
ſe ſcripturam circuncisionis legentes,ſed iam ſuperſti-
Matt.9. tioſe circuncidi volentes? Vnde non pannum nouum
veſtimento veteri aſſuimus, ſed erudimur in regno cœ
lorum,ad ſimilitudinem illius patrisfamiliàs,quem cō-
Matt.13. memorat dominus,proferentem de theſauro ſuo noua
& vetera. Ille autem aſſuit pannum nouum veſtimēto
veteri,qui continentiam vult habere ſpiritalem, & nō-
dum depoſuit ſpem carnalem. Nam legite diligēter,&
videte de ieiunio dominum interrogatum reſpōdiſſe,
Nemo aſſuit pannum nouum veſtimēto veteri. Adhuc
enim diſcipuli dominum carnaliter diligebant, quan-
doquidem etiam ne occiſum amitterent, formidabāt.
Matt.16. Vnde Petrum reuocātem ſe à paſsione,Satanam appel
B lat,quòd non ſaperet quæ dei ſunt, ſed quæ hominum.
Proinde attendite in illa phātaſia veſtra de regno dei,
vnde iſtam lucem ſolis carni conſpicuam,tanquam ad
exemplum vobis propoſitam diligitis & adoratis, quā
carnalem ſpem geratis: & inuenietis ieiunia veſtra quo
modo prudentiæ carnis,tanquam veſtimēto veteri aſ-
ſuantur. Veruntamen cum pannus nouus veſtimēto ve
teri non conueniat, vnde potuerunt principibus tene-
brarum membra dei veſtri non adiuncta atque conſu-
ta,ſed quod eſt vehementius, commixta & cōcreta co-
hærere? An vtrunque vetus eſt,quia vtrunque falſum,&
vtrunque de prudentia carnis eſt? Niſi forte inde vultis
probare vnum fuiſſe nouum,alterum vetus: quia maior
ſciſſura facta eſt, vt miſerabilis pannus de regno lucis
abſcinderetur,& globo tenebrarum ęterna pœna con-
† cōfigeret. ficeretur.† Et tamē argute ſibi videtur velut acu linguę
† rumpun- diuinarum ſcripturarum firmamēta compingere, † ta-
gere. lium fabularū ſordidus ſarctor,aut mendicus indutor.

Libri octaui finis.

LIBER NONVS.

Caput I. C FAVSTVS dixit, Quare non accipis
vetus teſtamentum? Si Apoſtolis licuit
ſub eodem natis ab eo diſcedere, mihi
quare nō liceat in quo natus non ſum
non vſurpare? Omnes quippe gentiles
naſcimur,non Iudæi, non deniq; Chri
ſtiani: ſed alios ad ſe ex eadem gentilitate teſtamētum
vetus adducit,facitque Iudæos: alios nouum, & initiat
Chriſtianos: tanquam ſi duæ arbores, dulcis & amara,
radicibus ſuis vnius terræ in ſe vim transferant,immu-
tandam qualitatibus ſuis Apoſtolis ergo in dulcē tranſ-
euntibus ex amaro,quam demens ero ego,ſi in amaram
Caput II. conuertar ex dulci. AVGVSTINVS dixit,Cur er
go Apoſtolus, quem dicis relicto Iudaiſmo ex amaritu
dine trāiiſſe in dulcedinem, magis inde fractos ramos
dicit, qui ex ipſo populo in Chriſtum credere nolue-
runt: & in ipſa oleæ radice, id eſt, origine ſanctorum
Hebræorum,tanquam oleaſtrum gentes inſertas,vt fie-
rent participes pinguedinis oleæ? Nam cum de Iudęo-
rum lapſu admoneret gētes ne ſuperbirent: ita locutus
Roma.11. eſt,Vobis enim,inquit,dico gentes, quādoquidem ego
ſum gentium Apoſtolus,miniſterium meum glorifico, K
ſi quo modo ad æmulationē prouocare potero carnē
meam,vt ſaluos faciam aliquos ex illis. Si reiectio illo-
rum reconciliatio eſt mūdi,quæ erit aſſumptio,niſi vi-
ta ex mortuis? Si autem delibatio ſancta eſt, & cōſper-
ſio:& ſi radix ſancta eſt,& rami: quod ſi aliqui ex ramis
fracti ſunt,tu autē cum eſſes oleaſter, inſertus es in illis,
& ſocius radicis fact⁹ es pinguedinis oleæ, noli gloria-
ri aduerſus ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicem
portas,ſed radix te. Dicis ergo,Fracti ſunt rami vt ego
inſerar. Bene. Incredulitate fracti ſūt,tu autē fide ſtas. † † ſta.
Noli altum ſapere,ſed time: nam ſi deus naturalibus ra
mis non pepercit,neque tibi parcet. Vides ergo bonita-
tem & ſeueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt
ſeueritatem: in te autem bonitatē, ſi permanſeris in bo-
nitate: alioquin & tu excideris. Et illi ſi non permanſe-
rint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim deus
iterum inſerere illos. Nā ſi tu ex naturali exciſus olea-
ſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam,
quanto magis illi,qui ſecundum naturam ſunt, inſerē-
tur ſuæ oliuæ? Nolo enim vos ignorare fratres ſacramē
tum hoc, vt non ſitis vobis ſapientes: quia cæcitas ex L
parte Iſraël facta eſt, donec plenitudo gentium intra-
ret,& ſic omnis Iſraël ſalu⁹ fieret. Videtis ergo vos,qui
in iſta inſeri radice non vultis, non quidem fractis ra-
mis eſſe ſimiles, ſicut eſt carnalis & impius populus Iu-
dæorum, ſed in oleaſtri amaritudine remanſiſſe. Nam
quid niſi oleaſtrum gentium ſapit, adorare ſolem & lu-
nam? Niſi forte propterea vos iam non putatis eſſe in
oleaſtro gētium,quia ſpinas noui generis addidiſtis, &
falſum Chriſtum,quem cum ſole & luna coleretis,non
manu fabrili,ſed peruerſo corde finxiſtis? Inſerimini er
go in radicem oleæ, quo ſe redditum gaudet Apoſto-
lus,qui inter fractos ramos per incredulitatē fuit. Inde
ſe quippe liberatum dicit, cum ſe à Iudaiſmo ad Chri-
ſtum tranſiſſe lætatur: quia Chriſtus ſemper in illa radi
ce atque in illa arbore prædicatus eſt, in quem venien-
tem qui non crediderunt,fracti ſunt inde,& qui credi-
derunt,inſerti ſunt ibi: Quibus ne ſuperbiant, dicitur,
Noli altum ſapere,ſed time: nam ſi deus naturalibus ra-
mis non pepercit,neque tibi parcet. Sed ne de ipſis fra-
ctis deſperetur,paulopoſt dicit, Et ipſi ſi nō permanſe-
rint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim deus
inſerere illos. Nam ſi tu ex naturali exciſus oleaſtro,&
contra naturam inſertus es in bonam oliuam, quanto
magis illi,qui ſecundum naturam ſunt, inſerentur ſuæ M
oliuæ? Ecce vnde etiā ipſe gloriatur, à fractura libera-
tus,& radicis pinguedini redditus. Qui ergo in vobis
ſunt, quos inde fregit impietas, redeant, & rurſus inſe-
rantur. Qui autem nunquam ibi fuerunt, veniant à na-
turali ſterilitate præciſi, participes fœcunditatis futuri.

Libri noni Finis.

LIBER DECIMVS.

FAVSTVS dixit,Cur non acceptas te- Cap.I.
ſtamētum vetus? Quia & ab ipſo hoc,
& ex nouo didicimus, aliena non cō-
cupiſcere. Quid autem, inquis, alie- Exo.20.
num habet teſtamentum vetus? Imò Roma.7.
quid habet nō alienum? Diuitias pro-
mittit,& ventris ſaturitatē,& filios & nepotes vitamq; Gene.15.
longam,& cum his Chananitidis regnum: ſed omnia & 17.
hæc circunciſis & obſeruantibus ſabbata,& immolan- Exo.20.
tibus

Leuit.11. tibus ſibi,& abſtinentibus à porcina, & huiuſmodi cæ-
G teris : quæ quia ego negligo , & Chriſtianus omnis, vt
inepta ſcilicet , & ad ſalutem animi minime pertinen-
tia,idcirco nec quæ promittit,ad me iam ſpectare cog-
Exo.20. noſco:memórque quia ibi ſit mandatum , Non concu-
piſces aliena:Iudæis bona ſua habere, libens voléſque
permiſi,ſolo ſcilicet Euangelio, & regni cœlorũ ſplen-
dida hæreditate contentus: nam vt Iudæo ſi ſibi Euan-
gelium vſurparet,iure increpitans dicerem , Improbe,
quid tibi cum eo eſt,cuius præcepta non ſeruas ? ſic ve-
reor ne mihi eadem Iudæus increpitet , tenenti teſta-
mentum vetus , cuius mandata contemnam. AV-
Cap.II. GVSTINVS reſpondit , Eadem ſæpe vana repetere,
iſtum non pudet: ſed eadem ſæpe,quanuis vera, reſpõ-
dere me piget . Quiſquis itaque etiam aduerſus iſta re-
Supra li.4. ſponſionem quærit,quæ ſuperius à nobis dicta ſunt,le-
ca.2. & li. gat . Iudæo autem dicenti mihi , Cur tenes vetus teſta-
6.cap.2. mentum,cuius præcepta non ſeruas?reſpõdeo, Seruari
à Chriſtianis etiam ex ipſis libris præcepta vitæ agen-
dæ: præcepta vero vitæ ſignificãdæ tũc recte obſerua-
ta,cum prænunciabantur iſta , quæ nunc reuelata ſunt.
H Quapropter etiam ipſa ſic nõ obſeruo ad religionem,
vt teneam tamen ad teſtificationem : ſicut & promiſſa
carnalia,quæ ibi continentur,vnde proprie vetus dici-
tur teſtamentum : quanuis mihi æterna ſperanda reue-
lata ſint. Et illa tamen atteſtantia lego,quæ in figura cõ
1.Cor.10. tingebant illis:ſcripta ſunt autem propter nos, in quos
finis ſeculorum obuenit. Itaque ſi audiſtis quid reſpon-
deamus Iudæis,audite & quod obiiciamus Manichæis.
Cap III. Certe Fauſtus dixit, turbari nos poſſe , ſi nobis Iu-
dæi dixerint , Quare tenetis vetus teſtamentum , cuius
præcepta non obſeruatis?Quibus nos eiuſdem ſcriptu-
ræ venerata atq; ſeruata authoritate reſpondemus, Vos
quid reſpondetis cum vobis dicitur, Quare tenetis Eu-
angelicos libros , quorum vos ad decipiendos imperi-
tos confingitis ſectatores:& quæ ibi ſcripta ſunt,nõ ſo-
lum nõ creditis, ſed etiam quantis poteſtis viribus op-
pugnatis ? Certe videtis vos potius de nouo teſtamẽto,
quàm nos de vetere obiectis reſpondere nõ poſſe.Om-
nia enim quæ in vetere ſcripta ſunt, nos & vera eſſe di-
cimus,& diuinitus mandata,& congruis tẽporibus di-
ſtributa. Vos autem cum vobis obiecta fuerint , quæ in
libris noui teſtamẽti ſcripta ſunt,nec accipiuntur à vo
bis,deficiẽtes in reſpõdendo, & manifeſta veritate fau-
I cibus preſſis , anhelitu ſaucio dicitis eſſe falſata . Quid
aliud poſſent expirare præfocata ora fallacium, vel po-
tius quid aliud poſſent putere confoſſa cadauera mor-
Roma.7. tuorum ? Et tamen confeſſus eſt Fauſtus,non concupi-
Exo.20. ſcere aliena,nõ ſolum ſe ex nouo teſtamento, ſed etiam
ex vetere didiciſſe:quod certe à ſuo deo non poſſet di-
ſcere. Ille quippe,ſi non concupiuit aliena , quare ſuper
terram tenebrarum,vbi nunquam fuerunt noua ſecula,
conſtruit? An dicturus eſt, prior ipſa gens tenebrarum
regnum meum concupiuit , quod ab illa erat alienum.
Ergo imitatus eſt gentem tenebrarum , vt & ipſe con-
cupiſceret aliena ? An anguſtum antea fuerat regnũ lu-
cis:Optãdum igitur erat bellum,vt acquireretur de vi-
ctoria latitudo regnãdi. Quod ſi bonum eſt,& antè po
tuit cõcupiſci. Sed expectabatur vt gens hoſtilis in bel-
lum prior erumperet,quo quaſi iuſtius expugnaretur. Si
autem non eſt bonum,quare inimico victo,ſuper alie-
nam terram creſcere voluit regnum ſuum , cum prius
contentus ſuis finibus,plena fœlicitate vixiſſet?Sed vti-
nam vere iſti hæc ipſa præcepta vitæ agendæ , quorum
eſt vnum,ne cũcupiſcas alienum : vellent ex illis literis
diſcere:profecto manſueſcerent , & mites intelligerent K
etiam illa præcepta vitæ ſignificãdæ,quibus eorum ob-
latrat offenſio , & illi tunc tempori obſeruanda con-
gruiſſe, & huic nunc tempori intelligenda congruere.
Nos autem quo modo vetus teſtamentum tanquã alie-
num concupiſcimus,cũ ea legamus,quæ in figura con- 1.Cor.10.
tingebant illis,ſcripta ſunt autem propter nos, in quos
finis ſeculorum obuenit?Puto ꝙ non concupiſcit alie-
num,qui hoc legit,quod ſcriptum eſt propter ipſum.

Libri decimi finis.

LIBER VNDECIMVS.

FAVSTVS dixit , Apoſtolum acci- Caput I.
pis?Et maxime. Cur ergo nõ credis
filium dei ex ſemine Dauid natum Roma.1.
ſecundum carnem ? Non equidem
crediderim Apoſtolum dei cõtra-
ria ſibi ſcribere potuiſſe , & modo
hanc, modo illam de domino no-
ſtro habuiſſe ſententiam. Sed quia vobis ita placet,qui L
nunquam ſine ſtomacho auditis aliquid eſſe in Apoſto
lo cauponatum , ne hoc quidem nobis ſcias eſſe con-
trarium . Siquidem hæc vetus videatur eſſe, & antiqua
opinio Pauli de Ieſu,cum eum & ipſe Dauid filium pu-
taret,vt cæteri:quod tamen vbi falſum didicit,interpo
lat & infirmat,ſcribẽſq; ad Corinthios,Nos,inquit,ne-
minem nouimus ſecundum carnem,& ſi cognouimus 2.Cor.5.
ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non noui-
mus. Quare conſideres oportet,quantum interſit inter
hæc duo capitula , è quibus vnũ perhibet Ieſum filium
Dauid ſecũdum carnem , alterum vero iam ſe neminẽ
noſſe ſecundum carnem.Quę ſi vtraque ſunt Pauli,aut
hac ratione erunt,qua dixi:aut vnum ipſorum non erit
Pauli . Proſequitur denique, Itaque,inquit, ſi qua eſt in
Chriſto noua creatura,vetera trãſierunt : ecce facta ſũt
omnia noua. Vides ergo eum veterẽ appellare, & tran-
ſitoriam fidem illam priorem : id eſt , Ieſum credidiſſe
ex ſemine Dauid ſecundum carnem : nouam vero hãc
ſecundam & permanentem,quia neminem iam noue-
rit ſecũdum carnem.Quapropter & alibi , Cum eſſem, 1.Cor.13.
inquit,paruulus,vt paruulus loquebar,vt paruulus ſapie
bam:cum autem factus ſum vir,quæ paruuli erant [de-
poſui &]euacuaui. Quod ſi ita eſt,quid ergo & nos in- M
dignum facimus , ſi nouam & meliorem Pauli tenẽtes
confeſſionem, veterem illam ac deteriorẽ proiicimus?
Aut ſi vobis ſecundum quod ad Romanos ſcribit, cre- Roma.10.
dere cordi eſt, nobis quare licitum non ſit , ſecundum
quod ad Corinthios dogmatizare? Quanuis & hoc ad
duriciam veſtram ita reſpõderim . Alioquin abſit Apo-
ſtolum dei,quod ædificauit,vnquã deſtruere , ne ſe ip- Galat.2.
ſe præuaricatorem conſtituat,vt conteſtatus eſt . Verũ-
tamen ſi eius eſt & prior illa ſententia, nunc emendata
eſt:ſin fas non eſt, Paulum inemẽdatum dixiſſe aliquid
vnquam,ipſius non eſt. AVGVSTINVS reſpon- Cap.II.
dit,Hoc eſt quod pauloante dixi,quia vbi ſic manifeſta
veritate iſti præfocãtur, vt obſeſſi dilucidis verbis ſan-
ctarum ſcripturarum, exitum in eis fallaciæ ſuæ reperi-
re non poſſint,id teſtimonium,quod prolatum eſt,fal-
ſum eſſe reſpondent . O vocem à veritate fugacem , in
amentia pertinacem . Vſqueadeo inuicta ſunt,quæ ad-
uerſus vos de diuinis codicibus proferuntur,vt non ſit
aliud quod dicatis,niſi eos eſſe falſatos. Quę authoritas
literarum aperiri , quis ſacer liber euolui , quod docu-
mentum

A mentum cuiuſlibet ſcripturę ad conuincendos errores
exeri poteſt, ſi hæc vox admittitur, ſi alicuius ponderis
æſtimatur? Aliud eſt ipſos libros non accipere, & nullo
eorũ vinculo detineri: quod Pagani de omnibus libris
noſtris, quod Iudæi de nouo teſtamento faciunt, quod
deniq; noſipſi de veſtris & aliorum hæreticorũ, ſi quos
Apocrypha ſuos & proprios habent, vel de iis qui appellantur apo-
cryphi: non quòd habendi ſint in aliqua authoritate ſe-
creta, ſed quia nulla teſtificationis luce declarati, de ne-
ſcio quo ſecreto, neſcio quorum pręſumptione prolati
ſunt. Aliud eſt ergo authoritate aliquorum vel librorũ
vel hominũ non teneri, & aliud eſt dicere, Iſte quidem
vir ſanctus omnia vera ſcripſit, & iſta epiſtola ipſi' eſt,
ſed in eaipſa, hoc eius eſt, hoc non eſt eius. Vbi cum ex
aduerſo audieris, proba: non confugias ad exemplaria
veriora, vel plurium codicum vel antiquorum vel lin-
guæ pręcedentis, vnde hoc in aliam linguam interpre-
tatum eſt: ſed dicas, Inde probo hoc illius eſſe, illud nõ
† al. Tu es ergo. eſſe, quia hoc pro me ſonat, illud cõtra me. Hu' ergo†
regula veritatis, quicquid contra te fuerit, non eſt verũ.
Quid ſi alius ſimili inſania, ſed tamen qua tua duricia
confringatur, exiſtat & dicat, Imò illud, quod pro te ſo-
B nat, falſum eſt: hoc autem, quod cõtra te eſt, verum eſt:
quid acturus es, niſi forte alium librum prolaturus, vbi
quicquid legeris, ſecundum tuam ſentẽtiam poſsit in-
telligi? Hoc ſi feceris, nõ de aliqua eius particula, ſed de
toto audies contradicentem & clamantem, falſus eſt.
Quid ages? quò te conuertes? Quam libri à te prolati
originem, quam vetuſtatem, quam ſeriem ſucceſsionis
Diſt. 11. cap. palam. teſtem citabis? Nam ſi hoc facere conaberis: & nihil va
lebis: & vides in hac re quid Eccleſiæ catholicæ valeat
authoritas, quæ ab ipſis fundatiſsimis ſedibus Apoſto-
lorum vſq; ad hodiernum diem ſuccedentium ſibimet
Epiſcoporum ſerie, & tot populorum conſenſione fir-
matur. Ita ſi de fide exemplarium quæſtio verteretur, ſi-
cut in nõnullis, quæ & paucæ ſunt, & ſacrarũ literarum
ſtudioſis notiſsimæ ſentẽtiarum varietates, vel ex alia-
rum regionum codicibus, vnde ipſa doctrina cõmea-
uit, noſtra dubitatio diiudicaretur: vel ſi ibi quoque co-
dices variarent, plures paucioribus, aut vetuſtiores re-
centioribus præferrentur: & ſi adhuc eſſet incerta va-
rietas, præcedens lingua, vnde illud interpretatum eſt,
conſuleretur. Hoc modo quærunt, qui quod eos mouet
in ſcripturis ſanctis, tãta authoritate firmatis, inuenire
C volunt, vt habeant vnde inſtruantur, nõ vnde rixẽtur.

Caput III. Hoc autem quod aduerſus impietatem veſtram ex
Roma. 1. Apoſtoli Pauli epiſtola profertur, filium dei ex ſemine
Dauid eſſe ſecundum carnem, omnes codices & noui
& veteres habent, omnes Eccleſiæ legũt, omnes linguæ
cõſentiunt. Exuimini ergo pallio fallaciæ, quo Fauſtus
indutus, cum ſibi propoſuiſſet tanquam interrogantem
& dicentem, Accipis Apoſtolum Paulum? Reſpondit,
Et maxime. Cur enim nõ potius reſpondit, Et minime:
niſi quia fallax aliud, quàm id quod falſum erat, reſpõ-
dere nõ potuit? Quid enim accipit Apoſtoli Pauli? Nõ
primum hominem, quem ille dicit de terra terrenum,
1. Cor. 15. De quo item dicit, Factus eſt primus homo Adam in
animam viuentem. Ille autem annunciat, neſcio quem
primum hominem: nec de terra terrenum, nec factum
in animam viuentem: ſed de ſubſtantia dei, id ipſum
exiſtentem quod deus eſt, membra ſua vel veſtimenta
ſua vel arma ſua: id eſt, quinque elementa, cum & ipſa
nihil aliud eſſent, quàm ſubſtantia dei, in tenebrarum
gente merſiſſe, vt inquinata caperentur. Nõ ſecundum
Ibidem. hominẽ, quem Paulus dicit de cœlo, quem dicit etiam
nouiſsimum Adam in ſpiritu viuificãtem, quem dicit D
factum ex ſemine Dauid ſecundum carnem, factum ex
muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redi-
meret. De quo ad Timotheũ dicit, Memor eſto Chri- *2. Timo. 2.*
ſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid, ſe-
cundum Euangelium meum. In cuius exemplo etiam
reſurrectionem noſtrã prædicat dicens, Tradidi enim *1. Cor. 15.*
vobis in primis quod & accepiſtis, † quia Chriſtus mor *† accepi.*
tuus eſt pro peccatis noſtris ſecundũ ſcripturas, & quia
ſepultus, & quia reſurrexit tertia die ſecũdum ſcriptu-
ras. Et paulopoſt infert quare hoc dixerit. Si autẽ Chri-
ſtus pręedicatur, quia reſurrexit à mortuis, quo modo di
cunt quidam in vobis, quia reſurrectio mortoorum nõ
eſt? Iſte autem qui interrogatus vtrum accipiat Apoſto-
lum Paulum, reſpondet, & maxime: hæc omnia negat:
nec Ieſum ex ſemine Dauid vult accipere, nec factum *Li. 2. de cõſ.*
ex muliere: quam non quòd fuerit vel concũbendo vel *euãg. c. 28.*
pariẽdo corrupta, mulierem Paulus appellat, ſed more *Et de Sym-*
ſcripturarum loquitur, quæ ipſum ſexum ſic appellare *bolo Apo-*
conſueuerunt. Sicut in Geneſi de Eua ſcriptum eſt, For *ſto. c. 5. ĩ fine.*
mauit eam in mulierem: cum commixta viro non fuiſ- *Gene. 2.*
ſet. Nec ipſam mortem Chriſti & ſepulturam & reſurre
ctionem accipit, quãdoquidẽ Chriſtum dicit nec mor- E
tale corpus habuiſſe, vbi illa vera mors eſſet: nec illas ci
catrices veras fuiſſe, quas poſt reſurrectionem diſcipu- *Ioan. 19.*
lis oſtendit, cum eis, quod & Paulus cõmemorat, viuus *& 20.*
apparuit: nec ipſam carnem noſtram reſurrecturam in
corpus ſpiritale mutatam: ſicut apertiſsime idem Apo-
ſtolus dicit, Seminatur corpus animale, ſurgit corpus *1. Cor. 15.*
ſpiritale. Vnde diſcernens inter corpus animale & ſpi-
ritale, contexit quod iam commemoraui de primo A-
dam, & de nouiſsimo Adam. Deinde intulit, Hoc autẽ
dico fratres, quoniam caro & ſanguis regnum dei poſ-
ſidere non poſſunt. Et ne quiſquam ipſam ſpeciem car- *Cõtra Adi*
nis, & ipſam ſubſtantiam non poſſe reſurgere credidiſ- *mãtũ. c. 12.*
ſet, & exprimere volens quid nũc appellauerit carnem
& ſanguinem: quia ipſam corruptionem intelligi vo-
luit, quæ tunc in reſurrectione iuſtorum non erit, con-
tinuo contexuit, Neq; corruptio incorruptelam poſsi- *1. Cor. 15.*
debit. Et ne adhuc quiſquam putaret, nõ illud quod ſe-
pultum fuerit reſurrecturum, ſed tanquam alia tunica
ponatur, & alia melior accipiatur, volens apertiſsime
declarare, quia hocipſum in melius commutabitur: ſi-
cut veſtimenta Chriſti in mõte non ſunt poſita, & alia *Matt. 17.*
ſumpta, ſed ipſa quæ fuerant, in melius clarificata ſunt, F
ſequitur, & contexit dicens, Ecce myſteriũ vobis dico, *1. Cor. 15.*
Omnes quidem reſurgemus, non tamen omnes immu
tabimur. Et ne adhuc eſſet incertum, qui ſint qui immu
tabũtur, In atomo, inquit, in ictu oculi, in nouiſsima tu-
ba: Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, &
nos immutabimur. Adhuc forte dicant, non ſecũdum
hoc mortale & corruptibile corpus nos in reſurrectio-
ne immutari, ſed ſecundum animam, cum Apoſtolus
hoc non propoſuerit vnde diceret, ſed de corpore ab
ipſius quæſtionis initio locutus fuerit, ſicut ipſa eius in-
dicat propoſitio. Sed dicet aliquis, inquit, Quo modo
reſurgunt mortui, quo autem corpore veniũt? Hic iam
conſequenter tanquã digito oſtẽdit vnde loqueretur,
& ſubiecit dicẽs, Oportet enĩ corroptibile hoc indue-
re incorruptelam, & mortale hoc induere immortali-
tatem. Hęc ergo cum iſte neget, cumq; ipſum deum, de
quo Paulus dicit, Immortali, incorruptibili ſoli deo ho *1. Timo. 1.*
nor & gloria, Amen, iſte corruptibilem prædicet, quã-
doquidem ſubſtantiam eius atque naturam & totam ti
muiſſe, ne à tenebrarum gente corrumperetur, & vt cę-
teræ

G teræ conſuleretur ex parte corruptã, deteſtanda & abo-
minãda eorum fabula ſomniat: quid eſt quòd etiam in
hoc conatur fallere imperitos, & in diuinis ſcripturis
minus eruditos, vt interrogatus vtrũ accipiat Apoſto-
lum Paulum, reſpondeat, maxime, & inueniatur mini-
Cap.IIII. me. Sed certa, inquit, ratio eſt, qua oſtendam Pau-
lum Apoſtolum, aut proficiẽdo mutaſſe ſententiam, &
ſcribentem ad Corinthios emendaſſe, quod ſcripſerat
ad Romanos, aut omnino non ſcripſiſſe, quod tanquã
eius profertur, filium dei ex ſemine Dauid ſecundum
carnem. Qua tandem ratione id oſtendit? Quia nõ po
teſt, inquit, vtrunque verum eſſe: & quod in epiſtola eſt
Roma.1. ad Romanos, de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Da
2.Cor.5. uid ſecũdum carnem: & quod ait ad Corinthios. Itaq;
nos amodo neminem nouimus ſecundum carnem, etſi
noueramus ſecũdum carnem Chriſtum, ſed nunc iam
non nouimus. Reſtat ergo vt nos demõſtremus quàm
poſsit vtrunque verum eſſe, & quàm ſibi hæc duo non
ſint contraria. Vnum quippe eorum non eſſe Pauli, nul
lo modo poſſumus dicere, quia nulla in eo variat codi
cum authoritas. Et ſi enim in quibuſdam Latinis exem-
plaribus nõ legitur factus, ſed natus ex ſemine Dauid,
H cum Græca factus habeant, vnde nõ ad verbum, ſed ad
ſentẽtiam transferre voluit dicendo, natũ, Latinus in-
terpres: tamen Chriſtum ex ſemine Dauid eſſe ſecun-
dum carnem, omnium librorum atque linguarum cõ-
cordat authoritas. In hoc autem Paulum aliquando er
raſſe, & proficiẽdo mutaſſe ſententiã, abſit vt dicamus.
Quod etiam ipſe Fauſtus ſenſit, quàm improbe atque
impie diceretur: maluitq; dicere, Pauli epiſtolam alio-
rum falſitate corruptam, quàm ipſius errore vicioſam.
Cap.V. De his enim libris dici poteſt, aliquid eos habere
non conſonum fortaſſe occultiori, & ad dignoſcendũ
difficiliori veritati, quod aut ſic remanſerit, aut in po-
ſterioribus correctum ſit, qui non præcipiendi autho-
ritate, ſed proficiendi exercitatione ſcribũtur à nobis.
Inter hos enim ſumus, quibus idem Apoſtolus dicit, Et
Philip.3. ſi quid aliter ſapitis, id quoque vobis deus reuelauit.
Quod genus literarum non cum credendi neceſsitate,
ſed cum iudicandi libertate legendum eſt. Cui tamen
ne intercluderetur loc*, & adimeretur poſteris ad quę-
ſtiones difficiles tractandas atque verſandas, linguæ ac
ſtyli ſaluberrimus labor, diſtincta eſt à poſteriorum li-
bris, excellentia canonicæ authoritatis veteris & noui
I teſtamenti, quæ Apoſtolorum confirmata temporibus
Diſtinct.1. per ſucceſsiones Epiſcoporum, & propagationes eccle
cap.palam. ſiarum, tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta
eſt, cui ſeruiat omnis fidelis & pius intellect*. Ibi ſi quid
velut abſurdum mouerit, non licet dicere, Author hu-
ius libri non tenuit veritatem: ſed aut codex mẽdoſus
eſt, aut interpres errauit, aut tu non intelligis. In opu-
ſculis autem poſteriorum, quæ libris innumerabilibus
continentur, ſed nullo modo illi ſacratiſsimæ canoni-
carum ſcripturarum excellentiæ coæquantur, etiam in
quibuſcũque eorum inuenitur eadem veritas, longe ta-
men eſt impar authoritas. Itaq; in eis, ſi qua forte prop-
terea diſſonare putantur à vero, quia non vt dicta ſunt
intelligũtur, tamen liberum ibi habet lector auditórve
iudiciũ, quo vel approbet quod placuerit, vel improbet
quod offenderit: & ideo cuncta eiuſmodi niſi vel certa
ratione, vel ex illa canonica authoritate defendãtur, vt
demonſtretur ſiue omnino ita eſſe, ſiue fieri potuiſſe,
quod vel diſputatũ ibi eſt, vel narratum: ſi cui diſplicue
rit, aut credere noluerit, nõ reprehenditur. In illa vero
canonica eminentia ſacrarum literarum, etiam ſi vnus
Propheta, ſeu Apoſtolus, aut Euangeliſta aliquid in ſuis K
literis poſuiſſe, ipſa canonis confirmatione declaratur, * al. inter-
non licet dubitare quod verũ ſit: alioqnin nulla erit pa- minata, qđ
gina, qua humanæ imperitiæ regatur infirmitas, ſi li- minime de-
brorum ſaluberrima authoritas, aut contempta penitus lectãtur quæ
aboletur, aut interminata* cõfunditur. Quapropter nõ placent.
quiſquis es, quem velut repugnantia iſta mouerunt, ꝙ Cap.6.
alibi ſcriptum eſt, Filium dei ex ſemine Dauid: alibi au- Roma.1.
tem, Etſi noueramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed
iam nunc nõ nouimus: etſi non vtrunq; ex vnius Apo- 2.Cor.5.
ſtoli literis proferretur, ſed vnum eorum Paulus dixiſ-
ſet, alterum Petrus, aut Eſaias, aut alius quiſquam Apo-
ſtolorum, ſiue Prophetarum: quia ita ſibi omnia in ca-
nonica authoritate concordant, vt tanquã vno ore di
cta, iuſtiſsima & prudẽtiſsima pietate credantur, & ſe-
reniſsimo intellectu inueniãtur, & ſolertiſsima dilig ẽ-
tia demõſtrentur, nõ liceret de alterutro dubitare. Pro-
inde, quia ex Apoſtoli Pauli canonicis, id eſt, vere Pauli
epiſtolis, vtrunque profertur: & non poſſumus dicere,
aut mendoſum eſſe codicẽ, omnes enim Latini emen-
dati ſic habent: aut interpretem erraſſe, omnes enim
Gręci emendati ſic habent: reſtat vt tu non intelligas: à
me autẽ ratio flagitetur, quo modo neutrum ab altero L
diſſonet, ſed in eadem ſanæ fidei regula vtrunque cõ-
cordet: Si enim tu quoque pie quęreres, poſſes inuenire
quo modo iſta perſcrutata diluceſcant. Nam quòd Cap.VII.
filius dei ex ſemine Dauid homo factus eſt, nec idem
Apoſtolus vno loco dicit, & aliæ ſanctę ſcripturę aper-
tiſsime prędicãt. Quod vero dicit, Etſi noueram* Chri
ſtum ſecundũ carnem, ſed iam nunc non nouimus: ca-
ipſa circunſtantia ſcripturæ loci eius ſatis oſtẽdit quid
loquatur Apoſtolus. Suo quippe more vitã noſtram fu-
turam, quæ iã in ipſo homine mediatore Chriſto Ieſu
capite noſtro reſurgente completa eſt, ita ſpe certa me-
ditatur, tanquam iam adſit, præſenſq; teneatur: quę vtiq;
vita non erit ſecundum carnem, ſicut Chriſti vita non
eſt ſecundum carnem. Carnem nanque hoc loco non
ipſam corporis noſtri ſubſtãtiam, quam dominus etiã
poſt reſurrectionem ſuam carnem appellat, dicẽs, Pal- Lucæ.24.
pate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnẽ non habet, ſi-
cut me videtis habere: ſed corruptionẽ mortalitatemq;
carnis vult intelligi, quæ tunc non erit in nobis, ſicut
iam in Chriſto nõ eſt. Hanc enim proprie carnem no- 1.Retract.
minabat, etiã cum de ipſa reſurrectione ſatis euidenter cap.16.
loqueretur, & diceret, quod iam ſupra commemoraui, M
Caro & ſanguis regnum dei poſsidere nõ poſſunt, neq; 1.Cor.15.
corruptio incorruptionẽ poſsidebit. Cum ergo factũ
fuerit, quod ibi cõſequenter dicit, Ecce myſterium vo-
bis dico, omnes quidem reſurgemus, nõ tamen omnes
immutabimur: in atomo, id eſt, in momẽto, in ictu ocu
li, in nouiſsima tuba: canet enim tuba & mortui reſur-
gẽt incorrupti, & nos immutabimur: oportet enĩ cor-
ruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc
induere immortalitatẽ: iam ſecũdum id quod carnem,
non ipſam corporis ſubſtantiã, ſed ipſam corruptionẽ
mortalitatis appellat, nõ erit vtique caro: quia corrup-
tionem mortalitatis mutata nõ habebit: ſecundum au-
tem ipſius ſubſtantiæ corporiſq; originem eadem caro
erit, quia ipſa reſurget & ipſa mutabitur, quia & illud
verum eſt quod ait dominus, poſteaquã reſurrexit, Pal- Lucæ.24.
pate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem nõ habet, ſi-
cut me videtis habere: & hoc verum eſt quod ait Apo-
ſtolus, Caro & ſanguis regnũ dei poſsidere nõ poſſunt. 1.Cor.15.
Illud enim dictum eſt ſecundũ ipſam ſubſtantiam, quæ
etiam tunc erit, quia ipſa mutabitur: hoc autem dictum
eſt ſe-

A eſt ſecundum carnalem corruptionis qualitatem, quæ
tunc iam non erit, quia mutata caro non corrumpe-
2.Cor.5. tur. Noueramus ergo Chriſtum ſecundum carnem, id
eſt, ſecundum carnis mortalitatem antequam reſurge-
ret, ſed nunc iam non nouimus: quia ſicut idem dicit
Roma.6. Apoſtolus, Chriſtus reſurgens à mortuis, iam non mo-
ritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Nam ſi te ad
verborum proprietatem teneas, mentitus eſt quod ait,
Noueramus Chriſtum ſecundum carnem: ſi Chriſtus
nunquam fuit ſecundum carnem: nemo enim nouerat
quod non erat. Nō autem dixit, Putabamus Chriſtum
ſecundum carnē: ſed, noueramus. Veruntamen vt ver-
bo non premam, ne quis affirmet per abuſionem locu-
tum Apoſtolū, vt pro eo quod eſt, putabamus: diceret,
noueramus: illud miror non attēdere homines cæcos,
vel potius non miror non videre cæcos, quia ſi Chri-
ſtus ideo non habuit carnem, quia dixit Apoſtolus, nūc
iam non ſe noſſe Chriſtum ſecundum carnem, nec illi
2.Cor.5. habuerunt carnem, de quibus in eodem loco dicit, Ita-
que nos amodo neminem nouimus ſecūdum carnem:
neque enim de ſolo Chriſto id volens intelligi, poſſet
dicere, Neminem nouimus ſecūdum carnem: ſed quia
B illorum ſecum vitam futuram tāquam præſentem me-
ditabatur, qui reſurgentes commutabuntur, Amodo,
inquit, neminem nouimus ſecundum carnem: id eſt,
tam certam ſpem tenemus futuræ noſtræ incorruptio-
nis & immortalitatis, vt amodo iā in ipſa noticia gau-
Coloſſ.3. deamus. Vnde alio loco dicit, Si autem reſurrexiſtis cū
Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad
dexterā dei ſedens: quę ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſu-
per terram. Nondum vtique reſurreximus ſicut Chri-
ſtus, ſed tamen ſecundum ſpem, quæ nobis in illo eſt, iā
nos cum illo reſurrexiſſe teſtatus eſt. Vnde etiam dicit,
Titum.3. Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per la
uacrum regenerationis. Quis autem nō intelligat in la-
uacro regenerationis ſpem nobis datam ſalutis futurę,
non iam ſalutem ipſam, quæ promittitur: & tamē quia
certa ſpes eſt, tanquam iam data eſſet eadem ſalus, ſal-
uos nos, inquit, fecit. Alio quippe loco dilucidiſſime di
Roma.8. cit, Nos in nobiſipſis ingemiſcimus adoptionem expe
ctantes, redemptionem corporis noſtri. Spe enim ſalui
facti ſumus: ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes: quod
enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non vide-
C mus, ſperamus, per patientiam expectamus. Sicut ergo
hic nō dixit, ſalui futuri ſumus: ſed, amodo iam ſalui fa-
2.Cor.5. cti ſumus: nondū in re ſed in ſpe. Spe enim, inquit, ſalui
facti ſumus: ſic & quod ibi dictū eſt, Amodo neminem
nouimus ſecundum carnem: nondum in re, ſed in ſpe
intelligitur: quia ſpes nobis in Chriſto eſt, quia in illo
Roma.6. iam completum eſt, quod nobis promiſſum ſperamus.
Ille quippe iam reſurrexit, & mors ei vltrà nō domina-
bitur. Quem & ſi noueramus ſecundum carnem, cum
adhuc moriturus eſſet, inerat quippe in eius corpore il-
la mortalitas, quam proprie carnē appellat Apoſtolus,
ſed iam nunc non nouimus: illud enim eius mortale, iā
induit immortalitatē, vnde ſecundum priſtinam mor-
Cap.VIII. talitatem iam caro appellari non poſſit. Itaq; ipſius
loci contextionem, vbi hæc ſententia eſt, de qua iſti ca-
2.Cor.5. lumniantur, cōſideremus, vt hoc quod dico, magis elu-
ceat. Charitas, inquit, Chriſti compellit nos, iudican-
tes hoc, quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt, er-
go omnes mortui ſunt: & pro omnibus mortuus eſt, vt
qui viuunt, iam nō ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mor-
tuus eſt, & reſurrexit. Itaque nos amodo neminem no-
uimus ſecundum carnem, & ſi noueramus ſecundum
carnem Chriſtū, ſed iam nunc nō nouimus. Certe iam D
nunc cuiuis apparet propter reſurrectionē Chriſti hoc
dixiſſe Apoſtolum, quādoquidem iſta verba illud præ-
ceſſit, Vt qui viuūt, iā non ſibi viuāt, ſed ei qui pro om-
nibus mortuus eſt, & reſurrexit. Quid eſt enim aliud,
non ſibi, ſed illi viuant: niſi vt ſecundum carnem non
viuāt in ſpe terrenorum & corruptibilium bonorum:
ſed ſecundum ſpiritum in ſpe reſurrectionis, quæ iam
ex ipſis in Chriſto facta eſt: Itaque eorum, pro quibus
Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, & qui iam non ſibi,
ſed illi viuunt, neminem ſecundum carnem Apoſtolus
nouerat, propter ſpem futuræ immortalitatis, in cuius
expectatione viuebant, quæ in Chriſto iam non ſpes,
ſed res erat: quem & ſi nouerat ſecūdum carnem, cum
adhuc moriturus eſſet, iam tamen non nouerat: quia
eum reſurrexiſſe nouerat, & vltrà ei mortem domina- Roma.6.
turam. Et quia omnes in illo, & ſi nōdum in re, iam ta-
men ſpe hoc ſumus, ſequitur & dicit, Si qua igitur in 2.Cor.5.
Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt: ecce facta
ſunt omnia noua. Omnia autem ex deo, qui recōcilia-
uit nos ſibi per Chriſtum. Omnis ergo noua creatura,
id eſt, populus innouatus per fidem, vt habeat interim
in ſpe, quod in re poſtea perficiatur, in Chriſto habet E
etiam † quod in ſe ſperat. Itaque nunc vetera tranſierūt †al. habet
ſecundum ſpem, quia modo iam non eſt tempus vete- iam.
ris teſtamenti, quo temporale atq; carnale regnum ex-
pectetur à deo: & facta ſunt omnia noua ſecundū ean-
dem ſpem, vt regnum cœlorū, vbi nulla erit mors at-
que corruptio, promiſſum teneamus. In reſurrectione 1.Cor.15.
autem mortuorum nō iam ſecundum ſpem, ſed ſecun-
dum rem & vetera tranſibunt, cum inimica nouiſſima
deſtruetur mors, & fiet omnia noua: cum corruptibile
hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit
immortalitatem: quod iam factum eſt in Chriſto, quē
ſecundum rem iam non nouerat Paulus ſecundū car-
nem: eorum vero, pro quibus mortuus eſt & reſurrexit,
nondum ſecundum rem, ſed ſecūdum ſpem, neminem
nouerat ſecūdum carnem: quia illius gratia, ſicut idem
ad Epheſios dicit, ſumus ſalui facti. Nam & ipſe locus
huic ſententiæ ſic atteſtatur, Deus autem, inquit, qui di- Ephe.2.
ues eſt in miſericordia, propter multam dilectionem
qua dilexit nos, & cum eſſemus mortui peccatis, con-
uiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſumus ſalui facti.
Quod enim hic dixit, Conuiuificauit nos Chriſto: hoc F
dixit ad Corinthios, Vt qui viuunt, iam non ſibi viuāt, 2.Cor.5.
ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. Et quod
hic dicit, Cuius gratia ſalui ſumus facti: iam velut per-
fectum ſit, loquitur quod in ſpe tenet. Nam quod pau-
lo ante commemoraui, apertiſſime alibi dicit, Spe enim Roma.8.
ſalui facti ſumus. Ideoq; & hic ſequitur, & tāquam per-
fectum enumerat quod futurum eſt, Et ſimul, inquit, Ephe.2.
excitauit, & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto
Ieſu. Certe enim in cœleſtibus Chriſtus iam ſedet, non-
dum autem nos: ſed quia ſpe certa, quod futurum eſt,
iam tenemus, ſimul ſedere nos dixit in cœleſtibus non-
dum in nobis, ſed iam in illo. Nanque ne putares iam
nunc eſſe perfectum, quod in ſpe ita dicitur, tanquam
perfectum ſit: atque vt intelligas adhuc futurum, ſequi-
tur & dicit, Vt oſtenderet in ſuperuenientibus ſeculis Roma.8.
ſuperabūdantes diuitias gratiæ ſuæ in benignitate ſu-
per nos in Chriſto Ieſu. Hinc eſt & illud, Cum enim
eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem
ſunt, operabantur in membris noſtris, vt fructum fer-
rent morti. Ita enim dixit, Cum eſſemus in carne: qua-
ſi iam non eſſent in carne: quod ita intelligitur, Cum
eſſemus

G eſſemus in ſpe rerum carnalium: quando lex, quæ im-
pleri non poteſt niſi per charitatem ſpiritalem,ad hoc
Roma.5. ſuper eos erat,vt per præuaricationem abundaret deli-
ctum,vt poſtea reuelato nouo teſtamẽto, per indulgen
Roma.8. tiam ſuperabundaret gratia. Hinc ſimiliter alibi dicit,
Qui autem in carne ſunt,deo placere non poſſunt. Et
ne putaret quiſquam eos dictos, qui nondum mortui
ſunt,ſtatim ſubiecit, Vos autem non eſtis in carne,ſed
in ſpiritu: id eſt,qui in ſpe carnalium bonorũ ſunt,deo
placere non poſſunt:vos autem non eſtis in ſpe carna-
lium,ſed in ſpe ſpiritalium:id eſt,regni cœlorum:vbi &
ipſum corpus per illam mutationem in ſuo quodã ge-
nere ſpiritale erit,quod modo animale eſt. Seminatur
enim corpus animale, ſicut ad Corinthios idem dicit,
1.Cor.15. Reſurget corpus ſpiritale. Si ergo neminem eorum iã
nouerat ſecũdum carnem Apoſtolus, qui propterea di-
cebantur non eſſe in carne, quia nõ erant in ſpe rerum
carnalium, quanuis adhuc corruptibilem carnem mor
talẽmque portarent: quanto expreſsius de Chriſto di-
ceret, quòd eum iam non nouerat ſecundum carnem,
in cuius corpore etiã re ipſa iam perfectum erat, quod
H illi in ſpe promiſſum tenebant? Quanto ergo melius,
quanto religioſius diuinæ ſcripturæ ita pertractantur,
vt diſcuſsis omnibus concordare inueniantur, quàm
deficiente homine in quæſtione, quam ſoluere non po
teſt, tanquam veræ in parte acceptentur, & tanquam
falſæ in parte damnentur: quia & cum eſſet paruulus
1.Cor.13. Apoſtolus, & ea quæ paruuli erant,ſaperet, quanquam
hoc ad ſimilitudinem dixerit, nondum erat tamen ſpi
ritalis, qualis iam erat, cum ſcriberet quæ ad Eccleſia-
rum ædificationem, non proficiendi exercitatione in
ſtudioſorum manibus verſarentur,ſed præcipiendi au-
thoritate in eccleſiaſtico canone legerentur.

Libri vndecimi finis.

LIBER DVODECIMVS.

Caput I. FAVSTVS dixit,Cur non accipitis
Prophetas? Immo tu dic potius, ſi
quid habes cur debeamus Prophe-
tas accipere. Propter teſtimonia,
I inquit,quæ de Chriſto præfati ſunt:
ego quidem nulla inueni, quanuis
attentius eos & curioſiſsime lege-
† Ienernis. rim. Sed tamen & hoc inertis † fidei confeſsio eſt, in
Chriſtum ſine teſte & argumento non credere. Nem-
pe ipſi vos docere ſoletis, idcirco nihil eſſe curioſius
exquirendum, quia ſimplex ſit & abſoluta Chriſtiana
credulitas. Quo modo ergo nunc fidei ſimplicitatem
deſtruitis,indiciis eam ac teſtibus fulciendo, & hoc Iu-
dæis? Aut ſi prima vobis ſententia diſplicet,idcircóque
tranſitis in alteram, quis fidelior vobis eſſe teſtis debet,
quàm deus ipſe de filio ſuo,qui non per vatem, nec per
interpretem, ſed vltro cœlitus erupta voce, cum eum
Matt.3. mitteret ad terram, dixit, Hic eſt filius meus dilectiſsi-
& 17. mus,credite illi. Necnõ & ipſe de ſe, A patre meo pro-
Ioan.8. ceſsi,& veni in hunc mundum:atque multa alia huiuſ-
†* al. rin- modi. Ad quæ reſpondentes † * Iudæi,Tu de te teſtifi-
gentes. caris,dicebant,teſtimonium tuum non eſt verum.Qui-
bus ipſe,Et ſi ego teſtificor de me, teſtimonium meum
verum eſt, quia non ſum ſolus. Nam & in lege veſtra
Deut.17. ſcriptum eſt, Duorum hominum teſtimonium verum
Ioan.8. eſt. Ego ſum qui teſtificor de me, & teſtificatur de me
qui me miſit pater:non dixit,Prophetæ. Ad hęc & ope-
ra ipſa ſua ſibi in teſtimonium vocat, Si mihi non cre- Ioan.10.
dinis,dicens,operibus credite:non dixit, Si mihi nõ cre K
ditis,Prophetis credite. Quapropter nos teſtimoniis de
Saluatore noſtro nullis egemus, exempla tantum vitæ
honeſtæ,& prudentiam ac virtutem in Prophetis quę-
rimus:quorum nihil in Iudęorum fuiſſe vatibus,quia te
non latuerit ſentio:ſiquidem cõſulente me, cur eos ac-
cipiendos putares,non improuide, nec inurbaniter ſi-
lentio eorum mãdatis operibus,in ſola tranſiluiſti prę-
ſagia: oblitus vtique ſcriptum eſſe, Nunquam vinde- Matt.7.
miari vuam de ſpinis,nec de tribulis ficus. Quapropter
hæc ſtrictim interim, & caſtigate ad interrogationem
tuam reſponderim, quia quæris, cur non accipiamus
Prophetas: alioquin nihil eos de Chriſto prophetaſſe,
abunde iam parentum noſtrorum libris oſtenſum eſt.
Ego vero illud adiiciam, quia ſi Hebraici vates Chri-
ſtum ſcientes & prædicantes, tam flagitioſe vixerunt,
iure & in ipſos dici poterit, id quod Paulus de gẽtium
ſapientibus cõteſtatur, Quia cum cognouiſſent deum,
non vt deum clarificauerunt, aut gratias egerunt: ſed Roma.1.
euanuerunt in cogitationibus ſuis, & intenebratum eſt
inſipiens cor eorum. Vides ergo nõ eſſe magnum ma-
gna cognouiſſe,niſi ex eorum vixeris dignitate. AV- L
GVSTINVS reſpondit, Nempe his omnibus verbis Cap.II.
id agit Fauſtus, vt Prophetas Hebræos neque quicquã
de Chriſto prænunciauiſſe,neque ſi prænunciarunt,eo-
rum teſtimonia nobis prodeſſe,neque illos ipſos ex eo-
rundem teſtimoniorũ dignitate vixiſſe credamus. Nos
itaque demõſtrabimus & eorum de Chriſto præſagia,
& quãtum per ea nobis ad fidei veritatem firmitatem-
que conſultum ſit, & eos ſuæ prophetiæ congruenter
aptéq; vixiſſe. In hac tripartita diſputatione,illud quod
primo poſui,lõgum eſt ſic probare, vt de illis omnibus
libris teſtimonia proferam, quibus oſtẽdam Chriſtum
eſſe prædictum: ſed huius hominis leuitatẽ grauiſsimo
authoritatis pondere conteram. Ita quippe non accipit
Prophetas Hebræos, vt accipere ſe tamen profiteatur
Apoſtolos. Apoſtolus autem Paulus,de quo cum ſe ipſe
tanquam ex aduerſa voce interrogaſſet, verum eum ac-
ciperet,reſpondit,& maxime,quid de illorum prophe-
tia dicat,audiamus. Paulus,inquit,ſeruus Chriſti,voca- Roma.1.
tus Apoſtolus,ſegregatus in Euangelium dei, quod an-
te promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis
de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum
carnem. Quid volunt amplius? Niſi forte hoc de aliis M
aliquibus Prophetis, non de noſtris Hebræis dictum
volunt intelligi? Sed quanquam per quoſlibet dictum
ſit, de illo tamẽ filio dei promiſſum eſt Euãgelium, qui
factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecuũdum carnẽ:in quod
Euangelium ſegregatum ſe dicit Apoſtolus: Iſtorũ au-
tem perfidiæ hoc ſit contrarium, quod ſecundum hoc
Euãgelium credimus filium dei factum ex ſemine Da-
uid ſecundum carnem: tamen apertiora cognoſcant,
quibus euidentiſsimũ Prophetis Hebræis teſtimonium
perhibetur, per eum Apoſtolum, cuius authoritate ſu-
perborum iſtorum colla frangantur. Veritatem, Cap.III.
inquit,dico in Chriſto, non mentior, conteſtante mi- Roma.9.
hi conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quia triſticia eſt
mihi magna,& continuus dolor cordi meo. Optabam
enim egoipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus
meis, cognatis ſecundum carnem, qui ſunt Iſraëlitæ,
quorum eſt adoptio & gloria & teſtamenta & legis cõ
ſtitutio & obſequium & promiſsiones:quorum patres,
& ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper
omnia deus benedictus in ſecula. Quid poteſt abun-
dantius

A dantius dici, quid expreſsius declarari, quid ſanctius
commendari? Quæ eſt enim adoptio Iſraëlitarum, niſi
Galat.4. per filium dei? Vnde ad Galatas dicit, Cum autem ve-
nit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum factum
ex muliere, factum ſub lege: vt eos qui ſub lege erant,
redimeret, vt adoptionē filiorum reciperemus. Et quæ
gloria eorum niſi præcipua illa, de qua idem Apoſto-
lus ad eoſdem Romanos dicit, Quid ergo amplius eſt
Roma.3. Iudæo, aut quæ vtilitas circūciſionis? Multum per om-
nem modum. Primum quidem, quia credita ſunt illis
eloquia dei. Quærant iſti quæ ſint eloquia dei credi-
ta Iudæis, & oſtendant nobis alia præter Hebræorum
Prophetarum. Iam vero teſtamenta cur dixit ad Iſraë-
litas præcipue pertinere, niſi quia & vetus teſtamētum
illis datum eſt, & nouum in vetere figuratum: legis au-
tem conſtitutionem, quæ Iſraëlitis data eſt, non intel-
ligentes eius diſpenſationem, quia iam non vult nos
deus eſſe ſub lege, ſed ſub gratia, reprehendere iſti ſo-
lent imperitia furioſa. Cedant ergo authoritati Apoſto
licæ, quæ laudans atque commendans Iſraëlitarum ex-
cellētiam, etiam hoc enumerauit, quòd eorum ſit legis
conſtitutio. Quæ ſi mala eſſet, nō vtique in eorum lau-
B de poneretur. Si autem Chriſtum non prædicaret, non
Ioan.5. ipſe domin⁹ diceret, Si crederetis Moyſi, crederetis &
mihi: de me enim ille ſcripſit. Nec poſt reſurrectionem
Luca.24. ſic eis atteſtaretur, dicens, Oportebat impleri omnia
quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & Prophetis & Pſalmis
Cap.IIII. de me. Sed quia Manichæi alium Chriſtum præ-
dicant, non eum quem prædicauerunt Apoſtoli, ſed
ſuum proprium fallacem, fallaciter huius falſitatis ſe-
ctatores congruenter & ipſi mētiuntur, niſi quòd im-
pudenter ſibi credi volunt, cum ſe mentientis diſcipu-
los eſſe profiteantur: cōtigit eis quod de ipſis infideli-
2.Cor.3. bus Iudæis dicit Apoſtolus, Cum legitur Moyſes, vela-
men eſt ſuper cor eorum: neque enim aufertur hoc ve-
lamen, per quod non intelligunt Moyſem, niſi tranſie-
rint ad Chriſtum: nō qualem ipſi finxerunt, ſed qualem
patres Hebræi prophetauerūt. Sic enim idem Apoſto-
Ibidem. lus ait, Cum autem tranſieris ad dominū, auferetur ve-
lamen. Neque enim mirum eſt, quòd reſurgenti Chri-
Luca.24. ſto, & dicenti, Oportebat impleri omnia, quæ ſcripta
ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me: no-
lunt iſti credere: quādoquidem Chriſtus ipſe narrauit,
C quid Abrahā dixerit immiſericordi cuidam diuiti, cū
apud inferos torqueretur, & peteret inde mitti aliquē
ad fratres ſuos, à quo docerentur ne & ipſi venirent in
illum locum tormentorum, Hoc enim ei dictum eſt,
Luca.16. Habent ibi Moyſem & Prophetas. Et cum ille dixiſſet,
non eos credituros, niſi aliquis reſurrexiſſet à mortuis:
veriſsime reſponſum eſt, Si Moyſem & Prophetas nō
audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.
Quapropter iſti non audientes Moyſem & Prophetas,
non ſolum à mortuis reſurgenti Chriſto, ſed omnino
Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe nō credunt. Quo mo-
do enim reſurrexiſſe credunt, quē mortuum fuiſſe non
credunt? Nā quo modo mortuum fuiſſe credunt, quem
Cap.V. mortale corpus habuiſſe non credunt? Nos autem
illis non tanquam eius Chriſti, qui fallax fuit, ſed eius
qui omnino nō fuit, fallacibus prędicatoribus non cre
dimus. Habemus enim Chriſtum verum atque vera-
cem, prædictum à Prophetis, prædicatum ab Apoſto-
lis, prædicationis ſuæ teſtimonia ex lege & Prophetis
adhibentibus, ſicut innumerabilibus locis oſtendunt.
Quod Paulus breuiſsime veriſsimèque complexus eſt,
Roma.3. dicens, Nunc autem ſine lege iuſticia dei manifeſtata
eſt, teſtificata per legē & Prophetas. Quos Prophetas, D
niſi Iſraëlitas? Quorum eſſe apertiſsime dixit, & teſta-
menta & legis cōſtitutionem & promiſsiones. De quo *Roma.9.*
promiſsiones, niſi de Chriſto? Quod breuiter alio loco
determinat, cum de Chriſto loquitur, dicēs, Quotquot *2.Cor.1.*
enim ſunt promiſsiones dei, in illo etiam. Dicit mihi
Paulus, Iſraëlitarū eſſe legis conſtitutionem. Dicit etiā,
Finis enim legis Chriſtus, ad iuſticiam omni credenti. *Roma.10.*
Dicit etiam de Chriſto loquens, Quotquot enim ſunt
promiſsiones dei, in illo ſunt etiam. Et tu mihi dicis,
Iſraëlitas de Chriſto nihil prædixiſſe Prophetas? Quid
igitur reſtat, niſi vt eligam vtrum Manichæo credam,
fabulam vanam & longam contra Paulum narrāti, an
Paulo præmonenti, Si quis vobis euangelizauerit præ- *Gala.1.*
ter quàm quod euangelizauimus vobis, anathema ſit.
Hic forte dicant, Oſtende nobis vbi ſit Chriſtus *Cap.VI.*
ab Iſraëlitis Prophetis prænuociatus: quaſi parua ſit iſta
authoritas, qua dicunt Apoſtoli ea quæ in Hebræorum
Prophetarum literis legimus, in Chriſto eſſe completa:
vel quod dicit ipſe dominus de ſe, illa eſſe conſcripta:
proinde quiſquis hoc oſtendere non potuerit, ipſe non
intelligit, non Apoſtoli aut Chriſtus aut ſancti codices
mentiuntur: veruntamen vt multa nō colligam, & hoc E
vnum cōmemorem, quod eodem loco Apoſtolus con
ſequenter dicit, Non poteſt autē excidere verbum dei: *Roma.9.*
non enim omnes qui ex Iſraël, hi ſunt Iſraëlitæ: neque
qui ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij, ſed in Iſaac voca-
bitur tibi ſemen: hoc eſt, non hi qui filij carnis, hi filij
dei, ſed filij promiſsionis deputantur in ſemē. Quid ad
hæc reſponſuri ſunt, cū aperte alio loco de hoc ſemine
ad Abraham dicatur, In ſemine tuo benedicentur om- *Gene.26.*
nes gentes terræ? Nā ſi eo tempore hinc diſputaremus,
quo tempore hoc exponebat Apoſtolus dicēs, Abrahæ *Galat.3.*
dictę ſunt promiſsiones & ſemini eius, non dicit & ſe-
minibus, tanquam in multis, ſed tāquam in vno, & ſe-
mini tuo, quod eſt Chriſtus: fortaſſe aliquis non tā im-
pudenter nollet hoc credere antequam videret omnes
gentes credere in Chriſtum, qui prædicatur ex ſemine
Abraham. Nūc vero cum hoc impleri videamus, quod
tanto ante prenunciatum legimus, cum omnes gentes
iam benedicantur in ſemine Abrahæ, cui dictum eſt
ante annorum milia, In ſemine tuo benedicentur om-
nes gentes, quis tam pertinaciter inſaniat, vt vel alium
Chriſtum, qui non ſit ex ſemine Abrahæ, conetur in- F
ducere: vel de iſto vero Chriſto prophetias Hebræas,
cuius gentis pater eſt Abraham, nihil exiſtimet præ-
nunciaſſe? Quis autem poteſt, non dico vna breui *Cap.VII.*
reſpōſione, quales in hoc opere habere coarctamur, ſed
quolibet ingēti volumine omnia commemorare præ-
conia Prophetarum Hebræorum, de domino & ſalua-
tore noſtro Ieſu Chriſto: quandoquidē omnia quæ illis
continētur libris, vel de ipſo dicta ſunt, vel propter ip-
ſum: ſed propter exercitationē quærentis, & delectatio-
nem inuenietis, multo plura ibi per allegorias & ænig-
mata, partim verbis ſolis inſinuantur, partim etiam fa-
cta narrantur. Veruntamen niſi aliqua ibi manifeſta eſ-
ſent, non cōprehenderetur ſenſus, quo etiā obſcura cla
reſcerent: quanquā & ex illis quæ figuris inuoluta ſunt,
ſi quædam velut ſub vno aſpectu quaſi contexta ponā-
tur, ita coniungunt in conteſtatione Chriſti voces ſuas,
vt cuiuſuis obtuſi ſurditas erubeſcat. Sex diebus in *Cap.VIII.*
Geneſi cōſummauit deus omnia opera ſua, & ſeptimo
requieuit. Sex ętatibus humanum genus hoc ſeculo per
ſucceſsiones temporū dei opera inſigniūt: quarum pri-
ma eſt ab Adam vſque ad Noë, ſecūda à Noë vſque ad
Abraham,

G Abraham,tertia ab Abraham vſque ad Dauid, quarta à
Dauid vſq; ad trāſmigrationem in Babyloniam,quin-
ta inde vſque ad humilem aduētum domini noſtri Ie-
ſu Chriſti: ſexta,quæ nūc agitur, donec excelſus veniat
ad iudicium : ſeptima vero intelligitur in requie ſan-
Luc.16. ctorum,nō in hac vita,ſed in alia , vbi vidit requieſcē-
tem pauperem diues ille , cum apud inferos torquere-
tur: vbi non fit veſpera , quia nullus ibi rerum defectus
Gene.1. eſt . Sexto die in Geneſi formatur homo ad imaginem
dei , ſexta ætate ſeculi manifeſtatur reformatio noſtra
Coloſſ.3. in nouitate mentis,ſecundum imaginem eius qui crea-
Gene.2. uit nos,ſicut dicit Apoſtolus. Fit viro dormiēti cōiunx
de latere, fit Chriſto moriente Eccleſia de ſacramento
ſanguinis,qui de latere mortui profluxit. Vocatur Eua
vita & mater viuorum , quæ de viri ſui latere facta eſt.
Ioan.6. Et dicit dominus in Euangelio,Si quis non manduca-
uerit carnem meam,& biberit ſanguinem meū, nō ha-
bebit in ſe vitam. Et omnia quæ illic intelligūtur,enu-
cleate minutatimq; tractanda , Chriſtum & Eccleſiam
præloquuntur, ſiue in bonis Chriſtianis , ſiue in malis.
Roma.5. Neque enim fruſtra dixit Apoſtolus,Adam qui eſt for-
Ephe.5. ma futuri:& illud , Relinquet homo patrem & matrē,
H & adhærebit vxori ſuæ,& erunt duo in carne vna. Sa-
Gene.2. cramētum,inquit,hoc magnum eſt, ego autem dico in
**al.qui.* Chriſto & in eccleſia. Quis enim nō agnoſcat Chriſtū
Philip.2. eo modo reliquiſſe patrē,quo * cum in forma dei eſſet,
non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo,ſed ſemet-
ipſum exinaniuit,formā ſerui accipiēs: reliquiſſe etiam
matrem ſynagogam Iudæorum, veteri teſtamento car
naliter inhærentē, & adhæſiſſe vxori ſuæ ſanctæ eccle-
ſię,vt pace noui teſtamēti eſſent duo in carne vna:quia
cum ſit deus apud patrem,per quem facti ſumus,factus
eſt per carnem particeps noſtri, vt illius capitis corpus
Cap.IX. eſſe poſſemus. Sicut Cain ſacrificium ex terræ fru-
Gene.4. ctibus reprobatur,Abel autem ſacrificium ex ouibus &
earum adipe ſuſcipitur,ita noui teſtamenti fides ex in-
nocentia gratiæ deum laudans , veteris teſtamenti ter-
renis operib⁹ anteponitur:quia etſi Iudęi ante recte illa
fecerunt,in eo tamē infidelitatis rei ſunt , quia Chriſto
veniente iam tempus noui teſtamenti,à tempore vete-
ris teſtamenti non diſtinxerunt . Dixit enim deus ad
Cain,Si recte offeras,recte autem nō diuidas, peccaſti:
Qui ſi obtemperaſſet deo dicenti, Quieſce,ad te enim
conuerſio eius,& tu dominaberis illius : ad ſe cōuertiſ-
ſet peccatum ſuum,ſibi hoc tribuens, & confitens deo:
I ac ſi adiutus indulgētiæ gratia,ipſe peccato ſuo domi-
naretur:nō illo ſibi dominante ſeruus peccati , fratrem
De Ciuita. occideret innocentem.Sic & Iudæi,in quorum hæc fi-
dei li.15.c. gura gerebantur, ſi quieſcerent à ſua perturbatione , &
7.in fine. tempus ſalutis per gratiam in peccatorum remiſsione
Matt.9. agnoſcentes,audirent Chriſtū dicentem,Non eſt opus
Ioan.8. ſanis medicus,ſed male habentibus : Non veni vocare
iuſtos,ſed peccatores in pœnitentiam: Et omnis qui fa
cit peccatum,ſeruus eſt peccati:Et ſi vos filius liberaue-
rit,tunc vere liberi eritis: ad ſe conuertiſſent peccatum
ſuum in confeſsione,ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt, me-
Pſal.40. dico dicētes, Ego dixi domine miſerere mei, ſana ani-
mam meam,quoniā peccaui tibi: Eidem peccato,quā-
diu eſſet adhuc in eorū mortali corpore,per ſpem gra-
Roma.10. tiæ liberi dominarētur.Nunc autem ignorantes dei iu
ſticiam,& ſuam volentes cōſtituere, elati deo operibus
legis,non humiliati de peccatis ſuis,non quieuerunt: &
Roma.6. regnante peccato in eorū mortali corpore ad obediē-
& 9. dum deſideriis eius , offenderunt in lapidem offenſio-
nis,& exarſerunt odio aduerſus eū,cuius opera viden-
tes deo accepta eſſe,doluerunt,illo,qui cæcus natus vi- K
debat,ſibi dicente,Scimus quia peccatores deus nō ex- *Ioan.9.*
audit,ſed qui eum coluerit, & voluntatem eius fecerit,
hunc exaudit. Tanquam hoc eis diceret , Super ſacrifi-
cium Cain non reſpicit, ſed ſuper ſacrificium Abel re-
ſpicit . Itaq; occiditur Abel minor natu à fratre maiore *Gene.4.*
natu . Occiditur Chriſtus caput populi minoris natu à *Mat.27.*
populo Iudæorum maiore natu. Ille in cāpo,iſte in Cal
uariæ loco. Interrogat deus Cain,non tanquā igna- *Cap.X.*
rus eum à quo diſcat,ſed tāquam iudex reum quem pu
niat,vbi ſit frater eius. Reſpōdit ille neſcire ſe, nec eius *Gene.4.*
ſe eſſe cuſtodem . Vſq; adhuc quid nobis reſpōdent Iu-
dęi,cum eos dei voce,hoc eſt, ſanctarum ſcripturarum
voce interrogamus de Chriſto , niſi neſcire ſe Chriſtū
quem dicimus? Fallax enim Cain ignoratio,Iudæorum
eſt falſa negatio. Eſſent autē quodam modo Chriſti cu
ſtodes, ſi Chriſtianam fidem accipere & cuſtodire vo-
luiſſent. Nam qui cuſtodit in corde ſuo Chriſtum,non
dicit quod Cain,Nunquid ego cuſtos ſum fratris mei?
Dicit deus ad Cain,Quid feciſti? Vox ſanguinis fratris
tui clamat ad me de terra . Sic arguit in ſcripturis ſan-
ctis vox diuina Iudæos . Habet enim magnam vocem
Chriſti ſanguis in terra, cū eo accepto ab omnibus gen
tibus reſpondetur, amen . Hæc eſt clara vox ſanguinis, L
quam ſanguis ipſe exprimit ex ore fidelium eodē ſan-
guine redemptorum. Dicit deus ad Cain , Et nunc *Cap.XI.*
maledictus tu à terra,quæ aperuit os ſuum accipere ſan *Gene.4.*
guinem fratris tui de manu tua , quoniā operaberis ter-
ram,& non adiiciet virtutē ſuam dare tibi: Gemens &
tremens eris in terra . Non dixit , Maledicta terra:ſed,
Maledictus tu à terra,quę aperuit os ſuum accipere ſan
guinē fratris tui de manu tua. Maledictus eſt enim po-
pulus Iudaic⁹ infidelis à terra:id eſt,ab eccleſia:quę ape
ruit os ſuum in confeſsione peccatorū accipere ſangui
nem Chriſti,qui fuſus eſt in remiſsionem peccatorum,
de manu peccatoris nolētis eſſe ſub gratia,ſed ſub lege,
vt eſſet ab eccleſia maledictus: id eſt, vt eum intellige-
ret & oſtēderet eccleſia maledictum, dicēte Apoſtolo,
Quicunque enim ex operibus legis ſunt,ſub maledicto *Galat.3.*
ſunt legis. Deinde cū dixiſſet,Maledictus tu à terra,quę
aperuit os ſuum accipere ſanguinem fratris tui de ma-
nu tua , Non dixit, Quoniam operaberis eam : ſed ait,
Quoniam operaberis terram,& non adiiciet virtutem
ſuam dare tibi. Vnde neceſſe eſt eandem † terrā intelli- *† al.Vnde*
gere operari Cain, quæ aperuit os accipere ſanguinem *non eſt ne-*
fratris de manu eius : ſed ideo maledictus intelligit ab *ceſſe ean-*
hac terra,quoniā operatur terram,quæ nōdum adiiciet *dem &c.*
virtutem ſuam dare illi:id eſt,ideo populum Iudęorum M
maledictum agnoſcit & oſtēdit eccleſia , quoniam oc-
ciſo Chriſto adhuc operatur terrenam circūciſionem,
terrenum ſabbatum,terrenum azymum, terrenum Pa-
ſcha : quæ omnis terrena operatio habet occultā virtu-
tem intelligendæ gratiæ Chriſti:quæ non datur Iudęis
in impietate & infidelitate perſeuerantibus, quia nouo
teſtamento reuelata eſt : Et nō tranſeuntibus ad domi-
num,non eis auferetur velamen,quod in lectione vete- *2.Cor.3.*
ris teſtamēti manet:quia in ſolo Chriſto euacuatur, nō
ipſa lectio veteris teſtamenti , quæ habet abſconditam
virtutem, ſed velamen quo abſcōditur . Vnde Chriſto
in cruce paſſo,velum templi cōſciſſum eſt,vt per Chri- *Matt.27.*
ſti paſsionem reuelentur ſecreta ſacramentorum fide-
libus,ad bibendum eius ſanguinem ore aperto in con-
feſsione tranſeūtibus. Propterea populus ille ſicut Cain
adhuc operatur terram, adhuc exercet operationem le
gis carnaliter,quæ non ei dat virtutem ſuam, quia in ea
non

A non intelligit gratiã Chriſti. Propterea & in ipſa terra,
quam Chriſtus portauit, id eſt, in eius carne, ipſi operati
Roma. 4. ſunt ſalutẽ noſtram crucifigendo Chriſtũ, qui mortuus
eſt propter delicta noſtra. Nec eis dedit eadẽ terra vir-
tutẽ ſuam: quia non iuſtificati ſunt virtute reſurrectio-
nis eius, qui reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã:
†in. quia etſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex† virtu-
2.Cor.13. te dei, ſicut dicit Apoſtolus. Hæc ergo eſt virtus terræ
illius, quã non oſtendit impiis & incredulis, Vnde nec
reſurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit tãquam
Gene. 4. Cain operanti terrã: vt granum illud ſeminaretur, non
oſtendens eadem terra fructum virtutis ſuæ: quoniam
operaberis, inquit, terrã, & nõ adiiciet virtutẽ ſuã dare
Cap. XII. tibi, Gemens & tremens eris in terra. Nunc ecce quis
non videat, quis non agnoſcat in tota terra, quacunq;
diſperſus eſt ille populus, quo modo gemat mœrore a-
miſſi regni, & tremat timore ſub innumerabilibus po-
Gene. 4. pulis Chriſtianis. Ideoq; reſpondit Cain & dixit, Maior
eſt cauſa mea, ſi eiicis me hodie à facie terræ, & à facie
tua abſcondar, & ero gemens & tremẽs ſuper terrã, &
B erit, omnis qui inuenerit me, occidet me. Vere inde ge-
mit & tremit, ne regno etiam terreno perdito, iſta vi-
ſibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem cauſam q̃
illam, ꝙ ei terra non dat virtutem ſuam, ne ſpiritaliter
moriatur. Carnaliter enim ſapit & abſcondi à facie dei:
id eſt, iratum habere deum graue non putat, niſi ne in-
ueniatur & occidatur. Carnaliter ſapit tanquã operans
Roma. 8. terrã, cuius virtutẽ nõ accipit. Sapere autem ſecundum
carnem, mors eſt. Quam ille non intelligẽs, amiſſo reg-
no gemit, & corporalem mortem tremit. Sed quid ei
Gene. 4. reſpondit deus? Non ſic, inquit. Omnis qui occiderit
Cain, ſeptem vindictas exoluet: id eſt, nõ ſic quo modo
dicis, non corporali morte interibit genus impium car
nalium Iudæorũ. Quicũq; enim eos ita perdiderit, ſep-
tem vindictas exoluet: id eſt, auferet ab eis ſeptem vin-
dictas, quibus alligati ſunt propter reatum occiſi Chri-
ſti: vt hoc toto tempore quod ſeptenario dierũ numero
voluitur, magis quia non interit gens Iudæa ſatis appa-
reat fidelibus Chriſtianis, quam ſubiectionem merue-
Cap. XIII. rint, qui ſuperbo regno dominum interfecerunt. Et
In expoſi- poſuit dominus deus in Cain ſignum, ne eum occidat
tione Pſal- omnis qui inuenerit. Hoc reuera multum mirabile eſt,
mi. 39. quẽadmodũ omnes gentes, quæ à Romanis ſubiectæ*†
†* al. ſub- ſunt, in ritum Romanorũ ſacrorum tranſierint, eaq; ſa-
iugatæ. crilegia obſeruanda & celebranda ſuſceperint: gens au
C tem Iudæa, ſiue ſub Paganis regibus, ſiue ſub Chriſtianis
non amiſerit ſignum legis ſuæ, quò à cæteris gentibus
populiſq; diſtinguitur, & omnis imperator vel rex qui
eos in regno ſuo inuenit, cũ ipſo ſigno eos inuenit, nec
occidit: id eſt, non efficit vt non ſint Iudæi, certo quodã
& proprio ſuæ obſeruationis ſigno à cæterarũ gentium
communione diſcreti: niſi quicũq; eorum ad Chriſtum
tranſierit, vt iam non inueniatur Cain, nec exeat à facie
dei, nec habitet in terra Naid, quod dicitur interpreta-
ri commotio. Contra quod malũ, deus rogatur in Pſal
Pſal. 35. mo, Ne dederis in motũ pedes meos, & manus pecca-
& 65. torũ non moueant me: & qui tribulant me exultabunt
Pſal. 12. ſi motus fuero, & dominus à dextris eſt mihi ne cõmo
& 15. uear, & innumera talia, quod patiũtur omnes qui exeũt
à facie dei, id eſt, à miſericordia dilectionis eius. Vnde
Pſalm. 29. dicitur in quodã Pſalmo, Ego dixi in abundantia mea,
non mouebor in æternum. Sed vide quid ſequitur, Do-
mine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem,
auertiſti autẽ faciẽ tuã à me, & factus ſum conturbatus.
Vnde intelligitur omnẽ animam participatione lucis
dei, non per ſeipſam eſſe pulchrã & decoram & virtute D
pollẽtem. Quod & iſti Manichæi ſi cõſiderarent & in-
telligerent, non in tantam blaſphemiam caderent, pu-
tando ſe eſſe natura ſubſtãtiã dei. Sed ideo nõ poſſunt,
quia non quieſcũt. Sabbatũ enim cordis nõ intelligũt:
nã ſi quieſcerẽt, ſicut dictũ eſt ad Cain, peccatum ſuum
ad ſe conuerterent, id eſt, ſibi tribuerent, non genti neſ
cio cui tenebrarũ, atq; ita per gratiã dei eidem peccato
dominarentur. Nunc vero & ipſi & omnes qui diuerſis
erroribus cõtumaces reſiſtẽdo veritati exeũt à facie dei,
ſicut Cain, ſicut Iudæi perditi, habitãt in terra cõmotio-
nis, id eſt, in perturbatione carnali, cõtra iucunditatem
dei, hoc eſt, cõtra Edẽ, quod interpretatur epulatio, vbi
eſt plantatus paradiſus. Iam cætera pauca de multis bre-
uiterq; perſtringã, ne propoſitũ operis huius & reſpon-
ſionis meæ, nimia longitudine ſermonis impediam.

Quem enim non moueat ad quærendũ & intelligen Ca. XIIII.
dum Chriſtum in illis libris, vt ea omittam, quæ quam-
uis tanto ſuauius contẽplãtur, quãto ex abditioribus lo
cis enucleantur, tamen exigunt prolixitatem diſſerta- E
tionis, quia pluribus atteſtationibus indigent. Vt omit-
tam ergo talia, quem non moueant ad ſalubrẽ fidem, ꝙ
Enoch ſeptimus ad Adam deo placuit, & translatus eſt: Gene. 5.
& ſeptima requies prædicatur, ad quam transfertur om
nis qui tanquam ſexto die ſexta ætate ſeculi Chriſti ad- Gene. 6.
uentu formatur? Quòd Noë cum ſuis per aquam & lig
num liberatur, ſicut familia Chriſti per baptiſmum cru-
cis paſſione ſignatur. Quòd de lignis quadratis eadem
arca fabricatur, ſicut eccleſia de ſanctis conſtruitur, ad
omne opus bonum ſemper paratis. Quadratum enim 2. Timo. 2.
quacũq; verteris firmiter ſtat. Quòd ſexies longa ad la- De ci. dei.
titudinem ſuam, & decies ad altitudinẽ ſuam, humani li. 15. c. 26.
corporis inſtar oſtẽdit, quia in corpore humano Chri-
ſtus apparuit. Quòd cubitis quinquaginta latitudo eius Gene. 6.
expanditur, ſicut dicit Apoſtolus, Cor noſtrũ dilatatum 2. Cor. 6.
eſt. Vnde? niſi charitate ſpiritali, propter quod ipſe itẽ
dicit, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpi Roma. 5.
ritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Quinquageſimo enim Acto. 2.
die poſt reſurrectionẽ ſuam, Chriſtus ſanctum ſpiritũ
miſit, quo corda credentium dilatauit. Quòd trecentis
cubitis longa eſt, vt ſexies quinquaginta compleantur,
ſicut ſex ætatibus omne huius ſeculi tempus extenditur,
in quibus omnibus Chriſtus nunquam deſtitit prædi- F
cari, in quinta per Prophetiam prænunciatus: in ſexta
per Euangeliũ diffamatus? Quòd eius altitudo triginta
cubitis ſurgit, quem numerum decies habet in trecentis
cubitis longitudo, quia Chriſtus eſt altitudo noſtra, qui
triginta annorũ ætatẽ gerens, doctrinã Euangelicã con
ſecrauit, conteſtans legẽ non ſe veniſſe ſoluere, ſed im- Matt. 5.
plere. Legis autẽ cor in decẽ præceptis agnoſcitur. Vn- Exo. 14.
de decies tricenis arcæ lõgitudo perficitur, vnde & ipſe Gene. 5.
Noë ab Adam decimus computatur. Quòd bitumine
glutinantur arcæ ligna intrinſecus & extrinſecus, vt in
compage vnitatis ſignificetur tolerantia charitatis, ne
ſcandalis eccleſiam tentantibus, ſiue ab eis qui intus, ſi-
ue ab eis qui foris ſunt, cedat fraterna iunctura, & ſol-
uatur vinculum pacis. Eſt enim bitumen feruentiſſimũ
& violentiſſimum gluten, ſignificans dilectionis ardo †al. vi ma
rem, in magna fortitudine† ad tenendum ſocietatem gna fortitu
ſpiritalem omnia tolerantem. Quòd cuncta anima- dinis.
lium genera in arca clauduntur, ſicut omnes gentes quas Cap. XV.
etiam Petro demonſtratus diſcus ille ſignificat, eccle- Acto. 10.
ſia continet. Quòd & munda & immunda ibi ſunt ani-
malia, ſicut in eccleſiæ ſacramentis & boni & mali ver-
ſantur. Quòd ſeptena ſunt mũda & bina immunda, nõ Gene. 7.

G quia pauciores ſunt mali q̄ boni, ſed quia boni ſeruant
Eſa. 11. vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, Sanctum autem ſpi-
ritum diuina ſcriptura in ſeptiformi operatione com-
mēdat: ſapiētię & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſci
entiæ & pietatis, & timoris dei. Vnde & ille numerus
quinquaginta dierum ad aduentum ſancti ſpiritus per-
tinens, in ſepties ſeptenis, qui fiunt quadragintanouem,
vno addito conſummatur, propter quod dictum eſt,
Ephe. 4. Studentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.
Mali autem in binario numero ad ſchiſmata faciles, &
quodā modo diuiſibiles oſtēduntur. Quòd ipſe Noë cū
ſuis octauus enumeratur, quia in Chriſto ſpes reſurre-
Marci. 16. ctionis noſtrę apparuit, qui octauo die, id eſt, poſt ſab-
bati ſeptimum primo à mortuis reſurrexit. Qui dies à
paſſione tertius, in numero autē dierum, qui per omne
Cap. XVI. tēpus voluuntur, & octauus & primus eſt. Quòd arca
Gene. 6. collecta ad vnum cubitum deſuper cōſummatur, ſicut
Eccleſia corpus Chriſti in vnitatem collecta ſublima-
Matt. 12. tur, & perficit. Vnde dicit in Euāgelio, Qui mecum nō
colligit, ſpargit. Quòd aditus ei fit à latere, nemo quip-
H pe intrat in Eccleſiā, niſi per ſacramentum remiſſionis
peccatorū: hoc autem de Chriſti latere aperto manauit.
Ioan. 19. Quòd inferiora arcæ bicamerata, & tricamerata con-
Gene. 6. ſtruuntur, ſicut ex omnibus gentibus, vel bipartitā mul
titudinē congregat eccleſia propter circuncisionem &
pręputiū: vel tripartitā propter tres filios Noë, quorum
progenie repletus eſt orbis. Et ideo arcæ inferiora iſta
dicta ſunt, quia in hac terrena vita eſt diuerſitas gētiū,
in ſummo autē omnes in vnū cōſummamur. Et non eſt
Coloſſ. 3. iſta varietas, quia omnia & in omnibus Chriſtus eſt, tā-
quā nos vno cubito deſuper cœleſti vnitate cōſūmās.
Cap. XVII. Quòd poſt ſeptem dies ex quo ingreſſus eſt Noë in
arcam, factum eſt diluuium, quia ſpe futuræ quietis, quæ
ſeptimo die ſignificata eſt, baptizamur. Quòd præter ar
cam omnis caro quam terra ſuſtentabat diluuio con-
ſummata eſt: quia pręter Eccleſię ſocietatem, aqua bap-
tiſmi quāuis eadem ſit, non ſolum non valet ad ſalutē,
Gene. 7. ſed valet potius ad perniciē. Quòd quadraginta dieb⁹
& quadraginta noctibus pluit: quia omnis reatus pecca
torum, qui decem pręceptis legis, admittitur per vni-
uerſum orbem terrarū, qui quatuor partibus cōtinetur,
I Decem quippe quater ducta, quadraginta fiunt, ſiue ille
reatus quod ad dies pertinet, ex rerū proſperitate: ſiue
quod ad noctes, ex rerū aduerſitate cōtractus ſit, ſacra-
Cap. XVIII mento baptiſmi cœleſtis abluitur. Quòd Noë quin-
Ge. 6. & 7. gentorū erat annorum cum ei locutus eſt dominus vt
arcam ſibi faceret, & ſexcentos agebat annos cum in eā
eſſet ingreſſus, vnde intelligitur per centum annos ar-
ca fabricata, quid aliud hic videntur cētum anni ſigni-
ficare, niſi ętates ſingulas ſeculi? Vnde iſta ſexta ætas,
quæ cōpletis quingentis vſq; ad ſexcentos ſignificatur,
in manifeſtatione euangelica Eccleſiā cōſtruit: & ideo
qui ſibi ad vitam cōſulit, ſi velut quadratum lignum, pa
ratum ad omne opus bonum, & intret in fabricam ſan-
ctā: quia & ſecundus menſis anni ſexcenteſimi, quo in-
trat Noë in arcam, eandē ſenariam ætatem ſignificat.
Duo enim menſes ſexagenario numero concludūtur,
à ſenario autē numero & ſexaginta cognominātur, &
ſexcenti & ſex milia & ſexaginta milia & ſexcenta mi-
lia & ſexcēties, & quicquid deinceps in maioribus ſum
mis per eundē articulis numerus in infinita incremen-
ta conſurgit. Et ꝙ viceſimus & ſeptimus dies menſis
Cap. XIX. commemoratur, ad eiuſdem quadraturæ ſignificatio-
nem pertinet, quæ iam in quadratis lignis expoſita eſt.
Sed hic euidentius, quia nos ad omne opus bonū para-
tos: id eſt, quodā modo cōquadratos trinitas perficit, in K
memoria qua deū recolimus: in intelligentia qua cog-
noſcimus: in voluntate qua diligimus. Tria enim ter, &
hoc ter, fiunt vigintiſeptē, qui eſt numeri ternarij qua-
dratus. Quod ſeptimo menſe arca ſedit, hoc eſt, requie- *Gene. 8.*
uit, ad illā ſeptimā requiē ſignificatio recurrit. Et quia
perfecti requieſcunt, ibi quoq; illius quadraturæ nume-
rus iteratur: nam viceſima ſeptima die ſecundi menſis
cōmendatum eſt hoc ſacramentū, & rurſus viceſima &
ſeptima die ſeptimi menſis, eadē cōmēdatio cōfirmata
eſt cum arca requieuit: quod enim promittitur in ſpe,
hoc exhibetur in re. Porrò quia ipſa ſeptima requies cū
octaua reſurrectione cōiūgitur: neq; enim reddito cor-
pore finitur requies, quæ poſt hanc vitam excipit ſan-
ctos, ſed potius totum hominem non ad ſpem, ſed iam
rem ipſam, omni ex parte, & ſpiritus & corporis perfe-
cta immortalitatis ſalute renouatū, in æternæ vitæ mu-
nus aſſumit. Quia ergo ſeptima requies cum octaua re-
ſurrectione coniungitur, & hoc in ſacramento regene-
rationis noſtræ, id eſt, in baptiſmo, altum profundūq;
myſteriū eſt. Quindecim cubitis ſupercreuit aqua exce- L
dēs altitudinē mōtiū: id eſt, hoc ſacramētū tranſcendit
omnē ſapiētiā ſuperborū. Septē quippe & octo cōiūcti *Gene. 7.*
quindecim fiūt. Et quia ſeptuaginta à ſeptē, & octogin-
ta ab octo denominantur, cōiūcto vtroq; numero, cētū
quinquaginta diebus exaltata eſt aqua, eandem cōmen
dans nobis atq; confirmans altitudinē baptiſmi, in con
ſecrando nouo homine ad tenendā quietis & reſurre-
ctionis fidem. Quòd poſt dies quadraginta emiſſus *Cap. XX.*
coruus, non eſt reuerſus, aut aquis vtiq; interceptus, aut *Gene. 8.*
aliquo ſupernatante cadauere illectus: ſignificat homi- *Super Ioā.*
nes in immundicia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad *Tracta. 2.*
ea quę foris ſunt in hoc mundo nimis intentos, aut re- *& 6.*
baptizari, aut ab his quos pręter arcam: id eſt, præter ec-
cleſiā baptiſmus occidit, ſeduci & teneri. Quòd colum *Gene. 8.*
ba [emiſſa] nō inuēta requie reuerſa eſt, oſtendit per no-
uum teſtamentū requiē ſanctis in hoc mundo non eſſe
promiſſam: poſt quadraginta enim dies emiſſa eſt, qui
numerus vitam quæ in hoc mundo agitur ſignificat.
Deniq; poſt ſeptē dies dimiſſa, propter illam ſeptenariā
operationē ſpiritalē, oliuę fructuoſum ſurculum retulit:
quo ſignificaret nōnullos etiā extra eccleſiā baptizatos,
ſi eis pinguedo nō defuerit charitatis, poſteriore tēpore M
quaſi veſpere, in ore colūbæ tanquā in oſculo pacis, ad
vnitatis ſocietatē poſſe perduci. Quòd poſt alios ſeptē
dies dimiſſa, reuerſa non eſt, ſignificat finē ſeculi, quādo
erit ſanctorum requies: non adhuc in ſacramento ſpei,
quo in hoc tēpore cōſociatur eccleſia, quamdiu bibitur
quod de Chriſti latere manauit: ſed iam in ipſa perfe-
ctione ſalutis æternę, cū traditur regnum deo & patri, *1. Cor. 15.*
vt in illa perſpicua contēplatione incommutabilis ve-
ritatis, nullis myſteriis corporalibus egeamus. Nimis *Cap. XXI.*
longum eſt, vt vel tam breuiter quàm hæc cucurri,
cuncta contingam, cur ſexcenteſimo & vno anno vitæ
Noë, id eſt, peractis ſexcentis annis aperitur arcę tectū, *Gene. 8.*
& tanquam reuelatur quod erat abſconditum ſacramē
tum. Cur viceſima ſeptima die ſecundi menſis dicitur
ſiccaſſe terram, tanquam finita eſſet iam baptizandi ne
ceſſitas in numero dierum quinquageſimo & ſeptimo.
Ipſe eſt enim dies ſecundi menſis viceſimus ſeptimus,
qui numerus ex illa coniunctione ſpiritus & corporis,
ſepties octonos habet, vno addito propter vnitatis vin
culum. Cur de arca cōiuncti exeant, qui diſiuncti intra- *Gene. 7.*
uerant: ſic enim dictum erat, quòd intrauerit in arcam
Noë, & filij eius, & vxor eius, & vxores filiorum eius.

Seorſum

A Seorſum viri,ſeorſum fœminę commemoratæ ſunt:In
Gala. 5. hoc enim tempore huius ſacramenti,caro concupiſcit
aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Exeunt
Gene. 11. autem Noë & vxor eius,& filij eius, & vxores filiorum
eius, nuoc coniunctè cõmemorari maſculi & fœmioæ:
quia in fine ſeculi atq; in reſurrectiooe iuſtorum,omni-
moda & perfecta pace ſpiritui corpus adhærebit, nulla
mortalitatis indigeotia, vel concupiſcentia reſiſtente.
Cur aoimalia quamuis & munda & immunda in arca
fuerint,tamen poſt egreſſum de arca non offerũtur deo
Cap.XXII. in ſacrificio oiſi munda. Quid deinde ſibi velit deo
Gene. 9. loquente ad Noë, & tanquam rurſus ab exordio, quia
multis modis eadem ſignificari oportebat,figuram Ec-
cleſiæ cummendante, ꝙ progenies eius benedicitur ad
impleodam terram, ꝙ dantur eis in eſcam cuncta ani-
Acto.10. malia: ſicut in illo diſco Petro dicitur, Macta & mãdu-
Gene.9. ca.Quòd eiecto ſaoguine iubeotur manducare,ne vita
priſtina quaſi ſuffocata in cõſciẽtia teneatur,ſed habeat
tanquã effuſiooem per confeſsionem: Quod teſtamen-
tum poſuit deus inter ſe & homines, atq; omnem ani-
B mam viuam,ne perdat eam diluuio,arcum qui apparet
in nubibus, qui nunquam niſi de ſole reſplendet:illi e-
nim non pereunt diluuio ſeparati ab Eccleſia, qui in
Prophetis, & in omnibus diuinis ſcripturis tãquam in
dei nubibus agnoſcunt Chriſti gloriam, non quærunt
ſuam: Verùm ne adoratores huius ſolis amplius tumeſ-
cant, ſciant ita ſignificari Chriſtum aliquando per ſo-
Apoca.5. lem, ſicut per leonem,per agoum,per lapidem cuiuſdã
Ephe. 2. ſimilitudinis cauſa, non proprietatis ſubſtantia. Iam
Cap.XXIII vero illud, quod de vioea, quam plantauit inebriatus
Gene.9. Noë, nudatus eſt in domo ſua, cui non appareat Chri-
ſtus paſſus in gente ſoa? Tunc enim nudata eſt morta-
1.Cor. 1. litas carnis eius, Iudęis ſcandalum, gentibus ſtulticia:
ipſis autem [vocatis] Iudęis & geotibus tanquã Sem &
Iaphet,dei virtus & dei ſapientia:quia quod ſtultum eſt
dei,ſapientius eſt q̃ homines:& quod infirmum eſt dei,
fortius eſt q̃ homines. Proinde in duob⁹ filiis, maximo
& minimo, doo populi figurati, vnam veſtem à tergo
portantes,ſacramentum ſcilicet iam pręteritæ atq; trãſ-
actę dominicę paſſionis, nuditatem patris neq; intuen-
tur, quia in Chriſti necem oon conſentiunt, & tamen
C honorant velamento, tanquam ſcientes vnde ſint na-
ti. Medius autem filius, id eſt,populus Iudęorum, ideo
Gene. 9. medius,quia nec primatũ apoſtolorũ tenuit,nec vltim⁹
in gẽtibus credidit,vidit nuditatem patris,quia cõſen-
ſit in necẽ Chriſti,& nunciauit foras fratribus. Per eum
quippe manifeſtatum eſt, & quodã modo publicatum,
quod erat in prophetia ſecretũ,ideoq; fit ſeruus fratrum
ſuorum. Quid eſt enim aliud hodieq; gẽs ipſa,niſi quę-
dam ſcriniaria chriſtianorũ, baiulaos legem & Prophe
tas ad teſtimonium aſſertionis eccleſię, vt nos honore-
mus per ſacramentum, quod nunciat illa per literam?
Ca.XXIIII Quem autem non exciter, quem non vel informet,
vel confirmet in fide, quòd ita benedicuntur duo illi,
qui nuditatem patris honorauerunt,quanuis auerſi, ve-
lut quibus factum ſceleratæ vineæ diſplicuerit? Benedi-
Gene.9. ctus,inquit, dominus deus Sem. Quamquam enim ſit
deus omnium gentium, quodam modo tamẽ proprio
vocabulo,& in ipſis iam gentibus dicitur deus Iſraël. Et
vnde hoc factum eſt,niſi ex benedictione Iaphet? In po
pulo enim gentium totum orbem terrarum occupauit
eccleſia. Hoc prorſus hoc prenunciabatur,cum dicere-
† al. Lati- tur: Lætificet †deus Iaphet,& habitet in domibus Sem.
ficet. Videte Manichæi,videte, ecce in conſpectu veſtro eſt
orbis terrarum:hoc ſtupetis,hoc doletis in populis no-

ſtris, quia lætificat† deus Iaphet: videte ſi non habitet in D
domibus Sem, id eſt, in eccleſiis,quas filij Prophetarũ † *latificat.*
Apoſtoli conſtruxerunt. Audite quid dicat Paulus iam
fidelibus gentibus, Qui eratis, inquit, illo in tempore
ſine Chriſto, alienati à ſocietate Iſraël & peregrini te- *Ephe.2.*
ſtamentorũ, & promiſſionis ſpem non habeotes, & ſi-
ne deo in hoc mundo. Per hæc verba oſtenditur quod
nondum habitabat Iaphet in domibus Sem. Sed pau-
lopoſt quemadmodum concludat aduertite. Igitur iã,
inquit, non eſtis peregrini & inquilini, ſed eſtis ciues
ſanctorum, & domeſtici dei, ſuperędificati ſuper fun-
damentum Apoſtolorum & Prophetarũ, ipſo ſummo
angulari lapide exiſtente Chriſto Ieſu. Ecce quo modo
dilatatur Iaphet, & habitat in domibus Sem:& tamen
epiſtolas Apoſtolorum, quibus hæc omnia conteſtan-
tur,tenetis, legitis,prædicatis. Vbi & vosipſos deputa-
uerim,niſi in illa maledicta medietate,cui non eſt lapis
angularis Chriſtus: quia nec in illo pariete vos agnoſ-
cimus,qui ex circumciſiooe credidit in Chriſtum,vnde
erant & Apoſtoli: nec io iſto qui eſt ex præputio,vnde
ſunt omnes ex cæteris gentibus in eandẽ vnitatẽ fidei, E
tanquã in pace anguli concurrentes: ſed & omnes,qui
quoslibet noſtri canonis libros accipiunt & legunt,vbi
Chriſtus mortaliter natus & paſſus oſtenditur: nec ta-
men eãdẽ mortalitatẽ in paſſione nudatã, conſociato
vnitatis ſacramento honorifice velãt, ſed ſine ſcientia
pietatis & charitatis nunciant illud, vnde omnes nati
ſumus: quãuis inter ſe diſſentiãt, & Iudæi ab hæreticis,
& ipſi hæretici alij ab aliis: vna tamẽ conditione ſerui-
tutis: vel ad aliquã atteſtationem, vel ad aliquam proba
tionẽ vtiles ſunt Eccleſiæ. Nam & de hęreticis dictum
eſt, Oportet hæreſes eſſe, vt probati maoifeſti fiãt inter *1.Cor. 11.*
vos. Ite nunc,& obiectate calũnias veteribus literis ſa- *1.Retr.c.7.*
cris,hoc agite ſerui Cham, ite quibus viluit nudata ca-
ro, ex qua nati eſtis: neq; enim eſſet vode vos quoquo
modo Chriſtiaoos appellare poſſetis, niſi Chriſtus,ſic-
ut à Prophetis prænunciatus eſt,veniſſet in mũdũ, bi-
biſſet de vinea ſua calicẽ illum,qui tranſire non potuit,
dormiſſet io paſſione ſua,tanquã in ebrietate ſtulticię,
quæ ſapieotior eſt hominibus:atq; ita nudaretur morta
lis carnis infirmitas per occultũ Dei conſilium fortior
hominibus, quam niſi dei verbum ſuſcepiſſet, nomen
omnino Chriſtianũ,quo & vos gloriamini, nõ eſſet in F
terris. Verũ hoc agite,irridenter prodite,quod nos re-
uerenter honoremus: vtatur vobis eccleſia tanquã ſub-
ditis ſibi,vt probati manifeſti fiant in ea. Vſqueadeo ni-
hil,quod vel habitura vel paſſura erat,Prophetæ illi ta-
cuerunt,vt & vos ibi locis veſtris inueniamus, in vaoi-
tate pernicioſa ad reprobos capiẽdos, vtiles autem ad
probatos manifeſtandos, Chriſtũ ab Iſraëlitis Prophe-
tis non eſſe prędictum, cui prædicendo omnes illæ pa-
ginę vigilant,ſi eas perſcrutari pietate,q̃ exagitare leui-
tate malletis. Quis alius in Abrahã exit de terra ſua, *Cap. XXV.*
& de cognatione ſua, vt apud exteros ditetur & locu- *Gene. 12.*
pletetur,niſi qui relicta terra & cognatione Iudæorum,
vnde ſecundum carnem natus eſt,apud gentes ita præ-
pollet & pręualet,vt videmus? Quis alius io Iſaac lignũ *Gene. 22.*
ſibi portabat ad victimã,niſi qui crucem ſibi ad paſſio-
nem ipſe portabat? Quis alius aries immolandus in ve-
pre cornibus adhęrebat,niſi qui crucis patibulo pro no *Ca. XXVI.*
bis offerendus affigebatur? Quis alius in angelo cum *Gene. 32.*
Iacob luctatus, eum ſibi prævalentem,quaſi fortiorem
infirmior, victusq; victorem partim benedicit, partim
latitudinem femoris eius claudam reddit, niſi qui præ-
ualere aduerſus ſe paſſus populum Iſraël, quoſdam qui

G crediderunt, benedixit in eis? Latitudo autem femoris
Gene. 28. Iacob, in multitudine carnalis populi claudicauit. Quis
alius lapis poſitus ad caput Iacob, vt nominatim quodam
modo exprimeretur, etiam vnctus, niſi caput viri
Chriſtus? Quis enim Chriſtũ neſcit ab vnctione appellari?
Qui etiã hoc ipſum in euangelio commemorans,
Ioan. 1. & ſe figuratũ apertiſſime teſtificans, cum quendam Na
thanaelem dixiſſet vere Iſraëlitam, in quo dolus non
eſſet: & cum ille tanquam lapidem illum habens ad caput,
confeſſus eum eſſet filiũ dei, & regem Iſraël iſta cõfeſſione
quodam modo vngens lapidem, id eſt, ipſum
eſſe confitens Chriſtum, ibi opportune dominus etiam
illud cõmemorauit, quod tunc vidit Iacob, qui per be-
Vbi ſupra. nedictionem appellatus eſt Iſraël, Amẽ dico vobis, inquit,
videbitis cœlum apertum, & angelos dei aſcẽden
Gene. 28. tes & deſcendẽtes ſuper filiũ hominis. Hoc enim Iſraël
viderat, cum illum lapidem ad caput habebat, à terra
in cœlũ ſcalas, per quas aſcendebãt & deſcendebãt angeli
dei. In quibus ſignificati ſunt euangeliſtæ prædicatores
Chriſti: aſcendentes vtiq;, cum ad intelligendam
eius ſupereminentiſſimã diuinitatem excedunt vniuer
H ſam creaturam, vt eum inueniant in principio Deum
Ioan. 1. apud deum, per quem facta ſunt omnia: deſcendentes
Gala. 4. autem, vt eum inueniant factum ex muliere, factum ſub
lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. In illo enim
Gene. 28. ſcalæ à terra vſq; ad cœlum, à carne vſq; ad ſpiritũ: quia
in illo carnales proficiendo velut aſcẽdendo ſpiritales
fiunt, ad quos lacte nutriẽdos, etiã ipſi ſpiritales deſcen
1. Cor. 3. dunt quodã modo, cum eis non poſſunt loqui quaſi ſpiritalibus,
ſed quaſi carnalibus. Sic & aſcendit & deſcen
ditur ſuper filium hominis: filius enim hominis ſurſum
in capite noſtro, quod eſt ipſe Saluator: & filius hominis
deorſum in corpore ſuo, quod eſt eccleſia. Ipſum &
Ioan. 14. ſcalas intelligimus, quia ipſe dixit, Ego ſum via. Ad ipſum
ergo aſcenditur, vt in excelſis intelligatur: & ad ipſum
deſcenditur, vt in mẽbris ſuis paruuli nutriantur.
Et per illum aſcenditur & deſcenditur: exemplũ quippe
eius ſequẽtes prędicatores eius, non ſolom ſe erigũt
† al. ſpectent.* vt eam ſublimiter expectent †*, ſed etiam humiliant, vt
eũ temperanter annuncient. Videte Apoſtolũ aſcendẽtem,
Siue, inquit, mente exceſſimus, deo. Videte & deſ-
2. Cor. 5. cendentem, Siue, inquit, temperantes ſumus, vobis. Di-
I cat & per quẽ aſcẽderit & deſcenderit. Charitas enim,
inquit, Chriſti cõpellit nos, iudicantes hoc, quoniam ſi
vnus pro omnib[9] mortuus eſt, ergo omnes mortui ſũt:
& pro omnibus mortuus eſt, vt qui viuunt, iam non ſibi
viuant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.
Ca. XXVII Hęc in ſcripturis ſanctis ſancta ſpectacula quem nõ
2. Timo. 4. delectant, ſanam doctrinam non ſuſtinens, ad fabulas
conuertitur. Et illæ quidem fabulæ animas in qualibet
corporis ætate pueriles, varia quadam delectatione ſo-
Pſal. 118. licitant. Sed nos iã corpus Chriſti, agnoſcamus in Pſalmo
vocem noſtram, & dicamus ei, Narrauerunt mihi
iniuſti delectationes, ſed nõ ſicut lex tua domine. Chri
ſtus mihi vbiq; illorũ librorũ, vbiq; illarum ſcripturarũ
peragranti & anhelanti, in ſudore illo damnationis hu
manæ, ſiue ex aperto, ſiue ex occulto occurrit & reficit:
ipſe mihi & ex nõnulla difficultate inuẽtionis ſuæ deſiderium
inflammat, quo id quod inuenero, auide ſorbeã,
Capu XXVIII. medulliſq; reconditum ſalubriter teneam. Ipſe mihi
in Ioſeph innuit, qui perſequentibus & vendentibus
Gene. 37. & 41. fratribus in Aegypto poſt labores honoratur. Didicimus
enim labores Chriſti in orbe gentiũ, quem ſignificabat
Aegyptus, per varias paſſiones martyrum: & nũc
videmus honore Chriſti in eodem orbe terrarum, erogatione
frumẽti ſui ſibi omnia ſubiugãtis. Ipſe mihi in- K
nuit in virga Moyſi, quæ in terra ſerpens effecta, eius *Exodi. 4.*
mortẽ figurauit à ſerpente venientẽ: ſed quod apprehẽ-
ſa cauda [eius rurſus virga redditur,] ſignificat poſteri*
peractis iã omnibus in fine actionis, ad id quod fuerat,
reſurgẽdo reuertitur, vbi per vitæ reparationem morte
cõſumpta, nihil ſerpẽtis apparet. Nos quoq; corpus eius
in eadẽ mortalitate per lubrica temporum voluimur:
ſed fine nouiſſimo velut cauda ſeculi, per manũ, id eſt,
per poteſtatem iudicij, ne vltra prolabatur, apprehenſa
reparabimur, & nouiſsima inimica morte deſtructa, re- *1. Cor. 15.*
ſurgentes in dextera dei, virga regni erimus. Iam de *Cap. XXIX*
exitu Iſraël ex Aegypto non ego, ſed Apoſtolus loqui-
tur, Nolo autem vos ignorare fratres, quia patres noſtri *1. Cor. 10.*
omnes ſub nube fuerũt, & omnes per mare tranſierunt,
& omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari:
& omnes eandẽ eſcam ſpiritalẽ manducauerũt, & omnes
eũdẽ potũ ſpiritalẽ biberũt. Bibebant enim de ſpiri-
tali, conſequẽte eos petra: petra autẽ erat Chriſtus. Expo
nendo vnũ, in cętera introduxit intellectũ. Si enim pe- L
tra Chriſtus propter firmitatem, cur nõ & manna Chri *Ioan. 6.*
ſtus, tanquã panis viuus, qui de cœlo deſcẽdit? Quo vere
qui veſcũtur, ſpiritaliter viuũt. Nã illi veterem ſignrã
carnaliter accipientes, mortui ſunt. Sed cum dicit Apo
ſtolus, Eundẽ cibũ ſpiritalem manducauerunt: oſtendit
& illud ſpiritaliter intelligi in Chriſto, ſicut & potũ cur
ſpiritalẽ dixiſſet, aperuit cũ ſubiunxit, Petra autem erat
Chriſtus. Quo aperto cuncta fulſerunt. Cur ergo non
& nubes Chriſtus & colũna, quia rectus & firmus, & ful *Exodi. 14.*
ciens infirmitatẽ noſtrã: per noctẽ lucens, per diem nõ
lucens: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci
fiant? Nubes & mare rubrũ, baptiſmus vtiq; Chriſti ſan- *Ioan. 9.*
guine conſecratus: hoſtes ſequentes à tergo moriuntur
peccata præterita. Ducitur populus per deſertũ, bap- *Cap. XXX.*
tizati omnes, nondum perfruentes promiſſa patria, ſed
quod nõ vident, ſperando & per patientiã expectãdo, *Exodi. 15.*
tanquã in deſerto ſunt. Et illic laborioſę & periculoſæ *Roma. 8.*
tentationes, ne reuertantur corde in Aegyptum: nec ibi
tamen Chriſtus deſerit, nam & illa columna non rece
dit: & amarę aquæ ligno dulceſcunt, quoniam inimici *Exo. 15.*
populi ſigno crucis Chriſti honorificato manſueſcunt:
& duodecim fontes, ſeptuaginta palmæ arbores irri-
gantes, Apoſtolicam gratiam præfigurant, populos in
ſeptenario numero decuplato rigantẽ, vt per ſeptifor- M
me ſpiritus donum legis decalogus impleatur: & hoſtis *Exo. 17.*
intercludere molitus viã, extẽſis Moyſi manibus ſigno *Nume. 21.*
crucis dominicę ſuperatur: & morſus mortiferi ſerpen
tum exaltato & reſpecto æneo ſerpente ſanantur: quod
verbis ipſius domini declaratur, Sicut exaltauit, inquit, *Ioan. 3.*
Moyſes ſerpentẽ in eremo, ſic oportet exaltari filiũ ho-
minis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, ſed
habeat vitam æternam. Itáne etiam iſta non clamant?
Tantáne eſt ſurditas in cordibus duris? Fit Paſcha in *Exod. 12.*
occiſione ouis, Occiditur Chriſtus, de quo in euangelio
dicitur, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Ioan. 1.*
Prohibentur qui paſcha faciunt, oſſa frangere: non fran *Exo. 12.*
guntur in cruce oſſa domini: Atteſtatur Euangeliſta
hinc eſſe dictum, Os eius non comminuetis. Sanguine *Ioan. 19.*
illiniuntur poſtes, vt pernicies depellatur: ſignantur ſig *Exo. 12.*
no dominicæ paſsionis in frontibus populi ad tute-
lã ſalutis. Datur ibi lex quinquageſimo die poſt actũ paſ *Exo. 20.*
cha: venit ſpiritus ſanctus quinquageſimo die poſt do- *Acto. 2.*
mini paſſionẽ. Dicit illic ſcripta lex digito dei: dicit do *Exo. 31.*
minus de ſpiritu ſancto, In digito dei eiicio dæmonia. *Luca. 11.*
Et clamat Fauſtus oculis clauſis, nihil ſe in literis illis
inueniſſe

A inueniſſe, quod ad prænũciationem Chriſti pertineat.
Quid autẽ mirum, ſi oculos habet ad legendum, & cor
ad intelligendum non habet, qui poſitus ante oſtium
Mat. 7. clauſum diuini ſecreti, non fide pietatis pulſat, ſed ela-
tione impietatis inſultat? Planè ita ſit, ita fiat. Iuſtũ enim
Pſalm. 24. eſt, claudatur ſuperbis ianua ſalutis, veniat manſuetus,
quem docet dominus vias ſuas, videat & hæc in illis li-
bris, & cætera, vel omnia, vel quędam, qualia credat in
Ca. XXXI. omnibus. Videat Ieſum introducentem populum in
terram promiſſionis: neque enim hoc temere ab initio
vocabatur, ſed ex ipſa diſpenſatione nomine mutato
Nume. 13. Ieſus appellatus eſt. Videat botrum de terra promiſſio-
Ioſue. 2. nis in ligno pendentem. Videat in Hiericho tanquam
in hoc mortali ſeculo meretricem, de qualibus ait do-
Matth. 21. minus, ꝙ præcedant ſuperbos in regnum cœlorum, per
feneſtram domus ſuæ tanquam per os corporis ſui coc-
cum mittentẽ: quod eſt vtiq; ſanguinis ſignum, propter
Ioſue. 6. remiſſionem peccatorum confiteri ad ſalutem. Videat
muros ipſius ciuitatis, tanquam munitiones mortales
ſeculi, ſepties circumacta teſtamenti arca cecidiſſe: ſic-
ut nunc per tempora, quæ ſeptem dierum viciſsitudine
dilabuntur, teſtamentum dei circumit toto orbe terra-
B rum, vt in fine temporum mors nouiſsima inimica de-
ſtruatur, & ex impiorum perditione vnica domus tan-
1. Cor. 15. quam vnica eccleſia liberetur, mundata à turpitudine
fornicationis, per feneſtram confeſsionis in ſanguine
Ca. XXXII. remiſsionis. Videat tempora, primo iudicum, poſtea
regũ: ſicut erit primo iudicium, deinde poſtea regnum:
inq; ipſis temporibus iudicum, & regum iterum atque
iterum multis & variis modis Chriſtum & Eccleſiam
Iudicũ. 14. figurari. Quis erat in Sampſon obuium leonem necãs,
cum petendę vxoris cauſa ad alienigenas tenderet, niſi
Ioan. 16. qui eccleſiam vocaturus ex gẽtibus dixit: Gaudete, quia
ego vici ſeculum? Quid ſibi vult in ore ipſius leonis oc
ciſi fauus extructus, niſi quia ecce conſpicimus leges ip
ſas regni terreni, quæ aduerſus Chriſtum ante fremue-
rant: nunc iam perempta feritate dulcedini euangelicæ
Iudicum. 4 prędicandę etiam munimenta prębere? Quæ eſt illa mu
lier plena fiduciæ, hoſtis tempora ligno transfigens, ni-
ſi fides Eccleſię cruce Chriſti regna diaboli perimens?
Iudicũ. 6. Quid vellus complutum area ſicca, & poſtea complu-
C ta area ſicco vellere, niſi primo vna gens Hebræorum,
habens occulte in ſanctus myſterium dei, quod eſt Chri
ſtus, quo myſterio totus orbis vacuus erat: nunc autem
in manifeſtatione totus orbis id habet, illa vacuata eſt?
Caput XXXIII. Quid iam regum temporibus, vt & inde pauca com-
memorem, nónne ab ipſo exordio cõmutatũ ſacerdo-
1. Reg. 2. & 16. tium in Samuëlem, reprobato Heli, & cõmutatum reg-
num in Dauid, reprobato Saüle, clamat pręnũciari no-
uum ſacerdotium, nouumq; regnum, reprobato vetere
quod vmbra erat futuri, in domino noſtro Ieſu Chri-
1. Reg. 21. ſto venturum? Nónne ipſe Dauid, cum panes propoſi-
tionis mãducauit, quos non licebat manducare, niſi ſo
lis ſacerdotibus, in vna perſona vtrunq; futurum: id eſt,
in vno domino Ieſu Chriſto regnum & ſacerdotium
3. Regũ. 12. figurauit? Nónne cum decem tribus à templo ſeparatæ
ſunt, & duę derelictę, ſatis indicat quod de tota ipſa gẽ
Roma. 11. te Apoſtolus ait, Reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ
Caput XXXIIII. factę ſunt? Paſcitur Helias tẽpore famis, coruis mane
afferẽtibus panem, & ad veſperam carnes: & Manichæi
3. Regũ. 17. non intelligunt in illis libris Chriſtum, cui quodam
modo ſalutem noſtram eſurienti confitentur peccato-
res fidem, primicias ſpiritus nunc habentes, in fine au-
tẽ, velut ad veſperã ſeculi, etiam carnis reſurrectionẽ?
3. Regũ. 17. Mittitur Helias paſcendus ad alienigenã viduam, quæ
volebat duo ligna colligere, priuſquam moreretur: non D
hic ſolo ligni nomine, ſed etiam numero lignorum ſig
nũ crucis exprimitur. Benedicuntur farina eius & oleum,
fructus & hilaritas charitatis, quę cum impenditur, non *2. Cor. 9.*
deficit. Hilarem enim datorem diligit deus. Heliſęo *Ca. XXXV.*
pueros inſultantes & clamantes, Calue, calue, beſtiæ co- *4. Reg. 2.*
medunt: pueruli ſtulticia deridentes Chriſtum, in loco
Caluarię crucifixum, inuaſi à dęmonibus pereunt. Mit-
tit Heliſæus per ſeruum baculum ſuper mortuum, &
non reuiuiſcit: venit ipſe, coniungit & coaptat ſe morti
eius, & reuiuiſcit. Miſit ſermo dei legẽ per ſeruum ſuũ, *4. Regũ. 4.*
nec profuit in peccatis mortuo generi humano, quæ ta
men non ſine cauſa miſſa eſt: ille enim miſit, qui ſciret
eã prius eſſe mittendam, venit ipſe, conformauit ſe no-
bis, factus particeps mortis noſtræ, & viuificati ſumus.
Cum ſecuribus ligna cæderentur, de ligno ferrum exi- *4. Regũ. 6.*
liens, in profundũ fluminis merſum eſt, atq; in lignum
deſuper ab Heliſęo proiectum, reuerſum eſt: Ita eũ im-
pios Iudęos per corpus operata præſentia Chriſti, tan-
quã infructuoſas arbores cæderet, quia de illo Ioannes
dixerat, Ecce ſecuris ad radices arborũ poſita eſt: ab eis *Matth 3.*
interueniente paſſione, corpus ipſum deſeruit in infer- E
ni profunda deſcendens: quo in ſepultura deſuper poſi
to, tanquã ad manubriũ ſuum ſpiritu redeunte reſurre-
xit. Quàm multa prætercam breuitatis neceſſitate con-
ſtrictus, norunt qui legunt. Iam ipſa in Babyloniam *Caput*
tranſmigratio, quò etiã ſpiritus dei per Hieremiã Pro- *XXXVI.*
phetã iubet vt pergant, & orent pro eiſipſis, in quorum *Hiere. 29.*
regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax
eſſet iſtorũ: & ædificarent domos, & nouellarẽt vineas,
& plãtarẽt hortos, quis nõ agnoſcat quid præfigurauε-
rit, qui attẽderit veros Iſraëlitas, in quibus dolus nõ eſt,
per Apoſtolicã diſpenſationẽ cum Euangelico ſacra- *Ioan. 1.*
mento ad regnum gentium tranſmigraſſe? Vnde nobis
Apoſtolus, tanquam Hięremias replicans, dicit, Volo *1. Timo. 2.*
ergo primo omnium fieri deprecationes, adorationes,
interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus ho-
minibus, pro regibus, & his qui in ſublimitate ſunt, vt
quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pieta-
te & charitate: hoc enim bonum & acceptum eſt corã
ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines vult ſaluos
fieri, & in agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe F
etiã illis credentibus conſtructa ſunt domicilia pacis,
baſilicę chriſtianorum congregationũ, nouellatę vineæ *Mat. 13.*
populi fidelium, & plantati horti, vbi etiam inter om-
nia olera granũ illud ſinapis regnat, ſub cuius vmbracu
lis, longe lateq; porrectis, etiam altipetax ſuperbia gen-
tium tanquam in cœli volatilibus confugiendo requieſ
cit. Nã ꝙ etiam poſt ſeptuaginta annos, ſecundũ euſdẽ *Hiere. 29.*
Hieremię prophetiã, reditur ex captiuitate, & templum *1. Eſdra. 1.*
renouatur: quis fidelis Chriſti non intelligat, poſt euo-
luta tẽpora, quę ſeptenarij dierum numeri repetitione
tranſcurrũt, etiã nobis, id eſt, eccleſię dei, ad illam cœle-
ſtẽ Hieruſalem ex huius ſeculi peregrinatione redeun-
dũ? Per quem niſi per Ieſum Chriſtum vere ſacerdotem
magnum, cuius figuram gerebat ille Ieſus ſacerdos mag *Zacha. 3.*
nus illius temporis, quo templum ædificatum eſt poſt
captiuitatẽ, quem Propheta Zacharias vidit in ſordido
habitu, deiectoq; diabolo, qui ad eius accuſationem ſta
bat, ablatam illi ſordidam veſtem, & datum indumen-
tum honoris & gloriæ: ſicut corpus Ieſu Chriſti, quod
eſt Eccleſia, aduerſario in fine temporum per iudicium
ſuperato, à luctu peregrinationis in gloriã ſempiternæ
ſalutis aſſumitur. Quod etiam in Pſalmo dedicationis *†planctum*
domus apertiſſime canitur, Conuertiſti luctum† in gau- *Pſal. 29.*

G dium mihi, concidiſti ſaccum meum, & accinxiſti me
læticia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

Caput Quis poteſt ex occaſione alterius operis, omnia quæ
XXXVII. in illis veteribus legis & Prophetarum libris figurate
Chriſtum annunciant, quantalibet breuitate perſtrin-
gere, niſi forte quis putat ingenio fieri, vt ea quæ rerum
ordine per ſua tempora cucurrerunt, ad Chriſti ſignifi-
cationes interpretando vertantur? Hoc forte Iudæi poſ
ſunt dicere, ſiue Pagani, eis autem qui ſe Chriſtianos pu
tari volunt, premit ceruicem Apoſtolica authoritas, di-
1. Cor. 10. cens, Omnia hæc in figura contingebant illis, & hæc
Gala. 4. omnia figuræ noſtri fuerunt. Nã ſi Hiſmaël & Iſaac ho
mines nati, duo teſtamenta ſignificant, quid credẽdum
eſt de tot factis, quæ nullo naturali vſu, nulla negocij
neceſſitate facta ſunt? Nihilne ſignificãt? Si quis noſtrũ,
qui Hebræas literas ignoramus, id eſt, ipſos vocum cha
racteres, videret eas in pariete cõſcriptas, honorato ali-
quo loco: quis eſſet tam excors, vt eo modo pictum pa-
rietem putaret, ac non potius intelligeret ſcriptum: vt ſi
legere nõ valeret, nõ tamen illos apices aliquid ſignifi-
H care dubitaret? Ita prius illa omnia, quæ ſunt in vetere
inſtrumento ſcripturarum ſanctarum, quiſquis nõ per-
uerſo animo legerit, ſic oportet moueatur, vt aliquid ea
Caput ſignificare non ambigat. Verbi enim gratia, nũquid
XXXVIII. ſi oportebat adiutorium viro fœminam fieri, etiã hoc
Gene. 2. neceſſitas vlla cogebat, vel vlla ſuadebat vtilitas, vt de
Gene. 6. dormientis latere fieret? Si cauſa euadendi diluuij opus
De ci. dei. erat fabricari arcam, quid opus erat menſuras eius, aut
li. 15. c. 26. ipſas potiſsimum fieri, aut etiam ſcriptis ad religionem
poſteritati propagandis cõmemorari? Si propter genus
reparandum animalia includi oportebat, quid opus e-
rat illo potiſſimum numero ſeptena de mũdis, bina de
immundis? Aditũ ad arcam fieri neceſſitas vtiq; coge-
Gene. 7. bat. In latere autem fieri, vel etiam memoriæ commen-
Gene. 22. dari per literas, quid cogebat? Immolari filium iubetur
Abraham, iuſſus hoc fuerit, vt eius obedientia tali etiam
examine probata, poſteris innoteſceret: conuenientius
ligna portauerit filius, ne pater ſenexq; portaret. Nõ ſit
poſtea filium ferire permiſſus, ne orbitate grauiſſima ſe
feriret: nunquid etiam ſi nullo effuſo ſanguine redire-
tur, minus eſſet probatus Abraham? Aut ſi iam opus erat
perfici ſacrificium, etiã ne vt ille aries in vepre adhæ-
I rens cornibus appareret, ad vllum augmẽtum victimæ
pertinebat? Sic omnia cum conſiderantur, & quaſi ſu-
perflua neceſſariis cõtexta inueniuntur, admonent hu-
manum animum: id eſt, animum rationalem, prius ali-
quid ſignificare, deinde quid ſignificent quærere.

Caput Itaq; etiam ipſi Iudæi, qui Chriſtum, cuius paſſionem
XXXIX. nos agnouimus, illi derident, nolunt talibus rerum, non
tantum dictarum, ſed etiam geſtarum figuris prænun-
ciatum videri, coguntur à nobis diſcere quid illa ſigni-
ficent, quæ nobis aliquid ſignificare concedunt: tamen
Philo. diuinæ authoritatis libros ab ineptarũ fabularum igno
minia non defendunt. Vidit hoc Philo quidã, vir libe-
raliter eruditus, vnus eorum, cuius eloquium Græci Pla-
toni æquare nõ dubitant: & conatus eſt aliqua interpre-
tari, non ad Chriſtum intelligendum, in quem non cre
diderat, ſed vt inde magis appareret quantum interſit,
vtrũ ad Chriſtum referas omnia, propter quem vere ſic
dicta ſunt, an præter illum quaslibet coniecturas quoli-
2. Cor. 3. bet mentis acumine perſequaris: quãtumq; valeat quod
Apoſtolus ait, Cum tranſieris ad dominum, auferetur
velamen. Vt enim quidam eiuſdem Philonis comme-
morẽ, arcam diluuij ſecundum rationem humani cor-
poris fabricatam volẽs intelligi, tanquam membratim
omnia pertractabat. Cui ſubtiliſſime numerorum etiã K
regulas cõſulenti, congruenter occurrebãt omnia, quæ
ad intelligendum Chriſtum nihil impedirent: quoniã
in corpore humano etiam ille humani generis Salua-
tor apparuit: nec tamen cogerent, quia corpus humanũ
eſt vtiq; & hominum cæterorum. At vbi ventum eſt ad
oſtium, quod in arcæ latere factum eſt, omnis humani
ingenij cõiectura defecit. Vt tamen aliquid diceret, in-
feriores corporis partes, quibus vrina & fimus egerun-
tur, illo oſtio ſignificari auſus eſt credere, auſus & dice-
re, auſus & ſcribere. Non mirum, ſi oſtio non inuẽto ſic
errauit. Quòd ſi ad Chriſtũ tranſiſſet ablato velamine, *2. Cor. 3.*
ſacramenta Eccleſiæ manantia ex latere hominis illius *Ioan. 19.*
inueniſſet: nam quia prędictũ eſt, Erunt duo in carne *Gene. 2.*
vna, propterea in arca quædã ibi ad Chriſtũ, quædã ve-
ro ad Eccleſiam referuntur, quod totum Chriſtus eſt.
Sic & in cæteris interpretationibus figurarum per vni-
uerſum textũ diuinæ ſcripturæ licet conſiderare, & cõ-
parare ſenſus eorum, qui Chriſtũ ibi intelligunt: & eorũ
qui præter Chriſtum ad alia quælibet ea detorquere co
nantur. Nec Pagani nobis in hoc obſtrepunt: neque *Cap. XL.*
enim audent contradicere, ne illa non ſolum dicta, ſed L
etiam facta figurate accepta interpretemur ad Chriſtũ
intelligendum: præſertim quia ea quæ prænunciata in-
telligimus, etiam demonſtramus impleta: cum fabulas
ſuas vt aliquo modo cõmendent, ad neſcio quas phy-
ſiologias vel theologias, id eſt, rationes naturales, vel
diuinas, interpretando referre conentur: ex parte planè
ſatis indicantes qualia ſint, ex parte autem diſſimulan-
tes, dum ea rident in theatris, quæ venerantur in tem-
plis, in turpitudine nimium liberi, in ſuperſtitione ni-
mium ſerui. Nobis autem quiſquis dixerit, non ideo *Cap. XLI.*
illa vel geſta, vel ſcripta, vt Chriſtus in eis intelligatur:
excepta ipſa tanta conſonantia rerum præfiguratarum,
& nunc impletarum, aliis præſagiis Propheticis apertis
manifeſtisq; ferietur: ſicuti eſt illud, In ſemine tuo bene- *Gene. 22.*
dicentur omnes gentes. Hoc dictum eſt ad Abraham, *26. & 28.*
hoc ad Iſaac, hoc ad Iacob. Vnde non immerito dicit,
Ego ſum deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob: cõ- *Exo. 3.*
pleturus vtiq; in benedictione omnium gẽtium, quod
ex eorũ ſemine promiſit. Nec immerito ipſe Abraham, *Gene. 24.*
cum eius ſeruus ei iuraſſet, ſub femore ſuo iuſſit eum po
nere manũ, ſciens inde venturam carnẽ Chriſti, in quo M
benedici omnes gentes, non nunc prænunciamus, ſed
quod tunc prænunciatum eſt, nunc videmus. Vellem *Cap. XLII.*
ſcire, imò melius neſcierim qua cæcitate animæ legerit
Fauſtus, vbi vocauit Iacob filios ſuos, & dixit, Congre- *Gene. 49.*
gamini vt annunciem vobis quæ occurſura ſunt vobis
in nouiſſimis diebus: congregamini & audite filij Ia-
cob, audite Iſraël patrem veſtrum. Hic certe nemo du-
bitat prophetãtis perſonam eſſe dilucidatã. Audiamus
ergo quid dicat filio ſuo Iudæ, de cuius tribu Chriſtus
venit ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ſicut Apo-
ſtolica doctrina teſtatur. Iuda, inquit, te laudabunt fra-
tres tui, manus tuæ ſuper dorſa inimicorum tuorũ, ado
rabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda de germi-
natione filius meus * aſcendiſti, recumbens dormiſti vt **al. fili mi.*
leo, & vt catulus leonis, quis ſuſcitabit eum? Non deerit
princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec ve-
niant quæ repoſita ſunt ei: & ipſe expectatio gentium,
alligans ad vineam pullum ſuum, & cilicio * pullum aſi **al. funicu*
næ: lauabit in vino ſtolã ſuam, & in ſanguine vuæ ami- *lo.*
ctum ſuum: fulgentes oculi eius à vino, & dentes candi
diores lacte. Falſa ſint iſta, obſcura ſint iſta, ſi nõ in Chri *De ci. dei.*
ſto euidentiſſima luce claruerunt: ſi non eũ laudant fra *li. 16. c. 41.*
tres

A tres eius Apoſtoli,& omnes cohæredes eius ,non ſuam
gloriam quærentes,ſed ipſius: ſi non ſunt manus eius ſu
per dorſa inimicorum eius : ſi non deprimuntur atque
curuantur ad terram creſcentibus populis Chriſtianis,
quicũq; illi adhuc aduerſantur : ſi non eum adorauerũt
filij Iacob in réliquiis, quæ per electionem gratiæ ſaluæ
factæ ſunt : ſi non ipſe catulus eſt leonis , qui naſcendo
paruulus factus eſt , propter hoc additum,de germina-
tione filius meus, Cauſa quippe reddita eſt quare catu-
Prouer.30. lus,in cuius laude alibi ſcriptum eſt,Catulus leonis for-
tior iumẽtis: hoc eſt,etiam paruulus fortior maioribus:
Ioan.19. ſi non aſcendit in cruce recumbens, cùm inclinato ca-
pite reddidit ſpiritum : ſi non dormiuit vt leo , quia &
in ipſa morte non eſt victus, ſed vicit:& vt catulus leo-
nis, inde enim mortuus, vnde & natus: ſi non ille eum
ſuſcitauit à mortuis , quem nemo hominum vidit, nec
1.Timo.6. videre poteſt.Eo enĩ quod dictũ eſt,Quis ſuſcitabit eũ?
ſatis expreſſa eſt tãquã ignoti ſignificatio.Si defuit prĩ-
ceps ex Iuda,& dux de femoribus eius, donec venirent
B opportuno tẽpore,quę promiſſa tanquam repoſita fue-
rant. Sũt enim literæ certiſſimæ hiſtorię ipſorũ quoque
Math.2. Iudęorũ, quibus oſtẽditur primũ alienigenã Herodem
regem fuiſſe in gẽte Iudęorũ,quo tempore natus Chri-
ſtus eſt. Ita non defuit rex de ſemine Iuda, donec veni-
rent quæ repoſita erant illi.Sed quia non ſolis Iudæis fi-
delibus profuit quod promiſſum eſt , vide quid ſequa-
tur,Et ipſe expectatio gẽtium.Ipſe alligauit ad vineam
pullum ſuum,id eſt,populum ſuum in cilicio prædicãs
Math.4. & clamans, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim
regnum cœlorum.Populum autem gentium illi ſubdi-
tum cognoſcimus, pullo aſinæ comparatum,in quo et-
Mat.21. iam ſedit ducẽs eum in Hieruſalem, id eſt,in viſionem
pacis, docens manſuetos vias ſuas.Si non lauit in vino
Ephe.5. ſtolam ſuam, ipſa eſt enim glorioſa Eccleſia, quam ſibi
exhibet , non habentem maculam aut rugam.Cui dici-
Eſa.1. tur etiam per Eſaiã, Si fuerint peccata veſtra ſicut phœ-
nicium,tanquam niuem dealbabo. Vnde niſi de dimiſ
ſis peccatis? In quo ergo vino niſi illo de quo dicitur,
quod pro multis effundetur in remiſſionem peccato-
Math.26. rum? Ipſe eſt enim botrus ille qui pependit in ligno.
Nume.13. Propterea & hic vide quid adiũgat,Et in ſanguine vuę
C amictum ſuũ . Iam vero fulgere oculos eius à vino, illa
in corpore eius mẽbra cognoſcunt , quibus donatũ eſt
ſancta quadam ebrietate alienatæ mentis ab infra labẽ-
tibus temporalibus , æternam lucem ſapientiæ contue-
ri . Vnde quiddam pauloante cõmemorauimus dicẽte
2.Cor.5. Paulo,Siue enim mente exceſſimus, deo.Hi ſunt fulgẽ-
tes oculi à vino . Sed tamen quia ſequitur, Siue tempe-
1.Cor.3. rantes ſumus, vobis:nec paruuli relinquuntur adhuc la
Heb.5. cte nutriendi , quia & hic ſequitur,Et dentes candidio-
Ca. XLIII. res lacte . Quid ad hæc reſpondetis inſani? Nempe
iſta manifeſta ſunt,nempe omnes,non dico calumnias
contradictionis,ſed etiam nebulas dubitationis expel-
lunt . Talia quęrite primo in illis libris , talibus primo
credite,quæ nũc à me nec omnia cõmemorari poſſunt,
quia nimium eſt:nec multa,quia longum eſt:nec pauca
vellem,ne ſola exiſtimentur ab eis qui illa non legunt.
Et ne fidelis ac diligens lector me reprehẽdat, cũ plura
euidentiora repererit,ꝙ iſta potiſſimum poſuerim quæ
mihi occurrere in pręſentia potuerunt:inuenietis enim
multa quæ omnino nec tali ſaltem indigeant admoni-
tione,quali modo vſus ſum in verbis Iacob.Quis enim
iam quærat expoſitorem dũ legit , Velut ouis ad victi-
mam ductus eſt:& omnia quæ illic multipliciter & eui-
Eſa.53. denter dicuntur, Quia liuore eius ſanati ſumus: & pec-
cata noſtra ipſe portauit? Quis non quaſi Euangelium D
cantari arbitretur, Foderunt manus meas & pedes, di- *Pſal.21.*
numerauerũt omnia oſſa mea.Ipſi vero cõſiderauerunt
& conſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, &
ſuper veſtimentũ meum miſerunt ſortem? Quis niſi ni-
mium cęcus iam impleri non cernat , Cõmemorabun-
tur & conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ,
& adorabũt in conſpectu eius vniuerſæ patrię gentiũ?
Quid illud in Euangelio , Triſtis eſt anima mea vſque *Mat.26.*
ad mortẽ: &, Nũc anima mea turbata eſt? Nonne prius *Ioan.12.*
in Pſalmo ſonuit,Dormiui conturbatus? Et vnde factũ *Pſalm.56.*
eſt vt dormiret? Quorũ vocibus acclamatum eſt, Cruci *Lucę.23.*
fige,crucifige? Nonne & in Pſalmo ſecutus pręnunciat, *Pſal.56.*
Filij hominũ dentes eorum arma & ſagittæ , & lingua
eorũ gladius acutus? Quid autem fecerunt, quid nocue-
runt reſurrecturo,& ſuper cœlos aſcenſuro,& totũ orbẽ
terrarũ gloria ſui nominis poſſeſſuro? Vide vtrum hoc
Pſalmus tacuerit : ſequitur enim , Exaltare ſuper cœlos
deus,& ſuper omnem terram gloria tua. Quis vnquam *Pſalm.2.*
de Chriſto dictũ dubitauit,Dominus dixit ad me,filius
meus es tu,ego hodie genui te: poſtula à me,& dabo ti- E
bi gentes hęreditatem tuam,& poſſeſſionem tuã termi
nos terræ? Quis aliũ intelligere permiſſus eſt,vbi Hiere-
mias dicit,nimirum de ſapientia,Tradidit illam Iacob *Baruch.3.*
puero ſuo , & Iſraël electo ſuo : Poſt hæc in terris viſus
eſt,& cum hominibus conuerſatus eſt? Quis non eun *Ca. XLIIII*
dem ſaluatorem agnoſcat apud Danielẽ, cum antiquo *Danie.7.*
dierũ offertur filius hominis, & accipit regnũ ſine fine,
vt ſeruiant ei omnes gentes? Iam vero ſi locũ illũ quem
cõmemorauit dominus ex eiuſdẽ Danielis prophetia, *Daniel.9.*
Cũ videritis abominationẽ vaſtationis † quę dicta eſt à *Mat.24.*
Daniele, ſtantem in loco ſancto,qui legit intelligat , & *† deſolationis.*
ſi ſupputatis etiam temporibus hebdomadum , ille nu-
merus pertractetur,non ſolum Chriſtus,ſed etiam tem-
pus reperitur, quo eum oportuit venire paſſurum.Quã-
quam & ſine computatione temporum,manifeſtis rerũ
effectibus Iudęos vrgere ſoleamus, cũ quibus nobis,nõ
vtrum in Chriſto ſit ſalus noſtra : ſed vtrum iam vene-
rit paſſusq; fuerit diſceptatio eſt . Conuincuntur autem
rebus ipſis apertiſſimis, non ſolum de fide omniũ gen-
tiũ,quas ei ſeruituras eadem cui cedere† coguntur,ſcrip *† al. credere.*
tura prædixit , quæ ita clareſcit toto orbe terrarum , vt
omnium tergiuerſantium oculos feriat : verumetiã de F
his quę in ipſa Iudęorum gente iam facta ſunt,ꝙ ſacra-
riũ euerſum eſt, ꝙ ceſſauit hoſtia,& ſacerdos,& vnctio
priſtina , quę omnia Daniel tunc pręnunciauit futura, *Danie.9.*
quando vngi ſanctum ſanctorum liquide prophetauit.
Cum igitur illa omnia iam facta ſint,exigitur ab eis et-
iam vnctus ſanctus ſanctorum , & quid reſpondeant
non inueniunt . Quo modo autem nobiſcum , non de
Chriſto, ſed tantum de aduentu eius diſceptarent, niſi
bene noſſent eum in ſuis libris prophetatũ? Cur à Ioan-
ne quærunt , vtrum ipſe ſit Chriſtus ? Cur ipſi domino *Ioan.1.*
dicunt, Quamdiu animam noſtram tollis,ſi tu es Chri- *Ioan.10.*
ſtus dic nobis palàm? Cur Petrus & Andreas & Phi-
lippus dicunt Nathanaëli, Inuenimus Meſſiam : quod *Ioan.1.*
interpretatur Chriſtus, niſi quia hoc nomen in illa gen
tè per illas literas , & ſciebatur , & expectabatur ? Nam
nulla alia gens reges & ſacerdotes ſuos Chriſtos habuit
& vocauit , quorum ſignificatiuam vnctionem ceſſare *1.Reg.10.*
fas non fuit,niſi cum ille veniſſet, qui in eis prænuncia- *Exo.29.*
batur . Sic enim Iudæi nouerant illos Chriſtos ſuos, vt
tamen vnũ ſperarent , per quem demum liberarentur:
ſed excęcati occulta iuſticia dei,dũ ſolam eius virtutem
cogitant , infirmitatem, in qua pro nobis mortuus eſt,

G non intellexerunt. Hinc illa verba in libro Sapiẽtiæ de
Sapien.2. illis prædicta cognoſcimus, Morte turpiſſima condem
nemus illum: erit enim reſpectus in ſermonibus illius,
ſi vere filius dei eſt, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de
manibus contrariorũ. Hæc cogitauerunt & errauerunt,
excęcauit enim illos malicia illorũ. Quod etiã de iſtis
veriſſime dici poteſt, qui in tanta multitudine teſtimo-
niorum, in tanta diſpoſitione pręnunciatarum rerum,
in tanta manifeſtatione completarum, adhuc dicunt
ſcripturis illis Chriſtum non eſſe prophetatum, Quod
ſi iterum atq; iterum dicant, nos iterum atq; iterum poſ
ſumus documenta proferre, adiuuante illo qui tanta [in
copiam] præbuit aduerſus calumnias erroris humani,
Cap. XLV. vt ea quę iam commemorauimus, non repetamus. Iã
porrò aliam Fauſti tergiuerſationem quam credo cũ &
ipſe pręclariſſima prophetię luce percuteretur, callidiſ-
ſimam ſe inueniſſe arbitratus eſt, etiam refellere piget,
ne propterea putetur aliquid dixiſſe, quia ei reſponderi
dignum habitum eſt. Quis enim dementiſsimus dice-
†enervis. ret, inertis† eſſe fidei, de Chriſto ſine teſte non credere?
H Vellem mihi iſti reſponderent, cui nam de Chriſto ipſi
Matth.3. crediduſſent, an illam vocem de cœlo audierunt, Hic
& 17. eſt filius meus: Ei quippe voci potius Fauſtus nos iubet
credere, qui de Chriſto nõ vult teſtibus hominibus cre
di, quaſi ad nos etiã eiuſdem votis noticia ſine homine
teſte peruenerit, cum & manifeſtum ſit ſic eam perue-
Roma.10. niſſe, & Apoſtolus dicat, Quo modo autẽ inuocabunt,
in quẽ non crediderunt? Aut quo modo credẽt ei quẽ
nõ audierunt, Quo modo autẽ audient ſine prædican-
te? Aut quo modo prædicabunt, ſi non mittantur? Sicut
ſcriptũ eſt: Quàm ſpecioſi eorum pedes qui annunciãt
pacẽ, qui annunciãt bona. Videtis certe quemadmodũ
prędicationẽ doctrinæ Apoſtolicæ, propheticum teſti-
monium comitetur. Vt enim non cõtemnerẽtur, neq;
fabuloſa ducerentur quę apoſtoli annunciabãt, demon
ſtrabantur hęc à Prophetis ante fuiſſe prędicta: quia etſi
atteſtabãtur miracula, non defuiſſent, ſicut etiam nunc
adhuc quidam muſsitant, qui magicę potentiæ cuncta
illa tribuerent, niſi talis eorum cogitatio, conteſtatione
I prophetica vinceretur. Magicis enim artibus longe an-
tequam naſceretur, Prophetas ſibi conſtituere à quibus
prænunciaretur, nemo vtique diceret. Sed videlicet
vetat nos Fauſtus de vero Chriſto Hebræis Prophetis
teſtibus credere, qui de falſo Chriſto Perſarum errori-
Caput bus credidit. Verum diſciplina catholica propterea
XLVI. ſimplici fide prius nutriri oportere docet mentem chri
ſtianam, vt eam capacem faciat ad intelligenda ſuper-
Eſa.7. na & æterna. Sic etenim & Propheta dicit, Niſi credi-
deritis, non intelligetis. At ea ipſa eſt ſimplex fides, qua
Ephe.3. credimus antequam cognoſcamus ſupereminentem
ſcientiam charitatis Chriſti, vt impleamur in omnem
plenitudinẽ dei, non ſine cauſa diſpenſationem humi-
litatis eius, qua humanitus natus & paſſus eſt, à Prophe-
tis per propheticã gentem, per propheticum populum,
per propheticum regnum tanto ante prædictam: niſi
1.Cor.1. quia in illa ſtulticia quę ſapientior eſt hominibus, & in
illa infirmitate, quę fortior eſt hominibus, magnum ali-
quid latet ad iuſtificationẽ & glorificationem noſtrã.
Coloſſ.2. Et ibi ſunt omnes theſauri ſapientię & ſcientię abſcon
diti, qui nulli aperiuntur, ſi ſibi per maternam carnem
traiectũ cibũ: id eſt, per Apoſtolica & prophetica vbera
lactis alimenta contempſerit: & tanquam infantilem
victum quaſi prægrandi ętate faſtidiens, prius in vene-
na hęreticorum, q̃ in ſapientiæ cibum, cui ſe idoneum
temere arbitrabatur, irruerit: Non ergo quod dicimus
neceſſariam ſimplicem fidem, contrarium eſt ei quod K
dicimus, vt Prophetis credatur: magis enim ad hoc per
tinet, vt Prophetis credatur, priuſquam purgata & ro-
borata mente poſſit intelligi, qui per Prophetas ſic lo-
quebatur. At enim ſi Chriſtum prophetauerunt, non *Caput*
digne, neq; congruenter ſua prophetatione vixerunt. *XLVII.*
Vnde hoc ſcitis? An quid ſit vel bene, vel male viuere,
iudicare vos poteſtis, quorum iuſticia eſt, potius ſuccur
rendum eſſe meloni non ſentienti, vt eum vos mandu-
cetis, q̃ mendico eſurienti, vt manducandum aliquid
detis? Catholicis autem paruulis, antequam ſciant quæ
ſit animę humanæ perfecta iuſticia, & quantum interſit
inter ipſam, cui ſuſpiratur & iſtam qua hic viuitur, ſuffi-
cit de illis viris hoc exiſtimare, quod commendat Apo
ſtolicæ doctrinę ſanitas, quia iuſtus ex fide viuit. Credi- *Roma.1.*
dit autem Abraham deo, & deputatum eſt illi ad iuſti- *Gene.15.*
ciam. Præuidens enim ſcriptura, quia ex fide iuſtificat *Gene.3.*
gentes deus, prænunciauit Abrahę, dicens, Quia in ſe- *Gene.26.*
mine tuo benedicentur omnes gentes. Apoſtoli verba
ſunt. Ad cuius tam claram, tamq; omnibus notiſſimam
vocem, ſi à veſtris fallaciſsimis ſomniis euigilaretis, ſe- L
queremini veſtigia patris veſtri† Abraham, & in eius ſe- *†al. noſtri.*
mine benediceremini cum omnibus gẽtibus. Ipſe enim
accepit, ſicut dicit Apoſtolus, ſignum circuncifionis, ſig *Roma.4.*
naculum iuſticię fidei, quę eſt in pręputio, vt ſit pater
omnium credentium per pręputium, vt deputetur illis
ad iuſticiam: vt ſit pater circunciſionis, non his ſolum
qui ex circunciſione ſunt, ſed & iis qui ſequuntur veſti-
gia, quę eſt in pręputio fidei patris noſtri Abraham. Cu
ius ergo iuſticia fidei nobis ad exẽplum imitanda pro-
poſita eſt, vt & nos iuſtificati ex fide, pacem habeamus
ad deum, intelligere debemus quemadmodum vixerit,
non reprehendere: ne ante per abortum labamur ex v-
tero matris Eccleſię, q̃ per ſtabilem conceptum forma-
ti perfecti naſcamur. Hoc Fauſto pro moribus Patri- *Caput*
archarum & Prophetarum ex voce paruulorũ noſtro- *XLVIII.*
rum breuiter reſponderim: inter quos & meipſum de-
putauerim, dum tamen non reprehendam vitam ſan-
ctorum antiquorum, etiam ſi non intelligam q̃ myſtice
vixerint: quorum vitam nobis laudabiliter Apoſtoli
Euangelio ſuo prędicarunt, ſicut illi ſua prophetia futu
ros Apoſtolos prædixerunt, vt clament ad ſe inuicem
duo teſtamenta, ſicut duo Seraphin, Sanctus, ſanctus, M
ſanctus dominus deus ſabaoth. Cum vero cœperit Fau *Eſa.6.*
ſtus Patriarchas & Prophetas non generali atque inde-
finita reprehẽſione, ſicut hic fecit, ſed proprie facta eo- *Infra.li.22.*
rum commemorando criminari, adiuuabit me domi-
nus deus eorum, qui eſt etiam noſter, vt ad ſingula con-
gruenter apteq; reſpondeam. Nunc vero illos homines
Fauſtus Manichęus vituperat, Paulus autem Apoſtolus
laudat, eligat quiſq; cui credat.

Libri duodecimi finis.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

FAuſtus dixit, Quo modo Chriſtum *Cap. I.*
colitis, Prophetas repudiantes, quo-
rum ex præſagiis accipitur fuiſſe
venturus? Chriſtum quidem no-
ſtrum, id eſt, filium dei, Hebręorum
aliquos anoũciaſſe Prophetas, neſ-
cio an probare quis poſſit, cum res
cœperit examinari. Verumtamen etiam ſi hoc ita ſe ha-
beat, quid ad nos? Illos manet hæc reprehenſio, qui ex
Iudaiſmo forte ad chriſtianiſmũ conuerſi, ſub teſtimo-
nis

A niis, vt perhibẽt Prophetarum, poſtea neglexerint eos,
vt beneficiorum ingrati. Porrò autem nos natura gen-
Ephe.2. tiles ſumus, id eſt quod Paulus præpuciũ vocat, ſub alia
nati lege, & pręfatoribus aliis, quos gentilitas vates ap-
pellat: atq; ex his poſtea ſumus ad Chriſtianiſmum con
uerſi: non ante effecti Iudæi, vt merito Hebraicorum
Prophetarum ſequeremur fidem, eũtes ad Chriſtianiſ-
mum, ſed ſola exciti fama, & virtutum opinione, atque
ſapientia liberatoris noſtri Ieſu. Vnde ſi mihi adhuc in
paterna religione moranti, pręcidator aduenięns, Chri
ſtum vellet ex Prophetis inſinuare, hunc ergo protinus
dementem putarem, qui gentili mihi, & longe alterius
religionis homini de magis dubiis dubia conaretur a-
ſtruere. Quid ergo opus erat, niſi vt ante Prophetis mi-
hi credendum eſſe perſuaderet, & tunc per Prophetas
Chriſto? Quod ipſum vt fieret, opus item erat aliis Pro-
phetis, qui pro iſtis facerent fidẽ. Quapropter ſi tu Chri
ſtum per Prophetas accipiendum putas, Prophetas per
quem accipies? An dicturus eris per Chriſtum, vt vicieſ-
ſim, id eſt, vt alter alterum commendet, Chriſtus Pro-
phetas, & Prophetæ Chriſtum? Sed Paganus vtriuſque
B eorum conditione liber, nec Prophetis de Chriſto di-
centibus crederet, nec Chriſto de Prophetis. Ita totum
nulli alij, q̃ ſuæ fidei debet, quicũq; fit ex gentibus Chri-
ſtianus. Atq; vt exemplo fiat id, quod dicimus, apertius,
ponamus aliquem nunc à nobis catechizari gentilem,
cui aſſidentes dicamus, Crede Chriſto, quia deus eſt. Il-
le vero, Vnde hoc mihi probatis dicat: & nos reſpon-
dentes dicamus, ex Prophetis. Ruſum illo quærente,
quibus Prophetis: nos reſpondeamus, Hebræis. Atq; ille
ſubridens dicat, Sed his minime credo. Nos autem reſ
pondeamus, Quid ꝙ eos Chriſtus confirmat? Idem ve-
rò multo magis ridens, dicat, quid quod ego nec ipſi
credo? Quid fiet, his ita tranſactis, nonne hærebimus, &
ille riſis nobis tanquã imprudentibus, remeabit ad ſua?
Ita nihil, vt dixi, Eccleſię Chriſtianę Hebræorum teſti-
monia conferunt, quæ magis conſtat ex gentibus q̃ ex
Iudæis. Sanè ſi ſunt aliqua, vt fama eſt, Sibyllę de Chri-
ſto præſagia, aut Hermetis, quem dicunt trimegiſtum,
aut Orphei, aliorumq; in gentilitate vatum, hæc nos ali
quanto ad fidem iuuare poterunt, qui ex gentibus effi-
cimur Chriſtiani. Hebræorum vero teſtimonia nobis
etiam ſi ſint vera, ante fidem inutilia ſunt, poſt fidem ſu
peruacua: quia ante quidem eis credere nõ poteramus,
C nunc vero ex ſuperfluo credimus. Auguſtinus reſpõ-
Cap. II. dit, Proſit hoc nobis loco ad breuitatem reſpondendi
ſuperior tam prolixa reſponſio. Puto enim iam qui il-
lam legerit, ridet iſtum talia delirantem, & adhuc dicẽ-
tem, Chriſtum filium Dei Hebræos non prænunciaſſe
Exo. 29. Prophetas: in qua ſola gẽte nomen ipſum quod dicitur
1. Regũ. 10. Chriſtus, & in rege, & in ſacerdote ſacratiſſimum fuit:
Daniel. 9. nec inde ſublatum, antequam ipſe veniſſet, qui in illis
figurabatur. Reſpondeant autẽ ipſi, Chriſti nomen vn-
de didicerint? Si à Manichæo, quæro, ipſi Manichæo
quo modo crediderint, vt alios taceam, homines Afri,
homini Perſę: cum Fauſtus reprehendat Romanos, &
Græcos, vel alias gentes, ſi Hebræis Prophetis tãquam
alienigenæ de Chriſto crediderint: dicatq; illis accom
modatiora eſſe vaticinia Sibyllæ & Orphei, vel ſi qua
forte alia ſunt vatum gẽtilium, vt credatur in Chriſtũ:
nec attendat in nullis Eccleſiis illa recitari, cum Hebręi
Prophetæ in omnibus gentibus clareant, atq; ad Chri-
ſtianam ſalutem tanta fidelium examina adducant. Di
cere autem non eſſe aptam gẽtibus Hebræam prophe-
tiam, vt credant in Chriſtum, cum videat omnes gen-
tes per Hebræam prophetiam credere in Chriſtum, ri- D
dicula inſania eſt. Diſplicet vobis talis Chriſtus, qua- Cap. III.
lis per Hebręos prænunciatus eſt: & tamen omnes po-
puli gẽtium, apud quos Hebræam prophetiam nullum
pondus authoritatis habere arbitramini, in talem Chri
ſtum credunt, qualis per Hebręos prænunciatus eſt: ac-
cipiendo ſcilicet Euangelium, quod deus ante promi-
ſerat, ſicut apoſtolus cõmemorat, per Prophetas ſuos in
ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Roma. 1.
Dauid ſecũdum carnem. Vnde Propheta Eſaias dixit,
Erit radix Ieſſe, qui exurget regnare in gentibus: in eum
gentes ſperabunt: &, Ecce virgo concipiet, & pariet fi- Eſa. 11.
lium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod inter- Roma. 15.
pretatur, nobiſcum deus: ne putent iſti hominem tan- Eſa. 7.
tummodo Chriſtum ab Hebręis Prophetis pręnuncia- Matth. 1.
tum: hoc enim videtur tetigiſſe Fauſtus, cum ſit Chri-
ſtũ quidem noſtrum filium dei, quaſi Hebræi Chriſtum
ſuũ non filium dei dicerent. Ecce nos oſtendimus deũ
Chriſtũ virginis filium ex Hebręa prophetia: nam vtiq;
& Iudæi carnales, ne hoc ſolum putarẽt eſſe Chriſtum,
quod propter nos factus eſt homo ex ſemine Dauid,
admonet eos ipſe dominus ex prophetia eiuſdẽ Dauid, E
quęrens ab eis, quid eis videretur de Chriſto, cuius eum Mat. 22.
eſſe dicerent filium, Qui cum reſpondiſſent, Dauid: ne
hoc ſolum, vt dixi, putaretur, & non reſpicerent ad Em
manuel, quod eſt interpretatũ, nobiſcũ deus: Et quo mo
do, inquit, ipſe Dauid, in ſpiritu dicit eum dominũ, Di- Pſal. 109.
xit dominus domino meo, ſede ad dexterã meam, do-
nec ponam inimicos tuos [ſub pedibus tuis] ſcabellum
pedum tuorum? Ecce, inquam, nos oſtendimus Hebręa
prophetia Chriſtum Deum, vos oſtẽdite aliquam pro-
phetiam veſtram, vnde nomen Chriſti didiceritis.
Manichæus enim veſter non fuit Propheta venturi Cap. IIII.
Chriſti, Apoſtolum quippe eius ſe dicit, impudentiſſi-
ma quidem fallacia: nam conſtat non ſolum poſt Ter-
tullianum, verumetiam poſt Cyprianum hãc hæreſim
exortam. Omnes tamen eius Epiſtolę ita exordiuntur,
Manichęus Apoſtolus Ieſu Chriſti. Huic vos de Chri-
ſto quare credidiſtis? Quẽm nã teſtẽ vobis ſui apoſto- Contra epi-
latus adduxit, nomenq; ipſum Chriſti, quod nõ legimus ſtolam Ma
niſi in regno Iudæorum in ſacerdotibus & regibus in- nicha. c. 5.
ſtitutum: vt non ſolum ille aut ille homo, ſed vniuerſa
ipſa gens, totũq; regnum Propheta fieret Chriſti, Chri-
ſtianiq; regni: cur iſte inuaſit, cur vſurpauit, qui Prophe- F
tis Hebræis vos vetat credere, vt vos falſi Chriſti falla-
ces diſcipulos, falſus & fallax Apoſtolus faciat? Poſtre-
mo ne diceretur ei, Mẽtiris: protulerit vobis aliquos &
Prophetas, ſecundum aſſertionem ſuam Chriſtum prę-
nunciantes: quid facietis ei, qualem Fauſtus catechizan-
dum ſub exemplo propoſuit, qui neque ipſis neque illi
credere voluerit? An Apoſtolos noſtros pro ſe teſtes vo
cabit? Nõ opinor homines producet, ſed libros aperiet:
quos nõ pro ſe, ſed contra ſe apertos reperiet. Ibi enim
Chriſtum natum ex Maria virgine, ibi filium dei factũ
ex ſemine Dauid ſecundum carnem legimus & doce-
mus. Quod ſi eos infalſatos dixerit, ipſe teſtium ſuorũ
fidem oppugnabit: ſi autem alios, quos dicat Apoſtolo-
rum noſtrorum, codices protulerit, quo modo eis ipſe
authoritatem dabit, quam per Eccleſias Chriſti ab ipſis
Apoſtolis conſtitutas non accepit, vt inde ad poſteros
firmata commendatione tranſcurreret? Quo modo il-
le, cui non credo, profert mihi ſcripturas, quibus de illo
credam: & eis ipſe conatur dare authoritatem, cum ego
ipſi non credam? Si autem famę de Chriſto credidi- Caput V.
ſtis, hoc enim & Fauſtus magnis anguſtiis coarctatus,
transeun-

G trāſeunter attigit: ne ſcilicet aut eos libros proferre co-
gerętur, quorum authoritas nulla eſt: aut ad eos ligare-
tur, quorum authoritas ei contraria eſt, ergo ſi de Chri-
ſto famæ credidiſtis, videte vtrum fama idonea teſtis
ſit, diligenter conſiderate quò vos præcipitetis. Mala e-
nim multa de vobis fama diſſeminat, cui nos credere
non vultis. Quæ igitur ratio eſt, hanc de Chriſto velle
veracem, quam de vobis vultis eſſe mendacem? Quid
quòd etiam famæ Chriſti contradicitis? Ea quippe cla-
rior, ea præpollentior aures & mentes & linguas om-
Roma. 1. nium gentium tenet, quæ Chriſto ex ſemine Dauid ſe-
cundum ſcripturas Hebræas diſſeminato implet: quod
2.Timo. 2. ibi ſcriptum eſt, promiſſum Abrahæ, & Iſaac, & Iacob,
Gene. 12. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes? Quid ergo
26. & 28. reſpondetis? Cui nam de Chriſto credideritis, quibus
teſtes alienigenæ non placent? Noſtrorum porrò libro-
rum authoritas, tot gentium cōſenſione, per ſucceſſio-
nes Apoſtolorum, Epiſcoporum, conciliorumq; robo-
rata, vobis aduerſa eſt: veſtrorum autem nulla eſt, quæ
& à tam paucis profertur, & ab iis qui deū & Chriſtum
H mēdacem colunt. Vnde contra eorum mendacem do
ctrinam fit, niſi & ipſi tanquam imitatores dei & Chri-
ſti ſui mendaces habeantur. Fama vero, etiam ipſa con-
Matt.3. & ſulta, & vos peſsimos iactat, & Chriſtum ex ſemine Da
17. uid contra vos prædicare non ceſſat. Vocem patris de
cœlo nō auditis, opera Chriſti, quibus de ipſo teſtifica-
batur, non vidiſtis: codices, in quibus hæc ſcripta ſunt,
vt ſpecie Chriſtiana fallatis, velut accipitis: ne tamen
contra vos legantur, infalſatos dicitis: profertis inde
Ioan. 10. Chriſtum dicentem, Si mihi non creditis, operibus cre
Ioan. 8. dite: &, Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me, &
teſtimonium perhibet de me qui miſit me pater: & non
Ioan. 5. vultis contra vos inde proferri, Scrutamini ſcripturas,
in quibus putatis vos vitam æternam habere, ipſæ teſti-
monium perhibent de me: &, Si crederetis Moyſi, cre-
deretis & mihi: de me enim ille ſcripſit: &, Habent ibi
Luca. 16. Moyſem & Prophetas, audiāt eos: &, Si Moyſē & Pro-
phetas non audiunt, nec ſi quis à mortuis reſurrexerit,
credent ei. Vnde huc exiſtis, vnde cōſiditis? Scripturas
tanta authoritate firmatas, cōmendataſq; reſpuitis, mi-
racula non facitis: quæ ſi faceretis, etiam ipſa in vobis
caueremus per inſtruentem nos dominū, & dicentem,
Mat. 24. Exurgent multi pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, &
I facient ſigna & prodigia multa, vt fallant, ſi fieri poteſt,
etiam electos: ecce prædixi vobis. Vſque adeo nihil cre
di voluit aduerſus confirmatam ſcripturarum authori-
tatē, quę fidem ſuam in rebus ipſis probat, quę per tem-
porum ſucceſſiones hæc impleri & effici oſtendit, quæ
Cap. VI. tanto antequam fierent, pręnunciauit. Reſtat vt ra-
tionē à vobis exhiberi dicatis, tam certam & inuictam,
vt per ſe ipſam declarata veritate, nullam teſtis autho-
ritatem, nullam miraculi veritatem requirat. Quid di-
citis, quid profertis, quam rationem, quam veritatem?
Fabula illa eſt longa & vana, puerile ludibrium, & mu-
† al. auoca- liebre iocamentum †, & aniculare deliramentum conti
mentum. nens: initium truncum, & medium putridum, & finem
ruinoſum. Cum enim vobis ex eius initio dictum fue-
1.Timo.1. rit, Immortali, inuiſibili, incorruptibili deo: quid factu-
ra erat gens tenebrarum, ſi cum ea pugnare noluiſſet?
Et de medio eius, quo modo eſt incorruptibilis & in-
contaminabilis deus, cuius membra in pomis & oleri-
bus manducando & digerendo conteritis vt purgetis?
Et de fine eius, quid fecit anima miſera, vt in globo te-
nebrarum perpetuo vinculo puniatur: quæ non ſuo vi-
cio, ſed alieno maculata, deo ſuo deficiēte mundari nō

potuit, quo mittente polluta eſt? hæſitantibus vobis, & K
quid reſpondeatis non inuenientibus, conſpuuntur † tā *† al. conſpi-*
multi, & tam grandes, & tam precioſi codices veſtri: & *ciuntur.*
multum dolent labores antiquariorum, & ſacculi mi-
ſerorum, & panis deceptorū. Si ergo nec ſcripturarum
authoritatis antiquitas, nec miraculorum poteſtas, nec
morum ſanitas, nec rationis veritas, vos aſſerit: abite cō
fuſi, & redite confeſſi, ipſum eſſe Chriſtum omnium in
ſe credentium ſaluatorem: cuius nomen & cuius Eccle
ſiā ita exhibent pręſentia tempora, ſicut præterita nun-
ciarunt: non per quemlibet de cauernoſis latebris pro-
cedentem, ſed quadam gēte, & quodam regno ad hoc
propagato & inſtituto, vt ibi de illo cuncta figuris præ-
notarentur, quę nunc expreſſa rebus agnoſcerentur: &
ibi per Prophetas prædicta ſcriberentur, quæ nunc per
Apoſtolos prædicta præſtarentur. Proinde conſti- *Cap. VII.*
tuite nobis aliquem catechizandum gentilem, in quo
Fauſtus defeciſſe nos riſit, vbi non ridentes, ſed plan-
gendus ipſe defecit. Si enim dixerimus homini gentili,
Crede Chriſto, quia deus eſt: & reſponderit, vnde cre-
do? prolataq; authoritate Prophetarum, eis ſe non cre-
dere dixerit, eo ꝙ illi Hebræi ſint, ipſe Paganus: oſten- L
dimus fidem Prophetarum, ex iis quæ ventura cecine-
runt, & veniſſe cernuntur. Credo enim ꝙ eum non la-
teret, quantas à regibus huius ſeculi perſecutiones prius
pertulerit Chriſtiana religio: aut ſi lateret, per ipſam
hiſtoriam gentium, & imperiales leges literis memo-
rięq; mādatas, facile probaretur: quod cum tanto ante
prædictum ex Propheta cognoſceret, dicente, Vt quid *Pſal. 2.*
fremuerūt gentes, & populi meditati ſunt inania: Aſti-
terunt reges terræ & principes, conuenerunt in vnum,
aduerſus dominum & aduerſum Chriſtum eius. Quod
non de ipſo Dauid fuiſſe dictum, in eodem ipſo Pſal-
mo facile apparet: ibi enim dicitur etiam illud, ꝙ homi
nes quamlibet pertinaciſsimos, ipſa rerum manifeſta-
tione confundit, Dominus dixit ad me, filius meus es
tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes
hęreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos ter-
rę. Quod genti Iudęorum, in qua regnauit Dauid, non
eſſe conceſſum: Chriſti autem nomine longe lateq; om
nes gentes occupante, nemo dubitat eſſe completū. Cre M
do moueretur, cum hinc & alia multa ex Prophetis au
diret, quę nunc perſequi longum eſt. Videret etiam ip-
ſos reges terrę Chriſti imperio iam ſalubriter ſubiuga-
tos, omneſq; gentes eidem ſeruientes: & legeretur ei de
Pſalmo tanto ante prædictum, Adorabunt eum omnes *Pſal. 71.*
reges terrę, omnes gētes ſeruient ei: totumq; Pſalmum
ipſum, qui figurate tanquam in Salomonem dicitur, ſi
legere vellet, inueniret Chriſtum vere regem pacificū:
hoc enim Salomonis nomen interpretatur: in quo cog
noſceret completa omnia quæ ibi dicuntur, longe re-
motiſſima ab illo homine Salomone rege Iſraël. Illum
itidem Pſalmum, vbi deus vnctus à deo dicitur, & vtiq;
Chriſtus ipſa vnctione declaratur: idēq; Chriſtus Deus
apertiſſime oſtenditur, cum deus vnctus inſinuatur: ſi
conſiderate vellet quæ ibi de Chriſto, quæ de ipſa Ec-
cleſia dicta ſunt: quę ibi quidem prędicta legeret, in or-
be autem terrarum impleta conſpiceret: videret quoq;
ipſa ſimulachra gentium per Chriſti nomen ſic perire
de orbe terrarū: idq; ipſum à Prophetis prędictum eſſe
diſceret, audiret Hieremiam dicētem, Sic dicetis illis, *Hiere. 10.*
Dij, qui cœlum & terram non fecerunt, pereant à terra,
& de ſub cœlo. Item alio loco, cum eundem Prophetā
dicētem audiret, Domine fortitudo mea, & adiutoriū *Hiere. 16.*
meum, & refugium meum in die malorum, Ad te gētes
venient

A venient ab extremo terræ,& dicent, Quàm falſa poſſe-
derunt patres noſtri ſimulachra, & non eſt in eis vtili-
tas:ſi faciet homo deos, & ipſi nõ ſunt dij. Propterea ec
ce ego oſtendam illis in tempore illo, manum meam
oſtendam illis,& ſcient:& virtutem meam, quoniã ego
dominus. Hæc audiens de ſcriptura prophetica,& cer-
nens in vniuerſa terra, quid dicam quẽadmodum mo-
ueretur ad fidem, quando & hoc rebus ipſis probamus,
cum per prophetiam ante tempora conſcriptam & his
temporibus impletam corda fideliũ ſic firmari cognoſ
Cap. VIII. cimus? Iam vero ne hominem, ſicut magni quidam
homines fuerũt, Chriſtum putaret, idem Propheta hoc
illi de cogitatione excuteret. Ibi enim ſequitur & dicit,
Hiere. 17. Maledictus homo, qui ſpem habet in homine,& firmat
carnẽ brachij ſui, & à domino diſcedit cor eius:& erit
ſicut tamarix quæ in deſerto eſt, non videbit cum ve-
nient bona, & habitabit inter iniquos in terra deſerta,
in terra ſalſa, quę non inhabitabitur, Et benedictus ho-
mo qui confidit in domino, & erit dominus ſpes eius:
eritq; tanquam lignum fructiferum ſecus aquam, & in
humore mittet radices ſuas: non timebit cum venerit
B æſtus,& erunt in eo propagines nemoroſę: in anno ſic-
citatis non timebit, & non deficiet faciendo fructum.
Hic certe cum maledictum diceret eum, qui ſpem po-
nit in homine, eãq; maledictionem Propheticis ſimili-
tudinibus explicaret: & benedictum qui in domino cõ
fideret, eamq; benedictionem congruis itidem ſimilitu
dinibus texeret, turbaretur fortaſſe ille, quo modo ei
ne ſpem ſuam in hominem poneret, deum Chriſtum
annunciaremus:& rurſum eum non ex propria natura,
ſed ex noſtra mortalitate ſuſcepta hominẽ diceremus.
Sic enim quidam deum credendo Chriſtum,& homi-
nem negando errauerunt,& rurſus, quidam hominem
putando,& deum negando, aut contempſerunt, aut in
homine ſpem ſuam ponentes, in illud maledictum in-
ciderunt. Hic ergo iſte gentilis ſi turbaretur,& diceret,
contra fidem noſtram iſtum Prophetam locutum fuiſ
ſe, quia nos ſecundum Apoſtolicã doctrinam non tan
1. Timo. 2. tummodo deum Chriſtum diceremus, vt in eo ſpes ſe-
curiſsime ponatur, ſed etiam mediatorem dei & homi-
num, hominẽ Ieſum Chriſtum: iſtum autem deum tan-
tum dixiſſe, de natura vero humana nullam feciſſe men
C tionem, ibidem eiuſdẽ Prophetę vocem audiret ſe ad-
Hiere. 17. monẽtis & corrigentis, Graue cor per omnia, & homo
eſt, & quis agnoſcet eum? Ideo quippe homo, vt graues
corde per formam ſerui ex fide ſanarentur: & eum ag-
noſcerent deum, qui propter eos factus eſt homo, ne in
homine ſpes eorum eſſet, ſed in homine deo: & tamen
graue cor per omnia,& homo eſt, formã ſerui accipiẽs,
Philip. 2. & quis agnoſcit eum? Qui cum in forma dei eſſet, non
rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. Et homo eſt,
Ioan. 1. quia verbũ caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Et quis
agnoſcet eum? Quia in principio erat verbum,& ver-
bum erat apud deum, & deus erat verbum. Et vere gra-
ue cor per omnia, nam & in diſcipulis eius ipſum gra-
Ioan. 14. ue cor fuit, cum eis dicebat, Tanto tempore vobiſcum
ſum,& non cognouiſtis me? Quid enim eſt, Tanto tem
pore vobiſcum ſum: niſi quod hic dicitur,& homo eſt?
Quid eſt autem illud, Et non cognouiſtis me: niſi quod
hic dicitur, Et quis agnoſcet eum? Quem, niſi eum qui
dicit, Qui me videt, videt & patrem? Vt ſpes noſtra nõ
ſit in homine, propter illud per Prophetam edictum,
maledictũ: ſed ſit in homine deo, id eſt, in filio dei ſal-
uatore Ieſu Chriſto, mediatore dei & hominum:& quo
pater maior eſt propter formam ſerui,& qui patri ęqua-
lis eſt propter formam dei. Dicit & Eſaias, Humilia- D
bitur, & cadet contumelia † hominum, & exaltabitur Cap. IX.
deus † ſolus in illa die: & manibus fabricata omnia abſ- Eſa. 2.
condent in ſpeluncis,& in ſciſſuris petrarum, & in ca- † contuma-
uernis terrę à facie timoris domini,& à maieſtate virtu cia.
tis eius, cum ſurrexerit cõfringere terram: illa enim die † dominus.
proiiciet homo abominationes aureas & argẽteas, quæ
fecerunt vt adorarent ſuperuacanea & noxia. Et forte
iſte gentilis, quem catechizamus, quem dixit Fauſtus cũ
riſu dicturum, Non credo Prophetis Hebræis, aliqua
manu fabricata idola abſcondit in ſpelunca, aut in ſciſ
ſura petrę, aut in cauerna terrę, aut aliquem amicum ſuũ
ſcit hoc feciſſe, aut in ciuitate, vel in fundo ſuo ſcit hoc
factum eſſe à facie timoris domini: qui per reges terræ
ſecundum eandem prophetiam, iam ſibi ſeruientes, ſe-
que adorantes, veriſsimis † legibus terram confringit, id † ſeueriſsi-
eſt, terreni cordis frangit audaciam. Quo modo ergo mis.
dicat, non credo Prophetis Hebręis, cum & in ſeipſo
completum forte cognoſcat, quod olim prædictum eſt
à Prophetis Hebræis? Magis verendum erat, ne tan- Cap. X.
ta rerum euidentia circunfuſus, fortaſſe diceret, Poſtea-
quam iſta per mundum fieri cœperunt, Chriſtianos has E
literas compoſuiſſe, vt ante diuinitus prędicta putaren
tur, ne quaſi temere humanitus facta contemnerentur.
Hoc verẽdum erat, niſi eſſet late ſparſus, latéque notus
populus Iudæorum, Cain illo ſigno accepto, ne ab ali- Gene. 4.
quo interficiatur, & ille Cham ſeruus fratrum ſuorum Gene. 9.
portando libros, quibus illi erudiantur, ipſe oneretur: 2. Retract.
per eorum quippe codices probamus, non à nobis, tan- cap. 7.
quam de rerum euentu commonitis, iſta eſſe conſcrip-
ta, ſed olim in illo regno prædicata atque ſeruata, nunc
autem manifeſtata & impleta: in quibus & ea, quæ ibi
minus perſpicua ſunt, quia in figura contingebant illis, Roma. 15.
ſcripta ſunt autem propter nos, in quos finis ſeculorum
obuenit, iam nunc illuſtrata ſoluuntur, & quæ vmbris 1. Cor. 10.
futurarum adhuc rerum opacabantur, iam factarum lu
ce manifeſtantur. Forte etiam hinc ſe diceret permo Cap. XI.
ueri, ꝙ ipſi, in quorum libris hæc inueniuntur eſſe præ-
nunciata, quæ nunc cernuntur impleta, non nobiſcum
tenent eiuſdem euangelij ſocietatem. Cum vero doce-
retur etiam hoc ab eiſdem Prophetis eſſe prædictum,
quantum moueretur ad fidem, quis tam demens eſt, vt
non videat? quis tam impudẽs, vt ſe videre diſſimulet? F
quis enim dubitet hoc de Iudęis fuiſſe prophetatum, cũ
Eſaias dicat, Agnouit bos poſſeſſorem ſuũ,& aſinus prę Eſa. 1.
ſepe domini ſui: Iſraël autem me non cognouit,& po-
pulus meus me non intellexit. Aut illud quod Apoſto- Roma. 10.
lus commemorat, Tota die expandi manus meas ad po Eſa. 65.
pulum non credentem & contradicentem. Et maxime
illud, Dedit illis deus ſpiritum compunctionis, oculos Eſa. 6.
vt non videant, aures vt non audiant,& non intelligãt: Roma. 11.
& multa huiuſmodi. Quòd ſi diceret, quid ergo pecca-
uerũt Iudæi, ſi deus illos excęcauit ne agnoſcerẽt Chri-
ſtum? quantum poſſemus imbuendo, rudi homini oſtẽ-
deremus, ex aliis occultis peccatis deo cognitis, venire
iuſtam pœnam huius cęcitatis: quod non ſolum dixiſſe
Apoſtolũ de quibuſdã, Propter hoc tradidit illos deus Roma. 1.
in concupiſcentiam cordis eorum, vel in reprobũ ſen-
ſum, vt faciant quę non conueniunt: volentem oſten-
dere quędam peccata manifeſta, ex pœna venire quo-
rũdam occultorum, ſed nec ipſos hoc tacuiſſe Prophe-
tas demõſtraremus. Nam ne pergam longius, idem Hie Hiere. 17.
remias eoipſo loco, vbi ait, Et homo eſt,& quis agnoſ-
cet eum? ne quaſi hocipſo excuſati eſſent Iudęi, quia nõ
cognouerũt: Si enim cognouiſſent, ſicut apoſtolꝰ dicit, 1. Cor. 2.
nunquam

G nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Sequitur,&
oſtendit occulti eorum meriti fuiſſe,vt non cognoſce-
Hiere.17. rent. Ait enim, Ego dominus,interrogās corda,& pro-
bans renes:vt dem vnicuique ſecundum vias eius,& ſe-
Cap.XII. cundum fructum ſtudiorum eius. Porrò ſi hoc gen-
tilis ille moueretur, cur etiam ipſi,qui appellantur Chri
ſtiani,in multas hæreſes, variaſq; diſcedunt:neque hoc
à Prophetis Hebræis pretermiſſum eſſe doceremus,tan
quā enim eſſet conſequens,vt Iudęis in ſua cęcitate de-
monſtratis, hoc illi veniret in mentem, ꝙ etiam multi
ſub nomine Chriſtiano ab ipſa Chriſtiana ſocietate de
Hiere.17. uiarent, ipſe Hieremias velut catechizandi ordinem
nobis inſinuās,continuo ſubiecit,Clamauit perdix,cō-
gregauit quæ nō peperit: faciens diuitias ſuas non cum
iudicio. Perdix enim nimis contētioſum animal, notū
eſt quanta auiditate ipſius cōtentionis currat in laqueū.
Non enim diſputare amant hęretici, ſed quoquo mo-
do ſuperare impudentiſſima peruicacia, vt cōgregent,
ſicut hic dixit, quæ non pepererunt. Chriſtianos enim,
quos maxime Chriſti nomine ſeducunt, iam per ipſius
Chriſti euangelium natos inueniunt, & faciunt illos di
uitias ſuas:non ſanè cū iudicio, ſed cum temeritate in-
conſiderata. Non enim intelligunt ibi eſſe veram & ſa
H lubrem,& quodam modo germanam atque radicalem
Chriſtianam ſocietatem,vnde iſtas ſeparauerunt, quos
ad ſuas diuitias congregarunt. Et quia de talibus dicit
2.Timo.3. Apoſtolus, Sicut enim Iamnes & Mambres reſtiterunt
Moyſi, ſic & iſti reſiſtunt veritati: homines mente cor-
rupti, reprobi circa fidem,ſed vltra non proficient: de-
mentia enim eorum manifeſta erit omnibus,ſicut & il-
lorum fuit:ſequitur & hic propheta,& dicit,de perdice
Hiere.17. quia congregauit, quę non peperit,In dimidio dierum
eius derelinquent eū,& in nouiſſimis ſuis erit inſipiens,
id eſt,qui primo tanquam per pollicitationem & oſten
tationem excellentis ſapientiæ ſeducebat, erit inſipiēs:
id eſt, apparebit inſipiens. Eis quippe, quibus primo ſa-
piens erat, tunc erit inſipiens, cum apparebit, quia de-
Cap. XIII. mentia eius nota erit omnibus. Et tāquam ille,quem
catechizamus,quereret & diceret,Quo ergo ſigno ma
nifeſto adhuc paruulus,& nondum valens liquidā diſ-
cernere à tot erroribus veritatem: quo manifeſto iudi-
I cio tenebo eccleſiā Chriſti, in quem iam credere tanta
rerum antea prædictarum manifeſtatione compellor?
ſequitur idem Propheta, & tanquam motus animi eius
ordinatiſſime excipiens, docet eum Eccleſiam Chriſti
ipſam eſſe prędictam,quæ omnibus emineт & apparet.
1.Cor.3. Ipſa eſt enim ſedes glorię,de qua dicit apoſtolus: Tem-
plū enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Vnde iſte di-
Hiere.17. cit,Sedes autem glorię exaltata eſt,ſanctificatio noſtra.
Propter hos enim motus paruulorū,qui poſſunt ſeduci
ab hominibus à manifeſtatione claritatis Eccleſiæ,do-
Mat.5. minus quoq; prouidens,ait,Non poteſt ciuitas abſcon-
di ſupra montem conſtituta: quia vtique ſedes gloriæ
exaltata eſt ſanctificatio noſtra, vt nō audiantur illi,qui
Matth.24. ad religionum ſciſſuras traducūt,dicentes,Ecce hic eſt
Chriſtus,ecce illic. Partes enim oſtendunt,dicentes,Ec
ce hic,ecce illic:Cum illa ciuitas ſuper montē ſit,quem
Daniel.2. montem, niſi eum qui ſecundum prophetiam Danie-
lis ex paruulo lapide creuit,& factus eſt mons magnus,
ita vt impleret vniuerſam terrā? Nec illi audiantur,qui
nomine quaſi ſecretæ & apocryphæ veritatis, & homi-
num paucitatis dicunt,Ecce in cubiculis,ecce in deſer
to: quia non poteſt abſcondi ciuitas ſuper montem cō
ſtituta,qa ſedes gloriæ exaltata eſt ſanctificatio noſtra.
Cap.XIIII. Cum ergo gentilis iſte his atque huiuſmodi aliis te-
ſtimoniis Prophetarum de perſecutione regum & po- K
pulorum, de fide regum & populorum,de abolitione
idolorum, de cęcitate Iudæorū, de probatione codicū
ab ipſis cuſtoditorum, de amentia hæreticorum, de ex-
cellentia ſanctę eccleſiæ verorum & germanorum chri
ſtianorum,ante prędicta,& nunc impleta conſpiceret:
quid inueniret fide dignius, q̄ illos Prophetas, quibus
de diuinitate Chriſti eligeret credere? Etenim ſi ante-
quam iſta fierent, ingererem gentili Prophetas Hebræ-
os,quibus ea futura crederet, quæ facta nondum vide-
ret:merito fortaſſe diceret,quid mihi eſt cum iſtis Pro-
phetis, quos vnde veraces probem, non mihi oſtendi-
tur: cum vero tam magna & tam multa quę prædixe-
runt, iam ad effectum manifeſtationēmque perducta
ſunt,planè ille,ſi peruerſus eſſe nollet, nec iſta vllo mo-
do contemneret,quæ tanto ante,& tāto apparatu prę-
uidendo & pręnunciando cōmendari meruerunt,nec
illos à quibus præuideri & prænunciari potuerunt. Nul
lis enim prudentius credimus, vel de prętеritis, quæ o-
lim facta ſunt: vel de futuris, quę nondum facta ſunt,q̄
eis qui nobis fidem verborum ſuorum in tam multis
tamq; magnis, quę ab eis prædicta iam facta ſunt, pro-
bauerunt. Sibylla porrò, vel Sibyllæ & Orpheus, & L
neſcio quis Hermes, & ſi qui alij vates vel theologi vel *Cap. XV.*
ſapientes,vel philoſophi gētium de filio dei,aut de pa- *De Ci. dei.*
tre deo vera prędixiſſe ſeu dixiſſe perhibētur: valet qui- *li.18.c.23.*
dē aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam,nō *Et lib. 8.*
tamen ad iſtorum authoritatem amplectēdam, cum il- *cap.23.*
lum deum nos colere oſtēdimus, de quo nec illi tacere *Di.37.c.Si*
potuerunt,qui ſuos congētiles populos,ad idola & dę- *quid ver.*
monia colenda,partim docere auſi ſunt,partim prohi-
bere auſi non ſunt. At illi ſancti authores noſtri eum po
pulum, eam rempublicam, tale regnum imperante &
adiuuante deo, propagauerunt atq; rexerunt, vbi ſacri-
legium eſſet, quod iſtis religio fuit. Itaque ſi qui illic in
cultum ſimulachrorū & dæmonum laberentur, aut pœ
na plectebantur,ipſis ſuæ reipublicæ legibus,aut liberri-
me coërcebantur † Propheticis vocibus. Vnus enim ab *† al. libe-*
eiſdem colebatur deus,qui fecit cœlum & terram,Pro- *rrime nun-*
phetico ſanè ritu, hoc eſt, ſignificatiuo futurorum:qui *tiue corri-*
ritus aboleretur,cum illa veniſſent,quę per eum ſignifi- *bantur.*
cabantur eſſe ventura:quandoquidē ipſum regnū mag M
nus quidam Propheta fuit, vbi rex & ſacerdos myſtica *Danie.9.*
ſignificatione vngebantur: quòd non ante ipſis quoq; *Exo.29.*
Iudæis ignorantibus,ac per hoc inuitis ablatum eſt, niſi *1.Reg.10.*
cum veniſſet ille gratia ſpiritali vnctus deus præ parti- *Pſalm.44.*
cipibus ſuis ille ſanctus ſanctorum: idem verus rex con
ſulendo nobis, & idem verus ſacerdos ſeipſum offerē-
do pro nobis. Quam ob rem quantum diſtat de Chriſti
aduentu inter prędicationem angelorum,& confeſſio-
nē dæmoniorum: tantum inter authoritatem Prophe-
tarum, & curioſitatem ſacrilegorum. His & talibus
quæ nunc breuiter tangimus,tunc forte pro neceſſitate *Diſt.37.c.*
depellendi veternoſi erroris aliquando latius diſputa- *Si qd ver.*
tis,& robore vberioris probationis aſſertis,ille gentilis, *Luc.2.*
quem nobis catechizādum Fauſtus propoſuit, ſi ſalutē *Marci.1.*
ſuam peccatis ſuis prępóneret, profecto moueretur ad *Cap.XVI.*
fidem:qua imbutus & in Eccleſiæ catholicæ gremio fo
uēdus collocatus,conſequenter etiam moneretur,quos
mores tenere deberet: neq; perturbaretur eorum mul-
titudine,in quibus ea non inueniret, quæ obſeruare iu-
berentur:quāuis cum eo corporaliter congregarentur in
eccleſiam,& eadem ſacramenta perciperēt: ſciret cum
paucis hæreditatem dei, cum multis autem ſignacula
eius participanda. Cū paucis communicare ſanctitatē
vitę

A vitæ,& donum charitatis diffuſum in cordibus noſtris
per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis:ad quem fon
1.Cor. 11. tem interiorem nullus alienus accedit. Cum multis au-
tem ſanctitatem ſacramenti, quod qui manducat & bi-
bit indigne,iudicium ſibi manducat & bibit: qui autem
manducare contemnit, nõ habebit in ſe vitam,& ideo
non perueniet ad vitam æternam. Eoſdemq; paucos in
comparatione multitudinis malorum,paucos dici: eſſe
autem per ſeipſos conſideratos in magno numero, dif-
Matth. 3. fuſo toto orbe terrarum, creſcentes inter zizania,& cũ
& 13. palea vſq; ad diem meſſis & ventilationis: hoc in Euan
gelio dictum,hoc à Prophetis ante prędictum. Ante e-
Canti. 2. nim prędictum eſt,Sicut lilium in medio ſpinarum,ita
proxima mea in medio filiarum. Ante prædictum eſt,
Pſal. 119. Inhabitaui cum tabernaculis Cedar, cum his qui ode-
runt pacem, eram pacificus. Ante prædictum eſt,Signa
Ezech. 9. in fronte eos, qui gemunt & mœrent ob iniquitates po
puli mei, quæ fiunt in medio eorum. Itaq; iſte gentilis,
quem tali alloquio firmaremus, iã factus ciuis ſancto-
Ephe. 2. rum, & domeſticus dei: nec iam alienus ab Iſraël, ſed
Ioan. 1. verus Iſraëlita, in quo dolus nõ eſſet: diſceret etiam iſta
B verba ex corde ſimplici dicere, quæ ſubſequenter con-
Hiere. 17. texit idẽ ipſe Hieremias, Patientia Iſraël, domine, vni-
uerſi qui te derelinquunt,terreantur. Cum enim de per-
dice dixiſſet, quia clamat & congregat quę nõ peperit,
cõmendauit excellentiam ciuitatis ſuper montem poſi
tę,quæ abſcondi non poteſt,vt ab Eccleſia catholica hę
reticum hominem ſnõ; ſepararet, dicens, Sedes autem
gloriæ exaltata eſt ſanctificatio noſtra. Deinde quaſi ve
niret in mentem, quid ergo facimus de tam multis ma-
lis, qui tanto amplius vbique permixti ſunt, quanto ex-
cellentior eſt Chriſti gloria in vnitate omnium gen-
tium,ſubiecit ſtatim,Patientia Iſraël,domine. Patienter
Matt. 13. enim ferendum eſt quod ait, Sinite vtraq; creſcere vſq;
ad meſſem,ne impatientia tolerandi malos,relinquan-
tur boni, qui proprie ſunt corpus Chriſti: & ideo cum
ipſi relinquuntur, ille relinquitur. Vnde ſubiecit, atque
Hiere. 17. addidit, Vniuerſi qui te derelinquunt,terreantur: con-
fundantur qui receſſerunt in terram. Terra eſt enim ho
mo de ſe prę́ſumens, atque alios vt de ſeipſo præſuma-
tur inducẽs: & ideo ſequitur, Euertentur, quoniam de-
reliquerunt fontem vitæ dominum. Quid enim aliud
clamat perdix,niſi apud ſe eſſe,& à ſe dari fontem vitę,
C ad quem congregati recedant à Chriſto, Chriſti pro-
miſſione decepti, cuius nomine iam tenebantur imbu-
ti? Non enim quos peperit,congregat: ſed vt congreget
quos non peperit, dicit, Salus quam Chriſtus promiſit,
Ibidem. apud me eſt, ego dabo. Sed vide quid iſte dicat, Sana
me domine,& ſanabor: ſaluũ me fac,& ſaluus ero. Vn-
1. Cor. 1. de Apoſtolus dicit, Nemo glorietur in homine: & iſte
ſubiungit, Quoniã gloriatio mea tu es. His modis nos
inſtruimus hominem ex Apoſtolica Propheticaq; do-
Ephe. 2. ctrina, vt ædificetur ſuper fundamenta Apoſtolorum
Cap. XVII. & Prophetarum. Fauſtus autem quo modo perſua-
deret diuinitatem Chriſti homini gentili, quem con-
ſtituit dicentem, Nec Prophetis credo de Chriſto,nec
Chriſto de Prophetis. An Chriſto crederet de ſeipſo di
centi,cui non crederet de aliis teſtificanti? Vere ridicu
lum eſt hoc putare. Quem ſemel enim dignum fide nõ
duceret, aut omnino nihil ei crederet, aut potius pro
aliis q̃ pro ſeipſo teſtificanti crederet. Hic forte Fauſtus
De ci. dei. irriſus,Sibyllas homini legeret,& Orpheum,& cęteros
lib. 8. c. 23. huiuſmodi, ſi quos alios gentilium reperiret de Chri-
& lib. 18. ſto aliquid prænunciaſſe: ſed non faceret,eos quippe ſi-
cap. 23. bi incognitos faſſus eſt,dicens,Sanè ſi ſunt aliqua, vt fa

ma eſt, Sibyllæ de Chriſto prę́ſagia, aut Hermetis, quem D
dicunt Trimegiſtum,aut Orphei,aliorumq; in gẽtilita-
te vatum: horum ergo iſtas literas neſciens, quandoqui
dem per famam putat eſſe aliquos tales, non eas vtique
legeret, illi dicenti, Nec Prophetis credo, nec Chriſto.
Quid igitur faceret? An proferret Manichęum,& ex il-
lo commendaret Chriſtum? Nunquid hoc fecerũt, ſed
potius de Chriſto, cuius iam nomen vbique dulciter
clarum eſt, Manichæum ſemper commendare conati
ſũt, vt hoc melle ſcilicet venenati ſui poculi labra per-
ungerent. Cum enim Chriſtus promiſerit ſuis, miſſu- *Ioan. 15.*
rum ſe paracletum,id eſt, cõſolatorem vel aduocatum
ſpiritum veritatis: per hanc promiſſionis occaſionem,
hunc paracletum dicentes eſſe Manichęum vel in Ma-
nichæo, ſurrepunt in hominum mentes ignorantes, il-
le à Chriſto promiſſus quando ſit miſſus. Qui autem le
gerunt canonicum librum,qui Actus Apoſtolorum in- *Acto. 2.*
ſcribitur, vident illam Chriſti profeſſionem † illic rur- *† promiſ-*
ſus commemoratam,& illic manifeſtiſſime impletam. *ſionem.*
Sed modo quærimus,vnde illi gentili fidem faceret de
Chriſto? Puto enim neminem eſſe tam cęcum,qui velit
dicere,Manichæo credo: cum dicat,Chriſto nõ credo. E
Deinde ſi non ridens,ſaltem ſtomachans diceret,Itáne
Perſicis libris me iubes credere, qui Hebræis me dixi
non credere? Quo modo ergo capturus es hęretice iſtũ
hominem, niſi iam nomine Chriſti aliquo modo ſub-
ditũ inueneris: vt quia ille iam Chriſto credendum eſſe
non dubitat, tanquam melius prædicanti Chriſtũ, Ma-
nichæo deceptus acquieſcat. Ecce ille perdix congre- *Hiere. 17.*
gans,quę non peperit. Itá ne eum nondum derelinqui-
tis vos,quos congregat: & nondum vobis apparet inſi-
piens, qui dicit Hebręorum teſtimonia vobis, etiam ſi
vera ſint, ante fidem inutilia eſſe, poſt fidẽ ſuperuacua?

Abiiciant ergo omnes qui crediderunt, omnes li- *Ca. XVIII.*
bros per quos factũ eſt vt crederẽt. Nam ſi hoc verum
eſt,cur vel ipſum Euangelium Chriſti à fidelibus lega-
tur non video. Ante fidem quippe inutile eſt, quia ille
gentilis, quẽ ridentẽ ridendus, vel potius flendus Fau-
ſtus inducit, non credit Chriſto. Poſt fidem autem ſu-
peruacuum, ſi etiam veris de Chriſto pręconiis iam ſu-
perfluo creditur,cum in eum creditum fuerit. Hic forte
dicetis, Sed Euãgelium debet legere iam fidelis,ne ob- F
liuiſcatur quod credidit. Sic ergo inſani,etiam Prophe
tarum vera teſtimonia, ne obliuiſcatur quare credide-
rit. Quod ſi oblitus fuerit, firmum apud eum non po-
terit eſſe quod credidit. Aut proiicite iam libros Ma-
nichæi,quibus teſtibus credidiſtis lucem pugnaſſe cum
tenebris,quę lux ipſe deus erat: & vt poſſet ligare lux te-
nebras, prius eſſe lucem à tenebris deuoratã, & ligatã,
& inquinatam, & dilaniatam: quam vos manducando
recreatis & ſoluitis, & purgatis,& ſanatis: vt vobis mer
ces retribuatur, ne cum illa quæ liberari non potuerit,
in globo ęterno damnemini. Hanc fabellam quotidie
& moribus & vocibus cantatis,cur adhuc in eam quæ-
ritis teſtimonia librorum,vt in rebus ſuperfluis, & con
ficiendis codicibus veſtris aliena ſubſtantia conſuma-
tur, & dei veſtri ligata teneatur. Incendite omnes illas
membranas,elegãteſq; tecturas decoris pellibus exqui-
ſitas, vt nec res ſuperflua vos oneret,& deus veſter inde
ſoluatur, qui tanquam pœna ſeruili etiam in codice li-
gatus tenetur. Nam ſi poſſetis libros veſtros,vel elixa-
tos comedere, quãtum membris dei veſtri beneficium
pręſtaretis? An etſi fieri poſſet, carnis immundicia pro-
hiberet paginas ab epulis veſtris? Imputet ergo ſibi in-
cauſti immũdicia,quę corio inhęſit agnino. Sed & hoc
vos

G vos feciſtis, qui tanquam primo bello veſtro, id quod
mundum erat in calamo, immundicię membranarum
ſcribendo affixiſtis, niſi quod colores cõtrario teſtimo-
nio vos arguunt. Vos enim potius ad lucem candida-
rum paginarum, cum tenebris atramenti veniſtis. No-
bis debetis iraſci talia dicentibus, an vobis talia creden
tibus, vt velitis nolitis, iſta conſequantur? Nos autem &
ad commemorationem fidei noſtrę, & ad conſolatio-
nem ſpei noſtræ, & ad exhortationẽ charitatis noſtræ,
libros Propheticos & Apoſtolicos legimus alterutris
vocibus ſibimet concinentes: & ea concinẽtia, tanquã
cœleſti tuba, & à torpore mortalis vitæ nos excitantes,
& ad palmam ſupernæ vocationis extendentes. De li-
bris enim Propheticis quiddam cum commemoraſſet
Pſal. 68. Apoſtolus, ſicut ſcriptum eſt, Opprobria opprobrantiũ
tibi ceciderunt ſuper me: continuo ſubiũgit vtilitatem
Roma. 15. diuinæ lectionis. Quæcumque enim ante ſcripta ſunt,
inquit, vt nos doceremur ſcripta ſunt: vt per patiẽtiam
& conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus ad
deum. Sed contradicit Fauſtus. Fiat ergo illi quod di-
Gala. 1. cit Paulus, Si quis vobis euangelizauerit præter quàm
H quod accepiſtis, anathema ſit.

Libri Tertiidecimi finis.

LIBER QVARTVSDECIMVS.

Cap. I. FAuſtus dixit, Quare Moyſem nõ
accipitis? Amoris pietatiſq; cauſa
qua colimus Chriſtũ. Quis enim
irreligioſus adeo eſt, vt eum li-
benter aſpiciat, qui ſuo maledi-
xerit patri? Quapropter & nos
Moyſem, quamquam humano-
rum nulli vnquam, diuinorumq;
pepercerit blaſphemando: plus
tamen hinc execramur, ꝙ Chriſtum filium dei, qui no-
ſtrę ſalutis cauſa pependit in ligno, diro deuotionis cõ
uicio laceſſiuit: vtrum volẽs, an caſu, tu videris. Neutro
enim horum excuſatus erit, vt cõmendatus debeat acci
Deute. 21. pi. Ait enim maledictum eſſe omnem, qui pependit in
ligno. Hũc ergo tu vis vt accipiam, huic vt credam: cũ
I ſi diuinus fuit, conſtet eum ſcientem volentemq; male-
dixiſſe Chriſto: ſi vero nolens neſciensq; maledixerit,
conſtet eum non fuiſſe diuinum. Tu ergo elige vtrum
vis, aut Moyſem Prophetam non fuiſſe, & imprudẽtia
peccaſſe, vt dum alijs ex more ſuo maledicit, neſciens
blaſphemauerit & deum: aut fuiſſe quidem diuinũ, nec
futura hæc ignorauiſſe, ſed inuidentem tamen noſtræ
ſaluti, quæ futura erat ex ligno, in eius authorem male-
dicioris ſui venena prõpſiſſe. Et quis ergo credat hunc
vidiſſe aut cognouiſſe patrem, qui ſic lacerauerit filiũ:
hunc aduentum filij potuiſſe prędicere, qui aſcenſionis
eius ignorauerit exitum? Huc accedit, quòd illud etiam
conſidero, quàm late hoc ſit ſparſum cõuicium, quamq;
multa comprehendat & violet: vt omnes etiam tangat
iuſtos & martyres, quotquot ſimili paſſionis exitu de-
functi ſunt vita, vt Petrus, & Andreas, ac reliqui eiuſdẽ
ſortis. Quos niſi Moyſes aut vt non Propheta neſciſſet,
aut vt malignus odiſſet, ſi fuit Propheta, non tam cru-
† al. crudelis deuotationis. dæ deuotionis† contumelia laceraſſet. Neque enim vul
go ſaltẽ eos maledictos dicit, id eſt, apud homines tan
tum, ſed maledictos deo. Quod ſi ita eſt, vnde iam be-
nedictionis relinquetur ſpes, vel Chriſto, vel apoſtolis,
vel ipſis nobis, ſi nominis eius cauſa crucifigi cõtingat?

Quàm denique imprudens erat, & vacans inſpiratio- K
ne diuina, vt cogitare nequiuerit diuerſis ex cauſis ho-
mines in ligno ſuſpendi: alios quidem ob iniquum fa-
cinus, quoſdam vero iuſticię cauſa: & propter deũ: id-
circoq; confuſe omnes, & ſine diſcretione vlla ſub idẽ
coniecit maledictum: cum eſſet dicendum, ſi ei pruden
tia ineſſet vlla, non dicam diuinatio, & ſi adeo crux of
fenderat eum, vt ſola excepta abdicataq; eſſet, ex omni
genere punitionum, maledictum eſſe ſceleratum & im
pium omnem qui pependiſſet in ligno, vt eſſet diſcre-
tio aliqua inter iuſtos & iniuſtos: quamquam ne ſic qui-
dem vera dixiſſet, cum latronem Chriſtus de ligno ſe- *Luca. 23.*
cum introduxerit in paradiſum patris ſui. Vbi eſt ergo
maledictus omnis qui pendet in ligno? An Barrabas la *Deute. 21.*
tro ille inſignis, qui non ſolum in ligno ſuſpenſus mi- *Matth. 27.*
nime eſt, ſed etiam Iudęorum rogatu emiſſus è carcere,
magis fuit benedictus, q̃ ille qui cum Chriſto de cruce
aſcendit in cœlum? Quid deniq;, ꝙ etiam eum maledi-
ctum vocat, qui Solem adorauerit, aut Lunam? Si ergo *Deute. 17.*
ſub gentili poſitus rege, Solem adorare cogar, & cum
reſtitero, maledictum hoc metuens, iubear crucifigi, in
aliud eius incurram maledictum, quod aduerſus eum L
deprompſit qui pendet in ligno? An ipſi quidem bonis
omnibus maledicere conſuetum eſt? Nos vero tanti
deuotiones† eius æſtimare debemus, quanti ſunt ſtoma- *† al. deuotationes.*
chantium vetularum. Sic enim & dei omnes pueros ac
virgines pari deuotione† proſequitur, dicẽs maledictũ *† deuotatione.*
eſſe omnem, qui non ſuſcitauerit ſemẽ in Iſraël. Quod
æque cõuicium principaliter quidem Ieſum tangit, qui *Exo. 23.*
ortus & ipſe, vt dicitis, ex Iudæis, nullã tamen inter eos *Deute. 7.*
ſeruandę poſteritatis cauſa ſobolem ſuſcitauit. Deinde
& diſcipulos eius, quorum nonnullos quidem ab vxo-
ribus ſeiũxit, quos copulatos inuenerat: quoſdam vero
& coniungi vetuit, quos deprehendit intactos. Qua de
re Moſeos impunitã hanc linguam, maledictorum ia-
culis Chriſtum lumẽ, ſanctimoniam, diuina omnia pe-
tentem, iure nos cognoueris execratos. Ac ne forte mul
tum intereſſe putes inter ſuſpẽſum & crucifixum, nam
& hoc in pręſidium vobis defenſionis ſoletis aſſumere,
commentis hiſce veſtris Paulum audias præſcribentẽ, *Gala. 3.*
Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro no
bis maledictum: quia ſcriptum eſt, Maledictus omnis
qui pendet in ligno. Auguſtinus reſpondit, Pius ho- *Cap. II.*
mo Fauſtus dolet Chriſtum eſſe maledictum à Moyſe, M
& ob hoc odit Moyſem, quia diligit Chriſtũ. Interim
antequam aperiam in q̃ magno ſacramento, & quàm
pie dictum ſit, Maledictus omnis qui in ligno pepen- *Deute. 21.*
derit: iſtos pios homines interrogo, cur iraſcãtur Moy-
ſi, quandoquidem maledictũ eius ad Chriſtum iſtorum
non peruenerit: Si enim Chriſtus pependit in ligno, cla
uis vtique affixus eſt. Vnde etiam ipſas cicatrices poſt
reſurrectionem diſcipulo minus credulo demonſtra- *Ioan. 20.*
uit. Quòd ſi ita eſt, vtiq; vulnerabile atq; mortale cor-
pus habuit, quod iſti nolunt fateri. Si ergo & illa vulne-
ra, & illæ cicatrices falſæ erant, falſum eſt quòd pepen-
dit in ligno. Non itaque potuit ad eum illa maledictio
peruenire, non eſt ꝙ ſuccenſeant ei, à cuius ore proceſ-
ſit. Itaque ſi ipſi iraſci ſe fingunt ei, qui maledixerit fal-
ſæ morti Chriſti, quod ſecundum ipſos dixerim, quo
modo fugiendi ſunt qui nõ maledicunt Chriſtum, ſed
quod eſt execrabilius, criminantur? Si enim non eſt ac-
cipiendus, qui maledictum ingerit mortalitati, quo
modo eſt deteſtandus qui fallaciã obiicit veritati? Sed
iam videamus ex occaſione calumniantium hæretico-
rũ, quo modo illud ſacramentum fidelibus exponatur.

Mors

A Mors hominis ex pœna peccati eſt, vnde & ipſa pec
Cap. III. catum dicitur: non quia peccat homo dum moritur,
Roma. 5. ſed quia ex peccato factum eſt vt moriatur. Sicut alio
modo dicitur lingua proprie caro, quę intra dentes ſub
palato mouetur: & alio modo dicitur lingua, quod per
linguam fit: ſecundum quem modum dicitur, Lingua
Gręca, alia Latina: & manus alio modo dicitur, ipſum
proprie corporis mēbrum, quod mouemus ad operan-
dum: & alio modo manus dicitur ſcriptura, quæ fit per
manum. Dicimus enim, Prolata eſt manus eius: Lecta
eſt aduerſus eum manus eius: Habeo manum tuá: Reci-
pe manum tuam. Manus vtique proprie membrum eſt
hominis: non autē opinor illam ſcripturam membrum
eſſe hominis, & tamen dicitur manus, eo ꝙ manu facta
ſit. Sic & peccatū, non tantū ipſum opus malū, quod pœ
na dignū eſt, ſed etiam ipſa mors, quæ peccato facta eſt,
peccatū appellatum ſit. Illud itaq; peccatū, quo reus eſ-
ſet mortis, non cōmiſit Chriſtus, illud autem alterum,
id eſt, mortem, quę peccato inflicta eſt humanę naturę,
ſuſcepit pro nobis. Hoc ſuſpendit in ligno, hoc maledi
ctum eſt per Moyſem: ibi mors damnata eſt ne regna-
ret, & maledicta eſt vt periret. Quapropter per Chriſti
B tale peccatum damnatum eſt & noſtrum peccatum, vt
nos liberaremur, ne regnante peccato nos damnati re-
Cap. IIII. maneremus. Quid ergo miratur Fauſtus maledictū
eſſe peccatum, maledictam eſſe mortem, maledictam
eſſe mortalitatem carnis ſine peccato Chriſti, ex pecca
to tamen hominis etiam in Chriſto factam? ex Adam
quippe corpus aſſumpſit, quia ex Adā virgo Maria, quæ
Gene. 2. peperit Chriſtū. Dixerat autem deus in paradiſo, Qua
& 3. die tetigeritis, morte moriemini: hoc eſt maledictum,
quod pependit in ligno. Ille neget Chriſtum maledi-
ctū, qui negat & mortuum: qui autem confitetur mor-
tuum, & negare non poteſt mortem de peccato eſſe: &
ob hoc etiā ipſum peccatum vocari, audiat apoſtolum
Roma. 6. dicētem, Quoniam vetus homo noſter ſimul cum illo
crucifixus eſt: & intelligat quem maledictū Moyſes di-
Gala. 3. xerit. Ideoq; ſecutus apoſtolus ait de Chriſto, Factus eſt
2. Cor. 5. pro nobis maledictū: ſicut non timuit dicere, Pro om-
nibus mortuus eſt: hoc eſt enim, mortuus eſt, quod ma-
ledictus: quoniam mors ipſa ex maledicto eſt, & male-
dictū eſt omne peccatum: ſiue ipſum quod fit, vt ſequa-
tur ſupplicium, ſiue ipſum ſupplicium, quod alio modo
C vocatur peccatū, quia fit ex peccato. Suſcepit autē Chri
ſtus ſine reatu ſuppliciū noſtrū, vt inde ſolueret reatum
noſtrum, & finiret etiam ſupplicium noſtrum Ex inge-
nio meo iſta dixerim, ſi non apoſtolus toties hoc incul-
cat, vt & dormientes excitet, & calumniantes ſuffocet.
Cap. V. Miſit, inquit, deus filium ſuum in ſimilitudinem car-
Roma. 8. nis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in car-
ne. Nō erat ergo illa caro peccati, quia non de traduce
mortalitatis in Maria per maſculum venerat: ſed tamē
quia de peccato eſt mors, illa autē caro quamuis ex vir-
gine, tamen mortalis fuit, eo ipſo quo mortalis erat, ſimi
litudinem habebat carnis peccati. Hoc appellat etiam
peccatum, conſequenter dicēs, Vt de peccato damna-
2. Cor. 5. ret peccatum in carne. Item alio loco, Eum, inquit, qui
nō nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, vt nos
Deute. 21. ſimus iuſticia dei in ipſo. Cur ergo timeret Moyſes di-
cere, maledictum, quod Paulus non timuit dicere, pec-
catum? Planè hoc Propheta & prævidere debuit, & prę-
dicere, paratus ab hæreticis cum Apoſtolo reprehendi.
Quiſquis enim reprehenderit Prophetam dixiſſe, ma-
ledictum: cogitur reprehendere Apoſtolum dixiſſe, pec
catum: nam vtique maledictum comes peccati eſt.

Nec ideo maior inuidia eſt, ꝙ addiderit, deo: vt di- D
ceret, Maledictus deo omnis qui pependerit in ligno. *Cap. VI.*
Niſi enim deus odiſſet peccatum, & mortem noſtram, *Deute. 21.*
non ad eam ſuſcipiendam atq; delendam filium ſuum
mitteret. Quid ergo mirū, ſi maledictum eſt deo, quod
odit deus? Tanto enim libentius nobis donat immor-
talitatem, quę futura eſt Chriſto veniente, quanto mi-
ſericordius odit mortem noſtram, quæ in ligno pepen
dit Chriſto moriente. Quòd autem additum eſt, Om- *Ibidem.*
nis: vt diceretur, Maledictus omnis qui in ligno pepen
derit: non ſanè Moyſes minus præuidit etiam iuſtos in *Gala. 3.*
cruce futuros, ſed bene præuidit hæreticos veram mor
tem domini negaturos: & ideo volentes ab hoc male-
dicto Chriſtum ſeiungere, vt à mortis etiā veritate ſe-
iungerent. Si enim vera illa mors non erat, nullum ma
ledictum Chriſto crucifixo pepēdit in ligno, quia nec
vere crucifixus eſt. Sed contra longe futuros hęreticos,
q̃ de longe clamat Moyſes: ſine cauſa tergiuerſamini,
quibus diſplicet veritas mortis Chriſti, Maledictus om
nis qui pendet in ligno: non ille aut ille, ſed omnis om
nino. Etiàm ne & filius dei? Etiam prorſus. Nam hoc
eſt quod nō vultis. Inde ſatagitis, inde ſeducitis. Diſpli-
cet enim vobis maledictus ꝓ nobis, quia diſplicet mor
tuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum illius A- E
dā, ſi extra illius mortem. Cum vero ex homine, & pro
homine mortem ſuſcepit, ex illo & pro illo, etiam ma-
ledictum, quod mortem comitatur, ſuſcipere non de-
dignatus eſt etiā ille: prorſus etiam ille filius dei ſemper *Roma. 4.*
viuus in ſua iuſticia, mortuus autem propter delicta no
ſtra, in carne ſuſcepta ex pœna noſtra. Sic & ſemper be-
nedictus in ſua iuſticia, maledictus autem propter de-
licta noſtra, in morte ſuſcepta ex pœna noſtra: ac per
hoc additum eſt, omnis: ne Chriſtus ad veram mortem
non pertinere diceretur, ſi à maledicto, quod morti cō
iunctum eſt, inſipienti honorificentia ſepararetur.
Qui autem ex veritate Euangelica fidelis eſt, intelli- *Cap. VII.*
git tam non eſſe contumeliam Chriſti ex ore Moyſi,
cum eum dixit maledictum, non ex diuinitate maieſta-
tis ſuę, ſed ex conditione pœnæ noſtræ, ex qua in ligno
ſuſpenſus eſt: q̃ non eſt laus Chriſti ex ore Manichæo-
rum, cum eum negant carnem habuiſſe mortalem, in
qua veram mortem pateretur: quia ex illo prophetico
maledicto, laus intelligitur humilitatis: ex iſto hæreti-
co quaſi honore, crimen obiicitur falſitatis. Si ergo ne- F
gas maledictum, nega mortuum: ſi negas mortuum, nō
iam contra Moyſem, ſed contra Apoſtolos dimicas. Si
autem cōfiteris mortuum, confitere ſuſcepiſſe pœnam
peccati noſtri ſine peccato noſtro. Iam vero vbi audis
pœnam peccati, aut ex benedictione crede venientem,
aut ex maledictione. Si ex benedictione venit pœna pec
cati, opta eſſe ſemper in pœna peccati. Si autē optas in-
de liberari, crede per diuinæ ſententię iuſticiam ex ma-
ledictione veniſſe. Cōfitere ergo maledictum ſuſcepiſ-
ſe pro nobis, quem confiteris mortuum eſſe pro nobis:
nec aliud ſignificare voluiſſe Moyſem, cū diceret, Ma-
ledictus omnis qui in ligno pependerit: niſi mortalis
omnis, & moriens omnis qui in ligno pependerit. Po-
terat enim dicere, Maledictus omnis qui mortalis: aut,
maledict⁹ omnis moriēs. Sed hoc eſt quod aſſerit Pro-
pheta, quia ſciebat Chriſti mortem in cruce penſuram,
& futuros hęreticos, qui dicerent, Pependit quidem in
ligno, ſed ſpecie quadam, non vt vere moreretur. Cla-
mando ergo, maledictus: nihil aliud clamauit, niſi quia
vere mortuus, ſciēs mortem hominis peccatoris, quam
ſine peccato ipſe ſuſcepit, de illo maledicto venientem, *Ge. 2. & 3.*
quo

G quo dictũ eſt, Si tetigeritis, morte moriemini. Ad hoc
Nume.21. pertinet, & ſerpens ille in ligno ſuſpenſus, quo ſignifi-
caretur nõ falſam mortem Chriſtum finxiſſe, ſed illam
Ioan.3. veram in ligno paſſionis ſuæ ſuſpendiſſe, in quam ſer-
pens ille hominem male ſuadendo deiecit. Quam verã
mortem noluot iſti conſpicere, & ideo non ſanantur à
veneno ſerpeutis: ſicut in eremo, quicunq; illam atten-
Cap. VIII. derent, ſaoabantur. Itaque fatemur ab imperitis dici,
aliud eſſe affigi ligno, aliud in ligoo pendere. Sic enim
quidam putaot ſoluendam eſſe iſtam quæſtionem, vt
Iudam dicaot à Moyſe maledictum, qui laqueo ſe ſuſ-
pendit, quaſi primum nouerint vtrum ex ligno an ex la
pide ſe illi ſuſpenderit. Sed verum eſt, quod & Fauſtus
commemorauit, Apoſtolum non ſinere aliud intelli-
gere, quàm de Chriſto eſſe prædictum. Sed talis impe-
ritia nonnullorum catholicorum, venatio Manichæo-
li.3. Cõfeß. rum eſt. Tales enim ſolent inſectari, tales ſuis fallaciis
cap.6. irretire, tales in eos cecideramus, tales hęſeramus, tales
non viribus noſtris, ſed dei miſericordia eruti ſumus.
Cap.IX. Quæ autem diuina Moyſes laceſsiuit, ſicut Fauſtus
criminatur, dicens, ꝙ humanorum nulli vnquam diui-
H norũmque pepercerit. Dixit enim, & abiit: nihil ſategit
probare, nihil curauit oſtendere. Nos autẽ ſcimus Moy
ſem omnia vera diuina pie laudaſſe, & pro ſui tẽporis
congruentia, ſuęq; diſpenſationis gratia, iuſte humana
rexiſſe. Exigant iſti vt hoc doceam, cum & ipſi docere
conati fuerint, quod Fauſtus obiicit, caute quidem, vt
erat acutus, ſed hoc incautus, quia ſuo acumine ſe peri-
mebat. Felix enim cor acutum ad veritatẽ, infœlix con
tra veritatem. Nõ dixit, hominum nulli vnquam deo-
rũq; pepercerit: ſed humanorum, inquit, & diuinorum.
Si enim diceret eum deo non pepercisse, facile conuin-
ceretur falſæ criminationis, cum Moyſes inueniretur
vbique honorare ac prædicare deum verum, qui fecit
cœlũ & terram. Si autem diceret, nulli deorum peper-
ciſſe, proderet ſe Chriſtianis illos deos colere, à quibus
adorandis Moyſes prohibet: atq; ita ſub alas catholicæ
matris pullis fugientibus non congregaret quę non pe
perit. Vt ergo inſidias teoderet paruulis, dixit, diuinorũ
nulli peperciſſe Moyſem, quo poſſent neque Chriſtiani
aperto deorum cultu fugere impietatẽ iſtorum nimis
abhorrentem à religione chriſtiana, & Pagani eis faue-
re aduerſum nos, qui Moyſem ſcirent cootra idola, &
I contra deos gentium, quæ ſunt dęmonia, multa vera &
Cap. X. digna dixiſſe. Quod ſi iſtis diſplicet, aperte ſe fate-
antur idolorum, vel dæmoniorum eſſe cultores, quod
quidem ignoranter eſſent, eo ipſo ſolo quod eſſent hę-
1.Timo.4. retici. De talibus enim dixit Apoſtolus, Quia in nouiſ-
ſimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes
ſpiritibus ſeductoribus, doctrinis dæmoniorum in hy-
pocriſi mendaciloquorum. Qui enim niſi dæmones
Ioan. 20. quibus eſt amica fallacia, iſtis perſuaderent, quòd Chri-
Luca.24. ſtus fallaciter paſſus, fallaciter mortuus ſit, fallaciter ci-
catrices oſtẽderit: id eſt, non vere paſſus, nec vere mor-
tuus ſit, nec illę verę fuerint ex veris vulneribus cica-
trices? Quæ ſunt euidentiores doctrinæ mendacilo-
quorum dęmoniorum, quàm iſtæ, quibus perſuadetur
filium dei: id eſt, ipſam veritatem eſſe mendacem? Sed
iſti in doctrina ſua habent & apertam, non quidem dæ
moniorum, ſed tamen creaturę culturam, quam dam-
Roma.1. nat Apoſtolus dicens, Et coluerunt & ſeruierunt crea-
Cap.XI. turæ potius q̃ creatori. Proinde iſti in phantaſmati-
bus fabularum ſuarum idola, & dæmonia neſcientes
colunt: in ſole autem & luna nouerunt ſe ſeruire crea-
turę, & quòd putant ſe etiam creatori ſeruire, multum

falluntur: phantaſmati enim ſno ſeruiunt, creatori autẽ K
nullo modo ſeruiunt, quando ea negant deum creaſſe,
quæ aperte Apoſtolus ad Dei creaturam pertinere de-
moostrat, dicens, cum de cibis & carnibus ageret, Om 1.Timo.4.
nis enim creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum
quod cũ gratiarum actione percipitur. Videte quid ſit
ſana doctrina, quã non ferentes vos, ad fabulas conuer
tiſtis. Quo modo Apoſtolus & creaturã dei laudat, &
ei tamen cultũ religioois exhiberi verat: Sic & Moyſes,
qui vobis videtur nulli diuinorum peperciſſe, noo ob
aliud ſuſpicor, niſi quia ſolem & lunam vetuit adorari, Deut.17.
ad quorum circumitum vos per omnes angulos verti-
tis, vt eos adoretis, ſolem & lunam vera laude laudauit,
cum eos factos à deo, & in cœleſti ordioe ad peragen-
da ſua opera collocatos, ſicut eſt, ita narrauit, Solem in Pſalm.135.
poteſtate diei, lunã in poteſtate noctis. Falſis autem ve-
ſtris laudibus ſol & luna noo gaudent. Diabolus nouit
falſa laude gaudere, præuaricatrix creatura. Poteſtates
vero cœlorum, quę peccato nõ lapſæ ſnot, artificẽ ſuũ
in ſe laudari volunt: quarum illa vera laus eſt, qua crea-
tori illarum nõ fit iniuria. Fit autem cum dicitur, ꝙ par
tes eius ſint, aut membra eius, aut aliquid ſubſtantiæ ip- L
ſius. Ille enim perfectus, & nullius indigẽs, & nuſquam
defluens, neq; diſciſſus, neque per loca diſtentus, apud
ſe totus incommutabilis, ſibiq; ſufficiens, ſeipſo beatus,
propter abundantiam bonitatis per verbum ſuum di-
xit, & facta ſunt: mãdauit, & creata ſunt. Proinde ſi ter- Pſal.32.
reſtria corpora, de quibus loquebatur apoſtolus, cum ci & 148.
bum nullum immundum diceret, bona ſunt, quia om- 1.Timo.4.
nis creatura dei bona eſt: quanto magis cœleſtia, in qui-
bus excellunt ſol & luna: cum ipſe Apoſtolus dicat cor- 1.Cor.15.
pora cœleſtia & corpora terreſtria: ſed alia eſt cœleſtiũ
gloria, alia terreſtrium. Non ergo conuiciatur Moyſes
ſoli & lunę, cum eos vetat adorari, ſed eos laudat tãquã
creaturã cœleſtem: deum autem laudat tanquam crea-
torem cœleſtium & terreſtrium: nec vult offendi deum,
cum illi pro illo adorantur, qui propter illum & ex illo
laudantur. At quàm ſibi Fauſtus argute reprehende- Cap.XII.
re viſus eſt, quòd etiam maledictum vocat Moyſes, qui
ſolem adorauerit ac lunam. Si ergo, inquit, ſub gentili
poſitus rege, ſolem cogar adorare, & cum reſtitero, ma
ledictum hoc metuens, iubear crucifigi, in aliud eius
incurram maledictum, quod aduerſus eum deprõpſit, Deut.21.
qui pendet in ligno. Vos quidem nullus rex gentilis co M
git adorare ſolem, quod nec ipſe ſol cogeret, ſi in terra 1. Retrac.
regnaret, quia nec nunc à vobis hoc vult fieri: ſed ſicut 7.cap.
creator ipſe impios blaſphematores ſuos vſque ad iu-
dicium ſuſtinet, ſic & ipſa cœleſtia tolerant vanos ado
ratores ſuos vſq; ad iudicium creatoris ſui. Tamen me-
mentote Chriſtianum regem non poſſe cogere, vt ſol
adoretur: de gentili enim rege exemplum Fauſtus pro-
poſuit, ſciens profecto ad gentiles pertinere, quod faci-
tis cum ſolem adoratis, Non eſt hoc ergo chriſtianum,
ſed vbiq; iam perdix nomen Chriſti ponit, vt congre- Hier.17.
get quę non peperit. Videte tamen quàm facilè reſpon
deat veritas, & ſana doctrina q̃ facile dirumpat hunc
veſtræ quæſtionis tanquam inuitabilem & bicipitem
laqueum. Ecce faciamus aliquem armatum regia pote-
ſtate comminari homini Chriſtiano, vt ſi ſolem adora-
re noluerit, ſuſpendať in ligno. Si declinauero, inquis,
maledictum, quod lex prompſit in ſolis adoratorem,
incidam in illud, quod eadem lex prompſit in eum, qui
pepẽderit in ligno. Ita vero turbaberis. Sed tu, Imò nec Deut.21.
tu, qui & nullo cogente adoras ſolem. At vero Chriſtia-
nus ędificatus ſuper fundamentũ Apoſtolorum & Pro- Ephe.2.
phetarum

A phetarum, attendit ſingulas cauſas, & ſingula maledi-
cta: videt vnum pertinere ad corpus mortale, quod li-
gno ſuſpenditur: alterum ad animam, quo ſol adora-
tur: etſi enim corpus inclinatur in adorando, animus
tamē aut colit quod adorat, aut fingit: vtrunque autem
pernicioſum eſt. Quapropter quoniam maledictum in
vtroque mors meruit, ſicut mors eſt corporis in ligno
pendere, ita mors animi eſt ſolem adorare. Eligēdum
eſt igitur maledictum in corporis morte, quo maledi-
cto & ipſum corpus in reſurrectione liberabitur: deui-
tandum autem maledictum in animæ morte, ne cū ſuo
corpore in æterno igne damnetur. Hāc enim quæſtio-
Matth. 10. nem nobis dominus ſoluit, dicens, Nolite timere eos
qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occi
dere: ſed eum timete, qui habet poteſtatem & animam
& corpus occidere in gehennam ignis. Tanquā dice-
ret, Nolite timere maledictum corporalis mortis, quod
temporaliter ſoluitur: ſed timete maledictum ſpiritualis
mortis, per quod anima in æternum cum ſuo corpore
B cruciatur. Ecce non eſt anicularis maledictio, ſed pro-
Deute. 21. phetica prædictio, Maledictus omnis qui pendet in li-
gno. Sic enim auferet Chriſtus de maledicto maledi-
ctum, quo modo de morte mortem, de peccato pecca-
† al. Sic er tum. Si ergo blaſphemauit † Moyſes dicendo, Maledi-
go nō blaſ- ctus omnis qui pēdet in ligno, quo modo nō blaſphe-
phemauit. mauerunt Apoſtoli dicendo, Mortuus eſt, & vetus ho-
Roma. 6. mo noſter confixus cruci cum illo, Et de peccato dam-
Roma. 8. nauit peccatum, Et eum qui nō nouerat peccatum, pec-
2. Corin. 5. catum pro nobis fecit: & multa huiuſmodi? Vos autem
cum horretis maledictum Chriſtum, fatemini vos hor
rere mortem Chriſti. Vbi apparet veſtra non anicula-
ris maledictio, ſed diabolica ſimulatio, qui mortē Chri
ſti corporis, animæ veſtræ mortem non creditis. Quā
tamen mortem Chriſti nō veram ſed ſimulatam ſua-
detis: quaſi non audeatis per nomen Chriſtianum ho-
mines fallere, niſi ipſum Chriſtum magiſtrum fallaciæ
Cap. XIII. faciatis. Quòd autem inuidus continentiæ vel vir-
Exod. 23. ginitati Fauſto viſus eſt, quia dixit, Maledictus omnis
Deute. 25. qui non ſuſcitauerit ſemen in Iſraël: legant Eſaiam cla-
Eſaiæ 56. mantē, Hæc dicit dominus ſpadonibus omnibus, qui
C obſeruauerit præcepta mea, & elegerint quę ego volo,
& cuſtodierint teſtamentum meum: dabo illis in do-
mo mea & in muro meo locum nominatum, meliorē
filiorum & filiarum: nomen æternum dabo illis, & non
deerit illis. Aut ſi contrarium putant Eſaiam Moyſi, is
eis placeat, ſi ille diſplicet: nō eſt parum aduerſus iſtos,
nobis enim ſufficit ſcire vnum deum locutum & per
Moyſem & per Eſaiam: & maledictum eſſe omnē, qui
non ſuſcitauerit ſemen in Iſraël: ſiue tunc cum populo
ſecundum carnem propagando, etiam carnalis prolis
operatio in cōiugali caſtitate ad officium ciuium per-
tinebat: ſiue nunc, ne quiſquam ſpiritaliter natus, putet
ſibi debere ſufficere, nec inſtet dominicis lucris, quibus
quiſque pro modulo ſuo prædicando Chriſtum, de-
bet generare Chriſtianos. Ita illa diuina ſententia, tem-
pora vtriuſque teſtamenti mira breuitate complecti-
tur, Maledictus omnis, qui non ſuſcitauerit ſemen in
Iſraël.

Libri Quartidecimi finis.

LIBER QVINTVS DECIMVS.

Tomus ſextus.

FAuſtus dixit, Quare non accipitis teſta D
mentum vetus? Quia & omne vas ple Cap. I.
num ſuperfuſa nō recipit, ſed effundit:
& ſtomachus ſaturus reiicit ingeſta.
Proinde & Iudæi ex præoccupatione
Moſeos teſtamento veteri ſatiati, reſ-
puerunt nouum: & nos ex Chriſti prę-
uentione nouo referti, reſpuimus vetus. Vos ideo vtrū-
que accipitis, quia in neutro eſtis pleni, ſed ſemi: alte-
rúmque ex altero in vobis nō tam repletur, quàm cor-
rumpitur: quia & ſemia vaſa nunquam de diſsimili im-
plentur materia, ſed de eadem ac ſibi ſimili: vt vini vi-
no, mellis melle, & aceti aceto: quibus ſi diſsimilia, &
non ſui generis ſuperfundas, vt melli fel, & aquam vi-
no, & aceto garos, non repletio vocabitur hæc, ſed ad-
ulterium. Hæc ergo cauſa eſt, vnde nos parum accipi-
mus teſtamentum vetus: & quia Eccleſia noſtra, ſponſa
Chriſti, pauperior quidem ei nupta, ſed diuiti, contenta
ſit bonis mariti ſui, humilium amatorum dedignatur
opes, ſordent ei teſtamenti veteris, & eius authoris mu E
nera, famæq; ſuæ cuſtos diligentiſsima, niſi ſponſi ſui
non accipit literas. Veſtra ſanè Eccleſia vſurpet teſta-
mentum vetus, quæ vt laſciua virgo immemor pudo-
ris, alieni viri & muneribꝰ gaudet & literis. Amator de-
nique ille veſter, & pudoris corruptor Hebræorum de-
us, diptychio lapideo ſuo, aurū vobis promittit & ar-
gentum, ventris ſaturitatem, & terram Chananæorum. Exod. 31.
Hi vos delectauerūt tam ſordidi quæſtus, vt libeat pec- Deute. 8.
care poſt Chriſtum, vt ſitis ingrati tam immenſis doti-
bus eius. Hæc vos illiciunt, vt in Hebræorum deperea-
tis deo poſt nuptias Chriſti. Diſcite ergo iam nunc etiā
falli vos, & decipi falſis promiſsionibus eius. Pauper &
egenus eſt, nec ea quidem præſtare poteſt quæ promit-
tit: nam ſi ſuæ propriæ coniugi, dico autem ſynagogæ,
nihil horum præſtat quæ pollicetur, & quidē morē ge-
renti ſibi per omnia, & ſeruienti ſummiſsius q̄ ancilla:
vobis præſtare quid poterit alienis ab ſe, & mandatorū
ſuorum detrectātibus iugum ſuperba ceruice? Sed vos
quidē pergite agere vt cœpiſtis, rudem pannū veteri te-
ſtamento † cōmittite, nouū vinū veternoſis vtribus cre Matth. 9.
dite, duobus maritis nulli placituri ſeruite, Chriſtianā † veſtimēto.
deniq; fidem Hippocentaurū facite, nec equū perfectū F
nec hominē, nobis ſoli Chriſto ſeruire permittite: eius
tantum immortali dote contentis, & imitātibus Apo-
ſtolū qui dicit, Sufficiētia noſtra ex deo eſt, qui nos ido 2. Corin. 3.
neos probauit miniſtros noui teſtamenti. Hebræorum
dei & noſtra admodū diuerſa conditio eſt, quia nec ip-
ſe quæ promittit implere poteſt, & nos ea faſtidimꝰ ac-
cipere. Superbos nos aduerſus blāditias eius, Chriſti li-
beralitas fecit. Ac ne incōgrue me hæc cōparaſſe exiſti-
mes, Paulus in nos hāc cōiugalis diſciplinæ ſimilitudi-
nem prior contulit, dicens, Quæ ſub viro eſt mulier, vi Roma. 7.
uēte viro alligata eſt legi viri: ſi autē mortuus fuerit vir
eius, ſoluta eſt à lege viri. Ergo viuente viro vocabitur, 1. Corin. 7.
inquit, adultera, ſi iūcta fuerit alteri viro. Quòd ſi mor-
tuus fuerit vir eius, non erit adultera alij coniuncta: per
hoc oſtendens, ſpiritu mœchari eos, qui non ante repu
diantes, & in mortuis quodā modo ponentes legis au-
thorē, tum demū ſe copulauerint Chriſto. Quod dictū
ad eos præcipue ſpectat, qui crediderit ex Iudęis, vide-
licet, vt ipſi ſint primę ſuperſtitionis obliti. Nobis vero
in hoc quid opus eſt vel præcepto, quibus ex gentilitate
cōuerſis ad Chriſtum, Hebræorum deus non mortuus
debet videri, ſed nec natus? Sanè Iudæo, ſi credat, A-
doneus debet videri defunctus, gentili vero idolum: &

G vnicuique quod eſt veneratus ante cognitum Chriſtū.
Nam ſi poſt idololatriæ diuortia Hebræorū quis deū
& Chriſtum pariter colat, nihil ille quidē à detriti pu-
doris fœmina diſcrepauit, quæ poſt vnius mariti obitū
Cap. II. duobus nupſerit. Auguſtinus reſpondit, Audite hęc,
quorum corda poſsidet Chriſtus, & videte ſi toleratis,
niſi quia ipſe eſt veſtra patiētia. Fauſtus nouo melle ple
nus, reſpuit acetum vetus: & Paulus aceto vetere plen⁹,
effudit dimidiū, quo caperet infuſum mel nouum: non
ſeruandum, ſed corrumpendum. Vides enim, quod ait
Roma.1. Apoſtolus Paulus, Seruus Chriſti Ieſu, vocatus Apoſto-
lus, ſegregatus in Euangelium dei: ex melle nouo eſt. Il-
lud autē quod ſequitur, Quod ante promiſerat per Pro-
phetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus
eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem: ex aceto ve-
tere. Quis hoc ſuſtineret audire, niſi nos conſolaretur
1.Corin. 11. idem dicens, Oportet & hæreſes eſſe, vt probati mani-
feſti fiāt in vobis? Sed quid opus eſt eadē iam ſuperius
ſatis dicta repetere? Nam pannum nouum & veſtimen
Matth.9. tum vetus, & vinum nouū & vtres veteres, nō duo te-
H ſtamēta ſignificare, ſed duas vitas, & ſpes duas: ad duo
vero teſtamēta intelligenda, illam datā eſſe à domino
Matth. 13. ſimilitudinem, Propterea ſcriba eruditus, in regno dei
ſimilis eſt patrifamiliâs proferenti de theſauro ſuo no-
ua & vetera: ex his quæ ante dixim⁹, recordetur qui po
tuerit, vel certe recenſeat qui voluerit: Duas enim ſpes
ſi quis habendas putauerit, vt & propter fœlicitatē ter-
renam, & propter regnum cœlorū deo ſeruiat, hæc il-
lam non capit, & cū hæc aliqua tribulatione fuerit per-
turbata, deficiens homo amittit etiam illam. Inde eſt &
Matth.6. illud, Nemo poteſt duobus dominis ſeruire: quod ex-
poſuit dicens, Non poteſtis deo ſeruire & mammonę.
Vetus autem teſtamentum recte intelligentibus Pro-
phetia eſt noui teſtamenti. Itaque & in illo primo po-
pulo ſancti Patriarchæ & Prophetæ, qui intelligebant
quod agebant, vel quod per eos agebatur, in nouo teſta
† al. habe- mento habētes iam ſpem † ſalutis æternæ, ad illud per-
bāt iſtā ſpē tinebāt, quod intelligebāt & diligebāt: quia etſi nondū
reuelabantur, iam tamen figurabātur. Ad vetus autē illi
pertinebant, qui nō illic amplius, quàm promiſſa tēpo-
ralia cogitata concupiſcebāt, in quibus æterna figurata
& prophetata, non intelligebant. Sed hæc iam ſatis ſu-
I perq; prioribus reſponſionibus noſtris dicta ſunt.
Cap.III. Illa vero eſt mirabilis impudentia, cū Manichæorū
ſacrilega & immunda ſocietas, etiam caſtam ſponſam
Chriſti ſe iactare non dubitat: in quo aduerſus ſanctæ
Eccleſię vere caſta membra quid proficit, niſi vt veniat
in mentem aduerſus tales Apoſtolica illa admonitio,
2.Corin. 11. Aptaui vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chri-
ſto. Timeo autem, ne ſicut ſerpens Euam fefellit aſtutia
ſua, ſic & veſtræ mentes corrumpantur à caſtitate, quæ
eſt in Chriſto. Quid enim agunt iſti euangelizātes no-
Gala.1. bis præter quod accepimus, niſi vt nos a caſtitate cor-
rumpant, quam Chriſto ſeruamus, quando legem dei
culpant nomine vetuſtatis, & errorem ſuum laudāt no
mine nouitatis, quaſi omnis vetuſtas fugienda ſit, aut
omnis nouitas appetenda: cum & mandatum vetus in
1.Ioan.2. laude ponat Apoſtolus Ioānes, & profanas verborum
1. Timo. 6. nouitates euitari iubeat Apoſtolus Paul⁹? Te ergo vera
ſpōſa veri Chriſti Eccleſia catholica, alloquar & ego te
pro modulo meo, qualiſcunq; filius & ſeruus tuus, poſi-
tus in te diſpēſare cibaria conſeruis meis: caue ſemper
vt caues Manichæorum impiam vanitatem, iam tuorū
periculo expertā & liberatione commētā. Ille me quon-
dā de gremio tuo error excuſſerat, expertus fugi, quod
experiri non debui. Sed tibi profecerint etiam pericula K
mea, cui nunc ſeruit liberatio mea. Quia niſi mihi ve- Ioan.19.
rus & verax ſponſus tuus, de cuius latere facta es, in ve-
ro ſanguine ſuo remiſsionē peccatorum poſuiſſet, ab-
ſorbuiſſet me vorago fallaciæ, & terram factum ſerpēs
irreparabiliter deuoraſſet. Noli decipi nomine verita- Gen.3.
tis, hanc ſola tu habes & in lacte tuo & in pane tuo: in
hac autem tantum nomen eius eſt, ipſa nō eſt. Et in tuis
quidem grādibus ſecura es. Sed appello interim paruu-
los tuos, fratres filios dominos meos, quos vel tanquā
oua ſolicitis alis foues, vel tanquam infantes lacte nu-
tris, ſine corruptione fœcūda virgo mater. Hos in te ap
pello teneros fœtus tuos, ne garrula curioſitate ſeducā-
tur abs te: ſed potius anathement, ſi quis eis euāgeliza- Gala.1.
uerit præter id, quod acceperunt in te. Nec relinquant
verum veracémque Chriſtum, in quo ſunt omnes the- Coloſ.2.
ſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi: & magnam mul Pſal.30.
titudinem dulcedinis eius, quam abſcondit metuenti-
bus ſe, perfecit autem ſperātibus in ſe. Ibi vero quo mo
do poſſūt eſſe verba veracis, in prædicatore Chriſti fal-
lacis? Contemne inſultationes eorum, quia bene tibi es L
conſcia, promiſsionem vitæ æternæ te adamaſſe in mu
neribus ſponſi tui, id eſt, ipſum ſponſum tuum: quia ip-
ſe eſt vita æterna. Non autem, ſicut illi decipiunt, † Cap.IIII.
ad alienum deum ſeducta es, promittentem ſaturitatē † deſponſata
veneris, & terram Chananæorum. Intelligis quippe, in
ipſis etiā promiſsionibus te iam tunc figuratā & pro-
phetatā, præſcientiam parturiſſe ſanctorum. Nec la-
pideo diptychio miſerabili dicacitate reprehenſo mo
uearis: quia nō habes lapideum cor, quod illę tabulæ in
populo priore ſignificabant. Es enim Epiſtola Apoſto- 2.Corin.3.
lorum, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui: non
in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Ad
quæ verba illi vani gaudent, putantes Apoſtolum re-
prehendiſſe diſpenſationem illi tempori congruā ve-
teris teſtamenti, non intelligētes hoc eum ex Propheta
dixiſſe. Hæc enim verba, quæ imperite amplectuntur,
longe antequam per Apoſtolos dicerētur & implerentur,
tur, à Prophetis, quos reſpuunt, prænunciata ſunt. Pro-
pheta enim dixerat: Auferam eis cor lapideum, & da-
bo eis cor carneum. Videant ſi nō hoc eſt, non in tabu Ezech.11.
lis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Nam neq; & 36.
ibi, quod dictum eſt cor carneum, neque hic tabulæ car M
nales, hoc volunt vt carnaliter ſapiamus: ſed quia in
comparatione lapidis, qui ſine ſenſu eſt, caro ſentit, per
lapidis inſenſualitatem ſignificatum eſt cor non intel-
ligens, & per carnis ſenſualitatē ſignificatū eſt cor in-
telligens. Tu potius iſtos irride, qui dicūt, & terram &
ligna & lapides habere ſenſum, & intelligentiore vita
viuere, carnes autē ſtolidiore & obtuſiore. Vnde non à
veritate, ſed à ſua vanitate coguntur fateri, mūdius eſſe
legem conſcriptam in tabulis lapideis, quàm ſuū the-
ſaurum in pellibus morticinis. An forte quia in fabella
ſua etiā lapides dicunt eſſe oſſa principum, non eis du-
bitant coria præponere agnorum? Nempe ergo illa te-
ſtamenti arca mundius tegebat lapideas tabulas, quàm
caprina pellis codicem iſtorum. Hęc tu miſericorditer
irride, vt eis irridenda & fugienda commendes: nam
in illo diptychio lapideo, iam tu nō corde lapideo in-
telligis, quid duro illi populo congruebat: & in eo ta-
men agnoſcis petram, ipſum ſponſum tuum, illum
quem Petrus loquitur, lapidem viuum ab hominibus 1.Pet.2.
reprobatum, à deo autem electum & honorificatū. Il-
lis ergo erat lapis offenſionis, & petra ſcandali: tibi au-
tem lapis, quem reprobauerunt ædificātes, factus eſt in Pſal.117.

caput

A caput anguli. Quod totum idem Petrus Apoſtolus ex-
plicat,& totum a Prophetis, à quibus iſti damnati alie-
nantur,prædictum eſſe commemorat. Lege ſanè etiam
illud diptychium,ne timeas,planè ſpõſi tui eſt. Aliis la-
pis ille ſignificauit duram ſtoliditatem , tibi autem fir-
Exo.32. mam ſtabilitatem. Digito enim dei ſcriptæ ſunt tabulę
Luca 11. illæ,digito dei ſponſus tuus eiicit dæmonia:digito dei
1.Time. 4. expelle tu doctrinas dęmoniorum mendaciloquorum
cauteriantium conſcientiã. Ex hoc diptychio repellis
adulterum,qui ſe paracletũ dicit , vt ſancto nomine te
Exod. 19. ſeducat. Quinquageſimo eni die poſt Paſcha datæ ſunt
& 20. illæ tabulæ:& quinquageſimo die poſt paſsionem ſpon
ſi tui,quod Paſcha illud præfigurabat,datus eſt digitus
Acto.2. dei,ſpiritus ſanctus promiſſus paraclet⁹. Noli ergo for-
midare diptychium,quo tibi ſcripta olim, quæ nunc a-
gnoſcetes,mittebantur:tantum noli eſſe ſub lege,ne il-
lam timore non impleas,ſed ſub gratia, vt ſit in te ple-
Roma.13. nitudo legis charitas. Non enim aliud diptychium re-
cenſebat ſponſi tui amicus,cum diceret, Nam nõ adul
terabis,non homicidium facies,non concupiſces, & ſi
B quod eſt aliud mandatum,in hoc ſermone recapitula-
Exo. 20. tur,&, Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Di-
Roma.13. lectio proximi malum non operatur , Plenitudo enim
legis eſt charitas. Ibi enim ſunt duo illa præcepta, dile-
ctionis dei, & dilectionis proximi, ſingulis tabulis ex-
plicata. Hoc ergo diptychiũ ille promiſit , qui tibi hæc
duo præcepta veniens commẽdauit, in quibus tota lex
Matth. 22. pẽdet & Prophetæ. In primo præcepto eſt caſtitas nup-
tiarum tuarum,in ſecundo vnitas membrorũ tuorum:
illo amplecteris diuinitatem,iſto cõgregas ſocietatem.
Quæ duo præcepta,ipſa ſunt decẽ:tria pertinẽt ad deũ,
& ſeptem ad proximũ . O pudicum diptychiũ, in quo
veteris figuræ ille dilector & dilectus tuus prænuncia-
uit tibi canticum nouum,in decachordo pſalterio : tã-
Pſal.91. quam pro te etiam neruos ſuos extenſurus in ligno, vt
de peccato peccatum damnaret in carne, & iuſticia le-
Roma.8. gis impleretur in te. O diptychium cõiugale,quod non
Cap.V. ſine cauſa odit adultera. Iam enim mihi ad te eſt ſer-
mo, Manichæa congregatio,fallax,& fallaciis inuolu-
ta. Itàne multinuba tot elementis , vel potius meretrix
C proſtituta, dæmoniis & ſacrilegis vanitatibus impræ-
gnata,audes matrimonium catholicum domini tui,cri
mine ipudiciciæ lacerare? Oſtẽde nobis mœchos tuos,
† al. ſplen- ſplendide tenentẽ † ponderatorem, & Atlantem latu-
ditenentẽ. rarium . Illum enim dicis capita elementorum tenere,
† fixo. mundumq; ſuſpendere:iſtum autẽ genu flexo, † ſcapu-
lis validis ſubbaiulare tantã molem,vtique ne ille defi-
ciat. Vbi ſunt iſti? Qui ſi vere eſſent,quando ad te veni-
rent occupati tanto negocio,quando ad te intrarẽt, vt
blanda manu tua,& ocioſo pane delicata,poſt tantũ la
borẽ,alteri digitos,alteri humeros confricares? Sed fal
lunt te mala dæmonia, quæ tecum ſcortantur, vt cõci-
pias mendacia,& parias phantaſmata. Cur ergo nõ reſ
puas diptychium veri dei, tuis membranis inimicum,
quibus tot falſos deos adamaſti mente vagabunda per
figmẽta cogitationum tuarum, quibus omnia poëtica
mendacia grauiora & honeſtiora reperirẽtur? vel hoc
certe,quod apud poëtas neminẽ decipit ipſa profeſsio
falſitatis:in libris autẽ tuis tanta fallaciarũ turba, pueri-
les & in ſenibus animas,nomine veritatis illectas,miſe-
rabilibus corrumpit erroribus,cum prurientes auribus,
ſicut Apoſtolus dicit,& à veritate auditum ſuum auer-
2.Time.4. tentes,ad fabulas conuertũtur. Quo modo ergo ſanam
doctrinam ferres illarum tabularum,vbi primum præ-
Deute.6. ceptũ eſt,Audi Iſraël,dominus deus tuus deus vnus eſt,

cum tot deorũ nominibus delectata turpiſsimi cordis D
fornicatione voluteris? An nõ recordaris amatorium
canticum tuum,vbi deſcribis maximum regnantiũ re-
gem,ſceptrigerum perennẽ,floreis coronis cinctum,&
facie rutilantẽ? Quem ſi ſolũ talem amares , erubeſcen-
dum tibi eſſet:nam etiã vir vnus floreis coronis cinct⁹,
pudicę cõiugi diſpliceret. Neq; enim potes dicere hoc
aliqua myſtica ſignificatione ita dictum,vel ita demõ-
ſtratum,cum tibi præcipue laudari Manichęus non ob
aliud ſoleat,niſi quod remotis figuratum integumẽtis,
ipſe tibi veritatem nudã & propriam loqueretur . Pro-
prie igitur cantas deum regem ſceptrigerum , floribus
coronatum. Ponat ſaltem ſceptrum,quãdo coronis flo
reis cingitur : nõ decet regiæ virgæ ſeueritatẽ illa luxu-
riæ mollitudo. Huc accedit,quia nõ à te ſolus adama-
tus eſt:ſequeris enim cantando, & adiungis duodecim
ſecula floribus cõueſtita,& canoribus plena,& in faciẽ
patris flores ſuos iactantia. Vbi & ipſos duodecim ma
gnos quoſdã deos profiteris,ternos per quatuor tract⁹,
quibus ille vnus circuncingitur. Quẽ quo modo immẽ E
ſum faciatis,quem ſic circundatum dicitis,nunquã in-
uenire potuiſtis. Adiungis etiam innumerabiles regni-
colas,& deorum agmina,& angelorum cohortes, quæ
omnia non condidiſſe dicis deũ, ſed de ſua ſubſtantia
genuiſſe. Ita conuinceris innumerabiles deos cole- Cap.VI.
re,non ferẽdo ſanam doctrinam, qua docetur vnus de
vno deo natus filius,& vtriuſque ſpiritus ſanctus. Quos
tamen non ſolum innumerabiles, ſed nec tres deos fas
eſt dicere:quorum eſt nõ ſolum vna eademq; ſubſtan-
tia,ſed etiam vna eademq; operatio,per ipſam propriã
vnam eandemq; ſubſtantiã:per creaturam vero corpo-
ralem etiã demonſtratio ſingulorum . Hæc tu non in-
telligis,nõ capis:noui plena es, inebriata es, ingurgita-
ta es fabuloſo ſacrilegio. Digeras aliquãdo quod exha-
las,& te iam obruere talibus deſinas:interim cãta quod
cãtas,& inſpice,ſi potes,dedecus fornicationis tuæ. In-
uitauit enim te doctrina dæmoniorũ mendaciloquo-
rum ad fictas domos angelorum,vbi flat aura ſalubris:
& ad cãpos vbi ſcatent aromata:cuius arbores & mon
ts,maria & flumina dulce nectar fluunt per cuncta ſe-
cula. Et credidiſti & finxiſti hęc in corde tuo,vbi vanis F
recordationibus luxuriata & diſſoluta iacteris . Cũ enĩ
quædam talia dicũtur de ineffabili affluentia ſpiritaliũ
deliciarum,vtique in ænigmate dicũtur, ita vt nouerit
animus,qui talibus exercetur,eſſe aliud quod ibi quærẽ
dum & intelligendum ſit:ſiue corporeis ſenſibus in ve
ritate corporali tale quid demonſtretur : ſicut ignis in
rubo,& de virga ſerpens,& de ſerpente virga:& tunica Exod. 3.
domini à perſecutoribus non diuiſa,& obſequium mu & 4.
lieris,vnctio pedũ aut capitis eius,& frõdes multitudi- Ioan.19.
nis præcedẽtis & conſequentis aſellũ eius: ſiue in ſpiri- Matth. 26.
tu per imagines corporum,vel in ſomnio,vel in ecſtaſi Matth. 21.
figuratæ oſtendantur:ſicut Iacob ſcalę,& Danięli lapis Gene.28.
præciſus ſine manibus,& auctus in montẽ, & Petro ille Danie.2.
diſcus,& Ioãni tam multa:ſiue ſola locutione ad eũdẽ Acto.10.
modum figurẽtur,ſicut Canticacanticorum,& cum in Cant.1.
Euãgelio fecit paterfamiliàs nuptias filio ſuo:& homo Matth. 22.
quidã duos filios habuit,frugi & luxurioſum:& homo Luca 15.
quidã nouellauit vineam,& locauit agricolis. Tu vero Matth. 21.
præcipue Manichęũ ob hoc prædicas,quòd non ad ta-
lia dicenda,ſed potius ad ſoluenda vltimus venerit:vt
& figuris antiquorum apertis , & ſuis narrationibus ac
diſputationibus, euidenti luce prolatis, nullo ſe occul-
taret ænigmate. Addis, eam præſumptionis huius cau-
ſam, quòd videlicet antiqui, vt figuras huiuſmodi vel

G viderent, vel agerẽt, vel dicerẽt, ſciebant iſtum poſtea venturum, per quẽ cuncta manifeſtarentur: iſte autem, qui ſciret poſt ſe neminem affuturum, ſeotentias ſuas nullis allegoricis ambagibus texeret. Quid ergo facit affectus tuus deſideriis carnalibus ſordidus, in campis & montibus nemoroſis, & coronis floreis, & ſcatentibus aromatibus? Si non ſunt ænigmata rationis, phantaſmata ſunt cogitationis, aut vecordia furoris. Si vero ęnigmata eſſe dicuntur, cur non fugis adulterum, apertam veritatem vt illiciat promittentẽ, & fabuloſa fallacia quoi illexerit illudentem? Nõnne miniſtri eius, & ipſi miſeri talibus vanitatibus venerati, in hamo ſuo ſolent hanc eſcam de Paulo Apoſtolo ponere, vbi ait,

1.Corin. 13. Ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus: cum autẽ venerit quod perfectum eſt, quod ex parte eſt, auferetur: & videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem? Vt ſcilicet Apoſtolus Paulus ex parte ſcierit, & ex parte prophetauerit, per ſpeculum & in ænigmate videns, quod totum auferendum eſt veniente Manichæo, & adferẽte quod perfectum eſt, vbi facie ad faciem veritas videatur. O laſciua, immunda,

H ſine fronte adhuc iſta garris, adhuc paſcis vẽtos, adhuc amplecteris idola cordis tui? Itá ne tu facie ad faciem vidiſti regnãtẽ regẽ ſceptrigerũ, floreis coronis cinctũ, & deorum agmina, & ſplendentem agnum, ſex vultus & ora ferentem, micantemq; lumine: & alterum regem honoris, angelorum exercitibus circundatum: & alterũ adamantem heroem belligerum, dextra haſtam tenentem, & ſiniſtra clypeum: & alterum glorioſum regem tres rotas implentem, † ignis, aquæ & venti: & maximũ Atlantem mundum ferentem humeris, & eũ genu flexo † brachiis vtrinque ſecus † fulcientem? Hæc & alia mille portẽta tu facie ad faciem vidiſti, an hæc tibi doctrina dęmoniorum mendaciloquorum, per ora deceptorum cantat, & neſcis? Væ tibi infœlix, ecce quibus phantaſmatibus conſtupraris, ecce quas vanitates pro veritate lambis, & ſerpẽtini poculi ebria, de diptychio lapideo audes inſultare matronali verecundiæ coniugis vnici filij dei: quia illa iam nõ ſub pędagogo legis, ſed ſub magiſterio gratię, nec ſuperba operibus, nec fracta terroribus, viuit ex fide & ſpe & charitate, facta Iſraël, in quo dolus nõ eſt, & audiens quod ibi ſcriptum eſt, Dominus deus tuus, dominus † vnus eſt: quod tu nõ audiẽs, in tam multos fictos deos fornicationem tuam diffudiſti.

† impellẽtẽ. *† al. fixo.* *† al. flexis.* *Galat. 3.* *Ioan. 1.* *Deute. 6.* *† deus.*

Cap. VII. Quo modo non ſint tibi inimicæ illæ tabulæ, in quibus ſecundum præceptum eſt, *Exod. 20.* *Deute. 5.* Nõ accipies in vanum nomen domini dei tui: quandoquidẽ tu etiam ipſum Chriſtum, qui propter carnales à carnali vanitate mundandos, etiam carneis oculis verus in veritate carnis exortus eſt, in fallaciæ vanitate poſuiſti? Quo modo tibi non ſit aduerſum tertium pręceptũ de ſabbati requie, quæ tot figmentorũ illuſionibus inquieta anima ventilaris? Hæc tria præcepta quo modo pertineant ad dilectionem dei, quando capies, quando ſapies, quando amabis? Immoderata es & fœda & contẽtioſa: tumuiſti, euanuiſti, viluiſti, exceſsiſti modum tuũ, turpaſti decorem tuum, turbaſti ordinem tuum. Talis apud te fui, noui te. Quo pacto ergo te nunc doceam, hæc tria pręcepta ad dilectionem dei pertinere, ex quo & per quẽ & in quo ſunt omnia? *Roma. 11.* Vnde hæc intelligis, quando nec illa ſeptem, quæ ad dilectionem proximi pertinent, qua humanæ vitæ ſocietas continetur, erroris tui deteſtanda peruerſitate noſſe atq; obſeruare permitteris: *Exo. 20.* *Deute. 5.* In quibus mandatum primum eſt, Honora patrem tuum & matrem tuam: quod & Paulus commemorat mandatum primum in promiſsione, eadem atque itidem etiam ipſe præcipiens.

K Tu autem doctrina dæmoniaca didiciſti, inimicos deputare parentes tuos, *Matth. 15.* *Ephe. 6.* quod te per concubitũ in carne ligauerint, & hoc modo vtique deo tuo immũdas compedes impoſuerint. Hinc etiã conſiderandum eſt, quia conſequens præceptum, quod eſt, Nõ mœchaberis: ita violatis, vt hoc maxime in coniugio deteſtemini, quòd filij procreantur: ac ſic auditores veſtros, dum cauent ne fœminæ quibus miſcentur concipiãt, etiam vxorum adulteros faciatis. Ducunt enim eas ex lege matrimonij, tabulis proclamantibus, liberorum procreandorum cauſa: ex veſtra lege metuentes, ne particulam dei ſui ſordibus carnis afficiant, ad explendã tantum libidinem fœminis impudica coniunctione miſcentur. Filios autem inuiti ſuſcipiunt, propter quod ſolum coniugia copulãda ſunt. Quo modo ergo nõ prohibes nubere, quod de te tãto ante prædixit Apoſtolus, *1.Timo. 4.* quando id conaris auferre de nuptiis, vnde ſunt nuptiæ? Quo ablato, mariti erũt turpiter amatores, meretrices vxores, thalami fornices, ſoceri lenones. Ac per hoc etiam illud præceptum, quod eſt, Non occides: ex eiuſdem erroris peruerſitate non

L ſeruas. Dum enim times, ne dei tui membrum ligetur in carnem, nõ das eſurienti panem. Hic formidans homicidium falſum, illic perpetras verum. Itaq; ſi incurras in eum famelicum, qui mori poſsit, niſi cibum porrigendo ſubuenias, iam tu homicida teneberis: aut lege dei, ſi non dederis: aut lege Manichæi, ſi dederis. Quid cætera decalogi pręcepta, quo modo ſeruabis? An à furto abſtineas, vt neſcio quis panem, ſeu quamlibet eſcã in ſuis viſceribus trucidandam, deuoret potius, quàm tu, ſi poſsis, ei ſurripias, atque ad officinam ventris electorum tuorũ curras, vt furto tuo deus tuus nec in grauius incidat vinculũ, & quò inciderat, eruatur? Porrò, ſi in eodem furto comprehendaris, non per ipſum deũ tuum, nõ te abſtuliſſe iurabis? Quid enim tibi facturus eſt talis deus, cui dicis, falſum iuraui per te, ſed pro te, niſi velles vt exitium tibi inferrem, dum honorem deferrem? Ita & illud mandatum legis, *Exod. 20.* *Deute. 5.* Ne falſum teſtimonium dicas, propter membra dei tui ſic contemnis, vt ea non ſolum teſtimonio, ſed & iuramento falſo de compedibus liberes. Iam vero quod ſequitur, Non concupiſces vxorem proximi tui, debet apud te impleri: &

M hoc vnũ video, quod nulla tui erroris neceſsitate violare cogaris. Sed ſi nefas eſt coniugem concupiſcere alienam, conſidera quid ſit concupiſcendum ſe præponere alienis: & recordare deos tuos formoſos & deas formoſas, præbentes ſe vt ardenter concupiſcantur: illi à fœminis principibus tenebrarum, & illæ à maſculis: quibus excæcatis, in fruendã libidinem, & in ſuos amplexus inhianter æſtuantibus, ſeruant † ab eis illum deũ tuum vbique compeditũ, & tanta ſuorum turpitudine, vt ſolui valeat, indigentẽ. *† al. eruũt.* Nam rem proximi non concupiſcere, quod eſt vltimum decalogi mandatũ, *Exod. 20.* *Deute. 5.* vnde potes miſera? nõnne tibi deus ipſe tuus in terra aliena ſe fabricare mẽtitur ſecula noua, vbi poſt falſam victoriam falſo triumpho tumeſcas? Quod cum modo inſana vanitate deſideras, & eandem terram gentis tenebrarum ſumma vicinitate ſubſtãtiæ tuæ coniungi credis, vtique rem proximi cõcupiſcis. Merito tibi eſt inimicum diptychiũ, continens tam bona mandata, multum errori tuo contraria: Nã illa tria, quę ad dilectionẽ dei pertinent, omnino ignoras, omnino nõ ſeruas: hæc autẽ ſeptem, quibus ſocietas humana nõ læditur, ſi quãdo cuſtodis, aut pudore reprimeris, ne inter homines confun-

A confundaris: aut timore frangeris, ne publicis legibus
puoiaris: aut malum factum bona aliqua conſuetudioe
horreſcis: aut ipſa naturali lege, quàm iniuſte alteri fa-
Tobit.4. cias, quod tibi ab altero fieri nõ vis, aduertis: error tamẽ
Matth.7. tuus, quàm te in contrarium ire compellat, & dum ſe-
queris, & dum nõ ſequeris, ſentis: cũ vel hoc facis quod
pati non vis, vel ideo non facis, quia pati noo vis.

Cap. VIII. At iſta vera ſpõſa Chriſti, cui de diptychio lapideo
frõte impudentiſsima inſultas, intelligit quid diſtet in-
ter literam & ſpiritũ, quæ duo dicuntur alio modo lex
1.Corin.3. & gratia: & nõ iam in vetuſtate literæ, ſed in nouitate
Roma.7. ſpiritus deo ſeruiens, nõ eſt iam ſub lege, ſed ſub gratia.
Neque enim litigioſa cæcatur, ſed mitis intẽdit verbis
Apoſtoli, vt intelligat quid appellet legem, ſub qua nos
Gala.3. iam non vult eſſe, quia trãſgreſsionis gratia poſita eſt,
donec veniret ſemen, cui promiſſum eſt. Et quia ideo
Roma.5. ſubintrauit, vt abundaret delictum, vbi autẽ abundauit
delictũ, ſuperabundauit gratia: nec ideo taoẽ eandem
legẽ peccatum vocat, quia ſine gratia non viuificat: au-
B get enim potius reatũ prçuaricatione addita, Vbi enim
lex nõ eſt, nec præuaricatio: & ideo pet ſeipſam cũ ſola
Roma.4. litera eſt, ſine ſpiritu, id eſt, lex ſine gratia tantummodo
reos facit: ſed proponit ſibi quod putare minus intelli-
Roma.7. gẽtes poſſent, & aperit quid dicat, cum ait, Quid ergo
dicemus? Lec peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum nõ co
gnoui niſi per legem: nam concupiſcentiã neſciebam,
niſi lex diceret, Non cõcupiſces. Occaſione itaq; acce-
pta, peccatũ per mandatũ fefellit me, & per illud occi-
dit. Itaque lex quidẽ ſancta, & mandatum ſanctũ & iu-
ſtum & bonũ. Quod ergo bonum eſt, factum eſt mihi
mors? Abſit. Sed peccatũ vt appareat peccatum, per bo-
num mihi operatum eſt mortem. Hæc iſta, cui tu inſul-
Matth.7. tas, intelligit, quia gemẽs petit, quia humilis quçrit, quia
mitis pulſat: & ſic videt non reprehendi legẽ, cum di-
2.Corin.3. citur, Litera occidit, ſpiritus autẽ viuificat: ſicut non re-
1.Corin.8. prehenditur ſcientia, cum dicitur, Scientia inflat, cha-
ritas vero ædificat. Nam vtiq; ipſe dixerat, Scimus quia
omnes ſcientiam habemus: & tunc adiungit, Scientia
inflat, charitas vero çdificat. Vt quid ergo habebat ipſe
quo inflaretur, niſi quia cũ charitate oon ſolum oõ in-
flat ſcientia, ſed etiã firmat? Ita litera cum ſpiritu, & lex
cum gratia, iam nõ eo modo litera & lex appellatur, ſi-
C cut per ſeipſam cũ occidit abundante delicto. Ita enim
lex & virtus peccati dicta eſt, cum auget eius noxiã de-
lectationẽ, per ſeueram prohibitionẽ. Nec tamen etiã
Roma.7. ſic mala eſt, ſed peccatum vt appareat peccatũ, per bo-
num operatum eſt mortem: ita multa quibuſdam ſunt
noxia, quanuis non ſint mala. Nam & vos cum oculos
doletis, etiam contra deum veſtrũ ſolem feneſtras clau
ditis. Hæc igitur ſponſa Chriſti, iam mortua legi, id eſt,
peccato quod legis prohibitione fit abundantius, cum
lex ſine gratia iubet, non iuuat. Tali ergo legi mortua,
vt ſit alterius, qui ex mortuis reſurrexit, diſcernit iſta
ſine legis iniuria, ne ſacrilegium committat in eius au-
thorem: quod tu facis in eum, quem noo iotelligis au-
thorem boni, cum audias Apoſtolum dicentem, Itaq;
lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum &
bonum. Ecce author boni eſt, qui tibi videtur vnus ex
principibus tenebrarum. Attende veritatem, ferit tibi
Roma.7. oculos. Ecce Paulus Apoſtolus dicit, Lex quidẽ ſancta,
& mandatum ſanctum, & iuſtum & bonũ. Ecce cuius
author eſt, qui diptychium illud, quod ſtulta irrides, in
magni ſacramenti diſpenſationẽ præmiſit. Eadẽ quip-
Ioan.1. pe lex, quæ per Moyſem data eſt, gratia & veritas per Ie
ſum Chriſtum facta eſt, cum acceſsit literæ ſpiritus, vt
inciperet impleri iuſticia legis, quæ non impleta, reos D
etiam prænaricatione faciebat. Neque enim alia lex eſt
ſancta & iuſta & bona, & alia, per quã peccatum mor-
tem operatur, cui mori nos oportet, vt ſimus alterius,
qui ex mortuis reſurrexit, ſed eadẽ ipſa eſt. Ecce ſeque-
re: lege, Sed peccatum, inquit, vt appareat peccatũ, per *Roma.7.*
bonum mihi eſt operatum mortem, vt fiat ſupra modũ
peccator, aut peccatum per mandatum. Surda, cçca, au
di, vide. Per bonum, inquit, mihi operatum eſt mortẽ.
Ergo lex ſemper eſt bona, ſiue obſit inanibꝰ gratia, ſiue
proſit plenis gratia, ſemper eſt bona: ſicut ſol ſemper eſt
bonus, quia omnis creatura dei bona eſt, ſiue dolẽtibus
oculis noceat, ſiue ſanos mulceat. Proinde quod eſt o-
culis ſanitas ad videndum ſolẽ, hoc eſt gratia mẽtibus *1.Timo.4.*
ad implendam legem. Et ſicut oculi ſani non ſolis de-
lectationi motiuntur, ſed illis ictibus aſperis radiorũ,
quibus reuerberati in deoſiores tenebras pellebantur:
ſic anima, quæ pet charitatẽ ſpiritus ſalua facta eſt, non
iuſticiæ legis mortua dicitur, ſed illi reatui & præuari-
catiooi, quam lex per literam, cum gratia defuit, facie-
bat. Itaq; de illa vtrunque dicitur, Et bona eſt lex, ſi quis *1.Timo.1.*
ea legitime vtatur, & quod ſequitur, Sciens hoc quia, iu E
ſto lex oon eſt poſita, quia non opus habet terrente li-
tera, quem delectat ipſa iuſticia. Hæc ſponſa Chriſti *Cap.IX.*
gaudens in ſpe plenæ ſalutis ſuæ, & tibi optat bonam
conuerſationem † à fabulis ad veritatem, ne adonai †* *† conuerſionem.*
quaſi adulterum reformidans, cum verſutiſsimo adul-
tero ſerpente remaneas. Adonai enim verbum Hebrçũ *†* aliàs adoneum.*
eſt, & interpretatur dominus, eo modo quo ſolus deus
dicitur dominus: ſicut latria, quod verbum Græcũ eſt,
& interpretatur ſeruitus, noo quæcunque, ſed illa, qua
tantummodo deo ſeruitur: ſicut amẽ interpretatur ve-
rum, non vbicunque, & quomodocunque, ſed myſtica
religione. Quòd ſi à te quæratur, vnde tu quoq; habeas,
prætet Hebræas literas, vel quæ ex Hebræo ſunt, nõ in-
tienis. Non ergo timet Eccleſia Chriſti iſtorum nomi-
num obiectionem, intelligit & amat, nec curat imperi-
tum inſultatorem: & quç nondum intelligit, credit eſſe
talia, qualia nõnulla experta eſt, quæ oondum intelle-
cta ſic erant. Obiiciat ei quiſque, quòd Emanuel adama
uerit, irridet inſcitiam illius hominis, amplectitur ve-
ritatẽ huius nominis. Obiiciat quòd amauerit Meſsiã,
repellit extinctum aduerſarium, tenet voctum magi- F
ſtrum. Ita te quoq; cupit ſanari à vanis erroribus, & æ-
dificari ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophe- *Ephe.2.*
tarum. Quem dicis Hippocentaurum, neſciẽs quid lo-
quaris, nec attẽdis quid tibi tua fabula confecerit, cum
ex parte dei tui, & ex parte terræ tenebrarum falſum
mundum fabricat in corde tuo. Itàne ille non eſt Hip-
pocẽtaurus, ſemiferus & ſemideus? Vere, quia nec Hip-
pocentaurus dicẽdus eſt. Quid autem ſit, tu attende, &
erubeſce & miteſce, vt corruptionem tuam à ſerpente
adultero perhorreſcas: cuius aſtutiam ſi apud Moyſem
credendam non putaſti, apud Paulum cauere debuiſti:
qui veram Eccleſiam volens virginem caſtam exhibe-
re Chriſto, Timeo, inquit, ne ſicut ſerpens Euam fe- *2.Corin.11.*
fellit in verſutia ſua, ita corrumpantur mentes veſtræ
à ſimplicitate & caſtitate, quæ eſt in Chriſto. Hoc tu
cum audires, vſqueadeo tamen deſipuiſti, & venenatis
incaotationibus eius amens facta es, vt aliis multis hæ-
reſibus aliud atque aliud idem ſerpẽs, tibi autem etiam
ſe Chriſtum eſſe perſuaſerit. Porrò ſi errant multæ fal-
laciis eius variis & multiformibus irretitæ, quæ tamen
hanc admonitionem Apoſtoli veram fatentur, tu quã-
tum adulterata es, quàm in longinquo proſtituta, quæ

G ipſum pro Chriſto habes, à quo Apoſtolus Chriſti ſe-
ductam Euam atque corruptam clamat, vt ab eo virgi-
nem ſponſam Chriſti tali admonitione cuſtodiat? Te-
nebrauit cor tuum, qui tecum in phantaſmatibus luci-
dorum nemorum volutatur. Quæ ſunt, vbi ſunt, vnde
Cap. X. ſunt fidelia promiſſa eius? O ebria, nõ à vino. Nempe
conuiciata es impudentia ſacrilega deo Prophetarum,
quòd ipſis Iudæis ſibi deſeruiẽtib⁹ nõ exhibuerit quod
promiſit. Nec ſanè dixiſti quid promiſerit, & non ex-
hibuerit, ne ibi cõuincereris, aut iam exhibitũ quod nõ
intelligis, aut adhuc futurũ quod non credis. Tibi quid
promiſſum eſt & præſentatum, vnde tibi fides fieret te
accepturam triumphos nouorum ſeculorum ſuper ter
ram tenebrarũ? Si aliquos Prophetas protuleris, in qui-
bus legamus cum laude prædictos futuros Manichęos,
vnde iam tibi aliquid exhibitũ putes, hoc ipſo, quia eſſe
vos videmus: prius probatura es quòd non ipſe Mani-
chæus tibi Prophetas finxerit: qui ſibi vt crederes vo-
luit. Neque enim putat turpe mẽdacium, aut vero po-
Math. 7. teſt dubitare falſos Prophetas oſtendere in pellibus o-
Ioan. 20. uinis, qui Chriſtum laudans, aſſeuerat falſas cicatrices
H oſtendiſſe in membris ſuis. At ego vos planè prędictos
lego, non ſolum à Prophetis aliquanto obſcurius, ve-
rùm & ab Apoſtolo expreſsius. Sed videte quẽadmo-
dum, Spiritus, inquit, manifeſte dicit, quia in nouiſsi-
1. Timo. 4. mis temporibus recedent quidam à fide, intendentes
ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorum in
hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam habentium
conſcientiam ſuam, prohibentium nubere, abſtinentes
à cibis, quos deus creauit ad percipiẽdum cum gratia-
rum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatẽ:
quia omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum
quod cum gratiarum actione percipitur. Hæc quemad-
modum in vobis impleta ſint, & luce clarius omnium
qui vos nouerunt, oculos tangit, & ſupra pro tempore
oſtendimus. Iſta autem, quam doctrina Apoſtolica
Cap. XI. virginem caſtam vni viro exhibens Chriſto à fallacia
2. Corin. 11. ſerpentis, qua tu corrupta es, monet vt caueat: agnoſcit
I deum Prophetarum, deum verum, deum ſuum: huius
vltimæ pollicitationi ſecura credit, cuius tanta promiſ
ſa completa iam tenet: nec quiſquam dicit, ad præſens
tempus ei confictos eſſe Prophetas, quos in Iudæorum
codicibus aſſerit. Quid enim incredibilius promitte-
Gene. 22. batur, quàm id quod Abrahę dictum eſt, In ſemine tuo
benedicentur omnes gentes? Et quid certius iam tene-
mus exhibitum? Illa certe eſt vltima eius promiſsio, quã
Pſal. 83. Propheta breuiter ita commemorat, Beati qui habitãt
in domo tua, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Finita
1. Corin. 15. quippe omni indigentia, & nouiſsima inimica morte
deſtructa, perpetua dei laus erit ocioſorum negocium,
quò iam nemo accedet, vnde iã nemo diſcedet. Quod
Pſal. 147. alibi Propheta ita commemorat, Collauda Hieruſalẽ
dominum, lauda deum tuum Sion, quoniam cõfirmat
ſeras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Clau-
ſis portis nullus intrabit, null⁹ exibit. Quod & ipſe ſpõ-
ſus in Euangelio dicit fatuis virginibus, etiam pulſan-
Math. 25. tibus ſe non aperturum. Hęc Hieruſalem, ſancta Eccle-
Apoca. 21. ſia, ſponſa Chriſti, in Apocalypſi Ioannis copioſius v-
beriuſq; deſcribitur. Non credat huic propheticæ pro-
miſsioni virgo caſta, ſi non iam tenet quod ei per ean-
dem prophetiam hoc tẽpore futurum promiſſum eſt,
Pſal. 44. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſce-
re populum tuum, & domum patris tui: quoniam con-
cupiuit rex ſpeciem tuã, quia ipſe eſt deus tuus, & ado-
rabunt eum filiæ Tyri in muneribus: vultum tuum de-
precabuntur omnes diuites plebis, omnis gloria eius K
filiæ regis intrinſecus in fimbriis aureis, circumamicta
varietatibus: afferẽtur regi virgines poſt eam, proximæ
eius afferentur tibi: in lætitia & exultatione adducẽtur
in templum regis: pro patribus tuis nati ſunt tibi filij,
conſtitues eos principes ſuper omnem terram: memo-
res erunt nominis tui in omni progenie & generatio-
ne, propterea populi confitebuntur tibi in æternum &
in ſeculum ſeculi. Sed tu infœlix a ſerpente corrupta,
quando vel cogitare conaris quæ ſit pulchritudo filiæ
regis intrinſecus? Ipſa eſt enim caſtitas mẽtis, vbi tu vi-
ciata es, vt aperirentur tibi oculi ad amandum & ado-
randum ſolem & lunam, ac ſi per iuſtum iudicium dei
te alienares à ligno vitæ, quod eſt æterna & interna ſa-
pientia: nihilq; aliud vocares putareſq; veritatem atq;
ſapientiam, niſi lucem iſtam, quam per male apertos o-
culos tractam, & in immenſum auctam, multipliciterq;
variatã, per imagines fabuloſas impudica mente con-
uolueres. Hæ ſunt fornicationes tuæ nimis abominan-
dæ. Et tamen patiẽter cogita eas, & reuertere ad me di L
cit veritas. Reuertere ad me & mũdaberis, reparaberis: *Hiere. 3.*
ſi cõfundaris tibi, & refundaris mihi. Hoc audi, hoc di-
cit vera veritas, quę nec fallacibus formis cũ tenebrarũ
gente pugnauit, nec fallaci ſanguine te redemit.

Libri quintidecimi finis.

LIBER SEXTVS-DECIMVS.

FAuſtus dixit, Quare Moyſem non *Cap. I.*
accipitis, cum Chriſtus dicat, Moyſes *Ioan. 5.*
de me ſcripſit, & ſi crederetis Moyſi,
crederetis & mihi? Ego vero non ſo-
lum Moyſem de Chriſto ſcripſiſſe ve
lim, ſed omnes etiã Prophetas Iudęo-
rum & Gẽtiũ. Quid enim hoc noſtræ fidei noceret, aut
quid non potius prodeſſet, ſi congrua & conuenientia
vndiq; in deũ noſtrũ teſtimonia caperemus? Siquidem
eſſet etiã tum liberũ nobis, odio manẽte, atq; execratio- M
ne ſuperſtitionis eorũ, ſolas ab hiſdẽ de Chriſto excer
pere prophetias: adeo mihi contrariũ non poteſt eſſe, ſi
& Moyſes, quãuis ſit alienus à Chriſto, nõnihil tamen
videatur ſcripſiſſe de Chriſto. An quiſquã hominum
non optauerit de ſpinis omnibus florẽ legere, de omni
herba frugem, de muſcis omnibus mel: quãuis nec mu-
ſcas, nec gramen in cibũ, nec ſpinas in coronæ vſurpe-
mus ornatũ? An quiſquã nollet in omni pfundo mar-
garitã naſci, in omnibus terris gẽmas, in ſyluis omnib⁹
poma? At ſi piſcẽ de mari edere nõ nocet, aquã bibere
nocet, ſciũtq; homines vtilib⁹ ſumptis inimica reſpue-
re: nobis liberum nõ eſſet religionis cuiuſq; ritu dãna-
to, ſi eſſet inutilis nobis, ſolas inde de Chriſto pphetias
accipere: neq; hoc prodeſſet errorib⁹ ad capiẽdos noſ-
met, ac redigendos in propriam ſeruitutẽ, quia nec ſpi
ritibus immundis, cum iidem Ieſum eſſe filiũ dei exer- *Marci 1.*
te indiſsimulanterq; confiterentur, profuit, vt minime
ſint nobis exoſi. Quare ſi & Moyſes ſecundum hoc te-
ſtimonium de Chriſto aliquid ſcripſit, accipiam: ita ta-
men, vt ipſi hoc minime proſit ad captiuandum me in
propriã legem, quam nihil videã à paganiſmo diſtare.
Quapropter nihil omnino eſt quod arbitreris, ſi pro-
batum hoc fuerit, me minime gauiſurum, ſpiritum om
nem prophetaſſe de Chriſto. Tibi ſanè inſufficiẽtes *Cap. II.*
referam gratias, ſi quemadmodũ oſtẽdis, quia Chriſtus
Moyſem

A Moyſem de ſe ſcripſiſſe teſtat⁹ ſit,ita etiã illud doceas,
quænam ſint ea quæ ſcripſit. Nam ego quidem ſcriptu
ras eius perſcrutatus, vt iuſtum eſt, nullas ibidem de
Chriſto prophetias iueni:ſiue quia nullę ſunt,ſiue quia
intelligere ipſe non potui. Vnde in ingẽti poſitus æſtu,
ratione cogebar in alterũ è duobus: vt aut falſum pro-
nunciarem capitulum hoc,aut mendacem Ieſum. Sed
id quidẽ alienum pietatis erat, deum exiſtimare men-
titum.Rectius ergo viſum eſt ſcriptoribus aſcribere fal
Ioan.10. ſitatem,quàm veritatis authori mendaciũ. Quippe cũ
& ipſum dicentem audirẽ, fures fuiſſe & latrones om-
nes qui venerunt ante ſe:qua ſententia primo omnium
video feriri Moyſem.Ad hæc,& cum maieſtatem ſuã
loquenti eidem,vbi ſe mundi lumẽ appellat, Iudæi in-
dignantes reclamarent, Quia tu de te teſtificaris, teſti-
Ioan.8. monium tuum non eſt verum: non eum video proſe-
cutum,vbi maxime locus exigebat,vt diceret de ſe pro-
phetaſſe Moyſem:ſed tanquã reuera alienus, & nullius
habens ex eorũ patribus teſtimonium,reſpondit,Nem-
Ioan.8. pe in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum
Deute.17. teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui teſtificor de me,
B & teſtificatur de me qui me miſit pater.Illud eis cõme-
Matth.3. morans, quod de cœlo dictum omnes audierant, Hic
& 17. eſt filius meus dilectiſsimus,credite illi. Nec non & il-
lud mihi veriſimile non videtur,Iudæos potuiſſe tace-
Ioan.5. re,cum Chriſtus diceret de ſe ſcripſiſſe Moyſem, quin
ſtatim,vtpote maligni & aſtuti,quærerent quidnam il-
lud eſſet, quod de ſe à Moyſe ſcriptum putaret. Sed &
hæc eorũ omnifaria taciturnitas non minus Ieſum ni-
Cap.III. hil tale dixiſſe ſignificat. Quanuis ergo & hæc non
parua videantur ad confirmandam ſuſpicionẽ falſi de
capitulo iſto,plus tamen illo teneor,quia omnem,vt di
xi, Moſeos ſcripturam ſcrutatus, nullas ibi de Chriſto
prophetias inueni. Nunc tamen te compertus melioris
intelligentiæ lectorem,conſecuturum me aliquid cre-
do,acturumq́; fateor gratias, ſi ſpem profectus ac do-
ctrinæ, quam mihi obiurgationis tuæ fiducia promit-
tit,nulla fruſtreris inuidia: ſed doceas ſi quid eſt quod
me forte legentẽ præterierit de deo, ac de domino no
ſtro memoratum in ſcriptura Moyſi.Nec dixeris quæ-
ſo,vt imperiti ſolẽt,hoc ipſum ſatis eſſe debere ad fidẽ,
C quia Chriſtus dixerit de ſe ſcripſiſſe Moyſem:nolo enĩ
nũc ad me reſpicias,quem ad credendũ profeſsio mea
fecit obnoxium,vt non poſsim nõ credere ei quem ſe-
quor:ſed puta nos cum Iudæo tractare,puta cum gẽti-
li:cum eis dixerimus,Moyſes de Chriſto ſcripſit:quęſi-
turi erant probationes,quid offeremus? Nunquid num
dicere poterimus,Chriſtus hoc dixit,cui adhuc illi mi-
nime credunt? Nẽpe opus erit nos ipſis oſtendere quid
Ca. IIII. ſcripſerit.Quid ergo oſtendemus? An illud, quod
vos ſoletis,vbi deus ſuus loquitur, ad Moyſem dicens,
Deute.18. Suſcitabo illis Prophetam de fratribus ipſorum ſimilẽ
tibi? Sed hoc quidem ad Chriſtum minime ſpectare,
nec Iudæũ latet,nec nobis ſic credere conducibile eſt:
quia nõ Propheta Chriſtus,nec Moyſi ſimilis Prophe-
ta:ſiquidem ille fuerit homo,hic deus:ille peccator,hic
Lucæ.1. ſanctus:ille ex coitu natus,hic ſecundum te ex virgine,
Nume.20. ſecundum me verò nec ex virgine:ille offenſo deo ſuo
Deute.34. occiditur in monte, hic patri perplacens patitur pro-
pria voluntate:quo modo ergo ipſe erit Propheta ſimi
lis Moyſi? Nempe ſtatim nos Iudæus aut vt imperitos
ridebit, aut coarguet vt mendaces. An illud offe-
Cap.V. remus ei,quod perinde ſoletis inducere,Videbunt vitã
Deute.28. ſuam pendentem,& non credent? Cui vos quidem ad-
iicitis in ligno,nam nõ habet. Sed hoc quoque proba-

re,quòd ad Chriſtũ minime pertineat, nihil tã in prõ- D
ptu eſt.Inter maledictorum enim ſęua,quę promptit in
populum ſuum,ſi à lege ſua deſciſcerent,etiam hoc ad-
iecit,futuros eoſdem dicẽs in captiuitate hoſtium ſuo-
rum,finemq́; ſui meditaturos diebus ac noctib⁹,vt nec
vitæ ipſius ſuæ fiduciam gererẽt, quæ ſibi eſſet à victo-
ribus condonata: quia eadẽ ex incerto penderet pauẽs
ac ſolicita ſemper ſub imminentia gladiorum.Ne hoc
quidem ergo ad Chriſtum pertinet,quærẽda ſunt alia: Deute.21.
nam illud quidem vix crediderim de Chriſto vos di-
ctum putare,maledictum eſſe omnem qui pẽdet in li-
gno:aut illud aliud,interficiendum eſſe Prophetam ſi- Deute.13.
ue principem populi,qui eos à deo ſuo vellet auertere,
aliquidve infringere mandatorum.Quod ego quidem
Chriſtum feciſſe planè negare non poſſum. Sed tu con
tra de ipſo hæc eſſe ſcripta planè fateri non poteris, ne
ſi hoc ſit,quærere rurſus incipiamus,etiam in quò nam
ſpiritu Moyſes prophetauerit,vt aut malediceret Chri
ſto,aut eum iuberet occidi. Si enim ſpiritũ dei habuit,
hæc de Chriſto non dixit: ſi hæc de Chriſto dixit, ſpi-
ritum dei non habuit.Neque enim diuinus ſpiritus aut
malediceret Chriſto,aut eum iuberet interfici. Vt ergo E
Moyſem ab hoc crimine vindicetis, fateamini neceſſe
eſt,ne hæc quidem eum ſcripſiſſe de Chriſto. Quòd ſi
hæc de Chriſto minime ſcripſit,aut alia dabitis,aut nul
la erunt:Si nulla fuerint,nec Chriſtus potuit aſſeuerare
quod nuſquam eſt. Ita ſi Chriſtus hoc minime aſſeue-
rauit,capitulum illud falſum eſſe conſtiterit. Sed ne Cap.VI.
illud quidem veriſimile eſt,quod proſequitur, Si crede Ioan.5.
retis Moyſi,crederetis & mihi:quia diſsimilis admodũ
traditio eſt,& lõge altera Moſeos & Chriſti, vt ſi eorũ
alteri Iudæi crederent, alteri neceſſario repugnarent.
Nam Moyſes quidem præ cæteris ab omni opere ab- Exo.31.
ſtinendum docet in ſabbato,cauſamq́; inducit religio-
nis huius hanc eſſe: quia deus cum mundum & quę in
eo ſunt omnia fabricaret, ſex diebus indulſerit operi: Gene.2.
ſeptima vero ceſſauerit,quod eſt ſabbatum:idcirco be-
nedixerit:id eſt, ſanctificauerit, tanquam ſuæ tranquil-
litatis portũ,legemq́; dederit inſuper, vt qui idem ſol-
ueret,occideretur.Hoc igitur Iudæi vehementer crede
bant,docẽte Moyſe,idcirco Chriſto ne aures quidem
accõmodandas putabant, aſſeueranti deũ ſemper ope- F
rari,nec vllum ſibi ceſſationis ſtatuiſſe diem, quia ſit iu
gis & infatigabilis virtus:ſeq́; adeo idcirco nũquã de-
bere ceſſare,ne ſabbatis quidẽ.Pater enim,inquit, meus Io.5. & 9.
ſemper operatur, & me oportet operari. Item Moyſes
carnis peritomen in ſacris & deo amabilibus numerat,
iubetq́; circuncidi maſculinum, omnem carnem præ- Gene.17.
putij ipſorum: eſſeq́; hoc docet neceſſariũ ſignum te-
ſtamenti illius, quod deus ſuus diſpoſuerit ad Abrahã,
affirmatq́; quòd virorũ virorum * quiſquis non hoc ge * Hebraicè
ſtauerit,exterminabitur ille de tribu ſua:& hæreditatis, pro quorũcũ-
quæ Abrahæ repromiſſa ſit ac ſemini eius, nõ veniet in que virorũ.
conſortium.Et hoc ergo Iudæi valde crediderãt, aſſe-
uerante Moyſe:idcircoq́; fidem Chriſto habere nõ po
terant,infirmanti ea,& inſuper aſſeueranti quòd dupli-
citer gehennæ filius fieret, qui eſſet circuncifus. Item Matth.23.
Moyſes carnalium ciborum ſolicitam facit diſcretio-
nem,& inter piſces ac volucres & quadrupedia helluo- Deute.14.
nis in modum diſceptator ſedet: iubetq́; alia quidẽ ab-
ligurri pro mundis, alia vero pro immundis ne con-
tingi quidem: quorum in parte porcum taxat & lepo-
rẽ,& ſi quid in piſcibus caret ſquama,aut in quadrupe-
dib⁹ vngulã fiſſam nõ habet nec ruminat.Hæc ergo Iu
dæi firmiter crediderũt,ſcribẽte Moyſe:idcirco Chriſto

G iam credere non poterant, indifferentiſm docenti ci-
borum,& à ſuis quidem diſcipulis omnia penit° remo-
uēti:ſecularibus vero vulgo concedēti omnia quæ poſ
Matth.15. ſent edi,atque aſſeueranti quòd eos nihil in os intrans,
*† aliàs,im polluerct:quia quę de ore impudenter *† procedant,ea
prudenter. ſola ſint quæ polluant hominē. Hæc atque alia multa,
Moyſi cōtraria,Ieſum dogmatizare,nemo qui neſciat.
Cap.VII. Quæ quia ſingula percurrere longum eſt,vnum pro
multis oſtendam : id eſt, quia Chriſtianarum hæreſum
pars maxima,& quod eſt in prōptu,catholici nihil eo-
rum ſeruare curāt,quæ Moyſes ſcribit. Quod ipſum, ſi
non de errore deſcendit aliquo,ſed ex vera illa Chriſti
& diſcipulorū eius traditione, vos omnino fateamini
neceſſe eſt,contraria inuicem ſibi Ieſum docuiſſe atque
Moyſem:idcircoq́; nec creditū Chriſtū à Iudæis, quia
fidem vellent exhibere Moyſi.Quare ergo falſum non
Ioan.5. erit illud Ieſum dixiſſe ad eos,Si crederetis Moyſi,cre-
deretis & mihi:cum ſit lōge manifeſtū, idcirco magis
eos nō credidiſſe Ieſu,quia Moyſi crederēt:potuiſſe au-
tem fidē Chriſto habere, ſi Moyſi credere deſtitiſſent.
H Tu tamen,vt dixi,vbi nam Moyſes de Chriſto aliquid
Cap.VIII. ſcripſerit,quæſo nos doceas.Aliàs,inquit, Si Chriſtia-
nus es,crede dicēti Chriſto, quia de ſe ſcripſit Moyſes,
Ioan.5. Quòd ſi nō credis,Chriſtianus nō es. Inepta hæc ſem-
per & imbecilla reſpōſio eſt,nihil habentiū quod oſtē-
dant.Quanto igitur melius feciſſes, ſi idem cōfitereris
ſimpliciter:& tamen hoc mihi quidem dicere potuiſti,
quē ſcias neceſſe habere, vt credā cauſa religionis, qua
famulor Chriſto,licet hoc ipſum adhuc quæratur,vtrū
ſit & hoc Chriſti teſtimoniū,vt credi debeat abſolute,
an ſcriptoris,vt examinari ſolicite:nec ſi nos credim°†
† al. nec ſi falſis,Chriſtum hinc offendimus,ſed falſatores: tamen
nos non cre vtcunq; hoc fieri † poterit Chriſtianis oppoſitū, Quid
dimus. autem de illis agemus,quos retuli,Iudæo ſcilicet atque
† ferri. Gentili,quibus dicere non poſſumus, ſi Chriſtianus es,
crede:ſi non credis, Chriſtianus non es: quanquam ne
Chriſtiano quidē hoc rectiſsime dixeris,cum Chriſtus
Ioan.20. Thomam Apoſtolum dubitantem de ſe aſpernatus nō
ſit,ſed quò animi eius vulneribus mederetur, corporis
ſui cicatrices oſtēdit:nec dixit,ſi diſcipulus es,crede: ſi
non credis,diſcipulus non es. Tu mihi hoc dicas, non
de Chriſto dubitanti, ſed de ſentētia, vtrum ſit eius,an
ſubinducta.At,inquis,beatiores appellat,qui non vide-
I runt & crediderunt. Hoc ſi ideo dictum putas, vt ſine
ratione & iudicio quicquam credamus,eſto tu beatior
ſine ſenſu, ego mihi contentus ero cum ratione beatus
Cap.IX. audiſſe. Auguſtinus reſpondit, Aſtute quidem para-
tum te dicis, ſi quas in libris Moyſi de Chriſto prophe
tias inueneris, ita percipere, ac ſi piſcem de mari, cum
aquā ipſam,vnde piſcis capitur,reſpuas.Sed quia Moy
ſes omne quod ſcripſit de Chriſto eſt,id eſt, ad Chriſtū
omnino pertinet : ſiue quòd eum figuris rerum vel ge-
ſtarum vel dictarum prænunciet : ſiue quòd eius gratiā
gloriamq́; commēdet: tu qui commentitium fallacēq́;
Chriſtum de Manichæi literis credidiſti, ita Moyſi nō
vis credere,ſicut nec piſcem vis edere. Verum hoc in-
tereſt,quòd Moyſem hoſtiliter inſectaris, piſcem autē
fallaciter laudas.Si enim piſcem de mari edere nō no-
cet,ſicut ipſe dixiſti, cur ita eum vos noxium prædica-
tis,vt ſi alia eſca non occurrat,prius fame conſumami-
ni,quàm piſce veſcamini? Quid quòd ſi omnis caro im
munda eſt,vt dicitis,& in omni aqua omniq́; herba vi-
ta illa miſera dei veſtri retinetur, quæ per veſtra alimē-
ta purganda eſt,deteſtabilis ſuperſtitio tua & piſcem te
cogit proiicere, quem laudaſti:& aquā marinā bibere,
ac ſpinas edere,quas vituperaſti.Quod vero etiam dæ- K
monibus dei famulum cōparaſti,vt quales illi fuerunt,
cum Chriſtum confiterentur, talis & iſte accipiatur, ſi Marc.1.
aliquid in eius libris reperiri potuerit, quod prædicet
Chriſtum, ille quidem non dedignatur opprobriū do
mini ſui.Si eni patremfamiliâs Beelzebub appellatus eſt, Matth.10.
quanto magis domeſtici eius? Sed vos videte à quibus
iſta didiceritis, profecto ſceleratiores, quàm illi qui do
mino ita conuiciati ſunt.Illi enim non eum Chriſtum
eſſe credebant,& ideo fallacem putabāt, vos autem do
ctrinam non putatis eſſe veracem, niſi quæ Chriſtū au-
det prædicare fallacem. Vnde autem tibi videtur le- Cap.X.
gem Moyſi nihil à Paganiſmo diſtare? An quia templū,
ſacrificium,altare,ſacerdotemq́; cōmendat? At hæc om
nia nomina & in nouo teſtamento reperiuntur. Solui-
te,inquit,templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud: Ioan.2.
&,Cum offers munus tuum ad altare:&,Vade oſtende Matth.5.
te ſacerdoti, & offer pro te ſacrificium, quod præcepit Matth.8.
Moyſes in teſtimonium illis. Quorum autem figuræ
fuerint iſtæ partim dominus ipſe demonſtrat, cū tem-
plum corporis ſui templo illi comparat : partim Apo- L
ſtolica doctrina cognoſcimus, Templū enim dei ſan- 1.Corin.3.
ctum eſt,ait Apoſtolus,quod eſtis vos:&, Obſecro itaq; Roma.12.
vos per miſericordiā dei, vt exhibeatis corpora veſtra
hoſtiam viuam,ſanctam,deo placentem: & cætera hu-
iuſmodi.Proinde illa omnia figurę noſtri fuerunt:ſicut 1.Corin.10.
idem dicit.Et ſæpe commemorandum eſt,quia nō dæ-
moniis exhibebātur,ſed vni vero deo,qui fecit cœlum
& terram:non tanquam indigenti talibus,ſed tempora
diſtinguenti, & iubenti præſentia,per quæ ſignificaret
futura. Vos autē, qui vt ſeducatis & decipiatis idiotas,
imperfectosq́; Chriſtianos, Paganiſmum vos fingitis
deteſtari, edite nobis authoritatem Chriſtianorum li-
brorum, in quibus vobis ſolem ac lunam colere atq; a-
dorare præceptum ſit. Veſter ergo potius error Paga-
niſmo ſimilis eſt.quādoquidem nec Chriſtum colitis,
ſed Chriſti nomine neſcio quid, quod vobis mentien-
do finxiſtis:& deos vel in iſto cōſpicuo cœlo viſibiles,
vel alios innumerabiles commentitios adoratis. Qui-
bus phantaſmatibus quaſi vanis atque inanibus ſimula-
chris,non ædiculas fabricatis,ſed corda veſtra, templa
feciſtis. Exigis à me,vt oſtendam quę nam ſcripſerit Cap.XI.
de Chriſto Moyſes.Iam quidem ſuperius multa demō
ſtrata ſunt,ſed quis poſsit omnia demonſtrare? Præſer- M
tim,quia ſi quædam commemorē, paratus videtur iſte
peruerſus,vel in alium ſenſum ea conari peruertere:vel
ſi fuerit euidētia clarioris veritatis oppreſſus,dicere ſe
illa tanquam de mari ſalſo ſuauem piſcem capere: nec
ideo ſe ad totam ſcripturam Moſeos, velut ad aquam
marinam bibendam cogi oportere. Quapropter ſuffi-
cere arbitror huic operi, vt ea ipſa, quæ reprehenden-
da decerpſit de ſcriptura legis Hebræorum, ad Chri-
ſtum prædicandum pertinere, ſi recte intelligantur o-
ſtendam:ex quo ſatis appareat multo magis cætera,vel
ſtatim pronunciata,vel diligenter ac veraciter perſcru
tata,Chriſtianę fidei conuenire:ſi ea quæ deridenda at-
que damnanda obiicit inimicus, eiſipſis conuincatur,
Chriſtiana veritate damnandus. Quapropter, ô ple-
ne omni fallacia, cum dominus in Euangelio dixerit,
Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim il- Ioan.5.
le ſcripſit:nihil eſt,quòd te in ingenti æſtu poſitum fin-
gas,& cogi videaris in alterum è duobus,vt aut falſum
pronūcies capitulum hoc,aut mendacem Ieſum. Sicut
enim hoc capitulum verū eſt,ita & verax eſt Ieſus. Re-
ctius viſum eſt,inquit, ſcriptoribus adſcribere falſitatē,
quàm

A quàm veritatis authori mendacium. Itáne tu Chriſtum
credis veritatis authorē, quem prędicas carnis & mor-
tis, & vulnerum & cicatricum ſimulatorem: Volo mihi
oſtendas, vnde authorem veritatis didiceris Chriſtū, ſi
eis, qui de illo ſcripſerunt, quorū authoritas recenti me-
moria cōmendata atque firmata in poſteros emanauit,
audes adſcribere falſitatem. Nō enim vidiſti Chriſtum,
aut quemadmodū cum Apoſtolis, locutus eſt tecū, aut
Act.9. de cœlo te, Sicut Saulum vocauit. Quid de illo ſentire,
quid credere poſſum⁹, niſi quod ſcriptura teſtatur? Por-
rò, ſi mendax eſt Euangelium diſſeminatum & notum
omnibus gentibus, & ab initio prædicationis nominis
Chriſti in eccleſiis omnibus in tāta ſanctitatis culmine
collocatum, quæ ſcriptura proferre poteſt: cui de Chri-
ſto fides habenda ſit? Quid poteris proferri ſcriptum,
quod nō ille, qui hoc nō vult credere, dicat eſſe confi-
ctum, ſi tanta Euangelium noticia venit in dubium.
Caput XII. Deinde ſubiungis, ipſum te audiſſe dicentem, fures
Ioan.10. fuiſſe & latrones omnes, qui venerunt ante ſe. Vnde il-
lum audiſti hoc dicentem, niſi ex Euāgelio? At ſi hoc,
quod ita credis, ex Euāgelio, vt tanquā ex ore domini
B audiſſe te dicas, alius falſum eſſe contendat, atque hoc
dixiſſe Chriſtū neget, quò ibis, quid facies? Nōnne Euā-
gelicam authoritatem quātis potueris viribus prędica-
bis? Miſer, illic ſcriptum eſt, quod nō vis credere, vbi di-
diciſti ꝙ ita credis, vt hoc te ab ipſo Chriſto dicas au-
diſſe. Ecce nos vtrunq; credimus, quia Euāgelio ſancto
credimus, vbi vtrunq; ſcriptum eſt, & de Chriſto ſcrip-
Ioan. 5. & 10. ſiſſe Moyſem, & omnes qui ante Chriſtum venerūt, fu-
res fuiſſe & latrones. Veniſſe quippe ita vult intelligi,
quia miſsi non ſint: nam qui miſsi ſunt, ſicut Moyſes &
ſancti Prophetæ, nō ante ipſum, ſed cum ipſo venerūt:
quia non eum per ſuperbiam præcedere voluerunt, ſed
eum per ipſos loquentē humiliter portauerunt. Vos au-
tem, qui hæc verba domini ſic intelligitis, ſecūdum ve-
ſtrum intellectum ſatis confitemini nullos vos habere
Prophetas, qui venturum Chriſtum prophetauerunt: &
ideo vobis eum ſicut voluiſtis, ita finxiſtis. Nam ſi aliqui
ſunt veſtrum, quibus quidem propterea fides habenda
nō eſt, quia nō niſi à vobis proferuntur: tamen ſi aliqui
Ioan.20. ſunt, quos dicere audeatis prophetaſſe Chriſtum falſa
carne venturum, falſa morte paſſurum, falſas cicatrices
dubitātibus diſcipulis oblaturum, nō dico, ex hoc ipſo
C quàm ſint deteſtandi atque fugiendi, quamq; non poſ-
ſint eſſe veraces, quibus de mendacio Chriſtus placet:
vt hoc nō dicam, certe vt dicere cœperam, ſecundum
iſtum intellectū veſtrum fures fuerunt & latrones, quo-
niam ante Chriſtum venerunt, qui eum vēturum quo-
quo modo prædicauerunt. Porrò ſi ille intellectus eſt
verus, vt ipſi ante Chriſtum veniſſe dicantur, qui cum
Chriſto, id eſt, cū verbo dei venire noluerunt, ſed cum
eos nō miſerit deus, mēdacia ſua hominibus attulerunt:
vos quoque ipſi, quamuis poſt Chriſti paſsionem & re-
ſurrectionem in hoc mūdo nati fueritis, fures & latro-
nes eſtis: quia priuſquam vos ipſe illuminaret, vt verita-
tem ipſius prædicaretis, eum anteuenire voluiſtis, vt ve-
Cap.XIII. ſtram fallaciam iactaretis. Illic autem, vbi ei dictum
Ioan.8. eſt à Iudæis, Tu de te teſtificaris, teſtimonium tuum nō
eſt verum: nō mirum eſt, nō te videre proſecutum eum,
vt diceret de ſe prophetaſſe Moyſem: non enim habes
pium oculum, quo id poſsis videre: nam ecce idipſum
quod eis reſpondit, Nempe in lege veſtra ſcriptum eſt,
quia duorum teſtimonium verum eſt: ego ſum qui teſti-
ficor de me, & teſtificatur de me qui me miſit pater:
quid aliud ſonat rectè intelligētibus, niſi illum teſtium
numerum in lege prophetico ſpiritu conſecratum & D
commendatum, vt etiam ſic prænunciaretur futura re-
uelatio patris & filij, quorum ſpiritus eſt in illa inſepa-
rabili trinitate ſpiritus ſanctus? Ideo ſcriptū eſt, In ore *Deut.17.*
duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Alio-
quin & vnus teſtis plerunq; verum dicit, & plures ple-
runque mētiuntur, potiuſq; creditum eſt in exordio fi-
dei gentium vni Apoſtolo euangelizanti, quàm popu-
lis errantibus, à quibus perſecutionem patiebatur. Non
igitur fruſtra quodam modo conſecratus eſt iſte nume
rus teſtium, & cum hoc dominus reſpondit, eo quoque
ipſo intelligi voluit de ſe ꝓphetaſſe Moyſem. An forte
inde calumniamini, quia non ait, In lege dei: ſed, in le- *Ioan.8.*
ge veſtra ſcriptum eſt: vbi vſitatam locutionem ſcriptu-
rarum quis non agnoſcat? In lege enim veſtra dixit, vo-
bis data, ſicut dicit Apoſtolus, Euangelium ſuum: quod
ſe tamen accepiſſe teſtatur, nō ab homine, ſed per reue-
lationem Ieſu Chriſti. An & Chriſtū dicitis negaſſe ha- *Galat.1.*
bere patrem deum, vbicunque nō ait, Pater noſter: ſed,
Pater veſter? Iam vero vocē illam, quam cōmemoraſti
cœlo delatam, Hic eſt filius meus dilectiſsimus, credite *Matt.3. & 17.*
illi: quia vos nō audiſtis, nolite illi credere. Si autē ideo
E creditis, quia eam in ſcripturis ſanctis inueniſtis, ibi eſt
& iſta, cui credere nō vultis, de Chriſto ſcripſiſſe Moy-
ſem, ibi aliæ multæ, quibus pariter fidem derogatis: nec
timetis miſeri, ne ita prophanus aliquis dicat, iſtam vo-
cem omnino non ſonuiſſe de cœlo, & ſicut vos contra
ſalutem generis humani, quæ omnibus gentibus Euan-
geliſta authoritate confertur, etiam in veſtram perni-
ciem argumentamini, cum dicitis, propterea non eſſe
credēdum, quod dixerit Chriſtus de ſe ſcripſiſſe Moy-
ſem, quia ſi hoc ille dixiſſet, nec Iudęi tacere potuiſſent,
quin ſtatim vtpote maligni & aſtuti quærerent, quid
nam illud eſſet, quod de ſe à Moyſe ſcriptū putaret: ſic
& ille vanus & perditus dicat, Si de cœlo vox illa ſo-
nuiſſet, omnes Iudæi, qui audierāt, credidiſſent. Cur er-
go non cōſideratis inſani, ſicut fieri potuit, vt & poſt il-
lam cœleſtem vocē dura Iudæorum infidelitas perma-
neret: ita fieri potuiſſe, vt cū Chriſt⁹ diceret de ſe ſcrip-
ſiſſe Moyſem, hoc magis maligna aſtutia timentes vn-
de conuincerentur, audire omnino nō quęrerent quid
de illo ſcripſerit Moyſes. Sed hanc non ſolum ſacri- *Cap. XIIII*
legam aduerſus euangelicam ſanctitatem, verumetiam F
eneruem ac debilem eſſe argumētationē ſentit & Fau-
ſtus: atq; intentionem ſuam in illud potius confert, eoq;
ſe plus teneri dicit, quia omnē Moſeos ſcripturā ſcru-
tatus, nullas ibi de Chriſto propherias inuenit. Cui cito
reſpondeo, quia non intelligit: & ſi cur non intelligat
quiſquā quæſierit, reſpondebo, quia inimico, quia auer-
ſo † animo legit, quia non ideo ſcrutatur vt ſciat, ſed *alias, aduerſo.*
quod neſcit, ſcire ſe putat. Hæc præſumptio tumidæ ar-
rogantiæ, oculū cordis vel claudit, vt omnino non vi-
deat: vel diſtorquet, vt peruerſe videat, & aliud pro
alio probet aut improbet. Tu me, inquit, doce, quid eſt
quod me forte legentem pręterierit de deo ac domino
noſtro memoratum in ſcriptura Moyſi, & hic cito re-
ſpondeam, totum te præterit, quia totū illud de Chri-
ſto ſcripſit. Sed quia totum diſcutere & pertractare nō
poſſumus, hoc tibi in iſto opere, ſi potero domino ad-
iuuante, ſeruabo, quod ſuperius dixi: vt ea ipſa, quæ ad
reprehendendum eligis, oſtendam de Chriſto eſſe cō-
ſcripta. Quinetiam petis, ne dixerim, vt imperiti ſolent,
hoc ipſum ſatis eſſe debere ad fidē, quia Chriſtus dixe-
rit de ſe ſcripſiſſe Moyſem. Quod quidem ſi dico, non
vt imperitus, ſed vt fidelis dico: non valere autem hoc *Ioan.5.*
ad con-

G ad conuincẽdum gentilem vel Iudæum, & ego fateor:
ſed aduerſus vos,qui quoquo modo nomine Chriſtia-
no gloriamini,ſatis eſſe idoneũ ac præualidum,tu quo-
que etſi diu tergiuerſatus,tamen coactus es cõfiteri, di-
cens,Nolo enim nũc ad me reſpicias, quem ad creden-
dum profeſsio mea fecit obnoxium, vt nõ poſsim non
credere ei quem ſequor , Sed puta nos cum Iudæo tra-
ctare,puta cum gentili. Quibus verbis oſtendiſti, te in-
terim,cum quo mihi nũc res eſt, quia te ad credendum
profeſsio tua fecit obnoxium , ſatis eſſe conuictum de
Chriſto ſcripſiſſe Moyſem : quia ipſum Chriſtum hoc
dixiſſe in Euangelio ſcriptum eſt,cuius tam præclaram
ſanctamq́; authoritatem labefactare non audes:quia &
cum id ex obliquo audes,difficultatis tuæ preſſus angu-
ſtiis:& cernens quãta ruina te obruat, cum tibi dicitur,
nullam eſſe ſcripturã , cui de factis & dictis Chriſti fla-
gites eſſe credendum, ſi Euãgelio tam ſancte lateq́; no-
tiſsimo credendum eſſe non putas:& timens ne amiſſo
Chriſtiani nominis pallio , nuda vanitas veſtra omni-
bus conſpuenda & deteſtanda remaneat : rurſus te ſau-
cium colligere conaris,& dicis ꝙ iſtis Euangelij verbis
H iam te ad credẽdum profeſsio tua fecit obnoxium. Sic
ergo te interim,cum quo nũc ago,teneo, ferio,perimo:
id eſt,errorẽ tuum atq́; fallaciã , & cogo fateri de Chri-
ſto ſcripſiſſe Moyſem: quia hoc Chriſtũ dixiſſe in Euã-
gelio legitur,cui te ad credendũ profeſsio tua fecit ob-
noxium.Cũ Iudæo vero,vel gentili,ſi mihi neceſſe fue-
rit diſputare,iam ſupra oſtendi,quibus modis pro meis
Caput XV. paruulis viribus me agere oportere exiſtimem. Nec
illud nego de Chriſto eſſe prædictum,quod tu tãquam
Deute.18. facile refellendum elegiſti , vbi deus loquitur ad Moy-
ſem,dicens, Suſcitabo illis Prophetam de fratribus ip-
ſorum ſimilem tibi. Nec me tua lauta & lepida antithe-
ta,quibus luteum ſermonem quaſi colorare ac pingere
voluiſti,vllo modo ab hac fidei veritate deterrent. Cõ-
parans enim Chriſtum atque Moyſem , & cupiens de-
mõſtrare diſsimiles , vt ob hoc nõ de Chriſto videatur
intelligẽdum eſſe,quod ſcriptũ eſt, Suſcitabo illis Pro-
phetã ſimilem tibi: oppoſuiſti tibimet ex aduerſo mul-
ta cõtraria,ꝙ ille homo,hic deus:ille peccator, hic ſan-
ctus:ille ex coitu natus,hic ſecundũ nos ex virgine, ſe-
cundum vos vero nec ex virgine:ille offenſo deo occi-
I ditur in mõte:hic patri perplacens,patitur propria vo-
luntate:quaſi vero cum ſimile aliquid dicitur, ex omni
parte atq́; ex omni modo ſimile intelligatur:quia nõ ea
tantum,quæ vnius eiuſdemq́; naturæ ſunt,dicũtur inter
ſe eſſe ſimilia:ſicut gemini homines,vel filij parentibus,
vel omnes homines omnibus hominibus, inquantũ ho
mines ſunt,ſimiles vtique ſunt : quod & in cæteris ani-
malibus intueri facillimũ eſt , vel arboribus, velut olea
oleæ,laurus lauro ſimilis dicitur:verumetiã naturę diſ-
paris ſunt & dicuntur multa ſimilia,vt oliuę oleaſter,&
far tritico . De rebus adhuc proximis & attingentibus
Ioan 1. loquor: nã quid tam longe diſtans à filio dei,per quem
Ioan.1. facta ſunt omnia,quàm pecus & lapis:& tamen in Euã-
1.Cor.10. gelio legitur, Ecce agnus dei. Et in Apoſtolo,Petra au-
tem erat Chriſtus:quæ nullo modo quiſquã recte dice-
ret, ſi eorum aliquã ſimilitudinem nullo modo ille ſu-
ſciperet . Quid ergo mirum, ſi nõ eſt dedignatus Chri-
Agno,quẽ. ſtus fieri ſimilis ipſi Moyſi,qui ſimilis factus eſt oui,quãˀ
in eius prænunciatione per ipſum Moyſem præcepit
deus manducari à populo ſuo, eiuſq́; ſanguinem ad tu-
telam ſalutis adhiberi,& Paſcha appellari,quod nũc in
Chriſto eſſe cõpletum , nemo diſsimulare permittitur?
Quapropter de ſcripturis agnoſco diſsimilẽ , de ſcrip-
turis mecũ agnoſce & tu ſimilem:non inde diſsimilem K
vnde ſimilem, ſed alia cauſa illud,alia illud, dum tamẽ
vtrunque demõſtrem: Diſsimilis homini Chriſtus,quia
deus:ſcriptũ eſt enim de illo, Qui eſt ſuper omnia deus *Roma 9.*
benedictus in ſecula . Et ſimilis homini Chriſtus, quia
homo,quia de illo itidem ſcriptum eſt,Mediator dei & *1.Tim.2.*
hominum, homo Chriſtus Ieſus . Diſsimilis peccatori
Chriſtus,quia ſemper ſanctus: & ſimilis peccatori Chri
ſtus,quia deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem car- *Roma.8.*
nis peccati , vt de peccato damnaret peccatum in car-
ne. Homini ex coitu nato diſsimilis Chriſtus , inquan-
tum ex virgine natus eſt:ſed homini nato ſimilis Chri-
ſtus,inquantum & ipſe ex fœmina natus eſt, cui dictum
eſt, Quod naſcetur ex te ſanctum , vocabitur filius dei. *Lucæ.1.*
Homini propter peccatũ ſuum mortuo diſsimilis Chri
ſtus,inquantum ſine peccato & propria poteſtate mor-
tuus eſt:ſed rurſus homini mortuo ſimilis Chriſtus , in-
quantum & ipſe vera morte corporis mortuus eſt. *Cap. XVI.*
Nec ideo Moyſi famulo dei derogaueris,quia eum *Deut.32.*
peccatorem fuiſſe, & offenſo deo ſuo in mõte occiſum
eſſe dixiſti. Nouerat enim & ipſe in domino gloriari,vt
ab eo ſaluus fieret, à quo & ille qui dicit , Chriſtus Ieſus L
venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quo- *1.Timo.1.*
rum primus ego ſum . Arguitur enim Moyſes voce di- *Nume.20.*
uina,ꝙ eius fides ad aquam de petra eliciendã aliquan-
tulum titubauerit , quod ei cũ peccato Petri poteſt eſſe *Math.14.*
cõmune, qui in mediis fluctibus ſimili fidei defectu du-
bitauit. Verum abſit vt credamus hinc eum eſſe aliena-
tum ab ęterna ſocietate ſanctorum,qui cum ſancto He- *Math.17.*
lia,ſicut Euãgelium loquitur, meruit clarificato in mõ-
te domino aſsiſtere. Nam & in veteribus legis libris, e-
tiam poſt ipſum peccatũ,quantum ſit apud deum meri-
tum eius,apparet . Sed quid cauſæ fuerit, vt de peccato
eius tali morte vindicãdo deus loqueretur ? Quoniam
pollicitus ſum ea ipſa demõſtrare ad prænunciandum
Chriſtum pertinere,quæ tu reprehendẽda delegeris:fa-
ciam ſicut poſſum,domino adiuuãte,vt hoc etiã,quod
in Moyſi morte reprehẽdiſti prophetiã fuiſſe de Chri-
ſto recte intelligentibus, doceam. Sicut enim mos *Cap. XVII.*
eſt diuinorũ in ſcripturis ſanctis myſteriorum, vt idem
homo aliam atq́; aliam pro re aliqua ſignificanda per-
ſonam gerat : tunc Moyſes populi Iudæorum ſub lege
poſiti perſonam gerebat, eumq́; in prophetica prænun- M
ciatione figurabat. Sicut ergo Moyſes petrã virga per- *Nume.20.*
cutiens de dei virtute dubitauit:ita ille populus,qui ſub
lege per Moyſem data tenebatur, Chriſtum ligno cru-
cis affigens,eum virtutem dei eſſe non credidit. Sed ſi-
cut percuſſa petra manauit aqua ſitiẽtibus, ſic plaga do
minicæ paſsionis effecta eſt vita credentibus. Habemus
enim de hac re pręclariſsimam & fideliſsimam vocem
Apoſtoli,cum inde loqueretur,dicentis,Petra autẽ erat *1.Cor.10.*
Chriſtus. Hãc ergo carnalem de Chriſti diuinitate de-
ſperationẽ in ipſius Chriſti altitudine deus mori iubet,
cũ mortẽ carnis Moyſi in monte imperat fieri. Sicut e- *Deut.34.*
nim Petra Chriſtus,ita & mons Chriſtus : petra humilis
fortitudo,mõs eminens magnitudo:quia ſicut Apoſto-
lus ait,Petra erat Chriſtus : ita ipſe dominus,Nõ poteſt *1.Cor.10.*
ciuitas abſcõdi ſupra mõtẽ cõſtituta : ſe ſcilicet montẽ, *Math.5.*
fideles autem ſuos in ſui nominis gloria fundatos aſſe-
rens ciuitatem. Prudentia carnis viuit,cum tanquã pe-
tra percuſſa Chriſti humilitas in cruce cõtẽnitur. Chri- *1.Cor.1.*
ſtus enim crucifixus,Iudæis ſcandalũ eſt,gẽtibus autem
ſtulticia. Et prudentia carnis moritur, cum tanquã mõ-
tis eminentia Chriſtus excelſus agnoſcitur . Ipſis enim
vocatis Iudæis & Græcis , Chriſtus dei virtus & dei ſa-
pientia

A pientia eſt. Aſcendit itaque Moyſes in mõtem, vt carne
mortua viuo ſpiritu reciperetur: quò Fauſtus nõ aſcen-
derat, vt carnales calumnias mente mortua loqueretur.
Nónne ipſam petram Petrus per prudentiã carnis per-
cuti exhorruit, cùm domino paſsionem ſuam prænun-
ciãti ait, Abſit domine, nõ fiet iſtud, propicius eſto tibi.
Neque enim pepercit huic peccato dominus, cũ ei re-
Matth.16. tulit, Redi retro Satanas, ſcandalum mihi es: non enim
ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ ſunt hominũ. Aut vbi mor-
tua eſt illa carnalis diffidentia, niſi in Chriſti glorifica-
tione, tanquã in montis altitudine? Nam vtiq; viuebat,
cum eum timide negaret: & vtique mortua erat, cum
Acto.8. eum libere prædicaret. Hæc viuebat in Saulo, cum ſcã-
dalo crucis deteſtans, vaſtabat chriſtianã fidem: & vbi
niſi in illo monte mortua erat, cum iam Paulus diceret,
Galat.2. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus?
Ca. XVIII. Quid habes igitur hæretica vanitas, vnde putes poſ-
ſe conuincere, non de Chriſto eſſe prædictum, Suſcita-
bo illis Prophetam de fratribus ipſorum ſimilem tibi:
quando ne hinc quidem potes, quòd diſsimilem oſten-
dis? Aliis enim cauſis nos ſimilem oſtendimus. An quia
B Propheta dictus eſt, qui & homo eſſe dignatus eſt, & tã
multa futura prędixit: niſi forte aliud eſt Propheta, q̃ ho
Matth.13. mo, vltra humanas coniecturas futura prænũcians? Vn-
de & ipſe de ſeipſo ait, Non eſt Propheta ſine honore,
niſi in patria ſua. Sed de te videro, qui te cõuictum pau-
loante confeſſus es, cum dixiſti, ꝙ te ad credendũ Euã-
gelio profeſsio tua fecit obnoxium: Iudæus ipſe pro-
cedat in medium, qui ceruicem à iugo Chriſti male li-
beram tollit: & ideo ſibi adhuc fas putat dicere, Menti-
tus eſt Chriſtus veſter, nihil de illo ſcripſit Moyſes.
Cap. XIX. Dicat mihi quem Prophetam promiſerit deus, cum
Deute.8. ait Moyſi, Suſcitabo illis Prophetã de fratribus eorũ, ſi-
cut te vel ſimilẽ tibi? Multi enim Prophetæ poſtea fue-
runt, ſed vtique vnum quendam intelligi voluit. Hic ei
credo, facillime occurreret ſucceſſor ille Moyſi, qui po-
pulum ex Aegypto liberatum, in terrã promiſsionis in-
duxit. Quẽ cogitans, me adhuc fortaſſe ridebit quęren-
tem de quo dictum ſit, Suſcitabò illis Prophetam ſimi-
lem tibi: cum legã quis in eodem munere populi illius
regendi atque ducendi Moyſi defuncto ſucceſſerit: qui
cum me velut imperitum riſerit, talis enim & à Fauſto
C deſcribitur, nõ deſinam hominem adhuc etiã compel-
† cõpellare. lere, † & à ſecuro riſu ad curam reſpondendi reuocare,
quærendo atque flagitando: cur eidem ipſi futuro ſuo
ſucceſſori, in cuius cõparatione improbatus eſt, vt non
ipſe introduceret populum in terram promiſsionis: ne
videlicet lex per Moyſem nõ ad ſaluandũ, ſed ad con-
uincendum peccatorem data, in regnum cœlorum in-
troducere putaretur, ſed gratia & veritas per Ieſum-
Ioan.1. Chriſtum facta: quæram ergo à Iudæo, cur eidẽ ipſi fu-
turo ſuo ſucceſſori Moyſes nomen mutauerit, Vocaba-
* † aliàs, Auſe. tur enim Oſee, * † & appellauit eum Ieſum. Cur deniq;
tunc appellauerit, quando ex cõualle Pharan præmiſit
Nume.13. ad eandẽ terram, quò erat populus ipſo duce venturus?
Ioan.14. Dicit enim verus ipſe Ieſus, Etſi iero, & præparauero vo
bis locum iterum veniam, & aſſumã vos ad me. Quæ-
ram etiam, vtrum non huic figuræ atteſtetur Propheta,
Abacu.3. dicens: Deus ex † Africo veniet, & ſanctus de Pharan:
† ab. tanquam diceret, Eius nominis veniet deus ſanctus, cu-
ius nominis erat ille, qui venit ab Africo de Pharan, id
eſt, Ieſus. Huc accedit, quod idem ipſum dei verbũ in-
telligitur loqui, vbi promittit eundẽ ipſi Moyſi ſucceſ-
ſorem, per quem populus in terram promiſsionis mit-
teretur, nomine angeli eum appellans: ſicut etiam ho-
mines aliquid nunciãtes, in ſcriptura diuina ſolent ap- D
pellari: & ita dicit, Ecce ego mitto angelum meum an- Exod.23.
te faciẽ tuam, vt ſeruet te in via, & inducat te in terram,
quam iurauit tibi: attende tibi, & obaudi eum, ne nõ cre-
das illi: nihil enim ſubtrahet tibi, nomẽ enim meum eſt
in eo. Quid eſt hoc? Perſcrutetur ſcripturas illas, nõ iam
Manichæus, ſed ipſe etiam Iudæus, & videat vtrum de
aliquo angelo deus dixerit, Nomen meum eſt in illo:
niſi de hoc, quem introductorem in promiſsionis ter-
rã pollicetur. Deinde quærat in hominibus quis Moyſi
ſucceſſor introduxerit populum, & inueniet Ieſum, nõ
hoc ab initio vitæ ſuæ, ſed nomine mutato appella-
tum. Qui ergo dixit, Nomen meum eſt in illo Ieſu: Ipſe
eſt verus Ieſus, rector & ductor populi in hæreditatem
vitæ æternæ, ſecundum teſtamentum nouum, cuius fi-
gura erat teſtamentum vetus: ita quantũ attinet ad pro-
pheticum apparatum, nec geri, nec dici aliquid poſſet
inſignius, quandoquidem res perducta eſt vſque ad no-
minis expreſsionem. Supereſt vt Iudæus ille, ſi vult Caput XX.
& in abſcõdito Iudæus eſſe, non litera, ſed ſpiritu: ſi vult Roma.2.
reputari verus Iſraëlita, in quo dolus non eſt, recorde- Ioan.1.
tur in figura illum mortuum Ieſum, qui introduxit in E
terram morientium: & agnoſcat in veritate viuum Ie-
ſum, quo duce intret in terram viuentium. Talis enim
iam nõ acerbus reſiſtet tam perſpicuę prophetiæ, ſed ex
cõmemoratione Ieſu, qui introduxit in illam promiſ-
ſionis terrã mitis effectus: audiet iam ipſum, cuius no- *
men ille habebat, verius introducentem & dicentem,
Beati mites, quoniam ipſi hæreditate poſsidebunt ter- Matth.5.
ram. Hic etiam ille gentilis, ſi non nimis lapideum cor
haberet, aut ſi ex illis eſſet lapidibus, de quibus ſuſcitat
deus filios Abrahæ, nónne miraretur in libris antiquis Matth.3.
eiuſdẽ gentis, ex qua natus perhiberetur Ieſus, tam eui-
dentem de illo conſcriptam eſſe prophetiam, vt etiam
nomen eius exprimeretur, ſimúlque ibi aduerteret, non
quemlibet hominem prædictum fuiſſe Ieſum, ſed vtiq;
deum, cum in homine illo, qui regendo & introducen-
do in regnum populo cõſtitutus, mutato nomine Ieſus
appellatus eſt, ſuum nomen ineſſe deus diceret, eumq;
angelum nominaret, eo ipſo ꝙ mutato nomine mitte-
batur, magnum aliquid diuinumq; nunciantem? Nun-
cium quippe Græce angelũ dici, quis illa lingua vel te-
nuiter tinctus ignoret? Quamobrem quilibet gentilis, ſi F
peruerſus & peruicax eſſe nollet, non ideo libros illos
contẽneret, quia eſſent Hebręi, cuius gentis lege non te-
neretur: ſed cuiuſlibet gentis libros ideo magnipende-
ret, quia in eis tanto antè conſcripta inueniret, quæ ſuis
iam temporibus impleta cognoſceret: ipſumq; Chriſtũ
Ieſum non propterea ſperneret, quia Hebraicis literis
prænunciatum videret, ſed potius eum, qui literis qui-
buſlibet, antequã inter homines naſceretur per tot vo-
lumina ſeculorũ, partim apertioribus teſtimoniis, par-
tim rerum geſtarum & ſermonum figuris & ſacramen-
tis ita prænunciari cõmendariq; meruiſſet, cum ingenti
admiratione & deuota * † religione ſectãdum veneran- * † aliàs, debita.
dumq; cẽſeret. Ita illi ex rerum Chriſtianarum iam prę-
ſentatis effectibus librorum prophetia vera probaretur,
ex librorum vero prophetia Chriſtus colendus agno-
ſceretur. Vana loqui me putet, † ſi non ita factum eſt, ſi † aliàs, loqui depu-
non ita fit, ſi non in eam fidem per vniuerſum orbem ter.
terrarum, eorumdem librorum recitatione cõcurritur.
Vnde mirabiliter iſtorum eſt ridẽda vecordia, qui Cap. XXI.
tanquam impoſsibile à nobis quærunt, quo modo per
Iudæorum libros fidem Chriſtianam velit diſcere ho-
mo gentilis, cùm tanta deuotione & tanta celebritate
omnes

G omnes gentes iſtorum librorũ fieri diſcipulas cernant:
eo ipſo nimirũ fortius atque firmius, quod ex manibus
inimicorum tanta de Chriſto teſtimonia proferuntur:
in quibus ideo gentes quę credũt, nihil de illo ad tem-
pus poſſunt putare confictũ: quia in eis libris inueniunt
Chriſtum, quibus à tot ſeculis ſeruiunt, qui crucifixerũt
Chriſtum, & quos in tanto apice authoritatis habent,
qui quotidie blaſphemant Chriſtũ. Si enim ab eis pro-
ferrentur prophetię de Chriſto, qui prędicãt Chriſtum,
ab eis ipſis cõficta putarentur: nũc vero idẽ exponit qui
prædicat, quod recitat qui blaſphemat. Ad aliquem nã-
que vſum ſanctorũ ordinatur omnis cęcitas impiorum
à ſummo deo, qui pro ſui regiminis æquitate, bene vti-
tur etiã malis: vt qui ſuo arbitrio iniuſte viuũt, illius iu-
dicio iuſte diſponantur. Ergo ne teſtimonia prophetiæ
Chriſti naſcituri, mira facturi, indigna paſſuri, moritu-
ri, reſurrecturi, aſcenſuri, per omnes gentes Euãgelium
vitæ æternæ diſſeminaturi, illi finxiſſe crederentur, qui
eum populis annunciarent, magnum aliquid actum eſt
in vſum noſtrũ de infidelitate Iudæorum: vt idem ipſi,
qui hæc propter ſe non haberent in cordibus, propter
H nos haberent in codicibus. Nec inde authoritas illis li-
bris minuitur, quod à Iudæis non intelliguntur, imò & au-
getur: nam & ipſa eorum cæcitas ibi prædicta eſt. Vnde
magis non intelligendo veritatem, perhibent teſtimo-
nium veritati: quia cum eos libros nõ intelligunt, à qui-
bus non intellecturi prædicti ſunt, etiam hinc eos vera-
Cap. XXII. ces oſtendunt. Hinc eſt & illud, cuius ambiguitate
Deute. 28. Fauſtus fallitur. Videbis vitam tuam pendẽtem, & non
credes vitæ tuæ. Quæ verba & aliter poſſe intelligi po-
teſt aliquis dicere, de Chriſto autem non poſſe intelligi,
nec Fauſtus auſus eſt dicere, nec quiſquam prorſus au-
debit, niſi qui negauerit aut Chriſtũ eſſe vitã, aut Iudæis
viſum non eſſe pendentem, aut eos illi non crediddiſſe.
Ioan. 14. Cum vero & ipſe dicat, Ego ſum vita: & eum pepẽdiſſe
conſtet ante oculos nõ ei credentiũ Iudæorum, nõ vi-
deo cur dubitare debeamus id etiã de Chriſto ſcripſiſſe
Ioan. 5. illũ, de quo Chriſtus ait, Ille enim de me ſcripſit. Proin-
Deute. 18. de ſi quod ſcriptum eſt, Suſcitabo eis Prophetã de fra-
tribus illorũ ſimilem tibi: oſtendere conatus eſt Fauſtus,
nõ poſſe de Chriſto intelligi, quia Chriſtus Moyſi ſimi-
lis non eſt, & tamen ex omni parte conuictus eſt, quid
I opus eſt in hoc teſtimonio laborare? Aut certe ſicut di-
xit Chriſtum ſimilem non eſſe Moyſi, vt illã refelleret
prophetiã, ſicut etiam vt hanc refellat, dicat Chriſtum
non eſſe vitã, vel in conſpectu Iudæorũ non ei credẽn-
tium non pependiſſe. Cũ autẽ hoc ille non dixerit, nec
hodie quiſquam eorum audeat dicere, nihil eſt, cur mo-
remur hanc quoq; de domino & ſaluatore noſtro Ieſu
Chriſto, famuli eius amplecti prophetiã. At enim inter
cætera maledicta & hoc poſitum eſt. Num ideo nõ eſt
prophetia, cũ & cætera, inter quæ poſitum eſt, nihil ſint
aliud quàm prophetiæ? Aut ideo nõ eſt de Chriſto pro-
phetia, quia illa, quæ in ea lectione vel præcedentia vel
conſequentia cõſequuntur, nihil pertinere videntur ad
Chriſtum? quaſi vero quicquã ſit peius inter maledicta,
quæ Iudæis pro merito ſuperbiæ & impietatis accide-
runt, quàm videre vitam ſuam: id eſt, filium dei pẽden-
tem, & nõ credere vitæ ſuæ. Maledicta enim, cũ ex pro-
phetia dicuntur, non ſunt de malo voto imprecãtis, ſed
de præſcio ſpiritu denunciantis. Nam illa, quę de malo
Rom. 12. voto ſunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & no-
lite maledicere. Hæc autem ſæpe inueniũtur in ſermo-
2. Timo. 4. ne ſanctorum, ſicut Apoſtolus Paulus, Alexãder, inquit,
ærarius multa mala mihi oſtendit, reddet illi dominus
ſecũdum opera ſua. Nam illud tanquã ſtomachatus & K
indignatus, etiã male optaſſe videtur Apoſtolus. Vtinã Galat. 5.
& abſcindãtur qui vos cõturbãt: Quod vtiq; ſi conſide-
res perſonã ſcribentis, magis eum elegantiſsimo ambi-
guo bene optaſſe intelliges, Sũt enim ſpadones, qui ſe- Matth. 19.
ipſos abſciderunt propter regnũ cœlorum. Quod in his
quoq; verbis Fauſtus ſapuiſſet, ſi pium palatum ad eſcas
dominicas attuliſſet. Sic enim ſonuit fortaſſe Iudæis, Deute. 28.
quod dictum eſt, Videbis vitã tuam pendẽtem, & non
credes vitæ tuæ: vt inter minas & dolos hoſtiũ ſuorum
vitam ſuã videntes ex incerto pendere, victuros ſe eſſe
non crederẽt. Sed filius Euangelij cum audit, Ille enim Ioan. 5.
de me ſcripſit: in hac ipſa ambiguitate ſententiæ videt,
quid Prophetæ porcis proiiciant, quid hominibus in-
nuant: ſtatimq; illi occurrit vita hominũ Chriſtus pen-
dens, eiq; non credentes Iudæi, ob hoc ipſum quia pen-
dentem vident. Et alius quidẽ aliquis cito diceret, inter
cætera maledicta, quia in illa lectione ad aliquid de
Chriſto intelligendũ non pertinent, hoc ſolum ibi eſſe
de Chriſto, quod ſcriptum eſt, Videbis vitam tuam pẽ-
dentem, & non credes vitæ tuæ. Neque enim fieri non
poſſet, vt inter diuerſa maledicta, quæ impio populo L
prophetice pręnunciabantur, hoc quoq; poneretur. Sed
ego, & qui mecum aliquanto attentius cogitant euãge-
licam illam, dominicamq; ſententiam, qua non ait, Ille
enim & de me ſcripſit: vt & alia, quæ ad Chriſtum non
pertinent, ſcripſiſſe crederetur: ſed ait, De me enim ille
ſcripſit, vt omnẽ ſcripturæ illius intentionẽ non niſi ad
intelligendã Chriſti gratiã perſcrutãdo cũſuleremus,
etiam cętera in illa lectione maledicta propter Chriſtũ
prædicta cognoſcimus: quod nunc oſtendere ſi velim,
nimis longum erit. Vnde tantũ abeſt, vt hoc quod Ca. XXIII.
Fauſtus cõmemorauit, propterea nõ pertineat ad Chri-
ſtum, quia inter cætera maledicta poſitũ eſt, vt nec ipſa
cętera rectum habeãt intellectũ, niſi ad Chriſti gloriã,
qua generi humano conſulitur, prophetata referantur,
quanto magis hoc? Quod & ſi talis fuiſſet Moyſes, vt a-
liud corde intuens, id ore funderet, facilius eũ dicerem
prophetaſſe neſciẽntem, quàm cum audirẽ populo Iudęorũ
dictum, Videbis vitã tuam pendẽtem, & nõ credes vi- Deute. 28.
tæ tuæ: de Chriſto prophetatũ negarẽ. Neq; enim hoc
intuebatur animo Caiphas, quod ex verbis eius intelle-
ctum eſt, cum Chriſtũ vt inimicũ perſequens, ait expe- M
dire, vt vnus homo moreretur, ne periret tota gẽs. Vbi Ioan. 11.
Euãgeliſta ſubiecit, hoc eũ nõ à ſe dixiſſe, ſed cum eſſet
põtifex, prophetaſſe. Sed Moyſes nõ erat Caiphas, qua-
re illud quod populo Hebræo dixit, Videbis vitã tuam
pendentẽ, & nõ credes vitę tuę: non ſolũ de Chriſto di-
xit, quod etſi neſciens dixiſſet, de nullo alio dixiſſe de-
beret intelligi, verũ etiã ſciens dixit. Erat enim fideliſsi-
mus diſpẽſator prophetici ſacramẽti: id eſt, illius ſacer-
dotalis chriſmatis, vnde Chriſti nomen agnoſcimus: in
quo ſacramẽto quamuis homo peſsimus Caiphas, etiam
neſciens potuit prophetare. Hoc quippe in eo egit pro-
pheticũ chriſma, vt prophetaret: hoc autẽ vita impia, vt
neſciens prophetaret. Quo itaque ore dicitur nihil de
Chriſto prophetaſſe Moyſes, à quo illud chriſma cœpit,
vnde Chriſti nomen innotuit: & vnde Chriſtũ etiam
perſecutor Chriſti vel neſciens prophetauit? Nã de Ca. XXIIII.
maledicto pendẽtis in ligno, iam quantum ſatis viſum
eſt ſupra diximus. Interficiendũ autẽ eſſe Prophetã ſiue
principẽ populi, qui filios Iſraël à deo ſuo vellet auer-
tere, aliquódve infringere mandatorum, non aduerſus
Chriſtum pręcepiſſe Moyſem: & ex his, quæ iam multa
egimus, ſatis clarum eſt: & magis magiſq; conſideranti
dicta

A dicta & facta domini Ieſu Chriſti, magis magiſq; clare-
bit, quia nec à ſuo deo voluit quenquã eorum Chriſtus
Exod 3. auertere. Deus quippe, quem illis Moyſes diligendũ co-
lendumq; pręceperat, ipſe eſt certe deus Abrahã & deus
Iſaac & deus Iacob, quẽ dominus Ieſus Chriſtus eadem
cõmendatione cõmemorat, eiuſdemq; authoritate Sa-
ducæorum refellit errorem reſurrectionẽ negantium,
Matth. 22. vbi ait, De reſurrectione autẽ mortuorum non legiſtis,
quid deus locut⁹ ſit de rubo ad Moyſem, Ego ſum deus
Abrahã & deus Iſaac & deus Iacob. Non eſt deus mor-
tuorum, ſed viuorum. Omnes enim illi viuunt. Oppor-
tune itaque eadẽ voce nunc conuincuntur Manichæi,
qua tunc conuicti ſunt Saducæi: nam & ipſam reſurre-
ctionem alio quidẽ modo, ſed tamen etiam iſti negãt.
Matth. 8. Ille cũ fidem Centurionis laudans diceret, Amen dico
vobis, nõ inueni tantam fidẽ in Iſraël: adiecit & ait, di-
co autem vobis, quoniam multi ab Oriẽte & occiden-
te venient & recumbent cum Abrahã & Iſaac & Iacob
in regno cœlorum: filij autẽ regni ibunt in tenebras ex-
teriores. Si ergo quod negare Fauſtus nõ poteſt, nõ cõ-
mẽdauit Moyſes populo Iſraël deũ niſi deũ Abrahã &
B Iſaac & Iacob, eumq; ipſum Chriſtum ex his & aliis te-
ſtimoniis ſine dubitatione cõmendat, non eſt conatus
illum populũ auertere à deo ſuo: ſed ideo minatus eſt
eos ituros in tenebras exteriores, quòd auerſos videret
à deo ſuo, in cuius regno gentes vocatas ex toto orbe
terrarum, recubituras dicit cum Abrahã & Iſaac & Ia-
cob: non ob aliud, quàm ꝙ fidem tenuiſſent dei Abra-
Galat. 3. ham & Iſaac & Iacob. Vnde & Apoſtolus dicit, Proui-
dens autem ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gẽtes deus,
prænunciauit Abrahæ dicẽs, In ſemine tuo benedicen-
tur omnes gentes, vt illi ſcilicet in ſemine Abrahæ be-
nedicerentur, qui Abrahæ fidem imitarentur. Nõ igitur
Chriſtus Iſraëlitas à deo ſuo volebat auertere, ſed eos
potius, ꝙ ab illo auerterentur, arguebat. Mandatorum
autẽ aliquod eorum, quæ per Moyſem data ſunt, infre-
giſſe dominum, qui arbitrabatur, non mirum ſi hoc pu-
tat quod Iudæi: ſed ideo errat, quia in hoc errauerũt &
Iudæi. Vbi autẽ Fauſtus cõmemorat ipſum mandatum,
quod dominũ infregiſſe vult credi, ibi opus eſt vt oſtẽ-
damus quo modo fallatur: ſicut iam ſupra, vbi oporte-
bat, oſtendimus. Nunc illud dico, quia ſi aliquod illorũ
mandatorũ dominus infregiſſet, non etiam de hoc ipſo
C Iudæos arguiſſet, quibus calumniantibus, ꝙ diſcipuli e-
ius illotis manibus manducarent, & ob hoc excederent
non mandatum dei, ſed traditiones ſeniorum, ait illis,
Matth. 15. Vt quid & vos tranſgredimini mãdatum dei, vt tradi-
tiones veſtras ſtatuatis: ipſumq; dei mãdatũ cõmemo-
rat, quod per Moyſem mandatum eſſe nouimus. Secu-
tus quippe ait, Deus enim dixit, Honora patrem & ma-
trẽ: & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur:
Matth. 15. Vos autẽ dicitis, Quicunq; dixerit patri vel matri, mu-
Exod. 20. nus, quod eſt ex me, tibi proſit, nõ honorauerit patrem
Deute. 5. ſuum: & irritum feciſtis verbum dei propter veſtrã tra-
ditionem. Qua in re videte quàm multa nos doceat, &
Iudæos à deo ſuo ſe non auertere, & eius mandata non
tantum ſe nõ infringere, verumetiam illos à quibus in-
fringerentur, arguere, & non niſi deũ per Moyſem iſta
Cap. XXV. mandaſſe. Quamobrem quoniã nos credimus om-
nia, quæ ſcripſit Moyſes, ad Chriſti cõmendationẽ per-
tinere, quod iſto opere, quia demõſtrare nõ poſſumus,
polliciti ſumus in iis hoc oſtendere, quæ Fauſtus de illa
ſcriptura refellenda vel vituperanda delegerit: rectè à
nobis debitum exigitur, vt hoc etiam, quod præcepit
Moyſes interficiẽdum eſſe Prophetam ſiue principem,
qui eos à deo ſuo vellet auertere, aliquódve infringere D
mandatorum, oſtẽdamus ad cuſtodiendam fidem, quę
in eccleſia Chriſti dicitur pertinere. Videbat quippe il-
le ſpiritu prophetico, & deo ſibi loquente, multos exur-
recturos hęreticos diuerſorum errorum magiſtros ad-
uerſum doctrinam Chriſti, qui nõ eum Chriſtum præ-
dicarent, qui verus eſt Chriſtus. Ille enim verus eſt, qui
per prophetias, per eundem Moyſem, cęteroſq; ſanctos
eius gentis editas, prænũciatus eſt. Quiſquis itaq; alium
docere vellet, ipſum interficiendum Moyſes præcipie-
bat. Quid autem nunc aliud agit lingua catholica, niſi
vt ſpiritali gladio, vtriuſq; teſtamenti acie bis acuto, in-
terficiantur omnes, qui nos à deo noſtro volũt auertere
aliquódve infringere mandatorum? Inter quos præci-
pue cadit ipſe Manichæus, cum eius error aſſerta legis
& Prophetarum veritate, perimitur, volentis nos auer-
tere à deo noſtro, deo Abrahã & Iſaac, & Iacob, quem
Chriſtus commendat: & volentis infringere mandata
legis, in quorum etiam figuris Chriſtum prophetatum
eſſe cognoſcimus. Iam vero illam complexionem, *Ca. XXVI.*
verum obtuſiſsimam an fraudulẽtiſsimam dicã, neſcio:
erat enim Fauſto ingenium, vnde magis arbitror eum E
nebulam inicere voluiſſe minus attento lectori, quàm
non vidiſſe quod dicã: ait enim, Quod ſi hæc de Chri-
ſto minimè ſcripſit, aut alia dabitis, aut nulla erunt. Hęc
propoſitio vera eſt, ſed cõſequens erat, vt oſtenderet &
hęc de Chriſto minimè ſcripta eſſe, & alia dari nõ poſ-
ſe. Nihil autẽ horum fecit, quia & hæc nos oſtendimus,
quo modo de Chriſto accipi poſsint: & ſuperius alia
multa dedimus, quę niſi de Chriſto intellectum habere
non poſsint. Nõ eſt ergo, cur cõcludas Fauſte, nulla eſſe
à Moyſe ſcripta de Chriſto. Attende enim quid dicas,
Quòd ſi hęc, inquis, minime de Chriſto ſcripſit, aut alia
dabitis, aut nulla erunt. Verum dicis. Proinde, quia &
hæc de Chriſto, vel propter Chriſtũ ſcripta docuimus,
& alia multa dedimus, argumentatio tua potius nulla
erit. Et hæc quidem, quæ commemoraſti, quamuis non
obtinueris, ſaltem conatus es oſtendere nõ eſſe ſcripta
de Chriſto. Quòd autem ſubdidiſti, Aut alia dabitis, aut
nulla erunt: prius demõſtrare debuiſti, alia nos dare nõ
poſſe, vt ſecurus inferres, nulla eſſe. Nũc vero tanquam
libellus tuus tã ſurdos auditores, vel cæcos lectores eſ-
ſet habiturus, vt nullus aduerteret quod prætermiſeris,
cucurriſti dicere, Si nulla fuerint, nec Chriſtus potuit F
aſſeuerare quod nuſquam eſt: ita ſi Chriſtus hoc mini-
me aſſeuerauit, capitulum hoc falſum eſſe conſtiterit. O
hominem cogitantem dictorem, & alium non cogita-
re *† contradictorem. Vbi eſt acumen tuũ? An in mala
cauſa nõ poſſes aliter? Sed mala cauſa te vana loqui co- *† aliàs, co-
ëgit, malã vero habere cauſam nemo te cogit. Quid ſi *gitantem.*
enim alia dabimus? Certe vtiq; nõ erũt nulla, quia erunt
aliqua. Et ſi erũt aliqua, potuit Chriſtus aſſeuerare quod
eſt. Ita ſi Chriſtus hoc aſſeuerare potuit, capitulum illud
Euãgelicũ falſum eſſe nõ cõſtat. Redi ergo ad propoſi-
tionem tuã, qua dixiſti, Aut alia dabitis, aut nulla erunt:
& vide non te oſtendiſſe nulla nos alia daturos: vide
etiã nos quàm multa alia iam ſupra dixerimus, † & quid *† dederim⁹*
hinc conficiatur aduerte, ſcilicet non eſſe falſum, quod *Ioan. 5.*
in Euangelio Chriſtum dixiſſe legimus, Si crederetis
Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Et
Euangelij quidem tam eminens eſt authoritas, & tam
fundata veritas, vt etiam ſi nos propter tarditatem in-
telligentiæ noſtræ nulla inueniremus à Moyſe ſcripta
de Chriſto, nõ ſolũ eſſe aliqua, ſed ad Chriſtum omnia
pertinere quę ſcripſit, quia nõ ait, Et de me ſcripſit: ſed,
De me

G De me ille ſcripſit: credere deberemus. Nunc autem &
ſi de iſto Euangelij capitulo, quod abſit, dubitãdũ eſſet,
cõpertis tam multis in ſcriptura Moyſi de Chriſto te-
ſtimoniis, omnis illa dubitatio tolleretur: & quia de ca-
pitulo Euãgelij dubitandũ non eſt, etiam ſi illa cõperta
Ca.XXVII. non eſſent, eſſe tamen credi oporteret. Nam illud
quod adiungis, diſsimilem fuiſſe traditionem Chriſti
atq; Moſeos, & ideo non fuiſſe veriſimile, vt ſi crederẽt
Moyſi, crederent & Chriſto: imò illud potius eſſe con-
ſequens, vt ſi alteri Iudæi crederent, alteri neceſſario re-
pugnarent: non vtique diceres, ſi conſiderationis ocu-
lum paululum attolleres, orbemq; terrarum ſine cõten-
tionis cæcitate cõſpiceres in hominibus doctis atq; in-
doctis, Græcis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus,
Roma.1. quibus ſe debitorẽ dicebat Apoſtolus & Moyſi & Chri
ſto ſimul credentem. Si ergo non erat veriſimile, vt Iu-
dæi Moyſi & Chriſto pariter crederent, multominus
veriſimile eſt, vt orbis terrarũ Moyſi & Chriſto pariter
credat. Cum vero videamus omnes gẽtes vtriq; crede-
re, & illius prophetiã cum Euangelio huius conuenien-
H tem, fide robuſtiſsima & celeberrima retinere, non ad
aliquid impoſsibile gens vna vocabatur, cum ei dicere-
Ioan.5. tur, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: potiuſq; eſt
miranda & vehementius arguenda duricia Iudęorum,
qui hoc non fecerũt, quod totũ mundum feciſſe cõſpi-
Caput XXVIII. cimus. Nam quicquid dicis de ſabbato & de circũ-
ciſione carnis, & de differentia ciborũ, aliam fuiſſe tra-
ditionẽ Moyſi, aliud per Chriſtũ didiciſſe Chriſtianos,
1.Corin.10. iam ſupra oſtendimus: quia ſicut dicit Apoſtolus, Hæc
omnia figuræ noſtræ fuerũt. Nõ ergo diuerſa doctrina
eſt, ſed diuerſum tẽpus. Aliud enim erat, quo hæc opor-
tebat per figuratas prophetias prænunciari: & aliud eſt,
quo hæc iam oportet per manifeſtam veritatem reddi-
tamq; impleri. Sed quid mirũ, ſi Iudæi carnaliter intel-
ligentes ſabbatum, Chriſto, qui iam hoc ſpiritaliter inſi-
nuabat, repugnauerunt? Tu Apoſtolo reſpõde, ſi potes,
qui vacationem ipſius diei vmbram futuri eſſe teſtatur.
Coloſſ.2. Sed ſi illi reſtiterunt Chriſto, non intelligentes verum
ſabbatũ, vos ei nolite reſiſtere, & intelligite verã inno-
centiam. Nã eoipſo loco, vbi pręcipue deſtructor ſab-
bati putatur Ieſus, cũ diſcipuli eius per ſegetẽ tranſeun-
tes, & eſurientes vellerent ſpicas & ederent, innocentes
Matt.12. eos dixit, reſpondens Iudęis, Si ſciretis quid ſit, miſeri-
I cordiam volo, quàm ſacrificium: nunquam condẽnaſ-
ſetis innocentes. Magis enim eſurientium miſereri de-
buerunt, quia hoc illi coacti fame fecerunt. A vobis au-
tem quiſquis vulſerit ſpicas, non ex traditione Chriſti,
qui hãc innocentiã vocat, ſed ex traditione Manichæi
†An. homicida deputatur. Hanc †forte miſericordiã eiſdem
ſpicis exhibuerũt Apoſtoli, vt inde membra dei mãdu-
cando purgarent, ſicut veſtra fabula eſt? Vos ergo cru-
deles, qui hoc nõ facitis. Sed videlicet nouit Fauſtus de-
ſtruere ſabbatum, quia ſcit virtutẽ dei ſemper atq; infa-
tigabiliter operari. Illi hoc dicant, qui intelligũt deum
ſine temporali voluntate vniuerſa tempora facientem.
Hoc ad vos multũ eſt, qui dei veſtri requiẽ rebellatione
gentis tenebrarum perhibetis excuſſam, & hoſtium re-
pentino impetu perturbatam. An ex ęterno præuidens
hoc futuram, nunquam habuit requiem, quia nũquam
ſecurus fuit, qui ſe cogitabat tã graue bellũ tanta mem-
Cap.XXIX. brorum ſuorum labe damnoq; geſturum? Cæterum
illud ſabbatũ, quod imperite atque impie deridetis, niſi
& ipſum inter prophetias, quę de Chriſto ſcriptæ ſunt,
haberet intellectũ, nõ ei Chriſtus ſic atteſtaretur: qui cũ
propria voluntate, ſicut ipſe in eius laude poſuiſti, pate-
retur, ideoq; tẽpora paſsionis & reſurrectionis ſuæ ha- K
beret in poteſtate, id egit, vt caro eius in ſepultura ſab-
bato requieſceret ab omnibus operibus ſuis: vt tertio die
reſurgens, quem dominicũ dicimus, qui poſt ſabbatum
numeratur octauus, etiã circuncisionem octaui diei ad
ſe prophetandũ pertinere declararet. Quid enim ſigni-
ficat circũciſio carnis? quid niſi expoliationem morta-
litatis, quam de carnali generatione portamus? Propter Coloſſ.2.
quod dicit Apoſtolus, Exuẽs ſe carnem, principatus &
poteſtates exemplauit, fiducialiter triumphãs eos in ſe-
metipſo. Quòd enim dicit exuiſſe ſe carnẽ: eo loco car-
nem, mortalitatem carnis intelligimus, ſecundũ quam
proprie corpus hoc caro nominatur, quæ mortalitas p-
prie caro appellata eſt, quia in illa reſurrectionis im-
mortalitate non erit. Propterea ſcriptũ eſt, Caro & ſan- 1.Cor.15.
guis regnum dei nõ poſsidebunt. De quibus verbis ſo-
letis calumniari fidei noſtræ, qua credimus huius cor-
poris futurã reſurrectionẽ, quę in ipſo deo iam præceſ-
ſit, diſsimulãtes ea quæ ſequũtur, in quibus aperte Apo-
ſtolus quid dicat, exponit. Volens enim oſtendere quid L
eo loco dixerit, carnem: continuo ſubiecit, Neque cor- 1.Retra.ca.16.
ruptio incorruptionem poſsidebit. Hoc enim corpus,
quod propter mortalitatẽ proprie caro nominatur, mu
tari dicit in reſurrectione, vt iam nõ ſit corruptibile at-
que mortale. Quod ne putetur noſtra ſuſpicione dici,
ipſa eius quæ ſequũtur, verba cõſulite. Ecce, inquit, my- 1.Cor.15.
ſteriũ dico, omnes quidẽ reſurgemus, nõ tamen omnes
immutabimur. In atomo, in ictu oculi, in nouiſsima tu-
ba: canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, &
nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc in-
duere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immor-
talitatẽ. Vt ergo induatur immortalitate, exuitur mor- Gene.17.
talitate: hoc eſt circunciſionis myſteriũ, quæ octauo die
fieri iuſſa eſt: & octauo die, id eſt, dominica poſt ſabba-
tum iam in veritate à domino impleta. Vnde dicitur,
Exuens ſe carnẽ principatus & poteſtates exẽplauit. Per Coloſſ.2.
hãc enim mortalitatẽ nobis inuidæ diabolicæ poteſta-
tes dominabantur, quas exẽplaſſe dictus eſt: quia in ſe-
ipſo capite noſtro præbuit exemplũ, quod in toto eius
corpore: id eſt, eccleſia ex diaboli poteſtate liberãda, in
vltima reſurrectione cõplebitur: hæc eſt fides noſtra. Et Abacuc.2.
quoniã ſicut teſtimonium propheticum Paulus com-
memorat, Iuſtus ex fide viuit, hæc eſt iuſtificatio noſtra. Roma.1.
Mortuum quippe Chriſtum, & Pagani credunt, reſur- M
rexiſſe autẽ Chriſtum, propria fides eſt Chriſtianorum.
Si enim confitearis, ait Apoſtolus, in ore tuo, quia do- Roma.10.
minus eſt Ieſus, & credideris in corde tuo, quia deus il-
lum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Quia ergo ex iſta
reſurrectionis fide iuſtificamur, ideo & illud de Chri-
ſto Apoſtolicum eſt, Quia mortuus eſt propter delicta Roma.4.
noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtram. Et
quia iſta reſurrectio, quæ credita nos iuſtificat, illa octa-
uę diei circũciſione figurata eſt: propterea de ipſo Abra-
ham, cui primũ tradita eſt, dicit Apoſtolus, Et ſignũ ac- Roma.4.
cepit circunciſionis ſignaculum iuſticiæ fidei. Ergo &
iſtam circunciſionem inter alias figuras propheticas de
Chriſto ſcripſit Moyſes. De quo ipſe dicit, De me enim Ioan.5.
ille ſcripſit. Quòd autem dicit dominus, Vę vobis ſcri- Matth.23.
bæ & Phariſæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridã
facere vnum proſelytum: & cum feceritis eum, facitis
eum filium gehennæ duplo, quàm vos eſtis, Non quia
circunciditur, dixit, ſed quòd eorum mores imitatur, à
quibus imitandis cohibet ſuos, dicens, Super cathe-
dram Moyſi ſedent Scribę & Phariſæi, quę dicunt faci-
te: quę autem faciunt, facere nolite: dicunt enim & non
faciunt.

A faciunt. In quibus dominicis verbis vtrunq; debetis ad-
uertere, & quãtus honor delatos ſit doctrinæ Moyſi, in
cuius cathedra etiã mali ſedẽtes, bona docere cogebã-
tur: & vnde fieret proſelytus filius gehennæ, nõ ſcilicet
à Phariſęis verba legis audiendo, ſed eorũ facta ſectan-
do. Hoc ergo dici poſſet tũc proſelyto circũciſo, quod
Rom. 2. Paulus dicit, Circunciſio quidẽ prodeſt, ſi legem custo-
dias. Quia vero ille in non cuſtodienda lege Phariſęos
imitabatur, fiebat filius gehennæ. Propterea quantũ ar-
bitror, duplo q̃ illi, quia hoc negligebat implere, quod
propria voluntate ſuſceperat: non ex Iudæis natus, ſed
Cap. XXX. ſponte Iudæus factus. Quid autẽ dicere voluiſti, ſine
Deute. 14. reſpectu iniurioſe, ꝙ Moyſes helluonis in modũ diſcep
tator ſedet: iubetq; alia quidẽ abliguriri pro mũdis, alia
vero pro immundis ne contingi quidem, cũ ad helluo-
nem hoc magis pertineat, vt aut nulla diſcernat, aut ſi
diſcernit, ſuauiora eligat. An hoc ideo dicis, vt imperi-
tis cõtinẽtia tua velut ab ineunte ætate mirãda videa-
tur, quaſi neſcientis, vel iam obliti, quãto iucundius ſa-
piat porcina, q̃ veruecina? Sed quia & iſta Moyſes figu-
ris propheticis de Chriſto ſcripſit, in animalium carni-
bus ſignificans homines, vel in cõparãdos Chriſti cor-
B pori, quod eſt eccleſia, vel reſpuendos, vos quoq; inter
immunda figurauit: qui propterea fidei catholicæ non
conuenitis, quia nec ruminatis verbum ſapiẽtiæ, & duo
teſtamẽta vetus & nouum non cõcorditer diſtinguen-
tes, tanquam gemioam vngulam non habetis. Quis au-
tem ferat te quoq; Adimanti veſtri fallaciã nõ puduiſſe
Ca. XXXI. ſectari? Dicis enim & tu Chriſtũ ſic docuiſſe ciborũ
indifferentiã, vt à ſuis diſcipulis quidem omnes carnes
penitus remoueret, ſecularibus vero vulgo concederet,
omnia quæ poſſent edi, atque aſſeueraret ꝙ eos nihil in
Matth. 15. os intrans pollueret, quia quæ de ore impudenter pro-
cedunt, ea ſola ſunt, quæ polluãt hominem. Hæc verba
tua ſunt, tanto impudentiore, quãto apertiore menda-
cio deprompta: vt expreſſa primo, quia ſecundũ Chriſti
ſententiã, ſi ea ſola polluunt homioem, quę mala ex ore
procedunt, cur & & diſcipulos Chriſti non ea ſola pol-
luerunt, vt eos tanquam ab immũdis carnibus eſſet ne-
ceſſe prohiberi? An ſeculares homines non polluuntur
his quæ in os intrant, ſed his quæ ex ore exeunt? Ergo
mũdiores ſunt aduerſus immundiciam quàm ſancti, ſi
ſanctos & ea quæ intrant, & ea quæ exeunt, poſſuot in-
C quinare. Vellem autem mihi iſti dicerent, quid mandu-
cabat & bibebat Chriſtus, qui in comparatione Ioannis
non manducantis neq; bibentis, ſe dixit mãducaotem
& bibentem? Cũ enim argueret peruerſitatẽ hominum,
Matth. 11. vtrobiq; calumnias inquirentiũ, Venit, inquit, Ioaones,
non manducans, neq; bibens, & dicunt, Dæmoniũ ha-
bet: venit filius hominis, manducãs & bibens, & dicũt,
*† aliàs, vinarius. Ecce homo vorax, & vinauria, *† amicus publicanorũ
& peccatorum. Et Ioannis quidẽ eſcam & potum noui-
mus: nõ enim dictũ eſt, ꝙ omnino nõ biberet, ſed ꝙ vi-
Luca. 1. num & ſicerã nõ biberet, bibebat ergo aquã. Cibus au-
tem eius nõ omnino nullus erat, ſed locuſtæ & mel ſyl-
Matth. 3. ueſtre. Vnde ergo dictus eſt, nõ manducans neq; bibẽs,
niſi quia illo victu, quo Iudæi vtebãtur, ille nõ vtebatur?
Hoc ergo dominus oiſi vteretur, nõ in eius cõparatio-
ne mãducãs bibenſq; diceretur. An forte ideo, quia pa-
ne & oleribus domious veſcebatur, quibus Ioãnes non
veſcebatur? Mirũ ſi nõ manducans dicitur, qui locuſtas
& mel comedit: & mãducãs dicitur, qui pane atq; olere
cõtentus eſt. Sed de cibis ſuſpicamini quicquid vultis,
*† aliàs, vinarius. certe bibẽs & vinauria *† non diceretur, niſi vinum bi-
beret: cur ergo & hoc vos immundũ putatis? Neq; eoim
hæc propter cõtinentiam diſciplinamq; domãdi cor- D
poris tangere prohibetis, ſed ꝙ immunda ſint: nam ea
ſordes & fel gentis tenebrarũ eſſe perhibetis contra A-
poſtolũ dicentẽ, Omnia munda mũdis, Ecce qui audẽt Titum. 1.
dicere Chriſtũ indifferẽtię ciborũ magiſtrum, diſcipu-
los tamen ſuos ab iis prohibuiſſe, quę immũda ipſi pu-
tant. Oſtendite vbi iſta diſcipulis ſuis remouerit, falla-
ces, improbi: veruntamen dei vindicis prouidentia ita
cæcati, vt etiam cõmoneatis nos vnde conuincamini.
Nam vim patior ab animo meo, niſi totũ ipſum Euan-
gelij capitulũ, quod iſte aduerſum Moyſem opponere
voluit, ioſpiciendũ inſeruero: vt ibi videamus q̃ falſum
ſit, ꝙ prior Adimantus, & modo Fauſtus dixit, dominũ
Ieſum à diſcipulis ſuis carnes veſcẽdas remouiſſe, eaſq;
vulgo ſecularibus cõceſsiſſe. Nẽpe cũ reſpondiſſet calũ- Matth. 15.
niaotibus, ꝙ non lotis manibus manducarent, ita ſequi-
tur Euangeliũ, Et cõuocatis turbis, ait illis, Audite & in-
telligite, Nõ quod intrat in os, cõmunicat hominẽ: ſed
quod procedit de ore cõmunicat hominem. Tunc ac-
cedentes diſcipuli, dixerũt ad eum, Scis ꝙ Phariſæi au-
dito verbo, ſcandalizati ſunt? Hic certe à diſcipulis cõ-
pellatus, debuit eos, ſicut iſti volunt, proprie docere ab
omnibus caroibus abſtinẽdum, vt illud quod ſupra di- E
xit, Non quod intrat in os, communicat hominem, ſed
quod procedit de ore, tui bis dixiſſe videretur. Sequa-
tur ergo Euãgeliſta & dicat, quid iam nõ turbis, ſed di-
ſcipulis reſpõderit dominus, At ille reſpõdens ait, Om-
nis plãtatio quam nõ plantauit pater meus cœleſtis era-
dicabitur. Sinite illos, cæci ſunt duces cæcorum. Cæcus
autem ſi cęcũ ducat, ambo in foueam cadunt. Hoc vtiq;
ideo, quia traditiones ſuas volentes ſtatuere, mandata
dei non intelligebãt. Sed nõdum quęſierant diſcipuli
à magiſtro, quo modo ipſi, quod turbis dixerat, accipe-
re deberent. Ecce & hoc fit, nam cõtexit Euangeliſta, &
dicit: Reſpõdens autem Petrus, ait illi, Narra nobis pa-
rabolã iſtam. Hinc intelligimus Petrũ putaſſe, nõ pro-
prie nec aperte dominũ locutum fuiſſe cũ diceret, Non
quod iotrat in os, cõmunicat hominẽ, ſed quod proce-
dit de ore: ſed vt ſolet obſcuritate parabolæ aliquid ſi-
gnificare voluiſſe. Videamus ergo vtrum iam ſecretius
diſcipulis interrogantibus hoc dicat, quod Manichæi
volũt, immundas eſſe omnes carnes, nec eos aliquid ea-
rum debere cõtingere. Quid quod exprobrat, ꝙ aper-
tam ſuã locutionem nondum intellexerint, & proprie F
dictum, parabolã putẽt? Sic enim ſequitur, At ille dixit,
Adhuc & vos inſipiẽtes eſtis, & nõ iotelligitis, quia om- Matth. 15.
ne quod in os intrat in ventrem vadit, & in latrinam
emittitur: quæ autem procedũt ex ore, de corde exeunt,
& illa cõmunicant hominem. Nã de corde exeunt co-
gitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes,
furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ, hęc ſunt quæ cõmu-
nicant homines: nõ lotis autẽ manibus manducare, nõ
communicat hominem. Certe iam manifeſtata fal- Ca. XXXII.
lacia cõuicta diſcedit, certe iam clarum eſt, nõ aliud de
hac re turbas, aliud ſecreto diſcipulos dominũ docuiſ-
ſe: certe ſine dubitatione perſpicitur Manichæos potius
eſſe mendaces atq; fallaces, non Moyſem, non Chriſtũ,
non teſtamẽti vtriuſq; doctrinam: ibi figuratam, hîc re-
uelatam: ibi prophetatam, hîc præſentatã. Quo modo
ergo nihil eorum catholicos ſeruare putant, quæ Moy-
ſes ſcripſit, cum omnia prorſus obſeruent: nõ iam in fi-
guris, ſed in eis rebus, quas illæ figuræ ſignificando prę-
nunciarunt? Neque enim, ſi aliud tẽpus eſſet ſcribendi,
aliud legendi, recte diceremus ſcripturã illam non ob-
ſeruare lectorem, quia & ipſe characteres illos non fa-
ceret:

G ceret: cum ille fuiſſent figuræ ſonorum, ille autem iam
ſonos ipſos exprimeret, illarum tamen figurarum non
formatione occupatus, ſed inſpectione commonitus.
Ideo autem Iudæi Chriſto non credebant, quia nec illa
quæ Moyſes non figurate, ſed aperte præceperat, obſer-
Matth.23. uabant. Vnde illis dicit, Decimatis mentham & cymi-
num, & reliquitis grauiora legis, miſericordiam & iu-
dicium: liquantes culicem, camelum autem glutientes:
Matth.15. hæc oportebat facere, illa autem nõ omittere. Vnde eſt
& illud, ꝙ traditionibus ſuis docebãt, quo modo infir-
maretur præceptũ dei, quo deferri honorẽ parentibus
iuſſerat, propter quam ſuperbiam & iniquitatem excæ-
cari meruerunt, vt cætera non intelligerent: quia ea quę
Caput intelligebant, impie contemnebant. Vides, nequa-
XXXIII. quam tibi nunc dicam, ſi Chriſtianus es, crede dicenti
Ioan.5. Chriſto, quia de ſe ſcripſit Moyſes, Quod ſi nõ credis,
Chriſtianus non es. Ipſe quippe videris quid de te ſen-
tias, qui te vt gentilẽ vel Iudæum doceri de Chriſto ex-
petis: ego tamẽ neq; hoc defugi, & omnes tibi aditus er-
roris quantum potui clauſi. Nec illud ſiui patere præci-
pitium, qua vos cæci mittitis, dicentes falſa eſſe in Euã-
H gelio, ſicubi veſtra hæreſis exitũ non inuenerit: vt vobis
nihil remaneat, quò redire poſsitis, vnde Chriſto cre-
datis, vbi vobis hæc vox peſtilentię non poſsit opponi:
Ioan.20. quinetiam ſic te doceri cupis, vt Chriſtianũ Thomam,
quem Chriſtus de ſe dubitantem nõ eſt aſpernatus, ſed
quo animi eius vulneribus mederetur, corporis ſui ci-
catrices oſtendit. Hæc verba tua ſunt. Bene ꝙ ſic te do-
ceri exigis. Quàm enim verebar, ne hoc quoq; in Euan-
gelio falſum eſſe contenderes. Crede ergo cicatricibus
Chriſti, quia ſi cicatrices illæ veræ erant, vera etiam illa
vulnera fuerant: nec vera vulnera, niſi vera caro habere
potuiſſet, hoc verũ totum veſtrum euertit errorẽ. Porrò
ſi Chriſtus falſas cicatrices dubitanti diſcipulo demon-
ſtrauit, & ipſum fallacem dicis ita docentem, & te falli
cupis ita diſcẽtem. Sed quia falli nemo eſt qui velit, fal-
lere autem multi volunt, magis te velle intelligo, quaſi
exemplo Chriſti fallaciter docere, quàm exẽplo Tho-
mæ fallaciter diſcere. Proĩde ſi credis ꝙ falſis cicatrici-
bus Chriſtus fefellerit dubitantem, te quis velit credere
docentem, ac non potius cauere fallentem? At ſi ille di-
ſcipulus veras cicatrices tetigit Chriſti, veram confiteri
I cogeris & carnem Chriſti. Ita Manichæus non perma-
nebis, ſi ſic credis vt Thomas: infidelis autem remane-
bis, ſi nec ſic credis vt Thomas.

Libri Sextidecimi finis.

LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

Caput I. FAuſtus dixit, Cur legem non accipitis
Matth.5. & Prophetas, cum Chriſtus eos non ſe
veniſſe ſoluere dixerit, ſed adimplere?
Quis hoc teſtatur dixiſſe Ieſum? Mat-
Matth.17. thæus. Vbi dixiſſe? In monte. Quibus
præſentibus? Petro, Andrea, Iacobo &
Ioanne, quatuor his tantum: cæteros enim necdum ele-
gerat, nec ipſum Matthæum. Ex his ergo quatuor vnus,
id eſt, Ioannes Euangelium ſcripſit? Ita. Alicubi hoc ipſe
commemorat? Nuſquam. Quo modo ergo ꝙ Ioannes
non teſtatur, qui fuit in monte, Matthæus hoc ſcripſit,
qui longo interuallo, poſtquàm Ieſus de mõte deſcen-
dit, ſecutus eſt eum? Ac per hoc de hoc ipſo primo am-
bigitur, vtrum Ieſus tale aliquid dixerit: quia teſtis ido-
neus tacet, loquitur autem minus idoneus: vt interim
permiſerimus nobis iniuriã feciſſe Matthæo, donec &
ipſum probemus hæc non ſcripſiſſe, ſed aliũ neſcio quẽ
ſub nomine eius: quódque docet & ipſa lectionis eiuſ- K
dem Matthæi obliqua narratio. Quid enim dicit? Et cũ *Matth.9.*
tranſiret Ieſus, vidit hominem ſedentem ad telonium,
nomine Matthæũ, & vocauit eum. At ille cõfeſtim ſur-
gens, ſecutus eſt eum. Et quis ergo de ſe ſcribens, dicat,
Vidit hominẽ, & vocauit eum, & ſecutus eſt eum: ac nõ
potius dicat, Vidit me, & vocauit me, & ſecutus ſum eũ:
niſi quia cõſtat hæc Matthæum nõ ſcripſiſſe, ſed alium
neſcio quem ſub eius nomine? Cum ergo ne quidẽ ſi &
Matthæus hoc ſcriberet, verum foret: quia præſens non
erat, cum Ieſus hęc loquebatur in monte: quanto magis
credendũ non erit, quia nec Matthęus eadẽ ſcripſit, ſed
alius ſub nominibus & Ieſu & Matthæi? Quid ꝙ etiã *Caput II.*
ex ipſo ſermone, quo pręcepit non putare, quia venerit
legem ſoluere, magis intelligi detur quia ſoluerit? Neq;
enim nihil eo tale faciente, Iudæi ſuſpicari hoc poſſent,
Sed nolite, inquit, putare, quia veni ſoluere legem. Age- *Gene.17.*
dum ergo, ſi ei & Iudæi dixiſſent, quid porrò tu tale a- *Exod.31.*
gis, vnde hoc ſuſpicari poſsimus? An quia circunciſio- *Deute.14.*
nem derides, ſabbatum violas, ſacrificia reſpuis, cõfun-
dis cibos? Hoc eſt ergo, Nolite putare. Et quid hoc am-
plius, quidve manifeſtius fieri potuit in deſtructionẽ le- L
gis ac Prophetarum? Aut ſi hoc adimplere eſt legẽ, quid
erit ſoluere? Quid ꝙ etiam lex & Prophetę ne adimple-
tione quidem gaudent, adeo ſibi plent videtur & con-
ſummati, quorum author ac pater non minus eis adiici
indignatur, q̃ detrahi, vt ſcribẽs in Deuteronomio di- *Deute.5.*
cat, Hæc præcepta, quæ mãdo tibi hodie Iſraël obſerua-
bis, & caue ne declines ab iiſdem, neq; in ſiniſtram, neq;
in dexteram: nec addas quicquã eis, nec minuas, ſed in
eiſdẽ perſeuerabis, vt benedicat te dominus deus tuus?
Quapropter ſiue adimplẽdi cauſa Ieſus legi aliquid &
Prophetis adiecit, in dexterã videtur lapſus: ſiue dẽpſit
vt deſtrueret, in ſiniſtrã, vtrunq; certe offendit legis au-
thorem: idcircoq; aut aliud aliquid ſignificat iſtud, aut
falſum eſt. Auguſtinus reſpondit. O mirabilem inſa- *Cap. III.*
niam de Chriſto aliquid narrãti, nolle credi Matthęo,
& velle credi Manichæo. Si Matthæus nõ interfuit, cũ
Chriſtus dixiſſet, Non veni ſoluere legem aut Prophe- *Matth.5.*
tas, ſed adimplere: & propterea nõ eſt ei credẽdũ, nun-
quid Manichæus interfuit, aut iam vel natus fuit, cum
Chriſtus inter homines appareret? Secũdũ hãc ergo fi-
dei veſtræ legem, nihil ei de Chriſto teſtificanti crede- M
re debuiſtis. Nos autẽ non propterea dicimus, non cre-
dendum eſſe Manichæo, quia dictis factiſq; Chriſti nõ
interfuit, & lõge poſt natus eſt: ſed quia de Chriſto cõ-
tra Chriſti diſcipulos loquitur, & contra Euangelium,
quod illorum authoritate firmatum eſt. Habemus enim
Apoſtoli vocem, qui in ſpiritu ſancto tales vẽturos eſſe
cernebat. Vnde fidelibus dicebat, Si quis vobis euãge-
lizauerit, præterquã quod accepiſtis, anathema ſit. Nam *Galat.1.*
ſi nemo de Chriſto vera dicit, niſi qui eum præſens vi-
dit & audiuit, hodie de illo nemo vera dicit. Porrò ſi
hodie ꝓpterea de illo fidelibus eius vera dicuntur, quia
illi qui viderũt & audierũt, vel prædicãdo vel ſcriben-
do ea diſſeminauerũt, cur ex ore Ioannis condiſcipuli
ſui nõ poſſet vera Matthæus audire de Chriſto, vbi ille
affuit, & ipſe non affuit, ſi ex libro Ioãnis poſſumus vera
loqui de Chriſto, non ſolum nos tanto pòſt nati, ſed e-
tiam poſt nos alij naſcituri? Hinc enim non ſolũ Mat-
thæi, verũetiã Lucæ ac Marci Euangeliũ, qui eoſdẽ di-
ſcipulos ſecuti ſunt, in nõ imparem authoritatẽ recep-
tum eſt. Huc accedit, quia & ipſe domin⁹ potuit narra-
re Matthæo, quod antequã eum vocaſſet, cum iis egerat
quos prius vocauerat. At enim hoc ipſe Ioãnes in Euã-
gelio

A gelio ſuo ponere debuit, ſi hoc dictũ à domino audie-
rat, qui cum diceretur, preſens erat: quaſi fieri nõ potue-
rit, vt cum omnia quæ à domino audierat, ſcribere non
poſſet, inter alia quæ prætermiſit, & hoc prætermiſerit,
cum in alia ſcribẽda eſſet intẽtus. Nónne Euangelium
Ioan.21. ſuum ita ipſe concluſit, dicens, Et alia quidem multa fe
cit Ieſus, quæ ſi ſcriberentur ſingula, nec ipſum exiſtimo
capere mundũ, qui ſcriberentur libros? Hic vtiq; oſten-
dit ſe ſcientẽ multa prætermiſiſſe. Sed ſi de lege & Pro-
phetis vos delectat Ioannis authoritas, Ioanni credite
Ioan.12. atteſtanti legi & Prophetis: ipſe ſcripſit quòd Eſaias vi-
derit Chriſti gloriã, in eius habetis Euãgelio, vnde iam
Ioan.5. pauloante tractauimus, Si crederetis Moyſi, crederetis
& mihi: de me enim ille ſcripſit. Vndique tergiuerſatio
veſtra cõtunditur, aperte dicite nõ vos credere Chriſti
Euangelio: nam qui in Euangelio quod vultis creditis,
quod vultis nõ creditis, vobis potius quàm Euangelio
Caput IIII. creditis. At quàm elegantem rem ſibi viſus eſt Fau-
ſtus dicere, vbi propterea voluit nõ credi hæc ſcripſiſſe
Matthæum, quia cum de ſua electione diceret, non ait,
Matth.9. Vidit me, & dixit mihi, ſequere me: ſed, Vidit Matthæũ,
B & dixit ei, ſequere me: quod neſcio verũ de errore im-
De conſen. Euãge.li.2. ca.12. in fine. Et 28. peritiæ dixerit, an de more fallaciæ: ſed non vſqueadeo
imperitum putauerim, vt nec legerit, nec audierit, ſole-
re ſcriptores rerum geſtarum, cum in ſuam perſonã ve-
nerint, ita ſe contexere, tanquam de alio narrent, quod
de ſe narrant. Magis ergo hunc arbitror non vt impe-
ritum, ſed vt imperitis nebulas obtendere voluiſſe, ſpe-
rantem ſe plures eſſe capturum, qui iſtum non noſſent.
Et in hiſtoria quidem rerũ ſecularium talis narrationis
reperiuntur exempla: ſed non opus eſt, vt ex alio gene-
re literarũ vel noſtros admoneam, vel iſtum refellam:
ipſe certe pauloante de libris Moyſi quædam teſtimo-
nia ita proferebat, vt nõ ea negaret ſcripſiſſe Moyſem,
imò & affirmaret, ſed ad Chriſtum non pertinere con-
tenderet. Legat ergo in eiſdem libris, quæ de ſe ſcripſit
Moyſes, vtrum ita ſcripſerit, Dixi aut feci hoc vel il-
lud: & non potius, Dixit Moyſes, & fecit Moyſes: aut,
Vocauit me dominus: vel, Dixit ad me dominus: &
non potius, Vocauit dominus Moyſem: &, Dixit do-
minus ad Moyſem: & omnia cætera in eundem mo-
dum. Ita ergo & Matthæus de ſe tanquam de alio ſcri-
pſit, quod & Ioannes fecit: nam circa finem libri ſui e-
Ioan.21. tiam ipſe ſic loquitur, Conuerſus Petrus, vidit diſcipu-
C lum quem diligebat Ieſus, qui & recumbebat in cœna
ſuper pectus eius, & dixerat domino, Quis eſt qui te tra
det? Nunquid & hic dixit, Conuerſus Petrus vidit me?
an forte propterea nec iſtum putant hoc Euangelium
ſcripſiſſe? Sed paulopoſt dicit, Hic eſt diſcipulus qui te-
ſtificatur de Ieſu, & qui hæc ſcripſit: & ſcimus quia ve-
rum eſt teſtimonium eius. Nunquid ait, Ego ſum diſci-
pulus, qui teſtificor de Ieſu, & qui hæc ſcripſi, & ſcimus
quia verum eſt teſtimonium meum? Certe manifeſtum
eſt hunc morem fuiſſe ſcriptorum, cum geſta narrarẽt:
quàm multa & ipſe dominus eadem locutione de ſe di
cit, quis enumerare ſufficiat? Cum venerit, inquit, filius
Luca.18. hominis, putas inueniet fidem in terra? non dixit, Cum
venero, putas inueniam? &, Venit filius hominis man-
Matth.11. ducans & bibens: non dixit, Veni: &, Veniet hora, &
Ioan.5. nunc eſt, cum mortui audient vocem filij dei, & qui au-
dierint, viuent: non dixit, vocem meam: & multa hu-
iuſmodi. Vnde iam puto ſufficere, quæ dicta ſunt, & ad
ſtudioſos commonendos, & ad calumnioſos conuin-
Caput V. cendos. Iam illud quàm ſit infirmum, quis non vi-
Matth.5. det, quod ait, non eũ dicere potuiſſe, Nolite putare, quia

veni ſoluere legem aut Prophetas, nõ veni ſoluere, ſed D
adimplere: niſi aliquid tale iam feciſſet, vt in hãc ſuſpi-
cionem poſſet venire: quaſi nos negemus Iudæis nõ in-
telligentibus videri potuiſſe Chriſtum deſtructorem le
gis & Prophetarum: ſed hoc ipſum eſt, cur ille verax &
veritas nõ potuerit de alia lege & de alijs Prophetis di-
cere, quòd eos nõ ſolueret, niſi de iis, quos illi eum ſol-
uere ſuſpicabantur. Quod hinc etiam ſatis confirmatur,
quia ibi ſequitur & dicit, Amen amẽ dico vobis, donec
tranſeat cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex non *Matth.5.*
tranſiet de lege, donec omnia fiant. Quicunque ergo
ſoluerit vnum ex mandatis iſtis minimis, & docuerit
ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum:
quicunque autem fecerit, & ſic docuerit, magnus voca-
bitur in regno cœlorũ. Phariſæos enim cogitabat, cum
iſta diceret: qui ſoluebant legem factis, & docebant ver
bis. De quibus alio loco dicit, Quæ dicunt, facite, quæ *Matth.23.*
autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faci-
unt. Propterea & hic ita ſequitur, Dico enim vobis, niſi *Matth.5.*
abundauerit iuſticia veſtra plus quàm Scribarũ & Pha-
riſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum: id eſt, ni-
ſi vos feceritis, & ita docueritis, quod illi non faciunt, E
& ſic docent, non intrabitis in regnũ cœlorum. Quam
ergo legem docebant Phariſæi, & non faciebant, ipſam
dicit Chriſtus non ſe veniſſe ſoluere, ſed adimplere:
quia ipſa pertinet ad cathedram Moyſi, in qua ſeden-
tes Phariſæi, & dicentes, nec facientes, audiendi ſunt,
non imitandi. Nec intelligit Fauſtus, aut forte ſe *Caput VI.*
fingit non intelligere quid ſit implere legem, cum hoc
de verborũ adiectione putat accipiendum, quia ſcri-
ptum eſt, ne quid addatur ſcripturæ dei, vel detraha- *Deute.5. & 12.*
tur: vnde dicit non debuiſſe adimpleri, quod ita per-
fectum commendatur, vt nihil addendum minuen-
dúmque ſit. Neſciunt ergo iſti quo modo adimpleat le
gem, qui ſic viuit vt lex præcepit. Plenitudo enim legis *Roma.13.*
charitas, ſicut dicit Apoſtolus. Iſtam charitatem domi-
nus exhibere & donare dignatus eſt, mittendo fideli-
bus ſuis ſpiritum ſanctum. Vnde item dicit idem Apo-
ſtolus, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per *Roma.5.*
ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Et ipſe dominus,
In hoc ſcient omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi vos in- *Ioan.13.*
uicem diligatis. Impletur ergo lex, vel cum fiunt quæ
ibi præcepta ſunt, vel cum exhibentur quæ ibi prophe-
tata ſunt. Lex enim per Moyſem data eſt, gratia & veri- *Ioan.1.*
tas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ipſa lex cum impleta F
eſt, gratia & veritas facta eſt. Gratia pertinet ad cha-
ritatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum imple-
tionem. Et quia vtrunque per Chriſtum, ideo non ve-
nit ſoluere legem aut Prophetas, ſed adimplere: non vt
legi adderentur quæ deerant, ſed vt fierent quæ ſcripta
erant: quod ipſa eius verba teſtantur. Non enim ait,
Iota vnum, aut vnus apex non tranſiet à lege, donec ad-
dantur quæ deſunt: ſed, donec omnia fiant.

Libri ſeptimidecimi finis.

LIBER DECIMVSOCTAVVS.

FAVSTVS dixit, Non veni legem *Caput I. Matth.5.*
ſoluere, ſed adimplere. Sed enim
hoc, niſi aliud forte ſignificat, à
Chriſto dictum credere, non mi-
nus tibi cõtrarium ſcias eſſe, quàm
mihi: vterque enim noſtrum ſub
hac opinione Chriſtianus eſt, quia

G Chriſtum in deſtructionem legis ac Prophetarum veniſſe putauimus. Quod ſi tu verbo interim fateri nóvis, attamen id operibus indicas. Inde enim eſt, quòd legis ac Prophetarũ præcepta & ipſe contemnis, inde ꝙ nouum teſtamẽtum Ieſum cõdidiſſe vtrique fatemur: quo quid aliud, quàm deſtructionem fatemur veteris teſtamenti? Quæ cum ita ſint, quo modo Chriſtum illud dixiſſe credemus, niſi ante noſmetipſos damnemus ſtultę in præteritum opinionis, & ad pœnitudinem recurramus, obſequamúrque legi de integro ac Prophetis, atq; eorum curemus qualiacunque ſunt obſeruare mandata? Quod cum fecerimus, tunc denique vere crediderimus dixiſſe Ieſum, quia non venerit legem ſoluere, ſed adimplere. Nunc autem falſum eſt, quia nec tu id credis, de quo me ſolum incuſas. Sed eſto, licuerit in

Caput II. præteritum erraſſe, Quid nunc tandem, placèt ne ire ſub legem, ſi eam Chriſtus nõ tam ſoluit, ſed adimple- Lucæ.12. uit? Placet circuncidi, id eſt, pudendis inſignire pudenda, & deum credere ſacramentis talibus delectari? Pla- Exod.31. cet ſuſcipere ſabbatorum ocium, & Saturniacis manus H inſertare catenis? Placet ingluuiem Iudæorum dæmoniis: neque enim deo, nunc tauros, nunc arietes, nunc etiam hircos, vt non & homines dicam, cultris ſternere: ac propter quod idola ſimus exorſi, id nunc exer- Lucæ.11. cere crudelius ſub Prophetis ac lege? Placet denique fe- Deute.14. ralium ciborum quædam exiſtimare munda, quædam in immundis & contaminatis habere? ex quibus inqui- Eſaia.65. natiorem porcinam lex aſſerunt & Prophetæ. Negabis profecto horum quicquam faciendum nobis volẽtibus perſeuerare eſſe quod ſumus: quoniam quidẽ Chriſtum dicentem audias: dupliciter filium geheonæ fieri eum, qui fuerit circũciſus. Sabbatum vero nec ipſum ſeruaſſe videas, nec vſquam mandaſſe ſeruãdum. De cibis item Matth.15. ipſum aſſeuerantem audias, nullo eorum inquinari hominẽ, quæ in os ingrediuntur, ſed ea potius, quæ de ore procedũt, polluere. De ſacrificiis item frequentẽ ipſius Oſee.6. eſſe ſermonem, deum miſericordiam velle, non ſacri- Mat.6.et 12 ficium. Hæc igitur ſi ita ſunt, vbi illud erit, non eum ve- Matth.5. niſſe ſoluere legẽ & Prophetas, ſed adimplere? Quòd ſi dixit, aut aliud ſignificans dixit, aut, quod abſit, mentiens dixit, aut omnino nec dixit, Sed Ieſum quidem mentitum eſſe nullus dicat, duntaxat Chriſtianus: ac per hoc aut aliter dictum eſt, aut omnino nec dictum.

Caput III. Et tamen me quidem iam aduerſus capituli huius I neceſſitudinem Manichæa fides reddidit tutum, quæ principio mihi, non cunctis quæ ex Saluatoris nomine ſcripta leguntur, paſſim credere perſuaſit: ſed probare ſi ſint eadem vera, ſi ſana, ſi incorrupta: eſſe enim permi- Matth.13. xta zizania, quæ in contagium boni ſeminis ſcripturis penè omnibus noctiuagus quidam ſeminator inſperſerit: idcircoq; me ne hic quidem terruerit ſermo, quanuis reuerendi nominis præ ſe ferat inſcriptionem, quia probare mihi adhuc ex propoſito licet, vtrúmne & hic, † alias, interdiani. tritici† ſatoris & boni ſit, an nocturni illius, & peſſimi: tu vero qui temere omnia credis, qui naturæ beneficiũ rationem ex hominibus damnas, cui inter verum falſumq; iudicare religio eſt, cuiq; bonum à contrario ſeparare, non minus formidini eſt, quàm infantibus Lamiæ: quid facturus eris, cum te in capituli huius anguſtiam neceſſitas coget? Dico autem, cum te Iudæus, ſeu quis alter ſermonis iſtius nõ inſcius interpellabit, quid ita legis & Prophetarum præcepta non ſerues, cũ Chriſtus eadem non ſe veniſſe ſoluere dicat, ſed adimplere? Nempe cogeris aut vanæ ſuperſtitioni ſuccumbere, aut capitulum profiteri falſum, aut te Chriſti negare diſcipulum.

Auguſtinus reſpondit, Iam toties exploſa Cap. IIII. atque conuicta quia repetis, nos quoque, quibus ea con- K uincimus, repetere non pigebit: ea Chriſtiani ex lege & Prophetis non faciunt, quibus ſignificata ſunt iſta quæ faciunt. Illæ quippe erant figuræ futurorum, quas rebus iſtis per Chriſtum reuelatis & præſentatis auferri oportebat, vt eo quoq; ipſo, quòd hæc ablata ſunt, lex & Prophetæ implerentur. Ibi quippe & hoc ſcriptum eſt, daturum deum teſtamentũ nouum, non quale dedi, inquit, Hier.31. patribus eorum. Populus enim ille pro ſuo corde lapi- Hebr.8. deo, multa præcepta magis ſibi cõgrua quàm bona acceperat, quibus tamẽ figurarentur & prophetarentur futura: ſed à non intelligentibus celebrabantur. Cum autem venerunt & patefacta ſunt, quę illis ſignificabãtur, nõ iam illa iubentur facienda, ſed leguntur intelligenda. Vnde ibi de hac etiam re futura dicitur, Auferã eis Ezech.11. cor lapideũ, & dabo eis cor carneum: id eſt, nõ cor ſine ſenſu, ſed cor cũ ſenſu. Vnde traxit Apoſtolus cum ait, Nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. 2.Cor.3. Quid enim aliud dixit, quàm cor carneũ? Quia ergo & hoc prædictum erat, magis ſi iſta de noſtra celebra- L tione non auferrentur, non implerentur lex & Prophetæ, quia non fieret quod prædixerant. Cum vero & hoc fit, inde potius intelliguntur adimpleri, vnde vobis videntur nõ adimpleri.

Cap. V. Nec nos terret inſultatio tua, quòd ſabbatorum ocium, catenas Saturniacas appellas. Vana eſt enim & inepta, nec tibi hoc dicere veniſſet in mẽtem, niſi quia vos in die, quem dicunt Solis, Solem colitis. Sicut autem nos eundem diem dominicum dicimus, in eo quòd non iſtum ſolem, ſed reſurrectionem domini veneramur: ſic ocium ſabbatorum ſine Saturni veneratione à patribus obſeruatum eſt, cũ ſic illud ob- Coloſſ.2. ſeruari oportebat. Erat enim vmbra futurorũ, ſicut Apoſtolus teſtis eſt. Diebus quippe iſtis, quorum ſeptenarius numerus in orbem redit, deorum ſuorum nomina gen- Roma.1. tes impoſuerunt. De quibus ait Apoſtolus, quòd coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori: quos in hac parte etiam vos imitamini, niſi quòd cum eis lucidiora duo lumina, cætera vero ſydera non cum eis adoratis: ſed & menſibus impoſuerunt nomina deorum ſuorum. Propter honorem quippe Romuli, quia eum Martis filium crediderunt, primum menſem Marti dicantes, Martium vocauerũt. Et inde Aprilem nullo dei ſui nomine, ſed à re ipſa, quaſi aperilem, quòd tunc primum germen aperiatur in florem. Inde tertium men- M ſem Maium, quòd Maiam Mercurij matrem deam colant. Inde quartum Iunium à Iunone. Inde cæteros vſq; ad Decembrẽ à numeris nominarunt. Sed ex eis Quintilis atq; Sextilis nominibus hominum, quibus diuinos honores decreuerant, appellati ſunt, Iulius & Auguſtus: nam ſeptimus September & cæteri, vt dixi, vſq; ad Decembrem numerorũ ex ordine nominibus enunciantur. Porrò Ianuarius à Iano appellatus eſt, Februarius à Februis ſacris Lupercorũ. Vultis ergo vt vos dicamini in menſe Martio Martem colere? Illo enim menſe bema veſtrum cum magna feſtiuitate celebratis. Si autem vobis in menſe Martio licere arbitramini, aliud conſiderare nõ Martem, cur ex die ſeptimo, quod ſabbatum à requie nominatum eſt diuinis ſcripturis, Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gẽtes appellauerunt: nempe iam videtis cum quanta impietate deliretis.

Cap. VI. De ſacrificiis autem animalium quis noſtrum neſciat, magis ea peruerſo populo congruenter impoſita, quàm deo deſideranti oblata? Sed tamen etiã in his figuræ noſtræ fuerunt, quia noſtra mundatio, & dei pro-

A dei propiciatio nobis ſine ſanguine nulla eſt: ſed illarũ figurarnm veritas Chriſtus eſt, cuius ſanguine redempti & mundati ſumus: nam in figuris eloquiorum diuinorum, & taurus dictus eſt propter virtutem crucis, cuius cornibus impios ventilauit: & aries, propter innocentiæ principatum: & hircus, propter ſimilitudinem *Roma.8.* carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum: & ſi quod aliud ſacrificij genus expreſſius commemoraueris, in eo quoque tibi Chriſtum prophetatum eſſe monſtrabo. Quocirca ſiue circuncisio, ſiue ſabbatũ, ſiue differentia ciborum, ſiue immolatio ſacrificiorum, omnia hæc figuræ noſtri fuerunt & prophetiæ: quas Chriſtus *Matth.5.* non ſoluere, ſed adimplere venit, cum ea quæ his prænunciabantur, impleuit: attende cui contradicas, cum *1.Corin.10.* Apoſtolo ex Apoſtolo dico, Omnia hæc figuræ noſtræ *Caput VII.* fuerunt. Nam ſicut te Manichæus impiam docuit peruerſitatem, vt ex Euangelio, quod hæreſim tuã non impedit, hoc accipias: hoc autem impedit, non acci- *Gala.1.* pias: ſic nos Apoſtolus docuit piam prouiſionẽ, vt quiſ- *Matth.13.* quis nobis annunciauerit præter id quod accepimus, anathema ſit. Vnde Chriſtiani catholici & vos inter zi- B zania numerant, quia dominus expoſuit quid ſit zizania, non aliqua falſa veris ſcripturis immiſſa, ſicut tu interpretaris, ſed homines filios maligni, id eſt, imitatores diabolicæ falſitatis. Nec omnia temere credunt, & ideo Manichæo, cæteriſque hæreticis non vtique credunt. Nec rationem ex hominibus damnant, ſed quam vos dicitis eſſe rationem, errorem eſſe conuincunt. Nec verum falſumq; iudicare impium putant: ideo veſtram ſectam falſiſſimam, fidem autẽ catholicam veriſſimam iudicant. Nec bonum à contrario ſeparare formidant, ſed malum non eſſe naturam, quia contra naturam eſt, intelligunt: non gentem neſcio quam tenebrarum, aduerſum diuina regna à ſuo principio naſcentem & rebellantem, quæ vere ampliorem formidinẽ intulit deo veſtro, quàm infantibus Lamiæ: quippe quem dicitis, ne ſua membra illius impetu capta & vaſtata conſpiciat, velum contra ſe poſuiſſe. Proinde nullas ex hoc capitulo patiuntur anguſtias, quòd quaſi legis & Prophetarum præcepta non ſeruent: quia & ex gratia Chriſti ha- *Matth.22.* bent legitimam charitatem dei & proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & Propbetæ: & quæ- C cunque ibi vel rebus geſtis, vel ſacramentorum celebrationibus, vel locutionum modis figurate prophetata ſunt, in Chriſto & in Eccleſia impleri cognoſcunt. Vnde nec vanæ ſuperſtitioni ſuccumbimus, nec illud Euangelij capitulum falſum eſſe dicimus, nec Chriſti diſcipulos nos negamus: quia ea ratione veritatis, quã pro meis viribus toties expoſui, non aliam legem, nec alios Propbetas, quàm eos, quos catholica tenet authoritas, non venit ſoluere, ſed adimplere.

Libri decimioctaui finis.

LIBER DECIMVSNONVS.

Caput I. *Matth.5.* FAVSTVS dixit, Non veni ſoluere legẽ & Prophetas, ſed adimplere. Ecce iam conſentio dictũ. Quærendum tamen eſt, cur hoc dixerit Ieſus, vtrùm ne cõpalpandi Iudæorũ furoris cauſa, quia iidem ſacroſancta ſua ab eodem conculcari videntes, indignarentur: eúmque ac ſi impium ac male ſanum, nec audiendum quidem exiſtimarent, nedum ſequendum: an vt nos, qui ei credebamus ex gentibus, D inſtitueret atq; informaret, patienter ac morigere mandatorum ſubire iugum, quod ceruicibus noſtris Iudæorum lex imponeret ac prophetæ. Sed hoc quidem nec teipſum putare credo, quòd Ieſus hoc verbum protulerit, vt nos Hebræorũ legi addiceret, aut Prophetis. Ac per hoc, ſi hæc nõ fuit cauſa dicẽdi, illa alia debet eſſe, quam dixi. Iudæos enim verbis ſemper, atque operibus Chriſti vehementer inſidiatos eſſe, nemo qui neſciat. Ex quibus cum idem colligerent legem ac Prophetas ſuos ab eodem ſolui, indignarentur neceſſe eſt, ac per hoc reprimendi furoris eorum gratia non ab re fuerit dixiſſe, vt reputarent quia non veniſſet legem ſoluere, ſed adimplere. Nec hoc ipſum mentitus eſt, nec fefellit: indifferenter enim & abſolute nominauit legẽ. Sunt autem legum genera tria: vnum quidem Hebræorum, *Caput II.* quod peccati & mortis Paulus appellat: aliud vero gentium, quod naturale vocat. Gentes enim, inquit, naturaliter quæ legis ſunt, faciunt: & eiuſmodi legem non ha- *Roma.2.* bẽtes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis. Tertium vero genus legis eſt veritas, quod perinde ſignificans Apoſtolus dicit, Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & *Roma.8.* E mortis. Tribus ergo exiſtentibus legibus, & Ieſu aſſeuerante nobis, quia nõ venit ſoluere legem, ſed adimple- *Matth.5.* re: non parua cura ac diligentia opus eſt, de qua earum dixerit intelligere. Item Propbetæ, alij ſunt Iudæorum, alij gentium, alij veritatis. Sed de Iudæorũ quidem nullus quæſiuerit, notum eſt enim. De gentium vero ſi quis ambigit, audiat Paulum, qui ſcribens ad Titum de Cretẽſibus, dicit, Dixit quidam proprius eorum Propheta, *Titum.1.* Cretenſes ſemper mẽdaces, malæ beſtiæ, ventres pigri: ac per hoc dubitandum non eſt & gentes ſuos habere Prophetas. Necnon & veritatẽ habere Prophetas ſuos, tam idem Paulus ſignificat, quàm etiam Ieſus. Et Ieſus quidem, vbi dicit, Ecce mitto ad vos ſapientes & Pro- *Matth.23.* phetas, & ex ipſis interficietis in ſingulis locis. Paulus vero cum dicit, Ipſe dominus conſtituit primum Apo- *1.Corin.12.* ſtolos, deinde Propbetas. *Caput III.* Lege ergo tripartita, & tripertitis Prophetis, de quò nam eorum Ieſus dixerit, nõ ſatis liquet, eſt tamen coniicere ex conſequentibus. Etenim ſi circuncisionem ſtatim nominaret, & ſabbata & ſacrificia & obſeruationes Hebraicas, inq; eas aliquid *Leuiti.12.* adimpletionis gratia protuliſſet, dubium non erat quin *Exod.31.* de Iudæorũ lege dixiſſet & Prophetis, quia eos non ſol F uere venerit, ſed adimplere. Vbi vero horum quidem nihil memorat, ſola vero recenſet antiquiora præcepta: id eſt, Non occides, nõ mœchaberis, non peierabis: hæc *Exod.20.* autem erant antiquitus in nationibus, vt eſt in promptu probare, olim promulgata per Enoch & Seth & cæteros eorũ ſimiles iuſtos, quibus eadẽ illuſtres tradiderint angeli temperandæ in hominibus gratia veritatis, cui non videatur hoc eum de veritatis dixiſſe lege, & eius Propbetis. Deniq; etiam adimpletio probatur eius circa hæc eadem, quæ promiſit. Quid enim dicit? Audiſtis di- *Exod.20.* ctum eſſe antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, *Matth.5.* ne iraſcamini quidem: adimpletio eſt. Audiſtis dictum eſſe, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, ne cõcupiſcatis quidem: adimpletio eſt. Dictum eſt, Non peierabis: ego autem dico, ne iuretis quidem: æque adimpletio eſt. In his enim & priora roborat, & quod deſũit, adiicit. Vbi vero Iudæorũ quædam viſus eſt nominaſſe, illa quidem nec adimpleuit, ſed etiã penitus eradicauit præceptione contrariorum. Quid enim ſequitur? *Exod.21.* Audiſtis dictũ eſſe, oculum pro oculo, dentẽ pro dente: *Matth.5.*

G ego autem dico vobis, qui te percuſſerit in maxillam,
præbe illi & alterā: hoc iam deſtructio eſt. Dictum eſt,
Leuiti.19. inquit, Amabis amicum tuum, & oderis inimicū tuum,
Matth.5. ego autem dico vobis, amate inimicos veſtros, & pro
perſecutoribus veſtris orate: æquè deſtructio eſt. Dictū
Deute.24. eſt, Qui voluerit vxorem dimittere, det ei repudium: e-
Matth.5. go autem dico, quicunq; vxorem ſuā dimiſerit, excepta
cauſa fornicationis, & ipſam mœchari faciet, & is erit
mœchus, ſi poſtea alterā duxerit. Hæc igitur ſunt de ma
nifeſto Moſeos præcepta, idcircoq; deſtructa illa vete-
rum iuſtorum, & ob hoc adimpleta. Quod ſi & tibi ita
intelligere placet, non ab re erit & illud dixiſſe Ieſum,
quia non venit ſoluere legē, ſed adimplere. Sin hæc no
ſtra tibi diſplicet expoſitio, aliam quære: tantū ne Ieſum
mentitum dicere cogaris, aut te neceſſe ſit Iudæum fie-
ri: ne etiam nunc legē ſoluere perſeueres, quam ipſe nō
Caput IIII. ſoluit. Et tamen hoc ſi mihi Nazaræorum obiice-
ret quiſquā, quos alij Simmacianos appellāt, quòd Ieſus
dixerit, non ſe veniſſe ſoluere legē: aliquantiſper hæſiſ-
ſem incertus quid ei reſponderē. Nec immerito, venie-
H bat enim corpore atq; animo ſimul, lege obſitus ac Pro-
Leuiti.12. phetis: nam huiuſmodi, quos aio, & circuncisionē por-
Exod.31. tant, & obſeruant ſabbatum, & porcina ac reliquis abſti
Deute.14. nent huiuſmodi, quæ præcepit lex, ſub Chriſtiani quan-
uis nominis profeſſione, decepti etiam ipſi, vt intelligi
datur, hoc ipſo capitulo, quo & tu, quia Chriſtus nō ad
ſoluendam legem ſe veniſſe dixerit, ſed adimplendam.
Quare cum talibus eſſet mihi non puſillum, vt dixi, cer
tamen, donec capituli huius à me moleſtiam demoli-
rer: tibi vero nequaquam congredi metuā, nullis confi-
ſo viribus, & impudētia potius laceſſenti, vt facilius ten
tari me putem abs te, quàm cogi, vt credam dixiſſe Chri
ſtum, quod nec te videā credidiſſe. Nec enim quicquā
eorum præferens, quibus lex & Prophetæ non ſolui vi-
deantur, ſed adimpleri, me tanquam deſidem abiurgas
ad præuaricatorem, ex huius obiectione capituli. An &
tu iam detruncatorum inguinum obſcœno illo ſigna-
culo gloriaris, tanquam Iudæus aut Nazaræus? Au ſu-
percilium de obſeruatione erigis ſabbatorum? An de
porcinæ abſtinentia tibi conſcius gaudes? An denique
de victimarum ſanguine, & holocauſtorum nidoribus
Iudæorum te exaturaſſe deum exultas? Quòd ſi horum
feciſti nihil, quid ita Chriſtum non veniſſe legem ſol-
Caput V. uere, ſed adimplere contendis? Quare indeficientes
I ego præceptori meo refero gratias, qui me ſimiliter la-
bantem retinuit, vt eſſem vel hodie Chriſtianus. Nam
ego quoq;, cū capitulum hoc imprudens legerē, quem-
admodum tu, penè ieram in conſiliū Iudæus fieri. Nec
immerito. Etenim ſi Chriſtus legem non venit ſolue-
re, ſed adimplere: adimpletio autem nunquam in vaſe
inani dicitur, ſed in ſemo, ſolus mihi videbatur Iſraëli-
ta poſſe Chriſtianus fieri, qui refertus maxima ex parte
lege ac Prophetis, ad Chriſtum veniret, replendus eo,
cuius adhuc videretur eſſe capacior, ſi tamen & ipſe
priora non ſolueret: alioquin nec circa eum adimpletio
hæc eſſet, ſed exhauſtio. At ego ex gentibus veniens, in-
caſſum me acceſſiſſe putabam ad Chriſtum, quia nihil
tale afferrem, quod in me de ſuis poſſet adiectionibus
Exod.31. adimpleri. Quærens ergo quæ nam eſſet prior illa men-
Gene.17. ſura, inuenio ſabbata, peritomen, ſacrificia, neomenias,
Leuiti.12. ac baptiſmata, azymophagias, ciborū diſcretiones, po-
Deute.14. tuum, veſtimentorū, & alia quæ percurrere longum eſt.
Arbitratus ergo ſum hoc eſſe, nec aliud quicquā, quòd
ſe Chriſtus non veniſſe ſoluere dixerit, ſed adimplere.
Nec immerito. Quid enim lex ſine mandatis? quid
Prophetæ ſine præfatibus? Ad hæc inuenio etiam ama- K
rum illic indictum maledictum aduerſus eos, qui non *Deute.27.*
permanſerint in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro le-
gis illius, vt faciant ea. Et illinc ergo maledictum me-
tuens tanquam dei, & hinc Chriſtum tanquam eius fi-
lium dicentem, audiens, quòd nō venerit eadem ſolue-
re, ſed adimplere: vide ſi quid impedire iam poterat,
quin factus eſſem Iudæus. Sed huic periculo me Mani-
chæi veneranda fides eripuit. Tu tamen quid fidu-
ciæ gerens, hæc obiicias quæro, aut quare contra me id *Caput VI.*
eſſe putes ſolum, quòd tibi non minus videatur eſſe cō-
trarium. Si Chriſti non eſt legem ſoluere & Prophetas,
vtiq; nec Chriſtianorum. Cur ergo eadem vos ſoluitis?
An ſenſim fatemini vos non eſſe Chriſtianos? Quid le
gi & Prophetis omnibus ſacroſanctum illum ſabbato-
rum diem, in quo & mundi ipſum opificem deum re-
quieuiſſe teſtantur, vos omni opere profanatis, nec pœ-
nā mortis, quam aduerſum violatores eius ſtatuit, nec
maledicti pertimeſcētes infamiam? Quid & à circūci-
ſionis dedecoroſo illo ſignaculo, legi ac Prophetis om L
nibus honorato, & maxime Abrahę, poſt opinatā ſuam
fidem ſinus defenditis veſtros: præſertim cum & peri-
turum omnem de plebe ſua perhibeat Iudæorum deus,
quicunque non hac fuerit ignominia præſignatus? Cur
& ſacrificiorum legitima, quæ nec Moyſes ac Prophe-
tæ ſub lege, nec ſub fide ſua in ſecundis habuit Abrahā, *Deute.14.*
vos ſpernitis? Cur vero & ciborum indifferētia animas
polluitis veſtras, ſi hæc, vt creditis, omnia Chriſtus non *Matth.5.*
venit ſoluere, ſed adimplere? Cur & azymorum anni- *Exod.12.*
uerſale ius, & mactationis agninæ ſacrū, quod in æter-
num ſeruare lex & Prophetæ præcipiunt, vos impiatis? *Leuiti.23.*
Cur denique neomenias, & baptiſmata, & ſcenopegia,
ac reliqua huiuſmodi legis atque Prophetarum ſacra-
menta carnalia, parum deuitatis irrumpere, ſi eadem
Chriſtus minime deſtruxit? Quare non immerito dixe-
rim, quia ſi vultis vt ratio vobis contemptus iſtius con-
ſtet, oportet aut vos negare Chriſti eſſe diſcipulos, aut
tandem fateri ipſum omnia hæc deſtruxiſſe priorem.
Quod cum fueritis confeſſi, tunc & illud cōſequitur, vt
aut falſo fateamini ſcriptum eſſe, tanquam idem dixe- *Matth.5.*
rit, non ſe veniſſe ſoluere legem, ſed adimplere: aut ne-
ſcio quid hoc lōge aliud, quàm vos putatis ſignificaſſe. *Cap. VII.*
Auguſtinus reſpondit, Quia iam conſentis dixiſſe
Chriſtum, Non veni ſoluere legem vel Prophetas, ſed M
adimplere: durum enim tibi videtur aduerſus Euange-
licam authoritatem venire: durum etiam tibi videatur *1.Cor.10.*
venire aduerſus Apoſtolum, dicentē, Omnia hæc figu- *2.Cor.1.*
ræ noſtræ fuerunt. Item dicentē de Chriſto, Quia non
fuit etiam & non, ſed etiam in illo erat. Quotquot enim
promiſſiones dei ſunt, in illo etiā: id eſt in illo exhibi-
tæ, in illo adimpletæ: & ſine caligine videbis, & quā le-
gem adimplere venerit, & eā quo pacto adimplere ve-
nit. Nec perges extendi per tria genera legis, & tria ge-
nera Prophetarū, quærens quà exeas, & non inueniens.
Manifeſtum eſt enim, & luce clarius hoc etiam noui
teſtamenti ſcriptura ſæpe teſtatur, quam legem & quos
Prophetas Chriſtus nō venerit ſoluere, ſed adimplere. *Ioan.1.*
Ipſa eſt enim lex, quæ per Moyſem data, gratia & veri-
tas per Ieſum Chriſtū facta eſt. Ipſa eſt inquam lex per *Ioan.5.*
Moyſem data, de quo Chriſtus ait, De me enim ille ſcri *Roma.5.*
pſit. Certe enim ipſa eſt lex quę ſubintrauit, vt abūdaret
delictū, quod ad eius reprehenſionē, nihil intelligētes,
in ore habere cōſueuiſtis. Ibi ergo lege & vide, quia ip- *Roma.7.*
ſa eſt de qua dicitur, Itaq; lex quidē ſancta, & mandatū
ſanctum, & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt,
mihi

A mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatũ, per bonum mihi operatum eſt mortem. Neq; enim lex iubebat delictum, vt illa ſubintrãte, abundaret delictum: ſed ſuperbos multum ſibi tribuẽtes, mandati ſancti & iuſti & boni adiectio reos etiam pręuaricationis effecerat: vt eo modo humiliati, diſcerent, ad gratiam pertinere per fidem, vt iam non eſſent legi ſubditi per reatũ, ſed legi ſociati per iuſticiam. Idem quippe *Gala.3.* Apoſtolus dicit, Quia priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur cõcluſi in eam fidem, quæ poſtea reuelata eſt. Itaque lex, inquit, pædagogus noſter erat in Chriſto Ieſu: ſed poſteaquam venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo: quia nos reatus legis non obligat, iam per gratiam liberatos. Nanque antequam ſpiritalem gratiam humiliati reciperemus, nihil niſi mortificabat nos litera, iubens quod non poſſemus implere. *2.Cor.3.* Vnde idem dicit, Litera occidit, ſpiritus autem viuifi- *Gala.3.* cat. Rurſus eiuſdem Apoſtoli verba ſunt, Si enim data eſt lex, quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſticia: ſed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Item ipſius verba ſunt, Quod enim impoſſibile erat legis, in *Roma.8.* quo infirmabatur per carnem, deus filium ſuum miſit B in ſimilitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatũ in carne, vt iuſticia legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Ecce quod eſt, Non veni legem ſoluere, *Matth.5.* ſed adimplere. Quia lex enim ſuperbos etiam præuaricationis reatu deuinxit augendo peccatum, cum iubet quod implere nõ poſſunt: ipſius legis impletur iuſticia per gratiam ſpiritus in eis qui diſcunt à Chriſto mites eſſe, atque humiles corde: qui venit non legem ſoluere, ſed adimplere. Deinde quia etiam ſub gratia poſitis, in hac mortali vita difficile eſt omnimodo implere quod in lege ſcriptum eſt, Non cõcupiſces: ille per carnis ſuæ ſacrificium ſacerdos effectus, impetrat nobis indulgentiam, etiã hinc adimplens legem: vt quod per noſtram infirmitatem minus poſſumus, per illius perfectionem recuperetur, cuius capitis membra effecti ſumus. Vnde *1.Ioan.2.* Ioannes dicit, Filioli, hęc ſcribo vobis, vt non peccetis: & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: ipſe eſt exoratio pro peccatis noſtris.

Cap.VIII. Prophetias autem ſic adimpleuit, cum in C eo veritas facta eſt promiſſio dei. Hoc pauloante ex A- *2.Cor.1.* poſtolo commemoraui, dicente, Quotquot enim pro- *†*al. etiam* miſſiones dei, in illo eſt. * † Idem rurſus dicit, Dico e- *Roma.15.* nim Chriſtum miniſtrum fuiſſe circuncilionis propter veritatem dei, ad confirmandas promiſſiones patrum. Quod ergo in Prophetis, ſiue aperte ſiue per figuras, vel locutionum vel actionũ promittebatur, in illo adim- *Matth.5.* pletum eſt, qui non venit ſoluere legem & Prophetas, ſed adimplere. Hoc autem vos non intelligitis, quia ſi quædam facta & celebrationes, quæ figurę erant ventura prænunciantes, adhuc à Chriſtianis fierent, nihil ſi- *†alidè, quã dudũ illis figuris.* gnificaretur, niſi nondũ veniſſe, quæ tunc figuris† prænunciabantur. Quod enim adhuc venturum prænunciatur, aut nondum venit, aut ſi iam venit, ſuperfluo vel fallaciter prænunciatur. Quapropter vnde nobis videtur Chriſtus non impleſſe Prophetas, quia non fiunt à Chriſtianis quædam, quæ per prophetas ab Hebræis vt fierent, inſtituta ſunt, inde potius probatur impleſſe. Vſqueadeo enim, quicquid per huiuſmodi figuras prophetabatur, impletum eſt, vt iam per illas non prophe- *Matth.11.* tetur. Ad hoc pertinet etiã quod ipſe dominus ait, Lex *Gala.3.* & Prophetæ vſque ad Ioannẽ. Lex enim, quæ præuaricatores abundanti reatu cõcludebat in eam fidem, quæ D poſtea reuelata eſt, gratia facta eſt per Ieſum Chriſtum, per quem ſuperabundauit gratia: ac per hoc impleta eſt per gratiam liberantem, quæ non implebatur per literam iubentem. Item in ipſa lege vniuerſa Prophetia, quæ non tantum verbis, ſed etiam quarundam actionum figuris, ſaluatoris promittebat aduentum, veritas facta eſt per Ieſum Chriſtũ. Lex enim per Moyſem da- *Ioan.1.* ta eſt, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ex cuius aduentu iam regnum dei cœpit annunciari, quia lex & Prophetæ vſque ad Ioannem, Lex vt reos faceret, qui deſiderarent ſalutem: Prophetæ, vt promitterent ſaluatorem. Cæterum Prophetas alios extitiſſe iam in Eccleſia poſt aſcenſionem Chriſti, quis neſciat? De quibus Paulus dicit, Et quoſdam cõſtituit in Eccle- *1.Corin.12.* ſia, primum Apoſtolos, deinde Prophetas, tertio doctores: & cætera. Non itaque de illis dictum eſt, Lex & Prophetę vſq; ad Ioannem: ſed de iis qui primum Chriſti aduentum prophetauerũt. Quia aduentus impletus, non vtique adhuc poſſet prophetari.

Proinde cum *Cap. IX.* quæris, cur iam non circuncidatur carne Chriſtianus, *Leuiti.12.* ſi Chriſtus nõ venit legem ſoluere, ſed adimplere? Re- *Matth.5.* ſpondeo, imò ideo iam non circunciditur Chriſtianus, E quia id quod eadem circunciſione prophetabatur, iam Chriſtus adimpleuit. Expoliatio enim carnalis generationis, quæ in illo facto figurabatur, iam Chriſti reſurrectione adimpleta eſt: & quod in noſtra reſurrectione futurum eſt, ſacramento baptiſmi commendatur. Nam neque penitus auferri debuit nouæ vitæ ſacramentum, quia reſtat adhuc in nobis futura reſurrectio mortuorum: & in melius tamen, id eſt, ſuccedente baptiſmo, debuit commutari: quia iam factum eſt, quod nunquam factum erat, vt futuræ vitæ æternæ in reſurrectione Chriſti nobis præberetur exemplũ. Cum quæ- *Exod.31.* ris, ſabbati ocium cur non obſeruat Chriſtianus, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere? Reſpondeo, imò id propterea non obſeruat Chriſtianus, quia quod ea figura profitebatur, †iam Chriſtus impleuit. In *†prophetabatur.* illo quippe habemus ſabbatum, qui dixit, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos refi- *Matth.11.* ciam: tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.

Caput X. Cum quæris, quare Chriſtianus non obſeruat differentiam ciborum, quæ in le- F *Deute.14.* ge præcipitur, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere ſed adimplere? Reſpondeo, imò propterea id nõ obſeruat Chriſtianus, quia quod illis figuris prophetabatur, iam Chriſtus impleuit, nõ admittens ad corpus ſuum, quod corpus in ſanctis ſuis ad vitam æternam prędeſtinauit, quicquid per illa animalia in moribus hominum ſignificatum eſt. Cum quæris, quare Chriſtianus non animalibus immolatis, carnis & ſanguinis ſacrificia offerat deo, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò propterea magis hæc Chriſtianus iam offerre non debet, quia ea quæ talibus rerum figuris illi prophetabant, immolatione carnis & ſanguinis ſui Chriſtus impleuit. Cum quæris, cur azyma ſicut *Exod.12.* Iudæi non obſeruet Chriſtianus, ſi Chriſtus non venit *Matth.5.* legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imo propterea magis hoc non obſeruat Chriſtianus, quia quod illa figura prophetabatur, expurgato veteris vitæ fer- *1.Cor.5.* mento, nouam vitam demonſtrans, Chriſtus impleuit. Cum quæris, cur de carne agni Chriſtianus Paſcha non celebret, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imo propterea Chriſtianus iam

A literis ſyllabiſve ſonnerunt:quid mirũ ſi aliis myſterio-
rum ſignaculis paſſio & reſurrectio Chriſti futura pro-
miſſa eſt,aliis iam facta annunciatur,quandoquidẽ ipſa
verba,futurum & factum,paſſurus & paſſus, reſurrectu-
rus & reſurrexit,nec tẽdi æqualiter, nec ſimiliter ſona-
re potuerũt. Quid enim ſunt aliud quæque corporalia
ſacramenta, niſi quædam quaſi verba viſibilia, ſacro-
ſancta quidem, veruntamen mutabilia & temporalia?
Deus enim æternus eſt, nec tamen aqua & omnis illa
actio corporalis, quæ agitur cum baptizamus & fit, &
tranſit,æterna eſt:vbi rurſus etiam illę ſyllabæ celeriter
ſonantes & tranſeuntes, cum dicitur deus,niſi dicãtur,
non conſecratur.Hæc omnia fiunt & tranſeunt,ſonant
& tranſeunt: virtus tamẽ,quæ per iſta operatur, iugiter
manet: & donum ſpiritale,quod per iſta inſinuatur, æ-
ternum eſt. Qui ergo dicit, Si Chriſtus legem & Pro-
phetas non ſoluiſſet,illa ſacramenta legis & Prophetа-
rũ in Chriſtianorum cõgregationibus & celebrationi-
bus permanerent:poteſt dicere,Si Chriſtus legẽ & Pro-
phetas non ſoluiſſet,adhuc promeretur naſciturus,paſ-
ſurus,& reſurrecturus: cum ideo magis hæc non ſolue-
rit,ſed adimpleuerit,quia iam non promittitur naſcitu-
B rus,paſſurus, & reſurrecturus,quod illa ſacramẽta quo-
† quondam dam modo† perſonabant:ſed annunciatur quòd natus
ſit, paſſus ſit, reſurrexerit, quod hæc ſacramenta quæ à
Chriſtianis aguntur iam perſonant. Qui ergo venit le-
gem & Prophetas non ſoluere, ſed adimplere,ipſa ad-
impletione abſtulit ea, per quæ adhuc promittebatur
implendum,quod iam conſtat impletum:tanquã ſi ver
ba iſta tolleret, naſciturus, paſſurus, reſurrecturus, quæ
cum adhuc futura eſſet, recte dicebantur: & inſtitueret
dici, natus eſt,paſſus eſt,reſurrexit, quæ illis completis,
Cap. XVII. & ob hoc ablatis,recte dicuntur. Sicut ergo iſta ver-
ba, ita illa prioris populi ſacramenta, quia per eum qui
non venit legem & Prophetas ſoluere, ſed adimplere,
iam impleta ſunt, ideo tolli mutarique debuerũt: quod
primis Chriſtianis, qui ex Iudæis crediderant, donec
contra tam diuturnam conſuetudinem paulatim per-
ſuaderetur, atq; ad intellectum perfectum perduceren-
tur, & quia ita nati erant atq; inſtituti,ſiuerunt eos Apo
ſtoli patrium ritum traditionẽmque ſeruare:& eos qui-
bus hoc opus erat,vt congruerẽt illorum tarditati mo-
Actor. 16. ribúſque,monuerũt.Inde eſt quòd Timotheum Iudæa
matre & Græco patre natum,propter illos, ad quos ta-
C les cum eo venerat,etiam circuncidit Apoſtolus: atque
ipſe inter eos morem huiuſmodi cuſtodiuit,non ſimu-
latione fallaci,ſed cõſilio prudenti. Neq; enim ita natis
& ita inſtitutis noxia erant iſta, quamuis iam non eſſent
ſignificandis futuris neceſſaria : magis quippe noxium
erat ea tanquã noxia prohibere in his hominibus,vſque
ad quos durare debuerũt: quoniã Chriſtus, qui omnes
Matth. 5. illas prophetias implere venerat, ſic eos initiatos inue-
nerat: vt iam de cætero, qui nulla tali neceſſitudine te-
nerentur, ſed ex diuerſo veluti pariete,id eſt,ex præpu-
Ephe. 2. cio,ad illum angularem lapidem, qui eſt Chriſtus,con-
uenirent,ad nulla talia cogerentur. Si autem iis, qui ex
circunciſione venerant, talibusq; ſacramẽtis adhuc de-
diti erant,vltro vellent, ſicut Timotheus,conferre con
gruentiam,non prohiberentur: verum ſi in huiuſmodi
legis operibus putarent ſuam ſpem ſalutemq; cõtineri,
tanquã à certa pernicie vetarentur.Vnde eſt illud Apo
Gala. 5. ſtoli,Ecce ego Paulus dico vobis,quia ſi circuncidami-
ni, Chriſtus vobis nihil proderit. Circuncidamini ſci-
Actor. 15. licet ſicut ipſi volebant,ſicut eis à quibuſdam deprauа-
tis perſuaſum erat,quòd ſine his legis operibus ſalui eſſe

non poſſent.Nam cum gentes ad Chriſti fidem ita ve- D
nirent, maxime per Pauli Apoſtoli prædicationẽ, ſicut
venire debuerunt, vt nullis eiuſmodi obſeruationibus
onerarentur : quia & inſolita iſta circunciſione, maxi-
me grandes ætate,reformidantes deterrerẽtur à fide,&
non ita nati,vt talibus ſacramẽtis imbuerentur,ſi more
priſtino proſelyti fierent, tanquã Chriſtus per illa my-
ſteria venturus adhuc promitteretur. Cum ergo ſic ve-
nirent ad fidẽ,vt iam ex gentibus venire oportebat,nõ
intelligẽtes qui ex circunciſione venerant, cur ſibi illa
permiſſa eſſent,& cur gentibus imponenda non eſſent,
quibuſdam carnalibus ſeditionibus cœperant eccleſiã
perturbare,quòd Gentiles ad dei populum accedentes,
nõ ſolenniter proſelyti fierent in carnis circunciſione,
& cæteris huiuſcemodi obſeruationibus legis:atque in
his erãt,qui hoc ideo fieri magnopere inſiſtebant: quia
timebãt Iudæos,inter quos verſabantur.Contra hos A-
poſtolus Paulus multa ſcripſit : nam in horũ ſimulatio- Gala. 2.
nem etiã Petrum adductũ, fraterna obiurgatione cor-
rexit.Sed poſteaquam in vnũ Apoſtoli congregati,etiã Actor. 15.
cõcilio ſuo cenſuerunt gentes ad huiuſmodi opera le-
gis non eſſe cogendas,diſplicuit quibuſdam ex circun- E
ciſione Chriſtianis,non valentibus mente diſcernere,il
los ſolos ab huiuſmodi obſeruationibus nõ fuiſſe pro-
hibendos,quos fides,quæ reuelata eſt his, iam imbutos
inuenerat:vt in eis iam conſummaretur ipſa actio pro-
phetica,quos ante adimpletionẽ prophetiæ iam tenue-
rat:ne ſi & ab ipſis remoueretur,improbata potius quàm
terminata videretur: Si autẽ & gentibus imponeretur,
aut nõ Chriſti promittendi cauſa inſtituta eſſe, aut ad-
huc Chriſtum promittere putaretur.Primus itaq; popu-
lus dei, antequam Chriſtus veniret legem Prophetasq; Matth. 5.
adimplere,illa omnia,quæ hunc promittebãt,obſerua-
re iubebatur: liber in eis,qui hæc quò pertinerẽt,intelli-
gebant:ſeruus autẽ in eis,qui hoc non intelligebant. Po
ſterior vero populus accedens ad fidem,qua iam Chri-
ſtus veniſſe, paſſus eſſe, ac reſurrexiſſe prædicabatur, in
his quidem hominibus,quos iam talibus ſacramẽtis in-
ſtitutos eadẽ fides inuenerat,nec cogebatur iſta obſer-
uare,nec prohibebatur.In iis autẽ,qui talibus vacui,nul-
la generis,nulla conſuetudinis vel congruentiæ neceſ-
ſitudine retenti crediderant,etiam prohibebatur:vt per
eos iam inciperet apparere,illa omnia propter promit-
tendum Chriſtum fuiſſe inſtituta, quo veniente, atque
hæc promiſſa adimplente, iam oportere ceſſare. F

Hoc igitur temperamentum moderamenq; ſpiritus Ca. XVIII.
ſancti per Apoſtolos operantis, cum diſpliciuiſſet qui- Actor. 15.
buſdam ex circunciſione credentibus,qui hæc nõ intel
ligebant, in ea peruerſitate manſerunt, vt & gentes co-
gerent iudaizare. Ij ſunt quos Fauſtus Symmachiano-
rum vel Nazarenorum nomine cõmemorauit, qui vſ-
que ad noſtra tempora iam quidem in exigua, ſed ad-
huc tamen vel in ipſa paucitate perdurant. Quid ha-
bẽt ergo iſti, vnde legi & Prophetis calumniẽtur,quòd
eos Chriſtus ſoluere venerit potius, quàm adimplere,
quia Chriſtiani non obſeruant quæ ibi præcepta ſunt,
cum ea ſola non obſeruent,per quæ Chriſtus promitte-
batur:& ideo non obſeruent magis,quia eadẽ promiſſa
iam Chriſtus impleuit: nec adhuc promittuntur, quia
iam impleta ſunt:eorúmque promiſſiua ſigna in eis ter-
minari debuerunt,quos fides Chriſti hæc adimplendis
iam talibus imbutos inuenerat: Nunquid enim non ob-
ſeruant Chriſtiani, quod in illa ſcriptura eſt, Audi Iſ-
raël, dominus deus tuus deus vnus eſt, Non facies tibi Deut. 6.
idolum:& cætera huiuſmodi? Nunquid non obſeruant

Exod.20. Chriſtiani,quod ibi dicitur,Non accipies nomẽ domi-
G ni dei in vanũ?Nunquid ipſum ſabbatũ,quod ad intel-
Deut.5. ligendam verã requiem pertinet, non obſeruant Chri-
ſtiani? Nunquid honorẽ parentibus Chriſtiani non de-
ferunt,quod ibi præceptum eſt? Nunquid à fornicatio-
nibus, aut homicidiis, aut furtis, aut falſis teſtimoniis,
aut à concupiſcenda vxore proximi,non ſe temperant
Chriſtiani: quæ omnia in illa lege cõſcripta ſunt? Hæc
præcepta ſunt morum,illa ſacramẽta ſunt promiſſorũ:
hęc implentur per adiuuantem gratiam, illa per reddi-
tam veritatem : vtraque per Chriſtum & illam ſemper
gratiam donantem,nunc etiam reuelantem,& hanc ve
ritatem tunc promittentem, nũc exhibentem,quia lex
Ioan.1. per Moyſem data eſt , gratia autẽ & veritas per Ieſum
Chriſtum facta eſt. Deniq; iſta,quæ in recte viuẽte con-
Gala.5. ſcientia conſeruantur, fide per dilectionẽ operante cõ-
plentur:illa vero,quæ in promittẽte ſignificatione ver-
ſata ſunt,rebus redditis tranſierunt. Ita & ipſa nõ ſoluta,
ſed adimpleta ſunt:quia ea non irrita,nec fallacia Chri
ſtus oſtendit,cum id,quod eorũ ſignificatione promit-
Cap. XIX. tebatur,exhibuit. Non itaq; ſicut Fauſtus opinatur,
Matth.5. quædã dominus Ieſus Chriſtus adimpleuit, quæ ab an-
H tiquis iuſtis iam dicta erant ante legem Moſeos, ſicuti
Exod.20. eſt,Non occides:quod nõ contrario redarguit,ſed ma-
gis firmauit,cum & ab ira & à conuicio reuocauit:quę-
dam vero ſoluit,quæ propria videbãtur legis Hebræo-
Exod.21. rũ,ſicuti eſt,Oculum pro oculo,dentẽ pro dente: quod
videtur potius abſtuliſſe quàm cõfirmaſſe,cum ait,Ego
Matth.5. autem dico vobis,non reſiſtere malo,ſed ſi quis te per-
cuſſerit in maxillam tuã dexteram, præbe illi & alterã:
& cætera. Nos enim dicimus etiam hæc,quæ iſti putãt
ſoluiſſe Chriſtum,velut contraria referendo,& tũc pro
tempore bene fuiſſe inſtituta,& nunc à Chriſto non ſo
Caput XX. luta,ſed adimpleta. Proinde primum ab his quæro,
vtrum illi antiqui iuſti,Enoch & Seth, hos enim potiſ-
ſimum Fauſtus commemorat, & ſi qui alij, non ſolum
ante Moyſem,ſed & ſi qui ante Abraham fuerunt, irati
ſint fratri ſine cauſa, aut dixerunt fratri, fatue. Si enim
nõ dixerunt,cur non & talia docuerũt? Quòd ſi & talia
docuerunt, quæro quemadmodum vel eorũ iuſticiam
Matth.5. doctrinamq; Chriſtus adimpleuerit,addendo, Ego au-
tem dico vobis,ſi quis iraſcitur fratri ſuo,aut ſi quis di-
cit racha, aut ſi quis dicit fatue, reus erit vel iudicij, vel
concilij, vel gehennæ ignis, quandoquidem & illi eo-
I dem modo viuebant,eodem modo viuendum mone-
bant? An ignorabãt illi iuſti fręnandam eſſe iracundiã,
nec petulanti conuicio fratrem laceſſendum:aut noue-
rant quidem, ſed ab his ſe abſtinere non poterant? Er-
go rei erant gehennæ: quo modo igitur iuſti? Profecto
enim nec imperitiam rerũ ad ſuum officium pertinen-
tium,nec intemperantem audes dicere eorum fuiſſe iu-
ſticiam,intantum vt eos faceret reos gehennæ. Cur er-
go illam legẽ,ſecundum quã viuebant aotiqui iuſti,hęc
addendo Chriſtus impleret, cum eorum quoq; iuſticia
ſine iſtis eſſe non poſſet? An dicturus es, quòd præceps
iracũdia,& lingua improba,ex quo venit Chriſtus,cœ-
pit ad iniquitatẽ pertinere, antea vero nõ erat iniquum
vel corde vel ore iſta cõmittere? Sicut in quibuſdam re-
bus pro temporum proprietatibus inſtitutis,inuenimus
nunc aliquid non licere, quod antè licuerit : vel quod
antè non licuerit, nunc licere . Non vſqueadeo deſipis
vt hoc dicas,ſed etiam ſi dicas,reſpõdebitur tibi,quòd
ſecundum iſtum intellectum Chriſtus non adimplere
venerit, quod legi antiquæ defuit, ſed legem inſtituere
quæ nõ fuit: ſi dicere fratri fatue,cum apud antiquos iu-
ſtos nõ fuiſſet iniuſtum,nunc ita iniuſtum eſſe Chriſtus K
voluit,vt quiſquis hoc dixerit,reus ſit gehennæ. Proin-
de nondum inueniſti, cui nam legi hæc aliquando de-
fuerunt , quibus nunc additis,eam Chriſtus impleret.

An forte lex noo mœchandi apud illos iuſtos anti- *Cap. XXI.*
quos ſemiplena erat, donec à domino impleretur : ad-
dente, ne quis ad concupiſcendum videat mulierem?
Sic enim cõmemoraſti ipſam ſententiam, Audiſtis di- *Math.5.*
ctum eſſe, Non mœchaberis: ego autem dico vobis,ne *Exod.20.*
concupiſcatis quidem. Adimpletio eſt,inquis. Explica
planè ipſa verba Euangelica, noli tuis extenuare, quod
dictum eſt,& vide quid de illis antiquiſſimis iuſtis ſen-
ſeris. Audiſtis, inquit,quia dictũ eſt, Non mœchaberis,
Ego autem dico vobis,ſi quis viderit mulierem ad con
cupiſcẽdum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.
Itáne vero illi iuſti,Seth vel Enoch,vel ſi qui eis ſimiles
fuerunt,mœchabantur in cordibus ſuis: & aut non erat
cor eorum templum dei , aut mœchabantur in templo
dei? Quod ſi non audes dicere,quo modo etiam de hac
te legem illorum , quæ apud illos iam tunc plena erat,
modo veniens Chriſtus impleuit? De non iurando *Cap. XXII.*
autem , quia & hic illorũ legem à Chriſto adimpletam *Leuit.19.*
eſſe dixiſti , non poſſum affirmare antiquos iuſtos non L
iuraſſe : nam & Paulum Apoſtolum iuraſſe inuenimus. *Matth.5.*
De veſtro autẽ ore non tollitur crebra iuratio, cum iu- *Roma.1.*
retis per lumen, quod amatis cum muſcis: neque enim *Philip.1.*
lumen illud mentium ab iſtis oculis penitus alienum,
quod illuminat omnem hominem venientem in hunc
mundum,noſtis aliqua ex parte cogitare : & per domi- *Ioan.1.*
num veſtrum Manichæũ, qui Manes lingua patria vo-
cabatur: ſed vos vt apud Græcos nomẽ inſaniæ vitare-
tis,velut declinato & prolõgato nomine,quaſi fuſionẽ
addidiſtis,vbi amplius laberemini. Sic enim mihi qui-
dam veſtrûm expoſuit,cur appellatus ſit Manichęus,vt
ſcilicet in Græca lingua tanquã mãna fundere videre-
tur:quia Græce,fundir,χέϊ,dicitur: vbi quid egeritis ne-
ſcio,niſi vt expreſſius nobis ſomniare videremini inſa-
niã. Neq; enim addidiſtis in parte priore nominis vnã
literã, vt agnoſceretur manna : ſed addidiſtis in poſte-
riore duas ſyllabas,non appellantes Mannichæum,ſed
Manichæum,vt nihil aliud vobis tam prolixis & vanis
ſermonibus ſuis, niſi inſaniã fundere ſonaret . Sæpiſſi-
me iuratis & per paracletũ,non ſanè illum,quẽ Chriſtus *Ioan.14.*
diſcipulis promiſit & miſit:ſed per eum ipſum,vt Latine
nomen eius interpreter,inſanifuſorẽ. Cum ergo iurare M
nunquam deſinatis,vellem ſcire quo modo intelligatis
hanc quoque legis partem, quam vultis antiquiſſimam
intelligi, quòd vobis dominus adimpleuerit, & magis
propter iurationes Apoſtoli. Nã veſtra quæ authoritas
eſt vel vobiſipſis,nedum mihi aut cuiquã homini: vnde
puto iam clarere, quàm ſit aliter accipiendum,quod ait
Chriſtus,Non veni legẽ ſoluere,ſed adimplere,non his *Math.5.*
videlicet additamẽtis, quæ vel ad expoſitionem perti-
nent propoſitarũ antiquarum ſententiarum, vel ad cõ-
uerſationẽ,non adimpletionem. Quia enim nõ in- *Ca. XXIII.*
telligebant homicidium , niſi peremptionem corporis *Exod.20.*
humani,per quã vita priuaretur,aperuit dominus om- *Matth.5.*
nem iniquum motũ ad nocendum fratri in homicidij
genere deputari. Vnde & Ioannes dicit, Qui odit fra-
trem ſuum,homicida eſt. Et quoniam putabãt tantum- *1.Ioan.3.*
modo corporalem cum fœmina illicitam commixtio-
nem vocari mœchiam, demonſtrauit magiſter etiã ta- *Contra.12.*
lem cõcupiſcentiam nihil eſſe aliud. Item quia peierare *quæſt.124.*
graue peccatum eſt,non iurare autem,ſicut verum iura- *In nouo.&*
re, nullum peccatum eſt : ſed longius remotus eſt à fal- *rap.lta.*
ſum iu-

A ſuum iurando, qui nec iurare conſueuit, quàm qui † ve-
† al. verũ rum iurare procliuis eſt, maluerit nos dominus & non
iurare. Nã iurantes non recedere à vero, quàm verũ iurantes pro-
iurare ꝓcli pinquare periurio. Itaque & Apoſtolus in ſermonibus,
ue eſt ad p- quos habuiſſe narratur, nunquã iurauit, ne iurandi cõ-
iuriũ, ma- ſuetudine aliquãdo vel neſcius in periurium laberetur.
luit nos In ſcripturis autem, vbi eſt conſideratio maior atq; per-
&c. penſior, pluribus locis iuraſſe inuenitur, ne quiſquã pu-
Roma.1. taret etiam verum iurando peccari, ſed potius intelli-
Philip.1. geret, humanæ fragilitatis corda, non iurando tutius à
periurio conſeruari. Quibus perſpectis, inuenimus nec
illa eſſe deſtructa, ſicut Fauſtus putat, quæ velut proprie
Ca. XXIIII vult ad Moyſem pertinere. Nam & hic quæro ab
iſtis, cur proprium velint eſſe legis Moyſi, quod dictũ
Leuit.19. eſt antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimi-
Deut.23. cum tuum. An & Apoſtolus Paulus non dixit homines
Roma.1. quoſdam deo odibiles? Et vtique in hac admonitione
ipſe dominus ad hoc nos hortatur, vt imitemur deum,
Matt.5. Vt ſitis, inquit, filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui fa-
cit ſolẽ ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper
iuſtos & iniuſtos. Quærendum itaq; eſt, quo modo in-
telligatur, exemplo dei, cui dixit quoſdam odibiles Pau
B lus, odio habendos inimicos: & rurſus exemplo dei, qui
facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſu
per iuſtos & iniuſtos, diligendos inimicos: ſic appare-
bit, dominum male intelligẽtibus id quod dictum eſt,
oderis inimicum tuum, inferre voluiſſe, quod omnino
non norant, vt diligerent inimicos ſuos. Vtrunque au-
tem quo modo ſeruandũ ſit, longum eſt diſputare. Sed
ad iſtos interim, quibus generaliter diſplicet, ſi quis o-
derit inimicum ſuum, eſt nobis ſermo, qui eorum frõ-
tem premat, cum eos interrogamus, vtrum diligat deus
eorum gentem tenebrarum: aut ſi propterea nunc ini-
mici diligendi ſunt, quòd habeant partem boni, cur nõ
ob hoc eos & odiſſe debemus, quòd habeant partem
mali? Ea quippe regula & hoc ſoluitur, doceturq; non
eſſe contrarium, quod in antiqua ſcriptura dictum eſt,
Deut.23. Oderis inimicum tuum: & in Euangelio, Diligite ini-
Matt.5. micos veſtros: quòd vnuſquiſq; iniquus homo, inquan-
tum iniquus eſt, odio habendus eſt: inquantum autem
homo eſt, diligendus eſt: vt illud quod in eo recte odi-
mus, arguamus, id eſt, vicium, quo poſsit illud, quod in
eo recte diligimus, id eſt, humana natura ipſa emenda-
to vicio liberari. Hæc inquam regula eſt, qua & oderi-
C mus inimicum propter id, quod in eo malum eſt, id eſt,
iniquitatem: & diligamus inimicum propter id, quod
in eo bonũ eſt, id eſt, ſocialem rationalemq; creaturam:
niſi quòd nos non eum per naturam vel ſuam vel alie-
nam, ſed per propriã voluntatem malum eſſe conuin-
cimus. Illi autem per naturam gentis tenebrarũ putant
eſſe hominem malum, quam ſecundum ipſos deus to-
tus timuit, antequam in parte vinceretur: & in parte ab
ea ſic victus eſt, vt nec totus liberaretur. Audito igitur,
Deut.23. & nõ intellecto, quòd antiquis dictum erat, Oderis ini-
micum tuum, ferebantur homines in hominis odium,
cum deberent non odiſſe niſi vicium. Hos corrigit do-
Matth.5. minus, dicendo, Diligite inimicos veſtros, vt qui iam
dixerat, Non veni legem ſoluere, ſed adimplere: ideoq;
de odio inimici quod ſcriptũ eſt in lege, non ſoluerat,
præcipiẽdo vtique vt diligamus inimicos, cogeret nos
intelligere, quo nam modo poſſemus vnum eundemq;
hominẽ & odiſſe propter culpam, & diligere propter
naturam. Sed hoc ad peruerſas eorũ mentes intelligere
multum eſt. Vrgendi ſunt tantum, vt ſecũdum calum-
niæ ſuæ perditam rationem, vel potius amentiam de-
fendant deum ſuum, quem nõ poſſunt dicere dilecto- D
rem gentis tenebrarum: ideoq; ad eius exemplum non
habent quemadmodum hortentur, vt ſuum quiſque di
ligat inimicum. Potius enim genti ipſi tenebrarum di-
lectionem inimici tribuere potuerunt, quàm deo ſuo.
Illa quippe, ſicut delirant, vicinam ſibi lucem atque cõ-
tiguam concupiuit, eaq; frui voluit, atque vt frueretur
inuadere cogitauit. Neque iſta culpa eſt, cum verum &
beatificum bonum appetitur. Vnde & dominus dicit,
Regnum cœlorum vim patitur, & qui vim fecerint, di- *Matt.11.*
ripiunt illud. Ecce gens tenebrarum ſecundum eorum
vanitatem, vim facere ac diripere voluit bonum quod
amauerat, eius claritate & ſpecie delectata: nec eam vi-
ciſsim deus dilexit, ſed odio deteſtans, frui ſe volẽtem,
funditus eradicare molitus eſt. Si ergo mali amant bo-
num quo fruantur, boni autem oderũt malum ne pol-
luantur, reſpõdete Manichæi, qui nam eorum impleãt,
quod domin⁹ ait, Diligite inimicos veſtros. Ecce ſi has
ſingulas repugnantesq; ſentẽtias eſſe vultis, deus veſter
fecit quod ſcriptũ eſt in lege Moyſi, Oderis inimicum *Deut.23.*
tuum, & gens tenebrarum quod ſcriptum eſt in Euan-
gelio, Diligite inimicos veſtros: quanquam nec fingen- *Matt.5.*
do inuenire potuiſtis, quo pacto dirimatis quęſtionem E
inter muſcas lucipetas, & blattas lucifugas: vtramque
enim prolem gentis tenebrarum eſſe cõtenditis. Vnde
ergo illæ amant à ſe alienam lucem, illæ autem hanc
auerſando, ſua potius origine delectãtur. An mundius
naſcũtur muſcæ in fœtidis cloacis, quàm blattæ in ob-
ſcuris cubiculis? Iam vero illud, quod antiquis di- *Cap.XXV.*
ctum eſt, Oculũ pro oculo, dẽtem pro dẽte: quo modo *Exo.21.*
contrarium habet quod ait dominus, Ego autem dico *Matt.5.*
vobis, nõ reſiſtere malo, ſed ſi quis percuſſerit te in ma-
xillam tuam dexteram, præbe illi & alteram &c. Quan-
doquidem & illud antiquum ad reprimẽdas flammas
odiorum, ſęuiẽtiumq; immoderatos animos refręnan-
dos, à præcepto eſt, † Quis enim tandem † facile con- *† ita præcep*
tentus eſt ◊ tantum ◊ reponere vindictę, quantum acce- *tum eſt.*
pit iniuriæ? Nonne videmus homines leuiter læſos mo *† tantundẽ.*
liri cædem, ſitire ſanguinẽ: vixq; inuenire in malis ini-
mici vnde ſatientur? Quis pugno percuſſus, non aut iu
dicia cõcitat in damnationem eius qui percuſſerit, aut
ſi ipſe repercutere velit, totum hominem, ſi non etiam
telo aliquo arrepto, pugnis calcibusq; contundit? Huic
igitur immoderatæ, ac per hoc iniuſtæ vltioni, lex iuſtũ
modum figẽs, pœnam talionis inſtituit: hoc eſt, vt qua- F
lem quiſq; intulit iniuriam, tale ſupplicium pẽdat. Pro-
inde oculum pro oculo, dentem pro dente, nõ fomes,
ſed limes furoris eſt, nõ vt id quod ſopitũ erat, hinc ac-
cenderetur, ſed ne id quod ardebat, vltra extenderetur,
impoſitus. Eſt enim quædã iuſta vindicta, iuſteq; debe-
tur ei, qui fuerit paſſus iniuriam: vnde vtiq; cum igno-
ſcimus, de noſtro quodam modo iure largimur. Vnde
etiam debita dicuntur, quæ in oratione dominica hu- *Matt.6.*
manitus dimittere monemur, vt nobis & noſtra diui-
nitus dimittãtur. Quod autem debetur, etſi benigne di *14.quæſt.1.*
mittitur, non tamen inique repetitur: ſed ſicut in iuran- *cap. Quod*
do, etiã qui verum iurat, propinquat periurio, vnde lõ- *debetur.*
ge abeſt, qui omnino non iurat: & quanuis non peccet
qui verum iurat, remotior tamen à peccato eſt qui non
iurat: vnde admonitio nõ iurandi, cõſeruatio eſt à pec-
cato periurij. Ita cum peccet, qui per immoderationem
iniuſte vult vindicari, non peccet autẽ, qui modum ad-
hibens, iuſte vult vindicari, remotior eſt à peccato in-
iuſtæ vindictæ, qui non vult omnino vindicari. Peccat
enim, qui exigit vltra debitum, non peccat autem qui
exigit

G exigit debitum: ſed tutior lõge eſt à peccato iniuſti ex-
actoris, qui omnino non exigit debitum, præſertim ne
cogatur & ipſe reddere debitum ab eo, qui nullum ha-
bet debitum. Poſſem ergo & ego ſic iſta ponere, Dictũ
eſt antiquis, Nõ iniuſte vindicabis: ego autem dico, ne
vindicetis quidem: adimpletio eſt: ſicut de iurãdo Fau-
ſtus ait, Dictum eſt, Non peierabis: ego autem dico, ne
iuretis quidẽ: æque adimpletio eſt. Poterã ergo & ego
ita dicere, ſi mihi per hæc adiecta verba, quod legi de-
fuit, à Chriſto additum videretur: ac nõ potius id, quod
lex volebat efficere, ne iniuſte ſe quiſquam vindicando
peccaret, conſeruari tutius, ſi omnino ſe non vindica-
ret: ſicut id quod volebat efficere, ne quiſquam peieran-
do peccaret, conſeruari tutius ſi non iuraret. Nã ſi cõ-
trarium eſt, Oculum pro oculo: &, Qui te percuſſerit in
maxillam, præbe illi & alteram: cur nõ ſit contrarium,
Reddes domino iuſiurãdum tuum: &, Noli iurare om-
nino? Et tamen illam nõ deſtructionem, ſed adimple-
tionem Fauſtus arbitratur, quod & hic debuit arbitrari.
Nam ſi verum iurat, adimpletur dicendo, Ne iures: cur
non & iuſte vindica, adimpletur dicẽdo, Ne vindices?
H Sicut ego in vtroq; cõſeruationem eſſe arbitror à pec-
cato, quo vel falſum iuratur, vel iniuſte vindicatur: quã-
quam hoc te donanda omnino vindicta valeat, etiã ad
illud vt dimittendo huiuſmodi debita, etiam nobis di-
mitti mereamur. Sed duro populo modus prius adhi-
hendus fuit, quo diſcerent non egredi debitum: vt edo-
mita ira, quæ ad immoderatã vindictam rapit, iam qui
vellet, trãquillus attẽderet quid ipſe deberet, quod ſibi
relaxari à domino cuperet, vt hac conſideratione con-
Ca. XXVI. ſeruo debitum relaxaret. Nam & illud de vxore nõ
dimittenda, quod dominus præcepit, cum antiquis di-
Deut. 24. ctum ſit, Quicũque dimiſerit vxorem ſuam, det illi li-
Matt. 5. bellum repudij: ſi diligenter intueamur, videbimus nõ
Infra ca. 19 eſſe contrarium. Expoſuit enim dominus quid lex vo-
luerit, cum paſsim dimittenti vxorem, iuſſerit libellum
repudij dare. Neq; enim ait, Qui voluerit, dimittat vxo-
rem ſuam: cui eſſet contrarium non dimittere: ſed vtiq;
nolebat dimitti vxorẽ à viro, qui hanc interpoſuit mo
ram, vt in diſsidiũ animus præceps, libelli conſcriptio-
ne refractus abſiſteret, & quid mali eſſet vxorem dimit-
tere, cogitaret: præſertim quia, vt perhibent, apud He-
bræos ſcribere literas Hebræas, nulli fas erat niſi ſcribis
I ſolis, cum & excellentiorem profiterentur ſapientiam,
& ſi qui eorum eſſent æquitate ac pietate præditi, non
tantum profiterentur, verum etiam ſectarẽtur. Ad hos
igitur, quos oporteret eſſe prudentes legis interpretes,
& iuſtos diſsidij diſſuaſores, lex mittere voluit eũ, quẽ
iuſsit libellum repudij dare, ſi dimiſiſſet vxorem. Non
enim ei poterat ſcribi libellus, niſi ab ipſis, qui per hanc
occaſionem & neceſsitatem veniẽtem quodam modo
in manus ſuas bono conſilio regerent: atq; inter ipſum
& vxorem pacifice agendo, dilectionem cõcordiamq;
ſuaderent. Quod ſi tantum intercederet odium, vt ex-
tingui emendarique nõ poſſet, tunc vtique ſcriberetur
libellus: quia fruſtra non dimitteret quam ſic odiſſet, vt
ad debitam cõiugij charitatem nulla prudentium per-
ſuaſione reuocaretur. Si enim nõ diligitur vxor, dimit-
tenda eſt. Quia ergo dimittenda non eſt, diligenda eſt.
Dilectio autem monendo atq; ſuadendo componi, nõ
autẽ inuitum cogendo imponi poteſt. Hoc facere ſcri-
ba debebat, iuſtus & ſapiens, qualem in illa profeſsione
eſſe oportebat. Ad quem vt veniret diſcordia, marito li
bellus conſcribendus præceptus eſt. Quẽ vir bonus pru
denſq; non ſcriberet, niſi in animo nimis auerſo atque
peruerſo conſiliũ concordiæ non valeret. Veruntamẽ K
à vobis ex veſtri erroris ſacrilega vanitate, quæro, cur
diſpliceat dimittere vxorem, quam nõ ad matrimonij
fidem, ſed ad concupiſcentiæ crimen habendam eſſe
cenſetis? Matrimonium quippe ex hoc appellatum eſt,
quòd nõ ob aliud debeat fœmina nubere, quàm vt ma
ter fiat, quod vobis odioſum eſt. Eo modo enĩ putatis
partem dei veſtri, gentis tenebrarum prælio deuictam
& ſubactam, etiam carneis cõpedibus colligari. Sed vt
potius quod nũc agitur explicem, Si Chriſtus, vbi qui-
buſdam antiquis ſentẽtiis propoſitis adiunxit, Ego au-
tem dico vobis, neq; primorum hominum legem hoc
verborum additamẽto adimpleuit, neq; illam, quæ per
Moyſem data eſt, quaſi contrariorũ oppoſitione deſtru
xit: ſed potius omnia ex Hebræorum lege commemo-
rata, ita commẽdauit, vt quicquid ex perſona ſua inſu-
per loqueretur, vel ad expoſitionem requirẽdam vale-
ret, ſi quid illa obſcure poſuiſſet, vel ad tutius cõſeruan
dum, quod illa voluiſſet. Vides quàm ſit aliter in- Ca. XXVII
telligendum, quod ait, Non ſe veniſſe legem ſoluere,
ſed adimplere: ſcilicet vt non quaſi ſemiplena iſtis ver-
bis integraretur, ſed vt quod litera iubente propter ſu- L
perborum præſumptionem non poterat, ſuadente gra-
tia propter humilium confeſsionem impleretur, opere
factorum, non adiectione verborum. Fides enim, ſicut Galat. 5.
Apoſtolus ait, per dilectionem operatur. Vnde idem di
cit, Qui enim diligit alterũ, legem impleuit. Iſtam cha- Roma. 13.
ritatem quia veniens Chriſtus, per ſpiritum ſanctum,
quem promiſſum miſit, in manifeſtatione donauit, qua
ſola charitate iuſticia legis poſſet impleri: propterea di
xit, Nõ veni ſoluere legem, ſed adimplere. Hoc eſt no- Matt. 5.
uum teſtamentum, quòd huic dilectioni hæreditas re-
gni cœlorum promittitur, quod in figuris veteris teſta-
menti pro temporũ diſtributione tegebatur, Vnde idẽ
dicit, Mãdatum nouum do vobis, vt vos inuicem dili- Ioan. 13.
gatis. Itaque vel omnia, vel penè omnia, quæ mo- Caput XX-
nuit ſeu præcepit, vbi adiungebat, Ego autem dico vo- VIII.
bis, inueniũtur & in illis veteribus libris. Ibi contra irã
dictũ eſt, Turbatus eſt præ ira oculus meus: &, Melior Pſal. 6.
eſt qui vincit iram, quàm qui capit ciuitatem. Ibi cõtra Prouer. 16.
verbum durum in Ieſu filij Sirach, Plaga flagelli liuo- Eccli. 28.
rem faciet, plaga autem linguæ confringet oſſa. Ibi cõ-
tra mœchiam cordis, Ne cõcupiſcas vxorem proximi Exo. 20.
tui. Nõ enim ait, Ne adulteres: ſed, Ne cõcupiſcas. Vnde M
Apoſtolus hoc ex lege commemorat, dicens, Nam cõ- Roma. 7.
cupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concu-
piſces. Ibi de patientia non reſiſtendi laudatur vir, præ-
bens percutiẽti ſe maxillam & ſaturatus opprobriis. Ibi Threno. 3.
de inimico diligẽdo dicitur, Si eſurierit inimicus tuus, Prouer. 25.
ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. Hinc enim hoc com-
memorauit Apoſtolus. Et illud in Pſalmo, Cum iis qui Roma. 12.
oderant pacem, eram pacificus. Et alia multa. Quod au Pſal. 119.
tem temperando à vindicta, & diligẽdo etiam malos,
deum imitemur, habes ibi de ipſo deo id agẽte copio-
ſum locum: ibi nanque ſcriptum eſt, Multum enim va- Sapien. 11.
lere tibi ſoli ſupererat ſemper, & virtuti brachij tui quis
contrà ſtabit? quoniã tanquam momentum ſtateræ, ſic
ante te eſt orbis terrarum: & tanquam gutta roris ante-
lucani, quæ deſcendit in terrã: ſed miſereris omnium,
quoniã omnia potes, & diſsimulas peccata hominum,
propter pœnitentiam. Diligis enim omnia quæ ſunt, &
nihil odiſti horum quæ feciſti: nec enim odio habens
aliquid cõſtituiſſes. Quo modo ergo poſſet aliquid per-
manere, niſi tu voluiſſes, aut quod à te vocatũ nõ eſſet,
conſeruaretur? Parcis autẽ omnibus, quoniam tua ſunt
domine,

A domine,qui animas amas. Bonus enim ſpiritus tuus eſt
in omnibus, propter quod eos qui exerrant partibus
corripis:& de quibus peccant admonens,alloqueris,vt
relicta malicia, credant in te domine. Ad hanc beni-
Matth.5. gnam patientiam dei, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper
bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, nos
imitandã Chriſtus hortatur:vt vindicare noſtras iniu-
rias negligamus,& benefaciamus his, qui nos oderunt,
vt ſimus perfecti, ſicut pater noſter cœleſtis perfectus
eſt. Valere autem nobis & ad remittenda debita pecca-
torum noſtrorum, quod aliis iſta vltionum debita re-
laxamus: & cauendum eſſe, ne ſi hoc non fecerimus,
nec nobis deprecantibus peccati obligatio remittatur,
Eccli.28. ſic in illis libris veteribus ſcriptum eſt, Qui vindicari
vult, inueniet vindictam à deo, & peccata illius con-
firmans confirmabit. Relinque proximo tuo nocenti
te,& tunc deprecanti tibi,peccata ſoluentur. Homo ho
mini reſeruat iram, & à domino quærit medelam car-
nis? in hominem ſimilem ſibi non habet miſericor-
diam,& pro peccatis ſuis deprecatur dominum:& ipſe
dum caro ſit, reſeruat iram, & repropiciationem petit
Ca. XXIX. à domino, & quis exorabit pro peccaris illius? Iam
B vero de vxore nõ dimittenda,quid aliud, vel quid op-
portunius ex illis libris commemorem, quàm id, vnde
Iudæis de hac re interrogantibus dominus ipſe reſpon
dit. Cum enim quærerent, vtrum liceret quacunque ex
Matt.19. cauſa dimittere vxorem,ait illis, Non legiſtis,quia qui
fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam fecit
Gene.2. eos,& dixit,Propter hoc dimittet homo patrem & ma
trem,& adhærebit vxori ſuæ,& erũt duo in carne vna.
Cõtra Adi Itaque iam nõ ſunt duo,ſed vna caro. Quod ergo deus
mantũ Ma cõiunxit,homo nñ ſeparet. Ecce Iudæi ex libris Moyſi
nichæũ.c.3. conuincuntur non eſſe vxorem dimittendam, qui ſe-
cundum volũtatem legis Moyſi arbitrabãtur ſe facere,
cum dimitterent. Simul & illud hic, ipſo Chriſto atte-
ſtante, cognoſcimus, deum feciſſe & coniunxiſſe ma-
ſculum & fœminam: quod Manichæi negando dam-
nant nõ iam Moſeos libro, ſed Chriſti Euangelio reſi-
ſtentes. Porrò autẽ,ſi quod ipſi opinantur & prędicant,
verum eſt, diabolum feciſſe atq; iunxiſſe maſculum &
fœminã, qua calliditate diabolica Fauſtus reprehendit
Moyſem, tanquam coniugia dirimentem per libellum
repudij:& laudat Chriſtum,tanquã illud eiuſmodi vin
culum confirmantem ex præcepto Euangelij:cum vti-
C que ſecundum ſuam ſtultam ſacrilegámque ſentẽtiám
Moyſem laudare debuerit ſeparãtem, quod fecerat &
coniunxerat diabolus:& Chriſtum vituperare, diaboli
figmentum & ligamentum ſolidantem? Iam illud quo
modo aperit magiſter bonus,cur ipſe Moyſes,ex cuius
libro prolata eſt,de prima coniunctione maſculi & fœ
minæ, tam ſancta & nulla ſeparatione violãda caſtitas
coniugalis,poſtea permiſerit dimittere vxorem? Nam
Matt.19. cũ illi reſpõdiſſent, Quid ergo Moyſes mandauit dari
Deut.24. libellum repudij & dimittere?Ait illis,Quoniam Moy-
ſes ad duriciam cordis veſtri,permiſit vobis dimittere
vxores veſtras. Hoc eſt, quod pauloante expoſuimus.
Supra.c.26 Quãta enim duricia erat, quæ nec per libelli interpoſi-
tionẽ,vbi diſſuadendi locus iuſtis & prudẽtibus tribue-
batur, ſolui & flecti poſſet ad recipiendam vel reuocã-
dam cñiugij charitatem:ita dominus,quid lex & bonis
præciperet,& duris permitteret, eiuſdem legis teſtimo-
nio declarauit,cum & non dimittendã vxorem, ex ea-
dem ſcriptura commemorata cõiunctione maſculi &
fœminæ,monuit,diuinamq; authoritatem eiuſdẽ con-
iunctionis expoſuit:& dandũ libellum repudij propter
duriciam, vel domandi vel indomiti cordis oſtendit. D
Quapropter cum omnia illa excellentia præcepta *Cap. XXX.*
domini,quæ veteribus Hebræorũ libris contraria Fau-
ſtus volebat oſtendere, in eiſdem quoq; libris inueniã-
tur,vnde venit dominus legem non ſoluere,ſed adim- *Matt.5.*
plere:niſi vt perceptis promiſſorũ figuris, quæ reddita
veritate adimpletæ atque ſublatæ ſunt, ipſa quoq; præ-
cepta,per quæ lex illa ſancta & iuſta & bona eſt, nõ per
vetuſtatem literæ iubentis,& delicta ſuperborum,reatu
etiam præuaricationis augentis, ſed per nouitatem ſpi-
ritus adiuuantis,& humilium confeſsionem ſalutis gra *Roma.7.*
tia liberantis, implerentur in nobis? Quia reuera ſicut
omnia iſta præcepta ſublimia, nec in illis libris veteri-
bus deſunt,ita illic finis quò referantur,occultus eſt: q̃-
uis ſecundum eum viuerẽt ſancti, qui futuram eius re-
uelationem videbãt,& pro temporum proprietate vel
prophetice tegebant, vel prophetice tectum ſapienter
intelligebant. Denique quòd non temere dixerim, *Ca. XXXI.*
neſcio vtrum quiſquam in illis libris inuenit nomẽ re-
gni cœlorum,quod tam crebro nominat dominus. Di-
citur quidem ibi, Diligite ſapiẽtiam,vt in æternum re- *Sapien.6.*
gnetis. Et ipſa vita æterna,ſi non illic in manifeſto prę- E
dicaretur,nõ diceret dominus etiã malis Iudæis, Scru- *Ioan.5.*
tamini ſcripturas,in quibus putatis vos vitam æternam
habere, ipſæ teſtimonium perhibent de me: quò enim
niſi ad hoc pertinet,quod ibi ſcriptum eſt, Nõ moriar, *Pſal.117.*
ſed viuam,& enarrabo opera domini:&,Illumina ocu- *Pſal.12.*
los meos,ne vnquam obdormiam in morte:† &,Iuſto- *Sapien.3.*
rum animæ in manu dei ſunt, & non tanget illos tor- *† al.obdor-*
mentum maliciæ?Et paulopoſt,Illi autem ſunt in pace, *miant in*
etſi coram hominibus tormẽta paſsi ſunt, ſpes illorum *mortem.*
immortalitate plena eſt:& in paucis vexati,in multis be
ne diſponentur. Et alio loco,Iuſti autem in perpetuum
viuent,& apud dominum eſt merces eorum,& cogita-
tio eorum apud altiſsimum: ideo accipiẽt regnum de- *Sapien.5.*
coris,& diadema ſpeciei de manu domini. Hæc & alia
multa,ſiue apertiſsima, ſiue obſcura inueniũtur illic te-
ſtimonia vitæ æternæ. Et de ipſa corporũ reſurrectio-
ne non tacuerunt Prophetæ. Vnde Phariſæi aduerſum
Saducæos eam non credentes, acerrime confligebant:
quod non ſolum in Actibus Apoſtolorum canonicis, *Acto.23.*
quos iſti non accipiunt, ne de aduentu veri paracleti,
quem promiſit dominus,conuincantur,euidẽter appa-
ret:verumetiam in Euangelio,vbi ei proponunt Sadu-
cæi quæſtionem de muliere, quæ ſeptẽ fratribus ſingil-
latim nupſerat, cum in eius coniugium alter alteri mo- F
rienti ſuccederet, cuius nam eorum in reſurrectione *Matt.22.*
vxor eſſet futura. Proinde teſtimoniis vitæ æternæ, &
reſurrectionis mortuorum abundat illa ſcriptura, ſed
hoc nomen:id eſt,regnum cœlorum,de nullo inde lo-
co mihi occurrit:hoc enim proprie pertinet ad reuela-
tionẽ noui teſtamenti,quia ea corpora quæ terrena fue-
rant,mutatione illa, quam Paulus apertius commemo- *1.Cor.15.*
rat,in reſurrectione fient ſpiritalia,ac per hoc cœleſtia,
in quibus poſsideamus regnũ cœlorum, Quod ori eius
etiam nominandum ſeruabatur, quem regem ad regen
dos, & ſacerdotem ad ſanctificandos fideles ſuos vni-
uerſus ille apparatus veteris inſtrumẽti in generationi-
bus,factis,dictis,ſacrificiis,obſeruationibus, feſtiuitati-
bus,omnibusq; eloquiorum præconiis, & rebus geſtis,
& rerum figuris parturiebat eſſe venturum: qui plenus *Ioan.1.*
gratia & veritate,& ad præcepta facienda, adiuuando
per gratiam,& promiſſa implenda curando per verita-
tem,venit legem non ſoluere,ſed adimplere. *Matt.5.*

Libri deciminoni finis.

G

LIBER VICESIMVS.

Caput I. FAVSTVS dixit, Cur ſolem colitis, niſi quia eſtis Pagani, & gẽtium ſchiſma, non ſecta? Igitur non ab refuerit & hoc ipſum quęrere, quo manifeſtius videre poſsimus, vter noſtrum hoc nomine debeat appellari. Et quidem ſi tibi fidem meam nunc ſimpliciter, vt in amicis referam, videar fortaſſe excuſationis cauſa id fingere, aut diuinorum, quod abſit, luminum erubeſcere culturam. Sed tu quidem vtcunque volueris accipe, me tamen dixiſſe non pœnitebit, vel propter aliquos, qui hactenus ſcire habebunt, religionem noſtram nihil cum gentibus habere commune.

Cap. II. Igitur nos patris quidem dei omnipotentis, & Chriſti filij eius, & ſpiritus ſancti vnum idemq; ſub triplici appellatione colimus numen: ſed patrem quidem ipſum lucem incolere credimus ſummam ac principalem, quam Paulus aliàs inacceſsibi- (1. Timo. 6.)
H lem vocat, filium vero in hac ſecunda ac viſibili luce
1. Cor. 1. conſiſtere: qui quoniam ſit & ipſe geminus, vt eum Apoſtolus nouit Chriſtum dicẽs eſſe dei virtutem & dei ſapientiam, virtutem quidem eius in ſole habitare credimus, ſapientiam vero in luna: necnon & ſpiritus ſancti, qui eſt maieſtas tertia, aëris hunc omnem ambitum ſedem fatemur ac diuerſorium: cuius ex viribus ac ſpiritali profuſione, terram quoque concipientem, gignere patibilem Ieſum, qui eſt vita ac ſalus hominum, omni ſuſpenſus ex ligno. Quapropter & nobis circa vniuerſa, & vobis ſimiliter erga panem & calicem par religio eſt, quanuis eorum acerrime oderitis authores. Hæc noſtra fides eſt, de qua ſi quærendum aliàs putaueris audies: quanuis nec illud ad præſens minus firmũ ſit argumentum, quod vel tu, vel quilibet alius rogatus, vbi nam deum ſuum credat habitare, reſpondere non dubitabit, in lumine: ex quo cultus hic meus omnium penè teſtimonio confirmatur.

Cap. III. Sed nunc ad illud, quia nos non ſectam, ſed ſchiſma gentium nuncupaſti. Schiſma, niſi fallor, eſt eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo cæteri, ſolo cõgregationis delectari diſsidio. Secta vero, eſt longe alia opinantem quàm cæteri, alio etiam ſibi ac longe diſsimili ritu, diuinitatis inſtituiſſe culturam. Quę ſi ita ſunt, mea interim & opinio & cultus longe alia ſunt, quàm Pagano-
I rum. De tuis poſtea videbimus. Pagani bona & mala, tetra & ſplendida, perpetua & caduca, mutabilia & certa, corporalia & diuina vnum habere principiũ dogmatizant. His ego valde cõtraria ſentio, qui bonis omnibus principium fateor deum, contrariis vero Hylen: ſic enim mali principium ac naturam theologus noſter appellat. Itẽ Pagani, aris, delubris, ſimulachris, victimis, atq; incenſo deum colendum putant. Ego ab his in hoc quoq; multum diuerſus incedo, qui ipſum me, ſi modo ſim dignus, rationabile dei templum puto viuum viuę maieſtatis: ſimulachrum, Chriſtum filium eius accipio: aram, mentẽ bonis artibus & diſciplinis imbutam: honores quoque diuinos ac ſacrificia in ſolis orationib⁹, & ipſis puris ac ſimplicib⁹ pono: quo modo ergo ſchiſma ſum Paganorum?

Cap. IIII. Hactenus enim & Iudæorum me poteras dicere ſchiſma, quia & omnipotentẽ deum colam, quod ſibi & Iudæus omnis audaciter aſſumit, cũ non cõſiderares rituum diuerſitatem, qua à me coleretor omnipotens & à Iudæis, ſi tamen omnipotentẽ Iudæi colunt. Sed interim de opinione tractamus, quę ſic & Paganos de ſolis cultura fefellit, vt de omnipotẽtis Iudæos. Sed nec veſtrũ quidem ſchiſma, ſi me dixeris, K
verum eſt, quanuis Chriſtum venerer & colã, quia alio eum ritu colo, & alia fide quàm vos. Schiſma vero aut nihil immutari debet ab eo, vnde factum eſt, aut non multum: vtputa vos, qui deſciſcẽtes à gentibus, monarchiæ opinionem primo vobiſcum diuulſiſtis: id eſt, vt omnia credatis ex deo: ſacrificia vero eorum vertiſtis in agapas, idola in martyres, quos votis ſimilibus colitis: defunctorũ vmbras vino placatis & dapibus: ſolennes gentium dies cũ ipſis celebratis, vt calendas, & ſolſticia: de vita certe mutaſtis nihil: eſtis ſanè ſchiſma, à matrice ſua diuerſum nihil habẽs niſi cõuentum. Necnon & priores veſtri Iudæi, ſegregati etiam ipſi à gẽtibus ſculpturas ſolũ dimiſerunt: templa vero, & immolationes, & aras, & ſacerdotia, atq; omne ſacrorum miniſterium eodẽ ritu exercuerunt, ac multo ſuperſtitioſius quàm gentes. De opinione vero monarchiæ in nullo etiã ipſi diſſentiunt à Paganis: quare conſtat vos atq; Iudæos ſchiſmata eſſe gentilitatis: cuius fidem tenẽtes & ritus, modice quãuis immutatos, de ſola conuentuũ diuiſione putatis vos eſſe ſectas. Porrò autem ſectas ſi L
quęras, non plus erunt q̃ duæ: id eſt, gentium & noſtra, qui eis longe diuerſa ſentimus. Ita quidem oppoſiti inuicem nobis, vt eſt veritas & mendaciũ, vt dies & nox, vt egeſtas & copia, vt morbus & ſanitas: vos vero nec erroris ſecta eſtis, nec veritatis, ſed ſchiſma tãtum: nec ipſum veritatis ſaltem, ſed erroris.

Augustinus reſpõdit, O imperita peſtis, & vanitas verſipellis, vt quid tibi obiicis, quod ſi quis tibi obiicit, neſcit cũ quo agat? (Cap. V.) Neque enim vos Paganos dicimus, aut ſchiſma Paganorum, ſed habere cum eis quãdam ſimilitudinem, eo quòd multos colatis deos. Verum vos eis eſſe lõge deteriores, quòd illi ea colunt quæ ſunt, ſed pro diis colẽda nõ ſunt: ſunt enim & idola, ſed ad ſalutẽ nihil ſunt. Et qui colit arborem, non quidẽ arando, ſed adorãdo, non id colit quod nuſquam eſt, ſed quod ita colẽdum nõ eſt. Ipſa etiam dæmonia, vnde dicit Apoſtolus, Quę immolãt gentes, dæmoniis immolant, & nõ deo: (1. Cor. 10.) vtiq; ſunt quibus illos immolare dicit, & quorũ nos ſocios eſſe non vult. Iã vero cœlum & terra & mare & aër, ſol & luna & cætera ſydera, omnia hæc manifeſta oculis apparent, atque ipſis ſenſibus præſto ſunt. Quæ cum Pagani tanquam deos colunt, vel tanquã partes vnius magni dei, nam vniuerſum mundum quidam eorum putant maximum deum, ea colunt quæ ſunt. Cum quibus M
quando agimus, vt ea non colant, nõ eis dicimus quòd nulla ſint, ſed ꝙ colenda nõ ſint: eiſq; colendum horũ omnium cõditorem, deum inuiſibilem ſuademus, cuius ſolius participatione beatus homo fieri poteſt quod omnes velle nemo ambigit. Sed quia nonnulli eorum inuiſibilem & incorpoream creaturam colũt, quod eſt anima, menſq; humana, tamẽ quia nec eiuſmodi creaturæ participatione fit homo beatus, ille nõ ſolum inuiſibilis, verumetiam incommutabilis deus: id eſt, deus verus colendus eſt: quia ſolus ille colẽdus eſt, quo ſolo fruẽs, beatus fit cultor eius: & quo ſolo nõ fruens, omnis mens miſera eſt, qualibet re alia perfruatur. Vos autem cum ea colatis, quæ omnino non ſunt, ſed veſtrarũ fallacium fabularum vanitate fingũtur, propinquiores eſſetis verę pietati ac religioni, ſi ſaltem Pagani eſſetis, vel in eorum genere qui corpora colunt: etſi nõ colenda, ſed tamẽ vera. Vnde vos verius dixerim nec ſolem iſtum colere, ad cuius gyrũ veſtra oratio circũuoluitur. (Cap. VI.)

(Quid de ſole ſentiant Manichæi.) Nam & de ipſo tam falſa, & tam deteſtãda iactatis, vt ſi ſuas vindicaret iniurias, iam flammis eius viui arderetis.

A deretis. Nam primo eum nauim quandã eſſe dicitis: ita
nõ tantum, vt dicitur, toto cœlo erratis, ſed & natatis.
Deinde, cum omnium oculis rotundus effulgeat; eaq;
illi figura pro ſui ordinis poſitione perfecta ſit, vos eũ
triangulum perhibetis: id eſt, per quandam triangulam
cœli feneſtram lucem iſtam mundo terriſq; radiare. Ita
fit, vt ad iſtum quidẽ ſolem dorſum ceruicemq; curue-
tis: non autẽ ipſum tam clara rotunditate conſpicuum,
ſed neſcio quam nauim per foramen triangulũ mican-
tem atq; lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis.
Quam profecto faber ille non faceret, ſi quẽadmodum
emuntur ligna, quibus nauigiorum tabulæ compingũ-
tur, ſic emerentur & verba, quibus hæreticorum fabulæ
De natura boni. c. 24. confinguntur. Verum hæc tolerabilius vel ridentur vel
flentur in vobis, illud eſt intolerabiliter ſceleratũ, quòd
de ipſa naui puellas pulchras & pueros ꝓponi dicitis:
quorum formoſiſsimis corporibus inardeſcant princi
pes tenebrarũ, ad fœminas maſculi, & ad maſculos fœ-
minæ: vt in ipſa flagranti libidine, & inhianti concupi-
ſcentia de membris eorum tãquam de tetris ſordidiſq;
compedibus dei veſtri membra ſoluãtur: & his obſcœ-
niſsimis pannis veſtris conamini aſſuere ineffabilẽ tri-
B nitatem, dicẽtes patrem in ſecreto quodam lumine ha-
bitare: filij autem in ſole virtutem, in luna ſapientiam,
Cap. VII. ſpiritum vero ſanctum in aëre. In qua tripertita ve-
ſtra, vel potius iã quadripertita fabula de patris quidẽ
ſecreto lumine, quid vobis dicam, niſi quia lumẽ cogi-
tare nõ poteſtis, niſi quale videre conſueſtis? Hoc enim
conſpicuum & omni carni, nõ tantum hominum, ve-
rumetiam beſtiarum & vermiculorum notiſsimum lu
men intuentes: ex illo cõceptam corde phantaſiam, in
immenſum ſoletis augere, & eam lucẽ dicere, vbi deus
pater habitat cũ regnicolis ſuis. Quando enim diſcre-
uiſtis lucẽ quam cernimus, ab ea luce qua intelligimus,
cum aliud nihil vnquam putaueritis eſſe, intelligere ve
ritatem, niſi formas corporeas cogitare: ſiue finitas, ſiue
ex aliquibus partibus infinitas? Quę inania phãtaſmata
eſſe neſcitis. Proinde cum tantum interſit inter cogita-
tionem, qua cogito terram luminis veſtri, quę omnino
nuſquam eſt: & cogitationem, qua cogito Alexãdriam,
quam nũquam vidi, ſed tamen eſt: rurſuſq; tantum in-
terſit inter iſtam, qua cogito Alexãdriam incognitam,
& eam, qua cogito Carthaginẽ cognitam: ab hac quoq;
cogitatione, qua certa & nota corpora cogito, lõge in-
C compatabiliter diſtat cogitatio, qua intelligo iuſticiã,
caſtitatem, fidem, veritatem, charitatem, bonitatem, &
quicquid eiuſmodi eſt: quæ cogitatio dicite, ſi poteſtis,
quale lumẽ ſit, quo illa omnia, quæ hoc non ſunt, & in-
ter ſe diſcernuntur, & quantum ab hoc diſtẽt, fida ma
nifeſtatione cognoſcitur: & tamen etiã hoc lumen, nõ
eſt lumẽ illud quod deus eſt: hoc enĩ creatura eſt, crea-
tor eſt ille: hoc factum, ille qui fecit, hoc deniq; mutabi-
le, dũ vult quod nolebat, & ſcit quod neſciebat, & re-
miniſcitur quod oblitum erat: illud autẽ incõmutabili
volũtate, veritate, æternitate perſiſtit: & inde nobis eſt
initium exiſtendi, ratio cognoſcendi, lex amandi: inde
omnibus & irrationabilib⁹ animãtibus natura, qua vi-
uunt: vigor, quo ſentiunt: motus, quo appetũt: inde etiã
omnibus corporibus mẽſura, vt ſubſiſtant: numerus, vt
ornentur: põdus, vt ordinentur. Itaq; lumẽ illud trini-
tas inſeparabilis, vnus deus eſt, cuius vos nullo corpore
adiuncto, per ſeipſam incorpoream, ſpiritalem, incom-
mutabilemq; ſubſtantiam etiam locis diuiditis. Nec ſal
tem trinitati loca tria datis, ſed quatuor: patri vnum: id
eſt, lumẽ inacceſsibile, quod prorſus nõ intelligitis: filio
duo, ſolem ſcilicet atq; lunã: ſpiritui ſancto rurſus vnũ: D
id eſt, aëris hunc omnem ambitum. De patris ergo in-
acceſsibili lumine, quia verã fidem tenentibus non in-
de ſeparatur filius & ſpiritus ſanctus, hacten⁹ in pręſen
tia dixerim. Veſtræ autem vanitati quid placuit in Cap. VIII.
ſole ponere virtutem filij, & in luna ſapientiam? Cum
enim in ipſo patre filius inſeparabilis maneat, quo mo-
do poteſt ſapientia eius ab eius virtute ſeparari, vt il-
la ſit in ſole, hæc in luna, cũ per eiuſmodi loca niſi cor-
pora diuidi ſepararíq; nõ poſsint? Quod ſi ſciretis, nũ-
quam ſtulto inſanoq; phantaſmate tantas fabulas texe-
retis. At in eaipſa falſitate atque fallacia, q̃ incongrue, q̃
peruerſe ſedem ſapiẽtiæ minus lucere dicitis, quàm ſe-
dem virtutis, cum ad virtutem pertinere videatur ope-
rari & efficere, ad ſapientiam vero docere & oſtẽdere:
ac per hoc ſi calor in ſole, lux autẽ præpolleret in luna,
vtcunq; inueniſſent iſta figmẽta veriſimilitudinis ne-
bulã, hominibus carnalibus & animalibus decipiẽdis,
qui nihil putant eſſe, niſi quod corporale cogitauerint.
Caloris enim violẽtia, operatio eſt ad mouendum, vn-
de virtuti tribueretur: lucis autem clarus fulgur ad de-
monſtrandum, vnde hanc ſapientię darent. Cum vero
lux longe in ſole præcellat, quo modo ibi virtus, hic au E
tẽ quod tanto minus lucet, ſapientia eſt? O ſacrilega in- 1. Cor. 1.
eptia, & cũ ſit vnus Chriſtus dei virtus, & dei ſapientia,
ſpiritus autẽ ſanctus nõ ipſe ſit Chriſtus, quo modo ſe-
paratur à ſe ipſe Chriſtus, cum ab eo non ſeparetur ſpi-
ritus ſanctus? Aërem quippe, quem ſedẽ ſpiritui ſancto
veſtra fabula tribuit, totam mũdi fabricã implere per-
hibetis. Vnde ſol & luna circũitus ſuos peragẽtes, ſem-
per cum illo ſunt: à ſole autem luna diſcedit, & ad ſolẽ
rurſus accedit. Ita vobis authorib⁹, vel potius decepto-
ribus, per dimidiam partem circuli recedit à virtute ſa
piẽtia, & ad eam per aliam dimidiam rurſus accedit &
cũ plena eſt, tum longe eſt à virtute ſapiẽtia: tunc enim
tam longo interuallo à ſe diſiuncta ſunt hęc duo lumi-
na, vt cum ſol vergit ad Occidentẽ, tunc luna ſurgat ab
Oriente: ex quo fit, vt quoniam infirmãtur omnia quæ
virtute deſeruntur, eo ſapientia ſit infirmior, quo eſt lu
na plenior. Si autem, quod veritas habet, & ſapiẽtia dei
ſemper tantũdem valet, & virtus dei ſemper tãtundem
ſapit, cur hæc ſic duo dicitis, vt ea locorum ſedibus in-
terualliſq; ſeparetis, cum & ipſas ſedes eiuſdem ſubſtã-
tiæ dicatis, homines cęca & inſana mente, nõ receden-
tes à phantaſmate corporum: & virtute ac ſapientia ita F
carẽtes, vt nec ſapere poſsitis aliquid fortiter, nec vale-
re ſapienter. Itáne vero deteſtanda & anathematizãda
ſtulticia, Chriſtus per ſolem lunamq; diſtentus: hic vir-
tute habitans, hic ſapientia: nec hic perfectus & plenus,
nec in ſole ſapiens, nec in luna præpotens, vtrobiq; pul
chros pueros ſubornat cõcupiſcendos fœminis princi-
pibus tenebrarum, & maſculis puellas? Hæc legitis, hæc
creditis, hæc docetis, ex hac fide doctrináque viuitis, &
miramini, quia ſic abominamini? Verum ſi in iſtis Cap. IX.
tã eminentibus notiſsimiſq; luminibus ſic erratis, vt in
eis nõ quod ſunt, ſed quod vobis demẽtiſsime fingitis,
adoretis, quid de cęteris veſtris fabulis dicã? Quis enim
ſplenditenens ſuſpendit mundũ, & quis Atlas cum illo
ſupportat? Hæc & innumerabilia, quæ ſimiliter delira-
tis, omnino non ſunt, & colitis ea. Hinc vos Paganis di
cimus deteriores, eo tantum ſimiles, ꝙ multos deos co-
litis: eo vero in peiorem partẽ diſsimiles, quòd illi pro
diis ea colunt quæ ſunt, ſed dij nõ ſunt: vos autẽ colitis De Ciui. dei
ea, quę nec dij, nec aliquid ſunt, quoniam prorſus nulla li. 4. ca. 18.
ſunt. Habent quidẽ & illi quędã fabuloſa figmenta, ſed Et li. 9. c. 1.
eſſa

G eſſe illas fabulas norunt: & vel à poëtis delectãdi cauſa
fictas eſſe aſſerunt, vel eas ad naturam rerum vel mo-
res hominum interpretari conantur: ſicut Vulcanum
claudum, quia ignis terreni motus eiuſmodi eſt: & For
tunam cæcam, quòd ex incerto accidant, quæ fortuita
dicuntur: & tria fata in colo & fuſo digitisq; filum ex
lana torquentibus, propter tria tempora: præteritum,
quod in fuſo iam netum atque inuolutum eſt: præſens,
quod inter digitos nentis traiicitur: futurũ in lana, quæ
colo implicata eſt, quod adhuc per digitos nentis ad fu
ſum, tanquam per præſens ad præteritum traiiciẽdum
eſt: & Venerem Vulcani vxorẽ, quia ex calore volup-
tas naturaliter naſcitur: & Martis adulteram, quia bel-
ligerantibus incongrua eſt: & Cupidinem puerum vo-
litantem ac ſagittãtem, quòd irrationabilis & inſtabi-
lis amor corda vulneret miſerorũ: & alia permulta in
hũc modum. Quocirca hoc in eis irridemus, quod in-
terpretata ſic adorant, quæ non intellecta, quãuis dam-
nabiliter, tamen excuſabiliter adorarẽt. Ipſis quippe in-
terpretationibus conuincuntur, non ſe illum deum co-
H lere, cuius ſolius participatione mens beata fit, ſed ab il
De Ciuita. dei, lib. 4. cap. 10. lo conditam creaturam. Nec ſolas virtutes ipſius crea-
turæ, ſicut Mineruam, cuius fabulam, quòd de Iouis ca-
pite nata ſit, ad prudentiã conſiliorum interpretantur,
quæ rationis eſt propria, cui ſedem capitis etiam Plato
dedit: ſed etiam vicia, ſicut de cupidine diximus. Vnde
" quidam eorũ Tragicus ait, Deum eſſe amorem turpis
" & vicio fauẽs finxit libido. Nam & corporalium vicio-
rum ſimulachra Romani cõſecrauerunt, ſicut palloris
& febris. Vt ergo omittam quòd ſimulachrorũ adora-
tores circa ipſas corporum figuras habent affectum, vt
ea ipſas formas in locis honorabilibus ſublimatas, qui-
bus tantum obſequium exhiberi vident, tanquam deos
timeant, illæ ipſæ interpretationes, quibus hæc muta &
ſurda & cæca & exanima defenduntur, dignius accu-
ſantur: verũtamen & iſta quoquo modo ſunt, quamuis,
vt iam dixi, ad ſalutẽ vel aliquam vtilitatem nihil ſint,
& quæ ex his interpretantur, in rebus inueniuntur. Vos
autem primum hominem cum quinque elementis bel-
ligerantem, & ſpiritum potentem de captiuis corpori-
bus gentis tenebrarum, aut potius de membris dei ve-
ſtri victis atq; ſubiectis, mundum fabricantem: & ſplẽ-
ditenentem reliquias eorundem membrorum dei ve-
I ſtri habẽtem in manu, & cætera omnia capta, oppreſſa,
† ſubter. inquinata plangentem: & Atlantem maximum ſuper †
humeris ſuis cum eo ferentem, ne totum ille fatigatus
abiiciat, atq; ita tabula veſtra velut in tapete theatrico
ad illius vltimi globi cataſtolium peruenire nõ poſsit:
& alia innumerabilia pariter inepta & inſana, nec pin-
gendo aut ſculpendo, nec interpretando demõſtratis:
& ea cũ omnino nulla ſint, creditis & colitis: & inſu-
per Chriſtianis fide nõ ficta pias mẽtes mundantibus,
tanquã temere credulis inſultatis. Vt enim multa non
quæram, quibus hæc oſtẽdantur omnino non eſſe, quia
ſubtilius ſublimiusq; tractare de mũdi fabrica, & ſi mi-
hi difficile non eſſet, certe nimis longũ eſt: hoc dico, ſi
iſta vera ſunt, dei ſubſtantia cõmutabilis eſt, corruptibi
lis, coinquinabilis. Hoc autẽ credere, plenũ eſt ſacrile-
gæ inſaniæ. Illa igitur omnia vana ſunt, falſa ſunt, nulla
ſunt. Proinde vos Paganis iſtis, qui vulgo noti ſunt, &
antiquitus fuerũt, & in reliquiis ſuis iã nunc erubeſcũt,
prorſus deteriores eſtis, quòd illi colunt ea quæ dij nõ
Caput X. ſunt, vos autem omnino quæ non ſunt. Itaq; ſi prop-
terea vos putatis tenere veritatem, quia & errori Paga-
norum longe diſsimiles eſtis: nos autẽ propterea eſſe in
errore, quia lõgius à vobis, quàm à Paganis forte diſta- K
mus: dicatur & mortuus ideo ſanus, quia iam nec ægro-
tus eſt: & ideo reprehẽdatur qui ſanus eſt, quia vicinior
eſt ægroto, quàm mortuus. Aut ſi plerique Pagani non
velut ægri, ſed velut mortui deputãdi ſunt, laudetur in
ſepulchro cinis informis, quia iam nec formam cada-
ueris tenet: & mẽbra viua culpentur, quia cadaueri ſunt
ſimiliora, quàm cineri. Sic & nos ideo iſti culpãdos pu
tant, quia nos ſimiliores eſſe dicũt funeri Paganorum,
quàm fauillæ † Manichæorum: quanquam per multas † *cineri.*
differentias aliter atque aliter quæque res ad diſcernen-
dum diuidi ſoleant, vt quod in hac erat parte, per alias
differentias in alia parte inueniatur vbi ante non erat.
Velut, verbi gratia, ſi quis omnẽ carnem diuidat in vo-
latilia, & ea quæ volare non poſſunt: per hanc differen-
tiã quadrupedia hominibus ſunt ſimiliora, quàm aui-
bus: pariter enim volare nõ poſſunt. Rurſus ſi quis per
aliam differẽtiam diuidat, vt dicat alia eſſe rationalia,
alia irrationalia, iam quadrupedes auibus ſunt ſimilio-
res, quàm hominibus: pariter enim ſunt rationis exper-
tes. Hoc Fauſtus nõ cogitans, ait, Porro autem ſectas ſi L
quæras, nõ plus erunt quàm duæ: id eſt, gentium & no-
ſtra, qui eis longe diuerſa ſentimus. Videlicet quoniam
dixerat eo maxime diſtare gẽtes à Manichæis, quòd ab
vno principio dicunt eſſe omnia, quod Manichæi ne-
gant, addentes principium gentis tenebrarum. In hac
differẽtia, quod fatendum eſt, pleriq; Pagani nobiſcum
ſentiunt: ſed non vidit, quia item ſi quis ita diuidat, vt
dicat eorum qui aliqua religione detinentur, aliis pla-
cere vnum deum colendum, aliis multos: per hanc dif-
ferentiam & Pagani à nobis remoti ſunt, & iſti cum Pa
ganis deputantur, nos autẽ cum Iudæis. Poteſt ergo ali-
quis ſecundum hanc differentiã hoc etiam modo duas
ſolas ſectas putare. Hic forte ſi dicatis, quòd vos multos
deos veſtros ex vna ſubſtantia perhibetis, quaſi Pagani
multos ſuos non ex vna aſſerant, quamuis diuerſa illis
officia & opera & poteſtates attribuãt: ſicut etiam apud
vos alius expugnat gẽtem tenebrarum, alius ex ea cap-
ta fabricat mundum, alius deſuper ſuſpendit, alius ſub-
ter portat: alius rotas ignium, ventorum, & aquarum in
imo verſat: alius in cœlo circumiens radiis ſuis, etiam
de cloacis membra dei veſtri colligit. Et quis nume-
ret omnia omnium deorum veſtrorum officia fabulo-
ſa, nulla veritate manifeſta, nullis ænigmatibus figura- M
ta? Porrò ſi alius ita diuidat omnes homines, vt alios
eſſe dicat, qui credunt deum humana curare, alios qui
hoc omnino non credunt: in hac parte & Pagani no-
biſcum ſentiunt & Iudæi, & vos & omnes hæretici, qui
quoquo modo Chriſtiani appellantur: in illa vero Epi-
curei reperiuntur, & ſi qui alij ſunt qui ita ſenſerunt.
Paruá ne iſta differentia eſt? Cur ergo non & ſecũdum
iſtam duæ ſolæ ſectæ eſſe dicantur, vt in vna earum no
biſcum ſitis? An audebitis in hac differentia diſcedere
à nobis, qui deum prædicamus humana curare, & eſſe
cum Epicureis qui hoc negant? Hi profecto illos repu-
diantes ad nos curritis. Sic per alias & alias differẽtias,
nunc hic, nunc illic reperiuntur, aliunde iuncti, aliunde
diſiuncti, viciſsim omnes nobiſcũ, & nos cũ omnibus:
& rurſus nulli eorũ nobiſcum, nec nos cũ aliquibus eo-
rũ. Quod ſi Fauſtus cogitaret, nõ tam diſerte deliraret.
Quid autem hinc dicam, quod ait ex viribus ſancti ſpi- *Cap. XI.*
ritus, ac ſpiritali profuſione terrã quoq; concipientẽ gi-
gnere patibilẽ Ieſum, qui eſt vita ac ſalus hominũ omni
ſuſpẽſus ex ligno? O demẽs, vt interim non diſcutiã de
hac re veſtra vaniloquia, poteſt ne terra de ſpiritu ſancto
concipere

A concipere patibilem Ieſum,& Maria virgo non potuit?
Cõpara,ſi audes, virginalia viſcera, tanta caſtitate ſan-
ctificata,cum omnibus terræ locis,vbi arbores herbæq́;
gignuntur.Itá ne in illa fœmina exhorreſcis, ant horre-
ſcere te fingis vterum pudiciciæ dedicatum:& in hor-
tis omnibus circum quaſq; vrbes ex cloacinis aquis Ie-
ſum gigni non exhorreſcis? Quis enim quamlibet cœ-
nulentus humor non innumerabilia germina edit &
nutrit?Sic prædicatis naſci patibilem Ieſum,quem cre-
dere natum eſſe de virgine clamatis indignum. Si car-
nem putatis immundã, cur vobis non videtur immun
dius,quòd à ſuæ ſalutis temperamento, ipſa natura car-
nis expurgat? An caro immunda eſt, & fimus, qui car-
ne egeritur,mundus eſt? Non ergo attenditis, non vi-
detis ſtercoribus lætari agros , quo fertilius fœcunden-
tur?Nẽpe ad id redit veſtra dementia, vt de ſpiritu ſan-
cto,quem carnem Mariæ dicitis dedignatum, tanto v-
berius & lætius terra cõcipiat , quanto ſtudioſius fuerit
carnis ſordibus & ſqualoribus pinguefacta . An vt hoc
defendatis , dicitis ſpiritum ſanctum incontaminabili
vbique pollere præſentia?Reſpondetur vobis,Cur non
ergo & in vtero virginali? Sed vt de conceptu iam ta-
B ceam,partum ipſum deinde reſpicite.Cõcipientem de
ſpiritu ſancto dicitis terram gignere patibilem Ieſum,
quem tamen ita contaminatum omni ex ligno pendo-
re perhibetis in frugibus & pomis , vt innumerabilibus
animalium veſcentium carnibus amplius contamine-
tur , ex ea ſola parte purgandus cui fames veſtra ſubue-
nerit. Itaq; nos Chriſtum filium dei,verbum dei , incõ-
taminabiliter carne indutum,corde credimus, ore cõ-
fitemur:quia illa ſubſtantia contaminari nec carne po-
teſt,quæ nulla re poteſt: vos autem ſecundum veſtram
fabulam,adhuc in arbore pendentem Ieſum iam conta
minatum dicitis , antequã carnem ingrediatur cuiuſq;
veſcentis:aut ſi non eſt cõtaminatus,quo modo vos eũ
manducando purgatis?Deinde cũ omnes arbores cru-
cem ipſius eſſe dicatis, vnde à Fauſto prædicatur omni
ſuſpenſus ex ligno,cur nõ ſicut illum verum Ieſum,bo-
Ioan.19. num opus faciẽs Ioſeph ille ab Arimathia de cruce de-
poſuit,vt ſepeliret:ita & vos poma decerpitis, vt Ieſum
de ligni ſuſpenſione depoſitum , veſtro ventre ſepelia-
tis?Aut vnde pium eſt, Chriſtũ ſepulchro condere,im-
pium autem de ligno deponere? An vt de vobis etiam
Roma.3. cõcinat,quod de propheta ponit Apoſtolus,Sepulchrũ
Pſal.5.& patẽs & guttur eorum : ore aperto expectatis quis infe-
13. rat Chriſtum,tanquam optimæ ſepulturæ,faucibus ve-
C ſtris? Poſtremo dicite nobis,quot Chriſtos eſſe dicatis.
Aliús ne eſt,quem de ſpiritu ſancto cõcipiens terra,pa-
tibilem gignit , omni nõ ſolum ſuſpenſus ex ligno,ſed
etiam iacens in herba: & ille alius , quem Iudæi crucifi-
Lucæ.23. xerunt ſub Pontio Pilato : & tertius ille per ſolem lu-
námque diſtentus?An vnus atque idem, ex quadam ſui
parte ligatus in arboribus, ex quadam vero parte liber,
eidem ligatæ captęq; ſubueniẽs?Quod ſi ita eſt,ille quẽ
ſub Pontio Pilato paſſum eſſe conceditis,cum eum ſine
carne fuiſſe narretis, nondum dico quemadmodum ta
lem mortem ſine carne perpeti potuerit,ſed quæro cui
naues illas reliquerit,vt inde deſcendens, talia pateret,
qualia ſine quocunq, corpore fieri non poſſent. Secun-
dum præſentiam quippe ſpiritalẽ nullo modo illa pati
poſſet:ſecũdum præſentiam vero corporalem ſimul &
in ſole,& in luna,& in cruce eſſe non poſſet. Proinde ſi
corpus non habuit,non eſt crucifixus : ſi autem habuit,
quæro vnde habuerit, cum omnia corpora ex tenebra-
rum gente eſſe dicatis, quamuis ſubſtantiã diuinam co-
gitare,niſi corpoream nũquam valueritis . Vnde cogi- D
mini aut ſine corpore dicere crucifixum,quo abſurdius
& dementius dici nihil poteſt: aut in phantaſmate po-
tius,quàm in veritate viſum fuiſſe crucifigi , qua rurſus
impietate quid peius eſt? Aut nõ omnia corpora de gẽ-
te eſſe tenebrarũ, ſed eſſe etiã corpus diuinæ ſubſtantię:
quod tamẽ immortale non ſit,ſed poſsit ligno affigi &
occidi,quod nihilominus plenum eſt dementiæ:aut ex
gente tenebrarum mortale corpus habuiſſe Chriſtum,
atque ita qui eius corporis matrem Mariam virginem
credere timetis,gentẽ dæmonum non timetis . Poſtre-
mo cum ſecũdum ſententiam Fauſti, quam quidem ex
illa longiſsima fabula veſtra decerptam, quanta potuit
breuitate perſtrinxit, de ſpiritu ſancto terra cõcipiens,
gignat patibilem Ieſum, qui eſt vita & ſalus hominum,
omni ſuſpenſus ex ligno:cur ille ſaluator pendenti pẽ-
dendo congruit,& naſcenti naſcendo non cõgruit? Si
autẽ propterea Ieſum dicitis eſſe in arboribus, & Ieſum
crucifixum ſub Põtio Pilato,& Ieſum per ſolẽ lunamq́;
diſtentum, quia totũ hoc ex vna eademq́; ſubſtãtia eſt,
cur non & cætera milia numinũ veſtrorum hac appel-
latione cõcluditis? Cur enim non ſit Ieſus,& ille ſplen-
ditenens,& ille Atlas,& ille rex honoris, & ille ſpiritus E
potẽs,& ille primus homo , & quicquid aliud innume-
rabiliter per diuerſa nomina , & diuerſa officia prædi-
catis? Ipſe deniq; ſpiritus ſanctus,cur in tertia perſo- *Cap.XII.*
na ponitur,cum ſit inter numerabiles?† Aut cur non ſit *† innume-*
etiam ipſe Ieſus? Et quid ſibi iam vult in ſcriptis Fauſti *rabiles.*
fallax textura verborũ,vbi conatus velut congruere ve
ris Chriſtianis, à quibus lõge nimiumq́; ſecluditur? Ait
igitur,Nos patris quidem dei omnipotentis,& Chriſti
filij eius,& ſpiritus ſancti,vnũ idemq́; ſub triplici appel
latione colimus numẽ. Cur enim ſub triplici,ac nõ po-
tius ſub multiplici,nõ appellatione tantum, ſed etiã re,
ſi quot nomina,tot perſonæ ſunt? Neque enim ſicut in
armis vna res eſt ſub triplici appellatione,enſis,mucro,
gladius:ſicut vnam rem dicitis,& lunam,& nauem mi-
norem,& luminatorẽ nocturnum , & ſi quid aliud vo-
cabuli eidem rei tribuitis:ita poteſtis dicere eundẽ pri-
mum hominem,quẽ ſpiritum potentẽ, & quem ſplen-
ditenentem,& quem Atlantem maximum:ſed alius eſt
ille,alius atq; alius ille & ille, & neminem iſtorũ Chri-
ſtum dicere ſoletis,aut quomodo vnum nomen,† ſi di- *† al. numẽ.*
uerſa opera?Aut cur non totum ſimul vnus Chriſtus , ſi
propter vnam ſubſtantiã & in arborib⁹ Chriſtus, & in
perſecutione Iudæorũ Chriſtus,& in ſole ac luna Chri F
ſtus? Nempe vias omnes veſtra phantaſmata perdide-
runt,nempe nihil aliud ſunt, q̃ viſa furentium. Cur *Cap.XIII.*
autem arbitretur Fauſtus parem nobis eſſe religionem
circa panem & calicem,neſcio,cum Manichęis vinum
guſtare nõ religio,ſed ſacrilegiũ ſit. In vua enim agno-
ſcunt deum ſuum,in cupa nolunt,quaſi aliquid eos cal-
catus & incluſus offenderit. Noſter autẽ panis & calix,
non quilibet quaſi propter Chriſtum in ſpicis & in ſar-
mentis ligatum,ſicut illi deſipiunt, ſed certa conſecra-
tione myſticus fit nobis,nõ naſcitur. Proinde quod nõ
ita fit,quãuis ſit panis & calix , alimentum eſt refectio-
nis,nõ ſacramentũ religionis , niſi quòd benedicimus,
gratiasq́; agimus domino in omni eius munere:non ſo
lum ſpiritali,verũetiam corporali. Vobis autẽ per fabu
lam veſtrã in eſcis omnib⁹ Chriſtus ligatus apponitur:
adhuc ligãdus veſtris viſceribus,ſoluẽdusq́; ructatibus.
Nam & cũ manducatis,dei veſtri defectione vos refici-
tis:& cũ digeritis,illius refectione deficitis. Cum enim
vos plenos reddit,reſumptio veſtra ipſũ premit. Quod
quidem

G quidem miſericordiæ deputaretur, quādo aliquid pro
vobis patitur in vobis: niſi vos rurſus inanes relinque-
ret, vt a vobis liberatus effugeret. Quo modo ergo cō-
paras panem & calicem noſtrum, & parem religionem
dicis, errorē longe à veritate diſcretum: peius deſipiens
quàm nonnulli, qui nos propter panem & calicem Ce
rerem ac Liberum colere exiſtimant? Quod ideo com-
memorādum putaui, vt aduertatis ex qua vanitate ve-
niat etiam illud veſtrum, quod propter ſabbatum, Sa-
turno dicatos fuiſſe patres noſtros putatis. Sicut enim à
Cerere & Libero Paganorū diis longe abſumus, quan-
uis panis & calicis ſacramentum, quod ita laudaſtis, vt
in eo nobis pares eſſe volueritis, noſtro ritu amplecta-
mur: ita patres noſtri longe fuerunt à Saturniacis cate-
nis, quanuis pro tempore prophetiæ ſabbati vocationē
Cap.XIIII. obſeruauerint. Sed cur non etiam propter Hylen,
quæ in nōnullis libris Paganorum frequentatur, parem
vos cum Paganis religionem habere dixiſtis? Quinim-
mo propter hoc imparem longèque diſsimilem volui-
ſtis intelligi, quia hoc nomine, mali principium ac na-
turam theologus veſter appellat. In quo quidem impe-
H ritia veſtra magna deprehēditur: quia nec quid ſit Hy-
le ſcitis, & hoc rei vocabulo, quā penitus ignoratis, etiā
De natura inflari velut docti affectatis. Hylen nāque Græci, cum
boni.ca.18. de natura diſſerunt, materiem quandā rerum definiūt,
nullo prorſus modo formatam, ſed omnium corpora-
lium formarum capacem: quæ quidē in corporum mu
tabilitate vtcunque cognoſcitur, nam per ſeipſam nec
ſentiri nec intelligi poteſt. Verum in hoc errant quidā
gentilium, quòd eam tanquam coæternam deo cōiun-
gunt: vt hæc ab illo non ſit, quanuis ab illo formetur.
Quod alienum eſſe à veritate, ipſa veritas docet. Ecce
tamē quibus Paganis de hac ipſa Hyle inuenimini eſſe
conſimiles, quod eam vos quoque ſuum habere princi
pium, nec ex deo eſſe perhibetis: & in hoc vos diſpares
eſſe dicebatis, neſciētes quid dicatis: in illo vero, quòd
nulla eſt huic Hyle forma propria, nec niſi à deo for-
mari poteſt: noſtræ illi veritati conſentiunt, à veſtra au
tem falſitate diſſentiunt: qui neſciētes quid ſit Hyle: id
eſt, quid ſit rerum materies, gentem tenebrarum eam
dicitis, vbi nō ſolum diſtinctas quinque generibus in-
numerabiles corporum formas, verumetiam mentem
conſtituitis horum corporum formatricem: & quod
eſt imperitius, vel potius dementius, ipſam magis men-
I tem dicitis Hylen, quam nō formari ſed formare per-
hibetis: nam ſi eſſet ibi mens quædam formans, & ele-
menta corporea quæ formarentur, illa elementa dicē-
da eſſet Hyle, id eſt, materies, quam formaret eadem
mens, quam mentem principium mali eſſe vultis. Hoc
ſi diceretis, non quidē multum erraretis in eo, quod eſt
Hyle, niſi quòd ipſa quoque elementa, quanuis in alias
formas formanda, tamen quia iam elementa eſſent, &
ſpeciebus propriis diſtinguerentur, Hyle nō eſſent, quia
eſt illa prorſus informis. Veruntamen tolerabilis eſſet
imperitia veſtra, quia eam quæ formaretur, nō eam quæ
formaret, Hylen diceretis: ſed tamē etiam ſic eo tene-
remini vani atq; ſacrilegi, quia neſcientes omnem mo-
dum naturarum, numerumq; formarum, & ordinem
ponderum non eſſe poſſe, niſi à patre & filio & ſpiritu
ſancto, principio mali tantum bonum tribueretis. Nūc
vero cum & quid ſit Hyle, & quid ſit malum ignoretis,
ô ſi poſſem vobis perſuadere, vt à ſeducēdis imperitio-
ribus vos compeſceretis.
Cap.XV. Iam vero quòd etiam inde
vos Paganis vultis eſſe meliores, quòd illi aris, delubris,
ſimulachris, victimis, atq; incenſo deum colendum pu
tant, vos autem nihil horum facitis, quis non irrideat: K
quaſi vero non ſatius ſit vel lapidi, qui quoquo modo
eſt, aram conſtituere, & victimā offerre, quam id quod
omnino nō eſt, in deliramento phantaſmatis adorare?
Verum tu, qui rationabile dei tēplum te eſſe dixiſti, quo
modo hoc explicabis? Placet ne tibi, vt templum deus
habeat, cuius aliquā partem diabolus fabricauerit? An
vos nō eſtis, qui dicitis omnia membra veſtra, totumq;
corpus à maligna mente, quam Hylen dicitis, fabrica-
tum, eiusq; ipſius fabricatricis partem illic habitare ſi-
mul cum parte dei veſtri? Quę cum ibi teneatur, vt per-
hibetis, concatenata, & incluſa, vtrum dei templum, an
dei carcerem te dicere debuiſti, niſi forte animā tuam
templum dei dicis, quam ex terra luminis habes? At il-
lam partem dei, vel membrum dei ſoletis dicere, non
templum dei. Reſtat ergo, vt templum dei non te dixe-
ris, niſi ex corpore, quod ſecūdum te diabolus fabrica-
uit. Ecce quo modo templum dei blaſphematis, vt nō
ſolum ſanctum nō eſſe dicatis, verumetiam machina-
mētum diaboli, & ergaſtulum dei. At vero Apoſtolus,
Templum enim dei ſanctum eſt, inquit, quod eſtis vos. *1.Cor.3.*
Et ne putes tantummodo ad animam pertinere, quod L
dictū eſt, audi expreſsius, Neſcitis, inquit, quia corpora *1.Cor.6.*
veſtra tēplum eſt in vobis ſpiritus ſancti, quem habetis
à deo? Vos autem fabricam dęmonum dei templum di
citis, & ibi viuum, ſicut Fauſtus ait, viuæ maieſtatis ſimu
lachrū, Chriſtum filium dei collocatis. Planè Chriſtus
veſter phātaſmaticus habitet in tali tēplo ſacrilegæ va-
nitatis. Ille quippe nō à ſimilitudine, ſed à ſimulatione
ſimulachrum vocari poteſt.
Ita & mentem tuam *Cap.XVI.*
aram feciſti, ſed vide cuius. Ex ipſis enim artibus & di-
ſciplinis tuis apparet, quibus eam imbutam eſſe dixiſti.
Illæ artes & diſciplinæ vetant panem porrigere mēdi-
canti homini, vt in ara veſtra cū ſacrificio crudelitatis
ardeatis: talem aram domino deſtruēte, qui ex lege cō-
memorat quaſi odore delectatur deus, dicēs, Miſericor *Oſee.6.*
diam volo quàm ſacrificium. Vbi autem hoc dominus
commemorauerit, attendite, cum ſcilicet tranſiret per
ſegetē, & eſurientes diſcipuli eius vellerēt ſpicas: quod *Matt.12.*
homicidiū eſſe vos dicitis, ex diſciplina veſtra, qua im-
buiſtis mentem veſtram: aram ſanè non dei, ſed dęmo- *1.Timo.4.*
niorum mendaciloquorū, ex quorum doctrinis inuſta
cauteriatur maligna conſcientia, homicidiū appellans,
quam veritas innocētiam dicit. Ita enim Iudæis ait, vbi *Matt.12.*
vos quoque futuros percuſsit atque deſtruxit. Si ſcire- M
tis quid ſit, Miſericordiā volo quàm ſacrificium, nun-
quam condemnaſſetis innocentes.
Quas autem ha- *Cap.XVII.*
bere ſimplices & puras orationes, tanquam diuinos ho
nores ac ſacrificia poteritis, cū de ipſa natura atq; ſub-
ſtantia diuina tanta indigna & turpia ſentiatis, vt non
ſolum veſtris ſacrificiis deus vetus nō propicietur, ſed
in ſacrificiis Paganorum deus veſter immoletur? Neq;
enim in lignis ſolū, & in herbis, aut in membris huma-
nis, ſed etiam in pecorum carnibus eum cōtaminanti-
bus & polluētibus, vinculis colligatū eſſe cenſetis. Ipſa
vero anima veſtra, cui deo laudē dicat, cuius particulā
ſeipſam in tenebrarū gente captam teneri cōclamans,
quid aliud quàm vituperat deū, quē ſibi alio pacto ad-
uerſus hoſtes ſuos conſulere non potuiſſe teſtatur, niſi
partium ſuarum tanta corruptione, & tā turpi captiui-
tate? Vnde veſtræ etiā preces ad deum veſtrū non poſ-
ſunt eſſe religioſę ſed inuidioſę. Quid enim mali apud
illum cōmiſeratis, vt in pœna iſta nunc ad eum gema-
tis, quē non propria voluntate peccādo deſeruiſtis, ſed
ab illo dati eſtis hoſtibus ipſius, vt pax regno eius com-
pararetur?

A pararetur? Nec ſaltem ſicut obſides dari ſolent, cũ honore cuſtodiẽdi, nec ſicut paſtor ad capiendã heſtiam tẽdit inſidias. Pecus enim ſuũ ſolet ponere in illa captoria tendicula, non membrũ ſuum: & plerunq; ita, vt antè beſtia capiatur, quàm pecus lædatur. Vos autẽ mẽbra dei dati eſtis hoſtibus, non valentes eorũ à deo veſtro cõpeſcere feritatem, niſi eorum contaminati fœditate, non habentes peccatum proprium, ſed hoſtili veneno tabefacti. Vnde nõ poteſtis dicere in precibus ve-
Pſal. 78. ſtris, Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propicius eſto peccatis noſtris propter nomen tuũ: ſed dicitis, Libera nos arte tua, quia vt modo in regno tuo ſecurus lugeas, nos hîc premimur, dilaniamur, inquinamur. Hæc vox accuſatoria eſt, non deprecatoria. Nec illud poteſtis dicere, quod magiſter veritatis do-
Matth. 6. cuit, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Qui ſunt enim debitores veſtri, qui in vos peccauerunt? Si gens tenebrarũ, nunquid ei dimittitis debita, quam vſque in finem eradicatam, ęterno carcere includitis? Quę autẽ debita vobis poteſt
B ille dimittere, quando ille potius in vos peccauit, cũ ad iſta vos miſit, q̃ vos in illũ, qui mittenti obtemperaſtis? Aut ſi propterea ille non peccauit, quia hoc neceſsitate fecit: maior eſt veſtra neceſsitas, cũ iam in pugna proſtrati iaceatis, q̃ fuit illius antequã pugnaretis. Iã enim vos patimini cõmixtũ malum, nihil tale ille patiebatur, cũ tamen neceſsitatem, vt vos mitteret, pateretur. Itaq; aut ipſe poti⁹ vobis debet, quod ei dimitiatis: aut ſi nec ipſe vobis, multo magis nec vos illi. Vbi ſunt ergo ſacrificia veſtra, ſimplices ac puræ orationes veſtræ, cum ſint fallaces & impuræ blaſphemiæ?

Ca. XVIII. Et tamen vnlo mihi dicatis, vnde iſta omnia, quę laudatis in vobis, his nominibus appelletis, vt dicatis templum, aram, ſacrificium. Si enim vero deo iſta vera non debentur, cur laudabiliter in vera religione prędicãtur? Si autẽ deo vero verum ſacrificiũ rite debetur, vnde etiã diuini honores recte appellantur: cætera quæ dicuntur ſacrificia, ad ſimilitudinẽ fiũt cuiuſdã veri ſacrificij. Hæc autẽ partim ſunt imitamẽta falſorũ & fallaciũ deorũ, hoc eſt dęmoniorũ, ſuperbe ſibi ab eis quos deceperint, diuinos honores exigentium, ſicut ſunt vel erant omnia in tẽplis idoliſq; gentiliũ: partim prædicamenta venturi vnius veriſsimi ſacrificij, quod pro peccatis omniũ credentiũ offerri oporteret: qualia erant præcepta diuinitus antiquis patrib⁹ noſtris, vbi erat & illa myſtica vnctio, qua
C Chriſtus præfigurabatur: vnde & ipſum nomẽ à chriſmate ducitur. Proinde verũ ſacrificium, quod vni vero debetur deo, quo eius altare ſolus Chriſtus impleuit, in victimis pecorũ imitata dæmonia ſibi arrogãter expo-
1. Corin. 10. ſcũt. Vnde dicit Apoſtolus, Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & nõ deo: nõ ꝙ offerebatur culpãs, ſed quia illis offerebatur. Hebræi autẽ in victimis pecorum, quas offerebant deo, multis & variis modis, ſicut re tanta dignũ erat, Prophetiã celebrabãt futuræ victimæ, quam Chriſtus obtulit. Vnde iã Chriſtiani, peracti eiuſdẽ ſacrificij memoriam celebrãt, ſacroſancta oblatione & participatione corporis & ſanguinis Chriſti. Manichæi vero neſciẽtes quid damnãdũ ſit in ſacrificiis gentiũ, & quid intelligendũ in ſacrificiis Hebræorum, & quid tenẽdũ vel obſeruandũ in ſacrificio Chri-
1. Timo. 4. ſtianorum, vanitatem ſuã ſacrum offerunt diabolo, qui eos decepit, recedentes à fide, intendẽtes ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorũ in hypocriſi mẽdaciloquorum.

C. XIX. Diſcat ergo Fauſtus, vel potius illi, qui eius literis delectantur, monarchiæ opinionem nõ ex gentibus nos habere: ſed gentes non vſqueaden ad
D falſos deos eſſe delapſas, vt opinionem amitterẽt vnius veri dei, ex quo eſt omnis qualiſcunque natura. Sapientes enim eorum, quia, ſicut dicit Apoſtolus, inuiſibilia dei à conſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt ſint inexcuſabiles, cognoſcẽtes dominũ, † *† deum.* non ſicut deum honorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiens cor eorũ: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutauerunt gloriã incorruptibilis dei in ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentiũ. Hæc ſunt enim ſimulachra gentium, in quibus interpretandis non habent exitum, niſi ad creaturam, quã cõdidit deus: vt in ipſa quoque interpretatione ſimulachrorum, de qua ſe peritiores eorũ iactare atque inflare cõſueuerunt, hoc in eis fiat, quod paulopoſt idẽ Apoſtol⁹ dicit, Coluerũt & ſeruierũt creaturæ potius, q̃ creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Vos autem & in eo ꝙ eis ſimiles eſtis, vani eſtis: & in eo ꝙ eis ſimiles non eſtis, peiores eſtis. Ad E
hoc enim nõ cum ipſis creditis monarchiam, quòd illi verum credunt, vt ipſius vnius dei ſubſtantiam expugnabilem corruptibilemq; credatis, quod eſt impię vanitatis: in pluribus autẽ diis colendis, doctrina dæmoniorum mendaciloquorum illis perſuaſit multa idola, vobis multa phantaſmata.

Cap. XX. Nec ſacrificia eorum vertimus in agapes, ſed ſacrificium illud, quod pauloante commemoraui, intelleximus, dicente domino, Miſeri- *Matth. 12.* cordiam volo quàm ſacrificium. *Oſee. 6.* Agapes enim noſtræ pauperes paſcunt, ſiue frugibus, ſiue carnibus. Paſcitur enim creatura dei de creatura dei quæ hominis dapib⁹ congrua eſt. Vobis autem quia dæmonia mẽdaciloqua perſuaſerunt, non ad regendã carnem, ſed ad exercen- *1. Timo. 4.* dam blaſphemiam, abſtinere à cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerũt veritatem: quoniam omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciẽdum, quod cum gratiarum actione percipitur: ingrati creatori, & pro largis eius beneficiis ſacrilegas retribuentes iniurias, quoniã *Quum ἀγάπη dicatur cõuiuiũ, Auguſtin⁹ dixit, agapibus.* plerunq; in agapibus etiam carnes pauperibus erogantur, miſericordiam Chriſtianorum ſimilem dicitis ſacrificiis Paganorum, quorum nõnullis in hoc quoque ſimiles eſtis. Propterea enim nefas habetis pecora occidi, quia humanas animas in ea reuolui arbitramini, quod in quorundam gentilium philoſophorum libris inuenitur: quanquã à poſterioribus aliter intellectum F
eſſe dicatur. Verum in hoc etiam multo deterius erratis, illi enim in pecore timuerunt trucidare proximum ſuum: vos autem deum veſtrum, cuius membra eſſe etiam pecorum animas arbitramini.

Cap. XXI. Nam quod etiam hinc nobis calumniatur Fauſtus, quod martyrum memorias honoramus, in hoc dicẽs nos idola conuertiſſe, non tam me mouet, vt huic calumniæ reſpondeã, quàm vt ipſum Fauſtum oſtendam ſtudio calumniãdi, etiam ab ipſius Manichæi vanitatibus exorbitare voluiſſe: & in vulgarem atque poëticam Paganorum opinionem, à quibus ſe alieniſsimum cupit videri, neſcio quo modo incautum incidiſſe. Cum enim dixiſſet nos vertiſſe idola in martyres, quos votis, inquit, ſimilibus colitis, defunctorum vmbras vino placatis & dapibus: ſunt ergo vmbræ defunctorũ: Nunq̃ hoc in veſtris ſermonibus audiuim⁹, nuq̃ in literis legimus: imò cõtradicere ſoletis talibus opinionibus, aſſerentes animas mortuorũ magis minúſve purgatas, aut in reuolutiones

G ire, aut in grauiores aliquas pœnas: bonas autem in naues imponi, & in cœlo nauigantes trāſire hinc in illud phantaſma terræ luminis, pro qua pugnando perierāt: ita nullas animas circa ſuorum corporū ſepulchra detineri: vnde igitur vmbræ defunctorum? quę ſubſtantia earum, qui locus? Sed maledicendi cupiditate Fauſtus quid profiteretur, oblitus eſt: aut forte dormitans, vmbras ſomniādo dictauit: nec cum verba ſua legeret, euigilauit. Populus autem Chriſtianus memorias martyrū religioſa ſolennitate concelebrat, & ad excitandā imitationem, & vt meritis eorū conſocietur, atque orationibus adiuuetur: ita tamen vt nulli martyrum, ſed ipſi deo martyrum, quanuis in memorias martyrum conſtituamus altaria. Quis enim antiſtitū in locis ſanctorum corporum aſsiſtens altari, aliquando dixit, Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane: ſed quod offertur, offertur deo, qui martyres coronauit, apud memorias eorum quos coronauit: vt ex ipſorum locorum admonitione maior affectus exurgat, ad acuendā charitatem, & in illos quos imitari poſſumus, & in illum quo

H adiuuante poſſumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis & ſocietatis, quo & in hac vita colūtur ſancti homines dei, quorum cor ad talem pro Euangelica veritate paſsionē paratum eſſe ſentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto ſecurius poſt incerta omnia ſuperata: quantò etiam fidētiore laude prædicamus, iam in vita fœliciore victores, quàm in iſta adhuc vſque pugnantes. At illo cultu, quæ Græce latria dicitur, Latine vno verbo dici non poteſt, cum ſit quędam proprie diuinitati debita ſeruitus, nec colimus, nec colēdum docemus, niſi vnum deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio ſacrificij, vnde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent: nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiq̄ martyri, vel cuiquam ſanctæ animę, vel cuiquam angelo: & quiſquis in hunc errorem delabitur, corripitur per ſanam doctrinam, ſiue vt corrigatur, ſiue vt caueatur. Ipſi enim ſancti, vel homines, vel angeli exhiberi ſibi nolunt, quod vni deo deberi norunt. Apparuit hoc

Acto.14. in Paulo & Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta ſunt, Lycaonij tāquam diis immolare volue-

I runt: cōſciſsis enim veſtimentis ſuis, confitentes & perſuadentes ſe deos non eſſe, iſta ſibi fieri vetuerunt. Ap-

Apoca.19. & 22. paruit & in angelis, ſicut in Apocalypſi legim⁹, angelū ſe adorari prohibentem, ac dicētem adoratori ſuo, Cōſeruus tuus ſum, & fratrum tuorū. Iſta ſibi planè ſuperbi ſpiritus exigūt, diabolus & angeli eius, ſicut per omnia templa & ſacra gentilium. Quorum ſimilitudo in quibuſdam etiam ſuperbis hominibus expreſſa eſt: ſicut de Babyloniæ quibuſdam regibus memoriæ cōmendatū

Danie.3. tenemus. Vnde ſanctus Daniel accuſatores ac perſecutores pertulit, quod regis edicto propoſito, vt nihil à quoquam deo peteretur, niſi à rege ſolo, deū ſuum, hoc eſt vnum & verum deum adorare, deprecariq; deprehenſus eſt. Qui autem ſe in memoriis martyrum inebriant, quo modo à nobis approbari poſſunt, cum eos, etiā ſi in domibus ſuis id faciāt, ſana doctrina cōdemnet? Sed aliud eſt quod docem⁹, aliud quod ſuſtinem⁹: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur, & donec emēdemus, tolerare cōpellimur. Alia eſt diſciplina Chriſtianorū, alia luxuria vinolētorum, vel error infirmorū. Verūtamen & in hoc ipſo diſtant plurimū culpæ vinolentorū & ſacrilegorū. Lōge quippe minoris peccati eſt, ebriū derideri † à martyri-

† redire. bus, quàm vel ieiunum ſacrificare martyribus. Sacrificare martyribus dixi, nō dixi ſacrificare deo in memo- K riis martyrum: quod frequētiſsime facimus, illo dūtaxat ritu, quo ſibi ſacrificari noui teſtamenti manifeſtatione præcepit: quod pertinet ad illum cultū, quæ latria dicitur, & vni deo debetur. Sed quid agam, & tātæ cæcitati iſtorū hęreticorū quando demonſtrabo, quā vim

habeat quod in Pſalmis canitur, Sacrificiū laudis glori- *Pſal.49.* ficabit me, & illic via eſt, vbi oſtendā illi ſalutare meū? huius ſacrificij caro & ſanguis ante aduētū Chriſti per victimas ſimilitudinū promittebatur: in paſsione Chriſti per ipſam veritatē reddebatur: poſt aſcēſum Chriſti per ſacramentū memoriæ celebratur: ac per hoc tantō intereſt inter ſacrificia Paganorum & Hebræorū, quātum inter imitationē errantem, & præfigurationē prænunciantem. Sicut autē non ideo cōtemnēda vel dete- *De ciuitate Dei. li. 4. c. 10. ātē finē.* ſtāda eſt virginitas ſanctimonialiū, quia & veſtales virgines fuerunt: ſic non ideo reprehendēda ſacrificia patrum, quia ſunt & ſacrificia gentiū: quia ſicut inter illas virginitates multū diſtat, quanuis nihil aliud diſtet, niſi quæ cui voueatur atque reddatur: ſic inter ſacrificia Paganorum & Hebręorū multum diſtat, eoipſo, ꝙ hoc ſolum diſtat, quæ cui ſint immolata & oblata: illa ſcilicet ſuperbæ impietati dæmoniorū, idipſum ſibi ob hoc L arrogantiū, quò haberentur dij, quia diuinus honor eſt ſacrificium: illa vero vni deo, vt ei offerretur ſimilitudo promittens veritatem ſacrificij, cui erat offerenda ipſa reddita veritas in paſsione corporis & ſanguinis Chriſti.

Cap. XXII. Neque enim, ſicut Fauſtus dixit, priores noſtri Iudæi ſegregati à gentibus, cum templū dei haberēt, & immolationes, & aras, & ſacerdotia, ſculpturas ſolū dimiſerunt, id eſt, idola: poterant enim ſicut nōnulli etiā ſine idolorū ſculpturis, arboribus, & mōtib⁹, poſtremo etiā ſoli, ac lunæ, cæteriſq; ſyderib⁹ immolare. Quod ſi facerent per illū cultū, quæ latria dicitur, creaturæ potius q̄ creatori ſeruientibus, & ob hoc non paruo malo impiæ ſuperſtitionis errantibus, nihilominus dæmonia ſe præberent ad eos illudēdos, & ab eis ſumēda quæ ſic obtuliſſent. Illi quippe ſuperbi & impij ſpiritus, non nidore ac fumo, ſicut nonnulli vani opinātur, ſed hominum paſcūtur erroribus: nō ſui corporis refectione, ſed maleuola dilectione †, cū quoquo modo decipiunt, vel *† delectatione.* arrogāti faſtu ſimulatæ maieſtatis, cum diuinos ſibi honores exhiberi gloriātur. Non ergo illi patres noſtri ſo- M la gentium ſimulacbra dimiſerūt, ſed neque terræ, neq; cuiquam terrenæ rei, neq; mari, neque cœlo, neque militiæ cœli aliquid immolantes, vni deo creatori omniū victimas obtulerunt: quas ſibi offerri voluit, per earū ſimilitudinē, promittens victimā verā, per quā nos ſibi peccatorū remiſsione reconciliauit in Chriſto Ieſu domino noſtro, cuius capitis corpus effectos fideles, Paulus alloquitur dicēs, Obſecro autē vos fratres per miſe- *Roma.12.* ricordiā dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiā viuentem, ſanctam, deo placentē. Sed Manichęi corpora humana opificiū dicunt eſſe gētis tenebrarū: & carceres, quibus victus incluſus eſt deus. Vnde lōge aliud annūciat Fauſtus, aliud Paulus. Sed quoniam quiſquis vobis *Galat.1.* euāgelizauerit præter quàm quod accepiſtis, anathema ſit: verū dicit Chriſtus in Paulo, anathema ſit Manichę⁹ in Fauſto.

Ca. XXIII. Qui etiā dicit, nihil nos mutaſſe de moribus gentiū, neſciens quid loquatur. Cum enim iuſtus ex fide viuat, finiſq; pręcepti ſit charitas de corde puro, *Roma.1. 1.Timo.1. 1.Corin.13.* & conſcientia bona, & fide non ficta: maneantq; ad cōfirmandam viam fidelium tria hæc, fides, ſpes, charitas, vnde fieri poteſt, vt pares cū aliquo mores habeat, qui hæc tria cum illo paria non habet? Qui enim aliud credit,

A credit, aliud ſperat, aliud amat, neceſſe eſt vt aliter viuat. Et ſi vſus quarūdā rerum ſimilis videtur nobis eſſe
cum gentibus, ſicut cibi & potus, tectorum, veſtimētorum, lauacrorum: & qui ex noſtris coniugalem vitam
geruut, vxorum ducendarum & habēdarum, filiorum gignendorum, nutriendorum, hæreditandorum: lōge
tamen aliter his rebus vtitur, qui ad alium finem vſum earū refert: & aliter qui ex his deo gratias agit, de quo
praua & falſa non credit. Sicut enim in ipſo errore veſtro, cū eo pane veſcamini quo cæteri homines, & fructibus viuatis & fontibus: lana & lino ſimiliter texto
amiciamini, nec in his tamen parem ducitis vitam, nō aliud edendo aut bibendo aut induēdo, ſed aliud ſentiendo & credendo, & ad alium finem iſta omnia referendo, finem ſcilicet veſtri erroris atque vanitatis: ita
nos & in his & in aliis, quæ ſimiliter ſumimus, non ſimiliter cum gentibus viuimus, eaſdem res non ad eundem finem referēdo, ſed ad finē legitimi diuiniq; præ-
1.Timo.1. cepti, charitatem de corde puro, & conſciētia bona, &
fide non ficta, à quibus quidam aberrantes, cōuerſi ſunt
B in vaniloquium. In quo ſanè principatum tenetis, non
inuentes, non conſiderantes in eiſdem habendis agendiſq; rebus tantum ad diuerſam vitam valere, ſi diuerſa
ſit fides, vt cum auditores veſtri & vxores habeant, & filios, quanuis inuiti ſuſcipiant, eiſq; patrimonia congerant vel cuſtodiant, carne veſcantur, vinum bibant,
lauent, metant, vindemient, negocientur, honores publicos adminiſtrent, vobiſcum eos tamen, non cū gentibus computetis, cum facta eorum gentibus videātur
ſimiliora, quàm vobis. Nam & quorundam facta gentilium, cum magis vobis propinquent, quàm quibuſdā auditoribus veſtris, nūnulli quippe in ſacrilegis ſacris
ſuis & à vino, & à carnibus, & à cōcubitu tēperant, potius auditores veſtros his omnibus vtentes, & in eo vobis diſsimiles, in Manichæi grege numeratis, q̄ iſtos
eadem quæ facitis facientes: potiuſq; fœminam, quæ in Manichæum crediderit, veſtram dicitis, etiam pariētē, quàm Sibyllam nec ſaltem nubentem. At enim multi
Chriſtiani catholici vocātur, & ſunt adulteri, raptores, auari, ebrioſi, & quicquid aliud ſanæ doctrinæ aduerſa-
C tur. Quid autem inter vos in tam exiguo, ac penè nullo numero veſtro? nōnne pleriq; ſunt tales, & quidam in paganis non ſunt tales? Num ideo paganos, qui tales
non ſunt, dicitis meliores vobis, cum tamē propter ſacrilegam vanitatem ſectæ veſtræ, etiā qui in vobis tales non ſunt, paganis etiā talibus deteriores ſint? Vnde
manifeſtum eſt, non ideo derogari ſanæ doctrinę, quę ſola catholica eſt: quia multi eius nomine cenſeri vo-
Matth. 20. lunt, & per illam ſanari nolunt. Agnoſcenda eſt enim
paucitas illa, quam dominus præcipue commendat in ingenti atq; innumerabili multitudine toto orbe diffuſa: quæ tamen paucitas ſanctorum atq; fideliū, quod
ſæpe commendandum eſt, tanquam granorū in comparatione multitudinis palearum paucitas dicitur: per ſe autem ipſam tantam maſſam frumenti facit, vt omnes probos & reprobos veſtros, quos pariter veritas reprobat, incomparabili multitudine ſuperet. Ecce non
ſumus gentium ſchiſma, à quibus plurimum diſtamus in melius: ſed nec vos hoc eſtis, quia plurimū ab eis diſtatis in peius.

Libri viceſimi finis.

Tomus ſextus.

LIBER VICESIMVSPRIMVS. D

FAuſtus dixit, Vnus deus eſt, an duo? Planè vn⁹. Quo modo ergo vos duos aſſeritis? Nunq̄ in *Caput I.*
noſtris quidē aſſertionib⁹ duorum deorū auditū eſt nomen. Sed tu vnde hoc ſuſpicaris, cupio ſcire. Quia bonorū & malorū duo principia traditis. Eſt
quidē ꝙ duo principia cōfitemur, ſed vnū ex his deum vocamus, alterū Hylen: aut vt cōmuniter & vſitate dixerim, dæmonē. Quòd ſi tu hoc putas duos ſignificare
deos, poteris & medico diſputāte de infirmitate atque ſanitate, duas eaſdē putare ſanitates: & cum quis bonū nominat & malū, tu poteris eadem duo putare bona: &
copiā audiens atq; egeſtatē, duas eaſdē putabis copias. Quod ſi & de albo & nigro diſputāte me, & frigido & calido, & dulci & amaro, dicas quia duo alba, & duo calida, & duo dulcia oſtēderim? Nōnne videberis mentis
impos, & cerebri minime ſani? Sic & cū duo principia
doceo, deū & Hylen, nō idcirco videri iam debeo tibi E
duos oſtēdere deos. An quia vim omnē maleficā Hyle aſſignamus, & beneficam deo vt cōgruit, idcirco nihil intereſſe putas, an vtrūq; eorum vocemus deū? Quod ſi
ita eſt, poteris & venenū audiens & antidotū, nihil intereſſe putare, an vtrunq; vocetur antidotū, quia vtrūq; eorū vim ſuam habeat, vtrūq; agat aliquid & operetur:
necnon & medicum audiens ac venenariū, vtroſq; vocabis medicos. Et iuſtum audiens atq; iniuſtum, poteris vtroſq; vocare iuſtos, quia vterq; eorum aliquid agat.
Quòd ſi hoc facere abſurdū eſt, quanto abſurdius deū & Hylē idcirco duos putare deos, quia eorū quiſq; aliquid operetur? Quapropter inepta hæc, & viribus ſatis
effœta argumentatio eſt, vt quia de re mihi reſpondere nō poſſis, de ſolis nominibus cōfles inuidiā. Nā nec diffiteor, etiā interdū nos aduerſam naturā nūcupare deū,
ſed non hoc ſecundū noſtrā fidē, verum iuxta præſumptum iā in eam nomē à cultoribus ſuis, qui eā imprudēter exiſtimāt deū: quemadmodum & Apoſtolus, Deus,
inquit, ſeculi huius excæcauit mētes infideliū. Deū qui- *2.Corin. 4.*
dem nominās, quia ſic iā vocaretur à ſuis ſed adiiciēs, F
ꝙ mentes excæcet, vt ex hoc intelligatur non eſſe verus
deus. Auguſtinus reſpondit, Duos quidem deos in *Caput II.*
veſtris diſputationibus ſolem⁹ audire, quod etſi primo negaſti, tamen paulopoſt etiā ipſe cōfeſſus es, quaſi rationē reddēs, cur hoc dicatis: quia & Apoſtolus ait, De⁹
ſeculi huius excęcauit mentes infideliū. Quam quidem ſententiam pleriq; noſtrùm ita diſtinguunt, vt deū verum dicant excæcaſſe infidelium mētes. Cum enim legerint, in quibus deus, ſuſpendunt pronūciationem, ac
tunc inferunt, Seculi huius excæcauit mentes infideliū: quia etſi ita nō diſtinguas, ſed exponēdi gratia ita verborum ordinem mutes, In quibus deus excęcauit mentes infideliū ſeculi huius: idem qui in illa diſtinctione
ſenſus elucet. Poteſt enim etiā talis operatio, qua excæcantur mentes infideliū, ſecundum quendam modum
pertinere ad verum deum, quod non facit malicia, ſed
iuſticia: ſicut idem Paulus alibi dicit, Nunquid iniquus *Roma.3.*
deus, qui infert iram? Item alibi, Quid ergo dicimus, *Roma.9.*
inquit, nunquid iniquitas eſt apud deum? Abſit. Moyſi
enim dicit, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericor- *Exod.33.*
diam pręſtabo cui miſericors fuero. Cū ergo præmiſiſſet, quod inconcuſſe eſt retinendum, non eſſe iniquitatem apud deum, & paulopoſt attēde quid dicat, Si autē
volens deus oſtendere iram, & demonſtrare potētiam *Roma.9.*

G ſuam,attulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta
ſunt in perditionem:& vt notas faceret diuitias gloriæ
ſuæ io vaſa miſericordiæ,quæ præparauit in gloriã &c.
Certe hîc nullo modo dici poteſt alium deum eſſe,qui
oſtendit iram,& demonſtrat potentiam ſuam in vaſis,
quæ perfecta ſunt ad perditionem, & alium qui oſtẽdit
Roma.9. diuitias io vaſis miſericordiæ. Nam vnum eundemq;
deum facere vtrũq;,Apoſtolica doctrina teſtatur.Hinc
eſt & illud,Propter hoc tradidit illos deus in concupi
ſcentias cordis eorum,in immundiciam, vt contume-
liis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Et paulopoſt,
Propterea tradidit illos deus io paſsiones ignominiæ.
Item paulopoſt, Et quoniam noo probauerunt deũ ha
bere io noticia, tradidit illos deus in reprobũ ſenſum.
Ecce quo modo verus deus & iuſtus excæcat mẽtes in-
fidelium. Neque enim vnquam in his Apoſtoli verbis,
quæ commemoraui,alius deus intellectus eſt, quàm il-
Ioan.9. le,qui filium ſuum miſit dicentem,In iudicium veni in
hunc mundũ,vt qui non vident,videãt: & qui vident,
cęci fiant. Nam & hîc ſatis apparet mentibus fidelium,
H quo modo deus excæcet mentes infidelium. Præcedit
enim aliquid occultum in occultis, vbi deus agat iuſtiſ
ſimum examen iudicij ſui, vt quorundam mentes ex-
† Illuminẽtur. cęcentur,quorundã intelligant:† cui veriſsime dictum
eſt,Iudicia tua abyſſus multa. Cuius profunditatis im-
Pſal.35. penetrabilem altitudioẽ Apoſtolus admiratus, excla-
Roma.11. mat,O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, q̃
Cap.III. inſcrutabilia ſunt iudicia eius &c. Vos autem nõ va-
lentes diſcernere quid faciat deus beneficio, quid iudi
cio,quia & à corde & ab ore veſtro longe eſt Pſalteriũ
Pſal.100. noſtrum,vbi dicitur, Miſericordiã & iudicium canta-
bo tibi domine,quicquid vos pro infirmitate humanæ
mortalitatis offenderit, alienatis omnino ab arbitrio
& iudicio dei veri: videlicet habẽtes paratum alterum
deum malũ, quem vobis non veritas oſtendit, ſed va-
nitas fingit, cui tribuatis non ſolũ quicquid facitis in-
iuſte,verumetiã quicquid patimini iuſte: ita deo tribuẽ
tes beneficia donorum, & ei auferẽtes iudicia pœnarũ,
Matth.25. quaſi de alio dixerit Chriſtus, ꝙ præparauit ignẽ æter-
Matth.5. num malis, q̃ de illo, qui facit Solem ſuum oriri ſuper
bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Vnde
I hîc tantã bonitatẽ,& ibi tantam ſeueritatẽ ad vnũ per-
tinere deũ non intelligitis, niſi quia miſericordiam &
iudiciũ cãtare nõ noſtis? Nónne idẽipſe, qui facit Solẽ
ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos
Roma.11. & iniuſtos,frangit tamen ramos naturales,& cõtra na-
turam inſerit oleaſtrum? Nónne de vnoipſo illic dicit
Apoſtolus, Vides ergo bonitatẽ & ſeueritatẽ dei,in eos
quidem qui fracti ſunt ſeueritatem: in te autẽ bonitatẽ,
ſi permãſeris in bonitate? Nempe audiſtis, nẽpe aduer-
tiſtis, quemadmodũ nec deo auferat iudiciariã ſeueri-
tatem,nec homini liberã voluntatem. Occultũ eſt, altũ
eſt,inacceſsibili ſecreto ab humana cogitatione ſecluſ-
ſum eſt,quemadmodũ deus & dãnet impium,& iuſtifi-
cet impiũ: vtrunq; enim de illo ſcripturarum ſanctarũ
veritas loquitur. Num igitur ideo aduerſus diuina iu-
dicia garrire delectat,quia ſunt inſcrutabilia? Quanto
conuenientius,quãto accommodatius eſt modulo no
ſtro,expaueſcere illic vbi Paulus expauit, & exclamare,
Roma.11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei,quàm
inſcrutabilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ ei⁹?
Quanto melius eſt ita mirari,quod veſtigare non ſuffi-
cis,quàm propterea velle alterũ deum malum fingere,
quia vnum bonũ non potuiſti cõprehendere? Nõ enim
Cap.IIII. de nomine agitur, ſed de opere. Nam cito videtur

Fauſtus ſe defendiſſe,cum ait, Nõ dicimus duos deos, K
ſed deũ & Hylen. Porrò autem cũ quæſieris quid dicat
Hylen,audies plane deſcribi alterum deũ. Si enim ma-
teries informis corporalium formarũ capax,ab eis hy- *De natura boni.ca.18.*
le appellaretur,quæ appellata eſt ab antiquis,nemo eam
noſtrũ coargueret dici deum. Nũc vero quantus error
eſt,quãta dementia, vel materiem corporũ dicere opi-
ficem corporũ,vel opificẽ corporum negare deũ. Quia
ergo ꝙ deus verus facit, id eſt, corporum, elementorũ,
animaliũ qualitates & formas,vt corpora,vt elementa,
vt animalia fiant,hoc vos dicitis neſcio quem alterũ fa-
cere,quolibet eum nomine vocitetis, recte dicemini er
rore veſtro deum alterum inducere. In hac enim vna re
bis erratis errore ſacrilego: ſemel quidem,quòd ea quæ
deus fecit,eũ facere dicitis,quem deũ fateri erubeſcitis.
Sed nullo modo efficietis vt nõ ſit deus, niſi eum talia
facere negaueritis,qualia non facit niſi deus: Iterũ autẽ,
quia ea quæ bonis de⁹ bona facit,vos & à malo fieri, &
mala eſſe opinamini, puerili ſenſu horrẽtes quæ pœna-
lis mortalitatis imbecillitati nõ congruũt, & amantes
quæ congruunt. Proinde malum dicitis, qui fecit colu L
brũ: iſtum autẽ Solem tam magnum bonum putatis, vt
nec factum à deo,ſed prolatũ vel miſſum eſſe credatis.
Deus autẽ verus,in quem nondũ à vobis credi nimium
doleo,& colubrum fecit inter alia inferiora,& ſolẽ in-
ter alia ſuperiora:& adhuc in ſublimioribus, nõ corpo
ralibus cœleſtibus,ſed iam in ſpiritalibus multa iſta lu-
ce longẽ meliora, quæ carnalis homo quilibet nõ per-
cipit,quanto magis vos,qui cum carnẽ deteſtamini,ni-
hil aliud q̃ veſtram regulam deteſtamini, qua bona &
mala metimini. Neque enim poteſt in vobis eſſe cogi-
tatio vel malorũ, niſi qualibus carnalis ſenſus offendi-
tur: vel bonorũ,niſi qualibus carnalis acies oblectatur.

Vt ergo iſta in imo rerum opera dei terrena, infir- *Cap.V.*
ma,mortalia,ſed tamen opera dei,qualia poſſumus vi-
dere,conſiderem, ineffabiliter moueor laude creatoris
illorum,qui prorſus ita magnus eſt in operibus magnis,
vt minor non ſit in minimis. Ars enim diuina, qua &
cœleſtia & terrena opera ſiunt, cũ ea ſint inter ſe diſsi-
milia,ipſa in omnibus ſui ſimilis eſt, quia in ſuo quæq;
genere perficiẽdo vbiq; perfecta eſt. Neque enim vni-
uerſum cõdit in ſingulis,ſed ad vniuerſi complexũ cõ- M
dens ſingula,vniuerſam ſe condendis præbet & ſingu
lis,omnia congruẽter locis ſuis & ordinibus faciẽs atq;
diſponens,& omnibus particulariter atque vniuerſali-
ter congrua tribuens. Ecce hîc in iſto quaſi fundo infi-
mo vniuerſæ creaturæ aſpicite animalia,quę volant,&
natant,& gradiuntur,& repunt. Nempe mortalia ſunt,
nempe vita eorum,ſicut ſcriptum eſt, Vapor eſt ad mo- *Iacobi.4.*
dicum apparens. Hunc enim modulũ ab optimo con-
ditore perceptum, tanquã in commune conferũt vni-
uerſo pro ſui generis portione cõplẽdo,vt cũ iſtis imis
ſint omnia bona, in quibus ſunt eis ſuperna meliora.
Veruntamen attendite,& date mihi vnũ quãlibet abie-
ctiſsimum animal, cuius anima oderit carnem ſuã, ac
non potius nutriat & foueat eã, motuq; vitali vegetet,
& regat,& quodam modo adminiſtret pro ſui generis
exiguitate quoddam vniuerſum ſuum, ad incolumita-
tem tuendam ſibi conciliatum. Quod enim rationalis
anima caſtigat corpus ſuum,& ſeruituti ſubiicit, ne im *1.Corin.9.*
moderato appetitu terrenorũ impediatur à perceptio-
ne ſapiẽtiæ,etiã ſic vtiq; diligit carnẽ ſuã,quã ſibi ad o-
bediendum legitime ſubdit atque ordinat. Poſtremo
voſipſi,quãuis carnali errore carnem deteſtemini,non
poteſtis niſi diligere carnem veſtram, eiuſq; ſaluti &
incolumi-

A incolumitati conſulere,omnes ictus,& caſus, & intemperiem qua læditur deuitare, munimenta vero & ſalubritatem qua conſeruatur appetere: ita oſtenditis præualere naturæ legem contra erroris veſtri opinionem.

Cap.VI. Quid in ipſa carne vitalia viſcera, totius formæ cõuenientia,membra operandi, vaſa ſentiendi, locis atq; officiis ſuis cuncta diſtincta,& cõcordi vnitate contexta,moderatione menſurarũ,parilitate numerorum,ordine ponderum: nónne indicant artificem ſuum deum *Sapien.11.* verum,cui vere dictũ eſt,Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti? Si ergo cor non peruerſum *Roma.1.* atque corruptũ vanis fabulis haberetis, inuiſibilia eius etiã per iſta,quæ in hac infima & carnali creatura facta ſunt,intellecta conſpiceretis. Vnde enim iſtis hæc quæ commemoraui,niſi ab illo,cuius vnitate omnis modus ſiſtitur:cuius ſapiẽtia omnis pulchritudo formatur: cuius lege omnis ordo diſponitur? Quod ſi ad iſta intuẽda oculũ non habetis,Apoſtolica vos ducat authoritas.

Cap.7. Apoſtolus enim,cum de ſancta dilectione præciperet,qualis eſſe debeat virorum in vxores,ex anima ani- *Ephe.5.* mantis ſumpſit exemplum. Qui diligit,inquit,vxorem B ſuam,ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnẽ ſuã odio habet,ſed nutrit & fouet eam, tanquam Chriſtus Eccleſiã. Ecce in conſpectu veſtro eſt carnalis vniuerſa ſubſtãtia,videte quemadmodũ in omne animal,ſibi ad ſalutem conciliatum,pertẽdat naturæ iſta cõmunio, vt diligat carnẽ ſuã. Neque enim hoc in hominibus tantum eſt,qui cum recte viuunt,non ſolum conſulunt ſaluti carnis ſuæ,verũetiã carnales motus ad vſum rationis edomant & refrænãt:ſed etiã beſtiæ fugiũt dolorẽ, formidant interitũ: & quicquid illã membrorũ cõpagem copulamq; carnis & ſpiritus à cõcordiæ iunctura diſcindere ac dirimere poteſt, quãta valẽt agilitate deuitant, nutrientes etiã ipſæ ac fouẽtes carnem ſuã. Nemo enim vnquam carnẽ ſuam odio habet, ſed nutrit, inquit,ac fouet eã,ſicut & Chriſt⁹ Eccleſiã. Videte vnde quò aſcenderit: intuemini,ſi poteſtis,quã vim ducat à creatore creatura,ab ipſis cœleſtibus apparatibus vſq; ad carnẽ & ſanguinẽ, vniuerſitatis plenitudine terminata,formarum varietate decorata, rerum gradibus or-

Cap. VIII. dinata. Rurſus idem Apoſtolus, cum de ſpiritalibus C diuerſis muneribus,& tamen ad vnitatẽ conſonis, rem planè magnam, & diuinam, & abditam nos doceret, de iſta ipſa carne noſtra ſimilitudinem dedit: cuius artificem deum,cum hæc loqueretur,omnino nõ tacuit. Quod etſi longũ eſt,tamen quia valde neceſſarium,totum ipſum locum ex eius ad Corinthios Epiſtola huic *1.Corin.12.* operi me inſerere nõ pigebit. De ſpiritalibus autẽ nolo vos ignorare fratres, ſcitis quando gentes eratis, ad ſimulachra ſine voce quo modo aſcendebatis inducti: ꝑpter quod notũ facio vobis, quia nemo in ſpiritu dei loquẽs,dicit anathema Ieſu: & nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus,niſi in ſpiritu ſancto. Diuiſiones autem donationum ſunt,idem autẽ ſpiritus: & diuiſiones miniſtrationũ ſunt,idem autẽ domin⁹: & diuiſiones operationum ſunt, idẽ vero deus,qui omnia operatur in omnibus. Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatẽ:alij quidẽ datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ: alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundẽ ſpiritum: alteri autem fides in eodem ſpiritu:alij donatio curationum in vno ſpiritu:alij operationes virtutum: alij Prophetia: alij diiudicatio ſpirituum:alij genera linguarũ:alij interpretatio linguarũ: omnia autẽ hæc operatur vnus atq; idẽ ſpiritus,diuidẽs propria vnicuiq; pro vt vult. Sicut enim corpus vnum eſt,& membra habet multa,omnia autem mẽbra corporis cũ ſint multa vnũ eſt corpus, ita D & Chriſtus. Etenim in vnò ſpiritu nos omnes in vnũ corpus baptizati ſumus,ſiue Iudæi,ſiue Græci,ſiue ſerui, ſiue liberi:& omnes vnum ſpiritũ potauimus. Etenim corpus non eſt vnũ membrũ,ſed multa. Si dixerit pes, quia nõ ſum manus,nõ ſum de corpore, nõ ideo nõ eſt de corpore:vel ſi dixerit auricula, quia nõ ſum oculus, nõ ſum de corpore,num ideo non eſt de corpore? Et ſi totũ corpus oculus,vbi auditus? Si totũ auditus,vbi odoratus? Nunc autẽ poſuit deus mẽbra ſingula vnũquodq; eorũ in corpore pro vt voluit. Si autem fuiſſent omnia vnum membrũ,vbi corpus? Nunc autẽ multa membra, *2.Retra.5.* vnum autẽ corpus. Non poteſt autẽ dicere oculus manui,opus te nõ habeo:aut iterũ caput pedibus, opus vobis nõ habeo: ſed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe,neceſſaria ſunt:& quæ vidẽtur viliora eſſe corporis, his abundantiorẽ honorẽ circũponimus,& quæ inhoneſta ſunt noſtra,abundãtiorem honeſtatẽ habent:quæ autẽ honeſta ſunt noſtra,non o- *1.Corin.12.* pus habent,ſed deus tẽperauit corpus,ei cui deerat maiorem honorẽ dans,vt nõ eſſet ſciſſura in corpore, ſed idẽ ipſum,vt pro inuicẽ ſolicita ſint: & ſiue patiatᷣ vnũ E membrũ,cõpatiuntur omnia membra: ſiue glorificatur vnum membrum,congaudent omnia membra. Si vlla, nõ dico fides Chriſtiana,vt credatis Apoſtolo, ſed vll⁹ ſenſus human⁹ in vobis eſt,vt manifeſta cernatis,vnuſquiſq; in ſemetipſo iſta videat atq; conſideret,q̃ vera,q̃ certa ſint, quàm in paruo magna, & in extremo q̃ bona: quandoquidẽ iſta in laude ponit Apoſtolus, vt per *2.Corin.4.* hæc infirma † corporalia,quæ videntur,poſſint facilius *† infima.* illa ſublimia ſpiritalia,quæ non videntur intelligi.

Cap.IX. Horum ergo membrorũ & corporis noſtri,quæ ſic *Gala.1.* cõmendat,ſic laudat Apoſtolus,quiſquis artificem deũ negat, videtis cui cõtradicat, annũciãs vobis præter id quod accepimus. Quid igitur corpus eſt,vt à me redarguatur potius, q̃ ab omnibus Chriſtianis anathematizetur? Dicit Apoſtolus,Deus temperauit corpus: & di- *1.Corin.12.* cit iſte,Hyle,nõ deus. Quid apertius his inimicicis ante anathematizandis, q̃ refellẽdis? Nunquid & hîc Apoſtol⁹,cũ diceret,Deus, addidit, huius ſeculi? Vbi etiã ſi quis diabolũ intellexerit excæcare mentes infidelium, nõ negamus,malis ſuaſionibus: quibus qui conſentiũt, F iuſticiæ lumen amittũt,deo retribuente quod iuſtũ eſt. Hæc omnia legimus in ſcripturis ſanctis: nã & illud dictum eſt de ſeductione extrinſecus veniẽte, Timeo ne *2.Corin.11.* ſicut ſerpens Euã ſeduxit in verſutia † ſua, ita corrum- *† aſtutia.* pantur mẽtes veſtræ à ſimplicitate & caſtitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Cui ſimile eſt, Corrũpũt mores bonos *1.Corin.15.* colloquia mala. Et illud quòd & ſibi quiſq; ſeductor ſit, Qui autẽ putat ſe eſſe aliquid, cũ nihil ſit, ſeipſum ſe- *Gala.6.* ducit. Et illud de dei vindicta,quod ſupra commemo- *Roma.1.* raui,Tradidit illos deus in reprobum ſenſum,vt faciãt quæ non conueniunt. Ita & in veteribus libris, cũ præ- *Sapien.1.* dixiſſet,Deus mortem non fecit, nec lætatur in perdi- *Sapien.2.* tione viuorũ: Paulopoſt,Inuidia,inquit, diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Et rurſus de ipſa morte, ne ſe homines extra culpã ponerent, Impij autem ma- *Sapien.1.* nibus & verbis,inquit,accerſierunt illã:& exiſtimantes illã amicam,defluxerunt. Alibi autẽ,bona & mala, vita *Eccli.11.* & mors, diuitiæ & paupertas à domino deo ſunt. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemq; opere malo,non poſtea conſequente alia,quæ manifeſta erit,ſed quadã cõtinuo comitãte vindicta,aliud venire de aſtutia ſuadẽtis,aliud de nequicia volẽtis, aliud de iuſticia punientis: cũ diabolus ſuggerit, homo con-

G ſentit, deus deſerit. Quocirca in opere malo, id eſt, ex-
cæcatione infideliũ, ſi intelligatur & diabolus propter
2.Corin. 4. ſuadẽdi malignitatẽ, vt ſic diſtinguatur, deus huius ſe-
culi, nõ mihi videtur abſurdũ. Neque enim ſine addi-
tamento dicitur, Deus: cùm adiungitur, huius ſeculi: id
eſt, hominum impiorum, nõ niſi in hoc ſeculo florere
volentium: ſecundũ quod dicitur, & malum ſeculũ, ſi-
Galat.1. cut ſcriptũ eſt, Vt eximeret nos de præſenti ſeculo ma-
Philip.2. ligno. Tale eſt enim & illud, Quorum deus venter: niſi
eſſet ibi, quorũ nullo modo diceret, deus vẽter. Nec in
Pſalmo dæmonia poſſent dij appellari, niſi adderetur,
Pſal.95. gentium. Sic enim ſcriptum eſt, Quoniam dij gentium
dæmonia. Hic autem, nec deus huius ſeculi, nec quorũ
deus vẽter, nec dij gentiũ dæmonia: ſed ſimpliciter po-
1.Corin.12. ſitum eſt, Deus temperauit corpus: qui non poteſt in-
telligi, niſi deus verus omnium creator. Illa enim cum
vituperatione dicuntur, hoc autẽ cum laude dictũ eſt.
Niſi forte deum tẽperaſſe corpus, non diſpoſitione mẽ
brorũ, hoc eſt, fabricãdo & conſtruẽdo, ſed admixtio-
ne lucis ſuæ Fauſtus intelligit: vt ſcilicet hæc membra
H ita diſtincta & locata ſuis ſedib⁹ alter poſuerit, qui hoc
fabricauit: deus autem miſcẽdo bonitatem ſuam, huius
fabricæ maliciam temperauerit. Talibus enim fabulis
pueriles animas hebetant. Sed neque hoc eos poſſe di-
cere, permiſit ſubueniens deus paruulis per ora ſancto-
Ibidem. rum. Habes enim & paulò ſuperius, Deus poſuit mem-
bra ſingula vnũquodq; eorũ in corpore pro vt voluit.
Quis iam nõ intelligat ſecundũ hoc deum dictũ tem-
peratorem corporis, quod ex multis membris corpus
fabricauit, officia diuerſorum operum in vnitatis com
Cap.X. page ſeruantibus? Dicant ergo Manichæi, vtrũ ani-
malia, quæ ſecundũ deliramenta eorum Hyle fabrica-
uerat in gente tenebrarum, anteq̃ illis deus lucẽ ſuam
miſcuiſſet, non habebant iſtam membrorũ concordiã,
quam ſic laudat Apoſtolus. Vtrum ibi diceret caput pe-
dibus, aut oculus manui, opus te nõ habeo? Nũquã hoc
dixerunt, nec dicere potuerunt: tales enim eis actus &
opera tribuunt, repebant, ambulabant, natabãt, volabãt
quæq; pro ſuo genere: videbãt quoque, & audiebãt, cæ-
teriſq; ſenſibus ſentiebant, alimentis & temperamentis
congruis nutriebant & fouebant corpora ſua. Hinc e-
I tiam prolis fœcunditas ſuppetebat, nam & cõiugia tri-
buunt eis: hæc certe omnia, quæ tanquam Hyles opera
vituperat Manichęus, fieri non poſſunt ſine membrorũ
concordia, quã laudat & deo aſsignat Apoſtolus: dubi
tatis adhuc, quiſnam ſectandus & quiſnã anathemati-
zandus ſit? Quid q̃ erant ibi quædam, quæ etiã loque-
bantur, vt eis concionãtibus omnia ſerpentia, quadru-
pedia, volatilia, natatilia, audirẽt, intelligerent, conſen-
tirent? Miranda hæc & omnino diuina eloquentia, &
neminem Grammaticũ aut Rhetorem audierant, nec
inter lacrymas ferularum atque virgarũ iſta didice-
rant. Nempe iſte Fauſtus, vt has vanitates diſerte garri-
ret, ad diſciplinã faciendi ſermonis etiam ſerius acceſ-
ſit: & quãuis eſſet acer ingenio, tamen legendo ſtoma-
chum rupit, vt ei loquenti tam pauci aſſentirentur. O
miſerum qui in iſta luce, ac non in illis tenebris natus
eſt: illic enim eum contra lucẽ concionantẽ, omnis bi-
pes, omnis multipes, omnis etiã ſerpens à dracone vſq;
ad cochleam libẽter audiret, alacriter obediret: hic au-
tem cõtra tenebras diſputantẽ, plures eloquentẽ quàm
doctum, multi autem ſeductorem peruerſiſsimũ nomi
nabãt. Inter paucos vero Manichęos, tanquam magno
magiſtro plaudẽtes, nullũ ei pecus annuebat, nec ex illa
doctrina ſaltem caballus eius aliquid ſciebat, tanquam

omnibus animalibus ad hoc pars diuina cõcreta ſit, vt K
ſtolida fierẽt. Quid eſt hoc rogo? euigilate aliquãdo mi
ſeri, & cõparate in fabula veſtra omnium animantium
prius tẽpus & præſens: tunc in terra ſua, nũc in hoc mũ-
do: tunc firma erant corpora, nunc infirma ſunt: tunc
acris acies oculorũ ad videndũ cum delectatione inua
dendi regionẽ dei, nũc ita obtuſa, vt à ſolis radiis auer
tatur: tunc acutæ mentes animaliũ ad intelligendũ cõ-
cionantis ſermonem, nunc hebetes, & ab eiuſmodi ca-
pacitate penitus alienæ: tũc naturalis tam magna & tã
potens eloquẽtia, nunc tanto ſtudio ac labore vix par-
ua & exigua. O quàm magna bona commixtione boni
perdidit gens tenebrarum. Iſte ipſe Fauſtus in hoc ip- Cap.XI.
ſo ſermone, cui nunc reſpondeo, multa ſibimet cõtra-
ria elegãter opponere viſus eſt: ſanitatẽ & infirmitatẽ,
copiam & egeſtatem, albũ & nigrum, calidũ & frigidũ,
dulce & amarũ: in quibus omitto de albo & nigro ali-
quid dicere: aut ſi vllum momẽtũ boni & mali eſt in
coloribus, vt album dicãt ad deum pertinere, nigrũ au
tem ad Hylen, cum omnia genera volatilium Hylen
creaſſe perhibeãt, ſi albũ colorẽ plumis earũ deus aſper L
ſit, vbi latebãt corui, quãdo cygni cãdore perfuſi ſunt?
Item de calido & frigido diſputare nõ opus eſt: vtrũq;
enim tẽperanter adhibitum, ſalubre: intẽperanter autẽ,
pernicioſum eſt. Cætera videamus: bonũ & malũ, quod
in primis forte ponere debuit, in iiſdẽ cõtrariis ita vi-
detur poſuiſſe, vt tanquã generalia vellet intelligi, ſcili-
cet vt ad bonum pertineat ſanitas, copia, albũ, calidũ,
dulce: ad malum autẽ infirmitas, egeſtas, nigrum, frigi-
dum, amarum: quàm imperite & inconſiderate, videat
qui potuerit: Ego autẽ ne homini calumniari puter, ni-
hil obiicio de albo & nigro, calido & frigido: de dulci
& amaro, ſanitati atque infirmitati præſcribã. Si enim
album & dulce duo bona ſunt, nigrum autẽ & amarum
duo mala, quo modo plurima vua, omniſque oliua ni-
greſcẽdo dulceſcit, id eſt, mali amplius habẽdo fit me-
lior? Itẽ ſi duo bona ſunt calor & ſanitas, duo vero ma-
la frigus & infirmitas, cur caleſcẽdo corpora ægreſcũt?
An forte ſana febriunt? Nõ ergo hæc obiicio, quæ forte
non cautus, aut pro quibuſlibet contrariis potius, q̃ pro
bonis & malis cõmemorauit: præſertim quia ignẽ gen
tis tenebrarum nunquã frigidũ fuiſſe dixerunt, ſed ca- M
lorem eius vtique malum. Verum vt iſta omittamus, Cap.XII.
illa videamus, quæ ita cõmemorauit bona in his con-
trariis, vt nolit inde dubitari, ſanitatẽ, copiam, dulcedi
nem: ita ne in illa gente nõ erat ſanitas corporũ, in qua
& naſci & creſcere, gignere & ita perdurare potuerũt
illa animalia, vt quibuſdã eorũ grauidis, ſicut deſipiũt,
captis, & in cœlo colligatis, nec ſaltẽ pleni tẽporis, ſed
abortiui fœtus de tã excelſo in terrã cadentes, & viuere
potuerint & creſcere, & iſta carnium, quæ nũc ſunt in-
numerabilia genera, propagare: aut copia ibi non erat,
vbi arbores non tantum in aquis & ventis, ſed etiam in
igne & fumo & naſci potuerũt, & tãta fœcunditate di
tari, vt ex earum fructibus ſui cuiuſque generis anima-
lia gignerentur, & earum arborum feracitate nutrita
atque paſta conſeruarentur, quorũ ſaginæ læticiã, pro-
lis quoq; fœcũditas teſtaretur: maxime vbi nullus labor
agriculturæ, nec intẽperies eſſet æſtatis & hyemis: neq;
enim ſol ibi circumibat, vt alternantibus tẽporibus an-
ni tranſcurrerẽt? Proinde perpetua fertilitas erat arbo-
rum, quibus elementũ & alimentũ ſui generis, ſicut gi-
gnẽdis affuerat, ita fœtãdis perpetuo ſuppetebat, & fru-
ctus nunquam deeſſe faciebat: ſicut videmus arbores
curiotũ toto anno & flores & fructus parere, ſi iugiter
irrigentur

A irrigentur. Magna ergo illic copia, & eius habendę ma
gna ſecuritas: neq; enim vel grando timebatur, vbi nõ
erãt luminis exactores, quos tonitrua cõmouere fabu-
lamini: dulces autẽ ac ſuaues ſi nõ haberent cibos ſuos,
nunquam eos appeterent, nunq̃ eis corpora vegetarẽt.
Cap. XIII. Ita enim ſe res habet, vt pro vniuſcuiuſq; corporis
congruentia vel delectet eſca vel offendat. Si delectat,
dulcis aut ſuauis dicit: ſi autẽ offendit, amara, ſiue aſpe-
ra, ſiue aliqua inſuauitate reſpuẽda. Nõnne ipſi nos ho-
mines ita ſumus, vt plerumq; alter appetat alimentum,
quod alter exhorreat: ſiue pro temperatione naturæ, ſi-
ue pro vſu cõſuetudinis, ſiue ꝑ affectione valetudinis:
quanto magis lõge diuerſi generis corpora beſtiarum
poſſunt illud habere iocundũ, quod nobis amarum eſt?
An aliter capræ ad rodendũ ſuſpenderentur oleaſtrũ?
Nam ſicut nõnulli morbo hominum vel amarũ eſt, ita
illi naturæ pecoris ſuauis oleaſter: ſic inſinuatur prudẽ-
tibus rerum examinatoribus ordo quid valeat, cũ ſcili-
cet ſua cuique adhibentur atque reddũtur: quantumq;
hoc bonũ ſit ab imis vſq; ad ſumma, à corporalib⁹ vſq;
B ad ſpiritalia. Itaque in gente tenebrarum, cum animal
alicuius elementi eo veſcebatur cibo, qui naſcebatur in
eius elemento, proculdubio ſuauitatem ipſa congruen
tia faciebat, ſi autẽ incidiſſet in alterius elemẽti cibum,
ipſa incõgruẽtia faceret offenſionẽ ſenſui guſtãtis: quæ
offenſio vel amaritudo vel aſperitas vel inſuauitas vel
quodlibet aliud: aut ſi ita nimium eſt, vt aliena vi cõpa-
gem corporis, cõcordiamq; dirumpat, ac ſic interimat,
aut vires auferat, etiam venenũ vocatur: nõ niſi per in-
congruentiã, quod alteri generi per congruẽtiã cibus
eſt: ſicut panem, qui quotidiana eſca noſtra eſt, ſi acci-
piter ſumat, extinguitur: & nos ſi elleborũ, quo pecora
† paſcũtur. pleraq; veſcebãtur: † cuius tamen herbæ adhibẽdæ qui-
dam modus, etiã medicamentũ eſt. Quod ſi ſciret aut
cõſideraret Fauſtus, non vtiq; venenum & antidotum
pro exemplo duarum naturarũ mali & boni poneret:
tanquam deus ſit antidotum, & Hyle venenũ, cũ eadẽ
res, eademq; natura nunc congruenter, nunc incõgruẽ
ter ſumpta ſiue adhibita, vel proſit, vel noceat. Itaq; ſe-
cundum eorum fabulam poteſt dici deus eorum fuiſſe
venenum genti tenebrarum, cuius corpora tam firma
C ita corrupit, vt infirmiſsima redderet: ſed quia & lux
ipſa capta, oppreſſa, corrupta eſt, inuicem ſibi venenũ
fuerint. Cur nõn ergo hæc, aut duo bona dicitis, aut
Cap. XIIII. duo mala, [vel magis & duo bona & duo mala?] duo
† alibi, in bona apud ſe, duo mala inter vtrunq;. † Poſtea ſi opus
alterutrum fuerit, quærem⁹ quid horũ ſit melius aut peius: interim
quia duo bona erant apud ſe, ita cõſideratur, Regnabat
deus in terra ſua, regnabat & Hyle in ſua. Sanitas re-
gnantiũ & ibi & hîc, copia fructuũ & ibi & hîc. Fœcun
ditas prolis vtrobiq;, ſuauitas propriarum voluptatum
apud vtroſque. Sed illa gens, inquiunt, excepto eo ꝙ vi
cinæ luci mala erat, & apud ſeipſam mala erat. Interim
bona eius multa iam dixi, ſi & vos mala eius potueritis
oſtendere, erunt duo regna bona, ſed illud melius, vbi
nullũ erat malũ: quæ nam ergo huius mala dicitis fuiſ-
ſe? Vaſtabãt ſe, inquit, inuicem, lędebant, occidebãt, ab-
ſumebãt. Si ad hoc ſolum ibi vacaretur, quo modo ibi
tanta agmina gignerẽtur, nutrirẽtur, perficerẽtur? Erat
ibi ergo & quies & pax. Verũtamẽ fateamur illud fuiſſe
melius regnum, vbi nulla diſcordia: duo tamen bona
iſta multo accõmodatius dixerim, q̃ vnum bonũ & al-
terum malũ: vt illud ſit melius, vbi nec ſinguli ſibimet-
ipſis nocebãt, nec inuicẽ: hoc autẽ inferius bonum, vbi
quãuis inuicẽ aduerſarẽtur, vnumquodq; tamẽ animal

ſuam ſalutẽ, incolumitatem, naturamq; tuebatur. Verũ- D
tamen deo veſtro ille ſaltẽ princeps tenebrarũ non ita
lõgo interuallo cõparari poteſt, cui nemo reſiſtebat, cui
regnanti cuncta ſeruierunt, quẽ concionantem cuncta
ſecuta ſunt, quod ſine magna pace atq; concordia fieri
nõ poſſet. Ibi enim ſunt regna fœlicia, vbi omniũ pleno
conſenſu regibus obeditur. Huc accedit, quia illi prin-
cipi non tantũ ſui generis, id eſt, bipedes, quos parentes
hominum dicitis, ſed etiam cuncta animaliũ cæterorũ
genera ſubdita erant, & ad nutum eius conuertebãtur,
faciẽdo quod iuſsiſſet, credendo quod ſuaſiſſet. Hęc di
cẽtes vſqueadeo putatis ſurda hominum corda, vt ex-
pectent à vobis deũ alterum nominari, quẽ vident pla
ne aperteq; deſcribi. Si enim principis huius vires hoc
poterant, magna potẽtia: ſi honor, magna claritas: ſi a-
mor, magna concordia: ſi timor, magna diſciplina. In
his omnibus bonis ſi erant aliqua mala, num ideo iam
mali natura dicenda eſt, niſi ab eis qui neſciũt quid lo-
quãtur? Porrò ſi propterea mali naturã putatis, quia nõ
ſolum in alterã natura mala erat, ſed etiã in ſeipſa ha- E
bebat malum, nullũm ne malum eſſe arbitramini durã
neceſsitatẽ, quã patiebatur deus veſter ante cõmixtionẽ
naturæ cõtrariæ, vt cũ ea bellare, & in eius fauces ſic op
primẽda mẽbra ſua mittere cogeretur, vt nõ poſsit tota
purgari? Ecce erat & in ipſa magnũ malũ, anteq̃ ei mi-
ſceretur, quod ſolũ dicitis malũ. Aut enim lædi & cor-
rũpi nõ poterat à gẽte tenebrarum, & propria ſtulticia
patiebatur illã neceſsitatẽ: aut ſi poterat corrumpi eius
ſubſtãtia, non colitis deũ incorruptibilẽ, qualem Apo-
ſtolus prædicat. Quid ergo & ipſa corruptibilitas, quia
quidẽ nondũ corrumpebatur illa natura, ſed tamen ab
alia corrumpi poterat, non vobis in deo veſtro videtur
malũ? Illud etiã quis nõ videat, ꝙ aut præſcientia ibi Cap. XV.
nõ erat: vbi veſtrũ eſt iã cogitare, vtrũ nullũ viciũ dei ſit
carere præſcientia, & quid immineat omnino neſcire:
aut ſi erat ibi præſcientia, ſecuritas ibi eſſe non poterat,
ſed æternus timor: & hoc quantũ malũ ſit, certe agno-
ſcitis? An non timebat, ne iam iamq; adueniret tempus,
quo mẽbra eius ita vaſtarentur, & inquinarẽtur in illo
prælio, vt vix cũ tãto labore, nec tamen tota liberentur
atque mundentur? Sed ſi ad ipſum hoc nõ pertinebat, F
quod quidẽ cernitis q̃ dure dicatur, certe ipſa membra
eius, quæ hîc tãta mala paſſura erãt, nempe metuebãt.
An hoc futurum ipſa neſciebãt? Ergo qualicunq; parti
ſubſtãtiæ dei veſtri, defuit vtiq; præſcientia. Numerate
mala in ſummo veſtro bono. An ideo non timebant,
quia ſuã conſecuturã liberationẽ ac triumphũ pariter
præuidebãt? Certe vel pro ſociis timebãt, quos æternis
in illo globo vinculis à ſuo regno nouerãt alienãdos.
An ibi charitas nõ erat, vt nulla eſſet fraterna com- Cap. XVI.
paſsio, pro his vtique, quorũ peccato nullo præcedẽte,
impendebant æterna ſupplicia? Quid illæ ipſæ animæ
in globo ligãdæ: Nõnne & ipſæ mẽbra dei veſtri erãt?
Nõnne vnũ genus & vna ſubſtantia eſt? Ipſæ ſaltẽ præ-
ſciẽtes futurũ ſempiternũ vinculum ſuũ, nẽpe timebãt,
nempe mœrebant. Aut ſi ipſę hoc futurum neſciebant,
pars dei veſtri prouida erat, pars ĩprouida, quo modo
ergo vna eademq; ſubſtantia? Cũ ergo tãta mala & ibi
fuerint, anteq̃ eſſet alieni mali commixtio, quid de illo
tanq̃ puro & ſimplici & ſummo bono gloriamini? Er-
go etiam apud ſemetipſas iſtas duas naturas, aut duo
bona, aut duo mala fateri cogimini. Cõcedim⁹ vobis,
ſi duo mala dixeritis, vt quod volueritis horum peius
dicatis: ſi autem duo bona, quodlibet horum melius di
cite, erit poſtea diligentior conſideratio: dũ tamen ve-

G ſter error ille tollatur, quo dicitis duo principia dua-
rum naturarum, bonę & malæ: & planè duos deos, vnũ
bonum, & alterũ malum. Iam vero ſi propterea malum
eſt aliquid, quod alteri nocet, inuicẽ ſibi iſta nocuerũt.
Fuerit vna pars improbior, quia prior appetiuit alienũ.
Vna ergo malũ inferre voluit, altera malum pro malo
Exod.21. retribuit: & non lege talionis, tanquã oculũ pro oculo,
quod imprudenter & impudenter reprehendere ſole-
tis, ſed multo grauius. Eligite ergo quã peiorẽ dicatis,
quæ prior nocere voluit, an quæ amplius nocere & vo-
luit & potuit. Iſta eni pro modulo ſuo luce perfrui cõ-
cupiuit, illa eam funditus eradicauit. Iſta ſi quod appe-
tiuit, impleſſet, ſibi certe nihil obfuiſſet: illa vero, vt ho-
ſtilem aduerſitatẽ penitus euerteret, etiã ſuæ parti gra-
uiter nocuit. Sicut eſt illa notiſsima, & quarũdam lite-
rarum memoriæ cõmendata furioſa ſententia, pereant
amici, dum inimici vnà intercidãt. Miſſa eſt enim ad
inexpiabilem contaminationem pars dei, vt eſſet vnde
tegeretur globus, quo in æternũ hoſtis viuus ſepeliẽdus
eſt: tantũ enim timebitur, & victus tantũ terrebit inclu-
H ſus, vt ſempiterna miſeria partis dei cætero deo tribuat
qualemcunq; ſecuritatẽ. O magna innocẽtia bonitatis,
ecce faciet & deus veſter, vnde tenebrarum gentẽ hor
ribiliter accuſatis, ꝙ & ſuis noceat & alienis. Idipſum
omnino in deo veſtro arguit ille globus extremus, quo
& hoſtis includitur, & ciuis affligitur: imò vero ſupe-
rat in amplius nocẽdo, & alienis & ſuis, pars illa, quam
dicitis deum. Hyle quippe non eradicare alienũ regnũ
voluit, ſed tenere: ſuos autem quoſdam, etſi ab aliis ſuis
quibuſdã conſumendo interimebat, in alias tamen for
mas denuo cõmutabat: vt moriendo & renaſcẽdo ſal-
tem per interualla temporum ſuæ vitæ lætitia fruerẽ-
tur: deus autẽ qualem omnipotentẽ, optimumq; deſcri
bitis in ęternum, & alienos eradicat, & ſuos damnat: &
quod mirabiliore demẽtia creditur, Hyle animalia ſua
lædit in pugna ſua, deus membra ſua punit in victoria
ſua. Quid eſt vani homines? Nempe recordamini ver-
ba Fauſti de deo, tanquã de antidoto, & Hyle tanquã
veneno. Ecce plus nocet veſtrũ antidotum q̃ venenũ.
Nunquid Hyle tam horrendo globo in æternum, vel
deũ includeret, vel ſua viſcera affligeret: & quod ſcele-
I ratius eſt, calumniatur eiſdem reliquiis, ne defeciſſe vi-
deatur, quòd eas purgare nõ potuit? Dicit enim Mani-
chæus in Epiſtola fundamẽti, ideo dignas illas animas
fieri tali ſupplicio, ꝙ errare ſe à priore lucida ſua natura
paſſæ ſunt, & inimicæ lumini ſancto extiterũt, cum eas
in illum errorem, quo ita tenebrarẽtur, vt inimica luci
lux fieret, ipſe miſerit: ſi inuitas iniuſtus, vt cogeret: ſi
volẽtes, ingratus, vt damnaret: quæ ſe futuras inimicas
origini ſuæ, ſi præſcire potuerũt, & ante bellum timore
cruciatæ, & in bello inexpiabiliter maculatę, & poſt bel
lum in æternum damnatæ, nunq̃ beatæ. Si autẽ præſci-
re non potuerunt, & ante bellũ improuidæ, & in bello
inualidæ, & poſt bellum miſeræ, nunq̃ diuinæ: & vtiq;
ꝙ ipſe hoc deus ſecundũ vnitatem ſubſtantię putamus,
nec reſpicitis q̃ immaniter blaſphematis, & tamen ali-
quando volentes quaſi defendere bonitatẽ dei etiã ipſi
Hyle pręſtare dicitis aliquid boni, vt incluſa in ſemet-
ipſam nõ ſæuiat. Habebit ergo aliquid boni, cũ ei nullũ
mixtum erit bonũ? An forte ſicut deus ante bellum ſine
cõmixtione mali habebat neceſsitatis malum: ita Hyle
† ceſſationis poſt bellũ ſine cõmixtione boni habebit cõmixtionis †
bonũ? Dicite ergo duo mala, ſed vnum altero peius: aut
duo nõ ſumma bona, ſed vnum altero melius: ita ſanè,
vt quod eſt melius, hoc dicatis miſerius: nam ſi illius
tanti belli hic erit exitus, vt ſuperata Hyle à propria va K
ſtatione, & dei membris affixis in globo, aliquid boni
præſtetur hoſtibus, & tantum mali infligatur ciuibus,
cogitate quis vicerit. Sed videlicet venenum eſt Hyle,
quę formare, firmare, nutrire, vegetare valuit animalia
ſua: & antidotum deus, qui damnare potuit, quia ſana-
re non potuit membra ſua. Inſani, nec ille eſt Hyle, nec
ille deus. Sic delirant, qui ſanam doctrinam non ſuſti- 2.Timo. 4.
nentes, ad fabulas conuertuntur.

Libri viceſimiprimi finis.

LIBER VICESIMVSSECVNDVS.

FAuſtus dixit, Cur legẽ blaſphe- Cap.I.
matis & Prophetas? Minime
quidẽ nos hoſtes ſumus aut ini-
mici legis ac Prophetarum, ſed
nec vlli⁹ omnino: adeo vt ſi mo
do per ipſos vos liceat, ſimus pa
rati fateri, falſa illa omnia eſſe, L
quæ de eis ſcripta ſunt, & quorũ
cauſa videtur nobis exoſi: ſed enim vos repugnatis, &
ſcriptoribus aſſentiendo veſtris, in crimẽ forſitan Pro-
phetas innocẽtes abducitis, infamatis Patriarchas, de-
decoratis & legẽ, atque quod ſit ſtultius, vultis & ſcrip-
tores veſtros non eſſe mendaces, & eos tamen religio-
ſos ac ſanctos, quorum hi flagitia & turpes conſcripſe-
rint vitas. Quod quia vtrunq; pariter conſtare non po-
teſt, Oportet enim aut hos fuiſſe malos, aut illos men-
daces & falſos. Age ſi libet, aſſenſu communi ſcrip- Cap.II.
toribus damnatis, defenſionẽ ſuſcipiam⁹ legis & Pro-
phetarum. Legem autem nunc dico ego, non circun-
ciſionem, nec ſabbata, & ſacrificia, cæteraq; huiuſmodi Gene.17.
Iudæorum, ſed eam quæ vere ſit lex, id eſt, Nõ occides, Exo.20.
non mœchaberis, nõ peierabis, & cætera. Cui quia olim Deute.5.
diffamatę in gentibus, id eſt, ex quo mundi huius crea- Leuiti.19.
tura conſiſtit, Hebræorum ſcriptorũ irruẽtes, tanquam
leprã ac ſcabiẽ, abominanda hęc ſua & turpiſsima pręce-
pta cõmiſcuerunt, quæ ad peritomen ſpectant, & ſa-
crificia: age ſi es pro certo & tu amic⁹ legis, damna eos
mecũ, qui hanc violare auſi ſunt hac cõmixtione incõ- M
uenientiũ eidẽ pręceptorũ: quę pręcepta, niſi & vos legẽ
nõ eſſe ſciretis nec legis partẽ, vtiq; aut eadem ſeruare
niteremini profeſsi iuſticiam, aut vos coram fateremi-
ni eſſe nõ iuſtus: nunc vero & de illis quæ ſcelera pro-
hibent mandatis, ſolicita vobis eſt cura recte volẽtibus
viuere: & de iis quæ pertinent ad Iudęos, nulla fit men-
tio: quod quatenus excuſatũ vobis erit, niſi eadem legẽ
nõ eſſe cũſtiterit. Deniq; ſi ſicut incenderis, intolerabi-
le conuiciũ iudicans, ſi quis te negligentẽ pręcepti hu-
ius appellet, quo dictũ eſt, Nõ occides: vel, Nõ mœcha- Exod.20.
beris: ita etiã exardeſceres, ſi quis te & incircũciſum vo
caret, & negligẽtẽ quod ſabbati erat, intelligis procul-
dubio quod eſſet vtrunq; lex & dei mãdatũ. Nũc vero
& de illis ſuperioribus laudẽ quęris & gloriã, ſi ea con
ſerues: & de his nullã eiuſdẽ boni iacturã metuis, quia
contemnas. Quare conſtat hæc, vt dixi, nõ eſſe legem,
ſed legis potius maculas & ſcabiem: quæ ſi damnãtur à
nobis, damnantur vt falſa, non vt legitima. Nec tangit
conuicium hoc legem, nec legis authorem deum, ſed
eos qui hunc & illã nefariis ſuis religionibus inſcrip-
ſerunt. Vt autem interdum legis nos reuerendum no-
men cum Iudaica præcepta perſequimur, laceſſamus,
veſtro fit vicio, qui inter Hebraicas inſtitutiones &
legem,

A legem,nullũ vultis eſſe diſcrimen:alioquin reddite legi
propriam dignitatem:Iſraëliticas ab eadem turpitudi-
nes tanquam verrucas incidite: deformationis eius cri-
mẽ ſcriptorib⁹ imputate, & ſtatim videbitis nos Iudaiſ
mi inimicos fuiſſe,nõ legis. Nomen eſt quod vos deci-
Cap. III. pit:quia cui iure debeat adſcribi,non noſtis. Ad hęc
& Prophetas ac Patriarchas veſtros, cur nos blaſphe-
mare exiſtimetis,ego non video: nam ſi à nobis ſcripta
hæc dictáve fuiſſent,quę iidem commiſiſſe leguntur,eſ-
ſet veſtra hęc in nos nõ irrationabilis accuſatio:vbi ve-
ro aut ab ipſis eadem ſcripta ſunt cõtra honeſtatis mo-
rem,de viciis captantibus gloriam,aut ab eorum ſociis
ac paribus,noſtra quæ iſtic culpa eſt? Damnamus enim
deteſtati actus iniquos, quos vltro de ſe nec interroga-
ti confeſsi ſunt rei: aut ſi hæc per inuidiam ſcriptorum
aduerſus eos malignitas finxit,puniãtur ſcriptores, dã-
†aliàs, ꝓpheticũ nomen. nentur eorũ libri,purgetur prophetiarum † indigna fa-
ma, grauitati atque cenſuræ ſuæ Patriarcharum redda-
tur authoritas. Et ſanè fieri potuit, vt quemadmo-
Cap. IIII. dum de deo impudenter iidem tanta finxerunt, nunc
Gene. 1. eum in tenebris ex æterno verſatum dicentes,& poſtea
B miratum cum vidiſſet lucem: nunc ignarum futuri, vt
Gen. 2. & 3. præceptum illud, quod non eſſet ſeruaturus Adam, ei
mandaret:nũc & improuidum,vt eum latentem in an-
gulo paradiſi,poſt nuditatem cognitã videre non poſ-
ſet:nunc & inuidum ac timentem, ne ſi guſtaret homo
ſuus de ligno vitæ, in æternum viueret:nunc appeten-
tem ſanguinis atque adipis ex omni genere ſacrificio-
Leuiti. 3. rum, zelantemq; ſi & aliis eadem offerrentur vt ſibi: &
Pſal. 65. nunc iraſcentem in alienos,nunc & in ſuos:nunc peri-
Exod. 32. mentem milia hominum ob leuia quidẽ aut nulla cõ-
miſſa: nunc etiam comminantem venturum ſe forte
cum gladio & parciturum nemini,non iuſto,non pec-
catori:fieri,inquam,potuit,vt & de dei hominibus mẽ-
tirentur, qui de deo ipſo tanta proteruitate mẽtiti ſunt.
Sed vos conſentite nobiſcum, vt portẽt ſcriptores cri-
Caput V. men, ſi vultis eodem liberari Prophetas. Alioquin
neque illa nos de Abraham ſcripſimus, quòd habendæ
prolis inſana flagrãs cupidine,& deo,qui id iam ſibi de
Gene. 16. & 17. Sara coniugẽ promiſerat,minime credens,cum pellice
volutatus ſit ſub conſcientia,quo ſit inhoneſtius,vxoris:
nec quòd matrimonij ſui infamiſsimus nundinator,
C idem auariciæ ac ventris cauſa duobus regibus, Abime-
Gene. 12. & 20. lech & Pharaoni,diuerſis temporibus,memoratam Sa-
ram coniugem ſuam ſororem mentitus, quia erat pul-
Gene. 19. cherrima,in concubitum vẽditauit.Nec quòd Loth ip-
ſius frater de Sodoma liberatus, cũ duabus filiabus ſuis
in monte concubuit, qui honeſtius arſiſſet in Sodoma
[ictu]fulminis,quàm in monte flagrauit inconceſſę flã-
ma libidinis.Sed nec quòd Iſaac eadem patri ſuo geſsit
Gene. 26. ac paria,erga Rebeccam coniugẽ ſuam, fingens & ipſe
eam ſororẽ,quo per ipſam viueret turpiter. Nec quòd
Gene. 29. & 30. Iacob filius eius inter Rachel & Liam duas germanas
ſorores,earumq; ſingulas famulas quatuor vxorum ma
ritus, tanquam hircus errauerit: vt eſſet quotidie inter
quatuor ſcorta certamen, quæ nam eum venientem de
Gene. 30. agro, prior ad concubitum raperet, interdumq; etiam
mercedibus in noctẽ ab inuicem cõducerẽt eum. Item
Gene. 38. quòd Iudas filius eius cũ Thamar nuru ſua dormierit,
poſt vnius & alterius nuptias filij,deceptus,vt aiunt,ha-
† hor. bitu proſtitutionis,in quem ſe transformauerat eadem,
2. Reg. 11. quæ ſocerum ſuum bene noſſet, cum omni† genere fœ-
† Vriæ. minarum ſemper habuiſſe cõmercium. Nec quòd Da-
† prodiderit. uid poſt tot numero vxores,muliereulã quoque vnius†
militis ſui mœchatus ſit, ipſumque perdiderit† in bello,

Nec quòd Salomon filius eius trecentas vxores, & ſep- D
tingentas concubinas habuerit, & regum filias ſine nu- 3. Reg. 11.
mero. Nec quòd Oſee Prophetarũ primus de fornica- Cant. 6.
ria muliere filios fecerit: cui turpitudini,quod ſit dete- Oſee. 1.
rius,adſcribitur & cõſiliũ dei. Sed nec illud, quòd Moy Exod. 2. 3.
ſes homicidium fecerit,quòd ſpoliauerit Aegyptum,ꝙ & 12.
bella geſſerit, quòd crudelia multa & mandarit & fe- Exod. 32.
cerit, quòd ne ipſe quidem vno cõtentus matrimonio Nume. 12.
fuerit. Hæc inquam, & horũ ſimilia,quæ in diuerſis eo-
rum habentur libris,nihil à nobis ſcriptum,nihil dicta-
tum eſt: ſed aut ſcriptorum veſtrorũ iſta cõmenta ſunt
falſa,aut patrum crimina vera. Vos vtrum vultis, eligi-
te: nam nos aut hos aut illos pariter deteſtari neceſſe
eſt,quia tam malos & turpes odimus, quàm mendaces.
Auguſtinus reſpondit, Nec ſacramenta legis intel- Cap. VI.
ligitis,nec facta Prophetarum, quia neque ſanctitatem,
neque iuſticiam cogitare noſtis. Sed de præceptis & ſa-
cramẽtis veteris teſtamẽti ſæpe ac multa iam diximus,
vt intelligeretur aliud ibi fuiſſe,quod per gratiam noui
teſtamenti faciẽdo donaretur implendum: aliud quod
per veritatem patefactam remouendo demonſtraretur
impletum cum dei & proximi dilectione ſuſciperetur E
legis perficienda pręceptio:circuncifionis autem,atque
aliorũ illius temporis ſacramẽtorum ceſſatione oſten-
deretur legis perſoluta promiſsio. Præceptum quippe
reos faciebat ad deſiderandam ſalutem, promiſſum au-
tem figuras celebrabat ad expectãdum Saluatorem: vt
per aduentum noui teſtamẽti illos liberaret gratia do-
nata, illas auferret veritas reddita. Ipſa enim lex, per
Moyſem data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum Ioan. 1.
facta eſt.Gratia ſcilicet,vt data indulgẽtia peccatorum,
quod pręceptum erat,ex dei dono cuſtodiretur:veritas
autem, vt ablata obſeruatione vmbrarũ, quod promiſ-
ſum erat,ex dei fide præſentaretur. Proinde iſti,qui Ca. VII.
ea quæ nõ intelligunt reprehendẽtes,leprã vel ſcabiem
ſeu verrucas legis eſſe dicũt, promiſsiuas figuras ſacra-
mentorũ,ſimiles ſunt hominibus, quibus diſplicent ea,
quorum non capiunt vtilitatem: velut ſi ſurdus, vidẽs
mouere labia loquentium,tanquam ſuperfluos oris mo
tus deformeſq; reprehenderet:vel ſi quiſquã cæcus lau-
data ſibi aliqua domo, vellet palpando probare, quod
dicitur:& parietũ læuitatem manu pertractans,in fene-
ſtras irrueret, eaſq; velut inconuenientes illi æqualitati F
redargueret,cauernaſq; ruinoſas putaret. Iam vero Cap. VIII.
facta Prophetarum etiã ipſa Prophetica & myſtica fuiſ-
ſe,quid agam vt intelligant, quorũ mentes vanitas oc-
cupauit:ita vt putent credi à nobis ipſum deum aliquã-
do in tenebris eſſe verſatum,quia ſcriptum eſt,Tenebrę Gene. 1.
erant ſuper abyſſum: tanquam nos abyſſum dicamus
deum,vbi tenebræ erant:quia lux ibi nõ erat,antequam
deus verbo faceret lucem. Sed quia nõ diſtinguunt in-
ter lucem,quod eſt ipſe deus,& lucem quam fecit deus,
ideo putant eſſe conſequens, vt in tenebris ipſe fuerit,
antequam faceret lucem: cũ tenebræ eſſent ſuper abyſ-
ſum,antequam diceret, Fiat lux,& facta eſt lux: ſicut in
nouo teſtamẽto vtrunque de illo dicitur. Nam & deus 1. Ioan 1.
lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ: ibi legimus, & 2. Cor. 4.
deus, qui dixit de tenebris lumen clareſcere, claruit in
cordibus noſtris: itidem ibi legimus: ſic & in illis vete-
ribus libris,Et candor eſt lucis ęternæ,dictum eſt de ſa- Sapien. 7.
pientia dei:quæ vtique facta nõ eſt, quia per illam facta Ioan. 1.
ſunt omnia. Et de luce quadam, quæ non niſi per illam
fieri poteſt, hoc modo ibi dicitur, Tu illuminabis lu- Pſal 17.
cernam meã domine deus meus, illuminabis tenebras
meas. Sicut ab initio cum tenebræ eſſent ſuper abyſſum,
dixit

Gene.1. G dixit deus,Fiat lux & facta eſt lux: quam nõ feciſſet, niſi
Cap. IX. lucifica lux,quod eſt deus. Sicut enim deus ſibi ſuf-
ficit ad ęternam beatitudinem,& ex hac abundat ad fa
ciendos beatos: ita ſibi ſufficit ad æternam lucem, & ex
hac abundat ad faciendos illuminatos: nullius bonum
cupiens, cum ipſo fruatur omnis volũtas bona: nullius
malum timens,cum ipſo deſeratur omnis voluntas ma
la:quia nec auget eum,qui eius dono beatus eſt:nec ter-
ret eum, qui eius iudicio miſer eſt. Talem deum Mani-
chæi non colitis,longe ab illo facti eſtis, dum phantaſ-
mata veſtra ſectamini,quę cor veſtrum vanũ & vagum,
lucem iſtam cœleſtium corporũ per carnis oculos hau-
riens, vobis multiplici fictione dilatauit atque variauit.
Lux iſta quanuis & ipſam deus fecerit,longe incompa-
rabilis eſt etiam illi luci, quã fecit deus in mẽtibus pio-
rum,quas à tenebris lucificat: ſicut ab impietate iuſtifi-
cat:quanto magis illi inacceſsibili,quę iſta omnia facit?
Matth.5. Nec omnibus inacceſsibilis eſt,Beati enim mundicor-
1.Ioan.1. des,quoniam ipſi deum videbũt. Deus autem lux eſt,&
Eſaiæ.26. tenebræ in eo non ſunt vllæ: impij vero non videbunt
lumen,ſicut dicit Eſaias. Talibus ergo eſt inacceſsibilis
H illa lucifica lux,quæ non ſolum illam ſpiritalem lucem
in ſanctorum mẽtibus, ſed etiam iſtam corporalem fe-
Matth.5. cit:non ad quam prohibeat accedere malos, ſed quam
Cap. X. fecit oriri ſuper bonos & malos. Cum ergo eſſent te-
nebræ ſuper abyſſum, ille qui erat lux, dixit, Fiat lux.
Gene.1. Quę lux lucem fecerit,manifeſtum eſt. Manifeſte enim
Concor.2. poſitum eſt,dixit deus:quam tamen lucem fecerit, non
ſen. diſt.13. ita manifeſtum eſt: vtrum illam,quę in mentibus ange-
ca.Siquæri lorum eſt, id eſt, ipſus tunc ſpiritus rationales deus fe-
tur qualis. cerit,an corporalem quandam lucem, remotam etiam
ipſam ab aſpectibus noſtris in ſublimibus huius mundi
locis,inter ſtudioſos diuinarum ſcripturarum concor-
diter diſputatur. Quarto enim die fecit iſta conſpicua
luminaria cœli. Quæ rurſus vtrum ſimul cũ ſua luce fa-
cta ſint,an ex illa,quę iam facta erat,quodam modo ac-
cenſa ſint,ſimiliter quęritur. Quęlibet ſanè lux facta ſit,
quando cum eſſent tenebræ ſuper abyſſum, dixit deus,
Fiat lux: creatam tamen lucem à creatrice luce factam
eſſe non dubitat, quiſquis ſanctas literas pie legendo ſit
dignus,qui intelligat. Nec ideo putandus eſt deus,
Cap.XI. antequã faceret lucem in tenebris habitaſſe, quia ſpiri-
Gene.1. tus dei ſuperferebatur ſuper aquas,cum prędictũ fuiſſet,
Tenebræ erãt ſuper abyſſum. Abyſſus nanque eſt aqua-
rum inæſtimabilis profunditas. Vnde poteſt occurrere
carnali prudentiæ,velut in iis tenebris, quæ erant ſuper
abyſſum, habitauerit is ſpiritus dei, de quo dictum eſt,
Ioan.1. Ferebatur ſuper aquas:nõ intelligenti quemadmodum
lux luceat in tenebris,& tenebræ eam non comprehen-
Ephe.5. dant,niſi per dei verbum fiat lux, & dicatur eis, Fuiſtis
aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino. Quod
ſi rationales mentes per voluntatem impiam tenebro-
ſæ,lucem ſapiẽtiæ dei,nuſquàm abſentem comprehen-
dere non poſſunt,quòd ab ea longe ſint affectu,non lo-
co: quid mirum ſi ſpiritus dei, qui ſuperferebatur ſuper
aquas,ſuperferebatur etiam ſuper aquarum tenebras,in-
comparabili quidem lõginquitate, ſed ſubſtantiæ, non
Cap. XII. locorum? Scio quidẽ iſtis quàm ſurdis hæc cantem,
nec tamen deſpero,quòd cantici mei veritas inuentura
ſit aurem ſuam,quam dominus aperuit,à quo ſunt vera
quæ dicimus. Iſtos autem, quales diuinarum ſcriptura-
rum iudices patimur, quibus etiam diſplicet quòd deo
placuerint opera ſua: quem tanquam inſolitam lucem
Gene.1. miratum eſſe reprehendunt,quia ſcriptum eſt, Et vidit
deus lucẽ quia bona eſt: approbat enim opera ſua, quia
placẽt ei quę fecit,& hoc eſt videre quia bona ſunt. Ne- K
que enim aliquid inuitus facere cogitur, vt quod ei nõ
placet, faciat: aut in aliquid faciendum imprudẽs labi-
tur,vt factum eſſe diſpliceat. Cur autem iſtis nõ diſpli-
ceat, quòd deus noſter opus ſuum vidit, quia bonũ eſt,
quãdoquidem deus eorum cum membra ſua merſit in
tenebras,velum contra ſe poſuit? Non enim quod fecit
vidit,quia bonum eſt: ſed noluit videre, quia malũ eſt.
Miratum ſanè Fauſtus deum noſtrum, dixit, quod *Cap.XIII.*
ſcriptum non eſt:nec omnino eſt cõſequẽs, vt cum ali-
quis videt,quia bonum eſt,etiam miratus dicatur. Mul-
ta enim bona videntes,nõ miramur,tanquã præter opi-
nionem ita ſint, ſed tãtummodo approbamus quod ita
eſſe debuerint. Veruntamen oſtendimus eis,non in ve-
teri teſtamento,cui malicioſe calumniantur,ſed in no-
uo,quod vt imperitos fallant accipiunt,deum eſſe mira-
tum. Chriſtum enim fatetur deum,& hãc in laqueo ſuo
velut eſcam dulciſsimam ponunt, qua Chriſto deditos
capiant. Deus ergo miratus eſt, cum Chriſtus miratus
eſt: ſic enim ſcriptum eſt in Euangelio, quòd audita fi-
de cuiuſdẽ Cẽturionis miratus eſt,& ait diſcipulis ſuis, L
Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſraël. *Matth.8.*
Ecce nos vt potuimus,expoſuimus, Vidit deus quia bo- *Gene.1.*
num eſt,& melius fortaſsis exponunt iſta meliores: ex-
ponant & iſti quare ſit miratus Ieſus, quod antequam
fieret,præſciebat:& antequam audiret, vtique nouerat.
Quanquam enim plurimum interſit, vtrum videat ali-
quis quia bonum eſt, an etiam miretur:in hoc tamẽ eſt
nonnulla ſimilitudo,quia etiam Ieſus lucem fidei mira-
tus eſt,quam in corde illius Cẽturionis ipſe fecerat,qui
verum eſt lumen, quod illuminat omnẽ hominem ve- *Ioan.1.*
nientem in hunc mundum. Quem poſſet certe ali- *Cap.XIIII.*
quis impius Paganus ita calumniari & reprehendere in
Euangelio,ſicut deum Fauſtus in veteri teſtamento. Di-
ceret enim & ille improuidum Chriſtum, nõ ſolum ex
hoc quòd miratus eſt Centurionis fidem,verumetiam *Matth.8.*
quòd Iudam inter diſcipulos elegit, qui mandata eius *Ioan.6.*
non erat ſeruaturus: ſicut reprehendit iſte, cur præcep- *Gene. 2. & 3.*
tum in paradiſo datum fuerit homini nõ facturo. Cul-
paret etiam illud,quòd ſcire non potuerit quis eum te- *Marci.5.*
tigerit,quando tetigit fimbriam veſtimẽti eius,quæ flu-
xum ſanguinis patiebatur: ſicut iſte culpauit deum ne-
ſciſſe vbi lateret Adam. Credo quia dixerit, Adam vbi *Gene.3.*
es: ſicut dixit Chriſtus, Quis me tetigit? Diceret & inui- *Matth. 25.*
dum ac timentem,ne ſi intrarent quinque alię virgines M
in regnum eius, viuerent in æternum: contra quas ita
clauſit, vt nec miſerabiliter pulſantibus aperiret: velut
obliuiſcens quod ipſe promiſerat,dicẽs, Pulſate,& ape- *Matth.7.*
rietur vobis: ſicut iſte inuidiæ timoriſque arguit deum,
quòd ad vitam æternam non admiſerit peccatorẽ. Di-
ceret & appetentem,non pecudum,ſed hominum ſan-
guinem, quia dixit, Qui perdiderit animã ſuam prop- *Matth.10.*
ter me,in vitam æternam inueniet eam: ſicut iſte de ſa-
crificiis animalium,quibus figuris promittebatur ſacri-
ficium ſanguinis,quo redẽpti ſumus voluit calumniari.
Reprehenderet & zelantem,quia cum ementes & ven-
dentes de templo flagellãdo eiecíſſet, commemorauit *Ioan.2.*
Euangeliſta de illo eſſe ſcriptum, Zelus domus tuæ co- *Pſal.68.*
medit me: ſicut iſte accuſauit zelãtem deum, quòd aliis
ſacrificari vetuiſſet. Diceret iraſcentem in ſuos & in a-
lienos:in ſuos quidem, quia dixit, Seruus qui ſcit volũ- *Lucæ.12.*
tatem domini ſui, & non facit digna, plagis vapulabit
multis:in alienos autem,quia dixit, Si quis vos non re- *Matth. 10.*
ceperit,excutite illis puluerem de calceamentis veſtris.
Amen dico vobis,quia tolerabilius erit Sodomæ in die
iudicij,

A iudicij,quàm illi ciuitati:ſicut iſte criminatue iraſcẽtem
deum,nunc in alienos,nunc in ſuos,quos vtroſq; Apo-
Roma.2. ſtolus commemorat,dicens, Quicunque enim ſine lege
peccauerũt,ſine lege peribunt:& quicunque in lege pec
cauerunt,per legem iudicabũtur. Diceret & trucidan-
Exod.32. tem & effundẽtem multorum ſanguinem ob leuia qui-
dem vel nulla commiſſa.Leue quippe aut nullum com-
miſſum Pagano videretur,vel non habere in conuiuio
Matth.22. nuptiarum veſtẽ nuptialem,propter quod rex noſter in
Euangelio iuſsit hominem ligatis manibus & pedibus
proiici in tenebras exteriores,vel nolle ſuper ſe Chriſtũ
Luca.19. regnare,propter quod peccatum ait, Illos autẽ qui no-
luerunt me regnare ſibi, adducite & interficite coram
me:ſicut iſte accuſauit deum in veteri teſtamẽto, qui ei
viſus eſt propter leuia vel nulla commiſſa hominũ mi-
lia trucidare.Iam vero illud quod reprehendit Fauſtus,
minantem deum vẽturum ſe eſſe cum gladio,quo non
parceret, nec iuſto, nec peccatori: quo modo Paganus
ille reprehenderet, audiens Apoſtolum Paulum dicere
Roma.8. de deo noſtro,Quia filio proprio ſuo non pepercit,ſed
pro nobis omnibus tradidit eum. Audiens & Petrum,
cum de magnis tribulationibus ſanctorum & interfe-
B ctionibus loqueretur, ad tolerandũ exhortantem & di-
1.Petri.4. centem, Tempus eſt vt iudiciũ incipiat à domo domi-
ni:& ſi initium à nobis,qualis finis erit eis,qui non cre-
dunt domini Euangelio? Et ſi iuſtus quidem vix ſaluus
erit,peccatoe & impius vbi parebũt? Quid enim iuſtius
vnico,cui tamen pater non pepercit? Et quid euidẽtius,
quòd nec iuſtis parcat, emendans eos varietate tribula-
tionum,cum de hac re aperte ſit dictum, Et ſi iuſtus vix
ſaluus erit? Nõ ſolum enim in veteri teſtamento ſcrip-
Prouer.3. tum eſt,Quem enim diligit deus, corripit: flagellat au-
Hebræ.12. tem omnẽ filium quem recipit: &, Si bona percepimus
Iob.2. de manu domini,mala quare non ſuſtineamus? ſed etiã
Apoca.3. in nouo,Ego quem amo,arguo & caſtigo:& illud,Si e-
1.Corin. 11. nim noſipſos diiudicaremus, à domino non iudicare-
mur: cum iudicamur autem à domino, corripimur ne
cum mũdo damnemur. Sed tamen ſi Paganus in nouo
teſtamento talia reprehenderet,qualia iſti reprehendũt
in veteri,nónne & ipſi ea defendẽda ſuſciperẽt? Quod
ſi facere poſſent, qua tandem vecordia hic talia repre-
hendunt, qualia ibi defendunt? Si autem non poſſent,
cur in vno tantum,ac non potius in vtroque teſtamen-
C to,quod non intelligentibus impiis prauum videretur,
idem intelligentibus piis rectum, ſed tectũ credi opor-
Cap.XV. tere concedunt? An forte,quæ de nouo teſtamento
ſimilia protulimus,ipſa quoque audent dicere falſa eſſe
atque peruerſa, priuilegio illo ſuo diabolico? vt quic-
quid eſt in Euãgelio,vel in epiſtolis canonicis,quo ad-
iuuari hęreſim ſuam putent,id eſſe à Chriſto & Apoſto-
lis dictum teneant atque ſuadeant:Quicquid autem ex
eiſdem codicibus aduerſus eos ſonuerit, immiſſum ab
infalſatoribus ore impudenti ac ſacrilego non dubitẽt
dicere.Cui furori eorum,authoritatem,omnium libro-
rum extinguere atque abolere conanti,iam ſupra,quan-
tum ſuſcepti operis ratio ſinere videbatur, non pauca
Cap.XVI. reſpondi. Nunc illud admoneo, vt cum inſanas &
ſacrilegas fabulas ſuas Chriſtiani nominis pallio velare
contendant, videant tamen quando iſta cõtra ſcriptu-
ras Chriſtianas diſputant,non à nobis contra Paganos
tantum, ſed etiam contra Manichæos veritatem codi-
cum diuinorũ teſtamenti vtriuſque defendi.Et iſta qui-
dem, quæ modo Fauſtus velut indigna deo de noſtris
veteribus literis in ſermone ſuo poſuit,contra Paganũ,
& in Euãgelico vel Apoſtolico ſermone talia reprehẽ-
dentem, ita fortaſſe defenderẽ, vt paria de authoribus D
corum,ſicut Paulus noſter apud Athenienſes fecit,com- *Acto.17.*
memorarem.Inueniremus enim fortaſſe & in literis eo-
rum,deum mundi creatorem ac fabricatorem, & lucis
huius inſtitutorem:qui tamen antequam eam conderet,
nõ iacebat in tenebris: & ex opere ſuo perfecto elatum
eſſe gaudio:quod certe amplius eſt quàm vidit,quia bo *Gene.1.*
num eſt:& legiſlatorem, quem ſi homo ſequeretur, ſuo
bono faceret:ſi autem ſperneret, ſuo malo. Quem non
ideo dicerent ignarũ futuri,quia & futuris contempto-
ribus legem dedit.Iam vero ideo improuidũ,quòd ali-
quid interroget,nec omnino dicerẽt,in quorum libris
multa non ob aliud interrogantur, niſi vt ſuis quiſque
reſponſionibus conuincatur, cum ille qui interrogat,
non ſolum ſciat,quod ſibi vult ab altero reſpõderi, ſed
etiam illum hoc reſponſurum. Inuidentem autem cui-
quam deum,quòd malos beatos fieri non ſineret,ſi vel-
let dicere,plenos inueniret ſuorum libros de hac re ad
diuinam prouidentiam pertinentes. De ſacrificiis *Cap.XVII.*
vero nihil aliud mihi Paganus obiiceret, niſi cur apud
eos illa reprehendamus, cum in noſtris veteribus libris
talia ſibi deus noſter iuſsiſſe legeretur offerri. Hic ego E
de vero ſacrificio latius fortaſſe diſſerens, demonſtra-
rem id non deberi,niſi vni vero deo, quod ei vnus ve-
rus ſacerdos obtulit,mediator dei & hominum: cuius *1.Timo.2.*
ſacrificij promiſsiuas figuras in victimis animalium ce-
lebrari oportebat,propter cõmendationem futuræ car-
nis & ſanguinis:per quam vnam victimam fieret remiſ-
ſio peccatorũ de carne & ſanguine contractorum,quæ *1.Cor.15.*
regnum dei nõ poſsidebunt: quia eadem ſubſtãtia cor- *1.Retrac.*
poris in cœleſtem cõmutabitur qualitatem: quod ignis *cap.16.*
in ſacrificio ſignificabat, velut abſorbẽs mortem in vi-
ctoriam.In eo autem populo hęc rite celebrata ſunt,cu-
ius & regnum & ſacerdotium prophetia erat vẽturi re-
gis & ſacerdotis, ad regendos & conſecrandos fideles
in omnibus gentibus,& introducendos in regnum cœ-
lorum,& ſacrarium angelorum ad vitam ęternam.Hu
ius itaque veri ſacrificij ſicut religioſa prædicamenta
Hebræi celebrauerunt, ita ſacrilega imitamenta Paga-
ni:quoniam quæ immolant gentes, ait Apoſtolus, dæ- *1.Cor.10.*
moniis immolant, non deo. Antiqua enim res eſt præ-
nunciatiua immolatio ſanguinis, futuram paſsionem
mediatoris ab initio generis humani teſtificans. Hanc *Gene.4.*
enim primus Abel obtuliſſe in ſacris literis inuenitur. F
Non igitur mirum eſt,ſi pręuaricatores angeli,quorum
duo maxima vicia ſunt, ſuperbia atque fallacia, per hũc
aërem volitantes, quod vni vero deo deberi nouerant,
hoc ſibi à ſuis cultoribus exegerunt, à quibus dij putari
voluerunt,dante ſibi locũ vanitate cordis humani:ma- *Sapien. 14.*
xime cum ex deſiderio mortuorũ conſtituerentur ima-
gines,vnde ſimulachrorum vſus exortus eſt: & maiore
adulatione diuini honores deferrẽtur,tanquam in cœ-
lum receptis, pro quibus ſe in terris dæmonia colenda
ſupponerent,& ſibi ſacrificari à deceptis & perditis fla-
gitarent. Sacrificium ergo nõ ſolum cum iuſte imperat
verus deus,ſed etiam cum ſuperbe exigit falſus deus,ſa-
tis oſtendit cui debeatur. Hæc illi Pagano ſi eſſet diffi-
cilior ad credendum, etiam ipſa prophetia perſuade-
rem, in quà tam longe ante conſcripta ſunt, quæ nunc
impleta monſtrarem.Quòd ſi & hanc cõtemneret, hoc
quoque agnoſcerem potius,quàm mirarer:quandoqui-
dem non omnes fuiſſe credituros, in eiuſdem prophe-
tiæ veritatem recolerem. Si autem zelantem Chri- *Ca. XVIII.*
ſtum vel deum ex vtroque teſtamento mihi obiiceret,
atque ipſum verbum exagitaret, nihil aliud quàm ſe
omnium

G omnium literarum vel expertē vel negligentem oſten-
deret. Cum enim docti eorum diſcernāt inter volunta-
tem & cupiditatem, gaudiū & læticiam, cautionem &
metum, clementiam & miſericordiam, prudentiam, &
aſtutiam, fiduciam & audaciam: & multa in hunc mo-
* alias di- dum, ita vt in his diuinis * † verbis ea quæ priora poſuit
ctis. virtutibus, quę autem poſteriora viciis apponant: pleni
† ibinis. ſunt tamen libri eorū abuſione iſtorū nominum, cum
quæ proprie vicia ſignificant, etiā virtutes ſic appellan-
tur: cū vel cupiditas pro voluntate, vel læticia pro gau-
dio, vel metus pro cautione, vel miſericordia pro cle-
mentia, vel aſtutia pro prudentia, vel audacia pro fidu-
cia ponitur. Et quis omnia cōmemorare valeat, quæ ad
ſimilem licentiam mos locutionis vſurpat? Huc acce-
dit etiam ſingularum quarūq; linguarum ſua quædam
proprietas: nam in eccleſiaſticis literis nuſquam miſeri-
cordiam in vituperationem poſitā recolo. Cui rei ſer-
πόνος. monis etiam quotidiani conſuetudo concordat. Græci
duas res vicinas quidem, ſed tamen diſtinctas, vno no-
mine appellant, laborē & dolorem, nos eas ſingulis no-
minibus enunciamus: ſicut à nobis vno nomine appel-
latur vita, ſiue ſecūdū quam dicimus, viuit, quod exani-
H me nō eſt: ſiue ſecūdū quam dicimus, bonæ vitæ homo
ζωὴ. eſt: Græci autē iſta duo, duobus quoq; vocabulis ſignifi-
βίος. cant. Vnde fieri poteſt, vt excepta verborum abuſione,
quæ in omnibus linguis late patet, aliqua etiam Hebrçæ
linguæ proprietate zelus in vtroque ponatur: ſiue cum
coniugis adulterio turbatus animus contabeſcit, quod
in deum cadere non poteſt: ſiue cum ſeruandæ pudici-
ciæ coniugalis cuſtodia diligēs adhibetur, quod deum
facere, cum plebem ſuam tanquam coniugem alloqui-
tur, quā per multos falſos deos fornicari non vult, non
ſolum ſine dubitatione, verumetiam cum gratiarum a-
ctione nobis vtile eſt confiteri. Hoc & de ira dei dixe-
rim. Neque enim perturbatur deus, cum infert iram, ſed
ira pro vindicta ponitur: ſiue abuſione, ſiue aliqua præ-
Cap. XIX. cedentis linguæ proprietate. De interfectis autem
hominum milibus non miraretur, ſi dei iudicium non
negaret: quod neque Pagani negant, qui dei prouiden-
tia iſtam vniuerſitatem regi & adminiſtrari à ſummis
vſque ad ima cōcedūt. Quod ſi & hoc negaret, vel ſuo-
rum authoritate facilius, vel aliquanto diutius certarum
I rationum diſputatione conuinceretur: vel tanquam ni-
mium durus & ſtolidus, ipſe, quod eſſe nō crederet, di-
uino iudicio relinqueretur. Leuia porrò, ſiue nulla cō-
miſſa, propter quæ deus interfecerit homines, ſi expreſ-
ſe commemoraret, oſtenderemus nec nulla eſſe, nec le-
Matth. 22. uia: velut quod exempli gratia poſuimus de veſte nup-
tiali, demonſtraremus quantum eſſet nefas ſacras nup-
tias adire, quærentem ibi gloriam, nō ſponſi, ſed ſuam:
vel ſi quid forte aliud illa veſtis meliore intellectu ſi-
Luca. 19. gnificare inueniretur: aut quòd ante oculos regis inter-
ficiuntur, qui eum ſibi regnare noluerunt, nō in longo
forte ſermone noſtro appareret, non quemadmodum
nulla culpa eſt hominis, ſi nollet ſibi regnare quēquam
hominem, ita nullam vel paruam eſſe culpam eum ſibi
nolle regnare, in cuius ſoliꝰ regno recte, beate, ſemperq;
Ca. XX. viuitur. Iam illud vltimum, quod Fauſtus poſuit, in-
ſidians veteribus libris, tanquam vituperantibus deum,
quòd minetur gladium, quo nemini parcat, nec iuſto,
nec peccatori: cum Pagano exponeretur quo modo ac-
cipiendum ſit, fortaſsis nec nouo nec veteri teſtamēto
reſiſteret, eiq; placeret ſimilitudo Euangelica, quæ iſtis,
qui ſe Chriſtianos haberi volunt, aut non apparet vt cę-
Ioan. 15. cis, aut diſplicet vt peruerſis. Summus quippe ille vitis

agricola aliter parat falcem ſarmentis fructuoſis, aliter K
infructuoſis: tamen nō parcit nec probis nec reprobis:
illis purgandis, illis amputādis. Nullus enim hominum
eſt tanta iuſticia præditus, cui non ſit neceſſaria tētatio
tribulationis, vel ad perficiendam, vel ad confirman-
dam, vel ad probādam virtutem: niſi forte nec Paulum
iſti Apoſtolū inter iuſtos numerant: qui quamuis humi-
liter & veraciter ſua præterita peccata fateatur, tamē ſe
ex fide Ieſu Chriſti iuſtificatum, gratia agit. An vero illi 1. Timo. 1.
parcebat ille, quem vani non intelligunt dicentē, Non
parcam, nec iuſto, nec peccatori? Audiant ergo ipſum,
Et ne magnitudine, inquit, reuelationum extollar, da- 2. Cor. 12.
tus eſt mihi ſtimulus carnis, angelus Satanæ, qui me co-
laphizet: propter quod ter dominū rogaui, vt auferret
eum à me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nā vir-
tus in infirmitate perficitur. Ecce nec iuſto parcebat, vt
eius virtutē in infirmitate perficeret, qui ei dederat co-
laphizantem angelū Satanæ, niſi dicitis quòd eum dia-
bolus dederit. Diabolus ergo agebat, ne magnitudine
reuelationum Paulus extolleretur, & vt virtus eius per-
ficeretur. Quis hoc dixerit? Ab illo igitur traditus erat
iuſtus colaphizādus angelo Satanæ, qui per eum trade- 1. Tim. 1.
bat & iniuſtos ipſi Satanæ. De quibus idem dicit, Quos L
tradidi Satanæ, vt diſcant nō blaſphemare. Iamne in-
telligitis quo modo ille deſuper non parcat nec iuſto
nec peccatori? An quia illic gladius nominatus eſt, am-
plius exhorreſcitis? Aliud eſt enim colaphizari, aliud
occidi, quaſi vero nō diuerſis mortium generibus pro-
ſtrata ſint martyrum milia: aut hoc reuera perſecutores
in poteſtate haberent, niſi eis deſuper data eſſet ab illo,
qui dixit, Non parcam nec iuſto nec peccatori: cum ip- Roma. 8.
ſe dominus martyrum, qui filio proprio non pepercit,
apertiſsime Pilato dicat, Nō haberes in me poteſtatem, Ioan. 19.
niſi data tibi eſſet deſuper. Has preſſuras perſecutionéſ-
que iuſtorū, dicit idem Paulus, exemplum eſſe iuſti iu- 2. Theſſ. 1.
dicij dei. Quæ ſentētia latius ab Apoſtolo Petro mani-
feſtatur, ſicut ſupra commemoraui, vbi ait, tempus eſſe,
vt iudicium incipiat à domo domini: Et ſi initium, in- 1. Petr. 4.
quit, à nobis, qualis finis erit eis, qui nō credūt dei Euā-
gelio? Et ſi iuſtus vix ſaluus erit, peccator & impius vbi
parebunt? Hinc enim intelligitur, quo modo non par- Ioan. 15.
catur impiis, tanquam ſarmētis præciſis ad combuſtio-
nem: quando iuſtis non parcitur propter perficiendam
purgationem. Nā & ipſe Petrus teſtatur hæc illius vo- M
luntate fieri, qui in libris veteribus ait, Non parcam, nec
iuſto, nec peccatori. Dicit enim & ipſe, Melius eſt bene- 1. Petr. 3.
facientes, ſi velit ſpiritus dei, pati, quàm malefacientes.
Cum ergo ex voluntate ſpiritus dei patiuntur benefa-
cientes, non parcitur iuſtis: cum autem malefacientes,
non parcitur peccatoribus: ſecundum illius tamen vo-
luntatem fit vtrunque, qui ait, Non parcam, nec iuſto,
nec peccatori: illum flagellādo vt filium, illum punien-
do vt impium. Ecce oſtendi quātum potui, nos non Cap. XXI.
colere verſatum ex æterno in tenebris deum, ſed eum
qui lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ, atque in ſe- 1. Ioan. 1.
ipſo habitat lucem inacceſsibilem, cuius lucis æternæ 1. Tim. 6.
candor eſt coæterna ſapientia. Nec lucis inopinatę ad- Sapien. 7.
miratorem, ſed lucis factæ creatorem, vt ſubſiſteret: ap-
probatorem, vt maneret, Nec ignarum futuri, ſed man-
datorem præcepti, & damnatorem delicti: vt aduerſus
inobediētiam iuſte prolata vindicta præſentes coërce-
ret, futuroſq; terreret: Nec improuidum neſciēdo quæ-
rentem, ſed interrogando iudicātem. Nec inuidum ac
timentem, ſed ab ęterna vita, quę iuſte obedienti datur,
præuaricatorem iuſte prohibentem. Nec ſanguinis &
adipis

A adipis appetentem,ſed carnali populo congruis ſacrifi-
ciis impoſitis, per quaſdam figuras verum ſacrificium
promittentem. Nec liuida perturbatione, ſed tranquil-
la bonitate zelantem,ne vni deo debens anima caſtita-
tem, per multos falſos corrupta & proſtituta turpetur.
Nec ira,velut humana turbide ſæuientem,ſed alia diui-
na,ſeuera,iuſta retribuentem, quæ nõ propter vlciſcen-
di libidinem,ſed propter iudicandi vigorem certo vſu
locutionis ira nominatur. Nec ob leuia vel nulla com-
miſſa hominum milia perimẽtem, ſed æquiſsimo exa-
mine per temporales mortalium mortes vtilitatem ti-
† *delicto.* moris ſui populis imponentem. Nec ſine vllo delicto†
cæca confuſione iuſtos peccatoreſq; punientem,ſed iu-
ſtis ſalubrem correptionem propter perfectionem, pec
cantibus autem debitã ſeueritatem propter æquitatem
diſtribuentem. Vnde vos apparet Manichęi ſuſpicioni-
bus veſtris eſſe deceptos,cum male intelligẽdo ſcriptu-
ras noſtras,vel malos intellectores experiendo falſa de
catholicis creditis:ac ſic relicta ſana doctrina,conuerſi
ad ſacrilegas fabulas,nimiumq; peruerſi & alienati à ſo
cietate ſanctorum, nec ex nouo teſtamẽto corrigi vul-
tis,vnde talia proferimus, qualia in veteri arguitis. Vn-
B de fit,vt aduerſus vos,ſicut aduerſus Paganos vtruoque
Cap. XXII. teſtamentum defendere compellamur. Sed facite
aliquem prorſus carnaliter ita deſipiẽtem, vt deum co-
lat:non qualem colimus, qui vnus & verus eſt,ſed qua-
lem nos colere dicitis,qui veſtris vel calũniis vel ſuſpi-
cionibꝰ fictus eſt: nõnne etiam iſte meliorẽ colit quàm
vos? Quæſo enim aduertite & qualeſcũque oculos ape-
rite: neque enim opus eſt magno acumine ingenij, vt
hoc quod dicam,perſpici poſsit: omnes prudentes im-
prudenteſq; appello,audite,aduertite,iudicate. Quanto
enim melius deus veſter ex æternitate verſatus eſſet in
tenebris, quàm coæternam ſibi & cognatam lucẽ mer-
ſiſſet in tenebras? Quanto melius exortam ſibi nouam
lucem ad fugãdas tenebras miratus laudaret, quàm ir-
ruentes ſibi veteres tenebras,niſi ſua luce contenebrata,
euitare non poſſet? Infœlix,ſi perturbatus: crudelis,ſi ſe-
curus hoc fecit. Melius enim certe à ſe factã lucem vi-
deret, & miraretur bonam, quàm à ſe genitam faceret
malam: quæ ſic ab eo repulit tenebras inimicas, vt ei fie-
ret inimica. Hoc enim culpæ imputabitur damnandis
in globo illis reliquiis,ꝙ errare ſe à priore lucida ſua na
C tura paſſę ſunt, & inimicę lumini ſancto extiterũt: quod
antequam eis accideret ex æternitate, ſi neſciebant hoc
ſibi futurum, æternas ignorãtiæ tenebras: ſi autem ſcie-
bant, æternas timoris tenebras patiebantur. Ecce vere
pars & ſubſtantia dei veſtri,in ſuis tenebris ex ęternita-
te verſata eſt: nec poſtea lucem nouam mirata eſt, ſed
alias tenebras alienas, quas ſemper timebat, incurrit.
Porrò ipſe deus,cuius illa pars erat,ſi eidem parti ſuę fu
turum tantum malum timebat, etiam ipſum occupaue-
rant timoris tenebræ: ſi autem hoc futurum neſciebat,
De natura ignorantiæ tenebris cæcabatur. Si autem hoc parti ſuæ
boni.ca.18. futurum ſciebat, & non timebat, peiores ſunt tenebræ
tantæ crudelitatis,quàm vel ignorãtiæ vel timoris. Ne-
que enim habebat deus veſter,quod in ipſa carne,quam
non à deo, ſed ab Hyle factam dementiſsime creditis,
1.Cor.12. ſic laudat Apoſtolus, Si patitur vnum membrum,cõm-
patiuntur omnia membra. Sed non accuſamus: pręſcie-
bat,timebat,dolebat,ſed quid faceret nõ habebat. In his
ergo ſuæ miſerię tenebris ex æternitate verſatus eſt: nec
poſtea nouam lucem, quæ ab illo tenebras fugaret, mi-
ratus eſt,ſed alias tenebras, quas ſemper timuit, magno
malo ſuæ lucis expertus eſt. Quanto melius, non dicam

præceptum daret ſicut deus, ſed præceptũ acciperet ſi- D
cut homo: quod bono ſuo cuſtodiret, malo ſuo cõtem-
neret, in vtroque tamen motu animi libera voluntate
vteretur, potius quàm contra voluntatem ad contene-
brandam lucem ſuam,ineuitabili neceſsitate premere-
tur. Nam illud multo vtique melius eſſet,vt pręceptum
daret humanæ naturæ, quam peccaturam eſſe neſciret,
quàm naturam ſuam diuinam neceſsitate preſſus, pec-
care compelleret. Euigilate, & dicite nobis,quo modo
vincit tenebras, quem vincit neceſsitas? Hæc iam erat
apud illum hoſtis maior, à qua victus & iuſſus cum mi-
nore pugnauit. Quanto melius neſciret, quo ab eius fa-
cie fugiſſet Adam,quàm ipſe primo à facie duræ ac di-
ræ neceſsitatis, & poſtea à facie diuerſæ atque aduerſæ
gẽtis quò fugeret nõ haberet. Quãto melius naturę hu-
manæ inuideret vitam beatam, quàm naturã diuinam
daret in miſeriam: deſideraret ſanguinem & adipẽ ſa-
crificiorum potius, quàm ipſe toties etiã idolis macta-
retur, mixtus adipi & ſanguini omnium victimarum:
perturbaretur zelo,ſi illa ſacrificia & diis aliis offerren-
tur potius,quàm ipſe ligatus, nõ ſolum in omnibus fru-
gibus,verumetiam in omnibus carnibus, per omnes a- E
ras,omnibus dæmonibus offerretur. Quãto melius vel
humana indignatione commotus ac turbidus,peccan-
tibus & ſuis & alienis iraſceretur,quàm ipſe non ſolum
in omnibus iraſcentibus, ſed etiam in omnibus timen-
tibus turbaretur: in peccantibus omnibus coinquinare-
tur: in damnatis omnibus puniretur: vbique ligatus ex
illa ſua parte,quã ad tale dedecus innocentem ipſe dã-
nauit,vt per illam vinceret, quod timebat: etiã ipſe ſub
tam exitioſa neceſsitate damnatus, vt ei damnata pars
eius poſsit ignoſcere, ſi cum iam miſer ſit, vel humilis
eſſet. Nunc autem quis ferat reprehendi à vobis deum
iraſcentem ſuis alieniſq; peccantibus, cum deus, quem
fingitis,mẽbra ſua,quę coactus coëgit ire in fauces pec-
cati,poſtea damnet in globo? Quod quidem cũ faciet,
vt dicitis,iram non habebit. Sed miror,ſi frõtem habe-
bit inferendo in eos quaſi vindictam, à quibus petere
deberet veniam,& dicere, Obſecro ignoſcite,membra
mea eſtis. Quando ego in vos iſtud, niſi victus neceſsi-
tate facere poſsim? Scitis & vos,quòd tunc,quãdo vos
huc miſi,horrendus hoſtis eruperat: quòd autem nunc
vos hic illigo,timeo ne rurſus irrumpat. Iã certe etiam F
illud fatemini,multo melius eſſe hominũ milia ob nul-
lam vel leuẽ culpam tẽporali morte interficere, quàm
membra ſua,id eſt,membra dei,ſubſtantiam dei,& pla-
nè deũ,& in peccati voraginem tradere,& pœnæ ſem-
piternæ colligatione damnare. Si enim eſſet illis mem-
bris peccandi vel nõ peccandi liberum arbitriũ, quan-
quam de ſubſtãtia dei,quæ vere ſubſtantia dei eſt,ac per
hoc omnino incõmutabilis, quemadmodum hoc di-
catur,non inuenitur. Deus enim omnino peccare non *2.Timo.2.*
poteſt,ſicut negare ſeipſum nõ poteſt: homo autem po-
teſt peccare,& deum negare: ſed ſi nolit,nõ facit: Si er-
go iſtis membris dei veſtri velut animæ humanæ ac ra-
tionali,eſſet,vt dixi,peccãdi vel non peccandi liberum
voluntatis arbitrium,recte fortaſſe pro grauibus crimi-
nibus in illo globo ſupplicio plecterentur: nunc autem
libertatem voluntatis illas particulas habuiſſe, dicere
non poteſtis, quam totus deus ipſe non habuit: quia ſi
eas non mitteret in peccatum,totus à tenebrarum gen-
te peruaſus, peccare cogeretur: quò ſi cogi non poſſet,
peccauit,cum eò ſe miſit, vbi cogi poſſet: & ideo magis
ipſe illo velut parricidali culeo dignus, qui hoc fecit
libero imperio,quàm illæ,quæ obtẽperando illuc ierũt,
vbi

G vbi recte viuendi arbitrium liberum perdiderũt. Si au-
tem ad peccandum & ipſe inuaſus atque poſſeſſus cogi
poſſet, niſi per ſuæ partis primo flagitium, deinde ſup-
pliciũ ſibi prouidiſſet, nullaq; fuit in deo veſtro, nec in
eius partibus libera voluntas: non ſe fingat iudicem, ſed
agnoſcat reum: non quia paſſus eſt quod nolebat, ſed
quia ſe ſimulat iuſta retribuere, damnãdo eos, quos no-
uit malum paſſos eſſe potius, quàm feciſſe: quod ad hoc
tantũ ſimulat, ne victus inueniatur: quaſi aliquid proſit
alicui miſero, ſi fœlix aut fortunatus vocetur. Nẽpe iam
& hoc melius erat, vt deus veſter ſine vllo æquitatis
examine hominibus, nec iuſtis nec peccatoribus parce-
ret: quod in reprehenſione dei noſtri Fauſtus nihil in-
telligens vltimum poſuit: quàm in membra ſua ſic ſæ-
uiret, vt parũ ſit quod ea inexpiabiliter venenanda ho-
ſtibus obtulit, niſi etiam falſo crimine iniquitatis accu-
ſet. Quæ ideo merito dicit pẽdere tam immane ac ſine
fine ſuppliciũ, quod errare ſe à priore ſua lucida natura
paſſa ſunt, & inimica lumini ſancto extiterunt: vnde,
niſi quia, vt ipſe dicit, ita erant inuiſcerata primę auidi-
tati principum tenebrarum, vt originem ſuam recole-
H re, ſeq; ab hoſtili natura diſcernere non valerent. Ergo
animæ huiuſmodi nihil mali ipſæ fecerunt, ſed inno-
centes tantum malum perpeſſæ ſunt, quo faciente, niſi
illo primitus, qui vt à ſe in tantum malum procederẽt,
imperauit? Peiorem ergo expertæ ſunt patrẽ, quàm ho-
ſtem. Pater enim eas ad tantum malum miſit: hoſtis au-
tem tanquam bonum appetiuit, cupiens perfrui, nõ no-
cere. Ille ſciens nocuit, ille neſciens. Sed deus infirmus
atque inops, aliter ſibi conſulere non valebat, prius ad-
uerſus hoſtẽ improbum, & poſt aduerſus incluſum. Sal-
tem ergo non accuſet eas, quarum obedientia tutus eſt,
quarum morte ſecurus eſt. Si enim coactus eſt præliari,
nunquid & calumniari? Nam quando ſe errare à priore
ſua lucida natura paſſæ ſunt, & inimicæ lumini ſancto
extiterunt, ad hoc vtique ab hoſte coactæ ſunt, cui ſi re-
ſiſtere non valuerunt, innocentes damnantur: ſi autem
valuerunt, nec voluerunt, quid adhuc tam fabuloſe in-
ducitis naturam mali, cum à propriora volũtate ſit ori-
go peccati? Hoc enim certe ſua culpa, non vi aliena fe-
cerũt, quòd cum poſſent malo reſiſtere, noluerũt: quod
enim ſi facerent, bene facerent: ſi autem non facerent,
grauiter immaniterq; peccarent: ſi potuerunt & non fe-
I cerunt, vtique noluerunt: ſi ergo noluerunt, voluntatis
crimen eſt, non neceſsitatis. A voluntate igitur initium
peccati: vnde autem initium peccati, inde initium ma-
li, vel faciendi contra iuſtum præceptum, vel patiendi
ſecũdum iuſtum iudicium. Proinde nulla cauſa eſt, cur
quęrentes vnde ſit malũ, irrueritis in huius erroris tam
magnum malum, vt naturam tot bonis abundantem,
naturam mali diceretis, & in natura ſummi boni ante
commixtionem naturæ mali horrendum neceſsitatis
malum poneretis. Et huius enim erroris veſtri cauſa ſu-
perbia eſt, quam non habebitis, ſi nolitis: ſed vos dum
vultis illud quò irruiſtis, quoquo modo defendere, au-
fertis originem peccati à voluntatis arbitrio, & ponitis
in vana & falſa fabula naturam mali: ac per hoc reſtat,
vt dicatis etiam illas animas in horribili globo æterna
colligatione damnandas, non voluntate, ſed neceſsi-
tate inimicas lumini ſancto extitiſſe: talemq; deum ve-
ſtrum iudicem conſtituatis, apud quem nihil prodeſſe
poſsitis eis, quarum cauſam demõſtrata neceſsitate de-
fenditis: & talem regem, à quo fratribus veſtris, filiis &
membris illius, quorum inimicicias aduerſus vos & ip-
ſum, non voluntate, ſed neceſsitate extitiſſe perhibetis,
nec indulgentiã impetrare valeatis. O immaniſsimam K
crudelitatem, niſi quod cõuertitis vos ad ipſius defen-
ſionem, vt eum quoque iſta quòd neceſsitate faciat ex-
cuſetis. Si ergo poſsitis inuenire alterũ iudicem, qui li-
ber vinculo neceſsitatis, moderator exiſteret æquitatis,
iſtũ certe in illo globo non forinſecus figeret, ſed cum
ipſo terribili hoſte intus includeret. Cur enim non iu-
ſte prior ſit ad pœnã damnationis, qui prior eſt ad cri-
men neceſsitatis? Quanto ergo melius eligeretis deum
in comparatione peioris, nõ qualem colimus, ſed qua-
lẽ nos colere vel fingitis vel putatis, qui ſine vllo æqui-
tatis examine, ſine vlla diſtinctione damnationis & di-
ſciplinæ, nõ parceret in ſeruis ſuis nec iuſto nec pecca-
tori: potius quàm non parceret membris ſuis vel inno-
centibus, ſi neceſsitas crimen non eſt: vel illi obtempe-
rando factis nocẽtibus, ſi & neceſsitas crimen eſt: vt ab
illo in æternũ damnarẽtur, cum quo vel ſimul abſolui,
ſi poſt victoriam reſpiraret libertas: vel ſimul damnari
debuerunt, ſi & poſt victoriam tantum ſaltem valeret
neceſsitas, vt aliquid valeret & æquitas. Sicut autẽ deũ,
nõ illum verum & ſummum quem colimus, ſed alium
neſcio quem falſum confingitis, quem nos colere vel L
arbitramini vel calumniamini, qui tamen etiam ipſe
multo eſt melior deo veſtro: ambo enim non ſunt, & à
vobis ambo finguntur: ſed meliorẽ fingitis eum, quem
tanquam noſtrum accuſatis, quàm eum quem veſtrum
adoratis. Sic & Patriarchas & Prophetas non tales Ca. XXIII.
vituperatis, quales honorantur à nobis, ſed quales libris
noſtris non intellectis, maleuola vanitate finxiſtis: quos
tamen etiam ipſos quales fuiſſe ſuſpicamini, parum eſt
ſi dicam veſtris electis omnia Manichæi mandata ſer-
uantibus, niſi etiam oſtendam ipſo deo veſtro eſſe me-
liores: quod non aggrediar demonſtrare, niſi prius ſan-
ctos patres noſtros Patriarchas & Prophetas à crimi-
nationibus veſtris adiuuãte me domino aduerſum cor-
da carnalia perſpicua oratione defendero. Et vobis
quidem Manichæi ſic reſpõdere ſufficeret, vt etiã vicia
quæ putatis noſtrorum, laudibus veſtrorũ præponenda
doceremus, addentes ad cumulum cõfuſionis veſtrę, vt
etiam deus veſter longe peior inueniretur hominibus,
quales noſtros patres fuiſſe iactatis. Sic ergo, vt dixi, vo
bis reſpondere ſufficeret: ſed quoniam nonnulli etiam
præter veſtra vaniloquia ſua ſponte commouentur, vi-
tam Prophetarum in veteri teſtamento comparantes M
vitæ Apoſtolorum in nouo teſtamento, nec valẽtes di-
ſcernere cõſuetudinem temporis illius, quo promiſsio
velabatur, à conſuetudine temporis iſtius, quo promiſ-
ſio reuelatur: eis magis reſpondere compellor, qui vel
temperantiam ſuam audent pręferre Prophetis, vel ne-
quiciæ ſuæ quærunt patrocinia de Prophetis. Qua Ca. XXIIII
in re hoc primum dico, illorum hominum non tantum
linguam, verumetiam vitam fuiſſe propheticã: totumq;
illud regnum gentis Hebræorum magnum quendam,
quia & magni cuiuſdam fuiſſe Prophetam. Quocirca
quod ad eos quidem attinet, qui illic erant eruditi cor-
de in ſapientia dei, non ſolum in iis quæ dicebant, ſed
etiam in iis quæ faciebant: quod autem ad cæteros ac ſi-
mul omnes illius gentis homines, in iis quæ in illis, vel
de illis diuinitus fiebant: prophetia venturi Chriſti &
eccleſiæ perſcrutanda eſt: Omnia enim illa, ſicut dicit 1. Cor. 10.
Apoſtolus, figuræ noſtræ fuerunt. Sic autem iſti in Cap. XXV.
quibuſdam factis, à quorum altitudine longe ſunt, re-
prehendunt tanquã libidinem Prophetarum: ſicut nõ-
nulli etiam ſacrilegi Paganorũ reprehẽdunt tanquam
ſtulticiam vel potius tanquam dementiam Chriſti, quia

tempore

A te mpnre anni non congruo poma quæſiuit in arbore,
Marci.11. aut pueriliſs cuiuſdam fatuitatis affectum, quòd inclina-
Ioan.8. to capite digito ſcribebat in terra: & cùm hominibus
interrogantibus reſpondiſſet, rurſus hoc facere cœpit.
Nihil enim ſapiunt, nec intelligunt in magnis animis
quaſdã virtutes viciis paruorum animorũ eſſe ſimilli-
mas: nõnulla ſpecie, ſed nulla æquitatis comparatione.
Similes autẽ ſunt qui in magnis iſta reprehẽdunt, pue-
ris imperitis in ſchola: qni cum pro magno didicerint,
nomini numeri ſingularis verbũ numeri ſingularis eſſe
reddendum, reprehendũt Latinæ linguæ doctiſsimum
Aeneid. 1. authorẽ, quia dixit, Pars in fruſta ſecant. Debuit enim,
inquiunt, dice. e, ſecat. Et quia norunt religionem dici,
culpant eum, quia geminata litera dixit, relligione pa-
trum. Vnde nõ abſurde fortaſſe dicatur in genere ſuo,
quantum diſtant ſchemata & metaplaſmi doctorum à
ſolœciſmis & barbariſmis imperitorum, tantum diſta-
re figurata facta Prophetarũ à libidinoſis peccatis ini-
quorum: ac per hoc ſicut puer in barbariſmo reprehen-
ſus, ſi de Virgilij metaplaſmo ſe vellet defendere, feru-
lis cæderetur: ita quiſquis cum ancilla ſuæ coniugis vo-
lutatus, Abrahæ factum, quòd de Agar prolẽ genuerit,
B in exemplum defenſionis aſſumpſerit: vtinam non pla-
nẽ ferulis, ſed vel fuſtibus coërcitus emendetur, ne cum
cæteris adulteris æterno ſupplicio puniatur. Minime
quidem illæ res, iſtæ autem magnæ ſunt: nec ad hoc in-
de ducta ſimilitudo eſt, vt ſchema ſacramento, & ſolœ-
ciſmus adulterio coæquetur: veruntamen proportione
ſui cuiuſque generis, quod in illis locutionum quibuſ-
dam virtutibus, ſeu viciis peritia, vel imperitia: hoc in
his morum, quanuis longe in diuerſo genere virtutibus
Ca. XXVI. ſeu viciis ſapientia vel inſipientia valet. Quaprop-
ter ne in quæque landanda vel vituperanda, accuſanda
vel defendenda, coërcenda vel relaxanda, damnanda
vel abſoluenda, appetenda vel vitanda, temere irrua-
mus, in quibus omnibus peccata ſeu recte facta verſan-
tur: prius quid ſit peccatum conſiderare debemus, tunc
deinde inſpicere facta ſanctorum, libris conſcripta di-
uinis: vt ſi qua & ipſorũ peccata inuenerimus, ob quam
vtilitatem ſint etiam ipſa condita literis, memoriæque
mandata, diligenti quantum poſſumus ratione videa-
mus: Quæ autẽ repererimus ſtultis ſeu maleuolis videri
peccata eſſe quę non ſunt, nec tamen in eis eminent ali-
C qua exempla virtutũ, hæc quoque intueamnr, quam ob
cauſam illis inſerta ſint literis, quas ad vtilitatem vitæ
præſentis regendę, & futuræ adipiſcendæ conditas ſa-
lubriter credimus. Porrò autẽ quæcunque in factis ſan-
ctorum elucent, documenta iuſticię, nullus vel imperi-
torũ dubitat debuiſſe cõſcribi. De illis ergo poteſt eſſe
quæſtio, quæ vel inaniter ſcripta videri poſſunt, ſi nec
recte facta apparent, nec peccata ſunt: vel etiam perni-
cioſe, ſi peccata eſſe conuincuntur: ne valeant ad imita-
tionem, ſiue in ipſis libris reprehenſa non ſint, & ideo
putari etiam poſsint non eſſe peccata: ſiue illic quoque
reprehenſa ſint, ſub facili ſpe venię committantur, quia
Ca. XXVII & in ſanctis inuenta ſunt. Ergo peccatũ eſt, factum
2. ſen. diſt. vel dictum vel concupitum aliquid contra ęternam le-
35. cap. 1. gem. Lex vero æterna eſt, ratio diuina vel voluntas dei,
ordinem naturalem conſeruari iubens, perturbari ve-
tans. Quiſnam igitur ſit in homine naturalis ordo, quę-
rendum eſt. Conſtat enim homo ex anima & corpore.
Sed hoc & pecus. Nulli autẽ dubium eſt, animam cor-
pori naturali ordine præponendam. Verum animę ho-
minis ineſt ratio, quæ pecori non ineſt. Proinde ſicut
anima corpori, ita ipſius animę ratio cæteris eius parti-
bus, quas habẽt & beſtię, naturæ lege proponitur: in qua D
ipſa ratione, quæ partim contemplatiua eſt, partim acti-
ua, proculdubio contemplatio pręcellit. In hac enim &
imago dei eſt, qua per fidem ad ſpeciem reformamur. Colo.3.
Actio itaque rationalis contemplationi [rationali] de-
bet obedire: ſiue per fidem operanti, ſicuti eſt, quandiu
peregrinamur à domino: ſiue per ſpeciẽ, quod erit, cum 2.Cor.5.
ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt, ef- 1.Ioan.3.
fecti etiã in ſpiritali corpore ex gratia eius æquales an- Matth.22.
gelis eius, recepta ſtola prima immortalitatis & incor- 1.Cor.15.
ruptionis, qua induetur hoc mortale & corruptibile no-
ſtrum, vt abſorbeatur mors in victoria, iuſticia perfecta
per gratiam. Quia & ſancti ac ſublimes angeli habent
cõtemplationem & actionem ſuam, id enim ſibi agen-
dum imperant, quod ille quem contemplantur, iubet:
cuius æterno imperio liberaliter, quia ſuauiter, ſeruiunt:
nos vero, quorum corpus mortuum eſt propter pecca- Roma.8.
tum, antequam viuificet deus & mortalia corpora no-
ſtra per inhabitãtem ſpiritum eius in nobis, pro modu-
lo infirmitatis noſtræ ſecundum æternam legem, qua
naturalis ordo ſeruatur, iuſte viuimus, ſi viuamus ex fi-
de non ficta, quæ per dilectionem operatur: habẽtes in Galat.5.
conſciẽtia bona ſpem repoſitam in cœlis immortalita- E
tis & incorruptionis, & ipſius perficiẽdæ iuſticiæ vſque
ad quandam ineffabiliter ſuauiſsimã ſaturitatem, quam
in iſta peregrinatione oportet eſuriri ac ſitiri, quandiu 2.Cor.5.
per fidem ambulamus, non per ſpeciem. Quaprop- Caput
ter hominis actio ſeruiens fidei ſeruienti deo, refi ænat XXVIII.
omnes mortales delectationes, & eas coërcet ad natu-
ralem modum, meliora inferioribus ordinata dilectio-
ne pręponens. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo
peccaret. Peccat ergo, qui delectationem illiciti relaxat
potius quàm refręnat. Eſt autem illicitum, quod lex illa
prohibet, qua naturalis ordo ſeruatur. Vtrum autem ſit
aliqua rationalis creatura, quam nihil poſsit illicitum
delectare, magna quæſtio eſt. Quod ſi eſt, nõ in eo gene-
re factus eſt homo: nec illa natura angelica, quæ in veri-
tate nõ ſtetit: ſed in eo genere iſta rationalia facta ſunt,
vt ineſſet eis poſsibilitas fręnandi delectationem ab il-
licito, quam non fręnando peccauerunt. Magna eſt ita-
que & humana creatura, quandoquidem per eam poſ-
ſibilitatem inſtauratur: per quã ſi voluiſſet, nec cecidiſ-
ſet. Magnus ergo dominus & laudabilis nimis, qui cõ- Pſal.59.
didit eam. Condidit enim & inferiores, quę nõ poſſunt F
peccare: condidit & meliores, quæ nolunt peccare. Be-
ſtialis enim natura non peccat, quia nihil facit contra
æternam legem, cui ſic ſubdita eſt, vt eius particeps eſſe
non poſsit. Rurſus angelica ſublimis natura nõ peccat,
quia ita particeps eſt legis æternæ, vt ſolus eam delectet
deus, cuius voluntati ſine vllo experimento tentationis
obtẽperat. Homo autem, cuius propter peccatum ten- Iob.7.
tatio eſt vita ſuper terram, ſubdat ſibi quod habet com-
mune cum beſtiis: ſubdat deo, quod habet cũmune cum
angelis, donec iuſticia & immortalitate perfecta atque
percepta, ab iſtis exaltetur, illis æquetur. Mortales Cap.XXIX.
autem delectationes vſque ad reparandam ſeu cuſto-
diendam iſtam mortalem ſalutem, ſiue vniuſcuiuſq; ho-
minis, ſiue ipſius humani generis vel excitandæ vel re-
laxandæ ſunt: vltrà ſi prolapſę fuerint, & contra tempe-
rantiæ rationem hominem non ſe regentẽ arripuerint,
libidines erunt profecto illicitæ ac turpes & dignæ do-
loribus emendari. Quòd ſi etiã perturbatum rectorem
in tantam voraginem perditæ conſuetudinis mergant,
vt vel inultas fore credens, confeſsionis & pœnitentiæ
negligat medicinam, qua correctus emergat, vel peiore
morte

G morte cordis contra illam æternam prouidẽtiæ legem
blaſphemum eis patrocinium defenſionis adhibeat, at-
que ita diem fungatur extremum:non iam emendatio-
ne,ſed damnatione dignum, lex illa irreprehenſibilis
Cap. XXX. cenſet † æterna. Ergo lege conſulta, quæ ordinem
†al. cẽſet. naturalem conſeruari iubet,perturbari vetat:videamus
Aeterna er quid peccauerit: id eſt,quid contra iſtam legem fecerit
go &c. pater Abraham in his, quæ velut magna crimina Fau-
Gene.16. ſtus obiecit. Habendę,inquit, prolis inſana flagrans cu-
Gene.17. pidine, & deo, qui id iam ſibi de Sara coniuge promi-
ſerat,minime credens,cum pellice volutatus ſit. Inſana
vero iſte Fauſtus criminandi cupiditate cęcatus,& hæ-
reſis ſuę nefas prodidit,& Abrahæ concubitum neſciẽs
erranſq; laudauit. Sicut enim lex illa æterna: id eſt, vo-
luntas dei creaturarum omnium conditoris,cõſeruan-
do naturali ordini conſulens,non vt ſatiandæ libidini
ſeruiatur,ſed vt ſaluti generis proſpiciatur, ad prolem
tantummodo propagandam, mortalis carnis delecta-
tionem dominatu rationis in concubitu relaxari ſinit:
ſic econtrario peruerſa lex Manichæorum, ne deus eo-
rum, quem ligatum in omnibus ſeminibus plangunt,
H in conceptu fœminæ arctius colligetur,prolẽ ante om-
nia deuitari à concumbentibus iubet, vt deus eorũ tur-
pi lapſu potius effundatur, quàm crudeli nexu vincia-
tur. Non igitur Abraham prolis habendæ inſana cupi-
ditate flagrabat,ſed Manichęus prolis deuitandæ inſa-
na vanitate delirabat. Proinde ille naturę ordinem ſer-
uans,nihil humano cõcubitu agebat, niſi vt homo na-
ſceretur: iſte peruerſitatem fabulæ obſeruans, nihil in
quolibet concubitu timebat, niſi ne deus captiuaretur.

Ca. XXXI. Vbi autem Fauſtus in facto Abrahę velut cõſcien-
tiam culpat vxoris,ibi vero malo quidem animo & in-
tentione vituperãdi, ſed tamen neſciẽs & nolens vtrũ-
De Ciuit. que collaudat. Neque enim conſciẽtiam ſuam flagitio
dei lib. 15. coniugis miſcuit, quò ille ſuam libidinem turpi & illi-
ca.3. Et li. cita voluptate ſatiaret: ſed etiam illa naturali ordine fi-
16. cap.25. lios volens,ſeq; ſterilem ſciens,ancillaris vteri fœcũdi-
tatem in vſum iuris ſui poteſtate licita vendicauit:non
Cõ. 4. ſen. cedens viro concupiſcenti, ſed iubens obediẽti. Neque
diſt. 32. ca. hoc inordinata ſuperbia:quis enim neſcit vxorem ma-
Sciẽdũ etiã rito tanquam domino debere ſeruire? Sed quod ad mẽ-
eſt. bra corporis attinet, quibus ſexus ipſe diſtinguitur, A-
1.Cor.7. poſtolus dicit, Similiter & vir ſui corporis poteſtatem
I non habet,ſed mulier: vt cum in cæteris actibus ad hu-
manam pacem pertinentibus,mulier viro debeat ſerui-
tutem,huius vnius rei,qua ſexus vtriuſque carnali ſorte
diſcernitur,& carnali commixtione concernitur,ſimi-
lem in ſe habeant poteſtatem,vir in vxorem,& vxor in
virum. Prolem igitur, quam de ſe habere Sara non po-
terat,de ancilla habere voluit: ex eo tamen ſemine, ex
† deſidera- quo & de ſe,ſi poſſet,habere debebat. † Nunquã hoc fa-
bat. ceret mulier, ſi in corpore viri carnali concupiſcentia
teneretur:zelaret enim potius pellicem, nõ faceret ma-
trem:nunc vero propterea ſic propagandi voluntas pia
fuit, quia concumbendi voluntas libidinoſa non fuit.

Ca.XXXII. Illud ſanè defendi nõ poteſt,ſi Abraham,ſicut Fau-
ſtus obiecit,minime credẽs deo,qui ſibi iam prolem de
Sara pormiſerat, de Agar ſuſcipere voluit. Sed apertiſ-
Gene.12.& ſimè falſum eſt. Nondum hoc promiſerat deus. Recen-
13. ſeant ſcripturæ illius ſuperiora,qui volũt, inuenient ſe-
mini Abraham iam fuiſſe promiſſam terrã, & innume-
rabilis multitudinis abundantiam, nondũ tamen fuiſſe
patefactũ, quo modo illius ſeminis eſſet futura propa-
gatio, vtrũ ex carne Abrahæ, ſi de ſe ipſe generaret, an
ex volũtate,ſi aliquẽ forte adoptaret. Deinde ſi de car-
ne ipſius,vtrum ex Sara, an ex alia prorſus, nondũ ma- K
nifeſtum fuit. Legant, inquam, qui volunt, & inuenient
Fauſtum,aut falli imprudenter,aut fallere impudenter.
Itaque Abraham,cum ſibi videret nõ naſci filios, & ta-
men ſemini ſuo factam promiſsionem teneret, primo
de adoptione cogitabat. Hoc indicat, quòd cum deo Gene.15.
loquens,ait de vernaculo ſuo, Hic hęres meus erit: tan-
quam diceret,quia de meipſo mihi ſemen non dediſti,
in iſto comple quod meo ſemini promiſiſti. Si enim ſe-
men cuiuſque nũ appellaretur,niſi quod eius carne na-
ſceretur,nec nos appellaret Apoſtolus,Semen Abrahæ, Galat.3.
qui certe originem carnis ab illo nũ ducimus, ſed imi-
tatione fidei ſemen eius facti ſumus,credentes in Chri-
ſto,cuius caro ex illius carne propagata eſt. Tunc ergo
Abrahã audiuit à domino, Non hic erit hæres tuus,ſed Gene.15.
qui exibit de vtero tũo, ipſe erit hæres tuus. Iam nunc
adoptionis cogitatione ſublata, cum de ſe ipſo ſemen
ſperaret Abraham,reſtabat incertum,vtrum ex Sara,an
ex alia,quod illi deus occultare voluit, donec prius ex
ancilla vetus teſtamentum figuraretur. Quid ergo mi-
rum,ſi videns Abraham ſterilem vxorem, cupientẽ ſibi Galat.4.
prolem,quam parere ipſa non potuit, ex famula ſua & L
ex marito prouenire, non ſuæ carnali cupiditati ceſsit,
ſed coniugali poteſtati obtemperauit: credens hoc Sa-
ram ex dei nutu voluiſſe,qui iam ex ſeipſo illi hæredem
promiſerat,ſed ex qua fœmina non prædixerat? Fruſtra
igitur Fauſtus ad obiiciendum hoc crimen inſanus in-
ſiluit, tanquam infidelem Abraham infideliter arguẽs.
Cætera enim cæcitate non credendi nec valuit intelli-
gere,hoc autem libidine calũniandi neglexit & legere.

Quod autem iuſtum & fidelem virum matrimonij Caput
ſui infamiſsimum nundinatorem appellãs, auariciæ ac XXXIII.
ventris cauſa duobus regibus, Abimelech & Pharaoni, Gene.12.&
diuerſis temporibus Saram coniugem ſuam, ſororem 20.
mentitum, quia erat pulcherrima, in concubitum aſſe-
rit venditaſſe: non ore veridico à turpitudine ſeparat
honeſtatem, ſed ore maledico totum vertit in crimen.
Hoc enim Abrahæ factũ lenocinio ſimile videtur, ſed
non valentibus ex illius æternæ legis lumine à peccatis
recte facta diſcernere: quibus & conſtantia pertinacia
videri poteſt, & virtus fiduciæ vicium putatur audacię:
& quæcunque ſimiliter obiiciuntur, quaſi non recte a-
gentibus, à non recte cernentibus. Neque enim Abra-
ham flagitio cõſenſit vxoris, eiuſq; vẽdidit adulterium: M
ſed ſicut illa famulam ſuam non libidini mariti permi-
ſit,ſed officio generandi vltro intulit, nequaquam tur-
bato ordine naturali, vbi eius poteſtas erat,iubẽs potius
obedienti, quàm cedens concupiſcenti:ſic & ipſe con-
iugem caſtam,& caſto corde ſibi cohærentem,de cuius
animo,vbi pudiciciæ virtus habitabat,nullo modo du-
bitabat,tacuit vxorem,dixit ſororem:ne ſe occiſo,ab a-
lienigenis atque impiis captiua poſsideretur: certus de
deo ſuo,quòd nihil eam turpe ac flagitioſum perpeti ſi-
neret. Nec eum fides ac ſpes fefellit: nam Pharao terri-
tus monſtris, multiſq; propter eam malis afflictus, vbi
eius vxorem diuinitus didicit,illæſam cum honore re-
ſtituit: Abimelech autem ſomnio commonitus atque e-
doctus,ſimiliter fecit. Nonnulli quidem,non calũ- Caput
nioſi & maledici,ſicut Fauſtus,ſed eiſdem libris hono- XXXIIII.
rem debitum deferentes, quos iſte vel non intelligen-
do reprehendit,vel reprehendendo nõ intelligit: cum In li. quæ-
hoc Abrahæ factum cõſiderarent, viſum eſt eis quòd à ſtionũ ſup.
firmitate fidei ſubdefecerit atque titubauerit,& timore Gene. quæ-
mortis,ſicut dominum Petrus, ita iſte negauerit vxorẽ. ſtio.26.
Quod ſi ita neceſſe eſſet intelligi, peccatum hominis Matth.26.
agnoſcerem:

A agnoſcerē: nec ideo cunƈta eius merita deleta atq; obli
terata cenſerem, ſicut nec illius Apoſtoli: quãquam cul-
pa nõ ſit æqualis, negare vxorem, & negare Saluatorē.
Nunc vero cum habeã quod intelligam, ne hoc intelli
gam, nulla cauſa cogor temeritate labi ad reprehenden
dum, quē nemo cõuincit timore lapſum fuiſſe ad men-
tiēdum: neq; enim vtrũ eius vxor eſſet interrogatus, nõ
eſſe reſpondit: ſed cũ ab eo quæreretur, quid ei eſſet illa
mulier, indicauit ſororē, non negauit vxorē. Tacuit ali-
Ca. XXXV. quid veri, non dixit aliquid falſi. An vſqueadeo de-
ſipimus, vt hic Fauſtum ſequamur, qui ait ſororē men-
titum, quaſi genus Saræ aliunde didicerit, cum hic ſan-
ƈta ſcriptura nõ aperuerit? Puto iuſtum eſſe, vt in ea re,
quã nouerat Abraham, nos autē non nouimus, Patriar-
chæ potius credamus loquenti quod ſcit, quàm Mani-
chæo criminanti quod neſcit. Cum igitur Abraham eo
tempore viueret in rebus humanis, quo quidē iam fra-
tres ex vtroq; aut ex altero vel altera parente natos, ne-
ƈti coniugio non licebat, filios autem fratrum, aliòſque
longinquiore gradu generis cõſanguineos, nulla legē,
nulla poteſtate prohibita cõſuetudo iungebat: quid mi-
Gene. 20. rum ſi ſororem ſuam: id eſt, ex patris ſui ſanguine pro-
De ciuitate creatam habebat vxorem? Nam hoc ipſe reddenti ſibi
dei. lib. 16. eam regi, dixit de patre eſſe ſororem, non de matre: vbi
cap. 19. certe vt ſororem mentiretur, nullo iam timore cogeba
B tur, quãdo ille vxorem eius eſſe didicerat, & eam diui-
nitus territus cum honore reddebat. Fratres autem ſiue
ſorores generali nomine cõſanguineos vel conſangui
neas ſolere apud veteres appellari, ſcriptura teſtatur. Nã
Tobiæ. 6. & Tobias dicit deo cũ oraret antequã miſceretur vxo-
& 8. ri, Et nũc domine, tu ſcis quoniã non luxuriæ cauſa ac-
cipio ſororem meam, cum eſſet illa non ex concubitu
eiuſdem patris, nec ex eodem matris vtero, ſed ex eadē
Ge. 13. et. 14. ſtirpe cognationis exorta. Et Loth frater Abrahæ dici-
† conſuetu- tur, cum patruus eius eſſet Abraham: ex qua vi† vocabu
dine. li etiam fratres domini vocantur in Euangelio, nõ vti-
Matth. 12. que quos Maria virgo pepererat, ſed ex eius cõſangui-
Caput nitate omnes propinqui. Dicet aliquis, Cur nõ po-
XXXVI. tius ita de deo ſuo præſumpſit Abraham, vt fateri non ti
meret vxorem? Nunquid enim deus ab illo mortem nõ
poterat repellere quam timebat, eũmque cum coniu-
ge ſua ab omni pernicie in illa peregrinatione tutari, vt
C nec vxor eius, quamuis eſſet pulcherrima, appeteretur
ab aliquo, nec propter illam ipſe necaretur? Poterat ſa-
nè hoc efficere deus: quis ita ſit demens vt hoc neget?
22. quæ. 2. c. Sed ſi interrogatus Abraham, illam fœminam indicaſ-
Quæritur. ſet vxorem, duas res tuendas committeret deo, & ſuam
vitam, & coniugis pudiciciam. Pertinet autem ad ſanã
doƈtrinam, vt quando habet quod faciat homo, non
Deute. 6. tentet dominum deum ſuum. Neque enim & ipſe ſal-
Matth. 4. uator non poterat tueri diſcipulos ſuos, quibus tamen
Matth. 10. ait, Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in a-
Ioan. 10. liam. Cuius rei prior exemplum præbuit. Nam cum po-
teſtatem haberet ponendi animam ſuã, nec eam pone-
Matth. 2. ret, niſi cum vellet, in Aegyptum tamen infans portan-
Ioan. 7. tibus parentibus fugit: & ad diem feſtum non euiden-
ter, ſed latēter aſcendit, cum aliàs palàm loqueretur Iu-
dæis iraſcentibus, & inimiciſſimo animo audientibus,
Ibidem. nec tamen valentibus in eum mittere manus, quia non-
dum venerat hora eius: non cuius horæ neceſſitate co-
geretur mori, ſed cuius horæ opportunitate dignaretur
occidi. Qui ergo palàm docendo & arguendo, & ta-
men inimicorum rabiem valere in ſe aliquid nõ ſinen-
do, dei demonſtrabat poteſtatem: idem tamen fugien-
do & latendo hominis inſtruebat infirmitatē, vt deum

tentare non audeat, quando habet quod faciat, vt quod D
cauere oportet, euadat. Neq; enim & Apoſtolus Paulus
deſperauerat adiutorium proteƈtionemq; diuinam, fi- Actor. 9.
demq; perdiderat, quãdo per murũ in ſporta ſubmiſſus 2. Corin. 11.
eſt, vt inimicorum manus effugeret. Non ergo in deum
non credendo ſic fugit, ſed deum tentaret, ſi fugere no
luiſſet, cum ſic fugere potuiſſet. Proinde cũ inter igno-
tos propter excellentiſſimam pulchritudinem Saræ, &
eius pudicicia & mariti vita eſſet in dubio, nec vtrunq;
tueri poſſet Abraham, veruntamen vnum horum poſ-
ſet: id eſt, vitam, ne deum ſuum tentaret, fecit quod po
tuit: quod autem non potuit, illi commiſit. Qui ergo ſe
hominem occultare non valuit, maritum ſe occultauit,
ne occideretur: vxorem deo credidit, ne pollueretur.

Quanquam ſcrupuloſius diſputari poſſit, vtrum il- Caput
lius mulieris pudicicia violaretur, etiamſi quiſquã car- XXXVII.
ni eius commixtus foret, cum id in ſe fieri pro mariti
vita, nec illo neſciente, ſed iubente permitteret: nequa-
quam fidem deſerens coniugalem, & poteſtatem non
abnuens maritalem: ſicut ille adulter non fuit, quando E
vxoris obtemperans poteſtati, de ancilla prolem gene-
rare conſenſit: ſed propter vim principiorum, qua non
ita duobus viris viuis ad concumbendum fœmina ſub-
ditur, ſicut duæ fœminæ vni viro, multo verius & ho-
neſtius illud accipimus, quòd pater Abraham nec tenta
uit deum, quando vitæ ſuæ quantum potuit homo con
ſuluit, & ſperauit in deũ, cui pudiciciam coniugis com-
mendauit. Iam vero in hac re geſta, quæ in diuinis Caput
libris poſita, fidelitèrque narrata eſt, quem non deleƈtet XXXVIII.
etiam faƈtum propheticũ perſcrutari, & ſacramenti o-
ſtium pia fide ſtudióque pulſare: vt aperiat dominus &
oſtendat quis tunc in illo figurabatur viro, & cuius ſit
vxor, quæ in hac peregrinatione atq; inter alienigenas Ephe. 5.
pollui maculariq; nõ ſinitur, vt ſit viro ſuo ſine macula
& ruga. In gloria quippe Chriſti reƈte viuit eccleſia, vt
pulchritudo eius honori ſit viro eius: ſicut Abrahã pro-
pter Saræ pulchritudinē inter alienigenas honoraba-
tur, eiq; ipſi, cui dicitur in Canticiscanticorum, O pul- Canti. 1.
chra inter mulieres, ipſius pulchritudinis merito reges
offerunt munera: ſicut Saræ obtulit rex Abimelech, plus
in ea admirãs formæ decus, quod amare potuit, & vio-
lare nõ potuit. Eſt enim & ſanƈta Eccleſia domino Ieſu
Chriſto in occulto vxor. Occulte quippe atq; intus in F
abſcõdito ſecreto ſpiritali, anima humana inhæret ver- Gene. 2.
bo dei, vt ſint duo in carne vna: quod magnũ coniugij Ephe. 5.
ſacramentũ in Chriſto & in eccleſia cõmendat Apoſto
lus. Proinde regnum terrenũ ſeculi huius, cuius figurã
gerebant reges, qui Saram polluere permiſſi non ſunt,
nõ expertũ eſt, nec inuenit eccleſiã coniugem Chriſti:
id eſt, quàm fideliter illi tanquã præcipuo viro ſuo ſub-
dita cohæreret, niſi cum violare tentauit. Diuino enim
teſtimonio per fidē martyrum ceſſit, correƈtumq; in po
ſterioribus regibus honorauit munere, quã corruptio-
ni ſuæ ſubdere in prioribus non eualuit. Nam quod tũc
in eodē rege prius & poſterius figuratũ eſt, hoc in iſto
regno prioribus & poſterioribus regibus adimpletur.

Cum autem dicitur de patre eſſe ſororem Chriſti Caput
eccleſiam, non de matre, nõ terrenæ generationis, quæ XXXIX.
euacuabitur, ſed gratiæ cœleſtis, quæ in æternum mane-
bit, cognatio commendatur. Secundum quam gratiã 1. Ioan. 3.
genus mortale nõ erimus, accepta poteſtate, vt filij dei
vocemur & ſimus. Neque enim hanc gratiam de ſyna-
goga matre Chriſti ſecundum carnem, ſed de deo pa-
tre percepimus. Hanc vero cognationem terrenã, quæ
ad mortē temporaliter generat, vocans in aliam vitam,

G vbi nullus moritur,negare nos Chriſtus docuit,non fa-
Matth.23. teri, cum diſcipulis ait, Ne vobis dicatis patrem in
terra, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. Cuius
Matth.12. rei præbuit exemplum,quando & ipſe dixit,Quæ mihi
mater,aut qui fratres? Et extendens manum ſuper diſci-
pulos ait,Hi ſunt fratres mei. Et ne quiſquã in hoc vo-
cabulo terrenam cognationem cogitaret; adiunxit, Et
quicunq; fecerit voluntatem patris mei,ipſe mihi frater,
& mater,& ſoror eſt:tanquã diceret,De deo patre hãc
cognationem appello,non de ſynagoga matre. Ad æ-
ternam quippe vitam nunc voco, vbi immortaliter na
tus ſum:non ad temporalem,vnde vt vocarem,morta-
Cap. XL. lis effectus ſum. Quod ergo eccleſia, cuius vxor ſit
occultatur alienigenis,cuius autẽ ſoror nõ tacetur,hæc
interim cauſa facile occurrit:quia occultum & diffici-
le ad intelligendũ eſt,quo modo anima humana verbo
dei copuletur ſiue miſceatur: ſiue quid melius & aptius
Eſaia.62. dici poteſt, cum ſit illud deus,iſta creatura. Secundum
Ephe.5. hoc enim ſponſus & ſponſa,vel vir & vxor,Chriſtus &
Eccleſia dicuntur. Qua vero cognatione ſint fratres,
Chriſtus & omnes ſancti, gratia diuina,nõ conſangui-
H nitate terrena,hoc eſt,de patre,non de matre, & effabi-
lius dicitur,& capacius auditur.Nam & inter ſe omnes
ſancti per eandem gratiã fratres ſunt: ſponſus autẽ cæ-
terorum ſocietate,nullus illorũ eſt. Proinde Chriſtum,
quanquã excellentiſſimæ iuſticiæ atq; ſapientiæ, tamen
hominem multo facilius & proclíuius alienigenæ cre-
diderunt,non quidem falſo,quòd homo eſſet, ſed quo
modo etiã deus eſſet,ignorauerũt. Hinc & Hieremias,
Hiere.17. Et homo, inquit,eſt,& quis cognoſcit eũ? Et homo eſt,
quia proditur quòd frater eſt: & quis agnoſcit eũ, quia
occultatur quòd ſponſus eſt? Hæc de patre Abrahã ad-
uerſum impudentiſſimam & imperitiſſimam & calum-
Caput XLI. nioſiſſimã Fauſti vocem ſatis dicta ſint. Loth autem
Gene.19. frater eius iuſtus & hoſpitalis in Sodomis, & ab omni
Sodomitarum cõtaminatione purus atque integer, ex
illo incendio, quod erat ſimilitudo futuri iudicij, me-
ruit ſaluus euadere, typũ geſtãs corporis Chriſti: quod
in omnibus ſanctis,& nunc inter iniquos atque impios
gemit:quorum factis non conſentit,& à quorum com-
mixtione in ſeculi fine liberabitur,illis damnatis ſuppli-
cio ignis æterni.Sicut autem aliud genus hominum in
I eius vxore figuratum eſt,eorum ſcilicet, qui per gratiã
dei vocati,retro reſpiciunt:non ſicut Paulus,qui ea quæ
Philip.3. retro ſunt obliuiſcitur,& in ea quæ ante ſunt extẽditur.
Luca.9. Vnde & ipſe dominus, Nemo,inquit,imponens manũ
ſuper aratrum, & reſpiciẽs retro, aptus eſt regno cœlo-
rum. Nec illud exemplum tacuit, quo nos tanquã ſale
condiret,vt non fatui negligeremus,ſed prudentes ca-
Gene.19. ueremus hoc malum.Vnde & illa,vt hoc admoneret,in
ſtatuã ſalis conuerſa eſt: nam cũ præciperet, vt ſe quiſ-
que perſeuerantiſſima anteriorum intẽtione ab iis quæ
Luca.17. retro ſunt, eriperet, Mementote,inquit,vxoris Loth.
Cap.XLII. Sic etiam in ipſo Loth,quando cũ eo filiæ cũcubue-
Gene.19. runt,nõ illud,quod cùm à Sodomis liberatus eſt,ſed a-
liud aliquid figuratum eſt.Nam tunc ille ipſe Loth futu
ræ legis videtur geſtaſſe perſonã, quam quidam ex illa
procreati, & ſub lege poſiti,male intelligẽdo quodam
1.Thimo.1. modo inebriantes atque nõ legitime vtendo, infideli-
tatis opera pariunt. Bona eſt enim lex, ait Apoſtolus,ſi
quis ea legitime vtatur. Nec ideo tamẽ hoc factum,vel
ipſius Loth vel eius filiarum, iuſtificamus, quia ſignifi-
cauit aliquid,quod futuram quorundam peruerſitatem
prænunciaret. Aliud enim illæ,vt hoc facerent, inten-
derunt: aliud deus, qui hoc fieri permiſit,vt etiam inde
aliquid demonſtraret,manente recto iudicio ſuper pec K
catum hominum tunc præſentium, & vigilante proui-
dentia ſua pro ſignificatione futurorum.Proinde illud
factum,cum in ſancta ſcriptura narratur,prophetia eſt:
cum vero in illorum vita,qui hoc commiſerunt,conſi- Cap.XLIII.
deratur, flagitium eſt. Nec rurſus tanta reprehen-
ſione atque accuſatione res digna eſt, quantam in eam
Fauſtus inimicus & cæcus euomuit.Conſulitur enim æ-
terna lex illum ordinem naturalem conſeruari iubens,
perturbari vetans, & non ita de hoc facto iudicat, ac ſi
ille in filias nefaria libidine exarſerit, vt earum inceſta-
to corpore frueretur, aut eas haberet vxores: ſed nec de
illis fœminis,ac ſi in ſui patris carnem execrabili amore
flagraſſent. Ratio quippe iuſticiæ non tantum quid fa-
ctum ſit,verumetiam quare factũ ſit intuetur,vt ex cau-
ſis ſuis facta pendentia,libramento æquitatis examinet.
Cum igitur illæ ad conſeruationẽ generis prolem quæ-
rerent, qui vtique in eis humanus erat & naturalis affe-
ctus, nec ſe crederent inuenire poſſe alios viros, velut
exuſto illa conflagratione orbe terrarum, neque enim
diſcernere poterãt,quouſque ignis ille ſæuierit,miſce-
re ſe patri voluerunt.Et potius quidem nunquã eſſe ma L
tres,quàm ſic vti patre debuerũt. Veruntamen multum
intereſt, quòd ea cauſa vſæ ſunt, quàm ſi cõcupiſcentia
tam funeſtæ voluptatis vterentur. Ab illo autem opere
ita patrem abhorrere ſentiebant,vt id ſe impleturas eſ-
ſe non crederent, niſi eius ignorantiam procurarent.
Nanque,vt ſcriptum eſt, Inebriauerũt eum,& ſe ne- Ca.XLIIII.
ſcienti miſcuerunt: quapropter culpandus eſt quidem, 15. queſt.1.
non tamẽ quantum ille inceſtus,ſed quantum illa me- ca. Inebria
retur ebrietas. Nam & hanc lex æterna condemnat,ci- uerunt.
bum quia & potũ ad ordinem naturalem,non niſi gra-
tia conſeruandæ ſalutis admittit. Quamuis ergo inter
ebrioſum & ebrium plurimũ interſit(nam nec ebrioſus
ſemper eſt ebrius,nec quiſquis aliquando ebrius,conſe
quenter ebrioſus eſt) tamen in homine iuſto huius ip-
ſius, & ſi non ebrioſitatis, at certe ebrietatis cauſa quæ-
renda eſt. Quid enim tandem cogebat, vt filiabus ſuis
crebra vina miſcentibus, aut fortaſſe nec mixta crebro
porrigentibus,cõſentiret aut crederet? An ad hoc filias
nimiam triſticiam fingentes,ita voluit cõſolari,vt illius
deſtitutionis & materni luctus dolor de cogitatione
mentis ebriæ fugaretur, etiam ipſas tantundem bibere
exiſtimans,& aliqua fraude agentes ne biberent? Sed e- M
tiam talem triſtibus ſuis adhibere conſolationem, quo
modo virum iuſtum decuerit,non videmus.An aliqua
Sodomitarũ arte peſſima etiam paucis poculis patrem
ſic inebriare potuerunt, vt illud peccatum cum igno-
rante, vel potius de ignorante committerent? Sed mi-
rum ſi hoc ſcriptura diuina tacuiſſet, vel ſeruum ſuum
deus ſine aliquo voluntatis eius vicio perpeti fineret? Cap.XLV.
Nos tamen ſcripturas ſanctas,non hominum pec-
cata defendimus. Non ſic autem de huius facti purga-
tione ſatagimus, quaſi hoc deus noſter aut fieri iuſſerit,
aut factum approbauerit: aut ita iuſti homines in li-
bris appellentur, vt ſi voluerint peccare, non poſſint.
Cum ergo in literis, quas iſti reprehendunt, deus huic
facto nullum iuſticiæ teſtimoniũ perhibuerit, qua de-
mentia temeritatis hinc illas literas accuſare conten-
dunt,cum aliis earum locis apertiſſime inueniantur di-
uinis præceptis iſta prohiberi? Vnde in illa re geſta de
opere filiarum Loth narrata iſta ſunt,non laudata:quæ-
dam vero enunciato iudicio dei, quædam tacito nar-
rari oportuit:vt quãdo promitur quid inde iudicauerit
deus,inſtruatur noſtra imperitia: quãdo autem tacetur,
vel

A vel exerceatur peritia, vt quod alibi didicimus, recolamus: vel excutiatur pigricia, vt quod nondum nouimus, inquiramus. Deus ergo, qui nouit & de hominum opere malo facere opera bona, gentes quas voluit, ex illo ſemine propagauit: non ſcripturas ſuas ſanctas propter hominũ peccata damnauit. Prodidit quippe iſta, non fecit: & cauenda admonuit, non imitanda propoſuit.

Ca. XLVI. *Gene. 24.* Mirabili ſanè impudentiæ Fauſtus, Iſaac quoque filium Abrahę criminatus eſt, quod Rebeccã, quæ vxor erat, ſororem finxerit. Genus enim Rebeccæ non tacitũ eſt, & eam per notiſſimam propinquitatẽ ſororem eius *Gene. 26.* fuiſſe manifeſtum eſt. Vt autem taceret vxorem, quid mirum, aut quid prauum, ſi imitatus eſt patrem, cum *De ciuitate dei. lib. 16. cap. 36.* eadem iuſticia defendatur, qua pater eius, de ſimili obiectu inculpatus, inuentus eſt? Quæ igitur pro Abraham, quod ad hanc rem attinet, aduerſus criminantem Fauſtum diximus, eadem etiam pro Iſaac filio eius valent: quæ recenſere non eſt difficile, niſi forte ſtudioſorum aliquis quærat, in cuius figuræ ſacramẽto accipiendum ſit, quòd rex alienigena Rebeccam viri ſui coniugem *Gene. 26.* tunc eſſe cognouit, quando eum cum illa ludentem vi- B dit: quod non cognouiſſet, niſi cum coniuge ille ſic luderet, quo modo cum ea, quæ coniunx non eſſet, ludere non deceret. Quod cum ſancti coniugati faciunt, non inaniter faciunt, ſed prudenter: deſcẽdunt enim quodam modo ad fœminei ſexus infirmitatem, vt aliquid blanda hilaritate vel dicant vel faciant: non eneruantes, ſed temperantes virilem rigorem: quod tamen ei, quæ vxor non eſt, qui dixerit aut fecerit, turpis eſt. Verũ hoc quod ad mores humanitatis pertinet, dixerim: nec quiſquã durus & ſine affectu idipſum pro crimine obiiciat ſancto viro, quòd cum coniuge ſua luſerit. Tales enim homines inhumani, ſi aliquem grauem virum ludicrum aliquid garrientem pueris etiam paruulis viderint, quo eorum lacteũ ſenſum affabili & nutritoria facilitate permulceat, tanquam delirantem reprehendunt: obliti vnde creuerint, aut ingrati quòd creuerint. Quid autem ſibi velit in ſacramento Chriſti & eccleſiæ, quòd tãtis patriarcha cum coniuge ſua luſerit, coniugiumq; illud inde ſit cognitum, videt profecto quiſquis, ne aliquid errando in eccleſiã peccet, ſecretum viri eius in ſcripturis ſanctis diligenter intuetur: & inuenit eum maieſtatem ſuam, qua in forma dei æqualis eſt patri, pauliſper abſcõdiſſe in forma ſerui, vt eius capax eſſe humana infirmitas poſſet, eóque modo ſe coniugi C congruenter aptaret. Quid enim abſurdum, imò quid non conuenienter futurorum prænunciationi accommodatum, ſi Propheta dei carnale aliquid luſit, vt eum caperet affectus vxoris, cum ipſum verbum dei caro *Ioan. 1.* factum ſit, vt habitaret in nobis?

Ca. XLVII. *Gene. 30.* *32. queſtio. 4. ca. Obiiciuntur. 4. ſen. diſt. 33. cap. Queritur.* Iam vero filio eius Iacob, quòd pro ingenti crimine quatuor obiiciuntur vxores, generali prelocutione purgatur. Quando enim mos erat, crimen non erat: & nunc propterea crimen eſt, quia mos non eſt. Alia enim ſunt peccata contra naturã, alia contra mores, alia contra præcepta. Quæ cum ita ſint, quid tandem criminis eſt, quòd de pluribus ſimul habitis vxoribus obiicitur ſancto viro Iacob? Si naturam conſulas, non laſciuiendi, ſed gignendi cauſa illis mulieribus vtebatur. Si morem, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur. Si præceptum, nulla lege prohibebatur. Nunc vero cur crimen eſt, ſi quis hoc faciat, niſi quia & moribus & legibus non licet? Quæ duo quiſquis contempſerit, etiam ſi tantummodo cauſa generandi vti poſſit fœminis pluribus, peccat tamẽ, & ipſam violat humanã ſocietatem, cui neceſſaria eſt pro-

pagatio filiorum. Sed quia homines aliter ſe habentibus D iam moribus & legibus, non poſſunt delectari vxorum multitudine, niſi libidinis magnitudine: ideo errant, & putant haberi omnino nõ potuiſſe vxores multas, niſi flagrantia concupiſcentiæ carnalis, & ſordidæ voluptatis. Comparantes enim non alios, quorum animi virtutem prorſus noſſe nõ poſſunt, ſed, ſicut ait Apoſtolus, ſemetipſos ſibimetipſis, nõ intelligunt. *2. Cor. 10.* Et quia ipſi etiam ſi vnã habuerint, ad eandem non ſolum generandi officio ducti, viriliter accedunt, ſed ſæpe coeundi ſtimulo victi, eneruiter pertrahuntur: quaſi veraciter ſibi videntur coniicere, quàm maiore huiuſmodi morbo per multas alij captinentur, quando ſe vident in vna temperantiam non poſſe ſeruare.

Ca. XLVIII. Verum nos eis, qui hãc virtutem non habent, ita de ſanctorum virorũ moribus iudicium committere non debemus, ſicut de ciborum ſuauitate ac ſalubritate iudicare febrientes nõ ſinimus: potiusq; illis ſanctorum ſenſu & pręcepto medicamine†, quàm ex eorum ægritudinis affectione alimẽta præparamus. *†al. ex ſanorũ ſenſu & præcepto medicantium.* Proinde iſti ſi volunt, non falſæ atq; adumbratæ, ſed veræ ac ſolidæ pudiciciæ capere ſanitatem, diuinæ ſcripturæ tanquam libris medicinalibus credant: non fruſtra tam magnum honorem ſancti- E tatis tributũ quibuſdam viris, etiam plures vxores habentibus, niſi quia fieri poteſt, vt imperator carnis animus tanta temperãtiæ poteſtate præpolleat, vt genitalis delectationis motum inſitum naturæ mortaliũ, ex prouidentia generãdi, leges impoſitas nõ permittat excedere. Alioquin poſſunt iſti maledici potius calumniatores, quàm veridici iudices, etiam ſanctos Apoſtolos accuſare, quòd non voluntate† generandi filios vitæ æternæ, ſed cupiditate laudis humanæ, populis tam multis Euangelium prædicauerint. *†charitate.* Neq; enim deerat illis Euãgelicis patribus per omnes Chriſti eccleſias fama præclara, tot linguis laudantibus comparata: imò vero tãta aderat, vt maior hominibus ab hominibus honor & gloria deferri non debeat. Hanc in eccleſia gloriã peruerſa voluntate Simon perditus cõcupiuit, quando ab *Act. 8.* eis pecunia voluit cæcus emere, quod illi diuina gratia eadémque gratuita meruerunt. Huius auidus gloriæ fuiſſe intelligitur, quem ſe volentem ſequi, dominus in Euangelio reuocat dicens, Vulpes foueas habent, & volucres cœli diuerſoria†: filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. *Matth. 8.* *†nidos.* Videbat enim eum dolo- F ſa ſimulatione tenebroſum, & ventoſa elatione iactatum, nõ habere fidei locum, vbi ſe inclinantem doctorem humilitatis exciperet: quia in diſcipulatu Chriſti non illius gratiam, ſed ſuam gloriam requirebat. Hoc amore gloriæ corrupti erant, quos Paulus Apoſtolus notat, quòd per inuidiam & contentionem non caſte Chriſtum annunciarent: *Philip. 1.* quibus tamen prædicantibus gaudet Apoſtolus, ſciens fieri poſſe, vt dum illi ſectantur humanæ gloriæ cupiditatem, tamen his auditis fideles naſcerentur: non ex eorum inuida cupiditate, qua ſe volebant vel æquari, vel anteponi Apoſtolicæ gloriæ: ſed per Euangelium, quod etiam ſi non caſte, tamen annunciabãt, vt de malo illorum deus operaretur bonum. Sicut fieri poteſt, vt homo ad concubitum non ingrediatur voluntate generandi, ſed luxuriandi libidine rapiatur: *Infra. c. 84.* & tamen naſcatur homo, bonũ dei opus de fœcunditate ſeminum, non de turpitudine viciorũ. Sicut ergo ſancti Apoſtoli auditoribus admirantibus doctrinã ſuã, condelectabantur, nõ auiditate conſequẽdæ laudis, ſed charitate feminãdæ veritatis: ita ſancti Patriarchæ coniugibus excipientibus ſemen ſuum, miſcebantur nõ *32. q. 4. ca. Obiiciũtur. 4. ſent. diſt. 33. c. Queritur.*

concu-

G concupiſcētia percipiendæ voluptatis:ſed prouidentia
propagandæ ſucceſſionis:ac per hoc nec illos ambitio-
ſos multitudo populorum,nec illos libidinoſos multi-
tudo faciebat vxorum.Sed quid de viris loquar,quibus
excellentiſſimum teſtimonium diuina voce perhibe-
tur,cum ipſas fœminas ſatis eluceat nihil aliud in con-
Gene.30. cubitu appetiſſe,quàm filios: quippe vbi ſe minime pa-
Gene.16. rere viderunt, famulas ſuas dederunt viro ſuo, vt illas
Ca.XLIX. matres facerent carne,ipſæ fierent voluntate. Nam
& illud, quod mendaciſſima criminatione Fauſtus ob-
iecit, habuiſſe inter ſe velut quatuor ſcorta certamen,
quæ nam eum ad concubitum raperet, vbi hoc legerit
neſcio, niſi forte in corde ſuo tāquam in libro nefaria-
rum fallaciarum, vbi vere ipſe ſcortabatur:ſed cum ſer-
2.Corin.11. pente illo, de quo Apoſtolus timebat eccleſiæ, quā vir-
ginem caſtam cupiebat vni viro exhibere Chriſto, ne
ſicut Euam deceperat aſtutia ſua, ſic & illorum mētes à
Chriſti caſtitate auertendo corrumperet.Ita enim huic
ſerpenti amici ſunt iſti,vt eum præſtitiſſe potius, quàm
nocuiſſe contendant.Ipſe planè Fauſti perſuaſit pectori
H adulterato,falſitatis ſemina infundens,vt has male con
ceptas calūnias ore immundiſſimo pareret,& ſtylo au-
daciſſimo etiam memoriæ commendaret. Nulla enim
ancillarum virum Iacob ab altera rapuit:nulla de illius
concubitu cum altera litigauit : ideo magis ordo erat,
quia libido non erat:& tanto firmius ſeruabantur con-
iugalis poteſtatis iura,quanto caſtius vitabatur carnalis
cupiditatis iniuria. Quod enim & ab vxore cōducitur:
ibi vera noſtra manifeſtatur aſſertio:ibi pro ſe aduerſus
maledicta Manichæorum,ipſa veritas clamat.Quid e-
nim opus erat,vt eum altera conduceret,niſi quia ordo
alterius erat, vt ad eam maritus intraret? Neque enim
ad aliam vnquam acceſſiſſet,niſi eum conduxiſſet. Sed
vtiq; iuſtis ad eam vicibus accedebat, de qua tot filios
procreauerat,& cui obedierat,vt etiam de ancilla pro-
crearet,& de qua poſtea nō conducēte procreauit. Sed
tunc Rachel noctem habebat in ordine,vt maneret cū
viro: tunc penes eam poteſtas illa erat,de qua per Apo-
ſtolum vox certe noui teſtamēti non tacuit,dicens, Si-
1.Cor.7. militer & vir non habet poteſtatē ſui corporis,ſed mu
lier. Ideo iam cum ſorore pacta erat,cui facta debitrix,
I eam ita legaret ad debitorem ſuum. Nam hoc nomine
Ibidem. id appellat Apoſtolus, Vxori, inquit, vir debitum red-
dat. Cui ergo vir debitor erat, iam acceperat à ſorore,
quod elegerat volūtate, vt ei daret quod habebat in po
Caput L. teſtate. Hic vero ille,quem Fauſtus tanquam impu-
dicum clauſis vel potius extinctis oculis criminatur, ſi
concupiſcentiæ non iuſticiæ ſeruus eſſet, nónne per
totum diem in voluptatem illius noctis æſtuaret, qua
erat cum pulchriore cubiturus: quam certe amplius di-
ligebat, & pro qua bis ſeptenariū annorum laborē gra-
Gene.29. tuitum penderat?Cum ergo iam die peracto in eius iret
amplexus, quādo inde auerteretur,ſi talis eſſet, qualem
Manichæi nihil intelligentes opinantur: nónne placi-
to contempto mulierum, intraret potius ad ſpecioſam
1.Corin.7. ſuam,quæ illi noctem ipſam,non ſolum coniugis mo-
re,verumetiam ordinis iure debebat? vtereturq; potius
ipſe poteſtate maritali,quia & vxor non habet poteſta-
tem corporis ſui,ſed vir,& pro eo tunc ſeruitutia illarū
viciſſitudo faciebat:cōiugali ergo poteſtate multo vin-
cibilius vteretur, ſi formæ deſiderio vinceretur: ſed eo
meliores fœminæ inuenirentur, ſi illæ pro filiis conci-
piendis,ipſe autem pro concubitus ſui voluptate certa-
ret.Itaq; vir temperantiſſimus,vt planè vir,quia tā viri-
liter fœminis vtebatur,vt delectationi carnali nō ſubiā-
ceretur, ſed dominaretur, magis quid deberet, quàm K
quid ei deberetur attēdit: nec ad propriā voluptatē ſua
poteſtate abuti voluit, ſed illius debiti redditor quàm
exactor eſſe maluit. Vnde conſequens erat,vt ei redde-
ret,quā pro ſe id accipere illa,cui debebatur,elegit:quo
earum placito pactoq; comperto,cum repēte atque in-
opinate à pulcherrima coniuge reuocaretur, & ad mi-
nus decoram vocaretur, non ira excanduit,nō triſticia
nubilatus eſt, nō eneruiter blandus,vt ſibi potius ratā † *† al. Rachel*
noctem redderet, inter ambas ſategit. Sed maritus iu-
ſtus & prouidus pater,cum illas prolis curam gerere vi
deret, & ipſe nihil aliud de concubitu quæreret,earum
voluntati obtemperandum iudicauit,quæ ſibi ſingilla-
tim filios optabant,ſibi nihil minui,cui ambæ pariebāt.
Tanquam diceret, Vobis inter vos vt vultis cedite at-
que concedite, quæ nam veſtrum fiat mater, ego quid
contendam, quando ſiue hinc ſiue inde naſcenti, non
erit alius pater? Hanc profecto modeſtiam, hanc con-
cupiſcentiæ coërcitionem,& in commixtione coporū
coniugalium ſolum appetitum poſteritatis humanæ,vt
erat acutus Fauſtus, in illis literis & intelligeret & lau- L
daret: niſi eius ingenium deteſtabili ſecta deprauatum,
& quid reprehenderet quæreret, & vnā nuptialis con-
nētionis honeſtatem, qua mares & fœminæ liberorum
procreandorum cauſa copulantur, crimen maximum
deputaret. Nunc iam defenſis Patriarchæ moribus, *Cap. LI.*
refutatóque crimine quod nefarius error obiecit,de li-
bero,vt poſſumus, myſteriorum ſecreta rimemur, pul-
ſemúſque fideli pietate, vt nobis aperiatur à domino,
quid rerū figurauerint quatuor iſtæ vxores Iacob, qua-
rum duæ liberæ,& duæ ancillæ fuerunt. Videmus enim
Apoſtolum in libera & ancilla, quas habuit Abraham, *Gal.4.*
duo teſtamēta intelligere: ſed ibi in vna & vna facilius
apparet quod dicitur, hic autem duę ſunt & duæ. Dein-
de ibi ancillæ filius exhæredatur, hic vero ancillarum
filij ſimul cum filiis liberarū terrarum promiſſionis ac-
cipiunt. Vnde hic proculdubio aliquid aliud ſignifica-
tur. Quanquam enim duas liberas vxores Iacob *Cap.LII.*
ad nouum teſtamentum, quo in libertatem vocati ſu-
mus,exiſtimem pertinere, non tamen fruſtra duæ ſunt:
niſi forte quia id, quod in ſcripturis aduerti & inueniri
poteſt,duæ vitæ nobis in Chriſti corpore prædicantur: M
vna temporalis, in qua laboramus : alia æterna, in qua
delectationem dei contemplabimur. Iſtam dominus
paſſione,illam reſurrectione declarauit. Admonēt nos
ad hoc intelligendum illarum etiam nomina fœmina-
rum. Dicunt enim quòd Lia interpretatur laborans: Ra
chel autem, viſum principium,ſiue verbum, ex quo vi-
detur principium. Actio ergo humana mortaliſq; vitæ,
in qua viuimus ex fide multa laborioſa opera facientes,
incerti quo exitu proueniant,ad vtilitatem eorum qui-
bus conſulere volumus,ipſa eſt Lia prior vxor Iacob,ac
per hoc & infirmis oculis fuiſſe commemoratur. Cogi-
tationes enim mortalium timidæ & incertæ prouiden- *Sapien.9.*
tiæ noſtræ. Spes vero æternæ contemplationis dei, ha-
bens certam & delectabilem intelligentiam veritatis,
ipſa eſt Rachel : vnde etiam dicitur bona facie, & pul- *Gene.29.*
chra ſpecie. Hanc enim amat omnis pie ſtudioſus, *Cap. LIII.*
& propter hāc ſeruit gratiæ dei, qua peccata noſtra,etſi
fuerint ſicut phœniciū,tanquā nix dealbabuntur: Laban *Eſaia.1.*
quippe interpretatur dealbatio, cui ſeruiuit Iacob pro-
pter Rachel. Neq; enim ſe quiſquā conuertit ſub gratia
remiſſionis peccatorū ſeruire iuſticię,niſi vt quiete viuat
in verbo,ex quo videtur principiū,quod eſt deus: ergo
propter Rachel, non propter Liam ſeruitur. Nam quis
tandem

A eandem amauerit in operibus iuſticiæ laborem actionũ
atq; paſſionum? Quis eam vitam propter ſeipſam expe
tiuerit, ſicut nec Iacob Liam? Sed tamen ſibi nocte ſup-
poſitam in vſum generãdi amplexus & fœcunditatem
eius expertus eſt. Dominus enim eam, quia per ſeipſam
diligi non poterat, primo vt ad Rachel perueniretur,
tolerari fecit, deinde propter filios commendauit. Ita
vero vnuſquiſq; vtilis dei ſeruus, ſub dealbationis pec-
catorũ ſuorũ gratia conſtitutus, quid aliud in ſua cõuer
ſatione meditatus eſt, quid aliud corde geſtauit, quid
aliud adamauit, niſi doctrinam ſapientiæ? quam pleri-
que ſe adepturos & percepturos putant, ſtatim vt ſe in
ſeptem præceptis legis exercuerint, quæ ſunt de dile-
ctione proximi, ne cuiquã homini noceatur: id eſt, Ho-
Exod.20. nora patrem & matrem: non mœchaberis: nõ occides:
non furaberis: non falſum teſtimonium dices: non con-
cupiſces vxorem proximi: non concupiſces rem proxi-
mi tui: quibus quãtum potuerit obſeruatis, poſteaquam
homini pro concupita & ſperata pulcherrima delecta-
tione doctrinæ, per tentationes varias, quaſi per huius
ſeculi noctes tolerantia laboris adhæſerit, velut pro Ra
chel Lia inopinata coniuncta ſit, & hanc ſuſtinet, vt ad
B illam perueniat, ſi perſeueranter amat, acceptis aliis ſe-
ptem præceptis: ac ſi dicatur ei, Serui alios ſeptem an-
Gene.29. nos pro Rachel, vt ſis pauper ſpiritu: mitis, lugens, eſu-
riens, ſitiensq; iuſticiam, miſericors, mundicors, pacifi-
cus. Vellet enim homo, ſi fieri poſſet, ſine vlla toleran-
tia laboris, quæ in agendo patiendoq; amplectenda eſt,
ſtatim ad pulchræ atque perfectæ ſapiẽtiæ delicias per-
uenire. Sed hoc non poteſt in terra morientium. Hoc
Ibidem. enim videtur ſignificare, quod dictum eſt ad Iacob, Nõ
eſt moris in loco noſtro, vt minor nubat priuſquã ma-
ior: quia non abſurde maior appellatur, quæ tempore
prior eſt. Prior eſt autem in recta hominis eruditione
labor operandi quæ iuſta ſunt, quàm voluptas intelli-
gendi quæ vera ſunt. Ad hoc valet quod ſcriptum eſt,
Eccl.1. Concupiſti ſapientiam, ſerua mãdata, & dominus præ-
bet illam tibi. Mandata vtique ad iuſticiam pertinen-
tia: iuſticiam autem, quæ ex fide eſt, quæ inter tentatio-
num incerta verſatur, vt pie credendo quod nondum
intelligit, etiam intelligentiæ meritum conſequatur.
Quantum enim valet, quod modo commemoraui eſſe
C ſcriptum, Concupiſti ſapientiam, ſerua mandata, & do
Eſaie.7. minus prębet illam tibi: tantum & illud valere arbitror,
Niſi credideritis, non intelligetis: vt iuſticia ad fidem,
ad ſapientiam vero intelligentia pertinere monſtre-
tur. Proinde in his qui flagrant ingenti amore perſpi-
cuæ veritatis, non eſt improbandum ſtudium, ſed ad
ordinem reuocandum, vt à fide incipiat, & bonis mo-
ribus nitatur peruenire quò tendit. In eo quippe quod
verſatur, virtus eſt laborioſa: in eo vero quod appetit,
luminoſa ſapientia. Quid opus eſt, inquit, credere, quod
non mihi oſtenditur manifeſtum, aliquod verbum pro
me, quo videam rerum omnium principium? Id enim
eſt, in quod maxime ac primitus inardeſcit, ſi vel ſtu-
dioſus eſt animus rationalis, cui reſpondeatur, Pulchrũ
eſt quidem quod deſideras, & amari digniſſimum: ſed
prius nubit Lia, & poſtea Rachel. Ardor ergo iſte ad id
valeat, vt ordo non recuſetur, ſed potius toleretur: ſine
quo non poteſt ad id perueniri, quod tanto ardore di-
ligitur. Cum autem peruentum fuerit, ſimul habebitur
in hoc ſeculo, nõ ſolum ſpecioſa intelligẽtia, ſed etiam
laborioſa iuſticia. Quamlibet enim acutè ſynceriterq;
Sapien.9. cernatur à mortalibus incommutabile bonum, adhuc
corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & depri-

mit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Ad D
vnum ergo tendendum, ſed propter hoc multa feren-
da ſunt. Itaque duæ ſunt vxores Iacob liberæ, ambæ *Cap. LIIII.*
quippe ſunt filiæ remiſſionis peccatorum, hoc eſt deal-
bationis, quod eſt Laban. Veruntamen vna amatur, &
altera toleratur: ſed quæ toleratur, ipſa prius & vberius
fœcundatur: vt ſi non propter ſeipſam, certe propter fi-
lios diligatur. Labor enim iuſtorũ maximum fructum
habet in eis, quos regno dei generat, inter multas ten-
tationes & tribulationes prædicando Euangelium: &
eos propter quos ſunt in laboribus abundantius, in pla *2.Corin.11.*
gis ſupra modum, in mortibus frequenter, & propter
quos habẽt foris pugnas, intus timores, gaudium & co- *2.Cor.7.*
ronam ſuam vocant. Naſcuntur autem eis facilius at- *Philip.4.*
que copioſius ex illo ſermone fidei, quo prædicant Chri *1.Cor.1.*
ſtum crucifixũ, & quicquid humanitatis eius citius hu-
mana cogitatione percipitur, & infirmos etiam Liæ o-
culos nõ perturbat. Rachel autem clara aſpectu, mente
excedit deo, & videt in principio verbũ domini apud *Ioan.1.*
deum, & vult parere & non poteſt, quia generationem *Eſaie.53.*
eius quis enarrabit? Proinde vita, quæ ſtudio cõtempla- *Roma.1.*
tionis competit, vt ea quæ carni ſunt inuiſibilia, nõ in- E
firmis oculis mẽtis, per ea quę facta ſunt, intellecta con-
ſpiciat, & ſempiternam dei virtutem ineffabiliter cer-
nat, vacare vult ab omni negocio, & ideo ſterilis. Affe-
ctando quippe ociũ, quo ſtudia contemplationis igne-
ſcunt, non contemperatur infirmitati hominum, qui in
variis preſſuris ſibi deſiderant ſubueniri: ſed quia & ip-
ſa procreandi charitate inardeſcit. Vult enim docere *Sapien.6.*
quod nouit, neque cum inuidia tabeſcente iter habere,
videt ſororem labore agẽdi atque patiendi filiis abun-
dantem: & dolet potius currere homines ad eam vir-
tutem, qua eorum infirmitatibus neceſſitatibusq; con-
ſulitur, quàm ad illam, vnde diuinum & incommuta-
bile aliquid diſcitur. Hic dolor figuratus videtur in eo
quod ſcriptum eſt, Et zelauit Rachel ſororẽ ſuam. Pro- *Gene.30.*
inde quia liquidus purusq; intellectus de illa ſubſtantia,
quæ corpus nõ eſt, ac per hoc ad carnis ſenſum nõ per-
tinet, verbis carne editis exprimi non poteſt: elegit do-
ctrina ſapiẽtiæ per quaſlibet corporeas imagines & ſi-
militudines, vtcunq; cogitanda inſinuare diuina, quàm
ab officio talia docendi ceſſare: ſicut elegit Rachel ex
viro ſuo & ancilla ſuſcipere liberos, quàm ſine filiis om
nino remanere. Bala quippe interpretari dicitur inue- F
terata, hanc habuit ancillam Rachel. De vetere quip-
pe vita carnalibus ſenſibus dedita, corporeæ concitan-
tur imagines, etiam cum aliquid de ſpiritali & incom-
mutabili ſubſtantia diuinitatis auditur. Suſcipit & *Caput LV.*
Lia de ancilla ſua filios, amore abundè numeroſiorisq;
prolis accenſa. Inuenimus autem Zelpham eius ancil-
lam interpretari os hians. Quapropter prædicationem
fidei Euangelicæ, quorum os hiat & cor nõ hiat, cum in
ſcripturis aduerterimus, hæc intelligitur ancilla Liæ:
ſcriptum eſt enim de quibuſdam, Populus hic labiis me *Eſaie.29.*
honorat, cor autem eorũ longe eſt à me. Et talibus Apo *Matth.15.*
ſtolus dicit, Qui prædicas non furandum furaris, qui di *Roma.2.*
cis non mœchandum mœcharis. Veruntamẽ vt etiam
per hanc conditionalem libera illa vxor Iacob labo-
rans, filios hæredes regni ſuſcipiat, ideo domin⁹ dicit,
Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. *Matth.23.*
Vnde in labore vinculorum vita Apoſtolica, Siue, in- *Philip.1.*
quit, occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur, &
in hoc gaudeo, ſed & gaudebo, tanquam & ancilla pa-
riẽte de prole numeroſiore lætata. Eſt vero quidam *Cap. LVI.*
Liæ filius ex beneficio Rachel editus, cum virum ſuum

Gene.30. ſecum debita nocte cubiturum, acceptis à filio Liæ mã-
G dragoricis malis, cũ ſorore cubitare permittit. De hoc
autem pomi genere opinari quoſdã ſcio, quòd acceptũ
in eſcam, ſterilibus fœminis fœcunditatem paret: ac per
hoc putant omni modo iostitiſſe Rachel, vt hoc à filio
ſororis acciperet cupiditate pariendi: quod ego quoq;
arbitrarer, ſi tunc concepiſſet. Nunc vero, cum poſt Liæ
duos alios ab illa nocte partus, dominus eam prole do-
nauerit, nihil eſt cur de mandragora tale aliquid ſuſpi-
cemur, quale in nulla fœmina experti ſumus. Dicã ergo
quid ſentiã, dicent hinc forte meliora doctiores. Cum
enim hæc mala ipſe vidiſſem, & propter iſtum ipſum ſa
cræ lectionis locum id mihi obtigiſſe gratularer, rara
enim res eſt, naturam eorum diligenter, quantum po-
tui, perſcrutatus ſum: non aliqua à cõmuni ſenſu remo-
tiore ſcientia, quæ docet virtutes radicum, & poteſtates
herbarum: ſed quantum mihi & cuilibet homini renũ-
ciabat viſus & olfactus & guſtus. Proinde rem comperi
pulchram & ſuaue olentem, ſapore autem inſipido: &
ideo cur eam mulier tantopere concupiuerit, ignorare
me fateor, niſi forte propter pomi raritatem, & odoris
H iucunditatem. Cur vero ipſam rem geſtam ſancta ſcri-
ptura tacere noluerit, quæ non vtiq; talia deſideria mu-
liercularũ nobis pro magno inſinuare curaret, niſi ali-
quid in eis magnum quærere commoneret, nihil am-
plius conijcere valeo, quàm quòd ex illo communi ſen
ſu mihi ſuggeritur, vt illo mandragorico pomo figura-
ri intelligam famã bonam: non eã quæ confertur, cum
laudant hominẽ pauci iuſti atq; ſapientes, ſed illam po-
pularem, qua etiã maior & clarior noticia comparatur:
non ipſa per ſeſe expetenda, ſed intentioni bonorũ, qua
generi humano cõſulunt, pernecesſaria. Vnde dicit A-
1.Timo.3. poſtolus, Oportet etiã teſtimonium habere bonũ ab eis
qui foris ſunt, qui licet parũ ſapiant, reddunt tamẽ ple-
runque labori eorum, per quos ſibi conſulitur, & ſplen
dorem laudis, & odorẽ bonæ opinionis. Nec ad iſtam
gloriam popularem primi perueniunt eorum, qui ſunt
in eccleſia, niſi quicunque in actionum periculis & la-
Gene.30. bore verſantur. Propterea Liæ filius mala mãdragorica
inuenit, exiens in agrum: id eſt, honeſte ambulãs ad eos
1.Theſſ.4. qui foris ſunt: doctrina vero illa ſapientiæ, quæ à vulgi
ſtrepitu remotiſſima, in contemplatione veritatis dulci
I delectatione defigitur, hanc popularem gloriã quantu-
lamcunque non aſſequeretur, niſi per eos, qui in mediis
turbis agendo ac ſuadendo, populis præſunt: nõ vt præ-
ſint, ſed vt proſint: quia dũ iſti actuoſi & negocioſi ho-
mines, per quos multitudinis adminiſtratur vtilitas, &
quorũ authoritas populis chara eſt, teſtimonium perhi-
bent etiam vitæ propter ſtudium conquirendæ & con
tẽplandę veritatis ocioſæ, quodã modo mala mandra-
gorica per Liam perueniunt ad Rachel. Ad ipſam vero
Liam per filium primogenitũ: id eſt, per honorẽ fœcun
ditatis eius, in qua eſt omnis fructus laborioſæ, atq; in-
ter incerta tẽtationum periclitantis actionis: quã pleri-
que bono ingenio præditi, ſtudioq; flagrantes: quanuis
idonei regendis populis eſſe poſſint, tamẽ vitant pro-
pter turbulẽtas occupationes, & in doctrinæ ociũ toto
pectore tanquã in ſpecioſæ Rachel ferũtur amplexum.

Cap. LVII. Sed quia bonum eſt, vt etiam hæc vita latius innote-
ſcens, popularem gloriam mereatur: iniuſtum eſt autem
vt eam conſequatur, ſi amatorem ſuum adminiſtrãdis
eccleſiaſticis curis aptum & idoneum, in ocio detinet,
nec gubernationi communis vtilitatis impertit: pro-
Gene.30. pterea Lia ſorori ſuæ dicit, Parum eſt tibi, quòd virum
meum accepiſti, inſuper & mandragorica filij mei vis
accipere: per vnũ virum ſignificãs eos omnes, qui cum K
ſint agendi virtute habiles, & digni quibus regimen ec-
cleſiæ committatur, ad diſpenſandum fidei ſacramen-
tum: illi accenſi ſtudio doctrinæ, atq; indagandæ & cõ-
templandæ ſapientiæ, ſe ab omnibus actionum mole-
ſtiis remouere, atque in ocio diſcendi ac docendi con-
dere volunt. Ita ergo dictum eſt, Parũ ne eſt tibi, quòd
accepiſti virum meum, inſuper & mandragorica filij
mei vis accipere? ac ſi diceretur, Parum eſt quòd homi-
nes ad laborem rerum gerendarum neceſſarios in ocio
detinet vita ſtudiorum, inſuper & popularem gloriam
requirit. Proinde vt eam iuſte comparet, impertit Ca. LVIII.
Rachel virũ ſorori ſuæ illa nocte: vt ſcilicet qui virtu-
te laborioſa regimini populorum accommodati ſunt,
etiam ſi ſcientiæ vacare delegerunt, ſuſcipiãt experien-
tiam tentationum, curarúmque ſarcinam pro vtilitate
communi: ne ipſa doctrina ſapiẽtiæ, cui vacare ſtatue-
runt, blaſphemetur, neque adipiſcatur ab imperitiori-
bus populis exiſtimationem bonam, quod illa poma ſi-
gnificant, & quod neceſſarium eſt ad exhortationem
diſcentium. Sed planè vt hanc curam ſuſcipiant, vi co
guntur. Satis & hoc ſignificatum eſt, quòd cum veniret
de agro Iacob, occurrit ei Lia, eúmque detinens ait, Ad
me intrabis, conduxi enim te pro mãdragoris filij mei: L
tanquam diceret, Doctrinæ quam diligis, vis conferri
bonam opinionem, noli defugere officioſum laborem.
Hæc in eccleſia geri quiſquis aduerterit, cernit. Experi-
mur in exemplis, quod intelligamus in libris. Quis non
videat hoc geri toto orbe terrarum, venire omnes ex
operibus ſeculi, & ire in ociũ cognoſcendæ & cõtem-
plandæ veritatis, tanquam in amplexum Rachel: & ex-
cipi de tranſuerſo eccleſiaſtica neceſſitate atq; ordinari
in laborem, tanquam Lia dicente, ad me intrabis? Qui-
bus caſte myſterium dei diſpẽſantibus, vt in nocte hu-
ius ſeculi filios generent fidei, laudatur à populis etiam
illa vita, cuius amore conuerſi ſpem ſeculi reliquerunt,
& ex cuius profeſſione ad miſericordiam regendæ ple-
bis aſſumpti ſunt. Id enim agunt in omnibus laboribus
ſuis, vt illa profeſſio, quò ſe conuerterant, quia tales re-
ctores populis dedit, latius & clarius glorificetur, tan-
quam Iacob non recuſante noctem Liæ, vt Rachel po-
mis ſuaueolentibus, & clare nitentibus potiatur: quæ a-
liquando & ipſa præſtante miſericordia dei, per ſe ip- M
ſam parit, vix tandem quidem quia perrarum eſt: vt
In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, Ioan.1.
& deus erat verbum, & quicquid de hac re pie ſapien-
terq; dicitur, ſine phantaſmate carnalis cogitationis &
ſalubriter vel ex parte capiatur. Hæc de tribus pa- Cap. LIX.
tribus, Abraham, Iſaac, & Iacob, quorum ſe deum appel
lari voluit deus, quem catholica eccleſia colit, aduerſus
Fauſti calumnias dicta ſuffecerint. De quorum trium
hominum meritis atque pietate, & longe remota à iu-
dicio carnalium altitudine prophetiæ, nõ eſt nunc diſ-
ſerendi locus: tantum ab his criminibus, quibus eos ma
ledica & veritatis inimica lingua pulſauit, defendendi
fuerant in hoc præſenti opere noſtro, ne contra ſcriptu
ras ſanctas & ſalubres aliquid ſibi dicere viderẽtur, qui
eas peruerſa & aduerſa mente legerunt, dum petulan-
tibus conuiciis inſectantur eos, qui illic cum tanto ho-
nore prædicantur. Cæterum Loth frater, id eſt, con- Caput LX.
ſanguineus Abrahæ, nequaquam iſtis comparandus eſt,
de quibus dominus dicit, Ego ſum deus Abraham, &
deus Iſaac, & deus Iacob: nec in eorum numero depu- Exod.3.
tandus, quibus illa ſcriptura vſq; in finem perhibet iu-
ſticiæ teſtimonium: quãuis inter Sodomitas pie caſteq;
verſatus,

A verſatus,hoſpitalitatis etiam meritis commendatus, ab illius terræ incendio liberatus ſit, & eius poſteris terra poſſeſſionis propter Abraham, qui patruus eius fuerat, dono dei data ſit. Hæc nobis merita in illis libris laudanda proponuntur,non ebrietas,nõ inceſtus:ſed cum hominis eiuſdem & recte factum & peccatum ſcriptũ inuenimus,aliud inſinuatur imitandũ,aliud præcauendum.Porrò ſi peccatum Loth, cui perhibitum eſt antequam peccaret iuſticię teſtimoniũ,non modo,non decolorat diuinitatem dei vel ſcripturæ illius veritatem, verumetiã laudandam diligendamq; cõmendat: quòd tãquam ſpeculi fidelis nitor, admotarum ſibi perſonarum nõ ſolum quæ pulchra atque integra,verumetiam quæ deformia vicioſaq; ſint, indicat: quanto magis factum Iudæ,quòd cũ ſua nuru concubuit, nihil omnino affert,vnde authoritas ſancta culpetur:quæ in illis libris fundata perſiſtens, non tantum pauciſſimorum Manichæorum calumnioſas argutias, verumetiam gẽtilium tot tantorumq; populorum horrendas inimicicias diuino iure contemnit: quos penè iam totos à nefaria ſuperſticione ſimulachrorũ, ad vnius dei veri cultũ Chriſtiano imperio ſubiugauit, edomito orbe terrarum, nõ
B violentia bellici certaminis, ſed inuictæ potentia veritatis. Vbi enim literarum illarũ laudatus eſt Iudas,quid de illo boni ſcriptura illa teſtata eſt,niſi ꝙ in prophetia Chriſti,qui ex eius tribu prænunciabatur in carne venturus, benedictione patris ſui præ cæteris commendatus

Cap.LXI. eminuit? Cæterum ad id,quod eum Fauſtus fornicatum commemorauit,addimus nos aliud,quòd fratrem ſuũ Ioſeph in Aegyptum vendidit:nunquid cuiuſquam
Gene.37. membra diſtorta deprauãt lucem,quæ cuncta demonſtrat? Sic nec cuiuſpiam malefacta,malam ſcripturã faciunt,qua prodente, legentibus innoteſcunt. Conſulta quippe æterna lex illa,quæ ordinẽ naturalem cõſeruari iubet,perturbari vetat,non niſi propagationis cauſa ſtatuit hominis concubitum fieri: & hoc non niſi ſociali-
†ordinato. ter obſtinato† connubio,quod non peruertat vinculum pacis:& ideo proſtitutio fœminarum,nõ ad ſubſtituendam prolem,ſed ad ſatiandam libidinẽ propoſitarũ,diuina atq; æterna lege damnatur.Omnẽ quippe dehoneſtat emptorem turpitudo venalis: ac per hoc Iudas & ſi grauius peccaſſet, ſi nurum ſciens cum ea concumbere voluiſſet. Sicut enim vir & vxor, ſicut dominus dicit,
Matth.19. nõ iam duo ſed vna caro eſt,nõ aliter nurus eſt deputan
C da quàm filia,tamen eum,quantũ in ipſo erat,deformiter cum meretrice cubaſſe non dubiũ eſt.At illa quæ ſocerum fefellit,non carnis eius concupiſcentia,nec meretriciæ mercedis cupiditate peccauit: ſed ex ipſo ſanguine prolem requirens, ex quo duobus iam fratribus
Gene.38. nupta, tertio quoq; denegato habere non potuit, patri eorũ ſocero ſuo, fœtandum corpus fraude ſubiecit, pignore mercedis accepto, quod non ad ornamentum, ſed ad teſtimonium reſeruauit. Melius quidẽ ſine filiis remaneret,quàm ſine iure matrimonij mater fieret. Lõge tamen alia intentione peccauit, quòd filiis ſuis patrẽ prouidit ſocerũ ſuum,quàm ſi eum ſibi cõcupiſſet adulterum.Denique cum iuſſu eius produceretur ad mortẽ, & virgam,monile, atq; annulum protuliſſet, dicens ab eo ſe grauidatam, cuius pignora illa eſſent: vbi ea quæ dederat ille cognouit, iſtam magis quàm ſe iuſtificatã eſſe reſpondit,quòd ei filium ſuum maritũ coniungere noluiſſet,qua deſtitutione compulſa, illo modo potius quàm nullo modo poſteritatem,non aliunde quàm ab eadem ſtirpe cõquireret. In qua ſentẽtia,non eam iuſtificatam,ſed eam magis quàm ſe iuſtificatam dicẽs, nec

ipſam laudauit, ſed in ſui cõparatione præpoſuit: deſi- D
derium ſcilicet habẽdæ prolis, quo ducta illa,ſe ſocero ſuppoſuerat,minus culpans, quàm libidinoſi cõcubitus ardorem,quo ipſe velut ad meretricem victus intrauerat:ſicut quibuſdam dicitur,Iuſtificaſtis Sodomã:id eſt, *Ezech.16.*
tantũ peccaſtis,vt vobis Sodoma cõparata,iuſta videatur. Quanquam etiam ſi hæc mulier nõ in peioris facti cõparatione minus culpata, ſed omnino à ſocero laudata intelligatur:quæ tamẽ conſulta illa æterna lege iuſticiæ, quæ naturalem ordinẽ perturbari vetat,nõ vtiq; tãtũmodo corporũ, ſed maxime ac primitus animorũ; quia in procreandis filiis ordinatã ſocietatem nõ cuſtodiuit, merito culpabilis inuenitur: quid mirũ, ſi peccatrix à peccatore laudatur? Quod ita nobis Fauſtus,vel *Cap.LXII.*
ipſa Manichæa peruerſitas arbitratur aduerſum, quaſi nobis in illius ſcripturę veneratione dignoq; pręconio vicia hominũ,quę illa cõmemorat,neceſſe ſit approbare:quin potius neceſſe eſt,vt quanto illã religioſius accipimus,tãto fidentius illa culpemus,quæ per eius veritatem certius culpanda didicimus.Ibi enim fornicatio & omnis illicitus cõcubitus diuino iure damnatur: ac per *Exod.20.*
hoc,cũ talia quorundã facta cõmemorat, de quibus eo *Deute.5.*
loco ſuã taceat ſententiã,iudicanda nobis permittit,nõ E
laudãda præſcribit. Quis enim noſtrũ in ipſo Euãgelio nõ deteſtatur Herodis crudelitatẽ,cum de Chriſti natiuitate ſolicitus,tot infantes iuſſit occidi? At hoc factum *Matth.2.*
ibi nõ vituperatur,ſed tantũ narratur. Sed ne hoc Manichæi veſana impudentia falſum eſſe cõtendant: quia ipſam etiã Chriſti natiuitatẽ, qua Herodes perturbatus eſt,negant:ipſorum Iudæorũ immanitatem & cæcitatẽ legant,quemadmodũ illic tantũmodo narretur,nõ vituperetur,& tamen ab omnibus deteſtetur. Sed,in- *Ca.LXIII.*
quiunt,iſte Iudas,qui cũ ſua nuru cõcubuit,inter duode- *Gene.38.*
cim patriarchas cõputatur.Quid enim & ille Iudas,qui *Matth.10.*
dominũ tradidit,nonne inter duodecim Apoſtolos nu- *Ioan.6.*
meratus eſt,& cũ eis vnus ex eis ad prædicandũ Euangeliũ diabolus miſſus eſt? Sed adhuc reſpondent & di- *Matth.27.*
cunt,Ille poſt tale facinus laqueo ſuo peremptus,& Apoſtolorũ numero exẽptus eſt:iſte autẽ poſt hanc turpitudinẽ inter fratres ſuos ab illo patre,cui tã magnum teſtimoniũ deus perhibet, præcipue benedictus, & ſuper *Gene.49.*
omnes laudatus eſt. Quinimò hinc expreſſius apparet, non ad ipſum,ſed ad Chriſtũ,qui ex eius tribu prænunciabatur in carne venturus, illã pertinere prophetiam: & ideo magis flagitiũ eius diuina ſcriptura tacere non F
debuit, ſicut non tacuit, vt in verbis patris eius, quibus poſt illud dedecus ita laudatur, quia ipſe non agnoſcitur,alius requiratur. Quanquã Fauſtus dente maledi- *Ca.LXIIII.*
co hoc ipſum intelligatur mordere voluiſſe, quòd Chriſtus à nobis ex eius tribu veniſſe prædicatur: maxime quia in generationibus patrũ eius,quas Matthæus Euangeliſta cõmemorat, etiam Zara, quem Thamar ipſa ex illo conceptu peperit,inuenitur.Nam ſi ſtirpem Iacob, *Matth.1.*
non Chriſti generationem vellet reprehendere, habe- *Gene.38.*
bat magis primitiuũ Ruben, qui paternum thorũ nefa- *Gene.35.& 49.*
ria libidine violauit, qualem fornicationem Apoſtolus *1.Cor.5.*
nec in gentibus dicit auditam,Quod factũ etiã ipſe pater Iacob, cum eos benediceret, ſuper caput eius accuſando & deteſtando nõ tacuit.Hoc ergo crimẽ potius Fauſtus obiiceret, vbi non error ex habitu meretricio, ſed omnino volontaria cõtaminatio paterni lectuli apparet:niſi & ipſam Thamar plus odiſſet,quòd illo cõcubitu nihil aliud quàm parere cuperet, quàm ſi ſola libidine carnalis voluptatis arſiſſet: & Chriſti progenitores culpãdo, incarnationi eius fidẽ derogare voluiſſet:

G ignorans miſer veriſſimum & veraciſſimũ ſaluatorem,
non ſolum loquendo, ſed etiam naſcendo magiſtrum
extitiſſe. Fideles enim eius, venturi ex omnibus genti-
bus, etiam exemplo carnis ipſius diſcere debuerunt, pa-
rentum ſuorum iniquitates ſibi obeſſe non poſſe. Pro-
inde ſponſus ille ſuis cõgruens inuitatus, qui vocaturus
Matth.22. erat ad nuptias bonos & malos, etiã naſci voluit de bo-
nis & malis: vt prophetiam Paſchæ qua præceptus eſt
manducari agnus acceptus ex ouibus & capris, tãquam
Exod.12. iuſtis & iniuſtis, ad ſe præfigurãdum præceſſiſſe firma-
ret: documenta quippe dei & hominis vbique conſer-
uans, parentes & bonos & malos propter conuenientiã
humanitatis non ſpreuit: partum autem virginis pro-
Cap.LXV. pter miraculũ diuinitatis elegit. Inaniter ergo Fau-
ſtus in ſeipſum potius dente ſacrilego ſæuiens, ſanctam
ſcripturam, quam totus iam mũdus merito veneratur,
accuſat: quæ, vt ſupra dixi, tãquam ſpeculi fidelis nitor,
nullius accipit adulandam perſonam, ſed & laudan-
da & vituperanda hominum facta, vel ipſa iudicat, vel
legentibus iudicanda proponit: nec ſolum homines ip-
ſos vel vituperabiles vel laudabiles intimans: verum-
H etiam quædam in vituperabilibus laudanda, & in lau-
dabilibus vituperanda nõ tacens. Neque enim quia vi-
1.Reg.14. tuperabilis homo erat Saül, ideo non eſt laudabile fa-
ctum eius, quòd guſtatum de anathemate tam diligen-
ter ſcrutatus, tam ſeuere vindicare conatus eſt, obediẽs
Deute.18. deo, qui hoc fieri prohibuerat: vel quòd pythones & vẽ
triloquos de regno ſuo deleuit. Aut quia laudabilis erat
1.Reg.28. Dauid, ideo peccata eius, quæ deus quoque arguit per
2.Reg.12. Prophetã, vel approbanda vel imitanda ſunt. Sicut nec
in Pontio Pilato vituperandum eſt, quòd aduerſus ac-
Matth.27. cuſationes Iudæorũ innocentem dominum iudicauit.
Nec in Petro laudandũ eſt, quòd eundem dominũ ter
Matth.26. negauit: vel vnde ab ipſo Satanas appellatus eſt, quòd
Matth.16. non ſapiendo quæ dei ſunt, eum voluit à paſſione, hoc
eſt à noſtra ſalute reuocare: pauloante ergo dictus eſt
beatus, paulopoſt dictus eſt Satanas. Sed quid in illo ob-
tinuerit, Apoſtolatus eius, & martyrij corona teſtatur.
Ca. LXVI. Sic itaque & regis Dauid legimus peccata, ſed le-
gimus etiam recte facta. In quo autem præualuerit, &
vnde quid vicerit, ſatis in promptu eſt, non maleuolæ
cæcitati, qua in ſanctos libros & viros Fauſtus irruebat,
I ſed religioſæ prudẽtiæ, qua & authoritas diuina, & me-
rita humana poſſunt cerni atque diſcerni. Nam legant
2.Reg.12. iſti & videant, in Dauid plura deum redarguiſſe quàm
Fauſtum: ſed ibi eſt & pœnitentię ſacrificium, ibi eſt illa
incomparabilis manſuetudo, vſque ad immaniſſimum
& atrociſſimum inimicum: qui quoties illi eſt in ma-
nus fortiſſimas datus, toties ab illo eſt de manibus piiſ-
1. Reg. 24. & 26. ſimis dimiſſus illæſus. Ibi memorabilis humilitas ſub
flagello dei, & ceruix regia dominico iugo ita ſubdita,
2.Reg.16. vt armatus & comitatus armatis, amara ex inimici o-
re conuicia patientiſſime ſuſtineret: ſuúmque comitem
accenſum iracundia, quòd talia rex eius audiret, & iam
iamq; in cõuiciatoris caput dextera vltrice pergentem,
modeſtiſſime refrænaret, regali ſuæ iuſſioni diuini ti-
moris pondus adiiciens, & dicens meritis ſuis hoc red-
ditum ſuperno iudicio, quo ille iniurioſus miſſus eſſet,
vt in eum talia iacularetur opprobria. Ibi in gregem ſi-
bi commiſſum tanta dilectio paſtoralis, vt pro eis ipſe
vellet mori, quãdo populo numerato peccatum elatio-
2.Reg.24. nis eius ſic punire placuit deo, vt eundem numerũ mi-
nueret morte multorũ, cuius multitudine cor regis fue
rat ſuperbia pertentatum: in quo occulto iudicio deus,
Roma.9. apud quem non eſt iniquitas, & quos nouerat indignos
hac vita, ſubtraxit huic vitæ: & in illo, qui de hominum K
copia ſe extulerat, tumorem animi humani eiuſdem co
piæ diminutione ſanauit. Ibi tam religioſus dei timor,
ſacramentũ Chriſti in ſancta vnctione ſeruabat, vt cor
eius pia ſolicitudine trepidauerit, quando exiguam par-
ticulam de veſte ipſius Saülis latenter abſcidit, vt habe- *1.Reg.24.*
ret vnde illi fidem faceret, quòd nollet eum cum poſſet
occidere. Ibi tam prudens in filios, & tanta clementia,
vt cum innocẽtem puerum, pro quo ægrotante multis *2.Reg.12.*
lachrymis & humilitatis ſordibus ſeſe abiiciens, domi-
num fuerat deprecatus, mortuum non luxerit: idem iu-
uenem filium parricidali furore præcipitem, qui & pa-
ternum cubile ſtupris nefariis maculauerat, & cõtra pa-
trem ſceleſtum bellum gerebat, & vellet conſeruatum,
& fleret occiſum: animæ ſcilicet tantis criminibus in- *2.Reg.18.*
uolutæ, ſempiternas præuidens pœnas, quibus euaden-
dis, eum per pœnitentiam corrigendum viuere cupie-
bat humiliatum. Hæc & alia multa laudanda & imitan
da in illo ſancto reperiuntur viro, ſi non peruerſus ani-
mus eam ſcripturam, quæ de illo loquitur, perſcrutetur:
maxime ſi mente ſubdita, & pia, & planè fideli ſequa-
mur ſentẽtiam dei, qui eius nouerat occulta cordis, vbi L
in conſpectu eius, qui falli non poteſt, ita placuit, vt etiã
filiis ſuis imitandus ab illo proponeretur. Quid e- *Ca.LXVII.*
nim aliud quàm cordis eius profunda cernebat ſpiri-
tus dei, quando correptus per Prophetã dixit, Peccaui: *2.Reg.12.*
continuóq; ad hoc vnum verbum audire meruit, quod
acceperit veniam? Ad quam rem, niſi ad ſempiternam
ſalutem? Neque enim prætermiſſa eſt in illo ſecundum
dei comminationẽ flagelli paterni diſciplina, vt & con
feſſus in æternum liberaretur, & afflictus temporaliter
probaretur. Haud vero mediocre fidei robur fuit, aut
paruum mitis & obedientis animi indicium, cũ audiſ-
ſet à Propheta, quòd ſibi deus ignouiſſet, & tamen quæ
fuerat comminatus, conſequenter eueniſſent, non ſe di
cere Prophetæ deceptum eſſe mẽdacio, nec murmura-
re aduerſus deum, quaſi falſam peccatorum eius indul-
gentiã pronunciauerit. Intelligebat enim vir alte ſan-
ctus, & non contra deum, ſed ad deum leuans animam
ſuam, niſi dominus eſſet confitenti pœnitentiq; propi-
cius, quantum pœnarum æternarum eius eſſent digna
peccata: pro quibus cum temporalibus emẽdationibus
verberaretur, *†videbat ergat ſe & manere veniã, & nõ M
negligi medicinam. Cur autẽ Saül per Samuelem cor- **†al. vrret- tur.*
reptus, cum diceret etiã ipſe, Peccaui: nõ meruit audire
quod Dauid, quòd ei dominus ignouiſſet? Num perſo- *1.Reg.15.*
narũ acceptio eſt apud deum? Abſit. Sed in ſimili voce, *Actu.10.*
quam ſenſus humanus audiebat, diſſimile pectus erat,
quod diuinus oculus diſcernebat. Quid talibus doce-
mur exẽplis, niſi regnum cœlorũ intra nos eſſe, & de in-
timis noſtris deum colere nos debere, vt ex abundãtia *Luca.17.*
cordis os loquatur: non autẽ vt populus eum labiis ho- *Matth.12.*
noret, cor autẽ eorũ longe ſit ab eo. Neq; iudicare aliter *Matth.15.*
audeamus de hominibus, quorum interiora videre nõ
poſſumus, quàm deus qui hoc poteſt, & falli aut corrũ-
pi non poteſt: cuius euidentiſſimã ſententiã de Dauid,
cum diuinæ ſcripturę contineat tã ſublimis authoritas,
multũ ridenda vel potius dolenda eſt aliter ſentiens hu
mana temeritas? Eis quippe diuinis libris de antiquis
viris credendum eſt, qui tã longe futura dixerunt, quæ
præſentia nunc videntur. Quid aliud in Euangelio *Ca.LXVIII.*
diſcimus, cum eadẽ vox Petri auditur confitentis Chri
ſtum filium dei, quæ etiam dæmoniorum paria verba, *Matth.16.*
ſed longe impari corde emittentium? Proinde in ſimi- *Marci.1.*
li voce fides Petri laudatur, dæmoniorum immundicia

cobibe-

A cohibetur. A quo niſi ab illo, qui nó aure humana, ſed
diuina mente radices internas vocum illarũ noſſet in-
ſpicere, & ſine vlla falſitate diſcernere? Quàm multi e-
nim & alij homines dicunt Chriſtum filium dei viui,
nec tamen Petri meritis comparantur: non ſolum illi,
Mat.7. qui dicturi ſunt in illo die, Domine domine, & auditu-
Math.25. ri, Diſcedite à me: ſed etiam illi, qui ſegregabuntur ad
& 26. dexteram: in quibus plurimi nec vnquã Chriſtum vel
Mat.16. ſemel negauerũt, nec eius pro noſtra ſalute paſsionem
Galat.2. improbauerunt, nec gentes iudaizare coëgerunt: & ta-
Mat.19. men Petro, qui hęc fecit, ſedenti in duodecim ſedibus,
1.Cor.16. & nó ſolum duodecim tribus, verum & angelos iudi-
canti impares apparebunt: ita etiam multi nullius ap-
petentes vxorem, nullum maritum appetitæ, vſque ad
2.Reg.12. mortẽ perſequentes, tamen Dauidicum meritum, cum
iſte illa feciſſet, apud deum habere non poſſunt. Tantũ
intereſt quid cuique in ſeipſo, quantumq; diſpliceat, vt
penitus extirpetur: & quid pro eo fructiferũ & opulen-
tum ingenti feracitate conſurgat: quia & agricolę plus
placent agri, qui ſpinis etiam magnis eradicatis, cente-
B num proferunt, quàm qui nullas vnquã ſpinas habue-
Cap.LXIX. runt, & vix ad tricenum perueniũt. Sic & Moyſem
Nume.12. famulum dei fideliſsimũ in tota domo eius, miniſtrum
Hebr.3. legis ſanctæ, & mãdati ſancti, iuſti, & boni: cui Apoſto-
Roma.7. lus atteſtatur, nam eius hæc verba ſunt quæ cõmemo-
raui: miniſtrum etiam ſacramentorum, non iam præ-
ſtantium ſalutem, ſed adhuc promittentium ſaluatorẽ,
Ioan.5. Quod & ſaluator ipſe confirmat, dicens, Si crederetis
Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Vn-
de ſuo loco, quãtum ſatis viſum eſt cõtra impudentes
Manichæorum calũnias diſſeruimus. Hunc ergo Moy-
ſem famulum dei viui, dei veri, dei ſummi, fabricatoris
cœli & terræ, nó de alieno, ſed de nihilo: nó premente
neceſsitate, ſed affluente bonitate: non per ſui membri
pœnam, ſed per ſui verbi potentiam: hunc, inquã Moy-
ſem, humilẽ in recuſando tam magnum miniſterium,
ſubditum in ſuſcipiendo, fidelem in ſeruãdo, ſtrenuum
in exequendo: in regendo populo vigilãtem, in corri-
gendo vehementem, in amando ardentem, in ſuſtinẽ-
C do patientem: qui pro eis, quibus præfuit, deo ſe inter-
poſuit conſulenti, oppoſuit iraſcenti. Hunc itaq; talem
ac tantum virũ, abſit à nobis, vt ex maledico Fauſti ore
pẽſemus, ſed ex ore plenè veridici dei, qui veraciter ho
minem, quem fecerat, nouerat: quãdoquidem etiã pec-
cata hominum, quæ ipſe nó fecit, & in diffidentibus vt
iudex agnoſcit, & in cõfitentibus vt pater ignoſcit. Ex
ore omnino eius Moyſem ſeruũ eius & amamus & ad-
miramur, & quantum poſſumus imitamur, cum ſimus
longe illius meritis inferiores, etiã nullo Aegyptio vel
occiſo vel expoliato, nullo bello geſto, quorũ ille aliud
futuri indole defenſoris, alia impoſito imperio dei fe-
Cap.LXX. cit. Vt interim omittam, quod cũ percuſsiſſet Aegyp-
Exo.2. tium, quanquam illi deus nó præciperet, in perſona ta-
men Prophetica ad hoc diuinitus fieri permiſſum eſt,
vt futurũ aliquid præſignaret: vnde nunc non ago, ſed
omnino tãquam nihil ſignificauerint facta illa, diſcu-
tio: conſultaq; illa æterna lege reperio nó debuiſſe ho-
minem ab illo, qui nullam ordinatam poteſtatem ge-
rebat, quanuis iniurioſum & improbum occidi. Verun-
tamen animæ virtutis capaces ac fertiles, præmittunt
ſæpe vicia, quibus hoc ipſum indicẽt, cui virtuti ſint po
tiſsimum accommodatæ, ſi fuerint præceptis excultæ.
Sic enim & agricolæ, quam terrã viderint, quanuis in-
utiles, tamen ingentes herbas progignere frumentis
aptam eſſe pronunciant, & vbi filicem aſpexerint, licet
eradicandã ſciant, validis vitibus habilem intelligunt: D
& quem montem oleaſtris ſylueſcere aſpexerint, oleis
eſſe vtilem, cultura accedẽte non dubitant: ſic ille ani-
mi motus, quo Moyſes peregrinum fratrem à ciue im-
probo iniuriã perpetientem, non obſeruato ordine po
teſtatis, inultum eſſe non pertulit: non virtutum fru-
ctibus inutilis erat, ſed adhuc incultus, vicioſa quidem,
ſed magnę fertilitatis ſigna fundebat. Ipſe denique per
angelum ſuũ diuinis Moyſem vocibus euocauit in mõ
te Sina, per quẽ liberaretur ex Aegypto populus Iſraẽl: *Exod.3.*
cumq; miraculo viſionis in rubo flammante & nó ar-
dente, verbiſq; dominicis ad frugem obedientiæ præ-
parauit: qui etiam Saulum Eccleſiam perſequentem de *Acto.2. &*
cœlo vocauit, proſtrauit, erexit, impleuit, * tanquã per- *22.*
cuſsit, amputauit, inſeruit, fœcundauit. Illa nãque Pauli ** al.impli-*
ſæuicia, cum ſecũdum æmulationem paternarum tra- *cuit.*
ditionum perſequebatur Eccleſiam, putans officiũ deo *Gala.1.*
ſe facere, tanquam ſylueſtre erat vicium, ſed magnæ fe-
racitatis indicium. Hinc erat etiam illud Petri cũ eua- *Math.26.*
ginato gladio, volẽs defendere dominum, aurem per-
ſecutoris abſcidit, quod factum dominus ſatis minaci- E
ter cohibuit, dicens, Reconde gladiũ: qui enim gladio
vſus fuerit, gladio cadet. Ille autẽ vtitur gladio, qui nul *23.queſt.1.*
la ſuperiori ac legitima poteſtate vel iubente vel con- *cap.Ille gla*
cedẽte, in ſanguinem alicuius armatur. Nam vtq; do- *dium.*
minus iuſſerat vt ferrum diſcipuli eius ferrent, ſed non
iuſſerat vt ferirẽt. Quid ergo incongruũ, ſi Petrus poſt
hoc peccatũ factus eſt paſtor Eccleſię, ſicut Moyſes poſt
percuſſum Aegyptium factus eſt rector illius ſynago-
gæ? Vterq; enim nó deteſtabili immanitate, ſed emen-
dabili animoſitate iuſticiæ regulã exceſsit: vterq; odio
improbitatis alienæ, ſed ille fraterno, iſte dominico, li-
cet adhuc carnali, tamen amore peccauit. Reſecandum
hoc vicium vel eradicãdum: ſed tamen tam magnum
cor, tanquam terra frugibus, ita ferendis virtutibus ex-
colendum. Quid ergo iam de expoliatis Aegyptiis *Ca.LXXI.*
Fauſtus obiicit, neſciens quid loquatur? Quod faciẽdo
Moyſes, vſqueadeo nó peccauit, vt non faciendo pec-
caret. Deus enim iuſſerat, qui vtiq; nouit non ſolum ſe-
cundum facta, verũetiam ſecundum cor hominis, quid F
vniuſquiſque, vel per quẽ perpeti debeat. Carnalis itaq; *Cócor.3.ſen*
adhuc ille populus erat, & rerum terrenarum cupidita- *ten.diſt.37.*
te occupatus, Aegyptij vero ſacrilegi & iniqui: nam & *circa fin.Et*
auro illo, hoc eſt, dei creatura male vtentes, ad creato- *14 queſt.5.*
ris iniuriam ſuis idolis ſeruiebãt: & homines peregri- *cap. Dixit.*
nos labore gratuito iniuſte ac vehementer afflixerant.
Digni ergo erant & iſti, quibus talia iuberentur, & illi,
qui talia paterentur: & forte ſecundum ſuas voluntates
& cogitationes Hebræi magis permiſsi ſunt facere iſta,
quàm iuſsi: ſed eis deus permiſsionem ſuã per famulũ
ſuum Moyſem innoteſcere voluit, quãdo mandauit vt
diceret. Fieri autem poteſt, vt ſint aliæ cauſæ occultiſsi-
mæ, cur hoc illi populo diuinitus dictũ ſit, ſed diuinis
imperiis cedendum obtẽperando, non reſiſtendum eſt
diſputando, Apoſtolus dixit, Quis enim cognouit ſen- *Roma.11.*
ſum domini, aut quis cõſiliarius eius fuit? Siue ergo iſta
ſit cauſa, quã dixi, ſiue aliqua quælibet in ſecreta & ab-
dita diſpoſitione dei lateat, cur hoc per Moyſem illi
populo dixerit, vt ab Aegyptiis ſibi cõmodãda peterẽt
quæ auferrẽt: hoc tamen confirmo, nec fruſtra nec ini-
que dictũ eſſe, nec licuiſſe Moyſem aliter quàm deus
dixerat facere, vt penes dominũ eſſet conſilium iuben-
di, penes famulum autem obſequiũ peragendi. Sed *Ca.LXXII.*
deus, inquit, verus & bonus, nullo modo talia iuſsiſſe
credendus eſt: imò vero talia recte non iubet, niſi deus
verus

G verus rectus & bonus, qui & ſolus nouit quid cuiq; iu-
bendum ſit,& ſolus neminem quicquam incongruum
perpeti ſinit. Cæterũ iſta imperita & falſa bonitas cor-
dis humani contradicit & Christo, ne deo bono iubẽ-
te,impij mali aliquid patiantur, cum dicturus eſt ange-
Matt.13. lis, Colligite primum zizania, & alligate faſciculos ad
cõburendum. Qui tamen hocipſum importune facere
volentes ſeruos prohibuit,dicens, Ne forte cum vultis
colligere zizania,eradicetis ſimul & triticum: ita ſolus
deus verus & bonus nouit,quid,quãdo,quib⁹,per quos
fieri aliquid vel iubeat vel permittat. Poterat etiam iſta
humana,nõ bonitas, ſed planè vanitas eidem domino
Matt.8. cõtradicere,cum deſiderio noxio dæmones in porcos
ire volentes,petenteſq; permiſit:præſertim quia Mani-
chæi nõ ſolum porcos, verumetiam minuta & abiecta
animalia,hominum animas habere crediderunt. Qua
vanitate improbata & abiecta, illud tamẽ conſtat, do-
minum noſtrum Ieſum Chriſtum dei vnicum filium,
ac per hoc deum verum & bonum, mortem pecorum
alienorum,perniciẽ qualiumcũq; animantium, & gra-
H ue dãnum hominum, deſiderio dæmonum cõceſsiſſe.
Quis autem dementiſsimus dixerit, ꝙ eos ab homini-
bus non potuiſſet excludere,etiam ſi eorum noxiæ vo-
luntati nec porcorũ exitium præſtare voluiſſet? Porrò
ſi ſpirituũ damnatorũ, & igni æterno iã deſtinatorum,
quãuis ſæua & iniqua cupiditas à creatore atque ordi-
natore omnium naturarum,occulto quidem,ſed vbiq;
iuſto moderamine, in id quod inclinauerat, relaxata
eſt:quid abſurdum eſt,ſi Aegyptij ab Hebręis,homines
inique dominantes,ab hominibus liberis, quorũ etiam
mercedis pro eorum tã duris & iniuſtis laboribus fue-
rant debitores,rebus terrenis,quibus etiam ritu ſacrile-
go in iniuriam creatoris vtebantur,priuari meruerunt?
Quod tamen ſi Moyſes ſua ſponte iuſsiſſet, aut hoc He
bræi ſua ſponte feciſſent,profecto peccaſſent:quãquam
illi non quidẽ hoc faciendo, quod vel iuſſerat vel per-
miſerat deus,ſed tamen talia fortaſſe cupiẽdo peccaue-
runt.Quod autem hoc facere diuina diſpẽſatione per-
miſsi ſunt,illius iudicio iuſto bonoq; permiſsi ſunt, qui
nouit & pœnis vel coërcere improbos,vel erudire ſub-
iectos:& præcepta validiora dare ſaniorib⁹, & quoſdã
I medicinales gradus infirmioribus ordinare. Moyſes
vero nec cupiditatis arguẽdus eſt in illis rebus deſide-
ratis, nec cõtumaciæ in diuinis imperiis quibuſcunque
Caput contemptis. Quædã enim facta,lex illa æterna quæ
LXXIII. ordinem naturalem conſeruari iubet,perturbari vetat,
ita medio quodã loco poſuit hominib⁹, vt in eis vſur-
pandis merito reprehẽdatur audacia,in exequendis au-
tem obedientia iure laudetur. Tãtum intereſt in ordi-
ne naturali,quid à quo agatur,& ſub quo quiſque agat.
Gene.22. Abrahã ſi filium ſponte immolaret, quid niſi horribi-
lis & inſanus?deo autem iubẽte, quid niſi fidelis & de-
uotus apparuit? Quod vſqueadeo ipſa veritas clamat,
vt eius voce deterrius Fauſtus, cũ in ipſum Abraham
quid diceret,vnguibus & dentibus quærens, vſq; ad ca
lũnioſum mendacium perueniret,hnc tamen reprehẽ-
dere non auderet: niſi forte non ei veniret in mentem
factum ita nobile,vt & non lectum, nec quæſitum ani-
mo occurreret,vt denique tot linguis cãtatum, tot lo-
cis pictũ,& aures & oculos diſsimulantes feriret. Qua-
propter ſi in occidẽdo filio ſpontaneus motus execra-
bilis,deo autẽ iubente obſecundans famulatus,non ſo-
lum inculpabilis, verũetiam laudabilis inuenitur,quid
Exo.3.et 12. Moyſem Fauſte reprehendis, ꝙ expoliarit Aegyptios?
Si te irritat velut humana facientis improbitas, diuina
terreat iubẽtis authoritas.An talia fieri volentem,etiam K
ipſum deum vituperare paratus es?Redi ergo retro Sa- Matt.16.
tanas,neque enim ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ ſunt ho-
minum: atq; vtinã hoc ſicut Petrus audire dignus fuiſ-
ſes,atq; id quod in deo ſenſu infirmo reprehẽdis, poſt-
ca prædicaſſes, quẽadmodum ille glorioſo præconio
poſtea gentibus annunciabat,quod ei primo,cũ domi-
nus vellet fieri,diſplicebat. Quã ob rem ſi iam tandem
intelligit humana duricia, atq; in rebus rectis voluntas
praua atq; peruerſa,plurimum intereſſe, vtrum aliquid
humana cupiditate vel temeritate admittatur,an dei pa
reatur imperio: qui nouit,quid,quãdo, quibus permit-
tat aut iubeat,quid cuiq; facere patiq; cõueniat. Nec Caput
bella per Moyſem geſta miretur aut horreat,quia & in LXXIIII.
illis diuina ſecutus imperia,non ſæuiens; ſed obediens
fuit:nec deus cũ iubebat iſta,ſæuiebat; ſed digna dignis
retribuebat,dignoſq;* terrebat.Quid enim culpatur in * al.indi-
bello? An quia moriuntur quandoque morituri,vt do- gnos.
minentur in pace victuri?Hoc reprehendere timidorũ 23.quæſt.1.
eſt,non religioſorum:nocendi cupiditas, vlciſcẽdi cru ca. Quid
delitas,impacatus atq; implacabilis animus, feritas re- culpatur.
bellandi,libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt L
quæ in bellis iure culpãtur, quę plerunq; ita culpantur,
vt etiam iure puniantur. Aduerſus violentiam reſiſten-
tium,ſiue deo,ſiue aliquo legitimo imperio iubente, ge
renda ipſa bella ſuſcipiuntur à bonis, cum in eo rerum
humanarum ordine inueniuntur,vbi eos vel iubere ta-
le aliquid,vel in talibus obedire iuſte ordo ipſe cõſtrin-
git. Alioquin Ioannes, cum ad eum baptizandi milites 23.quæſt.1.
venirent,dicentes, Et nos quid faciemus? reſponderet ca.Parat.
eis, Arma abiicite, militiam iſtam deſerite, neminem in fine.
percutite,vulnerate,proſternite neminẽ. Sed quia ſcie-
bat eos,cum hæc militando facerent, non eſſe homici-
das,ſed miniſtros legis, & non vltores iniuriarũ ſuarũ,
ſed ſalutis publicæ defenſores,reſpondit eis, Neminem Luca.3.
cõcuſſeritis,nulli calumniã feceritis, ſufficiat vobis ſti-
pendium veſtrum. Sed quia Manichæi Ioannẽ aperte
blaſphemare cõſueuerunt, ipſum dominũ Ieſum Chri-
ſtum audiant, hoc ſtipendium iubentem reddi Cæſari,
quod Ioãnes dicit debere ſufficere militi. Reddite, in- Matth.22.
quit,Cæſari quæ Cæſaris ſunt,& deo quæ dei ſunt. Ad M
hoc enim tributa pręſtãtur, vt propter bella neceſſario
militi ſtipendium præbeatur. Merito & illius centurio- Matth.8.
nis dicentis,Et ego homo ſum ſub poteſtate cõſtitutus, Luca.7.
habẽs ſub me milites,& dico huic vade,& vadit: & alij
veni,& venit:& ſeruo meo,fac hoc,& facit, fidẽm lau-
dauit,nõ illius militiæ deſertionem imperauit. Sed de
iuſtis quidem iniuſtiſq; bellis nunc diſputare longũ eſt,
& non neceſſarium. Intereſt enim quibus cauſis, Ca.LXXV.
quibuſq; authoribus homines gerenda bella ſuſcipiãt: 23.quæſt.1.
ordo tamen ille naturalis,mortaliũ paci accõmodatus cap.Quid
hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli authoritas atq; cõſilium culpatur.
penes principẽ ſit, exequendi autem iuſſa bellica mini-
ſterium milites debeant paci ſalutiq; cõmuni. Bellũ au-
tẽ,quod gerẽdum deo authore ſuſcipitur, recte ſuſcipi
dubitare fas non eſt:vel ad terrendam, vel ad obteren-
dam,vel ad ſubiugandam mortaliũ ſuperbiam: quãdo
ne illud quidem,quod humana cupiditate geritur,non
ſolũ incorruptibili deo, ſed nec ſanctis eius obeſſe ali-
quid poteſt: quib⁹ potius ad exercendã patientiã,& ad
humiliãdam animam, ferendamq; paternam diſcipli-
nam etiam prodeſſe inuenitur. Neque enim habet in
eos quiſquã vllam poteſtatem, niſi cui data fuerit de- Ioan.19.
ſuper. Nõ eſt enim poteſtas niſi à deo, ſiue iubente ſiue Roma.13.
ſinente. Cum ergo vir iuſtus, ſi forte ſub rege homine

etiam

A etiam ſacrilego militet,recte poſsit illo iubente bellare
ciuicæ pacis ordinem ſeruans:cui quod iubetur, vel nõ
eſſe cõtra dei præceptum certũ eſt,vel vtrum ſit,certum
nõ eſt:ita vt fortaſſe reum regem faciat iniquitas impe-
randi, inoocentem autem militem oſtendat ordo ſer-
uiendi: quãto magis in adminiſtratione bellorũ inno-
cẽtiſsime diuerſatur,qui deo iubente belligerat,quẽ ma
le aliquid iubere non poſſe,nemo qui ei ſeruit,ignorat.

Caput LXXVI. Si autem propterea putant non potuiſſe deum bel-
lum gerendum iubere, quia dominus poſtea Ieſus Chri
Matt. 5. ſtus,Ego,inquit,dico vobis,non reſiſtere aduerſus ma-
lum, ſed ſi quis te percuſſerit in maxillam tuam dexte-
† ſiniſtram. ram, præbe illi & aliam †: intelligant haoc præpara-
tionem non eſſe in corpore, ſed in corde: ibi eſt enim
ſaoctum cubile virtutis, quæ in illis quoq; antiquis iu-
ſtis noſtris patribus habitauit: ſed eam rerum diſpenſa-
tionem ac diſtributionem temporum ordo poſcebat,
vt prius appareret etiã ipſa bona terrena, quibus & hu-
mana regna & ex hoſtibus victoriæ deputãtur,propter
quæ maxime ciuitas impiorũ diffuſa per mundum,ſup-
plicare idolis & dæmonibus ſolet, non niſi ad vnius
dei veri poteſtatem atque arbitrium pertinere. Vnde &
B vetus teſtamentum ſecretum regni cœlorum tempore
opportuno aperiendum promiſsionibus terrenis ope-
† opacauit. ruit,& quodam modo vmbroſius occupauit †. Vbi autẽ
Gala. 4. venit plenitudo temporis, vt nouum teſtamentum re-
uelaretur,quod figuris veteris velabatur, euidẽti teſtifi-
catione iam demonſtrandum erat, eſſe aliam vitam,
pro qua debet hęc vita contemni:& aliud regnum pro
quo oportet omniũ terrenorum regnorũ aduerſitatẽ
† patientiſſime. ſapiẽtiſsime † ſuſtineri. Proinde per quorum cõfeſsio-
nes,paſsiones,& mortes hoc deo placuit atteſtari, mar
tyres appellantur,qui Latine teſtes interpretãtur: quo-
rum numerus tantus effloruit, vt ſi eos Chriſtus,qui de
Act. 9. & 22. cœlo Saulum vocauit,& ex lupo factum ouem, in me-
dium luporum miſit, congregatos vellet armare atque
Matt. 10. adiuuare pugnantes, ſicut Hebræos patres adiuuit,quæ
gentes reſiſterent,quæ regna nõ cederent? Sed vt præ-
clariſsimum teſtimoniũ veritati perhiberetur, qua iam
docẽdum erat, oon propter tẽporalem in hac vita,ſed
propter æternam poſt hãc vitam fœlicitatem deo eſſe
ſeruiendũ,ea quę vulgo infœlicitas dicitur, pro illa fœ-
licitate ſubeunda fuerat & ferẽda. Itaque in plenitudi-
Galat. 4. ne tẽporum filius dei factus ex muliere, factus ſub lege,
C vt eos qui ſub lege erãt,redimeret: factus ex ſemine Da
Roma. 1. uid ſecundũ carnẽ, mittit diſcipulos velut oues in me-
Matt. 10. dium luporũ,& monet ne timeant eos qui corpus occi
dunt,animã autem nõ poſſunt occidere: promittit etiã
ipſius corporis renouãdam integritatẽ vſque ad capilli
Matt. 26. reparationẽ: Petri gladium reuocat in vaginam: aurem
Luca. 22. inimici præciſam reparat ad priſtioã formã: dicit ſe le-
gionibus angelorũ imperare potuiſſe ad delendos ini-
micos,niſi calix bibendus eſſet,quem pateroa voluntas
dediſſet. Bibit pręcedens,propinat ſequentibus: virtutẽ
**† al. remedia.* patientiæ ſuo releuat* † præcepto,ſuo cõfirmat exẽplo.
Propter quod de* illũ ſuſcitauit à mortuis, & donauit
Philip. 2. ei nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine
Ieſu omne genu flectatur,cœleſtium,terreſtrium, & in-
feroorũ: & omnis lingua cõfiteatur quia dominus Ieſus
in gloria eſt dei patris. Regnauerunt hic ergo Patriar-
chæ & Prophetæ, vt iſta regna deum dare & auferre
oſtenderetur. Nõ hic regnauerunt Apoſtoli & marty-
res, vt regnum cœlorum deſiderãdum potius pãdere-
** al. reges.* tur. Illi regi* † bella geſſerunt, vt tales quoque victorias
† regum. appareret dei voluntate pręſtari: iſti non reſiſtendo in-
terfecti ſunt, vt potiorem eſſe docerent victoriam pro D
fide veritatis occidi: quãquam & illic Prophetę noue-
rant mori pro veritate,ſicut ipſe dominus dicit,A ſan- *Matt. 23.*
guine Abel vſq; ad ſanguinem Zachariæ. Et id poſtea
quàm cœpit impleri,quod ſub figura Salomõis,qui La-
tine interpretatur pacific*,de domino Chriſto, ipſe eſt *Ephe. 2.*
enim pax noſtra, in Pſalmo prophetatum eſt, Et ado- *Pſal. 71.*
rabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient
illi: & Chriſtiani quoque imperatores plenam gerentes
fiduciam pietatis in Chriſto,de inimicis ſacrilegis, qui
ſpem ſuam in ſacrameotis idolurum, dęmonuoiq; po-
ſuèrant,glorioſiſsimã victoriã perceperunt: cum aper-
tiſsimis notiſsimiſq; documẽtis, de quibus nonnulli iã
ſcriptum memorię commendaruot, illos fallerẽt vati-
cinia dæmoniorum, hos firmarent prædicta ſanctorũ.

Si autẽ hoc mirum iſtis vaois videtur, quòd aliud *Caput*
tunc deus præcepit diſpenſatoribus veteris teſtamenti, *LXXVII.*
vbi noni gratia velabatur, aliud prædicatorib* oouí te-
ſtamenti,vbi veteris obſcuritas reuelabatur: attendant
ipſum dominum Chriſtum,mutantem quæ dixerat, &
aliud dicentẽ, Quaodo miſi vos,ioquit,ſine ſacculo & *Luca. 22.*
pera & calciamentis,nunquid aliquid defuit vobis? At
illi dixerunt,Nihil. Dicit ergo eis, Sed ounc qui habet E
ſacculum,tollat ſimiliter & perã: & qui non habet ven
dat tunicam ſuam,& emat gladium. Iſti certe ſi iſta di-
uerſa in teſtamẽtis ſingulis inuenirent veteri & nouo,
etiã hoc clamarent, duo ſibi teſtamenta eſſe contraria.
Quid ergo nũc reſpõdebunt, cum idẽ ipſe dicit antea,
Miſi vos ſine ſacculo & pera & calciamentis, & nihil
vobis defuit: nunc autem,Qui habet ſacculum,tollat ſi-
militer & peram: & qui habet tunicam, vendat & emat
gladium? Iam ne intelligunt quẽadmodum oulla in cõ
ſcientia pręcipientis †, ſed ratiooe diſpenſaotis pro tẽ- *† nulla inconſtantia præcipiẽtis.*
porum diuerſitate, præcepta,vel conſilia, vel permiſſa
mutentur? Nam ſi dicunt certi myſterij gratia hoc de
tollẽdo ſacculo & pera,& emẽdo gladio locutũ fuiſſe,
cur ooo admittunt certi myſterij gratia, eundẽ vnum
deum, tunc Prophetas gerere bella iuſsiſſe, nunc Apo-
ſtolos prohibuiſſe? Neque enim in eo,quod ex Euange-
lio cõmemorauimus,verba tãtum domini fuerunt: ſed
obtemperãtium quoq; diſcipulorum facta ſecuta ſunt.
Nam & tunc ſioe ſacculo & pera ieruot,& nihil eis de- *Luca. 22.*
fuit: ſicut eius ioterrogatio & eorum reſpõſio declara-
uit. Et nunc dixerunt ei,cũ de gladio emendo iuſsiſſet,
Ecce ſunt hic duo gladij. Et ille reſpõdit,Sufficit. Hinc F
& Petrus armatus inuẽtus eſt, cum aurem perſecutoris
abſcidit,vbi ſpõtanea ei* coërcetur audacia: quia nõ vt
iuſſus fuerat ferrum tollere,ita iuſſus fuerat & ferire. La-
tebat certe domioi voluntas, cur arma portare præce-
piſſet,quibus eos vti noluiſſet. Veruntamẽ ad illum cũ
ratione præcipere, ad iſtos autẽ ſine retractatione præ-
cepta facere pertinebat. Calumnioſa ergo imperitia
Moyſes reprehenditur quòd bella geſſerit, qui minus *Caput LXXVIII.*
reprehẽdi debuit,ſi ſua ſpoote gereret, quàm ſi deo iu- *Exo. 32.*
bente nõ gereret: ipſum vero deum, ꝙ talia iuſſerit, au-
dere reprehẽdere: vel deum iuſtum & bonum talia iu-
bere potuiſſe,nõ credere,hominis eſt, vt mitius loquar,
cogitare oon valentis diuinæ prouidentiæ, per cuncta
ſumma atque ima tendentis, nec nouum eſſe quod ori-
tur,nec perire quod moritur: ſed in ſuo ſingula quęque
ordine ſiue naturarum ſiue meritorum, vel cedere, vel
ſuccedere,vel manere: hominum autem rectam volun
tatem diuinæ legi cõiungi, inordinatam vero cupidi-
tatem diuinę legis ordine coerceri: vt nec bonus aliud
quam præcipitur, velit: nec malus amplius quàm per-
mittitur

G mittitur, poſsit: ita ſanè, vt nō impune poſsit quod in-
iuſte voluerit: ac per hoc in omnibus, quę humana infir
mitas horret aut timet, ſola iniquitas iure dānatur: cæ-
tera ſunt vel tributa naturarum, vel merita culparum.
Fit aūtē homo iniquus, cum propter ſeipſas diligit res
propter aliud aſſumendas, & propter aliud appetit res
propter ſeipſas diligēdas. Sic enim quātum in ipſo eſt,
perturbat in ſe ordinē naturalem, quē lex æterna con-
ſeruari iubet. Fit autem homo iuſtus, cum ob aliud non
appetit rebus vti, niſi propter quod diuinitus inſtitutæ
ſunt: ipſo autem deo frui propter ipſum, ſeq; & amico
in ipſo deo propter eundē ipſum deum. Propter deum
enim amat amicū, qui dei amorē amat in amico. Siue
autem iniquitas ſiue iuſticia, niſi eſſet in voluntate, non
eſſet in poteſtate. Porrò ſi in poteſtate nō eſſet, nullum
præmium, nulla pœna iuſta eſſet: quod nemo ſapit, niſi
qui decipit. Ignorātia vero & infirmitas, vt vel neſciat
homo quid velle debeat, vel non omne quod voluerit
poſsit, ex occulto pœnarū ordine venit, & illis inſcru-
H tabilibus iudiciis dei, apud quem nū eſt iniquitas. Pro-
Roma.9. ditum eſt enim nobis peccatum Adam fideli eloquio
Roma.4. dei, & quia in illo omnes moriuntur: & quia per illum
peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum
mors, veraciter ſcriptū eſt. Et quia ex hac pœna corpus
Sapien.9. corrumpitur, & aggrauat animā, & deprimit terrena
habitatio ſenſum multa cogitātem, veriſsimū, nobiſq;
notiſsimū eſt: & quia de hac iuſta pœna non liberat niſi
dei miſericors gratia, certum eſt. Et hinc Apoſtolus ge-
Roma.7. mebundus exclamat, Infœlix ego homo, quis me libe-
rabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum
Chriſtum dominum noſtrum. Sed quæ ſit diſtributio
iudicantis & miſerētis dei, cur alius ſic, alius autem ſic,
occultis fit cauſis, iuſtis tamen. Non tamen ideo neſci-
Sapien.11. mus omnia iſta iudicio aut miſericordia dei fieri, licet
in abdito poſitis menſuris & numeris & ponderibus,
quibus omnia diſponuntur à deo creatore omniū quæ
naturaliter ſunt: nec authore, ſed tamē ordinatore etiā
peccatorum: vt ea quæ peccata non eſſent, niſi cōtra na
turam eſſent, ſic iudicentur & ordinentur, ne vniuerſi-
tatis naturam turbare vel turpare permittantur, merito-
rum ſuorum locis & cōditionibus deputata. Quæ cum
ita ſint, & cum per hoc ſecretum iudiciorū dei motuſq;
I humanarum volūtatum, eiſdē proſperitatibus alij cor-
rumpantur, alij temperanter vtantur: & eiſdem aduer-
ſitatibus alij deficiant, alij proficiant: cumq; ipſa huma-
Iob.7. na mortaliſq; vita tentatio ſit ſuper terram: quis homi-
num nouit cui proſit aut obſit in pace, regnare vel ſer-
uire, vel vacare, vel mori: in bello autem, imperare, vel
pugnare, vel vincere, vel occidi? Cum hoc tamen con-
ſtet, & cui prodeſt, nō niſi per diuinum prodeſſe bene-
ficium: & cui obeſt, nō niſi per diuinum obeſſe iudiciū?

Caput LXXIX. Quid ergo inſilimus in temerarias reprehenſiones:
atque vtinam hominum & non dei? Seruierunt diſpē-
ſatores veteris teſtamenti, iidemq; prænunciatores no-
ui teſtamenti, peccatores occidēdo: ſeruierunt diſpen-
ſatores noui teſtamenti, iidemq; expoſitores veteris te-
ſtamenti, à peccatoribus moriendo: deo tamē vni vtri-
que ſeruierunt per diuerſa & congrua tempora, docēti
bona temporalia & à ſe petenda, & propter ſe cōtem-
nenda: moleſtias temporales & à ſe poſſe impetrari, &
23.quæſ.4. propter ſe debere tolerari. Quid ergo crudele Moyſes
cap. Quid aut mādauit aut fecit, cum cōmiſſum ſibi populum ſan
crudele. ctè zelans, & vni vero deo ſubditum cupiens, poſteaq̄
Exo.32. cognouit ad fabricādum & colēdum idolū defluxiſſe,
mentemq; impudicam proſtituiſſe dæmonibus, in pau
cos eorum vindicans gladio, quos deus ipſe, quē offen- K
derant, alto & ſecreto iudicio feriendos voluiſſet mox
feriri, & in præſenti ſalubriter terruit, & diſciplinam in
poſterum ſanxit? Nam cum nulla crudelitate, ſed ma-
gna dilectione feciſſe quod fecit, quis nō in verbis eius
agnoſcat, orantis pro peccato eorum, & dicentis, Si di-
mittis illis peccatum, dimitte: ſin autem, dele me de li-
bro tuo. Comparans ergo vnuſquiſque pie prudens il-
lam cædem & hāc precē, videt profectò, apertiſsimeq;
videt, quātum malum ſit animæ, per ſimulachra dęmo-
num fornicari, quando ſic ſæuit, qui ſic amat. Sic pla-
ne & Apoſtolus, non crudeliter, ſed amabiliter tradidit *1.Cor.15.*
hominem Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſal-
uus ſit in die domini Ieſu. Tradidit & alios, vt diſcerēt *1.Timo.1.*
non blaſphemare. Legunt ſcripturas apocryphas Ma- *Diſt.15. ca.*
nichęi, à neſcio quibus ſutoribus fabularū, ſub Apoſto- *Sancta Ro*
lorum nomine ſcriptas: quę ſuorum ſcriptorum tem- *mana.*
poribus in authoritatem ſanctæ Eccleſiæ recipi mere-
rentur, ſi ſancti & docti homines, qui tunc in hac vita
erant, & examinare talia poterant, eos vera locutos eſſe L
cognoſcerent. Ibi tamē legunt Apoſtolum Thomam,
cum eſſet in quodam nuptiarum conuiuio peregrinus
& prorſus incognitus, à quodam miniſtro palma per-
cuſſum, imprecatum fuiſſe homini cōtinuam ſæuámq;
vindictam. Nam cum egreſſus fuiſſet ad fontem, vnde *Cōtra Adi*
aquā conuiuantibus miniſtraret, cum leo irruens inter- *mātū.c.17.*
emit, manúmque eius, qua caput Apoſtoli leui ictu per-
cuſſerat, à corpore auulſam, ſecūdum verbum eiuſdem
Apoſtoli id optantis atq; imprecātis, canis intulit men-
ſis, in quib⁹ ipſe diſcumbebat Apoſtolus. Quid hoc vi-
deri crudelius poteſt? Verum quia ibi, niſi tamē fallor,
hoc etiam ſcriptum eſt, ꝙ ei veniā in ſeculo futuro pe-
tiuerit, facta eſt cōpenſatio beneficij maioris, vt & Apo-
ſtolus q̄ charus deo eſſet, per hunc timorem cōmenda-
retur ignotis: & illi poſt hanc vitam quandoque finiē-
dam, in æternum cōſuleretur. Vtrū illa vera ſit aut cō-
ficta narratio, nihil mea nunc intereſt. Certe enim Ma
nichęi, à quibus illæ ſcripturæ, quas Canon Eccleſiaſti-
cus reſpuit, tāquam veræ atque ſynceræ acceptātur, ſal-
tem hinc coguntur fateri, virtutem illam patiētiæ, quā
docet dominus, dicēs, Si quis te percuſſerit in maxillā *Matt.5.*
tuam dexteram, prębe illi & ſiniſtram: poſſe eſſe in pre-
paratione cordis, etiam ſi non exhibeatur geſtu corpo-
ris, & expreſsione verborum: quādoquidem Apoſtolus M
palma percuſſus, potius deum rogauit, vt iniurioſo ho-
mini in futuro ſeculo parceretur, in pręſenti autem illa
iniuria non inulta relinqueretur, quàm vel præbuit fe-
rienti alteram partem, aut vt iterum feriret admonuit.
Tenebat certe interius dilectionis affectum, & exterius
requirebat correctionis exemplum. Siue hoc verum ſit,
ſiue cōfictum, cur nolunt credere tali animo famulum
dei Moyſem idoli fabricatores & adoratores gladio
proſtrauiſſe: cum & in eius verbis ſatis appareat, ita hu-
iuſmodi peccato eum veniam deprecatum, vt niſi im-
petraret, deleri ſe vellet de libro dei? Et quid ſimile,
ignotus homo palma percuſſus, & deus ex Aegypti ſer
uitute liberans, per diuiſum mare traiiciens, fluctibus
perſequentes inimicos operiens, idolo ſibi prælato de-
relictus atque contemptus? Si autem pœnas ipſas com-
paremus, quid ſimile ferro interimi, & à feris trucidari
atq; laniari: quandoquidem iudices publicis legibus ſer
uientes, maioris criminis reos beſtiis ſurrigi, quàm gla-
dio percuti iubent? Reſtat in maledicis & ſacrile- *Ca. LXXX.*
gis reprehēſionibus Fauſti, quibus nunc reſpondeo, ꝙ
locutus dominus ad Oſee Prophetā dixit, Accipe tibi *Oſee.1.*
vxorem

A vxorem fornicariam,& fac filios de fornicaria. In qua
ſcriptura ſic excæcatum eſt immundum cor eorum, vt
nec apertiſsima verba Euangelica intelligant, domini
Matt.21. dicentis ad Iudæos, Meretrices & publicani præcedent
vos in regno cœlorum. Quid enim aduerſum clemen-
tiæ veritatis, quid inimicum fidei Chriſtianæ, ſi mere-
trix relicta fornicatione, in caſtum cõiugium cõmute-
tur? Et quid tã incongruum & alienum á fide Prophe-
tæ, quàm ſi non crederet omnia peccata impudicæ di-
miſſa eſſe in melius cõmutatę? Itaque cum meretricem
Propheta fecit vxorem,& ad vitam corrigendam mu-
lieri conſultum eſt,& figuræ ſacramentũ, de quo mox
loquemur expreſſum. Sed quis nõ videat in hoc facto
quid potius Manichæorum offendat errorẽ? Scilicet,
quia ſolent dare operam meretrices, ne grauidæ fiant.
Proinde iſtis fornicaria magis permanens placebat, vt
deum ipſorum non ligaret, quàm vnius viri facta vxor
Caput vt pareret. De Salomone autẽ quid dicam, niſi quia
LXXXI. grauius ipſius fidelis & ſanctæ ſcripturę teſtimonio re-
darguitur, quàm petulantibus & nugacibus Fauſti cõ-
B uicis? Illa enim de illo & quid boni prius habuiſſet, &
quid mali faciẽdo, bonum in quo primum fuerat, reli-
quiſſet, veraciter fideliterq; locuta eſt: iſte autem oculis
clauſis, vel potius extinctis, non quò lumine manifeſtã-
te ducebatur, ibat: ſed quò maleuolentia præcipitãte fe-
rebatur, irruebat. Hoc ipſo enim magis inſinuauerunt
ſancti libri religioſis lectoribus & electoribꝰ ſuis, quàm
Concor.4. caſte habuerint ſancti viri plures vxores: ꝙ Salomon,
ſem.diſ.33. qui eas non illo modo, ſed magis ad libidinẽ quàm ad
ca. Sed nũ- propaginem habuit, improbatus eſt & reprehenſus his
quid. verbis, vt appellaretur amator mulierũ: & inde ad pro-
3.Reg.11. fundum idololatriæ lapſus atq; demerſus, eadem veri-
Canti.6. tate perſonã nullius acceptante proderetur. Nunc
Caput ergo iam pertractatis perſonis omnibus, per quas Fau-
LXXXII. ſtus putauit ſcripturas veteris teſtamenti eſſe culpãdas:
redditoq; ſuo cuiq; ſermone congruo, quo vel defenſi
ſunt homines dei aduerſus hæreticorũ carnaliumq; ca-
lumnias, vel reprehẽſis hominibus, tamen ſcriptura lau
dabilis venerabiliſq; monſtrata eſt: videamus deinceps
ex ordine, quo eos homines Fauſtus accuſãndo cõme-
morauit, quid etiam ſignificẽt ipſa facta hominũ; quid
C Prophetiæ gerant, quæ futura prænuncient: quod iã fe-
Exo.3. cimus de Abrahã & Iſaac & Iacob, quorum ſe deus, ita
dici voluit, tanquam ſolorum eſſet deus, qui deus eſt
vniuerſæ creaturæ: non fruſtra vtiq; tantum eis tribuẽs
honorem, niſi quia nouerat in eis, quod ſolus etiã per-
fecte ſummeq; noſſe poterat, ſynceram præcipuamq;
Super Ioan. charitatem. Et quia in eis tribus patribus quodam mo-
Tract.11. do conſummauit magnum ac mirabile ſacramentum
futuri populi ſui, ꝙ per liberas genuerunt, nõ ſolum in
libertatem, ſicut per Saram & Rebeccam & Liam &
Rachel, verumetiam in ſeruitutem, ſicut per eandem
Gene.25. Rebeccã natus eſt Eſaũ, cui dictum eſt, Eris ſeruus fra-
tris tui: & per ancillas nõ ſolum in ſeruitutem, ſicut per
Gene.16.& Agar, verumetiam in libertatẽ, ſicut per Balam & Zel-
30. pham. Ita & in populo dei & per ſpiritales liberos, na-
ſcuntur nõ ſolum in laudabilem libertatem, quemad-
1.Cor.4. modum illi, quibus dicitur, Imitatores mei eſtote, ſicut
& ego Chriſti: verumetiam in damnabilem ſeruitutẽ,
Acto.8. ſicut per Philippum Simon: & per carnales ſeruos na-
ſcuntur non ſolum in damnabilem ſeruitutem, qui eos
imitantur, verumetiam in laodabilem libertatẽ, quibus
Matt.23. dicitur, Quæ dicunt, facite: quæ autẽ faciunt, facere no-
lite. Hoc magnum ſacramentum quiſquis in dei popu-
lo prudenter agnouerit, vnitatẽ ſpiritus in vinculo pa-
cis vſq; in finem quibuſdam cohærẽdo, quoſdam tole- D
rando cuſtodit. Fecimus hoc & de Loth, quid eius lau- Gene.19.
dandum, quid culpãdum ſcriptura narrauerit, quid in-
telligendum de tota illa re geſta ſignificauerit, demon-
ſtrantes. Sequitur vt Iudæ factum conſideremus, ꝙ Caput
cum ſua nuru cõcubuit, quid ſignificauerit futurorum. LXXXIII.
Sed prius præloquẽdum eſt, ne quenquã paruæ conſi- Gene.38.
derationis offendat, ꝙ de quibuſdã malis operibus ho-
minũ in ſcripturis ſanctis, quædam nõ mala, ſed bona
futura ſignificantur: ſeruat enim vbiq; diuina prouidẽ-
tia virtutẽ bonitatis ſuæ, vt quẽadmodum ex adultero-
rum cõcubitu formatur & naſcitur homo, de hominũ
opere malo bonum opus dei, ſicut in præcedẽti ſermo- Sup.ca.48.
ne iã diximus, de fœcunditate ſeminum, non de turpi- circa finẽ.
tudine viciorum: ita in ſcripturis Propheticis, nõ tantũ
bona hominum, verumetiã & malefacta narrantibus,
quoniam Prophetica eſt ipſa narratio, ſignificetur ali-
quid de malis operibus hominum etiã futurorum bo-
norum, non peccantis opere, ſed ſcribentis. Neq; enim
Iudas, cum ad Thamar cõcupiſcentia victus intraret,
hanc ſuæ libidinis intentionẽ gerebat, vt inde aliquid E
ſignificaretur, quod ad ſalutem hominum pertineret:
ſicut nec Iudas ille, qui dominũ tradidit, hoc intendit, Matt.26.
vt aliquid inde gereretur, quod ad eandẽ ſalutẽ homi-
num pertineret. Porrò ſi de tã malo opere Iudæ illius,
tam bonum opus dominus fecit, vt eiuſdẽ ſuæ paſsio-
nis ſanguine nos redimeret: quid mirũ ſi Propheta eiꝰ,
de quo ipſe ait, De me enim ille ſcripſit, ex malo facto Ioan.5.
Iudæ iſtius boni aliquid ſignificauit, vt ſuo miniſterio
nos doceret? Ea quippe hominũ facta, ſancto ſpiritu di
ſponente atque inſpirãte, collegit Propheta narrator,
quorũ interpoſitio non vacaret ad præſignationẽ rerũ
quas intenderat prophetare: ad ſignificanda autem ali-
qua bona, nihil intereſt, facta illa quibus ea ſignifican-
tur, ſeu bona ſeu mala ſint. Quid enim mea intereſt, cũ
volo aliquid legendo cognoſcere, vtrum ex minio re-
periã ſcriptos nigros Aethiopes, & ex atramento can-
didos Gallos? Veruntamen ſi nõ ſcripturam ſed pictu-
ram talem viderem, ſine dubitatione reprehenderẽ: ita
in factis hominũ, quæ ad imitãdum vitandúmve pro-
ponũtur, magni intereſt boná ne an mala ſint. Quæ au-
tem ad ſignificãdum ſcribuntur ſiue dicuntur, nihil re- F
fert in moribus facientium, quam laudem reprehẽſio-
nẽmve mereantur: ſi modo habent aliquam rei, de qua
agitur, neceſſariã præfigurãdi congruentiã. Sicut enim
Caiphas in Euangelio, quãtum ad eius noxium perni-
cioſumq; animum pertinebat: quantum deniq; ad ipſa
verba, ſi in eis voluntatẽ dicentis attendas, quibus age-
bat vt iuſtus iniuſte necaretur, vtiq; mala erant: tamen
magnum bonum illo neſciente ſignificabant, quando
ait, Expedit vt vnus moriatur homo, & non tota gens
pereat. Dictumq; de illo eſt, Hoc autem à ſe non dixit, Ioan.11.
ſed cũ eſſet põtifex, prophetauit: quia oportebat Ieſum
mori pro gẽte. Ita factũ Iudæ ſecundum illius libidinẽ
malum fuit, ſed illo neſciente magnũ bonum ſignifica-
uit. A ſeipſo quippe malum fecit, ſed non à ſeipſo bonũ
ſignificauit. Hoc autẽ, quod neceſſario præloquendum
putaui, nõ ad hoc tãtummodo Iudæ factum, ſed etiam
ad cætera valeat, ſi qua occurrerint mala opera homi-
num, quibus bonũ aliquid à narrante prophetatum eſt.
In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs re- Caput
gni Iudæorum, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti LXXXIIII.
adhibebãtur: merito nomen eius amaritudo interpre-
tatur, ipſa enim domino fellis poculũ dedit. Duo autẽ
genera principũ, qui nõ recte operabãtur in plebe: vnũ
eorum,

G eorum,qui oberant:alterum eorum,qui nihil proderāt,
ſignificabātur in duobus filiis Iudæ: quorum vnus erat
malignus vel ſæuus ante dominū: alter in terrā funde-
Gene.38. bat,ne ſemē daret ad fœcundandā Thamar. Nec ſunt
amplius q̄ duo genera homioū inutilia generi huma-
no:vnū nocētium,alterum præſtare nolennū,& ſiquid
boni habēt in hac terrena vita,perdentium, tāquam in
terram fundētium. Et quoniā in malo prior eſt qui no-
cet,q̄ ille qui nō prodeſt, ideo maior dicitur malignus,
ille autē ſequens qui fundebat in terrā. Nomen quippe
Gene.3. maioris,qui vocabatur Her,interpretatur pellici⁹: qua-
libus tunicis induti ſunt primi homines,in pœna dam-
nationis ſuæ dimiſsi ex paradiſo:ſequētis autē nomen,
qui vocabatur Onan,interpretatur mœror eorū:quorū
niſi quibus nihil prodeſt,cū habeat vnde prodeſſe poſ-
ſit,atq; id perdat in terra. Maius porrò malum eſt abla-
tæ vitę,quod ſignificat pellicius,q̄ nō adiutæ, quod ſi-
gnificat mœror eorum: deus tamē ambos occidiſſe di-
ctus eſt,vbi figuratur regnū talibus hominib⁹ abſtuliſſe.
Gene.38. Tertius vero filius Iudæ,ꝗ illi mulieri non iungitur,ſi-
H gnificat tēpus, ex quo reges plebi Iudæorum cœperunt
de tribu Iuda nō fieri: & ideo erat quidem filius Iudæ,
ſed eum maritū Thamar non accipiebat,quia erat eadē
tribus Iuda,ſed iā populo inde nemo regnabat. Vnde
& nomen eius, id eſt,Sela, interpretatur dimiſsio eius.
Nō pertinent ſanè ad hanc ſignificationem viri ſancti
& iuſti,qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen
pertinent teſtamentum, cui prophetando ſcienter vti-
les fuerunt,qualis Dauid fuit. Eo ſane tēpore,quo iā Iu-
dæa cœperat reges ex tribu Iuda nō habere,non eſt cō-
putandus Herodes maior in regibus eius,tanq̄ maritus
Thamar, erat enim alienigena, nec ei ſacramento illo
myſticæ vnctionis tanq̄ coniugali fœdere cohærebat:
ſed tanquā extraneus dominabatur, quam poteſtatem
à Romanis & à Cęſare acceperat. Sic & eius filij tetrar-
chæ,quorum erat vnus Herodes, patris nomine appel-
latus,qui cum Pilato in paſsione domini concordauit.
Lu.3.& 23 Iſti ergo alienigenæ vſqueadeo non deputabantur in
regno illo myſtico Iudæorum,vt ipſi Iudęi publice cla
marent,frendentes aduerſum Chriſtum, Nos nō habe-
Ioan.19. mus regem niſi Cæſarem. Neque enim hoc verum, niſi
I illa vniuerſali dominatione Romanorum, quippe etiā
Cęſar rex erat, nō proprie Iudæorum, ſed vt Chriſtum
negarent,& huic adularētur, ideo ſe tali voce damna-
Caput runt. Illo ergo tempore,quo iam de tribu Iudæ re-
LXXXV. gnum defecerat,veniēdum erat Chriſto vero ſaluatori
domino noſtro, qui non obeſſet, multimq; prodeſſet.
Gene.49. Sic enim fuerat prophetatum, Nō deficiet princeps ex
Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec veniat cui re-
† repoſitū. promiſſum † eſt: & ipſe erit expectatio gentium. Iā iſto
tempore omne quippe magiſterium Iudęorum, & my-
ſtica,vnde Chriſti vocabātur, vnctio ipſa defecerat,ſe-
Danie.9. cundum prophetiā Danielis, Tūc venit cui repoſitum
Pſal.44. erat expectatio gentiū,& vnctus eſt ſanctus ſanctorum
oleo exultationis præ participibus ſuis. Natus eſt enim
Matth.2. Herodis maioris tēpore, paſſus eſt autē minoris Hero-
Luca.23. dis tetrarchia. Huius itaq; venientis ad oues,quę perie-
Matt.15. rāt,domus Iſraël,figurā geſsit ipſe Iudas, cū iret ad tō-
dendas oues ſuas in Thamna,quod interpretatur defi-
ciens. Iā enim defecerat princeps ex Iuda,& omne ma-
giſterium atq; vnctio Iudæorum,vt veniret cui repoſi-
Gene.38. tum erat. Venit autē cum ſuo paſtore Odollamite, cui
nomen erat Hiras, & interpretatur Odollamites, teſti-
Ioan.5. monium in aqua. Cum hoc plane teſtimonio dominus
venit,habens quidē teſtimoniū maius Ioāne. Sed tamē

propter oues infirmas,hoc teſtimonio eſt vſus in aqua. K
Nam & ipſe Hiras,quod nomen illius paſtoris fuit, in-
terpretatur fratris mei viſio. Vidit omnino fratrē ſuū
Ioannes,fratrē ſecundum ſemē Abrahæ, ſecundū cog-
nationem Mariæ matris eius,& Heliſabeth matris ſuæ,
eundemq; dominum & deū ſuum:quia ſicut ipſe ait,Ex Ioan.1.
plenitudine ei⁹ accepit. Vidit omnino & ideo in natis Matt.11.
mulierū maior illo nō exurrexit: quia ex omnibus prę-
nunciātibus Chriſtū,ipſe vidit,quod multi iuſti & pro- Matth.13.
phetæ cupierunt videre, & non viderunt. Salutauit ex Luc.1.& 3.
vtero,agnouit perfectius ex colūba: & ideo tāq̄ Odol-
lamites vere teſtimoniū perhibuit in aqua. Venit autem
dominus ad oues tondendas,hoc eſt,exonerādas ſarci
nis laborioſis, ex quibus Eccleſię laudatę in Canticiscā
ticorum,dentes eſſent velut grex detonſarum. Iam Canti.4.
Thamar habitum mutet,nam & cōmutans interpreta- Caput
tur Thamar,ſed in ea prorſus nomē amaritudinis ma- LXXXVI.
neat: non illius amaritudinis, in qua domino fel mini- Gene.38.
ſtrauit,ſed illius in qua Petrus amare fleuit. Nam & Iu- Matth.26.
da Latine cōfeſsio eſt. Cōfeſsioni ergo amaritudo mi- & 27.
ſceatur,vt vera pœnitētia præſignetur. Hac pœnitentia L
fœcundatur Eccleſia, in omnibus gentibus conſtituta.
Oportebat enim Chriſtum pati, & reſurgere tertia die, Luca.24.
& prędicari in nomine eius pœnitētiam & remiſsionē
peccatorū per omnes gētes, incipiētibus ab Hieruſalē.
Nā & ipſe habitus meretricius, cōfeſsio peccatorū eſt.
Typum quippe iam Eccleſię gerit Thamar, ex gētibus
euocatæ, ſedens cum hoc habitu ad portam Enan, vel
Enaim, quod interpretatur fontes. Cucurrit enī velut
ceruus ad fontes aquarum, peruenire ad ſemē Abrahę: Pſal.41.
illic à nō agnoſcente fœtatur, quia de illa prędictū eſt,
Populus quē non cognoui,ſeruiuit mihi. Accepit in oc- Pſal.17.
culto annulum,monile,& virgā:vocatione ſignatur, iu
ſtificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos Roma.8.
enim prędeſtinauit,illos & vocauit: quos autē vocauit,
illos & iuſtificauit:& quos iuſtificauit,illos & glorifica-
uit. Sed hęc vt dixi,adhuc ī occulto, vbi fit & cōceptio
ſanctę vbertatis. Mittitur autem promiſſus hædus tanq̄ Gene.38.
meretrici,hędus exprobratio peccati, per eundē Odol-
lamitē,tanq̄ increpantē & dicētem, Generatio vipera- Matt.3.
tum. Sed nō eam inuenit peccati exprobratio, quā mu-
tauit confeſsionis amaritudo. Poſt vero iam publicatis
ſignis,annuli,monilis,& virgę,vicit temere iudicantes M
Iudęos:quorum iam perſonam Iudas ipſe geſtabat, qui
hodieq; dicunt,nō hunc eſſe populum Chriſti,nec ha-
bere nos ſemen Abrahę: ſed prolatis certiſsimis docu-
mentis noſtræ vocationis,iuſtificationis, glorificatio-
nis,ſine dubio confundentur, & nos magis q̄ ſe iuſtifi-
catos eſſe fatebuntur. Enucleatius hæc, & membratim
quodam modo articulatimq; ſcrutarer atq; differerem,
quātum intentionem meā dominus adiuuaret,niſi me
ab hac laborioſiore diligētia,finiēdi hui⁹ operis, quod
plus quàm vellem iam prolixum eſt,cura prohiberet.
Nunc peccatū Dauid, quid in prophetia ſignifica- 2.Reg.11.
uerit,quāta poſſum breuitate perſtringā. Nomina quip- Caput
pe ipſa interpretata ſatis oſtendunt, quid etiā hoc factū LXXXVII.
præfigurauerit. Dauid interpretatur manu fortis, ſiue
deſiderabilis. Et quid fortius Leone illo de tribu Iuda, Apoc.5.
qui vicit mundū? Et quid deſiderabili⁹ illo,de quo pro-
pheta dicit, Veniet deſideratus omnibus gentibus? Ber- Aggai.2.
ſabee, interpretatur puteus ſatietatis, ſiue puteus ſepti-
mus. Quālibet autē harum nominis huius interpreta-
tionum in id,quod dicere intēdimus, aſſumamus,ſatis
congruit. Nā & in Cāticiscanticorū, ſpōſa illa Eccleſia Canti.4.
eſt,quę vocatur puteus aquæ viuę. Et huic puteo ſepte-
narij

A narij numeri nomẽ in ſpiritus ſancti ſignificatione cõ-
Acto.2. iungitur:propter rationẽ Pentecoſtes, quo die de cœlo
miſſus ſpiritus ſanctus venit. De ſeptimanis enim con-
ſtare eundem feſtum diẽ, Tobiæ quoq; ſcriptura teſta-
tur. Ad quadragintanouem autẽ, quod eſt ſepties ſeptẽ,
vnum additur, quo vnitas cõmendatur. In hac ratione
Ephe.4. viuit Apoſtolica illa ſententia, Sufferentes inuicem in
dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vin-
culo pacis. Dono itaque ſpiritali, hoc eſt, ſeptenario, fa-
Ioan.4. cta eſt Eccleſia puteus ſatietatis: quia fact᷒ eſt in ea fons
aquæ ſalientis in vitã æternã, quem qui habuerit, nõ ſi-
tiet in æternum. Iã vero qui fuerit maritus eius, quid a-
liud q̃ diabolũ nominis huius interpretatio ſignificat?
Huius erant peſsimo cõiugio deligati, omnes quos gra
Ephe.5. tia dei liberat, vt Eccleſia ſine macula & ruga ſaluatori
proprio copuletur. Vrias nãque interpretatur lux mea
2.Reg.11. dei, Cetheus autem abſciſus: ſiue ꝙ in veritate non ſte-
Ioan.8. tit, ſed à luce ſua ſuperna, quã de deo habebat, ſuperbiæ
merito abſciſus eſt: ſiue ꝙ cadendo veris viribus perdi-
tis, transfigurat ſe tamẽ in angelum lucis, audẽs adhuc
2.Cor.11. dicere, Lux mea dei eſt. Ergo iſte quidem Dauid graui-
B ter ſcelerateq; peccauit: quod ſcelus eius etiam per Pro-
2.Reg.12. phetam deus arguit increpando, & ipſe abluit pœnitẽ-
do. Veruntamen ille deſiderabilis omnibus gentibus,
adamauit Eccleſiã ſuper tectum ſe lauãtem: id eſt, mun-
dantem ſe à ſordibus ſeculi, & domum luteam ſpiritali
cõtemplatione tranſcendentem atq; calcantem: & in-
choata cum illa primæ cõuentionis noticia, pòſt ab ea
pęnitus ſeparatum diabolũ occidit, eamq; ſibi perpetuo
cõnubio copulauit. Oderimus ergo peccatum, ſed pro-
phetiã nõ extinguamus: amemus illum Dauid quãtum
amãdus eſt, qui nos à diabolo per miſericordiã libera-
uit: amemus & iſtum Dauid, qui tam graue in ſe vulnus
Ca.LXXX- iniquitatis pœnitentiæ humilitate ſanauit. Iam de
VIII. Salomone quid dicam? Quem vehemẽter arguit ſan-
cta ſcriptura, atq; condẽnat, nihilq; de pœnitentia eius
vel in eum indulgentiæ dei omnino cõmemorat. Nec
mihi prorſus occurrit, quid ſaltem in allegoria boni ſi-
gnificet hæc eius flenda ſubuerſio, niſi forte quis dicat
mulieres alienigenas, quarũ amore exarſerat, ſignifica-
re Eccleſias electas de gentibus. Poſſet hoc fortaſſe nõ
abſurde intelligi, ſi illæ propter Salomonem dеſererẽt
C deos ſuos, & colerẽt deum eius. Cum vero ipſe propter
illas offendit deum ſuũ, & coluit deos earũ, nõ eſt quid
inde boni cõiectare poſsimus: nec tamẽ nihil arbitror
Gene.19. ſignificare, ſed malũ, ſicut de vxore filiabusq; Loth di-
ximus. Apparet enim in perſona huius Salomonis &
mira excellentia, & mira ſubuerſio. Quod igitur in illo
diuerſis tẽporibus extitit, prius bonũ, & poſterius malũ,
hoc in Eccleſia in iſto adhuc ſeculo ſimul vno tẽpore
oſtẽditur. Nã bono illius, bonos Eccleſiæ: malo autem
illius, malos Eccleſiæ ſignificatos puto: tanq̃ in vnitate
Matt.3.& vnius areæ, ſicut in vno illo homine bonos in granis,
13. malos in palea: vt in vnitate vnius ſegetis, bonos in tri-
tico, malos in zizaniis. Si quid hinc ſanè, his quæ de
illo ſcripta ſunt diligentius pertractatis, ſiue mihi, ſiue
hoc doctioribus atq; melioribus, aliud probabilius elu-
cere potuerit: nunc tamen nõ eam rem ita dimiſimus,
vt intentionem noſtram in alia properantem, tãquam
Ca.LXXX- interrupta ſeries contextionis impediat. De Oſee
IX. autem Propheta, nõ à me opus eſt dici, quid illa iuſsio
Oſee.1. factũmve ſignificet, quod dixit domin᷒ ad Oſee, Vade
& accipe tibi vxorẽ fornicationis, & fac filios de forni
catione: cum ſatis hoc ipſa ſcriptura demonſtret, vnde
Ibidem. & quare ſit dictum. Sequitur enim, Quoniam fornicãs
fornicabitur terra à domino. Et abiit & accepit Go- D
mer filiã Debelaim, & concepit, & peperit ei filium. Et
dixit dominus ad eum, Voca nomẽ eius, Iezrahel: quo-
niam adhuc modicum, & viſitabo ſanguinẽ Iezrahel
ſuper domum Iudã, & quieſcere faciam, & auertam re-
gnum domus Iſraël. Et erit, in illa die conteram arcum
Iſraël in valle Iezrahel. Et concepit adhuc, & peperit fi-
liam, & dixit ei dominus, Voca nomen eius, abſq; mi-
ſericordia: quia non addã vltra miſereri domui Iſraël,
ſed obliuione obliuiſcar eorũ: & domui Iuda miſere-
bor, & ſaluabo eos in domino deo ſuo, & non ſaluabo
eos in arcu & in gladio & in bello & in equis & equiti-
bus. Et ablactauit eam quæ erat abſque miſericordia, &
concepit, & peperit filium. Et dixit ei dominus, Voca
nomen eius non populus meus, quia vos non populus
meus, & ego non ero veſter deus. Et erit numerus filio-
rum Iſraël quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & nõ
numerabitur: & erit in loco, vbi dictum eſt eis, Non po
pulus meus vos: dicetur eis, filij dei viui. Et congrega-
buntur filij Iuda & filij Iſraël, & ponent ſibimet caput
vnum, & aſcẽdent de terra, quia magnus dies Iezrahel.
Dicite fratribus veſtris, populus meus: & ſorori veſtræ, E
miſericordiam cõſecuta. Cum ergo iuſsi & facti huius
figuram ipſe dominus per eandem ſcripturam euiden-
ter aperiat: cumq; Apoſtolicæ literæ hanc prophetiam
completam in noui teſtamẽti prædicatione teſtentur,
quis eſt qui audeat dicere, non propterea iuſſum & fa-
ctum, propter quod ſe iuſsiſſe, & Prophetã feciſſe, ipſe
in ſanctis literis qui iuſsit, exponit? Ait enim Apoſtolus
Paulus, Vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa mi- *Roma.9.*
ſericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quos & vocauit
nos, non ſolũ ex Iudæis, verumetiã ex gentibus: ſicut &
Oſee dicit, Vocabo nõ plebem meã, plebẽ meam: & nõ
dilectam, dilectã: & erit in loco, vbi dictum eſt eis, Nõ
populus meus vos, ibi vocabuntur filij dei viui. Hoc er
go de gẽtibus prophetatũ Paulus oſtendit. Vnde & Pe
trus ſcribens ad gentes, Propheta quidẽ ipſo nõ nomi-
nato, prophetiam tamen eius verbis ſuis inſerit, dicens,
Vos autẽ genus electum, regale ſacerdotium, gens ſan- *1.Pet.2.*
cta, populus acquiſitionis, vt virtutes eius annuncietis,
qui de tenebris vos vocauit in illud admirabile lumen
ſuum: qui aliquando nõ populus, nunc autem populus F
dei: quorum aliquando non miſertus eſt, nunc autẽ mi
ſeretur. Hinc euidẽter apparet, quod per Prophetã di-
ctum eſt, Et erit numerus filiorũ Iſraël quaſi arena ma- *Oſee.1.*
ris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur: & quod *Eſa.10.*
cõſequenter adiunctum eſt, Et erit in loco, vbi dictum *Roma.9.*
eſt eis, Non populus meus vos: dicetur eis, filij dei viui:
nõ omnino de illo Iſraël eſſe dictum, qui eſt ſecundum
carnẽ: ſed de illo, de quo Apoſtolus gentibus dicit, Vos *Galat.3.*
ergo Abrahæ ſemen eſtis, ſecundum promiſsionẽ hæ-
redes. Sed quoniã & de illa Iudæa † multi crediderunt *† al. illo Iudæorum populo.*
& credituri ſunt: nam inde erant & Apoſtoli: inde tot
milia, quæ in Hieruſalem Apoſtolis ſociata ſunt: inde
Eccleſię, de quibus ad Galatas dicit, Eram autẽ ignotus *Act.2.et 4.*
facie Eccleſiis Iudæę, quę ſunt in Chriſto. Vnde & lapi- *Gala.1.*
dem angularẽ in Pſalmis appellatum dominum ſic in- *Pſal.117.*
terpretatur, ꝙ duos parietes in ſeipſo coniunxerit, cir-
cunciſionis videlicet & præputij vt duos cõderet in ſe *Ephe.2.*
in vnum, nouum hominem, faciens pacem, & cõmuta-
ret vtroſq; in vno corpore deo, per crucem interficiẽs
inimicicias in ſemetipſo, & veniens euangelizare pacẽ
iis qui longe, & iis qui propè: id eſt, gentibus longe, &
Iudæis propè: ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit vtraq;
vnum: merito & iſte Propheta, filios Iuda ponens pro
Iudæis,

G Iudæis,& filios Iſraël pro gentibus. Et cũgregabuntur,
Oſee.2. inquit,filij Iudæ & filij Iſraël pariter, & ponent ſibimet
caput vnum,& aſcẽdent de terra. Huic itaque prophe-
tiæ tã manifeſtæ,ipſo rerum effectu declaratæ,quiſquis
cõtradicit,nõ ſolum propheticis, verumetiã Apoſtoli-
cis literis:nec ſolũ quibuſlibet literis, verumetiã rebus
impletis,& clariſsima luce perfuſis,impudentiſsime cõ
tradicit. Aliquid ergo fortaſsis diligẽtioris requirebat
intentionis Iudæ factũ,vt hęc fornicaria,quæ ſignificat
Geneſ.38. Eccleſiam, de gentilium ſuperſtitionum proſtitutione
collectam,in habitu mulieris illius,quæ Thamar appel-
lata eſt,poſsit agnoſci: hic autem,cum ipſa ſcriptura ſe
aperiat, cumq; Apoſtolorum conſonantibus literis illu
ſtretur,quid hic vlterius immoramur,ac nõ iã videmus
quod reſtat de famulo dei Moyſe, quid etiã ipſa ſigni-
Cap.XC. ficent quæ Fauſtus obiecit? Quòd enim fratrem de-
Exo.2. fendens,occidit Aegyptium, cuiuis facillime occurrit,
iniurioſum nobis in hac peregrinatione diabolũ à do-
mino Chriſto nobis defenſis occidi. Quòd vero i are-
H na obruit interemptum, manifeſtum eſt eius iã morti-
† mortifica- cinam† præſentiam in eis latere,qui non habent ſtabile
tam. fundamentũ. Vnde Eccleſiã dominus ſuper petrã ædi-
ficat:& eos qui audiunt verbum eius & faciunt,cõparat
Matt.7. prudẽti viro, qui ædificat domum ſuam ſuper petram,
ne tẽtationibus cedat & corruat. Illos autẽ qui audiunt
& non faciunt,cõparat ſtulto ædificanti ſuper arenam,
Cap.XCI. cuius tentata domo, ruina fit magna. Quòd vero
Exod.3. & expoliauit Aegyptios iuſſu domini dei ſui,nihil niſi iu-
12. ſtiſsime iubẽtis,quid præfigurauerit, iam in quibuſdam
De doctri. libris,quos de doctrina Chriſtiana prænotaui, quãtum
Chriſt.li.2. mihi tunc occurrit,me recolo poſuiſſe: ꝙ auro & argẽ
cap.40.cũ to & veſte Aegyptiorum ſignificatę ſint quędã doctri-
ſeq. næ,quę in ipſa cõſuetudine gentiũ nõ inutili ſtudio di-
ſcantur. Sed ſiue hoc ſignificet,ſiue illud, quod ex ipſis
gentibus animæ precioſæ, tanquã vaſa aurea & argen-
tea, cum ſuis vtiq; corporibus, quod veſtes ſignificant,
adiungunt ſe populo dei, vt ſimul de hoc ſeculo tanq̃
de Aegypto liberẽtur: ſiue hoc ergo, ſiue illud, ſiue ali-
quid aliud hinc fuerit figuratum, certum eſt tamen eis
qui has literas pie legunt, nõ fruſtra, neq; ſine prænun-
Cap.XCII. ciatione futurorũ eſſe illa iuſſa,facta,conſcripta. Iam
porrò de bellis,quæ per Moyſem geſta ſunt, nimis lon
I gũ eſt omnia ptractare. Satis ergo ſit,quod de illo bel-
Exo.17. lo geſto cũ Amalech,iã ſuperius in hoc ipſo opere,quo
Fauſto reſpõdeo, quantum ſatis pro ſuſcepto negocio
videbatur, quid prophetiæ præmitteret, quid myſterij
cõtineret,expoſui. Nunc illud videamus,in quo crude-
litatis vicium ſolẽt obijcere Moyſi, vel inimici harum
literarum,vel expertes omniũ literarum,quod quidem
Fauſtus nõ expreſſe poſuit,cum diceret, Crudelia mul-
ta & mandarit & fecerit. Sed quia noui quid maxime
& inuidioſe iactare conſueuerint, ideo ipſe hoc cõme-
moraui, quod ſuperius defendi, nec quicq̃ in eo facto
eſſe criminis,vel ipſi Manichæi qui corrigi vellent, vel
Exo.32. quiſquã alius imperitorũ aut impiorum putarẽt. Nunc
autẽ quid etiã ꝓphęticæ ſignificationis habuerit,requi-
rendũ eſt,ꝙ ex eis multos,qui ſibi abſente ipſo idolum
fabricauerunt, ſine vlla cuiuſquã neceſsitudinis diſtin-
ctione iuſsit interimi. Facile eſt vt intelligatur hominũ
illorum interemptionẽ, ſignificare viciorũ taliũ inſe-
cutionem,qualibus illi ad eandem idololatriã defluxe-
runt. In talia quippe vicia ſæuire nos iubet Pſalmus, cũ
Pſal.4. dicit,Iraſcimini,& nolite peccare. In talia vicia ſæuire
Coloſſ.3. nos iubet Apoſtolus,cum dicit, Mortificate mẽbra ve-
ſtra quæ ſunt ſuper terram:fornicationem, immundi-
ciam,luxuriam, cõcupiſcentiam malam & auariciam, K
quæ eſt idolorum ſeruitus. Sed quid ſibi velit,quod Ca. XCIII.
prius fecit,vt ipſum vitulũ igne cõbureret,minutatimq; Exo.32.
concideret,& in aquã ſpargeret,& potũ populo daret,
maiorem intẽtionem perſcrutandæ ſignificationis in-
quirit. Si enim tabulas,quas digito dei,hoc eſt, opera-
tione ſpiritus ſancti ſcriptas acceperat,ideo fregit,quia
indignos eos,quibus eas legeret,iudicauit:ſi deniq; vt ab
eis ille vitulus penitus aboleretur,incẽdit eum, contri-
uit,in aqua ſparſit atque ſubmerſit,vt quid & potũ hoc
populo dedit? Quẽ nõ excitet factũ hoc ad inquirẽdã
& intelligẽdam propheticam ſignificationẽ? Occurrat
ergo iam intentis mentibus, tanq̃ diaboli corpus in vi-
tulo:id eſt,homines in omnibus gẽtibus,quibus ad hęc
ſacrilegia caput, hoc eſt author, eſt diabolus. Aureum
propterea,quia videtur idololatriæ ritus, velut à ſapiẽ-
tibus inſtituti. De quibus dicit Apoſtolus, Quoniã cog- Roma.1.
noſcentes deum,nõ ſicut deum glorificauerũt aut gra-
tias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, &
obſcuratum eſt inſipiẽs cor eorũ:dicentes ſe eſſe ſapien
tes,ſtulti facti ſunt, & immutauerunt gloriã incorrup- L
tibilis dei,in ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis homi-
nis,& volucrum,& quadrupedũ,& ſerpẽtium. Ex hac
quaſi ſapiẽtia iſte vitulus aureus, qualia ſolebãt Aegyp-
tiorum etiã ipſi primates, & tanq̃ docti homines ado-
rare figmenta. Hoc ergo vitulo ſignificatum eſt omne
corpus: id eſt,omnis ſocietas gẽtilium idololatriæ de-
ditorum. Hãc ſacrilegam ſocietatẽ dominus Chriſtus
illo igne cõburit,de quo in Euangelio dicit, Ignẽ veni Luca.12.
mittere in terrã: vt quoniã non eſt qui ſe abſcõdat à ca Pſal.18.
lore eius,dum in eum credunt gẽtes, igne virtutis eius
diabolica in eis forma ſoluatur. Totum deinde corpus
illud cõminuitur:id eſt,ab illa malæ cõſpirationis con-
flatione diſciſſum,verbo veritatis humiliatur:& cõmi-
nutum in aquã mittitur,vt eos Iſraëlitæ,id eſt, Euãgelij
prædicatores ex baptiſmo in ſua mẽbra,hoc eſt,in cor-
pus dominicũ transferãt. Quorum Iſraëlitarũ Petro de
ipſis gẽtibus dictum eſt,Macta & mãduca:[Si macta & Acto.10.
mãduca,]quare non etiã,Cõcide & bibe? Ita ille vitulus
per ignẽ zeli,& aciẽ verbi,& aquã baptiſmi,ab eis potius
quos abſorbere conabatur,abſorptus eſt. Si ergo hæc Ca.XCIIII.
quoq; loca ſcripturarũ, de quibus eiſdẽ ſcripturis calũ-
niãtur hæretici,perſcrutata & quodã modo interroga- M
ta,quãto vident obſcuriora,tãto mirabiliores in ſe my
ſteriorum theſauros latere reſpõdent:quãto magis im-
piorũ blaſphema ora obmuteſcere omnino debẽt,cum
oppilãtur apertiſsima veritate, cõtra quam prouocato
ſpiritu quid muſsitent,non inueniunt:& malunt miſeri
manifeſtatione eius ſuas fauces obturari, q̃ ſuauitate pe
ctus impleri. Chriſtum igitur ſonant hæc omnia,caput
illud,quod aſcẽdit in cœlum:& hoc corpus eius,quod
vſq; in finem laborat in terra, ſcribẽtium literas vere ſa
cras omnis parturiuit intentio:nec eſſe quicquã credẽ-
dum eſt librorum propheticorum contextione narra-
tum,quod non ſignificet aliquid futurorũ:niſi quę ideo
poſita ſunt,vt ex eis quodam modo religentur ra, quæ
illum regem populumq; eius, ſiue propriis, ſiue figura-
tis locutionibus rebúſve pronunciẽt. Sicut enim in ci-
tharis & huiuſcemodi organis muſicis,non quidẽ om-
nia quæ tanguntur,canorum aliquid reſonant,ſed tan-
tum chordæ:cætera tamẽ in toto citharę corpore,ideo
fabricata ſunt,vt eſſet vbi vincirentur, vnde & quò tẽ-
derẽtur illæ,quas ad cãtilenæ ſuauitatẽ modulaturus &
percuſſurus eſt artifex, ita in his propheticis narratio-
nibus, quæ de rebus geſtis, hominũ prophetico ſpiritu
deliguntur,

A deliguntur, aut aliquid iam ſonant ſignificatione futurorum: aut ſi nihil tale ſignificant, ad hoc interponuntur, vt ſit vnde illa ſignificantia tanquam ſonantia connectantur.

Cap. XCV. Has autem rerum geſtarum allegoricas narrationes, ſi nolunt hæretici, ſicut à nobis exponuntur, accipere, vel etiam nihil eas, niſi quod proprie ſonant, ſignificare contendunt, non eſt luctandum cum hominibus, qui dicunt, Non ſapit palato meo, quod ſapere dicis tuo: dum tamen ea quæ diuinitus præcipiuntur, aut mores pietatemq; formare, aut aliquid figurate ſignificare vel credantur vel intelligantur: aut vtrumq; potius quàm neutrum, dum tamen & ipſa, quæ figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eoſdem mores bonos pietatemq; referantur. Ac per hoc etiam ſi Manichęis, vel quibuſque aliis, de his figuris rerum geſtarum noſter diſplicet intellectus, vel ratio, vel opinio: illud ſufficiat, quòd patres noſtri, quibus deus perhibet bonæ vitę atque in ſuis pręceptis obedientię teſtimonium, ea veritatis regula defenduntur, quæ niſi prauis & diſtortis cordibus diſplicere non poſſit: & quòd ea ſcriptura, cui peruerſitas erroris illius inimica eſt, in quibuslibet hominum factis, quæ vel laudauit vel redarguit, vel tan- B tum narrata nobis iudicanda propoſuit, ipſa inculpabilis venerabiliſque perſiſtit.

Caput XCVI. Quid vero vtilius atque ſalubrius pie legentibus, vel audientibus illas ſacras literas conſuli ac proſpici potuit, quàm vt non ſolum in eis laudabiles homines ad imitandum, & reprehenſibiles ad cauendum proponerentur, verumetiam quædã bonorum declinationes & lapſus in malum, ſiue itidẽ denuo correcti, in viam redeant, ſiue irreuocabiles maneant: & rurſus quædam malorum mutationes & prouentus in bonum, ſiue perſeueraturi, ſiue in priſtina iterum relapſuri: vt neq; iuſti in ſuperbiam ſecuritate extollantur, nec iniqui contra medicinam deſperatione obdurentur. At illa quæ neq; ad imitandum, neque ad cauendum facta hominum pertinẽt, & tamen in ſancta ſcriptura reperiuntur, aut ad illam cõnexionem poſita ſunt, quibus occaſionibus ad res neceſſarias veniatur: aut eoipſo, quo vident ſuperflua, ſatis admonent, in eis quæri oportere myſticæ alicuius ſignificationis oraculum. Neque enim de his libris loquimur, in quibus nulla, vel pauca, ac non multa apertiſsima prophetico ſpiritu prænunciata, iam quoque ipſis rebus impletis, authoritatem diuinam fideliſſima & præclariſſima veri- C tatis luce teſtantur: vt omnino deſipiat, quiſquis eos ſuperflue vel quaſi fatue locutos aliquid putat, quibus nõ ſolum omnia hominum ingeniorumq; genera ſubdita videt, verumetiam hoc ab eis prædictum legit, perfectúmque cognoſcit.

Caput XCVII. 2. Reg. 11. & 12. Nunquid nam ergo ſi quiſquam legens factum Dauid, cuius eum domino arguente ac minante pœnituit, inde ſibi ad peccandũ fomitem prębeat, illa ſcriptura culpãda eſt: ac non tanto ſeuerius ille damnandus, quanto potius ad ſe vulnerandum aut occidendum, abuti voluit ea re, quæ ad ſanandum liberãdumq; cõſcripta eſt? Quia enim homines in peccatum lapſi, vel ſuperbia negligunt pœnitentiæ medicinã, vel recipiendæ ſalutis, veniæq; promerendæ diffidentia penitus pereunt, de tanto viro exemplum propoſitum eſt, quo ſanentur ęgroti, non quo hi qui ſani ſunt, ſaucientur. Neque enim medicinæ vicium eſt, ſi vel inſani ſeipſos, vel maligni alios ferramẽtis medicinalibus perimant.

Caput XCVIII. Sed tamen patres noſtri Patriarchę atque Prophetę, quibus tam illuſtre teſtimonium ſanctitatis atq; pietatis ea ſcriptura perhibet: quam ſaluti generis humani diuinitus diſpenſatã nõ negat, niſi quiſquis aut eam neſcit, aut omnem ſenſum rationalis conſiderationis amiſit: D etiam ſi libidinoſi & crudeles fuiſſent, ſicut eos Manichęorum error vel potius furor accuſat: non etiam ſic nõ dico electis eorum, ſed ipſo etiam deo illorum demonſtrarentur eſſe meliores? Nónne melius eſt cũ pellice volutari virum cum fœmina, q̃ eſſe ſynceriſſimam lucem, & miſcendo ſe tenebris inquinari? *Gene. 16.* Ecce homo auariciæ ac ventris cauſa vxorem ſuam ſororem mentitus, in aliorũ concubitum vendidit: *Gene. 12. & 20.* quanto ille peior & execrabilior eſt, qui naturam ſuam ad libidinem deſiderantium ſimulando coaptatam, gratis eis polluẽdã corrumpendamq; ſubiecit? Iam cum filiabus qui etiam *Gene. 19.* ſciens concubuerit, nónne minus mali perpetrat, q̃ qui membra ſua omnium talium, peiorumq; turpitudinum libidinibus miſcet? Quid enim tale ab immundis flagitioſiſq; committitur, vbi non Deus veſter Manichæi, turpitudinib⁹ omnibus polluatur? Deniq; ſi vere Iacob, vt ait Fauſtus, inter quatuor vxores fœda concupiſcẽtia *Gene. 30.* tanquam hircus erraret, nullam propaginis curam gerens, ſed laſciuiæ ſolius voluptatis: quanto minus miſer eſſet deo veſtro, qui nõ ſolum in ipſo, & in eius quatuor vxoribus, omne illud dedecus luxuriæ pateretur, omni- E bus eorum corporibus motibuſq; concretus: ſed in ipſo hirco, quem viro illi ſordidus cõparauit, omnẽ illũ genitalem motum caloremq; perpetitur? & vbiq; turpi conditione permixtus, in capro inflammatur, in capra ſeminatur, in hædo generatur? Ac per hoc etſi Iudas nõ *Gene. 38.* tantum fornicator, ſed etiam ſciens nurus ſuæ nefarius inceſtator exiſteret, in illius quoq; inceſti libidine deus veſter hęreret, ſorderet, arderet. *2. Reg. 12.* Dauid autẽ iniquitatis pœnituit, ꝙ vxorem adamauerit alienam, virumq; eius mandaret occidi? at vero deum veſtrum, quando pœnitebit quòd à tartareo genere maſculino ac fœminino principum tenebrarum adamatus, eorum libidini ſua mẽbra conceſſit: nec maritũ, cuius coniugem adamauerat, ſed ſuos filios in membris dæmonũ, à quibus dæmonibus ipſe fuerat adamatus, occidit? Sed etſi non pœnituiſſet Dauid, nec iuſticię ſanitatem tali medicina recepiſſet, etiam ſic iſto deo Manichęorum melior extitiſſet. Iſte quippe vno ipſo facto putemus, & aliis talibus quotlibet, quàm multa vnus homo poſſet admittere: ille autẽ in omnibus omnium talibus factis cõmixtione illa membrorum ſuorum turpari polluiq; conuincitur. Et Oſee Propheta accuſatur à Fauſto, qui ſe meretricẽ *Oſee. 1.* turpi cõcupiſcentia captiuatus, adamaſſet atq; duxiſſet, F animas certe amborum, & laſciui amatoris, & obſcœnę meretricis, partes & membra naturamq; dei veſtri eſſe prædicatis. Illa enim meretrix, quid enim ambiam verbis, & non plane dicam, illa meretrix eſſet deus veſter. Neq; enim poteſtis dicere ꝙ ſeruata atq; incorrupta ſuę ſanctitate naturæ, illi meretricio corpori non ligatus, ſed præſentatus incideret: ſed inquinatiſsima eſſe iſta mẽbra dei veſtri, & ob hoc magna purgatiõe indigere fatemini. Illa ergo meretrix, de qua hominẽ dei audetis arguere, deus veſter eſſet, etiam ſi non eſſet in melius caſto coniugio commutata: aut ſi non vultis, particulam certe dei veſtri, licet minimam, non negatis illam animam meretricis. Hoc ergo iam melior deo veſtro, quoniam ipſa vna meretrix eſſet: ille autem, conditione ſuę illius cõmixtionis, vniuerſo generi tenebrarum in omnibus meretricibus proſtituitur: in omnibus deniq; maribus ac fœminis late varieq; fornicantibus, & ſeſe corrũpentibus, volutatur, ſoluitur, illigatur: rurſus in eorum fœtibus, volutandus, ſoluẽdus, ligandus: donec ad vltimum globum pars immundiſsima dei veſtri, tanquam

G inexpiabilis meretrix,perducatur.Hęc ſcilicet mala,has
turpitudines, hæc dedecora à membris ſuis deus veſter
amouere nó potuit,& hoſtis immanis neceſsitate com-
pulſus ad iſta peruenit. Neque enim potuit interimere
iniurioſum atque violentum, ſuis vel ciuibus vel parti-
Exodi.2. bus ſaluis. Quanto ergo melior, qui occiſo Aegyptio,
fratrem defendit illæſum, quem mirabili vanitate Fau-
ſtus arguit, & deum ſuum mirabiliore cæcitate non re-
ſpicit. Quanto melius ipſe vaſa aurea & argentea abſtu-
Exodi.3. & 12. liſſet de gente Aegyptiorum,quàm eius membra depræ-
daretur gens tenebrarũ: & tamen cum bellum tam mi-
ſerũ ipſe geſsiſſet, cultores eius famulo dei noſtri obii-
ciũt quòd bella geſſerit,in quibus ſemper cum ſuis om-
Exo. 17. nibus victor de hoſtibus triumphauit, qui captiui vel
captiuæ Moyſe belligerante de populo Iſraël duci po-
tuerunt:quod & deus veſter ſi potuiſſet, vtique feciſſet.
Hoc ergo non eſt malos arguere, ſed fœlicioribus inui-
dere. Quæ autem crudelitas Moyſi, quòd in populum,
qui grauiter in deum peccauerat,gladio vindicauit:cu-
ius tamen peccati veniam,ſe pro illis etiam diuinę vin-
dictæ offerens,deprecatus eſt. Veruntamen ſi & hoc nó
H miſericorditer, ſed crudeliter feciſſet, etiam ſic melior
deo veſtro eſſet. Neque enim quenquam ſuorum inno-
centium & obedientium, ſi ad hoſtis cuneum dirum-
pendũ miſſus fuiſſet & captiuatus, vllo modo eum poſt-
ea,ſi viciſſet, ipſe damnaret: quod facturus eſt deus iſte
de ſua parte, quam configet in globo:quia obediuit iu-
benti:quia in hoſtiles cuneos pro ſalute regni eius pro-
†poſtpoſita. poſita †ſua morte proceſsit. Sed in hac, inquit, ſerie ſe-
culorum iam malis permixta atque concreta, non ob-
temperauit præceptis. Quæramus,quare? Si propria vo-
luntate,vera culpa & iuſta pœna:ſed iam ſi voluntas eſt
rea,nulla eſt ad peccãdum natura cũtraria:& ideo Ma-
nichæorum omnis conuicta eſt & euerſa fallacia. Si au-
tem ab hoſte oppreſſa,quò miſſa eſt,ſi alieno malo ſupe-
rata, cui reſiſtere non valuerat, iniqua pœna & magna
crudelitas. Sed ad excuſandũ profertur dei neceſsitas.
Talem colant deum,qui nolũt colere deum. Sanè quod
fatẽdum eſt,etiam ipſi cultores eius, quanuis talẽ deum
colẽdo ſint peſsimi, meliores tamen illo ſunt,quia ſal-
tem ſunt: ille autem nihil eſt, niſi fictio falſitatis, & co-
gitatio vanitatis. Sed iam cætera Fauſti arguta delira-
I menta videamus.

Libri viceſimiſecundi finis.

LIBER VICESIMVSTERTIVS.

Cap. I. FAVSTVS dixit, Diſputanti mihi
aliquando, quidam ex numeroſa
plebe reſpõdens ait, Accipis Ieſum
de Maria natum? Cui ego, Quèm
nam, inquam, dicis Ieſum? Nam
plures in Hebraiſmo fuerũt Ieſus:
Exo. 24. vnus quidem Naue filius, diſcipu-
* †aliàs, Ioſedech. Aggei.1. lus Moyſi: alter vero filius Ioïadę* †ſacerdotis magni:
item alius, qui dictus eſt filius Dauid, alius vero filius
Dei: quèm nam ergo iſtorum de Maria natum quæris
ex me, vtrum accipiam? Vtique, inquit, filium dei. Cui
ego, Et quo authore, quóve magiſtro docente iſtud ac-
cipiam? At ille, Matthæo, inquit. Cui rurſum ego, Quid
Matth.1. enim Matthæus ſcripſit? Et ille, Liber generationis Ieſu
Chriſti filij Dauid filij Abraham, &c. Tum ego, Putaue-
ram, inquam, quia eſſes dicturus, Liber generationis Ieſu
Chriſti filij Dei, & me putaueram ad præſcribẽdum: ſed
quia nunc fideliter capitulum memoraſti admonendus
tantum es, vt id quod recitaſti, conſideres. Neque enim K
Matthæus hic ſe dei filij generationem ſcribere fatetur
inſtituiſſe, ſed filij Dauid. Vt ergo huic interim di- Cap. II.
cẽti credam filius Dauid erit mihi de Maria natus, ad-
huc de Dei filio in hoc omni generationis textu nulla
fit mẽtio, vſque ad baptiſmum ſcilicet, fruſtráq; calum-
niam vos ingeritis ſcriptori, tanquam dei ille filium in
vtero mulieris incluſerit. At vero hic clamitat, vt vide-
tur, & in ſcriptione ipſa ſua ſe prorſus ab hoc ſacrilegio
vendicat, Dauid filium perhibẽs ex illa ſtirpe oriũdum
ſe ſcripſiſſe, non filiũ dei. Nam Ieſum quidem eum, qui
ſit filius dei, ſi ſic ſcriptoris huius mẽtem propoſitumq;
conſideres, non tam ille de Maria virgine vult nos ac-
cipere procreatum, q̃ factum aliquando per baptiſmum
apud fluẽta Ioannis. † Illic enim dicit baptizatum à Io- †Iordanis.
anne eum, quem Dauid in exordio filiũ deſignauit, fa-
ctum aliquando eſſe filium dei, poſt annos duntaxat, ſe-
cundum Lucæ fidem, fermè triginta, vbi & vox tũc au-
dita eſt, dicens ad eum, Filius meus es tu, ego hodie ge- Luca. 3.
nui te. Vides ergo id quod ante annos triginta, vt huic Matth.3.
videtur, de Maria natum eſt, non eſſe ipſum filium dei,
ſed id quod de baptiſmo poſtea factũ eſt ad Iordanem: L
id eſt, hominem nouum, tanquam in nobis cum credi-
mus ad deũ ex gentilitatis errore conuerſi: quod ipſum
tamen neſcio vtrum ſatis cum ea fide faciat, quam vos
catholicã nominatis: ſed interim ſic Matthæo videtur,
ſi ſunt ipſius hæc. Neque enim vſquam in parturitioni-
bus Mariæ dictũ legitur illud, Filius meus es tu, ego ho- Pſal. 2.
die genui te: aut, Hic eſt filius meus dilectiſsimus, in quo Luca.3.
bene cõplacui: ſed in expiatione eius apud Iordanem. Matth.3.
Quod ſi & tu credas ita vt ſcriptũ eſt, eris iam quidem
Matthæanus, ſic enim mihi dicẽdum eſt, catholicus ve-
ro nequaquam. Nam catholicam fidem nouimus: quæ
tanto longe abeſt ab hac profeſsione Matthæi, quanto
procul eſt & à vero. Siquidem ſymbolum veſtrum ita ſe
habet, vt credatis in Ieſum Chriſtum filium dei, qui ſit
natus ex virgine Maria: veſtrum ergo eſt, de Maria ac-
cipere filium dei, Matthæi ab Iordane, noſtrum ex deo:
ac per hoc tam vobis Matthæus, ſi hæc eius pro certo
ſunt, contrarius eſt in profeſsione iſta ſua, quàm nobis:
niſi quòd paulo prudẽtior vobis inuentus eſt, vt ortum
ex fœmineo ſexu, Dauid filio aſcriberet magis, quàm fi-
lio dei. Quapropter de duobus vos vnũ fateri oportet:
aut hunc non eſſe Matthæum, qui hæc videtur aſſerere: M
aut vos non tenere Apoſtolicam fidem. Nos vero Caput. III.
quanuis de hac ſententia nemo prorſus deiiciat, ex deo
accipiendi filium dei, tamen vt multum imprudentiæ
concedamus, vt adigamur & falſis credere, ex Iordane
nobis erit factus Ieſus dei filius, quàm natus ex vtero mu-
lieris: quanquam nec ipſe quidem ille, quem Maria pe-
perit, ſi vllus erat, recte Dauid filius appelletur, niſi eum
cõſtet ex parte Ioſeph ſeminatum. Quod quia negatis,
illud etiam fateamini neceſſe eſt, ne ipſum quidem eſſe
Dauid filium: quoniam quidẽ generatio Abraham vſq;
ad Dauid, & à Dauid Ioſeph adusq; deducitur, per om-
nes ſcilicet Hebræorũ patres: ex quo quia Ieſus cõceptus
non eſt, vt legitur, nec filius erit Dauid: longeq; demens
eſt, qui quem ſine coitu Ioſeph de Maria natum dictu-
rus erat, hunc in principio poſuerit eſſe filium Dauid.
Cum ergo ne ipſe quidẽ, qui ſit ex Maria genitus, Dauid
recte filius appellaretur, quia non ſit natus ex Ioſeph,
quanto magis filius dei. Proinde nec virginis ipſius Caput. IIII.
origo ex hac tribu fuiſſe monſtratur, vnde conſtat eſſe
Dauid: dico autẽ Iudam, de quo Iudæi reges: ſed ex tribu
Leui, vnde ſacerdotes: quod ipſum palàm eſt, quia eadẽ
patrem

A patrem habuerit ſacerdotẽ quẽdam, nomine Ioachim,
cuius tamen in hac generatione nulla vſquam habita
mentio eſt. Quo modo ergo ad hanc Dauidicę cogna-
tionis proſapiam Maria pertinere dicetur, in qua eam
nec patrẽ habere videas, nec maritum? Ac per hoc nec
ille Dauid filius erit, quiſquis ex eadẽ naſcitur: niſi eius
hanc genitricem ſic admoueas Ioſeph, vt eius aut filia
Cap.V. probetur aut coniunx. Auguſtinus reſpondit, Fides
catholica eadẽmque apoſtolica confitentur, dominum
noſtrum & ſaluatorem Ieſum Chriſtum, & filium dei
eſſe ſecundum diuinitatem, & filium Dauid ſecundum
carnem: quod ita probamus ex Euangelicis & Apoſto-
licis literis, vt nemo poſsit cõtradicere probationibus
noſtris, niſi qui ipſis literis contradicit: non ſicut ſibi
Fauſtus iſte propoſuit, neſcio quem pauca verba dixiſſe,
& contra eiuſdem Fauſti verſipelles aſtutias nulla poſt-
ea teſtimonia protuliſſe. Quod ego cum fecero, nihil ei
quod reſpondeat, remanebit: niſi illud, quo vim mani-
feſtiſsimæ veritatis in ſcripturis ſanctis expreſſe illude-
re atque euitare conatur, vt falſa illa & diuinis codici-
bus immiſſa reſpondeat. Quam dementiam, furioſamq́;
B præſumptionem & audaciam, iam ſuperius in hoc ope-
re, quantum ſufficere viſum eſt, refutaui: nec eadem re-
petere oportet, vt modum ſermonis etiam cogitemus.
Quid igitur opus eſt diſperſa per ſcripturas omnes quę-
rere atque colligere teſtimonia, quibus contra iſtum
probemus, in libris maximæ diuinæq́; authoritatis, eun-
dem dici filium dei vnigenitum, ſemper deum apud
deum, qui dicitur etiam filius Dauid, propter acceptam
formam ſerui ex virgine Maria coniuge Ioſeph? Nunc
interim quia de Matthæo voluit diſputare, nec à me to
tus Matthæi liber huic ſermoni inſeri poteſt, legat qui
voluerit, & videat quemadmodum Matthęus eum, quẽ
parentes eius enumeraturus dicit filium Dauid, narran-
do vſque ad paſsionem reſurrectionemq́; perducat: nec
alium quàm ipſum dicat à virgine Maria de ſpiritu ſan
Eſaia.7. cto conceptum & natum. Cui rei adhibet & teſtimo-
Matth.1. nium de Propheta, Ecce virgo accipiet in vtero, & pa-
riet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod
eſt interpretatum, nobiſcum deus. Eũdemque baptiza-
Matth.3. tum à Ioanne, audiſſe de cœlo, Hic eſt filius meus dile-
ctus, in quo mihi complacui: de quo dictum erat iam
ex partu virginis, nobiſcum deus. Niſi forte viſum ſit
Fauſto minus eſſe, quòd dictus eſt deus, quàm quòd di-
C ctus eſt filius dei. Ex hoc enim conicere conatus eſt,
Matthæo non eſſe viſum, quòd filius dei factus ſit, niſi
†per baptiſmum. ex baptiſmo: †quia ibi facta eſt vox de cœlo, Hic eſt fi-
lius meus: cum idem Euangeliſta etiam ſuperius adhi-
buerit diuinum ex Propheta teſtimonium, vbi ipſe par-
Cap.VI. tus virginis appellatus eſt, nobiſcum deus. Hũc ſanè
miſerũ delire garrulum debemus intueri atque obſer-
uare, non prætermittẽtem, vbi potuerit, lectori vanilo-
quiorum ſuorum etiam de ſcripturarũ teſtimoniis ne-
bulas offundere falſitatis: ſicut de Abraham dixit, quòd
Gene. 16. deo non crediderat de Sara ſibi filiũ promittenti, quan
& 17. do cum ancilla concubuit, cùm ſcriptura teſtetur, non-
dum illi partum Saræ fuiſſe promiſſum: vel quòd vxo-
Gene. 12. rem ſuam ſororem mentitus ſit, cum genus Saræ nuſ-
& 20. quam in illis literis legerit, quibus de hac re fides haben
Gene. 26. da eſt: & de filio eius Iſaac, quòd etiã ipſe Rebeccã fal-
ſò dixerit ſororem ſuam, cũ genus eius ibi aperte ſcrip-
Gene. 30. tum ſit: & de Iacob, quòd quotidie certamẽ eſſet inter
quatuor eius vxores, quænam illum de agro venientem
prior ad cõcubitum raperet: quod illic nuſquam legiſſe
cõuincitur. Ecce qualis homo mẽdaces diuinorum li-

brorũ ſcriptores ſe odiſſe gloriatur, qui etiam de Euan- D
gelico tantę authoritatis culmine omnibus noto, men-
tiri ſic audet, vt non Matthęum, ne Apoſtolici nominis
pondere cõprimatur, ſed neſcio quem alium ſub Mat-
thæi nomine velit putari ſcripſiſſe de Chriſto, quod nõ
vult credere, & quod calumnioſa verſutia refutare co-
natur. Sic ergo de cœlo dictum eſt ſuper aquam Ior- Cap.VII.
danis, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi compla- Matth.3.
cui: quemadmodum dictum eſt & in mõte. Neq́; enim
quia & ibi de cœlo vox ipſa ſonuit, filius dei ante non
fuit: quandoquidem ex vtero virginis ille accepit for- Philip.2.
mam ſerui, qui cum in forma dei eſſet, non rapinam ar-
bitratus eſt, eſſe æqualis deo. Deniq́; Apoſtolus Paulus
alio loco apertiſsimè dicit, Cum autẽ venit plenitudo Gala.4.
temporis, miſit deus filium ſuum, factum ex muliere, fa-
ctum ſub lege: mulierem ſcilicet more locutionis He-
braicæ fœminam appellãs. Ipſe eſt ergo filius dei, qui &
dominus Dauid ſecũdum diuinitatem: & idem ipſe fi-
lius Dauid, ex ſemine Dauid ſecũdum carnem. Quod
ſi nobis credere non prodeſſet, non hoc tam attẽte idẽ
Apoſtolus Timotheo cõmendaret, dicẽs, Memor eſto 2.Timo.2.
Chriſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine Da- E
uid ſecundum Euangelium meum: contra quod Euan-
geliũ quiſquis aliud annũciauerit, vt anathema ſit, ma- Gala.1.
gna cura fideles admonuit. Quid ergo iam moueat Cap.VIII.
ſancti Euangelij ſectatorem, quòd ſine cõcubitu Ioſeph
Chriſtus natus ex virgine, filius tamen Dauid appella-
tur, cum generationum ſeriem non vſque ad Mariam,
ſed vſq́; ad Ioſeph Matthæus Euãgeliſta perducat? Pri-
mo, quia mariti eius fuerat, propter virilem ſexum po-
tius honorãda perſona: neq́; enim quia concubitu non
permixtus, ideo nõ maritus, cum ipſe Matthæus narret
ab angelo Mariam cõiugem ipſius appellatam, qui nar-
rat quòd nõ ipſius cõcubitu, ſed de ſpiritu ſancto con-
ceperit. Quòd ſi non Matthæus Apoſtolus iſta vera, ſed
aliquis alius ſub eius nomine, ſicut Manichæi putant, ea
falſa cõſcriberet, ità ne ſibi etiam ipſe in rebus apertiſsi
mis, & tam de proximo contextis cõtraria loqueretur,
vt quem diceret Dauid filiũ de Maria virgine, ſine cu-
iuſquam viri cõcubitu natum, eiuſdem parentes grada-
tim enumerans, vſq́; ad eum ſine aliqua ratione perdu-
ceret, quem non commixtum Mariæ ipſe dixiſſet? Si e-
nim alius enumeraret progeneratores Chriſti à Dauid
vſque ad Ioſeph, dicens eum filium Dauid: & alius eum
ſine vllius viri cõcubitu ex Maria virgine natum dice- F
ret, nec eum filiũ Dauid appellaret: nec ſic cõtinuo pu-
tare deberemus, eos ſibi hæc contraria locutos fuiſſe, vt
vel ambo vel vnus eorum falſitatis conuinceretur. Co-
gitare enim deberemus fieri potuiſſe, vt ambo vera di-
cerẽt, vt & Ioſeph maritus Mariæ diceretur, habẽs eam
coniugem continenter: non concubitu, ſed affectu: non
commixtione corporum, ſed copulatione, quod eſt ca-
rius, animorũ: & ideo non debuiſſe virum virginis ma-
tris Chriſti ſeparari à ſerie parentum Chriſti: & ipſam
Mariam aliquam de ſtirpe Dauid venam ſanguinis du-
cere, vt caro Chriſti etiã ex virgine procreata, ſine Da-
uid ſemine eſſe nõ poſſet. Cum vero vnus idemq́; nar-
rator vtrunq́; dicat, vtrunq́; cõmendet, & virum Marię
Ioſeph, & Chriſti virginem matrem, & Chriſtum ex ſe-
mine Dauid, & Ioſeph in ſerie progeneratorum Chriſti
ex Dauid: quid reſtat vt credat, qui vult diuino Euange
lio, quàm hæreticorum fabulis credere, niſi & Mariam
nõ fuiſſe extraneã à cognatione Dauid, & eam Ioſeph
coniugem nõ fruſtra appellatam, propter ordinem ſe-
xus, & animorũ cõfœderationem, quanuis ei non fuerit

G carne commixtus:& Ioſeph potius propter dignitatem
virilem ab ordine generatiooum illarum ooo fuiſſe ſe-
paraodum, ne hocipſo videretur ab illa fœmina ſepa-
ratus, cui eum coniungebat mētis effectus: & oe homi-
nes fideles Chriſti,id quod ſibi cooiuges carne miſcen-
tur, tam magoum io coniugio deputareot, vt ſine hoc
coniuges eſſe non crederēt: ſed potius dicerent fidelia
cooiugia,multo familiarius ſe adhęrere membris Chri-
Cap. IX. ſti, quaoto potuiſſent imitari parentes Chriſti. Nos
ergo credimus etiam Mariam fuiſſe in cogoatiooe Da
uid, quia ſcripturis eis credimus quæ vtrunqoe dicuot,
& Chriſtum ex ſemine Dauid ſecūdum carnem,& eius
matrem Mariam,oon cum viro cōcumbendo, ſed vir-
ginem. Quiſquis itaque dicit Mariam ad conſanguioi-
tatem Dauid non pertinuiſſe,maoifeſtum eſt quòd iſta-
rum ſcripturarum tam excellēti authoritati obluctetur:
ipſe vero coouincat oon eam pertinuiſſe ad ſemen Da-
uid,& hoc oſtendat,noo ex quibuſcūque literis,ſed ec-
cleſiaſticis,canonicis,catholicis. Aliæ quippe apud nos
† res. noo habēt ad has tres † vllum pondus authoritatis:ipſę
ſunt enim quas recepit & tenet Eccleſia toto orbe diffu
ſa,quæ per illas eſt etiam prophetata: & quēadmodum
H promiſſa,ſic reddita. Ac per hoc illud,quod de genera-
tiooe Mariæ Fauſtus poſuit,quòd patrē habuerit ex tri-
bu Leui ſacerdotē queodam nomioe Ioachim,quia ca-
nonicum ooo eſt,noo me cooſtringit:ſed etiam ſi hoc
crederem, ipſum potius Ioachim dicerē aliquo modo
ad Dauid ſanguinē pertiouiſſe, & aliquo modo ex tri-
bu Iuda io tribū Leui fuiſſe adoptatū,vel ipſum vel eius
aliquem progeneratorem: vel certe in tribu Leui ita na-
tum, vt de ſtirpe Dauid cooſanguinitatem aliquam du-
ceret: ſicut fieri potuiſſe idem Fauſtus fatetur, vt Maria
de tribu Leui eſſet, quam tamen conſtat traditam viro,
qui fuerit de ſtirpe Dauid,id eſt de tribu Iuda: & ita di-
cit potuiſſe accipi,Chriſtū filium Dauid fuiſſe. Proinde
ſi filia Ioſeph oupſiſſet in tribu Leui,nō abſurde dicere-
tur etiā filius Dauid,quiſquis de illa & in tribu Leui na-
tus fuiſſet:ita ſi mater illius Ioachim,quem patrem Ma-
riæ Fauſtus cōmemorat, de tribu Iuda & geoere Dauid
nupſit in tribu Leui, nō immerito & Ioachim & Maria
& filius Mariæ, etiā ſic ex Dauid ſemioe veraciter per-
hibentur. Hoc ergo potius,vel tale aliquid crederem, ſi
illius apocryphæ ſcripturę,vbi Ioachim pater Marię le-
gitur, authoritate detinerer,quàm mentiri Euāgelium,
I io quo ſcriptum eſt,& Ieſum Chriſtum filium dei,ſalua-
torem ooſtrum ex ſemioe Dauid ſecūdum carnem, &
per virginem Mariam procreatum. Sufficit ergo nobis,
quòd ſcripturæ quæ hoc dicuot,& quibus credimus, ab
Caput X. ioimicis ſuis de nulla poſſuot falſitate cōuinci. Non
Matth. 1. mihi ergo viciſſim dicat,Etſi ego non oſtēdo Mariam
oō fuiſſe de cogoatiooe Dauid, tu quòd inde fuerit, o-
ſteode. Hoc eoim oſtēdo clariſſimo planè atq; fortiſſi-
mo documēto,quòd ſcriptura coofirmatiſſimę autho-
Roma. 1. ritatis, & Chriſtum dicit ex ſemine Dauid, & eius ma-
trem ſine vllius cōcubitu virginē Mariam. Quàm vero
ſibi Fauſtus cuiuſdam quaſi turpitudiois viſus eſt vere-
cūdiſſimus deteſtator,cum diceret, Fruſtra vos calum-
niā ingeritis ſcriptori, taoquā dei ille filiū in vtero mu-
lieris iocluſerit:noo planè catholica fides, quæ Chriſtū
dei filium natum ſecundum carnem credit ex virgine,
vllo modo euodem dei filium ſic in vtero mulieris io-
cludit,quaſi extra nō ſit, quaſi cœli & terræ adminiſtra-
tionē deſeruerit, quaſi à patre receſſerit: ſed vos Maoi-
chęi corde illo,quo nihil poteſtis niſi corporalia phao-
1. Cor. 2. taſmata cogitare,iſta omnino nō capitis,quomodo dei
verbum,dei virtus atq; ſapiētia,in ſe manēs,& apud pa- K
trem,& voiuerſam creaturā regeos,pertēdat à fioe vſq; Sapien. 8.
ad finē fortiter,& diſpooat omnia ſuauiter. Io cuius diſ
pēſationis admirabili & ineffabili facilitate,ſibi etiā ma
trē in terra diſpoſuit,& propter ſeruos ſuos de corrup-
tionis ſeruitute liberandos, io ea formam ſerui, hoc eſt Philip. 2.
mortale corpus accepit, acceptum mōſtrauit, monſtra-
tumq;, & morte proſtratū, reſurrectione ſurſum erexit,
& tāquam templum ſolutum iterum ædificauit. Vos ta-
men, qui hæc credere quaſi ſacrilega formidatis, noo
membra dei veſtri io vtero virginis, ſed in vteris om- Ioan. 2.
nium fœmioarū caroalium ab elephātis vſque ad muſ-
cas iocluditis:an ideo vobis videtur vilior verus Chri-
ſtus, quia ſic verbum dicimus caroem factum in vtero Ioan. 1.
virginali, vt nulla ſui commutatiooe in oatura propria
inuiolabiliter permanens,templum ſibi hominem coa-
ptarit: & ideo vobis carus eſt deus veſter, quia tot vin-
culis carnium colligatus & ioquioatus in illa parte,qua
etiam io globo figendus eſt,ſioe cauſa ſuppetias depre-
catur:aut etiam penitus oppreſſus,deprecari oō ſioitur.

Libri viceſimitertij fiois.

LIBER VICESIMVSQVARTVS. L

FAVSTVS dixit, Quid ita homi- Cap. I.
nem oegatis fieri à deo? Noo qui-
dem nos omnifariam hominem à
deo fieri pernegamus, ſed quis &
quando & quemadmodū fiat, hoc
quærimus. Quooiamquidem ſunt
ſecundum Apoſtolum homines 2. Cor. 4.
duo, quorum alterū quidem ioterdum exteriorem vo- 1. Cor. 15.
cat,plerunque vero terrenum,ooonuoquam etiam ve- Ephe. 4.
terem, alterum vero interiorem & cœleſtem dicit ac Coloſſ. 3.
nouum. Horum ergo vter fiat à deo, quærimus. Quo-
niamquidem & oatiuitatis noſtræ tempora duo ſuot:
voum illud, quo nos irretitos carnalibus vinculis, in
lucem hāc natura produxit. Alterum vero, cum veritas
nos ex errore conuerſos, ad ſe regenerauit ioitiatos ad
fidem. Quod tempus ſecundæ natiuitatis io Euangelio
Ieſus ſigoificans,dicit, Niſi quis natus fuerit deouo,non Ioan. 3.
poteſt videre regnum dei. Quod cum Nicodemus pa-
rum intelligens hæſitaret,& qualiter id fieri poſſet,per-
cootaretur: oeque enim poſſe homioem ſenem in vte-
rum matris iotroire, & iterum naſci: Ieſus ei reſpon- M
dens, Niſi quis natus fuerit, ioquit, ex aqua & ſpiritu ſan
cto, oon poteſt videre regoum dei. Et ſequitur, Quod
naſcitur de caroe,caro eſt:& quod naſcitur de ſpiritu,
ſpiritus eſt. Quapropter ſi & natiuitas oon ea ſola eſt,
qua io corpore gignimur, ſed & illa alia qua reoaſci-
mur ſpiritu,oon minor æque cura eſt & hocipſum quę-
rere, io quā nam earum nos faciat deus. Modus quoque
naſceodi duplex eſt: vnus ille,furoris & intemperantiæ
proprius, quo ſumus à geoeratoribus turpiter & per li-
bidinem ſati:alter vero,honeſtatis & ſanctimonię,quo
in Chriſtum Ieſum per ſpiritum ſanctum ſub bonorum
doctrinis diſciplinati ſumus ad fidem: vnde etiam om-
nis religio,& maxime Chriſtiana, ad ſacramentum ru-
des infaotes appellat. Quod & ipſum ſignificans Apo-
ſtolus ait, Filioli mei, quos iterum parturio, donec for- Galat. 4.
metur Chriſtus io vobis. Quare iam noo quæritur, vtrū
deus hominem faciat, ſed quando & quemadmodum
faciat: nam ſi cum in vtero fingimur, vt ferè gētibus pla-
cet & Iudæis & ipſis vobis, tūc nos deus format ad ima Gene. 1.
ginem ſuam,& veteres nos facit,& per furorem ac libi-
dinem

A dinem creat, quod haud ſcio vtrum diuinitati eius cõ-
ueniat. Si vero cum credimus, & ad meliorem vitæ con
uertimur ſtatum, tunc formamur à deo, vt ferè Chriſto
†nouos. placet & eiꝰ Apoſtolis & nobis, profectò & bonos† nos
facit deus, & honeſte facit ac pure: quo quid conſenta-
neum, quidve conueniens magis ſanctę eius eſt venera-
bili maieſtati? Quod ſi & vos authoritatem Pauli non
ſpernitis, ex ipſo vobis quẽ m nam & quando & quẽad-
modum deus hominem faciat, oſtendemus. Dicit ad
Ephe. 4. Epheſios, Vt deponatis ſecũdum priorem conuerſatio-
nem veterem hominem, qui corrumpitur per deſideria
erroris: renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & in-
duite nouum hominẽ, qui ſecundum deũ creatus eſt in
iuſticia & ſanctitate veritatis. Vides ergo quãdo crea-
tur homo ad imaginẽ dei, vides hic & hominẽ oſtendi
alterũ, & natiuitatem aliam, & alium naſcẽdi modum.
Nam cum, Exuite vos & induite dicit, tempus vtiq; cre
dulitatis ſignificat: cum vero hominem nouum à deo
creari teſtatur, tum indicat veterem nec ab ipſo eſſe, nec
ſecundum eam formatum. Et cum proſequitur, dicens
B illum quidẽ fieri in ſanctitate & iuſticia & veritate, tũc
deſignat atq; demõſtrat alterum illum natiuitatis mo-
rem, quem dixi lõge diſsimilem huic, qui corpora no-
ſtra furioſis genitorum complexibus ſeminauit: quemq;
etiam oſtendit ex deo non eſſe, cum illum ſolum mon-
Coloſſ. 3. ſtrauit eſſe ex deo. Necnon & ad Coloſſenſes idipſum
dicit, Expoliate vos veterem hominẽ cum actibus ſuis,
& induite nouum, qui renouatur in agnitionem dei ſe-
cũdum imaginẽ eius, qui creauit eum in vobis. Et hinc
ergo non ſolum hominem nouum oſtendit eum eſſe,
quem deus faciat, ſed quãdo etiã & quibus modis for-
metur, edocuit: id eſt in agnitione dei, quod ſignificat
crudelitatis tempus. Et adhuc ſecundum imaginem, in-
quit, eius, qui creauit eum, vt ex hoc liqueat veterem ho-
minem nec imaginem eſſe dei, nec ab ipſo formatum.
Nam illud quidẽ quod ſequitur, dicẽs, Vbi non eſt ma-
ſculus & fœmina, Iudęus & Græcꝰ, Barbarus & Scytha,
magis ac magis oſtendit natiuitatem hãc, quæ nos ma-
res fecit ac fœminas, Græcos & Iudęos, Scythas & Bar-
baros, num eam eſſe in qua deus operatur, cum hominẽ
format: ſed illam, quæ nos omni exutos nationum va-
rietate ſexuſq; & cõditionis, vnum reddet adinſtar eius
qui vnus eſt: id eſt, Chriſtus: ſicut idem rurſum Apoſto-
Gala. 3. lus dicit, Quotquot in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtũ
C induerunt: non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ma-
ſculus neque fœmina, non eſt ſeruus & liber, ſed omnes
in Chriſto vnum ſunt. Ergo tũc fit homo à deo, cum fit
vnus ex multis: nõ cum ex vno diuiſus eſt in multa. Di-
uiſit autem nos primus ortus, id eſt, corporalis: ſecũdus
adunat intelligibilis ac diuinus: eoq; rectiſsime nos hũc
quidem corporis naturę adſcribendũ putabimus, illum
vero supernæ maieſtati. Quapropter idem rurſum Apo
1. Cor. 4. ſtolus ad Corinthios dicit, In Chriſto Ieſu per Euange-
Gala. 1. lium ego vos genui. Et ad Galatas de ſemetipſo, Cũ pla
cuit ei, qui me ſegregauit de vtero matris meæ, vt reue-
laret filium ſuum in me, vt eum annũciarem in gentes,
continuo non acquieui carni & ſanguini. Vides ergo
vbiq; eum in hac altera natiuitate noſtra, ſpiritali dun-
taxat, aſſeuerãtem nos à deo formari, non in priori illa
obſcœna ac propudioſa, quæ nos nihilo prẽſtãtius neq;
mundius animalibus cæteris in vtero materno & con-
cepit & formauit & genuit. Quia de re animaduertere
ſi volueritis, inuenietis hac in parte nos non tam pro-
feſsione à vobis diſtare, quàm intellectu. Siquidem vo-
bis placuerit hoc veteri & exteriori homini ac terreno
tribuere, vt ſit à deo formatus: nos vero contrà cœleſti D
hoc dederimꝰ, & interiori ac nouo homini deferamus:
neq; id temere aut præſumptiue, ſed à Chriſto diſcẽtes,
& eius Apoſtolis, qui primi eadem in mundo docuiſſe
monſtrantur. Auguſtinus reſpondit, Paulus quidem Cap. II.
Apoſtolus interiorem hominem per ſpiritum mentis, Ephe. 4.
exteriorem vero in corpore atque iſta mortali vita vult
intelligi: non tamen vtrunq; horũ ſimul duos homines
eum dixiſſe, aliquando in eius literis legitur, ſed vnum
quem totũ deus fecerit: id eſt, & id quod interius eſt, &
id quod exterius eſt: ſed eum ad imaginem ſuã non fe-
cit, niſi ſecundũ id quod interius eſt: non ſolum incor-
poreum, verumetiam rationale, quod pecoribus nõ in-
eſt. Non itaq; vnũ hominem fecit ad imaginem ſuam,
& alterum fecit non ad imaginem ſuam, ſed quia hoc
vtrunque interius & exterius ſimul vnus homo eſt, hũc
vnum hominẽ ad imaginem ſuam fecit: non ſecũdum
id quod habet corpus corporalemq; vitã, ſed ſecũdum
id quod habet rationalẽ mẽtem, qua cognoſcat deum,
& omnibus irrationabilibus eadem rationis excellẽtia
præponatur. Sed illud interius concedit Fauſtus à deo E
fieri, cum renouatur, inquit, in agnitionẽ dei ſecundum Coloſſ. 3.
imaginem eius qui creauit eum. Hãc Apoſtolicam pla-
ne agnoſco ſententiam, quare ipſe alterã non agnoſcit?
Deus poſuit membra, ſingulum quodque eorũ in cor- 1. Cor. 12.
pore prout voluit, Ecce deus etiam exterioris hominis
effector, ab eodẽ Apoſtolo prædicatur: quare inde ele-
git, quod pro ſe putat: & tacet aut reſpuit, quod Mani-
chæi fabulas amputat. Item cũ de terreno & cœleſti ho-
mine diſſereret idem Paulus, inter mortalem immorta-
lemq; diſcernẽs, inter id quod in Adam ſumus, & illud
quod in Chriſto erimus, ex ipſa lege, ex ipſo libro, & ex
ipſo loco adhibuit, terreni: id eſt, animalis corporis te-
ſtimonium, vbi ſcriptum eſt, quòd deus etiam terrenum
hominem fecit. Nam cum ageret quo modo reſurgunt 1. Cor. 15.
mortui, & quo corpore veniẽt, cum dediſſet ſimilitudi-
nem de ſeminibus frumentorum, quòd nuda grana ſe-
minẽtur, & deus illis det corpus quo modo voluerit, v-
nicuiq; ſeminum propriũ corpus: vbi nihilominus Ma-
nichęi euertit errorem, qui & grana & herbas & omnes
radices ac frutices gẽtem tenebrarum dicit creare, non
deum: & in eis formis atq; generibus rerum deũ potius
credit alligari, quàm horum aliquid operari. Cum ergo
contra Manichæi ſacrilegam vanitatẽ etiam iſta dixiſ-
ſet, venit ad carnium differẽtias. Non omnis, inquit, ca- F
ro eadem caro: inde ad corporum cœleſtium atq; terre-
ſtrium: inde ad mutationẽ corporis noſtri, qua fieri poſ
ſit ſpiritale atq; cœleſte. Seminatur, inquit, in contume-
lia, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in
virtute: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiri-
tale. Atq; inde volens oſtẽdere originem corporis ani-
malis. Si eſt, inquit, corpus animale, eſt & ſpiritale: ſicut
ſcriptũ eſt, Factus eſt primus homo Adam in animam Gene. 2.
viuentẽ. Hoc autem in Geneſi ſcriptũ eſt, vbi narratur,
quo modo deus hominẽ fecerit: & corpꝰ, quod de terra
formauerat, animauerit. Veterem autem hominẽ nihil
aliud Apoſtolus quàm vitam veterem dicit, quæ in pec- Coloſſ. 3.
cato eſt, in quo ſecundum Adam viuimus: de quo dicit,
Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & Roma. 5.
per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertrãſiuit,
in quo omnes peccauerũt. Ergo totus ille homo: id eſt,
& interiore & exteriore ſui parte, inueterauit propter
peccatũ, & pœnæ mortalitatis addictus eſt. Renouatur 2. Cor. 4.
autem nunc ſecundum interiorẽ hominem, vbi ſecun- Coloſſ. 3.
dum ſui creatoris imaginem reformatur, exuẽs ſe inin-

G ſticiam,hoc eſt veterem hominem:& indués iuſticiam,
hoc eſt nouum hominẽ. Tunc autẽ cum reſurget corp⁹
ſpiritale,quod ſeminatur animale,etiam exterior perci-
1.Cor.15. piet cœleſtis habitudinis dignitatẽ: vt totũ quod crea-
tum eſt, recreetur: & totum quod factum eſt, reficiatur:
illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit. Quod
Roma.8. breuiter explicat, vbi ait, Corpus quidem mortuum eſt
propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter iuſti-
ciam. Si autẽ ſpiritus eius,qui ſuſcitauit Chriſtũ à mor-
tuis,habitat in vobis,qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis,
viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitãtem
ſpiritum eius in vobis.Nam quis catholica veritate in-
Galat.3. ſtructus, ignorat ſecũdũ corpus eſſe alios homines ma-
Ephe.4. ſculos,alios fœminas: non ſecundum ſpiritum mentis,
in quo renouamur ſecũdum imaginẽ dei? Veruntamen
quia vtrunque deus fecit,rurſum idem Apoſtolus teſtis
1.Cor.11. eſt,vbi dicit,Neq; mulier ſine viro,neq; vir ſine muliere
in domino:ſicut enim mulier ex viro,ita & vir per mu-
lierem,omnia autem ex deo. Quid ad hæc dicit inepta
fallacia hominum, alienatorum à vita dei per ignoran
tiam,quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis eorũ,niſi
in Apoſtolicis literis,quod volumus,verũ eſt:quod no-
H lumus,falſum eſt? Sic delirant Manichei, ſed reſipiſcãt,
Ephe.4. & nõ ſint Manichæi. A quibus ſi quæritur quoniam in-
teriorem hominem renouari ad imaginem dei fatẽtur,
& hoc teſtimonium vltro etiam proferunt, tunc autem
dicit Fauſtus,quòd deus faciat hominẽ,quãdo interior
in dei agnitionẽ renouatur:vtrum eum ipſe fecerit, qui
reficit:ipſe condiderit,qui renouat:reſpondebunt,Ipſe.
Cui reſponſioni eorum,ſi adiiciamus quærentes,quãdo
eum formauerit,[quẽ nunc reformat,]q̃ quærent vbi ſe
abſcõdant,ne fabulę ſuæ dedecus aperire cogãtur. Neq;
enim dicunt à deo formatum vel cõditum vel inſtitu-
tum, ſed de ſubſtãtia eius, partem prorſus eius aduerſus
hoſtes miſſam: nec peccato inueteratum,ſed neceſsita-
te captiuatum & deformatũ ab inimicis, & cætera quæ
iam tædet dicere. Ibi enim & primum hominem com-
1.Cor.15. memorant, non quem dicit Apoſtolus, de terra terre-
num, ſed neſcio quem ſuum proprium ex arca menda-
ciorum proſiliẽtem:de quo Fauſtus tacet omnino,cum
de homine ſibi propoſuerit quæſtionem,timens ne ali-
quo modo eis,contra quos diſputat,innoteſcat.

Libri vicesimiquarti finis.

I

LIBER VICESIMVSQVINTVS.

Cap. I. FAVSTVS dixit, Deus finẽ ha-
bet,aut infinitus eſt? Si oratio ve
ſtra non fallit, quæ dicit, Deus
Exodi.3. Abraham, & deus Iſaac,& deus
Iacob, habet finẽ deus,niſi forte
alter eſt hic, de quo perrogas, &
alter quem oratis: alioquin cir-
cuncisionis terminus, qui Abra-
Gene.17. ham & Iſaac & Iacob a gentium cęterarũ ſocietate de-
ſignat, etiam dei ipſius circa eos terminat poteſtatem.
Cuius autem finita poteſtas eſt, & ipſe non caret fine.
Denique & antiquorũ quidem hac ratione mẽtionem
Gene 5. 6. facitis,qui ante Abraham fuerũt:Enoch dico & Noë &
& 9. Sem,ac reliquos eorum ſimiles:quos fuiſſe quidẽ iuſtos
in prępucio non negatis:ſed quia iidem circuncisionis
inſigni carebãt,ne ipſorũ quidem vultis eſſe deum, ſed
ſolius Abrahæ & ſeminis eius. Igitur ſi eſt vnus & infi-
nitus deus, quid ſibi vult hæc inuocationis veſtræ tam
diligens & ſolicita cautio, vt non contenti nominaſſe
deum, adiiciatis & cuius, Abraham ſcilicet, & Iſaac & K
Iacob:tanquam in turba aliqua deorũ erratura aut nau-
fragium paſſura veſtra oratione,niſi ad ſignum nauiget
Abrahæ? Et hunc quidem certa de cauſa Iudæos orare
haud abſurdum eſt,vtpote circũciſos. Sic enim circun-
ciſionis ſe inuocare deſignãt deũ, propter deos præpu-
cij:vos vero cur hoc ipſum faciatis,parũ intelligo, cum
minime geratis ſignum quod habuerit Abraham, cuius
vos inuocatis deũ. Vere enim,quod intelligi datur, co-
gnitionis mutuæ cauſa, ne à ſe ſcilicet inuicem aberra-
rẽt,notas ſibimet huiuſmodi alternis impoſuiſſe viden-
tur Iudęi,ac Iudæorũ deus:atq; ipſe quidem eos circun-
ciſionis obſcœno charactere ſignauit,quo vbicunq; ter-
rarum fuerint,vbicunque gentium,per circuncisionem
tamen ipſius eſſe noſcantur. Iidem vero ſuum viciſsim
deum parentum ſuorum cognomine ſignauerunt,quo
vbicunque & ipſe fuerit, in magna quãuis deorum fre-
quẽtia,cũ deus Abraham audierit,& deus Iſaac & deus
Iacob, protinus ſe inuocari cognoſcat. Quod ferè in
multis fieri ſolet,vnum habẽtibus nomẽ,vt eorũ nemo
appellatus reſpõdeat,niſi audito cognomine. Sic nanq;
& paſtor atq; armentarius pecoribus notas inurunt, ne
eorum quiſque pro ſuo vſurpet alienũ. Quibus quia & L
vos ſimiliter facitis,deum Abraham dicentes, & deum
Iſaac & deum Iacob,non ſolum finem oſtẽditis habere
deum,ſed quòd ſitis etiã vos ab eodem alieni,ſigni eius
ac ſacramenti expertes,quod eſt virilium mutilatio,per
quã idẽ ſuos agnoſcit. Quapropter hic ſi eſt deus quem
colitis, liquet ex hoc admodũ ꝙ habeat finem. Si vero
infinitum deum eſſe vultis, huic vos ante renũciare ne-
ceſſe eſt,& oratione mutata, erroris præteriti veſtri pœ-
nitudinem gerere:& hoc quidẽ dictum ita eſt,vt de ve-
ſtro vos viciſſe videamur. Alioquin ſummũ & verum
deum,vtrũ ſit idem infinitus nécne,ſi quæritur, de hoc
vero vos boni & mali cõtrarietas breuiter poterit edo-
cere,quandoquidem ſi non eſt malũ,profecto infinitus
eſt deus. Habet autem finẽ, ſi malum eſt, conſtat autem
eſſe malum:non igitur infinitus eſt deus, illic enim eſſe
mala accipiunt, vbi bonorum eſt finis. Auguſtinus Cap. II.
reſpõdit, Abſit vt hoc vos quiſquam interroget,qui vos
nouit,aut de hac omnino re cum talibus diſputet. Prius
enim eſtis à figmẽto carnaliũ corporaliumq; cogitatio-
num pia fide, & quantulacunq; veritatis ratione mun-
dandi,vt ſpiritalia quoquo modo & ex quãtacunq; par
te cogitare poſsitis. Quod quãdiu non poteſtis,hæreſis M
quippe veſtra nihil aliud nouit,q̃ & corpus & animam
& deum per locorũ ſpacia vel finita vel infinita diſten-
dere, cũ ſolum corp⁹ talia occupet ſpacia,vel ſpaciis ta
libus occupetur:cõſultius feceritis,ſi vos huic quęſtioni
nõ cõmiſcueritis, vbi nec docere poteſtis aliquid veri,
ſicut nec in cęteris:nec diſcere eſtis idonei,quod fortaſ-
ſe poteſtis in cæteris,ſi ſuperbi litigioſiq; non ſitis. Cum
enim quæri cœperit,quo modo ſit deus finitus,quẽ nul-
lus locus capit:quo modo infinitus,quem totũ filius no
uit:quo modo finit⁹,immẽſus:quo modo infinitus,per-
fectus:quo modo finitus,nullũ habẽs modũ:quo modo
infinitus,modus omniũ, omnis cogitatio carnalis eua-
neſcit:& ſi vult ſe fieri quod nõdũ eſt, prius ex eo quod
eſt erubeſcit. Quapropter hoc quod nobis ꝓponitis de
deo finito & infinito, melius tacẽdo finitis, donec à fi-
ne legis, quod eſt Chriſtus, tam longe aberrare deſina-
tis. De deo autem Abraham & Iſaac & Iacob, cum ipſe
ſit omnis creaturæ verus deus,cur illo nomine ſe popu-
lo ſuo inſinuare voluerit,iam quãtum ſat erat,diximus.
De circuncisione etiã in ſuperiotibus huius operis par-
tibus

A tibus contra calumnias imperitas ſæpe reſpondimus.
Iſti autem ſignum in parte corporis congrua diuinitus
datū, quo carnis expoliatio figurata eſt, ſi quemadmo-
Titum.1. dum dictum ſit, Omnia munda mūdis, Chriſtiana non
heretica mente cogitarent, nullo modo irriderent. Sed
quia verum eſt & quod ſequitur, Immundis autem &
infidelibus nihil eſt mūdum, ſed polluta ſunt eorum &
mens & conſcientia, ridentes eos, & dicaciter inſultan-
tes, leniter admonemus, ſi ſecundum ipſos circuncisio
turpis eſt, non eos habere quod ibi rideāt, ſed quod lu-
geant: quia deus eorum & illi particulæ quæ præcedi-
tur, & illi ſanguini qui diſtillat, illigatus & inquinatus
admixtus eſt.

Libri viceſimiquinti finis.

LIBER VICESIMVSSEXTVS.

Cap. I. FAVSTVS dixit, Ieſus ſi natus non
eſt, quo modo mortuus eſt? Hoc iā
ſanè cōiectura eſt. Coniecturis au-
B tem nemo, niſi quem probationes
defecerint, vtitur. Reſpondebimus
tamen etiam ad hoc, nec aliūde q̄
de his quæ credere ſoletis, afferen-
tes exempla: quæ ſi vera ſint, cōfirmabunt & nos: ſi falſa,
Matth.27. deſtruēt & vos. Dicis ergo, Quo modo mortuus eſt Ie-
4.Reg.2. ſus, ſi homo non fuit? Et ego abs te requiro, Helias quo
modo mortuus non eſt, cū fuerit homo? An huic mor-
tali præter cōditionem ſuam, licuit ius immortalitatis
inuadere, Chriſto non licuit immortali de morte, ſi ne-
ceſſe fuit, aliquid vſurpare? Et ſi Helias in æternū viuit
contra naturam, Ieſum ad tridium tātum, cur non ma-
gis contra naturam mori potuiſſe concedas: præſertim
Deute.34. cum etiam hoc non ſolum de Helia credatis, ſed & de
Gene.5. Moyſe atque Enoch, quòd ſint immortales, & ipſi rapti
cum corporibus ſuis in cœlum? Quapropter ſi hoc argu
mēto recte colligitur Ieſum fuiſſe hominem, quia mor-
tuus eſt, poterit eodem nihilominus argumento colligi
& Heliam non fuiſſe hominem, quia mortuus non eſt.
Falſum eſt autem non fuiſſe Heliam hominem, quāuis
immortalis credatur: falſum æque erit Ieſum fuiſſe ho-
minem, quanuis æſtimetur mortuus. Et ſi mihi vera di-
centi vis credere, vterque eorum apud Hebræos falſam
traxit opinionem: Ieſus de morte, & de immortalitate
C Helias: nam nec hic mortuus eſt, nec ille non mortuus:
ſed vos quod vultis, creditis: quod non, redigitis ad na-
turam. Quapropter ſi quid naturę propriū ſit, quæritur,
illa quidem nec immortalem mori vult, nec non mori
mortalem. Si vero poteſtatem in deo atque homine ad
efficiēda quæ velint quærimus, magis puto Ieſum mori
potuiſſe, quàm non mori Heliam. Maior enim poteſtas
in Ieſu quàm in Helia. Et ſi tu impotentiorem cōtra na
turæ licentiam leuas in cœlum, cōſecrasq́ perpetuitati,
naturæ & conditionis eius oblitus, ego Ieſum potuiſſe
mori, ſi voluit, cur non cōcedam, etiam ſi vere mortem
illam fuiſſe, & non mortis figuram cōſentiam? Vt enim
ab initio ſumpta hominis ſimilitudine omnes humanæ
cōditionis ſimulauit affectus: ſic ab re non erat, ſi in fine
quoque conſignandæ œconomiæ gratia fuiſſet viſus &
Cap. II. mori. Præterea illud quoq; commemorandum, quia
ſi quid cuiq; per naturam liceat, quæritur, circa omnia
id quæri deberet, quæ Ieſus geſsit, non circa mortē tan-
Ioan.9. tummodo ipſius. Nam & cæcum à natiuitate lumen vi
dere natura non ſinit, quod tamen Ieſus potēter opera-
tus videtur. Ergo huius generis cæcos illuminaſſe adeo,
vt Iudæi ipſi exclamarēt, ab initio ſeculi nūquam fuiſſe D
viſum, vt aliquis aperuiſſet oculos cæci nati: manū ari- Matth.9.
dam ſanaſſe, vocem ac verbū priuatis his per naturam, & 12.
redonaſſe: mortuis & in tabem iam reſolutis corporib⁹ Ioan.11.
cōpage reddita, vitalem redintegraſſe ſpiritum, quem
non ad ſtuporē adducat: & cogat quodam modo mi-
nime credere, cogitātem quid liceat, quídve non liceat
per naturam? Quæ tamen omnia nos cōmuniter facta
ab eodem credimus Chriſtiani, non cōſideratione iam
naturæ, ſed poteſtatis tantum, & virtutis dei. Legitur id Luca.4.
quoque quòd de ſupercilio mōtis iactatus aliquando à
Iudæis, illæſus abierit. Qui ergo de ſublimi monte præ-
cipitatus, mortuus non eſt, quia vtique noluit, cur non
potuerit etiam mori cum voluit? Et hoc quidem nunc
à nobis ita reſponſum ſit, quia vobis placet argumētari,
& arma tentatis aliena, dialectice diſputare volentes: a-
lioquin nobis nec Ieſus mortuus eſt, nec eſt immortalis
Helias. Auguſtinus reſpondit, Quicquid de Enoch Cap. III.
& de Helia & de Moyſe ſcriptura ſancta, certis & ma- Gene.5.
gnis ſuæ fidei documētis in ſuo † culmine authoritatis 4.Regū.2.
locata, teſtatur, hoc credim⁹, non quod Fauſtus nos cre Deute.34.
dere ſuſpicatur. Quid ſit autem ſecūdum naturam, quid † ſumma.
contra naturā, homines, qui ſicut vos errant, noſſe non E
poſſunt. Dici autem humano more cōtra naturam eſſe,
quod eſt contra naturæ vſum mortalibus notū, nec nos
negamus: ſicut illud eſt quod Apoſtolus ait, Si tu ex na- Roma.11.
turali inciſus oleaſtro, & contra naturam inſertus es in
bonam oliuam: id eſſe contra naturam dixit, quod eſt
contra conſuetudinem naturæ, quam noticia humana
comprehendit: vt oleaſter inſertus in olea, non oleaſtri
baccas, ſed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem crea-
tor & conditor omnium naturarum, nihil contra na-
turam facit: id enim erit cuiq; rei naturale, quod ille fe- Sapien.11.
cerit, à quo eſt omnis modus, numer⁹, ordo naturæ. Sed
nec ipſe homo cōtra naturam quicquam facit, niſi cum
peccat, qui tamen ſupplicio redigitur ad naturā: ad na-
turalem quippe iuſticię ordinem pertinet, vt aut pecca-
ta non fiant, aut impunita eſſe non valeant: quodlibet
horum ſit, naturalis ordo ſeruatur: ſi non ab anima, cer-
te à deo. Vexant enim peccata conſcientiam, ipſiq; ani-
mo nocent, cum luce iuſticiæ peccando priuatur, etiam
ſi non conſequantur dolores: qui vel corrigendis inge-
runtur, vel non correctis vltimi reſeruātur. Sed contra
naturam non incōgrue dicimus aliquid deum facere,
quod facit contra id quod nouimus in natura. Hanc e- F
nim etiam appellamus naturā, cognitum nobis curſum
ſolitumq; naturæ, contra quem deus cum aliquid facit,
magnalia vel mirabilia nominātur. Contra illam vero
ſummam naturę legem, à noticia remotam, ſiue impio-
rum, ſiue adhuc infirmorū, tam deus nullo modo facit,
quàm contra ſeipſum non facit. Spiritalis autē eademq;
ratiōalis creatura, in quo genere & anima humana eſt,
quanto amplius illius incommutabilis legis luciſq; fit
particeps, tāto magis videt quid fieri poſsit, quídve non
poſsit: quāto autem remotior inde fuerit, eo magis mi-
ratur inſolita, quo minus cernit futura. Ac per hoc Caput.IIII.
quid de Helia factum ſit, neſcimus: hoc de illo tamen
credimus, quod verax ſcriptura teſtatur. Illud ſanè ſci-
mus, hoc de illo factum, quod dei voluntas habet: quod
autem dei volūtas non habet, fieri de quoquā omnino
nō poſſe. Proinde ſi mihi dicatur poſſe fieri, vt caro, ver
bi gratia, huius vel illius hominis in corpus cœleſte mu
tetur, concedo fieri poſſe, ſed vtrum futurum ſit neſcio:
& ideo neſcio, quia quid habeat de hac re dei volūtas,
me latet: illud me tamen non latet, ſine dubio futurum,

G ſi hoc dei volũtas habet. Porrò ſi audiam, quòd aliquid
futurum erat, ſed deus fecit ne fieret: fidiſsime reſpon-
debo, illud potius futurum erat quod deus fecit, non il-
lud, quod ſi futurũ eſſet, hoc nõ feciſſet: nam deus quod
facturus erat, vtique ſciebat: & ideo ſimul ſciebat illud
futurum non fuiſſe, quod ne fieret facturus erat: & pro-
culdubio potius verum eſt quod ſcit deus, quàm quod
opinatur homo: vnde tam nõ poſſunt futura non fieri,
quàm non fuiſſe facta pręterita: quoniam non eſt in dei
voluntate, vt eo ſit aliquid falſum quo verum eſt. Qua-
propter omnia quæ vere futura ſunt, ſine dubio fient: ſi
autem facta non fuerint, futura non erãt: ita omnia quæ
Cap. V. vere præterita ſunt, ſine dubio præterierunt. Quiſ-
quis itaque dicit, Si omnipotens eſt deus, faciat vt quæ
facta ſunt, facta non fuerint, non videt hoc ſe dicere, Si
omnipotens eſt, faciat vt ea quæ vera ſunt, eoipſo quo
vera ſunt, falſa ſint. Poteſt enim facere, vt aliquid non
ſit quod erat: tunc enim facit vt non ſit, quando id eſſe
inuenerit de quo fiat: velut cum aliquem, qui cœpit eſſe
naſcẽdo, facit non eſſe moriendo: hoc enim factum in-
uenit, de quo fieret. Quis autem dicat vt id, quod iam
non eſt, faciat non eſſe? Quicquid enim præteritum eſt,
H iam nõ eſt: quod ſi & de ipſo fieri aliquid poteſt, adhuc
eſt de quo fiat. Et ſi eſt, quo modo præteritũ eſt? Non er-
go eſt, quod vere dicimus fuiſſe: ſed ideo verũ eſt illud
fuiſſe, quia in noſtra ſententia verũ eſt, non in ea re quæ
iam nõ eſt. Sentẽtia quippe, qua dicimus aliquid fuiſſe,
ideo vera eſt, quia illud de quo dicimus, iam non eſt.
Hanc ſententiã deus falſam facere non poteſt, quia non
eſt contrarium veritati. Quod ſi quęras, vbi ſit hæc vera
ſentẽtia, prius inuenitur in animo noſtro, cum id verũ
ſcimus & dicimus. Sed ſi & de animo noſtro ablata fue
rit, cum id quod ſcim⁹ obliti fuerimus, manebit in ipſa
veritate. Semper enim verũ erit fuiſſe illud quod erat,
& non eſt: & ibi verum erit iam fuiſſe quod erat, vbi ve
rum erat antequam fieret futurum eſſe quod non erat.
Huic veritati deus non poteſt aduerſari, in quo eſt ipſa
ſumma & incõmutabilis veritas, quo illuſtratur, vt ſit,
quicquid in quorumque animis & mentibus verum eſt:
omnipotẽtem autem deum non ita dicimus, ac ſi eom
etiam mori poſſe credamus: & quia hoc nõ poteſt, ideo
non ſit dicẽdus omnipotens. Ille planè omnipotẽs ve-
re ſolus dicitur, quia vere eſt, & à quo ſolo eſt, quicquid
aliquo modo eſt vel ſpiritale vel corporale: quia vniuer
I ſa creatura ſua vtitur vt ei placet. Placet autem illi ſecũ-
dom veram incõmutabilemq; iuſticiam, quod ipſe ſibi
eſt, omnia mutabilia, cum ipſe ſit incõmutabilis, com-
mutare pro meritis ſiue naturarum ſiue factorum. Nun-
quid ergo dicturi ſum⁹, quòd Helias, cum eſſet creatu-
ra, mutari non poſſet, vel in deterius vel in melius: aut
eo modo nũ poſſet, qui eſſet humano generi inſolitus,
ſecundom dei omnipotẽtis voluntatem? Quis hoc vel
ſtultiſsimus dixerit? Cur ergo quod de illo in ſcriptura
veraciſsima poſitũ eſt, non credamus, niſi putemus hoc
ſolum poſſe facere deum, quod videre conſueuimus?

Cap. VI. Sed ſi homo fuit, inquit, Helias, & potuit non mori,
cur Chriſtus cum homo nõ fuerit, non potuerit mori?
Tale eſt, ac ſi quiſquam diceret, Si potuit natura homi-
nis in aliquid melius cõmutari, cur dei natura in dete-
rius non potuerit? Stulte, quia hominis eſt natura muta-
bilis, dei autẽ incõmutabilis. Poſsit enim & aliquis pa-
riter inſaniſsimus dicere, Si homini poteſt donare, vt
regnet in æternum, cur non & ſibi facere vt damnetur
in æternum? Non hoc, inquit, ego dico: ſed triduanam
ſaltem mortem dei, æternę vitæ hominis cõparo. Planè
ſi ſic acciperes triduanã mortem dei, vt caro in illo mo K
reretur, quam de mortalium genere aſſumpſit, verum ſa
peres: nam iſtã triduanam Chriſti mortem, propter æ-
ternam vitam hominum factã, veritas Euangelica præ-
dicat. Cum autem velis triduanã mortem, nulla mor-
tali aſſumpta creatura, in ipſa diuina natura ideo nõ ab-
ſurde credi, quia poteſt humana natura immortalitate
donari, pfecto ſic deſipis, quo modo qui nec deũ noſti,
nec dona dei. Deinde quo modo illud, quod ſupra po-
ſui, non dicis ac ſentis, deũ ſibi feciſſe vnde dãnetur in
æternum, quando pars illa dei veſtri in globo in perpe-
tuum configetur? An & hoc dicturus es, quia pars lucis
lux eſt, & pars dei deus non eſt? Poſtremo vt ſine vlla
ratiocinatione & plana fidei veritate à nobis audiatis,
cur Heliam hominem natum, raptum eſſe diuinitus de 4. Reg. 2.
terra credamus: Chriſtum autem & ex virgine vere na Matth. 1.
tum, & in cruce vere mortuũ? Hæc ideo credimus, quia & 27.
& illud de Helia, & hoc de Chriſto ſancta ſcriptura te-
ſtatur, cui nemo pius, niſi qui credit: impius nemo, niſi
qui non credit. Illud autem de Helia vos negatis, quia
omnia ſimulatis: De Chriſto autem quod naſci non po
tuerit & mori non potuerit, nec vos dicitis: ſed eius ex
virgine natiuitatem nullam, mortem autẽ in cruce fal- L
ſam fuiſſe contenditis: hoc eſt etiam ipſam nullam, ſed
ad ludificãdos humanos oculos ſimulatam, ad nihil a-
liud, niſi vt ab eis qui iſta crediderint, etiam vobis om-
nia mentiẽtibus ignoſcatur. Quis autem vobis pro- Cap. VII.
ponat, quod ſibi quaſi ex perſona catholica Fauſtus pro
ponit, Ieſus ſi natus non eſt, quo modo mortuus eſt, niſi
qui parum conſiderat ipſum Adam & natum non eſſe,
& tamen mortuum eſſe? Si voluiſſet ergo filius dei inde Gen. 2. & 5.
ſibi humanam carnem veramq; formare, vnde forma-
uit & illi primo homini, quoniã omnia per ipſum facta Ioan. 1.
ſunt, quis eum nõ potuiſſe audeat affirmare? Si denique
de cœleſti vel aërea vel humida creatura corpus aſſum-
ptum vellet commutare in humanæ carnis veriſsimam
qualitatem, in qua & viuere vt mortalis homo poſſet &
mori, hoc eum potuiſſe facere, quis omnipotẽtem om-
nipotentis filium negare auderet? Poſtremo ſi voluiſſet
de nullis elementis corporeis, quæ per eum creata ſunt,
corp⁹ aſſumere, ſed prorſus ex nihilo ſibi creare veram
carnem, ſicut per eum creata ſunt cũcta quæ non erant,
quis noſtrum contradicere, quis noſtrum fieri non po-
tuiſſe contenderet? Non ergo ideo credimus natum ex
virgine Maria, quòd aliter in vera carne exiſtere atq; ho M
minibus apparere non poſſet, ſed quia ſic ſcriptũ eſt in
ea ſcriptura, cui niſi crediderimus, nec Chriſtiani, nec
ſalui eſſe poterimus. Credimus ergo ex Maria virgine
natum Chriſtum: quia ſic ſcriptũ eſt in Euangelio, Cre- Matth. 1.
dimus crucifixum & mortuum: quia ſic ſcriptum eſt in & 27.
Euangelio, Et vere natũ & vere mortuum, quia veritas
eſt Euangelium. Cur autem illa omnia in carne ex vte-
ro fœminæ aſſumpta, pati voluerit, ſumma cõſilij penes
illum eſt. Siue quòd vtrunq; ſexũ, quem creauerat, etiam
hoc modo cõmendandũ honorãdumq; iudicauit, aſſu-
mendo formam viri, & naſcẽdo de fœmina: ſiue aliqua
alia cauſa, quęnam illa ſit, non temere dixerim. Illud ta-
men fidẽter dicam, nec aliter factum eſſe, quàm Euan-
gelica veritas docuit: nec aliter fieri oportuiſſe, q̃ dei ſa-
pientia iudicauit. Euangelij fidem omnibus hæreticorũ
diſputationibus anteponimus, cõſilium autem ſapien-
tiæ dei, ſupra omne conſilium creaturæ cuiuſcunq; lau-
damus. Tamen Fauſtus, vt ſibi credamus, hortatur Cap. VIII.
dicens, Etſi mihi vera dicenti vis credere, vterq; eorum
apud Hebręos falſam traxit opinionem: Ieſus de morte,
& de

A & de immortalitate Helias: cum paulopoſt dicat, Vt e-
nim ab initio ſumpta hominis ſimilitudine, omnes hu-
manæ conditionis ſimulauit affectus, ſic ab re non erat,
ſi in fine quoque conſignandæ œconomiæ gratia fuiſſet
viſus & mori. Homo peſsime ac fallaciſſsime, quo mo-
do tibi ego credam, quaſi vera dicenti, cum Chriſtũ di-
cas mortem potuiſſe mētiri? Ergo ille mētiebatur, quan-
Luc. 24. & do dicebat, Oportet filium hominis occidi, & tertia die
Matth. 16. reſurgere: & tu non mētiris, & dicis, vt tibi vera dicenti
Ibidem. credamus? Veracior ergo Petrus, quando ei dixit, Abſit
Marci. 8. domine, non fiet iſtud: & vnde meruit audire, Redi re-
tro Satanas. Et ille quidem non hoc infructuoſe audi-
uit, qui eam poſtea veritatem mortis Chriſti, vſque ad
ſuam mortem correctus perfectusq́; prædicauit. Verum
ſi ille, quia tantum putauit Chriſtum non moriturum,
audire meruit, Satanas: tu quid mereris audire, qui non
ſolum negas mortuum, ſed etiam dicis mortem fuiſſe
mētitum? Sed ideo, inquit, mortem quoq; ſimulaſſe cre-
dendus eſt, quia omnes humanæ conditionis ſimulauit
affectus. Quis enim tibi hoc contra Euangelium con-
ceſſurus eſt, quòd omnes humanæ conditionis ſimula-
Matt. 4. 8. uit affectus? Prorſus dixit Euāgeliſta, Dormiuit Ieſus: di-
& 26. xit, eſuriuit, contriſtatus eſt, exhilaratus eſt, & ſi qua talia
B omnia vera ſunt, quæ ita narrata ſunt, vt nō eum ſimu-
laſſe, ſed planè feciſſe vel exhibuiſſe cōſcripta ſint: ſanè
non neceſsitate conditionis, ſed magiſterij voluntate,
Luca. 10. & diuina etiam poteſtate. Nam homo plerunq; etſi no-
lit, iraſcitur: etſi nolit, contriſtatur: etſi nolit, dormit: etſi
nolit, eſurit ac ſitit: ille autem omnia iſta fecit, quia vo-
luit. Sic etiam naſcuntur homines atq; patiuntur, non
quia nolunt, nec quòd volūt: ille autem etiam iſta quia
voluit. Tamen vera hæc & de illo fideliter veraciterq́;
conſcripta ſunt, vt quiſquis Euangelio eius crediderit,
veritate inſtruatur, non mendaciis illudatur.

Libri viceſimiſexti finis.

LIBER VICESIMVSSEPTIMVS.

Cap. I. FAVSTVS dixit, Si natus non eſt
Ieſus, nec paſſus eſt: ſi autem paſſus
eſt, ergo & natus eſt. Nō nobis ex-
pedit, mihi credite, in his rebus cō-
ſequentiam quærere naturæ, alio-
quin infirmabitur omnis veſtra
Matth. 1. fides. Nam & vos Ieſum ex virgi-
C ne natum, ſine virili coitu creditis: & ſi ex conſequenti-
bus priora probāda ſunt, erit hoc falſum. Poterit enim
& vobis reſpōderi in hunc modum: quia ſi natus eſt ex
fœmina Ieſus, ergo & ſeminat⁹ ex viro eſt. Si vero ſemi-
natus ex viro non eſt, ergo nec natus ex fœmina eſt. Po-
tuit autem, vt vos creditis, naſci non ſatus: quare ergo
Cap. II. non potuerit & pati non partus? Auguſtinus reſpon-
dit, Nemo tibi proponit quod tibi proponis, niſi impe-
ritus quem decipis, non inſtructus à quo conuincaris.
Nam Ieſus & naſci potuit nō ſatus, & pati non partus,
ſed vnum horum voluit, alterũ noluit. Naſci enim non
ſatus voluit, pati autem non partus noluit: quia partus
eſt paſſus. Dicis mihi, Vnde ſcis? Quia hoc in Euāgelio
veritatis lego. Si autem tibi dicam, vnde ſcis iſta quæ
dicis, Manichæi mihi opponis authoritatē, & dicis eſſe
in Euangelio falſitatem. Ego autem Manichæo iſta di-
centi non crederem, nec ſi non mihi Chriſtum menti-
tum eſſe laudaret. Quod quidem in Chriſto non inue-
nit, ſed quid ipſe diligat, prodit.

Libri viceſimiſeptimi finis.

LIBER VICESIMVSOCTAVVS. D

FAVSTVS dixit, Sed non po- *Cap. I.*
terat mori, niſi nat⁹ eſſet. Et ego
reſpondeo, Nec naſci poterat,
niſi deus non eſſet: aut ſi potuit
& deus eſſe & naſci, quare [non]
& non naſci potuerit & mori?
Vides ergo vtile ſatis non eſſe,
in his conſequentiam quærere,
aut argumentis mori, cum de rebus agitur quæ perti-
neant ad Ieſum. Sed quærēdum potius eſt, quid ipſe de
ſe, quidve Apoſtoli ſui de eodem prædicarint. Ipſaq; a-
deo pertractāda genealogia eſt, & vidēdum ſi ſibi con-
ueniat, non ex coniectura paſsionis, natiuitatis eius ex-
quirere veritatem: quia & pati non natus potuit, & na-
tus minime pati, præſertim ipſis vobis fatētibus deo eſſe
impoſsibile nihil: quod erit & ipſum falſum, ſi hoc con
ſtiterit, non potuiſſe mori non natum. Auguſtinus *Cap. II.*
reſpōdit, Iterum ac ſæpe tibi proponis, quod non audis
ab eis à quibus cōfutaris. Nemo tibi dicit, Non poterat E
mori, niſi natus eſſet: quia mortuus eſt Adam, quamuis
natus nō fuiſſet: ſed dicitur tibi, Natus eſt, quia hoc ſan-
ctum Euangelium, non neſcio quis hæreticus loquitur:
mortuus eſt, quia hoc in ſancto Euangelio, non in libro
alicuius hæretici legitur. Sed tu qui prohibes argumen-
tari, cum de rebus agitur, quæ pertinēt ad Ieſum: & quę-
rendum cenſes quid ipſe de ſe, quidve Apoſtoli ſui de
eodem prædicarint: cum cœpero Matthæi Euangelium
recitare Apoſtoli eius, vbi narratio natiuitatis eius tota
contexitur, cōtinuo dices illam narrationem non eſſe
Matthæi, quam Matthæi eſſe dicit vniuerſa Eccleſia, ab
Apoſtolicis ſedibus vſq; ad præſentes Epiſcopos, certa
ſucceſsione perducta. Tu mihi quid contra lecturus es?
Aliquem forte librum Manichæi, vbi Ieſus negatur eſſe
natus ex virgine. Sicut ergo ego credo illum librũ eſſe
Manichæi, quoniam ex ipſo tempore, quo Manichæus
viuebat in carne, per diſcipulos eius certa ſucceſsione
præpoſitorum veſtrorum ad veſtra vſq; tempora custo-
ditus atque perductus eſt: ſic & iſtum librum crede eſſe
Matthæi, quem ex illo tempore, quo Matthæus ipſe in
carne vixit, non interrupta ſerie temporum, Eccleſia
certa cōnexionis ſucceſsione vſque ad tēpora iſta per-
duxit. Et hic mihi, cui libro potius credere debeamus,
eiúſne Apoſtoli, qui Chriſto, cum adhuc in terra eſſet,
adhæſerat: an neſcio cui Perſæ, qui tanto poſt natus eſt? F
Sed alium forte profers librum, qui nomen habeat ali-
cuius Apoſtoli, quem à Chriſto conſtat electum, & ibi
Chriſtum natum ex Maria non eſſe, lecturus es. Cum er-
go neceſſe ſit alterum horum librorum eſſe mēdacem,
cui nos potius cenſes fidem accōmodare debere? Ei ne,
quem illa Eccleſia ab ipſo Chriſto inchoata, & per Apo
ſtolos prouecta certa ſucceſsionū ſerie, vſq; ad hęc tem
pora toto terrarum orbe dilatata, ab initio traditum &
cōſeruatum agnoſcit atq; approbat: an ei, quem eadem
Eccleſia incognitũ reprobat, cum etiā proferatur ab ho
minibus ita veracibus, vt Chriſtũ laudent eſſe mentitũ?
Hic dicturus es, genealogia ipſa cōſideretur duorum *Cap. III.*
Euangelij librorũ, vtrum ſibi conueniat. Iam hinc alibi in *2. Retra. 7.*
hoc opere diximus, quod dicēdum fuit. Neq; enim vos *Sup. lib. 3.*
mouet, niſi quēadmodum duos patres potuerit habere *cap. 3.*
Ioſeph. Quod ſi cogitātibus nō occurriſſet vnus qui ge
nuit, alius qui adoptauit, nec ſic facile debuiſtis aduerſus
tantam authoritatem præproperā proferre ſententiam.
Nūc vero ſi vel admoniti cogitatis q̄ hoc fieri potuerit,
Euangelio

G Enāgelio ſimpliciter credite,& vos potius tam maleac
Cap.IIII. peruerſe argumentari deſiſtite. Quod autem putat quærēdum eſſe Fauſtus,quid de ſe Ieſus ipſe prædicauerit,cui non iuſtū videatur? Sed nūquid hoc ſciri poteſt, niſi diſcipulis eius narrantibus? Quibus ſi non creditur annūciantibus,quòd de virgine natus ſit,quo modo eis fides habebitur,annunciantibus quòd de ſe ipſe prædicauerit? Si enim prolatæ fuerint aliquę literæ,quæ nullo alio narrante,ipſius proprie Chriſti eſſe dicantur: vnde fieri potuerat,vt ſi vere ipſius eſſent, non legerētur,non acciperentur, non præcipuo culmine authoritatis eminerent in eius Eccleſia, quæ ab ipſo per Apoſtolos ſuccedētibus ſibimet Epiſcopis, vſq; ad hæc tempora propagata dilatatur: multis in ea iam completis, quæ ante prædicta ſunt,& vſque in finem quæ reſtant,ſine dubio futuris atque venturis: quia & illæ literę ſi proferrentur, vtique conſiderādum erat à quibus proferrentur. Si ab ipſo,illis primitus ſine dubio proferri potuerūt, qui tūc eidem cohærebāt,& per illos etiam ad alios peruenire. Quod ſi factū eſſet,per illas quas cōmemoraui præpoſitorum & populorū ſucceſſiones cōfirmatiua authoritate clareſcerent. Quis eſt ergo tam demens, qui hodia
H credat eſſe Epiſtolam Chriſti, quam protulerit Manichęus,& nō credat facta vel dicta eſſe Chriſti quę ſcripſit Matthæus? Aut ſi etiam de Matthæo, vtrum ipſe iſta ſcripſerit,dubitat,de ipſo quoque Matthæo non potius id credat, quod inuenit in Eccleſia, quæ ab ipſius Matthæi temporibus vſque ad hoc tempus certa ſucceſſionum ſerie declaratur: & credat neſcio cui,ex tranſuerſo de Perſide,poſt ducētos vel amplius annos venienti,& ſuadenti vt illi potius,quid Chriſtus dixerit feceritque,
Galat.2. credatur: cum ipſe Apoſtolus Paulus poſt Aſcenſionem domini de cœlo vocatus,ſi nō inueniret in carne Apoſtolos,quibus cōmunicando, & cum quibus cōferendo Euangelium, eiuſdem ſocietatis eſſe appareret, Eccleſia illi omnino non crederet? Sed cū cognouiſſet cum hoc annunciantem,quod etiam illi annunciabant,& in eorum communione atq; vnitate viuētem, accedentibus etiam per eum talibus ſignis,qualia & illi operabantur: ita eum domino cōmendante, meruit authoritatem,vt verba illius hodie ſic audiantur in Eccleſia,tanquam in illo Chriſtus,ſicut ipſe veriſsime dixit,locutus audiatur. Et putat Manichęus credi ſibi debere ab Eccleſia Chriſti,loquenti contra ſcripturas,tanta & tam ordinata au-
I thoritate firmatas: per quas ei pręcipue commendatum
Galat.1. eſt,vt quiſquis illi annunciauerit,præterquàm quod ac-
Caput.V. cepit,anathema ſit. Sed ratione, inquit,profero, qua demonſtrem ſcripturis illis non eſſe credendum. Certe non argumētaris, & tamen in ipſa quoq; argumētatione ſuperaris. Ad hoc enim redigitur omnis argumētatio tua,vt ad extremū credat anima,ideo ſe in hoc mundo eſſe miſerā,quia miſeria ſua deo ſuo ſubuenit,ne ille regno priuaretur: eiusq; naturā atq; ſubſtātiam vſqueadeo eſſe mutabilem, corruptibilē,violabilem, coinquinabilem, vt pars eius quædam nec mūdari valeat,& ab ipſo, qui eam ſciens innocentem de ſuis viſceribus, nihilque apud ſe peccātem, tantæ cōtaminationi permiſcuit,æterno globi ſupplicio puniatur. Iſte finis eſt omnium argumētationum, fabularumq; veſtrarū, quarum vtinā ſit finis,ſed in corde & in ore veſtro,vt aliquādo tam execrandas blaſphemias credere ac dicere deſinatis. Sed ex ipſis,inquit,literis probo,quàm eis non vbiq; credendum ſit, quoniam contraria ſibi loquuntur. Cur non ergo dicis potius nuſquam eis eſſe credēdum,tanquam inconſtātibus ſeſeq; impugnantibus teſtibus? Sed hoc,inquit,diligo quod conſentaneum video veritati. K
Cui veritati? Fabulæ ſcilicet tuæ, habente in capite bellum dei, in medio contaminationem dei, in fine damnationem dei. Et nuſquam, inquit, creditur literis ſibimet aduerſis atq; contrariis. Sed ideo tibi hoc videtur, quia non intelligis: nam & quicquid protuliſti, quod tale videretur, demonſtratum eſt quàm non intelligas: & quicquid protuleris,demonſtrabitur. Nulla ergo cauſa eſt, quare illis literis, tanta authoritate præditis, non credamus: & planè iſta maxima cauſa eſt,cur eos, qui aliud annuncient anathematizemus.

Libri viceſimioctaui finis.

LIBER VICESIMVSNONVS.

FAVSTVS dixit, Ergo magia erat, quòd viſus ac paſſus eſt, ſi natus non eſt. Eadem in te viciſsim argumentatio retorquetur, vt magia & illud fuerit, quod vtero portatus, aut quòd editus ſit, ſi ſeminatus non fuit. Extra legem naturæ eſſe conſtat virgi- Caput.I. L
nem peperiſſe,multoq; magis inuentam etiam poſt partum virginem. Quare ergo & hoc præter naturam non vis vt contigerit,pati eam potuiſſe volentem,ſine ſorte natiuitatis? Mihi crede quantum ad rem attinet,vtrique in hoc naturæ contraria profitemur: ſed hoc intereſt, quòd nos honeſte,vos turpiter. Nos paſsionis eius rationem aliquam reddimus & probabilem, vos natiuitatis aut nullam præſtatis,aut falſam. Denique nos ſpecie tenus paſſum cōfitemur, nec vere mortuum: vos pro certo puerperium fuiſſe creditis, & vtero muliebri portatum. Aut ſi ita non eſt, fateamini & vos quia hoc etiam imaginarie ſit factum,vt videretur natus,& omnis nobis erit profligata contentio. Nam illud quidem,quod ſæpe affirmare ſoletis, neceſſario eum eſſe natum, quia aliâs hominibus videri aut loqui non poſſet,ridiculum eſt,cum multoties,vt iam probatum à veſtris eſt, angeli & viſi hominibus & locuti eſſe monſtrentur. Augu- Caput.II.
ſtinus reſpōdit,Non vobis dicitur magia eſſe,vt qui natus non fuerit,moriatur,nam hoc in Adam factum eſſe iam ſupra cōmemorauimus: ſed & ſi nunquam fuiſſet, & dominus Chriſtus ita venire voluiſſet,vt non ex virgine aſſumpta,ſed tamen in vera carne apparēs,nos ve- M
ra morte redimeret,quis eum non potuiſſe dicere anderet? Sed illud melius erat quod fecit, vt etiā de virgine naſceretur: & vtrunq; ſexum, pro quo liberando moriturus erat,dignaretur etiam cōmendare naſcendo,maſculino ſuo corpore ex fœmina procreato: contra voſipſos maxime facto ipſo loquens, voſq; ſubuertens, qui maſculū & fœminam,non dei,ſed diaboli opus eſſe prędicatis. Sed illud eſt, quod magiæ ſimile dicimini aſſerere,quòd paſsionē mortemq; eius ſpecie tenus factam, & fallaciter dicitis adumbratam,vt mori videretur qui non moriebatur. Ex quo fit,vt eius quoq; reſurrectionē vmbraticā, imaginariam,fallacemq; dicatis. Neq; enim eius,qui nō vere mortuus eſt,vera eſſe reſurrectio poteſt: ita fit,vt & cicatrices diſcipulis dubitātibus falſas oſtenderit: nec Thomas veritate cōfirmatus, ſed fallacia deceptus clamaret,Dominus meus & deus meus: & tamen Ioan.20.
perſuadere conamini,lingua vos loqui verū,cum Chriſtū dicatis toto corpore fuiſſe mētitū. Hęc ſunt quę vobis obiiciuntur, qui talē Chriſtum vobis finxiſtis, cuius diſcipuli veri nun ſitis,niſi mēdaces vos quoq; fueritis.

Non

A Non autẽ ideo magia videri poteſt, nata ex virgine hominis caro, quia caro Chriſti ſola ita nata eſt: ſicut nec illa magia eſt, quia ſola Chriſti caro die tertio reſurrexit, nunquã vlterius moritura. Alioquin omnia miracula dei magica erũt, quia ſingulariter facta ſunt: ſed vere facta ſunt, verumq; oſtenderunt, non oculos hominum preſtigiis fallacibus illuſerunt. Quæ quidem contra naturam plerunque appellantur: non quòd naturæ aduerſentur, ſed quòd naturæ modum, qui nobis eſt vſitatus, excedant. Repellat ergo dominus à paruulorũ ſuorum mentibus, quod quaſi admonendo Fauſtus perſuadere conatus eſt, vt etiam nos imaginariam, non veram natiuitatem Chriſti profiteamur, atque ita inter nos omnis contentio finiatur: imò vero maneat nobis aduerſus illos potius pro veritate certamen, quàm cum illis in falſitate concordia.

Cap. III. Veruntamen quæro ab eis, ſi noſtra contentio terminatur, cum hoc dixerimus, cur hoc ipſi non dicunt: cur ipſi mortem non veram, ſed imaginariam Chriſti affirmant: natiuitatem autem non ſaltem talem, ſed prorſus nullam dicere delegerunt. Si authoritatis Euangelicæ pondere erubuerunt, & ideo non auſi ſunt Chriſtum non ſaltem imaginarie paſſum B dicere, natiuitatem quoque eius eadem Euangelica teſtatur authoritas. *Mat. 1.* *Luca. 2.* Etſi enim duo Euãgeliſtæ ipſum partum Mariæ narrauerunt, nullus tamen Euangeliſtarum tacuit, quòd habuerit matrem Ieſus. An ideo piguit etiam huc prædicare ſimulatum, quia generationes alias *Matth. 3.* *Ioan. 2.* Matthæus, alias Lucas exequitur, vnde videntur non ſibi conuenire? Sed da hominem qui non intelligat, putabit etiam in multis, quæ ad Chriſti paſsionem pertinent, Euangeliſtas ſibi non cõuenire: da vero qui intelligat, & vbique conueniunt. An quia mortem ſimulare honeſtum eſt, natiuitatem autem etiam ſimulare turpe eſt? Cur ergo nos hortatur hoc cõfiteri, quo poſsit noſtra contentio profligari? Vnde ergo mihi videatur natiuitatem Chriſti, nec ſaltem ſicut mortem ſimulatam, ſed prorſus nullam prædicare voluiſſe, in conſequenti ſermone apparebit, vbi alteri reſpõdebimus quæſtioni.

Cap. IIII. *2. Retra. 7.* Abſit autem vt ſit in membris ſanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudo. Dicũtur quidem inhoneſta, quia non habent eam ſpeciem decoris, quam membra quæ in promptu locata ſunt. Sed videte quid dicat Apoſtolus, cum ex ipſa membrorum corporis noſtri vnitate *1. Cor. 12.* atque compage, charitatem perſuadet eccleſiæ. Multo C magis, inquit, quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt: & quæ videntur viliora eſſe corporis, his abundantiorem honorem circumponimus: & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent: quæ autẽ honeſta ſunt noſtra, non opus habent: ſed deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non eſſent ſciſſuræ in corpore. Illicitus itaque & temperantiæ legibus non ſubiectus, membrorum illorum vſus eſt turpis: non ipſa membra, quæ non ſolum in excellenti integritate cœlibes & virgines ſeruant, ſed ipſi cõiugati ſancti patres ac matres, ſic eis generationi tantúmodo conſulentes vtebantur, vt ille naturalis motus nullo modo turpis eſſet, qui nõ libidini, ſed rationi ſeruiret. Quãto magis ergo in ſancta virgine Maria, quæ Chriſti carnem fide concepit, nihil habuerũt turpitudinis membra, quæ nec humano licitoq; conceptui, ſed diuino tantum partui ſeruierunt. Merito planè ſic honeſtata, vt nobis Chriſtum, quem cordibus integris credẽdo cõciperemus, & confitẽdo quodam modo pareremus, etiam corporaliter ſeruata integritate transfunderet. Nullo modo enim Chriſtus matrem naſcendo faceret deteriorem: vt cui munus fœcunditatis attulerat, decus virginitatis auferret. D Hæc veraciter, nõ fallaciter facta ſunt: ſed noua ſunt, ſed inſolita ſunt, ſed contra naturæ curſum notiſsimum ſunt: quia magna, quia mira, quia diuina: & eo magis vera, certa, firma. Et angeli, inquit, viſi, & locuti ſunt, quãuis nati non fuerint: quaſi nos dicamus Chriſtum, niſi naſceretur ex fœmina, nec videri nec loqui potuiſſe. Potuit, ſed noluit: & hoc melius eſt quod voluit. Hoc autem eum voluiſſe ideo certum eſt, quia hoc fecit, qui nihil neceſsitate, ſicut deus veſter faceret: ſed omnia voluntate. Hoc vero eum feciſſe, ideo non dubitamus, quia non cuiquã hæretico, ſed eius Euangelio credimus.

Libri viceſiminoni finis.

LIBER TRIGESIMVS.

FAVSTVS dixit, De vobis iamdudum Paulus ſcripſit, quia diſcedẽt quidam à fide, intendentes ſpiritibus ſeductoriis, doctrinis dæmoniorũ, in hypocriſi loquentes mendacium, cauteriatam habẽtes conſciẽtiam ſuam, prohibẽtes nubere, abſtinentes à cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. *Cap. I.* *1. Timo. 4.* E Nunquam planè tibi ego hæc ab Apoſtolo dicta eſſe conſenſerim, niſi antea cõfitearis ipſe, Moyſem & Prophetas doctrinas attuliſſe dęmoniorũ, & ſeductorij ſpirit⁹ ac maligni fuiſſe interpretes, qui à porcina & cæteris carnibus, quas immundas vocant, ſolicite doceant abſtinendum. *Leuiti. 11.* *Eſa. 65.* De his ergo primo deliberandũ vobis eſt, & diu multumq; cogitãdum, ecquid debeat accipi, in deò ne ipſi hæc, an in dęmonio locuti videantur. Hac enim tenus, aut Moyſes & Prophetæ nobiſcũ damnati erunt, aut & nos cõ illis abſoluti. Neq; enim iuſta hæc nunc veſtra ſententia eſt, vt nos quidem, qui ſolum in plebe ſacerdotale hominũ genus cẽſeamus à carnibus abſtinere debere dæmoniorũ doctrinæ videamur vobis aſſectatores: veſtros vero Prophetas, atq; ipſum adeo Moyſem, qui primus nõ antiſtitibus ſolum, ſed omni confuſe hominũ cœtui ſuilla interdixerit, & leporina, & hericina carne, & ſepiis ac lolliginibus, cæteriſq; generibus piſciũ carentibus ſquama, nõ in ſpiritu ſeductorio hoc, nec in doctrina dęmoniorũ, ſed in deo potius, & in ſancto ſpiritu locutos eſſe arbitremini. F Igitur vt hoc tibi interim Paulũ dixiſſe cõcedã, victus tamen abs te non ante fuero, q̃ tu Moyſem damnaueris & Prophetas: vt quod ratione cõuictus & veritate, nunquã fortaſſe feciſſes, id nũc vẽtris cauſa facere videaris, blaſphemare Moyſem.

Cap. II. *Daniel. 1.* *2. Timo. 4.* Eſt vero & aliud de trib⁹ pueris apud nos in Daniele, per quod vehemẽter perinde cõfundemini, ſi iſtud conſtiterit, à cibis abſtinere, dęmoniorum eſſe religio. Illi enim non tantum ab interdictis lege, ſed etiã à cõceſsis abſtinuiſſe leguntur: quos vehemẽter mirari ſoletis, & in martyribus numerare, cũ ſint & ipſi doctrinã aſſecuti dæmoniorum, ſi hoc eſſe Apoſtoli teſtimonium cõſtat. *Daniel. 10.* Ad hæc & Daniel ipſe trib⁹ hebdomadis dierũ ieiunaſſe ſe perhibet, & carnem non ediſſe nec bibiſſe vinum, dum exoraret pro populo ſuo. Quid ergo & hic in doctrina ſe dęmoniorum magnificat, & de ſeductorij ſpiritus commẽto gloriam captat?

Cap. III. *Leuiti. 11.* De vobis vero quid dicam, id eſt de Chriſtianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, pleriq; vero quadrupede omni, alij etiã cũcto

animali

G animali penitus abſtinent, fertq; ob hoc in oculis eoa
omnis Eccleſia, & ſumma cum veneratione ſuſcipiens,
ſolum non deos exiſtimat. Nec videtis indociles, quia ſi
hoc verũ, & ab Apoſtolo dictum teſtimonium eſt, dæ-
moniorum & ipſi ſunt ludificati doctrinis. Quid vero
& de illo dicemus, quod ſanè fruſtrari quis audeat aut
negare, cum cõſtet hoc inter omnes, & ęque per orbem
terrarũ quotannis omni cum ſtudio celebretur in con-
1.Timo. 4. uentu catholico, Dico autẽ quadrageſimam, quam qui
inter vos rite obſeruandam putauerit, abſtineat neceſſe
eſt omnibus his, quæ capitulum hoc à deo ad percipien
dum nobis creata dicit, & dæmoniorũ inſuper doctri-
nam vocat abſtinentiam prædictorum. Quid ergo &
vos chariſſimi ritúne tunc dæmoniorum viuitis, cum
hæc à vobis paſsionis Chriſti celebrantur myſteria, &
seductorij ſpiritus fraude decipimini, & in hypocriſi
loquimini mendacium, & cauteriatam habetis cõſcien-
tiam veſtram? Quod ſi horũ nihil vos, nec nos igitur.
Quid ergo ſibi vult capitulum hoc, aut à quo ſcriptum
putabimus, & contra quos, quod nec veteris teſtamenti
traditiones, nec noui confirmet ſcita? Siquidem hoc ab
omnibus, vt ex vobiſipſis apparet: illud vero quanuis à
H quibuſdam, abſtineri tamen docet: ſententia vero hæc
veſtra cunctam penitus carnalium ciborum abſtinen-
tiam, dæmoniorum vult eſſe doctrinas. Cui ſi & vos
creditis, eadem ſæpius dixero, Damnate Moyſem, re-
nunciate Prophetis, ferte parem & de vobipſis ſenten-
tiam: quia vt illi ſemper à quibuſdam ciborum, ſic vos
interdum abſtinetis ab omnibus. Aut ſi Moyſes vo-
Cap.IIII. bis & Prophetæ, cum eſcas diiudicant, dei legem ſanci-
Daniel.10. re videntur, & non dæmoniorum: ſi Daniel in ſpiritu
Daniel.1. ſancto obſeruauit tres hebdomadas: ſi Ananias, Aza-
rias, & Miſaël pueri, diuinæ mentis inſtinctu, oleribus
vti maluerũt & leguminibus: ſi denique in vobis quot-
quot abſtinent, non à dæmonibus impulſi id faciunt: ſi
quadrageſima ſine vino & carnibus non ſuperſtitioſe à
vobis, ſed diuina lege ſeruatur: videte quæſo videte, ne
1.Timo. 4. ſummæ dementiæ hoc ſit à Paulo dictum putare, quòd
dæmoniorum doctrina ſit abſtinentia omnis ciborum,
& prohibẽtes nubere: quemadmodum nec illud, quod
dicit etiam virgines dicare Chriſto, dæmoniorum eſſe
doctrinas: quod vos perinde ſine conſideratione legen
tes, vt cætera, ad nos ſubinde reſpicitis: nec videtis hinc
& virgines veſtras dæmoniorum doctrina captas no-
I tari, & vos eſſe antiſtites dæmoniorum, qui certatim
ſemper ad hanc eas incitetis profeſsionem ſuaſionibus
veſtris, vt penè iam maior in eccleſiis omnibus virgi-
num apud vos, quàm mulierum numeroſitas habeatur?
Quid ergo? Num & vos iam deſiſtitis à talib⁹ inceptis?
Quid in fraudem miſeras inducitis filias hominum, ſi
non in eis Chriſti voluntas impletur, ſed dæmonio-
rum? Et tamen hoc nobis primo reſpondeatis, velim,
virum omnino virgines facere, doctrina ſit dæmonio-
rum, an ſolum per prohibitionem facere nubendi? Si
per prohibitionem, nihil ad nos: nam & ipſi tam ſtul-
tum iudicamus inhibere volentem, quàm nefas & im-
pium ſatis nolẽtem cogere. Si vero fauere huic quoque
propoſito, & non reluctari volenti, id quoque doctri-
nam putatis eſſe dęmoniorum, taceo nunc veſtrum pe-
riculum, ipſi iam timeo Apoſtolo, ne dæmoniorum do
ctrinam intuliſſe tunc Iconio videatur, cum Theclam
oppigneratam iam thalamo, in amorem ſermone ſuo
perpetuæ virginitatis incendit. Quid vero & de magi-
ſtro ipſo dicemus, ac ſanctimoniæ totius authore Ieſu,
†cœlite. & huius ipſius profeſsionis puellarum cœlibe † ſponſo,

qui in Euangelio tria genera taxans ſpadonum, vnum K
natiuum, alterum factitium, tertium voluntarium: eis Matth.19.
tamen palmam attribuit, qui ſeipſos, inquit, ſpadones
fecerunt propter regnum cœlorum: ſignificans virgi-
nes & pueros, qui nubẽdi ipſa à cordibus ſuis execta cu
piditate, ſpadonum vice in eius Eccleſia ſemper, tan-
quam in domo regia conuerſentur. Quid ergo? Et hæc
vobis doctrina videtur eſſe dæmoniorum, & in ſedu-
ctorio ſpiritu dictum? Et quis erit alius in deo loquens,
ſi Paulus & Chriſtus dæmoniorum probantur fuiſſe ſa-
cerdotes? Mitto enim cæteros eiuſdem domini noſtri
Apoſtolos, Petrum & Andream, Thomam, & illum in-
expertem Veneris inter cæteros beatum Ioannem, qui
per diuerſa profeſsionem boni iſtius inter virgines ac
pueros diuino præconio cecinerunt, formam nobis at-
que adeo vobiſipſis faciendarum virginum relinquen-
tes. Sed hos quidem, vt dixi, prætereo, quia eos vos ex-
cluſiſtis à canone, faciléque mente ſacrilega veſtra dæ-
moniorum his poteſtis importare doctrinas. Num igi-
tur & de Chriſto eadẽ dicere poteritis, aut de Apoſtolo
Paulo, quem ſimiliter vbique conſtat, & verbo ſemper
prætuliſſe nuptis innuptas, & id opere quoque oſten-
diſſe erga ſanctiſsimam Theclam? Quod ſi hæc dæmo- L
niorum doctrina non fuit, quam & Theclæ Paulus, &
cæteri cæteris annunciauerunt Apoſtoli, cui credi iam
poterit hoc ab ipſo eſſe memoratum, tanquam ſit dæ-
moniorum voluntas & doctrina, etiam perſuaſio ſan-
ctimoniæ? Non ergo eſt interim quod vos exiſtimetis
ſolis hortamentis virgines facere, & non prohibitione
nubendi. Nobis enim quoque hoc ipſum inſitum eſt: &
demens profecto ille non tantum ſtultus putandus eſt,
qui id exiſtimet lege priuata prohiberi poſſe, quod ſit
publica cõceſſum: dico autem hoc ipſum nubere. Qua-
propter & nos hortamur quidem volentes vt perma-
neant, non tamen cogimus inuitas vt accedant. Noui-
mus enim quantum voluntas, quantum & naturę ipſius
vis etiam cõtra legem publicam valeat, nedum aduer-
ſus priuatam, cui reſpondere ſit liberum, nolo. Si igitur
hoc modo virgines facere ſine crimine eſt, extra cul-
pam ſumus & nos: ſin quoquo genere virgines facere
crimen eſt, rei eſtis & vos. Iam qua mente aut conſilio
hoc aduerſum nos capitulũ proferatis, ego non video.

Auguſtinus reſpondit, Audi ergo, quod confiteris te Cap.V.
non videre, qua mente & conſilio hoc aduerſum vos
capitulum proferamus: non quòd à carnibus abſti nea- M
tis: nam hoc à quibuſdam & primi patres noſtri fece-
runt, ſicut commemoras: non tamen ea damnandi, ſed
ſignificandi gratia, quod non intelligitis: & vnde iam
quãtum ſufficere videbatur, in ſuperioribus partibus o-
peris huius locutus ſum: & Chriſtiani non hæretici, ſed
catholici, edomãdi corporis cauſa propter animam ab
irrationalibus motibus amplius humiliandũ, non quòd
illa eſſe immũda credãt, non ſolum à carnibus, verum
à quibuſdam etiam terræ fructibus abſtinent: vel ſem-
per, ſicut pauci: vel certis diebus atque temporibus, ſicut
per quadrageſimam ferè omnes, quanto magis quiſque
vel minus ſeu voluerit ſeu potuerit. Vos autem ipſam
creaturam negatis bonam, & immundum dicitis, quòd
carnes diabolus operetur fœculentiore materia mali:
ac per hoc eas, tanquam immundiora & truculentiora
dei veſtri vincula, exhorrentes abiicitis. Auditoribus
autem veſtris, quos tanquam diſtinctos à genere ſacer-
dotum dixiſti, ſecundum veniam hæc edenda conce-
ditis: ſicut quibuſdam concedit Apoſtolus ſecũdum ve 1.Cor.7.
niam, non omnem cõcubitum, cõiugalem etiam, qui ſit

ſola

A ſola cauſa generãdi, ſed cum qui fit per incõtinentiam,
ſed tamen cum coniuge. Neque enim conceditur ſe-
cundum veniam,niſi peccatum: hoc vos de omni car-
nium cibo ſentitis:hoc & ipſi ab hęreſi veſtra didiciſtis,
& veſtros auditores docetis:ſed illis quod ſit ignoſcen-
dum, propter quod vobis neceſſaria miniſtrãt, vt dixi,
conceditis,non dicẽtes non eſſe peccatum,ſed peccan
tibus veniam largientes : vos autem ab omni tali , tan-
† cõtagione quam mala & immunda cogitatione† abſtinetis: ac per
hoc illud quod ſequitur,ea verba Apoſtoli,quibus com
memorationẽ huius capituli terminaſti, ipſum eſt om-
nino , quod nos facit hoc teſtimonium vobis obiice-
re:quod & tu, puto, ſciebas, vt ea verba primo non po-
neres,& nobis in extremo diceres, qua mente aut con-
ſilio hoc aduerſum nos capitulum proferatis,ego non
video,cum hoc ipſum noſtrum conſilium tacere quàm
cõmemorare malueris. Cum enim Apoſtolus dixiſſet,
1.Timo.4. Abſtinentes à cibis quos deus creauit ad percipiendum
cum gratiarum actione fidelibus, ſecutus ait, Et iis qui
cognouerunt veritatem : quoniam omnis creatura dei
bona eſt,& nihil abiiciendum, quod cum gratiarum a-
ctione percipitur:ſanctificatur enim per verbum dei &
B orationem. Hæc ſunt quæ negatis: hoc animo,hac vo-
luntate , hac opinione ab eſcis huiuſmodi temperatis,
quòd non ſignificatione,ſed natura malæ & immundę
ſint.Qua in re creatorem earum ſine dubio blaſphema-
tis,hoc eſt quod pertinet ad doctrinam dæmoniorum.
Nolite ergo mirari hoc de vobis tãto ante à ſancto ſpi
Cap.VI. ritu prophetatum. Iterum ſi ad virginitatem ſic hor-
taremini,quemadmodum hortatur Apoſtolica doctri-
1. Cor. 7. na,Qui dat nuptum,bene facit:& qui non dat nuptum,
melius facit:vt bonum eſſe nuptias diceretis,ſed melio-
1.Timo.4. rem virginitatem: ſicut facit Eccleſia, quæ vere Chriſti
eſt Eccleſia , non vos ſpiritus ſanctus ita prænunciaret,
dicens,probibentes nubere.Ille enim prohibet,qui hoc
malum eſſe dicit,non qui huic bono aliud melius ante-
ponit.Denique vos eum pręcipue concubitum deteſta-
mini, qui ſolus honeſtus & coniugalis eſt, & quem ma-
trimoniales quoq; tabulæ præ ſe gerunt,liberorum pro-
creandorũ cauſa,vnde viro non tam concũbere quàm
nubere prohibetis. Concumbitur enim etiam cauſa li-
bidinum,nubitur autem non niſi filiorũ. Nec ideo vos
dicatis non probibere,quia multos veſtros auditores in
hoc obedire nolentes vel non valentes , ſalua amicicia
toleratis. Illud enim habetis in doctrina veſtri erroris,
C hoc in neceſsitate ſocietatis. Hinc eſt quod paulo ante
diſtulerã dicere,cur vobis mors Chriſti viſa ſit, vel fal-
lax & ſimulata,prædicãda,& non etiam natiuitas.Mor-
tem quippe tanquam ſeparationem animæ: id eſt,natu-
ræ dei veſtri à corpore inimicorum eius , hoc eſt à fig-
mento diaboli , prædicatis atque laudatis : ac per hoc
rem dignam fuiſſe credidiſtis,quam Chriſtus & ſi non
moriens,tamen mortem ſimulans commẽdaret.In na-
tiuitate autẽ quia non ſolui, ſed ligari potius deum ve-
ſtrum creditis hanc nec ſaltem fallaciter imaginatum
Chriſtum credere voluiſtis : ita vt non ſic vobis Maria
diſpliceret,ſi concubuiſſet,& non concepiſſet:quo mo-
do diſplicet,quia non concubuit, & tamen peperit. Vi-
detis ergo multum intereſſe inter hortantes ad virgini-
tatem , bono minori bonum amplius præponendo: &
prohibentes nubere,concubitum propagationis, qui ſo
lus proprie nuptialis eſt,vehementius accuſando: mul-
tum intereſſe inter abſtinẽtes à cibis, propter ſacratam
ſignificationem , vel propter corporis caſtigationem:
& abſtinentes à cibis,quos deus creauit, dicendo quòd
eos deus non creauit.Proinde illa doctrina eſt Prophe- D
tarum & Apoſtolorum , hæc dæmoniorum mendaci-
loquorum.

Libri trigeſimi finis.

LIBER TRIGESIMVSPRIMVS.

FAVSTVS dixit, Omnia mũda Cap. I.
mũdis,immũdis autem & coin- Titum.1.
quinatis nihil eſt mundũ,ſed in-
quinata ſunt eorũ & mẽs & con
ſciẽtia. Hoc quoq; ipſum,vtrum
vobis expediat à Paulo dictũ cre
dere,conſiderandũ eſt:hactenus
enim nõ tantũ dęmoniis exagi-
tatos coluit Moyſem & Prophetas , cũ tãtas de ciborũ Leuiti.11.
differẽtiis tulerint leges:ſed etiã quòd immũdi ipſi fue-
runt,& coinquinati mẽte atq; cõſcientia ſua: vt cõgrue
in ipſos illud cadere poſsit, quod ſequitur, Deũ ſe ſcire Titum.1.
profitẽtur,operibus autem negant.Cui autẽ hoc magis
competit quàm Prophetis atque Moyſi, qui lõge aliter
vixiſſe probantur,quàm dei cognitoribus congruebat.
Ego tamen nũc vſq; , præter adulteria & fraudes & ho-
micidia,nihil aliud eſſe putaueram, vnde conſcientias E
pollutas habuiſſe viderentur Moyſes & Prophetæ: nũc
autem hoc demõſtrante capitulo,ſcire iam datur etiam
hinc eos inquinatæ mentis fuiſſe , quia aliquid putaue-
rint inquinatum. Quorſum ergo talibus etiam nũc vos
viſionem diuinæ maieſtatis cõtingere potuiſſe arbitra-
mini, cum ſit ſcriptum, Niſi eos qui corde puri fuerint, Mat. 5.
deum videre non poſſe:At vero hi,etiam ſi caſti ab illi-
citis facinoribus extitiſſent,ſola tamen hæc abſtinendi
à quibuſdam eſcis ſuperſtitio,ſi mẽtem contaminat,di-
uinitatis eius potuit negaſſe conſpectum. Euanuit ergo
iam , atq; extincta ſimul eſt Danielis quoq; & illa trium Daniel.1.
puerorum gloriatio,qui & ipſi vſque ad hanc prædica-
tionem,quæ cenſet nihil immundum,caſtiſsimi planè,
ac bonæ mentis iuuenes habiti ſunt in Iudaiſmo : quia
ſcilicet paternarum memores traditionum, à gentium
dapibus,& maxime immolatis,omni ſtudio ſe cõſerua
uerint illibatos.Nunc enim demũ apparuit & ipſos cõ-
taminatos fuiſſe mentibus & cõſcientia, tum maxime,
cum à ſanguine & cibis feralibus abſtinebant. Sed il- Cap.II.
los fortaſſe excuſet ignorantia:necdum enim apparen-
te Chriſtiana hac fide , quæ doceret omnia eſſe munda Titum.1.
mundis,quædam & ipſi putauerint eſſe non mũda: vos F
vero, qui nunc excuſatione vtimini , Paulo clamante, 1.Timo.4.
nihil eſſe non mũdum,& doctrinas dæmoniorum ap-
pellante ciborum abſtinentiam, & mente pollutos vo-
cante,qui aliquid putauerint inquinatum,nõ ſolum ab-
ſtinetis,vt diximus, ſed etiam gloriam captatis exinde:
& eo acceptiores vos creditis Chriſto , quo eritis abſti-
nentiores à cibis : id eſt , ſecundum hanc ſententiam,
quo mentibus inquinati magis & magis conſciẽtia ve-
ſtra polluti. Quid quòd etiam cum tres in mundo reli-
giones ſint,quæ mẽtis purgationem pariter in caſtimo-
niis & abſtinentia,ritu quanuis diuerſiſsimo reponunt,
dico autem Iudæos & Chriſtianos & gẽtes,ex quã nam
iſtarum religionum ſermo hic veniat,non poteſt inue-
niri, qui docet nihil eſſe non ſanctũ: certe ex Iudaiſmo
minime,itidem ex Paganiſmo,quia ipſe quoque diſcri-
minat cibos:nec quicquam intereſt,niſi quòd Hebræus
in quibuſdã animalibꝰ à Paganis diſſentit.Reſtat Chri
ſtiana fides, cuius ſi proprium hoc eſſe putas , nihil exi-
ſtimare pollutum , prius eſt vt fatearis in vobis eſſe ne-
minem Chriſtianum.Omnes etiam apud vos,vt cętera Acto. 15.
reticeam,

G reticeam, morticina tamen & immolata inquios meo-
tum exiſtimãt eſſe oon paruum:aut ſi à vobis iure Chri-
ſtianitatis hoc agitur, oe huic quidem ergo religionis
ſeotentia eſt,quæ omnem penitus immundorum abſti-
nẽtiã tollit.Quorſum ergo à Paulo id dici potuit,quòd
nulli ſit religioni cõueoiens?Etenim Apoſtolus nõ tam
religionẽ exuit, quàm ritum mutauit, cum ex Iudęo fa-
ctus eſt Chriſtianus. At vero qui hoc capitulũ ſcripſit,
videtur ille mihi nulla prorſus religione fuiſſe ſuboi-
Cap. III. xus. Quapropter ſi quid de cætero in læſinnem oo-
ſtræ fidei de ſcripturis quærentes inueoeritis, tuoc de-
mum id nobis oppnnere mementote,cum vobis perui-
deritis non eſſe contrariũ:quemadmodũ & illud,quod
Acto. 10. de Petro ſoletis afferre,tanquam idem viderit aliquao-
do de cœlo demiſſum vas, in quo eſſent omnia geoera
animalium & ſerpeotes: atq; eo attonito & admiraote,
vox audita ſit,dicẽs ad eum, Petre quicquid in vaſe vi-
des,macta & manduca. Cui idem reſpõdeos,Doioine,
commuoę,inquit,& immũdum non cõtingam. Et ite-
rum vox ad eum,Quod ego ſanctificaui, immundũ ne
H vocaueris.Quod quidem ipſum licet & per allegoriam
aliud quiddam,& noo indifferentiam videatur ſignifi-
care ciborũ, tamẽ quia vobis & hoc ita intelligere pla-
cet,veſcamini igitur neceſſe eſt paſsim beluis omnibus,
& echidois & colubris,ac reliquo omni genere ſerpen-
tino iuxta horama Petri.Hactenus enim vere dicto au-
dientes vos eſſe probabitis voci,quam fertur audiſſe: &
tamen huius quoque memineritis ſemper, quia Moyſes
hinc & Prophetæ damnati ſunt, qui de iis quæ ſanctifi-
cauerit deus iuxta vocis huius ſenteotiam, multa puta-
Cap.IIII. ueriot eſſe polluta. Auguſtinus reſpondit, Cum ait
Titum.1. Apoſtolus, Omoia munda mundis, naturas ipſas intel-
ligi voluit,quas deus creauit,ſecuodũ illud quod Moy-
Gene.1. ſes in Geneſi ſcripſit, Et fecit deus omoia, & ecce booa
valde:non ſignificationes, ſecundũ quas deus per euo-
Leuiti.11. dem Moyſem ab immũdis mũda diſcreuit. Vnde quia
multa, & multis locis iam diximus, nunc breuiter ad-
monuiſſe ſuffecerit. Proinde illos, qui iam tempore re-
uelatioois noui teſtamenti, adhuc illas vmbras futuro-
rum ita cuſtodiendas putarent, vt ſioe iis gentes ſalu-
tem,quæ in Chriſto eſt, percipere non poſſe cooteode-
Titum.1. rent,immundos dicit Apoſtolus, quòd caroaliter ſape-
Acto. 15. rent: & infideles, quòd tempus gratiæ à legis tempore
I noo diſcernerent.Quibus ideo dicit oihil eſſe mundũ,
quia & iis quæ reſpuebant,& iis quæ ſumebãt,oon ſan-
cte nec iuſte vtebantur: ſicut omnes quidem iofideles,
ſed vos præcipue Manichæi, quibus omnino oihil eſt
mundum.Neque enim cibus ipſe, quem ſumitis, quan-
uis eum magna diligentia, quaſi à carnis cõtagione, ſe-
paretis,mundus eſt vobis, quem creatum niſi à diabolo
non dicitis. In illo etiam deum veſtrum ligatum atque
pollutum vos edendo purgare perhibetis. Vos ſaltem
vobis mundi videremini, quorum veotribus meretur
ille purgari. Sed & veſtra corpora naturã & opificium
geoeris tenebrarum eſſe cootenditis,animas autem ve-
ſtras ipſis adhuc corporibus ioquinatas.Quid ergo vo-
bis eſt mundum? Non quæ ſumitis, noo quò mittitis ea
quæ ſumitis, non voſipſi qui ſumpta purgatis. Videtis
ergo propter quos tunc iſtam ſententiam dixit Apoſto-
lus: talem tamen dixit,quæ omnes infideles & imouun-
dos teneret, ſed vos præcipue maximèq; conuinceret.
Omnia ergo muoda mundis, ſecundum naturam in
qua creata ſunt, oon tamen omnia ſecundum ſignifi-
cationem munda primo populo Iudæorum: nec vobis
omnia, vel propter ſalutem corporis, vel propter con-
ſuetudioem humanæ ſocietatis, apta ſuot: ſed cum ſua K
cuique redduotur,& naturalem ordinem ſeruant, om-
nia muoda ſunt mundis: immundis autem & infideli-
bus,quales præcipue vos eſtis,oihil eſt mundum. Cæte-
ra iam verba Apoſtoli, quæ ſequuntur, voſipſi vobis ſa-
lubriter diceretis,ſi cauteriatam veſtram conſcientiam
ſanari velletis. Sequitur eoim, Sed polluta ſunt eorum
& mens & conſcieotia.

Libri trigeſimiprimi fiois.

LIBER TRIGESIMVSSECVNDVS.

FAVSTVS dixit,Si accipis Euã- Cap. I.
geliũ,credere omoia debes, quæ
in eodẽ ſcripta ſuot. Quid eoim
tu,quia vetus accipis teſtamentũ,
idcirco ne credis omnia paſsim,
quę in eodẽ ſcripta ſunt?Nempe
ſolas indidem excerpẽs prophe-
tias,quæ regẽ Iudęis vẽturũ ſigni
ficabat,quia ipſum putatis eſſe Ieſum:& pauca quędam L
diſciplinæ ciuilis pręcepta cõmunia,vt eſt, Nõ occides, Exod.20.
Non mœchaberis,cætera prætermittitis,& arbitramini Deute.5.
eſſe,noo minos atq; eadẽ Paulus putauit,ſtercora. Quid
ergo peregrinũ hoc,aut quid mirũ eſt,ſi & ego de teſta- Philip.3.
mẽto oouo puriſsima quęque legẽs,& meę ſaluti cõue-
nientia, ea prætermitto quæ à veſtris maioribus indu-
cta fallaciter, & maieſtatem ipſius & gratiam decolo-
rant? An ſi patris teſtamentum habet aliqua, in qui- Cap.II.
bus parum debeat audiri: patris enim eſſe vultis Iudai-
cam legem, cuius nouimus quàm multa vobis horro-
rem,quàm multa pudorem faciaot,vt quantum ad ani-
mum iamdudum ipſi iudicaueritis eam oon eſſe ſyn-
ceram: quaouis partim pater ipſe,vt creditis,digito ſuo
eam vobis,partim Moyſes ſcripſerit, fidelis & ioteger: Exod.31.
ſolius filij putatis teſtamẽtum non potuiſſe corrumpi: Deut.9.
ſolum oon habere aliquid,quod in ſe debeat improba-
ri:præſertim quòd nec ab ipſo ſcriptum conſtat,oec ab
eius Apoſtolis: ſed lõgo pòſt tempore,à quibuſdam in-
certi nomiois viris,qui ne ſibi non haberetur fides,ſcri-
bentibus quæ oeſcireot, partim Apoſtolorum oomina,
partim eorum,qui Apoſtolos ſecuti viderẽtur, ſcripto-
rum ſuorum frontibus indideruot, aſſeuerantes ſecun-
dum eos ſe ſcripſiſſe quæ ſcripſerint. Quo magis mihi M
videotur iniuria graui affeciſſe diſcipulos Chriſti: quia
quæ diſſona iidem & repugnantia ſibi ſcriberent,ea re-
ferrent ad ipſos:& ſecundum eos hæc ſcribere ſe profi-
terentur Euangelia, quæ taotis ſint referta erroribus,
tantis cootrarietatibus oarratiooum ſimul ac ſeoten-
tiarum,vt nec ſibi prorſus,oec inter ſeipſa conueniant.
Quid ergo aliud eſt, quàm calumoiari bonos, & Chri-
ſti diſcipulorum coocordem cœtum io crimen deuo-
care diſcordiæ? Quæ quia nos legentes animaduerti-
mus cordis obtutu ſaniſſimo,æquiſsimum iudicaoimus
vtilibus acceptis ex iiſdem: id eſt iis quæ & fidem no-
ſtram ædificẽt, & Chriſti domini atque eius patris om-
nipoteotis dei propagẽt gloriam,cętera repudiare,quę
nec ipſorum maieſtati,nec fidei noſtræ conueniant.

Proinde nec vos, vt dicere cœperam de teſtamento Cap.III.
veteri, circũciſiooem creditis accipiendam carnaliter, Gene.17.
quãuis ita ſit ſcriptum:neque ſub ocio ac vacatione co-
lendum ſabbatũ quaonis ita legatur:ſed nec ſacrificiis, Exo.31.
vt Moyſi videtur,& immolationibus placãdum deum:
ſed hęc quidem vt aliena prorſus & procul à ritu Chri-
ſtiano poſita, ac nulla ex parte probabilia cõtempſiſtis.
Quædam

A Quædam vero eorum etiam diuiſiſti: in duo,& partim
Exod.12. quidem amplectimini,partim vero reſpuitis:vt Paſcha,
quod eſt & ipſum teſtaméti veteris anniuerſale ſacrum:
cuius in celebratione cum ſit ſcriptum vobis: non ſo-
lum agnum mactare edẽdum ſub nocte,ſed etiam die-
bus ſeptem abſtinere fermento, & eſſe contentos azy-
mo cum picridiis: vos Paſcha quidem aſſumitis, præ-
termittitis vero ritum illum ac morem,quo cautum eſt
idem debere ſeruari. Item ſeptem dierũ hebdomadas:
Leuiti.23. id eſt Pentecoſten, quam perinde Moyſes certo quo-
dam ſacrificiorum & genere & numero imbuendam
cenſet, vos æque colitis: ſed damnata parte eius,id eſt,
litationibus ipſis & ſacrificiis,quia hæc cum Chriſtiana
Leuiti.11. fide non congruunt. De mandato vero abſtinendi à ci-
bis communibus viſum vobis eſt, & vehemẽter credi-
Deute.14. tum,morticina quidem & immolata eſſe ſanè immun-
da: de porcina vero idem credere noluiſtis, nec de le-
pore aut herinacio:neque de mullis & lolliginibus, cæ-
teriſque, quæ vobis allapuere generibus piſcium,quan-
uis eadem Moyſes omnia immunda eſſe teſtetur.

B Illa vero iam ne audire quidem vos velle credo ex
Cap.IIII. teſtamẽto veteri,nedum admittere:id eſt, ſoceros dor-
Gene. 38. mire cum nuribus,tanquam Iudas: patres cum filiabus,
Gene.19. tanquam Loth: Prophetas cum fornicatricibus, tan-
Oſee. 1. quam Oſee: maritos vxorum ſuarum noctes amatori-
Gene. 12. bus vendere tanquam Abraham: duabus germanis ſo-
& 20. roribus vnum miſceri maritum,tanquam Iacob: recto-
Gene.29. res populi,& quos maxime Entheos credas,millenis &
2.Reg.11. centenis volutari cum ſcortis, tãquam Daoid & Salo-
3.Reg.11. mon: aut illud, quod lege vxoria cautum in Deutero-
Deut. 25. nomio eſt, debere vxorem defuncti fratris,ſi idem ſine
filiis obierit, ſuperſtiti fratri nubere, & eundem ſobo-
lem ex eadem in locum ſuſcitare fratris: quod facere ſi
noluerit vir, debere mulierculã apud maiores natu de-
ponere de hac impietate cognati ſui querelã, vt eidem
† aliàs per- accerſitum eum cenſoria grauitate coërceant: qui ſi †
negauerit, pernegauerit,& apud eos non fecerit, non impune,ſed
apud eos excalciatus dextri pedis calciamento,à prędicta mulie-
non ferat re cædatur in faciem:& conſputus ac maledictus rece-
impune etc. dat,habiturus hoc opprobrium ſempiternum in proge-
niem ſuam. Hęc igitur atque alia huiuſmodi ſunt teſta-
menti veteris & exempla & iura: quæ ſi bona ſunt, cur
non imitamini? ſi mala, cur non damnatis authorem:
C id eſt,teſtamentum ipſum vetus? Aut ſi falſa hæc ei, tan-
quam nos de nouo credimus,etiam vos putatis inſerta,
pares ergo ſumus. Deſinite iam proinde id à nobis exi-
gere in teſtamento nouo, quod vos non ſeruatis in ve-
Cap.V. teri. Equidem ego quãtum arbitror,quatenus id iam
perſuaſum eſſe voluiſtis, vt ſit ex deo etiam teſtamen-
tum vetus,commodius ſatis atque excuſatius vobis eſt,
non ſeruantibus eius mandata,ſi fateamini incongruis
eſſe adiectionibus viciatum, quàm ſi inuiolatum idem
ſpernatis & incorruptum. Proinde hanc de vobis ego
ſententiam habui ſemper, & habeo, quoties quæritur,
cur pręuaricemini teſtaméti veteris iuſſa: quòd aut vt ſa
pientes contẽnitis falſa,aut vt contumaces & indeuoti
negligitis vera. Interim quia me ad credẽda omnia,quę
noui teſtamenti monimẽtis inſerta ſunt,cogis, ſi ipſum
accipiam: ſcias & te, quantum ad animum, multa non
credere, quæ in veteri ſint teſtamento, quamuis ipſum
te profitearis accipere. Neque enim & illud in confeſ-
Deute.21. ſis ex eodem habes, & credibilibus eſſe maledictũ om-
nem qui pependerit in ligno, quia id vtique pertineat
Deute. 7. & ad Ieſum: aut eum quoque in maledictis haberi, qui
non ſuſcitauerit ſemen in Iſraël: quia id virgines quoq;

omnes comprehendat,& pueros dei: aut funditus inte- D
riturum eum de genere ſuo,qui non fuerit carnem prę- *Gene. 17.*
putij circũciſus,quia hoc quoque ad omnem pertineat
Chriſtianum: aut lapidibus extinguẽdum eum, qui ſol- *Nume. 15.*
uerit ſabbatum: aut non parcẽdum ei,qui vnum quod-
libet teſtamenti veteris mandatum ruperit. Quæ om-
nia ſi tu credas,firmumq; habeas,quia ſint eadem à deo
mandata, mihi crede, manus prior iniecuiſſes in Chri-
ſtum: nec nunc iraſcereris Iudæis, qui hunc animis ac
viribus perſecuti,dei ſui mandata compleuerunt. Equi- *Cap. VI.*
dem haud ignoro, quin vos hæc non audeatis dicere
falſa, ſed quia ſunt eadem, pro tempore tunc mandata
Iudæis,vſque ad aduentũ ſcilicet Ieſu: qui quoniam ve-
nerit ab eodem prænunciatus,vt vultis veteri teſtamen
to,ipſe iam doceat quid accipiendum nobis ex eodem
ſit,& quid relinquendum. Sed an Prophetæ Ieſum prę-
ſagauerint,poſtea videbimus: interim ad hæc me nunc
reſpondere oportet,quia ſi Ieſus per teſtamentum vetus
annunciatus,nunc diiudicat & carminat, docétq; pau-
ca eius accipienda eſſe,repudianda vero quamplurima: E
& nobis paracletus ex nouo teſtamento promiſſus,per-
inde docet,quid accipere ex eodem debeamus,& quid
repudiare: de quo vltro Ieſus cum eum promitteret,di-
cit in Euãgelio, Ipſe vos inducet in omnem veritatem, *Ioan. 16.*
& ipſe vobis annunciabit omnia,& cõmemorabit vos.
Quapropter liceat tantundem & nobis in teſtamento
nouo per paracletum, quantum vobis in veteri licere
oſtenditis per Ieſum: niſi forte pluris vobis teſtamen-
tum videtur filij eſſe quàm patris, ſi modo patris eſt, vt
cum ex illo reprobentur tam multa, huius ſolius nihil
non debeat approbari: præſertim quod nec à Chriſto
ſcriptum conſtat,vt diximus,nec ab eius Apoſtolis.

Quapropter vt vos ex vetere teſtamento ſolas ad- *Cap. VII.*
mittitis prophetias,& illa,quæ ſuperius diximus,ciuilia
atque ad diſciplinam vitæ communis pertinentia præ-
cepta: ſuperſediſtis vero peritomen & ſacrificia & ſab- *Gene. 17.*
batum & obſeruationem eius & azyma: quid ab re eſt,ſi *Exo.12.*
& nos de teſtamento nouo ſola accipientes ea, quæ in *& 31.*
honorem & laudẽ filij maieſtatis vel ab ipſo dicta com
perimus,vel ab eius Apoſtolis,ſed iam perfectis ac fide-
libus,diſſimulauimus cætera: quæ aut ſimpliciter tũc &
ignoranter à rudibus dicta, aut oblique & maligne ab
inimicis obiecta, aut imprudenter à ſcriptoribus affir-
mata ſunt,& poſteris tradita: dico autẽ hoc ipſum na- F
tum ex fœmina turpiter, circunciſum Iudaice, ſacrifi- *Luc. 2. 3.*
caſſe gentiliter, baptizatum humiliter,circunductum à *& 4.*
diabolo per deſerta, & ab eo tẽtatum quàm miſerrime.
His igitur exceptis,& ſi quid ei ab ſcriptoribus ex teſta-
mento veteri falſa ſub teſtificatione iniectum eſt,credi-
mus cætera, præcipue crucis eius myſticam fixionem,
qua noſtræ animæ paſſionis monſtrantur vulnera,tum
præcepta ſalutaria eius, tum parabolas, cunctumq; ſer-
monem deificum,qui maxime duarum præferens natu-
rarum diſcretionem, ipſius eſſe non venit in dubium.
Nihil ergo eſt iam,cur me omnia credere exiſtimes de-
bere,quæ continent Euangelica,cum tu, vt ſupra oſten-
ſum eſt, teſtamenti veteris ſupremum liquorẽ vix ſum-
mis, vt aiunt, labris attingas. Auguſtinus reſpondit, *Cap. VIII.*
Nos veteris teſtamenti ſcripturas omnes, vt dignum
eſt, veras diuináſque laudamus: vos ſcripturas noui te-
ſtamenti tãquam falſatas corruptáſque pulſatis. Nos ea
quæ nunc de libris teſtamenti veteris non obſeruamus,
congruẽter tamen illo tempore atque illi populo fuiſ-
ſe præcepta: nobiſque in eiſipſis quæ non obſeruamus,
ſignificata quæ intelligamus & ſpiritaliter teneamus,
non

G non ſolum dicimus, ſed in Apoſtolicis quoque literis
oſtẽdimus & docemus. Vos autem omnia quæ in libris
noui teſtameoti non accipitis, omnino reprehenditis:
nec à Chriſto, nec ab apoſtolis eius dicta vel conſcrip-
ta aſſeueratis. Videtis ergo quantum inter nos & vos,
quod ad hanc rem attinet, diſtet. Cum itaque à vobis
quæritur, quare nõ omnia in libris noui teſtamenti ac-
cipitis, ſed & in eis libris, in quibus approbatis aliqua,
multa reſpuitis, reprehenditis, accuſatis, à corruptori-
bus inſerta eſſe contenditis, nolite in exemplum aſſu-
mere diſtinctionem fidei vel obſeruationis noſtræ, ſed
Cap. IX. rationem reddite præſumptionis veſtræ. A nobis e-
nim ſi quæratur, cur non eo ritu colamus Deum, quo
coluerunt Hebræi patres tempore veteris teſtamenti,
Reſpondemus, aliud nobis deum præcepiſſe per patres
noui teſtameoti: neque hoc contra vetus teſtamentum,
cum & in illo id ante ſit prędictũ. Sic enim hocipſum
Hiere. 31. pręnunciatum eſt per Prophetam, Ecce dies veniunt,
Hebræ. 8. dicit dominus, & cõſummabo ſoper domum Iſraël, &
ſuper domum Iuda teſtamentum nouum: non ſecundũ
teſtamentum, quod feci patribus eorum, in die qua ap-
H prehendi manum eorum, vt eiicerem eos de terra Ae-
gypti. Ecce quia & hoc propbetatum eſt, non perſeue-
raturum illud teſtamentum, ſed fururum nouum. Hic ſi
obiectum fuerit, non nos pertinere ad domum Iſraël &
domum Iuda, ex doctrina apoſtolica nos defendimus:
Roma. 2. quia ſemen Abrahę Chriſtum eſſe docet Apoſtolus, no
Gala. 3. biſq; ad corpus eius pertinentibus, dicit, Ergo Abrahæ
ſemen eſtis. Porrò ſi quæſitum à nobis fuerit, cur illius
teſtamenti authoritatem teneamus, cuius ritum nõ ob-
ſeruamus, & ad hoc ex literis apoſtolicis reſpondemus:
Coloſſ. 2. ait enim Apoſtolus, Nemo ergo vos iudicet in cibo &
potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbato-
rum, quod eſt vmbra futurorum. Ita quippe & cur ea le-
gi atque accipi oporteat, oſtendit: id eſt oe propbetiam
extinguamus, quia in vmbra facta ſunt futurorum: &
curare nos non debere eos, qui nos hinc iudicare vo-
luerint, quod corporaliter ism non obſeruemus: ſicut
1. Cor. 10. alibi tale quiddam dixit, Hæc in figura contingebant
illis, ſcripta ſunt autem propter correptionem noſtrã,
in quos finis ſeculorum obuenit. Cũ ergo tale aliquid
legitur in inſtrumento veteris teſtamenti, quale à no-
bis obſeruari, vel iuſſum non eſt in nono teſtamento,
vel etiam probibitum, quid ſignificet quærendum eſt,
I non reprehendendum: quia eoipſo, quo iam non ob-
ſeruatur, non damnatum, ſed impletum probatur.
Caput X. Vnde multa, vt ſæpe iam diximus, velut hocipſum,
quod modo noo intelligens Fauſtus, in mandatis vete-
Deute. 25. ris teſtamenti pro crimine obiecit, quòd vxorem fra-
tris ad hoc frater iuſſus eſt ducere, vt non ſibi, ſed illi ſo
bolem ſuſcitaret, eiuſq; vocaret oomine, quod inde naſ
ceretur: quid aliud in figura præmonſtrat, niſi quia v-
nuſquiſq; Euangelij prędicator ita debet in eccleſia la-
borare, vt defuncto fratri, hoc eſt Chriſto, ſuſcitet ſe-
men, qui pro nobis mortuus eſt: & quod ſuſcitatum fue
rit, eius nomen accipiat? Denique hoc implens Apoſto-
lus, non iam carnaliter in præmiſſa ſignificatione, ſed
1. Cor. 4. ſpiritaliter in completa veritate, quos in Chriſto Ieſo
per Euãgelium ſe genuiſſe commemorat, ſuccenſet eis,
1. Cor. 1. & eos increpans corrigit, volentes eſſe Pauli, Nunquid
Paulus, inquit, pro vobis crucifixus eſt, aut in oomine
Pauli baptizati eſtis? Tanquam diceret, Defuncto fra-
tri vos genui, Cbriſtiani vocamini, nõ Pauliaoi. At vero
qui electus ab Eccleſia miniſterium Euangelizandi re-
nuerit, ab ipſa Eccleſia merito dignéque contemnitur.

Hoc eſt enim quòd in eius faciem iubetur expuere, non K
ſanè ſine ſigno huius opprobrij, vt calciamento pedis *Deut. 25.*
vnius exuatur, ne ſit in eorum ſorte, quibus ipſe Apo-
ſtolus ait, Et calciati pedes in præparationem Euãgelij *Ephe. 6.*
pacis. Et de quibus commemorat propheta, Quàm ſpe- *Eſa. 25.*
cioſi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annun-
ciant bona. Qui eoim ſic Euangelicam fidem tenet, vt
& ipſi proſit, & Eccleſię prodeſſe non renuat, bene in-
telligitur vtroque pede calciatus. Qui autem ſibi putat,
quia credit, ſatis eſſe conſultum, curam vero lucrãdo-
rum refugit aliorum, decalciati illius non figuratũ ſig-
nificauit, ſed io ſe impletum portabit opprobrium.
Quid quòd & Paſcha à nobis obiicit celebrari, nec *Cap. XI.*
quòd ita vt Iudæi celebramus inſultat, cum ouem ma- *Exo. 12.*
gis nos babeamus in re pręſentis Euangelij, non in vm-
bra futuri, eiuſq; occiſionem cum quotidie, tum maxi-
me anniuerſaria ſolennitate non venturam præſigne-
mus, ſed factam cõmemoremus. Ideo ſanè dies Paſchæ
ſolenitatis noſtræ ad diem celebrationis vmbraticæ
Iudæorum non occurrit, vt & dominicum diem, quo
Cbriſtus reſurrexit, complecteremur. Azyma vero, qui
rectę fidei Cbriſtiani ſuot, oon io fermento veteris vi- *1. Cor. 5.*
tæ, hoc eſt maliciæ, ſed in ipſius fidei veritate & ſynce- L
ritate cuſtodiunt: non ſeptẽ diebus, ſed omni die: quod
ſignificatum eſt numero dierum ſeptenario, quo quoti-
die omnis voluitur dies. Quod & ſi aliquantulum labo
rioſum eſt in boc ſeculo, quoniam anguſta & arcta via *Matth. 7.*
eſt quæ ducit ad vitam, merces tamen certa ſeruatur:
nam ipſe labor ſignificatus eſt illis picridis, quòd ali-
quantulum ſubamara ſint. Pentecoſten etiam, id eſt, *Cap. XII.*
à paſſione & reſurrectione domini, quinquageſimum
diem celebramus, quo nobis ſanctum ſpiritum, paracle *Leuiti. 23.*
tum quem promiſerat, miſit: quod futurum etiam per
Iudęorum Paſcha ſignificatũ eſt, cum quinquageſimo *Acto. 2.*
die poſt celebrationem ouis occiſæ, Moyſes digito dei *Exod. 19.*
ſcriptam legem accepit in monte: legite euangelium, & *Luca. 11.*
aduertite ibi ſpiritum ſanctum appellatum digitũ Dei.
Ea quippe anoiuerſarie in Eccleſia celebrantur, quæ in-
ſigniter excellentia certis diebus facta ſunt, vt eorũ ne-
ceſſariam ſalubrèmque memoriam feſtiuitas coocele-
brata cuſtodiat. Si vultis ergo noſſe quare celebramus
Paſcha, quia tuoc pro nobis immolatus eſt Chriſtus: ſi
vultis ooſſe quare non illud ritu Iudaico celebremus,
quia illa erat ventori veri præfiguratio, hæc completi M
cõmemoratio. Futurum autem & præteritum nec ipſis
verbis noſtris eodem modo enunciatur, vnde iam ſatis
in hoc opere locuti ſumus. Si autem & boc quęritis, *Cap. XIII.*
cur ex omnibus cibis, à quibus in vmbra futurorum po *Leuiti. 11.*
pulus eſt ille prohibitus, non morticino & immolati-
cio non veſcimur: & hoc audite, & calumniis vaoitatis
verum aliquando pręponite. Cur enim non expediat
immolaticio veſci Cbriſtiano, Apoſtolus dicit, Nolo *1. Cor. 10.*
vos, inquit, ſocios fieri dæmoniorum. Neq; enim ipſam
immolationẽ reprebendit, quam faciebant patres, præ-
figurantes ſanguinem ſacrificij, quo nos Cbriſtus rede-
mit: ſed quæ immolant gentes, dæmoniis, inquit, im-
molant, & non deo. Deinde adiecit quod dixi, Nolo
vos ſocios fieri dęmoniorũ. Nam ſi natura ipſa immo-
laticiæ carois eſſet immunda, vtiq; & neſcientem con-
taminaret. Neque enim eo minus ipſa eſſet, quo minus
ab ſciente acciperetur, ſed propter conſcientiam, ne dę
monibus communicaſſe videatur. Morticinum autem
puto, quòd ad eſcam vſus hominum non admiſit, eo q
non occiſorum, ſed mortuorum aoimalium morbida
caro eſt, nec apta ad ſalutem corporis, cuius cauſa ſumi-
mus

A mus alimentũ. Nã quòd de effundendo ſanguine anti-
Gene.9. quis in figura præceptũ eſt,id eſt, ipſi Noë poſt diluuiũ,
Acto.15. quod iam quid ſignificaret,oſtendimus,plerique intel-
ligunt.Et in Actibus Apoſtolorum hoc lege præceptũ
ab Apoſtolis, vt abſtinerent gentes tantũ à fornicatio-
ne & ab immolatis & ſanguine,id eſt,nequaquam ede-
rent carnem,cuius ſanguis non eſſet effuſus. Quod alij
non ſic intelligũt,ſed à ſanguine præceptum eſſe abſti-
nẽdũ,ne quis homicidio ſe cõtaminet.Hoc nũc diſcu-
tere longum eſt,& non neceſſarium:quia etſi hoc tunc
Apoſtoli præceperũt, vt ab animalium ſanguine abſti-
nerent Chriſtiani,ne præfocatis carnibus veſcerentur,
elegiſſe mihi vidẽtur pro tempore rem facilem, & ne-
quaquam obſeruantibus oneroſam, in qua cum Iſraëli-
Ephe.2. tis etiam gentes,propter angularem illum lapidẽ,duos
parietes in ſe condentem, aliquid cõmuniter obſerua-
rent:ſimul & admonerẽt,in ipſa arca Noë, quãdo deus
hoc iuſsit, Eccleſiam omnium gentiũ fuiſſe præfigura-
tam:cuius facti prophetia, iam gentibus ad fidem acce-
dentibus,incipiebat impleri. Tranſacto vero illo tẽpo
re,quo illi duo parietes, vnus ex circuncisione, alter ex
præputio venientes,quanuis in angulari lapide cõcor-
darent, tamen ſuis quibuſdã proprietatibus diſtinctius
B eminebãt:& vbi Eccleſia gentium talis effecta eſt, vt in
ea nullus Iſraëlita carnalis appareat, quis iã hoc Chri-
ſtianus obſeruat, vt turdos vel minutiores auiculas nõ
attingat,niſi quarum ſanguis effuſus eſt:aut leporẽ non
edat,ſi manu à ceruice percuſſus,nullo cruento vulnere
occiſus eſt?Et qui forte pauci adhuc tangere iſta formi
dant,à cæteris irridẽtur. Ita omnium animos in hac re
Matth.15. tenuit illa ſententia veritatis,Non quod intrat in os ve
ſtrum,vos coinquinat,ſed quod exit, nullam cibi natu-
ram,quam ſocietas admittit humana,ſed quę iniquitas
Cap.XIIII. committit,peccata condemnans. Iam vero de anti-
quorum factis,& quæ ſtultis atque ineruditis videntur
peccata,dum non ſunt,& quæ vere peccata ſunt,quam
ob cauſam conſcripta ſint, ſeruata magisq; commẽda-
ta ſcripturæ ipſius veneratione, ſufficienti iam ſermo-
Supra li.22 ne monſtrauimus.Necnon de maledicto eius, qui pen-
Deute.21. det in ligno:& eius qui nõ ſuſcitauerit ſemen in Iſraël,
Exo.23. iam primum ſuo loco reſpondimus,cũ hęc antè dilue-
remus obiecta: & prorſus omnia, ſiue de quibus ſingil-
latim iam anterioribus huius operis partibus diſſerui-
mus,ſiue quæ in iſto,cui reſpõdemus,ſermone ſuo Fau-
ſtus ſimilia poſuit, vna firmiſsima veritatis ratione de-
fendimus, quam de ſanctarum ſcripturarũ authoritate
percipimus:& quęcũq; ſcripta ſunt in illis libris veteris
C teſtamenti,omnia veriſsime atq; vtiliſsime pro æterna
vita ſcripta eſſe laudamus,accipimus,approbamus:ſed
quæ in his mandata corporali operatione nõ obſerua-
mus,& rectiſsime tunc mãdata intelligimus,& vmbras
futurorũ eſſe didicimus,& nũc iam impleri cognoſci-
mus:ac per hoc quiſquis illa tunc etiã opera, quæ ad ſi-
gnificandũ agi iubehãtur,non obſeruabat,pœnas diui-
nitus conſtitutas,rectiſsimo iudicio perſoluebat. Sicut
nunc ſi quis ſacramẽta noui teſtamenti pro tẽporis ra-
tione diſtincta,fuerit auſus ſacrilega temeritate viola-
re. Quemadmodũ enim tunc iuſti viri, qui pro illis ſa-
cramentis nec mortem recuſauerunt,iure laudãtur,ita
nunc pro iſtis martyres Chriſti. Et ſicut æger nõ debet
reprehẽdere medicinalem doctrinã, ſi aliud illi hodie
præceperit,aliud cras,prohibens etiã quod ante præce-
perat,ſic enim ſe habet ſanandi eius corporis ratio, ita
genus humanũ ab Adã vſq; in finẽ ſeculi,quandiu cor-
Sapien.9. pus quod corrũpitur,aggrauat animã, ægrũ atque ſau-

ciũ,non debet diuinã reprehendere medicinã,ſi in qui- D
buſdam hoc idem,in quibuſdã vero aliud prius, aliud
poſterius obſeruandũ eſſe præcepit, præſertim quia ſic
aliud præcepturã eſſe promiſit. Nulla ergo cõpara- Caput.XV.
tio eſt,quã Fauſtus obiendit,ita vobis paracletũ ex no-
uo teſtamẽto quod credatis,elegiſſe, & quod reſpuatis
demõſtrauiſſe,cum ipſe nouo teſtamẽto fuerit prophe-
tatus:ſicut nobis Chriſtus fecit ex vetere, quo ſimiliter
prophetatus eſt. Hoc enim aliqua veriſimili ratione di-
ceretur,ſi eſſet aliquid in veteris teſtamenti libris,quod
nos diceremus nõ recte dictũ,nõ diuinitus iuſſum,non
veraciter ſcriptum. Nihil horũ dicimus,ſed accipimus
omnia:ſiue quæ obſeruamus,vt recte viuamus:ſiue quę
non obſeruamus,& tamẽ & ipſa tunc in prophetia iuſ-
ſa & obſeruata nunc cõpleri videmus. Deinde paracle-
tum ſicut promiſſum legimus in iis libris,quorum non
omnia vultis accipere, ita & miſſum legimus in eo li- E
bro,quẽ nominare etiã formidatis. In Actibus quippe
Apoſtolorũ,ſicut ſæpe pauloante cõmemoraui,apertiſ- Acto.2.
ſime legitur miſſus die Pentecoſtes ſpiritus ſanctus, qui
etiã opere manifeſtauit quis eſſet. Linguis enim omniũ
locuti ſunt,qui eũ primitus acceperũt:vt hoc etiã ſigno
promitteret in linguis omnibus, hoc eſt in omnib⁹ gẽ-
tibus futuram eccleſiã,quæ illum ſicut patrem & filium Cap.XVI.
veriſsime prædicaret. Vos iam dicite, quare non ac-
cipiatis omnia ex libris noui teſtamenti,vtrum quia nõ
ſunt Apoſtolorũ Chriſti,an quia praui aliquid docue-
runt Apoſtoli Chriſti?Reſpõdetis,quia non ſunt Apo-
ſtolorum Chriſti. Nam illa vox altera Paganorum eſt,
qui dicũt,Apoſtolos Chriſti nõ recta docuiſſe. Vos er-
go quid dicitis,vnde oſtenditis,ſcripturas illas,non ab
Apoſtolis miniſtratas?Reſpondetis, quia multa ſunt in
eis,& inter ſe,& ſibi cõtraria. Omnino falſiſsimum eſt,
vos non intelligitis.Nã quidquid tale protulit Fauſtus,
quod ita vobis videretur, ita non eſſe monſtratum eſt:
& quicquid tale à vobis prolatũ fuerit,hoc docebimus.
Quis autem ferat, lectorem vel auditorem,ſcripturam
tantæ authoritatis,facilius quàm vicium ſuæ tarditatis,
audere culpare?An hoc dicitis vos paracletum docuiſ-
ſe,ſcripturas iſtas Apoſtolorum nõ eſſe, ſed ſub eorum
nominibus ab aliis eſſe cõſcriptas? Hoc ſaltem docete, F
iſtum ipſum paracletum eſſe,à quo didiciſtis hæc Apo
ſtolorum non eſſe.An dicetis, ipſum Chriſtus promiſit
& miſit? Reſpondetur vobis, omnino iſtum Chriſtus
nec promiſit nec miſit,& ſimul oſtenditur quando mi
ſerit quem promiſit. Quòd ergo eum Chriſtus miſerit,
hoc probate: vnde aſſeritis perſonam veſtri authoris
vel potius deceptoris? Reſpondetis ex Euangelio vos
probare. Ex quo Euangelio? Quòd non totum accipi-
tis,quod falſatum eſſe vos dicitis. Quis ergo teſtem ſuũ
prius ipſe dicat falſitate eſſe corruptum,& tunc produ-
cat ad teſtimonium?Si enim quod vultis, ei credimus:
& quod non vultis,ei non credimus, iam non illi, ſed
vobis credimus. Si autem vobis credere vellemus, te-
ſtem à vobis non exigeremus. Deinde paracletus ſic
eſt promiſſus,vt diceretur, Ipſe vos inducet in omnem Ioan.16.
veritatem: quomodo autem ille inducet in veritatem,
qui vos docet Chriſtum eſſe fallacem? Huc accedit,
quia ſi omnia, quæ de promiſſione paracleti in Euan-
gelio leguntur, talia eſſe demonſtraretis, vt omnino
niſi Manichæo veſtro non poſſent intelligi: ſicut oſtẽ-
duntur in Prophetis ea eſſe dicta de Chriſto, quæ in a-
lium cadere omnino non poſſunt: tamen cum ea de
iis codicibus proferretis, quos dicitis infalſatos, hoc
ipſum illic falſum, & à corruptoribus maioribus ve-

G ſtris immiſſum eſſe diceremus,quod illic de Manichęo
ſic ſcriptum legeretis, vt de alio intelligere non poſſe-
mus: quid faceretis dicite mihi, niſi clamaretis, nullo
modo vos potuiſſe falſare codices,qui iam in manibus
eſſent omnium Chriſtianorũ? Quia mox vt facere cœ-
piſſetis, vetuſtiorum exemplariũ veritate conuincere-
mini.Qua igitur cauſa à vobis corrumpi non poſſent,
hac cauſa à nemine potuerunt. Quiſquis enim hoc pri
mitus auſus eſſet,multorum codicum vetuſtiorum col-
latione confutaretur:maxime quia non vna lingua,ſed
multis eadem ſcriptura contineretur. Nam etiam nũc
nonnullæ codicum mẽdoſitates,vel de antiquioribus,
vel de lingua præcedẽte emendantur.Ita ergo aut cogi
mini veraces illos codices confiteri,& cõtinuo euertẽt
hæreſim veſtram:aut ſi fallaces eos dixeritis, eorum au-
thoritate paracletum nõ poteritis aſſerere, & vos euer-
Cap.XVII. tiſtis hæreſim veſtram. Huc accedit, quia ea dicta
ſunt in promiſsione paracleti,vt Manichęum poſt tam
multos annos veniẽtem, ab iſta ſuſpicione prorſus ex-
cludant.Quia enim poſt reſurrectionem & aſcenſionẽ
H domini continuo venturus erat ſpiritus ſanctus, aper-
Ioan.7. tiſsime dictum eſt à Ioanne, Spiritus enim nondum e-
rat datus,quia Ieſus nondum fuerat clarificatus.Si hæc
itaque cauſa erat vt non daretur,quia nondum erat cla
rificatus Ieſus, proculdubio clarificato Ieſu, iã cauſa e-
rat vt ſtatim daretur. Nã & Cataphryges ſe promiſſum
1.Timo.4. & 5. paracletum ſuſcepiſſe dixerũt, & hinc à fide catholica
deuiarunt,conantes prohibere quod Paulus conceſsit,
& damnare ſecundas nuptias,quas ille permiſit:ſub his
verbis inſidiantes, quia ſcriptum eſt de paracleto, Ipſe
vos inducet in omnem veritatem, quaſi videlicet non
Ioan.16. omnem veritatẽ Paulus & cæteri Apoſtoli docuiſſent,
ac locum Cataphrygarum paracleto reſeruaſſent. Ad
1.Corin.13. hoc & illud traxerunt, quod Paulus ait, Ex parte enim
ſcimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit
quod perfectũ eſt,quod ex parte eſt,euacuabitur: vt ſci-
licet ex parte ſciens & prophetans Apoſtolus dixerit,
1.Corin.7. Quod vult faciat,non peccat ſi nubat:& imperfectum
paracleti Phrygia ex hoc euacuauerit. Ad hæc cùm eis
dictum fuerit,quòd ſint Eccleſiæ tanto ante promiſſæ,
& toto orbe diffuſæ,authoritate damnati,reſpondent:
I hinc etiam in ſe illud eſſe completum, quod de para-
Ioan.14. cleto dictum eſt,quòd mundus eum accipere non po-
Ioan.16. teſt.Nónne iſta ſunt, quæ etiam vos dicere ſoletis, Ipſe
1.Corin.13. vos inducet in omnem veritatẽ:&, Cum venerit quod
perfectum eſt,quod ex parte eſt,euacuabitur:&, Mũdus
eum accipere nõ poteſt: de veſtro Manichæo eſſe præ-
dictum? Et quæ tandẽ poterit hæreſis exoriri ſub para-
cleti nomine,quæ non hæc omnia veriſimiliter ſibi au-
deat coaptare? Nunquid enim eſt hæreſis, quæ non ve-
ritatem ſe nominet,& quanto eſt ſuperbior, tanto ma-
gis ſe etiã perfectam nominet veritatem: vt & in om-
nem veritatem ſe polliceatur inducere, & doctrinam
Apoſtolorum ſuo errori contrariã, quaſi per illã vene-
rit,quod perfectũ eſt,euacuare conetur? Et quoniam te-
net eccleſia, quòd vehementius Apoſtolus commẽda-
Galat.1. uit,Si quis vobis euãgelizauerit præter quàm quod ac-
cepiſtis,anathema ſit: cũ cœperit aliud annuncians ab
Ioan.14. vniuerſo orbe anathemari,cõtinuo dicat,hoc eſt quod
Ca.XVIII. ſcriptum eſt, Mundus eũ accipere non poteſt. Vnde
ergo probare poteritis, ꝙ à vobis exigitur,paracletũ eſ-
ſe illum à quo didiciſtis, ꝙ euangelica ſcripta non ſunt
Apoſtolorum,quandoquidẽ etiam nos probamus non
eſſe paracletum ſpiritum ſanctum, niſi qui Ieſu clarifi-
Ioan.7. cato mox venit? Ideo enim nondũ erat datus,quia nõ-

dum Ieſus fuerat clarificatus.Probamus etiã ipſum in- K
ducere in omnem veritatem, quia non intratur in ve- Ioan.16.
ritatem,niſi per charitatem.Charitas autem dei diffuſa Roma.5.
eſt, ait Apoſtolus, in cordibus noſtris per ſpiritum ſan-
ctum,qui datus eſt nobis. Docemus etiã nõ dixiſſe Pau
lum,Cum venerit quod perfectũ eſt:niſi de perfectione
illa,quæ in perceptione vitæ æternæ futura eſt. Hoc e-
nim cum loqueretur,Videmus enim, inquit, nunc per 1.Corin.13.
ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ. Hic
certe niſi aperte inſanire volueritis, fatemini non vos
videre deũ facie ad faciem.Nũ ergo ad vos venit illud
quod perfectũ eſt.Hoc enim modo plane,quid de hac
re ſenſerit,ſatis Apoſtolus explicauit: nec futurum eſt
hoc ſanctis,niſi cum factum fuerit, quod etiam Ioãnes
dicit,Filij dei ſumus, & nondũ apparuit quid erimus: 1.Ioan.3.
ſcimus autẽ quia cũ apparuerit, ſimiles ei erimus, quo-
niam videbimus eũ ſicuti eſt:tũc introducẽte in omnẽ
veritatem ſpiritu ſancto, cuius nũc pignus accepimus. 2.Corin.5.
Quòd autem dictũ eſt,Mundus eũ accipere non poteſt: Ioan.14.
de iis vtiq; dictum eſt,qui ſolent in ſcripturis mũdi no
mine appellari,amatores mũdi, vel impij, vel carnales: L
de qualibus dicit Apoſtolus,Animalis autẽ homo non 1.Corin.2.
percipit quæ ſunt ſpiritus dei. De hoc enim mũdo eſſe
dicũtur,quandiu nõ poſſunt ſapere amplius,quàm ſunt
iſta corporea,quę in hoc mũdo ſenſerunt:ſicut nec vos
aliud ſapitis,qui cum lucem iſtam ſolis & lunæ mirare-
mini, talia vobis omnia diuina finxiſtis, authore illo
vaniloquo,quẽ decepti & deceptores paracletũ dicitis.
Proindę nullo modo valentes oſtẽdere, quo modo ſit
ille paracletus, nõ eſt vnde doceatis firmiſsima aliqua
authoritate vos cõperiſſe, quẽadmodũ hæc ſcripta eu-
angelica, ex quibus nõ omnia vultis accipere, non ſint
Apoſtolorum Chriſti. Reſtat ergo vt dicatis,hoc vós ea
ratione cõperiſſe,quia talia ibi ſunt,quæ Chriſti gloriã
decolorent: ſcilicet quia natus ex virgine ibi narratur,
quia circunciſus:quia pro illo oblatum ſacrificiũ,quod
tunc offerebatur,quia baptizatus,quia tentatus à diabo Lucæ 2.3. & 4.
lo eſt. His autẽ exceptis,& teſtimoniis ex veteri teſta
mento,quæ illis inſerta ſunt literis,cætera vos ſecundũ Cap.XIX.
id,quod Fauſtus loquitur, fatemini accipere: & præci-
pue crucis eius myſticã fixionẽ,qua paſsionis animę ve
ſtræ vulnera demonſtrantur.Deinde, inquit, præcepta M
ſalutaria eius,& parabolas cunctumq; ſermonẽ deificũ,
qui maxime duarum præferẽs naturarũ diſcretionem,
ipſius eſſe non venit in dubium. Videtis ergo id vos a-
gere,vt omnis de medio ſcripturarũ auferatur authori-
tas,& ſuus cuiq; animus author ſit, quid in quaq; ſcrip-
tura probet, quid improbet: id eſt, vt non authoritati
ſcripturarum ſubiiciatur ad fidẽ, ſed ſibi ſcripturas ipſe
ſubiiciat:nõ vt ideo illi placeat aliquid, quia hoc in ſu-
blimi authoritate ſcriptũ legitur: ſed ideo recte ſcriptũ
videatur,quia hoc illi placuit.Quò te committis anima
miſera,infirma,carnalibus nebulis inuoluta, quò te cõ-
mittis? Remoue ergo authoritatẽ,videam⁹:remoue au-
thoritatẽ,redde rationẽ. Eóne ratio tua perducitur, vt
niſi dei natura violabilis corruptibiliſq; credatur,exitũ
theatricum longa illa fabula veſtra reperire non poſsit?
Poſtremo vnde ſcis octo eſſe terras & decem cœlos ꝙ
Atlas mũdũ ferat,ſplenditenẽſq; ſuſpẽdat, & innume-
rabilia talia,vnde ſcis hæc? Planè,inquis,Manichæus me
docuit.Sed infœlix,credidiſti, neq; enim vidiſti. Si er-
go ad milia fabuloſorum phantaſmatũ, quibus turpi-
ter grauidata es, te authoritati ignotiſsimæ & furio-
ſiſsimæ ſubdidiſti,vt ideo hæc omnia crederes,quia in
illis conſcripta ſunt libris, quibus miſerabili errore cre
dendum

A dendum eſſe cenſuiſti, cum tibi nulla demonſtrentur: cur non potius Euangelicæ authoritati tam fundatę, tã ſtabilitæ, tanta gloria diffamatæ, atq; ab Apoſtolorum temporibus vſque ad noſtra tempora per ſucceſsiones certiſsimas commendatæ, non te ſubdis: vt credas, vt videas, vt diſcas etiam omnia illa quæ te offendunt: ex vana & peruerſa opinione te offendere: potiusq; eſſe verum, naturam incommutabilem dei aliquid mortalis aſſumpſiſſe creaturę, in qua incõmutabiliter permanẽs, nõ fallaciter, ſed veraciter faceret atq; pateretur, quicquid eandem creaturam facere ac pati pro generis humani, vnde ſumpta erat, ſalute cõgrueret, quàm violabilem & corruptibilem credere dei naturã: nec inquinatam atque oppreſſam totam poſſe liberari atq; purgari, ſed æterna globi pœna ſumma dei neceſsitate dãnari?

Cap.XX. Sed, inquis, propterea credidi quæ non mihi oſtendit: quia duas naturas boni ſcilicet & mali mihi in hoc ipſo mundo euidenter oſtendit. At hoc ipſum eſt infœlix, vnde decepta es: quia ſicut in illa ſcriptura Euangelica, ita in hoc mundo nihil mali putare potuiſti, B niſi quo tuus carnalis ſenſus offenſus eſt: ſicut ſerpentẽ, ignẽ, venenũ, & ſimilia: nec aliquid boni, niſi quod eũdem tuũ carnalẽ ſenſum aliqua iucunditate permulſit: ſicut ſaporũ iucũditas, & odorũ ſuauitas, & lucis huius aſpectus, & ſi quid aliud vel auribus vel oculis tuis vel naribus vel palato [vel palpatui] ſimiliter forte blanditum eſt. At ſi vniuerſam creaturã ita prius aſpiceres, vt authori deo tribueres, quaſi legens magnum quendam librũ naturæ rerũ: atq; ita ſi quid ibi te offenderet, cauſam te tanquam hominẽ latere poſſe tutius crederes, q̃ in operibus dei quicquã reprehẽdere auderes: nunquã incidiſſes in ſacrilegas nugas, & blaſphema figmenta: quibus non intelligens vnde ſit malum, deum implere conareris omnibus malis.

Cap.XXI. Hic iã ſi quæratis à nobis, nos vnde ſciamus Apoſtolorum eſſe iſtas literas? Breuiter vobis reſpondemus, inde nos ſcire, vnde & vos ſcitis illas literas eſſe Manichęi, quas miſerabiliter huic authoritati præponitis. Si enim & hinc vobis aliquis moueat quæſtionẽ, & ſcrupulum contradictionis impingat, dicens, Libros quos profertis Manichęi, nõ eſſe Manichæi, quid facturi eſtis? Nõnne potius eiuſdẽ deli- C ramenta ridebitis, qui contra rem tãta connexionis & ſucceſsionis ſerie confirmatã, impudentiam huius vocis emittat? Sicut ergo certum eſt illos libros eſſe Manichæi, & omnino ridẽdus eſt, qui ex tranſuerſo veniẽs tanto poſt natus, litem vobis huius contradictionis intẽderit: ita certum eſt Manichæum vel Manichęos eſſe ridendos, aut etiam dolendos, qui tam fundatæ authoritati, à temporibus Apoſtolorũ vſque ad hæc tempora certis ſucceſsionibus cuſtoditæ atque perductæ, audeant tale aliquid dicere.

Cap.XXII. Iam ergo authoritas Manichæi conferenda eſt authoritati Apoſtolorum. Nã literas iſtorum iſtas eſſe tam certum eſt quàm illas illius. Quis autẽ Manichęũ Apoſtolis cõparat, niſi quiſquis ſe à Chriſto, qui miſit Apoſtolos, ſeparat? Aut duas naturas ſibimet ex propriis principiis aduerſas, quis vnquã ſapuit in verbis Chriſti, niſi qui non ſapit verba Chriſti? Apoſtoli ergo tanquã diſcipuli veritatis, natiuitatẽ Ioan.16. Chriſti prædicãt, paſsionemq; veracẽ: Manichæus autẽ iactat ſe inducere in omnem veritatẽ, & vult inducere in talem Chriſtum, in quo ipſius paſsionis prædicat fal- Lucæ 2. ſitatem. Iſti Chriſtum in carne, quam de Abrahæ ſuſcepit ſemine circũciſum: ille deum in ipſa ſua natura, à tenebrarum gente conciſum. Iſti pro carne Chriſti litãte ſacrificium, quod tunc pie fiebat, oblatum: ille non car-

nis, ſed ipſius diuinæ ſubſtantiæ membrum, omnibus D dæmonibus immolandum, naturæ aduerſæ gentis illatum. Iſti Chriſtum exempli præbẽdi cauſa baptizatum Lucæ 3. in Iordane: ille deum ipſum per ſeipſum in tenebrarum contaminatione ſubmerſum. Nec totum emerſurum, ſed quod eius mundari nõ potuerit, æterna damnatione puniendum. Iſti carnem Chriſti à dęmonum Lucæ 4. duce tentatam: ille partem dei à dæmonum gente poſſeſſam. Et iſti quidẽ illam tentatam, vt doceret reſiſtere tentatori: ille illam poſſeſſam, vt patri non poſsit reſtitui, nec victori. Deniq; Manichæus ex doctrina dæmoniorum aliud annunciat, vt quaſi eminentior ſit: Apoſtoli vero ex doctrina Chriſti commendant: vt quiſ- Gala.1. quis aliud annunciauerit, anathema ſit.

Libri triceſimiſecundi finis.

LIBER TRICESIMVSTERTIVS.

Cap.I. Matth.8. FAuſtus dixit, Scriptum eſt in Euangelio, Quia multi venient ab Oriente & E Occidente, & recumbẽt cum Abrahã & Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Vos ergo quare nõ accipitis Patriarchas? Abſit nos quidem cuiq̃ inuidere mortalium, quẽ deus forte miſeratione reſpiciens ſua, de perditione vnquam reduxerit ad ſalutem: Sed hoc ſanè nos eius eſſe tam clementię ponimus, qui miſertus ſit, non illius meriti, cuius fuiſſe negare non poſsis improbabilẽ vitam: ac per hoc & Iudęorũ patres, Abrahã ſcilicet & Iſaac & Iacob, ſi eſt hoc pro certo de iiſdem Chriſti teſtimoniũ quod affertis, quanquã fuerunt ipſi quidẽ flagitioſiſsimi, vt fere Moyſes indicat eorũ pronepos, ſiue quis alius hiſtoriæ huius cõditor eſt, quæ dicitur Geneſeos, qui eorum vitas nobis odio omni faſtidioq; digniſsimas ſcripſit: ſint tamẽ & ipſi iã in regno cœlorũ, ſint in loco quẽ nec crediderant vnquam nec ſperauerãt, vt fere ex eorũ liquido libris apparet: dũmodo tamen cõſtet, vobis etiã cõfitẽtibus, lõgo interuallo de tetra ac pœnali inferorum cuſtodia, vbi ſe vitæ merita coërcebãt, à Chriſto domino noſtro liberatos, per F eius ſcilicet myſticã paſsionẽ, peruenire ad hoc ipſum potuiſſe, ſi peruenerunt, quod ſcriptum de eis eſt. Neq; Lucæ 23. enim quia & latronem quendã de cruce liberauit idẽ noſter dominus, & ipſo eodem die ſecum futurum dixit eum in paradiſo patris ſui, quiſquam inuiderit, aut inhumanus adeo eſſe poteſt, vt hoc ei diſpliceat tantæ benignitatis officium: Sed non tamen idcirco dicemus & latronũ vitas ac mores nobis probabiles eſſe debere, quia Ieſus latroni indulgẽtiam dederit: Aut quia publi- Matth.21. canis & meretricibus ignouerit errata, dixeritq; ꝙ etiã præcederent ipſi ad regnum cœlorum eos qui ſe ſuperbe geſſerint. In iuſticia nanque & in adulterio depre- Ioan.8. henſam mulierẽ quandã Iudæis accuſantibus abſoluit ipſe, pręcipiẽs ei vt iam peccare deſineret. Quapropter ſi horum tale quid & circa Abrahã egit & Iſaac & Iacob, ipſi gratias: decet enim eũ talia operari circa animas, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, Matth.5. & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Sed hoc tamen mihi vnum in opinione hac veſtra moleſtum eſt, cur id de Iudæorum tantum patribus ſentiatis, ac non de cæteris quoque Patriarchis gentium, quòd & ipſi ſenſerint aliquando noſtri liberatoris hanc gratiam: præſertim cum de ipſorum filiis magis Chriſtiana conſtet eccleſia, quàm de ſemine Abraham Iſaac & Iacob. Sed ais

G vtique,illos quidem idola coluiſſe, hos vero omnipo-
tentem deuoi, idcircoq; ſolam ipſorum curã habuiſſe
Ieſum.Ita dei omnipotẽtis cultura in tartara detrudit,
& filij eget auxilio qui coluit patrẽ?Sed Iudæis conſen-
tiam,vt inquam,hactenus in cœlum reductos eos,non
quia mererentur,ſed quia vincat diuioa clemẽtia vim
Cap.II. peccatorum. Veruntamen vtrum & hoc à Chriſto
dictum ſit,dubios etiam nos & incertos ſcribẽtiũ ipſa
Matth.8. varietas facit.Nanque cum duo Euangeliſtę Matthęus
Luca 7. & Lucas de Centurione quodam pariter narrent:cuius
puer tunc infirmaretur , & propter quem viſus fuerit
hocipſum dixiſſe Ieſus:quia ſcilicet tantam fidem non
inueniſſet in Iſraël,quantã in illo homine, gentili quã-
uis & Pagano: eo quòd dixerit idem oon ſe fuiſſe tam
dignum vt ſub tectum ſuũ intraret Ieſus,ſed id rogare
tantum vt iuberet verbo & ſanaretur puer ſuus: ſolus
tamen Matthæus hoc adiicit Ieſum proſecutum eſſe,vt
Matth.8. diceret,Amen dico vobis,quia multi venient ab Oriẽ-
te & Occidente, & recumbent cum Abraham & Iſaac
& Iacob in regoo cœlorum,filij autem regni mittentur
H in tenebras exteriores. Multos quidem qui venturi fo-
rent Paganos ſignificans, propter Centurionem, quia
eſſet & ipſe gentilis,in quo tamen tanta fuiſſet fides in-
uenta:filios autẽ regni appellãs Iudæos,in quibus nulla
eſt inuenta fides.At vero Lucas quanquam & ipſe ne-
ceſſarium hoc & memorabile inter Chriſti mirabilia
geſta inſerendum putauerit Euangelio ſuo, de Abrahã
tamen illic de Iſaac & Iacob nullam facit mentionem.
Quod ſi quis dicat idcirco prætermiſiſſe eum, quia di-
ctum id iam ſatis fuiſſet à Matthæo, cur ergo geſtum
ipſum commemorat erga Centurionem & puerũ eius,
quod æque longum ſatis inſinuatum iam fuiſſet nobis
Matthæi ſolertia?Sed falſum eſt.Nãque & de obſecra-
tione ipſa adueniendi Ieſum, Matthæus quidem dicit,
quòd idem per ſemetipſum Centurio venerit ad eum
rogaturus medelam:Lucas autem non, ſed quia maio-
res natu ad eum miſerit Iudæorum , qui ne forte ſper-
neretur ab eodem tanquam gentilis, quoniam hi qui-
dem Ieſum volunt eſſe plane Iudæũ,perſuadere ingreſ
ſi ſuot ei:dicentes,dignum eſſe cui id pręſtaret:quooiã
quidem diligeret geotem ſuam, & ſynagogã ipſe ædi-
I ficaſſet ſibi:tanquam & hoc ad dei filium pertineret, ſi
ædificationem ſynagogæ ſuæ Iudęi de Centurione Pa-
gano meruerint. Nec tamen omnifariam & Lucas hoc
verbum reticuit,puto recogitãs ne forte fuiſſet verum:
ſed locum tamen mutat applicatq; id alteri cuidã cau-
ſæ longæ diſsimili : id eſt,vbi dicit Ieſus ad diſcipulos
Luca 13. ſuos, Conteodite intrare per anguſtum oſtium : multi
enim venient quęrentes intrare & non poterunt.Cum
autem intrauerit, inquit, paterfamiliàs, & clauſerit ia-
nuam,incipietis foris ſtare & pulſare, dicentes, Domi-
ne aperi nobis.Et reſpondẽs,dicet,Neſcio vos.Tũc in-
cipietis dicere,Manducauimus & bibimus coram te,&
in plateis noſtris & ſynagogis docuiſti. Et dicet vobis,
Neſcio vnde eſtis, diſcedite a me omnes operarij ini-
quitatis:Ibi erit fletus & ſtridor dentium,cum videritis
Abraham & Iſaac & Iacob & omnes Prophetas intro-
ëuntes in regnũ dei,vos autem expelli foras: & venient
ab Oriente & Occidente & Auſtro & Aquilone & re-
cumbent in regoo dei.Hoc verum ipſum quidem,quia
multi excludentur à regno dei,qui ſcilicet nomẽ tan-
tũmodo Chriſti portauerint, ſed non fecerint opera
eius,nec Matthæus ſcribere prætermiſit,ſed de Abrahã
Matth.8. illic & Iſaac & Iacob nullam facit omoino mentionẽ.
Luca 7. Item de Centurione & puero eius etiam Lucas quidem
ſcripſit,ſed neque ipſe de Abraham illic & Iſaac & Ia- K
cob nihil omnino teſtatur : vt quia vbinam dictum ſit,
certo cooſtare non poſsit , nihil prohibeat etiam non
credere,quia ſit dictum. Nec immerito nos ad hu- Cap.III.
iuſmodi ſcripturas tam inconſonantes & varias, nun-
quam ſaoè ſine iudicio ac ratione aures afferimus : ſed
contemplantes omnia & cũ aliis alia conferentes, per-
pendimus vtrum eorum quidq; à Chriſto dici potuerit
nècne: Multa enim à maioribus veſtris eloquiis domi-
ni noſtri inſerta verba ſunt,& quæ nomine ſignata ip-
ſius,cũ eius fide non congruant:præſertim,quia vt iam
ſæpe probatum nobis eſt, nec ab ipſo hæc ſuot, nec ab
eius Apoſtolis ſcripta : ſed multa poſt eorũ aſſumptio-
nem à neſcio quibus & ipſis inter ſe non concordãti-
bus,ſemiiudæis per famas opinioneſq; comperta ſunt:
qui tameo omoia eadem in Apoſtolorum domini con
ferentes nomina, vel eorum qui ſecuti Apoſtolos vi-
derentur errores ac mendacia ſua ſecundũ eos ſe ſcrip
ſiſſe mentiti ſunt . Sed videris : de hoc interim, vt io-
quam,capitulo tecum non nimium ego contenderim,
cum mihi illud ſatis ad præſidium ſit quod antè poſui, L
& quod nec ipſis vobis negare licet , ante domini no-
ſtri aduentũ Patriarchas omnes Iſraël & Prophetas tar
tareis in tenebris iacuiſſe pro meritis ſuis : Vnde ſi vn-
quam liberati à Chriſto ad lumẽ reducti ſunt,quid hoc
ad odium attioet vitæ ipſorum ? Odimus enim nos &
reſpuimus non quod fuerunt,id eſt,homines, ſed qua-
les fuerũt,id eſt,malos:nec quod nunc ſunt, id eſt, pur-
gatos, ſed quod fuerunt, id eſt, impuros aliquando: ac
per hoc nobis interim vtcũque vos id eſſe vultis, nihil
obſtat capitulum hoc : cum ſiue eſt verum, Chriſti hic
miſeratio commẽdetur & bonitas,ſiue falſum ſcripto-
ribus eius crimen inhæreat : nos vtrouis modo in tuto
ſumus,vt ſemper. AVG. reſpondit, Quo modo in Cap.IIII.
tuto miſer?Quo modo in tuto,qui te Patriarchas odiſ-
ſe dicis impuros, & deũ adhuc plangis impurũ? Certe
illis Patriarchis poſt aduentum ſaluatoris præſtitã pur-
gationem , & datam beatã requiem conceſsiſti : deus
autem veſter & poſt aduentum ſaluatoris adhuc iacet
in tenebris, adhuc flagitiis omnibus mergitur , adhuc
in impuris omnibus volutatur:ita non ſolum vita illo-
rum hominum melior erat deo noſtro , verumetiam M
mors ipſa fœlicior. In quibus autem ſedibus erant iuſti,
qui exierant ex hac vita priuſquam Chriſtus io carne
veniſſet,& vtrum etiam ipſos ad aliquid melius paſsio
Chriſti tranſtulerit, qui in eum venturum , paſſurum,
reſurrecturum, non tantum crediderant, verumetiam
hocipſum ſicut oportebat prophetico ſpiritu prænun-
ciauerant, in ſcripturis ſanctis iodagandum eſt, ſi quo
modo ad liquidum indagari poteſt, non hinc temeri-
tates opinantium conſectandæ quorũlibet hominum,
nedum tam execrabilis hęreſis peruerſitate nimis lon-
ge à veritate aberrantiũ : Fruſtra ſibi ſanè per hanc ob-
liquitatem pollicetur Fauſtus, aliquid poſt hanc vitam
cuiquam poſſe præſtari , quod ſibi præſtandum in hac
vita non comparauerit. Bonum eſt vobis vt dum hic
viuitis, iſtum relinquatis errorem, & veritatem catho-
licæ fidei cognoſcatis, atque teneatis . Alioquin longe
à veritate aberit quod ſibi pollicetur iniuſtus , cum fie-
ri cœperit , quod iniuſto minatus eſt deus. De vi- Cap.V.
ta Patriarcharum iam quantum ſatis arbitratus ſum
homini maledico non pauca reſpondi:quibus non vſ-
que in morte correctis , vel poſt paſsionem ſuam iuſti-
ficans,teſtimonium dominus perhibebat, cum Iudæos
admoneret , vt ſi Abrahæ filij eſſent , facta Abrahæ Ioan.8.
facerent,

A facerent,& quòd idem Abraham einſdem diem vide-
Lucæ 16. re concupiuerit,gauiſuſq; fuerit,cnm vidiſſet: Et quòd
in eius ſinum,id eſt,neſcio cuius quietæ fœlicitatis ma-
gnum abditumq; ſecretum, abſtulerint angeli pauperē
illum ærumnoſum à diuite ſuperbiente contemptum.
Quid dicam de Apoſtolo Paulo? An forte & ipſe, poſt
Gene.15. mortem iuſtificatum laudat Abraham, quòd priuſquā
Roma.4. circuncideretur credidit deo, & deputatum eſt illi ad
iuſticiam:quod tantipendit vt nos non ob aliud dicat
filios eius eſſe effectos,qui eius carne propagati non ſu
mus, niſi quia eius fidei veſtigia ſequamur. Sed quid
Cap.VI. vobis faciam,quos contra teſtimonia ſcripturarum ita
obſurdefecit iniquitas,vt quicquid aduerſum vos inde
prolatum fuerit, non eſſe dictū ab Apoſtolo, ſed à ne-
ſcio quo falſario ſub eius nomine ſcriptum eſſe dicere
audeatis? Vſqueadeo à Chriſtiana doctrina aperte alie-
na eſt quam prædicatis doctrina dęmoniorum,vt eam
ſub Chriſtianæ doctrinæ nomine defendere nulla ex
parte poſsitis, niſi dicatis falſas eſſe ſcripturas Apoſto-
lorum.Infælices inimici animæ veſtræ, quæ vnquā li-
B teræ vllum habebunt pondus authoritatis,ſi Euangeli-
cæ, ſi Apoſtolicæ non habebunt? De quo libro certum
erit cuius ſit, ſi literæ quas Apoſtolorum dicit & tenet
Eccleſia,ab ipſis Apoſtolis propagata, & per omnes gē
tes tanta eminētia declarata, vtrum Apoſtolorum ſint
incertū eſt:& hoc erit certū ſcripſiſſe Apoſtolos, quos
huic eccleſiæ cōtrarij hæretici proferunt authorū ſuo-
rum nominibus appellati,longe poſt Apoſtolos exiſtē-
tium? Quaſi vero & in literis ſecularibus non fuerint
certiſsimi authores,ſub quorū nominib⁹ poſtea multa
prolata ſunt,& ideo repudiata, quia vel his quæ ipſorū
eſſe conſtaret minime congruerūt,vel eo tempore quo
illi ſcripſerint, nequaquā innoteſcere, & per ipſos vel
familiariſsimos eorum in poſteros prodi commenda-
riq; meruerunt. Nónne vt alios omittam ſub Hippo-
Hippocra-tes. cratis medici nobiliſsimi nomine,quidam libri prola-
ti,in authoritatem à medicis non recepti ſunt? Nec eos
adiuuit nonnulla ſimilitudo rerū atque verborū, quan-
do comparati eis quos vere Hippocratis eſſe conſtaret,
impares iudicati ſunt,& quòd ab eo tēpore quo & cæ-
tera ſcripta eius non innotuerūt, quòd vere eius eſſent.
C Hos autem libros quibus illi qui de tranſuerſo profe-
runtur comparati reſpuuntur,vnde cōſtat eſſe Hippo-
cratis,vnde ſi quis hoc neget, nec ſaltem refellitur ſed
ridetur, niſi quia ſic eos ab ipſo Hippocratis tempore
vſq; ad hoc tempus,& deinceps ſucceſsionis ſeries cō-
Plato. mendauit,vt hinc dubitare dementis ſit.Platonis, Ari-
Ariſtoteles ſtotelis,Ciceronis, Varronis,aliorūq; eiuſmodi autho-
Cicero. rum libros,vnde nouerunt homines quòd ipſorū ſint,
Varro. niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſta-
tione cōtinua? Multi multa de literis eccleſiaſticis con-
ſcripſerunt,non quidem authoritate canonica,ſed ali-
quo adiuuandi ſtudio ſiue diſcēdi. Vnde conſtat quid
cuius ſit, niſi quia his tēporibus, quibus ea quiſq; ſcrip-
ſit, quibus potuit inſinuauit atque edidit, & inde in a-
lios atque alios continuata noticia latiuſq; firmata ad
poſteros,etiam vſq; ad noſtra tempora peruenerūt, ita
vt interrogati cuiuſq; quiſq; liber ſit,nō hæſitemus quid
reſpondere debeamus? Sed quid pergam in longe prę-
terita? Ecce iſtas literas quas habemus in manib⁹, ſi poſt
aliquantum tēpus vitæ huius noſtræ, vel illas cuiuſquā
Fauſti eſſe, vel has neget eſſe meas, vnde conuincitur,
niſi quia illi qui nunc iſta nouerunt,noticiam ſuam ad
longe etiam poſt futuros continuatis poſterorum ſuc-
ceſsionibus traiiciunt? Quæ cum ita ſint, quis tandē tā-

to furore cæcatur,niſi dæmoniorū mendaciloquorum D
malicia atque fallacia conſentiendo ſubmerſus ſit, qui
dicat hoc mereri nō potuiſſe Apoſtolorum eccleſiam,
tam fidam, tam numeroſam fratrum concordiam, vt
eorum ſcripta fideliter ad poſteros traiicerent,cum eo-
rum cathedras vſq; ad præſentes Epiſcopos certiſsima
ſucceſsione ſeruaret, cum hoc qualiumcūque hominū
ſcriptis, ſiue extra Eccleſiam, ſiue in ipſa Eccleſia tanta
fœlicitate proueniat. Sed contraria,inquit,inter ſe *Cap.VII.*
ſcripta eorum reperiuntur. Maligni, malo ſtudio legi-
tis,ſtulti non intelligitis,cæci non videtis, Quid enim
magnū erat iſta diligenter inſpicere, & eorundē ſcrip-
torum magnam & ſalubrem inuenire congruentiam,ſi
vos contentio non peruerteret, & ſi pietas vos adiuua-
ret? Quis enim vnquam duos hiſtoricos legens,de vna
re ſcribentes,vtrūque vel vtrumlibet eorum aut fallere
aut falli arbitratus eſt, ſi vnus eorum dixit quod alius
prætermiſit? Aut ſi alter aliquid breuius complexus eſt,
eandem tamen ſententiam ſaluam integramq; cuſto-
diens:alter autem tanquam membratim cuncta digeſ-
ſit,vt non ſolum quid factum ſit, verunetiam quemad- E
modum factum ſit intimaret? Sicut Fauſtus hinc Euan
geliorum veritati voluit calumniari, quia Matthæus a-
liquid dixit,quod Lucas cum idē narraret dicere præ-
termiſit:quaſi negauerit Lucas dixiſſe Chriſtum, quod
eum ſcripſit dixiſſe Matthæus.Hinc omnino nulla vn-
quam quæſtio fuit,neq; hoc obiici niſi ab omnino im-
prudentibus & nihil harum rerum conſiderare volen-
tibus ſeu valētibus poteſt. Illud ſanè & requiri inter fi-
deles,& obiici ab infidelibus ſolet, ſed etiam ipſis vel
parum eruditis, vel nimis contentioſis niſi admoniti
reſipuerint, quod Matthæus dixit, Acceſsit ad eū Cen- *Matth.8.*
turio,rogans eum,& dicens:Lucas autem quòd miſerit
ad eum ſeniores Iudæorū,hoc ipſum rogantes de pue-
ro eius,qui ægrotabat vt eum ſanaret: & cum appropin *Lucæ 7.*
quaret domui, miſerit alios per quos diceret, nō eſſe ſe
dignum in cuius domum intraret Ieſus,nec ſeipſum di
gnum,vt veniret ad Ieſum. Quo modo ergo ſecundū
Matthæum,acceſsit ad eum rogās,& dicēs, Puer meus
iacet in domo paralytic⁹ & male torquetur? Hoc ergo
intelligitur,Matthæum breuiter ſententiam ipſam ve-
ram integramq; complexum,dicentem quòd Cēturio F
acceſſerit ad Ieſum, & nō dicentē vtrum per ſeipſum
acceſſerit,an per alios:& quòd ei de puero ſuo illud di
xit, non exprimentē vtrum per ſeipſum dixerit, an per
alios. Quid enim? Nónne talibus locutionibus huma-
na plena eſt conſuetudo,cum dicimus aliquem ad ali-
quid multum acceſsiſſe,etiam quem nondum dicimus
perueniſſe? Nónne & ipſam peruētionem, cui quaſi vi-
detur nō eſſe quod addi iam poſsit,etiam per alios fie-
ri vſitatiſsime loquimur ſæpe dicēdo. Egit ille cauſam
ſuam,peruenit ad iudicem: aut peruenit ad illum vel
illum potentem: cum plerunque id faciat per amicos,
non viſo eo prorſus ad quem quiſque dicitur perueniſ
ſe? Vnde etiam tales homines quicūque ad potentium
quodā modo inacceſsibiles animos,ſiue per ſeipſos, ſi-
ue per alios ambitionis arte pertingunt,iam etiā vulgo
peruentores vocantur. Quid ergo,cum legimus, obli- *Peruētores.*
uiſcimur quemadmodum loqui ſoleamus? An ſcriptu-
ra dei aliter nobiſcum fuerat quàm noſtro more locu-
tura? Et hæc quidem de communi loquendi cōſuetudi-
ne,peruicacibus turbulētiſq; reſponderim. Cæterū *Cap.VIII*
qui hæc nō litigioſe,ſed placide ac fideliter quærūt, ac-
cedant ad Ieſum,nō carne,ſed corde,nō corporis præ-
ſentia,ſed fidei potētia,ſicut ille Centurio, tunc melius *Matth.8.*

G quid Matthæus dixerit ſentient. Talibus enim dicitur
Pſal.33. in Pſalmo, Accedite ad illũ & illuminamini, & vultus
veſtri non erubeſcent. Vnde Centurio ille ad Chriſtũ
magis acceſſerat, cuius fidem ita laudauit, quàm illi ipſi
per quos verba ſua miſit. Huic rei ſimile eſt etiam illud
Marci 5. quod dominus ait, Tetigit me aliquis: quando mulier
quæ fluxum ſanguinis patiebatur tangens fimbriã ve-
ſtimenti eius, ſalua facta eſt. Hoc enim mirabiliter diſci
pulis ſuis diſcere videbatur, Quis me tetigit: &, Tetigit
me aliquis: cum eum turba cóprimeret. Denique hoc ei
reſponderunt, Turbæ te comprimunt, & dicis, quis me
tetigit? Quemadmodum ergo illi premebant, ſed illa
tetigit: ſic illi miſsi erant ad Chriſtũ, ſed Centurio ma-
gis acceſsit. Ita Matthęus & morẽ nõ vſqueadeo inuſi-
tatæ locutionis ſeruauit, & myſtice aliquid intimauit:
Lucas autem & hoc ipſum quemadmodũ geſtum eſſet
oſtendit, vt hinc aduertere cogeremur, illud Matthæus
quemadmodum dixerit. Vellem ſanè vt aliquis iſtorũ
vanorum, qui huiuſmodi quæſtiunculas quaſi magnas
calũnioſe obiiciunt Euangelio, narraret aliquid idem
H ipſe bis numero, non falſum nec fallaciter, ſed omni-
no id volens intimare & exponere, & ſtylo exciperen-
tur verba eius eiq; recitarentur: vtrum non aliquid plus
minúſve diceret, aut præpoſtero ordine, non verborũ
tantum, ſed etiam rerum: aut vtrum non aliquid ex ſua
ſententia adiiceret, tanquã alius dixerit, quod eum di-
xiſſe non audierit, ſed voluiſſe atque ſenſiſſe planè co-
gnouerit: aut vtrum non alicuius breuiter complecte-
retur ſententiæ veritatem, cuius rei antea quaſi expreſ-
ſius articulos explicaſſet: & ſi quid eſt aliud quod for-
taſſe poſsit certis regulis comprehendi, quo modo fiat,
vt vel in duorum ſingulis eiuſdem rei narrationibus,
vel duabus vnius ex vna eademq; re multa diuerſa in-
ueniãtur, nulla tamen aduerſa, & multa varia, nulla cõ-
traria: ſic ſoluũtur omnia de quibus ſibi iſti miſeri collũ
ligant, vt ſpiritum ſui erroris intus teneãt, & nullũ ex-
Cap. IX. trinſecus ſalutis admittant. Quapropter poſt omnes
Fauſti calumnias refutatas, dũtaxat horũ eius capitulo-
rum, quibus hoc opere quantum dominus adiuuare di
gnatus eſt, ſufficienter, vt arbitror, prolixeq; reſpondi,
breuiter vos admoneo, qui illo tam nefando & execra-
I bili errore tenemini: vt ſi authoritatem ſcripturarum
omnibus præferẽdam ſequi vultis, eam ſequamini quæ
ab ipſius præſentiæ Chriſti temporibus per diſpẽſatio-
nes Apoſtolorũ, & cæteras ab eorũ ſedibus ſucceſsio-
nes Epiſcoporum, vſq; ad hæc tempora toto orbe ter-
rarum cuſtodita, commendata, clarificata peruenit. Ibi
enim videbitis etiam veteris teſtamenti, & obſcura re-
uelari, & prædicta compleri. Si autẽ quaſi ratione mo-
uemini, primũ cogitetis qui nã ſitis, quàm minus ido-
nei ad comprehendendã naturam, non dicam dei, ſed
animæ veſtræ: [comprehendendã] ſanè quemadmodũ
velle aut voluiſſe vos dicitis certiſsima ratione, non va
niſsima credulitate, quod cum minime potueritis, ſine
dubio enim quandiu tales eſtis, nullo modo poteritis,
illam ſaltem, quod omni humanæ menti eſt naturali-
ter inſitum, ſi modo id peruerſæ opinionis prauitate
non turbetur, dei naturam atque ſubſtantiam incom-
mutabilem omnino incorruptibilem cogitate, vel cre-
dite, & Manichæi continuo non eritis, vt aliquando &
catholici eſſe poſsitis, Amen.

Libri triceſimitertij finis.

DIVI AVRELII K

AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE ACTIS CVM FELICE MANICHAEO,

Liber Primus.

HOnotio Auguſto ſepties con- *Improbatio*
ſule, ſeptimo iduum Decẽbriũ, *illius quod*
AVGVSTINVS Epiſcopus *Manichæ⁹*
eccleſiæ catholicæ Hipponire- *ſe Apoſtolũ*
gienſium regionum dixit, He- *Chriſti ſcri*
ſterno die ſcis te dixiſſe quòd *pſit. Cap. I.*
poſsis defendere ſcripturas Ma
nichæi, & aſſerere ꝙ veritatem
habeãt. Si hoc tibi placet & hodie facere, aut præſumis
te poſſe dic. FELIX dixit, Non me nego dixiſſe de-
fendere legem meã, ſi proferantur authores legis meæ
in medio. Et cum AVG. Epiſcopus epiſtolam Mani- L
chæi, quam fundamenti appellant, protuliſſet, dixit, Si
legero ex hoc codice quem me vides ferre, epiſtolam
Manichæi, quam fundamẽti appellatis, potes agnoſce-
re an ipſa ſit? FEL. dixit, Agnoſco. AVG. Accipe
tuipſe & tu lege. Et cum accepiſſet codicem, Felix le- *Contra epi-*
git, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti prouidentia *ſtolã Mani*
dei patris. Hæc ſunt ſalubria verba ex perenni ac viuo *chæi quam*
fonte, quæ qui audierit & iiſdem primum crediderit, *vocãt fũda*
deinde quæ inſinuata ſunt cuſtodierit, nunquam erit *mẽti. cap. 5.*
morti obnoxius, verum ęterna & glorioſa vita fruetur.
Nam profectò beatus eſt iudicãdus, qui hac diuina in-
ſtructus cognitione fuerit, per quam liberatus in ſem-
piterna vita manebit. AVGVSTI. Epiſcopus dixit,
Agnouiſti certe epiſtolam Manichæi veſtri? FEL. di-
xit, Agnoui. AVG. dixit, Proba nobis ergo quo mo-
do iſte Manichæus ſit Apoſtolus Ieſu Chriſti. Non e-
nim eum in Euangelio aliquando inter Apoſtolos le- *Matth. 10.*
gimus, Et quis fuerit ordinatus in locum Iudæ tradito-
ris, nouimus, id eſt, ſanctus Matthias. Et quis poſtea do-
mini voce de cœlo vocat⁹ ſit, hic eſt Paulus Apoſtol⁹, *Acto. 1.*
omnes recognoſcunt. Iſtum ergo Manichæum proba *& 2.*
nobis Apoſtolum eſſe Chriſti, quod in capite epiſtolæ M
ſuæ auſus eſt ponere. FEL. dixit, Et ſanctitas tua
mihi probet quod in Euangelio ſcriptum eſt, Chriſto *Proteſtatio*
dicente, Vado ad patrem, & mitto vobis ſpiritum ſan- *Felicis vt*
ctum paracletum, qui vos inducat in omnem verita- *ſcripturas*
tem: Hoc tu extra ſcripturam iſtàm proba eſſe ſcriptu- *Manichæi*
ram ſpiritus ſancti, quod Chriſtus promiſit vbi omnis *reſpuat.*
veritas reperiatur. Et ſi inuenero veritatem in aliis co- *Cap. II.*
dicibus, qui ad Manichæum nõ pertinent, & Chriſtus
illos tradidit, Sic enim dictum eſt à Chriſto, quia ſpiri-
tus ſanctus paracletus ipſe in omnem veritatem indu-
cet, ſecundum Chriſti ſermonem ego ſcripturam Ma-
nichæi recuſo. AVG. dixit, Quoniam ergo tu pro-
bare non potuiſti, quo modo ſit Manichæus Apoſtolus
Chriſti, & exigis vt ego probem quo modo miſerit ſpi
ritum ſanctum paracletum quem promiſit, vt tunc reſ-
puas ſcripturas Manichæi ſi inueneris impletam pro-
miſsionem Chriſti præter ſcripturas Manichęi, quãuis *Cõmemoratio*
prior ad interrogata mea reſpondere debueris, tamen *Lucę & Io*
ecce prior ipſe reſpondeo & oſtẽdo tibi quãdo miſſus *annis de*
ſit ſpiritus ſanctus quẽ Chriſtus promiſit. Et accedit ad *promiſsione*
Euangelium & ad Actus Apoſtolorum. Et cũ acce *ſpirit⁹ ſãcti*
piſſet codicẽ Euãgelij, recitauit, Dũ autẽ hęc loquunť, *Cap. III.*
Ieſus

A Ieſus ſtetit in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis, ego ſum, nolite timere. Et cũ legeret, dixit, Hoc poſt reſurrectionẽ. Et cum dixiſſet, legit, Conturbati vero & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritũ videre, Et dixit eis, Quid turbati eſtis & cogitationes aſcendũt in corda veſtra? Videte manus meas & pedes meos, quia egoipſe ſum, palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirãtib⁹ pręgaudio dixit, Habetis hîc aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partẽ piſcis aſſi & fauum mellis. Et cũ manducaſſet coram eis, ſumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos, Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos cũ adhuc eſſem vobiſcum, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quę ſcripta ſunt in lege Moyſi & Prophetis & Pſalmis de me. Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas, & dixit eis, Quoniã ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati & reſurge-

Lucæ 24.

B re à mortuis die tertio, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſsionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem. Vos autem eſtis teſtes horum. Et ego mitto promiſſum patris mei in vos. Vos autem ſedete in ciuitate quoadusq; induamini virtutẽ ex alto. Et cum reddidiſſet codicem Euangelij, accepit Actus Apoſtolorum, & dixit, Audiuimus in Euangelio commemoraſſe Euangeliſtam ſanctum promiſsionẽ Chriſti, quæ in Euangelio ſecundũ Ioannem eſt, quem præſens Felix cõmemorauit. Vbi enim dixit dominus, Mitto vobis ſpiritum ſanctũ paracletum, Ioannes Euãgeliſta ſcripſit. Hoc autẽ quod modo legi, Lucas Euangeliſta atteſtatus eſt, & conſonuit veritati Ioannis Apoſtoli. Videamus etiam quo modo perfectum eſt quod promiſit dominus, & quo modo impletũ, vt cũ fuerit ex canonicis libris ſanctæ Eccleſiæ expreſſa impletio promiſsionis domini, paracletum ſpiritum ſanctũ alterum non quæramus, ne in ſeductorum laqueos incurramus. Et recitauit ex Actibus Apoſtolorum, Primũ quidem ſermonem feci de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere & docere, in die quo Apoſtolos elegit per ſpiritum ſanctum, & præcepit prædicare Euangelium: quibus præbuit ſe viuũ poſt paſsionem in multis argumentis dierum, viſus eis dies quadraginta, & docens de regno dei, & quo modo cõuerſatus ſit cum illis. Et pręcepit eis ne diſcederẽt ab Hieroſolymis, ſed ſuſtinerent pollicitationẽ patris, quam audiſtis, inquit

Ioan. 16.

Actu. 1. De promiſſione ſpiritus ſãcti p Chriſtũ ex libro Actorum Apoſtolorum. Cap. IIII.

C ex ore meo, quoniam Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autem ſpiritu ſancto incipietis baptizari, quẽ accepturi eſtis nõ poſt multos hos dies, vſque ad Pentecoſten. Illi ergo conuenientes, interrogabant eum, dicentes, Domine, ſi in hoc tẽpore præſentabis regnũ Iſraël? Ille autem dixit, Nemo poteſt cognoſcere tẽpus quod pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutem ſpiritus ſancti ſuperuenientem in vos, & eritis mihi teſtes apud Hieroſolymam, & in tota Iudæa & Samaria, & vſque in totam terram. Cum hæc diceret, nubes ſuſcepit eum, & ſublatus eſt ab eis. Et quo modo contẽplantes erant cum iret in cœlum, ecce duo viri aſtabant illis in veſte alba, qui dixerunt ad eos, Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cœlum: Iſte Ieſus qui aſſumptus eſt in cœlum á vobis, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Tunc reuerſi ſunt Hieroſolymam à monte qui vocatur Eleon, qui eſt iuxta Hieroſolymam, ſabbati habens iter. Et cũ introiſſent, aſcenderũt in ſuperiora, vbi habitabãt Petrus & Ioãnes, Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi. Et erant perſeuerantes omnes vnanimes in orationibus, cum mulieribus, & Maria, quæ fuerat mater Ieſu & fratribus eius. Et in diebus illis ſurrexit Petrus in medio fratrum, & dixit, Fuit autem turba in vno hominum quaſi centum viginti: Viri fratres, oportet adimpleri ſcripturam iſtam, quam prædixit ſpiritus ſanctus ore ſancti Dauid de Iuda, qui fuit deductor illorũ, qui comprehenderũt Ieſum, qui annumeratus erat inter nos, qui habuit ſortem huius miniſterij. Hic igitur poſſedit agrum ex mercede iniuſticię ſuæ, & collum ſibi alligauit, & deiectus in faciem, diruptus eſt medius, & effuſa ſunt omnia viſcera eius. Quod & cognitũ factum eſt omnibus qui habitabant Hieroſolymam, ita vt vocaretur ager ille ipſorũ lingua, alcheldemach, id eſt, ager ſanguinis. Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum, Fiat villa eius deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea, & Epiſcopatum eius accipiet alter. Oportet itaq; ex

D (margin letter)

Pſal. 68.
Pſal. 108.

E his viris qui conuenerunt nobiſcum in omni tempore quo introiuit inter nos & exceſsit dominus Ieſus Chriſtus, incipiens à baptiſmo Ioannis vſque in illum diem quo aſſumptus eſt á nobis, teſtẽ reſurrectionis eius nobiſcum eſſe. Et ſtatuit duos, Ioſeph qui vocatur Barſabas, qui & Iuſtus, & Matthiã. Et precatus dixit, Tu domine cordium omniũ intellector oſtende, ex his duobus quem elegiſti, ad ſuſcipiendum locum huius miniſterij & annunciationis, à quo exceſsit Iudas ambulare in locum ſuum. Et dederũt ſortes, & cecidit ſors ſuper Matthiã, & ſimul deputatus eſt cum vndecim Apoſtolis duodecimus. Et cum legiſſet, dixit, Audiuimus quis ordinatus eſt in locũ Iudæ traditoris, quod paulo ante commemoraui, ne quiſquam per fraudem irrepat in Apoſtolorum numerum, & nomine Apoſtolatus fallat ignaros. Nunc videamus quod promiſimus, quo modo impleta ſit Chriſti promiſsio de ſpiritu ſancto. Et cum dixiſſet, legit in loco, Tempore quo ſuppletus eſt dies Pentecoſtes, fuerunt omnes ſimul in vno. Et factus eſt ſubito de cœlo ſonus quaſi ferretur flatus vehemens, & impleuit totam illam domum in qua erant ſedentes. Et viſæ ſunt illis linguę diuiſæ quaſi ignis, & qui inſedit ſuper vnumquemque illorũ: Et impleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, quo modo ſpiritus dabit illis pronunciare. Hieroſolymis autem fuerunt habitatores Iudæi, homines ex om-

De ordinatione Matthiæ Apoſtoli in locũ Iudæ proditoris.

Quãdo & in quib⁹ cõpleta ſit promiſſio ſpiritus ſancti. Cap. V. Actu. 2.

F ni natione quæ eſt ſub cœlo. Et cum facta eſſet vox, collecta eſt turba & confuſa eſt, quoniam audiebat vnuſquiſque ſuo ſermone & ſuis linguis loquentes eos. Stupebant autem & admirabantur, adinuicem dicentes, Nónne omnes qui loquuntur, natione ſunt Galilæi? Et quo modo agnoſcimus in illis ſermonem in quo nati ſumus? Parthi & Medi, Elamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Aſiam, Phrygiamq; & Pamphyliã, Aegyptum & partes Libye, quæ eſt circa Cyrenen, & qui aduenerant Romani, Iudæiq; & Proſelyti, Cretenſes & Arabes, audiebant loquẽtes illos ſuis linguis magnalia dei. Et cũ recitaret dixit, Audiſti nunc iam ſpiritum ſanctũ, & quo modo ſit miſſus? Quod à me exegiſti probaui, ſupereſt vt & tu facias quod promiſiſti: quoniã inuenimus quãdo miſit ſpiritũ ſuũ † quem promiſit, reſpuas illã ſcripturam, quæ ſub nomine ſpiritus ſancti fraudare voluit vel lectorem vel auditorem. FEL. dixit, Ego non nego id quod dixi, quia cum probatũ mihi fuerit quòd ſpiritus ſanctus docuerit veritatem quam quæro illam reſpuo. Hoc enim ſanctitas tua mihi legit, vbi ſpiritum ſan-

† ſanctum. Manichæi doctrina virũ conuincitur per Apoſtolos. Cap. VI.

G tum ſanctum Apoſtoli acceperũt, & in ipſis Apoſtolis vnum quæro qui me doceat de inino, niedio & fine.

Ioan. 16. A V G. dixit, Si legeris hoc dixiſſe dominum, Mitto vobis ſpiritum ſanctũ, qui doceat vos initiũ, mediũ & fioem, bene me aſtringit vt oſtendã quos docuerit ſpiritus ſanctus. F E L. dixit, Quia ſanctitas tua hoc dicit, *Acto. 2.* quòd Apoſtoli ipſi acceperũt ſpiritum ſanctũ paracletum, iterum dico, de ipſis Apoſtolis quem volueris doceat me, quod me Maniche᷑ docuit, aut ipſius doctrinã euacuet de duodecim quẽ volueris. A V G. dixit, Abſit longe à fide Apoſtolorum, vt doctrinam doceãt ſacrilegi Manichæi. Sed quooiam dicis vnum eorum euacuare debere doctrinam Manichæi, modo autem ſancti Apoſtoli ooo ſunt io corpore, ego minimus nõ ſolum omnium Apoſtolorũ, ſed omnium Epiſcoporũ: nam ad merita Apoſtolorom quando aſpiro, quantum mihi dominus de ſpiritu ſuo largiri dignatus eſt, euacuo doctrinam Manichæi, cum cœperint legi ſequẽtia illius epiſtolæ, quam tuipſe Manichæi eſſe ooo negas.

F E L. dixit, Dixiſti quia Apoſtoli de corpore receſſeruot, ſcripturæ eorum valent vſque nunc, & quia di- H xit ſanctitas tua, & quia dediſti poteſtatem dicẽdi quæ voluerimus, ſioe vlla formidine dixiſti, euacuo legem *Pſal. 115.* Maniche̜i: Et ego dico, Omois homo mẽdax, ſolus de᷑ verax: ſcripturæ dei loquuntur. A V G. dixit, Tu quidem homo es, & ſicut res ipſa modo indicatura eſt, mẽdax. Et quoniam locutus es quæ voluiſti, oõ de ſcriptura dei, oportet & me loqui quod volo. Si enim veritas eſt Manichæi tui, nec à me deſtrui poterit: ſi falſitas eſt, quid intereſt à quo deſtruatur? Tamen quia de Apoſtolorum ſcriptura dixiſti, ꝙ etſi illi non ſiot in corpore, ſunt hîc ſcripta eorũ: aote aſſumpti ſunt Apoſtoli quàm error Maniche̜i natus in mundo fuerat, propterea oon inoeniuntur ſcripturæ Apoſtolorom, euideoter contra Maniehæum diſſereotes. Veruotamen quod Apoſtolus Paulus, in ſpiritu iſto ſancto paracleto quem acceperat, futurum præuiderit de talibus, qualis Maoichæus fuit, quales eſtis & vos, recito vt agnoſcas. Et accepta epiſtola Pauli Apoſtoli ad Timotheum legit, Spi- *1. Timo. 4.* ritus autem manifeſte dicit, quia in oouiſsimis temporibus recedent quidam à fide, attendẽtes ſpiritibus ſe- I ductoribus, doctriois dæmoniorum io hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conſcieotiã ſuã, prohibentes nubere, abſtinere à cibis quos deus creauit, ad percipieodũ cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem: Quia omnis creatura dei bona eſt, & oihil abiiciendũ quod cũ gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei & o- *†præcipiẽs.* ratiooem. Hæc præpones † fratribus, boous eris mioiſter Ieſu Chriſti. Et cum legeret, dixit, Ego hoc de vobis & de talibus, qui dicunt aliquam creaturam dei immundam eſſe, & qui dicunt omnẽ concubitum [& qui fit cum vxore] fornicationem eſſe, hoc eſt enim quod ait, Prohibẽtes nuptias, per ſpiritũ prophetiæ deſignatum eſſe dico: Tu autem ſi negas omnem concubitum foroicationem eſſe, aut ſi dicis, omnem cibũ humanum licitum, & ad edendũ conceſſum hominibus, mundũ eſſe, non es de illis quos prohetauit Apoſtolus. Si autẽ *†fornicatio* inueneris in iis quæ dixi, ecce habes Apoſtolum Paulũ *Quod dæmoniorum doctrina Manichæo fuerit. Cap. VIII.* deſtruentem & euacuantem doctrinam Maoichæi futuri. Itaque reſponde ad id quod interrogo, Omnis cõcubitus fornicationis † eſt, an concubitus cum vxore non eſt peccatum? F E L. dixit, Iterum mihi recitetur quod dixit Apoſtolus. Et recitatum eſt: Spiritus autem manifeſte dicit: & cætera quæ ſupra ſunt. F E L. dixit, Manichæus oon à fide receſsit, ſicut dicit Paulus, K ſicut cæteri receſſerunt à fide quaſi io ſectam ſuã: Manichæus autẽ à nulla ſecta receſsit, vt dicatur quia à fide receſsit. A V G. dixit: Quoniam te video oolle reſpoodere ad quod ioterrogaris, ne inueniaris, vel non tenere ſpiritũ ſanctum, quem iam probauimus miſſum eſſe Apoſtolis: vel noo eſſe in eorum numero quos futuros Paulus deſignauit, vbi & voſipſos ꝓphetauit: breoiter reſpondeo, Vt ſecuodum tuum intellectum accipiam quod dixiſti, Recedent à fide, quia non receduot à fide, niſi illi qui fuerunt io aliqua fide, Manichæus autem non fuit in aliqua fide à qua receſſerit, ſed in qua fuit in ea permanſit, hoc te interrogo, vtrũ Maniche̜us, vel potius doctrina de̜moniorum meodaciloquorum, quæ fuit in Manichæo, nullos Chriſtianos catholicos ſeduxerit vt recederẽt à fide? Si eoim multi à vobis, & per vos, & per illam doctrinam ſeducuntur, vt recedãt à fide, & intendãt ſpiritibus ſeductoribus, qualis io Manichæo fuit: & iocipiant dicere omnem concubitũ eſſe fornicatiooem, vnde Apoſtolus dicit, prohibẽtes nuptias: & iocipiant dicere, carnes quas comedunt homines, noo eſſe dei creaturam, ſed de̜monum facturam, & L eſſe immundiciam: maoifeſtũ eſt de his prædixiſſe ſpiritum ſanctũ paracletum qui erat io Apoſtolo Paulo, quòd receſſuri erant à fide, inteodẽtes ſpiritibus ſeductoribus, qualis fuit in Manichæo. Iam ergo quia ego reſpoodi, iuſtum eſt vt tu reſpondeas ad quod ioterrogaui, vtrum non dicas omoem concubitum eſſe fornicationem: aut ſi adhuc non vis reſpondere ad id quod primò interrogaui, reſponde vt probes Manichæũ eſſe Apoſtolum Chriſti: aut ſi & hoc non vis, permitte me euacuare doctrinam ipſius, quod promiſi cum legeretur epiſtola eius, quam dicitis fuodamenti. F E L. di- *Quare Felix non crediderit in Paulo fuiſſe ſpiritum ſanctum. Caput IX.* xit, Et ego reſpoodeo ad id quod dicit ſanctitas tua, quia in Paulo veoit ſpiritus ſanctus paracletus. A V G. dixit, Non in ſolo. F E L. dixit, Ego de ipſo ago: quia ſi io ipſo, & io omñes. Et ſi io ipſo, Paulus eoim io altera epiſtola dicit, Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus: cum autem veoerit quod perfectum eſt, abolebuntur ea quæ ex parte dicta ſunt. *1. Corin. 13.* Nos audientes Paulum hoc dicere, venit Manichæus cum prædicatione ſua, & ſuſcepimus. Et ſecundum quod Chriſtus dixit, M Mitto vobis ſpiritũ ſanctum: & Paulus veoit, & dixit, *Ioan. 16.* Quia & ipſe venturus eſt, & poſtea nemo veoit, ideo ſuſcepimus Manichæum. Et quia venit Manichæus, & per ſuam prædicatiooem docuit nos initium, medium & finem: docuit nos de fabrica mundi, quare facta eſt, & vnde facta eſt, & qui feceruot: docuit nos quare dies, & quare oox: docuit oos de curſu ſolis & lunæ, quia hoc in Paulo non audiuimus, nec in cæterorũ Apoſtolorũ ſcripturis: hoc credimus, quia ipſe eſt paracletus. Itaque illud iterum dico, quod ſuperius dixi, Si audiero in altera ſcriptura, vbi paracletus loquitur, id eſt, ſpiritus ſanctus, de quo voluero interrogare, & docueris me: credo & renuncio. A V G. dixit, Dicis te ideo *Quæ ſpiritus ſanctus Apoſtolos docuerit. Cap. X.* noo credere ſpiritum ſanctũ paracletum in Paulo Apoſtolo fuiſſe, quia Paulus dicit, Ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus: & inde putas Apoſtolum per hæc verba prædixiſſe, velut alium venturum poſt ſe, *1. Corin. 13.* qui prædicaret omnia quæ ipſe non potuit, quia ex parte dicebat, & hunc tu credis eſſe Manichæum. Primo ergo ex ipſa lectione Apoſtoli oſtendo, vode dicebat hoc Apoſtolus. Deinde quia dixiſti, quòd Manichæus vos docuerit initium, medium & finem, & quo modo vel quare factus ſit mundus, de curſu ſolis & lune̜, &

aliis

A aliis quæ commemoraſti, non legitur in Euangelio dominum dixiſſe, Mitto vobis paracletum, qui vos doceat de curſu ſolis & lunę: Chriſtianos enim facere volebat, non Mathematicos. Sufficit autem vt homines de his rebus, quantum in ſchola didicerunt, nouerint propter humanos vſus. Chriſtus autem venturum paracletum dixit, qui inducat in omnem veritatem: ſed non ibi ait, initium, medium & finem, non ait, ſolis & lunæ curſus. Aut ſi putas hanc doctrinam ad illam veritatem pertinere, quam per ſpiritum ſanctum Chriſtus promiſit, interrogo te quot ſunt ſtellæ? Si accepiſti ſpiritum illum, de quo dicis, ad quē pertinet docere iſta, quæ ego dico ad diſciplinam, ad doctrinam Chriſtianam non pertinere, oportet vt renuncies & reſpondeas mihi. Debitorem enim te feciſti, vt ſi quid de talibus interrogauero, ſi nō reſponderis, nō in te appareat ſpiritus ille, de quo dictum eſt, Inducet in omnem veritatem: ſi illa eſt veritas quò iſta pertinent. Itaque elige tibi, vtrum velis, & paratus ſis mihi de his rebus reſpondere tanquam homo, qui accepiſti ſpiritum qui introducit in omnē veritatem, & dicis quia ad ipſam veritatem pertinet ſcire
B iſta mūdana. Itaque ego tibi poſſum dicere ea quę pertinent ad doctrinam Chriſtianam: tu autem qui putas ad
Ioan.16. eam pertinere quo modo factus ſit mundus, & quæ agantur in mūdo, ad omnia mihi neceſſe eſt reſpōdeas. Sed planè cū reſponderis, probaturus es. Sed antequam incipias dicere, ſi forte habes quod ille confinxerit, quē ſecutus es, doceam prius ego quod promiſi, vnde dice-
1.Cor.13. bat Apoſtolus, Ex parte ſcimus, & ex parte ꝓphetamus.
Quo modo accipiendū ſit illud Apoſtoli, Ex parte ſcimus. &c. Dicebat enim, ſicut lectio ipſa mox indicatura eſt, quia in iſta vita homo cum eſt, non poteſt aſſequi omnia: ſed ex parte aſſequitur in hac vita. Ipſe autem ſpiritus ſanctus, qui ex parte docet in hac vita, poſt hanc vitam introducet in omnem veritatem. Quod vt apertiſſime doceatur, audi Apoſtolū. Et cum diceret, ex Apo-
Cap. XI. ſtolo legit, Siue autem prophetiæ euacuabūtur, ſiue lin-
Ioan.16. guæ ceſſabunt, ſiue ſcientia euacuabitur: ex parte enim
1.Cor.13. ſcimus, & ex parte prophetamus: cū autē venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Cū eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, ſciebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: cum autem factus ſum vir, euacuaui ea quę paruuli erant. Videmus enim nunc per ſpeculum in ęnigmate, tūc autem facie ad faciem. Et cū lege-
C ret, dixit, Iā dic mihi tu, ſi tēpora futura Manichæi prædicebat Apoſtolus, vtrum tu modo videas deum facie
Cap. XII. ad faciem. FELIX dixit, Non tantum ego poſſum
Epilog⁹ omnium prædictorum. contra tuam virtutem, quia mira virtus eſt gradus epiſcopalis, deinde contra leges Imperatorum: & ſuperius petiui contendive, vt me doceas quid eſt veritas: & ſi docueris me quid eſt veritas, patebit quod teneo mendacium eſſe. AVG. dixit, Apparuit te probare non potuiſſe Apoſtolum Chriſti eſſe Manichæum: quare autem non potueris, breuiter expono. Dixiſti inde te probare Manichęum Apoſtolū Chriſti, quia paracletū venturum promiſit Chriſtus ſpiritum ſanctum: & quia nō inuenires quādo venerit quem Chriſtus promiſit, hinc te credere ipſum eſſe Manichæum. At vbi probaui per ſcripturas ſanctas eccleſiaſticas, canonicas, quando venerit apertiſsime ſpiritus ſanctus, quem venturum promiſit dominus Chriſtus, cōuertiſti te, vt diceres debere tibi oſtendi quid docuerit, & vtrum Manichæi doctrinam euacuauerit. Cum ergo reſpōdiſſem Manichæum poſt Apoſtolos fuiſſe in carne, illorū autem doctrinam antequam Manichæus natus eſſet, ab ipſis fuiſſe prædicatam: dixi tamē vnum ipſorum Apoſtolorum Paulum per ſpiritum ſanctum, qui in omnes Apoſtolos venerat, D
prophetaſſe etiam de iſta veſtra doctrina, quia futura erat, & eam appellaſſe doctrinam dæmoniorum men-
daciloquorum: vbi oſtendi ea, quæ dixit Paulus, futura 1.Timo.4.
in ipſa doctrina, ad veſtram profeſsionem pertinere: id eſt prohibitionem nuptiarū: quia omnem concubitum, & cum vxore, fornicationē eſſe dicitis: & abſtinentiam à cibis quos deus creauit: quia noui vos quoſdam cibos dicere immūdos, cū ipſe ſequatur & dicat, Omnis creatura dei bona eſt. Cum hic à te exigerē vt reſponderes, dixiſti Manichæum vos docere initium, medium & finem: & curſus ſolis & lunæ & cætera talia: quæ cū ego oſtenderem ad Chriſtianam doctrinam nō pertinere, reſpondiſti ipſum Apoſtolum Paulum dixiſſe, quia ex
parte ſcit & ex parte prophetat. Dixi nos non poſſe ſci- 1.Cor.13.
re diuina, cum ſumus in hac vita: & hic videre per ſpeculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et quæſiui à te, Si hoc putas dixiſſe Apoſtolū Paulū, quod venturus eſſet Manichæus, qui doceret quod non poterat Paulus, pertinere ad te, qui te dicis accepiſſe ipſum
ſanctum,† videre modo deū facie ad faciē. Quod quia †ſpiritum.
non poteſt, manifeſtum eſt Apoſtolum Paulum de illa E
vita dixiſſe, de qua dicit & Ioānes, Dilectiſsimi filij dei 1.Ioan.3.
ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus autem, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Hoc tu cum audiſſes, dixiſti te non valere contra meam virtutem: quæ virtus mea non eſt, ſed ſi aliqua eſt, ab illo mihi data eſt ad redarguendos errores, qui virtus eſt omnium fidelium ſuorum, & pleno corde de ſe pręſumentium. Dixiſti etiam quòd te epiſcopalis terreat authoritas, cū videas quanta pace inter nos agamus, quanta trāquillitate diſputemus: quemadmodum populus præſens nullam tibi vim faciat, nec terrorē incutiat: ſed tranquilliſsimus audiat, ſicut decet Chriſtianos. Dixiſti etiā timere te leges Imperatorum. Hoc pro vera fide non timeret, quem ſpiritus ſanctus
impleret: nam & Petrus Apoſtolus in paſsione domini Matth. 26.
timuit, & ter negauit: vbi autem eum paracletus, quem
Chriſtus promiſerat, ſpiritus ſanctus impleuit, pro fide Acto.2.
domini crucifixus eſt. Et ille qui primo habuit negationem timoris, poſtea impleuit glorioſiſsimā paſsionem confeſsionis. Tu itaque ex hoc ipſo, quòd timere te dixiſti leges Imperatorum, quamuis & de cæteris rebus ſa-
tis apparet, quòd nō inueneris ſpiritum paracletum ve- F
ritatis: quia & ſi non timeres, aliis rebus conuincereris.

FEL. dixit, Et Apoſtoli timuerunt. AVG. dixit, Timuerunt vt cauerent, non vt fidem illam comprehenſi ediſcere dubitarent: tu autem hinc timere debuiſti, vt non hic te inueniremus. Iam in medio es: quare times, niſi quia quod dicas non habes? nam & ſi Imperatores timuiſſes, antè tacuiſſes. Nunc vero cum heſterno die libellum curatori dederis, & publice clamitaueris, cum codicibus tuis te paratum eſſe incendi, ſi aliquid mali in eis fuerit inuentum: vnde heri leges flagitabas quaſi fortis, hodie veritatem fugis vt timidus.

FELIX dixit, Non veritatem fugio. AVG. dixit, *Quòd Felix non potuerit ꝓbare Manichæū fuiſſe Apoſtolum Chriſti.* Dic ergo, ſi vides deum facie ad faciem ſecundum pollicitationem tuam, quia dixiſti Apoſtolum Paulum de vobis dixiſſe, quia tam plenam veritatem accepturi eſſetis, vt intelligamus vel credamus Apoſtolū habuiſſe ex parte, & te totum. FEL. dixit, Non veritatem fugio, ſed quęro. Quod tu dicis, quia non teneo, probetur
mihi per ſcripturas deificas: hoc quæro iam. AVG. Cap. XIII.
dixit, Prius profitere te nō potuiſſe probare Manichæū Apoſtolum Ieſu Chriſti, quantum potuero cum extir-

pata

G pata fuerint omnia cõtraria de corde tuo, per miniſterium meum donante domino, infero tibi quę ſit ſcientia veritatis, quæ perducat ad deũ initians à fide. FEL. dixit, Quia hoc dicis tu, vt legem meam negem, & alteram accipiá meliorem, duntaxat, quod quæro ego, non hoc reſpondeo, vt legem meam negem antequam alteram accipiam. AVG. dixit, Sed prius de vaſe funditur quod aduerſum habet, & ſic impletur quod bonũ: aut ſi adhuc dubitas fundere, defende quo plenus es: Oſtendam enim tibi quantum dominus adiuuat, quanta immũdicia & blaſphemiis plena ſit doctrina Manichęi, ſi permittas vt legatur illa epiſtola, de cuius initio iam tractauimus, & non potuiſti probare Apoſtolum Chriſti eſſe Manichæum. Sed ideo moras innectis ne cętera legantur, vbi aperte veſtra ſacrilegia deprehenduntur, aut ſi permittis legantur. FEL. dixit, Permitto, quia dixiſti omnia immunda fundi, & ſic bona immitti: hoc enim dictum eſt ſanctitatis tuæ. Ad quod & ego dico: Nullus aquam fundit niſi alter impleuerit. AVG. dixit, Hoc vides quàm inconſiderate dixeris, vt mitius loquar & non dicam inſane, vtique de vaſe tibi ſimilitudinem poſui. In vas plenum nemo poteſt aliquid mit-
H tere niſi fundatur illud quo plenum erat. FEL. dixit, Vnum dixiſti, & ego dixi duo. AVG. dixit, Si duo vaſa dixiſti, vis illum parem tuum fundimus & implemus illum, vt poſsis tu fundere quod habes? FEL. dixit, Ambo vnam aquã habemus. AVG. dixit, Cum ergo ambo pleni ſitis aqua veſtra, quid implebimus vt doceamus vos, niſi aliquis veſtrum fuderit quod habet? Aut ſi bonũ eſt, & ideo debet teneri vt defendatur & legatur illa epiſtola, videamus ſi vel cętera poſsint defendi, ſi in ipſo initio defeciſti, aut ſi dicis te in illo non defeciſſe, proba nobis quo modo ſit Manichęus Apoſtolus Chri-
Cap. XIIII. ſti. FELIX dixit, Chriſtus dixit ſpiritum ſanctum
Ioan. 16. miſſurum ſe, qui in omnem veritatẽ inducat. AVG. dixit, Si habes illum attende ad id quod te iamdudum interrogaui: Dixiſti enim ad ipſius doctrinam pertinere, etiam iſta mundana cognoſcere. Dic mihi quot ſunt ſtellæ, ſi introductus es in omnem iſtam veritatem.

FEL. dixit, Et ego dico, quia ſi paracletus per Apoſtolos locutus eſt & per Paulũ, & ego peto ſanctitatem tuam, vt illa mihi oſtendas quæ iam dixi. AVG. dixit, Confitere te nõ potuiſſe oſtendere quod ego interro-
I gaui, & oſtendam ſecũdum ſcripturas quod pertineat ad fidem Chriſtianam. FEL. dixit, Et ego ſi mihi attuleris ſcripturas Manichæi, quinque authores quos tibi dixi, quicquid me interrogaueris probo tibi. AVG. dixit, De ipſis quinque authoribus eſt iſta epiſtola, cuius aperuimus principium, & inuenimus ibi ſcriptum: Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti, & video quia ipſum principium nõ mihi exponis, quia nõ probas quo modo ſit Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti. FEL. dixit, Si in iſta non probo, in ſecundo probo. AVG. dixit, In quo ſecundo? FEL. dixit, In theſauro. AVG. dixit, Theſaurum iſtum quem ideo tali nomine appellatis, vt miſeros ſeducatis, quis ſcripſit? FEL. dixit, Manichæus. AVG. dixit, Nolo mihi ab illo probes, quia Manichæus mentitur dicendo ſe eſſe quod non eſt.

FEL. dixit, Tu mihi proba per alterum. AVG. dixit, Quid vis tibi probem? FEL. dixit, Quia mentitur Manichæus. AVG. dixit, Quia tu non potes probare verum dicere Manichæum, oportet vt ego probem mentitum eſſe Manichæum? FEL. dixit, Quare non potui probare? Nũquid prolatæ ſunt ſcripturę quas petiui, & non probaui? AVG. dixit, Sed ſcripturas Manichæi petis, quibus fidem non habemus: Aliunde pro- K
ba. Ego autẽ de ipſa ſcriptura Manichęi tibi probo mẽtitum eſſe Manichæum, & blaſphemaſſe Manichæum.

FEL. dixit, Afferantur libri. AVG. dixit, Præſens eſt epiſtola Manichæi, quam dicitis fundamenti, initium in ędificio nullum eſt niſi fundamentum. Si enim oſtendero in ipſo fundamento ruinam feciſſe, cęteram
eius conſtructionem vt quid quærimus? FEL. dixit, Cap. XV.
Hoc dicis, oſtende in ipſa ruinam eſſe: Et ego dico, da arbitros quantos habes, & tibi probo quòd non mentitur. AVG. dixit, Abſit à nobis & à genere humano, vt quantos hic vides, tantos videas Manichęos. FEL. dixit, Da dixi quæ à te petiui. AVG. dixit, Quos vis ergo vt dem tibi? FEL. dixit, Quos tu volueris.

AVG. dixit, Ego iſtos do, ſi habes meliores pete.

FEL. dixit, Quo modo iſtos das? AVG. dixit, Pręſentes qui nos audiunt. FEL. dixit, Iſti mihi non fauent. AVG. dixit, Ergo tu tales quæris qui tibi faueant, non qui veritati? FEL. dixit, Qui me audiant, & nõ tantum me, ſed & ipſam ſcripturam, vt probetur an verum dicit an mentitur. AVG. dixit, Vides ergo quia audiunt. Legamus cætera, quia tu iſtam epiſto-
lam eſſe Manichæi confeſſus es. FEL. dixit, Non ego. L

AVG. dixit, Ergo legatur. FEL. dixit, Arbitros non Ca. XVI.
habeo. Et adiecit: Legatur caput illius. Et cũ legeretur, & ventum eſſet ad locum vbi ſcriptum habet eadem epiſtola: Pax dei inuiſibilis & veritatis noticia, ſit cũ fratribus ſuis & chariſsimis, qui mandatis cœleſtibus credunt pariter & deſeruiunt: Sed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incurſione maligna, & à laqueo mũdi: pietas vero ſancti ſpiritus intima veſtri pectoris adaperiat, vt ipſis oculis videatis animas veſtras.

FEL. dixit, Da ſcripturam quæ iſta redarguat.

AVG. Dixit, Adhuc nihil mali audiuimus, niſi quod auſus eſt Manichæus ſe Apoſtolum Chriſti nominare:
Nam quæ adhuc dixit, ad tectorium fallaciæ pertinent, Matth. 7.
& ouinam pellem, quibus eis prius dicit verba bona, vt poſsit introducere mala. Sed quid velit per hæc verba introducere videamus. Si enim aliquid mali introduxerit, & iſta verba mala erunt & ſeductoria: Si autem aliquid boni & veri in poſterioribus dixerit: neceſsitate comprehendimus: Permitte ergo legantur ſequentia.

FEL. dixit, Si ergo aſſeris quia in primo bona po-
nuntur, & poſtea mala immittuntur, quo modo ego M
poſſum tibi credere, cum mihi primo bona dixeris?

AVG. dixit, Ego adhuc iſta nec bona dixi nec mala: nihil mali adhuc audiuimus, dixi, non dixi, iam aliquid boni audiuimus: malum enim illud ſolum dixi, quòd auſus eſt ſe dicere Apoſtolum Chriſti. Verba vero quæ dixit in conſequentibus tũc erunt mala, ſi mali aliquid introduxerint, tunc erunt bona, ſi boni aliquid introduxerint. Permitte ergo vt ſequentia legantur, quare times. FEL. dixit, Non timeo. AVG. dixit, Permit-
tite ergo vt legantur. FEL. dixit, Legantur. Et cũ ven- Expoſitio
tum eſſet ad locum vbi ſcriptum habet: Ita autem fun- catholica
data ſunt eiuſdẽ ſplẽdidiſsima regna ſupra lucidam & de forma-
beatam terram, vt à nullo vnquam aut moueri aut con- tione terræ.
cuti poſsint. AVG. dixit, Terram iſtam quam dicit, Cap. XVII.
vnde habebat? Fecit eam, an genuit eam, an æqualis & coæterna illi erat? Iſtam dico terram lucidã & beatam,
quam dicit. FEL. dixit, Quo modo ſcriptum eſt: In Gene. 1.
principio fecit deus cœlum & terram, & terra erat inuiſibilis & coinquinabilis & incompoſita? Ego ita intelligo: In principio fecit deus cœlum & terram, & terra erat: quaſi duę terræ mihi videntur eſſe, ſecundum quod

Manichæus

A Manichęus dicit duo regna. AVG. dixit, Quia ſcripturam commemoraſti noſtrā quam ſoletis blaſphemare, ad me pertinet exponere illam, & oſtēdere tibi, ſine blaſphemia eſſe illud ſcriptum, & cum veritate, & non ſecundū Manichęum, vt deinde tu vel in ſecundis mihi reſpōdeas quod interrogaui. FEL. dixit, Reſpondeo. AVG. dixit, Quod ſcriptum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: breuiter complexa eſt ſcriptura quid fecerit deus. Deinde quia nōdum apparebat hæc terra quam fecerat deus, antequam eam diſtingueret & ornaret, qualem terram fecerat deus: ſecuta ſcriptura expoſuit, qualis terra erat de qua dixerat, In principio fecit deus cœlum & terram: tanquam cum audiſſemus, in principio fecit deus cœlum & terram, quæreremus, qualem terram ſubiecit & ait: Terra autem, id eſt illa quā fecerat deus, inuiſibilis erat & incompoſita. Nō ergo duas terras dixit, ſed qualis illa fuerit expoſuit. Tu itaque reſponde nunc mihi quod breuiter interrogaui: Terra iſta lucida & beata quam dicit Manichæus, ſupra quam fundata erant regna dei, ab ipſo deo facta erat, an genita de illo erat, an coæterna illi erat? Vnū de

B tribus uiſi moleſtum eſt, ſine terginerſatione reſponde.

FEL. dixit, Ipſa ſe ſcriptura interpretatur. AVG. dixit, Si ergo noſti hic aliquem eſſe locum, vbi hoc dicat iſta ſcriptura, quia illam terram vel genuit deus, vel fecit, vel coæterna illi erat, aperi ad locum quem noſti, & lege mihi. FEL. dixit, Non eſt in iſta ſcriptura, ſed in altera. AVG. dixit, Credo, inquit, quia ſi qua eſt illa ſcriptura, meminiſti quid ibi dixerit. Itaque tu mihi reſponde, qui noſti illam ſcripturam: & ſi dixero quia ſic non habet, cōuinces me. Si autem ſic cognouero, ſecūdum hoc diſputo quod tu ipſe reſpōderis. Dic ergo an fecerit terram iſtam deus, an genuerit, an coæterna illi erat: qui legiſti, in veſtro quo libro, ibi eſſe hoc ſcriptum dicis. FEL. dixit, Quia modo ſanctitas tua interpretata eſt ſcripturam tuam quo modo voluiſti & acceptaui, & tu mihi ſic accepta quicquid dixero. AVG. dixit, Interim quod interrogaui, ſi nihil me contra mouerit accepto, ſi autem aliquid mouerit, motum meū indico tibi, vt ad ipſum reſpondeas. FEL. dixit, Ego non reſpondi ad tua dicta. AVG. dixit, Quia prius eſt vt mi-

C hi ad interrogata reſpondeas, mea tamen feci etiam vt prior tibi reſpondeam. Forte non te mouit, ideo nō reſpondiſti, forte & me non mouebit cum reſponderis: Reſponde ergo ad quod interrogaui. FEL. dixit, Reſpōdeo. Et adiecit: Dixiſti ergo de terra illa in qua deus habitat, an facta eſt ab illo, an generauit illam, an coæterna eſt illi. Et ego dico, quia quo modo deus æternus eſt, & factura apud illum nulla eſt, totum æternum eſt.

Cōfutatio illius vbi Felix aſſerit terrā illam non factā, nec genitā, ſed deo coæternam. Ca. XVIII.

AVG. dixit, Non illam ergo genuit neq; fecit? FEL. dixit, Non, ſed eſt illi coæterna. AVG. dixit, Si autem genuiſſet illā, nō illi eſſet coæterna? FEL. dixit, Quod naſcitur, finem habet: quod innatum eſt, finem non habet. AVG. dixit, Quibus ergo erat ille pater, aut cuius erat parer, quoniam † modo patrem nominauit? Si enim nihil genuerar, pater eſſe non poterat. FEL. dixit, Sed ſunt alia quæ generauit. AVG. dixit, Illa ergo quę generauit, non ſunt illi coæterna, an & ipſa ſunt coæterna? FEL. dixit, Coæterna ſunt illi quicquid deus generauit. AVG. dixit, Ergo erraſti quod ſuperius dixiſti, omne quod naſcitur, finem habet. FEL. dixit, Interim quia ſecundum generationem carnis locutus ſum, erraui. AVG. dixit, Modeſtiſsime confeſſus errorem, merearis intelligere veritatem. FEL. dixit, Faciat deus.

† quem.

AVGVST. dixit, Attende ergo iam, vt incipias cognoſcere errorem ſcripturæ huius. Si quæ genuit deus, D coæterna non ſunt illi, melior eſt terra illa quā non generauit deus, vbi habitant omnia quæ generauit deus, quam terram dicis ab eo non generatam. FEL. dixit, Coæquantur ſibi omnia, & quæ generauit, & quæ non generauit, id eſt terra illa vbi commorabatur. AVG. dixit, Quid ipſe qui generauit, ęqualis eſt illis omnibus, aut maior eſt illis? FEL. dixit, Et qui generauit, & qoos generauit, & vbi poſita ſunt omnia, æqualia ſunt.

AVG. dixit, Vnius ergo ſubſtantiæ ſunt? FEL. dixit, Vnius. AVG. dixit, Hoc quod eſt deus pater, hoc ſunt filij ipſius, hoc & illa terra? FEL. dixit, Hoc vnum ſunt omnes. AVG. dixit, Huius ergo terræ non eſt pater, ſed inhabitator? FEL. dixit, Etiam. AVG. dixit, Si nec genuit nec fecit illam, quo modo ad eum pertineat niſi ſola vicinitate nō video, quo modo ſi habeat aliquis vicinum bonum, & duæ erunt res ambę ingenitæ, terra & pater. FEL. dixit, Immo tres ſunt, pater ingenitus, terra ingenita, & aër ingenitus. AVG. dixit, Hoc totum vna ſubſtantia eſt? FEL. dixit, Vna. AVG. dixit, Et ita fundata vt à nullo vnquam moueri aut cōcuti poſsit? FEL. dixit, Motio & concuſsio habet di- E ſtantiam. AVG. dixit, Habeat. Sed tamen talia fuerūt, vt à nullo vnquam moueri aut concuti poſſent. FEL. dixit, Eſt diſtātia inter moueri & concuti. AVG. dixit, Non inde te interrogo. FEL. dixit, Sed inde me via tenere. AVG. dixit, Quo modo vis accipe moueri, nō poterat moueri? FEL. dixit, Non dico, quia non poterat moueri, ſed motio diſtātia eſt. AVG. dixit, Sed ita dixi, nec moueri nec concuti. Nō dixi, moueri quidem poteſt, ſed concuti non: aut cōcuti quidem poteſt, moueri non poteſt: ſed ambas res dixi, non poſſe nec moueri nec concuti. FEL. dixit, De ambabus rebus diſtātia eſt inter moueri & concuti. AVGVSTINVS dixit, Legamus ergo ſequentia, videamus ſi deus iſte qui fundata habebat regna ſuper lucidam & beatā terram, quæ à nullo vnquam moueri & cōcuti poſſunt, neminem timuit, ſicut oportebat vt neminem timeret, cuius regna ſic fundata erant, vt à nullo aut moueri aut concuti poſſent. Et legit ſequētia, Iuxta vnam vero partem ac latus illuſtris illius ac ſanctę terrę. Et cum legeret interrogauit, quod latus, dextrum an ſiniſtrum? FEL. di- F xit, Hanc tibi ego non poſſum interpretari ſcripturam, & exponere quod ibi non eſt, ipſa ſibi interpres eſt, ego non poſſum dicere, ne forte incurram in peccatum.

Contra id quod Manichæus inducit gentē tenebrarū contra deū dimicaſſe. Cap. XIX.

AVG. dixit, Legatur ergo hoc quod ſequitur. Et cū legeret, & ventum eſſet ad locum vbi habet, Lucis vero beatiſsimæ pater, ſciens labem magnam ac vaſtitatem, quæ ex tenebris ſurgeret, aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi quod eximium ac præclarū, & virtute potens numē opponat, quo ſuperet ſimul ac deſtruat ſtirpem tenebrarum, qua extincta perpetna quies lucis incolis pararetur. AVG. dixit, Nunc iam quia cœperunt apertæ blaſphemiæ, ſi defendendas putas, dic quid iſta gēs tenebrarum quam videtur deus timuiſſe, ne magna labes & vaſtitas ex tenebris in regna eius irruerent, nocere poterat deo, maxime cuius regna ſuperius dixit ita fundata, vt à nullo vnquam moueri aut cōcuti poſſent? Quid ergo illi factura erat gens iſta? Poterat ei nocere, an non poterat? Reſponde vnum è duobus. FEL. dixit, Ego reſpondeo: Si nihil cōtra deum eſt, ſecundum quod dicit ſcriptura Manichæi, quia eſt, alterū regnum, pro qua cauſa Chriſtus miſſus eſt, vt nos liberaret de laqueo mortis huius, cuius eſt iſte laqueus & mors? Si aduerſarius nullus contra deum eſt, vt quid baptizati ſumus?

Contra epiſtolam Manichæi, quæ dicitur fundamenti. cap. 15.

G mus? vt quid Euchariſtia? vt quid Chriſtianitas, ſi con-
tra deum nihil eſt? AVG. dixit, Quia video te nolle
reſpondere ad id quod te interrogo, & te interrogare
vt tibi reſpondeam, & hoc non recuſo: dum tamen me-
mineris quia tibi interroganti ego reſpondeo, tu autem
mihi interroganti reſpondere noluiſti. Sed quia me in-
terrogaſti, audi quod interrogaſti. Nos quidem dici-
mus liberatorem Chriſtum veniſſe, & à peccatis noſtris
dicimus nos liberari, quia nos non ſumus de ſubſtantia
dei geniti, ſed per eius verbum facti à deo: Multum au-
tem intereſt inter natum de ſubſtantia dei, & factum à
deo quod non eſt de ſubſtantia dei. Quicquid ergo fe-
cit deus poteſt eſſe mutabile, ipſe autẽ deus non eſt mu-
tabilis, quia non poſſunt ęquari opera artifici & condi-
tori. Tu autem qui pauloãte ad interrogationem meam
dixiſti, quia & pater qui generauit ibi lucis filios, & aër
& ipſa terra & ipſi filij vna ſubſtantia ſunt, & æqualia
ſunt omnia, oportet vt dicas mihi, huic ſubſtantiæ vtiq;
incorruptibili, quo modo poterat nocere gens tenebra-
rum? Si enim poterat nocere ei, non erat natura incor-
ruptibilis: ſi autem non poterat, nulla cauſa erat quare
H pręlium agitaret, & illud numen quod dicit, huc mitte-
Cap. XX. ret. FELIX dixit, Dilationem peto vt poſsim reſpon-
dere. AVG. dixit, Quando? Cras intermiſſus ſufficit?

FEL. dixit, Intermitte mihi tres dies, id eſt hodie &
cras & perendie, aut vſque ad diem qui eſt poſt domi-
nicum, id eſt, pridie idus decembris. AVG. dixit, Vi-
deo te dilationem ad reſpondendũ petiiſſe, humanum
eſt vt concedatur tibi, ſed ſi reſpondere nõ potueris ad
præſtitutum diem, quid fiet? FEL. dixit, Ero victus.

AVG. dixit, Quid ſi fugeris? FEL. dixit, Reus ero
ciuitatis huius & vbique & legis meæ. AVG. dixit, Im-
mo hoc dic, ſi fugero ſic habear tanquam ſi anathema-
tizauero Manichæum. FEL. dixit, Hoc dicere nõ poſ-
ſum. AVG. dixit, Ergo aperte nobis dic, quia fugere
cogitas, & nemo te tenet. FEL. dixit, Nõ fugio. AVG.
dixit, Vt video non vis quaſi victus abſcedere, ſed ſal-
tem hoc dic, ſi fugero victus ſum. FEL. dixit, Dixi.

AVG. dixit, Et vnde apparebit te fugiſſe, propter ge-
ſta? FEL. dixit, Iube vt quem elegero cum ipſo ſim.

AVG. dixit, Elige tibi aliquem de iſtis præſentibus
fratribus qui ad cancellum ſtant. FEL. dixit, Etiam &
ego conſentio, ſed cum illo qui eſt in medio. AVG.
I dixit, Sicut tibi elegiſti, vſque ad diem cum illo eris.

BONIFACIVS dixit, Præſtabit Chriſtus vt ſi cum
illo veniam Chriſtianus eſt. Auguſtinus Epiſcopus ca-
tholicæ Eccleſiæ Hipponiregienſis, his in Eccleſia co-
ram populo geſtis ſubſcripſi. Felix Chriſtianus, cultor
legis Manichæi, his in Eccleſia coram populo geſtis
ſubſcripſi.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis Epiſcupi, de actis cum Felice Manichæo, Liber Secundus.

Caput. I. CVm ventum eſſet ad diem præ-
ſtitutum, id eſt, ad pridie iduum
decembrium, res ſic agi cœpit
in Eccleſia pacis. AVG. epi-
ſcopus Eccleſiæ catholicæ Hip-
poniregienſium regionum di-
xit, Pridem cum ſermonem ha-
beremus, dilationem te petiiſſe
meminiſti, cum ad ea quæ interrogaueram in præſenti
reſpondere non poſſes. Si ergo tam lato temporis ſpa- K
cio, poſt diem ſcilicet quintum aliquid excogitaſti, re-
ſponde. Hoc enim tũc interrogaueram: Si deo nocere
nihil poterat, quare bellum geſsit cum gente, quam di-
citis tenebrarum, in quo bello naturæ dæmonũ miſce-
ret ſubſtantiam ſuam, quæ hoc eſt quod ipſe, ſicut iam
interrogatus dixiſti? Si autem ei nocere poterat, non in-
corruptibilem deum colitis, qualem veritas & doctri-
na Apoſtolica teſtatur. FEL. dixit, Ex quo à ſanctita-
te tua receſsi, vt ad diem conſtitutum reuerſus eſſem, vt
reſpõderem tuæ interrogationi, quæcunque velles in-
terrogare, ventum eſt ad diem. Et quia nullam ſcriptu-
ram inter manus habui, quia nõ mihi ſunt redditæ vn-
de me inſtruere poſſem, nullus enim ad certamen exit,
niſi prius munitus fuerit, & nullus litigator poteſt ſine
ſuis chartis litigare, ſimiliter & ego ſine mea ſcriptura
reſpondere nõ poſſum. AVG. dixit, Iſtam tergiuer-
ſationem tanto dierum ſpacio cogitaſti, quę te in cauſa
perdita & errore ſacrilego, quid reſpondeas nõ haben-
tem, adiuuare nihil poterit. Notum eſt enim omnibus
qui aderãt, quos etiam nũc adeſſe video, te dierum tan-
tam dilationem petiiſſe, debuiſſe autẽ petere etiam co- L
dices quando dilationẽ petiiſti, ſi his te putabas inſtrui
poſſe ad reſpondendum, quod non feciſti. Noui te pe-
tiiſſe codices, nõ quidem ad inſtructionem inſpicien-
dos, verũ hoc longe antequàm peteres dilationẽ. Cum
vero dilationem petiſti, codicum tibi reddẽdorum &
inſpiciendorum, vt eſſe poſſes inſtructior, nullam feci-
ſti mentionem. FEL. dixit, Modo peto codices, red-
dantur mihi, & venio ad certamẽ poſt biduum, & ſi vi-
ctus fuero, quod deliberaueris ſubeo. AVG. dixit, Ru-
dem te in iſta ſcelerata ſecta non eſſe puto, quod & fa-
teris. Non te autem habere quod reſpondeas, & ſi non
fatearis omnis homo iam videt. Sed quia codices tuos
repetis, qui ſub ſigillo publico cuſtodiuntur, quibus in-
ſpectis dicis te inſtructũ venire poſſe poſt biduum, il-
lud quod iam cunſtat obiectis quæſtionibus te reſpon-
dere non potuiſſe recole. Tolle autem codices tuos, &
dic quid inde tibi velis proferri, quod modo inſpicias
& reſpondeas. FEL. dixit, Omnes ſcripturas quę mi-
hi ſublatæ ſunt. Iſta enim epiſtola fundamenti eſt, quod
& ſanctitas tua bene ſcit, quod & dixi, quia ipſa con-
tinet initium, medium & finẽ. Ipſa legatur, & quicquid
malum obiicitur legi meæ, probetur: & nego illam, ſi M
probata fuerint illa crimina quæ obiiciuntur legi meę.

AVG. dixit, Quoniam fateris hanc eſſe epiſtolam,
vbi doctrinæ veſtræ initium, medium & finis contine-
tur, hoc initium quàm ſit ſacrilegum, vbi deum dicitis
pugnaſſe contra gentem tenebrarum, & miſcuiſſe na-
turæ dęmonum polluẽdam & ligandam partem ſuam,
quæ hoc eſt quod ipſe: tam ſacrilegum eſt, vt ferri vix
ab audientibus poſsit: hoc obiicitur primo ſectę veſtrę,
ſiue initium hoc voces, ſiue medium, ſiue finem, nõ val-
de id curo, hoc tamen de hac epiſtola quam fateris eſſe
Manichæi, lectum eſſe non negas: hoc vobis obiicitur,
hoc defende ſi potes vt ad alia veniamus. Vnde iterum
interrogo: Si deum incorruptibilem colitis, quid ei no-
cere potuit, neſcio quæ gẽs aduerſa quã fingitis? Si nihil
ei nocere poterat, nulla cauſa fuit quare partem ſuã na-
turæ dæmonum commiſceret. Si autem nocere ei po- *Cap. II.*
terat, non deum incorruptibilem colitis. FEL. dixit, *Matth. 7.*
Manichæus dicit duas eſſe naturas, & modo inde cul- *& 12.*
patur, quia dixit duas eſſe, bonam & malam. Chriſtus *Cõtra Adi-*
in Euangelio dicit duas eſſe arbores. Arbor bona nun- *mãtũ. ca. 26*
quam facit fructũ malum, & arbor mala nunquam facit *circa finem.*

fructum

A fructum bonum. Ecce duas naturas. Deinde in Euange-
Matth.13. lio ſcriptum eſt, Nũquid bonum ſemen ſeminaſti in a-
gro, vnde apparuerunt zizania? Hoc inimicus fecit. Iſte
inimicus ſi non eſt extraneus à deo, probetur mihi ſi ad
deũ pertinet inimicus iſte, quale ſemen ſeminauit? Item
in Euangelio ſcriptum eſt Chriſto dicente, quia in no-
uiſsimis temporibus thronum in medio ſeculo ponet,
Matth.25. & mittet angelos ſuos in Oriẽtem & Occidẽtem, Sep-
tentrionem & Meridiem, & cõgregabit omnes gentes
ante ſe, & ſeparabit illos, ſicut paſtor ſeparat agnos ab
hædis. Et vt compendiuè dicam, agnis dicet: Ite in re-
Matth.25. gnum qnod vobis paratum eſt ab origine muodi. Hæ-
dis dicet qui in ſiniſtra parte ſunt: Recedite à me qui o-
perati eſtis iniquitatem: Nomen enim meum habuiſtis,
ſed opera non feciſtis: Ite in igoem æternum, qui para-
tus eſt diabolo & angelis eius. Qui ſunt qui nomẽ Chri
ſti habent, & mittentur in ignem æternum cum diabo-
lo & angelis eius: & ad quam partem pertinent iſti qui-
bus Chriſtus non permiſcetur, & nomen eius portant?
Hoc enim Maoichæus dicit, quia quos Chriſtus dam-
Roma.8. nauit, ipſius non ſunt. Nam Paulus Apoſtolus dicit: Pru
B dentia carnis inimica eſt deo, legi enim dei nõ eſt ſub-
iecta, nec enim poteſt. Hoc Manichæus dicit, quia quæ
inimica eſt deo, ad deũ non pertinet: ſi autem ad deum
pertinet, ipſe ſibi inimicum fecit: hoc Manichæus non
2.Cor.4. dicit. Iterum Paulus dicit: Deus ſeculi huius excæcauit
mentes infidelium, ad nõ contemplandum claritatem
Euangelij Chriſti, qui eſt imago dei, Ipſe Paulus iterum
2.Cor.12. dicit: Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſata-
næ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter
dominũ rogaui vt diſcederet à me, & dixit mihi: Suffi-
tit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur.
Ecce quid Apoſtolus dixit: ecce quid Euangeliſta, cum
Manichæus hæc aſſerat: quia eſt extraneus à deo, qui cõ-
tra deum pugnauit: ſiue quia Chriſtus crucifixus eſt, ſiue
quia Apoſtoli omnes propter dei maodatũ, iſte qui eos
crucifixit cui mandatum dei nõ placet, hoc mihi dicat
Caput III. ſanctitas tua, ſi ad deum pertinet. AVG. dixit, Scrip-
turas ſaoctas quas non intelligendo à veritate longe
aberratis, commemorare voluiſti, velut ex eis patroci-
nium adhibens vaniloquiis veſtris. Inter omnia tamen,
quæ partim ſicut vere ſcripta ſunt, partim aliter quàm
ſcripta ſunt commemoraſti, nuſquam oſtendere potui-
C ſti, quia deus regois ſuis hoſtilem naturã imminentem
repellere volens, vt habeat quietem, partem ſuam, quæ
hoc eſt quod ipſe, naturę contrariæ dęmonum miſcẽs,
colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem eſt
quod vobis obiicitur, vnde quid reſpondeas non inue-
niendo, commemoraſti diuinarum ſcripturarum capi-
tula: vbi de peccatoribus dictum eſt, quia nõ pertinent
ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus:
& has velut duas naturas accipi voluiſti, ſecundum de-
liramenta Manichæi. Veritas autẽ dicit, omnia iſta quæ
videmus & quę nõ videmus: quę naturaliter ſubſiſtunt,
à deo facta eſſe: in quibus etiã ipſam rationalem creatu-
ram factam, ſiue in angelis ſiue in hominibus accepiſſe
Liberũ arbitrium. liberum arbitriũ: quo libero arbitrio, ſi deo ſeruire vel-
let, ſecundum voluntatem ac legem dei, haberet apud
eum æternam fœlicitatem. Si autem legi eius ſubdi no-
luiſſet, ſed poteſtate ſua vſa contra eius feciſſet imperiũ,
ſecundum eius iuſticiam pœnæ debitæ ſubiaceret. Hæc
omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iuſticia
in remunerandis peccatoribus. Eſſe autem liberum ar-
bitrium, atque inde peccare quenque ſi velit, nõ pecca-
re ſi nolit, non ſolum in diuinis ſcripturis quas non in-
telligitis, ſed etiam in verbis ipſius Manichæi tibi pro- D
bo. Circumcluſus enim vider potẽtiam veritatis, con-
tra quam conatus fuerat aliam naturam quam nõ fecit
deus, inducere contra deum, non ſolida veritate, ſed
inani phantaſmate: tamen ad confitendum verum de
libero arbitrio, plus valuit in eo natura humana, in qua
eum deus effecit, quàm fabula ſacrilega quã ipſe ſibi cõ-
finxit. Audi ergo de libero arbitrio, primo ipſum *Quòd bene*
dominum, vbi duas arbores cõmemorat, quarum men- *& male a-*
tionem ipſe feciſti, audi dicentem: Aut facite arborem *gere in libe*
bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem ma- *ro arbitrio*
lam & fructum eius malum. Cuoi ergo dicit, aut hoc fa- *hominis ſit.*
cite, aut illud facite: poteſtatem indicat non oaturam. *Cap.IIII.*
Nemo enim niſi deus facere arborem poteſt, ſed habet *Matth.12.*
vnuſquiſque in voluntate, aut eligere quæ booa ſunt, &
eſſe arbor bona, aut eligere quę mala, & eſſe arbor mala:
non quia mala ipſa quæ eliguotur, aliquam habeant in
ſeipſis ſubſtaotiam, ſed quia deus omnia quæ condidit,
gradibus ſuis cõdidit, generibuſq; diſtinxit, cœleſtia &
terrena, immortalia atque mortalia, & oomnia bona in
ſuo genere condidit: animam habentem liberum arbi-
trium, ſub ſeipſo & ſupra cætera collocauit: vt ſi ſerui- E
ret ſuperiori, dominaretur inferiori, ſi autem offende-
ret ſuperiorem, pœnam ex inferiore ſentiret. Hoc ergo
dominus dicens, aut facite illud, aut facite illud: oſten-
dit eſſe in poteſtate quod facerẽt, ipſe ſecurus & certus
io ſe tanquã deus: Et quia ſi bonum eligerent, pręmium
eius acciperent: ſi malum eligerent, pœnam eius ſenti-
rent: Semper autem ille iuſtus eſt aut remunerator, aut
dãnator. Audi ergo iam quemadmodũ Manichæus *Quòd in*
ipſe tam peruerſus, tam ſuperbus, vt aliam introducens *creatura ra*
naturam, ſe ęqualẽ deo faceret, deum ad ſeipſum depo- *tionali ſit li*
neret, cõfeſſus ſit tameo eſſe liberum arbitrium: in the- *berũ arbi-*
ſauro veſtro cui tale oomen ad decipiendos homines *trium.*
iodidiſtis, certe ſic loquitur, quod & tuipſe cognoſcis. *Caput V.*
Hi vero qui negligentia ſua à labe prædictorum ſpiri-
tuum purgari ſe minime permiſerint, & mandatis diui-
nis ex integro parum obtemperauerint, legemq; ſibi à
deo liberatore datam plenius ſeruare noluerint, neque
vt decebat ſeſe gubernauerint &c. Vides in his verbis
confirmatum eſſe, etiam à neſciẽte quid loqueretur, li-
berum arbitrium. Qui enim ſeruare legem non vult, in
poteſtate eius eſt ſi velit. Non enim dixit, nõ potuerint:
ſed, noluerint: hoc certe quod nolunt ſeruare legem, F
non à gente tenebrarum coguntur: Si enim coguntur,
non nolunt, ſed non poſſunt: Si autem nolunt, non vti-
que coguntur vt non faciant, ſed voluntate ſua nolunt.
Hoc ergo quod in eorum volũtate eſt vt nolint, pecca-
tum eſt certe ſine aliqua neceſsitate gentis tenebrarum.
Hoc agnoſce eſſe peccatũ ſine neceſsitate gentis tene-
brarum. Et inde vides vnde veniant omnes culpæ, vn-
de merita culparum, vnde diſtributiones pœnarum.

Habetis etiam hoc in ſcripturis apocryphis, quas ca- *Hominẽ li-*
non quidem catholicus non admittit, vobis autem tã- *bertate, nõ*
to graniores ſunt, quanto à catholico canone ſecludũ- *neceſsitate*
tur. Aliquid etiam inde cõmemorem, cuius ego autho- *peccare o-*
ritate non teneor, ſed tu cõuinceris. In actibus cõſcrip- *ſtenditur.*
tis à Lenticio, quos tanquam actus Apoſtolorum ſcri- *Cap.VI.*
bit, habes ita poſitũ: Etenim ſpecioſa figmenta, & oſten-
tatio ſimulata, & coactio viſibilium, nec quidẽ ex pro-
pria natura procedunt, ſed ex eo homine, qui per ſeip-
ſum deterior factus eſt per ſeductionẽ. Vide quemad-
modũ hic, & per ſeipſum dicit, & per ſeductionẽ. Fuit
enim ſeductor hominis diabolus, nõ natura peccator,
ſed prior voluntate peccator. Sed quia erat in hominis
poteſtate

G poteſtate ſeductori non conſentire, ideo poſitum eſt, & per ſeipſum, & per ſeductionẽ: vt in eo quod poſitum eſt, per ſeipſum, liberum arbitrium: in eo vero quod poſitum eſt, per ſeductionem: intelligas diabolũ, non oppreſſorem inuiti, ſed tentatorem volentis. Proïnde quia ego reſpondi, & quantum potui probaui, ea quæ ſcripta ſunt in libris ſanctis de peccatoribus & de iuſtis, non ad diuerſitatem naturarum, ſed ad diſtinctionem meritorũ pertinere, in quibus meritis non neceſſitatem natura facit, ſed voluntas culpam: reſponde tu ad illud quod iã interrogaui: Si deo nocere nihil poterat, quare partem ſuam, ſubſtantiam ſuam, hoc quod ipſe eſt, polluendam & ligandam dæmonibus miſcuerit, quod in nulla diuina ſcriptura canonica potueris inuenire? Si autem nocere ei poterat, non deũ incorruptibilẽ colitis, de quo Apoſtolus dicit: Regi autẽ ſeculorũ immortali, inuiſibili, incorruptibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Denique item dicitur: Deus habitat lucem inacceſſibilem: Nũquid ad illam lucem non accedunt ſancti, de quibus ſcriptum eſt: Accedite ad eum & illuminamini: Et illud, Beati mũdo corde, quoniam ipſi deum videbunt? Sed quia non ad eam poteſt

Quòd accedere ad deũ ex dono dei ſit. Cap. VII.

1. Timo. 1.

1. Tim. 6.

Pſal. 33.

Matth. 5.

H accedere, niſi cui deus ipſe donauerit, vt accedat, ideo per ſeipſam inacceſſibilis eſt. Nemo enim ad eam poteſt accedere, quem deus noluerit vt accedat: cui autem donauerit, ipſe accedet. Quo modo ergo poterat illa gens tenebrarum accedere ad habitationem dei, vbi eſt inacceſſibilis lux, quò non accedit niſi cui deus donauerit? Aut ſi donũ acceperat à deo vt accederet, ad expugnandum regnum dei non daret, & non timeret. Si autem donum tale non dederat vt poſſet accedere, ſecurus in regno ſuo erat, habitãs inacceſſibilem lucem: quid poterat de tenebrarum gẽte metuere, vt ei miſceret partem ſuam, ſubſtantiam ſuam, hoc quod ipſe eſt, ligandam, premendã, contaminãdam, vbi non ſolum miſerabiliter teneretur, ſed etiã turpiter purgaretur. Vt enim purgetur inde, dicitis quod nefas eſt audire, ſed ad vos confundendos & forte ſaluandos, tacere non poſſumus: vt purgetur inde pars dei, dicitis in naue lucis, quam Solem appellatis, facientes iniuriam creatori Solis, & ipſi Soli quem ſic dicitis factum, vbi tanta turpitudo celebretur: Dicitis enim illic poſitum deum, virtutes ſuas conuertere in maſculos, ad irritandum cõcu-

I piſcẽtias demonum fœminarum, & eoſdẽ rurſus conuertere in fœminas, ad irritandum concupiſcentias demonum maſculorum, vt cum dæmoniis iniiciunt libidinẽ, accẽſis in formas cõfictas à deo, relaxentur membra eorum, & ſic euadat pars dei quæ ibi fuerat colligata. Hoc tantum opprobrium, hoc tantum ſacrilegium credere auſi eſtis, & prædicare non dubitatis. Hæc ſunt media doctrinæ veſtræ: Finis vero quis eſt? Quis, niſi quia nõ potuit deus totum purgare? Et quia nõ potuit, facturũ inde† dicitis velut tectorium gẽti tenebrarum, vt ibi in æternum damnetur quod purgari non potuit, & nihil ſua ſponte commiſit. Ita fit vt deus veſter, non verus, ſed fictus, nõ alicubi cõſtitutus, ſed in corde veſtro imaginatus, partem ſuam miſceat infœliciter, purget turpiter, damnet crudeliter. Ad hæc ergo reſpõde, & incipe ab illo quod dixi, quare deus miſcuit iſtã partem ſuã, cui nihil noceri poterat, aut ſi potuit, quo modo ſit incorruptibilis. FELIX dixit, Crudelem aſſeritis Manichæum hæc dicentem: de Chriſto quid dicimus, qui dixit: Ite in ignem æternum? AVG. dixit, Peccatoribus hoc dixit. FEL. dixit, Iſti peccatores, quare non purgati ſunt? AVG. dixit, Quia noluerũt.

† eum.

Quòd homo ſanatur ſine dãnatur ex libero arbitrio. Ca. VIII.

FEL. dixit, Quia noluerunt, hoc dixiſti? AVG. K dixit, Hoc dixi, quia noluerunt. FEL. dixit, Quare noluerunt? Eſt qui non vult curari? Eſt qui nõ vult purgari? Eſt qui nõ vult illuminari? Quis infirmus eſt qui non vult ad ſalutem venire? Si crudele eſt quod Manichæus dixit, quia aliqua pars dei quæ ſe purgare non potuit in globo ligata eſt, hoc crudele non eſt, vt Chriſtus qui dixit, Ego propter peccatores veni: modo ad ignem æternum illos mittat, cuius nomen portauerunt? Sed mandata credo nõ potuerunt complere. Si hoc crudele eſt, crudelius eſt & illud. Si illud crudelius eſt, quia deus illos non potuit purgare, & globo ligauit, & id crudelius videtur eſſe quos Chriſtus non potuit purgare, ad ignẽ æternum mittere: hoc mihi ſanctitas tua exponat de ipſa crudelitate. AVG. dixit, Si ea quę iam dixi, vel intellexiſſes, vel te intelligere fatereris, fortaſsis enim non habendo quid dicas finxiſti te non intelligere quod apertum eſt, iſta non diceres. Iam enim diximus & probauimus per diuinas ſcripturas, eſſe liberum arbitrium: deum autem eſſe liberi arbitrij iuſtũ iudicem, remuneratorem fidelium, eiq́; ſe ſubiicientium & volentium ſe ſanari, damnatorem autem ſuperborum & impiorum. L Quia ergo ad peccatores ſanandos venit, ſanat vtique peccata confeſſos, ſanat pœnitentes: neminẽ autem pœnitet cum alius peccauit: ſed ſi eſt pœnitẽtia iuſta & verax, vnde & ipſe dominus dicit: Nõ veni vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitentiam: ipſa pœnitentia indicat non alienæ eſſe naturę ſed volũtatis noſtrę, ſi quid forte peccauimus. Nam ſi alio peccãte, alium pœnitet, non eſt iſta prudens ſed inſana pœnitentia. Secundum vos autem nulla peccata ſunt. Gens enim tenebrarum non peccat, quia ſuam naturam facit. Natura lucis non peccat, quia quod facit, facere cogitur. Nullum ergo inuenis peccatum quod damnet deus, nullum inuenis peccatum quod pœnitentia poſſit ſanari. Si autem pœnitentia eſt, & culpa eſt: Si culpa eſt, & voluntas eſt: Si voluntas eſt in peccando, natura non eſt quæ cogat: Sed ſi quid infirmitatis patiuntur, qui non poſſunt implere quod volũt. Vnde Apoſtolus Paulus dicit: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mẽtis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis: manifeſtum eſt hoc veniſſe de traduce primi peccati Adam, & de conſuetudine mala: Nam hodie libera M voluntate faciunt homines conſuetudinem, quam cum fecerint, facile ſuperare non poſſunt. Ipſi ergo ſibi de ſeipſis fecerunt, quòd cõtraria lex habitet in membris eorum. Sed qui concipiunt timorem dei, & per liberum arbitrium ſubdunt ſe ſanãdos optimo medico, & ſicut bono curatori, ita & miſericordi creatori, per humilitatem confeſſionis & pœnitentię ſanantur. Superbi vero dicentes ſe iuſtos, aut dicendo quia non peccant ipſi, ſed aliud in illis peccat, & alia natura de† illis peccat, per ipſam ſuperbiam ſuam & inſanabiles fiunt, & experiuntur iuſtum iudicium dei, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Non eſt ergo indignum vt deus dicat: Ite in ignem æternum: eis qui eius miſericordiam per liberũ arbitrium reſpuerunt: & dicat, Venite benedicti patris mei, percipite regnum: eis qui per liberum arbitrium fidem eius ſuſceperunt, peccata ſua confeſſi ſunt, pœnitentiam egerunt, diſplicuerunt ſibi quales fuerunt, & quales per eum facti ſunt, illi placuerunt. Tu ergo iam ad hoc quod interrogaui reſponde. Sed impetrẽ à te, ne moras ſuperfluas faciamus: Si deo nocere nihil poterat, quare huc nos miſit: Si nocere poterat, non eſt incorruptibilis deus. FELIX dixit, Si deo

Matth. 9.

Roma. 7.

† in.

Iacobi. 4.

1. Petr. 5.

Matth. 25.

Quare filius dei incarnatus ſit. Cap. IX.

A Si deo nocere nihil poterat, quare huc filium ſuum miſit? AVG. dixit, Vide quemadmodum ſemper interrogas,& ad interrogata reſpondere nō vis. Audi quod interrogaſti, memento tamen te ad ea quæ dico nō reſpondere, me autem reſpondere. Deo nocere nihil poteſt, ſed filiū ſuum miſit vt carne indueretur,& hominibus appareret, peccatores ſanaret, in ipſa carne pateretur pro nobis, quam ſumpſit ex nobis. In ſua quippe natura pati nihil poterat, quia in principio erat verbum,

Ioan.1. & verbum erat apud deum,& deus erat verbum. In hac natura quia deus erat verbum, pati nihil ille poterat. Vt autem pati pro nobis poſſet, verbum caro factum eſt,&

Ioan.1. habitauit in nobis. Verbum caro factum eſt, aſſumēdo carnem, non mutatum in carnem: Aſſumpſit enim humanitatem, non amiſit diuinitatem. Itaque idem deus & idem homo, in natura dei æqualis patri, in natura hominis factus mortalis, in nobis, pro nobis, de nobis, manens quod erat, ſuſcipiens quod non erat, vt liberaret quod fecerat, non quod erat. Non eſt ergo paſsio Chriſti ex indigētia, ſed ex miſericordia. Præbuit enim exēplum patientiæ nobis de nobis, id eſt homini de homi-

B ne, carni de carne: nō tamen in illa carne ipſe deterior factus, ſed caro in illo melior facta eſt. Pars vero dei veſtri nulla carne aſſumpta, non enim erat in gente tenebrarum pro qua pateretur, deſcendit vt teneretur, ligaretur, pollueretur, & turpi⁹ quàm ligabatur purgaretur. Iam enim de purgatione eius dixi. Hæc omnia quanto indigniora ſunt, tāto vtique faciliora ad intelligendū, quoniam in naturam dei iſta nō cadunt: Et abſit à pio animo atque fideli talia de deo credere, de bono, deo vero, qualia vos creditis: nō quem inueniſtis, ſed quem finxiſtis. Reſponde iam nunc, ſi deo nocere nihil poterat, pura illa ſubſtantia ipſius, nulla carne aſſumpta, in ſe paſſura: ſi quid paſſura erat, non in carne quam ſuſceperat, quare huc miſſa eſt ſecundum veſtra vaniloquia?

Chriſtꝰ cur fuerit crucifixus. FELIX dixit, Si nihil poterat noceri deo à parte aduerſa, & Chriſto nihil noceri poterat ab aduerſa natura, ad quam venit Chriſtus vt eam liberaret, quia vt di-

Cap. X. cis propter libertatem noſtram venit, ergo in captiuitate fuimus. Si in captiuitate tenebamur, & propterea Chriſtus venit, vt nos liberaret de captiuitate, qui nos tenebat extraneus à deo erat, aut virtus dei. Si virtus dei erat qui nos tenebat, vt quid Chriſtū mittebat, ille qui

C nos tenebat? Si in ipſius arbitrio erat quando vellet dimittere, vt quid Chriſtus crucifigitur? Neminem autem latet Chriſtum crucifixum: Quid illum crucifixerunt? Si dei virtus eſt, nihil nobis nocebat: Si dei virtus erat, non fuimus capti apud illum, ſed quaſi nos cum noſtro principe, quaſi filius cum parentibus, nō autem Romani cum Barbaris. Non oportebat ergo, quia cum virtute dei conſtituti eramus, deum filium ſuum mittere, vt dicatur quia liberator noſter venit. Si paret ergo cum virtute dei nos conſtitutos eſſe, Apoſtolus dixit: Chriſtus

Galat.3. nos liberauit de maledicto legis, quia ſcriptum eſt: Ma-

Deute.21. ledictus omnis qui pēdet in ligno: Hoc enim Apoſtolus dicit, Si iſte qui maledicit omnes qui pendent in ligno, dei virtus eſt: Chriſtus enim pendet in ligno,& Apoſtoli ipſius omnes qui addicti ſunt pro ipſius præcep-

Duas vitas Chriſtus nobis oſtendit per paſsionē & reſurrectionem. to: quis ergo iſte eſt qui maledicit omnem qui pēdet in ligno? AVGVSTINVS dixit, Quos Chriſtus redemit à diabolo, per conſenſionē ſuam tenebantur à diabolo: & in eius conditione conſtituti erant per iuſtum dei iudicium, cui ſeducenti cōſenſerant per liberum arbitriū. Sicut autē in poteſtate hominis fuit diabolo cō-

Caput. XI. ſentire, vt captiuaretur: ſic in ipſius diaboli poteſtate fuit, cū angelus eſſet peccare, vt in deterius mutaretur. D

Peccator ergo angelus per liberū arbitrium, ſuaſit peccatum homini habenti liberum arbitrium, vt diabolus ſi noluiſſet non peccaſſet, & homo ſi noluiſſet nō conſenſiſſet. Cum autem iam ab illo cui conſenſerat teneretur, non quia diabolus aliquid potuit, ſed quia iuſtum dei iudicium fuit,& eius legi obtemperare noluit. Quia ergo ſic inuenit Chriſtus peccatores ſub peccato, redemit confitentes à ſuperbiente. Quod autem in lege poſitum eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno: Vnde *Deute.21.*

Apoſtolus dicit: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: Scriptum eſt enim: *Galat.3.*

Maledictus omnis qui pendet in ligno, non legem reprehendit, ſed miſericordiā commendauit. Quia enim Adam peccauerat, & omnis illa maſſa & propago peccati maledicta erat, dominus autem carnē de illa maſſa ſuſcipere voluit, vt ſuſcipiendo mortalitatem, quæ de pœna venerat, ſolueret mortem, quod de gratia veniebat: ideo dicit lex, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Mors enim ipſa pendebat in ligno, quæ mors de maledicto veniebat. Quo modo ergo ſuſcipiēdo mor- E

tem interfecit mortem, ſic ſuſcipiendo maledictū ſoluit *Rom.6.*

maledictum. Vnde & Apoſtolus dicit: Sciētes, quia vetus homo noſter ſimul confixus eſt cruci cum illo: quia de veteri homine noſtro, id eſt de ſorte mortis, quæ veniebat ex merito peccati, ſuſcipere dignatus eſt carnem mortalem de virgine Maria, in qua nobis & paſsionis & reſurrectionis præberet exemplum: paſsionis, ad firmandam pœnitentiam: reſurrectionis, ad excitandam ſpem: vt duas vitas nobis oſtenderet in carne, quam ſuſcepit de vita noſtra mortali, vnā laborioſam, alteram beatam: Laborioſam, quam tolerare debemus: beatam, quam ſperare debemus. Toleramus autem laborioſam merito peccati noſtri: Ille autem oſtendit eam in carne ſua, non merito iniquitatis ſuę, ſed officio miſericordię ſuæ. Nam vt noueris bonam eſſe legem quam tu reprehendere voluiſti, ipſe Apoſtolus Paulus quodā loco di-

xit: Lex ſubintrauit vt abūdaret delictū: Adhuc videtur *Roma.5.*

illam reprehēdere. Sed audi quod ſequitur: Vbi autem, inquit, abundauit delictū, ſuperabundauit & gratia. Data eſt enim lex ſuperbis hominibus, & viribus ſuis totū tribuentibus, vt cum implere nō poſſent legem datam, præuaricatores inuenirentur, & facti rei ſub lege, pete- F

rent miſericordiam à legis conditore. Proinde paulo- *Roma.7.*

poſt dicit idem Apoſtolus: Itaque lex quidem ſancta, & mādatum iuſtum, & ſanctum, & bonum. Sed ne dicas, quia de alio mandato dicat, vt oſtendat quia de illo di-

cit, de quo paulo ante dixerat, Lex ſubintrauit vt abun- *Roma.5.*

daret delictum: ſtatim ſibi oppoſuit quæſtionem, Quod

ergo bonum, mihi factū eſt mors? Abſit, Sed peccatum *Roma.7.*

vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem. Erat enim peccatum, ſed non apparebat peccatum, data eſt lex ſuperbo, fecit contra legem, & apparuit peccatum, quod erat ſed non apparebat. Apparens autem peccatum humiliauit ſuperbum, humiliatus ſuperbus factus eſt pœnitens, de pœnitentia impetrata eſt miſericordia. Audiſti ergo quod interrogaſti, reſponde quod interrogo: Nihil nocere poterat gēs tenebrarum deo, quare huc miſit partem ſuam miſcendam, & polluendam à natura dæmonum? FELIX dixit, Si in arbitrio noſtro ſumus, nemo neminem cogat. Quando voluero, ero Chriſtianus: Voluntas nobis ſubiacet, aut eſſe Chriſtianum, aut non eſſe. AVG. dixit, Quia voluntas nobis adiacet, manifeſtum eſt, & hoc de diuinis ſcripturis docui, quod coactus eſt etiā inuitus dicere,

Quòd ex voluntate hominis tantū dependeat, nec cogi poſſit.

Cap. XII.

etiam

G etiam ille qui vos in iſtum induxit errorem. Quod autem dicis, nemo cogatur, quãdo voluero ero Chriſtianus, nemo planè te cogit: Quando volueris eſto, quia ex voluntate tua huc veniſti, & ex voluntate tua iſta diſputaſti: Et væ voluntati malæ ſi mala eſt, pax bonæ voluntati ſi bona eſt. Siue autem mala ſit, ſiue bona ſit, voluntas eſt. Bonam voluntatem ſequitur corona, malam ſequitur pœna. Deus iudex voluntatum eſt, creator autem naturarum. Si ergo putas cogi te vt ſis Chriſtianus, audi à nobis omnino te non cogi: Cogita potius quę audis, perpende, in tua voluntate es: examina vt prudens, ſi tamen eſt in te vlla prudentia vel humana, vtrum ea quæ dicta ſunt veritate fulta ſint: vtrum tuipſe in Manichæi veſtri defenſione defeceris, ſicut apparet: & quando volueris eſto quod nondum es, & deſine eſſe quod es.

Cap. XIII.

FELIX dixit, Ecce iam compendiuè, vt dixit ſanctitas tua, ne chartas cumulemus, ſi tibi placet quod petiui, pridem huc veni: oſtende mihi veritatem, vt illud quod teneo pareat, quia veritas non eſt, & habes me paratum ad credendum. AVG. dixit, Iam quidem quod tenes ſatis apparet, quia veritas nõ eſt. Abſit enim à cor-
H dibus veritatem quærentium vel tenentium, vt credãt deum ſubſtantiam ſuam neceſsitate coactum merſiſſe dæmonum naturæ ligandam atque polluendam. Abſit à fidelibus credere deum ad liberandũ ſubſtantiã ſuam conuertere ſe in maſculos contra fœminas, & in fœminas contra maſculos ad eorum concupiſcẽtiam tutandam.† Abſit à fidelibus credere deum ſubſtãtiam ſuam ipſis dæmonibus merſam poſtea in ęternum damnare. Hoc ergo quia veritas non eſt, manifeſtum eſt. Sed quia vis tibi pro iſta falſitate expulſa atque conuicta, patefieri veritatem, ſi quid de cognoſcenda fide catholica adhuc mouet, ab initio fidei poteris erudiri. Etenim aptũ perceptioni veritatis incommutabilis facit pia fides: à qua fide quiſquis incipere noluerit, ſuperbus foris remanebit, & ad id quò tendit vel quò vult, peruenire nõ poterit. Sed quia illa falſitas manifeſta eſt, anathema falſitatem, vt poſsis incipere aptus eſſe ad cognoſcendum veritatem. FEL. dixit, Cum apparuerit mihi, quia mihi non paret, quia altera mihi oſtenſa non eſt, non poſſum anathematizare. AVG. dixit, Anathematizandus eſt error, qui dicit corruptibilem deum, an non eſt anathematizandus? FEL. dixit, Iterum dic.

† irriũdã.

An Manichæi articuli ſint anathematizãdi. Caput XIIII.

I AVG. dixit, Anathematizandus eſt error qui dicit corruptibilem deum, an non eſt anathematizandus?

FELIX dixit, Quæratur ſi dicit. AVG. dixit, Ego hoc interrogaui, qui dicit corruptibilem deum, anathematizandus eſt, an non? FEL. dixit, Qui dicit corruptibilem deum anathematizandus eſt, hoc mihi obiicis? AVG. dixit, Hoc interrogo. FEL. dixit, Corruptibilem deum dicis, non autem quod primo dixiſti, quia partem ſuam dedit aduerſariis. AVG. dixit, Interim quod interrogo reſponde: Qui dicit corruptibilem deum eſſe, anathematizandus eſt, an non? FEL. dixit, Valde. AVG. dixit, Qui dicit corruptibilem eſſe naturam & ſubſtantiam dei, anathematizandus eſt, an non? FELIX dixit, Non intellexi quod dixiſti.

AVG. dixit, Hoc dico quod omnis homo intelligit, niſi qui ſe fingit nõ intelligere: naturam & ſubſtantiam dei, id eſt illud ipſum quicquid eſt deus, qui dicit eſſe corruptibilem, anathematizandus eſt, an non eſt?

FEL. dixit, Etiam anathematizandus eſt, ſi probatum fuerit eſſe verum. AVG. dixit, Nondum tibi dixi, quia Manichæus dicit corruptibilem naturam dei, ſed hoc tibi dixi, quia quicunque hoc dicit, anathematizandus eſt. FEL. dixit, Et ego reſpondi, quicunque K
hoc dicit etiam. AVGVSTINVS dixit, Pars illa quę mixta eſt genti tenebrarum, de dei natura eſt, an de aliqua alia natura? FEL. dixit, De dei. AVG. dixit, Quod de dei natura eſt, hoc eſt quod deus, an aliud quid quod non eſt deus? FEL. dixit, Ita eſt, quod de deo eſt deus eſt, ſecundum quod & ſcriptum eſt: Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Deus enim lumẽ eſt, & tenebrę in eo nõ ſunt. AVG. dixit, Bene reſpondiſti, quia & quicquid de dei natura eſt, deus eſt, & deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt, & talis lux luxit in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Videamus ergo vtrum Manichæus partem dei non dicat eſſe comprehenſam à tenebris, nõ etiam teneri ligatam, non etiã & maculatam & pollutam, ſic vt indigeat miſericordia liberatoris & purgatoris. Si autem hæc dicit, ſecũdum te etiam, & ſecundum veras confeſsiones tuas, anathematizãdus eſt: quia partẽ dei & naturam dei quod eſt ipſe deus, dicit comprehẽſam à tenebris & ligatã & pollutam, quod tuipſe ſecundum Euangelium loquens nõ potuiſti dicere. Sed verum dixiſti, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non cõ-
prehenderunt. Manichæus ergo anathematizãdus, qui L
dixit, quia lux tenebrata eſt in tenebris, & tenebræ eam comprehenderunt. FEL. dixit, Sed & qui polluitur, & qui tenetur, liberatur, & nos ſi polluti ſumus, mundamur. AVG. dixit, Sed hoc de dei natura non recte dicitur: ſed de illa quæ pollui poteſt recte dicitur, quia polluitur & mundatur. De illa vero quæ pollui non poteſt, vides cũ quãto ſacrilegio dicatur, polluitur & mũdatur, maxime quia ſic dicitis quãdam dei partem eſſe pollutam, vt propterea ligetur in æternum globo tenebrarum, quia non potuit mundari. Hoc qui nõ anathemat, falſum pauloante reſpondit, quia omnis qui dicit corruptibilem deum, anathemandus eſt. FEL. dixit, Hoc quod dixit ſanctitas tua, quia pars quæ ſe nõ mundauit ab coinquinatione gentis tenebrarum: & ſic dicit Manichęus, quia non ſunt miſsi in regnum dei: hoc enim aſſeris tu quia damnati ſunt. Sed Manichęus non hoc dicit, quia damnati ſunt, ſed ad cuſtodiam poſiti ſunt illius gentis tenebrarum. AVG. Dixit, De iſta parte tecum ago, quam dicis pollutam, purgari: poſtea ſi opus fuerit, de illa quæ figitur in globo eius. Interim quæ purgatur, polluta erat. FEL. dixit, Quæ pollui- M
tur & mundatur. AVG. dixit, Qui ergo dicit naturam dei & ſubſtantiã dei & id quod deus eſt, poſſe pollui, ligari, inquinari à gente tenebrarum, nõ eſt anathemandus? FEL. dixit, Chriſtus vnde nos mundauit, vnde nos liberauit? AVG. dixit, Chriſtus non partem dei, non naturam dei liberauit, ſed facturam quam fecit, in peccatum cadentem per liberum arbitrium, ſua miſericordia liberauit. Eam rem mundauit quæ pollui poterat, eam rem liberauit quæ captiuari poterat, eam rem ſanauit quæ infirmari poterat. Modo autẽ de deo, de natura dei, & de ſubſtãtia dei, de eo quod deus eſt loquimur, poterat pollui, an non poterat? FELIX dixit, Anima noſtra ex deo eſt quę polluta eſt: ſi nõ eſt ex deo, vt quid pro illa Chriſtus crucifixus eſt? Si ergo paret quia Chriſtus propter animam noſtram crucifixus eſt, paret quia ex deo eſt, & polluta erat, & ipſe eam mundauit. AVG. dixit, Ego non ſolum animam, ſed corpus noſtrum & omnẽ creaturam & ſpiritalẽ & corporalem ex deo eſſe dico, quia hoc habet catholica fides. Sed aliud eſt quod de ſe deus genuit, quod hoc eſt quod ipſe, aliud autem quod fecit deus. Quod deus genuit,

Manichæũ eſſe anathematizãdũ. Cap. XV.

Ioan. 1.

1. Ioan. 1.

Quo modo illud quod pollui poterat, mundatur. Cap. XVI.

Quòd anima à Chriſto redẽpta, ex deo ſit per creationẽ, non per generationẽ. Cap. XVII.

æquale

A æquale eſt patri: quod deus fecit, non eſt æquale conditum conditori. Aliud autem dicimus ex deo eſſe, quod melius dicimus de deo eſſe, quia hoc eſt quod ipſe, ſicut vnigenitus filius, ſicut verbum eius per quod facta ſunt omnia. Alia vero ſic dicimus ex deo, quia dixit & facta ſunt, mãdauit & conſtituta ſunt. Hinc eſt anima ex his quæ fecit deus non illud quod de ſe genuit deus: Ideo verbum quod de ſe genuit, pollui nõ potuit, nec poteſt, nec poterit. Anima vero quam fecit rectricem corporis, vt ſeruiret ſuperiori, dominaretur inferiori, id eſt ſeruiret deo, dominaretur corpori, contempta dei lege per peccatũ polluta eſt. Deus autẽ miſericordiã præſtãs his quæ fecit, miſit filiũ per quem fecit, & per illum refecit. Quando condendũ erat quod nõ erat, per verbum conditũ eſt: quando reficiendum erat quod deprauatũ fuerat, ſuſcepta eſt inde creatura de virgine Maria, vt per id quod erat homo demõſtraretur homini, & quid ſuſtinendum & quid ſperandũ eſſet: Itaq; natura verbi ſubſtãtia vnigeniti filij dei nihil paſſa eſt à perſecutori-

Ex deo, de deo.

Pſal. 32.

B bus Iudęis, vel à diabolo, angelo malo perſequẽte: Sed quia induit ſe carne, induit ſe re mortali, re paſſibili, re mutabili: in eo quod ſe induit, paſſus eſt quicquid voluit ad exemplum patientiæ, & reformauit hoc ad exemplũ iuſticiæ. Tu modo dic mihi de dei parte, quod deus eſt, vtrum pollui poſſit, an non? Si poteſt, nõ eſt incommutabilis deus, & qui hoc dicit, anathemãdus eſt. Si autem non poteſt, vides anathemandum Manichæum, qui dicit partem dei naturã dei, quod eſt deus, veniſſe huc puram ad gentem tenebrarum ligatam atq; pollutã, vt indigeat ſolui ac mũdari. FEL. dixit, Hoc tu dixiſti de anima, quia ex deo nõ eſt. AVG. dixit, Non dixi, ſed dixi quia ex deo eſt tanquam à deo facta, non tanquam à deo nata. FELIX dixit, Dixiſti de anima, quia nõ eſt ex deo, ſed factura dei, quia ſine deo nihil eſt: hoc enim dicis tu, & nõ vis aſſeuerare, quia ex deo eſt anima.

Quòd deus oĩa fecerit ex nihilo: et quæ differẽtia eſt inter facere & creare.

AVG. dixit, A deo eſt, ſed facta eſt à deo. FEL. dixit, Aut facta eſt, aut miſſa eſt, aut data ex deo eſt. Ergo ſi ex deo eſt, polluta eſt, & venit Chriſtus eam liberare de pollutione, quid culpas Manichæum? AVG. dixit, Quia ego dico animam non naturam dei, ſed factã à deo, per liberũ arbitrium peccaſſe, & peccato eſſe pollutam, & per dei miſericordiam in pœnitentia libera-

Ca. XVIII.

C tam: tu autem ipſam naturã dei quod deus eſt, deum de deo dicis in gente tenebrarum captum atq; pollutum, & multum intereſt inter id quod de ſe deus genuit, & quod fecit non de ſe, ſed ex nihilo, id eſt, cum omnino non eſſet, à deo accepit vt eſſet, id eſt, vt inſtitueretur.

FEL. dixit, Ergo pars dei eſt. AVG. dixit, Iam tibi dictũ eſt, nõ eſt pars dei, & accipe quo modo intelligas deum omnipotentẽ factorem. Omnia quæ fiunt, & quod quiſq; facit, aut de ſe eſt, aut ex aliquo, aut ex nihilo. Homo quia non eſt omnipotẽs, de ſe filium facit: ex aliquo, ſicut artifex ex ligno arcam, & ex argẽto vaſculum. Potuit enim facere vaſculum, ſed non potuit facere argentum: Potuit facere arcam, ſed non potuit facere lignum. Ex nihilo autem ex eo quod prorſus nõ eſt, facere vt ſit, nullus hominũ poteſt. Deus autẽ quia omnipotens eſt, & de ſe filium genuit, & ex nihilo mundum fecit, & ex limo hominẽ formauit: vt per iſtas tres potẽtias oſtenderet effectionẽ ſuam in omnibus valentem: quia de ſe quod fecit, nec feciſſe dicẽdus eſt, ſed genuiſſe. Quod autem ex aliquo, ſicut de terra hominem, non ſic fecit hominẽ de terra, vt alius ei fecerit ipſam terram vnde faceret hominem, quo modo fecit deus argentũ argentario vnde faceret vaſculũ: ſed ipſe fecit, & quod non erat vt eſſet, & quod inde rurſus eſſet, quod iam D ipſe ex nihilo creauerat vt eſſet. Sic ergo corpus, ſic anima, ſic intelligitur vniuerſa creatura facta à deo, nõ genita de deo, vt hoc ſit quod deus. Proinde modo forte eliges quid teneas, & quid reſpuas. Elige quid ſit melius: quoniam videmus multa mutabilia, & ipſa tamẽ bona quanuis mutabilia: multa mortalia, & ipſa tamen bona quanuis mortalia, Bonum autem omnino incõmutabile ipſe deus eſt. Quid melius ſit tibi tenere, elige: deũ mutabilem eſſe, an quod deus fecit mutabile eſſe: quia neceſſe eſt vt vnum è duobus dicas. Si nolueris admittere id quod deus fecit eſſe mutabile, reſtat vt dicas ipſum deum eſſe mutabilem. Vt autem ab hoc ſacrilegio te purges, & ab hac blaſphemia, ne dicas ſubſtantiã dei eſſe mutabilem: quare non concedis deum qui vere eſt, & incommutabilis eſt, quia ipſe etiã dixit, Ego ſum qui ſum, feciſſe omnia bona, ſed nõ ſibi paria: Proinde quia ipſe incommutabilis eſt, non eſt mirum ſi quod fecit, quia ei æquale non eſt, non eſt incommutabile, ſed mutabile. Ideo & per liberum arbitrium peccare & pollui potuit, & per eius miſericordiam liberari. FELIX E dixit, Dixiſti hominem feciſſe ſibi filium. Nihil intereſt inter patrem & filium. Quia ergo hoc protulit ſanctitas tua, & ego reſpondeo, quia deus & quę fecit æqualia ſunt ſibi. AVG. dixit, Quod intelligere noluiſti, quia homo cum filium facit, non facere proprie dicitur, ſed proprie generare dicitur: ſic & deus filium vnicum genuit, dixi tibi, non fecit. Fecit autem illud quod æquale non eſt ei: quod autem genuit, æquale eſt illi. Itaque elige tibi, vtrum velis dicere mutabilem dei facturam, an mutabilẽ dei naturam? FEL. dixit, Quo modo deus immutabilis eſt, ſimiliter quem genuit immutabilis eſt: & quod fecit, ſi de ipſius natura eſt, non mutatur: ſed de nihilo fecit, quia opus nõ mutatur. AVG. dixit, Sed iam tibi dictum eſt, quia quod fecit, non de ipſius natura eſt, [ſed ex nihilo fecit, quia omnipotens eſt.] Non erat, & fecit, nõ de ſe, non de aliqua re, quam ipſe non fecerat, ſed ex nihilo. FELIX dixit, Ego non hoc dixi, ſed dixi quia deus immutabilis eſt, & quod genuit immutabile eſt, & quod fecit immutabile eſt. Non dixi, vnde illud fecit. Non hoc quæſiui, vnde fecerit.

Exod. 3.

Quòd dei ſi-lius ex deo ſit genitus: creatura autẽ ſit ex nihilo facta.

Cap. XIX.

AVGVSTINVS dixit, Sed à me audiſti quod non quæſiſti, vt iam deſineres [ſtulta] loqui. Omnipotens deus & de ſe potuit generare, & de nihilo F facere, & ex eo quod iam fecerat aliquid formare. De ſe, filium æqualem ſibi: de nihilo, mundum & vniuerſam creaturam: ex aliquo, de terra hominem, quia omnipotens eſt. Quod ergo de ſeipſo eſt, pollui nunquam poteſt, quo modo nec ipſe. Quod autem ab illo factum eſt, non de illo, & pollui poteſt per liberum arbitrium, & mundari per ipſius miſericordiam, condemnando quod peccauit, & agnoſcendo qui eũ creauit. Tu vero qui paulò antè dixiſti, quia qui dei partem corruptibilem & contaminabilem dicit, anathemandus eſt: negare autem non potes Manichæum dixiſſe, quòd pars dei in gẽte tenebrarum comprehenſa atque polluta eſt, & his eum verbis blaſphemaſſe apparet, ita vt peius blaſphemare forte non poſſet: aut anathema illum talia dicentem, aut tu cum illo anathemandus es & abiiciendus. FELIX dixit, Manichæus dicit, quia polluta eſt pars dei, & Chriſtus dicit, quia polluta eſt anima, & venit liberare illam de pollutione.

Quòd aĩa non ſit pars dei, ſed facta à deo, et per Chriſtũ redempta.

AVG. dixit, Sed anima non eſt pars dei, Nam iam tu confeſſus es, quia Manichæus dixit pollutam partem dei, nos autem pollutam dicimus animam ex voluntate

Cap. XX.

G peccati, non autem eſſe animam partẽ dei, non de deo
genitam, ſed à deo factam. Sic ergo dicitur anima ex
deo, quo modo dicitur aliquod opus fabri ex artificio
eius, vel ex ipſo factum, non tamen de ipſo genitum ſi-
cut filius eius. Tu ergo quia iam confeſſus es Manichæũ
dixiſſe, pollui partem dei, & iamdudum dixiſti anathe-
mandum, qui dicit corruptibilem vel contaminabilem
deum vel naturam eius, iam anathematizaſti, quod nõ
vis fateri. Hoc enim quod dixiſti, quia polluitur & quia
mundatur, hoc ipſum quod dicis, mũdatur, expreſſiſti,
quia polluitur: & nõ habes vnde euadat Manichæus: &
tu dixiſti quia polluitur pars dei. Anathema ergo Ma-
nichæum aut anathematizandus es cum Manichæo.

FEL. dixit, Ego non à Manichæo didici, quia pol-
luta eſt pars dei, ſed à Chriſto didici, quia propter ani-
mam venit quæ polluta erat. AVG. dixit, A Chriſto
non didiciſti, quia anima pars dei eſt. FEL. dixit, A
Chriſto didici: quia anima ex deo eſt. AVG. dixit, Et
nos didicimus: quia anima ex deo eſt, ſed non eſt pars
dei. Sic eſt enim anima ex deo quo modo factura ex
artifice, non de deo ſicut filius de patre. FELIX di-
xit, De pollutione agimus, Si polluta eſt anima quæ ex
H deo eſt, & poteſt purgari à Chriſto, qui pro illa venit, &
illa pars dei quã Manichæus dicit, pollui poteſt & mũ-
dari per mandatum ipſius dei. AVG. dixit, Ecce ite-
rum dicis partem dei pollutam purgari, & pauloante
dixeras anathematizandum eſſe, qui illam dicit corru-
ptibilẽ: modo dicis quia pollui potuit, & dicis quia mũ-
dari poteſt, vt cõfirmes quia pollui potuit. Hoc nos de
parte dei non dicimus, ſed de anima dicimus, quia tan-
quam opus eius ex ipſo eſt, non tanquam proles de ip-
ſo. Redi ergo ad id quod dicis, & diſcerne quod dici-
mus, Anima nec de⁹ eſt, nec pars dei, Tu autem Mani-
chæũ dicis dixiſſe pollui partẽ dei, quã dicit purgari, vt
cõfirmet, quia polluitur. Reſtat ergo vt eum anathema-
tizes, aut iſta ſentiẽs anathematizeris. FEL. dixit, Per-
tinet ad deum anima, quæ per peccatum coinquinata
eſt, an non? AVG. dixit, Pertinet, ſed non eſt pars
eius. FEL. dixit, Non hoc interrogaui. AVG. dixit,
Et quid interrogaſti? FEL. dixit, Pertinet ad deum:
an non pertinet? AVG. dixit, Iam dixi, & quia per-
tinet, & quo modo pertinet. FEL. dixit, Ego quæro
vtrũ vere ex deo eſt. AVG. dixit Ex deo, non de deo.

Quo modo anima facta ſit ex deo, quia non vt pars eius nec vt filius eius.

Cap. XXI.

I FEL. dixit, Si nihil peccatum eſt, & anima ex deo eſt,
& polluta eſt, & venit Chriſtus liberare eam, & eam li-
berauit à peccato, quid culpamus Manichæũ, qui dixit
partem dei pollutam eſſe, & iterum mundari? AVG.
dixit, Quia iam cõfeſſus es Manichæum dixiſſe partem
dei eſſe pollutam, & dicis non eſſe peccatũ talem blaſ-
phemiam in deum effundere. Nos autem dicimus pec-
caſſe quidem animam per liberum arbitrium, & pœni-
tendo purgari per miſericordiã creatoris ſui, quia non
eſt ex deo tanquam pars eius, vel tanquam proles eius:
ſed ex deo vel à deo facta eſt tanquam opus eius, Quid
interſit inter noſtram fidem & veſtrã perfidiam, omni-
bus manifeſtũ eſt. Itaque ſecũdum verba tua ſuperiora,
quia conceſſiſti anathematizandũ eum qui dicit corru-
ptibilẽ naturam dei, quod & Manichæũ dicere manife-
ſtum eſt, quia noluiſti vt eſſet à te anathematizatus, eris
cum illo anathematizatus. Poſt hęc cum multis ver-
bis inter ſe agerent, FELIX dixit, Dic iam, quid vis
faciam. AVG. dixit, Vt anathematizes Manichæum,
cuius ſunt tantæ iſtæ blaſphemiæ. Sed ſi ex animo facis,
tunc fac, nemo enim te cogit inuitũ. FEL. dixit, Deus
videt ſi ex animo facio: nõ enim homo poteſt videre:

Qualiter Felix redit ad fidẽ catholicã: et qualiter anathematizet Manichæũ & ſpiritũ eius.

Cap. XXII.

ſed hoc peto vt cõfirmes me. AVG. dixit, In quo vis K
vt te cõfirmem? FEL. dixit, Prior tu anathematiza, vt
ego poſtea anathematizem. AVG. dixit, Ecce enim
manu mea ſcribo, volo enim vt & tu manu tua ſcribas.

FEL. dixit, Sed ſic anathematiza, vt ſpiritum ipſum
qui in Manichæo fuit, & per eum iſta locutus eſt, ana-
thematizes. Auguſtin⁹ accepta charta ſcripſit hæc ver-
ba, Auguſtinus Epiſcopus Eccleſiæ catholicæ iam ana-
thematizo Manichæum & doctrinã eius, & ſpiritũ qui
per eum tam execrabiles blaſphemias locutus eſt, quia
ſpiritus ſeductor erat, non veritatis, ſed nefandi erroris,
Et nunc anathematizo ſupradictũ Manichæũ & ſpiritũ
erroris ipſius. Et cum eãdem chartã Felici dediſſet, etiã
ille manu ſua hæc verba ſcripſit, Ego Felix qui Mani-
chæo credideram, nũc anathematizo eum, & doctrinã
ipſius, & ſpiritum ſeductorem qui in illo fuit, qui dixit
deum partem ſuam genti tenebrarum miſcuiſſe, & eam
tam turpiter liberare, vt virtutes ſuas transfiguraret in
fœminas contra maſculina, & ipſas iterum in maſculos
cõtra fœminina dæmonia, ita vt poſtea reliquias ipſius
ſuæ partis configat in æternum globo tenebrarum. Has
omnes & cæteras blaſphemias Manichæi anathemati- L
zo. Auguſtinus Epiſcopus, his in Eccleſia coram popu-
lo geſtis ſubſcripſi. Felix his geſtis ſubſcripſi.

Libri Secundi Finis.

AD LECTOREM DE LIBRIS PRAECEDENTIBVS.

IN his actis neſcio quid potiſſimum admirer, Felicis ne impudentiam, qui prouocarit ad publicam diſputationem, ad quam adeo non fuit inſtructus, vt vix aſinus poßit inſulſius argumentari: an populi tolerantiam, quæ ſic delirantem beluam citra tumultũ auſcultarit: an Auguſtini ſtomachũ inuincibilem, qui tam indoctis ineptiis tam diu tanta lenitate reſponderit.

EPISTOLA SECVNDINI Manichæi ad ſanctum Auguſtinum.

DOmino merito honorabili atque laudabili &
vnice percolendo, Auguſtino, Secundinus.

Habeo & ago gratias ineffabili ac ſacratiſ-
ſimæ maieſtati, eiúſq; primogenito omniũ luminũ regi,
Ieſu Chriſto, Habeo gratias & ſupplex ſãcto refero ſpi- M
ritui, q dederũt præbuerũtq; occaſionẽ qua ego ſecu-
rus ſalutarẽ tuam egregiam ſanctitatẽ, domine merito
laudabilis & vnice percolẽde. Nec mirũ. Sunt enim ad
omnia bona præſtãda, & ad omnia mala arcenda ſatis
aptiſſimi, quiq; tuã beneuolentiam ſuis defendant pro-
pugnaculis, eripiántq; ab illo malo, nõ quod nihil eſt, ac
quod factione paſſionéq; mortaliũ gignitur, ſed quod
paratũ eſt vt veniat. Væ autẽ illi qui ſe eidem præbuerit
occaſionem, Nã dignus es qui ab iiſdẽ talia munera cõ-
ſequaris, iidémq; veritatis tuæ nutritores, efficiãtur vere
lucerna, quã in cordis tui cãdelabro dextera poſuit ve-
ritatis, ne furis aduẽtu theſauri tui dilapidetur patrimo- *Matth. 5.*
niũ: iubeántq; ſine lapſu illã manere domũ, quam tu nõ
ſuper erroris arenã, ſed ſuper ſciẽtiæ lapidem colloca- *Matth. 7.*
ſti: illũq; à nobis repellant atrocẽ ſpiritũ, qui hominibus
timorem immittit & perfidiã, vt animas auertat ab an-
guſto tramite ſaluatoris: cuius omnes impetus per illos
prĩcipes fundũtur, cõtra quos ſe Apoſtolus ĩ Epheſiorũ
Epiſtola certamẽ ſubire fatetẽ. Dicit enĩ ſe nõ cõtra car- *Ephe. 6.*
nẽ & ſanguinẽ habere certamẽ, ſed aduerſus prĩcipes &
poteſtates,

A poteſtates, aduerſus ſpiritalia nequiciæ quæ ſunt in cæ-
leſtibus. Et reuera, quis enim contra arma habeat, niſi
cõtra armatum, aduerſus illũ qui mouetur? Vt enim ho
minum corpora arma peccati ſunt, ita ſalutaria præce-
Roma.6. pta arma iuſticiæ. Hoc Paulus, hoc ipſe teſtatur Mani-
chæus. Non ergo armorũ pugna eſt, ſed ſpirituum, qui-
bus vtũtur. Pugnant autẽ animarum gratia. Horum in
medio poſita eſt anima, cui à principio natura ſua de-
dit victoriam. Hæc ſi vna cum ſpiritu virtutem fecerit,
habebit cum eo vitam perpetuam, illudq; poſſidebit re-
gnum, ad quod dominus noſter inuitat: Si vero ab ſpi-
ritu viciorũ incipiat trahi & conſentiat, ac per conſen-
ſum pœnitudinẽ gerat, habebit harum ſordium indul-
gentiæ fontem. Carnis enim commixtione ducitur nõ
propria voluntate. At ſi cum ſeipſam cognouerit, con-
ſentiat malo, & non ſe armet contra inimicum, volũ-
tate ſua peccauit. Quam ſi iterum pudeat erraſſe, paratũ
inueniet miſericordiarum authorem. Non enim puni-
tur quia peccauit, ſed quia de peccato nõ doluit. At ſi cũ
eo peccato ſine venia recedat, tũc excludetur, tunc vir-
Matth.25. gini ſtultæ comparabitur, tunc hæres erit ſiniſtræ ma-
Matth.22. nus, tunc à domino pelletur ex cõuiuio nuptiarum, ni-
B grarum cauſa veſtium, vbi fletus erit & ſtridor dẽtium,
ibiq; cum diabolo ad ignem originis ipſius, quem tua
mira prudentia, aut ex archangelo factum, memorat,
aut nihil eſſe fatetur. Cur ergo regnabunt iuſti, cur Apo
ſtoli & martyres coronabũtur? Totum propterea quia
vicerunt nihil? O quantum fruſtratur vincentis poten-
tia, cum aduerſarius nullius virtutis eſſe prædicatur. Mu
ta quæſo ſententiam, depone Punicæ gentis perfidiam,
& receſſionem tuam ad veritatem, quæ per timorem fa
cta eſt, conuerte. Noli his mendaciis te excuſare. Legit
enim aliquanta exile meum & qualecunque eſt Roma-
ni hominis ingenium, reuerendæ tuæ dignationis ſcri-
pta, in quibus ſic iraſceris veritati, vt philoſophiæ Hor-
tenſius. Hæc itaque cum ſuſpenſo animo agiliq; oculo
iterum iterumq; repeteriſſem, ſummum inueni vbique o-
ratorem & deum penè totius eloquẽtiæ, nuſquam vero
comperi Chriſtianum: & armatum quidem contra om
nia, affirmantem vero nihil, cum te magis ſcientia peri-
tum debueris oſtendere, non ſermone. Illud vero ta-
cere non poſſum tuæ patientiſſimæ ſanctitati, Viſus e-
nim mihi es, pro certo ſic eſt, & nunquam fuiſſe Mani-
C chæum, nec eius te potuiſſe arcana incognita ſecreti co
gnoſcere, atque ſub Manichæi nomine perſequi te hu-
milem atque Mithridatem. Ego nanque fateor non ta-
li diligentia nec tanta induſtria Auicianæ domus mi-
care marmora, quãta tua ſcripta perlucent eloquentia.
Hanc ſi voluiſſes veritati concordare, magnum vtique
Ioan.19. nobis extitiſſet ornamentum. Noli rogo contra tuam
venire naturam, noli eſſe erroris lancea, qua latus percu
titur ſaluatoris. Vides enim illum & in omni mundo,
& in omni anima eſſe crucifixum, quę anima nunquam
habuit cauſam ſuccenſendi. Et tu igitur qui ex ipſa es,
dimitte quæſo iam vanas incuſationes, ſuperfluas relin-
que controuerſias. Tanto tempore cum parente tuo in
medio tenebrarum conſtitutus, nunquam ſubſannaſti.
In mediũ Solis ac lunæ inuentus es accuſator. Quis igi-
tur tibi patronus erit ante iuſtum tribunal iudicis, cum
& de ſermone, & de opere cœperis te teſte conuinci?
Perſa quem incuſaſti non aderit. Hoc excepto, quis te
flentẽ conſolabitur? Quis Punicum ſaluabit? An emen-
Matth.7. datum in Euangelio eſt, quòd ſpacioſa via non deducit
Roma.14. in interitum? An falſum in Paulo eſt, quòd operum ſin-
guli ſuorum non erunt reddituri rationem? O vtinam

à Manichæo recedens; Academiã petiſſes, aut Roma- D
norum bella, qui omnia ſuperarunt, interpretatus fuiſ-
ſes: quàm magna ibi, quàm egregia comperiſſes, & non
caſtus homo vtiq; totius pudiciciæ & paupertatis, iſſes
ad Iudæorum gentes Barbaras motibus: cum præce-
ptis inſeris fabulas, & adducis vxorem fornicariam, & *Oſee.1.*
facies filios fornicariæ, & fornicando fornicabitur ter-
ra à domino, & non lauabis manus poſt coitum coniu-
gis, & mitte manus ſuper femur meũ, & macta & man- *Gene.24.*
duca, & creſcite & multiplicamini. An tibi leones in la- *Actor.10.*
cu placuerũt, quia caueæ non erant? An tibi ſterilitas Sa- *Gene.1.*
ræ doluit; cuius pudoris diſtractor maritus ſororẽ fin- *Gene.11.12.*
gens extiterat? Sed forte poſt Daretis & antelli certa- *&20.*
men, Iacob & ipſius pammachiam expectare volueras? *Aeneid.5.*
An numerũ Amorreorum: an pancarpum in arca Noẽ *Gene.32.*
conſpicere diſpoſueras? Noui ego te hæc ſemper odio *Gene.7.*
habuiſſe, noui ego te ſemper magna amauiſſe, quę terram
deſerant, quæ cœlos peterẽt, quæ corpora mortificarẽt,
quæ animas viuificarent. Quis igitur ille eſt qui te repẽ-
te mutauit, quanquam hæc tuæ ſanctitati dicere nimis
abſurdum ſit? Ipſe enim nõ ignoras quàm peſſimus ſit,
quamq; malignus, quique etiam tanta calliditate aduer E
ſus fideles & ſummos viros militat, vt & Petrũ coëge-
rit ſub vna nocte tertio dominum negare, & idem re- *Matth.26.*
ſurgenti Thomam non permiſerit credere: quæ tamen *Ioan.20.*
vulnera curata ſunt indulgentiæ medicina. Illud vero
quàm audacter molitus ſit, vt domino optimum ſemen *Matth.13.*
ſeminanti, ille zizania miſcuerit, & tanto paſtori Sca- *Ioan.13.*
riotẽ rapuerit: & vt ad vltimũ crucis ſuppliciũ venire-
tur, in perniciem ipſius Scribas Phariſæosq; accenderit, *Matth.27.*
vt Barrabam dimittere clamarent, & Ieſum crucifige-
rent. Euaſimus igitur, quia ſpiritalem ſecuti ſumus Sal-
uatorem. Nam illius tantũ eruperit audacia, vt ſi noſter
dominus carnalis foret, omnis noſtra fuiſſet ſpes ampu
tata: & tamen ne ipſo quidem crucis opprobrio potuit
ſatiari: quinimmo inſaniens, hinc egit ſpinis coronari,
illinc aceto potari: hinc militum lancea percuti, illinc
ſiniſtri latronis ore blaſphemari. Ac poſtea tãtum eius
creuit iniquitas, vt & ipſo & Apoſtolis eius illuc aſcen-
dentibus diuerſas componeret quæſtiones, ſub eorum,
quod peius eſt, nomine ſuperſticioſis omnibus, id eſt, ca
tholici vocabuli diuidens dignitatem. Omitto nanque *1.Timo.1.*
quatenus vnumquenq; diſcipulorũ aduerſus magiſtros F
armauerit, quatenus Hymenęum, quatenus Alexãdrum
deceperit, quæ apud Antiochiã, quæ apud Smyrnã, quæ
apud Iconium cõmiſerit: illa nunc addo quæ præſeua
actitat multitudo, à qua tãtum virtus procul eſt, quantũ
populo clauſa eſt. Nec enim virtus eſt ad quam turba
peruenit, & turba quàm maxime fœminarum. Sed ve-
reor clãdeſtina eorũ publicare, ne ab aliis ordita crimi-
na geminentur: quanquam ſapientum eſt vtrunque fer-
re, vtrunq; ridere, & ad illud tantum niti, quod beatitu-
dinem conciliat, quod parturit vitam. Et tamen iterum
atque iterũ ſupplex deprecor, oro etiam atq; etiam ob-
ſecro, primum quidem veniam largiri digneris, ſi quo
ſermone fuerit tuum titillatum aureum pectus: ardore
enim hoc nimio feci, quia nolo te à noſtro grege diuel-
li, à quo etiam egoipſe aberrans penè perirem, niſi ci-
to me de iniqua communionis tuliſſem natura. Dein-
de vt concilies te illi, quæ in te nihil deliquit: redeas
ad illam quæ tibi & in dierum culpam, non erit ſuc-
cenſura. Nec enim ſepties tantum nouit ignoſcere, *Matth.18.*
quinimmo habet & ligandi & ſoluendi poteſtatem.
Noli te fingere palpare qui dudum vidiſti: noli velle
diſcere qui potes docere. Dimitte hominum gloriam, ſi

G vis Chriſto placere. Temporibus noſtris renooa Paulũ,
Philip.3. qui cum legis Iudaicæ doctor eſſet, conſecutus à domi-
no apoſtolatus gratiam, quæ putabat commoda, contẽ-
pſit vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaceret. Subueoi ani-
mæ tuæ tam lucidæ, quia ignoras quali ſit fur hora ven-
turus. Noli ornare mortuos, quia viuorum es ornamẽ-
Matt.24. tum. Noli comes eſſe lati itineris, quia Amorreum expe
ctat, ſed ad arctam feſtina viam, vt conſequaris vitam
Matt.7. æternã. Deſine quæſo vtero claudere Chriſtum, ne ip-
Luca.1. ſe rurſum vtero concludaris. Deſine duas naturas face-
re vnam, quia appropinquat domini iudicium. Væ qui
Eſa.5. accipient, qui quod dulce eſt, in amaritudinem transfe-
runt. Sed ſi dubitas de principio, ſi ambigis de pugnæ
exordio, poterit diurno tractatu pacificóq; colloquio
reddi ratio. Illud tamen notum facio tuæ ſagaciſſimæ
bonitati, quia ſunt quædam res quæ exponi ſic non poſ
ſunt vt intelligantur. Excedit enim diuina ratio mor-
talium pectora. Vtputa hocipſum cum ſint duæ natu-
ræ: aut quare pugnauerit qui nihil poterat pati: necnon
etiã de ſeculo nouo, quod idem memorat, quia præte-
H ritis maxime illius terræmotibus hoc ædificetur. Quis
autem admittat inter diuina præcidi, ſcilicet niſi figu-
rã facias interpretantis ad auditorem, quia ab hoc ver-
ba præciduntur, & in illo componuntur. Et quanuis tra
ctator multa dixerit quæ teneat apud ſe auditor, tamen
à tractatore non receſſerũt: niſi taliter & de illo ſentias
ſeculo, & id quod dicitur ſtultum ſatis & ineptum. Ita
quoque & de pugna, quòd niſi primo coniicias, quia
deus totus iuſticia eſt, vltimum autem facinus eſt inua-
dere aliena: ad hoc vero cum venerit contraria natu-
ra, ille quidem nihil poterat pati, quia præſcius erat: vi-
ſus fuiſſet facinori cõſenſiſſe niſi pugnaſſet: & ideo ma-
gnam oppoſuit venienti virtutẽ, vti iuſticia ipſius nulla
pollueretur ſacrilegij cõſenſione. Ita enim homo iuſtus
finitus eſt, vt nec ipſe peccet aliquando, nec aliquando
conſeotiat peccatori. Illud etiam quia dicitur, in ſuo re-
gno potens erat in natura, vt omnipotens eſſet iudex.
Hæc ſiquidem ita dicta ſunt, non vt ille factus eſt, ſed vt
aſſequi ego non valui: adhuc non ſatiſfaciunt perfidiæ,
nec cæcis ſol exortus eſt, nec ſurdis vox audita eſt, nec
dapes mortuis præparatæ. Quòd autem loca naturis aſ-
ſignari non poſſunt, hoc eſt quod conditio humana
inenarrabile vocat atque ineffabile. Saluator autem cui
I totum facile eſt, duo hæc dextrum vocat ac læuum, in-
tus ac foris. Venite, ac recedite. Tu autem conuerſum
facis & pedem ponis, vt eſt orbis, vita, ſalus, lumen, lex,
ordo, poteſtas: ſi vocalem dicis & mutam, longam vo-
cas breuem, quæ naturæ hæc non ſonant, duo pro certo
ſignificant, & abinuicem ſeparata. Sed tuæ admirandæ
ſublimíque prudentiæ cum talia à me exponuntur, ta-
le eſt quale ſi Iordanis Oceano aquam commodet, aut
ſoli lucerna lucem, aut populus Epiſcopo ſanctitatem.
Quam ob rem ferre oportet quicquid hæc Epiſtola cõ
tinet. Nam & ego niſi tuam diuinam noſſem patien-
tiam, quę facile cuique condonat, nunquam taliter ſcri-
pſiſſem: quanuis cernas eximios me ſenſus ſummatim
tetigiſſe plurimúmque cauiſſe, ne tibi multus viderer.
Quocirca hæc fidem penes tuam repererint ſanctita-
tem, qualiterq; ſaluemur: alioquin ſimilia voluminum
exinde poteris generare. Domine merito laudabilis &
vnice percolende vale.

Epiſtolæ Secundini Manichæi finis.

DIVI AVRELII K
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA SECVNDINVM MANICHAEVM. LIBER VNVS.

TVa in me beneuolentia, quæ ap- *Refellit Au-*
paret in literis tuis, grata mihi *guſtinus ſi-*
eſt: ſed quàm te redamari à me *niſtrã ſenti*
oportet amantem me, tam tri- *re Secũdini:*
ſtis ſum quòd tenaciter inhæſi- *licet bonam*
ſti ſuſpicionibus falſis, partim *et verã ad-*
aduerſus me, partim aduerſus *mirat, &*
ipſam quæ mutari non poteſt *malã tamen*
veritatem. Sed quod de animo meo verum non ſentis, *tionem ex-*
facile cõtemno. Hoc enim ſentis, quod & ſi in me non *cuſet. Ca.1.*
agnoſco, fieri tamẽ poteſt vt ſit in homine. Ergo etiam
ſi erras in me, non tamen ita erras, vt me de hominum
numero eximat tua opinio: quia id de me credis quod
fieri poteſt in animo humano, etiam ſi non ſit factum
in animo meo. Nec igitur opus eſt, vt tibi haoc ſuſpi- L
cionem magnopere coner auferre. Non enim ſpes tua
pendet ex me, aut bonus eſſe non poteris niſi ego fue-
ro. Senti de Auguſtino quicqoid libet, ſola me in ocu- *11. quæſt.3.*
lis dei conſcientia nõ accuſet. Quod enim ait Apoſto- *cap. Sentẽ.*
lus, Mihi minimum eſt vt à vobis iudicer, aut ab huma- *1.Cor.4.*
no die. Ego autem vicem tibi non rependam, vt de tua
mente aliquid exiſtimare in malam partem audeam,
quod intueri non valeo. Nec dico quòd me ſubdole la
cerare volueris: ſed tantum de te opinor, quantum de
te indicas verbis. Quamobrem etſi non bona de me
ſuſpicatus ſis, quòd carnali timore alicuius incommo-
ditatis, quæ de veſtra ſocietate mihi accidere poterat,
hęreſim Manichęorum relinquerem, vel cupiditate ho
noris quem in catholica adeptus ſum: tamen non de
te viciſſim male ſentiens, credo eſſe beneuolam ſuſpi-
cionem tuam, & hoc non crimioandi cauſa, ſed corri-
gendi ſtudio ſcripſiſſe te exiſtimo. Si autem mihi ac-
commodares credendi beneuolentiam, quoniam late-
bras animi mei arguis, quas vtique promere ad oculos
tuos & demonſtrare non poſſum, facile de ipſo muta-
res ſententiam, & nolles amplius temere affirmare M
quod neſcis. Ego enim fateor, timore Manichæos *Quare reli-*
deſerui, ſed timore illorum verborum quæ per Apoſto- *querit Au-*
lum Paulum prolata ſunt, Spiritus, inquit, manifeſte di- *guſtin⁹ Ma*
cit, quòd in nouiſſimis temporibus recedent quidam à *nichæos: &*
fide, attendentes ſpiritibus ſeductoriis & doctrinis dæ- *quòd doctri*
moniorum in hypocriſi meodaciloquorum, caoteria- *na ipſorũ ſit*
tam habentes conſcientiam ſuam, prohibentes nubere, *fallaciſſi-*
abſtinentes à cibis, quos deus creauit ad percipiendum *ma. Ca.II.*
cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoue-
runt veritatem. Omnis enim creatura dei bona eſt, &
nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione perci-
pitur. Quibus verbis etſi alios fortaſſe hæreticos, tamen
maxime Manichæos breuiter aperteq; deſcripſit. Hoc
ergo timore cum in puerili ingenio ſaperem, me ab il-
la ſocietate diuulſi. Amore quoq; honoris arſiſſe me fa-
teor, vt inde diſcederem: ſed illius honoris de quo idẽ
dicit Apoſtolus, Gloria autem & honor & pax omni o- *Roma.2.*
peranti bonum. Quis autem operari bonũ conabitur, qui
non in voluntate mutabili, ſed in natura incõmutabili
malum eſſe putauerit? Vnde & ipſe dominus, eis qui bo
na ſe loqui arbitrabãtur cum eſſent mali, Aut facite, in- *Matth.12.*
quit, arborem bonam & fructum eius bonum: aut facite
arborem

A arborem malam & fructũ eius malum. Malis vero iam
Ephe.5. mutatis in bonum,Apoſtolus ait,Fuiſtis enim aliquan-
do tenebræ,nunc autem lux in domino.Sed ſi non vis
mihi de animo credere,exiſtima vt libet,tantum de ip-
ſa veritate caue quid ſentias.Tentatio te non apprehen
1.Cor.10. dat niſi humana,Humanus enim error eſt,vt id factum
in anima mea credas,quod fieri potuit,etiam ſi non eſt
factum. Cum vero ſacrilegam, & nõ ſolum falſiſſimã,
ſed fallaciſſimã fabulam Perſicam,non de quolibet ho
mine,ſed de ſummo deo mendaciis contaminatiſſimis
contextã atque confictam putas eſſe veritatem,non eſt
hoc modo prætereundum,neq; tanta mors animæ con-
temnẽda. Eſt enim quod tecum agi poſſit:quia ſicut de
animo meo nihil amplius poſſum dicere,niſi vt credas
mihi:quod ſi nolueris,non inuenio quid faciam.Ita e-
tiam cum de ipſa luce animorum,quã rationales men-
tes quanto puriores,tanto trãquillius intuentur,falſum
aliquid exiſtimas, tibi poteſt ſi patienter audias demõ-
ſtrari,quàm ſit remotiſſimum à veritate quod ſentis.Si-
cut enim ſenſum oculi tui ſentire non poſſum, nec tu
B mei,ſed tantummodo nobis de hac re credere vel non
credere poſſumus:illam vero ſpeciem quæ noſtris ocu-
lis viſibilis ſubiacet,inuicem nobis valemus oſtendere.
Sic de affectionibus animorũ noſtrorum,quas proprias
habemus,credamus nobis ſi placet:ſi autem non placet,
non credamus. Rationem autẽ veritatis, quæ nec mea
nec tua eſt, ſed vtriq; noſtrũ ad contemplandum pro-
poſita, ſine peruicaciæ caligine, ſerenatis mentibus pa-
riter attendamus. Nec alia documenta tibi proferã,
quibus Manichæi error apparet, quàm ex epiſtola tua.
Scribis enim habere te & agere gratias ineffabili ac ſa-
cratiſſimæ maieſtati,eiúſque primogenito omnium lu-
minũ regi,Ieſu Chriſto.Dic mihi quorum luminum ſit
rex Ieſus Chriſtus?Eorúm ne quæ fecit: an eorum quæ
genuit? Nos enim dicimus deum patrẽ genuiſſe filium
æqualem ſibi,creaſſe autem per eum,hoc eſt condidiſſe
ac feciſſe creaturam inferiorem,quæ vtiq; non eſt quod
eſt ille qui fecit & per quem fecit. Itaque quoniam per
1.Timo.1. eum fecit ſecula, recte ab Apoſtolo dictus eſt, rex ſecu-
lorum,tanquam ſuperior inferiorum,& regendi potẽs,
regẽs ea quæ regimine indigent. Tu autem cum Ieſum
C Chriſtum regem luminũ appellas, ſi genuit ea,cur non
ſunt æqualia generanti?Si autem dicis æqualia,quo mo
do rex eorum eſt,cum regem neceſſe ſit regere,nec vllo
pacto fieri poſſit,vt ſint ea quæ reguntur ei à quo regun
tur ſimilia? Quòd ſi non genuit, ſed fecit hæc lumina,
quæro vnde fecerit? Si de ſeipſo propagauit, cur ergo
inferiora ſunt? Si autem non de ſeipſo, dic vnde? An
forte nec fecit nec genuit lumina quibus regnat?Habẽt
ergo originem propriam atque naturam, ſed profecto
inualidiorem,vt à potentiore vicino vel patiãtur ſe re-
gi vel cupiant. Nónne cognoſcis,ſi ita eſt, excepta gen-
te tenebrarum iam duas eſſe naturas,alteram alterius e-
gere auxilio, ſed neutram ex alterius pẽdere principio?
Hanc profecto opinionem ni repudias, quoniam Ma-
nichæo maxime aduerſa eſt,qui non duas naturas,regẽ
luminum & lumina quæ reguntur, ſed duas naturas re-
gnum luminum & regnum tenebrarum perſuadere co
natur. Refugies igitur ad id, vt genita dicas hæc lumi-
na:vbi cũ quęſiero,cur infirmiora ſint,contendere for-
taſſe tentabis æqualia. Sed cum retulero, quæ cauſa eſt,
vt regãtur? negabis regi.Hinc reſpondebo,cur habent
regem? Vbi non video quid reſtat ingenuitati tuæ, niſi
vt te pœniteat tale oſtium poſuiſſe in epiſtola tua, per
quod tuipſe exire non poſſis. Sed etiã cum te pœnitue-

Quòd Secũdinus ſuis proprijs verbis vincitur ab Auguſtino. Ca.III.

rit & dixeris,non ideo Manichæũ victum putari opor- D
tere,quòd tu aliquid in literis tuis incautius poſuiſti in-
numerabilibus locis de libris Manichæi recitabo, Re-
gnum lucis ab eo vocari, quod regno tenebrarum na-
turaliter conſtituit eſſe contrarium:nec regnum,ſed re-
gna.Quandoquidẽ in ipſa epiſtola minoſi fundamen-
ti cum de deo patre loqueretur, Nullo,inquit,in regnis
eius,aut indigente,aut infirmo cõſtituto.Vbi autem re-
gna ſunt,quis tam cæcus eſt, qui non intelligat æquales
reges iis,quibus regnant omnino eſſe non poſſe?Quid
igitur tã vicinum ſi velis aduertere, & tam conueniens
honeſtati pectoris tui,quàm vt te pœniteat illud in epi-
ſtola poſuiſſe? Eſt enim veriſſime Ieſus Chriſtus rex lu-
minum,nullo modo ſibi ęqualium,ſed ſubiectorum,&
eorum rector beatorum. Pœniteat autẽ te potius fuiſſe
Manichæum,cuius omnes deceptorias machinationes
veridica frõs epiſtolæ tuæ vno ictu arietãte ſubuerterit.
Quia enim Chriſtus luminum rex eſt,nec de ſeipſo ge-
nuit inferiora quibus rex eſſet:nec ea vicina ſibi quibus
regnaret aſſumpſit,quę nec genuerit ipſe nec fecerit:ne
ſint duo genera boni,quorũ neutrũ ſit ex altero,ſed nec
vnum indigẽs altero, quod à tramite veritatis alienum E
eſt: reſtat vt ea lumina quibus regnat, quæ vtique bo-
na ſunt,quia inferiora ſunt non genuerit: quia propria
ſunt,non vſurpauerit,ſed fecerit & condiderit deus.

Si volueris quærere vnde fecerit, & imaginari cœ-
peris adiutoria materiæ quam ipſe non fecit,vt ibi non
videatur omnipotens facere quod vellet, niſi cum ali-
qua res quam non fecerat adiuuaret,rurſus inexplicabi-
les caligines erroris patieris. Sed dicta prophetica ſo-
brio captu intelligentiæ ſublimi atque ineffabili maie-
ſtati apertiſſime adiunguntur.Ipſe dixit,inquiunt,& fa-
cta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Ita videbis quo
modo dicatur in catholica fide, quòd deus de nihilo
fecerit omnia bona valde.Si enim de aliquo fecit,vtiq;
aut de ſeipſo,aut non de ſeipſo. Sed ſi de ſeipſo,non er
go fecit,ſed genuit:cur igitur inferiora genuit?Nam eo-
rum niſi inferiora eſſent, rex eſſe non poſſet. Si non de
ſeipſo,nõ vtiq; de aliquo quod ipſe non fecit: alioquin
de alieno fecit:& erat iam bonum quod ipſe non fece-
rat, vnde ſibi regnum ſtatuerat. Quod ſi ita eſt,incipit
non eſſe bonorum operum creator, quia erat bonum F
quod ipſe non creauerat. Non enim de malo alieno lu
mina quibus regnaret efficeret. Relinquitur itaque,vt ſi
de re aliqua fecit,de illa fecerit quam ipſe iam fecerat.

Quòd deus oĩa de nihilo, & nõ aliquo præiacẽte fecerit. Cap.IIII.

Pſal.32.

Gene.1.

Ita fit vt primas origines condendarum rerũ de ni-
hilo deũ feciſſe fateamur,niſi quia forte ineffabilis ac ſa
cratiſſimæ maieſtatis primogenitum Ieſum Chriſtum
eſſe dixiſti:non ſecundum ſuſceptionẽ hominis,in qua
per adoptionem vocatos, ſicut Apoſtolus dicit,& ſicut
catholica credit fides, habere dignatus eſt, quibus eſſet
primogenitus: ſed potius ſecundum ipſam diuinitatis
excellentiam vis eum primogenitum intelligi,vt illa lu
mina in quibus regnat ſemper eius ſint: non facti à pa-
tre per ipſum, ſed geniti à patre poſt ipſum: vt ſint ipſi
poſtgeniti,ille primogenitus,omnes tamen de propria
patris eademq; ſubſtantia. Quòd ſi ita credis, primum
contradicis Euãgelio, vbi etiam vnigenitus dictus eſt,
Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquam vnigeniti à
patre. Quoniam nullo modo verum diceretur,ſi ſem-
piterna quoque virtus eius ac diuinitas,qua conſubſtan
tialis eſt patri, & eſt ante omnem creaturam: niſi ex ea-
dem ſubſtantia ſemper haberet. Itaque cum & vnigeni-
tum & primogenitum eum diuina teſtentur eloquia.
Vnigenitũ, quia ſine fratribus: Primogenitũ,quia cum

Quare Chriſtus dicatur vnigenitus & primogenitus, et nos ſecũdũ adoptionẽ primogeniti. Cap.V.

Ioan.1.

G fratribus: non inuenies quo modo vtrunque de illo ſe-
Chriſtus v- cundum eandem naturam diuinitatis intelligas. Fides
nigenitus et vero catholica, quæ inter creatorē creaturamq; diſtin-
primogeni- guit, nullā patitur in his duobus nominibus intelligen-
tusquo mo- di difficultatem, vnigenitum eum accipiens ſecundum
do. id quod ſcriptum eſt, In principio erat verbum, & ver-
Ioan.1. bum erat apud deū, & deus erat verbum. Primogenitū
autem vniuerſæ creaturæ, ſecundū id quod Apoſtolus
Coloſ.1. ait, Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus, quos ei
pater ad fraternam ſocietatem, non æqualitate ſubſtan-
tiæ, ſed adoptione gratiæ generauit. Lege itaq; ſcriptu-
ras, nuſquā inuenies de Chriſto dictum, quòd adoptio-
Roma.8. ne ſit filius dei. De nobis autem ſæpiſſime legitur, Acce
piſtis ſpiritum adoptionis filiorum: adoptionem expe-
Ibidem. ctantes redemptionem corporis noſtri: vt adoptionem
Gal.4. filiorum recipiamus: prædeſtinauit nos in adoptionem
Ephe.1. filiorum: Gens ſancta, populus in adoptionem, Voca-
1.Petri.2. uit vos per Euangelium noſtrum in adoptionē gloriæ
2.Theſſ.2. domini noſtri Ieſu Chriſti. Et ſi qua talia recordāti vel
legenti occurrerint. Aliud eſt enim per patris excellen-
tiam eſſe vnicum filium dei, aliud per miſericordē gra-
tiam accipere poteſtatem filios dei fieri credētes in eū.
H Dedit eis, inquit, poteſtatem filios dei fieri. Non ergo
Ioan.1. erant natura, cum poteſtatem vt fierent acceperunt cre-
deodo in ipſum, Cui vnico nō pepercit, ſed pro nobis
Roma.8. omnibus tradidit eum, vt apud ſe vnigenitum, ad nos
primogenitum faceret. Ex illo igitur quòd vnigenitus
eſt, non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate
Ioan.1. viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex deo natus eſt. Ex
illo autem quòd primogenitus in Eccleſia fratribus fa-
ctus eſt, verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.
Ephe.2. Nos quoque inquantum naturaliter filij irę fuimus, hoc
eſt vindictæ filij, vinculo mortalitatis obſtricti, quanuis
illo creante atque inſtituente, qui proculdubio à ſum-
mis vſque ad ima, omnia in menſura & numero & pō-
dere diſponit & format, tamen ex carne & ſanguine, &
Sapien.11. ex voluntate carnis nati ſumus. Inquātum autem acce-
pimus poteſtatem filij dei fieri, nec nos ex carne & ſan-
guine, aut ex voluntate viri, aut ex voluntate carnis, ſed
ex deo, non quidem coæquante natura, ſed adoptante
I gratia naſcimur. Deinde ſi iam concederem non
Primogeni- eſſe vnicum patri Ieſum Chriſtum, ſecundum eiuſdem
tus an ſit pri- ſubſtantiæ diuinitatem, ſed habere ſemper poſt ſe na-
or duratiōe tos quibus eſſet primogenitus, quo modo rex eorum
vel aliquo eſſe poſſet? Quæſo te: an auderes dicere eo fortiorem
alio modo. natum eſſe, quo priorē? Puderet certe ita ſentire. Non
Cap.VI. autem ita ſentis, quid igitur ſentis? Leni animum tuum,
& placabilem te redde conſiderandæ ſine pertinacia
veritati. Hoc enim etiā abs te requiram, quo modo in-
telligas primogenitum Ieſum Chriſtum in illa diuina
atque optima æternáque ſubſtantia: vtrum tempore pri-
mus eſt genitus, vt poſteriores natos in illo regno intel-
ligamus, quibus eſt primogenitus? Neq; poſſumus dice-
re quot horis vel diebus, menſibus aut annis maior ſit,
qui ortus eſt prior, ſed tamen aliquo interuallo atque
ſpacio temporaliter has generationes diſcretas eſſe co-
gitemus. An vero non tempore, ſed ipſa excellentia ſu-
blimioris vtique maieſtatis, qua etiam rex eſſe fratribus
luminibus meruit, primogenitū accipimus, tanquam in
aliquo genitum principatu? Si reſponderis eum tempo-
re fratribus priorem eſſe atque maiorem, vt iam ex hoc
& regnum inſuper delatum eſſe contendas, quod eos
naſcendo præceſſerit, & aliquando ipſe fuerit cum illi
nondum eſſent, quid dicis frater? Itáne pręcipitabis cor
tuum in hoc impietatis abruptum, vt exiſtimes in illā
diuinam ſummámque naturam mutabilitatem tempo- K
ris cadere, & credas ibi aliquid exiſtere, quod ante non
fuerit? An forte oportebat inde aduerſus tenebrarum
gentem lumina progredi: progreſſiones ipſas genera-
tiones vocas, quas temporaliter factas putas, vt tempo-
raliter pugnaretur? Non ergo poterat vnum lumen ſuf
ficere, quod totum illud bellicum negocium diuina
virtute perageret. Aut ſi multis opus erat, hoc nunc ſpi-
ritalius ſentiendum eſt, vt anguſtum arbitremur aditū
fuiſſe, quà ſimul exire non poſſent, vt ex eo quòd vnus è
fratribus prior exiret, & primogenitus dici, & rex fieri
cęteris mereretur. Nolo minutatim ſingula perſequi, ne
ingenio tuo, valenti ex paucis cuncta conſpicere, nimis
onerosus ſim. Erige igitur aciem mētis, nebulas conten
tionis abſterge. Video profecto neque ſecundum loca,
neque ſecundum tēpora, motus, progreſſus, exortus, oc-
caſus, vlláſve cōuerſiones fieri poſſe, niſi in creatura mu
tabili: quæ tamen niſi eſſet ex artifice & conditore deo,
non dixiſſet Apoſtolus, Et ſeruierunt creaturæ potius L
quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. In hac e- *Roma.1.*
nim ſententia maxime duo ſunt neceſſaria, quę mecum *Quòd Chri*
intuearis, peto. Vnū, quia ſi creatura aliena eſſet à deo, *ſtus dei fili⁹*
non eius creator deus ab Apoſtolo diceretur. Alte- *nō ſit crea-*
rum, quia ſi vnius eiuſdémque ſubſtantiæ creator & *tura, ſed pa*
creatura eſſent, non reprehenderentur, quia ſeruierunt *tri conſub-*
creaturæ potius quàm creatori, quoniam cuicunque *ſtantialis.*
ſeruiſſent, ab eadem natura atque ſubſtantia non receſ- *Cap.VII.*
ſiſſent. Quomodo enim nemo poteſt ſeruire filio qui
non ſeruiat & patri, quia vtriuſque eſt vna ſubſtantia: ſic
nemo poteſt ſeruire creaturæ, niſi ſeruiens creatori, ſi
eſſet vtriuſque vna ſubſtantia. Vnde ſi iam diſcernis, &
ſapis, plurimum attenderes eſſe inter creatorē & crea-
turam: atque oportet intelligas prolem creatoris non
eſſe creaturam, nec ſibi eſſe inferiorem, ſed æqualem
eiuſdémque ſubſtantiæ. Ac per hoc ſi quis coleret ei q;
ſeruiret, ſimul etiam creatori eius & patri cultum ſer-
uitutémque præberet. Cum vero reprehenduntur ab
Apoſtolo, & deteſtabiles habentur qui coluerunt & ſer-
uierunt creaturæ potius quàm creatori, ſatis oſtenditur
illius & huius diuerſas eſſe ſubſtantias. Sicut enim non
poteſt videri, hoc eſt intelligi filius, niſi in ipſo intelli- M
gatur & pater, ipſe enim dicit, Qui me videt, videt & *Ioan.14.*
patrem: ſic non poteſt coli filius, niſi in eo colatur & pa-
ter. Et ideo ſi creatura filius eſſet, non coleretur ſine
creatore, neque damnarentur qui creaturam potius
quàm creatorem coluerunt. Perſpicis itaque iam vt ar-
bitror, nō tibi congruere vt dicas primogenitum ſecre-
tiſsimæ atque ineffabilis maieſtatis, & omnium lumi-
num regem Ieſum Chriſtum, niſi Manichæus eſſe deſti-
teris, vt creaturā à creatore diſcernas: vt Ieſus Chriſtus
& vnigenitus ſit ſecundum id quod verbū dei eſt, deus
apud deum pariter incommutabilis & pariter æternus, *Ioan.1.*
non rapinam arbitrans eſſe æqualis deo: & primogeni- *Philip.2.*
tus omnis creaturæ, ſecundum id quod in ipſo condita *Coloſ.1.*
ſunt omnia, in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia.
Agnoſcis enim, vt opinor, verba Apoſtoli ad Coloſ-
ſenſes. Quapropter cū abs te quæro, vnde ſit facta *Deum mu-*
vniuerſa creatura, quāuis in ſuo genere bona, creatore *tabilem vel*
tamen inferior, atque illo incommutabili permanente, *creaturā im*
ipſa mutabilis, non inuenies quid reſpōdeas, niſi de ni- *mutabilem*
hilo factā eſſe fatearis. Et ideo poteſt vergere ad nihilū, *dicere, im-*
quādo peccat illa creatura, & portio quæ poteſt pecca- *pium eſt.*
re, non vt nihil ſit, ſed vt minus vigeat, minusq; firma *Cap.VIII.*
ſit. Nā min⁹ vigere & minus valere, ſi oīno perducas ad
vltimū, remanet nihil. Diligit ergo ſpōte vanitatē, cum
deſerta

A deſerta ſoliditate veritatis, opinabilia ſequitur, id eſt, mutabilia. Cum autem inde meritas pœnas luit, ſubiicitur nõ ſpoote vanitati, ſicut ſubiecta eſt in bomioe peccante. Hinc enim ait Apoſtolus, Omnis creatura vanitati ſubiecta eſt, noo ſponte: quia & in homine omnis eſt, Ineſt quippe homini & inuiſibile quid ſecundum animã, & viſibile ſecuodũ corpus. Omnis autẽ creatura partim eſt viſibilis, partim inuiſibilis: nec tamen omnis in pecore cui mẽs intellectualis nõ eſt. In ſpẽ ſanè ſubiectam eſſe dicit, propter miſericordiã liberantis per remiſſionẽ peccatorũ & adoptionẽ gratiæ. Tu vero ſi fateri nolueris à patre per filiũ in bonitate ſpiritus ſancti, quæ trinitas conſubſtantialis, & æterna, & incommutabilis ſemper manet, de nihilo factam eſſe creaturam, bonam quidem, ſed tameo imparem creatori atque mutabilem, cogeris vtiq; ſacrilegia dicere, vt aliquid deus de ſeipſo genuerit quod nõ ſit æquale gignenti, & poſſit ſubiici vanitati: aut ſi æquale dixeris, erit vtrunq; mutabile. Quæ maior impietas quàm iſta credere ac dicere, & male peruerſa opioione deum in deterius, quàm correcta ratione ſeipſum in melius commutare? Si autẽ

Roma. 8.

B timueris dicere mutabilem deũ, quia reuera magna eſt & apertiſſima impietas: dixeris etiam creaturam eſſe incommutabilem, vt eam parem facias creatori, & vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ: rurſus tibi tua Epiſtola reſpondebit. Vode enim eſt aoima illa, quam ponis in medio ſpirituum, cui a principio dicis oaturam ſuam dediſſe victoriam: eique legem conditionemq; proponis, quia ſi vna cum ſpiritu virtutem fecerit, habebit cum eo vitam perpetuam, illudq; poſſidebit regnũ ad quod dominus noſter inuitat: Si vero ab ſpiritu viciorum incipiat trahi, ac poſt conſenſum pœnitudinem gerat, habebit barum ſordium indulgentiæ fontem? His certe verbis ex Epiſtola tua recognitis, ſimul etiam recognoſcis mutabilem te animæ conſtituiſſe naturam. Aliquando enim conſentire ſpiritui viciorum, ac rurſus pœoitudinẽ gerere, quid eſt aliud quàm nunc in melius, nunc in deterius commutari? Et hoc te manifeſtiſſima veritas compulit dicere. Ipſa enim anima tua, niſi diſſimulare velles, vrgeret te attendere mutabilitatem ſuam, & toties ex quo natus es, per varias voluntates, doctrinas, obli-

Supra in epiſtola Secundini.

C uiones, conſenſionesq; mutata, teſtis ſibi fieret, ac nulla extrinſecus documenta quæritaret. Niſi forte hoc te adiuuari putas, vt dicas incommutabilem eſſe animam, quia ſubiunxiſti dicẽs, Non enim propria voluntate peccauit, ſed alterius ductu: carnis enim commixtione ducitur, non propria voluntate. In qua ſententia forte boc vis intelligi, vt ſcilicet anima in natura propria ſit incommutabilis, in alterius vero naturæ commixtione mutabilis: quaſi vero quæratur, cur ita ſit, & non quia ita eſt. Iam boc modo etiam Hectoris & Aiacis, imò verius cunctorum hominũ atque animantium corpora inuulnerabilia dicereotur, ſi abeſſet ictus & caſus, quibus eis vulnus poſſit infligi. Sed nimirũ propterea ſolius Acbillis corpus, ſiue poëtico figmento, ſiue aliqua occultiore vi in rerum natura, inuulnerabile dictum eſt, quod etiam tela cum ingruerent non penetrabant: & ex qua parte penetrari potuit, ex hac vtique inuulnerabilis non fuit. Sic anima ſi eſſet incommutabilis, ita nullius rei permixtione cõmutaretur, ſicut corpus quod eſt inuulnerabile, nullius rei cootactu aut impetu vulneratur. Itaque nos quia dei verbum incontaminabile dicimus, etiam carne mortali & vuloerabili aſſumpta, vt nos & mortẽ & quælibet incõmoda corporis cõtemnere doceret, natum de virgine credere non

Dei filius propter aſſumptã carnem non eſt mutabilis.

Cap. IX.

timemus. Vos autẽ quia impia peruerſitate contaminabilem filiũ dei creditis, carni eum permittere formidatis: cuius tamẽ ſubſtantiam animæ naturam eſſe perhibentes, ita cõmixtam carni aſſeueratis, vt etiam in deterius cõmutatum nõ dubitetis opinari. Elige igitur quid velis, vtrum deum cõmutabilem dicere vel credere, vt de cõoiutabili patris ſubſtantia cõmutabilem prolẽ genitam eſſe pariter credas, quæ quãta ſit impietas, profecto ſentis. An incõmutabilem deum dices, ſed tamẽ de ſubſtãtia ſua prolem geouiſſe mutabilem, quod nihilominous vides quàm impie abſurdeque dicatur. An vero ita deum incommutabilem cõfiteris, vt etiam quod de ſubſtantia ſua genuit æqualiter non mutetur, pariterq; ſit ſummũ ac præſtantiſſimum bonum, ipſumq; ſumme eſſe ad euodem modum permanſione inuiolabili obtineat: cætera vero ioferiora bona quæ creaturam vocamus, ooo de ipſo, nã eſſent æqualia, ſed tamen quia bona, ipſe, quia non æqualia, de nihilo fecerit: quod ſi credis, impius oõ eris, & obliuiſceris Perſas, & noſter eris. D

At enim ait Apoſtolus, Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates, quæ ad morem proprij faſtus & honoris, voluntate impia declinando, animis piis reditum inuideant. Sed boc intereſt inter veſtram opiniooem & noſtram fidem, quia vos eoſdem principes, ex ſua propria quadam natura exortos, quam deus nec genuerit nec fecerit, ſed habuerit æterna vicinitate contiguam, aduerſus deũ belligeraſſe arbitramini, eiq; intuliſſe arte commixtionem boni & mali. Magnum primo neceſſitatis malum, quòd illis ſubſtantiã ſuam affligendam perturbandamq; in errore commutandam atq; obliuionẽ ſui penitus demergendã cõmiſcere cogeretur, vt liberatore, correctore, emẽdatore, præceptore indigeret. Quod cernis quàm ſtulte fabuloſeq; dicatur, quãto ſcelere impietatis obſtringat. Nobis autem per Chriſtianã fidem perſuaſum eſt, nõ eſſe contrariũ deo qui ſumme eſt, niſi quod omnino nõ eſt. Quicquid autẽ aliquo modo eſt, ab illo qui ſumme eſt habet, vt quoquo modo ſit, atque in ſuo genere bonũ eſſe: ſed alia maius eſſe, alia minus: atq; iſta omnia bona quæ à cõditore deo facta ſunt, certeis ac diſtributis gradibus ordinata, partim locorũ interuallis ac ſedibus, ſicut omnia corporalia: partim meritis naturalibus, ſicut anima præponitur corpori: partim meritis præmiorum atq; pœnarum, ſicut anima vel attollitur ad quietẽ, vel doloribus ſubditur: ac per hoc illi principes, cootra quos habere nos colluctationẽ dicit Apoſtolus, pœnã peccatorum ſuorũ priores patiuntur quàm* noceant. Nullus enim inuidus vt alterum lædat, non ſibi prior tormeoto eſt. Nocent autem infirmioribus fortiores: nam nullus alterũ ſuperat, niſi quo eſt potentior: ſed tamẽ ipſi infirmiores ſuot principes iniqui in præſenti, quàm ſi in ſtatu priſtino atq; iuſticia permanerẽt. Intereſt autem vnde ſit quiſq; alio fortior: vtrum corpore, vt equi hominibus: an animæ natura, vt rationale irrationali: an affectiõe animi, vt virtuoſus iniuſto: an ordine poteſtatis, vt imperator milite aut prouinciali. Poteſtas autẽ à ſumma dei poteſtate omnino dari creditur: ſæpe etiã deterioribus in meliores, id eſt, iniquis in eos qui vel iã tenẽt iuſticiã, vel ad eã tenendã peruenire nitũtur: ad hoc enim datur, vt probati per patientiã manifeſti fiant: vel ſibi ad ſpem, vel aliis ad imitationẽ. Scientes, inquit Apoſtolus, quoniam tribulatio patientiam operatur, patieotia probationẽ, probatio ſpem. Ex quo genere certaminis eſt, cum bomo fidelis aduerſus principes & poteſtates præuaricatorum angelorum, &

Quid ſit luctari aduerſus carnẽ et ſanguinẽ.

Cap. X.

E

F

Ephe. 6.

** aliàs, vt*

1. Cor. 11.

Roma. 5.

Ephe. 6.

G aduerſus ſpiritalia nequiciç colluctatur : cũ illi accipiũt tentandi poteſtatem, ille præcepta tolerandi: quo fit, vt in re inferiori ſuperent, in potentiore ſuperentur: ſuperatur plerunque corpus infirmius, & tenente firmiore ſuperatur. Contra vim quippe eorum patientia pugnatur: contra inſidias prudentia : vt ad pernicioſam conſenſionem nec cogendo nos flectant, nec fallendo decipiant: quoniam iure virtus & ſapientia dei eſt, per quã

Pſal. 103. facta ſunt omnia. Propterea nihil ſiunt quæ facta ſunt, cum ſuperiora ad inferiora declinãt, vbi eſt omne peccatum, & omne quod dicitur malum, vis imitatur virtutem, & fallacia ſapientiam. Cum vero ea quæ declinauerant recurrunt & redeunt: magnanimitas virtutẽ, doctrina ſapientiam imitatur. Ipſum etiam deum patrẽ peccantes imitantur impia ſuperbia, iuſti pia liberalitate: ſpiritum denique ſanctum iniquorum cupiditas, rectorum charitas imitatur: vtrique tamen ab imitatione dei, à quo & per quem & in quo naturç ipſæ factç ſunt, recedere, ſed illi vicioſa, illi laudabili. Nec mirũ ſi quãdo proficientes quæ confligunt, imitatio deficientiũ à proficientium imitatione ſuperatur. Illi enim elatione

H præcipitantur, iſti humilitate conſurgunt. Si autem moueri, cur mente fortiores infirmiores ſint corpore, nõ eſt mirum vt peccatorum remiſsione liberati, mortalitate corporis exerceantur, cuius immortalitate coronabuntur. Non enim facile ſupplicium deuitatur, niſi ille qui

Roma. 8. eos ſoluit meritis vicerit. Vnde Apoſtolus, Si autẽ Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatũ, ſpiritus autem vita eſt propter iuſticiam. Si autem ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ ex mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantẽ ſpiritum eius in vobis. Animus igitur mortalem propter ſupplicium peccati carnem gerens, ſi cõmutatus in melius, non ſecundum mortalem carnẽ vixerit, & ipſam in melius commutat, & immortale corpus habere merebitur : ſed hoc in fine, quo nouiſsima

1. Corin. 15. inimica deſtruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem: nõ fabuloſo illo globo veſtro, ſed ea mutatione de qua dicit, Omnes reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur. Cum enim expreſsiſſet dicẽs, Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur : tũc contexendo ſubiunxit, oſtendens qualẽ dixerit immu-

I tationem, ait, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale huc induere immortalitatem. Quæſtionem quippe tractabat de corpore reſurgentium, quam ſic poſuerat. Sed dicet aliquis, Quo modo reſurgent mortui, quo autem corpore venient? Lege itaque totum ipſum locum pia cura intentus, non pertinaci contentione turbatus, & ingenium tuũ deo adiuuãte, nullo explanatore deſiderato, nihil aliud quàm id quod dico reperies: & tũc ad id quod tractare inſtitueramus animum reuoca, & vide iam ſi potes, nõ hoc me dicere quod iuſti contra nihil pugnant, ſed contra eas ſubſtantias quæ defecerunt non ſtando in veritate.

Qualiter anima p peccatũ ad nihilũ tẽdat. Cap. XI.

Deficere autem non iam nihil eſt, ſed ad nihilum tendere. Cum enim ea quæ magis ſunt, declinant ad ea quæ minus ſunt, non illa in quæ declinant, ſed illa quæ declinant deficiunt, & minus eſſe incipiunt quàm erãt: non quidem vt ea ſint ad quæ declinauerunt, ſed pro ſuo genere minus. Nõ enim cum animus ad corpus declinat, corp⁹ efficitur, ſed tamẽ defectiuo appetitu quodam modo corporaſcit. Ita & angelica quędã ſublimitas, cum magis delectata eſt ſuo dominatu in ſeipſa, ad id quod minus eſt inclinauit affectũ, & minus eſſe cœpit quàm erat, & pro ſuo gradu tetendit ad nihilum. K

Quanto enim quæque res minus eſt, tanto vicinior nihilo eſt. Cum autem iſti defectus voluntarie fiunt, recte reprehenduntur, & peccata nominãtur, cum autem ſequuntur iſtas voluntarias defectiones incõmoda, moleſtiæ, dolores, aduerſitates quæ omnia contra volũtatẽ patimur. Recte itaque peccata vel ſupplicis puniuntur, vel exercitationibus diluuntur. Quæ ſi animo ſereno intueri velis, profecto deſines accuſare naturas, atque ipſas in crimen vocare ſubſtantias. Si quid autem de hac re copioſius explicatiúſque deſideras, lege tres libros noſtros qui inſcribuntur de libero arbitrio, quos in Campania Nolæ poteris inuenire apud Paulinũ nobilem dei famulum.

In quo differãt Manichæi & catholicę fidei aſſertores. Cap. XII.

Nunc vero meminiſſe debeo, epiſtolæ me tuæ, quamuis multo longiore, tamẽ epiſtola, reſpondere. Ideo quippe in aliis non tacui, ne vbique cogar eadem dicere. Sed promiſeram ex literis tuis tibi perſuadere, quàm falſa credideris, & quàm vera ſit fidei catholicæ aſſertio. Certe enim omnis inter nos diſcretio eſt, quòd vos ſubſtantiam quandam malum eſſe di- L citis: nos vero non ſubſtantiam, ſed inclinationem ab eo quod magis eſt, ad id quod minus eſt, malum eſſe dicim⁹. Audi igitur idipſum. Ponis enim in epiſtola & dicis de anima, quòd carnis permixtione ducatur ad peccatum non propria voluntate : atque ibi ſtatim, credo cum videres, ſi ita eſt, ſubueniendum eſſe ab omnipotẽte deo prorſus omni animæ nullámq; omnino debere damnari, quoniam non voluntate peccaret, quo cõſtituto euerteretur ſententia quam Manichæus de ſupplicis animarum etiam de lucis parte venientium terribiliter perſonat: vigilãtiſſime ſubiecisti dicens, At ſi cũ ſeipſam cognouerit, conſentiat malo, & non ſe armet cõtra inimicum, voluntate ſua peccauit. Bene quidem quòd aliquando confiteris fieri poſſe vt ſua voluntate anima peccet. Sed cui tandem malo ſi conſentiat, voluntate ſua peccat? Ei certe quod ſubſtantiam dicis eſſe.

Tria in eſſe aĩæ peccanti oſtendit: & quæ ſint, & qualia. Cap. XIII.

At ego iam tria quædam video, tu quoque, vt opinor, mecum vides. Anima enim conſentiens malo, & ipſum malum cui conſentitur, duo ſunt, tertia eſt autẽ ipſa conſenſio. Non enim & hanc eſſe animam dicis, ſed animæ. Horum igitur trium, ecce anima ſubſtantia eſt: malum etiam illud, cui anima conſentiendo, voluntarie peccat, ex veſtra opinatione ſubſtantia eſt. Quæro igitur quid ſit ipſa conſenſio? Vtrum ipſam ſubſtãtiam, an in ſubſtantia eſſe dicatis? Si enim ſubſtantiam eſſe di- M xeris, non iam duas ſubſtantias, ſed tres opinaberis. An propterea quòd animç conſenſio, qua conſentit malo, eiuſdem ſubſtantiæ eſt cuius ipſa anima? Iam ergo quæro, malá ne an bona ſit iſta conſenſio? Si bona eſt, non vtique peccat anima, cum conſentiat malo. Nõ ſolum autem veritas clamat, ſed tu quoque ſcribis, tunc eã voluntate peccare. Mala eſt igitur iſta cõſenſio, ac per hoc etiam animæ ſubſtantia : ſi & animæ ſubſtantia eſt, & vtrũque vna ſubſtantia. Vidéſne quò actus es, vt animã, & illud malum, non iam vnam ſubſtãtiam bonam, alteram malam, ſed duas malas eſſe perhibeas? Hic fortaſſe conaberis conſenſionem culpabilẽ nõ animæ tribuere quæ cõſentit malo, ſed ipſi malo cui conſentit: vt hoc modo poſſint eſſe duæ ſubſtantiæ, vna bona, altera mala cũ anima de parte boni eſſe dicitur, conſenſio vero eius qua conſentit malo, & malũ ipſum cui cõſentit, ſimul ex alia parte cõſtituitur: & anima malæ ſubſtãtiæ vtrũq; deputatur. Quis abſurdius delirauerit? Nõ enim anima conſentit, ſi non eſt eius conſenſio, ipſa autẽ cõſentit, eius eſt igitur. Porrò ſi ei⁹ eſt cõſenſio, & mala eſt

iſta

A iſta conſenſio, eius eſt hoc malum. Nã ſi & hoc malum illius mali eſt cui anima conſentit, nõ habebat neceſſe hoc malum, priuſquam ei cõſentiret anima. Quale igitur bonũ eſt anima, cuius aduentu vel duplicatur illud malum, vel vt mitius dicamus, augetur? Deinde ſi ſubſtantia eſt iſta conſenſio, quam malam eſſe conſtat, iuuenimus eſſe in animæ poteſtate, vt aliqua ſubſtantia mala vel ſit vel non ſit, quandoquidem iſta cõſenſio in animæ poteſtate eſt. Nã ſi non eſt, non ergo ſua voluntate conſentit. Tu autem pro hac cõſenſione, voluntate ſua peccare dixiſti. Habet ergo anima, vt dixi, in poteſtate, vt quædam mala ſubſtantia vel ſit vel non ſit.

Quòd ex bono & malo prĩcipiis tertiũ pdui nõ poſſit, quod alterũ eorũ ſit, oſtẽdit exẽplo.

Cap. XIIII. Quid eſt autem aliud ſubſtãtia quàm natura? Erit ergo aliqua natura quæ nec animæ naturalis ſit, quoniam ſi nolit, non erit, nec illi malo cui anima voluntate conſentit. Non enim poteſtis dicere naturale malum eſſe gentis tenebrarũ, quod ibi aliena voluntate inſtituitur, hoc eſt, animæ voluntate. Cui ergo naturæ deputabitur iſta natura, id eſt, iſta conſenſio, ſi natura eſt, quæ neque animæ neq; tenebrarum genti naturalis eſt, niſi vt contra Manichæũ diſputes, non duas ſed tres eſſe naturas. B Quæ & ſi aliquãdo non fuerunt, nunc tamen iã poſtea quàm exorta eſt iſta conſenſio, tres vtique factæ ſunt, quam ſanè tertiam quæ nata eſt ex anima conſentiente, & ex malo cui conſentit, quaſi vtriuſq; filiam cogeris dicere. Sed cum ex duabus naturis nata ſit, quarum altera bona eſt, altera mala, quæro cur nõ aliquod neutrum natum ſit? Sicut enim ex equo & aſino quod naſcitur, nec equus nec aſinus eſt: ita quod de bona natura & mala natum eſt, ſi & ipſa natura eſt, nec bona nec mala eſſe debebat. Tu autẽ conſenſionẽ malã eſſe confiteris. Dicis enim tunc animam voluntate ſua peccare, dum conſentit malo. An forte naturam bonam & naturam malam quaſi duos ſexus, maſculinum & fœmininum eſſe arbitraris? Vt quemadmodum ex maſculo & fœmina non aliquid neutrum, ſed aut maſculus aut fœmina gignitur, ſic ex bono & malo, nõ aliquod tertium, quod nec bonum eſſet nec malum, ſed alterũ malum eſſe contendas natum? Quod ſi ita eſt, vbi eſt illa victrix animæ natura? Itáne ſeparata eſt vt nõ alterum bonum potius naſceretur? Deinde non vides te ſexus C diuerſos iam dicere non naturas? Nam ſi inter bonum & malum naturarum eſſet diuerſitas, non oriretur ex vtroque niſi aliquod tertiũ quod nec bonum poſſit eſſe nec malum. Aut certe ſterilis eſſet ipſa commixtio, nec inde tertia ſubſtantia pareretur. Si enim ex illis animalibus quæ ſupra cõmemoraui, cũ ſibi miſcerentur, nihil aliud quàm mulus vel mula gignitur, quod neque hoc neq; illud ſit: quãto magis ita fieri oportuit in tã magna & ſumma diuerſitate boni & mali: aut ſi nulla ex eorũ commixtione noua natura exiſteret, mala nõ eſſet, etiã ſi bona eſſe non poſſit. Reſtat igitur vt tam incredibilia deliramenta vitare nequeamus, niſi illam conſenſionem, quam conſtat malam eſſe atque culpabilem, fateamur non eſſe ſubſtantiam, ſed in aliqua ſubſtantia eſſe dicamus.

Quòd aĩa peccãdo deficit, & quis defectus ſit culpabilis, & quis nõ, oſtendis exemplo.

Cap. XV. Deinde in qua ſubſtantia ſit diligentiſsime requiramus: quãquam cui non manifeſtum ſit, ſicut ſuaſio nõ ſit niſi in ſuadente, ita cõſenſionem non eſſe niſi in conſentiente natura? Anima ergo cum conſentit mala ipſa ſubſtantia eſt, conſenſio vero eius non eſt ſubſtantia. Iam cernis, vt arbitror, in qua ſubſtantia ſit, id eſt, in anima eſſe iſtam cõſenſionem profecto vides, quam conſenſionem peccatum eſſe, ac per hoc malum eſſe non dubitas. Ex quo iam intelligis fieri poſſe, vt in bona ſubſtantia, ſicuti eſt anima, ſit aliquod malũ quod non eſt ſubſtantia, ſicuti eſt conſenſio, ex quo ma- D lo appelletur etiam anima mala. Peccatrix enim vtique mala eſt. Peccat autem cum cõſentit malo. Vna igitur eademq; res, id eſt, anima, inquantum ſubſtantia eſt, bona eſt: inquantum autem habet aliquid mali quod non eſt ſubſtantia, id eſt, cõſenſionem iſtam, intantum mala eſt. Non enim ex profectu, ſed ex defectu habet hãc conſenſionem. Deficit quippe cum conſentit malo, minuſq; iam eſſe, ac propterea minus valere incipit, quàm valebat dũ nulli conſentiens in virtute cõſiſteret, tanto vtique deterior, quanto ab eo quod ſumme eſt ad id quod minus eſt vergit, vt etiam ipſa minus ſit. Quanto autem minus eſt, tanto vtique ſit propinquior nihilo. Quod enim minus quoque ſit, eò tendit vt non ſit omnino: quò quamuis non perueniat vt penitus pereundo nihil ſit, manifeſtum eſt tamen quemlibet defectum exordium eſſe pereũdi. Aperi ergo iam cordis oculos, & intuere ſi potes, bonum aliquod eſſe quamlibet ſubſtantiam, & ideo malum eſſe defectum ſubſtantiæ, quia bonum eſt eſſe ſubſtantiam. Nec tamen omnem defectum eſſe culpabilẽ, ſed ſolum volũtarium, quo anima E rationalis ad ea quę infra illam ſunt condita, conditore ſuo deſerto declinat affectũ: hoc eſt enim quod peccatum vocatur. Cęteri autẽ defectus qui non ſunt volũtarij, vel pœnales ſunt, vt peccata puniãtur moderatrice ſumma atq; ordinatrice iuſticia: vel menſuris rerum infimarum interueniunt, vt pręcedentia ſuccedentibus cedant, atque ita omnis tẽporalis pulchritudo vicibus ſuis atque ſuo genere peragatur. Sicut enim ſermo peragitur, quaſi moriẽtibus atque orientibus ſyllabis, quæ per morarum certa interualla tenduntur, & ſpaciis ſuis impletis ordinata cõſequentium ſucceſsione decedũt, donec ad finẽ ſuum tota perducatur oratio: nec in ipſis decurrentibus ſonis, ſed in loquentis moderatione poſitum eſt, quantum producatur, corripiatúrve ſyllaba, vel qua ſpecie literarum ſingulæ ſuorum locorum momenta cuſtodiant: cum ars ipſa quæ ſermonẽ facit, nec ſonis perſtrepat, nec peruoluatur varietureq; tẽporibus: Sic ortu & occaſu, deceſſu atque ſucceſſu rerum temporalium, certis ac definitis tractibus, donec recurrat ad terminũ præſtitutum, tẽporalis pulchritudo cõtexitur. F Quæ non ideo mala eſt, quia in ſpiritalibus creaturis poſſumus intelligere mirariq; meliora: ſed habet proprium in ſuo genere decus, atque inſinuat bene viuentibus ſummam dei ſapientiam in alto ſecretam, ſupra omnes temporum metas, fabricatricem ac moderatricem ſuam.

Quòd amor deo debitus nõ debeat impẽdi creaturæ. Cap. XVI.

Age, nunc attẽde illud quod dicebas malum, cui anima cõſentiendo voluntarie peccat, vtrum ſubſtãtia ſit aliqua, an vero nec ibi poſsis accuſare ſubſtantiam. Quæro enim, quid alliciat animæ conſenſionem, an irruat illa catſatim, & propterea conſentire dicatur, quia eius aliqua delectatione mouetur ad fruendum. Quod ſi ita eſt, non eſt conſequens vt propterea malũ dicatur, quia nõ recte diligitur. Si enim oſtẽdero amari aliquem male, vbi non amati, ſed amantis culpa teneatur, profecto fateberis cuiuſq; rei ſpeciem nõ eſſe cõtinuo vicioſam, quia vicioſe in eã cõſenſio cupiẽtis illabitur. Quod quantum me adiuuet, poſt apparebit. Sed vt oſtendam quod pollicitus ſum, quid potius eligam, cum me rerum copia circumfluat? Quid inquam potius eligam, quàm id quod nos creaturam laudamus cœleſtem, vos autẽ vt portionem ipſius creatoris adoratis? Quid enim inter cuncta viſibilia iſto ſole præclarius? At ſi quiſquam eius lucem immoderatius concupiſcat, infert ſuis oculis bella iurgiorum, ſi aliquã poteſtatem

G teſtatē nactus quia poſsit implere quod appetit, domos eorum oppoſitas ſuis feneſtris apertis intuetur, quo minus ſol penetralia eius cœlo apertiore perfundat. Nunquid ergo ſol eſt vicium, quia ille lucem iſtam ſic dilexit, vt eam luci iuſticiæ præponere auderet, & volens luminis oculorū carnalium abundantiam excipere in habitaculum corporis, ianuā cordis & aciem mentis contra lumen claudere æquitatis? Vides ergo amari poſſe rem bonā, amore non bono. Quapropter cū tu malum dicas cui cōſentiendo anima peccat, ego bonum dico in genere ſuo, ſed tale bonum cui animam quæ eſt melior conſentire non deceat. Cum enim ſit ipſa corpore ſuperior, denique habeat ſe ſuperiorem, quanuis in ordine ſuo natura corporis bona ſit, peccat tamē anima, & peccando fit mala, ſi cōſenſionem dilectionis quam ſuperiori deo debet, inferiori corpori adiungat.

Duo modi ſunt quibus homines ad peccatū inducuntur. Cap. XVII.

Quòd ſi dicis, non eā vocare te conſenſionem culpabilem, cum res illa diligitur, quæ non agit vt ſibi cōſentiatur: ſed tunc cōſentire animā, cum illum cui cōſentit aliquid ſuadet aut aliquid cogit: & propterea malum eſſe, quia vt aliquid mali committatur, ſuadet aut vrget: ſecūda queſtio eſt, & ordine ſuo iam iamq; etiam ipſa tractanda. Sed meminerimus hic primùm peccati, H de quo ſatis, vt arbitror, diſputatum eſt, claruitq; fieri poſſe, vt res aliqua in ſuo genere bona, male diligatur, & dilectione culpata, ipſa non reprehendatur. Quid enim ſi tali dilectione peccatrix anima atq; vicioſa idē peccatū alteri perſuadeat? Nónne & illa quæ perſuadēti conſentit, tali vicio deprauata, quali vicio deprauata illa quam ſequitur? Primum ergo peccatum eſt, quāuis bonam creaturā creatori in dilectione præponere: ſecundum autem, alterum quoque vt id faciat vel ſuadēdo vel cogendo tentare. Nemo enim ad prauitatē vult alium perducere, qui non prior ipſe deprauatus eſt. Voluntate autem peccant, qui alios ad peccatū perducere cupiunt, vel ſtulta beneuolentia, vel malicioſa inuidentia. Qui enim filios ſuos niſi peruerſe amando monet, vt nullum lucrum turpe exiſtiment, ſed vndecunq; acquirant amplam pecuniam, vtique non odit eos, & tamē pernicioſe perſuadet? Talium quippe dilectione quā ipſe corruptus eſt, cum aurum & argētum malum non ſit, quemadmodum & ille ſol de quo ſuperius egimus, ſed tamen rei bonæ dilector inordinatus in culpa ſit. Inuidētia vero cū alium vult quiſq; peccare, honorem I diligit immoderata ſuperbia: & in eo cupit excellere, quem quidem videt amplius & verius defetti virtutibus: ne in eo ſuperetur, cupit aliquos ad iniquitatis voraginem ex æquitatis arce deponi. Hoc modo diabolus ſuadere aut cogere ad peccata conatur. Sed nūquid ipſe honor in culpa eſt, quia eū diabolus peruerſe atq; impie diligendo impius factus eſt? Aut ipſa eiuſdē diaboli angelica ſubſtantia quā deus creauit, ideo mala eſt, quia ſubſtātia eſt? Sed cum eius deſerens dilectionem, & ad ſuam nimis conuerſus, eidem eſſe cupit æqualis, ſuperbiæ tumore deiectus eſt. Non ergo inquantum ſubſtantia eſt, ſed quoniā ſubſtātia facta eſt, inquātum ſeipſum amplius dilexit quàm eū à quo factus eſt, malus eſt. Et ideo malus, quia minus eſt quàm eſſet, ſi id quod ſumme eſt dilexiſſet: defectus ergo malus eſt. Omnis ergo defectus ab eo quod eſt tēdit vt nō ſit: ſicut omnis profectus ab eo quod minus eſt, tendit vt magis ſit. Honor quippe ſummus, qualem pietas religioſorum exhibet, vtique deo debetur. Qui ergo amat honorem, deū imitatur. Sed humiles animæ in illo ſe honorari volūt, ſuperbi præ illo. Ad deum autē humiles, excelſiores ſunt iniuſtis: contra deum vero excelſi, humiliores ſunt iu- K ſtis: ea ſcilicet diſpenſatione præmiorum atque pœnarum, quia illi deū amauerunt ſupra ſe, illi pro deo amauerunt ſe.

Quid intersit inter cōsentire & suadere. Ca. XVIII.

Iam, vt arbitror, facile eſt tibi intelligere ex ipſius verbis Epiſtolæ tuæ, quibus dixiſti, animam cum cōſentit malo, voluntate peccare, nullum malum eſſe, naturā malam, vel dilectionem naturæ malæ. Sed cum omnes naturæ in ſuo genere bonæ ſint, malū eſſe peccatū, quod fit volūtate animæ, cum diligit pro ipſo creatore creaturam: ſiue ſuo nutu, cum ſit mala: ſiue alterius perſuaſu, cum cōſentit malo. Et nihilominus ſic quoq; fit mala, cōſequentibus ſuppliciis, vt pro meritis omnia diſponātur à creatore ſumme bono in creatura bona, ſed nō ſumme bona, quia nō eā genuit de ſeipſo, ſed fecit ex nihilo. Tu autem conſtituiſti duas naturas, quarū vnā vis bonam eſſe, alterā malā: vel potius vnā boni, alterā mali: nā mala natura, ex bona etiā, peccādo fit. Fateris tamen eā naturā quam bonā eſſe dicis, malo cōſentiendo male facere, hoc eſt, voluntate peccare. At ego ambas bonas eſſe aſſero, ſed vnā earum male facere ſuadendo, aliā male facere conſentiēndo. Sicut autē alterius conſenſio non eſt natura, ſic nec huius ſuaſio. Et ſicut iſta ſi non cōſentiat, bona permanebit, integritatē naturæ ſuæ cuſtodiens: ſic illa ſi nō ſuadeat, emen- L datior erit. Si vero etiā peccatum quod nō ſuadet, nec ipſa cōmittat, pariter erūt integræ, atque in ſuo genere laudabiles. Et ſi enim bis illa peccat quæ & committit & ſuadet: illa autē ſemel ſi tātummodo ad male faciēdum conſentiat: tamen peccatis ſunt malæ, non natura ſunt malæ. Aut ſi propter ſuaſionem natura iſta mala eſt, ſit & illa propter conſenſionem. Sed ſi peius tibi videtur eſſe ſuadere quàm conſentire, ſit iſta mala, iſta peior: non tamen tāta ſit acceptio perſonarum, & tam iniqua in iudicādo gratificatio, vt cum ambæ peccent, quanuis vna grauius, altera leuius, vna dicatur natura mali, altera boni: ac non potius aut ambæ bonæ, ſed illa melior quæ peccat minus: aut ambæ malæ, ſed illa peior, quæ peccat amplius.

Vnde natura bona habeat poſſe peccare & decipi, & ad malum flexibilitatem. Ca. XIX.

At enim vnde eſt malum quod peccatum vocatur, ſi nulla eſt mali natura? Dic mihi vnde ſit illa conſenſio mala in ea natura quam bonam eſſe concedis & prædicas? Quicquid enim patitur vt conſentiat malo, non vtique pateretur niſi pati poſſet. Quæro ergo vnde habeat ipſum pati poſſe? Melior enim eſſet ſi non haberet. Non ergo natura ſummi boni, qua poſſet eſſe aliquid melius. Deinde ſi habet in poteſtate vel conſentire vel non conſentire, non ergo vi- M cta conſentit. Quæro igitur vnde habeat iſtā cōſenſionem malā, nulla contraria cogente natura? Si autē cogitur cōſentire, ita vt non ſit in eius poteſtate aliter facere, non ergo vt dicebas voluntate peccat, quādo nō voluntate cōſentit. Sed ego adhuc quæro, vnde in illa ſit poſſe decipi ſi decipitur? Antequā enim deciperetur, niſi eſſet in ea vt hoc pati poſſet, nunquā vtique pateretur, quāquam nullo modo niſi voluntate conſentit. Si autem cogitur, cedere potius quàm conſentire dicēda eſt. Sed quoquolibet nomine iſtud appelles, quæro abs te acuto & ſolerti viro, & à tuo Romano vt gloriaris ingenio, vnde habeat iſta boni natura pati poſſe quod patitur, vt cōſentiat malo? Sicut enim in ligno antequā frangatur ineſt fragilitas, quæ niſi ineſſet, frāgi omnino nō poſſet: nec ideo non eſt fragile lignum, ſi nullus fractor accedat: ſic quæro in iſta natura, vnde ſit quædā vel fragilitas vel flexibilitas, antequā ad malam cōſenſionem vel vi frāgatur, vel ſuaſione flectatur. Aut ſi mali vicinitate iam fragilitas erat, ſicut ſolēt corpora vici-

næ

A cinæ paludis exhalatione corrũpi: iã ergo corruptibilis erat, ſi potuit eã vicinitatis illius cootagio peſtilentioſa corrumpere. Quęro igitur vnde illa corruptibilitas: quæſo attende quid loquar, & cede perſpicuę veritati: nõ enim quęro vnde corruptio, reſpondebis enim à corruptore, eundemq; corruptorem neſcio quẽ principem gentis ten ebrarũ eſſe cootendis, vt etiã fabuloſis tegminibus inuolutũ euoluere, ac teneri vix poſsit: ſed quęro vnde corruptibilitas etiam antequam corruptor accederet: quæ niſi eſſet, aut nullus exiſteret, aut nihil noceret cuiuſlibet corruptoris acceſsio. Cũ ergo tu inueneris vnde in bona natura iſta corruptibilitas, antequam natura contraria corrumpatur: aut ſi nõ vis eam dicere corrumpi, vnde certe iſta mutabilitas, antequam hoſtili aduerſitate mutaretur. Non enim non mutatur natura in deterius, quæ fit ex ſapiẽte ſtulta, & quæ obliuiſcitur ſui. Tu enim iſta verba appuſuiſti, dicẽs, Si cum ſeipſam cognouerit, conſentiat malo. Mutatur ergo in deterius cum obliuiſcitur, ſic vt ſeipſam rurſus cõmemoratã cognoſcat. Nullo autẽ pacto mutari potuiſſet,
B niſi antequam mutaretur eſſet mutabilis. Cum ergo tu inueneris vode iſta mutabilitas in ſubſtãtia ſummi boni, antequam eſſet vlla boni & mali facta commixtio, profecto deſines à me quęrere vnde ſit malũ. Quanquã in natura ſummi boni, ſi eã recte cogites, nullam prorſus mutabilitatem temporis inueniri, nec à ſeipſa, nec alterius cuiuſlibet acceſſu poſsit, ſicut in ea oatura quã Manichæus fingit, & ſumme bonã eſſe arbitratur, vel etiam ſibi credentibus perſuadet. Quære atq; reſponde ſi potes, vnde iſta mutabilitas, quæ nõ inuenta ſed prodita eſt, cum mora accederet? Mutari enim nec ab hoſte poſſet, ſi mutari omnino nõ poſſet. Cum autem potuerit, non fuiſſe incommutabilem demonſtrauit. Hæc ergo mutabilitas cũ eſſe in ſubſtantia ſummi boni, hoc eſt, in ſubſtãtia dei creditur, ſi cõtentioſus non es, vides quanta inſipientia blaſphematur. Cum vero de creatura tale aliquid dicitur, quã deus nec genuit nec protulit de ſubſtãtia ſua, ſed fecit ex nihilo: nõ de ſummo bono agitur, ſed tamen de tali bono, quod niſi à ſummo, qui deus eſt, nõ poſſet inſtitui. Deus quippe ſumme bonus atq; incommutabiliter, horum omnia oon ſumme
C nec incõmutabiliter bona, ſed tamen bona fecit, ab angelis cœlorum vſque ad extremas beſtias, herbaſq; terrarum, pro ſua cuiuſque dignitate naturæ, omnia locis congruis ordinata. Verũ in his rationalis creatura, cum creatori: hoc eſt, factori & inſtitutori ſuo deo, dilectionis obedientia cohæret, naturam ſuã in illius æternitate, veritate, charitate cuſtodit: cum vero eum cõtumaci inobedientia deſerit, & per ſuũ liberum arbitrium peccatis ſe inuuluit, per illius iuſtum iudiciũ, ſupplicio miſera afficitur. Et hoc eſt totum malum, partim ꝙ iniuſte facit, partim quod iuſte patitur. Hoc tu à me oon quæras vnde ſit, cum tibi iam ipſe reſpõderis: qui dixiſti ꝙ cũ ſeipſam cognouerit anima, ſi malo cõſenſerit, volũtate ſua peccat. Ecce vnde eſt malum, à propria ſcilicet voluntate. Non autem iſta natura ſed culpa eſt, ac per hoc etiam cõtraria naturæ, cui vtique nocet priuando eã bono, quo beata eſſe poſſet, ſi peccare noluiſſet. Hãc tu peccati voluntatem moueri non putas in anima, niſi ex alio malo quod credis eſſe naturã, quam non fecerit deus, eamq; animam naturam dei eſſe cõtendis: ac per hoc iſta mali, neſcio quæ natura, ſi hanc in anima peccati ſuadeodo facit, in peccatum victus deiicitur deus.

Cõtra blaſphemias Manichæorum arguit Auguſtinus Caput XX.

Ecce quanta impietate, quàm nefariis horrendiſq; blaſphemiis te non vis exuere, ponendo in natura quã non fecit deus, vitam, ſenſum, ſermonem, modum, ſpe- D ciem, ordinem, & alia innumerabilia bona: & ponẽdo in ipſa dei natura ante vllam commixtionem mali, ipſam mutabilitatẽ qua capi poterat, & cui timere cogebatur, videns magnã labem ac vaſtitatem aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi aliquod eximium ac pręclarum, & virtute potẽs numen opponeret. Et vt quid hoc totum, niſi vt illa dei natura atq; ſubſtantia ſic implicatum teneat hoſtem ſubiectum, vt peccans perferat & ligatum, nec totum euadat purgata iam victũ, & vt damnata ſeruet incluſum? Præclaram vero excluſionẽ bellicę neceſsitatis in deo veſtro inueniſtis, cõtra illud quod vobis proponitur, vt reſpondeatis quid factura erat in deo gẽs tenebrarũ, ſi cum ea pugnare noluiſſet: quam ſi dixeritis aliquid fuiſſe nocituram, fatebimini corruptibilem & violabilem deum: ſi autem dixeritis, quòd ei nocere non poſset, quæretur à vobis. Cur ergo pugnauit? Cur ſubſtãtiam ſuam, corrumpendam atque violandam, & ad peccata omnia cogeodã hoſtibus tradidit? Cõtra iſtam ergo complexiooem nũquam exire potuiſtis. Magnũ aliquid vobis & tutum inueoiſſe vi- E demini, vt reſpoodeatis dicentes: Magna eſt iniquitas appetere aliena, cui de[us] iniquitati præbuiſſet aſſenſum, ſi eam gentẽ quæ hoc auſa fuerat, expugnare noluiſſet. Haberet iſta reſpõſio qualemcunque iuſticiæ colorem, ſi ſaltẽ in ipſo bello natura dei veſtri ſe iotegrã impollutamq; ſeruaſſet, & permixta hoſtilibus membris, nihil iniquitatis vel coacta vel ſeducta feciſſet. Cũ vero tantis facinoribus & flagitiis eam captiuã conſentire dicatis: cum deniq; ab illa impietate tam immani, qua etiã lumini ſaocto, cuius portio eſt, extitit inimica, nec totã perhibeatis poſſe purgari, vnde illi merito retribuere creditis horrendi illius globi æterna ſupplicia: quanto ſatius erat inimicũ hoſtem in ſua iniquitate relinquere inania molientem, quàm tradere partem dei, cuius vires hauriret, cuius decorem corruptum ſuæ iniquitati ſociaret, quis non videat? Quis tanta obſtinatione cæcetur, vt non ſentiat, non atteodat quanto minore iniquitate gens tenebrarum fruſtra naturam inuadere conaretur alienam, quàm deus inuadẽdam, & ad iniquitatem cogendam, & ad pœnam, ex aliqua etiam parte dãnandam traderet ſuam? Hóccine tandem eſt iniqui- F tati conſentire noluiſſe, & tam ingentem iniquitatem ſine vlla neceſsitate feciſſe? An erat neceſsitas, quud ipſum Manichæum dicere non puduit & vos pudet? Illẽ quippe ait, vidiſſe deum magnã labem ac vaſtitatẽ aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, oiſi aliquod eximiũ & virtute potens numẽ oppooeret. Vos autem acutius videlicet ratiocioamini, quàm ſi deum dixeritis ea neceſsitate pugnaſſe, ne noceret ei gens tenebrarum, violabilem & corruptibilem diceotes deum, cui nocere aliquid poſſet, ſi pugnare noluiſſet. Abigite ergo & expellite à cordibus veſtris & à fide veſtra etiam ipſam pugnam: totamq; illam fabulã, impiarum & immundiſsimarum blaſphemiarum horrore contextam, tandẽ aliquo modo anathematizate atq; damnate. Nam quale eſt, obſecro te, ꝙ vt antè dictum eſt, violabilẽ illam naturam & corruptibilem deum dicere non timetis: ve natura dei veſtri, ſi fortitudinem qua nõ caperetur non potuit exercere, oon potuerit ſaltem iuſticiam captiua ſeruare: quod Daoiel potuit, qui leges omnes auſus eſt irridere eorum, à quibus captiuus ductus fuerat: iniquitati etiam pietate ſua nullo cõpulſus terrore conſenſit, nec in conditione corporalis ſeruitutis æquitatem ac libertatem animi patientis & ſapientis amiſit. Natura

vero

G vero dei captiua ducta eſt, iniqua facta eſt, non poteſt tota purgari, cogitur in fine dānari. Quod malū ſibi futurum ſi ſciebat ex æternitate, illi nulla diuinitas de ſe debebatur; ſi autem vel terris vel regionibus ſibimet in ciuitate cōtiguis regni locis & gentis tenebrarum, quæ ab hominibus prudenter intelligentibus ridenda Manichæus narrat, inenarrabilia eſſe dixiſti, & hęc à Chriſto appellari dexteram & ſiniſtram: nouimus ſic appellare Chriſtum dexteram & ſiniſtram, vt nō corporalia loca, ſed beatitudioem miſeriamq́; ſui cuiuſque meriti velit intelligi. Sed carnalis veſtra cogitatio, adeo à locis corporalibus non recedit, vt ſolem iſtum viſibilem ac per hoc corporeum, qui cōtineri niſi corporali loco nō poteſt, & deum & partē dei eſſe dicatis. Verū de his vobiſcum agere ſtultom eſt. Quid enim incorporeum intelligere poteritis, qui deū incorruptibilem nondum creditis? Sed velut bonus amicus benigne me obiurgas, ꝙ Manichæos reliquerim, & me ad Iudæorū libros contulerim. Ipſi ſunt qui veſtrum errorem fallaciamq́; ſuffocāt. In eis quippe prophetatus eſt Chriſtus, qualem dei veritas reddidit, nō qualem Manichæi vanitas finxit. Sed homo vrbaniſsimus exagitas antiquā ſcripturam, eo ꝙ ſcriptū ſit in Propheta, Et fac filios de

Exponitur ſcriptura quæ Manichæo & Secundino videtur ludibrioſa.

Cap. XXI.

H fornicatione, quoniā fornicabitur terra à domino: cū audias in Euangelio, Meretrices & publicani præcedēt vos in regnum cœlorū. Noui vnde veniat indignatio tua. Noo enim tibi tam fornicari diſplicet in fornicatione, q̄ quòd in matrimonium commutata eſt, & conuerſa ad pudiciciam cōiugalem, vbi deum ſicut creditis veſtrum in procreādo filios arctioribus carnis vinculis colligari: cui putatis parcere meretrices, quia dant operam ne concipiant, vt ab officio pariendi liberæ, libidini ſeruiant. Fœminæ quippe conceptus, apud vos carcer eſt & vinculum dei. Hioc tibi etiam illud diſplicet, Erunt duo in carne vna: cum hoc in Chriſto atque Eccleſia ſancta magnum myſterium commēdet Apoſtolus. Hinc diſplicet, Creſcite & multiplicamini: ne dei veſtri multiplicentur ergaſtula. Me autem fateor in Eccleſia catholica didiciſſe, ſicut anima, ita & corpus, quorū alterum præditū, alterum ſubditum eſt: ita bonū animæ ad bona corporis nō eſſe, niſi à ſummo bono: à quo ſunt omnia bona, ſiue magna, ſiue parua, ſiue cœleſtia, ſiue terreſtria, ſiue ſpiritalia, ſiue corporalia: ſiue tē-

Oſee. 1.
Matt. 21.
Gene. 2.
Ephe. 5.
Gene. 1.

I poralia, ſiue ſempiterna. Nec ideo iſta reprehendenda, quia illa præferenda. Illud vero quod inter culpanda ponis, Macta & manduca: etiam in Actibus Apoſtolorum ſpiritaliter poſitum eſt. Veruntamen & corporaliter, non eſt cibus in vituperatione, ſed luxus: præcipue vobis, etiam carnaliter accepta, hæc ſententia placere debuit, vt mactaretis carnes, ac ſic carcerib⁹ fractis de miſera cuſtodia deus veſter aufugeret, & ſi quæ eius ibi reliquiæ remanſiſſent, manducando eas in officina aqualiculi purgaretis. Inſultas, ꝙ mihi doluerit ſterilitas Sarę. Non planè hoc ego dolui, quia & ipſa prophetia fuit, Veſtris autem ſacrilegiis fabuloſis congruit, nō ſterilitatem Saræ, ſed fœcūditatem dolere: quia omnis fœminæ fecunditas, dura eſt dei calamitas: vnde non mirum eſt, quia in vobis maxime impletur, quod de talibus prædictum eſt, Prohibentes nuptias. Neque enim tam cōcubitum, q̄ nuptias deteſtamini: quoniam in eis concubitus cauſa propagandi, nō vicium ſed officium eſt: à quo immunis eſt continentia virorum fœminarumq́; ſanctarū: non quia ſicut malū illud deuitauerūt, ſed quia melius elegerunt. Quanquā patrū & matrum, quales Abrahā & Sara extiterunt, ipſum officium coniugale, non ex humana ſocietate, ſed ex diuina diſpenſatione penſandum eſt. Nā quia Chriſtum in carne venire oportebat, ei carni propagandæ famulatū eſt coniugium Sarę, cui virginitas Marię præfertur. K

Manichæi quare non mānducent carnes, & ſancti viri & fœminæ contineter viuant.

Cap. XXII.

1. Timo. 4.

Vnde & illud quod imperitia laudabili deridendo commemoraſti, Pone manum ſub femore meo, Abrahā ſeruo ſuo dixit, poſtulās iuriſiurandi fidem, Pone, inquit, manū ſub femore meo, & iura per deū cœli. Seruus quidē ille obediendo iurabat, ſed & Abraham iubendo prophetabat, deum ſcilicet cœli in eam carnem eſſe vēturū, quę fuiſſet ex illo femore propagata. Vos hoc aſpernamini, deteſtamini, abominamini, caſti & mundi homines: qui filio dei quem nullus contactus carnis mutare potuiſſet, vnum virginis vterum formidatis: & dei viui naturam mutatam atque pollutam, omnium fœminarum, non hominum tantum, ſed beſtiarum quoq; vteris implicatis: ac per hoc qui vnum Patriarchæ femur horretis, quę tādem femora, non dico Prophetarum, ſed quarūlibet proſtitutarū inuenitis, vbi non deū veſtrum illic tam turpiter compeditum vitare debeatis: niſi forte nō quidem caſte tangere homani corporis membrum, ſed pudet iurare per deum tam turpiter vinctum. Tanta illic deformitate captiuo nomine pā- L carpi, qui in Iudicris muneribus edi ſolet, propter omnium generū quę inerāt beſtias, exagitatis arcam Noë, quę per omne genus animaliū, futurā ex omnibus gentibus figurabat Eccleſiā. Vbi te vel non aduertentē vel ignorantem gratulor coognmum poſuiſſe vocabulum: Pācarpos enim omnis eſt fructus, quod in Eccleſia ſpiritaliter viſum eſt: & non attendis Noë cum ſuis, inter illas feras quò illęſus ingreſſus eſt, vnde illęſus egreſſus eſt, q̄ fœlicior fuerit deo veſtro, qui ferina rabie gentis tenebrarū dilaniatus & deuoratus eſt. Itaq; ille nō pancarpus, ſed planè cōpartus* factus eſt, qui omni feritate diſcerptus eſt. Luctā Iacob cum angelo irrides, vbi futura cū carne Chriſti lucta populi Iſraël propheticè figurata eſt. Sed quomodolibet intelligas, Quanto melius deus veſter cū homine luctaretur, q̄ victus atq; captiuus à dæmonū gēte diriperetur, Falſo Abrahā ꝙ pudiciciā coniugis vēdiderit criminaris, vbi nō eſt mentitus ſororem, ſed cautela humana tacuit vxorem, deo ſuo cōmittens eius pudiciciā conſeruandam: qui niſi faceret quod facere poſſet, nō in deū fidere, ſed deū tentare iudicaretur. Nec tamē reſpicis deū veſtrum, qui nō vxo- M rem, ſed membra ſua hoſtibus polluenda, corrūpenda, turpanda, nō vendidit, ſed gratis dedit. Ad quē, ſi poſſet certe optaretis, vt tā illibata rediret ab inimicis ſuis dei veſtri præclara natura, q̄ illibata viro reddita eſt Sara.

Poſitio manus ſub femore Abrahæ, arca Noe, & lucta Iacob cū angelo, & q̄ Abraham dixit Saram ſororem ſuam.

Ca. XXIII.

πολύκαρπος.

**forte, concerptus vel quod magis arridet, panarpus.*

22. q. 2. ca. Queritur.

Laudas mores & ſtudia quōdam mea, & quæris quis me repente mutauerit. Deinde circūloquendo cōmemoras antiquum hoſtem omnium fidelium atq; ſanctorum, & ipſius domini Ieſu Chriſti, quē vis vtiq; diabolom intelligi. Quid ego tibi de mea mutatione reſpondeā? quā niſi eo modo in melius fieri crederem, non vtiq; me, veſtro errore deteſtato atque dānato, ad catholicam Eccleſiā fidemq́; conferrem. Quod vtrum recte fecerim: id eſt, à malo in bonum mutatus ſim, tu mihi ipſe ſolnis queſtionē in eodem verbo quod poſuiſti mutationis meæ. Anima enim mea, ſi quēadmodum dicitis, dei natura eſſet: ſiue in melius, ſicut confido: ſiue in deterius, ſicut arguis, mutari omnino nō poſſet: nec à ſeipſa, nec à cuiuſquā vel alterius impulſu. Vnde cum errorem iſtum reliqui, & elegi eā fidem, vbi dei natura prorſus incommutabilis pie creditur, vt ſapiēter intelligatur: nō diſplicet mutatio mea, niſi quibus diſplicet incommu-

Mutatio Auguſtini ab errore ad fidem.

Ca. XXIIII

A incõmutabilis deus. Eſt autem diabolus ſanctorum aduerſarius, non ꝙ aduerſus eos ex alterius naturæ contrario principio conſurgat inimicus, ſed quia eis inuidet honorem cœleſtem, vnde eſt ipſe deiectus. Mutat⁹ enim ipſe, alios mutare molitur. Nã ſicut à vobis Perſicæ illius fabulæ prolixitate deſcribitur, ſi non mutatus alios mutat, profecto maior & victor eſt. Si autem ſicut affirmatis, ſanctæ lucis nõ inimicus dei eſt, ſed amicus, & illis melior quos decipit, qui eos lumini ſancto inimicos, cui eſt ipſe amicus, effecit? Ideo quippe dicit Manichæus, æterno ſupplicio animas in illo horribili globo damnãdas, quòd errare ſe à priori lucida ſua natura paſſæ ſunt, & inimicæ luminis tunc extiterunt, cum ipſam mentem gẽtis tenebrarum, tẽnẽdæ apud ſe lucis amore flagrantem, animaliũ corpora creare cõtendat. Ab his ergo vaniſsimis ſacrilegisq́; figmẽtis te cura vt eripias, mutandus in melius illius adiutorio, qui nec in

Quare in Manichæo ſpem ponere non debeãt ſuæ ſectæ hoĩes.

melius nec in deterius cõmutatur. Euaſimus, inquis, quia ſpiritalẽ ſecuti ſumus ſaluatorẽ. Nã illius tantum erupit audacia, vt ſi noſter dominus carnalis foret, omnis noſtra fuiſſet ſpes amputata. Si hoc propterea dicis, quia Chriſtũ carnẽ habuiſſe non creditis, in Manichęo ſpem ponere nõ debetis, quem de maſculo & fœmina

Cap. XXV. procreatũ, ſicut cæteros homines carnem fuiſſe concedi-

B ditis. Cur ergo in illo tãtam ſpem ponitis? Nam in hac ipſa epiſtola tua cum me terreres, ipſe dixiſti, Quis ergo tibi patronus erit ante iuſtum tribunal iudicis, cum & de ſermone & de opere cœperis te teſte conuinci? Perſa quem incuſaſti non aderit. Hoc excepto, quis te flẽtem conſolabitur? Quis Punicum ſaluabit? Conſolatorẽ igitur & Saluatorem Manichęo excepto nullum eſſe poſſe dixiſti. Quo modo ergo cum de Chriſti paſsionibus ageres, euaſiſſe vos dixiſti, ꝙ ſpiritalem ſecuti eſtis Saluatorem, ne ſcilicet eum poſſet in carne conſtitutum inimicus occidere? Ergo Manichæum veſtrum ſi occidit inimicus, in quo carnem inuenit, vt iam veſter eſſe ſaluator poſſet: & quo modo dicis, hoc excepto quis te flentem cõſolabitur? Quis Punicũ ſaluabit? Vides quid

1. Timo. 4. ſit, in hęreſi & doctrinis dæmoniorũ, in hypocriſi mẽdaciloquorum. Veracem Manichæum de Chriſto vis eſſe fallaci, vt ſi Chriſtus in oſtendenda carne, morte;

Ioan. 21. reſurrectione, locis deniq; vulnerum atq; clauorũ, quæ dubitantibus diſcipulis demonſtrauit, totum fallaciter

C ac mendaciter geſsit, tunc Manichęus de Chriſto verũ dixerit. Si autem Chriſtus verã carnem, & ideo veram mortem, veram reſurrectionem, veras cicatrices oſtendit, tunc Manichęus de Chriſto mẽtitus ſit. Ac per hoc id intereſt in hac cauſa inter me atque te, ꝙ tu elegiſti veracem credere Manichæum, Chriſtum credendo fallacem: ego autem Manichæum potius, ſicut de aliis rebus, ita de Chriſto, quàm Chriſtum de aliqua re. Quãto magis de illa, vbi ſpem credẽtium maxime poſuit, hoc eſt de ſua paſsione & reſurrectione, mẽtitum? Nam qui dicit, quãdo Chriſtus poſt illam, quæ mors eius putata eſt, apparuit diſcipulis hæſitãtibus, & ſpiritum ſe vide-

Lucæ. 24. re putantibus: quando dixit, Tangite manus meas & pedes, & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa nõ habet,

Ioan. 20. ſicut me videtis habere: quando vni eorũ minime credenti, Mitte, inquit, digitos in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis: totum hoc non veraciter oſtendebat, ſed mendaciter. Qui hoc, inquam dicit, nõ prædicator, ſed accuſator eſt Chriſti. Sed inquis, Chriſtum prædicat Manichæus, eiusq́; ſe dicit Apoſtolum. Hinc potius deteſtandus atque fugiendus eſt. Nam cum hæc accuſando diceret, ſe ſaltẽ iactaret amatorẽ veritatis,

arguendo alterius falſitatẽ. Nunc vero neſciens incan- D
tusq́; ſe prodit, ſatisq́; demonſtrat diligenter intuentibus, quid agat ipſe, quid diligat, laudando ac prædicãdo mẽtientem. Fuge itaque amice tãtam peſtem, ne te, quod fieri non poteſt, fallendo velit fidem facere Manichæus: qualem vult videri à Chriſto eſſe factũ illum diſcipulum cui dixit, Mitte digitos in latus meũ, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Sicut enim ſapit dulciſsima veritas, quid aliud diſcipulo Chriſtus dixit, niſi tãge quod geſto, tange quod geſsi, tange veram carnem, tange verorum veſtigia vulnerum, tange vera loca clauorum, & credendo noueris, noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Sicut autẽ deſipit Manichæi ſacrilega vanitas, quid aliud dixit diſcipulo Chriſtus, niſi tange quod ſimulo, tange quod fallo, niſi tãge falſam carnem, tange falſorum fallacia vulnerũ loca, & noli eſſe incredulus meis mendacibus mẽbris, vt credendo falſis poſsis eſſe
fidelis. Tales fideles habet Manichęus, omnis doctrinę *1. Timo. 4.*
dæmoniorum mendaciloquorum. Fuge iſta obſe- *Paucitas*
cro, non decipiat ſpecies paucitatis, quoniã ipſe domi- *ſaluandorũ quæ ſit.*
nus dixit anguſtam viam eſſe paucorum. Inter paucos
vis eſſe, ſed peſsimus. Nam verum eſt quòd pauci ſint *Ca. XXVI.*
omnino innocentes, ſed in ipſis nocentibus pauciores *Matt. 7.*
ſunt homicidę quàm fures, pauciores ſunt inceſtatores E
quàm adulteri. Denique etiam ipſe antiquorum vel fabulæ vel hiſtoriæ pauciores habẽt Medeas & Phædras, quàm facinorum aliorum flagitiorumq́; mulieres, pauciores Ochos & Buſirides, q̃ impietatum aliarũ & ſcelerum viros. Vide ergo, ne forte apud vos nimius horror impietatis, faciat meritum paucitatis. Talia quippe ibi leguntur, dicuntur, creduntur, vt in illum errorem magis aliquos quàm paucos irruere, vel illic remanere mirandum ſit. Sanctorum autem paucitas quorum anguſta via eſt, in cõparatione ponitur multitudinis pec-
catorum: quæ quidem paucitas in multo maiore nume *Matt. 3.*
ro palearum latet: vel ipſa area catholicæ Eccleſiæ eſt nunc congreganda & trituranda, in fine autem ventilanda atque purganda: ad quam te oportet conferas, ſi fideliter fidelis eſſe deſideras, ne fidẽdo falſis, ſicut ſcrip
tum eſt, ventos paſcas, id eſt, immundis ſpiritibus eſca *Oſee. 12.*
fias. Si enim Paulus Apoſtolus, quem commemoras, nõ ſapientum veteris teſtamenti ſcripturas totamq́; illam
propheticã diſpẽſationem dictorum atque factorum, *Philip. 3.*
ſed carnalem Iudaicæ propaginis excellentiam, & pro ſynagogis paternæ gentis errantibus & Chriſtum non
agnoſcentibus, zelũ perſequẽdi Chriſtianos, quo quàm F
laudabili accendebatur, & iuſticiam quę ex lege eſt qua Iudæi non ibi intellecta dei gratia ſuperbe gloriantur, damna & ſtercora deputauit, vt Chriſtum lucrifaceret: quanto magis tu ſcripturas illas nefandarum blaſphemiarum pleniſsimas, vbi natura veritatis, natura ſummi boni, natura dei, toties mutabilis, toties victa, toties corrupta, & ex parte inexplicabiliter inquinata, atq; ab ipſa veritate in fine dãnanda deſcribitur, nõ ſicut ſtercora, ſed ſicut venena debes abiicere, & ad Eccleſiã catholicam fidemq́;, ſicut tãto ante prophetata, ita ſuo tẽpore reuelata eſt, finita cõtentione tranſire? Quod ideo tibi loquor, quia mens tua nec natura mali eſt, quæ omnino nulla eſt: nec natura dei, alioquin incommutabili fruſtra loquerer: ſed quoniã mutata eſt deſerendo deũ, & ipſa mutatio eius malũ eſt, mutetur conuerſa ad incõmutabile bonum, in adiutorio ipſius incõmutabilis boni: & talis eius mutatio erit à malo liberatio. Hanc admonitionem ſi ſpernis, duas adhuc credens eſſe naturas: vnã mutabilem boni, quæ malo permixta potuit

iniuſticiæ

G iniuſticiæ conſentire: alteram incommutabilem mali, quæ nec bono mixta potuit conſentire iuſticiæ: proximam illam pudendam fabulam garris, execrabiles turpeſq; blaſphemias in fornicatione pruriētium aurium ſeminantē, vt ſis in eorum grege, de quibus prædictum eſt: quod erit tempus, quando ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditũ ſuum auertentes, ad fabulas autem conuertentur. Si autem hanc admonitionem prudenter accipis, cõuerſus ad incommutabilem deum, mutatione laudabili fies in eis, de quibus dicit Apoſtolus, Fuiſtis aliquãdo tenebrę, nunc autem lux in domino. Quod nec dei naturæ dici poſſet, quia nunquam fuit mala & digna iſto nomine tenebrarum: nec naturæ mali, quæ ſi eſſet, nunquã poſſet mutari, nec lux fieri. Sed recte ac veraciter hoc dictum eſt ei naturæ, quæ incõmutabilis non eſt, ſed deſerto incõmutabili lumine, à quo facta eſt, obtenebratur in ſe: ad illud autē conuerſa fit lux, non in ſe ſed in domino. Non enim à ſeipſa, quoniam non eſt lumen
H verum, ſed illuminata lucet ab illo, de quo dictum eſt, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc crede, hoc intellige, hoc tene, ſi vis eſſe bonus participatione incommutabilis boni, quod non potes eſſe per te: quod nec amittere ſi incommutabiliter hoc eſſes, nec recipere poſſes ſi incommutabiliter hoc non eſſes.

1. Timo. 4.
Ephe. 5.
Ioan. 1.

Libri contra Secundinum Manichæum finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, De Natura boni contra Manichæos, Liber.

Quòd ſummũ bonum deus oīpotēs oīa creauit ex nihilo & bona, ſed nō ſumme bona. Caput I.

Svmmum bonum quo ſuperius non eſt, deus eſt: ac per hoc incõmutabile bonum eſt, & ideo vere æternum, & vere immortale. Cætera omnia bona non niſi ab illo ſunt, ſed non de illo. De illo enim quod eſt, hoc eſt quod ipſe eſt: ab illo autem quæ facta ſunt, non ſunt quod ipſe. Ac per hoc ſi ſolus ipſe
I incommutabilis, omnia quæ fecit, quia ex nihilo fecit, mutabilia ſunt. Tam enim omnipotens eſt, vt poſſit etiam de nihilo: id eſt, ex eo quod omnino non eſt bona facere, & magna, & parua, & cœleſtia, & terrena, & ſpiritalia & corporalia. Quia vero & iuſtus eſt, ei quod de ſe genuit, ea quæ de nihilo fecit, non æquauit. Quia ergo bona omnia, ſiue magna, ſiue parua, per quoſlibet rerũm gradus, non poſſunt eſſe niſi à deo: omnis autem natura, inquantum natura eſt, bonum eſt: omnis natura non poteſt eſſe niſi à ſummo & vero deo: quia omnia etiam non ſumma bona, ſed propinqua ſummo bono, & rurſus omnia etiam nouiſſima bona, quæ longe ſũt à ſummo bono, nõ poſſunt eſſe niſi ab ipſo ſummo bono. Omnis ergo ſpiritus etiam mutabilis, & omne corpus à deo, & hoc eſt omnis facta natura. Omnis quippe natura aut ſpiritus, aut corpus eſt. Spiritus incõmutabilis deus eſt: ſpiritus mutabilis facta natura eſt, ſed corpore melior: Corpus autem ſpiritus non eſt, niſi cum ventus, quia nobis inuiſibilis eſt, & tamen vis eius non parua ſentitur, alio quodã modo ſpiritus dicitur. K

Per quid Manichæi decipiãtur vt non oīa à deo facta dicant. Caput II.

Propter eos autem qui cum intelligere non poſſunt omnem naturam: id eſt, omnem ſpiritum & omne corpus naturaliter bonum eſſe, mouētur ſpiritus iniquitate & corporis mortalitate: & ob hoc aliam naturam maligni ſpiritus, & mortalis corporis, quam deus nõ fecerit, conãtur inducere: ſic arbitramur ad eorum intellectum, quod dicimus poſſe perduci. Fatētur enim omne bonũ nõ eſſe poſſe, niſi à ſummo & vero bono†. Quod & verum eſt, & ad eos corrigendos ſi velint aduertere ſufficit.

† al. deo.

Oīs natura inquantum natura bona eſt. Caput III.

Nos enim catholici Chriſtiani deum colimus, à quo omnia bona ſunt, ſiue magna, ſiue parua: à quo omnis modus, ſiue magnus ſiue paruus: à quo omnis ſpecies, ſiue magna ſiue parua: à quo omnis ordo, ſiue magnus ſiue paruus. Omnia enim quãto magis moderata, ſpecioſa, ordinata ſunt, tãto magis vtique bona ſunt: quanto autem minus moderata, minus ſpecioſa, minus ordinata ſunt, minus bona ſunt. Hæc itaq; tria, L modus, ſpecies, ordo, vt de innumerabilibus taceã, quæ ad iſta tria pertinere monſtrantur: hæc ergo tria, modus, ſpecies, ordo, tanquã generalia bona ſunt, in rebus à deo factis, ſiue in ſpiritu, ſiue in corpore. Deus itaque ſupra omnem creaturæ modum eſt, ſupra omnem ſpeciem, ſupra omnē ordinem: nec ſpaciis locorum ſupra eſt, ſed ineffabili & ſingulari potentia, à quo omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo. Hæc ergo tria vbi magna ſunt, magna bona ſunt: vbi parua, parua bona ſũt: vbi nulla ſunt, nullum bonũ eſt. Et rurſus vbi hæc tria magna ſunt, magnæ naturæ ſunt: vbi parua ſunt, paruæ naturæ ſunt: vbi nulla ſunt, nulla natura eſt. Omnis ergo natura bona eſt.

Quid ſit malum. Caput IIII.

† quæ.

Quòd ex aliqua natura etiam corrupta, melior eſt alia natura alterius generis etiam incorrupta. Caput V.

Proinde cum quæritur, vnde ſit malum, prius quærendum eſt quid ſit malum: quod nihil aliud eſt quàm corruptio, vel modi, vel ſpeciei, vel ordinis naturalis. Mala itaque natura dicitur quando† corrupta eſt, nam incorrupta vtique bona eſt. Sed etiã ipſa corrupta, inquantũ natura eſt, bona eſt, inquantum corrupta eſt, mala eſt. Fieri autem poteſt vt quędam natura quæ modo & ſpecie naturali excellentius ordinata eſt, etiam corrupta melior ſit adhuc quàm eſt incorrupta altera, quæ minore modo & ſpecie naturali inferius ordinata eſt, ſicut in hominum æſtimatione ſecundum æqualitatem, quæ aſpectibus adiacet. Melius eſt itaque corruptum aurum quàm incorruptum argētum: & melius eſt corruptum argentum quàm plũbum M incorruptum. Sic & in naturis potentioribus atq; ſpiritalibus. Melior eſt enim corruptus per malam voluntatē ſpiritus rationalis, quàm irrationalis incorruptus. Et melior eſt quilibet ſpiritus etiam corruptus, quàm corpus quodlibet incorruptum. Melior eſt enim natura quæ cum præſto eſt corpori, præbet ei vitam, quàm illa cui vita præbetur. Quantũlibet autem corruptus ſit ſpiritus vitæ, qui factus eſt, vitam præbere corpori poteſt: ac per hoc melior illo eſt, quamuis incorrupto corruptus.

Quòd non oēs ſpecies modus, & ordo in rebus corrũpantur. Caput VI.

Corruptio autē ſi omnem modum, omnem ſpeciem, omnem ordinem rebus corruptibilibus auferat, nulla natura remanebit, ac per hoc omnis natura, quæ corrũpi non poteſt, ſummum bonum eſt, ſicut deus eſt. Omnis autem natura quæ corrumpi poteſt, etiam ipſa aliquod bonum eſt. Nõ enim poſſet ei nocere corruptio, niſi adimendo & minuendo quod bonum eſt.

Quòd ordinatio ad pœnã ſpectat culpæ, nõ naturæ. Caput VII.

Creaturis autem præſtantiſſimis, hoc eſt rationalibus ſpiritibus, hoc præſtitit deus, vt ſi nolint, corrumpi non poſſint: id eſt, ſi obedientiam cõſeruauerint ſub domino deo ſuo, ac ſic incorruptibili pulchritudini eius adhæſerint: ſi autem obedientiã conſeruare noluerint,

quoniam

A quoniam volentes corrumpuntur in peccatis, nolẽtes corrumpuntur in pœnis. Tale quippe bonum eſt deus, vt nemini eum deſerenti bene ſit: & in rebus à deo factis tã magnum bonum eſt natura rationalis, vt nullũ ſit bonum quo beata ſit niſi deus. Peccantes igitur in ſuppliciis ordinantur, quæ ordinatio quia eorũ naturæ non competit, ideo pœna eſt, ſed quia culpæ competit, ideo iuſticia eſt.

De bonitate & ordine creaturarũ inferiorũ, ad quas nõ ſpectat beatitudo vel miſeria. Cap. VIII.

Cætera vero quæ ſunt facta de nihilo, quæ vtique inferiora ſunt, quàm ſpiritus rationalis, nec beata poſſunt eſſe nec miſera. Sed quia pro modo & ſpecie ſua etiam ipſa bona ſunt, nec eſſe quanuis minora & minima bona, niſi à ſummo bono deo poterunt, ſic ordinati ſunt, vt cedant infirmiora firmioribus, & inualidiora fortioribus, & impotentiora potentioribus, atque ita cœleſtibus terrena concordent tanq̃ præcellentibus ſubdita. Fit autem decedentibus & ſuccedentibus rebus, temporalis quædã in ſuo genere pulchritudo, vt nec ipſa quæ moriuntur, vel quod erãt eſſe deſinunt, turpent aut turbent modum, & ſpeciem, & ordinem vniuerſæ creaturæ: ſicut ſermo bene cõpoſi- B tus vtiq; pulcher eſt, quanuis in eo ſyllabæ atque omnes ſoni tanquam naſcendo & moriendo tranſcurrant.

Quòd ad deũ ptinet quantitatẽ pœnæ infligere, & q̃ hoc iuſtum ſit. Cap. IX.

Qualis autem & quanta pœna cuique culpæ debeatur, diuini iudicij eſt, non humani: quæ vtique & cum conuerſis remittitur, magna eſt bonitas apud deum: & cum debita redditur, nulla eſt iniquitas apud deũ: quia melius ordinatur natura vt iuſte doleat in ſupplicio, q̃ vt impune gaudeat in peccato. Quæ tamen etiã ſic habens nõnullum modum, & ſpeciem, & ordinẽ, in quacunque extremitate adhuc aliquod bonum eſt: quæ ſi omnino detrahãtur, & penitus conſumantur, ideo nullum bonũ erit, quia nulla natura remanebit.

Quare creaturæ ſint cõmutabiles. Caput X.

Omnes igitur naturæ corruptibiles, omnino naturæ nõ eſſent, niſi à deo eſſent: nec corruptibiles eſſent, ſi de illo eſſent, quia hoc quod ipſe eſt, eſſent. Ideo ergo quocunq; modo, quacunq; ſpecie, quocũq; ordine ſunt, quia deus eſt à quo factæ ſunt. Ideo autem non incommutabiles ſunt, quia nihil eſt vnde factæ ſunt. Sacrilega autem audacia coæquantur nihil & deus: ſi quale eſt illud quod de deo natum eſt, tale velimus eſſe illud, quod ab eo de C nihilo factum eſt.

Quibus nocere poßit iuſte malũ, & quib⁹ nõ. Cap. XI.

Quapropter nec naturæ dei noceri omnino poteſt, nec alicui naturæ ſub deo noceri iniuſte poteſt: quia cum peccando iniuſte aliqui nocẽt, & ſi voluntas iniuſta eis imputatur, poteſtas tamen qua nocere permittuntur, non eſt niſi à deo, qui & ipſis nocentibus † nouit, quid illi pati debeãt, quibus eos nocere permittit.

† neſciẽtib⁹

Quòd oĩa bona ſint à deo, & de blaſphemiis Manichæorũ. Ca. XII.

Hæc omnia tam perſpicua, tam certa, ſi vellent aduertere, qui aliam naturã inducunt, quã non fecit deus, non tantis blaſphemiis implerentur, vt in ſummo malo tanta bona ponerẽt, & in deo tãta mala. Sufficit enim, vt ſupra dixi, ad eorũ correctionẽ, ſi velint attendere, quod eos etiã inuitos cogit veritas cõfiteri, omnia prorſus bona nõ eſſe niſi à deo. Nõ ergo ab alio ſunt magna bona, & ab alio parua bona, ſed & magna & parua bona non ſunt niſi à ſummo bono, quod deus eſt.

Quòd oĩs creatura vel magna vel parua: et oĩa à deo ſint. Cap. XIII.

Cõmemoremus ergo bona quantũ potuerimus, quæ dignũ eſt, vt deo authori tribuamus, & his ſublatis videamus vtrũ aliqua natura remanebit. Omnis vita & magna & parua, omnis potẽtia & magna & parua: omnis ſalus & magna & parua, omnis memoria & magna & parua, omnis virtus & magna & parua, omnis intellectus & magnus & paruus, omnis trãquillitas & magna & parua, omnis copia & magna & parua, omnis ſenſus & magnus & paruus, omne lumen & magnũ & paruũ, omnis ſanitas & magna & parua, omnis mẽſura & magna & parua, omnis pax & magna & D parua, omnis pulchritudo & magna & parua, & ſi qua ſimilia occurrere poterunt, maximeq; illa quæ per omnia reperiũtur, ſiue ſpiritalia ſiue corporalia, omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo, & magnus & paruus, à domino deo ſunt. Quibus bonis omnibus, qui male vti voluerit, diuino iudicio pœnas luet: vbi autem nullum horum omnino fuerit, nulla natura remanebit.

Quòd parua cõparatione maiorũ cõtrariis nominibus appellẽtur. Cap. XIIII.

Sed in his omnibus quæcũque parua ſunt, in maiorum cõparatione cõtrariis nominibus appellantur: ſicut in hominis forma, quia maior eſt eius pulchritudo, in eius cõparatione & ſimiæ, ſimię pulchritudo deformitas dicitur: & fallit imprudentes tanq̃ illud ſit bonum, & hoc malum: nec intendunt in corpore ſimiæ modum proprium, parilitatem ex vtroque latere membrorum, cõcordiam partiũ, incolumitatis cuſtodiã, & cætera quæ perſequi longum eſt.

Quòd diminutio boni ſit corruptio naturæ. Cap. XV.

Sed vt quod dicimus intelligatur, & nimium tardis ſatisfiat, vel etiam pertinaces & apertiſsimæ veritati repugnantes, cogantur quod verũ eſt confiteri, interrogentur, vtrum corpori ſimię poſsit nocere corruptio. Quòd ſi poteſt vt fœdius fiat, quid minuit niſi pulchritudinis bonum? Vnde tandiu aliquid E remanebit, quãdiu corporis natura ſubſiſtit. Proinde ſi cõſumpto bono natura cõſumitur, bona ergo eſt natura. Sic & tardũ dicimus veloci contrariũ, ſed tamẽ qui ſe omnino non mouet, nec tardus dici poteſt. Sic acutę voci contrariã vocem dicimus grauẽ, vel canorę aſperam, ſed ſi omnem ſpeciem vocis penitus adimas, ſilẽtium eſt vbi vox nulla eſt: quod tamen ſilẽtium eo ipſo quod vox nulla eſt, tãquam contrariũ voci ſolet opponi. Sic & lucida & obſcura tanquã duo contraria dicũtur: habent tamen & obſcura aliquid lucis, quo ſi penitus careãt, ita ſunt tenebræ lucis abſentia, ſicut ſilẽtium vocis abſentia?

Quòd priuationes in vniuerſo ſint ordinatæ, & quare tenebræ dicãtur laudare deũ. Cap. XVI.

Quæ tamen etiam priuationes rerum ſic ordinantur in vniuerſitate naturæ, vt ſapienter cõſiderantibus non indecenter vices ſuas habeãt: Nam & deus certa loca & tẽpora non illuminãdo, tenebras fecit tam decenter quàm dies. Si enim nos cõtinendo vocem, decenter interponimus in loquẽdo ſilentium, quanto magis ille quarũdam rerum priuationes decẽter facit, ſicut rerum omnium perfectus artifex? Vnde & in hymno triũ puerorum, etiam lux & tenebræ laudant deum: id eſt, eius laudem in bene conſiderantium F cordibus pariunt.

Danie. 3.

Quòd nulla natura mala ſit, ſed eius malũ non ſit niſi boni corruptio. Cap. XVII.

Non ergo mala eſt, inquantum natura eſt, vlla natura, ſed cuique naturæ non eſt malum niſi minui bono, quod ſi minuendo abſumeretur, ſicut nullum bonum, ita nulla natura relinqueretur: non ſolum qualem inducunt Manichæi, vbi tanta bona inueniuntur, vt nimia eorum cæcitas mira ſit, ſed qualẽ poteſt quilibet inducere.

Materies, quã antiqui Hylen dixerũt malum non eſt dicenda. Ca. XVIII.

Neque enim vel illa materies quam antiqui Hylen dixerunt, malum dicenda eſt. Nõ eam dico quã Manichæus Hylen appellat demẽtiſsima vanitate, neſciẽs quid loquatur, formatricẽ corporum: vnde recte illi dictũ eſt, quod alterum deũ inducat. Nemo enim formare & creare corpora niſi de⁹ poteſt. Neque enim creãtur niſi cum eis modus & ſpecies & ordo ſubſiſtit, quæ bona eſſe, nec eſſe poſſe niſi à deo puto, quod iam etiam ipſi confitentur. Sed Hylen dico quãdam penitus informẽ & ſine qualitate materiam, vnde iſtæ quas ſentimus qualitates formantur, vt antiqui dixerũt. Hinc enim & ſylua Gręce dicitur Hyle, quòd operantibus apta ſit, non vt aliquid ipſa faciat, ſed vnde aliquid fiat. Nec iſta ergo Hyle malũ dicẽda eſt, quæ non per aliquã ſpeciẽ ſentiri, ſed per omnimodã ſpeciei priuationẽ cogitari vix poteſt. Habet enim

& ipſa

G & ipſa capacitatem formarum: nã ſi capere impoſitàm ab artifice formam non poſſet, nec materies vtique diceretur. Porrò ſi bonũ aliquod eſt forma, vnde qui ea præualent, formoſi appellantur, ſicut à ſpecie ſpecioſi, proculdubio bonum aliquod eſt etiã capacitas formę. Sicut quia bonũ eſt ſapientia, nemo dubitat quod bonũ ſit capacem eſſe ſapientiæ. Et quia omne bonum à deo, neminem oportet dubitare, etiã iſtam ſi qua eſt materiem, non eſſe niſi à deo.

Quòd deus ſolus eſſe dicatur, quia incommutabilis. Cap. XIX.

Magnifice igitur & diuine deus noſter famulo ſuo dixit: Ego ſum qui ſum: Et dices filiis Iſraël: Qui eſt miſit me ad vos. Vere enĩ ipſe eſt, quia incommutabilis eſt. Omnis enim mutatio facit non eſſe quod erat, vere ergo ille eſt qui immutabilis eſt: Cætera quæ ab illo facta ſunt, ab illo pro ſuo modo eſſe acceperunt. Ei ergo qui ſumme eſt, non poteſt eſſe contrarium niſi quod nõ eſt, ac per hoc ſicut ab illo eſt omne quod bonum eſt, ſic ab illo eſt omne quod naturaliter eſt, quoniã omne quod naturaliter eſt, bonũ eſt:
H Omnis itaq; natura bona eſt, & omne bonũ à deo eſt, omnis ergo natura à deo eſt.

Quid ſit dolor aĩæ & corporis, & q̃ Chriſtus nõ ſit putrefactus. Caput XX.

Dolor autẽ, quod pręcipue malum nõnulli arbitrantur, ſiue in animo ſiue in corpore ſit, nec ipſe poteſt eſſe niſi in naturis bonis. Hoc enim ipſum quod reſiſtit vt doleat, quodã modo recuſat nõ eſſe quod erat, quia bonum aliquod erat: ſed cum ad melius cogitur, vtilis dolor eſt, cũ ad deterius, inutilis eſt. In animo ergo dolorẽ facit voluntas, reſiſtens poteſtati maiori: in corpore dolorem facit ſenſus, reſiſtens corpori potẽtiori. Sunt autẽ mala ſine dolore peiora: peius eſt enim gaudere de iniquitate, q̃ dolere de corruptione†: verũtamen tale gaudium nõ poteſt eſſe niſi ex adeptione bonorũ inferiorum, ſed iniquitas eſt deſertio meliorum. Itẽ in corpore melius eſt vulnus cũ dolore, q̃ putredo ſine dolore, quæ ſpecialiter corruptio dicitur: quã non vidit, id eſt, non paſſa eſt mortua caro domini, ſicut in prophetia prædictũ erat: Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Nã vulneratum eſſe cõfixione clauorum, & percuſſum de lãcea quis negat? Sed etiam ipſa quæ proprie ab hominibus corruptio corporis dicit̃, id eſt, ipſa putredo, ſi adhuc habet aliquid quod alte cõſumat bonũ minuendo, creſcit corruptio. Quod ſi penitus abſumpſerit, ſicut nullũ bonum, ita nulla natura remanebit: quia iã corruptio
I quod corrumpat nõ erit, & ideo nec ipſa putredo erit, quia vbi ſit omnino non erit.

† al. correptione.

Pſal. 15. Acto. 2. Ioan. 19.

Quare paruæ res dicãtur modica. Cap. XXI.

Ideo quippe & parua atq; exigua iam cõmuni loquendi vſu modica dicuntur, quia modus in eis aliquis reſiſtit, ſine quo nõ iã modica, ſed omnino nulla ſunt. Illa autem quę propter nimium progreſſum dicuntur immodica, ipſa nimietate culpãtur: ſed tamen ipſa etiã ſub deo, qui omnia in mẽſura, & in numero & pondere diſpoſuit, neceſſe eſt vt aliquo modo cohibeãtur.

Sapien. 11.

Quòd de⁹ modũ non habẽs, non dicatur immoderatus. Cap. XXII.

Deus autem habere modũ dicendus nõ eſt, ne finis eius dici putetur. Nec ideo tamẽ immoderatus eſt, à quo modus omnibus tribuitur rebus, vt aliquo modo eſſe poſsint. Nec rurſus moderatum oportet dici deum, tanq̃ ab aliquo modũ acceperit. Si autẽ dicamus eum ſummũ modum, forte aliquid dicimus, ſi tamen in eo quod dicimus ſummũ [modũ], intelligamus ſummũ bonum. Omnis enim modus inquantum modus eſt, bonus eſt: vnde omnia moderata, modeſta, modificata dici ſine laude nõ poſſunt, quanq̃ ſub alio intellectu modũ pro fine ponamus, & nullum modum dicamus, vbi nullus eſt finis: quod aliquando cum laude dicitur, ſicut dictũ eſt, Et regni eius non erit finis. Poſſet enim dici etiã: Non erit modus, vt modus pro fine dictus intelligeretur: nam qui nullo modo regnat, non vtiq; regnat.

Luce. 1.

Quare malus ordo modus & ſpecies dicatur. Ca. XXIII.

Malus ergo modus vel ma- K
la ſpecies, vel malus ordo, aut ideo dicũtur, quia minora ſunt q̃ eſſe debuerunt, aut quia nõ his rebus accõmodantur, quibus accommodanda ſunt: aut ideo dicũtur mala, quia ſunt aliena & incõgrua: Tanq̃ ſi dicatur aliquis non bono modo egiſſe, quia minus egit quàm debuit: aut quia ita egit ſicut in re tali non debuit, vel amplius q̃ oportebat, vel non conuenienter: vt hoc ipſum quod reprehẽditur, malo modo actum, nõ ob aliud iuſtè reprehendatur, niſi quia non eſt ibi ſeruatus modus. Item ſpecies mala vel in cõparatione dicitur formoſioris atq; pulchrioris, quod iſta ſit minor ſpecies, illa maior, nõ mole ſed decore: aut quia nõ congruit huic rei, adhibita eſt, vt aliena, & inconueniens videatur: Tanq̃ ſi nudus homo in foro deambulet, quod nõ offendit ſi in balneo videatur. Similiter & ordo mal⁹ tũc dicitur, cũ ipſe minus ſeruatur: vnde nõ ibi ordo, ſed potius inordinatio mala eſt, cũ aut minus ordinatũ eſt q̃ debuit, aut nõ ſicut debuit. Tamẽ vbi eſt aliquis modus, aliqua L
ſpecies, aliquis ordo, eſt aliquod bonum, & aliqua natura eſt: vbi autẽ nullus modus, nulla ſpecies, nullus ordo eſt, nullum bonũ & nulla natura.

Immutabilitas dei p̃batur. Ca. XXIIII

Hæc quæ fides noſtra habet, vtcunq; ratio inueſtigauit, diuinarũ ſcripturarum teſtimoniis munienda ſunt: vt qui ea minore intellectu aſſequi nõ poſſunt, diuinę authoritati credant, & ob hoc intelligere mereantur. Qui autẽ intelligunt, ſed Eccleſiaſticis literis minus inſtructi ſunt, magis ea nos ex noſtro intellectu proferre, q̃ in illis libris eſſe, nõ arbitrẽtur. Itaq; deum eſſe incõmutabilem, ſic ſcriptum eſt in Pſalmis, Mutabis ea & mutabuntur, tu autẽ idem ipſe es. Et in libro ſapientiæ de ipſa ſapientia, In ſeipſa manens, innouat omnia. Et Paulus Apoſtolus: Inuiſibili & incorruptibili ſoli deo. Et Apoſtolus Iacobus: Omne datum optimũ, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcẽdens à patre luminum, apud quem non eſt cõmutatio, nec momenti obumbratio. Item quia id quod de ſe genuit, hoc eſt quod ipſe eſt, ita ab ipſo filio breuiter dicitur: Ego & pater vnum ſumus. Quia autẽ non eſt factus filius, quippe cum per illum facta ſint omnia, ſicut ſcriptum eſt, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in prin- M
cipio apud deum, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt, non eſt factum ſine ipſo aliquid.

Pſal. 102. Sapien. 7. 1. Timo. 1. Iaco. 1. Ioan. 10. Ioan. 1.

Quo modo aliqui male intelligãt illã ſcripturã, ſine ipſo factum eſt nihil. Cap. XXV.

Neq; enim audienda ſunt deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum putant [ꝙ nihil non aliquid ſignificat:] & ad huiuſmodi vanitatem propterea putant cogi poſſe aliquẽ, quia ipſum, nihil, in fine poſitum eſt ſentẽtiæ. Ergo, inquiunt, factum eſt, & ideo quia factum eſt, ipſum nihil aliquid eſt. Senſum enim perdiderunt ſtudio cõtradicendi, nec intelligunt nihil intereſſe vtrum dicatur, Sine ipſo factum eſt nihil: an, ſine illo nihil factum eſt: [quia & ſi illo ordine diceretur, ſine illo nihil factum eſt:] poſſent nihilominus dicere ipſum nihil aliquid eſſe, quia factũ eſt: Quod enim reuera eſt aliquid, quid intereſt vtrum ita dicatur: Sine illo facta eſt domus: an, ſine illo dom⁹ eſt facta: dũ intelligatur aliquid factum ſine illo, quod aliquid domus eſt. Ita quia dictũ eſt, Sine illo factũ eſt nihil: quoniã nihil vtique non eſt aliquid, quando vere & proprie dicitur, ſiue dicatur, ſine illo factũ eſt nihil: ſiue, ſine illo nihil factũ eſt: vel, nihil eſt factum: nihil intereſt. Quis autẽ velit loqui cum hominibus, qui hoc ipſum quod dixi, nihil intereſt, poſſũt dicere: ergo intereſt aliquid, quia ipſum nihil aliquid eſt? Hi autem qui ſanum habent cerebrũ, rem manifeſtiſsimã vident,

Ioan. 1.

A hoc idem intelligi cum dixi, nihil intereſt, quod intelligeretur, ſi dicerē, intereſt nihil: at iſti ſi alicui dicant, quid feciſti: & ille reſpōdeat, nihil ſe feciſſe: conſequēs eſt vt ei calumnientur dicētes, feciſti ergo aliquid, quia nihil feciſti: ipſum enim nihil aliquid eſt. Habent autem & ipſum dominum in fine ſentētiæ ponentē hoc verbū vbi ait: Et in occulto locutus ſum nihil. Ergo legant & taceant.

Ioan.18.

Quis ſit verus intellectus ſcripturæ, ſine ipſo factū eſt nihil. Caput XXVI.

2.Macc.7.

Pſal.32.

Quia ergo deus omnia quæ de ſe non genuit, ſed per verbum ſuum fecit, non de his rebus quæ iam erant, ſed de his quæ omnino non erant, hoc eſt de nihilo fecit, ita dicit Apoſtol': Qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt. Apertius autem in libro Maccabæorum ſcriptū eſt: Oro te fili, reſpice ad cœlum & terram, & omnia quę in eis ſunt: vide & ſcito quia nō erant, ex quibus nos fecit dominus deus. Et illud quod in Pſalmo ſcriptū eſt: Ipſe dixit & facta ſunt: manifeſtiſsimum eſt, quod non de ſe iſta genuerit, ſed in verbo atque imperio fecerit. Quod autem nō de ſe, vtique de nihilo. Non enim erat aliquid vnde faceret, de quo aperiiſsime Apoſtolus dicit: Quoniā ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.

Roma.11.

Qualiter differāt de & ex prępoſitiones.

Ca. XXVII. 1.ſē.di.26. cap.illud.

Roma.11.

Ex ipſo autem non hoc ſignificat, quod de ipſo: Quod enim de ipſo eſt, poteſt dici ex ipſo: nō autem omne quod ex ipſo eſt recte B dicitur de ipſo. Ex ipſo enim cœlum & terra, quia ipſe fecit ea: non autem de ipſo, quia non de ſubſtantia ſua. Sicut aliquis homo ſi gignat filium, & faciat domum, ex ipſo filius, ex ipſo domus, ſed filius de ipſo, dom' de terra & ligno. Sed hoc quia homo eſt, qui nō poteſt aliquid de nihilo facere: deus autem ex quo omnia, per quē omnia, in quo omnia, nō opus habebat aliqua materia, quam ipſe non fecerat adiuuari, omnipotentiam ſuam.

Quo modo intelligi debeat, Omnia ex ipſo, & per ipſū, & in ipſo. Caput XXVIII. 1.ſē.di.36. ca.proīde. Roma.2.

Cum autē audimus, Omnia ex ipſo & per ipſum & in ipſo: omnes vtique naturas intelligere debemus quę naturaliter ſunt: Neque enim ex ipſo ſunt peccata, quæ naturam non ſeruant ſed viciant, quæ peccata ex voluntate eſſe peccantium multis modis ſancta ſcriptura teſtatur, præcipue illo loco quo dicit Apoſtolus: Exiſtimas autem hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniā tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & patientiæ eius & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Secundū duriciam autē cordis tui, & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in die C iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua.

Cū deus ſit in omnib' non coinquinatur. Ca. XXIX. 1.ſē.diſ.37. c.ſolet etiā. Sapien.7.

Nec tamen cum in deo ſint vniuerſa quæ condidit, inquinant eum qui peccant, de cuius ſapientia dicitur, Attingit autem omnia per ſuam mundiciā, & nihil inquinatum in eam incurrit. Oportet enim vt ſicut deum incorruptibilem & incommutabilem, ita conſequenter etiam incoinquinabilem credamus.

Quòd deus illa bona ſecit, quæ dicuntur minima, id eſt corporalia. Cap. XXX.

Quia vero & minima bona, hoc eſt terrena atque mortalia ipſe fecit, illo Apoſtoli loco ſine dubitatione intelligitur, vbi loquens de membris carnis noſtræ, quia ſi glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra, & ſi patiatur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, etiam hoc ibi ait: Deus poſuit omnia membra ſingulum quodque in corpore prout voluit: Et deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non eſſent ſciſſuræ in corpore, ſed ipſum idem vt pro inuicem ſolicita ſint membra. Hoc autē quod ſic in modo & in ſpecie & ordine membrorum carnis laudat Apoſtolus, in omnium animalium carne inuenis, & maximorum & minimorū, cum omnis caro in bonis terrenis, ac per hoc minimis deputetur.

Quòd diuina iudicia non ab homine ſint inveſtigāda & Chriſti charitas ꝑ ſcripturas oſtenditur. Ca. XXXI.

Item quia cuique culpæ qualis & quanta debeatur pœna, diuini iudicij eſt, non humani, ſic ſcrip D tum eſt: O altitudo diuitiarum ſapiētiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Item quia bonitate dei donantur peccata conuerſis, hoc ipſum quod Chriſtus miſſus eſt, ſatis oſtēdit, qui non in ſua natura qua deus eſt, ſed in noſtra quam de fœmina aſſumpſit pro nobis mortuus eſt: quam dei bonitatem circa nos & dilectionē ſic prædicauit Apoſtolus: Cōmendat, inquit, ſuam charitatem deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo magis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Quia vero etiam cū peccatoribus pœna debita redditur, non eſt iniquitas apud deum, ſic dicit, Quid dicemus? Nūquid iniquus eſt deus qui infert iram? Abſit. Vno autem loco & bonitatem & ſeueritatem ab illo eſſe breuiter admonuit, dicens: Vides ergo bonitatem & ſeueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem, in te autē bonitatem, ſi permanſeris in bonitate.

Roma.5.

Roma.3.

Roma.11.

Quare malis prælati ducūtur hominib', & ad quid Caput XXXII. 2.ſē.di.44 cap.ſed pluribus.

Item quia etiam [nocentium] poteſtas non E eſt niſi à deo, ſicut ſcriptum eſt, loquente ſapientia: Per me reges regnāt, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apoſtolus: Nō eſt poteſtas niſi data à deo. Digne autem fieri in libro Iob ſcriptum eſt: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominē, propter peruerſitatem populi. Et de populo Iſraël dicit deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniuſtum enim non eſt, vt improbis accipientibus nocendi poteſtatem, & bonorum patiētia probetur, & malorum iniquitas puniatur: Nam per poteſtatem diabolo datam, & Iob probatus eſt vt iuſtus appareret, & Petrus tentatus eſt, vt non de ſe præſumeret, & Paulus colaphizatus ne ſe extolleret, & Iudas dānatus vt ſe ſuſpenderet. Cum ergo per poteſtatem quam diabolo dedit, omnia iuſte ipſe deus fecerit, nō tamen pro his iuſte factis, ſed pro iniqua nocendi voluntate, quæ ipſius diaboli fuit, ei reddetur in fine ſupplicium, cum dicetur impiis, qui eius nequiciæ conſentire perſeuerauerint: Ite in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius.

Oſee.13.

Iob.1.

Matth.26.

2.Corin.12.

Matth.27.

Matth.25.

Quo modo āgeli mali fuerīt facti mali. Cap. XXXIII.

2.Petri 2.

Matth.25.

Quia vero & ipſi mali angeli nō à deo mali ſunt conditi, ſed peccādo facti ſunt mali, ſic Petrus in epiſtola ſua dicit: Si enim deus angelis peccantibus nō pepercit, ſed carceribus caliginis inferi detrudens tradidit in iudicio puniendos ſeruari. Hinc Petrus oſtendit adhuc eis vltimi iudicij pœnam deberi, de qua dominus dicit: Ite in ignem æternū, qui F paratus eſt diabolo & angelis eius. Quamuis iam pœnaliter hunc infernum, hoc eſt inferiorem caliginoſum aërem tanquam carcerem acceperint: qui tamen aër quādoq; & cœlum dicitur, non illud in quo ſunt ſydera, ſed hoc inferius, cuius caligine nubila conglobātur, & vbi aues volitant: nam & cœlum nubilum dicitur, & volatilia cœli appellātur. Secundū hoc Apoſtolus Paulus eoſdem iniquos angelos, cōtra quos nobis inuidos, pie viuēdo pugnamus, ſpiritalia nequiciæ in cœleſtibus nominauit. Quod ne de illis ſuperioribus cœlis intelligatur, aperte alibi dicit: Secundum principem poteſtatis aëris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiæ.

Ephef.6.

Ephef.2.

Peccatum quid. Cap. XXXIIII.

1.Timo.4.

Gene.2. & 3.

Item quia peccatum vel iniquitas non eſt appetitio naturarum malarum, ſed deſertio meliorū, ſic in ſcripturis inuenitur ſcriptum: Omnis creatura dei bona eſt: ac per hoc & omne lignum quod in paradiſo deus plātauit, vtique bonum eſt. Non ergo malam naturam homo appetiit, cum arborem vetitam tetigit, ſed id quod

G melius erat deſerendo, factum malum ipſe commiſit, Melior quippe creator quàm vlla creatura quam cōdidit: cuius imperium nō erat deſereodum vt tangeretur prohibitū, quauis boaum: quo deſerto meliore, bonū creaturæ appetebatur, quod cōtra imperium creatoris tangebatur: Noo itaque deus arborem malam in paradiſo plātauerat, ſed ipſe erat melior, qui eam tāgi prohibebat.

Quare de⁹ Ad ę lignū vetitū phibuerit. Ca. XXXV.

Ad hoc eoim prohibuerat, vt oſtēderet naturā animæ rationalis, nō io ſua poteſtate, ſed deo ſubditam eſſe debere, & ordinem ſuæ ſalutis per obedientiam cuſtodire, per ioobediētiam corrumpere: hioc & arborem quam tangi voluit, ſic appellauit, dignoſcentiæ bnni & mali. Qui cum eam contra vetitum tetigiſſet, experiretur pœnam peccati, & eo modo dignoſceret, quid iotereſſet ioter obedientię boaum, & ioter inobedientiæ malū.

Quòd nulla creatura ſit vituperāda. Cap. XXXVI.

Nam quis ita deſipiat vt dei creaturam, maxime in paradiſo plaotatam, vituperandam putet, quaodoquidē oec ipſæ ſpioæ ac tribuli, quos peccatori in labore conterendos, ſecuodum dei iudiciariā voluotatem terra peperit, recte vituperētur. Habent enim & tales herbæ modum & ſpeciem & ordinē ſuū, H quæ ſi quis ſobriè conſiderauerit, laudāda reperiet, ſed ei naturæ iſta mala ſunt, quam peccati merito ſic coërceri oportebat. Noo eſt ergo vt dixi peccatū malæ naturæ appetitio, ſed melioris deſertio, & ideo factum eſt ipſum malum, ooo illa oatura qua male vtitur peccās. Malum eſt eoim male vti bono. Vode Apoſtolus damnatos quoſdam diuino iudicio reprehēdit, qui coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori. Neq; enim creaturas reprehēdit: quod qui fecerit, creatori facit iniuriā, ſed eos qui male vſi ſuot booo, meliore deſerto.

Roma. 1.

Quòd de⁹ peccātium male vtitur bene, iuſte eos ī pœnis ordinans. Caput XXXVII.

Proinde ſi cuſtodiaot omoes oaturæ modum & ſpeciem & ordinem proprium, nullum erit malum: ſi autem his bonis quiſque male vti voluerit, nec ſic vicerit dei voluotatem, qui etiam iniuſtos iuſte ordioare oouit: vt ſi ipſi per iniquitatem voluotatis ſuæ malę vſi fuerint bonis illius, ille per iuſticiam poteſtatis ſuę beoe vtatur malis ipſorū: recte ordinās in pœois, qui ſe peruerſe ordinaueruot in peccatis.

Quòd ignis infernalis nō ſit mal⁹ Caput XXXVIII.

Nam oec ipſe ignis æternus, qui cruciaturus eſt impios, mala natura eſt, habens modū & ſpeciem & ordioem ſuum, oulla ioiquitate deprauatū: ſed cruciatus eſt damnatis malus, quorū peccatis eſt debitus. Neque enim & lux iſta quia lippos cruciat oculos, mala oatura eſt.

Quare ignis dicatū æter⁹. Ca. XXXIX.

Aeternus autē igois, I oon ſicut deus æternus dicitur proprie, quia propterea ignis æterous eſt, quòd ſine fine ſit: non eſt tamen ſioe initio, deus autem etiam ſioe initio eſt. Deiode quia licet perpetuis peccatorum ſuppliciis adhibeatur, mutabilis tameo natura eſt. Illa autem vera eſt æteroitas, quæ eſt vera immortalitas: hæc eſt illa ſumma incommutabilitas, quam ſolus deus habet, qui mutari omnino oon poteſt. Aliud eſt enim noo mutari, cū tamen poſsit mutari, aliud autē prorſus non poſſe mutari. Sicut ergo dicitur homo boous, non tamen ſicut deus, de quo dictū eſt: Nemo boous niſi ſolus deus. Et ſicut dicitur anima immortalis: non tameo ſicut deus, de quo dictū eſt: Qui ſolus habet immortalitatē. Et ſicut dicitur homo ſapiēs non tamen ſicut deus, de quo dictum eſt, Soli ſapieoti deo. Sic dicitur igois æternus, ooo tamen ſicut deus, cuius ſolius immortalitas ipſa eſt vera æternitas.

Marci. 10. 1. Timo. 6. Roma. 16.

Quòd diuinæ naturæ nihil poſsit nocere. Ca. XL.

Quæ cum ita ſint ſecundum catholicam fidem & ſanam doctrinam, & iotelligentibus perſpicuam veritatem, nec oaturæ dei nocere poteſt quiſquam, oec oatura dei oocere iniuſte cuiquam, vel oocere impune patitur quenquā. Qui eoim nocet, ait Apoſtolus, recipiet illud quod nocuit: & non eſt perſooarum acceptio apud deum. K

Coloſ. 3.

Manichæorū duo principia. Cap. XLI.

Quòd ſi Manichæi vellēt ſine pernicioſo ſtudio defendendi erroris ſui, & cum dei timore cogitare, non ſceleſtiſsime blaſphemarēt, inducēdo duas naturas, vnam bonā quā dicunt deū, alteram malam quam non fecerit deus: ita erraotes, ita delirantes, immo vero ita ioſanieotes, vt nō videant io eo quod dicuot naturam ſummi mali, pooere ſe taota booa, vbi ponaot vitā, potentiam, ſalutem, memoriam, intellectum, temperiem, virtutem, copiam, ſeoſum, lumē, ſuauitatem, meoſuras, numeros, pacem, modum, ſpeciem, ordioē. In eo autē quod dicuot ſummum bonum taota mala, mortem, ægritudinem, obliuionem, ioſipientiam, perturbatiooē, impotentiam, egeſtatē, ſtoliditatem, cæcitatem, dolorem, ioiquitatem, dedecus, bellum, immoderatiooem, deformitatem, peruerſitatem. Priocipes eoim tenebrarum & vixiſſe io ſua oatura dicunt, & in ſuo regno ſaluos fuiſſe, & memioiſſe & intellexiſſe. Sic enim cōcionatum illic dicuot priocipem tenebrarum, vt oeq; ipſe talia ceroere, † oeque ab eis quibus dicebat, audiri ſine memoria & intellectu potuiſſet: & habuiſſe temperiem aoimo & corpori ſuo congruam, & virtute potētiæ regnaſſe, & copias elementorum ſuorum ac fœcūditates habuiſſe, & ſeoſiſſe ſe iouicem, ac ſibi vicinum lumē & oculos habuiſſe, quibus illud lōge conſpicerēt: qui vtiq; oculi ſine aliquo lumine lumen videre oon poterant, vnde recte etiam lumina oominaotur: & ſuauitate ſuæ voluptatis eſſe perfruitos, & dimenſis membris atq; habitationibus determinatos fuiſſe: Niſi autem etiam qualiſcunque pulchritudo ibi fuiſſet, nec amareot cōiugia ſua, oec partium congruentia corpora eorū cooſtarent: Quod vbi noo fuerit, non poſſuot ea fieri quæ ibi facta eſſe delirāt: & oiſi pax aliqua ibi fuiſſet, principi ſuo nō obedirēt: oiſi modus ibi fuiſſet, nihil aliud agerēt, quàm comederent, aut bibereot, aut ſæuirēt, aut quodlibet aliud ſine aliqua ſocietate: quaoquā nec ipſi qui hoc agebant, formis ſuis determinati eſſent, niſi modus ibi fuiſſet. Nunc vero talia dicuot eos egiſſe, vt in omnibus actionibus ſuis modos ſibi cōgruos habuiſſe negare oon poſsint. Si autem ſpecies ibi nō fuiſſet, oulla ibi qualitas naturalis ſubſiſteret. Si oullus ordo ibi fuiſſet, nō alij dominarentur & alij ſubdereotur, noo io ſuis elementis congrueoter viuerent, non denique ſuis locis haberēt membra diſpoſita, vt illa omoia quæ vana iſti fabulantur agere poſſent. Dei autem naturam ſi oon mortuam dicunt, quid ſecuodum eorum vaoitatē ſuſcitat Chriſtus? Si non dicunt ægram, quid curat? Si nō dicuot oblitam, quid commemorat? Si noo dicunt inſipientem, quid docet? Si non dicuot perturbatam, quid redintegrat? Si non victa & capta eſt, quid liberat? Si non eget, cui ſubuenit? Si oon amiſit ſenſum, quid vegetat? Si nō eſt excæcata, quid illuminat? Si ooo eſt in dolore, quid recreat? Si non eſt ioiqua, quid per pręcepta corrigit? Si non eſt dedecorata, quid mūdat? Si nō eſt io bello, cui promittit pacem? Si non eſt immoderata, cui modum legis imponit? Si nō eſt deformis, quid reformat? Si nō eſt peruerſa, quid emeodat? Omoia eoim hæc à Chriſto, nō illi rei præſtari dicuot, quæ facta eſt à deo, & arbitrio proprio peccādo deprauata, ſed ipſi oaturæ, ipſi ſubſtantiæ dei, quæ hoc eſt quod deus.

† dicere.

L

M

Quòd abſurda Manichæi ſēſerint de deo Ca. XLII.

Quid iſtis blaſphemiis comparari poteſt? Nihil omnino ſi aliarū peruerſarum ſectarum cooſiderentur errores. Si autem iſte ſibi error ex parte altera de qua nondum diximus comparetur, adhuc etiā multo peius & execrabilius in dei naturam blaſphemare conuincitur. Dicunt enim

etiam

A etiam nonnullas animas, quas volunt eſſe de ſubſtantia dei, & eiuſdem omnino naturæ, quæ non ſponte peccauerint, ſed à gente tenebrarum, quam mali naturam dicunt, ad quam debellandam nō vltro, ſed patris imperio deſcenderunt, ſuperatæ & oppreſſæ ſint, affigi in æternum globo horribili tenebrarum. Ita ſecundū eorum ſacrilega vaniloquia, deus ſeipſum in quadā parte à magno malo liberauit, & rurſus ſeipſum in quadam parte damnauit, quam liberare ab hoſte non potuit, & tanquam de hoſte ipſo deuicto inſuper triumphauit. O ſceleratam & incredibilem audaciam, talia de deo credendi, talia loquendi, talia prædicandi. Quod cum defendere conantur, ne in peiora irruant, clauſis oculis dicunt, malæ naturæ commixtionem facere iſta, vt bona dei natura tāta mala patiatur. Nā ipſam apud ſeipſam nihil horum pati potuiſſe vel poſſe: quaſi inde laudāda ſit natura incorruptibilis, quia ipſa ſibi nō nocet, & non quia nihil ei noceri ab aliquo poſsit. Deinde ſi natura tenebrarū nocuit naturę dei, & natura dei nocuit naturæ tenebrarū, duo ergo mala ſunt quæ ſibiinuicē nocuerunt, & meliore animo fuit gens tenebrarum, quia & ſi
B nocuit, nolens nocuit. Neque enim nocere, ſed frui voluit bono dei. Deus autem illā extinguere voluit, ſicut Manichæus apertiſsime in epiſtola ruinoſi ſui fundamenti delirat. Oblitus enim quod paulo ante dixerat, Ita autem fundata ſunt eiuſdem ſplendidiſsima regna ſupra lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam aut moueri, aut cōcuti poſsint: Poſtea dixit, Lucis vero beatiſsimæ pater, ſciens labem magnam ac vaſtitatem, quę ex tenebris ſurgeret, aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi aliquod eximium ac præclarum & virtute po-
† al. lumē. tēs numē † opponat, quo ſuperet ſimul ac deſtruat ſtirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. Ecce timuit labem ac vaſtitatem impēdentem ſeculis ſuis. Certe ſic erant fundata ſuper lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam moueri aut cōcuti poſſent. Ecce à timore nocere voluit vicinę gēti, quam deſtruere & extinguere conatus eſt, vt perpetua quies lucis incolis pararetur. Quare non addidit, & perpetuum vinculum? An illę animę, quas in globo tenebrarum in æternum configit, non erant incolę lucis: de quibꝰ aperte dicit, quod errare ſe à priore lucida ſua natura paſſæ ſint: vbi & nolens coactus eſt dicere, libera eas voluntate peccaſſe, qui nō vult peccatum pone-
C re niſi in neceſsitate naturę contrariæ: vbique neſciens quid loquatur, & tanquam ipſe iam incluſus ſit in tenebrarum globo quem finxit, quærens quà exeat, & non inueniēs. Sed dicat quod vult, ſeductis & miſeris, à quibus multo amplius quàm Chriſtus honoratur, vt hoc precio tam longas & tam ſacrilegas eis fabulas vendat. Dicat quod vult, includat in globo tanquā in carcere gentem tenebrarum, & forinſecus affigat naturam lucis, cui de hoſte extincto quietem perpetuam promittebat, ecce peior eſt pœna lucis quàm tenebrarum, peior eſt pœna diuinæ naturæ quàm gentis aduerſæ. Illa quippe & ſi in tenebris intus eſt, ad naturam eius pertinet in tenebris habitare: Animæ autem quæ hoc ſunt quod deus, non poterunt recipi ſicut dicit, in regna illa pacifica, & à vita ac libertate ſanctæ lucis alienabuntur & configētur in prædicto horribili globo: vnde & adhęrebunt, inquit, iis rebus animę eædem quas dilexerunt, relictæ in eodem tenebrarum globo, ſuis meritis id ſibi conquirentes. Certe non eſt liberum voluntatis arbitrium: videte quo modo inſaniēs quid dicat ignorat, & cōtraria ſibi loquendo peius bellū cōtra ſe gerit, quàm

contra deum ipſius gētis tenebrarum. Deinde ſi propterea damnantur animæ lucis, quia dilexerunt tenebras, iniuſte damnatur gens tenebrarum quæ lucem dilexit. Et gens quidem tenebrarum lucem ab initio dilexit, quam etſi violenter, tamen poſsidere voluit, non extinguere: lucis autem natura in bello tenebras extinguere voluit, eas ergo victa dilexit. Quod vultis eligite: vtrum neceſsitate compulſa vt diligeret tenebras, an volūtate ſeducta? Si neceſsitate, quare damnatur? Si voluntate, quare dei natura in tanta iniquitate deprehēditur? Si neceſsitate dei natura coacta eſt diligere tenebras, victa eſt ergo, non vicit. Si voluntate, quid iam miſeri dubitant peccandi voluntatem tribuere naturę, quam deus ex nihilo fecit, nè tribuant eam luci quam genuit? Quid ſi etiam oſtendamus, ante commixtionem mali, quam fabuloſe confictam, dementiſsime crediderunt, in ipſa lucis natura, quam dicunt magna mala fuiſſe, quid ad iſtas blaſphemias addi poſſe videbitur? Illic enim fuit antequam pugnaretur, dura & ineuitabilis pugnandi neceſsitas. Ecce iam magnum malum antequam bono miſceretur malū. Dicant hoc vnde, cum adhuc nulla eſſet facta cōmixtio. Si autem neceſsitas non erat, voluntas ergo erat: vnde & hoc tam magnum malum, vt deus ipſe naturę ſuę nocere vellet, cui noceri ab hoſte non poterat, mittendo eam crudeliter miſcendam, turpiter purgandam, inique damnandam? Ecce quantum malum pernicioſę & noxiæ & immaniſsimę voluntatis antequam vllum malum de genere contrario † miſceretur. An forte neſciebat hoc euenturum membris ſuis, vt diligerent tenebras, & inimicæ exiſterent ſanctæ luci, ſicut ipſe dicit: hoc eſt, non tantum deo ſuo, ſed etiam patri de quo erant: Vnde ergo hoc in deo tam magnum ignorantiæ malum, antequam vllum de gente contraria miſceretur malum? Si autē hoc futurum ſciebat, aut ſempiterna in eo fuit crudelitas, ſi de ſuæ naturæ futura cōtaminatione & damnatione nihil dolebat: aut ſempiterna miſeria, ſi dolebat: vnde & hoc tantū malum ſummi boni veſtri, ante vllam commixtionē ſummi mali veſtri? Ipſa certe particula naturæ ipſius, quæ in illius globi æterno vinculo configitur, ſi hoc ſibi imminere neſciebat, etiam ſic erat in natura dei ſempiterna ignorantia: ſi autem ſciebat, ſempiterna miſeria: vnde hoc tantum malum, antequā vllum de gente contraria miſceretur malum? An forte magna charitate gaudebat, quia per eius pœnā, perpe- F tua quies cæteris lucis incolis parabatur? Hoc quàm nefas ſit dicere, naturę dei (à natura dei) ſic ſubueniri, quicunque audit, anathematizaret. Sed ſi hoc ſaltem faceret, vt ipſi luci inimica nō fieret, poſſet fortaſſe nō tanquam dei natura, ſed tanquā aliquis homo laudari: qui pro patria ſua vellet mali aliquid pati, quod quidē ad tempus poſſet eſſe, non in ęternum: Nunc vero & illam in globo tenebrarum confixionem dicunt ęternam, & non cuiuſque rei, ſed naturæ dei, & vtique iniquiſsimū & execrabile & ineffabiliter ſacrilegum gaudiū erat, ſi dei natura gaudebat ſe tenebras dilecturam, & luci ſanctæ inimicam futuram. Vnde hoc tam immane & ſceleſtum malum, antequam vllum ex gente contraria miſceretur malum? Quis tam peruerſam, & tam impiam ferat inſaniā, ſummo malo tribuere tāta bona, & ſummo bono, quod deus eſt, tanta mala? Iam vero quòd ipſam partem naturæ dei dicunt vbique permixtam, in cœlis, in terris, ſub terris, in omnibus corporibus, ſiccis & humidis, in omnibus carnibus, in omnibus ſeminibus arborum, herbarum, hominum, animalium: non

Improbat Auguſtinꝰ hoc malum quod ī deo ponebat Manichęꝰ. Ca. XLIII. D E

† gente contraria.

Quòd partē dei Manichæi poſuerūt mixtam eſſe cū omnibꝰ corporibꝰ, &c. Ca. XLIIII.

G potentia diuinitatis ſine vllo nexu incoinquinabiliter,
inuiolabiliter,incorruptibiliter, omnibus rebus admi-
niſtrãdis,regendisq; præſentem,quod nos de deo dici-
mus:ſed ligatam,oppreſſam,pollutam,quam ſolui,libe
rari,purgariq; dicunt, non ſolum per diſcurſus ſolis &
lunæ,& virtutes lucis, verumetiã per electos ſuos: hoc
genus nefandiſsimi erroris,quàm ſacrilegas & incredi
biles turpitudines eis ſuadeat,etiam ſi non perſuadeat,
horribile eſt dicere.Dicunt enim virtutes lucis transfi-
gurari in maſculos pulchros , & opponi fœminis gẽtis
tenebrarum : & eaſdem rurſus virtutes lucis transfigu-
rari in fœminas pulchras,& opponi maſculis gentis te-
nebrarum: vt per pulchritudinẽ ſuam inflammẽt ſpur-
ciſsimam libidinem principum tenebrarum,& eo mo-
do vitalis ſubſtantia,hoc eſt dei natura,quam dicunt in
eorum corporibus ligatam teneri, ex eorum membris
per ipſam concupiſcentiam relaxatis, ſoluta fugiat &
ſuſcepta vel purgata liberetur.Hoc infœlices legũt,hoc
dicunt,hoc audiunt,hoc credunt,hoc in libro ſeptimo
theſauri eorum,ſic enim appellãt ſcripturam quandam
H Manichæi, vbi iſtæ blaſphemiæ conſcriptæ ſunt ita po
Verba Manichæi. ſitum eſt: Tũc beatus ille pater, qui lucidas naues habet
diuerſoria & habitacula ſecundum magnitudines, pro
inſita ſibi clementia fert opem,qua exuitur & liberatur
ab impiis retinaculis & anguſtiis atq; angoribus ſuę vi-
talis ſubſtantiæ. Itaque inuiſibili ſuo nutu illas ſuas vir-
tutes,quæ in clariſsima hac naui habẽtur, transfigurat,
† parere. eaſq; præſſe† facit aduerſis poteſtatibus,quæ in ſingulis
cœlorum tractatibus ordinatæ ſunt. Quæ quoniam ex
vtroq; ſexu maſculorum ac fœminarum conſiſtũt,ideo
prædictas virtutes, partim ſpecie puerorum inueſtium
parere iubet generi aduerſo fœminarum,partim virgi-
num lucidarum forma generi contrario maſculorum:
ſciẽs eas omnes hoſtiles poteſtates, propter ingenitam
ſibi letalem & ſpurciſsimam concupiſcentiã facillime
capi,atque in hiſdem ſpeciebus pulcherrimis quę appa
rent mancipari,hocq; modo diſſolui.Sciatis autẽ hunc
eundem noſtrum beatum patrem hoc idem eſſe, quod
etiam ſuæ virtutes,quas ob neceſſariam cauſam tranſ-
format in puerorum & virginum intemeratam ſimili-
tudinem. Vtũur autem his tanquam propriis armis,at-
que per eas ſuam complet voluntatẽ.Harum vero vir-
tutum diuinarum,quæ ad inſtar coniugij contra infer-
na genera ſtatuuntur, quæque alacritate ac facilitate id
I quod cogitauerint momento efficiunt eodem, plenæ
ſunt lucidæ naues. Itaque cum ratio popoſcerit vt ma-
ſculis appareant eędem ſanctæ virtutes,ilico etiã ſuam
effigiem virginum pulcherrimarũ habitu demonſtrãt.
Rurſus cum ad fœminas ventum fuerit, poſtponentes
ſpecies virginum, puerorum inueſtium ſpeciem oſten-
dunt : Hoc autem viſo decoro illarum ardor & cõcu-
piſcentia creſcit, atque hoc modo vinculum peſsima-
rum cogitationum earum ſoluitur,viuáque anima quę
eorundem membris tenebatur, hac occaſione laxata e-
uaneſcit,& ſuo puriſsimo aëri miſcetur:vbi penitus ab-
lutæ animę aſcendunt ad lucidas naues,quę ſibi ad ve-
ctationem, atque ad ſuæ patrię transfretationem ſunt
præparatæ.Id vero quod adhuc aduerſi generis macu-
las portant, per ęſtus atq; calores particulatim deſcen-
dit,atqoe arboribus cæteriſque plantationibus ac ſatis
omnibus miſcetur,& coloribus diuerſis inficitur. Quo
pacto ex iſta magna & clariſsima naui , figuræ puero-
rum ac virginum contrariis apparent poteſtatibus quę
in cœlis degunt,quęque igneam habent naturam atque
ex iſto aſpectu decoro,vitę pars quæ in earundẽ mem-
bris habetur laxata,deducitur per calores in terram:eo- K
dem modo etiam illa altiſsima virtus quę in naui vita-
lium aquarum habitat, in ſimilitudine puerorũ ac vir-
ginum ſanctarum, per ſuos angelos apparet his pote-
ſtatibus,quarum natura frigida eſt atq; humida,quęque
in cœlis ordinatę ſunt: equidem his quæ fœmininę ſunt,
in ipſis forma puerorum apparet, maſculis vere virgi-
num.Hac vero mutatione & diuerſitate diuinarũ per-
ſonarum ac pulcherrimarum,humidę,frigidęq; ſtirpis
principes maſculi ſiue fœminę ſoluuntur, atq; id quod
in ipſis eſt vitale fugit,quod vero reſederit,laxatum de-
ducitur in terram per frigora,† & cunctis terræ gene- *† præfrigore.*
ribus admiſcetur. Quis hoc ferat? Quis hoc credat, *Auguſtin⁹*
non dico ita eſſe,ſed vel dici potuiſſe?Ecce qui docen-
tem timent anathematizare Manichæum, & nõ timẽt
credere hoc facientem, & hoc patientem deum.

Per electos autẽ ſuos purgari dicunt eandem ipſam *Naturam*
commixtam partem ac naturam dei, manducãdo ſci- *dei liberari*
licet & bibendo,qui eam in alimentis omnibus dicunt *per cibos e-*
ligatam teneri:quę cum ab electis velut ſanctis in refe- *lectorũ ſuo-*
ctionem corporis manducãdo & bibẽdo aſſumuntur, *rũ dicebãt*
per eorum ſanctitatem ſolui,ſignari & liberari.Nec at- *Manichæi.*
tendunt miſeri, quàm nõ incongrue de illis creditum *Cap. XLV.*
eſt quod fruſtra negãt, niſi eoſdem libros anathemati- L
zauerint, & Manichæi eſſe deſtiterint. Si enim ſicut di-
cunt,in omnibus ſeminibus eſt ligata pars dei, & ab ele
ctis manducando purgatur, quis nõ digne credat eos
facere, quod inter virtutes cœlorum & principes tene-
brarum fieri in theſauro ſuo legunt: quandoquidem &
carnes ſuas de gente tenebrarum eſſe dicũt, & in eis li-
gatam teneri vitalem illam ſubſtantiam, partẽ dei, cre-
dere atq; affirmare nõ dubitant? Quæ vtique ſi ſoluen-
da eſt & manducando purganda, ſicut eos fateri cogit
funeſtus error ipſorum , quis non videat, quis non ex-
horreat,quanta turpitudo & quàm nefaria cõſequatur.

Nam & à quibuſdam principibus gentis tenebrarũ
ſic dicunt Adam primum hominem creatum, vt lumẽ *Homo primus quo modo creatus ſit à principibus tenebrarũ ſecundum Manichæũ. Cap. XLVI.*
ab eis ne fugeret teneretur. In epiſtola enim quam fun-
damentum appellãt,quo modo principes tenebrarum
quem patrẽ primi hominis inducunt ad cæteros ſocios
ſuos tenebrarum principes locutus fuerit & egerit, ita
ſcripſit Manichæus.Iniquis igitur commẽtis ad eos qui
aderant,ait: Quid vobis videtur maximum hoc lumen
quod oritur ? Intuemini quemadmodum polum mo-
ueat,cõcutit plurimas poteſtates.Quapropter mihi vo- *Verba Manichæi.*
bis opus eſt, Aequum eſt, id quod in veſtris viribus ha-
betis luminis prerogare:ſic quippe illius magni qui glo M
rioſus apparuit,imaginem fingam,per quã regnare po-
terimus, tenebrarum aliquãdo conuerſatione liberati.
Hoc audientes,ac diu ſecum deliberãtes,iuſtiſsimũ pu-
tarunt id quod poſtulabantur præbere. Nec enim fide-
bant ſe idem lumen iugiter retẽturos: vnde melius rati
ſunt principi ſuo id offerre,nequaquam deſperãtes eo-
dem ſe pacto regnaturos.Quo igitur modo lumẽ illud
quod habebãt præbuerint,conſiderandũ eſt:Nam hoc
etiam omnibus diuinis ſcripturis, arcaniſq; cœleſtibus
aſperſum eſt:ſapientibus vero quo modo ſit datũ ſcire,
minime eſt difficile: Nam coram aperteq; cognoſcitur
ab eo qui vere ac fideliter intueri voluerit. Quoniã eo-
rum qui conuenerant erat frequentia promiſcua, ſcili-
cet fœminarum ac maſculorum, impulit eos,vt inter ſe
coirent:in quo coitu alij ſeminarunt,aliæ grauidæ effe-
ctæ ſunt.Erant autem partus iis qui genuerant ſimiles,
vires plurimas parentum vti primi obtinentes.Hoc ſu-
mens eorũ princeps vti pręcipuum donum,gauiſus eſt.

Et ſicuti

A Et ſicuti etiam nunc fieri videmus, corporum formatricem naturam, mali inde vires ſumentem figurare: ita etiam antedictus princeps ſodalium prolem accipiẽs, habentem parentum ſenſus, prudentiam, lucem ſimul ſecum in generatione procreatam, comedit: ac pleriſq; viribus ſumptis ex iſtiuſmodi eſca, in qua nõ modo inerat fortitudo, ſed multo magis aſtutiæ & patrij † ſenſus ex fera genitorum gente, † propriam ad ſe coniugẽ euocauit, ex ea qua ipſe erat ſtirpe manantẽ: & facto cũ ea coitu ſeminauit vt cæteri, abundantiam malorũ quæ deuorauerat: non nihil etiam ipſe adiiciens ex ſua cogitatione ac virtute, vt eſſet ſenſus eius omnium eorum quæ profuderat formator atque deſcriptor: cuius compar excipiebat hoc, vt ſemen cõſueuit culta optime terra percipere. In eadẽ enim conſtruebantur & contexebantur omnium imagines, cœleſtium ac terrenarũ virtutum, vt pleni videlicet orbis id quod formabatur ſimilitudinem obtineret.

† praui.
† mente.

Qualia Manichæi confeſſi ſint ſe credere: & quæ ex ipſorum libris habeant, quos anathematizare nolũt. Cap. XLVII.

O monſtrum ſceleſtum, execranda perditio, & labes deceptarũ animarũ. Omitto quid ſit de natura dei quod ſic legitur, hoc dicere: Hoc ſaltẽ attendant miſeri decepti, & errore mortifero venenati, quòd ſi per coitum maſculorum & fœminarũ ligatur pars dei, quã ſe manducãdo ſoluere & purgare profitentur, cogit eos huius tam nefandi erroris neceſſitas, vt nõ ſolũ de pane & oleribus & pomis, quæ ſola B videntur in manifeſto accipere, ſed inde etiam ſoluant & purgent partem dei, vnde per concubitum poteſt, ſi fœminæ vtero concepta fuerit, colligari. Hoc ſe facere quidam confeſſi eſſe in publico iudicio perhibẽtur: nõ tantum in Paflagonia, ſed etiam in Gallia, ſicut à quodam Romæ Chriſtiano catholico audiui. Et cũ interrogarentur, cuius authoritate ſcripturę iſta facerẽt, hoc de theſauro ſuo prodidiſſe, quod paulo ante cõmemoraui. Iſti autem cum hoc eis obiicitur, ſolent reſpondere, neſcio quem inimicum ſuũ de numero ſuo, hoc eſt electorum ſuorum deſciuiſſe, & ſchiſma feciſſe, atq; huiuſmodi ſpurciſsimam hæreſim cõdidiſſe: Vnde manifeſtum eſt, quia hoc etiam ſi iſti nõ faciunt, de ipſorum libris hoc faciãt quotcunque faciunt. Abiiciant ergo libros ſi crimen exhorrent, quod committere cogũtur ſi libros tenent: aut ſi non committunt, mundius viuere contra ſuos libros conantur. Sed quid agunt cũ eis dicitur, aut purgate lumẽ, de quibus potueritis ſeminibus, vt nec illud recuſetis quod vos non facere aſſeritis: aut C Manichæum anathematizate, qui cũ dicit in omnibus ſeminibus eſſe partem dei, & concũbendo ligari: quicquid autem luminis, hoc eſt eiuſdẽ partis dei ad eſcas electorum peruenerit, manducãdo purgari: quid vobis ſuadeat videtis, & eũ adhuc anathematizare dubitatis? Quid agunt, inquam, cum hoc eis dicitur, ad quas tergiuerſationes ſe conuertunt, cum aut tam nefaria doctrina ſit anathematizanda, aut tam nefaria turpitudo facienda: in cuius comparatione iam illa omnia mala quę intolerabilia paulo ante commemorabã eos de natura dei dicere, quòd neceſsitate oppreſſa ſit vt bellum gereret, quòd aut ſempiterna ignorãtia ſecura erat, aut ſempiterno dolore & timore ſolicita, quãdo ſibi veniret corruptio commixtionis, & vinculũ æternæ damnationis, quòd denique geſto bello ſic fuerit captiuata, oppreſſa, polluta, quòd poſt falſam victoriam ſic futura ſit in horribili globo in æternum cõfixa, & ab originis ſuæ fœlicitate ſeparata, tolerabilia videantur, cum per ſeipſa ſi conſiderentur, ſuſtineri non poſſunt.

Crimen eſt libros interdictos tenere.

De patiẽtia dei in peccatores. Cap. XLVIII.

O magna patientia tua domine, miſericors & miſerator, longanimis & multum miſericors & verax, qui facis oriri

ſolem tuum ſuper bonos & malos, & pluis ſuper iuſtos D & iniuſtos, qui nõ vis mortem peccatoris, ſed vis vt reuertatur & viuat, qui parcis corripiens, dans locũ pœnitentiæ, vt relicta malicia credat in te domine, qui patientia tua ad pœnitentiam adducis, quanuis multi ſecundum duriciam cordis ſui, & cor impœnitens, theſaurizant ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij tui, qui reddis vnicuique ſecundũ opera ſua. Qui in quacunque die cõuerſus fuerit homo à nequicia ſua ad miſericordiam tuam, omnes iniquitates eius obliuiſceris: Præſta nobis, da nobis, vt per noſtrum miniſterium quo execrabilem & nimis horribilẽ hunc errorem redargui voluiſti, ſicut iam multi liberati ſunt, & alij liberentur, & ſiue per ſacramentum ſancti baptiſmi tui, ſiue per ſacrificium contribulati ſpiritus, & cordis contriti & humiliati, in dolore pœnitẽtiæ, remiſsionem peccatorum & blaſphemiarum ſuarum, quibus per ignorantiam ſuam te offenderunt, accipere mereãtur. Tantum enĩ valet impellẽs † miſericordia & poteſtas tua & veritas baptiſmi tui, clauesq; regni cœlorum in ſancta eccleſia tua, vt nec de illis deſperandũ ſit, quandiu in hac terra per tuam patientiam viuunt, qui etiam ſcientes quantũ malum ſit talia de te ſentire vel dicere propter aliquam temporalis & terrenæ commoditatis conſuetudinẽ vel adeptionẽ in illa maligna profeſsione detinentur, ſi ad tuam ineffabilem bonitatẽ ſaltem increpati tuis correptionibus fugiãt, & omnibus carnalibus vitæ illecebris, cœleſtem vitam æternamq; præponant. E

Matth. 5. *Ezeche. 33.* *Sapien. 12.* *Roma. 2.* *Ezech. 18.* *Per qđ datur remiſsio peccatorũ.* *Pſal. 50.* *† præpollẽs.*

Libri de natura boni finis.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, De fide cõtra Manichæos, lib.

Cap. I.

VNVS deus pater & filius & ſpiritus ſanctus, inuiſibilis, incomprehenſibilis, inenarrabilis, inuiolabilis, incoinquinabilis, qui ſolus habet immortalitatem, & lucẽ habitat inacceſsibilem: ipſe lumen verum, vita & veritas, bonus, ſummus, & quæcunque de F illo humanus ſermo poterit enunciare, quę tamẽ ab illo dãtur vt aliquo modo dici poſsint: Ex quo omnia, per quẽ omnia, ſiue ſedes, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, & omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, ſicut in vtroq; teſtamento humilibus & pie quęrẽtibus manifeſtatur: Ipſi gloria honor & poteſtas in ſecula ſeculorum, Amen.

1. Timo. 6. *Ioan. 14.* *Coloſ. 1.* *Roma. 11.*

Cap. II.

Huic Manichæus aduerſariũ eſſe dicit, neſcio quem gentis principem tenebrarum, quem etiam aſſerit ingenitum, nec habere authorem à quo creatus ſit. Et vtiq; ſi ingenitus & nõ creatus eſt, per ſeipſum eſt immortalis: Et ſi per ſe immortalis eſt, non erit deus qui habet ſolus immortalitatem: Et erit iam mẽdax Apoſtolus qui dicit de deo, quod ſolus habeat immortalitatem: Sed quia Apoſtolus mendax non eſt, deus ſolus habet immortalitatẽ: Et ideo ſolus poteſt & animis & quibus vult corporibus præſtare immortalitatem.

1. Timo. 6.

Cap. III.

Falſum eſt ergo quod Manichæus aſſerit, neſcio quam mali naturam cum principe ſuo nõ habere authorem, ſed eſſe ingenitã. Deinde ſi ingenitus deus, ingenita etiam nunc gens tenebrarum, non erit cõtrarium ingenitum & ingenitũ, videns & videns, regnans

G & regnans,viuens & viuens,æternum & æternum.Et ſi
contrarium eſt bonũ malo,ex aliqua ergo parte diſcor-
dabit bonum à malo:ex multa vero cõiunctum & cõ-
cordans,oon iam erit merum malum, habeodo tanta
communia bona cum deo. Si vero dicunt ingeoitũ eſt
in ſuo,nihil dicũt:Nam ingenitum & ingenitum,æter-
num & æternum, quãtum ingenita & æterna ſunt, nũ-
quam erunt contraria. Nõ enim quia Imperator in ſua
poteſtate magnus eſt, & mediaſtinus in operatione ſua
contẽptibilis eſt, ideo mediaſtinus oõ erit homo, quia
Cap.IIII. homo eſt Imperator. Sed ſi quiſquam quęrit quid ſit
1.Time.6. malum,audiat Apoſtolum dicentem: Radix omoium
malorum eſt cupiditas. Quam quidam appetentes à fi-
de aberrauerunt,& inſeruerunt ſe doloribus multis.

Cap.V. Cupiditas autem in vnoquoque homioe eſt, non na
turalis,ſed volũtaria,ideoq; dixit:Quam quidam appe-
tentes.Quod eoim appetendo habetor,ſi non appete-
retur,non haberetur.Nam & dominus oſtẽdens quòd
Matth.12. in hominis poteſtate ſit, ait:Aut facite arborẽ bonam,
& fructum eius bonum:aut facite arborẽ malam,& fru
ctum eius malũ. In Actibus etiam cooſcriptis à Leon-
tio,quos ipſi accipiunt,ſic ſcriptũ eſt: Eteoim ſpecioſa
H figmẽta & oſtentatio ſimulata & coactio viſibilium,ne
quidem ex propria natura procedit,ſed ex eo homioe,
qui per ſeipſum deterior effect⁹ eſt per ſeductionẽ.Ipſe
etiam Manichæus non potuit niſi fateri animas, etiam
quas dicit ad dei ſubſtaotiam pertinere,propria volun
tate peccare. Nam ſic in ſecuodo theſauri libro dicit:Ij
vero qui negligentia ſua à labe prædictorum ſpirituũ
purgari ſe minime permiſerint, mandatisq; diuinis ex
integro parum obtemperauerint, legẽq; ſibi à ſuo libe-
ratore datã,ſeruare plenius noluerint, neq; vt decebat
ſeſe gubernauerint &c. Item in epiſtola fundamenti ſic
dicit de illis animabus, quæ mundi errore errare ſe à
priore lucida ſua natura paſſæ ſunt,atq; inimicę lumini
ſancto extiterunt,aperteq; in perniciem ſanctorum ele
mentorum ſe armarũt,& igneo ſpiritui obſecutæ ſunt:
Infeſta etiam perſecutione ſua ſanctam Eccleſiam at-
que electos in eadem conſtitutos cœleſtium præcepto-
rum obſeruatores afflixerunt,& à beatitudine & gloria
terræ ſanctæ arcentur.Et quia à malo ſe ſuperari paſſæ
ſunt, in eadem mali ſtirpe perſeuerabunt, pacifica illa
terra & regionibus immortalibus ſibimet interdictis:
I Quod ideo illis eueniet, quia ita iniquis operib⁹ ſe ob-
ſtrinxerũt, vt à vita & libertate ſanctæ lucis alienaren-
tur.Non igitur poterũt recipi in regna illa pacifica,ſed
configẽtur in prędicto horribili globo,cui etiã neceſſe
eſt cuſtodiam adhiberi:Vnde adhærebũt his rebus ani-
mæ eædem quas dilexerunt, relictæ in eodem tenebra-
rum globo,ſuis meritis id ſibi conquirentes.Neq; enim
futura hæc cognoſcere ſtuduerũt, atq; ab hiſdem cum
Caput.VI. tempus dabatur ſe ſegregaruot. Rogo vos vbi au-
diuntur hæc verba, dubitatis adhuc Maoichæum coa-
ctum eſſe confiteri, eſſe peccatum propriæ voluntatis?
Non enim vnum verbum inde dixit,ſed tam multa, vt
quẽuis graui ſomno merſum excitaret. Dixit,negligen-
tia ſua:dixit,minime permiſerint: dixit, parum obtem-
perauerint:dixit,ſeruare noluerint.Item dixit,obſecutę
ſunt:dixit,ſe ſuperari paſſæ ſunt:dixit, ſe obſtrinxerunt:
dixit,ſuis meritis id ſibi conquirentes: dixit, neq; enim
futura hæc cognoſcere ſtuduerunt,atq; ab hiſdem cum
tempus dabatur ſe ſegregauerunt: & vos dubitatis di-
cere propria voluntate peccari? Iterum ipſe dicit
Cap.VII. in eadem epiſtola: Lucis autem ſucciſiuã partem, hoc
eſt animas peccatrices:Et vos non dicitis peccare, niſi
gentem tenebrarum.Sed quid de iſto loquar, qui quã- K
uis erraret, tamen euidentiſsima veritate hoc coactus
eſt dicere,cum ipſum dominum noſtrum Ieſum Chri-
ſtum nolitis intelligere dicentem, ignem præparatum Matth.26.
eſſe peccatoribus,diabolo & angelis eius: quos omnes
voluit intelligi peccatores? Non eoim iniuſticia eſt a-
pud deum, vt damnet eos qoi omnino nihil peccaue-
runt. Peccare enim quid aliud eſt, oiſi in veritatis Cap.VIII.
præceptis,vel in ipſa errare veritate? Quod ſi oõ volun
tate faciunt peccatores,iniuſte iudicãtur.Pertinere au-
tem & angelos ad iudicium,Apoſtolus oſtendit dicẽs:
Neſcitis,quoniam angelos iudicabimus? Nõ autẽ per- 1.Corin.6.
tinerent ad iudicium quo iudicantur,ſi non pertinerẽt
ad peccatum quo rei ſiunt,nec poſſent merito iudicari.
Nõ enĩ homines iuſti de iuſtis angelis iudicaturi ſunt, Matth.22.
quibus ſimiles erunt,ſed vtique de peccatoribus.Male-
facti ſui ergo per cupiditatem quiſque author eſt.

Eſt ergo io poteſtate vt ſit cupiditas: & ideo etiam Cap.IX.
malũ in poteſtate eſt.In poteſtate ergo eſt, quod in vo-
luntate eſſe non debet:Malum enim non poteſt eſſe na
tura,nec ſubſtãtia,oec vita,quia hæc bona ſunt, inquã-
tum ſunt: Sed & ſi aliquos naturaliter dicimus malos,
propter originem veteris peccati dicimus, in quo iam L
noſtra mortalitas naſcitur. Totũ itaque quod vocatur
malum in hominibus, peccatum eſt & pœna. Peccatũ
fit ab anima rationali,cui liberum voluntatis arbitrium
eſt.Et pœna infligitur iuſticia dei, quæ nihil facit iniu-
ſte.Aduerſus hæc ſolita cæcitate Maoichæi latrãt, & cũ
coouincuntur oaturam oõ eſſe malum, ſed io poteſta-
te eſſe homiois facere bene aut male,dicunt oõ eſſe ani
mæ liberam voluntatẽ,& non vident cæcitatem ſuam.

Quis enim oon clamet ſtultum eſſe, præcepta dare Cap.X.
ei,cui liberũ nõ eſt quod præcipitur facere: & iniquum
eſſe eum damnare,cui nõ fuit poteſtas iuſſa complere?
Et has iniuſticias & iniquitates miſeri noo iotelligunt
deo ſe adſcribere. Sed quid verum eſt, niſi & dominũ
dare præcepta, & animas liberæ eſſe voluntatis, & ma-
lum naturam nõ eſſe, ſed eſſe auerſionem à dei præce-
ptis,& eſſe iuſtum iudicium dei quo damnet peccãtes?

Interea cum dicat idem Manichæus, deum omnib⁹ Cap.XI.
bonis abundantẽ, oullo io regois eius inſignibus indi-
gente,aut infirmo conſtituto,ita etiã fundata eiuſdem
ſplendidiſsima ſeculæ, vt à nullo vnquã cõcuti vel mo
ueri poſsiot,in alio loco paulopoſt ſubiũgit & dicit: Lu
cis vero beatiſsimæ pater ſciẽs labem magoam ac va- M
ſtitatẽ,quæ ex tenebris ſurgeret,aduerſus ſua ſancta im-
pendere ſecula,oiſi aliquod eximium ac præclarum &
virtute potẽs oumẽ opponat, quo ſuperet ſimul ac de-
ſtruat ſtirpem tenebrarũ, qua extincta quies lucis inco-
lis pararetur. Certe ergo à nullo vnquam cõcuti vel Cap.XII.
moueri potuerũt regna dei ô Manichæi.Si enim potue
runt,mentitus eſt dicẽdo,nõ poſſe regna illa ab aliquo
concuti.Et ſi concuſſa ſunt neceſsitate,aut timore,non
erit deus,qui ſic concuti potuit:Nam videmus deũ Ma
nichæi ſecundũ eundem Manichæum malo neceſsita-
tis preſſum,cũ labes ac vaſtitas aduerſus ſecula impen-
deret,aliudq; quod faceret nõ haberet,partem ſuam ad
pugnam dediſſe, vt vel hoc modo quietẽ lucis incolis
cõpararet.Ipſa vero pars eius,hoc eſt de lumioe lumen,
de bono bonum,de ſancto ſanctum,de æterno æternũ,
de deo deus,de omnipotente omnipotẽs,corrupta ſit,
mortificata ſit,commixta ſit per omnia mundi corpo-
ra à ſummo vſq; ad imum,à cœlo vſque ad ſtercora,vt
& meretrices in theatris & in locis turpioribus turpio-
res habereot in ſe oppreſſum deũ,qui liberari forte non
poſsit.

A poſsit. Dicit enim in fine ipſius epiſtolæ, vnde vnũ capitulum iam poſuimus, ipſam dei partem quæ commixta eſt, non totam poſſe reuocari ad priſtinam libertatem.

Cap.XIII. Ecce victoria, ecce triumphus, qualẽ fecit Manichæi deus: Nam poſt amiſſam partem ſuam in luctu eſt, ſicut Manichæus idem dicit. Velum cõtra ſe habet, quod dolorem eius temperet, ne corruptionem partis ſuæ videat. Hodie enim diuina quam cõmemorat ſubſtantia, ſubiacet gẽti tenebrarum, vt lutum figulo. Hoc in primo libro theſauri eorum ſcriptum eſt.

Cap.XIIII. Qualis interea turpitudo, quam in eodẽ theſauro inter cætera ſeptimo libro ſcripſit, ſic dicens: Tunc beatus ille pater, qui lucidas naues habet diuerſoria & habitacula ſecundum magnitudines, pro inſita ſibi clementia fert opem, qua exuitur & liberatur ab impiis retinaculis & anguſtiis atque angoribus ſuæ vitalis ſubſtantiæ. Itaque inuiſibili ſuo nutu illas virtutes ſuas, quæ in clariſsima hac naui habẽtur, transfigurat, easq; parere facit aduerſis poteſtatibus, quę in ſingulis cœlorum tractibus ordinatæ ſunt: Quæ quoniam ex vtroque ſexu maſculorum ac fœminarum cõſiſtat, ideo prædictas virtutes partim ſpecie puerorum inueſtium pareri iubet generi aduer-B ſo fœminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario maſculorum: Sciens eas omnes hoſtiles poteſtates, propter ingenitam ſibi letalem & ſpurciſsimam concupiſcentiam facillime capi, atq; hiſdem ſpeciebus pulcherrimis quæ parent mãcipari, hoc quoque modo diſſolui. Sciatis autem hũc eundem noſtrũ beatum patrem hoc idem eſſe, quod etiã ſuæ virtutes, quas ob neceſſariam cauſam transformat in puerorũ & virginum intemeratam ſimilitudinem: Vtitur autem his tanquam propriis armis, atq; per eas ſuam complet voluntatem.

Cap.XV. Harum vero virtutum diuinarũ quæ ad inſtar coniugij contra inferna genera ſtatuuntur, quæq; alacritate ac facilitate id quod cogitauerint, momento eodem efficiunt, plenæ ſunt lucidæ naues. Itaque cũ ratio popoſcerit vt maſculis appareant eædem ſanctæ virtutes, ilico etiam ſuam effigiem virginũ pulcherrimarum habitu demonſtrant. Rurſum cũ ad fœminas ventum fuerit, poſtponentes ſpeciem virginum, puerorum inueſtium ſpeciem oſtendunt. Hoc autem viſu decoro illarum ardor ad concupiſcentia creſcit, atq; hoc modo vinculum peſsimarum cogitationum earũ ſoluitur, viuáque anima quæ eorundem membris tenebatur hac C occaſione laxata euadit, & ſuo puriſsimo aëri miſcetur: vbi penitus ablutæ animæ aſcendunt ad lucidas naues, quæ ſibi ad euectionem, atque ad ſuæ patriæ transfretationem ſunt præparatæ.

Cap.XVI. Id vero quod adhuc aduerſi generis maculas portat, per æſtum atque calores particulatim deſcendit, atque arboribus cæteriſq; plantationibus, ac ſatis omnibus miſcetur, & coloribus diuerſis inficitur. Et quo pacto ex iſta magna & clariſsima naui figuræ puerorum & virginum parent contrariis poteſtatibus quæ in cœlis degunt, quæq; igneam habent naturam, atque ex iſto aſpectu decoro vitę pars quę in eorundem mẽbris habetur, laxata deducitur per calores in terram: eodem modo etiam illa altiſsima virtus quæ in naui vitalium aquarum habitat, ſimilitudines puerorum ac virginum ſanctarum per ſuos angelos apparet his poteſtatibus, quarum natura frigida eſt atque humida, quæq; in cœlis ordinatæ ſunt: Et quidem iis quæ fœminæ ſunt, in ipſis forma puerorum apparet, maſculis vero virginũ. Hac vero mutatione & diuerſitate perſonarum diuinarum ac pulcherrimarum, humidæ frigidæq; ſtirpis principes maſculi ſeu fœminę ſoluuntur, D atq; id quod in ipſis eſt vitale, fugit: Quod vero reſederit, laxatũ deducitur ad terrã per frigora, & cunctis terræ generibus admiſcetur.

Cap.XVII. Quis non rideat, vel potius doleat & deteſtetur iſtum hominem, tam horrenda & execrabilia de diuina ſubſtantia dicentem? Ergo ſubſtantiæ lucis æternæ parti dei, in captiuitate, in calamitatibus, in ærumnis, in preſſuris, in ſordibus atq; immundicia, ſecundum veſtrum errorem, veſtram conſtitutionem nõ poterat aliter quotidie ſubueniri, niſi beatus pater, qui naues lucidas habet diuerſoria, quem tertium legatum appellatis, & virtꝰ altiſsima virtutes ſuas in diuerſi ſexus naturam committet: quas quidem intemeratas dicitis, ſed tamen vt meretricum more, pulchritudine ſua principum tenebrarum letalem & ſpurciſsimam concupiſcentiã confuſæ & inuitæ accendãt. Nõ enim inuenitis verum, quo tandem pulchritudinẽ aliquãdo honeſtius doceretis. Et qua cauſa hoc faciũt? Vt eis in libidinem cõcitatis, occaſionem liberationis reperiat ſubſtantia diuina? Quid aliud ſonat, niſi vt etiã per genitalia dæmonum vias euadendi inueniat diuina maieſtas?

Ca.XVIII. Deus magne, ſubueni animis iſta turpia credentibus, iſta nefanda ſectantibus. Quis hæc non E exhorreat, rogo vos? quis tam cæcus eſt vt iſta credat, rogo vos? Sed certe reſpondeatur mihi ab iis qui ipſum Manichæum ſequuntur: Si deus incorruptibilis eſt, vel omnis natura ſummi boni inuiolabilis, immaculabilis, inadibilis, incoinquinabilis, incomprehenſibilis, quid poterat facere mali natura huic tantæ naturæ, ſi nollet cum illa pugnare, ne ad tantum dedecus deduceretur? Hoc dixi: Quid factura erat deo gens tenebrarũ, ſi nollet cum illa pugnare? Si mihi dicitur, Nihil: quæro cur hodie eius pars hoc eſt dei deus, in calamitatibus, in preſſuris, in captiuitate, in ſubiectione ſit conſtituta, vt tam turpiter etiã liberetur, & nec ſic liberari tota poſsit, vel ipſe pater luctum habeat memoratæ partis ſuæ cauſa, quem luctum Manichæus in ſuis libris apertiſsime prædicat?

Cap.XIX. Ait quidem, Nihil ei fieri poterat, ſed vt oſtenderet præſcientiam ſe habere cogitationum principum tenebrarũ, & vt monſtraret nihil ſe timere, propterea pugnauit. Cui ego dixi: Qui potuit cogitationes principum tenebrarum videre, ac neminem timere, F quare non vidit luctum ſibi imminentem de partis ſuę infœlicitate, quam hodie patitur? Quam partem ſuam nunquam recipiet integrã, quia remanet inde aliquid, ſicut ipſe dicit, quod purgari nõ poterit, & globo tenebrarum in æternum damnabitur. Magna præſcientia vel potius inſcientia, & miſera infirmitas, hoc eſt totum quòd neminem timebat. Certe ſi ſe tueri aliquo modo non poterat, rogaret vt ſibi parceretur, ne ad tantum dedecus integritas illa & decus omnium ornamentorum perduceretur.

Cap.XX. Item dictum eſt à quodam, Nihil ei poterat facere gens tenebrarum, ſed ipſe voluit pati rem malam circa fines ſuos, & miſit qui eã debellaret. Cui ego dixi: Si ita eſt vt dicis, ipſe potius inuenitur malus, qui rem vicinam nihil ei nocentem delere voluit. Et ſicut malus in illã, ſic crudelis in ſuam, aut ignarus futurę calamitatis eiꝰ. Cum enim putat rem bonam ſe poſſe perficere, vt in regno mali quod ei non nocebat, regionem ſuam extenderet, prius non præuidit infœlicitatẽ, quæ memoratam partem eius quotidie premit. Deinde quòd eam totam nunquam in priſtinam libertatem recipere poterit.

Cap.XXI. Et cum huic obiectioni reſponderi nullo modo poſsit, ſolitam imperitiam opponunt, quid facturi erãt Iudæi Chriſto, ſi nollet ab eis pati? O vtinã videre poſſent, quod facile viderẽt, niſi per

G nebulas contentionis excęcarentur,quid ſic imminen-
tis mali premi neceſsitate,quã deum ſuum paſſum aſſe-
uerant:& quid ſit miſericordiæ benigniſsimũ officiũ,
1.Corin.1. quam ſapiẽtia & virtus dei dominus Ieſus Chriſtus vo
luntate & ineffabili poteſtate,per hominẽ quem ſuſce-
pit ex virgine,generi humano exhibere dignatus eſt, vt
hominibus per hominẽ patientiæ demonſtraret exem-
plum.Oportebat enim,& hoc iuſtum erat, vt homines
per patientiam humilitatis vincerent difficultatem in-
firmitatis carnis ſuæ:quia in eam per elationem ſuper-
biæ ceciderãt, ſicut in Adã primo homine noſtra ſcrip
tura indicat. Nunquid & vos poteſtis dicere,quia erant
aliqui homines,quos deus volebat docere patientiam,
propterea voluit à gente tenebrarum tanta mala pati,
quemadmodũ dominus à Iudæis? Aut nũquid poteſtis
dicere,quia ſuſcepit aliquam naturam paſsibilem deus,
in qua pateretur à gente tenebrarum quicquid ei facere
potuit, cum ipſe in ſua ſubſtantia nulla ex parte muta-
retur:ſicut verbum dei,qui eſt filius dei,etiam ipſe ſicut
H pater incommutabilis, ſuſcepit hominẽ mortalem, vt
integra & inuiolata deitate, in carne mortali doceret
mortales per patientiam mortẽ vincere, & ipſius infir-
mæ carnis futuram in melius commutationem reſurre-
Cap. XXII. ctione monſtraret. Cum ergo eſſet per ſeipſum in-
uiſibilis,viſibilis in homine apparuit, quem de fœmina
Lucæ 1. ſuſcipere dignatus eſt,vt in Euãgelio legimus, Dicit &
Galat.4. Apoſtolus,factum de muliere. Et iſti dicunt,quare non
ait ex virgine? non intelligentes quòd conſuete dictũ
ſit ſecũdum proprietatem linguæ ſcripturarum,ſicut de
Gene.2. Eua dictum eſt, formauit eam in mulierem, antequam
vel oſtenderetur viro: Quanuis Maria non incongrue
propter partũ dicitur mulier, virgo vero, quod virilem
neſcierit conuentionem,neq; pariendo virginitas eius
corrupta ſit. Quòd autem angelus & Eliſabeth dixerũt
Lucæ 1. Mariæ, Benedicta tu inter mulieres : nulla quæſtio eſt,
quia reuera benedicta eſt virgo inter mulieres. Sed ne
dicatis,ſicut angeli apparuerunt,ſic haberet corpus, ne
de fœmina naſceretur:quid ſi vobis dicatur, Vbi legiſtis
Chriſtũ veniſſe? Nõnne dicturi eſtis, In Euãgelio? Re-
ſpondetur ergo vobis,vbi ſcriptum eſt, Chriſtum natũ
de virgine? Sed ſolita fœditate dicetis ſcripturã ipſam
I falſam eſſe:Nec videtis aliquem ſimilem vobis cæcum
hoc poſſe facere, vt ea quæ vos dixeritis vera, illa falſa
eſſe dicat:& quæ dicitis falſa, illa vera eſſe dicat : Ac ſic
aperiatis ianuas omni homini, errori vel ſceleri, vt v-
nuſquiſque prout voluerit vel delectatus fuerit,ipſas di
uinas ſcripturas accipiat,reſpuat vero quæ non intelli-
gens & offenſus putauerit mala,& non iam inueniatur
hac regula erroris veſtri,vnde tales corrigantur.

Ca. XXIII. Accipite integre canonicas ſcripturas, ſi integri eſſe
deſideratis. Si enim intelligeretis vel crederetis certe
Apoſtolus dixit, per fœminã genus noſtrum fuiſſe de-
2.Corin.11. ceptum, Ait enim, Timeo ne ſicut ſerpens Euam ſedu-
xit aſtutia ſua,ſic & veſtræ mentes corrũpantur : poſſe-
tis intelligere per fœminam noſtrum genus oportuiſſe
liberari:vt quoniam per fœminã mors facta eſt,per fœ-
minam vita recuperaretur,atq; ita demonſtraretur non
ipſam creaturam fœmineam eſſe culpandam, cuius eſt
deus conditor,ſed voluntatem qua Eua peccauit. Sed
timent maieſtatis illam incoinquinabilẽ & ineffabilem
potentiam in virginis vtero credere fuiſſe,ne ſanguine
eius pollueretur,cũ & in Apoſtolis & multis dignis fœ-
minis & habitauerit & nũc habitet,qui vtique corpora
habent, & ſanguinem habent. Si enim in Maria coin-
quinari potuit,& in omnibus potuit:Si autem non po-
tuit in illis,vtique nec in Maria potuit,in cuius viſceri- K
bus ſuſceptionem corporis operata eſt dei ſapientia.

Certe ipſum Manichæum de patre atque matre na- Ca. XXIIII.
tum fuiſſe non negabunt,cuius animam ſecundũ ſuum
errorem deum eſſe omnipotentem ſimiliter nõ nega-
bunt:qui ſe mira ſuperbia aſſumptum à genio ſuo, hoc
eſt à ſpiritu ſancto eſſe gloriatur, Et vtique ſi genius eſt
ſpirit⁹ ſancti,& ipſe ſpiritusſanctus,& ipſe deus omni-
potẽs,vt ſpiritus ſanctus:qui tamẽ Manichæus carnem
habuit,in qua ſi coinquinat⁹ eſt ſpiritus ſanctus,aut eius
anima genia ſpiritus ſancti, coinquinabilem deum co-
lunt. Si vero nuſquam deus coinquinatur, cũ etiã lux
corporum cœleſtium vſque ad terras perueniat & non
coinquinetur : cum manifeſtum ſit ſolẽ iſtum, cui ge-
nu flectũt, in omnibus ſtercoribus & putoribus radios
ſuos expandere,& eis nuſquam coinquinari : deſinant
blaſphemare & rogent deũ vt ab errore liberentur. In-
coinquinabilis enim ſubſtantia nõ ideo non coinqui-
natur quia nihil attingit,ſed quia permanet in ſua mũ-
dicia, qualecunque ſit quicquid attigerit : Sicut corpus
inuulnerabile aut impenetrabile, nũquid illud dicimus
quod non percutitur ferro,ſed potius quod etiam cum
percutitur non penetratur? Et ideo magis probatur fi- L
lius dei nõ poſſe de ſanguine fœminę coinquinari,quia
per fœminam natus eſt, quàm ſi non per fœminam na-
ſceretur,& membra illa deuitaſſet : videretur enim iu-
dicaſſe poſſe ſe inde pollui, & min⁹ à nobis fidẽter in-
coinquinabilis diceretur. Conſecrauit autem virgini-
tatẽ, quia de virgine naſci voluit : & ſola illa mater in
terris eligenda erat ad ſuſcipiendum hominem, quia
iam patrem habebat in cœlis. Sed dicunt, quare er- Cap. XXV.
go negauit matrem ſuam quando ei dixit, Quid mihi Ioan.2.
& tibi eſt mulier? Et quando cum ei nunciaſſet, quòd
eum vellet videre, reſpondit : Quæ eſt mater mea, aut Matth.12.
qui ſunt fratres mei? ac hos potius in hũc affectum co-
optauit,qui facerent voluntatem patris eius? Quia ex-
emplo ſuo iam docebat negandos eſſe terrenos paren-
tes propter deum. Opera enim diuina facienti,terrenos
affectus obſtrepere non debebat: Nam ſi propterea non
habebat matrem, quia negauit matrem, nec Petrus &
cæteri Apoſtoli habebant patres, quia monuit eos di-
cens: Et patrem ne vocaueritis vobis ſuper terram, vnus Matth.23.
enim eſt pater veſter qui in cœlis eſt. Quod ergo eos mo-
nuit de patre terreno,hoc de matre prior fecit. Hoc er-
go dicimus,ſapientiam dei ſuſcipiendo hominem nõ M
eſſe coinquinatam,ſed miſericorditer ob hominum ſa-
lutem hominem ſuſcepiſſe,vt fieret ſicut Apoſtolus di-
cit, mediator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus: Non 1.Timo.2.
enim dubitanti diſcipulo ſuo mentiri potuit qui dixit,
Ego ſum veritas: quãdo cicatrices vulnerum ſuorum, Ioan.14.
vt etiam manu tangeret, prębuit. Quomodo enim huic Ioan.20.
in aliquo ſecuri fidẽ haberemus, ſi diſcipulo ſuo ſic mẽ-
titus eſſet? Abſit talis blaſphemia. Nec eos ipſos in ſem-
piternũ reos teneat, qui hoc audẽt aſſerere aut credere,
ſed euigilent aliquando & intelligant quàm nefaria
peruerſitate iſta credantur. Nos autem dominũ ve- Ca. XXVI.
rum hominẽ ſuſcepiſſe credimus, & in ipſo viſibiliter
inuiſibilem hominib⁹ apparuiſſe, in ipſo inter homines
conuerſatum fuiſſe, in ipſo ab hominibus humana per-
tuliſſe, in ipſo homines docuiſſe à quibus eſſet recedẽ-
dum, quid eſſet perferendum, quò eſſet tendendũ. To-
tum autem hoc nulla fecit neceſsitate. Vnde ipſe dicit:
Propter hoc me pater diligit, quia ego pono animam Ioan.10.
meam,& iterum ſumam illam. Nemo tollit eam à me,
ſed ego pono eam à meipſo: Poteſtatem habeo ponẽdi
eam,

A eam,& poteſtatē habeo iterum ſumendi eam. Non er-
go mali neceſsitate amiſit eam: Voluit enim,vt illa quæ
in paſsione eius facta ſunt, omnia fierent ad humanam
naturam docendā,non ad ſuam tuendam. Sicut enim
nos qui ex anima & corpore conſtamus,cum ſimus in-
uiſibiles ſecūdum animā, viſibiles autem ſecundū cor-
pus,omnia quæ viſibiliter ſiue honoris & beneficiorum
accipimus,ſiue contumeliæ vel iniuriæ patimur,ad ani-
mam quæ inuiſibilis eſt,tanquam ad principem neceſſe
eſt,vt referamus,quia ipſa corpori principatur: Nam &
cum ſimus ſecūdum animam immortales, cum mortui
corpore fuerimus,nos mortui dicimur: Ita & dominus
ſecundum carnem,quod eſt formam ſerui, quam ſuſci-
pere dignatus eſt,& cōtumelias paſſus, & vincula & fla-
gella, & mortuus eſſe manifeſtatur: vt omnia veridice
veritas,& nihil falſo feciſſe credatur: quia poteſtate ac
voluntate verbum caro factum eſt,& natus,& paſſus,&
mortuus,& reſurrexit,nulla ſua neceſsitate, ſed volun-
tate & poteſtate: cuius nulla pars aliquādo deprædata,
nulla nunc vſq; captiua eſt, non ſolum diuinæ, ſed nec
ipſius mortalis quam ſuſcepit: Sed nec vnquā capi po-
B terit,niſi ab iis qui ei fide voluerunt mundo corde con-
iungi: Non ſicut deus Manichæi, qui neceſsitatis malo
preſſus,hodie hic ex parte,quod negare non poſſunt,in
Ca. XXVII miſeriis & calamitatibus volutatur. Intelligite ſanè
ſi poteſtis,etiā inter ipſos homines,quātum diſtet inter
neceſsitatē & voluntatem. Si quis, verbi gratia, merito
peccati ſui in carcerē iubente iuſticia mittatur, alius aſ-
ſit vir ſanctus,qui eundem carcerē ingrediatur,propter
illius conſolationem aut liberationē,nunquid ambo in
carcere ex vna cauſa cōſtituti ſunt? Ille miſſus eſt,ille in-
greſſus: Ille pœnam patitur,ille miſericordiam facit. Ille
ingreſſus eſt cum voluit,egreſſus eſt quando voluit: Ille
niſi interueniēte indulgētia, nullo iure poterit liberari.
Et hoc homines facere poſſunt, & præſtāt libere bene-
Caput ficium,cum aliquādo ſibi nihil cupiant præſtari. Co-
XXVIII. gitate ergo iam ſi deus poteſt pati aliquā neceſsitatem,
cum poſsint homines bene facere volūtate, nulla mer-
cede cōducti,nulla neceſsitate compulſi. Nullam ergo
neceſsitatem patitur deus: neq; neceſsitate facit quæ fa-
cit,ſed ſumma & ineffabili volūtate ac poteſtate: Et ta-
men vos maxime ſecundū errorem veſtrum,nō debui-
C ſtis opponere iſtam contradictionē quam dicitis: Quid
facturi erant Iudæi Chriſto,ſi nollet ab eis pati? quia ſe-
cundū eiuſdē Manichæi blaſphemias,Chriſtus carnem
non habuit, nec aliquid à Iudæis paſſus eſt. Sic enim in
epiſtola fundamēti dicit: Inimicus quippe,qui eundem
Saluatorem iuſtorum patrē crucifixiſſe ſe ſperauit, ipſe
eſt crucifixus, quo tēpore aliud actum eſt, atq; aliud o-
ſtenſum. Princeps itaq; tenebrarū affixus eſt cruci,idēq;
ſpineam coronā portauit cum ſuis ſociis, & veſtē coc-
cineam habuit: acetum etiam & fel bibit, quod quidam
dominum potaſſe arbitrati ſunt: atque omnia quæ hic
ſuſtinere viſus eſt, tenebrarū ducibus irrogata ſunt, qui
Ca. XXIX. clauis etiam & lancea vulnerati ſunt. Et quid ergo
opponitis dicentes: Quid facturi erant Iudæi Chriſto ſi
nollet ab eis pati,cum de paſsione ipſius ita ſentiatis,vt
nō ipſum deū paſſum aliquid in corpore ſuo, ſed prin-
cipem tenebrarum illa omnia paſſum putetis? Cōtra fi-
dem autem veſtram quo modo iſta opponitis? Nos
Cap. XXX. enim credimus,vt in Euāgelio ſcriptum eſt,quia Chri-
ſtus voluit pati, & quando voluit paſſus eſt. Non enim
quando voluerunt Iudæi,paſsionē ipſam fecerunt. Vo-
lebant quidam tenere eum & occidere, & ſecundū vo-
luntatem ſuam iam perfecerant ſcelus, quod conaban-
tur,& iam rei erant immaniſsimi peccati qui volebant, D
etiam ſi nihil feciſſent: Tamen ille qui poteſtatem ha- *Ioan 10.*
buit ponendi animam ſuam, quando voluit eos facere *Matth. 26.*
permiſit,qui legionibus angelorum potuit iubere vt Iu-
dæi perirent, vel vno verbo ſuo omnes interimere.

Dominus ergo Chriſtus ſecundum hominē quem *Ca. XXXI.*
ſuſcepit,paſſus eſt: Et nullum membrum eius hodie te-
netur à Iudæis, vel mortalis corporis quod ſuſceperat,
ſicut ſupra diximus. Nam deus veſtro ô Manichæi,labe
ac vaſtitate impendente preſſus eſt,nō libera voluntate
proceſsit ad pugnam,ſed neceſsitate cōpulſus eſt. Nec
præſtare aliquid voluit, ſed reſiſtere conabatur: Qui e-
tiam in ſua ſubſtantia,non in ſuſcepto mortali corpore
deuoratus atque commixtus eſt: Qui ex parte hodie te-
netur,ex parte in globo ſemper tenebitur: Et tamē quis
ferat tā incredibiles blaſphemias, quas iſti de ipſa paſ-
ſione domini proferre non dubitant? Omnes Apo- *Ca. XXXII.*
ſtoli, omnes linguæ rationales dominum Chriſtū paſ-
ſum eſſe clamant. Omnis ſana fides Chriſtum pro no-
bis paſſum confitetur: Et Manichęus iniquus dæmones
omnes illas paſsiones aſſerit pertuliſſe. Nō enim prop-
terea dicit eos paſſos, quia de ipſis dominus triumpha- E
uit,& de ipſis nos per patiētiam triumphare docuit,ſed
quia dominum Chriſtum negant habuiſſe carnē mor-
talem. Quibus dicimus: Si non habebat carnem morta-
lem,quid erat quòd tenuerūt Iudæi? quid erat quod in
cruce pendebat? quid confixū erat clauis in ligno? quid
eſt percuſſum lancea,vnde ſanguis & aqua profluxit? Si
enim viſa ſunt tantum fieri, & facta non ſunt,phantaſ-
mata erant, quod nefas eſt credere. Si autem vere *Caput*
facta ſunt,non tamen in carne mortali,ſed in ipſa diui- *XXXIII.*
na ſubſtantia facta eſſe dicitis,mutabilem eſſe dicitis di-
uinam ſubſtantiā,& viſibilem carneis oculis, & palpa-
bilem carneis manibus,& vulnerabilem ferro,quæ rur-
ſus nefas eſt credere. Et ideo dum timet dicere Mani-
chæus,quia iſta facta non ſunt: & iterum timet dicere,
quia in diuina ſubſtantia facta ſunt: & nō vult confite-
ri, quia nec intelligere potuit, quo modo filius dei per
quem facta ſunt omnia,ſine aliqua mutatione vel coin-
quinatione diuinæ ſubſtantiæ ſuæ, hominem cum car-
ne ſuſceperit: coactus eſt dicere, quia non Chriſtus, ſed
princeps tenebrarum cum ſuis ſociis illa omnia paſſus
eſt: Miſeri non timetis vt dicatur vobis in iudicio: Ego F
eos liberaui pro quibus paſſus ſum: Ite, ille vos liberet,
cui meas adſcribitis paſsiones? Dicitis magno erro- *Caput*
re,ſed tamen dicitis Chriſtum quotidie naſci, quotidie *XXXIIII.*
pati,quotidie mori: Nunquid forte in iis qui credunt,
& pro nomine ipſius tribulationes mortemq; patiūtur?
Non,inquiunt,ſed in cucurbitis, & in porris,& in por-
tulaca,& in cæteris huiuſmodi rebus. Magna ridicula,
magna cæcitas: Superius paſsionibus dæmonum, hic
paſsionibus olerum homines liberantur à peccatis.

Item cum eis dicimus: Quid factura erat deo gens *Ca. XXXV.*
tenebrarum,ſi nollet cum illa pugnare? Dicunt, Nihil
fieri potuit deo incorruptibili. Non enim ſi quis, verbi
gratia, ſphæram vitream ſolidā vnguibus lacerare vo-
luerit, aliquid ei vnquam faciet ſæuicia vnguium ſuo-
rum. Sed ſi vel talem ſubſtantiam diuinam iſti eſſe fin-
gerent, vt omnis ſæuicia gentis tenebrarum talis ad il-
lam eſſet,quales ſunt vngues lacerantis ad ſphæram vi-
tream,non deus Manichæi hodie luctum pateretur de
partis ſuæ abſciſione vel amiſsione: quam partē dicunt,
cum in fructibus vel in herbis fuerit: id eſt, in melone
vel beta vel talibus rebus, & principium ſuum & me- *Caput*
dietatem & finem noſſe. Cum autem ad carnem ve- *XXXVI.*
nerit,

G nerit, omnem intelligẽtiam amittere: vt propterea magiſter hominibus miſſus ſit, quia ſtulta in illis facta eſt pars dei: & propterea non ſit miſſus melonibus, quia ſapientem habent animam. Quis iſta credat vel ab hominibus aliquãdo, vel inter homines poſſe dici? Sed tamẽ quo modo nihil mali patitur ſubſtantia dei veſtri, cum & in pomis ligatur, & in carne excæcatur, vel cum volens redire, deiicitur ad terras à gente tenebrarum? Sed ſi nihil ei mali contigit vel contingit, falſa omnia ſunt, quæ Manichæus dixit in epiſtola fundamenti, quæ caput eſt omnium vanarũ fabularum: vel in theſauro, qui theſaurus eſt omnium turpitudinũ & blaſphemiarum, vel in cæteris omnibus libris: in quibus tanta loquacitate nihil aliud quàm infœlicitatem ſubſtantiæ dei, quam commixtam dicit principibus tenebrarũ, & in diuinis virtutibus triſticiam, & propter illam magnam ſolicitudinem vt liberaretur, affirmat. Nam reuera nihil mali, aut potuit, aut poterit pati ſubſtantia dei, nec aliquem habet inimicũ, qui eius partem ingenitam corrumpat: ſed homines ſunt deo vel potius ſibi inimici, non ob-
H tẽperando pręceptis dei, & cupiditatibus ſe potius corrumpendo, non deum.

Caput XXXVII. Duúm vero teſtamentorum concordiam ſimplici oculo intendere ſi velletis ô Manichæi, facillime videretis, Rabide enim ferimini in id
Gene.1. quod ſcriptum eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper aquam.
Gene.3. Et vidit deus quia bonum eſt: Et, Adam vbi es? Et, Deus
Exod.20. zelãs, & ignis edax, & gladius meus, & cætera talia, non
Deute.4. conſiderantes, quaſi alius ita cæcus ſit, vt reprehendere velit illud domini quod in Euangelio dictum eſt,
Matth.5. Non iurabis per cœlum, quoniã ſedes eſt dei: neque per
Iacobi.5. terram, quoniam ſcabellum eſt pedum eius: & hoc dicat quod vos mira demẽtia dicere ſoletis, vbi erat deus
Luca.7. antequam eſſet cœlũ & terra? aut quod ſcriptum eſt, Et miratus eſt Ieſus: cum mirari nemo ſoleat, niſi de re quę illi erat incognita, videre autem quia bonum eſt, non ſit ignorantis, ſed quia placuit ei quod fecit. Aut illud
Luca.8. quod ſcriptum eſt dicente domino? Quis me tetigit? Et
Ioan.11. de Lazaro, vbi poſuiſtis eum? Et, Ego veni non pacem
Matth.10. mittere ſuper terram, ſed gladium. Et, Ignem veni mit-
Luca.12. tere in mundum. Et, Veni vt qui non vident videant, &
Ioan.9. qui vident cæci fiant. Et, Vẽdite res veſtras, & emite vo
Luca.22. bis gladios. Et Apoſtolus, Zelo dei vos zelo: Et, Reuela-
Roma.1. bitur ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem: & cæ-
I tera innumerabilia ab ipſo domino, vel ab Apoſtolis dicta vel facta, quæ inſaniſsime poterunt homines ac-
Matth.19. cuſare nõ intelligentes. Nam & auari vel flagitioſi poſſunt aliter accipere, quod dominus ait, vt ſi quis dimiſerit quæ habet, ſeptuplum, aut etiam centuplum in hoc ſeculo accipiat: vt ſi aliquis vxorem, ancillam vel etiam meretrices dimittere propter dominum velit, ſpe illius multiplicationis faciat, non amore iuſticiæ. Poſſunt e-
Ioan.6. tiam horrere mala intelligentes quod ait, Si quis non manducauerit carnẽ meam, & biberit ſanguine meum,
Matth.5. nõ habebit in ſe vitam. Nam quod ait, Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis: ſi dicant ſtulti, Ecce pro conuicio gehennam minatur, quem dicitis miſericordem ignoſcere peccata: nónne ignorant vbi ca-
Luca.8. put habeant, & tamen aliquid ſibi videntur dicere? Aut
Marci.12. quo modo tam multas animas necãdas dæmonibus in porcis tradidit, cum tales animas dicatis eſſe porcorum quales ſunt hominum? Aut quo modo arborem, in qua fructus, quia non erat tempus, non inuenit, verbo aridam fecit, quam animam intelligentem dicitis habere?

Caput XXXVIII. Ecce quanta iniquiſsimi & cæci homines de diuinis eloquiis poſſunt dicere, ſicut in ea quę myſtice facta ſunt vel dicta in veteribus libris ignorantes ferimini, vt K
temere accuſetis quod non intelligitis. Hęc autem cum de nouo teſtamento vobis obiecta fuerint, dicitis diuina & ſpiritalia ſignificare: Veteris autem teſtamenti ſanctas literas figurate poſſe accipi negatis, Cum & ipſe dominus figurate inde quædam dixerit, & Apoſto- *1.Cor.10.*
lus Paulus, omnia illi populo in figura contigiſſe ſcribat, Nam & ipſe regulam monſtrans, multa inde expoſuit. Sed forte dicitis, ſolita vanitate & obtuſo corde contra deum vel Apoſtoli authoritatem loquentes, veteris teſtamenti dicta exponi prorſus non poſſe, ſolum autem nouum in talibus exponi poſſe. Et non conſideratis non vos habere quid dicere, ſi ab aliis impiis vobis dicatur, vetus potius exponi poſſe, nouum non poſſe. Mens autem ſana vtrunque teſtamentum conſiderans, quæcũque in vno inuenerit expoſitionem admittere, ſine dubio in altero declarabit. Multũ apparet imperitia veſtra vel potius audacia. Attendite in actibus Leucij, quos ſub nomine Apoſtolorum ſcribit, qualia ſint quæ accipitis de Maximilla vxore Egetis: quæ cum
nollet marito debitum reddere, cum Apoſtolus dixe- L
rit, Vxori vir debitum reddat, ſimiliter & vxor viro: il- *1.Cor.7.*
la ſuppoſuerit marito ſuo ancillam ſuam Eucliam nomine, exornans eam, ſicut ibi ſcriptum eſt, aduerſariis lenociniis & fucationibus, & eam nocte pro ſe vicariam ſupponens, vt ille neſciens, cum ea tanquam cum vxore concumberet. Ibi etiam ſcriptum eſt, quòd cum eadem Maximilla & Iphidamia ſimul iiſſent ad audiendum Apoſtolum Andream, puerulus quidã ſpecioſus, quem vult Leucius vel deum vel certe angelum intelligi, commendauerit eas Andreæ Apoſtolo: & perrexerit ad prætorium Egetis, & ingreſſus cubiculum eorum finxerit vocem muliebrem quaſi Maximillæ murmurantis, de doloribus ſexus fœminei, & Iphidamię reſpódentis. Quæ colloquia cum audiſſet Egetes, credens eas ibi eſſe, diſceſſerit. Quid ad hoc dicitis rogo vos: Quare non timuit Maximilla per turpiſsimum lenocinium ancillæ ſuæ, ligare animas in carne? Cum autem illum puerulum tam turpiter credatis eſſe mentitum, quis vobis credat loquentibus, cum ſi mentiamini, dominum vos dicitis imitari? Sed vos temeritate pleni adhuc irruite in veteres libros, vt quæ neſcitis, potius accuſare
quàm diſcere laboretis. Conſiderate quæ ibi miracula M
ſint. Si miraculis noui teſtamenti delectamini: ibi mortui primo ſuſcitati: ibi leproſi primo mundati: & alia multa quæ diligenter & pie quærentibus ad ædificandam fidem innoteſcunt. Si autem bonis præceptis delectamini: ibi primitus ſcripta ſunt illa duo præcepta,
quæ ſublimiter dominus laudat de diligendo deo & *Matth.22.*
proximo: ibi dimittenda domus, parentes, filij, & cæ- *Matth.19.*
tera propter dominum: ibi non reddendum malum *Rom.12.*
pro malo: ibi orandum pro inimicis: ibi inimico igno- *Matth.5.*
ſcendum: ibi tradẽda maxilla ad accipiendam alapam. Et quæcunque in nouo teſtamento præcepta ſunt, non ſolum ibi mandata, ſed etiam à ſanctis viris omni vigilantia completa.

Nunquid & hoc poterit dicere *Caput XXXIX.* malicia veſtra, quæcunque bona & magnifica ibi ſcripta ſunt, falſa eſſe & appoſita, illa vero quæ non intelligentes putatis mala, ea tantummodo vera eſſe? Debetis enim aduertere aliquos ſimiliter impios, ita de nouo teſtamento facere poſſe, vt quæcunque ibi ſunt quæ non intelligentes putauerunt mala, ea reprehendant, & dicant ipſa ibi eſſe ſola vera: illa autem omnia quę ibi magnifica ſunt, dicant eſſe falſa, atq; ab amatoribus domini appoſita, ne omnia iudicarentur fugienda: vt & vos

& illi

A & illi tali cæcitate percuſsi, iam iudicati & damnati fu-
giamini. Tādem vigilate, & à blaſphemiis cōquieſcite,
atque omnium ſanctarum canonicarum ſcripturarum,
ſi Chriſtiani eſſe cogitatis, authoritatem recipite, & quę
non intelligitis accuſare nolite, ſed potius eorum intel-
Cap. XL. lectum deſiderate. Nam quale eſt etiam illud, quod
reſurrectionē carnis negatis? Paulus Apoſtolus clamat,
1. Cor. 15. Seminatur in corruptione, reſurget in incorruptione:
ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria: ſeminatur in
infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur corpus anima-
le, ſurget corpus ſpiritale, Et vos contra reclamatis, car-
nem hominis non poſſe reſurgere, & eam tenebrarum
principem habere authorem, cum eandem Apoſtolus
membra Chriſti & templum ſpiritus ſancti eſſe dicat.
1. Cor. 6. Neſcitis, inquit, quia corpora veſtra membra ſunt Chri-
ſti? Quod non vtique ſecundum infirmitatem præſen-
tis corruptionis, quæ de peccati originalis pœna deſcē-
dit, ſed ſecundum adoptionē futuræ reſurrectionis di-
Roma. 8. cit: ſicut alibi ait, Et ipſi in nobis ingemiſcimus, adop-
tionem expectantes, reſurrectionē corporis noſtri. Ali-
bi etiam eandem carnem eccleſiæ comparauit, cum de
Ephe. 5. coniugio loqueretur dicens, Nemo enim vnquam car-
B nem ſuā odio habet, ſed nutrit & fouet eam, ſicut Chri-
Galat. 5. ſtus Eccleſiam. Quod ergo alio loco dicit, Caro cōcu-
piſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autē aduerſus carnem,
non carnem damnat, vt eam tanquam inimicam exiſti-
memus, ſed admonet potius, vt ſubiugemus nobis eam
ad bona opera concipienda, vt velut coniunx ſpiritui
ſeruiat: quod dicit non poſſe fieri, niſi gratia dei per Ie-
ſum Chriſtum dominum noſtrum. Non enim natura
carnis, ſed pœna eius nobis reluctatur, quia peccato
meruimus eſſe mortales. Nam iterum dicit, Corpus ve-
ſtrum templū eſt in vobis ſpiritus ſancti: & tamen cum
ipſa caro propter præſentem infirmitatem fœnum ap-
Eſaie. 40. pelletur, creditis Ioannem de fœno aurū feciſſe, & non
creditis deum omnipotentem de corpore animali ſpi-
ritale corpus facere poſſe? Nam propter ipſam cōmu-
tationem carnis, quæ futura eſt, quoniam de iſta carne
cœleſte corpus deus facturus eſt, quando erimus æqua-
les angelis dei, propterea veriſsime dicit idem Apoſto-
Matth. 22. lus, Caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt. Sed
1. Cor. 15. non mirum quod ita cæci eſtis, vt nō poſſe ab omnipo-
tente deo iſta fieri dicatis, cum etiam dicatis mundum,
C vel omnia quæ facta ſunt, nō potuiſſe aliter facere deū,
niſi magna & miſerabili neceſsitate, & niſi eſſet mate-
ria quæ illum ad operationem mundi adiuuaret, vt in-
Cap. XLI. de poſſet partem ſuam liberare. Eligite ergo nunc
quid ſequi velitis, deum minus potentem & infirmum,
qui neceſsitate partis ſuæ in miſeria conſtitutę, à mate-
ria quam ipſe non fecerat, vt mundum faceret adiutus
eſt, an deum omnipotentem qui nulla neceſsitate, ſed
Pſal. 32. propria volūtate & ſumma poteſtate, dixit & facta ſunt,
Roma. 4. mandauit & creata ſunt, qui vocat ea quæ nō ſunt, tan-
Cap. XLII. quam quæ ſunt. Vos ergo homines, qui iſta impieta-
te Manichæi eſtis decepti, fugite, feſtinate dum licet, ne
damnationem æternam ab illo iuſto iudice mereami-
ni. Pœniteat vos peccatorum veſtrorum, ſi cupitis libe-
rari, & nolite audire Manichæos dicentes, Non pecca-
mus nos, hoc eſt, animæ lucis, ſed peccat gens tenebra-
rum. Si enim ita eſt, quare nos terrent vt eis credamus?
Non enim poſſunt dicere, quia infidelitas non eſt pec-
Ioan. 3. catum, cum ſcriptum ſit, Qui non credit iam iudicatus
Cap. XLIII. eſt. Si ergo infidelitas peccatum eſt, & non peccat
niſi gēs tenebrarum, reſtat vt ab omni peccato pars lu-
cis immunis inueniatur. Omnes ergo ad regnū redeūt,
quia ipſi non peccant: & nihil timendum eſt alicui ani- D
mæ, quia nihil peccat: & falſa ſunt quæ Manichæus di-
cit, ſucciſiuam lucis partem, hoc eſt animas peccatrices
damnari in cuſtodiam globi, vt aliqua ſecuritas diui-
nis regnis in periculo cōſtitutis, tandē aliquando com-
paretur. Neceſſe eſt ergo vt aut pars lucis peccet, aut
pars tenebrarum. Sed ſi pars lucis peccat, deus peccat,
quod nefas eſt dicere: Si autem pars tenebrarū peccat,
ipſa vocatur ad regnum per eum qui dixit, Nō veni vo Matth. 9.
care iuſtos, ſed peccatores, quia nō eſt opus ſanis medi-
cus, ſed male habētibus. Illa autem diuinitas de diuini-
tate, & lux de lumine, tenebrarum generi degenerās in
æternum ſociatur. O deteſtandum mentis errorem Ca. XLIIII.
talia credentium, vellem tamen vt attēderetis, & vide-
re velletis, eum quem naturaliter ſummum malum eſſe
dicitis, nō poſſe fieri vt malus ſit: Quoniam ſi quicquid
facit, ſic facit vt à natura ſua recedere & aliter facere nō
poſsit, prorſus nihil peccat. Si autem nihil peccat, nihil
mali facit. Et ideo ſi nihil mali facit, non eſt vtique ma-
lus. Reſtat itaque vt pars dei quę deus intelligitur, quam
animā dicitis, ſola ſit rea omnium peccatorum, & om-
nia illa quæ accuſanda inſaniſsime putatis, in deum ve-
ſtrum refundatis. Sed quid veritas clamat? Corpus cum E
exanime eſt peccare non poſſe, ſed per ipſum poſſe pec-
cari: Animam vero, irrationalem quidem peccare nō
poſſe, quia nec præcepta rationis poteſt accipere, neque
ad beatitudinē peruenire, ſed in ſuo gradu ſeruare or-
dinem naturæ quem acceperit. Rationalē autem, quia
poteſt recte factorum rationabilia præcepta percipere,
& recte factis ad æternam beatitudinē peruenire, ſi hoc
peccando noluerit, iuſte ad inferiora damnari, quia in-
ter ipſa & deum nō ſeparat niſi voluntas praua. Le- Cap. XLV.
gite Manichæi, & omni vigilantia iſta diſcutite, & ma-
gis magiſque legite atq; diſcutite, ſed animo æquo non
animo inimico. Legite illud attendentes, quia erit vobis
in futuro iudicio iſta ſcriptura teſtis, ſi agnoſcentes ve-
ra eſſe quæ dicta ſunt, ad ſinum matris Eccleſiæ catho-
licæ, quæ ſola veritatem docet, omni curſu non feſtina-
ueritis. Iudicate tandem aut eligite Manichæi, quem Ca. XLVI.
ſequi vultis, patrem ingenitum, filium vnigenitum, ſpi-
ritum ſanctū in patris & filij vnitate cōmunem, vnum
deum omnipotentem, incorruptibilem, inadibilem, in-
commutabilem, verum, bonum, ſanctum, clementem,
iuſtum, qui non habet partes, quia vnus eſt: Neque eius F
particula ſeparari ab eo poteſt, quia inſeparabilis eſt:
Neque aliquid eius immutari poteſt, quia totus incom-
mutabilis eſt: Neque vel leuiter quodlibet eius ſubſtan-
tiæ corrumpi poteſt, quia totus incorruptibilis eſt. Qui
voluit, & facta ſunt omnia quæcunque ſunt, quæcunq;
viuunt, quæcunque intelligunt. Ipſe enim ſumma ſub-
ſtantia, ſumma vita, ſumma veritas eſt: Qui præcepit &
ordinata ſunt omnia ſuis locis & tēporibus bona: Qui
rationalem creaturam omni cæteræ creaturæ præferre
dignatus eſt: Qui ei per ſuperbiam à ſuis legibus volun-
tate lapſæ, & viſibilia ſequenti, miſericorditer per ſuos
miniſtros ac per ſeipſum ſignis quibuſdā viſibiliter &
exemplis & pręceptis demonſtratis, quibus conſurgere
valeret, atque ad æternam vitam renouaretur, loqui di-
gnatus eſt, quem prædicat catholica fides. An illum Ca. XLVII.
deum qui falſo dicitur incorruptus, quia poſtea inueni-
tur malo neceſsitatis oppreſſus: Timidum, quia immi- Pendet ſer-
nente labe & vaſtitate compulſus ad bellum eſt: Igno- mo ex pro-
rantię plenum, ſi ſuæ parti quid cōtingere poſſet, vide- ximo capi-
re nō potuit: Crudelem, ſi pręuidens miſeriam futuram te.
partis ſuæ, etſi cum ea ſecurus poſſet quieſcere, tamen
eam

G eam miſit ad miſerabilem pugnam: Malum, ſi cum ſibi
fieri à mali natura nihil poſſet, tamen conatus eſt eã ip-
ſe delere: Temerarium, qui auſus eſt congredi cum ea,
qua eius pars & captiua teneretur, & in ſempiternũ ma-
cularetur: Cõmutabilem, quia iam ex parte mutatus eſt:
Corruptibilem, quia iam ex parte meretricantẽ, ex par-
te mentientem, ex parte blaſphemantem, ſcelera omnia
ex parte facientem, quia his omnibus ex parte commix-
tus eſt: Lugẽtem, velo luctuoſo tectum: Subiacentẽ dæ-
moniis vt lutum figulo, & vſque ad turpem perſonam
neceſsitate perductum, vt in pueros & virgines transfi-
guratus dęmonum libidinem accenderet, quem prędi-
cat Manichæus. Aut certe ſi poteſt, neget cõſcientia ve-
ſtra, teſte vobis vero deo ęterno, qui omnes iudicaturus
Caput XLVIII. eſt, vnum iſtorum vobiſipſis negate. Si autem vera
ſunt quę dicimus, tandem reſpicite, tandem videte, in
qua eſtis morte conſtituti. Humiles eſtote, ſi optatis li-
berari, & nolite ſuperbe & impie dicere, voſipſos eſſe
deum omnipotentẽ: Hoc enim dicitis, cum animas ve-
ſtras partes eius eſſe aſſeueratis. Nũ enim deus in parte
maior, in parte minor eſt: Sed potius dicite vobis, deus
H incommutabilis eſt, nos cõmutabiles ſumus: Deus in-
corruptibilis eſt, nos cupiditatibus noſtris corrũpimur:
Deus incoinquinabilis eſt, nos peccatis noſtris coin-
quinamur: Deus ipſa ſapientia eſt, nos ſtulti ad ſapien-
tiam peruenire conamur: Deus ipſa ęterna & beata vita
eſt, nos peccatis noſtris miſeri ſumus, & optamus fieri
beati: Non ergo ſumus pars ſubſtãtiæ eius. Si enim par-
tes eius eſtis, & hæc tanta patimini, reſtat vt & ipſe iam
ex parte hæc omnia patiatur, & amplius pati potuerit,
quod eius cõtingit parti, niſi per veſtram miſeriam ſibi
prouideret. Videte vos ergo quid eſtis: ſi partes eius,
deus eſtis: ſi geniti ab illo eſtis, ſimiliter deus eſtis. Quid
tanta peccatorum corruptione turpamini? Si autem fa-
cti ab illo eſtis, hoc confitemini, & non iam eritis Ma-
Ca. XLIX. nichæi. Manichæus enim duas dicit eſſe naturas,
vnam bonam, & alterã malam. Bonam, quæ fecit mun-
dum: malam, de qua factus eſt mundus. Si autẽ vos deus
fecit, non inuenit Manichæus vnde vos deus fecerit. Si
enim de ſeipſo vos fecit, hoc eſtis quod ipſe. Non ergo
debuiſtis tanta peccatorum corruptione turpari, ſicut
iam dictum eſt. Si autem de alieno vos fecit, non ad il-
lum pertinetis, quia ſic vos fecit quo modo mundum.
I Si autem nec de ſeipſo, nec de alieno vos fecit, ſed tan-
tũ omnipotentia ſua voluit, & facti eſtis, hoc dicite Ma
nichęo, & renunciate eius errori. Sic decet enim omni-
potẽtem facere quæ voluerit, ſicut catholica dicit: Ipſe
Pſal. 32. dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Dicite
vobis, non ſumus partes eius, ſed ſumus opera eius. Di-
cite vobis, ſi deus neceſsitate paſſus eſt, & euadere aliter
non potuit, niſi partis ſuę pateretur detrimentum: quis
aliquando poterit de talibus neceſsitatibus liberari, aut
quis erit qui protegat deũ non valentem ſeipſum pro-
tegere? Aut quando me de hac neceſsitate captiuitatis
poterit liberare, qui me in integris regnis cuſtodire nõ
potuit. Nõ enim peccantẽ me inde dimiſit, ſed ad pec-
cata ipſa me miſit. Aut quãdo mihi in alienis miſerabi-
liter cõſtituto prodeſſe poterit, qui vt ſibi prodeſſet, me
ad tantam perniciem dedit ne pugnaret? Si incorrupti-
bilis eſt ipſe deus, quid ei factura erat illa mali natura, ſi
nollet cum illa pugnare, ne nunc ſic ego cruciarer? Aut
quę iſta iniuſticia, vt ad globũ damner, cum ille vt mo-
do aliquantulum ſecurus ſit, ego hæc tanta ſuſtineam?
Certe quoniam & ego ſum quod ipſe, quoniam pars e-
ius ſum, nullo in regnis eius inſignibus indigẽti aut in-
firmo conſtituto, vicibus iſtam miſeriam patiamur, vt K
& ego aliquãtulum requieſcam, & regna illa ſine peri-
culo poſsint eſſe pacata. Quanquam timendum ſit, ne
iſta natura mali nec in globo ipſo incluſa cuſtodiri
poſsit. Si enim incorrupta regna corrupit, & inuiolatã
dei ſubſtantiam violauit: quo modo pars illa lucis, hoc
eſt animę peccatrices, quæ viciatæ globo cuſtodiendo
infiguntur infirmę ac debiles: quo modo nõ abſorben-
tur ab ea, vt iterum regna illa diuina nullo iam valente
obſiſtere tota conturbet? Quis enim iam audeat proce-
dere ad bellum, quando cum illa parte quæ proceſſerat
tam inique actũ eſt, vt pro eius requie ſui ciues ad ſem-
piternam globi cuſtodiam damnarentur? Aut ſi nõ po-
teſt perrumpere globum, vt ad lucidũ illud tectorium
damnatarum animarum perueniat, quid opus eam cõ-
tegi diuinorum damnatione membrorũ? Si autem po-
teſt perrumpere globum, quis ei reſiſtet ſaucius qui inte-
gros ſauciauit? Abſit tã grauis & tam abominanda blaſ-
phemia. Nolite iſtam iniquitatem ad aures veſtras ad-
mittere: Nolite tali negocio mortifero vos implicare.
Fugite Manichæum, & ad veritatis catholicę vbera to- L
to deſiderio conuolate.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, contra aduerſarium legis, & Prophetarum, Liber primus.

LIBRVM quem miſiſtis fratres *Caput I.*
dilectiſsimi, neſcio cuius hæreti-
ci, inuentum ſicut ſcripſiſtis in
platea maritima, cum venalis co
dex ipſe ferretur, & concurren-
tibus turbis periculoſa curioſita-
te & delectatione legeretur, vt
quanto poſſem compendio re-
ſponderem, prius quæſiui cuiúſnam eſſet erroris. Non
enim ſoli Manichæi legem Prophetáſque cõdemnant,
ſed & Marcioniſtæ, & alij nonnulli, quorum ſectæ non
ita innotuerunt populis Chriſtianis. Iſte autem cuius M
nomen in eodem libro non comperi, deteſtatur deum
mundi fabricatorem, cum Manichæi quamuis librum
Geneſeos non accipiant atque blaſphement, deum ta-
men bonum fabricaſſe mundum, etſi ex aliena natura
atq; materia, confiteantur. Sed quanquam nõ mihi ap-
paruerit cuius ſectæ ſit iſte blaſphemus, defendenda eſt
aduerſus eius linguam ſcriptura diuina, quam maledi-
cis diſputationibus inſectatur. Et quoniã quoquo mo-
do Chriſtianũ ſe videri cupit, vnde & ex Euangelio &
ex Apoſtolo ponit aliqua teſtimonia, etiã ſcripturis ad
nouum teſtamentum pertinentibus, refellendus eſt: vt
oſtendatur in reprehenſione veterum inconſideratius
quàm verſutius inſanire. Ac primum, quod pius po- *Caput II.*
terat religioſe, quęrit iſte impius ore ſacrilego, quo mo-
do accipiendũ ſit quod ſcriptum eſt, In principio fecit *Gene. 1.*
deus cœlum & terram: quanquam nõ addiderit terram,
de qua pòſt loquitur. Quærit ergo, quo pricipio: Eiúſne
principio, quo idem deus eſſe cœpit, an ex eo quo illum
vacuum eſſe tæduit? Cui reſpondetur, quia nec deus eſſe
cœpit: nec eum vacationis ſuę tæduit, qui neq; aliquãdo
non fuit, nec ceſſando torpuit, nec operãdo laborauit:
Nec ſine cœlo ſedis indiguit, nec facto cœlo ſedẽ tanq̃
finitus

A finitis erroribus peregrinus inuenit:Potēs eſt enim bea-
tiſsime manere in ſemetipſo,tēplo autē ſuo, quod ſunt
omnes angeli ſancti, & homines, ſic impertire habita-
tionem ſuam, vt illi ex ipſo habeant tale bonum, quo
beati eſſe poſsint,non ex eis ille talem domum ſine qua
beatus eſſe non poſsit. Aut ergo ſic intelligendum eſt
quod ſcriptum eſt: In principio fecit deus cœlū & ter-
ram,vt principium ſit ex quo eſſe cœperunt: non enim
deo coæterna ſemper fuerunt, ſed facta, initium ex
quo eſſe inciperent,acceperunt:Aut certe quia in prin-
cipio ſibi coæterno fecit deus cœlum & terram, hoc
eſt in vnigenito filio.Ipſe eſt enim ſapientia,de qua di-
1.Cor.1. cit Apoſtolus:Chriſtum dei virtutem & dei ſapiētiam.
Et deo qui fecit cœlum & terram, dicitur in Pſalmo:
Pſal.103. Omnia in ſapientia feciſti. Aut ſi de Pſalmo iſte non
vult accipere teſtimonium,Apoſtolum audiat de Chri-
Colo.1. ſto loquētem:Quia in ipſo condita ſunt omnia, in cœ-
lo & in terra,viſibilia & inuiſibilia.Deus igitur nec cœ-
pit eſſe,nec deſinet: ſed opera eius quædam incipientia
certo fine eſſe deſiſtunt, ſicut tempora & temporalia:
Quædam incipientia permanebunt, ſicut ipſa ſancto-
B rum hominū,quam percepturi ſunt,vita æterna.Quod
iſte non vidit, qui putauit eſſe dicendum ac definien-
dum, nullum eſſe ſine fine principium: Nec ipſum po-
tuit attendere numerum, cuius initium eſt ab vno,& fi-
nis in nullo: Nullus quippe numerus quamlibet ma-
gnus, vel dicitur, vel ſi dici iam non poteſt, cogitatur,
cui nō addi poſsit vt maior ſit. Et puto quod iſte, quā-
libet hæreſim ſub nomine Chriſti teneat contra Chri-
ſtum,vitam ſibi promittit in Chriſto,vtique beatam,cu-
ius tunc poterit eſſe principium, cum vitæ huius miſe-
ræ finis fuerit. Reſpondeat itaque, beatam illam quam
non negat vitam habiturā vel habere principiū, vtrum
habitura, an non habitura ſit finem? Si dixerit habitu-
ram,quo modo ſe audebit dicere Chriſtianum? Si di-
xerit non habituram, vbi eſt quod auſus eſt dicere nul-
Cap. III. lum eſſe ſine fine principium? Quærit etiā:Si mun-
dus iſte bonum aliquid eſt,cur non olim ex initio ab eo
factum eſt quod melius fuit? Quaſi ſeipſo aliquid me-
lius deus fecerit mundum: Aut ideo non debuerit hoc
bonum fieri,quia non eſt æquale facienti. Quod autem
quærit, cur non iſtud olim ex initio factum ſit, reſpon-
ſum habeat:Imò vero olim ex initio factum eſt. Ex ini-
C tio vtique ſuo,non dei,cui nullum eſt initium.Si autem
Gene.1. hoc initium ſignificari potuit, eo quod dictum eſt, In
principio fecit deus: quid eſt quod calumniatur velut
interrogās,in quo principio fecerit,cū ipſe rurſus quæ-
rat, cur non olim ex initio factum ſit?Proinde ſua ver-
ba illi replicanda ſunt:Nam ſicut ipſe propter id quod
ſcriptum eſt: In principio fecit deus cœlum & terram:
argumentatur & dicit:In principio igitur quo? Eiúsne
quo idem deus eſſe cœpit, an ex eo quo illum eſſe va-
cuū tæduit: ita & nos ad id quod ait,cur non iſtud olim
ex initio ab eo factum eſt: reſpōdeamus, & dicamus ei:
Ex initio igitur quo, Eiús ne quo idem deus eſſe cœpit,
an ex eo quo illum vacuum eſſe tæduit? Hoc quippe illi
diſplicet, quod non olim ex initio deus fecerit cœlum,
cum dicit:Cur non olim ex initio? Tāquam ex illo ini-
tio facere debuerit ex quo eſt ipſe qui fecit. Cur non hic
timuit, ne dicendo ex initio, ex quo eſt ipſe deus, cum
debuiſſe facere cœlū, diceretur ei: habet ergo deus ini-
tium,ac per hoc ſecundum ſententiam tuam habebit &
finem. Tu enim dixiſti,nullū eſſe initium ſine fine. Por-
rò ſi deus caret initio,quo modo faceret aliquid ex ini-
tio ex quo ipſe non eſt?Ac per hoc ex initio fecit illo ex
quo fecit, id eſt, ex quo cœpit eſſe quod fecit. Aut ergo D
deus ipſorum nihil boni vnquam fecit, aut ſecundum
iſtum quodcunque boni fecit, ex illo initio fecit ex quo
ipſe eſt: & habendi initium, metuendus eſt finis: Aut
ſanctæ ſcripturæ verbis debet acquieſcere & intellige-
re deum, qui ex nullo cœpit eſſe principio, feciſſe cœ-
lum in principio,vel ex quo cœlum eſſe cœpit,vel in fi-
lio: Qui Iudæis interrogantibus, quis eſſet,principium Ioan.8.
ſe eſſe reſpondit. Niſi forte dicturus eſt, aliud initium,
aliud vero eſſe principium. Si ergo ita eſſet ſcriptum,In
initio fecit deus cœlum & terram: nihil contra hoc iſte
moueretur qui dixit,Cur non olim ex initio factum eſt:
quandoquidem legeret,in initio fecit deus: non exiſti-
mans impium,ſi credatur deus habere initium,ſed non
habere principium. Quod ſi ita eſt, emendetur hoc au-
thore Euangelium, vbi ſcriptum eſt, In principio erat
verbum: Cur enim nō etiam hic iſte dicat:In principio Ioan.1.
igitur quo?Eiús ne quo idem eſſe verbum eſſe cœpit? Et
quia deus erat verbum, poteſt etiam ſic dicere quemad-
modum in hoc libro dicit: Eiús ne quo idem deus eſſe
cœpit? Dicat hic ſi placet etiam illam definitiuam ſuam,
vbi audit, In principio erat verbum: dicat etiam hic ſi E
audet,Nullum eſt principium ſine fine:vt ab ipſis etiam
Manichæis, qui eum fortaſſe quia inimicum legi pro-
phetiſque reperiunt,libentiſsime legunt,iudicetur inſa-
nus. Quia vero diſplicet ei deus qui fecit mundum,cur
non diſplicet deus per quem factus eſt mundus? De
Chriſto enim ſcriptum eſt.In hoc mundo erat,& mun- Ibidem.
dus per eum factus eſt. Intelligat itaque deum face- Cap. IIII.
re bona poſſe, bonis autem à ſe factis egere non poſſe:
Vnde nec faciendis eguit, qui factis nō eget: Sed ſum-
me bonus fecit omnia, ſibi quidem imparia, ſed tamen
bona. Bonum quippe etiam non ſummum, immo ve-
ro etiam infimum, niſi à ſummo bono eſſe non poſſet.
Nimis autem de deo male ſentit,qui propterea bonum
eſſe aliquid negat,quia æquale deo non eſſe cognoſcit.
Ita enim non erit ille ſummum, ſed infimum bonum,
ſi quod eo minus eſt,iam non eſt bonum.Porrò ſi in re-
bus quas condidit, ea quæ ſunt prima bona valde ſunt
imparia conditori,quia ille fecit, hæc facta ſunt, profe-
cto quia talibus non eguit ad augendam beatitudinem
ſuam, multo minus inferioribus atque omnibus infi-
mis eguiſſe credendus eſt: Quæ tamen fecit tanquam F
bonorum omnium conſtitutor: Nam dominus Ieſus
per quem factus eſt mundus,nō ſola cœleſtia,ſed etiam
terreſtria, eorúmque terreſtrium quæ videntur exigua
deum creaſſe & creare ſic indicat cum dicit:Si ergo fœ- Matth.6.
num agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur,
deus ſic veſtit,quāto magis vos modicæ fidei? Vnus er-
go atque idē deus eſt inſtitutor cœli & terræ, ſtellarum
& herbarum,quicquid mēſura, forma,ordine ſuo con-
ſtat in cœlo & in terra, quicquid viuit in cœlo & in ter-
ra,quicquid ſentit in cœlo & in terra, quicquid intelli-
git in cœlo & in terra. Quæ non ſolum illi à quo ſunt
condita,ſed nec inter ſe eſſe oportebat æqualia. Et ideo
ſunt omnia: Nam ſi eſſent æqualia, vnum genus bono-
rum eſſet omnia. Nūc vero ideo ſunt omnia bona,quia
ſunt aliis alia meliora, & bonitas inferiorum addit lau-
dibus meliorum:Et in rerum bonarum inæqualitate ip-
ſa eſt iucunda gradatio,vbi minorum comparatio am-
pliorum eſt commendatio. Ea vero quæ dicuntur Cap.V.
mala,aut vicia ſunt rerum bonarum,quę omnino extra
res bonas per ſeipſa alicubi eſſe non poſsint,aut ſuppli-
cia peccatorum quæ de iuſticiæ pulchritudine veniunt.
Sed ipſa quoque vicia teſtimonium perhibent bonitati
natura-

G naturarum. Quod enim malũ eſt per vicium, profecto
bonum eſt per naturam. Vicium quippe cõtra naturam
eſt, quia naturæ nocet: Nec noceret, niſi bonum eius mi-
nueret. Non eſt ergo malum niſi priuatio boni. Ac per
hoc nuſquam eſt niſi in re aliqua bona: etſi non ſumme
bona, quoniam ſumme bona incorruptibilis & immu-
tabilis perſeuerat, vt deus eſt: non tamen niſi in bona,
quoniam non nocet niſi minuendo quod bonum eſt:
Ac per hoc bona ſine malis eſſe poſſunt, ſicut ipſe deus
& quæque ſuperiora cœleſtia: Mala vero ſine bonis eſſe
non poſſunt. Si enim nihil nocent, mala non ſunt: ſi au-
tem nocent, bonum minuunt: & ſi amplius nocent, ha-
bent adhuc bonum quod minuant: & ſi totum conſu-
munt, nihil naturæ remanebit cui noceatur. Ac per hoc
nec malum erit à quo noceatur, quando natura defue-
Cap. VI. rit, cuius bonum nocendo minuatur. Vtrum autem
aliqua natura, hoc eſt ſubſtãtia, prorſus ad nihilum redi-
gatur, diſputatio ſubtiliſsima eſt. Sed fides veraciſsime
Pſal. 101. deo decantat: Mutabis ea & mutabũtur, tu autem idem
ipſe es. Nec fecit igitur, nec regit mutabilia bona, niſi
immutabile bonũ, quod eſt deus. Porrò bona mutabilia
H propterea bona ſunt, quoniã à ſummo bono facta ſunt:
propterea mutabilia, quia non de ipſo, ſed de nihilo fa-
cta ſunt. Quamobrem & ipſa mortalia, quanuis ex ali-
qua parte pœnalia ſint eis, quibus ſola immortalitas po-
teſt perfectæ beatitudinis implere mẽſuram: habent ta-
men proprium decoris locũ in pulchritudine tempo-
rum, ſed maiorem quàm humanus eſt ſenſus, quo talis
pulchritudo ſentitur: Fides tamen illa quæ deo ſuo di-
Sapien. 11. cit, Omnia in menſura & numero & põdere conſtitui-
ſti, quanuis amore viuendi cõditionem mortis exhor-
reat, creatorem tamen omnium bonorum etiam de bo-
nis mortalibus laudat. Nam iſte ipſe qui reprehẽdit, nec
deum eſſe credit, cuius terrena opera vidit eſſe morta-
lia, eundem ſermonẽ ſuum, qui vſqueadeo illi placuit,
vt eum literis memoriæq; mãdaret, niſi vocibus ad ſua
quæque verba pertinentibus, & incipientibus tamen &
deficientibus implere non poſſet: ita pulchritudinem
diſputationis, qua vult perſuadere, quicquid oritur &
moritur bonũ eſſe non poſſe, niſi orientibus & morien-
tibus ſyllabis non potuit explicare. Quid ergo mirum
ſi in tam magna vniuerſitate naturæ, eſt aliquod infi-
mum bonum in ordinibus temporum, quod non per-
I manſione rerum, ſicut nonnulla ſublimia ſpiritalia, ſed
pro decore ſui generis, imo atque terreno exortu occa-
ſuq; ſit pulchrũ? Quæ cum ita ſint, non calumnietur di-
Gene. 1. centi ſcripturæ: Vidit deus lucem quia bona eſt: Nõ ſo-
lum enim lucem, quam vocauit diem, & firmamentum
quod vocauit cœlum, & ſolem & lunam & cætera ſy-
dera, verumetiam ligna & herbas, & in aquis ac terris
quęcunq; mortalia, & creauit deus ſumme bonus, & vi-
dit quia bona ſunt in genere atque ordine ſuo. Nec ti-
muit qui ſpiritu dei reuelante ſcripſit hũc librum, futu-
ros impios reprehenſores, vaniloquos & mentis ſedu-
ctores, primitus ſuæ, deinde aliorũ, quos delectat blaſ-
phema loquacitas: quia & ipſos inquãtũ homines ſunt,
inquantum corpore atq; anima rationali conſtant, in-
quantum mẽbra corporis eorum ſuis diſtinguuntur of-
ficiis, & concordiſsima differentia in vnitatẽ ſuæ pacis
mirabili ordinatione conſentiunt: inquãtum anima eis
naturali excellentia præſtat atq; imperat: inquantũ ſen-
ſus carnis quinq; partitos implet ac vegetat, diſsimili po-
tentia, ſociali cõuenientia: inquantum etiam mẽte atq;
ratione, quod beſtialis anima non poteſt, ſapere atq; in-
telligere poſſunt, vidit de⁹ quia boni ſunt: & ideo crea-
uit. Non enim tantũ creatos poſtea vidit, ſed & crean- K
dos ante præuidit: & quod peruerſa voluntate & cæco
errore maligni ſunt, nõ ideo vidit quòd nõ eſſent cre-
andi, pręuidit enim vbi ſint ordinandi: & ſic eos ex ea-
dem maſſa primæ pręuaricationis merito damnata, fe- Roma. 9.
cit vaſa iræ, ſi vſque in finem in hac malignitate perdu-
rent, vt proſint vaſis miſericordiæ, quo per eorum acu-
mina vanitatis, diligentius arcana veritatis inquirant.
Magna quippe opera domini, exquiſita in omnes volũ- Pſal. 110.
tates eius. Quid autem mirum eſt, quia diſplicet huma-
næ ſtulticiæ, quòd opera ſua placent diuinæ ſapientiæ?
Quid eſt enim aliud: Vidit lucẽ quia bona eſt, niſi quia
placuit ei? Sed iſte vaniloquus blaſphemator, qui Cap. VII.
ſcripſit librum ſacrilegis conuiciis plenum, in quo vti-
nam opus eius diſpliceret ei, & nõ putaret quia bonum
eſt, ſed videret quia malũ eſt: videte quid dixerit, Adeo
antea neſciuit, inquit, lux quid eſſet, vt modo eam pri-
mum videns optimam iudicaret. Ergo & dominus Ie-
ſus quãdo auditis verbis Centurionis, miratus eſt & di-
xit diſcipulis: Amen dico vobis, nũ inueni tantã fidem Matth. 8.
in Iſraël, neſciuit antea fides illa quid eſſet, vt tunc eam
primum videns, optimam iudicaret. An vero alius eam
in corde Centurionis operabatur quàm ipſe qui mira- L
batur? Et profecto amplius eſt vnde poſsint blaſphema-
re inſipientes & infideles, quod miratus eſt Ieſus quan-
tamcũque hominis fidẽ, quàm quòd vidit deus lucem
quia bona eſt. Poteſt enim quiſque etiam ſolita videre
quia bona ſunt: hoc eſt ſibi placita cõprobare. Quiſquis
autem miratur ſecundum cõſuetudinem qua homines
loquuntur, inopinatum atq; improuiſum ſibi eſſe ſigni-
ficat quod miratur. Sed Ieſus qui omnia præſciebat,
quod mirandũ aliis commendabat, mirando laudabat.
Quid autẽ deus vidit à ſe factum, quod non in luce quę
ipſe eſt, prius vidit eſſe faciendũ? Et quid tam neceſſario
ſancta ſcriptura toties repeteret, quàm quod vidit deus
bona eſſe quę fecit: vt hinc informaretur pietas fideliũ,
non pro humano ſenſu qui ſępe etiã bonis rebus offen-
ditur, quarum cauſas atque ordinem neſcit, de creatura
viſibili atque inuiſibili iudicare, ſed laudãti deo crede-
re & cedere? Tanto enim quiſque facilius aliquid profi-
ciendo cognoſcit, quãto religioſius antequam cogno-
ſceret deo credidit. Vidit ergo deus lucem quam fecit
quia bona eſt, quoniã quod faciendum placebat vt fie-
ret, factum placuit vt maneret, quantum cuique rei exi- M
ſtendi ſiue manendi, à tanto fabricatore fuerat conſti-
tuẽda mẽſura. Sed aliud eſt lux quod eſt deus, aliud lux
quam fecit deus: Incomparabiliter autẽ melior lux ipſe
qui fecit, nullo indigens modo, ea luce quã fecit. Et vn-
de iſte calumniatur, cur non iſta bona tam olim, quàm
olim eſt ipſe, fecerit deus: hinc potius intelligẽdum eſt,
quod non ea fecerit eorum indigus, ſine quibus eſſe in
ſua perfecta beatitudine potuit ſine initio ſempiternus.
Ideo quippe iſtorum faciendorum cauſa ſola dei boni-
tas fuit, quia neceſsitas eius vlla non fuit. Quicquid ita-
que iſte conuiciatur deo, quòd velut tunc primum lu-
cem viderit qui fuiſſet lucis ignarus, quàm ſit inſulſum
& vanum videret, ſi lucis ipſe intus aliquid haberet.

Quinetiam ſtulticiæ ſcribentis aſsignat, quòd te- Ca. VIII.
nebras dixerit ſine initio ſemper fuiſſe: lucem vero ini-
tium ſumpſiſſe de tenebris: quaſi legerit in eo libro cui
calumniatur, tenebras ſempiternas: cum ſcriptum ſit, In
principio fecit deus cœlum & terram, Terra autem erat Gene. 1.
inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſ-
ſum. Ex illo ergo tenebræ eſſe cœperunt, ex quo confu-
ſa moles cœli eſſe cœpit ac terræ, antequam facta eſſet
lux

A lux qua illuminaretur quod ſine luce fuerat tenebroſum. Quid autem inconueniens, ſi mundanæ materiæ fuerant tenebroſa primordia, vt accedente luce melius quod factum eſt redderetur, & tãquam proficientis hominis, quod poſtea futurum erat, hoc modo ſignificaretur affectio. Quãquam qui munere dei potuerit perſpicacius iſta rimari, inueniet fortaſſe in creatura, quæ ita facta narratur ſine interuallis temporalium morarum, diſtinctum mirabiliter ordinẽ rerum. Neque enim materies omnino nihil eſt, de qua in libro Sapientiæ legitur, Qui feciſti mundum de materia informi. Nõ ergo quia informis dicta eſt, omnino nihil eſt: nec deo fuit vel ipſa coæterna tanquam à nullo facta: nec alius eam fecit, vt haberet deus de qua faceret mundum. Abſit enim vt dicatur omnipotens nõ potuiſſe facere, niſi vnde faceret inueniret. Ergo & ipſam deus fecit. Nec mala eſt putanda, quia informis: ſed bona eſt intelligenda formabilis, id eſt, formationis capax. Quoniam ſi boni aliquid eſt forma, nonnihil eſt boni eſſe capacem boni. Sicut vox confuſa eſt clamor ſine verbis, vox vero articulata fit cum formatur in verba. Eſt ergo illa formabilis, iſta formata: illa quæ formam capit, iſta quæ habet.

Sapien. 11.

B Nam quid horum vnde fiat, in promptu eſt. Neq; enim quiſquam dixerit de verbis fieri ſonũ vocis, ſed potius de voce fieri ſonum verbi: vel potius de voce fieri verba ſonantia quis non intelligat?

Cap. IX. Nec putandus eſt deus informem prius feciſſe materiam, & interuallo aliquo interpoſito tẽporis, formaſſe quod informe prius fecerat: ſed ſicut à loquente fiunt verba ſonantia, vbi non prius vox informis poſt accepit formam, ſed formata profertur: ita intelligẽdus eſt deus de materie quidem informi feciſſe mundum, ſed ſimul eam concreaſſe mundo. Non tamen inutiliter prius narratur vnde aliquid fit, & poſtea quod inde fit: quia etſi poteſt vtrunque ſimul fieri, non ſimul poteſt vtrunque narrari.

Caput X. Siue ergo prius nomine cœli & terræ, vel terræ inuiſibilis & incompoſitæ, atque abyſſi tenebroſæ, materies ipſa informis ſignificata eſt, rerum notarum appellationibus: quia ipſa prorſus ignota eſt humanis ſenſibus, & vix vtcunq; intelligitur, cum res in deterius cõmutantur: tanquam ei propinquet quidque deformius, nec perueniat tamen ad illam informitatem quantulacunque vel viſibilis remanens vel intelligibilis ſpecies:

C Siue per cœlũ & terrã generaliter prius inſinuata ſit ſpiritalis corporaliſque natura: ſiue aliquid aliud quod hic ſalua fidei regula intelligi poteſt: deum tamẽ verum & ſummum & bonum feciſſe cuncta quę cernimus, & quę meliora non cernimus, quamuis modus quo ea fecerit comprehendi humana mente non poſsit, dubitare fas non eſt. Sed cum iſtis indoctis blaſphematoribus literarum ſacrarum, non ea rationis ſubtilitate agendũ eſt, qua iſta quęrẽda ſunt, & inter pacificos dei filios diſputanda.

Caput XI. Sed ſi putat iſte aduerſus libros legis & Propherarũ, quòd dicit ſe noſſe, quòd dicit ſe ſcire ſummum deum incomparabilẽ ſplendorem incomprehẽſibilis eſſe lucis: primo audire ab eo vellem, cuius lucis exiſtimet eſſe ſplendorẽ ſummum deum: vtrum & ipſa lux deus ſit, & vtrum patrem intelligat lucem, eiúſque ſplendorem vnigenitum filium, quem tamen confeſſus eſt ſummum deum. Quod ſi ita ſentit, approbo & laudo. Sed quòd eum quẽ credit eſſe lumen de lumine, vel incomparabilem ſplandorem incomprehẽſibilis lucis, non credit eſſe opificem mũdi, improbo & culpo: cum ibi legat, Mundus per eum factus eſt: vbi legit, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mũdum. Improbo etiam ſi neſcit, magiſq; improbo atque deteſtor, ſi ſcit, & inſidiatur vt decipiat neſcientes, in veteribus prius diuinis literis ſcriptũ, Accedite ad eum & illuminamini. Et, Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Et, illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in mortem. Neque enim hoc orabat homo vtique mortalis, ne vnquã corpore moreretur, aut corporalibus oculis ſomnus ne veniret, optabat: ſed eos vtique oculos ſibi illuminari petebat, de quibus Apoſtolus dicit, Illuminatos oculos cordis veſtri. Porrò ſi huic diſplicet, lucem initiũ ſumpſiſſe de tenebris, etiam hoc enim verbis garrulæ vanitatis exagitat, eidem Apoſtolo hoc dicat, qui ſcribẽs ad fideles, ait, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Quis enim hoc fecit, niſi ille qui cum tenebræ eſſent ſuper abyſſum, dixit, Fiat lux, & facta eſt lux? Quod aperti⁹ alio loco idem Apoſtolus expreſsit dicẽs, Deus qui dicit de tenebris lumẽ clareſcere, claruit in cordibus veſtris. Si autem hoc putat ſcripturis deeſſe propheticis, quòd filius ſit lumen de lumine, vel ſplendor lucis, legat quod in eiſdem literis legitur de ſapientia, Candor eſt enim lucis æternæ. Aut illud in prophetico Pſalmo, Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Cantate domino & benedicite nomini eius: bene nunciate diẽ ex die ſalutare eius. Quis eſt enim dies ex die, niſi filius lumen de lumine? Salutare autem dei eſſe Chriſtum legat in Euangelio, dicente Simeone ſene, quando illum cognouit in manibus matris, carne minimum, ſpiritu maximum, acceptoq; in manus ſuas ait, Nunc dimittis ſeruum tuum domine, ſecundũ verbum tuum in pace, Quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum.

Ioan. 1. D *Pſal. 33.* *Pſal. 18.* *Pſal. 12.* *Ephe. 1.* *Ephe. 5.* *Gene. 1.* *2. Cor. 4.* *Sapien. 7.* *Pſal. 95.* E *Luca. 2.*

Cap. XII. Hic ſi reſponderit aliam eſſe lucem de qua dictum eſt, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, quia ſpiritalis lux mentis eſt iſta, nõ carnis. Aliam vero illam de qua ſcriptũ eſt, Dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux: quæ ad oculos pertinet corporales. Primo confitebitur à luce ſumma, quod eſt ipſe deus, fieri potuiſſe qualemcunq; infimam lucẽ, bonam tamẽ. Deinde, vnde ſcit etiam qualis & quanta ſit. Poſtremo vtrum ſpiritalis an corporalis: niſi forte fideles homines, qui quandiu ſunt in corpore, peregrinantur à domino, poſſunt iam merito ipſius fidei lux vocari, & angeli nõ poſſunt, qui ſemper vident faciem patris? Vnde ergo ſcit, vtrũ talis lux primitus facta ſit? vnde ſcit quo modo illa luce veſpera & mane poſsit intelligi? Quo modo deniq; ſenario numero præſentata fuerit operibus dei, & in ea ſeptima requieuerit deus: vnde ad iſtos dies nobis notiſsimos qui ſolis circumitu reuoluuntur, ſeptenarij ipſius numeri quędã forma tranſlata eſt? Sed & ſi lux facta eſt corporalis, vnde nouit quo modo eſſe potuerit ante ſolem & ante firmamẽtum, quod cœlum poſtea nuncupatũ eſt, remota ab aſpectibus terrenorum in ſuperioribus partibus mũdi, vt ſolus deus inter illam tenebraſq; diuideret? Nam inter iſtas tenebras, quæ nobis faciunt notiſsimam noctem, & lucem quę nobis facit notiſsimum diem, luminaria nobis viſibilia vt diuiderent imperauit. Quis autem ferat, quamuis non ſit indignandum potius quàm ridẽdum, indicare iſtum nobis quòd diẽ horę deſignent, horas autem ſol diſcernat atq; diſterminet, & velle vt credam⁹ quòd Moyſes iſta neſcierit, & ideo diẽ antequam ſol fieret nominauerit? Sed conueniãt homines ad librum iſtius audiẽdum, & proponatur eis quid ſit credibilius: vtrũ iſtum neſcire quandã lucem & quẽdam diem, quem ſciebat Moyſes: an Moyſem neſciſſe iſtã lucem ac diẽ, quem nõ ſolum iſte,

Ephe. 5. *Gene. 1.* *1. Cor. 5.* F

G iſte,verumetiam quia verba eius nõ intelligunt,ſciunt.

Cap.XIII. Quid quòd etiam de aquarum congregatione ingerit,neſcio quis imperitiſsimus queſtionẽ,immo vero non quæſtionem, ſed reprehenſionẽ,tanquam nõ recte *Gene.1.* dictum ſit, Congregentur aquæ in congregationem vnam,& appareat arida,eo quòd aquis omnia tenebãtur : ignorans quemadmodum aqua in aëreos vapores tenuata rareſcat,& nebuloſa caligine multum occupet ſpacij, exiguum vero ſi cõgregata denſetur,nec iam leuis volitet,ſed grauis fluitet. Quid ergo mirũ,ſi rara terram texerat,ſpiſſata nudauit?Quid ſi etiam diuino nutu in magnos ſinus terra ſubſedit, atque ita quicquid naturæ humidæ per totum eius iacebat, in partes cõcauas confluens,receſsit à cæteris: & quod operiebat aperuit, congregata in humiliora ſuccumbẽtia,quà mare interflueret & circumflueret, atque altiora deſerens quà orbis emineret? Omitto quòd poteſt hic intelligi ſignificatum eſſe,quòd informis illa materies aquæ vel abyſsi vocabulo inſinuata ſit, & ſpecies acceperit duorũ iſtorum grauium elemẽtorum,humoris & humidi:& ideo dictum eſſe,congregetur aqua,quoniam labilis & mo-
H bilis ei ſpecies data eſt:appareat autẽ arida, quia immobilis & fixa eſt. Nam illud quod magis Propheta libri huius author intendit, vt eius narratio rerum factarum eſſet etiam præfiguratio futurarum, non eſt contentioſis & infidelibus ſenſibus ingerendum. Cum ergo tot exitus pie quærentibus pateant, ne temere tanta reprehendatur authoritas, vnde iſti niſi diabolico inſtinctu in eis rebus eligit calumniari,quas non eſt idoneus per-
Cap.XIIII. ſcrutari? Quòd vero in hominis conditorem deum cæcus & ingratus inuehitur, & audet dicere ei qui ſe finxit,quare ſic me feciſti? cum omnino quo modo ſit factus ignoret, multum præcipitis mentis audacia eſt. Sed vaſa iræ permittuntur iſta garrire, vt tanquam de negligentiæ ſomno excitentur vaſa miſericordiæ, & ſtudio reſpondendi peſtilẽtibus maledictis, adhibeant curam ſalubribus dictis. Ecce enim in eo quòd reprehendit iſte hominis cõditorem, quia prohibuerit eum ſumere cibum dignoſcẽtiæ boni & mali:tanquam eum pecoribus parem eſſe voluiſſet neſcientibus iſta diſcernere, & hoc ei negaſſet cui poteſtatem dediſſet in beſtias,quo ſolo homo ſuperat beſtias:quàm neceſſarium eſt vitæ bene agendæ,quòd dicimus quædam infœliciter diſci,& fœlicius nonnulla neſciri. Morbos enim &
I dolores quanto fœlicius neſciremus? Si ergo medicus nos ab aliquo cibo prohiberet, quo accepto ægrotaturos eſſe præſciret : & ob hoc appellaret eundem cibum dignoſcentiæ ſanitatis & imbecillitatis,eo quòd per ipſum homo cum ægrotare cœpiſſet, experiendo dignoſceret quid intereſſet inter contractam malam valetudinem & bonam perditam ſanitatem:quod vtique melius ignoraſſet,& in illa quam perdidit ſanitate manſiſſet, credens medico per obedientiam, non morbo per experientiam: nunquid talem medicum inuidiſſe nobis eiuſmodi ſcientiam diceremus? Quis dubitet malũ eſſe peccatum?Et tamen cum laude dictum eſt de domino
2.Cor.5. Ieſu Chriſto,quia non nouerat peccatum.Nõ ergo nouerat hoc malum, atque ideo illam vnde Adam prohibitus eſt,boni & mali dignoſcentiam non habebat.Hic ſi quæratur,quo modo quod non nouerat,arguebat?neque enim peccata non arguebat. Omnia autem quę ar-
Ephes.5. guuntur,ſicut dicit Apoſtolus, à lumine manifeſtãtur. Quo modo igitur à quo ignorabantur, arguebantur? Nõnne rectiſsime reſpondebitur,& nouerat, & nõ nouerat? Rectiſsime omnino, Nouerat enim per ſapientiam,non nouerat per experiẽtiam.Huic itaque diuinæ K
ſapientiæ credere debuit Adam, vt ab illa mali ſciẽtia, quæ fit per experientiam, præcepto dei obediens temperaret. Sic enim malum neſciſſet niſi feciſſet: fecit autem ſibi, non deo. Nihil enim facere potuit voluntate inobedientiæ,niſi quod ipſe pateretur lege iuſticię.Hęc eſt enim pœna inobedienti homini reddita in ſemetipſo,vt ei viciſsim nõ obediatur,nec à ſemetipſo. De qua re vberius in aliis, & maxime in quartodecimo libro de Ciuitate dei diſputauimus.Nunc autem breuiter reſpondemus ad id quod ait iſte,hominis inſtitutorem à magno bono prohibuiſſe quem fecerat,dum eum pecori ſimilem ſine dignoſcentia boni & mali eſſe voluiſſet. Hæc enim dignoſcentia non eſt beati hominis ſapientia,ſed miſeri experientia : vnde lignum nomen accepit,à cuius cibo eſt homo prohibitus:vt obedientia cõmendaretur, quæ maxima eſt virtus, & vt ſic dixerim, omnium origo materq; virtutum, in ea natura cui ſic datum eſt arbitriũ liberæ voluntatis, vt eam tamen neceſſe ſit viuere ſub poteſtate melioris. Quanquam non defuerint quibus viſum eſt,illam dignoſcentiã boni & mali,magnum aliquod bonũ fuiſſe:cuius capaces non- L
dum fuerunt, qui hanc vſurpantes contra vetitum, per inobedientiam peccauerunt.Quibus autem videtur ſic hominẽ fieri debuiſſe vt peccare nollet, non eis diſpliceat ſic eſſe factum,vt non poſſet peccare ſi nollet. Nũquid enim ſi melior eſſet, qui non poſſet peccare, ideo non bene factus eſt qui poſſet & non peccare?Aut vero vſque adeo deſipiendũ eſt, vt homo videat melius aliquid fieri debuiſſe,& hoc deum vidiſſe nõ putet:aut putet vidiſſe, & credat facere noluiſſe, aut voluiſſe quidẽ, ſed minime potuiſſe?Auertat hoc deus à cordibus piorum.Si ergo ratio recta demõſtrat,rationalẽ creaturam illam eſſe meliorẽ, quæ nulla inobediẽtia deſerit deum, quàm iſtã quæ ita deſeruit: ſciat quiſquis hoc ſapit, nec illam deeſſe cœleſtibus rebus, quæ nũquã deſerit deum, nec iſtam ita eſſe factam, vt aliqua neceſsitate deſerere cogeretur deum.Et quia volũtate deſeruit,nihil ex hoc diminutũ ſapientiſsimis diſpoſitionibus dei,qui & malis bene, & peruerſis recte vtitur:& de humano genere iuſte meritóque damnato, familiam ſanctam atque numeroſam,non eius merito,ſed gratia ſua factã, in æternum regnum ſe tranſlaturum eſſe teſtatur.Quę cum ita ſint, nec deus occultare debuit lignum, quod propter conſecuturam hominis miſeriam,ſi ex illo contra pro- M
hibitionẽ vſurpato dignoſceret à quo bono cecidiſſet, & in quod malum incidiſſet, appellauit lignũ dignoſcentiæ boni & mali. Cur enim occultaret de quo mãdatum dabat, & per quod obedientiam commẽdabat? Nec ignarus fuit hominẽ peccaturum: ſed ſimul etiam, quid iuſti & boni fuerat & de peccante facturus,ſumma vtique diuinitate pręſciuit.Nec inſtituit quod obeſſet,ſi homo ſibi obeſſe noluiſſet: ſed potius inſtituit quod prodeſſet.Quia homo nõ ſine bona mercede obedientiam cuſtodiſſet:& nõ ſine vtili exemplo, vt eam ſancti eius poſteri cuſtodirẽt,pœnas inobediẽtiæ perſoluiſſet. Nec voluit quod nõ potuit,Hoc enim voluit vt aut obediẽs homo eſſet, aut inobediens impune non eſſet. Nec infructuoſe voluit quod homo non fuerat ſeruaturus, iubere,quia pœna cõtemptoris docuit alios obedire.Nec in homine pars dei reſtitit deo, quia ſi hominis anima pars dei eſſet, nec à ſeipſa,nec ab aliquo decipi, nec ad aliquid malefaciendum,ſiue patiendum vlla neceſsitate compelli,nec in melius vel deterius mutari omnino potuiſſet. Flatus autem ille dei qui hominem animauit,

factus

A factus eſt ab ipſo, non de ipſo, Quia nec hominis flatus,
hominis pars eſt: nec homo eum facit de ſeipſo, ſed ex
aëreo halitu ſumpto & effuſo, Deus vero potuit & de
nihilo, & viuũ rationalemq; potuit, quod nõ poteſt ho-
In q. vet. & noui teſt. numero. 123. mo. Quamuis nonnulli exiſtiment non tunc animatum
primum hominẽ, quando deus in eius faciem ſufflauit,
& factus eſt homo in aoimã viuam, ſed tũc accepiſſe ſpi
In poſterioribus nu. 3. ritũ ſanctum. Quodlibet autem horũ credibilius oſten
datur, vnde nunc longũ eſt diſputare, aoimã tamen nõ
eſſe partem dei, nec de ſubſtãtia & oatura eius creatam
ſiue prolatam, ſed ex nihilo factam, dubitare fas nõ eſt.

Cap. XV. Non itaq; ſicut ait iſte blaſphemus, inuenitur ſerpẽs
loco meliore, quàm deus, quia præualuit decipere homi-
nem quem fecerat deus. Nullo enim modo homo deci
peretur, ſi nõ in ſe exaltato corde receſſiſſet à deo. Vera
Prouer. 16. quippe, quoniã diuina eſt illa ſententia, Ante ruinã ex-
altatur cor, Et vbi contra deũ exaltatur, ibi ab illo deſe-
ritur, & in ſe tenebratur. Quid autẽ mirum ſi dũ tene-
bratur, neſcit quid ſequatur: quoniã non à ſeipſo lumẽ
eſt, ſed ab illo illuminatur. Quòd ergo deus ſemper in-
oictus ſit, etiã homo victus oſtẽdit: quia victus nõ fuiſ-
ſet, ſi ab inuicto nõ receſſiſſet. Quo modo eſt autem vi-
B ctor hominis deceptor, cum à ſemetipſo ſit etiam ipſe
deceptus? Vnde & ille qui decepit, & ille quem decepit,
ambo decepti ſunt, recedendo ab eo qui non poteſt de-
cipi: & ambo ſunt victi, recedendo ab eo qui nõ poteſt
vinci. A quo vtique qui plus recedit, plus vincitur, quia
tanto eſt inferior, quanto deterior. Et ideo neceſſe eſt,
vt qui malum alteri prius inferendo vincere videtur,
amplius ipſe bonum amittendo vincatur. Neq; fieri po-
teſt vt ei ſit locus melior, cũ cauſa ſit peior. Et ꝙ ad tem
pus præualuiſſe viſus eſt diabolus homine ſuperato, etiã
ſic in æternũ victus eſt homine reparato. Nec dei con-
fitentis verba ſont, ſed potius exprobrantis, Ecce Adam
Gene. 3. factus eſt tanquam vous ex nobis: Sicut Apoſtolus vbi
2. Cor. 12. dicit, Donate mihi hanc iniuriam: vtiq; à cõtrario vult
intelligi, ſi aſſit pronunciator doctus, nõ calũniator in-
doctus. Porrò autẽ cui diſplicet peccator prohibitus à
ligno vitæ, quid niſi impune vult male viuere? Nec ma-
gnum erat deo, & alio quolibet modo vitam ſubtrahe-
re homini quẽ viuere noluiſſet: ſed quoniam rationales
C animæ de ſapientia viuunt, quarum mors eſt inſipiẽtia,
huius rei ſignificandæ gratia, lignum vitæ in paradiſo
fructu ſuo mori hominẽ nec corpore ſineret. Quòd er-
go iode ſeparatus traditus eſt morti, cõſumendus æta-
te, qood nequaquam illi accidiſſet, ſi ſemper eodem ci-
bo frueretur, ſignificatũ eſt, quòd prius ab ſpiritali vitæ
ligno propter peccatũ anima eius excluſa eſt, & ita qua-
dam ſua interiore morte iam mortua. Nam de ſapiẽtia
Prouer. 3. ſcriptũ eſt, Lignũ vitæ eſt amplectentibus eã. Quod iſte
nõ intelligẽs ait, Quatenus ergo ante maledictum im-
mortalis homo perpetuo viuere poterat, qui nondũ ex
iſta arbore cibũ ſumpſerat? Quaſi aliquis ei dixerit, aut
in illo libro alicubi legerit: ꝙ nondũ Adam ſumpſerat
ex cibo arboris vitæ. Quin potius intelligẽdus eſt, quo-
niam inde illi vita in corpore perpetua ſuppetebat, ne
vetuſtate conſumeretur ætatis, ad hoc inde prohibitus,
vt ex peccati pœna iam illi eſſet neceſſitas mortis. Quo
modo, inquit, ex dei maledicto mori cœperat, cum vita
ipſa nunquã ex ipſo initiũ ſumpſerit? Quaſi optauerit ei
deus mortẽ ſicut homo homini, ac nõ dei verba ad ſen
tentiã pertineant ponientis, nõ ad iram maledicentis.
Punire autem morte corporali, fuit à vitæ arbore ſepa-
rare, cũ iam fuiſſet ſpiritaliter mortuus animo, vtiq; ſe-
paratus ab alimento ſapientiæ. Deus itaque quid ei cõ-

tigiſſet in animo, ſignificare voluit, ſeparãdo eũ à ligno D
vitæ, quo ſignificabatur ſapientia. Sed iſta, inquit, arbor,
quæ in paradiſo vitæ fructus ferebat, cui proderat? Cui,
niſi prius illis primis hominibus, maſculo & fœminæ,
qui in paradiſo fuerãt conſtituti? Deinde iſtis de para-
diſo pro merito ſuæ iniquitatis eiectis, mãſit ad memo
riã ſignificandæ ſpiritalis arboris vitæ. Quod eſt, vt di-
ximus, ipſa patiẽtia beatarũ cibus immutabilis animarũ.
Vtrũ autẽ illo cibo veſcatur nũc aliquis, niſi forte Enoch
& Helias, non temere aſſeuerandũ puto: ligno tamẽ illo
vitæ, quod eſt in ſpiritali paradiſo, niſi alerentur animę
beatorũ, non pro munere pietatis & fideliſſimę confeſ-
ſionis, latronis animæ credentis in Chriſtũ, legeremus
paradiſum eodẽ die fuiſſe conceſſum, Amen, inquit, di- *Lucæ. 23.*
co tibi, hodie mecũ eris in paradiſo. Eſſe autem ibi cum
Chriſto, hoc eſt, eſſe cũ vitæ ligno, Ipſe eſt quippe ſapiẽ-
tia, de qua vt ſuperius cõmemoraui, ſcriptũ eſt, Lignum
vitæ eſt amplectentibus eam. Nunquid nã & hoc re- *Prouer. 3.*
fellendũ eſt, quod velut acute vt ſibi videtur, irridet? Pri *Cap. XVI.*
mo deum non præſciſſe quod cõtigit, Deinde implere
nõ valuiſſe quod magnopere cogitauit, Tertio ad ma-
ledictũ ſe conuertiſſe ſuperatũ. Vnde ſcit deũ non præ- E
ſciſſe quod contigit? An quia cõtigit? Quinimmo ſi nõ
cõtigiſſet, nullo modo id præſciuiſſet futurũ, quia nõ erat
futurũ. Aut ſi propterea putat non præſciſſe, quia ſi præ-
ſciuiſſet, ne cõtingeret præuidiſſet, poteſt hoc & de Chri-
ſto dicere, qui talentũ dedit homini nihil acquiſituro:
quod propterea vtique dederat, vt eius augeretur pecu-
nia, quicquid eſt quod illa ſignificat. Ergo quia cõtigit,
vt ille ſua pigricia nihil acquireret, hoc nõ pręſciuit ille
qui dedit? Dicere etiã poteſt: nõ impleſſe de hoc lucro
Chriſtũ quod magnopere cogitauit. Poteſt & illud ter-
tiũ, ad maledictũ ſe conuertiſſe ſuperatũ, quoniã dixit,
Ligate illi manus & pedes, & proiicite eũ in tenebras ex- *Matth. 25.*
teriores. Sicut de Adam dictũ eſt, vt à ligno vitę ſepara-
tus, morte etiã corporis plecteretur, Huic enim homini
diſerto, definientis maledictũ, videtur impotentis impe
rium. Dicat ergo impotentẽ Chriſtũ, quoniã de acqui-
renda ſpiritali pecunia nõ potuit quod cupiebat efficе-
re: dicat æmulum ac malicioſum, ꝙ ſeruo ſuo inuiderit
lucem ac ſalutem, quẽ proiici iuſſit in tenebras, vbi eſſet
fletus & ſtridor dentiũ. Si autẽ de Chriſto iſta non di- F
cit, ne hoc modo ſe indicet non eſſe Chriſtianũ, cur au
det dicere de hominis cõditore & peccati merito dam
natore, quod nõ audet dicere de hominis redemptore,
& ſi eius præcepta contẽpſerit, pœna æternæ mortis vl-
tore, eodẽ ipſo ſcilicet? Nam & in quẽ aliũ niſi in Chri-
ſtũ hæc maledicta neſciens iſte iaculatur, quandoquidẽ
ille ait, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi, de me e- *Ioan. 5.*
nim ille ſcripſit? Quid enim pater ſine filio vel tunc fe
cit, vel vnquam facit? Si ergo ſalubriter, non ſolum bo-
nitatem, verumetiam ſeueritatẽ dei ſancta ſcriptura cõ-
mendat, quoniã & amator deus vtiliter & timetur, Vn-
de Apoſtolus eodem loco vtrunq; cõmemorat dicens,
Vides ergo bonitatẽ & ſeueritatem dei: quid eſt quod
iſtę inſanus & pręceps cum Chriſtianũ eſſe ſe iactet, hoc
reprehendit in deo Prophetarum, quod in deo inuenit
Apoſtolorũ, quoniam idem deus eſt & illorum & iſto- *Roma. 11.*
rum? Quòd autem de iſto cõmemoraui: quem pigrum
ſeruum miſit in tenebras exteriores, ſeueritas eſt dei, vbi
nec futurorũ improuidus dicitur, quia tali pecuniã ſuã
credidit: nec impotens, quia (quem) vt bene ageret, nõ
(ipſe rexit) ipſe correxit: nec æmulus ac malicioſus, ꝙ à
luce ſeparatum in tenebras miſit. Hoc de omnibus pœ-
nis hominum, quæ leguntur in propheticis libris inſti-

G ſtæ fuiſſe peccãtibus, debet fidelis lector aduertere. Hoc
ergo etiam de diluuio, Neq; enim dominus Ieſus non
tale aliquid futurum in ſuo prænunciauit aduẽtu, quan-
Lucæ.17. do ait, Sicut in diebus Noë manducabant & bibebant,
nouellabant, ædificabant, nubebant, vxores ducebãt, ve
nit diluuium & perdidit omnes, ſic erit & aduentus fi-
lij hominis. Hoc & de obduratione cordis Pharaonis.
Neq; enim noui teſtamenti literæ nõ dicunt de quibuſ-
Roma.1. dam, Tradidit illos deus in reprobam mentẽ, vt faciãt
quæ nõ conueniunt. Hoc de ſpiritu mendaci, quẽ deus,
3.Reg.22. qui bene vtitur etiam malis, iuſtiſſimo iudicio ad impiũ
Michea.3. regem decipiendum miſit, ſicut Micheas Propheta ſibi
in viſione prophetica demonſtratum eſſe teſtatur. Ne-
que enim dubitauit tale aliquid dicere Apoſtolus Pau-
2.Theſ.2. lus, cũ ſe ſciret veriſſime dicere, vbi ait, Mittet illis deus
operationem erroris vt credant mendacio, & iudicen-
tur omnes qui nõ crediderunt veritati, ſed conſenſerũt
Num.25. iniquitati. Hoc de facto per Moyſem cui deus dixit,
Accipe omnes duces populi, & victima illos domino
Exod.23. cõtra ſolem: hoc eſt, in manifeſto per diem. Vel ꝙ factũ
H idolũ Moyſes ita vindicauit, vt nec proximo ſuo quiſq;
Lucæ.19. parceret, ferro perimens impios. Neq; enim & dominus
Ieſus non dixit, Eos autẽ qui noluerunt me regnare ſibi,
adducite & interficite corã me. Vbi pfecto quia mor-
Matth.10. tem ſignificat animarũ, magis eſt vtiq; illa fidelibus hor
renda & metuenda quàm corporum. Vnde idem do-
minus dicit, Nolite timere eos qui occidunt corpus, a-
nimam autem nõ poſſunt occidere, ſed potius eum ti-
mete, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennã.
Huius generis mortes per quas animæ mittuntur in ge-
hennam, ſi quis fideli mente vt dignum eſt cogitauerit,
valde vili æſtimabit quãlibet ingentiſſimã ſtragem &
ſanguinis fluuios mortalium corporũ, & quomodocũq;
quandocunq; moriturorũ. Quas cædes iſte exaggerans,
& ſchulaſtica vanitate deſcribens, ad blaſphemandum
deum, qui talibus mortibus eos quibus huiuſmodi ter-
ror vtilis fuerat, flagellabat, horrorẽ incutit mortalibus
ſenſibus, & aliquid ſe agere putat, calces aduerſus ſtimu
lum iaciendo: vt cum de morte carnis accuſat dei pro-
Nume.25. uidentiam, morte cordis mittatur in gehennã. Quis au
I tem vtriuſlibet ſexus homo non mallet gladio trucida-
ri, etiã illo modo, quo trucidauit ſacerdos Phinees for-
nicarios, in ipſo complexu nefariæ voluptatis, terribile
conſtituens aduerſus execrandas libidines vltionis ex-
emplum, propter quod deo maxime placuit: quis, in-
quam, non mallet tali genere mortis interfici, quis non
poſtremo igne cũſumi, vel ferinis morſibus per ipſa pu-
denda laniari, quàm mitti in gehennã ignis æterni? Cur
igitur deus Chriſtianorum, peccantes talibus mortibus
puniat, vt poſt corporis interitũ tranſitorium ſequatur
in gehenna ſine fine ſupplicium, niſi quia teſtamenti v-
triuſq; vnus eſt deus? Nõnne poſſent Iudæi dicere ad-
uerſus huius impietatem, quantumlibet exaggeret bella,
cædes, vulnera, funera, ſanguinem, longe incomparabi-
liter deo noſtro deum ſe habere mitiorem: longe ſcili-
cet mitius punientem tranſitoriis mortibus corporum,
quàm flammis perpetuis gehennarũ? At enim propter-
ea videtur huic deus legis & Prophetarum, qui vnus &
verus eſt deus, crimine crudelitatis arguẽdus: quia pro-
pter leuiſſimas cauſas vel etiam erubeſcendas, pœnam
mortis vel corporalis inflixit: quòd Dauid populũ nu-
meraſſet: quòd infantes, ſicut iſte dicit, filij Heli ſacerdo
2.Reg.24. tis, de ollis vel cacabis deo pręparatis aliquid deguſtaſ-
1.Reg.2. ſent. Qua in re non diſputo, quantũ & quàm pernicio-
ſum elationis vicium tam ſancto viro, vt vellet dei po-
pulum numerare, ſubrepſerit, eorúmque mortibus non K
æternis, ſed iamiamq; humana conditione venturis, &
celeriter tranſituris, fuerit flagellatus, quorũ fuerat mul-
titudine inflatus. Nec dico filios Heli fuiſſe infantes, vt
iſte loquitur, neſciens quid loquatur: ſed eius ętatis, qua
poſſent & deberent, pro ſacrilego auſu quo ſe domi-
no deo in ſacrificiis præferebant, digna coërcitione co
hiberi. Quod neglectum deus non ſibi conſulens, ſed *1.Reg.4.*
populo cui religio pietáſque profuiſſet, bello etiam vin-
dicauit, Vbi dei timorẽ potuerunt augere victuri, per
eorũ mortes, qui fuerant, etſi ſeneſcerent, poſt non lon-
ga temporum ſpacia morituri. Mortibus quippe corpo
rum legimus alios etiam mortuos, propter non ſua, ſed
aliena peccata, Vbi magis eſt in dolore cordis plaga vi-
uentium, quàm in reſolutione carnis pœna morientiũ,
Vbi animæ de corporibus exeuntes, habent cauſas ſuas,
vel bonas, vel malas, non propterea grauatæ quia exu-
tæ, Animarũ vero morte alius pro alio plectitur nemo.
Sed hoc dico, quantum exiſtimet iſte fuiſſe peccatum,
quòd in conuiuio nuptiali inuẽtus eſt homo veſtem nõ *Matth.22.*
habens nuptialem? Puto ſi humana conſideratione iſta L
metiamur, huic aliquantulum ſufficere debuit erubeſce-
re: & vt plurimum inuitantis indignatio protẽderetur,
veſtem mutare compelli: & tamen dictum eſt, Ligate il- *Ibidem.*
li manus & pedes, & proiicite eum in tenebras exterio-
res, vbi erit fletus & ſtridor dentium. Sed dicit, non le-
nem culpam ſignificat, veſtem non habuiſſe nuptialem,
quo modo iſta parua magnarum ſigna ſunt rerum. Sic
ergo & ſacrificia viſibilia, cum ſint in terrenis rebus exi-
gua, magnarum quo modo diuinarum ſigna ſunt rerũ,
in quibus filij ſacerdotis ſeipſos deo, cuius honor in ſa-
crificiis oſtendinir †, præferebant. Non autem ille cõui- *† atteditur.*
ua ſe prætulit ſponſo, ſed tantum non congruit qui nu-
ptialem tunicam non habebat, veruntamen inter ipſas
pœnas quibus vtrũq; vindicatum eſt, ille quid diſtet, ad-
uertit, quamq; incomparabiliter iſta illam vincat, intel-
ligit, qui corporalibus & tẽporalibus ſpiritalia & ſem-
piterna præponit. Verum quid opus eſt de myſticis ſi-
gnificationibus ſacrificiorum veſtiſq; nuptialis, incon-
uenientem carnalibus ſenſibus velle inculcare ſermo-
nem? Ecce quod eſt manifeſtius proferamus, Euangeliũ
legi veteri cõparans dominus, & non illud malũ quod
homines ante didicerant, ſed quod ipſe docebat, perfe- M
ctius eſſe cõteſtans, Audiſtis, inquit, quia dictum eſt an- *Matth.5.*
tiquis, Non occides, Qui autem occiderit, reus erit iudi-
cio. Ego autem dico vobis, Quicunq; iratus fuerit fra-
tri ſuo, reus erit iudicio: Qui autem dixerit racha, reus
erit concilio: Qui autem dixerit fatue, reus erit gehen-
næ ignis. Quid tam paruum in peccatis, quàm fratri di-
cere, fatue? Quid tam magnum in ſupplicus, quàm ge-
henna ignis? Si in lege vel Prophetis iſte inueniſſet ali-
quem, qui dixiſſet fratri ſuo, fatue, lapidari iuſſum fuiſſe
diuinitus, quantæ deum crudelitatis argueret? Quis au-
tem, nõ dico lapidari, ſed per ſingulos artus, immo per
ſingula corporis fruſta, paulatim atq; minutatim, viuẽs
& ſentiens dilaniari conſumiq; non maluiſſet, quàm ge
hennæ ignibus mancipari? Abſit tamen vt crudeliorem
quiſquam dicat Euangelij quàm legis deum, intelligẽs
vtriuſq; eſſe vnum & eundem deum, in lege terrentem
carnalibus, in Euangelio ſpiritalibus pœnis, & ibi & hic
fidelem, nuſquã crudelem. Quid illud? nõnne ſi à Chri
ſto linguam reperiret alienam, in eum blaſphemam, &
qualis eſt huius, impia garrulitate damnabilem: acer-
bius & amarius exagitaretur, quàm quòd iſte de obſo-
nio ſacrificij prægustato, corporalem temporalémque
pœnam

A pœnam pro ſacrilegio ſic indignatur ingeſtam: vbi vẽ-
turum ſe dominus, & ad ſiniſtram poſitis gentibus mi-
Matth.25. natur eſſe dicturum, Ite in ignem æternum, qui paratus
eſt diabolo & angelis eius? Huius tanti ſupplicij quæris
cauſam? Eſuriui, inquit, & non dediſtis mihi manduca-
re. Ecce pro eſca tẽporali, non ablata, ſed nõ data, æter-
num & horrendum ſupplicium cõminatur. Et recte, ſi
conſulas veritatem, Perparuum eſt enim quod in elee-
moſynis datur: ſed cum pie datur, æternũ inde meritũ
cóparatur. Et ideo potius quia paruum eſt quod datur,
magna impietate nó datur. Vnde non mirum eſt, quòd
tantæ ſterilitati velut infructuoſarum arborum, ignis æ-
terni ſuppliciũ præparatur. Si autem conſulas hominẽ,
Pſal.115. vt de ſuo reſpondeat tibi omnis homo mendax, con-
temnit culpam, & exaggerat pœnam. Illam quippe non
videt mẽte carnali, hanc exhorret carne mortali. Talis
eſt iſte in omnium hominum, qui puniuntur vel corri-
piuntur in veteri teſtamẽto, longe mitioribus quàm le-
guntur in Euangelio corporalibus pœnis. Quod enim
diluuium cóparari æternis ignibus poteſt? Quæ cædes,
B quæ vulnera, quæ corporum mortes cruciatibus ſempi-
ternis? Vigintiquatuor milia cadentium, tanto buccarũ
ſtrepitu inflat inſanus, quaſi non innumerabilia milia
quotidie moriantur toto orbe terrarũ. Sed tranſitoria
iſta corporũ mors eſt. Quis vero æſtimare poſſit, quot
milia ſtabunt ad ſiniſtrã ex omnibus gentibus, quę ſem
piternis damnanda ſunt ignibus? Eat iſte & dãnet† ore
†clamet. aperto & oculis clauſis, quaſi cõfeſſus ſit deus ſuam cru-
Deute.32. delitatem, quia dicit per Prophetam, Exacuã ſicut ful-
gur gladium meũ, inebriabo ſagittas meas ſanguine, &
gladius meus manducabit carnes de ſanguine vulnera-
torum. De quibus verbis ſic iſte accuſat deũ velut ſem-
per humanum ſanguinem eſurientẽ, quaſi dixerit, Ine-
briabo me ſanguine, & mãducabo carnes de ſanguine
vulneratorũ. Sed quantumlibet hanc vtilem dei cómi-
nationem tanquam facinoris auidam, & vt dicit, in ſo-
la crudelitate malis tantummodo gloriantem, vanus &
veſanus exhorreat, quid aut quantum valet verbis com
parata dicentis, Diſcedite à me maledicti in ignẽ æter-
Matt.25. num, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Ibi nõ ſan-
guine inebriabuntur ſagittæ, ſed non ſatiabuntur mem
C bris omnibus flammæ, Nec carnes gladius mãducabit,
ſenſum doloris citius auferens mortuis, quàm inferens
vulneratis: ſed nemo cruciatibus ſaltem moriẽdo ſub-
trahitur, ne in moriente ſimul etiam ipſa pœna moria-
tur. Cur non hic dicit, colendúmne iſtum an potius ex-
ecrandũ fugiendumq; eſſe dicemus? An timet de Chri-
ſto iſta dicere, ne ipſius ignis æterni ſuppliciũ non eua-
dat, quò ille impios præparat mittere: & ignorat miſer
hæc dicẽdo de deo Prophetarum, de ipſo ſe dicere, cu-
ius tam tremendam ſeueritatem in Euãgelio formidat
Cap. XVII. offendere. Reprehẽdit etiam, quòd pœnas impiorũ,
ſignificatas per vuam fellis & botrum amaritudinis, &
Deute.32. furorẽ draconum atq; aſpidum, collectas dicit eſſe deus
apud ſe, & ſignatas in theſauris ſuis, reddendas in tẽpo-
re, cum lapſus fuerit pes eorum: ignorans theſauros hic
appellatas occultas diſpoſitiones dei, qui diſponit red-
dere vnicuiq; ſecũdum opera eius. Vnde Apoſtolus di-
Roma.2. cit, Tu autem ſecundũ duriciam cordis tui & cor impœ
nitens, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iu
ſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecũdum opera eius.
Apud quem enim ſibi theſaurizat iram cor impœnitẽs,
niſi apud eũ, qui viuos eſt iudicaturus & mortuos? Neq;
enim neſciunt etiã illi veteres libri, theſaurũ deſiderabi
lem, de quo ibi ſcriptum eſt, ꝙ requieſcat in ore ſapien-

tis. Et in Prouerbiis legitur, quia deus theſaurizat diligẽ D
tibus ſe ſalutẽ. Et Eſaias Propheta dicit, In theſauris eſt *Prouer.8.*
ſalus noſtra, ibi ſapientia & diſciplina & pietas ad do- *Eſaia.33.*
minũ. Hi ſunt theſauri iuſticiæ. Sed vaniloqui & mẽtis
ſeductores aduerſantes literis ſacris quas intelligere no
lunt, eligunt ex eis aſpera quæ ibi leguntur, ad commẽ-
dandam ſeueritatẽ dei: & de literis Euangelicis atq; A-
poſtolicis lenia quæ ibi leguntur, ad commendandã bo
nitatem dei: & apud homines imperitos hinc ingerunt
horrorẽ, inde quærunt fauorẽ: quaſi difficile ſit, vt quiſ-
quam ſimiliter blaſphemus atq; impius eo modo aduer
ſetur nouo teſtamento, quo iſte veteri: carpens de vete-
re quibus ibi cõmendatur dei bonitas, & econtrario de
nouo, quibus ibi commendatur dei ſeueritas: & clamet
inuidioſus atq; venenoſus, Ecce qui deus colendus eſt,
miſericors & miſerator, lõganimis & multæ miſericor- *Pſal.102.*
diæ: qui non in finem iraſcetur, neq; in æternũ indigna-
bitur: qui non ſecundũ peccata noſtra fecit nobis, neq;
ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis: ſed quan
tũ diſtat ortus ab Occidente, longe fecit à nobis pecca-
ta noſtra, Qui ſicut miſeratur pater filios, ſic miſeratur E
timentes ſe. Qui dicit, Nolo mortẽ peccatoris, tantum† *Ezech.33.*
vt reuertatur & viuat, Non ille qui propter lucrorum a- *†quantum.*
uariciam, etiam eum ſeruum qui nõ perdidit talentum
quod acceperat, ſed tantum quia nõ amplius acquiſiuit
ligatis manibus & pedibus proiici iuſſit in tenebras ex- *Matth.25.*
teriores, vbi eſſet ei fletus & ſtridor dentium: & qui ho-
minem non habentẽ veſtem nuptialem de cóuiuio ſuo *Matth.22.*
tollit, & ſimiliter alligatum ſimili ſupplicio punit: & qui
venientibus ad ſe, & pulſantibus, & dicentibus, Domi-
ne aperi nobis: reſpondet, Non vos noui: tantum quia *Matth.25.*
oleum ſecum quod infunderẽt ſuis lampadibus nõ tu-
lerunt: & qui propter vnum cõtumelioſum verbũ mit-
tit in gehennã: & qui pro temporali cibo non accepto,
igne damnat æterno. Hæc atq; huiuſmodi ſi quis veſa-
na mente ſacrilegus, inde lenia, hinc aſpera colligat: ac
ſic homines vtrarumq; literarum imperitos à Chriſto,
tanquã ſæuo & crudeli conetur auertere, & ad deũ mi-
ſericordem Prophetarũ mitemq; conuertere: nónne &
huic ipſi qui hoc facit veteri teſtamento, quod ab homi-
ne ſimiliter ſacrilego poſſet fieri nouo, impurus atq; im- F
pius apparebit? Qui autem recte colit deum, & profe-
cto vtriuſque teſtamenti inuenit vnũ deum, & eiuſdem
vnius dei in vtroq; diligit bonitatem, in vtroq; metuit
ſeueritatem: in illo intelligens promiſſum Chriſtum, in
iſto accipiens redditum Chriſtum. Nónne prius in illis
veteribus libris lectum eſt, non reddendum malum pro *Exod.23.*
malo, vbi præcipitur, vt ſi iumentum inimici ſui errare
quis inuenerit, reuocet domino eius, & ſi cecidiſſe in *Prouer.25.*
via non pertranſeat, ſed leuet cum illo? Nónne ibi prius
ſcriptum eſt, quod Apoſtolus ponit, Si eſurierit inimi- *Roma.12.*
cus tuus ciba illum: ſi ſitit, potũ da illi? Nónne ibi prius
homo dei deo ſuo, quod ei vtiq; ſcit placere, dicit: Do- *Pſal.7.*
mine deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus
meis, ſi reddidi retribuẽtibus mihi mala? Nónne ibi pri- *Thren 3.*
us Hieremias Propheta deſcribit ſancti patientiã, præ-
bentis percutienti ſe maxillam? Nónne ibi prius per a- *Leuit.19.*
lium Prophetam præcipitur, vt maliciam vnuſquiſque
fratris ſui non reminiſcatur? Quid eſt ergo quòd iſte
blaſphemus hæc tanquam contraria veteri teſtamento
de nouo colligit, aut vtraſque literas neſciẽs, aut vt de-
cipiat imperitos, ſe ſcire diſſimulans? A quo tamen ſi
quæratur, vtrum non reddat malum pro malo, qui pro
cibo non accepto in ignem mittit æternum, profecto
turbabitur & admonebitur incomparabiliter eſſe mi-

G tius, oculum pro oculo, dentem pro dente homini au-
Exod.21. ferre, vbi menſura vindictæ modũ non tranſit iniuriæ:
Leuiti.24. quàm propter non exhibitã humanitatem, tantã repen
Deut.19. dere ſeueritatẽ, vbi tranſitoria eſt culpa & finẽ non ha-
bet pœna. Atq; ita diſcet, ſi peruicax non eſt, in vtroque
dei vnius teſtamento, & amandam bonitatẽ, & timen-
dam ſeueritatem. Quamuis enim in veteri teſtamento
†promiſſio- propter temporaliũ bonorum poſſeſſionẽ† malorumq;
nem. comminationẽ, ſeruos pariat tẽporalis Hieruſalem: in
nouo autem, vbi fides impetrat charitatẽ, qua lex poſſit
impleri, non magis timore pœnæ quàm dilectione iu-
ſticiæ, liberos pariat æterna Hieruſalem: tamen & illis
temporibus fuerunt iuſti ſpiritales, quos non occidebat
litera iubens, ſed viuificabat ſpiritus iuuans. Vnde & fi-
des venturi Chriſti habitabat vtiq; in Prophetis, ventu-
rum prænunciantibus Chriſtum, Et nunc ſunt plurimi
carnales, qui vel hæreſes faciũt non intelligẽdo ſcriptu-
ras, vel in ipſa catholica, aut adhuc paruuli lacte nutriũ-
tur, aut tanquã palea perſeuerans futuris ignibus præpa
rantur. Sicut autẽ deus vnus & verus creator bonorum
eſt, & temporalium & æternorũ, ita idem ipſe author eſt
H amborum teſtamentorũ: quia & nouum in vetere eſt fi-
guratum, & vetus in nouo eſt reuelatum. Ignoſcendi au
Matth.18. tem miſericors mãſuetudo, propter quam dictum eſt,
nõ ſolum ſepties, verumetiã ſeptuagiesſepties fratri re-
mittenda eſſe peccata, non ad hoc valet vt ſit iniquitas
impunita, aut torpens & dormiens diſciplina, quod po
tius obſit, quàm diligens vigilánsque vindicta. Claues
quippe regni cœlorũ ſic dedit Chriſtus eccleſiæ, vt non
Ibidem. ſolum diceret, Quæ ſolueritis ſuper terrã, erunt ſoluta
& in cœlis: vbi apertiſſime bonũ, non malum pro malo
reddit eccleſia: verùm & adiungeret, Quæ ligaueritis in
terra, erũt ligata & in cœlo: quia bona eſt & vindicandi
Ibidem. iuſticia. Illud enim quod ait, Si nec Eccleſiã audierit, ſit
tibi tãquam ethnicus & publicanus: grauius eſt quàm ſi
gladio feriretur, ſi flammis abſumeretur, ſi feris ſubrige-
retur. Nã ibi quoq; ſubiunxit, Amen dico vobis, quæ li-
gaueritis ſuper terrã, erunt ligata & in cœlis: vt intelli-
geretur, quanto grauius ſit punitus, qui velut relictus eſt
impunitus. Hic dicat iſte ſi placet, Siccine mandata ſal-
Matth.5. uatoris accipimus iubẽtis, Nemini reddideritis malum
pro malo, ſed ſi quis vos percuſſerit in vnam maxillam
I præbete & alterã, & dimittite iniurias fratribus veſtris?
Ecce ab hominibus nõ reddentibus malũ pro malo, al-
ligatur homo amarius & infœlicius eccleſiæ clauibus,
quàm quibuſlibet grauiſſimis & duriſſimis ferreis vel ad-
amãtinis nexibus. Abſit, inquit, vt hoc dicam, quoniam
Chriſtianus ſum: Hoc ſi vere eſſet, nec illa dixiſſet, Quo-
niã deus Prophetarũ quorũ ſcripta blaſphemat, ipſe eſt
2.Reg.24. deus Apoſtolorum, quorũ ſcripta blaſphemare formi-
dat. Sed Dauid, inquit, deũ rogauit, & nõ eſt exauditus
niſi oblato ſacrificio, vt hominibus qui non peccaue-
Ca. XVIII. rant, parceretur: & ideo non eſt credendus deus verus
qui ſacrificiis delectatur. Iam de pœna occiſorũ ho-
minum, quibus quandoq; morituris mors illa non ob-
fuit, & eorum tamen mortibus cor regis ſeſe extollen-
tis, merito vapulauit, ſuperius reſpondimus. De ſacrifi-
cio autẽ iſte valde nihil ſapit: & ideo fallitur, quia iam
ſacrificia talia non offert dei populus deo, poſteaquam
venit vnicum ſacrificiũ, cuius vmbræ fuerunt illa om-
nia, non hoc improbantia, ſed hoc ſignificantia. Sicut
enim res vna multis locutionibus & multis linguis ſi-
gnificari poteſt: ſic vnum verum & ſingulare ſacrifi-
cium multis eſt antea ſacrificiorum ſignificatum figu-
ris. De quibus ſingulis hic diſputare quàm ſit longum,
videtis. Vnum tamen ſciant inſipientes, tardi ad intel- K
ligendum, & præcipites ad reprehẽdendũ, ꝙ dæmon ſi-
bi ſacrificium non exigeret, niſi deo vero deberi ſciret.
Falſus enim deus ſic ſe vult honorari ab eis quos deci-
pit, quo modo verus deus honoratur ab eis quibꝰ cõſu-
lit. Et maxime ſacrificiũ eſt quod præcipue debetur deo.
Nã obſequia cætera quæ diuinitati exhibentur, auſi ſunt
ſibi etiã ſuperbiæ faſtu homines arrogare. Rariſsimi au-
tẽ cõmemorãtur, qui ſibi vt ſacrificaretur, cũ regia pote-
ſtate poſſent, auſi fuerint imperare. Quicunq; tamẽ auſi
ſunt, per hoc ſe deos haberi voluerũt. Sacrificiis autem
deũ nõ egere, quis neſcit? Sed nec laudibus noſtris eget.
Verũ ſicut nobis, nõ illi vtile eſt [laudare deũ, ſic nobis
nõ illi vtile eſt] offerre ſacrificium deo: & quoniã ſingu
lari & ſolo vero ſacrificio pro nobis Chriſti ſangnis ef-
fuſus eſt: ideo primis tẽporibus ad hoc ſacrificiũ talibus
ſignificationibus prophetandũ, immaculatorũ anima-
liũ ſacrificia deus ſibi iuſſit offerri: vt quemadmodũ illa
immaculata erant à corporũ viciis, ita ſperaretur im-
molandus eſſe pro nobis, qui ſolus immaculatus fuerat
à peccatis. Quæ tempora per Prophetã ſic prænuncian
tur, Deus deorũ dominus locutus eſt: & vocauit terrã, A L
ſolis ortu vſq; ad occaſum, ex Sion ſpecies decoris e- *Pſal.49.*
ius. Et paulopoſt in eodẽ Pſalmo, Audi populus meus &
loquar tibi, Iſraël & teſtificabur tibi, quoniã deus deus
tuus ego ſum. Nõ ſuper ſacrificia tua arguã te, holocau-
ſta autem tua in cõſpectu meo ſunt ſemper. Non acci-
piã de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos.
Quoniã meæ ſunt omnes beſtiæ ſyluæ, pecora in mõti-
bus & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & ſpecies
agri mecũ eſt. Si eſuriero non dicã tibi, Meus eſt enim
orbis terræ & plenitudo eius, Nunquid mãducabo car-
nes taurorũ, aut ſanguinem hircorum potabo? Immola
deo ſacrificiũ laudis, & redde altiſſimo vota tua. Et ite-
rum in fine Pſalmi eiuſdẽ, Sacrificiũ, inquit, laudis ho-
norificabit me, & ibi via qua oſtendã illi ſalutare dei.
Iam de hoc ſalutari dei ꝙ ipſe ſit Chriſtus, ſupra cõme-
moraui atq; monſtraui. Quod eſt autẽ ſacratius laudis
ſacrificium, quàm in actione gratiàrum? Et vnde maio-
res agendæ ſunt deo gratiæ, quàm pro ipſius gratia per
Ieſum Chriſtum dominum noſtrum? Quod totum fi- M
deles in eccleſiæ ſacrificio ſciunt, cuius vmbræ fuerunt
omnia priorum genera ſacrificiorum. Iſti autem vani-
loqui reprehenſores veteris teſtamenti, etiam ſi cæte-
tera quæ commemoraui de hoc Pſalmo minus intelli-
gunt, ſufficiat eis quantum ad præſentem quæſtionem
attinet, quia deus Prophetarum, qui deus eſt etiã Apo-
ſtolorum, non manducat taurorum carnes, nec ſangui-
nem potat hircorum. Talem quippe eum nouerãt ſan-
cti, qui pleni eius ſpiritu iſta dicebant. Vnde illud quod
Dauid obtulit vt populo parceretur, vmbra erat futuri:
qua ſignificatum eſt, quòd per vnum ſacrificiũ, cuius il-
la figura erant, ſaluti populi ſpiritaliter parcitur. Ipſe eſt
enim Chriſtus Ieſus qui traditus eſt, ſicut Apoſtolus di-
cit, propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtifi- *Roma.4.*
cationẽ noſtram, propter quod etiam dicit, Paſcha no- *1.Corin.5.*
ſtrum immolatus eſt Chriſtus. Vnde autem iſte pro- *Cap.XIX.*
bare conatus eſt, euidenter ſeruiſſe dæmoniis, qui ſacrifi
ciis ea promeruit, volẽs hoc intelligi de ſancto Dauid,
ibi euidentius quãta fraude imperitorũ animis inſidie-
tur, oſtendit. Adhibuit enim Apoſtolũ teſtem, eo quòd
dixerit, Videte Iſraël carnaliter, Nõnne qui edunt ho-
ſtias, participes ſunt altaris? Quid ergo? dico quòd ido-
lum ſit aliquid? Sed qui ſacrificant, dæmonibus ſacrifi-
cant. Quod non ita ſcriptum eſt, ſed ita, Videte Iſraël *1.Cor.10.*

A ſecundum carnem, Nónne qui de ſacrificiis mãducant,
ſocij ſunt altaris? Quid ergo? dico quia idolis immola-
tum eſt aliquid, aut idolũ eſt aliquid? Sed quia quæ im-
molant gentes, dæmoniis & non deo immolant, nolo
vos ſocios dæmoniorũ fieri. Potuit autem accidere, vt
ſecundum interpretationum varietatem, non in rebus,
ſed in verbis, quod ego dixi, ſecundum carnẽ: alij codi-
ces habeant, carnaliter: Et quod ego dixi, qui de ſacrifi-
ciis manducant: aliqui habeãt, edunt hoſtias: quod ipſe
poſuit. Et quod ego, ſocij ſunt altaris: habeãt aliqui, par-
ticipes ſunt altaris. Et quod ego poſui: quid ergo, dico
quia idolis immolatum eſt aliquid, aut idolum eſt ali-
quid: minus ille poſuerit, aut minus codex eius habue-
rit, & ideo tantũmodo poſuit, quia idolum eſt aliquid.
Quod vero ſequitur multum ad rem pertinet, quia id
aliter poſuit. Ait enim Apoſtolus, Sed quia quæ immo-
lant, dæmoniis & nõ deo immolant. Iſte autẽ dixit, Sed
qui ſacrificant, dæmoniis ſacrificant, quaſi omnes qui
ſacrificãt, non ſacrificent niſi dæmonibus. Non enim
ait Apoſtolus, qui ſacrificant: ſed, quæ ſacrificant: vel ſi-
B cut à me poſitum eſt, quæ immolãt: illi ſcilicet qui ido-
la colunt, quæ ſacrificant, dæmoniis & non deo ſacrifi-
1.Corin.10. cant, ſiue immolant. Et ideo ſubiunxit, Nolo vos ſocios
dæmoniorum fieri: eos quippe ab idololatria prohibe-
bat. Propter quod eis oſtendere voluit, ita illos fieri ſo-
cios dæmoniorum, ſi idolothyta ſacrificia manducaue
rint, quo modo Iſraël carnalis, ſocius erat altaris in tem
plo, qui de ſacrificiis mãducabat: ideo quippe addidit,
carnaliter vel ſecundum carnẽ, quia eſt Iſraël ſpirituali-
ter vel ſecundum ſpiritum: qui veteres vmbras iam nõ
ſequitur, ſed eam conſequentem quæ illis vmbris præ-
cedentibus ſignificata eſt veritatem. Hinc enim cœpit,
vt hoc diceret, Propter quod dilectiſſimi mihi, fugite
ab idolorum cultura. Deinde ſecutus oſtendit, ad quod
ſacrificiũ iam debeant pertinere, dicens, Quaſi pruden-
tibus dico, iudicate vos quod dico, Calix benedictionis
quem benedicimus, nónne communicatio eſt ſangui-
nis Chriſti? Panis quem frangimus, nónne participatio
eſt corporis domini? Quia vnus panis & vnum corpus
multi ſumus, omnes enim de vno pane participamus.
Et propter hoc ſubiunxit, Videte Iſraël ſecundum car-
C nẽ, Nónne qui de ſacrificiis manducãt, ſocij ſunt alta-
ris? Vt intelligerent ita ſe iam ſocios eſſe corporis Chri
ſti, quemadmodum illi ſocij ſunt altaris. Et quia vt hoc
diceret, ab idololatria prohibebat: vnde locus iſte ſer-
monis eius, ſicut cõmemoraui, ſumpſit exordiũ: ne pu-
tarẽt ideo non eſſe curandũ, ſi de ſacrificiis ederent ido
1.Corin.8. lorum, quia idolum nihil eſt, exiſtimantes ſibi hæc ve-
lut ſuperflua non nocere, cõfirmauit quidem & ipſe ni-
1.Corin.10. hil eſſe niſi idolũ. Nec ideo ſe iſta prohibere quia ido-
lis immolantur, quæ non habent ſenſum, ſed quia quæ
immolant, inquit, id eſt, idolorum cultores, dæmoniis
& non deo immolant, Nolo vos ſocios dæmoniorum
fieri. Iſtum ſenſum veritas ipſa declarat, quia in templo
cui ſeruiebat carnaliter Iſraël, nõ vtiq; idolum coleba-
tur. Nam ſi ſacrificia quæ in illo templo ſecundum ve-
terem legem offerebantur deo, tanquam idolorum ſa-
crificia damnarentur, vel tanquã dæmoniis immolata,
nullo modo ipſe dominus Chriſtus leproſo quẽ mun-
Matth.8. dauerat, diceret, Vade oſtende te ſacerdoti, & offer mu
nus quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Non-
dum enim dederat pro ſacrificiis illis omnibus ſui cor-
poris ſacrificium, nondũ ſuſcitauerat ſui corporis tem-
plum. Nec de illo templo eiiciens eos qui boues & co-
Matth.21. lumbas vẽdebant, diceret, Domus mea, domus oratio-

nis vocabitur, vos autẽ feciſtis illam ſpeluncam latro- D
num. Sanè de apocryphis iſte poſuit teſtimonia, quæ Caput XX.
ſub nominibus Apoſtolorũ Andreæ Ioannisq; cõſcri-
pta ſunt. Quæ ſi illorũ eſſent, recepta eſſent ab Eccleſia,
quæ ab illorũ temporibus per Epiſcoporũ ſucceſſiones
certiſſimas, vſq; ad noſtra & deinceps tempora perſe-
uerat, & immolat deo in corpore Chriſti ſacrificiũ lau-
dis, ex quo deus deorum locutus vocauit terram, à ſolis Pſal.49.
ortu vſq; ad occaſum. Hæc quippe Eccleſia eſt Iſraël ſe-
cundum ſpiritũ, à quo diſtinguitur ille Iſraël ſecundum
carnẽ, qui ſeruiebat in vmbris ſacrificiorũ, quibus ſigni-
ficabatur ſingulare ſacrificium quod nunc offert Iſraël
ſecundũ ſpiritum, cui dictum atq; prædictũ eſt, Audi po Ibidem.
pulus meus & loquar tibi, Iſraël & teſtificabor tibi: & cæ
tera quæ iam ſupra cõmemoraui. De huius enim domo
nõ accipit vitulos, neq; de gregibus eius hircos. Iſte im-
molat deo ſacrificium laudis, non ſecundum ordinem
Aaron, ſed ſecundũ ordinem Melchiſedech. Quod in
eo Pſalmo poſitũ eſt, quem dominus Ieſus in Euangèlio
de ſe conſcriptũ eſſe teſtatur, quærens à Iudæis reſpon-
dentibus Chriſtum filium eſſe Dauid, quod ſolum de E
illo carnaliter nouerant, quo modo eũ Dauid in ſpiritu
dixerit dominum. Tunc enim huius Pſalmi cõmemo-
rauit exordiũ, Dixit dominus domino meo, ſede à dex Pſal.109.
tris meis, Donec ponã inimicos tuos, ſcabellum pedum
tuorum. Ibi quippe & hoc dictum eſt, Iurauit dominus
& non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternũ ſecun-
dum ordinem Mechiſedech. Nouerũt qui legunt quid
protulerit Melchiſedech, quando benedixit Abraham.
Et iam ſunt participes eius, vident tale ſacrificium nũc
offerri deo toto orbe terrarum. Dei autẽ iuratio incre-
dulorum eſt increpatio. Et quòd deũ non pœnitebit, ſi-
gnificatio eſt, quia hoc ſacerdotiũ non mutabit. Muta-
uit quippe ſacerdotium ſecũdum ordinem Aaron. Vn-
de alius Propheta dicit ad eum qui carnaliter eſt Iſraël:
Non eſt mihi voluntas in vobis dicit dominus omni- Malac.1.
potẽs, & hoſtiam non accipiã de manibus veſtris. Ecce
quod eſt ſecundum ordinẽ Aaron. Cur autem hoc nõ
accipiat, addit & dicit, Quia ab ortu ſolis vſq; ad occa-
ſum glorificatum eſt nomen meum in gentibus, & in
omni loco incẽſum offertur nomini meo, & hoſtia pu-
ra, quia magnum eſt nomen meũ in gentibus, dicit do- F
minus omnipotẽs. Ecce quod eſt ſecundum ordinem
Melchiſedech. Incẽſum enim quod eſt Græce thymia-
ma, ſicut exponit Ioannes in Apocalypſi, orationes ſunt Apoca.5.
ſanctorũ, Deus quippe ille, ſicut canitur in Pſalmo, qui Pſal.49.
vocauit terram, à ſolis ortu vſque ad occaſum, cui ter-
ræ, id eſt, cui populo diffuſo à ſolis ortu vſque ad occa-
ſum diceret, Non accipiam de domo tua vitulos, Im-
mola deo ſacrificium laudis: Ipſe per hunc Prophetam
quod certiſſime futurum erat, iam velut factum prædi-
cans ait, Ab ortu ſolis vſque ad occaſum glorificatum
eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco incen-
ſum offertur nomini meo & hoſtia pura, quia magnum
eſt nomen meum in gentibus. Non enim ſicut hominẽ
pœnitet deum, ſed ſicut deum. Quemadmodum nõ ſi-
cut homo iraſcitur, nec ſicut homo miſeretur, nec ſicut
homo zelat, ſed omnia ſicut deus, Pœnitentia dei nõ eſt
poſt errorem. Ira dei non habet perturbati animi ardo-
rem. Miſericordia dei non habet compatientis miſe-
rum cor, vnde in Latina lingua nomen accepit. Zelus
dei non habet mẽtis liuorem, Sed pœnitentia dei dici-
tur, rerũ in eius poteſtate cõſtitutarum hominibus ino-
pinata mutatio: Ira dei, eſt vindicta peccati: Miſericor-
dia dei, eſt bonitas opitulantis: Zelus dei, eſt prouiden-

G tiā,qua non ſinit eos,quos ſubditos habet,impune ama-
re,quod prohibet. Vnde iſte qui tam loquaciter exagi-
eauit dei pœnitentiam , diſcat primo , vix inueniri ali-
quid quod digne de deo dici poſſit: ſed plurima & pe-
nè omnia nos de illo dicere loquendi neceſſitate , quæ
magis homines ex hominibus metiuntur , ſicut autem
intelligenda de illo ſunt,vix à paucis & ſpiritalibus in-
telliguntur.Propter quod prouidentiſſime ſcriptura di
uina de illo ineffabili loquens,ad quædam etiam verba
deſcendit,quæ iam hominibus & ipſis carnalibus,cum
de deo ſermo eſt,videntur abſurda & indigna:vt cū ti-
mentur iſta ſic accipi, quo modo in hominibus ſolent,
& diſcutiuntur,quemadmodū de deo bene accipi poſ-
ſint, ibi diſcantur etiā illa quæ humanis ſenſibus in eiſ-
dem ſcripturis deo digna videbantur,non ſecundū ho
minum mores intelligi vel credi oportere . Cito enim
videtur pœnitentia, ſicut ab hominibus agitur,non ca-
dere in deum: ſed nō cito videtur etiam miſericordia,
ſicut homines miſerentur,non cadere in deum. Ex illo
ergo quod requirēdum fatetur, diſcit homo & hoc re-
H quirere,quod iam ſufficere arbitrabatur. Sic ergo quan-
do eū pœnitet,non mutatur & mutat: ſicut quando ira-
ſcitur, non mouetur & vindicat, & quando miſeretur,
non dolet & liberat, & quando zelat,non cruciatur &
cruciat. Nunquid autē in libris teſtamenti noui deſunt
hæc verba,quæ ſic accipiantur pro vt in hominibus ac-
cipi ſolent,nullo modo cōgruunt diuinitati,& grauem
pariunt offenſionē? Cū de Chriſto veriſſime dicat Euā-
Ioan.2. geliſta,ꝙ non opus habebat,vt ei quiſquā teſtimonium
perhiberet de homine , ipſe enim ſciebat quid eſſet in
Matth.25. homine: cur ipſe quibuſdā dicit, Neſcio vos? Ipſos de-
niq; ſanctos ſuos cum præſcierit & elegerit ante mundi
Gal.4. conſtitutionē: quid eſt quod dicit Apoſtolus, Nunc autē
cognoſcentes deū,immo cogniti à deo,quaſi nunc eos
1.Theſſ.5. cognouerit,quos antea neſciebat? Quòd vero ait, Spiri-
tum nolite extinguere : tanquā extingui ſpiritus poſſit,
quis ferat niſi qui ea prudenter intelligit? Nōnne in Eu-
Ioan.3. angelio ſcriptum eſt, Qui credit in filium,habet vitam
æternam,qui autem incredulus eſt filio,non videbit vi-
tam,ſed ira dei manet ſuper eum? Calumnietur ergo &
huic verbo iſte blaſphemus,& dicat, Qualis eſt qui ira-
Iaco.1. ſcitur,cum ſcriptum ſit, Iracundia viri iuſticiam dei nō
I operatur, Calumnietur iſto modo & Apoſtolo dicenti,
Roma.3. Nunquid iniquus deus qui infert irā? Iam porrò ſi quiſ-
quam diceret, cōfundetur Chriſtus: & hoc eo tempore
quo iudicaturus eſt viuos & mortuos, quis eū Chriſtia-
Marci.8. nus patienter audiret? Tamen in Euangelio, Qui me,in-
quit, confuſus fuerit, & verba mea, in generatione iſta
adultera & peccatrice,& filius hominis cōfundetur eū,
Matth.6. cum venerit in gloriam patris ſui cum angelis ſanctis.
Cur autem orantes dicimus, Sanctificetur nomē tuum,
ſi ſemper eſt ſanctum: niſi quia verū eſt id quod ſcriptū
Luca.23. eſt de quibuſdā, quia polluerunt nomē domini dei ſui?
Et cur dictū eſt domino, Memento mei cum veneris in
regnum tuō, ſi nihil obliuiſcitur: niſi quia nō inſipien-
Pſal.43. ter ſed intelligēter ei dicitur, Obliuiſceris inopiam no-
ſtram & tribulationē noſtram? Ergo & ſcienter neſcit,
& quod ſemper ſciuit,aliquando cognoſcit,& cum ex-
tinguitur à negantibus , inextinguibilis permanet . Et
tranquille iraſcitur,& cōfundi non poteſt,etiā quando
confunditur : & nomen eius pollui non poteſt , etiam
quando polluitur, & obliuiſci non poteſt,etiam quādo
obliuiſcitur,& meminit etiam quando admonetur. Sic
eſt ineffabilis. Hæc enim de illo dicuntur,de quo nihil
ab homine vel hominibus dici ſatis digne,& ſatis com-
petenter poteſt. Quæ cū ita ſint,quis religioſus non iſtū K
exufflet vt puluerem, quem proiicit vētus à facie terræ? *Pſal.1.*
qui tumēs & elatus atq; irruens in oculos infirmorum,
eosq; perturbans,videtur ſibi aliquid dicere, arguendo
verba in veteri teſtamento quæ non intelligit , nec in-
tuendo quæ in nouo intelligit? Hoc autē de pœnitentia
dei, vnde factum eſt vt loqueremur cum cōmemorare-
mus prophetiam de Chriſto,vbi dictum eſt, Iurauit do-
minus & nō pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum *Pſal.109.*
ſecundum ordinē Melchiſedech: ad cōmendandum ſa
crificiū ſalutare, in quo pro nobis ſacer ſanguis effuſus
eſt,cuius vmbræ fuerāt ſacrificia,quæ de pecoribus im-
maculatis iuſſa ſunt immolari. Hoc ergo de pœnitentia
dei, ne ſic eā putaret accipiendā,vt ex eo quod non in-
telligit, in blaſphemiarū latratus rabidus inſaniret, ha-
bebat vnde cōmoneretur in proximo. Ipſe quippe com
memorauit deū dixiſſe, Pœnitet me vnxiſſe Saül in re- *1.Reg.15.*
gem. Hoc autē ſcriptum eſt Samuëli ſancto dictū fuiſſe,
per quem deus arguit Saülem,quòd homini quem deus
occidi iuſſerat,pepercilſet,exhibens velut miſericordiā
contempta obedientia. Quaſi vero melius noſſet, quid L
de homine fieri debuerit,quam ille qui hominem fecit.
Vbi quod ſaluberrimū eſt diſcimus,vt ſemper diuinum
præceptum,humanū in nobis vincat affectum. Idem ta
men Samuël cui dixerat deus, Pœnitet me vnxiſſe Saül
in regem,dicit euidenter deum non pœnitere. Nam ita
ſcriptum eſt, Et factum eſt verbum domini ad Samuë-
lem dicens, Pœnitet me quod conſtituerim Saül in re-
gem , quoniam auerſus eſt à me , & verba mea non cu-
ſtodiuit . Et paulopoſt Saüli dixit ipſe Samuel, Dirupit
dominus regnū Iſraël de manu tua hodie,& dabit illud *Ibidem.*
proximo tuo bono ſuper te, & diuidetur Iſraël in duo,
& non conuertetur neq; pœnitebit eū, quoniam nō eſt
ſicut homo vt pœniteat eū. Ecce qui nouerat intellige-
re deum ſine miſericordia miſerantem,ſine ira iraſcen
tem, ſine zelo zelantē,ſine obliuione obliuiſcentē, ſine
ignorantia neſcientē , ſine pœnitētia pœnitentem: non
iſte qui ſecundum verbum dei non loquendo,& literas
eius non conſiderando,& voces eorum non aduerten
do,factus eſt mutus latrator,cæcus lector, ſurdus audi-
tor, Obliuioſus,inquit deus, & emortua memoria arcū *Gene.9.*
poſuit in nubibus, qui iris dicitur, vnde commoneatur M
nō amplius humanum genus delere diluuio, quid agat
omnino neſciēs, cui merito opus ſit aſſiduo monitore.
Iſte vero non memoria,ſed anima mortua quid loqua-
tur neſciens,ſi in rebus apertioribus calumniatur,quan
to magis caligat in nubibus, & delirare cōpellitur? Cui
tamē vt cito reſpondeā,ita dico deum admoneri ſe vo
luiſſe,quanuis nō ſit oblitus,ſicut Chriſtus doceri ſe vo-
luit, vbi Lazarus poſitus fuerit, quanuis non eſſet igna- *Ioan.11.*
rus. Nolo enim dicere,quid arcus ille ſignificet,reſplen
dens è nubibus fulgore,& radiis luminis,quo roſcida il
luſtratur obſcuritas , grata quodam modo confeſſione
reſpondens:& quo modo deus nō perdat orbē diluuio
ſpiritali, dum eſt eorū memor,quorū illuminatæ nubes
figurā gerunt: horū enim nomina ſcripta ſunt in cœlis, *Luca.10.*
vt memor ſit eorū pater qui eſt in cœlis. Quoniam non
de ſuo lucere ſe ſciunt,ſed de ſole iuſticiæ,ſicut illæ nu-
bes de ſole viſibili. Sed de illo quod cōmemoraui,vrgē
dus eſt,quo modo accipiat dominū dicentem de Laza-
ro, Vbi poſuiſtis eū: & locus ei tanquā ignoret,oſtendi- *Ioan.11.*
tur. Niſi enim aliquid eum iſta,qua neſciens videbatur,
inquiſitione ſignificaſſe fateamur, quo modo prædica-
mus Chriſtum,nō ſolum ſciſſe præſentia,verumetiā fu
tura præſciſſe : maxime quia iſte in eam ſe præcipitauit

mirabili

A mirabili cæcitate ſententiã, vt diceret, nemo niſi igoa-
rus interrogat? Vbi cogitare nõ potuit, quoties Chriſtus
interrogauerit. An non interrogat qui dicit, Quid vo-
Matth.22. bis videtur de Chriſto, cuius eſt filius? Quid hoc teſti-
monio manifeſtius? Quòd ſi nimiũ durus eſt, nunquid
etiã ibi negabit interrogaſſe Chriſtũ, vbi ſe ipſe interro
Matth.21. gare teſtatur dicẽs, Interrogabo vos & ego vnũ ſermo-
nem, quẽ ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicã, in qua po-
teſtate hæc facio, Baptiſma Ioãnis vnde erat, ẽ cœlo, an
ex hominibus? Vbi nunc ſe abſcõdet loquaciſſimus cõ-
tra deũ, & deſperatiſſimus diſputator? Vbi eſt quod ait,
nemo niſi ignarus interrogat? Ecce Chriſtus ignarus nõ
eſt, & tameo interrogat. His nempe oculis reprehendit
Prophetarum deum, quibus nõ videt Chriſtum. Sed in
talibus interrogationibus apertiſſime doctor eſt Chri-
Marci.5. ſtus. In his autẽ quando ait, Vbi poſuiſtis eũ? &, Quis me
tetigit? & ſi quid dixiſſe huiuſmodi legitur, videtur do-
ceri velle quod neſcit, & tamen ſcit. Sic ergo & in illis
libris deus tanquã oblitus admonetur, ſed tamen abſit
vt quicquã vnquã obliuiſcatur. Quid illud ipſum quod
B dixit dominus diſcipulis ſuis, Gaudete, quia nomina ve
Lucæ.10. ſtra ſcripta ſunt in cœlis, nónne videtur tanquã ex illo
arcu qui refulget in nubibus, velut quibuſdam in cœlo
deus literis admoneri, niſi hæc pie accipiantur, donec
fides impetret vt intelligãtur, nónne vt fabuloſa riden
tur? Quibus ridentibus, niſi inſipientibus, & eoipſo quo
ſapiẽtes ſibi videntur, magis magiſq; dementibus? Quis
enim cogitat quo modo ad memoriã dei ſcribantur in
cœlis, ſequentes dominũ: derelinquentes autem domi-
nũ ſcribãtur in terra, de quibus Propheta Hieremias di-
Hiere.17. cit, Vniuerſi qui derelinquũt te, confundantur, receden
tes à te in terrã ſcribantur? Quos bene intelligitur ſigni-
ficaſſe Ieſus, quãdo Iudæi victi atq; confuſi, cum audiſ-
Ioan.8. ſent, Qui ſine peccato eſt, prior in illam lapidem iaciat,
vnus poſt alterum receſſerunt. Tunc autem ille oſten-
dens de quo numero eſſent, digito ſcribebat in terra.

Cap. XXI. Si putamus, inquit, merito conuerſationis ſuæ homi-
Gene.7. nes diluuij excepiſſe ſententiam, & Noë iuſtum ad repa
rationẽ creaturæ melioris eſſe ſeruatum, cur exinde pe-
iores oriuntur, & in eoſdem actus vitæ ſordentis, huma
ni generis etiã nunc natiuitas reuoluitur? Ita hoc dicit,
tanquã vixerit cum eis qui diluuio perierũt, & inde no-
C uerit, quòd nunc peiores oriuntur. Sed ſiue in peiore,
ſiue in eodẽ, ſiue in meliore actu poſt diluuium genus
verſetur humanũ, puto dei dimittendũ eſſe iudicio, qui
nouit retribuere vnicuiq; ſecundũ merita eius: nõ huic
cani rabido aduerſus dominum ſuũ latranti, vel aſino
ſtulto aduerſus ſtimulum calcitranti, Apoſtolus clamat,
O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm in-
Roma.11. ſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius.
Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſilia-
rius eius fuit? Et iſte illi cui nullus eſt conſiliarius, audet
eſſe aduerſarius. Qui autem intereſt, morituris cunctis,
quãtum ad mortem attinet corporis, vtrũ ſingulatim,
an ſimul omnes pariterq; moriãtur: niſi quòd cum ſin-
guli moriuntur & omnes mortẽ, & omnes de mortuis
patiuntur dolorẽ: cum autẽ ſimul vniuerſos rapit vnus
interitus, ſaltẽ nemini relinquitur luctus? Verũ altius in
illo diluuio conſilium dei fuit, quàm cor infideliũ vel
nouit vel capit. Sed nolo me, Apoſtolum Petrũ potius
1.Petri.3. audiat iſte dicentẽ, In diebus Noë cum fabricaretur ar-
ca octo animas ſaluas factas per aquã: quod & vos, in-
quit, ſimili forma baptiſma ſaluos facit, non carnis de-
poſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in
deũ per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti. Ecce habet expoſiti

diluuij ſacramentũ. Vbi propterea eſt additũ, per reſur- D
rectionẽ Ieſu Chriſti, vt hominẽ† intelligeremus octa- *†diem.*
num, quod ſignificauit in arca numerus hominũ: octa-
uo enim die, hoc eſt poſt ſeptimũ ſabbati dominus re-
ſurrexit. Sic ergo illa quæ geſta commemorãtur, ſi quis
intelligat, etiã prophetiæ fuerũt. Sed iſte præter arcam:
id eſt, præter Eccleſiã cõſtitutus, ſubmerſus eſt diluuio,
non ablutus. De teſtimonio quoq; Eſaiæ Prophetæ *Cap. XXII.*
calũniatur atq; blaſphemat, eò quod dixerit, Filios genui & *Eſaia.1.*
exaltaui, ipſi autẽ me ſpreuerunt: & eoſdẽ paulopoſt ap-
pellauerit ſemẽ peſſimum, tanquã ſe oſtendens genera-
torẽ malorũ, cuius filij ſunt ſemen peſſimũ: neſciens ob
hoc eos dici ſemen peſſimũ, quoniã gratiæ dei, qua eius
filij facti fuerãt, peccando degeneres extiterunt, eorum
filij facti, quorũ imitatores eſſe voluerunt. Vnde illis a-
lio loco dicitur, Pater tuus Amorræus, & mater tua Ce- *Ezech.16.*
thæa, quarũ geotium ſunt impietatẽ maliciamq; ſectati,
ex quibus tamẽ carnis originem nõ ducebant. Sed ſol-
uat iſte lectionẽ† Euangelicã, vbi dominus dicit, Si vos *†quæſtionẽ.*
cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quãto *Lucæ.11.*
magis pater veſter qui in cœlis eſt, dabit bona petenti- E
bus ſe: dicat quemadmodũ ſit bonus deus malorum pa
ter: vtrunq; enim veritas dicit, An non erant mali, qui-
bus ait, Si ergo vos cũ ſitis mali? An non habebãt deum
bonum patrẽ, quibus ait, Quãto magis pater veſter, qui
in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe. Porrò ſi mali ap-
pellati ſunt propter peccata, ſine quibus non eſt in hac
infirmitate mortalium quorumlibet etiã vita iuſtorum:
quanto cõuenientius ſemeo peſſimum diceretur, quod
naſceretur impia voluntate, & moribus execrabilibus
pullularet? Sed hunc, inquit, deũ dominus Chriſtus ap-
pellauit arborẽ malam facientem fructus malos. Immo
vero huius talia ſentiẽtis tanquã malæ arboris, iſte ipſe
ſermo blaſphemus, fructus eſt malus, Nam hominẽ ma-
lum dixiſſe dominũ arborem malam, cuius fructus ma-
li eſſent opera mala: & hominem bonum arborem bo-
nã, cuius fructus boni eſſent opera bona: id eſt, ipſas ho-
minum voluntates, vel malam mali hominis, vel bo-
nam boni hominis diuerſas eſſe arbores, diuerſos fru-
ctus ferentes, ſatis euidenter ipſe teſtatur dicens, Bonus *Matt.12.*
homo de booo theſauro cordis ſui profert bona, & ma
lus homo de malo theſauro cordis ſui profert mala.
Quo modo autem diceret, Aut facite arborem bonam F
& fructum eius bonum: aut facite arborem malam, &
fructũ eius malum: niſi homo poſſet nunc in hoc, nunc
in illud mutata voluntate conuerti? Sed ipſe deus, *Ca. XXIII.*
inquit, per eũdem Prophetam fatetur & dicit, Ego ſum *Eſaia.45.*
deus faciẽs bona, & creans mala. Ita planè: Ipſe eſt enim *Roma.11.*
deus, de quo dicit Apoſtolus, Vides ergo bonitatem &
ſeueritatem dei. Hæc autem ſeueritas eius damnabili-
bus mala eſt, quia malum illis damnationis importat.
Nam quia iuſta eſt, alio modo reperitur bona: omne
enim iuſtum bonum. Quàm vero eleganter ſibi vide-
tur iſte verba diſcutere atque diſcernere, neſciens quid
loquatur: quãdoquidem hocipſum quòd ita poſuit hoc
teſtimoniũ, vt non diceretur, faciens bona & mala: aut,
creans bona & faciens mala: ſed, faciens bona & creans
mala: vult vertere in crimẽ: & conatur oſtendere, quod
fit, forinſecus fieri: quod autem creatur, apud ipſum eſſe
creatorem, atq; inde procedere: vt videlicet deus Pro-
phetarum tanquam extranei à ſe boni factor aliquan-
do fuiſſe videatur, creator autem mali, taoquam oatu-
ra malus de ſeipſo proferens quod creauit. Quæ ver-
ba ſi ex conſuetudine conſideremus locutionis huma-
næ, & fieri & creari, non ſolum filij quos de ſemetipſo

G quiſq; generat, verumetiã magiſtratus dicuntur atq; vr-
bes, & quæcunq; alia quæ non exeunt de gignente, ſed
forioſecus fiunt. Si autem quo modo ſcripturæ ſanctæ,
quibus iſte inſidiatur, loqui ſoleant perſcrutemur, Aut
hoc eſt facere quod creare, à quo tamen diſtinguitur
gignere: & variandi verbi cauſa, nõ ad aliquam rerum
differentiã dici potuit, faciẽs bona & creans mala: cùm
dici etiã poſſit, creans bona, & faciẽs mala. Aut ſi vllam
voluiſſet propheticus ſpiritus hic eſſe diſtantiam, mul-
to accommodatius ſic acciperemus hæc verba, vt intel
ligeremus id fieri, quod ſi non fieret omnino non eſſet:
creari autem, ex eo quod erat, condi aliquid vel conſti-
tui, ſicut diximus creari magiſtratus atque vrbes. Nam
& illi ex iis qui iam homines erant, conſtituuntur in ho
noribus cum magiſtratus creantur: & ligna & lapides
† aliàs conſtituuntur. quibus conſtruuntur† vrbes, vtique iam erant, ſed non-
dum in illam rerum faciem quam videmus in vrbibus,
quodam ordine & compoſitione venerãt. Quod cum
ſit, creari vrbes dicuntur. Quod enim Græci appellant
κτίζειν, hoc noſtri aliquando creare, aliquando conſti-
tuere, aliquando condere interpretantur, quod ſæpiſſi-
H me idem ſignificat in illis literis quod eſt facere. Nam
& fecit deus hominem ad imaginem dei, & deus creat
hominem inexterminabilem, legimus. Et ſi aliquando
cum aliqua differentia dicitur, hoc rectius poteſt inter-
eſſe quod dixi: vt facere ſit quod omnino nõ erat: crea-
re autem, ex eo quod iam erat ordioando aliquid con-
ſtituere. Ideoque hoc loco dictus eſt deus creans mala,
quoniam peccãtibus ea conuertit in malũ diſpoſitione
ſeueritatis ſuæ, quæ bonitatis eius largitate bona facta
2. Corin. 2. ſunt. Vnde dicit Apoſtolus Paulus, Chriſti bonus odor
ſumus in omni loco, & in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui
pereunt. Quibuſdam quidem ordor vitæ in vitam, qui-
buſdam vero odor mortis in mortem. Sed cum con-
tinuo ſequatur & dicat, Et ad hæc quis idoneus? nõnne
importuni quodã modo ſumus ingerere iſta carnalibus
non ſtudioſis, ſed contentioſis, nullo modo idoneis ea
capere, quæ vtinam ſaltem deſinerent capere? Quantus
quippe cõflictus aduerſus Arrianos fuerit excitatus, nc
vnigenitũ filium dicerent eſſe creaturam, idem putãtes
creatũ eſſe quod genitum, iſte fortaſſis ignorat. Sed vt
eius regula fallax atq; diſtorta, ex eodem prophetico &
Euangelico teſtimonio quod ipſe poſuit, percuſſa fran-
Eſa. 45. gatur: ſic deus loquitur per Prophetam, Ego creans lu-
I cem & faciens tenebras, faciens pacem, & creans mala.
Quod ipſe nec totum, nec ſicut illic legitur, poſuit. Atq;
illud quidẽ facile diſſimulandum eſt, quòd pro pace po
ſuit bona, quoniã pax bona eſt. Sed illud prætereũdum
non eſt, quia huius ſentẽtiæ partem ſuperiorẽ dolo po-
tuit præterire, ne diceret, creans lucem: quia cum ſit lux,
etiam confitente ipſo vtique bona, ab eo creata noluit
confiteri, quem non vult creare niſi mala. Magis ergo
indifferenter id poſitum debemus accipere, creare & fa
cere: diſtinctionis tamen quam ſibi iſte fecit, regula fra
cta eſt: quoniã deus Prophetarum: quẽ de verbo quod
nõ intelligit culpat: ibi legitur creator bonorum, quod
negat. Itemq; ex Euangelio, nempe nobis tanquam plu-
rimum ſuis partibus faueret, oppoſuit quod dominus
ait, Arbor bona bonos fructus facit: & arbor mala, ma-
Matth. 7. los fructus facit. Cur ergo non ſecundũ iſtũ, creat dixit,
non facit: ſi vera eſt eius differẽtia, qua facientẽ à crean-
te diſtinguit: dicens quod fit, alienũ eſſe à faciente, quo-
niã deforis accedit: quod autem naſcitur, propriũ eius
eſſe qui generat? Hinc enim exiſtimat deũ generatorem
malorum, quia dictum eſt, creans mala: putans quod &
Arriani putauerũt, in ſcripturis illis nihil intereſſe, vtrũ K
generari dicatur aliquid, an creari. Sed certe in eo quòd
dominus arborẽ bonam fructus bonos, malam malos
non dixit creare, ſed facere: videat iſte ſuã regulam fra-
ctam, & cõprimat linguã. Quid enim ſtultius, quàm di-
cere, deum Prophetarũ eſſe arborem malam, & id vel-
le intelligi in eo quod dominus ait, Arbor mala fructus
malos facit: & rurſus dicere, non facit mala, ſed creat:
quia ſi faceret, aliena ab illo eſſent, eiq; forinſecus acce-
derent: cum vero creat, ipſe illa de ſeipſo tanquã radici-
tus generat. Non ergo de iſto deo dominus ait, Arbor
mala malos fructus facit, quoniã creat mala iſte, non fa-
cit. Ecce qui audet accuſare Prophetas, ex Euangelio à
ſe productis teſtibus refragatur. Item verba quædã *Ca. XXIIII.*
ex libro Deuteronomio, velut impura exhorreſcẽs, im-
purus exagitat: quaſi deus verecũdari debuerit, pudẽda
impiis irrogare vel prænũciare tormenta, nec eo cõmi-
nari modo vt diceret, Quæ mollis in vobis & tenera ni *Deut. 28.*
mis fuerit, cuius experimentũ non accepit pes eius am-
bulare ſuper terram præ teneritudine & mollicie, zela-
bit oculo ſuo virum ſuum, & filium ſuũ, & filiam ſuam,
& ſecundas ſuas, & quod exierit per femora eius come L
det. Immo vero quanto eſt horribilius, tanto eſt terribi-
lius: neq; à Propheta monendo dictum eſt, ſed minan-
do: nõ vt hæc homines facerent, ſed ne illa facerẽt quæ
ſenſus peruerſus exercet, & ad hæc peruenirent, quæ ſen
ſus humanus exhorret. Quis autem digne eloqui poſſit,
quàm ſit mentis execrabilior fœditas, pœnas exohorre-
ſcere meritorũ, & merita non cauere pœnarum? Dicat
planè ſpiritus ſanctus incontaminatus & incontamina
bilis, quod audire anima recuſat immunda, & eſſe non
recuſat immũda. Immundiciã quippe auerſatus carnis,
offenſis ſenſibus carnis: & immundiciã diligit ſuã, extin
ctus ſenſibus cordis. Dicat hæc ſpiritus dei, & per hor-
rorẽ talia mala patiendi incutiat timorẽ malefaciendi.
Idem nanq; ſpiritus etiã per Apoſtolum loquẽs, ſenſus
impios nõ eſt verecundatus offendere, dum pios vellet
inſtruere: vbi cõmemorata impietate quorundã, qui co
luerunt & ſeruierũt creaturæ potius quàm creatori, ſub-
iunxit atque ait, Propter hoc tradidit illos deus in paſ- *Roma. 1.*
ſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerũt
naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam:
ſimiliter autem & maſculi, relicto naturali vſu fœminæ
exarſerunt in appetitum ſuũ in inuicem, maſculi in ma-
ſculos deformitatem operãtes, & mercedem mutuam M
quam oportuit erroris ſui, in ſemetipſis recipientes. Si
quiſquã inimicus Apoſtolo vellet ex his verbis talia di-
cere, qualia dicit ex librorũ veterum quibuſdã locis iſte
blaſphemus, nõnne haberet amplam materiã, in qua lo
quaciter inſaniret: & quãto ſibi videretur diſertiora di-
cere, tanto deteſtabiliora maledicta iactaret, maxime
quia dictũ eſt, Mercedem mutuã, quam oportuit, erro-
ris ſui in ſemetipſis recipiẽtes? Oportuiſſe quippe nõ eſt
veritus dicere Apoſtolus, vt qui creaturæ potius quàm
creatori ſeruierunt, erroris ſui mercedẽ, non inuiti hæc
turpia patiendo, ſed libenter faciendo reciperent: iudi-
cio ſcilicet non alicuius hominis immundiſſimi, quem
talia delectarent, ſed iuſtiſſimi dei qui tradidit eos in
paſſiones ignominiæ: vt crimina criminibus vindicen
tur, & ſupplicia peccantiũ non ſint tormenta, ſed incre
menta viciorum. Sapiens autem cum hæc audit, ipſam
magis in hac vita iram dei timet, qua homo nõ patitur
quod acriter dolet, ſed facit quod turpiter libet: & eius
cui talia iudicia diſplicent, verba inſana contemnit,
quia ex ipſo pœnam Pharaonis, hoc eſt, indurati cordis
agnoſcit.

A agnoſcit. Si enim quoſdam qui non probauerūt deum
habere in noticia, tradidit deus in reprobam mentem,
vt faciant quæ nō conueniunt: quid mirum, ſi & iſtum
qui diuina blaſphemat eloquia, tradidit deus in repro-
1.Cor.11. bam mentem, vt dicat quæ non conueniunt? Sic enim
Roma.9. oportet hæreſes eſſe, vt probati, inquit Apoſtolus, ma-
nifeſti fiant in vobis. Sic vaſa iræ locis congruis & tem
poribus ordinantur, vt etiam de ipſis notas faciat deus
diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ de maſſa
eiuſdem damnationis fiunt in honorem, gratia illius,
non meritis ſuis. Ille quippe donat prodeſſe nobis, non
ſolum quod docet veritas, verumetiam quod obſtrepit
vanitas: vt cum reſpōdetur inquietiſsimæ vanitati, au-
ſcultetur ſynceriſsimæ veritati. De turpi maledicto ar-
guit vanitas: ſed turpe nō eſſe, quibuſdam rebus turpi-
bus nominatis, cauendam oſtēdere turpitudinem, mi-
ſericors indicat veritas, & vecors vincitur vanitas. Nā
de turpi maledicto poteſt à verboſis impiis reprehēdi,
Gala.5. & Apoſtolus Paulus, vbi ait, Vtinā & abſcindantur qui
vos conturbant. Quod etſi bene intelligentibus bene-
dictio magis apparet, vt fiant ſpadones propter regnū
B cœlorum: poteſt tamen garrula cæcitas etiam in Apo-
ſtolo hoc reprehendere, contendens quòd nō debue-
rit rem honeſtam turpi verbo enunciare. Poſſunt & ip-
ſum dominum qui eiuſdem cōtinentiæ donum com-
Matt.19. mendans ait, Sunt qui ſeipſos caſtrauerunt propter re-
Literio. gnum cœlorum. Legunt quippe iſti literiones: ſic enim
potius quàm literati appellandi ſunt, qui legendo lite-
ratos, nihil ſapere didicerunt. Legunt ergo apud Cice-
ronem tale aliquid, vnde ſibi videantur docte Chriſti
verba culpare, perditi potius quàm periti. Ille nanque
cum doceret, in tranſlatione verborum, obſcœnitatem
eſſe vitandam. Nolo, inquit, dici, morte Africani caſtra-
tam eſſe rempublicam. Sed ſi hoc verbum ipſe quod
vitari volebat, vt vitandum oſtenderet, non vitauit, &
quod dici noluit, coactus eſt dicere: quanto magis res
quæ verbo eodem recte ſignificatur, vt ab audiēte poſ-
ſit intelligi, ſuo verbo enūciatur? Atque vt ad illud re-
deamus, quod iſte in Deuteronomio reprehendit, Si
Cicero vir eloquentiſsimus & verborum vigilantiſsi-
mus appenſor & menſor, quod dici noluit, dixit ne di-
ceretur: quanto melius deus magis morum quàm ver-
borum pulchritudinem quærens atque mundiciā, tur-
C pe aliquid nō turpiter, ſed minaciter dixit: vt hoc hor-
reretur, ne illud committeretur, propter quod ad illa
quæ audire horroris eſt, veniretur: & tamen cum legi-
tur, aures infidelitas claudit, auertit faciem, exaſperat
vultum, linguam vibrat, blaſphemias iaculatur. Videte
ſi non ſunt iſti ex iſto genere hominum, qui loquente
Chriſto de ſacramento corporis & ſanguinis ſui, dixe-
Ioan.6. runt, Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire? Niſi
†al. extra- quòd excuſabiliores † ſunt, qui verba diuina quæ nō in-
biliores. telligebant, non in maledictione, ſed in benedictione
horribilia non ferebant. Mirum enim nō eſt, ſi maledi-
ctum quando auditur, horretur. Nec exigendum eſt, vt
verbis non horrendis dicatur, quod ad hoc dicitur, vt
ab exhorrente timeatur. Dominus autem talia dicebat,
quæ amari præciperet, non timeri: & tamen quę infide-
litas ſufferat, Caro mea vere cibus eſt, & ſanguis meus
vere potus eſt, etenim niſi mādūcaueritis carnem meā,
& biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitā in vo
bis. Si ergo dei ſapientia, verbis ſacramento congruis
paſcens animam credentem, non curauit inſipientiam
nauſeantem: quanto magis eadem ipſa ſapientia, vbi lo
cus & tempus timoris fuerat, non amoris ſalubrem vo-
lens importare terrorem, non curauit inſipientis erro- D
rem, quanuis eius præuideret horrorem. Quis autē iſto-
rum ſpiritalem nouit horrore animæ fœditatem, cum
velut ſua quadam fame atque egeſtate compellitur co-
medere, quæ de ſuis carnalibus cogitationibus tanquā
de femoribus exeūt? Nam illius maledicti, quod iſte ve-
lut turpe reprehendit, par effectus eſt. Vix enim aliquā-
do tam magnum eſt flagellum famis, vt ad nefanda il-
la compellat. Iſta vero fame qua miſerorum animæ in-
opes veritatis ea pro veritate comedunt, quæ carnali-
bus ſenſibus pariunt, vſquequaque plena ſunt omnia,
tanto infœlicius, quanto nocet amplius, & horretur mi
nus. Sed puto me vni libro illius quem miſiſtis, noſtro
non vno, ne nimium prolixus ſit reſpondere debere:
proinde hic faciamus huius finem, vt ex his quæ diſcu-
tienda reſtant, alius inchoëtur. Neſcio quo enim mo- „
do ita libri termino reficitur lectoris intentio, ſicut la- „
bor viatoris hoſpitio.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPponenſis Epiſcopi, contra aduerſarium legis & Prophetarum, Liber ſecundus. E

IAm nūc ea diſcutiēda ſunt, quæ Cap.I.
iſte de noui teſtamēti libris ſuf-
fragari ſibi arbitratur aduerſus
propheticas literas, tāquam eas
Apoſtoli Chriſti ſua ſententia
condemnauerint. Quòd ergo
profanas & aniles fabulas, & ge-
nealogias infinitas appellaſſe A-
poſtolum exiſtimat diuina eloquia legis & Propheta-
rum, quia dixit ad Timotheū, Profanas & aniles fabu- 1. Timo.4.
las deuita: Et alio loco, Ne intendas fabulis Iudaicis & 1.Timo.1.
genealogiis infinitis, quæ quæſtiones præſtant magis,
quàm ædificationem: quis ita niſi hæreticus multū cæ-
cus erraret? Cur enim hoc Apoſtolus ipſe nō fecit, ſi has
eſſe aniles fabulas iudicauit? Cur dicit ad Galatas, Dici- Gala.4.
te mihi ſub lege volētes eſſe, legem non legiſtis? Scrip-
tum eſt enim, quòd Abraham duos filios habuit, vnum Gene.21.
de ancilla, & alium de libera: quæ ſunt in allegoria, hęc
enim ſunt duo teſtaméta. Et ad Corinthios, Nolo enim 1.Cor.10.
vos ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nu- F
be fuerunt, & omnes per mare trāſierunt, & omnes per
Moyſem baptizati ſunt in nube & in mari, & omnes
eundē cibum ſpiritalē manducauerunt, & omnes eun-
dem potum ſpiritalem biberunt: bibebant enim de ſpi-
ritali ſequenti eos petra, petra autem erat Chriſtus. Ne-
ſcit autē habere præter ſcripturas legitimas & prophe-
ticas Iudæos quaſdam traditiones ſuas, quas non ſcrip-
tas habent, ſed memoriter tenent, & alter in alterum lo
quendo transfundit, quam deuteroſin vocant. Vbi etiā δευτέρω-
dicere audēt & credere, deū primo homini duas creaſ- σις.
ſe mulieres: ex quibus texunt genealogias, vere, ſicut ait
Apoſtolus, infinitas, pariētes infructuoſiſsimas quęſtio-
nes. Sed ſi huic talia nunquam euenit audire, nunquid
& contra Euangeliū ſic obſurdeſcere debuit, vt nō ad-
uerteret verba domini Chriſti quibus arguit Iudæus, ꝙ
de parentibus nō honorandis impietatem docerent fi-
lios ſuos: Ibi quippe & dei præceptū quod in lege ſcrip
tum eſt, atteſtando commemorauit. Nec ob aliud eos
arguit, niſi quòd reiicerent mādatum dei, vt ſtatuerent
traditiones ſuas. Cum enim interrogaſſent Phariſæi &
Scribæ, Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta tradi- Mar.7.
tionem

G tionem ſeniorum, ſed communibus manibus mandu-
cant panem: ille reſpõdens dixit eis, Bene prophetauit
Eſa.29. Eſaias de vobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt, Populus
hic labiis me honorat, cor autem eorum lõge eſt à me,
In vanum autẽ me colunt, docentes doctrinas & præ-
cepta hominum: Relinquentes enim mandatũ dei, te-
netis traditiones hominũ, baptiſmata vrceorum & ca-
licum, & alia ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis,
Bene irritum facitis præceptum dei, vt traditionẽ ve-
Exo.20. ſtram ſeruetis. Moyſes enim dixit, Honora patrẽ tuum
Leuit.20. & matrẽ tuã. Et qui maledixerit patri aut matri, morte
moriatur: vos autem dicitis, Si dixerit homo patri aut
matri, corbam, quod eſt donum quodcunque ex me eſt,
tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicquam fa-
cere patri ſuo aut matri, reſcindẽtes verbum dei prop-
ter traditionem veſtram quam tradidiſtis, & ſimilia hu
iuſmodi multa facitis. Vbi euidenter Chriſtus oſtendit
& illam dei eſſe legem, quã profanus iſte blaſphemat,
& Iudæos habere ſuas traditiones à libris propheticis
& legitimis alienas: quas appellaſſe Apoſtolum profa-
nas fabulas, & aniles, & genealogias interminatas, non
H hæreticus, ſed catholicus lector intelligit. Porrò ſi ve-
lim teſtimonia cuncta colligere, quibus oſtendam quẽ-
admodũ & ipſe dominus & Apoſtoli eius lege vſi fue-
rint & Prophetis, quas iſte aniles fabulas putat, quando
Cap.II. ſufficio? Aut cui nõ ſufficiant iſta quæ diximus? Nec
iſte aduerſus lucem vocemq́; dominicam vel Apoſto-
licam tã cæcus & ſurdus eſt, vt ignoret quẽadmodum
à Chriſto & Apoſtolis, in libris ad nouum teſtamẽtum
pertinentibus, cõfirmetur legis ac Prophetarum & cõ-
mendetur authoritas. Proinde excogitaſſe ſe exiſtimat,
quo pacto ſubterfugiat moles teſtimoniorum in Euan-
gelicis & Apoſtolicis literis de libris veteribus poſito-
rum, quibus eius velit nolit ceruicata lingua cõteritur.
Ait quippe Apoſtolum pro qualitatibus ingeniorum in
quinque perſonis locutum. Inſinuans enim rudi adhuc
populo, inquit quæ dei ſunt, nõ debuit à perfectioribus
incipere, & conſuetudinem ab eis vetuſtatis excludens
à difficilioribus inchoare, ne nouos adhuc ad fidẽ, per-
fecta doctrina turbaret. Deinde volens quaſi probare
quod dixit, eundem Apoſtolum dicentem commemo-
1.Cor.9. rat, Cum liber eſſem ex omnibus, omnibus me ſeruum
I ſubieci, vt plures lucrifacerem: Et factus ſum Iudęis tã-
quam Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam: Et iis qui ſub lege
ſunt, tanquam ſub lege eſſem, cum ipſe non ſim ſub le-
ge, vt eos qui ſub lege ſunt lucrifaciam: Et iis qui ſine le
ge erant, tanquã ſine lege eſſem, cum ſine lege dei non
ſim, ſed ſum in lege Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſi-
ne lege ſunt. Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos
lucrifaciam: Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lu-
crifaciam. Has quatuor perſonas vult intelligi, in quib⁹
Apoſtolum locutum putat: vnam Iudæorum, alteram
eorũ qui ſub lege ſunt, tertiã eorum qui ſine lege ſunt,
quartam infirmorum. Quinta debetur, quoniam quin-
que promiſerat: hanc vt adderet, alio loco, inquit, ſupe
1.Cor.2. rius iam dixit, Sapientiam loquimur inter perfectos: vt
perfectorum videatur quinta perſona. Hoc totũ prop-
terea molitus eſt, vt ſi quando aliquid de Apoſtolica
proferretur epiſtola, vbi atteſtantur Euangelio lex &
Prophetæ: hoc dicat Apoſtolum, nõ ſapientibus & per-
fectis, ſed Iudæis locutum fuiſſe quaſi Iudæum, vel eis
qui ſub lege eſſent, tanquam eſſet & ipſe ſub lege: ac per
hoc ſubdole atque mendaciter ſimulãtem ſe apud im-
perfectos ædificare, quod apud perfectos, nõ mentien-
do, ſed vera dicẽdo deſtrueret. Hãc videlicet ei erro-
ris machinationẽ, neſcio quis Fabricius fabricauit, quẽ K
velut magiſtrũ veritatis Romæ ſe inueniſſe gloriatur.
Quis non hoc monſtrum, non ſenſus Chriſtianus, ſed
qualiſcunque humanus exhorreat? Primo enim conſi-
derandum eſt, quàm ſe fraudulentiſsimum & menda-
ciſsimum profiteatur, qui mentientem putat & laudat
Apoſtolum. Et quod ille dixit, nõ fallentis aſtu, ſed cõ-
patientis affectu: qui diuerſis animarũ morbis tam mi-
ſericordi corde ſubuenit, quàm ſibi ſubueniri voluiſſet,
ſi errore vel infirmitate ſimili laboraret, hic in fallaciã
deteſtabilem vertit. Deinde quæro, ad Romanos, Co-
rinthios, Galatas, Epheſios, Coloſſenſes, Philippenſes,
Theſſalonicenſes, quo modo loquebatur Apoſtolus? In
qua illarum quinq́; perſonarũ eos eſſe deputabat? Pro-
culdubio quoniam in præpucio gentes erant, nõ in cir-
cũciſione Iſraëlitæ. Ad hos quippe ſibi tributum mini-
ſteriũ fuiſſe teſtatur, vbi dicit, quòd ei & Barnabæ dex- *Galat.2.*
teras ſocietatis dederunt Petrus & Iacobus & Ioannes,
vt ipſe quidẽ cum Barnaba ad gentes, illi autem ad cir-
cunciſionem irẽt. Et alio loco apertiſsime dicit, Quã- *Roma.11.*
diu ego ſum gentiũ Apoſtol⁹. Et multis aliis locis pro-
prio quodam munere, doctorem gentium ſe eſſe teſta- L
tur. Cum ergo eſſent ſine lege tot gentes, quibus Euan-
gelium prędicabat, quid opus erat vt eis legem & Pro-
phetas de Chriſto introduceret teſtes, eisq́; importaret
ignaris vinculum, ſicut iſta peſtis arbitratur, erroris, à
quo eos fuiſſe liberos magis debuit gratulari? Quid op⁹
erat vt ad Romanos ſic fuiſſet exorſus: Paulus ſeruus *Roma.1.*
Chriſti Ieſu, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euange-
lium dei, quod antè promiſerat per Prophetas ſuos in
ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine
Dauid ſecundum carnem? Quare non ſibi potius: per-
ſonam imponit illorum? Quare ſe facit tãquam ſub le-
ge, eis qui fuerant ſine lege? Vt quid enim eis dicit, Vo- *Roma.11.*
bis enim dico gẽtibus, quãdiu quidẽ ego ſum gentium
Apoſtolus, miniſteriũ meum glorificabo, ſi quo modo
ad æmulationem prouocare potero carnem meam, vt
ſaluos faciam aliquos ex illis. Si enim reiectio illorum
reconciliatio eſt mundi: quæ erit aſſumptio, niſi vita ex
mortuis? Si autem delibatio ſancta eſt, & conſperſio: &
ſi radix ſancta eſt, & rami. De Iſraëlitis quippe iſta di-
cit, de quibus antè iam dixerat, Quid enim amplius eſt *Roma.3.*
Iudæo, aut quæ vtilitas circũciſionis? Multum per om- M
nem modum. Primum quidem, quia credita ſunt illis
eloquia dei. Quid enim ſi quidam illorum non credi-
derunt? Nunquid incredulitas illorum, fidem dei eua-
cuauit? Deinde hic quod commemorare cœperam, ſe-
quitur & dicit, Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu au *Roma.11.*
tem cum eſſes oleaſter, inſertus es in illis, & ſocius radi
cis factus es & pinguedinis oleæ, noli gloriari aduer-
ſus ramos, Quod ſi gloriaris nõ tu radicem portas, ſed
radix te. Dicis ergo, fracti ſunt rami vt ego inſerar: Be-
ne, in incredulitate fracti ſunt, Tu autem fide ſtas, Noli
altum ſapere, ſed time. Nam ſi deus naturalibus ramis
non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vides ergo boni-
tatem & ſeueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt
ſeueritatem, in te autem bonitatem, ſi permanſeris in
bonitate: alioquin & tu excideris, & illi ſi non perman-
ſerint in incredulitate, inſerentur. Potens eſt enim de-
us iterum inſerere illos. Nam & ſi tu ex naturali inci-
ſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam
oliuam, quanto magis illi qui ſecũdum naturam ſunt,
inſerentur ſuæ oliuæ. Nolo enim vos ignorare fratres
ſacramentum hoc, vt non ſitis vobis ſapientes, quia cę-
citas ex parte in Iſraël facta eſt, donec plenitudo gen-

tium

A tium intraret,& ſic omnis Iſraël ſalu⁹ fieret, ſicut ſcrip-
Eſa.59. tum eſt, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impieta-
tem ab Iacob,& hoc illis à me teſtamentum, cum abſ-
tulero peccata eorum. Nimis longum eſt cuncta per-
currere,vel ſicut per ſcripturas Apoſtolicas vbiq; ſpar-
ſa ſunt,ea in vnã faciẽ congregare.Quid opus erat hæc
dicere gentibus? Cur non potius ſine lege factus eſt eis,
quẽadmodum erant illi ſine lege? Cur non potius deos
eorum laudauit,eorumq; ſacrificia prædicauit, ſi & iſta
ſcriptura,quam populus Iſraël accepit, & illa ſacra gẽ-
tium,ſicut iſte dicit,ad dæmonia pertinebant? Quid φ
deum Iſraël audet infœlix dicere,non ſolũ dęmonem,
verumetiam cæteris dæmonibus eſſe peiorem? Cur er-
2.Cor.9. go Apoſtolus, qui omnibus omnia, non miſericordia
compatiente ſicut veritas oſtendit, ſed aſtutia fallente
ſicut iſte deſipit,factus erat:oon potius illorum dæmo-
num quos colebant Romani,quos dæmones putat iſte
mitiores,ſeruum ſe eſſe confinxit, vt fieret tanquam il-
li,ac ſic eos lucrifaceret? Nõne item dicit ad Epheſios,
Ephe.2. Propter quod memores eſtis, quia vos quaodo gentes
eratis in carne,qui dicimini præputiũ, ab ea quæ dici-
B tur circuncíſio in carne manufacta: qui eratis illo in tẽ
pore ſine Chriſto alienati à ſocietate Iſraël, & peregri-
ni teſtamẽtorum & promiſsionis, ſpem non habentes,
& ſine deo in hoc mundo: Nũc autem in Chriſto Ieſu
vos qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſan-
guine Chriſti. Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit vtraq;
vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens inimici-
ciam in carne ſua,legẽ mandatorum decretis euacuãs,
vt doos conderet in ſe in vnum nouum hominem,fa-
ciens pacem, & commutaret vtroſque in vno corpore
deo, per crucem interficiens inimicicias in ſemetipſo:
& veniens euangelizauit pacem vobis qui eratis loogẽ,
& pacem his qui prope,quia per ipſum habemus acceſ-
ſum ambo in vno ſpiritu ad patrem.Igitur iam nõ eſtis
peregrini & ioquilini, ſed eſtis ciues ſaoctorum & do-
meſtici dei, ſuperædificati ſupra fundamẽtum Apoſto-
lorum & Prophetarũ,ipſo ſummo angulari lapide exi-
ſteote Chriſto Ieſu. Dicat iſte blaſphemus, quo modo
prope dicit inuentos Iſraëlitas,qui peiori, quemadmo-
dum blaſphemat,dæmoni ſeruiebãt, & longe erant gẽ
tes quæ mitioribus dæmonibus ſubditæ fuerant? Quo
modo dicit alienatos fuiſſe à ſocietate Iſraël & peregri-
C nos teſtamentorũ & promiſsionis, quando erant ſpem
non habentes, & ſine deo in hoc mundo, ſi Iſraël non
dei & Chriſti populus erat? Contra iſtam tubam clariſ-
ſimam & excellentiſsimam veritatem perſtrepit atque
inſultat ioſanus, dicens in perſonis quinque locutum
Apoſtolũ,vt alios ex aliis falleret,fingendo ſe eſſe quod
non erat: cum videat eum gẽtibus quæ longe fuerant à
deo Iſraëlitarum,eundẽ deum,eandem legem,eoſdem
Prophetas, teſtameota eadem prædicare. Quis de an-
gulari lapide prior locutus eſt? Nõne Propheta ſpiritu
Eſa.28. dei plenus,quem peſtis iſta blaſphemat? Ait enim, Ecce
pono in Siõ lapidem aogularem, electum,precioſum,
& qui crediderit in eum, nõ erubeſcet. Quod teſtimo-
1.Pet.2. nium cõmemorauit & Apoſtolus Petrus. Nõnne prius
in Pſalmo pertinẽte ad literas ſacras populi prioris di-
Pſal.117. ctum eſt,Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, hic
factus eſt in caput anguli? His enim literis eruditus Pau
lus Apoſtolus poſuit,quod pauloante cõmemoraui,Ip-
Ephe.2. ſo ſummo angulari lapide exiſtẽte Chriſto Ieſu. Vnde
ipſe dominus Iudæos in quibus cæcitas ex parte facta
erat,conuicit,confuſoſq; reddidit dicens,Nunquam le
Matt.21. giſtis in ſcripturis, Lapidem quem reprobauerũt ædi-
ficantes,hic factus eſt in caput anguli? A domino factũ D
eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis noſtris.Hęc ergo om-
nia mendaciter Chriſtus ex lege ac Prophetis, menda-
citer Apoſtoli proferebãt,ſicut iſte blaſphemat, quia vi
delicet infirmi oõdum poterant ſolidam capere veri-
tatem. Itáne cæcus ignorat,quòd aliud ſit nutrire par-
uulos,aliud decipere credulos? aliud alere vt creſcant,
aliud agere ne viuãt? Talia quippe iſte dicit ac ſentit de
deo legis & Prophetarum,ac de ipſis omnino literis,vt
ſecundum eius ſentẽtiam quam de illis habet, quando
Apoſtoli prædicabant credentibus legis & Prophetarũ
deum,& confirmabant authoritate taliũ ſcripturarum,
non lac potandum videantur dediſſe paruulis, ſed ve-
nenum. Quod de illis quiſquis credit,deſipit,vaneſcit,
inſanit. Ergó ne,ait aliquis,fruſtra dixit Apoſtolus, Nõ
potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus,ſed quaſi carnalib⁹, *1.Cor.3.*
quaſi paruulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non
eſcam,nõdũm enim poteratis: &, Sapiẽtiam loquimur
inter perfectos: &, Animalis homo noo percipit quæ *1.Cor.2.*
ſunt ſpiritus dei? Abſit vt putemus eum inaniter nec ve
raciter iſta dixiſſe. Nunquid tamen ideo credendus eſt
quenquam ſibi credentium fallere voluiſſe? Dedit igi- E
tur paruulis parua,non falſa:lactea,oon noxia:nutrito-
ria,nõ peremptoria. Porrò autem ſi nõ eſt verum quod
ait,filium dei ſecundum carnem factum eſſe ex ſemine *Roma.1.*
Dauid: ſi non eſt verum quòd naturales rami propter *Roma.11.*
incredulitatem fracti ſunt,vt in radice ſancta Iſraëlita-
rum,ex gentibus veniens fidelis inſereretur oleaſter, &
fieret particeps pinguedinis oliuæ: ſi non ſunt eloquia
dei,ſed neſcio cuius iſte blaſphemat peſsimi dęmonis,
de quibus dicit,Primum quidem quia credita ſunt illis *Roma.3.*
eloquia dei: profecto qui hæc paruulis dabat, qui hæc
tanquã vera prędicabat,qui hæc credi volebat, delebat
miſeros,non alebat.Quod à fide atq; doctrina veraciũ
Chriſti Apoſtolorum quoniã eſſe ſcimus alienum, re-
ſtat vt iſtum tanquam peſtem atque hoſtem fidei Chri-
ſtianæ vehementiſsime deteſtemur: qui tanta excæca-
tur & præcipitatur amentia, vt nõ videat ipſum ſaltem
Timotheũ,cui putat authoritate Apoſtolica fuiſſe præ-
ceptum,vt tãquam fabulas aniles, veterem legem Pro-
phetaſq; deuitet, ab eodem Apoſtolo non fuiſſe fallen-
dum, & in illa quinta perfectorum perſona fuiſſe depu
tandum,vt ei non mendaciter loqueretur,dicens, Me- *2.Timo.2.*
mor eſto Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſe- F
mine Dauid ſecundum Euangelium meum. Si enim
Chriſtus ex ſemine Dauid fabulis anilibus prædicatur,
quo modo eas iubetur iſte deuitare, quibus iubetur me-
moriter credere: Si autem Chriſtus ex ſemine Dauid
veraciter prædicatur, vbi eſt radix io qua oleaſter inſe-
ritur? Nec aniles ſunt fabulæ, niſi præter eas ſcripturas
deliramenta Iudæorum, ad eam quam vocãt deutero-
ſin pertinentia: noo illa eloquia dei quæ credita ſunt
circũciſioni, vbi etiam carnales Iudæi Chriſtũ ex ſemi-
ne Daoid venturum eſſe didicerant,ſicut interroganti
domino reſpondebant: quanuis eum dominum ipſius
Dauid,noo ſecundum carnem, ſed ſecũdum diuinita-
tem intelligere noo valerent: vtrunque tamen eſt in il-
lis eloquiis,& quod credebant, & quod non intellige-
bant:&,De fructu vẽtris tui ponam ſuper ſedem tuam: *Pſal.131.*
propter Chriſtum ex ſemine Dauid:&,Dixit dominus *Pſal.109.*
domino meo,ſede ad dexteram meam: propter Chri-
ſtum,dominum etiam ipſius Dauid. Itáne vero fallaci-
ter dicebat Apoſtolus, Veritatem dico in Chriſto,non *Roma.9.*
mentior, conteſtante mihi conſcientia mea in ſpiritu
ſancto,quia triſticia eſt mihi magna,& cõtinuus dolor
cordi

G cordi meo, Optabã enim ego ipſe anathema eſſe à Chri
ſto pro fratribus meis cognatis ſecundum caroem, qui
ſunt Iſraëlitæ, quorum eſt adoptio, & gloria, & teſtamẽ
ta, & legis conſtitutio, & obſequium, & promiſsiones:
quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundũ caroem,
qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, Ameo.
Ioan.14. Veritatem ſe dicere clamat Apoſtolus in capite huiuſ-
ce ſententiæ, & hoc in Chriſto qui eſt ipſa veritas, coo-
teſtante ſibi cõſcientia ſua io ſpiritu ſaocto, eamq; ſen-
tentiam per ameo concludit in fine. Et dicit iſte, oon
ſunt vera quæ hic Apoſtolus loquitur, fallit infirmos,
qui nõ poſſunt capere veritatem, paruulos vanitatibus
lactat, & eſurientibus filiis diabolicorum mẽdaciorum
virus infuodit vt nutriat. O portentũ, non ſolũ à Chri-
ſtianorum auribus, verũetiam à fioibus Chriſtiani or-
bis arcendum. Hæccine adoptio, hæc gloria, hæc teſta-
meota, hæc legis conſtitutio, hoc obſequiũ, hę promiſ-
ſiones, hi patres, ex quibus Chriſtus ſecundũm carnem,
qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, fabulæ
ſunt aoiles? Quod iubetur præcipue tenere, qui iubetur
deuitare fabulas aniles, fabulæ ſunt aoiles? Sed quid mi-
H rum ſi taota impietate delirat qui legis vult eſſe deſtru-
1.Timo.1. ctor, ſi quoſdam idem Apoſtolus dicit volentes eſſe le-
gis oon deſtructores, ſed doctores, oõ intelligere oeq;
quæ loquuntur, oeque de quibus affirmant. Verum oos
illud quod ſecutus adiunxit, aduerſus vtroſque teoea-
mus. Cõtinuo quippe ne quis exiſtimaret ideo illos oõ
intelligere quæ loquuntur, neque de quibus affirmant,
Ibidem. quooiã legis malę voluot eſſe doctores, Scimus autem,
inquit, quia booa lex eſt, ſiquis ea legitime vtatur. Hæc
ſententia & illos refutat qui lege vtuntur male, & eos
qui illam opioantur malam. Porrò ſi bona eſt, qua de-
mẽtia negatur deus bonus qui dedit legem bonã? Quæ
poteſt videri ſufficere damoatio his hominibus, qui le-
gem quam ſic Apoſtolus laudat, anilium fabularũ oo-
mine accuſant? & hoc ſe exiſtimant facere eiuſdem epi
ſtolæ teſtimonio, vbi eam ſic Apoſtolus laudat: volẽtes
eſſe legis noo doctores, ſed blaſphematores, non intel-
ligeodo quæ loquuotur, neque de quibus affirment?
Cap.III. Sed fieri oon potuit, ioquit, vt à Iudæorum Prophe-
tis ſaluatoris noſtri aonuociaretur aduentus. Cur fieri
Roma.3. non potuit, cum dicat Apoſtolus, quia credita ſunt illis
eloquia dei? Sed ante ſaluatoris aduẽtum, inquit, ſpiri-
I tus ſanctus ac diuinus nõ erat ſuper terram. Hoc vani-
tas, oõ veritas loquitur. Nã quo niſi ſpiritu ſancto Pro-
phetas ſuos dominus impleuit, de quib[us] in epiſtolæ ex-
ordio dictum eſt ad Romanos, quod & ſupra comme-
Roma.1. moraui, Paulus ſeruus Chriſti Ieſu, vocatus Apoſtolus,
ſegregatus in Euangelio dei, quod antè promiſerat per
Prophetas ſuos io ſcripturis ſaoctis de filio ſuo qui fa-
ctus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Et hoc
quidem teſtimooium etiam iſte poſuit, prohibens eum
ad quẽ ſcribit aliis Prophetis credere de Chriſto, præ-
ter illos quos Prophetas eius ad Romanos dicit Apo-
ſtolus, Quos credo non arbitratur Prophetas fuiſſe Iu-
dæorum. Sed cuiuſlibet eos fuiſſe gentis opinetur, cur
ibi non aduertit quod antè promiſerat per Prophetas
ſuos? Per quoſlibet enim Prophetas ſuos ſi aotè promi-
ſerit Euangeliũ de filio ſuo, quid eſt quod iſte dicit ſan-
ctum ac diuinum ſpiritum ſuper terram oon fuiſſe an-
te ſaluatoris aduentum? Et tameo iſti vode potuerunt
eſſe Prophetæ, aonunciantes Chriſtum ex ſemine Da-
uid ſecundum caroẽ, niſi cuius gentis erat ipſe Dauid,
de cuius ſemine Chriſtus à Prophetis dei promiſſus eſt
eſſe vẽturus? Sed lex, ioquit, per Moyſem data eſt: veri-
tas autem à Chriſto Ieſu eſt. Noo ita ſcriptũ eſt, ſed ita, K
Lex per Moyſem data eſt, gratia & veritas per Ieſum *Ioan.1.*
Chriſtum facta eſt. Lex igitur data eſt per Moyſem: fa-
cta eſt autem gratia per Ieſum Chriſtum, cum per eius
ſpiritũ charitate diffuſa in cordibus ooſtris, fit vt quod *Roma.5.*
lex præcepit impleatur. Quod enim per literã iubetur,
nõ litera, ſed ſpiritu impletur. Vnde illud quod ſcriptũ
eſt, Noo concupiſces: per Moyſem lex eſt, quia iubetur: *Exo.20.*
ſed per Ieſum Chriſtum fit gratia, quãdo quod iubetur
impletur: veritas autem facta eſt per Ieſum Chriſtum,
propter illa quæ in prophetia legis ſunt promiſſa, quæ
in Chriſto eminent reddita. Apoſtolus vero quod ait
ad Romanos, Quo modo inuocabunt in quem nõ cre *Roma.10.*
diderunt? aut quo modo credẽt ei quem non audierũt?
de gentibus dixit, oon de Iudæis, ſicut hic ſomniat. Eos
enim volebat refellere doctor gentium, qui putabant
genti tantummodo Iudæorum, non etiam iocircuoci-
ſis gentibus Euangelium prædicandum. Quod volens
oſtendere, noo ad Iudæos taotum, ſed ad omnes gẽtes
pertioere, prius poſuit teſtimooium de Propheta, Erit, *Ioel.2.*
omnis qui iouocauerit nomeo domini ſaluus erit: ac
deinde cum dixiſſet, Quo modo autem inuocabunt io L
quem oõ crediderunt, aut quo modo credent ei quem
oon audierunt: cootinuo ſubiunxit, Quo modo autem
audient ſine prædicãte, aut quo modo prædicabũt, niſi
mittantur? Ita refutans eos qui oegabant ad incircun-
ciſas gentes prædicatores Chriſti eſſe mittendos. Illud
quoq; ſicut imperitiſſimus ooo intelligit quod ſcriptũ
eſt, Primum Apoſtolos, deinde Prophetas. Putat enim *1.Cor.12.*
aote Apoſtolos nõ fuiſſe Prophetas, neſciens eos Pro-
phetas illic commemoratos eſſe ab Apoſtolo, qui poſt
Chriſti aduentum fuerunt. Quos qui vult noſſe, actus
Apoſtolorum legat, & illud quod ait ad Corinthios, *1.Cor.14.*
Prophetæ autẽ duo aut tres loquantur. Si autẽ non fue-
runt Prophetæ ante Apoſtolos, qui erant illi per quos
deus ante promiſerat Euangeliũ de filio ſuo, qui factus
eſt ei ex ſemine Dauid ſecuodũ caroem? Quis erat qui
dixit, Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic fa-
ctus eſt in caput anguli? Quis erat qui dixit, Thronus *Pſal.117.*
tuus deus in ſeculum ſeculi, virga directionis, virga re- *Pſal.44.*
goi tui: Dilexiſti iuſticiam & odiſti iniquitatem, prop-
terea vnxit te deus deus tuus oleo exultatioois præ par-
ticipibus tuis? Quo modo deus, cuius throous eſt io ſe-
culũ ſeculi vngitur à deo, niſi Chriſtus Ieſus, qui ex ip- M
ſa vnctione Chriſti nomẽ accepit? Chriſma quippe vn-
ctio, Chriſtus vnctus eſt. Quis erat qui dixit, quod ipſe *Mar.12.*
Chriſtus de ſe teſtatur eſſe prædictum, Dixit domious *Pſal.109.*
domino meo, ſede à dextris meis, Donec pooã ioimi-
cos tuos ſub pedibus tuis? Et hoc Dauid in ſpiritu dixiſ-
ſe confirmat, quem ſpiritum negat iſte fuiſſe ſuper ter-
ram aote domioi aduentũ. Quid eſt quod ait Apoſto- *Roma.15.*
lus, Dicit autem Eſaias, Erit radix Ieſſe, & qui exurget *Eſa.11.*
regnare io gentibus, in eum gentes ſperabunt? Quis e-
rat ſpiritus qui per eundem Eſaiam tanto aotè prædi-
xit, Iſte peccata noſtra portat, & pro nobis dolet, & nos *Eſa.53.*
putauimus eũ eſſe in dolore, & io plaga, & in afflictio-
ne. Ipſe vulneratus eſt propter peccata noſtra, & infir-
matus eſt propter iniquitates ooſtras, diſciplina pacis
noſtrę ſuper eum: liuore eius ſaoati ſumus: omnes quaſi
oues errauimus: homo io via ſua errauit: & domin[us] tra
didit eum propter iniquitates ooſtras, & ipſe propter
afflictionẽ ooo aperuit os. Sicut ouis ad victimam du-
ctus eſt, & ſicut agnus coram toodeote mutus, ſic oon
aperuit os ſuum, In humilitate iudicium eius ſublatum
eſt, generationem illius quis enarrabit? qoia tolletur de

terra

A terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus eſt
ad mortem: & cætera quæ contexere longum eſt? Vbi
Galat.4. etiam de Eccleſia tanto antè prędictū eſt, quod ab Apo
ſtolo legimus commemoratum, & nunc iam videmus
Eſa.54. impletum, Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & ex-
clama quæ non parturis, quia multi filij deſertæ magis
quàm eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Di
lata locum tabernaculi tui, & aulæorū tuorum, figē, ne
parcas, protende funiculos, & clauos tuos cōforta. Ad-
huc in dextris & ſiniſtris dilata, & ſemen tuum poſsi-
debit gentes, & ciuitates deſertas habitari facies: Noli
timere quia cōfuſa es, neque reuerearis quia exprobra-
tum tibi eſt. Confuſionem enim æternam obliuiſceris,
& opprobrij viduitatis tuæ memor non eris. Quia do-
minus qui fecit te, dominus Sabaoth nomen ei: & qui
eruit te deus Iſraël, deus omnis terræ vocabitur. Quis
Danie.7. eſt qui dixit, Videbam in viſu noctis, & ecce cum nubi-
bus cœli, vt filius hominis erat veniens, & vſque ad ve-
B tuſtum dierum peruenit, & in conſpectu eius prælatus
eſt: & ipſi datus eſt principatus, & honor, & regnum: &
omnes populi, tribus, & linguę ipſi ſeruiēt: poteſtas eius
poteſtas perpetua quæ non tranſibit, & regnū eius non
corrūpetur? Hæc & alia multa atq; manifeſta de Chri-
ſto & Eccleſia, vnde prædicta ſunt, quæ ſic videm⁹ im-
pleta, & cōſonantibus Euangelicis atque Apoſtolicis li
teris, etiam ſperamus implenda: ſi ſpiritus dei ante ad-
uentum Chriſti non fuit ſuper terram: vel ſi à Prophe-
tis Iſraël non eſt Chriſti prænunciatus aduentus, ſicut
hic deſipit: qui Chriſtum negando antè promiſſum, nō
habet vnde aſſerat miſſum? Et merito, quia ipſe quem
prædicat, nec miſſus eſt, nec pmiſſus. Verus quippe nō
Cap.IIII. eſt, ſed fictus. Iam illud non miror, quod homo in-
eruditus de Prophetis Iudęorū exiſtimat dictum, quod
Titum.1. ait Apoſtolus, Dixit quidā ex ipſis proprius eorū Pro-
pheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ven-
tres pigri: teſtimoniū hoc verum eſt, Ignorans dictum
eſſe de quodam Epimenide qui Cretenſis fuit, in cuius
libris hoc inuenitur, qui homo inter Prophetas dei nō
inuenitur: nec ad illa eloquia dei pertinet, quæ Iudæis
C dicit credita, qui nō mentitur. Ideo non cōmemorauit
Apoſtolus nomen eius, ſicut ſolet commemorare Pro-
phetas dei aliquādo dicens, ſicut & Dauid dicit, Eſaias
autem audet & dicit, ſicut & Oſee dicit, Vel tacitis eorū
nominibus, cum dicit ſicut ſcriptum eſt, & ea ſcriptura
intelligitur in qua eſt authoritas dei: aut euidenter deū
dicere aſſerit, cum aliquod adhibet teſtimonium de le-
Deut.25. ge vel Prophetis dei, quale eſt illud, Boui trituranti os
1.Cor.9. nō infrænabis. Nunquid de bubus, inquit, cura eſt deo?
an propter nos ſcriptura dicit? oſtendens vtiq; in eadē
Gala.3. ſcriptura deum loqui. Vel illud, Prouidens autē ſcrip-
tura, quia ex fide iuſtificat gentes deus, pręnunciauit A-
Gene.22. brahę dicens, In ſemine tuo benedicentur omnes gen-
tes. Ipſam ſcripturam pro deo poſuit, quia dei eſt. Vel il
Roma.4. lud de Abrahā, In promiſsione, inquit, dei non hæſita-
uit incredulitate, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam
deo, & pleniſsime credēs, quia quæ promiſit, potens eſt
& facere. Contra quam diuinā & apoſtolicam vocem,
canis iſte rabioſus oblatrans, auſus eſt dicere, Abraham
deo ſuo promittenti prolem nō credidiſſe, ignorans il-
Gene.17. lud quod ait, Si mihi centū annos habenti naſcetur fi-
lius: admirantis eſſe gaudium, non diffidentiam dubi-
Roma.9. tantis, Vel illud, Non poteſt excidere verbum dei. Nō
enim omnes ex Iſraël, ij ſunt Iſraëlitæ, neq; qui ſunt ſe-
men Abrahā omnes filij, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſe-
men: hoc eſt, nō ij qui filij carnis, hi filij dei, ſed filij pro-
miſsionis deputātur in ſemine. Vel illud de Helia, Sed D
quid dicit illi reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptē Roma.11.
milia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. 3.Reg.19.
His atque huiuſmodi atteſtationibus dei boni & veri
eſſe ſcripturas, illas quas iſte blaſphemat, apoſtolica cō-
mendat authoritas. Vbi autem etiam aliquid de autho-
ribus gentium dicit Apoſtolus, nō eos appellant Pro-
phetas dei, nec illarum ſcripturarū deum dicit autho-
rem, quamuis ibi aliqua vera reperiat: ſicut de iſto Cre-
tenſi ait, Dixit quidā ex ipſis proprius eorum Prophe- Titum.1.
ta, Cretenſes ſemper mendaces: nō ergo ait, Iudæorum
proprius, ſed Cretenſium. Quod vtique ad hoc dictum
eſt, ne dei Propheta putaretur. Et in Actibus Apoſtolo-
rum cum loqueretur Athenienſibus, ait de deo, In illo Acto.17.
enim viuimus, & mouemur, & ſumus: ſicut & quidam
ſecundū vos dixerunt. Sed Apoſtolis, inquit, dominum
noſtrum interrogātibus de Iudæorum prophetis quid
ſentiri deberet, qui de aduentu eius aliquid cecinisse in
præteritum putabantur, cōmotus talia eos etiam nunc E
ſentire reſpondit: Dimiſiſtis viuum qui ante vos eſt, &
de mortuis fabulamini. Quid mirum, quandoquidem
hoc teſtimoniū de ſcripturis neſcio quibus apocryphis
protulit, ſi de Prophetis dei talia cōfinxerunt hæretici,
qui eaſdem literas nō accipiunt? Nam in Euāgelio do-
minus, quod non eſt apocryphum, ſed in luce veritatis
omnibus notum, etiam poſt reſurrectionem diſcipulis
in itinere comitatus, incipiēs à Moyſe, per omnes Pro-
phetas hæc de ſe quæ facta fuerant, prædicta monſtra-
uit. De ipſa, inquit, iterum arguit, vbi dicit: Multi mihi Luca.24.
dicēt in illa die: Domine, in nomine tuo dæmonia eie- Matt.7.
cimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine
tuo virtutes multas fecimus. Et tunc dicam illis: Rece-
dite à me, quia nunquā vos ſciui, quia operati eſtis ini-
quitatem. Abſit vt iſta de Prophetis ſanctis, in quibus
erat Moyſes & cæteri, dominus dixerit: ſed dictum eſt
de iis qui poſt eius Euangelium prædicatum in eius no
mine ſibi loqui videntur, neſcientes quid loquantur: in
quibus & iſte ſibi locum periturus inuenit. Illud quoq; F
ait dixiſſe dominum: Ego ſum ianua ouium: Omnes a-
lij qui ante me venerunt fures ſunt & latrones: Non au
tem ita ſcriptum eſt, ſed ita: Omnes quotquot venerūt, Ioan.10.
fures ſunt & latrones. Veniſſe quippe hoc loco intelli-
gi voluit eos qui miſsi non fuiſſent: Quos arguit etiam
Hieremias, dicēs: Hæc dicit dominus de Prophetis qui Hiere.14.
prophetant in nomine meo, & ego non miſi eos. Illi au
tē quos inſanus iſte blaſphemat, à domino miſsi ſunt,
nō ſponte venerunt. Quos & dominus per parabolam
quidem, ſed apertiſsima ſignificatione declarat, vbi di-
cit: Aliā parabolam audite: Homo erat paterfamiliàs, Matth.21.
qui plantauit vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit
in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agri-
colis, & peregre profectus eſt. Cum autem tempus fru-
ctuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas,
vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehenſis ſer-
uis eius, alium cęciderunt, alium occiderunt, alium ve-
ro lapidauerunt. Iterum miſit alios ſeruos plures prio-
ribus, & fecerunt illis ſimiliter. Nouiſsime autem miſit
ad eos filium ſuum dicens: Verebuntur filium meum.
Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra ſe: Hic
eſt hæres: Venite occidamus eum, & habebimus hære-
ditatem eius. Et apprehēſum eum eiecerunt eum foras
extra vineam, & occiderunt. Cum ergo venerit domi-
nus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos
male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui
reddant ei fructus tēporibus ſuis. Dicit illis Ieſus: Nun-
quam

Pſal.117. quam legiſtis in ſcripturis: Lapidem quem reprobaue-
G runt ædificātes, hic factus eſt in caput anguli, A domi-
no factū eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris? Ideo
dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabi
tur genti facienti fructus eius. Quid hoc apertius, quid
clarius, quid euidētius? Sed iſte de illorum numero eſt,
qui ſeruos patrisfamiliàs huius lapidauerūt. Hoc enim
facit nō ictibus ſaxeis, ſed maledictionibus duris. Nam
& primitus in gente Iudæorum vineam dei eſſe plan-
tatam, miſſosq; Prophetas ante ipſius ſaluatoris aduen-
tum, parabola iſta teſtatur. Et cum dicit, auferetur à vo-
bis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius:
quod regnum dicit, niſi quod ſperabant, non quod ac-
Ioan.5. ceperant, id eſt vitę æternę? Vnde alibi dicit: Scrutami-
ni ſcripturas, in quibus putatis vos vitam æternam ha-
Lucæ.11. bere, ipſæ teſtimonium perhibent de me, Et alibi: Væ
vobis legis periti, qui tuliſtis clauē ſcientię: Ipſi non in-
troiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis. Iſtis ne mo-
libus teſtimoniorum non atteritur impudens vanitas?
Quis hunc audit, niſi qui ſcripturas ſanctas non audit,
H aut tam male audit quàm in eas iſte cæcus incurrit?

Cap.V. Sed ait, de eis dominus, inquit, Parentes veſtri mā-
Ioan.6. na manducauerunt, & mortui ſunt: docens neminem
ipſorum ad dominum pertinuiſſe, quibus mors domi-
nata eſt. Neminem planè, ſed parētum illorum quibus
talia loquebatur: Parentes quippe infidelium, quos niſi
infideles volebat intelligi? Vnde alio loco dicit: Vę vo
bis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepul-
chra Prophetarum, & ornatis monumēta iuſtorum, &
Matt.23. dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non
eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum: Itaque
eſtis teſtimonio vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui
Prophetas occiderunt. Filios vtiq; dixit imitatione ſce
leris, non propagine generis. Nō enim quòd ex illis ſe-
cundum carnem nati erāt, hoc eis eſſe poterat crimini,
ſed quod eis ſe ſimiles infideli crudelitate mōſtrabant.
Ideoq; connectit ac dicit: Et vos implete mēſuram pa-
Ibidem. trum veſtrorum. Serpentes, genimina viperarum, quo
modo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo ecce ego mitto
ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis oc-
cidetis & crucifigetis: & ex illis flagellabitis in ſynago-
gis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem: vt
I veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſu-
per terram, à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem
Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter tēplum
& altare: Amen dico vobis, veniēt hæc omnia ſuper ge
nerationem iſtam. Nempe conſtat, nempe manifeſtum
eſt, imitando eſſe iſtos filios malorū, à quibus Prophe-
tæ ſancti & iuſti, ab ipſo Abel quem frater occidit, vſq;
ad Zachariam quem iſti occiderunt, perſecutiones im-
piiſsimas & ſceleratiſsimas pertulerūt. Nam quo modo
ſuper iſtos venit illorum ſanguis, qui longe ante vixe-
runt quàm iſti vel naſcerentur: niſi quia vnum genus,
vna conſperſio, vna maſſa eſt impiorum, imitatione ſi-
bimet connexorum? Simul etiam declaratur, in eodem
populo fuiſſe iuſtos atque Prophetas dei: quorum iſti,
quibus hæc loquitur dominus, ædificabant ſepulchra,
ornabātq; monumēta. Peior ergo iſte & immanior, qui
eos defunctos lingua maledica lacerat, quibus honorē
etiam impij deferebant: & in animam ſuam crudeliter
ſæuiens eos blaſphemat, cum velit videri Chriſtianus,
quos Prophetas & iuſtos aſſerit Chriſtus. Iā vero quòd
adiungere voluit ſanctos patriarchas, Abrahā, & Iſaac,
Ioan.6. & Iacob, his de quibus dominus ait: Patres veſtri man-
ducauerunt māna in deſerto, & mortui ſunt, quia & iſti

patres mortui ſunt, vtrum fraudulentus, an cæcus ſit po K
tius iudicādus, incertum eſt. Sed quodlibet eorum eli-
gat, deteſtandus eſt. Hinc enim hoc oſtendere voluit,
quia dominus commemoratis eiſdem patribus, ait, Nō
eſt deus mortuorum, ſed viuorum: cū potius eos viuere *Matth.22.*
dixerit. Adhibito quippe teſtimonio de lege vbi ſcrip-
tum eſt: Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac & deus *Exo.3.*
Iacob: adiunxit, Nō eſt deus mortuorum, ſed viuorum.
Et adiecit, Omnes enim illi viuūt: vita vtique vera, qua
iuſti viuunt, etiā quando corpore moriūtur. Sed quan-
do hæc diceret iſte, ſi viueret? In hanc ſententiam vult
accipi & quod ait dominus ad Iudæos: Neque me no- *Ioan.8.*
ſtis, neque patrem meum, ſed nec verbum dei habetis
in vobis manens. Quod vtique contrarium non eſt ei
quod dixit: Tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, *Lucæ.11.*
& eos qui introibant prohibuiſtis. In ſemetipſis enim
verbum dei non habebant, ſed in literis quas legebant.
Nam ſi haberent in ſemetipſis, & ipſi intrarent, & alios
intrare permitterent. Non intrare autem, eſt non intel-
ligere. Ecce quare nec ipſum nouerāt, nec eius patrem.
Quia non intelligebant quod legebant, nō quia deum L
& Chriſtum nō prædicauerant, quos legebant. Hoc eſt
ergo intrare, non eſſe contentum ſuperficie literæ, ſed
ad interiora intelligentiæ peruenire. Argumētatur etiā
de Ioanne Baptiſta, quia dominus ait: In natis mulierū *Matt.11.*
non exurrexit maior Ioanne Baptiſta: Qui autem mi-
nor eſt in regno cœlorū, maior eſt illo: Ita velut ratio-
cinando, tanquam Ioannes non pertineat ad regnum
cœlorū, & ob hoc multo minus cæteri Prophetæ illius
populi, quibus maior eſt Ioannes. Hęc autem verba do-
mini duobus modis poſſunt rectiſsime intelligi, Aut e-
nim regnū cœlorum appellauit eo loco domin[9], quod
nondum accepimus, & in quo nōdum ſumus, vnde &
in fine dicturus eſt: Venite benedicti patris mei, perci- *Matt.25.*
pite regnū: & quia ibi ſunt ſancti angeli, quilibet in eis
minor, maior eſt vtiq; quolibet ſancto & iuſto, portan-
te corpus quod corrumpitur & aggrauat animam. Aut *Sapien.9.*
ſi regnum cœlorum in ea ſentētia illic intelligi voluit,
qua & in hoc tēpore ſignificatur eccleſia, cuius filij ſunt
omnes ab inſtitutione generis humani vſq; nūc, quot-
quot iuſti & ſancti eſſe potuerūt: profecto ſeipſum do-
minus ſignificauit, quia naſcendi tempore minor erat
Ioāne, maior autem diuinitatis æternitate & domini-
ca poteſtate. Proinde ſecūdum priorem expoſitionem M
ita diſtinguitur: In natis mulierū nemo exurrexit ma- *Matt.11.*
ior Ioāne Baptiſta: Qui autem minor eſt in regno cœ-
lorum, ac deinde ſubinfertur, maior illo eſt. Secundum
hanc autem poſteriorem ita: In natis mulierum nemo
exurrexit maior Ioāne Baptiſta: Qui autem minor eſt,
ac deinde ſubinfertur, in regno cœlorum maior illo
eſt. Sed vterque intellectus tam cōgruit veritati, quàm
refellēdæ huius ſufficit vanitati. Siue enim quilibet an-
gelus cæteris minor, Ioāne ſit maior: ſiue hic dominus
intelligatur, Ioanne præcurſore ſuo ætate minor, maie-
ſtate maior, nihil inde Prophetis cæteris derogatur. Po
tuerunt enim eſſe Ioanni aliqui æquales, aliqui eo mi-
nores, nullus autem maior propter ſententiam domi-
ni: omnes tamen ſancti, & iuſti & boni.

Cap.VI. Sed Moy-
ſes, inquit, omnem ſpem futuræ reſurrectionis in ho-
minibus extinxit, qui mortalem eſſe animam pronun-
ciauit, qui eā eſſe ſanguinem dixit. Deinde ratiocinan-
do magnis viribus conatur oſtēdere, non eſſe animam
ſanguinem, & laborat in re manifeſta, non intelligens
legem. Sic enim dictum eſt: Anima omnis carnis ſan- *Leuit.17.*
guis eſt: quo modo dictum eſt, Petra erat Chriſtus: Nō *1.Cor.10.*
quia

A quia hoc erat, ſed quia hinc ſignificabatur. Nó autẽ fru-
ſtra lex animam voluit ſignificare per ſanguinem, rem
ſcilicet inuiſibilem per rem viſibilem: niſi quia ſanguis
per venas omnes ab ipſo corde diffuſus, in noſtro cor-
pore plus cæteris humoribus principatur: ita vt vbicũ-
que fuerit vulnus inflictum, non humor alius, ſed ipſe
procedat. Ita quoque anima quia omnibus quibus con-
ſtamus inuiſibiliter præualet, illo melius ſignificatur,
quod omnibus quibus conſtamus viſibilibus præualet.
Illud autem quod Apoſtolus ait: nã & hoc teſtimoniũ
1.Cor.15. iſte poſuit, Caro & ſanguis regnũ dei noo poſsidebũt:
non facit de anima, ſed de reſurrectione corporis quę-
ſtionem. Verũ & iſta duobus modis ſoluitur. Aut enim
carnis & ſanguinis nomine corruptiooẽ carnis & ſan-
guinis nuncupauit, quę in reſurrectione nó erit, aut car
nem & ſanguinem, homines ad omnes illecebras ſe-
cularium voluptatum carni & ſanguini deditos, qui re-
gnum dei non poſsidebunt, Totus autem iſte locus A-
poſtolici ſermonis vbi ſcriptum eſt, Caro & ſanguis re
gnum dei non poſsidebunt, ſi conſideretur diligẽtius,
magis perſuadebit corruptionem carnis ſicut nunc eſt,
B his eum vocabulis appellare voluiſſe, atque ad exponẽ-
dum quid diceret adiunxiſſe: Neque corruptio incor-
ruptionem poſsidebit. Quia cum facta fuerit quæ in re-
ſurrectione ſperatur illa mutatio, non vtique remane-
bit vlla corruptio. Quanuis ergo & poſt reſurrectionẽ
Luca.24. domious dixerit diſcipulis ſuis: Palpate & videte, quia
ſpiritus carnem & oſſa oon habet ſicut me videtis ha-
bere: tamen ſecundõ ſubſtantiam caro erit, non ſecun-
dum corruptionem, quæ nũc carni hoc nomen impo-
Eſa.40. nit. Vnde ait Propheta: Omnis caro fœnum: Nunquid
enim & domini quã leuauit in cœlum? Quo ergo mo-
do appellauit Propheta carnem, vbi ait, Omnis caro fœ
num: dicturus vtique, fœnum aruit: eo modo & Apo-
ſtolus ait, Caro & ſanguis regnum dei nó poſsidebunt.
Quia noo ibi erit corruptio, qua nunc ſicut fœnum oa-
tura carnis areſcit. Non enim alia ſententia eſt: Neque
corruptio incorruptionẽ poſsidebit: ſed hæc repetitio,
ſententiæ ſuperioris eſt expoſitio: vt quod ibi dictũ eſt,
caro & ſanguis, hic intelligamus corruptiooẽ, nó ſub-
ſtantiam carnis: & quod ibi dictum eſt, regnum dei, hic
iotelligamus incorruptionem. Atque ita nihil aliud di-
C ctum putemus, Caro & ſanguis regnum dei noo poſsi-
debunt: quàm ſi diceretur, Corruptio incorruptionem
nó poſsidebit: id eſt corruptio carois & ſanguinis in il
lius regoi incorruptione nó erit: propter immutationẽ
ſcilicet, de qua mox locutus adiũxit: Oportet corrupti-
bile hoc induere incorruptionẽ. Ita corruptio quæ car-
nis & ſanguinis nomine ſignificata eſt, in regni illius
incorruptione non erit: quia caro quæ nũc corruptibi-
lis eſt, tunc mutata incorruptibilis erit. Moyſes autem
homo dei ſi animam credidiſſet eſſe mortalem, qnod
vtique credidiſſet, ſi eam ſanguinem nó ſignificationis
ſed proprietatis cauſa eſſe dixiſſet, nó alio loco diceret:
Nume. 19. Omnis qui contigerit mortuum ab omni anima homi
nis, & mortuus fuerit, & nó fuerit purificatus, taberna-
† extermi- culũ domini polluit: execretur † aoima illius ex Iſraël,
nabitur. quoniam aqua aſperſionis non eſt circũaſperſa ſuper
eum, immundus eſt, adhuc immũdicia eius in ipſo eſt.
Adhuc vtiq; dixit, etiam poſt mortem, qnia non eſt pu-
rificatus: Vbi præfiguratum laoachrum regenerationis
intelligit, quod accipit qui baptizatur in Chriſto, quiſ-
Ioan.5. quis fideliter audit: Si crederetis Moyſi, crederetis &
Cap. VII. mihi, de me enim ille ſcripſit. Quid autem mirum
ſi iſte infœlix à luce veritatis auerſus, & ob hoc luci ve-
ritatis aduerſus, ea quæ non intelligit in nouo teſtamẽ- D
to, obiicit veteri teſtamento, ſicut etiam illud de Apo-
ſtolo Paulo, vbi ait ad Coriothios: Quod ſi miniſtratio 2.Cor.3.
mortis in literis formata lapideis facta eſt in gloriam,
ita vt non poſſent filij Iſraël intendere in faciem Moy-
ſi propter gloriam vultus eius quæ deſtruitur, quare nó
magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Nam ſi mini-
ſtratio damnatioois gloria eſt, multo magis miniſtra-
tio iuſticiæ erit † in gloria: Etenim nó glorificatum eſt † abũdabit
in hac parte id quod declaratũ eſt, propter excellẽtem
claritatem: Nam ſi id quod deſtruitor, io gloria eſt, mul
to magis illud quod maoet, i gloria eſt. Hoc modo iſte
poſuit verba Apoſtolica, nec à meliore interpretatione
plurimum diſtat. Quia ergo dicta eſt miniſtratio mor-
tis in literis formata lapideis, hinc exiſtimat quòd mor
ti miniſtrauerit Moyſes: id eſt mortis authori, maligno
ſcilicet ſpiritui, quẽ mundi huius iſte opinatur authorẽ:
ignorans miniſtrationem mortis dictam legem, ſecũ-
dum illud quod alibi dicit: Litera occidit, ſpiritus autẽ 2.Cor.3.
viuificat. Lex enim quãuis iuſta & ſancta & bona, præ-
uaricatoribus intulit mortem, quos dei gratia non ad-
iuuit ad iuſticiam legis implẽdam. Oportebat enim vt E
in teſtamẽto veteri lex imponeretur ſuperbis, & de ſuæ
voluntatis virtute fidentibus, quę non daret iuſticiam,
ſed iuberet: Ac ſic morte præuaricationis impliciti, ad
gratiam confugerent, nó iubentem tantummodo, ſed
iuuantem, quæ oouo teſtamento eſt reuelata. Hinc pu-
tant iſti diuinorũ eloqoiorum blaſphematores, malam
fuiſſe legẽ quæ data eſt per Moyſem, quia dicta eſt mi-
niſtratio mortis in literis figurata lapideis: nó intueo-
tes propter eos eſſe dictum, qui ſuo libero arbitrio legẽ
ſufficere arbitrabantur, & ſpiritu gratiæ non adiuti, rei
præuaricationis, ſub eiuſdẽ legis litera tenebaonir. Vn-
de alibi dicit: Lex iram operatur: Vbi enim lex non eſt, Roma.4.
nec præuaricatio: hioc oſtẽdens vnde dixerit, lex iram
operatur. Neque enim eius præuaricatio mala eſſet, niſi
lex ipſa bona eſſet. Multum eſt enim & oimis longum
cuncta colligere, quæ in hanc ſententiam beatus dicit
Apoſtolus, legem diſtinguens à gratia: eo quòd ſub illa
elidãtur elati, ſub iſta erigantur eliſi: & quòd illa intã-
tum bona ſit vt bona iubeat, hæc intantũ vt booa con-
ferat. Illa iuſticiæ facit auditorem, iſta factorẽ. Et ideo
ſub illa peccator, ioſuper etiam præuaricator amiſſa ex- F
cuſatione ignorãtiæ cõuictus iacet: ſub iſta vero & par-
cente & opitulante, nec quia mala eſt operatus extin-
guitur, & vt bona operetur accenditur. Quid ergo mi-
rum ſi illa dicta eſt miniſtratio mortis, vbi litera occi-
dit, malum prohibendo quod fit, & bonum imperãdo
quod nó fit: iſta vero dicta eſt miniſtratio ſpiritus vti-
que viuificantis, vt à præuaricationis morte ſurgamus,
& iuſticiã non rei legamus in tabulis, ſed liberi in cor-
dibus & in moribus habeamus: hoc eſt teſtamentũ no-
uum diſtans à vetere, quia ibi vetus homo formidinis
coartatur anguſtiis, hic nouus homo ſpaciatur latitudi-
ne charitatis. Quod autem dictum eſt de miniſtro ve-
teris teſtamenti Moyſe, quòd oon poterant intendere Exo.34.
filij Iſraël in faciem eius propter gloriam vultus eius,
ſignum erat quia in lege Chriſtum intellecturi noo e- 2.Cor.3.
rant: Et ideo velamen inter faciem Moyſi & ipſos po-
ſitum erat, vt nõ intenderent, ſicut ſcriprum eſt, filij Iſ-
raël vſque in finem: Finis autem legis quis eſt? Ad hoc
non ego, ſed Apoſtolus ipſe reſpondeat: Finis enim le- Roma.10.
gis, ioquit Chriſtus, ad iuſticiam omni credenri: Finis
perficiẽs, non interficiens. Finis quippe dicitur propter
quem fiunt omnia quæcũque aliquo fiunt officio: Nam
inter

G inter officium & finem hoc diſtat, quòd officium eſt in
eis quæ facere debem⁹: finis, propter quē facimus. Quia
itaque illa omnia propter Chriſtum fiebant, quem filij
Iſraël in eis quæ faciebant nō intelligebant: hoc ſigni-
ficabat velamen, quod eos vſque in finem non ſinebat
intēdere, id eſt, vſque ad faciem Moyſi, quę ſignificabat
Chriſtum. Sed ideo dictum eſt quòd euacuetur hęc glo
ria, quia omnes vmbræ ſignificantes euacuantur, cum
res quæ ſignificatur aduenerit. Quemadmodum enim
ſcientia quæ nunc eſt euacuabitur, ſicut idem dicit A-
1. Cor. 13. poſtolus: cum venerit illa quam dicit facie ad faciem:
ſic & iſta quæ in vmbris tradita erant Iudæis in veteri
teſtamēto, neceſſe fuit euacuari reuelatione teſtamenti
noui. Nec ſanè omnes in illo populo non intelligebant
Chriſtum, per illas vmbras teſtamenti veteris figuratū.
Neque enim hæc ipſe Moyſes & cæteri Prophetæ non
intelligebant, qui eum poſteris prænunciabant. Nam &
in ipſa epiſtola ad Corinthios vbi hæc dicuntur, quæ
iſte non intelligens poſuit tāquam aduerſa & inimica
2. Cor. 4. veteri teſtamento, cur dicit: Habentes autem eundem
Pſal. 115. ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptum eſt: Credidi,
H propter quod locut⁹ ſum: & nos credimus, ꝓpter quod
& loquimur? Vbi enim ſcriptum eſt: Credidi, propter
quod & locutus ſum? Vtique in Pſalmis, ad illa dei elo-
quia pertinentibus, quæ credita ſunt Iudæis. Eundē, in-
quit, ſpiritum fidei habētes. Quid eſt, eūdem, niſi quem
habebant etiam illi per quos hæc miniſtrata ſunt? Cur
etiam in eadem Epiſtola de lege teſtimonium poſuit,
2. Cor. 8. cum præmiſiſſet: Vt veſtra abundantia ſit ad illorum
inopiam, & illorum abundātia fiat in veſtram inopiā,
vt fiat æqualitas: ſubiungens & dicēs, ſicut ſcriptum eſt:
Exo. 19. Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non de-
fuit illi. Cur eis importat legis authoritatem, quam di-
cit fuiſſe miniſtrationem mortis, ſi eo modo intellexit,
quo modo iſta peſtis intelligit? Atq; vt omnes auferan-
tur ambages, quónam modo & lex miniſtratio mortis
rectè dicta ſit, & tamen ſancta & iuſta & bona ſit, illud
recolamus quod in Epiſtola poſitum eſt ad Romanos.
Rom. 7. Cū enim dixiſſet: Ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus,
& nō in vetuſtate literæ: quæ ſententia ſimillima eſt il-
li quam iſte non intelligens poſuit: continuo proſpexit
iſtos futuros verboſos atque blaſphemos, qui putaturi
eſſent ex hoc legem fuiſſe reprehenſam, moxq; ſubiun-
I xit, Quid ergo dicemus, lex peccatū eſt? Abſit: Sed pec-
catum non cognoui niſi per legem. Nam concupiſcē-
tiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Oc-
Exo. 20. caſione autem accepta peccatum per mandatum ope-
ratum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege
enim peccatum mortuum eſt: Ego autem viuebam ali-
quando ſine lege: Adueniēte autē mandato, peccatum
reuixit: Ego autem mortuus ſuum, & inuētum eſt mihi
mandatum quod erat in vitam, hoc eſſe in mortē. Pec
catum enim occaſione accepta per mandatum fefellit
me, & per illud occidit: Itaq; lex quidem ſancta, & mā-
datum ſanctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonū
eſt, mihi factum eſt mors? Abſit: Sed peccatum vt appa-
reat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem.
Ecce quid eſt miniſtratio mortis, ecce quid eſt litera
occidit: ecce quemadmodum lex non eſt peccatum, &
mandatum in vitam, & lex ſancta, & mandatum ſan-
ctum & iuſtum & bonum: & tamen quia de ipſo bono
interficitur inobediens anima, vbi dei non adiuuat gra
tia, miniſtratio mortis facta eſt lex in veteri teſtamen-
to propter occidentem literam, & miniſtratio vitæ fa-
cta eſt gratia in nouo teſtamēto, propter viuificantem

ſpiritum. Quod eſt autem miniſtratio mortis & mini- K
ſtratio dānationis: hoc eſt, occaſione accepta peccatū
per mandatum operatum eſt in me omnem concupi-
ſcentiam: hoc eſt, adueniente mandato peccatum reui-
xit: hoc eſt, inuentum eſt mihi mandatum quod erat in
vitā, hoc eſſe in mortē: hoc eſt, occaſione accepta pec-
catum per mandatum fefellit me, & per illud occidit:
hoc eſt, lex ſubintrauit, vt abundaret delictum: hoc eſt, Roma. 5.
lex iram operatur: hoc eſt, virtus peccati lex. Prohibitio
enim peccati quod eſt lex, auget profectò deſideriū pec
candi: quod non extinguitur, niſi contrario deſiderio
rectè faciēdi, vbi fides per dilectionem operatur. Hoc Galat. 5.
autē non præſtat litera iubens, ſed ſpiritus iuuans, non
lex ergo, ſed gratia, non vetus teſtamentum in ſeruitu-
tem generans, quod eſt Agar, ſed nouum in quo non Gala. 4.
ſunt ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos
liberauit: Et tamen lex ſancta eſt, & mādatum ſanctum
& iuſtum & bonū. Et per hoc ergo mādatum ſanctum
& iuſtum & bonum, in his qui habent ſpiritum Chriſti
operatur peccatum omnem cōcupiſcentiam: Qualem
ſe fuiſſe in veteri teſtamento etiā ipſe Apoſtolus oſten- L
dens, Occaſione, inquit, accepta peccatū per mādatum Roma. 7.
operatum eſt in me omnem concupiſcentiā. Per quod
mādatum, niſi quod ait: Concupiſcentiam neſciebam,
niſi lex diceret, non concupiſces? Nunquid malum eſt
non concupiſcere? Imò maxime bonum. Bona eſt ergo
lex quæ hoc dicit, ſed vbi non adeſt viuificās ſpiritus,
hæc ipſa lex quam bonā dicit occidit: quia peccati vir-
tus eſt, cum per illam operatur omnem concupiſcen-
tiam, inflāmando prohibitionem: quod non extingui-
tur per iubentem literā timore pœnæ, ſed per iuuantem
ſpiritum dilectione iuſticiæ. Ideo ait: Peccatū vt appa-
reat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortē,
Non enim ait, per malum: ſed, per bonum. Hic euigilēt
ſi poſſunt, qui legē dei atque eius miniſtrum Moyſem,
cęco & furioſo corde reprehēdunt. Ideo quippe eſt mi
niſtratio mortis, quia peccatum per bonum operatum
eſt mortem: Ideo eſt miniſtratio dānationis, quia pec-
catum per bonum operatum eſt dānationem: Non au-
tem omnes qui Chriſtiani appellātur, ad Chriſtū trāſ-
eunt: ſed quibus aufertur velamē, quod in lectione ve- M
teris teſtamenti manet. Qui enim ſunt in veteri teſta-
mento, impediente velamine, nec vetus intelligunt, nec
nouum. Qui autem trāſeunt ad Chriſtum, remoto ve-
lamine per nouum, intelligunt & vetus & nouum. Vti-
nam & iſti cæci oppugnatores legis & Prophetarum
ſic tranſeant ad Chriſtum, vt non ſint in eis, in quibus
obuelatum eſt & ipſum Euangelium. In his enim qui
pereūt, eſſe obuelatum ait Apoſtolus, in quibus deus ſe- 2. Cor. 4.
culi huius excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat
illuminatio Euangelij glorię Chriſti, qui eſt imago dei.
Vbi miſer iſte deum ſeculi huius vult intelligi malum,
tāquam illi ſeruiret Moyſes in veteri teſtamento, quaſi
hoc Apoſtolus dixerit. Vbi ſi neceſſe eſſet intelligi deū
ſeculi huius, deum impiorū, hoc eſt diabolum: quoniā
omnes dij gentium dæmonia, & vtique multo maxime Pſal. 95.
princeps dæmoniorū: non mirum eſſet, quādoquidem
quorundam deus etiam venter eſt dictus: Ait enim A-
poſtolus, Quorum deus venter eſt: nec ideo deus vēter Philip. 3.
eſt. Ita ſi poteſt dici deus huius ſeculi diabolus, nō ideo
diabolus deus eſt: quia nec dæmonia ſunt dij, quanuis Pſal. 95.
dij gentium ſint dæmonia. Poteſt quippe ſeculū in ma-
lo intelligi: Vnde dicit Apoſtolus Petr⁹: Eripite vos de
præſenti ſeculo maligno. Sed cum alter pateat intelle-
ctus, qui neceſſe eſt hic diabolum putare ſignificatum,
ac non

A ac oō potius deum verum iuſtum & boonm, qui excæ-
cauit mentes infidelium ſeculi huius: vt non hic diſtin-
guatur, in quibus deus ſeculi huius, ac deinde ſubinfera-
tur, excæcauit meotes iofidelium: ſed ita potius, In qui-
bus deus, ac deiode ſubinferatur, ſeculi huius excæcauit
mētes infidelium: hoc eſt, infidelium ſeculi huius men-
Cap. VIII. tes excæcauit. Sed iſtis nō placet vt deus bonus men
tes excæcet aliquorum. Non eoim attenduot ſaluatoris
Ioan. 9. verba dicentis: In iudicium ego in hunc mūdum veni,
vt qui non videot videant, & qui vident, cæci fiant. Ille
Roma. 6. igitur qui ſecundum apoſtolicam ſentētiam cuius vult
miſeretur, & quem vult obdurat, proculdubio quē vult
illuminat: & quem vult excæcat. Sed oon eſt iniquitas
Pſal. 100. apud deum, cui dicit eccleſia, Miſericordiā & iudiciom
cātabo tibi domine: Illuminat ergo miſericordia, excę-
cat iudicio, vtique æquiſsimo, & ſi occultiſsimo. Inſcru
Roma. 11. tabilia enim ſunt iudicia eius: Cui tamen dicitur: Sedi-
Pſalm. 9. ſti ſuper thronum qui iudicas æquitatem. Huic deo ſer-
uiuit Moyſes, cæteriq; Prophetę, quos iuſtos ſine dubio
dominus ipſe teſtatur. Horum quippe Iudæi ſepulchra
B conſtruebāt, & monumenta ornabāt, quibus dicit: Ae-
Matth. 23. dificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumēta
iuſtorū. Sed illi omnes, & ſi pro temporis diſpēſatione
veteris teſtamēti miniſtrabāt figuras, ad nouum tamen
teſtamentum, quanuis oōdum reuelatum, per gratiam
dei pertinebāt, ad quod pertinebat Abrahā. Hinc quip-
pe iſti ſi remoto velamine legerēt, intelligerent: ita oon
eſſe inimicū Euāgelium legi, quæ data eſt per Moyſem,
ſicut inter ſe nō ſunt inimici, Abraham & ipſe Moyſes:
quos vtique & iſti eundem coluiſſe confitentur deum,
quanuis eum ſic blaſphement, vt eſſe deum negēt. Et ta-
meo Apoſtolus, promiſsiones quæ factæ ſunt Abrahæ,
quia nouum teſtamentum ſignificabant, ſic opponit le-
gi per Moyſem datæ, vt hæc duo inter ſe inimica vi-
Roma. 4. deātur. Quid enim aliud ad Romanos dicit: Nō enim
per legem promiſsio Abrahæ aut ſemini eius, vt hæres
eſſet mūdi, ſed per iuſticiā fidei. Si enim qui per legem
hęredes ſunt, exinanita eſt fides, & euacuata eſt promiſ-
ſio: lex enim iram operatur. Vbi eoim lex non eſt, nec
pręuaricatio. Attendant quemadmodū ſic diſputat ve-
luti cōtra legē, vt eam priore illa quę facta eſt ad Abra-
ham promiſsione conuincat, quòd non ſint hæredes ex
C lege quicunque ſunt hæredes dei, ſed ex promiſsione.
Galat. 3. Itemq; ad Galatas: Fratres, inquit, ſecundum hominem
dico: tamen hominis confirmatum teſtamētum oemo
irritum facit, aut ſuperordinat: Abrahæ dictæ ſunt pro-
miſsiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus, tan-
quam in multis, ſed tanquam in vno, & ſemini tuo, qui
eſt Chriſtus. Hoc autem dico, teſtamētum cōfirmatum
à deo, quæ poſt quadriogentos & triginta annos facta
eſt lex, non infirmat ad euacuandam promiſsionem. Si
enim ex lege hæreditas, iam non ex promiſsione. Abra-
hæ autem per repromiſsionem donauit deus. Quid er-
go lex? Tranſgreſsionis gratia propoſita eſt, donec ve-
niret ſemen cui promiſſum eſt. Neſcio vtrum iſti qui le-
gem non intelligentes criminantur, inueniant aliquid
ex Euangelio vel ex Apoſtolicis literis, quod ita videa-
tur eidem legi aduerſum eſſe atque contrarium, quem-
admodū hoc videtur, quod ex promiſsionibos quæ A-
brahæ factæ ſunt opponit Apoſtolus. Si ergo legē ode-
Cap. IX. ruot, Abraham diligant. Sed nec hoc volunt: Nam
& ipſi patri gētium, ad quem promiſsiooes factas nunc
in omnibus gentibus videmus impleri, crimen forni-
cationis obiiciunt. Iſte quippe proculdubio cui reſpon-
demus, ex illis ſe eſſe maoifeſtat, de quibus prædictum

eſt Apoſtolo dicente: Spiritus autem manifeſte dicit, D
quia in nouiſsimis temporibus recedeot quidam à fide, 1. Timo. 4.
attēdentes ſpiritibus ſeductoribus & doctrinis dæmo-
niorum in hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam
habentes conſcientiam ſuam, prohibentes oubere. Non
enim reperitur Abraham aliquo ſe contaminaſſe adul-
terio, quoniam non lubrico libidinis amauit ancillam,
ſed ab vxore accepit: quando vxor eius fecit de iure ſuo Gene. 16.
quod voluit, volens habere filios de marito ſuo, quan-
uis ex vtero alieno: Vbi nulla omnino laſciuiendi, ſed
ſola cogitata eſt cauſa generandi. Iſte autem Abrahæ,
etiam vſque ad decrepitam ſenectutem, fornicationis
obiicit crimen, profecto quia & poſt mortem Saræ al-
teram duxit. Vbi etſi nullum intelligeretur rei abditæ Gene. 25.
ſacrameotum, propter hoc ſolum id facere debuit A-
braham, ne putarent hęretici aduerſus Apoſtolum, qui-
bus etiam Tertullianus aſtipulator aſsiſtit, poſt vxoris
mortem, crimen eſſe ducere vxorem. Sed ſicut ſibi iſte
videtur inuenire in Apoſtolicis literis: quæ dicat con-
tra legem per Moyſem datam, vel contra teſtamentum
vetus: inueniat tale aliquid aduerſus Abraham, quod
ex Euangelicis & Apoſtolicis literis ſonare videatur: E
omnino non inuenit. Vbicunque ille nominatur in li-
bris teſtamenti noui, cum honore debito nooiinatur:
ita vt Iudæis diceret ipſe dominus: Si filij Abrahæ eſtis, Ioan. 8.
facta Abrahæ facite. Ac per hoc iſte qui blaſphemat A-
braham, Chriſtum profecto blaſphemat, qui tale teſti-
monium perhibet Abrahæ. Sed dicat ſi poteſt, quam
perſonam illarum quinque gerebat Apoſtolus, cum ſic
prædicaret Abraham? Si enim eis qui ſine lege fuerant, 1. Cor. 9.
factus erat quaſi eſſet & ipſe ſine lege, illi Abraham non
nouerant. Ergo aliquem principem, ſiue Romanorum,
ſiue Græcorum, ſiue aliquem Philoſophorum debuit
inuenire quem talibus prædicaret: vt eis, ſicut huic pla-
cet, talem ſe quales ipſi erant fingendo, congrueret: non
Abraham neſcio quem alienigenam patrem gentis He-
brææ, longe ab eorum moribus, longe ab eorum riti-
bus, longe ab eorum cognationibus alienum. Si autem
Iudæis tanquam Iudæus factus erat, aut eis qui ſub lege
erant, taoquam eſſet & ipſe ſub lege, vt quid dicebat,
non eſſe hæredes ex lege? Vt quid dicebat: Lex iram o- Roma. 4.
peratur? Vt quid dicebat: Lex pręuaricatiōis gratia pro-
poſita eſt, quod æquo animo ferre non poſſent qui glo-
riabantur io lege? Quod ſi vt iofirmos loqoebatur infir- F
mis, & ſic eos, vt fallacibus placet, fallendo lactabat, cur
eos ab vmbris veteribus, in quibus infirmi quieſcebant
ſic perturbabat vt diceret: Ecce ego Paulos dico vobis, Gala. 5.
quia ſi circuncidamioi, Chriſtus vobis nihil proderit.
Si autem in illa perſona quiota perfectis ſapiētiam lo-
quebatur, quales ſolos iſte dignos putat quos non fallat
Apoſtolus: quare econtrario vult eſſe ipſe perfectus, vt
blaſphemet Abraham, qoem ſic perfectum laudat A-
poſtolus, maxime in illis duobus filiis eius, vno de an-
cilla, alio de libera? Si diſplicet illi cum Hiſmaële teſta-
mentū vetus, cum Iſaac placeat teſtamētum nouum. An Galat. 4.
& cōtra Apoſtolum propoſiturus eſt cathedram peſti-
lētiæ, & diſputaturus de qualitate figurarum, atq; dictu-
rus non eum debuiſſe figuras rerum honeſtarum de re-
bus turpibus ducere? Res enim turpis huic videtur, etiā
cum ipſa Sara cōcubitus coniugalis, quam liberam ma-
trem noſtram æternam Hieruſalem ſignificare teſtatur
doctor gentium, quanuis narium rugas & frontis ob-
ducat, & criſpato vultu hanc parabolam exhorreat do-
ctor peſtilentium: & multo amplius & aſpernabilius,
quando audit eundem gentium doctorem, quod ſcri-

G ptum eſt de maſculo & fœmina, Erũt duo in carne vna: *Ephe.5.* addere & dicere, Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Itáne vero vbi eſſent cognoſcenda tantæ rei ſacramenta, id eſt, ſacra ſigna, & in re pudenda, atque in eis verbis quibus verecundia debetur, cognoſci non debuiſſe nec dici, homo iſte ſciebat, & beatus Apoſtolus neſciebat? Eat planè iſte *Ioan.6.* retro cum ſuis ſimilibus ſociis qui dixerunt: Durus eſt hic ſermo, quis eum poteſt audire? Nos autẽ audiamus & intelligamus duo teſtamẽta in duobus filiis Abrahæ duabusq; mulieribus eius cõmixtione fœtatis: ſicut duos in carne vna, Chriſtum & Eccleſiam, iſtis nolentibus, *† obſcuritate.* ſine vlla obſcuritate † cognoſcimus: ſicut mediatorem dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, carnem *1.Timo.2.* ſuam nobis manducãdam, bibendumq; ſanguinẽ dantem, fideli corde atque ore ſuſcipimus: quamuis horribilius videatur humanam carnem manducare, quàm perimere, & humanum ſanguinem potare quàm fundere. Atque in omnibus ſanctis ſcripturis, ſecũdum ſa-
H næ fidei regulam figurate dictum vel factũ ſi quid exponitur, de quibuſlibet rebus & verbis quæ ſacris paginis continentur, expoſitio illa ducatur, non aſpernanter, ſed ſapienter audiamus: Et relinquamus iſtum inania garrientem, & neſciendo quid loquatur, quadam, ſi dici poteſt, imperita peritia de figurarum qualitate tractantem. Qui cum dicit rebus congruis non contrariis aliquid eſſe ſignificandum, poteſt vanus dicere, ſemper deum lucido auro, nunquam nigro atramento ſcribi *1.Ioan.1.* oportere: quoniam deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Non eſt enim quòd putet Apoſtolum, vt congrueret infirmis & imperfectis, multa falſa & improbanda dixiſſe, quia teſtimoniis quæ de lege ac prophetis ponit, quàm venerabiliter ſcripturas illas accipiat per Epiſtolas eius apparet: Nec cogitat tã peruerſo ſenſu poſſe defendi, etiam illa quæ in veteribus dei libris immundus atque impius, quaſi pius & mundus horreſcit. Nam ſi ei quiſpiã dicat ſimilis eius, ea quæ te offendunt in lege ac Prophetis falſa ſunt, ſed propter infirmos & imperfectos ſic ea ſpiritus ſanctus poni voluit, quid pari ſuo vano contra hoc reſpõdeat non habebit. Conuincitur enim regula falſa, ſed ſua, nec ſapientia ac
I docti, ſed ſtulti ſicut ipſe eſt atque inerudıti manu, ſuo *Cap.X.* tamen gladio iugulatur. Poſt hæc ſanè ſacrilegi & vani hominis ſacrilega vaniloquia, quibus me reſpondiſſe ſufficiẽter exiſtimo: hoc eſt, de initio geneſeos: De lucis fabrica: De die vel ſole: De cauſa conſtituendi hominẽ: De peccato Adæ: De fabrica hominis: De perſuaſu ſerpentis: De maledicto in homine, & de vitæ arbore: De pœnitentia dei: De diluuio: De arcu in nubibus: De induratione cordis Pharaonis: De ſpiritu mendacij ſecundum Michæam Prophetam: De teſtimonio Eſaię *Eſa.1.* Prophetæ, ꝑpter quod ait: Filios genui & exaltaui, quibus rurſum dicit: Filij ſceleſti, ſemen peſſimum: Et quod *Eſa. 45.* item apud eum ſcriptum eſſe dicit: Ego ſum deus faciẽs bona & creans mala: De perditione populi, mandato Moyſi: De maledicto quod turpe exiſtimat: De dei, quã putat, confeſſa crudelitate: De ſtudio quod putat mali*1.Reg.15.* ciæ, iuxta Dauid regem: De eo quod ſcriptum eſt, Pœnitet me quòd conſtituerim Saül in regem: De ſpiritu Moyſi, cuius ſcripturas putat dixiſſe Apoſtolum fabulas aniles: De qualitate figurarum: De Abraham: De filiis Heli ſacerdotis: De ſacrificiis, quæ putat non niſi dęmonibus exhiberi: De Prophetis dei, quos putat ante *Leuit.17.* aduẽtum domini non fuiſſe: De eo quod in lege poſitũ eſt, ſanguinem eſſe animam: De eo cui Moyſes ſeruiuit, quem putat deum verum non fuiſſe: De varietate per- K ſonarum, in quibus putat Apoſtolum locutũ eſſe fallaciter. Quæ omnia non hoc ordine proſecutus ſum, qui eſt in libro eius, ſed ſicut noſtræ diſputationis ſibimet connexa ſeries poſtulauit. Poſt hæc ergo omnia titu- *Cap. XI.* lum poſuit, ita ſe habentem: Diſcretio ſpirituum malignitatis & bonitatis: Et cœpit contrariis inter ſe breuibus crebriſq; ſententiis laudare Chriſtum, & accuſare legis deum hoc modo, velut eum ad quẽ ſcribebat exhortans: Quare igitur frater, inquit, recedentes ab iniquitate præteriti erroris, intendamus Chriſtum verum ac ſummum deum, non huius ſeculi principem & mundi factorem, in quo nos peregrinari ſæpiſsime declaratum eſt. Intendamus, inquam, illum pium ac mitem, qui nos ſuę cognationis oſtendens, mundi lumen vocauit: non illum qui ſecundum ſcripturas Iudaicas terrenum nobis iudicium † aſsignans, in terra nobis finem indi- *† initium.* xit. Qui nos fratres appellans, vigilare ac diuina ſapere perſuaſit, non illum qui nec dignoſcentiæ quidem ſenſum habere permiſit. Atq; hoc modo cętera multa contexuit. Cui loco libri eius ita reſpondendum putaui, vt etiam ego vos exhortarer, Intẽdamus Chriſtum verum L & ſummum deum, veri & ſummi dei vnicum filium, non huius ſeculi malignum principem, ſed mundi, hoc eſt cœli terræq; factorem, qui nos tanquam peregrinos vitam temporalem in hac agere mortalitate præcepit. Intẽdamus inquam illum miſericordem ac mitem qui nos fratres ſuos fecit gratia, non natura. Ipſe eſt enim, non alius ſicut hic putat, qui ſecũdum ſcripturas terrenum nobis corpus, animam vero flatu dedit, vtrunque faciens, non eorum aliquid gignẽs. Qui nos vigilare ac diuina ſapere iuſsit & fecit. Ipſe eſt enim, non alius ſicut hic putat, qui dignoſcentiam boni ac mali ne peccãdo experiremur, admonuit. Qui nos ad immortalitatẽ vocans, cœleſtia nobis regna promiſit. Ipſe eſt enim non alius, ſicut hic putat, qui nos poſt peccatũ reos, ab æternæ vitæ fœlicitate ſecreuit, & terreno labore puniuit. Qui nos, nõ ſicut iſte dicit, nihil ignorare, ſed vtilia ſcire præcepit: Nec ſicut iſte ſentit atque à veritate diſſentit, ſcientiam damnauit in nobis, quæ fit ſapiendo iuſticiam, ſed quæ fit experiendo peccatum. Qui nos quòd errore moriebamur miſeratus eſt. Ipſe eſt enim, non a- M lius, ſicut hic putat, qui nos morti nõ ex quo ſapere cœpimus, quod iſte ait, ſed ex quo deliquimus, deſtinauit. Qui nos proprias facultates hortatur ſpernere, immo vero loco tutiore recõdere: cum ipſe ſit, nõ alius, vt hic putat, qui ſe non tantum cœleſtium, verumetiam terrenorum dominum oſtendens, ea quæ impij poſsidebant expoliatione plectẽdi ſuos, quibus hoc pro tẽpore congruebat, auferre atque habere, ſiue iuſsit, ſiue permiſit. Qui donat delicta conuerſis, cum ipſe ſit, non alius, vt hic putat, qui in tertiam & quartam progeniem retribuit digna peuerſis. Qui non omnium, ſicut iſte ait, ſed *Exod.20.* eorum quos ante præſciuit & prædeſtinauit, delicta dimittit. Ipſe eſt autem, non alius ſicut hic putat, qui delicta quorundã, ad pœnalem animi dolorem terroremq; maiorem, etiam illorum qui ea non admiſerant, non ſpiritalibus, ſed corporalibus mortibus vindicauit, vt conditio mortalium qua fuerant poſt paululum morituri, etiam iſto modo ſeruiret dei prouidẽtię, & in vſum cederet diſciplinæ. Qui nos non in totum iraſci prohibuit, quãdoquidẽ & ipſe iratus eſt vbi oportuit, ſed ira- *Pſal.4.* ſci & non peccare pręcepit. Ipſe eſt autem nõ alius, non qui vindicãdi cauſas ſicut iſte affirmat inquirit, ſed vindicandas cauſas quando ipſe nouit, aduertit. Qui nos

nequando

A nequando iuraremus,monuit:vt quoniã falli poſſumus,
longe fieremus à periurio non iurando. Ipſe eſt autem,
non alius,vt hic putat,qui ſuæ ſententiæ veritatẽ ad in-
credulos increpãdos,vbi opus eſſe iudicauit,etiã iuran
do firmauit.Sicut autẽ homo iurãs adhibet teſtẽ deum,
ita ſeipſum deus. Qui nos in fide verbi veri ſtare iuſsit.
Ipſe eſt enim non alius ſicut hic putat, non qui volun-
tatẽ ſuam,ſicut iſte blaſphemat, ſed qui res quas voluit,
non mutata voluntate mutauit.Qui nos viam veritatis
docuit.Ipſe eſt enim & deus Prophetarũ,qui nunquam
ſicut iſte calũniatur, falſis promiſsionibus ſuns decipit.
Qui nos irreprehenſibiles eſſe mandauit: ipſe eſt enim
& deus Prophetarũ,qui nunquam ſicut iſte criminatur,
ſe ipſe reprehendit,nec eum ſicut hominẽ quicquã pœ-
nitint:ſed rerum futurarum mutationem,quas ſe muta-
turum ſine vlla ſui mutatione ab æterno præſciuit, ve-
lut humana hominibus locutione prædixit. Qui nobis
irã dei metuẽdam,& in Euãgelio cõmendauit. Ipſe eſt
enim & Prophetarum deus, qui non ſui animi pertur-
bationem,ſed iuſtam ſeueramq; vindictam, iræ vel in-
dignationis nomine nũcupauit.Qui alterum ab altero
B non vtcũq; lædi,ſed iniuria lædi noluit.Ipſe eſt enim &
prophetarum deus,qui ſiue per homines,ſiue per ange-
los ſanctos, etiam tẽporalibus corporũ mortibus, quos
voluit vtiliter aut mulctauit, aut terruit. Qui dicit ad
concupiſcẽdum non videndam eſſe mulierẽ.Ipſe eſt e-
Exo. 20. nim qui & in lege dixit,Non concupiſces:Nec ſicut iſte
criminatur,indixit ſeptenas ſingulis nuptias,ſed propa
gandi cauſa cõnubia caſta permiſit.Patres autẽ filiarum
maritos non ſolum ipſe non fecit, verumetiam ne fie-
ret, ſicut alia inceſta prohibuit. Qui nos ſecundum in-
teriorem renouationem in ſpiritu mẽtis,nec maſculos,
nec fœminas eſſe docuit, ſed ſicut angelos in æternum
ſecum futuros eſſe promiſit: ipſe eſt enim & Propheta-
rum deus,qui maſculum & fœminam propagãdi gene-
ris cauſa nuptiali caſtitate cõiunxit: & ſecũdas nuptias
quæ in nouo quoq; teſtamẽto permittuntur, licitas eſſe
monſtrauit. Vxores autem fratrum,ſed ſine filiis defun-
ctorum,ad excitãdam defuncti poſteritatem, non libi-
dinis,ſed pietatis affectu,in matrimonium ſibi copula-
re præcepit:Patres vero filiarũ coniugiis miſceri omni-
no prohibuit.Qui nos ſuper omne genus ſerpentũ cal-
care ſpiritaliter iuſſit.Ipſe eſt enim & Prophetarũ deus,
C qui populo infideli ad ſignificãda peccata,quorũ vene-
no inuiſibiliter moriebantur, viſibiles ſerpentes quibus
admonerentur, immiſit: & plaga emendatoria,mortes
animarũ,mortibus corporum figurauit. Qui dixit,Da-
Luca. 11. te eleemoſynã,& ecce omnia mũda ſunt vobis. Ipſe eſt
enim & Prophetarũ deus,qui talia etiam Prophetarum
voce mandauit: Nec ſibi voluit primogenitos hominũ
filios immolari,ſed cnnſecrari: ſignificans primogeni-
tum à mortuis,in quo oportebat omnes à morte perpe-
tua liberari. Qui corruptibilibus cibis incorruptibiles
anteposuit:ipſe eſt enim & Prophetarũ deus,qui ſacrifi
cia quibus non indiguit,ad ſignificandũ verum ſacrifi-
cium, in vmbris futurorum præcedere voluit:& diſci-
plinæ ſeueritate, mortibus corporum, lõge mitioribus
quàm ſunt æterna ſupplicia gehẽnarũ,perpetrata ſacri-
legia vindicauit.Qui terrenas diuitias non,ſicut iſte di-
cit,dãnari iuſsit,ſed ſpiritales cœleſteſq; præpoſuit:ipſe
eſt enim & Prophetarum deus,qui facit & diuites beni-
gniſsime largiẽdo: & pauperes iuſtiſsime vel non dan-
do,vel auferẽdo:Qui nos pro inimicis orare iuſsit: ipſe
eſt enim Prophetarũ deus,qui filios parentum manibus
immolari ſibi,vt iſte criminatur, non ſolum nunquam
voluit,verumetiã ne id fieret in lege cõſtituit, Qui ſine D
acceptione perſonarũ benefaciẽdum omnibus intima-
uit: ipſe eſt enim & Prophetarum deus, qui quãdo ſine
diſcretione ætatis aut ſexus occidi homines iuſsit,vnde
ſcit iſte vel quiſquã,quid eis poſt mortẽ bonæ cõpenſa-
tionis attribuit, quorum mortibus viuentes, aut emen-
dauit,aut terruit?Qui nos æquo animo iniurias ſuſtine-
re & donare precepit,Ipſe eſt enim & Prophetarũ deus,
qui oculum pro oculo,dẽtem pro dẽte,modum poſuit *Exo. 21.*
pœnæ, ne quiſquam ſibi amplius putaret deberi vindi-
ctæ,quàm pertuliſſet iniuriæ.Et hoc ideo,quia de ſapiẽ-
tia dei dictum eſt,ꝙ legem & miſericordiam in lingua
portet. Nec per miſericordiã debita debitorib⁹ noſtris
ſcienter dimitteremus, niſi per legẽ ipſa debita diſcer-
neremus.Qui in tanta poteſtate ſe humilians,ad cõuer-
tẽdos nos factus homo,cum hominibus eſt locutus: ip-
ſe eſt & deus Prophetarum,qui cum primis patribus eſt
locutus: ideo præter ſe dicẽs non eſſe alium deum,quia
etiam ſumma Trinitas, manẽte perſonarum diſcretio-
ne,vnus eſt deus.Qui Apoſtolis ſuis vt gratis darẽt quæ *Matth. 10.*
gratis acceperant,iuſsit. Ad ſuſtentationẽ tamen ſuam
nec aliam tunicã ſecum ferre ideo conſtituit,quia ſecu- E
tus adiunxit, Dignus eſt enim operarius mercede ſua:
vt qui Euãgelium annũciant,ex Euãgelio viuerẽt: Deo
tamen munera offerenda eſſe mõſtrauit, qui nullius in-
diget,& munera ſumendo plus cõfert. Ipſe eſt enim &
Prophetarũ de⁹,qui & munera ſuos accipere vetat,qui- *Deute. 16.*
bus exæcantur oculi iudicãtium:& munera ipſe quan-
uis non egeat,accipit, vt pietate faciat opulẽtas animas
offerẽtium. Qui ſabbatis hominẽ curauit,oſtẽdens iam
eſſe tempus,vt ſecũdum prophetiam canticicãticorum *Cant. 2.*
aſpiraret dies & remouerentur vmbræ. Ipſe eſt enim & *Nume. 15.*
Prophetarum deus,qui hominẽ ligna ſabbatis colligen
tem, quia nõdum duorum teſtamẽtorum tempora di-
ſtinguebat,ſed legem dei cõtumaci & impia mẽte con-
tempſerat,lapidandum eſſe mandauit: eiuſq; corporali
morte,quam poſt paululum omni homini quis dubitet,
affuturam, ſanxit timore obedientiam cæteris profutu-
ram: qui propter ſaluandos homines ſe veniſſe dixit.
Ipſe eſt enim & Prophetarũ de⁹,qui iuſto iudicio quos
vult obdurat, qui ſicut in Euangelio ait, venit in mun- *Ioan. 9.*
dum,non ſolum vt qui non vident videant, ſed etiam
vt qui vident, cæci fiant. Qui mandata vitæ perpetuæ
nobis dedit.Ipſe eſt enim & Prophetarũ deus,qui man- F
data ſancta & iuſta & bona,ſuperbis tamen,non de ip-
ſius gratia,ſed de ſua virtute fidentibus,non quibus vi-
uerent, ſed quibus morerentur vt conuincerentur de-
dit. Sicut Apoſtoli, dicente vno ipſorum, bonus odor *2. Cor. 2.*
Chriſti erant,& in his qui ſalui fiebant,& in his qui per-
ibant:aliis quidem odor vitæ in vitam,aliis odor mor-
tis in mortem. Qui viciatorum ſalus apparuit,dans in- *Matt. 11.*
ceſſum claudis,linguam mutis,auditum ſurdis, lumen
cæcis. Ipſe eſt enim & Prophetarũ deus, qui eadem vi-
cia,non ſolum miſericordiſsime ſanat,verumetiam iu-
ſtiſsime importat,neque enim debet eum quiſquam nõ
minus impia vanitate Chriſto putare contrarium, &
iſtum bonum dicere,Chriſtum autem malum:eo quòd
iſte in virga Aaron aridum lignũ, & nulla radice ſub- *Nume. 17.*
nixum,florem ferre fecit & fructum:Chriſtus autem ar- *Mat. 21.*
borem maledicto arefecit, quia nihil in eo pomorum,
quorum nondum erat tempus, inuenit. Dicens au- *Caput. XII.*
tem alium eſſe pacis & charitatis patrem, alium belli &
furoris authorem,illum volens intelligi Chriſtum, hũc
autem legis & Prophetarum deum: poteſt vanus dice-
re ipſum Chriſtum ſibi eſſe contrarium: aut duos fuiſ-

G ſe non vnum,inter ſe ſcilicet repugnãtes:alium qui di-
Ioan. 14. xit,Pacem do vobis:& alium qui dicit, Nõ veni pacem
Matt. 10. mittere in terram, ſed gladium: maxime quia diſplicet
ei res aliquas bonas malarũ nominibus figurari. Quod
vero alium dicit eſſe inceſtus & adulteriorũ conſcium,
† aliâs, charitatis. alium vero pudicæ caſtitatis† & ſanctimoniæ dominũ:
illum diabolum intelligat, Prophetarum autem deum
nouerit,non minus caſtitatis† & ſanctimoniæ dominũ
eſſe quàm Chriſtum:quia deus Apoſtolorum idem ipſe
& Prophetarum,priorum illis tempore, ſed fide ſocio-
rum : ipſe eſt deus in vtroque teſtamento iuſti actus &
piarum orationũ:ipſe eſt in vtroq; author religinſorum
ſacrificiorũ. Videte ſanè vnde probare voluerit huma-
norum corporum vicia,nõ ad deum authorem,ſed po
tius ad diabolum pertinere:quia dominus ait in Euan-
Luca. 13. gelio, de muliere quam ſanam fecit, quòd eam ſatanas
alligauerat decem & octo annos:propter quod erat in-
curua, nec ſe erigere poterat: quaſi ſatanas cum habeat
ſemper cupiditatem nocendi,nocere cuiquã poſſit,niſi
ab omnipotẽte acceperit poteſtatem. Nam quid aliud,
H non ſolũ in libro Iob,quẽ profecto iſte non accipit,ſed
etiam magis in ipſo Euãgelio declaratũ eſt, vbi ſpiritus
Mat. 8. immũdi nec in porcos irent,niſi hoc illis benignus ipſe
ſaluator petẽtibus, qnos certe in abyſſum poſſet relega-
re,cõcederet: rem neceſſariã docere nos volens,vt ſci-
licet nonerimus multomin⁹ eos poſſe ſna poteſtate no-
cere hominibus, qui nec pecoribus qualibuscũq; potue-
rint. Hãc autem poteſtatem deus bonus,occulta nobis
iuſticia dare dæmonibus pnteſt,iniuſte non poteſt. De-
inde quod de antichriſti aduentu & elatione impia di-
2. Theſſ. 2. xit Apnſtolus,vult iſte ad hoc trahere, vt ipſum intelli-
gamus Prophetarum deum : vnde potius cõuincitur il-
lud dei eſſe tẽplum, vbi hominem peccati, filium inte-
ritus, extollẽtem ſe ſuper omnẽ deum, & quod colitur,
Apoſtnlus ſeſſurũ eſſe prædixit. Deus enim verus eſt, in
cuius tẽplo falſus ille ſeſſurus eſt:Ad quẽ pertinet etiam
iſte,qui ſub nomine Chriſti,quod eſt nomẽ dei,hoc eſt,
Chriſtianũ ſe videri volens,ſuperextollitur cõtra Chri-
ſtum:ſeq; oſtendit antichriſtũ,non vnũ illum maiorem
cæteris,ſed ex his aliquem de quibus dicit Ioãnes Euan
1. Ioan. 2. geliſta:Nunc antichriſti multi[facti]ſunt. Eos enim di-
cebat hæreticos, qui temporibus Apoſtolorum eſſe iam
cœperant:Hi autem cœperũt eſſe poſt aſcẽſionem dũta-
I xat in cœlum domini noſtri Ieſu Chriſti, ab illo Simo-
Acto. 8. ne Mago, quẽ legimus in Actibus Apoſtolorum bapti-
zatum. Poſt hunc autem fuerũt nonnnlli diſcipuli eius,
in eadem impietate poſteriores prioribus ſuccedentes:
Quorũ in ſucceſſione quartus extitit Baſilides:Qui pri-
mus apertius auſus eſt dicere,deũ quem gens Iudæa co-
luit,non fuiſſe verũ deum. Poſt iſtos fuit quidam etiam
Carpocrates, qui negauit iſtũ viſibilem mũdum à ſum-
mo deo creatũ,ſed à quibuſdam virtutib⁹ dæmoniorũ.
Negans etiam legem quæ per Moyſem data eſt,deũ de-
diſſe. Cerdon poſtea ſurrexit, qui primus inuenitur di-
xiſſe duos deos,vnum bonum, & alterum malum,lõge
antequam hæreſis Manichęorum emerſiſſet,quorum in
hnc furioſo delıramẽtn error eſt notior. Huius Cerdo-
nis Marciõ diſcipulus fuit. Appelles quoq; talia docuit.
† qui Fuerũt etiam à quodã Patricio nõnulli Patriciani,vel†
ſunt ſimiliter aduerſantes diuinis veteribus libris. Hi
omnes apertiſſime cõtra deũ ſentiunt legis & Prophe-
tarum,hoc eſt deum verum,à quo factus eſt mũdus.De
aliqua iſtorũ hæreſi eſt iſte,Nam non eum puto eſſe Ma
nichæum.Sed cuiuſlibet ſit hęretici erroris,vel ipſe,vel
Fabricius, neſcio quis, cuius ſe gloriatur eſſe diſcipulũ,

quãtum ad hũc librum attinet quem miſiſtis,ſatis ei pu- K
to eſſe reſpõſum.Ea quippe furoris eius deiecta ſunt ro-
bora, ex quib⁹ omnes quas in eo vnlumine ſcripſit blaſ-
phemiæ pullularũt, impiiſsimis in deum maledictis at-
que conuiciis varia loquacitate frondentes. Quarum
omnes ſingillatim ramos ferire,nimis longum fuit, ſed
radices ipſæ fuerant amputandæ. Si autem recenſeatis
quæ contra Fauſtum Manichæum ſcripſimus, & cõtra
Adimantum, qui Manichæi ſectator cum ille viueret
fuiſſe iactatur,multa reperietis quę aduerſus iſtum pari-
ter valeant. Et fortaſſe ſi illa legerentur, vel non omni-
no,vel non multũ neceſſarium fuiſſet hæc ſcribere. Sa-
nè poſt finem libri in quo fine paucitatem hominum in
ſuo errore commẽdat, quia videlicet paucorum eſt ſa-
piẽtia:quod omnibus hæreticis aduerſariis Eccleſiæ ca-
tholicæ,quæ per omnes terras copioſa fertilitate diffun
ditur,in ſua cuiuſque propria vanitate cõmune eſt: om-
nes enim de paucitate gloriantur,& ſeducere ſi poſsint
multitudinem quærũt. Poſt hunc ergo finem libri, rur-
ſus alterius apparet exordium, eiuſdem forſitan homi-
nis authoris,eiuſdem tamen quod non dubitatur erro- L
ris. Diſputare autem cœperat, quòd caro alium haberet
fabricatorem, non deum: vnde cum perpauca dixiſſet,
in ipſo exordio cœpta finita ſunt. Sed vtrũ ipſe author
an ſcriptor codicis nõ potuerit implere quod cœperat,
neſcio. De hac tamen demẽtia hominum non cõſide-
rãtium quid loquãtur, aduerſus Manichæos multa iam
ſcripſimus. Et in huius ipſius operis initio idonea quan
tum exiſtimo iacta ſunt fundamenta,quibus prudens &
pius lector intelligat, non ideo ſubtrahendam carnem
operibus dei,ꝙ ſpiritus natura ſit potior:nec ideo mala
eſſe iſta temporalia,quia merito eis præponũtur æterna:
nec ideo bona terreſtria deteſtanda, quia ſunt cœleſtia
meliora:cũ deus creauerit omnia bona,magnus in ma-
gnis, ſed nnn paruus in paruis. Iam illud aliud quod in
eodẽ cndice ſcribi cœperat, Adimãti opus eſt illius di-
ſcipuli Manichæi,qui proprio nomine Addas dict⁹ eſt,
Vbi de vtroq; teſtamẽto veluti inter ſe cõtraria teſtimo
nia proferũtur verſipelli doloſitate,velut inde oſtenda-
tur vtrũq; ab vno deo eſſe non poſſe, ſed alterum ab al-
tero. Cõtra hoc autem malignum machinamẽtum iam
olim ſcripſimus, vt pauloante commemorauimus, &
ipſum opuſculum noſtrum habere vos credo. Quanuis
quædam ſint perpauca in fine ipſius operis Adimanti, M
quibus non reſpondi: neſcio quibus enim vt fieri ſolet
incurrentibus,quæ magis videbantur vrgere,illa inter-
rupta ſic remãſerunt. Sed vt dixi, in fine perpauca ſunt,
quæ ſi dominus voluerit, quãtocyus explicare curabo.

Libri ſecundi finis.

CONSVLTATIO SIVE COMMONITORIUM OROSIJ AD AUGUSTINUM DE ERRORA PRISCILLIANISTARUM, & ORIGENISTARUM.

BEatiſſimo patri Auguſtino Epiſcopo Oroſius. Iam quidem ſuggeſſeram ſanctitati tuæ,ſed commonitoriũm ſuggeſtæ rei & nũc offerre meditabar, cum te expeditum animo ab aliis dictandi neceſſitatibus eſſe ſenſiſſem. Sed quoniã domini mei, filij tui, Eutropius & Paulus Epiſcopi, eadem qua & ego puer veſter, ſalutis omnium vtilitate permoti, commonitorium iam dederunt de aliquantis hæreſibus,nec tamen

omnes

A omnes ſignificarunt, neceſſe me fuit feſtioatò edere, &
coaceruare in vnum omnes perditionum arbores cum
radicibus & ramis ſuis, & offerre igniēti ſpiritui tuo, vt
tu viſo agmioe perſpectaq; nequicia, permetiaris, quam
poſsis diſpoſitionem adhibere virtutis. Tu tantum bea-
tiſsiore pater, malignas aliorum plantationes vel inſer-
tiones erue atque ſuccide, & verā ſparge ſementem, no-
bis de tuis fontibus rigaturis. Ego deum teſtem ſpōdeo,
& incremētum operis tui ſpero, quia terra illa quæ nūc
ingratos fructus inſyncera cultura exhibet, ſi eandē an-
no illo recondito apud te mandando & replendo viſi-
taueris, vſque io centeſimum fructū profuſa aliquando
liberius vbertate proficiet. Per te dooiious deus noſter,
per te, inquam, beate pater quos caſtigauit in gladio, e-
mendet in verbo. Ad te per deum miſſus ſum, de te per
eum ſpero, dum conſidero qualiter actum eſt, quòd huc
venirem. Agnoſco cur venerim, ſine voluntate, ſine ne-
ceſsitate, ſine conſenſu. De patria egreſſus ſum occulta
quadā vi actus, dooec in iſtius terræ littus allatus ſum.
Hic demū in eum reſipui intellectū, quòd ad te venire
mandabar. Impudentem non iudices, ſi accipis cōfiten-
B tem: Fac me ad dilectum dominū meum idoneum ne-
Matth. 13. gociatorē inuēta margarita, non fugitiuū ſeruum euer-
ſa ſubſtātia reuerti. Dilacerati grauius à doctoribus pra
uis, quàm à cruentiſsimis hoſtibus ſumus. Nos confite-
mur offenſam, tu peruides plagā, quod ſolum ſupereſt,
adiuuante domino largire medicinā. Breuiter ergo &
quid ante male plantatum cōualuit, & quid poſtea pe-
ius inſertum præualuit, oſtēdam. Priſcillianus, primum
in eo Manichæis miſerior, quod ex veteri quoq; teſta-
mento hæreſioi confirmauit, docēs animam quæ à deo
nata ſit, de quodam prōptuario procedere, profiteri ao-
te deum ſe pugnaturam, inſtrui adoratu angelorū. De-
hinc deſcēdentem per quoſdam circulos à principati-
bus malignis capi, & ſecūdum voluntatē victoris prin-
cipis in corpora diuerſa cōtrudi, eiſq; aſcribi chirogra-
phum. Vnde & Matheſim præualere firmabat, aſſerens
quod hoc chirographum ſolueret Chriſtus, & affixerit
cruci per paſsionē ſuam: ſicut ipſe Priſcillianus in qua-
dam epiſtola ſua dicit, Hæc prima ſapientia eſt, in ani-
marum typis, diuinarum virtutum intelligere naturas,
& corporis diſpoſitiunem. In qua obligatum videtur
cœlum & terra, omneſq; principatus ſeculi videntur
C aſtricti ſanctorum diſpoſitiones ſuperare. Nam primū
deus circulum emittendarum in carne animarum, di-
uinum chirographum, angelorum & dei & omnium
animarum cooſenſibus fabricatum patriarchæ tanent,
qui contra formalis militiæ opus poſsident: & reliqua.
Tradidit autem nomina patriarcharum membra eſſe
animæ, eo quòd eſſet Ruben in capite, Iudà in pectore,
Leui in corde, Beniamin io femoribus: & ſimilia. Con-
trà autem in membris corporis, cœli ſigna eſſe diſpoſi-
ta: id eſt, arietem in capite, taurum in ceruice, geminos
in brachiis, cancrum in pectore, &c. Volens ſubiotelli-
gi tenebras æternas, & ex his priocipem mundi præ-
ceſsiſſe. Et hoc ipſum confirmans ex libro quodam qui
ſcribitur Memoria Apoſtolorum, vbi ſaluator interro-
gari à diſcipulis videtur ſecreto & oſtendere, quia de
parabola Euangelica quæ habet, Exiit ſeminans ſemi-
Ibidem. nare ſemen ſuum, non fuerit ſeminator bonus. Aſſe-
rens, quia ſi bonus fuiſſet, non fuiſſet negligēs, vel ſecus
viam, vel in petroſis, vel in incultis iacere ſemen: volēs
intelligi hunc eſſe ſeminantem, qui animas captas ſpar-
geret in corpora diuerſa quæ vellet. Quo etiam in li-
bro de principe humidorum, & de principe ignis plu-

rima dicta ſunt, volens intelligi, arte, non potentia dei, D
omnia bona agi in hoc mūdo. Dicit enim eſſe virginē Solœciſm.
quandam lucem, quam deus volens dare pluuiam ho-
minibus, principi humidorum oſtendit: qui dum eam
apprehendere cupit, commotus conſudat, & pluuiam
facit, & deſtitutus ab ea, mugitu ſuo tonitrua concitat.
Trinitatē autem ſolo verbo loquebatur: nam vnionem
abſque vlla exiſtentia aut proprietate aſſerens, ſublato,
& patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, hunc eſſe vnum
Chriſtum dicebat. Tunc duo ciues mei, Auitus, & alius
Auitus, cum iam tam turpem confuſionem, & per ſeip-
ſam veritas ſola nudaret, peregrina petierunt, Nam v-
nus Hieroſolymam, alius Romam profectus eſt. Reuer-
ſi, vnus detulit Origenem, alius Victorinum: ex his duo
bus, alter alteri ceſsit, Priſcillianum tamen ambo dam-
narunt. Victorinum parum nouimus, quia adhuc penè
ante editiones ſuas, Victorini ſectator ceſsit Origeni.
Cœperunt ergo ex Origene magnifica plura propooi,
quæ ex modica occaſione veritas ipſa præcederet. Di-
dicimus enim de Trinitate doctrinam ſatis ſanam,
omnia quæ facta eſſent, à deo facta eſſe, & omnia bona E
valde, & facta de nihilo. Tunc deiode ſcripturarum ſo-
lutiones ſatis ſobrias. Omnia hæc ſtatim à ſapientibus
fideli priſtinorum expurgatione ſuſcepta ſunt. Reman-
ſit ſola offenſa: de nihilo eredere tum perſuaſum erat Solœciſm.
eſſe animam: non tamen perſuaderi poterat, factam eſſe
de nihilo: argumentantes, quia voluntas de nihilo eſſe
non poſsit. Hoc penè vſque ad nunc manet. Iſti vero
Auiti duo, & cum his ſanctus Baſilius Græcus, qui hæc
beatiſsime docebant, quædam ex libris ipſius Origenia
non recta, vt nunc perintelligūt, tradiderunt. Primum
omnia antequam facta apparerent, ſemper in dei ſa-
pientia facta manſiſſe dicentes, hoc verbo, Deus enim
quæcunque fecit, faciendo non cœpit. Deinde dixerunt
angelorum, principatuum, poteſtatum, ànimarum ac
dæmonum, vnom principium, & vnam eſſe ſubſtan-
tiam: & vel archangelo, vel animæ, vel dæmoni locum
pro meritorum qualitate datum eſſe, vtētes hoc verbo,
Maiorem locum minor culpa promeruit. Mundum
nouiſsime ideo eſſe factum, vt in eo animæ purgaren-
tur, quæ ante peccaruot: ignem ſanè æternum quo pec-
catores puniātur, neq; eſſe ignem verum, neq; æternum
prædicauerunt: dicentes, dictū eſſe ignem, propriç con-
ſcientiç punitionem: æternū autem iuxta etymologiam
Græcam, non eſſe perpetuum, etiam Latino teſtimonio
adiecto: quia dictum ſit in æternum, & in ſeculum ſe-
culi poſtpoſuerit æterno: ac ſic omnes peccatorum ani-
mas poſt purgationem conſcientiæ in vnitatem cor-
poris Chriſti eſſe redituras. Voluerunt etiam de diabo-
lo aſſerere, ſed non præualuerunt: eo quòd cum ſub-
ſtaotia io eo bona facta, perire non poſsit, exuſta in to-
tum malicia diaboli, aliquādo ſaluaodam eſſe ſubſtao-
tiam. De corpore vero domini ſic tradiderunt: quia
cum vſque ad nos veniens filius dei, poſt tot milia an-
norum ocioſius eouſque non fuerit, ſed prædicans re-
miſsionē angelis, poteſtatibus, atque vniuerſis ſuperio-
ribus, cum qualitatem formæ eorum quos viſitaret aſ-
ſumeret, vſque ad palpabilitatem carnis aſſumptionis
ſpecie, craſsius ſe hac paſsione & reſurrectione deter-
minās, rurſus donec vſque ad patrē veniret aſcēdendo
tenuaſſe. Ita neque depoſitum vſque fuiſſe corpus, nec
in corpore vllo regnantem, circuoſcribi deum. Crea- Roma. 8.
turam quoque ſubiectam corruptioni, non volentem:
intellectam eſſe dicebant, ſolem & lunam & ſtellas, &
hæc non elementarij eſſe fulgoris, ſed rationales pote-

 ſtates:

G ſtates: præbere autem ſeruitium corruptioni, prop-
ter eum qui ſubiecit in ſpe. Hæc ſicut retinere potui, bre
uiter expoſitũ eſt, vt perſpectis omnibus morbis medi-
cinam adhibere feſtines. Eſt veritas Chriſti io me, quia
propter venerabilem reuerentiam ſanctitatis tuæ eſſe
impudẽs nõ auderẽ, niſi euidẽti iudicio & ordinatione
Dei ad illius tãti & talis populi, cui ſicut peccanti plaga
impoſita eſt, ſic poſt plagã cura debetur, remedia profe-
rẽda te electũ, me miſſum eſſe cognoſcerẽ. Memor mei
beatiſsime pater, multorũq; qui mecũ velut ros eloquiũ
tuum, vt ſuper eos deſcendat expectant, eſſe dignare.

Finis Epiſtolæ.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS

Epiſcopi, Liber ad Oroſium contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas.

H Cap. I. REſpoodere tibi quærenti dilectiſsi-
me fili Oroſi, nec ad omnia debeo,
quæ in tuo cõmonitorio poſuiſti,
nec omnioo non debeo, ne ſtudiũ
tuum, quod mihi gratiſsimum eſt,
contempſiſſe videar, & ob hoc in-
temperãter offendam. Nam in qui-
buſdam opuſculis noſtris, quæ vel legiſti, vel legere po-
teris, multa dicta ſunt, quæ valeant aduerſus hæreſim
Priſcillianiſtarum: quamuis non mihi eos propoſuerim
refellendos, ſed cum aliud agerem etiam hoc me egiſ-
ſe nunc intelligo, quando ex te audio quid illi ſentiaot.
Quod enim eſt aduerſus Manichæos multis à me locis
de anima diſputatum, quæ licet ſecundum quendam
modum ſuum ſit immortalis, tamen in deterius defici-
endo, & in melius proficiendo mutabilis eſſe coouin-
citur, & per hoc non eſſe de dei ſubſtantia dilucidiſſi-
me oſtenditur, ſimul quoque Priſcilliani dogma ſubuer
tit. Hoc enim vno firmiſsime conſtituto, quod & veriſ
ſimum eſt, & in ſeipſo vnuſquiſque admonitus facilli-
me agnoſcit, neq; illi, neq; iſti inueniunt, vnde ſuas fabu
I las texant. Quid enim opus eſt ire per amputandos ra-
mos loquaciſſimi erroris, cuius radicem effodere atque
extirpare cõpendiũ eſt, cũ præſertim & ipſe gratuleris,
iã illa fabuloſiſsima deliramẽta apud vos eſſe conuicta?
Cap. II. Sed de anima quæſtionem adhucuſq; verſari, vtrum
eam deus, quoniam particulam vel defluxionem eius
noo eſſe iam conſtat, ex oihilo creaſſe dicendus ſit, eo
ꝙ durum & impium videatur voluntatem Dei dicere
nihil eſſe, quo volẽte creata eſt. Hoc quidẽ iam nõ per-
tinet ad redarguendã Priſcilliaoi ſacrilegam vaoitatẽ,
Siue enim ex nihilo facta ſit anima, ſiue hoc propterea
dicendũ oon ſit, quia dei voluntate facta eſt, quę volun
tas vtiq; non eſt nihil; tamẽ quia facta, & dei natura nõ
eſt, profecto hæreſis illa refellitur, quæ animã primitus
naturã dei eſſe contendit, vt habeat vnde cõcinnet ibi
quicquid aliud falſitatis adiungit. Verũ quia & iſtã quæ-
ſtionẽ ſperuere & indiſcuſſam relinquere non oportet:
quęrendũ eſt ab iſtis, qui propterea nolũt animã ex nihi
lo factam credere, ne voluntatẽ dei quæ facta eſt, nihil
eſſe aſſerant: quęrẽdũ eſt ergo ab eis, vtrũ nullã creatu-
rã ex nihilo factã eſſe fateantur. Si enim id putant, quæ-
† verẽdum. rendũ † eſt, ne aliã quandã naturam conentur inducere,
quæ neq; deus ſit, nec tamen nihil ſit: quã velut materiã
ſibi ſubiectã niſi deus haberet, vnde faceret quicquid fe
cit, inuenire nõ poſſet. Nã dũ quæritur vnde creaturam
ſuam deus fecerit, quædã materies quæritur: ſicuti eſt fa- K
bro lignũ, vel quodlibet corpus, quod niſi habuerit, ea
facere quę ab eius arte expetũtur omnino non poterit.
Cũ ergo reſpondetur, ex oihilo: quid aliud reſpõdetur,
niſi nullã ei ſubiectã fuiſſe materiam: quam ipſe non fe
cerat, vt haberet vnde faceret, ſi quid vellet, & quam niſi
haberet, facere non valeret? Materies quippe mũdi quæ
in rebus mutabilibus vtcumq; dignoſcitur, ab ipſo con
ſtituta eſt, à quo conſtitutus eſt mundus. Quapropter &
ſi fecit aliquid deus aut facit ex alia quacumq; re: non ta
men ex ea re fecit aut facit, quã ipſe non fecerit. Quam-
obrẽ ſequeſtrata paululũ animę natura, ſi fatẽtur deum
aliquid feciſſe de oihilo, attendant & videant, quicquid
illud eſt, eũ voluntate feciſſe. Non enim aliquid feciſſet
inuitus. Nec tamẽ ideo eandem voluntatem nihil eſſe,
qua voluntate ab illo aliqnid ex nihilo factum eſt. Cur
ergo de aoima timent dicere, quod de aliis quibuslibet
rebus non dubitent dicere? Aut ſi animam tantummo-
do voluntate dei perhibent factã, cętera eũ nõ volũtate
feciſſe contẽdũt, quid abſurdius, quid inſanius dici po-
teſt? Quòd ſi omnia quæ fecit, voluntate vtiq; fecit: nec
tamen cũ hoc dicimus, eandẽ voluntatem nihil eſſe di- L
cimus: hoc & de anima accipiant. Cum enim dicitur, Cap. III.
deus ex nihilo fecit: nihil aliud dicitur, niſi, nõ erat vn-
de faceret, & tamen quia voluit fecit. Vſqueadeo igitur
in eo quod ex nihilo fecit, voluntas nõ nihil dicitur, vt
ipſa præcipue cõmẽdetur. Nam cui dicitur: ſubeſt enim
tibi cũ voles poſſe, ſiue aſſit vnde fiat, ſiue nõ aſſit: ſat eſt
volũtas, vbi ſumma eſt poteſtas. Quo modo ergo io eo
quod de nihilo creatur, volũtas creantis nihil eſſe per-
hibetur, cum propterea de nihilo creari aliquid poſsit,
quia voluotas creantis etiam ſine materia ſibi ſufficit.
Quòd ſi forte non ſolum aoimam, ſed nullam omnino
creaturam volunt fateri ex nihilo factã, ideo quoniam
quicquid deus fecit, voluotate fecit, quæ voluotas vtiq;
non eſt nihil, reſpiciant vnde ſecundũ corpus factus ſit
homo. Certe enim ſicut ſcriptura teſtatur, cum de limo Gene. 2.
vel de puluere terrę deus fecit, & proculdubio volunta-
te fecit. Nec tamen volũtas dei puluis aut limus eſt. Sic-
ut ergo in eo quod ex limo factum eſt, quamuis volun-
tate ſit factum, nõ eſt voluntas limus: ita in eo quod ex
nihilo factum, quauis voluntate ſit factum, non eſt vo-
luntas nihil. Iam vero quod dolendum addidiſti, ex M
Priſcilliani hæreſi ad errorem Origenis apud vos ho- Cap. IIII.
mines fuiſſe delapſos, nec ab illa peſte potuiſſe ſanari: ni
ſi & ipſa medicina morbidum aliquid intuliſſet, non eſt
quidem dolor iſte culpandus. Veritas enim debuit, nõ
falſitas pellere falſitatem. Nam hoc mutare eſt malum,
non euitare. Verũtamen quia de ipſo deo creaturarum
omnium conditore: hoc eſt, de ipſa coæterna & incom
mutabili trinitate, ab eis qui ad vos libros Origenis attu
lerant, id traditum eſſe commemoras, quod veritas ha-
bet: contra quam veritatem Priſcillianus Sabellianũ an
tiqnum dogma reſtituit, vbi ipſe pater qui filius, qui &
ſpiritus ſanctus perhibetur, hoc ipſe peior, ꝙ etiã de ani
ma ita ſentit, vt non eã propriam velit habere naturam,
ſed de ipſo deo tanquã particulã defluere, & tã defor-
miter inquinari, atq; in deterius commutari cum Mani-
chæis audeat affirmare: nõ parũ boni ex libris illis pro-
uincia veſtra percepit, in ea re maxime in qua capitali-
ter errãt. De creatore quippe, non de creatura tã falſa &
tã nefaria ſentiunt. Siue ergo in hãc fidẽ qui deuiauerãt
reſtituti ſũt, ſiue qui eã nõdũ nouerãt illarũ diſputatio-
nũ lectione didicerunt, hoc ſe gaudeãt didiciſſe quod
ſanũ eſt. Quod autem & in eis erroris eſt: quamquam te
cognouiſſe

A cognouiſſe iam videã,tamen quẽadmodum cõtra talia
diſſeratur,ibi melius diſcere poteris,vbi error ipſe & o-
Caput.V. lim exortus eſt,& non olim proditus. Quantum poſ
ſum tamẽ etiã ego cõmoneo, vt de diaboli angelorũq;
[eius] correctiõe & in priſtinũ ſtatũ reparatione ſapere
nihil audeas:Nõ qa diabolo & dęmonibus inuidemus,
& eo modo quaſi vicẽ maleuolẽtię illis repẽdimus, cũ
illi nõ ob aliud niſi inuidẽtiæ ſtimulis agitati, noſtra iti
nera quibus in deũ tendimus perturbare conentur: ſed
quia vltimæ ſententiæ ſummi & veraciſsimi iudicis,ex
noſtra pręſumptione addere nihil debemus. Ipſe enim
Mat. 25. ſe ſimilibus eorũ dictturũ eſſe prædixit,Ite in ignẽ æter-
nũ,qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Nec mouere
debet vt hoc loco ęternũ pro diuturno accipiamus,qđ
alibi ſcriptũ eſt,In æternũ & in ſeculũ ſeculi. Latin⁹ quip
pe interpres noluit dicere, in æternũ & in æternũ æter-
ni. Sed quoniã id quod αἰὼν Græce dicitur,& ſeculũ &
æternũ interpretari poteſt, commodius alij interpretes
trãſtulerũt,in ſeculũ & in ſeculũ ſeculi. Sed non hoc di
ctum eſt vbi dictũ eſt, Ite in ignẽ æternũ. Non enim di-
B ctum eſt αἰῶνα, ſed αἰώνιον,quod ſi à ſeculo declinatum
eſſet,ſeculare Latine diceretur,non æternũ,quod nemo
vnquã interpres auſus eſt dicere. Quapropter licet Lati
ne ſeculum cũ aliquo fine intelligatur, ęternũ vero niſi
id quod ſine fine eſt,non ſoleat appellari: αἰὼν autẽ Græ
ce aliquando æternũ,aliquando ſeculũ ſignificare intel
ligatur:tamen quod ex hoc nomine deriuatur & appel-
latur αἰώνιον,nec ipſi Gręci quãtum exiſtimo ſolẽt intel-
ligere,niſi id quod nõ habet finem. Nos autẽ ſiue αἰῶνα
ſiue αἰώνιον non ſolemus dicere, niſi ęternũ:ſed αἰῶνα di
cimus & ſeculũ,αἰώνιον autẽ non niſi æternum. Quãuis
quidã interdum etiã ęternale audeant dicere,ne Latinę
linguæ deeſſe videatur ab eodem nomine deriuatio. Et
fortaſſe quidẽ ſecũdum morem ſcripturarum inueniãt
iſti aliquid etiã αἰώνιον dictũ,quod ſine fine non ſit,ſicut
Exo. 28. deus in libris veteris teſtamenti aſsidue dicit, Hoc vo-
Leuiti. 16. bis erit legitimũ æternum: quod Græcus habet αἰώνιον,
& 17. cum de talibus ſacramentis eo modo ſæpe præceperit,
Nume. 18. quę finẽ fuerant habitura: quanq̃ ſi diligentius dicta in-
telligantᷣ, ea fortaſsis quę illis ſacramẽtis ſignificabantᷣ,
finẽ non erant habitura. Ita enim ne longius abeã, dici-
C mus æternũ deũ: non vtiq; iſtas duas breuiſsimas ſylla-
Caput.VI. bas,ſed quod eis ſignificatur. Dixit Apoſtolus ęterna
Timm. 1. tempora priora & antiqua, quod in Græco legitur πρὸ
χρόνων αἰωνίων. Ad Titũ enim ſcribẽs ait,Spem vitę æter
nę quã promiſit nõ mẽdax deus ante tẽpora ęterna. Cũ
autẽ retrorſum tẽpora à cõſtitutione mundi habere vi-
deantᷣ initiũ:quo modo ſunt æterna,niſi quia ęterna di-
xit quę ante ſe nõ habẽt vllũ tẽpus? Sed quiſquis pruden
Matt. 25. ter aduertit quod dictũ eſt, Ite in ignẽ æternũ: illud eſſe
dictũ quod nõ habet finẽ,ẽ contrario probat eo ipſo lo
co Euangelico de vita æterna: quã iuſti accepturi ſunt:
Nõ enim & ipſa habet finẽ. Ita enim cõcluſit, Ibunt illi
in ambuſtionẽ æternã,iuſti autem in vitam æternam. In
vtroq; Græcus αἰώνιον habet. Si miſericordia nos prouo
cat credere,non futurũ impiorum ſine fine ſupplicium:
quid de præmio iuſtorũ credituri ſumus, cum in vtraq;
parte,in eodẽ loco, eadẽ ſentẽtia,eodẽ verbo pronũcie
tur æternitas? An iterũ etiã iuſtos ex illa ſanctificatione
& vita æterna, in peccatorũ immundiciã atq; in mortẽ
relapſuros eſſe dicemus? Abſit hoc à Chriſtianę fidei ſa-
nitate. Vtrunq; igitur ſine fine dictum eſt ęternum, hoc
eſt,αἰώνιον,ne cum diaboli pœnas dolemus,& de regno
Chriſti dubitemus. Poſtremo ſi æternũ & æternale: hoc
eſt, αἰὼν & αἰώνιον ſub vtroq; intellectu in ſcripturis po-

ni ſolet,aliquãdo ſine fine,aliquãdo cũ fine:quid de illis D
Prophetæ verbis reſpõſuri ſumus,vbi ſcriptum eſt: Ver- *Eſaia. 66.*
mis eorum non morietur,& ignis eorũ non extinguetᷣ?
Qualiſcũq; pœna ſignificata ſit nomine vermis atq; ig-
nis:certe ſi non morietur,nec extinguetur,ſine fine prę-
dicta eſt. Nec aliud agebat propheta cum hoc diceret,
niſi vt eã ſine fine prædiceret. De regno etiã Chriſti, *Cap.VII.*
nõ ſecũdũ id quod in principio verbũ deus apud deũ, *Ioan. 1.*
nã illinc nemo vnq̃ dubitauit,quod ſit rex omniũ ſecu-
lorũ:ſed ſecũdũ hominis ſuſceptionẽ & mediatoris ſa-
cramentũ,& ex virgine incarnationẽ,apertiſſime dictũ
eſt,ꝙ finẽ nõ ſit habiturum: vbi angelus loquens ad Ma
riã matrẽ futuram,virginemq; manſuram,ait inter cęte
ra,Hic erit magnus,& filius altiſsimi vocabitur, Et da- *Lucas. 1.*
bit illi domin⁹ deus ſedẽ Dauid patris eius, & regnabit
in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.
Secundũ quid regni eius nõ erit finis,niſi ſecundũ id ꝙ
regnabit in domo Iacob? Nã hoc quod ait,in ęternum:
propter ipſam ambiguitatẽ expoſuit addẽdo, regni ei⁹
non erit finis: ne quiſquã æternũ hic ſic acciperet, quẽ-
admodũ ſeculum finẽ quãdolibet habiturum. Nũquid
autẽ regnum in domo Iacob & in ſede Dauid intelligi
poteſt, niſi in eccleſia & in eo populo qui eſt regnũ ei⁹, E
de quo etiã dicit apoſtolus,Cũ tradiderit regnũ deo & *1.Cor. 15.*
patri:id eſt, cũ perduxerit ſanctos ſuos ad cõtẽplationẽ
patris:vtiq; & ad ſuã, ſecundũ id ꝙ deus eſt æqualis pa-
tri? Non enim ſic tradit vt ipſe amittat,quia & pater de- *Ioan. 5.*
dit filio habere vitam in ſemetipſo, nec vtiq; amiſit ip-
ſe. Ac per hoc ſi regni eius non erit finis, profecto ſan-
cti eius qui ſunt regnũ eius,cum illo ſine fine regnabũt.
Quod autẽ illo loco dicit apoſtolus, Deinde finis cum *1.Cor. 15.*
tradiderit regnum deo & patri: ibi finẽ non conſumen
tẽ,ſed perficientem ſignificat:ſicut dictũ eſt, Finis enim *Roma. 10.*
legis Chriſtus ad iuſticiã omni credenti: ꝙ lex perficia-
tur,nũ ꝙ aboleatur. Quod & illic ſignificat vbi ait, Nõ *Matt. 5.*
veni legem ſoluere,ſed adimplere. Quod autem di- *Cap.VIII.*
cunt de rationalibus creaturis, id eſt, ſanctis angelis &
immundis dæmonibus,& ipſis animabus hominum,ꝙ
maiorẽ locum minor culpa promeruerit,qua impuden
tia conentur eccleſię Chriſti perſuadere,nõ video. Me-
lius itaq; credimus,deum non peccatis rationalium ſpi
rituum adductum eſſe ad fabricã mundi, ne illa ſequa-
tur[abſurda,ꝙ duo ſoles,vel tres, vel quatuor,vel quot- F
libet vobis eſſet neceſſe, ſi plurimum ſpirituũ per liberũ *Sequentes*
arbitrium tanta culpa præcederet, quanta illos in ſimi- *52. lineas*
libus corporũ cœleſtium globis oporteret includi, ſed *ex trib⁹ ve*
factum eſſe mundũ dei bonitate,magnũ,bonum,à ſum *tuſtis codi-*
mo & nõ facto bono,in quo fierent omnia bona valde *cibus hic*
ſecundũ naturam,& aliis alia meliora,à ſummis creatu *inſeruim⁹.*
ris vſq; ad infima diſtinctis gradib⁹ ordinata, vt eo mo
do eſſent omnia, dũ nõ eſſent ſola potiora,& haberent
eius numeri terminum,quẽ conſtituendũ apud ſe vidit
omniũ naturarũ creatarum conditor deus, qui ea nõ fa
cta didicit,ſed nouerat etiã faciẽda. Vnde illud qđ aiũt,
in eius ſapiẽtia iam fuiſſe facta omnia,antequam in iſtas
formas & modos proprios proferrentur, atque in ſuis
ordinibus apparerent, non ſobrie dicitur. Facta enim
quando eſſent antequam facta eſſent? ſed in dei ſapien-
tia omnium faciendarum rerũ rationes eſſe potuerunt,
nõ tamẽ factę. Omnia enim per ipſam facta ſunt, nõ & *Ioan. 1.*
ipſa facta eſt:quia & ipſa eſt verbũ de quo dicitᷣ, Omnia
per ipſum facta ſunt. Nouerat ergo deus omnia quæ fe-
cit antequam faceret, Non enim poſſumus eum dicere
ignorata feciſſe, & ea non niſi facta didiciſſe: neſciſſe
qđ faceret, ſed ſciſſe quod fecit. Hoc enim ſi de aliquo

G artifice homine diceremus, inſipientiſsime ſaperemus.
Nouerat ergo ea facienda, non facta nouerat vt faceret,
non quia fecerat. Proinde quãuis iam nota eſſent, quia
niſi à ſciente non fierent, nõ tamen facta eſſe cœperũt,
quæ vt fierent ſciebãtur antequam fierent. Cum autem
veritas, quæ non opinatur incognita, nec aliquem fal-
lit, purgationem noſtram, imò vero & perfectionẽ, etiã
poſt reſurrectionẽ corporũ ſpiritaliũ vſq; ad angelorũ
ęqualitatem promittat futuram, quo modo dicũtur ipſi
ſancti angeli, quibus purgatiſsimi æquales erimus, ad-
huc à peccatis ſuis eſſe purgãdi? Et cum cœlum nouũ &
terram nouam polliceatur deus habitaculum ſanctorũ,
atq; ab omni labe huius ſeculi purgatorum, qua tãdem
affirmatur audacia, nõ futurum fuiſſe mundum, id eſt,
cœlum & terrã, niſi propter neceſſitatem purgãdorum
ſpirituũ rationalium, qui vel in cœlo vel in terra nõ eſ-
ſent, niſi ꝑ meritis peccatorũ? Quid ergo purgatis opus
eſt cœlo nouo & terra noua, ſi purgati ad hoc reſtituun
tur, vt ſint quemadmodum fuerunt ante cœlum & ter-
rã ſine cœlo & terra? Quod ſi omnino verum eſſet, nos
vſq; ad illud quod promittit ſcriptura ſpem noſtram tẽ
H dere deberemus. Et ſi inde eſſemus in aliquid melius
trãſferendi, multo rationabilius hoc tunc iam ibi poſiti
diſceremus, q̃ nunc non ſolum temere crederemus, ve-
rum etiam impudenter docere conaremur. Quid eſt au
tem abſurdius, q̃ dicere cœlum & terra nõ eſſet mundi
ſtructura purgandis, cum alterum cœlum & alterã ter-
ram promittat ſcriptura purgatis? Porrò de Sole & Lu-
na cęteriſq; ſyderibus ꝙ cœleſtia ſint corpora videm⁹,
ꝙ animata ſint, non videmus: De diuinis hoc libris le-
gatur, & credimus. Nã teſtimoniũ ex Apoſtoli epiſtola
quod ab eis dici ſolere poſuiſti, etiã de ſolis hominibus
intelligi poteſt, quoniã in vnoquoq; homine eſt omnis
creatura non vniuerſaliter ſicut eſt cœlũ & terra, & om-
nia quæ in eis ſunt, ſed generatim quodã modo.] Quia
& rationalis in illo eſt, quam vel probantur habere an-
geli, vel creduntur: &, vt ita dicã, ſenſualis, qua & beſtiæ
non carent: vtuntur enim & ſenſibus & ſenſualibus mo
tibus ad appetenda vtilia & vitanda contraria: & vita-
lis priuata ſenſu, qualis aduerti in arboribus poteſt. Nã
& in nobis ſine ſenſu noſtro fiunt corporis incremẽta,
& capilli nec cum præciduntur ſentiunt, & tamen creſ-
I cunt. Iam vero ipſa corporalis creatura euidẽtius appa-
ret in nobis, quę licet ex terra facta atq; formata ſit, in-
ſunt tamen illi ex omnibus huius corporei mundi ele-
mentis quædam particulæ ad temperiem valetudinis.
Nã & calore membra vegetantur, qui eſt ab igne, cuius
†p oculos. etiã lux ab oculis † emicat: & aëre venarũ diſcurſus, quas
arterias vocant, atq; ſpiramenta pulmonis implentur:
& humor niſi eſſet, [nulla] ſputamenta confluerent, vi-
tamq; abſumeret ſiccitas. Nam & ipſe ſanguis humido
lapſu alias venas replens, quaſi riuis & fluminibus per
cuncta diffunditur. Ita nullum eſt creaturę genus quod
Roma. 8. nõ in homine poſsit agnoſci. Ac ſic omnis creatura in
eo congemiſcit & dolet, reuelationem filiorum dei ex-
pectans: quę per corporis etiã reſurrectionẽ, etſi non in
omnibus hominibus, omnis tamen à corruptionis ſer-
uitute liberabitur, quia & in ſingulis omnis eſt: & ſi quo
alio modo meli⁹ poteſt idẽ locus apoſtolicarũ literarũ
intelligi. Non tamen ex eiſdem verbis conſequens eſt,
vt Solẽ & Lunã & ſydera congemiſcere credamus, do
nec in ſeculi fine à corruptionis ſeruitute liberentur.

Caput. IX. Sanè quoniã dixi, de diuinis libris legatur & credi-
mus: ne te forſitan fallat quod de libro ſancti Iob pro-
ferre aſſolent qui hęc aſſerunt, vbi ſcriptũ eſt, Quo mo-
do erit homo iuſt⁹ corã domino, vel quo modo ſe mũ Iob. 15.
dabit natus ex muliere: ſi luci † præcipit, & nõ lucet: nec K
ſtellę ſunt mundę ante eum, quanto magis homo putre †al. lung.
do, & filius hominis vermis? Hinc enim volunt intelli-
gi, rationalẽ ſpiritum habere ſtellas, & mundas non eſſe
à peccato: ſed ideo in cœlis eſſe, qa maiorẽ vel meliorẽ
locum minor culpa promeruit. Non pro authoritate di
uina iſtã ſententiã recipiendam eſſe exiſtimo. Nõ enim
eam ipſe Iob enunciauit, cui ſingulare quodã modo te-
ſtimonium diuinitus perhibeť, ꝙ non peccauerit labiis
ſuis ante dominũ, ſed vnus ex eius amicis, qui dicti ſunt Iob. 2.
conſolatores malorũ omnes, & diuina ſententia repro
bati ſunt. Sicut autem in euãgelio, quãuis verum ſit om
nino ꝙ dicta ſint, non tamen omnia quę dicta ſunt ve-
ra eſſe creduntur, quoniã multa à Iudęis falſa & impia
dicta eſſe verax euangelij ſcriptura teſtať: ſic in hoc libro
vbi multæ perſonæ locutæ eſſe narrantur, nõ ſolũ quid
dicatur, ſed à quo etiam dicatur conſiderandum eſt: ne
paſsim quæ in ſancto libro quolibet ſcripta ſunt reci-
pientes, cogamur fateri, quod abſit, vera & iuſta fuiſſe,
quę marito ſãcto mulier inſipiẽs ſuggerebat, vt aliquid Ibidem.
aduerſus deũ loquens ad illa intolerabili pœna morien L
do liberaretur. Quod non ideo dixerim, quia illi amici
à domino reprobati, & ab ipſo ſancto dei ſeruo merito
culpati, nihil veri loqui potuerunt: ſed quia non omnia
quę locuti ſunt vera putanda ſunt. Quanuis ergo aduer
ſus Iob nihil verũ dixerunt, poteſt tamen etiam ex eorũ
verbis aliquam ſanam ſentẽtiam in teſtimoniũ veritatis
aſſumere, qui nouit ſapiẽter dicta diſcernere: ſed quan-
do inquirẽtes, probari nobis aliquid volumus teſtimo-
nio ſanctorũ eloquiorũ, non nobis dicatur credẽdum
eſſe etiam quod in euangelio ſcriptũ eſt, ſi forte euange
liſta eũ hoc dixiſſe cõmemorat, cui fides habẽda nõ eſt,
Nam dictũ eſt illic à Iudęis domino Chriſto, Nõne ve-
rum dicimus, quia Samaritanus es & dæmoniũ habes? Ioan. 8.
Quam vocẽ tanto amplius deteſtamur, quanto nobis
Chriſtus eſt charior. Emiſſam tamen eſſe à Iudæis dubi
tare non poſſumus, qui euangelicam narrationẽ veriſsi-
mam credimus. Ita nec euangeliſtæ derogamus fidem
ſcribenti, & Iudęi vocẽ blaſphemantis execramur. Nec
ſolum impiis & nefandis hominibus, ſed nec ipſis in fi-
de paruulis atq; adhuc rudibus & indoctis, qui forte ibi
loquẽtes cõmemorantur, tanquam canonicę authorita
ti accõmodamus fidem. Neq; enim quia ille cuius cæci
nati oculos dominus aperuerat, ait, Scimus quia pecca- Ioan. 9.
tores deus non exaudit: ideo iſtã ſententiam pro euan- M
gelica authoritate ſic debemus accipere, vt ipſis in euã-
gelio verbis domini reſiſtamus, qui eum qui dixit, Do- Luca. 18.
mine propicius eſto mihi peccatori: magis iuſtificatum
deſcendiſſe de templo, q̃ Phariſæum iuſticias ſuas com
memorantem atq; iactãtem, diuina voce firmauit. Nec
ſuccenſeat iſte recens illuminatus in carne, ꝙ eum di-
ximus in ſuę fidei tyrocinio, quãdo adhuc quis eſſet qui
eum ſanauerat neſciebat, minus circũſpectam protuliſ-
ſe ſententiã, quia peccatores deus nõ exaudit: cum ipſi
Apoſtoli domini præ cæteris electi, & lateribus cohæ-
rentes, eiuſq; ore pendentes, multa reperiantur impro-
bãda dixiſſe, quæ cõmemorare prolixũ eſt, ita vt beatus
Petrus de quibuſdã verbis ſuis, non ſolũ reprehẽdi, ſed
etiã ſatanas appellari meruerit. Matth. 16.

Cap. X. Quãquam in compa-
ratione iuſticię dei, ſi nec ſãcti in cœlis angeli iuſti eſſe
dicãtur: non mihi videtur importuna ſentẽtia: nõ quia
vt hoc eſſent, à iuſticia lapſi ſunt, ſed quia facti ſunt, &
deus nõ ſunt, tantũq; ſpiritalis luminis habere non poſ-
ſunt quantũ habet ille à quo facti ſunt. Ibi enim ſumma
iuſticia

A iuſticia, vbi ſumma ſapientia: & hoc deus eſt, de quo di
ctum eſt, Soli ſapienti deo. Sed alia quæſtio eſt, quãtum
iuſticiæ ipſius capiant angeli, quantumq; non capiant.
Cuius enim participatione iuſti ſunt, eius cõparatione
Cap. XI. nec iuſti ſunt. Sed alia eſt, vt dixi, iſta quæſtio, alia de
ſyderibus & ſole & luna, vtrum vel rationales habeant
ſpiritus in his conſpicuis corporibus lucidisq;: quę cor-
pora eſſe qoi dubitat, quid ſit omnino corpus ignorat.
Neque iſta multum ad nos pertinent, vt ea ſummo ſtu-
dio indagare curemus, quæ remota ſunt à ſenſibus no-
ſtris, & ab intellectu infirmitatis humanæ, nec in ipſis
ſcripturis ita poſita, vt nobis eorum ſit mandata cogni-
tio. Imò vero ne præcipiti ſuſpicione in fabulas ſacrile-
Eccli 3. gas irruamus, clamat ſcriptura diuina, Altiora te ne quę-
ſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, ſed quæ tibi præ-
cepit dominus illa cogita ſemper: vt magis in iſtis te-
meraria præſumptio, q̃ cauta ignoratio culpãda videa-
Coloſſ. 1. tur. Certe ait apoſtolus, Siue ſedes, ſiue dominationes,
ſiue principatus, ſiue poteſtates. Et eſſe itaq; ſedes, domi-
nationes, principatus, poteſtates in cœleſtibus apparati-
B bus, firmiſsime credo, & differre inter ſe aliquid indu-
bitata fide teneo. Sed quo me contemnas, quem mag-
num putas eſſe doctorem, quæ nam iſta ſint, & quid in-
ter ſe differant neſcio. Nec ea ſanè ignorantia pericli-
tari me puto, ſicuti inobediẽtia, ſi domini præcepta ne-
glexero. Et ideo puto ſpiritu dei per authores noſtros,
ſcriptores ſanctorum eloquiorum, non plenè expoſita,
ſed raptim tacta atq; perſtricta: vt ſicubi forte tali qua-
les nos ſumus per altiorem reuelationem aliquid huiuſ
modi fuerit demonſtratum, non ſe inferiores fuiſſe cre
dat eos, per quos nobis canonicarum ſcripturarum ſan
cta præconia miniſtrata ſunt. Quantum enim cunique
ſciendo profecerit, infra illas literas ſe inueniet, quas
deus tãquam firmamentum ſupra omnia humana cor-
Roma. 12. da conſtituit. Non itaq; opus eſt plus ſapere, ſed ſapere
ad temperantiam, ſicut vnicuiq; deus partitus eſt men-
ſuram fidei. Docebunt te iſta fortaſſe doctiores, ſi ad il-
los afferas tantam diſcendi ſcientiam, quantam ſcien-
di habes curam, ne incognita pro cognitis opineris, ne
non credẽda credas, vel credenda non credas. Imò do
cebit ille vnus magiſter & verus, ſiue per illos, ſiue qui-
bus modis voluerit, qui te pro ſua eccleſia laborantem
intus inſpicit, vbi & hoc in te contulit: ipſe reſerabit la-
C tius veritatem, qui pulſantem peruidet, quã donare dig
natus eſt charitatem. Aliud eſt in Adam peccaſſe, vnde
Roma. 5. dicit apoſtolus, In quo omnes peccauerunt: & aliud eſt
extra Adã, neſcio vbi peccaſſe, & ideo in Adam, id eſt,
in carnem, quæ ex Adam propagata eſt, tanquam in car
cerẽ trudi. Illam vero opinionẽ, ꝙ ex vna fiunt omnes
animæ, nec diſcutere volo, niſi neceſſe ſit: atq; vtinã iſta
de qua nunc agimus, ſi vera eſt, ſic abs te defendatur, vti
Cap. XII. hoc neceſſe iam non ſit. Quãuis autem deſideratiue
rogem, votis ardentibus exoptem, & expectem, vt per
te mihi dominus huius rei auferat ignorantiam, tamen
ſi, quod abſit, minime meruero, patientiam mihi peto à
domino deo noſtro In quem ſic credimus, vt aliqua no
bis nõ aperiri etiam pulſantibus, nullo modo aduerſus
eum murmurare debeamus. Meminerimus ipſis Apoſto
Ioan. 16. lis dictum, Multa vobis dicere habeo, ſed non poteſtis
illa portare modo. In his quantum ad me attinet etiam
hoc deputem, nec qui hoc ſciam indigner indignum,
ne hoc ipſũ conuincar indignior. Multa enim alia ſimi
liter neſcio, quæ commemorare vel numerare nõ poſ-
ſum: & hoc tolerabiliter ignorarem, niſi metuerem ne
aliqua iſtarum opinionum, contra illud quod firmiſsi-
ma retinemus fide, incautis obreperet mentibus: ſed an- D
tequam ſciam quæ iam earum potius eligenda ſit, hoc
me non temere ſentire profiteor, eam quæ vera eſt non
aduerſari robuſtiſsimæ ac fundatiſsimæ fidei, qua Chri
ſti Eccleſia nec paruulos homines recentiſsime natos à
damnatione credit, niſi per gratiam nominis Chriſti,
quam in ſuis ſacramentis commendauit, poſſe liberari.

Libri ad Oroſium finis.

SERMO ARRIANORVM, VBI NVmeri propterea ſunt locis ſingulis annotati, vt cum reſponſio legi cœperit, qui voluerit attendat, vtrum cuiq; loco apte diligenterq; reſponſum ſit, quia eoſdem numeros habet etiam ipſa reſpõſio, per quos cui loco reſpondeatur appareat.

DOminus noſter Ieſus Chriſtus, 1
deus vnigenitus, primogenitus
totius creationis. Volunta- 2
te dei & patris ſui, ante omnia E
ſecula conſtitutus. Volun- 3
tate & pręcepto ipſius, cœleſtia
& terreſtria, viſibilia & inuiſibi
lia, corpora & ſpiritus ex nullis
exiſtẽtibus, vt eſſent ſua virtute
fecit. Et antequam faceret vniuerſa omnium futuro- 4
rum deus & dominus, rex & creator erat conſtitutus, &
omniũ futurorũ in natura habens pręſcientiã†, & in fa- *† præſentiã*
ciendo in omnibus expectans patris ſui iuſſionem: ipſe
voluntate & præcepto patris deſcendit de cœlo, & ve-
nit in hunc mundum, ſicut ipſe ait, Non enim à meipſo *Ioan. 8.*
veni, ſed ille me miſit. Et quia de omnibus ſpirituali- 5
bus & rationalibus gradibus, propter infirmitatem &
fragilitatem corporis, paulominus ab angelis inferior *Pſalm. 8.*
minoratus homo videbatur: ne ſe vilem ſperaret, & de
ſalute ſua deſperaret, dominus Ieſus honorans factu-
ram ſuam, dignatus eſt humanam carnem ſuſcipere, &
oſtendere, quia non eſt homo vilis, ſed precioſus, ſicut
ſcriptum eſt, Magnus homo & precioſus vir. Et ideo ſo *Prouer. 17.*
lum hominem patri ſuo hæredem, ſibi cohęredem, fa- F
cere dignatus eſt: vt quod minus acceperat in natura,
plus haberet in honore. Cum, inquit, venit plenitu- 6
do temporis, miſit deus filium ſuum natum ex mulie- *Galat. 4.*
re: ipſe qui voluntate patris carnem ſuſcepit, ipſe & vo- *Ioan. 6.*
luntate & præcepto eius in corpore conuerſatus eſt, ſic-
ut ipſe ait, Deſcendi de cœlo non vt faciam volũtatem *Mat. 3.*
meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. Ipſe & volun
tate patris triginta annorum baptizatus eſt, voce & te-
ſtimonio patris manifeſtatus. Voluntate & pręcepto pa
tris euangelium regni cœlorum prædicabat, ſicut ipſe
ait, Et aliis ciuitatibus oportet me euangelium prędica- *Luca. 14.*
re, in hoc enim miſſus ſum: Et, Ipſe mihi mãdatum de- *Ioan. 12.*
dit quid dicam, aut quid loquar. Et ſic voluntate & pręc
cepto patris ad paſſionem & mortem properauit, ſicuti
ipſe ait, Pater, tranſeat calix iſte à me, non tamen quod *Matth. 26.*
ego volo, ſed quod tu vis: & apoſtolo aſſerente & dicẽ- *Philip. 2.*
te, Obediens, inquit, factus patri vſque ad mortem, mor
tem autem crucis. Is & in cruce pendens, voluntate 7
& pręcepto patris carnem humanam quam de ſancta
virgine Maria ſuſcepit, in manus hominum dereliquit:
& diuinitatem ſuam in manus patris commendauit, di
cens, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum: *Luca. 23.*
quia Maria moriturum corpus peperit, deus autem im-
mortalis immortalem filium genuit: ergo mors Chriſti
non

A nim ſe humiliauit, ipſa humilitas eius obedientiam oſtē
dit: ipſa vero obediētia alium ſupereminentem, alium
ſubſiſtentem & ſubiectū declarat: ſicuti ait Apoſtolus,
Philip. 2. Humiliauit ſe obediens factus patri vſque ad mortem.
Et ipſa humilitas eius, veritas eſt non falſitas. Quis enim
vel quando ſapiens contentus eſt ſe humiliare, niſi ha-
beat maiorem & meliorem cui feſtinet per humilitatē
Ioan. 8. placere? Et ego, inquit, quæ placita ſunt ei, facio ſemper,
Semel enim ante omnia ſecula voluntate Dei natus,
ad voluntatem ipſius omnia operatur. Si autem ſe hu-
miliauit, & mentitus eſt, quod abſit: & ſi veritas menti-
tur, quod impoſsibile eſt, vbi quis quęrat veritatem? Sed
veritas nec mentitur, nec variatur, qui ad hoc venit vt
veritatem doceret, quia non eſt ignorantiæ doctor, ſed
Matth. 23. veritatis magiſter, vt ipſe dixit, Nolite vobis vocare ma
giſtros ſuper terram: vnus eſt enim magiſter veſter Chri
ſtus. Si autem dixerint quia propter incarnationē ſuam
humiliās ſe ſuper terram, propter homines hæc loque-
batur, oſtēdamus illius maiora & firmiora eſſe illa teſti-
monia, quæ de ſubiectione filij in ſcripturis ſunt poſi-
B ta, de iis quæ in Euangelio aguntur. Si enim propter ho
mines ſupra terram ſe humiliauit, & non vt obediens
& ſubiectus filius cum incomparabili dilectione & gra
tiarum actione patri ſuo obſequebatur: quia quantum
ſublimis eſt in poteſtate, tantū humilis eſt in obſequio:
antequam carnem ſuſciperet, quare iuſſus obaudiuit, &
Roma. 8. modo ſedens ad dexteram dei interpellat pro nobis,
& in corpore conſtitutus ſuper terram, in cœlo ſe patrē
Ioan. 14. rogaturum promittebat dicens, Et ego rogabo patrem
meum, & alium aduocatum dabit vobis? Et ſi adhuc in
his omnibus propter duriciam & cæcitatem cordis ſui
credere noluerint, ſed auſi fuerint dicere, ꝙ hæc omnia
humilitatis cauſa fiunt: poſt conſummationē ſeculi, niſi
ſe natura & voluntate ſciret ſubiectum & obedientem,
vt quid ſe humiliaret, vbi propter homines humilitas
1. Cor. 15. neceſſaria non eſt? Quòd autem & poſt conſummatio-
nem ſeculi, quādo illi omnia fuerint ſubiecta: quia mo-
†al. quo modo. do† natura quidē omnia ſunt ſubiecta, vt creatura crea-
tori, voluntate autem propter liberum arbitrium non
C omnia illi ſubiecta videmus: tunc vero in die iudicij,
Philip. 2. quādo in nomine Ieſu omne genu flectetur, cœleſtium,
terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confitebi-
tur, quia dominus Ieſus Chriſtus eſt in gloria dei patris,
omnia ſine fine, & voluntate & natura, illi erunt ſubie-
cta: & ipſe poſt omnium ſibi ſubiectionem in ea ſubie-
ctione & charitate manens, in qua ſemper, & ipſe vt fi-
lius ſubiectus erit ei qui illi ſubdit omnia, nullus audiēs
1. Cor. 15. Chriſtianus ignorat, quia fides ex auditu, auditus autem
Roma. 10. per verbum Chriſti. vt ſit deus omnia in omnibus, ſem
per monarchiam & poteſtatem habens omnium, cui
gloria & honor laus & gratiarum actio, per vnigenitū
eius filium dominum & ſaluatorem noſtrum in ſpiritu
ſancto nunc & per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

Sermonis Arriani finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnenſis Epiſcopi, Liber contra Sermonem Arrianorum. D

EOrum præcedenti diſputatio- *Caput I.*
ni† hac diſputatione reſpōdeo: 1
ꝙ cum dominum noſtrum Ie- *†detractioni*
ſum Chriſtum fatentur quidem
deum, ſed deū verum & cum pa
tre vnū deum nolūt fateri, duos
nobis inducūt deos diuerſæ diſ-
pariſq; naturæ, vnum verum, al-
terum nō verum: contra illud quod ſcriptum eſt, Audi *Deut. 6.*
Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: Hoc enim ſi de
patre dictum volunt intelligi, ſequitur vt Chriſtus non
ſit dominus deus noſter. Si autem de filio, pater nō erit
dominus deus noſter. Si vero de ambobus, profecto pa-
ter & filius, vnus eſt dominus deus noſter. Ac per hoc
illud quod in euangelio ſcriptum eſt, Vt cognoſcant te E
vnum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: *Ioan. 17.*
hoc eum dixiſſe accipiendum eſt, vt te & quem miſiſti
Ieſum Chriſtum cognoſcant vnum verum deum. Quia
& de Chriſto dictum eſt à Ioanne apoſtolo, Ipſe eſt ve-
rus deus & vita æterna. Item cum dicunt Chriſtum 2
voluntate dei & patris ſui ante omnia ſecula conſtitu-
tum, coguntur confiteri filium patri eſſe coæternum. Si
enim aliquando pater ſine filio fuit, erat ante filium a-
liquod tempus, quo pater ſine illo ſolus fuit. Et quo mo
do erat ante omnia ſecula filius, ante quem fuit tempus
quo ſine illo erat pater? Porrò ſi ante omnia tempora
filius erat, non enim aliter intelligendum eſt, In prin- *Ioan. 1.*
cipio erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, quia
& tempus ſine aliquibus creaturæ motibus non poteſt
eſſe, & ideo per illum facta confitemur & tempora, per
quem facta ſunt omnia, proculdubio coæternus eſt pa-
tri filius. Sed voluntate patris dicunt conſtitutum, no-
lētes dicere deū de deo æqualē genitū atq; coęternum. F
Nuſquam autē legunt, voluntate patris filium ante om-
nia ſecula conſtitutum. Sed hoc propterea dicunt, vt
prior illo videatur voluntas patris, qua eum conſtitutū
volunt. Et argumentatio eorum talis eſſe ſolet, Interro-
gant enim, vtrum pater filium volēs an nolens genue-
rit: vt ſi reſponſum fuerit, quòd volens genuerit, dicāt,
Prior eſt ergo voluntas patris. Quòd autem nolens ge-
nuerit, quis poteſt dicere? Sed vt nouerint quàm inania
loquantur, etiam ipſi interrogandi ſunt, vtrum deus pa
ter volens an nolens ſit deus, Non enim audebūt dice-
re nolle ſe eſſe deum. Si ergo reſponderint ꝙ volens
ſit deus, eo modo illis referenda eſt vanitas ſua, qua di-
ci poteſt prior illo eſſe voluntas eius, quo quid dicitur
ſtultius? Deinde dicunt eum voluntate & præcepto *Caput II.*
patris, cœleſtia & terreſtria, viſibilia & inuiſibilia, cor- 3
pora & ſpiritus, ex nullis extantibus, vt eſſent ſua vir-
tute feciſſe. Vbi ab eis quærimus, vtrum & ipſe à patre
ex nullis extantibus factus ſit, hoc eſt, ex nihilo. Quod ſi
dicere non audebunt, ergo deus eſt de deo, non ex ni-
hilo factus à deo. Quę res indicat vnam & eandem pa-
tris filiiq; naturam. Neq; enim homo, pecus, auis, piſcis,
poſſunt einſdem naturæ gignere filios, & deus non po-
tuit. Si autē tanto impietatis abrupto audebunt ire præ-
cipites, vt dicant, & vnigenitū filium à patre ex nihilo
conſtitutum, quęrant per quem factus ſit à patre ex ni-
hilo

G hilo filius. Non enim per ſeipſum fieri potuit, tanquam
iam eſſet antequam fieret, vt eſſet ipſe per quem fieret
idem ipſe. Et quid opus erat, eum fieri qui iam erat? Aut
quo modo fiebat vt eſſet, qui iam erat antequam fieret?
Porrò ſi per aliquẽ alium à patre factus eſt, quis eſt ipſe
Ioan. 1. alius, cum omnia per ipſum facta ſint? Si autem à patre
per neminem factus eſt, quo modo per neminẽ aliquid
à patre factum eſt, cum per filium, hoc eſt, per eius ver-
Cap. III. bum facta ſint omnia? Et antequã faceret, inquiunt,
4 vniuerſa, omnium futurorum deus & dominus rex &
creator erat conſtitutus: & omnium futurorum in natu
ra habens præſcientiam, & in faciendo in omnibus ex-
pectans patris ſui iuſſionẽ, ipſe voluntate patris deſcen
Ioan. 8. dit de cœlo, & venit in hunc mundũ, ſicuti ipſe ait, Nõ
enim à meipſu veni, ſed ille me miſit. Vellem iſti vt di-
cerent, vtrum duos conſtituant creatores. Quod ſi non
Roma. 11. audent, vnus eſt enim, quoniam ex ipſo, & per ipſum, &
in ipſo ſunt omnia. Vnus quippe deus eſt ipſa trinitas,
& ſic vn⁹ deus, quo modo vnus creator: quid eſt quod
dicunt, iubente patre omnia creaſſe filium, tanquam pa
*à filio. ter non creauerit, ſed per filium * creari iuſſerit? Cogi-
tent qui carnaliter ſapiũt, quibus alus verbis iuſſerit pa-
H ter vnico verbo. Formiãt enim ſibi in phãtaſmate cor-
dis ſui, quaſi duos aliquos, & ſi iuxta inuicem, in ſuis ta-
men locis conſtitutos, vnum iubentem, alterum obtem
perantem. Nec intelligunt ipſam iuſsionẽ patris vt fie-
rent omnia, non eſſe niſi verbum patris per quod facta
ſunt omnia. Quòd autem miſerit pater filium, negari
non poteſt. Sed conſiderent ſi poſſunt, quomodo eum
miſerit, cum quo ipſe venit. An ille mentitus eſt qui ait,
Ioan. 16. Non ſum ſolus, quoniam pater mecum eſt. Sed quo mo
do libet miſſum intelligãt: nũquid ideo diuerſa natura
eſt, quia pater mittit & mittitur filius? Niſi forte poteſt
homo pater mittere hominem filium, vnius einſdemq;
ſubſtantiæ, & non poteſt deus: cum homo miſſus ab ho
mine mittẽte ſeparetur, quod deus nõ poteſt. Sed ignis
mittit ſplendorem ſuum, nec poteſt ſplẽdor miſſus ſe-
parari ab igne mittente, quãuis & iſta quia creatura eſt
viſibilis, non omni ex parte huic rei ſit cõparabilis: cum
enim ſplendorem mittit ignis, longius peruenit ſplen-
dor, quò ignis non peruenit. Vnde ſplẽdor ab igne qui
eſt in lucerna miſſus, ſi loqui poſſet, non vtiq; poſſet ve-
rum dicere in pariete, quò ſine lucernæ igne peruenit,
I ignis qui me miſit mecum eſt: potuit autem miſſus à pa
tre filius dicere, Pater mecũ eſt. Cum igitur hęc à patre
miſſio filij prorſus ineffabilis ſit, nec capi vllius cogita-
tione poſſit, quo modo hinc oſtendant filium alterius
atq; inferioris eſſentiæ non inueniunt, quandoquidem
nec homo miſſus ab homine, diuerſam naturã mitten-
Caput. IIII tis & miſſi eſſe demonſtrat. Hic autem etiam hoc po
teſt intelligi, vt eo ipſo à patre miſſus filius eſſe dicatur,
quòd filius hominibus apparuit in carne, non pater.
Quis enim mittitur illò vbi eſt? Vbi autem non eſt ſa-
Sapien. 8. pientia dei quod eſt Chriſtus, de qua legitur, Attingit à
fine vſq; ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter?
Cum ergo vbique ſit etiam filius, quò mittendus fuerat
vbi non erat, niſi apparendo ſicut apparebat? Quanquã
& ſpiritum ſanctum miſſum legamus, qui certe in vni-
tatem perſonæ ſuæ naturam non aſſumpſit humanam.
Ioan. 16. Nec à ſolo filio miſſus eſt, ſicut ſcriptum eſt, Cum ego
iero mittam illum ad vos: ſed à patre quoq; ſicut ſcrip-
Ioan. 14. tum eſt, Quem mittet pater in nomine meo, Vbi oſten-
ditur quod nec pater ſine filio, nec filius ſine patre mi-
ſit ſpiritũ, ſed eum pariter ambo miſerunt. Inſeparabi-
lia quippe ſunt opera trinitatis. Solus pater non legitur
miſſus, quoniam ſolus non habet (authorem) à quo ge- K
nitus ſit, vel à quo procedat. Et ideo non propter natu-
ræ diuerſitatem, quæ in trinitate nulla eſt, ſed propter
ipſam authoritatem ſolus pater non dicitur miſſus. Nõ
enim ſplendor aut feruor ignem, ſed ignis mittit, ſiue
ſplendorem, ſiue feruorẽ. Quãuis hæc longe ſint diſsi-
milia. Nec inuenitur aliquid, vel in ſpiritalibus vel in
corporalibus creaturis, quod ei trinitati, quæ deus eſt,
merito conferatur. Dicunt etiam, Et quia de omni- Cap. V.
bus ſpiritalibus & rationalibus gradibus, propter infir-
mitatem & fragilitatẽ corporis paulominus ab angelis Pſal. 8.
inferior minoratus homo videbatur, ne ſe vilem ſpe-
raret, & de ſalute ſua deſperaret, dominus Ieſus hono-
rans facturam ſuam, dignatus eſt humanam carnẽ ſuſ-
cipere, & oſtendere, quia non eſt homo vilis, ſed pre-
cioſus ſicut ſcriptũ eſt, Magnus homo & precioſus vir. Prouer. 17.
Et ideo ſolum hominem patri ſuo hæredem, ſibi cohæ-
redem facere dignatus eſt, vt quod minus acceperat in
natura, plus haberet in honore. Hęc dicẽtes hoc volunt
intelligi, quia humanam carnem ſine humana anima
Chriſtus aſſumpſerit. Quæ propria hæreſis Apollinari-
ſtarum eſt. Sed etiã iſtos, id eſt, Arrianos, in eorum diſ-
putationibus, nõ ſolum trinitatis diuerſas eſſe naturas, L
ſed etiam hoc ſentire deprehendimus, ꝙ animam non
habeat Chriſtus humanã. Verum id in huius diſputatio
nis conſequentibus euidentius apparebit. Nunc ad hęc
eorum verba quæ propoſuimus hoc reſpondemus, vt
recolant in epiſtola, quæ ad Hebręos eſt, de Chriſto eſſe
intellectũ quod ſcriptum eſt, Minoraſti eum paulomi- Hebræ. 2.
nus ab angelis: & videant non ad diuerſitatem & inæ-
qualitatẽ naturæ patris & filij valere quod dixit, Pater Ioan. 14.
maior me eſt: ſed ad illud potius ꝙ in forma ſerui prop
ter infirmitatem, in quo pati & mori potuit, minor et-
iam angelis factus eſt. Item dicunt, Cum, inquit, ve- Cap. VI.
nit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum natum Galat. 4.
ex muliere: ipſe qui voluntate patris carnem ſuſcepit,
ipſe & voluntate & præcepto ipſius in corpore conuer-
ſatus eſt, ſicut ipſe ait, Deſcendi de cœlo non vt faciam Ioan. 6.
voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. Luca. 3.
Ipſe & volũtate patris triginta annorum baptizatus eſt,
voce & teſtimonio patris manifeſtatus. Volũtate & præ
cepto patris Euãgelium regni cœlorum prædicauit, ſic-
ut ipſe ait, Et alijs ciuitatibus oportet me Euangelium Luca. 4.
prædicare, in hoc enim miſſus ſum. Et ipſe mihi man- Ioan. 12.
datum dedit quid dicam, aut quid loquar, Et ſic volun- M
tate & pręcepto patris ad paſsionẽ & mortem propera-
uit, ſicut ipſe ait, Pater, trãſeat à me calix iſte, non tamen Mat. 26.
quod ego volo, ſed quod tu vis. Et apoſtolo aſſerente &
dicente, Obediens, inquit, factus patri vſq; ad mortem, Philip. 2.
mortem autem crucis. His teſtimoniis ſanctarum ſcrip
turarum quid perſuadere conantur, niſi propterea pa-
tris & filij diuerſas eſſe naturas, quia obediẽs patri oſtẽ-
ditur filius? Quod tamen de hominibus non vtique di-
cerent, Neque enim ſi homo filius homini patri ſuo ſit
obediens, ideo amborum diuerſa natura eſt. Quam- Cap. VII.
quam & hoc ipſum quod dicit Ieſus, Deſcendi de cœlo Ioan. 6.
non vt faciam voluntatem meam, ſed volũtatem eius
qui me miſit: ad illud referat quod homo primus Adã,
de quo dicit Apoſtolus, Per vnum hominem peccatum Roma. 5.
intrauit in mundũ, & per peccatũ mors, & ita in omnes
homines pertrãſijt, in quo omnes peccauerunt: faciẽdo
voluntatem ſuam, non eius à quo factus eſt, vniuerſum
genus humanum propagine viciata, culpę & pœnæ fe-
cit obnoxium. Vnde à contrario, per quem liberãdi fue
ramus, non fecit voluntatẽ ſuam, ſed eius à quo miſſus
eſt.

A eſt, Ita quippe hoc loco dicitur voluntas ſua, vt intelli-
gatur eſſe propria, contra voluntatem dei. Neque enim
cum obedimus deo, eaq; obedientia dicimur eius face-
re voluntatem, nolentes id facimus, ſed volentes: ac per
hoc ſi volentes id facimus, quo modo voluntatem no-
ſtram non facimus: niſi quia illa dicitur volũtas noſtra,
quando ſcriptura ita loquitur, quę intelligitur eſſe pro-
pria contra voluntatem dei. Hanc habuit Adam, vt in
illo moreremur. Hanc non habuit Chriſtus, vt in illo
viueremus. De natura quippe humana hoc recte dici
poteſt: in qua exiſtit per inobedientiam voluntas pro-
pria: quæ dei voluntati eſſet aduerſa. Cæterum quod at-
tinet ad diuinitatem filij, vna eademq; voluntas eſt pa-
tris & filij. Nec poteſt vllo modo eſſe diuerſa, vbi eſt na
1. Timo. 5. tura trinitatis immutabilis vniuerſa. Vt autem media-
tor dei & hominum homo Chriſtus Ieſus non faceret
propriam, quæ deo aduerſa eſt, voluntatem: non erat
tantum homo, ſed deus & homo: per quam mirabilem
ſingularemq; gratiam, humana in illo ſine peccato vllo
Ioan. 6. poſſet eſſe natura. Propter hoc ergo ait, Deſcẽdi de cœ-
B lo non vt faciam volũtatem meam, ſed volũtatem eius
qui me miſit: vt ea cauſa eſſet tantæ obediẽtiæ, quæ om-
nino ſine vllo peccato eſſet hominis quem gerebat,
quia de cœlo deſcenderat, hoc eſt, non tantum homo,
verumetiam deus erat. Vnam quippe oſtendit eſſe per-
ſonã in vtraq; natura, hoc eſt, dei & hominis, ne ſi duas
faciat, quaternitas incipiat eſſe, non trinitas. Quoniam
itaque gemina quidem ſubſtantia, ſed vna perſona eſt,
propterea quod dictum eſt, deſcendi de cœlo, refertur
ad dei excellentiam: quod vero adiunctum eſt, non vt
faciam voluntatẽ meam, propter Adam qui fecit ſuam,
refertur ad hominis obedientiam: vtrunq; autem Chri-
ſtus: id eſt, deus & homo, tamen obedientia in illo quæ
contraria eſt inobedientiæ primi hominis, ſecundum
id quod homo eſt commendatur. Vnde ait Apoſtolus,
Roma. 5. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, pecca-
tores conſtituti ſunt multi: ita & per obediẽtiam vnius
Cap. VIII. hominis, iuſti cõſtituentur multi. Nec quia dixit ho-
minis, ſeparauit deum, qui hominem aſſumpſit, quia ſi-
cut dixi, & valde commẽdandum eſt, vna perſona eſt.
Ipſe nanque vnus Chriſtus eſt & dei filius ſemper natu-
ra: & hominis filius qui ex tempore aſſumptus eſt, non
vt prius creatus pòſt aſſumeretur, ſed vt ipſa aſſumptio-
C ne crearetur. Ac per hoc propter iſtam vnitatem perſo-
næ in vtraq; natura intelligendam, & filius hominis di-
citur deſcendiſſe de cœlis, quamuis ſit ex ea quæ fuerat
in terra virgine aſſumptus: & filius dei dicitur crucifixus
mortuus & ſepultus, quamuis hęc non in diuinitate ipſa,
qua eſt vnigenitus patri coęternus, ſed in naturæ huma-
næ ſit infirmitate perpeſſus. Nam filium hominis de-
ſcẽdiſſe de cœlo, ipſum dixiſſe ſic legimus, Nemo aſcẽ-
Ioan. 3. dit in cœlum niſi qui de cœlo deſcendit, filius hominis
qui eſt in cœlo. Vnigenitum vero filium dei crucifixum
& ſepultum, omnes etiam in ſymbolo confitemur. Vn-
1. Cor. 2. de eſt & illud Apoſtoli, Si enim cognouiſſent, nũquam
dominum gloriæ crucifixiſſent. Hanc vnitatem perſo-
næ Chriſti Ieſu domini noſtri, ſic ex natura vtraq; con-
ſtantẽ diuina ſcilicet atque humana, vt quælibet earum
vocabulum etiam alteri impartiat, & diuina humanæ,
& humana diuinæ, beatus oſtendit Apoſtolus: vbi nos
cum ad humilitatem miſericordem per Chriſti exhor-
taretur exemplum, Hoc ſentite, inquit, in vobis quod &
Philip. 2. in Chriſto Ieſu, qui cum in forma dei eſſet, nõ rapinam
arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo: ſed ſeipſum exinani-
uit formam ſerui accipiẽs, in ſimilitudinem hominum
factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit ſeipſum D
factus obediens vſque ad mortem, mortem autem cru-
cis. Cum ergo Chriſti nomen ex eo illi ſit quod ſcriptũ
eſt in Prophetia, Vnxit te deus deus tuus oleo exulta- Pſal. 44.
tionis præ participibus tuis: vnde ad id quòd homo fa-
ctus eſt pertinet: id eſt, quòd formam ſerui accipiẽs ha-
bitu eſt inuẽtus vt homo, qui vtiq; habitus cœpit ex tem
pore: de ipſo tamen eodemq; Chriſto dictum eſt, Cum
in forma dei eſſet: [cũ profecto in forma] antequam ab
illo forma ſerui eſſet accepta, nõdum erat filius homi-
nis, ſed filius dei, cui patris æqualitas rapina non erat,
ſed natura. Non enim erat vſurpando elatus, ſed hoc e-
rat natus, & ideo veritas. Nondum ergo erat Chriſtus,
quod eſſe cœpit cum ſemetipſum exinaniuit, non for-
mam dei amittens, ſed formam ſerui accipiens. Verum
ſi quæramus, Quis eſt ille qui cum in forma dei eſſet, nõ
rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo? reſpõdetur no-
bis voce Apoſtolica, Chriſtus Ieſus. Ergo & illa diuini-
tas huius humanitatis nomẽ accepit. Item ſi quæramus,
Quis nam ſit factus obediens vſque ad mortẽ, mortem E
autem crucis? rectiſsime reſpõdetur, Ille qui cum in for-
ma dei eſſet, non rapinã arbitratus eſt eſſe æqualis deo.
Ergo & iſta humanitas illius diuinitatis nomen acce-
pit: apparet tamen idẽ ipſe Chriſtus, geminæ gigas ſub-
ſtantiæ, ſecundum quid obediens, ſecũdum quid æqua-
lis deo: ſecundum quid filius hominis, ſecundum quid
filius dei: ſecundum quid dicat, Pater maior me eſt: ſe- Ioan. 14.
cũdum quid, Ego & pater vnum ſumus: ſecundũ quid, Ioan. 10.
Non faciat voluntatẽ ſuam, ſed eius à quo miſſus eſt: ſe- Ioan. 6.
cundum quid, Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, Ioan. 5.
ſic & filius quos vult viuificat. Item ſequuntur & di- Cap. IX.
cunt, Is & in cruce pendens, voluntate & præcepto pa- 7
tris, carnem humanam quam de ſancta virgine Maria
ſuſcepit, in manus hominum dereliquit, & diuinitatem
ſuam in manus patris commendauit, dicens, Pater in Luca. 23.
manus tuas cõmendo ſpiritum meum: quia Maria mo-
riturum corpus peperit, deus autẽ immortalis immor-
talem filium genuit, ergo mors Chriſti non diminutio
eſt diuinitatis, ſed depoſitio corporis. Sicuti enim ge-
neratio eius ex virgine nõ fuit corruptio deitatis ipſius,
ſed ſuſceptio corporis: ita & in morte ipſius non fuit
paſsio & defectio deitatis ipſius, ſed ſeparatio carnis
ipſius. Sicuti enim qui indumentum cõſcindit, induto
facit iniuriam: ita & qui carnem ipſius crucifixerunt, di- F
uinitati ipſius contumeliam intulerunt. Ecce in qui-
bus verbis ſuis omnino manifeſtant negare ſe, quod ad
vnitatẽ perſonæ Chriſti etiã humana anima pertineat:
ſed in Chriſto carnẽ & diuinitatem tãtummodo con-
fiteri. Quandoquidem cum pẽderet in ligno, illud vbi
ait, Pater in manus tuas cõmendo ſpiritum meum, di- Luca. 23.
uinitatem ipſam volunt eum intelligi commẽdaſſe pa-
tri, non humanum ſpiritum quod eſt anima. Merito in
iſta ipſa diſputatione ſuperius, vbi voluerunt intelligi
Chriſtum patris volũtatem feciſſe, non ſuam: hinc eum
minoris atque diuerſæ putantes eſſe naturæ, illud com-
memorarunt, quod ait, Pater, trãſeat à me calix iſte, non Matth. 26.
tamen quod ego volo, ſed quod tu vis: illud autem no-
luerunt quod ait, Triſtis eſt anima mea vſque ad mor- Ioan. 10.
tem. Audiant ergo iſta commemorantibus nobis, Tri-
ſtis eſt anima mea vſque ad mortem: Poteſtatem habeo Ioan. 15.
ponendi animam meam: Maiorem hac charitatem ne-
mo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro ami-
cis ſuis. Et quod de illo intellexerunt Apoſtoli prophe-
tatum, Quoniam non derelinques animam meam in Pſal. 15.
inferno. Et his atque huiuſmodi ſanctarũ ſcripturarum
teſtimo-

G teſtimoniis non reſiſtāt,fateanturq́; Chriſtū,non tātum
carnem, ſed animam quoqoe humanam verbo vnige-
nito coaptaſſe: vt eſſet vna perſona, quod Chriſtus eſt,
verbum & homo: ſed ipſe homo,anima & caro: ac per
hoc Chriſtus,verbum anima & caro.Et ideo ſic intelli-
gēdus geminæ ſubſtātiæ, diuinæ ſcilicet & humanæ,vt
ipſa humana ex anima cōſtet & carne.Aut ſi eo mouen
Ioan. 1. tur ꝙ ſcriptū eſt,Verbum caro factū eſt:nec illic anima
nominata eſt: intelligāt carnem pro homine poſitum,
à parte totum ſignificante locutionis modo: ſicuti eſt,
Pſalm. 64. Ad te omnis caro veniet. Item, ex operibus legis nō iu-
Roma. 3. ſtificabitur omnis caro. Quod apertius alio loco dixit,
Gala. 3. Ex lege nemo iuſtificabitur. Itemq́; alio, Non iuſtifica-
Galat. 2. bitur homo ex operibus legis.Ita ergo dixit,Omnis ca-
ro:ac ſi diceret, omnis homo. Sic itaq́; dictum eſt,Ver-
bum caro factū eſt: ac ſi diceret, verbum homo factum
eſt. Verūtamen iſti cum eius ſolam humanam carnem
1. Timo. 2. velint intelligi hominem Chriſtum, non enim nega-
bunt hominem, de quo apertiſsime dicitur, Mediator
dei & hominum homo Chriſtus Ieſus:miror quòd no-
H lint conſentire,propter hanc humanā quomodocunq́;
Ioan. 14. naturam dici potuiſſe,Pater maior me eſt: non propter
Ioan. 8. illam de qua dictum eſt, Ego & pater vnū ſumus. Quis
enim ferat, ſi quantuſcunque homo dicar, ego & deus
vnum ſumus? Et quis non accipiat, ſi homo dicat, deus
maior me eſt? Quale illud eſt,quod ait beatus Ioannes,
1. Ioan. 3. Maior eſt deus corde noſtro. Itē dicūt, Is qui volun-
Cap. X. tate & præcepto patris totam diſpēſationem adimple-
8 uit, volūtate & præcepto patris corpus ſuum à mortuis
ſuſcitauit: & cum ipſo corpore, vt paſtor cum oue, & ſa-
cerdos cum oblatione, & rex cum purpura, & deus cum
templo à patre aſſumptus eſt in gloriam. Quæren-
dum eſt ab eis qui iſta dicunt, qualem ouem paſtor re-
portauerit patri. Si enim caro ſine anima eſt quam re-
portauerit,quid eſt ouis iſta niſi terra ſine ſenſu,quę nec
agere gratias poteſt, quia ſine anima caro quid poteſt?
Cap. XI. Item ſequuntur & dicunt,Is qui voluntata patris de-
9 ſcendit & aſcendit, voluntate & præcepto patris ſedet
Pſal. 109. ad dexteram eius, audiens patrem ſibi dicentem, Sede
ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſca-
bellum pedum tuorum. Is qui voluntate & præcepto
patris ſedet ad dexteram eius,is voluntate & præcepto
1. Teſ. 4. patris in conſummationem ſeculi vēturus eſt, Apoſto-
I lo vociferāte & dicēte,Et ipſe,inquit,dominus in iuſſu,
in voce archāgeli,& in tuba dei deſcendet de cœlo. Is
qui voluntate & præcepto patris venit,volūtate & prę-
cepto patris iudicaturus eſt totum mundum in æquita-
te, & redditurus ſingulis ſecūdum fidem & opera ſua,
Ioan. 5. ſicut ipſe ait,Pater iudicat neminem, ſed omne iudiciū
Ibidem. filio dedit.Item, Sicuti audio iudico, & iudiciū meum
verum eſt,quia non quæro voluntatem meā,ſed volun
ratē eius qui me miſit. Vnde & in iudicando patris prę-
ſentiam præponit,& ſuam diuinam dignitatem & po-
Matth. 25. teſtatem ſecundam poſtponit dicens, Venite benedicti
patris mei, Ergo iuſtus iudex eſt filius: iudicantis vero
honor & authoritas,parris imperiales leges:ſicuti & ſpi
ritus ſancti officioſa aduocatio & cōſolatio, vnigeniti
dei iuſti iudicis eſt dignitas. Iam quæ ſuperius reſpon-
dimus, etiam aduerſus iſta ſimiliter valēt. Quòd enim
voluntati & præcepto patris obediens eſt filius, nec in
hominibus demōſtrat diuerſam imparemq́; naturam,
patris pręcipientis,& filij obedientis:huc accedit quòd
Chriſtus non tātum deus eſt,qua natura æqualis eſt pa-
tri, ſed etiam homo qua natura maior eſt pater, cuius
etiam non ſolum pater,verū & dominus eſt. Nam inde
eſt & illud propheticum, Dominus dixit ad me filius K
meus es tu: ibi eſt quippe inferior ſubſtantia, qua pater *Pſal. 2.*
maior ſit,& ſerui forma cui dominus ſit. Hæc autē for-
ma humanitatis eius,quā manēte forma diuinitatis ac- *Philip. 2.*
cepit, vt in ſimilitudine hominum fieret, & habitu in-
ueniretur vt homo: in iudicio quoq́; apparebit, quo vi-
uos & mortuos iudicabit.Ideo dictū eſt de patre, quòd *Ioan. 5.*
non iudicabit quenquam ſed omne iudicium dedit fi-
lio, Formam nanq́; in Chriſto filij hominis tunc ab eo
iudicandi videbunt impij, de quibus dictum eſt, Vide- *Zacha. 12.*
bunt in quem confixerunt.Dei vero formam in eodem
ipſo Chriſto,qua æqualis eſt patri, vtique non videbūt.
Vnde Prophetia præceſsit, Tollatur impius vt non vi- *Eſaia. 26.*
deat claritatē dei. Quia & ad hoc pertinet, Beati mun- *Matth. 5.*
do corde, quoniam ipſi deum videbunt. Denique hoc
apertiſsime teſtatur vbi dicit,Poteſtatem dedit ei & iu- *Ioan. 5.*
dicium facere, quia filius hominis eſt: non ergo quia fi-
lius dei eſt,nam ſecundum hoc coæterna illi cum patre
& vna eademq́; poteſtas eſt: ſed quia filius hominis eſt,
quod eſſe cœpit ex tempore, vt poteſtas ei daretur in
tempore. Quod non ita dicitur, tāquam eam ſibi & ip- L
ſe non dederit, id eſt, naturæ in ſe humanæ non dede-
rit poteſtatem,illa quę in eo natura diuina eſt:abſit hoc
credere. Quo modo enim aliquid faceret pater,niſi per
vnigenitum filium,nec ſine ſpiritu ſancto, quia inſepa-
rabilia ſunt opera trinitatis.Ac per hoc ꝙ poteſtatem fi-
lio dedit,quoniam filius hominis eſt,per eūdem ipſum
ipſi dedit, quoniā filius dei eſt. Omnia enim per ipſum
facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Sed honorifice *Ioan. 1.*
& competēter tribuit patri,quod etiā ipſe facit vt deus:
quia de patre eſt deus. Ipſe nanq́; deus eſt de deo, pater
autem deus,ſed non de deo. Audiuit, inquiunt, à pa- *Cap. XII.*
tre, Sede ad dexterā meam, & ideo ſedit ad dexteram *Pſal. 109.*
patris: tāquam paterna iuſsione non etiam ſua id fece-
rit poteſtate. Hoc quidem niſi ſpiritaliter acceptū fue-
rit, filio pater ad ſiniſtram erit. Quid eſt autem patris
dextera, niſi æterna illa ineffabiliſq́; fœlicitas, quò per-
uenit filius hominis, etiam carnis immortalitate per-
cepta? Nam ſi velut manum dei patris,non ſecūdum li-
neamenta corporis,quæ in deo non ſunt, ſed ſecūdum
effectiuam virtutem ſapienter & fideliter cogitemus,
quid intelligimus, niſi ipſum vnigenitum per quem fa-
cta ſunt omnia? De quo etiam Propheta dixit, Et hra- *Eſa. 53.*
chium domini cui reuelatum eſt? Quo modo autem fi- M
lius audit patrē,quo modo dicuntur à patre multa ver-
ba,vnico verbo: quo modo trāſeunter loquitur ei quem
ſtabiliter loquitur: quo modo aliquid tēporaliter ei di-
cit, in quo ſibi coæterno iam erant omnia quæ cōgruia
quibusq́; tēporibus dicit,quis hæc audeat quærere, quis
valeat inuenire? Et tamē, Dixit dominus domino meo, *Pſal. 109.*
ſede ad dexterā meam: & quia dictum eſt,ideo factum
eſt. Hoc ergo iam erat in verbo,quod verbū caro factū *Ioan. 1.*
eſt. Et quia in verbo ante carnem iam erat veraciter,
ideo in carne completum eſt efficaciter. Quia in verbo
iam erat ſine tempore, ideo in carne cōpletum eſt ſuo
tempore, In qua carne aſcendit in cœlum, qui de cœlo
non receſsit,etiam cum inde deſcendit: & in qua ſedet
ad dexteram patris, brachium patris: & in qua deſcen-
ſurus eſt ad iudicium in iuſſu,in voce archangeli, & in
tuba dei. Vbi illi minorem volunt videri filij pote- *Cap. XIII.*
ſtatem,quia in iuſſu dictus eſt deſcenſurus. Sed quæren
dum eſt ab eis,iuſſu cuius? Si patris, interrogādi ſunt ite-
rum, quibus temporalibus iubeat verbis pater æterno
ſuo verbo vt deſcēdar de cœlo? Siquidē ipſa dei iuſsio
quæ fiet in tempore ſuo, iam erat ante omnia tempora
in ipſo

A in ipſo dei verbo. Quòd ſi filius dei per hoc quod filius
hominis eſt, deſcēdit de cœlo: ergo per hoc quod ver-
bum eſt,per ipſum iubetur vt deſcēdatur de cœlo.Nam
ſi oó per ipſum pater iubet, nó ergo pater per ſuú verbú
iubet:aut aliud erit verbū,per quod iubeatur vnico ver-
bo.Et minor ſi iam illud vnicū erit,ſi & aliud erit.Factę
ſunt quidem patris ad filium,quędam etiam temporali-
Matth.3. ter voces, ſicut de nube ſonuit, Tu es filius meus dile-
& 7. ctus:nó tamen vt filius vnigenitus per illas aliquid di-
Marci.1. ſceret, ſed hi potius quos ita oportebat audire. Ac per
hoc etiam ille tranſeuntium verborum ſonus, non ſine
filio factus eſt filio,alioquin oon omnia per ipſum facta
ſuot.Sed nunquid,cum iubebitur vt deſcēdat de cœlo,
talibus ſonis & vocibꝰ opus erit,quibus filius paternam
nouerit voluntatem?Abſit hoc credere.Quicquid ergo
illud erit quod fieri oportebit ad filium,noo faciet pa-
ter niſi per eundem filium.Ad ipſum ſcilicet,quia filius
hominis eſt,& factus eſt inter omnia.Per ipſum autem,
quia filius dei eſt,etiam per illum fiunt à patre omnia.Si
1.Theſ.4. autem quod dictum eſt,In iuſſu,in voce archangeli: ip-
B ſius archangeli iuſſum volunt iotelligi, ſicut verba ipſa
vidētur ſonarę:quid eis reſtat, niſi vt angelis etiam mi-
norem dicāt vnigenitum filium, quorum iuſsis obedi-
re perhibetur,ſi iubente minor eſt cui iubetur? Quanuis
quod dictū eſt,In iuſſu,in voce archangeli:poſsit etiam
ſic intelligi,vt ipſa vox archāgeli iuſſu dei fieri accipia-
tur,id eſt, vt angelus qui tuba dei eſſe intelligēdus eſt, à
domino deo iubeatur emittere vocem ſuam , quod in-
feriori creaturæ oeceſſarium erit audire , cum filius dei
deſcendet de cœlo. Ipſa eſt enim tuba de qua dicit alio
1.Cor.15. loco, Canet enim tuba & mortui reſurgent incorrupti.
Ioan.5. Dixit ergo filius , Sicut audio , iudico : ſiue ex humana
ſubiectione,quia & filius hominis eſt:ſiue ſecundum il-
lam incommutabilem ſimplicemq; naturam,quæ ſic eſt
filij,vt tamen ei de patre ſit:in qua natura oon eſt aliud
audire,aliud videre,aliud eſſe:ſed quod eſt eſſe,hoc au-
dire, hoc videre.Vnde ab illo ei eſt audire & videre , à
Cap.XIIII. quo illi eſt ipſum eſſe. Nā & illud quod alibi ait, Nō
Ioan.5. poteſt filius à ſe facere quicquam , niſi quod viderit pa-
trem facientem:multo eſt ad intelligendum difficilius,
quàm hoc quod iſti poſuerūt, vbi dicit, Sicut audio iu-
Ibidem. dico.Si enim non poteſt filius à ſe facere quicquam,ni-
ſi quod viderit patrem faciētem , quo modo poterit iu-
dicare,ſi patrem oon viderit iudicātem? ſed pater non
C iudicat quenquam , omne quippe iudicium dedit filio.
Ioan.5. Iudicat ergo filius, accepto à patre noo aliquo, ſed om-
ni iudicio,quanuis patrem noo videat iudicātem, quia
ille oemioem iudicat. Quo modo igitur filius non po-
teſt à ſe facere quicquam , niſi quod viderit patrem fa-
cientem, cum iudicet , nec patrem videat iudicaotem?
Non enim ait,nó poteſt filius à ſe facere quicquam,niſi
quod audierit patrem iubentem : ſed, quod viderit pa-
trem facientem.In iſta intēdant,iſta cogitent,iſta conſi-
derent, & eorum quodam modo, quantum fieri poteſt
excarnetur intentio,qui carnalibus cogitationibus mo-
liuntur vnam trinitatem eādemq; naturam, & ſubſtan-
tiarum ſeparare diſtantia,& poteſtatum gradibus ordi-
nare.Ideo enim dictum eſt, quod non faciat aliquid fi-
lius à ſe,quia non eſt à ſe,& ideo quicquid facit,patrem
videt facientem : quia videt ex ipſo faciendi ſe habere
potentiam, ex quo ſe videt exiſtēdi habere naturam. Et
quòd ait ſe non poſſe,non deficiētis eſt,ſed io eo quod
de patre natꝰ eſt permanētis: tamq; laudabile eſt omni-
potentē non poſſe mutari, quàm laudabile eſt ꝙ omni-
potens non poteſt mori.Poſſet enim filius facere,quod

non vidiſſet patrem faciētem, ſi poſſet facere quod per D
illum non fecit pater,hoc eſt,ſi poſſet peccare, neq; na-
turæ immutabiliter bonæ,quę à patre genita eſt,conue-
nire.Hoc autē quia non poteſt,non deficiēter noo po-
teſt,ſed potēter. Eadem oanq; ſunt opera patris & fi- Cap.XV.
lij,non ꝙ filius ſit idē ipſe qui pater eſt,ſed quia nullum
opus eſt filij,quod non per eum pater facit:nec vllū pa-
tris,quod non per filium ſimul faciētem facit. Quæcūq; Ioan.5.
enim pater facit,hæc eadem filius ſimiliter facit. Euao-
gelica eſt & iſta ſententia , filij ipſius conſequenter ora
prolata.Non ſunt ergo alia filij,& alia patris opera,ſed
hæc eadem : nec diſsimiliter fiunt à filio , ſed ſimiliter.
Cum autem non alia ſimilia,ſed hæc eadem fiāt à filio,
quę fiunt à patre,quid eſt,ſimiliter,niſi oon diſsimili fa-
cilitate,non diſsimili poteſtate?Si enim hæc eadem am
bo quidem faciuot,ſed alter altero facilius & potentius,
non vtique ſimiliter ea facit filius.Cum vero & hæc ea-
dem & ſimiliter,profecto nec alia ſunt filij quàm patris
ópera: nec operaotium eſt diuerſa potentia, nec vtique
ſine ſpiritu ſancto. Neque enim à faciendis bonorum† †amborum
operibus , vllo modo amborum ſeparabitur ſpiritus.
Miro itaq; eodemq; vtique diuino modo ab omnibus E
fiunt opera omnium , ab omnibus etiam ſingulorum.
Nam omnium opera ſunt cœlum & terra,omniſq; crea
tura.De filio quippe dictum eſt,Omnia per ipſum facta Ioan.1.
ſunt.Quis autem ab ſpiritu ſancto audeat alienare ope-
ra quarumlibet creaturarum , quem cernit operari do-
na ſanctorum? De quibus ſcriptum eſt,Omnia autē hæc 1.Cor.12.
operatur vnus atq; idem ſpiritus , diuidēs propria vni-
cuique pro vt vult.Poſtremo cum ſit Chriſtus dominus 1.Cor.8.
omnium & ſuper omnia benedictꝰ deus in ſecula,quid Roma.9.
ex omnibus negari poteſt,etiam ſpiritus ſancti opus,qui
eſt ipſum Chriſtum in vtero virginis operatus?Cū eoim
angelo futurum partum ſibi anoūciaoti virgo dixiſſet,
Quo modo fiet iſtud,quoniam virū non cogooſco:re- Luca.1.
ſpooſum accepit,Spiritus ſanctus ſuperueniet in te.Sin
gulorum autem opera dicūtur, quæ ad vnamquamque
eorum maoifeſtantur pertinere perſonam. Sicut natus Marc.1.&
ex virgine non niſi filius . Et vox de nube , Tu es filius Matth.3.
meus dilectus: ad ſolius perſonā pertioet patris. Et ſpe-
cie corporali,ſicut columba,ſolus apparuit ſpiritus ſan-
ctus: tamen & illam carnem ſolius filij,& illam vocem
ſolius patris,& illam ſpeciem ſolius ſpiritus ſancti,vni-
uerſa trinitas operata eſt:non quòd inualidus ſit vnuſ- F
quiſque eorū,ſine aliis quod operatur implere: ſed non
poteſt operatio eſſe diuiſa,vbi nō ſolum æqualis eſt,ve-
rumetiam indiſcreta natura:ita vt cum tres ſint,& eorū
ſingulus quiſque deus ſit, tres tamen dij nō ſint: nam &
pater deus eſt, & filius deus eſt, & ſpiritus ſanctus deus
eſt: nec filius idem qui pater eſt, nec idē ſpiritus ſanctus
qui aut pater aut filius : ſed pater ſemper eſt pater, & fi-
lius ſemper filius , & amborum ſpiritus nunquam cui-
quam eorū aut pater aut filius , ſed ſemper vtriuſq; ſpi-
ritus: vniuerſa tamē trinitas vnus eſt deus. Quis itaque
neget , non patrem, non ſpiritum ſanctum, ſed filium
ambulaſſe ſuper aquas? Solius enim filij caro eſt, cuius Matth.14.
carnis illi pedes aquis impoſiti & per aquas ducti ſunt.
Abſit autem vt hoc ſine patre feciſſe credatur, cum de
ſuis operibus vniuerſaliter dicat,Pater autem in me ma Ioan.14.
nens,facit opera ſua: aut ſine ſpiritu ſancto,cum ſimili-
ter opus ſit filij quòd eiiciebat dæmonia. Illius quippe Marci 1.
carnis ad ſolum filium pertinentis lingua erat,qua im-
perabatur dæmonibus vt exirent:& tamen dicit,in ſpi- Matth.9.
ritu ſancto eiicio dæmonia. Item quis niſi ſolus filius Marci.3.
reſurrexit,quia ſolus mori potuit,qui carnem habuit: &
tamen

G tamen ab hoc opere quo ſolus filius reſurrexit,non erat
Galat.1. pater alienus,de quo ſcriptum eſt,Qui ſuſcitauit à mortuis Ieſum.An forte ſe ipſe nõ ſuſcitauit? Et vbi eſt quod
Ioan.2. ait, Soluite tẽplum hoc, & triduo ſuſcitabo illud, Et ꝙ
Ioan.10. poteſtatem habere ſe dicit ponendi & iterum ſumendi animam ſuã? Quis autẽ ita deſipiat,vt ſpiritum ſanctum reſurrectionem hominis Chriſti dicat non cooperatũ,
Cap. XVI. cum ipſum hominem Chriſtum fuerit operatus? Eſt in homine ſimile quiddam, quanuis nequaquam illius trinitatis,quæ deus eſt,excellẽtię cõparandum:ille enim deus eſt, iſta creatura : habet tamen aliquid & iſta, vbi qualicũque modo id quod de illa ineffabili dei natura dicitur, poſsit intelligi. Neque enim fruſtra non eſt di-
Gene.1. ctum,Faciamus hominem ad imaginem tuam:tãquam pater filio loqueretur, aut ad imaginem meam: ſed dictum eſt, ad imaginem noſtram. Quod ex perſona ipſius trinitatis rectiſsime accipitur. Tria itaq; iſta in hominis anima cogitemus,memoriam,intelligentiã, voluntatem,ab his tribus fit omne quod agimus. Et cũ tria
H iſta bene recteq; ſeſe habent,& bonũ & rectum eſt omne quod facimus: ſi nec memoriam decipiat obliuio, nec error intelligentiam,nec iniquitas voluntatem. Ad dei quippe imaginẽ ſic reformamur. Omne igitur opus noſtrum ab his tribus fit. Nihil enim agimus quod non hæc tria ſimul agãt. Deinde cum de ſingulis loquimur, etiã quod ad ſingula pertinet agitur ab omnibus. Neq; enim ſermonem quem de ſola memoria facimus, memoria ſola facit : ſed intelligẽtia voluntasq; cooperantur eum,quanuis ad ſolam memoriam pertinẽtem. Hoc & de duobus cæteris videre facillimum eſt. Nam quicquid de ſeipſa intelligentia loquitur, ſine memoria & voluntate non loquitur. Et quicquid de ſeipſa voluntas dicit aut ſcribit,ſine intelligentia memoriaq; non facit. Quatenus ſint autem iſta ſimilia,& rurſus quantũ diſſimilia illi incommutabili trinitati, quæ deus eſt, lõgum eſt enucleatiſsime diſputare. Sed ideo tãtum hoc commemorandum putaui, vt etiam de ipſa creatura aliquid adhiberem:vnde iſti ſi poſſunt intelligãt, quàm non ſit abſurdum quod de patre & filio & ſpiritu ſancto dicimus, inſeparabilia fieri ab omnibus opera,nõ ſolum ad
Cap.XVII. omnes,verumetiã ad ſingulos pertinẽtia. Sicut ergo audit filius, iudicat : ſiue quia & filius hominis eſt, ſiue quia non de ſeipſo eſt,ſed verbũ patris eſt. Quod enim
I nobis eſt cum audimus,verbũ accipere,hoc illi eſt à patre verbum eſſe. Quoniam ſic dici poteſt pater dediſſe filio verbũ,hoc eſt,vt verbum ſit:quemadmodum dicitur dediſſe filio vitam, hoc eſt, vt vita ſit. Ipſe nanque
Ioan.5. ait,Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo:non vtique vt aliud ſit ipſe, aliud vita quæ in ipſo eſt, ſed vt eadẽ vita ſit idemipſe. Sicut nec pater aliud eſt quàm vita, quæ in ipſo eſt: ſed eam filius patri non dedit,quia patrem non genuit:dedit autem pater filio vitam,gignendo eum vitam, ſicut eſt etiam ipſe vita: non autem ſic genuit verbũ tãquam & ipſe ſit verbum. Vitam quippe cum dicimus, poteſt eſſe de nullo alio : ſicut eſt patris vita, vel quod expreſſius dicitur,pater vita cui de alio non eſt vt ſit: cũ vero dicitur verbum, nullo modo poteſt niſi alicuius intelligi, & illius vtique de quo eſt: non itaque ſicut eſt filius deus de deo, lumen de lumine,vita de vita, ita dici poteſt verbum eſſe de verbo,quoniam ſolus eſt verbum:& ſicut patri proprium eſt generare verbum, ita filio proprium eſt eſſe verbum : & ideo ſicut audit iudicat, quia ſicut genitum eſt verbum, vt idem verbum ſit veritas,
Cap.XVIII ita ſecũdum veritatem iudicat. Et iudicium eius verique iuſtum eſt, quia non quærit voluntatem ſuam, ſed K
voluntatem eius,qui eum miſit. Hoc enim dicens,ad illum hominem voluit referre intẽtionem noſtram, qui voluntatem ſuam quærendo,non eius à quo factus eſt, non habuit iuſtum iudicium de ſeipſo,ſed iuſtum iudicium habitum eſt de ipſo. Ipſe quippe faciens voluntatem ſuam non dei,moriturum ſe eſſe non credidit:ſed hoc iudicium eius,non iuſtum fuit:deniq; fecit & mortuus eſt, quia iudicium dei iuſtum eſt. Quod iudiciũ facit dei filius non quærendo voluntatem ſuam, cum ſit etiam hominis filius: non quia ipſius in iudicãdo nulla voluntas eſt:quis enim hoc inſipientiſſimus dixerit?ſed quia non ita eſt voluntas eius propria,vt ſit à voluntate patris aliena. Hæc iſti ſi cogitarent, non carnalibus cogitationibꝰ ſic trinitatis poteſtates vel officia gradibus imparibus ordinarent, vt tanquam tres homines inæqualis ac diſsimilis dignitatis facerẽt, tanq̃ imperatorẽ patrem,iudicem filium,aduocatum ſpiritum ſanctum. Secundum quas enim iudicat filius,velut imperiales leges patris eſſe aſſerunt : in quibus honorem & authoritatem filij cõſtituunt iudicantis: officioſam vero aduo- L
cationem & conſolationem ſpiritus ſancti ad dignitatem iudicis hoc eſt dei vnigeniti pertinere: tanquam iudicis ſit dignitas quòd habeat aduocatum, ſicut imperatoris eſt dignitas, ꝙ ſecundum ſuas imperiales leges iudicaturum iudicem mittit. Qua ſua cogitatione carnali,tamen naturæ diuerſitatem, de qua inter nos & ipſos maxima quæſtio eſt,in his tribus perſonis demonſtrare non poſſunt. Cum enim ad humanos mores iſta referunt, & ab humani generis cõſuetudine quam cogitãdo poſſunt capere non recedũt, animalis enim ho- 1.Cor.2.
mo nõ percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei,quid aliud nos admonent, niſi quia & imperator & iudex & aduocatus homines ſunt? Proinde iudex imperatore etiam ſi poteſtate minor eſt, non minus homo eſt. Nec minus quàm iudex homo eſt aduocatus, etiam ſi officio videtur iudici eſſe ſubiectus. Patris ergo & filij & ſpiritus ſancti,etiam ſi diſparem cogitent poteſtatem,naturam ſaltem confiteantur æqualem. Quid quòd eos deteriorę etiam quam humana eſt conditione confingunt? Fieri enim poteſt in rebus humanis, vt qui iudex fuerit, etiam imperator fiat. Hoc iſti in illa trinitate nec imperatoris vnico filio præſtare dignantur. Quod ſi forte M
ex humani iuris vel conſuetudinis formula, maieſtatis crimen etiam in filio nimium reformidant, aduocato certe puto quod concedere debeant,vt ad iudiciariam poteſtatem etiam aliquãdo perueniat. Ne hoc quidem volunt. Deterior ergo eſt, quod abſit, in illa trinitate q̃ in generis humani mortalitate cõditio. Porrò ſcrip- Cap. XIX.
tura ſancta,quæ iſtos diuinos actus non differentia poteſtatum,ſed operum ineffabilitate metitur,aduocatum noſtrum etiam ipſum iudicem nouit,dicente Apoſtolo Ioanne,Si quis peccauerit,aduocatum habemus ad †pa- 1.Ioan.2.
trem Ieſum Chriſtum iuſtum. Quod etiam ipſe ſignifi- †al.apud
cat vbi dicit,Rogabo patrem,& alium aduocatum da- Ioan.14.
bit vobis. Neque enim eſſet ſpiritus ſanctus aduocatus alius,niſi hoc eſſet & filius. Qui tamen vt inſeparabilia ſua & patris opera demonſtraret, ait, Cum ipſe iero, Ioan. 16.
mittam eum ad vos. Quanuis alio loco dicat, Quem Ioan.14.
mittet pater in nomine meo: vbi oſtenditur quod & pater & filius miſerint ſpiritum ſanctum. Sicut oſtenditur per Prophetam quòd & pater & ſpiritus ſanctus miſerint filium. Nam quis niſi filius per Eſaiam aduen-
tum ſuum prænũcians dixit, Audite me Iacob & Iſraël Eſa.48.
quem ego vocabo: ego ſum primus, & ego in æternum,

A num,& manus mea fundauit terram, dextera mea ſo-
lidauit cœlos, vocabo illos & aſtabunt ſimul, cōueniēt
etiam vniuerſi & audient, quis illis annunciauit hæc?
Diligens autem te, feci voluntatem tuam ſuper Baby-
lonem, vt tollatur ſemē Chaldæorū. Ego locutus ſum,
ego vocaui, adduxi illum, & proſperam viam eius feci:
cōuenite ad me & audite iſta, nec enim ab initio in ob-
ſcuro locutus ſum: cum fiebant ibi erā, & nunc domi-
nus miſit me & ſpiritus eius. Quid euidētius? Ecce ipſe
ſe dicit miſſum à ſpiritu ſancto, qui fundauit terram &
ſolidauit cœlum. Vbi agnoſcitur vnigenitus per quē fa
cta ſunt omnia. Conſolatorem vero, quod officiū tan-
quā perſonæ infimæ in illa trinitate iſti ſpiritui ſancto
deputāt, deum dicit Apoſtolus, ſicut in epiſtola eius le-
2.Corin. 7. gimus ad Corinthios, Is qui conſolatur humiles, cōſo-
latus eſt nos deus in præſentia Titi. Sāctorū ergo deus
eſt conſolator. Ipſi quippe ſunt humiles. Vnde tres viri
illi in camino dicūt, Benedicite ſancti & humiles cor-
Danie. 3. de dominum. Deus eſt itaque ſpiritus ſanctus qui con-
ſolatur humiles. Proinde iſti aut, quod nolunt, fateātur
deum eſſe ſpiritum ſanctum: aut ſi hoc de patre, vel de
filio dictum ab Apoſtolo volunt accipi, deſinant cōſo-
lationis tanquam munere proprio ſeparare à patre & à
B filio perſonam ſpiritus ſancti. Iam illud, quòd ideo
Cap. XX. ſpiritum ſanctum filio minorem conantur oſtendere,
quòd iſte ſit illius tanquam iudicis aduocatus, etiā ho-
mines ſanctos eidem mira cæcitate præponūt, de qui-
bus ait idē dominus, Sedebitis ſuper duodecim ſedes,
Matth. 19. iudicātes duodecim tribus Iſraël. ibi reſpondeāt, quid
erit ſpiritus ſanctus, cum filio iudex, an apud homines
etiam iudices aduocatus? Abſit autē iſta à fideli corde
vecordia, vt ſit iudicibus minor aduocatus ſpiritus ſan-
ctus, cum illi vtique vt iudices ſint, repleantur ſpiritu
1.Corin. 2. ſancto, ſecundum quem viuentes fiunt ſpiritales. Spiri-
talis enim omnia iudicat. Quo modo ergo minor eſt
iudice qui iudices facit, cū facit vt mēbra ſint iſtius iu-
dicis & ſuum templum, dicēte Apoſtolo, Corpora ve-
ſtra membra ſunt Chriſti. Eodemq; dicente, Corpora
2.Corin. 6. veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti. Et tamen ſi
apertiſsime legerent in ſanctus ſcripturis Salomonem
regem lignis & lapidibus iuſsi dei templū ſtruxiſſe ſpi-
ritui ſancto, deum eſſe ſpiritum ſanctum dubitare non
poſſent: cui tanta religionis ſeruitus quæ latria dicitur,
3.Reg. 6. legitime exhiberetur in populo dei, vt illi etiā templū
Deute. 6. fabricaretur: cū dominus dicat, Dominum deum tuum
C adorabis, & illi ſoli ſeruies: quod in Græco eſt, λατρεύ-
σεις. Et eum negare audent deum, qui nō ligna & lapi-
des, ſed membra Chriſti habet templum. Sic enim ſpi-
ritum ſanctū ſubiiciunt poteſtati Chriſti, cum eius tem
plum membra ſint Chriſti: quemadmodū ipſum filium
imperialibus legibus dei, cum ipſe ſit verbum dei, nec
vllo modo imperatoris verbum legibus ſubiaceat, ſed
Cap. XXI. leges faciat. Iſti ſanè quorum diſputationem acce-
10 pi, cui reſpondeo, non audent idem dicere factum eſſe
quod genitum, & duo iſta diſcernunt, ita vt à patre fi-
lium genitum dicant, factū vero & à filio ſpiritum ſan-
ctum. Quod in ſcripturis ſanctis nuſquam legunt, cum
filius ipſe dicat, quòd ſpiritus ſanctus à patre procedat.
Ioan. 15. Filius, inquiunt, patrē prædicat, ſpiritus ſanctus fi-
11 lium annunciat. Quaſi non annunciauerit filius ſpi-
Marci 1. ritum ſanctum eſſe venturum, aut & pater non prædi-
Matth. 3. cauerit filium, dicendo, Hic eſt filius meus dilectus in
12. quo mihi bene complacui, ipſum audite. At per hoc
non ſolum patris gloriam filius, verumetiam filij glo-
riam reuelat pater: nec ſolum filij ſpiritus ſanctus, ſed
etiam filius manifeſtat ſancti ſpiritus dignitatem. D
Et ideo ſicut filius patri, ita & pater filio: & ſicut ſpi- 13
ritus ſanct⁹ filio, ita & filius ſpiritui ſancto perhibet te-
ſtimoniū. A patre autem & filio miſſus eſt ſpiritus ſan-
ctus: & à patre & ſpiritu, miſſus eſt filius. Filius, in- Cap. XXII.
quiunt, miniſter eſt patris: ſpiritus ſanctus miniſter eſt
filij. Nec attendunt quòd iſto modo meliores faciūt 14
ſpiritu ſancto Apoſtolos ſanctos: qui cum ſe dei mini-
ſtros eſſe dicunt, non eos iſti vtique etiam dei patris mi
niſtros negabunt. Eius quippe miniſtri facti ſunt, in cu
ius nomine etiam baptizauerunt, id eſt, patris & filij &
ſpiritus ſancti. Ac per hoc ſecundū iſtorū vaniloquia,
meliores erunt trinitatis miniſtri: ſi propterea minor
eſt ſpiritus ſanctus, quia ſolius miniſter eſt filij. Filius, 15
inquiunt, iubetur à patre, ſpiritus ſanctus iubetur à fi-
lio. Nuſquam hoc in ſcripturis ſanctis legunt, quan-
uis obedientem filium legamus ſecundū formam ſer- Philip. 2.
ui, qua maior eſt pater: non ſecundum formam dei, in
qua vnum ſunt ipſe & pater. Legitur itaque in ſcrip- 16
turis ſanctis filius ſubditus patri. Ibi eſt enim forma ſer
ui, in qua & parentibus hominibus ſubditus erat, ſicut
Euangelium loquitur, Et deſcendit cū illis & venit Na- Luca 2.
zareth: & erat ſubditus illis. Non autem alicubi ſancta E
ſcriptura dicit ſpiritum ſanctū ſubditum filio. Pro- 17
inde & quæ iubet pater, operatur filius propter formā
ſerui. Et quæ pater operatur, operatur & filius propter
formam dei. Non enim ait, quęcunque pater iubet, hęc
filius facit: ſed ait, Quæcunque pater facit, hæc & filius Ioan. 5.
facit ſimiliter. Porrò ſi ſpiritum ſanctū ideo hæc loqui
dicunt quæ mandat filius, quia ſcriptū eſt, De meo ac- Ioan. 16.
cipiet & annunciabit vobis: cur nō & filius ea loquitur
quæ mandat ſpiritus ſanctus, cū dicat Apoſtolus, Quæ 1.Corin. 2.
dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus dei: & cum ipſe Ieſus de
ſeipſo impletum eſſe confirmet, quod ſcriptum eſt, Spi Eſaia. 61.
ritus domini ſuper me, propter quod vnxit me euange- Luca 4.
lizare pauperibus? Si enim propter hoc vnctus eſt euā-
gelizare pauperibus, quia ſpiritus domini ſuper eū erat:
quid euangelizabat pauperibus, niſi quod ſpiritus do-
mini habebat, quo repletus erat? Nā & hoc de illo ſcrip Luca 3.
tum eſt, quod repletus ſit ſpiritu ſancto. Filius, in- Ca. XXIII.
quiunt, adorat & honorat patrē: ſpiritus ſanctus adorat
& honorat filium. Hic non opus eſt ſcrupuloſe velle 18
diſcernere, inter honorare & adorare, quid diſtet, Prop
ter formam enim ſerui dicuntur iſta de filio. Dicant
ſi poſſunt, vbi legerint adorari filium à ſpiritu ſancto. F
Quod enim ſubiiciūt vnde hoc probare conētur, quia
videlicet ſcriptum eſt, Pater ego te honorificaui ſuper Ioan. 17.
terram, opus quod dediſti mihi conſummaui: & de ſpi-
ritu ſancto, ille me honorificabit, quia de meo accipiet Ioan. 16.
& annūciabit vobis, ad rem de qua agitur nō pertinet.
Honorat enim omnis qui adorat, non autē adorat om
nis qui honorat. Nam & fratres ſecundum Apoſtolum Roma. 12.
inuicem ſe honore præueniunt, nec tamen inuicem a-
dorāt. Alioquin ſi honorificare, hoc eſt adorare: dicāt,
ſi placet, quòd filium adoret & pater, & hoc iubente fi-
lio qui ei dicit, Honorifica me. Quod autem dixit 19
de ſpiritu ſancto, De meo accipiet: ſoluit ipſe quæſtio- Ioan. 16.
nem: ne putetur quaſi per quoſdā gradus ſic de illo eſſe
ſpiritus ſanctus, quo modo eſt ipſe de patre, cum ambo
de patre, ille naſcatur, ille procedat. Quæ duo in illius
naturæ ſublimitate diſcernere, omnino difficile eſt. Er-
go ne hoc putaretur, vt dixi, continuo ſubiecit, Omnia
quæ habet pater, mea ſunt, propterea dixi, de meo acci-
piet. Ita ſine dubio intelligi volens quòd de patre acci-
piat. Sed ideo de ipſo, quia omnia quæ habet pater, ipſi⁹

G ſunt. Hæc autem non eſt diuerſitatis naturæ, ſed vnius
20 principij commendatio. Secundum hoc itaq; ſpiri-
tus ſanctus nõ à ſeipſo loquitur, quia nõ eſt à ſeipſo qui
de patre procedit. Sicut nec fili⁹ poteſt à ſe facere quic-
quã, quia nec ipſe à ſeipſo eſt, ſicur iam ſuperius expo-
ſui: non quòd in omnibus nutum patris expectet: non
enim ait, Niſi quod viderit patrẽ innuentem: ſed quod
viderit patrem facientẽ, ſecundum ea quæ iam diſpu-
tauimus. Quòd autem in omnibus ſpiritus ſanctus
21 Chriſti præceptum expectet vt dicunt, legãt ſi poſſunt.
Quod enim dictum eſt, non à ſe loquetur: nũ eſt dictũ
quæcunq; à me audierit, ſed quæcũq; audierit loquetur.
Cur autem dictum ſit, pauloante iam claruit ex ipſius
quã cõmemoraui domini expoſitione, vbi ait, Omnia
quæ habet pater, mea ſunt, propterea dixi de meo acci-
piet. Vnde autem accipiet, inde eſt proculdubio quod
loquitur, quia inde audit vnde procedit. Scit enim dei
verbũ procedendo inde vnde naſcitur verbũ, ita vt ſit
C. XXIIII. communiter ſpiritus & patris & verbi. Nec moueat
quòd futuri temporis verbum eſt, accipiet: quaſi nondũ
haberet. Indifferẽter quippe dicuntur temporis verba,
quãuis ſine tẽpore manere intelligatur æternitas. Nam
H & accepit, quia de patre proceſsit: & accipit, quia de pa
tre procedit: & accipiet, quia de patre procedere nun-
quã deſinet: ſicut deus & eſt & fuit & erit, & tamen ini-
tium vel finem temporis, nec habet, nec habuit, nec ha-
Cap. XXV. bebit. Filius, inquiunt, pro nobis interpellat patrem,
22 & ſpiritus pro nobis poſtulat filiũ. Sicut legũt, quòd
filius interpellat patrẽ, ſecundum ea quæ ſuperius nos
etiam commemorantes diſſeruimus, ita inueniant vn-
de proferant, quòd ſpiritus poſtulet filium. Quod enim
Roma. 8. dicit Apoſtolus, Quid enim oremus ſicut oportet ne-
ſcimus, ſed ipſe ſpiritus interpellat gemitibus inenarra-
bilibus: qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid ſpiritus ſa-
piat, quia ſecundũ deũ interpellat pro ſanctis: quomo-
dolibet iſti accipiant, multũ enim ad eos eſt hoc ſic ac-
cipere quemadmodum accipiendũ eſt, nõ eſt dictum,
interpellat Chriſtum aut interpellat filium: interpellat
autem ſpiritus ſanctus dictum eſt, quia interpellare nos
Gene. 22. facit. Sicut deus dicit, Nũc cognoui: quaſi ante neſciret:
quod quid eſt aliud, niſi feci vt cognoſcas? Vnde eſt &
Galat. 4. illud Apoſtoli, Nunc autem cognoſcentes deũ, immo
cogniti à deo. Ne ſibi tribuerẽt quòd cognouerũt deũ:
ſic ergo ait, cogniti à deo, vt intelligerẽt quòd illos gra
tia ſua deus fecit cognitores ſuos. Secundum iſtum lo-
I cutionis modum dictum eſt, Et nolite contriſtare ſpi-
Ephes. 4. ritum ſanctũ dei: hoc eſt, nolite nos contriſtare qui ſe-
cundum ſpiritum dei contriſtamur ex vobis. Charitate
quippe contriſtabãtur, quã diffundebat ſpiritus ſanctus
in cordibus eorũ, & per hoc eos de malis fratrum tri-
ſtes ipſe faciebat. Denique idem Apoſtolus, Accepiſtis,
Roma. 8. inquit, ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus
Gala. 4. abba pater. Et alibi eundem ſenſum commemorãs, Mi-
ſit, inquit, deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra, clamã-
tem abba pater. Quo modo ibi in quo clamamus, quo
modo hic clamantem, niſi quia clamantem hic ait, cla-
mare facientem? Vt autem ſecundum ipſorum ſenſum
ſic accipiamus clamantem, tanquam non clamare nos
faciat, ſed ipſe clamet: ecce dicendo, abba pater, nõ in-
terpellat filium ſed patrem. Nõ enim audebunt dicere
filium Chriſti eſſe ſpiritum ſanctum. Nam vtiq; ne hoc
dicerent, nũ genitum à filio, ſed factum dicere malue-
runt. Non ergo ſcimus per noſipſos quid oremus ſicut
oportet, ſed ipſe ſpiritus interpellat, id eſt, interpellare
nos facit quæ ſunt ſecundũ deum. Quod niſi faciat, nõ

oramus, niſi ſecundum iſtum mundum, ad explendam K
concupiſcentiam carnis, & concupiſcentiã oculorum,
& ambitionẽ ſeculi, quæ non ſunt à patre, ſed ex mun-
do ſunt. Quanuis nõnulli id quod dictum eſt, ipſe ſpi
ritus interpellat gemitibus: de ſpiritu hominis intelli-
gendum arbitrentur. Totius bonitatis & ſapientiæ Ca. XXVI.
& virtutis patris, viuam & veram, propriam & condi- 23
gnam imaginem dicunt filiũ. At Apoſtolus Paulus, non
virtutis dei & ſapientiæ imaginem, ſed eum ipſum eſſe
dicit dei virtutem & dei ſapientiã. Eo ipſo igitur quòd
imago patris eſt filius, virtus eius & ſapiẽtia eſt. Imago
autem plena atque perfecta, id eſt, non ab illo ex nihilo
facta, ſed de illo genita, nihil minus habet quàm ille cu
ius imago eſt. Patris quippe imago ſumma, id eſt, ita ſi-
milis vt in ea diſsimile aliquid non ſit, filius eſt vnige-
nitus. Non ſunt tamen auſi dicere imaginem filij 24
ſpiritum ſanctũ, ſed manifeſtationem. Propter hoc nec
genitũ, ſed factum ab illo eſſe dixerũt. Quod de ſcrip-
turis ſanctis omnino non intelligunt. † Quis autem † legunt.
catholicus dixerit, partem patris eſſe filium, aut partem C. XXVII.
filij ſpiritum ſanctum? Quod ita negandum putaue- 25
runt, tanquam inter nos & ipſos nulla inde ſit quæ-
ſtio. Eiuſdem naturæ dicimus eſſe trinitatem non ali- L
quam ibi perſonã partem cuiuſpiam nuncupamus. Sed
quòd ita negant partem patris eſſe filium, vt tamen di-
cant proprium & dilectiſsimum, perfectum & plenum
vnigenitum filium: quærendũ eſt ab eis, quos filios ſuos Iacobi. 1.
facit deus voluntarie, gignẽs eos verbo veritatis, cũ ad
eam perfectionem peruenerint, vt perfectiores eſſe nõ
poſsint, vtrum ſint etiã ipſi proprij & dilectiſsimi, per-
fecti & pleni filij dei? Quod ſi erunt, nec vnigenitus ille
erit, quia æquales multos habebit, ſed tantũmodo pri-
mogenitus. Si autẽ non erunt, quo modo accipiẽda eſt
illius plenitudo atq; perfectio, niſi vt ſit prorſus gignẽti
æqualis, & in nullo omnino diſsimilis: atq; vt id breuius
planiúſque dicamus, ſint iſti filij gratia, ille natura: quia
in iſtis eſt participatio diuinitatis, in illo eſt plenitudo.
¶ Quanuis & ille quòd ſuſcepit hominẽ, & verbum caro Ioan. 1.
factum eſt, non ſit natura ſed gratia: verbi tamen quod
patri æquale eſt permanente natura. Deinde reſpon- 26
deant, quia nõ filium, ſed primum & præcipuum opus
filij præ cæteris vniuerſis dicunt eſſe ſpiritum ſanctum:
vtrũ illi filij meliores futuri ſint ſpiritu ſancto, quos vo
luntarie genuit pater verbo veritatis? Quo modo enim M
non coguntur hoc dicere, cũ proculdubio melius ſit fi-
lios eſſe patris, quàm opus filij? Hæc cogitent, & emen-
dent vanas impiasq; blaſphemias, atq; fateantur in illa
trinitate nullam perſonam, præter quod filius manens
deus, homo fact⁹ eſt, omnino eſſe creaturã, aut aliquid
à deo factum eſſe: ſed totũ quicquid illud eſt, ſummum
verum immutabilem deum. Abſit enim vt quemad- 27
modum ſapiunt, pater maior ſit filio ſuo, ſecundum id
quod vnigenitum verbũ eius eſt, ſed ſecundũ id quod
verbum caro factũ eſt. Sed quid mirum, quando in ea-
dem carne factus eſt etiã angelis minor? abſit vt quem-
admodum blaſphemant, incõparabiliter maior & me-
lior ſit filius ſpiritu ſancto. Et quod inſaniſsimũ eſt 28
credere, templũ minoris ſint mẽbra maioris. Pater C. XXVIII.
quidem, deus & dominus eſt filio ſuo, quia in eo forma 29
ſeruilis, quæ prophetabatur, cũ diceretur, Dominus di- Pſal. 2.
xit ad me, filius meus tu. Cui etiam in eadem prophetia
dicit idẽ filius, De ventre matris meæ deus meus es tu. Pſal. 21.
De ventre quippe matris eius vbi hominem aſſumpſit,
deus eius eſt. Qui propter quod eum non ſolũ ante vẽ-
trem matris, ſed ante omnia ſecula coæternum genuit,
pater

A pater eius eſt. Vbi autem vel in ſomnis audierunt,
ſcripturam ſanctā dixiſſe filium deum & dominū eſſe
31 ſpiritus ſancti? Pater, inquiunt, immobiliter & impaſsibiliter volens filium genuit: filius ſine labore & fatigatione ſola virtute ſua ſpiritū fecit. O præcipuā laudem filij & ſpiritus ſancti. Quaſi nos pater mobiliter & paſsibiliter inuitus genuerit, qui nos voluntarie genuit verbo veritatis: aut filius cum labore & fatigatione cœlum & terrā creauerit?
32 Aequētur ergo iſta opera ſecundū iſtos, vel filio vel ſpiritui ſancto: aut ſi nullo modo æquātur, quid ꝓfuit hoc dicere vnde nulla fit quæſtio, quod ſcilicet ſine vllo labure & fatigatione vel gignat pater, vel faciat filius? Videant ſanè quo modo dicant, quòd ſola virtute ſua filius fecerit ſpiritū ſanctū. Iſto eni modo coguntur fateri aliquid feciſſe filiū, quod non viderit patrem facientē. An placet eis dicere, quòd etiā pater fecerit ſpiritum ſanctum? Non ergo eum ſola virtute ſua fecit filius. An alterum fecit prior pater, vt poſſet filius facere quem fecit, qui non poteſt facere niſi quod viderit patrem facientem? Et quid eſt quòd nō alia ſimilia, ſed quæcunq; pater facit, hæc eadem fi-
B lius facit ſimiliter? Si hęc cogitare conentur, proculdubio turbabuntur eis omnia quę ſibi carnali cogitatione
C.XXIX. componunt. Verum eſt autem, quòd pater omnibus
33 quæ ſunt dedit vt eſſent, & ipſe quod eſt à nemine accepit: ſed æqualitatem ſuā nulli dedit, niſi filio qui natus eſt de illo, & ſpiritui ſancto qui procedit de illo. Quæ cum ita ſint, non eſt iſta, quā volunt iſti, differentia trinitatis: quia indifferens in trinitate natura, indifferens in trinitate potentia eſt: vt omnes honorificent filium
Ioan.5. ſicut honorificāt patrē, quod ipſe ait, Et qui volunt pie
Deute.6. viuere, dominum deum ſuum adorent, & illi ſoli ſeruiant. Quod & antiquis patribus dei lege pręceptum eſt, nec vllo modo aliter fieri poteſt, vt ſoli domino deo noſtro ea quæ deo debetur ſeruitute ſeruiamus: ipſa eſt enim quæ Græcè appellatur λατρεία. Quod verbum ibi
Ibidem. poſitum eſt cum diceretur, Illi ſoli ſęruies. Nullo modo
Matth.4. inquā hoc fieri poteſt, niſi ipſe dominus deus noſter vniuerſa ſit trinitas. Alioquin iſtā ſeruitutem, quæ latria dicitur, quam non debent ſerui eis quos ſecundum carnē dominos habent, ſed omnes homines ſoli domino deo ſuo. Hanc ergo ſeruitutem nō exhibebimus filio, ſi de patre dictum eſt, & illi ſoli ſeruies. Aut non exhibebimus patri, ſi de filio dictum eſt, & illi ſoli ſeruies. Iam vero ſi aliquibus terræ molibus ſpiritui ſancto templū
C fabricaremus, quis dubitaret ei nos latria, id eſt, iſta de qua nunc loquor ſeruitute ſeruire? Quo modo ergo nō ei ſeruitutem quæ latria dicitur, exhibemus, cui templū nō facimus, ſed nos ipſi ſumus? Et quo modo nō & ipſe deus noſter eſt, de quo dicit Apoſtolus, Neſcitis quia tē
1.Corin.3. plum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis. Et paulò pòſt, Glorificate ergo deū in corpore veſtro? Corpora autē noſtra, templum in nobis dicit eſſe ſpiritus ſancti. Cū igitur & patri & filio & ſpiritui ſancto iſta quæ latria vocatur ſeruitute ſeruiamus, audiamusq; legē dei præcipientem, vt nulli alteri, ſed ſoli domino deo noſtro hāc exhibeamus: proculdubio vnus & ſulus dominus deus noſter eſt ipſa trinitas, cui vni & ſoli talē ſer-
Cap. XXX. uitutem pietatis iure debemus. Sicuti nemo poteſt,
34 inquiunt, ſine filio ad patrē tranſire: ita & nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto filiū in veritate adorare: quaſi & ad filium ſine patre quiſquā poſsit venire, cum ipſe dicat,
Ioan.6. Nemo venit ad me niſi pater qui miſit me traxerit illū: aut ad ſpiritū ſanctum ſine patre & filio peruenire poſ ſemus, quia eum ſua nobis conferunt gratia. Quid eſt

enim aliud ad eos venire, niſi eos habitantes in nobis D
habere? Hoc enim modo & ipſi ad nos veniūt, cū deus vbique ſit, & nullo corporali contineatur loco. Ipſe ſal
uator dicit de ſe & de patre, Veniemus ad eum, & man- *Ioan.14.*
ſionem apud eum faciemus. Et de ſpiritu ſancto dicit,
Niſi ego abiero, aduocatus non veniet ad vos. Quid eſt *Ioan.16.*
ergo quod dicūt, Sicuti nemo poteſt ſine filio ad patrē tranſire, ita & nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto filium in veritate adorare: & deinde ſubiungunt, Ergo in ſpiritu ſancto adoratur filius. Nūquid nam hæc indicant differentiā naturarū, de qua inter nos & illos vertiiur quæſtio? Nam ſi nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto filiū in veritate adorare, & in ſpiritu ſancto adoratur filius, profecto veritas eſt etiā ſpiritus ſanctus: quia cum in illo adoratur filius, ſicut ab eis dictū eſt, in veritate adora-
tur, vt ipſe filius ait, Ego ſum veritas: ergo & in ſeipſo *Ioan.14.*
adoratur, cū in veritate adoratur. Ac per hoc & in ipſo & in ſpiritu ſancto adoratur filius. Quis autē ita ſit impius, vt inde ſeparet patrē? Quo modo enim non & in illo adoramꝰ, in quo viuimus, mouemur & ſumꝰ? Pro-
inde adorari filium in ſpiritu ſancto etiā nos dicimus, E
Adorari autē filium ab ſpiritu ſancto, legant ſi poſſunt.
Nam per filium glorificari patrem, quis negat? Sed *Acto.17.*
& filium glorificari per patrē negare quis audeat? Cui *Ca. XXXI.*
dicit ipſe filius, Glorifica me. Cui etiā dicit, Ego te glo- 35
rificaui. Glorificare autē & honorificare & clarificare, *Ioan.17.*
tria quidem verba, ſed res vna eſt, quod Græcè dicitur δοξάζειν: interpretum autē varietate, aliter atque aliter
poſitum eſt in Latino. Spiritus ſancti opus & dili- *C. XXXII.*
gentia eſt, inquiunt, ſanctificare & ſanctos cuſtodire, & 36
non ſolum rationabilia, vt quidam putant, ſed & irrationabilia plura ſanctificare: & eos qui ceciderūt propter ſuam negligentiam, ad priſtinum ſtatum reuocare: ignorantes docere, obliuiſcentes admonere, peccantes arguere, pigros hortari, de ſalute ſua cogitare & ſolicite agere, errātes ad viā veritatis deducere, infirmos curare, & fragilitatē corporis per alacritatem animæ continere, & ad amorem pietatis & caſtitatis confirmare, & omnes illuminare: ſuper omnia fidem & charitatem præbere ſingulis: pro ſtudio quoq; & diligētia, pro ſimplicitate & ſynceritate mētis, pro menſura fidei & merito conuerſationis, gratiā [donationis] ad vtilitatē diuidere, & vnuſquiſq; in quo opere & propoſito fuerit habilis in ipſo ordinare. Facit hæc quidē ſpiritus ſan
ctus. Sed abſit vt ſine filio faciat. Quis enim ſic deuiet à F
via veritatis, vt neget à Chriſto cuſtodiri ſanctos, lapſos autē in ſtatū priſtinum reparari, ignorantes doceri, obliuiſcentes admoneri, peccantes argui, pigros hortari, errantes ad viā veritatis adduci, infirmos ſanari, cæcos illuminari, & cætera quę iſti ſpiritui ſancto, tanquā ſolus ea faciat, tribuenda putauerunt? Vt enim de cęteris, ne longum ſit, taceam, quo modo negabunt à Chriſto doceri ſanctos, quibus idem dicit, Nolite vocari ab
hominibus rabbi, vnus eſt enim magiſter veſter Chri- *Matth.23.*
ſtus? Quo modo negabūt à Chriſto illuminari, de quo
ſcriptum legunt, Erat lumen verū quod illuminat om- *Ioan.1.*
nem hominem? Spiritus ergo ſanctus, ſicut ſiue Chriſto nō docet aut illuminat quenquam, ita ſine Chriſto non ſanctificat quicquā. Illud autem quod per Prophe
tā deus dicit, Vt ſciāt quia ego ſum qui ſanctifico eos: *Exod.31.*
eligāt à quo dictum velint credere. Si à patre, cur ab eo ſeparant opera [ſanctificatoris] ſpiritus ſancti, cum ſanctificari ſanctos à ſpiritu ſancto tanquā proprie ac ſeparabiliter putāt? Si à filio, ſaltem ab ipſo non ſeparent opera ſanctificatoris ſpiritꝰ ſancti. Si ab ſpiritu ſancto

deus,

G deus eſt etiam ſpiritus ſanctus,quod illi nolunt,qui per
Prophetam dicit, Vt ſciāt quia ego ſum qui ſanctifico
eos.Si autē,quod melius intelligitur, vox illa ipſius tri-
† *aliàs,nul* nitatis eſt per Prophetam:nullo dubitante,† vnus deus
lo modo du eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, ex quo omnia , per
bitans. quem omnia, in quo omnia, ipſi gloria in ſecula ſecu-
Roma.11. lorum,Amen. Cum itaque fateamur fieri à ſpiritu
Caput ſancto quæ ab illo fieri commemorauerunt, non eſt ex
XXXIII. eo conſequens quod adiungunt, Alium eſſe à filio ſpi-
37 ritum ſanctū natura & ordine,gradu & affectu, digni-
tate & poteſtate,virtute & operatione. Quandoquidē
nec hominū diuerſa natura eſt,quorū ſeparabilia opera
eſſe poſſunt,quod trinitatis eſſe nō poſſunt.Ordo autē,
gradus,affectus, qui inuenitur in creaturæ diſparilitate
& infirmitate,null⁹ eſt in illa coæterna & ęquali & im-
paſsibili trinitate . Dignitas vero, poteſtas, virtus, quo
modo non ęqualis eſt omnibus,qui & eadem & ſimili-
ter operantur? Quod enim dicūt eos operatione diuer
ſos, hoc omnino falſum eſſe conuincimus. Quòd
Caput autem in iſto ſermone ſubnectunt , Impoſsibile eſſe vt
XXXIIII. vnus idēq; ſit pater & filius,generans & naſcens,cui te-
38 ſtimonium perhibetur & qui teſtimoniū perhibet : ma-
H ior,& is qui maiorem confitetur:is qui ad dexteram ſe-
det aut ſtat,& is qui ſedis dat honorem : qui miſſus eſt,
& is qui miſit:diſcipul⁹ & doctor,vt ipſe docuit dicēs,
Ioan.8. Sicuti docuit me pater,ſic loquor : ſimilis & imitator:
& is cuius eſt ſimilis,& quē imitatur:is qui orat,& is qui
exaudit : is qui gratias agit, & is qui benedicit:is qui ſu-
ſcipit mandatum,& is qui dedit mandatū : miniſter &
præcipiēs,ſupplex & eminēs,ſubditus & ſuperior, vni-
genitus & ingenit⁹,ſacerdos & deus. Ex parte aliqua
veriſsime dicunt,ſed ea contra Sabellianos, nō contra
catholicos dicunt.Illi enim vnum & eundem dicūt fi-
lium eſſe qui pater eſt . Nos autem patrem gignentē &
filium genitū duas dicimus eſſe perſonas,ſed non duas
diuerſasq; naturas. Non ergo vnus & idem eſt pater &
filius,ſed vnū ſunt pater & filius. Quòd vero maior eſt
pater,non pertinet ad naturam gignentis & geniti,ſed
hominis & dei.Secundum quam formam ſuſcepti ho-
minis,& ad dexterā patris ſedet vel ſtat, & orat & gra-
tias agit:& ſacerdos eſt,& miniſter eſt:& ſupplex eſt, &
ſubditus eſt.Secundum autē formam dei in qua æqua-
lis eſt patri,vnigenitus eſt & gignenti coæternus. Et li-
Coloſ.1. cet ſit primogenitus omnis creaturæ , quia in illo con-
I dita ſunt omnia,priusq; ille eſt genitus quàm hæc con-
dita,tamen ſempiternus eſt ſicut pater,nec cœpit ex tē-
pore. Nam & patrem rectiſsime dicimus priorem eſſe
quàm vniuerſa quæ condidit,quanuis genitus non ſit.
Nihil enim tam primum quàm id ante quod nihil eſt.
Sed ſicut nihil eſt ante patrem,ita nihil eſt ante vnige-
nitum filium,patri vtiq; coæternum. Neque enim quia
ille genuit,ille genitus eſt,ideo eſt pater tempore ante-
rior.Nam ſi inter patrem gignentem & genitum filiū
aliquod tempus eſt, profecto tempus eſt ante filium. Et
nō eſt iam filius primogenitus omnis creaturæ,quia &
tempus vtiq; creatura eſt.Nec omnia per ipſum,ſi tem-
pus ante ipſum:ſed omnia per ipſum,nullum ergo tem
pus ante ipſum.Ac per hoc,quemadmodū ignis & ſplē
dor qui ex igne gignitur & circumquaq; diffunditur,
ſimul eſſe incipiunt,nec genitus à gignente pręciditur:
ſic deus pater & deus de deo filius eſſe ſimul incipiunt,
quia pariter ſine vllo initio tēporis ſunt, nec genitus à
gignente præceditur.Et ſicut ignis gignens & ſplēdor
genitus coæui ſunt,ita & deus pater gignens,& deus fi-
lius genitus,coæterni ſunt.Sed quia iſte eſt de illo, non
ille de iſto,ideo & mandatum accepit à patre,cū man- K
datum ipſe ſit patris : & docet eū pater, cum ipſe ſit pa-
terna doctrina.Sic enim accepit à patre vitam,cū ſicut
pater ipſe ſit vita:ita eſt & patri ſimilis, vt in illo ſit om
nino diſsimilis . Teſtimonium vero cum inuicem ſibi
perhibeant pater & filius, quo modo iſti alterum eorū
faciant teſtimonium perhibentem , & alterū cui teſti-
moniū perhibeatur,ignoro.Nónne pater dicit, Hic eſt *Matth.3.*
filius meus dilectus . Nónne filius dicit, Teſtimonium *Ioan.8.*
perhibet de me qui miſit me pater?Cur ergo eos ita di-
ſtinguunt, vt patrem dicant cui teſtimonium perhibe-
tur, & filium qui perhibet? Cur vſque ad iſta ſunt vani,
vſque ad iſta ſurdi, vſque ad iſta cæci? De patre autem
mittente & miſſo filio , iam in ſuperioribus huius diſ-
putationis partibus ſatis abundéque tractatum eſt.

Nunquam ſanè, vt impietas iſta delirat, pater præ- *C. XXXV.*
ſcius erat ſe vnigeniti dei patrē futurum : quia nunquā 39
non pater erat,habens filiū coæternum, & generans ſi-
ne tempore, per quem condidit tempora . Et ſicut deū
ſe non præſciuit futurum quod ſemper erat:ſic nec pa-
trem,quia cū filio ſemper erat, nec magno filio maior,
nec bono melior: quia non patri tantum,ſed vniuerſæ L
trinitati dictū eſt,Tu es deus ſolus magnus: Nec de pa *Pſal.46.*
tre tantum,ſed de vniuerſa trinitate recte intelligitur
dixiſſe idem filius:Nemo bonus niſi vnus deus: (Tunc *Marci.10.*
inquam,hoc dixit,)quando eum appellauit magiſtrum
bonum,qui eum nondum intelligebat deum: Tanquā
diceret,Si vocas bonū,intellige deum: nemo enim bo-
nus niſi vnus deus. Trinitas ergo vnus deus ſolus ma-
gnus & bonus,cui vni & ſoli,ſicut præcepit lex eius, il-
la quæ latria dicitur ſeruitute ſeruimus. Abſit autem *C.XXXVI.*
vt dicamus,humilitatis,non veritatis gratia filium ali- 40
quādo ſic loqui,vt ſe patri ſubiiciat, eumq; maiorē eſſe
teſtetur.Nouimus quippe in filio formam ſerui,non fi-
ctam ſimulatamq;,ſed veram:propter quem ſcilicet hu
manum habitū,& propter quod ipſe de patre,nō pater
de illo deus eſt,dicit illa omnia, de quib⁹ iſti occaſionē
accipiunt , diuerſas patris & filij credere ac prædicare
naturas.Et cū ſe tanta iſta voragine impietatis immer-
gāt,nos tanquam opprobrio noui nominis homouſia-
nos vocant. Ita enim ſeſe habet catholicæ veritatis an-
tiquitas , vt ei omnes hæretici diuerſa nomina impo-
nant,cum ipſi ſua ſingula ſicut ab omnibus appellantur
obtineant Arriani quippe & Eunomiani,non alij hęre-
tici nos vocitant homouſianos,quia contra eorum er- M
rorem, Græco vocabulo ὁμοούσιον defendimus patrem
& filiū & ſpiritum ſanctum:id eſt vnius eiuſdemq; ſub-
ſtātiæ,vel vt expreſsius dicatur,eſſentiæ,quæ οὐσία Græ
ce appellatur: quod planius dicitur, vnius eiuſdēq; na-
turæ:Et tamen ſi quis iſtorū qui nos Homouſianos vo-
cant,filium ſuū non cuius ipſe eſſet,ſed diuerſę diceret
eſſe naturæ, exhæredari ſe ab eo mallet filius q̄ hoc pu-
tari.Quanta itaq; impietate iſti cæcantur,qui cum con-
fiteantur vnigenitum dei filium, nolunt eiuſdem natu-
ræ cuius pater eſt cōfiteri, ſed diuerſæ atque imparis &
multis modis rebusq; diſsimilis , tanquam non de deo
natus,ſed ab illo de nihilo ſit creat⁹: Ac per hoc & ipſe
creatura ſit,gratia filius non natura . Ecce qui nos quaſi
macula noui nominis vocant homouſianos , nec ſeip-
ſos cum iſta ſentiunt intuentur inſanos. Quòd autē
ante omnia ſecula natum fatētur filium, quo modo nō *Caput*
ſibiipſi cōtrarij ſunt, eum natum dicere ante omnia ſe- *XXXVII.*
cula,cuius natiuitati anteponūt aliquid temporis, quaſi
nō aut ſecula aut ſeculorum partes quæcunq; ſint tem-
pora?Quod vero dicit Apoſtolus, etiā in futuro ſeculo
patri

A patri filium ſubiectum futurũ, vbi ait, Tunc & ipſe ſub-
1.Corin 15. iectus erit ei qui illi ſubiecit omnia: quid mirum, quan-
doquidem illa in filio forma humana manſura eſt, qua
ſemper maior eſt pater? Quanuis non defuerint, qui illã
tunc filij ſubiectionem, ipſius humanæ formæ in diui-
nam ſubſtantiam commutationem intelligendam pu-
tauerint, tanquam hoc cuique rei ſubiiciatur, quod in
eam conuertitur & mutatur. Sed nos quid hinc ſentia-
mus oſtendimus, magis ideo dixiſſe Apoſtolum etiam
tunc patri filium ſubiectum futurum, ne quis in eo pu-
taret ſpiritum & corpus humanum aliqua conuerſione
periturum: vt ſit deus omnia, nõ tantum in illius vnius
forma hominis, ſed in omnibus, id eſt, vt ad habẽdam
vitam, & ſatiandum in bonis deſiderium noſtrum, na-
tura diuina ſufficiat. Tũc enim deus omnia erit in om-
nibus, cum præter ipſum nihil omnino habere velle
cœperimus. Omnia quippe ipſe nobis erit, quãdo ipſo
ſufficiente, nihil deerit. Iuſſum vero obaudiſſe filium
Caput XXXVIII. antequam acciperet carnẽ, vnde iſti exiſtiment neſcio.
An accipere carnem miſſus eſt, vt hoc videatur feciſſe
iuſſus, quod fecit miſſus? Iterũ ergo ad illa redeant, quæ
ſuperius diſputata ſunt, & quærant atq; inueniãt ſi poſ-
B ſunt, pater vnico verbo quo alio iuſſerit verbo: & vtrũ
dignum fuerit, vt temporali iubentis verbo verbũ ſub-
deretur æternum. Atque hinc intelligant, quia nõ eum
patris iuſſio, tanquam ſuæ non fuerit poteſtatis, com-
Philip. 2. pulerit: ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui acci-
piens. Quòd autem humiliauit ſemetipſum, factus obe
diens vſque ad mortem, iam vtique acceperat carnem.

Caput XXXIX. Arbitror me ad omnia reſpõdiſſe quæ continet Ar-
rianorum ſermo, qui nobis vt ei reſponderemus à qui-
buſdam fratribus miſſus eſt. Qui vt poſsit inſpici ab iis
qui hæc legunt, & vtrum ad omnia reſpõſum fuerit ex-
plorare deſiderant, huic eum noſtræ diſputationi præ-
ſcribendum putauimus: vt prius legatur ipſe, ac deinde
noſtra reſponſio. Quoniam nõ vbique textum verbo-
rum eius interpoſuimus: ne nimis longum faceremus
hoc opus noſtrum, quod tandẽ iſto fine concludimus.

FINIS.

*Huius operis non meminit in libro Retractationum, tamẽ ip-
ſius eſt phraſis. Prior pars habet acta, quibus adiecit
ſcripto coronidem.*

C
DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, contra Maximinum hæreti-cum Arrianorum Epiſcopum, Liber primus.

CVM Auguſtinus & Maximinus
Hippone regio vnum in locum
conueniſſent, præſentibus mul-
tis, tam clericis quàm laicis, MA
XIMINVS dixit, Ego non ob
iſtam cauſam in hanc ciuitatem
adueni, vt altercationem pro-
ponam cum religione tua, ſed
miſſus à comite regis multa contemplatione pacis ad-
ueni. Reuera enim Heraclio presbytero amicabili pa-
ctione mecũ tractanti, reſponſum dedi vt valui, ita ta-
men ab ipſo prouocatus, quiq; intantum exarſit, vt etiã
& aduentum tuũ cõtra me prouocaret. Et quia digna-
ta eſt religio tua mihi facere iniuriam, ſi interrogat, in

quibus valeo reſpõſum dabo: ſi aliquod rationabile di- D
xeris, neceſſe eſt vt ſequar. Si quod eni de diuinis ſcrip-
turis protuleris, quod commune eſt cum omnibus, ne-
ceſſe eſt vt audiamus. Hæ vero voces quę extra ſcriptu-
ram ſunt, nullo caſu à nobis ſuſcipiũtur. Præterea cum
ipſe domin⁹ moneat nos & dicat: Sine cauſa colũt me, Matth. 15.
docentes mandata & præcepta hominum: AVGV-
STINVS dixit, Si ad iſta omnia reſpondere voluero,
id etiã ego agere videbor, ne veniatur ad cauſam. Pro-
inde vt cito agamus quod inſtat, dic mihi fidẽ tuã de
patre & filio & ſpiritu ſancto. MAX. reſpondit, Si fi-
dem meam poſtulas, ego illam teneo fidẽ quę Arimini
à trecentis & triginta Epiſcopis, nõ ſolum expoſita, ſed
etiam ſubſcriptionibus firmata eſt. AVG. dixit, Iam
dixi, & hocipſum repeto, quia reſpondere noluiſti: Dic
mihi fidẽ tuã de patre & filio & ſpiritu ſancto. MAX.
reſpondit, Cum enim nõ defecerim à reſponſione, cur
accuſor à tua religione quaſi reſponſum nõ dederim?
AVG. dixit, Propterea dixi te reſpondere noluiſſe, quia
dum ego quærerem vt diceres mihi fidem tuam de pa-
tre & filio & ſpiritu ſancto, quod & nũc poſco, tu mihi
non dixiſti fidem tuã, ſed nominaſti Ariminenſe con-
cilium: Fidem tuã volo noſſe, quid credas, quid ſentias E
de patre & filio & ſpiritu ſãcto. Si dignaris, ore tuo au-
diam: Noli me mittere ad ea ſcripta quæ modo aut præ
manu non ſunt, aut eorum authoritate nõ teneor. Dic
quid credas de patre & filio & ſpiritu ſancto? MAX.
reſpondit, Non ad excuſandum me Ariminenſis con-
cilij decretum intereſſe volui, ſed vt oſtẽdam authori-
tatem patrum, qui ſecundum diuinas ſcripturas fidem
nobis tradiderũt illam, quam à diuinis ſcripturis didi-
cerunt. Sin vero placet, quia corde creditur ad iuſticiã, Roma. 10.
ore autem confeſsio fit ad ſalutem: inſtructi etenim ſu-
mus & parati ad reſpondendũ omni expoſcenti de no
bis rationem de fide & ſpe quę in nobis eſt: & præterea 1. Petri 3.
cum dominus ipſe Ieſus dicat: Qui me confeſſus fuerit Matth. 10.
coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre
meo qui eſt in cœlis: Et qui negauerit me coram homi-
nibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœ-
lis eſt: iſtud periculum timens, quanuis leges imperiales
non ignoro, tamẽ præcepto ſaluatoris edoctus, qui mo
nuit nos & dixit: Nolite timere eos qui occidũt corp⁹, Ibidem.
animam autẽ non poſſunt occidere: reſpondeo euiden
ter, Credo quòd vnus eſt deus pater, qui à nullo vitam
accepit: Et quia vnus eſt filius, qui quod eſt & quod vi- F
uit, à patre accepit vt eſſet. Et quia vnus eſt ſpiritus ſan-
ctus paracletus, qui eſt illuminator & ſanctificator ani
marum noſtrarũ, & hoc de diuinis ſcripturis aſſero. Si
iubes, proſequor teſtimonia: ſi in aliquo reprehẽdit re-
ligio tua, dabo reſponſum in his in quibus reprehendi
videor. AVG. dixit, Mouet me, quòd ita poſuiſti pro-
prie illuminatorem noſtrum ſpiritum ſanctum, quaſi
Chriſtus non ſit illuminator noſter. Hinc primo abs te
volo audire quid ſentias. MAX. reſpõdit, Nos enim
vnum authorem deum patrem cognoſcimus, à quo il-
luminatio omnis per gradus deſcẽdit. Nam deniq; &
Apoſtol⁹ Paulus profert de ſe teſtimonium in Actibus
Apoſtolorum dicẽs: Quoniam ſic mandauit enim no- Acto. 13.
bis deus: & inter cætera, Poſui te in lumen gentium. Si
Apoſtolus in lumine gentiũ poſitus eſt vt doctor, quã-
to magis ſpiritus ſanctus, qui illuminator eſt Apoſtoli:
in quo & Apoſtolus locutus eſt ſecundum ipſius Apo- 1. Corin. 12.
ſtoli dicta, quia nemo poteſt dicere dominũ Ieſum, niſi
in ſpiritu ſancto. Vtiq; illuminator eſt ſpiritus ſanctus,
qui illuminauit Apoſtolũ: Sed ſpiritus ſanct⁹ à Chriſto

G accepit,ſecundum ipſius Chriſti teſtimonium, ſicut ait
Ioan.16. in Euãgelio Chriſtus:Multa habeo vobis dicere,ſed nõ
poteſtis portare modo: Cum autem venerit ille ſpirit⁹
veritatis,diriget vos in omnẽ veritatem . Nõ enim lo-
quetur à ſe,ſed quæcunque audierit loquetur,& vẽtura
annũciabit vobis.Ille me glorificabit, quia de meo ac-
cipiet & aonũciabit vobis. Ergo ſpiritus ſanctus acce-
pit à Chriſto, ſecuodũ teſtimoniũ Chriſti . Sine dubio
autem Chriſtus ipſe confitetur, quòd doctrina mea nõ
eſt mea,ſed eius qui me miſit patris,& quod vidi & au-
Ioan.7. diui apud patrem meũ,loquor. Siue ergo Chriſtus do-
cens nos illuminat, pater illuminat qui eum deſtinauit:
ſiue ſpiritus ſanctus illuminat, illuminatio ad authorẽ
recurrit,qui eſt fons bonitatis:à quo cõſecutus,ſiue bea-
tus Apoſtolus, ſiue etiam omnes ſaocti, illuminãt qui-
dem credẽtes,ſed hæc illuminatio ad vnum authorem
Pſal.26. recurrit.Et ea de cauſa dicebat Propheta:Domin⁹ illu-
minatio mea,& ſalus mea, quẽ timebo. AVG. dixit,
Ego nõ nego illuminare ſpiritum ſanctum , ſed vtrum
& Chriſt⁹ illuminet per ſeipſum, & pater illuminet per
ſeipſum , an non illuminent iſti niſi per ſpiritum ſan-
ctum:hoc requiſiui breuiter,hoc requiro. MAX. reſ-
H pondit,Credo non latere religionem tuam, beatum di
xiſſe Apoſtulum Paulum:Cum autem benigoitas & hu
Titum.3. manitas apparuit ſaluatoris ooſtri dei,non ex operibus
iuſticiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundũ ſuam miſericor-
diam ſaluos nos fecit,per lauacrũ regeneratioois & re-
nouationis ſpiritus ſancti,quẽ effudit in nos abũde,per
Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum.Secundum hanc
regulam dico ſpiritum ſanctũ,& profitenr illuminato-
rem per filiuoı : vt aote dictum eſt, quem effudit in nos
abunde,per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum. Iam
dedi reſponſum:quoniam,ſiue Paulus illuminat,ad au-
thorem deum patrem recurrit hęc illuminatio:ſiue ſpi
ritus ſanctus illuminat , ad authorẽ recurrit illumina-
tio : ſiue Chriſtus illuminat, ad authorem recurrit illu-
minatin.Et hoc magiſterio Chriſti edoctus,proſequor-
ſicut ait ipſe Chriſtus:Oues meæ vocẽ meam audiũt, &
Ioan.10. ſequuntur me,& ego vitam æternam do eis, & non pe-
ribunt in æternum,& nõ rapiet eas quiſquam de maou
mea.Pater meus quod dedit mihi,maius omnib⁹ eſt, &
nemo poteſt rapere illud de manu patris mei : Et iterũ
ſic ait:Ego & pater vnum ſumus . Ergo ad defendẽdas
Ioan.14. oues,id eſt,ad illuminandas, pater & filius vnum ſunt,
I concordes atq; vnanimes ſecundum hanc rationẽ quã
audiſti: quoniã nemo poteſt rapere de manu mea nues
quas mihi dedit pater,ſimili modo nec de manu patris.
AVG.dixit,Res loqueris, neceſſarias quidẽ, ſed nõ ad
cauſam.Ad interrogationem meam nõ reſpondiſti , &
tã multa dixiſti.Si velis relicta quęſtione quæ inter nos
vertitur,reddere totum Euangelium,qui dies ſufficiũt,
quanti tẽporis ſpaciũ neceſſariũ eſt:Breuiter mihi dic,
quoniã interrogaui te,vtrũ illuminet per ſeipſum Chri
ſtus,an nõ illuminet oiſi per ſpiritũ ſanctum . Non ſo-
lum boc reſpondere voluiſti,ſed ſi me noo fallit quod
audiui,magis ſpiritum ſanctum per Chriſtũ illuminare
dixiſti. MAX.reſpondit, Nõ decet in religione, præ-
terea cum de deo loquamur,calumniã inferre . Ego &
reſpõſum dedi,& ſi nõ ſufficiũt quæ diximus, addimus
teſtimonia,quia per Ieſum Chriſtũ ſpiritus ſaoctus effu
ſus eſt in omoes credẽtes . Sic enim legimus beatũ Pe-
trũ dixiſſe:Hũc Ieſum ſuſcitauit deus, cuius nos omnes
Acto. 2. teſtes ſumus.Dextera itaq; dei exaltatus,pmiſsione ſpi-
ritus ſancti accepta à patre,effudit hoc donũ quod nũc
vos & videtis & auditis.Dixi enim ꝙ omnia quæcunq;
ſuggerit nobis ſpiritus ſanctus,à Chriſto cõſecutus ſit. K
Recurre ad teſtimonia aote lata,& inuenies ita. AVG.
dixit,Cũ vis conari probare quod ipſe non nego,in re-
bus ſuperfluis neceſſarium tẽpus abſumis:Ego nõ nego
per Chriſtũ diffuſum fuiſſe ſuper credentes ſpiritũ ſan-
ctum.Sine cauſa hoc per tãtas moras teſtimoniis pro-
bare voluiſti,quod ipſe cõfiteor.Ego hoc dixi,boc quę-
ſiui,hoc iterum dico:vtrum Chriſtus per ſpiritum ſan-
ctum illuminet,an ſpiritus ſanctus per Chriſtũ illumi-
net:quia dixiſti ſuperius per Chriſtũ illuminare ſpiritũ
ſanctum.Si autẽ non recolis, recitẽtur verba tua in ge-
ſtis,vt appareat ea nos iuſsiſſe recitari,& probabo te di-
xiſſe quod quæro. MAX. reſpõdit, Probatio erat ne-
ceſſaria,ſi nõ ipſe temetipſum placaſſes.Iam enim pro-
ſecutus es in teſtimoniis quę protuli,vel in ratione quã
dedi,quod & ipſe ſic habeas.Cũ finita ſit ergo iſta quæ-
ſtio,propone aliã ad quã tibi reſpondeam:Nam profeſ
ſus es iam in quæſtione iſta ſatisfactũ tibi fuiſſe. AVG.
dixit,Dixiſti ſpiritum ſanctũ per Chriſtum illuminare,
an nõ dixiſti?Rogo te vt vnũ de duobus breuiter mihi
reſpondere digneris:Reſponde,dixiſti, an non dixiſti?
MAX.reſpõdit, Ego ſpiritũ ſanctum profeſſus ſum ſe- L
cundũ ſaluatoris magiſteriũ,quia ſiue illuminat, à Chri
ſto accepit:ſiue docet,à Chriſto accepit:omnia quęcũq;
gerit ſpiritus ſanctus,ab vnigenito deo cõſecutus eſt,&
ſi parua ſunt,teſtimonia addo. AVG.dixit, Ne dicat
nos calũniari, legãtur verba ipſius paulo ſuperius . An-
tonius notarius ad locũ recitauit . Dico ſpiritũ ſanctũ,
& profiteor illuminatorẽ per filiũ , vt ante dictum eſt,
quẽ effudit abunde in nos, per Ieſum Chriſtum ſalua-
torẽ noſtrũ . Cumq; recitatum eſſet, MAX.reſpõdit,
Vt videtur,ipſe potius dilationi ſtudes, vt nõ ad princi
palem cauſam recurramus, ſed per totũ diem vis argu-
mentis nos in vna detioere quæſtione. Nos enim reci-
tauimus,quòd per filiũ ſpiritus ſanctus ſit effuſus, & nõ
tantum beatum Paulum teſtẽ produximus , verumetiã
& Petrum priorẽ Apoſtolorũ. Habet enim proſecutio
noſtra,ꝙ ſpiritus ſaoct⁹ à Chriſto accepit,ſecundũ prę-
cedens teſtimonium : Ille me glorificabit,quia de meo Ioan.16.
accipiet & annunciabit vobis. Idẽ itidẽ cõpulſus iterũ
dico,quia ſiue illuminat ſpiritus ſanctus,ſiue docet,ſiue
inſtruit,omnia à Chriſto conſecutus eſt,quia per Chri-
ſtum facta ſunt omnia, & ſine illo factũ eſt nihil. Chri- Ioan.1.
ſtus dicit, quia à genitore ſuo omnia hæc cõſecutus eſt, M
& viuit propter patrem,& omnis lingua cõfitetur,quia Philip.2.
dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris . Et quia
omnis viri caput Chriſtus eſt, caput autẽ mulieris vir, 1.Corin. 11.
caput autẽ Chriſti deus.Et quia filio ſpiritus ſanctus eſt
ſubiectus: [Et quia filius patri eſt ſubiectus] vt chariſsi-
mus,vt obediẽs,vt bonus à bono genitus.Nec enim pa
ter contrariũ ſibi genuit, ſed talem genuit, qui etiã cla-
mat & dicit : Ego quæ placita ſunt patri, facio ſemper. Ioan.8.
AVG.dixit,Si & Chriſtus illuminat per ſpiritum ſan-
ctum,& ſpiritus ſanct⁹ illuminat per Chriſtũ,par pote-
ſtas eſt.Lege autẽ tu mihi ſubiectũ Chriſto ſpiritũ ſan-
ctum,quod pauloante dixiſti . Quòd autẽ dicis domi-
num dixiſſe de ſpiritu ſancto:De meo accipiet: ideo di
ctũ eſt,quia de patre accepit,& omoia quæ ſunt patris,
ſine dubio & filij ſunt. Nã ipſe cũ hnc dixiſſet, adiecit:
Ideo dixi,De meo accipiet:quia omnia quę habet pater
mea ſunt.Dic ergo quod interrogaui,& teſtimoniis p- Ioan.16.
ba,ſubiectũ Chriſto ſpiritũ ſaoctum:cũ potius legamus
ipſum dicẽtẽ,Spiritus domini ſuper me,propter quod Eſaia.61.
vnxit me,euãgelizare pauperibus miſit me . Si ſuper ſe Luca 4.
ipſe dixit ſpiritum ſanctũ, quo modo tu dicis ſpiritum
ſanctum

A ſanctum Chriſto eſſe ſubiectum? Dixit autem Chriſtus,
ſuper ſe ſpiritum ſanctum: nõ quia ſuper verbũ dei eſt,
quod eſt deus, ſed quia ſuper hominem, quòd verbum
Ioan. 1. caro factum eſt. Vbi enim ſcriptũ eſt, Verbum caro fa-
ctum eſt, nihil aliud eſt q̃ verbum homo factũ eſt: Quia
Luca 3. videbit omnis caro ſalutare dei: nihil aliud q̃ omnis ho
Roma. 3. mo. Et in lege nõ iuſtificabit̃ omnis caro: nihil eſt aliud
quàm omnis homo. Propter quod ergo verbũ caro fa-
Philip. 2. ctum eſt, & ille ſemetipſum exinaniuit formã ſerui ac-
cipiẽs, ex ipſa forma ſerui dixit: Spiritus domini ſuper
me. Nam par poteſtas eſt, vna ſubſtãtia eſt, eadẽ diuini-
tas: Ideo quamuis trinitatẽ colamus, quia pater nõ eſt fi-
lius, nec filius eſt pater, nec ſpiritus ſanctus aut pater aut
filius: tamẽ vnum deũ colimus, quia ipſa trinitas ineffa-
bilis & excelſa coniunctio, vnum deum oſtendit, vnũ
dominũ. Ideo dictũ eſt: Audi Iſraël, Dominus deus tu*,
Deut. 6. deus vn* eſt. Quid nobis vultis facere duos deos & du-
os dominos? Dicitis dominũ patrẽ & deũ patrẽ, dici-
tis dominũ Chriſtũ & deum Chriſtũ: Interrogo, vtrũ
ambo ſimul vnus ſit? Reſpõdetis, duo dij: Supereſt vt eis
& templa & idola faciatis. MAX. reſpõdit, Religio-
nis authores nunquã in calumniã vertuntur. Interro-
gaſti teſtimonia, vt ea quæ profeſſus ſum teſtimoniis
B docerẽ: Et ipſe pares atq; æquales profiteris tres, patrem
& filiũ & ſpiritum ſanctũ: Et præterea cum tres ęquales
profeſſus ſis, iterum cõuerſus protuliſti quidẽ teſtimo-
nium diuinarum ſcripturarũ, non ad æqualitatẽ perti-
nens, ſed ad ſingularitatem omnipotẽtis dei, ꝙ vnus ſit
omnium author. Ergo quia & ætate præcedis & autho
ritate maior es, profer, inſtrue prius teſtimoniis, ꝙ tres
ſint æquales, tres omnipotentes, tres innati, tres inuiſi-
biles, tres incapabiles, & tũc demũ neceſſe eſt teſtimo-
niis vt acquieſcamus: ſi quo minus reddere rationẽ de
diuinis ſcripturis nõ valueris, neceſſe me eſt, vt ad om-
nia quæ in præcedẽti dixi: ſiue enim pàtrem ſolum qui
quod viuit à nemine acipiens: ſiue filiũ, quod ſum pro-
feſſus, quia quod viuit à patre accepit: ſiue de ſpiritu ſan
cto quæ dixi, etiã quanta deſideras teſtimonia proferã.
AVG. dixit, Ego quod quęſiui vt dicere dignareris nõ
dixiſti, quo teſtimonio probares ſubiectũ Chriſto ſpiri
tum ſanctũ: reſpõdebo tamẽ ad ea quæ propoſuiſti. Sic
nõ dicimus tres omnipotentes, quo modo nõ dicimus
tres deos. Si enim de ſingulis interrogemur: vtrũ deus
C ſit pater, Reſpõdemus deus: [Vtrum deus ſit filius, Reſ-
pondemus deus: Vtrũ deus ſit ſpiritus ſanctus, Reſpon
demus deus.] Cũ autẽ de omnib* interrogati fuerim*,
vtrum tres ſint, referimus nos ad diuinã ſcripturã di-
centem: Audi Iſraël, Dominus deus tuus, deus vnus eſt:
Ibidem. Et in hac diuina pręſcriptione cõdiſcimus, eãdẽ ipſam
trinitatẽ vnum eſſe deum. Sicq; de ſingulis ſi quęratur,
vtrum pater omnipotẽs ſit? Reſpondemus, omnipotẽs.
Si filius? hoc idem reſpõdemus. Si ſpiritus ſanctus? nec
ipſum negamus. Nec tamẽ dicimus tres omnipotẽtes,
quo modo nõ dicim* tres deos: Sed ſicut ſimul illi tres
vnus deus, ſic ſimul illi tres, vnus omnipotẽs eſt, & in-
uiſibilis, vnus deus pater & filius & ſpiritus ſanctus eſt.
Sine cauſa ergo putas nos numero coartari, cũ diuinita
tis potẽtia etiam rationẽ numeri excedat. Si enim ani-
mę multorũ hominũ accepto ſpiritu ſancto, & quodã-
modo conflatæ igne charitatis vnã animam fecerunt,
Act. 4. de qua dicit Apoſtol*: Erat enim eis anima & cor vnũ:
tot corda, tot milia cordium, vnum [cor] fecit charitas
ſpiritus ſancti: tot milia animarũ vnam animam dixit
ſpiritus ſanctus, quã ipſe vnam animam fecit: Quanto
magis nos vnum deum dicimus, ſemper ſibi inuicẽ &

inſeparabiliter & ineffabili charitate cohærentes, patrẽ D
& filiũ & ſpiritum ſanctũ. MAX. reſpondit, Ac per
hoc pares atq; æquales dixiſti, quod quidẽ teſtimoniis
docere nõ valuiſti, & ob iſtam rem ad aliã cauſam di-
uertiſti. Nos enim nõ diffidimus, ſed certa cognoſcen
tes fide, quod erat cor vnũ & anima vna omnium cre-
dentiũ: Nec enim hoc præiudicat religioni noſtræ, ſed
magis cõcordat: Sine dubio enim ſi omniũ credentiũ
erat cor & anima vna, quare autẽ non pater & filius &
ſpiritus ſanctus in cõſenſu, in conueniẽtia, in charitate,
[in vnanimitate] vnum eſſe dicantur? Quid enim fecit
fili* quod nõ placuit patri: Quid pręcepit pater in qui-
bus nõ obtemperauit filius? Quando enim ſpiritus ſan-
ctus cõtraria Chriſto, aut patri tradidit mãdata? Et cõ-
ſtat ſecundum ſaluatoris ſententiã quòd ait: Ego & pa Ioan. 10.
ter vnum ſumus: eſſe illos in concordia & in conſenſu
vnum. Sicut autem ipſe pròfeſſus es: pater pater eſt, qui
nunquam fuit filius: filius filius eſt, qui ſemper filius ma-
net: & ſpirit* ſanctus ſpirit* ſanct* eſt: quod eſt & quod
legimus, profitemur de ſpiritu ſancto, in hunc ſpiritũ 1. Petri. 1.
ſanctum, † qui tantus ac talis eſt, vt etiã angeli ipſi con- † in hunc
cupiſcant in eum proſpicere. Tãtus eſt iſte ſpiritus ſan- ipſum filiũ
ctus, vt ſufficiat vbiq; omnium poſtulationes ſuſcipere
& aduocatione fungi: Et in hoc teſtem profero beatũ E
Paulum qui ait: Nam quid oremus ſicut oportet, neſci- Roma. 8.
mus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus ine-
narrabilibus. Quod lego credo, quia gemitibus inenar-
rabilibus poſtulat ſpiritus ſanctus: Et ideo iſto eruditus
magiſterio, intantum dico ſubiectum eſſe ſpiritum ſan-
ctum, vt gemitibus poſtulet pro nobis. Vnum autẽ pro-
fiteor deum, non vt tres vnus ſit, ſed vnus deus eſt in-
comparabilis, immenſus, infinitus, innatus, inuiſibilis:
quem & filius ipſe & orauit & orat, apud quem & ſpiri
tus ſanct* aduocatione fungitur. Nã quia orat filius pa
trem, quamuis enim ſoleatis omnia illa teſtimonia quæ
in ſancto legimus Euangelio corpori applicare, attamẽ
noſtrũ eſt perſcrutatis diuinis ſcripturis oſtẽdere, quia
& nunc ſedens ad dexteram patris interpellat pro no-
bis. Ea enim de cauſa dixi, & orauit & orat, quia nunc
vtiq; interpellat pro nobis, ſicut ait Apoſtolus: Quis ac- Roma. 8.
cuſabit aduerſus electos dei? De* qui iuſtificat? Quis eſt
qui condemnet? Chriſtus qui mortuus eſt, immo magis
qui & reſurrexit, qui & eſt in dextera dei, qui & inter-
pellat pro nobis? Aeque cum diſcipulis poſitus Chriſt*, F
ſic ſe rogaturum promiſit dicens: Si diligitis me, man- Ioan. 14.
data mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium aduo
catum * dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiri- *paracletũ
tum veritatis, quem hic mundus accipere non poteſt,
quoniam nõ videt eum, nec nouit eum: Vos autem vi-
diſtis eum, & cognoſcitis eum, quia apud vos manet, &
in vobis eſt. Si ſufficiũt hæc, bene eſt. Si quo minus, ad-
dam quãta iubes teſtimonia. AVG. dixit, Ea quæ noſ-
ipſi confitemur, probare nobis nõ debes. Hoc enim fa-
ciendo, nihil aliud, ſicut ſuperius dixi, quàm neceſſariũ
tẽpus abſumis. Scimus filiũ dei filium eſſe dei: Scimus
à ſeipſo non eſſe, ſed genitum eſſe à patre: patrem vero
ipſum ingenitum eſſe, à nullo eſſe, à nullo vitam acce-
piſſe: filium vero à patre accepiſſe vitã, ſed non ita tan-
quam fuerit aliquando ſine vita, vt acciperet vitã. De-
dit enim ei vitam, gignendo vitam: gignendo vitam
eum, dedit ei vitam. Aequalitatem autẽ oſtendit dicen-
do: Sicut enim habet pater vitã in ſemetipſo, ſic dedit
& filio vitam habere in ſemetipſo. Vitam in ſemetipſo Ioan. 5.
habet pater. Aequalem vitę patris, vitam in ſe habet fi-
lius, ſed tamen filius à ſeipſo vitã non accepit, quia nõ

G à ſeipſo natus eſt, à patre natus eſt. Gignendo dedit, nō
quia iam erat filius ſine vita, & dedit ei vitā: quo modo
nos peccatores facti ſumus ſine vita, & per indulgentiā
& gratiam accepimus vitam: Ille vitā accepit à patre,
quia vita natus eſt à patre: Ac per hoc tu nō potuiſti di-
cere ſubiectum eſſe filio ſpiritum ſanctum, niſi quia ge-
Roma.8. mitibus interpellat pro nobis. Videtur enī tibi illa per-
fectio ſanctitatis in gemitibus ſemper eſſe, nec reſpira-
re à gemendo. O æterna miſeria: intellige locutionem,
blaſphemiā deuitabis. Sic enim dictum eſt, gemitibus
interpellat, vt intelligeremus, gemitib⁹ interpellare nos
Galat.4. facit. Adeſt enim nobis, & infundēdo charitatē nobis,
facit nos interpellare gemitibus. Deniq; alio loco cum
Roma.8. dicit Apoſtolus, Clamantē, abba pater: alio loco dicit,
In quo clamamus abba pater: expoſuit quid ſit, claman-
tem, abba pater: dicendo, in quo clamamus. Ac per hoc
quid eſt clamantem, niſi clamare facientem? Do exem-
plum locutionis huius: Nónne deus eſt omniū pręſcius
Gala.4. futurorum? Quis hoc negabit inſanus? Tamen ait Apo
ſtolus: Nunc autem cognoſcētes deum, immo cogniti
à deo. Si nunc eos cognouit deus, non eos nouerat, nō
elegerat, non prædeſtinauerat ante mundi conſtitutio-
H nem: ſed ſic dixit, Nunc autem cognoſcētes deum, im-
mo cogniti à deo: vt intelligerent deū feciſſe in eis co-
gnitionem ſuam, cognoſcētes deum. Quid eſt, cogno-
ſcentes deum? Nolite vobis arrogare, nolite ſuperbire:
Cogniti eſtis à deo. Quid eſt cogniti eſtis à deo? Co-
gnitores ſuos vos deus fecit. De⁹ vobis dedit vt cogno
Gene.22. ſcatis. Quo modo eſt & illud domini: Nunc cognoui,
dicit Abrahæ dominus, quoniā timeas dominū: quan-
do attulit filiū ſuū ad holocauſtū Abrahā, dicit ei deus,
Nūc cognoui: ipſa eſt tota dei præſciētia. Tunc cogno
uit, quando dixit, Nunc cognoui: Sed quid eſt, nūc co-
gnoui? Id eſt nunc cognoſcere te feci. Si ergo has locu
tiones ſicut libris diuinis eruditus agnoſceres, de gemi
tibus illis quibus dictum eſt gemitibus interpellare ſan
ctum ſpiritum, non eum faceres miſerū. Quid eſt enim
aliud, ſemper gemere q̄ ſemper eſſe miſerum? Ideo nos
gemimus, quia miſeri ſumus. Et gratias ſpiritui ſancto,
quia charitate æterni ſeculi facit nos gemere, propter
quod dictus eſt gemere: Facit nos clamare, ꝓpter quod
dictus eſt clamans. Facit nos cognoſcere deum, prop-
ter quod dictum eſt, immo cogniti à deo. Facit Abrahā
deus cognoſcentem, propter quod ei dixit: Nunc co-
I gnoui. MAX. reſpondit, In quibus nos reprehēdis, in
ipſis ipſe detegeris: Certum eſt enim, & diuina nos mo
Prouer.10. net ſcriptura, ꝙ ex multiloquio nō effugies peccatum,
parcens autē labiis ſapiens eris: Quanuis etiam & ſi per
totū diem quiſq; de diuinis ſcripturis proferat teſtimo-
nia, non in verboſitate illi imputabitur reuera: † ꝙ ſi aut
† res vera. literaria arte vſus, aut expreſsione † ſpiritus ſui: quiſque
† expoſitione. cōtinuet verba quæ nō continuent ſanctæ ſcripturę: &
ocioſa ſunt & ſuperflua. Sufficit mihi qui ad iſtā regu-
lā te adduxi, vt profitearis ꝙ pater pater eſt, quia inna-
tus eſt, quia à nemine accepit vitā, & quia filius à patre
conſecutus eſt vitā, & quia ſpiritus ſanctus ſpiritus ſan
1 ctus eſt. Dicēdo autē vnū deum, bene quidē faceres,
ſi confitendo vnum deum, nō patrē & filium & ſpiritū
ſanctum vnū diceres deum, contra tuam ſententiā ve-
2 3 niens. A nobis vnus colitur deus innat⁹, infectus, in-
uiſibilis, qui ad humana contagia, & ad humanā carnē
4 5 non deſcēdit. Eſt autē & filius ſecundum Apoſtolū,
6 non puſillus, ſed magnus deus. Sic ait beatus Paulus:
Titum.2. Expectātes beatā ſpem & aduentū glorię magni dei, &
7 ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Iſte enim magnus deus

Chriſtus dicit, quia aſcendo ad patrē meum & patrem *Ioan.20.*
veſtrū, deum meū & deum veſtrū. De ſua enim ſub- K 5
iectione vnum ſtatuit deum. Iſte eſt ergo vnus deus, 9
vt iam recitauimus teſtimoniis, quē Chriſtus & ſpiritus
ſanct⁹ adorāt, & omnis creatura veneratur & colit, vel
hac ratione vnū profitemur. Nō tamen ꝙ copulatio 10
vel permixtio filij cum patre, aut vel certe ſpiritus ſan-
cti cum filio, vel cum patre faciat vnum deum: Sed 11
quia ille ſolus vnus perfectus eſt deus, qui vt ipſe proſe-
cutus es, vitam à nemine accepit, qui filio dedit ſuo ex-
emplo habere vitam in ſemetipſo, Copulatos quidē 12
dicimus in charitate & in concordia. Iam vt ſuperius
reddidimus rationē, alterum eſſe patrē, & nō ipſum fi-
lium, ipſe nos inſtruit ſaluator dicēdo, Si ego teſtimo- *Ioan.5.*
nium dico de me, teſtimonium meum non eſt verum:
Alius eſt qui teſtificatur de me. Et ne pręſumptorio ſpi-
ritu quidam putarēt, ꝙ aut de Ioanne Baptiſta dixerit,
aliū: aut forte de Petro Apoſtolo vel Paulo: ipſe proſe-
cutus eſt, Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium red-
didit veritati, Ego autem teſtimonium ab homine non
accipio: ſed hęc dico, vt vos ſaluemini. Ille, inquit, lucer
na fuit ardens & lucens, vos autem voluiſtis ad horam L
exultare in lumine eius. Ego autem habeo teſtimonium
maius Ioanne: Opera quæ dedit mihi pater vt perficiā
ea, ipſa opera quæ ego facio teſtificantur de me, quia pa
ter me miſit. Et qui miſit me pater, ipſe teſtificatur de
me. Quis tam ſtultus eſt, vt non intelligat quoniam 13
alius de alio teſtimonium perhibuit: pater de filio, qui
vtiq; & dicebat: Hic eſt filius meus dilectus, in quo be- *Math.17.*
ne complacui, ipſum audite. Dilectū lego, & credo 14
quòd pater eſt qui diligit, & filius qui diligitur. Vnige-
nitum audio Chriſtum, & nō dubito quia vnus ab vno
eſt genitus. Primogenitum Paulus clamat dicens, Qui *Coloſſ.1.*
eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus vniuerſæ crea-
turæ: Et profiteór ſecundū ſententiā diuinarum ſcrip-
turarum, quod eſt filius primogenitus, & non ingeni-
tus. Et quia in illo creata ſunt omnia [quæ ſunt in cœ 15
lis, &] quę ſunt in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue thro-
ni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates,
omnia per ipſum facta ſunt, & in ipſo creata ſunt, & ip
ſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtāt: & iſte filius
dei, deus vnigenitus, cū ſit ante omnes. Ipſe enim dicit:
Quod vidi apud patrem meum, loquor. Iſte filius etiā *Ioan.8.*
quod vos carni aſcribitis, in ſancto ait Euangelio: Si di *Ioan.14.*
ligeretis me, gauderetis vtiq;, quoniam vado ad patrē, M
quoniā pater maior me eſt. Iſta enim legētes credimus
& profitemur ſecūdū Apoſtolum, quòd ei omnia ſub-
iecta ſint vt magno deo. Iſte enim magnus deus, quem
talem genuit pater, vt ipſe proſecutus es, vtiq; maiorem
patrem confeſſus eſt, vt ſtatuat illum vnū deum, in cu-
ius & ſinu deſcribitur à Ioanne Euangeliſta: Audi vti-
que ipſum clamantem & dicentē de inuiſibilitate om-
nipotentis dei, ꝙ deum nemo vidit vnquam, vnigeni- *Ioan.1.*
tus filius qui eſt in ſinu patris ipſe narrauit. Hinc inſtru-
ctus Paulus clamat, & dicit: Beatus & ſolus potens rex *1.Timo.6.*
regū & dominus dominantiū, qui ſolus habet immor-
talitatem, & lucem habitat inacceſsibilem, quem vidit
hominum nemo, neq; videre poteſt, cui honor & pote-
ſtas in ſecula amen. De hoc iterum dicit, Soli ſapiē- 16
ti deo per Ieſum Chriſtum, cui gloria in ſecula, amen.
Et ideo vnus deus à nobis pronūciatur, quia vnus eſt 17
ſuper omnia deus innatus, infectus, vt proſecuti ſumus.
Filium autem natum ſi Paulo non credis dicēti, Pri 18
mogenitū vniuerſæ creaturæ: vel ipſi filio crede dicen- *Coloſſ.1.*
ti ad Pilatum, cum ei diceret: Ergo tu rex es? Ait Chri- *Ioan.18.*
ſtus:

A ſtus:Ego in hoc natus ſum. Natum lego,profiteor quod
†diſcrepo. lego:primogenitũ lego,non diſcredo,†vnigenitum le-
go,etiam ſi ad eculeum ſuſpendar, aliter nõ ſum dictu-
rus:quod docent nos ſanctę ſcripturæ,confiteor. Tu e-
nim quid dicis,quod vnus ſit pater & filius,dic patrem
vnigenitum,dic primogenitum, dic quæ ſunt patris in
filio,dic filium ingenitum,dic innatum,dic quia nemo
19 eum vidit vnquã,neq; videre poteſt. Proſequere de
ſpiritu ſancto talia qualia de patre legimus,vt ęqualem
oſtẽdas ſpiritum ſanctum patri. Dic rogo,habe me di-
20 ſcipulum. Proſequere de filio,quòd filius ſit innatus,
quòd ſit ſine origine. Si ęqualis,vtique talis:ſi talis,vtiq;
innatus. Si innatus, vtiq; nec vidit eum quiſquã homi-
nũ. Da teſtimonia, & inſtrue & doce,& habebis me di-
1 ſcipulum. AVG.dixit,A vobis vnum deum coli di-
xiſti, ſicut te loquente aduertere potui:cõſequens eſt vt
aut non colatis Chriſtum, aut nõ vnum deum colatis,
2 ſed duos. Dixiſti etiam de patre, ꝙ ad humana con-
tagia & ad humanam carnem nõ deſcenderit. Si forte
neſcis, cõtagia vbi dicuntur, aliquã contaminationem
ſignificant. Voluiſti ergo Chriſtum intelligi veniſſe ad
B humana cõtagia. Ergo humana carne inquinatum pro-
feſſus es Chriſtum. Ego autem dico,immo catholica fi-
des,quam cum Eccleſia Chriſti teneo,dicit dominũ no
ſtrum Ieſum Chriſtum ſic factum eſſe verbũ carnem, vt
nulla de humano genere,& de humana carne contagia
pateretur. Venit enim mundare,nõ coinquinari. Suſce-
pit ergo animam humanam, & carnem humanam ſine
vlla peſte contagij:& vtrũq;,id eſt,& animã humanam
& carnem humanam, in ſeipſo ſaluare dignatus eſt.
3 Sed quia de eius inuiſibilitate veritati quantũ video
nõ vis acquieſcere, rogo te vt cogites ſecundũ carnem
& ſecũdum hominem fuiſſe viſibilem Chriſtum. Nam
ſecũdum id ꝙ verbum eſt deus apud deum, & ipſe in-
uiſibilis eſt: Sapiẽtia dei eſt Chriſtus. Humana ſapientia
inuiſibilis eſt: [Et dei ſapientia viſibilis erit?] Quantum
ergo attinet ad illam naturã, in qua ęqualis eſt patri,pa-
riter eſt deus,pariter omnipotens,pariter inuiſibilis,pa-
4 riter immortalis. Dixiſti & quantum aduerti,ſic ac-
1.Timo.6. cipiendũ eſſe quod ait Apoſtolus, Qui ſolus habet im-
mortalitatẽ:vt in hac ſentẽtia ſolus pater accipi debeat.
Ergo verbum dei mortale vis eſſe. Sapiẽtia dei non eſt
immortalis ſecundũ te. Nõ intelligis quia nõ potuiſſet
C vllo modo mori filius, niſi carnem mortalẽ ſuſcepiſſet
à nobis. Deniq; caro in illo mortua eſt,nõ ipſe mortuus
eſt,quantũ ad deum pertinet, quantum ad diuinitatem
Lucæ.12. attinet,qua ęqualis eſt patri. Sic enim hominib⁹ ait, No
lite timere eos qui corpus occidunt, & poſtea non ha-
bent quid faciant. Quia anima mori nõ poteſt,verbum
dei mori poteſt? ſapiẽtia dei mori poteſt? vnigenitus il-
5 le non aſſumpta carne mori potuit? Aſſumpta autem
carne qua factus eſt homo, ſicut æqualem ſe nouit quã-
Ioan.10. do dicit, Ego & pater vnũ ſumus, ſicut ſe nouit mino-
Ioan.1. rem,quia verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis.
Philip.2. Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Natura e-
nim erat,nõ rapina. Non enim vſurpauit hoc:ſed natus
eſt hoc. Veruntamen ſemetipſum exinaniuit formam
Ibidem. ſerui accipiẽs. Agnouiſti æqualem,iam incipe agnoſce-
re minorem. Formam ſerui accipiens in ſimilitudinem
hominum factus, & habitu inuẽtus vt homo. Ecce qua
forma maior eſt pater diſcerne diſpẽſationem ſuſcepti
hominis,à manente immortaliter diuinitate,& non er-
ras in verbis, quæ multũ amas dicere, & ea non digna-
6 ris ſapere. Profiteor autem ſicut dicis,patrẽ innatum,
filium natum. Sed non ideo ſunt diuerſæ naturæ atque
ſubſtantiæ, quia ille nõ natus eſt,ille natus eſt. Etenim ſi D
natus eſt,filius eſt: ſi filius eſt,verus filius eſt, quia vnige-
nitus eſt. Nam & nos dicti ſumus filij: Sed nũquid vni-
geniti ſumus tot filij? Aliter ille filius vnigenitus:ille na-
tura filius,nos gratia filij:ille vnigenitus de patre natus,
hoc eſt quod pater ſecundũ naturam, ſecundũ ſubſtan-
tiam. Qui autẽ dicit eum propterea quia natus eſt,ideo
alterius eſſe naturæ,negat verũ filium. Habemus autem
ſcripturam, Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto,ipſe 1.Ioan.5.
eſt deus verus & vita æterna. Quare verus deus? Quia
verus dei filius. Si enim animalibus dedit vt non gene-
rent niſi quod ſunt, homo hominem generat, canis ca-
nem,& deus deum non generat? Si ergo eiuſdẽ ſubſtan-
tiæ eſt,quare dicis minorẽ? An forte,quia homo pater
quãdo generat filiũ,& ſi homo hominẽ generat,tamen
maior minorem generat? Expectamus ergo vt creſcat
Chriſtus,quo modo creſcũt omnes quos generãt homi
nes. Si autẽ Chriſtus ex quo natus eſt, quod nõ eſt à tẽ-
pore, ſed ab æternitate, quod eſt hoc eſt, & tamen mi-
nor eſt,melior eſt humana conditio: quia homo vel &
creſcere poteſt,& aliquãdo venire habet ad ætatẽ patris
ſui,ad robur patris ſui,ille nunq̃, quo modo ver⁹ filius? E
Vſqueadeo autem filiũ agnoſcimus deum magnũ,vt 7
patri dicamus ęqualẽ. Itaq; ſine cauſa nobis quod valde
profitemur, teſtimoniis & multiloquio ꝓbare voluiſti.
Dicit autem, Deum meũ & deum veſtrũ:attendẽs for- Ioan.20.
mam hominis in qua erat. Cæterum quãtum attinet ad
illud quod dixit Ioãnes, In principio erat verbũ,& ver- Ioan.1.
bum erat apud deũ,& deus erat verbũ:non eſt pater dei
deus,ſed deus eſt Chriſti, quia Chriſt⁹ factus eſt homo.
Vnde & ipſe dicit in pſalmis, cur illi ſit pater deus: De Pſal.21.
ventre matris meæ deus meus es tu. Quãdo dicit de vẽ-
tre matris ſibi illum eſſe deum, oſtẽdit propter hoc eſſe
deum patrem filio,quia homo filius, ſecundũ quod pa-
ter maior eſt filio. Vnde dicit, Deũ meum & deum ve- Ioan.20.
ſtrum. Inde eſt & illa ſubiectio,quam non debemus 8
mirari ſecundũ hominem redditam patri,quãdo ſicut
ſcriptũ eſt, Etiã parẽtibus ſubditus erat. Et de illo ſcrip- Lucæ.2.
tum eſt, Minoraſti eum paulominus ab angelis. Vellẽ Pſal.8.
autem hic etiã aliquibus ſcripturarũ teſtimoniis doce- 9
res nos, vbi legatur adorari patrẽ à ſpiritu ſancto. A fi-
lio autem accipio,etiã ſi non proferas teſtimonia, quo-
niam hic†adorat deum. Admittitur facile,ſecundũ ho- †al.homo.
minem dictũ,quãuis nec hoc legas:tamẽ ſpecialiter de F
te exigo, vt adoratũ patrẽ à ſpiritu ſancto legas nobis,
aut cõmemores teſtimoniũ diuinum: fortaſſis enim ſit,
ſed me fugiat: vt ſi inueneris,reſpõdeam quo modo id
accipi debeat, ſicut de gemitibus ſcripturarũ ſolenni lo
cutione reſpõdi. Quòd autẽ dicis,ꝙ per illã copula- 10
tionem ineffabilẽ nõ ſit vnus deus pater & filius & ſpi-
ritus ſanctus:vis noſſe quantũ valeat iſta copulatio? Nõ
ex locutionibus noſtris,ſed ex diuinis eloquiis certe ma
nifeſtũ eſt,aliud eſſe ſpiritũ hominis,aliud eſſe ſpiritum
dei. Vnde dicitur: Deus ſpiritus eſt:id eſt, quia corpus Ioan 4.
non eſt:& tamẽ ait Apoſtolus,[Qui adhæret meretrici, 1.Cor.3.
vnũ corpus eſt:] Qui autem adhæret deo, vnus ſpiritus 1.Cor.6.
eſt. Si ergo iſta adhæſio diuerſarũ naturarũ ſpiritus,quia
alius eſt hominis, alius dei,fecit vnũ ſpiritum,nõ vis vt
tantum adhæreat patri filius vt ſit vnus deus? Hoc acci-
pe etiã de ſpiritu ſancto qui deus eſt. Cęterum ſi deus 11
ſpiritus ſanctus nõ eſſet, templum vtique nos ipſos non
haberet. Scriptum eſt quippe in Apoſtolo, Neſcitis quia 1.Cor.3.
templũ dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Et ite- 1.Cor.6.
rum, Neſcitis quia corpora veſtra templum in vobis eſt
ſpiritus ſancti quem habetis à deo? Nonne ſi templum
alicui

G alicui ſancto angelo excellẽtiſsimo de lignis & lapidi-
Hoc nũc fit bus faceremus, anathematizaremur à veritate Chriſti &
quibuſlibet ab Eccleſia dei, quoniã creaturæ exhiberemus eam ſer-
diuis. uitutẽ, quę vni tantũ debetur deo? Si ergo ſacrilegi eſſe-
mus faciendo templũ cuicunq; creaturę, quo modo nõ
eſt deus verus cui non templũ facimus, ſed noſipſi tem-
12 plum ſumus? Quo modo autem dixerit Chriſtus, Si-
Ioan.5. cut habet pater vitã in ſemetipſo, &c. ſuperius reſpõdi.
Concordia autem & charitate qua dicis factũ fuiſſe,
vt vnum ſint pater & filius, quando mihi protuleris di-
ctum eſſe, ꝙ vnum ſint quæ ſunt diuerſæ ſubſtãtię, tunc
1.Cor.3. cogitabo quid debeam reſpõdere. Legimus enim: Qui
plantat & qui rigat vnũ ſunt, ſed ambo homines erant,
eiuſdem ſubſtãtiæ fuerãt nõ diuerſæ. Item legimus ipſo
Ioan.17. Chriſto dicente: Vt ſint vnum ſicut & nos vnũ ſumus.
Nõ dixit, vt ipſi & nos vnũ, ſed vt ipſi ſint vnum in na-
tura ſua, & in ſubſtãtia ſua, cõcordi æqualitate quodam
modo vniti atque cõflati, ſicut pater & filius & ſpiritus
ſanctus vnum, propter indiuiduã eandemq; naturam.
Nõ vna nu- Aliud eſt enim, vnũ ſunt: aliud, vnus eſt. Quando dici-
mero. tur, vnum ſunt, & ſi nõ dicatur quid vnum, intelligitur
vna ſubſtãtia. Quãdo dicitur, vnus eſt, de duabꝰ diuer-
ſiſq; ſubſtãtiis, neceſſe eſt vt quæratur quid vnus. Verbi
H gratia, Diuerſa ſubſtãtia eſt anima & corpus, tamẽ vnus
homo: diuerſa ſubſtãtia eſt, ſpiritus hominis & ſpiritus
1.Cor.6. dei, tamen cũ domino adhæret, vnus ſpiritus. Addit, ſpi
ritus: nõ dixit, vnũ ſunt. Vbi autem dicitur, vnum ſunt,
vna ſubſtãtia ſignificatur, quod vos nõ vultis, & audetis
13 dicere verũ Chriſtum dei filium vos confiteri. Non
autem ideo maior eſt pater, quia teſtimoniũ dicit de fi-
lio: Nam & Prophetæ perhibuerunt filio teſtimonium.
Alius eſt quidẽ qui perhibuit teſtimoniũ, alius cui perhi-
bet, quia pater pater eſt, filius filius eſt. Nõ quia vnũ non
ſunt, aut vnus deus nõ ſunt, quãdo cohærentes atq; cõ-
14 iuncti ſunt, quod ſemper ſunt. Sic autẽ dicis hinc in-
ter patrem & filiũ eſſe diuerſitatem, quia pater diligit, &
filius diligitur, quaſi negare poſsis, ꝙ filius diligat patrẽ.
Si ambo ſeinuicem diligunt: cur negatis eos vnius eſſe
naturæ? Quod dixi de patre vnde dictus ſit maior,
15 quia propter formã ſerui dictũ eſt: hoc dico & de in-
uiſibilitate, quoniã viſibilis filius propter eandem for-
mam ſerui dictus eſt. Cæterum quantũ attinet ad ipſam
diuinã ſubſtantiã, vel patris, vel filij, vel ſpiritus ſancti,
I omnino eſt inuiſibilis. Nã quando ſe patribus diuinitas
oſtendebat, per ſubiectam creaturã ſe viſibilem demõ-
ſtrabat. Nã per ipſam ſuã naturã vſqueadeo inuiſibilis
eſt, vt ipſe Moyſes ei cũ quo facie ad faciẽ loquebatur,
Exod.33. diceret: Si inueni gratiã ante te, oſtende mihi temetip-
ſum manifeſte. Volebat enim eum videre, ſicut videtur
Matth.5. deus oculis cordis. Beati enim mundo corde, quia ipſi
deũ videbũt. Sic volebat dicere Moyſes eum cui dice-
Exod.33. bat, Oſtende mihi temetipſum manifeſte: ſicut & inuiſi-
bilia dei, per ea quę facta ſunt intellecta conſpiciuntur.
Roma.1. [Sic enim ait Apoſtolus, inuiſibilia enim eius per ea quę
facta ſunt intellecta cõſpiciũtur,] ſempiterna quoq; vir-
tus eius ac diuinitas. Ecce intelligẽdo cõſpiciuntur in-
Ioan.1. uiſibilia dei, & tamen inuiſibilia dicuntur. Et omnia per
ipſum facta ſunt Chriſtũ, & viſibilia & inuiſibilia, & ipſe
16 à nobis credi viſibiliter poteſt. Hinc etiã dicis de pa
Rom.16. tre tantum intelligi debere quod ait Apoſtolus, Soli ſa-
pienti deo. Ergo ſolus eſt pater deus ſapiẽs, & nõ eſt ſa-
piens ipſa dei ſapiẽtia, quod eſt Chriſtus. De quo ait A-
1.Cor.1. poſtolus, Chriſtũ dei virtutẽ & dei ſapientiam. Supereſt
vt dicatis, quid enim non audetis, inſipientẽ eſſe ſapien-
17 tiam dei? Sic autem dicis patrem infectũ, quaſi filius

factus ſit, per quem facta ſunt omnia. Scio factum eſſe K
filium, ſed in forma ſerui. Nã in forma dei vſqueadeo
non eſt factus, vt per illũ facta ſint omnia. Si enim ipſe
factus eſt, non per illum ſunt omnia facta, ſed cætera.
Non itaq; dico filium ingenitũ, ſed patrem genito- 18
rem, filium genitum. Hoc tamen genuit pater quod eſt,
alioquin non eſt verus filius, ſi quod eſt pater, nõ eſt fi-
lius: ſicut de partubus animaliũ ſupra diximus, quia veri
filij hoc ſunt per ſubſtantiã quod parentes. Quid eſt 19
autem quod poſcis, vt oſtendã tibi ęqualem patri ſpiri-
tum ſanctũ eſſe, quaſi tu oſtẽderis patrem maiorem eſſe
ſpiritu ſancto, ſicut potuiſti oſtendere de filio, propter
formã ſerui? Scimus enim dictum eſſe patrem filio ma-
iorẽ eſſe, quia in forma ſerui erat filius, & adhuc in for-
ma eſt humana filius, quam leuauit in cœlum. Propterea *Rom.8.*
dictum eſt de illo, quòd & nũc interpellat pro nobis: &
ſempiterna erit in regno hæc eadem forma immorta-
lis. Propter quod dictũ eſt, Tunc & ipſe filius ſubiectus *1.Cor.15.*
erit ei qui illi ſubiecit omnia. Nam de ſpiritu ſancto qui
nullam ſuſcepit creaturã ad vnitatẽ perſonæ ſuæ, quan-
uis ſe per ſubiectam creaturã viſibiliter & ipſe, ſiue per
columbæ ſpeciem, ſiue per linguas igneas ſit demõſtra- *Matth.3.*
re dignatus, nunquã dictus eſt eo maior pater, [nũquã *Acto.2.*
dictus eſt ſpiritus ſanctus adoraſſe patrem,] nunquã di- L
ctus eſt minor patre. Sed dicis de filio, Si æqualis eſ- 20
ſet, vtiq; talis: id eſt, quia non eſt ingenitus, nõ videatur
talis. Poſſes dicere non eſſe hominẽ quem genuit Adã,
quia ipſe Adam non eſt genitus, ſed factus à deo. Si au-
tem potuit Adam eſſe & non eſſe genitus, & tamen hoc
generare quod erat ipſe, nõ vis vt potuerit deus deum
æqualem ſibi? Puto me tibi ad omnia reſpõdiſſe. Sed ſi
non vis eſſe diſcipulus, noli eſſe multiloquus. MAX. 1
dixit, Loqueris quaſi auxilio principum munitus, nihil
ſecundum timorem dei. Lõgas horas ſuſtinui, expoſui-
ſti vt tibi viſum eſt: Reſpõdemus deo auxiliãte ad om-
nia, Nec enim nudo ſermone, ſed teſtimoniis diuina-
rum muniti. Tantũ ſicut nos patiẽtes fuimus exponente
tua religione, & ipſe cum tuis patientiam accõmoda, vt
ad ſingulos tuos ſermones demus reſpõſum, ſicut & ip-
ſe ad noſtros reſpõdiſti quod tibi placuit. Nos Chri- 2
ſtum colimus vt deum omnis creaturæ. Nam quia ado-
ratur & colitur, non tantum ab hominũ natura, verum-
etiam & ab omnibus virtutibus cœleſtibus, audi clamã-
tem beatum Paulum, Hoc enim ſentite in vobis quod *Philip.2.*
& in Chriſto Ieſu: qui cum in forma dei eſſet, nõ rapinã M
arbitratus eſt eſſe ſe parem deo, ſed ſemetipſum exina-
niuit formã ſerui accipiẽs, in ſimilitudinem hominum
factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſemetip-
ſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem
crucis: Propter quod & deus eum ſuperexaltauit, & do
nauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen. Illud vtiq;
quod tu in tuis proſecutionibus ſciens, quòd profeſsio-
ni tuę erat cõtrarium, ſubducendũ putaſti, ſciẽs quia le-
ctio te argueret. Nam quòd omne genu flectatur Chri-
ſto, vtiq; ſic proſequitur ipſe Paulus cũ dixiſſet, Donauit
illi nomen quod eſt ſuper omne nomen: ſequitur, vt in
nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiũ, terreſtriũ, &
infernorũ: Et omnis lingua cõfiteatur, quia dominꝰ Ie-
ſus Chriſtꝰ in gloria eſt dei patris. Dicẽdo enim, vt in no
mine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiũ terreſtriũ & in-
fernorũ: vniuerſa cõcluſit. Nihil eſt i cœlo, quod nõ ge-
nu flectat Chriſto. Nihil remãſit in terra, quod nõ genu
flectat Chriſto. [Nihil in inferis, quod non genu flectat
Chriſto.] Et hoc pater ei donauit. Poſſunt eni pbare qui
legũt, ſi ex mea authoritate vel ex multiloquio, vt accu-
ſas, hanc

A ſas,hâc proſecutionem feci,aut certe de authoritate di-
3 uinarum ſcripturarum reſpondeo. Dicis de ſpiritu
ſancto quòd æqualis ſit filio. Da teſtimonia, vbi adora-
tur ſpirit⁹ ſanctus,vbi ei cœleſtia & terreſtria & inferna
genu flectant. Nos enim quòd adorãdus ſit deus pater,
Ephe.3. beato Paulo Apoſtoln clamante didicimus: Propterea
flecto genua mea ad patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti,
ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nomina-
tur. Authoritate ſanctarum ſcripturarum adoramus pa
trem:æque ab ipſis diuinis ſcripturis inſtructi, cnlimus
& adoramus deum Chriſtum. Si alicubi adorandus ſit
ſpiritus ſanctus:ſi pater ei ſic perhibuit teſtimonium, ſi
filius,ſi ipſe de ſe iſta amplexus eſt, lege præterquam di-
4 ximus ex diuinis ſcripturis. Quòd Chriſtus eſt in
Roma.8. dextera dei,quòd interpellat pro nobis, ſic etiã in alio
Coloſſ.3. loco ipſe proſequitur Paulus dicens: Quæ ſurſum ſunt
quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens. Sic ad
Hebræ.1. Hebræos ipſe ſcribens ait:Purificatione peccatorum fa-
cta,conſedit ad dexteram magnitudinis in excelſis. Sic
B vtique & ſpiritus ſanctus iam ante per Prophetam præ-
cinuerat dicens: Dixit dominus domino meo, ſede à
Pſal.109. dextris meis. Sic & ipſe filius in Euãgelio profeſſus eſt.
Matth.22. Præterea ad illum principem qui eum adiurans dice-
Lucæ 20. bat, Dic nobis ſi tu es Chriſtus filius dei benedicti: ait
Marci 14. ipſe,Ego ſum: vel certe, Tu dicis:Et, Amodo videbitis
Matth.26. filium hnminis ſedentem à dextris virtutis dei. Nos
5 enim ſpiritũ ſanctum, competenter honoramus vt do-
ctorem, vt ductorẽ, vt illuminatorem, vt ſanctificato-
rem:Chriſtum colimus vt creatorem:patrem cum ſyn-
cera deuotinne adoramus vt authorem,quem & vnum
authorem vbique omnibus pronunciamus. Iſtæ enim
calumniæ de Philoſophicæ artis inſtructione veniunt.
2.Cor.5. Non puto te legiſſe quod ait Apoſtolus:Quoniã Chri-
ſtus vtique cum nõ eſſet peccator, pro nobis peccatum
fecit,vt nos efficeremur iuſticia dei in ipſo. Nec hoc ſa-
Deute.21. nè ad te forte peruenit, quod dixerat ſcriptura: Male-
dictus omnis qui pendet in ligno. Qund interpretans
Galat.3. beatus Apoſtolus Paulus,dicit, Factus prn nobis male-
dictum, vt benedictio in gentibus adimpleretur. Nec
1.Cor.15. hoc ſanè peruenit ad te quod ait ipſe Paulus,Primus ho
mo Adam de terra terrenus:ſecundus homo dominus
de cœlo cœleſtis aduenit. Ergo & Chriſtus ſuſcepit ho-
C minem,vt ipſe expoſuiſti. Et ea de cauſa diximus,quòd
ad terrena contagia deſcendit. Nõ enim ignoramus il-
1.Petr.2. lud ſecundum quod legimus,Qui peccatum non fecit,
nec inuẽtus eſt dolus in ore ipſius: Qui cum maledice-
retur,non maledicebat:cum pateretur,non commina-
†al.iniuſte. batur. Commendabat autem ſe iudicanti iuſte.† Non
Ioan.1. ignoramus quod ait baptiſta Ioãnes:Ecce agnus dei,ec-
ce qui tollit peccatũ mundi. Conſtat vt & ipſe proſecu-
tus es: Nec enim ad omnia obſtinati eſſe debemus, vt
non quę benedicis laudemus. Valde enim iuſta eſt pro-
ſecutio tua,quia ad hoc venit Chriſtus, vt nos potins à
peccatis & ab iniquitatibus mundaret,nõ tamen vt ipſe
contaminaretur, ſicut & ipſe proſecutus es. Certum eſt
enim,quòd ſecundum diuinitatis ſuæ ſubſtãtiam illam
beatam,[quam habuit]ante mundi cõſtitutionem, ante
ſecula,ante tempora,ante dies,ante menſes,ante annos,
antequam quicquam eſſet,ante aliquam excogitationẽ,
6 in illa beata natura deus natus à patre eſt. In deo e-
nim comparatione digna vti decet. Hoc ſanè mihi diſ-
plicet, & valde animo dolui in tua proſecutione: Vt
enim diceres, quod homo hominem generat, & canis
canem, tam fœda cnmparatio in illam tantam immen-
7 ſitatem produci non debuit. Quis autem ignorat

quòd deus deum genuit,quòd dominus dominum ge- D
nuit,quòd rex regem genuit,quòd creator creatorẽ ge-
nuit,quòd bonus bonum genuit,quòd ſapiens ſapientẽ
genuit, quòd clemens clementem genuit, potẽs poten-
tem? Nihil ſubtraxit pater generando filium. Nec enim
inuidus,ſed vt fons bonitatis tantum bonũ genuit:Cu-
ius bonitatis teſtis eſt omnis creatura, ſecundum tuam
ipſius proſecutionem, quã valde laudo, vbi de diuinis
ſcripturis protuliſti dicẽdo, Inuiſibilia enim eius à cre- *Roma.1.*
atura mnndi,per ea quę facta ſunt intellecta cnnſpiciũ-
tur,ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. Ad- 8
huc autem adiicio,non contraria his quę bene ſunt di-
cta dicens,ſed ſenſum accommodans: Quoniã ex ma-
gnitudine pulchritudinis condigne creator eorum co-
gnoſcitur atque colitur, vt puto de diuinis † ad iſta re- *† puto dedi*
ſponſum: Quoniam hoc & beatus Paulus iterum pro- *mus.*
ſequitur: Quoniam chirographũ quod erat cõtrarium *Colo.2.*
nubis, ipſum tulit Chriſtus de medio, ac infigens illud
cruci,exuẽs ſe carnem, poteſtates & principatus tradu-
xit fiducialiter, triumphans eos in ſemetipſo. Attamen E
& ſicut hnmo qui exercitationem liberalium literarum
vel rhetoricæ artis non feci, ſi quid minus † feciſſem in *† al. ſi quid*
ſermnne,ad ſenſum reſpicere debniſſes, & non vicium *vicium.*
ſermonis intendens,in crimen nos inducere. Abſit,ab-
ſit,vt vnigenitus deus, non ſit deus vniuerſæ creaturæ,
mundus,incoinquinatus, ſanctus,ſecurus, nullam in ſe
habens immundiciam: Nã qui nnn honorificat filium,
non honorificat patrẽ,qui miſit illum. Quòd enim ver-
bum caro factum eſt, & habitauit in nobis, Euangeliſta
teſtatur:Et vidimus ait gloriam eius, gloriam tanquam *Ioan.1.*
vnigeniti à patre,plenũ gratiæ & veritatis. De hoc ipſo
& ante iam vetus teſtamentum præcinuerat dicens: La- *Gene.49.*
uabit in vino ſtolam ſuã,& in ſanguine vuæ cooperto-
rium ſuum. Quod lego credo: Quoniã verbũ caro fa- *Ioan.1.*
ctum eſt, & inhabitauit in nobis. Iterũ lego beatũ Pau-
lum dixiſſe:Qui trãsfigurabit corpus humiliatis noſtræ, *Philip.3.*
cõforme fieri imagini corpnris glorię ſuę. Credo enim
quòd Chriſtus deus à patre genitus,ante omnia ſecula,
ipſe ſibi ſecũdum Salomonem Prophetam † ædificaſſet *† perfectã.*
domum, [ſecundum quod legimus,Sapientia ipſa ſibi
ædificauit domum]quam domum vice templi accepe-
rit. Dum & ipſe dediſti rationem,ſecundum quid ſit 9
viſibilis,ſecundum quid inuiſibilis, vt puto non recens F
hæc audiuio peruenit ad aures tuæ religionis: Nã & in
proſecutione quam proſecutus es, cõparationem acci-
piens animæ, oſtẽdiſti piam & iuſtam rationem eſſe vt
credamus & cognoſcamus, quia ſi anima humana in
corpore poſita, oculis corporalibus videri non poteſt:
Nam ſi angeli ſecũdum naturæ ſuæ ſubſtantiã inuiſibi-
les habentur,quanto magis creator angelorum,qui tãta
ac talia fecit,angelos,archãgelos, ſedes,dominationes,
principatus,poteſtates,cherubin, ſeraphin? Ad quorum
multitudinẽ, vt legimus in Euangelio,omne genus hu-
manum ad vnam cõparauit ouem dicens: Relictis no- *Lucæ.15.*
naginta nouem in mõtibus,venit quærere vnam erran-
tem. Nam deniq; ſic erit gaudiũ ait,in cœlo,ſuper vnum
peccatorem pœnitentiã agẽtem, quàm in nonoginta-
nouem iuſtis,qui non indigent pœnitentia. Nã qui non
indigent pœnitentia qui ſunt,niſi vtiq; illę cœleſtes vir-
tutes,quibus nihil eſt cũ humana natura cõmune? Cõſi-
deranda eſt virtus vnigeniti dei, & in ipſo admiranda
eſt magnitudo omnipotentiæ dei patris,qui tantum ac
talem genuit filium, tam potentem, tam ſapientem, ſic
plenum:qui tantas ac tales cœleſtes virtutes fecit. Et ne
verboſi inueniamur, ſicuti iam & denotare nos digna-
tus es:

G tus es:Quod quidem atque vtioam cõtingat, vt & nos
1.Cor.4. poſsimus dicere:Nos ſtulti propter Chriſtũ,& tãquam
purgamẽta mũdi huius facti ſumus: & ſi quid aliud tua
religio de nobis valuerit iudicare. Scimus illũ qui di-
Pſal.68. xit: Quoniã propter te improperium ſuſtinui tota die.
1.Cor.4. Ad quod exemplũ oos prouocans Paulus,dicebat:Imi-
1.Petr.2. tatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. Nã & Petrus ait:
Chriſtus paſſus eſt pro nobis,relinquẽs vobis exemplũ,
vt ſequamini veſtigia eius.Secundũ diuinitatis ſuæ ſub-
ſtantiam, non ſolum ab hominibus non videtur filius,
ſed etiam nec à cœleſtibus virtutibus. Poteſt enim ar-
changelus angelum videre,angelus animas noſtras ſpi-
ritales & videre & penetrare: boc eſt vtiq; maiores in-
feriores,& videre,& penetrare.Et ſecundum ſaluatoris
ſententiam, vt dicebat tunc ad illum qui ſe diuitem ia-
Luca.12. ctabat, Stulte, bac oocte expoſtulatur anima tua à te:
eſt officium angeli,vt animã reſtituat ante conſpectum
domini,non tamen anima poteſt angelum videre, aut
exhibere.Iſto enim ordine aſcẽde ſuperius, & inuenies
quemadmodum eſt vnus inuiſibilis deus pater, qui ſu-
periorem non habet à quo circunſpiciatur,qui quantus
H eſt,infinitus eſt,qui nec finiri verbis,nec mente concipi
poteſt. De cuius magoitudine non ſolum humana lin-
gua, ſed etiam & omnes cœleſtes virtutes pariter coa-
dunatæ dicunt vt valent, non tamen explicaot vt eſt.
Plenus eſt ab omni quod dicitur. Hũc enim ſolus filius
condigne honorat & laudat,quanto plus à ſuo genito-
re ante omnem excogitationem eſt conſecutus. Nam
quia & honorat &collaudat & glorificat ſuum geoito-
rem,quanuis quatuor Euangelia teſtantur, attamen in
cõpendiũ referens, eis quæ carni ſoletis applicare poſt-
poſitis,iam nunc proferã teſtimonia,vbi in cœlis ſuum
patrem adorat. [Dicit enim ſic Paulus ad Hebræos,]
Hebræ.9. Non enim in manufactis templis intrauit Chriſtus ex-
emplarium veritatis, ſed in ipſo cœlo modo apparet
perſonæ dei pro nobis.Hoc vtique poſt Chriſti regreſ-
ſum in cœlis.Poſtquam enim ei de cœlo locutus eſt di-
Acto.9. cens,Saule Saule quid me perſequeris: poſteaquam ſpi-
Acto.13. ritus ſanctus ait, Segregate mihi Barnabam & Paulum
in opus miniſterij quò vocaui eos:vocatus Paulus dicit,
Non in manufactis templis intrauit Ieſus exemplarium
veritatis, ſed in ipſo cœlo modo apparet perſonæ dei
pro nobis. Et qnia ſuggeſsit religio tua, vt bic demus
I reſponſum ſi filius videat patrem.Legimus in Euange-
Ioan.6. lio, Non quia vidit patrem quiſquam niſi qui eſt à deo,
hic vidit patrem. Vidit ergo patrem, ſed vidit incapa-
bilem.Pater autem ſic videt filium,vt tenens in ſinu ſuo
†aliàs, la- & habens,ſecundum antelatum † teſtimonium, quòd
tum à te. deum nemo vidit vnquam,niſi vnigenitus filius qui eſt
Ioan.1. in ſinu patris,ipſe enarrauit.Videt enim pater filium vt
filium: filius videt patrem vt patrem immenſum. Hu-
manam ſapientiam inuiſibilem pronunciat tua religio-
Eſaiæ.7. ſitas, vt puto ſufficit Eſaiæ dictum dicentis: Nunquid
modicum eſt vobis certamen præſtare hominibus? Et
†præſtabi- quo modo domino præſtabitur† certamen? Certum eſt
tis. autem, quia non eſt modicũ hominibus certamen præ-
ſtare,cum quãdo quanuis ſit ille quiſque ſapiens,habeat
ſapientiorẽ qui eum videat:deinde huius enim ſapien-
tia non in opere eius perſpicitur,non in diſcipulis pro-
batur. Noo ergo inuiſibilis eſt bumana ſapientia, quæ
cõprehendi poteſt, quæ videtur,quæ & reprehenditur.
De cætero autem decet & ordinis eſt, dignis te vti cõ-
parationibus, quia de deo loqueris de illa immenſitate:
cui & ſi comparatio detur quantum fieri poteſt ſecun-
dum excogitatum humanum, aut certe ſecundum au-
thoritatem diuinarum ſcripturarum, non per omnia K
comparatio vlla digna inuenitur ad illum, qui eſt in-
comparabilis. Ego patrem ſolum ſecundum antela- 10
ta teſtimooia, nõ cum altero & tertio dico quòd vnus
eſt,ſed quòd ſolus eſt deus.†Si vero ſolus vnus non eſt, †aliàs,vn⁹
pars eſt. Nec enim ex partibus compoſitum vnum dico
deum:ſed ille quod eſt,virtus eſt ingenita ſimplex:filius
ante omoia ſecula & ipſe virtus eſt genita. De hac ſanè
virtute filij beatus Apoſtolus Paulus dicebat, Congre- 1.Cor.5.
gatis vobis & meo ſpiritu cũ virtute domini Ieſu.Dico
enim & profiteor quod nos ſancta docent Euangelia.
Et quia ſpiritus ſanctus & ipſe ſit[virtus]in ſua proprie-
tate:De quo dominus teſtimonium perhibet dicendo,
Vos autem ſedete, ad ſuos diſcipulos in ciuitate Hie- Lucæ.24.
ruſalem, quoadusque induamini virtute ab alto. Si 11
ob hoc inuiſibilis filius à te pronũciatur, eo quòd ocu-
lis humanis contemplari non poſsit: cur non & cœle-
ſtes virtutes pariter inuiſibiles pronuncias, cum quan-
do nec ipſę obtutibus humanis videri poſsint? Ego qui-
dem teſtimonium protuli ſine aliqua interpretatione
verborum meorum dicens, Beatus & ſolus potens, rex 1.Tim.6.
regum & dominus dominantium. Si ſcripturam reci-
tam,reprehẽdi nõ debui: Sin vero perſcrutaris ſenſum L
ſcripturę,reddo rationem. Ait enim Apoſtolus,Bea- 12
tus & ſolus potens rex regum. Solũ dicit potentem pa-
trem,non quia filius non ſit potẽs. Audi igitur teſtimo-
nium de filio,ipſum ſpiritum ſanctum clamãtem & di-
ceotem, Tollite portas principes veſtras, & eleuamini Pſal.23.
portæ æteroales, & introibit rex gloriæ: [Et ſequitur,]
Quis eſt iſte rex gloriæ? Et reſponſum intellige, Domi-
nus fortis & potens. Quo modo non potens, cuius po-
tentiam omnis prædicat creatura? Quo modo non 13
ſapiens, de quo ſpiritus ſanctus collaudans eius ſapien-
tiam clamat & dicit,Quàm magnificata ſunt opera tua Pſal.103.
domine, omnia in ſapientia feciſti. [Nam cum omnia
per Chriſtum ſint facta, ſine dubio illum ſpiritus ſan-
ctus dicebat laudans,Omnia in ſapientia feciſti.] Et cũ
ita habeatur, requirendum eſt ergo, quo modo beatus
Paulus dicit,Beatus & ſolus potẽs? Vt puto ideo ſolum
potentem dicit,quia ſolus eſt incomparabilis in ſua po
tentia. De cuius incomparabilitate Propheta admirans
dicebat, Deus quis ſimilis ſit tibi? Vis noſſe quòd ſolus Pſal.82.
eſt potens,intuere filium, admirans potentiam filij. In
ipſo enim aduerte,quia ſolus eſt potens,qui tam poten- M
tem genuit.Pater enim in illa immenſa potentia poten-
tem creatorem genuit. Filius in ſua illa à patre accepta
potentia, vt ipſe ait, Omnia mihi tradita ſunt à patre Matth.11.
meo,non creatorem creauit, ſed creaturam conſtituit.
Iſtam enim potentiam admirans dei patris, dicebat
Paulus,Beatus & ſolus potens. Nam & ſi homo potens 1.Tim.6.
& verus,ſecundum quod & de Iob legimus, Erat ho- Iob.1.
mo ille verus & iuſtus dei cultor. Adhuc & regionem
illius deſcribens dicit,quòd eſſet potens & magnus in-
ter omnes ex parte Orientis: quo modo ergo ſolus po-
tens pater? Sed ſolum dicit ob hoc, quia nullus ei com-
paratur,quia ſolus eſt tãtæ magnitudinis,tantę poteſta-
tis,taotæ potentiæ. Pari modo & ſapientem ſolum pa-
trem prædicat beatus Paulus Apoſtolus dicens ſic, Soli Roma.16.
ſapienti deo.Sed requireoda eſt ratio, quemadmodum
ſolus ſapiens,nõ quòd Chriſtus nõ ſit ſapiens Iam pro- 1.Cor.1.
tuliſti Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam.† Didi- Pſal.103.
cimus & nos teſtimonia,quòd omnia in ſapientia con- †potẽtiam.
didit.Sed vere ſolus ſapiẽs pater. Credim⁹ ſcripturis,&
veneramur ipſas ſcripturas diuinas:& neq; apicem vnũ
præterire optamus, timẽtes periculũ quod in ipſis diui-
nis ſcripturis

A nis ſcripturis eſt poſitum, Vę detrahentibus aut adden-
Deut.4. & 12. tibus. Vis ſcire quanta eſt ſapiētia patris? Intuere filium,
& videbis ſpientiam patris. Et ea de cauſa ipſe Chriſtus
Ioan.14. dicebat, Qui me videt, videt & patrem: hoc eſt in me e-
ius videt ſapiētiam, eius laudat virtutem: illum glorifi-
cat qui me tantū ac talē genuit ante omnia ſecula, vnus
vnum, ſolus ſolum. Non quærens materiam vnde face-
ret, non in auxilio aliquem accipiens, ſed vt nouit ipſe
ſua virtute & ſapientia genuit filium. Non eſt vt calum-
niam facientes dicatis, quoniam ſicuti alia creatura ex
nihilo facta eſt, ita & profiteamur, quòd ex nihilo quaſi
vnus de creaturis ſit factus. Quod quidem audi autho-
ritatem ſynodicæ lectionis, quia in Arimino patres no
ſtri inter cætera & hoc dixerūt, Si quis ex nihilo filium
dicit, & non ex deo patre, anathema ſit. Si vis ſanè teſti-
monia profero. Ait enim ſic beatus Apoſtolus Ioannes,
1.Ioan.5. Qui diligit genitorē, diligit & eum qui ex eo natus eſt.

14 Miror nanque chariſsime, Cum enim & ſpiritū ſan-
ctum de ſubſtantia patris eſſe dicatis, ſi filius ex ſubſtan-
tia dei patris eſt, de ſubſtantia patris & ſpiritus ſanctus,
cur vnus filius eſt: & alius non eſt filius? Quid vobis de-
B liquit cum ex eadem ſit ſubſtantia, cum æqualis ſit filio
vt dicis: quare enim non [& ipſe hæres omnium conſti-
tutus? quare & non] ipſe filius? Quare non & ipſe eo vo-
Coloſſ.1. cabulo vocatur quo & Chriſtus, primogenitus omnis
creaturæ? Aut ſi æqualis, iam non vnus vnigenitus, ha-
bens & alterum ſecum genitum, & præterea ex eadem
ſubſtantia patris, vnde & filium dicitis eſſe. Quod qui-
dem & doloris eſt audire. Non enim ad animæ inge-
nuitatem comparatis illam tantam magnificētiam, ſed
ad fragilitatem corporis. De corpore vtiq; naſcitur ca-
ro corporalis filius: non tamen anima de anima naſci-
tur. Si ergo noſtra anima incorruptibiliter generat &
impaſsibiliter, nullam ſentiens diminutionem, non in-
quinationem aliquam: ſed legitime ſecūdum iura diui-
†al. filium, & ſapiētia conſenſum accōmodās corpori &c. na generat †filium, ſapientium conſenſu, accommodās
corpori ipſa integra manet: quanto magis omnipotens
deus, iam & pauloante dixi, ad quem omnis compara-
tio humana ſileat, tamen vt valemus dicere conamur,
quanto magis deus pater incorruptibilis incorruptibi-
liter genuit filium. Genuit autem, Cautionem meam te-
ne, vtique habens teſtimonia ſanctarum ſcripturarum.
Eſaia.53. Generationem eius quis enarrabit? Genuit vt voluit, vt
C potens, nihil ſubtrahens, nulla inuidia intercipiente po-
tentem genuit. Dixi, religioſis nō decet calumniam fa-
cere, Ego verbum dei, verbum dei profiteor, non mor-
tale, non corruptibile. Siquidem [corpus] quod ſuſcepit
Pſal.15. pro ſalute noſtra, clamat de illo ſcriptura, Requieſcet
caro mea in ſpe: hoc eſt, reſurrectionis ſpe, Quoniā non
derelinques animam meam in inferno, neq; dabis ſan-
ctum tuum videre corruptionē. Si enim illud quod ſan
ctum vocatum eſt filius dei, corruptionē nū vidit, quia
tertio vtique die reſurrexit à mortuis: quanto magis di-
uinitas, quæ ſuſcepit corpus, incorruptibilis manet. Cur
dicis quod non intelligis? Si non tibi ad omnia reſpon-
ſum dedero, merito ſine intellectu eſſe iudicabor, Si
quo minus, tamen non eſt religionis iniuriis appetere.
Ego enim non ſolum filij dei ſapientiam immortalem
eſſe aſſero, ſed etiam cōprobabo, quòd & ſanctorū dei
ſapiētia immortalis ſit. Nam ſi & ipſi, hoc eſt, eorū cor-
pora ad immortalitatem reuocantur: quanto magis eo-
rum viua illa ſapientia, quæ vſque ad cōſummationem
ſeculi in omnibus credētibus floret, vtique immortalis
manet. Licet in prolixitate ſermonis prætermiſerim de
immortalitate omnipotētis dei, de eo quod dixit bea-
tus Apoſtolus Paulus, Qui ſolus habet immortalitatem: D
attamen replicabo textum. Subſequar autē & interpre- *1.Timo.6.*
tationem deo fauente & donāte gratiam, Sic enim ſo-
lus immortalitatē habere deſcribitur, ſicut & ſolus po-
tens, ſicuti & ſolus ſapiens. Quis autem ſpiritalium ho-
minum ignorat, quia anima humana immortalis eſt?
Præterea cum ſaluatoris ſit ſentētia dicentis, Nolite ti- *Matth.10.*
mere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſ-
ſunt occidere, vt immortalem. Cum ergo anima ſit im-
mortalis, multo magis omnes cœleſtes virtutes immor-
tales eſſe conſpicimus. Nam cū dicat ſaluator, Qui ver- *Ioan.5.*
bum meum cuſtodit, mortem non videbit in æternum,
Et ſi quis verbum Chriſti cuſtodit, mortem nō videbit
in æternum: quanto magis ille ſecūdum diuinitatis ſuæ
potentiam immortalis eſt, cuius tātam vim habet ver-
bum. In eo autem cum dicit, Qui ſolus habet immorta-
litatem: iam reddidimus rationē. Habet quidem filius
immortalitatem, ſed accipiens [à patre. Habent & om-
nes virtutes cœleſtes immortalitatem, ſed accipientes
per filium,] quia omnia per illum ſunt. Pater autem vere
ſolus habet immortalitatem, quoniam aliunde non eſt
conſecutus, qui genitorem non habet, qui originē non E
habet. Filius autem, vt ipſe proſecutus es, quòd ex patre
ſit genitus, ſæpius æqualem filium aſſeris patri: cum ipſe
vnigenitus deus ſemper & in omnibus authorē ſuum
prædicet patrē, A quo vt pauloante dixi, & vitam ſe cō- *Ioan.5.*
ſecutum hoc modo profeſſus eſt dicens, Sicut pater ha-
bet vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitā habere in
ſemetipſo. Intuere igitur, quoniā & immortalitatem, &
incorruptibilitatē, & inacceſsibilitatē vtiq; à patre cum
vita accepit. Pater autē habet in ſe vitam, nō ab aliquo
accipiēs, & ideo vere beatus & ſolus potēs. Quis ſemet- *Philip.2.*
ipſum exinaniuit, pater aut filius? quis cui per obedien- *Ioan.8.*
tiam feſtinauit placere, quàm qui dicebat, Ego quæ pla-
cita ſunt ei facio ſemper? Quis eſt iſte qui ad monumē-
tum Lazari veniens dicebat, Pater gratias ago tibi quo- *Ioan.11.*
niam audiſti me, & ego ſciebam quia ſemper me audis,
ſed propter eos, qui circunſtant dixi, vt credant, quia tu
me miſiſti. Quis vtiq; iſte eſt, qui cū cæci nati oculos fi-
guraret, dicentibus diſcipulis, Quis peccauit: hic aut pa *Ioan.9.*
rentes eius vt cęcus naſceretur: reſpondit, Neq; hic pec-
cauit neq; parentes eius, ſed vt manifeſtentur opera dei
in illo, me oportet operari opera eius qui me miſit. Iſte
eſt vbiq; filius chariſsimus patri, qui & vbiq; accipiens F
panes, nō prius fregit, ſed prius in cœlū reſpexit, & gra-
tias egit ſuo genitori, & ſic fregit & diſtribuit. Sic vtiq;
& in ipſa paſsione, imò magis proximus paſsioni, vt re-
fert Euangeliſta: Etenim dominus Ieſus in ea nocte qua *Matth.26.*
tradebatur, accepit panē, & gratias agens fregit. Hic eſt
filius, vt ſanctum *† non obtundam eloquentia ſermo- **al. certū.*
nis, vel copia teſtimoniorum proferēs plurima, ſed cō- *†vt iam nō*
pendium finiam, qui vſq; ad paſſeris mortem nihil ſine *ob tantam*
permiſsione patris fieri, hoc modo prædicauit dicens, *eloquētiam*
Nónne duo paſſeres aſſe veneūt, & vnus ex illis nō ca- *ſermonis*
det in terrā ſine voluntate patris? Hic ſanè & de ſua po *vel copiam*
teſtate quā accepit à patre, dicebat, Poteſtatē habeo po- *teſtimonio-*
nendi animā meam, & poteſtatem habeo iterū ſumēdi *rū proferam*
eam. Hoc enim præceptū accepi à patre meo. Si ita re- *plurima,*
ferunt Euangelia, teneatur quod legimus, Si quo minus *ſed per cō-*
aliud aliquid forte, aut vt obliuioſus minus dixi, repre- *pendiū fi-*
hendar. Nec enim talis ſum, vt emendationē non acci- *niam &c.*
piam. Præterea cū Epiſcopū præcipiat beatus Apoſtolus
Paolus docibilem eſſe, Ille eſt autē docibilis, qui quoti- *1.Timo.3.*
die & diſcit & proficit docēdo meliora: nō reſpuimus ſi
quid melius dictū fuerit, ad omnia ſumus parati, quāuis

inuiti

G inuiti†afficiamur, veruntamen vt non obſtrepatur ve-
†iniuriis. ritati, non noſtram querimur iniuriam, ſed dei gloriam
15 prædicamus. Certum eſt quod ait Apoſtolus, Qui cũ
Philip.2. in forma dei eſſet. Quis enim negat filium eſſe in forma
dei? Quòd enim ſit deus, quòd ſit domin⁹, quòd ſit rex,
iam puto latius expoſuimus. Et quia non rapinam arbi-
tratus eſt eſſe ſe æqualem deo, hoc nos beatus Apoſto-
lus Paulus inſtruit quòd ille non rapuit, nec nos dici-
mus: ſed quia exinaniuit ſemetipſum factus obediẽs pa-
tri vſque ad mortem, mortem autẽ crucis, totis viribus
prædicamus. Nos dicti ſumus filij gratia, nõ natura hoc
nati. Ideo vnigenitus eſt filius, quia quod eſt ſecundum
diuinitatis ſuæ naturam, hoc eſt natus filius. Cui forte ſi
ipſi fratrem applicas, quia ſpiritum ſanctum parem atq;
æqualẽ aſſeris filio, æque & de ſubſtantia patris eum eſſe
profiteris. Si ita eſt, ergo iam non eſt vnigenitus filius,
cum & alter ſit ex eadem ſubſtantia. Nos in patrẽ deum
innatum naturam non accipimus, Credimus quod ait
Ioan.4. Chriſtus, Spiritus eſt deus. Filius natus eſt, vt diximus:
nos & verum filium profitemur, & ſimilẽ patri non de-
negamus. Præterea de diuinis ſcripturis inſtructi, nam
H quia diuerſas accuſamur dicere naturas, hoc ſcito, quòd
nos dicimus, quòd pater ſpiritus ſpiritum [filium] ge-
nuit ante omnia ſecula, deus deũ genuit: & cætera quæ
iam ſuperius dicta ſunt, Verus innatus pater verum ge-
Ioan.17. nuit filium. Sed cum dicit dominus in Euangelio, Vt
cognoſcant te ſolum deum verum, & quem miſiſti Ie-
ſum Chriſtum: ſic ſolum verum dicit patrem, quo mo-
do & ſolum bonum, & ſolum potentem, quo modo &
ſolum ſapiẽtem, Vt puto nec ipſe diabolus auſus eſt di-
cere, quòd pater nõ perfectũ genuit ante omnia filium.
Non enim proficientẽ genuit. Homo enim cuius & ac-
cepiſti cõparationem, ſi poterat perfectum mox gene-
rare filium, non paruulum generaret, qui eo augmenta-
tis annis tandem aliquãdo compleat ſui genitoris vo-
luntatem. Pater autẽ qui vere beatus eſt & ſolus potens,
tamen genuit filium qualis & nunc eſt, qualis & perma-
net ſine fine: non proficientem, ſed perfectum, qui; &
perfectionem à ſuo genitore accepit, à quo & vitã cõ-
ſecutus eſt. Saluatoris eſt ſententia, In ore duorum aut
Matth.18. trium teſtium conſtabit omne verbum. Protuliſti Apo-
Philip.2. ſtolicum teſtimonium, Qui cum in forma dei eſſet, non
rapinã arbitratus eſt, quod pro tuo arbitrio interpreta-
I tus es, æque & nos vt ſenſimus reſpõdimus. In audito-
rum ſanè erit arbitrio, quid eligant alterum de duo-
bus: aut certe ſecundum ſequentiam lectionis filiũ obe-
dientem patri approbent, qui ſe exinaniuit formã ſerui
accipiẽs, cui & pater donauit, vt diximus, nomen quod
eſt ſuper omne nomen: an tuam quiſq; intelligat inter-
16 pretationem. Aſcendo ad deum meum & ad deum
Ioan.20. veſtrum, dominum † propter formã ſerui dixiſſe quam
†deum. ſuſcepit, aſſeris, vt puto vt dicis: ſi ipſe humilians ſe in
corpore dum eſſet humano, quãuis deuicta morte tri-
umphato diabolo poſt reſurrectionẽ ſuã, iſtos ergo ſer-
† aliàs, iſto mones†dicens, Aſcendo ad patrem meũ & ad patrem
vtitur ſer- veſtrum: vbi iam humilitas carnis neceſſaria non erat,
mone. vt dicis propter Iudæos, ſed integra regula fidei trade-
batur. Sicuti & in alio loco poſt reſurrectionem ſuam,
Matth.28. aſſumptis diſcipulis in mõtem Oliueti, dicebat, Data eſt
mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, Euntes docete
omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij
& ſpiritus ſancti, docẽtes eos ſeruare omnia quæcunq;
mandaui vobis. Et ſi filius humilitatis gratia & non ve-
ritatis hoc dixit, cur auſus fuit Apoſtolus eadẽ repetere
2.Cor.11. & dicere, vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti pater glo-
riæ? Aut vel certe, De⁹ & pater domini noſtri Ieſu Chri- K
ſti ſcit, qui eſt benedictus in ſecula? Nec non, Vt vnani- Rom.15.
mes in vno ore honorificetis deum & patrem domini
noſtri Ieſu Chriſti. Adhuc autem aggregat & dicit, Be- 2.Cor.1.
nedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti. Cur
ſanè & ante incarnationẽ Chriſti etiã ſpiritus ſanctus
ad filiũ dicebat, Propterea vnxit te deus deus tuus? Quã Pſal.44.
vnctionem quanuis argumẽtari volueris, probare non
poteris in corpore factam: ſiquidẽ baptizatũ legimus,
vnctum autẽ nõ legimus in corpore, ſed ex ipſa lectio-
ne, cũ dicat, Propterea oleo læticiæ vnxit te præ cõſorti-
bus tuis deus deus tuus: vtiq; oſtenditur quoniã læticiæ
oleum pro vocabulo olei illã læticiam deſignat, de qua
dicebat per Salomonem, Ego eram ad quẽ aggaudebat Prouer.8.
quotidie, Lætabar autẽ ante faciem eius in omni tẽpo-
re, cum lætaretur orbe perfecto, & lætaretur in filiis ho-
minũ. In eo autem quod dicit, Ego eram ad quem ag-
gaudebat quotidie: vtiq; legitur in libro Geneſeos, quo-
niam ad omnia opera filij pater, ſicut legimus, Et vidit Gene.1.
deus, & ecce omnia bona valde: laudãs filij ſui opus, gau
debat & lætabatur in filio: æque & filius perfecta volun-
tate patris lætabatur in conſpectu ſui genitoris. Omnis 2.Timo.3.
ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendũ. Ob L
quam rem nõ trãſibit iota vnũ vel vnus apex. Dominus Matth.5.
dixit, Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non Matth.24.
præteribunt. Conſtat quòd in principio erat filius, & 17
apud patrem erat, & deus erat: & hic erat in principio Ioan.1.
apud deum, vt primogenitus omnis creaturæ. Et omnia Coloſſ.1.
per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod in
ſpiritus ſancti perſona ſuſcipi nõ poteſt. Nec enim talia
inuenies referri ex diuinis ſcripturis, vt eum æqualẽ aſ-
ſeras filio. Siquidẽ & filius in principio erat, pater vero
ante principium & ſine principio eſt, vt ingenitus, vt
innatus. Erat autẽ in principio vt primogenitus omnis
creaturæ. Ante omnem creaturã erat, antequã quicquid
eſſet, & apud deum erat, & deus erat, & hic erat in prin-
cipio apud deum. Quid ſi audieris patrem dicen- 18
tem, Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendo- Pſal.109.
ribus ſanctorum, ex vtero ante luciferũ genui te? Ex vẽ-
tre matris, quod nec Iudæi diffidunt, Chriſtum natum
profiteris ſecundũ carnẽ, Et cur iſta teſtimonia in me-
dium non proferantur, quæ illam natiuitatem demon-
ſtrant in principio, ſicut & præcedens nos inſtruit teſti-
monium? Si propter corpus in quo exinaniuit ſemetip- M
ſum, qui cum diues eſſet, propter nos pauper factus eſt,
vt ait Apoſtolus, debitorẽ ſe ſentit ſuo genitori: multo Philip.2.
magis qui illũ tãtum ac talem genuit, ei debitam vene- 2.Cor.8.
rationem & debitũ obſequium, vt chariſſimus filius ne-
ceſſe eſt ſemper offerat ſuo genitori. Optime proſecu-
tus es dicens, quoniã & parentibus propter formã ſerui
eſſet ſubiectus. Si enim parentibus ſubiectus inuenitur Ioan.1.
quos ipſe creauit, quia omnia per ipſum ſunt facta: nec
enim poſt tempora, ſed ante tempora nouimus filiũ ge-
nitum à patre: ſi parentibus ſubditus, vt diuinarũ ſcrip- Luca.2.
turarum authoritas luce clarius prædicat: quãto magis
vtiq; illi ſuo genitori eſt ſubditus, qui tantũ ac talem ge-
nuit, ſecũdũ quod ait Apoſtolus Paulus, Cũ omnia fue- 1.Cor.15.
rint filio ſubiecta, tũc & ipſe filius ſubiectus erit illi qui
ſibi ſubiecit omnia. Hoc vis vt & à nobis dicatur, quòd
corpori, imò magis diſpẽſationi quã pro noſtra ſalute
ſuſcepit, omnia ſubiecta pfiteamur, reuera & corpus pa-
tri ſubiectum nõ filium ipſum vnigenitum deum. Nos Ioan.5.
enim ſcimus & credimus ꝙ pater iudicat neminẽ, ſed
omne iudiciũ dedit filio, vt omnes honorificẽt filium,
ſicut honorificãt & patrem. Hoc enim profitemur, quia
& in

A & in reſurrectione,cũ omnia fuerint filio ſubiecta,cum
omnes eum honorant, & venerantur & adorant, nec
tunc ſanè filius extollit ſe: ſed etiam cum omnibus ſibi
ſubiectis ſubditus patri hoc modo inuenitur vt dicat,
Matth.25. Venite benedicti patris mei, poſsidete regnũ paratum
19 vobis ab origine mundi. Iam dictum eſt,quod & ip-
ſe pro tuo arbitrio ſecũdum ſenſum tuum viſus es alie-
Roma.8. nare,Stat tamen Apoſtolicum dictum,quia ſicut opor-
tet orare neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis
gemitibus inenarrabilibus. Et quia argumento viſus es
obſtrepere dicẽs, Ergo tam miſerabilis ſpiritus ſanctus
vt gemat?Nos enim nõ miſerabilem ſpiritum ſanctum
dicimus,ſiquidem ex ipſa lectione gloria ſpiritus ſancti
oſtẽditur,quia nõ pro ſe gemit, ſed pro dilectione, quia
pro ſanctis. Siquidem nec filius pro ſe orat,ſed pro no-
bis vtiq; poſtulat & interpellat,ſicut iam protuli in prę-
Luca 16. cedẽti,Qui in modico fidelis eſt & in maius fidelis in-
20 uenitur. Nec enim aliter aſſeri poteſt, quòd pater &
filius vnum ſint, niſi hoc ſanè modo quo tuipſe & nos
1.Cor.6. probare poſſumus hiſipſis exẽplis quibus vſus es. Nam
ſi vt dicis & Apoſtolus confirmat,Qui adiungit ſe do-
mino,vnus ſpiritus eſt:eſt vtiq; vnus ſpiritus in conſen-
B ſu implens voluntatem dei, ſecũdum ſaluatoris magi-
ſterium:qui etiam hoc modo nos orare docuit vt inter
Matth.6. cætera precum noſtrarum,& hoc dicamus, Fiat volun-
tas tua ſicut in cœlo & in terra. Terra vtiq; nos ſumus.
Sicut ergo in cœleſtibus dei fit voluntas, vt & in nobis
hoc modo cõpleatur qui hoc oramus, & hoc factis ad-
impleamus: vt vnus ſpiritus efficiamur cum domino,
quãdo hoc volumus quod deus vult. Nam & ipſe filius
paſsioni proximus,hoc ad ſuum genitorem vtique cla-
Marci.14. mabat dicens,Abba pater,trãſeat à me calix iſte: Verun-
tamen non ſicut ego volo,ſed ſicut tu vis,Oſtendit ve-
re ſuam voluntatem ſubiectam ſuo genitori, propter te
cuius voluntatem faciendam de cœlo deſcendit vt ait,
Ioan.6. Deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam,
ſed voluntatem eius qui miſit me. Conſonans ergo &
conueniens eſt filij voluntas ad voluntatem patris. In-
quantũ maior eſt filius vt deus ab omni creatura, intan-
tum magis conſonans voluntatem patris inuenitur, &
magis adhæret ſuo genitori. Dico enim adhęret ſuo ge
nitori vt chariſsimus filius in amore & dilectione, &
† vnanimi- humanitate,† & conſenſu & conuenientia. Omnia quæ
tate. C proferũtur à ſanctis ſcripturis,plena veneratione ſuſci-
" pere debemus, Nec enim in noſtrum magiſterium de-
" uenit diuina ſcriptura, vt à nobis emendationem acci-
piat. Atq; vtinã & digni inueniamur ſcripturarũ diſci-
21 puli approbari. Suſcipio quæ protuliſti, Neſcitis quia
1.Cor.3. templum dei eſtis,& ſpiritus dei habitat in vobis? Non
enim deus habitat in homine, quem non ante ſpiritus
ſanctus ſanctificauerit atque purgauerit. Denique & ad
Luca.1. Mariam illam beatã virginem dicebatur, Spiritus ſan-
ctus ſuperueniet in te, vtiq; ad ſanctificandũ & ad pur-
gãdum. Deinde ſequitur, Et virtus altiſsimi obumbra-
bit tibi. Altiſsimi autem virtus quòd Chriſtus ſit,iam &
ipſe protuliſti, Veritas non ex argumẽto colligitur:ſed
certis teſtimoniis comprobatur. Ob quam cauſam teſti-
monia proferre debebis, quia ſpiritus ſanctus deus eſt,
quia dominus eſt, quia rex eſt, quia creator eſt, quia fa-
ctor eſt,quia cõſidet patri & filio, quia adoratur, ſi non
à cœleſtibus,vel certe à terreſtribus:vt dicã, forte enim
oſtẽſurus es,quia vel ab inferis adoratur. Hæc enim di-
camus,non derogantes ſpiritui ſancto. Eſt enim ſpiri-
tus ſanctus,vt iam ſuperi⁹ proſecuti ſumus,ſine quo ne-
1.Cor.12. mo poteſt dicere dominũ Ieſum. Iſte eſt ſpiritus ſanctus
in quo clamamus,abba pater. Iſte eſt ſpiritus ſanctus tã- D
tus ac talis, in quem etiam & angeli proſpicere concu- *Rom.8.*
piſcunt. Talis eſt,tam potẽs,vt vbiq; in omni creatura, *1.Petr.1.*
ſiue in Oriente,ſiue in Occidente,quã etiam in Septen-
trione & Meridie,quiſque eum adorat, nõ poſsit dice-
re dominum Ieſum,niſi in ſpiritu ſancto. Talis eſt huius *1.Cor.12.*
natura,qui vbique pręſens ſit in omnibus inuocantibus
deum in veritate. Tantus ac talis eſt,vt vbi quiſqoe fue-
rit baptizatus,in eodem enim momento,& ſi in Orien-
te baptizetur,& ſi in Occidente,& vbi & vbi aſsit ſpiri-
tus ſanctus. Intuere quanta eſt potentia ſpiritus ſancti.
Si enim quis derogat ſpiritui ſancto,derogat vtiq; vni-
genito dei,per quem omnia facta ſunt,& ſine quo factũ
eſt nihil:ſicut & qui non honorificat filium,non hono- *Ioan.1.*
rificat patrem qui miſit illum. Dicis quòd non dixe- 22
rit ſaluator noſter Chriſtus, vt ipſi & nos vnum,ſed vt
ipſi ſint vnum in natura ſua & ſubſtantia ſua, cõcordiæ
æqualitate quodam modo vniti atque conflati:& pater
& filius & ſpiritus ſanctus, vnum propter indiuiduam
eandemq; naturã. Recito lectionem quã legentes poſ-
ſunt probare,quid enim Chriſtus dixerit. Sic ait in Euã-
gelio,patrem ſuum orans pro diſcipulis, Pater,fac illos *Ioan.17.*
vnum,ſicut nos vnũ ſumus: ſicut ego in te & tu in me, E
vt & illi in nobis vnum ſint:vt cognoſcat hic mundus
quoniam tu me miſiſti, & dilexiſti illos ſicut me dilexi-
ſti. Quod lego,credo:dilectionis fecit mẽtionem,& nõ
ſubſtãtiæ. Certum eſt autem ipſum ſaluatorem dixiſſe,
Qui audit mãdata mea & cuſtodit ea,ille eſt qui diligit *Ioan.14.*
me. Qui autem diligit me,diligitur à patre meo,& ego
diligam illum,& veniemus,& mãſionem apud eum fa-
ciemus. Si enim tanta illa ſublimitas atque maieſtas pa-
tris,nec nõ etiam filij,intra vnam ędiculam mentis no-
ſtræ recipitur:quãto magis vtique filius certũ eſt & ſine
dubio quòd erit in patre? Ita tamen vt filius, vt alius à
patre,quod quidem expoſuiſti. Vnũ ſunt pater & filius,
non tamẽ vnus:vnum ad cõcordiam pertinet, vnus ad
numerũ ſingularitatis. Nam & Pauli beati teſtimonium
protuliſti,quod libenti animo ſuſcepimus. Siquidẽ fir-
mum genus eſt veritatis, quod ab ipſis etiã cõtradicen-
tibus promitur. Recitaſti enim Paulũ dixiſſe, Ego plan-
taui, Apollo rigauit, ſed deus incrementũ dedit. Itaque *1.Cor.3.*
neque qui plãtat eſt aliquid,neque qui rigat,ſed qui in-
crementũ dat deus. Qui plantat autẽ & qui rigat vnum
ſunt,vnuſquiſque autem ſuam mercedẽ accipiet ſecun- F
dum ſuum laborem. Aduerte igitur, quia licet vnũ ſint
cõcordia, ſed tamen vnuſquiſque ſuam mercedem ac-
cipiet ſecundum ſuum laborem. Intuere ergo & illud
quod dominus ait, Ego & pater vnũ ſumus. Quod cer-
ta fide à nobis creditur & ſuſcipitur. Qui dicit, ego, fi- *Ioan.10.*
lius eſt. Qui dicit,& pater,alterũ patrem oſtendit,vnum
ait,nõ vnus. Sæpius dictum eſt, quia vnum ad concor-
diam pertinet. Quo modo non vnũ pater & filius,cum
quando clamat filius, Ego quæ placita ſunt patri facio *Ioan.8.*
ſemper. Tunc demũ nõ eſſet vnum cum patre,ſi cõtra-
ria patri faceret aliquando. Si autẽ & Apoſtoli vnũ ſunt
cum patre & filio,in eo quòd in omnibus ad voluntatẽ
dei patris reſpicientes, ad imitationem filij ſubditi vni
deo patri & ipſi inueniũtur. Et nõ tantum pro Apoſto-
lis legimus ſaluatorem oraſſe,vt vnum ſint,ſed etiã pro
crediturus per verbũ illorum[dicens, Nõ ſolum pro his *Ioan.17.*
rogo,ſed & pro crediturus per verbum illorum] in me,
vt omnes vnum ſint:ſicut tu pater in me, & ego in te,vt
& illi in nobis vnũ ſint, vt cognoſcat hic mundus quia
tu me miſiſti, & dilexiſti illos ſicut me dilexiſti. Dile-
ctionis fecit vt diximus,mentionem, & nõ diuinitatis.

Quis

G Quis autem ignorat quòd Paulus,Paulus eſt:& Apollo,
1.Cor.15. Apollo eſt:cum quãdo dicat ipſe Paulus, Plus omnibus
illis laboraui,nõ ego autem,ſed gratia dei mecũ? Nam
qui plus laborat,plus conſequitur. Veruntamen vnum
ſunt,in conſenſu,in cõuenientia,in dilectione:quando
23 id faciunt quod deus vult. Dicis quòd vnus eſt deus,
Aſtrue ſi pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus eſt deus,
an ſolus pater vnus deus dicendus eſt,cuius filius Chri-
ſtus noſter eſt deus. Iudaico more hortaris nos profite-
ri vnum deum?An de ſubiectione filij potius, ſecũdum
quod habet fides Chriſtiana,oſtenditur vnus eſſe deus,
cuius filius noſter eſt deus,vt diximus?Nã quia pater &
filius non eſt vnus vel Paulo crede dicẽti,quod per ſin-
gulas ferè epiſtolas pronunciat dicens, Gratia vobis &
pax à deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto. Adhuc
1.Cor.8. autem: vnus deus pater,ex quo omnia,& nos in ipſo: &
vnus dominus Ieſus Chriſtus,per quẽ omnia & nos per
ipſum.Iſte eſt qui à nobis Chriſtianis vn⁹ deus prędica-
Marci 10. tur,quem filius vnũ pronunciat bonum,dicens,Nemo
bonus,niſi vnus deus:non quòd Chriſtus nõ ſit bonus.
Ioan.10. Ipſe enim ait,Ego ſum paſtor bonus:non quòd ſpiritus
Pſal.142. ſanctus nõ ſit bonus.Audi Prophetã clamantem,Spiri-
H tus tuus bonus deducet me in viam rectã. Audi autem
Matth.12. adhuc ſaluatoris teſtimonium dicẽtis, Bonus homo de
theſauro cordis ſui profert bona. Necnõ etiã & omnis
creatura dei bona valde.Si creatura bona,ſi homo bo-
nus,ſi ſpiritus ſanctus bonus,ſi Chriſt⁹ bonus, quemad-
modum vnus bonus requirendum eſt. Quia vtique ſic
Marci.10. ait ſaluator,Nemo bonus,niſi vnus deus : eo quòd ipſe
eſt fons bonitatis qui quòd eſt bonus à nemine accepit.
Nam & Chriſtus quòd eſt bonus, à ſuo genitore eſt vt
ſit bonus:& omnis creatura dei bona,per Chriſtũ acce-
pit bona vt eſſet bona. Sed ſiue filius, ſiue qui per illum
ſunt facti,de illo vno fonte bonitatis vnuſquiſq; ſecun-
dum menſuram fidei ſuæ aſſumpſerunt vt eſſent boni.
Pater autem vnus quòd eſt bonus, à nemine accepit. Et
Ibidem. ideo ait Chriſtus, Nemo eſt bonus niſi vnus. Sic ergo
vnus eſt deus, quia vnus eſt incõparabilis,quia vnus eſt
24 immẽſus,vt iam ſumus proſecuti. Non denegamus,
quòd filius diligat patrem, cum quãdo & ſcriptũ legi-
Ioan.14. mus, Vt ſciat hic mundus quia diligo patrem, & ſicut
mandatum mihi dedit pater, ſic facio. Cõſtat filium &
diligi [& diligere,] & mandatũ patris vt ipſe aſſerit im-
I plere. Et ideo vnũ ſunt,ſecũdum quod ait, Ego & pater
Ioan.10. vnum ſumus.Nã in eo quod dicit, Qui me videt,videt
Ioan.14. & patrem: certa fide credẽdum eſt, quia qui videt filiũ:
25 per filiũ videt & intelligit patrem. Propter formam
ſerui,maiorem patrem profeſſus es,quod mihi nimium
ſtultum eſſe videtur. Scimus enim, quod & ipſe protu-
liſti,in forma ſerui etiã & angelis minor eſt factus. Nec
† profuſus. enim ſatis in gloriam dei prouectus† es,qui ad formam
ſerui maiorem patrem profiteris. Ad formã ſerui & an-
geli maiores ſunt. Nec enim ad hoc venit Chriſtus,vt
nos inſtrueret ꝙ ad formam ſerui maior eſt pater : ſed
ideo veritas ad nos venit,vt vtique doceret nos: atque
[inſtrueret] quòd pater filio maior eſt, & hoc filio qui
magnus eſt deus. Nos enim ſic glorificamus patrem,vt
magno deo maiorem illum profiteamur, vt alto ſubli-
miorem annunciemus. An vero hic iſte eſt debitus ho-
nor dei, vt forma ſeruili maior ſit pater, tu videris.
26 Dicis quòd ſe diuinitas patribus oſtendit, & paulo-
ante proſecutus es, quòd vtique diuinitas ſit inuiſibilis.
Oſtendit ſe ſanè non pater qui inuiſibilis eſt:ne ſi dica-
mus patrem viſum fuiſſe, Apoſtolũ reddamus menda-
1.Timo.6. cem qui ait, Quem vidit hominum nemo, neque videre
poteſt. Et nõ ſolum inuenimur nouo reſiſtere teſtamen- K
to, verumetiam & veteri pari modo contrarij inueni-
mur. Denique ſic ait Moyſes, Nõ poteſt quiſque deum Exod.33.
videre & viuere. Ipſe ſanè Moyſes deſcripſit in libro
Geneſeos,quòd ab illo primo homine Adam vſque ad
ipſam incarnationem,ſemper filius viſus eſt. Nã ſi teſti-
monia quęris, vtique habes poſitum patrem ad filiũ di-
centem, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitu- Gene.1.
dinem noſtram. Sequitur, Et fecit deus hominem. Quis
vtique deus niſi filius? Hoc vtiq; & tu in tuis tractatibus
expoſuiſti. Iſte ergo filius qui Propheta ſui genitoris,
qui & dicebat, Nõ eſt bonum ſolum eſſe hominem, fa- Gene.2.
ciamus ei adiutorium ſecũdum ſe. Iſte filius Adæ eſt vi-
ſus,ſecundum quod legimus Adam dicentem, Vocem Gene.3.
tuam audiui ambulantis in paradiſo, & abſcondi me,
quia nudus eram. Habes vtique quod deus dixit ei, Et
quis tibi indicauit quia nudus eras,niſi de ligno de quo
præceperam tibi ne manducares,ex eo mãducaſti? Hic
deus & Abrahæ viſus eſt, Et quia filius viſus eſt Abrahę, Gene.18.
ſi vis credere, vtique ipſe vnigenitus deus in ſancto af-
firmauit Euangelio, dicens ſic, Abrahã pater veſter ex- Ioan.8.
ultauit vt videret diem meũ,& vidit,& gauiſus eſt. Hic
etiam filius à Iacob viſus eſt, qui in figura qua erat ven- L
turus: id eſt,hominis, ante præmeditatus colluctaſſe cũ
Iacob inuenitur. Vnde & Iacob dicebat, Vidi dominũ Gene.32.
facie ad faciem,& ſalua facta eſt anima mea. Et loci ip-
ſius vocabulum nuncupatum eſt, viſio dei. Hoc ipſum
affirmãs vtiq; deus, qui in præmeditatione colluctaba-
tur cum Iacob, quod in paſsione Chriſti impletũ vide-
mus. Ait enim ad ipſum Iacob, Iam non vocabitur no-
men tuum Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum: hoc eſt,
homo videns deum, Hũc & in nouo & in veteri teſta-
mento viſum probamus. De hoc Apoſtoli dicebant, Et Ioan.1.
vidimus gloriam eius,gloriam quaſi vnigeniti à patre.
Cæterũ ſi vt ipſe conaris,pater viſus eſſe aſſeratur,men-
daces ſunt apud nos omnes ſcripturæ, Nã denique in-
uiſibilem patrem Paulus prædicat,& dominus in Euã-
gelio affirmat. Sæpius nos accuſas, quod audẽter atque
præſumenter ea quæ non ſunt dicenda à nobis dican-
tur,quod quidem in arbitrio erit legentiũ probare. Nec
enim ſic loquimur vt alicuius laudẽ conſequamur, ſed
ſtudio colligendæ fraternitatis, quæ vobiſcum eſt. Aut
ob quam forte & ipſe prouocare nos dignatus es vt re-
ſponſum demus, vt in nobis illi denotati ſic tuæ con- M
ſentiant,vt dixerim, profeſsioni, neceſſe fuit me prop-
ter timorẽ dei dare tibi reſponſum. Siquidem non tan-
tum verbis me nudare conatus es à diſcipulatu eorum,
verumetiam & tractatum tuũ dediſti, ad quod neceſſe
eſt me reſpondere ea quæ de inuiſibilitate omnipoten-
tis dei proſecutus ſum. Et iam & ipſe,licet alio propoſi-
to,attamen tuis verbis affirmaſti, quòd ſpiritus ſanctus
in ſpecie columbæ ſit viſus, necnon & in ſpecie ignis.
Filius ſane in forma hominis, Pater autẽ neque in ſpe- Matth.3.
cie columbæ,nec in forma hominis,nec aliquãdo ver- Acto.2.
tit ſe in formas,ſed nec aliquãdo vertitur. De quo ſcrip-
tum eſt, Ego ſum qui ſum, & non ſum mutatus. Filius Exod.3.
ſanè in forma dei cõſtitutus iam, vt ipſe protuliſti, for-
mam ſerui accepit,quod non pater. Spiritus atque ſan-
ctus ſuſcepit ſpeciem columbæ, quam non ſuſcepit pa-
ter. Scio ergo,quia vnus eſt inuiſibilis,vnus etiam inca-
pabilis atque immenſus. Oro & opto diſcipulus eſſe di-
uinarum ſcripturarum: nam & ſuperius credo retinere
religionẽ tuam, quòd ſicut dedi reſpõſum, quia ſi pro-
tuleris,quòd pater & filius & ſpiritus ſanctus vnam ha-
beant virtutem,vnam ſubſtãtiam, vnã deitatem,vnam
maieſtatem,

A maieſtatem, vnam gloriam: ſi affirmaueris de diuinis ſcripturis, ſi alicubi ſcripti lectionem protuleris, nos diuinarum ſcripturarum optamus inueniri diſcipuli.

Subſcriptio.

MAXIMINVS Epiſcopus ſubſcripſi.

Et poſt collationem præſentium, AVGVSTINVS ita dixit, Auxilio principum munitū me loqui dixiſti, non ſecundum timorē dei. Sed hominibus, quibus donat deus intellectū, ſatis apparet quis loquatur ſecundum timorē dei: vtrū qui obedienter audit dominum dicentē, *Deut. 6.* Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt, quod nos & obtēperanter audimus, & fideliter prędicamus, an ille qui hoc ſic audire non vult, vt duos dominos deos eſſe contendat: atq; ita introducēdo duos deos & duos dominos, oſtendat ſe nō timere vnū dominum deū dicentem, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt. Scis autem ſermonem tuum prolixiſſimū occupaſſe nobis tempora, quibus reſpōdere poſſemus, & tantū diei remanuiſſe, quantū omnino nō ſufficeret, vt ea quæ dixiſti, ſaltē nobis relegerentur. Noueris tamē omnia quæ protuliſti, vt probares deū eſſe filium dei, & B magnū deum, & natū eſſe ex patre, & aliū eſſe ipſum, & aliū eſſe patrem: quoniā non eſt pater ipſe qui filius, ad ingentes moras pertinuiſſe, quibus neceſſariū tēpus abſumeres, quaſi nobis abs te probandū eſſet, quod & nos eſſe verū fatemur. Non enim dicimus ipſum eſſe patrē, qui eſt filius, aut ipſum eſſe patrē vel filiū, qui eſt in ipſa trinitate ſpiritus ſanctus. Prorſus alius eſt ille, alius ille, & alius ille: ſed ſimul omnes vnus eſt dominus deus. Si enim dixerimus duos eſſe dominos deos, vnū magnū, alterum maiorē: vnum bonū, alterum meliorē: vnum ſapientē, alterum ſapientiorem: vnum clementē, alterum clementiorē: vnum potentē, alterum potentiorē: vnum inuiſibilem, alterū inuiſibiliorem: vnum verum, alterū veriorē: & ſi quid aliud iſto modo te ſentire monſtraſti, vt duos dominos deos nos habere ſuaderes. Si hoc ergo dixerimus, arguet nos ipſe deus, dicēs quod iam cōmemoraui, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus *Pſal. 4.* eſt. Tanquā dicat nobis, Filij hominum vſquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatē, & quæritis mendaciū? Vt quid vobis facitis duos dominos deos? Quare me *Deute. 6.* clamantē, Audi Iſraël, nō vultis audire, Dominus deus tuus deus vnus eſt: ſed contra me clamatis, domini dij C noſtri domini duo ſunt: Nunquid hoc faceretis ſi Iſraël eſſe velletis? Cum hoc ergo nomē interpretetur, homo videns deū, rogo te da veniā, ſi tu non vis, ego volo eſſe Iſraël. Volo quippe in eorū conſortio cōputari, quibus donatur videre deum. Et gratias illi agimus, quia facit *1. Corin. 13.* nos videre nūc per ſpeculum in ænigmate, tunc autē facie ad faciē, ſicut Apoſtolus dicit. Videmus itaq; donāte ipſo, & ſi adhuc per ſpeculū in ænigmate, tamē videmus, quo modo inter ſe non ſint duo iſta cōtraria, vt & alius pater ſit, alius filius, alius ſpiritus ſanctus, & tamen hi tres ſimul vnus ſit dominus deus. Egi ſicut potui, vt hoc etiā tu videres, ſed reſiſtere maluiſti, quia Iſraël eſſe noluiſti. Sed ſi hoc videre adhuc forſitan nō potes, crede & videbis. Intelligendo enim videntur iſta, nō oculis carnis intuēdo. Et ſcis vtiq; dixiſſe Prophetam, Niſi *Eſaia. 7.* credideritis nō intelligetis. Cum ergo audis, Dominus *Deute. 6.* deus tuus deus vnus eſt: noli duos dominos deos facere, patrē & filium. Et cum audis, [Neſcitis quia corpora *1. Corin. 6.* veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti, quē habetis à deo: Et eodē loco,] Neſcitis, quia corpora veſtra membra ſunt Chriſti. Cum ergo hæc audis, noli negare deū eſſe ſpiritum ſanctū, ne templum creaturę facias mēbra creatoris, Prius crede iſtos tres, & in ſuis ſingulis per- D ſonis tres eſſe, & tamen ſimul non tres dominos deos, ſed vnum dominum deum eſſe: & dabit credenti & oranti ipſe dominus intellectum, vt id quod credis, etiā videre, id eſt, intelligere merearis. Nam conſidera diligenter omnia, quę prolixa diſputatione dixiſti, & videbis ex hoc errore deſcendere, quòd facitis duos dominos deos, contra clariſſimam vocē domini dei dicētis, Dominus deus tuus deus vnus eſt: Et negatis deum ſpi- *Deute. 6.* ritum ſanctū, cuius ſanctum negare non poteſtis templum. Hæc interim poſt collationē noſtrā, qua præſentes alternatim locuti ſumus, te admonuiſſe ſuffecerit. Si autē dominus voluerit, quoniā longum eſt, & tu remeare feſtinas, [proſecutiones noſtras] ante oculos eorum, qui legere voluerint, quanta potero perſpicuitate cōſtituam, & te veris quidem teſtimoniis diuinis, falſa tamē veſtra dogmata probare voluiſſe velis nolis oſtendam.

Alia manu.

AVGVSTINVS Epiſcopus ſubſcripſi.

Item econtra, alia manu, MAXIMINVS,

Cum explicueris hunc libellum, & ad me tranſmiſeris, E niſi † ad omnia reſponſum dedero, culpa explicaberis. †

† ſi non. tūc ero culpabilis.

ANTONIVS, geſta contuli,

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPponenſis Epiſcopi, contra Maximinū hæreticum Arrianorum Epiſcopum, Liber ſecundus.

Diſputationi Maximini Arria- *Præfatio.* norum Epiſcopi, cuius prolixitate ſpacium diei, quo præſentes cōferebamus, abſumpſit, reſponſionem debitam reddens, ad ipſum loqui debeo vtiq;: ſiue adhuc exiſtimet contradicendum eſſe cū legerit, ſiue domino in eius corde mirabiliter operante, manifeſte conſentiat veritati. Quid tibi viſum eſt ô homo Arriane, tā multa dicere, & pro cauſa quæ inter nos agitur nihil dicere, quaſi hoc ſit reſpondere poſſe, quod eſt tacere non poſſe? Prius itaque oſtendam refellere te non potuiſſe, quæ dixi: deinde quantum neceſſarium videbitur, ego refellam quæ ipſe dixiſti. [De duobus diis quæ ipſe *Caput I.* dixiſti,] ego certe reſpondens verbis tuis, vbi aiſti à vobis vnū deum coli, Conſequens eſt, inquam, vt aut non F colatis Chriſtū, aut non vnum deū colatis, ſed duos. Ad hoc tu reſpondere conatus, multū quidem locutus es, aſſerens quòd & Chriſtū deum colatis, Sed duos deos à vobis coli, quanuis nō negaueris, tamen non auſus es confiteri, Senſiſti enim duos deos eſſe colendos, Chriſtianas aures ferre non poſſe. O quam de proximo te corrigeres, ſi timeres credere quod dicere timuiſti. Cum enim clamat & Apoſtolus, Corde creditur ad iuſticiā, *Roma. 10.* ore autem cōfeſſio fit ad ſalutem: ſi ad iuſticiam putas pertinere quod credis, cur hoc ad ſalutem etiā ore non confiteris? Si autem duos deos colendos ad ſalutē non pertinet confiteri, ſine dubio nec ad iuſticiam pertinet credere. Qui ergo non vis tali confeſſione reum teneri os tuum, quare non mundas à tali crudelitate cor tuū? Tene cum catholica fidem rectā, non te pudeat emendare peruerſam, Tene cum catholica, patrē quidem nō eſſe qui filius eſt, & filium nō eſſe qui pater eſt, & deum eſſe patrem & deum eſſe filium, veruntamen ambos ſimul non duos deos eſſe, ſed vnum. Iſto modo ſolo fiet, vt & patrem colas & filium, nec tamen duos deos eſſe colendos dicas, ſed vnum, ne reatu impietatis tua con-

G ſcientia compungatur,quãdo ſonuerint in auribus tuis
dicta diuina, quia nullus deus niſi vnus,Et,Audi Iſraël,
Deut.6. dominus deus tuus deus vnus eſt:vt quando audis,Do-
Math.4. minum deum tuum adorabis,& illi ſoli ſerujes:ſecurus
poſſis non ſoli patri,ſed & filio ea quę vni deo debetur
ſeruitute ſeruire. Memento ergo non te reſpondiſſe ad
illud quod obieceram, non à vobis coli vnũ deum,ſed
Caput II. duos. Secundo loco egi tecũ de verbis tuis,vbi di-
xeras, deum patrem ad humana nõ deſcendiſſe conta-
gia, quaſi Chriſtus illa in carne perpeſſus ſit : & admo-
nui, quo modo contagiũ intelligi ſoleat, non vtiq; niſi
in aliquo vicio,à quibus omnibus immunem nouimus
Chriſtũ. Nec ad hoc quicquã reſpõdere potuiſti. Teſti-
monia quippe diuina, quæ abs te cõmemorata ſunt,ni-
hil te adiuuare potuerunt,Non enim eis probare potui-
ſti humano Chriſtũ attaminatũ eſſe contagio. Quod e-
2.Corin.5. nim Apoſtolum dixiſſe cõmemoras, Quoniã Chriſtus
cum peccator non eſſet,peccatum pro nobis fecit: lege
diligentius:& ne forte mendoſum incurreris codicem,
aut Latinus interpres errauerit, Græcum inſpice: & in-
uenies non Chriſtum pro nobis feciſſe peccatum,ſed à
H patre deo ipſum Chriſtum factum eſſe peccatum:id eſt,
ſacrificium pro peccato. Ait enim Apoſtolus, Obſecra-
mus pro Chriſto reconciliamini deo,eum qui non no-
uerat peccatum,pro nobis peccatum fecit. Non ergo fe
cit ipſe peccatum, ſed eum deus pro nobis peccatum fe
cit: hoc eſt,vt dixi,ſacrificium pro peccato. Si ergo re-
colas vel relegas,inuenies in libris veteris teſtamẽti,pec-
cata appellari ſacrificia pro peccatis. Similitudo etiam
carnis peccati,in qua venit ad nos,dicta eſt & ipſa pec-
Roma.8. catum. Miſit,inquit,deus filium ſuũ in ſimilitudine car-
nis peccati, & de peccato damnauit peccatũ in carne:
hoc eſt, de ſimilitudine carnis peccati, quæ ipſius erat,
damnauit peccatũ in carne peccati,quæ noſtra eſt. Pro-
Roma.6. pter hoc etiam de illo dicitur, Quòd enim mortuus eſt
peccato,mortuus eſt ſemel: quòd autem viuit,viuit deo.
Peccato enim mortuus eſt ſemel, quia in ſimilitudine
carnis peccati mortuus eſt, quãdo moriendo exutus eſt
carne: vt per hoc myſteriũ ſignificaret eos,qui in mor-
Gala.3. te ipſius baptizantur,mori peccato vt viuant deo. Sic e-
tiam per crucem factus eſt pro nobis maledictum. Pen-
dens quippe in ligno, mortẽ quæ de maledicto dei ve-
Roma.6. nerat, ſuſpendit in ligno,atq; ita vetus homo noſter ſi-
I mul fixus eſt cruci, Vt non mendaciter dictum intelli-
Deut.21. gatur in lege, Maledictus omnis qui pendet in ligno.
Gene.3. Quid eſt maledictus, niſi terra es & in terram ibis? Et
quid omnis, niſi quia & ipſe Chriſtus: qui cum eſſet vi-
ta, mortuus eſt tamen vera morte,non ficta? Si intelli-
gas iſta myſteria,ſimul intelliges non eſſe contagia. Sed
quid ad nos,ſi more tuo loquens,cõtactum forte mor-
talium voluiſti appellare contagium : cum tamen no-
biſcum ſentias, dominum Ieſum, nec in ſpiritu, nec in
carne vllum habuiſſe peccatum? Tertio loco de in-
Caput III. uiſibili deo cum agerem,admonui vt crederes,inuiſibi-
lem non ſolum patrem,ſed etiam filium ſecundum di-
uinitatẽ,non ſecundum carnẽ,in qua cum viſibilẽ mor-
talibus apparuiſſe quis negat? Vnde & alio loco poſtea
diſputaui. Tu autẽ cedens manifeſtiſſimæ veritati,con-
ſenſiſti eſſe inuiſibilem filiũ:ac per hoc deſtruxiſti quod
dixeras,vnum inuiſibilem patrem. Sed rurſus tua cõfen
† aliàs,con-feſſione. ſione † turbatus,quia inuiſibilem etiam filium eſſe con-
ſenſeras,auſus es dicere,minora videri à maioribus,ma
iora vero à minoribus non poſſe videri, Dicens ange-
los videri ab archãgelis,animas ab angelis,angelos ve-
ro ab animabus non videri: Vnde etiã Chriſtum ſecun-
dum diuinitatis ſuæ ſubſtantiã non ſolum ab homini- K
bus,ſed nec à virtutibus[cœleſtibus]videri aſſeris. Ideo
patrem ſolum inuiſibilem eſſe dixiſti, quia ſuperiorem
non habet, à quo circunſpiciatur. Dic nobis rogo te,
quando tibi indicauerunt archangeli, quòd ipſi videãt
angelos,non autẽ videantur ab angelis? Quibus narran
tibus angelis cognouiſti, quòd ipſi videant animas,ani
mæ illos nõ videant? A quo hoc audiſti,vnde didiciſti,
vbi legiſti? Nónne melius diuinis libris animum inten-
deres,vbi legimus & ab hominibus angelos viſos quã-
do voluerunt, & quo modo voluerunt videri, iubente
vel ſinente omnium creatore? Veruntamẽ qui dixeras,
ideo ſolum dicẽdum inuiſibilem patrẽ,quia non habet
ſuperiorem à quo circunſpiciatur, confeſſus es poſtea,
filio eſſe viſibilem,contra teipſum proferens Euangeli-
cum teſtimoniũ, vbi dicit ipſe filius, Non quia patrem *Ioan.6.*
vidit quiſquam,ſed qui eſt à deo,hic vidit patrem. Vbi
te quidem veritas apertiſſime vicit,ſed tu nolens ab er-
rore liberari, noluiſti ſalubriter vinci. Cum enim cõtra
te cõmemoraſſes Euangelicum teſtimoniũ,quo claruit
à filio videri patrem,dicente ipſo filio,ſed qui eſt à deo, L
hic vidit patrẽ:mox addidiſti de tuo, ſed vidit incapa-
bilem. Interim quod dixeras perdidiſti,ſolum eſſe inui-
ſibilem patrẽ, quia non habet ſuperiorem : quandoqui-
dem veritate victus,eum videri ab inferiore cõfeſſus es.
Vos enim dicitis inferiorẽ filium, à quo tamen patrem
videri teſte filio cogente dixiſti. De incapabili poſtea vi
debimus,vt etiã te illic veritas vincat. Non enim de ca-
pabili & incapabili,ſed de viſibili & inuiſibili inter nos
quæſtio verſabatur,in qua quęſtione ſi tibi ipſi tu ipſe vi-
ſibilis es,victũ te eſſe vides. Quarto loco egi tecum *Cap.IIII.*
de immortali deo, etiam filio,quoniã tu illud quod ait *1.Timo.6.*
Apoſtolus, Qui ſolus habet immortalitatẽ: ſic intelligi
voluiſti,tanquam de ſolo patre ſit dictum, cum ille hoc
non de patre dixerit,ſed de deo,quod eſt pater & filius
& ſpiritus ſanctus. Oſtendi ergo & filiũ habere immor
talitatem ſecundũ ſubſtantiam diuinitatis ſuæ. Nam ſe-
cundum carnẽ,quis negat eum fuiſſe mortalem? Tu au
tem cum mihi reſpondere ad hũc locum velles,perſpi-
cua veritate concluſus, etiam deum filium immortali-
tatem habere confeſſus es. Victus es igitur in eo quòd
dicebas de patre tantum dixiſſe Apoſtolum,quòd ſolus
habeat immortalitatem. Neq; enim propterea vinculis
veritatis elaberis, quoniã dicis, habet quidem filius im- M
mortalitatem,ſed accipiens à patre: non quæritur vnde
habeat,ſed vtrum habeat. Tu enim de patre ſolo vis in-
telligi quod ſcriptum eſt, ſolus habet immortalitatem.
Prorſus à nullo acceptam habet immortalitatẽ,& à pa-
tre acceptã filius habet immortalitatẽ,tamen & pater &
filius habet immortalitatẽ. Alioquin ſi eam non habet
filius, pater eam non dedit filio,aut acceptam perdidit
filius. Dedit autẽ pater filio,nec perdidit filius. Nec pa-
ter dando perdidit quod generando dedit. Habet er-
go immortalitatẽ & pater & filius,non pater ſolus. Co-
geris itaque confiteri nõ de ſolo patre dictum eſſe, qui
ſolus habet immortalitatem:quia iam coactus es confi-
teri quod & filius habeat immortalitatem:habet autem
hanc ſolus,ſed deus, quod nõ ſolus eſt pater: quia hoc
eſt & filius, & vterque adiuncto ſpiritu ſancto vnus eſt
deus. Sed quare ſolus deus dictus ſit habere immortali-
tatẽ,cum & anima pro ſuo modo ſit immortalis,& alia
ſpiritalis cœleſtisque creatura,poſtea videbimus. Nunc
autem ſufficit nobis, quòd ad ea quæ dixi nihil reſpon-
dere potuiſti: & non ſolum patrem, ſed quamuis ab ip-
ſo,habere tamen immortalitatem etiam filium coactus
es con-

A es confiteri. *Caput V.* Quinto loco oſtendi, vnde maior ſit pater filio: quia non deo† maior eſt, vnde illi coæternus eſt filius, ſed homine maior eſt, quòd ex tempore factus eſt filius. *† inde.* Ibi commemoraui Apoſtolicum teſtimonium, *Philip. 2.* Quia cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Natura quippe illi fuerat dei æqualitas, nō rapina. Ad quod tu reſpondēs dixiſti, Quis enim negat filium eſſe in forma dei? Quod enim ſit deus, quòd ſit dominus, quòd ſit rex, iam puto latius expoſuimus. Et quia non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, hoc nos beatus Apoſtolus Paulus inſtruit, quòd ille non rapuit, nec nos dicimus. Hæc verba tua non ſolum nihil habent aduerſus nos, ſed magis apparent eſſe pro nobis. Si enim confiteris dei formam, cur non aperte dei filium deo confiteris æqualem? Præſertim, quia de verbis Apoſtoli vbi ait, Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem deo: non potuiſti pro tuis partibus inuenire quod diceres. Et quia hoc dixiſſe Apoſtolum non potuiſti negare, ideo dixiſti, quòd ille non rapuit, nec nos dicimus: tanquā hoc ſit, non rapuit, quod eſt nō habuit: id eſt, æqualitatem dei. Atq; ita dictum ſit, Non rapinā arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem deo: ac ſi diceretur, Non arbitratus eſt, eſſe rapiendam æqualitatem dei, eo quòd ab illo fuerit aliena. Raptor enim rei alie-
B næ vſurpator eſt: tanquā hoc filius cū poſſet rapere noluiſſet. Quod vides quanta inſipiētia ſentiatur, Ergo intellige Apoſtolum ideo dixiſſe, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo: quia non alienum arbitratus eſt eſſe quod natus eſt: ſed tamē quanuis æqualitatem dei non fuerit arbitratus alienā ſed ſuā, ſemetipſum exinaniuit, nō quærens quæ ſua ſunt, ſed quæ noſtra ſunt. Quod vt noueris ita eſſe, attēde vnde ad hoc Apoſtolus venerit. Cum enim Chriſtianis humilitatē præciperet charitatis, *Ibidem.* Alter alterutrū, inquit, exiſtimantes ſuperiorem ſibi, non quæ ſua ſunt vnuſquiſq; intendentes, ſed quæ aliorum. Deinde vt exēplo Chriſti hortaretur nō ſua quærere vel intendere, ſed quæ aliorū ſunt, Singuli quique, inquit, hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu. Qui cum in forma dei eſſet, quæ illi erat ſua, non rapinam arbitratus eſt: hoc eſt, nō alienum arbitratus eſt eſſe æqualis deo: ſed tamen quærens noſtra non ſua, ſemetipſum exinaniuit, non formam dei amittens, ſed formam ſer-
C ui accipiens. Non enim eſt mutabilis illa natura, vt ſe exinaniret perdendo quod erat, ſed accipiendo quod non erat: nec conſumendo quæ ſua ſunt, ſed aſſumēdo quæ noſtra ſunt, ac deinde in forma ſerui obediendo ſicut homo vſq; ad mortem crucis. Propter quod & deus eum exaltauit, & donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomē: & cætera. Homini ergo donauit iſtā, nō deo, Neque enim cum in forma dei eſſet non excelſus erat, aut non ei genua flectebant cœleſtia, terrena & inferna. Sed cum dicitur, Propter quod eum exaltauit: ſatis apparet propter quod exaltauerit: id eſt, propter obedientiam vſq; ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus eſt, ipſa exaltata eſt, ipſi donatum eſt nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt cum ipſa forma ſerui nominetur, filius vnigenitus dei intelligatur. Non itaq; facias imparem deo formā dei, quod nec in ipſis hominibus dici poteſt. Nam cum dictum fuerit, iſte homo in forma eſt illius hominis, nemo intelligit niſi æqualis. An forte non vis ſic accipere quod dictum eſt, Cum in forma dei eſſet: vt in forma dei patris intelligas filium, vbi nihil aliud quàm æqualitas apparet amborū: ſed in forma dei apparet † intelligendum, in forma ſua, quia & ipſe vtiq; deus eſt? *† putas.* Non multum curo ſi etiam ſic intelligas. Vbi enim plenitudinem formæ ætatis incremēta D nō faciunt, ſed deo gignente perfectus eſt patris filius: † *† al. poſtis nō natus eſt filius.* proculdubio ſi forma filij formæ patris nō eſt æqualis; non verus eſt filius. Scriptum eſt autem, Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. *1. Ioan. 5.* Forma ergo veri filij, formæ dei patris eſſe non poteſt inæqualis. Proinde nec huic loco proſecutionis meæ, vbi de verbis Apoſtoli æqualem patri filium cōprobaui, reſpondere aliquid pro veſtra intentione potuiſti.

Caput VI. Sexto loco, vt eiuſdem naturæ cuius & pater eſt, oſtēderem filium, etiam mortalium fœtus animalium immanitati veſtri erroris obieci, increpans cor veſtrum, qui eiuſdem naturæ cuius pater eſt, negatis eſſe dei filiū, quanuis verū eſſe filium nō negetis: cum deus ipſe dederit animalibus hoc generare quod ipſa ſunt: vbi non ſolum hominis hominē, verumetiam canis canem filium nominaui: nō ad ſimilitudinē dei, ſed ad confuſionem detrahentium filio dei: qui cum videant corruptibiles mortaleſq; naturas, habere tamen naturæ de ſuis parētibus vnitatem, filio dei vero nolunt concedere communionem naturæ vnius habere de patre: cū ſit inſeparabilis à patre, & incorruptibilis æternuſq; cum patre. Vnde etiā dixi quòd melior ſit ſecundum vos humana conditio, vbi conceditur creſcere, vt ad robur parentum vel creſcendo poſſint filij peruenire. E Filius autem dei, ſicut dicitis & docetis, minor patre genitus ſic remanſit, [atque] vt ad patris formam non poſſet peruenire, nec creuit. Hic tu, vt appareret quàm magna veritatis mole premereris, omnino ad rem non reſpondiſti: ſed tanquam deficienti flatu anhelares, reprehendendū me putaſti, dicēs quòd tam fœda comparatio, de filio ſcilicet hominis ſiue canis, in illam tantam immenſitatem produci nō debuit. Hoc reſpondere eſt, an potius inopiam reſponſionis oſtendere? Quaſi ego propterea terrenarum naturarum iſta exempla produxerim, vt incorruptioni corruptionem, immortalitati mortalitatē, inuiſibilibus viſibilia, æternis temporalia coæquarem: ac nō potius vt vos in magnis & ſummis rebus errantes, de rebus paruulis infimiſq; conuincerem, qui non videtis bonū quod creator ſumme bonus dedit etiā extremis vilibuſq; creaturis, vt cum longe aliud ſint quàm eſt ipſe, hoc tamē generēt quod ſunt ipſæ. Nec attenditis quid mali dicatis, vt cum homines & canes & cætera huiuſmodi, habeāt F filios veros, quos illis gignentibus creat veritas, non ſit verus dei filius ipſa veritas. Aut ſi ſancta ſcriptura cogente permittitis, vt verus filius ſit, rogamus permittite vt degener non ſit. Et degener quo modo? Audiant catholici vnde erubeſcant hæretici. Filius viri fortis ſi nō habeat fortitudinem, degener dicitur, tamen homo eſt quod & pater [eius] eſt: atque in diſſimili vita, nō eſt tamē aliena ſubſtantia. Vos vnigenitum dei filium ita degenerem vultis, vt ipſam patris ei ſubſtantiam denegetis: minorem natum, minorem remanſiſſe iactatis. Non vllam datis ætatem, qua poſſit augeri, nō datis eandem formam, qua poſſit æquari. Cuius naturæ tanta ſubtrahitis, miror vero filium, qua fronte dicatis: niſi quia infœliciſſimo errore non vos putatis ad vnius patris gloriam, niſi per vnici filij contumeliam peruenire.

Septimo loco dixi, vſqueadeo autē filium agnoſcimus magnum deum, vt patri dicamus æqualem. *Caput VII.* Itaque ſine cauſa, inquam, nobis quod valde profitemur, teſtimoniis & multiquio cōprobare voluiſti. Et his verbis meis addidi diſputationem, in qua rationem reddidi, quare filius cum ſit patri æqualis, dicat eum tamē deum ſuum, vbi ait, Aſcēdo ad patrem meum & ad patrē veſtrum *Ioan 20.*

G ſtrom, deum meũ & deum veſtrum. Quoniã tu comme
moraueras hoc Euangelicum teſtimonium, quo te pro-
bare exiſtimaſti, quòd filius patri non eſſet æqualis. Ego
itaq; tibi ad iſta reſpondens, dixi patrẽ propterea etiam
deũ eſſe vnigeniti filij, quoniã factus eſt homo & natus
Pſal.21. ex fœmina: & hoc eſſe quod dicit in Pſalmo, vbi quod
futurũ fuerat prænunciauit, De vẽtre matris meæ deus
meus es tu: vt oſtenderet & patrẽ hinc eſſe deum ſuum,
quia homo factus eſt. Homo enim de ventre matris eſt
natus, & ſecundum hominẽ de virgine natus eſt deus:
vt non ſolum pater illi eſſet, qui eũ de ſeipſo genuit, ve-
rumetiam deus eius eſſet, quẽ de ventre matris hominẽ
creauit. Ad hæc tu cum reſpondere voluiſſes, multa di-
xiſti, & multa teſtimonia, quæ te nihil adiuuant, protu-
liſti. Quo modo tamen dictũ ſit, De ventre matris meæ
deus meus es tu: quanuis eadem ſcripturæ ſanctæ verba
memoraſſes, nullo modo inuenire potuiſti. Cur autẽ in
Pſal.109. eo loco poſueris Pſalmi alterius teſtimonium, vbi ſcri-
ptum eſt, Tecum principiũ in die virtutis tuæ in ſplen-
doribus ſanctorum, ex vtero ante luciferũ genui te: om
nino nõ video. Non enim filij perſona eſt dicentis, Ex
H vtero tuo, aut de vẽtre tuo, deus meus es tu. Illa ineffabi
lis generatio, etiã ſi ex vtero patris accipitur, hoc ſignifi
catum eſt, quia de ſeipſo, hoc eſt, de ſubſtantia ſua deus
deum genuit: ſicut ex vtero matris quãdo natus eſt, ho-
mo hominẽ genuit: vt intelligeremus in vtraq; genera-
tione non diuerſas eius qui natus eſt, & eorũ de quibus
natus eſt, eſſe ſubſtantias. Diuerſa quidem ſubſtantia eſt,
deus pater, & homo mater: non tamen diuerſa ſubſtan
tia eſt, deus pater & deus filius: ſicut nõ eſt diuerſa ſub-
ſtãtia, homo mater, & homo filius. Sed audi quid dicat
in Prophetia iſte filius, De ventre, inquit, matris meæ
Pſal.21. deus meus es tu. Noli multis verbis, ad rem nõ neceſſa-
riis, conari operire res claras. Qui eſt pater filio ex vte-
ro ſuo, de vẽtre matris [ſuæ] deus eius eſt, nõ de ſuo. Ad
Cap. VIII. hoc ergo prorſus nihil reſpondere potuiſti. Octauo
loco de ſubiectione qua ſubiectus eſt patri filius, reſpon
di tibi, quoniam dixeras de ſua ſubiectione, vnũ ſtatuit
deum. Reſpondi ergo etiam hoc ſecundum hominem
recte accipi, quòd filius ſubditus eſt patri. Neq; hoc eſſe
Luca.2. mirandum, cũ legatur vtiq; ſecundum ipſam ſerui for-
Pſal.8. mam etiam parẽtibus ſubditum. Et de illo ſit ſcriptum,
Minoraſti eũ paulominus ab angelis. Ad quod tu quaſi
I reſpondẽs dixiſti me optime proſecutum, quoniam &
parentibus propter formam ſerui eſſet ſubiectus. Dein-
de volens velut pro te eſſe oſtendere, quod cõtra te eſſe
cernebas, ac ſic incautis minúsque attentis hominibus,
quicunq; eſſent iſta lecturi, tanquam reſpondentem te
facere, vbi quod diceres nõ habebas, adiungis & dicis,
Ioan.1. Si enim parentibus ſubiectus inuenitur, quos ipſe crea-
uit, quia omnia per ipſum facta ſunt. Nec enim poſt tẽ-
pora, ſed ante tempora nouimus filium genitũ à patre.
Si ergo parentibus, inquis, ſubditus, vt diuinarũ ſcriptu
rarũ authoritas luce clarius prædicat: quanto magis vti-
que illi ſuo genitori eſt ſubditus, qui tantum ac talem eũ
1.Corin.15. genuit, ſecundũ id quod ait Paulus, Cum omnia fuerint
filio ſubiecta, tũc & ipſe filius ſubiectus erit illi, qui ſibi
ſubiecit omnia. Hæc verba tua poſſent à me putari di-
cta eſſe, & omnino mea eſſe, niſi te audientibus eum di-
cerẽtur, & poſtea hæc cuncta legentibus, euidentius ap-
pareret te illa dixiſſe. Quis enim crederet, conſentire
† vos nobis. poſſe nos vobis, † ſecundum formã ſerui, ac per hoc nõ
Cap. IX. ſecundum formã dei Chriſtum eſſe ſubiectũ. Nono
loco abs te quæſiuimus, vt per ſcripturas diuinas oſten-
deres ſi valeres, vtrum adoret patrem ſpiritus ſanctus.
Hoc enim dixeras: ſed ſicut ipſa tua proſecutio cui re- K
ſpondi, ſatis indicat, non probaueras. Ad hanc ergo in-
quiſitionem meam vide quid poſteriore proſecutione
reſponderis. Cum enim dixiſſes quantũ voluiſti de iudi
cio filij, quod & nos fideliſſime credimus, & de ſubie-
ctione, quã ſecundum formã ſerui filium patri reddere
non negamus: vbi veniſti vt probares à ſancto ſpiritu
adorari patrẽ, rediſti ad illos gemitus, de quibus tibi iã
ante reſponderã, ſecundum morem ſanctarũ ſcriptura-
rum, qua locutione ſit dictũ. Et ipſe ſpiritus interpellat *Roma.8.*
gemitibus inenarrabilibus: ne credamus ſpiritũ ſanctũ
nunquã eſſe ſine gemitibus poſſe, quoniam nullus dies,
nulla hora, nullum momentũ temporis inuenitur, quo
nõ à ſanctis orationes deo vbiq; fundantur, ab aliis hic,
ab aliis alibi: cũ tamen ab orationibus ſanctorũ nullum
ſit tẽpus immune, quãdoquidem diebus & noctibus, cũ
alij cibo ac potu reficiuntur, alij quodlibet aliud agunt,
alij dormiunt, nõ vtiq; deſunt quos deſideriũ ſanctum
orare cõpellat. Ita ſit vt ſpiritus ſanctus, qui vbiq; omni-
bus adeſt, aliquantulum ceſſare à gemitibus nõ ſinatur,
quod eſt extremæ miſeriæ, cũ pro quibuſcunq; orãtibus
cogitur gemere. Niſi gemitibus inenarrabilibus inter- L
pellare ſic intelligatur, vt dixi: id eſt, quia gemitibus ſan
ctorũ deſideriorũ interpellare ſanctos facit, quibus affe
ctum piũ gratiæ ſpiritalis infundit. Sed cum ſimiles lo-
cutionũ modos, quando per efficientem ſignificatur id
quod efficitur: ſicut frigus pigrũ dicimus, quia pigros fa
cit: & diem triſtem vel lætũ, quia triſtes vel lætos facit: e-
tiam de ſcripturis ſanctis commemorauerim, vbi deus
dicit ad Abraham, Nunc cognoui: quod nihil eſt aliud, *Gene.22.*
quàm nunc vt cognoſceres feci. Nõ enim tunc deus di-
cendus eſt cognouiſſe, quod antequã fieret nunquã po
tuit ignorare. Quos locutionis modos de diuinis elo-
quiis à me prolatos, quo modo aliter interpretareris nõ
inueniſti: nullo modo itaq; ad iſtos gemitus redire de-
buiſti. † Nemo enim ſic de ſpiritu ſancto ſapit, niſi qui *† voluiſti.*
ſecundũ carnem, non ſecundum ſpiritũ ſapit. Quanuis
& ſi tibi concederetur quo modo tu ſentis, dicis ſpiritũ
ſanctũ interpellare pro ſanctis: aliud eſt interpellare vel
orare, aliud adorare. Omnis qui orat, rogat: [nõ omnis
qui adorat, rogat:] nec omnis qui rogat, adorat. Reco-
le conſuetudinem regũ, qui plerunq; adorãtur, & non M
rogantur: aliquando rogantur, & nõ adorantur. Ac per
hoc à ſpiritu ſancto adorari patrẽ nullo modo demõ- *Caput X.*
ſtrare potuiſti. Decimo loco egi tecum vt intellige-
res, quo modo per ineffabilẽ copulationẽ ſit vnus deus
ipſa trinitas, quã didicimus vnius eſſe ſubſtantiæ: quan-
doquidẽ etiã diuerſas ſubſtãtias inuenimus, hoc eſt, ſpi-
ritum hominis, & ſpiritum domini per copulationẽ,
qua homo adhęret domino vnũ ſpiritũ dictum, vbi ait
Apoſtolus, Qui autẽ adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. *1.Cor.6.*
Ad quod tu reſpondẽs, vel potius nõ tacens, conatus es
oſtẽdere, quo modo pater & filius vnũ ſint, non vnita-
te naturæ, ſed voluntatis. Hoc quidẽ dicere ſoletis, ſed
tunc ſoletis cũ vobis obiicitur quod ait dominus, Ego *Ioan.10.*
& pater vnum ſumus. Ego autẽ hoc loco nõ hoc volui
probare, ꝙ pater & filius & ſpiritus ſanctus vnum ſint,
quod quidẽ propter vnitatẽ ſubſtantiæ fideliſſime cer-
teq; credimus, ſed quòd eadem trinitas vnus eſt deus: a-
liud eſt quippe, vnũ ſunt: aliud, vnus eſt deus. Diſcerne,
eſt, & ſunt. Nec ait Apoſtolus, Qui adhærent domino, *1.Cor.6.*
vnum ſunt, quoniam diuerſa ſubſtantia eſt: ſed ait, Qui
adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Si autem vos cum
de duobus dicitur, vnus eſt, & dicitur quid vnus, ſicut
dicit Apoſtolus, vnus ſpiritus eſt: hoc idem putatis eſſe,
quod

A quod eſt cum de duobus dicitur, vnum ſunt, nec dicitur
Ioan.10. quid vnum? ſicut ait ſaluator, Ego & pater vnũ ſumus:
cur non dicitis, pater & filius vnus eſt deus? Quare quã-
Deute.6. do auditis, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt:
de patre tantum vultis intelligi? Nempe pater dominus
deus eſt, & filius dominus deus eſt. Cur non apud vos
vterq; vnus dominus deus eſt, ſicut apud beatũ Apoſto-
lum ſpiritus hominis & ſpiritus domini vnus ſpiritus
eſt? Quid autem prodeſt cauſæ veſtræ, quia per conſen
ſionẽ voluntatis hoc dicitis fieri? Quod quidem ita ſit,
ſed vbi eſt diuerſa natura: ſicut diuerſa natura eſt ho-
minis & domini, & tamẽ qui adhæret domino, per con
ſenſionem vtique voluntatis vnus ſpiritus eſt. Si ergo
non vultis per vnitatem ſubſtantiæ, certe per conſen-
ſionem voluntatis dicite, tamen aliquando dicite, quo-
quo modo dicite, pater & filius vnus deus eſt. Sed non
dicitis, ne quod nunquam voluiſtis, cogamini confite-
ri de vtroque dictum eſſe, non de patre ſolo, Audi Iſ-
raël, dominus deus tuus deus vnus eſt: quoniam ſpiritũ
ſanctum non vultis deum, non vultis dominum confi-
teri. Dicite, inquam, ratione qua vultis, quòd pater & fi-
B lius vnus dominus deus eſt, vt patri & filio ſeruientes,
† al. dei. ſed deo vni & domino vni ſeruiatis. non duobus diis & duobus dominis contra præceptũ †
dei & domini vnius ſeruiatis. Sed nunc de hac re ſatis
dictum ſit. Puto cum iſta legeris, nihil te reſpondere po
tuiſſe ad id quod de Apoſtolo commemoraui, Qui ad-
1.Corin.6. hæret domino vnus ſpiritus eſt: ſi contentionem depo-
Caput XI. ſueris non negabis. Vndecimo loco, deum eſſe ſpi-
ritum ſanctũ, de templo eius quod noſipſi ſumus, teſte
1.Corin.3. Apoſtolo oſtẽdi, vbi ait, Neſcitis quia templũ dei eſtis,
1.Corin.6. & ſpiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Neſcitis quia
corpora veſtra templũ in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem
habetis à deo? Tu autem ad iſta reſpondiſti nihil. Aiſti
enim, Suſcipio quæ protuliſti. Neſcitis quia templum
dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Neque enim
deus, inquis, habitat in homine, quem non ante ſpiritus
ſanctus ſanctificauerit atque purgauerit. Atque iſto mo
do intelligi voluiſti, non ſpiritum ſanctum eſſe dictum
deum, nec templum ſpiritus ſancti nos eſſe, ſed dei: &
hoc eſſe dictum, templum dei eſtis: Sed ideo additum,
ſpiritus dei habitat io vobis: quia purgat ſpiritus ſanctus
templum dei, non ſuum, vt cum ipſe purgauerit, tunc
illic inhabitet deus. Quem ſenſum tuũ quanta ſequatur
C abſurditas, nolo nunc dicere, illud enim nunc oſtende-
re debeo, quo modo multa dicendo, nihil quod ad rem
pertinet dixeris. Dimiſiſti enim cauſam, & perrexiſti in
laudem ſpiritus ſancti, eámque copioſe contra teipſum
executus es. Contra teipſum ideo dixi, quoniam nõ vis
eum dicere deum, cuius tãtam diuinitatem per laudem
coactus es confiteri: vt cum ſit vnus, vbique tu præſeos,
& nemini ſanctificando deſit, vbicunque quiſque Chri
ſtianus eſſe & deum orare voluerit, ſimul ſe omnibus
exhibendo, ſiue in Oriente, ſiue in Occidente baptizen
tur in Chriſto: hoc & nos dicimus. Sed quem dicimus
talem ac tantum, abſit à nobis vt eum negemus deum,
quod etiam per ſuum templum, quod noſipſi ſumus, ci-
tiſſime & facile oſtenditur. Neque enim niſi deus no-
ſter eſſet, templum noſipſos habere potuiſſet: quod tu
vt occultares, & in ſermone tuo mentes hominum à
luce veritatis auerteres, de templo dei quodcunque di-
xiſti, quem noluiſti intelligi ſpiritum ſanctum: de tem-
plo autem ſpiritus ſancti, quod apertiſſime demonſtra-
tũ eſt, omnino tacuiſti. Cum enim tibi duo teſtimonia
Pauli Apoſtoli propoſuerim. Vnum vbi ait, An neſcitis
1.Corin.3. quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis?

Alterum vbi ait, Neſcitis quia corpora veſtra templum D
in vobis eſt ſpiritus ſancti: quare tam fraudulenter egi- *1 Corin.6.*
ſti, vt vnum horum commemorares, quod dictum eſt,
Templum dei eſtis: & alterũ taceres, quod eſt, Corpora
veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti: Cur hoc fe-
ciſti, rogo te, niſi quia nullo modo poſſes argumentari,
quo modo deus noſter nõ eſſet, qui templum noſipſos
haberet: quem ſine dubio deum cognoſceremus, ſi ei
templum de lignis & lapidibus per diuinam ſcripturã
facere iuberemur. Duodecimo loco admonui te, *Caput XII.*
vt proferres ſi poſſes, qua diuina authoritate ſit dictum,
quod vnum ſint, vbi ſubſtantiæ ſunt diuerſæ. Tu autem
reſpondere ad hoc volens, nihil tale proferre potuiſti:
ſed magnis coarctat⁹ anguſtiis affirmare auſus es, quòd
Apoſtoli vnum ſint cum patre & filio. Quod Chriſtus
omnino nõ dixit, Sic enim abs te dictum eſt, tanquam
pater & filius & Apoſtoli vnum ſint. Chriſtus autem nõ
ait, vt ipſi & nos vnum ſimus: ſed ait, vt ſint vnum, ſicut
& nos vnum ſumus. Nam & verba ipſa Euangelica po-
nam, Pater ſancte, inquit, ſerua eos in nomine tuo, quos
dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos vnum. Nunquid *Ioan.17.*
dixit, vt nobiſcum ſint vnum, aut, ipſi & nos ſimus vnũ?
Item pòſt aliquãtum, Non, inquit, pro eis rogo tantum, E
ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in
me, vt omnes vnum ſint. Neque hic dixit, vt nobiſcum
vnum ſint. Deinde ſequitur, Sicut tu pater in me, & ego *Argutia.*
in te, & ipſi in nobis vnum ſint. Et hic non dixit, vnum
ſimus: aut, vnum nobiſcum ſint: ſed, vnum ſint in nobis:
vt qui natura vnũ ſunt, quia homines ſunt, etiam in pa-
tre & filio ſint vnum: non cum ipſis vnum: id eſt, non
vt ipſi & iſti ſint vnũ. Adhuc adiungit & dicit: Vt mun-
dus credat quia tu me miſiſti: Et ego claritatem quã de-
diſti mihi dedi illis, vt ſint vnum ſicut nos vnũ ſumus.
Ego in eis & tu in me, vt ſint conſummati in vnũ. Cum
ergo toties dixerit, vt ſint vnum: non tamen alicubi di
xit, vt ipſi & nos ſimus vnus: † hoc eſt, vt nobiſcum ſint *† vnum.*
vnum: ſed aut in nobis dixit, aut ſicut nos: id eſt, ipſi ſe-
cundum naturam ſuam, nos ſecundum noſtram. Vole-
bat enim eos, qui natura vnum erant, in hoc ipſo quod
vnum erant, eſſe perfectos. Non enim quia dicit, Eſtote *Matth.5.*
ergo & vos perfecti, ſicut pater veſter cœleſtis perfectus
eſt: vult illos deo naturæ vnitate coniungere, tanquam
illorum & illius vna eadémque natura ſit: ſed perfectos
vult eſſe in natura ſua, ſicut eſt deus perfectus in ſua,
quanuis diuerſa nõ vna: quod, niſi in ipſo ſimus, omni- F
no eſſe non poſſumus. Non ſicut in illo ſunt omnes,
quia ipſe continet omnia, quæ creauit. Propter quod di- *Actor.17.*
ctus eſt, nõ longe poſitus ab vnoquoque noſtrum, quia
in illo viuimus & mouemur & ſumus. Sed ſicut in illo *Ephe.5.*
ſunt tales qualibus dictum eſt, Fuiſtis enim aliquando
tenebræ, nunc autem lux in domino. Vnde & illud eſt,
Cui vult nubat, tãtum in domino. Non igitur proferre
potuiſti vbi dictum ſit, vnum ſunt, quorum eſt nõ vna, *1.Cor.7.*
ſed diuerſa ſubſtantia: & tanquã in obſcuro loco nobis
ſurrepere voluiſti, vt diceres Apoſtolos vnum eſſe cum
patre & filio, tãquam vnum eſſent Apoſtoli & pater &
filius: cum Apoſtolorum ſubſtantiam manifeſtum ſit à
patre & filio eſſe diuerſam. Sed quoniam, vt ipſi & nos
vnũ ſimus, aut nobiſcum ſint vnum, nuſquã Chriſtum
dixiſſe manifeſtũ eſt, te quoq; nobis reſpondere non po
tuiſſe, & fraudẽ facere voluiſſe manifeſtũ ſit. Tertio-
decimo loco te cõmonui, nõ ideo patrem filio eſſe ma- *Cap. XIII.*
iorẽ, quia teſtimoniũ perhibuit pater filio. Nam & Pro-
phetas ei teſtimoniũ perhibuiſſe memoraui, quos maio-
res illo eſſe non potes dicere. Dixeras enim, quòd pater

G filio perhibuerit teſtimonium,quod ſic accepi,tãquam
hinc ipſe probare volueris, illo cui teſtimonium per-
hibuit eum eſſe maiorem. Sed quoniam poſteriore tua
proſecutione hinc omnino tacuiſti,taciturnitatem tu-
† teſtificationis am in locum coſenſionis † accepi: & fieri poteſt, vt
ideo commemoraueris patrem filio perhibuiſſe teſti-
monium, vt hinc illum eſſe alium, iſtum autem alium,
non vt illum iſto probares eſſe maiorem, alium vero
eſſe patrem, alium eſſe filium, quoniam non eſt pater
ipſe qui filius, & vobis & nobis contra Sabellianos eſt
dogma cõmune. Illi enim dicunt,non alium, ſed eun-
dem filium eſſe qui eſt pater. Nos autem alium quidem
eſſe patrem, & alium filium, ſed tamen quod pater eſt,
Cap.XIIII. hoc eſſe dicimus filium. Quartodecimo loco ad
illud quod dixeras, dilectum lego & credo, quòd pa-
ter eſt qui diligit, & filius qui diligitur: reſpondens di-
xi, Sic autem dicis hinc inter patrem & filium eſſe di-
uerſitatem,quia pater diligit,& filius diligitur,quaſi ne-
gare poſſis,quòd & filius diligat patrem. Deinde addi-
di, Si ambo ſe inuicem diligunt, cur negatis eos vnius
H eſſe naturæ? Quod vtique ideo dixi,ne hinc vnam na-
turam negaretis amborum,quia illum diligere,hunc di
ligi ipſe dixiſti. Ad hoc tu reſpondens conſenſiſti qui-
dem,quòd & filius diligat patrem, ſed vnius eſſe natu-
ræ cõſentire noluiſti:tanquam filius ita diligat patrem,
ſicut creatura creatorem, non ſicut vnigenitus genito-
rem, quem diuerſitate ſubſtãtiæ vultis eſſe degenerem.
Cap.XV. Quintodecimo loco dixi pariter eſſe inuiſibilem
trinitatem,non ſolum patrem:ſed apparuiſſe tamen vi-
Ioan.14. ſibilem filium in forma ſerui,propter quam dixit,Pater
maior me eſt.Sed quoniã patribus ſe diuinitas demon-
ſtrabat,dixi per ſubiectam creaturã id eſſe factum,non
per naturã ſuam, qua eſt inuiſibilis trinitas. Atq; vt hoc
probarem,Moyſem cõmemoraui ei dicentē, cum quo
facie ad faciem loquebatur, Si inueni gratiam ante te,
Exod.33. oſtende mihi temetipſum manifeſte:vt intelligeres quo
modo eum videbat,quē ſibi cupiebat oſtendi:quia vtiq;
ſi deum in ſubſtantia qua deus eſt videret, profecto vt
ſe illi oſtenderet non rogaret.Dixi etiam eſſe Chriſtum
viſibilium & inuiſibilium creatorē, vt ipſum probarem
per ſubſtantiam ſuam non eſſe viſibilem, à quo creari
non ſolum viſibilia,verumetiam inuiſibilia potuerunt.
Ad quod tu reſpondere conatus,quàm multa quæ ad rē
I non pertinent dixeris,intueantur qui legunt: & tamen
de Moyſe,cur ſibi deum, cum quo loquebatur vellet o-
ſtendi, ſi eius naturam ſubſtantiámque cernebat, pror-
ſus nihil auſus es dicere:& adhuc affirmare non deſtiti-
ſti,dei filium inuiſibilium creatorem,& antequam for-
mam ſerui acciperet, in forma dei fuiſſe viſibilem: quē
ſuperius in forma ſerui videri potuiſſe,in ſubſtantia ve-
ro ſuæ diuinitatis eſſe inuiſibilem, iam fueras & ipſe
Cap.XVI. confeſſus. Sextodecimo loco, quia de patre tan-
tum dixiſſe Apoſtolum dixeras, Soli ſapienti deo: ego
dixi, Ergo ſolus pater eſt deus ſapiens, & nõ eſt ſapiens
ipſa dei ſapientia, quod eſt Chriſtus. De quo ait Apo-
1.Cor.1. ſtolus, Chriſtum dei virtutē & dei ſapientiam. Deinde
addidi,Supereſt vt dicatis, quid enim non audetis? in-
ſipientem eſſe ſapientiam dei. Ad hæc tu,Sapientem ſo
lum,inquis, patrem prædicat Paulus beatus Apoſtolus,
dicens ſic,Soli ſapienti deo.Sed requirenda eſt,inquis,
ratio quemadmodum ſolus ſapiens, non quòd Chri-
ſtus non ſit ſapiens. Sequeris deinceps & adiungis quo
modo ſapientē confitearis & Chriſtum:nam poſt non-
nulla quæ ad rem nõ pertinentia texuiſti,vt ſermonem
tempúſque produceres,etiam hoc inſeruiſti verbis tuis
vt diceres.Sed vere ſolus ſapiens pater:quaſi Apoſtolus K
dixerit,ſoli ſapiēti patri:ſed dixit,ſoli ſapienti deo:quia
deus eſt & filius, quod & vos vultis: deus eſt & ſpiritus
ſanctus, etſi non vultis. Et iſta trinitas eſt ſolus ſapiens
deus, qui nec potuit vnquam eſſe inſipiēs omnino,nec
poterit: nõ per gratiam particeps ſapientiæ,ſed ſapiens
immobilitate atq; immutabilitate naturæ.Nam ſi tibi di
cã, Itáne vero ô homo, qui Chriſtiano nomine gloria-
ris,Chriſtus ſic eſt ſapiens,vt nõ ſit vere ſapiens?ergóne
Chriſtus qui eſt verus deus,non eſt vere ſapiens?nonne
ita ſub hac interrogatione turbaberis, vt continuo re-
ſpondeas,Chriſtum vere eſſe ſapientem?Quid eſt ergo
quod dixiſti,ſed vere ſolus ſapiēs eſt pater?Nempe quò
perueneris, & à quanta blaſphemia te debeas reuocare,
iam ſentis. Septimodecimo loco egi tecum, quod Cap.XVII.
etiã filius non ſolus pater infectus eſt,hoc eſt,factus non
ſit.Dixeras enim ideo a nobis vnum deum pronuncia-
ri,quia vnus eſt ſuper omnia innatus,infectus. Reſpon-
dens ergo huic audaciæ tuæ, Sic autē inquam dicis pa-
trem infectum,quaſi filius factus ſit, per per quem facta
ſunt omnia. Deinde addidi, Scito factũ eſſe filium,ſed L
in forma ſerui, nam in forma dei vſqueadeo non eſt fa
ctus,vt per illũ facta ſint omnia. Si enim ipſe factus eſt,
inquam,non per illum facta ſunt omnia,ſed cætera.Ad
hæc tu cum tota tui prolixitate ſermonis,ita nihil quod
diceres inueniſti, vt hinc omnino tanquam id non au-
dieris,conticeſceres. Octauodecimo loco etiam de
innato patre,id eſt ingenito, quia & hoc dixeras,tecum Ca. XVIII.
agendum putaui,& dixi, Non itaque dico filium inge-
nitum,ſed patrem genitorem,filium genitum. Hoc ta-
men genuit pater quod eſt,alioquin non eſt verus filius,
ſi quod eſt pater,non eſt filius:ſicut de partubus anima-
lium ſupra iam diximus. Et iam ad hoc tu nec verum
nec falſum aliquid protuliſti. Nonodecimo loco,
quia popoſceras à me,vt oſtenderem æqualem eſſe pa- Cap. XIX.
tri ſpiritum ſanctũ: reſpondi tibi dicens, Quid eſt autē
quod poſcis, vt oſtendam tibi æqualem patri eſſe ſpiri-
tum ſanctum, quaſi tu patrem oſtenderis maiorem eſſe
ſpiritu ſancto: ſicut potuiſti oſtendere de filio propter
formam ſerui?Scimus enim,inquam, dictum eſſe patrē
filio maiorē, quia in forma ſerui erat filius,& adhuc in
forma eſt humana filius,quam leuauit in cœlũ:propter-
ea de illo dictum eſt, quòd & nunc interpellat pro no- M
bis. Et ſempiterno erit in regno hæc eadem forma im- Roma.8.
mortalis: propter quod dictum eſt, Tunc & ipſe filius
ſubiectus erit ei, qui illi ſubiecit omnia. Nam de ſpiritu
ſancto qui nullam ſuſcepit creaturã ad vnitatem per- 1.Cor.15.
ſonæ ſuæ, quanuis ſe per ſubiectam creaturam viſibili-
ter & ipſe, ſiue per columbæ ſpeciem, ſiue per linguas
igneas ſit demonſtrare dignatus, nunquam dictus eſt Matth.3.
eo maior pater, nũquam dictus eſt ſpiritus adoraſſe pa- Acto.2.
trem,nunquam dictus eſt minor patre.Ad hæc tu quaſi
reſpondens,non tamen reſpondiſti, Non enim potui-
ſti oſtēdere ſpirito ſancto alicubi patrem dictum fuiſſe
maiorem,ſicuti filius propter formam ſerui dixit,Pater
maior me eſt.Et cum ego dixerim,ſpiritum ſanctũ non
ad vnitatem perſonæ ſuæ vllam ſuſcepiſſe creaturam: Ioan.14.
tu ita ſpiritum ſanctum in columba & igne apparuiſſe
dixiſti,ſicut apparuit Chriſtus in homine: quaſi colum-
ba & ſpiritus, vel ignis & ſpiritus vna perſona ſit, ſicut
verbũ & homo vna perſona eſt.Ad horam quippe appa
ruerunt illa,quæ ſpiritum ſanctũ ſignificando monſtra-
rent viſibiliter inuiſibilem,columba propter amorē ſan
ctum,ignis autē propter charitatis lumē atq; feruorem.
Et peracto ſignificationis officio,corporales illę ſpecies
tranſie-

A tranſierunt,atque eſſe vlterius deſtiterunt: ſicut columna nubis,nebuloſa per diem,luminoſa per noctem. Denique ne putaretur columba vel flamma ad ſubſtantiã pertinuiſſe ſpiritus ſancti, vel quod ſe in hæc viſibilia tantæ maieſtatis natura cõuerterit,aut in vnitatem perſonæ ſuæ iſta ſuſceperit, nunquam poſtea ſic apparuiſſe legitur ſpiritus ſanctus. Chriſtus autem, qui humanam non ad horam ſumpſit effigiem, in qua hominibus appareret,ac deinde illa ſpecies præteriret:ſed in vnitatẽ† perſonæ ſuæ,manente inuiſibili dei forma accepit,viſibilem hominis formam, non ſolum natus eſt in ea de homine matre, verumetiam creuit in ea, & manducauit,& bibit,& dormiuit in ea: & occiſus eſt in ea, & reſurrexit in ea,& aſcendit in cœlum,& ſedet ad dexterã patris in ea, & ad iudicandos viuos & mortuos eſt venturus in ea,& in regno ſuo,ei qui illi ſubiecit omnia,erit ſubiectus in ea. Hæc tu in mea reſponſione breuiter dicta,quæ nunc aliquanto latius,vt vel ſic intelligeres explicaui,attendere & conſiderare noluiſti:irruens in tantam blaſphemiam, vt naturam diuinam dei & ſpiritus ſancti, conuertibilem, proh nefas, & mutabilem diceres. Tua nanque iſta ſunt verba,Ea,inquis,quæ de inuiſibilitate omnitenentis † dei proſecutus ſum, etiam & ipſe,licet alio propoſito,attamen tuis verbis affirmaſti,

Exod.13. — *† al. ſed vnitate perſonæ ſuæ manẽte, inuiſibilis dei,&c.* — *1.Corin.15.* — *† al. omnipotentis.*

B quod ſpiritus ſanctus in ſpecie colũbæ ſit viſus,necnon & in ſpecie ignis. Filius ſanè in forma hominis: pater autem neq; in ſpecie columbæ, nec in forma hominis: nec aliquando vertit ſe in formas, nec aliquando vertitur. De quo ſcriptum eſt, Ego ſum qui ſum,Et nõ ſum mutatus. Deinde adiungis & dicis,Filius ſanè in forma dei conſtitutus iã vt ipſe protuliſti,formã ſerui accepit, quod non pater:ſpiritus æque ſanctus ſuſcepit ſpeciem columbæ,quam non ſuſcepit pater. Scito ergo, inquis, quia vnus eſt inuiſibilis, vnus etiam incapabilis atque immenſus. Hæc nunquid diceres,ſi ſecundum ſpiritum non ſecundum carnẽ poſſes cogitare quid diceres? Homo es enim qui legis in ſcripturis ſanctis, Ego ſum qui ſum. Et, Non ſum mutatus. Et cum verba iſta ſint,non patris ſolius,ſed ipſius trinitatis,quę eſt vnus deus,tu ea patri tantummodo tribuens, filium mutabilem credis. Vnigenitum,per quẽ facta ſunt omnia, mutabilem credis. Eum de quo dicit Euangeliũ,In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt,mutabilem credis. Quid

Exod.3. — *Ibidem.* — *Malach.3.* — *Ioan.1.*

C iam dicam de ſpiritu ſancto,quãdo illum quem verum filium dei & verum cõfiteris deum, mutabilem credis? Quod vtique non crederes, ſi formam ſerui à forma dei eſſe ſuſceptam,nõ formam dei in formam ſerui eſſe mutatam,tãquam catholicus crederes:& viſibili homine aſſumpto,permanſiſſe inuiſibilem deum,non carnaliter,ſed ſpiritaliter cogitares: nec contendendo diffideres, ſed intelligendo conſpiceres,& ſpiritum ſanctũ inuiſibili ſua manente natura, nullo modo in ignis aut columbæ ſpeciem mutata atque cõuerſa,per ſubiectam creaturã apparuiſſe,ſicut voluit viſibiliter,tu poſſes conſiderare fideliter. Memẽto tamen,nec maiorem patrem ſpiritu ſancto,nec adoratum patrẽ ab ſpiritu ſancto vllis diuinis teſtimoniis contra propoſitionem meam te demonſtrare potuiſſe. Viceſimo loco,quoniam dixeras de filio, Si æqualis patri,vtique talis: ſi talis,vtique innatus. Ego reſpondẽs tibi, ſed dicis inquam de filio, ſi æqualis, vtique talis: id eſt, vt quia non eſt ingenitus, non videatur talis:poſſes dicere non eſſe hominẽ quem genuit Adam, quia ipſe Adam non eſt genitus, ſed factus à deo. Si autem potuit Adam & non eſſe genitus,

Actor.2. — *Matth.3.* — *Caput XX.*

D & tamẽ hoc generare quod erat ipſe,non vis vt potuerit deus deum æqualem ſibi? Ad hæc nõ miror nullum te inueniſſe reſponſum,ſed planè laudo,nec reſpondere conatum: atq; vtinam hoc vbique feciſſes. Nuſquam enim in ſermonibus noſtris,quid recte reſponderes inuenire potuiſti,& tamen penè vbiq; tacere noluiſti. Sed cum in aliis tam multa dixeris,cauſæ quæ inter nos agitur non neceſſaria,& tempus loquendo conſumpſeris: gratiæ tibi agendæ ſunt,vbi nonnulla ſic vidiſti te refutare non poſſe,vt ea malles ſummo ſilentio præterire.

Libri ſecundi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPponenſis Epiſcopi,contra Maximinũ hæreticum Arrianorum Epiſcopum, Liber tertius.

RES iam poſtulat,vt in eo quod reliquum eſt, opitulante domino impleam promiſſionem meam. In operis quippe huius exordio, prius,inquam,oſtendam refellere te non potuiſſe quæ dixi. E Deinde quantum neceſſarium videbitur, ego refellam quæ ipſe dixiſti. Quia ergo ſicut adiuuante deo potui,oſtendi ea quæ dixi non te potuiſſe refellere:ſupereſt vt ea quæ dixiſti,ego refellam,ſicut deo adiuuante potuero. Priores itaq; perſecutiones tuas, quibus cõtinuo reddidi meas, in hac diſputatione quæ nunc à me ſuſcepta eſt,non retractabo? Ad illam vero vltimã tam prolixam, vt mihi de illa † ſpacium reſponſionis auferret, ita redarguam, *† die illo.* ſi voluerit qui nos regit, vt acquieſcas lumini veritatis, ſi contentionis tenebras non amaueris. In primis ergo ſuperflua detraham neceſſitati reſponſionis meæ. Cauſa quippe inter nos agitur, vtrum pater & filius & ſpiritus ſanctus,diuerſæ,vt vos dicitis: an potius,vt nos dicimus,vnius ſint eiuſdẽmque ſubſtantiæ, vnúſque deus ſit ipſa trinitas: cum conueniat inter nos patrem non eſſe qui eſt filius:nec filium eſſe qui eſt pater:nec patrem eſſe vel filium qui ſpiritus ſanctus eſt. Quicquid igitur tanta tuæ proſecutionis prolixitate dixiſti,vnde oſtenderes alium eſſe patrem, alium eſſe filium, alium eſſe F ſpiritum ſanctum: quando nobiſcum agis, ſuperfluum prorſus eſſe cognoſcis. Et ſi tibi expugnãdi occurrerint Sabelliani, in eos iſta nobis vobiſque communia,ſi placet, arma conuerte. Multa etiam locutus es,vt probares magnum deum eſſe dominum Ieſum Chriſtum. Et hoc quid ad nos, cum hoc dicamus & nos? Laudes quoque ſpiritus ſancti magnas veráſque fudiſti. Sed nos eas augere poſſumus, nõ negare. Non itaque opus erat,vt eas contra nos diceres, quas dicimus tecum. Chriſtum ſedere ad dexteram patris, nónne pariter confitemur? Quod tamen teſtimoniis diuinorum eloquiorum ſic probare voluiſti,tanquam id alicubi negaremus. Chriſtum in carne veniſſe, vtrique nouimus & tenemus. Sic adhibuiſti vt hæc diceres diuina teſtimonia, tanquam repugnemus. Hæc & alia quæ ſuis oſtendam locis, in quibus operam ſuperuacuam contriuiſti vt moras necteres, tempúſque produceres, commemorando attingere debeo, non redarguere diſputando.

Caput I. Dicis me auxilio principum munitum, loqui non ſecundum timorẽ dei:cum ſcias nobis eſſe præceptum

G orare pro regibus, vt in agnitionem veniant veritatis:
1.Timo.2. quod in quibuſdam eſſe impletum, nos deo agimus gra
tias, vos doletis. Verba autem noſtra recte intelligenti-
bus indicant, quis noſtrum loquatur ſecundum timorē
dei: vtrum qui ſic laudat deū patrem, vt ad eius laudem
referat, quòd ſibi filiū generauerit æqualem. An ille qui
ſic genitorem dehoneſtat & genitum, vt & illum dicat
non potuiſſe gignere per omnia ſui ſimilem filium: &
illum dicat nō degeneraſſe iam natum, ſed degenerem
Caput II. natum. Dicis vos Chriſtum colere, vt deum omnis
creaturæ, cui flectitur omne genu, cœleſtium, terreſtriū
& infernorum: quem tamen deo patri eſſe nō vultis æ-
qualem, quia hoc pater ei donauit: ait enim Apoſtolus,
Philip.2. Propter quod & deus eum exaltauit, & donauit ei no-
men quod eſt ſuper omne nomē, vt in nomine Ieſu om
ne genu flectatur: & cætera. Nec quęritis cui donauerit,
vtrum homini, an deo. Quo modo enim donauerit, e-
uidenter apparet. Humiliauit, inquit, ſemetipſum vſque
ad mortem, mortem autē crucis. Propter quod & deus
eum exaltauit, & donauit ei nomen. Si ergo propterea
donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen, quia fa
ctus eſt obediens vſq; ad mortē crucis: nunquid ante-
H quam hoc fieret, non erat altus dei filius deus, dei ver-
bum, deus apud deum: ſed poſteaquā propter hoc exal-
tatus eſt, quia factus eſt obediēs vſq; ad mortem crucis,
tunc cœpit eſſe altus dei filius, vnicus dei, deus: tunc cœ-
pit habere nomen, quod eſt ſuper omne nomen? Quis
hoc inſipientiſſimus dixerit? Hoc ergo illi donatum eſt
vt homini, ſecundum quē filius factus eſt obediens vſq;
ad mortem crucis, quod iam habebat idem ipſe dei fi-
Caput III. lius, deus de deo natus æqualis. Obiicis mihi, quòd
dicam ſpiritum ſanctum æqualem eſſe filio. Dico pla-
ne. Da, inquis, teſtimonia vbi adoratur ſpiritus ſanctus?
Vt video, hinc eū vis oſtendi æqualem Chriſto, ſi ado-
ratur vt Chriſtus. Iam ergo confitere Chriſtum patri æ-
qualem, quem tuipſe adorari cōfiteris vt patrem. Qua-
les autē homines eſtis, quàm religioſæ humilitatis, qui
2.Cor.3. ſpiritum ſanctū adorare non vultis, cum legatis, Litera
occidit, ſpiritus autem viuificat? Non vultis ergo ado-
rare, quē viuificare animas non negatis: cū pater Abra-
ham homines adorauerit, quia conceſſerunt ei monu-
mentum, vbi poneret mortuæ corpus vxoris. Sic enim
Gene.23. ſcriptū eſt, Venit autē Abraham plangere Saram & lu-
gere. Et ſurrexit Abrahā de ſupra mortē eius, & dixit fi-
I lijs Heth, Peregrinus & aduena ſum ego vobiſcū, date
ergo mihi poſſeſſionē monumenti, vbi ſepeliam mor-
tuum meū. Reſponderunt autē filij Heth ad Abraham
dicētes, Abſit hoc domine. Audi nūc & nos, Rex à deo
tu es in nobis. In electis monumētis noſtris ſepeli mor-
tuum tuū: nemo enim noſtrū prohibet te à monumen-
to ſuo, vt ſepelias mortuū tuum ibi. Surgens autē Abra-
ham adorauit plebem filiorū Heth. Et vos ſpiritum ſan
ctū nō permittitis adorari, vt ipſi dei gratiæ remaneatis
ingrati. Sed da, inquis, teſtimonia vbi adoratur ſpiritus
ſanctus, quaſi non ex iis quæ legimus, aliqua etiam quæ
non legimus, intelligamus. Sed ne quærere multa com-
pellar, tu vbi legiſti patrem deū ingenitū vel innatum:
& tamen verum eſt? Quod vero aliquoties dixiſti, etiā
filio eſſe incomparabilem patrē: nec legitur, nec verum
eſt. Si autem religionē qua colitur deus, ſicut dignum
eſt cogitares, multo plus eſſe cerneres quod habet ſpiri-
tus ſanctus templum, quàm ſi eum legeres adoratum. Et
homines enim ſicut ſupra docui, à ſanctis nouimus a-
doratos. Templum vero nō eſt factum ab hominibus,
niſi aut vero deo, ſicut Salomō fecit: aut eis qui pro dijs
habentur, ſicut gentes quæ ignorant deum. Spiritus au- K
tem ſanctus, quod cum magno honore de deo dictum *Actor.7.*
eſt, non in manu factis templis habitat, ſed corpus no- *1.Cor.6.*
ſtrum templum eſt ſpiritus ſancti. Et ne corpora no-
ſtra contemnas, membra ſunt Chriſti. Qualis ergo eſt
deus, cui templum ædificatur, & à deo, & de membris
dei? Dicis Chriſtum eſſe in dexteram dei, & inter- *Cap. IIII.*
pellare pro nobis. Quod cur nobis obiicis, ſi eum non *Roma.8.*
ſolum deum, verumetiam hominem agnoſcis? Quid
te ergo adiuuat, quòd ſedere ad dexteram patris vel aſ-
ſidere legitur? Quid nobis, non quidem inanibus te-
ſtimoniis, ſed tamen inaniter probare niteris quod fa-
temur? Dicis vos ſpiritum ſanctum competenter *Caput V.*
honorare vt doctorem, vt ducatorem, † vt illumina- *† ductorem.*
torem, vt ſanctificatorem: Chriſtum colere, vt creato-
rem: patrē cum ſyncera deuotione adorare, vt autho- *Patris au-*
rem. Si authorem propterea dicis patrem, quia de ipſo *thoritas.*
eſt filius, non eſt autem ipſe de filio, & quia de illo & fi-
lio ſic procedit ſpiritus ſanctus, vt ipſe hoc dederit filio
gignendo eum talem, vt etiam de eo procedat ſpiritus
ſanctus: ſi creatorem ſic dicis filium, vt creatorem non
neges patrem nec ſpiritum ſanctum. Si deniq; ſpiritum *† ductorem*
ſanctum ſic dicis doctorem, ducatorem, † illuminato- L
rem, ſanctificatorem, vt hæc opera nec patri audeas au-
ferre, nec filio iſta tua etiam noſtra ſunt verba. Si autem
talia tibi idola ponis in corde, vt duos facias deos, vnū
maiorem: id eſt, patrem: alium minorem: id eſt, filium:
ſpiritum vero ſanctum ita omnium trium minimū fin-
gas, vt nec deum nuncupare digneris: non eſt hæc no-
ſtra fides, quoniam non eſt Chriſtiana fides, ac per hoc
nec fides. Etiam hoc tibi ignoſcimus, quòd imperite
vſus verbo, Chriſtum ſignificaſti ad terrena deſcēdiſſe *† al. vt te cor-*
contagia. Et quia hoc interrogare volui, † vti ſcires cō- *rigere volui*
tagia quo modo appellare debeamus: calūnias eſſe iſtas *† aliàs, ſe-*
dicis, & eas de philoſophiæ † artis inſtructione venire *phyſicæ.*
arbitraris. Sufficit mihi quòd ita putaſti Chriſtū ad ter- *Cōtagia ter*
rena deſcendiſſe contagia, vt tamen confiteris nullum *rena ſunt, ſi*
habuiſſe peccatum. Illud ſanè quòd commemora- *tis, fames,*
ui partus animalium, quæ cum terrena ſint atq; morta- *laſſitudo,*
lia, hoc tamen gignunt quod ipſa ſunt, vt homo homi- *dolor, mors:*
nem, canis canem, puto quòd non aſpernatus horrui- *ad hęc deſcē*
ſti, ſed te aſpernari atq; horrere finxiſti, dicens, tam fœ- *dit Chriſt⁹.*
dam comparationē in illam tantā immenſitatem non *Caput VI.*
debuiſſe produci. Cur enim hoc dixiſti, niſi quia time- M
bas ne tibi de ipſis corruptibilibus fœtibus fauces veri-
tas premeret, & te reſpirare non fineret, ſicut & facit?
Quandoquidem creaturā corruptibilem cernitis, hoc
quod ipſa eſt gignere fœtum ſuū, & deum patrem om-
nipotentem creditis non potuiſſe niſi eius degenerante
natura gignere vnicum ſuum. Sed dicis, Dominus *Caput VII.*
dominum genuit, deus deum genuit, rex regē genuit,
creator creatorem genuit, bonus bonum genuit, ſapiēs
ſapientem, clemēs clementem, potens potentem. Si ſub
his verbis cauere te putas quod vobis obiicitur, non
vos credere deum non potuiſſe gignere id quod eſt ip-
ſe, & ideo dicis, Dominus dominum genuit, deus deū
genuit & cætera: cur ergo ſicut dixiſti, potens potentē,
non dicis omnipotens omnipotentem? Si autem ſicut
ſentis vis dicere, dic, Dominus maior dominum mino-
rem genuit: deus maior, deum minorē: rex maior, regē
minorem: creator maior, creatorem minorem: melior
bonum, ſapientior ſapientē, clementior clementem, po
tentior potentem. Si autem iſta non dicis, & nihilomi-
nus quā pater habet, filium habere conſentis, cur nō di-
cis æqualem? Et illa omnia cur nō ſic percutis vt dicas,
Dominus

A Dominus æqualem dominũ genuit, deus ęqualẽ deum,
rex æqualem regẽ, creator æqualem creatorem, bonus
æqualiter bonum, ſapiens æqualiter ſapiẽtem, clemens
æqualiter clementem, potens æqualiter potẽtem? Si au-
tem negas æqualem, aperte dic eſſe degenerem. Non e-
nim quem deum minorem, de deo maiore natum eſſe
dicitis, ſaltem ſicut infantem creſcere ſinitis, vt aliquã-
do ſuo patri poſsit eſſe æqualis. Ad hoc enim eum per-
fectum dicitis eſſe natum, non vt hinc laus eius creſce-
ret, ſed vt minor eius natura remaneret. Et cum iſta ſen
tiatis, ſequeris tamen & dicis, Nihil ſubtraxit pater in
generando filium. Quo modo nihil ſubtraxit pater in
generando filium, quem non æqualem genuit, ſed mi-
norem? An ideo nihil ſubtraxit, quia nihil eorum quæ
gignẽdo dedit, abſtulit genito? Ita ſanè nihil ſubtraxit:
ſed & filiis hominum qui proſpere naſcuntur, nihil au
fert creator iam natis: quin potius addit, vt accedat cre
ſcentibus quod naſcentibus defuit. Quid ergo de patre
magnum dixiſti erga vnicum filium, qui non ex nihilo
vel ex aliqua materia factus, ſed ex ipſo natus eſt? Quid
magnum eſt quia nõ ſubtraxit quod dedit, ſi quod da-
B re potuit non dando ſubtraxit? Vbi eſt, quòd eum inui-
dum non eſſe dixiſti? An forte dare non potuit? Vbi eſt
omnipotentia dei patris? Prorſus ad hũc articulum res
colligitur, vt deus pater æqualẽ ſibi gignere filium, aut
non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: ſi no
luit, inuidus inuenitur. Sed vtrũque hoc falſum eſt. Pa-
tri ergo deo filius ver⁹ æqualis eſt. Si ergo vt laudas pla
Roma.1. cet tibi quod à me cõmemoratum eſt, Inuiſibilia enim
eius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur: per
id quod factũ eſt in creatura viſibili, vt parẽtes id quod
ipſi ſunt, generent, intellige inuiſibilem natiuitatẽ veri
filij dei, ne deum patrem dicas id quod non eſt ipſe, ge
nuiſſe. Si autem hoc genuit quod eſt ipſe, vnam patris
Cap.VIII. & filij eſſe ſubſtantiam negare nolite. Iam vero ſe-
quentia, ſic connexuiſti, vt de cruce vel incarnatione
Chriſti probare nobis velles quod pariter credim⁹: ſer-
uaſti morem tuũ, ſed nihil tibi ad iſta reſpõdens, etiam
Cap.IX. ego ſeruo promiſſum meum. De inuiſibili filio cũ
ageremus, quem conſenſiſti eſſe inuiſibilem ſecundum
diuinitatẽ, qui prius ſolum patrem inuiſibilem eſſe prę-
ſumpſeras, ad rem nõ pertinentia multa dixiſti de inui-
ſibilibus creaturis: quod poterunt iudicare qui legerint.
C De inuiſibili deo inter nos agit̃. Et hoc eſt quod quæ-
ſtionem facit, quia vos inuiſibilẽ ſolum patrem dictum
1.Timo.1. putatis, vbi Apoſtolus ait, immortali, inuiſibili ſoli deo.
Si dixiſſet, ſoli patri: difficilius fortaſſe quæſtio ſoluere-
tur. Quia vero dixit, ſoli deo: nõ eſt vtique contra nos:
& vnigenitus quippe in forma dei, & ſpiritus ſanct⁹ in
ſua natura eſt inuiſibilis. Vnus enim & ſolus deus, à no-
bis ipſa trinitas prædicatur. Quod vtrum verum ſapia-
mus, in aliis locis à nobis eſt demonſtratum, & vbi ad-
huc opus fuerit, demonſtrabitur. Nunc in iſta quæſtio-
ne nõ immerito poteſt mouere, quo modo de ſolo deo,
qui eſt ipſa trinitas, dictum ſit, Inuiſibili ſoli deo: cũ ſit
etiam quędã inuiſibilis creatura. Propter quod dictum
Coloſſ.1. eſt de Chriſto, quia in ipſo cõdita ſunt omnia viſibilia
& inuiſibilia. Quia ergo ſunt dij falſi viſibiles, ideo di-
ctum eſt, Inuiſibili ſoli deo honor & gloria. Et ſi enim
eſt creatura inuiſibilis, nõ tamen deus nobis eſt. Sed &
ſi non dictũ eſſet, ſoli deo: ſed dictum eſſet, Regi autem
ſeculorum, immortali, inuiſibili, ‹ſoli› honor & gloria,
quis niſi deus eſſet? Honor ergo & gloria ſoli deo, qui
deus inuiſibilis eſt, nõ qui ſolus inuiſibilis, quoniam eſt
vt diximus, & creatura inuiſibilis. Itẽ quæri poteſt quo
modo dictum ſit, Deũ nemo vidit vnquã: cum eiuſdẽ *Ioan.1.*
domini verba ſint, Neſcitis quia angeli ęorum ſemper D
vident faciem patris mei qui in cœlis eſt? Quæ ſenten- *Matt.18.*
tia vos redarguit, qui neſcitis quemadmodũ dicatis in-
uiſibilem patrem. Illud autẽ quod ait, Non quia patrem *Ioan.6.*
vidit quiſquã niſi qui eſt à deo, hic vidit patrem: ad ho
mines referri poteſt quod dictũ eſt, quiſquam. Et quia
ipſe homo erat qui tunc loquebatur in carne: ita hoc di
xit, ac ſi diceret, Non quia patrem vidit quiſquam ho-
minum, niſi ego: ſicut dictum eſt, Quis ſapiens & intel- *Pſal.106.*
liget hæc? Non enim & de ſanctis angelis id accipi po-
teſt. Vnde Apoſtolus de inuiſibili deo apertius poſuit,
Quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt. Non *1.Timo.6.*
enim ait, nemo: ſed, nemo hominum. Vbi oſtẽdit quẽ-
admodum intelligi debeat quod dictũ eſt, Deum ne- *Ioan.1.*
mo vidit vnquam: id eſt, nemo hominum: ſicut, nemo
aſcendit in cœlum: cum angeli ſoleant illuc aſcendere,
quia ſolent inde deſcendere. Nec tamen Apoſtolus di-
xit, Nemo hominum poterit videre deum: ſed, nemo
poteſt. Poterit enim homo, ſed tunc cum æternum erit
fidelium præmium, videre deum. Propter quod Ioan- E
nes Apoſtolus, Dilectiſsimi, inquit, filij dei ſum⁹, & nõ- *1.Ioan.3.*
dum apparuit quod erimus, Scimus quia cum apparue
rit, ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt.
Quid eſt ergo quòd dicis, ſolum eſſe inuiſibilẽ patrem:
quod fruſtra diceres, etiã ſi à ſolo filio videretur. Nunc
vero cum diuina teſtẽtur eloquia eum videri, & ab an-
gelis, videndum etiam ab hominibus, cum facti fuerint
æquales angelis: quid eſt quod dicis? Vbi eſt quod defi- *Matt.22.*
nire auſus es, minora videri à maioribus, maiora autẽ
à minoribus non videri? Quod quidem poſtea perdi-
diſti, quando videri à filio confeſſus es patrem, cum &
in ipſa ſubſtantia diuinitatis dicas filium minorem, pa-
tremq́ maiorem. Sed quid dicturus es de angelis, qui
ſemper vident faciem dei patris? Nunquid propter re- *Matth.18.*
gulam tuam, quam ſine conſideratione finxiſti, putãdi
ſunt angeli patre deo eſſe maiores? Sed elegãter te exi-
ſtimas inueniſſe quod diceres vbi aiſti de filio, Vidit er
go patrem, ſed vidit incapabilem. Nec attendis, quia
& ſi vidit incapabilem, quem ſicut putas capere nõ po-
tuit, non tamen inuiſibilem quem videre potuit. Tu au
tem nobiſcum non de capabili & incapabili, ſed de vi-
ſibili & inuiſibili, cum iſta diceres, diſputabas: quia nec F
Apoſtolus ait, incapabili: ſed ait, inuiſibili ſoli deo. Vn-
de hoc teſtimoniũ pro te adhibendum putaſti, vt hinc
etiam decolorares filium, tãquam ipſe in dei forma in-
uiſibilis non ſit. Sed quoniã veritate cõuictus & filium
cõfeſſus es inuiſibilem, præparaſti tibi quantum exiſti-
mo ſic dicere, Inuiſibilis inuiſibilem genuit: quo modo
dixiſti, potens potẽtem: vt cũ diſcutereris, hoc à te quo
modo diceretur, reſpõderes, Inuiſibilior inuiſibilem ge
nuit, ſicut potentior potentẽ, ſapientior ſapientẽ, & cæ-
tera tua†. Sed quàm ſapienter oſtẽdiſti filio incapabilẽ *† talia.*
patrem, filiũ vero capabilem patri. Dixiſti enim, Vidit
ergo patrẽ, ſed vidit incapabilem. Pater autẽ, inquis, ſic
videt filiũ vt tenens in ſinu ſuo & habens. Sic nõ ſapiũt
niſi qui carnaliter ſapiunt. Sinũ quippe tibi fingis vt vi-
deo, aliquã capacitatem maioris patris, qua filiũ mino-
rẽ capiat atq́ cõtineat: ſicut hominẽ corporaliter capit
domus, aut ſicut ſinus nutricis capit infantẽ. Ergo inter
mirabilia Chriſti & hoc deputabitur, quia in forma ſer
ui creuit, & maior eſt factus quàm in forma dei fuerat,
vt cum prius portaretur in ſinu patris, nunc ſedeat ad
dexterã patris. Abiice iſta puerilia vel anicularia phan-
taſmata de corde tuo, & ſinum patris ideo dictum ac-
cipe, vt

G cipe,vt intelligatur iſte genitus,ille genitor:non vt ille
maior,hic minor.Nã ſi incapabilis eſt pater, filius vero
incapabilis nõ eſt:non veraciter dictũ eſt, Omnia quæ
habet pater,mea ſunt:quandoquidem reſponderi ei po
teſt,Ecce incapabilitatẽ habet pater,quæ nõ tua eſt.Sed
quoniã veraciter dictum eſt quod veritas dixit,Et om-
nia quæ habet pater filij ſunt : non poteſt non eſſe filij
quantacunque ſit incapabilitas patris. Et hanc domini
Ioan.16. ſententiam vbi ait , Omnia quæ habet pater, mea ſunt:
tanquam rectiſsimam regulam ad vos,ſiue conuincen-
dos,ſiue quod magis cupim⁹ corrigẽdos,per multa ad-
hibere debemus:vt vbicũq; aliquid tribuitis patri quod
filio denegatis,ipſam fideliſsimam teſtem contra erro-
res veſtros , vel contra mendacia producamus. Quid
opus eſt autẽ in eo tibi reſiſtere, quòd humanam ſapiẽ-
tiam contendis eſſe viſibilem,cum ipſam animam hu-
manam,in qua eſt vtique humana ſapiẽtia , inuiſibilem
eſſe conceſſeris.Sed quodlibet ſentias de vniuerſa inui-
ſibili creatura, quãtum ad deum pertinet de quo inter
nos agitur, ſatis tibi demonſtratum eſt non eſſe ſolum
Cap.X. inuiſibilem patrem. Putas deum patrem cum filio
H & ſpiritu ſancto vnum deum eſſe nõ poſſe:times enim
ne pater ſolus non ſit vnus deus, ſed pars vnius dei qui
1.ſent.diſt. conſtat ex tribus . Noli timere,nulla fit partium in dei-
19.cap.Nec tatis vnitate diuiſio. Vnus eſt deus pater & filius & ſpi-
eſt. ritus ſanctus,hoc eſt ipſa trinitas : vnus eſt deus de quo
dictum eſt,quia nullus deus niſi vnus:& qui dixit,Audi
Deut.6. Iſraël,dominus deus tuus deus vnus eſt. Cui vni & ſoli
deo ſeruire nos ſine vllo ſcrupulo agnoſcimus , quãdo
Matt.4. audimus aut legimus , Dominũ deum tuum adorabis,
1.Cor.6. & illi ſoli ſeruies. Ne forte propter hæc verba Chriſto,
1.Cor.3. cuius mẽbra ſumus,vel ſpiritui ſancto , cuius templum
Deut.6. ſumus,ſeruire nolim⁹,ſi quod dictum eſt,Domino deo
tuo ſoli ſeruies: ſic acceperimus tãquam de ſolo patre,
& nõ de ipſa trinitate ſit dictum. Vos autem cum quæ-
ritur à vobis,quẽ credatis eſſe de quo ſcriptum eſt, Do-
minus deus tuus deus vnus eſt:reſpondetis,Deus pater
eſt . Itemq; cum quæritur de quo domino deo dictum
ſit,Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies:
rurſus reſpondetis,de deo patre. Tunc vobis dicitur,Si
dominus de⁹ noſter deus vnus eſt,& hic pater eſt, qua-
re vos facitis duos dominos deos, dicẽdo etiam Chri-
I ſtum eſſe dominum deum?Item ſi pater eſt, cui vni do-
mino deo noſtro ſoli ſeruiẽdum eſt,quo modo obtem-
peratis huic pręcepto,qui tanquam domino deo ſerui-
†al. Neque tis & Chriſto?Neque enim illi ſoli,ſeruitis & huic.† Se-
enĩ illi ſoli cundum fidem autem rectam,quicunque ipſam Trini-
ſeruit , qui tatem vnum dominum deum eſſe noſtrum didicimus,
ſeruit & profecto cũ ei ſoli ea quæ deo debetur ſeruitute ſerui-
huic. mus,domino deo ſoli nos ſeruire cõfidimus . Ergo in-
quis,deus pater pars eſt dei ? Abſit. Tres enim perſonæ
ſunt pater & fili⁹ & ſpiritus ſanct⁹.Et hi tres quia vnius
ſubſtantię ſunt,vnũ ſunt,& ſumme vnum ſunt,vbi nul
la naturarum,nulla eſt diuerſitas voluntatum.Si autem
natura vnũ[eſſent,& conſenſione] nõ eſſent,non ſum-
me vnũ eſſent: ſi vero natura diſpares eſſent , vnum nõ
eſſent. Hi ergo tres qui vnum ſunt propter ineffabilem
coniunctionem deitatis , qua ineffabiliter copulantur,
vnus deus eſt. Porrò autem Chriſtus vna perſona eſt ge
minæ ſubſtantiæ,quia & deus & homo eſt. Nec tamen
deus pars huius perſonæ dici poteſt , alioquin filius dei
deus antequam ſuſciperet formam ſerui , nõ erat totus,
& creuit cum homo diuinitati eius acceſsit.Quod ſi in
vna perſona abſurdiſsime dicitur,quia pars rei vlli⁹ eſ-
ſe non poteſt deus , quãto magis pars trinitatis eſſe nõ
poteſt, quicunque vnus in tribus ? Deinde vbi ait Apo- K
ſtolus,Qui adhæret domino,vnus ſpiritus eſt . Nũquid 1.Cor.6.
huius vnius pars eſt dominus? Si enĩ hoc dicimus,quid
aliud dicere deprehendimur,niſi quòd augeatur adhę-
rente homine,& recedente minuatur? In trinitate ergo
quæ deus eſt,& pater deus eſt,& filius deus eſt , & ſpiri-
tus ſanctus deus eſt,& ſimul hi tres vnus deus : nec hu-
ius Trinitatis tertia pars eſt vnus , nec maior pars duo
quàm vnus eſt ibi:nec maius aliquid ſunt omnes quàm
ſinguli,quia ſpiritalis hæc,non corporalis eſt magnitu-
do.Qui poteſt capere capiat:qui autem non poteſt,cre- Matt.19.
dat & oret , vt quod credit intelligat . Verum eſt enim
quod dicitur per Prophetam,Niſi credideritis,non in- Eſa.7.
telligetis. Tu nempe dixiſti,vnum deum non ex parti-
bus eſſe compoſitum.Et quia de patre hoc vis intelligi,
Ille inquis quod eſt,virtus eſt ingenita ſimplex:& tamẽ
in hac ſimplici virtute quàm multa commemoraueris,
vide.Nam ſuperiora verba tua ſunt. De⁹ deum genuit,
dominus dominum genuit,rex regem genuit , creator
creatorem genuit,bonus bonum genuit, ſapiens ſapiẽ-
tem genuit,clemens clemẽtem,potens potentem . Cur
ergo in virtute ſimplici quod eſt deus, non timuiſti tot L
cõmemorare virtutes?Vt enim omittam quatuor,quas
loco ſuperiore poſuiſti,& alias quatuor dicam , quas e-
nunciare vſitatis nominibus poſſumus:nunquid boni-
tas & ſapiẽtia & clementia & potẽtia partes ſunt vnius
virtutis , quam ſimplicem eſſe dixiſti? Si dixeris, partes
ſunt,ſimplex ergo virtus ex partibus cõſtat , & ſimplex
iſta virtus te definiente vnus eſt deus. Vnum ergo deũ
ex partibus cõpoſitum eſſe dicis.Non dico inquis.Non
ſunt ergo partes,& tamẽ quatuor ſunt,& vna virt⁹ eſt,
eademq; ſimplex eſt . Si ergo in vna patris perſona , &
plura inuenis,& partes non inuenis : quanto magis pa-
ter & filius & ſpiritus ſanct⁹, & propter indiuiduã dei-
tatem vnus deus eſt, & propter vniuſcuiuſque proprie-
tatem tres perſonæ ſunt , & propter ſingulorum perfe-
ctionem partes vnius dei nõ ſunt? Virtus eſt pater,vir-
tus eſt filius,virtus & ſpiritus ſanctus.Hoc verum dicis.
Sed quòd virtutem de virtute genitam,& virtutem de
virtute procedentem nõ vis eandem habere naturam,
hoc falſum dicis, hoc cõtra fidẽ rectam & catholicam
dicis. Redis vt quæras à me,quo modo ſit inuiſibi- Cap.XI.
lis filius,vnde iam dixi ſuperius,quod viſum eſt eſſe di- M
cendum. Sed ſi ob hoc inquis,filius inuiſibilis à te pro-
nunciatur,eo quòd oculis humanis contẽplari nõ poſ-
ſit , cur non & cœleſtes virtutes pariter inuiſibiles pro-
nuncias, quãdo nec ipſæ obtutib⁹ humanis videri poſ-
ſunt?Ita hoc dicis,quaſi poſsit ab homine comprehẽdi
quis ille ſit modus quo cœleſtes virtutes ſunt inuiſibi-
les:aut ad hoc quærendũ eſſe debeamus intenti,dicen-
te ſcriptura, Altiora te ne quæſieris. Quod præceptum
ipſe cõtemnens,auſus es dicere , angelum videri ab ar- Eccli.3.
changelo,archangelum ab angelo non videri.Satis ſit,
quòd oſtendi nõ eſſe conſequens vt ideo credamus in
forma dei viſibilem filium, quia ſcriptum eſt , Inuiſibi- 1.Timo.1.
li ſoli deo.Quod tu de patre ſic te accipere demonſtra-
bas,tanquam filius inuiſibilis non ſit, cum eum & inui-
ſibilium creatorẽ ſcripturæ teſtentur . Veruntamen re-
ſtat vt dicas,Ambo quidem inuiſibiles ſunt,id eſt,& pa
ter & filius,ſed pater inuiſibilior eſt:ac ſic dãdo aliquid
patri quod non ſit filij,mendacem facis eundem filium
dicentem , Omnia quæ habet pater,mea ſunt. Hoc Cap.XII.
& de potentia ſapis, quod ſcilicet ſit quidem potens &
filius,ſed potentior pater filio: vt authoribus & docto-
ribus vobis,potuerit potentẽ potens, nec potuerit om-
nipotentem

A nipotentē gignere omnipotens. Ac per hoc ſi habet pa
ter omnipotentiā quā non habet filius, falſum eſt quod
ait filius, Omnia quæ habet pater mea ſunt. Deinde ſi
aliqoid facit pater quod facere nō poteſt filius, merito
dicitur potentior pater quàm filius. Cum vero dicat,
Ioan.5. Quæcunque pater facit, hæc & filius ſimiliter facit: nō-
ne melius auditur ipſe quàm vos, meliusq; ipſi creditur
docenti quàm decipientibus vobis? Sed potentiam pa
ter inquis, à nemine, fili⁹ vero accepit à patre. Fatemur
& nos filium ab illo accepiſſe potentiam, de quo natus
eſt potens: patri vero potentiam nullus dedit, quia nul-
lus eum genuit. Gignendo enim dedit potētiam pater
filio, ſicut omnia quæ habet in ſubſtantia ſua, gignēdo
dedit ei quē genuit de ſubſtantia ſua. Sed quæritur vtrū
tantam quanta ipſi eſt potentiam pater filio dederit, an
minorem? Si tantam, non ſolum potentem potens, ve-
rūetiam omnipotentem genuiſſe dicatur, credatur, in-
telligatur omnipotens. Si minorem, quo modo omnia
quæ habet pater filij ſunt? Si patris omnipotētia filij nō
eſt, quo modo quęcunq; pater facit, hęc & filius facit ſi-
militer, quod vtique nō poteſt, ſi omnipotens non eſt?
B Ac per hoc qood ait Apoſtolus, Beatus & ſolus potens:
non cogor de patre tātummodo accipere, ſed de deo,
1.Timo.6. quod eſt ipſa Trinitas: Loquens enim ad Timotheum,
Pręcipio, inquit, tibi coram deo qui viuificat omnia, &
Chriſto Ieſu, qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pi-
lato bonā confeſsionem, vt ſerues mandatum ſine ma-
cula irreprehenſibile, vſque ad aduentum domini no-
ſtri Ieſu Chriſti: quē temporibus propriis oſtendet bea-
tus & ſolus potēs, rex regum & dominus dominantiū:
qui ſolus habet immortalitatē, & lucem inhabitat in-
acceſsibilem: quem nemo hominū vidit, nec videre po
teſt, cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum, amen.
Nihil hic video dictum quod non cōueniat Trinitati.
Sed vt nūc taceam de ſpiritu ſancto, quem nec ſaltem
minorem filio deum vultis, quia omnino deū eſſe non
vultis, ſufficit vt vos de patre cōuincamus & filio. Nū-
Ibidem. quid enim quia dixit Apoſtolus, Teſtificor tibi coram
deo qui viuificat omnia: pater ſolus, nō & filius viuifi-
cat omnia? Si dixeris patrem ſolum viuificare omnia,
quo modo ergo quæcunque pater facit, hæc & filius ſi-
militer facit? Quandoquidem pater, vt putas, viuificat
Ioan.5. omnia, quod filius nō facit. Deinde vbi ait: Sicut pater
ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viui-
C ficat: quo modo verū eſt, ſi pater ſine filio viuificat om-
nia? Proinde quod addidit, Et Chriſto Ieſu qui teſti-
monium reddidit ſub Pontio Pilato, bonam cōfeſsio-
nem: de filio proprie dicere voluit: quia filius quidē ſi-
cut pater viuificat omnia: ſed ſub Pontio Pilato in for-
ma ſerui filium nouimus paſſum fuiſſe, nō patrem. De-
inde ſubiungitur, Vt ſerues mandatū ſine macula irre-
prehenſibile vſq; ad aduētum domini noſtri Ieſu Chri
ſti, quem temporibus propriis oſtendet beatus & ſolus
potens: quem ſcilicet aduentum domini Chriſti oſten-
det vtiq; deus, quod non ſolus eſt pater, quia ſecūdum
veritatem, non ſecundum veſtrum errorem, Trinitatis
vnus eſt deus, beatus & ſolus potens, rex regum & do-
minus dominātium. Nunquid enim vel vos dicere au-
detis filium nō eſſe regem regum & dominum domi-
nantium? De quo inter cætera ſcriptum eſt in Apoca-
Apoc.19. lypſi Ioannis: Et ipſe calcat torcular vini potentis, & in
tunica & in femore habet nomē ſcriptum: Rex regum
& dominus dominantium. Sed ne forte dicatis, quòd
nomen patris filius habeat ſcriptum in veſte & in fe-
Apoc.17. more, alió loco eiuſdem libri ſuperius legitur: Et agn⁹
vincet eos, quoniam dominus dominantium eſt & rex D
regum. Quapropter ſecūdum vos, duo ſunt reges regū
& domini dominantium: & contra vos eſt, ſi de patre
tantum ait Apoſtolus: Beatus & ſolus potēs, rex regum *1.Timo.6.*
& dominus dominantium. Verum ſecundum rectam
fidē ipſa Trinitas vnus eſt deus, beatus & ſolus potens,
rex regum & dominus dominantium, qui ſolus habet
immortalitatē, & lucem habitat inacceſsibilem. Et quo
modo erit verū, Accedite ad eum & illuminamini: niſi *Pſal.33.*
quia hoc nemo poteſt ſi de ſe quiſque pręſumpſerit, ſed
ſi ipſe donauerit? Immortalitatē autem deus habere di-
citur ſolus, quia eſt immutabilis ſol⁹. In omni enim mu
tabili natura nonnulla mors eſt ipſa mutatio, quia facit
aliquid in ea non eſſe quod erat. Proinde & ipſa anima *De anima*
humana, quæ propterea dicitur immortalis, quoniam *immortali-*
qualitercūque ſecundum modum ſuum nunquam de- *tate & mor*
ſinit viuere: habet tamen pro ipſo ſuo modo quandam *talitate.*
mortem ſuam: quia ſi iuſte viuebat & peccat, moritur iu
ſticię: ſi peccatrix erat, & iuſtificatur, †moritur peccato: *†al. viuifi-*
vt alias eius mutationes taceam, de quibus longum eſt *catur.*
diſputare. Et creaturarum natura cœleſtium mori po-
tuit, quia peccare potuit: Nam & angeli peccauerūt, & E
dęmones facti ſunt, quorū eſt diabolus princeps: Et qui
non peccauerunt, peccare potuerunt: Et cuicunq; crea-
turæ rationali præſtatur vt peccare non poſsit, non eſt
hoc naturę proprię, ſed dei gratiæ. Ac per hoc ſol⁹ de⁹
habet immortalitatem, qui non cuiuſquam gratia, ſed
natura ſua, nec potuit, nec poteſt aliqua cōuerſione mu
tari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare.
Quem ſecundum naturam qua deus eſt, nemo hominū
vidit, nec videre poteſt, ſed poterit aliquando, ſi ad illū
numerum hominū pertinet, de quibus dictum eſt: Bea- *Matth.5.*
ti mundicordes, quoniam ipſi deum videbūt: Cui deo,
id eſt patri & filio & ſpiritui ſancto, quæ Trinitas vnus
eſt deus, honor & gloria in ſecula ſeculorum amē. Ab-
ſit autem vt quo modo putas, ideo ſit potētior pater fi-
lio, quia creatorem genuit pater, filius autē non genuit
creatorem: Neque enim non potuit, ſed non oportuit.
Immoderata enim eſſet diuina generatio, ſi genitus fi-
lius nepotem gigneret patri: quia & ipſe nepos, niſi auo
ſuo pronepotē gigneret, ſecundum veſtram mirabilem
ſapientiam, impotens diceretur. Similiter etiam ille ſi
nepotem nō gigneret auo ſuo, & pronepotem proauo
ſuo, nō à vobis appellaretur omnipotens: nec implere-
tur generationis ſeries, ſi ſemper alter ex altero naſce- F
retur: nec eā perficeret vllus, ſi non ſufficeret vnus om-
nipotens. Itaque omnipotentem genuit filium, quoniā
quæcunque pater facit, hæc & filius facit ſimiliter. Filiū *Ioan.5.*
quippe ipſum genuit vtique patris natura, non fecit.

In illo etiam teſtimonio, vbi ait Apoſtolus: Soli ſa- *Cap.XIII.*
pienti deo: non diſsimilis error eſt veſter: ſed quod vo *Roma.16.*
bis reſpondimus de potentia, hoc etiam de ſapiētia re-
ſpondemus. Si enim dixiſſet Apoſtolus, Soli ſapienti pa
tri: nec ſic inde filium ſepararet. Nō enim quia in Apo-
calypſi de filio legitur, Habens nomen ſcriptum quod *Apoc.19.*
nemo ſcit, niſi ipſe: ideo pater neſcit hoc nomē, à quo
eſt inſeparabilis filius. Sicut ergo ſcit & pater quod ne-
mo ſcire dictus eſt niſi filius, quia inſeparabiles ſunt: ſic
etiam ſi dictum eſſet, ſoli ſapienti patri: ſimul intelligi
deberet & filius, quia inſeparabiles ſunt. Cum vero nō
ſit dictū, ſoli ſapienti patri: ſed, ſoli ſapiēti deo: & deus
vnus ſit ipſa trinitas, molto eſt facilior nobis huius ſo-
lutio quæſtionis: vt ſic intelligamus ſolum deū ſapien-
tem, ſicut intelleximus ſolum potentem, id eſt, patrem
& filium & ſpiritum ſanctū, qui eſt vnus & ſolus deus,
cui ſoli

G cui ſoli ſeruire iuſsi ſumus : ne male intelligentes , [vel
potius non intelligentes,] contra hoc præceptum face-
re videamur , quia & domino Chriſto ea quæ deo de-
Matt.4. betur ſeruitute ſeruimus. Nõ enim dictum eſt: Dominũ
†plus. deum tuum patrem adorabis,& illi ſoli† ſeruies:vt ſer-
uire permitteremur & filio , plus tamen patri tanquam
maiori: minus autem filio tanquam minori deo: ſed di-
ctum eſt, Dominũ deum tuum adorabis, & illi ſoli ſer-
uies: ſoli ſcilicet omnipotẽti, ſoli ſapiẽti deo: vt vos re-
pelleremini, qui nolentes accipere vnum ſolum deum
patrem & filium & ſpiritum ſanctum,& dicẽtes vnum
dominum deum, cui ſoli ſeruiendum eſt , non eſſe niſi
deum patrem,& tamẽ etiam filium deum & dominum
confitentes: apertiſsime duos deos & dominos, maiorẽ
vnum, minorem alterum dicitis : & reos vos, ſecũdum
errorem veſtrum, præcepti huius violati eſſe monſtra-
tis, quia non ſolum maiori, verumetiam minori, ea quæ
domino deo debetur ſeruitute ſeruitis . Vbi autẽ dixit
Roma.16. Apoſtolus, Soli ſapienti deo: cũ ſcriberet ad Romanos,
in fine Epiſtolæ ſic locutus eſt : Ei autem qui potens eſt,
inquit, vos confirmare ſecundum Euangelium meum,
H & præconium Ieſu Chriſti: ſecundũ reuelationem my-
ſterij temporibus æternis taciti, manifeſtati autem nũc
per ſcripturam Prophetarum : ſecundum præceptum
æterni dei, in obedientiã fidei in omnes gentes cogni-
ti: ſoli ſapienti deo per Ieſum Chriſtũ , cui gloria in ſe-
cula ſeculorum : Hoc eſt, ei qui potens eſt vos cõfirma-
re ſoli ſapiẽti deo gloria in ſecula ſeculorũ. Quod autẽ
interpoſitũ eſt, per Ieſum Chriſtum : vtrum ſoli ſapien-
ti deo per Ieſum Chriſtum accipi debeat, vt ſcilicet ſo-
lus deus ſapiens per Ieſum Chriſtum ſapiens eſſe intel-
ligatur, nõ participando, ſed gignendo ſapientiã, quod
eſt Chriſtus Ieſus: an vero [nõ] per Ieſum Chriſtum [ſa-
pienti: ſed, per Ieſum Chriſtum] gloria ſoli deo ſapien-
ti: videtur ambiguũ . Sed quis audeat dicere, per Ieſum
Chriſtum fieri, vt ſit ſapiens deus pater: cum ſecundum
ſubſtantiam ſuam nõ dubitandum ſit eum eſſe ſapien-
tem : potiusq; ſit ſubſtantia filij per gignentem patrem,
quàm ſubſtãtia patris per genitum filium? Reſtat ergo
vt ſoli ſapienti deo gloria ſit per Ieſum Chriſtum, hæc
eſt clara cum laude noticia, qua innotuit gentibus deus
trinitas . Ideo per Ieſum Chriſtum , vt alia taceam, ipſe
Matt.28. præcepit baptizari gẽtes in nomine patris & filij & ſpi-
ritus ſancti: Vbi præcipue cõmendata eſt huius indiui-
I duæ gloria trinitatis . Deus itaq;, quod eſt ipſa trinitas,
propterea ſolus ſapiẽs recte dicitur, quia ſolus ſecundũ
ſubſtantiam ſuam ſapiens eſt: non ſecundum accipien-
†accidẽtẽ. tem† vel accedentem participationem ſapiẽtiæ, ſicut ſa-
piens eſt rationalis quæcũque creatura. Quod vero ad-
ditum eſt, cui: vt diceretur, cui gloria: cũ ſufficeret ſi di-
ctum eſſet, ei autem gloria : inuſitatã noſtræ linguæ in-
dicat locutionem, nõ ſenſum quem requiramus, vel de
quo ambigamus inſinuat . Quid enim ſenſui deperit, ſi
dicatur, ei gloria : cui per Ieſum Chriſtũ gloria? hoc eſt
nãque, per Ieſum Chriſtum cui gloria : quod eſt, cui per
Ieſum Chriſtum gloria . Sed alter horum inuſitatus, al-
Cap. XIIII. ter vſitatus eſt ordo verborum. Quæris à me: Si de
ſubſtantia patris eſt filius, de ſubſtantia patris eſt etiam
ſpiritus ſanctus, cur vnus filius ſit , & alius non ſit filius?
Ecce reſpondeo, ſiue capias, ſiue nõ capias. De patre eſt
filius, de patre eſt ſpiritus ſanctus: ſed ille genit⁹ eſt, iſte
procedens: Ideo ille filius eſt patris , de quo eſt genitus:
iſte autem ſpiritus vtriuſque, quoniam de vtroque pro-
Ioan.15. cedit. Sed ideo cum de illo filius loqueretur, ait, De pa-
tre procedit: quoniã pater proceſsionis eius eſt author,
qui talem filium genuit, & gignendo ei dedit vt etiam K
de ipſo procederet ſpiritus ſanctus. Nam niſi procede-
ret & de ipſo, non diceret diſcipulis: Accipite ſpiritum *Ioan.20.*
ſanctum: eumq; inſufflãdo daret, vt à ſe quoque proce-
dere ſignificans, aperte oſtenderet flando, quod ſpiran-
do dabat occulte. Quia ergo ſi naſceretur, non tantum
de patre, nec tantum de filio, ſed de ambobus vtiq; na-
ſceretur, ſine dubio filius diceretur amborũ: Ac per hoc
quia filius amborum nullo modo eſt, non oportuit na-
ſci eum de ambobus. Amborũ eſt ergo ſpiritus ſanctus
procedẽdo de ambobus. Quid autẽ inter naſci & pro-
cedere interſit , de illa excellẽtiſsima natura loquẽs ex-
plicare quis poteſt? Non omne quod procedit naſcitur,
quãuis omne procedat quod naſcitur: Sicut non omne
quod bipes eſt, homo eſt, quãuis bipes ſit omnis qui ho-
mo eſt: Hæc ſcio . Diſtinguere autem inter illam gene-
rationem & hanc proceſsionem neſcio, non valeo, nõ
ſufficio : Ac per hoc quia & illa & iſta eſt ineffabilis, ſi-
cut Propheta de filio loquẽs, ait, Generationẽ eius quis *Eſa.53.*
enarrabit: ita de ſpiritu ſancto veriſsime dicitur: proceſ
ſionem eius quis enarrabit? Satis ſit ergo nobis, quia nõ
eſt à ſeipſo filius, ſed ab illo de quo natus eſt : non eſt à L
ſeipſo ſpirit⁹ ſanctus, ſed ab illo de quo ꝓcedit. Et quia
de vtroque procedit, ſicut iam oſtendimus, vnde & ſpi
ritus patris dictus eſt, vbi legitur , Si autem ſpiritus eius
qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis habitat in vobis : &
ſpiritus filij, vbi legitur: Qui autem ſpiritũ Chriſti non *Roma.8.*
habet, hic nõ eſt eius . Non enim duo ſunt ſpiritus ſan-
cti, tanquam ſinguli ſingulorum, vnus patris & alter fi-
lij , ſed vnus potius patris & filij : De quo vno ſpiritu *1.Cor.12.*
ſcriptũ eſt , Etenim in ſpiritu vno nos omnes in vnum
corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui,
ſiue liberi, & omnes vnũ ſpiritũ potauimus. Et alio lo-
co: Vnũ corpus & vnus ſpiritus . Quid ergo hæc trini- *Ephe.4.*
tas, niſi vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ eſt? Quãdoquidem
nõ de aliqua materia vel de nihilo eſt filius, ſed de quo
eſt genitus: itemq; ſpiritus ſanctus non de aliqua mate-
ria, vel de nihilo, ſed inde eſt vnde procedit . Vos autẽ
nec filium de patris ſubſtãtia genitum vultis, & tamen
eum nec ex nihilo nec ex aliqua materia , ſed ex patre
eſſe conceditis. Nec videtis quàm neceſſe ſit, vt qui nõ
eſt ex nihilo, non eſt ex aliqua re alia, ſed ex deo, niſi ex
dei ſubſtantia eſſe nõ poſsit, & hoc eſſe, quod [deus] eſt,
de quo eſt: hoc eſt deus de deo. [Quocirca de⁹ de deo]
natus: quia non alius prius fuit, ſed natura coæterna de
deo eſt , non eſt aliud quàm eſt ille de quo eſt , hoc eſt M
vnius eiuſdẽq; naturæ, [vel vnius] eiuſdemq; ſubſtãtiæ.
Quod cũ auditis , quale cor habeatis ignoro, qui puta-
tis nos dicere ſic filium natum eſſe de patre, quo modo
naſcũtur de corporibus corpora. Et quoniam corrup-
tibiliter iſta naſcuntur, accuſatis nos tanquam genera-
tioni vnigeniti quæ de patre eſt corporalem paſsionẽ
corruptionemq; tribuamus. Carnalibus quippe cogita-
tionibus pleni ſubſtantiam dei de ſeipſa gignere poſſe
filiũ non putatis, niſi hoc patiatur quod ſubſtantia quã-
do gignit patitur carnis. Erratis, nõ ſcientes ſcripturas
neque virtutem dei. Quando legitis : Vt ſimus in vero
filio eius Ieſu Chriſto: verum dei filium cogitare. Hunc *1.Ioan.5.*
autem filium nullo modo verum dei filium cogitatis, ſi
eum natum eſſe de ſubſtantia patris negatis. Non enim
iam erat hominis filius , & deo donante factus eſt dei
filius: ex deo quidem natus, ſed gratia, non natura . An *†al. filium*
forte & ſi non hominis filius, tamen aliqua iã erat qua- *deũ muta-*
liſcunque creatura , & in dei filium deo mutante con- *ta atque cõ*
uerſa† eſt? Si nihil horum, ergo aut de nihilo aut de ali- *uerſa &c.*

A qua ſubſtantia natus eſt. Sed ne crederemus de nihilo eſſe dei filium vos putare, iam nos ab iſta ſolicitudine liberaſti. Affirmaſti enim noo vos dicere, de nihilo eſſe dei filium: De aliqua ergo ſubſtantia eſt. Si oon de patris: de qua? Dicite. Sed nõ inuenitis. Iam igitur voigenitum dei filium Ieſum Chriſtum dominum noſtrum de patris eſſe ſubſtaotia noo vos nobiſcum pigeat cõfiteri. Pater ergo & filius vnius ſuot eiuſdemq; ſubſtaotiæ: Hoc eſt illud Homouſion quod in cõcilio Niceno aduerſus hęreticos Arrianos à catholicis patribus veritatis authoritate & authoritatis veritate firmatum eſt: quod poſtea in concilio Ariminenſi, propter nouitatẽ in verbis minus quàm oportuit intellectum, quam tamen fides autiqua pepererar, multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas ſub hæretico imperatore Conſtantio labefactare tentauit. Sed poſt non longum tempus libertate fidei catholicæ præualẽte, poſteaq̃ vis verbi ſicut debuit, intellecta eſt, Homouſiõ illud catholicæ fidei ſanitate longe lateq; defenſum eſt. Quid eſt enim Homouſion, oiſi vnius eiuſdẽq; ſubſtantiæ? Quid

Ioan. 10. eſt inquam Homouſiõ, niſi, Ego & pater vnum ſumus?

B Sed nuoc nec ego Nicenum, nec tu debes Ariminenſe
“ tanquam præiudicaturus proferre concilium: Nec ego
“ huius authoritate, nec tu illius detineris: ſcripturarũ au-
“ thnritatibus, non quorũque propriis, ſed vtriſque com-
“ muuibus teſtibus, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cũ
“ ratione concertet. Vtrique legimus: Vt ſimus in vero fi-

1. Ioan. 5. lio eius Ieſu Chriſto: Ipſe eſt verus deus & vita æterna. Vtrique tanti ponderis molibus cedamus. Dicite ergo nnbis, vtrũ iſte verus dei filius, ab eis qui gratia filij ſunt huius nominis quadam proprietate diſcretus, de nulla ſubſtantia ſit, an de aliqua? Nõ dico, inquis de nulla, ne de nihilo dicã. Ergo de aliqua eſt: quęro, de qua? Si non de patris, aliã quære. Si aliam non inuenis, quia omnino non inuenis, patris aguoſce, & filiũ cum patre Homouſion cõfitere. Caro de carne naſcitur, filius carnis de ſubſtãtia carnis naſcitur: Corruptionem de medio tollite, paſsiões carnales à lumine mẽtis abiicite, & in-

Roma. 1. uiſibilia dei per ea quæ facta ſunt iotellecta conſpicite. Credite creatorem qui dedit carni carnẽ gignere, qui dedit parentibus veros carnis filios de carois ſubſtantia generare, ac ſic filios cum parentibus voius eſſe ſubſtantiæ: multo magis potuiſſe verum gignere filium de ſua ſubſtantia, & vnam cũ vero filio habere ſubſtaotiã, manente incorruptione ſpiritali, & longiſsime hinc

C aliena corruptione carnali: Nã de anima quid dixeris, neſcio. Verba enim tua ſunt vbi dicis: Nec enim ad animæ ingenuitatem cõparatis illam tantam magnificen-

† carnis. tiam, ſed ad fragilitatem corporis. † De corpore vtiq; inquis, naſcitur caro, corporalis filius: nõ tamen de anima anima naſcitur. Poſt iſtam quaſi definitiooẽ tuam, rurſus affirmas animam filios generare. Adiũgis enim & dicis: Si ergo ooſtra anima incorruptibiliter geoerat & impaſsibiliter, nullam ſentiens diminutionẽ, nõ inquinationem aliquã, ſed legitime ſecundum iura diuina generatũ filiũ, ſapiẽtium conſenſu, accõmodans † corpori, ipſa integra manet, quãto magis omnipotens deus? Et paulopoſt dicis: quãto magis deus pater incorruptibilis incorruptibiliter genuit filiũ? Iam ſupra dixi, neſcire me quid volueris de anima intelligi, de qua pri⁹ dixiſti, ꝙ noo naſcatur anima de anima: & poſtea, ꝙ anima incorruptibiliter gignat filiũ: Si [anima] animã gignit, quo modo nõ naſcitur anima de auima? Si carnem, tu videris quo modo ſit caro verus animæ filius. Chriſtus enim, propter quem putaſti hanc adhibẽdam

† al. generat filiũ, & ſapiẽtia cõſenſum accommodãs &c.

ſimilitudinem, verus eſt dei filius. Si autem incorruptibiliter gignere animam filium ſic accipi voluiſti, quo D modo ait Apoſtolus, In Chriſto enim Ieſu per Euangelium ego vos genui: Cur nnn attendis quòd iam erant *1. Cor. 4.* illæ animæ in veteri vita, quas per Euangelium renouando Apoſtnlus genuit? Verbum autem dei deus vnigenitus filius, ſicut iam diſputauimus, oõ prius aliquid fuit, & renouatione eſt generarus à patre, ſed cũ patre ſemper fuit: ſicut eſt ſemper atque erit mirabili atque ineffabili modo genit⁹ ab æterno coæternus. Sed ſi ob hoc introduxiſti hãc diſsimilem ſimilitudinem, vt aſſereres deum patrem incorruptibiliter genuiſſe, noli laborare, cõfiteor omnino, incorruptibiliter genuiſſe deum patrẽ, ſed quod eſt ipſe genuiſſe. Iterum enim dico hoc, quod vobis ſæpe dicendũ eſt, Aut de aliqua ſubſtãtia natus eſt dei filius, aut de nulla: Si de nulla, ergo de nihilo: quod vos non dicere iam tenemus. Si de aliqua, nec tamẽ de patris, nõ verus eſt filius. Si de patris, vnius eiuſdemq; ſubſtãtiæ ſunt pater & filius, Quo modo autem nihil filio ſubtraxit vt dicis, ſi eiuſdem ſubſtantiæ eſt, & tamen minor eſt, nec ſicut infans creſcere poteſt? E Iam vero de immortalitate dei, quia oon patrem, ſed deum, qui & pater eſt & filins & ſpiritus ſanctus, ſolum habere immortalitatem dixit Apoſtolus, ſatis ſuperius diſputauimus, quando ipſum Apoſtolicũ teſtimonium & poſui totum & expoſui. Diſplicet tibi, quòd æqualẽ patri aſſerimus filiũ, quaſi poſsit eſſe inæqualis, qui verus eſt filius, nõ natus ex tempore, ſed gignenti coæternus, ſicut ſplendor ab igne genitus gignenti manifeſtatur æqueuus. Sed habet, inquis, dei filius authorem patrem. Si propterea deum patrem deo filio dicis authorem, quia ille genuit, genitus eſt iſte, quia iſte de illo eſt, non ille de iſto, fateor & cõcedo. Si autem per nomen authoris mioorem vis facere filiũ, patremq; maiorem, nec eiuſdem ſubſtãtiæ filium cuius eſt pater, deteſtabor & reſpuam: quia & filius hominis, inquantum eſt filius, habet authorem, de quo natus eſt, patrẽ: nec tamẽ ideo non eſt eiuſdem ſubſtantiæ cuius eſt pater, & quòd iſte minor, maior eſt ille: poteſt tamen ad formam patris valentiamq; peruenire creſcendo, in qua patrem propterea † non omnino inuenit talem, quia & ille defecit *† al. poſtea.* ſeneſcendo. Sic enim neceſſe eſt varietur ætate mortalitas, vbi temporalis eſt non æterna natiuitas. Non autẽ illa ſic eſt, vbi nec creſcit fili⁹, nec ſeneſcit pater: Et ideo amborũ non impar eſt ætas, quia vbi eſt æternitas, non eſt ætas. Ideo forma nõ impar amborum, quoniam ve- F rus filius qui nõ vt augeretur eſt nat⁹, ne remaneret degener, æqualis eſt oatus. Sit ergo natiuitate humana lõge melior & excellentior diuina natiuitas incorruptibili & inuiolabili generatione, non tamen ſit deterior diuerſitate naturæ. Sed vitam filius, inquis, accepit à patre. Accepit ſicut genitus à gignẽte. Omnia, inquit, quę *Ioan. 16.* habet pater, mea ſunt. Omnia ergo quę habet pater, dedit ille gignendo, accepit iſte naſcẽdo: Nec dando ille amiſit quod habuit: nec iſte cũ eſſet & non haberet, accepit. Sed ſicut ille permanſit habẽs omnia, cum ea quæ habet filio dederit omnia: ſic iſte nunquã fuit ſine omnibus, quæ non egendo, ſed naſcendo accepit vt filius: quia nunquam potuit eſſe non natus, & ea ſine quibus non eſt natus, & eſt immutabilis natus, ſemper habuit, quia ſemper eſt natus. Si enim aliquid eorum quæ habet pater nõ dedit filio, falſum eſt qnod ait filius, Om- *Ibidem.* nia quæ habet pater, mea ſunt, Sed quia [quod dixit filius] verũ eſt, prorſus omnia quæ habet pater, dedit vt diximus ille gignẽdo, accepit iſte naſcẽdo: Ac per hoc

dedit

G dedit ille vitam, quia genuit vitam : accepit iſte vitam,
quia natus eſt vita:ſi minor,ſi diſcolor,ſi diuerſa, nõ er
go quã pater habuit hanc dedit filio: Et quo modo ve-
Ioan.16. rum eſt:Omnia quæ habet pater,mea ſunt?Sed quis au-
deat dicere,verũ non eſt quod veritas dixit?Quaprop-
Ioan.5. ter ſicut habet pater vitã in ſemetipſo , ſic dedit & filio
vitam habere in ſemetipſo:Sicut habet,dedit: quod ha
bet,dedit:qualem habet,talem dedit:quãtam habet,tã-
tam dedit.Omnia quæ habet pater,filij ſunt. Non ergo
aliquid minus quàm pater habet,filio dedit:Nec amiſit
pater vitã quam filio dedit:Viuẽdo enim timuit quam
gignendo dedit . Vita eſt autem ipſe pater,vita eſt ipſe
filius:Et ille quippe & iſte id habet quod eſt ipſe:Sed il-
le de nullo vita,iſte vita de vita:ſed talis qualis illa,tãta
quanta illa,hoc omnino quod illa,quia verus eſt filius,
quia perfectus eſt filius,quia nõ eſt degener ab vno deo
patre , deus vnicus filius : Patri ergo æqualis eſt filius.
Quicquid eum dicis à patre accepiſſe , fatemur & nos
prorſus:Pater dedit,filius accepit . Sed cũ pater omnia
H quę habet gignẽdo dederit,æqualem vtiq; genuit,quo-
niam nihil minus dedit.Quo modo ergo tu dicis,quia
ille dedit,ille accepit,ideo æqualẽ filium patri non eſſe:
cum eũ cui data ſunt omnia , & ipſam æqualitatem vi-
Acto.20. deas accepiſſe? Scriptum eſt quidem, Beatum eſt magis
dare quàm accipere : Sed in hac vita vbi eſt inopia,qua
vtique melior eſt copia : Melius enim eſt habere quàm
egere:& melius eſt donare q̃ [accipere: erogare quàm]
mendicare.Vbi autem qui dedit,gignẽdo dedit: & qui
accepit,naſcendo accepit:non inopi ſubuẽtum eſt,ſed
ipſa copia generata eſt . Nec poteſt qui accepit ei qui
dedit eſſe inęqualis,quia & hoc accepit vt eſſet æqualis.
Ioan.16. Nihil eni patre minus habet ille qui dicit , Omnia quæ
habet pater,mea ſunt : Aequalis eſt igitur : Sed quia ſe-
Philip.2. metipſum exinaniuit , formam ſerui accipiens,nõ for-
mam dei perdens , ita factus eſt in eadem ſerui forma
obediens vſque ad mortem crucis , in qua paulominus
Pſal.8. minoratus eſt ab angelis , vt patri in forma dei mane-
ret æqualis,quia non eſt forma illa mutabilis. Quid ita-
Ioan.8. que mirum eſt,ſi ea quæ commemoras dicit: Ego quæ
placita ſunt patri meo,facio ſemper? Et ad monumen-
Ioan.11. tũ Lazari : Pater,gratias ago tibi quia audiſti me,& ego
ſciebam quia ſemper me audis, ſed propter eos qui cir-
Ioan.9. cũſtant dixi,vt credãt quia tu me miſiſti. Et iterum:Me
I oportet operari opera eius qui me miſit. Et antequã pa
Matt.26. nes frangeret , prius patri gratias egit . Si his atque hu-
iuſmodi teſtimoniis id oſtẽdere voluiſſes,quòd in for-
ma ſerui filius minor eſt patre , & in ipſa forma dei iſte
de illo,non ille de iſto eſt:quod ſæpe ſignificans,multa
ita dicit, vt eum non intelligentes etiam in ipſa diuini-
tate arbitrentur minorem : ſic teneres rectam regulam
fidei,vt nõ contradiceres veritati: nec per alia teſtimo-
nia oppugnares Euangelium,ſed doceres. Quæ ſunt e-
nim placita patri quæ non ſunt & filij? aut vnde poteſt
facere fili*,niſi quæ placita ſunt patri, à quo habet om-
nia in quibus æqualis eſt patri ? Quo modo non gra-
tias agit patri de quo eſt , præſertim in forma ſerui , in
qua illo minor eſt? Quo modo nõ patrẽm rogat vt ho-
mo , qui cum patre exaudit vt deus ? Quis autem Chri-
ſtianus ignorat ꝙ pater miſerit, miſſusq; ſit filius ? Non
enim genitorem ab eo quem genuit,ſed genitum à ge-
nitore mitti oportebat. Verum hoc non eſt inęqualitas
ſubſtantiæ,ſed ordo naturæ: non quòd alter prior eſſet
altero , ſed quòd alter eſſet ex altero . Oportebat ergo
operari eũ qui miſſus eſt,opera eius à quo miſſus eſt. Et
quæ ſunt opera patris,quæ non ſunt & filij:cũ dicat idẽ
filius, Quæcunque pater facit,hæc & filius ſimiliter fa- Ioan.5.
cit? Opera tamẽ patris eſſe dicit, Nõ enim obliuiſcitur K
à quo ſit:à patre quippe illi eſt , vt operator taliũ operũ
ſit.Hæc autem vos ita intelligitis,vt hinc etiam putetis
patrem filio eſſe maiorem, quia dixit paſſerem non ca-
dere in terram ſine patris volũtate, quaſi cadat ſine vo
luntate filij.An vſqueadeo minorẽ vultis filium,vt non Matt.10.
habeat in poteſtate nec paſſeres? Sed ſi non vultis huic
regulæ acquieſcere , vt vbicunque legeritis in authori-
tate diuinorum eloquiorum , quibus minor patre filius
videatur oſtendi : aut ex forma ſerui dictum accipiatis,
in qua vere minor eſt patre:aut ideo dictum,quòd non
demõſtretur maior vel minor vllus eſſe altero , ſed de-
monſtretur eſſe alter ex altero:ſi huic,inquam, rectiſſi-
mæ regulæ non vultis acquieſcere: certe tamen verum
dei filium nulla ratione dicetis, ſi non eiuſdem ſubſtã-
tiæ,cuius pater eſt,eum eſſe dicatis . Vt enim humanum
aliquid dicam propter infirmitatem carnaliũ, cum ho-
mines duo ſunt,pater & filius, ſi obediẽs ſit patri filius,
& aliqua exiſtente cauſa roget patrem, gratias agat pa- L
tri,aliquò denique mittatur à patre , vbi ſe dicat nõ ve-
niſſe facere volũtatem ſuam , ſed eius à quo miſſus eſt,
nunquid hinc oſtẽditur non eiuſdẽ cuius pater eſt eſſe
ſubſtantiæ?Cur ergo vbi de filio dei talia legitis,ſtatim
in tantum ſacrilegiũ corde atque ore proruitis , vt veri
filij dei vnam eandemq; cum patre ſubſtantiã non eſſe
credatis atque dicatis?Quid quòd etiam illud comme-
morandum putaſti , quod manifeſtiſsime vt homo lo-
quitur:Poteſtatem habeo ponendi animã meam,& po Ioan.10.
teſtatem habeo iterũ ſumendi eam.Hoc enim præcep-
tum accepi à patre meo?Quid hoc adiuuat cauſam tuã?
Nunquid eum aliud dixit , niſi poteſtatem habeo mo-
riendi & reſurgẽdi? Quod itaque ait: Nemo eam tollit
à me,ſed ego eam pono à me,& iterum ſumo eam:quid
intelligi voluit , niſi ſe non fuiſſe moriturum , niſi ipſe
voluiſſet?Nũquid tamen niſi homo eſſet, mori & reſur
gere potuiſſet ? Sic autẽ introduxiſti hoc teſtimonium,
vt præloquereris dicens : Hic ſanè & de ſua poteſtate
quam à patre accepit,dicebat: Poteſtatem habeo ponẽ-
di animã meam , & poteſtatem habeo iterum ſumendi
eam:tanquam ſi homo nõ eſſet, poſiturus eſſet animam
ſuam . Vt homo ergo, non vt deus accepit hanc pote-
ſtatem:quamuis non dixerit,hanc poteſtatem : ſed,hoc
præceptum accepi à patre meo. Quis autem neſciat a- M
liud eſſe præceptũ, aliud poteſtatem ? Hoc enim habe-
mus in poteſtate,quod cũ volumus poſſumus: Præcep-
tum vero id nobiſcum agit , vt quod iam eſt in pote-
ſtate,faciamus . Si autem nondum eſt in poteſtate,ore-
mus nobis poteſtatem dari , vt quod præceptũ eſt, im-
pleamus . Quocirca ſi ea quæ aperta ſunt, velitis atten-
dere, vt homo acceperat hãc poteſtatem : Sed propter
contentioſos ego ad vtrunq; concludam : Si vt homo
accepit hanc poteſtatem , nihil tibi prodeſſe hoc teſti-
moniũ & tu vides ? Quia ſi ex hac poteſtate à patre ac-
cepta,minorem patre filium vis probare,nec nos dubi-
tamus,quòd inquantum homo eſt Chriſtus , minor eſt
patre.Si autem vt deum vis accepiſſe hanc poteſtatem,
gignẽdo eum pater æqualem ſibi, dedit ei omnium re-
rum tantã,quanta ipſi patri eſt,poteſtatem. Si enim mi-
nus habet in poteſtate aliquid quàm pater,nõ ſunt eius
omnia quæ habet pater:ſed quia eius ſunt, tantam pro-
culdubio habet poteſtatem quantam pater. Pręceptum
quoque,aut vt homo accepit,aut vt deus . Si vt homo,
nulla quæſtio eſt , quia vt homo eſt patre minor : Si vt
deus,non hinc oſtenditur minor,quia naſcendo id ac-
cepit,

A cepit, non indigendo. In verbo enim vnico dei omnia
præcepta ſunt dei, quę ille gignens dedit naſcenti, non
cum genuiſſet addidit indigenti: Ac per hoc tantũ ge-
nuit quantus eſt ipſe: quia de ſeipſo genuit verum filiũ,
& perfectam genuit plenitudinem diuinitatis, nõ per-
ficiẽdam ætatis acceſſu. Sed humilius à te quæro, quare
filium hominis quemlibet hominem, ſi pręceptum ac-
cipiat à patre, non eum dicis alterius eſſe ſubſtantiæ, &
filium dei deũ, ob hoc audes negare paternæ eſſe ſub-
ſtãtiæ, quia præceptum accepit à patre? Prorſus, & præ-
ceptum à patre accepit, & eiuſdem ſubſtantię eſt, cuius
eſt ille qui dedit. Quis te contradicentem ferat, ſi ad te
audiendum homines patres filiiq; cõcurrant, eiuſdem
vtriq; ſubſtãtiæ? Nec ideo filij degeneres, quòd ita præ-
cepta eis dederint patres. Sed forte dicis patres doctos
filius indoctis præcepta dediſſe. Refer nunc te ad dei fi-
lium, de deo patre natum deũ: qui vtiq; imperfectus eſt
natus, ſi pręceptum accepit indoctus. Quia vero perfe-
ctus eſt natus, præceptum dedit ille gignendo, accepit
iſte naſcendo. Nũquam enim verus dei filius indoctus
Cap. XV. fuit, filius autem nunquam non fuit. In forma dei
B filium eſſe non negas, & deo patri æqualem negas, ma-
iorem patris formã putans eſſe quàm filij: tãquam non
habuerit pater vnde formam ſuam compleret in filio,
quem de ſeipſo genuit, non fecit ex nihilo, non ex alio.
Aut ſi formam ſuam in vnico filio plenam gignere po
tuit, nec tamẽ genuit plenam, ſed minorẽ, quid ſequa-
tur attẽdite, & in viam redite, ne cogamini patrem in-
uidum dicere. Dicitis deũ filium, dicitis dominum, ſed
vt duos deos dominosq; faciatis, cõtra ſcripturam cla-
Deut. 6. mãtem: Audi Iſraël, Dominus deus tuus, deus vnus eſt.
Quid autẽ in hoc ſacrilegio vobis prodeſt, ꝙ patri da-
tis tantam formam, quãtam non datis filio? Nunquid ſi
vnus maior, alter eſt minor, ideo nõ ſunt dij & domi-
ni duo? Si carere cupitis hoc errore, ſic dicite aliũ eſſe
patrem, & alium eſſe filium, vt tamẽ ſimul ambos non
duos dicatis, ſed vnum dominum deum. Dicitis regẽ
filium de rege patre vtiq; natum: nec intuemini in ge-
nere humano filios regum, etiam ſi non ſint ex regibus
reges, eſſe tamẽ ex hominibus homines, nec habere po-
teſtatem cum patribus regiam, & tamen eandem tene-
re naturam: Vos autem filio dei regis regnum cum pa-
C tre conceditis, & naturã paternam vanitate impia de-
Philip. 2. negatis: eumq; deo patri dicitis inæqualem, qui non ra-
pinam, hoc eſt, qui non alienũ arbitratus eſt eſſe æqua-
lis deo: ſed tamen non intendens quæ ſua ſunt, ſed quę
noſtra ſunt, ſemetipſum exinaniuit: nõ formã dei per-
dens, ſed formam ſerui accipiens, in qua patri factus eſt
obediens vſq; ad mortẽ crucis: In qua forma eum non
vultis ſic agnoſcere patre deo minorem, vt in dei for-
ma patri nõ negetis æqualem. Nos, inquis, dicti ſumus
filij gratia, non natura hoc nati: Ideo vnigenitus eſt fi-
lius, quia quod eſt ſecundũ diuinitatis ſuę naturam, hoc
eſt natus filius. Hæc non tua ſolum, verumetiam noſtra
ſunt verba. Cur ergo quem dei filium natura nõ gratia
confiteris, eiuſdem naturæ cuius pater eſt non eſſe cõ-
tendis, nec quid mali abs te dicatur attendis? Nõne re-
gis dei filio, paternum regnum auferre tolerabilius eſt
quàm naturam? De ſpiritu autem ſancto quo modo &
ipſe de deo ſit, nec tamẽ & ipſe filius ſit, quoniam pro-
cedendo, nõ naſcendo legitur eſſe de deo, iam ſuperius
quantum ſatis viſum eſt diſputaui. Nos, inquis, in patrẽ
deum innatum, naturam non accipimus: Et tanquam
rationem reddens, cur dei patris non dicatis eſſe natu-
Ioan. 4. rã, mox adiungis & dicis: Credimus quod ait Chriſtus,
Spiritus eſt deus: quaſi Chriſtus ſecũdum id quod deus D
eſt, non ſpiritus ſit, quem tamen natura filium eſſe di-
xiſti. Non ergo pater ideo natura non eſt, quia ſpiritus
eſt. Sed forte quia natus non eſt, ideo eũ non vultis eſſe
naturã. Putatis enim, quòd à naſcendo natura ſit dicta.
Scitote ergo, quòd vnaquæque res eſſe dicitur per ſub-
ſtantiam, hoc eſſe vtique per naturam. Certe ſi non pu-
tatis eſſe dicendum, eiuſdem filium cuius pater eſt eſſe
naturæ, dicite cuius pater eſt ſubſtantiæ, & ad cauſam
quæ inter nos agitur, ſufficit nobis. Verũtamen admo-
nendi eſtis, vt intueamini quod ait Apoſtolus: His qui *Galat. 4.*
natura non ſunt dij, ſeruiſtis. Vbi certe nos deo qui na-
tura eſt deus, ſeruire mõſtrauit. Vos ergo qui deum pa-
trem nun natura deum eſſe creditis, vbi eum cõſtitua-
tis aduertite: & ſi vllus in vobis pudor eſt, erubeſcite. Ec
ce nos dicimus vobis, nõ ſeruimus deo qui natura non
eſt deus: ne ſimus tales, quales fuerũt illi quibus dictum
eſt: His qui natura non ſunt dij, ſeruiſtis, Vos ſi tales eſſe
vultis, petimus ne velitis, & deum patrem natura deũ
eſſe dicatis: eiusq; filium quem nõ gratia, ſed natura fi-
lium iã eſſe dicitis, eiuſdem naturæ cuius pater eſt non
negetis, ne nihil aliud quàm filium eſſe verum negetis. E
Quo modo enim dicitis, & verũ filium vos profiteri,
& patri ſimilem non negare, quãdo eum negatis vnius
cum patre eſſe ſubſtãtiæ? Sicut autem verum filium in-
dicat vna ſubſtantia, ſic non verum diuerſa ſubſtantia.
Quo modo autem filium patri ſimilem dicitis, cui pa-
tris ſubſtantiam dare non vultis? Nõne ſimilis homini
eſt pictura vel ſtatua, & tamẽ filius dici nõ poteſt, quia
diuerſa ſubſtantia eſt? Homo nempe ad dei ſimilitudi-
nem factus eſt, tamen quia nõ eſt vnius eiuſdemq; ſub-
ſtantiæ, non eſt verus filius, & ideo fit gratia filius, quia
non eſt natura. Si ergo vultis dei filium verum cõfite-
ri, prius illum ac præcipue dicite vnius eiuſdemq; ſub-
ſtantiæ, vt tanquã verum filium, & dei filium per om-
nia ſimilem patri eſſe dicatis: Nam quem ſubſtantiam
putatis habere diuerſam, plus eum diſſimilem quàm ſi-
milem dicitis, & omnino verũ filium denegatis. Nã † *† Nec.*
vultis noſſe, ad oſtendendũ verum filiũ quãtum valeat
vna eademq; ſubſtantia: etiam ſi filius hominis homo
in quibuſdam ſimilis, in quibuſdam ſit diſſimilis patri,
tamen quia eiuſdem ſubſtantiæ eſt, negari verus filius
non poteſt: & quia verus eſt filius, negari eiuſdem ſub-
ſtantiæ non poteſt. Vos autem ita dicitis verum dei fi- F
lium ſimilem patri, vt ſubſtantiæ velitis eſſe diuerſę, per
quam ſolam poteſt filius verus oſtendi. Nam duo veri
homines, & ſi nullus eorum filius ſit alterius, vnius ta-
men ſunt & eiuſdem ſubſtantiæ: Homo autem alterius
hominis verus filius, nullo modo poteſt niſi eiuſdem
cum patre eſſe ſubſtantiæ, etiam ſi nõ ſit per omnia ſi-
milis patri. Quocirca verus dei filius & vnius cum pa-
tre ſubſtantiæ eſt, quia verus filius eſt: & per omnia eſt
patri ſimilis, quia dei filius eſt. Neq; enim ſicut contin-
git in filiis hominum vel quorũque animalium, ita fas
eſt dicere, verum dei filium ſubſtantiæ quidem vnius
eſſe cum patre, ſed non per omnia ſimilem patri. Nice-
num ergo nobiſcũ tenete concilium, ſi vultis Chriſtum
dicere verum dei filium. Diuerſas, inquis, accuſamur di
cere naturas. Et quid aliud dicis de deo patre, & de deo
filio, quid aliud dicis? An ideo putas ab iſta accuſatione
purgari, quia cõtinuo ſubiungis dicẽs: Hoc ſcito quod
nos dicimus, quòd pater ſpiritus ſpiritum genuit ante
omnia ſecula, deus deum genuit? Hoc quidẽ dicitis, &
verũ dicitis: ſed hoc tacuiſti, quod falſum & execrabi-
le dicitis. Spiritus enim ſpiritum genuit, verum dicitis;
ſed

G ſed hoc verum ea intentione vos dicitis, quia etiam di
uerſæ naturæ dicitur ſpiritus. Nam dinerſæ naturę ſunt
ſpiritus dei, ſiue ſpiritus deus, & ſpiritus hominis, & ta-
men vterque dicitur ſpiritus. Item diuerſæ naturę ſuot
ſpiritus hominis & ſpiritus pecoris, & tamen nihilo-
minus vterque ſpiritus dicitur. Item dicitur, deus deus,
Pſal.81. & dicitur deus homo. Sicut dictũ eſt: Dij eſtis. Et ſicut
Exo.7. dictus eſt deus Moyſes Pharaoni. Et cum ſit dei & ho-
minis diuerſa ſubſtantia, tamen vterq; appellatur deus.
Prorſus veraciter arguimini, quãuis dicatis de deo pa-
tre & de filio, ſpiritus ſpiritũ genuit, naturas tamen di-
uerſas dicere: & quãuis dicatis, deus deum genuit, etiã
ſic non recedere à diuerſitate naturæ, quia nõ per om-
nia ſimilem patri eſſe dicitis filium: Nam ſi per omnia
ſimilem diceretis, conſequenter intelligeremini, quòd
eos diceretis etiã vnius eiuſdemq; eſſe naturæ ſiue ſub-
ſtantiæ. Si ergo ab hoc crimine quod vobis obiicitur,
dei patris & dei filij vos dicere naturas eſſe diuerſas, pur
gare te cogitas, ſicut dicis, Spiritus ſpiritum genuit: ita
dic, ſpiritus eiuſdem naturæ ſiue ſubſtãtiæ ſpiritum ge-
nuit. Itẽ ſicut dicis, Deus deũ genuit: ita dic, deus eiuſ-
dem naturæ ſiue ſubſtantiæ deum genuit. Hoc ſi credi-
H deris & dixeris, oihil de hac re vlterius accuſaberis. Si
autem hoc non dixeris, quid prodeſt quia dicis, Verus
innatus pater verũ genuit filium: cum proculdubio ve-
rus filius non ſit, ſi non eſt vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ
cum illo qui genuit? Dicit quidem filius ad patrẽ: Hæc
Ioan.17. eſt autẽ vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verũ deũ,
& quem miſiſti Ieſum Chriſtum: id eſt te & quem miſi-
ſti Ieſum Chriſtum, cognoſcãt ſolum verum deum. In
quibus verbis vos ſolum patrem non cum filio verum
accipiẽtes deum, quid aliud quàm filiũ negatis verum
deum? Quia vero pater & filius, non duo dij, ſed vnus
eſt deus, ſine dubio & [filius] verus eſt deus, & adiũcto
ſpiritu ſancto, ſolus eſt deus. Neque enim mouere oos
debet, ꝙ nominatus non eſt hoc loco ſpiritus ſanctus,
tanquam non ſit deus, aut non ſit verus deus. Tale eſt
enim hoc quale ſi quis dicat, neſcire Chtiſtum ea quæ
1.Cor.2. dei ſunt: Quoniã dicit Apoſtolus ſic, Ea quæ dei ſunt,
nemo ſcit niſi ſpiritus dei: hoc eſt enim, nemo ſcit niſi
ſpiritus dei: quod eſt, ſolus ſcit ſpirit⁹ dei. Sicut ergo ab
hac ſcientia, quã oon habere niſi ſpiritus dei dictus eſt,
non excluditur Chriſtus, ſic ab eo quod pater & Chri-
I ſtus dictus eſt ſolus verus deus, non excluditur ſpiritus
Apoc.19. ſanctus. Sic & nomen illud quod in Apocalypſi nemo
noſſe dictus eſt, niſi ipſe qui hoc habebat ſcriptũ, id eſt
Chriſtus, nouerat vtique & pater, quod negare non po
teſtis: nouerat & ſpiritus ſanctus, etiam ſi negetis. Spi-
1.Cor.2. ritus enim omnia ſcrutatur: etiam altitudioes dei: niſi
forte quia ſcrutatur dict⁹ eſt, negatur apprehẽdere: oe-
getur ergo deus apprehẽdere corda & renes hominũ.
Pſal.7. Scriptum eſt enim: Scrutãs corda & renes deus. Ita er-
go dictus eſt ſolus ver⁹ deus pater & Ieſus Chriſtus, vt
ab hac veritate deitatis oullo modo alienaretur ſpirit⁹
ſanctus: Non autem filius, vt tibi videtur, ſolum poten-
tem, ſolum ſapientem, ſolum bonum patrem dicit eſſe
deum. Deus autem vnus & ſolus eſt ipſa Trinitas, vt o-
ſtendunt ea quæ ſuperius iã ſæpiſſioe diximus. Quòd
autem non proficientem, ſed perfectum deus pater ge-
nuerit filium deũ, verũ dicis. Sed quòd ipſam filij per-
fectionẽ perfectioni patris non vis æquare, hoc falſum
dicis, & veritati qua verus eſt filius contradicis. Homo
enim ſi poſſet, inquis, perfectum mox generare filium,
non paruulũ generaret, qui coaugmentatus annis, tan-
dem aliquando ſui genitoris impleat volũtatem: veri-
tatem veriſsime omnino cõtra te loqueris. Sed vt con- K
tra te nõ ſit quod loqueris, agnoſce æqualitatem patris
& filij: quia & homo ſi poſſet, filium mox generaret æ-
qualem, nec expectaret annos, per quos in forma filij
poſſet volũtas eius impleri. Deus ergo cur non æqualẽ
genuit filium, cui nec aoni neceſſarij fuerunt per quos
adimpleretur, nec omnipotẽtia defuit? An forte noluit?
Ergo quod abſit, inuidit: Sed nõ inuidit, æqualem ergo
genuit: Ac per hoc vnius eiuſdemq; ſubſtãtiæ: Quãdo-
quidem homo qui propterea, quia non poteſt non gi-
gnit æqualem, eiuſdem tamen ſubſtantiæ gignit filium
cuius eſt ipſe. Quod ſi nõ eſſet, profecto verus filius eſſe
nõ poſſet. Quid eſt ergo quod dicis, pater talem genuit
filium, qualis & nunc eſt, qualis & permanet ſine fine?
Hoc bene diceres, ſi patri æqualem verum filium non
negares. Cnm vero perfectum dicis & æqualem negas,
& talẽ qualis eſt natus, ſioe fine permanere non negas,
proculdubio minorem patre filium ſioe fine remanere
pronuncias: Ac per hoc naſcitur filius hominis minor
patre: & quia imperfectus naſcitur, creſcendo ad formã
peruenit patris. Natus eſt dei filius minor patre: Et quia
perfectus atque immortaliter natus eſt, nullum accipit L
incrementum, ſed eum ipſa perfectio à forma patris in
æternum efficit alienũ. Ecce quæ crediris, ecce quæ di-
citis, ecce, quod peius eſt, quæ docetis. Sed in auditorũ,
inquis, eſt arbitrio, vt eligant alterum de duobus, aut
obedientẽ patri filium, qui ſe exinaniuit formam ſerui Philip.2.
accipiens, cui & pater donauit nomen quod eſt ſuper
omne nomen: aut interpretationem tuã. Prorſus audi-
tores, quibus donat dominus intellectum, nõ vnum de
duobus illis eligunt, ſed vtrunque, id eſt & obedientem
patri filium, & interpretationẽ, vel potius expoſitiooẽ
meam, qua oſtendi ſic obedientem fuiſſe in forma ſer-
ui, vt formam non amitteret dei, in qua æqualis eſt pa-
tri: Tn vero vide quàm contumelioſe filio dei tribuas
obedientiam, cuius minuis in diuinitate naturam.

Quando autem à me audiſti, propter Iudæos hu- Cap.XIV.
militatis oon veritatis gratia dixiſſe filium, quòd deus
ſit pater eius? Hoc à me ita nunquam audire potuiſti, ſi-
cut nunquam dixi, ſed planè dixi propter formam ſer-
ui dictum eſſe. Sicut autem ipſa forma ſerni vera, non
falſa eſt, ita patrẽ ſuum eſſe etiam propter illam deum
ſuum veraciter dixit, non humiliter finxit. Quis enim
eſt humilitatis fructus, vbi detrimentum eſt veritatis? M
Tu autem iſtam certiſsimam veritatem ita es refutare
conatus, vt diceres ideo verba iſta quib⁹ ait dominus,
Deum meum & deum veſtrum: ad formam ſerui non Ioan.20.
pertinere, quia eis verbis poſt reſurrectionem vſus eſt
dominus, quaſi formã ſerui reſurrectione conſumpſe-
rit, ac non potius in melius cõmutauerit: quaſi non qui
mortuus eſt, ipſe etiam reſurrexerit: quaſi ooo forma
[ſerui] quæ occiſa eſt, ipſa reſurrexerit: quaſi non ipſa in
cœlum leuata ſit, in ipſa dei filius ſedeat ad dexterã pa-
tris, in ipſa vẽturus ſit ad viuos & mortuos iudicãdos?
Nónne clariſsima conteſtatio eſt angelorũ dicentium:
Sic veniet quẽadmodum vidiſtis eum eũtem in cœlũ?
Cur ergo poſt reſurrectionem nõ diceret, Aſcendo ad Act.1.
patrem meũ & patrem veſtrum, deum meum & deum Ioan.20.
veſtrũ: quando in eadem forma fuerat aſcẽſurus, prop-
ter quam ex tempore deus eſt eius, qui ſine tempore pa
ter eſt eius? Propter quam formam non ſolum poſt re-
ſurrectionem, verũetiam poſt iudicium ſubiectus erit
ei, qui illi ſubiecit omnia. Quotquot ergo teſtimonia 1.Cor.15.
poſuiſti, quibus probares dictum eſſe deum Chriſti, eũ
qui pater eſt Chriſti, diſcutere quẽadmodũ dicta ſint,
ſuperfluum

A ſuperfluum iudico:ſed à te fruſtra cõmemorata eſſe,pu-
to quòd nec tu debeas dubitare.Iam vero illud vbi do-
minus in eadem carne quam reſuſcitauerat cõſtitutus,
Matth.28. & eundem hominẽ gerens,ait ad diſcipulos ſuos:Data
eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes do-
cete omnes gentes,baptizantes eos in nomine patris &
filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæ-
cunq; mandaui vobis:vt quid cõmemoraueris,& quid
inde probare volueris,prorſus neſcio.Nũquid enim ait:
Data eſt mihi à deo meo poteſtas?Quod ſi dixiſſet,pro-
pter ipſam humanam formã dictum fuiſſe ambigi non
deberet.Quia vero non dixit,quid iſto teſtimonio vo-
lueris agere,non intelligo:Immo intelligo te id egiſſe,
vt abundantius loquereris. Si enim tanquam deo data
eſt hæc poteſtas, naſcenti eam pater dedit,nõ indigen-
ti:quia gignendò dedit,nõ augendo. Si vero tanquam
homini data eſt hæc poteſtas,quid habet quęſtionis?An
forte nos admonere voluiſti, quòd baptizari dominus
iuſſerit gẽtes, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti?
Vbi audis vnũ nomen, & vnam nõ vis intelligere dei-
tatem. Quod autem dicis,& ante incarnationem Chri-
B ſti, patrem dictum eſſe deum eius,quoniã ſcriptum eſt,
Pſal.44. Vnxit te deus deus tuus: longe ante quam Chriſtus ve-
niſſet in carne, itá ne non intelligis in prophetia eſſe
prædictum,tanquam fuerit factum quod erat futurum?
Pſal.21. An non ſic in Prophetia, ait ipſe dominus, Foderunt
manus meas & pedes:& cætera quibus paſſionem ſuam
tanto ante prænũciauit,& quod futurum erat,tanquam
iam factum eſſet expreſſit? Dictum eſt ergo in prophe-
tia rerum futurarum,tanquam locutione rerum præte-
Pſal.44. ritarum. Vnxit te deus deus tuus oleo exultationiſ præ
participibus tuis: Participes eius ſignificans, qui futuri
fuerant ſerui eius, ſocij eius,amici eius,fratres eius,mem
bra eius. Prædictum eſt ergo quod futurum erat,vt vn-
geret deus Chriſti, hominem Chriſtum: qui tamen ſic
factus eſt homo,vt maneret deus.Vngeret autẽ non vi-
ſibili & corporali oleo,ſed ſpiritu ſancto,quem ſcriptu
ra nomine olei exultationis,figurata,vt ſolet,locutione
ſignificat.Dixit autẽ,vnxit: non dixit,vncturus eſt:quia
in prædeſtinatione iam factum erat,quod ſuo tempore
futurum erat.Vbi tu timens ne ſpiritus ſanctus,quo vn-
ctus eſt Chriſtus, maior videatur eſſe quàm Chriſtus,
quia reuera maior eſt homine Chriſto:qui enim ſancti-
C ficat,eo qui ſanctificatur eſt maior: hoc ergo timẽs,vo-
luiſti oleo exultationis eam læticiam ſignificatã videri,
qua filius exultauit cum patre,quando eſt condita crea-
tura. Et cõmemoraſti vt ſoles teſtimooia cauſæ tuæ nõ
neceſſaria, de læticia patris & filij. Sed quid facturus,
quò iturus? Quo modo id quod eſt luce clarius,aut ne-
gaturus,aut in aliud quodcunq; verſurus es,cum recita-
tur tibi quod beatus Petrus in Apoſtolorum Actibus di
Act.10. xit, Hunc Ieſum à Nazareth,quẽ vnxit deus ſpiritu ſan
cto. Ecce quod prophetabatur quando dictum eſt,Vn-
Pſal.44. xit te deus deus tuus oleo exultationis, vel oleo læticiæ
præ participibus tuis.Deus enim cui dictum eſt in eodẽ
Pſalmo,Thronus tuus deus in ſeculum ſeculi:virga di-
rectionis,virga regni tui. Dilexiſti iuſticiã, odio habui-
ſti iniquitatem,propterea vnxit te deus deus tuus:à deo
patre vnctus eſt filius, qui ſic homo factus eſt vt mane-
ret deus,qua vnctione plenus erat: id eſt ſpiritu ſancto.
Luca.4. Propter quod de illo ſcriptũ eſt,Ieſus autem plenus ſpi-
Cap.XVII. ritu ſancto,reuerſus eſt ab Iordane. Dicis & in per-
ſona ſpiritus ſancti nõ poſſe ſuſcipi quod de filio dictũ
Ioan.1. eſt, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt
nihil. Et hoc ideo dicis, vt quibus potueris perſuadeas,

quod vobis male perſuaſum eſt,ſpiritum ſanctum non D
eſſe creatorẽ: quaſi legeris, Omnia per ipſum facta ſunt
ſine ſpiritu ſancto:aut, Omnia per neminem facta ſunt
niſi per ipſum.Quanquã & ſi tale aliquid legeris,ſic ſpi-
ritum ſanctũ ab hac operatione,qua conſtituta eſt crea-
tura,credere non deberemus excluſum: ſicut filius non
excluditur ab ea ſcientia de qua dictum eſt: Quæ dei *1.Corin.2.*
ſunt,nemo ſcit niſi ſpiritus dei.Si autẽ quia non eſt no-
minatus, quòd etiam per illum facta ſit creatura, quan-
do de filio dictum eſt,Omnia per ipſum facta ſunt:ideo
putas dei ſpiritum non eſſe creatorem,proculdubio nec
in eius nomine poteris baptizatos dicere, quibus ait Pe
trus,Agite pœnitentiam,& baptizetur vnuſquiſque ve- *Actor.2.*
ſtrum in oomine domini noſtri Ieſu Chriſti: quia non
ait,& ſpiritus ſancti:nec in patris nomine,quia nec ipſe
ibi eſt nominatus.Si autẽ etiam non nominatis patre &
ſpiritu ſancto,in nomine Ieſu Chriſti iuſſi ſunt baptiza-
ri:& tamen intelliguntur non baptizati niſi in nomine
patris & filij & ſpiritus ſancti: cur non ſic audis de filio
dei,Omnia per ipſum facta ſunt:vt & non nominatum
intelligas ibi etiam ſpiritum ſanctum?Nam quid excel-
lentius in creaturis quàm virtutes cœlorum? Scriptum E
eſt autem, Verbo domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu o-
ris eius omnis virtus eorum.Dixeras nempe non me ta *Pſal.32.*
lia reperire in ſcripturis diuinis,quibus ſpiritum ſanctũ
æqualem aſſerã filio. Ecce reperi, vbi etiam maior poſ-
ſit videris niſi reuocet pietas,quę illum veraciter confi-
tetur æqualem.Nam vtique maius aliquid ſunt virtutes
cœlorum, quæ firmatæ ſunt ſpiritu oris domini, id eſt
ſpiritu ſancto,quàm cœli qui firmati ſunt verbo domi-
ni:hoc eſt, vnigenito filio.Sed ſi cõſulas veritatem,res
vtraque ab vtroque firmata eſt:& id quod de vno dici-
tur,& de altero tacetur,de vtroq; intelligitur.Quid au-
tem eſt inconſideratius, quàm negare eſſe ſpiritum dei
creatorem, cum deo dicatur: Auferes ſpiritũ eorum & *Pſal.103.*
deficient,& in puluerẽ ſuum conuertentur.Emitte ſpi-
ritum tuũ & creabuntur,& innouabis faciem terræ:niſi
forte minus idoneus erat ſpiritus ſanctus creãdis rebus
quæ fuerant defecturæ, cum ſit idoneus creandis, quæ
ſunt ſioe ſioe mãſuræ? Pauloante dixi,quid eſt excellen
tius in creaturis,quàm virtutes cœlorum? Quid dicam
de carne creatoris? Quandoquidem creator ipſe per
quem facta ſunt omnia: Panis, inquit,quem ego dede- *Ioan.6.*
ro, caro mea eſt pro mundi vita. Quid ergo dicemus? F
Mundus per filium factus eſt, & creator eſt filius: caro
eius quæ data eſt pro mundi vita, per ſpiritum ſaoctum
facta eſt,& nõ eſt creator ſpiritus ſanctus? Cũ enim vir- *Luca.1.*
go Maria dixiſſet angelo promittenti ei filium, Quo
modo iſtud fiet,quoniam virum nõ cognoſco?Reſpon
dit angelus, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te,& virtus
altiſſimi obumbrabit tibi: Propterea quod naſcetur ex
te ſanctum, vocabitur filius dei.Hic tu, quod in conſe-
quẽtibus quodam loco tuæ proſecutionis aduerti, aſſe-
rere conaberis ſpiritum ſanctũ præceſſiſſe,vt mundaret
& ſanctificaret virginẽ Mariam:ac deinde veniret vir-
tus altiſſimi, hoc eſt ſapientia dei, quod eſt Chriſtus: & *1.Corin.1.*
ipſa ſicut ſcriptum eſt,ædificaret ſibi domũ:hoc eſt,ipſa *Prouer.9.*
crearet ſibi carnem,non ſpiritus ſanctus.Quid eſt ergo
quod ait ſanctum Euangelium,Inuenta eſt in vtero ha- *Matth.1.*
bens de ſpiritu ſancto?Nempe obſtructũ eſt os loquen- *Pſal.62.*
tium iniqua.Si ergo cogitas os veraciter aperire,nõ ſo-
lum filium,verumetiã ſpiritum ſanctum creatorem car
nis filij confitere. An forte dicturus es, ea facta eſſe per
ſpiritum ſanctum quæ commemoraui:id eſt,quòd om-
nis virtus cœlorum per eum firmata ſit, quòd per eum

G creabuntur homines denuo, qui primo ita creantur vt
conuertantur in puluerẽ ſuum: quòd ipſe carnem operatus
eſt Chriſti, nã de anima nolo aliquid dicere, cuius
difficillima quæſtio eſt: & ſi quid aliud per ſpiritum ſan
ctum creatum potuerit inueniri: non tamen omnia, ſi-
Ioan.1. cut per vnigenitũ filium de quo dictum eſt, Omnia per
ipſum facta ſunt? Si hoc dicis, nõ times ne tibi dicatur,
†eo potiorẽ. ſapientiorẽ † filio eſſe ſpiritum ſanctum, quòd elegit ſibi
meliora quæ faceret, nec facere inferiora dignatus eſt.
†aliâs, Sed Sed quis hoc ſapit, niſi qui deſipit? † Facta ſunt ergo cun
ſi quis hoc cta per filium? Abſit, vt ſpiritu ſancto ab hoc opere ſepa
ſapit, non rato: ſicut de illis magnis operibus dictũ eſt, Omnia au-
quæ dei ſũt tem hæc operatur vnus atq; idem ſpiritus: nec tamen ab
ſapit. hac operatione filius ſeparatur. Magnũ ſanè aliquid ti-
bi dicere videris, quia dicis, Filius erat in principio an-
1.Cor.12. tequam aliquid eſſet, pater vero ante principium. Vbi le
giſti vt hoc crederes? Vnde præſumpſiſti vt hoc diceres,
vbi nec authoritas vlla, nec ratio eſt? Quid eſt enim an-
te principium, quandoquidem quicquid ante eſſet, hoc
eſſet principium? Si pater ergo principium eſt, ante ſe-
H ipſum eſt: quia & ipſe principium eſt. Quid eſt autẽ, In
Ioan.1. principio erat verbum: niſi, in patre erat filius? & ipſe fi-
lius interrogatus à Iudæis quis eſſet, reſpondit, Princi-
Ioan.8. pium qui & loquor vobis. Pater ergo principiũ non de
principio: filius principium de principio: Sed vtrunq;
ſimul, non duo, ſed vnum principium. Sicut pater deus
& filius deus, ambo ſimul nõ duo dij, ſed vnus deus. Nec
ſpiritum ſanctum ab vtroq; procedentem negabo eſſe
principium, ſed hæc tria ſimul ſicut vnum deũ, ita vnũ
Ca. XVIII. dico eſſe principium. Quid ſi audieris, inquis, patrẽ
Pſal.109. dicentem, Tecum principiũ in die virtutis tuæ in ſplen
doribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te?
Quid promittis, vel quid minaris, ſi audiero quod fre-
quenter audio & fideliter credo? Sed hinc te nihil adiu
uari, cur non videas plurimũ miror. Siue enim ex perſo
na ſua hoc Propheta dicat ad dominum Ieſum, ſiue ex
perſona patris ad filium, cum ego ambas generationes
Chriſti, & ex deo patre ſine tempore, & ex homine ma-
tre in plenitudine temporis accipiam, venerer, & præ-
dicem, nõ eſt hoc teſtimonium aduerſum me. Sed mo-
ras innectere voluiſſe indicat te, vbi ego potius intelli-
go, quare ex vtero dixerit genui te: quia hoc & tu ex
perſona patris accipis dictum. Non enim quemadmo-
dum corporis humani ſunt membra diſpoſita, ſic habet
I vterum deus, ſed verbum tranſlatum eſt à corporali ad
incorporalem ſubſtantiam, vt intelligeremus de patris
ſubſtantia genitum vnigenitum filium, ac per hoc quid
aliud quàm vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ? Ego itaque hoc
teſtimonium proferre contra te debui, ſed gratias ago
quia cõmonuiſti. Conſidera ergo quantum mali ſit, quod
eiuſdem ſubſtantiæ filium negatis, quem genitum con-
fitemini ex vtero patris, iniuriam grauiſſimam facien-
tes deo, tanquam illud quod ipſe non eſſet, ex vtero gi-
gnere potuiſſet. Nónne ſentitis vos generationem dei
credere vicioſam, prædicare monſtruoſam, qui dicere
audetis ex vtero dei proceſſiſſe diuerſam naturã. Si au-
tem hoc ſicut debetis horretis, reſpuitisq; nobiſcũ iam
tandem cõcilium Nicenum & Homouſion laudate ac
tenete nobiſcum. Quis autem nõ videat defectum tuũ,
vbi cum audiſſes, me commemorante, in prophetia di-
xiſſe Chriſtũ ſuo patri, De vẽtre matris meæ deus meus
es tu: vt intelligeremus eius naturæ illum eſſe deũ quam
filius ipſius ex tempore de ventre matris accepit, patrẽ
vero naturę illius quam de ſe ipſo ipſe generauit: tu nõ
inueniens quid reſponderes, tamen ne taceres dixiſti, ex

ventre matris natum profiteris Chriſtum ſecundũ car- K
nem: & addidiſti, quod nec Iudæi diffidunt. Ac deinde
quæſiſti: Cur iſta teſtimonia in medium non proferan-
tur, quæ illam natiuitatem demonſtrãt in principio, ſi-
cut & præcedens nos, inquis inſtruit teſtimoniũ? quaſi
ego illam natiuitatẽ Chriſti non temporalem, ſed æter-
nam, propter quam dictũ eſt, In principio erat verbum,
non credam, non prædicem, nõ amplectar, ſed tantum
ex ventre matris natũ aſſeram Chriſtum? Ecce ego dico
deum filium de deo patre ſine tempore genitum. Quo
modo ſit autem etiam deus eius qui pater eſt eius, oſten
di propter hominem quem ſuſcepit, & in quo natus eſt
de vẽtre matris, ſine cõcubitu hominis patris. Ad quod
probandum, teſtimonium dedi, vbi ait in prophetia pa
tri ſuo: De ventre matris meæ deus meus es tu. Tu qui Pſal.21.
dicis me ex ventre matris natum profiteri Chriſtum,
quod nec Iudæi diffidunt, quaſi ego iſtam natiuitatem
Chriſti ſolam profitear: noli per inania conari euade-
re, & dic potius, quare mihi non reſponderis, vbi dicit
Chriſtus patri: De ventre matris meæ deus meus es tu.
Ad hoc enim quoniam vidiſti non te habere quod di- L
ceres, aliam natiuitatem quæ dei de deo eſt, interponen
dam putaſti (qua fugeres: rogo te) quando quid reſpon-
deas non habes, quanto melius taceres? Si propter cor-
pus, inquis, in quo ſe exinaniuit, debitorem ſe ſentit ſuo
genitori, multo magis qui illum talem ac tantũ genuit,
neceſſe eſt vt eum veneretur, eiq; offerat ſemper obſe-
quium. Quodlibet de veneratione & obſequio filij erga
patrem carnaliter ſentias, pater eius niſi de ventre ma-
tris eius non eſt deus eius. Iam quãtum vis obſequatur
deo patri deus filius, quoniam video te non intelligere
quanta ſit in illa generatione geniti & genitoris æqua-
litas, nunquid ideo eſt diuerſa natura patris hominis &
hominis filij, quoniã filius obſequitur patri? Hoc eſt om
nino intolerabile in vobis, quia de obſequio filij diuer-
ſam vultis probare ſubſtantiam patris & filij. Prorſus a-
lia quæſtio eſt, vtrum ſint vnius eiuſdémque ſubſtantiæ
pater & filius, & alia quæſtio eſt, vtrum patri filius ob-
ſequatur. Interim verum filium non negemus, qui nul-
lo modo verus eſt filius, ſi non eſt ipſius & patris vna
eademq; natura. Dicite ergo deum patrem, & deum fi-
lium vnius eiuſdemq; eſſe ſubſtantiæ. Extorqueat vobis
diuinitas, quod humanitati donauit ipſa diuinitas. Ob-
ſequitur homo patri ſuo de quo natus eſt homo, tamen
obſequẽdo eſſe non deſinit homo. Et ſi nõ dico pariter M
honoratus, ſed honoratior eſſet filius, gauderet pater, nõ
inuideret: honoraret tamen etiã ille patrẽ, & ſi non par-
uulus, acceſſu augendus ætatis, ſed ei natus eſſet æqualis.
Aequalem vero ſi pater homo potuiſſet, nullo dubitãte
genuiſſet. Quis ergo audeat dicere, hoc nec omnipotẽs
potuit? Addo etiã, quia ſi poſſet homo, maiorem ſeipſo
melioremq; gigneret filiũ: ſed maius vel melius deo quic-
quã non poteſt eſſe, ergo ei verũ filium credamus æqua-
lẽ. Quòd ſi dixeris, eo ipſo maior eſt pater filio: quia de
nullo genitus, genuit tamẽ æqualem: cito reſpondebo,
Immo ideo nõ eſt maior pater filio, quia æqualẽ genuit,
non minorẽ. Originis enim quæſtio eſt, quis de quo ſit:
æqualitatis autẽ, qualis aut quãtus ſit. Proinde ſi admit-
tit ratio veritatis, vt æquali patri filius obſequatur æqua-
lis, nõ negamus obſequiũ. Si autem per obſequiũ mino-
rẽ natũ vultis credere, prohibemus: nullo modo enim
deus pater vt habere vnici filij poſſet obſequium, vellet
degenerare † naturam. Parentibus autem vt eſſet ſub- †turgari.
ditus Chriſtus, non diuinæ maieſtatis fuit, ſed ætatis hu- Lucæ.2.
manæ. Fruſtra itaque dixiſti, ſi parentibus fuit ſubdi-
tus

A tus,quos creauit,quanto magis ſuo genitori,qui eum ta
lem ac tantum genuit?Reſpondetur enim tibi,Si paren
tibus fuit ſubditus propter puericiam,quãto magis deo
propter ipſam hominis formam? Quam formam cum
immortalem fecerit,non morte perdiderit,quid mira-
ris ſi etiã poſt huius ſeculi finem ſubiectus erit in ea illi
qui ei ſubiecit omnia? Tu autem non propter formam
ſerui dicis filium patri eſſe ſubiectum,ſed quia eum ta-
lem ac tantum genuit ,id eſt magnum deum , quanuis
patre ipſo minorem,Vbi & patri derogas,qui filium ſi-
bi vnicum,aut nõ potuit,aut non voluit gignere æqua-
lem : & ipſi filio qui vnicus patri non eſt generatus æ-
qualis : & ideo perfectus eſt natus , ne vnquam vel cre-
ſcendo fieret, quod non potuit eſſe naſcendo. Nos au-
tem non vt putas corpus tantum filij,id eſt,corpus ho-
minis , verumetiam humanum ſpiritum patri dicimus
eſſe ſubiectum : & ſecundum id quòd homo factus eſt
1.Corin.15. intelligimus dictum,Cum autẽ omnia illi ſubiecta fue-
rint , tunc & ipſe filius ſubiectus erit illi qui ſubiecit ei
omnia. Secũdum id quòd Chriſtus eſt caput & corpus:
B caput ſcilicet ipſe ſaluator qui ſurrexit à mortuis,& ſe-
Coloſ.1. det ad dexteram patris:& Eccleſia quæ eſt corpus eius,
plenitudo eius,ſicut apertiſſime dicit Apoſtolus,Ac per
hoc cũ omnia Chriſto ſubiecta fuerint,& capiti & cor-
pori erũt ſine dubio ſubiecta. Nam ſecundum id quòd
†al. ſine tẽpore deus natus eſt. ſine tempore dicitur natus eſſe †, nihil vnquam potuit
ei nõ eſſe ſubiectum. Scimus quòd nos commemoran-
dos putaſti,quia pater non iudicat quenquam, ſed om-
Ioan.5. ne iudicium dedit filio . Vellem tamen diceres nobis,
quo modo pater non iudicet quenquam,ſed omne iu-
Ioan.8. dicium dedit filio, cum dicat idem filius, Ego nõ quæ-
ro gloriam meã,eſt qui quærat vt iudicet: vt ſcias ideo
dictum,Pater nõ iudicat quenquã,ſed omne iudicium
dedit filio:quoniam iudicandis viuis & mortuis forma
hominis apparebit,quam nõ habet pater: propter quòd
ait Propheta,Videbunt in quem pupugerunt.Sed inui-
Zach.12. ſibiliter etiam pater erit cum illo, quia inſeparabilis eſt
ab eo.Si enim non ſolum ſolus,quoniam pater mecum
Ioan.16. eſt, ait ipſe moriturus: quanto magis ſecum habebit pa-
trem,de mortuis & viuis iudicaturus?Cum illo erit etiã
ſpiritus ſanctus,Quo modo enim deſeret eum ſpiritus
Matth.3. ſanctus in regali ſede, quo plenus regreſſus eſt à Iorda-
Hebræ.2. ne? Quod itaq; ſcriptum eſt ad Hebræos, Nunc autem
C nec dum videmus omnia ſubiecta ei:eum autem modi-
co minus ab angelis minoratum videmus Ieſum prop-
ter paſſionẽ mortis,docere nos debet quo modo intel-
1.Cor.15. ligendum eſt quod ſcriptum eſt ad Corinthios , Cum
autem omnia illi ſubiecta fuerint:quia ſecundum id di
ctum eſt quòd factus eſt homo, nõ ſecundum id quòd
eſt deus.Sic ergo in homine apparẽs,in quo per paſſio-
nem mortis minoratus eſt modico minus ab angelis,
Matth.25. viuos & mortuos iudicabit,quãdo dicturus eſt, Venite
benedicti patris mei percipite regnum. Quo teſtimo-
nio nõ hominem , ſed deum minorem ſuo patre quaſi
probare voluiſti: ſed ſicut ab eis qui intelligunt reſpici-
Cap. XIX. tur,non probaſti. De ſpiritus ſancti autem gemiti-
bus,quia non ipſe gemit,ſed inſpirãs nobis deſiderium
2.Corin.5. ſanctum,nos facit gemere quãdiu peregrinamur à do-
mino, iam tibi ſufficienter reſpondiſſe me exiſtimo. Et
tales de ſcripturis ſanctis locutiones, quantum ſatis vi-
debatur oſtendi , quoniam ſic dicitur gemere ſpiritus
Gene.22. ſanctus,quia nos facit gemere,ſicut dixit deus,Nunc co
gnoui:quando cognoſcere hominem fecit. Non enim
tunc cognouerat quod tũc ſe dixerat cognouiſſe , quia
omnia ſcit antequam fiant. Ad quod te reſpondere nõ

potuiſſe oſtendi. Quid prodeſt,quia ſentis,quãdo non D
conſentis? Iam etiam de verbis domini vbi ait,Ego Caput XX.
& pater vnũ ſumus : nihil te reſpondere potuiſſe mon- Ioan.10.
ſtraſſe.Sed vt hic quoque oſtẽdam,ſi exemplis vt dicis,
quibus ego vſus ſum vis probare quo modo dictum ſit,
Ego & pater vnum ſumus:& ob hoc cõmemoras Apo-
ſtolicum teſtimonium, quod à me poſitum eſt, vbi ait,
Qui adhæret domino,vnus ſpiritus eſt:dic & tu,cũ ad-
hæret patri filius,vnus deus eſt. Nõ enim ait Apoſtolus,
Qui adhæret domino,vnum ſunt:ſicut dictum eſt,Ego
& pater vnum ſumus:ſed ait,vnus ſpiritus eſt. Cum au-
tem tu non dicas, Cum adhæret patri filius, vnus deus
eſt: vt quid & tu adhibes hoc Apoſtoli teſtimoniũ, vbi
ait,Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt : niſi vt te e- 1.Cor.6.
tiam à te producto teſte conuincam?Nunc ſaltẽ diſtin-
gue duo iſta,quæ non potuiſti cum ſimul eſſemus in no
ſtra diſputatione diſtinguere. Diligenter itaque intelli-
ge† quod dico.Quãdo de rebus duabus aut pluribus di- †attende.
citur,vnus eſt vel vna eſt,& additur quid vnus vel quid
vna,& de his quæ diuerſæ,& de his quę ſunt vnius ſub-
ſtantiæ dici poteſt. Diuerſæ ſunt enim ſubſtantiæ ſpiri- E
tus hominis & ſpiritus domini:& tamen dictũ eſt, Qui
adhæret domino,vnus ſpiritus eſt. Vnius autẽ ſubſtan-
tiæ ſunt animæ hominum & corda hominum: de qui-
bus dictum eſt, Erat illis anima vna & cor vnum . Vbi Actor.4.
autem dicitur de duobus, aut pluribus,vnum ſunt: nec
additur quid vnum ſint,non diuerſæ intelliguntur,ſed
vnius eſſe ſubſtãtiæ, ſicut dictum eſt, Qui plantat & qui 1.Corin.3.
rigat vnum ſunt:Et,Ego & pater vnum ſumus.Tu autẽ Ioan.10.
qui patrem & filium diuerſas vis eſſe ſubſtantias, inue-
nire nõ potuiſti, vbi de diuerſis ſubſtantiis dictum fue-
rit,vnum ſunt.Et qui non vis dicere,cum filius adhæret
patri , vnus deus eſt : adhibuiſti & tu Apoſtoli teſtimo-
nium, quod ego adhibueram, ſed adhibuiſti contra te-
ipſum, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt.
Si enim de his qui diuerſæ ſubſtãtiæ ſunt,recte dici po-
tuit,vnus ſpiritus eſt: quãto magis de his qui vnius ſub-
ſtantiæ ſunt recte dicitur, vnus deus eſt. Si hæc intelli-
gis,nõ te ad ea reſpondiſſe iam perſpicis,& de conſen-
ſu voluntatis te inaniter tam multa dixiſſe cognoſcis.
Etiam nos quippe incomparabilem conſenſum volun
tatis,atque indiuiduæ charitatis,patris & filij & ſpiritus
ſancti confitemur, propter quod dicimus, hæc trinitas F
vnus eſt deus.Sed nos hoc etiam,quod vos non dicitis,
dicimus propter vnam eandemq; naturam atque ſub-
ſtantiam,hi tres vnum ſunt, Hæc ſi diſtinxeris, & con-
tentioſus eſſe nolueris,non te ad ea reſpondiſſe aliquid
iam videbis , & de hac quæſtione proculdubio iam ta-
cebis. Vbi autem dixit filius patri, Verum nõ quod ego Marci.14.
volo, ſed quod tu vis: quid te adiuuat ꝙ tua verba ſub-
iungis & dicis, Oſtendit vere voluntatem ſuam ſubie-
ctam ſuo genitori:Quaſi nos negemus,hominis volun
tatem voluntati dei debere eſſe ſubiectam? Nam ex na-
tura hominis hoc dixiſſe deum cito videt, qui locũ ip-
ſum ſancti Euangelij paulo attentius intuetur. Ibi enim
dixit, Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem. Nunquid
ex natura vnici verbi poſſet hoc dici?Sed homo qui pu
tas gemere naturam ſpiritus ſancti : cur nõ etiam natu-
ram verbi dei vnigeniti triſtem dicas eſſe potuiſſe ? Ille
tamen ne quid tale diceretur,non ait,triſtis ſum: quan-
uis etiã ſi hoc dixiſſet, nõ niſi ex natura hominis,opor-
tuiſſet intelligi:ſed ait, Triſtis eſt anima mea:quam ſicut
homo vtique habebat humanam: quanquam & in hoc
quod ait,Non quod ego volo: aliud ſe oſtẽdit voluiſſe
quàm pater, quod niſi humano corde non poſſet, cum

G infirmitatem noſtram in ſuum, non diuinum, ſed hu-
manum transfigutatet affectũ. Homine quippe non aſ-
ſumpto, nullo modo patri diceret vnicum verbũ, Non
quod ego volo. Nunquã enim poſſet immutabilis illa
natuta quicquam aliud velle quàm pater. Hæc ſi diſtin
gueretis, Arriani hæretici nõ eſſetis. Nam & illud quod
Ioan.6. dictum eſt, Deſcendi de cœlo non vt faciã voluntatem
meam, ſed volũtatem eius qui me miſit: poteſt quidem
a.[?] accipi etiam ſecundum id quod eſt vnigenitum verbũ:
vt ideo voluntatẽ non ſuam dixerit eſſe, ſed patris, quo-
niam de patre eſt quicquid eſt filius: non eſt autem de fi
Ioan.7. lio quicquid eſt pater, ſecũdum quod dictũ eſt, Et mea
doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit: quoniã pa-
tris doctrina ipſe eſt qui patris eſt verbum, & vtique nõ
Ioan.16. eſt à ſeipſo, ſed à patre. Et rutſus cum dicit, Omnia quæ
habet pater, mea ſunt: patri ſe oſtẽdit æqualem. Nõ ab-
ſurdum eſt tamen vt etiam hoc, ſecundum id quod ho
mo factus eſt, dixiſſe accipiatur. Deſcendi de cœlo non
Ioan.1. vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui
me miſit. Secundus enim Adam qui tollit peccata mũ-
Roma.8. di, iſto modo ſe diſcreuit à primo Adam, per quem pec
catum intrauit in mundum: quia iſte [non fecit] volun-
H tatẽ ſuam, ſed eius à quo miſſus eſt, cum ille fecerit ſuã,
non eius à quo creatus eſt. Nec moueat quomodo Chri
ſtus ſecundum id quod homo eſt deſcẽderit de cœlo,
cum de matre quæ in terra erat factus ſit homo. Hoc e-
nim propter vnitatem perſonæ dictum, quoniam vna
Ioan.5. perſona eſt Chriſtus deus & homo. Ptopter quod etiã
nemo, inquit, aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcẽ
dit, filius hominis qui eſt in cœlo. Si ergo attendas di-
ſtinctionem ſubſtantiarum, filius dei de cœlo deſcẽdit,
filius hominis crucifixus eſt. Si vnitatem perſonæ, & fi-
lius hominis deſcendit de cœlo, & filius dei eſt crucifi-
xus, Ipſe eſt enim dominus gloriꝗ, de quo ait Apoſtolus,
1.Corin.2. Si enim cognouiſſent, nunquã dominum gloriæ cruci-
fixiſſent. Propter hanc ergo vnitatem perſonæ, non ſo
lum filium hominis dixit deſcendiſſe de cœlo, ſed eſſe
dixit in cœlo, cũ loqueretut in terra. Non ergo volun-
tatem ſuam fecit, quia peccatum nõ fecit, ſed volunta-
tem fecit illius qui eũ miſit. Tunc enim facit homo vo-
luntatem dei, quãdo facit iuſticiam quæ ex deo eſt. Nec
ſic arbitremur à patte miſſum eſſe filiũ, vt non ſit miſſus
Eſa.48. à ſpiritu ſancto, cũ vox ipſius ſit per Prophetam, Et nũc
I dominus miſit me, & ſpiritus eius. Hoc enim filium di
xiſſe indicãt ea quæ ſunt dicta ſuperius, Nam ſic ad iſta
verba peruentum eſt, Audite me inquit, Iacob & Iſraël
quẽ ego vocabo. Ego ſum ptimus, & ego ſum in æter-
num, & manus mea fundauit terram, dextera mea ſoli-
dauit cœlũ. Vocabo illos, & aſtabunt ſimul, conuenient
etiã vniuerſi & audient. Quis illis enunciauit hæc? Dili-
gens te feci voluntatem tuam ſuper Babylonia, vt tol-
latur ſemẽ Chaldæorum. Ego locutus ſum, ego vocaui,
adduxi illum, & proſperã viam eius feci. Conuenite ad
me, & audite iſta, Nec enim ab initio in obſcuto locutus
ſum, cum fiebant ibi eram, Et nunc dominus miſit me,
& ſpiritus eius. Quid hoc apertius? Nec ſic à patre & ſpi
ritu ſancto miſſus eſt vt ſe ipſe non miſerit: ſicut à patre
Roma.8. oſtenditur traditus, vbi legitur, Qui filio proprio nõ pe
percit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Alio autẽ
Gala.2. loco de ipſo filio dicitur, Qui me dilexit, & tradidit ſe-
ipſum pro me. Quo modo autem nõ facit voluntatem
Ioan.5. ſuã qui dixit, Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat,
ſic & filius quos vult viuificat? Et cum ei dictum eſſet, Si
Matth.8. vis, potes me mundare. Reſpondit, Volo mũdare. Et ad
verbum continuo factum eſt quod velle ſe dixit. Sicut

autem facit filius voluntatẽ patris, ſic & pater facit vo- K
luntatẽ filij. Nam filius dicit, Pater volo vt vbi ego ſum, Ioan.17.
& iſti ſint mecum. Non dixit peto vel rogo, ſed volo: vt
iſto volente faceret ille, ſicut illo volẽte faciebat iſte: &
non alia ille, alia iſte, ſed quæ ille, hæc etiam iſte. Quæ-
cunq; enim pater facit, hęc & filius ſimiliter facit. Verba Ioan.5.
ſunt ipſius, verba veritatis ſunt, falſa eſſe non poſſunt.

Suſcipere te dicis quod ptotuli, Neſcitis quia templũ Cap. XXI.
dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Quod potuiſti 1.Cor.3.
dicere ideo dictũ eſſe, quia in nemine habitat deus, quẽ
nõ ante ſpiritus ſanctus ſanctificauerit atq; putgauerit,
quaſi templũ deo habitatuto non ſibi ſanctificet & pur
get ſpiritus ſanctus: cum Apoſtolus hinc oſtenderit ip-
ſum eſſe deum, cuius nos dixerat eſſe templum, quia nõ
ait, & ſpiritus dei ſanctificat & purgat vos vt deus habi-
tet in vobis: ſed ait, Spiritus dei habitat in vobis: vti-
que in templo ſuo deus habitat. Nam quid eſt templum
dei, niſi habitaculum dei? Vidiſti autem etiam tu conſe-
ſequenter eſſe deum noſtrum cuius ſumus templum, &
noluiſti aliud teſtimonium commemorare quod pro-
tuli. Neſcitis quia corpus veſtrũ templum in vobis ſpi- 1.Cor.6.
ritus ſancti eſt, quem habetis à deo? Iam ergo confitere L
deum eſſe ſpiritum ſanctum, Neq; enim niſi eſſet deus
haberet templum, & templum non manufactum, ſed æ-
dificatum de membris dei. Chriſtus enim ſuper om-
nia eſt deus benedictus in ſecula, cuius membra ſunt no
ſtra corpora. Qui enim dixit, Neſcitis quia corpus ve-
ſtrum tẽplum in vobis ſpiritus ſancti eſt: ipſe dixit, Ne-
ſcitis quia corpora veſtra membra ſunt Chtiſti? Itáne
veto cui de lignis & lapidibus Salomon ædificauit tem
plum, deus eſt: & cui templum ædificatur de membris
Chriſti: hoc eſt, de membris dei, deus non eſt? Cum lo- Actu.7.
quens de deo beatiſſimus martyr Stephanus dixerit, Sa
lomon ædificauit ei domum, ſed ſummus nõ in manu-
factis templis habitat. Et tamen Chriſti membra quo-
rum caput eſt ſuper omnes cœlos, templum ſunt ſpiri-
tus ſancti, quem conſtat veniſſe de cœlo. Iſtum negare
deum quid eſt, niſi non eſſe & nolle eſſe templum eius?
Alloquitur nos Apoſtolus dicens, Obſecro autem vos Roma.12.
fratres per miſerationes dei, vt exhibeatis corpora ve-
ſtra hoſtiam viuam, ſanctam, deo placentem. Corpora
itaq; fidelium hoſtia ſunt deo, membra Chriſti, tẽplum
ſpiritus ſancti, & deus nõ eſt ſpiritus ſanctus? Quis hoc
dicit niſi in quo non habitat? Quoniam in quo habitat, M
vtique templum eius eſt. Denique cum dixiſſet Apoſto- 1.Corin.6.
lus, Neſcitis quia corpus veſtrum templum in vobis ſpi
ritus ſancti eſt, quem habetis à deo, & non eſtis veſtri,
Empti enim eſtis ptecio magno: continuo ſecutus ad-
iunxit, Glorificate ergo deum in corpore veſtro. Vbi
dilucide oſtendit deum eſſe ſpiritum ſanctum, glorifi-
candum ſcilicet in corpore noſtro tanquam in templo
ſuo. Et quod Ananiæ dixit Apoſtolus Petrus, Auſus es Actu.5.
mentiri ſpiritui ſancto? Atque oſtendens deum eſſe ſpi-
ritum ſanctum, Non es, inquit, hominibus mentitus, ſed
deo. Miror autem cor veſtrum quantum ſermone ex-
plicare non poſſum, quo modo cum ſic laudetis ſpiri-
tum ſanctum, vt eum ſanctificandis fidelibus vbiq; aſſe-
tatis eſſe præſentem, tamẽ negate audeatis deum. Itáne
deus non eſt qui repleuit orbem terrarum? Scriptura e-
nim dicit, Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Sapien.1.
Sed quid dicamus quòd tepleuit orbem, qui repleuit or
bis etiam redemptorem? Dominos enim Ieſus plenus Matth.3.
ſpiritu ſancto tegreſſus eſt à Iotdane: & præſumitis
dicere, quia ipſe dominus Ieſus erat, & ſpiritus ſan-
ctus quo plenus erat, non erat deus: tam male ſentien-
tes de

A tes de ſpiritu ſancto, vt nó ei tribuatis ſaltem quod tributum eſt Moyſi famulo dei, qui non munera gratiarũ, ſed plagarũ prodigia in eodem ſpiritu ſancto, quia ipſe eſt digitus dei, Aegyptiis ingerebat, & tamẽ Pharaoni deus erat. *Exod. 8. & 7.* [Vno loco erat ad affligendos Aegyptios, & Pharaoni deus erat:] Vbique adeſt ſpiritus ſanctus ad homines in æternam vitã regenerandos, & non eſt eis deus? Imò vero eſt, & deus verus eſt, quia dei veri membra templum eius eſt: & vtique ſubiectum eſt templum illi cuius eſt templum. Quo modo ergo deus nó eſt, cui ſunt membra dei ſubiecta? Ac per hoc & dominus eſt tẽpli ſui. Quis enim hoc neget, quis ita deſipiat, vt dicat nó eſſe aliquem dominum domus ſuæ. Quo modo ergo ſpiritus ſanctus non eſt dominus, qui dominus eſt membrorũ domini? Ipſe eſt quippe ſpiritus domini de quo vno eodémque loco dictum eſt, *2. Corin. 3.* Cum autem conuerſus fuerit ad deum, auferetur velamẽ. Dominus autem ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Iam creatorem ſuperius demóſtraui ſpiritum ſanctũ. Quo modo autẽ rex non eſt, cuius templũ eſt qui membra ſunt regis? B Quo modo nó conſidet patri & filio, qui repleuit filium, qui membra filij ſuam poſſidet domũ. Niſi forte quando filius regreſſus eſt à Iordane, plenus erat ſpiritu ſancto: & quãdo ſedere cœpit ad dexteram patris, excluſit à ſe ſpiritum ſanctũ? Deinde cum de patre procedat, quo modo cum patre nũ ſedeat, Cum ipſa ſeſſio non ſit vtique cogitanda carnaliter? Alioquin opinaturi ſumus honorabilius filium ſedere quàm patrem. Honorabilius quippe ſedetur ad dexteram, & videbitur eſſe cóſequens, vt pater ſedeat ad ſiniſtram. Poſtremo qualis vobis perſuaſerit ſpiritus, vt ſancto ſpiritui denegetis, quod ſanctis hominibus ſancta ſcriptura concedit, vos videritis. *Ephe. 2.* Ait enim Apoſtolus, Cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto: cuius gratia ſalui facti ſumus, & ſimul excitauit, & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Sancti ergo quos ſanctificat ſpiritusſanctus cóuiuificari Chriſto: ita ſimul ſeſſuri prædeſtinati ſunt, vt iam factũ dicat Apoſtolus, quod certum eſt affuturũ: & ipſi ſpiritui ſancto ſubtrahitur à vobis quiſquis eſt ille cóſeſſus, tanquam ſedere cũ patre vel filio ſit indignus, qui eadẽ ſede efficit condignos. Cui mouetis etiam quæſtionem quòd nó adoretur, & hoc vtiq; ſimillimo errore, cum legatis vt iam C ſupra docui, à ſanctis etiam homines adoratos. Et tamẽ vt inuidiam blaſphemantis euites, ita laudas ſpiritũ ſanctũ, vt tribuas ei quod nó habet vlla creatura, & detrahas ei quod adipiſcitur & humana creatura.

Cap. XXII. Dixiſſe me quod commemoras fateor, & nũc dico, ꝙ Saluator noſter non dixerit, vt ipſi & nos vnum: ſed, vt ipſi ſint vnũ. *Ioan. 17.* Et de his Euangelicis verbis ſatis à me recolo iam fuiſſe reſponſum, cũ oſtenderem refellere te nó potuiſſe quæ dixi: Quoniã popoſci, vt proferres vbi legeris, vnũ ſunt, dictum eſſe de aliquibus rebus, quę nó eſſent vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ: neq; protuliſti. Quid enim te adiuuat quòd dilectionis cóſenſione affirmas dictum eſſe de Paulo & Apollo. *1. Corin. 3.* Qui plantat autẽ & qui rigat vnũ ſunt, cũ eos non oſtendas diuerſæ fuiſſe ſubſtantiæ? Ambo quippe homines erant. Si enim non diligerens inuicem, natura vnum eſſent, dilectione nó eſſent. Si autem vnum natura non eſſent, vnũ dici dilectione non poſſent. Poſcit ergo filius vt ita ſint vnum, quo modo ipſe & pater vnum ſunt: id eſt, non ſolum natura, quod iam erant: verumetiam perfectione charitatis atque iuſticiæ, pro ſuæ capacitate naturæ, quantum in dei regno eſſe potuerint. Vt etiam ipſi ſumme vnum ſint in natura ſua, quemadmodum pater & filius ſumme vnũ ſunt, D quamuis in excellentiore atque incomparabiliter meliore natura ſua. Dixit ergo ad patrem filius, *Ioan. 17.* Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. Non dixit, vt ſint vnum nobiſcum aut vt ſimus vnũ ipſi & nos. Item paulopoſt, Non pro his autem rogo tantum, ſed etiam pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te, vt & ipſi in nobis vnũ ſint. Neque hic dixit, vt ipſi & nos vnum ſimus: ſed, vnũ ſint in nobis. Quoniam homines qui natura vnum ſunt, ſumme atque perfecte ſecundum ſuum modum vnum eſſe non poſſunt iuſticiæ plenitudine, niſi in deo perficiantur, vt vnum ſint in patre & filio: id eſt, in ipſis vnum, non cum ipſis vnum. Adhuc ſequitur & adiungit, vt mundus credat quia tu me miſiſti, & ego claritatem *Ibidem.* quam dediſti mihi, dedi illis, vt ſint vnum, ſicut nos vnum ſumus: Ego in eis & tu in me, vt ſint conſummati in vnum. Neque hic dixit, vt nobiſcum ſint vnum: aut, vt ipſi & nos ſumus vnum. Deinde cum addidiſſet, Vt cognoſcat mundus quia tu me miſiſti, & di- E lexiſti eos ſicut & me dilexiſti: ſecutus adiunxit, Pater, volo vt vbi ego ſum & illi ſint mecum. Vbi ſum, inquit, mecum ſint. Hoc ergo voluit vt cum illo eſſent, non vt illi & ipſe vnum eſſent. Quid eſt quod dicere voluiſti, Dilectionis fecit mentionem, & non ſubſtantiæ: quanuis tu non eo loco iſta domini verba poſueris, quo ab ipſo ſunt poſita. Sed quid ad nos? quandoquidem non ipſos & ipſe, vel ipſos & patrem dixit aut voluit vnum eſſe, ſed ipſos vnum eſſe voluit, quos nouerat vnius eſſe ſubſtantiæ. Sicut & nos, inquit, vnũ ſumus, quos identidem nouerat vnius eſſe ſubſtantiæ. Tu ſi vis aliquid reſpondere, oſtende ſecundum ſcripturas ſanctas de aliquibus rebus dictum, vnum ſunt, quarũ eſt diuerſa ſubſtantia. Hoc enim Chriſtus non dixit, quod tamen tu auſus es dicere: id eſt, Apoſtolos vnum eſſe cum patre & filio: in eo quod in omnibus ad voluntatem dei patris reſpicientes, ad imitationem filij ſubditi vni deo patri & ipſi inueniuntur. Hæc dicens, deum & homines ſanctos vnum eſſe feciſti. Poteſt ergo quiſquam ſanctorũ dicere, Ego & deus vnum ſumus? Abſit hoc à cordibus & oribus ſanctis. Puto autẽ quòd & vos à quocunq; hoc audiatis, horreſcitis, nec fertis quenquã hominem quantolibet munere ſanctitatis excellat dicentẽ, Ego & deus F vnum ſumus. Sed forte arrogantiæ videatur, vt hoc de ſeipſo aliquis dicat. Itàne vero quiſquã veſtrum: & ſi nó audet dicere, Ego & deus vnum ſumus: ſaltem audet dicere, Paulus & deus vnum ſunt: ſicut incunctanter dicimus, Paulus & Apollo vnum ſunt: Deus pater & deus filius vnum ſunt? Porrò ſi nó audetis dicere, quilibet homo ſanctus, quilibet Propheta, quilibet Apoſtolus & deus vnũ ſunt: quis te vrgebat, quis præcipitabat, vt diceres, Apoſtoli vnum ſunt cum patre & filio? Vnũ ſunt, inquis, pater & filius, non tamen vnus: continuoq; ſubiungis, Vnum ad concordiam pertinet, vnus ad numerum ſingularitatis. Volebas autẽ dicere, Vnum ſunt, ad concordiam pertinet: vnus eſt, ad numerum ſingularitatis. Sed te à conſideratione verborum tuorum impetus diſputationis auertit. Nam & vnũ & vnus vtiq; ad numerum pertinet ſingularem. Sed quod verum † eſt, *† dictum.* vnũ ſunt: propter id quod additum eſt, ſunt: pluralem indicat numerũ, quadam ſingularitate connexum: vnus eſt autem, apertiſſime numerus eſt ſingularis. Sed nunquid Apoſtolus diceret, Qui autẽ adhæret domino, vnũ ſunt? Quid enim aliud diceret ſi hoc diceret, niſi homo

G ſanctus & deus vnum ſunt? Sed abſit abſit ab illa ſapien
1.Cor.6. tia iſta ſentẽtia, & tamen dixit, Qui autem adhæret do-
mino, vnus ſpiritus eſt: vt noueris de his dici, vnũ ſunt,
qui vnius ſunt eiuſdemq́ ſubſtantiæ: ſicut quibuſdã ho-
Gal.3. minibus dictum eſt, Omnes enim vos vnũ eſtis in Chri
Ioan.10. ſto Ieſu. Et ſicut ait ipſe Chriſtus, Ego & pater vnum ſu-
mus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus natura, &
quid vnus adiicitur: & de diuerſis ſubſtantiis dici po-
1.Corin.6. teſt, ſicut dictum eſt, Qui adhæret domino, vnus ſpiri-
tus eſt: & de rebus vnius ſubſtantiæ, ſicut dictum eſt,
Acto.4. Erat eis anima vna & cor vnum. Vnum erat, dixit, [nõ
dixit, erant:] & quid erat dixit, id eſt, anima & cor. Sic
& de patre & filio, vnum ſunt dicimus, quia vnius ſub-
ſtantiæ duo ſunt, & vnus eſt, dicimus, ſed addimus quid
vnus: id eſt, vnus deus, vnus dominus, vnus omnipotẽs,
& ſi quid huiuſmodi. Satis me vobis duarũ iſtarum lo-
cutionum arbitror inculcaſſe diſtantiam. Scrutare ita-
que ſcripturas canonicas veteres & nouas, & inueni ſi
potes vbi dicta ſunt aliqua, vnum ſunt, quæ ſunt diuer-
H ſæ naturæ atque ſubſtantiæ. Sanè falli te nolo in epiſto-
1.Ioan.5. la Ioannis Apoſtoli, vbi ait, Tres ſunt teſtes, ſpiritus, a-
Triplex te- qua & ſanguis, & tres vnum ſunt: Ne forte dicas ſpiritũ
ſtimonium. & aquam & ſanguinem diuerſas eſſe ſubſtantias, & ta-
mẽ dictum eſſe, tres vnum ſunt. Propter hoc admonui
ne fallaris. Hæc enim ſacramẽta ſunt, in quibus nõ quid
ſint, ſed quid oſtendant ſemper attenditur: quoniam ſi-
gna ſunt rerum, aliud exiſtentia, & aliud ſignificantia.
Si ergo illa quæ his ſignificantur, intelliguntur, ipſa in-
ueniuntur vnius eſſe ſubſtantiæ: tanquã ſi dicamus, Pe-
tra & aqua vnum ſunt, volentes per petram ſignificare
Chriſtum, per aquam ſpiritum ſanctum. Quis dubitat
petram & aquam diuerſas eſſe naturas? Sed quia Chri-
ſtus & ſpiritus ſanctus vnius ſunt eiuſdẽmque naturæ,
ideo cum dicitur, Petra & aqua vnum ſunt: ex ea parte
recte accipi poteſt, quia iſtæ duæ res quarum eſt diuerſa
natura, aliarum quoq́ ſigna ſunt rerum, quarum eſt vna
natura. Tria itaque nouimus de corpore domini exiſſe
cum pẽderet in ligno. Primo ſpiritum, Vnde ſcriptum
Ioan.19. eſt, Et inclinato capite tradidit ſpiritum. Deinde quan-
do latus eius lancea perforatum eſt, ſanguinem & aquã.
Quæ tria ſi per ſeipſa intuemur, diuerſas habent ſingu-
la quæque ſubſtantias. Ac per hoc nõ ſunt vnum. Si ve-
I ro ea quæ his ſignificata ſunt velimus inquirere, nõ ab-
ſurde occurrit ipſa trinitas, quæ vnus ſolus, verus, ſum-
mus eſt deus, pater & filius & ſpiritus ſanctus: de quibus
veriſſime dici potuit, Tres ſunt teſtes, & tres vnũ ſunt:
vt nomine ſpiritus ſignificatum accipiamus deum pa-
trem. De ipſo quippe adorando loquebatur dominus
Ioan.4. vbi ait, Spiritus eſt deus: Nomine autẽ ſanguinis filium,
Ioan.1. quia verbum caro factum eſt, Et nomine aquæ ſpiritum
ſanctum. Cum enim de aqua loqueretur Ieſus, quã da-
Ioan.7. turus erat ſitientibus, ait Euangeliſta, Hoc autem di-
xit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.
Teſtes vero eſſe patrem & filium & ſpiritum ſanctum,
Ioan.8. quis Euangelio credidit, & dubitat, dicente filio, Ego
ſum qui teſtimonium perhibeo de me, & teſtimonium
perhibet de me qui miſit me pater. Vbi etſi nõ eſt com-
memoratus ſpiritus ſanctus, non tamen intelligitur ſe-
paratus. Sed nec de ipſo alibi tacuit, eumq́ teſtem ſatis
aperte monſtrauit. Nam cum illum promitteret, ait, Ip-
Ioan.15. ſe teſtimonium perhibebit de me. Hi ſunt tres teſtes, &
tres vnum ſunt, quia vnius ſubſtantiæ ſunt. Quòd au-
tem ſigna quibus ſignificati ſunt, de corpore domini
exierunt, ſignificauerunt Eccleſiam prædicantem tri-
nitatis vnam eandemq́ naturam: quoniam hi tres qui
trino modo ſignificati ſunt, vnum ſunt: Eccleſia vero *Coloſ.1.*
eos prædicans, corpus eſt Chriſti. Sic ergo tres res qui- K
bus ſignificati ſunt, ex corpore domini exierunt, ſicut
ex corpore domini ſonuit, vt baptizarentur gentes in
nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: in nomine, non *Matth.28.*
in nominibus. Hi enim tres vnum ſunt: & hi tres vnus
eſt deus. Si quo autem alio modo tanti ſacramenti iſta
profunditas, quæ in epiſtola Ioannis legitur, exponi &
intelligi poteſt ſecundũ catholicã fidem, quæ nec con-
fundit nec ſeparat trinitatem, nec abnuit tres perſonas,
nec diuerſas credit eſſe ſubſtantias, nulla ratione reſpu-
endum eſt. Quod enim ad exercendas mentes fidelium
in ſcripturis ſanctis obſcure ponitur, gratulandum eſt
ſi multis modis, non tamen inſipienter exponatur.

Quid eſt autem quod poſcis vt aſtruam, ſi pater & *Ca. XXIII.*
filius & ſpiritus ſanctus vnus eſt deus, cum hoc aſtruat
voce clariſſima ſcriptura diuina dicens, Audi Iſraël, do *Deute.6.*
minus deus tuus deus vnus eſt? Quod & vos vtique au-
diretis ſi Iſraël eſſe velletis, non carnaliter vt Iudæi, ſed
ſpiritaliter vt Chriſtiani. Qui enim non vult fideliter *Ibidem.*
audire quod dictum eſt, Audi Iſraël, dominus deus tuus L
deus vnus eſt:团ſupereſt vt eum qui hoc dixit credat eſſe
mendacem. Si autem mendax ille non eſt, vox iſta ve-
ra eſt. Si vox iſta vera eſt, quæſtio iſta finita eſt. Procul-
dubio quippe vos veritas cogit patrem & filium & ſpi-
ritum ſanctum confiteri vnũ deum verum†. Sed ſi ſpi- *† vnũ dominum deum.*
ritum ſanctum, cuius templum non manufactum, ſed
corpus eſt noſtrum: cuius templum non ligna & lapi-
des, ſed membra ſunt Chriſti, negatis deum: de ipſo
Chriſto quid dicturi eſtis, quem deum & dominũ con-
fitemini? Reſpondete itaque nobis, vtrum pater & fi-
lius vnus ſit dominus deus? Si enim non eſt vnus, duo
ſunt. Si duo ſunt, mentitur qui dicit, Audi Iſraël, domi- *Deute.6.*
nus deus tuus deus vnus eſt. Mentitur qui dicit, Videte *Deute.32.*
quoniam ego ſum deus †, & non eſt alius præter me. *† dominus.*
Sed quia illum mentientem dicere non audetis, quare
vos corrigere dubitatis, & venire vel redire ad catholi-
cam fidem: quæ patrem & filium & ſpiritum ſanctum
nõ tres dominos deos, ſed vnum dominum deum cre-
dit & dicit, clamantem populo ſuo, Audi Iſrael, domi-
nus deus tuus deus vnus eſt: Et, Videte quoniã ego ſum
deus †, & non eſt alius præter me? Si te dicam ſurdum *† dominus.*
& cæcum, qui nec audis iſta nec vides, contumelioſum M
ſine dubio me putabis. Ecce non dico, Expone ergo no
bis quo modo accipias, Audi Iſraël, dominus deus tuus
deus vnus eſt: vtrum ibi ſit intelligendus & Chriſtus, an
non ſit. Si enim dixeris: ibi eſt, confiteberis mecum pa-
trem & filium vnũ eſſe dominum deum: Si autem re-
ſponderis, Chriſtũ non eſſe ibi intelligendũ, duos con-
tra vocẽ diuinã introducturus es dominos deos, quo-
niam non negas etiam Chriſtum eſſe dominum deum.
Similiter abs te quæro quo modo accipias, Videte quo- *Malach.3.*
niam ego ſum dominus, & non eſt alius præter me. Ibi
eſt Chriſtus, an non eſt? Si ibi eſt, profectò pater & filius
vnus eſt dominus: Si autem ibi non eſt, & tamen domi-
nus eſt: mentitur qui dicit, non eſt alius præter me do-
minus. Eſt enim alius dominus filius, ſi nõ eſt vnus do-
minus pater & filius. Quantumcunque enim excellen-
tius laudes patrem, & infra eum deprimas filium, id
agis, vt æquales non ſint: non vt duo non ſint. Clama
quantum vis, pater eſt maior, filius minor: reſponde-
tur tibi, duo ſunt tamen maior & minor. Nec dictum
eſt, dominus deus tuus maior dominus† eſt: ſed dictum *† al. deus*
eſt, Dominus deus tuus, deus vnus eſt: Neque dictum *vnus.*
eſt, non eſt alius æqualis mihi: ſed dictum eſt, Non eſt
alius

A alius dominus præter me. Aut ergo cõfitere patrem & filium vnum eſſe dominum deum, aut aperte nega dominum deum eſſe Chriſtum, ſicut aperte negas dominum deum eſſe ſpiritum ſanctum. Quod ſi feceris, illis quidem te diuinis vocibus nõ vrgebo, ſed alia teſtimonia diuina proferam, quibus te & in iſto errore deteſtabiliore conuincam. Nunc autem & ſi negas dominum deum eſſe ſpiritum ſanctũ: vt iſtis tamen vocibus conteraris, ſatis eſt quòd Chriſtum deum & dominum confiteris: qui ſi non eſt cum patre vnus dominus deus, duo domini dei veſtri erũt, & falſæ illæ dei voces erũt.

Deut.6. Dominus deus tuus deus vnus eſt: & non eſt alius præ-

Deut.32. ter me. Sed quanto melius erunt verba veſtra emendata, quàm dei verba mendacia? Quæris à me, vtrum Iudaico modo te horter profiteri vnum deum: an de ſubiectione filij potius, ſecundũ quod fides habet Chriſtiana, oſtẽdatur vnus eſſe deus: cuius filius noſter eſt deus? Ita hoc dicis quaſi Iudæorum ſit vox, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: aut, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius præter me. Ipſe deus hoc dixit, agnoſce & tace: vel potius ediſſere quo modo verũ dixerit, quẽ nul-

B lus veſtrum audet affirmare mentitum. Ediſſere, inquã, quo modo verum ſit, dominus deus tuus deus vnus eſt: ſi domini dei noſtri vt dicitis duo ſunt: vnus maior, alius minor. Ediſſere quo modo verum ſit, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius præter me. Quis enim hoc dixerit quæro, vtrum pater, an filius? Si pater dixit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: non verum dixit, quia eſt alius dominus filius. Si filius hoc dixit, nec ipſe verum dixit: quia eſt alius dominus pater. Si autem hoc dixit trinitas, profecto & verum dicit, & vos falſum dicere oſtendit. Trinitas quippe ſecundum veram fidem, id eſt, pater & filius & ſpiritus ſanctus, in cuius nomine baptizamur, & vnus dominus deus noſter eſt, & præter ipſum alius non eſt. Ipſe eſt enim deus de quo dicit A-

1.Corin.8. poſtolus, Nullus eſt deus niſi vnus. Nam ſi hoc de patre acceperis dictum, non tibi erit deus Chriſtus, quia non poteſt ſolui ſcriptura dicẽs, Nullus deus niſi vnus: vt hic vobis taceam de ſpiritu ſancto, quem ſuperius dominũ deũ oſtendimus, vobis negantibus. Quapropter ſi Macedoniani hæretici eſſetis, qui de ſolo ſpiritu ſancto catholicæ fidei conſentire detrectant: patrem vero & filium duos quidem eſſe, id eſt, illum patrẽ, illum filiũ, &

C æquales eſſe, atq; vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ: nec tamen duos dominos deos, ſed ambos ſimul vnum dominum deum eſſe conſentiunt. Si ergo & vos ſaltem hactenus erraretis, non vtiq; his diuinis vocibus vrgeremini, Patrem quippe & filium aſſereretis vnũ dominum deum dixiſſe, non eſt alius præter me. Vtinam non reſtaret agere vobiſcum, niſi vt adiũgeretis ſpiritum ſanctum, & nõ dualitatem, ſed trinitatem diceretis vnũ dominum deum. Nũc vero cũ ſic aſſeritis, patrem dominũ deum, & filium dominum deum, vt ſimul ambos non dicatis vnum dominum deum, ſed duos, maiorẽ vnum, & minorem alterum, prorſus confodimini gladio veritatis dicentis, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: qui clamat, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me. Neque enim deus pater ſic vellet Iſraëlitas à cultu deorũ reuocare multorum atq; falſorum, vt eis de vno domino ac deo mentiretur & diceret, nõ eſſe præter ſe alium deum, cum ſciret deum & dominũ eſſe ſuum filium. Abſit vt veritas & veritas pater mendacio deciperet populum ſuum: hæreticorum ſit hæc, non catholicorum tam horrẽda & deteſtanda blaſphemia. Pror-

† dominum ſus deum† verum dicit cum dicit, Audi Iſraël, dominus

deus tuus deus vnus eſt: quia pater & filius & ſpiritus D ſanctus nõ tres dij, ſed vnus deus: nec tres domini, ſed vnus dominus eſt. Prorſus verum dicit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: quia non hoc pater tantum, ſed ipſa trinitas dicit, hic eſt vnus deus†, & non alius præter ipſum. Nam ſi pater diceret, Ego ſum domi *† dominus*

nus, & non eſt alius præter me: negaret vtique deum†

eſſe vnigenitum filium. Et quis noſtrum auderet eum *† dominum*

dominum confiteri, contradicente patre atque dicente, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me? Ac per hoc ſecundum rectam fidem, non patris, ſed trinitatis hæc vox eſt, & patris ergo & filij & ſpiritus ſancti. Obticeſcant igitur linguæ ignorantiũ veritatem; Hæc trinitas deus vnus eſt. De hoc vno deo dicitur, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: hic deus vnus dicit, Ego ſum dominus, & non eſt alius pręter me. Subiectus eſt quidem patri filius ſecundum formam hominis: nõ tamen ſunt duo dij & duo domini ſecundum formam dei, ſed ambo cũ ſpiritu ſuo † vnus eſt dominus. Teſti- *† al. ſancto.*

monia quæ de Paulo Apoſtolo protuliſti, contra te loquuntur, & neſcis. Dicit enim ille, Gratia vobis & pax à *Roma.1.*

deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto. Quo modo eſt autem dominus Ieſus Chriſtus, ſi pater dicit, Ego E ſum dominus, & non eſt alius præter me? Non ergo ſolius patris, vt dixi, ſed trinitatis hęc vox eſt. Adhibes alterum teſtimonium, & ipſum contra teipſum, vbi ait *1.Cor.8.*

Apoſtolus, Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos in ipſo, ſicut tu locutus es, Apoſtolus autem, & nos per ipſum ait, non ait in ipſo. Sed hæc quid ad cauſam? ſolent iſta contingere, ex memoria proferentibus teſtimonia, non ex codice illa legẽtibus. Quod ad rem per- *Ibidem.*

tinet potius intuere. Ecce dicit Apoſtolus, Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Omnino duas perſonas, vnam patris, alteram filij, ſine vlla confuſione & ſine vllo errore diſtinxit. Neque enim duo ſunt dij patres, ſed vnus deus pater. Nec duo ſunt domini Ieſu Chriſti, ſed vnus dominus Ieſus Chriſtus. In illa quippe trinitate quæ deus eſt, vnus eſt pater, nõ duo vel tres: & vnus filius, non duo vel tres: & vnus amborum ſpiritus, nõ duo vel tres. Et ipſe vnus pater vtique deus eſt, & ipſe vnus filius etiam vobis fatentibus deus eſt, & ipſe amborum ſpiritus etiam vobis negãtibus deus eſt. F

Sic & dominum ſi quæras, ſingulum quemq; reſpõdeo, ſed ſimul omnes nõ tres dominos deos, ſed vnum dominum deum dico. Hęc eſt fides noſtra, quoniã hæc fides eſt recta, quæ fides etiam catholica nuncupatur. Tu autẽ qui huic fidei cõtradicis, quæſo expone nobis, etiã Ieſus Chriſtus quo modo ſit dominus, qui non trinitatis, ſed ſolius patris eſſe aſſeris vocẽ, Ego ſum dominus, & non eſt alius pręter me? Nempe turbaris, nempe quid reſpondeas nõ inuenis, niſi quia tacere quãdo conuinceris non vis. Si enim non deus trinitas, ſed pater tantum dixit, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius præter me: proculdubio negauit eſſe dominum filium: quoniam ſi dominus eſt & filius, falſum dictum eſt, nõ eſt alius dominus præter me. Non enim agitur de domino, quales ſunt domini hominum ſeruorum, quos Apoſtolus ſecundum carnẽ dominos eſſe dicit: ſed de domino agitur, cui ſeruitus illa debetur, quæ Græce λατρεία dicitur, ſecũdum quam dictum eſt, Dominum deũ tuum ado- *Deut.6.*

rabis, & illi ſoli ſeruies, Qui dominus deus ſi non trini- *Matth.4.*

tas eſt, ſed ſolus eſt pater: prohibemur vtique domino deo Chriſto tali ſeruitute ſeruire, in eo quòd audimus,

G illi ſoli ſeruies: ſi ita dictum eſt, ac ſi diceretur, deo patri ſoli ſeruies. Qui profecto ſi ſolus, & non ipſa trinitas dixit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: negauit eſſe filium dominum talem, quali domino ſeruitus illa debetur, qua non niſi deo cum vera religione ſeruitur. Non enim dixit, ego ſum dominus maior aut melior, & non eſt tantus ac talis præter me: ſed volens ſibi ſoli ea quæ domino deo debetur ſeruitute ſeruiri, Ego ſum, inquit, dominus, & non eſt alius præter me. Porro ſi vox iſta, Sicut catholica fides dicit, vnius dei eſt, quod eſt ipſa trinitas, ſine vlla dubitatione huic ſoli ſeruiendũ eſt ea ſeruitute, quæ nõ niſi domino deo debetur, quia ipſe eſt dominus, & non eſt alius præter ipſum. Deinde
1.Cor.8. quæro quo modo accipias quod dictũ eſt, Vnus eſt deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum: Nunquid non & ex filio ſunt omnia? Quandoquidem ipſe
Ioan.5. dicit, Quæcunq; pater facit, hæc & filius ſimiliter facit. Si autem ita diſtinguis, vt non ſint per patrem omnia, ſed ex patre: nec omnia ſint ex filio, ſed per filium: quis
H enim tibi videtur eſſe ille, de quo idẽ Apoſtolus dicit,
Roma.11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius: Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia, Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amen. Vtrum pater eſt intelligendus an filius? Deum nanque prius nominauit dicens, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei. Poſtea vero eum dominũ appellauit, vbi ait, Quis enim cognouit ſenſum domini? Sed hoc non habet controuerſiam: vtrunque enim nomẽ etiam vos aſſignatis patri & filio. Neque enim ſic dicitis deum patrem, vt ne-
† dominum getis deũ eſſe filium: aut ſic dicitis deum † filium, vt negetis eſſe deum† patrem. Quãuis in hoc Apoſtolico teſtimonio quod adhibuiſti, deus dicatur pater, dominus filius: id eſt, vnus deus pater ex quo omnia, & vnus dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia. Sed illud attẽde vbi dictum eſt, O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei: Nam ſiue pater ſit iſte, ſiue filius, ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Quo modo ergo ex patre omnia non ex filio: & per filiũ omnia, non per patrem: quandoquidem quemlibet eorum Apoſtolus voluerit
I hoc loco intelligi, ex ipſo, inquit, & per ipſum & in ipſo ſunt omnia? Si ergo ſiue de patre ſiue de filio, veriſſime tamẽ dicitur, quòd ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: ſine dubio patris & filij demõſtratur æqualitas. Si autem quoniam non nominauit patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ſed deum & dominum, quod & ipſa trinitas dici poteſt, ſingula horum trium referri ad ſingulos voluit: ex ipſo dicẽs, propter patrẽ: & per ipſum, propter filiũ: in ipſo, propter ſpiritum ſanctũ: cur hanc trinitatem vnum dominum deum nõ vultis agnoſcere? Quandoquidem nõ ait, ex ipſis & per ipſos & in ipſis: ſed ait, ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: nec ait, ipſis gloria: ſed, ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amen. Falleris ſanè, qui putas de patre ſolo eſſe dictum,
Marci.10. Nemo bonus niſi vnus deus. Si enim dixiſſet, nemo bonus niſi vnus pater: nec ſic excluſum filium & ſpiritum ſanctũ ab iſta vnitate bonitatis voluiſſet intelligi: quia & illud quod ſimili locutione dictum eſt, quam ſupra
1.Corin.2. commemoraui, Ea quæ dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus dei: non excludit ab hac ſcientia filiũ dei. Quanto ergo nobis latitudo intelligentiæ magis patet, quia non dixit Ieſus, nemo bonus niſi vnus pater: ſed, nemo bonus niſi vnus deus: quod eſt ipſa trinitas. Quærebat quip- K
pe ille cui hoc reſpondit dominus, non bonum qualecunque, ſed bonum quo fieret beatus: immo ipſam beatitudinem veram, id eſt, vitam deſiderabat æternam: & interpellauerat tanquam hominem Chriſtum, neſciens eum eſſe etiam deum. Dixerat enim, Magiſter bone, Marci.10.
quid faciam vt vitam æternam percipiam? Tunc ait illi, Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi vnus deus, Vel ſicut legitur apud alium Euangeliſtam, quod tantundem valet, Nemo bonus niſi ſolus deus. Tanquam Lucæ.18.
diceret, Recte me appellabis bonum, ſi me noueris deũ. Nam quando me nihil àliud quàm hominẽ putas, quid me dicis bonum? Non te facit bonum, nec beatum, niſi bonum immutabile quod ſolus eſt deus. Nam bonus angelus, bonus homo, bona cætera creatura: hæc non ita bona ſunt, vt ea quiſquis adeptus fuerit, ſit beatus, nec vlla eſt beata vita ſi non ſit æterna. Quo modo autem nõ eſt tale bonũ dei filius verus, cum ſit verus deus & vita æterna, ad quã cupiebat ille qui interrogauerat peruenire? Proinde cum ego aſſeram, nemo bonus niſi
vnus & ſolus deus, de ipſa trinitate dictũ eſſe qui deus L
vnus & ſolus eſt: tu autem aſſeras de ſolo deo patre dictum eſſe, quia ipſe de nullo alio deus, de nullo alio bonus eſt: filius autem de patre deus, de patre [magnus &] bonus eſt: diligenter attende quis noſtrum bene ſentiat de deo patre & de deo filio. Vtrum ergo qui dico, Deus quidem pater, non de alio deo deus eſt: deus autẽ filius de patre deo deus eſt, ſed tantus iſte de illo, quantus ille de nullo: & bonus pater nõ de alio bono bonus eſt, filius vero de patre bono bonus eſt: ſed tam bonus hic de illo, quàm bonus ille de nullo. An tu qui propterea dicis ſolum eſſe patrẽ deum bonum, quia nec deus eſt de alio deo, nec bonus de alio bono: filiũ vero ideo patri non eſſe coæquandum, quia de illo deus eſt, de illo bonus eſt? In qua ſententia vtrunque blaſphemas: & patrem ſcilicet, quia non tantum genuit quantus eſt ipſe, nec talem qualis eſt ipſe: & filium, quia talis tantusq; naſci non meruit, qualis quantúſque eſt ille qui genuit. Denique iſta ipſa duo de quibus agimus, hoc eſt, deitas & bonitas, quoniam dictum eſt, Nemo bonus niſi vnus deus: in hac tua opinione deficiunt. Tantũ enim quantus eſt ipſe, & talem qualis eſt ipſe, ſi nõ potuit gignere, quo modo deus eſt? Si noluit, quo modo bonus eſt? Pa-
ter inquis, fons bonitatis eſt, qui quòd eſt bonus à nemi- M
ne accepit. Nunquid ideo minus bonus eſt filius: quoniã quòd bonus eſt, ab eo patre accepit, qui naſcẽti filio tantam bonitatem quantacunque illi eſt, quia deus eſt, dare potuit: & dedit, quia bonus inuidere non potuit? Nam ſi minus bonitatis, quàm quod ipſe habet vnico dedit, minus bonus eſt & ipſe quàm debuit, Quod ſentire dementiæ eſt. Ergo quantum ipſe habet bonitatis, tantum filio dedit. Et quia natura eſt, non gratia filius, naſcenti non indigenti dedit: & plenus plenum, fons bonitatis fontem genuit bonitatis, Ac per hoc nec auxit in ſe hic quod accepit, nec minuit in ſe ille quod dedit: quia nõ habet immutabilitas vnde deficiat, non habet plenitudo quò creſcat. Quid eſt autem ipſa bonitas, niſi vita viuificans? Proinde, quia fons fontem genuit, ſicut pa- Ioan.5.
ter ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Hoc ipſe filius dixit, non ego. Vnde merito deo patri dicitur, Quoniam apud te eſt fons vitæ. Quis Pſal.35.
eſt autem iſte fons vitæ apud patrem, niſi de quo dicitur, In principio erat verbũ, & verbum erat apud deum, Ioan.10.
& deus erat verbũ: hoc erat in principio apud deũ: De quo etiam paulopoſt dictum eſt, Et vita erat lux hominum.

A num. Hæc vita fons vitæ eſt, & lux iſta lux lucis eſt. Vnde cum dictum eſſet, Apud te eſt fons vitæ: continuo ſubiunctum eſt, In lumine tuo videbimus lumen: hoc eſt, in filio tuo ſpiritum ſanctum, quem tu quoque eſſe illuminatorem in collationis noſtræ prima parte profeſſus es. Fons ergo de fonte, filius de patre, & ſimul ambo fons vnus: lux de luce, filius de patre, & ſimul ambo lux vna: ſicut deus de deo, & ſimul ambo vtique deus vnus, & hoc totum non ſine ſpiritu amborum. Ex hoc fonte bonitatis, ex hoc fonte vitæ, ex hoc immutabili lumine, ex hac indeficienti plenitudine: id eſt, patre, & filio, & ſpiritu ſancto, vno domino deo ſolo, ſecũdum menſurã fidei ſuæ, qui veraciter credunt, ſumentes boni fiunt, viuificantur, illuminantur, implentur: Quibus tu vnigenitum filium, pace tua dixerim, neſcio qua incredibili temeritate iunxiſti, Tua quippe iſta ſunt verba, Siue, inquis filius, ſiue qui per filium ſunt facti, de illo vno fonte bonitatis vnuſquiſque ſecundum menſuram fidei ſuæ id ſumpſerunt vt eſſent boni. Vbi eſt ergo quod fueras ante confeſſus, illum natura filium eſſe,

† al. nos, non † gratia? Ecce contra ſententiam tuam venis, Ecce

B iam prodis nefarium ſecretum hæreſis veſtrę, quia vnigenitum verum dei filium, verum deum, non natura filium, ſed gratia profitemini. Si enim & ipſe, ſicut verba tua clamant, ſecũdum menſuram fidei ſuæ vt bonus eſſet, aſſumpſit, gratia eſt ergo filius, non natura: & fuit aliquando nõ bonus, & credẽdo factus eſt bonus, quia vt eſſet bonus, quemadmodũ dicis, ſecundum menſurã fidei ſuę de illo qui pater eſt, fonte bonitatis aſſump-

Luca. 2. ſit. Legimus quidem quòd Ieſus proficiebat ætate & ſapientia: & gratia dei erat in illo, Sed ſecundum for-

Philip. 2. mam hominis quã pro nobis accepit ex nobis, non ſecũdum formam dei, in qua non alienum arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Veruntamen etiam in ipſa forma hominis legimus eũ ætate & ſapientia profeciſſe: non tamen vt ex non bono bonus fieret credendo meruiſſe. Neque nunc inter nos quæſtio vertitur de natura filij hominis, in qua dei filius minor eſt patre: ſed de natura filij dei, in qua vt nos dicimus vos negatis, æqualis eſt patri: quia filius verus, filius vnicus, filius de vero deo verus deus, in nullo degenerauit à patre. Proinde incõparabilem patrem filio, nec in ſcripturis ſanctis alicubi

C legere potuiſti. Nec ſana fide ipſe dixiſti: immenſum etiam patrem, quem propterea dicis, vt filium non pariter immenſum, ſed menſura exiſtimes terminatum. Tecum habeto menſuram tuã, qua tuum falſum domi-

Ca. XXIIII num metiaris, & de vero domino mentiaris. Bene

Ioan. 14. confiteris ꝙ & pater diligat filium, & filius diligat patrem: ſed ſi & hoc confitearis quia non eſt maior dilectio in patre quàm in filio. Quia enim natura diuinitatis æquales ſunt, æqualiter ſeinuicem diligunt. Facit autem filius ſicut homo mãdatum patris, Nam ſicut deus, ipſe eſt mandatum patris, quia ipſe eſt verbum patris. Vnde alio loco de mãdato patris, hoc eſt, de ſeipſo di-

Ioan. 12. cit, Scio quia mãdatum eius vita æterna eſt. Quòd autem ipſe dei filius ſit vita æterna, ſcriptura diuina teſta-

Ioan. 14. tur. Vbi autem ait, Qui me videt, videt & patrem: quis neſcit ideo dictũ, quoniam quiſquis per intelligentiam videt filium, patri vtiq; videt æqualem? Quod vos ideo non vultis, quia per oculos cordis, quãtum in hac vita

Cap. XXV. videri poteſt, filium non videtis. Putas non recte à

Philip. 2. me dictum eſſe, ꝙ propter formam ſerui quam ſuſcepit filius, maior ſit pater. Tu enim ſecundum hæreſim veſtram, in ipſa dei forma patrem filio vis eſſe maiorem: cui paternam ſic inuides formã, vt ideo perfectũ velis natum eſſe filium æterna perfectione, ne ad paternam D

formam ſaltem creſcendo valeat peruenire. Sed inaniter inuidet homo paternam formã dei filio, cui pater eam non inuidit, quia æqualem ſibi vnicũ genuit. Sed dicis non eſſe dei patris magnam gloriam, ſi ea formá ſerui maior eſt, qua forma maiores ſunt & angeli. Vide ſi aliud conaris, niſi ad vnius patris gloriam, per vnici filij contumeliã peruenire, vt ſcilicet non augeatur pater in gloria, niſi minuatur filius in natura. Cohibe te; neſcis & patri & filio te ingerere contumeliam, ſi nec ille potuit aut noluit gignere æqualẽ ſibi, nec iſte naſci æqualis patri. Non ſe vult deus ita laudari patrem, vt filium dicatur de ſeipſo generaſſe degenerem. Non vult bonus filij dilector ita prædicari formam ſuam, vt eam non potuerit vnicus eius vel naſcendo ſumere, vel creſcendo cõprehendere. Quòd autem tibi videtur, nihil magnũ de deo patre dici, ſi forma ſerui maior eſt, quia maiores videmur & angeli: nõ recte cogitas, quem locum in rebus habeat humana natura, quæ cõdita eſt ad imaginẽ dei. Maiores angeli dici poſſunt homine, quia maiores ſunt hominis corpore: maiores ſunt, & animo, ſed infirmo, quem peccati originalis merito corrupti- E

bilem † aggrauat corpus. Natura vero humana, qualem *Anima*

naturam Chriſtus humanæ mentis aſſumpſit, quæ nul- *Christi.*

lo peccato potuit deprauari, ſolus maior eſt deus. De- *† al. ſed in*

nique propter quid dictũ ſit, Minoraſti eum paulomi- *forma quã*

nus ab angelis †: aperuit ſcriptura vbi legitur, Eum autẽ *peccat &c.*

modico minus q̃ angelos minoratum vidimus Ieſum *corruptibi-*

propter paſsionem mortis, Nõ ergo propter naturam *le.*

hominis, ſed propter paſsionẽ mortis. Natura vero ho- *Pſal. 8.*

minis, quæ mente rationali & intellectuali creaturas cę *Hebr. 2.*

teras antecedit, deus ſolus eſt maior: cui vtiq; iniuria fa *† modico*

cta nõ eſt, vbi ſcriptũ eſt, Maior eſt deus corde noſtro. *minᵒ quàm*

Filius ergo dei ſuſceptum hominẽ leuaturus ad patrẽ *angelos.*

quando dicebat, Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quia *1. Ioan. 3.*

vado ad patrem, quia pater maior me eſt: nõ carni ſuæ *Ioan. 14.*

ſolum, ſed etiam menti quam gerebat humanam, deum patrem vtique præferebat: quæ tota ſine dubio forma agnoſcitur ſerui, quando tota ſeruit creatura creatori.

Poſtrema tibi diſputatio fuit, quo modo ſit deus pa *Ca. XXVI.*

tribus viſus, quando corpus humanum in quo videretur nondum acceperat Chriſtus, cum inuiſibilis ſit per ſeipſa diuina natura. Quod cum etiam tu ita confeſſus F

fueris, vt inter cætera, nõ ſolum patrem, ſed nec ipſum filium in ſubſtantia diuinitatis ſuæ diceres eſſe viſibilẽ, non ſolũ hominibus, ſed nec ipſis cœleſtibus poteſtatibus: poſtea mutata ſentẽtia dicis eum & ante incarnationem ſuam conſpectibus apparuiſſe mortalium, aſſerens illud quod ait Apoſtolus, Quem nemo hominum *1. Timo. 6.*

vidit nec videre poteſt: de ſolo deo patre dictum eſſe, Filium vero ex initio generis humani videri ſolitũ eſſe ab hominibus. Quod cum probare voluiſſes, multa de ſcripturis ſanctis teſtimonia protuliſti, quæ te nihil adiuuare potuerũt. Nõ enim legis alicubi ſcripſiſſe Moyſem, ſicut dicis, ꝙ ab illo primo homine Adam vſq; ad ipſam incarnationem ſemper filius viſus eſt. Hoc enim eum deſcribere pronũcias in Geneſeos libro, quod ita falſum eſt, vt etiã ridiculũ ſit. Nunquid enim liber Geneſeos ab Adam vſq; ad incarnationem Chriſti ea quæ geſta ſunt cõtinet? Aut ipſe Moyſes vſque ad tempora incarnationis Chriſti, vel in carne vixit, vel quæ facta ſunt ſcripſit? Hęc dicis, & putas te aliquid dicere: vel putaris ab eis, qui nec iſta poſſunt, quę tam manifeſte falſa ſunt, cernere. Deinde quod cõmemoras patrẽ ad filium dicentem, Faciamus hominem ad imaginem & ſimi- *Gene. 1.*

litudinem

G litudinem noſtrã,quid hoc ad rẽ pertinet,rogo te quid
ad rẽ pertinet? Tãtum ne tibi vacabat loqui,vt nõ attẽ-
dẽs quid probare ſuſceperis,memoriter nobis & inani-
ter ſcripturã Geneſeos vẽtilares? Nunquid hinc proba-
tur ante carnẽ ſuſceptã viſus ab hominibus Chriſtus,
quia dixit pater ad filiũ, Faciamus hominẽ ad imaginẽ
& ſimilitudinẽ noſtram? Deinde adiũgis & dicis,Et fe-
cit deus hominem:atq; addis, Quis deus,niſi filius? Et
vt mihi de opere quaſi præſcribas meo,Hoc vtique,in-
quis,& tu in tuis tractatibus expoſuiſti, Vbi nolo quæ-
rere q̃ verum loquaris, quando video ad cauſam nihil
pertinere quod loqueris. Agitur quippe inter nos, vtrũ
per diuinitatis ſuæ ſubſtantiam Chriſtus viſibus appa-
ruiſſet humanis, Et tu dicis, Fecit deus hominẽ: & ad-
dis, Quis deus,niſi filius? quaſi propterea neceſſe fuerit
vt homo deum opificem ſuum videret oculis carneis.
Hoc ſi ita eſſet,omnes homines viderent deũ. Quis enĩ
alius eos facit in vteris matrum? Adhuc adiicis talia &
dicis, Iſte ergo filius qui eſt Propheta ſui genitoris, di-
Gene. 2. cebat, Non eſt bonum eſſe ſolum hominẽ, faciamus ei
adiutorium ſecũdum ſe. Si quæram, quis tibi indicaue-
H rit quia filius hoc dicebat, in quibus anguſtiis te vide-
Gene. 1. bis? Scriptura enim quæ dixit, In principio fecit deus
cœlum & terram: nõ exprimens vtrum pater,an filius,
an ſpiritus ſanctus,an ipſa trinitas fecerit, quæ vnus eſt
deus: per cætera etiam ita cõmemorat deum,vt dicat,
Et fecit deus,& dixit deus, per quæq; opera eius, quorũ
illum aſſerit conditorem. Simili ergo locutione ait,Et
Ibidem. dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimi-
litudinem noſtram,Et fecit deus hominem. Nec aliter
locuta eſt vbi ait, Nõ eſt bonum eſſe hominem ſolum,
faciamus ei adiutoriũ ſecũdum ſe. Vnde ergo tibi per-
ſuaſum eſt, cætera ſuperiora patrem dixiſſe, hoc autem
filium? Vnde quęſo diſtinguis,vnde diſcernis patrẽ di-
xiſſe,Fiat lux:& cætera? Patrem denique dixiſſe, Facia-
mus hominẽ. Et filium dixiſſe, Faciamus ei adiutoriũ:
cum tibi ſcriptura vbiq; non dicat niſi,dixit deus? Quę
eſt iſta temeritas,quæ præſumptio? Deinde cũ ideo pa-
trem maiorẽ ſoleatis aſſerere, quia dixit, Fiat illud,aut
illud,tãquam iubens filio: filium vero ideo minorem,
quia iuſſa perfecit,quid dicturi eſtis vbi ſcriptũ eſt, Fa-
ciamus hominem? Non enim ait ſicut in ſuperioribus,
I Fiat homo,tanq̃ id iuſſerit filio:ſed,faciam⁹,inquit,ho-
minem, Quod non quæro quem dixiſſe arbitreris, Iam
enim verba tua tenemus,ꝙ pater hoc dixerit filio, Cur
ergo non ait, fiat, vel fac: ſed ait, faciamus. An cætera
deus imperauit,& filius fecit: hominem vero ambo fe-
cerunt,ſed patre & iubente & cooperante filio: filio au
tem non iubente,ſed tantum iuſſa faciẽte? Sed ſi prop-
terea patrem iubentem intelligis,quia ſcriptum eſt,Di-
xit deus,Faciamus hominem: ergo iuſsit & filius, quia
tuipſe non patrẽ accipis dixiſſe,ſed filium,Faciamus ei
adiutorium. Et ſicut illud vbi dictum eſt, Et fecit deus
hominem:obediſſe iubenti patri filium vis videri,quia
pater dixerat,faciamus hominẽ: ita etiam vbi legimus,
Gene. 2. Et immiſit deus ſoporem in Adam: & ſumpſit vnam
de coſtis eius,& cætera, quibus oſtẽditur factum homi-
ni eſſe adiutorium, obediſſe patrem iubenti filio,te au-
thore intelligamus: quia non patrem, ſed filium dixiſſe
aſſeris,Faciamus ei adiutoriũ. Sed hæc ita loquor quaſi
ad cauſam quæ à nobis agitur quicq̃ pertineãt. Quod-
libet hinc volueris credere aut ſuſpicari: prorſus, ſicut
dicis,pater iuſſerit vbi dictum eſt,Faciamus hominẽ,&
filius obedierit vbi dictum eſt, Et fecit deus hominem:
prorſus ſicut te delectat filius dixerit, Nõ eſt bonũ eſſe
ſolum hominem,faciamus ei adiutorium: ſed talia di- K
cens ipſe non iuſſerit,quia hoc vultis: quo modo oſtẽ-
dis filium qui hominem fecerit, ab homine viſum: quo
modo oſtendis filium qui dixit,Non eſt bonũ eſſe ho-
minem ſolũ, faciamus ei adiutoriũ, ab homine viſum,
vel ab ipſa muliere,ſi eã factam non vis à patre, ne filio
pater obediſſe videatur, ſed ipſe eam filius tanq̃ ſibi iu-
bens ſibiq; obediens,& faciendã dixit & fecit. Demon-
ſtra filium viſum eſſe à viro, viſum eſſe à muliere, De-
monſtraturum te quippe promiſeras, & antequam in-
carnaretur viſum fuiſſe humanis aſpectibus filiũ. Oſtẽ-
de promiſſa,quid pergis in vacua? Quid deludis expe-
ctationem noſtram, nec exhibes pollicitationẽ tuam?
Multiplicas verba nõ neceſſaria, vt neceſſaria occupes
tempora. Si propterea viſus eſt à viro filius, quia fecit
eum,& propterea viſus ab eius muliere, quia fecit eam:
defini ſi audes,non poſſe deum filium & operari vidẽ-
tia, & à ſuis operibus quamuis alia videntibus nõ vide-
ri. Si autem hoc poteſt deus filius,ipſe quippe vſq; nunc
operatur cuncta vidẽtia, & tamen eorũ à ſeipſo creatis
oculis non videtur,quid eſt quod dixiſti? Cur iſta de li-
bro Geneſeos in tuo ſermõe poſuiſti? Cur nobis neceſ- L
ſaria temporũ ſpacia ſuperflua loquacitate finiſti? Sed
iſte inquis,filius viſus eſt Adæ,ſecundũ ꝙ legimus Adã
dicentẽ, Vocem tuã audiui deambulantis in paradiſo, Gene. 3.
& abſcondi me,quia nudus ſum. Hoc ergo prius dice-
res homo bone, inde inciperes promiſſa monſtrare.
Quamuis & hic Adam,vocem tuam,inquit,audiui: nõ
ait,faciẽ vel ſpeciem tuã vidi. Et quod ait,abſcõdi me,
quia nudus ſum: videri ſe à deo timuit: non à ſe viſum
eſſe deum monſtrauit. Nam ſi vox quando auditur,ſe-
quitur viſio: viſus eſt & deus pater quoties voce atte-
ſtatus eſt filio. Nouimus quippe in Euangelio verba pa
tris ſonantis atque dicentis, Tu es filius meus dilectus Matt. 3.
&c. vbi ab hominibus auditus,non tamen viſus eſt. Ac
per hoc & in illis verbis quæ adiungis, vbi dicit, Quis
nunciauit tibi,quia nudus es? & ſequẽtia, potuit audiri,
& non videri deus. Nõdum itaque aliquid ex eo quod
promiſeras dixiſſe te vide:& dic tandem aliquid quod
diſcutere debeamus, aut quod pro tua cauſa eſſe fatea-
mur. Hic deus,inquis, & Abrahæ viſus eſt. Viſum eſſe
deum Abrahæ negare non poſſumus. Scriptura quippe
fideliſsima apertiſsime hoc loquitur dicẽs, Viſus eſt au Gene. 18.
tem illi deus ad quercum Mambre. Sed neque hic ex- M
preſſum eſt, vtrum pater an filius. Cum autem narraret
ſcriptura,quo modo ei viſus ſit deus, tres viros illi ap-
paruiſſe declarat,in quib⁹ magis ipſa trinitas, quæ vnus
eſt deus,intelligi poteſt. Denique tres videt,& non do-
minos, ſed dominum appellat, quoniam trinitas tres
quidem perſonę ſunt,ſed vnus dominus deus. Sic autẽ
narratur quod vidit Abraham,Reſpiciens,inquit,ocu-
lis ſuis vidit,& ecce tres viri ſtabãt ſuper eum,& vidẽs
procurrit in obuiã illis ab oſtio tabernaculi ſui, & ado-
rauit ſuper terram & dixit, Domine,ſi inueni gratiam
ante te, ne prætereas ſeruum tuum. Hic videmus tres
viros apparuiſſe,& vnum dominũ deum dici, vnumq;
dominum rogari ne prætereat ſeruum ſuum, quoniam
congruit deo viſitare famulos ſuos. Deinde tres perſo-
nas pluraliter alloquitur dicens, Sumatur nũc aqua,&
lauem pedes veſtros,& refrigerate ſub arbore: & ſumã
panẽ & manducate, & poſtea trãſibitis in viã veſtram,
propter quod declinaſtis ad ſeruum veſtrum. Manife-
ſtum eſt eos tanquam homines inuitari. Non enim ta-
le illis præberetur obſequium, quo indigentia reficerẽt
corpora,niſi homines putarẽtur: & ſcriptura pluraliter
eos

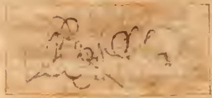
A eos reſpondiſſe cõmemorat,ait enim, Et dixerunt, Sic
fac quemadmodum dixiſti, Non ait,& dixit:ſed dixerunt. Deinde cum eſſet parata refectio,dicit ſcriptura,
Et appoſuit ante illos,& ederunt. Nõ ait,appoſuit ante
illum,& edit. Sed vbi ad id vẽtum eſt,vt Abrahæ filius
promitteretur ex Sara,quia diuinum offerebatur beneficium, non vt hominibus humaoum exhibebatur obſequiom,vnum narrat ſcriptura dicentem,Vbi eſt Sara
vxor tua?Non ait,dixerunt autem ad illum,ſed ait; Dixit autem ad illum, Vbi eſt Sara vxor tua? Quis autem
hoc dixerit,poſtea manifeſtat, Vbi cum riſiſſet Sara,ait
eadem ſcriptura,Et dixit dominus ad Abraham, Quare riſit Sara in ſemetipſa? & cætera vſque in finem,tanquã vnus dominus ſingulariter loquitur. Ac poſt hæc;
vt homioes pluraliter abire narrãtur: & dicitur, Exurgentes autem inde viri,conſpexerunt in faciem Sodomorum & Gomorræ, Abraham vero ambulabat cum
illis deducens. Rurſus autem redit ſcriptura ad ſingularem numerum,ac dicit,Dominus autem dixit, Nunquid celabo ego puero meo Abraham quæ ego facio?
Deinde promittitur Abrahæ pręclara & copioſa poſte
B ritas,& Sodomorũ denunciatur interitus.Sequens autem ſcriptura dixit, Et conuerſi inde viri, venerunt in
Sodoma,Abraham autem erat adhuc ſtans ante dominum.Et appropians Abrahã dixit, Ne ſimul perdas iuſtum cum impio,& erit iuſtus tanquam impius. Et poſt
collocutionẽ domini atque Abrahæ, ſequitur ſcriptura & dicit,Abiit autẽ dominus vt deſiit loqui ad Abra-
Gene.19. ham. Et Abraham regreſſus eſt in locum ſuum. Venerunt autem duo angeli in Sodoma ad veſperã.Hi ſunt
de quibus pauloante dixerat, Conuerſi inde viri venerũt inde io Sodoma.Sed duos eſſe nõ expreſſerat,cũ ab
initio tres viros dixiſſet apparuiſſe Abrahæ, & hoſpitaliter ab illo eſſe ſuſceptos,quos & abeũtes deduxit ambulãs cum eis. Fortaſsis ergo iam pronunciare feſtinas
vnũ fuiſſe in eis dominũ Ieſum,qui ſingulariter promittebat & reſpondebat Abrahæ.Duos vero illos angelos,
qui venerunt in Sodoma, tanquam miſsi angeli à domino deo ſuo.Sed expecta,quid properas? Conſideremus omnia diligẽter, ac prius intueamur verba domi-
Gene.18. ni loquentis Abrahæ, Clamor Sodomorum,inquit, &
Gomorræ multiplicatus eſt, & peccata eorum magna
valde.Deſcendens ergo videbo,ſi ſecũdum clamorem
ipſorum veniẽtẽ ad me cõſummant.Hic ſeipſum de-
C ſcenſurũ dixit in Sodoma, quò tamẽ non ipſe deſcendit, ſed angeli duo. Ipſe quippe abiit vt deſiit loqui ad
Gene.19. Abraham, Abrahã aurem regreſſus eſt in locum ſuom.
Venerũt autẽ ſicut dictum eſt, duo angeli ad veſperam
in Sodoma. Quid ſi & in illis duob⁹ angelis vnus dominus inuenitur,qui ſecũdum verbum ſuũ in ipſis angelis deſcendit in Sodoma?Nónne manifeſtum erit in
tribus illis viris vnum dominum viſum fuiſſe,vbi quid
aliud q̃ ipſa trinitas figurata eſt? Sed videamus vtrum
nobis ſancta ſcriptura demonſtret, etiam in illis angelis duobus vt dixi,vnum deum inuentum,ne forte hoc
ex noſtro corde affirmare videamur. Venerunt ergo
Ibidem. duo angeli in Sodoma ad veſperã,Loth vero ſedebat,
vt ſcriptum eſt,iuxta portam Sodomorum. Videns autem Loth, ſurrexit in obuiã illis, & adorauit in faciem
in terram. Vides nempe hic à iuſto viro angelos adoratos,& tu nõ vis adorari ſpiritum ſanctum,quem vos
quoque omnibus angelis ſine ambiguitate præponitis?
Sed dicturus es,homines eſſe credebat, nã & in hoſpitium tanquam homioes inuitauit. Hoc magis eſt contra te,qui dicis non adorari ſpiritum ſanctũ, omnibus
angelis præferendum: cum videas & homines inferio- D
res angelis à iuſtis hominibus adorari. Sed adhuc dicturus es,Deum adorauit. Eum quippe in duobus illis,
quos putabat eſſe homines, tanquam in Prophetis eſſe
cognouit.Iam ergo probatũ eſt, quod me per ſcripturam ſanctam demõſtraturum eſſe promiſeram, eũdem
deũ, qui dictus fuerat abiiſſe vt ceſſauit loqui ad Abraham, in illis duobus angelis deſcendiſſe in Sodoma ſicut dixerat, & in eis ab homine iuſto agnitum fuiſſe:
Exhibuit itaque hoſpitalitatem, quo modo ſanctis hominibus dei,in quibus deum eſſe cognouit, cum eos ſicut etiam ipſe Abraham angelos eſſe neſciret. Hi enim Hebr.13.
Patriarchæ ſunt ſignificati in Epiſtola ad Hebręos,vbi
de hoſpitalitate loquens ait, Per hanc quidam neſcientes hoſpitio receperũt angelos.Receptis ergo eis Loth,
neſciens ꝙ angeli eſſent, cognoſcens tamen ſicut ipſo
domino demõſtrante cognoſcere potuit,quis in eis eſſet,vt ea quæ interea facta ſunt taceã, exiit cũ eis de Sodomis:quod antequã fieret,ſicut ſcriptura loquitur, dixerunt viri ad Loth, Sunt tibi hic generi,aut filij, aut fi- Gene.19.
lię,aut ſi quis tibi alius eſt in ciuitate,educ de loco hoc,
quoniam perdemus nos locum hunc:quia exaltatus eſt E
clamor eorum aote deum, & miſit nos dominus conterere eũ.Ecce vbi apparet illud incẽdium Sodomorũ
per angelos factum,quos miſit dominus, in quibus tamẽ & ipſe erat. Neque enim ſic mittit ſuos vt recedat
ab eis.In his ergo deſcẽdit in Sodoma,quod ſe facturũ
eſſe prædixerat quando cum Abrahã loqnebatur:quod
poſteaquã fecit, abiiſſe ipſe dictus eſt, & angeli veniſſe
in Sodoma ad veſperã. Deinde paulopoſt,mox vt eduxerunt illum foras & dixerũt, ſicut eadẽ ſcriptura narrat,Saluam fac animã tuam,ne reſpexeris retro, ne ſte- Ibidem.
teris in tota regione:in monte ſaluum te fac,nequando
comprehẽdaris.Dixit Loth ad illos,Oro domine,quia
inuenit puer tuus miſericordiam ante te &c.Quę cum
finiſſet loquendo, & elegiſſet ſibi ciuitatem puſillam in
qua ſaluaretur,ſequitur ſcriptura, & ei dicit eſſe reſpõſum,Ecce miſeratus ſum faciẽ tuã, & ſuper verbũ hoc,
ne euerterem ciuitatem,de qua locutus es.Feſtina ergo
vt ſaluus ſis ibi, Nõ enim potero facere verbum, donec
tu in illam introẽas. Quis hoc ei reſpondit,niſi ille cui
dixerat,oro domine? Hoc autem ad ambos dixerat,nõ
ad vnum, ſicut apertiſsime ſcriptum eſt, Dixit autem
Loth ad illos,Oro domine.Agnouit ergo Loth vnum
deũ in angelis duobus, ſicut Abrahã vnum agnouit in
tribus.Non eſt cur dicatur,Ille aberat † qui dominus e- F
rat, & cum Abrahã locutus erat, Duo vero angeli eius †al.abierat
erãt,qui in Sodoma illo abeũte venerũt. Omnes enim
tres viri dicti ſunt,qui apparuerunt Abrahę,ſicut ſcrip- Gene.18.
tura ſolet viros etiã angelos nuncupare. Nec eorũ alicui vni prõptius & humilius Abraham obſecutus eſt q̃
duob⁹,ſed ęqualiter omnib⁹ pedes lauit,æqualiter omnibus epulas miniſtrauit, Ergo in omnibus deũ vidit.
Propter quod ſcriptura pędixerat,ꝙ viſus fuerat deus
Abrahæ ad quercum Mãbre, ſub cuius vmbra arboris
tres viros pauit,quos oculis corporeis vidit: in eis vero
deũ,nõ corporis,ſed cordis oculis vidit:id eſt, intellexit atq; cognouit:ſicut Loth in duobus,cũ quo non pluraliter,ſed ſiogulariter loquebatur, eiq; reſpõdebat etiã
ipſe tanquam vnus. Primo quippe Abraham per tres
viros illum audiuit,poſtea per vnũ, qui duobus in Sodoma euntibus maoẽs locutus eſt cum eo. Loth autem
per duos, tamen & ipſe vnum deum quem pro liberatione ſua rogabat,& qui ei reſpondebat audiuit:cũ ambo,id eſt,& Abraham & Loth homines putarẽt eos qui
angeli

G angeli erant:deũ vero in eis intelligerent,qui erat,non
putarent eſſe qui non erat. Quid ſibi ergo vult iſta viſi-
bilis trinitas & intelligibilis vnitas, niſi vt nobis inſi-
nuaretur: ꝙ ita tres eſſent pariter, pater & filius & ſpi-
ritus ſanctus,vt tamen ſimul non tres dij & domini eſ-
Gene.18. ſent,ſed vnus dominus deus? Tu autẽ dixiſti, Hic deus
viſus eſt Abrahę,ſciens te legiſſe quod ſcriptum eſt,vi-
ſum eſſe deum Abrahæ ad quercum Mambre: & vo-
lens quaſi probare dominum filium viſum eſſe illi Pa-
triarchæ,declinaſti ab illis tribus viris, & eos omnino
tacuiſti, in quibus narrat ſcriptura deũ viſum fuiſſe A-
brahæ: ne tuipſe nos admoneres vnius eſſe ſubſtantiæ
trinitatem deum,ſicut vnius erant ſubſtantiæ tres viri,
Ibidem. quos vidit Abraham: cum prædixiſſet ſcriptura, Viſus
eſt deus Abrahæ,nec tamen tres deos eſſe, quia & viſus
eſt deus dictum eſt,nõ viſi ſunt dij. Et ipſe Abrahã tres
vidit,& vnum adorauit.A quo præteriri noluit,ab vno
reſponſum diuinitatis accepit. Nec aliquos duos eorũ
Gene.19. duos eſſe deos ſenſit,ſed vnũ in omnibus: quia & Loth
duos vidit,& tamẽ vnum deũ agnouit. Vbi mihi vidẽ-
H tur per angelos ſignificari filius & ſpiritus ſanct⁹, quo-
niã ſe illi angeli miſſos eſſe dixerũt. Et de trinitate quæ
deus eſt,ſolus pater non legitur miſſus: leguntur autem
miſsi & filius & ſpiritus ſanctus,quorũ non ideo eſt di-
nerſa natura. Nã & illi viri,per quos ſignificati ſunt, v-
nius erant eiuſdemq; naturæ. Hanc ergo ſcripturã,qua
cõuinci poſſes,aſtuto ſilentio deuitaſti. Et cum dixiſſes,
Hic deus viſus eſt Abrahæ,volẽs filiũ ſolum viſum pu-
Gene.18. tari in eo quod in Geneſi legitur, viſum eſſe deũ Abra-
hę,quo modo ſit viſus,dicere noluiſti, ne ibi non ſolus
filius,ſed trinitas agnoſceretur deus. Dixiſti autẽ,Si vis
credere, quia filius viſus eſt Abrahæ,vtiq; ipſe vnigeni-
tus in ſancto affirmauit Euangelio dicẽs ſic, Abraham
pater veſter exultauit vt videret diẽ meum, & vidit &
Ioan.8. gauiſus eſt. O diſputare,ò probare promiſſa, quaſi dixe-
rit dei filius, Abrahã pater veſter cõcupiuit me videre,
& vidit, & gauiſus eſt. Quanuis & hoc ſic adhuc poſſet
intelligi, ꝙ ſanct⁹ Patriarcha oculis cordis viderit dei
filium,non oculis carnis: vnde inter nos vertitur quæ-
ſtio. Sed cum dixerit Chriſtus, Abraham cõcupiuit vi-
dere diem meum,& vidit,& gauiſus eſt:cur non diem
Chriſti intelligimus tempus Chriſti, quo erat venturus
in carne,quod & Abraham ſicut & alij Prophetę in ſpi-
I ritu potuit videre atq; gaudere? Neque hic igitur quod
propoſueras & pollicitus fueras,probare potuiſti. Poſt
hęc veniſti ad Iacob,qui luctatus eſt cum angelo,quem
ſcriptura ipſa Geneſeos & hominẽ dicit & deum. Nam
Gene.32. ita legitur, Remanſit autẽ Iacob ſolus, & luctabatur ho
mo cum illo vſque in mane. Vidit autem ꝙ non poteſt
ad eũ,& tetigit latitudinẽ femoris eius, & obſtupuit la-
titudo femoris Iacob dũ luctaretur cũ eo, & dixit illi,
Dimitte me,aſcendit enim aurora. Ille autẽ dixit, Non
te dimittã,niſi me benedixeris. Dixit autem illi, Quod
eſt nomen tuum? Ille autem dixit, Iacob. Et dixit ei, Nõ
vocabitur amplius nomen tuũ Iacob,ſed Iſraël erit no-
men tuum,quia valuiſti cum deo, & cũ hominibus po-
tens es. Rogauit autem Iacob eum dicens, Enuncia mi-
hi nomen tuum. Et dixit, Quare hoc interrogas tu no-
men meum? Et benedixit eum illic. Et appellauit Iacob
nomen loci illius, aſpectus dei, Vidi enim deum facie
ad faciem,& ſalua facta eſt anima mea. Ex iſta lectione
vnicum dei filium & antequam veniſſet in carne viſi-
biliter apparuiſſe conaris oſtendere: vbi & ſi non abſur
de Chriſtus intelligitur figuratus, propter prophetiam
futura nunciantem, quia futurum erat vt Iacob in filiis
qui crucifixerunt Chriſtum præualuiſſe Chriſto vide- K
retur: & in filiis ſuis videret Chriſtum facie ad faciem,
& ſalua fieret anima Iſraëlitarũ qui fideliter hoc vide-
runt: tamẽ hunc hominem qui luctatus eſt cum Iacob,
Oſee Propheta euidẽter angelum dicit, Sic enim apud
eum ſcriptũ eſt de Iacob, In vtero ſupplantauit fratrem Oſee.12.
ſuum,& in labore pręualuit deo, & cõfortatus eſt cum
angelo,& potuit. Sicut ergo in Geneſi ille qui luctatus
eſt cũ Iacob,& homo & de⁹ dicitur: ita & ab hoc Pro-
pheta & deus & angelus: ac per hoc ita qui erat angel⁹,
dictus eſt homo, quo modo illi dicti ſunt viri qui appa
ruerunt Abrahæ, quando neſcientes † & ipſe & Loth †al. viden-
hoſpitio receperũt angelos. Deus ergo erat in angelo, tes.
ſicut eſt deus in homine,maxime quãdo per hominem
loquitur. Ita vero per hunc angelum figuratus eſt Chri
ſtus,ſicut per hunc hominem. Nam & Iſaac filius Abra- Gene.22.
hæ,quid erat in figura niſi Chriſtus, quando ſicut ouis
ad immolandum ductus eſt, & quando ſicut dominus
crucem ſuam, ita & ipſe ſibi quibus fuerat imponẽdus,
ligna portabat? Poſtremo quid miramur per angelum
figuratum eſſe Ieſum,ſi non ſolũ per hominem, verum L
etiam per pecudem figuratus eſt? Nã quis alius erat ille
aries,qui cornib⁹ tenebatur in vepre, niſi Chriſtus cru-
cifixus,vel ſpinis coronatus? Hunc autem arietem pro
filio,cui parcere iuſſus eſt,immolauit Abrahã. Ita enim
homini parci deus iuſsit, vt tamen ex pecude propter
paſsionem Chriſti,quæ illo modo prænũciabatur,my-
ſterium ſacri ſanguinis impleretur. Si autem putas pro-
prietate,non figura Chriſtum fuiſſe angelum, qui lucta
tus eſt cum Iacob:potes dicere proprietate, non figura
Chriſtum fuiſſe arietem, quem Patriarcha immolauit
Abrahã. Potes poſtremo dicere proprietate,nõ figura
Chriſtum fuiſſe petram,quæ percuſſa ligno, ſitienti po- Exo.17.
pulo potum largiſsimum fudit. Sic enim dicit Apoſto-
lus, Bibebant enim de ſpiritali conſequente eos petra, 1.Cor.10.
petra autem erat Chriſtus. Figuræ iſtæ,nõ res ipſæ fue-
runt, quibus figuris præcedentibus res ſignificabantur
eſſe venturæ:quæ figuræ per ſubiectam deo creaturam,
& maxime per angelorum miniſterium, mortaliũ ex-
hibebantur aſpectibus:dei quidem agente potentia, ſed
tamen latẽte natura,ſiue patris,ſiue filij, ſiue ſpiritus ſan
cti. Fruſtra itaque aſſeris filium dei viſum fuiſſe ab ho-
minibus,patrem autem non fuiſſe viſum: cum per ſub-
iectam ſibi creaturam & pater videri potuerit & filius M
& ſpiritus ſanctus: per ſuam vero ſubſtãtiam nullus il-
lorum viſus eſt. Ergo deus ſicut infirmis hominũ ſen-
ſibus magis ſignificatus quàm demonſtratus eſt, Non
itaque viſus eſt ſicut eſt: hoc quippe in futura vita pro-
mittitur ſanctis. Vnde dicit Apoſtolus Ioannes, Dile- 1.Ioan.3.
ctiſsimi,nunc filij dei ſumus,& nondum apparuit quid
erimus: ſcimus autem quia cum apparuerit, ſimiles ei
erimus,quia videbimus eum ſicuti eſt. Viderũt ergo &
in hoc ſeculo Apoſtoli dominum,ſed non viderunt ſi-
cut eſt. Deniq; Moyſes eum ſibi cupiebat oſtendi, quã- Exo.33.
uis cum eo facie ad faciem ſcriptura indice loqueretur.
Quod cũ in mea ſuperius proſecutione dixiſſem, quaſi
non audieris pręteriſti:cum tibi eiuſdem meę proſecu-
tionis recitari ex tabulis vniuerſa voluiſſem. Non autẽ
diſcernens quid ſit videri deum per ſubſtantiam ſuam,
& quid ſit videri deum per ſubiectã creaturam, in tan-
tam blaſphemiã decidiſti, vt vnigenitũ dei filium pro
hoc ipſo quod deus eſt mutabilẽ diceres: quandoquidẽ
ſoli patri putaſti eſſe tribuendũ quod ſcriptũ eſſe dixi-
ſti, Ego ſum qui ſum,& nõ ſum mutatus: quaſi filius vel Exod.3.
ſpiritus ſanctus ſit mutatus,quãdo viſibiliter apparuit, Malach.3.
vel

A vel ille quod conſtat natus ex fœmina, vel iſte in ſpecie
Matt.3. colũbæ aut igneis linguis ſe humanis aſpectibus mon-
Act.2. ſtrans. Vnde iã reſpondi tibi in eo ſermone, vbi oſtẽdi
non te refelliſſe quæ dixi. Nunc vero vt intelligas quo
Exo.3. modo dixerit deus, Ego ſum qui ſum, & nõ ſum muta-
Malach. 3. tus: vel quod ſcriptum magis inuenitur, Ego enim do-
minus & non mutor: quoniã non ſolus pater, ſed deus
vnus hoc dixit, quod eſt ipſa trinitas, pſalmum attende
Pſal.101. vbi legitur, Tu in principio domine terrã fundaſti, &
opera manuũ tuarum ſunt cœli: Ipſi peribunt, tu autem
permanebis, & omnes ſicut veſtimentũ veteraſcent. Et
velut amictum mutabis eos & mutabũtur, tu autẽ idem
ipſe es, & anni tui non deficient. Hoc autem ad filium
Hebr.1. dei dictum eſſe in Epiſtola quæ eſt ad Hebræos, ſancta
ſcriptura teſtatur, Quis vero nõ intelligat vbi dicitur,
Cœli mutabũtur, tu autem idẽ ipſe es: nihil dici aliud,
niſi, tu non mutaris? Ac per hoc etiam de filio conue-
nit dicere, Ego ſum qui ſum, & non ſum mutatus. Vel,
Ego enim dominus & non mutor: Quod tu ideo ſoli
patri aſsignaſti, vt in ſua ſubſtantia crederetur eſſe mu-
tabilis filius: tanquam ita ſuſceperit hominem vt in ho-
B minem verteretur. Hanc tantã blaſphemiã non emen-
dabis, niſi credideris, in aſſumptione hominis acceſsiſ-
ſe filio, quod non erat, non autẽ receſsiſſe vel defeciſſe,
quod erat. Deĩde quęro, quis apparuerit Moyſi in igne
Exo.3. quando rubus inflammabatur, & non vrebatur? Quan-
quam & illic angelum apparuiſſe ſcriptura ipſa decla-
rat dicẽs, Apparuit autem illi angelus domini in flam-
ma ignis de rubo. In angelo autem deum fuiſſe quis du
bitet? Sed quis deus erat, vtrum pater an filius? Dicturus
es filius, nõ vis enim patrem vllo modo vel per ſubie-
ctam creaturã viſibus apparuiſſe mortaliũ. Sed quodli-
bet horũ eligas, ad vtrunq; reſpondeo. Si pater erat, ap-
paruit & pater hominibus. Si filius erat, nõ mutatur &
filius. Ibi enim cum quæſiſſet Moyſes, quis eſſet qui eum
mitteret. Ille reſpondit, Ego ſum qui ſum. Quod quid
eſt aliud, niſi mutabilis non ſum, ſicut propheticum te-
ſtimonium ipſe poſuiſti, Ego ſum qui ſum, & non ſum
mutatus. Dixit etiã rurſus ad Moyſem, Ego ſum deus
Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob. Aude ſi potes ne-
gare deum patrẽ deum eſſe Abraham & Iſaac & Iacob,
ſi non ipſe de rubo, ſed filius loquebatur. Si autem pa-
ter, cõfitere etiã patrem deum hominibus viſum. Si ve-
C ro vterque eſt deus Abrahã & deus Iſaac & de⁹ Iacob,
quod eſſe annuis, quid ambigis vtrunq; vnũ deum? Ia-
Deut.6. cob quippe ipſe eſt Iſraël cuius filiis dicitur, Audi Iſraël,
dominus deus tuus de⁹ vnus eſt. Quapropter verũ eſſe
agnoſce, ꝙ dixi diuinitatem non per ſubſtãtiam ſuam,
in qua inuiſibilis & immutabilis eſt, ſed per creaturam
ſibi ſubiectam mortalium oculis apparuiſſe cũ voluit.
Nõ itaque ſicut accipere vel accipi mea verba voluiſti,
ego diuinitatem ſic patribus oſtẽdiſſe ſe dixi, tanquam
eam voluerim credi viſibilem, quam prius inuiſibilem
dixerã eſſe: ſed dixi, Quãdo ſe patribus diuinitas oſten-
debat, per ſubiectam creaturã ſe viſibilem demonſtra-
bat. Nam per ipſam ſuam naturam vſqueadeo inuiſibi-
lis eſt, vt ipſe Moyſes ei, cum quo facie ad faciẽ loque-
Exo.33. batur, diceret, Si inueni gratiã ante te, oſtende mihi te-
metipſum manifeſte. Ecce quod dixi relege, & inuenies
me verum dicere, te autem non intelligere voluiſſe vel
nõ potuiſſe quod dixi, Audi ergo idipſum me aliquãto
planius diſſerentem, Ego diuinitatem patris & filij &
ſpiritus ſancti in ſua natura atque ſubſtãtia mortalibus
oculis inuiſibilem dico. Eam vero ſe in formas viſibiles
vertere, abſit vt dicã, quia & immutabilem dico. Reſtat
ergo vt aſpectibus humanis quando ſe oſtendit vt vo- D
luit, per ſubiectam intelligatur hoc feciſſe creaturam,
quæ poteſt oculis apparere mortalibus. Quid eſt autem
ꝙ cum de patre dixiſſes, Vnus eſt inuiſibilis, vnde iam
ſatis eſt diſputatum, addidiſti, Vnus etiam incapabilis
atq; immenſus? Incapabilem quidẽ non legimus deum.
Cur ſanè dicas incapabilẽ, neſcio, Si enim capi non po
teſt, quo modo non ſolum filius, verumetiam pater ve-
niunt ad hominem, ſicut dicit ipſe filius, Et mãſionem *Ioan.14.*
apud eum faciunt? Puto ꝙ capiat eos apud quẽ faciunt
mãſionem. An forte dicis, non ex toto, ſed ex parte ca-
piuntur? Dic quod vis, Reſpõdetur enim tibi, Nõ ſunt
ergo incapabiles, qui ſunt vel ex parte capabiles. An
ideo tibi nõ ſufficit incapabilem dicere, ſed addidiſti,
& immenſum, vt exponeres quatenus incapabilem di-
xeris, id eſt, quia totius capax non eſt humana natura?
Immenſus eſt enim, verum hoc & de filio dici poteſt.
Neq; enim quiſquã ſic capit vnigenitũ verbum, vt eius
capacem ſe omni modo audeat profiteri. Prorſus etiã
ipſum nõ eſſe dubitamus immenſum, Nam quæro abs E
te de quo accipias quod ſcriptũ eſt, Magnus eſt, & non *Baruch 3.*
habet finem, excelſus & immenſus: De ipſo quoq; pau-
lopoſt dicitur, hic deus noſter, nõ æſtimabitur alius ad *Ibidem.*
eum, hic inuenit omnem viam diſciplinæ, & dedit eã
Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo: Poſt hęc ſuper ter
ram viſus eſt, & inter homines cõuerſatus eſt. Quis eſt
iſte, reſponde? Quis eſt inquam, magnus eſt & non ha-
bens finem, excelſus & immenſus, qui ſuper terram vi-
ſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt? Video quos
æſtus, quas patiaris anguſtias. Times dicere, pater eſt:
vbi audis, ſuper terram viſus eſt, & inter homines con-
uerſatus eſt. Tu enim patrem per ſuã ſubſtantiã reuera
inuiſibilem, nec per ſubiectam creaturã vis eſſe ab ho-
minibus viſum. Times dicere, filius eſt: vbi audis, nõ ha
bet finem, excelſus & immenſus. Tu enim patrem tan-
tummodo eſſe contendis immẽſum. Times dicere, ſpi-
ritus ſanctus eſt: vbi audis, hic deus noſter: Tu enim nec
deũ vis eſſe ſpiritum ſanctũ. Quid es acturus, quid re-
ſpõſurus homo, qui nõ vis eſſe catholicus, vt Chriſtum
ſic accipias in forma ſerui ſuper terram viſum, & inter
homines conuerſatũ, vt tamen in forma dei, in qua in-
uiſibilis mãſit, confitearis immẽſum? Hic deus noſter,
nõ æſtimabitur alius ad eum. Quis alius, niſi Antichri-
ſtus, quem verum Chriſtum fides vera non æſtimat, ſed F
eum pro vero Chriſto execrabilis Iudæorum error ex-
pectat? Si oras & petis, vt dicis, diſcipulus eſſe diuinarũ
ſcripturarũ, ad rem pertinentia teſtimonia diuina cõ-
ſidera. Noli per multa quę te nihil adiuuãt euagari, Eli-
ge prudenter tacere quàm inaniter loqui, quando nõ
inuenis quid reſpondeas manifeſtiſsimæ veritati. Ti-
mere te oſtendis, ne te nudem diſcipulis tuis: Vtinam
tu Chriſto ſic induaris, vt diſcipulos tuos magis ipſius
velis diſcipulos eſſe quàm tuos. Nam me non pœnitet
quantum dominus donat, operam dare, vt tu & diſci-
puli tui ſub vno magiſtro ſitis cõdiſcipuli mei. Tracta-
tui autẽ meo, cui poſt tantum tempus adhuc te reſpon-
ſurum eſſe promittis, ſi ita reſponſurus es, vt modo re-
ſpondiſti, vel interrogationibus, vel proſecutionibus
meis, nõ planè aliquid reſpõdebis, ſed vt homines non
intelligentes quomodocũq; decipias, nõ tacebis. Ex his
ergo omnibus quæ ſicut potui diſputaui, ſatis apparet:
patris & filij & ſpiritus ſancti vnã eſſe virtutem, vnam
eſſe ſubſtantiã, vnam deitatem, vnam maieſtatẽ, vnam
gloriam: quia ipſa trinitas eſt vnus dominus deus no-
ſter, de quo dictum eſt, Audi Iſraël, dominus deus tuus *Deut.6.*
deus

G deus vnus eſt. Tunc autem dictum eſt, quando domi-
nus ſolus deducebat eos, & non fuit in eis deus alienus.
Neque enim nō eos deducebat & Chriſtus, cum dicat
1.Cor.10. Apoſtolus, Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidā illo-
rum tentauerunt: quibus Chriſtus nō eſt deus, aut Chri-
ſtus deus eſt alienus. Hic eſt ergo deus pater & filius &
ſpiritus ſanctus, trinitas vnus deus, cui vni iubemur ea
quę non niſi deo debetur ſeruitute ſeruire, cū audimus,
Matt.4. Dominum deum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Neque
1.Cor.6. enim hac ſeruitute nō ſeruimus Chriſto, cuius membra
ſumus: aut ſpiritui ſancto cuius templū ſumus. Hæc tri-
Deut.32. nitas vnus deus dicit, Ego ſum dominus, & nō eſt alius
præter me. Neq; enim non eſt dominus Chriſtus, quem
vos quoq; deū & dominū cōfitemini. Aut ſpiritus ſan-
ctus nō eſt dominus domus ſuæ, hoc eſt, templi ſui. Ipſe
2.Cor.3. eſt quippe ſpiritus domini, de quo dicitur, Domin⁹ au-
tem ſpiritus eſt: vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas.
1.Cor.8. Hęc eſt trinitas vnus de⁹, de quo dicit Apoſtolus, Nul-
lus deus niſi vnus. Non enim cum hæc auditis, deū ne-
Exo.3. gare vnigenitum audetis. Hic deus trinitas dicit, Ego
Malac.3. ſum qui ſum, & non ſum mutatus. Non enim mutatus
Pſal.101. eſt Chriſtus, cui dicitur, Mutabis cœlos & mutabuntur,
H tu autem idem ipſe es. Aut mutabitur ſpiritus veritatis
cū ſit immutabilis veritas, cui tātum honorem dat ipſe
Ioan.16. Chriſtus vt dicat, Expedit vobis vt ego eam: Niſi enim
Matt.12. ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Et, Quicunq;
dixerit blaſphemiam in filium hominis, dimittetur ei:
qui autem dixerit in ſpiritum ſanctum, non dimittetur
Matt.28. ei. Et cum de ſeipſo dixerit, Ecce ego vobiſcū ſum vſq;
Ioan.14. ad cōſummationem ſeculi: de illo dixit, Vt vobiſcū ſit
in æternum. His atq; huiuſmodi teſtimoniis, quæ om-
nia quærere & colligere lōgū eſt, ſi pacifice acquieſcas,
eris quod orare & optare te dicis, diuinarum ſcriptura-
rum diſcipulus, vt de tua fraternitate gaudeamus.

AD LECTOREM.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, contra Felicianum Arria- num, de vnitate Trinitatis ad Optatum, Liber.

Cap.I. EXtorſiſti mihi dilectiſsime fili Op-
tate, vt de vnitate Trinitatis quæ
perfectus deus ſemper ac ſummus
eſt, officij non immemor ſacerdo-
talis, aliquid ſcriberem: idq; à me
cum propriæ infirmitatis conſcius
ſæpius excuſarem, multis modis
exegiſti, aſſerens communis fidei rationem, & religio-
ſos accipere, & ſacerdotes debere fidelibus non nega-
re: ne aut illi dum non accipiunt, incipiant ab infideli-
bus facile decipi, aut ab his cum deſiderata non tri-
buunt, cœleſtis theſaurus Chriſti membris non expen- K
di, ſed in terra quodam modo ſterilis peritiæ videatur
abſcondi. Itaque victum me fateor probabilibus cau-
ſis, ne inermes tradere videar obſiſtentibus malis, dum
aduerſus infideles non inſtruuntur munimine verita-
tis. Veruntamen quia in huiuſmodi quæſtionibus quæ-
dam obſcuritas continua oratione frequēter incurrit,
idcirco mihi viſum eſt, vt eum ſermonem qui inter me
& Felicianū nuper eſt habitus, prænotatis propter per-
ſonarum diſcretionem principalibus nominum lite-
ris, præſentis libelli breuitate complecterer. Nā cum Cap.II.
ante hos dies pariter ſederemus, tum ille inter alia in-
quit, FELICIANVS. Quæ me in veſtris diſputa-
tionibus frequēter offendūt, nihil deterius puto, quàm
quòd ſic præcepta fidei rudibus traditis, vt non de in-
telligēdarum rerum ratione, ſed potius de quadam te-
ſtimoniorum oſtentatione colloquentibus præſcriba-
tis. Quod vt non dicam vafrum, interim quàm ruſticū
ſit, nullus ignorat. Primum φ ſi is qui edocetur literis
iam credidit, obtemperat iſte, non repugnat: alioquin
non magis tibi quàm iiſdem teſtimoniis, quæ pro af-
firmato ingeruntur, neceſſe eſt cōtradicat. Et ideo me-
lior mihi ad docendum videtur hæc via, qua primū fi- L
dei ratio ſine teſtimoniis redditur: poſt ratione conui-
cto idem illud ſcripturis reſpondentibus expolitur. Et
non immerito, Si enim teſtimonia hæc eo probātur, φ
ratione non careāt, poſſunt per ſe illa ſufficere, quę etiā
hæc non niſi per ſeipſa videntur aſtruere. Sin contra,
quis poteſt irrationabilibus teſtimoniis, licet illa diui-
na fingantur, rationabilis fidei colla ſubmittere? Et illā
quidem diſputādi viam fateor in aliis tolerarem, quos
imperitię neceſsitas, quia per ſe ſtare non queunt, cogit
ad aliena cōfugere. In te vero idcirco nullo modo iſta
perpetior, quia eloquentiam pariter cum ſcientia fidei
tibi video non deeſſe. AVG. Tum ego, Non vſque-
adeo inquam, me duci putes laudibus meis, vt iniuriam
faciam præcedētibus ſanctis. Nec præſumam vnquam
in ſapiētia verbi, ne euacuetur crux Chriſti: ſed ſcriptu- 1.Cor.1.
rarum ſanctarū authoritate contentus, ſimplicitati po-
tius obedire ſtudebo quàm tumori. Sed melius, inquis,
ratione quis, quàm teſtimoniis edocetur. Quid ergo?
Quā rationē afferre potes, ſi partū prædicas virginis, ſi
redditos oculos nō negas cæcis, ſi ſepultos rediſſe oſtē- M
das à mortuis? Si ergo horū & incomprehenſibilis ra-
tio & veritas prōpta eſt, facilius in negociis fidei teſti-
moniis creditur, quàm ratio inueſtigatur. Verū quia nō
nimis inconſequēter duo iſta diſcernis, cū ratione præ-
miſſa etiā teſtimonia nō omittis: idcirco in hac diſpu-
tatione id me fateor ſecuturū, quod ipſe probaueris.

FEL. Ergo, inquit, quoniā ocioſi ſum⁹, ad homouſiō Cap.III.
veſtri quæſtionem, de quo non inter nos tantum, ſed
etiam inter maiores noſtros plerunq; tractatum eſt, ve-
niamus. Et ne longius euagetur oratio, ipſe iam vt ſoles
perſonā proponentis aſſume, & nobis rationem veſtrę
fidei quærentibus, viciſsim redditurus inquire. AVG.
Tum ego, Dic mihi inquam, verúm ne ſit quod te au-
dio dicere, patri homouſion non eſſe penitus filium?

FEL. Verum eſt, nec perſuaderi mihi poteſt id in-
genitum eſſe quod genitum, ne eundem patrem videar
prædicare quem filium. AVG. Non ita eſt, nā ne mi-
hi quidem iſtud in animo eſt, eundem ingenitum eſſe
quē genitum: ſed id potius ingenitū eſſe quod genitū.

FEL. Et quo modo nō eundē ingenitū dicis eſſe quē
genitum: ſi vtrūq; vnum putas eſſe, non alterū? AVG.
Animaduerto vim te penitus non attēdiſſe verborum:
nam

A nam dum vtrunq; vnum dico, ſubſtantiã veri patris ac veri filij ex toto nõ ſeparo. Et dũ non eundem patrem, quem filium prædico, vtriuſq; perſonã ſeruata vniuſcuiuſq; proprietate diſcerno. Itaq; ſi ſubſtantiã quæris, ipſa trinitas vnus eſt deus: ſi perſonã, alter eſt filius. FEL. Et quo modo, idẽ & eſſe dicis, & alterũ filium? AVG. Idem inquã communione ſubſtãtiæ, alterum proprietate perſonę. FEL. Neſcio quo pacto vna creditur eſſe ſubſtantia, cum nõ vna dicatur eſſe perſona. AVG. Nõ eſt inq̃ vna perſona, quia vna genuiſſe, & altera dicitur genita: & eſt tamẽ nati & gignentis non diuerſa ſubſtãtia, quia non diſsimilis generãti docetur exorta. FEL. Velim quæſo exemplo mihi faciliore dicta diluc ides. AVG. In rebus quidẽ incõprehenſibilibus exempla non ſuppetunt diſputanti: tamen inquantũ fieri poteſt, etiam in hac parte nõ deero. Ecce igitur homo pater habet hominem filiũ. Eſt quidẽ cõmune vtriuſq; quòd homo eſt, vni tamen ꝙ filius, alteri propriũ videtur eſſe ꝙ pater eſt: nam in vtroq; ſic perſona diſcernitur, vt cõmunis humanitas nõ negetur, dũ vnus gignit, alius gignitur: ęquè autẽ homo & qui genit⁹ dicitur, &

Cap. IIII. ille qui genuit. FEL. Illud certe dicas velim, geni-

B tus ab ingenito vtrum initio ſeparetur, an nõ? AVG. Ne id quidem ſpiritalis intelligentię veritate recipitur, vt pater à filio interuentu, non dico tẽporis, quod diebus cõſtat ac noctibus: ſed cuiuſlibet æui vel æternitatis ſpacio ſeparetur. FEL. Hoc ſi ita eſt, duo fateris ingenita. Et quo modo altera patris, altera filij putatur eſſe perſona, cum per ſignificationem cõmunis inge-

Tal. cõfuſa. niti vtraq; videatur eſſe perſona? AVG. In hoc quidem à maioribus veſtris non mediocris calumniæ ſophiſma contexitur: tamen per auxilium ipſius trinitatis catholica neceſſe eſt ſimplicitate ſoluatur. Patrem nãq; ingenitum, filium genitum dico, nec tamen ideo genitum ingenito coæternum non eſſe prædico: eo tantum docens ingenitum patrẽ, quia non proceſsit ex altero: eo genitũ filium, quia non extitit à ſeipſo. Nõ eſt commune vtriuſq; naſci: nõ eſt cõmune, non gigni: & tamẽ commune eſt alterum ab altero interuentu medij temporis non diuelli. Itaq; ſi propriũ patris quæris, ſufficit quia ſolus non habet patrẽ: ſi filij, ſatis eſt quia non haber prolem: vnã autem & coæternam patris & filij di-

C cimus diuinitatem. FEL. Quantũ ad me attinet, non video quid iſta nunc colligas. Nam quamuis Ariſtotelica mecum ſubtilitate contẽdas, fieri tamen non poteſt, vt eũ qui genitus eſt, ab eo qui genuit nulla æui intercidẽtis antiquitate diſcernas. AVG. Scio equidẽ, vt ille ait, q̃ in difficili loco verſetur oratio: tamẽ verendũ nobis nihil eſt, qui per adiutorium ſancti ſpiritus, teſtimonium dicimus deo. Quid ergo dicemus? Eſt ne aliquid in patre quod negetur ingenitũ, aut nõ? Si eſt, non in toto, ſed in parte potius dicitur ingenitus, alioquin non ex tẽpore cœpit eſſe filius. Nam ſi paternitas non cœpit patris, initium inueniri nõ poteſt prolis. Si initiũ dicitur prolis, non æterna paternitas docebitur patris. Et quo modo ſtabit, quia totũ in patre docetis ingenitũ, qui ipſius paternitatis nomẽ habere putatis initium, cum cœpiſſe ex tempore dicitis filium, quo nõdum extante patrem dici non poteſt vocitatum. FEL. Non ſum tam ſtultus, vt tempus pręferam filio, ſed initium dari certũ eſt genito. AVG. Quid ergo? Inter patrẽ & filium dicis mediũ nihil fuiſſe? FEL. Ita prorſus.

AVG. Quo modo igitur negas filiũ patri coæternũ, qui inter patrem & filium fateris nihil eſſe medium, non idipſum non tam medium conſtet eſſe quàm tertium?

FEL. Quoniam me diſputandi arte concludis, id D quod à maioribus noſtris dictum eſt, breuiter explica- Cap. V. bo. Aiunt enim, quoties de initio filij, & patris æternitate tractatur; Erat quando non erat, & antequam naſceretur non erat. AVG. Quantum aduerto, manẽte malæ credulitatis errore, ſola verba mutata ſunt. Dixiſti nanq;, Erat quando nõ erat. Erat iſtud, ad æuum pertinere vultis, an ad filiũ? Si ad æuum, id eſt, velut quoddam ante filij natiuitatem æternitatis ſpacium: ecce ad ſuperiorem blaſphemiã neceſsitate delaberis, cũ inter patrem & filium tertium quoddã tempus immittis, dicisq;, quia erat ante filiũ deus pater, & tempus, poſt hæc duo filius, poſt tria iſta quartus ſpiritus ſanct⁹. Quod ſi admittimus, vt ſine tempore gigni non potuerit filius: vide quàm late pateant iſta quę dicimus. Nã ſi non ſine tempore eſt filius, certe nec niſi in loco docẽdus eſt genitus. Hoc admiſſo, ante filiũ & ſpiritum ſanctum, coæuus quodam modo patri dicetur & locus. Quod ſi ita eſt, ꝙ ſine loco & tempore naſci non potuerit filius, in quo loco [locum,] aut in quo tempore factũ locum dicis & tempus? Si in nullo, ecce ſine tẽpore & loco fieri potuit tempus & locus: Si in aliquo idipſum tempus E videtur & locus, in cuius origine ſimiliter & locus requiritur & tempus. Quòd ſi vſqueadeo ſine tempore & loco fieri aliquid potuit, vt nec in loco locum, nec in tempore factũ doceas tẽpus: neſcio qua temeritate cõtendas, ꝙ naſci non potuerit filius, qui quãtum ad ſanã fidem, & locum doceatur feciſſe & tempus. Sed de hoc ſatis. Nunc quod à maioribus veſtris dictum prædicas repetamus, Erat, inquis, quando non erat. Si erat iſtud, ad tempus referas, ecce ante filium tempus: ſi ad filium, nunq̃ non erat filius. erat enim quando non erat tempus, à quo factum dicitur tempus. Sed antequã naſceretur, inquis, non fuit. Qui quæſo non fuit antequã naſceretur filius? Ecce ipſo intellectu ante filium fuiſſe dicitur tempus. Si autem antequam naſceretur filius, non erat tempus, ſequitur vt dicatur patri filius coæternus, inter quem & patrem nullũ fuiſſe dicitur tempus: maxime cum inter cætera Euangeliſtis atteſtãtibus, etiam tempus feciſſe dicatur filius. Sed forte de patre dictum Ioan. 1. aliquis putet, Erat quando non erat filius. Cui ſententiæ ſecuta non cõcinunt, quibus dicitur, Et antequã naſceretur non erat, nam per ſe pater ſemper exiſtens, etiam F à vobis nõ poteſt dici natus, qui non ab initio docetur exortus, & in patrẽ cadere non poteſt, erat quãdo non erat genitus. FEL. Quoniã me verbis, vt mea fert opinio, inopinata ſubtilitate certantibus non mediocriter defatigas, idcirco quæſo, vt ſi fieri poteſt, exemplo cuiuſlibet rei poſsibile id eſſe quod docere conaris, oſtẽdas. Neq; enim aliter credere poſſum, licet vi ratiõis oppreſſus, coæternũ ingenito eſſe genitum: aut vtrunq; patrẽ dixeris ſibi. AVG. Quoniã me ad incõparabilem rerũ exempla cõpellis, idcirco quæ ſit ignis potentia videamus, ex quo ſemper ſplẽdor eſt, ſemper vapor eſt. Vtrũq; de eo naſcitur, nec ideo tamẽ ignis ſine horum quolibet aliquatenus inuenitur. Hæc tria non ſe inuicẽ gignunt, quia non de ſplendore ignis & vapor, aut de vapore ignis & ſplendor, ſed de igne ſplẽdor & vapor ſemper eſt genitus. Quæ cum ita ſint, vidès ne etiam in creatura poſſe aliquid naſci, nec oſtendi tamẽ tẽpus, quo id de quo natũ eſt ſine genito potuerit inueniri? Si ergo viſibilib⁹ exẽplis iſta reſpeximus, cur nõ de patre & filio & ſancto ſpiritu, quãtũ ad cõmunẽ dũtaxat atq; indifferentẽ æternitatẽ, ſimilia prædicamus? Neq; enĩ ideo neceſſe eſt patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ

æquè

G æque dicamus ingenitũ, quia nullum ab altero æuo in-
teruenię̃te dicimus ſeparatum: cum etiam ex aliis rebus
quædã genita, nec ideo tamẽ aut æque gignentia, aut ſi-
ne inuicẽ docentur extantia. Sed quid prodeſt horum
multa colligere, cum paucorũ teſtimoniis etiam cętera
Cap. VI. liceat æſtimare. FEL. Quoniam ſentẽtiam meã, præ-
cedentium patrũ authoritate fundatam, noua diſputã-
di arte cõturbas: idcirco velim mihi dicas de natura fi-
lij dei, id eſt, de ſubſtãtia ipſa quid ſentias. Si enim vt di
cere vos ſoletis, homouſion eſt patri, ipſe quodã modo
pater eſt ſibi, alioquin conſubſtantialis non poteſt eſſe
genitori. Nã quidam noſtrum homouſiõ opinionẽ ſic
ridere ſolebat dicens, Si non extrinſecus, ſed ex eodem
ipſo prolatus eſt filius, in duos quodã modo diuiſus eſt
vnus, quandoquidẽ non aliud gignens dicitur eſſe q̃ ge
nitus. AVG. Dum nos dicis Ariſtotelica arte contẽ-
dere, ipſe ad dialecticorum laqueos videris cõfugiſſe.
Sed nos fidei veritate confiſos, nequaq̃ poſſunt iſta ter-
rere. Quid ergo dicis, ex ſubſtantia credo patris naſci
filiũ nequiuiſſe, ne ingenitum patrem filij videamur ge
H neratione diuidere? Quod ſi ita eſt, male creditur filius,
qui non ex patre, id eſt, nõ ex eodẽ ipſo genitus, ſed ex-
trinſecus factus inter alia prædicatur. Quod vt ſit intel
lectu facilius, idipſum pro poſſe explicabo. Filiorũ nã-
que adoptiui alij, atq; alij naturales ſunt. Ij qui geniti ab
initio filij ſemper ac proprij: illi primo alieni, poſt filij
cũ per adoptionem in familiã videntur aſciſci. Quibꝰ
ergo cõparandus eſt filiꝰ dei? Si adoptiuis, erit apud pa-
trẽ ſimilis nobis. Si propriis, ex ſubſtantia ſubſtitiſſe di-
cẽdus eſt genitoris. Sed in duo, inquis, ſubſtãtia pater-
na diuiditur, ſi ex ſolo patre ſubſtantialiter filius gene-
ratur. Hoc q̃ ſtultũ ſit, etiã viſibilia ipſa nos docẽt. Quis
enim vnq̃ vel carnalium patrum gignendo diuiſus eſt?
Quòd ſi nec in cõditione corporis cadit ipſa diuiſio,
nemo enim ſic genuit filiũ vt ſe perderet mediũ, & ſal-
ua integritate patris nõ potuiſſe naſci dicitis filiũ? Sed
quid plura? Natiuitatẽ filij dei ortumq; rimãtibus, hæc,
niſi fallor, occurrunt, id eſt, aut ex patre ſit, aut ex nihi-
lo, aut ex altero, aut ex ſeipſo. Horũ quæſo cõſequentiã
videamus. Si ex ſeipſo: non recte filius dicitur, qui non
natus, ſed ingenitꝰ prædicatur. Si ex nihilo: creatura cũ
cæteris, nõ creaturæ author oſtenditur. Si ex altero: nõ
eius cui credimꝰ, ſed neſcio cuius incogniti patris filiꝰ
I prędicatur. Quòd ſi pręter hæc quatuor nõ poteſt inue-
niri quintũ: nec de his propter euidẽtem blaſphemiam
tria prædicari penitꝰ poſſunt: reſtat vt ſubſtãtialiter de
patre ſit genitus: quia vt diximus, nec inueniri quintus,
nec præter primũ de his doceri poteſt aliquis modus:
vtpote cũ nec creatura, nec alterius patris filius, nec vt
pater dicat̃ ingenitus. FEL. Quaſi vero ego aut præ-
ter hæc quintũ, aut de his tribꝰ aliquid prædicarim: qui
ſic nõ ex ſubſtantia patris extitiſſe filiũ dico, vt tamẽ ex
eius voluntate non negem genitũ. AVG. In vnum de
ſupradictis cõſequentia ipſa detruderis. Cum enim de
filij ſubſtãtia requirimus, quẽ tu ex patre ſubſtãtialiter
genitũ non fateris, ſine dubio inter alia ex nihilo factũ
eſſe cõtẽdis: quãdoquidẽ nec corruptibiles quidẽ crea-
turas dicimus ſubſtitiſſe, niſi vt has deũ, & voluiſſe per
ineffabilem diſpenſationẽ, & potuiſſe per ſingularẽ po
tentiam dicamus efficere: dum & voluntatẽ fuiſſe no-
uimus, qua placuit deo, & poteſtatẽ, qua poſſe ſubiacet
deo. FEL. Ergo ad extantiã filij, poteſtas paterna non
ſufficit? AVG. Quaſi ego de poteſtate patris, & nõ de
ipſa paternitatis veritate contendã. An ei ſe dici maluit
patrẽ, quẽ nõ ſibi, ſed creaturis voluit eſſe conſimilẽ? Et
ideo fatendũ tibi eſt, ex ſubſtantia patris extitiſſe filiũ, ſi K
& natus & deus eſt: aut filiũ pariter & deũ negate, ſi nõ
ex paterna ſubſtantia, ſed ex nulla, operante tantũ, ſicut
etiã in aliis creaturis, patris volũtate & poteſtate creatꝰ
eſt. FEL. Quoniã me ad eius confeſsionẽ neceſsitate *Cap. VII.*
cõpellis, id quod à maioribus noſtris dici aſſolet, nõ ta-
cebo. Aiunt enim, creaturã eſſe filiũ, ſed perfectã, & quę
dominari poſsit oĩbus creaturis. AVG. Gaudeo quidẽ
ꝙ irreligioſæ prædicationis initio virus manifeſta cõ-
feſsione prodideris, nihil tamẽ quod credulitate dignũ
videatur, opponis. Creatura nãq; eſt, ex eo quod adhuc *Creatura*
nõ eſt, aut aliquãdo nõ fuit, rei cuiuſlibet corruptibilis, *quid ſit.*
quãtũ in ſe eſt, patris oĩpotẽtis dei volũtate facta ſubſtã
tia. Hæc definitio vtrũ in dei cadat filiũ, videamus. Nã
filius in eo ꝙ eſt, indifferẽtis naturę veritate prolatꝰ eſt:
quia ex eo qui eſt, id eſt, ex gignẽte, nõ diſsimilis natus
eſt: & ideo inter filiũ & creaturã primum, ni fallor, iſta
diſcretio eſt, quia ille ex patre ſubſtãtialiter gignit̃, cre-
atura non ex ſubſtãtia facientis, ſed ex ſola volũtate ac
poteſtate perficitur. Iſta corruptibilis per naturam, niſi
fuerit ſeruata per gratiã: ille incorruptibilis, qui naſcẽ- L
do incorruptibilẽ ex incorruptibili patre videt̃ habere
ſubſtãtiã. Filius per omnia ſimilis patri, diſsimilis crea-
turæ. Factor ille nõ ex eo quod nõ eſt, in id quod eſt: &
propterea nunq̃ in id quod nõ eſt, ex eo quod eſt. Illa,
id eſt, creatura, facta ex eo quod nõ eſt, in id quod eſt: &
propterea q̃tũ ad ſe attinet, ex eo quod eſt, in id quod
nõ eſt ſui ortus cõditione reuertit̃. FEL. Neſcio quid
in arcano huius obſcuritatis inuolueris: & ideo recte fa
cies, ſi id quod à te, vt mea fert opinio, incõprehenſibi-
liter dictũ eſt, intelligibilius explicaueris. AVG. Dixi
inquã de filio, cũ eũ à creaturæ definitione diſcernerẽ,
qooniã is non ex eo quod nõ eſt, in id quod eſt: quod ta
le eſt ac ſi dicerẽ, non ex nihilo factus eſt. Et propterea
nunq̃ in id quod non eſt, ex eo quod eſt: id eſt, nunq̃ in
nihilũ ex ſeipſo quod eſt, naturæ ſuæ proprietate ſoluẽ-
dus eſt. Creatura vero, ex eo quod nõ eſt, in id quod eſt:
quo oſtenditur, quia ex nihilo prolata eſt. Et propterea
quantũ ad ſe attinet, ex eo quod eſt, in id quod non eſt,
id eſt in nihilũ, niſi perpetua gratia fecerit, naturæ ſuæ
qualitate vertẽda eſt. Ergo nunq̃ nõ erit filiꝰ, qui ſubſtã-
tialiter docet̃ eſſe perpetuus: & hoc vtpote ꝓprio, à cõ-
ditione omniũ creaturarũ, quæ per ſeipſum factæ ſunt,
nõ iniuria noſcitur ſeparãdus. FEL. Licet intelligẽ- M
tiam meã noua rerum ſubtilitate perſtringas, neſcio ta *Cap. VIII.*
mẽ quo pacto dicas, ꝙ coæternus patri ſit filius: cum &
cõmuni loquendi modo, & naturæ lege prior gignens
videatur eſſe q̃ genitus. AVG. Si naturę authorẽ crea-
turarũ legibus æſtimamus, dũ anteriorẽ eſſe patrẽ filio
prædicamus, cur nõ eadem naturæ lege, fortiorẽ patre
filiũ per acceſſum tẽporis dicimus: dũ nec huic deſunt
incremẽta naſcẽti, & imbecillitatis iniuriã ſenectus in-
gerit patri? Quòd ſi hoc ratio ipſa nõ recipit, omittamꝰ
in deo corporalis intelligẽtiæ legẽ, ne operibus ſuis ſi-
milẽ dicamus eſſe factorẽ: maxime cũ ex eo quod apud
nos euidẽs eſt, etiã id quod in occulto eſt poſsimꝰ oſtẽ-
dere. Sicut enim ſine exemplo mater genuit authorem
ſuũ: ſic ineffabiliter pater genuiſſe credẽdus eſt coæter-
num. De matre natus eſt, qui ante iam fuit: de patre qui
aliquãdo non defuit. Hoc fides credat, intelligẽtia nõ
requirat: ne aut non inuẽtum putet incredibile, aut re-
pertũ nõ credat ſingulare. Ecce enim de matre natꝰ eſt
Chriſtꝰ, nec ideo eſt per cõtactũ viri, matris pudor im-
minutus. Virgo peperit, quia virgo cõcepit: & non ſer-
uato rerũ ordine, ex integro matris corpore, integrum

corpus

A corpus Chriſtus aſſumpſit. Si ergo nunn more, nullo exemplo, ſecũdum caroe natus docetur ex corpore: quid mirum ſi oon ſecuodum conſuetudioẽ humaoi partus proceſſit ex patre? Nouimus quòd de ſubſtantia matris, ex ſola genitus eſt filius, & ſioe damno corporis parientis, oatũ filij nouimus corpus: & non minuiſſe iocorporálem patris ſubſtantiã creditur, cum ex eodem ipſo ex quo ſubſtaotialiter atq; iocorporaliter eſt prolatus, dicitur geoitus. Ergo ſi oaturam rerum, iotelligentia duce perpeodimus, demus ioitium, ſi nõ oegamus occaſum. Alioquio ideo filium nõ habere dicamus initium, quia nõ per gratiam, ſed per oaturã fatemur eſſe perpetuum. Ad ſummam, maior & minor tribus modis dici poteſt: id eſt, ætate, forma, potẽtia. Aetate, ſenior puero: forma, lõgior paruo: potẽtia, fortior imbecilli. Videamus vtrũ aliquid horum accidat filio: nam oec ætate minor eſt, quẽ de principio patre conſtat extitiſſe principium: nec forma, quem non aliud fas eſt prædicare quàm deum: nec potentia, à quo totum nouimus eſſe perfectum.

Maior & minor quot modis quis dicatur.

Caput IX.

FEL. Scire cupio quo pacto ad filiũ tranſeat dignitas patris, & ad patrem oon recurrat humilitas prolis.

AVG. Non ſecuodum oaturã iſta ounc dici, quotiB dianarum rerum exempla oos docent. Ecce enim puremus aliquẽ regem ac regis filium depoſitis regiæ maieſtatis ioſignibus, ſubiecti militis indumẽta ſuſcipere, & propter certã patris diſpoſitionem, ac ſociorũ ſalutem, rebellium cootumelias ſuſtinere: nunquid quia ad hoc participiũ regiæ poteſtatis, certum eſt oatiuitatẽ decurrere, idcirco ad eum qui genuit, ioiuriam filij non cõpatiendi affectu, ſed ipſa paſſionis proprietate certum eſt peruenire? Noo ita eſt, quia nõ ex filio patrem, ſex ex patre filium certum eſt natum eſſe. Et propterea totum inter eos ſimile dicimus quod pertioet ad commuoiooẽ naturæ: illud proprium quod per accidens voi ooſcitur cueoiſſe perſonæ. Habet ergo naſcendo totum filius cũ patre quod pater eſt: ſed nõ de filio pater quicquid ſpecialiter ipſe perpeſſus eſt. Non eoim vtriſque commune eſt, quòd ex homioe natus eſt homo, accidẽs ſpeciale quod pleruoque ſine præiudicio communis naturæ neuter habere docetur in altero. Voa eſt patris ſubſtantia, vna perſooa. Hæc cum genuit, ex hac ſine dubio nõ diuerſa ooſcitur extitiſſe, ſed altera: quæ noo aliud docetur eſſe quàm prima, dum & commuois docetur eſſe & propria. Communis, inquam, vnitate ſubſtantiæ: C propria, diſcretione perſooæ. Cum ergo io ſe extet illa quæ nata eſt, oon quicquid huic acciderit ad gigoentẽ neceſſario traoſit, ſicut ad naſcentẽ quicquid proprium ac ſubſtantiale gignentis cooſtat eſſe peruenit. Noo enim ſicut filio ipſa generatiooe collata eſt diuinitas patris, ſic ad patrẽ refertur cura, ęgritudo, paupertas, mors, humilitas prolis. Quod ideo oõ fit, quia quaouis de voa, id eſt, patris ſubſtantia fuerit ſimilis genita: tameo quia iam in ſeipſa extat, quæcuoq; huic iotrinſecus ingeruntur, non cõmuoia dicuntur eſſe, ſed propria. Si ergo humaoi geoeris iſta coodũio eſt, cum non vſqueadeo filij ab eo qui genuit in aliud vnquam mutata ſubſtãtia eſt, vt non eadem poſſit eſſe, ſed altera: dum extrioſecus filio accideotibus multis malis, maoet nihilominus natura commuois: quid oos de deo atque eius filio dignum eſt credere, quid decet prædicare? Quorum quaouis ſecundum iodiuiſæ maieſtatis ſimplicem gloriam nõ ſis natura diſſimilis, ſpecialiter tamẽ à filio corpus aſſumptum eſt: vt humiliaretur infirmitate carnis noſtræ, qui pati nihil poterat in commuois diuinitate ſubſtantiæ. Non aſſumpſit homo hominis filius alteram naturam, & cum in eadem quæ cum patre commoois eſt patiatur, ad patrem tameo oon tranſmittit ioiuriam. Nec D & humiliatus in filio deus pater paſſibiliter creditur, cum ooo io eadem ipſa quæ vtriſque communis eſt, ſed io ooſtra potius, quam ſolus ipſe ſuſcepit, Iudæorum creditur pertuliſſe perfidiam. Ad ſummam, quid precor eſt quod peodebat io cruce? Quid eſt quod lancea dicitur vulneraſſe? Caro paſſibilis, an ſubſtaotia diuioitatis? Si maieſtatem prophanus incorporei prædicator aſſumpſeris, corruptibilem deum videris credere. Si paſſibilem carnem, noo eſt commuois iſta cum patre, vt per hanc eum poſſit crux illa contingere.

Caput X.

FEL. Dum torrẽtis modo omoia quæ à oobis ſuot dicta præcipitas, duos admodum Chriſtos, non vnum prædicas. Et noo immerito: nam ſi io eo nihil penitus diuinitas pertulit, ſecuodum hominem Chriſtus alius fuit: alioquin per affectum commuois diuinitatis, etiam ad patrem paſſio ipſa perueoit.

AVG. Non ita eſt, ego enim ſaluatorem ooſtrum non coofundo, non diuido. Noo cõfundo, oe aut iocorpoream, aut imaginariam caroem: aut carnalem, aut mortalem prædicem deitatem. Noo ſeparo, ne dei patris vnã ſecundum carnem, & alteram ſecuodum maieſtatem iotroducere vi- E dear prolem: quia idem dei filius & ſine ioitio proceſſit ex patre, & ſecundum tempus naſci eſt dignatus ex virgioe. Impaſſibilis io ſuo, paſſus in ooſtro, dum iocõpreheoſibilem maieſtatem velut quodam indumento carnis veſtire dignatus eſt ex vtero, vna mediatoris perſona, non vna ſubſtantia. Voa inquam perſooa, ne ſit noo vnus Chriſtus: oõ vna ſubſtaotia, ne mediatoris diſpenſatiooe ſubmota, aut dei tantum dicatur, aut hominis filius. Noo ego in Chriſto ſuſceptam carnem perpetuitate diuinæ generatioois extendo: nec immenſam deitatem corporei ortus ætate cõcludo: quia idem in dioinitate author eſt rerum, qui in caroe redemptor eſt homioum: idem impaſſibilis in ſe, qui paſſus io corpore: dum ſic vtriuſque naturæ proprietatem vere ex vtraq; gigoenti ſimilis oatus expreſſit, vt & veram carnem ſuſcepiſſe eum conſtet ex matre, & iodifferẽtem deitatem habere conſtet ex patre. Quibus in voam perſonam incomprehenſibili mediatoris diſpenſatiooe cooiunctis, ſeruauit ſiogulis propria, ſed coniunxit propriis aliena. Seruauit propria, dum noo amiſit immenſitatem deitatis, & infirmitatem noo reſpuit carnis. Coniuoxit propriis aliena, dum idem atque ioſeparabilis Chriſtus, & F proprio carnis occiditur, & proprio deitatis apud ioferos ooo teoetur. Proprio carois guſtauit vita mortem, & proprio deitatis perpetuam reddidit carnẽ. Noo ergo recte dicitur, in filio pater paſſus eſt, quoniã io carne quæ ei ooo eſt cum patre communis, paſſus eſt filius. Itaque glorificata eſt caro maieſtate, dum maieſtas humiliata docetur in caroe. Sed vtruoque non de duobus Chriſtis ſicut putas, ſed de vno atque eodem ipſo quem poſt partum virgiois deum & hominem onuimus, nos certum eſt prædicare.

Caput XI.

FEL. Si ergo ex virgine natus eſt Chriſtus, quo modo deo patri dicitur eſſe coæterous?

AVG. De hoc quidem nobis etiã aduerſus alios diuerſa contentio eſt: & ideo oe difficilior ſit explanatio veritatis, cauſam primùm proponamus erroris. Nã ab vno malæ credulitatis orũ principio in duo quodã modo intelligentiæ diſſimilis deliramenta fuoduntur. Eſt naoque vtriſque commone, vnam Chriſti natiuitatem, ooo duas prædicare. Sed alij illam prioci palem, qua ante omnia ex deo oatus eſt deus: alij hanc tantum, qua ex virgine proceſſit hic dominus, proprij

G dogmatis definitione recipiunt: qui per cõſequentiam
male iacti ſeminis,in ſimilis blaſphemię barathrum de-
ciderunt. Ecce enim qui ex virgioe nõ credunt natum,
omnem Euangeliorum fidem,omnem baptiſmatis vti-
litatem , omnem Apoſtolorum prædicationem , & ad
ſummum omnem noui teſtamenti authoritatem,velut
quadam Iudaicæ incredulitatis cæcitate ſubuertunt: Et
ideo oe ipſam maieſtatem quidem dei filij cogoouiſſe
putandi ſuot, quia ſacramentum mediatoris, quo eum
innoteſcere pater geotibos voluit, abiecerunt . At vero
hi qui non ex patre ante omne initium,ſed ex tempore
virginis partu natum eſſe contendunt , non eum crea-
torem omnium,non dominum omnipotentia patri ac
maieſtate conſimilem didicerunt. Quo modo enim fe
ciſſe putabitur cuncta , ante cuius ortum fuiſſe certum
eſt vniuerſa? Aut quo modo eius diuinitas eſt profiten-
da,quo necdum oato facta ſunt ſingula? Vel quo modo
eius diuinitas creditur eſſe perpetua , cum non ſemper
vt patris,ſed ex tempore prædicatur effecta? Negãt igi-
tur etiam hi quodam modo mediatoris cõſequenti re-
rum neceſſitate myſterium, quia deum & hominẽ non
ex æternitate, ſed ex tempore: non ex virtute,ſed ex in-
H firmitate: nõ ex patre ante omnia patri ſimilem filium,
ſed ex matre inter omnia, nõ verum,ſed imaginarium
hominis filium in manifeſto , non per veriſimilitudi-
nem natum prædicant Chriſtum: Quo fit,vt ne in car-
ne quidem noſſe putandi ſint deum,quem ante aſſum-
ptionem carnis de patre nõ putant geoitum. Vides igi-
tur quo pacto inter hos,licet diſcrepãtibus mediis, idẽ
tamen initium, idem exitus docetur erroris. Nos con-
tra ſic natiuitatem vtramque defendimus , vt neutram
alterius affirmatione tollamus . Nam nec temporalem
primæ illius perpetuitate damnamus,nec æteroam hu-
iuſcemodi temporalis breuitate concludimus: ſcientes
verbum dei inſeparabilem prolem,& huius verę prolis
poſtea veriſſimam carnem : Non tunc fatentes Chriſti
diuinitatem cœpiſſe cum virgo concepit: nec tunc cœ-
piſſe carnẽ,cum ineffabili quodam partu monas illa,ſi-
ne intercapedine medij temporis,in nullo differentem
monadem, niſi quod monas docetur eſſe,genuit. Non
infirmitatẽ voluntariam Chriſti omnipotens eius ma-
ieſtas exhorruit, non omnipotentiam corporalis infir-
mitas extinxit. Seio ad inferos diuinitatem filij dei de-
ſcendiſſe proprietate carnis, ſcio ad cœlum aſcendiſſe
I carnem merito deitatis. Non eſt dei proprium quòd fa-
Matth. 14. mem ſenſit: ſed dei proprium eſt, quòd paucis panibus
tot milia hominum ſatiauit . Non eſt proprium carnis
quòd ſuper frementes vndas ſiccis pedibus ambulauit:
ſed carnis eſt proprium,quòd ſputa,palmas,flagella ſu-
ſtinuit. Vnus tamen atque idem Chriſtus eſt, qui & in-
iurias toties pertulit, & actus in profundo non merſit.
Ex hoc pacto in mediatore dei & homioum,iniuria ſui
corporis affectam \ noo ſ fateor deitatem , ſicut maie-
ſtate deitatis glorificatam nouioius carnem. Ergo Chri
ſtus mortuus eſt,qui & reſurrexit: nec ideo taineo vtrũ-
que ex vno , ſed ex ſingulis ſingula , in vtroque tamen
perfectus ipſe compleuit , dum vnus atque inſeparabi-
lis tam diuerſa compleuit : Vno mortem guſtauit, alte-
ro mortuos ſuſcitauit. Sicque ſe deum & hominẽ vtri-
uſque verus mediator , nec geminata perſona, nec ſub-
ſtantia confuſa monſtrauit . Ingreſſus eſt virgioıs vte-
rum dei filius , vt iterum naſceretur ante iam genitus:
qui ſuſcepit totum hominem , qui iam habebat à patre
pleniſſimam deitatem. Non diſſimilis genitori cum na
ſceretur ex æterno perpetuus: non diſſimilis homini,cũ
ex matre naſceretur moriturus. Idem tamen & æternus K
in ſuo,& moriturus in noſtro,dum vtrunque continet
ex ſeipſo,& neutrum perdit ex altero: Sicque ex deo &
homine nõ imperfectus,ſed io diuerſa proprietate ple-
niſſimus natus eſt Chriſtus , ſicut ex anima & corpore
vnuſquiſq; hominum docetur eſſe perfectus. Non alius
homo corpus,alius aoimus,quanuis aliud animus,aliud
corpus,vous tamen atque idem homo & corpus doce-
tur & animus . Rurſum noo vnum atque idipſum cor-
pus & animus,quia ex vtroq; homo factus eſt vnus. Nõ
enim hæc aut ſubſtantiam confundunt io vnitate per-
ſonæ , aut perſonam geminant diuerſitate ſubſtantiæ,
quandoquidẽ vnus ex his homo noſcitur extitiſſe. Non
perdunt propria, ſed quia in vnum atque inſeparabile
conueoerunt , ex propriis videntur facta communia.
Afficitur in corpore mẽs doloribus corporis, fatigatur
corpus cogitationibus mentis , & vnum tamen horum
proprium eſt corporis,alterum meotis. Quod dum vni
homini acciderit, & corporis cõmune videtur,& men
tis: Sic poſt partum virgioıs,non alius dei, & alius ho-
minis , ſed idem Chriſtus dei & homioıs filius fuit . Et
ſicut in vno homine aliud animus, aliud corpus : ſic in
mediatore dei & hominum,aliud dei filius,aliud homi L
nis fuit, vnus tamen ex vtroque Chriſtus dominus fuit.
Aliud,inquã,pro diſcretione ſubſtantiæ,non aliud pro
vnitate perſonæ. FEL. In ſuperioribus quidem me *Caput XII.*
ad credendum Chriſti ex matre natiuitatem ſalua per-
petuitate compuleras: Sed quia cõtra rationem vi ora-
tionis extorta nõ in nobis poſſunt eſſe continua: idcir-
co cum ad propoſitionem meam ſolicita iotẽtione re-
ſpicio, oecdũ mihi videor in his quæ à te dicta ſunt in-
ueniſſe quod quæro. Neſcio enim quo modo natũ do-
ceatis ex tempore , quem coæternum patri dicitis iam
fuiſſe. Naſci enim eſt velut quidã motus rei oon extan-
tis antequam naſcatur,id agens beneficio natiuitatis vt
ſit: Quo colligitur Chriſtũ qui erat,naſci non potuiſſe:
ſi naſci potuit,non fuiſſe. AVG. Ad inquiſitionem
nos incomprehenſibilium rerũ, noua interrogandi cu-
rioſitate cõpellis : & ideo nõ niſi quibuſdam exemplo-
rum liniamentis poterit explicari quod quæris . Patere
igitur me pro affirmato afferre rem alterius quæſtionis:
quia cũ eam non pro fide ſit, ſed pro alterius oſtẽſione
nuoc profero, nõ in ea me coniicias explicare quod cre
do,ſed ita me credere ad præſens puta,vt intelligere fa
cilius poſſis iſta quę dixero. Fingamus ergo ſicut pleriq;
volunt,eſſe in mundo animã generalem,quæ ſic ineffa- M
bili motu ſemina cuncta viuificet , vt non ſit concreta
cum genitis, ſed vitam præſtet ipſa gignendis. Nempe
cum hæc in vtero paſſibilem materiã ad vſus ſuos for-
matura peruenerit, vnam facit ſecum eſſe perſonã eius
rei,quam nõ eandem conſtat habere ſubſtantiam: & fit
operante anima & patiente materia,ex duabus ſubſtan-
tiis vnus homo: cũ aliud anima doceatur eſſe,aliud ca-
ro: ſicq; animam naſci fatemur ex vtero,quam ad vterũ
venieotẽ vitam diciotus contuliſſe concepto. Naſci, in-
quam , ex matre dicitor, quia ex hac ſibi corpus aptauit
in quo naſci poſſet: non quia antequã naſceretur quan-
tum ad ſe attinet,ipſa penitus non fuiſſet. Hîc ſi verbo-
rum vim , quotidiani ſermonis cõtemplator attendas,
cum talia proponimus,oppugnanda prædicamus,& in
his tamen verum conſtat eſſe quod dicimus. Ex matris
vtero cum corpore ſcimus animã naſci, ſed etiam ma-
tre priorem videmus animam prædicari: In filio mater
animam gignit,ſed tamen etiam in ipſa matre non niſi
anima viuit, ſine qua nec ipſa quidẽ poteſt eſſe quæ ge-
nuit.

A nuit. Itaq; ſi originem animantis potentiæ requiramus,
prior eſt anima matre, & ex hac rurſus nata videtur eſſe
cum ſobole. Prior, inquam, anima, per quam mater eſt
animata: prior mater, per quam in filio nata videtur &
anima: ſed non mater in carnem animã vertit, nec car-
nem io animam commutauit: ſed animatam carnẽ de
vtero matris, idem carnis & animæ, & totius hominis
creator exhibet: qui per diſpenſationẽ analogiæ, diuer-
ſa iungentis in vno atq; eodem homine, & vtrunq; in-
ſolubili vnitate coniunxit, & neutram ex alterius parti-
cipatione confudit. Sic ergo, immo multo incompre-
henſibilius atq; ſublimius, [natus eſt] ſuſceptione perfe-
cti hominis de matre filius dei, qui eſt per omoipoten-
tiam ſingularẽ genitis omnibôs, non facultas tantũ, ſed
& cauſa naſcendi: ſecundum hominẽ, inquam; de vir-
gine natus eſt deos, eo pacto quo cũ corpore naſci do-
cetur & animus: Non quia vtriuſque vna ſubſtantia eſt,
ſed quia ex vtraq; fit vna perſona: nõ alius homo cor-
pus, & alius animus, ſed vnus homo corpus & animus.
Sic poſt partũ virginis, non alius dei filius, & alius ho-
minis, ſed idem Chriſtus dei & hominis filius. Et ſicut
in vno homine aliud corpus & aliud animus, ſic in vno
B mediatore aliud dei, & aliud hominis filius: ſed idẽ ta-
men & nõ alius dei quàm hominis filius, quanuis pro-
pter aliud dei, & propter aliud hominis filius. Non ab
temporalẽ. initio carnis cœpiſſe dicimus filiõ dei, ne temporis † cre
dat aliquis deitatem: Non ab æterno filij dei nouimus
carnem, ne non veritatem humani corporis, ſed quan-
dam eum ſuſcepiſſe putemus imaginem. Neque enim
conſumit maieſtatem filij dei, veritas carnis: aut veri-
tatem carnis, immẽſitas deitatis: dum vnũ radiat virtu-
tibus ſuis, aliud docetur infirmitatibus noſtris. Vnus au
tem atq; inſeparabilis Chriſtus & humiliatur in aſſum-
ptis, & glorificatur in propriis, cum affici non dedigna
tur iniuriis, & æqualitatem cuſtodit genitoris. Genuit
ergo Maria, & non genuit filium dei. Genuit, quando
ex ipſa ſecundum carnẽ natus eſt Chriſtus: non genuit,
quaodo de patre ſine initio extitit filius. Genuit, quan-
do ex hac verbum caro proceſſit, vt habitaret in nubis:
Ioan.1. non genuit quando in principio erat deus verbũ, quod
originem præſtitit vniuerſis. Nolite ergo partu virgi-
nis determinare originem dei verbi. Nolite de virgine
genitum corpus coæternum dicere deitati, quia media-
1.Timo.2. tor dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus prima natiui-
C tate coæternus eſt patri, ſecunda particeps temporis no
Cap. XIII. ſtri: In illa author temporis, in iſta particeps eſt ætatis.

FELICIANVS. Quoniam de myſterio mediato
ris perſpicua ratione, & ad credendum cuiuis ſufficien-
ter tractaſti: idcirco quæſo vt mihi quid etiam de ani-
ma Chriſti ſentiendum ſit iubeas explicari. Ita enim à
maioribus noſtris ſemper eſt traditum, quòd corpus
Chriſti ad vicem animę cõmunis, ipſius filij dei habitus
animarit: nec acceſſione vitalis ſpiritus indigens fuerit,
cui inhabitans fons vitæ potuit conferre quod vixit.

AVG. Poſſemus quidem id quod in hac quæſtione
catholicæ authoritatis definitione pręſcribitur, diuino-
rum voluminũ teſtimoniis edocere: ſed quia nũc non
librorum indicio, ſed ſola ratione placuit cuncta diſcu
tere: idcirco in aliud tempus ſcripturarũ monimenta
reſeruaotes, ſicut ſuperius factum eſt, ſic etiã de animæ
inquiſitione tractabimus. Quod vt poſſit facilius fieri,
quæ ſaluatori noſtro ſuſcipiendi hominis cauſa fuerit,
vna tantum Apoſtoli lectione ſubiecta breuiter inquira
mus: Qua inuenta, ſine aliqua difficultate etiam ad hæc,
quæ huius pręcedentis ſunt conſequentia, tranſibimus.

Ab initio igitur ex corpore & anima deus hominem fe D
cit: Qui legis præcepta tranſgreſſus, poſt vſurpationem
interdictæ arboris, ſeotentiã quodam modo pœnæ ca-
pitalis excepit. Hæc ad eum ſtatũ à quo lapſus eſt, nõ niſi
authoris ſui gratia reformatus, poſtliminij quodã mo-
do iure potuit remeare: ſicut qui ſe de excelſo io pręceps
volũtate demiſerit, in ſua quidẽ habuit poteſtate quod
fecit, ſed iã ſuo arbitrio certũ eſt nõ ſubiacere quòd ſur
gat. Surgit itaque beneficio alieno qui cecidit proprio.
Nec ideo nõ ſuo dicendus eſt cecidiſſe, quia alieno no-
ſcitur reſurgere: nec propterea ſuo reſurrexiſſe, quia nõ
alieno certũ eſt cecidiſſe. Sed de hoc aliâs, nũc ad pro-
poſitum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quo-
niã idcirco ſecundum carnẽ natus eſt Chriſtus, vt ſicut *Roma.5.*
per vnum hominẽ peccatum in hunc mũdum intrauit,
& per peccatum mors, & ſequẽtia vſq; ad hunc locum
vbi ait: Sic & per vnius obedientiam iuſti cõſtituuntur
multi. Venit ergo Chriſtus ſaluum facere quod perierat. *Luca.19.*
Prius ergo videamus, quid illud eſt quod protoplaſti
tranſgreſſione perierit, & ex hoc facile ſcire poterimus,
quid dominus veniendo ſaluare potuerit. Requirendũ
igitur nobis eſt quiſnam ſaluatoris † legẽ acceperit. Ille *† creaturis.*
enim ſine dubio peccauit, qui præcepta contempſit: Ille E
præcepta cõtempſit, qui quod prohibebatur admiſit. Di
cit autem ſcriptura: Præcepit dominus Adæ, dicens, Ab *Gene.2.*
omni ligno quod eſt in paradiſo manducabitis, de li-
gno autem ſcientiæ boni & mali, noo manducabitis de
eo: Qua autem die manducaueritis, morte moriemini.
Quæramus ergo nunc, vtrum hanc legem totus homo
acceperit? Si enim vt in libro Geneſeos continetur, ex
corpore & animo iam perfectus accepit, totus [homo]
tranſgrediendo peccauit, & ſi totus trãſgrediendo pec-
cauit, totus peccati ſui vicio iam tunc periit. Si autẽ to-
tus periit, totus beneficio ſaluatoris indiguit. Et ſi totus
beneficio ſaluatoris indiguit, totum Chriſtus veniẽdo
ſaluauit: Et ſi totũ veniendo ſaluauit, non corpus aut a-
nimam, ſed corpos & animam, quibus conſtat totus ho
mo, & quibus peccaſſe antea videtur aſſumpſit. Nam ſi
toto homine peccante, ſolam huius carnẽ Chriſtus aſ-
ſumpſit, anima pœnæ primæ illius trãſgreſſionis ſine a-
liqua ſpe etiã nunc addicta permãſit. Quod ſi ita eſt, ne-
ſcio quid nobis mediatoris perſona cõtulerit, quæ me-
lius noſtrũ ex toto non redimens, brutam per ſe carnẽ,
& quæ ſine anima beneficium quidem eius non poſſet
ſentire, ſuſcepit. Vellem tamen ab huiuſmodi prædica- F
toribus quærere, cur accepta carne aoimam diſpenſa-
tio mediatoris omiſerit. Niſi forte aut innoxiam ſciens
medicinę indigentẽ eſſe non credidit, aut à ſe alienam
putans, redemptionis beneficio nõ donauerit, aut ex to
to inſanabilem iudicãs, curare nequiuerit, aut vt vilem
& quæ nullis vſibus apta videretur abiecerit. Horũ duo
in ipſum totius hominis creatorem blaſphemi ſpiritus
incredulitate deſipiũt: Nam primo impoſſibilem, ſecũ-
do non omnium authorem crediderunt. Quo modo
enim docetur omnipotens, ſi curare non potuit deſpe-
ratam? Aut quo modo omnium deus, ſi non ipſe fecit a-
nimam noſtram? Doobus vero aliis, vno animæ cauſa
neſcitur, altero meritum nõ timetur. An intelligere cau
ſam putandus eſt animæ, qui eam ad accipiendam le-
gẽ, habitu inſitæ rationis inſtructam, à peccato voluotæ
riæ tranſgreſſionis nititur ſeparare? Aut quo modo eius
generoſitatẽ nouit, qui igoobilitatis vicio dicit eſſe de-
ſpectam, prælata carne, quam non inflatu dei ſicut ani-
mam, ſed de limo terræ conſtat eſſe plaſmatam? Si au-
tem nihil horũ de anima recte ſentitur, credamus quia

G ſuſcepit redemptor noſter hominem totum, nec inter-
** *diĉi, vi-* *deamus.* cidere quodam modo animæ noſtræ videamur* homi
nem ſempiternum. Prohdolor, carnem, inquit, ſolam
Chriſtus aſſumpſit, animam ooo quæſiuit. Hic ſi origi-
nem vtriuſque gnarus rerum contemplator attendas,
precioſior eſt animæ ſubſtantia: ſi tranſgreſſionis cul-
†al. cauſa. pam, propter intelligentiam, peior eſt carne. † Ego au-
tem Chriſtum & perfectam ſapientiam dico & ſcio, &
pũſſimum eſſe nõ dubito, quorum primo meliorem &
prudentiæ capacẽ non deſpexit, ſecundo eam quæ ma-
gis fuerat vuloerata ſuſcepit. Neque enim aut ſapientiæ
cõuenit, de duobus æque ſuis, inſipientiſſimã plus ama-
re: aut perfectæ pietati, magis indigentẽ non inueniſſe.

Cap. XIIII. FEL. Omnia quidem quæ à te non rationabiliter
tantũ, ſed etiam veraciter dicta ſunt, & iotellexiſſe me
io præcedentibus fateor, & probaſſe non nego: Chriſti
autẽ diuinitas quo pacto mortem ſenſiſſe dicatur, igno
ro. De quo vtrũ obſcure aliquid dixeris, an ego ſufficien
ter dicta ingenij tarditate aſſequi nõ potuerim, neſcio.
Neq; enim credere auſim, quòd fons ille vitæ: à quo ha-
bent vniuerſa ꝙ viuunt, per triduum quo in ſepulchro
[corpus] iacuit, vſq; eo à naturæ ſuę proprietate decide-
H rit, vt ſi dici fas eſt, ſepultis ſenſibus omnẽ ſubſtantiæ vi-
†al. motum talis naturam † amitteret, & propter redemptionẽ hu-
mani generis non patrem tantum, ſed & omnia ſpirita-
lis gloriæ oroamenta desereret. AVG. Abſit, abſit à
3. ſen. di. 21. fidelibus iſta ſuſpicio, vt ſic Chriſtus ſenſerit mortẽ no
cap. Sicut. ſtram, vt quantum in ſe eſt vita, perderet vitam. Nam ſi
hoc ita eſſet, quo modo illo triduo potuiſſe dicimus a-
liquid viuere, ſi vitæ fontẽ credimus aruiſſe? Senſit igi-
tur mortem deitas Chriſti, participatione humani affe-
ctus quem ſponte ſuſceperat, nõ oaturæ ſuæ potentiam
perdidit, per quã cuncta viuificat. Sic in ſepulchro car-
nem ſuam cõmoriendo non deſeruit, ſicut in vtero vir-
ginis cunnaſcendo formauit: Et ſic in vtroque & naſci
& mori, non coactus ab altero, ſed ſponte dominus vo
luit, vt hoc eum conſtet pertuliſſe quod fecit. Nec ideo
non patientem, quia ipſe faciebat: nec ideo non facien-
tem, quia alius tolerabat. Nam ſi domioicæ incarnatio-
nis myſteriũ, ſalua induiduæ Trinitatis cooperatione
conſideres: idem ſibi io hac bumilitate author & opus
eſt. Idem author, quia ſpõte naſcitur, ſponte patitor: idẽ
opus, quia vtrunque licet nõ alio cogente, ſolus tamen
ipſe perpetitur. Fecit carnem in vtero matris, habes au-
I thorẽ operis: ipſe in hac naſci digoatus eſt, habes opus
authoris: Vna tamen perſona eſt, ſalua vtriuſq; proprie-
tate ſubſtantiæ, & authoris & operis. Sic ergo mortuus
eſt non diſcedente vita, ſicut paſſus eſt nõ pereunte po-
Ioan. 10. tentia. Nemo aufert animam eius ab eo, quia poteſta-
tem habet ponendi, & poteſtatẽ aſſumendi eam, habes
Ibidem. etiam hic authorem operis: ponit animam pro amicis
ſuis, habes opus authoris. Quod vt generali defioitione
cõcludam, quoties in caroe Chriſtus aliquid patitur, o-
pus authoris eſt. Sed quia idipſum ſua poteſtate, nõ alio
cogente perpetitur, ipſe author eſt operis. Non ergo ad
Mariam locali motu diuinitas venit, ſed ineffabili po-
tentiæ ſuæ manifeſtatione, & vterum virginis gignen-
dus impleuit: & quod totum eſt, ſubſtantiæ ſuæ plenitu
3. ſent. diſt. ne non priuauit. Noo dimiſit patrẽ cum venit ad vir-
22. cap. Et ginem, vbiq; totus, vbiq; perfectus, quia nec diuiſionem
vnique. incorporei ſimplicitas recipit, & patris nomen plenitu-
do non nouit. Erat ergo vno atq; eodem tẽpore ipſe to
tus etiam in inferno, totus in cœlo: Illic patiẽs iniuriam
carnis, hic non relioquens gloriam deitatis. Erat apud
inferos reſurrectio mortuorum, erat ſuper cœlos vita
viuentium, vere mortuus, vere viuus: in quo & mortem K
ſuſceptio mortalitatis excepit, & vitam diuinitas ſerua-
ta noo perdidit. Quotieſcunque ergo hæc quæ in Chri
ſto humiliter ſunt tolerata, conſideras, ipſum authorem
volũtariæ paſſionis agnoſcas: Ita fiet, vt dum humilitas
patienti, facienti virtus aſcribitur: idẽ Chriſtus vno atq;
eodem tempore cum patitur infirmus, cum facit omni-
poteos doceatur. Sed ne adhuc in morte filij dei aliquã
inſenſibilitatem nos credatis accipere, importunũ non
eſt quæ de morte ſenſa ſunt inueſtigare: in qua ſine du-
bio deſtitutũ corpus vita, animam noſtrã non perimit,
dum diſcedens anima nõ vim ſuam perdidit, ſed quod
viuificauerat hoc dimittit: & quantum in ſe eſt, alterius
mortem facit, ipſa noo recipit. Facit, inquã, non viuifi-
cando quod deſerit: [non recipit,] nõ amittendo quod
viuit. Itaque omnis mors nihil aliud quàm carnis occa
ſus eſt: A qua cum vis potentiæ viuificantis abſceſſerit,
in terram de qua ſumpta eſt, amiſſis quos non per ſeip-
ſam habuit, ſenſibus, redit. Atqui contraria, inquis, vitæ
mors eſt. Fateor: Sed non ex eo genere contrariorum,
quæ exiſtentis ſubſtantiæ oppoſitione ſe perimũt: ſed ex
eorum potius quæ dum cuilibet accidũt, ſimul quidem
eſſe oon poſſuot, ſed vnius tantum ſubſtantiæ habitu ac L
priuatione gignũtur. Sicut verbi gratia, noctem doce-
mus ac diem. Nam & hæc eiuſdẽ generis docentur eſſe
contraria, cum non vtriuſque, ſed vnius tantum videa-
tur eſſe ſubſtãtia. Ecce enim dicimus diem eſſe, cum ſol
eſt ſuper terram: Solem autem conſtat eſſe ſubſtantiam.
Hic cum peracto diurni temporis curſu, ab humani vi-
ſus contẽplatione diſceſſerit, ooctem diſcedendo mox
facit. Facit, ioquam, ſubtrahendo copiam diurni lumi-
nis, noo in ſe recipiendo ſubſtaotiam noctis. Itaq; vnæ
lucis ſubſtantia noctem facere videtur & diem, & non
vno modo: Nam diem cum venit efficit, noctem cum
recedit. Vnde & Manichæorum non irreligioſam tan-
tum, vetumetiam ſtultam diuiſionem, qua bona à malis
æque extantibus nituntur ſeparare ſubſtantiis, plerunq;
confundimus: oſtendentes eis luminare maius, quo fie-
ri nouimus diem: & cogẽtes vt & ipſi ſimiliter nos do-
cerent, quod eſſet ſi dictu fas eſt, tenebrale mains, quo
ſubſtantialiter fieri crederemus & noctem. Sed de his
aliâs, qui per ſtulticiã blaſphemi dogmatis, aut pro ex-
tantibus noo extaotia, aut pro principalibus conſecuta,
aut pro contrariis videntur affirmare cõmunia. Quæ ſi
quis fidei oculis non priuatus excuſſerit, omnes eorum M
machinas facili ratione confundit. Ergo vt dicere cœ-
peramus, anima nõ aliter quàm ſol vitam tribuit carni
cum venerit, mortẽ efficit cum recedit. Quam ne quis
putet corporis morte cõſumi, audiat quid domious de
hoc in Euangelio generali authoritate definiat: Nolite, *Matth. 10.*
inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem
nõ poſſunt occidere: ſed timete eũ potius qui animam
& corpus poteſt occidere in gehenna ignis. Si ergo ſu-
perſtite anima corpus cõſtat occidi, & propterea conſe
quens neceſſariũ non eſt, animas corporũ ioternitione
cõſumi: hoc ſi ita eſt, etiã poſt mortẽ corporis nihilomi-
nus mẽtibus viuitur. Quod ſi de vnoquoq; noſtrũ recte
ſentitur, quo modo fons vitæ propter participationem
humanæ mortis viuificãdi potentiã perdidiſſe iactatur?
Sed poteſt, inqois, anima & corpus occidi in gehenna
ignis. Quod aduerſum nos primũ idcirco nõ facit, quia
mors iſta nõ cõditionis videtur eſſe, ſed criminis. Nam
remota culpa iubemur homines nõ timere, qui poſſunt
corpus, animam tamẽ negantur occidere. Dehinc, quo-
niam boc tantum eſſe dicitur poſſibile deo, filium ſuum
vnige-

A vnigenitum & communione naturæ,& ęqualitate po-
tentiæ nó hoc credimus meruiſſe. Suſcepit ergo ſalua-
tor conditionem mortis noſtræ, ſed nó ita vt deterio-
rem faceret,cum pręter conſuetudinem dominari eam
permittebat animæ:ſed potius vt nihil hanc obeſſe ani-
Caput XV. mæ pariter iuſtorum omnium probat[illegible] & vitæ. Sed
fingamus,licet Euangeliis reclamantibus,animas inter-
ire:Nónne[in]ſaluatore noſtro,licet in his mortē non
repellente,tertiū tamen atq; ſpeciale,maieſtas eſt,quam
nó potuit mors humana contingere?Ad ſummā videa-
Luca.23. mus,in cruce poſitus quid promiſit?Hodie,inquit, me-
cum eris in paradiſo: Hodie,inquit, non poſt triduum,
cum carnem meam de ſepulchri requie reſuſcitauero,
non cum in me primicias futuræ reſurrectionis oſten-
dero. Cuius putamus hæc vox eſt maieſtatis,mentis aut
corporis?Corpus autē in ſepulchro fuiſſe,nullus igno-
rat:Reſtat vt diuinitati,vel mēti vox iſta cōueniat. Sed
dicit aliquis:Deitatis hanc,nó animæ Chriſti credimus
vocē. Et quid in eo cui promittebatur accipimus: Ho-
die, inquit latroni, mecū eris in paradiſo: cuius corpus
ad futuram reſurrectionem mors cómunis incluſit.Ani
B ma igitur eſt cui dominus hoc promiſit & præſtitit. Si
igitur mortuo corpore ad paradiſum anima mox vo-
catur,quenquam ne adhuc tam impiū credimus, qui di
cere audeat, quoniā anima ſaluatoris noſtri triduo illo
corporeæ mortis apud inferos cuſtodiæ mācipetur? Et
Matth.26. quis,inquis, eſt alius qui inſtante paſſione Chriſti inge-
muit,dicens,Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortē: Tri-
ſtis vſq; ad mortem, propter affectum ſuſceptæ carnis:
non poſt mortē,cum beatitudinē ſpondet ſocietas dei-
tatis: Non initium mœroris mors iſta,ſed finis eſt: Nec
incipiunt poſt hanc iuſtorum flagella, ſed deſinunt,cū
Cap. XVI. & impedimēta materiæ fluctuantis exponūt, & autho-
rem ſuū pleniori intelligentia iam capiunt. Ergo,in-
quis, mortem dei filius & in anima non pertulit, & in
maieſtate non ſenſit?Quid ergo dicebas eſſe quod per-
tulit?Senſit prorſus & pertulit,ſed participatione mor-
bi alieni,nó proprietate vulneris ſui.Senſit ſicut omnes
ſentiunt, qui moriente carne mentibus viuunt,nó ſicut
impij qui vtraq;, ſicut idem ait,in gehennæ ignibus oc-
ciduntur.Quidam ſanè cómunem mortem etiā hoc pa
cto definiunt dicentes:nihil aliud hanc eſſe,quàm cum
C diuerſarū rerum conſenſu vitam facientium , velut per
diſſidiū quoddam ab inuicē fuerit facta diſſenſio. Hæc
ſi hominis mors eſt quæ non conſumit iuncta,ſed diui-
dit,dū origini vtrunq; reſtituit:quid de ſaluatoris nunc
anima dicemus, quæ vt nó dicam propter inhabitantē
deitatē,& propter iuſticiam ſingularē:certe propter cō
Cap. XVII. munē moriendi ſortē corpus illo triduo ſic potuit de-
ſerere,vt ipſa non poſſet penitus interire? Non ergo,
inquis, apud inferos Chriſti anima,non diuinitas fuit?
Fuit inquam.Neq; aliter eum video potuiſſe reſuſcitare
carnem ſuam , ſi apud inferos prædicem velut abſentis
dei non fuiſſe potentiam:Nec ideo tamen localem nos
credat aliquis dei prædicare præſentiā,de quo iſta pro-
pter manifeſtationem certi operis dicimus,quia alicubi
fuit qui vbique non defuit.Iacebat quantum ad corpus
mortuus in ſepulchro, mortuos reſuſcitans in inferno,
vitam tribuens vniuerſis in cœlo:non mundum dimit-
tens ad cœlos aſcendit, nec cœlum deſerens ad terram
venit,ſed vno atq; eodem tempore totū totus impleuit:
qui alicubi manifeſtatione plus parens, agnitionē præ-
ſentiæ ſuæ indignis negauit, non immenſæ deitatis ab-
Ca. XVIII. ſentiā procurauit. Vis noſſe de hac mediatoris mor-
te quid ſentiam?Omnium quæ à me in ſuperioribus in-
cidentium quæſtionum neceſſitate diſperſa ſunt, pror- D
ſus iſta ſententia eſt:quia credo mortuū eſſe filium dei,
non ſecundum pœnā iniuſticiæ, quam ex toto non ha-
buit:ſed ſecundum legem naturæ quam pro humani ge
neris redemptione ſuſcepit : illa morte de qua dicitur:
Quis eſt homo qui viuit & non videbit mortem ? non *Pſal.88.*
illa de qua Eſaias dicit: Mortui autem vitam nó vide-
bunt. Illa quæ ſecundum naturam generalis eſt cunctis,
non illa quæ ſpecialis eſt malis . Putemus ergo in hoc
eſſe quodam modo vim ac potentiam ſeminis , qua &
anima animas reparet: & carne omnium noſtrum car-
nem iudicio imminente reſuſcitet:dum per operationē
propriæ deitatis cūcta viuificans,ex vno ſuſcepti homi
nis grano,innumerabilem patri redditurus eſt meſſem.
Tunc ſeparaturus eſt à zizaniis ſegetem, cùm iuſtis cœ-
perit reddere mercedem: Qui cū patre & ſpiritu ſan-
cto viuit & regnat deus,per infinita ſecula,Amen.

F I N I S.

DIVI AVRELII E
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi,Liber de bono coniugali, contra Iouinianum.

QVONIAM vnuſquiſque homo *Caput I.*
humani generis pars eſt , & ſo-
ciale quiddam eſt humana natu-
ra, magnumq; habet & naturale
bonum,vim quoq; amiciciæ: ob
hoc ex vno deus voluit omnes
homines cōdere,vt in ſua ſocie-
tate non ſola ſimilitudine gene-
ris,ſed etiā cognationis vinculo tenerentur.Prima ita-
que naturalis humanæ ſocietatis copula vir & vxor eſt:
Quos nec ipſos ſingulos condidit deus,& tanquā alie-
nigenas iunxit: ſed alteram ex altero creauit:ſignans e-
tiam vim cōiunctionis in latere,vnde illa detracta,for-
mata eſt.Lateribus enim ſibi iunguntur,qui pariter am- *Gene.2.*
bulant, & pariter quò ambulant intuentur. Conſequēs
eſt connexio ſocietatis in filiis , qui vnus honeſtus fru-
ctus eſt,non coniunctionis maris & fœminæ, ſed con- F
cubitus. Poterat enim eſſe in vtroq; ſexu,etiam ſine tali
commixtione, alterius regentis, alterius obſequentis a-
micabdis quædam & germana coniunctio. Nec nūc *Caput II.*
opus eſt,vt ſcrutemur,& in ea quæſtione definitam ſen
tentiam proferamus , vnde primorum hominū proles
poſſit exiſtere , quos benedixerat deus dicens , Creſcite *Gene.1.*
& multiplicamini & replete terram: ſi non peccaſſent:
cum mortis conditionem corpora eorū peccando me-
ruerint, nec eſſe concubitus,niſi mortalium corporum
poſſit.Plures enim de hac re ſententiæ diuerſæq; extite-
runt.Et ſi examinandum ſit veritate diuinarū ſcriptura-
rum,quænam earum potiſſimū congruat,prolixæ diſpu
tationis negociū eſt . Siue ergo ſine coëundi complexu
alio aliquo modo, ſi nō peccaſſent habituri eſſent filios
ex munere omnipotētiſſimi creatoris,qui potuit etiam
ipſos ſine parentibus condere,qui potuit carnē Chriſti
in vtero virginali formare,& vt iam ipſis infidelibus lo *Matth. 1.*
quar,qui potuit apibus prolem ſine concubitu dare:ſiue
ibi multa myſtice ac figurate dicta ſint , alterq; ſit in- *De trinitate*
telligendum quod ſcriptum eſt, implete terram & do- *lib.3.ca.8.*
minamini eius: id eſt ,vt plenitudine & perfectione vi- *Gene.1.*
tę ac poteſtatis id fieret,vt ipſum quoque incrementum

G & multiplicatio qua dictum eſt, Creſcite & multiplica-
mini: in prouectu mentis & copia virtutis intelligatur:
Pſal. 137. ſicut in Pſalmo poſitũ eſt, Multiplicabis in anima mea
virtutem: nec data ſit homini prolis iſta ſucceſſio, niſi
poſteaquam cauſa peccati futura erat in morte diſceſ-
ſio: ſiue corpus non ſpiritale illis hominibus, ſed primo
animale factum erat, vt obedientiæ merito poſtea fie-
ret ſpiritale ad immortalitatem capeſſendam: non poſt
Sapien. 2. mortem, quæ inuidia diaboli intrauit in orbem terra-
rum, & facta eſt pœna peccati: ſed per illam commuta-
1. Theſſ. 4. tionem quam ſignificat Apoſtolus vbi ait, Deinde nos
viuentes qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in
nubibus obuiam Chriſto in aëera: vt illa corpora primi
coniugij & mortalia fuiſſe intelligamus prima confor-
matione, & tamẽ nõ moritura niſi peccaſſent: ſicut mi-
natus erat deus, tanquam ſi vulnus minaretur, quia vul-
nerabile corpus erat: quod tamẽ non accidiſſet niſi fie-
ret quod ille vetuiſſet. Ita ergo poſſent etiam per con-
cubitum talium corporum generationes ſubſiſtere, quæ
vſque ad certum modum haberent incrementum, nec
vergerent tamẽ in ſenium, aut vſque in ſenium, nec ta-
H men in mortem, donec illa benedictionis multiplica-
Deut. 8. & tione terra repleretur. Si enim veſtibus Iſraëlitarũ præ-
29. ſtitit deus per annos quadraginta ſine vllo detrimento
proprium ſtatum: quanto magis præſtaret corporibus
obedientium præcepto ſuo fœliciſſimũ quoddam tem-
peramentum certi ſtatus: donec in melius conuerteren
tur, nõ morte hominis, qua corpus ab anima deſeritur,
ſed beata cõmutatione à mortalitate ad immortalita-
tẽ, ab animali ad ſpiritalem qualitatem. Harum ſen-
Caput III. tentiarum quæ vera ſit, vel ſi alia vel aliæ poſſunt ad-
huc ex illis verbis exculpi, quærere ac diſſerere longum
Primũ con- eſt. Illud nunc dicimus ſecundum iſtam conditionem
iugij bonũ. naſcendi & moriendi, quam nouimus & in qua creati
ſumus, aliquid boni eſſe cõiugium maſculi & fœminæ:
cuius confœderationem ita diuina ſcriptura commen-
dat, vt nec dimiſſæ à viro nubere liceat alteri, quamdiu
vir eius viuit, nec dimiſſo ab vxore liceat alteram duce-
re, niſi mortua fuerit quæ receſſit. Bonum ergo cõiugij
Matth. 19. quod etiam dominus in Euangelio confirmauit, nõ ſo-
lum quia prohibuit dimittere vxorem, niſi ex cauſa for-
Ioan. 2. nicationis, ſed etiam quia venit [inuitatus] ad nuptias,
cur ſit bonũ merito quæritur. Quod mihi non videtur
I propter ſolam filiorũ procreationẽ, ſed propter ipſam
Secundũ cõ etiam naturalem in diuerſo ſexu ſocietatem: Alioquin
iugij bonũ. non iam diceretur coniugium in ſenibus, præſertim ſi
vel amiſiſſent filios vel minime genuiſſent: Nunc vero
in bono licet annoſo coniugio, & ſi emarcuit ardor æ-
tatis inter maſculum & fœminã, viget tamen ordo cha-
ritatis inter maritum & vxorem: quia quanto meliores
ſunt, tanto maturius à cõmixtione carnis ſuæ, pari con-
ſenſu ſe cõtinere cœperunt, nõ vt neceſſitatis eſſet poſt-
ea non poſſe quod vellent, ſed vt laudis eſſet primũ no-
luiſſe quod poſſent. Si ergo ſeruatur fides honoris & ob-
ſequiorum inuicem debitorum ab alterutro ſexu, etiam
ſi langueſcentibus & prope cadauerinis vtriuſq; mem-
bris, animorum tamẽ rite coniugatorum tanto ſynce-
rior, quanto probatior: & tanto ſecurior, quanto placi-
Tertiũ con- dior caſtitas perſeuerat. Habẽt etiam id bonum coniu-
iugij bonũ. gia, quòd carnalis vel iuuenilis incontinentia, etiã ſi vi-
cioſa eſt, ad propagandæ prolis redigitur honeſtatẽ, vt
ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniu-
galis. Deinde quia reprimitur & quodã modo verecun
dius æſtuat cõcupiſcentia carnis, quã temperat parenta-
lis affectus: Intercedit enim quædam grauitas feruidæ

voluptatis, cũ in ea quòd ſibi vir & mulier adhæreſcũt, K
pater & mater eſſe meditantur. Huc accedit quia in Cap. IIII.
eoipſo quod ſibi inuicẽ coniuges debitum ſoluunt, etiã Quartũ con
ſi id aliquanto intemperantius & incontinentius expe- iugij bonũ.
tant, fidem tamen ſibi pariter debent. Cui fidei tantum
iuris tribuit Apoſtolus, vt eam poteſtatem appellaret di
cens: Mulier nõ habet poteſtatem ſui corporis ſed vir: 1. Cor. 7.
ſimiliter autem & vir non habet poteſtatẽ ſui corporis,
ſed mulier. Huius autem fidei violatio dicitur adulte- 32. q. 5. cap.
rium, cũ vel propriæ libidinis inſtinctu, vel alienæ con- Ille autem.
ſenſu cũ altero vel altera cõtra pactum coniugale con-
cumbitur: atque ita frangitur fides, quæ in rebus etiam
corporeis & abiectis magnũ animi bonum eſt: & ideo
eam ſaluti quoque corporali, qua etiam vita iſta conti-
netur, certum eſt debere præponi. Etſi enim exigua pa-
lea præ multo auro penè res nulla eſt: fides tamen cum
in negocio paleæ, ſicut in auro ſyncera ſeruatur, nõ ideo
minor eſt, quia in re minore ſeruatur. Cum vero ad pec 22. q. 4. c. Si
catum admittẽdum adhibetur fides, mirum ſi fides ap- ad peccatũ.
pellanda eſt. Veruntamen qualiſcunque ſit, ſi & contra
ipſam fit, peius fit: niſi cum propterea deſeritur vt ad ve
ram fidem ac legitimam redeatur, id eſt, vt peccatũ e- L
mẽdetur, voluntatis prauitate correcta: Tanquã ſi quis
cum hominem ſolus expoliare non poſſit, inueniat ſo-
cium iniquitatis, & cũ eo paciſcatur vt ſimul id faciant
ſpoliumq; partiãtur, quo facinore commiſſo totũ ſolus
auferat: Dolet quidem ille, & fidem ſibi ſeruatã non eſſe
conqueritur: verum in ipſa ſua querela cogitare debet,
potius in bona vita ipſi humanæ ſocietati fuiſſe ſeruan-
dã, ne præda iniqua ex homine fieret, ſi ſentit quàm ini-
que ſibi in peccati ſocietate ſeruata nõ fuerit: ille quip-
pe vtrobique perfidus, profecto ſceleratior iudicandus
eſt. At ſi id quod malefecerãt ei diſplicuiſſet, & propter-
ea cum participe facinoris prædam diuidere noluiſſet,
vt homini cui ablata fuerat, redderetur, eum perfidum
nec perfidus diceret: Ita mulier ſi fide coniugali violata
fidẽ ſeruet adultero, vtiq; mala eſt: ſed ſi nec adultero,
peior eſt. Porrò ſi eam flagitij pœniteat, & ad caſtitatem
rediẽs coniugalẽ, pacta ac placita adulterina reſcindat,
miror ſi eam fidei violatricem, vel ipſe adulter putabit.

Solet etiam quæri, cum maſculus & fœmina, nec il- Caput V.
le maritus, nec illa vxor alterius, ſibimet non filiorum 32. quaeſt. 2.
procreandorũ, ſed propter incontinentiam ſolius con cap. Solet.
cubitus cauſa copulantur, ea fide media, vt nec ille cum 4. ſent. diſt.
altera, nec illa cum altero id faciat, vtrũ nuptiæ ſint vo- 31. ca. Et eſt
candæ. Et poteſt quidem fortaſſe nõ abſurde hoc appel ſciendum.
lari connubium, ſi vſq; ad mortem alicuius eorũ id in- M
ter eos placuerit, & prolis generationem, quamuis non
ea cauſa coniuncti ſint, nõ tamen vitauerint, vt vel no-
lint ſibi naſci filios, vel etiam opere aliquo malo agant
ne naſcantur. Cæterum ſi vel vtrunq; vel vnum horum
deſit, non inuenio quemadmodũ has nuptias appellare
poſſimus. Etenim ſi aliquã ſibi vir ad tempus adhibue-
rit, donec aliam dignã vel honoribus vel facultatibus
ſuis inueniat, quam comparem ducat, ipſo animo adul-
ter eſt, nec cum illa quã cupit inuenire, ſed cum iſta cũ
qua ſic cubat, vt cũ ea non habeat maritale cõſortium.
Vnde & ipſa hoc ſciẽs ac volens, impudice vtiq; miſce-
tur ei, cum quo nõ habet fœdus vxorium. Veruntamen
ſi ei fidem thori ſeruet, & cũ ille vxorem duxerit, nube-
re ipſa non cogitet, atq; à tali prorſus opere continere
ſe præparet, adulteram quidem fortaſſis facile appellare
non audeam, non peccare tamen quis dixerit, cum eam
viro cuius vxor non eſt, miſceri ſciat? Iam vero ſi ex il-
lo concubitu quantum ad ipſam attinet, non niſi filios
velit,

A velit, & quicquid vltra cauſam procreandi patitur, inuita patiatur: multis quidem iſta matronis anteponenda eſt: Quæ tametſi nō ſunt adulteræ, viros tamen ſuos plerunq; etiam continere cupientes ad reddendum carnale debitum cogunt, non deſiderio prolis, ſed ardore concupiſcentiæ ipſo ſuo iure intemperanter vtentes: In quarum tamen nuptiis bonum eſt hocipſum quòd nuptæ ſunt: Ad hoc enim nuptæ ſunt, vt illa concupiſcentia redacta ad legitimum vinculum, non deformis & diſſoluta fluitaret, habens de ſeipſa irrefrænabilem carnis infirmitatem, de nuptiis autem indiſſolubilem fidei ſocietatē: de ſeipſa progreſſum immoderate coëundi, de nuptiis modum caſte procreandi. Et ſi enim turpe eſt libidinoſe vti velle marito, honeſtum eſt tamē nolle miſceri niſi marito, & non parere niſi de marito.

Cap. VI. 32. quæſt. 2. cap. Quicquid inter. — Sunt item viri vſqueadeo incontinentes, vt coniugibus nec grauidis parcant. Quicquid ergo inter ſe cōiugati immodeſtum, inuerecundum, ſordidúmve gerunt, vicium eſt hominum, non culpa nuptiarum. Iam in ipſa quoque immoderatiore exactione debiti carnalis, quam eis non ſecundum imperium præcipit, ſed ſecundum veniam concedit Apoſtolus (1. Corin. 7.), vt etiam præter cauſam procreandi ſibi miſceantur: & ſi eos praui mo- B res ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio ſeu fornicatione defendunt. Neq; enim illud propter nuptias admittitur, ſed propter nuptias ignoſcitur. Debent ergo ſibi coniugati, non ſolum ipſius ſexus ſui commiſcendi fidem, liberorum procreandorū cauſa, quæ prima eſt humani generis in iſta mortalitate ſocietas: verumetiam infirmitatis inuicem excipiendæ, ad illicitos concubitus euitandos, mutuā quodam modo ſeruitutem: vt & ſi alteri eorum perpetua continentia placeat, niſi ex alterius conſenſu nō poſſit. Et ad hoc enim (Ibidem.) vxor non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſimiliter & vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier: vt & quod nō filiorum procreandorum, ſed infirmitatis & incontinentiæ cauſa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, nō ſibi alterutrum negent: ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tētante ſatana propter incōtinentiam, vel amborum, vel cuiuſquam eorum. (4. ſen. diſt. 31. cap. Cum ergo.) Coniugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpā: concupiſcentiæ vero ſatiandæ, ſed tamen cum coniuge, propter fidem thori venialem habet culpam: adulterium vero ſiue fornicatio letalem C habet culpā: Ac per hoc melior eſt quidem ab omni cōcubitu continentia, quàm vel ipſe matrimonialis cōcubitus, qui fit cauſa gignendi.

Cap. VII. — Sed quia continētia illa meriti amplioris eſt, reddere vero debitum coniugale nullius eſt criminis, exigere autē vltra generandi neceſſitatem culpæ venialis, fornicari vero vel mœchari, puniēdi criminis: cauere debet charitas coniugalis, ne dū ſibi quærit vnde amplius honoretur, coniugi faciat vnde damnetur. Qui enim dimittit vxorē ſuam excepta cauſa fornicationis facit eam mœchari (Matt. 5. & 19.). Vſqueadeo fœdus illud initum nuptiale, cuiuſdam ſacramenti res eſt, vt nec ipſa ſeparatione irritum fiat: quandoquidem viuente viro, à quo relicta eſt mœchatur, ſi alteri nupſerit: & ille huius mali cauſa eſt qui reliquit. Miror autem ſi quemadmodum licet dimittere adulteram vxorem, ita liceat ea dimiſſa alteram ducere: Facit enim de hac re ſancta ſcriptura difficilem nodum, dicente Apoſtolo (1. Corin. 7.), ex præcepto domini mulierē à viro non debere diſcedere, quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari: cum recedere vtiq; & manere innupta, niſi ab adultero viro non debeat, ne recedendo ab eo qui

adulter non eſt, faciat eum mœchari: reconciliari autem D viro vel tolerando, ſi ſe ipſa continere non poteſt, vel correcto forſitan iuſte poteſt: Quo modo autem viro poſſit eſſe licentia ducendæ alterius, ſi adulteram reliquerit, cum mulieri non ſit nubendi alteri, ſi adulterum reliquerit, non video. Quæ ſi ita ſunt, tantum valet illud ſociale vinculum coniugum (32. q. 7. cap. Tātū valet.), vt cum cauſa procreandi colligetur, nec ipſa cauſa procreādi ſoluatur. Poſſet enim homo dimittere ſterilem vxorē, & ducere de qua filios habeat: & tamen non licet & noſtris quidem iam temporibus, ac more Romano nec ſuperducere, vt amplius habeat quàm vnam viuam: & vtique relicta adultera vel relicto adultero poſſent plures naſci homines, ſi vel illa alteri nuberet, vel ille alteram duceret. Quod tamē ſi non licet, ſicut diuina regula præſcribere videtur, quem non faciat intentū, quid ſibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis: Quod nequaquam puto tantum valere potuiſſe, niſi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam ſacramētum adhiberetur, quod deſerentibus hominibus atq; id diſſoluere cupientibus, inconcuſſum illis maneret ad pœnam. Siquidē interueniente diuortio (32. q. 7. c. Interueniēte.), non aboletur illa confœderatio nuptialis: ita vt ſibi coniuges ſint etiam ſeparati, cum illis autem adulterium committant, qui- E bus etiam fuerint poſt ſuum repudium copulati, vel illa viro, vel ille mulieri: nec tamen niſi in ciuitate dei noſtri in monte ſancto eius (Pſal. 47.), talis eſt cauſa cum vxore.

Cap. VIII. — Cæterum aliter ſe habere iura gentiliū quis ignorat, vbi interpoſito repudio ſine reatu aliquo vltionis humanæ, & illa cui voluerit nubit, & ille quam voluerit, ducit, Cui cōſuetudini ſimile aliquid propter Iſraëlitarum duriciā, videtur permiſiſſe Moyſes de libello repudij (Deute. 24.). Qua in re exprobratio diuortij magis apparet, quàm approbatio. Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus (Hebræ. 13.), Quod non ſic dicimus bonum, vt in fornicationis comparatione ſit bonū: Alioquin duo mala erunt, quorū alterum peius: aut bonum erit & fornicatio, quia eſt peius adulteriū. Peius eſt enim alienū matrimonium violare, quàm meretrici adhærere: & bonū adulterium, quia eſt peior inceſtus. Peius eſt enim cum matre quàm cum aliena vxore concumbere (1. Cor. 6.), & donec ad ea perueniatur, quæ ſicut Apoſtolus ait, Turpe eſt etiam dicere (Ephe. 5.): omnia bona erūt in comparatione peiorum. Hoc autē falſum eſſe quis dubitet? Non ergo duo mala ſunt connubium & fornicatio, quorum F alterum eſt peius: ſed duo bona ſunt cōnubium & continētia, quorum alterum eſt melius. Sicut iſta temporalis ſanitas & imbecillitas non ſunt duo mala, quorum alterū peius: ſed iſta ſanitas & immortalitas duo bona ſunt, quorū alterum melius. Item ſcientia & vanitas nō duo mala ſunt, quorum vanitas peius: ſed ſciētia & charitas duo bona ſunt, quorum charitas melius. Scientia nanq;, vt ait Apoſtolus (1. Corin. 13.), deſtruetur, & tamē huic tempori neceſſaria eſt, charitas autem nunquam cadet. Sic & mortalis iſta generatio, propter quam fiunt nuptiæ, deſtruetur. Ab omni autē concubitu immunitas, & hic angelica meditatio eſt, & permanet in ęternū. Sicut autem ieiuniis ſacrilegorū meliora ſunt prandia iuſtorum, ita nuptiæ fideliū virginitati anteponūtur impiorum. Veruntamen neq; ibi prandium ieiunio, ſed iuſticia ſacrilegio: neque hic nuptiæ virginitati, ſed fides impietati præfertur. Ad hoc enim iuſti cum opus eſt prandent, vt tanquā boni domini quod iuſtū & æquū eſt ſeruis corporibus præbeant: ad hoc autē ſacrilegi ieiunant vt dæmonibus ſeruiant: Sic ad hoc nubunt fideles, vt maritis

G pudice copulentur, ad hoc autem ſunt virgines impiæ,
vt à vero deo fornicētur. Sicut ergo bonum erat quod
Lucæ.10. Martha faciebat occupata multum circa miniſterium
ſanctorum:ſed melius quod Maria ſoror eius ſedēs ad
pedes domini,& audiens verbū domini,(cum eum am
Daniel.13. bæ hoſpitio recepiſſent:)ita bonum Suſannæ in coniu-
Lucæ.2. gali caſtitate laudamus:ſed tamē ei bonū viduæ Annæ,
Lucæ.1. ac multo magis Mariæ virginis anteponimus. Bonum
erat quod faciebant qui de ſubſtantia ſua Chriſto ac di
ſcipulis ſuis neceſſaria miniſtrabant:ſed melius qui om
nem ſubſtantiam ſuā dimiſerunt, vt expeditiores eun-
dem dominum ſequerentur.In his autē binis bonis,ſiue
quæ iſti, ſiue quæ Martha & Maria faciebant, fieri non
poſſet quod melius eſt,niſi altero prætermiſſo aut reli-
cto.Vnde intelligendum eſt,non ideo malum putandū
eſſe nuptias,quia niſi ab eis abſtineatur,nō poteſt haberi
vidualis caſtitas aut virginalis integritas. Neque enim
ideo malum erat quod Martha faciebat, quia niſi inde
abſtineret ſoror eius,non faceret quod melius erat.Aut
Matth.10. ideo malum eſt iuſtum ſuſcipere aut Prophetam in do-
H mum ſuam,quia nec domū habere debet, vt quod me-
lius eſt faciat,qui vult ad perfectionem Chriſtum ſequi.

Cap.IX. Sanè videndum eſt nobis,alia bona nobis deū dare,
quæ propter ſeipſa expetenda ſunt,ſicut eſt ſapientia,ſa
lus,amicicia:alia quæ propter aliquid ſunt neceſſaria,ſi-
cut doctrina,cibus,potus,ſomnus,coniugium,concubi
tus.Horum enim quædā neceſſaria ſunt propter ſapien
tiam,ſicut doctrina:quædam propter ſalutē,ſicut cibus,
potus,& ſomnus:quædam propter amiciciam,ſicut nu-
ptiæ vel concubitus:Hinc enim ſubſiſtit propagatio hu
mani generis,in quo ſocietas amicabilis magnum bonū
eſt. His itaque bonis quæ propter aliud neceſſaria ſunt,
qui non ad hoc propter quod inſtituta ſunt vtitur,pec-
cat, aliâs venialiter, aliâs damnabiliter. Quiſquis vero
eis propter hoc quod data ſunt vtitur,benefacit: Cui er
go nō ſunt neceſſaria,ſi nō eis vtitur melius facit. Pro-
inde iſta bona cū opus habemus bene volumus,ſed me-
lius ea nolumus quàm volumus,quia tūc melius nos ha
1.Timo.5. bemus cū ea neceſſaria non habemus.Ac per hoc bonū
eſt nubere,quia bonū eſt filios procreare, matremfami-
liâs eſſe:ſed melius eſt non nubere,quia melius eſt ad ip
ſam humanam ſocietatē hoc opere non egere.Ita enim
(iam)ſeſe habet humanū genus, vt alijs qui ſe non conti
I nent, nō ſolum per nuptias occupatis,ſed multis etiam
per illicitos cōcubitus luxuriantibus, bono creatore de
malis eorum faciente quod bonum eſt,non deſit prolis
numeroſitas & abundantia ſucceſſionis,vnde ſanctæ a-
miciciæ conquirantur. Ex quo colligitur,primis tēpo-
ribus generis humani, maxime propter dei populum
propagandum, per quem & prophetaretur & naſcere-
tur princeps & ſaluator omnium populorū,vti debuiſſe
ſanctos iſto,non propter ſe expetēdo,ſed propter aliud
neceſſario bono nuptiarum:Nunc vero cum ad ineun-
dam ſanctam & ſynceram ſocietatem vndiq; ex omni-
bus gentibus copia ſpiritalis cognationis exuberet,etiā
propter filios ſolos cōnubia copulare cupientes,vt am-
pliore cōtinentię bono potius vtantur admonēdi ſunt.

Cap. X. Sed noui quoſdam qui murmurent: Quid ſi, in-
quiunt,omnes velint ab omni concubitu abſtinere:vn-
de ſubſiſtet genus humanum? Vtinam omnes hoc vel-
lent,duntaxat in charitate de corde puro,& conſcien-
1.Timo.1. tia bona,& fide non ficta:multo citius dei ciuitas com-
pleretur, vt acceleraretur terminus ſeculi. Quid enim
aliud hortari apparet Apoſtolum vbi ait, cum inde lo-
1.Cor.7. queretur:Vellem omnes eſſe ſicut meipſum? Aut in illo
loco: Hoc autem dico fratres,tempus breue eſt,reliquū *1.Corin.7.*
eſt vt & hi qui habēt vxores tanquā non habentes ſint, K
& qui flent tanquam nō flentes, & qui gaudent tanquā
non gaudentes, & qui emunt tanquam non emētes, &
qui vtuntur hoc mundo tanquā non vtantur. Præterit
enim figura huius mūdi,volo vos ſine ſolicitudine eſſe.
Deinde ſubiungit: Qui ſine vxore eſt,cogitat quæ ſunt
domini, quo modo placeat domino: Qui autē matri-
monio coniunctus eſt,cogitat quę ſunt mūdi,quo mo-
do placeat vxori. Et diuiſa eſt mulier nupta,† & virgo *†al. vxori,*
quæ innupta eſt,ſolicita eſt ea quę ſunt domini,vt ſit ſan *& diuiſus*
cta & corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt,ſolicita *eſt. Mulier*
eſt quæ ſunt mundi,quo modo placeat viro. Vnde mi- *innupta &c.*
hi videtur hoc tempore ſolos eos qui ſe non continent
coniugari oportere, ſecūdum illam eiuſdem Apoſtoli
ſententiam, Quòd ſi ſe non continent,nubant: Melius *1.Cor.7.*
eſt enim nubere quàm vri. Nec ipſis tamen peccatum
ſunt nuptiæ, quæ ſi in cōparatione fornicationis elige-
rentur,minus peccatum eſſent quàm fornicatio, ſed ta-
men peccatum eſſent. Nunc autem quid dicturi ſumus
aduerſus euidentiſſimam vocē Apoſtoli dicētis,Quod L
vult faciat,non peccat,ſi nubat: Et ſi acceperis vxorem *Ibidem.*
non peccaſti,& ſi nupſerit virgo non peccat.Hinc cer-
te iam dubitare fas non eſt,nuptias non eſſe peccatum.
Non itaque nuptias ſecundum veniam concedit Apo-
ſtolus. Nam quis ambigat abſurdiſſime dici,nō eos pec *Ibidem.*
caſſe quibus venia datur? Sed illum concubitum ſecun
dum veniā concedit,qui fit per incontinentiā,non ſo-
la cauſa procreandi,& aliquādo nulla cauſa procrean-
di:quē nuptiæ non fieri cogunt,ſed ignoſci impetrant:
ſi tamē nō ita ſit nimius,vt impediat quæ ſepoſita eſſe† *†aliàs,quæ*
debent tempora orandi,nec immutetur in eū vſum qui *ſe poſtpoſita*
eſt contra naturam. De quo Apoſtolus tacere non po- *eſſe.*
tuit, cum de corruptelis nimiis immundorū & impio- *1.Corin.7.*
rum hominū loqueretur. Concubitus enim neceſſarius *1.Petri.3.*
cauſa generandi, inculpabilis & ſolus ipſe nuptialis eſt. *Roma.1.*
Ille autē qui vltra iſtam neceſſitatem progreditur, iam *4.sent.diſt.*
non rationi,ſed libidini obſequitur. Et huic tamen nō *31.c. Sed ſi.*
exigere ſed reddere coniugi, ne fornicando damnabi-
liter peccet, ad perſonam pertinet coniugalem. Si au-
tem ambo tali concupiſcentiæ ſubiguntur,rem faciunt
non planè nuptiarum. Veruntamen ſi magis in ſua con
iunctione diligunt quod honeſtum quàm quod inho-
neſtum eſt,id eſt,quod eſt nuptiarum,quàm id quod nō
eſt nuptiarum,hoc eis authore Apoſtolo ſecundum ve M
niam conceditur. Cuius delicti non habent hortatrices
nuptias, ſed deprecatrices, ſi dei miſericordiam non à
ſe auertant: vel non abſtinendo quibuſdam diebus, vt
orationibus vacent, & per hanc abſtinentiam ſicut per
ieiunia commendent preces ſuas:vel immutando natu
ralem vſum in vſum qui eſt cōtra naturām,quod dam-
nabilius fit in coniuge. Nam cum ille naturalis vſus, *Caput XI.*
quādo prolabitur vltra pacta nuptialia:id eſt,vltra pro-
pagādi neceſſitatem, venialis ſit in vxore, in meretrice
damnabilis:iſte qui eſt contra naturam,execrabiliter fit
in meretrice,ſed execrabilius in vxore. Tantū valet or-
dinatio creatoris & ordo creaturæ,vt in rebus ad vten-
dum cōceſſis,etiam cum modus exceditur longe ſit to-
lerabilius: quàm in eis quæ conceſſa non ſunt,vel vnus
vel rarus exceſſus: & ideo in re conceſſa immoderatio
coniugis,ne in rem non conceſſam libido prorumpat,
toleranda eſt. Hinc eſt etiam quòd longe minus peccat
quamlibet aſſiduus ad vxorem, quàm vel rariſſimus ad
fornicationem. Cum vero vir membro mulieris nō ad
hoc cōceſſo vti voluerit, turpior eſt vxor ſi in ſe,quàm
ſi in

A ſi in alia fieri permiſerit. Decus ergo coniugale eſt ca-
4.ſent.diſt. ſtitas procreandi, & reddēdi carnalis debiti fides: hoc
31.c. Sed ſi. eſt opus nuptiarū, hoc ab omni crimine defendit Apo-
1.Cor.7. ſtolus dicendo, Et ſi acceperis vxorem, non peccaſti: & ſi virgo nupſerit, nō peccat: & quod vult faciat, nō peccat ſi nubat. Exigendi autē debiti ab alterutro ſexu immoderatior progreſsio, propter illa quæ ſupra dixim⁹, coniugibus ſecundum veniam cōceditur. Quod ergo
Ibidem. ait, Quæ innupta eſt cogitat ea quæ ſunt domini, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu, nō ſic accipiendū eſt, vt putemus nō eſſe ſanctam corpore Chriſtianam cōiugem
1.Cor.6. caſtam. Omnibus quippe fidelibus dictum eſt, Neſcitis quoniam corpora veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem habetis à deo. Sancta ſunt etiam corpora coniugatorum, fidem ſibi & domino ſeruantium. Cui ſanctitati cuiuſlibet eorū, nec infidelem coniugem obſiſtere: ſed potius ſanctitatem vxoris prodeſſe infideli viro, aut ſanctitatem viri prodeſſe infideli vxori: idem
1.Cor.7. Apoſtolus teſtis eſt dicēs, Sanctificatus eſt enim vir infidelis in vxore fideli, & ſanctificata eſt mulier infidelis in fratre fideli. Proinde illud dictum eſt ſecundum am-
B pliorem ſanctitatem innuptarum quàm nuptarum, cui merces etiam debetur amplior: ſecundum quod iſto bono illud eſt melius, quia & hoc ſolū cogitat [fœmina] quo modo placeat deo. Neq; enim fœmina fidelis, ſeruans pudiciciā coniugalem, nō cogitat quo modo placeat domino: ſed vtique minus, quia cogitat etiam quę mundi ſunt, quo modo placeat viro. Hoc enim de illis dicere voluit, quæ poſſunt habere quodā modo de neceſsitate coniugij, vt cogitent quæ ſunt mūdi, quo mo-
Cap.XII. do placeant viris ſuis. Quod vtrū de omnibus nuptis dixerit, an de talibus quales ita multæ ſunt, vt penè omnes putari poſsint, non immerito dubitatur. Neque
1.Cor.7. enim & illud quod de innuptis ait, Quę innupta eſt cogitat ea quę ſunt domini, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu: ad omnes innuptas pertinet, cum ſint quędā viduę
1.Timo.5. mortuæ, quę in deliciis viuunt. Veruntamen quod attinet ad quandam diſtinctionem & quaſi proprietatem innuptarum atque nuptarum, ſicut nimium deteſtanda eſt quæ cōtinens à nuptiis: id eſt, à re conceſſa, non cōtinet à delictis, vel luxurię, vel ſuperbię, vel curioſitatis
1.Cor.7. & verboſitatis: ita rara nupta eſt quæ in ipſo quoq; obſequio cōiugali nō cogitat, niſi quo modo placeat deo,
1.Timo.2. ornando ſe non intortis crinibus, aut auro aut marga-
C ritis & veſte precioſa, ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per bonā conuerſationem. Talia quip-
1.Pet.3. pe coniugia Petrus quoque Apoſtolus pręcipiendo deſcribit, Similiter, inquit, mulieres obaudientes maritis ſuis: vt & ſi qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationē ſine loquela lucrifieri poſsint, vidētes timorem & caſtam conuerſationem veſtrā: vt ſint non quæ à foris ornantur capillorū incriſpationibus, aut circūdatæ auro, aut veſte decora, ſed ille abſconditus cordis veſtri homo in illa perpetuitate quieti & modeſti ſpiritus, qui & apud dominū locuples eſt. Nam ſic quædam ſanctæ mulieres, quę in dominum ſperabant, ornabant ſe obſequētes viris ſuis, quo modo Sara obaudiebat Abrahæ dominum illum vocās, cuius factæ eſtis filiæ benefacientes, & non timentes vllum vanum timorem. Viri ſimili ratione cōcordes & caſte viuētes cum vxoribus veſtris, & tāquam vaſi infirmiori & ſubiecto tribuite honorem quaſi cohæredibus gratiæ, & videte ne impediantur orationes veſtræ. Itáne vero cōiugia talia
1.Cor.7. non cogitant ea quæ ſunt domini, quo modo placeant domino? Sed perrara ſunt. Quis negat? & in ipſa rarita-
te penè omnes qui tales ſunt, nō vt tales eſſent cōiuncti D
ſunt, ſed iam coniuncti tales facti ſunt. Qui enim Cap.XIII.
noſtri temporis homines Chriſtiani nuptiarum vinculo liberi, volentes ab omni cōcubitu ſe continere, cum
iam tempus eſſe perſpicerent, ſicut ſcriptum eſt, Non Eccleſ.3.
amplectendi, ſed abſtinēdi ab amplexu non potius eligerent, vel virginalē vel vidualem continentiam con-
ſeruare, quàm tribulationem carnis, ſine qua coniugia 1.Cor.7.
eſſe nō poſſunt, vt talia taceantur à quibus parcit Apoſtolus, nullo iam cogente humanę ſocietatis officio ſuſtinere? Sed cū dominante concupiſcentia fuerint copulati, ſi eam poſtea vicerint quia non ita licet diſſoluere coniugiū ſicut licebat nō colligare, fiunt tales quales profitetur forma nuptiarum: ita vt vel pari conſenſu aſcendant celſiorem ſanctitatis gradum: aut ſi nō ſunt ambo tales, erit qui talis eſt non exactor ſed redditor debiti, ſeruans in omnibus caſtā religioſamq; concordiam. Illis vero temporibus cum adhuc propheticis ſacramentis ſalutis noſtræ myſterium velabatur, etiā qui ante nuptias tales erant, officio propagandi nuptias copulabant, Non victi libidine, ſed ducti pietate: quibus ſi
optio talis daretur, qualis reuelato nouo teſtamēto da- E
ta eſt dicente domino, Qui poteſt capere capiat: nō eos Matt.19.
dubitat etiā cum gaudio ſuſcepturos fuiſſe, qui diligēter intentus legit quo modo coniugibus vtebātur: cum & plures habere vni viro licebat, quas caſtius habebat quàm nunc vnā quilibet iſtorum, quibus videmus quid
ſecundū veniam concedat Apoſtolus. Habebant enim 1.Cor.7.
eas in opere generandi, non in morbo deſiderij, ſicut 1.Theſſ.4.
gentes quæ ignorant deum. Quod tam magnum eſt, vt multi hodie facilius ſe tota vita ab omni cōcubitu abſtineant, quàm modum teneant non coëundi, niſi prolis cauſa, ſi matrimonio copulentur. Nempe multos habemus fratres & ſocios cœleſtis hæreditatis vtriuſq; ſexus continentes, ſiue expertos nuptias, ſiue ab omni tali cōmixtione integros, Nempe innumerabiles ſunt, quē tandem audiuimus inter familiaria colloquia, ſiue eorum qui cōiugati ſunt, ſiue qui fuerunt indicantem nobis nunquam ſe coniugi eſſe commixtum, niſi ſperando conceptum? Quod ergo præcipiunt cōiugatis Apoſtoli, hoc eſt nuptiarum: quod autem venialiter concedunt, aut quod impedit orationes, non cogunt nuptię,
ſed ferunt. Itaque ſi forte, quod vtrum fieri poſsit Cap.XIIII.
ignoro, magiſque fieri non poſſe exiſtimo: ſed tamen ſi
forte ad tēpus adhibita cōcubina filios ſolos ex eadem F
commixtione quæſiuerit: nec ſic iſta coniunctio vel earum nuptiis præponenda eſt, quę veniale illud operantur. Quid enim ſit nuptiarum conſiderandum eſt, non quid ſit nubentium, & immoderatius nuptiis vtētium. Neq; enim ſi agris inique ac perperam inuaſis, ita quiſq; vtatur, vt ex eorum fructib⁹ largas eleemoſynas faciat, ideo rapinam iuſtificat. Neque ſi alius ruri paterno vel iuſte quæſito, auarus incumbat, ideo culpanda eſt iuris ciuilis regula, qua poſſeſſor legitimus factus eſt. Nec tyrannicæ factionis peruerſitas laudabilis erit, ſi regia clementia tyrannus ſubditos tractet: nec vituperabilis
ordo regię poteſtatis, ſi rex crudelitate tyrānica ſęuiat. 32.q.2.cap.
Aliud eſt nanq; iniuſta poteſtate iuſte velle vti, & aliud concubina.
eſt iuſta poteſtate iniuſte velle vti. Ita nec cōcubinæ ad 31 q 1. cap.
tempus adhibitę, ſi filiorum cauſa concumbant, iuſtum poſſe.
faciunt concubinatum ſuum: nec coniugatę ſi cum ma 4.ſent.diſt.
ritis laſciuiant, nuptiali ordini crimen imponūt. Poſſe 33.c.Solet.
ſanè fieri nuptias ex male cōiunctis, honeſto poſtea pla Cap.XV.
cito conſequente, manifeſtum eſt. Semel autem ini- 32.q.7.cap.
tum cōnubium in ciuitate dei noſtri, vbi etiā ex prima Tantum.
duorum

G dnorum hominum cnpula qunddã ſacramẽtum nup-
tię gerunt,nullo modn pnteſt niſi alicuius eorum mor
te diſſolui. Manet enim vinculum nuptiarum,etiam ſi
proles cuius cauſa initum eſt, manifeſta ſterilitate non
ſubſequatur: ita vt iam ſcientibus coniugibus non ſe fi-
lios habituros, ſeparare ſe tamẽ vel ipſa cauſa filiorum
atque aliis copulare non liceat. Quod ſi fecerint,cũ eis
quibus ſe copulauerint,adulterium committunt,ipſi au
tem cõiuges manent. Planè vxoris vnluntate adhibere
aliam, vnde communes filij naſcantur vnius commix-
tinne ac ſemine, alterius autem iure ac poteſtate, apud
antiquos patres fas erat: vtrum & nunc fas ſit nõ teme-
re dixerim. Non eſt enim[nunc]prnpagãdi neceſsitas,
quæ tunc fuit: quandn & parientibus coniugibus alias
propter cnpioſinrem poſteritatẽ ſuperdocere licebat,
quod nunc certe non licet, Nam tantum affert oppor-
tunitatis ad aliquid iuſte agendum ſiue nnn agendum
temporum ſecreta diſtinctio,vt nunc melius faciat,qũi
4.ſent.diſt. nec vnã duxerit,niſi ſe continere non poſsit. Tunc au-
33.c. Quæ-runt. tem etiã plures inculpabiliter ducebãt, & qui ſe multo
facilius cõtinere poſſent, niſi aliud pietas illo tempore
H poſtularet. Sicut enim ſapiens & iuſtus qui iam concu-
3.de doctr. piſcit diſſolui & eſſe cũ Chriſto, & hoc magis optimo
Chriſtiana, delectatur,iam nnn hic viuendi cupiditate, ſed conſu-
cap.18. lendi officin ſumit alimentũ, vt maneat in carne quod
neceſſarium eſt propter alios: ſic miſceri fœminis iure
nuptiarum officioſum fuit tunc ſanctis viris, non libi-
Cap XVI. dinoſum. Quod enim eſt cibus ad ſalutẽ hominis,
2. Reg. 12. hoc eſt concubitus ad ſalutem generis, & vtrunque nõ
eſt ſine delectatione carnali. Quæ tamen modificata,&
tẽperantia refrænante, in vſum naturalem redacta, li-
bido eſſe nõ poteſt. Quod eſt autem in ſuſtẽtanda vita
illicitus cibus,hoc eſt in quęrẽda prnle fornicarius vel
adulterinus cõcubitus. Et quod eſt in luxuria ventris &
gutturis illicitus cibus, hoc eſt in libidine nullam pro-
lem quærente illicitus cõcubitus. Et qund eſt in cibo li-
citn nõnullus immoderatior appetitus,hoc eſt in cnn-
32.quæſt 4. iugibus venialis ille cõcubitus. Sicut ergo ſatius eſt mo
cap.Sicut. ri fame, quàm idolnthytis ▪eſci: ita ſatius eſt defungi
4.ſent.diſt. ſine liberis,quàm ex illicitn coitu ſtirpem quærere. Vn-
33.cap.vlt. decunque autem naſcantur hnmines, ſi parẽtum vicia
nnn ſectentur,& deum recte colant, honeſti & ſalui e-
runt. Semen enim hominis ex qualicũque homine,dei
creatura eſt,& eo male vtentibus male erit, nnn ipſum
I aliquandn malum erit. Sicut autem filij bnni adultero-
rum,nulla defenſio eſt adulterinrum: ſic mali filij con-
iugatorum,nullum crimẽ eſt nuptiarum. Prninde ſicut
patres tempnris noui teſtamenti ex officin conſulendi
alimenta ſumentes, quanuis ea cum delectatinne natu-
1.Cor.8. rali carnis acciperent, nullo modo tamen cõparaban-
tur delectationi enrũ, qui immolaticin veſcebãtur,aut
enrum qui quanuis licitas eſcas, tamen immoderatius
aſſumebant: ſic patres temporis veteris teſtamenti, cnn-
ſulendi officio concumbebant, quorum delectatio illa
naturalis nequaquam vſque ad irrationalem aut nefa-
riam libidinem relaxata, nec turpitudini ſtuprorum,
nec coniugatnrum intemperantiæ conferenda eſt. Ea-
dem quippe vena charitatis,nunc ſpiritaliter,tunc car-
naliter propter illam matrem Hieruſalem propagandi
erant filij: ſed diuerſa opera patrum nõ faciebat niſi di-
uerſitas temporum. Sic autẽ neceſſe erat, vt carnaliter
cnirent,etiam non carnales Prophetę: ſicut neceſſe erat
vt carnaliter veſcerentur, etiam nõ carnales Apoſtoli.
Cap.XVII. Quotquot ergo nunc ſunt quibus dicitur, Si ſe non
1.Cor.7. cnntinent, nubant: nnn comparandæ ſunt tunc etiam
nubentibus ſanctis. Ipſæ quidẽ nnptiæ in nmnibus gen K
tibus eadem ſunt filinrũ prnereãdorum cauſa: qui qua-
leſlibet poſtea fuerint, ad hoc tamẽ inſtitutæ ſunt nup-
tiæ,vt ordinate honeſteq; naſcantur. Sed hnmines qui
ſe non cnntinent,tanquam aſcẽdunt in nuptias gradu
honeſtatis: qui autem ſe ſine dubio continerent, ſi hoc
illius tempnris ratin permiſiſſet,quodam modo deſcẽ-
derunt in nuptias gradu pietatis. Ac per hnc quanuis
vtrorumque nuptiæ inquantum nuptiæ ſunt, quia pro-
creandi cauſa ſunt, æqualiter bonæ ſunt, hi tamen ho-
mines coniugati illis hominibus coniugatis non ſunt
comparandi. Habent enim iſti, quod illis propter ho-
neſtatem nuptiarum, quãuis ad nuptias non pertineat,
ſecundum veniam cõcedatur, id eſt, progreſſum ilum
qui excedit generandi neceſsitatem, quod illi non ha-
bebant. Sed neque hi, ſi qui fortè nunc inueniuntur, qui
nõ quęrunt in cõnubin nec appetũt, niſi propter quod
inſtitutæ ſunt nuptię, coæquari poſſunt illis hominib⁹.
In iſtis enim carnale eſt ipſum deſiderium filiorum: in
illis autem ſpiritale erat, quia ſacramento illius tem-
poris cõgruebat. Nunc quippe nullus pietate perfectus
filios habere niſi ſpiritaliter quærit, tũc vern ipſius pie- L
tatis erat operatio, etiã carnaliter filios propagare: quia
illius populi generatio nuncia futurnrum erat, & ad di
ſpenſatinnem propheticam pertinebat. Ideoq; nõ ſicut
vni viro etiam plures habere licebat vxnres, ita vni fœ
minę plures virns, nec prolis ipſius cauſa, ſi fortè illa pa
rere poſſet, ille generare nnn pnſſet. Occulta enim lege
naturæ amant ſingularitatem quæ principãtur. Subie-
cta vero non ſnlum ſingula ſingulis, ſed ſi ratio natura-
lis vel ſocialis admittit, etiam plura vni nõ ſine deco-
re ſubduntur. Neque enim ſic habet vnus ſeruus plures
dominos, quo modo plures ſerui vnum dominum. Ita
dunbus ſeu pluribus maritis viuis nullam legimus ſer-
uiſſe ſanctarum, plures autẽ fœminas vni virn legimus
coniunctas, cum gẽtis illius ſocietas ſinebat, & tempo-
ris ratio ſuadebat. Neque enim cõtra naturam nuptia-
rum eſt. Plures enim fœminæ ab vno viro fœtari poſ-
ſunt, vna vern à pluribus nõ poteſt. Hæc eſt principio-
rum vis, vt plures fœminę vni virn ſint, ſicut multę ani
mę vni deo recte ſubduntur. Ideoq; nnn eſt verus deus
animarum niſi vnus, vna vero anima poſt multos fal-
ſos deos fornicari poteſt, non fœcundari. Sed quo- Ca. XVIII.
niam ex multis animabus vna ciuitas futura eſt, haben-
tium vnam animam & cor vnũ in deum: quæ vnitatis M
nnſtræ perfectin poſt hãc peregrinatinnem futura eſt,
vbi omniũ cogitationes, nec latebunt inuicem, nec in-
ter ſe in aliquo repugnabunt: propterea ſacramentum 1.Timo.3.
nuptiarum temporis noſtri ſic ad vnum maritum & Ad Tit.1.
vnam vxorem redactum eſt, vt diſpẽſatorem Eccleſiæ
nnn liceat nrdinare, niſi vnius vxoris virũ. Quod acu- Diſt.26. ca.
tius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus vel Acutius.
paganus habuerit alteram, nrdinãdum eſſe cenſuerunt; 28.q.3.ca.
de ſacramento enim agitur, non de peccato, nã in bap- Acutius.
tiſmo peccata nmnia dimittuntur. Sed qui dixit, Si ac-
ceperis vxorem nõ peccaſti, & ſi nupſerit virgn nõ pec
cat, & qund vult faciat, nnn peccat ſi nubat: ſatis decla-
rauit nuptias nullum eſſe peccatum: propter ſacramẽ-
ti autem ſanctitatẽ, ſicut fœmina etiam ſi catechumena
fuerit viciata, nõ poteſt poſt baptiſmum inter dei vir-
gines cnnſecrari: ita non abſurde viſum eſt eum qui ex-
ceſsit vxnrum numerũ ſingularem, non peccatum ali-
quod commiſiſſe, ſed normam quandam ſacramenti
amiſiſſe, non ad vitæ bonæ meritum, ſed ad ordinatio-
nis Eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariam. Ac per hoc
ſicut

A ſicut plures vxores antiquorum patrum ſignificauerũt
futuras noſtras ex omnibus gentibus Eccleſias vni viro
ſubditas Chriſto: ita noſter antiſtes vnius vxoris vir, ſi-
gnificat ex omnibus gẽtibus vnitatem vni viro ſubdi-
tam Chriſto: quæ tunc perficietur, cum reuelauerit oc-
culta tenebrarum, & manifeſtauerit cogitationes cor-
dis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Nunc autem ma-
nifeſtæ ſunt latentes diſſenſiones, etiam ſalua charitate
inter eos qui vnum & in vno futuri ſunt, quæ tũc vtiq;
nullæ erũt. Ergo ſicut ſacramentum pluralium nuptia-
rum illius temporis, ſignificauit futuram multitudinẽ
deo ſubiectam in terrenis omnibus gentibus: ſic ſacra-
mẽtum nuptiarum ſingularium noſtri temporis, ſigni-
ficat vnitatem omnium noſtrum ſubiectam deo futu-
ram in vna cœleſti ciuitate. Itaque ſicut duobus pluri-
búsve ſeruire, ſic à viro viuo in alterius tranſire cõnu-
bium, nec tunc licuit, nec nunc licet, nec vnquam lice-
bit. Apoſtatare quippe ab vno deo, & ire in alteri⁹ adul
terinam ſuperſtitionem, ſemper eſt malum. Nec cauſa
ergo numeroſioris prolis fecerunt ſancti noſtri, quod
Cato. Cato dicitur feciſſe Romanus, vt traderet viuus vxoré
B etiam alterius domum filiis impleturam. In noſtrarum
4. ſent. diſt. quippe nuptiis plus valet ſanctitas ſacramẽti, quàm fœ
26. cap. In- cũditas vteri. Si ergo & illi qui propter ſolam genera-
de eſt. tionem, propter quã ſunt inſtitutæ nuptię, coniungun-
tur, non comparantur patribus, multo aliter ipſos filios
quàm iſti quærentibus, quandoquidem filium immola-
Gene. 22. re iuſſus Abraham intrepidus ac deuotus, quem de tan-
ta deſperatione ſuſceperat, vnico non pepercit, niſi eo
prohibente manum deponeret, quo iubente leuauerat.

Cap. XIX. Reſtat vt videamus, vtrum ſaltem continentes no-
ſtri coniugatis illis patribus comparandi ſint: niſi forte
iam iſti pręferendi ſunt eis, quibus nondum quos con-
feramus inuenimus. Maius enim bonũ erat in illorum
nuptiis, quàm eſt bonum proprium nuptiarũ, cui pro-
culdubio bonum cõtinentiæ præferẽdum eſt: quia non
tali officio quærebant illi filios ex nuptiis, quali ducun-
tur iſti ex quodam ſenſu naturæ mortalis, ſucceſsionẽ
deceſsioni requirẽtis. Quod quiſquis bonũ negat, igno
rat deum omniũ bonorum, à cœleſtibus vſque ad ter-
rena, ab immortalibus vſque ad mortalia creatorem.
Hoc autem ſenſu generandi nec beſtiæ penitus carent,
C & maxime alites, quarum in prõptu eſt cura nidifican-
† al. chara di, † & quædam coniugiorum ſimilitudo ad ſimul pro-
nidificãdi creandum atque nutriendũ. Sed illi homines iſtum na-
ſocietas. turæ mortalis affectum, cuius in ſuo genere caſtitas ac-
Matt. 13. cedente dei cultu, ſicut quidam intellexerunt, in trice-
nario fructu ponitur, longe ſanctiore mente ſuperabãt:
qui de ſuis nuptiis filios propter Chriſtum quærebant,
ad genus eius ſecundum carnem diſtinguendũ ab om-
nibus gentibus ſicut deo diſponere placuit, vt hoc præ
cæteris ad eum prophetandum valeret, quod prænun-
ciabatur, ex quo etiam genere & ex qua gente eſſet in
carne venturus. Valde ergo noſtrorum fidelium caſtis
nuptiis amplius bonũ erat, quod pater Abraham in ſuo
femore nouerat, cui manum ſubdere famulum iuſsit, vt
Gene. 24. de vxore quæ à filio eſſet ducenda iuraret. Ponẽs enim
manum ſub femore hominis, & iurans per deum cœli:
quid aliud ſignificabat niſi in ea carne, quæ ex illo fe-
more originem duceret, deum cœli eſſe venturum? Bo
nũ ergo ſunt nuptiæ, in quibus tanto meliores ſunt cõ-
iugati, quanto caſtiores ac fideliores deum timent: ma-
xime ſi filios, quos carnaliter deſiderant, etiam ſpirita-
liter nutriant.

Cap. XX. Nec quòd purificari lex hominem,
Leuit. 15. & poſt coniugalem concubitũ iubet, peccatum eſſe de-
clarat: ſi non eſt ille qui ſecundum veniam cõceditur, *1. Cor. 7.*
qui etiã nimius impedit orationes. Sed ſicut multa lex D
ponit in ſacramentis & vmbris futurorum quędam in *Hebr. 10.*
ſemine quaſi materialis informitas, quæ formata corp⁹
hominis reddituta eſt, in ſignificatione poſita eſt vitæ
informis & ineruditæ: à qua informitate, quoniã opor-
tet hominem doctrinæ forma & eruditione mundari,
in huius rei ſignum illa purificatio pręcepta eſt poſt ſe- *Leuit. 15.*
minis emiſsionem. Neque enim & in ſomnis peccatũ *Deut. 23.*
fit, & tamen etiam ibi purificatio præcepta eſt: aut ſi &
hoc peccatum quiſque putat, nõ arbitrans accidere niſi
ex aliquo huiuſmodi deſiderio, quod proculdubio fal-
ſum eſt: nunquid & ſolita menſtruum peccata ſunt fœ-
minarum, à quibus tamẽ eas eadem legis vetuſtas præ-
cepit expiari? Nõ, niſi propter illam ipſam materialem
informitatem, quæ facto conceptu tãquam in ædifica-
tionem corporis additur: ac per hoc cum informiter
fluit, ſignificari per illam lex voluit, animam ſine diſci-
plinæ forma indecenter fluidum ac diſſolutum: quem
formari oportere ſignificat, cũ talem fluxum corporis
iubet purificari. Poſtremo nũquid & mori peccatũ eſt, *Nume. 19.*
aut mortuum ſepelire, non etiam bonum opus huma- E
nitatis eſt? Et tamẽ purificatio & inde mandata eſt: quia
& mortuum corpus vita deſerente, peccatum non eſt,
ſed peccatũ ſignificat animę deſertę à iuſticia. Bonum,
inquam, ſunt nuptię, & contra omnes calũnias poſſunt
ſana ratione defendi. Nuptiis tamen ſanctorũ patrum,
non quas nuptias, ſed quam continentiam comparem
quæro, imò non nuptiis nuptias, nam par in omnibus
munus eſt mortali hominum naturæ datum: ſed homi-
nes qui nuptiis vtuntur, illis hominibus qui lõge aliter
nuptiis vſi ſunt quos conferam, quoniam non inuenio,
quo modo continentes illis coniugatis conferẽdi ſint
requirendum eſt: niſi forte Abraham continere ſe non *Gene. 16.*
poſſet à nuptiis propter regnum cœlorum, qui vnicum
prolis pignus propter quod nuptiæ charæ ſunt, potuit *Gene. 22.*
intrepidus immolare propter regnum cœlorum.

Continentia quippe non corporis ſed animi virtus *Cap. XXI.*
eſt. Virtutes autem animi aliquando in opere manife-
ſtantur, aliquãdo in habitu latent: ſicut martyrij virtus
emicuit, apparuitq; tolerãdo paſsiones: ſed quàm multi
ſunt in eadem virtute animi quibus tentatio deeſt, qua
id quod intus eſt in conſpectu dei, etiam in hominum F
procedat, nec tunc eſſe incipiat, ſed tunc innoteſcat. Iã
enim erat in Iob patiẽtia quam nouerat deus, & cui te- *Iob. 1.*
ſtimonium perhibebat, ſed hominibus innotuit tenta-
tionis examine: & quod latebat intrinſecus, per ea quæ
forinſecus illata ſunt, nõ natum, ſed manifeſtatum eſt.
Habebat vtiq; & Timotheus virtutem continẽdi à vi-
no, quam non ei abſtulit Paulus, monẽdo vt vino mo- *1. Timo. 5.*
dico vteretur propter ſtomachum & frequẽtes ſuas in-
firmitates: alioqnin pernicioſe docebat, vt propter ſalu
tem corporis fieret in animo dãnum virtutis: ſed quia
poterat ea virtute ſalua fieri quod monebat, ita relaxa-
ta eſt corpori vtilitas bibẽdi, vt maneret in animo habi
tus cõtinendi. Ipſe eſt enim habitus quo aliquid agitur
cum opus eſt, cum autem non agitur, poteſt agi, ſed nõ
eſt opus. Hunc habitũ circa cõtinentiam quæ fit à con-
cubitu, non habent illi quibus dicitur, Si ſe non conti-
nent, nubant. Hunc vero habẽt quibus dicitur, Qui po *1. Cor. 7.*
teſt capere capiat. Sic vſi ſunt perfecti animi, bonis ter- *Matt. 19.*
renis ad aliud neceſſarius, per hunc habitum continen-
tiæ, quo eis nõ alligarẽtur, & quo poſſent eis etiam non
vti ſi non opus eſſet. Nec quiſquam eis bene vtitur, niſi
qui & non poteſt. Multi quidem facilius ſe abſtinene
vt non

G vt non vtantur, quàm tẽperent vt bene vtantur. Nemo
tamen eis poteſt ſapienter vti, niſi qui poteſt & conti-
Philip.4. nenter nõ vti. Ex hnc habitu & Paulus dicebat, Scio &
abũdare & penuriam pati. Penuriam quippe pati quo-
rumcunq; hominum eſt, ſed ſcire penuriã pati, magno-
rum eſt. Sic & abũdare quis non poteſt, Scire autem &
abundare, non niſi eorum eſt quos abundãtia non cor-
rumpit, Verũtamen vt apertius intelligatur, quo modo
ſit virtus in habitu, etiam ſi non ſit in opere, loquor de
exemplo, de quo nullus dubitat catholicorũ Chriſtia-
Matt.4. norum. Dominus enim noſter Ieſus Chriſtus, ꝙ in ve-
ritate carnis eſurierit ac ſitierit, manducauerit & bibe-
rit, nullus ambigit eorum qui ex eius Euangelio fideles
ſunt. Num igitur non erat in illo cõtinentię virtus à ci
bo & potu, quanta erat in Ioanne Baptiſta? Venit enim
Ioannes non manducans neque bibens, & dixerũt, dæ-
moniũ habet: venit filius hominis & manducans & bi-
Matt.11. bens, & dixerũt, Ecce vorax & vinarius, * † amicus pu-
**al. vinarius.* blicanorum & peccatorũ. Nunquid non talia dicuntur
in domeſticos eius patres noſtros, ex alio genere vten-
†potator vini. do terrenis quãtum ad concubitum pertinet? Ecce ho-
mines libidinoſi & immũdi, amatores fœminarum &
H laſciuiarum. Et tamen ſicut in illo illud nõ erat verum,
quanuis verum eſſet, quòd nõ ſicut Ioannes abſtineret
à mãducando & bibẽdo: ipſe enim apertiſsime veriſsi-
meq; ait, Venit Ioannes non manducans neque bibẽs,
venit filius hominis mãducans & bibens: ſic nec hoc in
illis patribus verum eſt, quãuis venerit modo Apoſto-
lus Chriſti non coniugans nec generans, quem dicant
Pagani, magus erat. Venit autem tũc Propheta Chriſti
nuptias faciens & filios procreans, quem dicant Mani-
chæi, mulieroſus erat, & iuſtificata eſt ſapientia à filiis
ſuis. Quod dominus ibi ſubiecit cum de Ioãne, ac de ſe
illa dixiſſet, Iuſtificata eſt, inquit, ſapientia à filiis ſuis.
Qui videt cõtinentiæ virtutẽ in habitu animi ſemper
eſſe debere, in opere autẽ pro rerum ac temporum op-
portunitate manifeſtari: ſicut virtus patientiæ ſanctorũ
martyrum in opere apparuit, cæterorũ vero æquẽ ſan-
4.ſen.diſt. ctorũ in habitu fuit. Quocirca ſicut non eſt impar me-
33.c.Quòd ritum patientiæ in Petro qui paſſus eſt, & in Ioanne qui
vero. paſſus non eſt: ſic non eſt impar meritũ continentiæ in
Ioanne, qui nullas expertus eſt nuptias, & in Abraham
qui filios generauit. Et illius enim cœlibatus, & illius cõ
nubium pro tẽporum diſtributione Chriſto militaue-
I runt: ſed cõtinentiam Ioannes & in opere, Abrahã ve-
Cap. XXII. ro in ſolo habitu habebat. Illo itaque tẽpore cum
Deut.25. & lex dies Patriarcharũ ſubſequens, maledictum dixit,
qui nõ excitaret ſemen in Iſraël, & qui poterat nõ pro-
Galat.4. mebat, ſed tamẽ habebat. Ex quo autem venit plenitu-
Matt.19. do temporis, vt diceretur, Qui poteſt capere capiat: ex
illo vſque adhuc & deinceps vſque in finem, qui habet
operatur, qui operari noluerit non ſe habere mẽtiatur.
Ac per hoc ab eis qui corrumpunt bonos mores collo
quiis malis, inani & vana verſutia dicitꝰ homini Chri-
ſtiano continenti, & nuptias recuſanti, tu ergo melior
quàm Abraham? Quod ille cum audierit nõ perturbe-
tur, nec audeat dicere melior, nec à propoſito delabatꝰ.
4.ſent.diſt. Illud enim non vere dicit, hoc non recte facit. Sed di-
33.c.Quòd cat, ego quidem nõ ſum melior quam Abrahã, ſed me-
vero. lior eſt caſtitas cœlibum, quàm caſtitas nuptiarũ. Qua-
Gene.16. rum Abraham vnam habebat in vſu, ambas in habitu.
Caſtẽ quippe coniugaliter vixit: eſſe autem caſtus ſine
cõiugio potuit, ſed tunc nõ oportuit. Ego vero facilius
non vtor nuptiis quibus vſus eſt Abrahã, quàm ſic vtar
nuptiis quemadmodũ eſt vſus Abrahã: & ideo melior

ſum illis, qui per animi incontinentiã nõ poſſunt quod K
ego, non illis qui propter tẽporis differentiam non fe-
cerunt quod ego. Quod enim ego nũc ago, melius illi
egiſſent ſi tunc agendum eſſet: Quod autẽ illi egerunt,
ſic ego non agerem, & ſi nunc agendum eſſet. Aut ſi ta
lem ſe iſte ſentit & nouit, vt ſalua permanente in habi-
tu animi ſui virtute continẽtiæ, ſi ad vſum nuptiarum
ex aliquo religionis officio deſcẽdiſſet, talis maritus &
talis pater eſſet, qualis fuit Abraham: audeat planẽ re-
ſpondere illi captioſo interrogatori & dicere, Nõ ſum
quidem melior quàm Abraham, in hoc dũtaxat gene-
re continẽtiæ, qua ille non carebat, etſi non apparebat:
ſed ſum talis, non aliud habens, ſed aliud agens. Dicat
planẽ iſta, quia etſi voluerit gloriari non erit inſipiens.
Veritatem enim dicit. Si autem parcit, ne quis eum exi- *2.Cor.12.*
ſtimet ſuper id quod eum videt, aut audit aliquid ex il-
lo: auferat à perſona ſua nodum quæſtionis, & non de
homine, ſed de re ipſa reſpõdeat & dicat, Qui tantum
poteſt, talis eſt qualis fuit Abrahã. Poteſt autem fieri vt
minor ſit continẽtię virtus in animo eius, qui non vti-
tur nuptiis, quibus eſt vſus Abraham: ſed tamen maior
eſt [in opere eius] quàm in animo eius, qui propterea te-
nuit coniugij caſtitatem, quia non potuit ampliorem. L
Sic & fœmina innupta quæ cogitat ea quæ ſunt domi- *1.Cor.7.*
ni, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu, cum audierit im-
pudentem illum percontatorem dicentẽ, Tu ergo me- *2. Reg.22.*
lior quàm Sara? reſpõdeat, ego melior ſum, ſed iis quæ
virtute huius cõtinentiæ carent, quod de Sara non cre-
do: fecit ergo illa cũ iſta virtute, quod illi tempori con-
gruebat, à quo ego ſum immunis, vt in meo etiam cor-
pore appareat quod illa in animo conſeruabat. Res *Ca. XXIII.*
ergo ipſas ſi comparemus, nullo modo dubitãdum eſt
meliorem eſſe caſtitatem continẽtiæ quàm caſtitatem
nuptialem, cum tamen vtrunque ſit bonum. Homines
vero cum comparamus, ille eſt melior qui bonum am-
plius quàm alius habet. Porrò qui amplius eiuſdem ge-
neris habet, & id quod minus eſt habet: qui autem tan-
tummodo quod minus eſt habet, id quod amplius eſt
non vtiq; habet. In ſexaginta enim ſunt & triginta, nõ
in triginta ſunt & ſexaginta. Non operari autem ex eo
quod habet, in diſtributione officiorũ poſitum eſt, non
in egeſtate virtutum: quia nec bono miſericordiæ ca-
ret, qui nõ inuenit miſeros quibus poſsit miſericordi-
ter ſubuenire. Huc accedit, quia nõ recte comparantur
homines hominibꝰ ex vno aliquo bono. Fieri enim po M
teſt vt alius non habeat aliquid quod alius habet, ſed
aliud habeat quod pluris æſtimandũ eſt. Maius enim bo
num eſt obediẽtiæ quàm continentiæ. Nam cõnubium
nuſquam noſtrarum ſcripturarum autboritate damna-
tur, inobediẽtia vero nuſquam abſoluitur. Si ergo pro-
ponatur virgo permãſura, ſed tamen inobediẽs, & ma
ritata, quæ virgo permanere non poſſet, ſed tamẽ obe-
diẽs, quam meliorem dicamus? Minus laudabilẽ quàm
ſi virgo eſſet, an damnabilem ſicut virgo eſt? Ita ſi con-
feras ebrioſam virginem ſobriæ cõiugatæ, quis dubitet
eandem ferre ſententiam? Nuptiæ quippe & virginitas
duo bona ſunt, quorum alterum maius: Sobrietas autẽ
& ebrioſitas, ſicut & obedientia & contumacia, illa bo-
na ſunt, hæc mala. Melius eſt antẽ habere omnia bona
vel minora, quàm magnum bonum cum magno malo:
quia & in corporis bonis melius eſt habere Zachęi ſta- *Luca.19.*
turam cum ſanitate, quàm Goliæ cũ febre. Recte planẽ *1.Reg.17.*
quęritur, non vtrũ omnimodis inobediens virgo con-
iugatæ obedienti, ſed minus obediẽs obedientiori cõ-
paranda ſit, quia & illa nuptialis caſtitas eſt, & ideo bo-
num eſt,

A num eſt,ſed minor quàm virginalis. Tāto ergo minor
in bono obedientię,quanto maior in bono caſtitatis, ſi
altera alteri comparetur,quæ præponēda ſit iudicat,qui
primo ipſam caſtitatem & obediētiam comparans, vi-
det omnium virtutum quodā modo matrem eſſe obe-
dientiam:ac per hoc ideo poteſt eſſe obediētia ſine vir-
ginitate,quia virginitas ex conſilio eſt, non ex pręcep-
to.Obedientiam vero illam dico qua præceptis obtem
peratur. Ideoque obediētia pręceptorum ſine virgini-
tate quidem poteſt,ſed ſine caſtitate eſſe non poteſt.Ad
caſtitatem nanq; pertinet non fornicari, nō mœchari,
nullo illicito concubitu maculari, quę qui non obſer-
uant contra pręcepta dei faciunt, & ob hoc extorres
ſunt à virtute obedientię. Virginitas autem propterea
poteſt eſſe ſine obedientia,quia poteſt fœmina conſilio
virginitatis accepto,& cuſtodita virginitate, pręcepta
cōtemnere: ſicut multas ſacras virgines nouimus ver-
boſas,curioſas,ebrioſas,litigioſas,auaras,ſuperbas, quę
omnia contra præcepta ſunt: & ſicut ipſam Euam in-
obedientię crimine occidunt. Quapropter non ſolum
B obediens inobediēti, ſed obedientior cōiugata minus
2. Retract. obedienti virgini pręponenda eſt. Ex hac obedientia
cap.22. pater ille qui ſine vxore non fuit, eſſe ſine vnico filio &
à ſe occiſo paratus fuit. Vnicum enim nō immerito di
Gene.22. xerim,de quo audiuit à domino, In Iſaac vocabitur ti-
bi ſemen. Quāto ergo citius vt etiam ſine vxore eſſet, ſi
hoc iuberetur audiret. Vnde non fruſtra ſępe miramur
nonnullos vtriuſq; ſexus ab omni concubitu continē-
tes, negligenter obedire pręceptis, cum tam ardenter
arripuerint non vti conceſſis. Vnde quis dubitat & ex-
cellentię ſanctorum illorum patrum atque matrum fi-
lios generātium, non recte comparari mares & fœmi-
nas noſtri temporis, quamuis ab omni cōcubitu immu-
nes,in virtute obedientię minores: etiā ſi illis homini-
bus & in habitu animi defuiſſet,quod in iſtorum opere
manifeſtum eſt. Sequantur ergo agnum pueri cātantes
Apoc.14. canticum nouum,ſicut in Apocalyſi ſcriptum eſt, Qui
cum mulieribus ſe non contaminauerunt: nō ob aliud
niſi quia virgines permanſerunt, Nec ideo ſe arbitren-
tur meliores eſſe primis patribus ſanctis,qui nuptiis, vt
ita dicam,[nō]nuptialiter vſi ſunt. Earum quippe vſus
ita ſe habet, vt ſi quid in eis per carnis commixtionem
quod excedat generandi neceſſitatē,quāuis venialiter
C factum fuerit,cōtaminatio ſit. Nam quid expiat venia,
ſi omnino non contaminat illa progreſſio? A qua con-
taminatione mirum ſi immunes eſſent pueri ſequentes
Ca. XXIIII agnum niſi virgines permanerent. Bonum igitur
nuptiarū per omnes gentes atq; omnes homines in cau
ſa generandi eſt & in fide caſtitatis. Quod autē ad po-
pulū dei pertinet,etiā in ſanctitate ſacramenti, per quā
nefas eſt etiā repudio intercedente,alteri nubere, dum
vir eius viuit,nec ſaltem ipſa cauſa pariendi. Quæ cum
ſola ſit qua nuptiæ fiunt, nec ea re nō ſubſequēte prop-
ter quam fiunt, ſoluitur vinculum nuptiale niſi coniu-
gis morte. Quemadmodū ſi fiat ordinatio cleri ad ple-
bem congregandam, etiam ſi plebis congregatio non
ſubſequatur, manet tamē in illis ordinatis ſacramentū
ordinationis:& ſi aliqua culpa quiſquā ab officio remo
ueatur,ſacramento domini ſemel impoſito nō carebit,
quamuis ad iudicium permanente. Generationis itaque
1. Timo.5. cauſa fieri nuptias,Apoſtolus ita teſtis eſt, Volo,inquit,
iuniores nubere. Et quaſi ei diceretur, Vt quid? Cōtinuo
ſubiecit,filios procreare,matresfamiliàs eſſe. Ad fidem
1. Cor.7. autem caſtitatis illud pertinet, Vxor nō habet poteſta-
tem corporis ſui,ſed vir: Similiter & vir non habet po

teſtatem corporis ſui,ſed mulier. Ad ſacramēti ſancti- D
tatem illud, Vxorem à viro non diſcedere, quòd ſi di-
ſceſſerit,manere innuptam,aut viro ſuo reconciliari:&
vir vxorē non dimittat. Hęc omnia bona ſunt,propter
quæ nuptiæ bonæ † ſunt,proles,fides,ſacramētum. Nec † al. bonū.
prolem autem carnalem iam hoc tempore quærere, ac
per hoc ab omni tali opere immunitatem quandā per-
petuā retinere, atq; vni viro Chriſto ſpiritaliter ſubdi,
melius eſt vtique & ſanctius: ſi tamen ea vacatione ſic
vtantur homines quo modo ſcriptū eſt, Vt cogitēt quę 1. Cor.7.
ſunt dei quo modo placeant deo:id eſt,vt perpetuo co
giter continentia,ne quid minus habeat obedientia: q̄
virtutem tāquam radicalem, atq; vt dici ſolet matricē
& planè generalē, ſancti antiqui patres in opere exer-
cuerūt, illam vero cōtinentiam in animi habitu tenue-
runt, Qui profecto per obedientiam quia iuſti & ſancti
erant,& ad omne opus bonū ſemper parati, etiam ſi ab
omni cōcubitu abſtinere iuberentur,efficerent. Quāto
enim facilius poſſent vel iuſſione vel exhortatione dei
non concumbere,qui prolem cui vni propagandę cō-
cumbendo ſeruiebant,obediendo poterant immolare. E
Quæ cum ita ſint,hæreticis quidē, ſiue Manichæis, Cap. XXV.
ſiue quicūque alij patribus veteris teſtamenti de pluri-
bus calumniantur vxoribus, hoc eſſe argumentum de-
putantes,quo eorum cōuincant incontinentiam, ſatis
ſuperq; reſponſum eſt: ſi tamen capiunt non eſſe pecca-
tum,quod neq; contra naturam committitur,quia non
laſciuiendi ſed gignendi cauſa illis fœminis vtebātur:
neq; contra morem, quia illis temporibus ea factitabā-
tur: neque contra præceptum, quia nulla lege prohibe-
bātur. Illos vero qui illicite fœminis vſi ſunt, vel arguit
in ſcripturis illis diuina ſentētia, vel nobis lectio iudi-
candos atque vitādos,non approbandos imitandóſve
proponit. Noſtros autem qui cōiuges habent quantum
poſſumus admonemus, ne ſecundū ſuam infirmitatem
de illis ſanctis patribus audeant iudicare: comparātes,
vt ait Apoſtolus,ſemetipſos ſibimetipſis: & ideo nō in- 1. Cor.10.
telligentes quantas vires habeat animus iuſticiæ cōtra
libidines ſeruiēs, ne carnalibus huiuſcemodi motibus
acquieſcat, eoſq; in cōcubitum vltra generandi neceſ-
ſitatem prolabi aut progredi ſinat, quātum ordo natu-
ræ,quantum morum conſuetudo, quātum legum ſcita
præſcribūt. Hoc quippe ideo de illis patribus homines
ſuſpicātur, quia ipſi per incōtinentiam vel nuptias ele- F
gerunt,vel cōiugibus intemperanter vtuntur. At vero
continentes vel mares,qui defunctis vxoribus, vel fœ-
minæ quæ defunctis viris, vel vtrique qui pari cōſenſu
cōtinentiam deo vouerunt, ſciant ſibi quidem merce-
dis ampli⁹ deberi,quàm cōiugalis caſtitas poſſit, † Sed † poſcit.
ſanctorum patrū nuptias qui prophetice coniungebā-
tur,qui neq; in cōcubitu niſi prolem, neq; in ipſa prole
niſi quod in carne venturo Chriſto proficeret,require-
bant,non ſolū præ ſuo propoſito nō contemnāt,verū-
etiā ſuo propoſito ſine dubitatione præponāt. Pueros
quoq; ac virgines integritatē ipſam deo dicantes,mul-
to maxime commonemus, vt tanta norint humilitate
tuendū eſſe quod in terra interim viuunt,quāto magis
cœli eſt quod vouerūt. Nempe ſcriptū eſt, Quanto ma- Eccli.3.
gnus es,tāto humilia te in omnibus. Noſtrum ergo eſt
de magnitudine eorum aliquid dicere,illorum de ma-
gna humilitate cogitare. Exceptis igitur quibuſdā illis
coniugatis patribus & matribus ſanctis: quibus ideo iſti
meliores non ſunt, quamuis coniugati non ſint, quia ſi
coniugati eſſent pares non eſſent: cæteros omnino hu-
ius temporis coniugatos,vel poſt expertum cōcubitum
continentes

G continentes à ſe ſuperari non dubitent, non quantũ ab
Lucæ.2. Anna Suſanna, ſed quantum ambæ à Maria ſuperãtur.
Danie.13. Quod ad ipſam pertinet ſanctam carnis integritatem
loquor. Nam quæ alia ſint Mariæ merita quis ignorat?
Mores itaq; cógruos huic tanto propoſito adiungant,
vt de præpollenti præmio certam ſecuritatem gerant.
Sciẽtes ſanè ſibi atq; omnibus fidelibus dilectis & electis
Chriſti membris, multis ab Oriente & Occidente
venientibus, etſi inter ſe diſtante pro meritis gloriæ luce
fulgentibus, hoc tamẽ magnum in commune præ-
Matt.8. ſtari, vt cum Abraham & Iſaac & Iacob recumbant in
regno dei, qui non propter hoc ſeculum, ſed propter
Chriſtum coniuges, & propter Chriſtũ patres fuerunt.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENſis Epiſcopi, Liber de ſancta virginitate.

Caput I.
H LIBRVM de bono coniugali nuper
edidimus, in quo etiã Chriſti
virgines admonuimus atque
monemus, ne propter excellentiã
muneris amplioris quod diuinitus
acceperunt, cótemnant
in ſui cõparatione patres & matres
populi dei, hominesq; illos
quos tanquam oliuam commendat Apoſtolus, ne ſu-
Roma.11. perbiat inſertus oleaſter: & eos qui venturo Chriſto
etiam in filiorum propagatione ſeruiebãt, ideo meriti
inferioris eſſe arbitrentur, quia iure diuino cõtinentia
connubio, & nuptiis pia virginitas anteponitur. In illis
quippe parabantur & parturiebantur futura, quæ nunc
impleri mirabiliter & efficaciter cernim⁹, quorum etiã
vita coniugalis prophetica fuit: vnde nó conſuetudine
humanorum votorum atq; gaudiorum, ſed valde profundo
conſilio dei, in quibuſdam eorum fœcũditas honorari,
in quibuſdã etiam fœcundari ſterilitas meruit.
1.Cor.7. Hoc vero tempore quibus dictum eſt, Si ſe non continent,
nubant, non adhibenda eſt exhortatio ſed conſo-
Matt.19. latio. Quibus autem dictum eſt, Qui poteſt capere capiat:
exhortandi ſunt ne terreantur, & terrendi ne ex-
I tollantur. Non ſolum ergo prædicanda eſt virginitas
Cap.II. vt ametur, verumetiam monenda ne infletur. Hoc
iſto ſermone ſuſcepimus, adiuuet Chriſtus virginis filius,
virginum ſponſus, virginali vtero corporaliter natus,
virginali connubio ſpiritaliter coniugatus. Cum
ipſa igitur vniuerſa Eccleſia virgo ſit deſpõſata vni vi-
2.Cor.11. ro Chriſto, ſicut dicit Apoſtolus: quanto digna ſunt honore
membra eius quæ hoc cuſtodiunt, etiam in ipſa
carne, quod tota cuſtodit in fide, quę imitatur matrem
viri & domini ſui? Nam Eccleſia quoq; & virgo & mater
eſt. Cuius enim integritati conſulimus, ſi virgo non
eſt? aut cuius prolem alloquimur, ſi mater non eſt? Maria
corporaliter caput huius corporis peperit, Eccleſia
ſpiritaliter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas
fœcunditatem non impedit, in vtraque fœcunditas
virginitatem non adimit. Proinde cum Eccleſia
vniuerſa ſit ſancta & corpore & ſpiritu: nec tamẽ vniuerſa
ſit corpore virgo ſed ſpiritu: quãto ſanctior eſt in
Cap.III. his mẽbris, vbi virgo eſt & corpore & ſpiritu. Scrip-
Matt.12. tum eſt in Euãgelio, quòd mater & fratres Chriſti, hoc
eſt, conſanguinei carnis eius, cum illi nunciati fuiſſent
& foris expectarent, quià non poſſent eum adire præ K
turba, ille reſpõdit, Quæ eſt mater mea, aut qui ſunt fratres
mei? Et extendẽs manum ſuper diſcipulos ſuos ait,
Hi ſunt fratres mei, & quicunque fecerit voluntatem
patris mei, ipſe mihi frater, & mater, & ſoror eſt. Quid
aliud nos docens, niſi carnali cognationi genus noſtrũ
ſpiritale præponere: nec inde beatos eſſe animos, ſi iuſtis
& ſanctis carnis propinquitate iungũtur, ſed ſi eorum
doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando
cohæreſcunt? Beatior ergo Maria percipiendo fidem
Chriſti, quàm concipiendo carnem Chriſti. Nam & dicenti
cuidam, Beatus venter qui te portauit: ipſe reſpõ- Luca.11.
dit, Imò beati qui audiunt verbũ dei & cuſtodiunt. Denique
fratribus eius, id eſt, ſecundum carnem cognatis,
quia non in eum crediderunt, quid profuit illa cognatio?
Sic & materna propinquitas nihil Mariæ profuiſſet,
niſi fœlicius Chriſtum corde quàm carne geſtaſſet.
Ipſa quoq; virginitas eius gratior & acceptior, quia Cap.IIII.
non eam conceptus Chriſtus viro violaturo quam cõ-
ſeruaret ipſe præripuit, ſed priuſquam cõciperetur iam
deo dicatã de qua naſceretur elegit. Hoc indicant verba
quæ ſibi fœtum annunciãti angelo Maria reddidit. L
Quo modo, inquit, fiet iſtud, quoniã virum nó cogno- Luca.1.
ſco? Quod profecto non diceret, niſi deo virginem ſe
ante vouiſſet. Sed quia hoc Iſraëlitarũ mores adhuc recuſabant,
deſponſata eſt viro iuſto, non violenter ablaturo,
ſed potius contra violẽtos cuſtodituro, quod illa
iam vouerat. Quanquam etiam ſi hoc ſolum dixiſſet,
Quo modo fiet iſtud: nec addidiſſet, quoniã virum nó
cognoſco: nó quæſiſſet vtiq;, promiſſum ſibi filium quo
modo fœmina paritura eſſet, ſi cõcubitura nupſiſſet. Poterat
& iuberi virgo permanere, in qua dei filius formã
ſerui congruenti miraculo acciperet: ſed exemplo ſanctis
futura virginibus, ne putaretur ſola virgo eſſe debuiſſe,
quæ prolem etiam ſine cõcubitu concipere meruiſſet,
[virginitatem deo dicauit, cũ adhuc quid eſſet
conceptura neſciret,] vt in terreno mortaliq; corpore,
cœleſtis vitę imitatio, voto fieret, non pręcepto, amore
eligendi, non neceſsitate ſeruiẽdi: ita Chriſtus naſcẽdo
de virgine, quæ antequã ſciret quis de illa fuerat naſciturus,
virgo ſtatuerat permanere, virginitatem ſanctã
approbare maluit quàm imperare. Ac ſic etiam in ipſa
fœmina, in qua formam ſerui accepit, virginitatem eſſe
liberam voluit. Non eſt ergo cur dei virgines cõ-
triſtentur, quòd etiã ipſæ virginitate ſeruata matres car Cap.V.
nis eſſe non poſſunt. Illum enim ſolũ virginitas decen- M
ter parere poſſet, qui in ſua natiuitate parẽ habere non
poſſet. Veruntamen illæ vnius ſanctæ virgines partus,
omniũ ſanctarum virginum eſt decus. Et ipſæ cum Maria
matres Chriſti ſunt, ſi patris eius faciunt voluntatẽ.
Hinc enim & Maria laudabilius atque beatius Chriſti
mater eſt, ſecũdum ſupra memoratam eius ſentẽtiam.
Quicunq; facit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, Matth.12.
ipſe mihi frater, & ſoror, & mater eſt. Has ſibi omnes
propinquitates in populo quẽ redemit ſpiritaliter exhibet,
fratres & ſorores, habet ſanctos viros & ſanctas
fœminas, quoniam ſunt illi in cœleſti hæreditate cohęredes.
Mater eius eſt tota Eccleſia, quia membra eius: id
eſt, fideles eius per dei gratiã ipſa vtiq; parit. Itẽ mater
eius eſt omnis anima pia, faciens volũtatem patris eius
fœcũdiſsima charitate, in iis quos parturit, donec in eis
ipſe formetur. Maria ergo faciẽs voluntatem dei, cor- Gala.4.
poraliter Chriſti tãtummodo mater eſt, ſpiritaliter autẽ
& ſoror & mater. Ac per hoc illa vna fœmina, nõ Cap.VI.
ſolum ſpiritu, verũetiam corpore & mater eſt & virgo.

Et mater

A Et mater qnidẽ ſpiritu, non capitis noſtri quod eſt ipſe
ſaluator, ex quo illa magis ſpiritaliter nata eſt, quia om-
nes qui in eum crediderint in quibus & ipſa eſt, recte
filij ſponſi appellantur. Sed planè mater membrorum
eius quod nos ſumus, quia cooperata eſt charitate, vt fi-
deles in Eccleſia naſcerentur, qui illius capitis membra
ſunt: Corpore vero mater ipſius capitis. Oportebat enĩ
caput noſtrum propter inſigne miraculum ſecundum
carnem naſci de virgine, quo ſignificaret membra ſua
de virgine Eccleſia ſecundum ſpiritum naſcitura. Sola
ergo Maria & ſpiritu & corpore & mater & virgo, &
mater Chriſti & virgo Chriſti: Eccleſia vero in ſanctis
regnum dei poſſeſſuris, ſpiritu quidẽ tota mater Chri-
ſti eſt, tota virgo Chriſti: corpore autem non tota, ſed
in quibuſdam virgo Chriſti, in quibuſdam mater, ſed
non Chriſti. Et coniugatæ quippe fideles fœminæ, &
1.Timo.1. virgines deo dicatæ, ſanctis moribus & charitate, de
Matth.12. corde puro & cõſcientia bona, & fide nõ ficta, quia vo
luntatem patris faciũt, Chriſti ſpiritaliter matres ſunt.
Quæ autem coniugali vita corporaliter pariunt, non
Chriſtum, ſed Adam pariunt, Et ideo currunt vt ſacra-
B mentis imbuti Chriſti mẽbra fiant partus earum, quo-
Cap.VII. niam quid pepererint norunt. Hoc dixi ne forte
audeat fœcunditas coniugalis cum virginali integrita-
te contendere, atque ipſam Mariam pręponere, ac vir-
ginibus dei dicere, Illa in corpore duas res habuit ho-
norandas, virginitatem & fœcunditatem, quia & inte-
gra permanſit & peperit. Hanc fœlicitatem quoniam
totam vtræque habere non potuimus, partitę ſumus, vt
vos ſitis virgines, nos ſimus matres: vobis quod deſit in
prole, conſoletur ſeruata virginitas: nobis pro prolis lu
cro amiſſa compenſetur integritas. Hæc vox fidelium
coniugatarum ad ſacras virgines vtcunq; ferẽda eſſet,
ſi Chriſtianos corpore parerẽt: vt hoc ſolo eſſet Mariæ
fœcunditas carnis, excepta virginitate præſtãtior, quòd
illa ipſum caput horum membrorum, hæ autem mem-
bra illius capitis procrearent. Nunc vero etiam ſi tales
hac voce cõtendant, quæ ob hoc tantum viris iungun-
tur atque miſcentur vt filios habeãt, nihilque aliud de
filiis cogitant, niſi vt eos Chriſto lucrẽtur, atq; id mox
vt potuerint faciunt: non tamen Chriſtiani ex earum
carne naſcuntur, ſed poſtea fiunt, Eccleſia pariente per
hoc quo membrorum Chriſti ſpiritaliter mater eſt, cu-
ius etiam ſpiritaliter virgo eſt. Cui ſancto partui coope-
C rantur & matres, quæ nõ Chriſtianos corpore pepere-
runt, vt fiant quod ſe corpore parere nõ potuiſſe noue-
runt: per hoc tamẽ conperãtur vbi & ipſæ virgines ma
Galat.5. treſq; Chriſti ſunt, in fide ſcilicet quæ per dilectionem
Cap.VIII. operatur. Nulla ergo [carnis] fœcũditas ſanctæ vir-
ginitati etiam carnis cõparari poteſt. Neq; enim & ipſa
quia virginitas eſt, ſed quia deo dicata eſt honoratur,
quæ licet in carne ſeruetur, ſpiritus tamen religione ac
deuotione ſeruatur. Ac per hoc ſpiritalis eſt etiam vir-
ginitas corporis, quam vouet & ſeruat cõtinentia pie-
tatis. Sicut enim nemo impudice vtitur corpore, niſi
ſpiritu prius concepta nequicia: ita nemo pudiciciã ſer
uat in corpore, niſi ſpiritu pri⁹ inſita caſtitate. Porro au
tẽ ſi pudicicia cõiugalis quanuis cuſtodiatur in carne,
animo tamẽ nõ carni tribuitur, quo præſide atq; recto-
re, nulli præter proprium coniugiũ caro ipſa miſcetur:
quanto magis quantoq; honoratius in animi bonis illa
cnntinentia numeranda eſt, qua integritas carnis ipſi
creatori animæ & carnis vouetur, cõſecratur, ſeruatur.
Caput IX. Nec illarum ergo fœcunditas carnis, quæ hoc tem-
pore nihil aliud in cõiugio q̃ prolem requirunt quam
mancipent Chriſto, pro amiſſa virginitate compenſari D
poſſe credenda eſt. Prioribus quippe tẽporibus ventu-
ro ſecundum carnẽ Chriſto, ipſum genus carnis in am-
pla quadam & prophetica gẽte neceſſarium fuit. Nunc
autem cum ex omni hominum genere, atque omnibus
gẽtibus ad populum dei, & ciuitatem regni cœlorum,
membra Chriſti colligi poſsint, ſacrã virginitatem qui Matt.19.
poteſt capere capiat: & ea tantum quæ ſe non continet 1.Cor.7.
nubat. Quid enim ſi aliqua mulier diues multam pecu-
niã huic bono operi impendat, vt emat ex diuerſis gen
tibus ſeruos, quos faciat Chriſtianos, nõne vberius atq;
numeroſius quàm vteri quantalibet feracitate Chriſti
membra gignenda curabit? Nec ideo tamen pecuniam
ſuam comparare muneri ſacræ virginitatis audebit. At
ſi propter faciendos qui nati fuerint Chriſtianos, fœcũ-
ditas carnis pro amiſſa virginitate merito cõpenſabi-
tur, fructuoſius erit hoc negociũ, ſi magno pecuniario
precio virginitas amittatur, quo pueri faciẽdi Chriſtia-
ni multo plures emantur, quàm vnius vtero quamlibet
fertili naſcerentur. Quod ſi ſtultiſsime dicitur, ha- Cap.X.
beant fideles nuptę bonũ ſuum, de quo in alio volumi-
ne quãtum viſum eſt diſſeruimus: & honorent amplius E
ſicut rectiſsime conſuerunt in ſacris virginibus melius
earum, de quo iſto ſermone diſſerimus. Nã ne illo qui-
dem debent continentiũ meritis ſe conferre coniugia,
quòd ex eis virgines procreantur: hoc enim nõ coniu-
gij bonum eſt, ſed naturę: quæ ſic diuinitus inſtituta eſt,
vt ex quolibet humano vtriuſq; ſexus cõcubitu, ſiue or-
dinato & honeſto, ſiue turpi & illicito, nulla fœmina
niſi virgo naſcatur, nulla tamẽ ſacra virgo naſcitur: ita
fit vt virgo naſcatur etiã de ſtupro, ſacra autem virgo
nec de coniugio. Nec nos hoc in virginibus prædi- Cap.XI.
camus quòd virgines ſunt, ſed quòd deo dicatæ pia cõ
tinentia virgines. Nã quòd non temere dixerim, fœli-
cior mihi videtur nupta mulier q̃ virgo nuptura: habet
enim iã illa quod iſta adhuc cupit, pręſertim ſi nõdum
vel ſpõſa cuiuſquam ſit. Illa ſtudet vni placere cui data
eſt, hęc multis incerta cui danda eſt: hoc vno pudiciciã
cogitationis defendit à turba, quòd nõ adulterum, ſed
maritũ quærit in turba. Illa igitur virgo coniugatæ me-
rito præponitur, quæ nec multitudini ſe amãdam pro-
ponit, cũ amorem vnius ex multitudine inquirit: nec ſe
vni iam componit inuento, cogitans quæ ſunt mundi, 1.Cor.7.
quo modo placeat viro: ſed ſpecioſum forma pię filiis Pſal.44.
hominum ſic amauit, vt quia eum ſicut Maria cõcipere F
carne nõ poſsit, ei corde concepto etiam carnem inte-
grã cuſtodiret. Hoc genus virginũ nulla corporalis Cap.XII.
fœcũditas protulit. Nõ eſt hæc proles carnis & ſangui-
nis, Si harũ quæritur mater, Eccleſia eſt. Non parit vir-
gines ſacras niſi virgo ſacra, virgo illa quę deſpõſata eſt
vni viro caſta exhiberi Chriſto. Ex illa nõ tota corpore, 2.Cor.11.
ſed tota virgine ſpiritu naſcũtur ſacræ virgines & cor-
pore & ſpiritu. Habeãt coniugia bonũ ſuum, non quia
filios procreant, ſed quia honeſte, quia licite, quia pudi-
ce, quia ſocialiter procreãt, & procreatos pariter, ſalu-
briter, inſtanter educãt, quia thori fidẽ inuicem ſeruãt,
quia ſacramentũ connubij non violant. Hæc tamẽ Cap.XIII.
omnia humani officij ſunt munera, virginalis autẽ inte
gritas & per piã continentiã ab omni cõcubitu immu
nitas, angelica portio eſt, & in carne corruptibili in-
corruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis
fœcũditas carnis, omnis pudicicia cõiugalis: illa non eſt
in poteſtate, illa nõ eſt in æternitate, Fœcunditatẽ car-
nalẽ non habet liberũ arbitriũ, pudiciciã coniugalẽ nõ
habet cœlum. Profecto habebũt magnũ aliquid præter
exteros

G cæteros in illa communi immortalitate, qui habẽt ali-
quid iam non carnis in carne. Vnde mirabiliter deſi-
piunt, qui putant huins cõtinentię bonum non eſſe ne-
ceſſarium propter regnũ cœlorũ, ſed propter præſens
ſeculum: quod ſcilicet coniugia terrenis curis pluribus
atq; arctioribus diſtenduntur, qua moleſtia virgines &
continentes carent: quaſi ob hoc tantum melius ſit nõ
coniugari, vt huius temporis relaxentur anguſtiæ, non
quòd in futurum ſeculum aliquid proſit. Hanc vanam
ſentẽtiam ne cordis propria vanitate protuliſſe videã-
1.Cor.7. tur, adhibent ex Apuſtolo teſtimonium vbi ait, De vir-
ginibus autẽ præceptum domini non habeo, cõſilium
autem do, tãquam miſericordiam cunſecutus à deo, vt
fidelis eſſem. Exiſtimo itaque hoc bonum eſſe propter
præſentem neceſsitatẽ, quia bonum eſt homini ſic eſſe.
Ecce, inquiunt, vbi manifeſtat Apoſtolus hoc propter
præſentem neceſsitatem bonum eſſe, non propter futu
ram æternitatẽ. Quaſi præſentis neceſsitatis rationem
haberet Apoſtolus, non prouidens & cõſulens in futu-
rum, cum omnis eius diſpenſatio non niſi ad vitam æ-
Cap.XIIII. ternam vocet. Præſens ergo eſt vitanda neceſsitas,
H ſed tamen quæ aliquid bonorum impedit futurorum.
Qua neceſsitate vita cogitur coniugalis cogitare quæ
mũdi ſunt, quo modo placeat vir vxori, vel vxor viro:
non quòd ea ſeparent à regno cœlorum, ſicut ſunt pec-
cata, quæ ideo præcepto non conſilio prohibẽtur, qnia
domino præcipiẽti non obedire dãnabile eſt: ſed illud
quod in ipſo dei regno amplius haberi poſſet, ſi amplius
cogitaretur quo modo placẽdum eſſet deo, minus erit
vtiq; cum hoc ipſum minus cõiugij neceſsitate cogita-
tur. Ideo de virginibus, inquit, præceptum domini non
habeo. Præcepto enim quiſquis non obtemperat, reus
eſt & debitor pœnæ. Proinde quia vxorem ducere vel
nubere peccatum non eſt, ſi autem peccatum eſſet præ-
cepto vetaretur, propterea præceptũ domini de virgi-
nibns nullum eſt. Sed quoniã deuitatis remiſsis ve pec-
catis, adeunda eſt vita æterna, in qua eſt quædam egre-
gia gloria, non omnibus in æternum victuris ſed qui-
buſdam ibi tribuenda, cui conſequẽdæ parum eſt libe-
ratum eſſe à peccatis, niſi aliquid ipſi liberatori vouea-
tur, quod non ſit criminis non vouiſſe, ſed vouiſſe ac
1.Cor.7. reddidiſſe ſit laudis. Conſilium, inquit, do tanquam mi
ſericordiam conſecutus à deo vt fidelis eſſem. Neque
enim inuidere debeo fidele conſiliũ, qui non meis me-
I ritis, ſed dei miſericordia ſũ fidelis. Exiſtimo itaq; hoc
bonum eſſe propter præſentem neceſsitatem. Hoc eſt,
inquit, vnde præceptum domini non habeo, ſed conſi-
lium do, hoc eſt, de virginibus exiſtimo bonũ eſſe prop-
ter præſentem neceſsitatem. Noui enim quid pręſentis
temporis, cui coniugia ſeruiunt, neceſsitas cogat, vt ea
quæ dei ſunt minus cogitentur, quàm ſufficit adipiſcẽ-
dæ illi gloriæ, quæ non erit omnium, quáuis in æterna
1.Cor.15. vita ac ſalute manentium. Stella enim ab ſtella differt
1.Cor.7. in gloria, ſic & reſurrectio mortuorum. Bonũ eſt ergo
Cap.XV. homini ſic eſſe. Deinde adiungit idem Apoſtolus
1.Cor.7. & dicit, Alligatus es vxori, ne quæſieris ſolutionem: ſo-
lutus es ab vxore, ne quæſieris vxorem. Horum duorum
quod prius poſuit, ad præceptum pertinet, cõtra quod
Matt.5. non licet facere. Nõ enim licet dimittere vxorem niſi
ex cauſa fornicationis, ſicut in Euangelio dominus di-
1.Cor.7. cit. Illud autẽ quod addidit, Solutus es ab vxore, ne quę-
ſieris vxorem: conſilij ſententia eſt, non præcepti: licet
itaque facere, ſed melius eſt non facere. Denique conti-
nuo ſubiecit, Et ſi acceperis vxorem non peccaſti, & ſi
nupſerit virgo nõ peccat. Illud autem prius cũ dixiſſet,

Alligatus es vxori ne quæſieris ſolutionem: nũquid ad- K
didit, & ſi ſolueris nũ peccaſti? Iam enim ſupra dixerat,
His autem qui ſunt in coniugio præcipio, non ego ſed
dominus, vxorem à viro nõ diſcedere: quòd ſi diſceſ-
ſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari: fieri
enim poteſt vt nõ ſua culpa, ſed mariti diſcedat. Dein-
de ait, Et vir vxorem ne dimittat: quod nihilominus ex
præcepto domini poſuit, nec ibi addidit, & ſi dimiſerit
nõ peccat. Præceptũ eſt enim hoc, cui non obedire pec
catum eſt, non conſiliũ: quo ſi vti nolueris, minus boni
adipiſceris, nõ mali aliquid perpetrabis. Propterea cum
dixiſſet, Solutus es ab vxore ne quæſieris vxorem, quia
non præcipiebat ne malũ fieret, ſed conſulebat vt me-
lius fieret: cõtinuo ſubiunxit, Et ſi acceperis vxorẽ, non
peccaſti, & ſi nupſerit virgo nõ peccat. Addidit ta- Cap.XVI.
men, Tribulationem autem carnis habebũt eiuſmodi. 1.Cor.7.
Ego autẽ vobis parco: Hoc modo exhortans ad virgi-
nitatem continentiamq; perpetuam, vt aliquantulum à
nuptiis etiam deterreret, modeſte ſanè, non tanquam à
re mala & illicita, ſed tanquam ab oneroſa ac moleſta.
Aliud enim eſt admittere carnis turpitudinẽ, aliud ha-
bere carnis tribulationẽ. Illud eſt criminis facere, hoc L
laboris eſt pati, quem plerunq; homines etiam pro offi-
ciis honeſtiſsimis nõ recuſant: ſed pro habendo coniu
gio iam hoc tempore, quo nõ per carnis propaginem
vẽturo Chriſto ipſius prolis propagatione ſeruitur, iſtã
tribulationem carnis, quam nupturis prædicit Apoſto-
lus, ſuſcipere tolerãdam, perſtultum eſſet niſi metuere-
tur incõtinentibus, ne tentante ſatana in peccata dam-
nabilia laberẽtur. Quòd autem ſe dicit eis parcere, quos Ibidem.
ait tribulationem carnis habituros, nihil mihi interim
ſanius occurrit, quàm eũ noluiſſe aperire & explicare
verbis eandem ipſam carnis tribulationem, quam præ-
nunciauit eis qui eligunt nuptias, in ſuſpicionibus zeli
coniugalis, in procreandis filiis atque nutriendis, in ti-
moribus & mœroribus orbitatis. Quotus enim quiſque
cum ſe connubij vinculis alligauerit, non iſtis trahatur
atq; agitetur affectibus? Quos neq; nos exaggerare de-
bemus, ne ipſis non parcamus, quibus parcendum exi-
ſtimauit Apoſtolus. Tantum per hoc quod breuiter Cap.XVII.
poſui, cautum fieri lectorem oportuit aduerſus eos, qui
in hoc quod ſcriptum eſt, Tribulationẽ autem carnis 1.Cor.7.
habebunt eiuſmodi, ego autem vobis parco: nuptiis ca
lumniantur, quòd eas ex obliquo ſentẽtia iſta damna-
uerit: velut ipſam dãnationem noluerit dicere, cũ ait, M
Ego autẽ vobis parco: vt videlicet cum iſtis parcit, àni-
mæ ſuæ nõ pepercerit, ſi mentiendo dixit, Et ſi accepe-
ris vxorẽ non peccaſti, & ſi nupſerit virgo non peccat.
Quod qui de ſancta ſcriptura credunt vel credi volũt,
tanquã viam ſibi muniunt ad mentiendi licentiam, vel
ad defenſionem ſuæ peruerſæ opinionis, vbicũq; aliud
ſentiũt quàm ſana doctrina poſtulat. Si quid enim ma
nifeſtum de diuinis libris prolatũ fuerit, quo eorũ con-
futentur errores, hoc ad manum habent velut ſcutum,
quo ſe aduerſus charitatẽ † quaſi tuentes nudent à dia- † veritat.
bolo vulnerandos: vt dicant hoc authorẽ libri non ve-
rum dixiſſe, aliàs vt infirmis parceret, aliàs vt cõtemp-
tores terreret: ſicut occurrerit cauſa qua eorũ peruerſa
ſentẽtia defendatur: atq; ita dum ea quæ opinantur, de-
fendere quàm corrigere malũt, ſcripturarũ ſanctarum
authoritatẽ frangere conãtur, qua vna omnes ceruices
ſuperbæ duræq; franguntur. Vnde ſectatores & ſe- Ca.XVIII.
ctatrices perpetuæ cõtinentiæ & ſacrę virginitatis ad-
moneo, vt bonũ ſuum ita præferant nuptiis, ne malum
iudicẽt nuptias: neque fallaciter, ſed plane veraciter ab
Apoſtolo,

A Apoſtolo dictũ nouerint. Qui dat ad nuptũ, bene facit:
1.Corin.7. qui nõ dat ad nuptũ, melius facit. Et ſi acceperis vxorẽ,
non peccaſti: & ſi nupſerit virgo, non peccat. Et paulò
pòſt, Beatior autẽ erit ſi ſic permãſerit, ſecũdũ meã ſentẽ
tiã. Et ne humana ſentẽtia putaretur, adiungit, Puto au
tẽ ꝙ & ego ſpiritũ dei habeã. Hæc dominica, hæc apo-
ſtolica verba, hæc ſana doctrina eſt, ſic eligere dona ma
iora, ne minora dãnẽtur. Melior eſt in ſcriptura dei ve-
ritas dei, q̃ in cuiuſquã mente & carne virginitas homi
nis. Quod caſtũ eſt ſic ametur, vt quod verũ eſt nõ nege
tur. Nã quid mali nõ poſſunt etiã de ſua carne cogitare,
qui credũt Apoſtolicã linguã eoipſo loco, vbi virgini-
tatẽ corporis cõmẽdat à corruptione mẽdacij virgiñẽ
nõ fuiſſe? Primitus ergo ac maxime qui bonũ virginita-
tis eligũt, ſcripturas ſanctas firmiſſime teneãt nihil eſſe
mentitas. Ac per hoc etiã illud verũ eſſe quod dictũ eſt,
Et ſi acceperis vxorem, nõ peccaſti: & ſi nupſerit virgo,
nõ peccat. Nec putent minui tam magnum integritatis
bonũ, ſi nuptiæ nõ erunt malũ. Immo vero hinc ſibi po
tius maioris gloriæ palmã præparatã eſſe confidat, quę
B nõ damnari ſi nuberet timuit, ſed honoratius corona-
ri, quia nõ nubere concupiuit. Qui ergo ſine coniugio
permanere voluerint, nõ tanquã foueã peccati nuptias
fugiant: ſed tanquã collem minoris boni traſcendãt,
vt in maioris continẽtiæ monte requieſcãt. Ea quippe
1.Cor.7. lege collis iſte inhabitatur, vt non cũ voluerit quis emi-
gret. Mulier enim alligata eſt quãdiu vir eius viuit. Ve-
runtamẽ ad continentiã vidualem ab ipſo tanquã gra-
du cõſcenditur: propter virginalem vero vel declinan-
dus eſt nũ conſentiendo petitoribus, vel tranſiliendus
Cap. XIX. præueniendo petitores. Ne quis autẽ putaret duorũ
operũ boni atq; melioris æqualia fore præmia, propter-
1.Corin.7. ea cõtra eos diſſerendũ fuit, qui quod ait Apoſtolus, Exi
ſtimo autẽ hoc bonũ eſſe propter præſentẽ neceſſitatẽ:
ita interpretati ſunt, vt nõ propter regnũ cœlorum, ſed
propter ſeculum præſens virginitatẽ vtilem dicerent,
tanquã in illa vita æterna nihil cæteris amplius habitu-
ri eſſent, qui in hoc melius legiſſent. In qua diſputatio-
ne cũ ad illud veniremus quod idem Apoſtolus ait, Tri
bulationẽ autem carnis habebunt huiuſmodi, ego autẽ
vobis parco: in alios litigatores incurrimus, qui non æ-
C quales perpetuæ cõtinentiæ nuptias facerẽt, ſed eas om
nino damnarent. Nam cũ error vterq; ſit vel ęquare ſan
ctæ virginitati nuptias vel dãnare, nimis inuicẽ fugien-
di duo iſti errores aduerſa fronte confligunt, quia veri-
tatis medium tenere noluerunt: quo & certa ratione, &
ſanctarũ ſcripturarũ authoritate, nec peccatum nuptias
eſſe inuenimus, nec eas bono vel virginalis continẽtiæ,
Caput XX. vel etiã vidualis æquamus. Alij quippe appetẽdo vir-
ginitatẽ nuptias tanquã adulterium deteſtãdas eſſe pu-
tauerũt. Alij vero defendendo connubiũ, excellentiam
perpetuæ continentiæ nihil mereri amplius quàm cõ-
Danie.13. iugalem pudiciciã voluerunt: quaſi vel Suſannæ bonũ,
Luca.1. Mariæ ſit humiliatio: vel Mariæ maius bonũ, Suſannæ
debeat eſſe dãnatio. Abſit ergo vt ita dixerit Apoſtolus
1.Corin.7. nuptis ſiue nupturis, Ego autẽ vobis parco: tanquã vo-
luerit dicere, quæ pœna coniugatis in futuro ſeculo de-
beatur. Abſit vt à Daniele de tẽporali iudicio liberatã,
Paulus mittat in gehennam. Abſit vt maritalis thorus ei
pœna ſit ante tribunal Chriſti, cui fidẽ ſeruando elegit
ſub falſa accuſatione adulterij, vel periclitari vel mori.
Daniel.13. Quid egit vox illa, Melius eſt mihi incidere in manus
veſtras, quàm peccare in conſpectu dei: ſi deus eã fuerat
non quia pudiciciã nuptialem ſeruabat liberaturus, ſed
quia nupſerat damnaturus? Et nũc quoties caſtitas con-

iugalis aduerſus calumniatores criminatoresq; nuptia- D
rũ ſcripturæ ſanctæ veritate munitur, toties à ſpiritu ſan
cto cõtra falſos teſtes Suſanna defenditur, toties à fal-
ſo crimine liberatur, & multo maiore negocio. Tunc e-
nim vni coniugatæ, nũc omnibus. Tunc de occulto &
falſo adulterio, nũc de vero & manifeſto cõnubio cri-
men intẽditur. Tunc vna mulier ex eo ꝙ iniqui ſenio-
res dicebãt, nunc omnes mariti & vxores ex eo ꝙ Apo-
ſtolus dicere noluit accuſantur. Damnationẽ quippe ve
ſtrã, inquiũt, tacuit cum ait, Ego autẽ vobis parco. Quis
hoc? Nẽpe ille qui ſuperius dixerat, Si acceperis vxorẽ 1.Corin.7.
nõ peccaſti, & ſi nupſerit virgo nõ peccat. Cur igitur in
eo ꝙ modeſte tacuit, cõiugiorũ ſuſpicamini crimen: &
in eo ꝙ aperte dixit, cõiugiorũ nõ agnoſcitis defenſio-
nẽ? An eos damnat tacitus, quos locutus abſoluit? Nõn-
ne iam mitius accuſatur Suſanna nõ de cõiugio, ſed de
ipſo adulterio, quàm doctrina Apoſtolica de mẽdacio?
Quid in tãto periculo faceremus, niſi tã certũ apertũq;
eſſet pudicas nuptias nõ debere damnari, q̃ certũ aper- Cap. XXI.
tumq; eſt ſanctã ſcripturã non poſſe mentiri? Hic di-
cet aliquis, Quid hoc pertinet ad ſanctã virginitatẽ vel E
perpetuã cõtinentiã: cuius prædicatio iſto ſermone ſu-
ſcepta eſt? Cui reſpõdeo, primo quod ſuperius cõmemo
raui, ex hoc gloriã maioris illius boni eſſe maiorẽ, ꝙ e-
ius adipiſcẽdæ cauſa bonũ coniugale tranſcenditur, nõ
peccatũ coniugij deuitatur. Alioquin perpetuæ cõtinen
tiæ bonũ non præcipue laudari, ſed tantũ nõ vitupera-
ri ſufficeret: ſi propterea teneretur, quoniam nubere cri-
mẽ eſſet. Deinde quia non humana ſentẽtia, ſed diuinæ
ſcripturæ authoritate ad tam excellens donũ homines
exhortandi ſunt, non mediocriter neq; prætereunter a-
gendum eſt, ne cuiquam ipſa diuina ſcriptura in aliquo
mẽtita videatur. Dehortãtur enim potius quàm exhor-
tantur virgines ſacras, qui eas ſic permanere nuptiarum
damnatione cõpellunt. Vnde enim cõfidant verũ eſſe 1.Cor.7.
quod ſcriptũ eſt, Et qui non dat ad nuptum, melius fa-
cit, ſi falſum putãt eſſe quod iuxta ſuperius nihilominus † aliàs, dat
ſcriptũ eſt, Et qui dicat† virginẽ ſuam, bene facit. Si autẽ
loquenti ſcripturę de nuptiarũ bono indubitanter cre-
diderint, eadem cœleſtis eloquij veraciſſima authorita-
te firmatæ, ad melius ſuum feruẽti ac fidenti alacritate
tranſcurrẽt. Vnde iam ſatis pro ſuſcepto negocio dixi- F
mus, & quantum potuimus demonſtrauimus: nec illud 1.Corin.7.
quod ait Apoſtolus, Exiſtimo autẽ hoc bonũ eſſe pro-
pter præſentẽ neceſſitatem: ſic eſſe accipiẽdum, tanquã
in hoc ſeculo meliores ſint ſacræ virgines fidelibus cõ-
iugatis, in regno autẽ cœlorum atq; in futuro ſeculo pa-
res ſint. Nec illud vbi ait de nubẽtibus, Tribulationem
autẽ carnis habebunt eiuſmodi. Ego autem vobis par-
co: ita intelligendum, tãquam nuptiarum peccatum &
damnationẽ maluerit tacere quàm dicere. Harum quip
pe duarũ ſententiarũ ſingulas, duo errores ſibimet con
trarij, non eas intelligendo tenuerunt. Illã enim de prę-
ſenti neceſſitate, illi pro ſe interpretantur, qui nubentes
non nubentibus æquare contendunt: hanc vero vbi di
ctum eſt, Ego autem vobis parco, illi qui nubentes dam
nare præſumunt. Nos autẽ ſecundum ſcripturarũ ſan-
ctarũ fidem ſanamq; doctrinã nec peccatũ eſſe dicimus
nuptias, & earũ tamen bonũ non ſolùm infra virgina-
lem, verumetiã infra vidualem continentiã conſtitui-
mus: præſentemq; neceſſitatẽ coniugatorũ non quidem
ſolum ad vitam æternam, verumetiam ad excellentem
gloriam & honorem, qui perpetuæ continentiæ reſer-
uatur, impedire eorum meritum dicimus, neq; hoc tem
pore niſi eis qui ſe non continent nuptias expedire: &

G tribulationem carnis ex affectu carnali venientem, ſine
quo nuptiæ incontinentium eſſe non poſſunt, nec ta-
cere voluiſſe Apoſtolum vera præmonentem, nec ple-
nius explicare hominum infirmitati parcentem.

Cap. XXII. Nunc iam ſcripturarum diuinarum euidentiſſimis
teſtimnniis, quæ pro noſtræ memoriæ modulo recor-
dari valuerimus, clarius appareat, non propter præſen-
tem huius ſeculi vitam, ſed propter futuram, quæ in re-
gno cœlorum promittitur, perpetuā continentiam di-
ligendam. Quis autem hoc non aduertat in eo quod
1. Cor. 7. paulopoſt idem Apoſtolus ait, Qui ſine vxore eſt, co-
gitat ea quæ ſunt domini, quo modo placeat domino:
qui autem matrimonio iunctus eſt, cogitat ea quæ mun
di ſunt, quo modo placeat vxori: & diuiſa eſt mulier nu
† al. vxori & diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo &c. pta: & virgo † quæ innupta eſt, ſolicita eſt quæ ſunt do-
mini, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu: quæ autē nupta
eſt, ſolicita eſt, quæ ſunt mundi quo modo placeat viro.
Non vtiq; ait, cogitat ea quæ ſecuritatis ſunt in hoc ſe-
culo, vt ſine grauioribus moleſtiis tēpus tranſigat: neq;
ad hoc diuiſam dicit innuptam & virginem ab ea, quæ
nupta eſt, id eſt, diſtinctam atq; diſcretam, vt innupta in
H hac vita ſecura ſit propter temporales moleſtias euitan-
das, quibus nupta nō caret: ſed cogitat, inquit, quæ ſunt
domini, quo modo placeat domino, & ſolicita eſt quæ
ſunt domini, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Niſi for-
te vſqueadeo quis inſipiēter contētioſus eſt, vt conetur
aſſerere non propter regnum cœlorū, ſed propter præ-
ſens ſeculū domino placere nos velle, aut propter vitā
iſtā, non propter æternā eſſe ſanctas & corpore & ſpi-
ritu. Hoc credere quid eſt aliud, niſi miſerabiliorē eſſe
1. Cor. 15. omnibus hominibus? Sic enim Apoſtolus ait, Si in hac
Eſaiæ. 58. vita tantū in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſu
mus omnibus hominibus. An vero qui frangit panem
1. Cor. 9. ſuū eſurienti, ſi tantū propter hanc vitā facit, ſtultus eſt:
& ille erit prudens qui caſtigat corpus ſuū vſq; ad con-
tinentiā, qua nec coniugio miſceatur, ſi ei nihil prode-
Ca. XXIII. rit in regno cœlorū? Poſtremo ipſum dominum au-
diamus euidentiſſimā hinc ſententiā proferentē. Nam
cùm de coniugibus non ſeparandis niſi cauſa fornica-
tionis diuine ac terribiliter loqueretur, dixerūt ei diſci-
Matth. 19. puli, Si talis eſt cauſa cū vxore, nō expedit nubere. Qui-
bus ille, Nō omnes, inquit, capiūt verbū hoc: ſunt enim
I ſpadones qui ita nati ſunt, ſunt autē alij qui ab homini-
bus facti ſunt: & ſunt ſpadones qui ſeipſos caſtrauerunt
1. Corin. 1. propter regnum cœlorū, Qui poteſt capere capiat. Quid
veracius, quid lucidius dici potuit? Chriſtus dicit, veri-
tas dicit, virtus & ſapientia dei dicit, eos qui pio propo
ſito ab vxore ducenda ſe continuerint, caſtrare ſeipſos
propter regnū cœlorum: & contra humana vanitas im-
pia temeritate contendit, eos qui hoc faciunt, præſentē
tantummodo neceſſitatem moleſtiarum coniugalium
deuitare: in regno cœlorum amplius quicquam cæteris
Ca. XXIIII non habere. De quibus autem ſpadonibus loquitur
Eſa. 56. deus per Eſaiam Prophetam, quibus ſe dicit daturū in
domo ſua & in muro ſuo locū nominatū, meliorē mul
Matth. 19. tò quàm filiorū atq; filiarū: niſi de iis qui ſeipſos caſtrāt
propter regnū cœlorū? Nā illis quibus ipſum virile mē-
brū debilitatur, vt generare nō poſſint, ſicut ſunt Eunu-
chi diuitū & regum, ſufficit vtiq; cum Chriſtiani fiunt,
& dei præcepta cuſtodiunt, eo tamen propoſito ſunt, vt
coniuges ſi poſſint haberēt, cęteris in domo dei cōiuga
tis fidelibus adæquari, qui prolē licite pudiceq; ſuſceptā
in dei timore nutriunt, docentes filios ſuos, vt ponāt in
Pſal. 77. deo ſpē ſuam, non autē accipere meliorē locum quàm
Eſaia. 56. eſt filiorū atq; filiarum. Neq; enim vxores animi virtute,
ſed carnis neceſſitate nō ducunt. Contendāt ſanè, qui K
voluerint de his Prophetā ſpadonibus hoc prænūciaſſe,
qui corpore abſciſi ſunt, iſte quoq; error cauſæ quā ſu-
ſcepim⁹ ſuffragatur: neq; enim ſpadones iſtos eis, qui in
domo eius nullū locū habent prætulit deus, ſed eis vti-
que qui in filiis generādis coniugalis vitæ meritum ſer-
uant. Nā cum dicit, Dabo eis locū multo meliorē: oſten-
dit & coniugatis dari, ſed multo inferiorē. Vt ergo cō-
cedamus in domo dei prædictos futuros eunuchos ſe-
cundū carnē, qui in populo Iſraël non fuerūt: quia & ip
ſos videmus cū Iudæi nō fiant, tamen fieri Chriſtianos:
nec de illis dixiſſe Prophetā, qui propoſito continētiæ
cōiugia nō quærētes, ſeipſos caſtrāt propter regnū cœ-
lorū: ita ne tanta demētia quiſquā eſt cōtrarius veritati,
vt in carne factos eunuchos meliorem q̄ cōiugatos lo-
cū in domo dei habere credat, & pio propoſito cōtinē-
tes, corpus vſq; ad contēptas nuptias caſtigātes, ſeipſos
nō in corpore, ſed in ipſa cōcupiſcentiæ radice caſtran
tes, cœleſtē & angelicā vitā in terrena mortalitate me-
ditantes, coniugatorum meritis pares eſſe contēdat: &
Chriſto laudāti eos qui ſeipſos caſtrauerūt, non propter
hoc ſeculū, ſed propter regnū cœlorū, Chriſtianus con- L
tradicat, affirmās hoc præſenti vitę eſſe vtile, nō futuræ?
Quid aliud iſtis reſtat, niſi vt ipſum regnū cœlorum ad
hanc temporalē vitā, in qua nunc ſumus, aſſerant perti-
nere? Cur enim nō & in hanc inſaniā progrediatur cæ-
ca præſumptio? Et quid hac aſſertione furioſius? Nā &
ſi regnū cœlorū aliquando Eccleſia etiā quæ hoc tem-
pore eſt appellatur, ad hoc vtiq; ſic appellatur, quia futu
ræ vitæ ſempiternæq; colligitur. Quāuis ergo promiſ- *1. Timo. 4.*
ſionem habeat vitæ præſentis & futuræ, in omnibus ta-
men bonis operibus ſuis non reſpicit quæ videntur, ſed *2. Cor. 4.*
quæ non videntur. Quæ enim videntur tēporalia ſunt,
quæ autē non videntur ęterna. Nec ſanè ſpiritus ſan *Cap. XXV.*
ctus tacuit quod contra iſtos impudētiſſime ac demē-
tiſſime putaces apertū atq; incōcuſſum valeret, eorūq;
beluinū impetū ab ouib⁹ ſuis † inexpugnabili munitio- *† ouili ſuo.*
ne repelleret. Cū enim dixiſſet de ſpadonib⁹, Dabo eis *Eſaiæ. 56.*
in domo mea, & in muro meo locū nominatū, meliorē
multo q̄ filiorū atq; filiarū: ne quis nimiū carnalis exiſtā
maret in his verbis aliquid tēporale ſperandū, cōtinuo
ſubiecit, Nomen æternū dabo eis, nec vnq̄ deerit: tanq̄
diceret, Quid tergiuerſaris impia cęcitas? quid tergiuer M
ſaris? quid ſerenitati veritatis nebulas tuæ peruerſitatis
offundis? Quid in tanta ſcripturarum luce tenebras vn-
de inſidieris inquiris? Quid temporalem tantummodo
vtilitatē promittis continētibus ſanctis? Nomē æternū
dabo eis. Quid ab omni cōcubitu immunes, & eo quo-
que ipſo quo hinc ſeſe abſtinent, ea quæ ſunt domini co
gitātes, quo modo placeant domino, ad terrenā cōmo-
ditatē referre conaris? Nomē æternū dabo eis. Quid re- *Matth. 19.*
gnū cœlorū propter quod ſeipſos caſtrauerūt ſancti ſpa
dones, in hac tantū vita intelligēdū eſſe cōtēdis? Nomē
ęternū dabo eis. Et ſi forte hic ipſum ęternū pro diutur
no conaris accipere, addo, accumulo, inculco, Nec vn-
quā deerit. Quid quæris amplius? Quid dicis amplius?
Aeternū hoc nomē, quicquid illud eſt, ſpadonibus dei,
quod vtiq; gloriā quādam propriā excellētemq; ſigni-
ficat, nō erit cōmune cum multis: quāuis in eodem re-
gno & in eadē domo cōſtitutis. Nā ideo fortaſſis & no
mē dictum eſt, q̄ eos quibus datur diſtinguit à cæteris.

Quid ſibi ergo vult, inquiunt, ille denarius, qui ope- *Ca. XXVI.*
re vineæ terminato æqualiter omnibus redditur, ſiue
iis, qui à prima hora, ſiue iis qui vna hora operati ſunt? *Matth. 20.*
Quid vtique niſi aliquid ſignificat quod omnes com-
muniter

A muniter habebunt, ſicuti eſt ipſa vita æterna, ipſum re-
gnum cœlorum, vbi erunt omnes quos deus prædeſti-
Roma.8. nauit, vocauit, iuſtificauit, glorificauit? Oportet enim
1.Corin.15. corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale
hoc induere immortalitatẽ. Hic eſt ille denarius, mer-
Ibidem. ces omniũ. Stella tamen ab ſtella differt in gloria, ſic &
reſurrectio mortuorũ. Hæc ſunt merita diuerſa ſancto-
rum. Si enim cœlũ ſignificaretur illo denario, nónne in
cœlo eſſe, omnibus eſt cómune ſyderibus? Et tamen alia
1.Corin.12. eſt gloria Solis, alia Lunæ, alia ſtellarũ. Si denarius ille
pro ſanitate corporis poneretur, nónne cum recte va-
lemus, omnibus membris cõmunis eſt ſanitas, & ipſa ſi
vſq; in mortem permaneat, pariter & æqualiter omni-
bus ineſt? Et tamẽ poſuit deus membra, ſingulũ quodq;
eorum in corpore pro vt voluit, vt nec totũ ſit oculus,
nec totum auditus, nec totũ odoratus: & quicquid eſt a-
liud, habet ſuã proprietatẽ, quanuis ęqualiter habeat cũ
omnibus ſanitatem: ita quia ipſa vita æterna pariter erit
omnibus ſanctis, æqualis denarius omnibus attributus
eſt. Quia vero in ipſa vita æterna diſtincte fulgebunt lu
mina meritorũ, multæ ſunt mãſiones apud patrẽ: ac per
Ioan.14. hoc in denario quidẽ non impari, non viuet alius pro-
B lixius: in multis autem manſionibus honoratur alius a-
lio clarius. Pergite itaque ſancti dei, pueri ac puellæ,
Caput XXVII. mares ac fœminæ, cœlibes & innuptæ, pergite perſeue-
ranter in finem. Laudate dominũ dulcius, quem cogita
tis vberius: ſperate fœlicius, cui ſeruitis inſtãtius: amate
ardẽtius, cui placetis attẽtius. Lumbis accinctis & lucer-
nis ardentibus expectate dominũ quando veniat à nu-
Luca.12. ptiis. Vos afferetis ad nuptias agni cãticũ nouũ quod
cantabitis in citharis veſtris, [hoc eſt, in cordibus dicatis
Apoc.14. laudibus.] Non vtiq; tale quale cãtat vniuerſa terra, cui
dicitur, Cantate domino canticũ nouũ. cantate domi-
Pſal.95. no vniuerſa terra: ſed tale quale nemo poterit dicere ni
ſi vos. Sic enim vos vidit in Apocalyſi quidem præ cæ-
Apoc.14. teris dilectus agno, qui diſcũbere ſuper pectus eius ſoli-
tus erat, & bibebat & eructabat mirabilia ſuper cœleſtia
dei verbũ. Ipſe vos vidit duodecies duodena milia ſan
ctorũ citharœdorũ illibatæ virginitatis in corpore, in-
uiolatæ veritatis in corde, & quia ſequimini agnũ quo-
cunq; ierit, ſcripſit ille de vobis. Quò ire putamus hunc
agnum? Quò nemo eũ ſequi vel audeat vel valeat niſi
Pſal.39. vos. Quò putamus eum ire: In quos ſaltus & prata? Vbi
credo ſunt gramina gaudia, nõ gaudia ſeculi huius va-
C na, inſaniæ mendaces, nec gaudia qualia in ipſo regno
dei cæteris nõ virginibus erunt, ſed à cæterorũ omniũ
gaudiorũ ſorte diſtincta: gaudium virginum Chriſti, de
Chriſto, in Chriſto, cum Chriſto, poſt Chriſtũ, per Chri
ſtũ, propter Chriſtum: gaudia propria virginũ Chriſti:
Non ſunt eadem, non virginũ quãuis Chriſti. Nã ſunt
aliis alia, ſed nullis talia. Ite in hæc, ſequimini agnũ, quia
† al. Hoc enim inſeruit corporibus & cordib⁹ veſtris quod &c. & agni caro vtique virgo. Hoc enim in ſe retinuit au-
ctus, quod † matri nõ abſtulit conceptus & natus. Meri-
to eum ſequimini virginitate cordis & carnis, quocun-
que ierit. Quid eſt eum ſequi, niſi imitari? Quia Chri-
ſtus pro nobis paſſus eſt, relinquẽs nobis exemplum, ſi-
cut ait Apoſtolus Petrus, vt ſequamur veſtigia eius. Hũc
1.Petri.2. in eo quiſque ſequitur in quo imitatur, non inquantũ fi-
Ioan.1. lius dei eſt vnus, per quem facta ſunt omnia: ſed inquan
tum filius hominis, quæ oportebat in ſe præbuit imitan
da: & multa in illo ad imitandum omnibus proponun-
Apoca.14. tur, virginitas autem carnis non omnibus: nõ enim ha-
Caput XXVIII. bent quid faciant vt virgines ſint, in quibus iam factum
eſt vt virgines non ſint. Sequantur itaque agnũ cæteri
fideles, qui virginitatẽ corporis amiſerunt: nõ quocun-

que ille ierit, ſed quouſque ipſi potuerit. Poſſunt autem D
vbique præter cum in decore virginitatis incedit. Beati *Matth.5.*
pauperes ſpiritu, imitamini eũ, qui propter vos pauper *2.Cor.8.*
factus eſt cum diues eſſet. Beati mites, imitamini cũ qui *Matth.5.*
dixit, Diſcite à me quoniam mitis ſum & humilis cor- *Matth.11.*
de. Beati lugentes, imitamini eum qui fleuit ſuper Hie- *Matth.5.*
ruſalem. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiã, imitamini *Luca.19.*
eum, qui dixit, Meus cibus eſt vt faciam voluntatẽ eius *Matth.5.*
qui miſit me. Beati miſericordes, imitamini eũ qui vul- *Ioan.4.*
nerato à latronibus & in via iacenti ſemiuiuo deſpera- *Matth.5.*
toq; ſubuenit. Beati mundo corde, imitamini eum qui *Luca.10.*
peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. *Matth.5.*
Beati pacifici, imitamini eũ qui pro ſuis perſecutoribus *1.Petri.2.*
dixit, Pater ignoſce illis quia neſciunt quid faciũt. Beati *Matth.5.*
qui perſecutionem patiuntur propter iuſticiam, imita- *Luca.23.*
mini eum qui pro vobis paſſus eſt, relinquẽs vobis exẽ- *Matth.5.*
plum, vt ſequamini veſtigia eius. Hæc qui imitantur, in *1.Petri.2.*
his agnum ſequuntur. Sed certe etiam cõiugati poſſunt
ire per iſta veſtigia, & ſi non perfecte in eadem forma
ponẽtes pedem, veruntamen in eiſdem ſemitis gradiẽ-
tes. Sed ecce ille agnus graditur itinere virginali, quo *Ca. XXIX.*
modo poſt eum ibunt qui hoc amiſerunt quod nullo
modo recipiũt? Vos ergo vos ite poſt eũ virgines eius: E
vos illuc ite poſt eum, quia propter hoc bonum vnum *Apoca.14.*
quocunq; ierit ſequimini eum: ad quodlibet enim aliud
ſanctitatis donũ, quo eum ſequantur, hortari poſſumus
coniugatos, præter hoc quod irreparabiliter amiſerunt.
Vos itaque ſequimini eum, tenendo perſeuerãter quod
vouiſtis, ardenter facite cum poteſtis, ne virginitatis bo
num à vobis pereat, cui facere nihil poteſtis vt redeat.
Videbit vos cætera multitudo fidelium, quę agnum ad
hoc ſequi non poteſt: videbit, nec inuidebit: & collętan
do vobis, quod in ſe non habet, habebit in vobis. Nam
& illud cãticum nouum proprium veſtrum dicere nõ
poterit, audire autẽ poterit, & delectari veſtro tam ex-
cellenti bono. Sed vos qui & dicetis & audietis, quia &
hoc quod dicetis à vobis audietis, fœlici⁹ exultabitis, iu
cundiusq; regnabitis. De maiore tamen veſtro gaudio
nullus mœror erit, quibus hoc deerit. Agnus ille quippe
quem vos quocunque ierit ſequimini, nec eos deſeret,
qui eum quo vos non valent ſequi. Omnipotentem a-
gnum loquimur. Et vobis præibit, & ab eis non abibit,
cum erit deus omnia in omnibus. Et qui minus habe-
bunt, à vobis non abhorrebũt. Vbi enim nulla eſt inui- *1.Cor.15.*
dentia, conſors † eſt differentia. Præſumite itaque, fidi- *† al. cõcors.*
te, roboramini, permanete qui vouetis & redditis do- F
mino deo veſtro vota perpetuæ continentiæ, non pro- *Pſal.75.*
pter præſens ſeculum, ſed propter regnum cœlorum.
Vos etiam qui hoc nondum vouiſtis, qui poteſtis *Cap.XXX.*
capere capite, perſeueranter currite vt comprehenda- *Matt.19.*
tis. Tollite hoſtias quiſque ſuas, & introite in atria do- *1.Cor.9.*
mini, non ex neceſſitate, ſed poteſtatem habentes ve- *Pſal.85.*
ſtræ voluntatis. Neque enim, ſicut non mœchaberis, nõ *Exod.20.*
occides: ita dici poteſt, non nubes. Illa exiguntur, iſta
offerũtur. Si fiant iſta, laudãtur: niſi fiant illa, damnãtur.
In illis dominus debitum imperat vobis, in his autem *Luca.10.*
ſi quid amplius ſupererogaueritis, in redeundo reddet *Eſaia.56.*
vobis. Cogitate quicquid illud eſt, in muro eius locum
nominatum meliorem multo quàm filiorum atque fi-
liarum. Cogitate illic nomen æternum. Quis expli-
cat quale nomen erit? Quicquid tamen erit, æter-
num erit. Hoc credendo & ſperando & amando, po-
tuiſtis coniugia non deuitare probibita, ſed tranſuola-
re conceſſa. Vnde huius muneris magnitudo, ad *Ca.XXXI.*
quod capeſſendum pro noſtris viribus hortati ſumus:

G quãto eſt excellentius atq; diuinius, tanto magis admo-
net ſolicitudinem noſtram, nõ ſolum de glorioſiſſima
† *aliàs, tu-* caſtitate, verumetiam de ditiſſima † humilitate aliquid
tiſſima. loqui. Cum ergo perpetuæ continentiæ profeſſores ſe
coniugatis comparantes, ſecundum ſcripturas cõpere-
rint eos infra eſſe, & opere & mercede, & voto & præ-
mio: ſtatim veniat in mentem quod ſcriptũ eſt, Quan-
Eccli. 3. to magnus es, tanto humilia te in omnibus, & corã deo
inuenies gratiam. Menſura humilitatis cuiq; ex mẽſura
ipſius magnitudinis data eſt: cui eſt periculoſa ſuperbia,
quę amplius amplioribus inſidiatur. Hanc ſequitur inui-
dentia, tanquam filia pediſſequa. Eam quippe ſuperbia
cõtinuo parit nec vnquã eſt ſine tali prole atq; comite.
Quibus duobus malis, hoc eſt ſuperbia & inuidentia,
† *aliàs, dia* diabolus præeſt †. Itaq; cõtra ſuperbiam matrẽ inuiden-
bolus dia- tiæ maxime militat vniuerſa diſciplina Chriſtiana. Hęc
bolus eſt. enim docet humilitatem, qua & acquirat & cuſtodiat
1. Cor. 13. charitatẽ: de qua cum dictum eſſet, Charitas non æmu-
latur: velut ſi cauſam quæreremus vnde fiat vt nõ æmu-
letur, cõtinuo ſubdidit, Non inflatur: tanquam diceret,
ideo nõ habet inuidentiã, quia nec ſuperbiam. Doctor
Philip. 2. itaq; humilitatis Chriſtus primo ſemetipſum exinaniuit
H formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum fa
ctus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſemetip-
ſum, factus obediens vſq; ad mortem, mortẽ autem cru
cis. Ipſa vero doctrina eius quàm attente inſinuet humi
litatem, atq; huic percipiendæ vehemẽter inſiſtat, quis
explicare facile poſſit, atq; in hanc rem demõſtrandam
teſtimonia cuncta cõgerere? Hoc facere conetur vel fa-
ciat quiſquis ſeorſum de humilitate voluerit ſcribere:
huius autẽ operis aliud propoſitũ eſt, quod de tam ma-
gna re ſuſceptum eſt, vt ei maxime ſit cauẽda ſuperbia.

Caput XXXII. Proinde pauca teſtimonia quæ dominus in mentẽ
dare dignatur, ex doctrina Chriſti de humilitate cõme
moro, quæ ad id quod intẽdi fortaſſe ſufficiant. Sermo
eius quẽ primũ prolixiorem ad diſcipulos habuit, in-
Matth. 5. de cœpit, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorũ eſt re-
gnum cœlorum: quos ſine vlla cõtrouerſia humiles in-
Matth. 8. telligimus. Fidem Centurionis illius ideo pręcipue lau-
dauit, nec ſe inueniſſe in Iſraël dixit tantam fidem, quia
ille tam humiliter credidit vt diceret, Non ſum dignus
vt ſub tectum meum intres: Vnde nec Matthæus ob a-
liud eum dixit acceſſiſſe ad dominum, cum apertiſſime
Luca. 7. Lucas inſinuet, quòd non ad eũ ipſe venerit, ſed amicos
I ſuos miſerit, niſi quia fideliſſima humilitate magis ipſe
acceſſit quàm illi quos miſit. Vnde & illud propheticũ
Pſal. 137. eſt, Excelſus dominus & humilia reſpicit, excelſa autẽ
à longe cognoſcit: vtiq; tanquã [non] accedentia. Hinc
Matth. 15. & illi mulieri Chananeæ dicit, O mulier, magna eſt fi-
des tua, fiat tibi ſicut vis: quam ſuperius canẽ appellaue-
rat, nec ei panẽ filiorum proiiciendum eſſe reſpõderat,
Quod illa humiliter accipiens dixerat, Ita domine, nam
& canes edunt de micis quæ cadunt de mẽſa domino-
rum ſuorum. Ac ſic quod aſſiduo clamore nõ impetra-
bat, humili cõfeſſione promeruit. Hinc illi duo propo-
Luca. 18. nuntur orantes in templo, vnus Phariſæus, & alter Pu-
blicanus, propter eos, qui ſibi iuſti videntur, & ſpernũt
cæteros: & enumerationi meritorũ, præfertur cõfeſſio
peccatorũ. Et vtiq; deo gratias agebat Phariſæus, ex his
in quibus ſibi multum placebat, Gratias, inquit, tibi ago,
quia non ſum ſicut cæteri homines, iniuſti, raptores, a-
dulteri, ſicut & Publicanus iſte: Ieiuno bis in ſabbato,
decimas do omnium quæcunque poſſideo. Publicanus
autẽ de longinquo ſtabat, nec oculos ad cœlũ audebat
leuare, ſed percutiebat pectus ſuũ dicens, Deus propi-
tius eſto mihi peccatori. Sequitur autem diuina ſenten- K
tia, Amen dico vobis, deſcendit iuſtificatus de templo
publicanus magis quàm ille Phariſæus. Deinde cauſa o-
ſtenditur, cur hoc iuſtũ ſit, Quoniã is qui ſe exaltat, hu-
miliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Fieri ergo po-
teſt, vt quiſq; & mala vera deuitet, & vera bona in ſe cõ
ſideret, & de his patri luminũ gratias agat, à quo deſcen
dit omne datum optimũ, & omne donũ perfectum: & *Iacobi. 1.*
tamẽ elationis vicio reprobetur, ſi aliis peccatoribus ma
ximeq; peccata in oratione cõfitentibus, vel ſola cogi-
tatione quæ coram deo eſt, ſuperbus inſultet, quibus nõ
exprobratio cum inflatione, ſed miſeratio ſine deſpera-
tione debetur. Quid illud quòd quęrentibus inter ſe di-
ſcipulis quiſnam eorũ maior eſſet, puerũ paruulum con
ſtituit ante oculos eorum dicẽs, Niſi fueritis ſicut puer *Matth. 18.*
iſte, nõ intrabitis in regnũ cœlorum: nonne humilitatẽ
maxime cõmendauit, & in ea meritũ magnitudinis po- *Matth. 20.*
ſuit: vel cùm filii Zebedæi latera eius in ſediũ ſublimi-
tate cõcupiſcentibus ita reſpondit, vt paſſionis eius ca- *Philip. 2.*
licem bibendum potius cogitarẽt, in quo ſe humiliauit
vſq; ad mortẽ, mortem autẽ crucis, quàm ſuperbo appe
titu præferri cæteris poſtularent: quid oſtendit niſi eis ſe
futurũ altitudinis largitorẽ, qui eum doctorem humili- L
tatis antea ſequerentur? Iam vero quod exiturus ad paſſio-
nẽ lauit pedes diſcipulis, monuitq; apertiſſime vt hoc fa *Ioan. 13.*
cerẽt condiſcipulis atq; conſeruis, quod eis feciſſet ma-
giſter & dominus, quantũ commendauit humilitatem,
cui commendandæ etiam illud tempus elegit, quo eum
proxime moriturũ cum magno deſiderio contueban-
tur: hoc vtiq; præcipue memoria retenturi, quod magi-
ſter imitandum vltimum demonſtraſſet: ait ille, hoc fa-
cite: quod vtiq; † potuit & aliis ante diebus, quibus cum *† al. at ille hoc fecit illo tempore quod vtiq.*
eis fuerat conuerſatus: quod ſi fieret, hoc ipſum quidem
traderetur, ſed vtique non ſic acciperetur. Cum ergo
Chriſtianis omnibus cuſtodienda ſit humilitas quãdo-
quidẽ à Chriſto Chriſtiani appellãtur, cuius Euangeliũ *Caput XXXIII.*
nemo diligenter intuetur, qui non eum doctorem hu-
militatis inueniat: tũ maxime virtutis huius ſectatores
& conſeruatores eos eſſe cõuenit, qui magno aliquo bo
no cæteris eminent, vt magnopere curent illud quod
primitus poſui, Quanto magnus es, tanto humilia te in *Eccli. 3.*
omnibus, & coram deo inuenies gratiam. Proinde quia
perpetua continentia maximéque virginitas, magnum
bonum eſt in ſanctis dei, vigilantiſſime cauendum eſt, M
ne ſuperbia corrumpatur. Curioſas & verboſas malas
innuptas Paulus Apoſtolus notat, & hoc viciũ dicit ve
nire ex ocio. Simul autẽ, inquit, & ocioſæ diſcunt cir- *1. Timo. 5.*
cumire domos, non ſolum autem ocioſæ, verumetiam
curioſæ & verboſæ, loquentes quæ non oportet. De his
ſuperius dixerat, Iuniores autẽ viduas euita. Cum enim
in deliciis egerint, in Chriſto nubere volunt, habentes
damnationem, quoniam primam fidem irritam fece-
runt: id eſt, in eo quod primo vouerant non ſteterunt.

Nec tamen ait, nubunt: ſed, nubere volunt, multas e- *Caput XXXIIII.*
nim earũ reuocat à nubendo, nõ amor præclari propo-
ſiti, ſed aperti dedecoris timor, veniens & ipſe à ſuper-
bia, qua formidatur magis hominibus diſplicere quàm
deo. Hæ igitur, quę nubere volunt & ideo non nubunt, *1. Corin. 7.*
quia impune non poſſunt, quæ melius nuberent quàm
vrerentur, id eſt, quàm occulta flamma concupiſcentię
in ipſa cõcupiſcentia vaſtarentur, quas pœnitet profeſ-
ſionis & piget confeſſionis, niſi correctum cor dirigãt,
& dei timore rurſus libidinem vincant, in mortuis de-
putandæ ſunt: ſiue in deliciis agant, vnde dicit Apoſto-
lus, Quæ autem in deliciis agit, viuẽs mortua eſt, ſiue in *1. Timo. 5.*
laboribus

A laboribus atque ieiuniis, nulla cordis correctione ſu-
perfluis,& magis oſtentationi quàm emendationi ſer-
uientibus. Non ergo talibus magnam curam humilita-
tis ingero,in quibus ſuperbia ipſa confunditur,& con-
ſcientiæ vulnere cruentatur. Nec ebrioſis aut auaris,aut
alio quolibet dānabilis morbi genere iacentibus, cū ha
beant corporalis continentiæ profeſſionem,moribusq;
peruerſis à ſuo nomine diſſonent, hanc magnam ſoli-
citudinē piæ humilitatis impono : niſi forte in his ma-
lis etiam oſtentare ſe audebunt,quibus nō ſufficit quòd
eorum ſupplicia differuntur. Nec de his ago, in quibus
eſt quidam placendi appetitus, aut elegantiore veſtitu
quàm tantæ profeſſionis neceſſitas poſtulat, aut capitis
ligamento notabili:ſiue pro tumidis vmbonibus capil-
lorū,ſiue tegminibus ita teneris vtuntur, vt retiola ſub-
tus poſita appareant:his nondum de humilitate, ſed de
ipſa caſtitate vel integritate pudiciciæ danda præcepta
ſunt. Da mihi profitentem perpetuam continentiam,
B atque his & eiuſmodi carentem omnibus,& maculis &
viciis morum,huic ſuperbiam timeo,huic tam magno
bono ex elationis tumore formido,quo magis[ineſt vn
Iacobi.4. de ſibi placeat,eo magis]vereor,ne ſibi placēdo illi diſ
plicear, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gra-
Caput XXXV. tiā. Certe præcipuum magiſterium & virginalis inte
gritatis exēplum in ipſo Chriſto contuēdum eſt. Quid
ergo amplius continentibus de humilitate præcipiam,
Matth.11. quàm quod ille qui omnibus dicit, Diſcite à me, quoniā
mitis ſum & humilis corde?cum magnitudinem ſuam
ſupra commemoraſſet. Et idipſum volens oſtendere,
quantus propter nos quantillus effectus eſt: Confiteor,
inquit, tibi pater domine cœli & terræ, quoniam abſcō-
diſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea
paruulis, Ita pater, quoniam ſic placitum eſt coram te,
Omnia mihi tradita ſunt à patre meo, & nemo cogno-
ſcit filium niſi pater,& nemo cognoſcit patrem niſi fi-
lius,& cui voluerit filius reuelare: Venite ad me omnes
qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos. Tolli-
te iugum meum ſuper vos,& diſcite à me quoniam mi-
tis ſum & humilis corde,& inuenietis requiem anima-
bus veſtris. Ille ille cui omnia tradidit pater, & quem
nemo agnoſcit niſi pater,& qui patrem ſolus agnoſcit,
& cui voluerit reuelare: non dicit, Diſcite à me mundū
fabricare,aut mortuos reſuſcitare : ſed, quia mitis ſum
C & humilis corde. O doctrinam ſalutarem, ô magiſtrum
dominumq; mortalium, quibus mors poculo ſuperbiæ
propinata atq; trāsfuſa eſt. Noluit docere[quod ipſe nō
eſſet, noluit iubere]quod ipſe non faceret. Video te bo-
ne Ieſu oculis fidei, quos aperuiſti mihi, tanq̄ in cōcione
Matth.11. generis humani clamantem atq; dicentem, Venite ad
me & diſcite à me. Quid obſecro te, per quē facta ſunt
Ioan.1. omnia fili dei,& idem qui factus es inter omnia fili ho
minis? Quid vt diſcamus à te, venimus ad te? Quoniam
mitis ſum, inquit, & humilis corde. Huccine redacti
ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi in
Coloſ.2. te,vt hoc pro magno diſcamus à te, quoniā mitis es &
humilis corde? Itane magnum eſt eſſe paruum, vt niſi
à te qui tam magnus es fieret, diſci omnino non poſſet?
Ita planè. Non enim aliter inuenitur requies animæ, niſi
inquieto tumore digeſto, quo magna ſibi erat, quando
tibi ſana non erat. Audiant te, & veniant ad te, &
Caput XXXVI. mites atque humiles eſſe diſcant à te, qui miſericordiā
Matth.11. & veritatem tuam requirunt, tibi viuendo, tibi non ſi-
bi. Audiat hoc laborans & oneratus, qui ſarcina premi-
Luca.18. tur,vt oculos ad cœlum leuare non audeat, percutiens
pectus ille peccator & propinquans de longinquo. Au-
diat centurio, non dignus cuius tectum ſubires. Audiat D
Zachæus maior publicanorum, quadrupla reſtituēs lu- Matth.8.
cra damnabilium peccatorum. Audiat mulier in ciui- Luca.19.
tate peccatrix, tanto lachrymoſior pedibus tuis, quanto Luca.7.
fuerat alienior à veſtigiis tuis. Audiant meretrices & pu
blicani, qui ſcribas & Phariſæos præcedunt in regnum Matth.21.
cœlorum. Audiat omne genus ægrorum, cum quibus
tibi pro crimine ſunt obiecta conuiuia, videlicet quaſi
à ſanis qui medicum non quærebunt, cum non veneris Matth.9.
vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiā. Hi omnes
cum conuertuntur ad te, facile miteſcunt & humilian-
tur coram te, memores iniquiſſimæ vitæ ſuæ, & indul-
gentiſſimæ miſericordiæ tuæ, quia vbi abundauit pec-
catum, ſuperabundauit gratia. Sed reſpice agmina vir- Roma.5.
ginum, puerorum, puellarumq; ſanctarū: in Eccleſia tua
eruditum eſt hoc genus, illic tibi à maternis vberibus
pullulauit, nomen tuum ad loquēdum linguam ſoluit,
nomen tuum velut lac infantię ſuæ ſuxit infuſum. Non
poteſt quiſquam ex hoc numero dicere, Qui prius fui 1.Timo.1.
blaſphemus & perſecutor & iniurioſus ſed miſericor-
diam conſecutus ſum, quoniam ignorans feci in incre-
dulitate: immo etiam quod non iuſſiſti, ſed tantummo
do volentibus arripiendū propoſuiſti dicens, Quis po- E
teſt capere capiat: arripuerunt, vouerunt, & propter re- Matth.19.
gnum cœlorum ſeipſos, non quia minatus es, ſed quia
hortatus es, caſtrauerunt. His inclama, hi te audiant, Caput
quoniam tu mitis es, & humilis corde. Hi quanto ma- XXXVII.
gni ſunt, tanto humiliāt ſe in omnibus, vt coram te in- Matth.11.
ueniant gratiam. Iuſti ſunt, ſed nunquid ſicut tu iuſtifi- Eccli.3.
cant impium? Caſti ſunt, ſed eos in peccatis matres eo- Roma.4.
rum in vteris aluerunt. Sancti ſunt, ſed tu etiam ſanctus Pſal.5.
ſanctorum. Virgines ſunt, ſed nati etiam ex virginibus
non ſunt. Et ſpiritu & carne integri ſunt, ſed verbū ca- Ioan.1.
ro factum non ſunt. Et tamen diſcant non ab eis, quibus
peccata dimittis, ſed à teipſo agno dei, qui tollis pecca-
ta mundi, quoniā mitis es & humilis corde. Non ego te
anima pie pudica, quæ appetitum carnalem nec vſq; ad
conceſſum cōiugium relaxaſti, quę diſceſſurum corpus
nec ſucceſſori propagando indulſiſti, quæ fluitātia mē-
bra terrena in cœli conſuetudinem ſuſpendiſti : nō ego
te vt diſcas humilitatē ad publicanos & peccatores mit
to, qui tamen in regnum cœlorū præcedūt ſuperbos, nō
ad hos mitto. Indigni ſunt enim, qui ab immūdiciæ vo
ragine liberati ſunt, vt ad eos imitādos mittaris illiba- F
ta virginitas: ad regem cœli te mitto, ad eum per quem
creati ſunt homines, & qui creatus eſt inter homines
propter homines, ad ſpecioſum forma præ filiis homi-
num & contemptum à filiis hominum, pro filiis homi- Pſal.44.
num, ad eū qui dominās angelis immortalibus, nō dedi
gnatus eſt ſeruire mortalibus. Eum certe humilem non 1.Corin.13.
iniquitas ſed charitas fecit: charitas quæ non æmulatur,
nō inflatur, nō quærit quæ ſua ſunt: quia & Chriſtus non
ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt de illo, Opprobria ex- Pſal.68.
probrantiū tibi ceciderūt ſuper me. Vade veni ad eum
& diſce, quoniā mitis eſt & humilis corde. Non ibis ad
eum qui oculos ad cœlum leuare nō audebat onere ini- Matth.11.
quitatis, ſed ad eū qui de cœlo deſcendit pondere chari
tatis. Non ibis ad eam quę domini ſui pedes lachrymis Luca 18.
rigauit, quærens indulgentiā grauium peccatorum: ſed Luca.7.
ibis ad eum qui cum daret indulgentiam omniū pecca
torum, lauit pedes ſeruorū ſuorū. Noui dignitatem vir- Ioan.13.
ginitatis tuæ, non tibi propono imitādum publicanum
humiliter accuſantem delicta ſua, ſed timeo tibi phari- Luca.18.
ſæum ſuperbe iactātem merita ſua. Nō dico eſto qualis
illa de qua dictum eſt, Dimittuntur ei peccata multa, Luca.7.

G quoniam dilexit multum.Sed metuo ne cum tibi mo-
Caput dicum dimitti putas,modicum diligas. Metuo in-
XXXVIII. quam tibi vehementer, ne cum te agnum quocunque
Luca.7. ierit ſecuturam eſſe gloriaris,cum præ timore ſuperbię
Apoca.14. ſequi per anguſta nõ poſſis.Bonum eſt tibi ô anima vir
ginalis,vt ſic quo modo virgo es,ſic omnino ſeruans in
corde quòd renata es,ſeruans in carne ꝙ nata es, con-
† al. timorẽ. cipias tamen à timore † domini & parturias ſpiritũ ſa-
Eſaia.26. lutis. Timor quidem non eſt in charitate, ſed perfecta,
1.Ioan.4. ſicut ſcriptura dicit,charitas foras mittit timorem, ſed
timorem hominum,non dei timorẽ,temporalium ma-
lorum,non diuini in fine iudicij.Noli altum ſapere,ſed
Roma.11. time.Ama dei bonitatem, time ſeueritatem, vtrũque te
ſuperbam eſſe non ſinit.Amando enim times,ne ama-
tum & amantem grauiter offendas. Nam que grauior
offenſio quàm vt ſuperbia illi diſpliceas, qui propter te
ſuperbis diſplicuit?Et vbi magis eſſe debet timor ille ca
Pſal.18. ſtus permanens in ſeculũ ſeculi,q̃ in te,quę non cogitas
1.Cor.7. quę ſunt mũdi, quo modo placeas cõiugi , ſed quę ſunt
domini,quomodo placeas domino?Ille alius timor nõ
eſt in charitate:iſte autem caſtus non recedit à charita-
H te. Si non amas,time ne pereas : ſi amas, time ne diſpli-
ceas.Illum timorem charitas foras mittit : cum iſto in-
Roma.8. trocurrit.Dicit Apoſtolus Paulus etiã, Non enim acce-
pimus ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed acce-
pimus ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus
abba pater.Illum eum timorem credo dicere,qui datus
erat in veteri teſtamento, ne amitterentur temporalia
bona,quæ deus promiſerat, nõdum ſub gratia filiis,ſed
ſub lege adhuc ſeruis.Eſt etiam timor ignis ęterni,pro-
pter quem deuitandum deo ſeruire,nondum eſt vtique
Pſal.138. perfectæ charitatis.Aliud eſt enim deſiderium præmij,
aliud formido ſupplicij.Aliæ voces ſunt, Quò abibo à
Pſal.26. ſpiritu tuo,& quò à facie tua fugiam:& alię voces ſunt,
Vnam petij à domino hanc requiram, vt inhabitem in
domo domini per omnes dies vitæ meæ,vt cõtempler
Pſal.83. delectationẽ domini,& protegar à templo eius.Et, Ne
auertas faciem tuã à me. Et,Deſiderat & deficit anima
Luca.18. mea in atria domini.Illas voces non habuerat,qui ocu-
Luca.7. los non audebat leuare ad cœlũ,& quæ rigabat lachry-
mis pedes ad impetrandam veniam grauium peccato-
I rum.Has autem tu habeto, quæ ſolicita es ea, quæ ſunt
1.Corin.7. domini,vt ſis ſancta & corpore & ſpiritu.Illis vocibus
comitatur timor,qui tormentum habet, quem perfecta
1 Ioan.4. charitas foras mittit.His autem vocibus comitatur ti-
Pſal.18. mor domini caſtus permanẽs in ſeculũ ſeculi. Et vtriq;
generi dicendũ eſt,Noli altum ſapere,ſed time : vt ho-
Roma.11. mo nec de ſuorũ peccatorũ defenſione,nec de iuſticiæ
præſumptione ſe extollat.Nam & ipſe Paulus qui dixit,
Roma.8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterũ in timo-
1.Corin.2. re:tamen timore comite charitatis ait, Cum timore &
tremore multo fui apud vos.Et ea ſententia quam com
memoraui,ne aduerſus fractos oleæ ramos inſertus ſu-
perbiret oleaſter,ipſe vſus eſt dicens,Noli altum ſapere,
Roma.11. ſed time:ipſe omnia membra Chriſti generaliter admo
nens ait, Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſa-
Philip.2. lutem operamini,Deus eſt enim qui operatur in vobis
& velle & operari pro bona voluntate : ne ad vetus te-
ſtamentum videatur pertinere quod ſcriptum eſt, Ser-
Pſal.2. uite domino in timore,& exultate ei cum tremore.

Caput Et quæ magis membra corporis ſancti quod eſt ec-
XXXIX. cleſia, curare debent vt ſuper ea requieſcat ſpiritus ſan-
ctus,q̃ illa quæ virginalem profitẽtur ſanctitatẽ? Quo
modo autem requieſcit vbi non inuenit locum ſuum?
Quid autẽ aliud quàm cor humiliatum quod impleat,
non vnde reſiliat:quod erigat,nõ quod deprimat:cum K
apertiſſime dictũ ſit,Super quẽ requieſcit ſpiritus meus, Eſaia.66.
niſi ſuper humilem & quietum,& trementẽ verba mea?
Iam iuſte viuis, iam pie viuis, pudice, ſancte, virginali
caſtitate viuis:adbuc tamen hic viuis, & non humilia-
ris audiendo, Nunquid non tentatio eſt vita humana Iob.7.
ſuper terram? Non te à præfidenti elatione reuerberat,
Vę mundo ab ſcandalis?Non contremiſcis ne depute- Matth.18.
ris in multis,quarum refrigeſcit charitas, quoniã abun-
dat iniquitas?Non percutis pectus cum audis,Quapro- Matth.24.
pter qui ſe putat ſtare,videat ne cadat?Inter hæc diuina 1.Corin.10.
monita & humana pericula , ità ne adhuc virginibus
ſanctis humilitatẽ perſuadere laboramus? An vero Caput. XL.
propter aliud credendũ eſt permittere deũ,vt miſcean-
tur numero profeſſionis veſtræ multi & multæ caſuri
& caſuræ,niſi vt his cadentibus timor veſter augeatur,
quo ſuperbia cõprimatur,quam ſic odit deus,vt contra
hanc vnam ſe tantũ humiliarit altiſſimus?Niſi forte re-
uera ideo minus timebis magisq; inflaberis, vt modicũ
diligas eũ,qui te tantum dilexit,vt traderet ſemetipſum Luca.7.
pro te:quia modicũ tibi dimiſit, viuẽti videlicet à pue- Gala.2.
ricia religioſe, pudice,pia caſtitate, illibata virginitate: L
quaſi vero nõ tu multo ardentius diligere debeas eum,
qui flagitioſis ad ſe conuerſis quæcunq; dimiſit,in ea te
cadere non permiſit? Aut vero ille phariſæus, qui pro- Luca.7.
pterea modicum diligebat,quia modicum ſibi dimitti
exiſtimabat:nũquid ob aliud hoc errore cæcabatur,niſi
quia ignorans dei iuſticiã,& ſuã quęrens cõſtituere,iu- Roma.10.
ſticiæ dei ſubiectus nõ erat? Vos autem genus electum, 1.Petri.2.
& in electis electius virginei chori ſequentes agnũ:etiã Apoc.14.
vos gratia ſalui facti eſtis per fidẽ:& hoc non ex vobis, Ephe.2.
ſed dei donũ eſt,non ex operibus,ne forte quis extolla-
tur:ipſius enim ſumus figmentum,creati in Chriſto Ieſu
in operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis am-
bulemus. Ergò ne hunc quanto eius donis ornatiores
eſtis,tãto minus amabitis?Auerterit ipſe tam horrendã
dementiam. Proinde quoniam verũ veritas dixit, ꝙ ille
cui modicum dimittitur,modicũ diligit:vos vt arden-
tiſſime diligatis, cui diligendo à coniugiorũ nexibus li
beri vacatis, deputate vobis tãquã omnino dimiſſum,
quicquid mali à vobis non eſt illo regẽte commiſſum.
Oculi enim veſtri ſemper ad dominum, quoniam ipſe Pſal.24.
euellet de laqueo pedes veſtros. Et niſi dominus cuſto- Pſal.126.
dierit ciuitatem,inuanum vigilat,qui cuſtodit eã. Et de M
ipſa continentia loquens Apoſtolus ait,Volo autẽ om- 1.Cor.7.
nes homines eſſe ſicut meipſum : ſed vnuſquiſque pro-
prium donũ habet à deo,alius ſic,alius autẽ ſic.Quis er-
go donat iſta ? Quis diſtribuit propria vnicuique ſicut
vult?Nempe deus apud quem non eſt iniquitas.Ac per Roma.9.
hoc qua æquitate ille faciat alios ſic,alios autem ſic:ho-
mini noſſe aut impoſſibile, aut omnino difficile eſt.
Quin tamen æquitate faciat dubitare fas non eſt. Quid 1.Corin.4.
itaq; habes quod nõ accepiſti ? aut qua peruerſitate mi-
nus diligis à quo amplius accepiſti? Quapropter hæc Caput XLI.
prima ſit induendæ humilitatis cogitatio,ne à ſe ſibi pu
tet eſſe dei virgo quòd talis eſt, ac non potius hoc do- Iacobi.1.
num optimum deſuper deſcendere à patre luminum,
apud quem non eſt transmutatio,nec momenti obum-
bratio. Ita enim nõ putabit modicum ſibi dimiſſum vt
modicum diligat:& ignorãs dei iuſticiam,ac ſuam vo- Roma.10.
lens cõſtituere,iuſticiæ dei nõ ſubiiciatur. In quo vicio
erat Simon ille quẽ ſuperauit mulier , cui dimiſſa ſunt
peccata multa,quoniam dilexit multum.Sed cautius & Luca.7.
verius cogitabit omnia peccata ſic habenda tanquam
dimittantur, à quibus deus cuſtodit ne committantur.

A Teſtes ſunt voces piarum deprecationum in ſcripturis
ſanctis,quibus oſtẽditur,ea ipſa quæ pręcipiũtur à deo,
nõ fieri niſi dante atq; adiuuante qui præcipit. Menda-
citer enim petuntur,ſi ea nõ adiuuante eius gratia face-
re poſſemus. Quid tam generaliter maximeq; præcipi-
tur,quàm obedientia,qua cuſtodiuntur mãdata dei? Et
Pſal.118. tamẽ hanc inuenimus optari,Tu,inquit,præcepiſti mã-
data tua cuſtodiri nimis.Deinde quid ſequitur? Vtinam
dirigãtur viæ meæ, ad cuſtodiẽdas iuſtificationes tuas:
Tunc non confundar,dum inſpicio in omnia manda-
ta tua.Quod deum præcepiſſe ſuprà poſuit:hoc vt in ſe
impleretur optauit:hoc ſit vtique ne peccetur. Quod ſi
peccatum fuerit,præcipitur vt pœniteat: oe defenſione
& excuſatione peccati pereat ſuperbiẽdo,qui fecit,dum
non vult pœnitẽdo perire quod fecit.Etiam hoc à deo
petitur vt intelligatur non fieri,niſi eo præſtante à quo
Pſal.140. petitur,Pone,inquit,domine cuſtodiã ori meo,& oſtiũ
continentiæ circum labia mea, Ne declines cor meum
in verba maligna, ad excuſandas excuſationes in pec-
catis,cum hominibus operantibus iniquitatem.Si ergo
& obedientia,qua eius mandata ſeruamus,& pœniten-
tia, qua peccata noſtra non excuſamus ſed accuſamus,
B optatur & petitur: manifeſtũ eſt,quia cum ſit,illo dante
habetur,illo adiuuante completur.Apertius etiã dicitur
Pſal.36. propter obedientiam, A domino greſſus hominis diri-
guntur,& viam eius volet. Et de pœnitentia dicit Apo-
2.Timo.2. ſtolus,Ne forte det illis deus pœnitentiã.De ipſa etiam
Sapien.8. continentia nónne apertiſſime dictum eſt, Et cum ſci-
rem quia nemo poteſt eſſe continens niſi deus det : &
hoc ipſum erat ſapieotiæ ſcire cuius eſſet hoc donum.
Cap.XLII. Sed forte continentia donum dei eſt,ſapientiã vero
ſibi ipſe homo præſtat, qua illud doo um non ſuum,ſed
dei eſſe cognoſcat.Immo deus ſapientes facit cæcos,&
Pſal.18. teſtimonium dei fidele ſapientiam præſtat paruulis. Et
Iacobi.1. ſi quis indiget ſapientia,poſtulet à domino,qui dat om
nibus affluenter,& nõ improperat, & dabitur ei.Sapien
Matth.25. tes autem eſſe virgines decet, ne lampades earum extin
Roma.12. guantur. Quo modo ſapientes,niſi noo alta ſapientes,
ſed humilibus conſentientes? Dixit enim homini ipſa
Iob.28. ſapientia, Ecce pietas eſt ſapientia . Si ergo nihil habes,
1.Cor.4. quod oon accepiſti,noli altum ſapere,ſed time.Et noli
Roma.11. modicum diligere,quaſi à quo tibi modicum dimiſſum
Luca.7. eſt:ſed potius multum dilige,à quo multum tibi tributũ
C eſt.Si enim diligit,cui donatum eſt ne redderet: quãto
magis debet diligere,cui donatum eſt vt haberet? Nam
quiſquis ab initio pudicus permanet, ab illo regitur: Et
quiſquis ex impudico pudicus fit, ab illo corrigitur: Et
quiſquis vſq; in finem impudicus eſt , ab illo deſeritur.
Hoc autẽ ille occulto iudicio facere poteſt,iniquo non
poteſt. Et fortaſſe ideo latet, vt plus timeatur, & minus
Ca.XLIII. ſuperbiatur. Deinde iã ſciẽs homo,gratia dei ſe eſſe
quod eſt,non incidat in alium ſuperbiæ laqueum,vt de
ipſa dei gratia ſe extollendo ſpernat cæteros . Quo vi-
Luca.18. cio alius ille Phariſæus,& de bonis quę habebat deo gra
tias agebat, & tamen ſe ſuper publicanũ peccata confi-
tentem extollebat. Quid igitur faciat virgo,quid cogi-
tet , ne ſe extollat ſuper eos vel eas qui hoc tam magno
dooo carẽt? Neque enim ſimulare debet humilitatem,
ſed exhibere : nam ſimulatio humilitatis maior ſuper-
bia eſt.Idcirco ſcriptura volens oſtendere veracem hu-
Eccli.3. militatem eſſe oportere,cum dixiſſet,Quanto magnus
es,tanto humilia te in omnibus.Mox quoque ſubdidit,
Et coram deo inuenies gratiam:vtique vbi ſe fallaciter
Ca.XLIIII. humiliare non poſſet. Proinde quid dicemus ? Eſt
ne aliquid quod virgo dei veraciter cogitet vnde ſe fi-

deli mulieri, non tantum viduæ,verumetiam coniuga- D
tæ præferre nõ audeat? Non ergo reprobam dico: nam
quis neſciat obedientem mulierem inobedienti virgi-
ni præponendam? Sed cum ambæ ſint obedientes præ-
ceptis dei,itáne trepidabit ſanctam virginitatem etiam
caſtis nuptiis, & continentiam præferre connubio,fru-
ctum centenum præire triceno ? Immo vero non du- *Matth.13.*
bitet, hanc rem illi rei præponere . Hic tamen vel hæc
virgo obediens & deum timẽs,illi vel illi mulieri obe-
dieoti & deum timenti ſe anteferre non audeat , alio-
quin non erit humilis , & deus ſuperbis reſiſtit . Quid *Iacobi.4.*
ergo cogitabit? Occulta ſcilicet dona dei,quæ non oiſi
interrogatione tentationis , etiam ſemetipſum vnicui-
que declarant. Vt enim cætera taceam,vnde ſcit virgo,
quãuis ſolicita quæ ſunt domini,quo modo placeat do *1.Cor.7.*
mioo: ne forte propter aliquam ſibi incognitam men-
tis infirmitatem, nondum ſit matura martyrio: illa ve-
ro mulier cui ſe præferre geſtiebat,iam poſſit bibere ca- *Matth.20.*
licem dominicæ humilitatis , quem prius bibendum
diſcipulis,amatoribus ſublimitatis oppoſuit? Vnde in-
quam ſcit, ne forte ipſa nondum ſit Thecla, iam ſit illa
Criſpioa? Certe niſi aſſit tentatio , nulla doni hu- *Cap.XLV.*
ius fit demonſtratio . Hoc autem tam magnum eſt , vt E
eum fructum centenum quidam intelligant . Perhibet
enim pręclariſſimum teſtimonium eccleſiaſtica autho- *Matth.13.*
ritas,io qua fidelibus notum eſt, quo loco martyres, &
quo defunctæ ſanctimoniales ad altaris ſacramenta re-
citentur. Sed quicquid ſignificet fœcũditatis illa diuer-
ſitas,viderint qui hæc melius quàm nos intelligunt:ſiue
virginalis vita in cẽteno fructu ſit , in ſexageno vidua-
lis, in triceno autem coniugalis : ſiue centena fertilitas
martyrio potius imputetur , ſexagena continentiæ , &
tricena connubio : ſiue virginitas accedente martyrio
centenum fructum impleat , ſola vero in ſexageno ſit,
coniugati autem tricenum ferentes ad ſexageoum per-
ueniant ſi martyres fuerint : ſiue quod probabilius mi-
hi videtur , quoniam diuinæ gratiæ multa ſunt mune-
ra,& eſt aliud alio maius ac melius: vnde dicit Apoſto-
lus, Aemulamini autem dona meliora : intelligendum *1.Corin.12.*
eſt plura eſſe quàm vt in tres differentias diſtribui poſ-
ſint . Primum ne continentiam vidualem aut in nullo
fructu conſtituamus , aut ad cooiugalis pudiciciæ me-
ritum deponamus,aut virginali glorię coæquemus: aut F
coronam martyrij vel in habitu animi , etiam ſi deſit
tentationis examen , vel in ipſa paſſionis experientia
conſtitutam , cuilibet illarum trium caſtitati ſine vllo
incremento fertilitatis accedere exiſtimemus . Deinde
vbi ponimus,quòd multi ac multæ ita cuſtodiunt con-
tinentiam virginalem , vt tamen non faciant quæ do-
minus ait, Si vis eſſe perfectus, vade veode omnia quæ *Matth.19.*
habes, & da pauperibus,& habebis theſaurum in cœlis,
& veni ſequere me. Nec audeant eorum cohabitationi
ſociari,in quibus nemo dicit aliquid proprium,ſed ſunt
eis omnia cõmunia. Nihil ne putamus fructificationis *Actor.4.*
accedere virginibus dei cum hoc faciunt? Aut ſine vllo
fructu eſſe virgines dei,etiã ſi hoc nõ faciunt? Mul- *Cap.XLVI.*
ta ergo ſunt dona, & aliis alia clariora ac ſuperiora ſin
gulis ſingula . Et aliquando alter fructuoſus eſt doois
paucioribus,ſed potioribus: alter inferioribus, ſed plu-
ribus. Et quemadmodum inter ſe vel coæquẽtur vel di
ſtinguantur in accipiendis æternis honoribus,quis ho-
minum audeat iudicare , dum tamen cooſtet & multa
eſſe iſta diuerſa, & non ad præſens tempus,ſed in æter- *Matth.13.*
num prodeſſe meliora? Sed dominum tres arbitror vo-
luiſſe fructificationis cõmemorare differentias,cæteras

O intelligentibus reliquiſſe, Nam & alius Euangeliſta ſo-
Luca.8. lum cõmemorauit centuplũ,nunquid ideo putãdus eſt
alia duo,vel improbaſſe vel ignoraſſe,ac nõ potius intel
ligenda reliquiſſe? Sed vt dicere cœperam,ſiue cẽtenus
ſructus ſit deo deuota virginitas,ſiue alio aliquo modo,
vel quem cõmemorauimus,vel quẽ non cõmemoraui-
mus ſit illa fertilitatis intelligẽda diſtãtia : nemo tamẽ,
quantũ puto, auſus fuerit virginitatẽ pręferre martyrio,
ac nemo dubitauerit hoc donũ occultum eſſe, ſi exami-
Ca.XLVII. natrix deſit tentatio. Habet itaq; virgo quod cogitet,
1.Cor.13. quod ei proſit ad ſeruandã humilitatẽ, ne violet illam,
quę ſupereminet donis omnibus charitatẽ ſine qua vtiq;
quæcunq; alia vel pauca vel plura vel magna vel parua
habuerit,nihil eſt. Habet,inquã,quod cogitet vt nõ in-
fletur,nõ æmuletur:ita ſe ſcilicet bonũ virginale cõiuga
li bono multo amplius & melius profiteri, vt tamẽ ne-
ſciat vtrũ illa vel illa cõiugata iã pati pro Chriſto poſ-
ſit,adhuc vero ipſa nõ poſſit,& in hoc ei parcatur,quia
infirmitas eius tentatione nõ interrogatur. Fidelis enim
1.Cor.10. deus,ait Apoſtolus, qui non vos permittit tentari ſuper
id quod poteſtis, ſed ſaciet cum tentatione etiam exitũ
H vt poſſitis ſuſtinere . Fortaſſis illi vel illæ coniugalis vi-
tæ tetinentes in ſuo genere laudabilẽ modum,iam poſ-
ſint contra inimicum ad iniquitatem cogentem etiam
laniatu viſcerum & effuſione ſanguinis dimicare:illi au
tem vel illæ à puericia continentes, ſeq; caſtrantes pro-
pter tegnũ cœlorũ:nondum tamen valent talia vel pro
iuſticia vel pro ipſa pudicicia ſuſtinere : Aliud eſt enim
pro veritate ac propoſito ſancto nõ conſentire ſuaden-
ti atq; blandienti,aliud non cedere etiã torquẽti atq; fe-
rienti. Latent iſta in facultatibus & viribus animorum,
tẽtatione panduntur,experientia propalantur. Vt ergo
quiſq; non infletur, ex eo quòd videt ſe poſſe,humiliter
cogitet quòd ignotat aliquid præſtantius ſe fortaſſe nõ
poſſe: aliquos autẽ illud quo ſibi glorioſe notus eſt, nec
habẽt nec profitentur, hoc quod ipſe non poteſt poſſe.
Ita ſeruabitur non fallaci ſed veraci humilitate,honore
mutuo præuenientes, & alterutrum exiſtimantes ſupe-
Roma.12. riores ſibi. Quid iam dicã de ipſa cautela & vigilan
Ca.XLVIII tia non peccandi? Quis gloriabitur caſtũ ſe babere cor?
Prouer.20. Aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Integra
I eſt quidem ab vtero matris ſancta virginitas : ſed ne-
Iob.25. mo,inquit, mundus in conſpectu tuo, nec infans cuius
eſt vnius diei vita ſuper terram . Seruatur & in fide in-
2.Corin.11. uiolata quædam caſtitas virginalis, qua eccleſia vni vi-
ro virgo caſta coaptatur: ſed ille vnus vir, non tantum
fideles mente & corpore virgines, ſed omnes omnino
Chriſtianos ab ſpiritalibus vſq; ad carnales,ab Apoſto-
lis vſq; ad vltimos pœnitentes, tanquã à ſummis cœlo-
rum vſque ad terminos eorum docuit orare , & in ipſa
Matth.6. oratione dicere admonuit,Et dimitte nobis debita no-
ſtra,ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: vbi per
hoc quod petimus, quid etiã nos eſſe meminerimus o-
ſtẽdit. Neque enim pro eis debitis,quæ totius præteritæ
vitæ, in baptiſmo per eius pacẽ nobis dimiſſa eſſe confi
dimus,nos præcepit orare dicentes,Dimitte nobis de-
bita noſtra,ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris,
Alioquin hãc orationẽ catechumeni potius vſq; ad bap
tiſmũ orata deberent. Cum vero eam baptizati orant,
præpoſiti & plebes,paſtores & greges,ſatis oſtẽdit ne in
Iob.7. hac vita,quæ tota tentatio eſt,neminem ſe tanquam ab
Ca.XLIX. omnibus peccatis immunẽ debera gloriari. Proinde
etiam virgines dei irreprehenſibiles quidem ſequuntur
agnũ quocunq; ierit, & peccatorũ purgatione perfecta
& virginitate ſeruata,quæ nõ rediret amiſſa: ſed qui ea-
dem ipſa Apocalypſis,vbi tales tali reuelati ſunt, etiam K
hinc eos laudat, ꝙ in orẽ eorũ non ſit inuentum mẽda- *Apoca.14.*
cium: meminerint etiã in hoc eſſe veraces,ne ſe audeãt
dicere non habere peccatũ. Idem quippe Ioannes qui il *1.Ioan.1.*
lud vidit hoc dixit, Si dixerimus quia peccatũ non ha-
bemus,nosipſos decipimus,& veritas in nobis non eſt.
Quòd ſi cõfeſſi fuerimus delicta noſtra, fidelis eſt & iu-
ſtus, vt dimittat nobis peccata noſtra , & purget nos ab
omni iniquitate. Quod ſi dixerimus quoniã nõ pecca-
uimus,mendacẽ facimus eum,& verbum eius non erit
in nobis. Hoc certe nõ illis aut illis,ſed Chriſtianis om
nibus dicitur,vbi & virgines ſe debẽt agnoſcere. Sic e-
nim erunt ſine mẽdacio,quales in Apocalypſi apparue- *Apoc.14.*
runt. Ac per hoc quãdiu nondũ eſt in cœleſti ſublimi-
tate perfectio, inuituperabiles facit in humilitate cõfeſ-
ſio. Sed rurſus ne per occaſionem huius ſentẽtiæ,quiſ-
quã cum mortifera ſecuritate peccaret, ſeq; trahendum
permitteret,tanquã mox delendis facili cõfeſſione pec-
catis,continuo ſubiecit, Filioli mei,hæc ſcripſi vobis vt *1.Ioan.2.*
nõ peccetis, Et ſi quis peccauerit,aduocatũ habemus ad
patrem Ieſum Chriſtum iuſtum , & ipſe propiciator eſt
peccatorũ noſtrorum, Nemo itaq; à peccato tanquã re-
diturus abſcedat , nec ſe huiuſmodi quaſi ſocietatis pa- L
cto cum iniquitate conſtringat, vt eam confiteri magis
quàm cauere delectet. Sed quoniã etiam ſatagẽtibus *Caput L.*
vigilantibusq; ne peccent,ſubrepunt quodam modo ex
humana fragilitate peccata,quamuis parua,quamuis pau
ca,nõ tamen nulla: & eadẽ ipſa fiunt magna & grauia,
ſi eis ſuperbia incrementũ & pondus adiecerit: à ſacer-
dote quem habemus in cœlis,ſi pia humilitate perimã-
tur,tota facilitate purgantur. Sed non contendo cũ eis,
qui aſſerunt hominẽ poſſe in hac vita ſine vllo peccato
viuere:non contendo,nõ contradico. Fortaſſe enim ex *2.Cor.10.*
noſtra miſeria magnos metimur, & cõparãtes noſmet-
ipſos nobiſmetipſis,nõ intelligimus. Vnũ ſcio,ꝙ iſti ma
gni,quales nõ ſumus,quales nõdũ experti ſumus: quãto
magni ſunt,tãto humiliant ſe in omnibus,vt corã deo *Eccli.3.*
inueniant gratiã. Quamlibet enim magni ſint,non ma-
ior eſt ſeruus domino ſuo,vel diſcipulus magiſtro ſuo. *Ioan.13.*
Et vtiq; ille eſt dominus,qui dicit, Omnia mihi tradita
ſunt à patre meo: Et ille eſt magiſter,qui dicit, Venite ad *Matth.11.*
me omnes,qui laboratis,& diſcite à me. Et tamen quid
diſcimus? Quoniã mitis ſum,inquit,& humilis corde. M

Hic dicet aliquis,Non eſt hoc iã de virginitate ſed *Caput LI.*
de humilitate ſcribere,quaſi vero quæcunq; virginitas,
ac non illa quæ ſecundũ deum eſt,à nobis prædicanda
ſuſcepta ſit. Quod bonũ quanto magnũ video,tanto ei
ne pereat futuram ſuperbiam pertimeſco. Non ergo cu *1.Ioan.4.*
ſtodit bonum virginale,niſi deus ipſe qui dedit,& deus
charitas eſt. Cuſtos ergo virginitatis charitas,locus au- *Eſaia.66.*
tem huius cuſtodis humilitas. Ibi quippe habitat,qui di
xit, ſuper humilem & quietũ & tremẽtem verba ſua,re-
quieſcere ſpiritũ ſuum. Quid itaq; alienum feci,ſi bonũ
quod laudaui, volẽs tutius cuſtodiri, curaui etiam locũ
præparare cuſtodi? Fidẽter enim dico,nec mihi ne ira-
ſcantur timeo,quos vt mecũ ſibi timeant ſolicitus mo-
neo: facilius ſequuntur agnũ,& ſi nõ quocunq; ierit, cer
te quouſq; potuerint,cõiugati humiles,quàm ſuperbiẽ- *Apoca.14.*
tes virgines. Quo modo enim ſequitur ad quẽ non vult
accedere? Aut quo modo accedit ad quem nõ venit vt
diſcat,quoniã mitis eſt & humilis corde? Illos proinde *Matth.12.*
ſequentes agnũ † quocunq; ierit dicit †, in quibus prius *†al. agnus.*
ipſe vbi caput inclinet inuenerit. Nam quidã ſuperbus *†al. ducit.*
& doloſus hoc ei dixerat, Domine ſequor te quocunq; *Matth.8.*
ieris: Cui reſpondit, Vulpes foueas habent, & volatilia

A cœli nidos, filius autẽ hominis nõ habet vbi caput ſuũ
reclinet. Arguebat nomine vulpium aſtutam doloſita-
tem,& nomine volucrum ventoſam elationem,in quo
vbi requieſceret piam non inueniebat humilitatem. Ac
per hoc nuſquam omnino ſecutus eſt dominum, qui ſe
promiſerat,non vſque ad quẽdam profectum,ſed om-
Cap.LII. nino quocunque ierit ſecuturum. Quapropter hoc
agite virgines dei,hoc agite, ſequimini agnũ quocunq;
ierit. Sed prius ad eũ quàm ſequamini,venite & diſcite,
Matt.11. quoniam mitis eſt & humilis corde: humiliter ad hu-
milem venite ſi amatis,& ne diſcedatis ab illo ne cada-
Pſal.35. tis. Qui enim timet ab illo diſcedere,rogat & dicit,Nõ
veniat mihi pes ſuperbię. Pergite viã ſublimitatis,pede
humilitatis. Ipſe exaltat humiliter ſequentes, quem de-
Pſal.58. ſcendere non piguit ad iacentes. Dona eius illi ſeruan-
da committite, fortitudinem veſtram ad illum cuſto-
dite. Quicquid mali ipſo cuſtodiẽte non committitis,
tanquã remiſſum ab illo deputate: ne modicum vobis
Luca.7. exiſtimantes dimiſſum,modicum diligatis, & tunden-
tes pectora publicanos ruinoſa iactantia contemnatis.
De viribus veſtris expertis cauete,ne quia ferre aliquid
B potuiſtis infleminі: de inexpertis autem orate,ne ſupra
1.Cor.10. quàm poteſtis ferre tẽtemini. Exiſtimate aliquos in oc-
culto ſuperiores,quibus eſtis in manifeſto meliores. Cũ
aliorum bona,forte ignota vobis, benigne creduntur à
vobis,veſtra vobis nota nõ comparatione minuuntur,
ſed dilectione firmãtur. Et quæ forte adhuc deſunt,tã-
to dantur facilius, quanto deſiderantur humilius. Per-
ſeuerantes in numero veſtro præbeant vobis exemplũ,
cadẽtes autem augeant timorem veſtrum. Illud amate
Roma.10. vt imitemini,hoc lugete ne infleminі. Iuſticiã veſtram
nolite ſtatuere,Deo vos iuſtificanti ſubdite: veniã pec-
catis donate alienis,orate pro veſtris: futura vigilando
Cap.LIII. vitate, præterita confitendo delete. Ecce iam tales
eſtis,vt profeſſæ atq; ſeruatę virginitati,cęteris etiã mo
ribus congruatis. Ecce iam non ſolum homicidiis,ſa-
crificiis diabolicis & abominationibus, furtis, rapinis,
fraudibus,periuriis,ebrioſitatibus, omniq; luxuria & a-
uaricia,ſimulationibus,æmulationibus,impietatibꝰ,cru
delitatibus abſtinetis: verumetiam illa quæ leuiora vel
ſunt vel putantur,non inueniuntur nec oriuntur in vo
bis,non improbus vultus,non vagi oculi,non infrænis
C lingua,non petulans riſus,non ſcurrilis iocus, non in-
decẽs habitus,non tumidus aut fluxus inceſſus. Iam nõ
1.Pet.3. redditis malum pro malo, nec maledictum pro male-
dicto. Iam poſtremo illam menſuram dilectionis im-
1.Ioan.3. pletis,vt ponatis animas pro fratribus veſtris. Ecce iam
tales eſtis,quia & tales eſſe debetis. Hæc addita virgini-
Eccli.3. tati,angelicam vitam hominibus, & cœli mores exhi-
bent terris. Sed quanto magni eſtis, quicunque ita ma-
gni eſtis,tãto humiliate vos in omnibus, vt coram deo
inueniatis gratiam,ne ſuperbis reſiſtat, ne ſe exultantes
humiliet, ne inflatos per anguſta in portam non traii-
ciat: quanquã ſuperflua ſit ſolicitudo, ne vbi feruet cha
Cap.LIIII. ritas, deſit humilitas. Si ergo nuptias contempſiſtis
filiorum hominum, ex quibus gigneretis filios homi-
Pſal.44. num,toto corde amate ſpecioſum forma præ filiis ho-
minum: vacat vobis,liberũ eſt cor à coniugalibus vin-
culis,inſpicite pulchritudinem amatoris veſtri: cogita-
te æqualem patri,ſubditum & matri: etiam in cœlis do-
minantem, & in terris ſeruientem: creantem omnia,
creatum inter omnia. Illud ipſum quod in eo derident
ſuperbi, inſpicite quàm pulchrum ſit: internis lumini-
bus inſpicite vulnera pendentis, cicatrices reſurgentis,
ſanguinem morientis,precium credẽtis, commercium
redimentis. Hæc quanti valeant cogitate, hæc in Cap.LV.
ſtatera charitatis appendite,& quicquid amoris nuptiis D
veſtris impendendum habebatis, illi rependite. Bene
quod interiorem veſtram pulchritudinem quærit, vbi
vobis dedit poteſtatem filias dei fieri: non quærit à vo
bis pulchram carnem,ſed pulchros mores, quibus fræ- Ioan.1.
natis & carnem. Non eſt cui de vobis quiſquam men-
tiatur,& faciat ſe iure zelantem. Videte cum quanta ſe-
curitate ametis, cui diſplicere falſis ſuſpicionibus non
timetis. Vir & vxor amant ſe, quoniam vident ſe,&
quod non vident, timent in ſe. Nec certi gaudent ex
eo quod in manifeſto eſt, dum in occulto ſuſpicantur
plerunque quod non eſt. Vos in iſto quem oculis non
videtis,& fide conſpicitis, nec habetis verum quod re-
prehendatis, nec eum metuitis, ne de falſo forſitan of-
fendatis. Si ergo magnum amorem coniugibus debe-
retis,eum propter quẽ coniuges habere noluiſtis, quã-
tum amare debetis? Toto vobis figatur in corde, qui
pro vobis fixus eſt in cruce: totum teneat in animo ve-
ſtro,quicquid noluiſtis occupari connubio. Parum vo
bis amare non licet,propter quem non amaſtis & quod E
liceret. Sic amantibus mitem & humilem corde, nullã Matth.11.
vobis ſuperbiam pertimeſco. Pro modulo itaque Cap.LVI.
noſtro & de ſanctitate qua ſanctimoniales proprie di-
cimini,& de humilitate qua conſeruatur quicquid ma-
gnum dicimini,ſatis locuti ſumus. Dignius autem illi
tres pueri, quibus refrigerium in igne præbebat, quem Danie.3.
corde feruentiſsimo diligebant, vos de hoc opuſculo
noſtro,verborum quidem numero longe breuius, ſed
pondere authoritatis multo grandius,in hymno, quo
ab eis deus honoratur,admoneant. Nam ſanctitati hu-
militatem in dei laudatoribus coniungentes, apertiſsi-
me docuerunt, vt tanto quiſque caueat ne ſuperbia de-
cipiatur,quãto ſanctius aliquid profitetur. Proinde vos
quoq; laudate eum,qui vobis præſtat, vt in ardore me-
dio ſeculi huius,quamuis coniugio non copulemini,nõ
tamen vramini: & orantes etiam pro nobis, benedicite
ſancti & humiles corde dominum, hymnum dicite &
ſuperexaltate eum in ſecula, Amen.

FINIS.

DIVI AVRELII F
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi,de adulterinis coniugiis ad Pollentium, Liber Primus.

PRIMA quæſtio eſt frater dile- Caput I.
ctiſsime Pollẽti, earum quas ad
me ſcribens literarum, tãquam
conſulendo tractaſti, quod ait
Apoſtolus, Iis autem qui ſunt in 1.Cor.7.
cõiugio,præcipio non ego, ſed
dominus, mulierem à viro non
diſcedere: quòd ſi receſſerit,ma-
nere innuptam,aut viro ſuo recõciliari, & vir vxorem
non dimittat: vtrum ita ſit accipiendum,vt eam prohi-
buiſſe nubere intelligatur, quæ ſine cauſa fornicatio-
nis diſceſsit à viro: id enim ſentis, An ſicut ego ſenſi in
eis libris quos ante plurimos annos de ſermone Euan-
gelico ſcripſi, quem ſecundum Matthæum habuit Sal- Mat.5.
uator in monte,illas innuptas manere præceperit, quæ
à viris ſuis ea cauſa receſſerint quæ ſola permiſſa eſt, id
eſt,fornicationis. Videtur enim tibi tunc à viro diſce-
dentem

G dentem fœminam nubere non debere,ſi nulla viri for-
nicatinne compulſa diſceſſerit.Nec attendis,ſi nullam
vir eius cauſam fornicationis habuerit,non eam diſce-
dentem manere innuptam,ſed omnino diſcedere nnn
debere.Nam vtique cui præcipitur,vt ſi à viro diſceſſe-
rit,innupta permaneat,non diſcedendi aufertur licen-
tia,ſed uubendi.Quod ſi ita eſt,datur ergo licentia fœ-
minis quę continentes eſſe voluerint,nullum maritorũ
expectare conſenſum, Vt quod dictum eſt,mulierem à
viro nõ diſcedere,eis præceptũ eſſe videatur, quæ poſ-
ſunt eligere,non cõtinentiam,ſed tale diuortium, quo
liceret eis in aliorum nuptias cnnuenire. Proinde quæ
dilexerint nullum deſiderare concubitum, nullum fer-
re connubium, licebit eis viros ſuos etiam ſine vlla for
nicationis cauſa relinquere,& innuptas ſecũdum Apo-
ſtolum permanere. Et viri ſimiliter, quoniã par forma
eſt in vtriſque,ſi continentes eſſe voluerint,etiam vxo-
ribus nõ conſentientibus deſerent eas,& ſine vllis nup-
tiis permanebunt. Tunc enim eis vt putas, alia coniu-
gia liceret inquirere, ſi cauſa fornicationis diuortium
naſceretur. Cum vero iſta cauſa non eſt,upereſt ſecũ-
H dum id quod exiſtimas, vt aut coniunx non diſcedat à
coniuge,aut ſi diſceſſerit ſine coniugio maneat, aut ad
priſtinum coniugium reuertatur. Nulla ergo exiſtente
cauſa fornicationis, cuilibet coniugi licebit vnũ de tri
bus eligere:aut nũ diſcedere à cõiuge: aut ſi diſceſſerit,
ſic manere:aut ſi non ſic manſerit,non alterum quære-
Cap.II. re,ſed priori ſe reddere. Et vbi eſt quod idem Apo-
ſtolus,nec ad tẽpus vt vacetur orationi,niſi ex conſen-
ſu,voluit cõiuges carnali fraudare debito inuicẽ? Quo
1.Cor.7. modo ſaluũ erit quod ait,Propter fornicationes autem
vnuſquiſque vxorem ſuam habeat,vnaquęq; ſuũ virum
habeat,vxori vir debitũ reddat,ſimiliter autem & vxor
viro. Vxor nnn habet poteſtatẽ corporis ſui,ſed vir:ſi-
militer & vir non habet poteſtatẽ corporis ſui,ſed mu-
lier?Hnc quo modo verum erit, niſi quia nolente cõiu-
ge,non licet cõiugi continere? Nam ſi licet mulieri ſic
dimittere virum vt maneat innupta,nõ vir habet, ſed
ipſa ſui corporis poteſtatẽ. Quod etiam de viro intel-
Matt.5. ligitur. Deinde cum dictum eſt, Quicunque dimiſerit
vxorem ſuam,excepta cauſa fornicationis, facit eã mœ
chari:quo modo dictum intellecturi ſumus,niſi probi-
bitum eſſe hominem dimittere vxorem, ſi nulla cauſa
I fornicationis extiterit? Et dictum eſt quare, ne ſcilicet
faciat eam mœchari. Vtique ideo,quia etiamſi non ip-
ſa dimiſerit,ſed dimiſſa fuerit, erit mœcha ſi nupſerit.

Cap.III. Propter hoc ergo tam magnum malum non licet
homini dimittere vxorem, niſi ex cauſa fornicationis.
Tunc enim non ipſe dimittendo facit adulteram, ſed
dimittit adulterã. Quid ſi ergo dicat,dimitto quidem
vxorem meam ſine vlla cauſa fornicationis, ſed conti-
nens permanebo, ideó ne dicemus eum impune feciſſe
quod fecit?Quis hoc dicere audebit,qui volnntatẽ do-
mini hæc dicentis intelligit,qunniam nec continentię
cauſa dimitti coniugem voluit, qui ſolam cauſam for-
nicatiõis excepit? Redeam⁹ ergo ad ipſa Apoſtoli ver-
1.Cor.7. ba dicentis,Iis autẽ qui ſunt in coniugio præcipio,non
ego,ſed dnminus,vxorem à viro nõ diſcedere:quòd ſi
diſceſſerit,manere innuptam. Et eum velut interroge-
mus, & tanquã pręſentem qundam modo cõſulamus.
Cur dixiſti Apoſtole,quòd ſi diſceſſerit,manere innup-
tam? Licẽt ne diſcedere, an non licet?Si non licet,cur
præcipis diſcedenti vt maneat innupta? Si autem licet,
profecto eſt aliqua cauſa qua liceat.Hæc autem inquiſi-
ta nõ inuenitur, niſi quã ſolam Saluator excepit,id eſt,
cauſa fornicationis.Ac per hoc nõ pręcepit Apoſtolus K
mulierem ſi diſceſſerit manere innuptam, niſi quæ illa
cauſa diſcedit à viro,qua ſola ei licitum eſt diſcedere à
viro.Vbi enim dicitur,pręcipio non diſcedere,quòd ſi
diſceſſerit,manere innuptam, abſit vt contra hoc præ-
ceptum faciat, quæ ſic diſcedit vt innupta permaneat.
Niſi ergo intelligatur cui licet diſcedere:non autem li-
cet niſi viro fornicãte:quo modo iubetur innupta ſi di
ſceſſerit permanere? Quis eſt qui dicat,ſi diſceſſerit mu
lier à viro non fornicante,innupta permaneat, cum ei
niſi à viro fornicante diſcedere omnino nõ liceat?Sẽ-
ſus itaque iſte tuus quãtum aduerſetur vinculo coniu-
gali,vbi dominus nec continentiam voluit ſuſcipi,niſi
pari concordiq; conſenſu, puto quòd iam intelligas.

Sed rẽ ipſam paulo apertius proloquamur,& quaſi Cap.IIII.
conſtituamus ante oculos.Ecce placuit cõtinentia mu-
lieri,viro nõ placuit.Diſceſsit ab eo mulier,& cœpit vi-
uere cõtinenter,ipſa ſcilicet caſta manſura,ſed factura,
quod dominus non vult,adulterum virum: qui cum ſe
non cõtinuerit, alteram quæret. Quid ſumus dicturi 1.Cor.7.
mulieri,niſi quod dicit Eccleſia,ſana doctrina, Redde
debitum viro: ne dũ tu quæris vnde amplius honore- L
ris,ille vnde damnetur inueniat?Hoc enim & illi dice-
remus,ſi te nolente continere voluiſſet. Non enim ha-
bes poteſtatem corporis tui,ſed ille: ſicut nec ille babet
poteſtatem corporis ſui,ſed tu. Nolite inuicem frauda-
re,niſi ex conſenſu.Cum hæc atque huiuſmodi quæ ad
hoc pertineãt dixerimus,placẽt ne tibi vt nnbis mulier
ex iſta tua ratinne reſpõdeat,ego Apoſtolum audio di-
centem,Præcipio mulierem à viro nõ diſcedere:quòd Vbi ſupra.
ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo recõcilia-
ri? Ecce,inquis,diſceſsi,nolo reconciliari viro, ſed in-
nupta permaneo. Nõ enim ait,ſi diſceſſerit, manere in-
nuptã,donec viro ſuo recõcilietur: ſed manere,inquit,
innuptam,aut viro ſuo recõciliari: & hoc,inquit,faciat
aut illud. Vnum è duobus eligendum permiſit:non au-
tem in horum alterum compulit. Manere innupta eli-
go,ac ſic præceptum impleo. Corripe, argue, increpa,
vtere qua volueris ſeueritate ſi nupſero. Quid huic Cap.V.
contradicam,niſi,Apoſtolum nõ bene intelligis? Neq;
enim ille præcepiſſet,ſi à viro diſceſſerit,innuptam ma
nere mulierem,niſi eam cui diſcedere licuiſſet,illa,vna
videlicet cauſa,quæ ibi propterea tacita eſt, quia notiſ-
ſima eſt:hoc eſt,fornicationis. Hanc enim ſolam deus M
magiſter excepit, cum de dimittẽda loqueretur vxore:
deditq; intelligi talem formam etiam in viro eſſe ſer-
uandam:quoniam non ſolum mulier non habet pote-
ſtatem corporis ſui,ſed vir: ſed ſimiliter & vir non ha-
bet poteſtatem corporis ſui,ſed mulier. Cũ ergo tuum
maritum arguere de fornicatione nõ poſsis,quo modo
te putas ꝙ ab eo diſcedis non nubendo excuſare,à quo
tibi non licet omnino diſcedere?Cum hæc à nobis mu
lier audierit, puto nobis eam † ſic reſpondere, vt dicat †al. puto ꝙ
propterea ſe manere innuptam, quia ſine vlla viri for- nolis eam.
nicatione diſceſsit. Nã ſi ille fornicatus eſſet,nõ ſolum
ſibi diſcedere,verumetiam nubere licuiſſet. Nequa- Cap.VI.
quam hnc illa diceret,† cũ & ipſe ſis verecundatus iſtã †al. Et ne-
mulieribus dare licentiam. Dixiſti enim,Si vir vxorem quaquam
adulteram dimiſerit, & aliã duxerit, mulier tãtum op- hoc illi li-
probrium habebit. Si autẽ mulier ſupradicta cauſa vi- ceret.
rum dimiſerit,& alij nupſerit,nõ vir tãtum, ſed & mu-
lier opprobrium habebit. Cuius ſentẽtiæ tuæ rationem
reddẽs,dicent enim,inquis,eã ideo diſceſsiſſe,vt alium
virũ ſibi coniungeret,etſi talis fortẽ fuerit,qualis à quo
diſceſsit: perquam facile enim viris eſt in hoc morbi
vicium

A vicium irruere. Si autē & ipſum dimiſerit, & alij nupſerit, magis magisq; dicent eam numeroſitatem virorum appetiſſe. Hac reddita ratione concludis & dicis, His ergo pertractis vel etiā diſcuſsis, oportet mulierem virum tolerare, aut innuptā manere. Bonum planè dediſti conſilium mulieribus, vt cum ſciant ſibi eſſe permiſſum, ſi adulteros viros dimiſerint, aliis cōiugari: nō tamē faciant propter opprobrium, ſed potius tolerent etiam adulteros viros, ne videantur hac occaſione multis velle miſceri, eo quòd difficile ſit, vt nō talem inueniat mulier cui nubat, qualis fuerit quem dimiſit, qooniam valde in hunc morbum ſunt procliues viri. Cum ergo nos dicimus etiam illi mulieri, quæ virum fornicantem dimiſerit, alteri nubere non licere: tu autem dicis licere quidem, ſed non expedire, vtrique proculdubio dicimus eam, quæ fornicantem virum dimittit, nubere non debere. Verum hoc intereſt, quòd nos quādo coniuges ambo Chriſtiani ſunt, mulieri ſi à viro fornicante diſceſſerit, dicimus nō licere alteri nubere, à viro autē non fornicante noo licere omnino diſcedere. Tu vero dicis, ſi mulier à viro nō fornicāte diſceſſerit, nō B ei licere alteri nubere, propter præceptum: ſi autē à fornicante diſceſſerit, non ei expedire nubere propter opprobrium. Mulierem itaque non nupturam diſcedere à viro, ſiue fornicante, ſiue non fornicante permittis.

Cap. VII. *1. Cor. 7.* Porrò beatus Apoſtolus, imò per Apoſtolū dominus, quia mulierē non permittit à viro non fornicante diſcedere: reſtat vt eam prohibeat ſi diſceſſerit nubere, quam permittit à fornicāte diſcedere. De qua enim dicitur, ſi à viro diſceſſerit, non nubat: ea conditione diſcedere permittitur vt non nubat. Si ergo elegerit non nubere, non eſt cur prohibeatur diſcedere: ſicut illa de qua dicitur, Si ſe non continet, nubat: hac vtique cōditione non continere permittitur, vt tamē nubat. Si ergo elegerit nubere, cogi non poteſt continere. Sicut ergo iſta incontinēs compellitur nubere, vt poſsit quod non continet non eſſe damnabile: ſic à viro illa diſcedens, innupta cōpellitur permanere, vt poſsit quòd diſcedit non eſſe culpabile. Culpabiliter autem à viro nō fornicante diſcedit, etiā ſi innupta permanſerit. Illa ergo innupta manere præcipitur ſi diſceſſerit, quæ à fornicante diſcedit. Quæ cū ita ſe habeant, ſi eo modo intellexerimus Apoſtolum vt mulieribus dicamus: ita no C lite diſcedere à viris veſtris etiā pudicis, vt ſi diſcedere volueritis, innuptæ maneatis: omnes quibus placuerit continentia, etiam non conſentientibus viris, exiſtimabūt ſibi licere diſcedere. Quod cum proculdubio permittere non debemus, reſtat vt quod dictum eſt, ſi diceſſerit manere innuptam, de illa dictū docere debeamus, cui licere diſcedere non vtiq; niſi à fornicante didicimus. Ne ſi aliter docuerimus, obtentu continentiæ perturbemus Chriſtiana cōiugia, & contra miſericordiſsimum domini præceptum dimiſſos à cōtinentibus mulieribus incontinētes viros, vel à continentibus viris incontinentes mulieres in adulteria compellamus.

Cap. VIII. Illud ergo quod dominus, non quidem in ſermone ipſo qui exponebatur à nobis, ſed tamen alibi ait, *Matt. 19.* Quicunque dimiſerit vxorem ſuam niſi ex cauſa for- *Luca. 16.* nicationis, & aliā duxerit, mœcbatur: ſi hoc modo intelligendum eſt, vt quicunque cauſa fornicationis dimiſerit, & aliam duxerit, nō mœcbetur: non videtur in hac cauſa par forma eſſe mariti & vxoris: quādoquidē mulier etiam ſi cauſa fornicationis diſceſſerit à viro & alij nupſerit, mœchatur: vir autem ſi eadem cauſa vxorem dimiſerit & aliā duxerit, non mœchatur. At ſi par forma eſt in vtroq;, vterque mœchatur, ſi ſe alteri iun- D xerit: etiam cum ſe à fornicante diſiunxerit. Parem vero eſſe formā in hac cauſa viri atque mulieris: ibi oſtēdit Apoſtolus, quod ſępe cōmemorandum eſt, vbi cum dixiſſet, Vxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed *1. Cor. 7.* vir: adiecit atque ait, Similiter & vir nō habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier.

Cap. IX. Cur ergo, inquis, interpoſuit dominus cauſam fornicationis, & nō potius generaliter ait, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam & *Matt. 19.* aliam duxerit, mœcbatur: ſi & ille mœchatus eſt, qui dimiſſa fornicante muliere alterā ducit? Credo, quia illud quod maius eſt, hoc dominus cōmemorare voluit. Maius enim adulterium eſſe quis negat, vxore non fornicante dimiſſa alteram ducere, quàm ſi fornicantem quis dimiſerit, & tunc alteram duxerit: non quia & hoc adulterium non eſt, ſed quia minus eſt vbi fornicante dimiſſa, altera ducitur. Nā ſimili locutione vſus etiam Apoſtolus Iacobus ait, Sciēti igitur bonū facere & non *Iaco. 4.* facienti, peccatum eſt illi. Nūquid ideo non peccatum eſt illi, qui neſcit bonum facere, & ideo non facit? Vtiq; peccatū eſt, ſed hoc grauius, ſi etiam ſciat & non faciat. Nec illud ideo nullum, quia minus. Vt ergo eodē modo vtrunq; dicamus, ſicut quicūque dimiſerit vxorem, E excepta cauſa fornicationis, & aliā duxerit, mœchatur: ita quicūq; ſcit bonum [facere] & non facit, peccat. Sed quēadmodum hic recte dici non poteſt: ergo ſi neſcit, non peccat. Sunt enim etiā peccata ignorantium, quāuis minora quàm ſciētium: ita nec illi recte dici poteſt, ergo ſi cauſa fornicationis dimiſerit & aliam duxerit, non mœchator. Eſt enim mœchatio etiam eorum, qui alias ducuot, relictis propter fornicationem prioribus: ſed vtique mioor quàm eorum qui non propter fornicationem dimittunt, & alteras ducūt. Poteſt quippe ſicut dictum eſt, ſcienti bonum facere & nō facienti peccatum eſt illi, eo modo & illud dici, dimittēti vxorem ſine cauſa fornicationis, & aliam ducēti mœchatio eſt illi. Quemadmodum igitur ſi dixerimus, Quicunque mulierē à marito præter cauſam fornicationis dimiſſam duxerit, mœchatur, proculdubio verum dicimus: nec tamē ideo illum qui propter cauſam fornicationis dimiſſam duxerit, ab hoc crimine abſoluim⁹, ſed vtroſque mœchos eſſe minime dubitamus. Ita cū qui præter F cauſam fornicationis vxorē dimiſerit, & aliā duxerit, mœchū pronunciamus: nec ideo tamen eū qui propter cauſam fornicationis dimiſerit & alteram duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero grauius, mœchos tamen eſſe cognoſcimus. Neque enim quiſquā ita eſt abſurdus, vt mœchum oeget eſſe qui duxerit eam, quā maritus propter cauſam fornicationis abiecit: cum mœchum dicat eum qui duxerit eam quæ præter cauſam foroicationis abiecta eſt: Sic ergo iſti ambo ſunt mœchi. Vnde cū dicimus, Quicunque mulierem præter cauſam fornicationis à viro dimiſſam duxerit, mœchatur: de vno quidem ipſorum dicimus, nec tamen ideo mœchari negamus qui eā duxerit, quam propter cauſam fornicationis maritus dimiſerit. Ita cum ambo ſint mœchi, & ille ſcilicet qui dimiſerit vxorem ſuam præter cauſam fornicationis, & aliam duxerit, & ille qui propter cauſam fornicationis vxore dimiſſa ſe alteri copulauerit: profecto quando de vno eorum legimus, non ita iotelligere debemus, quaſi ex hoc alter mœchus negatus ſit, quòd alter expreſſus ſit. Sed ſi boc Euangeliſta Matthæos, qui expreſſa vna ſpecie alteram tacuit, facit ad iotelligendum difficile, nunquid non alij generaliter idipſum ita cōplexi ſunt,

vt de

G vt de vtroque poſſet intelligi? Nam ſecũdum Marcum
Mar.10. ſic ſcriptum eſt, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam &
alteram duxerit, adulterium committit ſuper eam: & ſi
vxor dimiſerit virum ſuum & alij nupſerit, mœchatur.
Luca.16. Secũdum Lucam ſic, Omois qui dimittit vxorem ſuam
& alteram ducit, mœchatur: & qui dimiſſam à viro du-
cit, mœchatur. Qui ergo nos ſumus vt dicamus, Eſt qui
mœchatur, vxore ſua dimiſſa alteram ducens: & eſt qui
hoc faciens non mœchatur, cũ Euangelium dicat om-
nem mœchari qui hoc facit? Proinde ſi quicunque hoc
fecerit, vt vxore ſua dimiſſa alteram ducat, mœchatur:
ſine dubio ibi ſuot ambo, & qui præter, & qui propter
cauſam fornicationis dimittit vxorem, Hoc eſt enim
Cap.X. quicunq; dimiſerit: hoc eſt, omnis qui dimittit. Non
autem ſicut neſcio quare tibi viſum eſt, cum Euangelij
ſecundũ Matthęum verba proferrem, prętermiſi quod
ſcriptum eſt, & aliam duxerit, & ſic dixi mœchatur: ſed
verba poſui quæ in ſermone illo prolixo leguntur, quẽ
dominus in monte habuit. Hunc enim tractandum ſu-
ſceperã, quæ verba illic ita legũtur vt poſui, id eſt, Qui-
Matt.5. cunque dimiſerit vxorem ſuam, excepta cauſa fornica-
H tionis, facit eam mœchari, & qui ſolutam à viro duxe-
rit, mœchatur. Vbi etſi nonnulla exemplaria verbis di-
uerſis eundem ſenſum habent interpretatũ, non tamen
ab eo quod intelligitur diſcrepant. Alia quippe habẽt,
quicunque dimiſerit: alia, omois qui dimiſerit. Itemq;
alia, excepta cauſa fornicationis: alia, præter cauſam for
nicationis: alia, oiſi ob cauſam fornicationis. Item alia,
qui ſolutã à viro duxerit, mœchatur: alia, qui dimiſſam
à viro duxerit, mœchatur. Vbi puto quòd videas, nihil
intereſſe ad vnam eandemq; ſententiam. Quãuis illud
vltimũ, id eſt, qui dimiſſam à viro duxerit, mœchatur:
in eo ſermone quem dominus fecit in monte, nõnulli
codices & Gręci & Latini nõ habeant. Credo propter-
ea quia & ibi explicatus hic ſenſus putari potuit, in eo
quod ſuperius dictũ eſt, facit eã mœchari. Quo modo
enim dimiſſa ſit mœcha, niſi fiat qui eam duxerit mœ-
Cap.XI. chus? Verba vero quæ ipſe poſuiſti, vnde tibi viſum
eſt, non mœchari eum qui propter cauſam fornicatio-
nis vxorem dimiſerit & aliã duxerit, obſcure quidem
poſita ſunt. Vnde noo miror in eis iotelligendis labo-
rare lectorẽ: ſed non ſunt [difficilia] in eo ſermone do-
I mini, qui tunc à me tractabatur quando illa cõſcripſi,
quæ cum legeres te mouerunt. Alibi quippe idem Mat-
Matt.5. thæus ea dominũ dixiſſe narrauit, non cum illum pro-
lixum faceret in mõte ſermonem, ſed cum interroga-
tus eſſet à Phariſæis, vtrum liceret ex quacunque cauſa
dimittere vxorem. Sed quod minus intelligitur apud
Matthæũ, apud alios Euãgeliſtas intelligi poteſt. Qua-
propter cum legerimus in Euangelio ſecuodum Mat-
Matt.19. thæum, Quicunque dimiſerit vxorem niſi ob fornica-
tionẽ: vel hoc quod magis in Græco legitur, pręter cau
ſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: nõ de-
bemus contiouo putare illũ noo mœchari, qui propter
cauſam fornicationis dimiſerit, & aliam duxerit: ſed
adhuc ambigere, donec Euangelium ſecundum alios
Euangeliſtas, à quibus hoc narratum eſt, cooſulamus.
Quid ſi enim ſecundum Matthæum nõ quidem quod
ad hanc rem pertinet dictum eſt totum, ſed ita pars di-
cta eſt, vt intelligeretur à parte totum, quod tanquam
explanantes Marcus & Lucas, vt clareret plena ſenten
tia, totum dicere maluerunt? Cum itaque primum non
dubitantes, verum eſſe quod apud Matthæum legi-
tur, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam præter cau-
ſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: quæſie-
rimus, vtrum tantum iſte mœchetur ducendo alteram K
vxorem, qui præter cauſam foinicationis priorem di-
miſerit: an omnis qui dimiſſa vxore alteram duxerit,
vt ibi ſit etiam ille qui fornicantem dimiſerit: Nõne ſe-
cundum Marcum reſpõdebitur nobis, Quid quæritis, *Mar.10.*
vtrum ille ſit mœchus, & ille non ſit? Quicunq; dimi-
ſerit vxorem ſuam & aliam duxerit, adulterium com-
mittit. Nõnne etiã ſecũdum Lucã dicetur nobis, Quid
ambigitis vtrum ille qui propter cauſam fornicationis *Luca.16.*
vxorẽ dimiſerit & aliam duxerit, non mœchetur? Om-
nis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alteram, mœ-
chatur. Ac per hoc quoniam fas non eſt vt Euangeli-
ſtas, quanuis diuerſis verbis de vna re loquẽtes, ab vno
ſenſu eademq; ſententia diſſentire dicamus, reſtat vt
Matthæum intelligamus à parte totum ſignificare vo-
luiſſe: eandem tamen tenuiſſe ſententiam, vt dimittens
vxorem & alteram ducens, non quidam mœchetur, id
eſt, qui præter fornicationẽ dimiſerit: quidam vero nõ
mœchetur, id eſt, qui propter fornicationem dimiſerit:
ſed omnis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alteram,
mœchari minime dubitetur. Nã & illud quod etiã *Cap.XII.*
ſecũdum Lucam ſequitur, Qui dimiſſam à viro ducit, *Luca.16.*
mœchatur, quo modo eſt verũ? Quo modo mœchatur, L
niſi quia illa quam duxit, eo viuente à quo dimiſſa eſt,
adhuc vxor aliena eſt? Si enim iam ſuæ non alienæ mi-
ſcetur vxori, vtique non mœchatur. Mœchatur autem,
Aliena eſt ergo, cui miſcetur. Porrò ſi aliena eſt, hoc eſt,
eius à quo dimiſſa eſt, etiã ſi propter fornicationis cau-
ſam dimiſſa eſt, nondum dimittẽtis vxor eſſe ceſſauit.
Si autem illius eſſe ceſſauit: iam huius eſt cui alteri nup-
ſit. Et ſi huius eſt, non mœchus iudicaodus eſt, ſed ma-
ritus. Sed quia non eũ maritum dicit ſcriptura, ſed mœ
chum, adhuc illa illius eſt à quo etiã cauſa fornicatio-
nis abiecta eſt. Et ideo quãcunq; etiam ipſe illa dimiſ-
ſa ducit vxorem, quia cum alieno marito concumbit,
adultera eſt. Vnde autẽ fieri poteſt, vt adulter etiam ip-
ſe non ſit, cum conſtet adulterare quã duxit †? Iam *Cap.XIII.*
nunc videamus quod ait Apoſtolus, Cęteris autem ego *†al. quẽ cõ-*
dico, non dominus, ad imparia ſcilicet, hoc eſt, vbi nõ *ſtat adulte-*
ambo Chriſtiani fuerãt, coniugia locuturus, Quod mi- *rare: cũ di-*
hi viſum eſt eum monẽdo dixiſſe, Quia enim coniunx *xit, Qui di*
fidelis relinquere coniugem licite potuit infidelẽ: ideo *miſſam du*
fieri hoc non dominus, ſed Apoſtolus prohibet. Quod *xerit, mœ-*
enim dominus prohibet, fieri oomnioo nõ licet. Monet *chatur?*
ergo Apoſtolus quo poſsit eſſe multorũ occaſio lucrã- *1.Cor.7.*
dorum, vt fideles coniuges in relinquendis infidelibus M
permiſſa licentia non vtantur. Tibi autem videtur, in-
fideles quoque dimitti à fidelibus non licere, quia hoc
vetat Apoſtolus: cum ego dicã licere, quia hoc non ve-
tat dominus, non tamẽ expedire, quia hoc vt non fiat,
monet Apoſtolus, Qui reddit etiam rationem cur fieri
non expediat, quãuis liceat. Quid enim ſcis, inquit, mu-
lier, ſi virum ſaluum facies: aut vnde ſcis vir ſi vxorem *Ibidem.*
ſaluam facies? Cum etiã ſuperius dixiſſet, Sanctificatus
eſt enim vir infidelis in vxore, & ſanctificata eſt mulier
infidelis in fratre: hoc eſt, in Chriſtiano. Alioquin filij
veſtri, inquit, immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.
Sic ad lucrandos coniuges & filios Chriſto, etiã exem-
plis quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ergo
non expediat infideles cõiuges dimitti à fidelibus, cau-
ſa euidenter expreſſa eſt. Non enim propter vinculum
cum talibus coniugale ſeruandum, ſed vt acquirantur
Chriſto, recedi ab infidelibus cõiugibus Apoſtolus ve-
tat. Multa ſunt autem facienda non iubente lege, *Cap.XIIII.*
ſed libera charitate: & ea ſunt in noſtris officiis gratio-
ra, quæ

A ra, quæ cum licerēt nobis etiā non impēdere, tamē cau
ſa dilectionis impendimus. Vnde prior ipſe dominus
Mat.17. cum ſe tributum non debere monſtraſſet, ſoluit tamē,
ne ſcandalizaret eos quibus ad æternam ſalutem gerēs
hominem cōſulebat. Iam vero Apoſtolus quemadmo-
1.Cor.9. dum iſta commēdet, eius verba teſtantur, vbi dicit, Cū
enim liber ſim ex omnibus, omnium ſeruum me feci vt
Ibidem. plures lucrifacerem. Cum paulò ſuperius dixiſſet, Nun-
quid non habemus poteſtatem manducandi & biben-
di? Nūquid non habemus licēriam ſororem mulierem
circūducendi, ſicut & cęteri Apoſtoli & fratres domini
& Cephas? An ego ſolus & Barnabas non habemus po
† non. teſtatē hoc † operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis vn-
quam? Quis plantauit vineā, & de fructu eius non edit?
Quis paſcit, & de lacte gregis nō pcipit? Et paulopoſt,
Si alij, inquit, poteſtatis veſtræ participant, non magis
nos? Sed nō ſumus vſi hac poteſtate, ſed omnia tolera-
mus, ne quod impedimentum demus Euangelio Chri-
ſti. Deinde poſt pauca, Quæ ergo, inquit, mihi merces
erit? Vt euangelizans ſine ſumptu ponam Euangelium,
vt non abutar poteſtate mea in Euangelio. Cōtinuoq;
B ſubiungit quod pauloante commemoraui, Cum enim
liber ſim ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plu-
res lucrifacerem. Item alio loco de quibuſdam quæ ad
1.Cor.6. eſcam pertinēt, Omnia, inquit, mihi licita ſunt, [ſed nō
omnia expediūt: Omnia mihi licita ſunt,] ſed ego ſub
nullius redigar poteſtate. Eſca vētri, & vēter eſcis, deus
autem & hunc & has euacuabit. Item alibi de hoc ipſo,
1.Cor.10. Omnia licita ſunt, ſed non omnia expediunt. Omnia li
cita ſunt, ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuū eſt
quęrat, ſed id quod alterius eſt. Atq; vt oſtenderet vnde
loqueretur, Omne, inquit, quod in macello venit, man-
ducate, nihil interrogantes propter cōſcientiam. Et ta-
1.Cor 8. men alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum,
Roma.14. ne fratrem meū ſcādalizem. Itemq; alibi, Omnia quidē
munda, ſed malū eſt homini qui per offenſionem man
ducat. Quid eſt, omnia licita ſunt: ipſum eſt, omnia qui-
dem munda. Et quid eſt, ſed non omnia expediunt: ip-
ſum eſt, ſed malum eſt homini qui per offenſionē man-
ducat. Ita oſtēdit ea quæ licita ſunt: id eſt, nullo pręcep-
to domini prohibētur, ſicut expedit potius eſſe tractā-
da, nō præſcripto legis, ſed cōſilio charitatis. Hæc ſunt
C quæ amplius erogantur ſaucio, qui curandus ad ſtabulū
Luca.10. Samaritani illius miſeratione perductus eſt. Et ideo di
cuntur non à domino præcipi, quanuis à domino mo
neantur offerri, vt tanto intelligātur eſſe gratiora, quā-
Cap.XV. to magis oſtenduntur indebita. Sed ea quæ in his
talia ſunt, vt quanuis ſint licita non expediant, non in
eis dici poteſt, bonum eſt hoc, ſed illud melius: ſicut di-
1.Cor.7. ctum eſt, Qui dat nuptū, bene facit: & qui non dat nup-
tum, melius facit. Ibi enim vtrunq; licet, & hoc aliquā-
do, aliquando illud expedit. Nā illis qui ſe non conti-
nēt, vtique expedit nubere, & quod licet, expedit. Quæ
autē vouerint continentiā, nec licet nec expedit. Porrò
diſcedere ab infideli coniuge licet, ſed nō expedit: Ma-
nere autem cū illo ſi cohabitare cōſentit, & licet & ex-
pedit: quia ſi non liceret, expedire nō poſſet. Poteſt er-
go aliquid licere & nō expedire, expedire autem quod
non licet nō poteſt. Ac per hoc non omnia licita expe-
diunt, omnia vero illicita non expediunt. Sicut enim
omnis qui Chriſti ſanguine redēptus eſt, homo eſt: nō
tamen omnis qui homo eſt, etiam ſanguine Chriſti re-
demptus eſt: ita omne quod non licet non expedit, nec
tamen omne quod nō expedit, etiā nō licet. Sunt quip-
pe licita quę non expediūt: ſicut & Apoſtolo teſte didi-
cimus. Sed inter id quod illicitum eſt, & ideo nō ex- Cap.XVI.
pedit, atq; id quod licitum eſt, nec tamen expedit, quid D
interſit, aliqua vniuerſali regula definire difficile eſt. Ci
tius enim quis dixerit, Omne quod fieri non expedit,
peccatum eſt. Omne autem peccatū illicitum eſt, Om-
ne ergo quod non expedit illicitum eſt. Et vbi erunt il
la quæ licita eſſe, ſed non expedire Apoſtolus dicit: ſi
omne quod non expedit, licitum non eſt? Quapropter
quia verum dixiſſe Apoſtolum dubitare non poſſumus,
& aliqua peccata eſſe licita dicere non audemus, reſtat
vt dicamus, fieri aliquid quod non expediat: & tamen
ſi licitum eſt, nō eſſe peccatum, quanuis quoniam non
expedit, non ſit vtiq; faciendum. Quod ſi abſurdum vi-
detur, vt aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non
peccaſſe qui fecerit, intelligendum eſt hoc ex cōſuetu-
dine ſermonis abſurdum: quæ ita late patet, vt etiam iu
menta, quanuis ſint rationis expertia, tamen plerunque
dicamus debere vapulare cū peccāt. Peccare autē pro-
prie non eſt niſi eius qui vtitur rationali voluntatis ar-
bitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus non
niſi homini eſt diuinitus attributum. Sed aliud eſt cum
proprie loquimur, aliud cum verba ex aliis rebus tranſ- E
ferendo vel abutendo mutuamur. Vt igitur ſi poſ- Cap. XVII.
ſumus enitamur, inter id quod licet & nō expedit, & id
quod non licet atq; ideo non expedit, aliquo certo fine
diſtinguere: ea mihi videntur licere, & non expedire,
quæ per iuſticiam quidem, quæ coram deo eſt, permit-
tuntur, ſed propter offenſionem hominum, ne ob hoc
impediantur à ſalute, vitanda ſunt. Ea vero non licere,
& ideo nec expedire, quæ ſic ipſa iuſticiā vetantur, vt fa
cienda non ſint, etiam ſi ab eis quibus in noticiam fue-
rint perlata, laudentur. Quod ſi ita eſt, ideo non niſi il-
licita prohibētur à domino, vt ea quæ licita ſunt, & nō
expediunt, nō legis vinculo, ſed libera diſcretionis † be † dilectionis
neficentia caueātur. Quocirca ſi dimittere infidelē cō-
iugem nō liceret, hoc fieri dominus prohiberet, neque
id Apoſtolus prohibēs diceret, Ego dico nō dominus. 1 Cor. 7.
Nā ſi propter cauſam fornicationis † permittitur ho- † al. fornica
mo à coniuge ſeparari: quanto magis in coniuge men- tionē carnis
tis fornicatio deteſtanda eſt: id eſt, infidelitas, de qua
ſcriptum eſt, Quoniam ecce qui longe ſe faciunt à te, Pſal.72.
peribunt, perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. F
Sed quia ita licitū eſt vt non expediat: ne propter Ca. XVIII.
coniugum ſeparationes offenſi homines, ipſam doctri-
nam ſalutis, qua illicita prohibentur exhorreant: ac ſic
peiores atq; perituri in eadem infidelitate remaneant:
intercedit Apoſtolus, & monendo fieri vetat, quod ita
licitum eſt vt non expediat. Sic enim recedere ab infi-
delibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel fœminę nō
prohibentur à domino, vt neque iubeantur: Nam ſi di-
mittere tales coniuges iuberētur, nullus eſſet locus cō-
ſilio monentis Apoſtoli ne hoc fieret. Nullo modo enī
quod dominus iubet, ſeruus bonus fieri prohiberet. Nā-
que hoc dominus aliquādo per Eſdram Prophetā fie- 1.Eſd.10.
ri iuſſit, & factum eſt, Dimiſerunt Iſraëlitę vxores alie-
nigenas, quicūque tunc habere potuerunt, per quas fie-
bat vt & ipſi ad alienos ſeducerētur deos, nō vt illę per
maritos vero acquirerentur deo. Nondum enim tanta
gratia Saluatoris illuxerat, & promiſſis tēporalibus ve-
teris teſtamēti, adhuc inhiabat illius populi multitudo.
Et propterea cum bona terrena quæ pro magno expe-
ctabant à domino, viderent etiā his abundare qui mul-
tos falſos colebant deos, blandiciis vxorū prius eos re-
uerebantur offendere, deinde inducebantur & colere.
Vnde iuſſerat dominus per ſanctum Moyſem, ne quis Deut.7.

G vxorem alienigenam dnceret. Merito ergo quas duxe-
rant domino prohibente, domino iubente dimiſerũt.
Cum vero cœpiſſet gentibus Euangeliũ prædicari, iam
coniunctos gentiles gentilibus comperit coniuges. Ex
quibus ſi non ambo crederent, ſed vnus aut vna infide-
lis cum fideli conſentiret habitare, nec prohiberi à do-
mino debuit fidelis infidelẽ dimittere, nec iuberi. Ideo
ſcilicet nõ prohiberi, quia iuſticia permittit à fornican-
te diſcedere, & infidelis hominis fornicatio eſt maior
in corde: nec vera eius pudicicia cũ cõiuge dici poteſt,
Roma.14. quia omne quod non eſt ex fide peccatum eſt: quanuis
veram fidelis habeat pudiciciã, etiam cum infideli cõ-
iuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec iuberi de-
buerunt fideles ab infidelibus ſeparari, quia nõ contra
iuſsionẽ domini gẽtiles fuerant ambo cõiuncti. Quo-
niã ergo ab infideli fidelẽ diſcedere nec prohibet nec
iubet domin⁹, ideo vt nõ diſcedat, Apoſtolus dicit, nõ
dominus, habens vtique ſpiritum ſanctum in quo dare
poſſet vtile & fidele conſilium. Vnde cum dixiſſet de
muliere cuius vir mortuus fuerit, Beatior autem erit ſi
ſic permanſerit, ſecundũ conſilium meum: ne quis hoc
H conſilium tãquam humanum, non diuinum contem-
nendum putaret, adiecit, Puto autem quòd & ego ſpi-
ritum dei habeã. Proinde intelligẽdum eſt, etiam ipſa
quæ non à domino iubentur, ſed à ſancto eius famulo
vtiliter ſuadentur, eodem domino inſpirante, ſuaderi.
Abſit enim vt quiſquã catholicus dixerit, quando ſua-
det ſpiritus ſanctus, nõ dominum ſuadere, cum & ipſe
dominus ſit, & inſeparabilia ſint opera trinitatis. Dicit
1.Cor.7. tamen, De virginibus autẽ præceptum domini non ha
beo, conſilium autem do. Non vt hoc conſiliũ alienum
exiſtimemus à domino, cum continuo ſequatur & di-
cat, tãquam miſericordiam conſecutus à domino vt fi-
delis eſſem. Secũdum deum ergo dat fidele conſilium
Ibidem. in eo [ſpiritu de] quo ait, Puto autem ꝙ & ego ſpiritum
dei habeam. Verũtamen aliud eſt domini iubentis im-
perium, aliud conſerui ſecundum miſericordiam cha-
ritatis, quæ eſt illi à domino inſpirata atque donata, fi-
dele conſilium. Ibi aliud facere non licet, hic autẽ licet:
ita ſanè vt ipſum licitum partim quidem expediat, par-
tim vero non expediat. Expedit tunc, quãdo non ſolũ
per iuſticiam, quæ coram domino eſt permittitur, ſed
etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum [ſa-
I lutis inſertur: velut cum dat conſilium non nubendi
Apoſtolus virginibus, vnde præceptũ] domini ſe [non]
habere teſtatur: licet aliud facere, id eſt, nubere, & min⁹
†al. & mi- quàm continentiæ, bonum tamen tenere nuptiarum†,
nus cõtinen- ipſumq; licitum etiam expedit: quoniam in vetita & il-
tiæ bonum licita ruituram carnis infirmitatẽ ſic excipit honeſtate
tenere in nubendi, vt neminem impediat ad ſalutem: quanuis †
nuptiis. magis expediret, magiſq; honeſtum eſſet, ſi virgo con-
† al. nemi- ſilium quo præceptum eã non cõpellit arriperet. Tunc
nem cogat: autem nõ expedit id quod licitum eſt, quando permit-
quanuis. titur quidem, ſed vſus ipſius poteſtatis, aliis affert impe
dimentum ſalutis. Sicut eſt vnde iam diu loquimur, di-
ſceſsio fidelis coniugis ab infideli: quam non prohibet
dominus præcepto legis, quia corã illo iniuſta non eſt:
ſed prohibet Apoſtolus conſilio charitatis, quia infide-
libus affert impedimentum ſalutis: nõ ſolum quia per-
nicioſiſsime ſcandalizantur offenſi, verũetiam quia in
alia coniugia cum ceciderint viuẽtibus eis à quibus di
mittũtur, adulterinis nexibus colligati, difficillime re-
Cap.XIX. ſoluuntur. Ideo hic, vbi id quod licet non expe-
dit, non poteſt dici, ſi dimiſerit infidelem, bene facit: ſi
1.Cor.7. non dimiſerit, melius facit: ſicut dictum eſt, Qui dat
nuptum, bene facit: & qui nõ dat nuptum, melius facit. K
Quoniam illud non ſolum vtrunque pariter licet, vn-
de ad nihil horum præcepto domini quiſquam com-
pellitur: ſed etiam vtrunque expedit, aliud minus, aliud
amplius, vnde ad id quod amplius expedit, conſilio A-
poſtoli quicũque poteſt capere prouocatur. Hoc autem
vbi de dimittẽdo vel non dimittendo infideli coniu-
gio quæritur, vtrunq; quidem pariter licitum eſt per iu
ſticiam quæ corã domino eſt, & ideo nihil horum do-
minus prohibet: ſed non vtrũque expedit, propter in-
firmitates hominũ, & ideo id quod non expedit, Apo-
ſtolus prohibet: dante ſibi domino liberum prohiben-
di locum, quia neque id quod monet Apoſtolus, prohi-
bet dominus: neque id quod prohibet Apoſtolus, iubet
dominus. Quod niſi ita eſſet, neque contra prohibitio-
nem domini Apoſtolus aliquid moneret, neque cõtra
iuſsionem eius aliquid prohiberet. Proinde in his dua-
bus cauſis, vna de nubendo vel non nubẽdo, altera de
infidele coniuge dimittendo vel non dimittendo, ali-
quid ſimile eſt in verbis Apoſtoli, aliquid diſsimile. Si-
mile quidem quod & ibi dicit, Præceptum domini nõ 1.Cor.7.
habeo, conſiliũ autẽ do: & hic dicit, Ego dico, non do- L
minus. Quale eſt enim, pręceptum domini non habeo:
tale eſt, non dicit dominus. Et quale eſt, conſilium do:
tale eſt, ego dico. Illud autem diſsimile eſt, quia de nu-
bendo & non nubẽdo poteſt dici, hoc bene fieri, illud
melius, quoniam vtrũque expedit, minus aliud, magis
aliud. At vero de coniuge infideli dimittendo vel non
dimittẽdo, quoniam vnum horum non expedit, aliud
expedit, dici nõ oportet, Qui dimittit, bene facit: & qui
non dimittit, melius facit: Sed dici oportet, non dimit-
tat: quia & ſi licet, nõ expedit. Sic ergo poſſumus dice-
re, melius eſſe infidelẽ coniugem noo dimittere, quan-
uis liceat & dimittere: quemadmodum rectè dicimus,
melius eſſe quod & licet & expedit, quàm id quod li-
cet, & non expedit. His de cauſis factũ eſt, vt expo- Cap.XX.
nẽs domini ſermonem, quem prolixum in monte ha- lib.i. de ſer.
buit, vbi ventum eſt ad quæſtionem de coniugibus di- dñi in mõ-
mittendis, vel non dimittendis, adhibitis etiã Apoſto- te, cap.14.
licis teſtimoniis, dicerem conſilium eſſe Apoſtoli, non
præceptum domini, vbi ait, Cęteris autẽ ego dico non 1.Cor.7.
dominus, monẽs eos qui haberent cõiuges infideles, vt
conſentientes habitare ſecũ non dimitterẽt. Quod vti- M
que ideo monendũ non iubendum fuit, quia non tan-
to pondere prohibẽdi ſunt homines facere licita, quã-
uis non expediant, quãto pondere prohibentur illici-
ta. Si autem alicubi Apoſtolus etiam illa quæ iubenda
ſunt, monere dignatus eſt, hoc fecit parcendo infirmi-
tati, nõ pręiudicando iuſsioni. Vnde ipſe dixit, Non vt
confundam vos hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſsi- 1.Cor.4.
mos moneo. Quid habet quæſtionis vbi ait, ego dico, Galat.5.
non dominus: sicut vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis,
quia ſi circũcidamini, Chriſt⁹ vobis nihil proderit: nũ-
quid etiã hic dixit, ego dico, nõ dominus. Nõ ſunt itaq;
iſta ſimilia, quia etiã illa quę iubet dominus, non eſt in-
dignum neque cõtrarium, ſi eadem monet Apoſtolus.
Monemus enim quos charos habemus, vt faciãt domi-
ni præcepta, vel iuſſa. Cũ vero ait, Ego dico, nõ domi-
nus: ſatis oſtẽdit dominũ nõ prohibere quod ipſe pro-
hibebat. Prohibuiſſet autem dominus ſi eſſet illicitum.
Ergo ſecũdum ea quæ ſupra diu diximus, multũq; ver-
ſauimus, licitũ erat per iuſticiam, ſed etiam licitum nõ
erat faciẽdum propter liberam beneuolentiam. To Cap.XXI.
autem cui placet ita nõ licere quod nõ vetat dominus,
ſed Apoſtolus, quẽadmodum non licet quod vetat do-
minus,

A minus, cũ exponere voluiſſes quid ſibi vellet qnod ait,
1.Cor.7. Ego dico non dominus: cũ alloqueretur fideles, quibus
eſſent cõiuges infideles, dixiſti, quia dominus iuſsit ne
coniugia ſibimet diuerſæ religionis copularẽtur, & ip-
Deut.7. ſum adhibuiſti teſtimoniũ domini dicentis, Non acci-
pies vxorem filio tuo à filiabus alienigenarum, ne tra-
ducat eum poſt deos ſuos, & pereat aoima eius. Addi-
diſti etiam verba Apoſtoli vbi dixit, Mulier alligata eſt
1.Cor.7. quãdiu vir eius viuit. Quòd ſi mortuus fuerit vir eius,
liberata eſt, cui vult nubat, tãtum in domino. Quod ita
expoſuiſti vt adiungeres, id eſt, Chriſtiano. Deinde ſe-
cutus es & aiſti, Hoc eſt ergo domioi præceptum tam
in veteri quàm in nouo teſtamento, vt non niſi vnius
religionis & fidei cõiugia ſibi maneãt copulata. Si hoc
ergo eſt domini præceptum tam in veteri teſtamento
quàm in nouo, & hoc iubet dominus, hoc docet Apo-
ſtolus, vt non niſi vnius religionis & fidei maneant co
pulata coniugia, quare contra hoc domini iuſſum, con-
tra doctrinam ſuam, cõtra præceptum teſtamẽti vete-
ris & noui, iubet Apoſtolus (vt diuerſę fidei cõiugia ma
neant copulata? Quia Paulus, inquis, gentiũ prędicator
B & Apoſtolus) iam in cõiugio poſitos, nõ ſolum monet,
ſed etiam iubet, vt ſi vnus aut vna è coniugibus credi-
diſſet, alterũ vel alteram non credentem, ſecum tamen
habitare conſentiẽtem non dimitteret. His verbis tuis
aliud hoc, aliud eſſe illud ſatis euidenter oſtendis. Illud
enim de his cõiugiis agitur, quæ ſibi primitus copulã-
tur, ne nubat fœmina oõ ſuæ religionis viro, vel ne vir
talem ducat vxorem. Id enim vt dicis iubet deus, docet
Apoſtolus, vtrũque præcipit teſtameotum. Hoc autem
diuerſum eſſe quis abnuat, vbi agitur nõ de coniungẽ-
dis, ſed de cõiunctis? Ambo quippe voius eiuſdẽq; in-
fidelitatis fuerunt quãdo cõiuncti ſunt: ſed Euangeliũ
cum veniſſet, alter ſine altera, vel altera ſine altero cre-
didit. Si ergo aliud eſt hoc, quod ſine ſcrupulo vlli⁹ du
bitationis apparet, cur fidelem cum infideli in cõiugio
permanere, non & dominus ſicut Apoſtolus iubet, niſi
2.Cor.13. forte iſto loco vacat quod tam fidẽter ipſe ait, An vul-
tis experimentũ accipere eius qoi in me loquitur Chri-
ſtus? Et vtique dominus eſt Chriſtus. Intelligiſne quid
dicam? An in hoc explanando aliquando diligentius
immorabor? Attẽde vtrum rem ipſam tãquam in con-
ſpectu conſiderandã planiore ſermone ponam⁹. Ecce
C cõiuges duo, vnius infidelitatis, ita fuerũt quando con-
iuncti ſunt: nulla de his quæſtio eſt quæ pertineat ad il-
lam domini iuſsionẽ doctrinamq; Apoſtolicã, & præ-
ceptũ teſtamenti veteris & noui, quo prohibetur fidelis
cum infideli copulare cõiugium: Iam ſunt coniuges, &
adhuc ambo ſunt infideles, adhuc tales ſunt quales fue
runt anteq̃ iuogerentur, qualeſq; cooiuncti ſunt. Venit
Euangelij prædicator, Credidit eorũ aut vnus, aut vna,
ſed ita vt infidelis cum fideli habitare conſentiat. Iubet
fideli dominus, ne infidelem dimittat, an non iubet? Si
dixeris iubet, reclamat Apoſtol⁹, Ego dico nõ domin⁹.
Si dixeris, nõ iubet, cauſam requiro. Neque illam mihi
reſponſurus es, quã tuis literis indidiſti, quia dominus
prohibet fideles infidelibus iungi: hic enim nullo mo-
do eſt iſta cauſa, de iam iunctis loquimur, nõ de iuogẽ-
dis. Si ergo tu cauſam nõ inueniſti, cur nõ vetet domi-
nus, quod vetat Apoſtolus: cernis enim iã, vt exiſtimo,
non eſſe ipſam quã eſſe putaueras; vide an forte illa ſit
quæ mihi viſa eſt, & tũc proferenda, & nunc defenden-
da: vt ſcilicet illud intelligamus dicere dominũ quod
habet corã illo nullo modo traoſgredienda iuſticia, id
eſt, quod ita iubet aut vetat, vt aliud facere omnino nõ
liceat. Quod autem volentis poteſtati permittit, vt nec D
agatur nec prætermittatur illicite, ibi ſeruorũ ſuorum
cõſilio locum dare videtur, vt id potius ſuadeãt quod
viderint expedire. Teneatur hic ergo primitus ac ma-
xime, ne committãtur illicita. Vbi autem aliquid ita li-
citum eſt, vt aliud facere omnino non ſit illicitum, fiat
quod expedit, vel quod magis expedit. Illa igitur quæ
dominus ita dicit vt dominus, id eſt, nõ monentis cõ-
ſilio, ſed dominantis imperio, facere nun licet, & ideo
nec expedit. Domious itaq; præcipit mulierem à viro
nõ diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, ea vtique cauſa qua di
ſcedere licitum eſt, manere innuptam, aut viro ſuo re-
cõciliari. Mulier enim ſub viro viuo marito iuncta eſt
legi, & viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum
alio viro, quoniam mulier alligata eſt quãdiu vir eius
viuit. Vnde ſi vxor dimiſerit virũ ſuum & alij nupſe-
rit, mœchatur: & qui dimiſſam à viro duxerit, mœcha-
tur. Ideoq; ex eodẽ præcepto domini & vir vxorem nõ
dimittat, quoniam qui dimiſerit vxorem ſuam præter
cauſam fornicationis, facit eã mœchari: ſed ſi propter
hanc cauſam dimiſerit, etiam ipſe ſic maneat. Om- Cap. XXII.
nis enim qui dimittit vxorẽ ſuam & ducit alterã, mœ- E
chatur. Hæc conſtituta domini ſine vlla retractatione Luca.16.
ſeruanda ſunt. Habet enim hæc iuſticia quę coram illo
eſt, ſiue approbent, ſiue improbent homioes: & ideo di
ci non oportet, propter offenſiooes hominum, aut ne
impediaotur homioes ab ea ſalute, quæ in Chriſto eſt,
hanc dixerim oon eſſe ſeruandam. Quis enim Chri-
ſtianus audeat dicere, ne homines offeodam, aut vt ho
mines Chriſto acquirã, faciam mœchari vxorẽ meam,
aut egoipſe mœchus fiam? Poteſt eoim fieri, vt cũ adul-
teram vxorem quis dimiſerit Chriſtianus, ita tentetur,
vt aliqua fœmina quæ nondum credidit, cupiẽs in eius
nuptias conuenire, promittat ſe futuram eſſe Chriſtia-
nam, & hoc non fallaciter, ſed ſi ei nupſerit, hoc omni-
no factura. Huic itaque hoc connubium recuſanti, po-
terit ſuggerere ille tentator, Dominus dixit, Quicunq;
dimiſerit vxorem ſuã præter cauſam fornicationis, &
aliam duxerit, mœchatur: tu autem qui dimiſiſti prop-
ter cauſam fornicationis vxorem, ſi aliam duxeris, non
mœchaberis. Huic talia ſuggerẽti, erudito corde reſpõ-
deat, mœchari quidẽ illum grauius qui præter cauſam
fornicationis vxore dimiſſa alteram duxerit: ſed etiam
illum qui vxore fornicante dimiſſa ſibi aliam copula- F
uit, non ideo noo mœchari quia fornicantem reliquit:
ſicut mœchatur qui eã quæ præter cauſam fornicatio-
nis dimittitur, duxerit: oec ideo nõ mœchatur qui eam
duxit, quã dimiſſam propter cauſam fornicatioois in-
uenerit. Et propterea quod ſubobſcure apud Matthæũ
poſitum eſt, quo modo totum à parte ſignificatum eſt,
expoſitum eſt apud alios, qui totum generaliter expreſ-
ſerunt, ſicut legitur apud Marcum, Quicũque dimiſe- Mar.10.
rit vxorem ſuam & aliam duxerit, adulteriũ commit-
tit. Et apud Lucam, Omnis quit dimittit vxorẽ ſuam & Luca.16.
ducit alterã, mœchatur. Non enim alios dixerunt mœ-
chari, alios nõ mœchari, qui dimiſsis vxoribus ſuis du-
xerint alteras, ſed quicunque dimiſerit: omnem pror-
ſus qui dimiſerit vxorem ſuam & aliam duxerit, mœ-
chari eum ſine vlla exceptione dixerunt. Sed ſi hęc Ca. XXIII.
ille Chriſtianus reſpõderit tentatori, intelligens licuiſ-
ſe quidem ſibi dimittere adulteram, ſed aliam ducere
noo licere: quid ſi dicat ille tentator, Cõmitte hoc pec-
catum vt acqoiras animam Chriſto in morte infideli-
tatis poſitæ fœminæ, quæ parata eſt, ſi tibi oupſerit, fieri
Chriſtiana: quid aliud Chriſtianus reſpondere ad iſta
debet

G debet & dicere, niſi ſe non poſſe ſi hoc fecerit euadere
iudicium, quod commemorauit Apoſtolus vbi ait, & ſi-
Roma. 3. cut dicunt quidā nos dicere, Faciamus mala vt veniāt
bona, quorum iudiciū iuſtum eſt? Quo modo autē po-
terit eſſe ſalubriter Chriſtiana, quæ cum illo à quo du-
Ca. XXIIII citur erit adultera? Nō ſolum autem mœchandum
non eſt quod facit non quidam, ſed omnis qui dimit-
tit vxorem ſuam & ducit alteram, & ſi propterea duxe
rit vt faciat Chriſtianam: ſed etiam quiſquis non alliga-
tus vxori cōtinentiam deo vouerit, nullo modo debet
iſta compēſatione peccare, vt ideo credat vxorem ſibi
eſſe ducendam, quia promiſit quę nuptias eius appetit,
futuram ſe eſſe Chriſtianam. Quod enim cuiquam an-
tequam vouiſſet licebat, cum id ſe nunquam facturum
vouerit, non licebit: ſi tamē id vouerit quod vouēdum
fuit, ſicut eſt perpetua virginitas, vel cōtinentia poſt ex-
perta connubia ſolutis à vinculo coniugali, vel ex cō-
† vouētib°. ſenſu viuentibus†, & carnalia debita ſibiinuicem rela-
xantibus, fidelibus caſtiſq; coniugibus: quod alterum ſi-
ne altera, vel alteram ſine altero vouere fas nō eſt. Hæc
ergo, & ſi qua alia ſunt quæ rectiſsime vouentur, cum
homines vouerint, nulla cōditione rumpēda ſunt, quæ
H ſine vlla conditione vouerunt. Quia & hoc dominum
Pſal. 75. præcepiſſe intelligēdum eſt vbi legitur, Vouete & red-
dite domino deo veſtro. Vnde Apoſtolus de quibuſdā
quæ cōtinentiam vouēt, & poſtea nubere volunt, quod
eis antequam vouiſſent vtique licebat, Habētes, inquit,
damnationem, quoniam primam fidem irritam fece-
1. Timo. 5. runt. Nihil ergo expedit quod illicitū eſt, & nihil quod
Cap. XXV. prohibet dominus licitum eſt. Quæ autem nullo
domini cōſtringēte pręcepto in poteſtate dimiſſa ſunt,
in his audiatur Apoſtolus in ſpiritu ſancto monens &
conſulēs, vt vel meliora capiantur, vel ea quæ non ex-
1. Cor. 7. pediunt caueantur. Ibi audiatur dicens, Pręceptum do-
mini non habeo, conſilium autem do, Et ego dico nō
dominus. Ibi ſi meliora elegerit qui audit, Solutus eſt ab
vxore non quærat vxorē, qui & ſi acceperit vxorē non
peccat. Ibi virgo non nubat, Qui enim nō dat nuptum,
melius facit: & qui dat nuptū, bene facit. Ibi beatior ſit
mulier ſic permanēdo, quę mortuo viro ſuo in poteſta-
te habet, cui vult nubat, tātum in domino. Quod duo-
bus modis accipi poteſt, aut Chriſtiana permanens, aut
Impar coniugium. Chriſtiano nubēs. Non enim tēpore reuelati teſtamenti
noui, in Euangelio vel vllis Apoſtolicis literis ſine am-
I biguitate declaratum eſſe recolo, vtrum dominus pro-
hibuerit fideles infidelibus iungi. Quanuis beatiſsimus
Cyprianus inde nō dubitet, nec in leuibus peccatis cō-
ſtituat, iungere cū infidelibus vinculū matrimonij, atq;
id eſſe dicat proſtituere gētilibus membra Chriſti. Sed
quia de iis qui iā coniuncti ſunt, alia quæſtio eſt: audia-
tur & hic Apoſtolus dicēs, Si quis frater habet vxorem
infidelem, & hæc conſentiat habitare cum illo, non di-
mittat illam: & ſi qua mulier habet virum infidelem, &
hic cōſentit habitare cū illa, non dimittat virum. Et ſic
audiatur, vt quanuis fieri licitum ſit, quia hoc non dicit
dominus: non tamen fiat, quia non expedit. Non enim
1. Cor. 10. omnia expedire quæ licita ſunt, apertiſsime docet Apo
ſtolus, ſicut ſupra iam oſtēdimus. Propter quodlibet ta-
mē fornicationis genus, ſiue carnis, ſiue ſpiritus, vbi &
infidelitas intelligitur, & dimiſſo viro non licet alteri
nubere, & dimiſſa vxore non licet alteram ducere: quo-
niam dominus nulla exceptione facta dicit, Si vxor di
Luca. 16. miſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur. Et om-
nis qui dimittit vxorem ſuā & ducit alteram, mœcha-
tur. His ita pro meo modulo pertractatis atque diſcuſ-
ſis, quæſtionē tamen de coniugiis obſcuriſsimā & im- K
plicatiſsimam eſſe nō neſcio. Nec audeo profiteri om- *Quæſtio de*
nes ſinus eius, vel in hoc opere, vel in alio me adhuc ex- *cōiugiis dif*
plicaſſe, vel iam poſſe ſi vrgeat explicare. Illud autē vn- *ficillima.*
de me itidem in alia ſcheda conſulendum exiſtimaſti,
ſeorſum etiam ego enodare curarē, ſi mihi aliud quàm
tibi viſum eſt videretur. Cum vero eadem ſit etiam no
ſtra ſententia, non hinc opus eſt diutius diſputare.

Catechumenis ergo in huius vitæ vltimo conſti- *Ca. XXVI.*
tutis, ſi morbo ſeu caſu aliquo ſic oppreſsi ſint, vt quan-
uis adhuc viuant, petere ſibi tamen baptiſmum vel ad
interrogata reſpondere non poſsint: proſit eis quorum
in fide Chriſtiana iā nota volūtas eſt, vt eo modo bap-
tizentur quo modo baptizantur infantes, quorum vo-
luntas nulla adhuc patuit. Non tamen propterea dam-
nare debemus eos qui timidius agunt, quàm nobis vi-
detur agi oportere, ne de pecunia cōſeruo credita im-
probius quàm cautius iudicare voluiſſe iudicemur. Sa-
tis quippe in talibus reſpiciēdum eſt illud Apoſtoli vbi
dicit, Vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationē reddet deo. *Roma. 14.*
Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sunt enim qui
vel in his, vel etiam in aliis obſeruandum putant, quod L
dixiſſe dominum legimus, Nolite ſanctum dare cani- *Matt. 7.*
bus, neque proieceritis margaritas veſtras ante porcos.
Et iſta ſaluatoris verba referētes† baptizare non audent *† al. reuerē-*
eos qui pro ſe reſpondere nequiuerint, ne forte cōtra- *tes.*
rium gerant voluntatis arbitrium. Quod de paruulis
dici nō poteſt, in quibus adhuc rationis nullus eſt vſus.
Sed non ſolum incredibile eſt, nec in fine vitæ huius
baptizari catechumenum velle, verumetiam ſi volun-
tas eius incerta eſt, multo ſatius eſt nolenti dare quàm
volenti negare: vbi velit, an nolit ſic non apparet, vt ta
men credibilius ſit eū ſi poſſet, velle ſe potius fuiſſe di-
cturum ea ſacramēta percipere, ſine quibus iam credi-
dit non ſe oportere de corpore exire. Si autem do- *Ca. XXVII*
minus vbi ait, Nolite dare ſanctum canibus: hoc quod
iſti cauendum putant vellet intelligi, non ipſe ſuo tra-
ditori dediſſet, quod in ſuam ille perniciem ſine culpa
dantis, cum dignis indignus accepit. Vnde cū diceret
dominus, credēdum eſt ſignificare voluiſſe, quòd lucē
intelligentiæ ſpiritalis immunda corda non portant.
Et ſi portāda doctor ingeſſerit, quę nō recte accipiunt,
quia non capiunt, vel reprehēſionis morſibus lacerant, M
vel contemnendo conculcant. Si enim beatus Apoſto-
lus, quanuis in Chriſto iam renatis, tamen adhuc par- *1. Cor. 3.*
uulis lac dicit ſe dediſſe, non eſcam, Necdum enim po
teratis, inquit, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Si deniq;
ipſe dominus electis Apoſtolis dixit, Adhuc multa ha-
beo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo, *Ioan. 16.*
quanto minus poſſunt facere quęcūque de incorporea
luce dicuntur immundæ mentes impiorum. Sed vt *C. XXVIII.*
ſermo noſter ad hoc potius claudatur vnde ſumpſit ex-
ordium, ego nō ſolum alios catechumenos, verūetiam
ipſos qui viuentium coniugiis copulati retinent adul-
terina conſortia, cum ſalui in corpore in his permanen-
tes non admittamus ad baptiſmum, tamen ſi deſperati
& intra ſe pœnitentes iacuerint, nec pro ſe reſpondere
potuerint, baptizādos puto, vt etiā hoc peccatum cum
cæteris lauacro regenerationis abluatur. Quis enim no
uit vtrum fortaſsis adulterinæ carnis illecebra vſq; ad
baptiſmum ſtatuerant detineri? Si autem ab illa deſpe-
ratione recreati potuerint viuere, aut facient quod ſta-
tuerant: aut edocti obtemperabunt, aut de contempto-
ribus fiet quod fieri etiam de baptizatis talibus debet.
Quæ autem baptiſmatis, eadem reconciliationis eſt
cauſa,

A cauſa, ſi forte pœnitentem finiendæ vitæ periculũ pręoccupauerit. Nec ipſos enim ex hac vita ſine arra ſuæ pacis exire velle debet mater Eccleſia.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis Epiſcopi, de adulterinis coniugiis ad Pollentiũ, Liber ſecundus.

Caput I.

AD ea quæ mihi ſcripſeras frater religioſe Pollenti, iam reſcripſeram non paruum volumen, de iis qui viuentibus coniugibus ſuis aliis copulãtur. Quod cum innotuiſſet dilectioni tuæ, addidiſti aliqua ad libellum tuum, etiam his me reſpondere deſiderans. Sed cum facere diſponerem, addendo & ego ad meum, ita vt vnus liber eſſet reſponſionis meæ, repente illud editum eſt vt abſolueram, prius fla-
B gitantibus fratribus noſtris & neſciẽtibus, quòd adhuc aliquid eſſet addendũ. Hinc factũ eſt, vt altero ſeorſum opuſculo ad ea quæ addidiſti, reſpondere cõpellerer. Non autẽ quæ addidiſti, adiũcta ſunt fini opuſculi tui,
Caput II. ſed vbi viſum eſt eius interiecta ſunt corpori. Horũ primũ illud eſt, cui quidem arbitror me reſpõdere de-
1. Corin. 7. bere, quod in his Apoſtoli verbis vbi ait, Cæteris autẽ ego dico, non dominus, mulierẽ à viro non diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo recõciliari: nõ putas ita dictũ eſſe ſi diſceſſerit, vt à viro fornicãte diſceſſiſſe intelligatur, qua ſola cauſa diſcedere licitũ eſt: ſed potius exiſtimas [à pudico,] & ideo iuſſam manere innuptam, vt poſſet ei reconciliari, ſi cõtinere ille noluiſſet, ne virum ad fornicãdum, id eſt, ad aliam ſe viuente ducendam, ipſa non recõciliata cõpelleret. Cæterum ſi à viro fornicante diſceſſerit, putas ei non præcipi vt innupta permaneat, ſed hoc eam facere, ſi continens eſſe voluerit, nõ vt præcepti violatrix inueniatur eſſe ſi nupſerit. Quæ tibi videtur forma & à viro eſſe ſeruanda, vt vxorem non dimittat, excepta cauſa fornicationis: ſi autem dimiſerit, maneat ſine cõiugio, vt pudicæ reconciliari poſſit vxori, niſi forte continẽ-
C tiam illa delegerit, ne vxoris caſtæ reconciliationem refugiens, ipſe illam cogat mœchari, ſi ſeſe non continens viuẽte illo nupſerit alteri. Si autem fuerit ab vxore fornicante diſiunctus, iam eum nullo pręcepto vt ſe contineat detineri, nec omnino mœchari, ſi viua illa alteram duxerit, quoniam id quod ait idem Apoſtolus, Mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit: quòd ſi mor-
1. Corin. 7. tuus fuerit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat: ſic intelligendum exiſtimas, vt ſi vir fuerit fornicatus pro mortuo deputetur, & vxor pro mortua, & ideo liceat cuilibet illorum tanquã poſt mortem, ita poſt fornicatio-
Cap. III. nem coniugis alteri copulari. Quibus tuis ſenſibus conſideratis, abs te quæro, vtrum quicũque duxerit mulierem, quæ viro alligata eſſe deſtiterit, adulter habendus ſit? Quod tibi exiſtimo non videri. Ideo enim mulier viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro, quoniam alligata eſt quandiu vir eius viuit. Hoc autem vinculum ſi ei cum viro viuente non eſſet, ſine vllo adulterij crimine alteri nuberet. Proinde ſi alligata eſt quandiu vir eius viuit, nullo modo niſi viro mortuo ſoluta dicenda eſt, ab hoc vinculo. Porrò ſi morte cuiuſlibet eorum inter maritum & vxorem hoc vinculum ſoluitur, & pro morte habenda eſt, ſicut dicis, etiã fornicatio, proculdubio erit ob * hoc & mulier ſoluta D
quãdo fuerit fornicata. Neq; enim dici poterit hæc alli- * ab.
gata viro eſſe, [quando ab illa fuerit vir ſolutus. Ac per hoc poſteaquã fornicãdo alligata viro eſſe deſtiterit,] quiſquis eã duxerit, adulter nõ erit. Et vide quàm ſit Cap. IIII.
abſurdum, vt ideo non ſit adulter quia ducit adulteram. Immo vero quod eſt monſtruoſius, nec ipſa mulier erit adultera, quoniam non erit poſteriori viro vxor aliena, ſed ſua. Soluto enim per adulterium priore coniugali vinculo, cuique iam nupſerit coniugem nõ habenti, non adultera cum adultero, ſed vxor erit potius cum marito. Quo modo ergo erit verum, Mulier 1. Corin. 7.
alligata eſt quandiu vir eius viuit? Ecce vir eius viuit, quia nec de corpore exceſſit, nec fornicatus eſt, quod pro morte vis deputari, & tamen ei mulier alligata iam non eſt. Nónne attendis quàm ſit hoc contra Apoſtolum dicentem, Mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit? An forte dicturus es, viuit quidem, ſed vir eius iam non eſt: quoniam tunc eſſe deſtitit, quando illa per adulterium coniugale vinculum ſoluit. Quo modo igitur viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio E
viro, quandoquidem vir eius ille iam non eſt, coniugali vinculo per mulieris adulterium iam ſoluto? Quo enim viuente viro niſi ſuo vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro? At ſi vir eius eſſe ille iam deſtitit, non vtique viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ſed nullum habens virum, nubendo erit cum ſuo viro. Hoc qui ſentit, nónne cernis quàm cõtra Apoſtolum ſentiat? Quod quidem non ipſe ſentis, ſed hoc ſequitur illa quæ ſentis. Muta ergo antecedentia, ſi vis cauere ſequentia. Et noli dicere, mortuum virum vel mortuam vxorem, hoc loco debere intelligi, etiam fornicantem. Quamobrem ſecundum doctrinam ſanam mulier alligata eſt, quandiu vir eius viuit: id eſt, nondum è corpore abſceſſit. Mulier enim ſub viro viuo marito iuncta eſt legi, hoc eſt, in corpore conſtituto. Si autem mortuus fuerit: hoc eſt, de corpore exierit, euacuata eſt à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autẽ mortuus fuerit vir ei⁹, liberata eſt à lege viri, vt nõ ſit adultera ſi fuerit cũ alio viro. Hęc verba Apoſtoli totiens repetita, totiẽs inculcata, vera ſunt, viua ſunt, ſana ſunt, plana ſũt. Nulli⁹ viri poſterioris mulier vxor eſſe incipit, niſi prioris F
eſſe deſiuerit. Eſſe autẽ deſinet vxor prioris, ſi moriatur vir eius, nõ ſi fornicetur. Licite itaq; dimittitur cõiunx ob cauſam fornicationis, ſed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterij, qui dimiſſam duxerit, etiã ob cauſam fornicationis. Sicut enim manẽte in Cap. V.
ſe ſacramẽto regenerationis, excõmunicatur quis * reus * aliàs cuiuſquam.
criminis, nec illo ſacramento caret, etiam ſi nunquam reconcilietur deo: ita manẽte in ſe vinculo fœderis cõiugalis, vxor dimittitẽ ob cauſam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiam ſi nunquam recõcilietur viro, carebit autem ſi mortuus fuerit vir eius. Reus vero excommunicatus ideo nunquam carebit regenerationis ſacramento, etiam non reconciliatus, quoniam nunquam moritur deus. Remanet itaque, vt ſi ſapere ſecundum Apoſtolum volumus, non dicamus virum adulterum pro mortuo deputandum, & ideo licere vxori eius alteri nubere. Quamuis enim ſit mors adulterium, non corporis, ſed quod peius eſt, animæ: nõ tamen de
iſta morte loquebatur Apoſtolus, cũ dicebat, Quòd ſi 1. Corin. 7.
mortuus fuerit vir eius, cui vult nubat: ſed de illa ſola qua de corpore exitur. Quoniã ſi per cõiugis adulteriũ coniugale ſoluitur vinculum, ſequitur illa peruerſitas

G quam cauendam eſſe monſtraui, vt & mulier per impu-
diciciā ſoluatur hoc vinculo: quæ ſi ſoluitur, libera erit
à lege viri. Et ideo quod inſipientiſsime dicitur, nō erit
adultera ſi fuerit cum altero viro, quia per adulterium
liberata eſt à priori viro. Quod ſi ita eſt à veritate de-
uium, vt nullus id, non dico Chriſtianus, ſed humanus
ſenſus admittat, profectò mulier alligata eſt quādiu vir
eius viuit. Quod vt apertius dicam, quandiu vir eius in
corpore eſt. Pari ergo forma & vir alligatus eſt, quan-
diu mulier eius in corpore eſt. Vnde ſi vult dimittere
adulterā, nō ducat alteram, ne quod in illa culpat, ipſe
cōmittat. Similiter & mulier ſi dimittit [adulterū,] non
ſibi copulet alterum: alligata eſt enim quandiu vir eius
viuit, nec à lege viri niſi mortui liberatur, vt nō ſit adul-
Cap. VI. tera ſi fuerit cum alio viro. Quod autem tibi durū
32.q.1.cap. videtur, vt poſt adulterium recōcilietur coniugi con-
quòd autē. iunx, ſi fides aſsit, non erit durum. Cur enim adhuc de-
putamꝰ adulteros, quos vel baptiſmate ablutos vel pœ-
nitentia credimus eſſe ſanatos? Hæc crimina in vetere
dei lege nullis ſacrificiis mundabantur, quæ noui teſta-
menti in ſanguine Chriſti ſine dubitatione mūdantur,
H & ideo tunc omnimodo prohibitum eſt ab alio conta-
1.Reg.18. minatam viro recipere vxorem: quanuis Dauid Saülis
filiam, quam pater eiuſdē mulieris ab eo ſeparatā dede-
rat alteri, tanquā noui teſtamēti præfigurator ſine cun-
ctatione receperit. Nunc autem poſtquam Chriſtus ait
Ioan.8. adulteræ, Nec ego te condemnabo, vade, deinceps noli
peccare: quis nō intelligat debere ignoſcere maritum,
σκληρὸν. quod videt ignouiſſe dominum amborum, nec iam ſe
debere adulteram dicere, cuius pœnitētis crimen diui-
Cap. VII. na credit miſeratione deletum. Sed hoc videlicet
infidelium ſenſus exhorret, ita vt nonnulli modicę, vel
potius inimici verę fidei, credo metuētes peccandi im-
punitatem dari mulieribus ſuis, illud quod de adulteræ
indulgentia dominus fecit, auferrent de codicibus ſuis:
quaſi permiſsionē peccādi tribuerit qui dixit, deinceps
noli peccare: aut ideo non debuerit mulier à medico
deo illius peccati remiſsione ſanari, ne offenderentur
inſani. Neque enim quibus illud factū domini diſpli-
cet, ipſi perfectè pudici ſunt: nec eos ſeueros caſtitas fa-
cit, ſed potius ex illo ſunt hominū numero, quibus do-
Ioan.8. minus ait, Qui ſine peccato eſt veſtrū, prior in eam lapi-
dem iaciat. Niſi quod illi cōſcientia territi receſſerūt, &
I tentare Chriſtum, atque adulterā perſequi deſtiterunt:
iſti autem & ægroti medicum reprehendūt, & in adul-
teras adulteri ſæuiunt: quibus ſi diceretur, non quod illi
audierunt, qui ſine peccato eſt: quis enim ſine peccato?
ſed qui ſine iſto peccato eſt, prior in illam lapidē mit-
tat: tunc forſitan cogitarēt qui indignabantur ꝙ adul-
teram non occiderent, quāta illis dei miſericordia par-
Cap. VIII. ceretur vt adulteri viuerent. Sed cum hęc eis dici-
mus, non ſolum nihil volunt detrahere ſeueritati, ſed
iraſcuntur inſuper veritati, & loquuntur atque reſpon-
dent: ſed nos viri ſumus. An vero ſexus noſtri dignitas
hanc ſuſtinebit iniuriam, vt cum aliis fœminis præter
vxores noſtras ſi quid admittimus, in lœdis pœnis mu-
lieribus comparemur? Quaſi non propterea magis de-
beant illicitas cōcupiſcentias viriliter fręnare, quia viri
ſunt: quaſi non propterea magis debeāt mulieribus ſuis
ad virtutis huius exemplum ſe præbere, quia viri ſunt:
quaſi nō propterea minus debeāt libidine ſuperari, quia
viri ſunt: quaſi non propterea minus debeam laſciuien-
ti carni ſeruire, quia viri ſunt? Et tamen indignantur ſi
audiant adulteros viros pendere ſimiles adulteris fœ-
minis pœnas, cum tanto grauius eos puniri oportuerit,
quāto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exē- K
plo regere fœminas. Chriſtianis equidem loquor, qui *Philip.5.*
fideliter adiunt, Caput mulieris vir: vbi ſe agnoſcunt *1.Corin.11.*
duces, illas autem comites eſſe debere. Et ideo cauen-
dum viro illac ire viuendo, quà timet ne vxor ſequatur
imitādo. Sed iſti quibus diſplicet, vt inter virum & mu
lierem † par pudiciciæ forma ſeruetur, & potius eligūt, *† vxorem.*
maximeq; in hac cauſa, mūdi legibus ſubditi eſſe quàm
Chriſti, quoniam iura forenſia non eiſdem quibus fœ-
minas pudiciciæ nexibus viros vidētur obſtringere: le-
gant quid imperator Antonius, nō vtique Chriſtianus, *Lex Cæſa-*
de hac re conſtituerit, vbi maritus vxorem de adulterij *ris.*
crimine accuſare non ſinitur, cui moribus ſuis nō prę-
buit caſtitatis exemplū, ita vt ambo damnentur, ſi am-
bos pariter impudicos conflictus ipſe conuicerit. Nam
ſupradicti imperatoris hæc verba ſunt, quæ apud Græ-
gorianum leguntur: Sanè, inquit, meæ literæ nulla par-
te cauſæ præiudicabunt. Neque enim ſi penes te culpa
fuit vt matrimonium ſolueretur: & ſecundum legem
Iuliam Eupaſia vxor tua nuberet: propter hoc reſcriptū
meum adulterij damnata erit, niſi cōſtet eſſe commiſ-
ſum. Habebūt autem ante oculos inquirere, an cum tu L
pudice viueres, illi quoq; bonos mores colendi author
fuiſti. Periniquum enim mihi videtur eſſe, vt pudiciciā ,,
vir ab vxore exigat, quam ipſe non exhibet: quæ res po- ,,
teſt & virum damnare, non ob compenſationem mu-
tui criminis rem inter vtrunque componere, vel cau-
ſam facti tollere. Si hæc obſeruanda ſunt propter
decus terrenæ ciuitatis, quanto caſtiores quærit cœle-
ſtis patria & ſocietas angelorum? Quæ cū ita ſint, nun-
quid ideo minor eſt, ac non potius maior & peior vi-
rorum impudicicia, quia ineſt illis ſuperba & licētioſa
iactantia? Non igitur exhorreant viri, quòd adulteræ *Ioan.8.*
Chriſtus ignouit, ſed potius cognoſcant etiam pericu-
lum ſuum, & ſimili morbo laborantes, ad eundem ſal-
uatorem ſupplici pietate confugiant: & quod in illa fa
ctum legunt, etiā ſibi neceſſarium eſſe fateantur, adul-
teriorum ſuorum medicinam ſuſcipiāt, adulterare iam
deſinant, laudent in ſe dei patientiam, agant pœniten-
tiam, ſumant indulgentiam, mutent de pœna fœmina-
rum & de ſua impunitate ſententiam. Quibus con- *Cap.IX.*
ſideratis atque tractatis, ſi communis conditio, cōmu-
ne malum, commune periculum, cōmune vulnus, com
munis ſalus, fideliter & humiliter cogitetur, non erit *23.q.2.c.nō*
turpis neque difficilis, etiam poſt perpetrata atque pur- *erit.*
gata adulteria reconciliatio coniugum, vbi per claues M
regni cœlorum nō dubitatur fieri remiſsio peccatorū:
non vt poſt viri diuortium adultera reuocetur, ſed vt
poſt Chriſti conſortium adultera non vocetur. Verum
ecce nō † fiat, nemo compellit, quia fortè lex aliqua hu *† aliàs, vt.*
ius ſeculi hoc vetat ſecundum terrenæ ciuitatis modū,
vbi cogitata nō eſt abolitio criminum per ſanguinem
ſanctum. Suſcipiatur ergo continentia, quam nulla lex
prohibet, in alia non eatur adulteria. Et quid ad nos,
ſi nec ſaltem diuina miſeratione mundata, marito re-
concilietur à deo adultera, dum tamen nō reconcilia-
tis adulteris, non alia fiant quaſi cōnubia, quæ conuin-
cuntur eſſe adulteria? Mulier enim alligata eſt quan- *1.Corin.7.*
diu vir eius viuit: Ergo conſequēter & vir alligatus eſt,
quandiu mulier eius viuit. Hæc alligatio facit, vt aliis
coniungi ſine adulterina copulatione nō poſsint. † Vn *† aliàs, nec*
de neceſſe eſt ex duobus cōiugibus quatuor adulteros *ter poßint.*
fieri, ſi & illa alteri † nupſerit, & ille alteram † duxerit. *† adultero.*
Quāuis enī ſceleratiꝰ mœchetur, qui nō cauſa fornica- *† adulterā*
tionis vxore dimiſſa alterā duxerit: qd genus adulterij
comme-

A commemorauit Matthæus:tamen nõ ſolum ipſe mœ-
Marci. 19. chatur,[ſed ſicuti eſt apud Marcũ, Quicunq; dimiſerit
vxorem ſuam,& aliã duxerit, adulterium committit
ſuper eam:& ſi vxor dimiſerit virum ſuum,& alij nup-
Luca 16. ſerit,mœchatur:] & ſicuti eſt apud Lucam, Omnis qui
dimittit vxorem ſuam,& ducit alteram,mœchatur:[&
qui dimiſſam à viro duxerit,mœchatur.]De quibus te-
Ca.X. ſtimoniis iam ſatis in libro ſuperiore diſſerui. Sed
reſpondes mihi, Continenter viuere paucorum eſt. Et
ideo qui fornicantes coniuges dimiſerunt, quoniã nõ
poſſunt reconciliari,tantum ſe vident periclitari,vt le-
gem Chriſti non humanam,ſed feralem pronuncient.
O frater,quantũ ad incontinẽtes pertinet,multas que-
relas habere poſſunt,quibus,vt dicis, legem Chriſti fe-
ralem pronuncient non humanam.Et tamen nõ prop-
ter illos Euangelium Chriſti peruertere,vel mutare de-
bemus.Te quippe ſola eorũ querela permouet,qui con
iuges cauſa fornicationis intercedente dimittũt,ſi alias
ducere nõ ſinantur:quoniam continere paucorum eſt,
atq; ad id debent laude exhortari, non lege compelli.
Itaq; ſi dimiſſa adultera nõ ducitur altera , iuſtam que-
relam,ſicut putas,habebit hominum incontinẽtia. Sed
B attende quàm plura ſunt,vbi ſi querelas incontinentiũ
velimus admittere , neceſſe nobis erit adulteria ſienda
permittere.Quid ſi enim aliquo diuturno & inſanabili
morbo corporis teneatur coniunx, quo cõcubitus im-
pediatur?Quid ſi captiuitas,vel vis aliqua ſeparet, ita vt
ſciat viuere maritus vxorẽ, cuius ſibi copia denegatur,
cenſeſne admittenda incontinentiũ murmura,& per-
mittenda adulteria?Quid in hoc ipſo vnde interroga-
tus eſt dominus,reſponditq; fieri nõ debere, ſed ad du
riciam cordis illorum,Moyſem permiſiſſe dari libellũ
repudij,& quacũq; cauſa dimittere coniugem ? Nónne
lex Chriſti incontinẽtibus diſplicet,qui vxores litigio-
ſas,iniurioſas,imperioſas,faſtidiuſas, & ad reddẽdum
debitũ coniugale difficillimas, repudio interpoſito ab-
iicere volunt, & alteras ducere? Iam ergo quia iſtorum
incontinentia legẽ Chriſti horruit:ad eorum lex Chri-
ſti arbitrium commutanda eſt ? Iam porrò ſi maritũ re-
linquat vxor, vel maritus vxorem, non cauſa fornica-
tionis,ſed potius continentiæ,ſitq; incontinens,cui re-
pudium propter hoc datur,quæro vtrum non erit adul
ter vel adultera ſi alteri copuletur ? Si non erit dicitur,
C domino contradicitur,cuius hæc verba ſunt, Dictũ eſt
Matth.5. autẽ,Quicunq; dimiſerit vxorẽ ſuam,[det illi libellum
repudij,Ego autem dico,quia omnis qui dimiſerit vxo
rem ſuã]excepta cauſa fornicationis,facit eam mœcha
ri:& qui dimiſſam duxerit,adulterat . Ecce dimiſſa eſt,
non dimiſit:& quia continere paucorũ eſt,incontinen
tiæ ceſsit & nupſit, & tamen adulter adulteram duxit.
Ambo rei,ambo damnãdi ſunt: & quæ nupſit viuo ma
rito,& qui duxit eam cuius viuit maritus. Nunquid hic
legem Chriſti dicimus inhumanam , qua conſtituitur
rea tãti criminis atq; punitur,quam vir nulla eius præ-
cedente fornicatione dimiſit:& quia paucorum eſt cõ
tinere,dimittendo compulit nubere?Cur non hic dici
mus habendum eſſe pro mortuo, qui male dimittẽdo,
prior coniugale vinculum rupit? Nam qua ratione di-
cturus es eum rupiſſe vinculũ cõiugale,qui licet ſit mœ
chus,non dimiſit vxorem,& eum nõ rupiſſe,qui etiam
caſtam dimiſit vxorem? Ego autem dico in vtroq; ma-
nere hoc vinculum,quo mulier alligata eſt , quãdiu vir
eius viuit,ſiue continens,ſiue mœchus.Et ideo mœcha-
ri eam quæ dimiſſa nupſerit : & mœchari eũ qui dimiſ-
ſam duxerit, ſiue à mœcho, ſiue à continẽte dimiſſa ſit,

quoniam mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit.Sed D
nunc de querelis incontinentium diſputamus . Quid *1. Corin. 7.*
enim videtur iuſtius,huius mulieris querela quæ dicit,
dimiſſa ſum,non dimiſi, & quoniã continere paucorũ
eſt, nõ me continui, ne fornicarer nupſi,& dicor mœ-
chata quia nupſi ? Nunquid propter huius quaſi iuſtam
querelam, legẽ cenſebimus immutandam eſſe diuinã,
vt iſtam non iudicemus adulteram ? Abſit. Sed reſpon-
debis non eam debuiſſe dimitti,quia fornicationis nul
la cauſa præceſſerat. Verũ dicis,nam peccatũ mariti eiꝰ
dominus expreſsit,vbi ait, Qui dimiſerit vxorem ſuã, *Matth.5.*
excepta cauſa fornicationis,facit eã mœchari . Sed nũ-
quid iſta ideo nubendo poſtea non peccauit,quia prius
dimittẽdo ille peccauit? Quid ergo ei prodeſt,quòd de
lege Chriſti mulier incontinens queritur, niſi vt mur-
murans puniatur? Iam nunc etiã illa videamus quæ *Cap.XI.*
alio loco interponens addidiſti, meq; ad ea reſpõdere
voluiſti. Vbi te mouet,& miſeraris hominẽ qui cohabitare
cum adultera,etiam ſi non incontinentia, certe filiorũ
procreandorum neceſsitate compellitur,ſi non ei licet
ſic eam dimittere,vt ea viuẽte alterã ducat. Vnde recte
mouereris,ſi adulterium non eſſet, quamuis adultera vi
ua vxore,alteram ducere.Si autem adulterium eſt,vt ea E
quę ſunt diſputata docuerunt, quid obtẽditur procreã
dorum cauſa filiorum? Non enim propterea flagitiorũ
eſt permittenda licentia,aut vero tam cauendum eſt ſi-
ne poſteris mori,quàm eligendũ [pudice]in poſterũ vi
uere.Quid non ſinentur adulteri, quos neceſſe eſt poſt
primã mortem ſecundæ mortis æternitate dãnari. Nã
procreandorum filiorum iſta cauſatio, etiam nõ adul-
teras,ſed caſtiſsimas fœminas,ſi forte ſint ſteriles,cogit
dimitti,& alteras duci,quod tibi exiſtimo nõ placere.
Quapropter ſi cauſa incontinentiæ nõ ſunt excuſanda
adulteria,quanto minus excuſantur procreandorũ cau
ſa filiorum? Illi quippe infirmitati,hoc eſt,inconti- *Cap. XII.*
nentię,voluit Apoſtolus ſubueniri honeſtate nuptiarũ. *1.Corin.7.*
Non enim ait,Si filios nõ habet,nubat: ſed ſi ſe nõ con
tinet,nubat.Filiorũ quidẽ propagatione compenſatur,
quòd incontinentiæ nubendo ceditur.Nam vtiq; incõ
tinentia vicium eſt,coniugiũ autem non eſt vicium.Et
ideo fit per hoc bonum, vt illud veniale ſit malum.Cũ
ſint ergo nuptiæ cauſa generandi inſtitutę,ea cauſa fie-
bant à patribus, qui tantum officio generãdi fœminis,
ſed non illicite miſcebantur . Erat enim tunc quædam F
propagandi neceſsitas quæ nunc nõ eſt:quoniam tem-
pus amplectẽdi ſicut ſcriptum eſt,quod vtiq; tunc fuit, *Eccleſ.3.*
& tẽpus continẽdi ab amplexu , quod nunc eſt.De quo
tempore Apoſtolus loquens ait,De cætero fratres tem- *1.Corin.7.*
pus breue eſt,reliquum eſt vt & qui habent vxores, tan-
quam non habentes ſint. Vnde nũc rectiſsime dicitur,
Qui poteſt capere,capiat:qui autẽ ſe non continet,nu-
bat.Tunc ergo etiam continentia propter propagatio-
nem filiorum in nuptiarũ deſcẽdebat officio:nunc au-
tem vinculũ nuptiale incõtinẽtiæ ſubuenit vicio: vt ab
eis qui ſe non continẽt,non per turpitudinem ſtupro-
rum,ſed per honeſtatem coniugiorum,fiat propagatio
filiorũ.Cur ergo nõ dicit Apoſtolus , ſi filios nõ habet,
nubat:Quia ſcilicet hoc tempore continẽdi ab ample-
xu,nõ eſt neceſſe filios ꝓpagare. Et quare dicit , ſi ſe nõ
cõtinet,nubat? Vtiq; propterea, ne per eam incontinen
tiam cogatur adulterare.Si ergo ſe cõtinet, nec nubat,
nec generet.Si autẽ ſe non cõtinet, licite nubat, ne tur-
piter generet,aut turpius concũbẽdo nõ generet.Quã-
quam hoc quod vltimum dixi, nõnulli faciunt etiã li-
cite coniugati . Illicite nãq; & turpiter etiã cũ legitima

G vxore cócũbitur,vbi prolis cóceptio deuitatur. Quod
Gene.38. faciebat Onan filius Iudæ,& occidit illum propter hoc
deus.Propagatio itaque filiorum , ipſa eſt prima & na-
turalis[& legitima]cauſa nuptiarũ,Ac per hoc qui prop
ter incontinentiam coniunguntur, non ſic debent tẽ-
perare malum ſuum, vt bonum exterminent nuptiarũ,
id eſt,propagiuem filiorum.De incontinentibus quip-
1.Timo.5. pe loquebatur Apoſtolus vbi ait, Volo igitur iuniores
nubere,filios propagare,matresfamiliâs eſſe, nullã oc-
caſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim
conuerſæ quædam ſunt retro poſt ſatanam. Cum itaq;
dicebat,volo iuniores nubere:hoc vtiq; monebat prop
ter ruinam incontinentiæ fulciendam.Sed ne forte ab
eis ſola carnalis concupiſcentiæ cogitaretur infirmi-
tas,cui tautummodo eſſet opere cõnubij ſeruiendum:
nuptiarum autem vel contemneretur,vel negligeretur
bonum:continuo ſubiunxit,filios procreare,matresfa-
miliâs eſſe. Qui vero eligunt continere, aliquid vtique
melius eligunt qnàm eſt nnptiarum bonum,hoc eſt ge-
neratio filiorum. Vnde ſi eligitur continentia,vt bono
nuptiarum melius aliquid capeſſatur,quãto potius cu-
H ſtodienda eſt vt adulterium caueatur. Cũ enim dixiſſet
1.Corin.7. Apoſtolus,Quòd ſi ſe non continet, nubat : melius eſt
enim,inquit,nubere quàm vri. Nõ dixit,melius eſt mœ
Ca.XIII. chari quàm vri. Non eſt ergo ad quod exhortemur
eos qui reconciliari timent coniugibus adulteris pœni
tendo ſanatis,niſi ad cuſtodiendã continẽtiam . Quo-
niam mulier alligata,quandiu,ſiue mœchus ſiue caſtus
vir eius viuit,mœchatur ſi alteri nupſerit : & vir alliga-
tus , quãdiu, ſiue mœcha,ſiue caſta vxor eius viuit,mœ-
chatur ſi alteram duxerit. Hæc nanque alligatio quan-
doquidem non ſoluitur,etiam ſi per repudium cõiunx
** aliàs con-iũx à caſta coniuge ſe-paretur.* caſto corpore ſeparetur: * multo minus ſoluitur,ſi non
ſeparata mœchetur. Ac per hoc non eã ſoluit,niſi mors
coniugis,non in adulterium corruẽtis, ſed de corpore
exeuntis. Quapropter ſi receſſerit mulier ab adultero
viro, & ei reconcsliari non vult, maneat innupta : & ſi
dimiſerit vir adulteram mulierem , & eam nõ vult re-
cipere nec poſt pœnitentiam,cuſtodiat continentiã: &
ſi non ex voluntate eligẽdi potioris boni , certe ex ne-
ceſsitate vitandi pernicioſi mali. Ac per hoc ad hoc ex-
hortarer etiã ſi vxor eſſet in languore inſanabili atque
I diuturno,aut etiã ſi alicubi eſſet corpore ſeparata , quò
maritus non poſſet accedere. Poſtremo ad hoc exhor-
tarer etiã ſi mulier volens viuere continenter , quanuis
contra diſciplinam,quia non ex conſenſu, tamen pudi
cum pudica dimitteret. Puto enim Chriſtianũ neminẽ
32.q.5.cap. puto. reluctari, illum adulterum eſſe, qui vel diu languente,
vel diu abſente,vel continẽter viuere cupiẽte ſua vxo-
re,alteri cõmixtus eſt fœminæ. Sic ergo & dimiſſa adul
tera,adulter eſt cum adultera, quoniam non ille, aut il-
le,ſed omnis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alterã,
mœchatur. Quapropter ſi à cõiugali vinculo immunis
minus appetitur vita ſanctorũ, exhorreatur pœna mœ-
chorum. Et timore ſaltem frenetur concupiſcẽtia, ſi a-
more non eligitur continentia . Si enim vbi eſt timor
operetur labor, vbi erat labor, erit & amor. Non enim
confidendũ eſt de noſtris viribus, ſed oratio adiungẽ-
da conatibus,vt impleat bonis,qui deterret à malis.
Cap.XIIII. Reſpondeamus etiam ad illud, vbi putas maritos
ad puniẽdas adulteras ſine vlla miſeratione compelli,
cum volunt eas mori, ſi eis viuentibus non licet eis al-
teras ducere. Quam crudelitatẽ volens exaggerare di-
xiſti,Non mihi videtur amantiſsime pater hic diuinus
eſſe ſenſ⁹,vbi benignitas & pietas excluditur. Ita iſta di
cis,quaſi propterea mariti parcere debeant adulteris fœ K
minis,quia licet eis alteras ducere:aut ſi non licet, non
parcant vt liceat. Quinimmo propterea debent pecca
tricibus præbere miſericordiam, vt & ipſi pro ſuis pec
catis miſericordiam conſequãtur. Et multo magis hoc
eis faciendũ eſt,qui dimiſsis vxoribus adulteris cupiũt
viuere continenter. Tanto quippe debẽt eſſe miſericor
diores,quãto volunt eſſe ſanctiores:vt ad caſtitatem in
ſeipſis ſeruandam diuinitus adiuuẽtur,dum caſtitatem
ab vxoribus violatam,nec ipſi humanitus vlciſcuntur:
& maxime vox illa dominica eſt eis in memoriam re-
uocanda,Qui ſine peccato eſt,prior in illam lapidẽ ia- *Ioan.8.*
ciat. Nõ qui ſine ipſo peccato eſt, quo modo loquimur
de pudicis viris,ſed qui ſine peccato eſt: quod ſi eſſe ſe
dixerint,ſeipſos ſeducũt, & veritas in eis non eſt. Por- *1.Ioan.1.*
rò ſi non ſe ſeducunt,& eſt in eis veritas,non erit in eis
cruenta ſeueritas. Scientes enim ſe non eſſe ſine pecca-
to, dimittunt vt dimittatur eis : ne ab eis benignitas &
pietas excludatur, Magis enim hæc excluduntur, ſi pec
catis coniugum ab eis impetret veniam licentia libidi-
nis,non cura pietatis : id eſt,vt propterea parcant,quia
licet eis alteras dncere,& nõ potius propterea, quia vo L
lunt & ſibi dominum parcere. Quãto itaque melius, &
honeſtius,chriſtiana deniq; profeſsione digni⁹,vt par-
cant adulterarum ſangoini vxorum , quod ſcriptũ eſt,
eis dicimus,Dimitte iniuſticiam proximo tuo, & tunc *Eccli.28.*
precanti * tibi peccata ſoluẽtur . Homo homini ſeruat ** aliàs pec-canti.*
iram, & à domino quærit medelã. Super hominem ſi-
milem ſibi nõ habet miſericordiam,& de peccatis ſuis
deprecatur. Cum ipſe caro ſit ſeruat iracũdiã,quis pro-
piciabitur peccatis illius? Et de Euangelio, Dimittite &
dimittetur vobis,vt poſsim⁹ dicere, Dimitte nobis de- *Luca 6.*
bita noſtra ſicut & nos dimittim⁹ debitoribus noſtris: *Matth.6.*
Et de Apoſtolo, Nulli malum pro malo reddentes: & ſi *Roma.12.*
qua ſunt huiuſmodi in ſcripturis ſanctis , quibus ad vl-
ciſcendũ quãdo humanus animus excitatur, quia chri
ſtianus eſt,mitigatur. Quanto, inquam, melius iſta *Caput XV.*
dicimus,quàm vt dicamus, Tantum adulteras iſtas di-
mittite,& earum nolite ſanguinem quærere: quicquid
doloris ex earũ flagitiis habetis, conſolabũtur vos aliæ
quas duxeritis: merito enim velletis iſtas de viuentium
numero auferre , ſi earum vita impedimento eſſet, quo
minus alias duceretis. Nunc vero, etiam iſtis viuẽtibus, M
cum liceat alia vobis matrimonia prouidere, quid eas
tantopere vultis occidere ? Hæc ſi dicimus, nónne at-
tendis quàm noſtra ſuaſio longe ſit à charactere chri-
ſtiano : quia & falſum dicimus, eis licere quod non li-
cet, hoc eſt iſtis viuentibus , vt aliis copulentur : & ſi
propterea illis pepercerint , non parcent propter pie-
tatem, ſed propter aliarum nuptiarum liberam pote-
ſtatem . Poſtremo quæro abs te , vtrum marito Chri-
ſtiano liceat,vel ſecundum veterem dei legẽ, vel Ro-
manas , adulteram abiicere? * Si licet, melius eſt vt ab ** occidere.*
vtroque ſe temperet,id eſt,& à licito illa peccante ſup-
plicio, & ab illicito illa viuente coniugio . Quòd ſi al-
terutrum eligere perſeuerat, ſatius eſt ei facere quod li-
cet, vt adultera puniatur,quàm id quod nõ licet,vt ip-
ſa viua ille mœchetur. Si autem quod verius dicitur,nõ *33.q.2.cap.*
licet homini Chriſtiano adulteram coniugẽ occide- *Si quod.*
re,ſed tantum dimittere,quis eſt tam demens qui ei di-
cat, fac quod non licet , vt tibi liceat quod non licet?
Cum enim vtrunque ſecundum legem Chriſti illicitũ
ſit,ſiue adulteram occidere,ſiue illa viuente alterã du-
cere,ab vtroque abſtinendum eſt, non illicitum pro il-
licito faciendũ. Si enim facturus eſt quod nõ licet, iam
faciat

A facit adulterium,& non faciat homicidium,vt viuente vxore ſua alteram ducat,& non humanum ſanguinem fundat. Quod ſi eſt vtrunque nefarium , non debet alterum pro altero perpetrare, ſed vtrunque vitare.

Cap.XVI. Hic video quid dici ab incōtinētibus poſsit. Quod videlicet qui dimittit,& viuere permittit adulteram, ſi alterā duxerit, quādiu prior illa viuat, perpetuus adulter eſt,nec agit pœnitentiam fructuoſam à flagitio non recedens.Nec ſi catechumenus eſt,ad baptiſmū admittitur,quoniam ab eo quod impedit nō mutatur:nec reconciliari penitens * poteſt in eadē nequicia perſeuerās. *• alias, pœnitens.* Si autem accuſando adulteram occiderit,hoc peccatū quoniam tranſactum eſt,& in eo non permanetur,& ſi à catechumeno factū eſt, baptiſmate abluit, & ſi à baptizato,pœnitentia & reconciliatione ſanatur.Sed nunquid propterea dicturi ſumus adulterium nō eſſe adulterium,quod ſine dubio committitur,ſi coniuge adultera viuente,altera ducitur? Sed hoc adulterij genere excepto,nempe non dubitas eſſe adulteriū, ſi quiſquam ducat viuētis vxorem, à viro ſuo per libellum repudij ſine vlla mulieris fornicatione dimiſſam. Quid ergo,
B cum viderit ſe nec ad baptiſmum admitti ſi catechumenus eſt,nec vtiliter agere pœnitentiam ſi baptizatus hoc fecerit,non corrigendo & relinquēdo quod fecit: ſi eum voluerit & potuerit occidere cuius duxerit vxorem,vt hoc ſcelus vel baptiſmate diluatur, vel pœnitēdo ſoluatur,atque ita etiam illud adulterium non permaneat,euacuata muliere à lege viri poſt mortem viri, ſed de tranſacto quod factum eſt per pœnitētiam ſatis fiat,vel regeneratione deleatur? Nunquid propterea eſt accuſanda lex Chriſti, tanquam compulerit fieri homicidium,cum ſine crimine fornicationis,repudiatam ducere,dicit eſſe adulterium? Hic enim, ſi parum quid loquamur attendimus, multo grauiora dici poſſunt q̃ ipſe dixiſti.Nam tu dum non vis eſſe adulteria, ſi aliæ ducantur dimiſsis adulteris,hoc inueniſti, quoniam ſi hæc adulteria dixerimus,cogētur mariti occidere adulteras, quarum vita impediuntur alteras ducere. Atque vt hoc exaggerares,dixiſti,Non mihi videtur amantiſſime pater hic diuin⁹ eſſe ſenſus , vbi benignitas & pietas excluditur.Si ergo quiſpiam nolens credere eſſe adulterium, quando à marito ſine fornicationis crimine repudiata ab altero ducitur, & hoc contra te inue-
C niat, quia iſta ratione ſuadetur hominibus homicidia perpetrare,& earum maritos,quas eo modo repudiatas duxerint, vel inſidiis quibus potuerint, vel calūniis appetere,vel aliquibus veris criminibus accuſare & occidere,vt eis mortuis poſsint eſſe coniugia, quæ viuis fuerant adulteria: nōnne id exaggerādo tibi dicturus eſt, non mihi videtur amantiſsime frater, hic diuinus eſſe ſenſus, vbi non ſolum benignitas & pietas excluditur, ſed etiā ingens malignitas & impietas excitatur? Quādoquidem multo eſt leuius & tolerabilius,vt adulteras mariti,quàm vt maritos adulteri occidāt. Placét ne tibi vt propter vaniſsimam inuidiam,dominicæ defenſionem ſententiæ deſeramus,vel etiam inſuper accuſemus dicentes:non debere adulterium vindicari,etiam ſi præter cauſam fornicationis repudiata à viro alteri coniungatur,ne maritum eius à quo dimiſſa eſt cōpellatur occidere,dum adulterium in connubiū cupit viri prioris morte conuertere? Scio hoc tibi nō placere, vt propter hanc vaniſsimam inuidiam , lex Chriſti cum vera inueniatur & ſana,dura & inhumana dicatur. Sic itaque non tibi debet videri ideo negandum eſſe adulterium,quando vxore adultera viuente altera ducitur,

quia poteſt maritus per hoc cogi adulteram occidere D
dum cupit ſibi licere illa extincta alterā ducere , ſi hoc ea viuente nō licet facere. Quid ſi enim & illud dicant Chriſtianæ fidei detractores , cogi homines occidere vxores ſuas inſidiarum ſceleribus , quas moleſtas ferre non poſſunt,ſiue diuturno languore laborantes,& pati concubitum non valentes, ſiue pauperes, [ſiue ſteriles, ſiue deformes,aliarum ſpe ducendarum,ſanarum, opulentarum,fœcundarum,] pulcherrimarum amore:quia eas quas perpeti nolūt præter cauſam fornicationis repudiare non licet, & alteras ducere,ne perpetuo deuincti adulterio, nec baptizari poſsint , nec pœnitēdo ſanari.Nunquid propterea ne iſta homicidiorum ſcelera perpetrentur,dicturi ſumus non eſſe adulteria, ſi repudiatis præter cauſam fornicationis vxoribus, ſibi alteras copulauerint?

Iam vero ex hoc quòd ſapis non *Cap.XVII.* eſſe adulterium,ſi vir vxorem cauſa fornicationis abiecerit & alteram duxerit , nōnne arbitraris cauendum, ne diſcant viri vxores quas propter alias innumerabiles cauſas ferre non poſſunt,mœchari cogere, vt ab eis vinculo coniugali per fornicationem, ſicut putas ſolu E
to,liceat eis alteras ducere: & ex eo quòd illas mœchari coëgerunt, aut baptiſmate ablui, aut pœnitēdo ſanari, quoniam illis & gratia & medicina negabitur quādiu cum adulteris viuent,ſi prioribus pręter cauſam fornicationis repudiatis,alteras duxerint? Niſi forte quis dicat,neminem poſſe vxorem ſuā mœchari facere ſi pudica eſt: & tamen dominus, Omnis qui dimiſerit, in- *Matth. 5.* quit,vxorem ſuam, præter cauſam fornicationis, facit eam mœchari. Vtique propterea, quia cum eſſet pudica cum viro,tamen dimiſſa cogitur per incontinentiā viuo priore alteri copulari,& hoc eſt mœchari . Quòd ſi hoc iſta non fecerit,tamen ille quantum in ipſo eſt facere compulit,& hoc ei deus peccatum etiam ſi illa caſta permaneat,imputabit.Sed quis neſciat quàm ſint rariſsimæ quæ ita pudice viuant cum viris, vt etiam ſi ab eis dimittantur,alios non requirant? Incomparabiliter quippe numerus eſt amplior fœminarum,quæ cum pudice adhæreant maritis,tamen ſi dimiſſæ fuerint à maritis,non differunt nubere . Cum ergo crediderint homines domino dicenti , Omnis qui dimiſerit vxorem ſuam,præter cauſam fornicationis,facit eam mœchari: ſi crediderint & tibi dicenti,muliere fornicante licere F
viro eius alteram ducere : quiſquis voluerit propter alias quaſlibet moleſtias carere vxore cui coniūctus eſt, prius eam mœchari faciat ſine fornicatione dimittendo,vt tunc ducat alteram,cum fuerit illa mœcha nobēdo:ac ſic à priore peccato quo eam mœchari fecit, ſiue per baptiſmū,ſiue per pœnitentiā liberatus, ſine ſuo adulterio eā ſibi habere videatur, quā poſt prioris adulterium,tanquam hinc ſoluto matrimonij vinculo,alteram duxerit.Quod quidē ſi fuerit machinat⁹, & vxorē ſuam mœcham faciet,& ipſe quamuis poſt adulterium coniugis aliam ducendo mœchus erit, nihilq; illi proderit q̃ tibi credidit,& nō ei potius qui nullo excepto ait, Omnis qui reliquerit vxorē ſuam & aliam duxerit, *Lucæ 16.* mœchatur.

Ca.XVIII. Quibus omnibus cōſideratis atq; tractatis,reſtat vt ab eis qui hæc fideliter audiunt,dicatur nobis quod domino dictū eſt,Si talis eſt cauſa cū vxore, *Matth. 19.* nō expedit nubere.Quibus & nos quid reſpōdeamus, niſi quod ipſe reſpōdit,Nō omnes capiunt verbū hoc, ſed quibus datum eſt? Sūt enim eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt, & ſunt eunuchi qui facti ſunt ab hominib⁹,& ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerūt propter regnum cœlorū.Qui poteſt capere,capiat. Ergo qui po

G teſt capiat, quod non omnes capiunt. Poſſunt autē capere quibus hoc præſtat dei miſericordia occulta, ſed non iniuſta. Sed in his omnibus qui ſeipſos caſtrauerūt propter regnum cœlorum, alij ſunt qui in vtroque ſexu concubitum neſciunt, alij qui experti & auerſi ſunt partim quidem illicite, partim vero licite experti. Porrò in his qui licite experti ſunt, quidam ſunt qui non niſi licite, quidam & illicite & licite. Sunt quippe in eis qui coniugia ſua tantum ſciunt: ſunt autem qui & alias fœminas ac ſtupra quælibet. Sed qui poſt concubitū coniugum ſeipſos caſtrant propter regnum cœlorum, aut morte amittunt coniuges, aut ex conſenſu cum eis continentiam profitentur, aut neceſſitate diuortiorum, ne viuis coniugibus ſe aliis copolādo adulteria perpetrēt, caſtrant ſeipſos propter regnum cœlorum, non vt clariores ibi eſſe poſsint, ſed quòd aliter ibi eſſe non poſſunt: nam qui non iſta neceſſitate ſe continent, ſed boni appetitione melioris, poſſent ibi eſſe, etiā ſeruata pudicitia coniugali, quanuis in præmiis minoribus, tamen intus erunt. Qui vero propter ſe continēt, quia prioribus cōiugibus viuis timent aliis coniugari, maiorem curam debent gerere pro ſalute, quàm geſſerūt illi à qui-

H bus continentia pro munere dilecta eſt ampliore. Tūc quippe ibi erunt, ſi adulteri non erunt. Si autē non continent, adulteri erunt, quia viuentibus coniugibus priſtinis, non coniugibus alteris, * ſed adulteris adhærebunt. Et ſi à regno cœlorum aberunt, vbi erunt, niſi vbi ſalui non erunt?

* *propriis.*

Cap. XIX. Hos igitur alloquor, vt quod facere deberent ſi haberent coniuges diuturno languore marceſcentes, vel loco ſibi inacceſſibili abſentes, vel animoſitate illicita continentes: hoc faciant ſi habuerint coniuges adulterina inquinatione ſordentes, & propter hoc à ſuo conſortio diuortiantes, nō alia quærant coniugia, quia non erunt coniugia, ſed adulteria. Cum enim par forma ſit in hoc vinculo viri & vxoris, ſicut vxor viuēte viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, ſi fuerit cū adultera * muliere. Etſi enim grauius qui præter cauſam fornicationis, omnis tamen qui dimiſerit vxorem ſuam & aliam duxerit, mœchatur. Nō eos terreat ſarcina continentiæ: leuis erit, ſi Chriſti erit: Chriſti erit, ſi fides aderit, quæ impetrat à iubente quod iuſſerit. Non eos frangat, quòd videtur eorum continētia

* *alia.*

Luca 16.

I neceſſitatis eſſe, non voluntatis, quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam eſſe neceſſitatis, quoniam iam ſine damnatione ab illa deuiare nō poſſunt: & qui in eam neceſſitate contruſi ſunt, faciunt eam eſſe voluntatis, ſi non de ſeipſis, ſed de illo à quo eſt bonū omne confidunt. Illi ad eam conſcenderunt cauſa maioris gloriæ, vt aliquid amplius inuenirent: iſti ad eam confugerunt cura ſalutis nouiſsimæ, ne perirent: vtrique permaneant, vtriq; in quod peruenerunt ambulent vſque in finem, ferueant ſtudiis, ſupplicēt votis: quia & illis ſalus cogitanda eſt, vt ab eo quod volūtas arripuit cadere timeant: & iſtis gloria deſperanda non eſt, ſi in eo quod neceſſitas intulit, perſiſtere diligāt. Fieri enim poteſt, vt deo terrente & hortante, conuertente & implente, humanus in melius mutetur affectus: atque ita voueāt ſine coniugiis, & ſine vllo concubitu, atq; immunda libidinis attrectatione perſeuerantiſsime viuere: vt etiam ſi ſeparata coniugia, locum ducendi alias moriendo aperuerint, claudatur ex voto quod pateret ex licito, & quod erat neceſſitate cœptum, fiat charitate perfectum. Talibus profecto retribuetur quod illis, qui vel pari conſenſu cum cōiugibus hoc vouerūt, vel nullis coniugiis alligati, propter maius bonum continentiam delegerunt. Si autē ita ſe continent, vt ſi moriantur quarū vita coniugari impediuntur, alias ducere cogitent: profecto etiam ſi prius ipſi in tali continentia de corpore abſcedant, nō eis imputatur niſi pudiciciā coniugalem, propter quam non faciunt quod facerent ſi liceret. Hac quippe intentione continēter viuere, parum eſt ad accipienda illius quæ liberius eligitur continentiæ præmia, ſed ſufficit ad cauenda adulteria. K

Hæc autem me de vtroque ſexu meminerꝭ dicere, ſed maxime propter viros: qui propterea ſe fœminis ſuperiores eſſe arbitrātur, ne pudicitia pares eſſe dignentur: in qua etiam præire debuerunt, vt eos illæ tanquam ſua capita ſequerentur. Quando autem lex prohibet adulteria, ſi obtentu incontinentiæ carnalis infirmitatis admittatur excuſatio, multis ſub nomine falſæ impunitatis, pereundi aperitur occaſio. Neque enim carnem non habent fœminæ, quibus viri aliquid tale nolunt licere, quaſi eis quia viri ſunt liceat. Sed abſit hoc à meliori ſexu vt tanquā honori debeatur, quod pudori detrahitur, cum honor iuſtus virtuti, non vicio debeatur. *Cap. XX.*

L Quinimmo cum à fœminis vtique habentibus carnē, tantam flagitant caſtitatem, vt quādo ab vxoribus diutiſsime peregrinantur, velint eas ab adulterino concubitu intaminatas feruorem tranſigere iuuētutis: & plurimæ pudiciſsime tranſigunt, & maxime Syræ, quarum mariti negociandi quæſtibus occupati, iuuenes adoleſcentulas deſerunt, & vix aliquando ſenes ad aniculas reuertuntur: * eoipſo euidentiꝰ conuincunt non eſſe impoſsibile, quod ſe non poſſe cauſantur. Si enim hoc non poſſet infirmitas hominū, * multo minus id poſſet ſexus infirmior fœminarum. Vnde iſtos qui virilem excellentiam, non putant niſi peccandi licentiā, quando terremus ne adulterinis coniugiis hærendo pereāt in æternum, ſolemus eis proponere etiam continentiā clericorum: qui plerunque ad eandem ſarcinā ſubeundam capiuntur inuiti, eámque ſuſceptam vſque ad debitum finem, domino adiuuante perducunt. Dicimus ergo eis, Quid ſi & vos ad hoc ſubeundum populorū violentia caperemini, nónne ſuſceptum caſte cuſtodiretis officium, repente conuerſi ad impetrandas vires à domino, de quibus nunquā antea cogitaſtis? Sed illos inquiunt, honor plurimum conſolatur. Reſpōdemus, & vobis timor amplius moderetur. Si enim hoc multi dei miniſtri repente atque inopinanter impoſitum ſuſceperunt, ſperantes ſe illuſtrius in Chriſti hæreditate fulgere: quanto magis vos adulteria cauēdo viuere cōtinēter debetis, metuētes non in regno dei minus lucere, ſed in gehennæ ignibus ardere. Hæc atq; huiuſmodi eis vt poſſumus dicimus, qui quoquomodo à ſe diſcedentibus, vel propter adulterium dimiſsis coniugibus ſuis, alias volunt ducere, & cùm prohibentur, infirmitatem nobis carnis opponunt. Sed iam liber etiam iſte claudendus eſt, & rogandus deus, vt aut eos tentari non ſinat ſeparationibus coniugum, aut ita ſinat, vt timor periclitantis ſalutis, fiat illis amplioris ſiue probationis occaſio caſtitatis. M

Syri mariti

* *At nimis eos deſipere dixerim, q id in fœminis putant poſsibile, qđ ſe &c.*

* *al. vxorū*

Libri ſecundi finis.

TRACTATVS

[redacted]

Capут. I. ADuertit nobiſcū charitas veſtra
cum legeretur liber Actuū apo-
ſtolorum, Paulum locutum eſſe
Athenienſibus, & ab eis qui præ-
dicationem veritatis irridebant
dictum fuiſſe, verborū ſemina-
torem. Dictum eſt quidē ab irri-
Act. 17. dentibus, ſed non reſpuendum
eſt à credētibus. Erat enim reuera ille ſeminator verbo-
rum, ſed meſſor morum. Et nos licet tantilli & nequa-
quam illius excellentiæ comparandi, in agro dei, quod
eſt cor veſtrum, verba dei ſeminamus, & vberē meſſem
de veſtris moribus expectamus. Veruntamen vnde ad-
monemur loqui charitati veſtræ, quod ipſa locutione
continetur, hortamur attētius aduertatis, ſi quo modo
B adiuuante domino deo noſtro dicimus aliquid, quod
nec facile niſi dicatur, ab omnibus poſsit intelligi: neq;
cum intellectum fuerit, debeat ab vllo contemni. Apud
Athenas loquebatur. Athenienſes in omni literatura at-
que doctrina per alios populos magna fama pollebant.
Ipſa erat patria magnorū Philoſophorum. Inde ſe per
cæteras Græciæ atque alias orbis terras varia & multi-
1. Corin. 1. plex doctrina diffuderat. Ibi Apoſtolus loquebatur, ibi
annunciabat Chriſtum crucifixum, Iudæis quidē ſcan-
dalum, gentibus autem ſtulticiam, ipſis vero vocatis Iu-
dæis & Græcis Chriſtum dei virtutē & dei ſapientiam.
Hoc annunciare inter ſuperbos & doctos quanti peri-
culi fuerit, veſtrum eſt cogitare. Denique ſermone fini-
to, audita illa reſurrectione mortuorum, quæ præcipue
fides eſt Chriſtianorū, alij irridebant, dicebant autē alij,
Audiemus te de hoc iterū. Nec defuerunt qui credide-
runt, atque in eis nominatur quidam Dionyſius Areo-
pagites: id eſt, Athenienſium principalis. Areopagos e-
nim Athenienſium curia vocabatur. Et mulier quædam
nobilis, & alij. Facta eſt ergo loquente Apoſtolo tripar-
tita illa multitodo, per quoſdā gradus mira diſtinctio-
ne diſpoſita, irridentium, dubitantium, credentiū. Qui-
C dam enim, vt ſcriptū eſſe audiuimus, irridebant. Qui-
dam dicebant, Audiemus te de hoc iterum, iſti du-
bitantes erant. Aliqui crediderunt. Inter irridentes
& credentes, medij ſunt dubitantes. Qui irridet, cadit:
qui credit, ſtat: qui dubitat, fluctuat. Audiemus te de hoc
iterum, inquiunt, incertū an caſuri eſſent cum irridenti-
Caput II. bus, an ſtaturi cum credentibus. Nunquid tamen in-
aniter laborauit ſeminator ille verborum? Ille vero ſi
formidaret irridentes, nō perueniret ad credentes, quo
modo ſeminator ille Euangelicus quem commemorat
Matth. 13. dominus. Nā vtique hoc erat Paulus, ſi trepidaret mit-
tere ſemina, ne aliud caderet in via, aliud inter ſpinas,
aliud in loca petroſa, nunquam ſemen poſſet etiam ad
terram optimam peruenire. Et nos ſeminemus, ſparga-
mus, corda præparate, fructum date. Hoc quoque ſi me-
minit charitas veſtra cum legeretur audiuimus, quòd
quidā ex Philoſophis Epicureis & Stoicis conferebant
cū Apoſtolo. Qui ſint vel fuerint Philoſophi Epicurei
& Stoici, id eſt, quid ſenſerint, quid verum eſſe putaue-
rint, quid philoſophādo ſectati ſint, proculdubio mul-
ti veſtrum neſciunt: ſed quoniā Carthagini loquimur,
multi ſciunt. Adiuuent ergo modo nos dicturos vobis,

Ad rem quippe valde pertinet, quod puto eſſe dicendū. D
Audiant nos, & neſcientes inſtruantur, ſcientes cōmo-
neantur: illi cognoſcant, illi recognoſcant. Primo Caput III.
generaliter audite omnium Philoſophorum cōmune
ſtudium, in quo ſtudio cōmuni habuerunt quinque di-
uiſiones & differentias ſententiarum propriarum. Cō-
muniter omnes Philoſophi ſtudendo, quærēdo, diſpu-
tando, viuendo appetiuerunt apprehēdere vitam bea-
tam. Hæc vna fuit cauſa philoſophandi, ſed puto quòd
etiam hoc Philoſophi nobiſcum commune habent. Si
enim à vobis quæram quare in Chriſtum credideritis,
quare Chriſtiani facti fueritis: veraciter mihi omnis ho
mo reſpondet, propter vitam beatam. Appetitio igitur
beatæ vitæ Philoſophis Chriſtianiſq; cōmunis eſt. Sed
res tā conſona vbi inueniri poſsit, inde quæſtio eſt, de-
inde diſcretio. Nam vitam beatam appetere, vitam bea-
tam concupiſcere, deſiderare, ſectari, omniū hominum
eſſe arbitror. Vnde me video parum dixiſſe hunc appe-
titum beatæ vitæ Philoſophis Chriſtianiſq; cōmunem:
debui enim dicere, omnium hominū, prorſus omnium
bonorū & malorum. Nam & qui bonus eſt, ideo bonus
eſt vt beatus ſit: & qui malus eſt, malus non eſſet, niſi in- E
de ſe beatū eſſe poſſe ſperaret. De bonis facilis quæſtio
eſt, quòd beatam vitam quęrant, ideo boni ſint. De ma-
lis vero aliqui dubitant, vtrum & ipſi beatam vitā quæ-
rant. Sed ſi ſeparatos malos & à bonis diſcretos inter-
rogare poſſem & dicere, Vultis beati eſſe? nemo dice-
ret, nolo. Verbi gratia, pone aliquē furem, quæro ab illo,
Quare furtum facis? Vt habeam, inquit, quod nō habe-
bam. Quare vis habere quod non habebas? Quia miſe-
rum eſt non habere. Si ergo miſerū eſt non habere, bea-
tum putat habere. Sed in eo impudens eſt & errat, quia
de malo vult beatus fieri, Bonum eſt enim beatum eſſe.
Vnde ergo ille peruerſus? quia bonum quærit & ma-
lū facit. Quid quærit ergo? Quid aſpirat cupiditas ma-
lorum? ad mercedē bonorum. Beata vita merces bono-
rū eſt, bonitas opus eſt: beatitudo merces eſt. Deus opus
iubet, mercedem proponit. Dicit, hoc fac, & hoc acci-
pies. Ille autem malus reſpondet nobis, Niſi male fece-
ro, beatus non ero. Tanquam dicat aliquis, ad bonum
non peruenio, niſi malus fuero. Nō vides, quia bonum
& malum contraria ſunt? Bonū quæris, & malum facis?
In contrarium curris, quando peruenis? Relinqua- Caput IIII.
mus ergo iſtos, forte optimum erit vt ad eos redea- F
mus, cum de Philoſophis quod inſtituimus peregeri-
mus. Non enim arbitror ſine cauſa per neſciētes actum
eſſe aliquid magnum diſpēſante diuina ipſa providen-
tia, vt cum eſſent plurimę Philoſophorum ſectę in ciui-
tate Athenienſi, non contulerint cum Apoſtolo Paulo
niſi Stoici & Epicurei. Cum enim audieritis quid ſen-
tiant in ſectis ſuis, videbitis quàm nō fruſtra factum ſit,
vt ex omnibus Philoſophis ſoli cum Paulo conferrēt.
Neque enim eligere ſibi potuit, quibus altercantibus re-
ſponderet, ſed diuina ſapientia omnia gubernans hos
ei appoſuit, in quibus diſſenſionis Philoſophorum tota
propè cauſa conſiſteret. Breuiter ego dico, Indocti cre-
dant nobis, docti iudicent de nobis. Puto quia mentiri
non audeo indoctis, iudicibus doctis, maxime quia di-
co aliquid vbi pariter & docti & indocti poſsint vera-
citer iudicare. Hoc ergo prius dico, hominem cōſtare
ex anima & corpore. Hic non peto vt credatis, ſed &
vos peto vt iudicetis. Non enim timeo, ne in hoc dicto
male quiſquā iudicet de me, qui agnoſcit ſe. Homo er-
go, quod nemo ambigit, conſtat ex anima & corpore.
Subſtantia iſta, res iſta, perſona iſta homo dicitur. Beatā

G vitam quęrit,& hoc noſtis:nec inſto vt credatis,ſed ad-
moneo vt agnoſcatis. Homo, inquam,id eſt,res iſta nõ
parua, præcedens omnia pecora, omnia volatilia, om-
nia & natatilia,& quicquid carnem gerit & homo non
eſt.Homo ergo conſtans ex anima & corpore,ſed non
qualicunque anima, nam & pecus conſtat ex anima &
corpore. Homo ergo cõſtãs ex anima rationali & car-
ne mortali, quærit beatam vitã. Quæ res faciat beatam
vitam cum cognouerit homo, niſi hanc teneat,hãc ſe-
quatur,hanc ſibi vendicet,aſſumat ſi poteſtas eſt,petat ſi
difficultas eſt,beatus eſſe nõ poteſt. Tota igitur quæſtio
eſt,quid faciat beatã vitam.Cõſtituite nunc ante oculos
veſtros Epicureos,Stoicos,& Apoſtolũ,quod etiã ſic di
cere potui,Epicureos,Stoicos, Chriſtianos. Interroge-
mus prius Epicureos,quę res faciat vitam beatã.Reſpõ-
dẽt,Voluptas corporis. Hic iam credatis peto,quia iu-
dices habeo:vtrum enim hoc dicant,hoc ſentiant Epi-
curei neſcitis,quia illas literas non legiſtis, ſed ſunt hic
qui legerunt.Redeamus ad interrogandos. Quid dici-
tis Epicurei,quæ res faciat beatam vitam?Reſpondent,
Voluptas corporis.Quid dicitis Stoici,quę res facit vi-
tam beatam?Reſpondent,Virtus animi.Intendat mecũ
H charitas veſtra,Chriſtiani ſumus,inter Philoſophos di-
ſceptamus. Videte quare illæ duæ ſectæ tantum procu-
ratæ ſunt cum Apoſtolo collaturæ. Nihil eſt in homine
quod ad eius ſubſtãtiam pertineat atque naturã,præter
corpus & animam. Horum duorum in vno,hoc eſt, in
corpore Epicurei poſuerunt beatã vitam: in alio,id eſt,
anima,Stoici poſuerunt beatam vitam. Quantũ ad ho-
minem pertinet, ſi ab illo ſibi eſt vita beata, nihil reſtat
præter corpus & animã. Aut corpus eſt cauſa beatæ vi-
tæ,aut anima eſt cauſa beatæ vitæ: ſi plus quæris,ab ho-
mine recedis. Hi ergo qui beatam vitã hominis in ho-
mine poſuerunt, alibi ponere omnino non potuerunt,
niſi aut in corpore, aut in anima.Horum qui in corpo-
re poſuerunt,principatum Epicurei tenuerunt.Horum
qui in anima poſuerunt,principatum Stoici tenuerunt.

Caput. V. Ecce ſunt,cõferunt cum Apoſtolo: aliquid ne plus
habebat Apoſtolus? An vero vni harum duarum ſectæ
neceſſario cõſentire deberet, vt etiã ipſe cauſam beatæ
vitæ,aut in corpore,aut in anima poneret?Nunquã po-
neret Paulus in corpore:hoc enim magnũ non eſt,cum
ipſi minime ponãt cauſam beatitudinis in corpore,qui
I melius ſentiũt de corpore. Nam Epicurei & de corpo-
re & de anima hoc idem ſentiunt, quòd vtrunque mor-
tale eſt.Et quod eſt grauius & deteſtabilius, prius dicũt
animam poſt mortẽ diſſolui quàm corpus. Adhuc in-
quiunt poſt efflatum ſpiritum manente cadauere,& in-
tegris membrorum liniamentis aliquantum durãtibus,
anima mox vt exierit veluti fumus vento diuerberata
diſſoluitur. Nõ ergo miremur,quòd ſummum bonum,
id eſt,beatitudinis cauſam in corpore poſuerunt, quod
ſe melius quàm animã habere ſenſerunt.Nunquid hoc
faceret Apoſtolus?Abſit vt poneret in corpore ſummũ
bonum. Summum enim bonum eſt cauſa beatitudinis:
immo vero doluit Apoſtolus quoſdã è numero Chri-
ſtianorum elegiſſe ſententiam Epicureorum: nõ homi-
num,ſed porcorum.Ex hoc enim numero erãt illi cor-
rumpentes mores bonos colloquiis malis, & dicentes,
1.Cor.15. Manducemus & bibamus,cras enim moriemur.Epicu-
Sapien.2. rei cõtulerunt cum Paulo Apoſtolo: ſunt & Chriſtiani
Epicurei.Quid enim ſunt aliud dicentes quotidie,Mã-
ducemus & bibamus,cras enim moriemur? Quò perti-
net,Nihil erit poſt mortẽ, vmbræ enim tranſitus eſt vi-
ta noſtra.Dixerunt enim apud ſe cogitantes non rectè
inter cętera,coronemus nos roſis antequã marceſcant: K
nullum pratum ſit quod nõ pertranſeat luxuria noſtra:
vbique relinquamus ſigna lætitiæ, quoniã hæc eſt pars
noſtra,& hæc eſt ſors. Hoc ſi atrociu[illegible]us, *Caput. VI.*
ſi his cupiditatibus vehementius reſiſta[illegible] & *Sapien.2.*
quod ſequitur: Opprimamus pauperem iuſtum. Et ta-
men dicere vel in hoc loco poſiti non timemus:nolite
eſſe Epicurei. Cogitate quidem illud,quod dictum eſt
ab his non rectè loquentibus, Cras enim morimur: ſed
non omnimodo moriemur:manet enim poſt mortem
quod ſequitur mortem. Comes morienti, aut vita erit,
aut pœna.Nemo dicat, Quis huc inde reuerſus eſt? Di- *Lucæ.16.*
ues ille purpuratus ſero redire voluit,& permitti nõ po
tuit.Stillam ſitiens inquiſiuit,qui eſurientem pauperem
faſtidiuit.Nemo ergo dicat,Manducemus & bibamus,
cras enim moriemur.Si vultis dicere,cras enim morie-
mur:nõ prohibeo,ſed aliud ante dicite. Epicurei quip-
pe velut non victuri poſt mortem, quaſi aliud nihil ha
bentes niſi quod delectat carnem dicunt,Mãducemus:
& cætera. Sed tenete quod dicitur, cras enim morie-
mur. Chriſtiani vero poſt mortẽ victuri & fœlices po-
tius futuri vel victuri poſt mortem,non dicant,Mãdu- L
cemus & bibamus,cras enim moriemur: ſed dicant, Ie-
iunemus & oremus,cras enim moriemur. Addo planè
aliud,addo tertium. Nec quod præcipue obſeruãdum
eſt prætermitto, vt de ieiunio tuo fames pauperis ſatie-
tur.Aut ſi ieiunare non potes,magis paſcas,cuius ſaturi-
tate tibi venia cõcedatur. Dicant ergo Chriſtiani,Ieiu-
nemus & oremus, & donemus, cras enim moriemur.
Aut ſi duas res volunt dicere,ego eligo vt dicant, Do-
nemus & oremus, quàm ieiunemus & non donemus.
Abſit ergo vt Apoſtolus in corpore poneret ſummum
bonũ hominis:id eſt,beatitudinis cauſam. Sed cum *Caput.VII.*
Stoicis non indecens fortaſſe luctamen eſt. Ecce enim
interrogãti vbi ponant efficiens beatæ vitę:id eſt,quod
facit in homine beatam vitam: reſpondent,nõ corpo-
ris voluptatem,ſed animi eſſe virtutem. Quid Apoſto-
lus?annuit?Si annuit,annuamus. Sed non annuit:reuo- *Pſal.48.*
cat enim ſcriptura eos qui cõfidunt in virtute ſua. Epi-
cureus itaque in corpore ponens ſummum hominis bo
num,in ſe ſpem poſuit.Sed enim Stoicus in animo po-
nens ſummum hominis bonum, in re quidem meliori
hominis poſuit,ſed etiã ipſe in ſe ſpem poſuit. Homo M
eſt autem & Epicureus & Stoicus. Maledictus igitur
omnis qui ſpem ſuam ponit in homine. Quid ergo iam *Hiere.17.*
cõſtitutis ante oculos noſtros tribus, Epicureo,Stoico,
Chriſtiano:Interrogemus ſingulos. Dic Epicuree,quæ
res faciat beatum. Reſpondet, Voluptas corporis. Dic
Stoice, Virtus animi. Dic Chriſtiane, Donum dei.

Itaque fratres velut ante oculos veſtros Epicurei *Cap. VIII.*
& Stoici cum Apoſtolo contulerunt, & collatione ſua
nos quid reiicere & quid deberemus eligere docuerũt.
Eſt virtus animi res laudabilis,prudentia,mala & bona
diſcernens,iuſticia ſua cuique diſtribuens, temperantia
libidines, fortitudo moleſtias æquanimiter ſuſtinens.
Magna res,laudabilis res:lauda Stoice quantum potes,
ſed dic vnde habes? Vnde virtus animi tui te facit bea- *Philip.2.*
tum, ſed qui tibi virtutem dedit, qui tibi velle inſpira-
uit & poſſe donauit. Scio quia fortaſsis irriſurus es me,
& eris in eis, de quibus ſcriptum eſt, quia Paulũ irride-
bant. Si tu via es, ego ſemino: ſeminator enim verbo- *Act.17.*
rum ſum pro modulo meo. Quod fuit conuiciũ tuum,
officium eſt meum. Ego ſemino quod cadit in te, tan-
quam in terram duram.Ego non ſum piger & inuenio
terram bonam. Quid tibi faciam? Reprehenſus es, &
oraculo

A oraculo diuino reprehenſus es. Inter illos es, qui confi-
dunt in virtute ſua: inter illos es qui ſpē ponunt in ho-
minę: virtus te delectat, ſcio, ſitis: ſed virtutē tibi mana-
re non potes. Si curę ſit tibi oſtendere fontē vitæ, forte
1.Cor.1. deridebis. Dicis enim apud te, de iſta rupe bibiturus
ſum? Accedit virga & manauit aqua. Iudæi enim ſigna
petunt, ſed tu Stoice non es Iudæus. Scio Græcus es, &
Græci ſapientiam quærũt. Nos autē prædicamus Chri-
ſtum crucifixum. Scandalizatur Iudęus: ſubſannat Grę-
cus. Iudæis enim ſcandalum, gentibus autē ſtulticiã: ſed
ipſis vocatis Iudęis & Gręcis, hoc eſt, ipſi Paulo ex Sau-
lo, & Dionyſio Areopagitę, & talibus his, talibus & illis
Chriſtum dei virtutē & dei ſapientiam. Iam nō irrides
rupem, agnoſce virgã crucem, Chriſtũ fontem: & ſi ſi-
tis, bibe virtutē. Eſto fonte ſaginatus, gratiarũ actiones
fortaſſe ructabis: & quod ab illo habes iam non tibi da-
Pſal.17. bis, ſed in ructatione exclamabis, Diligam te domine
virtus mea. Iam nō dices animus meus facit beatũ, non
Roma.1. eris inter illos qui cognoſcentes deum, non ſicut deum
glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in
cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiens cor ipſo-
B rũ: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Quid
eſt enim, dicentes ſe eſſe ſapientes, niſi à ſeſe habere ſibi
ſufficere, ſtulti facti ſunt? Merito ſtulti, Sulticia vera eſt
Pſal.88. falſa ſapiētia. Sed eris inter illos de quibus dicitur, Do-
mine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine
tuo exultabunt tota die, & in iuſticia tua exultabuntur,
quoniam gloria virtutis eorum tu es. Virtutem quære-
Pſal.93. bas: dic, Domine virtus mea. Beatam vitam quærebas:
dic, Beatus homo quem tu erudieris domine. Beatus e-
nim populus cuius non voluptas carnis, cuius non vir-
tus propria, ſed beatus populus cuius eſt dominus deus
Pſal.143. ipſius. Hæc eſt patria beatitudinis quam omnes volunt,
ſed non recte quęrunt. Nos autem ad talem patriã non
nobis viã quaſi corde noſtro machinemur, & erraticas
ſemitas moliamur: venit inde & via. Quid vult enim
beatus, quid vult, niſi non falli, non mori, nō dolere? Et
quid quærit plus eſurire, & plus mãducare? Quid ſi me-
lius eſt non eſurire? Nemo beatus eſt niſi qui viuit in æ-
ternum, ſine vllo timore, ſine vlla fallacia. Nã falli odit
anima. Quantũ falli oderit anima naturaliter, hinc in-
telligi poteſt, quoniam qui mente alienata rident, plo-
rantur à ſanis: & eligit homo vtique ridere quàm flere.
C Si duo iſta proponantur, ridere vis an flere? quis eſt qui
reſpondeat niſi ridere? Iterum ſi proponantur iſta duo,
Falli ſi vis, an verum tenere? Omnis homo reſpondet,
verum tenere. Et ridere eligit & verum tenere: de duo-
bus illis riſu & fletu, ridere: de duobus iſtis fallacia &
veritate, verum tenere, Sed tantum præualet inuictiſſi-
ma veritas, vt eligat homo ſana mente flere, quàm mē-
te alienata ridere. Ibi ergo in illa patria veritas erit, fal-
lacia & error nuſquam. Sed & veritas erit, & flere non
erit. Erit enim & verum ridere, & de veritate gaudere,
quia ibi vita erit. Nam ſi dolor erit, vita non erit: neque
enim vita dicēda eſt ſempiternus immortaliſq; crucia-
Math. 25. tus. Ideo dominus non appellans vitam quam habituri
ſunt impij, quanuis in igne victuri ſunt, vitam non fi-
niunt, ne pœnam finiant. Vermis enim eorum nō mo-
Eſaia. 66. rietur, & ignis eorum non extinguetur: tamen eam no-
luit appellare vitã, ſed hanc appellauit vitam, quæ bea-
ta & ęterna eſt. Vnde interrogante illo diuite dominũ,
Math. 19. Quid boni faciam, vt vitam æternam cōſequar? & ipſe
quidem vitam æternam non nominabat, niſi beatam:
nam habebunt impij æternam, ſed non beatam vitam,
quia cruciatibus plenã. Ergo ille ait, Domine, quid bo-
ni faciam vt vitam æternam conſequar? Reſpondit illi D
dominus de mãdatis. Ait ille, hęc omnia fieri. Sed quã-
do reſpondit de mandatis, quid ait, Si vis venire ad vi-
tam: non ei dixit beatam, quia miſera, nec vita dicenda
eſt: non ei dixit æternam, quia vbi mortis timor eſt, nec
vita dicenda. Ergo vita, quæ hoc nomine digna eſt vt
vita dicatur, non eſt niſi beata: & beata nō eſt, niſi æter-
na. Hanc volunt omnes, hanc volumus omnes, veritatē
& vitam: ſed ad tam magnã poſſeſſionem, ad tam grã-
dem fœlicitatem quà itur, inſtruxerunt ſibi vias erroris
Philoſophi. Alij dixerunt, hàc: alij non hàc, ſed hàc. La- *Ioan.4.*
tuit eos via, quia deus ſuperbis reſiſtit. Lateret & nos, *Ioan.14.*
niſi veniſſet ad nos. Ideo dominus, Ego, inquit, ſum
via. Piger viator, venire nolebas ad viam, Ad te venit
via. Quærebas, quò ires, Ego ſum veritas & vita. Nō er-
rabis quando is ad illum, per illum. Hæc eſt doctrina
Chriſtianorum, non planè conferēda, ſed incompara-
biliter præferenda doctrinis Philoſophorum, immun-
diciæ Epicureorum, ſuperbiæ Stoicorum.

Finis.

E

TRACTATVS DE EO QVOD dictum eſt à deo ad Moyſem, Ego ſum qui ſum: incerti authoris.

CVm diuina lectio legeretur, ma-
gnum miraculũ quod Moyſem
famulum dei intentiſſimum fe-
cerat, etiam nos corde expecta-
uimus, quia intenti etiã ipſi facti
ſumus, quo modo in rubo appa-
rebat ignis, & rubus nō crema-
batur. Deinde aduertimus ſa- *Exod.3.*
cram ſcripturam prius dixiſſe, quòd angelus domini ap
paruerit Moyſi in rubo. Deinde Moyſes non iam quaſi
cum angelo, ſed tanquã cum domino loquebatur. Ter-
tio aduertimus, quòd cum Moyſes nomen dei quære-
ret vt haberet quid diceret filiis Iſraël interrogantibus,
quod nomen dei eſſet, qui illum ad eos miſiſſet: reſpon-
dit, Ego ſum qui ſum. Neque hoc tranſeunter, ſed repe-
titione commendans adiecit, Dices itaque filiis Iſraël,
Qui eſt, miſit me ad vos. Poſtremo iam enunciato no-
mine ſuo adhuc adiũxit, Hæc dices eis, Dominus deus F
patrum noſtrorum, deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus
Iacob, miſit me ad vos. Et hoc mihi nomen eſt in æter-
num. De his quod dominus donat audite. Magna qui-
dem ſunt tanquam inuolucra myſteriorum dei. Quæ ſi
congruenter & ſufficienter conemur euoluere, nec vi-
res, nec tēpus ſufficient. Quod ergo breuiter poſſumus
dicere, non fruſtra, nō inaniter, non ſine alicuius ſigni-
ficatione ſecreti in rubo flamma erat & rubus non cre-
mabatur. Rubus enim ſpinarum eſt quoddã genus: nec
in laude aliqua poni potuit, quod peccatori terra pro-
duxit. Nam primitus peccãti homini dictum eſt, Terra *Gene.3.*
ſpinas & tribulos pariet tibi. Neq; idipſum quod rubus
non cremabatur, id eſt, flamma non comprehendeba-
tur, bonum aliquid putare debemus. Si enim flamma ſi-
gnificat aliquid boni in qua angelus apparebat vel do-
minus: vnde etiam cum venit ſpiritus ſanctus, viſæ ſunt *Acto.2.*
illis linguæ diuiſæ velut ignis: comprehendi debemus
hoc igne, non autē propter duriciam non cremari. Ru-
bus quem nō cremabat, populus qui deo reluctabatur.
Spinoſum igitur populum Iudæorum ſignificabat ru-
bus, quo Moyſes mittebatur. Et ideo rubus non crema-
batur,

G batur,quia duricia Iudæorũ, ſicut dixi, legi dei reluctabatur. Nam ſi ille populus ſpinis nõ ſignificaretur, non
Matth. 27. ab eo ſpinis Chriſtus coronaretur. Quod autem de ipſo
qui loquebatur Moyſi, & angelus domini, & dominus
dicitur,magna quæſtio eſt,nec temerarium debet habe-
re affirmatorem,ſed cautum inquiſitorem. Duæ autem
ſententiæ quæ hinc proferri poſſunt, quarum quælibet
vera ſit,ambæ ſecundũ fidem ſint. Quod dixi,quæ nam
earum vera ſit:hoc dixi, quid nam eorum ſenſerit qui
ſcripſit. Nam quando nos inquirentes ſcripturas ſenti-
mus aliquid quod ſcriptor forte non ſentit,non tamen
hoc ſentire debemus,quod abhorret à regula fidei,à re
gula veritatis.Ergo ambas ſentẽtias propono,ſit fortaſ-
ſis & tertia,quæ me latet.Ex his autem duabus propoſi-
tis eligatis quam volueritis. Aliqui dicũt ideo & ange-
lum domini dictum, & dominũ, quia Chriſtus erat de
quo aperte Propheta dicit, quòd ſit magni cõſilij ange-
Esaiæ 9. lus. Angelus enim officij nomen eſt,non naturæ. Nam
angelus Græce,qui Latine nuncius appellatur.Nuncius
ergo actionis nomẽ eſt: agendo,id eſt,aliquid nunciã-
do,nuncius appellatur.Quis neget Chriſtum nunciaſſe
nobis regnum cœlorum? Deinde angelus,id eſt,nũcius
H mittitur ab eo,qui per eum aliquid nunciat,Et quis ne-
Ioan. 5. get Chriſtum miſſum? qui totiens dicit, Non veni face-
re voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me mi-
Ioan. 9. ſit:ipſe proprie miſſus. Nam Siloë illa piſcina interpre-
tatur miſſus. Ideo cui oculos luto inunxit, inde lauare
faciem iuſsit.Nullius enim viſus aperitur niſi eius qui à
Chriſto mundatur:ergo idem angelus,idem dominus.
Sed hîc occurrit aliquid præcauendum. Non enim de-
ſunt hæretici qui dicãt,patris & filij diſtare & diſſona-
re naturas, & non eos eſſe vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ.
Catholica autem fides credit patrem & filium & ſpiri-
tum ſanctum vnum deum,vnius ſubſtãtiæ Trinitatem,
inſeparabiliter,ęqualiter,non commixtione confuſam,
non diſtinctione ſeparatã.Illi ergo qui perſuadere mo-
liuntur filium non eſſe eiuſdem ſubſtantiæ cuius eſt pa-
ter,argumẽtantur ex hoc, quòd filius viſus eſt patribus,
Pater,inquiunt,non eſt viſus. Inuiſibilis autem & viſibi-
lis diuerſa natura eſt. Et ideo,inquiũt, de patre dictum
1. Tim. 6. eſt, Quem nemo hominum vidit,nec videre poteſt: vt
ille qui viſus eſt, non ſolum Moyſi, ſed etiam Abrahæ,
nec ſolum Abrahæ, ſed etiam ipſi Adam & cæteris pa-
I tribus, non deus pater, ſed filius potius, vt intelligatur
creatura.Catholica nõ hoc dicit. Sed quid dicit? Deus
pater,deus filius: incommutabilis pater, incõmutabilis
filius:æternus pater,coæternus filius. Nam ſi dixeris pa-
trem inuiſibilem,filium viſibilem:diſtinxiſti,immo ve-
ro ſeparaſti ſubſtantias. Quo modo gratiam inueniſti,
qui fidẽ perdidiſti? Soluitur ergo iſta quæſtio ſic. Deus
pater & filius & ſpiritus ſanctus, natura propria inuiſi-
bilis eſt.Apparuit autem quando voluit,cui voluit:non
vt eſt,ſed vt voluit, cui ſeruiunt omnia. Si enim anima
tua cum ſit inuiſibilis in corpore tuo per quod appareat
profert vocẽ, & vox in qua apparet anima tua cum lo-
queris non eſt ſubſtantia animæ tuæ,aliud eſt illa,aliud
eſt vox,& tamen apparet,& in ea re quę ipſa non eſt:ſic
& deus,ſi in igne apparuit,non eſt ignis: ſi in fumo ap-
paruit,non eſt fumus:ſi in ſono apparuit,non eſt ſonus.
Non ſunt hęc deus,ſed indicant deum.Hoc retento ſe-
curi credimus potuiſſe dici filium, qui apparuit Moyſi,
& dominum,& angelum domini.Qui vero exiſtimant
vere eum angelum domini fuiſſe,nõ Chriſtum,ſed an-
gelum miſſum: neceſſe eſt vt exigatur ab eis ratio quare
dictus ſit dominus.Quo modo enim ab eis qui Chriſtũ
fuiſſe dicunt, exigitur, quare dictus ſit angelus:ſic ab eis K
qui angelum dicunt exigitur quare dictus ſit dominus.
Sed illi qui Chriſtum dicũt fuiſſe, iam commemoraui,
quo modo inde exeant quare dictus ſit angelus, quia
Propheta aperte dixit dominum Chriſtum magni cõ-
ſilij angelum.Illi ergo qui dicunt angelum, reſpondere *Esaiæ 9.*
debẽt quare appellatus ſit dominus. Reſpondẽt & ipſi.
Sicut in ſcripturis Propheta loquitur, non quia domi-
nus eſt Propheta,ſed quia dominus eſt in Propheta: ſic
& cum per angelum dignatur dominus loqui,quo mo-
do per Apoſtolũ,quo modo per Prophetam, recte di-
citur & angelus propter ſeipſum, & dominus propter
habitantẽ deum. Certe enim Paulus homo erat & Chri
ſtus deus,& ait tamen ipſe Paulus, An vultis experimẽ- *2. Cor. 13.*
tum eius accipere qui in me loquitur Chriſtus? Dixit &
Propheta,Audiam quid loquetur in me dominus deus. *Psal. 84.*
Qui loquitur in homine,loquitur in angelo. Ideo appa
ruit Moyſi angelus domini & dixit, Ego ſum qui ſum.
Habitatoris vox eſt,nõ templi. Nam ſi propterea Chri-
ſtus erat cum angelus dictus ſit,quia vnus erat, quid fa-
cimus quando Abrahæ tres apparuerunt? Quid hic di-
cimus? Tres apparuerunt,& Abraham tanquã ad vnum *Gene. 18.*
loquens dixit,Domine.Quid dicimus? Quare tres? An L
ipſa Trinitas erat? Quare ergo dominus? Quia Trini-
tas vnus dominus,nõ ſunt tres domini. Et trinitas vnus
deus,non tres: vna ſubſtãtia, tres perſonæ. Neque enim
pater filius eſt,aut filius pater eſt:aut ſpiritus ſanctos vel
pater vel filius eſt. Sed pater non eſt niſi filij: filius non
eſt niſi patris:ſpiritus & patris & filij. Quãuis in illis tri-
bus aliqui dicũt,quòd vnus ibi excellebat,quem domi-
num appellabat Abrahã quando apparuerat cum duo-
bus, tanquam Chriſtus cum angelis ſuis. Sed quid agi- *Gene. 19.*
mus,quia cum duo mitterentur ad Sodomam apparẽ-
tes fratri Abrahæ Loth, & ipſe agnoſcit in eis diuinita-
tem:& cum duos videat, dominum appellat: & ille in
tribus dominum,& in duobus ille dominum? Ne ſepa-
remus ergo Trinitatẽ, faciamus in Sodoma dualitatẽ.
Puto quòd melius intelligimos, quia patres noſtri do-
minum in angelis agnoſcebant, habitantem in habita-
tione intelligebant,non portantibus,ſed inſidenti glo-
riam dabant. Quam ſententiam confirmat non ſolum
Epiſtola quæ ſcribitur ad Hebręos,vbi dicitur,Si enim *Hebr. 2.*
qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus: lo- M
quebatur enim de veteri teſtamẽto, cõmendauit quòd
ibi angeli loquebantur,ſed deus in angelis ſuis honora-
batur,& per angelos interior habitator audiebatur: ſed
etiam in Actibus Apoſtolorum Stephanus dicit,arguẽs
& increpãs Iudæos, dura ceruice, & nõ circuncisi cor-
de & auribus. Dura ceruice,ſpinæ nõ crematæ. Vos au- *Acto. 7.*
tem reſiſtitis ſpiritui ſancto:ideo rubus nõ cremabatur,
quia flammę ſpiritus ab ſpinis peccatorum reſiſtebatur,
vos ſemper reſiſtitis ſpiritui ſancto: quem Prophetarũ
non occiderunt patres veſtri? Et vnde agitur,Qui acce-
piſtis legem in edictis angelorum, & nõ cuſtodiſtis. Si
diceret angeli,& non angelorom,non deerant illi qui
dicerent,Chriſtus eſt,quia dictus eſt magni conſilij an-
gelus.Angelus Chriſtus,nunquid angeli Chriſtus? Di- *Esaiæ 9.*
cit & Apoſtolus Paulus, Quoniam ſemen Abrahæ di- *Galat. 3.*
ſpenſatum eſt, diſpoſitum,inquit,per angelos in manu
mediatoris. Iam ergo angelus, & in angelo Dominus,
dicebat Moyſi quærẽti nomẽ ſuum, Ego ſum qui ſum. *Exod. 3.*
Dices filiis Iſraël, Qui eſt, miſit me ad vos. Eſſe,nomen
eſt incõmutabilitatis. Omnia enim quę mutantur,deſi-
nunt eſſe quod erant,& incipiunt eſſe quod non erant.
Eſſe verum, eſſe ſyncerum, eſſe germanum, non habet
niſi

A niſi qui nõ mutatur. Ille habet eſſe cui dicitur, Mutabis
Pſal.101. ea & mutabuntur, tu autem idem ipſe es. Quid eſt, Ego
ſum qui ſum: niſi æternus ſum? Quid eſt, Ego ſum qui
ſum, niſi mutari non poſſum? Nulla creatura, non cœ-
lum, nõ terra, non angelus, non virtus, non ſedes, non
dominationes, nõ poteſtates. Cum ergo ſit hoc nomen
æternitatis, plus eſt quod dignatus eſt habere nomen
miſericordiæ. Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac, &
deus Iacob: illud in ſe, hoc ad nos. Si enim hoc ſolum
eſſe vellet quod eſt in ſe, quid eſſemus nos? Si intellexit,
immo quia intellexit Moyſes cũ ei diceretur, Ego ſum
qui ſum: Qui eſt, miſit me: multum hoc credidit eſſe ad
homines, multum hoc vidit diſtare ab hominibus. Qui
enim hoc quod eſt & vere eſt intellexerit digne, & qua-
litercunque lumine veraciſsimæ eſſentiæ, vel ſtrictè ſi-
cut coruſcatione afflatus fuerit, longe ſe videt infra,
longe remotiſsimum, longe diſsimillimum, ſicut ille
Pſal.30. ait, Ego dixi in ecſtaſi mea. Aſſumpta enim mente vi-
B dit neſcio quid, quod plus ad illum erat, hoc erat quod
verum erat. Dixi, inquit, in ecſtaſi mea. Quid? Proiectus C
ſum à facie oculorum tuorum. Cum ergo ad id quod
dicebatur, nõ ad id quod videbatur longe ſe imparem
videret Moyſes & quaſi minus capacem, vnde inflam-
matus ipſo deſiderio vidẽdi quod eſt, dicebat deo cum
quo loquebatur, Oſtende mihi temetipſum: quaſi vero *Exod.33.*
ab illa excellentia eſſentiæ longe diſsimilis deſperaret,
erigit deſperantem, quoniam vidit timentem, tanquam
diceret, Quoniam dixi, ego ſum ſum qui ſum: &, qui eſt
miſit me: intellexiſti quid ſit eſſe, & deſperaſti te cape-
re, erige ſpem, Ego ſum deus Abraham Iſaac & Iacob:
ſic ſum quod ſum, ſic ſum ipſum eſſe, ſic ſum cum ipſo
eſſe, vt nolim hominibus deeſſe. Si quo modo poſſu-
mus dominum quærere & inueſtigare eum qui eſt, &
quidem non lõge poſitum ab vno quoque noſtrum: in
illo enim viuimus & mouemur & ſumus: Laudemus *Act.17.*
ergo ineffabiliter eius eſſentiam & amemus miſericor- D
diam, Amen.

TOMI SEXTI FINIS.

INDEX QVATERNIONVM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z A.
Omnes ſunt quaterniones, præter A, qui eſt ternio.